

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON

GRUNDLAGT 1887 AF C. F. BRICKA
OG VIDEREFØRT 1933-44
AF POVL ENGELSTOFT
UNDER MEDVIRKEN AF SVEND DAHL

TREDJE UDGAVE
REDAKTØR SV. CEDERGREEN BECH
UDGIVET MED STØTTE AF CARLSBERGFONDET

SYVENDE BIND
Høeg – Kjærholm

GYLDENDAL

DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON

er sat med Times på Digiset

og trykt i offset hos J. H. Schultz

Bogtrykkeri A/S, København.

Papiret er matglittet trykpapir 232

fra De forenede Papirfabrikker A/S.

© Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S,

København 1981.

Printed in Denmark, 1981.

ISBN 87-00-05551-4 (komplet indb.)

ISBN 87-00-05552-2 (komplet VB)

ISBN 87-01-77421-2 (bind 7 indb.)

ISBN 87-01-77422-0 (bind 7 VB)

DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON

REDAKTIONSKOMITÉ

Professor, dr. phil. Povl Bagge
Rigsbibliotekar Palle Birkelund
Professor, dr. phil. h. c. Mogens Brøndsted
Folketingsbibliotekar, dr. phil. Kristian Hvidt
Arkivar, cand. mag. Finn H. Lauridsen
Professor, dr. phil. E. Rancke-Madsen
Professor, dr. med. & phil. Egill Snorrason

REDAKTION

Sv. Cedergreen Bech, redaktør
Allan Brusendorff, forlagsredaktør
Marianne von Sydow, redaktør
Uffe Andreasen, redaktør
Grethe Neergaard Jacobsen, redaktionssekretær
Marie Hvidt, manuskriptgennemgang
Anne-Mari Steimle, manuskriptgennemgang og ikonografi
Hanne Borup, bibliografi
Ann-Mari Wichmann, sekretær

EKSTERNE MEDARBEJDERE

Bibliograf Ludvig Bramsen, genealogiske data
Seminariektor Paul Nørreslet, udtale
Museumsdirektør, dr. phil. Povl Eller, ikonografi
Arkivar Nils G. Bartholdy, slægtsartikler
Arkivar Thelma Jexlev, slægtsartikler
Arkivar Hans H. Worsøe, slægtsartikler

VEJLEDNING

Optagelse: Leksikonets geografiske område er Danmark, således at også udlændinge der har ydet en væsentlig indsats for dansk samfundsliv og kultur har fundet optagelse. Ligeledes er optaget danske hvis indsats er øvet i udlandet. Nordmænd og islændinge i fællestiden, hhv. 1537–1814 og indtil 1918 er optaget for så vidt indsatsen har været øvet i Danmark eller været af betydning for fælleskulturen. De skånske landskaber regnes for en del af Danmark indtil 1658, Slesvig og Holsten ligeledes, henholdsvis 800–1864 og 1460–1864. For perioden 1864–1920 er fra disse landsdele optaget personer fra begge sproggrupper med tilknytning til nationalitetskampen, herunder bl. a. også et antal tyske embedsmænd. For Sydslesvigs vedkommende medtages efter 1920 personer som har været virksomme for dansk sprog og kultur. Fra de tidligere oversøiske koloniområder er fremstående personer i dansk tjeneste medtaget. For Færøerne og Grønland gælder at kriteriet nu er en indsats inden for det pågældende kulturområde.

Om nyoptagelse skal bemærkes at redaktionen i et vist omfang har taget hensyn til personlige ønsker om at undlade optagelse. I enkelte tilfælde hvor det har drejet sig om personer hvis virke udover deres fagområde har gjort dem til alment kendte, offentlige personer har redaktionen ikke imødekommet sådanne ønsker, men ladet hensynet til brugernes rimelige interesse veje tungest. For alle optagne personer er der søgt overholdt en tiårs periode inden for hvilken den pågældende skal have gjort sig gældende inden optagelse. En sådan regel har ikke kunnet overholdes uden undtagelser.

Følgende kategorier er optaget uden undtagelse: Danske konger og dronninger samt andre medlemmer af kongehuset som har været konge/dronning i andre lande. Endvidere enhver person siden 1848 der har beklædt en regeringspost, kort eller længe. Som konsekvens heraf er alle departementschefer der var medlemmer af det såkaldte departementschefstyre under 2. verdenskrig også optaget, ligesom alle islændinge der var medlemmer af en dansk regering som ministre for Island.

Hvad angår biografiernes opstilling, arten og mængden af oplysninger følges i alt væsentligt principperne fra Dansk biografisk Leksikon, 2. udgave. På enkelte punkter er der dog foretaget

ændringer fra denne. Det gælder således anførelsen af titulatur og oplysning om udtale hvor navnes bogstavering kan give berettiget tvivl om den gængse/rette, danske (fordanskede) udtale. (Om lydskrift, se ndf.). Endvidere er i det genealogiske hoved i hvert enkelt tilfælde anført forældres navn og årstal uanset om en af disse eller den biograferedes bror/søster selv er optaget. For at lette oversigten over hvilke medlemmer af en familie (forældre, børn) der findes optaget er som sidste punkt i dette afsnit anført de pågældende slægtninge.

Alfabetisering: Der alfabetiseres overalt efter bogstav, uanset udtale. I tvivlstilfælde er der henvisning, aa og å betragtes som ét bogstav uanset udtale og findes sidst i alfabetet, ligeledes betragtes hhv. v/w, y/ü, æ/ä, ø/ö som ét bogstav. Ved ensbenævnte er rækkefølgen kronologisk – dog står ensbenævnte danske konger kronologisk for sig, hvorefter personer ensbenævnte med disse følger. Tilnavne indgår ikke i alfabetiseringen.

Biografierne er opstillet efter personens kaldenavn (**halvfed** sats), efter første led i sammensætninger, uanset bindestreg. Undtagelser herfra er gjort når sidsteleddet betragtes som slægtsnavnet, fx Oluf Nielsen Rosenkrantz, A. Drachmann Bentzon. Hovedprincippet har været at anbringe artiklen hvor de fleste formodes at ville søge. Hvor der kan herske tvivl er der henvisning. I enkelte tilfælde er pseudonym/kunstnernavn anført med henvisning til døbenavn.

Titulatur: Der er ikke gjort forsøg på at udtømme den biograferedes karriere her. Der anføres én, højst tre væsentlige betegnelser, tilstrækkeligt til hurtig identifikation. Der anvendes fortrinsvis fagbetegnelse/profession eller stilling, og flertydige eller uklare betegnelser som direktør, sekretær, professor o.l. er forsøgt undgået, ligesom akademiske grader kun findes i selve artiklen.

Genealogiske data er samlet i et afsnit for sig foran i artiklen. De er for størstedelens vedkommende samlet af redaktionen og i alle tilfælde redaktionens ansvar. Henvisning til kirkebogen gælder kun registreringen, idet selve handlingen, dåb/vielse godt kan have fundet sted hjemme. I øvrigt er disse data angivet i samme principielle omfang som i 2. udgave. For nyoptagelsernes vedkommende har redaktionen dog i enkelte tilfælde måttet afstå fra at udfylde skemaet, fordi

oplysningerne i offentlige registre ikke har været tilgængelige og de biograferede enten ikke selv har ønsket at medvirke eller har modsat sig at de pågældende data anføres.

Henvisninger er overalt angivet med henvisningsprik *. I hovedet er denne anvendt uden undtagelse, i artiklen er henvisning udeladt ved 1) personer allerede nævnt i hovedet, 2) konge, dronning, da kategorien som omtalt er optaget i sin helhed. Det samme gælder derfor regeringsmedlemmer, hvor denne funktion fremgår af sammenhængen. 3) Enkelte tilfælde hvor henvisning skønnes overflødig eller betydningsløs.

Enkelte henvisninger fra den alfabetiske rækkefølge vil være til personer der biograferes ganske kort i en anden persons artikel. Navnet vil også her fremstå med halvfed sats. Fremgangsmåden er især anvendt hvor personartikler er udeladt fra forrige udgave, men hvor den pågældendes personlige data, karriere og evt. værk med rimelighed kan anføres i en bevaret artikel om en slægting.

Litterære arbejder: Mens der i litteraturvejledningen under artiklen oplyses om samlede eller udvalgte værker samt værker af selvbiografisk karakter, (se nedenfor: bibliografi) vil den biograferedes værker blive nævnt i selve artiklen i det omfang forfatteren har fundet det fornødent. Der tilstræbes altså ikke fuldstændigt værkregister.

Ordensdekorationer: Danske ordner, med årstal for tildeling, anføres, og som sidste punkt i litteraturfortegnelsen oplyses om der findes en levnedserbetning, afleveret til ordenskapitlet. Tidligere end 1884 findes sådanne ikke da arkivet gik til grunde ved Christiansborgs brand. Det må bemærkes at de eksisterende levnedbeskrivelser er af vekslende længde og historisk værdi, samt at de kun er tilgængelige til forskningsformål efter tilladelse af den kgl. ordenshistoriograf, ligesom de senest afleverede vil være belagt med hemmeligholdelsesklausul.

Ikonografi: Som sidste punkt i artiklen er anført fortegnelse over billedlige fremstillinger og mindesmærker, så vidt muligt med angivelse af kunstner, tilblivelsesår og hvor de findes. For personer i nyere tid anføres fotografi i offentlige samlinger. Foto uden stedsangivelse betyder foto i Det kgl. biblioteks kort- og billedafdeling.

Bibliografi: Der er normalt ikke henvist til almindelige oversigtsværker og håndbøger af leksikalsk art, stater o. lign. Blandt sådanne kan på grund af deres udførlige bibliografiske apparat særlig nævnes H. Ehrencron-Müller: Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814, 1924-39, Th. H. Erslew: Almindeligt forfatterlexikon for kongeriget Danmark fra

1814 indtil udgangen af året 1853, 1843-68 (fot. optryk med personregister 1962-65) - begge omfattende forfattere af al slags litteratur - samt Dansk skønlitterært forfatterleksikon 1900-1950, red. Svend Dahl og Povl Engelstoft, 1959-64. En oversigt over eksisterende stater m.v. findes i øvrigt i Albert Fabritius og Harald Hatt: Håndbog i slægtsforskning, 3. udg., 1963 109-26, og Hans H. Worsøe: Fortegnelse over alm. biografi og stater, 1948-72 i Pers.hist.t.16.r.1, 1973 69-91; tillæg i 16.r.II, 1974 190.

Mere fuldstændige oplysninger om biografisk litteratur, biografiske samlinger såvel som individuel biografi, søges i Bibliotheca Danica, Systematisk fortegnelse over den danske litteratur fra 1482 til 1830 III, 1896 (fot. optryk 1962) 933-1590 - Supplementer i V, 1963. Supplement 1831-40 til Bibliotheca Danica, 1948 715-40. B. Erichsen og Alfr. Krarup: Dansk hist. bibliografi. Systematisk fortegnelse over bidrag til Danmarks historie til udgangen af 1912 (i tilslutning til Bibliotheca Danica) III, 1917. (fot. opt. 1929). Henry Bruun: Dansk hist. bibliografi 1913-42 IV-V, 1970-73. Samme: Dansk hist. bibliografi 1943-47, 1956 318-484. Bente Pedersen: Dansk historisk årsbibliografi 1967/68/69, 1972-74. Fortsættelse ved E. Kolding Nielsen under udarbejdelse. For årene 1948-66 og 1970- som endnu ikke er dækket af Dansk hist. bibliografi er slægtslitteraturen samlet i Hans H. Worsøe: Fortegnelse over slægtslitteratur 1948-72 i Pers.hist. t.16.r.II, 1974 1-74; tillæg 185-89. Derudover henvises til Dansk bogfortegnelse og Dansk tidsskrift index for de pågældende år. Sidstnævnte begynder med 1915, og til årgangene 1915-49 findes et samlet register over biograferede personer i Sven Houmøller: Biografiske tidsskriftartikler, 1971. Avisartikler findes registreret i Biografiske avisartikler 1940-55, 1974.

Endelig suppleres Dansk bogfortegnelse og Dansk tidsskrift index af den årligt udgivne Dania polyglotta, hvori bl. a. anføres litteratur om danskere trykt på andre sprog.

For ikonografien henvises til A. Strunk: Portrætter af det danske kongehus, 1882. Afløses af N. L. Faaborg: Danske grafiske portrætter. Kongehuset; under udgivelse. F. Krohn: Saml. til en beskrivende fortegnelse over danske kobberstik, raderinger, illustrationer m.m., udg. Pietro Krohn, 1889. E. F. S. Lund: Danske malede portrætter I-X, 1895-1912. P. B. C. Westergaard: Danske portrætter I-II, 1930-33.

For litteraturhenvisningerne under de enkelte artikler er der ikke tilstræbt fuldstændighed men væsentlighed. Der vil almindeligvis være tale om et udvalg af supplerende litteratur om den biograferede person, ikke nødvendigvis hvad der

har dannet grundlag for artiklen. Sideangivelse er så vidt muligt anført med hovedsted selv om personregister findes. Bind angives overalt med romertal.

Titlerne er anført med let gennemskuelige forkortelser og i en systematik der skulle gøre det muligt at se hvilken art litteratur der er tale om. Den saglige opdeling – inden for hvilken titlerne gruppevis anføres i kronologisk orden – ved større og mere komplicerede opstillinger adskilt ved rubrik og ny linje, ellers ved tankestreg, er følgende:

1. Bibliografi: værkfortegnelse (værker af den biograferede) og/eller fortegn. over litteratur om den pågældende, total eller partiel.
2. Udg.: oplysninger om samlede eller udvalgte værker. Standardudgaverne.
3. Kilder: trykte dagbøger, selvbiografier, interviews, breve til og fra, evt. aktstykker vedr. personen.
4. Lit.: bøger og artikler om den biograferede i fig. orden: genealogisk lit., almindelig biografisk lit.
5. AV.: audiovisuelt materiale, film, lydband.
6. Papirer: privatarkiver, manuskripter, optegnelser, breve, med oplysning om opbevaringssted.

Sidst: evt. levnedberetning i ordenskapitlet. Der er henvist til arkiver og biblioteker uden angivelse af arkivgruppe eller samling. For medlemmer af kongehuset kan generelt henvises til kongehusets arkiv, Rigsarkivet.

Slægtsartikler: Slægtsartiklerne fra 2. udgave er i alt væsentligt bevaret, revideret og ajourført, samt suppleret med nye. Opstillingen er ændret til en grafisk form for at lette oversigten. Udvalget af navne er først og fremmest bestemt ud fra ønsket om at vise relevant slægtsammenhæng mellem optagne personer. I den alfabetiske rækkefølge vil de indgå foran første personartikel på slægtsnavnet, eller øverst på følgende side.

Signatur: * efter forfatternavnet angiver at artiklen i sin substans er overført fra 2. udgave efter ubetydelige redaktionelle ændringer. Data er så vidt muligt efterprøvet. Forfatternavn med et andet i parentes efter angiver at førstnævnte har foretaget en revision/ajourføring af den tidligere forfatters artikel. I enkelte tilfælde vil forekomme en dobbeltsignatur med / imellem navnene. I så fald er der tale om to forfattere til samme artikel. Hvor forfatternavnet er anført uden parentes eller stjerne er artiklen nyskrevet eller af den tidligere forfatter gennemset og godkendt til denne udgave.

Forkortelser: Der er i artiklerne kun anvendt få og helt gængse forkortelser, ligesom forkortelser i bogtitler er gennemskuelige. I det genealogiske

skema og andetsteds er anvendt følgende forkortelser og tegn:

- Andr. – Andreas kirke
- Ass. – Assistens kirkegård
- b.v. – borgerlig viet
- begr. – begravet
- bibl. – bibliotek
- Bl.R. – blå ridder (ridder af elefanten)
- Chr. – Christians kirke
- Cit. – Citadelskirken
- Class. – Classenske boligers kirke
- d. – datter
- DM. – Dannebrogsmændenes hæderstegn (ophørt 1952)
- F: – forældre
- F.M.1. – Fortjenstmedaljen i guld
- F.M.2. – Fortjenstmedaljen i sølv
- Frbg. – Frederiksberg
- Fr.borg – Frederiksborg
- Fred.ty. – Frederiks tyske kirke
- Frels. – Frelsers kirke
- Fr. ref. – Fransk reformert kirke
- Fødsst. – Fødselsstiftelsen
- Garn. – Garnisons kirke eller kirkegård
- Helligg. – Helligøjst (Helligånds) kirke
- Helligk. – Hellig kors kirke
- hrd. – herred
- Hv.R. – hvid ridder (indtil 1808 betegnelse for storkors af Dannebrog)
- Jac. – Jacobs kirke
- Johs. – Johannes kirke
- k. – kirke
- K. – kommandør af Dannebrogordenen
- kat. – katolsk
- kgb. – kirkebog
- Kbh. – København
- kgd. – kirkegård
- Matth. – Matthæus kirke
- Mos. – mosaik trossamfund
- n.å. – næste år
- Naz. – Nazaret kirke
- Nic. – Nicolai kirke
- r. – række
- R. – ridder af Dannebrogordenen
- R.E. – ridder af elefantordenen
- s. – søn
- s.d. – samme dag
- s.å. – samme år
- sg. – sogn
- S.K. – storkors af Dannebrogordenen
- S.K.md. – storkommandør af Dannebrogordenen
- sst. – samme sted
- t. – tidsskrift
- tid. – tidende

Trin.	– Trinitatis kirke
Tysk ref.	– Tysk reformert kirke
u.v.	– uden vielse
*	– født
†	– død
~	– gift/gift med
1°	– første gang
2°	– anden gang
▪	– henvisning
□	– herefter ikonografi

Udtale

Hjælpetegn

' angiver at trykket ligger på den følgende stavelse: Dahlerup [dalə'ráp], Ballin [ba'li'n].

: efter vokal angiver at den er lang: Haagensen ['há:qənsən].

' angiver at den foregående lyd har stød: Ledet ['le'ðət], Høm [høm'].

Vokaler og diftonger

a-lydene	[a]	som i	Hansen ['han'sən], Banke ['bæŋkə], Karstensen ['karstənsən]
	[a:]	som i	Schade ['sja:ðə]
	[a']	som i	Maegaard ['ma'gá'r]
	[ai]	som i	Heinesen ['hainəsən]
	[ai']	som i	Meinertsen ['mai'nərtsən]
e-lydene	[e]	som i	Linnemann ['lənəman'] (1. stavelse)
	[e:]	som i	Hedebøl ['he:ðəbøl] (1. st.)
	[e']	som i	Hee ['he']
	[ə]	som i	Jensen ['jənsən] (sidste st.)
i-lydene	[i]	som i	Lillelund ['liləlån']
	[i:]	som i	Stinus ['sti:nus]
	[i']	som i	Friis ['fri's]
	[ai]	som i	Heinesen ['hainəsən]
	[ai']	som i	Meinertsen ['mai'nərtsən]
o-lydene	[o]	som i	Lorentzen ['lørən'tsən]
	[o:]	som i	Lohse ['lo:sə]
	[o']	som i	Frohn ['fro'n]
u-lydene	[u]	som i	Justesen ['justəsən]
	[u:]	som i	Thune ['tu:nə]
	[u']	som i	Juul ['ju'l]
	[au]	som i	Lauritzen ['lauritsən]
	[au']	som i	Grau ['grau']
y-lydene	[y]	som i	Lüttichau ['lytikau]

[y:] som i Dynesen ['dy:nəsən]

[y'] som i Stürup ['sty'rÁP]

æ-lydene [æ] som i Bentzen ['bæntsən], Albertin [albərtəŋ]

[æ:] som i Dræby ['dræ:by'], Aubert [á'bæ:r]

[ä] som i Hernøe ['härnø']

[æu] som i Levring ['læureŋ]

ø-lydene [ø] som i Tønnesen ['tønəsən], de Bang [dø'baŋ]

[ø:] som i Gjødesen ['gø:ðəsən]

[ø'] som i Løgstrup ['lø'qstrÁP]

[ö] som i Høm ['høm'], Hørlyck ['hørløk]

[ö:] som i van Deurs [fan'dö:rs]

å-lydene [å] som i Bomholt ['båmhølt'], Lund ['lån'], Borup ['bo'rÁP], Bording ['bårdenŋ]

[å:] som i Skaaninge ['skå:neŋə], Mogenssen ['má:qənsən]

[å'] som i Aagaard ['á'gá'r]

[ɔ] som i Tommerup ['tóməráp], Bomholt ['båmhølt'] (2. st.), Bournonville [burnøn'vil] (2. st.), von Bruckhofen [føn'brúkho:fən] (det 1. ord)

[ɔu] som i Hovgaard ['høugá'r]

[ɔu'] som i Schousen ['skəu'sən]

[ɔi] som i Højlund ['høilån']

[ɔi'] som i Ellehøj ['ælhøi']

Konsonanter

Retstavningens dobbeltkonsonanter lydskrives med kun ét tegn, fx i Sillesen ['siləsən]

Hvor en udtale med b eller p – d eller t – g eller k er lige korrekte, anvendes [p], [t] og [k], fx i Heerup ['he'rÁP], Winther ['ven'tər] og Bach ['bak].

r lydskrives som [r], også når lyden er vokalgagtig, fx i Anders ['anərs].

Der lydskrives [sj] i navne som Schumacher ['sjumakər] og Déroches [déro:sj]

„Blødt d” lydskrives [ð] som i Wedersøe ['ve:dørsø]

„Blødt g” lydskrives [q] som i Lagermann ['la'qərman']

Den lyd, der hyppigst svarer til retstavningens ng eller n i nk, lydskrives [ŋ] som i Bang ['baŋ']

Den lyd, der svarer til islandsk þ og hyppigst svarer til engelsk th, lydskrives [p].

SYVENDE BIND

Høeg - Kjærholm

Høeg, Poul Albert, 1848–1939, bankdirektør. * 24.3.1848 i Odense, † 26.11.1939 sst., begr. sst. F: barber Hans Christian H. (1812–51) og Marie Katrine Petersen (1821–1909). ~ 25.10.1889 i Odense med Ingeborg Kramer, * 15.2.1868 i Odense, † 28.8.1953 i Kbh., d. af prokurator Vilhelm K. (1830–1904) og Ida Lagoni (1838–1921). H. blev uddannet inden for kolonialhandel i Børgense, fortsatte på kontor i Odense Dampmølle og blev 1874 ansat som assistent i Fyens Disconto Kasse. 1886 blev han kasserer, og i tiden 1894–1928 var han direktør. Derved blev han i realiteten L. *Bierfreunds efterfølger som leder af den bank der i provinsen kun talte sammenligning med Aarhus Privatbank. H. havde ikke Bierfreunds store almeninteresse og dennes talenter for banebrydning, men hans kølige og realitetsbetonede ledelse var sikkert god for banken, tiden taget i betragtning. Fyens Disconto Kasse blev således ikke rystet i de vanskelige år omkring første verdenskrig, og delvis på grund af H.s konservative bankpolitik slap det fynske erhvervsliv med færre krak end andre steder under kriseårene. H. levede sit liv i og med banken og havde ikke meget til overs for hæsbælende foretagelse. Konsolidering anså han for vigtigst, men han erkendte naturligvis at forretningsliv ikke er uden risici. Som god bankmand var han aktivt medspillende, og han var en fremtrædende repræsentant for den bankledertype, siden videreudviklet, som vurderede låneren selv mere end dennes projekter; bl.a. ud fra det synspunkt at var manden god nok, skulle han nok vinde veje frem. Kodeordet for denne bankledertype er „tillid“, og succesen er betinget af psykologisk sans. Han holdt sig af princip helt klar af offentlige hverv og kommissioner. Han havde nok i sin bank og de selskaber hvor han var bestyrelsesmedlem. Personligt blev han en legende – den sidste etatsråd i „etatsrådene by“ og stenrig; han efterlod sig vel en halv snes millioner kroner, men havde en så spartansk levevis at det gav anledning til mange anekdoter. For H. personligt var penge noget man ophobede, ikke noget man brugte. Han holdt ikke bil eller købte malerier, som han selv udtrykte det. Han var bestyrelsesformand i en halv snes Odensevirksomheder samt for De danske Bomuldsspinderier. Hertil kom et stort antal bestyrelsesposter. – Etatsråd 1911. – R. 1914. DM. 1920. K.³ 1924. □Mal. af H. Vedel, 1924.

Fyens stiftstid. 23.3.1933 (interview). – Sst. 22.3.1928 og 27.11.1939. Nationaltid. s.d. Århus stiftstid. s.d. Fyens tid. s.d. Politiken s.d. Carl Thalbitzer i Fyens disconto kasse 1846–1946, 1946. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Ib Gejl

Høeg, Carsten, 1896–1961, filolog. * 15.11.1896 i Ålborg, † 3.4.1961 i Kbh. (Skt. Lukas), begr. på Frbg. (Solbjerg). F: havneingeniør Niels Johannes Molt H. (1853–1915) og Laura Gilbertha (Bertha) Schou (1854–1938). ~ 7.5.1925 i Kbh. (Johs.) med Margrethe (Grethe) Varming, * 13.5.1900 i Kbh., d. af arkitekt, senere kgl. bygningsinspektør Kristoffer Nyrop V. (1865–1936) og Elisabeth Ruge (1872–1951).

Som skoledreng i Ålborg besøgte H. græske skibe i havnen for at tale græsk med søfolkene. Dette træk er karakteristisk for hans forhold til græcitetten. Han så den aldrig blot som genstand for et afgrænset, rent bogligt oldtidsstudium, men som noget der gennem den byzantinske middelalder rækker frem til nutiden.

Efter at være blevet student fra Ålborg katedral-skole 1914 studerede H. klassisk filologi under M. Cl. *Gertz, J. L. *Heiberg og A. B. *Drachmann og lingvistik under Kr. *Sandfeld og Holger *Pedersen. I 1921 blev han cand.mag. i klassisk filologi og fransk. Han interesserede sig derefter især for nygræsk som han studerede i Paris under H. Pernot. I 1922 rejste han til Grækenland hvor han i Epirus levede en tid hos sarakatsanerne, en nomadestamme hvis dialekt og poetisk-musikalske traditioner han optegnede. Dette ophold, og et kortere i 1924, resulterede i et tobindsværk *Les Saracatsans, une tribu nomade grecque*. Det første bind, der især beskrev dialekten, skaffede ham 1925 doktorgraden. Det andet fra 1926 rummer indsamlet materiale. I 1926 blev han professor i klassisk filologi efter Drachmann. Det afbrød de nygræske studier idet han energisk gik i gang med tilegnelsen af filologiens mere centrale områder. På mange måder var han ikke bedre orienteret end de bedste studenter som han da også betragtede som medstuderende. Denne holdning forlod ham egentlig aldrig. Selv om han som ældre besad en encyklopædisk indsigt behandlede han, vist uden at være sig det bevidst, selv den yngste student som en kollega med hvem han mødtes om det der for ham var filologiens væsentligste anliggende: at se hvad der *står* i en tekst, og at andre sig over den måde hvorpå en tanke kan folde sig ud. Karakteren af hans undervisning kom smukkeste til udtryk ved at han år efter år samlede de filologiske studerende i sit hjem til fælles ekstemporallæsning af græsk litteratur, især dramatikkerne.

H. var universitetets prorektor 1949–50 og efor for Hassagers kollegium fra 1935 og desuden for Fjerde maj-kollegiet fra 1951. Under den tyske besættelse blev H. i 1944 medlem af Frihedsrådets arrestationsudvalg og under hans ledelse skabtes det såkaldte centralkartotek, hvori samledes oplysninger om landsskadelig virksomhed.

Høeg, Carsten

En frugt heraf er *Gestapo og dens danske Hjælpe-re* i Frit Danmarks Hvidbog II, 1946. Ikke mindst H.s usædvanlige sprogbehandling gjorde det naturligt at han deltog i internationalt arbejde: 1948–51 var han præsident for Den internationale føderation for klassiske studier, 1953–55 for Union Académique Internationale og 1955–59 for Det internationale råd for humanistisk videnskab. I 1954 var han præsident for Den internationale kongres for klassiske studier i København, og det var efter hans forslag at kongressen som tema fik *The Classical Pattern of Western Civilization*. 1955–56 var han formand for det humanistiske udvalg under ministeriet for Grønland.

H.s betydeligste videnskabelige indsats er studiet og udgivelsen af den middelalderlige byzantinske kirkemusik, et arbejde hans usædvanlige musikalitet gjorde ham velegnet til. Opgaven var bag om den moderne græske kirkes vesteuropæisk eller orientalsk påvirkede musik at finde tilbage til den gamle kirkes sang med dens rødder i antikken og synagogesangen. I 1931 fastlagdes med H. J. W. Tillyard og Egon Wellesz rammerne for det vældige værk *Monumenta musicae Byzantinae*. I *La notation ekphonétique* fra 1935 studeredes principperne for recitationen af de bibelske tekster, og hermed banedes vejen for udgaven af de gammeltestamentelige læsestykker, Prophetologiet, som han påbegyndte sammen med G. Zuntz i 1939. Udgivelsen af de egentlige hymner formede sig især som facsimileudgaver af hovedhåndskrifterne ledsaget af omfattende overleveringsstudier. Foruden tidskriftartikler har H. også skrevet om græsk og byzantinsk musik for en større læserkreds: *Græsk Musik*, 1940, og *Musik og digtning i byzantinsk kristendom*, 1955. Overhovedet har H. som sin lærer J. L. Heiberg betragtet det som en vigtig del af den klassiske filologs arbejde at formidle antikken for andre end fagfolk. Det gjorde han bl.a. i *En græsk Forretningsmand i 3. Aarh. f.Chr.*, 1927, *Nutidens Grækenland og Antikken*, 1936, og *Sofokles' Antigone og eftertiden*, 1949. I sammenhæng hermed må også ses hans udgave, sammen med Hans Ræder, af *Platons Skrifter I–X*, 1932–41 hvortil han selv leverede oversættelser af nogle enkeltskrifter og en række indledninger.

H. anvendte kun en mindre del af sin arbejdskraft på den latinske filologi. Alligevel er det nok hans *Introduktion til Cicero*, 1942 der har vundet størst udbredelse. Han gør her op med tidligere tiders nedvurdering af Cicero, mærkbart inspireret af besættelsestiden. Man kan også nævne hans gendigtning, sammen med Paul V. Rubow, af *Ovids Fasti*, 1945. En stor to-sproget

udgave af Ciceros filosofiske skrifter lykkedes det ham ikke at færdigredigere, og den udkom først efter hans død.

H.s produktion, ligesom hans undervisning og hele øvrige virksomhed prægedes af hans lysende intelligens og rastløse energi. Hans begehstring, forbundet med en vis naivitet, kunne gøre hans domme om mennesker noget ensidige. Han var, som det siges i universitetets nekrolog, „en streng, fornem og autokratisk personlighed, sine venners ven“. – Dr.phil.h.c. Athen 1937, dr.jur. h.c. Aberdeen 1948, dr.phil.h.c. Saloniki 1950, Augustinusprisen 1953. – R. 1942. DM. 1950. K.² 1957. □Tegn. af Knud Larsen. Malet skitse af Gerda Holm. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1925 103f. – Povl Johs. Jensen sst. nov.1961 133–40. Jørgen Raasted i Acta musicologica XXXIII, 1961 hft.2 64–67. Franz Blatt i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1961–62, 1962 77–102 (m. bibliografi). Holger Friis Johansen i Classica et mediaevalia XX, 1962 222–26. Per Krarup: Fra mit livs rejse, 1976 63f. – Papirer i Rigsark.

Palle W. Nielsen

Høeg Hagen, Niels Peter, 1877–1907, officer, ekspeditionsmedlem, kartograf. * 15.10.1877 på Gunderstedgård ved Nibe, † 15.11.1907 i Nordøstgrønland. F: proprietær, senere inspektør ved Holbæk amts sygehus Jacob Bernhard H. H. (1843–1913) og Ludovika Vilhelmine Bie (1847–1922). Ugift.

Elleve år gammel kom H. H. med forældrene til Kbh. hvor han gik i Melchiorss skole, senere til Holbæk, fra hvis realskole han tog præliminæreksamen. Da han ønskede at blive officer kom han som værnepligtig ind på sekondløjtnantskolen for fodfolket 1896 og blev sekondløjtnant 1898, besøgte officerskolens næstældste klasse 1898–1900 og blev ved udgangen af sidstnævnte år premierløjtnant. Som sådan tjenstgjorde han ved 18. bataljon, da L. Mylius-Erichsen 1906 traf forberedelser til Danmark-ekspeditionen til udforskning af Nordøstgrønland. Han meldte sig som eventuel deltager og blev antaget som kartograf. På ekspeditionen udførte han sit arbejde med stort mod og megen dygtighed og vandt kammeraternes hjerter ved sit glade og ligevægtige sind. Det var også disse egenskaber som fik Mylius-Erichsen til at vælge ham til sin ledsager tillige med Jørgen Brønlund da ekspeditionen i foråret 1907 med fire slædehold drog nordpå for at udlægge depoter og opmåle og kortlægge kyststrækningerne. Under dette arbejde besluttede Mylius-Erichsen, uanset risikoen for ikke at nå tilbage til skibet inden sommeren, med sit hold at søge ind til bunden af den store Independence bugt. Det lykkedes også at gen-

nemføre dette, H. H. kortlagde både nord- og sydsiden af bugten, og det konstateredes at denne i virkeligheden var et sund. Men imidlertid kom tøbruddet som tvang de tre mænd først til at oversmore deroppe og derefter til i forkommen tilstand da jagten de havde håbet på til dels var slået fejl, at søge op over landet og indlandsisen for at nå frem til nærmeste depot. Dette forsøg kostede dem alle tre livet, og kun Brønlunds heltemodige kamp for at bringe de opnåede resultater frem til et sted hvor kammeraterne måtte finde dem, reddede H. H.s værdifulde kortskitser fra at gå tabt. □Tegn. af Achton Friis, 1907. – Mindesmærke på Tveje Merløse kgd. 1908. Mindesmærke for H. H. m.fl. af Kai Nielsen, 1912, i Langelinieparken. Udkast til monument af Einar Jönsson, 1909, af Johannes Kragh, 1911, af N. Hansen Jacobsen, 1911 (St.mus.), af H. Wederkinch, 1914, samt i keramik af S. Kongstrand. Foto.

Achton Friis: Danm.-ekspeditionen, 1909. Axel A. Bjørnbo: Cartographia groenlandica, 1912 = Medd. om Grønland XLVIII 55–58. Chr. Bendix Thostrup i Publ. om Østgrønland IV, 1936 13–27. – Dagbøger i Kgl.bibl.

H. Ostermann*

Høeg-Hansen, Axel Johannes, 1877–1947, arkitekt. * 27.6.1877 på Frbg., † 30.8.1947 i Frederiksværk, begr. i Kbh. (Solbjerg kgd.). F: kommunelærer, senere overlærer Henrik Hansen (1846–1931) og Alma Isabella Clausen (1851–1922). ~ 23.6.1909 i Helgenæs med Inga Poulina Liggern Hansen, * 5.5.1875 i Vester Aker, Norge, † 6.7.1954 i Gentofte (~ 1° 1892 med tegner Olaf Leonhard Gulbransson, 1873–1958; ægteskabet opløst 1906), d. af gårdbruger Peder H. (1858–1934) og Frederikke Gulbrandtsdatter (1852–1931).

H.-H. gjorde svendestykke som murer 1897 og dimitteredes fra teknisk selskabs skole 1898. Han blev optaget på akademiet samme år og fik afgang fra arkitekturskolen 1907. 1908 var han Anton Rosens konduktør ved landsudstillingen i Århus og siden 1909 havde han selvstændig virksomhed i Århus og fik ved sin omfattende produktion stor betydning for arkitekturudviklingen i denne by. Som karakteristiske århusianske arbejder kan nævnes *Kunsbygningen i J. M. Mørksgade*, stærkt præget af Rosens arkitektur, *Rahrs lagerbygning*, *Asylvej 35* der ved sin rytme og materialevirkning hører til H.-H.s bedste arbejder, *Stadions idrætsbygning* hvor antikke elementer er forenet med en vis moderne helhed, *FDB, Søndergade 74*, *Hotel Regina* med biografteatret af samme navn samt bebyggelsen ved Banegårdspladsen, opført i en slags palæstil,

amtssygehuset ved Viborgvej, *Århus Privatbank* og *Aarhus og Omegns Bank* samt *Aarhus Stiftstidendes bygning*. H.-H. ledede endvidere reguleringen af Banegårdspladsen og opførte desuden en del villaer og forretningsejendomme i Århus. Andetsteds i Jylland opførte han bl.a. *Vægerskilde kirke* med gotisk landsbykirkepræg, herregården *Allinggård* og *hovedbygning på Clasonsborg*. H.-H. opførte endvidere *Roskilde amtssygehus* sammen med Salling-Mortensen og Hans Schmidt. Formand for Akademisk arkitektforenings Jyllandsafdeling 1933–38; medstifter af Foreningen moderne kunst i Århus og A/S Århus Kunstbygning. Akademisk arkitektforenings æresmedlem 1939. – R. 1924. DM. 1935. □To mal. af W. Stuhr. Foto.

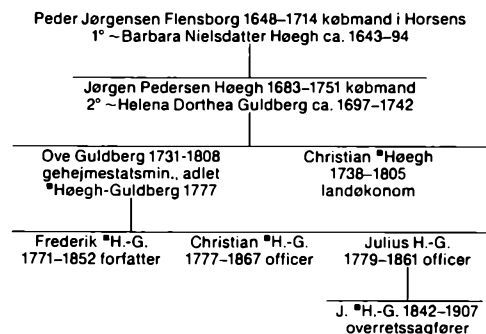
Arkitekten, 1920 141–46 (Århus stadion). Arkitekten M, 1927 247 252–56 (Banegårdspladsen i Århus m.m.). Arkitekten U, 1931 10–16 (Århus amtssygehus). H. Salling-Mortensen st. 1947 189–93. – Levnedsbetaling i ordenskapitlet.

Villads Villadsen (Knud Millech)

Høegh, Høegh-Guldberg

Adelig og borgerlig slægt.

Christian *H.-G. var ~ Anna Dorothea von Munthe af Morgenstjerne, d. af amtmand Caspar v. *M. af M. Deres datter Petra var ~ biskop B. J. *Fog.

Danm.s adels årbog XLVIII, 1931 II 123–36. Pers.hist.t. 7.r.IV, 1920 51–69.

Nils G. Bartholdy

Høegh, Nukardleq Najaraq Eva (Aka), * 1947, maler, grafiker. * 16.12.1947 i Qutdligssat. F: tørmester Ib Peter Adolf Thaarup H. (* 1912) og kredsdommer Else Margrethe Guldberg Rosing Heilmann (* 1919). ~ 19.6.1976 med fotograf og kunstner Ivars Silis, * 1.12.1940 i Riga, Letland, s. af Janis S. (* 1908) og Hermine Tatjana Bremze (* 1920).

Efter skolegang i hjembyen og Egedesminde påbegyndte H. en uddannelse som sygeplejerske i

Høegh, Aka

Kbh., men afbrød og rejste rundt i Europa, indtil hun ved hjemkomsten blev elev af maleren Bodil "Kaalund og gæsteelev på kunstakademiet i flere perioder. – H. beskæftiger sig meget med den grønlandske sagnverden med en original og forfinet stregføring der „meget vel kan sammenlignes med Edv. Munch i sensibilitet. Intet mindre“ (Erik Clemmesen). H. har udstillet i Julianehåb 1970, Inter 1973 og 1974, Galleri Pitera 1974 og s.å. i Århus, En plasticblomst visner ikke, Kbh., Galleri Linssen, Bonn, Center Art og 1974 og 1975 Grønlandsk grafik af i dag i Hamburg og Paris, Grønlænderhuset i Kbh. samt Island 1976, Galleri Admiralgade 20 1977 og Færøerne 1978. H. har illustreret *Grønlandsk Kunstkalendar* 1976 samt flere bøger med grønlandske sagn, sidst den nye udgave af Knud Rasmussens *Myter og Sagn* I–III, 1979. Hun har udført et relief til Sullissartut højskole i Julianehåb og tegnet det grønlandske julemærke 1980. H. har modtaget følgende legater: Dansk-grønlandsk kulturfond 1975, Statens kunsthøjdepriis s.å., Jens Rosings pris 1976 og Nordisk kulturfond 1977. Hun bor i Julianehåb.

Interview i Aktuelt 13.4.1974. – Ivars Silis i Samvirke LI, 1978 nr. 11 28–30. Bodil Kaalund: Grønlands kunst, 1979 214–16.

Mads Lidegaard

Høegh, Hans Jørgen Christian, 1738–1805, præst, landøkonom. *30.4.1738 i Horsens, †10.12.1805 i Gentofte, begr. sst. F: købmand og bedemand Jørgen Pedersen Høg (1683–1751, ~1° 1711 med Anne Michelsdatter, †1722) og Helene Dorthea Ovesdatter Guldberg (ca. 1697–1742). ~18.10.1769 i Horsens med Cathrine Dorthea Nyland, *1.12.1741 i Horsens, begr. 25.9.1807 i Gentofte, d. af rådmand Hans N. (1713–69) og Ellen Cathrine Hatting (1702–78, ~1° 1725 med købmand Søren Bræstrup, 1693–1737). – Bror til Ove *Høegh-Guldberg. H. blev student 1756 fra Horsens, teologisk kandidat 1760 og kaldtes 1769 til sognepræst i Ansaager. 1773 forflyttedes han til Hillerslev-Kåstrup og 1783 kom han til Gentofte. 1794 blev han provst over Sokkelund herred. – H. gjorde sig i Gentofte bekendt som en foregangsmand på landbrugets område der i sin egen bedrift indførte nye afgrøder og som en af de første praktiserede sommerstaldfodring. H. tog ligeledes del i tidens landøkonomiske debat og hans største indsats blev her *Anviisning til et velindrettet Jordbrug for Gaardmænd og Huusmænd paa Landet, som have faaet deres Jorder udskiftede af Fællesskab* der belønnedes med landhusholdningsselskabets guldmedalje 1794 og udsendtes n.å. H.s mere end 500 sider store vejledning blev optaget

i selskabets skriftserie 1797, optrykkes yderligere to gange og oversattes til tysk og svensk. Han gav heri en grundig vejledning i alle emner landbruget vedrørende, og det er ikke mindst bemærkelsesværdigt at H. bringer en omfattende vejledning for husmanden. Det var hans tanke at husmanden skulle lægge størst vægt på driften af sin jordlod og så vidt muligt ernære sig som selvstændig jordbruger, ligesom han socialt skulle danne et mellemlag mellem gårdbruget og den jordløse landarbejderbefolkning. H.s bestræbelser på dette felt skal utvivlsomt ses på baggrund af de erfaringer med en stærkere lagdeling i bondebefolkningen der netop var markant i hovedstadens nærhed. H.s bog blev en af de mest udbredte og benyttede vejledninger for bondestanden i tiden op til ca. 1840. – Han publicerede desuden en række mindre bidrag, bl.a. i Olufsens *Oeconomiske Annaler*.

Alex. Rasmussen in Hist. årbog for Thisted amt 1917 46f. Gentofte kirkesogns, dets kirks og præsters hist., 1928 128–34. Fr. Skrubbeltrang: Husmand og inderste, 1940 241 353–56. Samme: Den danske husmand I, 1952 (2.udg. 1954) 74–76 88–90 103. Helge Nielsen: Folkebibliotekernes forgængere, 1960 336.

Claus Bjørn

Høegh, Erling Jens Peter, *1924, sognepræst, landsrådsformand. *9.6.1924 i Julianehåb (Julianehåb præstegæld). F: maskinsmed, senere smedemester John Otto Abel Jens H. (1890–1966) og Augusta Chemnitz (1896–1972). ~6.4.1953 i Helleruplund k. med børnehavelærer, stud.teol. Agnes Irene Andersen, *26.12.1925 i Indien, d. af pastor, missionær Anders A. (*1889) og Henriette Schultz (1891–1973). Under et seminarieophold i Danmark blev H. lukket inde af krigen og kunne først efter 1945 vende tilbage til Grønland hvor han virkede som lærer i Julianehåb og Godthåb fra 1948. Derefter studerede han teologi, stod 1953 som exam.teol. og blev s.å. ansat som præst og skoleinspektør i Frederikshåb. 1958 blev han førstepræst i Julianehåb, indtil han 1971 blev sognepræst i Sørby-magle på Sjælland. 1955 indvalgte H. i landsrådet for Frederikshåb og 1959–63 for Julianehåb, genvalgt 1967. S.å. valgtes han til formand for landsrådet som første grønlænder og beklædte denne landets højeste politiske post til 1971. H. var medlem af Grønlandsudvalget af 1960, til hvis oprettelse han selv havde taget initiativet i landsrådet. Han var medlem af kgl. grønlandske handels styrelsesråd 1959–63 og af Grønlandsrådet 1967–71, samt af en række udvalg under landsrådet i samme periode. Medlem af bestyrelsen for mineselskabet Greenland Stone og af det konservative folkepartis hovedbestyrelse. Næst-

formand for den Grønlandske kirkesag. Under opholdet i Danmark skrev han et par radiohørespil. Som politiker gik H. ind for en stærk integration mellem Grønland og Danmark og fulgte konsekvent denne linje, kombineret med et politisk arbejde for at aktivisere den grønlandske befolkning politisk og erhvervsmæssigt. – R. 1964. □Foto.

Mads Lidegaard

Høegh-Guldberg, Christian, 1777–1867, officer. * 1.8.1777 i Fredensborg, † 31.10.1867 på Frbg., begr. sst. F: senere gehejmestatsminister Ove *H.-G. (1731–1808) og Lucie E. Nørlem (1738–1807). ~ 15.9.1802 på Bjerre, Åle sg., med Anna Dorothea v. Munthe af Morgenstjerne, * 2.5.1774 i Bråby, Alsted hrd., † 18.3.1866 på Frbg., d. af major, senere stiftamtmand Caspar Wilhelm v. M. af M. (1744–1811) og Anna Petra Cathrine Flindt (1750–1814). – Bror til Frederik *H.-G.

Ved mundtlig ordre af kongen blev „Guldbergs søn Christian“ 1782 ansat som sekondløjtnant à la suite ved garden til hest; forældrene fik underretning derom, men i øvrigt skulle „Avancementet“ hemmeligholdes; 1790 blev det skriftligt bekræftet, og H.-G. blev premierløjtnant à la suite. Efter omhyggelig opdragelse og mangesidig uddannelse i hjemmet kom han 1797 i nummer og tjeneste, blev 1799 kar., n.å. sekondritmester, reserveredes 1808 majors anciennitet og blev 1811 kar.major. Under felttoget 1813 blev han som premiermajor forsat til fynske dragonregiment for i dette at genindføre skarp krigsdisciplin, hvortil han ansås og viste sig særlig egnet. Kort forinden havde han i fæstningen ved Rosengarten med sin eskadron fuldstændig slået et fjendtligt rytterregiment af marken, og på et kritisk tidspunkt af slaget ved Sehested et par måneder efter tog han kommandoen over regimentet og førte et glimrende angreb på fremtrængende fjendtligt fodfolk der med store tab kastedes tilbage, bredende en skræk og forvirring til alle sider der fik væsentlig indflydelse på slagets udgang. Alligevel var avancementsbedømmelserne for ham de nærmeste år efter forbeholdne: Han er vel tjenstivrig og har mange kundskaber, men man frygter at disse skal kunne medføre „overspændte Ideer, som ikke ere passende i det Militære“; han er for streng mod sine undergivne; og for „koldt og uforsagt Mod i Farens Stund“ og egnethed til forfremmelse har han kun betegnelsen „middelmådig“. 1814 var han rykket op „i Oberstløjtnants Nr., dog kun som Major“, og 1816 udnævntes han til oberstløjtnant, 1826 til kar.oberst, 1830 til regiments-

kommandør, n.å. til regimentschef og 1834 til chef for sjællandske landsenérregiment: 1840 fik han generalmajors kar., blev 1842 kommandør for sjællandske rytterbrigade; men skønt han uden sammenligning var rytteriets dygtigste officer, repræsenterede ikke han, men Adolph Juel rytteriet i hærkommissionen 1842 (1840). – 2.3.1848 blev han generalløjtnant og kommanderende general i Jylland-Fyn, godt 70 år gammel, men legemlig og åndelig kraftig. Ifølge sin tjenstlige stilling og sine evner måtte han anses for selvskreven til kommandør for felthæren; men A. F. *Tscherning havde på forhånd valgt F. *Læssøe til egentlig ledende og ville selv være den faktiske overgeneral, og til kommandør under disse forudsætninger var en så selvstændig, endog egenrådige mand som H.-G. ikke egnet. Han begyndte straks på organisering af frivillige korps og reserveformationer, men standseades heri af Tscherning; Jylland underlagdes en anden, og da H. *Hedemann den 7.5. efter ordre gik fra Als til Fyn, havde Tscherning „bevæget“ H.-G. til at gå à la suite. 1850 fik han afsked. – H.-G. var af naturen højt begavet, havde en glimrende hukommelse, omfattende og grundige kundskaber – også på ikke-militære områder; han var en ridderlig personlighed, belevet, vidtberejst; en fortræffelig taler; i skriftlig diskussion en skarp logiker, vittig og bidende; i høj grad patriotisk, loyal, men ikke egentlig hofmand. – R. og DM. 1813. K. 1828. S.K. 1843. □Min. af Chr. Petersen. Maleri.

Breve til H. C. Andersen, 1877 143–64 676–89. Medd. fra krigsark., udg. Generalstaben VII, 1896. – Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstaben I, 1867. Edv. Collin: H. C. Andersen og det Collinske hus, 1882 102–21. Søren Chr. Barth: Livserindr., 1900. A. Tuxen i Hist.t. 9.r.IV, 1925–26 9 13f 18 20f. Th. Dyppel i Militært t., 1936 26–39. – Papirer i Kgl.bibl.

*Rockstroh**

Høegh-Guldberg, Frederik, 1771–1852, forfatter. * 19. el. 26.3.1771 i Kbh. (Slotsk.), † 20. el. 21.9.1852 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: senere gehejmestatsminister Ove *H.-G. (1731–1808) og Lucie E. Nørlem (1738–1807). ~ 6.12.1797 i Kbh. (Trin.) med Marie Cathrine Bilsted, * 31.10.1773 i Kbh. (Nic.), † 28.2.1849 sst. (Holmens), d. af kancelliråd, grosserer Jacob B. (1744–1811, ~ 1° 1771 med Mariane Severine Nyegaard, 1749–72, ~ 3° 1782 med Karen Lassen Rothe, 1762–95) og Christine Schierbeck (1750–80). – Bror til Christian *H.-G. H.-G. tog artium 1790, privat dimitteret, debuterede 1792 i Samleren med novellen *Heran Hermansens Levnet* og fik 1793 det af T. *Thaarup påvirkede syngespil *Lise og Peter* (musik af Sø-

Høegh-Guldberg, Frederik

ren Wedel) opført på Det kgl. teater. Han drev grundige litterære og sproglige studier, men tog ingen eksamen. 1797–1805 var han ansat som lektor i dansk ved Blågård seminarium, men opgav denne stilling for at følge med hoffet til Kiel hvor han forblev til 1810; siden 1803 havde han været lærer for prinsesse Caroline. 1813–30 underviste han i modersmålet ved artillerikadet-instituttet, 1830–36 ved den militære højskole. Hans lærergerning affødte en række skrifter og afhandlinger om pædagogiske eller sproglige emner. I Kiel vakte H.-G. opsigt ved – som et led i Holstens „danisering“ efter indlemmelsen 1806 – at foreslå indførelse af undervisning i dansk i hertugdømmet; han udgav her *Dänisches Lesebuch für Schleswig-Holsteiner*. 1809 samt s.å. *Dannersprogets Retskrivning og Toneklang* (3.udg. 1813), et patriotisk bidrag til det danske sprogs æstetik, hvis svulstige fortale blev genstand for J. L. Heibergs lystige spot i Julespøg og Nytaarsloier (1817). Påskønnet af samtiden var en række (dog kun halvgode) klassikeroversættelser: Martial (1801), Tibull (1803), Terents (1805) og Plautus (1812–13). Som digter er H.-G. vor sidste repræsentant for 1700-tallet; hans bedste ting er skrevet før og omkring århundredskiftet (*Samlede Digte* I–II, 1803); de senere samlinger, *Samlede Smaating* I–III, 1815–16, *Den store Stad*, 1818, *Roser og Torne*, 1829, *Psalmodia*, 1835 o.fl. er upåvirkede af romantikken og gik temmelig upåagtede hen. Det er udpræget akademisk poesi, i stil og tanke udtryk for en konservativ smag; de anseligste stykker er den store ræsonnerende elegi *Assistentiskirkegaarden*, 1796 (i *Den Danske Tilskuere*), de af J. H. Voss og Thaarup inspirerede idyller *Jubelaarsmorgen*, 1801, *Landeværnet*, s.å., *Fiskernes Nytaarsmorgen* o.fl. samt den fortræffelige satire *Candidaten*, 1799. Enkeltheder røber et spinkelt talent, men begrænsningens kunst kender han ikke; sproget er rent, men versene forunderligt stivbenede. Hans dramatiske arbejder, hvoraf Det kgl. teater opførte fire, bl.a. lystspillene *Vennen paa Reisen*, 1814 og *Aften er ikke Morgen liig*, 1817 (udpebet 1818) er uden interesse. I sine mange lejlighedstaler fortsætter han 1700-tallets blomstrende retorik. – Som ung havde H.-G. ord for at være en ivrig oppositionsmand hvis skuespil *Skrive-Friheden*, 1794, teatret ikke turde opføre; senere sluttede han sig som oprigtig patriot nær til Frederik VI. Bekendt er den lidt pedantiske hædersmands hjælpsomhed over for den unge H. C. Andersen. Det kom dog til et foreløbigt brud imellem dem; et skarpt brev, hvori han frabad sig den tiltænkte dedikation af Andersens Ungdomsforsøg (1822) er virksomhedsfuldt benyttet i *Improvisatoren* II, kap.2. – Tit. professor

1804. – R. 1815. □Mal. af F. C. Grøger, 1815 (Fr.borg), efter dette min. af H. J. Aldenrath. Afbildet på tegn. af Simonsen af danske digtere ca. 1848 og på A. M. Petersens litografi af lign. gruppe. Min. af C. Petersen formentlig forestillende H.-G.

K. L. Rahbek: *Erindringer* V, 1829 9–11 193–95. J. K. Host: *Erindringer*, 1835 149f. H. Steffens: *Was ich erlebte* V, Breslau 1842 (da. udg. s.å.) 238f. P. L. Møller: *Kritiske skizzer* II, 1847 51–73. Biskop Pavels' autobiografi, udg. C. P. Riis, Kria. 1866 225–27. P. Hansen: *Om J. L. Heiberg*, 1867. N. C. L. Abrahams: *Medd. af mit liv*, 1876 48–51. H. C. Andersen: *Saml. skr.* I, 2.udg. 1876 38f. *Samme*: *Levnedsbog*, udg. H. Brix, 1926 57f 84–86. Joakim Larsen: *Bidrag til den da. folkeskoles hist.* 1784–1818, 1893. F. Ronning: *Rationalismens tidsalder* III,2, 1899 75–78 80–82. Kn. Fabricius i *Sonderjyllands hist.* IV, 1937 55f. – *Papirer i Kgl.bibl. og Rigsark.*

H. Topsøe-Jensen*

Høegh-Guldberg, Christopher Julius Emil, 1842–1907, overretssagfører. * 15.3.1842 i Århus, † 6.12.1907 sst., begr. sst. F: oberst Julius H.-G. (1779–1861, ~ 1° 1805 med Margrethe Pallene Hahn, 1782–1835) og Cathrine Johanne Emilie Friis (1813–99). ~ 14.9.1870 i Århus med Johanne Christiane Buurmeister, * 21. el. 22.3.1846 på Duelund, † 3.11.1930 på Frbg., d. af proprietær Frederik Vilhelm B. (ca. 1797–1851, ~ 1° med Johanne Christiane Meibom, ca. 1790–1872; ægteskabet opløst 1842) og Anna Mørch Hahn (1817–96).

H.-G. blev student 1860 fra Århus, tog 1867 juridisk embedseksamen og nedsatte sig 1869 som overretssagfører i sin fødeby. Det blev dog særlig hans omfattende arbejde for landbruget der gjorde hans navn kendt i vide kredse. Allerede 1870 ansattes han som sekretær i Århus landboforening og blev 1879 tillige sekretær i Fællesforeningen af jyske landboforeninger hvis stiftelse og senere udvikling han havde stor indflydelse på. Han var desuden sekretær i Det jyske havveselskab, Det danske fjerkræavlserelskab (stiftet 1891) og forretningsfører i Understøttelsesforeningen for trængende jyske landmænd og deres efterladte (fra 1881). H.-G. havde en væsentlig andel i udarbejdelsen af disse foreningers love, og i kraft af sine glimrende administrative evner blev han en af de førende skikkelser i Jyllands landøkonomiske foreningsliv. Hans tilrettelæggelse af landmandsforsamlingerne i Ålborg (1883) og Randers (1894) var mønstergyldig. H.-G. var endvidere konsulent for Foreningen af danske kirkeejere og statens tilsynshavende ved de mindre landejendomsbesidderes brandforsikring i Nørrejylland. 1898–1901 sad han i folketinget, valgt af det århusianske højre, men kom ikke til at spille nogen større rolle. Inden sin død

deltog han i planlægningen af og forberedelserne til landsudstillingen i Århus 1909. – R. 1888. DM. 1897. □Relief af Rasmus Andersen (gravstenen). Foto.

Landbrug og landmænd i Danm., udg. M. Galschiøt, 1888 141f. Ugeskr. for landmænd, 1907 716f. Foren. af jydsk landboforeninger 1872–1922, red. J. K. Haugegaard, 1926. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Emanuel Sejr

Høegh-Guldberg, Ove, 1731–1808, gehejmestatsminister, historisk og teologisk forfatter. * 1. 9.1731 i Horsens, † 7.2.1808 på Hald, begr. i FINDERUP. F: købmand, bedemand Jørgen Pedersen Høeg (1683–1751, ~ 1° 1711 med Anne Micheldatter, † 1722) og Helene Dorthea Ovesdatter Guldberg (ca.1697–1742). Optog allerede i skolen moderens familienavn. Adlet med navnet H.-G. 11.10.1777. ~ 1° 30.7.1762 på Bygholm mølle med Cathrine Marie Nørlem, * 30.4.1736 på Bygholm mølle, † 1.1.1763 i Sorø, d. af forvalter på Bygholm Peder Jensen N. (1680–1738) og Christentze Hansdatter Lessow (1701–69). ~ 2° 10.2.1769 i Kbh. (Slotsk.) med Lucie Emmerentze N., * 12.3.1738 på Bygholm mølle, † 5.9.1807 på Hald, søster til 1. hustru. – Far til Christian *H.-G. og Frederik *H.-G. Bror til Christian *Høegh.

H.-G.s kår som barn og ungt menneske var meget fattige, men ved den hjælp han modtog af en morbror, præsten Dines Guldberg, blev han holdt til bogen. 1749 tog han studentereksamen fra Horsens og begyndte straks at studere teologi. Sit brød tjente han som huslærer i Jylland, og eksamen fik han først 1753. Derefter kastede han sig over historiske studier, for hvilke han viste evner og interesse, og 1761 ansattes han som professor i veltalenhed i Sorø ved akademiet. Han virkede kun tre år her, men tiden anvendtes til flittige teologiske og historiske studier, bl.a. over den klassiske oldtid. Et ydre udtryk herfor var hans oversættelse af Plinius' lovtale over Trajan med en indledende redegørelse for den romerske statsforfatning (1763). Et par år i forvejen havde han udgivet *Tanker over Miltons Digt og den saakaldte hellige Poesie*. 1761, et arbejde der bærer vidnesbyrd om, at heller ikke æstetiske studier lå ham fjernt. Sine æstetiske interesser viste han desuden ved 1759 at være medstifter af Selskabet til de skønne og nyttige videnskabers forfremmelse, hvis prisopgave han vandt ved en besvarelse af spørgsmålet „hvilken Indflydelse det har i de skønne Videnskaber, naar oplyste Folk stræbe at overgaa hinanden“. Også teologiske studier optog ham stærkt i disse år. Det spørgsmål der navnlig beskæftigede tiden var kampen mod fritænkeriet, og H.-G. del-

tog i denne med to breve der offentliggjordes i P. *Rosenstand-Goiskes Billige Tanker om ubilligt Fritænkeri (1753). Den opfattelse han forfægtede var den fra den wolfske filosofi velkendte, at der umuligt kunne opstå nogen strid mellem den sunde fornuft og den kristne lære. Fritænkeriet var kun at betragte som en art vildfarende fornuft, og det eneste omvendelsesmiddel var ræsonnementet. Samme opfattelse uddybede han i sine senere bøger *Den naturlige Theologie*, 1765 og *Den aabenbarede Theologie*, 1773, begge bøger oprindeligt udarbejdet til brug for hans undervisning for arveprinsen og udmærkende sig ved at være de første populære forsøg på at fremstille den kristne tros indhold.

Da H.-G. begyndte sin lærergerning ved akademiet syntes hans livsbane at ligge klar foran ham med det stille Sorø som rammen omkring et fredeligt og flittigt forskerliv i historiens og teologiens tjeneste. Såvel hans interesser som hans anlæg pegede i den retning. 1764 indtraf imidlertid den begivenhed som fuldstændig ændrede dette fremtidsperspektiv. Han kaldtes til lærer for arveprins Frederik, Juliane Maries eneste søn med Frederik V. Valget af H.-G. til lærer for arveprinsen betød at den unge prins fik en fuldstændig dansk opdragelse, og selv om læreren ikke formåede at bibringe sin kongelige elev mere dybtgående kundskaber udviklede forholdet mellem den stilfærdige sorøprofessor og den unge prins sig på en sådan måde, at H.-G. besluttede sig til for stedse at knytte sin skæbne til sit nye herskab. Da prinsens læreår var forbi, modtog han 1771 stillingen som hans kabinetssekretær. For H.-G. var perioden 1764–70 rolige studieår. Arveprinsen lagde ikke i den grad beslag på hans tid at der ikke blev stunder til videnskabelige studier, og en moden frugt heraf var hans store tre binds verdenshistorie der udkom 1768–72. Fremstillingen var uhyre vidtløftig, 3.bind nåede kun til den peloponnesiske krigs afslutning, og var behandlingen end ukritisk, savnede fremstillingen ikke varme og kraft og vidnede om forfatterens store belæsthed. Samtidig gav han sig af med udgivelsen af forskellige økonomiske og politiske småskrifter der på baggrund af hans senere virksomhed har en vis interesse, men som ikke hæver sig synderligt over, hvad „enhver god Borger bør vide“. Den strengeste ortodoksi i kirkelig og religiøs henseende, forenet med en ærbødighed over for kongemagten og de kongelige personer, der grænsede til hellig ærefrygt, var fremtrædende karaktertræk hos arveprinsens kabinetssekretær, og det var fuldt forståeligt at H.-G. mere end nogen anden betragtede J. F. *Struensee og hans usurpation af den kongelige magt med den største afsky. De

Høegh-Guldberg, Ove

forurettelser og forhånelser der fra magthaverens side blev vist hans elskede herskab optændte hans vrede yderligere og frembragte hos den ellers så brave og fredelige mand et sådant had, at han betragtede det som sin hellige pligt at bidrage sit til at styrte tyrannen. Ved den sammensværgelse som 17.1.1772 fjernede Struensee stod H.-G. ved enkedronningens og arveprinsens side, og sammen med dem var han forudbestemt til at overtage ansvar og indflydelse på den kommende tids begivenheder. Hvor stor indflydelse han allerede nu havde på hoffets dispositioner kan vanskeligt opklares, men givet er det at han ikke straks nåede magtens tinde, og at der skulle komme til at hengå adskillige år inden han nåede det mål som måske allerede selve revolutionsnatten stod vinkende og lokkende for hans indre blik.

Den noget tilfældige kreds der havde fundet sammen for at styrte Struensee forstod klart, at den ikke formåede alene at tage ansvaret for land og rige, og at man måtte dele den magt man havde overtaget fra den store usurpator med gamle og prøvede statsmænd. Der gik derfor ret hurtigt bud efter J. D. "Schack-Rathlou, gamle grev Otto "Thott på Gauø og fremfor alt efter den unge A. P. "Bernstorff, og det var disse mænd der fremfor andre havde ansvaret for de kommende års såvel indre som ydre politik. De kongelige herskaber, enkedronningen og arveprinsen, samt deres trofaste støtte H.-G. ønskede imidlertid ikke at se al magten glide sig af hænde, og ved ordningen af den fremtidige styrelse sørgede man for at hoffets indflydelse stadig kunne bevares. Dette opnåedes ved statsrådsordningen af 13.2.1772 hvor gehejmestatsrådet genoprettedes, gennem hvilket alle forestillinger skulle ekspederes til kongens underskrift, men bortset fra udenrigsministeren havde ingen af kollegiecheferne sæde i denne forsamling, og det fastsattes udtrykkeligt at kongelige ordrer kunne sendes kollegier og privatpersoner uden om statsrådet. Ved denne ordning havde hoffet sikret sig mulighed for fortsat del i styrelsen. Om H.-G.s indflydelse på regeringsforanstaltninger de nærmeste år efter omvæltningen er det meget vanskeligt at dømme. Han bevarede foreløbig sin beskedne stilling som arveprinsens kabinetssekretær, mens Andreas "Schumacher beklædte posten som leder af kongens kabinet. Den indflydelse H.-G. kan have udøvet havde derfor mere sin rod i hans personlige forhold til de kongelige herskaber end i indflydelsesrige embedsstillinger. På ét punkt hersker imidlertid ingen tvivl om hans indflydelse, nemlig med hensyn til dommen over Struensee. H.-G. blev medlem af den nedsatte domskommission, og

med vort kendskab til hans syn på enevoldsmagtens hellige ukrænkelighed kan det ikke undre at han indstillede den faldne storhed til lovens strengeste straf. En sen eftertid har føldet en hård moralsk dom over ham i denne anledning, men foruden hvad der allerede er anført om H.-G.s almindelige syn på kongemagten synes det forhold at måtte komme i betragtning, at dommen var juridisk forsvarlig og politisk forståelig som følge af den frygt, hoffet vitterlig nærrede for modrevolutionære foranstaltninger.

Indtil begyndelsen af året 1773 beholdt H.-G. sin beskedne stilling, men jan.1773 fjernedes Schumacher, og selv om H.-G. ikke formelt overtog hans stilling arvede han dog de vigtigste af hans funktioner. Han fik bestyrelsen af chatolkassen i sin hånd, fra 1777 tillige partikulærkassen, og skulle desuden ekspedere de sager som kongen eller hans bror fandt for godt at overlade ham. Han kaldtes foreløbig med det meget beskedne navn af memorialssekretær, men faktisk var hans indflydelsessfære blevet betydeligt forøget. I nært samarbejde med hoffet der ligesom Struensee strengt vågede over kongens person, tiltog H.-G. sig udøvelsen af det gamle kongelige prærogativ at uddele nådesbevisninger, og hans indflydelse voksede fra dag til dag. H.-G. er „Herre baade over Regn og smukt Vejr“, havde grev A. S. v. der "Osten udtalt allerede i sommeren 1773, og sandheden af disse ord blev snart almindelig anerkendt. Der spares i disse år ikke på titler, ordener og økonomiske gunstbevisninger, og følgen blev at der opstod en kreds af mennesker der stod i taknemmelighedsgæld til H.-G. og følte sig afhængige af ham. Over for de mennesker der søgte ham stræbte H.-G. stadig at vise sig venlig og ligefrem, og ganske modsat Struensee holdt han sig beskedent i baggrunden og nærrede intet ønske om at være midtpunkt for selskabet. Efterhånden indtrådte dog nogen ændring heri som en naturlig følge af hans ændrede ydre kår. 1774 udnævntes han til gehejmekabinetsssekretær, 1776 til stats- og gehejmekabinetsssekretær med rang som oversekretær, og han fik anvist bolig i Prinsens palæ. Dette støtte advancement op ad rangstigenes mange trin var det ydre udtryk for kabinettets voksende magt. En stadig stigende strøm af kabinetsordrer udgik i disse år fra H.-G.s kontor, som regel konciperet af ham selv og underskrevet af kongen. Storsteparten drejede sig endnu om nådesbevisninger, men lidt efter lidt inddroges embedsbesættelser under kabinettet. Stort og småt afgjordes af den kongelige vilje, at P. F. "Suhm skulle have fem eksemplarer af Jacob "Langebeks scriptores, og at forretningsgangen i tyske kancelli skulle ændres. 1776

var man nået så vidt at selv vigtige forordninger ekspederedes gennem kabinettet. Loven om indfødsretten gennemførtes i form af en kabinetsordre og uden om kollegier og statsråd. Det var Schack-Rathlou der gav det første udkast, men loven fik vigtige tilføjelser af H.-G., og den store offentlighed gav H.-G. hovedæren, hvilket havde til følge at hans stilling inden for regeringen yderligere underbyggedes, og gav ham mod til at vandre videre ad den vej han var slået ind på. I national henseende blev loven, dens helstatsretlige karakter til trods, det tydeligste udtryk for H.-G.s ønske om at støtte det danske element inden for helstaten, en tendens der også kom frem ved hans arbejde for det danske sprogs stilling i den lærde skole og ved gennemførelsen af dansk kommandosprog i hæren.

H.-G. nøjedes ikke længere alene med den indflydelse som kabinettet gav ham. Den indsigt i forvaltningens forskellige grene som han 1772 så øjensynlig manglede, og som umuliggjorde at han straks tog ledelsen i vigtige departementer, mente han nu at have erhvervet sig, og hans indflydelse udvidedes. Allerede 1772 var han blevet sekretær i den ekstraordinære finanskommission og 1773 assessor ved det nyoprettede skatkammer. Sin interesse for skolevæsenet viste han 1774 ved at lade sig optage som medlem af kommissionen til det lærde skolevæsens organisation, og n.å. fik han sæde i kommissionen til kommunitetets ændring. Rækkevidden af hans indflydelse fremgik yderligere deraf at han fra 1778 var direktør i det vestindiske selskab og fra 1780 tillige direktør for Den kgl. Porcelainsfabrik. Grønland og hvalfangsten i den nordlige Atlant var et specielt interessefelt for H.-G., men det passede ind i hans merkantilistiske opfattelse af handels- og erhvervspolitikken. Med Heinrich Schimmelmänn som ivrig administrator stod H.-G. bag overtagelsen af Det almindelige Handelskompagnis fallitbo. Sammen skåbte de den forenede islandske, grønlandske, finmarkske og færøske handel med en vidtloftig organisation. Et af leddene i denne var Den kgl. grønlandske handel hvis oprettelse 1776 vel væsentligst skyldtes H.-G. Han og Schimmelmänn satte især ind på hvalfangsten som blev grandioست udbygget med en flåde på over 100 skibe, mest nybygninger. Projektet gik imidlertid ikke så godt. Schimmelmänn blev tilsyneladende træt af det, og 1781 besluttede H.-G. derfor en reorganisation, hvorefter man skulle drive hvalfangst udelukkende ud fra den grønlandske kyst. Dette indelbar ønsket om øget statskontrol med hele handelen og hvalfangsten på Grønland. Der blev på H.-G.s initiativ oprettet to inspektørebeder i Grønland og en stramning af principperne for

den grønlandske handel blev gennemført. Dette sidste nedfældedes i den såkaldte instruks af 1782. Affattelsen af den synes at være foregået i nært samarbejde med H.-G., ligesom hele denne udvikling foregik ved kabinetsordrer.

Man kan rejse det spørgsmål hvordan det var muligt at H.-G. fra år til år kunne udvide kabinettets og sin egen magt på bekostning af kollegiers og statsrådets indflydelse. Til besvarelse heraf tjener at man fra hoffets side ganske langsomt lod kabinettets magt vokse, samtidig med at der ikke inden for den mere indflydelsesrige embedsstand fandtes nogen samlet modstand mod hoffets politik. Hoffets største modstander var A. P. Bernstorff, og utallige var de rivninger der fandt sted mellem de to parter, men at standse kabinettets indflydelse formåede Bernstorff ikke, selv om det foreløbig lykkedes ham at hindre dets indgreb i de departementer der var ham underlagt. Med hensyn til de andre ledende statsministre er det tilstrækkeligt at pege på, at grev Thott var gammel, og at Schack-Rathlou endnu følte sig nært knyttet til H.-G., med hvem han udmærket kunne samarbejde (jfr. indfødsretsloven). En fælles oprælden fra gehejmestatsrådets side var derfor utænkelig. Hvad endelig H. Schimmelmänn angik, vogtede H.-G. sig foreløbig for at gribe ind på hans områder, og Schimmelmänn var på den anden side fuldt tilfreds med at blive taget på råd i de spørgsmål der personligt interesserede ham. Bernstorff stod således ene i sin kamp og hævdede stejlt gehejmestatsrådets forfatningsmæssige ret til at være medbestemmende ved sagerne afgørelse. 1775 kom det til det første alvorlige sammenstød mellem hoffet og den kraftige og selvfuldende minister, men foreløbig vovede ingen at røre ham, selv om gnidninger hørte til dagens orden, og Bernstorff mere og mere isoleredes. I slutningen af 70erne skærpedes modsætningen på ny, og 1780 fandt hoffet øjeblikket modent til at fjerne denne store hindring for den kongelige viljes frie udfoldelse. Den anledning man benyttede sig af var den vanskelige udenrigspolitiske situation i sommeren 1780 da landet fandt sig stillet over for Ruslands energiske krav om oprettelsen af et væbnet neutralitetsforbund til værn for den neutrale handel under den nordamerikanske frihedskrig, samtidig med at man lå i separatforhandlinger med England om den nærmere forståelse af begrebet krigskontrabande. Hoffet var ved Juliane Maries korrespondance med Frederik II af Preussen langt mere fastlandsorienteret end Bernstorff og desuden en stor hader af England (rædslen for en modrevolution under Caroline Mathildes ledelse sad længe hoffet i blodet) og holdt stærkt på Danmarks nære tilknyt-

ning til Rusland. Bernstorff derimod nærede engelskvenlige følelser og mente at forbundet med Rusland udmærket kunne forenes med en vis hensyntagen til de engelske krav. Da den russiske udenrigsminister N. Panin lod sin forbitrelse komme til orde i anledning af den engelsk-danske overenskomst pustede hoffet denne ret ligegyldige hændelse op til en diplomatisk begivenhed af allerstørste betydning. Bernstorff fjernedes fra sine stillinger, men hans afsked fandt sted med udtalelser om kongens allerhøjeste tilfredshed med de fortjenester, han havde ydet riget.

Ved Bernstorffs afgang i nov. 1780 begynder den egentlige H.-G.ske periode, og hans indflydelse steg yderligere ved H. Schimmelmans død 1782, og da Schack-Rathlous mere og mere trak sig ud af statsstyrelsen uden hverken at søge eller at få sin afsked. H.-G. trådte frem i allerførste række, og selv om der ingen ændring foretoges i hans ydre stilling, derved at nye embeder blev ham betroet, er det dog rigtigt at lægge det fulde ansvar for landets almindelige politik på hans skuldre. Dette viste sig klart ved udenrigspolitikken. Bernstorffs formelle efterfølger blev M. G. *Rosenkrone, men den virkelige leder var H.-G. der også personligt forfattede den vigtige instruks for Danmarks udenrigspolitik der blev ledestjernen for de kommende års politik. I den H.-G.ske udenrigspolitik behøvedes kun én forbundsfælle, nemlig Rusland. Holdt man sig støt til denne magt var landets sikkerhed grundfæstet, og man havde intet at frygte af den farlige nabo mod øst, den urolige og foretagsomme Gustav III. At denne politik kunne føre til landets fuldkomne afhængighed af stormagten ved den finske vigs inderste bugt troede H.-G. ikke på, men han måtte med stor ærgrelse give sin tilslutning til at Rusland optog Preussen i det væbnede neutralitetsforbund uden blot rent formelt at spørge de andre, og det viste sig endvidere at den dansk-russiske handelstraktat af 1782 ikke medførte de ønskede fordele. Til alt held for H.-G. blev den svenske fare ingen sinde akut i de år han havde ansvaret for landets ydre politik, ligesom afslutningen af den nordamerikanske frihedskrig afslappede den spændte internationale situation. Til gengæld førte denne begivenhed store vanskeligheder for dansk handel i sit kølvand, vanskeligheder som H.-G. havde det største besvær med at overvinde. Hans store udenrigspolitiske mål, at erhverve den ganske ligegyldige ø Krabben-Eiland i Vestindien, som både han og hoffet havde fattet en næsten sygelig interesse for, måtte fuldstændig opgives. H. Schimmelmans død 1782 betød at nye områder lagdes ind under hans umiddelbare magtområde.

H.-G. havde altid haft stor interesse for industri og oversøisk handel. Selv sad han i direktionen for vigtige handelsselskaber, og han var en ivrig tilhænger af at lade staten indtræde som interessent. Dette gjaldt såvel handelen på de arktiske lande som hvalfangstens udvidelse. Den grønlandske, finmarkske, islandske og færøske handel fik et nyt reglement og blev samlet under en fælles direktion. Regeringen fremkaldte nye handelskompagnier, det vestindiske 1778, det østersøisk-guineiske 1781 og kanalkompagniet 1782. Disse kompagnier var stærkt afhængige af regeringen som overlod dem pakhuse, forsynede dem med de nødvendige lån og besatte direktorposterne. Under den store krig havde navnlig det vestindiske kompagni betydelige indtjeningsmuligheder, men freden 1783 bragte det store omslag og førte såvel handelskompagnierne som regeringen ud i store vanskeligheder. Trods heftig protest fra Schack-Rathlous side gennemførte H.-G. statsstøtte til selskaber der var kommet i likvide vanskeligheder, fx det store handelshus Joost v. Hemert og Sønner, og ligeledes støttede han under den store kassesvigsaffære i Asiatick Kompagni direktionen i dens kamp mod de utilfredse aktionærer. Da der øvedes modstand mod hans finansielle dispositioner fra overbankdirektionen og fra skatkammerets side, fjernede han sine modstandere her, blev selv 1782 overdirektør for den kgl. oktroyerede bank og gjorde sig ganske til herre over statens finanspolitik.

I H.-G.s forhold til landbopolitikken er det vanskeligere at udrede trådene. Nogen større interesse herfor synes han ikke at have haft, og hans grundopfattelse af bønderne var den, at de var til for at gøre „det haarde og ensdanne Arbejde“ som måtte udføres af hensyn til statens vel. En løsning af stavnsbåndet ville efter hans opfattelse medføre at bønderkarlene ville rømme fra de magre til de fede egne og staten som følge heraf bæve i sine grundvolde. Af disse udtalelser kan sluttes at H.-G. ikke ville række hånd til en radikal reformpolitik, men de berettiger ikke til at tale om en „guldbergsk Reaktion“. Det synes mere rimeligt at lægge ansvaret på godsejerne og deres repræsentation inden for centraladministrationen end på H.-G. Skole- og kirkespørgsmål måtte naturligt ligge inden for hans nærmeste interesser, men større resultater med hensyn til lovgivning fremkom ikke. I det foregående er omtalt at han sad som medlem af enkelte kommissioner, og det kan tilføjes at han også interesserede sig for forbedring af skolelærernes kår. På det kirkelige område formede hans virksomhed sig som en bremse på enhver friere strømning. Dette viste sig navnlig i hans

forhold til hofpræsten Christian *Bastholm. Over for dennes oversættelse af Det nye testamente ønskede han oprindeligt at det teologiske fakultet skulle gribe ind, men lod sig nøje med en kraftig indsigelse. At Bastholm i Den christelige Religions Hovedlærdomme (1783) var påfaldende konservativ, mens han i sin liturgi fra 1785 gik temmeligt vidt i liberal retning, finder sin naturlige forklaring deri, at det første skrift udkom da H.-G. endnu var ved magten, mens liturgien så dagens lys efter 1784. Bastholm var ikke den eneste forfatter, H.-G. holdt nede; efter 1784 skød pludselig en hel hær af kirkelige forfattere frem, alle lydende en mere liberal opfattelse.

Ved H. Schimmelmans død 1782 nåede H.-G. højdepunktet for sin magt, men vidste han det selv? Sikkert ikke. Ganske vist kunne det tidspunkt ikke være fjernet hvor kongens søn, den unge kronprins Frederik skulle forvalte den magt som hans sindssyge far ikke formåede at udøve, men H.-G. håbede at han og hans kongelige velyndere stadig ville være i stand til at bevare deres hidtidige indflydelse. Så længe som muligt udskød man det tidspunkt hvor man måtte optage den unge prins i de regerende kredse, men påsken 1784 var yderste frist. Det vidner om en besynderlig mangel på evne til at iagttage og forstå mennesker, parret med en ganske usandsynlig følelse af tryghed hos H.-G. når han kunne tro at alt ville kunne bevares ganske som hidtil. Begivenhederne skulle vise at den unge prins havde sin ganske selvstændige opfattelse af, hvad han selv ville, og at han desuden var sjælen i en vidtforgrenet sammensværgelse der havde til hensigt at styrte den mægtige gehejmekabinetsekretær. Herom synes hverken H.-G. eller hoffet at have haft nogen anelse, og med stor omhyggelighed og højtidelighed udpønsede man, hvorledes man på bedste måde selv efter prinsens optagelse i gehejmestatsrådet kunne bevare den gamle tilstand. Nu som før skulle kabinettets stilling bevares, og H.-G.s stilling som kabinettsekretær forblive urokket, men for at sikre sig mod alle overraskelser fra prinsens side skulle H.-G. optages i gehejmestatsrådet sammen med Rosencrone og C. L. *Stemann. En uge før påske var alt i orden, og 14.4. mødtes kronprinsen og de nyvalgte statsministre for første gang i rådet, men blot for at være vidne til at kronprinsen ved en rask og uventet handling væltede hele det kunstfærdigt opbyggede system over ende. Mødet i gehejmestatsrådet 14.4.1784 satte et endeligt punktum for H.-G.s statsmandsvirksomhed. Fra de nye magthaveres side næredes der ingen ønsker om at fortrædige den faldne storhed, og man indrømmede ham en passende retrætestilling som stiftamtmand i Århus. Det var

kun naturligt om H.-G. de første dage efter sit fald følte bitterhed mod de mænd der havde styrret ham, men hans grundfæstede ærbødighed for den enevældige kongemagt fik hurtigt denne bitterhed til at svinde, og med sin sædvanlige nidkærhed og pligttroskab gik han op i forvaltningen af sit nye embede. Havde han været en mådelig statsmand, blev han nu en fortrinlig lokalbedsmand som med største omhu kastede sig over den vrimmel af lokale problemer der rejste sig i de distrikter der var ham undergivet. En særlig interesse viste han havnevæsenets udvikling, såvel i Randers som i Horsens, og den rette organisation af skole- og fattigvæsenet lå stede hans hjerte nær. Stiftamtmandshvervet gav ham endvidere stunder til at genoptage sin ungdoms videnskabelige sysler. Allerede 1785 udsendte han sin bog *Tidsbestemmelse for det Nye Testaments Bøger*, og 1794 fulgte *Det nye Testamente med Anmærkninger* i to bind, et solidt men tungt arbejde. Disse værker var ligesom hans tidligere bestemt til at dæmme op for det voksende fritænkeri, men til sin beklagelse måtte han se hvorledes den nye tid ubarmhjertigt skyllede hen over dem. Sin afsked som stiftamtmand modtog han 1802, og sine sidste år tilbragte han på herregården Hald syd for Viborg som han 1798 havde erhvervet. – Etatsråd 1770. Gehejmestatsråd 1780. – Hv.R. 1777. □Mal. forestillende H.-G. uden ordensbånd. Min. af Cornelius Høyer udst. 1778. Tegn. af samme, 1779 (kobberstiksaml.). Tegn. af samme (Fr.borg), forarbejde til min. af samme (sst.), kopieret af P. H. B. Lehmann på vase (sst.) og tegnet kopi (?) af W. Haffner, 1780 (sst.). Afbildet på Haffners tegn. af selskab hos kongen, 1781 (Rosenborg), og med familien på tegn. af samme, 1782. Mal. af Jens Juel (Horsens statsskole), kopi (Århus katedralskole), stukket af C. G. Geysler, 1781, af J. F. Clemens, 1782, træsnit efter tegn. af Carl Bloch, 1855 samt 1872 og litografi 1868. Buste af C. A. Luplau, 1781. Buste af R. Grossi, 1782 (Rigsark.: Fr.borg), figur af samme s.å. (Sorø kunstmus.). Relief af P. Gianelli, 1784 (Fr.borg). Min. og silhouetter (sst.). Fremstillet s.m. Wessel på mal. af W. Marstrand 1863 og senere, tegn. af samme.

Kilder. Breve til Klevenfeldt, Carstens og Hiemstjerne i Hist.t. IV, 1843 321–58. Sst. 4.r.1, 1869–70 125–466 (breve til Johan Bülow). Pers.hist.t. 9.r.VI, 1933 236–56 (breve til Grimur Thorkelin). Danske mag. 7.r.II, 1936–40 192–94 (brev til M. G. Rosencrone). Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé I–X, 1895–1931. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis III, 1913. J. O. Schack-Rathlouw: Udv. breve, udg. Th. Thaulow og J. O. Bro-Jørgensen, 1936.

Lit. Chr. Høegh-Guldberg: Et par ord om O. H.-G., 1841. Samme: Nok et par ord om O. H.-G., s.å. C. Paludan-Müller: Bemærkninger i anledn. af Hr. C. Plougs art. i „Fædrelandet“ nr. 642–49 om O. H.-G. som stats-

Høegh-Guldberg, Ove

mand, 1841. Aage Friis: A. P. Bernstorff og O. H.-G., 1899. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720-1814 V-VI, 1906-09. Johan Peter Købke i Pers.hist.t. 7.r.11, 1917 164f 175-77 179. M. Neiiendam: Chr. Bastholm, 1922. Hans Jensen: Dansk jordpolitik, 1936. Asger Lomholt: Det kgl. da. vidensk.s selsk. 1742-1942 I, 1942. Will. Sieverts: Horsens navnkundige sønner, 1945 86-95. *Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.*

Harald Jørgensen

Høegh Hansen, Ove, 1832-1910, landskabsgartner. * 15.4.1832 i Roskilde, † 16.1.1910 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: stiftsskriver og værge for Roskilde domk., kammerråd, senere justitsråd Christian Hansen (1782-1854) og Vilhelmine Christine Voigt (1796-1871). ~ 15.4.1859 i Roskilde med Karen Dorothea Andersen, * 20. 5.1831 i Egholm mølle, Voldborg hrd., † 30.1.1907 i Kbh., d. af møller Poul A. (ca. 1761-1848, ~ 1° med Anna Olsdatter, ca. 1742-1823) og Bodil Knudsen (ca. 1800-68).

H.H. fik sin praktiske gartneruddannelse hos handelsgartner Fr. J. Koch på Frederiksberg, i Kbh.s botaniske have, Ledreborg have og Rosensborg driverihave. Efter gartnereksamen 1852 var han et par år medhjælper hos kunsthavner F. W. Wendt på Skt. Jørgensbjerg og foretog derefter med støtte fra indenrigsministeriet og det Classenske fideikommis en længere studierejse til London, Gent, Paris og Hamburg. Hans interesse for den engelske landskabshave var blevet vakt, og denne havestil prægede da også hans senere arbejde i Danmark, først ved projekteringen af haveanlægget ved forlystelsesetablissemnet Alhambra på Frederiksberg, senere ved anlæg og omlægning af haverne ved bl.a. Bregentved, Hvedholm, Klintholm, Krathuset, Spanager og Vibygård. Desuden arbejdede han med offentlige anlæg i Holbæk, Slagelse og Ålborg, med Silkeborg bad og med Østre anlæg i København. Han anlagde haverne ved industriudstillingen i København 1888 og *Kungsparken* i Malmö 1869-70. Fra 1873 var han ansat som kommunal gartner i København hvor han bl.a. erstattede mange af de dengang moderne tæppebede med såkaldte blandede blomstergrupper. Han optrådte ofte som dommer ved blomsterudstillinger, og han var medstifter af Gartnerens hjælpeforening. 1905 tog han afsked fra arbejdet i Kbh.s kommune. □ Maleri.

Gartneritid., 3.2.1910.

Åge Nicolaisen (Axel Lange)

Høffding, Niels Finn, * 1899, komponist. * 10.3. 1899 i Kbh. F: grosserer Aage H. (1867-1932) og Ada Elise Bruun (1870-1955). ~ 1° med Bodil Holm, * 18.6.1902, d. af overretssagfører Peder (Peer) Axel H. (1874-1961, ~ 2° 1911 med Ruth

Schat-Petersen, 1883-1973) og Sigrun Schalburg (1882-1969, ~ 2° 1935 med legationsråd Tage Bull, 1881-1960). ~ 2° med Aslaug Munck, * 6.10.1917 i Silkeborg, d. af pastor Peter Møller M. (1875-1960) og Thora Rafn (1878-1962).

Efter 1917 at være blevet student fra H. Adlers skole (filosofikum det flg. år) koncentrerede H. sig helt om sine musikstudier. Han søgte karakteristisk nok ikke ind ved Det kgl. danske musik-konservatorium, der på den tid ikke havde nogen tillokkelse for vordende komponister, men gav sig i lære hos Knud Jeppesen og i Wien hos Joseph Marx, der ligesom Jeppesen var både musikforsker og komponist, en dobbelthed der på afgørende måde kom til at virke ind på H.s fremtid som komponist og pædagog. Trangen og evnen til at anskue det teoretiske selvstændigt kom til at sætte sig spor - efter at han med fast ansættelse fra 1932 var blevet lærer ved Det kgl. danske musik-konservatorium i musikteori, komposition og formlære - i hans *Harmonilære*, 1933 (2. omarb. udg. 1976), *Den elementære Hørelære* med to øvelseshefter, 1937 (2. udg. 1956) og senere med *Indførelse i Palestrinastil*, 1969. Ved konservatoriet virkede H. til 1969, fra statsovertagelsen 1949 som professor og 1954-55 som dets direktør. H.s pædagogiske indsats ved konservatoriet, der blev af skelsættende betydning for en lang række yngre komponister fra Vagn "Holmboe til Per "Nørgård, fik imidlertid virkninger i langt videre kredse. I ti år, fra 1929 til 1939 var han formand for Musikpædagogisk forening, og her virkede han utrætteligt for en forbedret musikundervisning, først og fremmest gennem en grundigere og mere omfattende uddannelse af vordende musiklærere, og det skyldtes for størstedelen hans bestræbelser, at der efter stadige forbedringer af Musikpædagogisk forenings optagelsesprøver 1940 blev indført en statsprøve for musikpædagoger. En anden side af det musikpædagogiske arbejde, H. tog sig af, resulterede 1931 i stiftelsen (sammen med Jørgen "Bentzon) af *Københavns folkemusikskole*. Her overførtes til dansk grund det folkeligt musikopdragende arbejde som i 1920ernes Tyskland var knyttet til Fritz Jödes navn. Bl.a. for folkemusikskolekredsene skrev H. en betydelig mængde letspillelig og lodig pædagogisk musik. Blandt værker af denne art bør nævnes *Ouverture for lille orkester* op.18 (1930), *skoleoperaen Pasteur* (Otto Gelsted) op.27 (1935), hans stadig opførte hovedværk på dette område, inspireret af Kurt Weills „Der Jasager“ (med tekst af Bert Brecht, 1930), *Pans fløjter* (H. Herdal) op.30 (1938) og værker til brug i juletiden: *Julebudskabet* (O. Schlichtkrull) op.31 (1936), *Julekantate* (N. F. S. Grundtvig) op.56 (1955), *Julens stjerne* (Johs.

Jørgensen) op.62 (1964), *De hellige tre konger* (Johs. Jørgensen) op.63 (1964) o.a. Endvidere må det fremhæves at H. sammen med Hakon Andersen gennem *Gymnasiesangbogen*, 1929 og *Korsangbog for Pige-gymnasier, Kvindeseminarier og Damekor*, 1931 (4. udg. 1951) med held søgte at forny skolesangsrepertoiret.

Den stærke beskæftigelse med musik hvis formål i første række var pædagogisk bestemt synes i 1930'erne at have haft nogen tilbøjelighed til at virke ind på, hvad H. i øvrigt skabte på denne tid. Mindst måske på hans *Sinfonia concertante* for kammerorkester, op.25 (1934), mere på korværkerne *Fem Svaner* (H. H. Sedorff Pedersen) op.28 (1937) og *Christoffer Columbus* (Johs. V. Jensen) op.29 (s.å.) hvilket muliggiv også tildels falder sammen med et vist temporært stillfællesskab med Kurt Weill som H. i øvrigt står fjernt i musikalsk henseende, idet hans umiddelbare forudsætning er en dansk lyrisk tone i slægt med Carl Niensens. H.s betydningsfuldeste indsats som frit skabende kunstner ligger derfor før 1931 og efter 1939. I sine tre symfonier *Sinfonia impetuosa* op.3 (1923), *Il canto liberato* med koloratursopran og kor, op.5 (1924) og den tredje symfoni op.12 (1928) søgte han ligesom Carl Nielsen at udvide symfoniformens indholds- og udtryksmuligheder, noget der navnlig i den tredje symfoni (med to klaverer) lykkedes på interessevækkende måde. Muligvis har H. alligevel ment, at den symfoniske form kun vanskeligt lod sig forbinde med datidens tonesprog, og i en række senere orkesterværker gik han over til en ensatset form hvor vægten formalt er lagt over på udviklingen af et enkelt eller få, hinanden nærtstående motiver, således i de to symfoniske fantasier *Evolution* op.32 (1939) og *Det er ganske vist* op.37 (1943) der udgør nogle af højdepunkterne i H.s produktion, i lige høj grad karakteriseret ved stoffets minutiøse gennemarbejdelse og det musikalskes umiddelbare evne til at fange interessen. Hertil kommer endnu tre symfoniske fantasier *Vår-Høst* for baryton solo og orkester over to digte af Gustaf Fröding, op.40 (1944), *The Arsenal at Springfield* (H. W. Longfellow) op.54 (1953) og *Fantasia concertante* op.67 (1965). Også i sin øvrige musik fængsler H. mest, når den formale fasthed er givet i kompositionens grundstemning eller idé. I hans kammermusik kommer det efter den ungdommeligt ildfulde strygekvartet nr. 2, op.6 (1925) især frem i de morsomme „Dialoger“ for obo og klarinet op.10 (1927), i kvartetten for sopran, obo og 2-stemmigt klaver, op.11 (s.å.) og i blæserkvintetterne nr. 1, op.36 (1940) og nr. 2, *Familien Vind* op.53 (1954). Den trang til at skrive for sangstemmer, med eller uden instrumentledsagelse,

som H. fulgte ikke mindst i sine værker for amatører, har fundet udløsning også i solosange med klaver, sange for mandskor og i store korværker, foruden de nævnte kantaten ved Det kgl. danske musikkonservatoriums årsfest (Otto Gelsted), op.48 (1948), og *Giordano Bruno* (Piet Hein) op.75 (1968). Inden for H.s meget omfattende produktion indtager endnu de to operaer *Kejsereens nye Klæder* (til egen tekst efter H. C. Andersen) op.8 (1926, Det kgl. teater 1928) og *Kilderejsen* (Vilh. Andersen efter Holberg) op.16 (1931, Det kgl. teater 1942) en betydningsfuld plads. I Kejsereens nye Klæder med dens eventyrstemning er det gennemgående træk en munterhed, undertiden en bevidst travestering som ellers sjældent træffes i H.s musik, mens det i Kilderejsen navnlig er lykkedes H. på en indtagende måde at omskabe det holbergsk djærve intermedium til et lyrisk beåndet sommeraftenstrylleri. – Sin store indsigt på musikfaglige områder har H. udover de nævnte ladet komme Det unge tonekunstnerselskab, Dansk komponistforening, kulturministeriets musikkommission, Samfundet til udgivelse af dansk musik, KODA o.a. til gode, ligesom han har været musikkonsulent ved Danmarks radio. Medlem af Kungliga svenska musikaliska akademien 1957. – R. 1952. R.¹ 1959. □Tegn. af E. Ullman udst. 1933. Foto.

Sv. Bruhns og Dan Fog: F. H.s kompositioner, 1969. – Sig. Berg: Træk af da. musikpædagogik hist., 1948. Samme: Det kgl. da. musikkonservatorium 1917–53, 1959. Bo Wallner: Vår tids musik i nordn, Sth. 1968. Det kgl. da. musikkonservatorium. Beretn. 1968–69 16f. – Manus. i Kgl.bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Nils Schjørring

Høffding, Harald, 1843–1931, filosof. * 11.3.1843 i Kbh. (Frue), † 2.7.1931 sst., begr. sst. (Vestre). F: grosserer, major ved Kbh.s borgervæbning, senere oberst Niels Frederik H. (1807–73) og Martha Christine Erasmie Gjellerup (1813–96). ~ 1° 24.10.1870 i Torslev, Dronninglund hrd., Hjørring amt, med Emmarenzia Lucie Pape, * 19.5.1843 på Hejselt, Torslev sg., Hjørring amt, † 12.6.1877 på Frbg., d. af godsejer Hans Christian P. (1807–89) og Louise (Lucie) Emmarenzia Høffding (1807–89). ~ 2° 3.10.1924 i Kbh. (b.v.) med Greta Sofia Maria Ellstam, * 9.6.1900 i Iron Mountain, Mich., USA, † 17.8.1930 i Roskilde, d. af læge Efraim E. (1864–1901) og Ester Harling (* 1864). – Bror til Theodor "H.

H. var tredieældste søn af den ansete og ganske velstående grundlægger af handelsfirmaet N. F. Høffding og forlod først hjemmet i Nørregade da han 27 år gammel stiftede eget hjem. Han gik i den nærliggende Metropolitan-skole hvorfra han 1861 blev student med udmærkelse. I de sid-

Høffding, Harald

ste skoleår fulgte han desuden forelæsninger ved universitetet, dels Carsten *Hauchs over æstetik, dels B. J. *Fogs over teologi som han valgte som studiefag, motiveret af en religiøs interesse der mindre skyldtes påvirkninger fra forældrene end konfirmationsforberedelsen hos J. H. *Paulli, men som først og fremmest udsprang af en indre trang til afklaring af livsanskuelsesspørgsmål der bl.a. var blevet næret ved beskæftigelsen i skolen med Platons filosofi. Ved siden af den teologiske undervisning fulgte H. derfor forelæsninger hos de filosofiske professorer F. C. *Sibbern og Rasmus *Nielsen, også efter at han havde aflagt den alm. filosofiske prøve.

I studietiden kom H. ud i en religiøs krise: han fordybede sig i Søren Kierkegaards skrifter og blev overbevist om at denne havde ret i at de krav den oprindelige og egentlige kristendom stiller til den enkelte er uførenelige med deltagelse i det liv der udfolder sig i familie og stat, kunst og videnskab, og at kirken havde forrådt kristendommen. Den harmoni mellem videnskab og tro, mellem verdslighed og religion som han i overensstemmelse med den Martensenske forening af Hegelianisme og kristen dogmatik havde troet på afsløredes af Kierkegaards biden- de kritik som en illusion. Han drog foreløbigt den konsekvens at gøre den indrømmelse denne havde forlangt af ethvert ærligt menneske: indrømmelsen af ikke at kunne leve op til urkristendommens etik. Og han opgav at blive præst. Alligevel fortsatte han det teologiske studium og blev kandidat 1865.

Kriseårene var, skriver han i sine *Erindringer*, „de tungeste og mørkeste af mit Liv“. Han levede asketisk, var ofte nedtrykt og indesluttet, til sorg og bekymring for familien. Med lettelsen over at have gjort 'indrømmelsen' og taget beslutningen om ikke at blive præst og tilfredsstillelsen ved gennem eksamenslæsningen at beherske et intellektuelt stof indtrådte i løbet af 1865 en lysning, og i oktober tog han et skridt han senere erklærede for „det mest afgørende Vendepunkt i mit Liv“; han forlovede sig med en jævnaldrende proprietærdatter fra Vendsyssel, Emma Pape, som han havde kendt siden 1861, og som nu besøgte en søster på Frederiksberg. „Den naturlige, menneskelige Trang sejrede og dermed blev i Virkeligheden Grunden lagt til hele min senere Maade at tage Livet paa. Som jeg tidligere havde slængt de teologiske Kommentarer hen ad Gulvet, saaledes slængte jeg nu Kierkegaards 'Øjeblikke'“ skriver han i selvbiografien.

Sin plads i 'det verdslige liv' fandt H. nu som lærer, navnlig ved Mariboets skole, først i dansk og historie, senere i græsk og latin, et arbejde han

beholdt i 17 år. I den første tid omgikkes han især de kolleger, der samlede sig om Kristian *Arentzen, som han selv havde haft som en inspirerende dansklærer. Han anvendte i stigende grad sin fritid til filosofiske studier. Navnlig arbejdede han med græsk filosofi, og 1870 erhvervede han den filosofiske doktorgrad på en afhandling om *Den antike Opfattelse af Menneskets Villie*. Viljesbegrebet havde han allerede beskæftiget sig med to år før da han besvarede universitetets prisspørgsmål: *Hvorvidt kan den i vor Litteratur i sin Tid førte Strid om den frie menneskelige Villies Realitet siges at have ført til et blivende og udtømmende videnskabeligt Resultat?* I erindringerne erklærer H. sig for utilfreds med sin besvarelse der dog belønnedes med guldmedalje. Efter bedømmernes mening bestod dens væsentlige værdi i den indgående karakteristik af de standpunkter der var fremført i den såkaldte Howitz-fejde i 1820'erne.

Som forfatter debuterede H. allerede 1866 med *Philosophie og Theologie*, et indlæg i den 'strid om tro og viden' som brød ud i 1864 i forbindelse med fremkomsten af første del af Rasmus Nielsens hovedværk Grundideernes Logik. I dette udvikledes det synspunkt at videnskab og kristen tro er så væsensforskellige at de ikke kan modsige hinanden, men hver repræsenterer sin art sandhed. Det var den løsning Rasmus Nielsen for sit vedkommende var kommet til ved at acceptere Kierkegaards kritik af den teologiske ortodoksi, og som H. i sit lille skrift forsvarede. Allerede i november 1867 skrev han imidlertid til sin kæreste at han „ikke længere kan stemme med Rasmus Nielsen“. Det var ikke mindst den kritik den tredje filosofilærer Hans *Brøchner rettede mod den Nielsenske dualisme der havde gjort indtryk. I samme brev skrev H. at „Kristendommen vil – det er jeg fuldt og helt overbevist om – altid være mig den højeste Sandhed“, men faktisk varede det ikke længe før han for stedse opgav den kristne tro. Han bevarede livet igennem stor interesse for religiøse spørgsmål, men foreløbig gik hans arbejde i andre retninger. Brøchner fik i årene til sin død 1875 en ikke ringe betydning for H. der kom til at stå ham nær og senere udgav dels hans erindringer om Søren Kierkegaard, dels hans brevsveksling med Chr. K. F. *Molbech. Det var Brøchner der i 1868 tilrådede H. at søge udenlands hvad der førte til et længere Parisophold 1868–69 hvor han „lærte andre Tankeretninger at kende end dem, der stammede fra Tyskland, og som hidtil havde haft størst Indflydelse paa dem, der herhjemme gav sig af med Filosofi“. Han hørte H. Taine forelæse, læste A. Comte og H. Spencer og modtog afgørende påvirkninger i

positivistisk retning som han senere formidlede til det danske miljø, i første omgang ved en fremstilling af *Den engelske Filosofi i vor Tid*, 1874 der fulgte efter en tilsvarende af *Philosophien i Tydskland efter Hegel*, 1872. Han holdt foredrag om Darwin og Spencer og oversatte sidstnævntes *Om Opdragelse*, 1876 og *Mindre Afhandlinger*, 1878.

Doktorgraden skaffede H. det Smithske stipendium som gjorde det økonomisk muligt for ham at gifte sig i oktober 1870. Den gav ham også ret til at forelæse som privatdocent, en ret han benyttede sig af fra foråret 1871. Der udkrystalliserede sig hos ham i disse år en forestilling om strukturen i en filosofi som på én gang kunne tilfredsstille hans personlige trang til klarhed og udfylde sin plads i åndslivet i forhold til viden-skab, kunst og religion. I en forelæsning i 1874 redegjorde han for disse tanker i form af en oversigt over de filosofiske hovedproblemer og deres indbyrdes sammenhæng. Han erklærede senere at i den forelæsning lå spirene til alt hvad han udviklede i sine efterfølgende filosofiske værker.

Det er karakteristisk for H., at en sådan „Indledning til Filosofien“ måtte tage udgangspunkt i problemerne; det var for ham dem og ikke principper eller systemer der konstituerer filosofien. Han skelnede mellem fire hovedproblemer (hvis rækkefølge han dog i tidens løb varierede): 1. bevidsthedsproblemet (det psykologiske problem), 2. erkendelsesproblemet (det logiske problem), 3. tilværelsesproblemet (det kosmologiske eller metafysiske problem), 4. vurderingsproblemet (det etisk-religiøse problem). Fra først af var denne firdeling et resultat af filosofi-historiske studier; de spørgsmål filosofferne i tidernes løb havde behandlet kunne bedst grupperes således fandt H. Men nærmere eftertanke viste ham at de fire hovedproblemer kan opfattes som udtryk for et og samme grundproblem: forholdet mellem enhed og mangfoldighed, sammenhæng og selvstændighed eller – som han helst sagde – mellem kontinuitet og diskontinuitet. Dette det centrale punkt i hele H.s filosofi kan forstås ud fra hans personlige erfaringer, ungdomstidens kamp for at skabe harmoni mellem stridende tendenser. I „Erindringer“ siger han at studiet af Kierkegaard havde „ledet mig til en Tanke, mit senere filosofiske Studium førte til at uddybe og anvende i det Enkelte, den Tanke nemlig, at det aandelige Livs formale Ejendommelighed ligger i den Enhed, den Koncentration, hvormed Livsindholdet sammenfattes, og at Maalestokken for et Aandslivs Værdi ligger i Forholdet mellem Indholdets Fyldte og Koncentrationens Energi“. Andetsteds henviser

han til Spencers udviklingsformel som en kilde til denne tanke som indebærer at bevidsthedslivets væsen er stræben efter syntese, erkendelsens væsen stræben efter at sammenfatte flere og mere forskelligartede fænomener under samme princip eller teori, og den etiske opgave udviklingen af en rig og fast personlighed i harmoni med de krav den fælles velfærd stiller.

Det af hovedproblemerne H. først tog fat på var det psykologiske. Fra 1875 til 1882 arbejdede han på en samlet fremstilling af psykologien, der udkom sidstnævnte år under titlen *Psykologi i Omrids paa Grundlag af Erfaring*, og som senere kom i mange udgaver og på mange sprog. Dette værk gjorde ham kendt både herhjemme og i udlandet og banede vejen for hans senere karriere. H. havde sat sig grundigt ind i tidens psykologiske viden og teorier, men alt blev sigtet og fortolket ud fra de ledende tanker han havde fundet frem til selv. Mens metafysiske spørgsmål om sjælesubstansens eksistens o.l. behandles kortfattet – i kap. 2 går han ind for en Spinozisk identitetsopfattelse af forholdet sjæl-legeme – ligger – i overensstemmelse med undertitlen – hovedvægten på analyse af bevidsthedslivet som vi erfarer det hos os selv og andre. H. er kritisk mod anvendelsen af eksperimentelle metoder i psykologien. Han fremhæver ligeledes begrænsningerne i den associationspsykologiske opfattelse; den er for atomistisk og underkendt dermed den sammenfattende virken som H. under påvirkning fra Immanuel Kant kaldte syntese og anså for „Bevidsthedslivets Grundlov“. H. følger også Kants tredeling i erkendelse, følelse og vilje, men erklærer „Villien i Ordets videste Betydning“ for det primære („Voluntarisme“). Han støtter sig til Pierre Janets fremhævelse af tendenser til bevidsthedslivets opløsning som væsentlig for sjælelig sygdom og til egne analyser af fx overgangen fra ubevidst til bevidst, hukommelsen (i „Om Erindring“ 1878), sammenligning og beslutning. Som følge af syntesen præges hvert bevidsthedselement af den sammenhæng hvori det optræder („Forholdsloven“). Diskussionen af associationspsykologien fortsatte H. i *Psykologiske Undersøgelser*, 1899 og et par mindre artikler i tyske tidsskrifter (*Über Wiedererkennen, Assoziation und psychische Aktivität*, 1889, *Zur Theorie der Wiedererkennen*, 1892). Han polemiserer mod alle forsøg på at reducere lighedsassociationer til berøringsassociationer og hævder eksistensen af en umiddelbar bekendtheds-kvalitet. Begge disse punkter har gestaltpsychologer som W. Köhler senere fremdraget som væsentlige fremskridt.

Under arbejdet med psykologien havde H. den store sorg at miste sin hustru. En pernicios anæ-

Høffding, Harald

mi rev i juni 1877 Emma H. bort fra mand og to små sønner. En opmuntring var tildelingen af to års støtte fra det nyoprettede Carlsbergfond (1878–80), og i 1880 opnåede H. ansættelse som docent ved universitetet og kunne opgve de fleste skoletimer. Samme år var han med til at stifte foreningen Bogstaveligheden der blev samlingssted for tidens betydeligste kunstnere og digtere, og 1882 talte han på det første møde i det nye Studentersamfund *Om Realisme i Videnskab og Tro*. Dette foredrag – trykt i samlingen *Mindre Arbejder (I)*, 1899 – giver et godt indtryk af H.s holdning til tidens filosofiske strømninger: en udomatisk realisme der kun hævder „de naturlige Aarsagers Princip“ som arbejdshypotese og ikke identificerer den sande erkendelse med „ophobede Erfaringer“ kan acceptere idealismens krav om, at vi skal søge „Sammenhæng og Enhed“, men må afvise dens krav på spekulativ adgang til tilværelsens inderste. En sådan realisme er „vel forenelig med en Bestræbelse for at hævde det aandelige Livs Værdi“ og dermed med det centrale i idealismen. „Realisme i Tro“ kan da fastholde „Troen paa Verdensudviklingens ideale Værdi, men samtidigt (være) overbevist om, at denne ideale Værdi realiseres gennem de naturlige Aarsagers Virken“.

Også i det politiske liv kom H. i disse år til at deltage; oprørt over J. B. S. Estrups provisoriepolitik gik han ind i det samarbejde mellem venstremænd, socialdemokrater og liberale højremænd der organiseredes i Den liberale vælgerforening på Frederiksberg som H. blev formand for 1884. Hans opræden en aften i Studentersamfundet hvor han og Kristian Erslev talte for C. Berg, Peder Noes og Nielsen der var dømt for at have fjernet en politimester fra tribunen ved et politisk møde i Holstebro, havde nær ført til afskedigelse fra det professorat i filosofi han 1883 havde overtaget efter Rasmus Nielsen, men han og Erslev slap med en irettesættelse. Den interesse for samfundsspørgsmål som i disse år udvikledes hos H. i takt med at hans stemme fik forøget vægt i den offentlige debat viser sig foruden i en mængde foredrag og mindre skrifter navnlig i hans andet hovedværk *Etik* med den talende undertitel *En Fremstilling af de etiske Principer og deres Anvendelse paa de vigtigste Livsforhold* som udkom 1887. Med opgivelsen af kristendommen stillede der sig for H. den opgave at udvikle en etik uden religiøs grundlag, og i overensstemmelse med den realisme han i 1882 proklamerede søgte han grundlaget for en sådan human etik i menneskenaturens således som psykologien viser den. Jævnledes med arbejdet på psykologibogen beskæftigede H. sig da også med 'det etiske problem'. 1876 udsendte han et

lille skrift *Om Grundlaget for den humane Etik*. to år senere anmeldte han H. Martensens „kristelige Ethik“ og etiske værker af Sibbern og Sofus Heegaard udførligt. Først i januar 1886 nåede han imidlertid til klarhed på et væsentligt punkt. Ved at stille „Spørgsmaalet om Etikens Forudsætninger paa kritisk Maade“ kom han gennem „Tankearbejde, der flere Dage igennem holdt mig næsten uafbrudt ved min Pult“ til det resultat „at der, naar man stiller tilbørligt strenge Fordringer til Begrundelse, ikke gives en Etik, der rationelt kan paatvinges Alle“. Der er flere mulige standpunkter fra det enkelte øjeblik til hele menneskeheden ud fra hvilke etiske domme kan fældes. Det er ikke muligt at vise at det sidstnævnte som H. lægger til grund for sin etik er rigtigere end de andre; højest kan det vises ad hvilke veje man psykologisk kan komme til at acceptere det, og, hvad der ikke er det samme, handle ud fra det. I et foredrag i Videnskabernes selskab, som H. i 1884 var blevet medlem af, redegjorde han i februar 1886 for dette synspunkt på etikens grundlag. Foredraget indgår som kap. 3 i „Etik“. Vægten i dette værk ligger dog mere på en udvikling af en sådan 'velfærdsetiks' konsekvenser på en række livsområder end på en konsekvent gennemtænkning af dens principielle grundlag og forhold til andre etiske systemer. Af senere etiske værker kan nævnes *Etiske Undersøgelser*, 1891 og *Human Etik*, 1901, en kortfattet fremstilling til brug ved folkeuniversitetsforelæsninger som dog udmærker sig ved en ny og klarere ordning af stoffet.

H. har selv inddelt sit filosofiske virke i perioder, efter hvilke discipliner han mest arbejdede med: 1875–87 psykologi og etik, 1887–95 filosofihistorie, fra 1895 religionsfilosofi og erkendelsesteori. Det filosofihistoriske hovedværk *Den nyere Filosofis Historie* udkom i 2 bind 1894–95, og en slags fortsættelse, *Moderne Filosofer*, 1904 (indarbejdet i 3. udg. af hovedværket 1921). Hertil slutter sig dels større og mindre behandlinger af enkelte filosoffer, først og fremmest Baruch Spinoza (1877, 1918, 1921), Kant (1893, 1894, 1896) og Kierkegaard (1892, 1913), dels en fremstilling af og en antologi over dansk filosofihistorie (*Danske Filosofer*, 1909, *Udvalgte Stykker af dansk filosofisk Litteratur*, 1910). Om Fr. Nietzsche som H. behandlede i *Moderne Filosofer* og sammen med Kierkegaard i 1911 (se *Mindre Arbejder*, *Tredie Række*, 1913) førte han 1889–90 en debat med Georg Brandes hvis artikel i „Tilskueren“ om „Aristokratisk Radikalisme“ var den første virkelige respons på Nietzsches tænkning overhovedet. Den hævde af det store menneske som 'historiens formål', og den foragt for den almene velfærd som Brandes fandt

hos Nietzsche og gav tilspidsede udtryk for i artiklen stødte H. der reagerede med *Demokratisk Radikalisme. En Indsigelse*. Intet menneske kan være blot et middel for et andet hævdede H. her med henvisning til Kant. Debatten fortsatte i en skarp tone med endnu to indlæg fra hver side. Ingen af dem havde på dette tidlige tidspunkt nogen indtrængende forståelse af Nietzsche, og debatten har mindre interesse for forståelsen af denne end som udtryk for sammenstødet mellem to vidt forskellige temperamenter og livsholdninger der angiver spændvidden i tidens danske naturalisme og positivism.

H.s filosofihistoriske forfatterskab præges af enorm belæsthed og selvstændig tilegnelse og bearbejdelse af det læste. I forhold til tidligere fremstillinger lægges i hovedværket større vægt på de enkelte tænkeres personlige forudsætninger og på filosofiens sammenhæng med andre sider af samfunds- og kulturlivet. Det er oversat til hovedspregene, og så sent som 1952 kom den engelske oversættelse i nyt optryk. 1898 udsendte H. en *Kort Oversigt over den nyere Filosofis Historie* der er kommet i et stort antal oplag og er anvendt ved filosofikum-undervisningen til i 1950'erne. Også H.s *Formel Logik*, 1884 (og senere) er beregnet til dette formål.

Fra 1897 (talen om *Det religiøse Problem* ved reformationsfesten, se „Mindre Arbejder“ 1899) beskæftigede H. sig med religionsfilosofi, og 1901 forelå hans fjerde hovedværk *Religionsfilosofi*, fulgt op af *Om nogle religionsfilosofiske Arbejder i den nyeste Tid*, 1903 hvori navnlig W. James omtales, *Forord og Efterskrift til min Religionsfilosofi*, 1905 samt *Religion og Videnskab*, 1910. Også essaysamlingerne *Oplevelse og Tydning*, 1919 og *Religiøse Tanketyper*, 1927 har overvejende religionsfilosofisk indhold. Mens religionen ikke giver erkendelse og dogmatisk religion derfor må opgives kan det væsentlige og værdifulde i den bevares i en udogmatisk 'livs-poesi' der indebærer fortrøstning om at de kræfter der styrer tilværelsen ikke er indifferente over for hvad der for os står som værdifuldt. Med bestemmelsen af religion som tro på „Værdiens Bestaaen“ er givet berettigelsen af den sammenknytning af etik og religionsfilosofi H. allerede foretog i 1874 ved at opstille 'det etisk-religiøse problem' som et af de filosofiske hovedproblemer. Begge discipliner beskæftiger sig med værdier, og værdibegrebet indføjes som en hovedkategori i den kategorilære der udgør et hovedled i H.s erkendelsesteori som den er fremstillet i det femte og sidste hovedværk *Den menneskelige Tanke*, 1910.

I dette værk samles trådene fra de foregående, idet psykologiske emner behandles i første kapi-

tel, og verdensanskuelse, etik og religion i sidste. Hovedkapitlet omhandler tankens former, kategorierne, som inddeles i de fundamentale: syntese, relation, kontinuitet – diskontinuitet, de formelle: identitet, kvalitetsforhold, negation og rationalitet, samt de reale: kausalitet, totalitet, udvikling. Værdierne udgør de ideale kategorier.

Erkendelsens opgave er at bearbejde givne emner med formerne og derved at opnå den højest mulige grad af kontinuitet og rationalitet. På visse punkter støder dette arbejde på særlig modstand: „Paa en hel Række Punkter afløses den rationelle Kontinuitet i vor Viden af empiriske Data, der foreløbigt staa som uopløselige“. Dette gælder hvor kvalitetsforskelle ikke kan reduceres til kvantitetsforskelle, og succession ikke kan vises at rumme den kontinuitet som kausalitetskategorien kræver. Også modsætningen subjekt-objekt synes uovervindelig. Erkendelsen er derfor principielt uafsluttelig. Sandhed er ikke „Erkendelsens Overensstemmelse med Tilværelsen“, men indbyrdes harmoni (kohærens).

„Den menneskelige Tanke“ havde forløbere som *Filosofiske Problemer*, 1902 og fulgtes op af *Totalitet som Kategori*, 1917, *Relation som Kategori*, 1921, *Begrebet Analogi*, 1923 samt *Erkendelsesteori og Livsopfattelse*, 1925 og *Bemærkninger om Erkendelsesteoriens nuværende Stilling*, 1930 hvori spores indflydelse af samtaler med Niels Bohr om den moderne fysiks filosofi.

Da „Den menneskelige Tanke“ udkom var H. en højt anerkendt kulturpersonlighed. Han havde været rektor for Københavns universitet 1902–03 og han havde en fremtrædende position i Videnskaberne selskab. Han havde på rejser i udlandet, bl.a. til verdensudstillingen i St. Louis 1904 knyttet forbindelse med tidens førende filosoffer, og hans værker havde fået stor udbredelse også i udenlandske fagkredse. Hjemme dannede han sammen med Chr. Bohr, Chr. Christiansen og Vilhelm Thomsen en kreds der mødtes regelmæssigt. I 1912 blev han formand for universitetskommissionen og såvel ved 60-års- som ved 70-årsdagen hyldedes han stærkt. 1914 valgtes han til som den første at bebo æresboligen på Carlsberg. 1915 forlod han professoratet, men fortsatte usvækket sit filosofiske arbejde, ligesom han var virksom i Dansk røde kors under første verdenskrig og som formand 1917–21.

1915 påbegyndte H. sine „Erindringer“, der udkom 1928. 1916 udsendte han en af sine mest personlige bøger *Den store Humor* der sammen med nogle gæsteforelæsnings fra Helsingfors: *Personlighetsprincipen i filosofien*, 1911 giver det bedste udtryk for hans livsholdning. Det ægte-

Høffding, Harald

skab han i 1924 indgik med en meget yngre svensk beundrerinde blev ikke lykkeligt; hendes sjælelige uligevægt udviklede sig til sindssyge, og hun døde for ham.

Efter H.s død, der indtraf et par år efter at han på 85-års dagen havde været genstand for stor hyldelse, udgav F. Brandt hans *Psykologi og Autobiografi*, 1943 og – sammen med sønnen Hans H. og J. Adigard des Gautries – hans brevveksling med Emile Meyerson (1939), mens planer om publicering af brevvekslingerne med andre udenlandske filosoffer endnu ikke er realiserede. Den centrale plads i tidens videnskabelige og kulturelle liv i Danmark som H. kom til at indtage skyldes hverken blændende skarpsindighed, store evner som skribent eller epokegørende synspunkter. Snarere var det hans omfattende orientering, hans redelighed og besindighed og hans personlige engagement i det filosofiske arbejde der vakte respekt. Hans filosofi tiltalte mange ved sit humanistiske præg og ved – i overensstemmelse med H.s ledende tanke: syntesen der består i en stræben efter enhed i mangfoldigheden – at forene og afbalancere synspunkter, der i vesterlandsk tænkning til tider havde stået skarpt over for hinanden. Hans virke bidrog til at styrke filosofiens placering i dansk videnskabeligt liv. Den tilknytning til fagvidenskaberne, deres forudsætninger, metoder og resultater som betingede dette udelukkede ikke for H. en fremhævelse af den personlige baggrund for filosofisk arbejde, idet en sådan også efter hans mening gør sig gældende ved videnskabelig forskning, uanset den stræben efter objektivitet som er væsentlig for den. – En yngre bror, Otto Frederik H., * 13.1.1847, † 22.4.1910, blev kandidat fra landbohøjskolen 1869 og virkede som praktisk landmand fra 1874 da han forpagtede Strandegård ved Præstø. Han blev 1896 medlem af, 1907 formand for De samvirkende sjællandske landboforeningers bestyrelse. Fra 1902 var han medlem af landhusholdningsselskabets bestyrelsesråd. R. 1892. DM. 1903. – En ældre bror, Paul Victor H., * 5.6.1836, † 24.6.1910, blev efter læretid i faderens forretning og videreuddannelse i udlandet medindehaver, fra 1873–87 sammen med moderen, ved hvis død han blev eneindehaver. 1897–1908 var han medlem af Grosserersocietetets komité, 1873–97 af Sø- og handelsretten, 1896–1901 af Nationalbankens repræsentantskab, 1902–08 af Privatbankens bankråd. Han var medstifter af, og 1897–1909 medlem af bestyrelsen for ØK. R. 1899. DM. 1904. – (H.H.) R. 1894. DM. 1901. K.² 1913. K.¹ s.å. S.K. 1919. □Mal. af V. Irmingier, 1883. Afbildet på P. S. Kroyers mal. af møde i Vidensk. selskab, 1897 (Vidensk. selskab) og V. Johansens

af aftenselskab, 1899 (St.mus.). Træsnit af H. C. Olsen, 1899, og af samme, 1903, efter foto. Buste af L. Brandstrup, 1900 (St.mus.). Tegn. af Magdalene Hammerich, 1904 (Fr.borg). Akvarel af G. Achen, 1907, tegn. af samme 1909. Mal. af V. Johansen 1908, 1909 (Fr.borg) samt 1908–34 (Kbh.s univ.). Tegn. af E. Henningsen, 1909, og afbildet på sammes Bogstaveligheden (Fr.borg). Mal. af H. Vedel, 1909 (Kbh.s univ.). Buste af Thyra Boldsen, 1914 (Kbh. univ.) og V. Bayer Christensen s.å. Afbildet på flere tegn. af Alfred Schmidt 1915–23 (Fr.borg). Mal. af G. Achen, 1915. Linoleumssnit af K. J. Almqvist 1919, 1926, 1932 og 1937. Mal. af Knud Larsen, 1919 (Carlsbergs æresbolig), skitse dertil. Silhouet af Kirsten Wiwel, 1922 (Kgl. bibl.). Buste af Kai Nielsen, 1923 (sst.; Studentergården, Kbh.). Afbildet på mal. af Aksel Jørgensen, 1929 (Studentergården, Kbh.). Buste af V. Gustafson. Tegn. af Gerda Ploug Sarp (Kgl.bibl.), K. Sinding-Larsen og af Otto Christensen. H. var model til Edvard Storm på Carl Thomsens mal. af Storm og Oeh-lenschläger. Foto.

Kilder. H. H. i Tilskueren, 1923 I 173–91 (optr. i forf.s. Religiøse tanketyper, 1927 17–40). Selvbibliografi i Die Philosophie der Gegenwart in Selbstdarstellungen IV, Lpz. 1923 75–97. H. H.: Erindr., 1928. Correspondance entre H. H. et Emile Meyerson, 1939. H. H.: Psykologi og autobiografi, 1943 = Vidensk.s selsk. Filos. medd. II,3.

Lit. Slægt ved Th. Hauch-Fausbøll i Berl.tid. 2.7.1931. Erik Rindom: H. H., 1913. Samme: Samtaler med H., 1918. Edg. Rubin i Salmonsens konversationsleks., 2.udg.XII, 1922 110–14. Vald. Hansen: H. H. som religionsfilosof, 1923. H. H. in memoriam. Fire taler ved Frithiof Brandt, Jørgen Jørgensen, Vict. Kuhr og Edg. Rubin, 1932 (m. bibliografi). Vilh. Grønbech i Oversigt over vidensk.s selsk.s virksomhed 1931–32 57–130. Niels Bohr sst. 131–36. Kalle Sandelin i Tilskueren, 1932 II 28–45. G. Cohn sst. 1933 I 103–17. Aug. Bjarnason: H.s psykologiske teori, 1933. Hans Høffding i Politiken 11.3.1933. Otto Jespersen: En sprogmands levned, 1938 33f 90 104–08 183. K. Sorainen: Kultur- och bildningsidealen som filos. problem och pedagogisk uppgift hos H. H., Helsingfors 1941. Søren Holm: Filosofien i Norden for 1900, 1967. David Favrhøldt: Bevidsthedsproblemet i H. H.s filosofi, 1969 = Vidensk.s selsk. Hist.-filos. medd. XLIV,4. Mogens Blegvad i Raymond E. Olson og A. M. Paul: Contemporary philosophy in Scandinavia, Baltimore 1972. Samme i Danish yearbook of philosophy XIII, 1976 221–41. Jan Faye og D. Favrhøldt sst. 1979 37–78. Frithiof Brandt i Filosofiske studier II, 1979 169–71.

Papirer i Kgl.bibl.

Mogens Blegvad

Høffding, Otto, se **Høffding, Harald**.

Høffding, Theodor, 1845–1925, ingeniør. * 20.2.1845 i Kbh. (Frue), † 31.7.1925 i Ordrup, urne på Bispebjerg. F: grosserer, oberst Niels Frederik H. (1807–73) og Martha Christine Erasmus Gjellerup (1813–96). ~ 2.5.1871 i Kbh.

(Frue) med Johanne Juliane Mathiesen, * 10.1.1846 i Kbh. (Helligg.), † 12.5.1915 i Petrograd (Leningrad), d. af bagermester Julius M. (1813–78) og Johanne Marie Johansdatter Gram (1817–81). – Bror til Harald *H.

H. tog polyteknisk adgangseksamen 1863 og blev 1868 cand.polyt. i ingeniørfaget. Efter forskellige kortvarige beskæftigelser fik han 1869 (–74) ansættelse som ingeniør ved jernbaneanlæg i Rusland. Fra begyndelsen af 1875 til 1880 var han medejer af en cellulosefabrik i Nurmis ved Viborg (Viipuri) i Finland som han selv anlagde og bestyrede. 1881 byggede han H. I. Pallisens papir- og cellulosefabrik ved St. Petersburg (Leningrad) for hvilken han var direktør til 1899. Fra 1889 var han tillige først administrator og senere direktør for A/S Rscheffs Papirfabrik i guvernementet Tver og fra 1896 tillige direktør for A/S Koschelis papirfabrik i guvernementet Novgorod, idet H. I. Pallisen var hovedaktionær i disse to selskaber. 1899 rejste han til Finland og byggede og drev sammen med en svensk ingeniør Wärn en fabrik for calciumcarbid ved Siitola i nærheden af Imatra-faldet og drev 1900–10 tillige for egen regning en forretning med acetylen og acetylenartikler i St. Petersburg. 1901 udtog han dansk patent på et apparat til fremstilling af acetylen. H. der 1892 var ekspert ved en udstilling i Novgorod fik 1897 russisk indfødsret, 1899 var han medstifter af Russisk-østasiatisk dampskibsselskab og var medlem af dets direktion til 1912. 1910–14 arbejdede han med et projekt til et for fransk kapital bygget vandkraftanlæg ved Vuoksen-elven, men dette arbejde standsedes ved første verdenskrigs udbrud. Efter nogle vanskelige år bosatte H. sig i Danmark og levede her til sin død. I sine erindringer fortæller broderen Harald om H. at han allerede i 90erne var blevet helt russisk af tankegang. – R. 1898. □Foto.

Harald Høffding: Erindringer, 1928 170f 173 242 245. H. E. Giersing: Erindr. fra Danm. og Rusland, 1942 35–40.

*Povl Vinding**

Høffding, Victor, se Høffding, Harald.

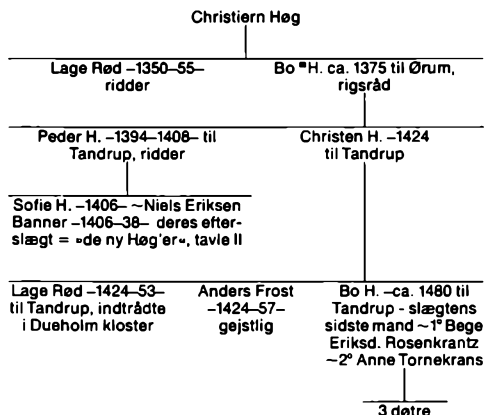
Høg

Uradel. Slægtsnavnet H. anvendtes gennem ca. 100 år af en nordjysk adelslægt og overførtes derpå til en gren af slægten "Banner. „De nye Høg'er“ (Høg) uddøde i mandslinien i Danmark 1865 med oberst Tyge H., men fortsatte i Tyskland til midt i 1900-tallet.

Danm.s adels årbog XV, 1898 og LXVI, 1949. Danm.s gl. personnavne II, 1949–53. Erik Ulsig: Danske adels-godser i middelalderen, 1968.

Thelma Jexlev

Tavle I

Høg, Bo, ca. 1375, rigsråd. F: Christiørn H. ~Sophie Eskesdatter Frost (Bild).

H. synes at have været i slægt med den bekendte hr. Niels *Bugge med hvem han havde våbenmærke tilfælles. Sammen med sine brødre hr. Lage Rød og Eske Christiørnsen lå han i heftig strid med biskoppen i Ribe, og efter at denne havde lyst brødrene i band blev bandlysningen stadfæstet af samtlige bisper på danehoffet i Nyborg 1354. Endnu 1360 var H. kun væbner, 1367 derimod ridder; 1377 var han, efter navnets plads i kong Oluf's håndfæstning at dømme, et af de førende medlemmer i rigsrådet. Ligeledes nævnes han forrest ved mødet i Lyby kirke 1375 hvor Sallings adel forbandt sig til gejstlighedens værn. Da adelen benyttede kong Valdemars død til at søge at genvinde det gods, kongen havde bemægtiget sig, var H. en af de mænd som 1376 skulle undersøge og dømme om de i den anledning rejste fordringer. Selv havde han 1367 solgt sin gård Ørum i Thy til kongen, men denne handel måtte hans søn 1406 stadfæste. Af hans øvrige ejendomme kendes hovedgårdene Lyngholm og Åbjerg.

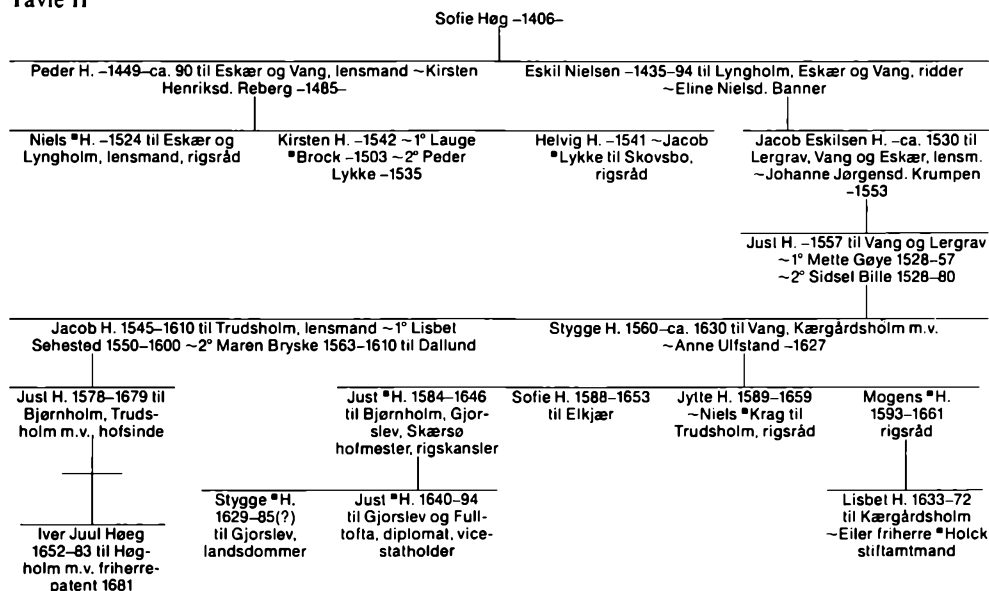
*Henry Bruun**

Høg, Just, 1584–1646, hofmester i Sorø, rigskansler. * 8.9.1584 på Vang, † 25.5.1646, begr. i Sorø. F: Stygge H. til Vang († ca. 1630) og Anne Gregersdatter Ulfstand († 1627). ~ 9.3.1628 i Sorø med Anne Lunge, * 1.2.1610 på Vestervig kloster, † 6.8.1652 på Tryggvælde, begr. i Herfølge, d. af rigsmarsk Jørgen Ovesen *L. til Odden (1577–1619) og Sophie Brahe (1588–1659). – Far til Just *H. (1640–94) og Stygge *H. Bror til Mogens *H.

H. gik i skole i Ålborg og Århus, sendtes 1601 til Hamburg og studerede senere ved forskellige ty-

Høg, Just

Tavle II

ske og italienske universiteter (Wittenberg 1606, Angers 1609, Siena 1611, Padua 1617). 1612 var han med på et florentinsk eskadretogt mod tyrkerne og rejste 1613 på et veneziansk skib til Konstantinopel, Cypern, Rhodos og Alexandria. Hjemfærden gik over Spanien og England. 1615 blev han hofjunker, 1618 drabant-hovedsmand; 1619 forlenedes han af Christian IV med et præbende i Bremen kapitel og indtoges her 1620; på rejsen til Bremen, hvor han boede et par år og virkede for hertug Frederiks valg til koadjutor og successor i stiftet, besøgte han i kongens ærinde prins Maurits af Oranien. 1623 blev han det nyoprettede adelige Sorø akademis første hofmester, en udnævnelse som vidner om at han nød anseelse for lærdom og dannelse og tillige besag kongens gunst. Jan. 1627 optog Christian IV ham i rådet, og 1629 ledsagede han kongen til mødet med Gustav Adolf i Ulfsbäck. 1630 og 1631 (og muligvis senere) varetog han under rigskansler Christian Thomesen *Sehesteds udenlandsophold dennes embedsforretninger, og da Chr. Thomesen 1640 blev kongens kansler, blev H. hans efterfølger. Han fratrådte hofmesterstillingen og de dermed forbundne len: Børglum (fra 1622), Svendstrup og ærkedegnedømmet i Roskilde (fra 1629), og forlenedes med Kalø. - Som hofmester i Sorø var H. afholdt af elever og lærere, men var vistnok mere lærd og skønånd - han efterlod akademiet et stort bibliotek, særlig rigt på spansk litteratur - end overlegen administrator. I rådet var hans holdning i det hele aristokratisk-konservativ,

selv om han 1633, dog under forbehold, gik med til kongens tanke om vornedskabets ophævelse. 1645 klagede han til Sjællands biskop over studenternes usømmelige optræden mod de adelige og deres „alamodiske“ dragt. Han brød sig ikke om Corfitz *Ulfeldt og optrådte i april 1645 bestemt mod Hannibal *Sehesteds plan om at sende flåden til Norge. I udenrigspolitikken var han for tilslutning til generalstaterne og Hamburg, men meget kølig over for tanken om en samvirken med kejseren og Spanien hvad bl.a. viste, da han 1643, sammen med rigsråd Gregers *Krabbe og Christopher v. d. Lippe, var dansk gesandt ved Osnabrückkongressen. Hans protestantiske følelse gav ham en vis sympati med de svenske sejrvinger i Tyskland. 1644 var han blandt de råder som forhandlede med de nederlandske og den franske gesandt om mægling i Torstenssonkrigen; okt. s.å. medundertegnede han præliminærrecessen i Malmø. Foråret 1645 var han en af de kommissærer som forhandlede med det engelske parlaments udsendinge. - H. købte 1630 af Vincens Bille Gjorslev som han udvidede bl.a. ved at nedlægge en del af den tiliggende landsby. Han synes at have opført den mindste af bygningens to sidefløje. - R. 1634. □Stik. Stik af Albert Haelwegh, 1647, efter mal. af Karel v. Mander. Et mal. (Gavnø) forestiller muligvis H.

Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Kr. IVs tid, udg. Kr. Erslev II-III, 1887-90. Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen IV, 1917. - J. Brochmand: Ligrædiken over J. H., 1647. J. A. Frid-

ricia: Danm.s ydre politiske hist. I, 1876 85f; II, f881 330f (fot. optr. 1972). M. Mackeprang i Sorø I, 1923 431f.

C. O. Bøggild-Andersen*

Høg, Just, 1640–94, diplomat, vicestatholder i Norge. * 6.5.1640 i Sorø, † 26.9.1694 i Kristiania, begr. i Frelsers k. sst. F: rigskansler Just *H. (1584–1646) og Anne Lunge (1610–52). ~ 23. 7.(?)1670 med Karen Krabbe, * 19.11.1637, † 8.12.1702 i Kristiania, d. af senere statholder i Norge Iver *K. til Jordbjerg (1602–66) og Karen Marsvin (1610–80). – Bror til Stygge *H.

H. kom 1654 på Herlufsholm og 1657–60 på Sorø akademi. 1662 indtrådte han i hof tjenesten, immatrikuleredes 1665 i Padua og Siena og blev 1669 kammerherre. Han var en kort tid forlovet med Christian IVs datterdatter Sophie Amalie Lindenov. Med sin hustru fik han Fuldtofte i Skåne; faderens ejendom Gjorslev gik tabt med broderen Stygges fallitbo. Nov. 1670 udnævntes H. til ekstraordinær envoyé i Haag, og den kyn-dige og duelige, om end noget iltre mand fik her en vigtig post at bestride, især efter det franske overfald på Nederlandene 1672. Efter vidtløftige forhandlinger lykkedes det 1674 at få afsluttet en traktat med kejseren, Spanien og Nederlandene der betød Danmarks indtræden i den anti-franske koalition. Juni 1675 sendtes H. som ekstraordinær envoyé og med titel af etatsråd til kurfyrsten af Brandenburg, og juni 1676 udnævntes han til som ambassadør at være den egentlige leder af den danske legation til fredskongressen i Nijmegen, med Anton af *Aldenburg (1633–80) som formel chef og Simon de *Petkum som rådgiver. Det lykkedes ikke H.s ihærdighed at skabe Danmark gode resultater; Ludvig XIV lokede Nederlandene og Spanien ud af koalitionen til særlige forhandlinger, og 1678 sluttede Frankrig og Nederlandene særfred. 1679 forlod H. skuffet Nijmegen og var 1679–81 ambassadør i Paris. 1682 blev han vicestatholder i Norge og stiftsbe-falingsmand på Akershus. Han var statholderen U. F. *Gyldenløves stedfortræder, men satte sig ikke væsentlige spor i Norges styre. Han var en stor bogsamler, og hans bibliotek solgtes 1695 ved auktion i Kbh. for en for den tid betydelig sum af 5000 rdl. – Etatsråd 1675. Gehejmeråd 1680. – Hv. R. 1674. Bl. R. 1680. □Stik af I. H. Quiter efter eget mal. ca. 1675. Mal. af B. Vail-lant ca. 1678–79 (Frijsenborg). Mal. (forhen fa-miliebegravelser i Vor Frelsers k., Oslo). Malet som blå ridder, kopi (Gavnø).

Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen VI–VII, 1923–26. – Matthias Skaanlund i Hist. t. III, Kria. 1875 108–39 176–78 (også som særtryk, Kria. 1873). Samme: Gyl-denløves lakaj, 1912 (fot. optr. 1968) = Memoirer og breve XVII. P. B. C. Westergaard i Kunstmuseets

årsskr. XXV, 1938 144–47. L. Nielsen: Dsk. privatbibl. I, 1946 147–49.

Povl Engelstoft*

Høg, Mogens, 1593–1661, rigsråd. * 3.11.1593 på Vang, † 29.1.1661 i Odense, begr. i Sorø k. F: Stygge H. til Vang († ca. 1630) og Anne Gregers-datter Ulfstand († 1627). ~ 1° 2.9.1627 med Hel-vig Lindenow, * 4.10.1604, † 4.1.1634, begr. i Vi-borg domk., d. af Otte L. til Borreby (1575–1618) og Anne Tygesdatter Brahe (1577–1636). ~ 2° 2.10.1636 med Christence Rosenkrantz, * 11.2. 1609 i Nyborg, † 15.9.1679, begr. i Sorø, d. af Ja-kob R. til Arreskov (1567–1616) og Pernille Hen-riksdatter Gyldenstjerne (1576–1622). – Bror til Just *H. (1584–1646).

H. gik 1605–10 i Sorø skole. Efter studier i ud-landet (Wittenberg 1613, Rostock 1616, Leiden 1617, Siena 1623) blev han sekretær i danske kancelli (1621–23) og derpå kammerjunker hos hertugerne Ulrik og Frederik (1624). Han fra-trådte hof tjenesten efter sit giftermål og forlene-des 1627 med Lundegård (Mors); 1632 blev han ritmester ved den norrøjske adelsfane; 1640 ombyttede han sin len med stillingen som lands-dommer i Nørrejylland og det dertil knyttede len Asmild kloster. Han var efter 1640 flere gan-ge befuldmægtiget for den jyske adel, fik jan. 1644 sammen med nogle andre adelsmænd den højeste inspektion i Jylland under krigen og blev sept. 1645 med Erik *Juel generallandkommissa-rius sst. for at føre opsyn med den svenske hærs rømning af landet. 1647 var han på tale som rigsråd, og juni 1649 fik han sæde i rådet. Han fratrådte derpå landsdommerembedet og Asmild kloster og fik 1650 Silkeborg som han 1658 om-byttede med Odensegårds len. – H. hørte som sin ældre bror Just til rådets mest konservative fløj, men var ikke særlig fremtrædende og skildres 1653 af den svenske resident Dureel som „en god, enfoldig Mand, der hidtil har været mere bekymret for Brug af Øksne og Pund end for Kristenhedens Velfærd“. Som lensmand i Oden-se synes han at have stået på en god fod med borgerskabet. Ved prins Christians tronfølger-valg 1650 var han blandt dem der stærkest beto-nede valgretten også for Norges vedkommende, og han hørte til de udtalte modstandere af Han-nibal *Sehesteds norske politik og magtstilling. Samtidig var han en fjende af Corfitz *Ulfeldt, hvad der skal have bidraget til at han jan.-marts 1653 sendtes til Stockholm for at få dronning Christina til at unddrage den flygtede rigshofme-ster sin beskyttelse. Han skulle ved samme lejlig-hed søge at bilægge den ved redemptionstrakta-ten og Danmarks alliance med generalstaterne opståede spænding, men havde ikke held i noget

Høg, Mogens

af hvervene. Om hans anseelse i rådet vidner det, at han både 1651 og 1656 fik en del stemmer ved afstemningen om en norsk statholder. På Odensemødet febr. 1657 forhandlede han sammen med sin kollega Christen "Skeel (1603–59) med borgerstandens befuldmægtigede om bevillinger og var efter mødet blandt de fire råder, hvem modtagelsen af de indkomne midler betroedes; han skulle med Iver Vind i Frederiksodde opbære det indkomne fra Jylland og Fyn. Da fæstningen indtoges af de svenske okt. s.å. søgte han at undkomme til Fyn men måtte, som rigsmarsk Anders "Bille, give sig fangen og havde i de følgende dage flere samtaler med Corfitz Ulfeldt, nu Karl Gustavs minister, hvem han opfordrede til at bøje sig for Frederik III og søge dennes nåde. Mod tanken om fred stillede han sig først afvisende men rejste siden, mod givet æresord, til den danske konge for at virke derfor. Straks efter Karl Gustavs fredsbrud aug. 1658 sendtes han og Christen Skeel til den svenske konge for at få ham til at standse marchen mod Kbh., men nåede under forhandlingerne i Ringsted (10.8.) intet resultat. Under Kbh.s belejring deltog han i arbejdet for garnisonens underhold og havde sæde i kommissionen af febr. 1659 til at drøfte indretningen af byens stabelret. Aug. 1659 udnævntes han og Oluf "Parsberg til at forhandle om fred med Sverige, men da underhandlingerne genoptoges i marts 1660 var han ikke blandt forhandlerne. Han led vel allerede da af den sygdom som under det store stændermøde sept.-okt. 1660 bandt ham til sygelejet og kort efter voldte hans død. – H. arvede efter faderen Kærgårdsholm (Rødding hrd.), og fik med sin 2. hustru Arreskov (Sallinge hrd.); 1634–40 ejede han Buderupholm (Hornum hrd.) og 1648–53 Hostrup (Rødding hrd.); en tid havde han pant i Strandbjerggård (Skodborg hrd.). 1638 taksredes han til 835 trd. hartkorn. □Afbildet ved datterens bære på stik af H. A. Greys, 1654. Stik af A. Haelwegh fra 1650erne efter forlæg af A. Wuchters. – Mindetavle (Sorø k.).

Kilder. Aktstykker til oplys. især af Danm.s indre forhold i ældre tid, udg. Fyens stifts lit. selsk. II, 1845. Saml. til Danm.s hist. under Fr. III's regering, udg. P. W. Becker I, 1847 51f 174 220 388. Danske saml. I, 1865–66 39f (brev). Sst. 2.r.II, 1872–73 67–69 75f. Aktstykker og oplys. til rigsrådets og stændermodernes hist. i Kr. IV's tid, udg. Kr. Erslev II–III, 1887–90. Saml. til Fyens hist. og top. X, 1890 14 269 273 310 316 318 324 354 (uddrag af landstingets skøde- og pantebøger). Kancelliets brevbøger 1627–45, 1929–68. Aktstykker og oplys. til rigsrådets og stændermodernes hist. i Fr. III's tid, udg. C. Rise Hansen I–II, 1959–75.

Lit. Uddrag af biskop Jens Bircherods hist.-biogr. dagbøger, ved Chr. Molbech, 1846 60 67. Danske meg. 3.r. IV, 1854 (Christen Skeels dagbøger) fl.st. A. K. Damgaard i Saml. til Fyens hist. og top. IV, 1867 228 230. S.

Birket Smith: Leonora Christina grevinde Ulfeldts hist. I, 1879 258 302 XCIV. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste dage, 1894 (fot. opr. 1969) 106 120 127 214 247 295 301 355 363f 443. Åke Lindqvist: Politiska förbindelser mellan Sverige och Danm., Lund 1944. Aage Fasmer Blomberg: Fyns vilkår under svenskekrigene, 1973.

Papirer i Landsark. for Fyn, Odense.

C. O. Bøggild-Andersen*

Høg, Niels (Banner), † 1524, til Eskær, rigsråd. † 19.(?)8.1524 i Kbh., begr. i Grinderslev k. F: Peder H. til Eskær († tidligst 1472) og Kirsten Henriksdatter (Reberg) († tidligst 1485). ~ Karen Gøye, † tidligst 1527 (~ 1° med Erik Andersen Banner til Asdal m.m.), d. af Sten Pedersen G. (~ 1° med Karen Rud) og Anne Bille. H. blev ridder senest 1485 og rigsråd 1487. 1484 nævnes han som lensmand på Riberhus, 1486 fik han slottet på afgift. 1496–1520 var han forlenet med Lund på Mors, 1506 med Ålborghus. 1511 blev han forlenet med Hindsted h., 1517–20 havde han Åstrup len og 1520–24 Skivehus. Han skal 1513 have været blandt de jyske råder som ønskede Frederik I til konge, men synes ikke senere at have stået i modsætningsforhold til Christian II. 1523 opsagde han først kongen huldskab og troskab samtidig med Mogens "Gøye og var derefter med til at hylde Frederik I i Viborg marts s.å. Både under kong Hans og Christian II anvendtes han hyppigt til diplomatiske forhandlinger og lignende hverv, var 1505 i Kalmar anklager mod Svante Sture og de svenske rigsråder, deltog bl.a. i forhandlinger med hanseaterne i Segeberg 1506, Nykøbing 1507, Malmø 1512, Kbh. 1513, Sønderborg 1516, Lübeck 1518, med svenskerne i Stockholm 1518 og var 1524 medlem af Frederik Is gesandtskab til underhandlingerne i Hamburg om Christian IIs genindsættelse. S.å. deltog han i herredagen i Kbh. og var medudsteder af det brev af 28.6. ved hvilket rigsrådet forpligtede sig til at modstå Luthers kætteri. Poul Helgesens (Paulus "Helie) omtale af ham – „nogle ansaa ham for at være en Fjende af Gejstligheden, fordi han altid spottede over visse Folks Laster og Hovmod og var en Modstander af Biskoppernes Overdaadighed og Stolthed; men om han herved lod sig lede af Iver eller Had og Gerrighed, maa vi lade henstaa uafgjort, thi han var en saare veltalende Mand, der forstod at bruge sin Tunge med stor Færdighed“ – kan tyde på at han har haft reform-katolske tendenser.

Nye saml. til den da. hist., ved R. Nyerup og P. F. Suhm I, 1792 fl.st. Poul Helgesen: Hist. optegnelsebog sædvanlig kaldet Skibykrøniken, overs. A. Heise, 1890–91 (fot. opr. 1967) 97. Hanserecesse, 3.Abt. V–VIII, Lpz. 1894–1910. Missiver fra Chr. Is og Hans' tid, udg. Will. Christensen II, 1914 169 189f. – C. F. Allen:

De tre nord. rigers hist. I, 1864 356; II, 1865 9 514; III, 2, 1867 380. Will. Christensen: Dansk statsforvaltning i det 15. årh., 1903 (reprogr. 1974) 224. Mikael Venge: Chr. II's fald, 1972.

Povl Bagge

Høg, Stygge (Sti), † senest 1685, landsdommer. F: rigskansler Just *H. (1584–1646) og Anne Lunge (1610–52). ~ 19.5.1661 i Viborg med Anne Marie Grubbe (~ 2° 1675 med Jørgen *Arenfeldt til Rugård, 1644–1717), d. af Erik *G. til Tjele (1605–92) og Maren Juul (ca. 1608–47). Ægteskabet opløst 1673. – Bror til Just *H. (1640–94).

H. hørte til de fra fødslen mærkede. Han led i sin opvækst af voldsomme krampeanfald der slog hans kammerater i Sorø skole med uhygge, og selv om en af lærerne her, professor Jørgen Kruck, siges at have „kureret“ ham, forblev han livet igennem en viljeløs stakkel. Uden evner var han ikke. En Sorødisputats *De nobilitate*, 1651, som skildrer adelskabets oprindelse, forrettigheder og pligter, en *Oratio panegyrica*, 1655, i anledning af prins Christians hyldning og et latinisk mindediget over Elisabeth Thott (1656) vidner derom. Han fik også efter tjeneste i danske kancelli og en kort udenlandsrejse (immatrikuleret i Basel 1654) ansættelse i prins Christians hofstat og blev 1655 hans kammerjunker. Men han var allerede da dybt forgældet, og hans ægteskab 1661 med den velstående adelsjomfru formåede ikke at holde ham oven vande. 1663 måtte han opbyde sin fædrengård Gjorslev til sine kreditorer, blandt hvilke broderen Just Høg og svogeren Henrik Juel fik hovedparten. S.å. forpagtede han af Tønne Juel hovedgården Engestofte på Lolland hvor han havde bestalling som landsdommer, men slog heller ikke her til og gjorde gæld på alle kanter. 1668 eller 1669 forlod han hjemmet; sept. 1670 fik Anders Sinclair brev på at bestyre landsdommerembedet i hans forfald og n.å. bestalling på det. Okt. 1671 nævnes H. blandt immatrikulerede „illustres“ ved universitetet i Orléans. 1672 søgte hans hustru skilsmisse „fordi han mod hendes Vilje uden nogen given Aarsag haver forladt hende“, og 1673 fuldbyrdes den ved landemoderettens dom. Lakajen M. Skaanlund, som 1678 lærte H. at kende i Nijmegen, fik siden opsporet at han „maatte forlade Kongens Riger og Lande formedelst hans Omgang med Marie *Grubbe“, hans konesøster og den norske statholder U. F. *Gyldenløves hustru. Den udførlige kommissionsbetænkning i Gyldenløves skilsmissesag (okt. 1670) nævner dog ikke H. blandt svigerindens elskere, og det er heller ikke oplyst at hans egen hustru har fremdraget noget sådant forhold til

støtte for sin skilsmissebegæring. Ifølge Skaanlund drog H. til Rom hvor han blev „gentilhomme“ og „maitre d'hôtel“ hos en kardinal og gik over til katolicismen; broderen Just fik ham imidlertid efter Gyldenløves andet ægteskab (1677) „beden til Naade“ igen hos Christian V og statholderen og kaldte ham 1678 til sig i Nijmegen hvor Just Høg var dansk kongresdeputat. H. var da efter Skaanlunds skildring sunket meget dybt, „gruelig inklineret til Drik og Kvindfolk uden Forskel“. Christian V tilstod ham 1682 „af Naade“ 100 rdl. Nov. 1685 fragik Erik Grubbe på dattersønnens vegne arv og gæld efter ham.

Kgl. kammerregnskaber, udg. E. Marquard, 1918 254. Pers. hist. t. 8.r.IV, 1925 167. – Villads Christensen i Saml. til jydsk hist. og top. 3.r.III, 1901–03 215. Severin Kjær: Erik Grubbe til Tjele og hans tre døtre, 1904 123–59. A. Fjelstrup: Marie Grubbe, 1904 14f. Matthias Skaanlund: Gyldenløves lakaj, 1912 (fot. opr. 1968) = Memoirer og breve XVII.

C. O. Bøggild-Andersen *

Høgsbro

Slægten, der i ældre tid stavede navnet Høxbroe, stammer fra landsbyen H. i Hviding sogn, Ribe amt, kan med nogen usikkerhed føres tilbage til 1500-tallet, med sikkerhed til Hans Thomsen H. (–1705), hører i Vejle, hvis sønnesøn var købmand i Kolding Peder H. (1731–1803).

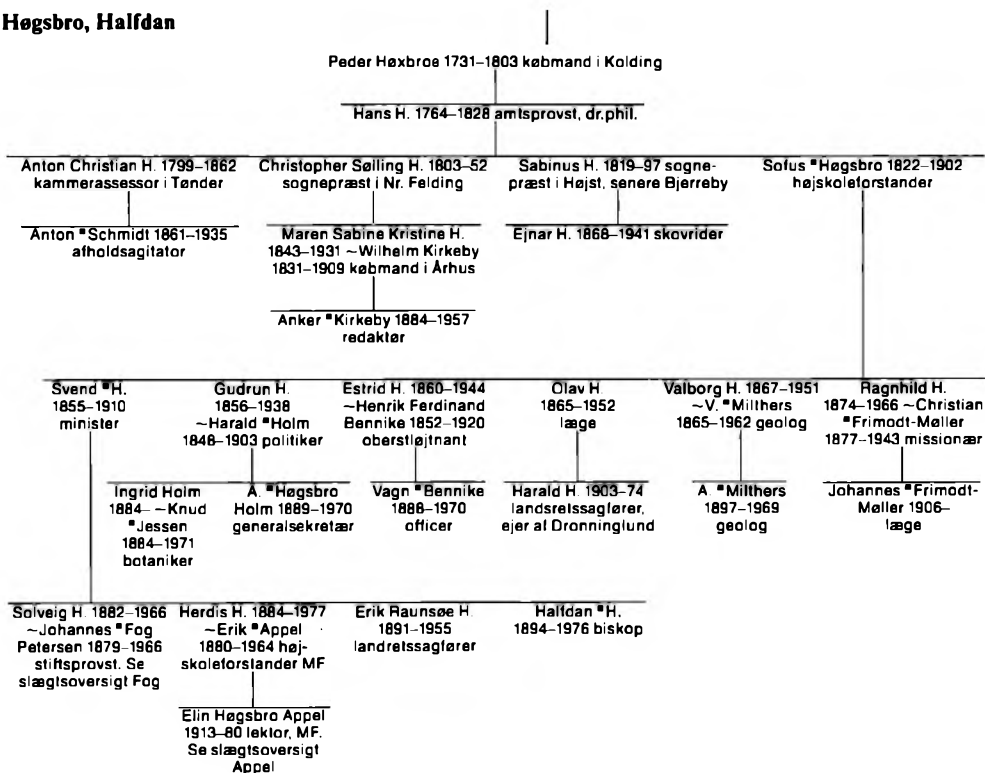
Vilh. Milthers: Sofus H.s slægt, 1909. Gudmund Kelstrup: Oversigt over Sofus H.s forslægt, 1977. Oversigt over Sofus og Amalie H.s efterslægt udsendt af Det høgsbroske familiefond 6. udg., 1973 (m. litt.).

Hans H. Worsøe

Høgsbro, Halfdan Raunsøe, 1894–1976, biskop, forstander. * 27.3.1894 i Kbh., † 26.4.1976 i Gentofte, begr. Solbjerg kgd. F: højesteretssagfører, senere justitsminister Svend *H. (1855–1910) og Louise Raunsøe (1857–1946). ~ 1° 17.1.1922 i Kbh. (Frihavns) med Helmor Giørtz, * 26.7.1892 i Kbh., † 13.7.1949 på Frbg., d. af overretssagfører, senere generalauditor Hans Christian Nicolai G. (1858–1941) og Christiane Marie Poulaine Hansen (1866–1937). ~ 2° 27.5.1951 (Kastelsk.) med Inger Raabye, * 18.5.1930 i Kbh., d. af oberst Erik Frederik R. (1890–1978) og Ella Kirstine Bonnichen (1898–1966).

H. voksede op i et hjem præget af stærke nationale og grundtvigske traditioner; han blev student 1911 (Østersøgade) og cand.theol. 1917. I ungdomsårene påvirkedes han især af KFUMS og den kristne studenterbevægelses førere, blev 1917–19 sekretær i tyske krigsfangelejre, derefter i KFUMS hovedafdeling i Kbh. og 1920 i samme forenings soldatarbejde i Nordslesvig; 1922 blev han sognepræst i Abild, 1931 dansk sogne-

Høgsbro, Halfdan

præst i Sønderborg og 1941 provst for Sønderborg provsti; 1937 var han opstillet til bispevalg i Haderslev stift. H.s første forfatterskab var præget af 1920ernes „religiøse bølge“; han udgav 1924 en bog om *Frans af Assisi* og oversatte 1925 Pontus Wikners religiøse hovedværk, men beskæftigede sig også med teologiske og sociale problemer (*Jesu Kristi Opstandelse og de 40 Dage*, 1928; *Kirken og Proletariatet*, 1930), og efter frembruddet af den dialektiske teologi i Danmark blev han en kapitelfast barthianer, en position han for så vidt altid indtog, eftersom han stedse bekæmpede sekulariseringen og fastholdt kirkens ret og pligt til at øve samfundsfremme indflydelse. Som en af de første teologer tog han skarpt og klart stilling til nazisme og kommunisme; værdifulde orienteringer var *De nye Religioner*, 1933 og *De antikristelige Tendenser og Kirken*, s.å., men særlig afgørende blev – just fordi det føltes som „et ord i rette tid“ – *Politisk Drøm og kristent Haab*, 1934. Heri afsløredes de nye politiske religioners drøm om det fuldkomne samfund som typisk „opium for folket“, og hårdt kritiserede han den af liberal teologi og vækkelsesfromhed prægede kirke som selv i nogen grad var skyld i det moderne religionsblander, fordi den havde glemt sin hovedopgave,

forkyndelsen, til fordel for sociale, pædagogiske og kulturelle aktiviteter og religiøs hinsidighedstrøst. Men kort efter foretog H. endnu en drejning: han sluttede sig helhjetret til Oxfordbevægelsen (ligesom hans „barthianske“ læremester Emil Brunner) og optrådte vidt og bredt på dens tribuner (jfr. *Oxford-Noter*, 1936 og hans indlæg om gruppebevægelsen i jubilæumsskriftet ved 400-årsdagen for reformationen, 1936). Iøvrigt fortsatte han sit forfatterskab på flere områder: *Fortid og Fremtid* (om ydre mission), 1937; *Kirken i Grænselandet*, 1938, forklaringer til kirkeårets evangelietekster (i Haandbog i Kristendomskundskab, 1943); *Hverdagsbogen* – en andagtsbog, 1945.

1941 organiseredes pastoralseminariet og det udvidedes betydeligt. 1942 blev H. forstander, men noget større held til at gøre institutionen populær blandt teologiske kandidater havde han ikke, og efter 1949 at have været bispekandidat i Ribe valgtes han 1950 – ved en særdeles konfus valgprocedure – til biskop over Lolland-Falster, et embede han beklædte til 1964. Også før den tid havde han haft sæde i talrige kirkelige og sociale bestyrelser (fx Kirkens korshær, Det sønderjyske fængselselskab, Sammenslutningen af danske børnehaver i Sønderjylland, Det danske

missionselskab, Diakonissestiftelsen etc.); efter anden verdenskrig blev han 1945–48 formand for det økumeniske fællesråd i Danmark, 1949 for forretningsudvalget i Økumenisk fællesråd; 1945–48 var han formand for kirketjenesten blandt flygtninge i Danmark og medlem af den økumeniske flygtningekommission i Genève – virksomheden for tyske flygtninge var bl.a. motiv til at Kiels universitet 1949 kreerede ham til dr.teol. h.c. – ligesom han 1948–50 var Kirkernes verdensråds delegerede for Tyskland; samtidig kom han ind i ledelsen af nordisk-tysk kirkekonvent; desuden blev han formand for Dansk missionsråd (1952), for Nordisk missionsråd (1958) og medlem af Kirkernes verdensråds kommission for verdensmission (1961); endelig var han sekretær for Det danske bibelselskab. De mange internationale hverv førte ham uafsladelig på rejser, både i Europa og til missionslandene. 1953 blev han formand for det af bispekollegiet nedsatte liturgiske udvalg og udførte et stort arbejde med de to liturgiske værker han var medudgiver af: *Prøvealterbogen 1958*, 1958, og *Prøveritualbogen 1963*, 1963. De praktiske følger af det store værk var dog kun få. 1957 var der opræk til en „kættersag“ i H.s stift, da pastor Kalmeyer udgav en „rationalistisk“ bog om religion og moral; H. tog til genmæle (*Min brevveksling med pastor Kalmeyer*, 1957; *Tro og gerninger*, 1957). H. ville vistnok være gået videre med sagen, men Kalmeyer fik politisk støtte – fra Flemming *Hvidberg, Bodil *Koch og Helge *Larsen – og der skete ingen indgreb mod præsten. H.s forgænger som biskop (N. M. Plum) havde nægtet at ordinere eller føre tilsyn med kvindelige præster; H. stillede sig anderledes på det punkt og forsvarede i en større debat, bl.a. med professor R. *Prenter, ordination af kvinder (jfr. *Kvinden og kirkens embede*, 1959). – R. 1950. R¹. 1955. K. 1964. □Foto.

Interviews i Berl. tid. 20.3.1944, Fyns tid. 26.3.s.å. samt Kristeligt dagbl. 27.3.1954. P. G. Lindhardt i Den danske kirkes hist. VIII. 1966. Stiftsbog og landemode-akt for Lolland-Falsters stift, 1976 22–25.

P. G. Lindhardt

Høgsbro, Sofus Magdalus, 1822–1902, højskoleforstander, politiker. * 18.7.1822 i Rødding, † 15.1.1902 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: sognepræst, amtsprovst, dr.phil. Hans Høxbroe (1764–1828, ~ 1° 1792 med Claudiane Sabine Sølling, 1769–1814) og Karen Christine Marie Arntzen (1788–1855). ~ 9.11.1852 i Oksenvad med Amalie Gabrielle Jürgensen, * 23.5.1833 på Agersø, † 27.12.1893 på Frbg., d. af sognepræst, sidst i Oksenvad, Peter J. (1802–76) og Sophie

Conradine Brøndsted (1810–92). – Far til Svend *H.

Efter faderens død flyttede H. 1830 med sin mor og sine brødre til Ribe hvor han gik et år i privatskole og derefter i Ribe katedralskole til han 1839 blev student. Hans interesse for samtidens begivenheder var tidligt vakt. Frihedsrøret i Europa omkr. 1830 fulgte han opmærksomt og sagde senere: „Polakkernes opstand og løftet om provinsialstænderne bragte mig under paavirkning af min alt for tidlig døde broder Hans over paa den fri folkeudviklings side“. Hans lærer, senere seminarieforsstander Ludvig Chr. *Müller der ud over hvad skolen krævede underviste ham i oldnordisk, græsk og hebraisk, påvirkede ham i samme retning. Müller var discipel af Grundtvig og begejstret for den folkelige grundtvigianismes syn på fædrelandets anliggender og vakte desuden H.s tvivl om rationalismens bærekraft. Ved universitetet tog H. fat på det teologiske studium, men det gav ham ikke den klarhed han søgte. Han kastede sig over filosofiske, historiske og naturvidenskabelige studier og deltog ivrigt i 1840ernes frihedsbevægelse og studenterskandinavismen. Gennem studiefællesskab og venskab med Johan *Grundtvig og Svend *Grundtvig indførtes han i N. F. S. *Grundtvigs hjem og gennem professor F. C. *Sibberns søn Gabriel *Sibbern i hans hjem. Efter et ophold i Tyskland 1845 for helbredets skyld (han havde haft en let blodspytning) samlede H. sig om sit oprindelige studium og blev cand.teol. 1848. Han havde dog ikke lyst til præstegæringen, men ville gerne tage et oplysningsarbejde op i Slesvig hvis nationale kamp han havde fulgt med største opmærksomhed under studieårene i Kbh. Hans ønske opfyldtes da Rødding højskole 1850 genåbnedes efter treårskrigen og han af professor Christian *Flor på anbefaling af Grundtvig og H. N. *Clausen fik tilbudt forstanderpladsen. Med sin sans for praktiske gøremål og streng økonomi fik han skolen konsolideret, men måtte de første år kæmpe hårdt for at give skolen det grundtvigske præg han ønskede. Adskillige i den oprindelige skolekreds mente at der efter treårskrigen ikke var behov for den nationale og folkelige vækkelse som var skolens formål fra dens start og ønskede en praktisk, landbrugsfagligt betonet uddannelse. Blandt dem var skolens meget dygtige lærer i naturfag Edv. Thomsen. 1856 satte H. da sin stilling ind på at få skolen ført i grundtvigsk retning. Bestyrelsen ville ikke slippe H., og Thomsen afskedigedes. Skønt ubetinget tilhænger af Grundtvigs tanker om almen folkeoplysning lagde H. dog ikke som andre grundtvigianere vægt på myter og sagn, men samlede sin undervisning

Høgsbro, Sofus

om de seneste tiårs historie, forfatningsforhold og statistik. Mange af hans elever blev foregangsmænd i erhvervsliv og folkeligt-nationalt arbejde under Nordslesvigs udlændighed. H.s undervisning havde sammenhæng med hans stærke optagethed af samtidens politiske forhold. Hans udprægede selvstændighed, seje vilje og samfølelse med landbobefolkningen førte ham ud i en kamp mod embedsmandsvælde og sprogtingen som den praktiseredes i 1850erne både over for tysk og dansk i de blandede sprogdistrikter i Slesvig. Han hævdede Haderslev vesteramts interesser over for det dominerende østeramt og have bitre modstandere, også af skolen, i Haderslev, især dagbladet Dannevirke. 1858 valgtes H. til folketinget i Bredebrokredsen der omfattede de kongerigske enklaver som strakte sig langs Slesvigs vestkyst til Amrum og Før og var repræsenteret i kongerigets rigsdag selv om de lå i hertugdømmet Slesvig. I rigsdagen sluttede H. sig til bondevennerne. I forbindelse med hans fravær fra skolen i rigsdagsperioderne førte det til skærpet kritik fra hans modstandere hvortil Dagbladet nu sluttede sig. Hans angreb på den akademiske dannelses dominans og hans afvisning af kultusminister D. G. Monrads ønske om indførelse af eksamen på Rødding højskole øgede modsætningsforholdet til de nationalliberale. Monrads nedskæring af statstilskuddet til skolen vanskeliggjorde ikke alene dens drift, men følte også af H. som personlig forfølgelse. Så lidt som tidligere ville han vige bort fra sine ideer om højskolens undervisning og gå på kompromis om latinskolernes eksamenssystem. De mange angreb mod ham og skolen og de dårligere tider efter den økonomiske krise 1857 medførte nedgang i skolens elevtal, og modsætningerne skærpedes yderligere ved H.s deltagelse i Løgumklostermødet 1861 hvorfra Klosterbevægelsen der kæmpede for større frihed i slesvigsk forvaltning udgik. Det stod nu klart for H. at han måtte vælge mellem politik og højskole. Sit politiske virke ville han ikke opgive. Han håbede imidlertid at kunne bevare tilknytning til skolen og sin hjemstavns som præst i Rødding og Skrave hvor embedet var blevet ledigt, men hans ansøgning blev forbigået og en stilling som sekretær for Haderslev amts brandforsikring fik han heller ikke. Sept. 1862 fratrådte han forstanderstillingen og flyttede med sin hustru og deres mange børn til Kbh. hvor han de første år så godt som ikke havde andre indtægter end rigsdagsdiæterne til forsørgelse af sin store familie. Han søgte forgæves nogle beskedne stillinger ved bibliotek og arkiv, fik en statsunderstøttelse til en skildring af det slesvig-holstenske oprør, men den var så lille at den nærmest måtte

opfattes som et afslag, og krigen 1864 umuliggjorde iøvrigt arbejdet. Hans vælgere i Bredebrokredsen var trofaste mod ham efter hans afrejse fra Rødding og valgte ham marts 1864 til rigsrådets folketing der 1865 udpegede ham til det lønnede hverv som statsrevisor. Juni 1864 genvalgte kredsen ham til rigsdagens folketing hvor han bevarede mandatet valgperioden ud, selv om Bredebrokredsen med undtagelse af det nordligste sogn Vester Vedsted fulgte med det øvrige Slesvig til Preussen ved freden i Wien. 1866 valgtes H. til folketinget i Sdr. Brobykredsen i Svendborg amt og holdt kredsen til sin død. Statsrevisorposten mistede han ved rigsrådets afskaffelse i 1866-grundloven, men fik den igen 1873, valgt af rigsdagens folketing, og beholdt den bortset fra 1878–79 til 1892.

H. var i rigsdagen som i sit højskolearbejde en varm fortaler for Grundtvigs krav om frihed i kirke og skole og tog selv initiativer eller støttede initiativer om præstefrihed, menighedernes indflydelse på præstevalg, sognebåndsløseres friere benyttelse af kirkerne, konfirmationstvangens ophævelse, adgang til borgerligt ægteskab, afskaffelse af præsternes født medlemskab af kommunernes fattigudvalg og bedre vilkår for de fremvoksende frie skoleformer. Han var forslagsstiller og ordfører for valgmenighedsloven 1868 og i den store kirkekommission 1868–70 stred han for sine frihedstanker. Ved ændringen af loven om de lærde skoler foreslog han en nordisk-historisk retning oprettet ved siden af den klassisk-sproglige og den matematisk-naturvidenskabelige, men kom ikke igennem med dette bud med den klassiske tradition. Han rådførte sig ofte med Grundtvig om disse sager og havde som regel hans støtte, men det grundtvigske kristendomssyn kunne han ikke tilslutte sig og forbeholdt sig også en friere stilling til folkekirkens lære. I et brev til hustruen 16.2.1860 skrev han: „Man kan have den rette tro uden at være rettroende eller ortodoks, og man kan være det sidste uden at have det første: ti troen er tilegnelse af Kristi liv og hvermands sag; men Kristi lære kan kun være de lærdes sag, og hvad kirken nu udgiver for Kristi lære, er det meget tvivlsomt, om han vilde vedkjende sig. Den er undergaaet mange forandringer i tidernes løb og vil vist ogsaa fremdeles gøre det, efterhaanden som den menneskelige aand udvikles til at kunne fatte den i dens sandhed“. H. deltog ikke aktivt i grundtvigsk menighedsliv hvad hans børn derimod gjorde, tilskyndet af moderen.

I sine studieår var H. blevet grebet af de liberale frihedsideer, men han glemte aldrig sin opvækst blandt stændersamfundets bønder der havde de mange pligter og de få rettigheder. Til friheds-

kravet føjede han kravet om lige borgerret for alle, og hans sociale ansvarsfølelse vakte ved husmænds og landarbejders usle kår. Hans grundholdning blev demokratisk, var det måske instinktmæssigt fra barndommen da han legede med bønderbørn og ikke med Røddings tysk- eller standsprægede embedsmandsbørn. Med disse udgangspunkter måtte han i rigsdagen gå med venstre og sluttede sig til J. A. "Hansens bondevennegruppe, men følte sig også draget af A. F. "Tschernings fremhæven af lighedskravet. Som realpolitiker erkendte han hurtigt at venstre måtte holde sammen, hvis det skulle opnå resultater og af hensyn til dette overordnede mål afstod han ikke så få gange fra at hævde egne synspunkter. Det var imidlertid svært i disse år at forene venstregrupperne. Mange af medlemmerne var grebet af tanken om en skandinavisk union. H. kunne højest gå med til et forsvarsforbund, og i det slesvigske spørgsmål var han tidligt tilhænger af Slesvigs deling efter nationalitet, hvad kun de færreste ville kunne følge ham i. Hans vælgere fulgte ham da de genvalgte han midt under krigen 1864 efter at han klart havde erklæret sig for Slesvigs deling. Han misbilligede Londonkonferencens sprængning og stemte mod freden fordi den afstod slesvigerne som „en umælende besætning“ sammen med jorden. Efter krigen blev forfatningssagen alt dominerende. H. ville som andre venstremænd have juni-grundloven genindført for alle samfundsområder, men indså snart at der måtte gøres indrømmelser til godsejere og nationalliberale. Han foreslog en fordblasing af valgbarhedscensus til landstinget mod at folkettinget fik afgørende indflydelse på finansloven som tilfældet var med det engelske underhus. Afgørende blev imidlertid J. A. Hansens forhandlinger med grev C. E. "Frijs som H. billigede, men hvis resultat han ikke kunne tiltræde, fordi det „satte pengepungen over mennesket og gjorde egennyttens til ledende princip i det offentlige liv“. Han stemte mod grundloven af 1866 og medvirkede til at Grundtvig, hvis politiske udvikling i retning mod venstre han utvivlsomt havde bidraget til, lod sig vælge til landstinget 1866, alene for at kunne stemme nej til grundloven. I det første folketing efter 1866-grundlovens vedtagelse fik H. grundtvigianerne og deres sympatisører samlet i det nationale venstre med Balthazar "Christensen og H. "Carlsen som formænd, men den egentlige leder af gruppen var H. der også var den drivende kraft i sammenslutningen af de forskellige venstregrupper til det forenede venstre 1870.

En særdeles betydelig og varig indflydelse øvede H. gennem ugebladet Dansk Folketidende som han udgav og redigerede 1865–83. Det var på sin

vis en fortsættelse af hans højskolegerning. Bladets hovedindhold var politiske oversigtsartikler som han selv skrev i en mådeholden og ikke særlig journalistisk form, men med overbevisningsstyrke. De blev i en periode da venstre endnu havde få dagblade, en kilde til oplysning og belæring for mange der senere blev ledende venstremænd i rigsdag og kommuner. Ud over de rigsdagspolitiske oversigter bragte bladet artikler om almene samfundsemner, især kirke- og skoleforhold, og korrespondancer fra Sverige og i særlig grad Norge hvor H. havde nær forbindelse med Bjørnstjerne Bjørnson og venstres leder Johan Sverdrup. Gennem Dansk Folketidende blev H., der sjældent deltog i møder uden for sin valgkreds, kendt ud over landet og regnedes fra halvfjerdserne til venstres førere sammen med C. "Berg, Frede "Bojsen, Ludvig "Holstein (1839–1912) og Viggo "Hørup. I rigsdagen overlod han gerne de storpolitiske debatter til andre, men øvede en stærk indflydelse gennem råd, vejledning og tilrettelæggelse af taktikken og var af alle der fulgte forhandlingerne i rigsdagen på nærmere hold anerkendt som venstres førende taktiker. Uden at tabe de store mål af syne ville han realpolitisk tage de fremskridt som var mulige og blev i mange tilfælde mådeholdets talsmand. Han søgte 1873 længst muligt at undgå finanslovnægtelsen og medvirkede til at eksperimentet ikke gentoges. Ved sprængningen af det forenede venstre 1877 gik han med de mådeholdne Frede Bojsen og Holstein-Ledreborg, men var glad for igen at komme i samarbejde med den Berg-Hørupske fløj da kampen mod J. B. S. "Estrup skærpedes i 1880'erne. Ved C. Bergs nedlæggelse af sine formandshverv 1887 valgtes H. til folketingets formand og formand for venstre. Han fulgte Frede Bojsens forhandlingspolitik, men kunne ikke godtage det storpolitiske forlig 1894, væsentligst fordi det ikke indeholdt garantier mod nye provisoriske finanslove. Han udtrådte af Bojsens forhandlende venstre og var 1895 deltager i sammenslutningen af forligsmodstanderne i venstrereformpartiet hvis første formand han blev. Hans mødsætningsforhold til Bojsens forhandlende venstre var skærpet da det sammen med højre gennemførte en ændret valglov der øgede mandattallet i folketinget fra 102 til 114. H. ville fastholde grundlovens bestemmelse om et mandat pr. 16 000 vælgere der betød oprettelse af et større antal nye valgkredse. I protest mod denne tilsidesættelse af grundlovens bestemmelser nedlagde han sit formandskab i folketinget, men tog mod valg igen efter folketingsvalget 1895 der tilføjede forligstilhængerne et stort nederlag. Venstres overtagelse af regeringen 1901 var opnåelsen af det mål han

Høgsbro, Sofus

havde arbejdet frem imod gennem mere end 30 år. Dog var det ham en skuffelse at der ikke optoges grundtvigianere i systemskiftets regering. Okt. 1901 fratrådte han af helbredsgrunde som folketingsformand efter mere end 14 års ledelse af tingets arbejde, længere end nogen forudgående formand. Han havde administreret rigsdagen med streng økonomi der kunne føres tilbage til bondevennerne, og med sin skarpe logik, udprægede retfærdighedssans og faste hævdelse af tingets værdighed været en mønstergyldig formand, anerkendt fra alle sider. □Mal. af Mary E. Havning efter daguerreotypi fra 1850'erne (Rødning højskole). Afbildet på litografi af venstremænd 1874, efter H.s. portræt herpå træsnit 1875. Afbildet på „venstretørklæde“ ca. 1875, på træsnit af folketinget 1877 og på satirisk litografi, „Danmarkskort“, 1881. Træsnit 1882, efter dette træsnit 1882 og 1884. Afbildet på litografi af venstremænd af I. W. Tegner, 1885, på flere karikaturtegn. af K. Gamborg 1886–90 (Fr. borg) og på træsnit af møde i folketinget 1889, på litografi efter tegn. af Axel Thiess, 1889, på litograferet gruppebillede 1892 og på en satirisk tegn. 1894 (Fr. borg). Litografi af Harald Jensen, 1898. Mal. af Gabriel Jensen, 1900 (folketinget), efter dette en gentagelse. Relief af N. Hansen Jacobsen på mindsten 1906 (Skibelund krat) og af Carl Andersen ca. 1922. Tegn. af Olav Høgsbro. Foto.

Kilder. S. H.: Mit forhold til Grundtvig, Tscherning og Monrad, 1902. S. H.: Brevveksl. og dagbøger 1858–1901, udg. Hans Lund I–II, 1924–25. Dansk udsyn, 1926 64–82 (H.s. dagbog 1894).

Lit. V. Milthers: S. H.s slægt, 1909 26–31. Zodiacus i Nær og fjern 21.10.1877. H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882 172–77. Karl Jørgensen i Højskolebl., 1890 nr. 24–48 (om H. og Rødning højskole). Sst. 21.2.1902. J. Appel sst. 20.5.1910. H. Rosendahl: Nogle bidrag til Rødning højskoles hist., 1894. N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 464–73. Jørgen Nielsen i Den danske højskole II, 1902 377–407. E. Henriksen i Dansk t., 1906 178–82. Samme: Mændene fra forfatningskampen I, 1913 59–98. N. Neergaard: Under junggrundloven II, 1916. Samme: Erindr., 1935. A. F. Krieger: Dagbøger III–VII, 1921–25. J. H. Monrad i Mænd og meninger i da. socialpolitik, red. Povl Engelstoft og Hans Jensen, 1933 5–40. Roar Skovmand: Folkehøjskolen i Danm., 1944. *Papirer* i Kgl. bibl. og Rigsark.

Helge Larsen

Høgsbro, Svend, 1855–1910, minister, jurist. * 4.6.1855 på Rødning højskole, † 5.5.1910 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: politiker Sofus *H. (1822–1902) og Amalie Gabrielle Jürgensen (1833–93). ~ 4.6.1881 i Middelfart med Louise Raunsoe, * 28.8.1857 på Gram slot, † 7.7.1946 på Frbg., d. af godsinspektør Jens Michael R.

(1824–79) og Hedevig Charlotte Jürgensen (1831–1913). – Far til Halfdan *H.

H. undervistes i N. F. S. *Grundtvigs hjem sammen med hans søn Frederik Lange *Grundtvig, blev student, privat dimitteret, 1872, cand.jur. 1879, overretssagfører 1881, manuducerede til dansk juridisk eksamen 1881–88 og fik bestalling som højesteretssagfører 1889. Han førte en del sager for socialdemokratiet og havde iøvrigt sit væsentligste klientel blandt venstresindede landboer. Hans sagførerpraksis blev dog aldrig særlig omfattende eller indbringende og han bevarer derfor sin ansættelse 1873 som rigsdagsstenograf til han blev folketingsmand 1895. Hans vidtspændende interessefelt, idealisme og virke-trang førte ham ind i megen ulønnet virksomhed. Stærkt præget af hjemmet og sin barndoms undervisning og åben af natur som han var, lagde han ikke skjul på sit gudsforhold og sin grundtvigsk folkelige og demokratiske indstilling. Han bistod svogeren Harald *Holm (1848–1903) ved oprettelsen af Kbh.s højskoleforening 1878 og var medstifter af Kbh.s valgmenighed 1890 og sad en årrække i begges bestyrelser. Han deltog i oprettelsen af Kbh.s liberale vælgerforening 1883 og var medlem af dens bestyrelse til 1886. Desuden var han medstifter af Studenter-samfundet 1882 og og aktiv deltager i dets retshjælp. 1883–93 var han lærer i lovkundskab ved Kbh.s højskole, underviste nogle år på Vælde-gård kvindeskole og en enkelt vinter på Askov højskole og havde en omfattende foredragsvirksomhed på højskoler og i foreninger. H. ydede en betydelig indsats for kvindebevægelsen, dels som juridisk rådgiver for og bestyrelsesmedlem i Dansk kvindesamfund 1884–1900 og som forfatter af *Kvinden og Ægteskabet efter gældende dansk Ret*, udg. af Dansk kvindesamfund 1892, dels gennem sin rigsdagsvirksomhed. Han havde væsentlig andel i den gifte kvindes formueretlige ligestilling med ægtemanden 1899 og satte s.å. med forslag om prostitutionens afskaffelse fart i en debat der førte til dens ophævelse 1906. Derimod kom han ikke igennem med forslag om borgerlig vielse. Andelsbevægelsen viede H. også sine kræfter. Han anså den ikke blot for en nyttig økonomisk organisationsform, men betragtede den som en bevægelse der kunne løfte og samle brede befolkningslag. Fra 1892 var han bestyrelsesmedlem i Fællesforeningen for Danmarks brugsforeninger, fra 1898 dens repræsentant i andelsudvalget samt udvalgets sekretær 1898–1908. – H. beundrede sin far højt, stod i nært forhold til ham og fulgte politisk i hans fodspor. Han opstilledes til folketinget af Store Heddingekredsens venstre mod kultusminister Jakob Scavenius 1887, 1890 og 1892 uden at op-

nå valg, men da Scavenius ikke stillede sig 1895 og H. ligesom sin far havde brudt med Frede *Bojsen og var gået mod forliget 1894, valgtes han og repræsenterede kredsen 1895–1909. Ved ministeriet Deuntzers sprængning og de radikales udtræden af venstrereformpartiet jan. 1905 blev H. minister for offentlige arbejder i J. C. Christensens ministerium. Hans optagelse i ministeriet betød at grundtvigianismen nu blev repræsenteret på ministerplan. Det havde H.s far savnet i det første venstreministerium. H. selv havde ønsket at få justitsministerposten, men den beholdt P. A. Alberti, og H. gik så med vanlig foretagsomhed i gang med offentlige arbejder og fik gennemført loven om genopførelse af Christiansborg slot, loven om indretning af rigsarkivets bygning og jernbaneloven 1908 der forudså en væsentlig udvidelse af banenettet. Ved Albertis afgang som justitsminister 24.7.1908 overtog H. justitsministerposten og fortsatte på den post i ministeriet N. Neergaard 1908–09 der trådte til da J. C. Christensen demissionerede efter afsløringen af Alberti som storsvindler. Det faldt i H.s lod at gennemføre en i det væsentlige formel ændring af Albertis retsplejelov for at Albertis navn kunne fjernes fra loven inden den sættes i kraft. Under splittelsen i venstrereformpartiet om forsvarslovene 1909 sluttede H. sig til Neergaards plan om de fremskudte forter ved Kbh. Det medførte stærke angreb mod ham af radikale og socialdemokrater ved valget maj 1909 og den radikale bygmester Jens *Andersen tog Store Heddingekredsen fra ham. H. fortsatte som justitsminister i ministeriet Holstein-Ledreborg der gennemførte forliget mellem venstregrupperne om forsvarsloven og faldt for en mistillidsdagsorden 19.10.1909. Dermed ophørte H.s politiske virke. Han der altid idealistisk og uegennyttigt havde kæmpet for sin overbevisning gik i gang med at genopbygge sin sagførerforretning der havde lidt under hans medlemskab af folketing og ministergerning. De tre venstregrupper der 1910 forenedes i partiet venstre støttede forud for valget 1910 hans opstilling i Morsøkkredsen, men han døde et par uger før valget. – R. 1904. DM. 1906. K.² 1908. □ Afbildet på karikaturer 1905, bl.a. af Alfred Schmidt. Afbildet på P. Fischers mal. af stortingsdeputationen hos Chr. IX 1905 (Varde mus.; slottet i Oslo; Fr.borg) og på træsnit i anledning af Chr. IXs død. Relief af E. Ølsgaard på mindsten 1912 (Skibelund krat). Tegn. af Tove Bagge, f. Høgsbro. Mal. af S. Kirk, 1934. Foto.

Sofus Høgsbro: Brevveksl. og dagbøger, udg. Hans Lund II, 1925. – V. Milthers: Sofus Høgsbros slægt, 1909 31f. N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 204–07. Østsjællands

folkebl. 7.5. og 12.5.1910. Jacob Appel i Højskolebl. s.å. 649–58. Fred. Nørgaard i Andelsudvalgets almanak og årbog 1911 51–57. – Papirer i Rigsark. Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Helge Larsen (N. Neergaard)

Høgsbro Holm, Arne, 1889–1970, generalsekretær. * 1.12.1889 i Kbh. (Vartov), † 8.6.1970 sst., urne på Ordrup kgd. F: politiker Harald *Holm (1848–1903) og Gudrun Høgsbro (1856–1938). ~ 11.4.1922 i Tåstrup med Sophie Marie Harrekilde, * 12.8.1901 i Kong, Hammer hrd., d. af købmand Peder H. (1871–1914) og Lucretia Dorthea Marie Nielsen (1876–1949).

Efter præliminæreksamen og uddannelse i praktisk landbrug tog H.H. en vinder på Ryslinge højskole, hvorefter han 1910–12 arbejdede på en farm i Wilbur i staten Washington, USA. Via et ophold på Tune landboskole 1912–13 kom han på landbohøjskolen, men grundet indkaldelse til sikringsstyrken, fra 1914 med rang af sekondløjtnant, blev han først landbrugskandidat 1916. To års lærervirksomhed på Tune og et års konsulentvirksomhed i Ringkøbing amt ledte 1919 frem til stillingen som husdyrbrugs-konsulent og sekretær for landboforeningerne i Kbh.s amt. Herved fik den dygtige og energiske H.H. ikke alene et førstehånds kendskab til husdyrbrugets arbejdsvilkår, men også til dets mænd og meninger, noget som var ham til allerstørste nytte da han 1922 ombyttede en løserer tilknytning til det nyoprettede landbrugsråds tidsskriftsektion med stillingen som rådets sekretær, fra 1930 med rang af generalsekretær. Med største energi og med udfoldelse af sit store talent som organisationstekniker udbyggede H.H. da i løbet af 1920'erne et sekretariat som i stigende grad fik betydning som selvstændig magtfaktor. Ved at omdanne publikationen „Landbrugsrådets meddelelser“ fra en intern husavis til en ugentlig eksportjournal og ved at lade sit sekretariat fungere som kvægeksportens salgskontor skabte han sig indflydelsesmuligheder som i høj grad opvejede savnet af proceduremæssige virksomhedsmetoder. Ihvorvel han derved skaffede kvægeksportinteresserne store fordele, må det dog også fastholdes at hans nære tilknytning til såvel de andelsorganiserede som de privatøkonomiske kredse bag kvægeksporten forsinkede den nødvendige omstilling fra frihandel til bunden omsætning i de første kriserår i 1930'erne. Da det så i løbet af 1933–34 lykkedes at få etableret handelsoverenskomster med de vigtigste aftagerlande, først og fremmest det nazistiske Tyskland, fik de landbrugsorganisatoriske urostitfere inden for Landbrugernes sammenslutning (LS) skabt så meget røre omkring eksportarrangementet, at

Høgsbro Holm, A.

selv et forholdsvis heldigt gennemført injuriosøgsmaal mod manden bag smædekampagnen, folketingsmand Vald. Thomsen, ikke tilvejebragte den attråede arbejdsro. Opnåede H.H. derfor ikke helt at blive accepteret som den regulerede landbrugseksports ankermand, sikrede han dog sig selv og sin organisation en betydelig prestige gennem sin dygtige ledelse af planlægningsarbejdet forud for jubilæumsudstillingen på Bellahøj 1938. Under besættelsesårene var hans faste og aldeles uimponerede optræden i selv ophedede forhandlingsituationer i høj grad med til at styrke den danske forhandlingsfront over for de tyske myndigheder. Eftersom de statslige reguleringsudvalg i de første fem efterkrigsår bibeholdt deres monopol på eksporten af vedkommende vare, udøvede H.H. stadig en central koordineringsindsats, men da denne ordning 1.4.1950 erstattedes af erhvervets egne eksportudvalg, løb han i sammenhæng med præsidentskiftet H. Hauch-Hans Pinstrup ud i en række samarbejdsvanskeligheder som 1955 – noget ufortjent i øvrigt – førte til hans fratræden. På sin robuste og direkte facon ville H.H. skabe resultater her og nu, og selv om hans samtid i høj grad anerkendte hans fortjenstfulde indsats for dansk landbrugsorganisation, så man ofte med skepsis på hans brug af metoder og veje for at nå et givet mål. Han repræsenterede Danmark ved et utal af kongresser og faglige møder og var medlem af mange selskaber og institutioner. – R. 1930. DM. 1938. □Tegn. af Carl Jensen udst. 1950. Foto.

Erik Helmer Pedersen: Landbrugsrådet som erhvervs-politisk toporgan, 1979. – Papirer i Rigsark. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Erik Helmer Pedersen

Høiberg, se Høyberg.

Høielse (Højelse), se Høyelse.

Høirup, Henning Niels, *1909, biskop. *10.4.1909 i Holbæk (Skt. Nikolai). F: lærer, senere stadsskoleinspektør Johannes Kristian Marius Nielsen H. (1877–1958) og Martha Charlotte Aaderup (1882–1944). ~1° 3.10.1934 i Mariendals k. med Gerda Schroll, *22.7.1913 i Odense, †24.7.1974 i Århus, d. af læge Gustav Frederik S. (1871–1930) og Johanne Elisabeth Gøtzsche (1875–1970). ~2° 9.10.1976 i Viborg (domk.) med lærer Gerda Nordby, f. Svendsen, *12.10.1916 i Viborg (domsg.) (~1° med erhvervsvejleder Højer Nordby, 1918–71), d. af fabrikant, maskinsmed Svend Peter Marinus S. (1894–1967) og Gudrun Hulda Nielsen (*1898). – Bror til Jacob *H.

H. blev student fra Odense katedralskole 1927 og cand.teol. 1934; derefter var han på studierejse til Skotland og virkede 1934–38 som præst ved Nyborg statsfængsel, 1938–51 som sognepræst i Balslev-Ejby og 1951–63 som sognepræst og stiftsprovst (domprovst) i Viborg. 1963–79 var han biskop i Århus. – H. har haft en mængde faglige tillidshverv og bestyrelsesposter i kirkelige, historiske, kunstneriske og kulturelle virksomheder og øvet en tilsvarende indsats som redaktør og udgiver; fra 1969 har han været formand for pastoralseminariets direktion. Han har skrevet en bog om livet i fængslet (*Fangen, vort Medmenneske*, 1939), en digtsamling, bidraget til adskillige festskrifter og andre publikationer, bl.a. Meddelelser fra Århus Stift (1963ff). Oprindeligt var Det gamle testamente hans fag, men sin egentlige videnskabelige indsats kom han til at gøre i Grundtvig-forskningen; han var medstifter af og bestyrelsesmedlem i Grundtvigselskabet af 1947 og tilsynsførende med den store registrant over Grundtvigs papirer, og hans disputats (*Grundtvigs Syn paa Tro og Erkendelse*, 1949) skabte epoke i den netop begyndte Grundtvig-forskning ved at påpege hvorledes Grundtvig helt igennem ræsonnerer og udformer sine „anskuelser“ ud fra det formal-logiske princip („modsigelsens grundsætning“), han i sin ungdom havde indsuget hos sine rationalistiske lærere og tilegnet sig i en sådan grad, at det ikke blot bestemte hans tænkning, men af ham ansås for en helligåndens logik og en guddommelig „grundlov“. Disputatsen – der 1954 fulgtes af studier over Grundtvigs syn på liv og død (*Fra døden til livet. Grundtvigs tanker om liv og død*) – har i høj grad virket inspirerende og igangsættende. Sammen med Steen Johansen udgav H. 1948 den værdifulde kildesamling: *Grundtvigs Erindringer og Erindringer om Grundtvig*, og 1955 kom – også i samarbejde med andre forfattere – en biografi om Grundtvigs søn: *Frederik Lange Grundtvig*. – R. 1955. R¹. 1965. K. 1975. □Mal. af H. C. Bärenholdt, 1971 (Århus domk., landemodesalen). Foto.

Søren Holm i Dansk teol. t. XII, 1949 81–102 (anm. af H.s disputats).

P. G. Lindhardt

Høirup, Jacob Thorkel, *1905, stiftamtmand. *12.7.1905 i Holbæk. F: lærer, senere stadsskoleinspektør Johannes Kristian Marius Nielsen H. (1877–1958) og Martha Charlotte Aaderup (1882–1944). ~20.5.1938 i Nyborg k. med Edel Kruse, *3.3.1918 i Nyborg, d. af fabrikant Johannes Ampdrup K. (1880–1953) og Ester Rosmussen (1889–1949). – Bror til Henning *H.

H. blev student fra Odense katedralskole 1923 og tog juridisk embedseksamen 1930 for derpå at blive ansat i socialministeriet, en kort overgang som fuldmægtig ved Færø amt. H.s embedskarriere blev usædvanlig hurtig, og allerede 1942 blev han ved en deling af arbejds- og socialministeriet udnævnt til departementschef i arbejdsministeriet. I denne egenskab blev H. et overordentlig virksomt og indflydelsesrigt medlem af departementschefstyret 1943-45 med ansvar for opretholdelse af mest mulig beskæftigelse og med den opgave at værgе det danske arbejdsmarked mod enhver form for tvungen arbejdstjeneste for den tyske værnemagt eller i Tyskland. Problemet blev første gang akut i efteråret 1943 hvor tyskerne viste nærgående interesse for danske beskæftigelsesarbejder, statslige som kommunale, og bag al tysk interesse i den retning lurede konstant faren for tvangsudskrivning af arbejdskraft som det skete i andre besatte lande. Ved dygtig forhandling, ved forhalings-taktik og ved anvendelse af vel tilrettelagt statistik lykkedes det H. at forsikre sin tyske modpart om at der i Danmark ikke var nogen ledig arbejdskraft, så faren for tyske krav midlertidigt drev over. Da de tyske befæstningsarbejder i Jylland tog til 1944 sørgede H. ved hurtig og konstant indgriben for at sikre sig at tyskerne ikke kunne rekvirere arbejdskraft gennem de danske anvisningskontorer, ligesom han drog omsorg for, at man fra dansk side ikke ydede bistand ved indkvartering, bospising o.l. Derved bidrog han til at hæmme den tyske foretagsomhed på det omtålelige område og til at skærme det danske arbejdsmarked. – Som departementschef i arbejdsministeriet havde H. et nært samarbejde med lederne af de store faglige organisationer, og dette blev af væsentlig betydning, da spørgsmålet om departementschefernes eventuelle afgang meldte sig i dagene efter politiets fjernelse den 19.9.1944. H. var imod en sådan beslutning og i kraft af sine nære kontakter til arbejdsmarkedets organisationer kunne han med styrke hævde at en sådan løsning stred mod disses opfattelse og interesser, og han fik derved afgørende betydning for at afgørelsen først blev gennemdrøftet med en bred forsamling af bl.a. repræsentanter for erhvervslivet, og at resultatet herefter blev styrets fortsatte beståen. Også her havde H. faren for en tysk udskrivning af arbejdskraft i tankerne. I en uhyre kritisk periode blev H. en hurtigt arbejdende, realistisk tænkende og dynamisk handlende personlighed og en af departementschefstyrets støttepiller med betydelig indflydelse i chefernes fælles drøftelser. Det var hans opfattelse at landet trods de tyske provokationer var bedst tjent med en fastholdt

dansk administration der kunne afværge eller mindske tyske krav. På hans eget sagsområde lykkedes dette i vid udstrækning.

Efter krigen blev H. 1948 udnævnt til stiftamtmand over Fyns stift og beklædte denne post til 1975, ligesom han 1948-70 var amtmand over Fyns amt. Både som departementschef og som amtmand fik H. tildelt en lang række tillidshverv som han alle bestred med stor handlekraft og betydelig arbejdsindsats. – Kammerherre 1976. – R. 1943. DM. 1948. K. 1955. K'. 1963. □Foto.

Interview i Berl. tid. 28.5.1945 og i Fyens stiftstid. 2.7.1948. – B.T. 20.9.1943. Jørgen Hæstrup: ... til landets bedste I-II, 1966-71. – Papirer i Rigsark. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Jørgen Hæstrup

Høisgaard, se Høysgaard.

Højberg-Christensen, Axel Christen, 1888-1972, undervisningsinspektør. * 5.4.1888 i Ålborg, † 10.7.1972 i Helsingør, begr. i Gentofte (Mariebjerg kgd.). F: fabrikant Niels Christian Christensen (1857-1933) og Maria Jørgine Højberg (1864-1941). ~ 1° 15.10.1913 i Kbh. (Frue) med cand.mag. Elisabeth Margrethe Møller, * 14.8.1886 i Hjørring, † 21.6.1954 i Gentofte, d. af grosserer Carl August M. (1855-1931) og Kirstine Marie Schibbye (1864-1921). ~ 2° 24.12.1954 i Helsingør med lektor, cand.mag. Rigmor Gjødesen, * 11.4.1908 i Trustrup, d. af proprietær Niels Kolind G. (1865-1943) og Jacobine Marie Sophie Wetzlar (1874-1956).

H.-C. blev student fra Ålborg katedralskole 1907, erhvervede 1911 universitetets guldmedalje og blev 1913 mag.art. i tysk. Efter studieophold i Tyskland erhvervede han 1918 doktorgraden og virkede 1919-21 som privatdocent. Samtidig var han manuduktør og lærer ved kbh.ske skoler. 1920 blev han adjunkt ved Metropolitanskolen, 1921 lektor sst. og sidst på året rektor ved Ordrup gymnasium. 1927 udnævntes han til undervisningsinspektør for gymnasieskolerne, og dermed indledtes hans lange og betydningsfulde gerning som leder af den danske gymnasieskole. Hans evner som dygtig forhandler kom her til udfoldelse i de talrige udvalg og kommissioner vedr. gymnasiet og studentereksamen som han blev formand for eller medlem af. – Også på andre felter blev disse evner udnyttet. 1924-27 var han formand for Statsskolernes lærerforening, 1933-35 for Pædagogisk selskab og 1939-60 for korpsrådet for Det danske spejderkorps, endvidere til 1958 medlem af „Norden"s skoleudvalg og skoleradioens arbejdsudvalg og til 1960 af hovedbestyrelsen for Danmarks naturfredningsforening. Til 1967 var H.-C. censor i tysk ved

faglærerindeksamen og handelshøjskolen og til 1958 censor i tysk og formand for censorerne ved skoleembedseksamen. H.-C.s betydeligste indsats som undervisningsinspektør var utvivlsomt *Betænkning vedr. Undervisningen i Gymnasiet*, 1933 og den flg. *Undervisningsplan for Gymnasiet*, 1935. Betænkningen der er udarbejdet under inspiration fra lektor Th. A. Müller betød en værdifuld fornyelse af almenkolelovens undervisningsindhold. Samtidig udarbejdede han sammen med undervisningsinspektør Otto Bjørneboe *Betænkning vedr. Undervisningen i Mellem- og Realskoler*, 1936.

Under Danmarks besættelse blev H.-C.s stilling meget vanskelig. Undervisningsminister Jørgen Jørgensen krævede at alle forhandlinger med tyskerne om skolesager skulle ske gennem H.-C. På ministerens henstilling blev han ligeledes medlem af Dansk-tysk forenings bestyrelse og den eneste danske deltager i en række radiodiskussioner om danske og tyske skoleforhold. I vinteren 1940–41 udarbejdede han på tysk den hidtil klareste fremstilling af dansk skolevæsen og dets principper under titlen *Unterricht und Erziehung in Dänemark* (udg. 1942). Forskellen mellem dansk og tysk skolesyn og tradition var heri klart markeret. Også skolernes hverdag gav vanskeligheder i forhold til besættelsesmagten, og i mange tilfælde måtte H.-C. optræde som regeringens repræsentant og udrede trådene. Han stod i disse sager loyalt på den officielle danske linje der sigtede mod at skaffe skolen ro og hindre indgreb udefra. Under besættelsen vakte også den gamle diskussion om „karakteropdragelse“ kontra „kundskabsmeddelelse“ til live. Kravet om karakteropdragelse blev især ført frem af religiøse og nationale kredse. H.-C. var imod denne tendens. Hans opfattelse var at opdragelse skal ske gennem selve arbejdet med tingene. Det er erkendelsen som opdrager, ikke prædikener og formaninger. – Da Erik Scavenius 7.11.1942 dannede sin regering, blev H.-C. undervisningsminister. Under de rådende forhold var det et diskutabelt skridt, og sammen med de mange gange, hvor H.-C. havde måttet samarbejde med tyskerne, uden at den egentlige baggrund kunne gøres kendt, bevirkede det en sådan uro i gymnasiekredse at H.-C. efter befrielsen selv bad om at få sine forhold bedømt af den særlige tjenestemandsdømmestol. Der er ingen tvivl om at han i alle forhold havde været loyal overfor regeringen og hele tiden haft danske interesser for øje, og sagen endte med fuldstændig frifindelse 10.7.1947, men den efterlod utvivlsomt nogen bitterhed hos ham. I den stærke debat om skolestrukturen som opstod efter besættelsestiden, stod H.-C. for bevarelsen af almen-

skoleloven af 1903. Han var ikke imod forsøg og reformer, men de skulle ske indenfor de bestående rammer så kontinuiteten kunne bevares. Han forsvarede med både dygtighed og autoritet den gymnasieordning han i 1935 havde sat sit stærke stempel på, og den holdt med uvæsentlige ændringer hans embedstid ud. – Foruden talrige artikler om skolespørgsmål i Gymnasieskolen og andre pædagogiske tidsskrifter har han skrevet *Studier over Lybæks Kancellisprog fra ca. 1300–1470*, 1918 (disp.), *Gymnasieskolen* (i Danmarks Kultur ved 1940, VI, 1942), *Skolen* (i Danmark under Verdenskrig og Besættelse, IV, 1946). Sammen med K. Grue-Sørensen og Axel Skalts redigerede han Leksikon for opdragere (1953). – R. 1930. DM. 1935. K². 1940. K¹. 1953. □Mal. af H. Moltke, 1929 (Ordrup gymnasium) og af H. C. Bärenholdt udst. 1959. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1918 169f. – Einar Torsting i *Gymnasieskolen* XXI, 1938 99f. Sst. 1948 181–84. Sst. 1952 337f. Sst. 1958 289–96. A. Rossen sst. 1972 948f. Ernst Schwencke i Berl. tid. 17.1.1943. Politiken 11.7.1972. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Sigurd Højby

Højby, Sigurd Rasmussen, * 1902, undervisningsdirektør. * 3.8.1902 i Vester Vedsted. F: lærer, senere efterskoleforstander Jens Rasmussen H. (1868–1959) og Anne Elisabeth Andersen (1870–1959). ~ 28.12.1930 i Gladsaxe med musikpædagog Esther Gudrun Sloth Andersen, * 1.3.1902 i Gudum, † 20.7.1974 i Middelfart, d. af førstelærer Carl Christian A. (1876–1952) og Margrethe Sloth (1874–1931). H. hvis slægtsnavn er taget fra faderens fødeby på Fyn undervistes af forældrene og fulgte iøvrigt passende dele af efterskolens undervisning. Praktisk oplæring i landbrugsarbejde fik han på de jordlodder der hørte til skolen. Han voksede op i et lille landsbysamfund der var præget af den nære beliggenhed ved Vesterhavet, de store engstrækninger og det frie udsyn og af en folkelig fællesskabsfølelse med stærkt grundtvigsk islæt. Sognepræsten var den kendte grundtvigske foredragsholder og forfatter Otto Rosenstand. H.s far var nært knyttet til Askov højskole og satte gang i sognets ungdoms-, gymnastik- og skytteforeninger. De fleste af efterskolens elever kom fra Nordslesvigs dansksindede hjem, og H. fik således tidligt indblik i nationalitetsskampen og interesse for historie og samfundsspørgsmål. Krigsårene medførte økonomiske vanskeligheder for skolen, og 1918 afhændede forældrene den og købte højskolehjemmet i Odense. Her kom H. til for første gang at gå regulært i skole. Han tog præliminæreksamen fra Kursus af 1878

i 1920 og blev student fra Odense katedralskole 1923. H. vænnede sig til bylivet og fik snart kammerater, især i B 1909 hvor han dyrkede fodboldspillet med stor energi. 1923–24 var han elev på Askov og studerede derefter historie og dansk ved Kbh.s univ. med eksamen som cand.mag. 1930, ansattes s.å. ved Horsens statsskole og var 1931–34 tillige undervisningsassistent ved Århus univ. Det lå ikke for H. at lukke sig inde i gymnasiets akademiske lilleverden. Dertil var arven fra hans opvækst for stor. Han havde i slutningen af sin studietid indmeldt sig i socialdemokratiet og deltog – dog ikke på ledende plads – i partiarbejdet i Horsens, ledede studiekredse i AOF og DSU og holdt i og uden for partiet en del foredrag af historisk-politisk art i 1930ernes kamp mod nazisme og fascisme. Desuden fik han tid til en indsats for Horsens turistforening og Horsens erhvervsråd. 1942–54 var H. rektor for Maribo gymnasium og tillige formand for kommunens ungdomsskolenævn 1942–50 og stadsskoleinspektør 1951–54. Af socialdemokratiet var han indvalgt i byrådet 1950–54 og i samme periode viceborgmester. Desuden deltog han lokalt og på landsplan i Foreningen Nordens arbejde, var med i modstandsbevægelsen på Lolland, formand for bestyrelsen for kontoret for særlige anliggender i Maribo 1945–46 og formand for hjemmeværnets distriktsudvalg for Lolland 1949–54.

H. var opvokset på en kostskole, og da rektorstillingen ved Sorø akademi blev ledig fik han lyst til at prøve kræfter dér, søgte stillingen og var rektor i Sorø 1954–58. Der gennemførtes en række reformer på akademiet i hans tid. Nogle forældede traditioner aflivedes, men vigtigst var at H. fik planlagt en række nybygninger så de gamle sovesale kunne afvikles og eleverne i stedet bo i enkeltværelser i smukke mindre kollegier som han kort før sin fratreden fik sikret det økonomiske grundlag for. 1958 flyttede H. til Kbh. som undervisningsinspektør for gymnasieskolerne, blev 1963 ved omorganiseringen af undervisningsministeriet direktør for direktoratet for gymnasieskolerne hvortil 1967 føjedes HF (højere forberedelseksamen). Hans virke som øverste administrative chef for gymnasier og HF faldt i den periode da tilgangen til disse uddannelser steg eksplosivt og krævede oprettelse af mange nye gymnasier og kurser samtidig med at der herskede lærermangel. Han måtte deltage i mange møder og vanskelige forhandlinger, men havde ved sit kendskab til uddannelsesområdet og sin kommunale og folkelige baggrund de bedste forudsætninger for arbejdet der lettedes ved hans forhandlingsevne og vilje til at forstå modparten, hans ro, humor og stilfærdige myn-

dighed der om fornødent kunne skære skarpt igennem.

Foråret 1945 havde H. i tre kronikker i Socialdemokraten slået til lyd for en ny uddannelsespolitik og senere på året udviklet sine synspunkter i et foredrag i Gymnasieskolernes lærerforening. Hans hovedsynspunkt var at samfundet ikke udnyttede evner og dygtighed på en rationel måde idet adgangen til samfundets ledende stillinger i realiteten forbeholdtes unge fra de bedst stillede hjem. Det var urimeligt, og H.s konklusion blev: „Sandt demokrati må betyde at der findes lige adgang til at kvalificere sig til enhver post i samfundet. Her må den unges personlige evner og modenhed alene være afgørende“. H. var ikke ene om disse synspunkter, men den klare måde de fremførtes på bragte ham ind i organisationsarbejde og gav ham en fremtrædende plads i 1950ernes pædagogiske og uddannelsespolitiske drøftelser. 1944–45 var han medlem af styrelsen i de kommunale gymnasiers lærerforening og 1945–52 formand for Gymnasieskolernes lærerforening og sad i samme periode i de danske lærerorganisationers samarbejdsudvalg. Det lykkedes at få gymnasielærernes lønforhold forbedret 1946–47 og få etableret et nærmere samarbejde mellem de forskellige lærerforeninger på gymnasieområdet, der en snes år senere førte til den samling af dem i én organisation som H. var talsmand for allerede 1946. H.s indsats i 1950ernes skoledebat sigtede mod nedbrydning af skel i folkeskolen, både skellet mellem landsbyskole og købstadskole og skellet der forårsagedes af eksamensmellemskolen. Gennem indførelse af gruppearbejde og valgfri fag i folkeskolen ville han opnå at alle dens elever fik mulighed for at udnytte evner og interesser og samtidig opnå de sociale og folkelige fordele som en sådan fælles og udelte folkeskole ville have. Han virkede for disse synspunkter i taler og artikler og som deltager i et af Julius *Bomholt nedsat socialdemokratisk skoleudvalg og i det såkaldte Askovudvalg der med Jørgen *Jørgensen (1888–1974) som formand arbejdede med skolespørgsmålene, væsentligst ud fra grundtvigske synspunkter. Skoleloven 1958 indførte dog ikke den udelte skole, men åbnede for en udvikling der hurtigt førte frem mod den. H. deltog i sin direktørtid i en mængde udvalg om uddannelsespolitik, også på nordisk plan, og var stærkt optaget af at få nedbrudt det skarpe skel i ungdomsuddannelserne mellem gymnasiet og de erhvervsrettede uddannelser. HF-eksamen var et led heri.

H. fik efter sin afgang 1971 som direktør overdraget formandsposten i det såkaldte Højbyudvalg der 1973 afgav betænkning som anbefalede

Højby, Sigurd

en bred vifte af uddannelsesstilbud til de 16–19 årige med bortfald af skarpe skel og en bedre balance mellem teoretiske og praktiske uddannelser. H. har pædagogisk og skolepolitisk betydet meget for det danske uddannelsessystem gennem sit mangeårige virke i skolens tjeneste. Hans linje har steds været at betone det sociale og folkelige lighedssyn over for elitedyrkelsen uden derfor at slække på kravet til viden og kunnen, men han har aldrig anskuet kunnen og viden som alene bogligt og teoretisk bestemt. □Foto.

S. H.: Som jeg oplevede det, 1976 (erindringer).

Helge Larsen

Højendahl, Kristian Nielsen, 1898–1980, fysisk kemiker. * 14.2.1898 i Kbh. (Andreas), † 2.3.1980 på Herlev hosp., begr. Bispebjerg kgd. F: maskinkonstruktør, ingeniør, opfinder Lars Kristian Nielsen H. (1869–1950) og Karen Margrethe Nielsen (Nørremølle) (1871–1954). ~ 30.9.1932 på Frbg. (Solbjerg) med Kirsten Marie Sørensen, * 1.11.1902 i Skallerup sg., Hjørring amt, d. af tømrer og snedker i Sønderlev, Søren Christian Sørensen (1871–1948) og Karen Margrethe Sørensen (1871–1951).

Faderen havde fået et beskedent udbytte af nogle opfindelser og var derved blevet i stand til at sende sine to sønner på Polyteknisk læreanstalt. H. tog præliminæreksamen og adgangseksamen til læreanstalten og blev 1919 kandidat (fabrikingeniør). Han arbejdede 1919–21 som ingeniør ved Nordiske Kabel- og Traadfabriker hvor han fik indsigt i elektricitetslærens finere enkeltheder. 1922–24 studerede han som Ramsay Fellow ved universitetet i Liverpool og afsluttede med en Ph.D.-grad. 1924–25 blev han vikarassistent hos E. *Biilmann ved universitetets kemiske laboratorium, 1925 assistent, senere amanuensis ved landbohøjskolens kemiske laboratorium – hos N. *Bjerrum – kun afbrudt af et års studier 1931–32 hos Ludwig Ebert i Würzburg. Han forblev ved landbohøjskolen til han tog sin afsked 1965. Her vejledte han i laboratoriet unge studerende af alle højskolens studieretninger i elementær kemi. Som forsker var H. en udpræget enspænder. Hverken Biilmann eller Bjerrum har haft synderlig indflydelse på hans forskning. Hans gebet var – med hans egne ord – det videnskabelige husmandsbrug, og livet igennem har han selv forfærdiget sine måleapparater. Efter forskellige tilløb kom han ind på det område hvor han gjorde sin første store indsats, måling af dielektricitetskonstanter og tydning af organiske molekylers dipolmoment, et felt som den senere Nobel-pristager P. Debye nylig havde

grundlagt. For dette erhvervede han 1928 doktortitlen ved Kbh.s univ. for afhandlingen *Studies of Dipole-Moment*. Med dette og andre arbejder placerede han sig i forreste række i denne specielle forskning. Men efter nogen tid gik H. over fra opløste organiske molekyler til at studere krystallinske stoffers dielektricitetskonstant, praktisk og teoretisk. Han udviklede en metode til at måle på pulvere, hvor énkrystaller ikke kunne skaffes, og målte på oxiderne af calcium, strontium og barium. Hans *Studies in the properties of Ionic crystals*, 1938, gav et ikke uvæsentligt bidrag til den spirende videnskab krystal fysik. Han interesserede sig også for organiske højpolymere samt træ og udgav artikler om disses dielektricitetskonstant og dielektriske tab. 1944 konkurrerede han med R. W. *Asmussen, Jannik *Bjerrum (* 1909) og Max *Møller om et professorat i kemi ved Polyteknisk læreanstalt. Asmussen sejrede. Fra ca. 1950 tog han et nyt emne op, jordbunds fysikken, specielt vandets forhold i jorden og mange forskellige afgrøders indvirkning herpå. Sine resultater offentliggjorde han på engelsk i nogle større artikler i landbohøjskolens årsskrift og i en lang række mindre på dansk i tidsskrifter for gartneri og landbrug. Disse arbejder indeholdt mange gode ideer og iagttagelser. H. var livet igennem „en mand med ideer“ (E. K. Güntelberg). De burde nok have fundet mere påskønnelse, end tilfældet var. En af grundene er at H. førte en tilbagetrukket tilværelse, delvis på grund af et vakkende helbred. Blandt fagfæller i udlandet nyder hans arbejder over dipolmoment og faststoffysik stadig en betydelig anerkendelse. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1929 106f.

A. Tovborg Jensen

Højgaard, Else, f. Andersen, 1906–79, solodanser, skuespiller. * 18.4.1906 i Kbh. (Matth.), † 11.7.1979 ved brandulykke i Boderne, Åker sg., Bornholm, asken spredt over klipperne. F: overretssagfører Sven Melson (1884–1940, ~ 1915 med Aja Sigrid Ellen Gimbel, f. Christmas-Dirkinck-Holmfeld, 1887–1952, ~ 1° med Carl *Gimbel, 1881–1946) og Ida Amalie Christiane Andreassen (* 1881). ~ 1° 14.12.1926 i Tårnbæk med ingeniør for Dansk hustelefon A/S, direktør Anders Christian Emil Højgaard, * 17.7.1885 i Horsens, † 25.9.1959 i Kbh., s. af herreekviperingshandler Anders Christensen H. (1852–1923) og Alma Sophie Emilie Gøtze (1860–1929). Ægteskabet opløst 1928. ~ 2° 30.10.1934 med skotøjsfabrikant Willy Johannes Madsen, * 12.9.1898 i Kbh., † 4.3.1974 i Gentofte, s. af

skotojsfabrikant Johannes C. M. (1876–1935) og Andrea Marie Sofie Nielsen (1871–1947). ~3° med violinist, kapelmester Henrik Sachsen-skjold, * 17.4.1918 i Roskilde, s. af vognmand Niels Frederik S. og Thora Kirstine Nielsen (* ca. 1884). Ægteskabet opløst.

H. står som den eneste i dansk teaterhistorie der nåede fuld udfoldelse af sine evner inden for såvel balletten som skuespillet. Hun blev optaget på Det kgl. teaters balletskole 1914, blev danserinde 1924 og havde sin egentlige debut som Amelie i *Drømmebilleder* den 6.9.1928. Hun blev solodanser 1931, og sideløbende med balletkarrieren gennemgik hun Det kgl. teaters dramatiske elevskole 1932–34 og fik den 31.3.1935 sin debut som Wendla Brent i Anker Larsens skuespil *Søn af Zeus*. Hun tog afsked fra balletten 1942, men fortsatte sit virke som skuespiller ved nationalscenen til sin død.

Som danser var H. lys, let og yndig, men den lyriske eller den naive ballet-nydelighed var aldrig hendes force. Hun var som type interessant og ville noget mere end blot vise trin. Hendes elegante teknik som hun havde slebet til ved studier i Paris hos Alexander Volinine og Lubov Egorova og hendes knibske, kokette kvindelighed skaffede hendes succes som Columbine både i *Drømmebilleder* og i *Harlekins Millioner*. Hun dansede også hos August Bournonville en række partier hvor hun imidlertid blev mest spændende når hun kunne fylde rollerne med lidenskab og temperament. Med fare for at sprænge de Bournovilleske rammer var hun en gnistrende Birthe i *Et Folkesagn* og en glødende Teresina i *Napoli* som hun dansede ved sin afskedsforestilling i 1942. H. var en centralt placeret danser i 1930ernes brydningsår hvor Harald Lander forsøgte at gøre balletten moderne samtidig med at traditionen ikke skulle smides over bord. I det nyere repertoire var H. en vittig ballerina i *Petrusjka*, dansede partier i Balanchines balletter og var Nini Theilades *Psyche* og Frivoliteten i samme koreografs *Cirklen*. I 1940 udnyttede Harald Lander hendes raffinerede og moderne dansetil i Ravels *La Valse* hvor hun mestrede de bratte standsninger og dristige rytmiske overgange. Til balletten vendte hun overraskende tilbage i 1971 da Flemming Flindt gjorde brug af hendes stærke sceneudstråling og sans for det neddæmpet tragiske som den gamle kvinde i *Dødens Triumf*.

Allerede før hun forlod balletten havde H. skabt sig en position i skuespillet med sit skarpe, vittige og pointerede spil som filmdivaen i C. E. Soyas *Chas*. Elisabeth Munk i *Elverhøj* og en række unge kvinder i nyere skuespil, ofte skarpt tegnet og hårdt udleveret som fru Oda i Soyas *To Trå-*

de. Hvor særpræget og stort talentet var viste H. dog først for alvor da hun helt kunne hellige sig talescenen. Hun blev ofte placeret i karakterfaget hvor hun mestrede både den patologiske karakteristik, ofte på grænsen til det groteske, som da hun spillede moderen i *Atom og Morgenfrue* på Det danske teater eller Salome i Kaj Munks *En Idealist*, og det mytiske, som da hun gav synsk klarhed til Isabella de Creuith i TV-teatrets udgave af Kjeld Abells *Den blå Pekingesser*. Karakteristisk for hendes spil var en monumental autoritet og en storladenhed både i lidelse og i lidenskab som gjorde stærkt indtryk når hun spillede Fru Carrar i B. Brechts skuespil på TV eller tanten i *Frøken Rosita* hos Garcia Lorca. Lidenskab kunne ulme bag spillet som i hendes dronning Elisabeth i *Richard III*, men den kunne også få frit og voldsomt løb.

På samme tid som H. spillede på en stærk følelsesintensitet virkede hun som en intelligent skuespiller. Hun øste af et klogt og erfarent kvindesind som Julia i T. S. Eliots *Cocktailparty* eller som Irina i A. Tjekhovs *Mågen*. en rolle hun gæsteoptrådte med på Odense teater hvor hun senere spillede sin fornemme Ljuba Ranevskaja i *Kirsebærhaven*.

Der kunne være noget hårdt i den måde hun udleverede sine personer på, og hendes diktion kunne ofte være skarp og intelligent dissekerende, mens hun i sit spil svingede fra det realistiske til det fantastiske. I de to roller hvor hun nåede højest fik hendes kunst dog tillige en dimension af varm menneskelighed og fortvivlet resigneret forståelse af tilværelsens tragiske grundvilkår. I dansk teaterhistorie vil H. først og fremmest blive husket for sin smukke og stolte, forstående og blufærdige Irene i H. C. Branners *Søskende* fra 1951 og for Phoebe i John Osbornes *Tribunehelten* fra 1959. Her gav hun et rørende og rystende realistisk portræt af den hærgede, trætte proletarkone som tilværelsen har slidt ned.

H. tilhørte nationalscenen i 65 år. Hun gæstede andre scener i København og provinsen, spillede enkelte film og var i hele sin karriere uhyre meget brugt i radioteatret. – R. 1961. R¹. 1972. Ingenio et arti 1938. □ Statuette, i rolle, af Axel Locher, 1932 (Teatermus.). Afbildet på scenebilleder af H. Bendix udst. 1936, og af Locher, 1938. Statuette af H. i balletdragt af H. Isenstein, 1942. Afbildet på tegn. af Hans Bendix udst. 1958. Tegn. (Det kgl. teaters arkiv og bibl.; Teatermus.). Foto (sst. og Kgl. bibl.).

Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. 28.5.1942. Samme: Ballettens blomstring ude og hjemme, 1945. Samme og T. Krogh: Den kgl. da. ballet, 1952. Henrik Lundgren i Information 13.7.1979. Berl. tid. 14.7. s.å. Film og optagelser i TV.

Erik Aschengreen

Højgaard, H. J.

Højgaard, Hans Jacob, * 1904, komponist, korleder. * 11.9.1904 i Toftir, Færøerne. F: kongsbondedaniel Daniel Jacob H. (1867–1954) og Hansine Marie Petersen (1864–1941). ~ 17.2.1929 i Kbh. (Kastelsk.) med Brita Katrina Jøns Jørgensen, * 8.3.1909 i Kbh., + 28.7.1975 i Tórshavn, d. af overlærer Hans Theodor Jøns J. (1885–1974) og Anna Jensen (1884–1958).

H. gik til søs i 15-års alderen, sejlede med færøske fiskeskibe i fire år og tog sætteskippereksamen i Tórshavn 1923. 1929 tog han lærereksamen fra Jonstrup seminarium. Han var hjælpe-lærer ved Toftir skole 1929–31, andenlærer 1931–33, skolebestyrer ved samme skole 1934–53 og lærer ved Tórshavns kommuneskole 1953–73. Han tog ophold på Danmarks lærerhøjskole 1936–37 (dansk og engelsk sprog og retorik), fik sanguddannelse hos koncertsanger og lærer ved Det kgl. danske musikonservatorium Agnete Zacharias og studerede musikteori hos organist ved Jesuskirken Hakon Godske-Nielsen. – H. har været korleder i Toftir og Tórshavn og har komponeret talrige melodier til færøske sange og salmer. Han deltog som korleder på det nordiske sangstævne i Norge 1954, på skolebørns-sangstævnet i Kbh. 1955, på Havnar sangfelags koncerter i Sønderjylland 1958 og efter indbydelse af Dansk kulturfond på det nordiske sangstævne i Danmark 1960. H. har udgivet *Føroysk songløg* (Færøsk melodibog), 1951 (2. udg. 1977) og tre lp-plader.

H.s store betydning for færøsk musikliv skyldes dels den kyndighed og stimulerende entusiasme hvormed han som sanglærer og korleder har videreført og forfinet den korsangstradition der allerede før hans tid eksisterede på Færøerne, dels hans frodige virksomhed som sangkomponist. H.s sange udmærker sig ved deres friske og uromantiske sangbarhed såvel som ved deres originalitet. De har deres egen stil der ofte bringer mindelser om den ejendommelige folketone der præger de gamle færøske kvadmelodier og salmer. Hædersmedlem af Havnar sangfelag 1978. – R. 1963.

William Heinesen

Højgaard, Knud Nielsen, 1878–1968, ingeniør, entreprenør. * 12.6.1878 i Ryslinge, + 4.9.1968 på Ørumgård (Daugård), begr. Ørum kgd., Vejle amt. F: lærer ved Ryslinge højskole, senere højskoleforstander i Nr. Ørslev Niels Knudsen H. (1841–1925, ~ 2° 1879 med Mathilde Storm, * 1848) og Anne Johanne Ovesen Byskov (1851–78). ~ 1° 19.4.1904 i New York med Ingeborg Kornbeck, * 2.11.1879 i Kbh. (Matth.), + 28.3.1944 sst., d. af fuldmægtig, senere revii-

sor ved telegrafvæsenet Jens Carl Emil K. (1849–1909) og Jacobine (Bine) Marie Cathrine Christensen (1852–89). ~ 2° 27.6.1947 med Karen Lodberg, * 15.1.1901 i Søndervig, d. af gård-ejer Christen Christensen Lodberg Christensen (1868–1940) og Maren Kirstine Christensen Aa (1868–1937).

H. blev klassisk sproglig student fra Nykøbing F. 1897, n.å. tog han polyteknisk adgangseksamen og filosofikum, og blev 1903 cand.polyt. som bygningsingeniør. Efter at have aftjent værnepligt rejste han til USA hvor han gennemgik en alsidig uddannelse hos rådgivende ingeniørfirmaer og i entreprenørvirksomheder indtil han afsluttede sin amerikanske karriere som tegnestuechef hos brobygningsfirmaet The Strauss Bascula & Concrete Bridge Co. i Chicago. 1910 forlod H. USA og blev ansat som leder af Christiani & Nielsens russiske afdeling som under hans ledelse udførte en række større jernbetonarbejder, fx havneanlæg, beddings, fyrtårne, broer, pakhuse m.v. i Petrograd (Leningrad), Kronstadt, Reval (Tallinn) og Nikolajev. Efter revolutionen vendte han 1918 tilbage til Danmark, og stiftede nu sammen med en lidt yngre kollega, Sven "Schultz, firmaet *Højgaard & Schultz* som efter Schultz' død 1932 lededes af H. alene. Med energi og dygtighed drev de to unge ingeniører hurtigt deres virksomhed frem til en position der sikrede den betydelige entreprisekontrakter, først i Danmark, men snart efter også i udlandet. De danske arbejder omfatter bl.a. broer for statsbanerne og Kbh.s kommune, Ny Halskov bro ved Korsør og Langebro i Kbh., samt store vandledningsarbejder for Kbh.s og Gentofte kommuner. – I tyverne fik firmaet overdraget betydelige offentlige arbejder i en række østeuropæiske stater. Det største, og for firmaet mest betydningsfulde arbejde, var bygningen af havnen i Gdynia hvor H. & Schultz arbejdede uafbrudt fra 1924 til krigsudbruddet 1939. Blandt de udenlandske arbejder kan også nævnes: vandkraftanlæg i Zur i Polen og ved Ljosafoss i Island, to store gadebroer i Kowno, jernbanelinjen Telsiai-Kretinga og jernbanelinjen Dorpat-Petschur, den store udvidelse af Litauens havn Memel, havnen i Setubal i Portugal og i Funchal på Madeira.

H. medvirkede personlig ved gennemførelsen af alle disse arbejder. I kraft af sine store sprogkender og omfattende tekniske viden vandt han respekt og tillid overalt. Også en række danske og udenlandske industrivirksomheder blev oprettet på H.s initiativ, bl.a. rørfabrikken, Kbh. 1933, Korsør glasværk 1934, betonvarefabrikken i Herlev 1951, cementfabrik i Portugal 1930, asfaltfabrik sst. 1935 og i Polen 1935, rørfabrik i

Malmø 1944, farvefabrik i Portugal 1947, betonelementfabrik i Viby, Sjælland, samt betonsvelfabrik i Fredericia der muliggjorde statsbarnernes overgang fra træsveller til betonsveller.

H. var medlem af adskillige bestyrelser for industriselskaber, bl.a. formand i bestyrelsen for Højgaard & Schultz A/S 1937–68, A/S Korsør Glasværk, 1935ff og Bur-Wain Autodiesel A/S 1937–39, medlem af bestyrelsen for DFDS 1936, A/S Spraymuls 1936, A/S Jydsk Landvinding 1941 og Dansk Aluminium Industri A/S 1941, medlem af repræsentantskabet for A/S Kbh.s Handelsbank 1935 og for Dansk Arbejde 1936. H. var desuden medlem af det udvalg der 1932 rekonstruerede Burmeister & Wain, af Thyborøn-kommissionen af 1937, og formand for trafikministeriets vejudvalg i 1940 efter at Højgaard & Schultz 1936 havde deltaget i udarbejdelsen af et stort projekt til udførelse af motorveje i Danmark og bygning af en Storebæltsbro og en Øresundsbro. H. var endvidere formand for statens materialprøveråd, medlem af udvalget vedrørende Hanstholm havn 1948, samt for Teknologisk institut i en lang årrække. Forbindelsen med Polen medførte at H. blev præsident for Dansk-polsk handelskammer 1936–41 og formand for Dansk-polsk forening 1936–41. H. var endvidere medlem af repræsentantskabet for Foreningen Norden 1935 og af Det kgl. danske geografiske selskabs råd 1940. H. ejede fra 1939 herregårdene Ourupgård og Brændte Ege på Falster.

I Dansk ingeniørforening ydede H. en meget betydelig indsats. Hans virke som formand for foreningen i årene 1936–40 prægedes bl.a. af hans arbejde for en udbygning af samarbejdet mellem de nordiske ingeniørforeninger og for ingeniørens gode placering i samfundet. H. var også initiativtageren til Ingeniørhuset som blev indviet i 1935, bombarderet under krigen og, ikke mindst takket være H.s store arbejde, påny indviet i januar 1948. 1953 blev han æresmedlem af foreningen, s.å. blev han æresmedlem af Entreprenørforeningen.

I 1955 overdrog H. størstedelen af sin formue til *Knud Højgaards fond* som skal fremme erhvervsmæssige, kulturelle, videnskabelige, sociale og kunstneriske formål. Allerede 1939 havde H. oprettet Danmarks akvarium i Charlottenlund. Af fondens initiativer skal nævnes oprettelsen af Dansk Bilharziøselaboratorium, og en millionbevilling til Ostenfeldkollegiet, beliggende ved den nye tekniske højskole i Lyngby. H. var 1937 medstifter af Akademiet for de tekniske videnskaber. Initiativtageren, professor P. O. *Pedersen, var hans gode ven, og de nærede begge en brændende interesse for samvirket mellem

læreanstalten og erhvervslivet. Han var l. vicepræsident 1937–40 og formand for den bygningstekniske gruppe. – H.s virke fik en helt usædvanlig betydning for dansk erhvervsliv, for den byggetekniske udvikling og for ingeniørstanden.

Politisk tilhørte H. konservatismen. Han fandt regeringen Stauning-Munchs demokratiske og sociale reformer alt for vidtgående og anså den tyske besættelse april 1940 for en følge af en for svag udenrigs- og forsvarspolitik der hang sammen med at folkets moral og selvopholdelsesdrift var nedbrudt af de radikale med tilslutning fra socialdemokratiet. Sommeren 1940 deltog H. i en række møder med en lille kreds af ligesindede, den såkaldte Højgaardkreds, der 20.8.1940 i Dansk ingeniørforenings hus samlede en større kreds til drøftelser der dog endte uden egentlige beslutninger. 14.11. forebragte ambassadør N. *Høst imidlertid Højgaardkredsens synspunkter for Christian X i privataudien. Kredsen kunne ikke „tillægge politikernes bedømmelse af den foreliggende situation virkelig betydning“. Med henvisning til grundlovens § 13, hvorefter kongen frit valgte sine ministre, anmodede den kongen om direkte at tage sagen i sin hånd og danne en upartipolitisk regering der skulle udstyres med en fuldmagtslovgivning fra rigsdagen. Til slut hed det i henvendelsen, at „en regering, som den vi har nævnt, vil kunne opnå fordele fra Tyskland der ikke vil kunne opnås med et ministerium som det nusiddende“. H. var på forretningsrejse i Portugal da henvendelsen til kongen fandt sted og kendte ikke dens ordlyd, men skrev efter sin hjemkomst et brev til kongen 25.11. hvori han meddelte at han i et og alt kunne slutte sig til henvendelsen og bad kongen betragte ham som medunderskriver. Da Christian X afviste at handle uden om regering og rigsdag kom der intet ud af kredsens initiativ, og H. beskæftigede sig derefter ikke med aktiv politisk virksomhed. – Efter at H. var flyttet tilbage til sin barndomsø Falster mærkedes hans opvækst i et grundtvigsk højskolemiljø. Han var meget optaget af uddannelse og skoleforhold og ydede betydelige beløb til sin gamle skole til udsmykning og udstyr, bl.a. et observatorium, og til stipendier til ubemidlede dygtige elever der ønskede at uddanne sig til ingeniører. – R. 1930. DM. 1935. K². 1940. K¹. 1958. □Mal. af Peschcke Køedt, 1931. Foto.

Interview i Gads da. mag. XXIX, 1935 433–42. Beretn. til folketinget afgivet af den 1945 nedsatte kommission [Den parlamentariske kommission] IX + bilag, 1949. – Ingeniøren, 1935, afd. VI 222. V. Borsholt m.fl. sst. 1940 A 69–84. Sst., 1978 nr. 23 18. Berl. tid. 10.3.1936. Chr. Ostenfeld: Christiani & Nielsen. Jernbetonens da. pio-

Højgaard, Knud

nerer, 1976 117. Den polytekn. læreanstalt 1829–1979, red. David Jens Adler, 1979. Polyteknisk undervisning i det 20. årh., red. Inge Berg Hansen, 1979. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

P. H. Bendtsen/Helge Larsen

Højgaard Jensen, Henning, * 1918, fysiker. * 21.11.1918 i Emb, Blistrup sg. på Mors. F: lærer Knud H. J. (1888–1958) og Nanni Frauke Bruhn (1894–1976). ~ 3.3.1943 på Frbg. (b.v.) med Bodil Arendse Møller, * 8.8.1921 i Vordingborg, d. af dommer Lorentz Arnt M. (1889–1971) og Anna Valborg Elisabeth Christensen (1895–1971).

H. J. blev student 1937 fra Viborg katedralskole, cand.mag. med fysik som hovedfag fra Kbh.s univ. 1942, amanuensis i fysik ved Danmarks tekniske højskole 1942, lektor sst. 1948, professor i fysik sst. 1952 og ved Kbh.s univ. 1960. – H. J. er en fysiker der i vidt omfang har stillet sine rige evner for forhandling og rationel planlægning i samfundets tjeneste; altid stærkt opfordret hertil og med stor støtte bakket op af sine kolleger, i hvis kreds han nyder en enestående tillid på grund af sin store hæderlighed og objektive og kloge dømmekraft. Både på Danmarks tekniske højskole og Kbh.s univ. hvor han begge steder har virket som en meget dygtig lærer, har han på afgørende vis bidraget til undervisningens og forskningens planlægning. Han tog således meget aktivt del i udformningen af fysikingeniøruddannelsen på Danmarks tekniske højskole (under elektroingeniørstudiet), og han var en drivende kraft ved oprettelsen af H. C. Ørstedinstituttet hvor han grundlagde Fysisk laboratorium I og herved – ligesom ved sin tidligere virksomhed på Danmarks tekniske højskole – var væsentlig medvirkende til udviklingen af faststoffysikkens forskning herhjemme.

Hans fagområde er den teoretiske fysik med stor forståelse af eksperimentalfysikkens muligheder. 1948 offentliggjorde han i Videnskaberne selskabs matematisk-fysiske Meddelelser et betydningsfuldt arbejde *Some notes on heat-transfer by radiation*, og senere har han alene og i samarbejde med andre beskæftiget sig med emner fra den statistiske mekanik, i særdeleshed den såkaldte transportteori. Hans faglige rådgivning er højt værdsat af alle hans kolleger, grundet som den er på en dyb indsigt i både den klassiske og den moderne fysik. H. J. har været stærkt interesseret i det internationale samarbejde vedrørende standardiseringen af de fysiske enheder, og 1978 indvalgte han som medlem af Den internationale komité for mål og vægt efter at have virket som rådgiver siden 1957 for Den interna-

tionale standardiseringsorganisation vedrørende enheder og nomenklatur indenfor fysik og teknik. I sin ganske upretentiøse færd, uden at være drevet af nogen form for ambitioner og stærkt præget af et oprigtigt ønske om at kunne være til gavn og nytte har H. J. været det danske samfund og dansk fysik en klog og trofast tjener. – H. J. blev medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber 1958, af Videnskabernes selskab 1974, æresdoktor ved Danmarks tekniske højskole s.d., medlem af Atomenergikommissionens forretningsudvalg 1960–71, kommissionens formand 1972–76, medlem af Risø's bestyrelse 1976, af NORDITAs bestyrelse fra 1963, samt af forskellige kommissioner vedrørende undervisning og forskning. Han var formand for Studieplanudvalget vedrørende højere forberedelseksamen 1966, for Planlægningsrådet for de højere uddannelser 1968–72 og medlem af Planlægningsrådet for forskningen 1973.

Mogens Pihl

Højholt, Per, * 1928, forfatter. * 22.7.1928 i Esbjerg (Zions). F: kommunelærer, senere viceskoleinspektør Aage H. (1887–1965) og Ragna Thomsen (* 1902). ~ 9.7.1955 i Skælskør (b.v.) med børnehavelærer Lone Bang Hansen, * 24.8.1933 i Kbh. (Rigshosp.), d. af direktør Folke B. H. (* 1903) og farmaceut Ingrid Mortensen (* 1895).

H. er student (nysproglig) fra Esbjerg statsskole 1947 og uddannet som bibliotekar ved Statens biblioteksskole 1951. Havde derefter diverse biblioteksansættelser: Askov højskoles bibliotek, Notoddens folkebibliotek, Norge, centralbiblioteket for Sydvestjylland, Esbjerg, Gentofte kommunebibliotek, og sidst 1962–64 var han afdelingsbibliotekar v. Søllerød kommunebiblioteker. Siden 1965 lever han som forlagskonsulent, højskolelærer, tidsskriftredaktør, foredragsholder m.m.

Den største og mest indflydelsesrige del af H.s. forfatterskab udgøres af en lang serie digtsamlinger. Debutsamlingen *Hesten og solen*, 1949 er dybt præget af den efterkrigsstemning som her i landet især formuleredes i tidsskriftet *Heretica*. Den er patetisk og gennemsyret af en religiøs eller anti-religiøs tematik. En problemverden af denne art dukker ikke siden op i forfatterskabet som i sin videre udvikling bevæger sig ind i meget komplicerede og ofte hermetiske digteriske udtryk. Ingen anden dansk lyriker har så konsekvent og hensynsløst eksperimenteret med det avancerede modernistiske digt i S. Mallarmés tradition.

H.s tekster afviser i stadig voksende grad ethvert traditionelt fortolkningsforsøg ved at dementere de forståelser læseren forsøgsvis investerer under læsningen. Konsekvensen bliver at teksterne kommer til at fremstå med en fremmedhed der fremtvinger andre egenskaber ved sproget, fx dets grafiske fremtræden. Der brydes ofte op i den traditionelle syntaks, stavning eller læseretning, men også i alle konventionelle forestillinger om hvad et lyrisk udtryk er. Sproget kan da formes efter sprogfremmede (fx matematiske) principper til systemiske forløb. H. sigter ved denne skrivelseform imod at skabe tekstforløb der fascinerer læseren så længe læsningen står på, men som ikke lader sig huske eller gengive bagefter. Han behersker sine udtryk med stor virtuositet, og det er lykkedes ham at skrive fuldkommen krystallinske digte hvis utilnærmelige skønhed er af usædvanlig virkning sådan som et abstrakt maleri kan være det. Sådanne digte findes fx i samlingerne *Poetens hoved*, 1963 og *Min hånd 66*, 1966. Sideløbende med denne bestræbelse foregår der en udvikling af det absurd komiske i hans sprogbehandling der bl.a. medfører en raffineret udnyttelse af nonsensdigtning (*Show*, 1966) og en næsten rabelaisk sans for billedgrotesker og rablende tale. Dette er særlig tydeligt i det lange digt *Turbo*, 1968 som findes i en variant indspillet på plade. De senere samlinger viser en vækst i H.s bevidsthed om sine teksters virkninger på læseren. Han har i en årrække optrådt med en art modernistisk show-virksomhed af grotesk originalitet og stor komik. Denne optræden danner ofte baggrunden for digtene i de senere samlinger.

Det hermetisk ufortolkelige ved de egentlige lyriske tekster har medført et behov for at foretage en teoretisk formulering som har udfoldet sig i de to poetikker *Cezannes metode*, 1967 og *Intet-hedens grimasser*, 1972. Det er komplicerede teoridannelser som har haft indflydelse på udviklingen af modernistiske tekster i en yngre generation af kunstnere (bl.a. den såkaldte systemdigtning). Den teoretiske aktivitet har sat sig tydelige spor i H.s seneste digtsamlinger (*Praksis, 1: Revolver*, 1977, *Praksis, 2: Groteskens område*, 1978 og *Praksis, 3*, 1979) hvor en egenartet filosofisk diskurs påny synes at gøre digtene mere tilgængelige for tolkning. Den sproglig dynamik er i disse digte parret med en (natur)følsomhed som blufærdigt holdes på ironisk afstand.

H. arbejder ofte med at tilnærme den lyriske form til andre kunstneriske udtryksformer, fx i *Provinser*, 1963 til fotografiet og i *Volumen*, 1974 til billedcollagen. En tilsvarende professionel collageteknik med stor mediebevidsthed har han vist i sit TV-spil *Stockcar*, 1971 og i en række ra-

diospil. Endelig skal det nævnes at H.s særlige form for gedigen jysk humor parret med en gadedrengs slagfærdighed har ytret sig i romanen *6572* og senest i en række tekster til radiomagasinnet *Undervandstidende (Enhjørningens kvababelser)*, 1979). Heri kommer H. nærmere end tidligere til et egentligt politisk-satirisk digt. – Han modtager livsvarig hædersgave (statsydelse) og har 1972–74 været medlem af Statens kunstfonds litterære tremandsudvalg. Har modtaget Ewaldlegatet, Otto Benzons forfatterlegat, Kollegernes ærespris 1977 og Henrik Pontoppidans mindefonds hæderslegat 1979. □Foto.

Interview med Jette Kromann: Digtere på bånd I, 1966 165–95. – Finn Stein Larsen: Prosaens monstre, 1971 175–96. Ole Krogh: P. H. som eksempel, 1973. Per Aage Brandt i *Roman/roman?*, red. Bodil Bang, 1974 89–120. Niels Egebak: H.s metode, 1974. Erik A. Nielsen: Ideologihistorie III, 1976 200–10.

Erik A. Nielsen

Højland Christensen, Aage, 1902–61, officer. * 8.5.1902 i Ålestrup, døbt i Hvam, Viborg amt, † 10.8.1961 på Århus kommunehospital, begr. Ordrup kdg. F: grosserer Carl Johan Christensen (1871–1952) og Mette Marie Højland C. (1870–1934). ~ 1° 12.4.1927 med Erna Conrau, * 20.8.1906 på St. Croix, d. af cand. polyt., bestyrer af sukkerfabrikken La Grange sst., sidst bestyrer af Danske svovlsyrefabrik i Kastrup Oliver C. (1869–1946) og I. hustru Hedvig Sophie Steenberg (1873–1962). Ægteskabet opløst 1934. ~ 2° 9.10.1935 i Kbh. (b.v.) med Karen Margrethe (Grethe) Udsen, * 4.8.1906 i Kbh. (Jesus), d. af godsejer til Risbyholm, direktør Carl U. (1872–1940, ~ 2° 1937 med Sofie Sørensen, f. Terp) og Sigrid Juncker (1881–1930).

1924 blev H. C. efter gennemgang af hærens officersskole premierløjtnant i artilleriet og 1952 kaptajn løjtnant. Efter generalstabsuddannelse forrettede han foruden i sit eget våben tjeneste i divisionsstab og i krigsministeriet. Udnævnt til kaptajn 1937 var han i begyndelsen af besættelsen batterichef afvekslende med tjeneste i ministeriet. Skønt han efter begivenhederne den 29.8.1943 forholdt sig noget kritisk overfor general Ebbe *Gørtz og dennes såkaldte „lille generalstab“ var det gennem H. C., der havde forbindelse til enkelte civile modstandsledere, at det skelsættende møde mellem Gørtz og Frode *Jakobsen i december 1943 blev arrangeret, og H. C. blev hærens repræsentant i det såkaldte M-udvalg der under frihedsrådet tog sig af militær organisation og uddannelse. Han arbejdede her stærkt på at få flest mulige befalingsmænd integreret i det allerede igangværende civilt lede-

Højland Christensen, Aage

de modstandsarbejde og kom herved i modstrid med den lille stab der – som han opfattede det – ønskede selv at have kontrollen. I februar 1944 blev han udskiftet som forbindelsesmand hvilket førte til en alvorlig krise mellem de civile ledere og den lille stab. Kun efter henstilling fra H. C. selv forlod man dog en tanke om helt at bryde samarbejdet med hærledelsen og i stedet henvende sig direkte til de officerer man havde brug for. Efter en tid som en meget effektiv rejseinstruktør for „Ringens“ blev H. C. i oktober 1944 leder af region III i Sønderjylland da modstandsbevægelsen her måtte bygges op for tredje gang. Det lykkedes særdeles godt for ham og han holdt stillingen til og med befrielsen og hvad dermed fulgte af grænsekontrol m.v. Han var medlem af „Ringens“ hovedbestyrelse og af frihedsbevægelsens samråd.

Udnævnt til oberstløjtnant 1945 og oberst 1952 var H. C. bl.a. chef for artilleriets befalingsmandsskoler, jyske luftværnsregiment og sjællandske artilleriregiment. 1958 blev han generalmajor og var chef for region VI og kommandant i København til 1960, da han blev chef for vestre landsdelskommando i hvilken stilling han døde efter få dages sygdom. Inden da var han – især i forbindelse med general Viggo *Hjalfs sagsanlæg mod Land og Folk – blevet draget stærkt ind i den offentlige debat om hærledelsens forhold under besættelsen. Bl.a. søgte Hjalfs modpart – forgæves – at få retten til at behandle fremførte påstande om at man skulle have beordret H. C. likvideret i 1944 pga. illoyalitet og kompetenceoverskridelser. En senere auditorundersøgelse fastslog at der ikke havde eksisteret sådanne planer. – Med sin selvbevidste og stærke personlighed havde H. C. ikke altid let ved at indordne sig. Sin stærkt nationale pligtfølelse forbandt han med et for officerer mere utraditionelt samfundssyn og evnede bedre end så mange kolleger at vinde agtelse og tillid i vide kredse. Hans store indsats i modstandskampen lå udpræget i marken. – R. 1946. DM. 1950. K. 1959. □Foto.

Interview i Jyllands-Posten 1.1.1961. – Jørgen Hæstrup: Hemmelig alliance 1–11, 1959. Land og Folk 12.8.1961. Dansk artilleri t., 1961 hft. 5. Erik Nørgaard: Generalens fald II, 1973. Sv. Schjødt-Eriksen: En usat post, 1976. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

E. H. Wolff

Høncke, Heinrich, 1834–98, officer, telegrafdirektør. * 28.7.1834 i Flensborg, † 21.6.1898 i Fredensborg, begr. i Kbh. (Garn.). F: bager og møller Claus H. (1800–68) og Elisabeth Andresen (1795–1857). ~ 28.10.1871 i Kbh. (Garn.) med

Elisa Anine Bock, * 23.9.1837 i Kbh. (Helligg.), † 24.3.1885 sst. (Matth.) (~ 1° 1861 med sekondløjtnant i ingeniørkorpset Michael Lausen Jørgensen, 1834–64), d. af bagemester Johan Anton Elias B. (1800–48) og Tobine Marie Lucie Jansen (1804–59).

H. gik i latinskolen i Flensborg og Mariboeskole i Kbh. 1853 bestod han adgangseksamen til den militære højskole og blev – efter en kort tid at have studeret ved Polyteknisk læreanstalt – 1857 sekondløjtnant à la suite i ingeniørkorpset, 1859 ved sin udtrædelse af højskolen sekondløjtnant. 1859–62 gjorde han tjeneste ved ingeniørtropperne med nogle afbrydelser idet han 1860 var beskæftiget ved jernbaneprojekteringer i Jylland og Fyn og 1861 ved befæstningsanlæggene på Danevirkestillingens højre fløj. 1863 overgik han til ingeniørtropperne i Sønderborg, og under krigen 1864 gjorde han tjeneste ved det militære brovæsen og deltog i Dybbølstillingens forsvar. Umiddelbart efter krigen stilledes han til rådighed for grænserereguleringskommissionen og blev 1865 adjutant ved ingeniørkorpset; s.å. forfremmedes han til premierløjtnant. 1870 udnævntes han til kaptajn og blev 1871 chef for bataljonens 4. kompagni (telegrafkompagniet). I denne stilling blev han tillige medlem af den 1872 oprettede, for hær og flåde, fælles søminekommission og fungerede 1873–74 som lærer i vandbygning i officerskolens ældste klasse. Han ansattes som stabschef ved ingeniørkorpset 1874, men udnævntes 1877 (–97) til telegrafdirektør efter Peter *Faber. 1886 erholdt han nyt afskedspatent som oberstløjtnant. Som telegrafdirektør stillede han sig straks den opgave at bringe balance i telegrafvæsenets budget som de internationale taksters nedsættelse havde beskåret på indtægtssiden samtidig med at der kom større udgifter til personale og materiel. Underskuddet voksede dog stadig, og det lykkedes til hans skuffelse ikke at skaffe balance. Hans personalkendskab inden for etaten var omfattende, og han følte sig som personlig ansvarlig for personalets ve og vel ud fra datidens noget rigoristiske opfattelse. Da telefonen kom frem til teknisk anvendelighed arbejdede han energisk for lovfæstelse af statens eneret for telegraf og telefon; dette lykkedes først 1897, men da lovens gennemførelse ikke som han ønskede medførte at staten udnyttede eneretten tog han sin afsked. – R. 1869. DM. 1882. K.² 1890. K.¹ 1897. □Træsnit 1879 efter foto.

V. E. Tychsen: Fortifikations-etaterne og ingeniørkorpset 1684–1893, 1893 108. Politiken 31.7.1897. III. tid. 10.7.1898. Statstelegrafens 1854–1904, ved M. Gredsted, 1904 123.

*M. Gredsted**

Hønningen, Mette, *1944, solodanser. *3.10.1944 på Frbg. (Lindvang). F: frugthandler Karl Emil H. (1903–74) og Agnes Madsen (*1906). ~4.5.1966 på Frbg. (b.v.) med instruktør, producer Thomas Grimm, *14.9.1942 i Berlin-Wilmersdorf, s. af journalist Arthur G. (*1908) og skuespiller Helga Kalkum (*1915).

H. blev 12 år gammel optaget på Det kgl. teaters balletskole 1956. Hun blev balletdanser 1963 og solodanser 1967. Hendes debutparti var eleven i Flemming *Flindts Ionesco-ballet *Enetime* som hun dansede ved premieren på Det kgl. teater den 1.10.1964. Allerede tidligere samme år var der skabt opmærksomhed om hendes navn da hun blev engageret til hovedrollen i Disney-filmen *Ballerina*. Filmen fik premiere 1966. Den blev ingen succes og kom ikke til at betyde noget for H.s karriere. Som danser udviklede H. sig stille, men sikkert, først og fremmest dirigeret af Vera *Volkova der tidligt havde set hendes talent og forstod at give hende den sikkerhed og trykthed der er nødvendig om H. skal folde sig ud og ikke virke sky og tøvede. Som lappedejen Aili i Birgit Cullbergs *Månerenen* viste H. tidligt en poetisk følsomhed, parret med et stolt kvindesind med stærk udstråling, men først da hendes teknik havde nået det perfekte skabte hun de partier der har placeret hende som en af de smukkeste klassiske ballerinaer teatret har ejet i de senere generationer. Hendes Odette-Odile i *Svanesoen* er et nuanceret dobbeltportræt skabt over en poetisk sorgfuld kvindelighed og en knitrende, kold erotik med en tæt forbindelse mellem rollens sind og kroppens udtryk.

Sin afgørende sejr i det klassiske repertoire vandt H. i H. Landers og K. Riisagers *Etudes*. Hendes dans er karakteriseret ved en krystallklar linjeføring. Hun har ballerina-air og forløser netop dette parti fordi hun dækker både den tindrende virtuosdans og den kølige, vemodig-stolte lyrisme i de romantiske dele af balletten. Denne kølige, stolte kvindelighed, understreget af en strengt behersket teknik, har været hendes stærke kort som Myrtha i *Giselle*, Skøgen i *Den fortable Sø* og Vinteren i *De fire årstider*, men at H. også har lidenskab og indre dramatisk styrke viste både hendes Caroline i Tudors *Syrenhaven* og hendes Lady Capulet i J. Neumeiers version af *Romeo og Julie*.

På trods af et oplagt talent og med den force at hun som en af de første herhjemme behersker den strenge russerklassik har H. ikke altid haft det let i det hjemlige balletmiljø, men mod til at springe ud har ikke besjælet hende. Det var ikke uden problemer at være den klassiske ballerina i Flemming Flindts periode hvor det moderne repertoire sad i højsædet, og H. er heller ikke den

typiske Bournonville-danserinde. Hun tilføjer dog *Sylfiden* farligt spil og hemmelighedsfulde dybder, ligesom den troldske Birthe i *Et Folkesagn* gav genlyd i hendes sind. Hos Flindt har hun danset en række partier. Mest spændende var hendes isnende gudindebrud i *Den unge Mand skal giftes*, og mest indtagende hendes elegante og stilrene Celeste i Flindts Bournonville-fantasi over *Toreadoren*. Det forkrampede lurer på H.s talent når hun ikke vejledes og inspireres. Er dette imidlertid tilfældet lever hun på smukkeste vis op selv til de nyeste danseretningers krav. Det viste hendes to store præstationer i Glen Tetleys *Greening* og *Voluntaries* 1978. Tildelt Tagea Brandts rejselegat 1976. – R. 1974. □Foto og tegninger (Det kgl. teaters arkiv og bibl.; Teatermus.).

Ebbe Mørk i Danish journal, 1972 nr. 72 8–13. Filmopt. i TV.

Erik Aschengreen

Høpfner (Høpfner), Johan Jørgen, 1689–1759, bogtrykker, avisudgiver. *19.5.1689 i Tyskland, begr. 3.3.1759 i Kbh. (Helligg.). F: brygger Christian H. og Margrethe Liermann (~2° 1698 med salter Jacob Röver i Lüneburg, ~1° 1690 med Engel Wischhoff). ~12.3.1720 i Kbh. (Helligg.) med Marie Cathrine Meyer, +3.7.1741 i Kbh. (Helligg.) (~1° med bogtrykker Jørgen Mathiesen Godiche, †1717).

H. stod i lære i Hamburg 1705–10 og rejste derefter som svend i Tyskland indtil han 1715 drog til Kbh. hvor han kom i tjeneste hos bogtrykker J. M. Godiche. Efter dennes død 1717 bestyrede han som faktor trykkeriet for enken med hvem han få år efter giftede sig hvorved han blev ejer af forretningen og lagde grunden til sin senere betydelige formue. 1720 blev han 2. bogtrykker ved universitetet, og efter sit ægteskabs indgåelse tog han straks med stor energi fat på at udvide trykkeriet som han efterhånden bragte frem til at blive det største i Kbh. Det blev ødelagt ved Kbh.s brand 1728, men han genopbyggede det i langt fuldkomnere skikkelse end tidligere. Efter bogtrykkeren J. *Wielandts død overtog H. 1731 dennes bestalling som direktør for det kgl. bogtrykkeri og kort tid efter desuden stillingen som 1. universitetsbogtrykker. Efter herved at have erhvervet retten til at udgive aviser fortsatte han den af Wielandt påbegyndte udgivelse af *Kjøbenhavns Post-Rytter*, en ugeavis, som væsentlig bragte udenlandske nyheder, og udgav samtidig en månedlig »Post-Rytter« af mere underholdende karakter som også indeholdt hjemligt stof og virkelige politiske artikler. Desuden udgav han en tysk ugeavis *Die dänische Fama* som

Høpfner, J. J.

imidlertid kun er bevaret i brudstykker. H.s aviser betegner et stort fremskridt i den danske presses udvikling, men de blev fra 1749 distance-ret af E. H. *Berlings, navnlig fordi denne fik privilegium på at forsende sine aviser med de kgl. brevposter, en ret H. trods gentagne ansøgninger aldrig opnåede. Som privilegeret bogtrykker trykte H. foruden aviser især forordninger og almanakker på hvilke to artikler han havde eneretsprivilegium; hvad han har trykt af bøger er ikke fremragende. Han har trykt en del lig-prædikener i det for datiden typisk overlæssede udstyr; i øvrigt er af hans bøger navnlig kendt samlingerne af *Udvalgte danske Rim*, 1728. For fagets traditioner nærede han stor respekt og optrådte som streng hævder af de tyske her i landet forbudte lavsskikke hvilket gentagne gange bragte ham i konflikt med myndighederne. Igen-nem tre slægtled var stillingerne som direktør for det kgl. bogtrykkeri og l. universitetsbogtrykker i familien Høpfners besiddelse idet de efter stamfaderens død 1759 overgik til hans søn Nicolai Christian H. (1720–82), der ved sin død efterlod dem til sin søn Peter Marquard H. (1751–1800). Denne solgte 1795 trykkeriet til J. F. *Schultz. □ Maleri (Kbh.s bymus.).

Th. Hauch-Fausbøll: Slesvigske kirkebogsuddrag, 1908 34. R. Nyerup i Læsendes årbog for året 1800 64f. C. Nyrop: Bidrag til den da. boghandels hist. I, 1870. P. Stolpe: Dagspressen i Danm. III, 1881 (fot. optr. 1977). C. Kirchhoff-Larsen: Den danske presses hist. I, 1942 155–66. Jørgen Bang: Fra Godiche til Schultz, 1961.

Lauritz Nielsen *

Høpfner, Johannes, 1813–52, amtssekretær, publicist. * 24.1.1813 i Uetersen, † 9.11.1852 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Ass.). F: sognepræst Dieterich Leberecht H. (1778–1830) og Charlotte Amalie Hudtwalker (1789–1864). Ugift.

H. blev student 1832 i Kiel, tog 1836 juridisk eksamen sst. og blev kort efter amtssekretær på Gottorp amtshus hos L. N. *Scheele. Det i de holstenske og slesvigske stænder 1842 fremkomne forslag om edsvorneretter som vedtoges i Itzehoe men ikke kom til afstemning i Slesvig, fremkaldte et indlæg af H. imod juryinstitutionen: *Ueber den Anklageprocess und die Geschwornengerichte*, 1844, og da det regnede med angreb på Christian VIIIs åbne brev af 8.7.1846 skrev han til forsvaret for dette i Altonaer Mercur en række artikler som senere udkom (anonymt) under titlen *Dänemark und die Herzogthümer Schleswig und Holstein*, og hvori han søgte at godtgøre at kongeloven 1721 var indført i Slesvig. Samtidig med at Scheele ved reorganisatio-nen af regeringen på Gottorp blev dennes præsident blev H. regeringsråd; begge var slesvighol-

stenismens erklærede modstandere. Ved oprørets udbrud 1848 måtte Scheele flygte, og allerede 27.3. afskedigede den provisoriske regering H. som tog til Kbh. Ud på efteråret skrev han *Der Aufstand in den Herzogthümern Schleswig und Holstein und Preussens Verfahren gegen Dänemark* som udkom i to oplag (anonymt) samt på dansk og fransk og vakte opsigt ved sine uforbeholdne angreb på Preussen for dets inhumane krigsførelse (firemillionskontributionen i Jylland). I vinteren 1848–49 var han i London med det særlige hverv at gå fredsunderhandlingskommissionen til hånd ved dens arbejder. Da F. *Tillisch 1850 reorganiserede forvaltningen af Slesvig var H. en af hans mest fremragende medhjælpere, og i febr.1852 udnævntes han til departementschef i det nyoprettede slesvigske ministerium. – R. 1850.

Povl Engelstoft *

Høpfner v. Cronstedt, Hermann, † 1683, gottorpsk kansler. * i Hannover, † 16.7.1683 i Hamburg. Faderen var notar. ~ N.N., † 1681.

H. v. C. skal have været i svensk tjeneste (måske i Bremen), blev kansler først hos grev Georg Christian af Ostfriesland, senere hos hertug Rudolph August af Braunschweig-Wolfenbüttel i hvilken stilling han 1666 forhandlede med Ditlev *Ahlefeldt og endelig 1677 hos den fordrevne hertug Christian Albrecht af Gottorp der dengang opholdt sig i Hamburg. Skønt hans ansættelse i dette embede skal være foranlediget af Schweder Dietrich Kleiche der var præses for den svenske regering i Bremen blev hans politik ved Gottorp-hoffet snart afgjort svenskfjendtlig. Han blev hovedet for oppositionen mod det Kielmannske parti, søgte at få sine venner ind på de vigtigste pladser i hertugens omgivelser og at få modstanderne fjernet; derved blev han genstand for et bittert had og for beskyldninger for at være bestukket af Danmark og stå i brevveksling med enkedronning Sophie Amalie. Da han 1679 arbejdede på en udsoning mellem hertugen og Danmark lykkedes det ved svensk påvirkning af hertugen at få ham styret; han søgte da til Christian V og skal have åbenbaret ham det gottorpske hofs hemmeligheder. Til gengæld skal han have fået løfte om titel af gehejmeråd og en årlig lønning; men intriger mod ham hos Sophie Amalie skal have bevirket at han ingen penge fik. Han levede sine sidste år som privatmand i Hamburg.

Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. XXXVI, Kiel 1906 148 (Detlev v. Ahlefeldts gesandt-skabsjournal 1666). – S. Pufendorf: De rebus gestis Frederici Wilhelmi Magni II, Berlin 1695 1370f. A. Hojer: Kurtzgefaste Dännemärckische Gesch., Flensb. 1718

542. J. Møller: Cimbria lit. II, 1744 354f. H. Ratjen i Archiv für Staats- und Kirchengesch. der Herzogthümer Schlesw., Holst. und Lauenb. III, Altona 1837 101. Georg Landberg: Johan Gyllenstiernas nord. förbunds-politik, Uppsala 1935 = Upps. univ.s årsskr. X 137-44.

C. O. Bøggild-Andersen*

Høpp, Johann Paul, 1782–1847, overappellationsretspræsident. * 25.7.1782 i Flensborg, † 30.8.1847 i Kiel, begr. sst. F: galanterihandler Gabriel H. (1754–1811) og Frederikke Henriette Augusta Dorothea Pfeiffer (1746–1832, ~ 1° 1761 med premierløjtnant Cornelius Cruys, 1732–76, ~ 1° 1756 med Frederikke Christine Frigast, † 1759). ~ 22.4.1810 i Slesvig med Sophie Wilhelmine Theodora Hering, * 10.6.1787 i Slesvig, † 29.9.1871 i Kiel, d. af etatsråd, overretsråd Benedikt Matthias H. (1754–1815) og Maria Catharina Markmann (1763–1838).

H. var søn af fattige forældre, men ved overretsråd Herings hjælp kom han i Slesvig domskole, blev student 1799 og tog efter at have fuldført sine juridiske studier i Kiel embedseksamen på Gottorp 1803. I nogle år virkede han som advokat til han 1817 blev medlem af overretten i Slesvig hvorfra han 1820 kom til Kbh. som deputeret i det slesvig-holsten-lauenburgske kancelli. 1831 blev han overprokurør og 1833 l. deputeret i kancelliet. – Som kancelliembedsmand kom H. til at spille en hovedrolle i 30ernes forfatningsarbejde. Da der i efteråret 1830 gik rygter om forestående uroligheder i Holsten blev det betroet ham at foretage en undersøgelse af stemningen i hertugdømmerne. Han afrejste til Kiel 18.10., og hans hverv gik officielt ud på at skaffe sig indblik i den nødstilstand der var opstået i hertugdømmerne ved de senere års slette høst. Rejsen gik fra Kiel til Flensborg, derfra til Tønder og ned langs vestkysten, og i hyppige breve til kongen meddelte han sine indtryk af befolkningens ønsker. Han var ikke blind for visse forfatningsønsker, men kom til det resultat at disse ønsker ikke var dybtgående, og at meget ville vindes ved ophævelse af rugtolden og ved at besikke en egnet mand til kurator for Kiels universitet og med en vis myndighed over byen. H. var rejst til Kiel med samme skib som Uwe Jens *Lornsen; han havde også sporet virkningerne af hans agitation, men synes at have villet afvente udviklingen før han gav indberetning om sagen. Først fem dage efter at Lornsens skrift Über das Verfassungswerk var udkommet omtalte han det og tilskyndede regeringen til at skride ind over for Lornsen. – Efter sin hjemkomst i dec. afgang H. en erklæring om forfatningssagen hvori han foreslog at et færdigt forfatningsudkast skulle forelægges en eventuel kommission således at kom-

missionens rammer på forhånd var givne, og han henstillede ligeledes at en fælles overappellationsret for hertugdømmerne først skulle indføres når de adskilte stænderforsamlinger var en kendsgerning. H. blev medlem af flere af de komiteer der nedsattes til behandling af stændersagen og var kommissarius for begge hertugdømmers stænderforsamlinger 1835–36 og 1838. Han indtog som sådan fuldt ud en loyal embedsmands holdning og pådrog sig derved ikke alene den nordslesvigske taknemmeligheds uvilje, men også hertugen af Augustenborgs fjendskab. Hertugen synes at have tilsigtet at svække hans stilling i Kbh. og medvirkede muligt til at han 1840 foretrak at forlade kancelliet og blive overpræsident for overappellationsretten i Kiel, en stilling han beklædte til sin død. – Dr.jur. honoris causa ved Kiels universitet 1840. – Etatsråd 1820. Konferensråd 1831. Gehejmekonferensråd 1841. – R. 1824. DM. 1828. K. 1832. S.K. 1836. □ Litografi af C. C. A. Bøhndel. Mal. af C. A. Jensen udst. 1835 (Gottorp). Mal. (forhen overlandsretten, Kiel).

Karl Jansen i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. XXIV, Kiel 1894 195–236. P. Richter sst. LVIII, 1929 483–599. H. R. Hiort-Lorenzen i Sonderjydske årbøger, 1901 169–229. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. I–II, 1931–34.

Svend Larsen*

Hørdum, Christen Iver, 1846–1911, politiker. * 21.3.1846 i Fuglslev ved Ebeltoft, † 6.6.1911 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: skomager Johannes Laurentius H. (1800–65) og Susanne Marie Brauer (1804–89). ~ 12.1.1867 i Hyllested ved Ebeltoft med Dorothea Petersen, * 19.3.1845 i Ebeltoft, † 11.9.1890 i Kbh. (Johs.), d. af daglejer Peter Therkelsen (1813–56) og Ane Rasmussen. H. blev uddannet som skomager og kom 1869 til Kbh. som soldat. Her fik han arbejde efter soldatertiden, kom med i det faglig-politiske røre, agiterede for hjemmearbejdets afskaffelse, var med til at oprette skomagernes produktionsforening som han ledede 1873–77, og en fagforening, hvis formand han var 1874–75 og 1877. Han fik også 1874 sæde i fagforeningernes centralbestyrelse, og på socialdemokratiets Gimlekongres 1876 indvalgte han i hovedbestyrelsen. Da arbejderbevægelsen i foråret 1877, bl.a. på grund af forenes bortrejse, truede med helt at opløses trådte H. sammen med P. *Holm og C. C. *Andersen i spidsen og fik i de følgende år bevægelsen genrejst og nyorganiseret. 1878 stiftedes socialdemokratisk forbund; da dettes første leder A. C. *Meyer n.å. rejste til udlandet blev H. forbundets formand indtil 1882 da han afløstes af P. *Knudsen, men han var medlem af partibe-

Hørdum, Chr.

styrelsen til 1909. Han var ligeledes med til at rejse arbejderens forsamlingsbygning i Rømersgade 1876–79 og 1886 til at oprette Arbejdernes Fællesbageri. Allerede 1875 havde han som medlem af kontrolkomiteen været virksom for fagforeningernes støtte til Social-Demokraten. Nu understregede han i skrift og tale vigtigheden af at redde bladet, bragte personligt ofre for dets opretholdelse, blev juni 1877 ekspedient ved og kort efter forretningsfører for det. Da bladet redaktionelt lod adskilligt tilbage at ønske foranledigede H. 1881 at E. *Wiinblad blev redaktør. Og nu voksede Social-Demokraten i udbredelse og indflydelse. De første år blev H. voldsomt angrebet af den tids socialistiske opposition „pionisterne“ og „heroldisterne“, som kaldte socialdemokratiets ledere „hørdumrianerne“. Han måtte værge sig med flere sagsanlæg. 1884 indvalgte H. i Kbh.s 9. kreds til medlem af folketinget, og han og P. Holm blev partiets første rigsdagsmænd. 1887 blev H. slået af en højremand, men genvandt kredsen 1890 og beholdt den siden. H. var en bramfri mand, stilfærdig og uden ærgerrighed. Han kunne nok i yngre dage lade sin stentorøst lyde i forsamlinger, men i de senere år deltog han ikke i agitationen, og på rigsdagen talte han sjældent. Han var først og fremmest den socialdemokratiske presses organisator og administrator. På hans forslag over for de kontraherende foreninger i Kbh. og partikongressen 1888 vedtoges en centralisationsplan hvorefter de allerede i Århus, Randers og Ålborg eksisterende partiblade og de i de følgende år i Horsens, senere i Odense, Esbjerg o.fl. byer oprettede sammensluttedes med hovedbladet i Kbh. i en økonomisk og redaktionel enhed, en ordning som muliggjorde at starte og drive blade selv i de mindste byer. På længere sigt udhulede ordningen imidlertid økonomien hos de blade der gik godt, og den var dermed medvirkende til at disse heller ikke kunne klare sig i det lange løb. Efter i nogle år at have kæmpet med et svækket helbred trådte H. 1909 ud af rigsdagen. 1910 gik han af som forretningsfører. □ Træsnit 1892. Pastel af H. C. Vantore, 1907. Mal. af Johs. Glob, 1911 (Socialdemokratiske forbund), gentagelse (dagbladet Aktuelt). Relief af E. Schlüssel (gravstenen). Buste af P. W. Fyhn (Arbejdernes forsamlingsbygn., Kbh.). Fremstillet på E. Saltofts mal., 1934, af socialdemokratiske førere (Forhen Folkets hus, EngHAVEVEJ, Kbh.). Foto.

N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 207–10. C. E. Jensen og Fr. Borgbjerg: Socialdemokratiets årh. 11, 1904. Socialdemokraten 7.6., 11.6. og 12.6.1911. Else Rasmussen i Mænd og meninger i da. socialpolitik, red. Povl Engelstoft og Hans Jensen, 1933 144–61. Ejnar H. Tøn-

nesen: C. H., 1934. Henry Bruun: Den faglige arbejderbevægelse i Danm. indtil år 1900, 1938.

Vagn Dybdahl (Oluf Bertolt)

Hørlück, Anders Dons, 1836–1900, bonde, politiker. * 17.8.1836 i Rurup, Branderup sg., † 4.7.1900 sst., begr. i Branderup. F: gårdejer, lærer og sognefoged Hans H. (1790–1868) og Pauline Dons (1797–1867). ~ 2.7.1863 i Branderup med Adeline Fausbøl, * 10.5.1849 på Mandbjerg, Branderup sg., † 2.4.1887 i Rurup, d. af gårdejer Thomas Nissen F. (1800–77) og Anne Kjestine Ravn (1804–87).

Efter skolegangen i faderens skole kom H. til landbruget og var 1853–54 elev på Rødding højskole. Her vakte hans interesse for landmåling, han uddannedes de følgende år praktisk og teoretisk i dette fag til han 1858 tog landmålereksamen i Flensborg. 1860–61 var han lærer på Rødding højskole, men virkede ellers i disse år som landmåler, også efter 1863 at have overtaget den ene halvdel af sødegården i Rurup. 1867 mistede han retten til landmålerpraksis på grund af edsnægtelse. Hans indsigt som landmåler toges dog stadig på forskellig måde i brug. Han var således 1865 blevet medlem af vandløbskommissionen for de vestlige herreder af Haderslev amt, senere blev han formand for denne for hele amtet, og denne stilling beholdt han til sin død. 1871 blev han medlem af den store boniteringskommission for Haderslev amt hvis arbejde afsluttedes 1878. – I politisk henseende var han H. A. *Krügers håndgangne mand (protestpolitikken). Ved dennes død 1881 var der i vesteregnet stærk stemning for at vælge H. til hans efterfølger som rigsdagsmand, men H. tillagde ikke virksomheden i Berlin så stor betydning at han ønskede at give den sine kræfter. Han lod sig derimod opstille ved landdagsvalget i 1. kreds hvor da modsætningerne mellem edsnægttere og edsafslæggere var så stærk at danskerne splittedes ved valget, og P. *Skau opstilledes mod H. der valgtes og senere genvalgtes 1882 og 1885, men sit sæde i landdagen indtog han ikke, heller ikke efter Hans *Lassens edsafslæggelse 1882. 1888 var edsafslæggerne blev flertal i kredsen, og Gustav *Johannsen valgtes i H.s sted. – Af Haderslev kreds dag var H. medlem fra 1881 og var her vesteramtets kloge og myndige talsmand. Han valgtes ind i vælgerforeningens bestyrelse og var i sine senere år en af de ledende i Bovlund frimenhed. – For sin hjemegn fik H. overordentlig stor betydning. Han solgte 1873 sødegården og købte den større gård Kærgård i Rurup som han drev med stor dygtighed. I kommune og sogn fik han efterhånden næsten alle tillidsposter. Indtil 1875 var han kommuneformand,

men frasagde sig da stillingen idet myndighederne nu afkrævede kommuneforstanderne ed. Ved sin omfattende indsigt såvel i praktiske som i administrative og juridiske forhold, ved sin altid redbonne hjælpsomhed og sin menneskekundskab blev han ikke alene sognekonge, men den meget søgte rådgiver i sager både af offentlig og privat art for hele vesteregnet. □Foto.

L. B. Poulsen i Højskolebl., 1900 1333–38. H. H. H[ansen] i Sprogforen.s almanak, 1901 88–91. J. Jørgensen i Håbets mænd, ved H. Lausten Thomsen og Nic. Svendsen, Flensb. 1923 195–200.

Hans Lund*

Hørlyck, Anders Dons, 1915–81, gårdejer. * 11.11.1915 i Skodborg, † 7.1.1981 sst. F: gårdejer Jens H. (1879–1952, ~ 1° 1907 med Margrethe Bundsgaard, 1883–1909) og Anna Bundsgaard (1892–1973). ~ 27.6.1942 i Vojens (Nustrup k.) med amtsrådsmedlem Helga Gram, * 30.8.1916 i Gabøl, d. af gårdejer, folketingsmedlem Jørgen G. (1887–1961) og Nanna Zachariassen (1889–1964).

H. blev uddannet ved landbruget, og efter ophold på Askov højskole samt Ladelund landbrugsskole overtog han fødegården i 1945. Han blev desuden snart optaget af offentligt arbejde. Således sad han i Skodborg sogneråd 1954–66, blev 1957 medlem af bestyrelsen for Den nord-slesvigske landboforening, og var foreningens formand 1966–78. Samtidig var han medlem af bestyrelsen for Foreningen af jyske landboforeninger og af De samvirkende danske landboforeningers bestyrelse 1963–78 ligesom han var medlem af Landbrugsrådets præsidium 1966–78. En vigtig side af H.s arbejde inden for landbrugets organisationer har været hans indsats for Statens planteavlfsforsøg. 1965–1979 var han formand for Statens planteavlfsudvalg og fik på stilfærdig vis afgørende indflydelse på de dybtgående strukturændringer forsøgsvirksomheden har gennemgået i denne periode. I samme egenskab bidrog H. konstruktivt til udviklingen inden for Landbrugets samråd for forskning og forsøg hvor han i en periode var medlem af forretningsudvalget. H. har endvidere beklædt en lang række tillidsposter inden for landbruget, herunder medlem af bestyrelsen for andelsslagteriet Kolding fra 1963, bestyrelsen for Norsk Hydro Danmark fra 1964 og bestyrelsesrådet for Det kgl. danske landhusholdningsselskab fra 1959.

En anden side af H.s indsats var knyttet til det nationale arbejde i den sønderjydske landsdel og arbejdet for danskheden i Sydslesvig. Han var medlem af Grønseforeningens landbrugsudvalg 1950–66 og var en periode formand for Røhsminde. – R. 1978.

Carl Thomsen

Hørlyk, Lucie, 1870–1912, forfatter. * 18.2.1870 i Brøns, † 12.9.1912 på Frbg., begr. sst. F: højskoleforstander, senere sognepræst, provst L. *Koch (1837–1917) og Caroline H. Winding (1841–1922). ~ 2.2.1892 i Kbh. (Stefans) med politiassistent, senere guvernementsfuldmægtig Simon Severin Jensen H., * 11.7.1866 i Kobbersholt, † 23.2.1903 i Frederikssted på St. Croix, s. af gårdejer Jens Karstensen Hørlyck (1834–68) og Juliane Frederikke Christence Sørensen (1843–69). – Søster til Hans *Koch og Anna *Koch Schiøler.

H. var født ind i et præste- og højskolemiljø; hendes forfatterskab bærer dog præg af oplevelser som hun hentede fjernet fra Danmark. En tidligt udviklet tuberkulose sendte hende på rejser til Korsika og Schweiz. I 1892 blev hun gift med guvernementsfuldmægtig Simon Hørlyck og drog med ham til Dansk Vestindien. Efter hans død rejste hun tilbage til Danmark med sine to sønner. I en årrække delte hun husholdning med søsteren Anna Koch Schiøler og hendes mand musikeren Axel Schiøler, men da hendes indtægter tillod det etablerede hun sig for sig selv.

Allerede som 13-årig havde H. forsøgt sig i dramatiske og lyriske genrer. Som enke genoptog hun sin skribentvirksomhed for at skaffe et levebrød for sig selv og sine sønner. I 1902 havde hun fået novellen *Hun var hvid* offentliggjort i Tilskueren (senere genoptrykt i samlingen *Sommer*, 1910). Den giver et øjebliksbillede af race-modsætningerne på St. Croix. Både novellesamlingen *Under Tropesol*, 1907 og de to romaner *Fra Generalguvernørens Dage*, 1908 og *Den gamle Plantage*, 1909 har, som det fremgår af titlerne, Vestindien som skueplads. *Fra Generalguvernørens Dage* beskriver et slaveoprør og er temmelig tvetydig i sin stillingtagen. Den gamle Plantage er en slægtsroman uden klar komposition. H.s vestindiske forfatterskab bærer i nogen grad præg af at være blevet til under materielt pres; det er undertiden sjusket og skrevet med henblik på afsætning. Det trivielle er også tydeligt i *Grevinde Mirandas Oplevelser* I–II, 1909, udgivet under pseudonymet Eleonora Casa Bianca. De er henlagt til en sydeuropæisk, farverig sfære hvor lidenskaberne bølger.

Hovedværket i forfatterskabet er *Meta Hauch*, 1911 og fortsættelsen *Meta Linde, født Hauch*, 1913 hvoraf H. kun nåede at skrive de første 117 sider inden sin død, mens resten er konstrueret af søsteren på basis af notater. Det er en ung kvindes udviklingsroman. Dobbeltromanen beskriver udmærket en ung, naiv kvindes møde med tilværelsens mange muligheder og modsætninger og med tidens politiske og ideologiske strømninger, og viser at H. havde et betydeligt

Hørluk, Lucie

mere gennemreflekteret forhold til sin samtid end det der fremgår af de vestindiske bøger. □Foto.

L. H.: Minde-udg. 1–111, 1912–13. – [Helge Rode] i Ill. tid. 22.9.1912. R. Kjer-Petersen i Hovedstaden 18.12.s.å. L. Koch: L. H. En levnedstegn. delvis i selvbiografi, 1913.

Susanne Fabricius

Hørner [‘hør’nær], **Johan**, 1711–63, maler. * 28. 1.1711 i Edebo i Roslagen, Sverige, † 4.3.1763 i Kbh. (Petri). F: pastor Nils Petrus H. (ca. 1670–1721) og Elisabeth (Lisa) Tibelia (ca. 1689–1766). ~ 24.4.1737 i Kbh. (Petri) med Christine Wass, * ca. 1714, begr. 14.8.1758 i Kbh. (Petri). Efter skolegang i Sigtuna kom H. 1728 i malerlære hos J. H. Scheffel i Stockholm. August 1735 besluttede han sig til at søge sin lykke i det fremmede og rejste ud med sin læremesters bedste anbefalinger. Som den første blandt en række svenske malere fra denne periode slog H. sig ned i København hvor han etablerede sig som maler, såvel af portrætter som af genremalerier og stilleben. Fra hans første år i Danmark kendes kun få værker; tidligst synes at være det nu forsvundne portræt af *Peder Nielsen Horrebøw* fra 1746 (stukket 1759 af Chevillet). Når hans virksomhed i denne periode tilsyneladende er begrænset kan det hænge sammen med, at H. nogle år måtte forlade København på grund af sine pietistiske sympatier. Trods en omfattende produktion, ofte af høj kvalitet, opnåede H. aldrig den samme anseelse og sociale position som landsmanden C. G. *Pilo, men levede en tilbagetrukket tilværelse i beskedne kår. Hoffet synes kun i ringe omfang at have benyttet ham. 1753–56 betalte han af partikulærkammeret for 16 kabinetsstykker og 1761 for portrætter af prinsesserne *Wilhelmine Caroline* og *Louise* (begge Vemmetofte). Herudover kendes kun få portrætter af kongelige (*prinsesse Louise*, 1744 (Gavnø), *Frederik V* og *dronning Louise*, 1746 (Fr.borg), *prinsesse Sophie Hedvig* (Fr.borg)). Langt vigtigere var bestillinger fra adelen og især fra medlemmer af borgerskabet (*Fr. Rostgaard*, 1741 (universitetsbiblioteket), *Chr. H. Warnstedt*, ca. 1742, *Fr. Chr. von Bracht*, 1742 og hustruen *Dorothea Elisabeth*, *Hans Brorson*, 1756 og *Hans Egede* (alle Fr.borg), *Abraham Peltz familie*, 1758–59 (Skt. Petri kirkekollegium), *Johanne Fosie*, 1758 og ægtemanden *Jens Westengaard*, ca. 1758). Med familien Fosie synes H. også at have plejet venskabelig omgang; han udførte en tegning af et atelierinteriør til Johanne *Fosies stambog og ejede en af hendes landskabsakvareller. Selv kopierede Johanne Fosie genrebilleder af H. Med

deres lyse farveholdning og den undertiden næsten uahæmmede brug af stærke lokalfarver bringer H.s portrætter i 1740erne nye impulser til dansk malerkunst der hidtil havde været domineret af J. S. *Wahls portrætstil med dens forkærlighed for en tung, mørkstemt kolorit. Den brogede farveskala hos H. viger i 1750erne for et mere behersket og gennemarbejdet tonemaleri, formentlig under indflydelse fra Pilo. Størst værdi har H.s portrætter dog i kraft af deres stilfærdige og indtrængende personkarakteristik. Som maler af genrebilleder og stilleben lader hans betydning sig vanskeligere vurdere; kun en ringe del af hans anselige produktion kendes idag. H. dyrkede især anstyttykket, sikkert inspireret af 1600-tals malere som Godfried Schalcken, Gerrit Dou eller Wolfgang Heimbach. De bevarede interiører i kunstig belysning viser ikke alene folkelivsfremstillinger (interiør af en smedje), men også mere intime familiescener der bringer Balthasar *Denner eller en samtidig maler som J. B. S. Chardin i erindring (interiør med fire mænd omkring et bord; interiør med kunstneren foran portrætter af Frederik V og Juliane Marie, 1753; en pendant af sovekammerinteriør med ægtepar (kunstneren og hans hustru?) kendes gennem kopi af Johanne Fosie). □Malet selvportræt.

Gustaf Valby i Tidskr. för konstvetenskap V, Lund 1920 91–98. Chr. Elling: Rokokoens portrætmaleri, 1935 20–23. Samme i Kunstmuseets årsskr. XXIV, 1937 46–55. Samme sst. XXIX, 1942 1–12. Bo G. Wennberg: Svenska målare i Danmark under 1700-talet, Lund 1940. P. Gammelbo i Konsthist. t. XXXIV, Sth. 1965 73–87. Tove Clemmensen i Nationalmuseets arbejdsmark, 1968 93–99.

Birgitte Bøggild Johannsen

Hørring, **Hugo Egmont**, 1842–1909, minister. * 17.8.1842 i Kbh. (Helligg.), † 13.2.1909 sst., begr. sst. (Garn.). F: urtekræmmer Fredrik Barfred H. (1799–1880) og Laura Erslev (1808–88). ~ 1° 20.5.1873 i Kbh. (Frels.) med Vilhelmine Sophie Møller, * 13.9.1838 i Kbh. (Trin.), † 7.4.1874 sst. (Trin.), d. af urtekræmmer August Vilhelm M. (1810–62) og Johanne Petrine Boldt (1814–63). ~ 2° 21.3.1884 i Kbh. (Garn.) med Emma Petrea Louise Ryberg, * 16.8.1851 i Kbh. (Petri), † 16.9.1920 sst. (Johs.), d. af handelsfuldmægtig, graver ved Petri k. Johan Peter R. (1802–76) og Anna Cathrine Smith (1819–81). H. blev student fra Borgerdydskolen på Christianshavn 1860 og cand.jur. 1868. Efter en tid som sagførerfuldmægtig ansattes han i indenrigsministeriet 1874, blev fuldmægtig 1880 og direktør for Den kgl. grønlandske handel 1882. Indenrigsminister H. P. *Ingerslev hentede ham 1889

tilbage til indenrigsministeriet som departementschef, og da offentlige arbejder jan. 1894 udskiltes fra indenrigsministeriet som særligt ministerium under Ingerslev blev H. indenrigsminister i J. B. S. Estrups regering. Han fortsatte på denne post i regeringen Reedtz-Thott 1894–97 og gennemførte 1894–95 med støtte fra Frede "Bojsens forligsgruppe en revision af valgkredsinddelingen så de voksende bysamfund fik en rimeligere repræsentation. H. selv søgte valg i den nyoprettede Valbykreds, men blev slået af hørupperen Herman "Bing. H. der var anset for en af centraladministrationens dygtigste folk befæstede sit ry for saglighed og intelligens og udviklede sig som parlamentarisk taler i sin minister-tid under T. Reedtz-Thott. Da han tillige var værdsat af Christian IX blev regeringsdannelsen overdraget ham efter Reedtz-Thotts afgang. H. var siden 1865 den første konseilspræsident der ikke var godsejer, og flertallet af hans ministre var som han selv embedsmænd. Estrup fandt da også at regeringen burde have haft flere gods-jere som ministre. Den åbning over for venstre der lå i ministeriets sammensætning modvirkede H. selv da han på et spørgsmål fra J. C. "Christensen nægtede at forny Reedtz-Thotts erklæring om at ministeriet ville anse sin mission for endt hvis der opstod en uløselig finanslov-konflikt.

H. havde trods al sin dygtighed ikke politisk ind-sigt og situationsfornemmelse. Hvad han måske vandt af goodwill i det yderste højre satte han til over for venstre der benyttede sit flertal i folke-tinget til at udsulte regeringen. Som finansud-valgsformand tog J. C. Christensen alle de bevil-linger det var muligt at få, men nægtede at bi-drage til nye indtægter til statskassen. Da H. un-der den spansk-amerikanske krig sommeren 1898 i ugrundet frygt for engelsk-russiske forvik-linger tog en provisorisk bevilling til ammunition og udbedring af søforterne erklærede J. C. Christensen at hvis det provisoriske beløb blev optaget på statsbudgettet ville venstre anse det for forfatningsbrud, men da statsregnskabet fore-lå var ministeriet fratrådt. De væsentligste lov-givningsarbejder under H.s regering var den første udstykningslov, en forbedret folkeskolelov og den gifte kvindes formueretlige ligestilling med manden, alle gennemført 1899, og loven om ulykkesforsikring af arbejdere 1898, men tidens største politiske problem, en skatte- og toldre-form kom H. ingen vegne med. Folketinget ved-tog da på egne vegne at nedsætte en skattekom-mission til overvejelse af reformen, og 27.4.1900 gik ministeriet af. I H.s ministertid optog en kreds omkring G. A. "Hagemann planerne om salg af de dansk-vestindiske øer til USA. Som

privatkommissærer for kredsen optrådte dansk-amerikaneren Niels "Grøn og søofficeren Walter "Christmas der var stillet 10 pct. af salgssummen i udsigt til bestikelse og provision. H. var indiv-et i planerne og havde givet et halvt løfte om at forelægge de 10 pct. vederlag for de bevilgende myndigheder hvis salget gik i orden. Da Christ-mas' mission mislykkedes og New York Times drog hele affæren frem kastedes der i USA skyg-ge over H. Det rystede dog ikke hans anseelse herhjemme alvorligt. Han deltog ikke i politik efter regeringens afgang, men føjede til direktør-posten for det Classenske Fideikommiss fra 1896 stillingerne som ordensskattemester 1905 og for-mand og direktør for Kongeriget Danmarks Hy-potekbank 1906. Endvidere var han eksekutor i Christian IXs bo. – En søn var Johannes H., 1874–1954, borgmester i Viborg 1922–32 og præs-ident for Vestre landsret 1932–44. – Gehejme-etatsråd 1900. – R. 1883. DM. 1888. K.² 1892. K.¹ 1895. S.K. 1898. □Træsnit 1897 efter foto. Afbil-det på satirisk tegn. 1900. Foto.

Betænkning afgiven af den 1916 nedsatte rigsdagskom-mission ang. de dansk-vestind. øer, 1916. – Jacob Ers-lev. Et mindeskrift, 1904 60f (slægten). Nationaltid. 14.2. og 15.2.1909. Berl. tid. 15.2.s.å. K.n. Fabricius: Re-gensen gennem hundrede år, 1923–25 219–23. V. Sjø-qvist: Peter Vedel II, 1962. Vagn Dybdahl: Partier og erhverv, 1969.

Helge Larsen

Hørup, Ellen Gunhilde, 1871–1953, journalist, forfatter. * 29.12.1871 i Kbh., † 25.3.1953 sst., begr. i Gentofte. F: redaktør Viggo "H. (1841–1902) og Emma A. Holmsted (1836–1923). ~ 10.9.1896 i Gentofte med direktør Vilhelm "Nielsen, * 14.11.1869 i Kerteminde, † 9.3.1964 i Kbh., s. af fuldmægtig, senere kæmner Anders Rudolph N. (1840–1909) og Vilhelmine Adol-phine Worsøe (1836–1920). Ægteskabet opløst. H. blev student 1890, privat dimitteret, og ud-dannedes som tandlæge i Kbh. og Paris, men praktiserede aldrig. Stærkt præget af sit hjem-s frisind og radikalisme blev hun tidligt forkæm-per for kvindefrigørelsen og udfordrede borger-skabet ved åbenlyse brud på dets normer for un-ge pigers anstændighed og blev et ideal for halv-femsernes unge. Hun var „den mest kvindelige unge Kvinde man kunde se for sine Øjne. Med det sødeste, mildeste Smil. Vi vidste ikke andet om hende, end at hun havde kørt på høj Veloci-pede paa Landevejen, og at hun røg Cigaretter, naar det passede hende. Maaske var det sandt, maaske var det Løgn. Men hvor det frydede os, og hvor det heppede os op!“ (Edith Rode). Hun var gennem sin far knyttet til Politiken og sad i bladets bestyrelse 1933–49. Sit medarbejderskab

Hørup, Ellen

ved bladet indledte hun der var meget sprogkyn- dig med at oversætte engelske og franske roma- ner til dets føljeton. 1927 dukkede hendes navn for første gang op i Politikens kronik, og hun blev en af bladets flittigste kronikører med ialt 183 kronikker, den sidste halvanden måned før hendes død. Den handlede om Po-slettens forar- mede bønder og stemte overens med hendes ka- rakteristik af sig selv: Jeg har aldrig skrevet om andre end dem der ingen ret har! Som i sin ung- dom udfordrede hun, nu ikke et bigot borger- skab, men magthavere, undertrykkere og udbyt- tere. Hendes inspirerende forbilleder var Albert Schweitzer fordi han på sit hospital i Lambarene behandlede de sorte som sine ligemænd, den skotske pædagog A. S. Neill hvis Summerhill skoles pædagogiske principper om frihed i op- dragelsen og respekt for barnets individualitet hun beejstredes for, og Indiens Mahatma Gandhi. Hun besøgte Indien to gange, sad bog- stavelig talt ved Gandhis fødder og lærte hans livsvisdom som hun så i det ene ord fred, fred mellem racer, religioner, klasser, kaster og natio- ner. Hun skildrede sine indtryk i *Gandhis Indien*, 1931, med et dokumenteret, men alligevel noget ensidigt angreb på engelsk kolonipolitik og de- monstrerede sin tilslutning til hans passive mod- stand og ulydighedskampagne ved 1931 at følge ham og hans kampagnes symboler, spinderok- ken og geden, til konference i London. 1932–38 var hun honorær sekretær i International Com- mittee for India.

Efter første verdenskrig satte H. sit håb til Folke- forbundet og havde nogle år fast bopæl i Genève, men forbundets magtesløshed over for nazis- mens og fascismens aggressioner skuffede hende dybt, og i 1930erne førte hun en ufortrøden kamp mod militarismen og den truende krig i kronikker og taler der udgør væsentlige dele af *Magtens Vej*, 1936, *Politik og Krig*, 1937, *Hvorfor faar vi Krig?*, 1938, og *Hvordan Freden reddes*, 1939. H.s interesse for børns opvækst viste sig på den lidt usædvanlige måde at hun oversatte H. C. Andersens eventyr til italiensk til brug i den italienske folkeskole, vel for at mildne lidt på dens strenge karakter, men langt mere direkte gik hun til værks i Danmark. Hun støttede op- rettelsen af og var formand for Forældrebladets feriekoloni for forsømte børn fra Kbh., og under besættelsen der skabte hindringer for en del af hendes aktivitet kastede hun sig ud i en heftig kritik af den danske børneforsorg. En kritik af en forstander på et fredshjem indbragte hende bøde og erstatning for ærerørige angreb, og hen- des hjælp til et par drenge der var flygtet fra Bråskovgård, og som stjal fra hende medførte hoverende artikler over hendes blåøjethed og en

bøde på 5 000 kr. for at have hjulpet de undveg- ne. Det slog hende ikke ud. Til Berl. Aftenavis sagde hun 2.1.1945: „Hvordan skulle de (drenge- ne) blive anderledes. Den ældste af dem havde været 9 år under børneværnet. De ser aldrig pen- ge, de ser aldrig det andet køn. På den måde kan man ikke blive egnet til at leve ude blandt andre. Derfor kæmper jeg mod alle børneværnets møganstalter og det elendige system som hjem- mene drives efter“. – 1946 udsendte H. kronik- samlingen *Der er kun én Krig* der gav et tilbage- blik over hendes syn på mellemkrigstidens stor- politik, og 1949 *Kapitalisme, kommunisme og krig*. Økonomiske og politiske magthavere var krigens anstiftere. Freden kunne kun reddes af folkene, af dem krigen gik ud over. Hun havde den glæde at Indien blev selvstændigt og ind- trådte i bestyrelsen for den nystiftede Dansk-in- disk forening 1948. Men det tyndede ud i hendes vennekreds. Hun var skånselsløs over for dem der ikke fulgte med i den ensidighed hun fandt nødvendig at betjene sig af i sin agitation. Hen- des modstandere kunne forarges over hendes en- sidighed som de fandt grænsende til fanatisme, men hendes motivers renhed betvivledes ikke. Bag det ungdommens blide smil hun bevarede til det sidste lå den sindets harmoni som fulgte af hendes kompromisløse holdning over for alt hvad hun fandt var uret.

Vald. Koppel: Af Politikens hist. I–II, 1946. Edith Ro- de: Der var engang, 1951. Anker Kirkeby i Politiken 26.3.1953. Berl. tid. s.d.

Helge Larsen

Hørup, Viggo Lauritz Bentheim, 1841–1902, poli- tiker, redaktør. * 22.5.1841 i Torpmagle, Torup sg., Halsnæs, † 15.2.1902 i Kbh., urne på Gentof- te kgd. F: lærer Frederik Bendtsen H. (1811–1905) og Emilie Julie Drachmann (1806–1900). ~ 18.7.1868 i Kbh. (Frue) med overlærer ved De forenede kirkeskoler Emma Augusta Holmsted, * 3.8.1836 i Kbh. (Garn.), † 22.9.1923 sst., d. af gymnastiklærer ved hæren, senere kap- tajn Jonas Ferdinand H. (1810–66) og Amalie Drachmann (1802–78). – Far til Ellen *H. H. voksede op på landet indtil han 1853 som tolvårig blev sendt til Kbh. for at gå i latinskole. Hans far var en rationalistisk indstillet landsby- skolelærer på Halsnæs og stammede fra en sjæl- landsk lærerslægt. Moderen var søster til lægen A. G. *Drachmann. Sammen indtog de en socialt fremskudt plads i sognet, og faderen var i en år- række valgt af bønderne som sognerådsfor- mand. Overflytningen til Kbh. var en rystende oplevelse for H. Han boede „hos gode Menne- sker for halv Betaling“ og tilbragte fire ensomme år i von Westens institut som han hadede. Selv

har han siden tillagt de bitre oplevelser afgørende betydning. 1857 blev han optaget på Metropolitan-skolen hvor han faldt bedre til. Især fik dansklæreren, Kr. Arentzen, betydning for ham. Sammen med vennen Julius Petersen (1840–1912) og fætterten Holger Drachmann indtog han en særstilling blandt Arentzens tidligere elever og unge venner. Arentzen bekræftede ham i hans had til det nationalliberale Kbh. og introducerede ham til de historiske og litterære mønstre i forhold til hvilke han i 60erne og først i 70erne forstod og digterisk tolkede sin egen eksistens. Efter filosofikum begyndte H. 1862 at studere jura, og samme år forlovede han sig med kusinen der var fem år ældre end han og selverhvervende lærerinde. Hans breve viser at han efter en usikker og søgende periode, præget af storhedsdrømme og nederlagsangst, nu mente at kunne falde til ro i en almindelig tilværelse i samlivet med hende. Fra 1864 boede han på Regensen hvor han passede sine studier og roste sig af sin evne „til at holde stimerne borte“. 1867 blev han kandidat, og efter et sabbatår som han tilbragte hos A. G. Drachmann med at læse og digte, giftede han sig med Emma og flyttede ind på hendes kvist over De forenede kirkeskolars bygning. Selv da undlod han trods sin fine I. karakter at søge embede og nøjedes med at manuducere til dansk-juridisk eksamen. Derimod skrev han fortsat digte i tidens guldalderepigoniske stil, men med et modernistisk indhold der minder om J. P. Jacobsens og tildels Georg Brandes' ungdomsdigtning fra samme tid. Og så læste han Søren Kierkegaard og Heinrich Heine. Som led i et eksistentielt opbrud besluttede han at søge valg til folketinget på sin hjemegn i Frederiksværkkredsen, og kort efter brød han med de ægteskabelige hensyn og indledte et forhold til kusinen Henriette Steen. Under valgkampagnen 1872 fik han støtte af det forenede venstre til hvis rationalistiske fløj med J. A. Hansen han sluttede sig. Hans modkandidat, P. E. Olsen, tilhørte det nationale venstre, og valgkampen kom væsentligst til at stå om hvad det ville sige at være venstremand. H. hævdede at det var et spørgsmål om at blive anerkendt som kandidat af det forenede venstre. I sit valgprogram gjorde han sig til talsmand for „det maadeholdne Fremskridt“ og „Ligevægten mellem Partierne“. I modsætning til den herskende nationale ideologi, som så fremskridtets drivkraft i folkets idealisme og i dets valgte talsmænds uegennyttige og kompetente varetagelse af nationens fællesinteresse, så han fremskridtet som resultat af en forfatningsmæssig institutionaliseret strid mellem modsat rettede politiske partier, repræsenteret i henholdsvis folke- og landsting.

Det mådeholdne fremskridt ville blive sikret hvis folkepartiet fik flertal i folketinget, dels fordi landstinget først da ville få sin rette forfatningsmæssige funktion som prøvende og sinkende instans, og dels fordi folkepartiet var et stort og derfor realitetsbetonet parti i modsætning til socialistiske og nationalistiske hedsporere. I dette program fastslog han to bærende principper for sin senere politiske virksomhed: politisk realisme og et konstitutionelt perspektiv inden for hvilket samfundsmæssige konflikter kunne udkæmpes i fremskridtets tjeneste. Ved valget 20.9. tabte han imidlertid stort.

Efter venstres valgsejr 1872 ønskede partiet at vinde indpas i Kbh. 10.9.1873 stiftedes på P. Chr. Zahles initiativ en klub, Onsdagsforeningen. Den skulle dels være mødested for det lille københavnske venstre og dels tjene til støtte for et planlagt venstreblad i hovedstaden. H. var formand for Onsdagsforeningen fra dens stiftelse til 6.1.1875. Partiets nye fællesorgan Morgenbladet udkom fra 1.10.1873 med N. J. Larsen, der var C. Bergs mand, som redaktør og H. som udenrigspolitisk medarbejder. Men H. fik tidligt lejlighed til at vise sine evner også på det indenrigspolitiske felt. En særlig genre tog han op i sine føljetoner „under stregen“ hvor han under forskellige mærker gjorde spas med autoriteterne på en måde som vakte opsigt. Arbejdet bragte ham i forbindelse med partiets øvrige ledere, specielt Berg. Ved venstres første splittelse 14.5.1875 var det afgørende for H.s position at Berg stod sammen med J. A. Hansen blandt de 22 folketingsmænd som undsagde de 30s overenskomst med landstinget om finansloven. Bag splittelsen lå en dyb holdningsmæssig modsætning mellem dem der som de fleste inden for den grundtvigianske fløj af partiet i grunden delte de nationalliberale nationale helhedssyn og blot fordrede hensyn til venstres synspunkter, og dem der som H. lagde vægten på vælgerbefolkningens politisering og partiets indre styrkelse. H. fik frie hænder til at svinge svøben over partiet i Morgenbladet, og om sommeren deltog han med N. J. Larsen i Bergs og J. A. Hansens jyske agitationstogt mod de 30. For H. var det et politisk hovedmotiv i de følgende år at hindre et moderat forlig „henover midten“ mellem den grundtvigianske fløj af venstre og de gamle nationalliberale i højre. Kulturpolitisk søgte han at knytte den lille, men voksende kreds af fritænkerne til Morgenbladet og venstre. For Berg og Larsen var dette ønskeligt for så vidt som det vandt bladet indpas i Kbh., men det var problematisk i forhold til holderne på landet og for bladets status som fællesorgan for det samlede parti. Larsen prøvede derfor at afbalancere denne linje i

Hørup, Viggo

bladet med en tilsvarende grundtvigiansk. Ansættelsen af Edv. Brandes som teateranmelder fra efterårssæsonen 1875 prægede bladet i afgjort fritænkerisk retning, og i januar 1876 desavouerede Larsen H. for en anti-grundtvigiansk anmeldelse som denne havde antaget. Da H. truede med at forlade bladet var hans position stærk nok til at gennemtvinge et krav om at blive ligestillet med Larsen m.h.t. indtægt og indflydelse. 10.3. blev han valgt til folketinget i Køgekredsen, og kort efter udpegedes han af partiet til folketingets anklager i de forestående rigsretssager mod de tidligere nationalliberale ministre C. C. Hall og A. F. Krieger. J. A. Hansens politiske stilling var på det tidspunkt stærkt svækket. Ikke blot de 30 fra sommerens konflikt, men også Berg og Morgenbladet modarbejdede hans forsøg på gennem Onsdagsforeningen at styrke sin stilling i Kbh. Han blev beskyldt for at fraturnisere med socialisterne, og på en ekstraordinær generalforsamling i foreningen hvor H. førte ordet kom det til et brud idet Morgenbladfraktionen på 27 medlemmer, den såkaldte „intelligens“, trådte ud. I efteråret oprettede H. dagbladet Østsjællands Folkeblad i sin valgkreds med den unge typograf Søren Svarre som redaktør. Det blev med tiden et af venstres mest ansete provinsblade, men selv skrev H. så godt som intet i det.

Først rigsretssagerne i foråret og sommeren 1877 gjorde H. kendt uden for de snævre partikredse. At venstre tabte sagen var på forhånd givet således som rigsretten var sammensat, men H.s aktorat aftvang selv modstanderne en vis respekt. På det kulturpolitiske felt led han imidlertid et nederlag. Under indtryk af provisoriet 12.4.1877 valgte Berg at opgive alliancen med fritænkerne i Morgenbladet for at imødekomme partiets moderate fløj. Edv. Brandes gik af, og H. blev afskediget som redaktionel medarbejder selv om han fortsat dækkede rigsretssagen og skrev om politiske emner. Men fraktionsstridens genoplussen i efteråret 1877 bragte ham frem som Bergs nærmeste partifælle. Han skrev de politiske ledere i Morgenbladet forud for og efter forliget 8.11.1877. Taktikken gik ud på at lade forhandlerne løbe linen ud for så bagefter at sprænge dem ud af partiet og slå dem ved valgene. 14.3.1878 dannede Berg og H. partiet folketingets venstre, og om sommeren agiterede de i Jylland mod de moderate og forliget. Det politiske skisma gjorde det muligt påny at henvende sig til københavnernes. Ved en fest for Bj. Bjørnson 3.11. genoptoges forbindelsen med fritænkerne, og 30.12. udfordrede lederne af folketingets venstre de nationalliberale i selve Kbh. på et offentligt møde hvor H. udtalte de ofte citerede ord:

„Ingen over og ingen ved Siden af Folketinget“. Valget 3.1.1879 blev holdt efter devisen: hellere en estrupper end en moderat, og denne politik blev videreført ved at partiet indtog rollen som forhandlingsvillig mindretalsopposition. Med kultusminister J. C. H. Fischer forhandlede der om et ekstraordinært docentur til Georg Brandes og om et lønningstillæg til de lavere embedsmænd, og med krigsminister Wilhelm Kauffmann om kanoner til Kbh.s søforsvar. Denne taktisk bestemte handlen med venstres mærkesager førte imidlertid til sprængning 13.6. af folketingets venstre, og det var ingen let opgave for Berg og H. under sommerens jyske agitationsrejse at forsvare deres politik. På rigsdagen blev den kuldkastet da J. B. S. Estrup i sommeren 1880 valgte at spille venstregrupperne ud mod hinanden ved at modtage de moderates tilbud om en hærlovsrevision fremfor Bergs. H. hindrede Berg i at tilslutte sig forliget, og sammen måtte de se forhandlingsinitiativet gå over til de moderate. Alliancen med fritænkerne fuldførtes med Edv. Brandes' valg på Langeland 22.9.1880 og med kontrakten om Morgenbladets reorganisering 19.12. Ved denne blev H. uafstættelig medbestyrer af bladet sammen med Berg og Edv. Brandes for en treårig periode fra 1.1.1881.

De to opløsningsvalg i foråret og sommeren 1880 gjorde en ende på de moderates forhandlingspolitik. For H. var dette en heldig politisk konstellation fordi den tvang de moderate ind i en fælles protestpolitik, mens han i Morgenbladet frit kunne udfolde sin kulturpolitik. Målet var at dele navnlig den københavnske opinion. Helst havde han set at Estrup allerede i 1882 havde sprængt forfatningen. Og majforliget hvor grundtvigianerne og de gamle nationalliberale nok en gang fandt sammen og reddede finansloven var et nederlag for ham, selvom han udadtil måtte tage hensyn til Berg der ønskede forliget. Konflikten mellem dem gjaldt spørgsmålet om venstre skulle udnytte splittelsen i højre til at søge Estrup fjernet og vinde indflydelse på et kommende nationalliberalt ledet ministerium, eller om den igangværende polariseringsproces skulle fortsættes trods venstres åbenbare afmagt. Til held for H. turde de nationalliberale imidlertid lige så lidt nu som i 1877 træde åbent op mod Estrup, og grundtvigianerne blev på ny tvunget over i protestpolitikken. Men mens samarbejdet i venstre fortsattes på rigsdagen og på folkemøder ude i landet skærpedes konflikten på Morgenbladet med Berg. I foråret 1883 indledte H. sin kampagne mod forsvarsbevægelsen i bladet, og 29.3. holdt han sin berømte „Hvad skal det nytte?“-tale i folketinget. Hermed placerede han sig ikke blot modsat højre, men udskilte sig også

på et afgørende punkt fra venstres flertal. For Berg blev det et valg mellem enten helt at tilslutte sig de radikale eller tage det politiske ansvar for et brud med dem. Han valgte ikke overraskende det sidste. Ved fristens udløb 15.12. op-sagde han på ejernes vegne kontrakten om Morgenbladet der fra 1.1.1884 lededes af ham og Frede Bojsen. Da de senere efter venstres store valgsejr 25.6.1884 dannede gruppen det danske venstre stod H. som leder af et radikalt parti, de såkaldte europæere. Og denne venstreretning havde sit eget københavnske organ idet H. med støtte af Edv. Brandes og Herman Bing 1.10. havde oprettet dagbladet Politiken. Venstre var hermed for alvor delt, og journalister og anmeldere måtte tage stilling til om de ville skrive i Morgenbladet eller Politiken. Det styrkede H.s position at det var Berg der havde brudt med ham, og da det i foråret 1885 trak op til ny konflikt om finansloven turde de andre venstrefø-
 re ikke tage ansvaret for et forlig udenom ham. H. ønskede provisoriet som middel til at tvinge venstre sammen under radikal ledelse og til at radikaliserer vælgerbefolkningen. Valget 25.6.1884 havde delt den københavnske opinion, provisorium og fæstning skulle knyttes tæt sammen i agitationen for at uddybe skellet og i det lange løb undergrave ministeriets vælgertilslutning. Som venstres øvrige ledere stemte H. agitationen højt for og umiddelbart efter provisoriets udstedelse 1.4.1885, men han slog tidligt over i en nøgternt ræsonnerende tone i sine politiske ledere. Det var imod hans vilje at venstre i den følgende samling nægtede finanslovens overgang til anden behandling, selvom han var nødt til at følge trop.

Kredse i venstre og højre ønskede at komme ud af den forfatningsmæssigt uregelmæssige tilstand. Mens Sofus Høgsbro og Frede Bojsen fra de moderate optog kontakt med de gamle nationalliberale om et nationalkonservativt forlig forhandlede H. og grev J. L. Holstein-Ledreborg hemmeligt med de såkaldte „unge grever“ i landstinget om en forfatningsmæssig forståelse i oktoberforeningens ånd. Grundlaget herfor skulle være venstres opgivelse af kravet om folketingsparlamentarisme og anerkendelse af tingenes ligeberettigelse. Til gengæld skulle ministeriet gå af. En sådan forståelse af forfatningen forudsatte et samarbejde mellem ministeriet og de to ting, og dette kunne opnås hvis regeringen kunne regne med støtte hos godsejerfløjen i landstinget og hos et flertal af venstre i folketin-
 get. Københavns befæstning ville på denne måde glide ud, og de hidtil rådende ideologiske modsætninger blive trængt i baggrunden af de økonomisk-sociale spørgsmål. Målet var en real-

politisk funderet forfatningsmæssig praksis i lighed med den H. og Berg havde søgt at virkeliggøre 1879–80. 5.2.1886 forelå Estrups vilkår, men kort efter sprang han fra forliget. Forsøget blev gentaget både i 1887 og 1888, og der er således tale om en fastholdt linje i H.s politik i disse år. I 1887 førte de hemmelige underhandlinger til Bergs faktiske udtræden af det nu atter forenede venstre, og da Bojsen ikke kunne godtage resultatet som grundlag for videre forhandling skiftede H. taktik. Han havde opereret med to alternative strategier: dels venstres officielle oppositionelle forhandlingspolitik som ville lægge ansvaret for forfatningskampen over på højre, dels muligheden for ved hemmelige forhandlinger at sætte fæstningstilhængerne og det moderate centrum af nationalkonservativ observans i begge partier uden for politisk indflydelse. Bojsens afslag tvang ham til at sætte trumf på. I sommeren og efteråret 1887 gav han Georg Brandes spalteplads i Politiken for dennes indlæg i den såkaldte sædelighedsdebat, og 1.10. tog han selv i en signeret artikel til orde mod C. Hostrup i samme sag. Den kulturpolitiske frontstilling mod grundtvigianerne blev herved skærpet. Og 21.11. forpligtede han sig for første gang offentligt på oktoberforeningspolitikken med artiklen *Smør*. Grundlaget herfor var en stærk agrarprotektionistisk strømning i landbruget. Ved at kræve „rent land“ : forbud mod margarineproduktion i Danmark slog han ind på en markant interessepolitik til fordel for det større landbrug. Den efterfølgende smørkampagne truede de moderate i deres kredse og højres enhed. Igen valgte Estrup at spille venstregrupperne ud mod hinanden. Han kuede godsejeroppositionen og indgik forlig med de moderate om en margarinelov i marts 1888. Umiddelbart efter strandede også det siden meget omtalte påskeforlig om finansloven. Fra en tilbagetrukket position havde H. været villig til at strække sig meget vidt for trods alt at redde forliget, men da Bojsen og Høgsbro nægtede at anbefale det stemte også H. imod det ved et partibestyrelsesmøde 1.4. Nederlaget var det hidtil alvorligste i H.s politiske karriere. Hans agrarprotektionistiske politik 1887–88 havde belastet forholdet til de liberale københavnere og til socialdemokratiet. Og Berg og de moderate beskyldte ham – med rette – for at have stået bag det mislykkede påskeforlig der havde indeholdt en bevilling på otte mio. til Kbh.s befæstning. Ved rigsdagens sammentræden i oktober 1888 blev han end ikke valgt ind i partibestyrelsen. Inden for venstre fortsatte de radikale og de moderate i denne og den følgende samling den fælles oppositionelle forhandlingspolitik, skarpt kritiseret af bergia-

Hørup, Viggo

nerne. For H. var det en sårbar position fordi han både måtte holde sig fri af Bergs yderligtgående protestpolitik og samtidig undgå at de moderate tog tæten ved at indlede et praktisk reformarbejde med højre bagom den fastlåste forfatningskonflikt. Utålmodigheden herfor var stigende, men H. ville fremfor alt undgå at det kom til at udgå fra et moderat centrum af højre og venstre i forening. Han fastholdt derfor grundlovsspørgsmålet som det afgørende.

Bergs fremgang i Vestjylland og socialdemokraternes i Kbh. ved valget 21.1.1890 og Bojsens agrarfarvede reformsamarbejde med højre fra efteråret skabte omsider en ny politisk konstellation. Allerede ved finanslovens første behandling i oktober var bruddet mellem H. og Bojsen klart. Stort set fulgte gårdmandsrepræsentanterne Bojsen, mens de radikale akademikere fulgte H. Ved månedens udgang var delingen fuldbåret på rigsdagen, og i vælgerbefolkningen kom den snart til at gå dybere end nogen tidligere deling i venstre. I Kbh. sluttede den liberale vælgerforening og studentsamfundet op om H. og Politiken. H. blev herved udpræget bypolitiker, men den fælles modstand havde påny ført ham sammen med Berg, og indtil dennes pludselige død 28.11.1891 opretholdtes forbindelsen til landdemokratiet. Valget 20.4.1892 sædte H. i Køge efter en hård valgkamp mod P. A. Alberti. Efter dette nægtede H. at lade sig opstille mere og kæmpede sin temmelig ensomme kamp i Politiken for retsstandpunktet og mod „sammensmeltningen“, som han kaldte reformpolitikken der i 1894 førte til forliget. Ikke blot havde han lidt politisk skibbrud, men også privat var det en vanskelig tid. 23.1.1894 var hans veninde og fortrolige, Henriette Steen, død, og i november 1895 døde hans søn Svend.

Valget 9.4.1895 gav forligsmodstanderne flertal i folketinget. H. deltog i venstrereformpartiets dannelse 20.4., og som leder af den særlige københavnske venstreliberalisme støttede han i sit blad loyalt partiet. Herved bidrog han væsentligt til at holde dette samlet om det fælles mål: et politisk systemskifte. Men samtidig med at Politikens vækst omsider gjorde ham velhavende og placerede ham som leder for en magtfuld københavnsk opinion stod han både personligt og politisk partiets ledere fjernt. I folketinget lededes den hørupske gruppe af C. Hage. Helst havde H. set at oppositionen påny rejste forfatningsspørgsmålet, men højres indre splittelse og venstres og socialdemokratiets fremgang i byerne gjorde efterhånden spørgsmålet uaktuelt, og fra foråret 1898 lod han forfatningskravet ligge. I forhandlingerne forud for dannelsen af det første venstreministerium 23.7.1901 var spørgsmålet

om H.s eventuelle optagelse i ministeriet og dermed om den liberale københavnske venstrefløjs repræsentation centralt. H. havde ønsket at Holstein-Ledreborg skulle danne regering. Dennes gode forbindelser til den frikonservative udbrydergruppe fra højre i landstinget og til de radikale i folketinget kunne have dannet en modvægt til J. C. Christensens og P. A. Albertis tunge centrum. Da denne plan mislykkedes gjorde han det klart at Politikens kreds kun ville føle sig fulgdyldigt repræsenteret hvis enten han selv eller Edv. Brandes blev optaget i ministeriet sammen med Hage. J. C. Christensen havde helst undgået ham, men gav efter for en slet dulgt trussel om at Hage ellers ville nægte at indtræde i ministeriet. H. blev herefter optaget i ministeriet som trafikminister, og samtidig overgav han redaktionen af Politiken til Edv. Brandes. Kort efter blev han imidlertid indlagt med kræft, og 15.2.1902 døde han.

Politisk og kulturelt tilhørte H. 70ernes mænd. I 60erne stod han uden for den nationale bevægelse, og han oplevede den nationalliberale dannelse som undertrykkende og bornert. For ham afslørede 1864 tillige nationalliberalismen som virkelighedsfjern i synet på de storpolitiske realiteter. Der går en lige linje fra ungdomsskrifternes optagethed af karakterproblematikken til hans senere politiske bestræbelse på at skabe en demokratisk modoffentlighed til nationalliberalismen. Ikke blot oplevelsen af ydre undertrykkelse, men også den personlige kamp for egen indre autonomi lå bag denne stræben. Han ville være sin „egen dom“, ligesom han siden fordrede at demokratiet skulle være det. Som Kierkegaard ville afsløre dannelseseologien som bedrag og stimulere den menige mand til redelighed mht. egne eksistentielle vilkår således ville H. afsløre den herskende offentlige mening som formynderisk og undertrykkende. Han ville stimulere bondestanden til ikke at lade sig imponere, men gøre sig sin dagligdags holdning bevidst og gøre den gældende i den politiske kamp. Ikke som klasse, men som vælgere i et bredt demokratisk fremskridtsparti. Dette Kierkegaardinspirede sokratiske-eksistentielle menneskesyn danner grundaksen i H.s virke og agitation. Vælgerne skulle stilles over for et forpligtende politisk valg, og selve denne stillingtagen havde for H. en egen værdi. Først og fremmest skulle de tvinges til at tage stilling for eller imod demokratiet som princip. Enhver sløring af dette afgørende spørgsmål var „vrøvl“, og han søgte derfor bestandig at udrydde de nationalt-folkelige og moderat-konservative mellemstandpunkter. Snart ved at søge egnede delingspunkter i de aktuelle sager i en venstre-højrepolariseringsproces.

Snart ved knibtangsmånøvrer udført af det yderste venstre og den rationalistisk-aristokratiske fløj af højre i forening. Der må således skelnes mellem to overordnede mål for H.s politiske virksomhed: han ville politisere befolkningen, og han ville skabe et parlamentarisk topartisystem inden for hvilket de politiske konflikter kunne udkæmpes, nye ideer og sociale klasser vinde frem og regeringer skifte uden voldsændelse. Ud fra disse mål måtte agitation og politisk oplysning få en særlig betydning. Igenem 25 år skrev han sine daglige artikler, mest ledere, først i Morgenbladet, senere i Politiken, og han deltog i talrige møder rundt om i landet. Hans artikler og taler sigtede både ved stil og indhold direkte mod at fremkalde selvstændig politisk stillingtagen hos vælgerne. Men nogen politisk organisator var han ikke hverken i forholdet til vælgerne eller til sine partifæller på rigsdagen. Og som redaktør blandede han sig mindst muligt i medarbejdernes frie udfoldelse i bladet. Også på disse felter tog han konsekvensen af sin anti-autoritære forståelse af demokratiet. I forhold til disse overordnede „europæiske“ opgaver for 1800-årenes danske politik havde de enkelte politiske sager kun en indirekte betydning for H. Sagen er „kun den Sag, som deler Menneskene saadan, som Folket i Øjeblikket har Behov for at deles, hvis der skal blive Historie af det“, skrev han til Bjørnson 1892. For både samtiden og eftertiden har denne handlen på historiens niveau været vanskelig at forstå. Mens det realpolitiske moment i hans politik vanskeliggør en idealistisk tolkning af ham som politiker kan hans politik heller ikke uden videre forstås ud fra mere nutidige forventninger til politikerrollen. For selv om han fungerede i en politisk partikamp er det åbenbart at han ikke blot søgte at vinde størst mulig vælgertilslutning og indflydelse for sig og sit parti. Men så meget mere har det gådefulde ved hans kontrollerede personlighed fascineret, hvad enten man har opfattet hans politik som kierkegaardsk paradoksal (Erik Henriksen) eller som rationalistisk (Erik Arup). Han var og er en kontroversiel skikkelse. En mand der handlede på egen regning uden hensyn til personlig vinding og uden at indvie andre i sine motiver. Selv om hans politiske virksomhed var nøje knyttet til forfatningskampen og de politiske vilkår i det førindustrielle danske samfund har han som ingen anden politiker fra den tid bevaret sin aktualitet som kilde til stadig inspiration og modsigelse. Hans hundrede år gamle avisartikler som i sin tid reformerede avisstilen læses den dag i dag og ægger fortsat til personlig politisk eftertanke og stillingtagen. Der går en direkte inspiration her-

fra til 30ernes kulturradikalisme med dens kamp mod traditionalisme og fascisme og til 60ernes intellektuelle opgør med velfærdssamfundets konformitet og idødelshed. □ Maleri. Afbildet på træsnit af rigsretssag 1877. Træsnit 1878, efter dette træsnit 1882. Afbildet på satirisk litografi „Danmarkskort“, 1881, og på litografi af venstreførere 1885. Afbildet på flere satiriske tegn. af K. Gamborg 1885–90 (Fr.borg) og af Alfred Schmidt 1886–89 (sst.). Litografi. Mal. af Jul. Paulsen, 1890 (Politiken). Karikaturtegn. af Eva Drachmann ca. 1885 (Kgl. bibl.). Afbildet på litografi af det første venstreministerium 1901. Medalje af B. Møller s.å. Relief af Siegfried Wagner, 1902, efter dette plakette 1934. Akvarel af C. F. Willumsen, 1905, statue af samme, 1908 (Kongens Have), buste af samme (folketinget). Udkast til buste af H. Slott-Møller, 1906. Foto.

Udg. H. i skrift og tale, ved Vilh. Nielsen I–III, 1902–04. V. H. med mund og pen, udg. Sven Clausen, 1959. V. H. Retning til venstre, ved Ebbe Reich, 1968.

Kilder. H. i breve og digte, ved Karsten Thorborg, 1981. *Lit.* Edv. Brandes i Politiken 15.2.1902, 19.10.1922, 14.-15.12.s.å., 22.5.1923, 22.5.1924, 13.-14.5.1930. Samme i Det ny årh. IV, 1906–07 109–21. Erik Henriksen: V. H., 1910 = Mennesker i lit.s, kunstens, politikens og vidensk.s tjeneste III. Samme: Mændene fra forfatningskampen II, 1914 3–61. Harald Høffding: Erindr., 1928 29f 113f 157 187f. Hans Jensen i Vict. Hermansen og Povl Engelstoft: Køge bys hist., 1932 379–94. N. Neergaard: Erindr., 1935. Erik Arup: V. H., 1941. Sven Clausen i Politiken 20.-21.2.1942 og 21.-22.2.1945. Eva Drachmann sst. 8.3.1951. Svend Thorsen sst. 15.2.1952. Hakon Stangerup: Kulturkampen I–II, 1946. Jorgen Holst-Jensen i Jyske saml. 5.r.VII, 1946 1–56. V. Koppel: Af Politikens historie 1–2, 1946. Arvid G. Hansen: V. H. og hans samtid, Oslo 1952. Ellen Hørup i Danske hjem ved århundredskiftet, red. Tove Clemmensen IV, 1953 169–86. Troels Fink i Store da. journalister, 1956 35–51. Kr. Hvidt: Venstre og forsvarssagen, 1960. Soren Krarup: H.s arv og arvtager, 1961. Villy Sørensen: Hverken – eller, 1961 169–75. Fr. Bojsen: Politiske erindr., udg. Kr. Hvidt, 1963. Karsten Thorborg i Historie ny r. VII, 1966 273–98. Samme i Hist. t., 1981. Ebbe Reich i Dansk udsyn, 1968 26–41. Hans Kirk: Det borgerlige frisinds endeligt, 1969 151–58. Laila og Torben Krogh: Et politisk monument, 1980.

Papirer i Kgl. bibl., Rigsark. og Dansk pressemuseum.

Karsten Thorborg

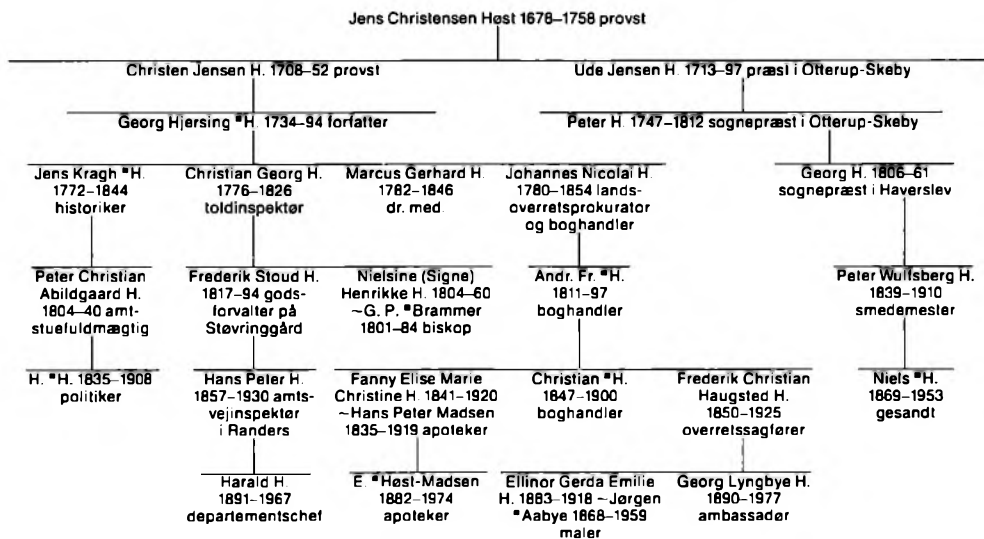
Høst

Slægten føres tilbage til sognepræst i Hammel Jens Olsen Varde (ca. 1603–93) hvis søn, sognepræst i Haurum og Søby Christen Jensen (1640–1704) anvendte navnet H. Han var far til provst Jens Christensen H. (1678–1758).

Politikeren H. *H. var ~ Beate Albertine Sporon Fiedler, d. af birkedommer Har. V. *F. Gesandt Niels *H. var ~ Ane Louise Fussing, d. af murermester Hans *F.

Sille Beyer: Erindringer vedk. slægterne Beyer og H., 1862 tavle II og III. Slægtstavlesamlingen, 1932. E.

Høst

Høst-Madsen: Mine erindringer, 1968 m. slægtstavle udarbejdet af amtsforvalter Jørgen Swane.

Hans H. Worsøe

Høst, Andreas Frederik, 1811–97, boghandler. * 20.3.1811 i Kbh. (Frue), † 8.4.1897 sst., begr. sst. (Garn.). F: forfatter, underræts-, senere overrettsprokurator Johannes Nicolai H. (1780–1854) og Marie Christine Bruun (1788–1862). ~ 8.10.1839 på Frbg. med Sidse Hansine Muusfeldt, * 24.3.1821 på Frbg., † 15.10.1850 sst. (Garn.), d. af cand.jur., løjtnant, gæstgiver Peter Christian M. (1788–1827) og Ane Marie Sommersted (1791–1846, ~ 2° 1829 med læge Frederik Christian Haugsted, 1804–66, ~ 2° 1852 med Julie Susanne Plenge, 1824–55). – Far til Christian *H. H. stammede fra en litterært interesseret slægt der talte flere forfattere. Efter en omhyggelig opdragelse (familieforhold hindrede at han som påtænkt kom til at studere) blev han i slutningen af 1826 sat i lære hos boghandleren Chr. *Steen, Danmarks første egentlige børnebogforlægger. Her oversatte og bearbejdede H. talrige udgivelser, navnlig børnebøger, ligesom han forestod et par hæfteserier, hvortil han bidrog med egne småfortællinger og digte. Efter ni års ansættelse hos Steen begyndte H. 15.4.1836 sin egen boghandel og gjorde sig ved sin dygtighed og gode uddannelse straks gældende; allerede tre fjerdingår efter sin etablering var han januar 1837 blandt de ni stiftere af Boghandlerforeningen i København, i dag Den danske forlæggerforening. – Som sortimentsboghandler indlagde H. sig varig fortjeneste ved som den første at knytte

direkte forbindelse med franske forlag og derved spare den hidtil fulgte omvej ad Leipzig. Specialet blev til stor gavn for hans boglade, og som dépositaire général (forhandler med returret) du Cercle de la Librairie i Paris kunne han opretholde et betydeligt lager af fransk litteratur, hvorfra han ikke blot forsynede privatkunder men også andre boghandlere, blandt dem flere i Norge og Sverige. Til bogladen knyttede H. efter tidens skik med det samme forlag, og på dette felt slog han for alvor sit navn fast, da han 1844 for en sum af 7000 rdl. afkøbte Adam *Oehlenschläger, der var træt af at være sin egen forlægger, forlagsretten til hans samlede produktion for en periode på ti år. Udsendelsen af en godtkøbsudgave af digterkongens værker iscenesatte H. med en hidtil uset reklame, hvad der selvfølgelig ikke behagede alle. En nærgående karikaturtegning var han klog nok til at tage i sin tjeneste, så den blot kom til at understrege succesen. Inden kontraktforholdets udløb sørgede H. for at have så rigeligt lager, at han endnu 20–30 år senere kunne påføre udgaverne fra det særlige Oehlenschläger-selskab, stiftet 1857, en generende konkurrence. En anden af tidens stormænd, hvis navn kastede glans over forlaget, var H. C. *Ørsted, ligesom H. en tid var forlægger for den på dette område vanskelige Meir *Goldschmidt. Forlagets øvrige forfattere, bortset fra nogle klassikere, er i vor tid praktisk taget alle glemte. En 1843–53 udgivet *Dansk Bibliographie* blev til H.s store fortrydelse slået ud af den oprindelig hos Gyldendal udkommende *Dansk Bogfortegnelse*, påbegyndt 1851. For Videnskaberne selskab var H. hovedkommissær.

1842 blev han anden, 1855 første universitetsboghandler. 1873 blev sønnen Christian Høst medejer af firmaet, 1882 ene-ejer, og efter den tid deltog H. blot i ledelsen under sønnens fravær eller ved andre særlige lejligheder. Efter at Fr. "Algreen-Ussings forsøg på at skabe et Dansk biografisk leksikon var strandet søgte H. fra 1874 at realisere planen, men måtte 1876 opgive, sandsynligvis fordi han ikke kunne samle en medarbejderkreds.

I boghandelens organisationsliv kom H. til at udføre et betydningsfuldt arbejde. Han var Boghandlerforeningens første sekretær, og i 30 år 1855–67 og 1870–87, var han dens myndige og nidkære formand. Gennem sin indsats bidrog han væsentligt til at gøre foreningen til en institution. Derimod var han ikke særlig nyskabende: vigtige reformer som oprettelsen af et afregningsudvalg 1859 og overgangen til kvalificeret stemmeafgivning 1883 skyldtes ikke hans initiativ. Visse træk tyder på stridbarhed, fx hans udtræden af foreningen mellem 1850 og 1855. – Af skikkelse var han lille og spinkel, men han førte sig med værdighed, forenet med et gammeldags affabell væsen, og han ikke blot elskede det men forstod også at repræsentere. Højdepunkter i så henseende var de to nordiske boghandlermøder i Kbh. 1856 og 1884 samt Boghandlerforeningens 50-års jubilæum 1887. Der blev railleret over hans talelyst. For De danske boghandlernes hjælpekasse var han direktør fra stiftelsen 1856 til sin død. Da han 1881 fyldte 70, udnævnte Boghandlerforeningen ham til æresmedlem. Han var højtstående frimurer. – Kancelliråd 1852. Justitsråd 1879. Etatsråd 1890. – R. 1860. □ Afbildet på satirisk litografi af R. C. Rasmussen, 1853. Mal. af J. Holm, 1854, litograferet 1857. Mal. af D. Monies, 1867. Litografi 1869. Træsnit 1876. Litografi af Jul. Rosenbaum, 1882. Mal. af Otto Bache, 1882, og af Carl Bloch (frimurerlogen, Kbh.). Tegn. tilskrevet Boulanger, efter foto (Høsts forlag). Foto.

[E. L. Thaarup:] Mærkelig literær fremfærd indanket for moralitetens domstol, 1855. C. Nyrop: Bidrag til den da. boghandels hist. II, 1870. Nord. boghandlertid. 14.4.1886. Otto B. Wroblewski sst. 20.3.1891 og 9.4.1897. Charles J. Formann i Dansk boghandlertid. 28.10.1932. Michael H. Jensen sst. 8.4.1936. O. H. Delbanco: Festskr. i anledn. af boghandlerforen.s halvhundredårsdag, 1887. A. Dolleris: Danm.s boghandlere, 1893 81–83; sst. 1906 157. Otto B. Wroblewski: Om boghandelen i Danm. i det 19. årh., 1901. J. L. Lybeck: Erindringer fra mine læreår, 1918. A. F. H. & son 1836–1926, 1926. Peter Christiansen: Hundrede år mellem bøger, 1936. Svensk bokhandelstidn., Sth. 18.4.1936. The publishers' circular, London s.d. Arthur G. Hasso: Den danske boghandlerforen.s hist., 1937. Aleks. Frøland: Bøger, bogsalg, boghandlere omkr. 1875, 1969. Samme: Dansk boghandels hist., 1974.

Aleks. Frøland

Høst, Peter Christian Muusfeldt, 1847–1900, boghandler. * 4.4.1847 i Kbh. (Garn.), † 25.2.1900 sst., begr. sst. (Ass.). F: boghandler, senere etatsråd A. F. "H. (1811–97) og Sidse H. Muusfeldt (1821–50). ~ 9.11.1872 i Paris med Marie Claire Victoire Puistienne, * 3.12.1853 i Paris, † 9.8.1932 i Kbh., d. af dr.med., Lauréat de l'Académie de Médecine Joseph Marie Hippolyte P. (1819–1900) og Anne Noyer (1826–97).

Efter et par års forberedende arbejde på et bogbinderi herhjemme og som lærling i faderens forretning fik H. sin faglige uddannelse i udlandet, med hovedvægt på opholdet i Paris hvor han også fandt sin hustru. Efter sin tilbagekomst til Kbh. blev han 1873 medejer af det fædrene firma hvis navn fik tilføjelsen „& Søn“, fra 1882 var han ene-ejer. Bøgladens forbindelser med fransk boghandel udbyggedes yderligere, eksempelvis var dens lager af franske luksustryk imponerende. 1883 oprettedes Skandinavisk Antiquariat hvis internationale tilsnit repræsenterede noget nyt i københavnsk antikvarboghandel. Det klientel som boglade og antikvariat især ønskede at tiltrække var diplomati, aristokrati og højere borgerskab hvorfor det var helt naturligt at H. i 1897 efter faderens død flyttede virksomheden fra Gothersgade til den fornemmere Bredgade. 1884 havde han forudseende erhvervet koncession på avissalget m.v. på Kbh.s hovedbanegård, 1885 blev han udnævnt til kgl. hofboghandler.

Størst interesse nærede H. dog for forlaget hvis position i dets storhedstid han ønskede at genskabe. Han udgav værker som første udgave af Weilbachs Kunstnerleksikon, Th. Overskovs udvalgte komedier, det lodige Høst'ske universalbibliotek, talrige oversættelser m.v. Med stor ofervilje søgte han at udbrede kendskabet til Danmark i udlandet ved oversættelser til fremmede sprog af danske videnskabelige værker og anden dansk litteratur, bl.a. C. F. "Allens Danmarkshistorie, arbejder af T. "Troels-Lund, professorerne K. "Kroman og H. G. "Zeuthen, Henrik "Pontoppidan. Ærefuldt, men økonomisk urentabelt. H.s omhu for sine forlagsartiklers udstyr var stor. Han var her afgjort en foregangsmand, værdsat af den kritiske F. "Hendriksen. Uden at skele til udgifterne lod han i Paris' og Londons mønsterbogbinderier bøger indbinde for derigennem at give hjemlige bogbindere nyttige impulser.

I modsætning til sin far interesserede H. sig ikke for foreningsanliggender. Svigtende helbred og personlige sorger (flere børn døde) gjorde ham til en sky og nærtagende mand der ikke altid holdt sit iltre temperament i ave. Efter hans tidlige død førtes forretningen videre af hans enke der 1911 optog sønnen Andreas (André) Frede-

Høst, Christian

rik Høst (1885–1912) som associé. 1917 gik bog-lade og forlag over på andre hænder, antikvariat og avis kiosker først nogle år senere. I dag (1980) er bogladen nedlagt og navnet Høst inden for boghandelen udelukkende bevaret i forbindelse med et velkonsolideret forlag. – R. 1892. □Tegn. af Boulanger efter foto (Høsts forlag). Foto.

Nord. boghandlertid. 14.4.1886. [J. L. Lybecker] sst. 29.12.1894 og 2.3.1900. Emil Deleuran i Dansk bog-handlertid. 1.7.1927. Sst. 12.8.1932. Charles J. Formann sst. 28.10.1932 og Michael H. Jensen sst. 8.4.1936. O. H. Delbanco: Festskr. i anledn. af boghandlerforen.s halv-hundredårsdag, 1887. A. Dolleris: Danm.s boghandlere, 1893 83f; sst. 1906 157f. [F. Hendriksen] i Bogven-nen 1898–99, 1900 85f. J. L. Lybecker: Erindringer fra mine læreår, 1918. A. F. H. & søn 1836–1926, 1926. Peter Christiansen: Hundrede år mellem bøger, 1936. Svensk bokhandelstidn., Sth. 18.4.1936. Arthur G. Has-sø: Den danske boghandlerforen.s hist., 1937. Aleks. Frøland: Bøger, bogsalg, boghandlere omkr. 1875, 1969. Samme: Dansk boghandels hist., 1974.

Aleks. Frøland

Høst, Georg (døbt Jørgen) **Hjersing**, 1734–94, se-kretær, forfatter. * 8.4.1734 i Vitten, † 22.4.1794 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Helligg.). F: provst Christen Jensen H. (1708–52) og Nille Hjersing (1713–59, ~2° 1759 med løjtnant Gotfred Man-niche, ca. 1711–73, ~2° senest 1766 med Maren Nielsdatter, * ca. 1739, ~2° 1774 med berider på Frijsenborg Niels Hansen Dachnetz, 1738–1812). ~1.8.1771 på St. Thomas med Birgitta Henrika Kragh, * 3.1.1754 på St. Thomas, † 28.1.1831 i Kbh. (Helligg.), d. af kommandant, oberst Jens Nielsen K. (ca. 1729–73) og Elisa-beth Hoffmann f. Esmith (1711–82). – Far til Jens Kragh *H.

H. blev 1752 student fra Århus og 1755 cand.te-ol., men gik derefter over i praktisk virksomhed. 1760 blev han således af Det dansk-afrikanske kom-pagni ansat som kommis (assistent) i Ma-rokko. Her avancerede H., der lærte sig arabisk, til vicekonsul i Mogador. Da kompagniet blev ophævet rejste han hjem til Danmark, men alle-rede 1769 udnævntes han til sekretær ved og medlem af sekretrådet på St. Thomas i Vestindien. Efter svigerfaderen Jens Nielsen Kraghs død i 1773 fungerede H. en kort tid som interims-kommandant, men allerede 1776 tog han sin af-sked og rejste atter hjem til Danmark. Her udgav han, efter tilskyndelse fra Carsten *Niebuhr, 1779 bogen *Efterretninger om Maròkos og Fes, samlede der i Landene fra 1760 til 1768*. Denne bog, der senere kom på tysk og vistnok også på fransk, er en interessant historisk-topografisk beskrivelse som dokumenterer H.s indsigt i ma-rokkansk kultur. 1780 udnævntes H. til sekretær i udenrigsdepartementet. Dette forhindrede ham dog ikke i endnu 1791 at udsende to bøger, nem-

lig *Den Marokanske Kajser Ben Abdallahs Histo-rie og Efterretninger om Øen Sanct Thomas og dens Gouverneur, optegnede der paa Landet fra 1769 indtil 1776*. Skønt det er blevet fremhævet at sidstnævnte bog udkom „som en del af den litteraturbølge, der opstod i København i forbin-delse med slavesagen“ (Jens Vibæk) indeholder den dog ingen eksplicit stillingtagen til slavesy-stemet. Derimod refereres en mængde love og bestemmelser, herunder også love vedr. negrene. H., der var en både sprog- og musikkyndig mand, døde i 1794. – Kammerråd 1770. Justits-råd 1776. Etatsråd 1784. □Mal. af C. A. Lorentsen, 1778, stukket 1779 af Meno Haas.

Sille Beyer: Erindr. vedk. slægterne Beyer og Host, 1862 10–12 15. J. K. Høst i Clio I, 2, 1813 134–48. Sam-me: Erindr., 1835. J. L. Rasmussen: Det under kong Fr. V oprettede danske afrikanske kompagnis hist., 1818. Wald. Westergaard: The Danish West Indies under company rule, N.Y. 1917. Jens Vibæk i Vore gamle tro-pekolonier 2. udg. II, 1966. Kl. Kjølens i Den danske udenrigstjeneste 1770–1970 I, 1970. Sv. E. Green-Peder-sen i Transactions of the Historical society of Ghana XV, Legon 1974 101.

Sv. E. Green-Pedersen (Kay Larsen)

Høst, Harald Emil, 1835–1908, birkedommer, politiker. * 28.11.1835 i Nyborg, † 2.4.1908 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: amtsstuefuldmæg-tig Peter Christian Abildgaard H. (1804–40) og Sophie Henriette Schalburg (1810–98, ~2° 1847 med jernbaneassistent Rudolph Moritz Primon, 1818–78). ~8.3.1867 i Holsteinborg med Beate Albertine Sporn Fiedler, * 28.1.1841 på Sevedø, Magleby sg., Vester Flakkebjerg hrd., † 25.1.1917 på Frbg., d. af arvefæster, senere birkedommer Har. V. *F. (1808–87) og Ane Katrine Olsen (1818–93). – Sønneson af Jens Kragh *H.

H. blev student fra Odense katedralskole 1855, cand.jur. 1861 og var retsbetjent og sagførerfuld-mægtig til han 1865 nedsatte sig som underrets-prokurator i Fuglebjerg hvor han skabte sig en betydelig praksis og var formand for Krumme-rup-Fuglebjerg sogneråd 1869–71 og 1870–71 formand for skattekommissionerne i Sorø amt. 1871 udnævntes han til sorenskriver på Færøerne og udførte et stort og interesseret arbejde for øernes administration og næringsliv. Han sad i lagtinget 1873–78, var medstifter af bladet Dim-malætting og skrev afhandlingerne *Fiskeriet paa Færøerne og Hvalfangsten paa Færøerne*. 1878–86 var han borgmester og byfoged i Hjørring og herredsfoged i Vennebjerg herred, 1886–97 byfo-ged i Helsingør og fra 1897 til sin død birkedom-mer i Kbh.s amts sønder birk. I Hjørring og Hel-singør var han bestyrelsesmedlem i de stedlige sparekasser og fra 1891 til sin død medlem af be-styrelsen for Helsingør skibsværft. Han værdsat-

tes som human og samvittighedsfuld embedsmand og kyndig kommunalpolitiker hvis indsigt også nyttiggjordes i rigsdagen. Efter indenrigsminister E. Skeels død 1884 valgtes H. ved suppleringsvalg til landstinget for den nordjyske landstingskreds.

H. var højremand og fulgte trofast J. B. S. Estrup i de skiftende kampsituationer uden selv at tage fremtrædende del i den storpolitiske strid. Ved landstingsvalget 1890 kunne han med bopæl i Helsingør ikke vælges i Nordjylland, men ved suppleringsvalg i den sjællandske landstingskreds 1891 indvalgtes han påny i landstinget og var medlem til sin død. H. udmærkede sig især i den saglige debat om sager af ikke storpolitisk art og stræbte her gerne efter at nå et resultat. Det gjaldt navnlig hans ordførerskaber i juridiske spørgsmål som sagførervæsenet, oprettelse af søretter uden for Kbh., underholdsbidrag til børn uden for ægteskab og auktionsloven. Desuden havde jagtlovgivning hans særlige interesse. I en årrække var han næstformand i Dansk jagtforening. – R. 1890. DM. 1900. □ Træsnit 1893 efter foto.

Sille Beyer: Erindr. vedk. slægterne Beyer og fl., 1862. J. Vahl: Slægtbog over afkommet af Chr. Nielsen I, 1879–86. Stamtbl. over V. H. Beyers efterkommere, tillæg, 1904. N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 605–07. Berl. tid. 2.4.1908. Nationaltid. s.d. Politiken 3.4.s.å. III. tid. 12.4.s.å.

Helge Larsen (P. Stavnsstrup)

Høst, Jens Kragh, 1772–1844, litterat, historiker. * 15.9.1772 på St. Thomas, † 26.3.1844 på Isle-gård ved Kbh., begr. i Brønshøj. F: sekretær, senere etatsråd Georg Hjersing *H. (1734–94) og Birgitta H. Kragh (1754–1831). ~ 17.9.1802 i Lundehuset med Susanne Margrethe Oxholm, * 4.2.1786 i Kbh. (Holmens), † 17.4.1845 sst. (Trin.) (~ 2° 1825 med kontorchef, senere overfinansbogholder, etatsråd Niels Frederik Bernhard Schiern, 1789–1853), d. af premierløjtnant, senere kaptajn løjtnant i søetaten Jørgen O. (1758–1805) og Ane Margrethe Abildgaard (1768–1830). Ægteskabet opløst 1825. – Far til Einar Theodor Emmanuel *Schjern og Frederik *Schjern.

H. kom til Danmark da han var fire år og voksede op i forældrenes livlige og selskabelige hjem på Gråbrødretrorv. Han var et usædvanligt begavet barn, synes at have slægtet faderen på, tidligt udviklet, som skribent foretagsom, velorienteret, men, som det skulle vise sig, uden den stadighed der krævedes til det videnskabelige arbejde hans intellekt gav løfte om. Efter at være dimitteret privat af Fr. *Sneedorff til universitetet 1788 blev

han 1792 cand.jur., fik bestalling som prokurator ved hof- og stadsretten og søgte allerede næste år, 21 år gammel, at aflægge prøve ved højestetret, men måtte afbryde for ikke at blive refuseret på en uagtsomhed, et udslag af den skodesløshed og uorden der kom til at præge hans livsførelse. 1799 deltog han sammen med bl.a. A. S. *Ørsted og M. H. *Bornemann i konkurrencen om et juridisk professorat ved universitetet. 1800 blev han protokolsekretær ved højestetret og n.å. assessor ved hof- og stadsretten, et embede han dog 1808 måtte forlade efter dom, fordi han i en sag havde udvist forsømmelighed med fremlægelse af bevismateriale. En tid skrev han indlæg for prokuratorerne, men levede ellers fra nu af som uafhængig skribent, en kendt figur i tidens litterære og halvpolitiske klubber, selskaber og kaffehuse. Allerede som student havde han oversat en af den franske forfatter J.-P. Florians romaner, Numa Pompilius, flere fulgte. Nu begyndte han at udgive tidsskrifter og ugeblade, alene 1796–1810 udgav, og skrev, han over en halv snes. Emmemæssigt spændte de fra det rent underholdende over litterære og dramaturgiske til oplysende og politiske. Han kunne det hele, hans flid var utrolig, pennen flød let, uden at det ideologiske sigte for alvor anfægtede ham. Han tilhørte så udpræget det udgående århundredes åndsretning og knyttede varige venskaber med dens førende skribenter som K. L. *Rahbek, Jens *Baggesen, Rasmus *Nyerup og Chr. *Pram. Sammen med de to sidste stiftede han 1796 *Det skandinaviske Literaturselskab*, var dets sekretær til 1802 og skrev i dets tidsskrift *Skandinavisk Musæum*.

H.s. betydeligste indsats er fordelt på dette arbejde for skandinavisk forståelse og en række samtidshistoriske værker af folkeoplysende værdi. Tidsskriftet *Nordia* som han udgav 1795 sammen med F. *Høegh-Guldberg og P. H. *Haste blev i Sverige fremdraget i kampen mod den Reuterholmske trykkefrihedsforordning, alligevel måtte det gå ind af mangel på svensk interesse. H. var flere gange i Sverige, 1810 med offentlig støtte sammen med notarius publicus G. H. *Olsen for at søge at påvirke den offentlige mening til fordel for Frederik VI's tronkandidatur, han udgav *Svenske Blade*, 1798–99, *Svensk Haandordbog for Danske*, 1799 og *Kort svensk Sproglære for Danske*, 1808. Om H.s. arbejde for dansk-svensk samarbejde er det træffende sagt at han „var det rør, hvor igennem andre ledede strømningerne, skønt det ingenlunde skal nægtes, at han med sit hurtige og glimtvist tit så lyse hoved også kunne gribe selvstændigt ind i handlingen“ (Fr. *Bajer). 1812–15 holdt han forelæsninger over svensk sprog og digtning.

Høst, Jens Kragh

Som historisk forfatter var H. mere journalisten og kompilatoren end kildegranskeren, men utroligt produktiv og med et ikke ringe jugement. Af den imponerende produktion (bibliografien fylder seks sider i Erslew) kan nævnes periodiske skrifter som *Biographen, eller mærkværdige Menneskers Levnet* I–VI, 1803–06, *Den danske Stats-tidende*, 1812–13 og *Chronos* I–II, 1822, og værker, tildels som resultat af offentlige forelæsnin-ger, som *Entwurf einer Geschichte der dänischen Monarchie unter der Regierung Christian des VII.* I–III, 1813–16, *Udsigt over de fem første Aar af Kong Christian den Syvendes Regiering*, 1821 og *Johann Friedrich Struensee og hans Ministerium* I–III, 1824. Også om svensk historie skrev han, samt et værk om *De Franskes Keiser Napoleons Levnet* I–II, 1810. Det var ligeledes den altid leveringsdygtige H. der fuldførte H. J. *Birchs Billedgallerie for Fruentimmer, hvoraf han udgav bind II og III, 1795. 1817 erhvervede han den juridiske doktorgrad på afhandlingen *De injuriis verbalibus secundum leges danicas nunc vigentes* og han udgav flere bøger om juridiske spørgs-mål.

Selv om H. med sin uordentlige livsførelse ikke passede ind i det etablerede borgerskab fik han støtte hos enkeltpersoner som J. G. Moltke og M. L. *Nathanson til mange af sine udgivelser. Fra 1819 fik han tillige ventepenge af statskassen men alligevel levede han fra hånden i munden og forsøgte hjem og familie, enten rastløst optaget af arbejdet eller i ivrig polemik på knejperne. Hans personlige malproperhed var legendarisk, hvorom Henrik *Steffens i sine erindringer giver malende vidnesbyrd. Hustruen som en tid blev opvartet af Christian *Winther forlod ham med de fire yngste børn som alle tog stedfaderens navn, Schiern. Kun den ældste blev hos H. Omkring 1820 var H. medlem af foreningen Clio, hvor man til uro for regeringen drøftede forfatningsspørgsmål, og i det her virkende hemmelige selskab „Jernringen“ hvor han optrådte som politidirektør A. C. *Kierulffs spion mod dr. J. J. *Dampe. Men om han her spillede dobbeltspil er uklart, i hvert fald talte Kierulff om hans „velbekendte upaalidelige Karakter“. 1835 udgav han et lille bind erindringer der intet føjer til hans portræt. Sine sidste år tilbragte han som delvis sindsforvirret hos en niece, efter en anden niece Sille *Beyers udsagn „interessant også i sin galskab“. Han der havde tilbragt det meste af sit liv med uophørligt at fylde det hvide papir med egne og andres tanker fik i sin alderdom den mani at fortære hvad han kunne overkomme af papirslapper. □Stik af A. Flint, efter dette træsnit 1872.

J. K. H.: Erindr. om mig og mine samtidige, 1835. – S.

Beyer: Erindr. vedk. slægterne Beyer og Høst, 1862 II 17. H. Steffens: Hvad jeg oplevede III, 1841 244–47. Fr. Bajer i Nord. t. för politik, ekonomi och lit. IV, Lund 1869 209–32. Johs. Steenstrup: Historieskrivn. i Danm. i det 19. årh., 1889. N. Bøgh: Christian Winther I–III, 1893–1901. J. C. Johansen i Hist. t. 6.r.V, 1894–95 563–65 577–81 o.fl.st. Josef Ekedal i Studier tillägnade Henrik Schück, Sth. 1905 179–87. Aage Heinberg: Jens Kragh Høst, 1927. Fr. Schyberg: Dansk teaterkritik, 1937. – Papirer i Kgl. bibl.

Sv. Cedergreen Bech

Høst, Niels Johan Wulfsberg, 1869–1953, søofficer, ingeniør, gesandt. * 3.1.1869 i Kbh. (Trin.), † 21.12.1953 i Gentofte, begr. i Kbh. (Garn.). F: smedemester, kaptajn Peter Wulfsberg H. (1839–1910) og Amalie Catharine Jansen (1846–1937). ~ 1° 7.10.1893 i Kbh. (Holmens) med Ane Louise Fussing, * 12.4.1869 i Kbh. (Frue), † 11.4.1966 i Charlottenlund, d. af muremester Hans *F. (1838–1914) og Claudine Theodora Kern (1832–78). Ægteskabet opløst. ~ 2° 10.8.1918 i Kbh. (Garn.) med Ingeborg Charlotte Budtz-Jørgensen, * 31.12.1880 i Odense, † 9.12.1966 i Kbh. (Kastels), d. af tandlæge Rudolf J. (1845–1914) og Dagmar Camilla Fussing (1854–1946). H. blev søkadet 1885 og sekondløjtnant 1889. 1890–93 gennemgik han hærens officerskole og blev 1894 premierløjtnant. 1895 udnævntes han til værftingeniør i søetaten men tog 1905 sin afsked. S.å. blev han teknisk direktør i DFDS indtil 1921. I årene 1914–21 var han tillige formand for bestyrelsen for Helsingør skibsværft og 1916 medlem af fragtnævnet. Ved udenrigsministeriets omorganisation 1921 var han blandt de repræsentanter for erhvervslivet der ansattes i udenrigstjenesten. Han blev gesandt i Tokio 1921–23 og i Prag 1923–34 med sideakkreditering i Warszawa fra 1928. I 1934 tog han sin afsked. Som gesandt gjorde han en ikke ringe indsats for at øge de økonomiske og kulturelle forbindelser mellem Danmark og de lande hvor han var akkrediteret. Efter afskeden boede han først i Johannisthal (Sudeterland) men 1938 vendte han hjem til Danmark. Under besættelsen var han medlem af den antiparlamentariske „Højgaard-kreds“ og arbejdede sammen med skibsreder A. P. *Møller for at skabe et snævrere nordisk samarbejde. Efter krigen kom hans hovedindsats dog til at ligge på det sydslesvigske område. Han blev medstifter af „Sydslesvigsk udvalg af 5. maj 1945“ og var 1946–49 udvalgets formand. Under mottoet „Sydslesvig frit“ udførte han et stort arbejde i forsøget på at fjerne den tyske overhøjhed over landsdelen. – R. 1909. DM. 1916. K². 1920. K¹. 1928. □Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt, 1921 (Fr.borg). Tegn. af O. Neumann. Foto.

Jul. Schovelin: Det foren. dampskibs selsk. A/S, 1906. Berl. tid. 28.12.1953. [Vilh. la Cour] i Grænsevagten, 1954 56–58. Poul Graae: 100 år på havene, 1966 111 132 165 167 170. Den danske udenrigstjeneste 1770–1970 II, 1970 52 63. – Papirer i Rigspark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Viggo Sjøqvist (Fr. de Fontenay)

Høst, Oluf Kristian Alexander, 1884–1966, maler. * 18.3.1884 i Svaneke, † 14.5.1966 i Gudhjem, begr. sst. (gl. kgd.). F: herredsfuldmegetig, senere sagfører Niels Peter Nielsen H. (1839–1912) og Augusta Thomine Anthon (1847–1918). ~ 5.4.1913 i Kbh. (Helligg.) med Hedvig Wiedemann, * 7.4.1887 i Kbh. (Trin.), † 24.1.1973 i Gudhjem, d. af vikualiehandler, senere fabrikant Andreas Johannes W. (1853–1926) og Anna Kirstine Jørgensen (1851–1920).

Efter konfirmationen stod H. til søs et par år. Hjemkommet til Svaneke kom han i malerlære sammesteds. I sommeren 1905 aftjente han sin værnepligt i marinen. Samme års vinter gik han på malerskole hos Gustav Vermehren hvis undervisning han fulgte indtil han dimitteredes til kunstakademiet hvor han begyndte efteråret 1909. Hans akademitid kom kun til at vare halvanden måned, og han fortsatte sin undervisning på Kunstnerens studieskole under Johan *Rohdes ledelse 1910–12 og senere (1915–17) på Harald *Giersings skole. Han debuterede på Kunstnerens efterårsudstilling 1909, og har siden med kortere eller længere afbrydelser udstillet sammesteds. På Charlottenborgs forårsudstilling udstillede han 1911–15, blev medlem af Den frie udstilling 1922 og udstillede der til 1953. Derudover har han deltaget i en række udstillinger i ind- og udland, således i unionalerne i Stockholm 1927, Oslo 1928 og Kbh. 1931; Brooklyn Museum i New York 1927, Berlin 1932; Biennalen i Venedig 1934, Amsterdam 1934, verdensudstillingen i Bruxelles 1935, separatudstillinger i Stockholm 1936, Kunstforeningen i Kbh. s.å. og Malmö 1939.

H. er den eneste fødte bornholmer i den såkaldte Bornholmerskole der i første halvdel af dette århundrede har sin betydningsfulde plads i dansk kunst. Han kom ret sent i gang med at male, og det var først på Giersings skole, hvor han stiftede bekendtskab med den tyske ekspressionisme at han for alvor fandt en måde at udtrykke sig på der gik i samme retning som hans lyriske gemyt. H.s tidligste malerier bærer ofte præg af en villet primitivitet og en skematisk brug af kolorit, koncentreret omkring kontrastfarver, og formelle virkemidler. Af afgørende betydning for hans kunstneriske udvikling var et langt ophold sammen med Karl *Isakson i Gudhjem og på

Christiansø 1921. På foranledning af Isakson rejste han samme års sommer til Berlin og Köln for at besøge to store udstillinger af Paul Cézannes og van Goghs værker. Disse to kunstnere kom sammen med hans dybe interesse for den svenske dyrmaler Bruno Liljefors til at danne grundlag for hans modnere arbejder. Ligesom han modtog stærke impulser fra Isakson skulle det nære venskab med Edvard *Weie bringe ham nærmere hans ønske om at give udtryk for sin betagelse af naturen. Med sjældnen konsekvens arbejdede H. hele sit liv på at rendyrke sit stærkt personlige poetiske formsprog der ofte var udtrykt gennem de mest enkle virkelighedsformer, som fx udsynet gennem porten i en bondegårds-længe der var malet parallel med billedfladen. Denne bevidste skematisk af maleriets formelle virkemidler gav plads for skildringer af lysfænomener hvis ofte ekstreme intensitet førte ham frem til impressionismens ydergrænser, hvor en panteistisk naturmystik ind imellem tager overhånd. 1929 byggede han sit hus Norresån i Gudhjem. Lige frem til sin død 1966 blev dette hus og dets nærmeste omegn det centrale i hans motivverden. Livet igennem førte H. dagbøger hvor han spontant nedskrev sine oplevelser og farveindtryk i naturen. Disse dagbogsnotater var enten beregnet på senere brug til eventuelle malerier, eller rent poetiske manifestationer af en sjældnen sproglig præcision og fantasi. I de senere år er flere af hans dagbogsnotater udkommet i bogform. – Malerier i Malmö, Nationalmuseet i Stockholm, Konstmuseet i Göteborg, Nasjonalgalleriet i Oslo, Faste Galleri i Trondheim, Statens museum for kunst, Kbh., Århus kunstmuseum, Bornholms museum, Rønne; endvidere på museer i Esbjerg, Vejen, Vejle, Kolding, Randers, Ålborg og Maribo. H. fik tildelt Det Ankerske legat 1923, Eckersbergmedaljen 1933, Det Hartmannske legat 1939, Thorvaldensmedaljen 1943 samt den svenske prins Eugenmedalje. 1955 blev H. æresborger i Svaneke. – R. 1948. R'. 1954. K. 1961. □Selvportrætter bl.a. mal. udst. 1912, akvarel, 1923 og litografi. Mal. af Albert Naur, udst. 1921. Tegn. af Ernst Clausen, udst. 1950. Akvarel af Helge Nielsen, 1955. Foto.

Udg. O. H. Et udvalg af billeder m. tekst af Otto Gelsted, 1934 = Vor tids kunst XIV. O. H. Tegninger og notater, ved Jacob Paludan, 1966. O. H. 1971, 1971.

Kilder. O. H.: Fra min logbog. Dagbogsoptegn., ved Poul Uttenreiter, 1954. Samme: Kjölvann. Dagbøger 1927–59 ved Henning Ipsen og Henning S. Møller, 1964. Samme: Fra Orion til Gudhjem, ved Henning S. Møller, 1967.

Lit. Sv. Rindholt: Tanker om O. H., 1949. Jørgen Sandvad og Otto Gelsted: O. H., 1960.

Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Jørn Otto Hansen

Høst-Madsen, E.

Høst-Madsen, Erik, 1882–1974, apoteker. * 5. 12. 1882 i Kbh. (Matth.), † 24. 1. 1974 sst., begr. familiegravsted Frbg. kgd. F: apoteker, senere assessor pharmaciae H. P. Madsen (1835–1919) og Fanny Høst (1841–1920). ~ 24. 11. 1914 i Kbh. (Matth.) med Elise Pauline Levinsen, * 19. 1. 1895 i Kbh. (Matth.), d. af provst ved Skt. Matthæus k. i Kbh. Theodorus (Theodor) Levin L. (1851–1922) og Anna Pauline Petersen (1861–1930).

H.-M. var efter den ældre bror Kays tidlige død selvskreven til en farmaceutisk uddannelse med henblik på at indtage sin plads i apotekerdynastiet der 1810–1948 drev Vesterbro apotek i Kbh. Efter studentereksamen fra Metropolitan skolen 1900 blev han discipel hos faderen, men der levedes ham tid til at tage filosofikum 1901 og til at følge Julius Thomsens forelæsninger i kemi; farmaceutisk medhjælpereksamen blev bestået 1903, og han blev cand.pharm. 1904. – Derefter supplerede H.-M. sin grunduddannelse ved en række studieophold i udlandet, allerede 1904 et kortere i Rostock for at få indblik i biologisk lægemiddelvurdering hos professor E. R. Kobert i dennes institut for fysiologisk kemi og farmakologi, så fulgte 1905–06 1½ års ophold ved det nye farmaceutiske institut i Berlin-Dahlem hos kemikeren, professor Herman Thoms; under et kortere ophold i London 1906 helligede han sig den praktiske farmaci, og endelig tilbragte han 1907 nogle måneder i Paris bl.a. beskæftiget med et kursus i bakteriologi. Hjemkommet fra udlandet fortsatte H.-M. sit videnskabelige arbejde fra Berlin hos professor Einar Büllmann på Københavns universitets kemiske laboratorium; undersøgelserne udviklede sig til et disputatsarbejde, *Kritiske Studier over Alkoholaters og Basers Indvirkning paa organiske Halogenforbindelser*, 1912. Herudover havde han publiceret flere arbejder fra Vesterbro apoteks laboratorium. – 1912 blev H.-M. ved kgl. bevilling medindehaver af Vesterbro apotek og 1921 efter faderens død eneindehaver.

H.-M.s uddannelsesforløb var usædvanligt for tidens apotekere og skal ses på baggrund af apotekets reputation, faderens faglige ambition og familiens position, forhold der skaffede ham de bedste betingelser som han ved eget engagement udnyttede resultatrigt og gjorde ham til en selvskreven deltager i en lang række faglige aktiviteter, såvel nationalt som internationalt. 1913–33 og igen 1949–68 var han censor ved de farmaceutiske eksaminer, og han var medlem af det for danske apotekers lægemiddelproduktion så betydningsfulde DAK-udvalg i dets første otte år fra 1924. Han var 1922–54 medlem af farmakopékommisionen og 1935–54 sagkyndig ved retslægerådet. Med særlig interesse varetog

H.-M. sin bestyrelsespost i Fonden til det farmaceutiske studiums fremme som faderen havde været med til at stifte 1873, H.-M. var medlem af bestyrelsen fra 1934, fra 1949 til sin død formand. Han repræsenterede Danmark ved konferencen om heroiske lægemidler i Bruxelles 1925 og var medlem af nordisk specialitetskommission 1928–47. Omend hans nationale gerning har været betydningsfuld og er meget påskønnet så blev det især hans indsats inden for Fédération Internationale Pharmaceutique (FIP) som har skabt hans ry. Han var fra sit hjem internationalt orienteret og allerede i ungdommen vidtberejst; når hertil lægges sproggaver var det naturligt at han 1930 valgtes til vicepræsident, 1935(–53) til præsident for FIP, herefter ærespræsident; ved hans afgang indstiftedes Høst-Madsen medaljen til belønning af fortjenstfuld farmaceutisk indsats; han blev selv den første der 1955 modtog medaljen i guld. Foruden gode anlæg som organisationsleder har især to forhold skabt den internationale respekt om hans indsats; hans uddannelse og virke gav ham mulighed for at tilgode såvel farmaciens videnskabelige som erhvervsmæssige forhold og hans faste holdning under anden verdenskrig som bød ham at afvise ethvert forsøg på at gøre FIP til et tysk redskab.

Udover det faglige arbejde var H.-M. optaget af socialt og især kirkeligt arbejde. Faderen havde været aktiv ved rejsningen af Skt. Matthæus kirke på Vesterbro, og sønnen tog helt fra den tidlige ungdom (1902) del i menighedsarbejdet som lærer ved søndagsskolen for hvilken han blev leder 1907. 1917–24 var han kasserer i Vesterbro Samaritan, men det var især menighedsrådsarbejdet som optog ham der nærmest hørte til Kirkeligt centrum; 1920 blev han medlem af Skt. Matthæus kirkes menighedsråd, næstformand 1923 og formand 1937–65, han var tillige kirkeværge 1921–65. Hans evner som forhandlingsleder gav ham en række poster i det kirkelige organisationsarbejde, således formand for Menighedsrådsforeningen for Kbh.-Frbg. 1954–66, æresmedlem 1966; formand for Landsforeningen af menighedsrådsmedlemmer 1954–63, æresmedlem 1963; formand for Menighedsrådenes fond til udsmykning af danske kirker 1957–63, æresmedlem 1963. Det blev også til poster som formand for Hans Tavsens fond og for dr.med. Haugsted og søns mindelegat (1925) samt en bestyrelsesplads i sygeforeningen Hygæa (1937). H.-M. udnævntes 1962 til æresmedlem af Danmarks farmaceutiske selskab, og han var æresmedlem eller korresponderende medlem af en lang række nordiske og udenlandske farmaceutiske organisationer. – R. 1933. □ Relief af H. Salomon. Foto.

Stig Veibel: *Kemien i Danm.* II, 1943 291f (bibliografi). *Archiv for pharmaci og chemi* LXXXI, 1974 86–88 (bibliografi). – E. H.-M.: *Mine erindr.*, 1968. Samme i *Archiv for pharmaci og chemi* LXVII, 1960 499–504 (Spredte minder fra FIP). E. Dam og Aa. Schæffer: *De danske apotekers hist.* II, 1928 392f; V, 1966 423–25. Dansk kirkeliv, 1957 151–55. E. Damgaard og P. H. Moustgaard: *Et hjem – en familie*, 1970. *Farmaeutisk tid.* LXXXIV, 1974 90–92. – *Levnedsberetning i ordenskapitlet.*

V. Gaunø Jensen

Høyberg, Hans Marcussen, 1871–1944, veterinær. * 21.6.1871 i Ribe, † 5.7.1944, bisat fra Søndermarkens krematorium. F: købmand Peter H. (1828–1904) og Christiane Jacobsen (1834–1915). Ugift.

Interessen for mælkehygiejne har været føringslinjen i H.s gerning lige siden han 1895 tog veterinæreksamen. Efter et års assistenttid hos professor C. O. Jensen ved forsøgslaboratoriets bakteriologiske afdeling søgte han 1896 videre uddannelse i mælkekemi og -bakteriologi på en rejse til Tyskland og Østrig; i Berlin studerede han i længere tid hos professorerne Schütz og R. von Ostertag. 1897–1900 var han reservedyrlæge i hæren, men varetog samtidig gerningen som tilsynsførende dyrlæge for Kbh.s sundhedskommission (1898–1906). 1906 blev han ansat i den nyoprettede stadsdyrlægestilling i Frbg. kommune; til embedet knyttedes 1908 virksomheden som forstander for et laboratorium for undersøgelse af levnedsmidler. H. fik senere udvirket at også fast medlemsplads i sundhedskommissionen forenedes med denne gerning. I talrige større og mindre afhandlinger har H. behandlet veterinær-hygiejniske emner og har navnlig på den mælkehygiejniske undersøgelsestekniks område gjort en betydelig indsats. Disse arbejder er offentliggjort dels i *Maanedsskrift for Dyrlæger* og *Maanedsskrift for Sundhedspleje*, dels i *Skandinavisk Veterinærtidsskrift* som stiftedes på H.s initiativ 1911, og som han var medredaktør af til 1932. Blandt de betydeligste publikationer kan nævnes: en metode til påvisning af køer hvis mælk indeholder en abnorm mængde leukocyter samt fibrin og bakterier (Skand. veterinærtidsskrift 1911), *En hurtig og let Beregningsformel for Mælkens fedtfri Tørstof* (sst. 1912), *Variationer i Mælkens Fedtindhold, fedtfri Tørstof og Vægtfylde* (sst. 1914), endvidere et par vejledninger i mælkekontrol (flere oplag) og *Offentlig Mælkekontrol*, 1926 (oversat til jugoslavisk og litauisk). På afhandlingen *Untersuchung über die Zusammensetzung der Milch in Dänemark 1913–22* blev H. dr.med. vet. ved veterinærskolen i Hannover 1923. „H.s Metode“ til bestemmelse af fedt i

mælk og fløde uden anvendelse af centrifuge (Gerbers metode) (1918) er en billig, praktisk og i det væsentlige ret sikker hurtigmetode der har vundet udbredelse bl.a. i Frankrig og Finland. En særlig plads inden for H.s produktion indtager afhandlingerne om trikinens biologi (bl.a. i *Maanedsskrift for Dyrlæger* XVII, 1905–06, *Ugeskrift for Læger* 1912 og *Zeitschrift für Tiermedizin* 1908 og 1910). Undersøgelserne 1905–06 på københavnske hospitaler over 500 menneskelig der viste, at 3,40 pct. var trikinøse, var medvirkende til at obligatorisk trikinkontrol indførtes. – H. har også beskæftiget sig med historiske og personalhistoriske arbejder; nævnes kan *Det danske Dyrlægekorps' Historie*, 1901 og *Bidrag til Epizootiernes Historie og Diagnostik*, 1904; meget benyttet er det biografisk-leksikalske værk *Den danske Dyrlægestand*, 1923, 1934 og 1945. – Som stifter af og formand for Mælkehygiejnisk forening for danske dyrlæger (1912–17) og som bestyrelsesmedlem og senere formand i Danske hygiejnikeres fællesrepræsentation (1921–29) har H. i høj grad gavnet de veterinær-hygiejniske interesser. □Foto.

Dansk veterinærhist. årbog XII, 1945 154f.

Hj. Friis*

Høyberg, Wille, 1711–57, litterat. * 2.7.1711 i Nykøbing M., begr. 23.8.1757 i Kbh. (Helligg.). F: skomager Anders Lauridsen († 1753) og Malene Vilsdatter. Ugift.

H. blev student 1729 fra Ålborg, ernærede sig som huslærer i Jylland og Kbh., bl.a. hos professor Peder Horrebøw, og tog 1743 baccalaureusgraden. 1743–48 var han alumne på Valkendorfs kollegium. Foruden tre disputater har han udgivet en del lejlighedsdigte uden synderligt værd. Hans navn erindres på grund af de af ham i forbindelse med den senere notarius publicus Chr. Schmidt udgivne *Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer* I–II, 1755–56, hvis første bind, *Holbergiana*, består af en samling småskrifter af Holberg med forskellige tillæg, mens et andet bind, *Tychoniana*, kun indeholder Tychonius' trøsteskrift *Tolv Elims Kilder*; foruden fortsættelsen af Tychoniana var planlagt *Grammiana* og *Wormiana*. Fortalerne til de to udkomne bind indeholder enkelte oplysninger af litterær og sproghistorisk interesse, men er af en generende vidtløftighed og en snakkesalighed som også præger H.s autobiografiske optegnelser (udg. af H. Ehrencron-Müller 1900).

Et tidsbillede fra det 18. årh. Optegn. af W. H., udg. H. Ehrencron-Müller, 1900. – N. M. Petersen: *Bidrag til*

Høyberg, Wille

den danske lit.s hist. 2. udg. V, 2, 1871-117f. Bj. Korne-rup i Kirkehist. saml. 6.r.IV, 1942-44 366.

R. Paulli*

Høybye, Poul, * 1903, romanist. * 10.6.1903 i Få-borg. F: kommunelærer Marius H. (1874-1928) og Johanne Lovise Nielsen (1874-1957). ~ 26. 4.1934 i Charlottenlund (Messiask.) med Gud-run Agger, * 10.3.1910 på Frbg., d. af ingeniør Christian A. (1871-1944) og Signe Jessen (1876-1964).

H. blev 1955 den første professor i sprog ved Handelshøjskolen i København hvor han havde virket i 26 år (fra 1932 som dennes første lektor i sprog). Han kom således til at spille en afgørende rolle i den store udbygning af Handelshøjsko-lens sprogstudier. I kraft af bred videnskabelig indsigt og eminent pædagogisk sans forstod H. at forankre sprogstudierne i sprogenes virkelig-hed, og han byggede altid på respekten for den nøjagtige sprogbeskrivelse og den loyale over-sættelse. Disse idealer prægede også H.s virke ved Kbh.s univ. hvor han 1962 blev udnævnt til professor i romansk sprog og litteratur. H.s pæ-dagogiske interesser har givet sig udslag i talrige lærebøger, fx en meget benyttet fransk skole-grammatik (1945) og et også til tysk oversat *Ara-bisk kompendium*, 1968. Som videnskabsmand slog H. sit navn fast med disputatsen *L'accord en français contemporain. Essai de grammaire descrip-tive*, 1944. Man kan sige, at han her føjer endnu et kapitel til sin lærer, Kristian *Sandfelds monumentale *Syntaxe du français contempora-in*. Ed støtte i et stort og omhyggeligt bearbej-det eksempelmateriale bestemmer H. reglerne for kongruens i person, køn og tal i moderne fransk. Dette område havde ikke tidligere været beskrevet til bunds, og det har senere vist sig at være af største betydning også i teoretisk hense-ende for nyere grammatisk forskning. H. fulgte sine undersøgelser over moderne fransk op med talrige arbejder, bl.a. opsatsen *Les concordances temporelles*, 1966. H.s videnskabelige hovedind-sats ligger utvivlsomt på det leksikografiske om-råde. Han var fra 1928 medredaktør ved Blin-kenberg og Thieles dansk-franske ordbog og blev 1937 sideordnet redaktør med A. *Blinken-berg af de store dansk-franske og fransk-danske ordbøger. Sammen med denne blev H. således skaberen af det mest monumentale ordbogsværk der overhovedet er udgivet i Danmark over et fremmedsprog. Hans mønstergyldige indsats der har sat sig dybe og varige spor i dansk leksiko-grafi kronedes 1977 med en fuldstændig ny dansk-fransk ordbog. De leksikografiske prin-cipper der ligger til grund for Blinkenberg og Høybyes ordbøger er præget af klarhed og smi-

dighed. Ved en elegant alfabetisk opstilling af de længere artikler er det fx lykkedes forfatterne at løse det største problem for brugerne af store ordbøger: at finde rundt i de lange artikler. Det store ordbogsværks videreførelse blev sikret 1978 ved oprettelsen af Blinkenberg-Høybye-fondet for dansk-fransk leksikografi. H. har også øvet leksikografisk pionerindsats ved sine to italiens-ke ordbøger fra 1956 og 1959 (sammen med Jo-hanne Mengel) der bl.a. har lettet vejen for itali-ensk kultur til Danmark. Han har ligeledes prak-tisk taget fuldført arbejdet med en dansk-ru-mænsk ordbog. H. har netop altid været levende optaget af kulturformidlingen mellem Danmark og de romanske lande. Han har skrevet en af-handling (og en række artikler) om H. C. Ander-sen og Frankrig (1952, fransk udg. 1960); han har oversat C. Goldoni til de danske scener og gennem en årrække været formand for forenin-gen Dante Alighieri. - R. 1961. □Foto.

Bibliografi i *Mélanges P. H.*, 1973. Selvbiografi i *Festskr. udg. af Kbh.s univ.* nov. 1944 122.

Morten Nøjgaard

Høyelse, Peder, ca. 1654-1704, rektor. * ca. 1654 i Højelse, † 13.4.1704 i Nykøbing F. F: sogne-præst, mag. Anders Thomsen († 1656?). ~ 2.5. 1692 med Agnete Portuan (Herforth), * ca. 1660, begr. 19.11.1740 i Kbh. (Petri) (~ 1° 1688 med provst, mag. Frederik *Brandt, 1632-91), d. af tolder i Nakskov Jens Jacobsen P. († 1688) og Agnete Rasmusdatter († 1676).

H. blev 1673 student fra Sorø. Da han 1676 blev baccalaur var han hører ved Vor Frue skole i Kbh., 1684 rektor i Nyborg, og s.å. tog han ma-gistergraden. 1685 forflyttedes han til rektoratet i Nykøbing F. hvor han i flere henseender viste sig som en foregangsmand. Særlig var han en modstander af den almindeligt herskende hårde skoletugt og søgte tværtimod at vinde disciplene for sig ved human behandling. Samtidig stræbte han efter at fremme deres kappelyst ved at udde-le præmier. Også skolens økonomi interesserede ham og hans bestræbelser i denne retning blev i høj grad støttet af hans gejstlige og verdslige foresatte. Det lykkedes ham således at forvandle Nykøbing skole fra en skrantende til en blom-strende institution. Som skoleleder var han selv-stændig opad og myndig nedad, og det kan da ikke undre at han kom i langvarig strid med en af hørerne der beskyldte ham for herskesyge. Heller ikke hans forsøg på at skaffe skolen øge-de indtægter ved udvidelsen af disciplenes orke-ster forløb uden modstand fra stadsmusikanten. Hans ægteskab bragte ham en betydelig formue og gav ham en plads blandt byens højere borger-

skab som ellers sjældent blev en skolemester til del. Det var derfor et måske ikke ubegrundet udslag af honnet ambition at han 1703 søgte om at blive konsistorialassessor for at kunne hævde sig over for „de yngres selvgjorte Indbildninger“. Til litteraturen har H. bidraget med en solid latinsk oversættelse af Danske lov som efter hans død blev fuldført og 1710 udgivet af høreren Sten Vindeløv. I håndskrift efterlod han sig en omfattende konkordans til Christian Vs trykte lovgivning. – Konsistorialassessor 1703.

Pers. hist. t. VI, 1885 138f (brev); sst. 8.r.V, 1926 215. – Alb. Thura: *Idea historiae litterariae Danorum*, Lpz. 1723 60f. Imm. Barfod: *Den falsterske gejstlighedens personalhist.* 1, 1851 70–76. Chr. Nold i *Pers. hist.* t. 2.r.1, 1886 85–87. C. Behrend i *Vor ungdom*, 1911 298–302 (m. to versificerede ansøgn.). Viggo Holm i *Årbog for Lolland-Falsters hist. samf.* III, 1915 63–65. Johs. Lollsgaard: *Nykøbing katedralskoles hist.*, 1932 131–43. Holger Hjelholt: *Falsters hist.* II, 1935 323f 326 328f 415–18. Bengt Johnson: *Den danske skolemusiks hist.* indtil 1739, 1973 = *Studier fra sprog- og oldtidsforsk.* CCLXXXIV 69–72 90f. Nils Schiørring: *Musikkens hist.* i Danm. I, 1977 208.

H. A. Hens (Björn Kornerup)

Høyen, Niels Lauritz Andreas, 1798–1870, kunsthistoriker. * 4.6.1798 i Kbh. (Trin.), † 29.4.1870 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: brændevinsbrænder, senere brygger Anders Larsen H. (1762–1831) og Inger Margrethe Schrøder (1763–1847). ~ 8.4.1832 i Kumbby med Edele Birgitte Westengaard, * 30.4.1799 i Kumbby, † 27.9.1883 i Kbh. (Frue), d. af sognepræst, senere provst Otto W. (1763–1835, ~ 1° 1788 med Edel Birgitte Heiberg, 1773–92) og Anna Kirstine Lange (1773–1834).

H. voksede op i et jævnt velstillet borgerhjem. Det var faderens ønske at han skulle være forretningsmand, men da han viste ualmindelige evner kom han i Borgerdydskolen i Kbh. og blev student 1816. Efter forældrenes vilje begyndte han et brødstudium, først jura, så teologi, men stærke poetiske og kulturhistoriske interesser tog ham tidligt fangen, og efterhånden modnedes hans ønske om at vælge kunsthistorien som sit fag – et frimodigt valg da denne disciplin endnu ikke havde fundet fast og gyldig form som selvstændig videnskab. H. brød da selv sin vej og søgte uddannelse på egen hånd med lidenskabelig iver. Han læste den sparsomme faglitteratur og granskede indgående de københavnske kunstsamlinger, lærte også adskilligt ved omgang med malere som C. D. *Gebauer, J. P. *Møller og C. W. *Eckersberg; endelig besøgte han en overgang (1821) akademiet som elev i „første Frihaandstegningskole“ og horte her samtidig forelæsninger over anatomi og per-

spektiv. Men et længere studieophold i udlandet var bydende nødvendigt, og med støtte i en anbefaling fra den æstetisk dannede kirkehistoriker Jens *Møller til hvis hjem H. havde fået adgang opnåede han da 1822 en treårig rejseunderstøttelse af sin far. Efter grundig forberedelse til denne sin egentlige læretid drog H. i sept. s.å. sydpå med Italien som mål; et længere besøg undervejs gjorde han i Dresden, hvor C. D. Friedrich og J. C. Dahl, tillige også kunstkribenten Carus fik betydning for ham og styrkede hans kærlighed til landskabsmaleriet. Det lange ophold i romantikkens Tyskland – godt et år – kom overhovedet i flere henseender til at bestemme hans fremtidige udvikling både som historiker og æstetiker. Hans forskning blev i særlig grad rettet mod middelalderens kunst, navnlig den kirkelige arkitektur som han indgående studerede i en række byer (Meissen, Naumburg, Ulm, Bamberg); det „gammeltyske“ (og nederlandske) maleri havde han lært at kende i den berømte Boisseréeske samling, dengang i Stuttgart. Også over for sin samtids romantiske malerkunst i Tyskland stod han overvejende sympatisk, ligeledes over for de nygotiske bestræbelser i bygningskunsten (Schinkel). Goethe havde han opsøgt i Weimar, med Ludwig Tieck trådte han i venskabelig forbindelse. H. har selv vedkendt sig sin gæld til Tyskland i et brev fra sin første romertid i hvilket det hedder at han anså det svundne år for lige så meget værd som hele sit øvrige liv. Hans studier i Rom hvortil han var kommet i nov. 1823 førte ham tilbage til den ældste kristne kunst og åbnede hans blik for antikkens og renæssancens verden; i de hvilestunder hans intense arbejde levnedede ham tog han levende del i kunstnerlivet, sluttede sig i dyb beundring nær til *Thorvaldsen og vandt i H. E. *Freund en ven for livet. For en anden eng kunstforsker, J. M. *Thiele, med hvem han foretog en tur til Orvieto, røbede han sin fremtidsplan: at opnå professoratet i kunsthistorie ved akademiet i Kbh. Metodisk dygtiggjorde han sig til sit kald i hjemlandet. Efter at have besøgt Napoli og berejst Sicilien forlod H. Rom i april 1825 og rejste hjem over Firenze, Venedig og Wien; et påtænkt ophold i Frankrig (og Nederlandene) måtte han til sin skade opgive. 12.7.1825 var han tilbage i Kbh. Den begejstrede og veltalende unge lærde vandt hurtigt anseelse i den hjemlige kunstverden, han deltog 1825 i stiftelsen af Kunstforeningen hvis første sekretær han blev, og holdt i vinteren 1826–27 en række forelæsninger på akademiet om den antikke malerkunst, udsendte også 1828 sit første kritiske arbejde, *Nogle Bemærkninger over de paa Charlottenborg udstillede Konstsager*; men han havde

Høyen, N. L.

i disse år levet under ret vanskelige ydre vilkår og endogså overvejet at søge et adjunktembede i provinsen. Da imidlertid den lidet duelige filolog Niels *Schow der sad inde med professoret i kunsthistorie og mytologi ved akademiet tog sin afsked herfra 1829, fik H. som en selvfølge dette embede, ingen anden kunne gøre ham rangen stridig. Både denne lærerpost og docenturet i kunsthistorie ved universitetet, hvis første indehaver han blev 1856, beholdt H. til sin død.

Det er H.s største bedrift at have grundlagt det videnskabelige studium af Danmarks ældre kunsthistorie og derigennem at have angivet retningslinjerne for vor senere metodiske kunsthistorisk forskning på historisk-arkæologisk basis. Et mægtigt rydningsarbejde ventede ham, og han greb det an med luende begejstring og sej udholdenhed, gik ud i marken, berejste hele det danske monarki (med offentlig understøttelse) i årene 1829, 1830, 1832 og 1833, undersøgte systematisk de vigtigste kunstneriske mindesmærker, særlig de middelalderlige kirker, men også herregårde og borgerlige bygninger, gjorde overalt omhyggelige notater, hyppigt også skitser og opmålinger, studerede tillige malerisamlingerne, specielt af portrætter, på de kgl. slotte og adelens gårde, endelig også skulpturarbejderne i kirkerne, inventar og gravminder, og samlede et uhyre fond af førstehånds viden om Danmarks gamle kunst. På grundlag af dette materiale udarbejdede han efterhånden en række bidrag, væsentlig af monografisk karakter, til belysning af vor middelalderlige arkitektur til hvilken han nærrede en romantisk kærlighed, og hvis store historiske betydning og æstetiske værdier han højlig forstod at skatte. Af hans arbejder på dette felt skal nævnes: *De ældste Partier af Vestervig Klosterkirke* (Annaler for nordisk Oldkyndighed, 1840–41), *Ribe Domkirke* (Dansk Ugeskrift 2.r.II, 1843), *St. Knuds Kirke i Odense, betragtet som et Monument i Spidsbuestilen* (i H. P. Mumes skrift om denne kirke, 1844), *Nogle Bemærkninger om Sorø Kirkes Alder og Bygningsstil* (Nyt histor. Tidsskr. I, 1847), *Om gamle Forandringer i nogle af vore Landsbykirker* (Dansk Maanedsskr. IV, 1856), *Aarhus Domkirke* (Ny kirkehist. Saml. I, 1857–59), *Mariebo Stiftskirke* (sst. II, 1860–62), *Nogle Bemærkninger om Roskilde Domkirkes Alder og Stil* (sst. II og III) og *Viborg Domkirke* (Danske Mindesmærker I, 1864–68). I hver og en af disse studier har den skolede og skarpsindige forsker fremsat anskuelser der har været udgangspunktet for al senere videnskabelig behandling af de pågældende mindesmærker; og set under ét har disse afhandlinger været absolut skelsættende i vor middelalderarkæologi – det er således H.s fortjeneste at

have omskrevet begrebet „romansk stil“ i dansk arkitektur, ligesom vigtige punkter i vor gotiks historie her for første gang er blevet drøftet. En sammenfattet fremstilling af dette sit speciale gav H. ikke, vel i forståelse af at tiden dertil ikke var moden; en samling vigtige monografier udgav han fra 1860 sammen med J. Kornerup, J. J. A. Worsaae og andre under titlen Danske Mindesmærker I–II. H., der 1862 var blevet medlem af det s.å. oprettede „særlige Bygningssyn“ virkede ivrigt for restaurering af flere af vore middelalderlige kirker (fx i Maribo og Kalundborg); for Viborg domkirkes ødelæggelse 1863ff har han et medansvar, derimod erklærede han sig (i Fædrelandet 1860) for modstander af en genopførelse af det 1859 nedbrændte Fr.borg slot. Til vor middelalderlige plastiks historie har han offentliggjort et enkelt bidrag: om Claus Berg og hans altertavle i Odense (Ny kirkehist. Saml. III, 1865); en vurderende beskrivelse af Hans *Brüggemanns altertavle i Slesvig domkirke som han udarbejdede 1829–30, blev publiceret af J. von Schröder 1855.

Den store historiske portrætsamling på Fr.borg slot har haft en afgørende betydning for H.s studium af ældre dansk malerkunst; dens ordning gjorde ham til museumsmand af fag og til landets første egentlige portræthistoriker. Efter flere besøg på slottet rettede han 1829 en stærk kritik mod dette galleris ganske usystematiske karakter, dets sammensætning af gode originaler og slette moderne kopier eller rene fantasibilleder der fortsat fremstilledes, også mod dets ophængning og konservering. Som historiker gjorde H. sig til talsmand for de originale arbejders eneret. Overhofmarskal A. W. *Hauch veg klogelig for trykket og optog 1831 H. som medlem af den til ordningen nedsatte kommission hvorefter han i samme og følgende år udarbejdede en kritisk revision der blev godkendt; selve nyordningen af samlingen fandt sted under H.s ledelse 1837 og 1839. Det var en museums-mæssig indsats af stor rækkevidde. Det videnskabelige resultat af H.s portrætsstudier findes i hans notebøger; en anden frugt af hans Fr.borg-ophold er den smukke afhandling om slottet (Dansk Ugeskrift I, 1832). Også Den kgl. malerisamling, ved hvilken H. blev inspektør 1839, senere direktør jævnsides med C. J. *Thomsen kom til at nyde godt af hans store indsigt og videnskabelige ånd; til Moltkes galleri leverede han et beskrivende katalog (1841). Både ifølge sin stilling og i kraft af sin myndige karakter måtte H. naturligvis komme til at spille en overordentlig betydelig rolle i den hjemlige kunstopolitik og at øve en væsentlig indflydelse på sin tids danske kunst. H.s betydning i sidstnævnte henseende har dog næppe været så

indgribende som ofte hidtil antaget. Den æstetik på hvilken han har bygget sin kritiske virksomhed var intet fast begreb, på dette felt var han alt andet end systematisk, stillede sig således bestemt afvisende over for J. L. Heibergs æstetisk-filosofiske metode. Hans aktuelle kunstkritik var heller ikke meget omfattende, det vigtigste er hans fire anmeldelser af kunststillingen på Charlottenborg, det allerede nævnte skrift fra 1828 samt *Udsigt over det Mærkeligste paa Kunststillingen* (Dansk Kunstblad 1838), *Portrætmalerierne paa Udstillingen* (Fædrelandet 15.5.1845) og *Foredrag og Indhold i nogle af Malerierne paa Udstillingen* (sst. 21.5.1847).

Det er karakteristisk for H. at han i disse recensioner hverken har fremført overvejelser af almindelig æstetisk natur eller har givet sammenfattende karakteristikker af de udstillende kunstnere, som kritiker går han fra billede til billede og bedømmer dem ganske direkte og subjektivt, en udpræget „Kunstkender“-kritik, ikke sjældent af en temmelig smålig art. Men selv om H. ikke i sine kritikker hæver sig til almene synspunkter er det dog meget vel muligt gennem dem både at lære adskilligt om hans æstetiske opfattelse og ikke mindst om dennes udvikling. I anmeldelsen 1828 viste H. sig stærkt bunden af den før-Eckersbergske tradition (J. L. Lund roses stærkt) og umiskendelig præget af sine tyske indtryk; historiemaleriet fremhæves således fremfor dagliglivsbilledet, og landskabsmaleriet nyder (mærkeligt nok) ikke hans gunst. Men i 1830erne ændres hans opfattelse, han fjerner sig fra den romantiske idealisme i dens tyske form og viser stigende forståelse for realismen i samtidens danske malerkunst; at dette omsving – der manifesterer sig i udstillingskritikken 1838 ved en stærk interesse for genrebilledet og en fuld anerkendelse af den Eckersbergske retnings betydning – er fremkaldt netop af denne retning (måske specielt af den unge V. Marstrands arbejder), må anses for givet. I de følgende år forarbejder da H. sine indtryk og formulerer sine krav til den nationale realisme der var en forklaædt romantik, henviser kunstnerne til at opdyrke folkelivsbilledet og skildre det danske landskab for derigennem at vinde forståelse af nordisk oldtid; og han giver tillige den rene romantik i folkelig-national retning sin velsignelse, idet han begejstret støtter Freunds og Constantin Hansens arbejde med nordisk-mytologiske motiver. Den nye kunstretnings program havde H. forkyndt i sit foredrag 23.3.1844 i Skandinavisk selskab: *Om Betingelserne for en skandinavisk Nationalkunsts Udvikling*, dets tilhængere organiserede han i det af ham selv (1847) stiftede Selskab for nordisk kunst. H. var således snarere

blevet ført med i tidens nationale kunstbevægelse end han ledede den, han gjorde sig til dens talsmand, støttede den med sin autoritet og begejstring og blev efterhånden dens fører. Han øvede dette sit kald med en nidkærhed og tog overhovedet parti med en klarhed der ofte fik karakteren af snæversind. Da hans kunstindstilling ikke nævneværdigt forandrede sig i tidens løb – således stod han fremmed over for det bedste i samtidens franske kunst som han havde lært at kende i Paris 1836 –, kom han ved sin magtstilling i nogen grad til at bære ansvaret for dansk malerkunsts isolering efter århundredets midte.

Som lærer i videre forstand har H. virket meget stærkt ved sin lærdom, sit friske syn og sin djærve menneskelighed; efter samtidige udsagn var han en mageløs taler der i timevis kunne fastholde sine tilhørere på akademiet eller i de foreninger hvis gæst han ofte var. Hans store betydning som faglærer har hans elever Julius Lange (der 1866 tog den første magisterkonferens i kunsthistorie ved universitetet) og Jacob Helms erkendt med varme ord. – R. 1840. DM. 1867. □ Afbildet på tegn. af Ernst Meyer, 1824, raderet af samme 1825. Tegn. af H. V. Bissen, 1825 (glyptoteket). Formentlig afbildet på tegn. af D. W. Lindau, 1825 (Fr.borg). Litografi 1830. Mal. af J. L. Lund, 1832 (Fr.borg; Kbh.s univ.). To tegn. af P. C. Skovgaard (Kgl. bibl.), den ene, 1838, gengivet i træsnit. Herme af H. V. Bissen, 1841 (St. mus.; glyptoteket). Buste af samme s.å. (Fr. borg), i marmor 1853, og bronze (St. mus.), forstørret gengivelse af H. V. Bissen, 1898 (1899 foran St. mus.). Tegn. af H. V. Bissen (kobberstiksaml.). Afbildet på S. Schacks mal. 1843 af salvingen 1840 (St. mus.), på tegn. af P. C. Skovgaard, 1843 (kobberstiksaml.), på tegn. af samme af den Stampeske kreds (Thorvaldsens mus.) samt på J. Sonnes frise 1846–48 (på Thorvaldsens mus.) og på samme tegn. af Thorvaldsens hjemkomst. Tegn. af J. Th. Lundbye, 1844 (Hirschsprung). Mal. af Constantin Hansen, 1853 (Fr.borg) og 1855 (Nordjyllands kunstmus.). Afbildet på mal. af P. C. Skovgaard, 1854. Mal. af W. Marstrand, 1868 (St. mus.), tegn. dertil og andre tegn. af samme; mal. litograferet af P. Gemzøe, 1870. Træsnit 1869, samme type i træsnit af H. P. Hansen og i litografi 1870. Tegn. af P. S. Krøyer 1870 og 1874, sidstnævnte skåret i træ af F. Hendriksen, 1876. Tegn. af J. V. Gertner (Fr.borg). Karikaturtegn. af N. Habbe. Silhouet. Karikatur (Kgl. bibl.). Radering af C. C. Andersen, 1880. Afbildet på mal. af Joakim Skovgaard, 1886, efter P. C. Skovgaard (Skovgaard-mus., Viborg). Min. og pastel af H. C. Vantore. Foto.

Høyen, N. L.

Udg. N. L. H.: Skrifter I–III, udg. J. L. Ussing, 1871–76.

Kilder. N. L. H. i Italien 1823–25. Rejsebreve, udg. Erik Drigsdahl, 1974 = Kilder til da. kunsthist. III.

Lit. J. L. Ussing: N. L. H.s levned m. bilag af breve I–II, 1872. Jul. Lange: Nutidskunst, 1873 84–103. Samme: Udv. skr. III, 1903 207–18. Ph. Weilbach i Kunsttbl., 1898 159–69. Jacob Helms sst. 169–77 239–41. Johs. Fibiger: Mit liv og levned, 1898 165–74 357. Leo Swane i Tilskueren, 1908 730–44. Just Mathias Thiele: Af mit livs årbøger I, 1917 132. Troels-Lund: Et liv, 1924 354–58. Else Kai Sass i Århus stiftstid. 9.4.1954. Samme i Ord och bild, Sth. s.å. 457–72. Flemming Madsen i Berl. aften 21.3.1957.

Papirer i Kgl. bibl. og Nationalmuseets og kunstmuseets arkiver.

Christian Elling*

Høyer, Andreas, se Hojer, Andreas.

Høyer, Christian Fædder, 1775–1855, maler. * 24.1.1775 i Rerslev ved Roskilde, † 25.6.1855 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: sognepræst Jens Offesen H. (1725–1806) og Sophie Dorothea Heldvad (ca. 1743–1808). Ugift.

H. blev 1792 elev på kunstakademiet hvor han først vandt begge sølvmedaljer, 1799 den lille guldmedalje med *Jakob velsigner Josefs sønner* og 1803 den store med *Dalila overgiver Samson til filistrene* (begge kunstakademiet). H. var elev af Nicolai *Abildgaard, arbejdede i hans atelier og kopierede hans billeder, til gengæld protegerede læreren sin elev. Med den store guldmedalje fulgte et rejsestipendium, og da det blev ledigt rejste H. 1805 til Italien, hvor han indtil 1811 for det meste opholdt sig i Rom og knyttede sig nært til Bertel *Thorvaldsen. I Rom udførte H. en række malerier, bl.a. *Amor hos Anakreon*, 1806–08 (to versioner, den ene Thorvaldsens museum) og *Sokrates' død* (Statens museum for kunst), vist på en udstilling på Capitol 1809. I dec. 1811 var han tilbage i København, blev med det samme agreeret ved akademiet og 1812 medlem. Samme år synes han at have haft en vis succes, den kgl. malerisamling erhvervede fire af hans malerier (nu i Statens museum for kunst). Senere forsøgte H. forgæves gang på gang at blive professor, men måtte se sig forbigået af bl.a. C. W. *Eckersberg. Den manglende anerkendelse gjorde ham bitter, hvad der gav sig udslag i polemiske skrifter og artikler i dagspressen rettet mod akademiet og dets direktør gennem flere perioder, C. F. *Hansen. H.s angreb medførte at akademiet 1826 ekskluderede ham. 1835 forsøgte universitetets arkitekt, P. *Malling, at få H.s projekt til en dekoration af den nye universitetsbygning forhal godkendt (udkast i Kunstindustrimuseet), men arbejdet blev overdraget de langt yngre kunstnere, Constantin *Hansen og Georg *Hilker. H. blev lidt af en tragisk skikkelse; i sine

sidste år levede han under trange kår, isoleret fra den danske kunstverden og malende mindre og mindre. Han havde det uheld at stå i skarp kontrast til Eckersbergskolens mere naturalistiske retning, idet han i sin kunst viste sig som en sand elev af Abildgaard og fortsatte traditionen fra denne i sine klassiske kompositioner med antikke og litterære emner. Ligesom sin lærer var H. optaget af Ossian-digtene som han flere gange behandlede i tegninger og malerier (Statens museum for kunst, Thorvaldsens museum). I Ossian-billederne slutter H. sig til en europæisk retning inden for malerkunsten som i årene omkr. 1800 behandlede motiver fra dette digtværk. Inden for denne emnekreder skaber han sine mest bemærkelsesværdige værker og viser sig som en kunstner med evner for det dramatiske og følelsesladede. □ Profiltegn. (Fr.borg). Tegn. af Krausemann (?), 1841.

Slægt hos J. C. L. Lengnick: Genealogier 2. saml. 1, 1858. Jacob Behrend: Kgl. historiemaler H.s skæbne, 1835. Emil Hannover: Maleren Constantin Hansen, 1901 95–97. F. Meldahl og P. Johansen: Det kgl. akademi, 1904 163–69. J. M. Thiele: Af mit livs årbøger II, 1917 7–12. Charlotte Christensen i Fund og forskn., 1972 22–25. Bjarne Jørnæs i En bog om kunst til Else Kai Sass, 1978 293–97. – Breve i Kgl. bibl. og i Thorvaldsens museum.

Bjarne Jørnæs

Høyer, Cornelius, 1741–1804, miniaturemaler. Døbt 26.2.1741 i Tikøb, † 2.6.1804 i Kbh. (Nic.), begr. sst. (Ass.). F: bajonetsmed ved Kronborg geværfabrik Anders Nielsen († ca. 1760) og Anna Maria Jensdatter (ca. 1705–92). ~ 15.10.1773 i Kbh. (Petri) med Frederikke Christiane Fortling, døbt 7.11.1755 i Kbh. (Petri), † 31.1.1829 sst. (Petri), d. af hofstenhugger Jacob *F. (1711–61) og Anne Christine Hellesen (ca. 1724–72). Barndomshjemmet i Hammermølleskoven var fattigt, og undervisningen har antagelig indskrænket sig til hvad han kunne lære i Geværfabrikens skole for håndværkernes børn. Efter konfirmationen, der fandt sted i april 1755, kom han til København hvor han besøgte kunstakademiet. Han opnåede januar 1757 præmie for tegning efter gipsfigurer, juli 1758 2. præmie og januar 1759 1. præmie for tegning efter levende model. 1768 deltog han i guldmedaljekonkurrencen med et historisk maleri; han fik ikke den attræde præmie, men sølvmedaljen til opmuntring. Samtidig med uddannelsen arbejdede han – for at tjene til livets ophold – i miniature- og våbenmaler Andreas Thornborgs værksted og er antagelig ad denne vej kommet ind på at dyrke miniaturemaleri. 1758 tilbød han første gang kongen miniaturer; med dette årstal er hans første kendte miniature dateret (Statens museum

for kunst). 1760 meldte han sig som tegner til deltagelse i Carsten Niebuhrs ekspedition til Arabien, men blev vraget til fordel for G. V. Baurenfeind. Efter at han 1763–64 adskillige gange havde udført bestillinger fra kongehuset på miniaturer opnåede han 1764 en understøttelse fra partikulærkassen på 400 rdr. årlig i tre år til en udenlandsrejse som han tiltrådte sent på sommeren s.å. De miniaturer han malede kort før sin rejse er allerede de øvrige hjemlige maleres langt overlegne. Man sporer i dem først og fremmest indflydelse fra C. G. Pilo og L. Tocqué, fx *grevinde Wedell, f. Moltke*, ca. 1763, (Wedellsborg), *Ubekendt Mand*, ca. 1764, (Statens museum for kunst) og *Prinsesse Wilhelmine Caroline*, 1764 (Frederiksborg).

Han opholdt sig to år i Paris hvor han fra juli 1765 besøgte det franske kunstakademi, og hvor han lærte Frankrigs mest ansete miniaturemaler Jean-Baptiste Massé personligt at kende. Denne mand kom til at sætte stor pris på ham og tog sig af ham ved at skaffe ham forbindelser og bestillinger. Han bestemte i sit testamente at H. på grund af sit betydelige kunstneriske talent skulle komplettere en samling miniaturer, forestillende Massés familie, som han havde anlagt og ønskede bevaret for eftertiden. Frankrigsopholdet fik stor betydning for ham; han, hvis kunst allerede før rejsen under indflydelse af Tocqué havde fået en fransk drejning, blev til sine dages ende den mest franskorienterede af 1700-tallets danske malere. Blandt hans arbejder fra Pariseropholdet må især fremhæves portrætterne af *Massé* (Statens museum for kunst), af *J. G. Moltke* (Bregentved, tegning dertil på Harpsund, Sverige) og af en *Ubekendt Mand og Kvinde* (Louvre). Det ses af miniaturer som disse at han nu var samtidens bedste franske miniaturemalere jævnbyrdig. Over Genua og Firenze rejste han i slutningen af 1766 til Rom hvor han opholdt sig fra februar til efteråret 1767. Italiensopholdet afsluttedes med et ophold i Neapel; her malede han Danmarks derværende gesandt, A. S. von der Osten, der i en depeche hjem udtalte „han bærer sin anbefaling i spidsen af sin pensel“. På hjemvejen opholdt han sig trekvart år i Dresden hvor han malede den kurfyrstelige familie. Da H. i efteråret 1768 vendte hjem var han en i udlandet anset kunstner, han havde på rejsen erhvervet medlemskab af kunstakademierne i Firenze (1767) og Bologna (1768) og forberedt sin udnævnelse som akademiråd ved Dresdenerakademiet (1771). Også i Danmark tilmålede lykken ham. 1769 afholdtes den første offentlige kunstudstilling i Danmark, akademiets første salon. H. udstillede ni på rejsen udførte miniaturer der alle købtes til kunstkammeret (nu på Statens mu-

seum for kunst). Samme år udnævntes han til hofminiaturemaler, og det følgende blev han medlem af kunstakademiet på to fortrinlige miniaturer forestillende *Pilo* og *Saly* (begge kunstakademiet). Kongehuset benyttede ham flittigt, af *Christian VII* har han malet nogle af de mest rammende portrætter der er udført af denne konge (Amalienborg og privateje, Paris). Også uden for kongehuset havde han i 1770'erne en stor kundekreds, fx *Peter Cramer*, ca. 1770–72 (Frederiksborg, tegning dertil i Statens museum for kunst), *M. G. Rosencrone*, 1773 (Rosenborg), *C. D. Reventlow*, 1775 (?) (Brahetrolleborg), *Charlotte Dorothea Biehl*, ca. 1775, (Frederiksborg), *H. C. Schimmelmann*, 1776 (Frederiksborg, tegning dertil i Teatermuseet) og *A. G. Moltke*, før 1778, (Frederiksborg). 1779 udgav han *Billeder af nulevende berømmelige Danske og Norske* med otte stik af kongefamilien, de syv af dem efter hans egne forlæg.

I midten af juli 1781 forlod H. København for via Stockholm, hvor han lod sig præsentere for Gustav III, at begive sig til St. Petersborg. Her fik han hurtigt arbejde for Catharina II og kredsen omkring kejsrerinden. Blandt hans arbejder fra Ruslandsrejsen kan nævnes *Catharina II*, (skatkammeret Kreml, tegning dertil i Statens museum for kunst), *Nikita Panin*, (det russiske museum, Leningrad) og *Alexandra Branitski*, (Ermitagten, Leningrad). Et tyveri i det logis hvor han boede berøvede ham den fortjeneste han havde haft indtil da. Endnu i august 1782 opholdt han sig i St. Petersborg. Om han – som det var hans hensigt – kort efter dette tidspunkt er rejst til Warszawa vides ikke. Han kom i hvert fald tilbage til St. Petersborg hvorfra han efter en kontrovers med hoffet rejste til Stockholm i foråret 1783. Her blev han kort efter sin ankomst udnævnt til medlem af kunstakademiet. Sommeren tilbragte han på Drottningholm, travlt optaget af at male portrætter af hele kongefamilien. Afbrudt af et ophold i København de første ni måneder af 1784 forblev han i Sverige indtil forsommeren 1785. I dette tidsrum malede han mindst en snes miniaturer af kongefamilien. Desuden portrætterede han adskillige af hoffets damer og kavalere fx *Frederikke Aurora Taube*, (Nationalmuseum, Stockholm), danserinden *Giovanna Bassi*, (Sinebychoffske samling, Helsingfors), livlægen *Sven Hedin* og *J. T. Sergel*, (begge privateje, Sverige). Det vigtigste af alle de svenske arbejder og et af hans hovedværker overhovedet er den store gouache på Fredensborg, forestillende *Gustav III, dronning Sophie Magdalene* og *kronprins Gustav Adolph, spadserende i Hagaparken*. Den påbegyndtes i Stockholm, fuldførtes i København 1785 og blev

Høyer, Cornelius

skænket af den svenske konge til dronning Juliane Marie.

Allerede i oktober 1787 begav H. sig påny på en længere udenlandsrejse. Vinteren tilbragte han i Berlin hvor han i dec. 1787 blev optaget som medlem af kunstakademiet; derfra rejste han over Dresden, Köstritz, Weimar, Gotha, Darmstadt, Mannheim og Strasbourg til Paris hvor han tilbragte vinteren og foråret 1788–89. Tilbageturen gik over Tyskland omtrent samme rute som på udvejen. Han afsluttede rejsen med et otte måneders ophold i Berlin før han i forsommeren 1790 vendte tilbage til København. I Paris sluttede han venskab med Europas berømteste miniaturemaler på den tid, svenskeren P. A. Hall og i Tyskland med Tysklands førende portrætmaler Anton Graff. I løbet af 1780erne havde H.s stil udviklet sig i retning af større og større frihed og bredde i malemåden og dermed nærmet sig Halls. Bekendtskabet med denne intensiverede yderligere denne udvikling. Af Graff lærte han at tegne sølvstifttegninger på grunderet pergament. Ved alle hoffer i Tyskland hvor han kom ønskede man at få ham til at male, overalt blev han feteret. Blandt hans arbejder fra denne rejse kan nævnes en miniature kaldet *Prinsesse Frederikke Caroline af Mecklenburg Strelitz*, (Schloss Fasanerie, Adolphseck, Fulda) og *Et Pigebarn holdende Frugter paa en Tallerken*, et portræt af hans lille datter der havde fulgt ham på en del af rejsen (Statens museum for kunst, republik i det kongelige slot, Haag.)

Endnu en længere rejse foretog han 1797–98 til St. Petersborg hvor under han blev udnævnt til medlem af det russiske kunstakademiet. Ellers blev han hjemme. Hans miniaturer fra den sidste halve snes år af hans liv hører til de bedste i hans produktion, malet i en bredere stil end han havde benyttet i sine yngre år, men med samme følsomhed for farven, samme sikkerhed i tegning og komposition, og samme psykologiske skarpsyn som altid havde kendetegnet hans kunst. Som eksempler på fremragende arbejder fra hans seneste år kan nævnes *Dronning Marie Sophie Frederikke*, 1792, (Rosenborg), *A. P. Bernstorff*, ca. 1790–94, (Frederiksborgmuseet), formodet portræt af *Constantin Brun*, ca. 1800, (Nationalmuseum, Stockholm), *Peter van Hemert*, ca. 1800–04, (Statens museum for kunst) og *Christian Colbjørnsen*, ca. 1800–04, (privateje).

H. hørte til det første kuld af danskfødte kunstnere, uddannet på kunstakademiet, og indtager blandt dem en fremtrædende plads side om side med Nicolai *Abildgaard og Jens *Juel. Som miniaturemaler er han aldrig overgået i Danmark, og som portrætmaler hører han til vor kunsts store. Indflydelse fra ham kan spores blandt

ynge samtidige bl.a. Juel, J. F. *Clemens, C. *Horneman og F. C. *Camradt. Også af udenlandske kunstnere var han kendt og værdsat, fx af F. H. Füger i Tyskland, af A. Ritt i Rusland og af A. U. Berndes og J. A. Gillberg i Sverige. Det var imidlertid ikke blot gennem sin kunstneriske virksomhed han fik betydning for det danske kunstliv. Siden 1777 var han kunstakademiets sekretær, en stilling han – såvidt han var i landet – gik op i med iver og myndighed. Han havde i denne egenskab brug for sine gode sprogknskaber, mange internationale kontakter og evne til at formulere sig skriftligt. Han indrettede akademiets saloner 1778 og 1794 og forfattede katalogerne. Han fratrådte stillingen i marts 1804 efter en strid med Abildgaard, men beholdt det dermed forbundne hverv som slotsforvalter ved Charlottenborg til sin død. H. var en hidsig og stridbar mand der ikke veg tilbage for korpørlige slagsmål. Hans ægteskab var ikke lykkeligt og foranledigede 1786 et dramatisk sammenstød på Kongens Nytorv mellem ham og Danmarks resident i Polen, kammerherre Johan Schøller. Episoden gav anledning til flere trykte piécer, skrevet af de stridende parter. Også et par andre gange oprådte han som forfatter: *Observations critiques sur l'exposition à l'Académie des Beaux-Arts à Berlin en 1789*, 1790, en vittig og nådeløs satire over Berliner-kunstnerne. Endvidere *Minde-Tale over Herr Johan Martin Preisler*, 1795 (Minerva I, 1795). Det bedste indtryk af H. som skribent får man af hans livlige og velkrevne rejsebrev 1788–90.

H. udnævntes 1776 til kancelliråd, 1781 fik han tildelt titlen professor med justitsråds rang og 1784 udnævntes han til virkelig justitsråd. □Tegn. ca. 1775 og min. ca. 1786, begge muligvis selvportr. (begge St.mus.). Relief af T. Sergel, 1783 (kunstakad.). Tegn. af samme (Sth.s nationalmus.). Min. ca. 1784, selvportræt (St.mus.). Min. af Augustin Ritt, 1797 (St.mus.). Relief af G. D. Gianelli.

Gustav Lorenzen i Kunstmuseets årsskr. 1933–34, 1934 40–70. Torben Holck Colding: C. H., 1961 (m. værkfortegn.). – Breve i Wiedewelts papirer i Kgl. bibl.

Torben Holck Colding

Høyer, Silbert Edgard Louis Severin, 1859–1942, forfatter. * 24.10.1859 på Frbg., † 29.10.1942 i Kbh., begr. på Frbg. F: musiker Nicolai Ferdinand H. (1836–98) og Jørgine Adamine Ulrikke Cathrine Rostved (1831–89). ~ 17.9.1886 i Kbh. (Holmens) med Anna Caroline Fernanda Clausen, * 15.7.1857 i Kbh. (Helligg.), † 21.6.1935 sst., d. af varemægler Edouard Carl Zacharias C. (1827–1901) og Johanne Jensine Sørensen (1838–1921).

H. blev student 1879 fra Metropolitanskolen og 1883 cand.jur. Han virkede siden som overretssagfører og forretningsmand i Kbh. Allerede i gymnasietiden begyndte han at skrive skuespil som han sammen med teaterintresserede kammerater opførte på Hofteatret. Som en i de første år ikke alt for optaget sagfører begyndte han igen at skrive, mest om det københavnske borgerskab som han gennem sin stilling havde god kontakt med. Opmuntret af C. *Hostrup indsendte han et skuespil til Det kgl. teater der efter nogle ændringer antog det og opførte det under titlen *Dristigt vovet*, 1888. Trods teatrets forventninger faldt stykket dog efter kun få opførelser, dels på grund af den dramatisk svage tredje akt, dels på grund af forargelse over scenen med den forførte pige. H. tog en delvis revanche med *I Ravnekrogen*, 1891, men flyttede så over til privatteatrene. På Dagmar-teatret fik han sin chance. Støttet af den unge talentfulde skuespillerstab vandt han sig her navn som en habil dramatiker med sans for folkekomedieagtig teater effekt. Nævnes må *Scenens Børn*, 1895, *Familien Jensen*, 1897, *Tante Cramers Testamente*, 1904 og *Brødrene Hansen*, 1908. Til de øvrige københavnske teatre leverede han en lang række skuespil af hvilke må nævnes *Niels Peter Svane*, 1909 der med Poul *Reumert i hovedrollen blev en succes på Det ny teater. 1899–1901 var H. direktør for Casino. Med *Glas og Porcelæn* på Det ny teater 1921 sluttede hans dramatiske virksomhed. Han mistede forbindelsen til sit publikum, og efterlod sig en del uopførte arbejder. Foruden i Kbh. og i provinsen har H.s skuespil været hyppigt spillet især i Tyskland. – R. 1934. □ Akvarel af Soya-Jensen, 1893. Træsnit 1897 efter foto.

Selvbiografi i Nationaltid. 7.6. og 8.6.1915. – Vilh. Andersen: Kritik. Teater, 1914 210–13. Rob. Neiiendam: Det kgl. teaters hist. V, 1930 142f. Berl. tid. 22.10.1934. Sv. Borberg sst. 30.10.1942. Vald. Koppel i Politiken s.d. Olaf Fønss: Fra Dagmar-teatrets glansperiode, 1949. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet. *Uffe Andreasen (Oluf Friis)*

Høyer, Lyder (Lydiche) Sørensen, 1706–57, degn, historisk-topografisk forfatter. * 21.11.1706 i Ålborg, † 21.1.1757 i Grevinge, begr. sst. F: Søren Lydichsen og Else Cathrine Thomsdatter. ~ 12.4.1736 i Kbh. (Holmens) med Sophie Amalie Jacobsdatter Godsche, * 9.1.1707 i Kbh. (Holmens), begr. 9.10.1774 sst. (Nic.), d. af kok hos Gyldenløve, senere for fangerne på Holmen, Jacob G. og Agathe Hansdatter. H. blev student 1725 fra Ålborg; efter et ophold i udlandet 1725–29 fik han 1731 ansættelse i Kbh. som typografisk korrektør ved Det kgl. og

universitetsbogtrykkeriet. Fra 1739 til sin død var han sogndegn i Grevinge og Odsherred hvor han virkede med stor iver og nidkærhed i skolens og kirkeens tjeneste. Han var en ærlig og retsindig mand som sled sig op i en temmelig ørkesløs kamp mod den dumhed, overtroiskhed og slette moral han fandt i sit sogn. Da han imidlertid også var stridbar og noget rethaverisk blev hans forhold til både befolkning og myndigheder efterhånden meget dårligt, og det endte med at beboerne i sognet 1756 sendte bispem en klage over ham. N.å. døde han. Han efterlod sig manuskriptet til en ufuldendt *Genealogisk, geografisk og historisk Beskrivelse over Grevinge Sogn* „med stor Møje, Bekostning og Fliid, Posteritæten til Nytte og Oplysning, samlet og forfattet . . .“ (Kgl. bibl., Thott 1412–13 4°). Den danner grundlaget for den af Ferd. Petersen (-Blidstrup) 1887 udgivne Grevinge Sogn og er gengivet i sin helhed i samme forfatters Degnen Lyder Høyers Beskrivelse af Grevinge Sogn (1921). Manuskriptet er en af de ældste danske sognebeskrivelser og rummer udmærkede oplysninger om forholdene i et sjællandsk sogn på Holbergs tid. H. beretter livligt og med mange sidebemærkninger og personlige udfald. Som kultur- og tidskildring vil bogen altid have stor værdi. – Et manuskript H. havde udarbejdet til en beskrivelse af hele Odsherred er nu forsvundet. 1738 udgav han et lille skrift om dødedansen i Mariakirken i Lübeck, 1741 en oversættelse af J. B. v. Rohrs *Indledning til Klogskaben at leve*, og efter hans død udgav enken 1761 hans *Aandelige siælørørende Betænkninger*. Det er imidlertid for Grevingebogen hans navn vil huskes.

Anders Petersen: Sjællands stifts degnehist., 1899 118. Fr. Skrubbeltrang: Det danske landbosamf. 1500–1800, 1978 134.

*Albert Thomsen**

Høyer, Marcus Haggæus, 1740–73, sekretær i landvæsenskommissionen. Døbt 20.4.1740 i Kbh. (Garn.), † 9.2.1773 sst. (Helligg.), begr. i Helligg. k. F: regimentskvartermester, general-krigskommissær Hans H. (1699–1769, ~ 2° 1752 med Johanne Holmsted, 1714–72, ~ 1° 1732 med købmand og bogholder ved Asiatisk kompagni Frantz Feddersen, ca. 1710–50) og Agnete Elisabeth Hagen (~ 1° med toldinspektør, justitsråd Marcus Haggæus Frauen, ca. 1685–1735, ~ 1° med Benedicte Christiane Falsen, † 1728). H. blev student 1756, priv. dimitteret, og 1766 udsendte han *To Breve om Bondestandens og Landhuusholdningens Forbedring* med fremstilling af hvad der var vundet ved de tidlige private godsreformer på Ascheberg i Holsten og Hørs-holm. Han blev sekretær for den i okt. 1767 ned-

Høyer, Marcus Haggæus

satte landvæsenskommission og derefter 1768 for generallandvæsenkollegiet hvor han 1769 blev kommitteret. H. støttede i arbejdet E. *Reverdils linje, og da denne forlod landet holdt H. ham underrettet om de videre forhandlinger. 1770 nedsattes generallandvæsenskommissionen hvor H. sammen med bl.a. G. C. *Oeder blev medlem. Struensees magtovertagelse betød en styrkelse af Oeders og H.s indflydelse, og han blev 1771 tillige deputeret i danske kancelli hvor han var medvirkende til omordningen af virksomheden. Efter administrationsreformen blev han chef for 4. departement (kolonierne, lenssagerne), men fjernedes efter J. F. *Struensees fald fra centraladministrationen og udnævntes 1773 til amtmand over Lundenæs-Bøvling amter, men døde få dage efter sin beskikkelse. – H. står sammen med Oeder og Reverdil som repræsentant for en tidlig reformholdning med særlig interesse for frigørelse og oplysning af bondestanden. – Kancelliråd 1767. Justitsråd 1770. □Min. af Cornelius Høyer.

Luxdorfs dagbøger, udg. E. Nystrom I, 1915–30 467f. Hans Jensen: Dansk jordpolitik I, 1936. Wolf, Prange: Die Anfänge der grossen Agrarreformen in Schlesw.-Holst. bis um 1771, Neumünster 1971 = Quellen und Forsch. zur Gesch. Schlesw.-Holsteins LX.

Claus Bjørn (Hans Jensen)

Høyer Møller, Erik, 1818–1904, præst, forfatter. * 28.4.1818 i Skive, † 12.3.1904 i Hillerød, begr. st. F: kapellan i Skive, senere sognepræst i Grinderslev, provst Jens *Møller (1786–1863) og Cecilie Leth (1799–1873). ~ 15.1.1851 i Holckenhavns kapel med Louise Marie Aagaard, * 22.7.1823 i Vejle, † 28.12.1903 i Hillerød, d. af amtsfuldmægtig i Vejle, senere amtsforvalter, sidst i Nyborg, justitsråd Ulrik Christian Frederik Aa. (1790–1864) og Anna Sophie Zacho (1788–1863).

H. M. blev student 1836 fra Viborg, cand.teol. 1842, n.å. personel kapellan hos sin far i Grinderslev. 1850 anmodede han kultusminister J. N. Madvig om at blive feltpræst ved den danske hær i Slesvig, konstitueredes hertil og udnævntes s.å. til feltprovst. Med stor kraft og kærlighed røgtede han sit embede, delte farerne med soldaterne; han opholdt sig i Frederiksstad under belejringen. 1851 blev hæren hjemsendt, og feltpræstestillingerne ophævet fra 1.2. Nogle afdelinger skulle dog foreløbig blive i Sydslesvig, og mange syge soldater lå på lazareterne. H. M. fandt det da uforsvarligt at forlade sin stilling. Han skrev til Madvig herom, og denne udvirkede, ikke uden vanskeligheder fra krigsminister C. F. Hansens side at H. M. blev på sin post. I

ikke mindre end fjorten kirker holdt han gudstjeneste, så spredt lå afdelingerne. 1857 blev han garnisonspræst i Slesvig, 1861 sognepræst i Nordborg på Als. – 1864 blev han igen feltprovst med Peter *Rørdam og Johannes *Clausen (1832–1908) som feltpræster og Ernst *Trier som feltdegn. Efter at Als var taget blev han af preusserne afskediget fra sit embede i Nordborg, „weil er sein Amt verlassen hat“. Et par år boede han i Odense uden at søge embede idet han stadig håbede at vende tilbage til Nordborg. 1866 blev han sognepræst i Kølstrup og Agedrup, 1881 provst for Bjerge og Åsum herreder, tog afsked 1892 og bosatte sig i Randers, senere i Hillerød. – Ved valget 1869 valgtes H. M. til folketingsmand for Kertemindekredsen (med Klaus *Berntsen som modkandidat), men søgte ikke genvalg ved valgperiodens udløb 1872. – H. M. udgav nogle prædikener, et lille skrift: *Om de Fattige og deres Forsørgelse*, 1864 og omarbejdede sin fars Haandbog for Præster (1867 og 79). Først da han nærmede sig de 60, fandt han sit felt som forfatter. Under mærket: „En gammel Feltpræst“ udsendte han en række bøger som hans gerning under krigen gav ham stof til: *Præsten i Krigen*, 1876, *Tre af mine Venner*, 1878, *Ellen, et Livsbillede af en trofast Sjæl*, 1883, *Overlægen*, 1890 og *Livs- og Krigserindringer fra 1850–64*, 1894. Historie, erindringer og tildigtning indgår forening i disse bøger der er skrevet i bred folkelig stil og vidner om forfatterens fromme sind og brændende kærlighed til Danmark og den danske hær. Bøgerne udkom i flere oplag og fik en stor og taknemmelig læserkreds. Senere udsendte H. M. *Den gamle Præstegaard*, 1896, hvor han skildrer sit barndomshjem i Salling. – R. 1856. DM. 1864, K. 1892. □Mal. af G. Achen, 1895 (Fr.borg), skitse dertil. Foto.

E. H. M.: Livs- og krigserindr. fra 1850–64, 1894. Samme: Den gamle præstegaard, 1896. – A. C. Fabricius og P. C. B. Bondesen: Slægten Fabricius fra Fåborg, 1884 (ny udg.: F. B. og L. P. Fabricius: Danske slægter Fabricius I, 1937) 63. III. tid. 20.3.1904. [M. Andresen] i Sprogforens almanak, 1905 111f. Klaus Berntsen: Erindringer I, 1921 175f. Aug. F. Schmidt: Den gamle feltpræst E. H. M., 1943. – Papirer i Kgl. bibl.

Fred. Nørgaard*

Høysgaard, Jens Pedersen, 1698–1773, filolog. * 25.12.1698 i Århus, † 21.4.1773 i Kbh. (Trin.), begr. i Trin. k. Forældre ukendte. ~ 1° ca. 1733 med Johanne Poulsdatter Calmer, * ca. 1703, begr. 25.5.1761 i Kbh. (Trin.). ~ 2° 10.4.1764 i Kbh. (Nic.) med Anna Lucie Pahl, * ca. 1718, begr. 24.8.1770 i Kbh. (Trin.). (~ 1° 1750 med kateket Frederik Boye, 1715–59), d. af justitsråd Marcus P. (ca. 1686–1762). ~ 3° 6.5.1772 i Kbh.

(Frue) med Cecilia Birgithe Wormstrup, *17.2.1752 i Kbh. (Trin.), †1778 i Inderøen (~2° 1774 med foged i Inderøen, senere amtmand i Nordre Bergenhus amt Niels Dorph Gunnerus, 1751–89, ~2° 1779 med Margrethe Christine Lund, 1761–1882), d. af gæstgiver Sten W., „Prinsen“ på Vestergade (ca. 1694–1762) og Sara Cathrine Andersdatter Lund († tidligst 1778).

H. blev student 1719 i Århus. 1723 tog han den filosofiske eksamen og blev 1727 baccalaureus. Muligvis ernærede han sig nogle år som skoleholder til han 1737 blev 3. pedel ved universitetet, et hverv han efter eget ønske beholdt til 1759 hvor han blev klokker og overgraver ved Trinitatis kirke. I denne stilling virkede han til sin død. I sine yngre år beskæftigede H. sig med filosofiske og matematiske emner, men hans store betydning ligger dog på et andet felt: det sproglige. Efter hans eget sigende gjaldt hans ældste iagttagelser latinsk syntaks, og han udgav i sin høje alderdom (1771) *Nyt Forsøg til at fastsætte den regelrette Brug af Conjunctionerne quod og ut, af modus conjunctivus og af indicativi imperfectum et perfectum i Latinen* som delvis stammer fra disse tidlige sprogstudier. Det er imidlertid H.s arbejde med modersmålet der har placeret ham som den første betydelige begavelse i rækken af danske sprogvidenskabsmænd. Det var Th. "Clitauus" angreb på Niels von "Hauens ortografiske leksikon (1741) som fremkaldte H.s første sprogskrift: *Tres faciunt collegium eller Kjendelse i Sagen imellem Tvende forud vel-meriterede og endnu efter Døden Berømmelige Mænd, Om Nogle Stykker i den Danske Orthographie*, 1743. Det er et indlæg i en strid, og det behandler problemer om den skriftlige gengivelse af sproget. I retskrivningsspørgsmål dømmer H. ud fra skriftens forhold til talen, og han er den første som bevidst lægger det talte sprog til grund for sine undersøgelser af modersmålet. Han forkaster fx – med Henrik "Gerner (1629–1700) som forgænger – skriftsprogets særlige flertalsformer af verberne fordi „aldrig nogen, enten Lærd eller Ulærd, ey engang en Præst paa sin Prædike-Stoel, siger „de elske“ i Steden for „de elsker“ . . . og om nogen af dem taler i det Fald, som de skriver, da lader det kjerlingagtigt for andre“.

S.å. udsendte H. *Concordia res parvæ crescunt, eller Anden Prøve af Dansk Orthographie, som visir skrevne Accenters Nytte, og Vocalernes rætte Brug*. Dette lille skrift på kun 26 sider i oktav er af meget højere videnskabelig værdi end det første. H. forlader her den aktuelle retskrivningsdiskussion – men ikke dennes centrale problem: den rigtige retskrivning; han fremlægger her egne nye og dristige ideer til en beskrivelse af det

danske sprog som – da sagen først har grebet ham – videreudvikles og fører til den fuldstændige danske „Sprogkonst“ som de tre følgende værker tilsammen danner: *Accentuered og Raisonnered Grammatica, Som viser Det Danske Sprog i sin naturlige Skikkelse, saa velsom dets Rime-konst og Versregler* § 1–531, 1747, *Methodisk Forsøg til en Fuldstændig Dansk Syntax* § 532–1926, 1752 og *Første Anhang til den Accentuerede Grammatica* § 1927–2022, 1769. Noget „andet Anhang“ kom ikke.

I „Anden Prøve“ tager H. fat på to centrale problemer som i titlen angivet: „Accenters Nytte“ og „Vocalernes rætte Brug“. Midt i 1700-årenes livlige, gærende men også højt uklare sprogdiskussion viser H. her en afklaret forståelse af den principielle forskel mellem lyd og bogstav. Han er, som Otto "Jespersen har sagt, ikke fonetiker, men sprogvidenskabsmand; hans interesse for lyd er – som Anders "Bjerrum har sagt – ikke hvordan de frembringes i munden, men hvordan de fungerer i sproget, og han konstaterer således at i dansk er der brug for ti, og kun ti, vokaler der i sproget fungerer som ordadskillende, og at målet må være at opnå at der til disse ti vokaler i skriften er til rådighed ti bogstaver (vokaltegn) således at hvert vokaltegn altid betegner den samme vokal (sproglyd). Men dette er langt fra tilfældet i dansk retskrivning, næsten alle vokaltegnene „bliver misbrugte“: „Thi e er klarlydende, som æ, efter den Kjøbenhavnske udtale, udi dèn, dèt, rèt & c, men dum-lydende udi èn, èt, fèt & c; . . . o udsiges med sin rætte dumme lyd udi ført, høs, knopper & c, men klart som aa udi kórt, lós, kópper & c, o lyder klart i fôr (tilforn) tór (uden vædske) & c, men dumt udi fôr (frisk) & c môr (ikke sey) & c . . .“. Som en følge af hans krav om overensstemmelse mellem sproglyd og bogstavtegn er H. ikke ynder af dobbelttegn aa, han vil hellere skrive å „paa den Svenske maade“, og de store „anfangs-bogstave“ har ikke hans interesse. Hvor langt han i sin sprogberagtning var forud for sin tid mærker man når man læser hans afsluttende bemærkninger (i Anden Prøve) om vokalerne: „der vil maa skee nogen sige, at der iblandt de 10 Vocaler, som jeg har optegnet, findes nogle Diphtongi, døbte Vocaler, eller hvad man vil kalde dem: men jég siger nej; thi b, saavidt det er en figur, er ingen Consonant, men betegner en Consonant, ligeledes de bemældte 10 figurer ere egentligst at tale, hverken Vocaler eller Consonanter, men ikkun tegn, som betyder hver for sig ikke mere end èn Vocal, eller èn enkelt lyd, og altsaa ikke bemærker nogen Diphtongus, om end og figuren var tre-døbelt“.

H.s største bedrift er dog hans fremhævelse af

„Accenters Nytte“. Han begynder i *Accentuered Grammatica*, den første part, om ordenes „Matérie“: „Hvært mundtlig Ord beståer af én eller flere Stavelser. Enhvør Stavelse beståer mundtlig (a) af ét eller flere Elementer, og (b) af sine visse Prosodiske Egenskaber; men skriftlig (a) af én eller flere Bø'gståve, og, hvør det er brügeligt, (b) af sin Accént eller Prosodiske Tegn“. Men det er nu almindeligvis ikke „brugeligt“, og H. erkender nu at skal retskrivningen give et pålideligt billede af talesproget må man indføre sådanne accenttegn i skriften. Hans *Grammatica* fremlægges derfor ikke blot som en „raisonneret“ men også som en „accentueret“, og det samme gælder Første Anhang (1769) med den alfabetiske ordliste.

I fjerde afsnit „Om Aandelåvene“ konkluderer han at der er fire, ja „accurate at tale, ere fem Aandelave i Dansken“, hvilket vil sige at en stavelse i det danske talesprog („den beste Dialect“) er bygget op på en af fem måder med hensyn til de prosodiske forhold. Åndelavet kan være: 1) Det „Stødende“ (betegnet med ' over vokalen); dvs. en stavelse med kort vokal efterfulgt af konsonant med stød: „nød (tvungen), Skind (húd), Brüd (fæstemó), trind (rónd) . . .“. 2) Det „Kort-jævne“ (betegnet med '); dvs. en stavelse med kort vokal efterfulgt af konsonant uden stød: „Nød (en frugt), Skin (et lys), Brüd (brydelse), Trin (i gång) . . .“. 3) Det „Dóbelte“ (betegnet med '); dvs. en stavelse med lang vokal med stød: „Nød (qvæg, betrök), Skrin, Brüd (vessel), trin (træd frém), löd (af at lade) . . .“. 4–5) Det „lang-jævne, Drægevorne eller Langdragede“ (betegnet med '); dvs. en stavelse med lang vokal uden stød efterfulgt af konsonant, eller med kort vokal efterfulgt af lang konsonant: Her er altså egentlig tale om to åndelav, nemlig „(jysk) at nø'd (i stéden for nø'de tvinge)“ og „(jysk) skin' (i stéden for skinne, lyse) . . .“. „Det drægevorne åndelav kommer „ikke för i rætte Danske e'nståvelses örd af den beste Dialect . . . uden i disse tré contraherede örd: Fa'r, Mo'r, Bro'r“. En del jyder udfører de samme ord per Circumflexum (efter tredie åndelav), altså: „Fär, Mör etc.“.

H.s stavelser- eller ordtypelære førte naturligvis ikke til at man indførte accenter i den danske retskrivning, men hans arbejde var ikke derfor spildt, for som analyse af det danske talesprogs stavelsobygning blev H.s værker grundlæggende for hele den senere danske grammatik. Rasmus Rask bruger hans system, og K. J. Lyngby bygger sin ypperlige jyske lydskrift op på systemet, og det er karakteristisk at begge disse sprogforskere ligesom H. var store retskrivningsreformister. Med Otto Jespersens klassiske

fonetik træder læren om stavelsestyperne noget i baggrunden i nogle årtier, men igen i den nyere danske systematiske dialektologi bygger man den synkroniske beskrivelse af de dialektale sprogsystemer på H.s stavelserlære.

H.s kendskab til såvel „den beste Dialect“ som de lokale dialekter er betydeligt, og skønt han selv i sit talesprog har bevaret sin østjyske brug af stød kender han både den afvigende københavnske brug og afvigelser i de danske dialekter. Fx hedder det om „de Lölliker“ at deres udtale „kómer de kjøbenhávnske saa underlig för“, . . . fx „gjør de skåbet, börgerskåbet & c ofte til noget som er ska'bed eller ska'wed; i det ringeste lår de ikke Stóde-tonen áltid saa kjendelig høres som de burde“. Stødet er jo nødvendigt til adskillelse af åndelavene, men man kan dog godt „formilde stødet, og ikke jøkke dem saa ilde úd, som de Sællandske Bónder gjør, hvilke i det hénséende tåler verre end nogen Jyde“. H. skriver et sprog fuldt af lune, og hans store bøger er fulde af interessante iagttagelser om dansk talesprog og – ikke mindst – om dansk syntaks.

Danske grammatikere, udg. Henrik Bertelsen IV, 1920; VI, 1929 (ny udg. 1979). – P. K. Thorsen i *Pers. hist. t.* 3.r.111, 1894 189. Karl Verner: *Afhandl. og breve*, 1903. Johs. Brøndum-Nielsen i *Danske studier* XV, 1918 127–36. Poul Andersen sst. 1977 120f. Henrik Bertelsen: J. P. H. og hans forfatterskab, 1926 (anm. af Marius Kristensen i *Arkiv för nord. filologi* XLV, Lund 1929 97f). Anders Bjerrum i *Sprog og kultur* XX, 1958 1–13.

Poul Andersen

Haack [ˈhaːk], August Christian Wilhelm, 1787–1821, skuespiller. * 20.12.1787 i Kbh. (Petri), † 18.1.1821 sst. (Fred. hosp.), begr. sst. (Ass.). F: porcelænshandler, senere bud og fyrbøder ved hof- og stadsretten August Wilhelm H. (ca. 1750–1828, ~2° 1809 med Anne Marie Hedin, ca. 1763–1822) og Abelone Müller (ægteskabet opløst 1807). ~ 23.8.1813 i Kbh. (Slotsk.) med sanger ved Det kgl. teater Anna Sophie Aubertin, * 24.10.1787 i Kbh. (Helligg.), † 26.8.1860 sst. (Holmens), d. af skriver ved Assistenthuset Simon A. (ca. 1754–1818) og Mette Svendsdatter Iven.

H. var en af de bedst begavede elever i Rahbeks dramatiske skole på Hofteatret hvor han debuterede 15.5.1806 som ågerkarlen i Johs. Ewalds *Harlekin Patriot*. Han var høj og rank, havde udtryksfulde ansigtstræk og levende øjne og evnede, trods sine unge år, at spille gammelmandsroller, og det var en af disse, Per Degn i *Erasmus Montanus* som han fremstillede med den rette komiske vigtighed, der 1810 skaffede ham kgl. ansættelse ved nationalscenen. I den halve snes sæsoner, H. virkede dér, viste han en forbløffen-

de alsidighed forbundet med original opfattelse som gavnede både lystspillet og tragedien. Værten Tapper i *Gulddaasen* og ånden i *Hamlet*, begge spillet med sikker karakteristik, fortæller om talentets omfang; han anvendte sin stemmes nasallyd med stor virkning i komiske roller, fx Hamund i *Hagbarth og Signe*; hos Ludvig Holberg var han en ypperlig dumstolt *Don Ranudo*, endvidere Jeronimus, bl.a. i *Den honnette Ambition*. *Magister Stygotius*, *Rosiflengius* og *Jean de France*; hos Shakespeare bl.a. Macduff i *Macbeth*. Men H. forfaldt tidligt til druk, og tjenesteforsømmelse – dr. Ryge kaldte ham „en Vindbeutel“ – bragte ham en uge i Blåtårn (april 1820). 11.1.1821 optrådte han sidste gang som mester Jacob i *Den Gerrige*, og nogle dage senere døde han under en blodstyrning på vejen til Frederiks hospital. Hans bortgang betød et stort tab for dansk skuespilkunst, mellem hvis ypperste, J. C. *Ryge og J. P. *Frydendahl, hans naturbegavelse hørte hjemme, om end han var dem underlegen i styrke og viljekraft. □Mal. ca. 1815, muligvis af C. G. Kratzenstein-Stub (Det kgl. teater). Tegn. af N. Bredal (Fr.borg), tegn. af samme (Teatermus.), mal. muligvis af samme (sst.). Stik i roller af G. L. Lahde, 1826, og af C. V. Bruun, 1828.

Teatret XI, 1912 76 (brev). – Fædrenelandsk nekrolog 1821–26, udg. Fr. Thaarup, 1835–44 24. Breve fra da. skuespillere og skuespillerinder, udg. Rob. Neiiendam II, 1912 220 270f.

*Robert Neiiendam**

Haagen [ˈha:qøn], **Hans**, 1754–1815, politidirektør. * 19.12.1754 i Kbh. (Frels.), † 3.7.1815 sst. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: islandsk købmand og brygger Johannes H. (1720–72, ~2° 1766 med Dorothea Beckmann, 1721–82, ~1° 1744 med kommerceråd Andreas Kellinghusen til Ødemark, † 1759) og Christiane Martine Kjærulf (1733–62). ~21.7.1786 i Kbh. (Nic.) med Anne Cathrine Mengs, døbt 5.6.1764 i Kbh. (Frels.), † 25.8.1836 sst. (Helligg.), d. af protokollist, senere administrator ved den danske manufakturhandel Christian Vilhelm M. (ca. 1734–99) og Ane Petersen (ca. 1745–1819).

H. kom fra det bedre borgerskab. Ved hans dåb var der en regimentskvartermester af familien blandt fadderne, en anden slægtning var højesteretsadvokat. Han blev student 1770, cand.jur. 1777, prokurator 1781 og 1788 udnævnt til søkrigsprokurator idet han afkøbte forgængerens embedet mod at betale ham halvdelen af gagen. 1800 efterfulgte han C. M. T. *Cold som politimester i Kbh., men mistede embedet da han 1808 var uforsigtig nok til at holde på sin ret overfor de højere myndigheder. H. havde ladet

to af sine betjente, der skulle ledsage et par arresteranter til den preussiske chargé d'affaires, følge med helt ind i dennes bolig. Opbragt over krænkelsen klagede udsendingen til udenrigsdepartementet og krævede en undskyldning, men da H. fastholdt at have optrådt korrekt og at det var departementet der var på nakken af ham pådrog han sig Frederik VI's „allerhøjeste Misbilligelse“, og efter nytår måtte han søge sin afsked som han bl.a. begrundede med „Ærgelser over Opdigtelser og Usandheder“. Den bevilgedes fra udgangen af marts 1809.

Efter H.s afgang udskiltes embedets egentlige dømmende funktioner ved udnævnelsen af en særlig justitiarius i politiretten, og hans efterfølger Rasmus Langeland *Bagger beholdt alene de egentlige politiforretninger samt retten til at idømme bøder og ganske korte frihedsstraffe (2–4 dages vand og brød). Da de to funktioner 1813 atter forenedes og Bagger n.å. blev borgmester udnævntes H. påny til leder af politiet, et udtryk for at der ikke var graverende fejl i hans tidligere embedsførelse. At han som den første fik titlen politidirektør skyldes formentlig at han siden 1812 havde været generalauditor i søetaten. Han døde dog kort efter udnævnelsen. – Både Hof- og stadsretten og admiralitets- og kommissariatskollegiet gav ham et godt vidnesbyrd for duelighed og retsindighed og nekrologen over ham roser ham for myndig og human optræden under krigsbegivenhederne 1801 og 1807. Hans selvbiografi til ordenskapitlet brændte med Christiansborg 1884. – Justitsråd 1800. Etatsråd 1804. R. 1809. □Mal. (Politigården, Kbh.), efter dette en pastel (Fr.borg).

Oluf Nielsen in Pers.hist. t. I, 1880 297f (= forf.s Kbh.s politimestre og politidirektorer, 1881). Marcus Rubin: 1807–14, 1892 (reprod. 1970) 618.

Sv. Cedergreen Bech

Haagen-Müller [ˈha:qøn-], **Christian Victor** Kragballe, 1894–1959, maler. * 1.11.1894 i Albæk, Hjørring amt, † 24.10.1959 i Tisvildeleje, begr. Tibirke kgd. F: sognepræst, sidst provst i Vejby og Tibirke, Viktor Emanuel Lauritz H.-M. (1864–1943; navneforandring fra Müller, Haagen 1904) og Elisa Caroline Andreasen (1870–1960). ~8.10.1926 i Vejby med maler Arnoldine Henriette Maria Skibsted, * 30.4.1901 på Frbg., d. af assistent i overretten, senere kontorchef i Kbh.s byret Henrik Valdemar S. (1862–1940) og Karen Boisen (1871–1956).

H.-M. blev student 1913 fra Sorø, læste et par år til jurist, men brød af for at blive maler. Faderen var 1913 blevet forflyttet til Vejby i Nordsjælland hvor H.-M. siden havde sit hjem; fra 1927 i Kædemosehuset, Tibirkelunde. Han fik ingen

Haagen-Müller, Victor

skoleuddannelse som maler og viste i flere af sine tidligste arbejder en vis berøring med kubismen og navnlig påvirkning af William "Scharff". I årene før 1920 udførte han store, heroiske kompositioner *Baccanalet*, *Samson* og *Dalila* m.fl., arbejder der senere er tilintetgjort. Han udstillede på Kunsternes efterårsudstilling 1916-17, 1919-24, 1926-27 og 1929, på Grønningen som gæst fra 1929 og som medlem fra 1933. I sine tidligst kendte figurbilleder (*Landbyens Digter*, 1922, *Frugtsælgeren*, 1923 m.fl.) har han i lige høj grad lagt vægt på en psykologisk og malerisk opfattelse, en bestræbelse der er ført videre i hans portrætter (*Maxim Gorki*, 1927, malet i Sorrento hvor den berømte forfatter indvilligede i at sidde model for ham, digteren *Per Lange*, 1931, og *Paul V. Rubow*, 1943); han malede ofte samme portrætmønstre gang på gang og stræbte at nå en fra den øjeblikkelige og måske tilfældige opfattelse befriet, koncentreret karakteristik, ligesom han i sin landskabskunst undgik det rent umiddelbare indtryk for, på grundlag af et grundigere naturstudium, at nå en større syntese. Siden 1934 har han udvidet sin landskabelige emnekræds, fra Brantebjerg, Arresø m.v., til Anholt som Harald Kiddes bog *Helten* havde givet lyst til at besøge, og hvis sandørkener han har skildret i en række karakterfulde arbejder. Den sidste del af H.s værk optages især af stilleben og landskaber fra Nordsjælland og Skagen samt af vuer fra Rom, præget af farveglæde og en frigjort malemåde. - H.-M. rejste meget, til dels på akademistipendier (Berlin og Dresden 1926, Paris og byer i Belgien 1923, Italien og Wien 1926-27, Spanien, Paris, Holland, Belgien 1932, London, Holland, Belgien 1935, Paris 1937 og -38, Grækenland og Tyrkiet 1947 og Rom flere gange i 1950'erne). Han gav sig på disse rejser tid til at lade indtrykkene nedfælde sig; blandt de store malere fra fortiden hvis værker han ivrigt studerede har han fremhævet den ældre Brueghel. - H.-M. har haft flere separatudstillinger i Danmark, udstillede i Riga 1943 og var repræsenteret på Biennalen 1943. Mindeudstillinger i Hjørring kunstmuseum 1965, Sammenslutningen af danske kunstforeninger 1966 og Nordjyllands kunstmuseum, Ålborg 1974. - Der findes arbejder af H.-M. i kunstmuseet og museerne i Ålborg, Århus, Horsens, Maribo, Randers, Sorø og Vejen, desuden et arbejde i Ystad museum (gave fra holstjægermester G. A. Hagemann) og et i Arkiv for dekorativ kunst, Lund. De fleste af provinsmuseernes erhvervelser er gaver fra Ny Carlsbergfondet der også har ydet støtte til H.-M.s dekorationsarbejder, således to vægbilleder i skolehjemmet Godhavn, Tisvilde (1930-31), syv i alumnatet Vænget, Sorø akade-

mis skole (1934-35) og fire i centralsygehuset, Hillerød (1942-44). I kobberstiksamlingen er han repræsenteret med kridttegninger m.m. Han modtog Neuhausens præmie 1923 (for Frugtsælgeren), Emma Barentzens legat 1932, Carlsons præmie 1935 og Eckersbergs medalje 1941 (for *Aften over Ørkenen*, Anholt). Tildelt Ny Carlsbergfondets store rejselegat 1947 og Det ankerske legat 1954. Medlem af akademirådet fra 1955. □Mal. af W. Scharff, 1922. Tegn. af Carl Jensen, 1943, samt af Otto Christensen. Selvportræt. Foto.

V. H.-M.: Et udvalg af billeder m. tekst af Erik Zahle, 1939 = Vor tids kunst XXIX. - Ernst Mentze i Berl. tid. 25.10.1959. Bertel Engelstoft i Politiken s.d. Leo Estvad i Berl. aften 28.10.1959. Gottfred Eickhoff og Marie Haagen-Müller i Informationsavis fra Nordjyllands kunstmuseum, 1974 nr. 22.

Bjarne Jørnæs (Poul Uittenreitter)

Haagen Schmidt, Jørgen, se Schmidt, Jørgen Haagen.

Haakon VII (Christian Frederik Carl Georg Valdemar Axel), 1872-1957, konge i Norge. * 3.8.1872 på Charlottenlund, † 21.9.1957 i Oslo, begr. på Akershus slot. F: senere kong *Frederik VIII (1843-1912) og *Louise af Sverige-Norge (1851-1926). ~ 22.7.1896 i Buckingham Palace i London med Maud Charlotte Mary Victoria af England, * 26.11.1869 på Marlborough House i London, † 20.11.1938 i London, d. af senere kong Edward VII (1841-1910) og *Alexandra af Danmark (1844-1925). - Bror til *Christian X.

Prins Carl uddannedes som søofficer, blev kadet 1889, sekondløjtnant 1893, premierløjtnant 1896, kaptajn 1905, admiral s.d. og deltog i adskillige togter, bl.a. 1904-05 med krydseren Heimdal til Middelhavet og Atlanterhavet. Efter sit bryllup opholdt han sig jævnlig på Appleton Castle ved Sandringham.

Da Norge 7.6.1905 havde opløst unionen med Sverige tilbød den norske regering kong Oscar II at en svensk prins blev konge af Norge, men Oscar II afviste det umiddelbart. Baron F. Wedel Jarlsberg der havde formidlet tilbudet rejste da omgående og i forståelse med den norske regering til Kbh. for at undersøge om det var muligt at få prins Carl til konge, hvad der allerede før unionsopløsningen var drøftet mellem norske politikere. 29.6. blev den norske trone tilbudt prins Carl der var villig til at modtage den, men ønskede i forståelse med sin far, sin bedstefar og den danske regering at visse forudsætninger skulle være opfyldt: afvikling af forholdet til Sverige skulle være tilendebragt, Oscar IIs afvisning af det norske tilbud være endeligt og en fol-

keafstemning i Norge have godkendt prins Carl som konge. Ved Karlstadoverenskomsten 23.9. opfyldtes de to første betingelser, og folkeafstemning 12.–13.11. gav 259 563 stemmer for prins Carl som konge. 69 264 stemte for republik. Stortinget gik enstemmigt ind for prins Carl 18.11., Christian IX gav officielt sit samtykke 20.11., og 25.11. ankom Norges nyvalgte konge Haakon VII og dronning Maud til Kristiania. Deres søn Alexander fik som norsk kronprins navnet Olav. 22.6.1906 kronedes kongeparret i Trondheim domkirke. Som kroningsgave fik de villaen Kongssæter på Voksenkollen, købt for midler gennem landsindsamling. På kroningsrejse besøgte de det sønden- og vestenfjeldske Norge og året efter Nordnorge til Kirkenes. H. tog valgsproget Alt for Norge og satte sig grundigt ind i norsk historie, lovgivning, næringsliv og samfundsspørgsmål. Ikke blot som konge, men også som menneske blev han en kendt skikkelse i foreninger og institutioner. Hans fremtræden var på én gang taktfuld og ligefrem, hans forhold enkelt og demokratisk, og hans forhold til storting og regering strengt konstitutionelt. Han vandt udeltd tillid, og der rettedes aldrig angreb på hans person selv om en del nordmænd stadig ville have foretrukket en republik.

Arbejderpartiet var i begyndelsen af 1920erne revolutionært præget, og da H. 1928 i en vanskelig parlamentarisk situation accepterede at arbejderpartiet dannede regering, der dog efter kort tid styrtedes, havde han skabt et tillidsforhold der blev nyttigt da Johan Nygaardsvold 1935 som arbejderpartiets leder blev statsminister. Modstræningsforholdet til Sverige bidrog H. til at udglatte ved deltagelse i trekongemøderne i Malmö 1914 og i Kristiania 1917 og ved besøg hos Gustaf V i Stockholm 1918. Norge havde i mere end 500 år dels som led i det dansk-norske monarki, dels i union med Sverige ikke ført egen udenrigspolitik og manglede efter 1905 diplomatisk tradition og diplomatiske forbindelser. Her fik H.s kendskab til europæiske fyrstehuse betydning, især under første verdenskrig da han var en værdifuld rådgiver for sin regering i konflikten med England om kobberleverancer, og striden med Tyskland da Norge under den uindskrænkede u-bådskrig lukkede sine farvande for fremmede u-både. Der indførtes den praksis at H. fik alle vigtige udenrigspolitiske dokumenter til gennemlæsning, og han blev, med professor Halvdan Kohts ord, ved siden af udenrigsministeren den nordmand der var bedst informeret om udenrigspolitik. Under anden verdenskrig afværgede H. ved henvendelse til den engelske konge en vanskelig situation da England jan. 1940 truede med at føre krigen ind på norsk ter-

ritorium, og da det tyske angreb mod Norge satte ind 9.4.1940 var hans linje klar og urokkelig. Mens tyske jager- og bombefly overfløj Sydnorge fulgte han regering og storting til Hamar hvor regeringen Nygaardsvold stillede sine mandater til rådighed for H. der svarede: „Så meget svever i luften i dette øyeblikk at vi ikke kan risikere at også regjeringsspørgsmålet blir svevende i luften“. Et stortingsmøde i Hamar måtte afbrydes da det meddeltes at tyske tropper var på vej mod byen med ordre til at tage konge, regering og storting til fange. Mødet genoptoges sent om aftenen i Elverum hvor stortinget gav regeringen generalfuldmagt til at varetage rigets interesser. Næste dag 10.4. krævede den tyske udsending Curt Bräuer at Vidkun Quisling skulle udnævnes til regeringschef. Det afviste H. Det var første gang at han traf en beslutning uden først at have forhandlet med sin regering, og han meddelte regeringen at han var rede til at abdicere hvis regeringen havde en anden opfattelse end han. Han kunne ikke slutte sin kongegerning med udnævnelse af en regering Quisling. Herom var regeringen enig med ham. H. og kronprinsen opholdt sig sammen med regeringen i Nybergsvund 11.4. og udsattes her for et voldsomt tysk luftangreb så alle måtte søge tilflugt i en nærliggende skov. De der var sammen med H. i disse dage og de følgende uger under kampen om Norge fremhæver hans sindsro, seje energi og optimisme. 23.4. nåede H. frem til Molde, og da Sydnorge måtte opgives sidst i april bragte en engelsk krydser ham til Tromsø hvorfra han 7.6. afsejlede til England efter at være kommet til den overbevisning at „det eneste ham og Regjeringen i den foreliggende situation hadde å gjøre var å reise fra Norge for i et fremmed land å fortsette arbeidet til Norges beste“. Den 10.6. ankom H. til London hvor han gennem sin kompromisløse holdning blev Norges symbol nationalt og internationalt under hele krigen. Efter at han var rejst fra Norge pressede tyskerne stortingets præsidentskab til at henstille til ham at give afkald på sine forfatningsmæssige funktioner for sig selv og sit hus. Hans svar 3.7. var et klart afslag med henvisning til Norges grundlov hvis første bud for ham var at varetage det norske folks frihed og selvstændighed hvad han mente at gøre bedst ved „å holde fast ved den stilling og den oppgave som et fritt folk ga meg i 1905“. Dermed udelukkedes forfatningsretlige og folkeretlige begrundelser for hvad okkupationsmagten måtte træffe af beslutninger i Norge, og grunden var lagt for den norske modstandskamp. 7.6.1945 vendte H. tilbage til Norge, og administrationen overgik fra de allierede til ham og hans regering. Han fik i Oslo en jublende velkomst og senere

Haakon VII Carl

på dagen gik et folketog på hundrede tusinde til slottet og bød ham velkommen hjem til Norge. En tilsvarende hyldest mødte H. i de følgende måneder og år, da han på rejser gæstede alle egne af landet fra det sydligste til de krigshærgede områder i Nordnorge. Ved sin 75 års fødselsdag modtog han kongeskibet Norge som folkegave og hyldedes påny landet over. Festlighederne ved hans 50 års regeringsjubelæum 1955 fik derimod et mindre omfang end planlagt, fordi han var indlagt på hospital efter et fald, der havde beskadiget hans ene ben. Nordmændenes følelser for H. fandt et samlet udtryk i professor Didrik Arup Seips karakteristik: Han vendte tilbage for at stå som rex perpetuus Norvegiæ. – R.E. 1890. DM. 1890. S. Kmd. 1912.

□ Malet som barn af H. Olrik, 1876, malet s.m. sine søskende af samme. Træsnit 1877. Afbildet på træsnit s.m. prins Christian og på flere træsnit af kongefamilien, bl.a. 1883. Afbildet på L. Tuxens mal. af kongefamilien 1883–86 (Chr.borg) og på skitser dertil (Fr.borg). Afbildet på træsnit efter tegn. af K. Gamborg. Træsnit af A. Bork, 1894, og efter foto 1896. Afbildet på Tuxens mal. af brylluppet 1896 (slottet, Oslo). Ital. træsnit 1905. Afbildet på P. Fischers mal. af stortingsdeputationen hos Chr. IX, 1905 (Varde mus.; 1906 slottet i Oslo; 1907 Fr.borg). Tegnet i kroningsdragt 1906. Tegn. af C. Milton Jensen, 1906. Olietryk af F. Leiber. Karikatur af E. Kuntze, 1906, og af Alfired Schmidt, 1913. Mal. af Poul Holm, 1913, H. modtager Chr. IX. Medaljer bl.a. 1914 og 1917. Mal. af L. O. Ravensberg, 1915. Mal. af P. Holm, 1928, H. modtages af Chr. IX. Mal. af H. P. Perrault og af T. C. Dugdale. Tegn. bl.a. af Öjvind Sørensen. På frimærke 1947. Mal. af Asta Nørregaard (Oslo bymus.). Foto.

F. Wedel Jarlsberg: Reisen gennem livet, Oslo 1932. Samme: 1905. Kongevalget, Oslo 1946. Alt for Norge, udg. til H.s 70-årsdag, London 1942. Gunnar Olsen: Norges kamp for friheden, 1946. H. VII, udg. til 75-årsdagen, red. Didrik Arup Seip, Oslo 1947. Jens Marinus Jensen: H. VII, 1968. Bo Bramsen: Huset Glücksborg, 1975.

Helge Larsen

Haarik den Gamle, † 854, konge. F: kong *Gudfred († 810 el. 811).

Skønt kilderne intet siger derom kan vi af deres beretninger slutte at H. har deltaget i de stridigheder, som efter kong Hemmings død 811 udbrød mellem kong Gudfreds sønner og kong Harald, og som yderligere medførte kampe mellem danerne og det frankiske rige indtil der sluttedes fred i Aachen 825. Da kong Harald n.å. svor Ludvig den Fromme troskab og, fulgt af *Ansgar, vendte tilbage til Danmark, ledede H.

modstanden imod ham, og 827 lykkedes det ham at fordrive Harald hvorefter han selv ubestridt blev landets konge. Som sådan stod han sikkert bag de danske vikingetogter til Frisland 836 og 838 selv om han gentagne gange ved sendebud fralagde sig al lod i plyndringerne, ja efter eget sigende endog lod de høvdinge som havde ført togterne dræbe. Til gengæld krævede han af kejseren herredømmet over friserne og abodriterne, og da dette forlangende blev afvist betød det ikke stort at der formelt sluttedes fred på ny. 842 og 844 fandt der atter plyndringer sted, 845 blev Hamburg overrumplet og afbrændt mens andre danske vikingflokke hærgede Paris, alt med H.s vidende eller efter hans tilskyndelse. Selv efter at han endnu en gang havde lovet at standse togterne blev 846 Frisland hærget. Følgen var at de tre frankiske konger, Lothar, Ludvig og Karl, 847 i fællesskab søgte at skræmme ham til fred; men først efter 850 ophørte de stadige kampe fordi hjemlige uroligheder nu tvang kongen til at slå ind på en anden politik over for udlandet. Under disse forhold trådte Ansgar som 849 var blevet ærkebiskop i Hamburg-Bremen, i nært forhold til H., besøgte ham ofte, deltog i hans rådslagninger og virkede som politisk mægler mellem ham og det østfrankiske rige. Til gengæld fik han af kongen lov til i Slesvig at bygge den første danske kirke. Imidlertid lykkedes det to af H.s modstandere at tvinge ham til at dele hertugdømmet med dem. De blev ganske vist snart fordrevet; men 854 vendte den ene af dem, Gutorm, tilbage, og i en vældig kamp faldt både han og H.

Sonderjyllands hist. I, 1930–31 235f. 240f. Aksel E. Christensen: Vikingetidens Danmark, 1969 (ny udg. 1977) 140f.

*Vilh. la Cour**

Haarik den Unge, † før 873, konge.

H. var endnu kun en dreng da han 854 kom til magten i Danmark efter den kamp hvori Haarik den Gamle faldt. På Hovi Jarls råd lod han straks kirken i Slesvig lukke og dens præst fordrive; men hurtigt ændredes forholdene ved rigets sydgårne, og dette fik vidtrækkende følger også for den begyndende missionsvirksomhed. 855 krævede to kongeætlinge, Rørik og Gudfred Haraldsen, som begge kom fra Frisland, part i landet. De afvist; men 857 drog Rørik atter herop og tiltvang sig nu „den Del af Riget, som ligger mellem Havet og Ejderen“, sandsynligvis Ejdersted. Hovi Jarl i Slesvig by har vel under disse omstændigheder hvor H. stod i fare for at miste sine betydelige toldindtægter af Ejder-Slihandelen støttet Rørik; han fordreves i hvert fald af kongen, Rørik måtte noget senere søge

tilbage til Frisland, og H. genoptog nu den venkabelige holdning over for "Ansgar og det østfrankiske rige som Haarik den Gamle havde indtaget i årene før sin død. Kirken ved Slesvig genåbnedes, menigheden fik lov til at lade en kirkeklokke ophænge, og ved Ribe skænkede kongen jord til opførelse af en ny kirke så missionen kunne begynde også her. Om H.s senere liv ved vi intet. Da der 873 nævnes to danske samkonger, Sigfred og Halvdan, må han være død inden dette tidspunkt.

Sønderjyllands hist. I, 1930–31 241–44. Aksel E. Christensen: Vikingetidens Danmark, 1969 (ny udg. 1977) 137 141. Inge Skovgaard-Petersen i Danm.s hist. I, 1977 132f.

*Vilh. la Cour**

Haarløv, Thorvald Jørgen Henrik, 1836–1907, statsbanedirektør. * 11.5.1836 i Kbh. (Trin.), † 13.3.1907 på Frbg., begr. sst. F: brønderiejer Niels Henrik H. (1806–88) og Helmine Henriette Møller (1815–61). ~ 10.3.1869 i Kbh. (Frue) med Charlotte Christine Rothe, * 6.11.1847 i Kbh. (Garn.), † 13.2.1922 på Frbg., d. af kontorchef, senere direktør for Det sjællandske jernbaneselskab, konferensråd Viggo *R. (1814–91) og Martha G. Rothe (1820–91). – Far til Viggo *H. Påvirket af de stemninger der gjorde sig gældende efter 1848–50 meldte H. sig allerede som syttenårig til militærtjeneste og blev 1855 sekondløjtnant i infanteriet. 1863 fik han ansættelse ved Det sjællandske jernbaneselskab som konst. forstander for Klampenborgbanegården i Kbh., fra 1864 som underinspektør på Kbh.s banegård; 1870 blev han sektionsinspektør i Roskilde, 1881 driftsinspektør i Kbh. og samtidig forstander for den på hans initiativ oprettede jernbane-fagskole for uddannelse af personale til overordnede stillinger. Han udnævntes til afdelingschef i generaldirektoratet for statsbanerne 1887, og ved de senere organisationsforandringer blev han 1893 kommitteret hos generaldirektøren og 1904 medlem af generaldirektionen som direktør for trafikafdelingen. – Som øverste trafikleder i et tidsafsnit da banerne var i stærk udvikling løste H. udmærket de opgaver publikum og erhvervene stillede jernbanedriften. Med sin betydelige jernbanemæssige indsigt, forenet med organisatoriske og diplomatiske evner var han en fortrinlig repræsentant i samarbejdet med andre befordringsvirksomheder og med udlandets baner. På hans initiativ indvilligede C. F. Tietgen i at lade Det forenede dampskibsselskab optage farten Gedser–Warnemünde 1886, og han havde væsentlig andel i oprettelsen af dampfærgefarten på denne rute 1903, ligesom han nedlagde spiren til Storstrømsbroens tilblivelse som led i denne

kontinentalforbindelse; endvidere tilvejebragte han sovevognsforbindelserne i indlandet og til udlandet og medvirkede fra 1885 til sin død ved tilblivelsen af de nye banegårde for person- og godstrafik i Kbh. H. var medstifter af og indtog en fremskudt stilling inden for det faglige samarbejde mellem Nordens jernbanemænd, og han var 1891–1900 formand for og senere æresmedlem af den af „guldsnorene“ ved statsbanerne dannede jernbaneforening. – R. 1875. DM. 1892. K.² 1905. □Mal. af J. Lübschitz, 1907. Foto.

Th. Hauch-Fausbøll i Berl. tid. 12.5.1931 (om slægten). Jernbanebl. 13.5.1906. Berl. tid. 14.3.1907. Dannebrog s.d. Vor stand 16.3. s.å. Dansk jernbanebl. 24.3. s.å.

*A. Ohmeyer**

Haarløv, Viggo Rothe, 1872–1931, stiftamtmand. * 21.8.1872 i Roskilde, † 11.5.1931 i Haderslev, begr. på Frbg. F: sektionsinspektør, senere trafikdirektør Thorvald *H. (1836–1907) og Charlotte C. Rothe (1847–1922). ~ 3.9.1909 på Frbg. med Ottilie Frederikke Ahlmann Lorentzen, * 31.7.1879 i Ålborg, † 28.12.1956 i Hellerup, d. af læge, senere tit. professor Lorentz Rasmus L. (1842–1915) og Cathrine Marie Ahlmann (1851–1917).

H. blev student fra Metropolitanskolen 1890 og cand.jur. 1895. Han ansattes i indenrigsministeriet 1896, blev fuldmægtig og ekspeditionssekretær 1909 og viste tidligt administrativ dygtighed og interesse for socialt og filantropisk arbejde. Sammen med departementschef A. Krieger udgav han 1906 *Lov af 9. April 1891 om det offentlige Fattigvæsen med Bemærkninger*. Han var sekretær for arbejdsrådet 1902–15, for Kbh.s understøttelsesforening 1902–09 og for den internationale velgørenhedskongres i Kbh. 1910. Kun 43 år gammel blev han 1915 amtmand over Ringkøbing amt. Allerede som embedsmand i indenrigsministeriet havde han deltaget i arbejdet med de reguleringsordninger første verdenskrig medførte, bl.a. kornordningen. Som amtmand viste han stor evne til at gennemføre disse ordninger hvis mange indgreb i landbrugets erhvervsfrihed i og for sig var vestjyderne imod. – 1920 blev H. sat i spidsen for det danske styre i det genvundne Nordslesvig. 1.5. udnævntes han til administrator for de sønderjyske landsdele og konstitueredes som stiftamtmand for hele området og som amtmand over Haderslev amt. Som administrator måtte han udstede anordninger sammen med den internationale kommission der overvågede afstemninger og administration til Danmarks overtagelse af Nordslesvig, og som den danske regerings stedlige repræsentant måtte han føre mange forhandlinger med de tyske grænsemyndigheder og forberede indførelse af

Haarløv, Viggo

dansk forvaltning. 30.11.1920 var hans arbejde som administrator til ende. Han blev nu amtmand over Haderslev amt og fra 1.4.1923 stiftamtmand over Haderslev stift der oprettedes ved regulering af de kirkelige grænser mellem Nord-slesvig og Ribe og Århus stifter. Han blev endvidere formand for Haderslev amts jernbaner der efterhånden afvikledes og for kommissionen der forestod den store afvanding af Haderslev og Tønder amter. Til udvalget for mindesmærket i Marselisborg mindepark for faldne danske i første verdenskrig fremskaffede han oplysninger om 3 000 faldne dansksindede nord-slesvigere. Med dygtighed tog han sig af sit embedes forskellige sider, ikke mindst skolevæsenet. For kirken i hvis økonomiske sagers ledelse han som stiftamtmand havde del nærede han varm interesse. Dansk styre kunne næppe i overgangsårene efter genforeningen have fået en bedre første-mand. Han havde en usædvanlig evne til at lede en forhandling og få sagerne til at glide. Mange fandt ham for imødekommende. Men i nært samarbejde med ham kunne man opdage at hans lyse og harmoniske natur der gjorde samværet med ham festligt og udfoldede sig i et smukt familieliv var forbundet med en dyb overbevisning. Han stræbte efter retfærdighed, vis på at den ikke faldt sammen med blot en enkelt parts interesse, men at også de andre havde deres ret. Hvor han fandt dette hensyn krænket kunne denne fredens mand optræde med modig kamplyst. Ved hans død viste det sig hvor afholdt han var af høj og lav; også fra tysk side ydedes der hans upartiskhed og hensynsfuldhed uforbeholden anerkendelse. – En søn af H. var Tyge H., 1910–79, amtmand over Tønder amt 1960–72, formand for den dansk-tyske grænsevandløbskommission 1972–75, og stiftamtmand over Fyn 1975–79. Andre sønner er lektor i klassisk filologi ved Aurehøj gymnasium Henrik H., * 6.7.1915, og professor i zoologi ved Landbohøjskolen Niels H., * 2.8.1919. – Kammerherre 1920. – R. 1910. DM. 1920. K.² 1930. □Mal. af Vilh. Tetens, 1915 (Ringkøbing rådhus), mal. af samme 1931 (Haderslev amtshus). Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1928. Buste af G. Hammerich, 1930.

Modersmålet 11.5., 12.5. og 18.5.1931. Berl. tid. 12.5. s.å. Politiken s.d. – Papirer i Landsark., Åbenrå.

Helge Larsen (Valdemar Ammundsen)

Haas [ha's], **Georg**, 1751–1817, kobberstikker. Hans rette navn synes at have været Georg Christian Wilhelm H., og han er formentlig * 5.6.1751 i Hamburg; på et tidligt tidspunkt synes han at have taget navn efter en afdød bror, Johan Jacob

Georg H. (1756–59), † 10.5.1817 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Ass.). F: kobberstikker Jonas *H. (ca. 1720–75) og Anna Rosine Fritsch. ~ 14.8.1795 på Bellevue (Nic.) med Johanne Christiane Sønderup, døbt 11.11.1769 i Kbh. (Frue), † 7.9.1835 sst. (Helligg.), d. af skibsskriver Christian Mathiesen S. († senest 1785) og Birgitte Kirstine Jensdatter († tidligst 1785). – Bror til Johann Meno *H.

Allerede 1770 nævnes H. som elev ved akademiet; han fik den lille sølvmedalje 1772, den store 1773 og 1776 den store guldmedalje for stikket *Den Sunamitiske Qvindes Ankomst til Elisæum paa Carmels Bjerget*, et teknisk mangelfuldt blad med voldsomme kontraster af lys og skygge. Han opholdt sig derpå nogle år i Paris formedelst en beskeden pension af 100 rdl. årlig og var her elev af kobberstikkeren N. Delaunay. Dennes indflydelse gør sig gældende i bladet *Herkules og Diomedes* efter Pierre (1782); det er dæmpet og ret harmonisk i lysvirkningen, men heller ikke her formår H. at lade de graverede linjer samle sig til toner eller former. På dette stik blev han medlem af akademierne i Paris og Kbh. 1782 og det følgende år hofkobberstikker i Kbh. *Kronprins Frederiks (VI) Barnelege* er signeret H., og han har antagelig udført yderligere tre, mens de øvrige af seriens syv kendte blade tilskrives J. F. *Clemens og broderen Johann Meno Haas. Stikkene bygger på forlæg af J. E. *Mandelberg og P. *Cramer. – H.s mest omfattende arbejde er serien af norske prospekter efter C. A. *Lorentzen; disse i det væsentlige ætsede farvetryk søgte han at beskytte ved en ansøgning om enprivilegium 1793. Efter Lorentzen er også en serie Holberg-illustrationer. Blandt H.s portrættik kan fremhæves sortkunstbladet af J. C. *Schrödersee* og liniestikket af F. C. *Winsløw*, begge efter Jens *Juel: sådanne portræthoveder i busteafskæring med en større arkitektonisk indramning var mere passende for hans beskedne evner end et kompliceret portræt som U. F. *Suhms*. H. har også udført bestillingsgrafik, omend i begrænset omfang, i form af titelvignetter, bogillustrationer o.l. I betragtning af hans beskedne talent synes det derfor uretfærdigt at han og ikke Clemens 1810 blev professor ved model-skolen. □Anonym tegn. (St. mus.). Mal. af C. A. Lorentzen, 1816 (Charlottenborg), tegnet kopi af C. C. Andersen (Fr.borg).

Nyeste skilderie af Kbh., 1830 739. F. J. Meier: Johs. Wiedewelt, 1877 193. Leo Swane: J. F. Clemens, 1929. R. Hoeg Brask i Pers. hist. t. 10.r.V, 1938 251f. J. Styr: Dansk grafik 1500–1800, 1943 (fot. optr. 1970). V. Thorlacius-Ussing i Kunstmuseets årsskr. XXXI–XXXII, 1944–45 142 195–97.

Birgitte Bøggild Johannsen (Erik Zahle)

Haas [ha's], **Johann Meno**, 1752–1833, kobberstikker. * 6.4.1752 i Hamburg, † 16.10.1833 i Berlin. F: kobberstikker Jonas *H. (ca. 1720–75) og Anna Rosine Fritsch. ~ okt. 1778 i Kbh. med Birgithe Cathrine Hortulan, * ca. 1758, d. af kgl. skuespiller Marcus Ulsøe *H. (1722–83) og Elisabeth Catharine de Rous (ca. 1725–1803). – Bror til Georg *H.

Ligesom sin bror Georg H. fik H. sin tidligste undervisning af faderen og videreførte uddannelsen i 1770'erne på akademiet hos J. M. *Preisler. 1773 vandt han her den lille og 1774 den store sølvmedalje. 1778 fik han hvervet som universitetets kobberstikker efter faderen. H. fulgte 1782 sin brors eksempel og rejste til Paris hvor også han opnåede at blive elev hos grafiker N. Delaunay. 1786 forlod H. imidlertid Danmark for at rejse til Berlin hvor han blev knyttet som kobberstikker til det kongelige preussiske kobberstikofficin. Foruden talrige vignetter og bogillustrationer, bl.a. til C. Niebuhr: *Reisebeschreibung nach Arabien*, 1774–78 og P. Forskål: *Icones Rerum Naturalium*, 1776 har H. udført flere portrættik efter værker af malere som Cornelius *Høyer, Erik Paulsen, Jens *Juel og Chr. Hornemann. Af stikserien Kronprins Frederiks (VI) barnelege (1771–72) tilskrives H. kun et enkelt blad, *Kronprins Frederik og hans kammerat ved legetrappen* efter tegninger af P. Cramer og J. E. Mandelberg. □Tegn. (St. mus.). Tegn. af Chr. Hornemann udst. 1815 og 1836.

J. Sthyr: Dansk grafik 1500–1800, 1943 (fot. opr. 1970). V. Thorlacius-Ussing i Kunstmuseets årsskr. XXXI–XXXII, 1944–45 142f 196f. T. Holck Colding: Cornelius Høyer, 1961.

Birgitte Bøggild Johannsen

Haas [ha's], **Jonas** (1759 kaldet Johann Jürgen), ca. 1720–75, kobberstikker. * ca. 1720 i Nürnberg, † 10.4.1775 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Petri). ~ i Hamburg med Anna Rosine Fritsch, d. af kobberstikker Johann Christian Gottfried F. (ca. 1720–1802 el. 03). – Far til Georg *H. og Johann Meno *H.

Efter i en del år at have arbejdet i Hamburg fandt H., som flere andre nürnbergerske kunstnere, vej til Kbh. hvortil han ankom 1752. Skønt han kun var en middelmådig kunstner – den ingenlunde kræsne eller forvante B. C. *Sandvig kalder hans Christian IV i 8° „et hæsseligt Stykke“ – slog han dog godt an herhjemme, fik flere opgaver og blev ikke længe efter sin ankomst hertil udnævnt til universitetets kobberstikker (1755). I større format ytrer hans evners beskedne omfang sig i en kejtet og tør udførelse; således virker portrættet af *Juliane Marie* efter C. G. Pilo. Heldigst virker han når han arbejder

efter et mere betydeligt forbillede – således *Poul Løvenørns* portræt efter A. Brünniches maleri. Her er der givet en vis vulgær kraft i helheden, og den næsten hjælpeløst forvrængede opfattelse af visse detaljer gør sig derfor mindre gældende. Foruden en stor mængde mindre portrætter af samtidige eller afdøde personer stak han til L. de Thurahs *Bornholm*, til C. J. Pontoppidans *Danske Atlas*, vignetter til Fr. Nordens rejse m.m. □Miniature.

N. H. Weinwich: Maler-... kunstens hist. i Danm. og Norge, 1811 142. Nyeste skildrier af Kbh., 1830 738. J. Sthyr: Dansk grafik 1500–1800, 1943 (fot. opr. 1970). Dsk. boghåndværk gennem tiderne, 1949.

*Erik Zahle**

Haase [ha:sø], John Vilhelm Nicolai Anton **Angelo**, 1838–1910, redaktør. * 3.7.1838 i Roskilde, † 23.6.1910 i Kbh., begr. i Gentofte. F: købmand, senere konst. cancellist i statsbogholderiet Joachim Christopher H. (1808–68, ~2° 1857 med Vilhelmine Marie Hansen, 1837–1928) og Johanne Gotfriede Petrine Angelo (1809–55). ~ 28.10.1870 i Kbh. (Trin.) med Julie Emma Biilmann, * 21.3.1845 i Sukkertoppen, Grønland, † 2.11.1933 i Kbh., d. af købmand, senere overgraver ved Trinitatis k., kammerråd Holger B. (1797–1864) og Johanne Elisabeth Laurine Bang (1815–82).

H. blev student 1857 fra Metropolitanskolen, cand.phil. 1858, opgav et juridisk studium da han indkaldtes til militærtjeneste 1864, og var derefter til sin død lærer ved Kbh.s kommuneskoler. Sammen med Vilhelm *Topsø og Carl Scharling skrev han ugebladet Sværmerie jan.–juni 1863, var 1869–77 ved Folkets Avis, den meste tid som redaktionssekretær, og overtog 1874 ledelsen af det af C. Simonsen udgivne ugeblad *Punch* få måneder efter dets begyndelse. Ret snart gav han det den skikkelse og holdning som det siden bevarede, og skaffede det en efter datidens forhold meget stor tilslutning. Dets langvarige praktiske monopol som borgerskabets vittighedsblad hidkaldte så rigeligt med småbidrag fra læsere, og det havde i H. *Tegner og Alfr. *Schmidt så forstående illustrationer at det blev en fundgrube for pudsigheder fra dansk dagligliv; for bladet som politisk organ var H.s personlige indsats betydeligst, langt mindre ved hvad han skrev, end ved hans energiske, målbevidste valg og vejledning af de fastere medarbejdere. Hovedparten af teksten fremtrådte som våben i striden mellem konservatismen og oppositionen, og dennes repræsentanter i politik og åndsliv udsattes for idelige, ubetingede og hensynsløse angreb. I forfatningskonfliktens første år var *Punch*'s udbredelse størst – det fik annon-

Haase, Angelo

cellæg – og H. der efter den provisoriske pres-selov 13.8.1886 måtte sætte sit navn på bladet som redaktør, var genstand for bitter uvilje i modstandernes lejr. 1893 forlod han Punch på grund af uoverensstemmelse med udgiveren og oprettede det ganske ligedannede *Puk* der 1895 atter kom til at stå ene på sit område. Men under stridens afslappelse og oppositionens vækst måtte H.s lidenskabelige ihærdighed virke forældet og ensformigt, og da et nyt, neutralt vittigheds-blad forberedtes overdrog han det sine abonnenter og sluttede af 1899. April–sept. 1900 udgav han ugebladet *Fremtiden*. □Mal. af P. A. Schow. Afbildet på karikatur af K. Gamborg, 1886 (Fr.borg). Foto.

Politiken 20.8.1886. Johan Ottosen i Vor ungdom, 1894 65–67 (anm.); sst. 1895 706–12; sst. 1896 142–47. Ill. tid. 12.7.1908. Nationaltid. 23.6.1910. Vilh. Andersen: Vilh. Topsoe, 1922 92f.

*Paul Læssøe Müller**

Haase [ˈha:sə], **Ejnar** Ludvig, 1895–1957, boghandler. * 21.11.1895 i Kbh. (Johs.), † 1.4.1957 sst. (Sions), begr. sst. (Ass.). F: boghandler Poul Peter Melbye H. (1865–1922) og Jenny Louise Hall (1867–1928). ~ 1° 4.3.1921 i Kbh. (Cit.) med Aase Wilhelmine Michelsen, * 26.1.1901 i Kbh. (Jac.), † 21.6.1974 sst., d. af repræsentant Niels Wilsen M. (1867–1930) og Harriet Jensen (1879–1952). Ægteskabet opløst. ~ 2° 12.7.1940 med Gudrun Margot Lenk, * 10.8.1906, d. af ekspeditionssekretær ved statsbanerne Georg Axel Edvard L. (1881–1955) og Grethe Andersen (1885–1965).

H.s far fik 1884 som lige udlært medhjælper plads i Lehmann & Stages boghandel, efterhånden tillige et ikke ubetydeligt skolebogsforlag med afstikkere bl.a. ind på skønlitteraturens område (Leo Tolstoj, Pierre Loti). 1897 blev firmaet hovedkommissionær for Vajsenhusets forlag og Bibelselskabet og måtte af pladshensyn flytte fra Klareboderne til eget hus Løvstræde 8. Peter Haase var på dette tidspunkt forlængst blevet den uundværlige førstemand. Da Daniel Vilhelm Emil Lehmann (1846–1910) døde, optog den barnløse Carl Sechmann Stage (1846–1915) P. Haase som associé, og efter Stages egen død blev denne enejer af Lehmann & Stage. Ifølge testamentarisk bestemmelse ændredes firmanavnet et par år senere til P. Haase. Haase følte sig mest som boghandler og indskrænkede forlaget til kun at omfatte skole- og lærebøger.

I sine yngre år havde han taget livligt del i medhjælperstandens begyndende organisationsarbejde; hans største bedrift var oprettelsen 1897 af Boghandlerfagskolen, den første af sin art i Norden. I Boghandlerforeningen som han blev

medlem af 1911 påtog han sig ingen opgaver, men han var medlem af Vajsenhusets direktion og forretningsfører for Bibelselskabet.

H. blev 1913 student fra Metropolitanskolen. Helst ville han have været ingeniør, men bøjede sig for faderens ønske og blev boghandler. Efter et par års læretid hos C. H. Bielefeldt, en af Købmagergades dengang mange boglader, blev han 1915 medhjælper i det fædrene firma, og på grund af faderens tiltagende sygdom overtog han tidligt den daglige ledelse af boglade og forlag, 1918 prokurist, 1921 associé, 1922 enejer. 1921 ændredes firmanavnet til det siden bibeholdte P. Haase & Søn.

Højkonjunkturen under første verdenskrig og de nærmest følgende år satte fart i bogudgivelse og bogsalg. Det måtte friste en ung og virkelysten mand som H. til også at forsøge sig som forlægger. Med den første bog han udgav, en roman fra Frank-Canada, havde han held, og det samme gjaldt adskillige af de mange udenlandske romaner han lod oversætte, flere af dem blev bestsellere, et ord som netop i disse år vandt indpas i dansk. Tillige var kunst- og anden kultur-litteratur smukt repræsenteret på forlaget; den af Aage Marcus redigerede serie *Haases Haandbøger* nød stor anseelse. Forlagets forbindelse med kirkelige kredse medførte at flere fremstående teologer betroede det deres bøger, og da oxfordbevægelsen, som H. havde personlig sympati for, i trediverne kom til Danmark blev H. dens hovedforlægger. Af de mange journalistbøger, vendt mod diktaturstaterne, i årene op mod anden verdenskrig udgav H. nogle af de mest efterspurgte. Skolebogsbestanden blev kraftigt udvidet. Bogladens udvidedes 1925 ved køb af Vor Frue Boglade der fra Nørregade flyttede til Løvstræde. Navnlig importen af udenlandsk litteratur øgedes stærkt; norsk og svensk blev dyrket som et speciale. Ligesom forlaget nød bogladen godt af H.s evne til at finde dygtige medarbejdere. En ubehagelig og for de implicerede ikke ufarlig tildragelse forekom under den tyske besættelse. Ved en ransagning i bogladen februar 1944 fandt Gestapo en del forbudte bøger. H. selv, bogladens førstemand og en ung lærling arresteredes og blev idømt tre måneders fængsel; boglade og forlag lukkedes på tyskernes forlangende, men kunne genåbnes nogle uger senere. Som sin far blev H. medlem af Vajsenhusets direktion og var også forretningsfører for Bibelselskabet. Som medlem af Forlæggerforeningen (fra 1921) sad han i en række udvalg: 1940–47 var han foreningens næstformand. Med særlig glæde varetog han hverv som først kasserer, senere formand for de Danske boghandleres hjælpe-kasse. Forening for boghaandværk og Bog-

handlerklubben viede han længe tid og kræfter. Da han døde lød der i den nordiske fagpresse og andetsteds anerkendende og hjertelige ord om ham som fagmand og menneske. – **Sønnen Niels Jørgen H.**, * 5.4.1926, student fra Øregaard 1944, 1944–48 lærling og senere medhjælper i Hempelske boghandel i Odense har arbejdet i familiefirmaet fra 1950, fra 1957 som enejer. Ved en systematisk omstrukturering har han givet firmaet et nyt ansigt, og i dag står det som en af bogbranchens mest rationelt opbyggede og effektive virksomheder, præget af N. J. H.s kvalitetssans. Forlaget helliger sig mere end nogen sinde undervisningslitteratur, tillige med det dertil hørende tekniske apparatur. Dog udgiver forlaget fremdeles en del børnebøger samt, på det nu inkorporerede Rasmus Navers Forlag, nogen skønlitteratur. Bogladen er moderniseret og udvidet med en stor musikafdeling. For Bibelselskabet er N. J. H. en initiativrig forretningsfører, ligesom han er leder af Vajsenhusets forlag. Også alment-faglige opgaver har nydt godt af hans

virkelyst og fordomsfri syn på tingene. 1963 blev han medlem af Forlæggerforeningens bestyrelse, 1979 valgte han til dens formand. Firmaet blev 1979 omdannet til aktieselskab med ham som direktør. – □Foto.

E. H. i Boghandleren 9.6.1945. – Dansk boghandlertid. 30.12.1926. Arthur G. Hasso: Den danske boghandlerforens hist., 1937. Otto Andersen: Fra Klareboderne til Lovstræde, 1945. Ove Tryde i Det danske bogmarked 22.12.1951. Emil H. Frimodt sst. 19.11.1955. Otto Andersen sst. 6.4.1957. Aksel Dreslov i Aftenbl. 12.9.1955. [Ernst Fr. Hansen] i Kristeligt dagbl. 3.4.1957. Adam Helms i Svensk bokhandel, Sth. 1957 april-nr. Th. Frølund i Det danske bibelselsk.s årsberetn. 1956, 1957 5f. Viggo Madsen i Boghandleren 11.4.1957. Aage Marcus: Den lange vej, 1969. Aleks. Frøland: Dansk boghandels hist., 1974. Om Peter Haase: A. Dolleris: Danms boghandlere 1906–18, 1919 124f. Dansk boghandlertid. 20.12.1922. Ernst Bierberg i Bogormen, 1923 3f. [Martin Creutz] i P. Haase & sons forlag 1877–1927, 1927. Otto Andersen: Boghandleruddannelse i Danm., 1947.

Aleks. Frøland

Haase, Niels Jørgen, se Haase, Ejnar.

I

Iacobsen, Carl Peter Vilhelm, 1881–1949, kemiker, ingeniør. * 17.10.1881 i Kbh. (Helligg.), † 19.11.1949 i Kbh. (Kristk.), begr. sst. (Frbg.). F: tobaksfabrikant Johan Georg I. (1835–1915) og Laura Louise Kathrine Raaum (1841–1917). ~ 18.5.1907 på Frbg. (Marcusk.) med Mary Park Raaum, * 5.9.1875 i Trelleborg, † 7.12.1963 i Kbh. (Sions), d. af kaptajn Niels Anton R. (1842–1931) og Karin Jönsson (1836–1905). I. blev student fra Lyceum 1899 og cand.polyt. (fabrikingeniør) 1905. Efter kortvarige ansættelser hos Nyboe og Nissen og ved Internationalt Buddiserings Compagni kom han i.1.1907 til orlogsværftets kemiske laboratorium og udnævntes til forstander for dette i.10 s.å. 1913 deltog han i konkurrencen om professoratet i teknisk kemi ved Polyteknisk læreanstalt, 1920 udnævntes han til professor ved oprettelsen af et nyt professorat i teknisk kemi med specialområdet mørtel, glas og keramik samt metallurgi. I.10.1925 overtog han samtidig hvervet som forstander for den nyoprettede skandinaviske bryggerhøjskole, og i.6.1928 forlod han professoratet for at blive teknisk underdirektør ved A/S De forenede Bryggerier. 1937 udnævntes han til teknisk direktør, i hvilken stilling han virkede til sin død. I årene 1907–20, hvor I. var forstander for orlogsværftets kemiske laboratorium, underviste han desuden i kemi på Søværnets officersskole og på Ingeniørolevskolen og senere også på kadetskolen. Desuden var han medarbejder ved Dansk patent kontor og fra 1910 konsulent og lærer ved Teknologisk institut. 1910 studerede han metalfarvning og galvanoteknik ved fagskolen i Iserlohn, 1914 foretog han en rejse til Belgien, Frankrig, Tyskland og Østrig-Ungarn især for at studere håndværkerundervisning. – I.s virksomhed falder således i tre hovedafsnit, alle indenfor det teknisk-kemiske område, men fagligt set højest forskellige af indhold, og man må imponeres af hans evne til at sætte sig ind i nye fagområder og over de pædagogiske og organisatoriske evner, han bragte til udfoldelse i forbindelse med sin tekniske indsats. Under hans ledelse foregik den store udvidelse af orlogsværftets kemiske laboratorium der gjorde det til en egentlig materialprøveanstalt. Den indsigt og erfaring han her erhvervede sig, især vedrørende sprængstoffer og brændselsmidler, blev udnyttet

igennem mange år ved hans medlemskab af talrige udvalg og kommissioner, hvoraf blot skal nævnes justitsministeriets acetylenlampeudvalg 1917–19 og marineministeriets Geyserkommission der nedsattes for at opklare en sprængningsulykke på krydseren Geysler 1923.

I sin tid som professor ved Polyteknisk læreanstalt forestod I. indretningen af det nye laboratorium for mørtel, glas og keramik og organiserede undervisningen i de herunder hørende fag. Her kom hans pædagogiske evner og erfaringer ham til nytte, og han skabte respekt om sin lærestol og det laboratorium han bestyrede. Her udførtes bl.a. en del af undersøgelserne vedrørende den såkaldte cellebeton, og I. bidrog således til dette nye produkts succes.

Det var vel især pga. I.s organisatoriske evner, at bryggeriindustrien 1925 opfordrede ham til at blive den nyoprettede bryggerhøjskoles første forstander, og således begyndte han sin tredje og måske mest betydningsfulde gerning. Han organiserede undervisningen der videreuddanner civilingeniører, farmaceuter og andre til brygmestre, han virkede selv som lærer og bidrog på begge måder afgørende til at skabe den respekt der snart kom til at stå om uddannelsen. Han satte sig så grundigt ind i sit nye fagområde, at han allerede 1928 forlod professoratet for at blive knyttet til De forenede Bryggerier som teknisk underdirektør, hvilket betød at han måtte afgive forstanderhvervet, men han fortsatte som medlem af forstanderskabet og var fra 1934 formand for højskolens bestyrelse. Som teknisk underdirektør og fra 1937 teknisk direktør stod I. for mange forbedringer og nyanlæg. I hans tid afløstes træfadene på Tuborg af tanke, og det store malteri blev bygget på Kongens Bryghus. Også Tuborg laboratoriets udvikling blev en vigtig sag for ham. De største krav blev stillet til ham i krigens sidste år, da hans to meddirektører havde måttet flygte til Sverige, og I. stod tilbage med hovedansvaret for den store virksomhed i denne vanskelige tid. 5.1.1945 blev Tuborgs kraftcentral ødelagt ved schalburgtage, og I. blev desuden personligt truet af nazisterne. Han svigtede dog ikke den opgave der var betroet ham, og for alle medarbejderne kom han til at stå som den stilfærdigt ansvarsbevidste chef der delte alle vanskeligheder med dem. Men det store pres

han var udsat for, har antagelig været medvirkende til, at hans helbred blev dårligere i de nærmest følgende år.

I. tog del i organisationsarbejde, 1902–03 som medlem af Studenterforeningens seniorat, 1912 som medstifter af Dansk ingeniørforenings teknisk-kemiske sektion hvis formand han var 1919–26, som medlem af bestyrelsen for Bryggerforeningen fra 1928 og for Tuborgfondet fra 1933. 1938–40 var han formand for Dansk-Czechoslovakisk selskab. Fra 1934 fungerede han som censor i kemisk teknologi ved Polyteknisk læreanstalt. 1937 blev han medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber. I større kredse er I. blevet kendt som foredragsholder og som forfatter af talrige artikler i tekniske og populærvidenskabelige tidsskrifter, heriblandt værdifulde bidrag til udforskningen af ølbrygningens historie. Han redigerede Dansk Bryggerstat I–II (1934–35). – R. 1926. □Gipsbuste af V. Gustafson, 1927. Linoleumssnit af K. J. Almquist, 1951.

Stig Veibel: *Kemien i Danm.* II, 1943 209f. (bibliografi). – *Univ.s årbog* 1912–13 1357; 1915–20 537–40. – *Studerterne* fra 1899, 1924 162. *Kemisk månedssbl.* IX, 1928 5 20. Ahrend Larsen sst. XXX, 1949 137–39. N. Steenberg i *Ingeniøren*, s.å. 1045f. C. Stenberg m.fl. i *Brygmesteren* VI, s.å. 426–32.

H. C. Helt (Stig Veibel)

Iacobæus, Holger, 1650–1701, se **Jacobæus, Holger**.

Iacobæus, Holger Rasmus Hansen, 1865–1934, læge. * 15.4.1865 på Fårevejle, Langeland, † 26.12.1934 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: forpagter på Fårevejle, senere ejer af Appelsbjerggård, cand.jur. Anton Holger I. (1810–82) og Johanne Antonia Bay (1823–1906). ~ 26.3.1907 i Kbh. (Hellig.) med Karen Margrethe Herbst, * 19.11.1886 på Marselisborg, † 17.10.1918 i Kbh., d. af forpagter Kristen Martin Vitus Petersen (1846–90) og Marie Ingerslev Bülow (1858–1902, ~ 2° 1900 med kammerherre, oberst Peter Herbst, 1849–1930, ~ 1° 1874 med Elisabeth Margrethe Rames, 1855–97); adopteret af stedfaderen 1900.

I. blev student 1883 fra Herlufsholm og tog medicinsk eksamen 1890. Efter at have været kandidat ved forskellige hospitaler og Middelfart sindssygeanstalt blev han 1893 dr.med. (*Om periferer Neuriter ved kronisk Alkoholisme*), foretog 1894 en studierejse til Paris og Tyskland og var 1894–98 reservelæge ved kommunehospitalets 2. afd. i Kbh. Fra 1898 praktiserede han i Kbh., blev lærer ved kommunehospitalets sygeplejeskole 1898 og var skolelæge 1900–02, overlæge ved sanatoriet for hjerte- og leversygdomme i

Hellerup 1901–07, ved Baldersgades hospital fra 1903. Han var medlem af bestyrelsen for Finsens lysinstitut 1905–06, direktør for dettes klinik for kroniske sygdomme 1907–10, censor i farmakologi ved medicinsk eksamen fra 1908, medlem af bestyrelsen for Selskab for intern medicin fra 1922, medredaktør af *Ugeskrift for Læger* 1898–1908. 1900 konkurrerede han med J. C. *Bock om professoratet i farmakologi. – På lægevidenskabens område spændte I.s felt vidt, fra neurologien til farmakologi og til intern medicin, specielt hjertesygdomme. Hans interesse indskrænkede sig ikke til faget; han var en flittig læser af historie, biografier, memoirer og fransk litteratur. Han blev fremfor alt klinikeren, lægen der ikke behandler sygdommen, men det syge menneske, og medbragte hertil ikke alene omfattende viden, men også hjerte og indfølelse. Det er derfor karakteristisk at han omskabte Baldersgades hospital til en afdeling for kroniske sygdomme, for patienter med hjertefejl og inoperabel kræft. Han forstod i hvilken grad just sådanne trænger til pleje og lindring, og hvor håbløst tyngende det er for et lille hjem at have dem liggende. Han fordybede sig i studiet af smerten og søgte at yde hjælp på bedste måde, særlig ved at anvende morfin på en ny måde som intravenøs indsprøjtning, en metode han udarbejdede og detaljeret angav, og som han anvendte med stort held. – I. udgav 1904 sammen med Aage Kiær *Haandbog for Sygeplejersker*, 1927 *Erindringer fra en Rejse i det fjerne Østen*, 1929 *Fra Lægevidenskabens Overdrev*, 1931 *En lærd Families Liv og Livsvilkår*, 1934 *Et Kundskabens Træ paa godt og ondt*, populærmedicinske afhandlinger og fortællinger, af hvilke en del først var fremkommet som kronikker i *Berlingske Tidende*. Det var dels litterære causerier over lægevidenskabelige emner, dels populær medicin i novelleform, en meddelelsesform han anså for særdeles formålstjenlig. □Mal. af L. Find (Balders hosp.). Foto.

Selvbiografi i *Festskr.* udg. af Kbh.s univ. nov. 1893 76f. – H. I.: *En lærd families liv og livsvilkår*, 1931. Johan Kuhn i *Ugeskr. for læger* XCVI, 1935 70f. [E. Hess] Th[aysen] i *Hospitaltid.* LXXVIII, s.å. 141f. F. H. Blædel i *Pers.hist. t.*, 1977 135–58.

Axel Borghjærg*

Ibsen, Carl Ludvig, 1837–1917, legatstifter. * 25.8.1837 i Kbh. (Holmens), † 10.5.1917 i Hellerup, begr. i Søllerød. F: mastemager ved Holmen, senere tømmerhandler Peter Christian I. (1800–65) og Caroline Marie Frederikke Nye-bølle (1805–82). ~ 29.7.1871 i Kbh. (Frue) med Petra Anna Melida Jorgensen, * 17.4.1837 i Kbh. (Hellig.), † 5.4.1916 i Hellerup, d. af bogtrykker

Ibsen, C. L.

Peter Nicolai J. (ca. 1805–50) og Henningsine Sophie Lucie Skeel († senest 1845).

Faderen oparbejdede fra små kår en betydelig tømmerhandel i Kbh. som I. fortsatte sammen med broderen Adolph Frederik Ibsen (1839–99), indtil den omkring århundredskiftet gik op i Kbh.s Trælashandel. I. var fra barndommen vant til stor sparsommelighed og levede al sin tid under beskedne forhold, men hans hånd stod åben for trængende. Sin betydelige formue satte han i omfattende arealer i Kbh.s nabokommuner; han ejede således til forskellige tider Holtegård og Paradisgården i Holte, Lykkensgave i Tåstrup, Attemosegård i Søllerød, Hellerupgård, Lundegård, Tygård, Bjerregård og Smakkegård i Gentofte samt Stengårdens jorder sst. Efter at han forud ved grundsalg havde tjent store summer, solgte han 1916 den resterende del af sine ejendomme til A/S De I.ske Grunde. Ved testamentariske bestemmelser af 1900, 1908 og 1916 efterlod han og hans hustru, der var barnløse, deres formue til det 1919 i kraft trådte P. C. Ibsens sønners legat på 8 mill. kr. hvis renter fordeles til private lærerinder, sygeplejersker og husjomfruer.

Ministerialtid., 1918 C 210–16 (legatfundats). – Berl. tid. 10.5. og 11.5.1917. Politiken 11.5. s.å.

*Povl Engelstoft**

Ibsen, Ib Pedersen, 1801–62, anatom. * 24.6.1801 på Breinholt, Humlum sg., † 12.5.1862 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: gårdejer Peder I. (1781–1848) og Ane Margrethe Breinholt (1776–1814). ~ 7.11.1823 i Kbh. (Petri) med Caroline Christiane Bøschen, * 4.3.1805 i Kbh. (Petri), † 22.1.1850 sst. (Holmens), d. af strømpevæver Johan Heinrich B. (ca. 1772–1843) og Karen Sophie Dahl (ca. 1777–1856).

I. kom ti år gammel i Ålborg katedralskole, men fandt sig ikke til rette med bogen og gik seksten år gammel til søs. En fodlidelse tvang ham i land, og han bestemte sig for at tage kirurgisk eksamen; et langt sygeleje på Frederiks hospital, der nødvendiggjorde amputation af det ene ben under knæet, øgede naturligt hans interesse for faget. 1826 tog han som „studereet“ examen chirurgicum og ansattes n.å. som konservator og lærer i praktisk anatomi ved Kirurgisk akademi, en lille post hvori han da akademiet nedlagdes 1842, overgik til det lægevidenskabelige fakultet som prosektor under S. A. V. *Stein. I. viste sig at være en dygtig lærer i den deskriptive anatomi, støttet af et stort tegnetalent, og virkede desuden som en udmærket manuduktør i anatomi og operationslære; derimod stod han sig ved sin utrættelige hjælpsomhed og store ligefremhed

godt med alle de studerende. Han udviklede i denne mangeårige stilling med megen flid sit utvivlsomt store og alsidige talent som forfærdiger af de mest forskelligartede makroskopisk-anatomiske præparater; disse forstod han med jysk merkantil dygtighed at afsætte ikke alene i udlandet, men også til Kirurgisk akademi og universitetet i Kbh. Foruden de smukke knoglepræparationer af det indre øre hos normale og døvstumme (på universitetets patologisk-anatomiske institut) findes endnu bevaret fortræffelige injektionspræparater af blodkar og lymfekar (på normal-anat. institut). – I. var foruden i den deskriptive også meget interesseret i den komparative anatomi, men som udpræget tekniker og praktiker var han i videnskabelig henseende ganske uproduktiv; det vakte derfor stor opsigt og diskussion i den hjemlige videnskabelige verden da han 1846 – ved Steins afgang – sejrede over A. *Hannover og V. Bondesen i konkurrencen om lektoratet i anatomi. – I. udgav sin konkurrenceafhandling *Om de anatomiske Varieteter*, 1846, vedblev at være en udmærket lærer for og ven af de medicinske studerende, men forblev i øvrigt videnskabelig uproduktiv. Senere viste det sig at han kort for konkurrencen til Videnskaberne selskab havde indsendt et større makroskopisk-komparativt arbejde *Om det indre Øres Anatomi betragtet fra et sammenlignende Standpunkt*. Selskabet fremsatte imidlertid visse anker og ønskede en delvis omarbejdelse, hvad der bevægede I. til at henlægge arbejdet, og det udgaves først posthumt 1881 af P. L. *Panum og viste sig at være et for sin tid betydeligt arbejde. – I. blev 1849 titulær professor og var s.å. konst. overlæge ved Augustenborg lazaret; 1861 udnævntes han til ordinær professor. – R. 1850. □Mal. af C. A. Schleisner, 1838. Buste af Th. Stein, 1852, i marmor 1860. Litografi af C. Simonsen efter foto. Afbildet på J. Kornerups tegn. af Jellingudgravningen 1861 (Fr.borg). Træsnit 1862. Foto.

M. Groshennig: Slægten Breinholt, 1907 59f. Bibl. for læger 3.r.1, 1847 191–214; sst. 5.r. IV, 1862 488–90. Fr. Djørup sst., 1963 31–49. G. Everberg sst. 50–60. [Rud. Bergh] i Hospitalstid. V, 1862 97f. III. tid. 1.6. s.å. C. Reisz i Nord. univ. t. X., 1, 1864 117–24. C. C. A. Gosch: Udsigt over Danm.s zool. lit. II, 2, 1875 144–51; III, 1878 446 (bibliografi). C. J. Salomonsen i Tilskue- ren, 1915 I 84–107 (optr. i forf.s Små-arbejder, 1917 319–44). J. Fibiger: Ad. Hannover som patolog i Hospitalstid. LVIII, 1915 449–70 = Det kbh.ske med. selsk.s forhandl. 1914–15 133–54. Fr. C. C. Hansen i Hospitalstid., 1915 425–40 = Det kbh.ske med. selsk.s forhandl. 1914–15 117–32 (de tre sidstnævnte optrykt særskilt under titlen A. Hannover. Tre foredrag, 1915).

*Otto C. Aagaard**

Ibsen, Paul, se **Ipsen, Paul**.

Ifversen, Julius Niels Sophus, 1863–1927, præst. * 2.7.1863 i Kalundborg, † 3.12.1927 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: bager Carl Julius I. (1820–84) og Thora Larsine Norup (1828–1911). ~ 1° 6.1.1891 i Kbh. (Stefans) med Ida Erasmie Petersen, kaldet Rasmussen, * 10.4.1864 i Kbh. (Johs.), † 24.6.1908 i Bregninge, d. af politibetjent Peter R. (1836–1909) og Anne Larsdatter (1833–1900). ~ 2° 19.4.1911 i Kbh. (Aldersro) med Laura Henriette Sophie Larsen, * 5.11.1888 i Kbh. (Stefans), † 26.9.1938 i Roskilde, d. af smed Christian L. (1857–1915) og Ane Marie Christensen (1858–1937). I. blev student 1882, privat dimitteret, og cand. teol. 1888. Som student underviste han i københavnske skoler, og et års tid var han uordineret medhjælper i Nørre Åby. Allerede dengang tog han levende del i kristeligt arbejde, særlig blandt unge mænd. 1889 blev han ordineret medhjælper ved Johanneskirken i Kbh., men med virkekreds ud fra Bethlehemskirken der var købt af Unge kvinders forening til opførelse af små kirker. Med liv og sjæl kastede I. sig ud i dette arbejde og blev derved en pioner for Kbh.s kirkesag; hans inderlige kristentro, hans kærlighed til gerningen, hensynsløse uselvished og medfølelse med alle lidende satte sit præg på den menighed der samledes i den lille kirke. 1890 flyttede han til Helligkors kirke hvis sognepræst han blev 1895. Her organiserede han, støttet bl.a. af overbibliotekar H. O. *Lange, det første menigheds-samfund i Kbh. og arbejdede nidkært for Blaa kors, Vigilia, Menighedsforbundet m.m. I videre kredse blev I. kendt gennem en gennem mange år løbende sag: en fraskilt, som ifølge danske lov og kgl. forordning af 1824 ikke kunne indgå ægteskab med den kvinde han endnu mens hans første ægteskab bestod havde samlevet med, men som ikke des mindre havde kgl. bevilling til nyt ægteskab, ville tvinge I. til at foretage vielse. Det nægtede han hårdnakket, støttet af store kirkelige kredse; han blev dømt ved en „provsteret“ (stiftsprovst Jakob *Paulli og justitarius J. V. Ingerslev), men 1903 frikendt ved højestereet som fandt at han havde været „i god tro“, fordi kirkens holdning var uklar. Herefter pålagdes det ikke mere præster at vie fraskilte, og ægteskabsloven af 1922 drog konsekvensen: folkekirkepræsterne stilledes frit mht. fraskiltes vielse. I. forsøgte at rejse en tilsvarende sag – nu teologisk begrundet – overfor den liberale teologi, men det lykkedes ikke. 1907–27 var han sognepræst i Bregninge-Bjergsted. Han skrev talrige artikler, prædikener, digte og småfortællinger i kirkelige blade samt en række småskrifter om kirkelige forhold. □Relief (gravstenen). Foto.

J. I.: Min forsvarstale for højestereet, 1903. Højestereetstid. s.å. 309. J. I. i Hovedstaden 9.11., 23.11., 30.11. og 28.12.1913, 1.3. og 29.3. samt 5.4.1914. – P. G. Lindhardt: Morten Pontoppidan II, 1953. Samme i Dansk teol. t., 1973 241–68 (ritualet for fraskiltes vielse).

P. G. Lindhardt (Hans Koch)

Iffeldt, Arthur Harry, * 1914, landsretssagfører. * 13.3.1914 i Århus (Skt. Pauls). F: glasmager Harry Arthur I. (1890–1973) og pianist Anna Gudrun Pedersen (* 1892). ~ 10.5.1935 i Vejlbjby (b.v.) med Jytte Brock Pedersen, * 11.9.1917 i Risskov, d. af direktør Niels Alfred P. (1876–1954) og Inger Kampmann (1887–1974). I. blev student fra Århus katedralskole 1933 og cand.jur. fra Kbh.s univ. 1939. Studiet blev valgt ved lidt af en tilfældighed – efter tilskyndelse af en onkel der stod ham nær, og som var jurist. I. var fuldmægtig i København til 1943 da han vendte tilbage til hjembyen og fik bestalling som landsretssagfører. 1944–48 var han offentlig anklager i kriminelle sager og 1945–48 tillige i politiske sager i forbindelse med retsopgøret, først ved underretten, senere ved landsretten. 1948–50 var han medhjælper ved 2. jyske statsadvokatur, og fra 1949 varetager han offentlige og benefice-rede sager. I. var 1949–72 formand for 4. Maj-kollegiet i Århus og medlem af lokalkomiteen. Han er desuden i bestyrelsen for Det danske Trælaskompagni A/S m.fl. selskaber i tilknytning til dette. Gennem årene har I. ydet en meget betydelig indsats for dansk teater. 1950 indtrådte han i repræsentantskabet for Århus teater, og efter direktør i Handelsbanken Niels Jensens død 1952 var han teatrets formand til 1973. I samme periode virkede han som kunstnerisk leder af biografen Århus Scala der drives i tilknytning til teatret. Som teaterformand kom I. flere gange i betydelige vanskeligheder – med direktørskifter og med teatrets økonomi. Da det sidste var generelt for alle landsdelsscener henvendte han sig til statsminister Hans Hedtoft der kort efter – i 1954 – nedsatte en kommission i hvilken landsdelsscenernes problemer fik en præferencestilling. I. blev formand for deres særlige underudvalg og for udvalget for rigsteatret. Resultatet blev i første omgang en hastebetænkning som scenerne levede på til teaterloven trådte i kraft 1.8.1963. 1955–73 var I. formand for landsdelsscenernes samarbejdsudvalg, ligesom han fik sæde i det teaterråd der blev en følge af 1963-loven. Også for dette blev han senere formand. Af yderligere teaterhverv kan nævnes at han 1960–73 var medlem af styrelsen for Danske teaterlederes fællesråd og 1965–73 af styrelsen for Dansk teaterunion; han er generalsekretær for

Ilfeldt, Arthur

Nordisk teaterlederråd, medlem af udvalget for Det kongelige teater og formand for teateruddannelsesudvalget. I.s omfattende og energiske arbejde har været af uomtvistelig værdi for dansk teaters udvikling i 1960'erne og 70'erne som man uden at overdrive kan karakterisere som præget af hans indsats. Ind imellem har han vel „fået på hatten“ når han, som det hedder, „regerede fra kulissen“; men han har nået meget i retning af at betrygge tilværelsen for såvel teatre som personale. – R. 1964. R.¹ 1974.

Demokraten 11.3.1964. Berl. tid. 16.5.1971. 12.3.1974. Struer dagblad 8.3.1974. Morgenavisen Jyllands-posten s.d. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Finn H. Lauridsen

Illemann Feder [ˈfɛːdər], Paula Marie Mathilde, 1893–1967, skuespiller. * 25.2.1893 i Kbh. (Johs.) (navnebevilling til Hammel 29.9.1911), † 1.11.1967 i Odense (Skt. Knud), urne på Spentrup kgd., Randers. F: sergent ved livgarden, senere arbejdsmand Ernst Ferdinand I. (1866–97) og Ane Cathrine Jensen (1862–1944). ~ 1° 17.10.1914 med skuespiller Knud Trappaud Levinsen, * 2.11.1887 i Kbh., † 15.8.1916 på Frbg., s. af grosserer August Trappaud L. (1852–1900) og Thea Nielsen (1858–1946). ~ 2° 27.5.1920 i Næstelsø, Præstø med skuespiller, senere teaterinspicient og abonnementssekretær ved Det kgl. teater, sidst inspektør ved Grøndals bio Svend Borch, * 23.10.1881 i Adslev, Århus amt, † 17.9.1961 i Kbh., s. af sognepræst Ulrich Sophus B. (1845–1931) og Frederikke Fernandine Faur-schou (1846–1921). Ægteskabet opløst 1932. ~ 3° 11.5.1933 i Kbh. (b.v.) med skuespiller, senere forfatter og lægprædikant Georg Carl Feder (navneforandring til Ulfborg 1926–april 1933), * 24.4.1891 i Ålborg (Budolfi), † 12.12.1946 i Randers, s. af cigarmagersvend, sidst kelder Thomas Christian Carl F. (1865–1943) og I. hustru Lovise Charlotte Dagmar Ingversen (1866–97).

Uddannet hos Karl *Mantzius og Anna Boserup debuterede I. F. på Det kgl. teater 1910 som anden-pigen i *Barselstuen* efter at have gennemgået teatrets elevskole. 1912–16 var hun knyttet til Odense teater og 1919–27 optrådte hun på skiftende københavnske teatre. 1927–29 ansattes hun atter på Odense teater for efter en tid på Folketeatret (1929–35) at trække sig tilbage fra scenen og bistå sin mand i hans evangeliske virke. Efter hans død 1946 vendte hun tilbage til Odense teater hvor hun 1950 fejrede sit 40-års skuespillerjubilæum og 1960 sit 50-års jubilæum. – I de yngre år spillede I. F. unge frueroller, men opnåede med alderen at blomstre op og bekræfte sin egenart som skuespiller. Sammen med

Finn *Lassen blev hun en institution på Odense teater hvor hun ialt spillede 140 roller. Hun kunne lyne af kraft og autoritet som dronning Elisabeth i *Maria Stuart* og som madame Alexandra i *Colombe*, og hun kunne spille med en tør humor som fru Gruesen i *Parasitterne*, fru Levin i *Indenfor Murene* og som mor Aase i *Peer Gynt*. En af hendes store præstationer var fru Alving i *Gengangere*, men også i det moderne repertoire fejrede hun triumfer, fx som enkefru Tang i *En Kvinde er overflødig* og som hustruen i *Du skønne Ungdom*. – I. F. var i ordets bedste forstand en god håndværker, en naturalistisk skolet skuespiller der sikker i sin kunst videreførte gammel skuespillertradition. Hendes scenemyndighed, håndværksmæssige kunnen og en tilbundsøgende ærlig redelighed gjorde hende til en af sin tids væsentlige skuespillere. I. F. har foruden sit teaterarbejde medvirket inden for film, TV og radioteatret. – R. 1954. □ Scenebilleder (Odense teater). Foto.

Interview i Fyens stiftstid. 3.12.1950. – Odense teater 175 år, red. Poul Dreyer, 1971. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Jytte Wiingaard

Illeris, Niels Jensen, 1871–1960, inspektør ved Statens gymnastikinstitut. * 4.12.1871 i Stenild ved Hobro, † 15.6.1960 i Lyngby (Stengård), urne på Gladsaxe kgd. F: husmand Jens Christensen (Illeris) (1825–1918) og Ane Christensdatter (1829–97). ~ 27.10.1900 i Sønder Nærå valgmenighedskirke med Ingrid Kirk, * 23.2.1877 i Sønder Nærå, † 5.11.1963 i Birkerød, d. af friskolelærer Kristen Svenningsen K. (1848–1911) og Marie Pedersen (1850–1917).

I sine drengeår tjente I. hos egnens gårdmænd, og efter sin konfirmation gik han skolelæreren til hånd ved pasning af mark og have og ved undervisningen. Derefter kom han på Jelling seminarium hvorfra han dimitteredes 1894. Under de følgende års lærervirksomhed på Fyn kom han i forbindelse med gymnastikarbejdet i skytteforeningerne, gennemgik 1898–99 statens nyoprettede kursus for gymnastiklærere og virkede derefter som lærer ved Det danske selskabs skole og Jonstrup statsseminarium. 1903 blev han lærer ved Kærehave husmandsskole, og 1905–07 var han leder af et forsøg med andelsjordbrug på en gård i Koldingegnen. I april 1907 blev han knyttet til statens etårige kursus i gymnastik (fra 1911: Statens gymnastikinstitut) som lærer, senere som instituttets inspektør. Samtidig var han assistent ved gymnastikinspektionen indtil 1927. 1911 tog han studentereksamen, n.å. filosofikum. Han fortsatte som underviser i fagene gymnastik og gymnastikteori ved gymnastikinstitut-

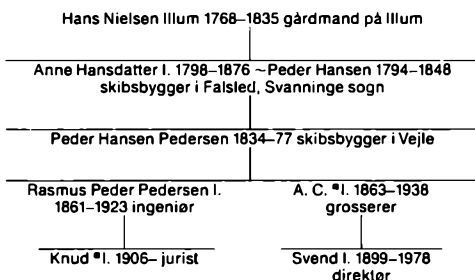
tet (nu: Danmarks højskole for legemsøvelser) frem til sin afsked 1942 og var desuden konstitueret forstander sammesteds i en kortere årrække 1925–26 og 1938–40. – I. var inden for den danske gymnastiklærerstand den grundigst og mest alsidigt orienterede enkeltperson. Han havde en meget betydelig viden om såvel gymnastikkens teori som dens praktiske forhold. Han udgav *Grundtræk af Gymnastikkens Historie*, 1909 (sammen med P. M. Trap, 2. udg. 1930) og *Gymnastikkens Terminologi*, 1927, skrev talrige faglige artikler og var medarbejder ved det svenske tidsskrift *Fysisk fostran och vetenskapen*. – R. 1929. DM. 1940. □ Skitse af M. Tvede, 1901. Foto.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

H. P. Langkilde*

Illum

Slægten har navn fra øen Illum i Hornebugten, Svanninge sg., hvor den gennem et kvindeled føres tilbage til gårdmand Peder Hansen (1693–1760), der giftede sig ind på gården. Hans sønnesøn var gårdmand sst. Hans Nielsen I. (1768–1835).

Palle Gravesen: Illumstudier III i Pers.hist. t. 1971 33–102.

Hans H. Worsøe

Illum, Anton Carl Pedersen, 1863–1938, grosserer. * 5.7.1863 i Dyvskrog, Åstrup sg. ved Fåborg, † 20.4.1938 på „Empress of Britain“ mellem Fiji og Honolulu, urne på Vedbæk kgd. F: skibsbygger, senere i Vejle Peter Hansen Pedersen (I.) (1834–77) og Ane Kirstine Rasmussen (1834–1914). Navneforandring fra Pedersen 26.11.1888. ~ 23.9.1892 i Roskilde med Karen Marie Andersen, * 8.12.1868 i Viborg, † 11.10.1939 i Kbh., d. af købmand Christian A. (1839–89, ~ 2° 1878 med Cathrine Marie Mortensen, 1852–1928) og Caroline Severine Thøgersen (1842–73).

I. havde sine første læreår (1878–83) hos V. Wegener i Vejle og arbejdede derefter et par år hos

Frølund & Wittrup, Horsens. 1885 søgte han til Hamburg og havde i næsten seks år ansættelse hos det dengang store firma Wm. Kløpper, for hvilket han rejste i Danmark i fem år. 3.3.1891 etablerede I. sig med en mindre forretning i Kbh. (Østergade 55) som imidlertid hurtigt på grund af sin indehavers dygtighed og initiativ tog et betydeligt opsving. Af stor betydning for ham i disse år var det, at han fra Wm. Kløpper havde en betydelig varekredit, da hans egenkapital ved starten var meget beskedent. Allerede 1898 blev stedet ham for trangt, og han flyttede n.å. over på den anden side af Østergade og grundlagde her sit nu gennem mange år landskendte stormagasin. Efterhånden som forretningen voksede, købtes naboejendommene ind; bl.a. erhvervedes 1911 den Efterslægtsselskabets skole tilhørende ejendom, og på de grunde firmæet da rådede over, påbegyndtes 1914 den ombygnings- og nybygningsvirksomhed som siden i årenes løb med mellemrum er blevet fortsat, og som har givet dette stormagasin en både udvendig og indvendig på én gang praktisk og festlig ramme. 1.1.1920 blev forretningen omdannet til et familieaktieselskab, men lige op til sine sidste år bevarede I. førerskabet og var den der betød overblikket og syntesen i den store virksomhed. Allerede 1913 etablerede han en pensionsordning der dannede mønster for mange større virksomheder. Som forretningsmand må I. utvivlsomt karakteriseres som en usædvanlig dygtig og energisk købmand med betydelige organisatoriske evner; tidligere end nogen anden stormagasinsleder forstod han at tage en rationel statistik i sin tjeneste til belysning af rentabiliteten inden for virksomhedens mange grene. En ukuelig optimisme var til stor hjælp i vanskelige perioder, ligesom en medfødt arkitektonisk sans kom ham til megen nytte gennem årene ved indretningen af rammerne for hans stormagasin. En søn, Svend Illum (1899–1978) var direktør i stormagasinet 1931–69. □ Mal. af Bertha Wegmann, 1916, og af Carl Forup, 1934. Buste af J. J. Bregne (Illum). Foto.

Aage Heiberg: Danske erhvervsmand II, 1933. Tage Høft: 16 stormænd i da. erhverv, 1939 221–32. Halvtreds år på Østergade, 1941.

Jens Vestberg*

Illum, Knud Mynster, * 1906, jurist. * 23.10.1906 i Charlottenlund. F: ingeniør, cand.polyt. Rasmus Peder Pedersen I. (1861–1923) og Martha Cecilie Louise Mynster (1859–1940). ~ 5.8.1930 i Nørre Tranders med Aagot Regitze von Buchwald, * 3.1.1907 i Ålborg, d. af læge Emil Friis v. B. (1864–1942) og Aagot Dam (1874–1963).

Illum, Knud

I. blev student 1924 fra Ordrup og cand.jur. 1929 efter kun fire og et halvt års studium. S.å. blev han ansat som sekretær i justitsministeriet; efter en udstationering som politifuldmægtig i Tønder 1930–32 fungerede han en tid som fuldmægtig hos statsadvokaten for Kbh. og var 1934–36 igen i justitsministeriet. I en alder af kun 28 år erhvervede han 1934 den juridiske doktorgrad på afhandlingen *Modregning i Konkurs*, et arbejde som klart viste hans usædvanlige evner for retsvidenskabelig forskning. I., der havde været lektor ved Kbh.s univ. siden 1935, blev docent i retsvidenskab ved Århus univ. 1936 da der her blev grundlagt en juridisk undervisning, foreløbig kun omfattende det juridiske studiums I. del samt undervisning af økonomer. I. varetog undervisningen i borgerlig ret og udgav 1937 den fortrinlige lærebog for økonomistuderende *Forelæsninger over almindelig Formueret* (5. udg. 1967). Han udnævntes til professor 1942, og da det juridiske studium i Århus blev fuldt udbygget overtog han faget tingsret (ejendomsret). I. tog sin afsked som professor 1969 under indflydelse af de ændrede styreformere ved de højere læreanstalter som var på vej. Han fortsatte dog som lektor sin undervisning indtil 1976. Ved sin mangeårige indsats som lærer, forsker og administrator bidrog I. på afgørende måde til at der ved Århus univ. blev opbygget studieformer og forskningstraditioner der skabte respekt om det nye fakultet. I. var universitetets rektor 1951–53, men hans indflydelse på universitetets centrale styrelse rækker langt videre. Størst er imidlertid den indsats som I. har ydet gennem sit juridiske forfatterskab. Med bogen *Den kollektive Arbejdsret*, 1939 (3. udg. 1964) gav han den første systematiske og videnskabelige fremstilling af de retsforhold der udspringer af arbejdsmarkedets kollektive overenskomster. Fra samme retsområde skal nævnes *Dansk tillidsmandsret*, 1949 (2. udg. 1959). Hovedværkerne fra de til formueretsundervisningen hørende discipliner er *Tinglysning*, 1950 (3. udg. 1973) og *Dansk Tingsret*, 1952 (3. udg. ved Vagn Carstensen 1976) hvortil slutter sig en række specialstudier, bl.a. den store monografi *Servitutter*, 1943, *Fast Ejendom. Bestanddele og Tilbehør*, 1948 og *Om ejerpant og panteprioritet*, 1961. I.s interesse for retsbegrebet og retskildelæren gav sig udslag i den forholdsvis populært skrevne, men personligt prægede og tankevækkende bog *Lov og Ret*, 1945. Nogle artikler om almindelige retsproblemer – bl.a. den meget omtalte *Om falske Lodder i fru Justitias Vægtskaal* og en anmeldelse af Alf Ross' retslære *Om Ret og Retfærdighed* – er taget med i den samling af tidsskriftafhandlinger, *Udvalgte artikler*, som Jørgen Trolle, Adam Jacobi og Stig Jør-

gensen udgav 1976 i anledning af I.s 70-års dag. Udgiverne ville med denne udgivelse markere I.s position „som en af sin generations betydeligste nordiske jurister“, og de fremhævede med rette „juridisk fantasi parret med en nøgtern respekt for det praktiske retslivs erfaringer“ som afgørende kvaliteter i hans forfatterskab. Som anerkendelse af I.s videnskabelige arbejde blev han æresdoktor ved Uppsala univ. 1977 og fik tildelt den Anders Sandøe Ørstedeske hædersmedalje 1978. I. var medlem af den særlige klageret 1956–66 og i mange år medredaktør af Ugeskrift for Retsvæsens litterære afdeling og medlem af den danske styrelse for de nordiske juristmøder. Fra hans virksomhed uden for juridiske fagområder skal nævnes at han er medlem af Nationalbankens repræsentantskab siden 1954 (næstformand fra 1971) og har været formand for bestyrelsen for Ceres Bryggerierne A/S indtil 1976. 1954–55 var han i en kort periode medlem af Århus byråd. – R. 1947. R.¹ 1952. K. 1964. □Foto.

K. I.: Udv. artikler, 1976 409–26 (bibliografi). – Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1934 170f. Årbog for Kbh.s univ. 1934–35 56–59. – Ugeskr. for retsvæsen, 1966 B 197–215. Stig Jørgensen i Århus stiftstid. 22.10.1976.

Knud Waaben

Ingalvur av Reyni, se Reyni.

Ingeborg, – 1130 –, se Knud Lavard.

Ingeborg, ca. 1175–1237(38), dronning af Frankrig. * ca. 1175, † 29.(el. 30.).7.1237 (el. 1238) i Corbeil i Nordfrankrig, begr. sst. F: "Valdemar den Store (1131–82) og "Sophie (ca. 1141–98). ~ 14.8.1193 i Amiens med kong Philip August af Frankrig, * 21.8.1165 i Paris, † 14.7.1223 i Mantel (~ 1° 1180 med Elisabeth af Hainaut, ca. 1170–90, ~ 3° 1196 med Agnes af Meran, † 1201), s. af kong Ludvig VII (ca. 1120–80, ~ 1° 1137 med Eleonora af Guienne, 1122–1204 (~ 2° 1152 med senere kong Henrik II af England, 1139–89), ~ 2° 1154 med Constance af Kastilien, † 1160) og Adèle af Champagne († 1206). – Søster til "Knud VI, "Richiza († 1220) og "Valdemar Sejr.

Da I. var giftfærdig ankom bisp Stephan af Norway sammen med andre delegerede fra den franske konge for at anholde om prinsessens hånd hos hendes bror, kong Knud. Efter at et forslag fra Philip August om at Knud skulle hjælpe ham med et angreb på England var blevet afvist blev ægteskabet aftalt på det vilkår at I. bragte en medgift på 10 000 mark sølv. Under ægteskabsforhandlingerne og senere under skilsmisseprocessen spillede abbed "Vilhelm fra Æbelholt klo-

ster en rolle som den danske konges mand. I ledsagedes til Frankrig af et dansk følge, heri var Peder *Sunesen, bisp af Roskilde.

Dagen efter brylluppet blev ægteparret højtideligt kronet, men samtidigt beretninger vil vide at allerede under denne handling mærkedes Philip Augusts uvilje mod I. Han blev bleg og skælvede og erklærede kort efter kroningen at han ønskede ægteskabet opløst og I. sendt hjem hvad hun og følget dog modsatte sig. Hvad den egentlige årsag til Philip Augusts uvilje var ligger vel skjult i bryllupsnattens mørke. Philip August påstod senere at der var trolddom med i spillet. Det lykkedes ham at få ærkebispem af Reims til at erklære ægteskabet for opløst få måneder senere under foregivelse af at der efter kanonisk ret var for nært slægtskab mellem I. og Philip Augusts første hustru.

I. blev anbragt i eller ved klosteret Cysoing ved Douai i grevskabet Hainaut, dvs. teoretisk i landsforvisning, og under dårlige forhold. Som følge af et dansk initiativ erklærede pave Celestin III den fældede skilsmisedom for ugyldig i 1195, men nøjedes med at give Philip August et forbud mod at indgå nyt ægteskab. Denne ægte- de trods dette Agnes af Meran i 1196 mens I. holdtes fængslet på en borg, senere sandsynligvis i nonneklosteret Fervaques ved St. Quentin-Vermandois. Da den gamle Celestin 1198 afløstes af den unge energiske Innocens III blev I.s sag kraftigere støttet fra pavestolen. Men følgen blev kun at hun overførtes til et nyt fængsel, og først da en pavelig legat havde forkyndt interdikt over landet opgav Philip August sin modstand og erklærede at han ville vise I. kongelig ære. Interdiktet hævedes kort efter. Det lykkedes Philip August at få skilsmiseprocessen genoptaget, men paven kunne trække sin dom i langdrag fordi han havde styrket sin position over for Philip August ved i 1201 at legitimere hans to børn med Agnes. Imens levede I. under stadig hårdere forhold, fra 1200 på borgen Etampes. Fra dansk side fortsatte man med at virke for I.s sag hos paven. Der er sammenfald mellem afsendelse af pavebullaer i sagen og tilstedeværelse af danske udsendinge ved pavehoffet i 1203, 1207 og 1210. Processen kom til at vare i 20 år, og dens gang afspejlede den europæiske storpolitik. Således afsluttedes den først da Philip August 1213 fik brug for den danske arveret til den engelske trone i forbindelse med sit planlagte angreb på England hvorfor han erklærede I. for genantaget som dronning. Under den lange proces skiftede tyngdepunktet i argumenterne for skilsmisse fra at være slægtskab i forbudt grad, hvilket var påviseligt falsk, også for samtiden, til at være påstande om at ægteskabet ikke

kunne fuldbyrdes. Et pavebrev meddeler i 1212 at samleje havde fundet sted, men „at kønnenes forening ikke var blevet fuldbyrdet i det kvindelige organ“.

Det vældige brevmateriale i forbindelse med skilsmiseprocessen rummer nogle breve fra I.s egen hånd. Disse velformulerede skrivelser, hvis angst og mismod griber læseren om hjertet, vidner sammen med andres beretninger om I.s usædvanligt stærke karakter. Med sin kristne tro som fundament levede hun hele sit liv op til den rolle hun som fyrstedatter havde lært var hendes. Stædigt fastholdt hun sit krav om at blive behandlet som kronet dronning og ægteviet hustru og bar ydmygt og tålmodigt de prøvelser som Philip August af samme grund udsatte hende for. Isolation, sult og forsøg på at presse hende til at gå i kloster. Formelt vandt I. kampen, og hun fuldførte sit liv i samme ånd som hun havde levet det i sin lange fængselstid, idet hun bl.a. som enke fra 1223 sørgede for at købe bod for Philip Augusts sjæl ved gaver til kirken. Hun boede efter 1213 i forskellige byer i Frankrig, Pontoise, St. Germain-en-Laye og havde sit enkesæde i Corbeil nær Orléans. Hun synes at have stået i et godt forhold til Philip Augusts efterfølgere på tronen. Hendes tanker for broderen, Valdemar II, for hvem I.s genindsættelse på tronen var det vigtigste udenrigspolitiske mål, viste sig i hendes bidrag til den løsesum der skulle købe ham ud af fangenskab 1227. □ Fremstillet på et stik 1786, efter dette litografi.

Diplomatarium Danicum III-VI, 1957-79 (da. udg.: Danm.s riges breve III-VI, 1957-79). Udvalg af L. Engelstofts skr. I, 1859 199-356. A. Fabricius: I. Philip Augusts dronning, 1870. R. Davidsohn: Philipp II August von Frankreich und I., Stuttgart 1888. A. Cartellieri: Philipp II August I-IV, Lpz. 1899-1922. L. Moltesen i Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen I, 1936 34-69.

Nanna Damsholt (Johannes Steenstrup)

Ingeborg, † 1267, adelsfrue. † 1267 i Slesvig. F: *Esbern Snare (ca. 1127-1204) og *Helene. ~ Peder *Strangesen, * ca. 1170, † 1241 i Ribe, s. af Knud Valdemarsens staller Strange.

Mens Peder Strangesen havde anført Sorø kloster i besiddelsen af det gods som I.s bror Jens Marsk havde skænket dette, viste I. sig i sin enkestand som klosterets velgører. Med samtykke af sine frænder, deriblandt hendes halvbror hertug Knud, tilskødede hun det nemlig alt sit gods i Bringstrup og Ørslev (1250). Ligeledes skal hun til Hellig Niels' ære have skænket Århus domkirke gaver. I. kaldes i reglen efter sin fars borg Kalundborg, hvor hun sad som mægtig frue. Men under spændingen mellem den danske krone og hertug *Erik Abelsen af Sønderjyl-

Ingeborg

land ses I.s søn Anders, fordum Abels marsk, at have stillet sig på hertugens side, idet han findes i hans følge efter slaget på Lohede (1261). I. selv har uden tvivl også været mistænkt for at være Abels æt gunstig; i hvert fald blev hun n.å. fordrevet fra Kalundborg som kronen nu bemægtigede sig. Nogle år efter døde hun.

*Jørgen Olrik**

Ingeborg, ca. 1244–87, dronning af Norge. * ca. 1244, † 24. (el. 26.) 3. 1287. F: *Erik Plovpenning (1216–50) og *Jutta († 1260). ~ 11.9.1261 i Bergen med kong Magnus Lagabøter af Norge (1238–80). – Søster til *Agnes (1249–ca. 90), Jutta (ca. 1246–84) og Sophie († 1286).

I. blev i foråret 1261 af den danske formynderregering troløvet med den unge norske konge og hentet af en norsk sendefærd fra det kloster i Horsenseggen hvor hun opholdt sig. Brylluppet stod med stor pragt i den endnu bevarede „kongehal“ i Bergen og I. og Magnus kronedes i samme by 14.9. Med Magnus der blev regerende konge efter faderens død 1263, synes I. at have ført et lykkeligt samliv, men uden at spille nogen politisk rolle. Hun fødte ham fire sønner, af hvilke Olaf (* 1262) og Magnus (* 1264) døde som små, mens Erik (* 1268) og Haakon (* 1270) efter hinanden blev konger i Norge. Efter Magnus' død 1280 blev I. formynder for sin søn Erik og bevarede sin indflydelse på denne, også efter at han 1283 var erklæret myndig. Hun krævede med energi af den danske regering sin fædrenearv udbetalt som hidtil var blevet forholdt hende – et krav som fandt støtte hos det mod den danske konges styre oppositionelle stormandsparti. Men da hun lod sin tilhænger baron Alf Erlingsen („Mindre-Alf“) der styrede hendes gods i Bergen syssel begynde en halvt privat fejde med Danmark (1284), indviklede hun Norge i et fjendtligt forhold til Danmark og til de tyske stæder hvis handelsskibe han plyndrede; følgen blev en handelsblokade som tvang Norge til at slutte en lidet fordelagtig fred med stæderne. Til Danmark forblev forholdet spændt, og de for drabet af kong Erik Klipping domfældte stormænd fandt deres naturlige tilholdssted ved det norske foh; men da var I. allerede død.

P. F. Suhm: Hist. af Danm. X, 1809. P. A. Munch: Det norske folks hist. IV, 1–2, Kria. 1858–59. Hugo Yrwing: Kungamordet i Finderup, Lund 1954 = Skr. utg. av Vetenskaps-societeten i Lund XLV. Kai Horby: Status regni Dacie, 1977.

*Jørgen Olrik**

Ingeborg, † 1319, dronning. † 15.8.1319 i Roskilde, begr. i Ringsted k. F: kong Magnus Ladelaas af Sverige (1240–90) og Helvig af Holsten

(† 1324). ~ 1296 i Helsingborg med *Erik Menved, * 1274(?), † 13.11.1319, s. af *Erik Klipping (1249–86) og *Agnes af Brandenburg († 1304).

I. blev 1288 troløvet med den kun få år ældre kong Erik Menved og otte år efter gift med ham. Hun prises af samtidens historikere som yndig og vennelsel; den svenske Erikskronike kalder hende „Danebod“ og i Danmark blev hendes bryllup besunget i en vise som er efterklang af Dagmarvisen. I datidens politik synes hun ingen rolle at have spillet, men hun har sikkert med sorg fulgt den bitre strid i Sverige mellem hendes brødre, kong Birger og hertugerne Erik og Valdemar, af hvilke Birger efter brødrenes drab som landflygtig endte sit liv i Danmark. Også over hendes ægteskab hvilede der en ulykkelig skæbne: hun fødte sin husbond talrige børn, ifølge nogle otte, ifølge andre endog fjorten, men de fleste var ufuldbårne, og de få der levede efter fødslen døde i en spæd alder; det yngste barn skal, fjorten uger gammel, være omkommet ved at falde ud af dronningens vogn undervejs fra Abrahamstrup til Holbæk 1318. Efter denne sidste ulykke trak I. sig tilbage til Clara kloster i Roskilde; her skal hun i en samtale med Roskildebispen *Oluf have spæet sin egen, kongens og bispens nærførestående død. Hun døde få måneder før sin ægtefælle. □ Portræt graveret i messing ca. 1325 (graven), gñidebillede deraf (Fr.borg), efter pladen flere stik, bl.a. af Heinrich Hansen. Fremstillet på mal. af Kr. Zahrtmann 1898–99 (Nasjonalgall., Oslo)

P. F. Suhm: Hist. af Danm. XI, 1812. Danm.s gamle folkeviser, udg. Sv. Grundtvig 111, 1862 (fot. optr. 1966) 454–69. Ellen Jørgensen og Johanne Skovgaard: Danske dronninger, 1909–10. Jerker Rosén: Striden mellan Birger Magnusson och hans bröder, Lund 1939. Ingvor Margareta Andersson: Erik Menved och Venden, Lund 1954. Kai Horby: Status regni Dacie, 1977.

*Jørgen Olrik**

Ingeborg, 1347–ca. 70, hertuginde af Mecklenburg. * 1.4.1347, † ca. 1370. F: *Valdemar Atterdag (ca. 1320–75) og *Helvig († ca. 1374). ~ 1362 med hertug Henrik af Mecklenburg († 1383). – Søster til *Christoffer († 1363) og *Margrete I.

I. var kun tre år gammel da hendes fars politik allerede bestemte over hendes skæbne; idet hun trådte i stedet for en lidt ældre søster, Margrete, der døde, troløvedes hun med hertug Albrecht af Mecklenburgs ældste søn Henrik og efter aftale førtes hun til Tyskland; 1354 hentes hun dog tilbage, men ægteskabet kom alligevel i stand, vistnok 1362 da de mecklenburgske fyrster kvitterede for en del af hendes medgift. I. døde ung, men fødte dog sin ægtefælle fire børn: sønnen Albrecht († 1388) hvem kong Valdemar lovede

tronfølgen i Danmark, og som også optrådte med krav på riget både efter Valdemars og senere efter kong Olufs død, og tre døtre af hvilke Marie blev mor til Erik af Pommern, mens datteren Ingeborg blev abbedisse i Ribbnitz kloster og stod i venligt forhold til sin moster dronning Margrete indtil sin død (1408).

P. F. Suhm: Hist. af Danm. XIII, 1826.

*Jørgen Olrik**

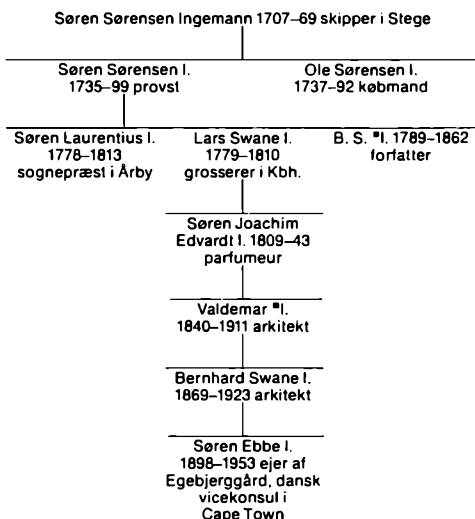
Ingemann

Slægten føres tilbage til Søren Pedersen Ingemann (–1669), rektor i Stege og degn i Magleby på Møn, hvis søn skomager i Stege Søren Sørensen I. (1670–1733) var far til skipper sst. Søren Sørensen I. (1707–69).

Forfatteren B. S. *I. var ~ Lucie Marie Mandix, d. af konferensråd Jacob *M.

Hans Konow: Stamtavle over slægten I. fra Stege, 1963.

Hans H. Worsøe

Ingemann, Bernhard Severin, 1789–1862, forfatter. * 28.5.1789 i Torkildstrup på Falster, † 24. 2.1862 i Sorø, begr. sst. F: sognepræst, provst Søren Sørensen I. (1735–99) og Birgitte Swane (1751–1809). ~ 30.7.1822 i Hyllested med Lucie Marie Mandix, * 19.2.1792 i Kbh. (Frue), † 15.1.1868 i Sorø, d. af sekretær, senere kommitteret i rentekammeret, konferensråd Jacob *M. (1758–1831) og Margaretha Elisabeth Hvistendahl (1756–1816).

Faderen var en købmandssøn fra Møn, moderen datter af en velstående skibskaptajn der havde faret på Kina. I. var den yngste af ni søskende. De første ti år levede han et lykkeligt barndoms-

liv, forkælet især af sin milde mor; han holdt sig i det hele taget til kvinderne og tillægger sværmeriet for moderen og en forelskelse, han allerede havde som syvårig, en stor betydning for sin barnlige udvikling. Religiositeten i hjemmet var næppe påvirket af rationalismen, en idyllisk tilfældighed til de kærlige himmelske magter uden noget alt for stærkt dogmatisk eller kirkeligt præg. Efter faderens død slog familien sig (okt. 1800) ned i Slagelse hvor I. fik et stipendium til latinskolen. Den lille jomfrudreng befandt sig ilde i den forfaldne skole mellem de rå kammerater; dog blev et par af dem, Christian *Bredahl og Christen Niemann *Rosenkilde, hans venner. Nogen solid humanistisk uddannelse opnåede han ikke, Homer kedede ham.

Han blev student efter den nye skoleordning okt. 1806 og bestod april 1807 den filologiske prøve. Under bombardementet på hovedstaden i sept. var den lidet krigsdygtige I. medlem af studenterkorpset og måtte den første nat stå på post på volden, mens hans bolig i Fiolstræde med hans tidligste poetiske udgydelser gik op i luer. Han tog derefter tilbage til sin mor og forberedte sig til den filosofiske eksamen som han tog april 1808 hos N. *Treschow. De følgende år kastede mørke skygger ind i hans liv, moderen, tre brødre og en lille niece revs bort af „lungetæring“, og I. ventede selv en lignende skæbne. Det var en tungsindig periode af hans liv, altid syslede han med dødstanker. 1809–11 var han huslærer i Valby, 1811 blev han alumnus på Valkendorfs kollegium. En trøst for ham var venskabet med den fem år ældre Carl Luno der forstod hans fine, undselige sjæl. Fra disse år stammer hans første poetiske arbejder, tragedien *Mithridates*, ca. 1810 og et bind *Digte*. 1811 der slutter med linjen: Livsposie er Edenet. Han anvendte i disse digte ofte en teknik der kunne minde om 1790ernes, digterne før Adam *Oehlenschläger, hvilke han også stod nær ved sin elegiske tone. Men der talte en dybere verdenssmerte ud af hans vers, og han røbede i sine bedste øjeblikke en evighedsslængsel og flammende idealisme der kunne stille ham ved V. *Schack Staffeldts side. Bogen gjorde stor lykke, og I. blev for en årrække publikums yndling. Den vandt ham også en beundrende læser i hans genbo, Lucie Mandix, med hvem han blev forlovet 15.11.1812. I.s produktion tog et mægtigt opsving i disse år. Foruden en disputats på kollegiet om *Tragediens væsentlige Fordringer* og en (ligeledes utrykt) afhandling der fik univ.s guldmedalje: *I hvad Forhold staa Digte- og Talekunsten til hinanden?* skrev han talrige nye vers. I juli 1812 kom *Digte, anden Deel*, og i juli 1813 en tredje samling, *Procne*, på 450 sider. En fjerde samling, *Julega-*

ve. udkom i dec. 1816. Med en søvngængers sikkerhed fulgte I. sit instinkt og fandt før sine jævndrengende den vej der passede for hans dunkle, dybe gemyt. Han skyede ikke en udfordrende naiv, stundom næsten parodierende kunstform og skød ofte over målet i udtrykket for sin hensynsløse spiritualisme. Fra disse samlinger huskes *Dannevang med grønne Bred. Marsk Stig havde blodige Daad fuldbragt. Paa Sjolunds fagre Sletter, I Kammeret støjer den liden Smaadrenge* og den rige eksalterede lyrik der rummes i hans novelle *Varners poetiske Vandringer* (i Procne). Det er en Wertheriade, har form af en række breve fra en ung mand som søger ud i landlig ensomhed og med en harpe i hånden følger i en ung piges fodspor; han vinder hende, og de forenes, men kun platonisk, hun bliver syg, og Varner drikker smitten af hendes læber, de forenes i døden. Dette I.s ungdoms overspændte hovedværk har i sin høje flugt og lidenskab noget ægte og uforgængeligt. Mere fordringsfulde og formløse er de store allegoriske digte *Parizade* (i Digte, 1811), *Gangergriffen* (i Digte, 1812), *De sorte Riddere* (udk. juni 1814) der forherliger visdom, fantasi, tro og kyskhed gennem livets positive magter. 1815-16 slog han også igennem på teatret, navnlig med tragedien *Blanca* (opført 3.1.1816), en slags dramatisk „Varner“ der blev angrebet af P. *Hjort og J. L. *Heiberg, forsvaret af N. F. S. *Grundtvig der under I.s ungdom til stadighed var ham en tro våbenfælle. Andre dramer, *Turnus. Masaniello. Røsten i Ørkenen. Hyrden af Tolosa. Løveridderen* er mattere. 1817 udkom et romantisk eventyr i F. H. C. Fouqués manér, *De Underjordiske*, der foregår på Bornholm på Valdemar Atterdags tid; dets emne er som overalt hos den unge I. kampen mellem lysets og mørkets magter; det bebuder I.s kommende historiske digtning.

I jan. 1816 forlod I. Valkendorfs kollegium, og han fik nu vanskelige kår. Okt. 1817 indgav han ansøgning om en ansættelse. Man gav han foreløbig et to-årigt rejsestipendium à 800 rdl. der senere blev forøget med 600 rdl. I selskab med provst Frederik *Schmidt rejste han i april sydpå: Kiel, Hamburg, Frankfurt am Main, Strasbourg, Paris. I aug. tog han til Rom hvor han slog sig ned for længere tid. Han omgikkes der historikeren H. F. J. *Estrup, historiemaleren J. L. *Lund, billedhuggeren H. E. *Freund, den svenske digter P. D. A. Atterbom, den tyske digter J. M. F. Rückert; også Bertel *Thorvaldsen gjorde han sin ærbødige opvartning. Senere indtraf hans kritiker Peder Hjort som han forligtes ret godt med. Sidst i febr. 1819 rejste han til Napoli og Capri i selskab med den rige københavnske enkefrue Bügel og hendes fire døtre, af

hvilke Maria gjorde et dybt indtryk på ham; hun figurerer i I.s digtning fra rejsen som Valborg. I april var han atter i Rom, og tre uger efter rejste han nordpå over Firenze, Bologna, Venedig og Triest til Wien hvor han blev en måneds tid. På hjemvejen besøgte han i Dresden L. Tieck, af hvis digtning han i overordentlig grad er påvirket. Goethe ville han ikke opsøge, han så i ham med dyb selverkendelse repræsentanten for den ånd der var ham mest modsat. Sidst i nov. 1819 kom han til Kbh. og blev hilst af St. St. *Blicher i det bekendte digt Hedelærkens Velkommen hjem til Nattergalen (Skilderi af Kbh. 27.11. 1819) og af Grundtvig i digtet Til Bernhard I. (Poet. skrifter V 62). Rejsens litterære udbytte var ikke ringe. Den er beskrevet i den omfattende digtsamling *Reiselyren I-II*, 1820 hvis enkelte partier vistnok alle er udkastede undervejs. I Rom skrev han tragedien *Tassos Befrielse*, et modstykke til Goethes Tasso, en forherligelse af den kristelige og oversanselige poesi, noget mindende om Oehlenschlägers Correggio. Fra begyndelsen af 1819 stammer den velfortalte fantastiske novelle *Det høie Spil* der begynder hans hoffmannske periode. En tragedie *Ridderløftet*, skrevet i Wien, hører til hans mere forgængelige arbejder. Men et vigtigt præg satte det lange udenrigsophold på hans digtning, som hidtil havde været meget æterisk, ved den plads der fra nu af gives den synlige verden i den; I. var noget af et øjemenneske, men opdagede det først under sine kunststudier i Italien. Og det farverige, katolske middelalderlige Danmark med de levende folkelivsbilleder som han giver i sine historiske romaner, er et forummet Italien.

Det første halvandet år efter hjemkomsten var I. travlt sysselsat med udgivelsen af sine rejsefrugter og nyt forfatterskab. Fra efteråret 1820 er en komedie, *Magnetismen i Barbeerstuen* (udk. marts 1821), en satire over den dyriske magnetisme i Holbergs stil. Fra foråret 1821 stammer *Kampen for Valhal, Tragedie*, en skildring af kristendommens indførelse på Island, hans sidste forsøg på at kappes med Oehlenschläger om teaterpublikummets yndest. S.å. skrev han sit sidste eventyrdigt *Det øde Slot* (udk. 1845). Vigtigere end disse arbejder er et bind *Eventyr og Fortællinger* som udkom i marts 1820 (heri bl.a. *Moster Marie* og *Altartavlen i Sorø*), de begynder en ny digtning hvor virkeligheden kommer til sin ret trods den dristige fantasifiktio. 23.7.1822 blev I. udnævnt til lektor i dansk ved Sorø akademi, ugedagen efter ægtede han sin Lucie. Det blev et lykkeligt og harmonisk, men barnløst ægteskab; hun var en kunstnerinde med dyb sans for poesi og kunst der til fulde forstod at vurdere sin husbonds digtning (hendes egne blomsterbil-

leder og altertavler, der mest foræredes bort, var i den prærafaelitiske manér og ikke alle talentløse). Hun kan næppe siges at have isoleret ham, den vennesele digter stod i levende personlig og brevlig forbindelse med mange af sine betydelige samtidige, især Grundtvig, Carsten Hauch og H. C. Andersen; et venskab af ganske særlig betydning havde han med den åndrige fru Ingeborg Christiane Rosenørn der en årrække var bosat i Sorø, senere overhofmesterinde hos dronningen; hun snarere end I.s hustru nærrede hans ånds stadig dristigere retning mod en spekulativ-mystisk verdensanskuelse. Af udenlandske venner blev kun to af vigtighed for ham, Tieck og Atterbom, med hvem han følte sig åndsbeslægtet. I. forblev i Sorø resten af sit liv, kun 1828 foretog han med sin hustru en lille udenlandsrejse til Berlin hvor han bl.a. besøgte Fouqué, og Dresden hvor han atter mødtes med Tieck, og 1833 en rejse til Sverige og Norge. Det stille Sorø med dets skønne naturomgivelser og rige historiske minder blev hans digtnings vækstbund. Dog følte han sig ingenlunde altid lykkelig over at være stavnsbunden dertil; hans lidet byrdefulde lærergerning tilfredsstillede ham ikke, hvor afholdt han end var, og 1841 udtrykte han i et digt til kongen sin længsel efter at komme bort („jeg længes nu efter Havet svart, hvor det bruser med stærkere Strømme“).

En første frugt af I.s nedsættelse i Sorø blev hans historiske digte og romaner. De begyndte med det store, stærkt inspirerede patriotiske rimværk *Waldemar den Store og hans Mænd*, 1824, hvis sprog er farvet af Grundtvigs Saxo, af folkeviserne og af den danske rimkrønike. Grundtvig havde opfordret ham til at omdigte De sorte Riddere, nu gav han sine helte fra fantasiens uindskrænkede land en plads i historien og på jorden. Hovedkilderne er Saxo, kongespejlet, P. Kofod Anchers afhandling om de middelalderlige gilder og folkeviserne om Esbern Snares frieri og Liden Kirsten. Den historiske idé for dette værk som for de følgende romaner er at påvise, at Danmark altid har været i fremgang når konger og folk holdt fast ved Gud, og altid gik tilbage når troen tilsidesattes for verdsligheden. Herefter fulgte i prosa *Valdemar Seier*, 1826, *Erik Menveds Barndom*, 1828, *Kong Erik og de fredløse*, 1833, *Prinds Otto af Danmark*, 1835; kredsen sluttedes med det historiske digt *Dronning Margrete*, 1836. Af disse bøger er Valdemar Seier uden tvivl den betydeligste, med dens sindrige komposition, interessante karakterer og livagtige billedvirkninger (Saxo i cellen), den har også det stærkest patriotiske pust. I. gør i modsætning til Walter Scott (hvem man bestandig foreholdt ham som mønster) kongen, hans ærgerrighed og

hans elskov til bogens hovedindhold. Af nutiden er bogen for så vidt præget, som den fordrer en religiøs renæssance i Grundtvigs ånd til betingelse for folkelivets blomstring. Selve handlingen er en Napoleons-myte; hvad under at I. kunne dadles for sin kavaler-mæssige omgang med kilderne (Arild Huitfeldt, P. F. Suhm). Ringere er Erik Menveds Barndom. Den vil vise „hvorledes brave danske Mænd maa tænke og handle ved Siden af en vaklende Trone“; med rette berømt er den scene hvor kansleren Morten Mogensen kærligt fordyber sig i de viser, den unge jomfru har samlet hos spindekonerne. I denne bog bruges nemlig i højere grad end i forrige folkeviserne som kilder. I Kong Erik er inspirationen kendeligt aftaget, romanen indeholder talrige gentagelser fra sine forgængere, er opfyldt af en upoetisk polemik mod rationalismen og bærer præg af sin forfatters bitterhed over den uforstående kritik, hvormed han var blevet modtaget som fædrelandshistorisk digter. I Prinds Otto bryder den religiøse tendens igennem på bekostning af den nationale. I. havde egentlig ikke mere på hjerte. En femte historisk roman, *Venusinus' Ring* hvortil I. havde samlet stof, blev lagt hen, og digtet om dronning Margrete blev kun et tarveligt modstykke til det om kong Valdemar. Alligevel er disse bøger blevet læst igennem et århundrede som en poetisk fædrelandshistorie, og de fortjente deres succes. De var vel gennemgående ikke skrevet med I.s allerfineste kunstneriske samvittighed, men de var levende og muntre, affattede i et saftfuldt og naturligt dansk, og bærer ved deres uforfalskede præg af Frederik VI's tidsalder et rørende vidne om, hvor deres forfatter horte hjemme. Deres betydning for den folkelige vækkelse i tiden før 1848 kan vanskelig overvurderes, thi de nåede i kraft af deres jævne foredrag straks ud til menigmand.

Ved siden af sin historiske digtning havde I. fortsat sine eventyr og fortællinger. I april 1827 udkom fire *Noveller*, hvori *Den gamle Rabbin* med motiv fra jødeforfølgelserne 1819 skildrer den gamle rettroende jøde som i dødsøjeblikket får et glimt af den sande Messias at se, og *Konstberider-Familien* har motiv fra Casortis artisttrup der holdt til på Vesterbros teater, billedet af den melankolske klovn er en humoristisk selvspejling. 1831 kom *Huldre-Gaverne*, opfyldt af bitter polemik mod I.s kritikere. I. som hadede ufred om sin person blev atter midtpunkt i en litterær fejde hvor næsten kun F. C. Sibbern tog hans parti; hans eget følgende indlæg *Opstanden i Litteraturstaden. dramatisk Epilog... trykt som Manuskript for Fjender* (s.å.) havde ikke meget vid. Novelledigtningen fortsattes med *Varulven*

– *Den levende Døde – Corsicaneren*, 1835, *Kun-
nuk og Naja eller Grønlænderne*, 1842, *Nye Even-
tyr og Fortællinger*, 1847, *De fire Rubiner*, 1849
med bekymret drøftelse af spørgsmålet om den
ægte og den uægte folkefrihed, *Fire nye Fortæl-
linger*, juni 1850 der indeholdt *Christen Bloks
Ungdomsstreger*, en morsom og realistisk fortæl-
ling uden større løftelse, *Den stumme Frøken*,
s.å., med stærk adresse til samtidsbegivenheder-
ne. Der kan i I.s fortællinger spores en bestemt
retning bort fra den dristige fantasidigtning til
en mere virkelighedstro skildring; dog hører et
overnaturligt element altid hjemme i hans bedre
noveller; meget passende i øvrigt hos den mysti-
ker og magiker som I. i grunden var.

Det bedste af I.s manddomsdigtning rummes i
hans salmer og åndelige sange. Allerede i digt-
samlingen fra 1816 forekommer *Hymner og Høj-
tidssange* som snart viser tilknytning til 1700-tal-
lets lyrik, snart til I.s yndlingsdigter Novalis. Fra
hans første Sorø-tid stammer en gruppe morgen-
og højmessesalmer (1822–25) der endnu er som
penneprover. De blev senere suppleret med nogle
*Salmer og religiøse Sange til forskellige Lejlig-
heder* som har en mere fyldig tone (*Til Himlene
rækker din Miskundhed Gud*). Hovedværket
*Morgensange for Børn. Syv Aftensange, Morgen-
og Aftensange*, udkom 1837–39 med melodier af
C. E. F. Weyse. I.s salmer er som H. A. Brør-
sons intim lyrik, har ringe tilknytning til kirkeli-
ge lejligheder, udgår oftest fra betragtning af na-
tur- og menneskelivet. Grundtonen i dem er det
dybe tillids- og afhængighedsforhold til Gud og
følelsen af tilværelsens uendelige rigdom og
dybde. Omkring sin religiøse oplevelse skaber I.
en ny lys- og mørke-mytologi: lysengelen bortja-
ger nattens skygger, solen selv er et billede på
„Soles Sol fra Bethlehem“, den går ind i et slot
„tækket med gyldne Skjolde“ og ved mørkets
frembrud „vaager hele Verdens Gud ved Skab-
ningens store Vugge“. Denne lyrik er på én gang
mægtig visionær og dybt musikalsk og dog så
enfoldig som en barneremse. I. har ved den ind-
skrevet sig som den store primitive i vor littera-
tur.

Nært beslægtede med disse digte er to digtkredse
fra 30'erne. I *Blade af Jerusalems Skomagers
Lommebog*, 1833 har han givet udtryk for den
dybe livslede som ved denne tid besjælede ham.
Han følte sig i samklang med prædikerens „Idel
Forfængelighed og en Jagt efter Vind er alt hvad
der sker under Solen“. Med afsky vender han sig
fra det verdslige og travle liv, menneskenes ind-
bildskhed og mangel på holdning. Stærkt og rigt
gennemspilles temaet fra den bitre ironi til den
smertefyldte vemod. Et positivt modstykke hertil
er *Holger Danske*, 1837. Dets udgangspunkt er

Christiern Pedersens gamle folkebog. De fortæl-
lende digte er af ringere værd, men de lyriske er
af I.s allermærkeligste (*Vær hilset, mit gamle
Fædreland, Ved Lejre græsse nu Faar paa Vold, I
alle de Riger og Lande. Jeg saa kun tilbage*). Hol-
ger Danske er en repræsentant for folkesjælen,
en åben, frejdig og tapper natur, stundom i dva-
le, men vågen når der er fare. Men tillige er den
lille rige bog et indlæg imod den forladte pessi-
misme: den individuelle isolation giver had til liv-
vet, i folkeånden er der frelse. Endnu en digt-
cyklus skrev I. 1838, *Sulamith og Salomon* som
indledning til det dunkle dramatiske eventyr *Sal-
omons Ring*. Over højsangen har I. formet nogle
af sine mest svulmende rytmer. De er blevet po-
pulære ved J. P. E. Hartmanns musik som Hol-
ger Danskes ved Niels W. Gades. Et andet dra-
matisk digt, *Renegaten*, 1838 vender sig med
godt humor og undertiden med vid mod de ned-
brydende tendenser i samtidens politik og viden-
skab. Som et efterslæt hertil kom 1840 den matte
digtreds *Kjærlighed og Poliitik*, hvis begivenhe-
der er henlagt til 1840, og som undsiger „Kødets
Emancipation“.

Netop ved denne tid havde I. en ny krise. Fru
Rosenørn havde forladt Sorø, og han plagedes
af udlængsel; købstadslivet trykkede ham. I slut-
ningen af 1841 var han atter faldet til ro, og n.å.
skrev han en ny cyklus *Sjællands Kjøbstæder*
hvor enkelte digte er værdifulde (*Præstø og
Sorø*). To digtkredse, *Skyhimlen og Stjernebille-
dernes Symbolik* (1840) meddeler hans metafysi-
ske spekulationer fra disse åndeligt bevægede år.
1842 var I. blevet konstitueret som „director“ for
Sorø akademi og sad i denne stilling, som ikke
var ham bekvem, til anstalten 1849 blev nedlagt.
Han producerede i denne tid ikke meget, var
mest optaget af at redigere sine samlede skrifter.
Han følte sig også trykket af den sejrrikt frem-
trængende liberalisme („Kropflertallets Regi-
mente“). Men folkets åndelige opvågnen kunne
ikke være ham imod, og i den stærke nationale
bevægelse slog hans hjerte med. Og da krigen
kom, var det ham og ikke Oehlenschläger der
føltes som Danmarks store digter. I sine sidste
livsår æredes han som digterkongen. På sin halv-
fjerdsårsfødselsdag fik han overrakt et guldhorn
fra de danske kvinder. – 1854 besøgede I. i lø-
bet af fem måneder revisionen af Roskilde kon-
vents salmebog. – Hovedværket efter 1850 er
den store roman *Landsbybørnene* (4. bind ud-
kom 1852). Den foregår i tiden 1840–52, men
optager dog kun i ringe grad tidsbilledet i fortæl-
lingens gang; derimod havde de samtidige ikke
vanskelighed ved at genkende H. C. Andersen i
dens hovedperson Anton og Weyse i den gamle
professor. Den fremstiller i et nutidsstof grund-

ideen i I.s digtning, kampen mellem lyset og mørket; helten føres gennem tragiske og lutrende oplevelser til sejren. Hans sidste arbejder var store læredigte hvori han udtrykte sin religiøse verdensanskuelse: *Confirmations-Gave*, 1854, *Tankebreve fra en Afdød*, 1855, *Guldæblet*, 1856, *Blik paa det Første og det Sidste* (skrevet 1858). De viser ham i væsentlig overensstemmelse med kirkens lære; kun på nogle punkter indtog han til sin ven Grundtvigs vrede særstandpunkter: han tvivlede på dåbens absolutte nødvendighed og på kødets opstandelse, troede sikkert på alles frelse igennem en mellemtilstand hvor sjælene skulle lutres. Men der er et panteistisk præg over I.s religiøsitet. Inter levende går tabt, alt er stedt i udvikling og forvandling: „Og slukkes alle Sole og Stjerner engang – dog Livets Kilde springer, hvor evig den sprang“. □ Mal. af C. W. Eckersberg ca. 1816–18 (Fr.borg), stukket af W. H. Lizars, 1822, og litograferet. Mal. af C. A. Jensen, 1818 (Fr.borg). Buste af H. E. Freund, 1818 (glyptoteket; kunstakad.). Litograferet af Ole Rasch, 1819. Mal. af A. Koop (Fr.borg), efter dette stik af A. Flint, 1820, og to træsnit af H. P. Hansen 1886 og 1889. Buste af F. Krohn udst. 1830. Litografi af D. Monies, 1835, efter dette litografi 1840, stik af A. Hansen, 1845, træsnit af H. P. Hansen og af W. Obermann, begge 1869. Tegn. af A. Melbye, 1844 (Kgl. bibl.). Mal. af C. A. Jensen, 1844 (Fr.borg) og formentlig 1845, efter sidstnævnte litografi 1845 og 1859. Tegn. af J. V. Gertner 1845–46 (Hirschsprung). To tegn. af F. Vermehren, den ene 1846, efter denne to litografier af I. W. Tegner, det ene 1848, og andre litografier, bl.a. digtergruppe af A. M. Petersen 1848, flere træsnit, bl.a. af H. C. Henneberg 1858, og stik af J. Britze 1929. Afbildet på tegn. af Simonsen, digtergruppe, ca. 1848 (Fr.borg). Tegn. af Fredrika Bremer, 1849. Satirisk tegn. af Constantin Hansen (Fr.borg). Mal. af W. Marstrand, 1859 (Sorø akad.), tegn. dertil af samme (St. mus.), litografi derefter 1860, 1863, 1869 m.fl. og træsnit af C. Sandberg 1871, J. F. Rosenstand 1874, H. P. Hansen og W. Obermann, begge 1889, m.fl. samt på fædrelandsstykke, stengravure, 1886. Mal. af E. Jerichau Baumann udst. 1858. Buste af H. V. Bissen, 1859 (St. mus.; Fr.borg; Sorø akad.). Afbildet på mal. af J. Sonne, 1860, overrækkelsen af guldhornet (Fr.borg), gengivet i træsnit. Tegn. af H. Olrik, 1860 (Fr.borg), efter denne træsnit 1860, 1862 og 1867 samt litografi 1864. Mal. af F. Vermehren, 1904 (Fr.borg), efter fotografi fra 1861. Mal. af Johannes Jensen (Bakkehusmus.). Relief af H. V. Bissen, 1863 (monument på graven), gengivet i træsnit 1864. Litografi 1873 efter foto, samme type litograferet af I. W. Tegner, 1891, og i træsnit af

H. P. Hansen 1877 og 1889. Træsnit af H. C. Olsen. Statuette af O. Evens, 1887 (Ribemus.). Afbildet på tegn. af Carl Thomsen 1888 og af H. Nik. Hansen. Foto. – Nævnt på mindetavle på Slagelse kirkelade. Mindestøtte 1889 i Torkildstrup præstegårdshave.

Udg. Saml. skr. I. afd. 2. udg. I–VI, 1853; 2. afd. 3. udg. I–XI, 1855–59; 3. afd. I–XIII, 1845–64; 4. afd. I–X, 1845–65.

Kilder. B. S. I.s levnetsbog I–II, 1862 (ny udg. 1968). B. S. I.: Tilbageblik på mit liv og min forfattervirksomhed 1811–37, 1863. Breve til og fra B. S. I., 1879. Brevveksl. mellem B. S. I. og fru I. C. v. Rosenorn, 1881. Grundtvig og I. Brevveksl., 1882. I. og Atterbom, en brevveksl., 1924. Hauch og I., en brevveksl., 1933. Pers. hist. t. 2.r.IV, 1889 225–40 (breve fra I. til hans kone).

Lit. Stamtv. over slægten I., [1885]. Hans Konow: Stamtv. over slægten I. fra Stege, ny udg. 1963. H. Schwanenflügel: I.s liv og digtning, 1886. Jens Nørregård: B. S. I.s digterstilling og digterværk, 1886. Rich. Petersen: Mindeskr. om B. S. I., 1889. H. G. Olrik i Danske studier, 1921 135–46. Samme sst. 1927 118–38. Marius Kristensen sst. 1922 141–52. Kj. Galster sst. 1937 136–50. Jørgen Breitenstein sst. 1964 67–84. Troels-Lund: Bakkehus og Solbjerg II, 1921 (ny udg. 1972). Kj. Galster: I.s hist. romaner og digte, 1922. Samme: Fra Ahasverus til Landsbybørnene, 1927. E. Rindom i Gads da. mag., 1924 465–78. F. Ronning: B. S. I., 1927 = Folkelæsn. CCCXLVI. Hans Brix: Analyser og problemer II, 1935. Paul V. Rubow i Danske i Paris, udg. Fr. v. Jessen I, 1936. Samme i Rom og Danm., red. L. Bobé II, 1937. Alf Henriques: Det danske skæbnedrama, 1936 = Studier fra sprog- og oldtidsforsk. CLXXII 16–32. Carl Langballe: B. S. I., 1949. Niels Birger Wamberg i Fyens stiftstid. 11.11.1956. Anne E. Jensen: Rahbek og de da. digtere, 1960 (særtr. af Frbg. gennem tiderne VIII 71–81). Sv. Møller Kristensen: Den dobbelte eros, 1966 74–105.

Papirer i Kgl. bibl. (bl.a. brevveksl. m. H. C. Andersen). Breve til I. i Sorø akademis bibl.

*Paul V. Rubow**

Ingemann, Carl Johannes Valdemar, 1840–1911, arkitekt. * 21.2.1840 i Kbh. (Frue), † 10.10.1911 sst., begr. sst. (Ass.). F: købmand, parfumør Søren Edvard Joachim I. (1809–43) og Mariane Aurelia Laurentine Lauritzen (1811–78). ~ 30. 10.1868 i Kbh. (Frels.) med Sophie Margrethe Madsen, * 9.3.1843 i Kbh. (Frels.), † 30.5.1924 sst., d. af bødkermeister Hans Peter M. (1803–58) og Anne Sophie Hamborg (1802–78).

I. gjorde sendestykke som murer 1858 og besøgte kunstakademiet 1856–63 og 65–66 med afgang dette sidste år. Afbrydelsen i studierne skyldtes deltagelse i den slesvigske krig som løjtnant ved ingeniørkorpset. I. fik en omfattende virksomhed der især i teknisk henseende var fremragende mens han kunstnerisk ikke hævdede sig over det normale. Som hele sin samtid formede han sine bygninger i historiske stilarter og enkelte virker med en vis finhed. Eksempler er det store kapel på Assistens kirkegård samt det der må betragtes som hans hovedværk, *Østifter-*

Ingemann, Valdemar

nes Kreditforenings ældste bygning, *Nørrevold 5*, 1876 (nu N. Zahles skole). Han har desuden opført bygningerne for *Den kgl. Porcelainsfabrik og Alumina* i Smallegade, 1882. Efterhånden gjorde han især forretningsejendomme til sit speciale og navnlig med ejendommen *Købmagergade 50* skal han have gjort en indsats (kældre under gården m.m.). Nævnes kan også det tårnprydede *Frederiksborggade 1* i gotisk stil. Et andet udslag af hans praktiske sans var en række forslag til forbedringer af Kbh.s gadenet, fx udvidelsen af *Købmagergade* ud for *Rundetårn* ved en gennembyrning af *Trinitatis kirke* (ca. 1883 i forbindelse med opførelsen af *Købmagergade 50*) og anlægget af linjen *Kronprinsessegade-Ny Kronprinsessegade*. 1896 optog han sønnen *Bernhard Swane I.* (1869–1923) i sin virksomhed. Mange af de bygninger de opførte i fællesskab forekommer friere i stilistisk henseende end I.s tidligere, og enkelte hører til begge arkitekters bedste, fx det hyggelige *Christian IX og Dronning Louises Asyl* i Ordrup og det statelige *Julemærkesanatorium* ved *Kolding fjord* (sønnen blev bygningsinspektør og arkitekt for Nationalforeningen til tuberkulosebekæmpelse). Desuden opførte de sammen *Købmandsskolen* på hjørnet af *Nørrevold* og *Fiolstræde*, *Manufakturhandlerforeningens stiftelse*, *Bragesgade 26* (præmieret), *Nørregade 5–7* (præmieret), *Skindergade 7*; 21 sanatorier og sygehuse samt en mængde villaer. I. var lærer ved *Teknisk selskabs skole* 1876–83 og tilrettelagde som sådan faget borgerlig byggekunst. 1894–1900 var han medlem af Kbh.s borgerrepræsentation hvor han gjorde et stort arbejde i forskellige udvalg. En årrække var han medlem af *Overformynderiets lånebestyrelse* og formand i *Ejendomssocietetet*. – Sønnen opførte efter I.s død bl.a. *Landmandsbankens udvidelse* i *Laksegade* og villaen *Engskifvevej 1*. □ Mal. af J. Vige, 1908. Foto.

Arkitekten, 1899–1900 219–20 244f; 1901–02 173; 1902–03 181–84 314–19 537–39; 1904–05 425–32; 1909–10 243; 1911–12 17f. – Om *Bernhard Swane I.* i *Arkitekten*, 1923 374.

Knud Millech

Ingerd, ca. 1100, se *Knud den Hellige*.

Ingerd, ca. 1200–58, grevinde, klostergrundlægger. † mellem 8.7.1257 og 11.8.1259, begr. i franciskanerk. i Roskilde. F: *Jakob *Sunesen af Møn* († 1246) og *Estrid* († 1246). ~1° med *Skore*, – 1199–1224 –, marsk hos kong *Valdemar Sej*r. ~2° med grev *Konrad III af Regenstein*, † ca. 1250. – Søster til *Peder *Jakobsen* († 1225). I. som tilhørte den højfornemme *Galen-Hvide-*

slægt levede i en tid, da tiggerordenerne havde deres gennembrud, og fornemme damer over hele Europa grundlagde nonneklostre i tilslutning til de nye ordener. Selv viste I. sin iver for at fremme franciskanerordenen i Danmark ved i sin første enkestand at bidrage væsentligt til de sjællandske franciskanerklostres oprettelse. 1237 skænkede hun sin murede gård i Roskilde til et kloster, og i de følgende år overlod hun ordenen byggegrunde i Kbh., *Kalundborg* og *Næstved*. Under sit andet ægteskab kom hun sandsynligvis i personlig kontakt med *Agnes af Prag* der ivrigt brevvekslede med *Clara* i *Assisi*. I. og grev *Konrad* må dog også have vist dominikanerordenen interesse, da et provincialekapitel 1253 besluttede at mindes greven og fru I. med messer. – I. var barnløs, og da hun vendte tilbage til Danmark efter igen at være blevet enke var hun uden nære slægtninge. Hendes farbrødre og brødre var for længst døde, og begge forældrene døde kort forinden. I.s utvivlsomme fromhed gjorde det nærliggende for hende at anvende sine rigdomme til klosterformål. Måske gav *Claras* død 1253 og påfølgende kanonisation I. den endelige tilskyndelse til at grundlægge et clarissekloster. Sådanne blev ligesom de mandlige tiggerklostre fortrinsvis anlagt i byerne, og da de som andre nonneklostre stilledes direkte under en biskops beskyttelse, var det naturligt at placere det nye kloster i stiftsbyen *Roskilde*, skønt pladsen der var begrænset og afstanden til I.s store gods-komplekser på *Stevns* betydelig. I. kunne påregne støtte fra sin slægtning, *Roskildebispen Jakob *Erlandsen* som også var franciskansk orienteret. 1254 blev han imidlertid ærkebisp, men afløstes af en anden slægtning, *Peder *Bang*, som blev I.s værge og siden testamenteexecutor. I. nåede at få kong *Christoffers* støtte til klostergrundlæggelsen og at få sendt bud til *Rom* inden ærkebispesriden, som også ramte *Peder Bang*, brød løs. På ét punkt forregnede I. sig. I sit første testamente, oprettet i *Lund* 1256 efter samråd med ærkebispen, skænkede I. gods i en lang række landsbyer på *Sjælland* til stiftelse af et kloster, idet hun lod hånt om sine forpligtelser over for arvingerne. Broderbørnene protesterede og I. måtte sommeren 1257 i kongens nærværelse skifte med arvingerne på en sådan måde at det gods som klostret fik blev langt mere spredt end planlagt. Men klostret var solidt økonomisk funderet og sikret ved godt en halv snes pavebullaer. S.å. udfærdigede I. et nyt testamente med penge-gaver til en række personer og institutioner, bl.a. dominikanerklostret i *Roskilde*. Hun ønskede at blive begravet i franciskanerklostrets kirke sst. og skænkede dertil adskilligt udstyr fra sit kapel, bl.a. et psalterium, mens *Clara* kloster fik resten.

Hendes marmorgravsten fandtes på reformationsstiden i kirken, men forsvandt med denne.

Valdemar Sejrs sønner, udg. J. Olrik, 1906–08. *Scriptores minores*, udg. M. Cl. Gertz II, 1922 (reproudg. 1970). *Diplomatarium Danicum* 2.r.1, 1938. – Johs. Lindbæk: *De danske franciskanerklostre*, 1914. – Lokalkarkiver til 1559, ved Thelma Jexlev, 1973 = Rigsark. Vejledende arkivreg. XVII 288–344. T. Jexlev: *Fra dsk. senmiddelalder*, 1976 15–18. Samme i *Hist. årbog f. Roskilde amt*, 1977 27–40.

Thelma Jexlev

Ingerid, –1068–, norsk dronning. F: *Sven Estridsen (ca. 1020–74) og en ukendt frille. ~ kong Olaf Kyrre af Norge (ca. 1050–93). Allerede i en tilføjelse til *Adam af Bremens ærkebispeskronike omtales et ægteskab mellem den norske konge Olaf Kyrre og en datter af Sven Estridsen, og senere norske kongesagaer ved at fortælle at der blev sluttet fred mellem Danmark og Norge besejlet med et dobbeltægteskab, dels mellem Ingerid og Olaf Kyrre, dels mellem den senere danske kong Oluf (Hunger) og den norske kongedatter Ingegerd. Kong Olaf Kyrre fik vistnok ikke børn med Ingerid, men med en frille; sønnen af den sidste forbindelse var Magnus kaldet Barfod der regerede fra 1073 til 1103.

Per Sveaas Andersen: *Saml. av Norge og kristningen av landet*, Oslo 1977 = *Handbok i Norges hist.* II 169f.

Inge Skovgaard-Petersen

Ingerid, –1150–, se **Henrik Skadelaar**.

Ingerslev

Slægten føres tilbage til tømrer i Århus Hans Hansen (–1745) hvis søn, sognepræst i Beder og Malling Hans Hansen I. (1740–84), som den første fører navnet.

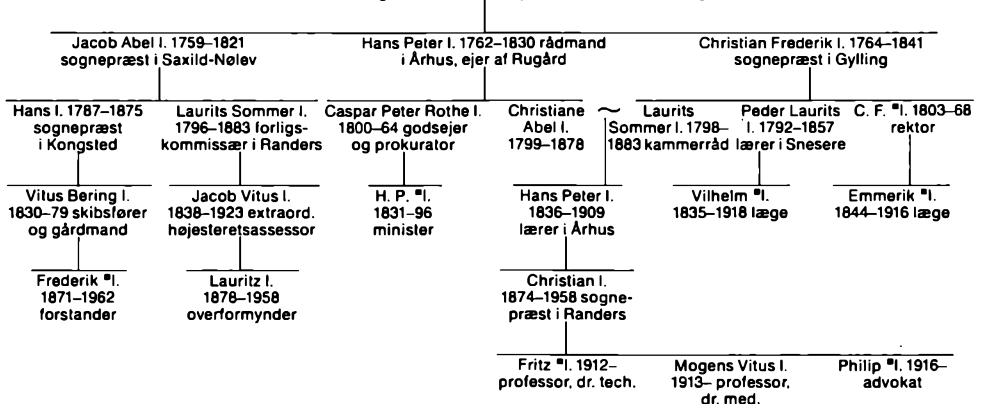
T. G. H. Ingerslev: *Oversigtstavle over sognepræst Hans Hansen I.s efterkommere med navnet I.*, 1945, m. rett. og tilf. 1946. *Vitus Bering Ingerslev: Slægtsnotater*, 1973.

Hans H. Worsøe

Ingerslev, Christian Frederik, 1803–68, rektor. * 4.9.1803 i Gylling, † 2.2.1868 i Århus, begr. sst. F: sognepræst Christian Frederik I. (1764–1841) og Elisabeth Marie Bering (1763–1838). ~ 5.5.1830 i Kbh. (Holmens) med Charlotte Marie Phister, * 25.6.1805 i Kbh. (Frue), † 23.3.1875 i Århus, d. af lærer, senere klokker ved Helliggeist k. Ludvig Harboe P. (1779–1869) og Christine Maria Zahrtmann (1777–1863). – Far til Emmerik *I.

I. blev student 1820 fra Århus og begyndte at studere filologi, men måtte afbryde studierne på grund af privatundervisning. Han fik alligevel tid til teologiske studier og tog teologisk eksamen 1825. Derefter underviste han ved københavnske privatskoler samtidig med at han på ny studerede filologi. Han blev 1829 adjunkt ved Metropolitanskolen og tog s.å. filologisk embedseksamen. 1833 forflyttedes han til Randers som overlærer og erhvervede s.å. magistergraden med afhandlingen *De carminum Homericorum origine et historia*. Efter 1838–39 at have foretaget en rejse til Tyskland og Frankrig for at studere den højere undervisning hvorom han bagefter udgav en beretning med forslag om omordning af undervisningen i Danmark blev han 1841 rektor i Viborg og 1844 i Kolding, men da den derværende latinskole blev nedlagt 1856, blev han afskediget med ventepenge og konstitueret som adjunkt ved Metropolitanskolen. Endelig blev han 1861 rektor i Århus hvor han virkede til sin død. – I. var en frugtbar men ikke meget selvstændig forfatter, især af skolebøger i historie,

Hans Hansen Ingerslev 1740–84 sognepræst i Beder-Malling

Ingerslev, C. F.

geografi, fransk m.m. Størst fortjeneste har han indlagt sig ved udgivelsen af ordbøger til skolebrug, en latinsk-dansk, 1849 (2. udg. 1866) og en dansk-latinsk, 1850 (2. udg. 1865), begge også på tysk, samt en græsk-dansk ordbog, 1866. Han udgav også *Europas Historie i den nyeste Tid*, 1854 og talrige afhandlinger i skoleprogrammer. Endelig redigerede han 1. udgave af *Nordisk Conversationslexicon* (1858–63). – Tit. professor 1846. – R. 1847. □ Træsnit af H. P. Hansen, 1868. Foto.

Selvbiografi i H. M. Flemmer: *Hist. efterretn. om Randers lærde skole II*, 1834 38–41. – F. E. Hundrup i *III. tid*, 16.2.1868 (optr. i Århus skoleprogr. 1868 3–10). Georg Bruun: *Seks rektorer*, 1927 134–38 152–62.

Hans Ræder*

Ingerslev, Ove Emmerik Gustav Høegh-Guldberg, 1844–1916, læge. *26.2.1844 i Viborg, †27.4.1916 på Møllekrog ved Fredensborg, begr. i Kbh. (Garn.). F: rektor C. F. *I. (1803–68) og Charlotte Marie Phister (1805–75). ~30.4.1880 i Kbh. (Trin.) med Anna Kirstine Sørensen, *4.8.1857 i Kbh. (Trin.), †3.4.1948 sst. (Solbjerg), d. af porcelænshandler Hans S. (1816–94) og Anna Sophie Olsen (1823–83).

I. blev student 1862 fra Århus og tog medicinsk eksamen 1869, var reservelæge i hæren 1869–70, kandidat ved Frederiks hospital 1871–72, korpslæge i Århus 1872–73; sidstnævnte år blev han kandidat ved Fødselsstiftelsen, klinisk assistent dér 1874, reservemedicus ved Frederiks hospital afd. A hos Carl *Reisz 1875 og underaccoucheur ved Fødselsstiftelsen hos A. *Stadfeldt 1875–78. I disse år udarbejdede han sin disputats, *Bidrag til Eklampsiens Ætiologi. Prognose og Behandling* som han 1879 forsvarede for doktorgraden. 1878 nedsatte han sig i Kbh. og var i en lang årrække en af byens mest benyttede accoucheurer, højt værdsat både for sin praktiske dygtighed og sin fine, stille og tilbageholdende personlighed. Han virkede desuden som kommunelæge 1878–93, var læge ved Kbh.s poliklinik's gynækologiske afdeling 1884–87, censor ved medicinsk eksamen 1889–1915, lærer ved jordemoderskolen 1895–1903, medlem af sundhedskollegiet 1897–1905 og af retslægerådet fra 1909 til sin død. Han helligede obstetrikken alle sine betydelige evner, dyrkede i begyndelsen fortrinsvis den praktisk-videnskabelige side og fra sin modne manddom mest den medicinalhistoriske side af faget. Han var den fødte skribent med fulden herredømme over hele stoffet forbundet med evne til klar og koncis fremstilling både af videnskabelige emner og af teorier og personer gennem tiderne. Hans disputats er et omfattende og kritisk arbejde om fødekrampen med talrige

urinundersøgelser og præget af videnskabelig sans; i de følgende år skrev han i *Hospitalstiden* de hvis medredaktør han var 1872–92, samt i *Nordisk medicinsk Arkiv* talrige værdifulde artikler, bl.a. om barselbeveren i Danmark, om nyfødte børns vægtforhold o.l. Hans didaktiske evner viste sig bl.a. i bogen *Læren om Fødselsens og Barselens Patologi* som han sammen med Stadfeldt udgav 1889 (2. udg. 1896). – Det værdifulde og skattede arbejde *Fødselstangen*, 1887, dannede indledningen til I.s i dansk medicinalhistorie enestående lodige og omfangsrige forfatterskab der fortsattes til hans død og bragte mange hidtil ukendte ting frem på basis af flittige arkivstudier, men som navnlig har sin store og blivende betydning ved en udtømmende skildring af obstetrikens historie i Danmark belyst ved indgående gennemgang af udviklingen i andre lande. Af hans to bind store *Fragmenter af Fødselshjælpens Historie*, 1906–07 er enkelte afsnit oversat til fremmede sprog og overalt værdsat højt. Derefter udkom 1913 og 1915 *Matthias Saxtorph og hans Samtid* og *Den kgl. Fødsels- og Plejestiftelse 1800–1849*; desuden talrige mindre afhandlinger. – For jordemoderstanden var I. en utrættelig lærer og ven der ved alle lejligheder søgte at skaffe den bedre kår og udviklingsmuligheder, ikke mindst ved talrige artikler i *Jordemødrenes faglige tidsskrift*. – Tit. professor 1894. – R. 1902. □Foto.

T. G. H. Ingerslev: Slægten I., 1945 m. tillæg 1946. *Hospitalstid.* LIX, 1916 439f. J. W. S. Johnsson i *Ugeskr. for læger* LXXVIII. s.å. 719–21. *Berl. tid.* 27.4. s.å. Studier af de med eklampsi beslægtede svangerskabssygdomme, udg. V. Albeck, 1918 46. Gordon Norrie i *Danm.s jordemodre*, 1935 128 (Det danske jordemoder-væsens hist.).

Otto C. Aagaard*

Ingerslev, Eric, *1918, civilingeniør. *1.8.1918 i London, Ealing sg., Middlesex. F: civilingeniør, senere direktør Christian Frederik Aage I. (1889–1928) og Ellen Edith Alvilda Thisted (1891–1971, ~2° med civilingeniør Olaf Valdemar Mørch, 1885–1963). ~13.6.1942 i Kbh. (Skt. Johannes) med børnehavelærer Esther Helweg-Larsen, *29.11.1918 på Frbg., d. af redaktør, presseattaché, legationsråd Gunnar H.-L. (1887–1947, ~2° med Vibeke Herløw-Müller, *1899) og Hatla Johnsen (1898–1945).

I.s far var ingeniør og medindehaver af firmaet Peter Lind & Co. Ltd. i London. Ved faderens død flyttede I. efter fire års skolegang i England med sin familie til Danmark hvor han blev student 1936 og cand.polyt. 1941. Kun afbrudt af aftjening af værnepligt var I. de næste seks år ansat ved Kampsax; de første år arbejdede han

med havnekonstruktion her i landet, men blev 1944 sendt til Ungarn i forbindelse med firmaets havne- og brobyggeri ved floden Tisza, og fra slutningen af 1944 og de følgende år deltog hen i brobyggeri i Sverige. 1947 vendte I. imidlertid tilbage til England idet han blev ansat hos J. L. Kier & Co. Ltd. i London for hvem han bl.a. også udførte forskelligt havne- og brobyggeri.

1955 startede I. sammen med en engelsk kompagnon sit eget entreprenørfirma *Alderton Construction Co. Ltd.*, og i de følgende år var han også med i dannelsen af andre selskaber. I. var formand og medlem af direktionen for Alderton indtil 1962 da han som seniorpartner var med i oprettelsen af det rådgivende ingeniørfirma *Ingerslev & Partner* som han i dag er ene-ejer af. I. og hans virksomheder har udført en lang række betydelige arbejder. Nævnes kan konstruktionen af en lang vejhøjbro på hovedvejen til London lufthavn og en stor dampkraftstation ved Themsens munding. Uden for England tegnede I., og var senere med i det konsortium der byggede, Gladesville broen i Sydney, Australien. Broen er verdens længste betonbuebro. I første halvdel af 1960'erne var I. med til at genopbygge den transarabiske jernbane som Lawrence of Arabia odelagde under første verdenskrig. Arbejdet indebar bl.a. reparation eller nybygning af ca. 2 000 broer på den ca. 800 km lange jernbane. Også her i landet har I. udført arbejder ligesom han på et tidligt tidspunkt i 1960'erne fremkom med et projekt til en Storebæltsbro. Foruden som brobygger har I. i England også været banebrydende som ingeniør og entreprenør i samme person, som en der både projekterede og udførte arbejdet, noget engelske myndigheder havde vanskeligt ved at acceptere i 1950'erne og 1960'erne. – I. har skrevet en række artikler om betonbyggeri ligesom han har haft æreshverv inden for en række organisationer, bl.a. formand 1967–71 for Society of Danish Civil Engineers in Great Britain and Ireland, kasserer for den danske kirke i London siden 1954 og medlem af bestyrelsen for den danske klub i London 1973–79. – R. 1971.

Alvin B. C. Dahlgren i *Ingeniørens ugebl.*, 1966 nr. 33
3. Politiken 16.10.1959. Berl. tid. 31.7.1978.

Chr. R. Jansen

tajn, toldembedsmand i kinesisk tjeneste Laurits M. (1837–82) og Nathalie Martini (1841–81).

I. blev student 1890 fra Efterslægtens skole og cand.mag. med fagene tysk, dansk og latin 1897. Efter embedseksamen virkede han som lærer ved forskellige københavnske skoler og var forstander for Købmandsskolens østre afdeling 1902–04; 1903 blev han ansat ved Roskilde katedralskole, adjunkt sst. 1906 og lektor 1919–41. Han blev dr.phil. ved Oslo universitet 1929. I.s hovedgerning faldt således inden for skolen og han udgav til brug ved undervisningen en række meget anvendte lærebøger, særlig inden for sit hovedfag tysk delvis sammen med M. *Vibæk. I disputatsen *Genie und sinnverwandte Ausdrücke in den Schriften und Briefen Friedrich Schlegels*, 1927 giver I. en minutøs filologisk behandling af ordet „Genie“ og dets synonymer („Geist, Witz, Menschheit“ o.a.) i Fr. Schlegels skrifter og bidrager dermed væsentlig til forståelsen af en central forestilling hos tyske romantikere.

Langt forud for sin tid er I. med *Lige Kaar for Hustru og Mand*, 1911, et varmtfølt indlæg til fordel for kvindens økonomiske ligestilling med manden indenfor ægteskabet, idet det fastslås at hustruen skal have lige ret med manden til at budgettere alle hjemmets sælles udgifter og skal have krav på samme sum som manden til sit personlige forbrug. I *Jonas Lie. Et Personligheds- og Typebillede*, 1939 søger I. at belyse forfatterens personlighed ud fra et stort og værdifuldt materiale: værkerne, samtaler, breve og tidsbaggrunden. I.s udgangspunkt er E. Kretschmers teori om sammenhæng mellem legemstyper og temperamenterstyper, men argumentationen er næppe overbevisende. Dette gælder i endnu højere grad for *Selma Lagerlöf. Et personligheds- og typebillede*, 1949. *Jydesaga*, 1957 giver i romanform en skildring af en i Vestervig opvoksende lægesøn der går til søs, men senere med sin ungdomsskede slår sig ned som gårdejer i hjemstavnen. Den ofte naive, men til tider gribende skildring beror på minder fra I.s nærmeste slægt (hovedpersonen svarer til I.s far).

T. G. H. Ingerslev: Slægten Ingerslev, 1945 13.

H. Bach

Ingerslev, Jacob Fred(e)rik, 1871–1962, lærer, forstander. * 14.12.1871 i Vestervig, † 26.10.1962 i Roskilde, urne på Skt. Ibs kgd. sst. F: gårdejer, tidligere skibsfører Vitus Bering I. (1830–79) og Louise Elisabeth Harpøth (1833–89). ~ 14.6.1895 i Kbh. (Trin.) med Harriett Møller, * 10.3.1873 i Shanghai, † 4.1.1962 i Roskilde, d. af havnekap-

Ingerslev, Fritz Halfdan Bent, * 1912, civilingeniør. * 6.7.1912 i Århus. F: sognepræst Christian I. (1874–1958) og Helga Victorine Ræder (1881–1965). ~ 29.5.1948 i Lundtofte k. med Else Ingeborg Margrethe Heiberg, * 8.5.1916 i Kbh., d. af læge, dr.med. Kristian Axel H. (1880–1961) og Margrethe Elisabeth Kayser (1886–1966). – Bror til Philip *1.

Ingerslev, Fritz

I. blev student 1930 fra Randers og tog 1936 polyteknisk eksamen som elektroingeniør. Han blev straks efter eksamen assistent hos professor P. O. Pedersen og var derefter 1937–38 på studieophold ved Massachusetts Institute of Technology i Boston. Ved hjemkomsten blev han igen videnskabelig assistent ved Danmarks tekniske højskole, og 1941 blev han desuden ingeniør ved det under Akademiet for de tekniske videnskaber oprettede lydtekniske laboratorium hvis leder han blev 1945. Han var dermed kommet i gang med det emne hvor han særlig i en senere periode skulle yde sin hovedindsats, nemlig akustik og lydteknik. 1953 blev han dr.techn. på *Måling af lineær og ulineær forvrængning i elektrodynamiske højttalere*. 1954 blev han ekstraordinær professor i svagstrøms elektroteknik og, indtil 1963, bestyrer af laboratoriet for telegrafi og telefoni. I denne periode beskæftigede han sig også meget med telefoni og radio, og telekommunikationen i Danmark udnyttede hans rige erfaring i mange nævn og udvalg af teknisk karakter, således var han medlem af telefonsynet fra 1946, af udvalget for radiofonistyrrelser 1946–71 og af samarbejdsudvalget mellem de koncessionerede telefonselskaber og post- og telegrafvæsenet 1948–62. 1963 oprettede lærestalten et akustisk laboratorium og I. blev bestyrer af dette, der særlig forsker inden for teoretisk akustik og har udsendt talrige rapporter herom. Lydteknisk laboratorium tager sig af måling af støj og metoder til bekæmpelse af denne. 1975 blev der oprettet et professorat i bygningsakustik, som I. overtog. – Efter at man er gået mere aktivt ind i foreningsbekæmpelse og dermed støjbekæmpelse, har I. været medlem af flere af de i den anledning nedsatte udvalg. Han har bl.a. arbejdet med metoder til beregning af støjzoner omkring lufthavne. Lydteknisk laboratorium har været involveret i støjproblemerne både ved Kastrup lufthavn og ved en eventuel flytning af lufthavnen til Saltholm. I begyndelsen af halvfjerdserne var der tale om bygning af en ny lufthavn ved Hammel, og I. udarbejdede en rapport om støjbelastning omkring en sådan. Også vejstøj og dennes måling har I. arbejdet med, fx den såkaldte Søring i Kbh. hvor han var meget aktiv deltager i en pressekampagne mod dennes etablering. I. har således øvet en engagement, ofte resultatrig indsats på støjbekæmpelsens område i Danmark. Han var formand for Dansk akustisk selskab 1955–63. I. nyder høj anseelse også på internationalt plan og er medlem af en række udenlandske tekniske og videnskabelige komiteer, bl.a. American Acoustical Society fra 1946 (Fellow fra 1956), og han har været præsident for International Standardization Organi-

zation Committee for Acoustics fra 1968. Han var præsident for den fjerde internationale akustiske kongres i Kbh. 1962 og præsident for Internoise kongressen i Kbh. 1973. I. modtog 1952 Essoprisen, og blev 1953 medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber, modtog 1961 en pris fra Christen Møller Sørensens og hustrus fond, og 1969 ingeniør Finn Henriksens mindelegat. – I. har foruden disputatsen og de mange rapporter som han har medvirket i ved de to laboratorier skrevet en lærebog i akustik 1949 og *Acoustics in modern building practice*, 1952 (russ. udg. 1957). – R. 1962. R.¹ 1971. □Foto.

P. H. Bendtsen

Ingerslev, Hans Peter, 1831–96, landmand, politiker. * 3.5.1831 på Marselisborg, † 20.4.1896 i Kbh., begr. i Århus. F: godsejer, prokurator Casper Peter Rothe I. (1800–64) og Marie Meulengracht (1800–57). Ugift.

I. blev student 1849 (Århus) og begyndte at studere jura men opgav studierne for at uddanne sig ved landbruget. 1862 forpagtede han Marselisborg og 1864 blev han ved faderens død ejer af godset. I. vandt snart navn som en af foregangsmændene i dansk landbrug og Marselisborg blev en anerkendt mejerigård. Som en af de første fulgte I. Th. R. Segelckes anvisninger til rationel udnyttelse af mælken og indførte tidligt omhyggelig vejning og kontrol i mejeriet. På Marselisborg oparbejdede I. ligeledes en god stamme af jysk kvæg. Han blev tidligt inddraget i det landøkonomiske foreningsliv, var medstifter af Århus amts landboforening 1862, dennes sekretær 1863–66 og formand 1866–67. 1865–74 og 1877–83 var I. formand for Viby sogneråd og 1865–85 medlem af Århus amtsråd. 1867–85 var han direktør for Brandforsikringen Jylland, 1868–81 formand for Jysk-engelsk Dampskibsselskab og fra 1870 beklædte han formandsposten i repræsentantskabet i Landbygningernes almindelige Brandforsikring. I. tog tidligt til orde for indførelsen af sukkerroedyrkning og var 1872–85 bestyrelsesmedlem i De danske Sukkerfabrikker. I landhusholdningsselskabets bestyrelsesråd fik han sæde 1872 og 1874–75 var han formand for Foreningen af jyske landboforeninger der i hans formandsperiode afholdt sit første dyrskue. I. opnåede således allerede sidst i 1860'erne en fremtrædende plads i det jyske landøkonomiske organisationsliv og i Århusegnens erhvervsliv. Politisk debuterede han 1865 da han i Odderkredsen stillede sig mod Geert Winther der dog sejrede med lethed. 1873 opstilledes I. i Århuskredsen hvor hans far tidligere var blevet valgt, imod Lars Bjørnbak og vandt

over denne med en kneben majoritet. Valgkampen havde været heftig og I.s saglige argumentation og noget tørre foredrag kontrasterede stærkt mod Bjørnbaks drøjere og mere voldsomme agitation. I. gjorde sig ikke stærkt gældende på rigsdagen og faldt ud ved valget 1876. 1879 valgtes han påny i samme kreds som han hævdede til han ved valget 1884 faldt for V. *Pingel. I. måtte gennem hårde valgkampe, men dette til trods blev det stadig fra modstandside fastholdt at man respekterede personen I.

I sin anden rigsdagsperiode havde I. indtaget en mere fremtrædende placering i det politiske arbejde, og ikke mindst havde han – sammen med Lars *Dinesen og C. St. A. *Bille – bidraget stærkt til at opbygge og styrke højres organisationsapparat. Efter sit fald i Århuskredsen fik han i efteråret 1884 tilbudt og modtog et af partiets mandater i 9. landstingskreds. I. fik straks efter sin indtræden i landstinget sæde i dettes finansudvalg og han var medlem af det fællesudvalg hvis bristede forhandlinger førte til udstedelse af det første egentlige provisorium i april 1885. Ved Hilmar Finsens tilbagetræden udnævntes I. august 1885 til indenrigsminister, en post han beklædte til januar 1894 da han af helbredshensyn ønskede ministeriet delt således at han selv beholdt det område der nærmest svarer til det senere trafikministerium. Med denne portefølje gik han august s.å. over i Reedtz-Thotts ministerium, men var da allerede stærkt svækket af den sygdom der lagde ham i graven halvandet år senere. – I. medbragte gode forudsætninger til indenrigsministerposten. Hans kommunalpolitiske baggrund tillige med et bredt kendskab til landets hovederhverv, både som praktiker og som organisationsmand, gav ham en saglig styrke der anerkendtes både af tilhængere og modstandere. Han nød ry som administrator, og selv om han fuldt ud sluttede sig til J. B. S. *Estrups linje hørte han ikke selv til de yderliggående i højre. Ved hans død noterede Sofus *Høgsbro: „Han havde vel deltaget i provisorierne men ikke selv gjort brug af dem“. I. kom på denne baggrund til at stå ret centralt i de forhandlinger der i begyndelsen af 1890'erne førtes omkring en reformpolitik og som ledte frem til forliget 1894. I.s rolle var her ikke af storpolitisk karakter, det var andre der lagde rammerne omkring arbejdet, men i de konkrete forhandlinger omkring de forskellige reformer var han en af de afgørende personer.

Som indenrigsminister gennemførte I. en række til dels ret vidtrækkende love. 1886 fik han udvidelsen af Esbjerg havn vedtaget, året efter husdyrloven hvor hans egen indsigt spillede en betydelig rolle for udformningen. Hans resolute indgriben mod svinepesten 1887 anerkendtes fra

alle sider, og I. kom til at indtage en afgørende placering i „smørkrigen“ der rasede 1887–88. Han var ikke uden en hældning til det hørupske krav om „rent land“, dvs. forbud mod fabrikation af margarine i Danmark, men bestemte sig dog for at arbejde for en overenskomst på det grundlag at margarinen skulle have en særlig farve. Af andre decideret landbrugsrettede love kan nævnes indførelsen af statskonsulenter, lov om oldenborreskader 1889, og smitsomme sygdomme hos husdyr 1893 og om tuberkulose s.å. I sine seneste år oplevede I. et vist pres fra agrarbevægelsen, men det er karakteristisk for den anseelige han nød i erhvervet, at kravet om et egentligt landbrugsministerium først rejstes efter hans død.

I.s navn er for eftertiden særlig knyttet til gennemførelsen af loven om Københavns frihavn i 1891, hvilket skete på trods af C. F. *Tietgens modstand og reelt markerede dennes svækkede position. Og desuden til de reformer i sociallovgivningen der iværksattes med lovene om fattigvæsenet 1891, alderdomsunderstøttelsesloven s.å. og loven om sygekasser 1892. I. havde her modstand at overvinde i sit eget parti, men ikke mindst hos Estrup selv. Det krævede en betydelig indsats fra I.s side at få Estrup til at tiltræde den overenskomst der var sluttet mellem højre og det moderate venstre 7.3.1891. Der blev hermed lagt grundlag for den forhandlingslinje der førte til forliget 1894. I. tilskyndede hertil indenfor regeringen, og man har tillagt ham æren for at Estrup på et afgørende punkt bidrog til at fremme forligsforhandlingerne ved at afgive sin bekendte erklæring om muligheden for ministeriets tilbagetræden. I.s betydning i disse år var imidlertid nok mest afgørende på det saglige område, ligesom den respekt der både i højre og i det forhandlingsvenlige venstre stod om hans person og administration styrkede de kræfter, der arbejdede for en forhandlingsløsning. De seneste år var I.s indflydelse svækket af tiltagende svaghed. – R. 1876. K.² 1886. K.¹ 1888. DM. 1888. S.K. 1890. □ Træsnit 1885 og træsnit efter dette. Træsnit 1888. Afbildt på tegn. af statsråd af K. Gamborg, 1888. Relief af U. A. F. Hammeleff (på gravmæle af V. Dahlerup 1897). Mal. af A. Fritz, 1897. Tegn. af samme s.å., forarbejde til mal. 1898 (Fr.borg). Foto.

H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882 200–04. III. tid. 23.8.1885. Fr. v. Jessen sst. 26.4.1896. Ugeskr. for landmænd 7.r.III, 1891 217–21. Sst. X, 1895–96 221. S. P. Petersen: Blade af landbrugets hist. i Århus amt; 1892 83f. J. B. Krarup: Beskr. af landbrugets udvikl. i Danm. I, 1896 180–82. Hans Jensen: Lars Bjørnbak og den Bjørnbakske bevægelse, 1919. Jul. Schovelin: Tidens hjul og Tietgen, 1929 621 634f. K. S. Rasmussen: I Mænd og meninger i da. socialpolitik, red. Povl

Ingerslev, H. P.

Engelstoft og Hans Jensen, 1933 131f 140f. N. Neergaard: Erindringer, 1935 202f 249f 304 310. Alfr. Bind-slev: Konservatismens hist. I, 1936 369f 425 441f. Fra laugssygekasser til folkeforsikr., 1942 73-98. Århus amts landokon. selsk. gennem 100 år, 1942 30 40f. Frede Bojsen: Politiske erindr., udg. Kr. Hvidt, 1963 185 191 200-422 525.

Claus Bjørn (P. Stavnstrup)

Ingerslev, Johan Philip Thomas, *1916, landsretssagfører. *25.4.1916 i Vemb. F: sognepræst Christian I. (1874-1958) og Helga Victorine Ræder (1881-1965). ~23.12.1944 i Kbh. (b.v.) med Bodil Laurent-Lund, *14.3.1912 i Århus, d. af lærer Einar L.-L. (1882-1919) og Magdalene Kirstine Kristensdatter Søgaard (1881-1965). – Bror til Fritz *I.

Efter at være blevet student (Randers 1934) og efter juridisk eksamen 1940 blev I. fuldmægtig hos højesteretssagfører Ejvind Møller, og samarbejdet med denne kom til at præge I.s socialpolitiske indstilling og senere virke som tilknyttet fagbevægelsen, dog med en understregning af frihedskravet, personligt som advokatorisk. – I. der 1945 blev landsretssagfører og fra 1958 fik beskikkelse i offentlige sager, har navnlig skabt sig et navn som forsvarer i en række sager der har påkaldt offentlighedens interesse, fx „Hope Computer“-sagen (Ugeskr. for Retsvæsen, 1974 591) vedrørende de såkaldte „fysiske blokader“ hvis problematik senere har udviklet sig yderligere, samt hans forsvar for præsterne Frank Nør og Ruben Jørgensen i „provsteretssagerne“ mod disse. Nævnes kan også sagen (Ugeskr. for Retsvæsen, 1972 779) der førte til retsplejelovens § 764, stk. 4s krav om begrundelse for kendelser om varetægtsfængsel. – Iblandt de mange strafesager hvori I. har været forsvarer er anklage-myndighedens sag mod Mogens *Glistrup dog den der navnlig har vakt offentlighedens interesse. I. henviste, da han accepterede beskikkelsen som forsvarer for Glistrup til, at det ikke kunne være ret at ingen ville påtage sig dette hverv, samtidig med at det muligt kunne være en styrke, at han personligt stod for andre socialpolitiske synspunkter. Denne komlicerede og på mange måder enestående sag fik et sådant omfang at det i høj grad begrænsede I.s mulighed for at drive en normal advokatpraksis. – Som advokat for Karen *Blixen og eksekutor i hendes bo har I. medvirket til – med støtte fra familien Dinesen – at oprette Rungstedlundfonden, hvorved ejendommen Rungstedlund blev bevaret for eftertiden og nu er sæde for Det danske akademi. – I. har skrevet *Hope-sagen*, 1974, og (sammen med pastor, lic.theol. J. Glentthøj) *Akter fra dåbsagen*, 1974 og været medarbejder ved Kaj Petersens Funktionærloven. □Foto.

Helge Kristensen i Weekendavisen 12.7.1974.

Bernt Hjejle

Ingerslev, Johan Vilhelm Christian, 1835-1918, læge. *22.1.1835 i Snese, †29.10.1918 i Præstø, begr. sst. F: lærer, cand.phil. Peder Laurits I. (1792-1857) og Jacobine Christiane Magdalene Gottschalck (1792-1879). ~7.5.1862 i Herlev ved Hillerød med Christiane Louise Dorothea Ewertsen, *16.6.1841 i Hillerød, †5.7.1893 i Præstø, d. af distriktslæge, senere kammerråd Johan Heinrich Adolph E. (1795-1861) og Johanne Louise Dorothea Muxoll (1803-79).

I. blev student 1852 fra Herlufsholm og tog medicinsk eksamen 1859, var derefter amanuensis hos sin tilkommende svigerfar s.å., kandidat ved Frederiks hospital 1860-61 og nedsatte sig 1861 som praktiserende læge i Præstø hvor han virkede resten af sit liv og var distriktslæge 1888-1913. Trods sin store praksis og embedsvirksomhed fandt I. stunder til litterær virksomhed og udgav 1873 i to bind *Danmarks Læger og Læge-væsen fra de ældste Tider indtil Aar 1800*, en meget værdifuld samling af fremstilling af de hidtil spredte kilder til det danske medicinalvæsens historie; for dette store værks fortrinlighed hædredes han 1894 af Kbh.s univ. med den medicinske æresdoktorgrad. 1891 udgav I. *Stamtavle over Familien Ingerslev* og har desuden skrevet forskellige afhandlinger og artikler i Bibliothek for Læger, Hospitalstidende og Ugeskrift for Læger samt givet bidrag til Præstø bys historie. – I. gjorde et stort arbejde for at udvikle lægestandens humanitære institutioner, var medstifter af og formand for Understøttelsesforeningen for danske lægers trængende enker og forældrelose børn 1877 og siden et overordentlig virksomt medlem af næsten alle lægernes hjælpe- og understøttelsesinstitutioner. Hans administrative evner udnyttedes også som formand i Den alm. danske lægeforening 1889-95, som medlem af Præstø byråd 1891-1903 og af staten som medlem af kommission til forebyggelse af ulykkestilfælde ved maskiner 1883. – I.s søn Frederik I. (1867-1944) var fra 1915-37 kredslæge for Øst-lolland (i Sakskøbing) og desuden en meget virksom og alsidig børnehjulejner. – R. 1892.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1894 105-07. – V. I.: *Stamtvl. over familien I.*, 1891. Johs. Torriild i Ill. tid. 22.1.1905. J. W. S. Johnsson i Ugeskr. for læger LXXX, 1918 1779f. K. Caroe i Pers. hist. t. 7.r.III, s.å. 262f. Præstø avis 31.10. s.å. Dagens nyheder I.II. s.å. Nanna Ingerslev i Danske lægememoirer, udg. Anker Aggebo VI, 1947 31-46. Samme i Årbog for hist. samf. for Præsto amt ny r. VI, 1964 336-54. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

*Otto C. Aagaard**

Ingholt, Kai Harald, * 1896, arkæolog. * 11.3. 1896 i Kbh. F: portier Hans Peter I. (navneforandring fra Jensen 1911) (1871–1948) og Marie Mathilde Hansen (1865–1953). Navneforandring 27.1.1911. ~ 5.7.1926 i Jørnlunde med Janet Ward Woolverton, * 24.1.1897 i Mount Vernon, New York, USA, d. af bankdirektør Samuel W. (1864–1952) og Mary Dwight Chichester (1865–1960). – Bror til Poul *I.

I. blev student 1914 fra Østre borgerdydsskole og cand.teol. 1922 efter forinden (1918) at have opnået universitetets guldmedalje for en afhandling om aramaisk sprog. Efter afsluttet embedseksamen studerede han nærorientalsk arkæologi, først (1922–23) ved Princeton universitetet i USA, derefter (1923–24) som Procterfellow fra samme universitet i Paris under orientlisten C. Clermont-Ganneau. 1924–25 var han knyttet til den amerikanske arkæologiske skole i Jerusalem som Thayer-fellow. Okt. 1925 ansattes han som underinspektør ved Ny Carlsberg glyptotek og virkede til 1930 i denne stilling som han 1927–30 forbandt med hvervet som sekretær i Ny Carlsbergfondet. 1931–38 var han lecturer i arkæologi ved det amerikanske universitet i Beirut og kurator for dettes arkæologiske museum. I.s videnskabelige virksomhed og produktion var indtil da begrænset til Syriens arkæologi og i særdeleshed koncentreret om Palmyraforskningen. Han har gentagne gange taget del i udgravningerne af denne oldtidsby og er på dette særlige studieområde en meget anerkendt specialist med omfattende sproglig, epigrafisk og arkæologisk indsigt. Hans hovedværk *Studier over palmyrensk Skulptur*, 1928, med hvilket han erhvervede den filosofiske doktorgrad, har ved at tilvejebringe en sikker kronologisk ordning af de palmyrenske portrætbuster lagt en solid grund for arbejdet med denne navnlig i kulturhistorisk henseende interessante monumentgruppe. Dertil slutter sig et antal publikationer af palmyrenske indskrifter, gravmalerier, portrætskulpturer m.m., offentliggjort i fagtidsskrifter, bl.a. i det af ham selv stiftede organ for syrisk arkæologi *Berytus*, hvoraf han redigerede bindene I–XVII (1934–68). I årene 1931–38 ledede han Carlsbergfondets udgravninger i Hama, Syrien; i en foreløbig beretning (Videnskabernes Selskabs arkæologisk-kunsthistoriske Meddelelser I, 1934) gjorde han rede for den første kampagnes resultater. Som feltarkæolog udmærkede han sig desuden ved, som Field Director, at deltage i den danske ekspedition til Iraq 1957; de dér stedfundne udgravninger af Tell Shemshāra i iraqisk Kurdistan tilvejebragte højt opsigtsvækkende fund fra Mesopotamiens forhistoriske perioder (bearbejdet bl.a. af Peder Mortensen) og et arkiv fra

1700-tallet f.Kr., samtidig med de af franskmændene i Mari (Syrien) fundne kileskrifttekster. Disse tekster har kastet et velkomment silyds over Mari-teksterne med hensyn til de politiske forhold i datidens mellemøstlige statsdannelser (jfr. fx Jørgen *Læssøe: *The Shemshāra tablets*. A preliminary report = Videnskabernes Selskabs arkæologisk-kunsthistoriske Meddelelser IV, 3, 1959). Det vidner om I.s flair for arkæologiske undersøgelser, at han valgte netop det rigtige sted til at iværksætte en udgravning som ville kunne tilvejebringe et så værdifuldt materiale. Førend I. tabtes for Danmark var han 1939–40 docent i hebraisk ved Århus univ. og s.å. ledende senior for Studentereforeningen i Århus. 1941–43 holdt han forelæsninger ved forskellige amerikanske universiteter; i 1942 ansattes han ved Yale University, 1945 som Associate Professor i emnerne Classics and Biblical Exegesis og derefter som professor i arkæologi (1960–64). 1965 var han Schweich Lecturer for The British Academy. Under anden verdenskrig var han på mangfoldige måder dansk videnskab en god ven. Han er udenlandsk medlem af Det kgl. danske videnskabernes selskab, af Deutsches Archäologisches Institut og af Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. Siden 1953 har han været medlem af den amerikanske bestyrelse for Rebild National Park Board. Trods sin mangeårige udlændighed fremtræder I. som en fornem repræsentant for dansk indsats i nærorientalske arkæologiske anliggender. – R. 1946. □Buste af Elo ca. 1924. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1928 167f.

Jørgen Læssøe (K. Friis Johansen)

Ingholt, Poul Bjørn, 1894–1965, bankdirektør. * 7.11.1894 i Kbh., † 21.10.1965 i Gentofte, begr. Tårnbæk kgd. F: portier Hans Peter I. (navneforandring fra Jensen 1911) (1871–1948) og Marie Mathilde Hansen (1865–1953). Navneforandring 27.1.1911. ~ 28.8.1919 i Kbh. (Garn.) med Ebba Caroline Schiern, * 1.4.1893 på Frbg., † 30.10.1975 i Gentofte, d. af maskinmester Niels Carl S. (1863–1954) og Ingeborg Jørgensen (1868–1959). – Bror til Harald *I.

I. tog 1911 realeksamen fra Kbh.s kommunes belønnings- og betalingsskole og fik s.å. ansættelse i Den danske landmandsbank som assistent i låne- og depotfaget. I det sidste krigsår 1917–18 beklædte han midlertidig og udsendt af banken en stilling som sekretær i det danske generalkonsulat i Moskva og assisterede her navnlig ved formidlingen af Østrig-Ungarns interesser i Rusland som Danmark da varetog, og de dermed i

Ingholt, Poul

forbindelse stående pengetransaktioner. Derefter tog han orlov halvandet år hvor han studerede handelsforhold i Warszawa og Danzig (Gdańsk). 1921 blev han efter at have gennemgået en grundig uddannelse i bankens forskellige kontorer udnævnt til fuldmægtig i kontoret for de indenbys filialer, og 1925 blev han chef for dette kontor. Efter at landmandsbanken i begyndelsen af 20'erne var kommet ud i store vanskeligheder, og der i den anledning nedsattes en særlig kommission til undersøgelse af dens forhold blev I. af bankens ledelse stillet til rådighed for denne kommission, og han ydede på denne post en så værdifuld og påskønnet bistand ved udredningen af den mængde udviklede forhold som kommissionen havde til undersøgelse at landmandsbankens bankråd, da den nye landmandsbankordning var trådt i kraft i maj 1928, kort tid efter valgte I. til direktør i banken sideordnet med direktør Oluf *Nielsen. I. nåede en meget central placering i den danske bankverden. Han var således formand for Danske Bankers fællesrepræsentation 1958–61, og formandskaberne i Byggeriets realkreditfond fra 1959 og Danmarks skibskreditfond fra 1961 afspejler hans interesse for udvikling af finansieringsformerne. 1964 trådte han tilbage som direktør, men blev formand for landmandsbankens bankråd. – Fra sin første ungdom var I. en ivrig gymnast og svømmer, og fra 1929–58 var han formand for gymnastik- og svømmeforeningen Hermes. 1947–57 var han formand for Danmarks olympiske komité. – 1936 valgtes I. til formand for Handels- og kontoristforeningen (senere Kbh.s handelsstands klub af 1841). Her blev hans vigtigste indsats at han 1938 startede den byggesag der i 1956 resulterede i foreningens nye hus i V. Farimagsgade 17, senere overtaget af Simon *Spies. – R. 1932. DM. 1938. K.² 1951. K.¹ 1961. □ Relief af E. Utzon-Frank, 1938 (Hermes). Mal. af A. Tørsleff udst. 1960 (Den danske Bank). Foto.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Ib Gejl (Jens Vestberg)

Ingrid Victoria Sofia Louise Margareta, * 1910, dronning. * 28.3.1910 på Stockholm slot. F: senere kong Gustav VI Adolf (1882–1973, ~2° 1923 med Louise Alexandra Marie Irene Mountbatten, 1889–1965) og Margareta af England (1882–1920). ~24.5.1935 i Stockholm med kronprins, senere kong *Frederik IX, * 11.3.1899 på Sorgenfri, † 14.1.1972 i Kbh., s. af senere *Christian X (1870–1947) og Alexandrine af Mecklenburg-Schwerin (1879–1952). – Mor til *Margrethe II, *Benedikte og *Anna-Maria.

I.s opvækst prægedes af at hendes mor, som hun stod meget nær, døde da I. var ti år gammel, og af at hun ikke fik samme nære tilknytningsforhold til sin stedmor, lady Louise Mountbatten. Hun fik en udmærket uddannelse, omfattende historie, statslære, sprog og kunsthistorie, opholdt sig i Paris og Rom og var på en lang Orientrejse. Efter sit ægteskab gennemførte hun med megen disciplin at tilpasse sig det danske samfund, og tilegnede sig med stor dygtighed det danske sprog. Efter at kronprinsepillet 1936 havde fået sommerophold på Gråsten slot blev hun optaget af grænselandets forhold, ikke mindst påvirket af den gamle socialdemokratiske politiker I. P. *Nielsen, Dynt, og blev en aktiv kraft i Sønderjysk hjælpefond, oprindeligt en social foranstaltning, senere omdannet til rejselegat for unge.

Ved den tyske besættelse 9. april 1940 var I. straks for en ubetinget dansk og antitysk holdning hvad hun ikke undlod at markere. I øvrigt nød hun respekt hos Christian X der tog hensyn til hendes opfattelse, fx at han ikke burde opgive sin daglige ridetur i Kbh.

Efter tronbestigelsen 1947 gik dronningen med stor opofrelse ind i de repræsentative opgaver – ikke mindst på kongeparrets rejser i Danmark, på Færøerne, i Grønland og i udlandet. – Det har været antydnet at I. var aktiv for indførelsen af kvindelig arvefølge. Dette er urigtigt, men da en enig forfatningskommission havde truffet beslutning herom engagerede hun sig med megen omtanke i tronfølgerens uddannelse. I. har vist spejderarbejdet stor interesse og er protektor bl.a. for Den danske diakonissestiftelse, Hjerteforeningen, Rigsforeningen til gigstens bekæmpelse, Børneringen og Ensomme gamles værn, samt formand for Dronning Ingrid's romerske fond til humanitære og kulturelle formål, Grønlandsfonden, Ingridfonden for Sønderjylland og Kong Frederik og dronning Ingrid's fond, hverv som hun bestrider med indsigt og aktiv medleven. Med sin slægtsarv af kunstsans og -interesse har I. fra 1935 gjort en betydelig indsats for at få de kongelige slotte moderniseret, og, hvor det var muligt, ført tilbage til deres oprindelige udseende. Særlig må nævnes moderniseringen af Fredensborg slot 1950–60 og Kancellihuset sst. 1972–74. Også slotshaverne, specielt ved Gråsten og Fredensborg, er blevet totalt ændrede under I.s dygtige indflydelse. – Efter kongens død har I. ført en aktiv, men ikke så udadvendt tilværelse. Hun har ydet en stor indsats for at fremme forståelsen for kunst og kultur bl.a. gennem sit formandskab i forskellige fonde og ved gennemførelse af årlige musikarrangementer. Ved sin 70-års fødselsdag 1980 blev hun genstand for en

entydig hyldest som viste at hun havde vundet respekt og hengivenhed. I.s betydning for det danske monarki og for danske interesser har været betydelig. – R.E. 1947. S. Kmd. 1959.

□Statuette som barn af V. v. Post Börjeson. Tegn. som barn af Madeleine Fleury (Berleburg). Afbildet på mal. af W. Dovgeward. Mal. af Isaac Grünewald, 1932 (Sth. slot). Min. af Heinrich Møller (sst). Tegn. af Otto Christensen u.å. (Amalienborg). Mal. af H. Slott-Møller, 1936. Medalje af H. Salomon, 1936. Mal. af Axel P. Jensen, 1938. Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1940. På frimærke graveret af J. Britze efter foto, 1941. Afbildet på tegn. af storfyrstinde Olga, 1946 (Amalienborg). Mal. af V. Tetens (DFDS). Buste af Johs. Bjerg, 1952. Mal. af Olaf Rude, 1952 (Amalienborg) og 1955 (Fr.borg). Afbildet på Aksel Jørgensens skitse, 1955, af Chr. Xs møde med rigsdagen efter besættelsens ophør. Buste af Knud Nellemose, 1958 (Odense rådhus; Fredensborg); maske af samme. Plakette af H. Salomon, 1960. Buste af G. Eickhoff 1966–67 (Fr.borg). Tegn. af Birger Lundquist udst. 1971, af H. Bendix udst. 1977. Karikaturer af Nils Melander 1935, Sven Brasch, Otto Frederiksen 1949, Carl Jensen, Bo Bojesen 1962 (alle Gråsten slot), Klaus Albrechtsen 1967 (Marselisborg) og Bjarne Laursen, 1974 (Amalienborg). Portræt af Franciska Clausen (Folkkehjem, Åbenrå). Foto.

Sigvard Bernadotte: Krona el. klave, Sth. 1975 (da. overs.: Erindr., s.å.). Ninka i Politiken 23.3.1980. Bent Aagaard i Fyens stiftstid. 28.3. s.å.

AV: Kongeparrets besøg på Grønland, TV-DR 1968. Kong Frederik den Niende, TV-DR 1969. Dronning Ingrid. Interview, TV-DR 1980.

Sv. Cedergreen Bech

Ingvar (Hiort), †1290, biskop i Roskilde. †23. 4.1290.

I.s slægtsforhold er ukendte, i alle middelalderlige kilder nævnes han kun ved fornavn, først Arild Huitfeldt bruger i Bispekrøniken tilnavnet Hiort. I. træffes første gang i kilderne 1279 og var da dekan i Roskilde. Et år senere avancerede han til biskop ved Stigs død 11.9.1280. Han er det først kendte eksempel på, at kapitlet vælger sin formand eller næstformand til biskop. I. beskæftigede sig straks aktivt med bispebyen Kbh. som var inde i en rivende udvikling som handelsby. 3.5.1281 gav han foged og rådmænd myndighed til at fastsætte mål og vægt, året efter stadfæstede han sine tre forgængeres privilegier til byen specielt Jakob Erlandsens stadsret 1254, og 1289 gjorde I. økonomiske indrømmelser for at borgerne kunne klare at færdiggøre byens befæstning. I. viste ved flere lejligheder positiv interesse over for Clara kloster, bl.a. medvirkede

han ved prinsesse "Agnes' gaver. Han støttede ligeledes Næstved Skt. Peders kloster, men måtte i en strid med Sorø kloster varetage bispestolens interesser. I årene 1282–85 deltog I. i de mange rigsmøder foranlediget af Erik Klippings strid med stormændene. De fire kongebreve udstedt i Odense 29.11.1284 nævner kun to gejstlige: kongens kansler, biskop Jakob af Slesvig, og biskop Jens af Odense, men I.s segl findes under et af brevene. Han er til stede på danehoffet i Nyborg 1285 og tildømmer som medlem af det samlede bispekollegium kronen øen Als, derimod er det usikkert om han deltog i dommen over kongemorderne 1287; fra sommeren 1285 forekommer han kun i breve udstedt i Roskilde og Kbh., et enkelt brev nævner udtrykkeligt at det er udstedt i bispens eget kancelli (capella) i Roskilde. Selv om I. må antages at have været en ældre herre da han opnåede bispeværdigheden fulgte han strømningerne i tiden; ved dateringen af sine breve foretrak han at anvende helgendag (liturgisk datering) fremfor den romerske dateringsmåde der fortsat var dominerende. – Hans død anføres i dødebøgerne fortrinsvis under 23. april, kun Næstvedkalendariet har 24.4., mens årbøgerne alene nævner årstallet.

Annales Danici, udg. Ellen Jørgensen, 1920. Liber datus Rosk., udg. Alf. Otto, 1933. Diplomatarium Danicum 2.r.11–111, 1939–41. – J. O. Arnhung: Roskilde domkapitels hist. I, 1937. Niels Skyum-Nielsen: Kirkekampen i Danm., 1963.

Thelma Jexlev

Ingwersen, Jens, 1871–1956, arkitekt. * 17.8.1871 på Aggersbøl ved Vejle, † 10.10.1956 i Kbh. (Frihavns), begr. sst. (Garn.). F: godsejer Johannes Peter I. (1833–78) og Camilla Margrethe Jacobsen (1840–1921). Ugift.

I. stod tre år i murerlære og gennemgik samtidig Teknisk selskabs skole. Han blev optaget på kunstakademiet 1895 og tog afgang herfra 1906. Han virkede som selvstændig arkitekt fra 1905 og arbejdede i alt væsentligt under indflydelse af den Herholdt-Holm-Nyropske retning med en fri anvendelse af de historiske motiver. Ornamentikken indtager vel en dominerende plads i forhold til helheden, hvilket formodentlig til dels skyldes en påvirkning fra de arkitekter han tegnede hos i sin ungdom, måske navnlig Fritz Koch og indtryk fra rejser (bl.a. til Indien og Ceylon 1914). Den mest kendte bygning fra hans første periode er sikkert *telefonhuset, Nørregade 21–23*, 1906–09. Som arkitekt for Københavns Telefon-aktieselskab fra 1905 byggede han omkring 20 centraler i hovedstaden og på Sjælland. Blandt hans øvrige tidlige arbejder kan nævnes en nybygning ved Roskilde adelige jomfruklo-

Ingwersen, Jens

ster 1906–08, *Trøstens bolig, Hindegade 9*, 1909–10, villaaen *Høyruvs allé 12*, ca. 1913, hovedbygningen på Rungstedgård *Strandvej 14*, ca. 1917 og *Seinhusgård*, ca. 1917. Senere fulgte I. de nyklassicistiske strømninger. Eksempler er villaen *Øster allé 31*, 1919, telefonselskabets central *Svanemøllevej 112*, 1923 samt selskabets kontorbygning *Larslejsstræde 4–8*, ca. 1934, der afrunder det tidligere kompleks ved Nørregade. I. har endvidere udført et omfattende dekorativt arbejde ved ombygninger og istandsættelser af en række herregårde, eksempelvis riddersal og slotskapel på Gaunø 1910 og 1913 samt hovedbygningen på Krengerup 1916–17. Han har tillige tegnet avlsbygninger og husmandshuse. 1919 optog han Jørgen V. Jepsen i sin virksomhed og arbejder efter dette tidspunkt er udført af begge arkitekter i forening. I. var medlem af Kunstindustrimuseets bestyrelse. – R. 1924. DM. 1949. □Maske af A. Bundgaard (telefonhuset i Nørregade, Kbh.). Tegn. af O. Neumann. Min. Bronzebuste af Vilh. Herold. Foto.

Arkitekten, 1907–08 557–61 (Roskilde adelige jomfrukloster); 1909–10 329–35 (Telefonhuset); 1914–15 445–50 453–58 (Gauno); 1922 245–50 (Rungstedgård og Seinhusgård). J. Hartmann-Petersen i *Arkitekten U*, 1941 169. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Knud Millech

Ingwersen, Peter Margarth, 1819–1914, landmand. * 15.4.1819 på Viufgård ved Kolding, † 17.3.1914 på Kirstinelyst ved Kolding, begr. i Viuf. F: godsejer, major Johannes Peder I. (1773–1852) og Kjerstine Poder (1788–1875). ~ 28.9.1855 i Viuf med Alvida Charlotte Christine Marcussen, * 26.5.1837 i Kolding, † 16.1.1892 på Kirstinelyst, d. af læge, senere krigsråd Vilhelm Johannes Ambrosius M. (1808–57, ~ 2° 1847 med Marie Elisabeth Ingwersen, 1825–88) og Gernie Sophie Wettergren (ca. 1810–44). I. kom til landbruget da han var nitten år, og kom gennem sin fars virksomhed tidligt i forbindelse med studehandelen. Faderen ejede Viufgård og Elisabethsminde ved Kolding og drev tillige i århundredets første halvdel en meget omfattende eksport til hertugdømmerne af magert kvæg som han opkøbte over hele Østjylland. Ingen anden af de ældre tiders studehandlere vides at have drevet forretningen i så stort omfang som J. P. Ingwersen der et enkelt forår skal have solgt 3000 stude. – Efter en kort tid at have ejet en bondegård forpagtede I. 1846 Elisabethsminde. 1852–85 var han ejer af denne gård og fra 1862 tillige af den nærværd liggende Kirstinelyst hvor han tog bopæl. Sammen med sin far og efter dennes død sammen med en bror drev han i en menneskealder, navnlig 1840–64, Jyllands

største eksport af levende kvæg til hertugdømmerne, indtil Tysklands toldpolitik efterhånden hindrede virksomheden. I. var tillige en af de førende mænd i den jyske hesteavl og anset for sin kyndighed i hestebedømmelse. Som dommer ved landmandsforsamlinger og lokale dyrskuer, som formand gennem en længere årrække for flere statshingsteskue-kommissioner og som deltager i hingste- og hoppekåringer mange steder øvede han ikke ringe indflydelse, og med sit gode humør og joviale væsen var han velset overalt. – R. 1884. DM. 1890. □Foto.

Max Grohshennig: *Slægten Breinholt*, 1907. Jesper Madsen: *Studehandelens hist. i Danm.*, 1908 især 85f. Kolding folkebl. 18.3.1914. P. Eliassen i *Vejle amts årbøger*, 1919 137–68. Poul Terp: *Erindr.*, 1923 (fot. optr. 1973) = *Memoirer og breve XL 157–60*. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*Aksel Milthers**

Ipsen

Blandt de mange slægter, der bærer patronymet Ipsen, føres én tilbage til kgl. staldknægt Jeppe (Ib) Christensen (–ca. 1747) hvis søn var fuldmægtig ved Holmen, revisor i admiralitetet Andreas I. (1735–1807).

Percy *I. var ~ Bodil Marie Bjerrum; Paul *I. (1884–1961) med Ellen Christiane Bjerrum, døde af professor Jannik *B. (1851–1920).

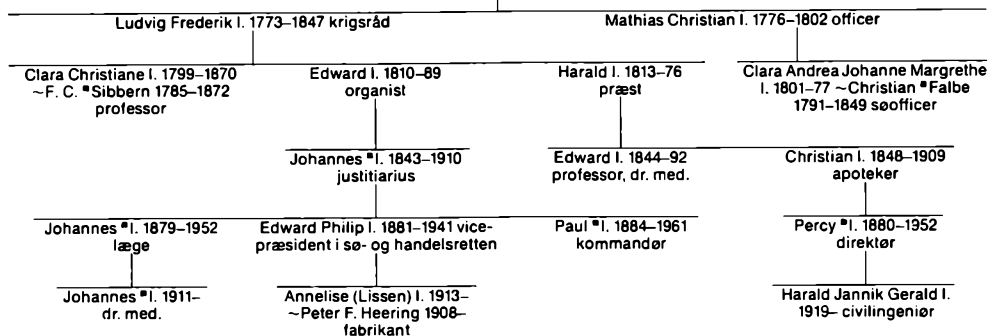
Percy H. Ipsen og Henning Ipsen: *Den Ipsenske slægtstavle*, 1944.

Hans H. Worsøe

Ipsen, Peter Alfred Buntzen, 1852–1922, forfatter. * 17.3.1852 i Kbh. (Frels.), † 20.11.1922 sst., begr. sst. (Vestre). F: handskemagermester, senere arbejdsmand Diderich Heinrich Buntzen (1804–antagelig 53, ~ 1° 1829 med Helena Brockmann, 1806–48) og Marthe Hansdatter (1818–antagelig 53, ~ 1° 1845 med murersvend Johan Frederik Petersen, ca. 1813–48); plejesøn af sognepræst i Rørbæk, Grynderup og Stenild, senere i Gimming og Lem Hans Steenstrup I. (1808–96) og Johanne Marie Christiane Møller (1814–95). Navneforandring 30.4.1864. ~ 13.7.1885 i Kbh. (b.v.) med Agnes Susanne Elisabeth (Lizzie) Miller, * 22.11.1858 på St. Croix, † 1.2.1915 i Roskilde, d. af menig soldat Adrian M. og Sophie Heyliger, plejedatter af overlæge, etatsråd Adrian Benoni Bentzen Knudsen (1806–79) og Suzan Elizabeth Miller (1811–1902).

I. mistede efter traditionen begge sine forældre under koleraepidemien 1853 og blev derefter taget i pleje af et barnløst præstepar. Han kom 1864 i skole i Randers og blev student 1872 fra Århus. Efter et halvt års ophold på Testrup folkehøjskole hvor han påvirkedes stærkt af

Andreas Ipsen 1735–1807 fuldmægtig

grundtvigianismen påbegyndte han universitetsstudierne der afsluttedes 1877 med teologisk embedseksamen. Imidlertid var I. der var en dybt religiøs natur kommet i en så skarp modsætning til kristendommen at han sluttede sig til det litterære venstre og offentliggjorde et digt *Det social-literære Nytaarslag*, 1880, hvori han – som han selv udtrykker det – havde „vendt Døden og Djævelen Ryggen – for at søge Friheden, Fremskridtet, Lykken“ under Georg Brandes' førerskab. Med så radikale anskuelser kunne der naturligvis ikke være tale om at blive præst; I. besluttede at studere engelsk sprog og litteratur, opholdt sig 1879 en kort tid i London og blev efter hjemkomsten sproglærer i Odense. Et par år senere slog han sig ned i Kbh. som forfatter og redaktør. Han debuterede med *Ad grønne Stier*, 1883, en mislykket digtsamling der var blevet til over en længere årrække. Den antyder imidlertid den tilbagevendende til kristendommen der skildres i samlingerne *Sonetter og Sange*, 1884, *Ekko*, 1894 samt det stærkt personligt farvede dramatiske digt *Mefistofeles*, 1887. I.s lyriske produktion omfatter desuden en bearbejdelse af den middelalderlige versroman *Flores og Blanseflor*, 1892 og *Fra Fantasiens Land*, 1898, arbejder hvor digteren med held har bidraget til den folkeligt fortællende poesi. Men I. er ikke blot lyriker – han er også polemiker, og lige så blid han kan være i sine melodiose vers, der selv om de kan minde lidt om efterromantikerne dog har deres egen personlige accent, lige så skarp og umedgørlig kan han være når han vender sig mod brandesianismen hvis bekæmpelse han ofrede en væsentlig del af sin kraft. Han åbnede kampagnen med et angreb på *Dr. Edvard Brandes og „Politiken“*, 1899 der fremkom i pjecform som et „Aabent Brev til „Politiken“s Læsere“. 1901 fulgte *Fri Horizont* hvori I. imødegår naturalismen og dens livsopfattelse i en række vel-skrevne essays. Hovedslaget leveredes dog i det

store tre binds værk om *Georg Brandes*, 1902–03 med undertitlen *En Bog om Ret og Uret*; her fremlægger I. et stort kildemateriale og til trods for at dommen over Brandes og det moderne gennembrud er overordentlig hård, kan man ikke andet end anerkende den uforfærdethed, hvormed I. forsvarer kristendommen og dens morallære. Det er ud fra denne grundanskuelser I. har skrevet både sine øvrige kritiske værker, fulde af fine iagttagelser, *Litterære Portrætter*, 1906, *Revision*, 1910, *Charles Dickens, hans Liv og Gerning*, 1912, og de mindre vellykkede skønlitterære bøger af hvilke romanerne *Under Korsets Tegn*, 1903 og *Venus*, 1907 samt novellesamlingerne *Fortællinger*, 1889 og *Alle Slags Menne-skebørn*, 1913 bør nævnes. 1889 fik I. tildelt det Anckerske legat, hvorfor han tog til England, Frankrig og Nederlandene; det litterære resultat af denne rejse foreligger i en samling studier og rejseindtryk fra *Holland*, 1891, der den dag i dag kan læses med udbytte; det samme gælder de billeder fra en sommerrejse som er samlet i *Jydske Strejftog*, 1904. I. har desuden skrevet skolebøger, utallige artikler til dagblade og tidsskrifter samt oversat en lang række værker fra engelsk, svensk og tysk. Han var redaktør af dagbladet *Samfundet* (jan.–okt. 1900) og af ugebladene *Fædrelandet* og *Folkelæsning*, 1910–19 var I. formand for National forfatterforening. □Tegn. af Poul Steffensen, 1897. Foto.

Selvbiografi i Ill. tid. 23.1.1898, Studentterhjemets julebog 1909 23–29 og Nationaltid. 1.10.1915. – Poul Hennings: Stamtbl. over familien Buntzen, 1897. Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 62f. Frode Lür-gensen og P. Hennings: Familierne Sangaard, Buntzen m.fl., 1910. Oscar Geismar i For kirke og kultur, Kria. 1906 91–106 (optr. i forf.s Nogle digterprofiler, Kria. s.å. 57–75). Holger Jørgensen: A. I., 1908. Nationaltid. 17.11. og 21.11.1922. Chr. Kirchhoff-Larsen i Berol. tid. 21.11.1922. K. G. Brøndsted i Berol. aften 1.12.1922. Jacob Paludan i Nationaltid. 28.4.1940. – Papirer i Kgl. bibl.

Peder Hesselaa*

Ipsen, Bodil

Ipsen, Bodil Louise Jensen, 1889–1964, skuespiller. * 30.8.1889 i Kbh. (Johs.), † 26.11.1964 i Kbh. (Østervold), begr. i Grønholt. F: malermester, senere inspektør ved Alderstrøst, kancelliråd Lars Jensen I. (1836–1913) og Laura Hansine Holst (1845–1918). ~ 1° 20.6.1910 i Kbh. (b.v.) med skuespiller Jacob *Texière, * 3.2.1879 i Kbh. (Mos.), † 1.5.1944 i Sverige, s. af optiker Leopold Jacob T. (1847–1901) og Fanny Trier (1842–1945). Ægteskabet opløst 1910. ~ 2° 30.5.1914 i Søllerød med ingeniør, cand.polyt. Helmuth Heinrich Otto Moltke, * 12.1.1882 i Kbh. (Garn.), † 26.5.1930 sst. (~ 2° 1917 med operasanger ved Det kgl. teater Astrid Louise Therese Marie Elsted, 1886–1918, ~ 3° 1923 med Christine (Kirsten) Mariane Kingo Harder, 1887–1924, ~ 4° 1928 med Gerda Caroline Børgesen, 1889–1973), s. af oberst, senere generalmajor Otto Heinrich Theodor Albert Frederik August M. (1827–97, ~ 1° 1863 med Louise Augusta Gottlieb, 1842–75) og Caroline Frederikke Jacobsen (1849–1933, ~ 1° 1873 med landmand Rudolph Christoffer Puggaard, 1849–73). Ægteskabet opløst 1917. ~ 3° 18.1.1919 i Kbh. (De gamles by) med skuespiller, direktør Marius Emanuel Gregers (navneforandring fra Jensen ved kgl. bevilling 1905), * 28.12.1881 i Horsens, † 21.3.1957 på Frbg. (Markus), (~ 1° med skuespiller Ella Olsen, ~ 3° 1923 med skuespiller Karen (Kiss) Oda Andersen, * 1898, ~ 4° med skuespiller Marguerite *Viby, * 1909), s. af skomager Søren Jensen (* 1853) og Maren Olsen (* ca. 1854). Ægteskabet opløst. ~ 4° 23.1.1932 i Kbh. (b.v.) med journalist Einar Black, * 2.12.1899 i Kolding, † 5.4.1949 i Kbh. (Garn.), s. af cand.pharm., senere apoteker i Herning Carl Emil Andreas B. (1869–1945, ~ 2° med Ingeborg Christine Nielsen, * 1892) og Alice Vanda Kalmer (1876–1961).

I. står som den betydeligste scenekunstner i første halvdel af det tyvende århundredes danske teater. Hun spænder videre end nogen af sine samtidige, fra det klassiske repertoire som hun fornyede i en række berømte roller, til sin samtids dramatik hvor hun illuminerede internationalt primadonnarepertoire med sin uimodståelige charme og bar danske værker af bl.a. Kaj *Munk, Kjeld *Abell og Leck *Fischer. Ikke blot som skuespiller på teater, i film, radio og fjernsyn, men tillige som instruktør i de tre første medier fik hun betydning. Hendes virke omfatter et halvt århundrede fra debuten som Helene i Bjørnstjerne Bjørnsons *Naar den ny Vin blomstrer*. 10.1.1909 til hun efter sit 50-års jubilæum på Det kgl. teater sidste gang stod på scenen 2.4.1960. Hendes rolletal på scenen var da næsten 200, mens hun i radio havde spillet 140

roller hvortil kommer 12 filmroller samt tre roller i fjernsynet plus iscenesættelser.

I. fødtes i Nansensgade i Kbh. og fik som den yngste af syv søskende sin opvækst på Nørrebro hvor hendes far blev inspektør på stiftelsen Alderstrøst. Der var ikke kunstnere i familien før hende, men tidligt vidste hun, at skuespiller ville hun være. Erindringer fra barndommens liv blandt gamle mennesker – har hun selv fortalt – gav inspiration til adskillige af hendes senere repertoires karaktertyper, bl.a. Madam Rust. Hun opsøgte skuespilleren Jacob Texière der læste hende op til adgangsprøven til Det kgl. teaters dramatiske elevskole hvor hun 21.5.1908 antoges efter prøven, hvor hun viste Antonie og Nora samt sang Igennem Bøgeskoven. Hendes musikalitet og dramatiske nerve var fra første færd overbevisende, og hun holdt livet igennem sin klaverfærdighed ved lige og sang med en lille men udtryksfuld stemme lieder til eget akkompagnement. På elevskolen hvor hendes lærere var Olaf *Poulsen, Karl *Mantzius, Peter *Jerndorff, Poul *Nielsen og Nicolai *Neiendam fik den sidste størst betydning for hende. Allerede til sæsonen 1909–10 engageredes hun som skuespiller og vakte opsigt ved debuten hvor hun stod som „en skræmt svane“ i flokken af unge piger. Hendes tale og hendes personlighed gjorde sig straks gældende. Hun ejede i sjældnen grad det afgørende for en scenekunstner: sind, udstråling og stemme. Sindet viste gennem årene at dets følelseskala rummede alt fra had til ømhed, vildt temperament og ydmyg resignation, selv om hun sjældnest fik lejlighed til at vise det sidste. Udstrålingen var sådan at hun ved entré på scenen straks fangede blikket. Smuk var hun ikke i banal forstand med en skikkelse som skiftede fra det buttede til det magre, den markante hage og de „vanskelige“ ben, men hun var dejlig. Hovedet stolt båret på den lange slanke hals. De strålende øjne og mundens bue, med et blændende smil. Livet igennem arbejdede hun med den stemme som ikke blot havde latterens sølvklange, men lidenskabens skrig og moderkærlighedens blideste toner. I sin sidste fase – hvor hun sjældent sås på scenen – gav hun en række oplæsninger i radio, bl.a. af H. C. Andersen, Johs. V. Jensen og Karen Blixen-tekster som for bestandig bevarer hendes enestående diktion. Den frappede i hendes ungdom ved en naturlighed som ikke tog tungt på gammeldags sprog og bunden stil, men gav skikkelserne nyt liv ved en moderne, letløbende tale, som dog aldrig svigtede Holbergs eller Shakespeares særlige ordføjnig, men fornyede udtrykkene, mens hun i det moderne repertoire altid traf sin figurs tone fra de overfladiske society-damer, til de jævne –

ja endog vulgære – koner hun i sit realistiske repertoire også fik med. Hun var opvokset i det naturalistiske teater og blev det tro selv om hun med årene formåede alt fra stram stil til lystspilbroderi på de luftigste tekster. Sandhed og klarhed var hendes krav til sig selv og andre – både som skuespiller og instruktør.

Hurtigt efter debuten forlod hun Kongens Nytorv og spillede fra 1910–14 på Dagmar-teatret, Folketeatret og atter Dagmar-teatret og fyldte primadonnapartier som Zaza, men evnede også en jævn pige som Josse i *Gryden*. De to figurer peger frem mod dobbeltlinjen i hendes kunst: de erotiske primadonnaer og den naturalistiske menneskeskildring. 1914 vendte hun tilbage til Det kgl. teater for gennem seks sæsoner i 33 roller – plus et Molière-parti i Tøjhusgården 1918 (Angélique i *George Dandin*) – at vise sin spændvidde fra de unge romantiske piger Agnete, Regisse og Ophelia – med naturalistiske træk, også på Kronborgs bastioner 1916 ved 300-årsfesten for Shakespeares fødsel – over musikalske præstationer af sjælden karat som Drachmanns Sheitan Emisressin, 1917, til elskerindetriumf med Lady Teazle, 1918 og lystspilsucces med Emily i *Den kære Familie*, 1918 plus klassikere som Oehlenschlägers dronning Oluf i *Yrsa*, 1917 og hans Gulnare i *Aladdin*, 1918. – Først og fremmest indledtes dog her 1915 samspillet med Poul Reumert i Collett Voigts *Therese*, 1917. Det nåede sit første højdepunkt i *Båndet* af August Strindberg samme år og fortsatte med *Froken Julie*, 1924 og med deres længstvarende samspil i *Dødedansen* som de først spillede på Dagmar-teatret 1920 og senest på Det kgl. teater 1937, for endnu senere at blive fremført ved de to skuespilleres oplæsningsaftener som Alice og Kaptajnen. Her rystede hun ved sin gennemlevelse af kvindesindet på godt og ondt med en fantasi og naturtroskab som ikke er overgået i dansk teater. I disse roller understregedes det at indlevelsen, situationsfornemmelsen og den fuldendte beherskelse af diktion, mimik og plastik hos hende forenedes uden ringeste kunstlethed i menneskeskildringen. At hun samtidig evnede både de muntre karikaturer og de store damer beviste hun gennem sit repertoires mangfoldighed. 1919 forlod hun med Poul Reumert og Thorkild Roose der blev deres direktør, Kongens Nytorv for på Dagmar-teatret gennem tre sæsoner at mestre alt fra letbenede anretninger som *Blaarøven* og *Femina* til Strindberg og Molière hvis *Tartuffe* indledte Dagmar-perioden, samt Shakespeare hvis Katharina hun i denne omgang spillede i klassisk kostyme (1922) og otte år senere sst. i moderne tøj. Men også sangspilletts forelskelse var med i Weyse-skuespillet *Gamle Melodier* og

den landlige skikkelse Sine i *Landsbyens Magdalene*, 1920. 1922 vendte hun tilbage til Det kgl. teater og var det kvindelige centrum i Holberg-festlighederne med Pernille i *Den Stundesløse* som højdepunktet og den syngende Leonora i *Kilderejsen* som den yndigste. Sin dronningrække fra Dagmars Maria Stuart i Skotland, 1920, fortsatte hun med Oehlenschlägers *Dronning Margaretha*, 1922 og føjede langt senere Shakespeares Gertrud til, mens hun på én aften 1923 sammen med Poul Reumert gav tre moderne kvindeskikkelser i O. Benzons *Forældre*, for så 1925–27 at være primadonna på Folketeatret fra Kameliadamen til Mme Sans-Gêne. Hun ønskede tidligt at forlade de erotiske glansnumre for karakterspillet. 1927–30 var hun atter tilbage på Det kgl. teater. Her fortryllede hun som Rosalinda hos Shakespeare og rystede som Schillers Elisabeth i *Maria Stuart* hvor hendes karakterkunst kulminerede med en skikkelse som helt bryder med traditionen, og psykologisk tolker den ensomme, onde dronning med en nuancering som imponerede ikke blot dansk publikum, men ved gæstespil på Berlins Schillerteater (1939) fremkaldte tyske kritikeres højeste beundring – også for samspillet med Else Skouboes Maria Stuart.

Ved Adam Poulsens tiltræden som chef på Kgs. Nytorv udvandrede bl.a. I. igen til Dagmar-teatret 1930–33, og inden hun 1934 vendte tilbage til Det kgl. teater spillede hun for eneste gang hos og med Betty Nansen som Lavinia i *Sorgklæder Elektra*. Fra 1934 til 1944 var hun atter Det kgl. teaters førstedame i et broget repertoire som dels gentog en række store skikkelser, dels endnu engang lod den erotiske primadonna brillere i Noël Cowards *Madame*, 1936, men samtidig rakte fra Gabrielle i *Vor Ære og vor Magt*, 1937 til fru Alving i *Gengangere*, 1942. Med Madam Schmidt i *Genboerne*, 1938, Karen i *Elverhøj*, 1940 gik hun over i de ældres danske repertoire og 1940 skabte hun sin legendarisk komiske Madam Rust i *Sparekassen*. I 1940'erne viste hun sig sjældnere og sjældnere for fra 1944 til 1948 slet ikke at optræde, kun lade sig høre i radio og ved oplæsninger. Til Det kgl. teaters 200-års jubilæum vendte hun tilbage – med rette på jubelaftenen 18.12.1948 som *Fruen i Huset* i Kjeld Abells festsplil – og nåede endnu engang med Poul Reumert at spille Elmire i *Tartuffe* og – også med ham som modspiller – at fejre 40-års jubilæum i Anouilh's *Leocadia*. Hendes mands død lader hende forsvinde nogen tid, men året efter fik Meir Feigenberg hende til Frederiksberg teater, bl.a. i *Kirsebærhaven*, hvorefter hun med genvundne kræfter var hovedfiguren i *Mørket er lyst nok* hos Peer Gregaard på Det ny tea-

Ipsen, Bodil

ter 1955. 1956 spillede hun første gang Aurélie i *Den gale fra Chaillot* i Århus og gentog præstationen i Odense samt året efter på Kbh.s folketeater. Hendes sidste rolle blev Claire Zachanassian, som hun kræerede herhjemme 1958 i Fr. Dürrenmatts *Den gamle dame besøger byen* i Odense, hvorefter den 1959 blev hendes jubilæumsforestilling på Det kgl. teater, atter i samspil med Poul Reumert. I denne rolle stod hun sidste gang på scenen 2.4.1960, uden at nogen vidste at hun da havde besluttet ikke at optræde mere. Som instruktør får hun betydning fra 1936 hvor hun viste sin enestående evne for personinstruktion i *Vor Ære* og *vor Magt*. Mest opsigtsvækkende var hendes nyfortolkning af Holbergs *Don Ranudo* på Det kgl. teater 1941.

I sit filmarbejde føjede hun mellem 1941 og 1951 ti iscenesættelser – oftest med Lau *Lauritzen som sin tekniske medarbejder – til sine tolv filmroller hvor hun som skuespiller var med fra 1913 til 1959 og rakte fra Kaj Munks primadonna i *Det gyldne smil*, 1935 over folkekomedien med sjældnen ægthed i *Bolettes Brudsfærd*, 1938, til grevinde Danner med eminent foredrag af Rasmusine-visen i *Sørensen og Rasmussen*, 1940. 1944 fik hun bevilling til biografdrift af Odeon Bio som hun havde til teatret nedbrændte 1958, hvorefter hendes bevilling overførtes til Nygade-teatret som hun drev til sin død. Radiorepertoiret var så mangfoldigt som teaterspillet. Hendes enestående stemmekunst kom her til sin ret i alle genrer fra *Lady Macbeth* til *Kulsoen* i *Gøngehøvdingen*. Som den eneste i dansk teater har hun spillet alle de tre kvinderoller i *Elverhøj* og dér demonstreret de tre genrer som var hendes. – Ingenio et arti 1922. – K. 1959. F.M.' 1948. □Mal. af Gudrun Grove, 1910. Tegn. af J. Nørretranders 1912, Carl Jensen 1913, Sven Brasch og Ebbe Sadolin (alle Teatermus.). Tegn. af M. Bengtsson, 1917 og af Oscar Matthiesen. Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt, 1922 (Fr.borg). Linoleumssnit af K. J. Almquist 1932, 1942 og 1952. Mal. af Anne Marie Telmanyi, 1943, W. Scharff, 1953 (Fr.borg), V. Lundstrøm, Olaf Rude samt H. Vedel (Fr.borg). To tegn. af Bent v. Müllen (Kgl. bibl.). Tegn. af E. Utzon-Frank (sst.) og H. Bendix, 1955 (sst.). Buste af Erik Rhahr. Statuette i rolle af Axel Locher (Teatermus.). Talrige tegn. i roller af Vald. Møller, 1916 (Teatermus.) m.fl., af Cilio-Jensen, J. Nørretranders, flere af Viggo Thomsen 1927–43 (sst.), af Jensenius udst. 1928, 1929, 1939, 1944 og 1958 (flere i Teatermus.), af H. Bendix udst. 1930, 1931, 1932, 1936, 1956, 1962, 1963 og 1965. Foto.

Interview i Ekstrabl. 19.2.1944. – Edv. Brandes i Teatret XXIX, 1929 17–21. Fr. Schyberg i Ord och bild, Sth. 1934 620–24. Samme i Politiken 9.10. og 10.10.1949 (og-

så som særtryk). Samme: Danske skuespillerportrætter, 1959. Sv. Borberg: B. I., 1942 = Scenens kunstnere IV. Poul Reumert i Berl. tid. 29.8.1959. Sv. Kragh-Jacobsen sst. 30.8. s.å. Rob. Neiiendam i Dagens nyheder s.d. Kjeld Abell i Politiken s.d. Harald Engberg sst. s.d. Poul Henningsen m.fl. i Information 10.10. s.å. B. I. 1889–1959, red. Sv. Kragh-Jacobsen, 1959. B. I. En mindebog, red. Sv. Erichsen, 1965.

Svend Kragh-Jacobsen

Ipsen, Henning, * 1930, forfatter. * 16.4.1930 på Bornholm (Klemensker). F: murer og organist Henry Christian I. (* 1903) og Sara Camilla Andersen (* 1903). ~ 5.7.1952 i Kerteminde k. med børnebogsforfatter Britta Kristina Linell, * 14.8. 1928 i Nakskov, d. af overlærer Lars Nielsen (1895–1977) og Helga Antonia Linell (* 1897).

I. er født og opvokset på Bornholm, en ø hvis natur og befolkning har sat sig tydelige spor i hans forfatterskab. Efter studentereksamen 1948 kom han på Skårup seminarium og tog herfra lærereksamen 1951 hvorefter han virkede ved skolevæsenet indtil 1958. Han har desuden været bog- og TV-anmelder ved Jyllands-Posten fra 1960. Gennem maleren og venen Oluf *Høst blev han bekendt med det kunstneriske miljø og begyndte på dennes tilskyndelse at skrive, jf. erindringerne *Tommelfingre*, 1972. Han debuterede 1956 med romanen *De tavse huse*, efterfulgt af bl.a. *Ulla, min Ulla*, roman 1961, *Midt i september*, roman 1962 og novellesamlingen *Kikkerne*, 1963. Titelnovellen i sidstnævnte bog handler om tilskuermentaliteten ved et færdselsheld. Efter disse bøger der er skrevet i en realistisk stil, eksperimenterede han i romanen *Orinoco*, 1965 med et modernistisk sprogbrug. Bogen handler om en ung mands hektiske oplevelser under en udflugt til storbyen. Herefter er fulgt en række forskelligartede romaner hvoraf skal nævnes den historiske roman fra 1969 om identitets- og kunstnerproblematik: *Hr. Gærliks korte besøg* og trilogien *David Bismers og hans fantasiløse familie*, 1974, *David Bismers fortvivlede ungdom*, 1976 og *David Bismers i fryd og gammen*, 1977. Humoristisk skildres det hvorledes titelpersonen, der vil være operasanger, støder an mod omverdens bornerthed. Sin største publikumssucces har I. fået med TV-serien *Regnvejr og ingen penge*, 1965 der indledte den dokumentariske TV-dramatik-stil herhjemme. En bornholmsk arbejderfamilie skildres fra 1945 til 1965 i en række hverdagslige episoder. □Foto.

Kalkunerne, Kronikker, 1980. – H. I.: *Tommelfingre*, 1972 (erindr.).

Uffe Andreasen

Ipsen, Johannes, 1843–1910, jurist. * 28.9.1843 i Kbh. (Frue), † 25.4.1910 sst., begr. sst. (Hol-

mens). F: organist ved Garnisons k. Edvard I. (1810–89) og Julie Frederikke Rousing (1820–47). ~ 12.9.1878 i Kbh. (Holmens) med Christel Louise Augusta Schultz, * 8.5.1857 i Kbh. (Holmens), † 21.10.1945 i Kbh. (Fredens), d. af løjtnant i marinen, senere kontreadmiral Johan Philip S. (1820–87) og Hansine Haagen (1820–75). – Far til Paul¹. (1884–1961).

I. blev student 1862 fra Metropolitanskolen, cand.jur. 1868, 1871 volontær i justitsministeriet, 1874 auditor, 1879 assessor (dommer) i Kbh.s kriminal- og politiret, 1889 i den kgl. landsover- samt hof- og stadsret, 1895 tillige næstformand i sø- og handelsretten, 1896 justitiarius i landsover- samt hof- og stadsretten. Han var censor ved de juridiske eksaminer 1886–95, fra 1888 direktør for Sparekassen for Kbh. og Omegn, fra 1896 formand for Handelsbankens bankråd. I. var medlem 1890 af næringslovkommissionen, 1896 af proceskommissionen, 1900 af den militære proceskommission. 1886–93 var han medlem af borgerrepræsentationen i Kbh.; i det politiske liv deltog han ikke, og opfordringer til at overtage justitsministerportefeuillen i højreministerier efterkom han ikke. Af regeringen benyttedes han ofte som kommissionsdommer i vanskelige og indviklede kriminalsager, således bl.a. i Holstebrosagen af 1885 mod C. Berg, P. P. Noes og Th. Nielsen, hvor N. ¹Lassen var meddommer. Som forfatter offentliggjorde I. i Ugeskrift for Retsvæsen 1868, 1873 og 1884 afhandlinger af arveretligt, søretligt (konossementer) og strafferetligt (straffelovens § 262, stk. 2) indhold; s.m. den senere højesteretsdommer Harald Poulsen udgav han *Reispleien ved Hæren og Flaaden. Fremstillet efter nugældende Regler*. 1878, med den senere borgmester Carl Scharling *Systematisk Oversigt over Højesteretsdommene i criminelle Sager 1857–1884* I–II, 1876 og 1885, alene en tilsvarende oversigt for årene 1885–94 (1895), hvilke samlinger er fortsat af andre. Til Nordisk Retsencyklopædi IV, 1879–80 bidrog I. med en fremstilling af *Den danske og norske Proces*. 1879. – En søn, **Johannes I.**, * 20.9.1879, † 7.3.1952, blev student 1897, cand.med. 1903 og uddannedes derefter som kirurg og var 1905–10 ved Frederiks hospital, til 1913 ved Rigshospitalet og derefter to år ved Thorkild ¹Rovsings privatklinik. 1912 blev han dr.med. på afhandlingen *Studier over ondartede Nyresvulster hos Voksne, særlig Nyrecarcinomerne og Pelviscancerne*. 1916–20 var han overkirurg ved Viborg sygehus og derpå ved statshospitalet i Sønderborg. Han var 1913–16 medredaktør af Bibliotek for Læger og udgav 1936 *Hauttemperaturen*. R. 1928. – R. 1886. DM. 1896. K.² 1900.

Ugeskr. for retsvæsen, 1910 B 128. Niels Lassen: Erindr. II, 1919 98. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Frantz Dahl*

Ipsen, Johannes, 1879–1952, se **Ipsen, Johannes**, 1843–1910.

Ipsen, Johannes, * 1911, læge. * 20.5.1911 i Kbh. (Rigshosp.). F: overlæge, dr.med. Johannes I. (1879–1952, ~ 2° 1921 med Emilie Agnes Christensen, 1887–1971) og Emma Kathrine Engel (1882–1918). ~ 1° 1.4.1934 i Odden k. med Kamma Gerda (Daphne) Øllgaard Rasmussen, * 1.9.1911 i Esbjerg, † 1973, d. af skomagermester Christian Vilhelm Rasmussen (1890–1958) og Jenny Øllgaard Jensen (1893–1928). Ægteskabet opløst 1972. ~ 2° 4.6.1972 i Philadelphia, Pennsylvania, USA med Alice Littell Cobb, * 29.5.1936 i Pasadena, Californien, d. af forfatter Humphrey C. (1899–1944) og Anna Louise Hubbard (1907–60).

I. blev 1928 student i Sønderborg hvor faderen gennem en række år havde været en landskendt inspirerende kirurg og blev 1935 medicinsk kandidat ved Kbh.s univ. I de følgende år gennemførte I. medicinsk uddannelse ved københavnske hospitaler samtidig med at han arbejdede med udviklingen af biologiske standardiseringsmetoder, hvorfor han fra 1938–47 udnævntes til afdelingsleder ved Statens seruminstitut standardiseringsafdeling. Da professoratet i hygiejne 1948 blev overdraget P. ¹Bonnevie, emigrerede I. til USA efter 1946–47 at have været fellow ved Rockefeller Foundation. Han kastede sig her over problemer vedrørende anvendt statistik indenfor biologien og blev fra 1948–60 først assistent og senere associate professor i epidemiologi ved Harvard universitetets School of Public Health. Fra 1960–73 virkede I. – samtidig med internationale konsulentjob i Østen samt som gæsteprofessor i Yale (1966), i Nagoya, Japan (1967), Pittsburg, USA (1968) og Kbh.s univ. (1970) – som professor i medicinsk statistik og epidemiologi ved universitetet i Pennsylvania, USA og faldt endeligt til ro som professor i epidemiologi og biostatistik ved Århus univ. 1973–79. Hans arbejde indenfor anvendt biologisk standardisering har medført betydningsfuldt virke ved National Cancer Chemotherapy Center ved Board of Scientific Counsellors Division of Biologic standards (formand 1957–61), Surgeon General's Advisory Committee on Smoking and Health (1963) og Advisory Board on Immunization, Nat. Committee Disease Center (1968–72). 1973–76 var I. medlem af den danske stats lægevidenskabelige forskningsråd. Foruden disputatsen *Contribution to the theory of biological stan-*

Ipsen, Johannes

ardization, 1941, har I. skrevet *Bancroft's introduction to biostatistics* (sammen med Polly Feigl, 1970) samt en række afhandlinger indenfor epidemiologi, statistik og immunitetslæren. I. tildeltes 1970 Thorvald Madsens ærespris og 1973 August Krogh-prisen (stiftet af Novos fond og Dansk medicinsk selskab). □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1941 154f.

Egill Snorrason

Ipsen, Rasmus Peter, 1815–60, terrakottafabrikant. * 2.11.1815 i Rønne, † 12.9.1860 i Utterslev, begr. i Kbh. (Ass.). F: skipper Henrik I. (ca. 1786–1826) og Birgitte Marcher (ca. 1781–1838). ~ 15.4.1843 på Frbg. med Christine Louise Biering, * 23.2.1822 i Køge, † 5.5.1905 i Kbh., d. af brændevinsbrænder, senere grynhandler Jacob B. (1783–1865) og Cathrine Gemynthe (1790–1869).

I. blev efter konfirmationen sat i snedkerlære, men da han var svag af helbred opgav han 1833 læren for at blive lærling ved Den kgl. Porcelænsfabrik. Efter seks års læretid blev han porcelænsdrejer ved fabrikken hvor han ved sin sikre formsans havde vakt G. F. Hetschs opmærksomhed. Han ønskede at blive selvstændig, og samtidig med at han holdt bryllup begyndte han 1843 på Nørrebro under beskedne former at tilvirke terrakottagenstande som han fik brændt på Den kgl. Porcelænsfabrik. Det var uglaserede vaser o.l. som skulle virke ved formen alene, men det var i begyndelsen vanskeligt at få porcelænshandlerne som han personligt besøgte til at aftage varerne. Efterhånden steg dog afsætningen, så han 1847 vovede sig til at købe en grund i Utterslev hvor han anlagde sin fabrik. Hetsch og Henrik *Olrik var stærkt interesserede i hans arbejde og ydede ham kunstnerisk hjælp. Omfanget af virksomheden voksede, men netop som han skulle høste lønnen for sin ideale stræben, døde han. Hans enke fortsatte fabrikationen der særlig omfattede prydvaser med dekorationer i græk og romersk stil, også statuetter efter B. Thorvaldsen og flere, buster (fx Th. Stein, Fr. Paludan-Müller) og større haveskulpturer fremstilledes i terrakotta. Fabrikken hjemførte prisbelønninger fra en række verdensudstillinger (Paris, London) og andre store udstillinger og fik 1870 prædikateret kgl. hof-terrakottafabrik. 1865 indtrådte sønnen Bertel I. (1846–1917) i ledelsen af fabrikken der 1895 gik over til et familieaktieselskab, P. Ipsens Enkes Kgl. Hof-Terrakottafabrik. 1903 indførtes en ny teknik i sortbrænding af terrakotta, og efter at fabrikken 1917 var overtaget af A/S Carl Stenders Kunst-

forlag er forskellige nye metoder prøvede, ofte i samarbejde med yngre kunstnere. 1920 erhvervedes de store Dalbygårds lergrave på Bornholm. Historikeren Erik *Arup havde sit hjem hos mormoderen Christine Ipsen i Utterslev under sin skolegang på Nørrebro. □Maleri 1848.

J. Bidstrup: Stamtbl. over familien Koefoed, 1887 (fot. opt. 1976) 112. C. Nyrop: Bidrag til den da. industris hist., 1873 264f. 90 års terrakottavirksomhed, [1933]. P. Ipsens enke A/S 1843–1943, red. Kai Flor, 1943. Hugo E. Gammelby i Nyt t. for kunstindustri XVI, 1943 45–49.

*Georg Nygaard**

Ipsen (Ibsen), Paul (Poul), 1746–tidligst 1800, tegner, maler. * 27.8.1746 på Hallig Oland, † tidligst 1800. F: sognepræst, sidst i Kværn, Reinhold I. (1720–96, ~ 2° med Stollig Christina Hatjsen (~ 1° med Brodersen), ~ 3° med Catharina Elisabeth Birkenstedt fra Rendsburg, † tidligst 1796) og Anna Stöhrde fra Föhr. Ugift (?).

I. lærte at male hos N. G. Geve i Slesvig 1766–69 og drog derpå til Kbh. hvor han begyndte ved akademiet og 1775 med ære blev omtalt i anden frihåndsklasse; senere vides intet om hans akademiske virksomhed. Af I.s oliemalerier kendes kun et fåtal – foruden en række bibelske billeder i Erfde kirke (1794), portrætter af pastor *Joaachim Adam Petersen*, 1776 (Bünsdorf kirke), her-tug *Frederik Henrik Vilhelm af Glücksborg og hustru*, før 1779 (Fr.borg), kaptajn *J. P. Clementz*, 1780, *kammerherre Mellerup og hustru*, 1789, af ukendt dame (Statens museum) samt enkelte miniaturer (*agent Duntzfelt*, bymuseet). Såvel i kvalitet som i kvantitet er de dog af underordnet betydning i forhold til I.s tegninger. I sine københavnerdage oparbejdede I. en specialitet der både skaffede ham en god indtægt og som har sikret hans navn: han tegnede små portrætter, i rødkridt, med akvarelfarve, tusch og en sjælden gang formentlig med sølvstift. Portrætterne er udformet som profilbilleder, præcist karakteriserende og præget af en tidsbestemt ynde og elegance. På Fr.borg findes bl.a. tegninger af *grev Jørgen Scheel*, 1781, *birkedommer Peder Fischer*, 1783, *overhofmarskal Chr. v. Numsen*, 1784, *hofpræst Christiania*, 1785, *Ebbe Borch* som ung, 1786, *lægen Henrich Callisen*, 1788 og af *Roskildeskibmanden Anders Borch*, 1789. Man kender et utal af hans arbejder, nævnes skal akvareller af *udenrigsminister A. S. v. d. Osten*, 1791, af *dr. Buchhave*, 1796 (stukket af Angelo), af *professor C. G. Kratzenstein* (stukket af P. Haas), af *pastor Paisen* ved St. Petri, 1799 (stukket af Seehusen) og af *biskop Adler*, 1800 (stukket af samme). Han findes nævnt i Kbh.s vejviser indtil 1807, men er

formentlig allerede tidligere draget fra byen (ved faderens død 1796 siges han at bo i Flensborg; hans dødssted kendes ikke). Større kunstnere end han havde overtaget leveringen af disse små portrætter, mænd som C. F. *Stanley, Bertel *Thorvaldsen, Andr. *Flindt og Asmus *Carstens. Den sidste (som åbenbart har kendt I. fra hans Slesvigophold) flyttede ved sin ankomst til Kbh. 1776 ind hos ham og formentlig har I.s rødkridt-tegninger været inspirationskilde for Carstens, da han efter sin bortvisning fra akademiet genoptog virksomheden som portrættegner. □Tegnet selvportræt.

Afbildninger af arbejder af P. I. i Schlesw.-holst. Kunstkalender, Hamburg 1924 19 53 97 100 108. – L. Martius: Die schlesw.-holst. Malerei im 19. Jahrh., Neumünster 1956. E. Schlee i Nordelbingen XXVIII–XXIX, Heide in Holstein 1960 131–46.

Birgitte Bøggild Johannsen (O. Andrup)

Ipsen, Paul, 1884–1961, søofficer. * 15.4.1884 i Kbh. (Frue), † 20.9.1961 sst. (Holmens), urne sst. (Holmens). F: justitiarius i landsover- samt hof- og stadsretten Johannes *I. (1843–1910) og Christel L. A. Schultz (1857–1945). ~ 25.3.1909 i Hellerup med Ellen Christiane Bjerrum, * 21.7.1884 i Kbh. (Johs.), † 30.7.1959 i Kbh., d. af professor, dr.med. Jannik *B. (1851–1920) og Anna Johansen (1856–1941).

I. blev sekondløjtnant i søværnet 1905, premierløjtnant 1907, kaptajn 1918, orlogskaptajn 1923, kommandørkaptajn 1931 og kommandør 1937. 1905–06 var I. med skonnerten Ingolf til Vestindien og 1908–09 med ØKs S/S Siam til Østasien. 1912–14 var han lærer på Søværnets officersskole. Under sikringsstyrkens forering 1914–18 var han bl.a. chef for mineskibene Hjælperen 1917–18 og Lossen 1918. 1919 var han tjenstgørende i den engelske flåde der opererede i den finske bugt, 1919–20 chef for torpedobådsdivisionen og 1920 for flådens minevæsen. 1920–24 var I. lærer på Søværnets officersskole i minevæsen samtidig med at han havde cheffkommandoer på mineskibe. 1923 studerede han søkrigskunst på Sjökrighögskolan i Stockholm og blev s.å. 25.5. såret ved eksplosionen af et tågeudviklingsapparat i krydseren Gejser. Han fortsatte som lærer på officersskolen 1924–30 i marineorganisation, stabstjeneste og strategi. Fra 1924 underviste han tillige i søkrigskunst og flådelære på Hærens officersskole. Ved siden af undervisningen var han 1923–26 afdelingschef ved marinestaben. 1925 blev han stabschef ved eskadren og var 1926–27 fung. chef for marinestaben. 1928 blev han chef for inspektionsskibet Fylla ved Island, 1930–31 chef for Islands Falk på fiskeriinspektion, 1932 stabschef ved kystdefensi-

onen, 1934 chef for artilleriskibet Peder Skram, 1936 ekvipagemester på Holmen. 1937–40 var han stationschef på flådestationen, 1940 chef for kystdefensionen, 1941 chef for kystflåden og for kystdefensionen 1945. J. fik sin afsked 1946 men blev genantaget 1946–51 for at kunne afslutte arbejdet i forsvarskommissionen.

I. var livet igennem en meget aktiv person. Alle-rede 1909 slog han i en artikel i Tidsskrift for Sø-væsen til lyd for dannelsen af en flådeforening i Danmark efter udenlandsk forbillede. Artiklen inspirerede en kreds af personer omkring premi-erløjtnant H. Ewald til at starte Marineforenin-gen 1913, i hvis hovedbestyrelse J. indtrådte 1923; 1940–56 var han en meget energisk og af-holdt formand og blev ved sin afgang 1956 ud-nævnt til æresmedlem. I. var en af de officerer der prægede det danske søværn i mellemkrigs-årene. Hans speciale var minevåbenet og han modtog 1921 Søe-lieutenant-selskabets guldme-dalje for en afhandling om anvendelsen af for-ankrede miner, et emne der særlig havde interes-se for danske forhold. I perioden 1909–51 skrev I. talrige artikler i Tidsskrift for Søværnen og var dets redaktør 1924–45. I.s foretrukne emner var strategi, søkrigshistorie, marineorganisation og stabstjeneste. Han foretog omfattende studier heri og var i mellemkrigsårene en af de mest vi-dende søofficerer inden for disse områder. Den erhvervede viden blev holdt vedlige og udmøn-tedes i I.s mangeårige lærergerning inden for sø-værnets skoler. Fra sit ophold i Sverige havde han fået et stærkt indtryk af værdien af effektiv og moderne stabstjeneste og gennem sin tjeneste forsøgte han til stadighed at bibringe sine kolle-ger og undergivne betydningen af denne funkti-on. – I. var formand for Sømandsforeningen af 1856 fra 1951 og direktør for Admiral Winter-feldts stiftelse fra 1946. – R. 1923. DM. 1933. K.² 1939. K.¹ 1950. □Foto.

G. de Lichtenberg i Under Dannebrog, 1961 nov. 3. A. H. V[ed]elj i Tidsskr. for søværnen CXXXII, s.å. 405–08. Hans Garde og Hans Chr. Bjerg: Torpedobåde gennem 100 år, 1979 56 78. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Hans Chr. Bjerg

Ipsen, Percy Harald, 1880–1952, direktør, ingeni-ør. * 1.10.1880 i Nebraska, † 16.1.1952 i Kbh., begr. i Gentoft. F: apoteker Kristian I. (1848–1909) og Annie Pluncket (1855–1910). ~ 31.3.1907 i Hellerup med Bodil Marie Bjerrum, * 30.11.1887 i Kbh. (Matth.), † 4.12.1971 i Gen-tofte, d. af professor Jannik *B. (1851–1920) og Anna K. L. Johansen (1856–1941).

I. blev student 1900 fra Herlufsholm og 1906 po-lyteknisk kandidat som fabrikingeniør. Han an-sattes straks efter hos F. L. Smidth & Co. og blev

Ipsen, Percy

allerede n.å. sendt til Chile for at lede opførelsen af en cementfabrik for Soc. Fábrica de Cemento de „El Melon“. Fabrikken opførtes af hensyn til råstofforsyningen i et øde område, og den unge, uerfarne ingeniør blev stillet overfor utallige praktiske problemer som han løste på udmærket måde. Efter fabrikkens færdiggørelse var han dens tekniske direktør 1909–23 og fra 1914 tillige merkantil direktør. 1913–23 ledede han desuden en cementvarefabrik og var medvirkende ved dannelsen af adskillige chilenske industri- og handelsvirksomheder, heriblandt et stort elektricitetsværk. 1923 rejste I. tilbage til Danmark i den hensigt at leve som rentier på en gård og dyrke sine interesser. Imidlertid kom han snart efter i bestyrelsen for BP Olie-Kompagniet A/S (Det forenede Oliekompagni A/S) og blev allerede 1924 administrerende direktør for dette selskab. I denne stilling fortsatte han til sin afgang 1950, hvorefter han overtog formandsposten i bestyrelsen. – Med sine lederevner, sin tekniske dygtighed, sin personlige charme og sin dybe forståelse for menneskelige problemer blev I. en højt værdsat chef for den store virksomheds medarbejdere. Han blev tillige en af de mest fremtrædende personer indenfor dansk industri og havde bestyrelshverv i mange af landets største virksomheder såsom Nordisk Film, Dansk Galoche- og Gummifabrik, Dansk Svovlsyre- og Superphosphatfabrik, Porcelainsfabrikken Norden og Dansk industri syndikat. Han var medlem af Dansk ingeniørforenings hovedbestyrelse 1926–35, formand for dens kemiske sektion (fabrikingeniørgruppen) 1935–41 og formand for Herloviaenersamfundet 1933–37. I. var aktiv sportsmand, især med interesse for sejlsport og tennis. Han var formand for Ballonklubben 1929–30, medlem af bestyrelsen for Kgl. dansk yachtklub 1931–32, formand for Dansk lawn tennis forbund fra 1931 og for Hellerup sejlklub 1935–37. □Foto.

Kemisk månedsbl. XIV, 1933 ff. Harald Tandrup i Berl. tid. 17.3.1935. Harald Holstein i Medd. fra akademiet for de tekn. videnskaber 1952–53 5–8. H. G. Kocfoed i Ingeniøren, 1952 175.

H. C. Helt (Povl Vinding)

Irgens

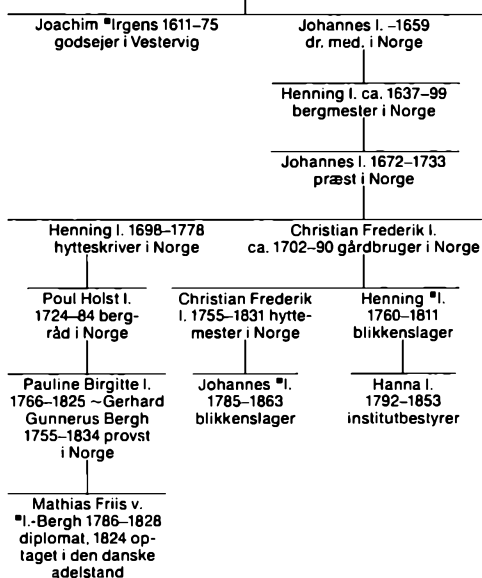
Den norske slægt I. føres tilbage til købmand i Itzehoe Henrik Jürgens.

Danm.s adels årbog XXXIV, 1917. Ludvig Kr. Langberg: Oplysninger om slægten I. fra Roros, Oslo 1927.

Hans H. Worsøe

Irgens, Hanna, se **Irgens, Henning**.

Henrik Jürgens købmand i Itzehoe

Irgens [i'rqəns], **Henning**, 1760–1811, blikkenslager. * 27.11.1760 i Holtålen, Norge, † 27.11.1811 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: gårdbruger Christian Frederik I. (ca. 1702–90) og Gunille Larsdatter Lomb (ca. 1727–98). ~5.4.1793 i Kbh. (Nic.) med Birgitte Marie Ernst (også kaldet Helring, Helrinch el. Helling), * ca. 1766, † 8.5.1806 i Kbh. (Helligg.). – Farbror til Johannes I.

I. havde under gentagne ophold i England fået en grundig uddannelse i blikkenslageriet som dér stod meget højt, og han nedsatte sig 1791 som „engelsk blikkenslager“ i Kbh. Hans vistnok enestående fabrik for lakerede blikvarer var højt anset, og hans varer regnedes for at være lige så gode som de engelske. 1797 modtog han som en af de første støtte fra det Reiersenske fond. Med anseelsen voksede også omsætningen, og I. beskæftigede til stadighed ca. 30 arbejdere. Ved siden af blikkenslageriet syslede han for egne midler med anlægget af et glasværk ved Køge for tilvirkning af simple glasvarer og modtog hertil 1809 af staten et lån på 10 000 rdl.: men netop som glasværket var sin fuldendelse nær døde han. – Datteren Johanne (**Hanna**) Christiane I., * 19.8.1792, † 13.6.1853, var institutbestyrer i Næstved 1815–45 og erhvervede sig et vist navn som forfatter med lyriksamlinger som *Orfanina*, 1822 og fortællingerne *Kornblomster*, 1832. Førstnævnte samling fik en temmelig negativ recension af Poul Martin Møller i Dansk Litteratur-Tidende 1824, optrykt i hans

Efterladte Skrifter, 3. udg. 1856. Alt hvad der har overlevet hende er strofen „Livet er altid skønt, Haabet er lysegrønt, Venskab er violet . . .“, trykt i Nyeste Harmonia, 1825.

Ludv. Kr. Langberg: Oplysn. om slegten I. fra Røros, Oslo 1927 70. C. A. Clemmensen: Kbh.s blikkenslagerlaug 1678–1928, 1928 78.

*Georg Nygaard**

Irgens [irqøns], **Joachim**, 1611–75, bjergværks-ejer, godsejer. * 19.5.1611 i Itzehoe, † 29.8.1675 i Kbh., begr. i Vestervig k. F: købmand Henrik Jürgens og Catharina Früchtniss. ~ 12.12.1656 i Amsterdam med Cornelia Bicher, døbt 3.6.1629 i Amsterdam, † 14.5.1708 i Kbh., d. af borgmester dr. Andreas B. (1586–1652) og Catharina Tengnagel (1592–1652).

I sin ungdom studerede Jürgens – eller som han senere kaldte sig, I. – medicin, men når han siges at have taget doktorgraden skyldes det rimeligvis en urigtig tradition. 1637 blev han kammer-tjener hos Christian IV og det lykkedes ham, der allerede tidligere var interesseret i bjergværks-drift, 1646 af denne at erhverve privilegium på de kort forinden opdagede kobberminer i Røros, hvilket skal have skaffet ham store indtægter (1672 angives 25 000–30 000 rdl. om året) der i forbindelse med en betydelig handelsvirksomhed satte ham i stand til at forstrække kronen med anselige summer; allerede 1657 havde han 60 000 rdl. til gode, senere flere hundrede tusinde. Ligesom så mange andre af kronens kreditorer måtte han tage sin betaling i jordegods. 1661 fik han udlagt Vestervig slot og len for ca. 112 000 rdl., 1664 gods i Stevns – hvor han s.å. havde erhvervet Gjorslev – for over 56 000 rdl., og 1666 fik han Nordlandenes fogderi i pant for 100 000 rdl., men just ved samme tid begyndte hans økonomiske tilbagegang, skønt han 1661 på fordelagtige vilkår havde overtaget alt kronens tiendekobber i Norge på tre år. Hans goder forrentede sig ikke, hans bjergværksarbejdere fik ikke deres løn og beslaglagde derfor hans kobberbeholdning, og salget af kobberet i Amsterdam vanskeliggjordes ved den engelsk-hollandske krig. Han måtte optage store lån som han ikke kunne forrente, og 1672 pantsatte både Røros og Gjorslev. Han synes dog til det sidste at have ført stort hus både på Christianshavn og i Amsterdam og at have bevaret skinnet af rigdom, thi året før sin død blev han adlet med navnet von Westervig, men for hans enke blev det til et fuldstændigt sammenbrud. Gjorslev blev 1677 udlagt til en af hendes kreditorer, Røros kobberværk blev n.å. ødelagt ved et indfald af svenskerne, og 1679 måtte hun afstå det trods de betydelige lettelser hun fik af kongen, og en ikke

ringe del af sit gods mistede hun 1682 efter revisionskommissionsdom, skønt kongen også ved denne lejlighed viste stor lydørhed over for hendes klager. Vestervig solgte hun 1698 da hendes eneste søn var død, og 1708 siger hun selv, da hun opgiver at være i sit 80. år, ikke at have andet at leve af end 900 rdl. årlig som kongen tilstod hende. □Mal., forstørret gengivelse af en min. (trapperum, Frederiksholms kanal 20, Kbh.). – Mindeplade (porten, sst.).

Kilder. Danske saml. 2.r.III, 1873–74 68 (Holl. relationer). Kong Chr. IVs egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia IV, 1882 (fot. optr. 1969) 144f. Kronens skøder II, 1908.

Lit. Ludv. Kr. Langberg: Oplysn. om slegten I. fra Røros, Oslo 1927 3–9. P. Hjort og P. S. Krag: Efterretn. om Røros kobberverk, Kria. 1846 17–76. Chr. H. Brasch: Vemmetofstes hist. I, 1859 214–20. Fr. Meidell i Museum, 1894 II 100–11. Carl S. Christiansen i Hist. t. 7.r.IV, 1902–04 19 101–08 118. Samme: Bidrag til da. statshusholdnings hist. I–II, 1908–22. P. L. Hald i Hist. årbog for Thisted amt 1929 523–35.

*S. Nygård**

Irgens [irqøns], **Johannes**, 1785–1863, blikkenslager. * 11.8.1785 i Røros, Norge, † 13.7.1863 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: hyttemeister Christian Frederik I. (1755–1831) og Inger Olsdatter Langen (1764–1837). ~ 26.12.1816 i Køge med Sophie Amalie Hansen, * 26.12.1797 i Køge, † 13.1.1884 i Kbh. (Frue), d. af gæstgiver Carl Christian H. (ca. 1757–1822, ~ 1° med Christiane Charlotte Amalie Lund, ca. 1748–93, ~ 1° med gæstgiver Bendt Lund, ca. 1721–82) og Bernhardine Sophie Schnabel (ca. 1761–1829). – Brorson af Henning *I.

Ved farbroderen Henning Irgens' død arbejdede I. i Stockholm. Skønt han fra den svenske regering modtog et fordelagtigt tilbud rejste han til Kbh. for at overtage og fortsætte onkelens forretning. Han opgav glasværket, men kastede sig til gengæld med iver over fremstillingen af gas som det lykkedes ham at tilvirke mere end 40 år før gassen blev almindelig som gadebelysning i Kbh. 1819 fik han eneret på at forfærdige apparater til udvikling af gas af tran, olie o.l. Til flere bygninger, bl.a. Polyteknisk læreanstalt, den militære højskole, Hippodromen på Nørregade (senere Folketeatret) og flere private bygninger leverede han disse gasværker, ligeledes til havnefyret i Malmo. Trods opmuntrende støtte fra professor G. D. *Ursin havde I. ofte vanskeligheder fra myndighederne side når han tilbød gasanlæg. Da han således uden for sin butik på Købmagergade anbragte et par gaslygter lagde politidirektøren ham alle mulige hindringer i vejen under påskud af, at han foranledigede sammenstøtten og opløb. Efter G. F. *Hetschs tegninger udførte I. flere arbejder til Christiansborg

Irgens, Johannes

slot, bl.a. kakkelovnsskærme og lysekroner til riddersalen. Også med andre kunstnere trådte han i forbindelse, således med H. E. *Freund der til I.s ejendom i Skindergade modellerede en frontongruppe der desværre ikke nåede ud over skitsen. – I. var en af sit fags ypperste udøvere og var oldermand for blikkenslagerlavet 1832–34; han var levende interesseret i tidens oplysningsarbejde, stod som medstifter af Læseselskabet og var knyttet til Selskabet for trykkefrihedens rette brug. □Litografi 1859. Relief af H. E. Freund (Nordjyll. kunstmus.).

Ludv. Kr. Langberg: Oplysn. om slegten I. fra Røros, Oslo 1927 51. O. J. Rawert: Kongeriget Danm.s industrielle forhold, 1850. C. A. Clemmensen: Kbh.s blikkenslagerlaug 1678–1928, 1928 80–83.

*Georg Nygaard**

v. Irgens-Bergh [irqøns-], Mathias Friis, 1786–1828, diplomat. * 16.11.1786 i Ringebu, Norge, † 8.3.1828 i Dresden, begr. sst. F: kapellan i Ringebu, senere sognepræst i Ringsaker og provst Gerhard Gunnerus Bergh (1755–1834) og Pauline Birgitte Irgens (1766–1825). 7.12.1824 optaget i den danske adelstand under navnet v. I.-B. ~ 28.10.1815 i Kbh. (Holmens) med Mathilde Theresia Holsten, * 8.1.1793 i Kbh. (Holmens), † 21.4.1861 sst. (Holmens), d. af kaptajn, senere kommandør Christian H. (1747–1811) og Ane Elisabeth Faye (1761–1818).

v. I.-B. blev student 1807 fra Kristiania og begyndte efter faderens ønske at studere teologi ved Kbh.s univ. Imidlertid fik han overdraget ordningen af et bibliotek tilhørende Niels *Rosenkrantz (1757–1824) og fandt i denne en varm velynder, efter hvis råd han ændrede sit studium og 1812 tog juridisk embedseksamen. Allerede 1811 ansatte Rosenkrantz ham som surnummerær kancellist i det udenrigske departement (virkelig kancellist 1813) og tog ham 1814 med til kongressen i Wien hvor han skal have udvist dygtighed. S.å. udnævntes han til legationssekretær og 1816 til chargè d'affaires i Dresden hvor han forblev til sin død. Ved forhandlingerne om Elbskibsfarten der førte til den 1821 i Dresden mellem Elbstaterne afsluttede konvention indlagde han sig fortjeneste. – Gehejmelegationssekretær 1815. Legationsråd 1818. Gehejmelegationsråd 1821. Kammerherre 1825. – R. 1815. □Pastel. Akvarel af J. C. Dahl, 1820 (Nasjonalgall., Oslo). Mal. tilskrevet C. A. Jensen. Mal. af C. A. Jensen, 1824 (St. mus.), kopi af C. C. Andersen. Stik af E. Quenedey, 1828.

Breve fra danske og norske, udg. Ludv. Daae, 1876 1–171. – Danm.s adels årbog XXXIV, 1917 219. Ludv. Kr. Langberg: Oplysn. om slegten I. fra Røros, Oslo 1927

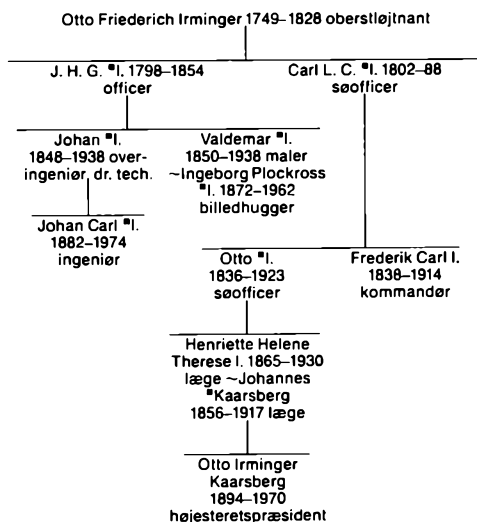
36. K. Kjølse i Den danske udenrigstjeneste 1770–1970 I, 1970. – Papirer i Rigsark.

*Fr. de Fontenay**

Irminger

Den første mand i slægten i dansk tjeneste var officeren Christian Gottlob I. (1688–1760) der var søn af hofjuveler i Dresden Hans Jakob I. (1633–1724) og far til Otto Friederich I. (1749–1828), oberstløjtnant og toldforvalter i Glückstadt.

Officeren Carl L. C. *I. var ~ Henriette Georgine Viborg, d. af etatsråd E. N. *V. Søofficeren Otto *I. var ~ Therese Margrethe Augusta Bournonville, d. af balletmester August *B.

Th. Hauch-Fausbøll i Berl. tid. 19.8.1930. A. Irminger: Stammbaum 1475–1935 (manus. i Landsark. for Sjælland).

Hans H. Worsøe

Irminger, Carl Ludvig Christian, 1802–88, søfficer. * 3.4.1802 i Wevelsfleth i Holsten, † 7.2.1888 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: kaptajn og toldforvalter i Glückstadt, senere oberstløjtnant Otto Friderich I. (1749–1828) og Maria Amalie Mechlenburg (1763–1847). ~ 8.6.1833 i Kbh. (Holmens) med Henriette Georgine Viborg, * 28.4.1814 i Kbh. (Frels.), † 30.5.1865 sst. (Holmens), d. af etatsråd, direktør for veterinærskolen Erik *V. (1759–1822) og Anne C. A. Nielsen (1778–1852). – Far til Otto *I. Bror til J. H. G. *I.

I. blev kadet 1813, sekondløjtnant 1822, premierløjtnant 1830, kaptajnløjtnant 1840, kaptajn 1848, kommandørkaptajn 1855, orlogskaptajn

1858 og kontreadmiral 1865. – Efter et togt til Vestindien med et koffardiskib 1823–24 kom han der atter 1824–25 med korvetten Najaden. Under opholdet her fungerede han som havnekaptajn på St. Thomas. Med postskonnerten Vigilant med besætning fra korvetten og fortet lykkedes det ham 11.7.1825 at overhale og entre det columbianske sørøverskib Adolpho hvis fører, kaptajn Laforcada, i lang tid havde været det caraiske havs skræk. Efter en rejse til Island 1826 var han 1826–27 atter i koffardifart til Vestindien hvor han 1827 igen fungerede som havnekaptajn under kaptajn L. J. Rohdes fraværelse. 1828 kom han tilbage til Danmark og fik n.å. tildeling til at gå i fransk tjeneste. Da han efter fem måneders ophold i Frankrig endnu ikke havde fået nogen udkommando og ikke foreløbig havde udsigt til at få nogen, rejste han som turist til Sydfrankrig og Italien hvor han i Messina i febr. 1830 gik om bord i en dansk skonnert og fulgte med denne til Danmark. Den følgende vinter var han på ny i Vestindien med briggen St. Thomas og blev i efteråret 1831 chef for en kanonchalup der var karantænevagtskib ved Glæckstadt. Under en forrygende storm lykkedes det ham her med denne at redde en evert fra forlis og dermed dens besætning. For denne indsats modtog I. ridderkorset.

Juli 1832 ansattes I. som adjutant hos prins Frederik Carl Christian (senere Frederik VII). Der lagdes derved grunden til et venskab mellem dem der varede hele livet. Han fulgte nu prinsen, både i land og på forskellige sørejser, blandt andre med linjeskibet Dronning Marie til Island, hvortil denne blev sendt i anledning af separationen fra prinsesse Vilhelmine Marie, og derfra til Fredericia, hvortil prinsen var forvist. I. benyttede opholdet her til at undersøge strømforholdene i Lillebælt. Efter Frederik VI's død flyttede han med kronprins Frederik til Odense. 1842 var I. næstkommanderende på fregatten Thetis til Middelhavet, 1843 chef for briggen St. Jan og, da denne sprang læk, for dampskibet Hekla. 1844 ledsagede han kronprinsen til Skotland og Færøerne og 1846 til Cádiz og Madeira, begge gange med fregatten Gefion. 1847–49 var I. chef for briggen Ørnen til Guinea og Vestindien. I Guinea undsatte han fortet Prinsensten hvor løjtnant Svedstrup var kommandant, og som var indesluttet af Augna-negrene. Under oprøret i Vestindien juli 1849 bidrog han væsentligt til at standse oprøret og planterne på St. Croix skænkede ham en æressabel. Da briggen 1849 vendte tilbage til Danmark, indgik den i blokadekadren i Østersøen. Ved Frederik VII's tronbestigelse udnævntes I. til adjutant hos kongen og fra 1.1.1850 til generaladjutant for sø-

værnet og jagtkaptajn. 10.8.–25.11. s.å. var han marineminister ad interim i ministeriet Moltke. S.å. var han medlem af krigsretten i anledning af affæren ved Eckernförde, 1856 chef for skruefregatten Niels Juel på prøvetogt. Nov. 1864 overdroges det ham at notificere tronskiftet i Berlin og Wien men på grund af de spændte politiske forhold blev han ikke modtaget ved de to hoffet. 1866 overførte han med dampskibet Slesvig, eskorteret af panserfregatten Peder Skram, prinsesse Dagmar til St. Petersborg til hendes formæling med storfyrsttrønfølger Alexander. Da posten som generaladjutant ved søværnsloven 1868 blev nedlagt, vedblev I. at forrette tjeneste som jagtkaptajn hos kongen, indtil han ved opnået aldersgrænse 1872 fik sin afsked af søetaten. 1880 tillagdes der ham viceadmirals karakter.

I. var en meget kundskabsrig mand med mange interesser også uden for sit egentlige felt, særlig i geografisk og hydrografisk retning. Han iværksatte de første systematiske hydrografiske undersøgelser i havene omkring Island. Ved hjælp af skibsførernes observationer samlede han et betydeligt materiale og fremsatte derefter sine teorier om strømforholdene. Disse teorier blev almindelig anerkendte. Navnene Irminger havet og Irminger strømmen er givet til minde herom. I en række fortrinlige artikler i Tidsskrift for Søværnen 1840–70 har han meddelt resultaterne af sine arbejder. Det var derfor naturligt at han 1876 var en af indbyderne til dannelsen af Det kgl. danske geografiske selskab, af hvis bestyrelse han i flere år var medlem. Han var tillige korresponderende medlem af Royal Geographical Society i London. På amerikanistkongressen i Kbh. 1883 mødte I., der dengang gik i sit 82. år, med en interessant afhandling *Nautical remarks about the Zenivoyages*. – I. var en flittig, dannet og taktfuld mand der gjorde fortrinlig fyldest i sine forskellige stillinger i søværnet og ved hoffet, ikke mindst i den vanskelige stilling hos Frederik VII der altid viste ham venskab og agtelse. Han bevarede en sjælden ungdommelighed både på sjæl og legeme i sin høje alder. – Kammerjunker 1832. Kammerherre 1849. – R. 1831. DM. 1840. K. 1850. S.K. 1866. □ Afbildet på tegn. af Vilhelm Petersen af officererne på Thetis, 1842 (Fr.borg). Træsnit 1888. Foto.

Pers. hist. t. 11.r.VI, 1945 171–87 (I.s optegn. om 1863 og 1864). Sst. 15.r.V, 1971 1–31 (I.s optegn. om Fr. VII). – Geografisk t. IX, 1887–88 168f. III. tid. 19.2.1888. Tidsskr. for søværnen, 1889 8–14. Carl Bruun i Danmark, udg. af Journalistforen. III, 1889 61–65. C. F. v. Holten: Erindr., 1899 149f. Carit Etlars minder, 2. udg. 1907 30f. H. B. Dahlerup: Mit livs begivenheder II, 1909. N. Neergaard: Under junigrundloven II, 1916 915–18. A. F. Kiær: Dagbøger II III V, 1920–25. Kay

Irminger, Carl L. C.

Larsen: Dansk Vestindien, 1928 216–19 252–67. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

*Th. Topsøe-Jensen**

Irminger, Ingeborg Plockross, 1872–1962, billedhugger. * 18.6.1872 på Frbg. (Frels.), † 25.10.1962 i Kbh. (Markus), begr. sst. (Søndermark). F: grosserer, regnskabsfører i DFDS Johannes Frederik Plockross (1821–96) og Cathrine Frederikke Tietgen (1833–91). ~ 20.7.1908 i Stenløse med maler Valdemar *I., * 29.12.1850 i Kbh. (Garn.), † 10.2.1938 på Frbg., s. af major, senere oberst J. H. G. *I. (1798–1854) og Agnete Maria Kaalund (1815–96).

I. modellerede allerede som barn og blev som ung pige elev af Aksel *Hansen. Hun besøgte akademiet 1893–99 og arbejdede derpå i flere år i V. *Bissens atelier. 1900, 1902 og 1905 fik hun mindre rejsestipendier fra akademiet, 1912 det Anckers legat og 1930 Tagea Brandts legat, og på sine studierejser har hun besøgt Frankrig, Tyskland, England og Italien. Hun debuterede 1897 på Charlottenborg med *En Spæd* (kunst-museet), et udtryksfuldt lille bronzerelief med et ejendommeligt stærkt virkelighedspræg. Af hendes senere hovedarbejder kan nævnes *Drengen og Pindsvinet*, 1899 (bronze 1911) som udførtes i Bissens atelier, *Yngling*, 1909 (marmor, kunstmuseet; tildelt akademiets årsmedalje 1908) og *Ung Pige*, 1907 (marmorbuste, kunstmuseet) hvoraf de to forstnævnte viser både sikkerhed i formgivningen og en sans for plastisk rolige stillinger som er i slægt med Bissen, mens sidstnævnte buste i sin knaphed i formen og i marmorbehandlingen kan minde om lignende arbejder af Ludvig *Brandstrup. Fra første færd har I. med særlig interesse dyrket portrætkunsten, og blandt hendes talrige portrætter kan nævnes *J. F. Willumsen*, 1900, *V. Bissen*, 1901 (relief), *Herman Bang*, 1902 (bronze 1904, museet i Sønderborg), *Harald Bing*, 1907, *Overkirurg Ludvig Krafi*, 1915, *Camillus Nyrop*, 1917 (Teknologisk institut), *Ludvig Brandstrup*, 1922 samt kunstmuseets smukke bronzebuste i halv figur af *V. Irminger*, 1919. Fra 1898 har I. tillige i en årrække været ansat hos Bing & Grøndahl og udførte her, mens Willumsen var kunstnerisk leder, en række askeurner (bl.a. Holger Drachmanns urne på Skagen og en urne i Sèvres museet). Desuden har hun sst. udført talrige porcelænsstatuetter, i reglen hvidglaserede uden bemaling, af børn og dyr (bl.a. *Barnegruppe*, *Moder og Barn*) som udmærker sig ved deres intimitet og naturlige ynde. Af disse findes eksemplarer i kunstindustrimuseerne i Berlin og Dresden. Foruden på Charlottenborg har I. udstillet på Kunstnernes efterårsudstilling 1904, 1907 og 1910 og været repræ-

senteret på Kvindelige kunstneres retrospektive udstilling 1920, samt 1930 på Kvindelige kunstneres samfunds i kunstforeningen. Hun har været medlem af akademiets plenarforsamling fra 1911, af akademirådet 1917–22. □ Mal. af V. Irminger, 1909, 1910–11, 1913 og 1914. Foto.

Tidsskr. for industri, 1901 juli-nr. Kendte da. kvinder, red. Olga Eggers, 1934 60. Else Kai Sass i Kvinden i Danm., red. Lisbeth Hinds Gaul og Kate Fleron, 1942 728f. Erik Lassen: En kbh.sk porcelænsfabriks hist., 1978 33 40–42 44.

Merete Bodelsen

Irminger, Johan Heinrich Georg, 1798–1854, officer. * 2.3.1798 i Wilster, † 30.1.1854 i Sachsenberg ved Schwerin, begr. i Kbh. (Garn.). F: kaptajn og toldforvalter i Glückstadt, senere oberstløjtnant Otto Friderich I. (1749–1828) og Maria Amalie Mechlenburg (1763–1847). ~ 22.11.1837 i Glückstadt med Agnete Maria Kaalund, * 13.9.1815 i Kbh. (Garn.), † 5.3.1896 på Frbg., d. af oberst Jacob Carl K. (1758–1831, ~ 1° 1785 med Helene Jacobine Langebeck, 1766–93) og Dorothea Amalia Stricker (1780–1856). – Far til Johan *I. og Valdemar *I. Bror til Carl L. C. *I.

I. blev landkadet 1810, 1813 pagekadet med reserveret sekondløjtnants anciennitet, 1815 vicekorporal i kadetkorpset, sekondløjtnant à la suite, „underofficer“ i korpset og efter endelig bestået officerseksamen virkelig sekondløjtnant i infanteriet (anc. fra 1813); men først n.å. afgik han fra korpset. 1824 blev han premierløjtnant, 1832 kar., n.å. stabskaptajn, 1842 kaptajn I. Han var velbegavet, meget interesseret i sin tjeneste, elskværdig og veltalende, og som pagekadet en lang periode var han kommet i yndest ved hoffet og blev allerede som premierløjtnant i usædvanlig grad udmærket med ordenstegn; men også regimentet fremhævede ham som „en Officer af Mod, Talenter og Conduite“. 1833 udgav I. anonymt et skrift mod A. F. *Tscherning, hvori han vendte sig imod tanken om almindelig værnepligt. 1840–marts 1848 var han adjutant hos kongen, var et indflydelsesrigt medlem af den store hærkommission 1840–42 og blev 1846, ved et stort springadvancement, major. – De forviklede og for så mange skæbnesvangre nationale og politiske forhold ved krigens udbrud 1848 medførte for I. hårde indre kampe der efterhånden nedbrød hans helbred: han var født holstener, en del af hans slægtninge, hans nærmeste kammerater og venner stod på „den anden side“. Foreløbig blev han ansat i generalstaben som designeret til stabschef hos general C. *Høegh-Guldberg, altså ikke i den udrykkende hær, men fik kort efter det vanskelige hverv at uddanne en bataljon slesvigere, blev s.å. kar.,

n.å. virkelig oberstløjtnant (i infanteriet). Ved begyndelsen af felttoget 1849 havde han bataljon i O. *Ryes korps; men det viste sig at han efter de mange års kontor- og høftjeneste ikke besad evner til at løse de ham overdragne selvstændige hverv, var vidtløftig, usikker og ubeslutsom, samtidig med at han øvede indflydelse på Ryes ledelse. Efter at Rye havde skilt sig af med ham deltog han i forsvaret af Fredericia. 1850 blev I. kar. og virkelig oberst og brigadekommandør, og 21.7. ledede han med tarveligt resultat en større rekognoscering syd for Flensborg. I slaget ved Isted kæmpede hans afdelinger godt, først på højre fløj, dernæst under overgeneralen ved Isted skov m.m. I sept. fik han kommandoen over den brigade der skulle dække hærens vidtstrakte højre fløj – en opgave der ganske knugede ham til jorden, navnlig da fjenden angreb Frederiksstad og omegn, og kun overkommandøens bestemte befaling, at korpset skulle hævde sine stillinger, samt de underordnede chefers, navnlig H. *Helgesens, seje modstand forhindrede at Frederiksstad blev opgivet. – Straks efter krigen brød I. fuldstændig sammen; nov. 1851 førtes han til sindssygeanstalten Sachsenberg hvor han døde, og mod slutningen af 1853 afskedigedes han. – Kammerjunker 1836. Kammerherre 1848. – R. 1828. DM. 1829. K. 1850. □I. malet som ung (Fr.borg). Mal. af N. P. Holbech, 1841. Afbildet på litografi af hærens højstkommanderende 1850 efter tegn. af S. Schack. Litografi 1852, samme type i litografi 1853 og træsnit 1870.

Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstabens, 1867–87. E. Bodenhoff: Kongesorger, 1913 71. Just Rahbek: Dansk militærpolitik 1839–48, 1973.

*Rockstroh**

Irminger, Johan Otto Valdemar, 1848–1938, gasværksingeniør. * 17.8.1848 i Kbh. (Garn.), † 4.10.1938 i Hellerup, begr. i Kbh. (Vestre). F: major, senere oberst, kammerherre J. H. G. *I. (1798–1854) og Agnete Maria Kaalund (1815–96). ~8.7.1881 i Århus med Caroline Jensen, * 22.2.1857 i Ratzeburg, † 21.7.1947 i Hellerup, d. af ingeniørkaptajn Emil J. (1828–95) og Dagmar Louise Dalgas (1830–83). – Bror til Valdemar *I.

I. voksede op i små kår efter faderens død og bidrog så snart han kunne til familiens underhold ved at give undervisning og udføre tegnarbejde, bl.a. for kryolitselskabet. 1867 tog han polyteknisk adgangseksamen, og 1874 bestod han efter 1870 at have fået I. del af polyteknisk eksamen og efter at have været et år på en maskinfabriks tegnestue, en partiel ingeniørexamen. S.å. fik han ansættelse som tegner ved Kbh.s gasværk,

senere blev han teknisk fuldmægtig sst. 1878 blev han driftsinspektør på det nybyggede Østre gasværk hvis projektering og bygning var forestået af ham der i den anledning havde været på et længere ophold ved Paris' og Hamburgs gasværker, men først 1881 blev han fast ansat. Efter at have projekteret en del gasværker i provinsbyer og ledet projekteringen af Valby gasværk der toges i brug 1908, ansattes han 1914 som overingeniør for gasværkerne og blev i denne stilling til han 1920 faldt for aldersgrænsen. Hans virksomhed som gasværkstekniker er præget af teknisk snilde og videnskabelig grundighed. Som driftsleder indlagde han sig fortjeneste ved at indføre systematisk kontrol med ovenne, sætte materialprøvningen i system og få nøjagtigere analysemetoder udarbejdet og bragt til praktisk anvendelse. Særlig kendt er I. dog for sine på et så tidligt tidspunkt som 1889 iværksatte forsøg på at få vindens virkning på planer af forskellig art nærmere oplyst. På det tidspunkt stod de kræfter der muliggør fuglenes flugt som noget ukendt og gådefuldt. Den amerikanske professor S. P. Langley havde foretaget nogle målinger af vindens tryk på skrå planer og havde fundet tryk der var ca. 20 gange så store som en beregning efter Newtons formel gav. Det var af den danske ingeniør H. C. *Vogt hævdet, at det måtte stamme fra et undertryk på planets overside som der ikke toges hensyn til i formlen. Han skrev både i danske og engelske tidsskrifter om denne sugevirkning og dens betydning for skibssejl, fuglevinger og propeller, men han kunne ikke overbevise nogen, og anstille forsøg selv formåede han ikke. Han henvendte sig da til I. som påtog sig opgaven. I. fandt på at anvende kunstig vind, noget der var hidtil ukendt, nemlig trækken i gasværkets 30 m høje skorsten som var meget regelmæssig. Et hult plan af blikplade anbragtes i en trækkanal af træ, og så begyndte målingerne. Trykket på vindsiden af planet var positivt, men på læsiden var der et langt større undertryk. I. skrev om sine resultater i Ingeniøren 1894, og de blev udførligt omtalt i Engineering 1895 og i Engineering News i New York s.å. Han holdt foredrag herom i Stockholm 1897 og i London 1899. Det var et epokegørende eksperimentelt forskningsarbejde der med et slag gjorde ham berømt. For I. blev det i øvrigt indledningen til et omfattende og meget værdifuldt forsøgsarbejde til opklaring af vindens virkning som bl.a. har haft stor betydning for beregning af bygningsdele. Efter i en årrække at have ladet dette arbejde hvile og efter bl.a. at have været beskæftiget med undersøgelser 1905–13 af trækonservationsmidlernes evne til at bevare mod forrådnelse og skrevet rapport herom i Statsprøveanstaltens

Irminger, Johan

Meddelelser XIX, 1914, optog I. 1917 efter opfordring af telefondirektør F. *Johannsen et arbejde på ved hjælp af modellforsøg at undersøge trykforholdene på overfladerne af vandbølger for derved at søge oplyst, hvorledes dannelsen af havets bølger foregår. I.s undersøgelser er offentliggjort i Ingeniøren 1924 og Engineering s.å. 1928 påbegyndte han igen forsøgsarbejdet sammen med Chr. *Nøkkentved. 1930 udgav de i fællesskab *Wind-pressure on buildings. Experimental researches*, et arbejde der blev modtaget med megen anerkendelse i tekniske kredse over hele verden. 1936 tog I. initiativet til at et helt nyt felt blev inddraget i arbejdet, idet han på hedeselskabets årsmøde slog til lyd for en aerodynamisk undersøgelse af levende hegns lævirkning, et arbejde som blev taget op og viste sig nyttigt. Allerede 1927 havde han i selskabets tidsskrift skrevet om bjergfyrrens udnyttelse.

1907-17 var I. medlem af Dansk ingeniørforenings bestyrelse, fra 1911 som næstformand. 1905-35 var han censor ved polyteknisk eksamen, og 1929 blev han dr.techn.h.c. ved Polyteknisk læreanstalts 100 års jubilæum. Det var I.s natur at være banebryder, han besad en utrolig idérigdom og en stærk skabende fantasi. Han hørte til de sjældne mennesker der mestrer den vanskelige kunst at anstille forsøg på en sådan måde at der kommer noget ud af eksperimenterne. Sin største indsats gjorde han på det aerodynamiske område hvor han også internationalt set er en af de største. - En søn, **Johan Carl I.**, * 15.10.1882, † 30.6.1974, uddannedes som ingeniør i England og virkede 1906-12 som gasværksingeniør i Argentina, hvorefter han med ansættelse i England ledede arbejder ved gasværker i Sverige og Canada. 1919-51 var han administrerende direktør for Bergens gasværk. - R. 1916. DM. 1924. □ Afbildet på P. S. Krøyers mal. Industriens mænd, 1904 (Fr.borg). Mal. af V. Irminger 1918 og 1924. Buste af Ingeborg Plockross Irminger, 1924, buste af samme udst. 1929. Foto.

Hedeselsk.s t., 1938 329f. Ha[rald] S[kodshøj] sst., 1938 293-95. Gasteknikeren, 1928 243-47. Chr. Nøkkentved i Ingeniøren, 1938 153. Povl Vinding: Dansk teknik gennem 100 år, 1939 93-106. - Levnedberetning i ordenskapitlet.

P. H. Bendtsen (Povl Vinding)

Irminger, Johan, 1882-1974, se **Irminger, Johan**, 1848-1938.

Irminger, Otto Frederik Henrik, 1836-1923, søofficer. * 17.11.1836 i Fredericia, † 12.7.1923 i Kbh., urne på Holmens kgd. F: premierløjtnant, senere viceadmiral Carl L. C. *I. (1802-88) og

Henriette G. Viborg (1814-65). ~9.10.1864 i Fredensborg (Slotsk.) med Therese Margrethe Augusta Bournonville, * 29.11.1840 i Kbh. (Slotsk.), † 7.9.1913 sst., d. af balletmester August *B. (1805-79) og Helene F. Håkansson (1809-95).

I. blev kadet 1850, sekondløjtnant 1857, løjtnant 1858, premierløjtnant 1868 og kaptajn 1875. Efter at have sejlet i koffardifart 1858-60 var han jævnlig udkommanderet. Af hans togter skal nævnes at han i krigsåret 1864 var med panserfregatten Dannebrog og 1872 næstkommanderende i skonnerten Fylla til Island. Som kaptajn var han chef for forskellige mindre skibe, næstkommanderende i panserskibet Odin 1879 og 1881 og i fregatten Jylland til Vestindien 1880-81 og endelig som sidste kommando chef for skonnerten Diana til Island 1884. Han fik sin afsked 1888 ved opnået aldersgrænse med kommandørs karakter. I. var en intelligent og kundskabsrig søofficer der desværre ret tidligt fik sin synsevne nedsat, hvorfor han ikke kunne avancere. Bedst kendt er hans navn gennem det betydelige arbejde, han har ydet for udbredelsen af den almene geografiske viden, dels gennem mange litterære arbejder om Afrikaforskningens storhedsperiode og dels gennem sin mangeårige virksomhed i Det kgl. danske geografiske selskab hvor han 1885-1903 beklædte stillingen som sekretær, mens han i virkeligheden var dets leder, som ved sin kloge og takfulde optræden skaffede det en smuk europæisk position. I. var en personlig ven af de største moderne forskere og sikrede derved selskabet mange førsterangs foredrag. Han var en flittig bidrager til Geografisk Tidsskrift og Tidsskrift for Søvesen, medarbejder ved Salmonsens Konversationsleksikon og Berlingske Tidende, indtil synssvækkelsen også hindrede dette. De sidste år af sit liv var han blind. I. var korresponderende medlem af Geographical Society i London, Gesellschaft für Erdkunde i Berlin og Norsk geografisk selskab. - R. 1879. DM. 1897. K.² 1903. K.¹ 1916. □ Mal. af V. Irminger, 1914. Afbildet på mal. af Anna Petersen fra det Gamelske hjem, udst. 1896. Foto.

III. tid. 18.11.1906. Berl. tid. 16.11.1906 og 16.11.1916 samt 13.7.1923. [Th. A. Topsøe-Jensen] i Tidsskr. for søvesen, 1923 421f. - Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Th. Topsøe-Jensen**

Irminger, Valdemar Heinrich Nicolaus, 1850-1938, maler. * 29.12.1850 i Kbh. (Garn.), † 10.2.1938 på Frbg., urne sst. (Søndermark). F: major, senere oberst J. H. G. *I. (1798-1854) og Agnete Maria Kaalund (1815-96). ~20.7.1908 i

Stenløse med billedhugger Ingeborg Plockross (*Irminger, Ingeborg Plockross), * 18.6.1872 på Frbg. (Frels.), † 25.10.1962 i Kbh. (Markus), d. af grosserer Johannes Frederik P. (1821–96) og Cathrine Frederikke Tietgen (1833–91). – Bror til Johan I.

I. tog præliminæreksamen fra Efterslægtsselskabets skole og undervistes derefter en tid i tegning hos J. L. Lund. Fra teknisk skole kom han 1867 ind på akademiet som han atter forlod med afgang 1873. To år senere debuterede han på Charlottenborg og udstillede siden regelmæssigt her. Desuden var han gennem mange år en central figur i Foreningen for national kunsts udstillinger. 1888 tildelte akademiet ham årsmedaljen første gang for *Motiv fra Børnehospitalet ved Refsnæs*, anden gang n.å. for *Fra et Børnehospital*, og han blev hermed medlem af plenarforsamlingen. Endvidere modtog han 1899 Serdin Hansens præmie for genremaleri for *Den lille Pige skal sige Godnat*. I. opholdt sig i Italien 1884–87 med det Stoltenbergske legat, og 1902 med det Anckerske og har også siden besøgt Italien. – I.s. produktion har gennem årene været stærkt afvekslende, idet han periodevis har søgt og dyrket bestemte, ret forskelligartede motiver. I sine første malerår var han overvejende dyrmaler i gammeldags forstand. Han gjorde studier og tegninger i marken (og mange af hans dyretegninger er smukke), men billederne blev malet færdig hjemme i atelieret og fik derved en noget mørk og brunlig tone, som fx ses i *En brun Hoppe med sit Føl* der 1879 indbragte ham den Neuhausenske præmie. Omkring dette år slog han imidlertid ind på en ny emnekreds, nemlig soldaterlivet, og i de følgende fire-fem år udførte han en række skildringer af soldaternes færden i fredstid under manøvrerne, og ligesom i hans dyrebilleder blev også her det genreagtige i skildringen fremtrædende. Fra 1884 afgav Italiens-opholdet stof til en række billeder af befolkningen samt dyrebilleder (navnlig med geder), og fra denne tid stammer også hans første fantasikompositioner fra oldtidens arenaer hvor menneskers kamp med løver og andre vilde dyr er skildret med megen effekt. Det var dog først ved hjemkomsten 1887 da I. slog ind på skildringen af børnenes liv på kysthospitalet ved Refsnæs, at han fandt et område hvor han helt kunne give udtryk for sin personlige følsomhed. Ved at tage sådanne emner op til behandling viste han sig i slægt med samtidens socialt indstillede malerkunst, men vigtigere end dette var det at disse billeder, som er malet i fri luft med lyse farver, tillige betød en fornyelse i hans maleriske syn. De må i rent kunstnerisk henseende betragtes som hørende til hans bedste arbejder. I.s. udvik-

ling førte ham stadig mod den intimere menneskeskildring, og hans kunst blev i 90'erne stærkt præget af tidens litterære og romantiske strømninger. Navnlige kendt fra denne periode er billeder som *En Tilgivelse*, 1892 (kunstmuseet) hvor en døende kvinde tilgivende lægger hånden på den knælende mands hoved. Ofte har han valgt nattens stilhed og højtidelige stemning som motiv, fx i *Over Midnat*, 1894, *Børnene siger Godnat til deres Stjerner*, 1898 (begge kunstmuseet) og *Paa Bryllupsrejse*, 1899 hvor de nygifte står i den åbne balkondør og ser op mod stjernerne, og i disse billeder viser han megen inderlighed og lyrisk evne. I.s. kunst kan forklares som en modificeret naturalisme, idet han vel skylder naturalismen sin udtryksform, men i sine billeder stræber ud over den rene virkelighedsskildring. Han er først og fremmest lyriker, og det værdifulde i hans kunst er den varme medfølelse, hvormed han opfatter og skildrer sine medmennesker. Undertiden føres han dog ud i den rene sentimentalitet. Fra tid til anden har han søgt at udløse sine stemninger i digte, og 1930 udsendte han i anledning af sin 80-årige fødselsdag digtsamlingen *Smaaavers* (og 1938 udkom *Efterladte Smaaavers*).

I. har udført en lang række portrætter, af hvilke her kan nævnes *Vilh. Thomsen*, 1880, *Harald Høffding*, 1883, *Otto Benzon*, 1903, *Oberst P. F. Rist*, 1907 og -21, *Professor A. H. F. C. Goos*, 1915, dobbeltportrættet af *Professor Nyrop og Hustru*, 1916, *Georg Brandes*, 1917, *Harald Bing*, 1918 og *Overkirurg Ludvig Kraft*, 1922. Endvidere til udstillingskomiteen på Charlottenborg *Thorvald Niss*, 1903 og *H. O. Brasen*, 1919 og til Fr.borg *Oberst Frederik Læssøe*, 1912, *Professor Otto Bache*, 1912 og *Grosserer Holger Petersen*, 1914. Foruden i kunstmuseet og i Hirschsprungs samling er I. repræsenteret i museerne i Ålborg, Århus, Maribo, Odense og Randers. Han har virket ved akademiets kvindeskole som lærer fra 1906 og som professor 1908–20, sad i akademirådet 1902–20, var medlem af Charlottenborgs udstillingskomité 1905–08 og af galleriets indkøbskomité 1911–17. – R. 1915. DM. 1925. □Selvportr. 1882, 1884, buste 1887, 1890 (Kbh.s bymus.), 1897, 1901, 1902, 1905, 1906, 1909, 1920–21, 1925. Mal. af Carl Thomsen, 1876 (Fr.borg). Afbildet på tegn. af P. S. Krøyer af modelskolen, 1882. Mal. af V. Johansen, 1884. Træsnit af C. Poulsen, 1884. Buste af L. Tuxen, 1885, bronze 1901. Mal. af Oscar Björck, 1886 (Fr.borg), af F. Schwartz ca. 1888 og af V. Johansen, 1896. Afbildet på mal. af samme 1899 (St. mus.), på mal. Fem kunstnere af Jul. Paulsen, 1902, studie hertil, på mal. af samme Mellem kunstnere, 1903 (Sth. nationalmus.), på sam-

Irminger, Valdemar

mes mal. 1906–08 af akademirådsmøde 1904 (St. mus.). Radering af Henrik Lund, 1907. Karikatur af R. Christiansen, 1908. Mal. af Jul. Paulsen, 1911 (udstillingsfonden, Charlottenborg). Buste af Ingeborg Plockross Irminger, 1919 (Odense mus.; St. mus.), buste af samme udst. 1924 og 1929. Tegn. af M. Therkildsen. Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt (Fr.borg). Foto.

H. C[hr.] C[hristensen:] Fortegn. over malerier og studier af V. I. i 50 år, 1917. Katalog for udstill. i Kunstforen. 1931. – S. Michaëlis i Ny jord III, 1889 438f. N. V. Dorph i Ord och bild VI, Sth. 1897 326–28. C. A. Been og E. Hannover: Danm.s malerkunst II, 1903 100. Fr. Beckett i Kunstens hist. i Danm., 1907 399. Dansk kunst, udg. Foren. for national kunst, nr. 1 3 7 11 13 14 17 25 27 28, 1913–26. Rik. Magnussen i Gads da. mag. XIV, 1920 824–26. [Alex. Fugl] i Samleren III, 1926 3. Sig. Schultz: Dansk genremaleri, 1928 24. F. Hendriksen: Mennesker og oplevelser, 2. udg. 1932. Chr. F. Beck: Maleren prof. V. I., 1949 = Danske kunstnere II. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Merete Bodelsen

Isabella, se Elisabeth, 1501–26.

Isager, Kristen, 1864–1943, læge. * 14.9.1864 på Kærsholm, Torning sg., Viborg amt, † 5.7.1943 i Ry, begr. sst. F: gårdejer Jens Christensen (I.) (1826–75) og Abelone Pedersdatter (1828–1910, ~2° 1877 med gårdejer i Hinge, sognefoged Jens Peter Rasmussen Overby, 1823–1913, ~1° 1846 med Ane Margrethe Nielsen, 1821–76). ~18.4.1893 i Ry med Maren Jensen, * 18.4.1872 i Ry, † 22.5.1944 sst., d. af gård- og skovejer Jens Frandsen (1837–1907, ~1° 1863 med Maren Andersdatter, 1828–69, ~1° 1846 med gårdejer Niels Nielsen i Ry, 1815–63; ~3° 1881 med Anne Kirstine Jensen, 1850–1926) og Maren Kathrine Pedersen (1842–79).

I. blev student 1884 fra Viborg og tog medicinsk eksamen 1891. Efter at have været reservelæge ved Odense sygehus et år nedsatte han sig 1892 i Ry ved Silkeborg som praktiserende læge. Han blev jernbanelæge 1894 og læge ved børnehjemmet Himmelbjerggården 1899. Stærkt interesseret i sin lægegerning fængsledes I. især af tuberkulosen, og da særlig dens epidemiologiske forhold. 1901 disputerede han for doktorgraden (*Nogle Træk af Tuberkulosens Opråden paa Landet*), og 1903 blev han overlæge ved det af nationalforeningen i Ry oprettede sanatorium, et embede han bestred, til han 1934 faldt for aldersgrænsen, og efterfulgtes af sin søn Jens Karsten Isager (1902–67), der 1936 blev overlæge ved Ålborg amtssygehus' tuberkuloseafdeling. 1913–36 var I. læge ved plejehjemmet for tuberkuløse kvinder i Ry. – Ved siden af sin lægegerning har I. været stærkt interesseret i udgravning

gen af Øm kloster, ved hvilken han var medicinsk medarbejder. Han viste her en overordentlig skarpsindighed og historisk sans og udgav et skrift om sine fund fra klosterkirkegården, *Skelelfundene ved Øm Kloster*, 1936. Studiet af de fundne knogler var yderst omhyggeligt og viste ved de mange sjældne sygdomme der kunne konstateres at der til klostret har været knyttet et hospital hvor patienterne er blevet behandlet af lægekyndige folk. – R. 1921. DM. 1934. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. 1901 148f. – A. Begtrup-Hansen i Ugeskr. for læger CV, 1943 720. Mikkel Hindhede sst. 747. E. Haugsted i Årbøger udg. af hist. samf. for Århus stift XXXVI, 1943 158f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Axel Borghjærg*

Isakson, Karl Oscar, 1878–1922, maler. * 16.1.1878 i Stockholm, † 19.2.1922 i Kbh., begr. sst. (Ass.), senere overført til Stockholm. F: smedemester, pengeskabsfabrikant Karl Frederik I. (1850–78) og Mathilda Anderson (1850–1934). Ugift.

I. var svensk af fødsel og sprog, men kan alligevel tages til indtægt for den danske kunsthistorie. Dansk malerkunst betød meget for hans kunstneriske udvikling, og han må have følt sig hjemme i Danmark til trods for en udtalelse som "... här är mycket att lära, bara man inte blir dansk." Antagelig har han opfattet danskere som modvillige mod ekstremer. Selv skulle han presse koloritten i sine malerier frem til hidtil uset farverigdom og intensitet.

Som dreng kom I. i malerlære og gik om aftenen på teknisk skole i Stockholm. Tilskyndet af Carl Larsson, hvis medhjælper han 1895 havde været ved udførelsen af dennes fresker i det stockholmske nationalmuseums trapperum, blev han 1897 elev på det svenske kunstakademi. Den første direkte kontakt med dansk kunst daterer sig til sommeren 1902. Under et besøg i Italien opsogte I. Kristian Zahrtmann som i selskab med nogle elever opholdt sig i Civitá d'Antino, og anmodede om at måtte blive optaget som elev. Sammen med sin ny lærer rejste han til Kbh. og var frem til 1905 elev på Zahrtmanns skole. Somrene i disse år anvendtes til landskabsstudier i Danmark og på Blå Jungfrun ud for Kalmar. Hvad han lærte hos Zahrtmann var især at behandle farven frit og bruge en kraftigere kolorit end den almindeligt godtagne. – Et ophold i Paris 1905–07, afbrudt af korte besøg i Norden og rejser til Sydfrankrig og Spanien, gav I. lejlighed til at stifte bekendtskab med den nyere franske kunst. Især Paul Cézanne fik betydning for hans udvikling, hvilket ses i en række nature mortes fra disse år. Ved siden af denne mere maleriske

linje i I.s værk løber en symbolsk, påvirket af dansk symbolisme og resulterende i nogle malerier opstået efter pariseropholdet. Hovedværkerne blandt disse er *Dræng som planter* (et træ), et billede på håb, fra 1909 (Nationalmuseum, Stockholm) og *Sif* fra 1909–10 (Nordjyllands kunstmuseum, Ålborg), hvortil der findes adskillige tegnede og malede studier. Kbh. var I.s faste holdepunkt fra omkr. 1907 i hans meget omskiftelige liv. Han knyttedes her nært til familien Brandstrup, og fru Bertha Brandstrup var gentagne gange hans model. Hans nervøse gemyt gav sig udslag i mange mindre rejser til både Sverige og ud i Europa. Efter en tur til Paris foråret 1911, hvor han stiftede bekendtskab med Pablo Picassos og Henri Matisse's kunst og så en udstilling af Cézanne, og efter det første besøg på Christiansø i juni samme år stiger hans kolorit i intensitet, og en række pragtfulde opstillinger og modelbilleder opstår 1911–12. En kort rejse til Tyskland og Paris 1912 gik forud for et sammenbrud der tvang I. til at søge kurophold i Sverige og for en tid at holde op med at male. Sygdomme og depressioner kom herefter til at præge resten af hans korte liv, men forhindrede ham ikke i at skabe et ret stort livsværk.

Vinteren 1913–14 var I. igen i Paris, travlt optaget af at søge undervisning på forskellige kunstskeoler og i kubisten Le Fauconniers atelier. Rejsen tilbage til Kbh. gik over Napoli og Pompeji og måske Berlin. I.s møde med kubismen aftegner sig i værker efter 1914, især i de talrige naturmortes og modelbilleder fra 1918–20. Også i landskaber fra Christiansø finder der en forenkling sted. Motiverne er delt op i geometriske former, men resultatet er aldrig så skematisk som hos de teoretiske kubister. Koloristisk fulgte I. heller ikke den ortodokse kubismes farvevalg. Hans billeder er rent maleri, uden anekdotiske eller pikante elementer når han maler figurer eller modeller. I. arbejdede i disse år ofte i serier, gentog samme motiv igen og igen og efterlod ofte malerierne ufuldførte. I de sidste par år af sit liv arbejdede han med figurkompositioner med bibelske motiver. Malerierne har ofte skitsens karakter, men de har en monumental holdning og vidner om hans interesse for ældre malerkunst; især Giotto optog ham. I de tegnede skitser og akvarellerne fra disse år er I. ekspressiv og kan undertiden minde om en anden stor svensk kunstner, Ernst Josephson, som allerede tidligt havde påvirket sin yngre landsmand. – I. var kendt og beundret af sine samtidige kunstnerkammerater, men var ikke særlig ivrig efter at vise sin kunst for en større offentlighed. Bortset fra nogle mindre galleriudstillinger deltog han kun i tre mere officielle arrangementer: Kunst-

nernes efterårsudstilling 1908 og Den frie 1909 og 1910. Statens museum for kunst viste en mindeudstilling i dødsåret, og derefter er hans billeder blevet præsenteret på talrige udstillinger i hele Skandinavien. I. kom til at give dansk kunst lige så meget som han havde modtaget. Han lærte sine samtidige kolorittens betydning, men egentlig kun Edvard Weie kom op på højde med ham i farveintensitet. – De vigtigste samlinger af I.s kunst findes i Statens museum for kunst, Den kgl. kobberstiksamlng (tegninger), kunstmuseerne i Århus og Odense, Nationalmuseum i Stockholm, kunstmuseet i Göteborg og Nasjonalgalleriet i Oslo. □Selvportr. ca. 1905 (Ateneum, Helsinki) og 1908 (St. mus.). Flere mal. af Harald Giersing 1910 (bl.a. St. mus.) og 1911. Flere selvportr. 1918–20. Tegnet selvportr.

K. I. Et udvalg af billeder m. tekst af S. Danneskiold-Samsøe, 1933 = Vor tids kunst XII. – Klas Fähræus i Ord och bild, Sth. 1922 543–56. Ernst Goldschmidt sst. 1945 62–68. Leo Swane m.fl. i Kunstbl., 1923–24 1–6. Gust. Engwall: K. I., Sth. 1944 (m. værkfortegn. og bibliografi). Kr. Jakobsen i Fynske minder 1966, 1967 44–68. Leila Krogh: Bornholmerskolen (særtryk af Bornh. saml., 1969). Jan Garff i K. I. Tegn. og akvareller, Den kgl. kobberstiksaml., 1972.

Bjarne Jørnæs

Isarn, † 1310, ærkebisp af Lund. † 18.9.1310 i Avignon.

I.s hjemstavn var Languedoc, Albigenernes land. Undertiden kaldes han I. fra Fontiès, en lille by nær Carcassonne. Hans fædreneslægts navn var Morlana, et navn der flere gange træffes i inkvisitionens akter. Hans morfar, Eleazar de Grava, herre til Peyriac, var blevet dømt for kætteri, havde afsvoret sine vildfarelser, men var faldet tilbage atter og atter. Selv fulgte I. støt sin bane i kirkens tjeneste; han nævnes 1270 og 1275 som kannik ved domkirken i Carcassonne, blev ærkepræst sst. og stiledede mod bispestolen, men da der skete et dobbeltvalg besatte pave Nicolaus IV 1290 embedet med en tredjemand. Umiddelbart efter og næppe uden sammenhæng med det omstridte valg fulgte en bulle af 18.1.1291 der tillod I. at beklæde alle kirkelige poster uanset morfaderens kætteri. Ved denne tid var Benedetto Caetani pavelig legat i Frankrig hvor han mulig under sit lange ophold har lært I. at kende; i hvert fald, da Caetani (1294) er blevet pave under navn af Bonifacius VIII, er I. pavelig kapellan og sendes 1295 som nuntius til Danmark for at mane kong Erik (VI) til at sætte ærkebisp Jens Grand på fri fod.

Da I. i begyndelsen af 1296 kom herop var Jens Grand imidlertid undsluppet af fængslet på Søborg, og han kunne derfor ret hurtigt vende tilbage, men to år senere blev det ham på ny over-

Isarn

draget at tage til Danmark, denne gang for at fuldbyrde den i Rom 23.12.1297 fældede dom der bød kong Erik at udrede en overordentlig stor bod til ærkebispem. Det blev et meget besværligt hverv med endeløse forhandlinger med de stejle modstandere. I. bandlyste kongen og lagde landet under interdikt, som dog ikke synes at være blevet overholdt. Endelig skred han til eksekution, idet han 6.7.1299 tilkendte ærkebispem udlæg i kronens gods i Lunde stift for den sum, kongen skulle udrede. Sine sidste breve sendte han fra Ribe i aug., just som han stod i færd med at sejle til Flandern – næsten som på flugt.

Det faldt dog i hans lod at få sin gerning i disse nordlige egne i en halv snes år. Bonifacius VIII udnævnte ham 1300 til ærkebisp i Riga, og herfra forflyttedes han ved bulle af 11.4.1302 til Lund, mens Jens Grand overførtes til Riga. Målet var at komme til ende med den opslidende kamp mellem konge og ærkebisp, og efter at I. havde indtaget ærkebispesædet skete udsoningen på et rigsmøde i Nyborg april 1303. I øvrigt foreligger der ikke meget om hans styre; han var en fremmed, franskmand og italiener ses i hans nærmeste kreds. 1310 blev han forflyttet til Salerno, men døde på vejen.

Bullarium Danicum 1198–1316, udg. Alfr. Krarup I–II, 1931–32. Acta processus litium, udg. samme og W. Norvin, 1932. – Laur. Weibull i Hist. t. för Skåneland V, Lund 1914 1–7. Niels Knud Andersen: Ærkebiskop Jens Grand I–II, 1943–44. Kai Hørby: Status regni Dacie, 1977.

*Ellen Jørgensen**

Iselin, Reinhard, baron, 1714–81, købmand. Døbt 4.8.1714 i Basel, † 10.4.1781 i Kbh. (Fred. ty.), begr. i Fred. ty. k. F: gørtler i Basel, senere gæstgiver, bl.a. i Brugg i Aargau Johan Ludvig I. (1676–1745, ~ 1° 1698 med Judith à Wengen, † senest 1703) og Margaretha Schrotberger († 1755). ~ 9.2.1752 i Kbh. (Ty. ref.) med (Anna) Elisabeth Fabritius(-Tengnagel), * 20.8.1735 i Kbh. (Ty. ref.), † 17.3.1786, begr. i Kbh. (Fred. ty.) (~ 2° 1783 med generalmajor J. F. "Classen, 1725–92), d. af bankkommissær, direktør for Asiatick kompagni Michael *Fabritius (1697–1746) og Anna Maria Köster (1705–75).

I. stod først i lære i Basel og drog derpå til Köln. Herfra nåede han 1740 til Kbh. hvor han fik ansættelse i det store handelshus Fabritius og Wever. Efter at have tjent her i ni år etablerede han sig som købmand og chef for et handelshus der under firmanavnet R. I. og Co. hurtigt tiltvang sig plads blandt hovedstadens mest betydelige. I. var stærkt interesseret i mange af de store handelskompagnier og fungerede 1759–69 som direktør for det asiatiske kompagni. I direktionen

for det på J. H. E. *Bernstorffs initiativ oprettede afrikanske kompagni fra 1755 fik han ligeledes sæde, og han hørte til de københavnske matadorer som Bernstorff benyttede ved optagelse af statslån o.l. Det personlige forhold mellem de to var imidlertid ikke godt. I. var ikke vellidt på grund af sin hårdhed og sit hovne væsen, og Bernstorff var på vagt når I. forsøgte at skaffe sine undergivne eller slægtninge frem. En brorsøn han indkaldte og optog i firmaet som associé fallerede 1777 på grund af lotterispil, mens det til hans fordel må nævnes at Abraham Schneider fra Bern, den senere storkøbmand, begyndte som kontorbetjent hos ham. Foruden for handel interesserede I. sig stærkt for forskellige industriforetagender. 1754 deltog han i oprettelsen af en klædefabrik, og n.å. fik han privilegium på et kattantrykkeri på Christiansholms jorder. 1772 købte han det Outerlooske garveri og desuden drev han et stort sukkerraffinaderi i Kbh. I., der allerede længe havde solgt krudt og salpeter til regeringen, var stærkt engageret i Frolands jernværker ved Arendal hvor han ejede ca. to femtedele af kapitalen. Ved alle disse foretagender blev han snart en meget velhavende mand, og for hans selskabelige position betød det uhyre meget at han 1752 havde ægtet sin tidligere principals datter. Store æresbevisninger blev ham i rigt mål tildelt af regeringen som 1776 endog optog ham i friherrestanden. Hans huslige lykke formørkedes ved at to små drenge døde i en tidlig alder, og da han selv døde 1781, efter i flere år at være ramt af stadig tilbagevendende apoplektiske anfald, efterlod han sig ingen mandlige efterkommere. Efter hans ønske oprettede hans hustru af de godser han havde købt af regeringen, 1781 to stamhuse, nemlig Iselingen og Rosenfeld (efter slægtens stamby, Rosenfeld i Württemberg) der blev givet de to døtre Mimi, gift med grev Chr. Fr. E. Rantzau, og Lisa der havde ægtet kammerherre og amtmand Antoine de la *Calmette. Foruden det her nævnte tidligere vordingborgske ryttergods ejede I. Rosendal og Rosenvænget ved Kbh. samt en lystgård i Lyngby (nu Gramlille). – Etatsråd 1766. Konferensråd 1769. □Mal. af G. M. Fuchs, 1766.

Bernstorffs papirer, udg. Aage Friis I–III, 1904–13. – Fr. Weiss-Frey: Heinrich Iselin v. Rosenfeld und sein Geschlecht, Basel 1909 (am. udg. N.Y. 1910). Danms adels årbog XXXIX, 1922 507. Ferd. Louis Mourier i Iris og Hebe, 1807 III 193–209. C. Nyrop: J. F. Classen, 1887. Carl Bruun: København III, 1901. Edv. Holm: Danm.-Nos hist. IV, 2, 1902; V, 1906. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekræds, udg. L. Bobé VI, 1903 534f 592 614. Aage Friis: Bernstorfferne og Danm. II, 1919. Kr. Glamann i Hist. t. II, r. II, 1947–49 356 362 366 368 394–97 400f 403. Erik Rasmussen: Kurantbankens forhold til staten, 1955.

Harald Jørgensen

Isenstein, Kurt Harald, 1898–1980, billedhugger. * 13.8.1898 i Hannover, † 3.2.1980 i Kbh., begr. sst. (Mos. Vestre). F: købmand Adolf I. († 1922) og Jenny Meyer († 1960). ~ 1° maj 1921 i Berlin med Hildegard Eick, * 29.10.1897 i Berlin, † 8.3.1960 i Kbh., d. af skræddermester Moritz E. og Bertha Israel. ~ 2° 14.5.1975 med keramikker Olga Marie Jensen, * 3.7.1922, d. af gårdejer Ole Peter J. (1874–1961) og Olga Mathilde Kathrine Christensen (1886–1972).

I. voksede op i Berlin hvortil forældrene flyttede ved århundredskiftet. Hans udvikling var nøje forankret til Berlins kunstliv sådan som det udfoldede sig før Hitler. Der var hans rod. Han blev 1917 optaget på kunstakademiets skulpturskole og fortsatte – afbrudt af militærtjeneste i Flandern – igen på akademiet fra 1919. Han modtog 1923 som stipendium den tyske Staatspreis og udstillede jævnlig på Berliner-Sezessionen. Allerede som ung nåede han at blive en kendt skikkelse i Berlin inden han 1933 tvunget af de politiske omstændigheder drog til Danmark, det land han efter flygtningeårene 1943–45 i Sverige atter valgte at bo og arbejde i. Han blev 1947 dansk statsborger. Hans evne og særpræg som billedhugger fremgår klart af statuer og portræthoveder fra 1920'erne. Enkelte af dem repræsenterer noget af det betydeligste han har skabt. Det gælder hans *Kvindehoved* i bronze fra 1923, stilistisk beslægtet med den tyske billedhugger Wilhelm Lehmbuch. Busterne af *Edwin Fischer*, 1923, og *Albert Einstein*, 1924, hører til I.s fineste og mest træfsikre portrætforklaringer. Det blev også i de kommende år den psykologiske indlevelse der stærkest prægede I.s resultater. Den plastiske helhed underordnedes som oftest den primære søgen efter modellens individuelle udtryk. I. skaber ingenlunde altid lutret kunst, men ofte en interessant portrætdokumentation. Der er dog adskillige eksempler på at form og indhold er i god balance. Mellem I.s heldigste værker må regnes det holdningsfulde hoved i mørk bronze af en ung afrikaner, udført 1930. Han følte sig draget af store personligheder, videnskabsmænd, kunstnere, politikere, og inspireredes ved mødet med dem. Det gælder også meget af hans produktion i Danmark hvor han 1934 udstillede som gæst på Den frie udstilling og bl.a. afholdt flere separatudstillinger. Blandt hans arbejder kan nævnes portrætbusterne af *Niels Bohr*, *Georg de Hevesy* og *Karen Blixen*. Endvidere hans flygtningemonument i Helsingborg stadspark, et relief fra 1945, samt mindesmærker for norske jøder der blev Hitlers ofre, opstillet i Oslo (1947) og Trondheim (1948). I.s vitalitet og initiativ gav sig udslag på flere måder. Mange lærte ham at kende som pædago-

gen. Allerede i Berlin ledede han en kunstskele. Denne gerning tog han i vid udstrækning op i Danmark. I radio og TV henvendte han sig specielt til ungdommen. Rundt om i Danmark, Norge og Sverige afholdt han stærkt besøgte kursus, en særlig form for skulpturundervisning med ler som materiale. Vinteren igennem underviste han i sit københavnske atelier både i malerkunst og billedhuggerkunst. I. behøvede den nære kontakt med mennesker, og hans hovedformål var en fortsat fordybelse i det menneskelige. □ Tegnet selvportr. 1917 og karikerende 1978. Portrættegn. af Otto Christensen, 1958. Foto.

Sv. Rindholt: H. I., 1938. Sig. Schultz i Nationaltid. 30.12.1938. Jan Zibrandtsen i Berl. tid. 16.9.1958, 2.6.1960 og 13.8.1968.

Jan Zibrandtsen

Isert, Paul Erdmann, 1756–89, kirurg, planter. * 20.10.1756 i Angermünde i Brandenburg, † 21.1.1789 i Guinea, begr. sst. F: garnvævermester Michael Friedrich I. og Maria Dorothea Lukenwald. ~ 3.4.1788 i Kbh. (Garn.) med Dorothea Elisabeth Plum, døbt 5.8.1764 i Korsør, † 25.2.1789 i Guinea, d. af sognepræst Claus P. (1721–81) og Elisabeth Amalie Rohn (1730–85). I sommeren 1783 sejlede I. med skibet Prins Frederikshåb, kaptajn Lars Nielsen Grove, til Christiansborg, det danske hovedfort på Guldkysten hvortil han kom samme år. Kort efter ankomsten deltog I. i guvernør J. A. "Kiøges vellykkede felttog mod Awuna-stammen ved Volta-floden. Efter felttoget blev I., der egentlig var kommet til Guldkysten som kirurg, udnævnt til kommandant for det nyoprettede fort Kongensten. Senere fik han dog mulighed for at foretage en rejse østpå langs Slavekysten med skibet Ada, og derefter fungerede han som overkirurg ved fortet Christiansborg. Efter at have behandlet en søster til Ashanti-stammens konge lægeligt blev I. indbudt til at besøge stammens hovedstad Kumasi. Han begyndte sin rejse ind i landet i sommeren 1786 men var imidlertid ikke nået længere end til Akwapimbjergene, da han blev kaldt tilbage til hovedfortet. Og i oktober 1786 forlod han Guldkysten ombord på slaveskibet Christiansborg, kaptajn Jens Jensen Berg. Umiddelbart efter at dette havde forladt Afrika udbrød der oprør, mens I. befandt sig på fordækket mellem slaverne. Han blev slået ned af negrene, men da disse stadig var lænkede, lykkedes det ham i såret tilstand at bringe sig i sikkerhed bag skansen. Oprøret blev som de fleste andre slaveoprør nedkæmpet, og I. nåede via Vestindien tilbage til København. – Oplevelserne ombord på Christiansborg og opholdet i Vestindien synes at have

Isert, Paul

skærpet I.s kritiske holdning til slavehandelen og plantagekolonierne i Vestindien. Hvorfor ikke i stedet etablere plantagekolonier i Afrika? I.s kolonisationsplan er ikke den ældste danske, ligesom lignende ideer også kendes fra udlandet; specielt er der grund til at nævne englændernes grundlæggelse af Sierra Leone der blev etableret 1787 på initiativ af abolitionisten Granville Sharp. Under I.s ophold i København fik planen om en dansk plantagekoloni i samarbejde med finansminister Ernst Schimmelman en konkret form. Aktstykkerne vedrørende kolonisationsplanen findes i dag i generaltoldkammerets arkiv på Rigsarkivet, og historikeren Christian Degn hævder at det alt i alt er berettiget „von einer Isert-Schimmelmanschen Denkschrift zu reden, verfaßt wahrscheinlich zu Anfang des Jahres 1788“. En halv snes år efter I.s død udgaves uddrag af nogle af dokumenterne på dansk (de fleste af dem var oprindelig skrevet på tysk) i F. Thaarups Archiv for Statistik. Af speciel interesse er her Schimmelmans autorisation for I., hans instruks til I. og hans anbefalingskrivelse for I. til guvernør Kiøge samt I.s udkast til anordning for koloniens administration. Sidstnævnte viser at I. ligesom sin samtid var racist, idet sorte og hvide ikke måtte gifte sig med hinanden i kolonien; men på andre punkter var han forud for sin samtid. Instruksen er interessant derved at I. ikke måtte dyrke sukker på sin plantage; det rejser nemlig spørgsmålet om Schimmelman i virkeligheden ikke ville undgå, at I.s koloni blev en konkurrent til de vestindiske sukkerkolonier? For at give I. større autoritet over for afrikanerne tildelte han rang som kaptajn af infanteriet, ligesom han fik støtte til projektet fra Fonden ad usus publicos. I juli 1788 sejlede I. derfor sammen med sin kone og nogle håndværkere til Guldkysten med slaveskibet Fredensborg, kaptajn Jensen Berg. Og den 21.12. s.å. kunne I. foretage den højtidelige indvielse af sin plantagekoloni hvis officielle navn var Kongelig dansk afrikansk missionsanstalt. Stedet der lå i Akwapim-bjergene blev kaldt Frederiksnopel, og til stede var storchøvdingen Atiambo fra Akwapim-stammen der svor troskab i henhold til en traktat mellem ham og kongen af Danmark repræsenteret ved I. Der er den mærkværdighed ved traktaten, der også er trykt i dansk oversættelse i *Thaarups Archiv*, at den konsekvent taler om Krobbo og ikke om Akwapim. Mens Akwapim ligger nord for Christiansborg ligger Krobbo længere mod øst ved Volta-floden. Georg Nørregård mener at I. sluttede traktat med både Krobbo og Akwapim. M. Kwame-na-Poh anser det for at være en regulær lapsus. Forklaringen er dog snarere, som fremhævet af

Heinrich Debrunner, den at I. ved afrejsen fra Danmark medførte en færdig traktat med navnet Krobbo, da det var hensigten at placere kolonien der. Denne teori støttes af at vi ved, at I. forgæves forsøgte at anlægge en koloni i Krobbo. At I. ikke rettede navnet kan så forklares ved at Atiambo ikke kunne læse. I et brev til Schimmelman dateret den 16.1.1789 berettede I. entusiastisk om denne begyndelse. Den 21.1. døde han imidlertid og kort tid efter også hans unge kone og deres nyfødte datter. I.s pludselige død sammenholdt med hans interessekonflikt med de slavehandlende koloniembedsmænd har fået forfatteren Thorkild "Hansen til i bogen *Slavernes kyst* (1967) at hævde, at I. blev myrdet. Selvfølgelig om Hansen herudover kan støtte sig til, at I.s svoger 1789 i et digt offentliggjort i tidsskriftet *Minerva* hævdede, at I. og hans familie var blevet ofre for barbariets morderengel, savner mordteorien dog ikke bare et bevis men også sandsynlighed. En meget stor del af de europæere der kom til Guldkysten i 1700-tallet døde nemlig allerede i løbet af det første år af malaria eller gul feber. Efter I.s død forsøgte man at føre plantageanlægget videre, men det blev aldrig rigtig til noget. I.s forsøg på at grundlægge en plantagekoloni i Afrika er af Christian Degn blevet betegnet som en utopi. Og det er historiens ironi, at hvis det var lykkedes, ville I.s af abolitionismen inspirerede koloni i sin yderste konsekvens have ført til, at lejemål af en række handelsstationer var blevet afløst af en egentlig dansk kolonialisme i Vestafrika. Dog kan man ikke frakende projektet betydning ved, at det viste afrikanerne hvorledes jorden kunne dyrkes.

I.s bog *Reise nach Guinea und den Caribäischen Inseln in Columbien, in Briefen an seine Freunde beschrieben* der udkom i København i 1788 er det vigtigste og mest originale danske bidrag til antislaveri-litteraturen. Den foregiver at bestå af 12 privatbreve, hvoraf 10 er skrevet i Afrika og to i Vestindien. Som privatbreve er de imidlertid atypiske, og deres helhedspræg gør det tænkeligt at de er udgivet i en redigeret udgave. Bogen der udkom i en ændret tysk udgave 1790 er oversat til og udgivet på dansk 1790 (i Samling af de bedste og nyeste Reisebeskrivelser i Udtog, 1790 III 247–512) og 1917 (forkortet udgave), hollandsk 1791 og 1797, fransk 1793 og svensk 1795. I indledningen fortæller I. at det var naturhistorien der lokkede ham til Afrika. Samtidig understreger han det etnografiske sigte med bogen: det bør være forfatterens pligt at beskrive vilde nationers sæder og skikke, så længe de endnu eksisterer. Dette er baggrunden for at den amerikanske historiker Philip D. Curtin har placeret I.s bog blandt en række af rejsekildringer

fra oplysningstiden som på grund af deres videnskabelige holdning bragte en ny og mere specialiseret viden om fremmede verdensdele til Europa. Der er næppe grund til at tro at I. fra starten var abolitionist, snarere er der derimod grund til med den engelske arkæolog A. W. Lawrence at antage at denne holdning udvikledes under indtryk af hans personlige erfaringer i kolonierne og på slaveskibene. Alligevel må man ikke glemme I.s mentale ballast. Hans bog viser at han var fortrolig med klassisk kultur, at han havde læst ældre rejsebeskrivelser om Afrika som fx W. Bosmans, J. Barbots og L. F. "Rømers, at han kendte Carl von Linnés værker, at han var fortrolig med Diderots encyklopædi, og at han kendte abolitionister som Abbé Raynal og Thomas Clarkson. H. Debrunner har karakteriseret I. som en Rousseau-elev hvis holdninger fra begyndelsen var bestemt af den store læreremester. Herimod kan man dog som Christian Degn fremføre at man næppe behøver Rousseau for at forstå I.s følelser; den „ædle vilde“ var nemlig alment litterært gods i oplysningstiden. I.s naturvidenskabelige interesse gav sig udslag i at han i 1789 i *Schriften der Gesellschaft naturforschender Freunde zu Berlin* udgav en afhandling om fuglelivet i Guinea. Ligeledes har han efterladt sig et værdifuldt botanisk håndskrift og et herbarium som i dag findes på Botanisk museum i København. I.s utopiske ideer og mærkelige skæbne fascinerede ikke blot samtiden, men har også optaget et par af nutidens danske forfattere. Thorkild Hansen har således idealiseret ham i bogen *Slavernes kyst*. Nok så interessant i den forbindelse er imidlertid Kelvin "Lindemanns historiske romaner *Huset med det grønne Træ* (1942) og *Gyldne Kæder* (1948). Bøgerne fortæller familien Iserts historie, og det hævdes at Schimmelmans spillede dobbeltspil over for I., i bøgerne kaldet Waldemar I.

Kilder. Archiv for statistik ..., udg. Fr. Thaarup III, 1797-98 231-68. Fonden ad usus publicos, udg. Rigsark. I, 1897 112 140f. Efterl. papirer fra den Reventlow-ske familiekreds, udg. L. Bobé IV, 1900; V, 1902; VII, 1906. Lægen P. I.s breve fra Dansk Guinea, udg. Ingeborg Raunkjær, 1917 = Folkelæsn. CCCXXI.

Lit. G. L. Grove: *Slægten Plum*, 1903 (heri opr. minde-digtet fra Minerva, 1789 III, af Fr. Plum). C. D. Adams i *Transactions of the Historical society of Ghana* III, 1, Achimota 1957 30-46. H. Debrunner i *Evangelisches Missions Mag.* CIII, Basel 1959 72-84. J. Junghans i *Botanisk t.* LVIII, 1961 310-55. Samme sst. LVIII, 1962 82-122. Arnold W. Lawrence: *Trade castles and forts of West Africa*, London 1963. Philip D. Curtin: *The image of Africa I-II*, Madison 1964 (ny udg. 1973). H. Jeppesen i *Geografisk t.* LXV, 1966 48-88. Georg Nørregård i *Vore gamle tropekolonier*, 2. udg. VIII, 1968. M. A. Kwamena-Poh: *Government and politics in the Akuapem state*, Evanston, Ill. 1973. Sv. E. Green-Pedersen i *Handels- og søfartsmuseets årbog* 1973 27-76. Samme i *Transactions of the Historical society of Ghana*

na XV, Legon 1974 85-102. Chr. Degn: *Die Schimmelmans im atlantischen Dreieckshandel*, Neumünster 1974. F. N. Hepper: *The west african herbaria of Isert and Thonning*, Richmond 1976.

Sv. E. Green-Pedersen (*Kay Larsen*)

Islandi, Stefan, * 1907, operasanger. * 6.10.1907 i Skagafjörð, Island. F: Guðmundur Jónsson og Guðrun Stefansdóttir. ~ 1° 10.7.1940 i Kbh. (b.v.) med operasanger Else "Brems", * 16.7.1908 i Kbh. (Garn.), d. af klarinettist, senere koncertsanger og sangpædagog Anders Lauridsen B. (1877-1974) og pianist Gerda Emilie Rasmussen (1880-1967). Ægteskabet opløst 1949. ~ 2° 6.10.1950 med Kristiana Sigurz, * 1922, d. af direktør Sigurður S. og Guðbjörg Skuladóttir.

I.s forældre var landarbejdere men døde da han var seks-syv år gammel. Han kom i pleje hos en gårdejer hos hvem han blev til 15-års alderen, hvorefter han i en årrække huttede sig igennem ved forskellige job som karl, handelsmand og sømand m.m. Ved flere lejligheder, bl.a. som korsanger, vakte hans ualmindelige stemmemidler opmærksomhed. En velhavende islandsk skibsreder Richard Thors ("Jensen, Thor") fattede interesse for den unge mand og bekostede hans uddannelse i Milano hos Ernesto Caronno 1930-33. I. fik sin operadebut i Firenze 1933 som Cavaradossi i *Tosca* og turnerede derefter i nogle år i Italien og det øvrige Europa med partier som Pinkerton i *Butterfly*, Rodolphe i *Bohème*, Faust, hertugen i *Rigoletto* m.fl. Rejserne førte ham også til Danmark hvor han fra 1935 gentagne gange optrådte i Tivoli og 1938 var gæst på Det kgl. teater som Pinkerton i *Butterfly* med flere påfølgende gæsteengagementer. 1941 blev han fast ansat ved Det kgl. teater hvor han i de følgende henvend 25 år sang de fleste førende tenorpartier i det løbende repertoire. Foruden de allerede nævnte partier sang han her bl.a. Alfredo i *Traviata*, greven i *Barberen i Sevilla*, José i *Carmen*, Turiddo i *Cavalleria rusticana*, Canio i *Bajadser*, Don Carlos, Werther og Lenski i *Eugen Onegin*. I samme periode var I. på flere udlands-tourner, bl.a. i USA 1946 hvor han sammen med et islandsk mandskor optrådte ved et halvtundrede koncerter. I.s smidige og glansfulde tenor, hans ægte italienske bel canto, gjorde udmærket fyldest især i de Verdiske og Pucciniske operaer. Han har for HMV indsunget hen ved en halv snes 78-plader med populære italienske sange og opera-rier, senere også nogle 33-plader samt nogle få plader for Polyphon og Felix. Som lærer og formidler af den italienske sangskole, han selv beherskede, kom han til at øve indflydelse på en række unge sangere ved Det kgl. teater,

Islandi, Stefan

især i hans senere års tilknytning til teatret, da han sjældnere selv optrådte. Med udgangen af sæsonen 1963–64 tog han sin afsked fra Det kgl. teater for at vende tilbage til Island som lærer ved musikkonservatoriet i Reykjavik og operakonsulent ved nationalteatret. I Danmark var han 1949 blevet udnævnt til kgl. kammersanger. – R. 1955. □Foto.

Interview i Politiken 15.11.1940. – Berl. aften 25.5.1939. Sst. 30.5.1941. H. Voigt i Aktuelt 4.10.1967.

Sigurd Berg

Isaacsz, Isaac (også Pettersen, Isaac), ca. 1599–1649, maler. * ca. 1599 i Amsterdam, begr. 3.7.1649 sst. (Westerkerk). F: Pieter *I. (1569–1625) og Suzanna Crayeborn (+1625). ~1627 med Clara Bex fra Antwerpen, * ca. 1598, † tidligst 1648.

I. har formentlig fået sin tidligste uddannelse hos faderen. En akvarel fra 1618 af et drikkelag (i Slægtebog for familien van Deurs, Det kgl. bibl.) peger imidlertid både med sit motiv og interessen for clairobscur mod en mulig påvirkning fra Caravaggio som I. kan have lært at kende enten direkte under et Italiensophold eller indirekte gennem hans efterfølgere i Nederlandene. 1620 skal I. have været i München og 1622 er han i Antwerpen hvor han blev medlem af Lucasgildet. S.å. leverede I. billeder til det danske hof. 25.2.1622 søgtes således om tilladelse til at han toldfrit i Danmark kunne indføre de malerier han i Antwerpen forfærdigede til kongens brug. Fra 1624 nævnes I. i Amsterdam hvor han senere synes at have levet, og hvor han 1627 ægtede sin søns mor efter at faderen delvis havde søgt at gøre ham arveløs på grund af hans påståede løslagte levned. Blandt de malerier I. sendte til Danmark har sikkert været *Et gæstebud* og *Allegori på Øresund* (begge 1622, Statens museum, dep. Kronborg). Af disse synes ihvertfald det sidste at stamme fra den store billedcyklus i „den lange sal“ på Rosenborg, ligesom *En konge, som modtager en fremmed stats sendebud* (brændt 1859 på Fr.borg). Det allegoriske billede afspejler særlig tydeligt indflydelsen fra Rubens, hvis „Jorden og vandet“ (Leningrad) direkte har dannet udgangspunkt for de tre hovedfigurer. Samme forlæg har været benyttet i det allegoriske loftsmaleri af *Havet* i Christian IVs sengekammer på Rosenborg, og dette er ligesom sin pendant *Jorden* blevet tilskrevet I. En række år senere medvirkede I. ved udsmykningen af Kronborg med fædrelandshistoriske billeder. Blandt de bevarede billeder herfra, der for størstedelens vedkommende blev ført til Sverige efter Kronborgs erobring 1658, er det signerede

Harald Klak med gemalinde og børn kommer til kong Ludvig år 826 (1640, Skokloster). Desuden tilskrives I. *Kong Hans hylendes og kronens i Stockholm 1497* (Vittskövle) og *Harald Blåtands dåb* (Östra Ryd kirke, Uppland; dog også tilskrevet Claes Moeyart). Foruden historiemalerier har han også udført genrebilleder og portrætter (onkelen, kgl. historiograf. *Johannes Pontanus*, ca. 1630, stukket af J. v. d. Velde 1630); *Gustaf II Adolf*, 1636 (tilh. Kgl. Maj:ts o. Rikets Svea Hovrätt); *Maurits og Henrik af Oranien*, 1642, samt *Henrik IV og Gustaf Adolf*, 1647, (alle rådhuset i Harderwijk). I. har endelig tegnet forlæg til bogillustrationer. Selvportræt i *Kambyses' dom*, 1634 (rådhuset i Harderwijk).

Olof Granberg: Inventaire gén. des trésors d'arts en Suède I, Sth. 1911. Künstler-Inventare, udg. A. Bredius V og VII, Haag 1918–21 = Quellenstudien zur holl. Kunstgesch. XI og XIII. – M. G. J. Kemper: De raadzaal van Harderwijk, 1922. Oud Holland XLI, Amsterdam 1923–24 47. H. van Haal sst. LXXI, 1956 116. S. Strömbom: Iconographia Gustavi Adolphi, Sth. 1932 86. V. Thorlacius-Ussing i Rom og Danm., red. L. Bobé I, 1935. Fr. Beckett: Kr. IV og malerkunsten, 1937. L. Rostrup Boyesen i Danske tegninger fra Melchior Lorck til syenboerne I, 1945 31. Sveriges kyrkor. Uppland I, Sth. 1950 37–80.

Birgitte Bøggild Johannsen

Isaacsz (Isacsz, Isaksen), Pieter (Pet(t)er), 1569–1625, maler, agent. * 1569 i Helsingør, † 14.9.1625 sst., begr. sst. F: kongens faktor i Holland, senere generalstaternes kommissarius i Helsingør Isaac Pietersz (+1615) og Helene (Hedevig) Backer fra Campen (+for 1588). ~20.(30.)11.1593 i Amsterdam med Suzanna Crayeborn (Craiborn) fra Antwerpen, † nov. 1625 i Helsingør, d. af Willem C. – Far til Isaac *I.

I. tilbragte barneårene i Helsingør, men i 1580erne flyttede faderen efter moderens død tilbage til Amsterdam hvorfra han tidligere var flygtet bort af religiøse grunde. I. kom her i lære hos Cornelis Ketel, en berømt skyttebilledmaler der varigt påvirkede ham. Allerede som 18-årig kom I. i tjeneste hos manieristen Hans von Achen, og snart efter tog han på den traditionelle kunstnerrejse til Italien hvor ikke blot højrenæssancens kunstnere som Michelangelo, men også de yngre florentinere gav ham stærke impulser. Hjemme igen fik han hurtigt en betydelig position som kunstner og lærer. Han var pædagogisk dygtig og usædvanlig alsidig i betragtning af den nye tids stigende specialisering. Snart gik han i lag med skyttebilleder, hvoraf to findes på Rijksmuseet i Amsterdam, snart med portrætter, bl.a. af *Maurits af Oranje* og *Louise af Coligny*. Så malede han lystige allegoriske og historiske billeder eller landskabsmalerier. Sammen med

Karel van Mander dekorede han et clavicymbel til rådhuset i Amsterdam. Blandt hans elever var H. Overcamp og A. van Nieulandt. 1608 kom I. atter til Danmark hvor han herefter opholdt sig den meste tid til sin død. 1617 blev han udnævnt til sin fars efterfølger som kommissær og agent for generalstaterne i Helsingør, en stilling faderen havde haft fra 1593 til sin død. Han kom snart i nær kontakt med den kunstinteresse-rede Christian IV der ikke blot brugte ham flittigt som hofmaler, men også til som sin foretrukne kommissær at indkøbe byggematerialer, malerier og andre kunstværker fra kolleger og lærlinge i Nederlandene. Både 1618, 1619 og 1620 var han således på indkøbsrejser hertil. Det blev da også i vid udstrækning I.s smag der kom til at sætte præg på kunstudfoldelsen i Danmark, idet han stærkt influerede på kongens egen smag og desuden fik flere elever, heriblandt vistnok Karel van Mander.

Christian IV har ikke mindst følt sig tiltrukket af den farveglæde I.s billeder udtråler, af de stærke røde, sorte, gule og grønne toner der springer én i møde. Det gælder således et af hans hovedværker, det åndfulde og elegante hofestykke på Fr.borg af den unge sejrige konge fra Kalmarskrigen. Dobbeltportrættet på Fr.borg af *Christian IV og dronning Anna Kathrine* er også I.s værk, og begge giver de det på én gang ret virkelighedsnære og for kongens velbehagelige indtryk af denne som en både idealistisk og realistisk fyrste. Et andet af I.s mesterværker er maleriet af prins Frederik som dreng fra 1615 på Fr.borg. Det er ikke blot eminent komponeret, men gengiver et frit liggende landskab i baggrunden, en nydannelse i dansk portrætkunst. I. havde også adelige som kunder. Mindre betydeligt er et portræt af *Palle Rosenkrantz* på Fr.borg fra 1622 hvor kropsstillingen ligger nær op ad hofestykket af Christian IV. Langt bedre er det indtagende billede af *Barbara Vittrup* på Børringe i Skåne. Hendes mand, kansler Christen Friis til Kragerup, hænger samme sted, men hans portræt er med urette tillagt I. Denne turde til gengæld være mester for det fortræffelige maleri af rigsråd *Anders Bille* fra 1616 på Rosendal.

Ligesom højadelen foretrak Christian IV mere og mere kunstnere af international karat, og det viste I. også tilfulde i sine store lofts billeder med mytologiske scener i vinterstuen på Rosenborg der indgår i fin kompositional enhed med arkitekturen. I Rosenborgs lange sal stod I. også bag den store komposition og bidrog selv med i hvert fald seks af de 32 malerier der siden blev spredt. Disse illustrerede en pædagogisk tilværelsestolkning fra barndom til død. Nævnes kan *Et ridderligt akademi*, *En badstue*, *Badning ved*

en orientalsk havn og *Alderdommen og døden*. Billederne viser renæssancemalerens glæde ved modelleringen af den nøgne menneskekrop hvor han tydeligt er inspireret af Michelangelos livfulde manerede stil. De viser også hans evne til at udtrykke de menneskelige følelser, lidenskab, kærligheden, alderdommens resignation, livets forfængelighed og forgængelighed. Han blev hurtigt ferm i brugen af clairobscur, det moderne middel som Caravaggio skabte omkring 1600 og som Rembrandt drev til det uovertrufne.

– I. sugede næring som kunstner ikke blot af den italienske og den fyrsteligt flamske, men også af den hollandske tradition, hvad hans skildringer af personer fra borgerskabet og de lavere lag viser. Som Pieter Brueghel d.æ. havde han sans for børn, hvad bl.a. et allegorisk billede af *Børn med sæbebobler* fra 1600 på museet i Basel anskueliggør. Af særlig betydning har det været for ham som ung at leve i den företagsomme og livlige atmosfære i storstaden Amsterdam. Den har skærpet hans blik for de psykologiske ejendommeligheder hos hans kunder i borgerskabet, hvoraf mange forlangte at blive malet med fremhævelse af alle deres særegenheder, samtidig med at det skulle ske diskret. Dette sidste er måske baggrund for at man har haft for lidt blik for I.s fremragende psykologiske sans. Hans portrætter fanger ikke umiddelbart øjet, men jo mere man ser på dem, jo mere siger de om modellens sind og personlighed. Modsat mange af sine samtidige kolleger forfaldt han heller ikke til at ligge under for ungkaptalismens stigende materialisme og dyrkelse af tingenes overflade. Som kunstner nåede ingen i Danmark ham til skuldrene i hans levetid, når man tildels ser bort fra Jacob van Doordt.

Den psykologiske sans kom også i høj grad I. til gode i hans hverv som agent. Hans depecher til den nederlandske regering er lige så velkomponerede som hans malerier. Og det rygtedes måske i Stockholm. I hvert fald fik den pengefattige svenske regering 1620 kontrakt med I. om at blive hemmelig svensk korrespondent mod hele 400 rdl. årligt i løn. Pengene var givet godt ud. Kunstneren havde et vindende væsen og fik derfor som hofportrættør og formidler af den løbende diplomatiske kontakt mellem Danmark og Nederlandene god lejlighed til at fritte de danske politiske hovedaktører, kongen, Frederik Günther, Christen Friis og andre rigsråder om den danske regerings intentioner. Det var af særlig betydning i en tid hvor magtkampen mellem Danmark og Sverige skærpedes så stærkt, at man flere gange balancerede på fredens rand. I.s præcise politiske dømmekraft og korrekte analyser bidrog i den situation til, at Gustav Adolf

Isaacs, Pieter

den anti-danske Axel Oxenstierna ikke overvurderede aggressiviteten i den danske politik over for Sverige og dermed til, at de ikke besvarede den med krig. Selv om I. synes at have begået den genistreg i 1620 at underrette Christian IV om sit svenske agenthverv måtte han dog være forsigtig i sine depecher og valgte derfor i en række tilfælde af nøjes med at videregive de farligste oplysninger til den svenske agent i Helsingør, Anders Svensson. Det viste sig da også at være et uerstatteligt tab for denne og for den svenske regering, da I. døde 1625. □Selvportræt på forsvundet skyttebillede ca. 1605, efter dette tegn.

Kunstlerinventare, udg. Abraham Bredius V, Haag 1918 1473–89; VII, 1921 128–36 = Quellenstudien zur holl. Kunstgesch. XIII og XI. Svensk agent ved Sundet, udg. Leo Tandrup, 1971. – Johs. Pontanus: Rerum Danicarum hist., Amsterdam 1631 726. N. de Roever i Oud Holland III, Amsterdam 1885; IV, 1886; XV, 1897 (se reg.). Hist. saml., udg. H. F. Rørdam III, 1898 6f 448 477. H. C. Bering Liisberg i Kunstmuseets årsskr. 1924–25, 1926 195–218. Fr. Beckett: Chr. IV og malerkunsten, 1937. Jan Steenberg: Chr. IVs Fr.borg, 1950. Meir Sten: „Badning ved en orientalsk havn“. Et gædefuldt maleri fra Chr. IVs tid, 1970. Povl Eller: Kgl. portrætmalere i Danmark, 1971 80–85. Leo Tandrup: Mod triumf el. tragedie I–II, 1979. – Papirer i Rigsark., Haag og Sth.

Leo Tandrup

Itzen, Albrecht, † 1679, kræmmer. * i Tyskland, † 30.4.1679, begr. i Petri k. ~24.1.1643 med Anna Jänigken, begr. 7.4.1675 i Petri k., d. af Godske J., Gottorp.

Fra slutningen af 1620erne drev I. kramhandel i Kbh. 1636 leverede han kramvarer til klædekammeret. Fra 1637 var han kirkeværg (ældste) ved Petri kirke som han 1657 støttede med en gave på 500 daler til opførelse af en ny præstegård og en enkebolig. 1641–42 var han i retslig konflikt med Ålborgkøbmanden Jens *Bang om et lån denne havde vanskeligheder med at tilbagebetale I. Fra 1640erne synes I. at have været øksnekøbmand i stor stil og især at have opkøbt øksne på skånske og sjællandske herregårde. Samtidig optrådte han som pengeudlåner. Blandt hans debitorer var Hannibal *Sehested og Joachim *Beck. Også statsleverancer tog han del i, men hans forretninger var aldrig primært baseret herpå. Jordejendom interesserede ham heller ikke synderligt. Dog købte han 1661 Irup hovedgård af Ove Thott og 1668 Kye af Ulrik Seefeldt. I. var på dette tidspunkt formentlig en af Kbh.s rigeste borgere. Under belejringen 1658–59 ansattes han til det højeste antal soldater, 24, i indkvartering. Hans position fremgik tillige af at han 1659 blev medlem af de 32 mænds forsamlings. S.å. var han desuden blevet medlem af sta-

belstadkommissionen der bl.a. talte Henrik *Müller, Selio *Marselis samt borgmestrene Christoffer *Hansen og Hans *Nansen. En krise i I.s karriere indtraf 1662 da dronning Sophie Amalie gennem generalfiskal Søren *Kornerup lod rejse sag mod I. for fornærmelser og opspændighed. Anledningen var en ganske ubetydelig pengetransaktion i hvilken både dronningen og I. var indblandet. Sagen havde imidlertid tydelige politiske overtoner og var et forsøg på dronningens og hendes omgivers, især kammertjeneren Jacob *Petersens side, at få fingre i I.s store formue og desuden et forsøg på gennem en domfældelse af I. at ramme Christoffer *Gabel hvis finansier I. var. Det lykkedes imidlertid Gabel at afværge denne konspiration mod I. og sig selv. På grund af den relativt ringe rolle statsleverancer spillede for hans forretninger slap I. også helskindet gennem den store revisionskommission og slap med at tilbagebetale staten et ubetydeligt beløb. Under skånske krig søgte han forgæves om skattelempelser, og til krigsskatten 1677 var han blandt de højest takserede i hele riget. I sit testamente 1675 indsatte I. sin søsters børnebørn fra Oldenburg som sine arvinger mod at give 100 tdr. hartkorn bøndergods til Vartov hospital. Desuden gav han 500 daler til Petri kirke hvor arvingerne skulle oprette et epitafium. Hans position i byen og menigheden markeredes ved at han havde kirkens anseligste gravsted midt i koret.

L. Bobé: Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen, 1925. Johan Jørgensen i Hist. medd. om Kbh. 1963 27–47 52 58–60; 1964 50 73f.

Steffen Heiberg

Iuul, Stig Asgersøn, 1907–69, jurist. * 28.8.1907 i Kbh. (Frue), † 28.5.1969 sst. (Aldersro), begr. Frbg. F: komponist, senere domkantor i Roskilde Asger *Juul (1874–1919) og Ebba R. G. H. Brask (1886–1953). ~20.7.1939 i Bjernede med Grethe Gerlach, * 11.3.1914 i Århus, d. af grosserer Poul G. (1888–1976) og Ida Margueritha Rasmussen (1886–1978; navneforandring til Bjørner).

I. blev student 1926 fra Metropolitanskolen, cand.jur. 1933 og var 1933–35 fung. sekr. i justitsministeriet. 1935–37 var I. på studierejse i udlandet, bl.a. med ophold i München hos den tyske retshistoriker Cl. v. Schwerin. 1937 blev han lektor i retsvidenskab ved Kbh.s univ., 1938 docent og 1944 professor med retshistorie som sit særlige fagområde. Allerede i studietiden var I. stærkt videnskabeligt interesseret. 1932 modtog han universitetets guldmedalje for en afhandling der 1934 udkom i trykt form med titlen *Fideikommissarisk Substitution*. Allerede dette

tidlige arbejde vidnede om udmærkede juridiske og historiske anlæg. I.s forskningsmæssige hovedværk blev den usædvanlig fremragende disputats *Fællig og Hovedlod. Studier over Formueforholdet mellem Ægtefæller i Tiden før Christian V.s Danske Lov, 1940*. I. fortsatte her inden for privatretten den retning som studiet af vore ældste retskilder havde taget med Poul Johs. "Jørgensens påvisning af ældre og yngre lag i landskabslovene, idet han godtgjorde at landskabslovenes bestemmelser om et begrænset formuefællesskab mellem forældre og børn ikke som tidligere antaget var et levn af et ældgammelt fællesskab mellem far og sønner, men at det samtidig med formuefællesskabet mellem ægtefæller først havde udviklet sig i tiden umiddelbart før landskabslovenes nedskrivning. Meget værdifuld var også I.s skildring af udviklingen af formueforholdet mellem ægtefæller indtil Danske lov. I de følgende år udsendte I. oversigter over dansk retsudvikling (*Lov og Ret i Danmark, 1942*, 2. udg. 1969) og romerretten (*Grundrids af den romerske Formueret, 1942*) samt en række vægtige retshistoriske afhandlinger. Det gælder således hans afhandlinger om *Jyske Lov i Retslitteraturen før 1683, 1941*, om Anders Sunesen (1948) og afhandlingen *Kodifikation eller kompilation?*, 1954, om danske lovs tilblivelse, hvortil kommer en række mindre afhandlinger, anmeldelser og bidrag til større samleværker der alle vidner om I.s store fortrolighed med de danske retskilder, hans omfattende kendskab til kanonisk ret og europæisk retsudvikling, hans meget store historiske og almene viden og om hans stærke kritiske og analytiske sans. Ikke mindst i afhandlingen om Danske lov fremtræder dette hovedværk efter I.s analyse som langt mindre imponerende end hidtil ofte antaget, hvorved der måske ikke helt er ydet loven retfærdighed. En stor og højt værdsat del af sin videnskabelige indsats ydede I. i disse år tillige som tilsynsførende ved en række vigtige historiske kildeudgivelser, og 1945–48 udgav han sammen med Erik *Kroman en kommenteret oversættelse af landskabslovene som *Danmarks gamle Love paa Nutidsdansk, 1944* ramtes I. af et alvorligt tilfælde af polio der for en tid lammede ham fuldstændigt, og hvis eftervirkninger blev en varig fysisk belastning. Dette i forening med hans varetægelse af en lang række vigtige administrative hverv var formentlig forklaringen på, at der ikke levedes ham tid til helt at fortsætte sit forfatterskab efter de stort anlagte linjer, man kunne have forventet efter den imponerende indsats i de tidlige år. Fremhæves fra de senere år bør dog også den instruktive afhandling fra 1961 om *Højesterets domspraksis som retskilde*.

Efter I.s død udsendtes dele af hans efterladte forelæsninger over hovedlinjerne af den europæiske retsudvikling (1970) i en form der i nogen grad bærer præg af, at manuskriptet ikke forelå i færdig skikkelse fra I.s hånd. Hans store administrative evner blev udnyttet både på selve universitetet og i en omfattende virksomhed i kulturelle og videnskabelige sammenhænge udenfor dette. 1946–56 var I. formand for universitetets stipendieudvalg og 1962 medudgiver af oversigten over Kbh.s univ.s legater. 1956–68 var han medlem af konsistorium og dettes referendar. 1954 blev I. medlem af Videnskabernes selskab, 1955 medlem af Carlsbergfondets direktion og 1963 direktionens formand. Han var tillige medlem af en lang række stiftelser, legatbestyrelser og kulturelle og videnskabelige selskaber. 1940–63 var han sekretær, senere kommitteret i lenskontrollen. Fra 1964 var han medlem af monopolankenævnet. – R. 1949. R.' 1956. K. 1963. K.' 1969. □Mal. af Sigurd Lønholdt, 1968 (Carlsbergfondet), gentagelse (Carlsberg mus.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1940 153f. – O. A. Borum i Hist. t. 12.r.IV, 1969–70 512–16. Aksel E. Christensen i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1970 161–71. Samme i Oversigt over vidensk.s selsk.s virksomhed 1969–70, 1970 97–106.

Ditlev Tamm

Ivarsen, Peder (også kaldet Peder Jensen, lat. Petrus Ivari el. Jarii eller som på ligstenen Petrus Jarus), ca. 1485–1562, prælat. * ca. 1485 i Halland, † 15.4.1562 i Lund, begr. i domkirken sst. Sin kirkelige uddannelse har I. sikkert fået ved domkirken i Lund og 1510, da ærkebiskoppen gav ham kollats på et kanonikat dér, var han præsteviet. Senere har han drevet akademiske studier og erhvervet sig magistergraden enten ved Kbh.s univ. eller i udlandet. Han sluttede sig nær til den strengt kirkelige fraktion inden for domkapitlet som synes at have haft kantor Adser *Pedersen til leder, og betragtede den bibelhumanisme som karmeliteren Paulus *Helie fra 1519–22 gjorde sig til talsmand for ved Kbh.s univ. med mistro. Da Frederik I og rigsrådet på kroningsherredagen 1524 proklamerede det nye regiments afgjorte pavetroskab og truede åbenbar og hemmelig lutherdom med straf udpegede I., antagelig i breve, Paulus Helie som tilhænger af Luther. I et langt apologetisk brev af 3.11.1524 udtalte denne sin forargelse over at I. udbredte falske rygter om en mand der var hallænder som han selv, var rettroende og forsvarede kirkens rettigheder; han truede ham på grund af hans stilling til bibelstudiet med at hans navn ville blive slettet af de lærdes tal. – I nov. 1536 indkald-

Ivarsen, Peder

tes I. som eneste repræsentant for domkapitlet til den kommission som samledes 6.1.1537 i Odense for at udarbejde kirkenes nye ordning, og han har, næppe med glæde men uden at protestere, underskrevet den latinske kirkeordinans. I aug. 1537 godtgjorde han for øvrigt for retten at de messer, som var stiftede for en gård i Landskrona stadig holdtes i domkirken i Lund. At han hørte til de kanniker der ved deres obstruktion lagde den lutherske biskop Frands *Vormorsden og læsemester Peder *Laurensen hindringer i vejen fremgår af, at han 1544 måtte deltage i de offentlige disputationer i Kbh. i kongens nærværelse med professorerne ved universitetet og godkende deres opfattelse af de omdebatterede lærespørgsmål; her udmærkede han sig i øvrigt ved sine patristiske kundskaber. Han synes at have haft med domkirkearkivet at gøre, da det kgl. kancelli 1551 tilbagesendte ham et brev som tilhørte kapitelarkivet. Efterhånden har han vel forsonet sig med de nye kirkeforhold, og da kantorpræaturen i okt. 1558 blev ledig, fik I. uden vanskelighed kgl. stadfæstelse som valgt til stillingen. Allerede i marts 1562 fik imidlertid kanniken Vessel Pallesen kgl. befaling om at varetage kantoret på grund af I.s alder og sygdom; en ung mand fik livsbrev på det kanonikat og et vikarie I. havde, at tiltræde efter hans død. 15.4. døde han; hans ligsten er bevaret i domkirken. – Om I.s historiske interesser vidner de i afskrift bevarede årbogsuddrag og optegnelser til årene 1266–1537, mest vedrørende ærkebiskopperne i Lund, trykt i Script. rer. Dan. V, senere i nøjagtigere udgave i H. F. Rørdam: Monumenta hist. Dan. I.

Scriptores rerum Danicarum V, 1786 624–28 (årbogsuddrag og optegn., også optr. i Monumenta hist. Dan., udg. H. F. Rørdam I, 1873 257–80). Kirkehist. saml. 2.r.VI, 1869–71 496. Monumenta hist. Dan. I, 1873 116–23 (brev). Kancelliets brevbøger 1556–60, 1887–88 216; 1561–65, 1893–95 120 124 157. [Poul Helgesen:] Lektor P. H.s hist. optegnelsesbog kaldet Skibykrøniken, overs. A. Heise, 1890–91 (fot. optr. 1967) 195–206. Repertorium diplomaticum 2.r.VI, 1934 (II, 688). – Johan Corylander: Berättelse om Lunds domkyrka, Lund 1884. Paulus Helie: Skrifter I, 1932 117–83; VII, 1948 20–22. Will. Christensen i Kirkehist. saml. 6.r.I, 1933–35 293. Th. Lyby Christensen sst. 7.r.VI, 1966–68 278 302.

J. Oskar Andersen *

Iversen, Andreas Jeppe, 1888–1979, snedkermester. * 13.12.1888 i Sdr. Bjært, Bjært sg., † 17.12.1979 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: fisker Jeppe I. (1839–92) og Rasmine Kjøng (1849–1921). ~ 16.7.1918 i Bjært med Hermine Dorthea Biede, * 30.10.1889 i Strårup Mark ved Kolding, d. af boelsmand Ludolf Heinrich B. (1860–1926) og Marie Truelsen Haue (1859–1937).

I. blev fisker ligesom sin far, men kom 1906 i snedkerlære på A. L. Johansen & Sønns møbelfabrik i Kolding og blev svend 1909 med sølvmedalje for svendestykke. Efter at have arbejdet på flere værksteder i Kbh. og i udlandet, hvor han ikke forsømte at studere møbelhåndværk i museer og slotte, ligesom han gennem aftenkurser hos Frederik *Poulsen og Rasmus *Berg fik udvidet sin horisont, løste han 1916 borgerskab som snedkermester i Kbh. I. tegnede selv møbler, men indså snart det nyttige i et samarbejde med kunstnere. På verdensudstillingen i Paris 1925 udstillede han møbler tegnet af arkitekt Kaj *Gottlob og modtog ærespris. Samarbejdet fortsattes i flere år. Siden 1927 har J. regelmæssigt deltaget i Kbh.s snedkerlaugs årlige møbeludstillinger, ligesom han var formand for dette 1930–34 hvor han navnlig udstillede møbler tegnet af arkitekt Ole *Wanscher, et frugtbart samarbejde på et højt kvalitetsniveau som varede til I.s død. I. har desuden udført møbler tegnet af arkitekterne Viggo Boesen, Flemming og Mogens *Lassen samt af kunstneren Torsten Johansson. I. var en fremragende snedker, en forkæmper for lærlingeuddannelsen. På alle områder virkede han for sit håndværks anseelse. Han var oldermann for Kbh.s snedkerlaug 1951–61 og modtog 1968 Håndværksrådets fortjenstmedalje i guld. Fra 1950 har sønnen, snedkermester Gunnar Iversen, * 1920, været medhjælper af møbelsnedkeriet. – R. 1946. R. 1954. □Foto.

Poul H. Morck i Nyt t. for kunstindustri, 1937 30–32. [Sig. Schultz m.fl.]: Møbelhåndværk gennem 25 år. A. J. I.s snedkervirksomhed, 1941. A. J. I. Møbelhåndværk gennem 40 år. Snedkermester A. J. I. 1916–1956, 1956. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Erik Lassen

Iversen, Peter Axel Thorvald, 1844–92, læge. * 20.8.1844 i Helsingør, † 22.11.1892 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: forretningsfører for Strandmøllens papirfabrik Frederik Jessen I. (1818–89) og Martha Elisabeth Carlenius (1821–86). ~ 20.7.1874 i Kbh. (Holmens) med Charlotte Mariane Rée, * 21.10.1850 på Vandløsevej ved Kbh. (Brønshøj), † 6.2.1920 på Frbg., d. af proprietær Benny Nicolaus Carl R. (1815–68) og Marie Henriette Caroline Lentz (1822–59).

I. blev student 1863 fra det v. Westenske institut i Kbh., tog medicinsk eksamen 1869, aftjente sin værnepligt som konst. underskibslæge på fregatten Sjællands togt til Suezkanalens åbning og var 1870–72 kandidat ved kommunehospitalet i Kbh. 1872 erhvervede han universitetets guldmedalje for besvarelsen af prisopgaven om *Prostatas normale Anatomi*, og s.å. blev han reservekirurg hos Valdemar *Holmer ved kommunehospitalets

afd. I, den første her i landet hvor Joseph Listers antiseptik var indført. Hos denne udmærkede chef fik I. rig lejlighed til at udvikle sit eminente operative talent og store kliniske evner samt til at dyrke sit yndlingsfag, urinvejskirurgien; allerede 1874 disputerede han for doktorgraden med en afhandling *Om Hypertrophia prostatae*. Ved sin afgang som reservekirurg 1875 oprettede I. og drev i nogen tid en privatklinik i Kbh. for urinorganernes sygdomme, hvilket speciale han yderligere uddannede sig i hos Leopold von Dittel (1815–98) i Wien og J. C. F. Guyon (1831–1920) i Paris, og hvori han hurtigt fik et meget anset navn. Senere kom I. til Skt. Josefs hospital hvor han vedblev at operere til kort før sin død. Som privatdocent holdt han 1876–82 flere forelæsningsrækker. Han var desuden en tid vaccinator, 1877–80 kommunelæge og 1880–84 læge ved brandkorpslet, 1877–92 censor ved medicinsk eksamen. Endelig 1884 fik han ved Holmers tidlige død sit rette virkefelt som overkirurg, idet han ansattes ved kommunehospitalets afd. V hvis chef, C. *Studsgaard, overtog Holmers afd. I. I. fik nu lejlighed til at udfolde alle sine store evner som kirurg, som organisator og administrator, og i det korte spand af år, han kom til at virke her – bærende på en kronisk nyrelidelse synes han at have anet at tiden blev kort – arbejdede han utrætteligt og med held for på alle områder at gøre sin afdeling til en mønsterafdeling. Han forbedrede den antiseptiske sårbehandling, forberedende overgangen til aseptikken, og kastede sig med brændende iver over alle de nye opgaver der åbnede sig for den operative kirurgi, efter urinvejskirurgien navnlig ledkirurgi og den nye abdominalkirurgi. I.s litterære virksomhed som der naturligt ikke var levnet tid til under de foregående års spredte virksomhed tog nu igen fart, og selv om han ikke blev nogen nyskaber i kirurgien, forstod han fra udlandet at vælge det bedste i tiden og efter kritisk gennemprøvning at føre det frem herhjemme. Her skal kun foruden hans arbejder om endetarmskræften fremhæves at han med sit arbejde om appendicitis 1891 og sit foredrag derom i Medicinsk selskab banede vejen i Danmark for den operative behandling af blindtarmsbetændelse. For de studerende og for besøgende læger på afdelingen var I. en utrættelig og skattet lærer og vejleder; men midt i sit frugtbringende virke, på højden af sin kunnen og opfyldt af planer for fortsatte videnskabelige arbejder og foredrag døde han efter få dages akut sygdom. – Tit. professor 1888. – En søn **Tagé I.**, *19.4.1879, †6.1.1946, blev dr.med. og overlæge ved invalidforsikringsretten. Fra 1918 drev han kirurgisk privatklinik i Kbh. – En bror, Charles Alfred I.,

* 22.4.1855, † 28.8.1934, blev student 1873 og cand.jur. 1881. Efter ansættelse i DSB's sekretariat blev han 1886 forretningsfører, 1894–1931 administrerende direktør for Kbhs. brandforsikring. 1904–31 var han medlem af forsikringsrådet. R. 1912. DM. 1915. K.² 1925. – R. 1892. □Mal. af Otto Haslund 1893 og 1894 (Kbh.s kommunehosp.). Træsnit 1887. Silhouet af C. J. Salomonsen.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1874 50f. – Josef Fischer: H. P. Rée og hans slægt, 1912 68. Slægtstavlesaml., 1931 90. Kr. Poulsen i Ugeskr. for læger 4.r.XXVI, 1892 545f (m. bibliografi). Samme i Ill. tid. 4.12. s.å. Hospitalstid., s.å. 1284 1311. Bibl. for læger 7.r.IV, 1893 74–76 87f. E. A. Tscherning sst. CV, 1913 9–27. Th. Rovsing: Underlivskirurgi II, 1915 379. E. Dahl-Iversen: Vor kirurgiske arv, 1960 = Festskr. udg. af Kbh.s univ. maj 1960 221–32. Laurits Lauridsen: Træk af prostatahypertrofiens hist., 1968 102–07.

*Otto C. Aagaard**

Iversen, C. A., se **Iversen, Axel**.

Iversen, Carl Langballe, 1899–1978, nationaløkonom. * 5.3.1899 i Randers, † 26.5.1978 på Fr.borg amtssygehus, Hillerød, begr. Hellerup kgd. F: kusk Niels I. (1872–1957) og Mariane Larsen (1862–1942). ~1° 17.10.1935 i Kbh. (Frue) med cand.polit. Dorrit Rée, * 24.8.1898 på Frbg., † 25.6.1949 i Kbh., d. af vekselerer Ivar Müller R. (1867–1948) og Dagmar Amalie Ingeborg Albeck (1874–1956). ~2° 4.7.1961 i Stenløse med Estrid Wiene, * 16.5.1918 på Frbg., døbt i Kbh. (Jacobs), d. af boghandler Søren Peter W. (1882–1966, ~2° 1923 med Mary Petrea Christensen, * 1892) og Gerda Petersen (1878–1922). I. blev student fra Randers 1917 og studerede herefter statsvidenskab i Kbh. Efter at han havde taget I. del skaffede professor Axel *Nielsen for at sikre ham det økonomiske grundlag for fortsatte studier ind ved dagbladet Børsen. Her skrev han navnlig om økonomi, men har også anmeldt teaterforestillinger og Tivolis åbning. Han var fortsat medarbejder ved Børsen efter at han var blevet cand.polit. 1923 (indtil 1930). Han virkede desuden efter sin eksamen, den største som var taget i statsvidenskab, som manduktor. Ikke blot hans ry for dygtighed, men også det at han var en vittig og venlig mand der forstod at lære fra sig, skaffede ham en betydelig søgning. Han fortsatte samtidig sine studier og fik 1925 universitetets guldmedalje for en afhandling om begreberne produktionsperiode, kapitalens investeringstid og dens tekniske form. Den meget anerkendende vurdering af afhandlingen fremhævede bl.a. I.s sjældne evne til at fremstille det centrale i problemerne. 1925–26 var I. på studierejse i USA hvor han blev MA

Iversen, Carl

ved Harvard universitetet. 1927 blev han assistent ved Kbh.s universitets statistisk økonomiske laboratorium. S.å. udsendte han *National-økonomien i Grundtræk*, en oversættelse og bearbejdelse af den amerikanske professor R. T. Elys udbredte begynderbog i nationaløkonomi der herefter blev anvendt her i landet i nogle år ved de højere læreanstalter.

1930 var I. på studierejse i England og konkurrerede med Jørgen *Pedersen (1890–1973) og F. *Zeuthen om et professorat i nationaløkonomi der siden 1924 havde været besat med svenskeren Bertil Ohlin. Uanset at I. ved den mundtlige del af konkurrencen klarede sig bedst blev Zeuthen der var dr.polit. den foretrukne. Både I. og Jørgen Pedersen blev dog anset for kompetente, og I. blev året efter ansat som lektor ved universitetet. Da L. V. *Birck døde 1933, blev hans professorat omdannet til et docentur der blev søgt af I. og Jørgen Pedersen. Valget faldt på den sidste der 1930 var blevet dr. 1935 blev I. dr.polit. på en afhandling om internationale kapitalbevægelser: *Aspects of the theory of international capital movements*, Oxford. Værket var på mere end 500 sider og gav en dybtgående analyse af de synspunkter der under nationaløkonomiens udvikling havde været fremført om kapitalbevægelserne mellem landene. Som opponent efterlyste professor Axel Nielsen I.s selvstændige synspunkter. Afhandlingen betød således ikke en ny udvikling af teorien, men blev internationalt anerkendt som et standardværk om emnet og udkom i 2. udg. S.å. blev I. docent ved universitetet og valgt til formand for Socialøkonomisk samfund der var en diskussionsforening for studenter og unge kandidater. 1936 blev han medlem af konsistorium og 1939 professor. 1942 blev han medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber. Fra 1934 havde han samtidig været lærer ved handelshøjskolen i Kbh. og virkede her 1936–48 som docent og leder af undervisningen i nationaløkonomi. Både på universitetet og handelshøjskolen arbejdede han navnlig med nationaløkonomiens hovedproblemer og informerede med usædvanlig klarhed studenterne i fagets grundtræk, og de respekterede ham fordi de fik et godt udbytte af hans timer, selv om han undertiden kunne være en utålmodig eksaminator. For viderekomne studenter underviste han særlig i udenrigshandel og inspirerede flere begavede studenter til at drive forskning og gjorde en indsats for at skaffe dem muligheder for studierejser. 1951 efterfulgte I. professor Axel Nielsen som formand for revisorkommissionen der forestod uddannelsen af statsaut. revisorer.

Alene I.s omfattende undervisningsopgaver forklarer at der ikke efter disputatsen foreligger no-

get større videnskabeligt arbejde fra hans hånd. Han har dog skrevet en række artikler i *National-økon. Tidsskr.*, udenlandske fagskrifter og bidrag til samleværker samt oplysende småskrifter. Han skrev også fortsat om aktuelle økonomiske problemer i dagspressen, bl.a. en årrække i 1950'erne årsoversigter i Børsen over Danmarks økonomi. Til hans litterære indsats hører også en mangeårig virksomhed (1936–47) som redaktør af *National-økon. Tidsskr.* Han var samtidig *National-økon.* forenings sekretær. Under krigen fik han derudover en særlig opgave, idet han blev medlem af finansministeriets udvalg af 30. jan. 1943 (professorudvalget) der 1945 udsendte betænkning I og II om Danmarks økonomiske efterkrigsproblemer. Han lagde her et særligt arbejde i fremstillingen af planerne for den internationale valutapolitik der behandles i et omfattende bilag til betænkning I. Efter krigen fik han tillige internationale opgaver. Han var 1950 medlem af FNs rådgivende økonomiske mission til Chile hvor man forgæves, bl.a. på grund af Koreakrigen, forsøgte at bremse inflationen. 1953 var han i Irak som rådgiver for regering og nationalbank. Året efter udsendte han med bistand af to yngre økonomer (Poul *Winding og Poul *Nørregård Rasmussen) *Report on monetary policy in Iraq*. 1956 var I. rådgiver for Ceylons centralbank. Han rejste også som gæsteforelæser 1952 ved universitetet i Seattle, Washington og 1954 ved John Hopkins universitet, Baltimore. 1958 blev I. uden modkandidat valgt til rektor for Kbh.s universitet og siden genvalgt, så han først gik af 1966. Med smidighed løste han i den lange periode hvor studentertallet var stærkt voksende (5700 i 1958, 18 500 i 1966) den vanskelige opgave som universitetets øverste administrative leder. Han var samtidig 1958–61 formand for bestyrelsen for statens almindelige videnskabsfond, 1959–71 formand for socialforskningsinstituttets forskningsråd og 1960–67 medlem af teknisk videnskabeligt forskningsråd. I sin rektortid holdt han gæsteforelæsninger ved universitetet i Ghana 1961 og universitetet i Cairo 1963. Uanset de mange opgaver der påhvilede ham som rektor formåede regeringen 1962, da det økonomiske råd blev oprettet, ham til at være første formand for rådets repræsentantskab og formandskab. Selv om han fik betydelig støtte fra to yngre professorer i formandskabet (fra starten Søren *Gammelgård og Erik *Hoffmeyer) og et særlig kvalificeret sekretariat krævede gennemgang af rådets beretninger og mødeledelse en betydelig arbejdsindsats. Ved tiltrædelse af opgaven som formand for rådet, hvor repræsentanter for arbejdsmarkedets parter var vigtige medlemmer, nedlagde I. sit hverv som medlem

af bestyrelsen for A/S Burmeister & Wain som han havde haft siden 1946. Dette gav anledning til at der i pressen blev rejst spørgsmål, om ledelsen af det økonomiske råd kunne forenes med rektorstillingen. Denne kritik fik ingen betydning, og I.s ledelse af den nye institution har utvivlsomt bidraget til at den er blevet respekteret som saglig og uafhængig. I. var formand for det økonomiske råd til 1969. I den samme periode (1962–69) var han næstformand i styrelsen for teknisk samarbejde med udviklingslandene og 1964–69 medlem af nordisk kulturkommission.

Få måneder efter at I. gik af som rektor tog han sin afsked som professor (1967). Herefter påtog han sig igen internationale opgaver. 1968 deltog han i UNESCOs rådgivende mission til Vestindiens universitet. 1970 var han økonomisk rådgiver for Ugandas regering. 1973 var han medlem af en komité der skulle bedømme danske, engelske og irske ansøgere til EF. I. var hele sit liv et usædvanlig arbejdsomt menneske og hans ekspertise blev gennem årene også anvendt af en række virksomheder. 1939–51 var han medlem af tilsynsrådet for Sparekassen for Kbh. og Omegn, 1950–51 som formand. 1951–71 var han næstformand i repræsentantskabet for Danmarks nationalbank. 1964 afslog han tilbud om at blive direktør for nationalbanken. 1946–71 var han medlem af tilsynsrådet for Grundejernes Hypotekforening. Fra 1945 var han medlem af bestyrelsen for Nordisk Genforsikringselskab, 1963–72 medlem af bestyrelsen for Danske Lloyd og fra 1957 medlem af repræsentantskabet for A/S Det danske Luftfartsselskab. Da I. fyldte 70 år fik han et festskrift hvori kolleger og gamle elever havde skrevet afhandlinger om aktuelle økonomiske problemer. Ved overrækelsen blev han karakteriseret som en af vor tids helt store pædagogiske talenter, og i forordet til skriftet siges der at han som videnskabsmand og pædagog har været med til at præge en generation af økonomer og ved sit eksempel har opfordret til anvendelse af den teoretiske analyse ved løsning af aktuelle økonomiske problemer. 1960 blev I. æresdoktor ved Stockholms universitet, 1967 æresmedlem i Danmark-Amerikafondet, 1973 æresmedlem i Nationaløkon. forening. – R. 1949. R.¹ 1954. K. 1959. K.¹ 1966. □Tegn. af Otto Christensen 1959 (Fr.borg) og 1965. Mal. af Karl Larsen, 1969 (Kbh.s univ.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1935 142f. Interviews i Politiken 1.3.1959 og i Berl. tid. s.d. – Politiken 5.3.1949. Berl. tid. 28.8.1965. Erik Hoffmeyer stt. 2.6.1978. Børsen 21.11.1966 og 3.3.1969. Erik Hoffmeyer i Nationaløkon. t., 1979 1–8 (m. bibliografi).

Niels Banke (Jens Toftegaard)

Iversen, Christian Henrik, 1748–1827, boghandler, avisudgiver. * 6.8.1748 i Kbh. (Nic.), † 1.3.1827 i Odense, begr. sst. F: kantor Johannes Erasmus *I. (ca. 1713–55) og Henriette Antoinette Dahlmann (1728–1812). ~ 6.8.1786 i Kerteminde med Kirstine Marie Nielsen, døbt 29.1.1767 i Odense, † 20.12.1837 sst., d. af fuldmægtig i Sæbegården, Odense Mads N. (ca. 1727–1800) og Inger Holm (ca. 1729–1801).

Efter faderens tidlige død kom I. til en farbror, David Iversen, der var boghandler i Altona og allerede 1764 blev han for ham bestyrer af en filial i Lübeck som han fra 1771 drev i eget navn. På sine rejser „med Boglade“ i Danmark kom han 1766 første gang til Odense hvor han 1775 tog fast ophold som den første egentlige boghandler i Danmark. 1778 købte han det Brandtske bogtrykkeri her, på hvis drift han n.å. fik privilegium, og som han moderniserede, bl.a. med den første kobbertrykkepresse i provinsen, og nu begyndte den energiske og livlige mand et virksomt litterært liv der efterhånden gjorde ham meget velhavende. 1780 grundlagde han *Fyens Stifts-Journal* (I.s fynske avis) som han fortsatte til sin død, o: i 47 år; s.å. grundlagde han hæfte-skriftet *Almeennyttige Samlinger til Hiertets Forbedring og Kundskabens Udbredelse* som han fortsatte i tyve år, i alt 40 bind; 1781–89 udgav han et kritisk tidsskrift *Danmarks litterariske Progresser*, 1782 stiftede han et fynsk typografisk selskab, 1784–86 udgav han en dansk statskalender (*Kgl. Dansk Hofportefeuille*), 1789 oprettede han et dramatisk selskab og ligeledes et lejev bibliotek, med love fra 1794. Han skrev selv i de af ham udgivne blade, ja indlod sig i pennesfejder, fx med lægen Joh. Cl. *Tode, men navnlig med udgiverne af Odenses anden avis, *Fyens Stifts Avis*, først P. v. *Westen og derpå S. *Hempel. I denne sidste fandt han en jævnbyrdig modstander, og deres stærke konkurrence, undertiden under ret grove former, fremmede i ikke ringe grad det åndelige liv i Odense. Det fortjener også at nævnes at I. hørte til H. C. Andersens tidligste velyndere. □Mal. (H. C. Andersens hus, Odense). Silhouet.

S. Birket Smith: Til belysn. af lit. personer og forhold, 1884 116–26 (breve til P. A. Heiberg). – *Fyens stifts avis* 6.3.1827. Fr. Thaarup: *Fædrenelandsk nekrolog* ny r. I, 1844 36–42. H. C. Andersen: *Mit livs eventyr*, 2. udg. 1859 28f. C. Nyrop: *Bidrag til den da. boghandels hist.* II, 1870 58–64. J. Lauritsen: *Tilbageblik på Fyens stifts tids første årh.*, 1872. Carl Bruun i *Danmark*, udg. Journalistforen. VII, 1893 87–107. L. Chr. Nielsen: *Fra Johan Snell til vore dage*, 1908 103–12. J. V. Christensen i *Dansk provinspresse*, 1925. *Odense bys hist.*, udg. H. St. Holbeck, 1926.

Svend Dahl*

Iversen, Christoffer

Iversen, Christoffer, * før 1583, † efter 1641, øverste renteskriver, skibsreder. F: Iver "Bertelsen" († 1583) og Else Mule († 1605). Svigerfar til Johan "Ettersen".

1617 sendtes han til England for at forhandle om de dansk-engelske stridigheder angående hvalfangsten ved Spitzbergen og om erstatning for Muscovy companys overgreb. Fra 1620'erne er der vidnesbyrd om at han selv havde interesse i hvalfangst, bl.a. udskibede han hvaltran fra Kbh. I 1630'erne drev han selv hvalfangst i kompagniskab med svigersønnen Johan Ettersen og i konkurrence med både Islandske kompagni og brødrene G. og J. "Braem". 1635 drev han som den første hvalfangst fra åbent hav uden faste stationer i land hvad der førte til beskyldninger fra Johan Braem om at have krænket dennes eneret nord for 71. breddegrad. Braem fik også udvirket at J.s ladninger arresteredes i Amsterdam. Et forsøg på at ramme det braemske monopol var oprettelsen af det såkaldte „grønlandske“ kompagni (Grønland-Spitzbergen) hvor både Islandske kompagni og familieforetagendet Iversen-Ettersen deltog.

I. er et fremtrædende eksempel på den kombination af erhvervsvirksomhed og statstjeneste der er så karakteristisk for 1600-årene. På grund af uorden i sine regnskaber afskedigedes han 1640, og en revision viste at der manglede ikke mindre end 80 000 dlr. Da han forbløffende nok var i stand til at godtgøre kongen de 80 000 dlr. undgik han imidlertid straf. I.s sammenbrud 1640 var det første vidnesbyrd om den omfattende korruption inden for finansforvaltningen der prægede adelsvældens sidste decennier. □Stik af Simon de Pas, 1633.

A. Thiset i Pers. hist. t. 6 V, 1909 10. Johan Jørgensen: Det kbh.ske patriciat og staten ved det 17. årh.s midte, 1957. Sune Dalgård: Dansk-norsk hvalfangst, 1962. Jens Enberg: Dansk finanshist., 1972.

Steffen Heiberg

Iversen, Erik Frode Bülow, * 1909, ægyptolog. * 11.2.1909 i Kbh. (Trin.). F: bogholder, løjtnant, cand.phil., direktør Emil Frode I. og Kirsten Helen Jensen. Ugift.

Efter skolegang på Sorø akademi (1917–25) blev I. nysproglig student fra Statens kursus 1928. Hans interesse for ægyptisk skrift og sprog går tilbage til skoletiden; han begyndte derfor straks studiet af orientalske sprog hos tre fremstående forskere: ægyptisk hos H. O. "Lange", assyriske hos Otto E. "Ravn", senere kinesisk hos K. "Wulff", og tog magisterkonferens i ægyptisk 1934. I 1936 fik han Kbh.s univ.s guldmedalje for en afhandling om *Amon som orakelgud og de såkaldte Amonsdekreter*. Det blev af stor betydning for I.s

videre udvikling at H. O. Lange gennem sine mange internationale forbindelser skaffede ham adgang til vigtige centre for den ægyptologiske forskning: hos K. Sethe i Berlin 1930–31, A. H. Gardiner i London og J. Černý i Oxford (1935–36; 1945–47), i Ægypten 1937–38. Han deltog endvidere i The Egypt Exploration Society's udgravninger i Sudan 1948–49.

I.s videnskabelige produktion begyndte i Langes fodspor med udgivelse af tekstfragmenter fra papyrus og steler (Vidensk. selsk. Hist.-filol. Medd. 1939, –41.–55.–58), med oversættelse og indgående filologisk kommentar. Foruden at give principielt vigtige bidrag til ægyptisk leksikografi kan I. ved tydningen af de vanskelige teknisk-medicinske tekster påvise forbindelseslinjer til græsk og senere europæisk folkemedicin. Dette peger frem til at I. i omfangsrige værker belyser den ægyptiske tradition ned gennem tiderne, med tyngdepunkt i den græsk-romerske antik, renæssancen og barokken. *The myth of Egypt and its hieroglyphs in European tradition*, 1961, giver en levende skildring af hieroglyffernes opståen, deres alfabetisk-fonetiske system og deres videreudvikling gennem flere stadier til den koptiske skrift. I en vidtfavnende kultur- og lærdomshistorisk fremstilling vises hvorledes der i antikken og gennem århundrederne til begyndelsen af 1800-tallet gøres ihærdige, men resultatløse forsøg på at dechifrere den ægyptiske skrift. I nyplatonismen førte det til en accentuering af det gådefulde og mystificerende i opfattelsen af den ægyptiske kultur, af stor betydning for vigtige strømninger i europæisk åndsliv, kunst og arkitektur. Bogen er perspektivrig og præget af omfattende lærdom. Disse egenskaber karakteriserer også det prægtigt illustrerede værk *Obelisks in exile*, 1968–72. Obeliskerne i Rom, Istanbul og England følges fra deres tilblivelse i Ægypten gennem deres omtumlede skæbne til i dag, med et væld af historiske detaljer. – *Canon and proportions in Egyptian art*, 1955 (2. udvidede udg. 1975) betegnes som I.s hovedværk. Det er en skarpsindig påvisning af at de kvadratnet der findes under ægyptiske figurer er standardiseringer af bestemte proportioner. Værket, der skaber et helt nyt grundlag for forståelsen af al ægyptisk billedkunst, er af den internationale forskning blevet betegnet som banebrydende. – I en række mindre afhandlinger har I. behandlet enkeltheder i kølvandet af de store værker, både specielt ægyptologiske, men også lærdomshistoriske, bl.a. om orientalisten, slesvigeren Theodor "Petræus".

Det bør endnu nævnes at I. under påvirkning af Stefan George har dyrket en eksklusiv sprogkunst i oversættelse af Fr. Hölderlin (Festskrift

Niels Møller, 1939), *Persiske Digte*, 1943, og i egne digte: *Kaos, Kamp og Kald*, 1938. – I. var afdelingschef i Dansk røde kors' kontor for udenrigske anliggender 1940–45. Forskerstipendiat ved Kbh.s univ. 1961–77. Ved Kbh.s univ.s jubilæum 1979 udnævntes han til æresdoktor. – Han er korresponderende medlem af Deutsches Archäologisches Institut, Berlin. □Foto.

H. Bach

Iversen, Hans Mortensen, 1842–1900, landøkonom. * 31.3.1842 i Københoved, † 13.9.1900 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: gårdejer Morten I. (1786–1865) og Kirsten Margrethe Lund (1797–1881). ~ 14.12.1884 i Kbh. (Johs.) med Johanne Kirstine Clausen, * 21.8.1859 i Stens ved Ribe, † 17.8.1935 i Kbh., d. af gårdejer Niels C. (1819–66) og Edel Kirstine Petersen (1827–98). – Far til Karsten *I.

Efter at have lært praktisk landbrug kom I. som elev til Rødning og senere til Vallekilde højskole hvor Ernst Trier fik ham til at blive som lærer og leder af skolens landbrug. 1870 tog han på landbohøjskolen, og efter at have taget landbrugseksamen 1872 vendte han atter tilbage til Vallekilde. Med sin klare forstand, levende interesse for de nyere, rationelle landbrugsmetoder og med sin udprægede lyst til at lære fra sig blev han anset for velegnet til at tage et arbejde op blandt de endnu fåtallige landbrugsskoler, og ved venners hjælp købte han Dragebjerggård i Odsherred hvor han 1874 oprettede en landbrugsskole med både teoretisk og praktisk undervisning. Tiden var imidlertid løbet fra denne undervisningsform der havde været foretrukket omkring århundredets midte, og da I. yderligere blev spændt hårdt for i økonomisk henseende, måtte han 1884 under de nedadgående konjunkturer give op. 1884–89 bestyrede han Ydinggård ved Roskilde, men tog dog stadig livlig del i oplysningsarbejdet særlig vedrørende fodring og regnskabsføring. Bl.a. ledede han en række regnskabskurser som landhusholdningsselskabet lod afholde på landbrugsskoler og i landboforeninger. Fra Ydinggård flyttede han til Kbh. og levede fra den tid fortrinsvis som landbrugsskribent. 1897–1900 var han medredaktør af *Agrarbladet*, i en periode medarbejder ved *Landmands-Blade* og en kort tid udgiver af *Landmanden* som han dog ikke kunne holde økonomisk oppe. Han skrev desuden i provins- og fagblade og var i det hele en af tidens mest produktive landbrugsskribenter. – I. udgav 1885 *Regnskabsbog for mindre Landbrug* (2. udg. 1889) og optog her i større udstrækning end tidligere foderenheden i den almindelige regnskabsføring. Han vendte sig i de

følgende år kritisk mod den stigende tendens til under det dobbelte bogholderis form at inddrage de enkelte driftsgrenes omsætning i regnskabet. I *Vejledning til Regnskabsføring i Landbrug*, 1900, krævede han klar adskillelse mellem det egentlige regnskab over den samlede økonomi og kontrollen med produktionen i de enkelte driftsgrene. Han nåede dog ikke at trænge igennem med denne i Tyskland udbredte anskuelse, og også den meget benyttede *H. Iversens Regnskabsbog for Landmænd ved Karsten Iversen* der byggede på hans efterladte materiale og blev udgivet 1908 efter hans død, fik i 2. udg. 1915 en form der afveg fra I.s principielle standpunkt.

H. I. i Årsberetn. fra Det kgl. da. landhusholdningsselsk. 1885–86 118–24 og 1887–88 109–14. – *Landmandsblade*, 1900 513. *Vort landbrug XIX* s.å. 565f. *Ugeskr. for landmænd* 8.r.IV, s.å. 472. *Agrarbladet* 13.9. s.å. Povl Hansen i *Fra Vallekilde folkehøjskole XL*, 1933 107–18.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Iversen, Hakon, ~1062–, jarl. F: lendermand Ivar Hvite fra Viken. ~ Ragnhild, d. af kong *Magnus den Gode (1024–47).

Om I. foreligger næsten ingen sikre overleveringer. Bedst afhjemlet er en enkelt strofe i et skjaldedkvad og – måske – en smålandsk runeindskrift („Vraae, Haakon Jarls Stallare“, Komstadstenen). Derimod findes adskillige træk om ham fortalt i Morkinskinna. En senere (islandsk) saga om I., af hvilken kun brudstykker er bevaret, giver en på væsentlige punkter herfra afvigende fortælling til bedste som (delvis sammenarbejdet med Morkinskinna) er benyttet af Snorre. At fremlede de historisk pålidelige enkeltheder i overleveringen lader sig næppe gøre selv om Morkinskinna må antages at komme sandheden nærmest. Ifølge dennes beretning var I. søn af en lendmand Ivar Hvite og havde hjemme i Viken. I.s saga og Snorre knytter ham – måske med rette – til Ladeætten og gør ham – sikkert fejlagtigt – til jarl på Oplandene. Han lå i sin ungdom i viking, bl.a. sammen med Finn Arnesson, og deltog på Harald Haardraades side i Nisáslaget (1062). Efter kampen ægtede han Ragnhild, datter af Magnus den Gode, og kong Harald lovede ham jarlsnavn; men kongen sveg dette løfte, og forbitret herover drog I. og hans hustru til Sven Estridsen i Danmark hvor han blev kongens landeværnsmand. I denne egenskab fældede han Svens brorsøn Asmund der havde stiftet megen ufred i riget; men skønt dette ikke huede kongen gjorde han dog I. til jarl i Halland og lod ham hærge på Viken så længe ufreden med Norge varede. Da fred først var sluttet trådte I. i tjeneste hos den svenske kong Stenkil som nu blev an-

Iversen, Hakon

grebet af Harald Haardraade, og sammen med Stenkils mænd værgede han Västergötland mod norske angreb. Et nederlag som han led ved Väneren er den eneste begivenhed i hans liv om hvilken vi har en samtidig meddelelse (af skjalden Tjodolv Arnorsson). Siden hører man intet til I. Han synes aldrig at have spillet nogen politisk rolle, men at have været en af de sidste udprægede vikinghøvdinge for hvem et liv i kamp var tilværelsens egentlige mål. Om han fra Västergötland er vendt tilbage til Danmark er usikkert. Hans datter Sunniva blev imidlertid gift med en jysk stormand og mor til *Hakon Jyde, Erik Lams far.

P. A. Munch: Det norske folks hist. II, Kria. 1855 234f 272 284–307. G. Storm: Snorre Sturlassons historie-skrivn., 1873. Edv. Bull i Hist. t. 5.r.IV, Kria. 1917–20 183; Johan Schreiner sst. VII, 1927–29 381–83. Edv. Bull i Edda XXVII, Oslo 1927 33–44. Samme i Det norske folks liv og hist. II, Oslo 1931 97.

*Vilh. la Cour**

Iversen, Herbert Utzon, 1890–1920, filosof. *26.4.1890 i Nørre Nebel, †9.2.1920 i New York. F: læge Iver Utzon I. (1862–92) og Elisabeth Stalknecht (1862–96). ~23.6.1915 i West Greenwich, London (b.v.) med Ingeborg Hansine Kristine Margarethe (Roepke) Hansen, *10.4.1885 i Kbh. (Johs.), †16.7.1975 i Kbh., (~2° 1923 med forretningsfører Jens Otto Kaj Hansen), d. af kontorist, senere fuldmægtig Hans Christian Jørgen H. (1857–1912) og Gusta Dorthea Amalie Roepke (*1857).

Efter studentereksamen 1907 (Lyceum) studerede I. tysk ved Kbh.s univ., men fulgte også filosofiske forelæsninger, bl.a. hos Harald *Høffding. 1910 opholdt han sig et halvt år i Berlin og 1912 blev han magister (specialeafh. om J. G. Fichte). I.s far var radikal, medstifter af Studentersamfundet og kendt med Georg *Brandes som sønnen også lærte at kende som student og brevvekslede med. I. forlod dog radikalismen til fordel for en socialisme der placerede ham i socialdemokratiets anti-revisionistiske fløj. Han deltog 1911–13 i ledelsen af Studentersamfundets folkelige forelæsningsvirksomhed og skrev indlæg i Socialisten, ligesom han under pseudonymet Frede Due publicerede nogle digte i Tilskueren 1911. 1913–18 opholdt han sig i England og Skotland, arbejdende på et stort filosofisk skrift *To Essays om vor Erkendelse* der udkom i København 1918 og vakte stor opmærksomhed. Sommeren 1918 rejste han med sin hustru til USA hvor han arbejdede på forskellige værksteder, mest bilværksteder, og studerede sociale, politiske og økonomiske forhold. Han havde planer om at foretage lignende studier i

en række andre lande, men døde i begyndelsen af 1920 af spansk syge i New York. – I september 1918 udkastede han en plan om at samle tidligere udgivne og nye, til dels endnu uskrevne artikler i to bind „Socialistiske Essays“. En del af det stof der var beregnet hertil publiceredes i Vestjyllands Socialdemokrat okt. 1919–febr. 1920, og inden sin død planlagde han at udgive disse „Indtryk fra Amerika“ i bogform. Vennen M. K. Nørgaard besøgede efter I.s død på grundlag af bladartiklerne og efterlodte manuskripter bogen *Amerikanske Tilstande. En Rapport til unge Nordboer* i trykken 1920. C. V. Bramsnæs fortæller i forordet at han 1919 traf I. i New York, hvor han hver dag „tog fra sin beskedne Bopæl i 11. Street til 42. Street, hvor han i det store „Public Library“ havde sit Arbejdsrum fyldt med Skrifter og Bøger, omhandlende alle Sider af det amerikanske Samfundsliv“. Bogen indeholder da også detaljerede, ofte kvantitative redegørelser for de faktiske forhold som baggrund for kritikken af kapitalismen.

Først 1975 kom *Socialistiske Essays* I–II, udgivet af Carl Erik Bay, naturligvis ikke som I. havde tænkt sig dem – meget blev jo aldrig skrevet: fire essays som var med i planen, heriblandt *Om socialistisk Kultur* (opr. Socialisten 1912) og *Om Materialisme* (skrevet 1916) er supplerede med uddrag af de to bøger, artikler fra Tilskueren og det svenske tidsskrift *Frihet* samt stof fra efterladte manuskripter (en samtale med G. B. Shaw 1918). – *Two Essays om vor Erkendelse* er udtryk for en særpræget filosofisk opfattelse hvis forhold til I.s politiske holdning og den materialisme han som socialist bekendte sig til, ikke er uproblematiske. I. rejser i det første essay spørgsmålet om vor tænknings gyldighed. Tænkning er en mental proces, men enhver sådan lader sig opløse i enkelte mentale tilstande der hver varer mindst omkring 1 sigma ($\frac{1}{1000}$ sek); heraf betegnelsen „sigmatisk psykologi“. Det præg af at vise ud over sig selv (fx at være en tanke om Rundetårn) som mentale tilstande har, accepterer vi i „gemytlige Situationer“, men indtager jeg en kritisk „mistænksom“ holdning, må jeg indrømme „egentlig“ kun at kunne møde mentale tilstande. Gyldighed afslører sig da kun som oplevelse af en holdning af ja-typen til en påstand, altså noget rent subjektivt. Argumentation er da blot „en Slags Polemik, hvor den Mand sejrer, der er stærkest“. Der findes heller ikke objektive værdier. I det andet essay *Om Tid* fremhæver I. at han i det første har forudsat, at enhver mental tilstand foreligger på et bestemt tidspunkt, og at bestemte andre tilstande er gået forud. At den nuværende tilstand er forskellig fra de foregående er en „ultra-præsent Kvalitet“ ved denne. Til-

bundsgående „Mistænkelighed“ må benægte gyldigheden heraf og føre til, at kun det „direkte datum“ eksisterer. Dette kan ikke beskrives. Ved „desperate Spring“ kan vi dog „projicere“ de ultra-præsent præg og nå den „gemytlige“ holdnings tro på en verden hvor der er materielle genstande og andre bevidste væsener. I. så sine filosofiske bestræbelser som et led i sin politiske aktivitet – udsendelsen af *To Essays* omtales som „en praktisk (om man vil en agitatorisk eller politisk) Aktion“ – men synes at have vaklet mellem at opfatte det praktiske livs „gemytlige situation“ og den filosofiske mistænksomheds søgen efter „det egentlige“ som det væsentlige. Blandt de personer der påvirkedes af I. kan nævnes fæteren og venen Hartvig *Frisch, filosofen Jørgen *Jørgensen og psykologen Edgar *Rubin der 1920 udgav en kritisk gennemgang af *To Essays* i bogform (En ung dansk Filosof og hans Værk). □Tegn. af Frederik Hartvig 1905 (Kgl. bibl.). Foto.

Jørgen Fr. Jørgensen i Politiken 25.3.1919. Samme i Ugens tilskuer IX s.å. 161–65 179–83. J. C. Kall i København 2.4. s.å. Samme i Klingen III, 1920, nr. 6–7. Edg. Rubin i Tilskueren, 1919 I 413–24. Samme i Litteraturen II, 1919–20 723–26. Harald Høffding i Nord. t. för vetenskap, konst och industri, Sth. 1919 192–98. Gudmund Hatt sst. 1921 267–69 (anm. af I.s Amerikanske tilstande). C. V. Bramsnæs i Socialdemokraten 20.2.1920. Hartv. Frisch i Tilskueren s.å. I 202–30. Det danske socialdemokratis hist. II, ved Alsing Andersen, 1921 361f. Sv. E. Nordenbo i Danish yearbook of philosophy XIII, 1976 179–205. Carl Erik Bay: Georg Brandes og H. I. i Fund og forskn. XXIV, 1979–80 197–219 (heri breve). – Papirer i Kgl. bibl.

Mogens Blegvad

Iversen, Iver, 1862–92, se Stallknecht, Jørgen.

Iversen, Johannes, 1904–71, botaniker, geolog. *27.12.1904 i Sønderborg, †17.10.1971 i Fjerritslev, begr. Hjortdal kgd. F: sparekassedirektør Hans I. (1874–1962) og Anna Maria Asmussen (1875–1954). ~11.10.1939 i Hjortdal, Thisted amt, med husholdningslærer Aase Thorlacius-Ussing, *27.12.1909 i Odense (Skt. Hans), †6.6.1971 i Vangede, d. af realskolelærer i Odense, senere realskolebestyrer i Fjerritslev og kaldskapellan i Kollerup-Hjortdal, cand.teol. Børge T.-U. (bevilling til bindestreg 1916) (1878–1955) og Martha Antonie Cathrine Rasmussen (1891–1972). I. blev student fra Sønderborg 1923, mag.scient. i botanik 1930 og dr.phil. 1936 på afhandlingen *Biologische Pflanzentypen als Hilfsmittel in der Vegetationsforschung*. 1931 blev han assistent ved Danmarks geologiske undersøgelse, 1938 afdelingsgeolog og 1942 statsgeolog. 1955–69 var han tillige lektor i pollenanalyse og vegetations-

historie ved Kbh.s univ. 1933 var han på et længere studieophold hos L. v. Post i Stockholm, grundlæggeren af den pollenanalytiske metode (undersøgelse af planternes støvkorn som er modstandsdygtige mod organisk nedbrydning). På grundlag af plantevækstens sammensætning kan man påvise klimasvingninger og datere jordfund. I. udvidede metoden ved at inddrage pollen af langt flere arter end v. Post havde medtaget, han gjorde opmærksom på at pollen fra ældre aflejringer kunne være skyllet ud i yngre lag og opstillede en metode til korrektion for denne fejlkilde. 1950 udgav han, sammen med nordmanden Knut Fægri *Text-book of modern pollen analysis* som blev standardværk (2. udgave 1964).

Inspireret af C. *Raunkjær's statistiske undersøgelser af plantesamfund og af planternes livsformer og af Knud *Jessens vegetationshistoriske forskning kombinerede han pollenanalysen med sit indgående kendskab til Danmarks flora og dens livsbetingelser og nåede en dybtgående forståelse af floraens udvikling. I *Landnam i Danmarks Stenalder*, 1941, har han tidsfæstet agerbrugets og kvægavlens indførelse i Danmark til yngre stenalder hvor pollen af kornarter og ukrudt dukker op i aflejringerne, mens de træer der er velegnede til løvfoder går tilbage. I Draved skov i Sønderjylland, hvis artssammensætning er beslægtet med stenalderens, viste han sammen med andre videnskabsmænd at det er muligt at fælde store træer med flintøkser og dyrke oldtidens kornsorter på den afbrændte jord. Studiet af planternes indvandring i Danmark efter istiden førte naturligt til sammenligning med nutidens plantevækst i Grønland som han besøgte 1932 og 1937; blandt andet undersøgte han nordboernes bygder og førte sandsynlighedsbevis for deres rejse til Vinland. En sammenfatning af resultaterne publicerede han 1952–53 i *Origin of the flora of Western Greenland in the light of pollen analysis*.

I.s senere undersøgelser koncentrerede sig om Draved skov hvor han fulgte planternes genindvandring på de tidligere opdyrkede arealer for at klarlægge deres indvandningsmønstre. Som medlem af Videnskabernes selskab fik han oprettet kommissionen for forskningsarealer, hvorunder Draved sorterer; kommissionen er ansvarlig for at arbejdet føres videre. I første bind af Danmarks natur, 1967, har I. givet en grundig, men letfattelig fremstilling af sine resultater som senere er blevet oversat til engelsk. Internationalt er I. blandt de førende udforskere af fortidens plantevækst; han var æresdoktor ved universiteterne i Uppsala og Cambridge. Personligt var han stilfærdig, hensynsfuld og medføle-

Iversen, Johs.

og familien, arbejdet og livet i naturen var grundlaget for hans livsværk. – R. 1953. □Foto.

Carl Christensen: Den danske botaniske lit. 1912–39, 1940 256f. Alfr. Hansen: Den danske botaniske lit. 1940–59, 1963 158–60 (bibliografi). – Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1936 185f. – Knut Fægri i Pollen et spores XIII, Paris 1971 367–80 (m. bibliografi). Sv. Th. Andersen i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1972 98–101. Samme i Botanisk t. LXXXVII, 1972 275–77. J. Troels-Smith i Oversigt over vidensk.s selsk.s virksomhed 1972–73, 1973 135–50.

Anne Fox Maule

Iversen, Johannes Erasmus, ca. 1713–55, musiker. * ca. 1713, begr. 28.2.1755 i Kbh. (Frue). ~ 24.3.1747 i Kbh. (Slotsk.) med Henriette (Henrica) Antoinette Dahlmann, døbt 17.3.1728 i Kbh. (Holmens), † 29.12.1812 i Odense (~ 2° 1758 med politisekretær Christian Henrich Melchior, ca. 1725–99), d. af fuldmægtig hos mons. Høg, senere ved den kgl. vinkælder Adam Henrik D. (1680–1767) og Johanne Antoinette Meyer (1698–1733) – Far til Christian *1.

I. hørte til de få danske der i midten af 1700-tallet gjorde en virkelig fortjenstfuld indsats for musikkens trivsel i Kbh.; særlig tog han ivrig del i den betydningsfulde grundlæggelse af et fast koncertliv. Han begyndte som universitetsstuderende og kaldes 1744 juridisk kandidat, men helligede sig siden helt musikken og virkede både i egenskab af sanger, instrumentalvirtuos, dirigent, komponist og musiklærer. 1749 eller 50 blev I. kantor ved Vor Frue skole, en stilling der var forbundet med visse kompositionsforpligtelser; han skrev således kantater i anledning af flere akademiske højtidere som fx en sørgeskantate over dronning Louise og en kantate i anledning af dronning Juliane Maries indtog, begge fra 1752. Musikken blev grunden til, at han kom til at stå i venskabeligt forhold til to af datidens fremtrædende personligheder, den stærkt musikinteresserede Ludvig *Holberg og hofkapelmester J. A. *Scheibe. Et af hans sidste arbejder var sørgemusikken i anledning af Holbergs bisættelse. – I. begyndte omkring 1740 at foranstalte offentlige koncerter sammen med nogle andre musikdyrkere, hvilket 1744 førte til oprettelsen af det navnkundige musikalske societet, en institution hvis eneste øjemed var „at bringe Musikken iblandt vore Landsmænd i Flor“. Hovedparten af de assisterende ved selskabets koncerter var amatører og koncertmesteren hvis hverv straks blev overdraget I. måtte derfor forpligte sig til hver uge på en bestemt dag at undervise de medlemmer der måtte ønske det. Denne undervisning har åbenbart været til stor nytte, thi af Holberg erfarer vi at selskabets medlemmer „udi kort Tid saaledes har tiltaget udi

Musikken, at mange af dem rent kan passere for Mestre“. 1747 opførte Det musikalske societet i anledning af kongens fødselsdag en af I. komponeret kantate som vandt stærkt bifald, og samme dag gav kongen societetet lov til at give sine koncerter på Charlottenborg, i hvis store sal I.s kantate *Forsynet* opførtes i sept. 1747. Da societetet, ikke mindst på grund af den overhåndtagende interesse for den italienske opera, 1749 måtte indstille sin virksomhed, stiftede I. et nyt collegium musicum, bestående af nogle af hans „Scholarer“ og „andre fornemme Musik-Elskere“. „Jeg flatterer mig“ – siger han i indbydelsen – „af at have vist saa mange Prøver paa min ringe Færdighed i Musikken, at jeg dermed i nogen Tid kan have tildraget mig Publici Yndest“. Det synes som om I. mistede noget af sin varme interesse for koncertlivet da han blev kantor. 1751 indstuderede han G. B. Pergolesis berømte intermezzo *La serva padrona* med stadsmusikant Andreas Bergs to døtre. Ved en opførelse af den lille opera som fandt sted hos den engelske gesandt var kongen til stede; han roste „dette admirable Divertissement“ og „mentionerede“ de to unge piger „at være de første Danske, som saa meget havde fortjent at meriteres“. Sidste gang I. omtales er i febr. 1754, da han ledede nogle gejstlige koncerter i bryggerens lavshus med „frivillig Hjælp af fornemme og vel øvede Musik-Elskere“. □Mal. af Joh. Hörner, 1744.

Fyens stiftstid. 1827, nr. 36. Festskr. i anledn. af musikforen.s halvhundredårsdag I, udg. V. C. Ravn, 1886. Th. A. Müller i Holberg årbog 1920 72. Chr. Elling i Holberg blandinger I, 1939 36–40. Samme i Kulturminde, 1940–41 133–62. Sejer Kühle i Hist. medd. om Kbh. 4.r.III, 1951 217–32. Nils Schiørring: Musikkens hist. i Danm. I–II, 1977–78.

Torben Krogh*

Iversen, Jørgen (tilnavn Dyppele, Dybbøl), 1638–83, guvernør på St. Thomas. * 25.2.1638 i Helsingør, † 20.1.1683 på havet. Faderen (Iver Dyppele?) var bager i Helsingør, indvandret fra Holsten; moderen hed Else Pedersdatter. ~ 1° 30.8.1670 i Kbh. med Birgitte Pedersdatter, † 1.8.1679. ~ 2° ca. 1682 i Kbh. med Margrethe Christensdatter, borgmester Bartholomæus Jensens søsterdatter (~ 2° med plantagebestyrer Engelbrecht Christiansen på St. Thomas, ~ 3° med købmand Christian Adolf Madsen i Kbh.). Efter at have gået i skole til sit 12. år rejste I. i begyndelsen af 1650erne til Vestindien som serving (i.e. kontraktbundet arbejder) og senere fik han ansættelse hos en engelsk købmand på St. Christopher. Omkring 1660 besøgte han Europa og indgik kompagniskab med tre hollandske

købmænd. Allerede på dette tidspunkt må I. have tjent en del penge, idet han indskød noget af driftskapitalen. Men da han 1665 besluttede at vende hjem til Danmark havde han det uheld at englænderne opbragte to af firmaets skibe. I et forsøg på at få englænderne til at tilbagegive de opbragte værdier skaffede han sig adgang til Frederik III som han flere gange måtte underholde om forholdene i den ny verden. Selv om I. ikke fik sin ejendom igen kan han ikke have været helt uden kapital. Da man i 1671 oprettede Det vestindiske Kompagni var han nemlig i stand til at indskyde kapital i det, ligesom han 1670 havde bekostet udgivelsen af sit opbyggelseskrift *Fire Spærtimers Fructer*. Samtidig med kompagniets oprettelse udnævntes I. til guvernør på St. Thomas som Erik Nielsen Smit allerede 1665–66 forgæves havde forsøgt at kolonisere. I oktober 1671 sejlede I. med skibet Færø fra Danmark og kom i maj n.å. til St. Thomas som på dette tidspunkt var ubeboet. I de følgende år og frem til 1680, da han afløstes på guvernørposten af Nicolaj Esmi, ledede han med så stor dygtighed den danske kolonisation at han må betegnes som den egentlige grundlægger af de dansk-vestindiske kolonier. Det var et vanskeligt problem at skaffe tilstrækkeligt med arbejdskraft til den danske kolonisation. Foruden embedsmænd udsendte kompagniet dels fanger fra Bremerholm og dels svingere. De sidste var fattige hvide der mod betaling i tobak og løfte om jord forpligtede sig til at gøre tjeneste i kolonien en årrække. Men dødeligheden blandt de hvide kolonister var uhyggelig høj. Historikeren J. O. Bro-Jørgensen har således gjort op at kun knap 20 pct. af 324 udsendte danskere og nordmænd overlevede rejsen og det første halve år på øen. Når dødeligheden blev så høj hænger det formodentlig også sammen med, at disse europæiske kolonister var uvante med Vestindiens epidemiske sygdomme, malaria og gul feber.

For at bøde på den manglende danske arbejdskraft lod I. en del udenlandske kolonister, især hollændere, slå sig ned på St. Thomas og aflægte troskab til den danske konge; de hvide kolonister i dansk Vestindien kom derved allerede fra starten til at udgøre en broget national skare. Endvidere indkøbte I. en del negerslaver, og det var sandsynligvis på hans tilskyndelse at kompagniet 1674 overtog nogle besiddelser i Vestafrika for derfra at kunne føre slaver til St. Thomas. 1680 var slaveholdet dog kun på 175, hvad der viser, at sukker endnu ikke spillede nogen større rolle ved I.s hjemrejse. Foruden provisionsplanter (i.e. nytteplanter) som kassave dyrkede man især tobak og indigo. Ud over at grundlægge plantagedriften på St. Thomas arbejdede

I. også på at udbygge øens handelsforbindelser, bl.a. handlede han med den franske koloni på St. Croix. Handelen med nabøerne såvel som kolonisationen led imidlertid skade, da fjendtlighederne fra Europa bredte sig til Vestindien, og I. måtte samle kræfterne om at udbygge øens fæstning, Christiansfort. Under et fransk angreb på øen 1678 bestod dette sin prøve. Hvad angår styrelsen af kolonisamfundet er det karakteristisk at han, formodentlig under indflydelse fra de engelske og hollandske kolonier, søgte at drage plantageejerne med ind i beslutningsprocessen. Rent personligt synes I. at have været lidt af en espænder for hvem kolonisationen var et kald. Livet i kolonien skulle bygges på guds frygt, hvorfor udeblivelse fra søndagsgudstjenesten straffedes med bøde. Selv om behandlingen af slaverne var hårdhændet kan den næppe betegnes som formålsløs brutal, og guvernøren uddelte da også selv tøj til negrene. Derimod synes han i flere tilfælde at have anvendt nødvendig hårdhed over for de hvide kolonister, hvad der dog nok også hang sammen med at han i de sidste par år af sin guvernørtid befandt sig på randen af et nervøst sammenbrud.

Da han 1680 var blevet afløst på guvernørposten af Nicolaj Esmi vendte han tilbage til Danmark. Her måtte han dels forsvare sig mod en række beskyldninger fra Esmi og dels stå til ansvar for sin embedsførelse. Men han forsvarede sig dog så godt at en generalforsamling i oktober 1681 erklærede sig tilfreds med hans embedsførelse. Og snart fik kompagniet atter brug for ham, idet Esmi viste sig umulig som guvernør. I sommeren 1682 besluttede det derfor igen at udsende I. som guvernør. Når denne overhovedet var villig til atter at rejse til Vestindien hang det formodentlig sammen med, at han havde genvundet sit helbred under opholdet i Danmark. I efteråret 1682 sejlede I. derfor afsted med skibet Havmanden der, ligesom Færø havde gjort det, medbragte et betydeligt antal straffefanger. Rejsen skulle imidlertid blive I.s sidste. I januar 1683 gjorde fangerne og en del af besætningen mytteri, kastede I. og hans nyfødte barn overbord og voldtog hans kone. Forfatteren Kay Larsen har i fri litterær form givet en historisk skildring af Havmandens togt og af oprørernes skæbne (Vikingen VIII, 1925 17–27).

Fr. Krarup i Pers. hist. t. 2.r.VI, 1891 23–45. E. Gul-lach-Jensen sst. 7.r.I, 1916 248. Waldemar Westergaard: The Danish West Indies under Company Rule, N.Y. 1917. Thomas Matthiesen i Schr. des Vereins f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 2.r.IX, Kiel 1930 104. J. O. Bro-Jørgensen i Vore gamle tropekolonier I, 2. udg., 1966. Ove Hornby: Kolonierne i Vestindien, 1980.

Sv. E. Green-Pedersen (Kay Larsen)

Iversen, Karsten

Iversen, Karsten, 1886–1967, forstander. * 1.6. 1886 i Veddelev, Himmelev sg., Kbh.s amt, † 15.9.1967 i Askov, begr. sst. F: landøkonom H. *I. (1842–1900) og Johanne Kirstine Clausen (1859–1935). ~ 12.5.1913 i Askov med Elisabeth Hansen, * 29.11.1886 i Askov, † 31.7.1976 sst., d. af forsøgsleder, senere statskonsulent Fr. *H. (1854–1921) og Anine Koefoed (1847–1922).

I. lærte praktisk landbrug, besøgte Fr.borg højskole og Tune landboskole og blev 1910 landbrugskandidat. Han var assistent ved Askov forsøgsstation 1911–12 og ved Tystofte forsøgsstation 1912–21. 1921–56 var han forstander for Askov forsøgsstation med filialstationer og han videreførte her de forsøg, især gødningsforsøgene som denne forsøgsstation særlig var hjemsted for. I. fik snart en fremtrædende plads blandt sin generations praktisk arbejdende forsøgsledere, indtog en ledende stilling i arbejdet med gødningsforsøgene og ydede ikke mindst her en indsats af stor praktisk værdi for dansk landbrug. Blandt de grundigt udarbejdede forsøgsberetninger der offentliggjordes i Tidsskrift for Planteavl må særlig fremhæves beretningen om opbevarings- og udførselstider for staldgødning (1937) som fik til følge at der indførtes en langt hurtigere nedpløjning af staldgødningen end tidligere anvendt. Også forsøgene med ajlens anvendelse (1938) fik betydelig og påviselig praktisk betydning. Desuden har I. i lærebogsbidrag og i fagpressen orienteret om forsøgsresultaterne på dette felt, og han forfægtede sine synspunkter med megen energi og slagfærdighed. I. opnåede på dette særlige felt en position både blandt teoretikere og praktiske landmænd som en førende autoritet. Ved landbohøjskolens 100-års jubilæum 1958 udnævntes han til dr.agro. h.c. på denne baggrund. – Han beklædte en lang række faglige tillidsposter: formand for gødningssektionen i Nordiske jordbrugsforskeres forening 1929–47 og for planteavlsudvalget under Foreningen af jyske landboforeninger 1933–65, medlem af bestyrelsen for De samvirkende danske landboforeninger 1933–65, fra 1939 medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber. – Fra faderen overtog han interessen for landbrugets regnskabsføring og fortsatte udgivelsen af dennes Regnskabsbog for Landmænd, mens han for Andelsudvalget 1942–66 redigerede Anders Nielsens Lommebog. 1931–57 var I. formand for Malt sogns andelskasse og 1952–63 formand for repræsentantskabet i Andelsbanken. – R. 1950. □Foto.

Dansk landbrug, 1936 302. Sst. 1946 267f. H. Land Jensen i Jydsk landbrug, 1946 368f. Johs. Olesen og Kirstine Andersen i Jydsk landbrug, 1967 577f.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Iversen, Kristen (Kræsten), 1886–1955, maler. * 26.1.1886 i Holsted, Malt hrd., † 9.8.1955 i Kbh. (Davids), begr. sst. (Garn.). F: bygmester Niels Laurids Pedersen (1848–1902) og Grethe Hansen (1851–1910). Navneforandring 7.10. 1930. ~ 9.4.1914 i Kbh. (Blågård) med Anna Marie Siems, * 23.7.1889 i Oslo, † 12.6.1955 i Svaneke, d. af xylograf Carsten S. (1856–1916) og Thora Nielsen (1852–1935).

I. er autodidakt i den forstand at han ikke har gået på akademiet, men i stedet har været i malerlære i Kolding og modtaget tegneundervisning af H. *Grønlund på Teknisk skole i København (1904–05). Fra 1910 til 1918 udstillede han flere gange på Kunstnernes Efterårsudstilling indtil han 1919 brød igennem med *Odysseus og Nausikaa* på Charlottenborg. Herefter fulgte en indbydelse fra Den frie Udstilling hvor han var gæst 1920–23 og medlem fra 1924. I disse år fremstod de første figurbilleder med religiøst eller mytologisk indhold, en genre der skulle optage en stor del af I.s senere virksomhed og skaffe ham mange offentlige bestillinger. Den første betydelige af disse var Carlsbergfondets på et loftsmaleri til Videnskabernes selskab, en opgave I. modtog efter en konkurrence i 1924. Resultatet *Prometheus raner ilden*, 1925–26 er et næsten nybarokt værk af en kraftig plastisk virkning. 1927–31 udførte han den store malede loftsdekoration i Christiansborg slots riddersal hvori de barokke genklange i høj grad kommer til deres ret. I. malede også religiøse emner, altertavler til kirken i fødebyen Holsted (*Peters fiskedraet*, 1928) og til Zions kirke i Esbjerg (*Stormen på Genezareth sø*, 1930). Til „Stærkassen“ malede han et par motiver fra København (1930), til amtssygehuset i Hornsyld 12 vægbilleder (1941–43), til Århus rådhus fire jyske landskaber (1944–45) og til Løgumkloster forsamlingshus nogle motiver fra Slesvigs historie (1946–51). Alle disse er i olie; som freskomaler forsøgte I. sig i 1952 med udsmykningen af festsalen i Maskinsko'en i København. Han har endvidere givet udkast til talrige kirkeruder. Ved siden af de officielle bestillinger har I. udført landskaber, opstillinger og portrætter. Det var maleriets koloristiske og stoflige virkninger der interesserede ham, også i figurkompositionerne. Han begyndte med ret mørke farver, først i 20erne præget af en grøn grundtone, men fra ca. 1930 arbejdede han sig frem til en lettere og lysere farveholdning efter at have opholdt sig flere gange på Bornholm og stiftet bekendtskab med den stedlige malerskole. I. modtog Eckersbergmedaljen 1923, blev medlem af akademirådet 1925, professor 1930, medlem af Gallerikommisionen 1931–34 og direktør for Kunstakade-

miet 1949–52. Han har foretaget studierejser til Tyskland og Italien 1921 (for J. R. Lunds fond), Frankrig og Holland 1924 (for Zacharias Jacobsens legat), Italien og Grækenland 1927 (for stipendium fra Ny Carlsbergfondet). Deltog i talrige udstillinger, bl.a. i de danske udstillinger i Brooklyn Museum (1927), Helsingfors (1928), Berlin (1932) og Riga, Warszawa, Budapest (1930) hvor han modtog en sølvmedalje. Retrospektiv udstilling 1963 i Kunstforeningen i København. I. er repræsenteret i Statens museum for kunst, flere provinsmuseer, Nationalmuseum Stockholm og museerne i Göteborg og Malmö. – R. 1932. DM. 1941. K. 1952. □ Maledt selvportr. 1908, 1914, 1918, 1920, 1923 (Malmö mus.) m.fl. samt gruppebill. 1920 og 1921–22. Buste i teaktræ af Johs. Bjerg, 1919. Tegn. af E. Ullmann, 1932 (Kgl. bibl.). Linoleumssnit af K. J. Almqvist, 1949. Afbildet på tegn. af Hans Bendix udst. 1951. Foto.

K. I. Et udvalg af billeder m. tekst af Fr. Beckett, 1931 = Vor tids kunst III. Sv. Rindholt: K. I., 1937 = Dansk kunst VII. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Bjarne Jørnæs

Iversen, Mogens Idahl Randel, * 1911, fagleder, lektor. * 22.8.1911 på Frbg. (Skt. Thomas). F: adjunkt, senere lektor Hans Marius I. (1879–1948) og Valborg Randel (1877–1963). ~ 30.10.1940 i Nordrup med bibliotekar Esther Larsen, * 17.6.1910 i Åkirkeby, d. af overlærer Hans Kristian L. (1881–1961) og Inger Margrethe Hansen (1879–1957).

Efter studentereksamen 1930 var I. 1931–35 elev og volontør ved Kbh.s kommunes biblioteker og senere ved Haderslev centralbibliotek. Han blev cand.mag. i dansk og tysk 1937 og bestod 1939 afgangseksamen fra Statens biblioteksskole. 1939–45 var han bibliotekar ved Kolding centralbibliotek, 1945 ansattes han som konsulent i Statens bibliotekstilsyn, og s.å. begyndte han at undervise ved Statens biblioteksskole som indtil 1956 blev drevet af bibliotekstilsynet. 1959 ansattes han som lektor ved skolen som på dette tidspunkt var blevet en selvstændig undervisningsanstalt med navnet Danmarks biblioteksskole. I. tog ivrigt del i opbygningen af den nye skole, og 1969 udnævntes han til fagleder med ansvaret for undervisningen i faglitteratur inden for de humanistiske fag; 1968–70 fungerede han som undervisningsleder for folkebibliotekssektionen. 1972 blev han fagleder i fagområdet bibliotekshistorie hvor han især udbyggede undervisningen i folkebibliotekernes historie og aktuelle situation. 1978 tog han sin afsked. 1949–59 var I. medredaktør af tidsskriftet Bogens verden, 1959–65 eneredaktør, og 1945–73 en flittig an-

melder af nyudkommen litteratur i tidsskriftet. Han anmeldte helst personalhistorisk litteratur, et område der har hans særlige interesse. I. har i årenes løb været levende optaget af de særlige bibliotekariske vurderinger, først i Bogens verden, siden i form af lektøruddtalelser udsendt af Indbindingscentralen, og det var derfor naturligt at han 1977 blev formand for et udvalg nedsat af denne vedrørende lektøruddtalelserne. I.s øvrige litterære virksomhed består fortrinsvis i artikler til fagpressen om biblioteksforhold og -problemer samt i udarbejdelse af kompendier beregnet for undervisningen på Danmarks biblioteksskole. I. har foretrukket at nedlægge resultaterne af sine studier i undervisning fremfor i digre værker. Han har imidlertid haft stor indflydelse på generationer af biblioteksstuderende gennem sin aktive og engagerede undervisningsform. □ Foto.

Bag ved bogernes bjerg. En hilsen til M. I., 1978 = Danm.s biblioteksskoles skr. XIII.

Mette Winge

Iversen, Tage, se **Iversen, Axel**.

Iversen, Johan Werner Michael, 1893–1967, officer. * 14.6.1893 i Kbh., + 18.4.1967 i Lyngby, begr. sst. F: lektor Michael Lauesen I. (1864–1926) og Asta Frisch (1867–1933). ~ 1° 18.4.1922 med Muriel Lilian Robinson, * 21.10.1899, + 1945, d. af statsingeniør Henry O. R., Malaya og Margarethe Land. ~ 2° 25.9.1946 med Inger Vibeke Brønnum Scavenius, * 12.4.1917, d. af direktør Knud Gjord S. (1879–1955) og Henriette Olivia Dahl (1886–1969).

I. blev student 1911 og gik efter et par års jurastudium ind i hæren, hvor han blev løjtnant. 1919 rejste han til Malakka, hvor han blev plantageassistent og senere plantagebestyrer. 1940 tog han sin afsked og slog sig ned i London.

Efter Danmarks besættelse optog han straks et arbejde for at danske i Storbritannien – trods Danmarks neutrale stilling – kunne komme til at øve en indsats i krigen på britisk side. Med hektisk iver udviklede han en række planer og udsendte i sept. 1940 et opråb til ca. 2000 danske hvori han opfordrede til skabelsen af et dansk hus som samlingssted for alle danske der ville tilbyde Storbritannien deres tjeneste. Samtidig fik han kontakt med de britiske kredse der grundlagde „Special Operations Executive“ (SOE), og da en dansk sektion af SOE blev dannet i okt. kom I. til at lede det rekrutteringskontor der indrullerede danske i britisk tjeneste. Fremgangs måden blev den at danske indrulleredes i regimentet The Buffs der havde Christian

Iversen, Werner Michael

X som æresoberst. Herfra kunne egnede frivillige så overføres til tjeneste i SOE. I. var samtidig virksom ved dannelsen af Det danske råd og indtrådte i dette, hvorved rekrutteringsarbejdet knyttedes til rådet. I.s stilling blev vanskelig. SOE kunne ikke fuldtud indvi ham i karakteren af det arbejde de frivillige gik ind til, og I. kunne lige så lidt over for rådet klargøre formålet med rekrutteringen, og efter en række friktioner til

begge sider opgav han sit hverv 1943 og gjorde 1943–45 tjeneste i den britiske hær. Hans historiske betydning kom til at ligge i den ildhu hvormed han i 1940 skubbede danske kredse i London frem til handling. Efter krigen slog han sig som pensionist ned i Lyngby. – R. 1946.

Jørgen Hæstrup: Kontakt med England, 1954. – Papirer i Rigsark.

Jørgen Hæstrup

Jacob, se Jakob.

Jacob, Emil Frederik, 1873–1939, skotøjsfabrikant. * 6.6.1873 i Kbh. (Mos.), † 8.4.1939, begr. i Kbh. (Mos. vestre). F: grosserer Jacob Frederik J. (1826–84) og Julie Caroline Levy (1833–97). ~ 1° 4.12.1898 i Kbh. (Mos.) med Agnes Hartvig, * 4.9.1878 i Kbh. (Mos.), † 3.9.1932 på Frbg., d. af grosserer Michael Marcus H. (1832–80) og Emma Gottschalk (1838–1907). ~ 2° med Bertha Goldstein, * 14.8.1885 i Kbh., d. af fabrikant Edvard Jacob G. († 1924) og Minna Jacobson († 1922).

J. knyttedes i en ung alder til den danske skotøjsindustri idet han 1889 fik ansættelse hos M. J. Ballins Sønner hvor han arbejdede indtil han ved århundredskiftet blev forretningsfører i A/S Hertz' Skotøjsfabrik. Derefter var han i kortere tid hos M. Goldstein og aktieselskabet Dansk Chromlæderfabrik indtil han 1903 startede egen skotøjsfabrik (E. F. J. & B. Lotinga) som 1918 gik op i den store koncern A/S M. J. Ballins Sønner og Hertz' Garveri og Skotøjsfabrikker hvor J. blev teknisk direktør. 1921 fratrådte han her og blev direktør for A/S E. F. J. & Thranes Trikotagefabrik, men 1922 knyttedes han igen til Ballin & Hertz, denne gang som administrerende direktør, og gennemførte 1923 en rekonstruktion af firmaet efter kriseårene i begyndelsen af 1920'erne. Ved udgangen af 1927 opsigede han sin stilling, men vedblev efter anmodning at fungere indtil selskabets anden rekonstruktion 1929. Derefter overtog han firmaet Johs. Rosted og blev 1930 formand for det s.å. startede A/S Skotøjsfabriken E. F. J. & Wilh. Andersen. Samtidig med at J. således inden for skotøjsindustrien udfoldede et meget virksomt initiativ tog han levende del i organisationsarbejdet, navnlig inden for arbejdsgiverforeningen, i hvis hovedbestyrelse han havde sæde fra 1910, og af hvis forretningsudvalg han var medlem 1910–12 og igen fra 1925 til sin død. Straks efter sin indtræden i arbejdsgiverforeningens hovedbestyrelse udførte han som medlem af udvalget til udarbejdelse af regler for arbejdsgiverforeningens strejkeforsikring et meget betydeligt arbejde, og han var i tidens løb medlem af en række vigtige kommissioner, bl.a. den store arbejdskommission af 1923 hvis hovedindsats blev en grundig gennemgang

af forligsmandslovgivningen. I Industrirådet, hvor han havde sæde fra 1913, var han i årene efter første verdenskrig en stærk talsmand for indførelse af en beskyttelsestold for den kriseramte industri. Desuden var han i ledelsen af Industrifagene fra 1920 (næstformand 1921–36, formand 1936–39), formand for arbejdsgiverafdelingen i Arbejdsgivernes Ulykkesforsikring fra 1931 og dommer i den faste voldgiftsret fra 1928. Også inden for skotøjsindustriens organisationer varetog han i årenes løb betydningsfulde poster. Han var således 1913–21 formand for Foreningen af københavnske skotøjsfabrikanter og 1922–29 næstformand for Foreningen af danske læderfabrikanter. Som organisationsmand tog J. ofte del i den offentlige debat og talte med oratorisk dygtighed for sin stands interesser. Privat gav han betydelige bidrag til humanitært hjælpearbejde, især inden for Mosaisk trossamfunds rammer hvor han i 1930'erne bl.a. ydede støtte til etablering af Horserødlejren som feriekoloni for tysk-jødiske børn. – R. 1935. □Foto.

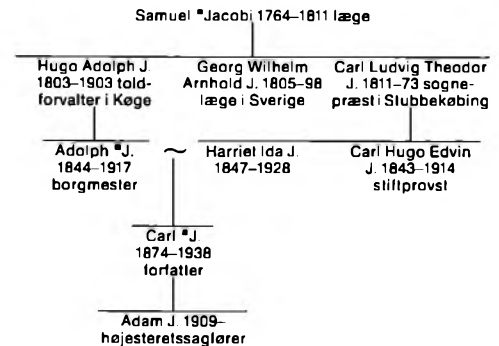
Arbejdsgiveren, 1933 208f.; sst. 1939 130f. Tidsskr. for industri, 1939 101f. Leo Fischer i Jødisk familiebl. s.å. nr. 9 11f.

Erik Korr Johansen (P. Koch Jensen)

Jacobi

Slægtsnavnet Jacobi anvendes af såvel jødiske som ikke-jødiske familier, jf. slægtsoversigt Jacobson II.

Table I

I. Slægtens første mand i Danmark, lægen Samuel *J. (1764–1811) var søn af en jødisk køb-

Tavle II

Peder Jacobi 1691–1738 slotspræst på Fredensborg

Christiane Magdalene J. 1732–1804 – Frederik Carl Harboe 1716–68 postmester i Hamborg	Marie Christine J. 1738–1801 – N. J. Jessen 1718–1800 kæmmerer ved Øresunds toldkammer	C. F. *J. 1739–1810 forfatter
--	---	-------------------------------------

mand i Jaroslav i Galizien (nu Polen) og kom 1792 til Danmark.

II. En slægt, der stammer fra Løgumkloster, hvor sognepræst i Asminderød og slotspræst ved Fredensborg Peder J. (1691–1738) opgives at være født.

(I) Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 456f.
(II) Lengnicks stamtavler I bd. 2.

Hans H. Worsøe

Jacobi, Hugo Adolph, 1844–1917, borgmester. * 13.7.1844 i Nykøbing S., † 22.1.1917 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: toldkasserer, senere -forvalter Hugo Adolph J. (1803–1903) og Christiane Annette Herbst (1805–56). ~ 10.5.1872 i Stubbekøbing med Ida Harriet Jacobi, * 14.3.1847 i Ribe, † 20.1.1928 i Kbh., d. af adjunkt i Ribe, senere sognepræst i Stubbekøbing Carl Ludvig Theodor J. (1811–73) og Marianna Harriette Thalbitzer (1817–76). – Far til Carl *J.

Efter at være dimitteret privat til universitetet 1863 tog J. juridisk embedseksamen 1868, var derefter sagførerfuldmægtig og arbejdede samtidig i magistratens 3. afdeling hvor han var fuldmægtig 1871–75; 1876 nedsatte han sig som overretssagfører i Kbh. og tog samtidig virksom del i arbejdet i Kbh.s understøttelsesforening hvor han fra 1885 var næstformand i hovedbestyrelsen. 31.3.1891 valgtes J. til borgmester for magistratens 3. afdeling under hvilken fattig- og forsørgelsessager henhører. Samtidig med hans tiltræden trådte den nye fattiglov og lov om alderdomsunderstøttelse i kraft 9.4.1891, og han gik således ind til arbejdet under ændrede synspunkter for fattigforsørgelsen og med en klasse af personer der skulle forføres efter ganske nye og uprøvede regler. Kommunalbestyrelsen havde for få år tilbage vedtaget at flytte arbejdsanstalten på Ladegården til et nybygget kompleks ved Nørre allé som omtrent var færdigt til indflytning, men J. indså hurtigt at det ville være mere rimeligt først at sørge for, at de mange uarbejdsdygtige gamle som dengang under yderst ugunstige forhold var indkvarteret i det gamle usunde Almindelig hospital i Amaliegade, i Frelserens og Nikolaj arbejdshuse og i forskellige mindre stiftelser, kom under bedre forhold. I lø-

bet af nogle måneder indbragte han et forslag om at anvende de nye bygninger til brug for disse trængende og gennemførte det trods forskellig modstand. 1897 vedtoges hans forslag om opførelse af et alderdomshjem for 400 husfæller, og 1908 blev den nye arbejds- og tvangsanstalt Sundholm taget i brug. Denne sidste afløste den gamle brostfældige arbejdsanstalt på Ladegården der havde været benyttet på denne måde i hundrede år. Fra samme tid ophørte ladegårdslemmernes anvendelse til gadefejning. J. var en meget myndig og selvstændig mand der vanskeligt kunne forsones sig med de nye synspunkter der i borgerrepræsentationen trådte ham i møde gennem den nyalgte opposition som efterhånden blev i flertal. Trods de betydelige reformer, han gennemførte, kunne han ikke trænge igennem med sine forslag, og i særlig grad måtte han give afkald på sine ønsker om en ny og bedre personaleordning som administrationen af de nye love syntes at nødvendiggøre. Da nu loven af 27.5.1908 om underholdsbidrag ikke var i overensstemmelse med J.s opfattelse af disse spørgsmål, og da endvidere hans noget svagelige helbred gav en rimelig anledning, søgte og fik han sin afsked. Ved hans sidste møde i borgerrepræsentationen udtalte formanden sin påskønnelse af hans arbejde, men tilføjede at flertallet i en lang årrække havde været i principiel modsætning til ham, og at han utvivlsomt tit havde været grundig misfornøjet med forsamlingens holdning i vigtige sager. – J. var 1900–08 formand for den permanente voldgiftsret, 1903–15 repræsentant i Nationalbanken, 1910–15 medlem af bestyrelsen for Kbh.s sparekasse, 1903–16 for Kbh.s sygehjem. – Etatsråd 1892. Konferensråd 1908. – R. 1895. DM. 1901. K.² 1909. □ Træsnit af H. C. Olsen, 1905. Buste af R. Bøgebjerg, 1907. Mal. af J. C. Schlichtkrull, 1911 (Kbh.s rådhus). Maske af A. Bundgaard (sst.). Foto.

Grundejerbl., 1909 1355f. Kbh.s bystyre gennem 300 år II, ved Poul Møller, 1967 353f o.fl.st. Harald Jørgensen: Fra lemmestiftelse til moderne plejehjem, 1969 79f. Samme: Omsorgen for børn og unge i Kbh., 1970 44f. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

*August Nielsen**

Jacobi, Christian Frederik, 1739–1810, embedsmand, forfatter. * 12.3.1739 i Asminderød, † 11.11.1810 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: sognepræst Peder J. (1691–1738) og Elisabeth Charlotte Schäffer (ca. 1712–89). ~ 29.5.1772 i Kbh. (Slotsk.) med Sophie Hedeving Rasch, * 11.8.1740 i Esbønderup, † 26.8.1814 i Kbh. (Frue), d. af regimentsskriver, kammerråd Otto

Christian R. († 1748, ~1° 1735 med Sophie Hevedvig Eller, † 1737, ~3° 1742 med Frederikke Christiane Torm, 1719–73) og Cathrine Margrethe Scheffer († 1741).

J. blev student 1754 fra Herlufsholm og tog 1760 juridisk eksamen. 1762 tiltrådte han en udenlandsrejse til Tyskland, Holland og Frankrig og studerede navnlig sprog og litteratur i Göttingen, Leiden og Paris. 1766 blev han pagehovmester hos Juliane Marie, 1770 assessor i hof- og stadsretten, 1772 i højesteret. 1772–84 var han desuden oplæser for Christian VII, 1773–78 medlem af Det kgl. teaters direktion og 1778–84 af teatrets overtilsynskommission. Med sin litterære kultur øvede J. en gavnlig indflydelse på teatrets styre. Han oversatte bl.a. stykker af A. C. Destouches og C. Goldoni og fik 1783 opført en original, anonym toaktskomedie *Curen* som imidlertid ikke gjorde lykke. Et varigt minde om J. er den devise der efter hans forslag siden 1774 har prydet teatrets proscenium: Ei blot til Lyst. Til hans teaterhistoriske fortjenester hører det også at det var på hans initiativ, Johannes *Ewalds Balders Død 1778 fik sin uropførelse på Hofteatret. – Efter i to år at have været medhjælper hos Henrik *Hielmstjerne overtog J. 1776 posten som sekretær i Videnskabernes selskab; i denne egenskab udkastede han 1777 den endelige plan for selskabets danske ordbog. Da J., der var langt mere skønlitterært end videnskabeligt indstillet, i tidens løb kom i disharmonisk forhold til selskabets yngre medlemmer, nedlagde han sekretærhvervet 1795 og beholdt kun kassererforretningerne. Af Danske selskab var han medlem 1781–98. – Af J.s forfatterskab kan endnu nævnes hans i sin tid højt berømmede, prisbelønnede *Lovtale over Ærkebiskop Absalon*, et stykke effektiv retorik i fransk-klassisk stil, og *Sapphos Brev til Phaon*, en engelsk-påvirket oversættelse efter Ovid (begge i Forsøg i de skønne og nyttige Videnskaber, 8.st. 1770), desuden mindetaler i Videnskabernes selskab over Henrik Hielmstjerne, B. W. *Luxdorph og P. C. *Abildgaard samt en række mindre digte, fx den rimfri klopstockske *Til Bellet*, rettet mod F. L. *Stolbergs Mein Vaterland. – I litteraturhistorien indtager J. en beskeden plads, men han har haft smag og sans for den sproglige gennemarbejdning. – Justitsråd 1773. Etatsråd 1776. Konferensråd 1781. □Mal. tilskrevet Jens Juel. Min. af W. A. Müller (Fr.borg).

C. F. J.: Saml. skr., udg. M. F. Liebenberg, 1817. – Breve i Hist. t. IV, 1843 323–66. Efterl. papirer fra den Rentlowse familiekreds, udg. L. Bobé VI, 1903 237 537. – C. Molbech: Vidensk.s selsk.s hist., 1843. Th. Overskou: Den danske skueplads III, 1860. [Frederik Schmidt:] Provst Fr. Schmidts dagbøger, udg. N. Han-

cke, 1868 (ny udg. I–II, 1966–69) 102–05 o.fl.st. Luxdorphs dagbøger, udg. E. Nystrom I–II, 1915–30.

R. Paulli*

Jacobi, Carl, 1874–1938, forfatter, bibliotekspioner. * 19.11.1874 på Frbg., † 19.4.1938 i Holbæk, begr. i Kbh. (Ass.). F: magistratsfuldmægtig, senere borgmester og konferensråd Adolph *J. (1844–1917) og Ida Harriet Jacobi (1847–1928). ~1° 14.7.1900 i Kbh. (Frederiks) med Rosa Anna Christensen, * 23.11.1875 i Holbæk, † 2.5.1964 i Kbh., d. af skibsfører Frederik Adolph C. (1833–99) og Christiane Andersen (1841–84). Ægteskabet opløst. ~2° 6.1.1912 i Kbh. (Slotsk.) med skuespiller Alma Helene Kristine Ahlstrøm, * 23.12.1874 i Kbh. (Stefans), † 20.11.1943 sst. (~1° 1901 med maler Christian Ludvig Møgelgaard, 1873–1928, ~2° 1911 med Andrea Marie Helene Jensen, 1886–1953), d. af garver, senere portner ved Folketeatret Carl Thorvald A. (1838–1905) og Caroline Laurine Hansen (1837–98).

J. studerede forstvæsen i Kbh. og Nancy, fik praktisk uddannelse på Giesegård og Brahetrolleborg, var derefter skovrider og skovejher ved Vordingborg (Stensbygård) 1900–10, men forlod så forstvæsenet for at hellige sig sociale interesser. 1910–12 var han sekretær i det sociale sekretariat og bibliotek i Kbh. og virkede stærkt for arbejdernes oplysning. 1920–30 ledede han arbejdernes aftenskole og foredragsvirksomhed i Holbæk, og skønt uden biblioteksfaglig uddannelse blev han 1926 leder af centralbiblioteket i Holbæk, der udvikledes til et kulturcentrum for byen og omegnen. Han var bl.a. pioner i brugen af bogbil for at komme i direkte kontakt med lånerne i oplandet. Som en højt estimeret anmelder af skønlitteratur i Bogens Verden fik han indflydelse på alle folkebibliotekers bogvalg. Allerede som dreng havde J. lyst til at skrive og da han, opmuntret af Herman *Bang, 1912 udsendte sin første bog *Judas*, en jødisk proletarskildring med interiører fra det mørkeste Kbh., røbede han trods påviselige forbehold en så personlig og kvaliteret fremstillingskunst og en så indtrængende psykologisk forståelse, særlig af børn, at man måtte stille store forventninger til hans forfatterskab. J. opfyldte i sine senere bøger i nogen grad disse forventninger. 1915 udkom *Under Guds Aag*, en varmt følt psykologisk studie over et religiøst forskræmt barnesind, og 1919 *De syv Vise*, en skildring af syv skolekammeraters udvikling og skæbnegang, en stort anlagt og i visse partier lykkelig gennemført roman der både viser J.s sikre iagttagelsesevne, hans dybe medfølelse med de mennesker han skildrer, og hans til tider ildfulde fremstillingskunst. Un-

Jacobi, Carl

der pseudonymet En Eneboer udsendte J. 1927 en digtsamling *Jakobs Kamp*, der som hans prosabøger er stærkt religiøst præget og røber det samme grublersind, den samme stærke tone af tvivl og trods, den samme higen efter at tyde livets gåde som mærkes i romanerne. – Som forstemand skrev J. talrige artikler i *Tidsskrift for Skovvæsen* (1898–1908), og 1907 udgav han en dansk-tysk-fransk forstorbog. Sit pædagogiske virke fortsatte J. med udgivelsen af *Højtlæsning. Vejledning ved Valg af Stof til Oplæsning*. 1937–38, for Arbejdernes oplysningsforbund. □ Tegn., formentlig 1915, og mal. af Lilli Lundsteen. Foto.

Hans Brix i *Politiken* 26.2.1912. Sst. 20.4.1938. Det nye nord 30.7.1919. Tilskueren, s.å. I 551f (anm. af De syv vise). Jul. Bomholt: Dansk digtning, 1930 209f. Robert L. Hansen i *Bogens verden*, 1938 141–44. Socialdemokraten 20.4.1938. Nationaltid. s.d. Berl. tid. s.d.

K. K. Nicolaisen*

Jacobi, Samuel, 1764–1811, læge. * 1764 i Jaroslav i Galizien, Polen, † 7.6.1811 i Kbh. (Mos.), begr. sst. (Mos. kgd., Møllegade). Faderen var købmand, moderen døde i en ung alder. ~ 27.5.1799 i Kbh. (Mos.), med Ester Kalisch, * 28.12.1777 i Kbh. (Mos.), døbt 2.11.1813 i Kbh. (Garn.) med navnene Ester Ida Elise, † 31.12.1857 i Lyngby (~ 2° 1813 med konsistorialråd, sognepræst i Damsholte Hans Jørgen Mackeprang, 1764–1821), d. af fabrikant Levin Marcus K. (ca. 1738–1810) og Helene Loria (ca. 1743–1826).

Efter i sin fødeby at have fået den for jøderne i Polen på denne tid almindelige uddannelse i bibel og jødisk videnskab kom J. 1782 til Breslau for at gennemgå gymnasiet. Han studerede medicin ved universiteterne i Leipzig og Halle og erhvervede sidstnævnte sted den medicinske doktorgrad 1791. N.å. kom han til Kbh. hvor han havde nogle slægtninge, og besluttede at forblive her for bestandig. Han underkastede sig et colloquium publicum ved det medicinske fakultet 1796 og opnåede s.å. jus practicandi, nedsatte sig som læge i Kbh., blev 1800 fattiglæge ved Mosaik trossamfund og dyrkede samtidig videnskaben. Afhandlinger i tidsskrifter om antropologi og vaccination bærer vidnesbyrd derom. Fra 1798 var han medlem af Det kgl. medicinske selskab, i sit sidste leveår dets vicepræs. 1805 blev han medlem af Mosaik drengeskoles første bestyrelse og blev 1809 af kancelliet udnævnt til medlem af det mosaiske trossamfunds repræsentantskab.

Sulamith, Dessau 1811 274 420.

Josef Fischer*

Jacobsen

Af de mange slægter der bærer patronymet Jacobsen skal her omtales tre, der har deres udspring i henholdsvis Jylland, på Sjælland og på Færøerne.

Table I

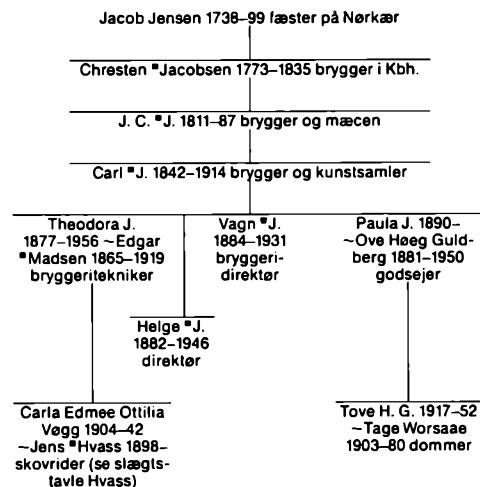
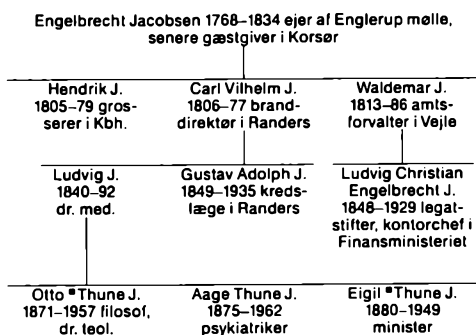

Table II

I. Slægten J., til hvis navn Carlsberg Bryggerierne er knyttet, føres tilbage til Jens Sørensen (1696–1741) på Vorsårkrog i Albæk sg., Dronninglund hrd.; han var far til Jacob Jensen (1738–99), fæster af Nørkær.

II. En slægt der føres tilbage til ejer af Englerup mølle i Sigersted sg., Ringsted hrd., senere gæstgiver i Korsør, Engelbrecht J. (1768–1834).

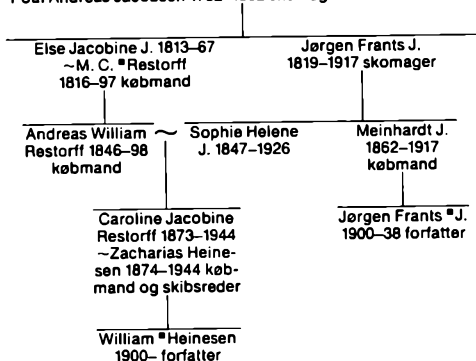
III. En færøsk slægt der føres tilbage til skomagermester Poul Andreas J. (1782–1862).

(1) Th. Hauch-Fausbøll: *Slægthåndbogen*, 1900 457–60. Børge Francke og Ernst Andrup: *Familien J. og Carlsberg*, i *Carlsbergbladet* dec. 1959–juli 1963.

Hans H. Worsøe/John Davidsen

Tavle III

Poul Andreas Jacobsen 1782–1862 skomagermester i Torshavn

Jacobsen, Anders Peter, 1879–1963, statskonsulent. * 17.2.1879 på Lergård i Vejleby, Ferslev sg., Fr.borg amt, † 18.1.1963 i Kbh. F: gårdejer Christen J. (1845–1917) og Hanne Marie Hansen (1841–96). ~ 19.12.1925 i Berlin-Schöneberg (b.v.) med Clara Henriette Eva Dornblatt, * 3.10.1901 i Berlin, † 28.8.1973 i Lyngby, d. af Robert D. (* 1856) og Thekla Herold (* 1861). Ægteskabet opløst.

Efter læreår i praktisk landbrug kom J. 1899 på Tune landboskole og fortsatte herfra til landbohøjskolen, hvorfra han 1902 tog eksamen med udmærkelse – i øvrigt på samme hold som fx Ths. Madsen-Mygdal og H. Hauch. 1903–09 var han lærer ved Dalum landbrugsskole og udmøntede sin pædagogiske virksomhed herfra i *Lærebog i organisk Kemi* og den stærkt benyttede *Hesteracer* og *Hesteavl* (begge fra 1908). Da Madsen-Mygdal overtog skolen 1908, gik J. året efter over i en virksomhed som planteavlskonsulent for Fr.borg amts planteavlforening og senere De samvirkende landboforeninger i Sjællands stift (1913–19). Dybt fortrolig som han var med planteavlens problemer fik han i efteråret 1917 posten betroet som leder af en særlig kartoffelafdeling under det nyoprettede reguleringsorgan „ernæringsrådet“. En analytisk-kølig grundholdning der forhindrede ham i alene at vurdere tingene ud fra et landbrugssynspunkt gjorde ham velskikket til at dele sol og vind lige mellem dyrkerinteresser og forbrugerhensyn. Fordelingspolitikens muligheder – og begrænsninger – søgte han sammen med andre at udnytte inden for en organisatorisk ramme ved i august 1919 at få oprettet Dansk kartoffeldyrkerforening, men endnu inden det nye forslag havde fået konsolideret stillingen tilstrækkeligt, fejdede den store efterkrigsperiode 1920–21 denne forening sammen med mange andre af samme slags ud i afgrun-

den. Denne omstændighed kastede givet en skygge over J.s første virksomhedsår i den nyoprettede stilling som landbrugsattaché („statskonsulent“) ved det danske gesandtskab i Berlin, en post han beholdt helt frem til krigsafslutningen 1945. Det var i forvejen ikke netop en misundelsesværdig opgave at skulle hjælpe tysklandseksporten tilbage til det „normale“ leje efter krigsårene 1914–18s urolige og uforudsigelige afsætningsforhold. Da Tyskland først havde overvundet følgerne af det valutariske sammenbrud 1921–23 og i øvrigt genoptaget kejsertidens toldbeskyttelsespolitik gennem toldtariffen af august 1925, så det dog en tid ud som om landbrugseksporten skulle gå nogle virkelig gode år i møde. Trods kvægekseportfolkernes skumlerier over J.s påståede forkærlighed for hesteeksporten og trods departementschef i landbrugsministeriet J. Wilckes emotionelt stemte irritation over hans nærmest videnskabelige arbejdsmetode stod J. dog uanfægtet som de mange eksportinteressers upartiske og velinformede hjælper og beskytter. Uforfærdet hævdede han den kætterske opfattelse at dansk landbrug i længden var bedst tjent med en fortsat opretholdelse af den tyske toldbeskyttelse, da noget sådant fastlåste den forældede produktionsstruktur dersteds. I sommeren 1929 kom det til tider noget anspændte forhold til landbrugsrådet – og da i særlig grad dets mægtige generalsekretær A. Høgsbro Holm – ud i en regulær krise. Efter rådets opfattelse demonstrerede J. her en nærmest upatriotisk holdning ved stærkt at anbefale at gå ind på tyske følere om en krisepolitisk motiveret regulering af den danske kød- og kvægekseport. Da den danske regering, omend noget modvilligt, fulgte rådet i dets afvisende holdning, fik Danmark på intet tidspunkt i disse krisear indledt virkelig konstruktive forhandlinger med Tyskland. Først da nazisterne efter magtovertagelsen i januar 1933 på det nærmeste dikterede de vilkår, hvorunder samhandelen kunne ske, kom der atter gang i tysklandseksporten. J.s rolle i de lukkede dansk-tyske forhandlinger i tredive og begyndelsen af fyrrerne er dog endnu ikke klarlagt. Samtidens danske landbrugsoption hørte dog på anden måde fra J. idet han i *Andelsbladet* og flere andre tidsskrifter stærkt advarede mod at prisgive balancen mellem landbrugets enkelte driftsgrene, noget som tidens krisepolitik i nogen grad lagde op til (*En Samling Artikler om Landbrugets Driftsøkonomi og Afsætning af Landbrugsprodukter*, 1938). Efter anden verdenskrigs afslutning fungerede han indtil 1953 som Danmarks repræsentant i FAO-rådet og Marshall-landenes landbrugskomité i Paris. – R. 1924. DM. 1934. K.² 1940. K.¹ 1953. □Foto.

Jacobsen, A. P.

Fyns stifts landbrugstid. XIII, 1919 116f. Vort landbrug XXXVIII, s.å. 155f; sst. 1929 129. K. Skovgaard i Ugeskr. for landmænd, 1963 67f. Erik Helmer Pedersen: Landbrugsrådet som erhvervspolitisk toporgan, 1979.

Erik Helmer Pedersen

Jacobsen, Jørgen Alfred, 1887–1967, olieproducent, filantrop, USA. * 6.11.1887 i Kbh. (Krist), † 18.12.1967 i New York City, begr. Ferncliff Columbarium, Hartsdale, N.Y. F: vognmand Rasmus Peder J. (1856–1926) og Ane Marie Jørgensen (1855–1921). ~ sept. 1924 i Mexico D.F. med Mary Mabel Cuff, * 5.2.1886 i Texas, USA, † 1971 i Californien (~ 1° med Healy).

J. gik som 14-årig ud af De forenede kirkeskoler til en læreplads i firmaet C. Olesen og aftentimer på Købmændsskolen hvor han især kastede sig over fremmedsprog. 1906 rejste han til Mexico med ansættelse hos den danske isenkræmmer Weeke. Siden var han i bank og på sagførerkontor, og med et dybtgående kendskab til mexicanske jordlove blev han 1916 knyttet til det britisk-ejede Mexican Eagle Oil Co. hvor han som 32-årig blev administrerende direktør. 1926 blev han vicepræsident i Amerada Petroleum Corp., USA, der var oprettet af Mexican Eagle's ejer, Lord Cowdray, med dettes ledende geolog Everette Lee De Golyer som chef. J. fik præsidentposten 1929 og var bestyrelsesformand 1955–65. Amerada blev under J.s ledelse et af de mest succesrige og desuden det sidste store selvstændige firma inden for olieproduktionsbranchen med dens enorme krav til risikovillig kapital. Han sagde selv at hvis man ikke tør risikere tab må man holde sig udenfor. Der gik jævnligt rygter om at J. ville sælge til en af de store grupper, men endnu ved hans død var firmaet en uafhængig enhed der uden finansiering udefra og med en minimal administration disponerede over syv millioner olieproducerende acres i USA og Canada samt store interesser i Nordafrika (Libyen), Australien og Nordsøen. Firmaet forgrenede sig ikke med olieraffinaderier etc., men koncentrerede sig om efterforskning med avanceret brug af geofysiske, seismografiske o.a. videnskabelige metoder og om boring samt salg. Amerada gjorde mange betydelige oliefund, fx i Seminoleområdet i Oklahoma og 1951, efter seks års forarbejde i Williston Basin i Dakota-staterne, Montana og tilgrænsende egne i Canada, et af Nordamerikas rigeste oliefelter.

Under anden verdenskrig var J. medlem af olieindustriens krigskomite, en lang årrække også af National Petroleum Council og formand for dets oliepolitiske komité. 1944 var han rådgiver for State Department vedr. en foreslået ameri-

kansk-engelsk olietraktat. Endelig var han i mange år medlem af direktionen for American Petroleum Institute der 1967 hædrede ham med sin guldmedalje. Uden for branchen deltog han i meget få aktiviteter, var dog vicepræsident for Memorial Hospital for Cancer and Allied Diseases, New York der blev hans hovedarving, og hvis ambulatorium fik hans navn.

I Danmark var J. næsten ukendt da han få måneder efter krigens ophør i 1945 kom hertil for første gang i 20 år i en delegation ledet af indenrigsminister Harold Ickes. Han havde dog holdt kontakt med slægtninge i hjemlandet, og enkelte danske i USA kom ham på nært hold, navnlig direktør Caspar H. W. Hasselriis der flere gange kunne formidle støtte fra ham til væsentlige danske formål, ikke mindst under besættelsen. 1953 lod J. sig vælge til Rebildkomiteen. – J. var en høj, mager mand af asketisk præg og med ubændig energi. Arbejdet var hans helt dominerende interesse, han omgikkes få, og fritiden brugte han især til læsning, gerne om Danmarks historie. Han var ualmindelig sprogkyndig, men til daglig ordknap og direkte i sin udtryksform, en mester i at forenkle problemer. Publicity udgik han helst. Han modtog udnævnelse til æresdoktor ved University of North Dakota og ved Northeastern University. – Kort efter J.s død fik Foreningen til unge handelsmænds uddannelse 200 000 dollars fra hans bo, og den danske sømandskirke og det danske alderdomshjem i New York samt The American-Scandinavian Foundation fik hver 25 000 dollars. I årene 1972–74 blev næsten 50 millioner kr., op mod halvdelen af hans efterladte formue, fordelt til en lille snes danske institutioner og organisationer der virkede for unges uddannelse, støtte til handicappede og syge samt ældres velfærd. Således blev Kofoeds skole på Christianshavn i stand til at gennemføre udflytning til en stor ejendom foran på Amager, og spejderkorpsets sommerlejr for handicappede ved Pindstrup på Djursland kunne udbygges til et stort, moderne helårscenter. Hans donationer er formentlig de største der nogensinde er tilfaldet Danmark fra en udlandsdanske. – R. 1952. R.¹ 1964. □Tegn. af Victor De Pann (Fortune, 1.1.1946), af Ernest T. Baker (Time Magazine, 1.12.1952).

Fortune XXXIII, N.Y. 1.1.1946 128–32 158 160. Time mag., N.Y. 1.12.1952 42–46. New York times 2.12.1962 og 19.12.1967. Berl. tid. 26.11.1967. Pøvl Westphall sst. 20.12.1967. Keith Fanshier i Oil daily, Chicago 26.12.1967. Jyllands-posten 26.7.1972. Thyra Christensen i Weekendavisen 28.7.1972.

Niels Alsted

Jacobsen, Anders, se Grim, Anders Jacobsen.

Jacobsen, Anna Theresia, 1857–1926, skuespiller. * 29.3.1857 i Kbh. (Trin.), † 15.2.1926 sst., urne sst. (Vestre). F: lejetjener Jørgen Christian J. og Ane Marie Theresia Betzonich (1823–88, ~ 2° med fhv. vagtmester ved husarerne og det slesvigske gendarmeri Mauritz Carl Johansen, 1817–97, ~ 1° 1854 med Margarethe Matthiesen, 1824–55). ~ 1875 med skuespiller Johan Ludvig Valdemar Schäffer, * 19.5.1844 i Assens, † 19.4.1916 i Slangstrup (~ 2° 1910 med Karla Sophie Hansen, * 1891), s. af skuespiller Johan Philip S. (ca. 1818–91) og Ida Amalie Leonore Hornhaver (1816–79). Ægteskabet opløst 1886.

J.s virkelige far var efter traditionen skuespiller Christen Niemann *Rosenkilde. Hun begyndte meget ung (ca. 1875) sit urolige teaterliv ved provinsscenerne; 1877 tilhørte hun Frbg. morskabs-teater og Théâtre du Boulevard (senere Scala); 1883 spillede hun med held jomfru Vibe i *Et enfoldigt Pigebarn* på Casino, men kom atter til provinserne og Norge; 1895–98 var hun, introduceret af sin kusine Elga Sinding, knyttet til Det kgl. teater hvor hun gjorde lykke som madam Qvist i *Fristelsen* og blev undervist af Olaf *Poulsen på elevskolen; 1903 optrådte hun igen på Casino og blev dernæst i fem sæsoner den bærende komiske kraft ved Århus teater; endelig nåede hun fra 1909 til sin død ind under roligere forhold ved Folketeatret hvor hun optrådte første gang som Pernille i *Den Stundesløse* (okt. 1909) og snart, særlig efter Sigrid *Neiendam afgang, vandt en fra alle sider anerkendt stilling som denne borgerlige scenes bedste komiske skuespiller, en anerkendelse der især kom til udtryk ved hendes 40-års jubilæum 1925 som egentlig markerede 50-året for hendes sceniske fremtræden. J. var et naturtalent med en lunerig og frodig replik. Hendes område var typer fra det jævne lag, både landlige og fra byerne, myndige bønderkoner fx i *Marens Kyllinger*, *Rejsegildet* og *Bolettes Bryllupsfærd* eller zünftige københavnske madammer, fx madam Godtfredsen i *Gryden* og Annette Paustian i *Paradisfuglen*. Hendes komik blev fyldigere med årene, ligesom hendes lighed med faderen efter billeder at domme blev mere og mere umiskendelig. Det drastisk-komiske var i højere grad hendes område end det rørende. Et forbausset-nysgerrigt udtryk i hendes ansigt vekslede med noget barokt og robust som virkede meget lattervækkende. – Ingenio et arti 1925. □Tegn. af Emil Poulsen, 1907. Tegn. af Vald. Møller, 1914 (Teatermus.). Buste af Johanne Pedersen Dan. Foto.

Hver 8. dag 18.11.1921. Viggo Lindstrøm: Teatererindr. og oplevelser, 1925 52f. Alb. Bayer: Århus teater, 1925 175–230. Berl. tid. 15.2. og 19.2.1926. Politiken 16.2. s.å.

Rob. Neiendam: A/S Kbh.s Hippodrom. Folketeatret 1845–1945, 1945.

*Robert Neiendam**

Jacobsen, Arne Emil, 1902–71, arkitekt. * 11.2.1902 i Kbh., † 24.3.1971 sst., begr. i Ordrup. F: grosserer Johan J. (1859–1931) og Poulina Salmonsen (1861–1948). ~ 1° 19.2.1927 i Charlottenlund (b.v.) med Marie Jelstrup Holm, * 27.12.1902 på Frbg., d. af skibskaptajn August Ingemann H. (1871–1936) og Thora Jelstrup (* 1872). ~ 2° 21.12.1943 i Stockholm med Jonna Møller, * 5.10.1908 i Kbh., d. af kapelmester Andreas M. (1869–1930) og Johanne Kirstine Petersen (1879–1933).

Efter realeksamen påbegyndte J. sin uddannelse til arkitekt i bygningsklasserne på teknisk skole hvorfra han dimitteredes 1924. I sommermånederne var han tillige i murerlære, et enkelt år i Tyskland. 1924 blev han optaget på kunstakademiet hvor han var elev af Kay *Fischer, Ivar *Bentsen og Kai *Gottlob og deltog bl.a. i opmålingsrejsen til Frankrig og Italien 1925 under Gottlobs ledelse. Han fik afgang 1927 og vandt året efter den mindre guldmedalje med et projekt til et nationalmuseum. I studietiden arbejdede han nogle år på Fiskers tegnestue og 1927–29 var han ansat hos stadsarkitekt Poul *Holsøe. 1925 tegnede han en stol der fik sølvmedalje på verdensudstillingen i Paris s.å., og 1927 tegnede han sit første hus, en villa til professor Sigurd *Wandel, opført i den enkle klassicistiske villastil der var fremherskende på akademiet. I årene omkring 1930 slog han sit navn fast med en række opsigtsvækkende byggerier der introducerede den internationale funktionalisme herhjemme, og lige indtil sin død kom han til at stå i midtpunktet af den arkitektoniske udvikling i Danmark. Hertil kommer at han med en række navnkundige bygninger i bl.a. England og Tyskland i sine senere år fastslog sin position som en af Europas betydeligste arkitekter. Han var fremfor alt en skabernatur med et stort talent for at forme det moderne og blev i høj grad stildannende, en egenskab han med sin fremragende evne til at forny sig fastholdt gennem hele sit virke. Hans store og alsidige produktion er vel i overvejende grad præget af funktionalismens tanke-sæt, men han tilhørte ikke de mest radikale. Med sit udprægede kunstneriske sindelag løste han sine opgaver i bekvemt anvendelig og tillige i original og elegant bearbejdelse af tidens strømninger. Han fik stor betydning inden for næsten alle fagets områder og bragte fornyelse inden for både boligbyggeriet, offentligt byggeri som rådhus og skoler, fabriksbyggeri samt kunstindustrielt design. -1929 vandt han sammen

med sin kammerat fra skoleårene, Flemming "Lassen" førstepræmien i en konkurrence om „Fremtidens Hus“ på Akademisk arkitektforenings udstilling i Forum. Det spiralformede hus vakte betydelig opsigt og blev til en vis grad skelsættende i dansk arkitektur som indbegrebet af det moderne og som et demonstrativt brud med traditionen. 1933 vandt han konkurrencen om en bebyggelsesplan ved Bellevue og udførte i løbet af et par år den store omlægning af området med kabineanlæg, restauranten *Gammel Bellevue* (senere ombygget til boliger), *Bellevueteatret* samt boligbebyggelsen *Bella Vista* som en gennemført helhed, præget af mondæn og elegant formgivning i en fri planløsning, tilpasset den omliggende natur. Det er karakteristisk for J. at han gik til alle opgaver med lige stor interesse og bl.a. søgte at tilføje bygninger af mere teknisk og fabriksmæssig karakter tilsvarende arkitektonisk skønhed. Til Kystvejens præg hører således også en *servicestation ved Skovshoved havn*, opført 1936 i en original enkel form. 1935 opførte han *Hellerup idrætsklubs tennishal* med en flad kappehvelving, *Gentofte stadion* bygget 1941–42 efter arkitektkonkurrence 1936 og *Novo's laboratoriebygninger, Fuglebakkevej*, 1934–35. I slutningen af 30'erne opførte J. to bygninger der især gav anledning til megen offentlig debat. I 1937 opførte han en forretningsejendom for firmaet *Stelling på Gammeltorv* hvor husets lysende og enkle form noget påtrængende placerer sig i traditionelle arkitektoniske omgivelser. Samme år vandt J. sammen med Erik Møller førstepræmien i en konkurrence om *Århus nye rådhus* som de to arkitekter efter voldsomme offentlige diskussioner og en del ændringer opførte 1939–42. Bygningen var behersket af en klar plan der adskilte det administrative og det repræsentative i et enkelt og stilfærdigt ydre. Det bastante krav om større monumentalitet førte til at arkitekterne tilføjede det særprægede tårn der som hele bygningen er gledet ind i bybilledets karakter. Under opførelsen af rådhuset i Århus vandt J. sammen med Flemming Lassen førstepræmie i en konkurrence om et *rådhus i Sølle-rød*, opført 1940–42. Plan og form viser en videreførelse af erfaringerne fra Århus, men intentionerne er klarere gennemført. Igennem 30'erne opførte J. tillige et stort antal villaer hvor han med nogle undtagelser arbejdede med en noget mere traditionsbunden behandling af form og materialer. Som eksempler kan nævnes: *Baunegårdsvvej 22*, præmieret 1929, *Klampenborgvej 37*, 1931, *Hegelsevej 8*, 1930, præmieret, *Anemonevej 48*, præmieret 1933, *Jægersborg allé 44*, 1936, *Ordstrupvej 185*, 1938, præmieret, *egget sommerhus ved Sejro bugt*, 1937–38. Fra 30'ernes slutning og

igennem 40'erne mærkes i J.s arkitektur i det hele taget en tydelig tendens til at arbejde med murstenens muligheder i nye overraskende løsninger, især inden for boligbyggeriet, fx bebyggelsen ved *Jægersborg allé* og *Anettevej*, 1939, *Ibstrupparken* ved Hørsholmvej 1940–41 samt *kædehusene ved Ellebæksvej* i Gentofte, og med overordentlig finfølelse over for miljøet tegnede han i 1943 *røgeriet ved Odden havn* og den tilhørende villa. 1943 måtte han flygte til Sverige hvor han sammen med sin kone, stoftrykkeren Jonna J. skabte en produktion af stof og tapetdesign overvejende med plantemotiver der vandt umådelig udbredelse og popularitet i både Sverige og Danmark. Ved hjemkomsten til Danmark efter krigen genoptog han sin byggevirksomhed og opførte bl.a. et større boligbyggeri ved Ibstrupvænge ved Hørsholmvejen, *Gentofte kommunes ungdomsboliger, Niels Stensensvej*, 1949 og rækkehusbebyggelsen *Islevvænge*, 1951. Med større kraft og originalitet opførte han i 1953 kædehusbebyggelsen *Søholm ved Bellevue* samt boligbebyggelsen *Alléhusene ved Jægersborg allé*, 1952. Samme originale anvendelse af murstenen fortsatte han på et nyt felt da han 1952–54 opførte *Munkegårdsskolen, Vangedevej 178* hvor han introducerer en ny planløsning, et netværk af lave bygninger omkring mindre grønnegårde der som type vandt stor udbredelse. Samtidig gav han med *Hårby centralskole* på Fyn 1951 et eksempel på et mindre komplekst skolebyggeri. På det rigtige tidspunkt blev J. klar over at udviklingen ville nødvendiggøre en højere grad af industrialiseret byggeri med de nye materialer, og det hører til hans fortjeneste at han allerede fra begyndelsen af 50'erne anviste en række formmuligheder der fik stor betydning for tidens arkitektur. Der er fra midten af 50'erne et tydeligt skel i hans produktion hvor han i sin formgivning kan ligge tæt op ad sine forbilleder, E. Saarinen, W. Gropius og Mies van der Rohe's amerikanske arkitektur mens han siden behersker materialet i mere originale udtryk. Det første eksempel er en kontorbygning, *Nyropsgade 18*, hvor to store jernbetonpiller bærer etageadskillelserne, og facaderne blot består af lette skærmvægge i glas, en såkaldt curtain-wall. Samme princip anvendte han ved udformningen af *Rødovre rådhus*, 1955, hvor han i planløsningen støtter sig til erfaringerne fra de tidligere råduse, mens formgivningen vel står i gæld til Eiel Saarinens research-center for Ford i Detroit. Det nye form-ideal nåede en foreløbig kulmination i opførelsen af *Royal Hotel, Hammerichsgade 1–5*, opført 1958–60. Med sine 19 etager Kbh.s første markante højhus hvor curtain-wall systemets elegance virker i stor skala. Ligesom i Rødovre råd-

hus var alt udstyr, inventar og møbler tegnet af arkitekten i et ønske om at skabe en samlet kunstnerisk helhed. Lige så skelsættende blev opførelsen af *Tom's Fabrikker i Ballerup* hvor arkitekten i et klart og elegant design udarbejdede et byggesystem af overvejende præfabrikerede elementer i et decideret industribyggeri. Fra begyndelsen af 60'erne kastede J. sig med held ud i en række internationale konkurrencer. 1962 vandt han konkurrencen om en administrationsbygning for *Hamburgische Elektrizitätswerke i City Nord* sammen med Otto Weitzling og senere opført som en kombination af lave og høje bygninger, helt frigjort fra de amerikanske forbilleder. Med en tilsvarende elegance i formen og fornem udnyttelse af de konstruktive muligheder opførte han 1964 en sportshal i Landskrona. Stærkt medvirkende til hans internationale anerkendelse var indbydelsen til at opføre *St. Catherine's College* i Oxford, 1964–66, hvor planløsningen i nogen grad var dikteret af traditionen, men byggeriet overalt er behersket af J.s elegante formgivning. Af andre betydningsfulde udenlandske arbejder opførte J. 1964 sammen med Otto Weitzling en foyer ved Herrenhausen, Hannover, fint afstemt til den eksisterende bebyggelse. Et tilhørende udsigtstårn af original og dristig skulpturel virkning var projekteret i samarbejde med ingeniør Folmer Andersen, men blev aldrig opført. 1967–68 vandt han førstepræmie sammen med Otto Weitzling i en konkurrence om et nyt rådhus i Mainz, opført 1970–73, endvidere førstepræmie til et *gymnasium i Hamburg, Christianeum*, opført 1971 sammen med Otto Weitzling, og 1972–76 opførtes den nye *danske ambassade i London* efter J.s tegninger. 1961 vandt J. førstepræmie i en konkurrence om en ny bygning til *Nationalbanken og seddeltrykkeriet* i karreen mellem Havnegade og Holmens kanal. Valget af J.s projekt affødte en voldsom offentlig debat hvor man vel med nogen ret kritiserede at opførelsen ville ske på bekostning af en karakteristisk og værdifuld karrebegyggelse med et af 1800-tallets hovedværker samt lige så beføjet udtrykte skepsis over for det nye byggeris evne til at falde ind i det eksisterende arkitektoniske miljø. Til trods for den bitre modstand opførtes projektet over en længere årrække, først den store bygning langs Niels Juels gade med en magtfuld og tillukket gavl mod Holmens kanal og en letvirkende glasfacade mod Niels Juels gade, siden den lave bygning til seddeltrykkeriet over for Holmens kirke.

En væsentlig side af J.s produktion var tegninger til kunstindustrielt design der i vidt omfang udførtes i nær tilknytning til forskellige bygningsprojekter, og som omfattede alt fra stoffer og ta-

peter, møbler, lamper, ure og håndtag til glas og spisebestik i et ønske om at skabe industrielt fremstillede ting af høj kvalitet i form og udfoldelse. Som eksempel tegnede han i begyndelsen af 50'erne sin første stol i formspændt træ *myren* der senere blev bearbejdet i mange versioner. Til Royal Hotel skabte J. andre velkendte stoletyper, *svanen* og *ægget*. Han var ekstraordinær professor ved kunstakademiet 1956–65, medlem af akademirådet 1955–71. Af talrige inden- og udenlandske æresbevisninger kan nævnes: Eckersberg-medaljen 1936, C. F. Hansen-medaljen 1956, Le grand prix international d'architecture 1960, den svenske Prins Eugen-medalje s.d., honorary corresponding member of the Royal British Institute of Architects 1963, ekstraordinært medlem af Akademie der Künste i Berlin og Accademia Nazionale di San Luca i Rom 1965, æresdoktor ved Oxford universitetet 1966. – R. 1965. □Foto.

Johan Pedersen: Arkitekten A. J., 1954 (2. udg. 1957). Tobias Faber: A. J., Stuttgart 1964 (m. eng. og tysk tekst). Jørgen Kastholm: A. J., 1968 (da., eng., tysk og fransk tekst). Georg Andresen i Århus stiftstid. 25.3.1971. Martin Hartung i Berl. tid. 26.3. s.d. Sv. Erik Møller i Politiken s.d. Allan de Waal i Information s.d. A. J., ved Poul Erik Skriver, 1971 (eng., tysk og fransk udg.). Bruno Funk og Wilh. Jung: Das Mainzer Rathaus, Mainz 1974. A. J., udg. The Danish bicentennial committee, 1976 (m. eng. tekst).

Villads Villadsen

Jacobsen, Axel Levin, 1856–1904, vekselmægler. * 27.2.1856 i Kbh., † 21.4.1904 sst., begr. sst. (Mos. vestre kgd.). F: bogtrykker Levin Joseph J. (1803–64) og Sophie Polack (1809–85). ~ Selma Sander, * 11.9.1852 i Bremen, † 17.1.1944 i Sverige, begr. Kbh. (Mos. Vestre), d. af grosserer Leopold S. (ca. 1828–80) og Mathilde Berndt. J. tog realeksamen fra Efterslægtsselskabets skole 1871 og uddannedes i vekselererfirmaet Joseph Glückstadt & Co. Han oparbejdede efterhånden en betydelig vekselmæglerforretning og havde ved sin død sæde i Fonds- og Aktiebørsens kursnoteringsudvalg. På grundlag af omfattende selvstændig læsning af dansk og udenlandsk litteratur engagerede han sig i 1870'ernes litterære og politiske bevægelse. Men selvom han som jøde og fritænker fra først af sympatiserede med Georg Brandes, distancerede han sig i stigende grad fra den brandeske kreds som han fandt var elitær og intolerant. Da C. Berg 1877 brød med brandesianerne afløste J. Edvard Brandes som teateranmelder ved Morgenbladet hvor han skrev under mærket a. Men ved alliancens genoptagelse og bladets reorganisering 1.1.1881 blev han på Edv. Brandes' forlangende afskediget. I nøgleromanen *En Journalist* fra 1882 har han

Jacobsen, Axel

udtrykt sin opfattelse af magtkampen på redaktionen. Politisk var han Bergs svorne tilhænger, og ved sin afskedigelse modtog han et tilbud fra denne om stillingen som fælleskorrespondent til de bergske provinsblade om litteratur og teater. Fra foråret 1887 var han formand for den nyoprettede bergske vælgerforening i Kbh., Venstres vælgerforening – Broderen Emil Itzig Levin J., * 24.1.1849, † 28.4.1914, forsøgte sig efter en fiasko 1869 ved opførelsen af *Geniets Komædie* på Det kgl. teater som fabrikant af en „Livs-Elik-sir“. 1887 forlod han Kbh. og slog sig ned i udlandet hvor han virkede som kunstsribent. Intet af hans produktion, især om italiensk malerkunst er oversat til dansk.

Politiken 22.4.1904. A. F. Lamm: Erindr. og tanker, 1928 21 32f 57f 70 86 113 149f. Hakon Stangerup: Kulturkampen I, 1946 223. Samme: Henrik Cavling og den moderne avis, 1968 111–14. Hørup i breve og digte, udg. Karsten Thorborg, 1981.

Karsten Thorborg

Jacobsen, Børge Guhle, 1916–76, forstander. * 2.1.1916 i Tylstrup, † 4.3.1976 i Vejle, begr. Randbøl kgd. F: forstander L. P. J. (1871–1934) og Alma Guhle (1884–1978). ~ 7.2.1943 i Karrebæk med Karla Lilly Agnete Clausen, * 27.11.1909 i Næstved (Skt. Morten), d. af arbejdsmand Anders C. (1883–1963) og Elna Kristine Thorkeline Pedersen (1878–1964).

J. opvoksede på Tylstrup forsøgsstation, og efter realeksamen lærte han praktisk landbrug i Tyskland, England og Skotland. Den praktiske uddannelse afsluttedes med ophold på højskole og landbrugsskole hvorefter J. tog på landbohøjskolen, hvorfra han blev dimitteret som landbrugskandidat (agronom) 1938. Efter et års tid som assistent ved Askov forsøgsstation genoptog han studierne på specialkursus i plantepatologi der afsluttedes 1941 (lic. agro.). J.s interesser havde meget tidligt samlet sig om kartoffelavl, og 1941 ansattes han som forsøgsleder ved A/S De danske Spritfabrikkers forsøgs-gård Trinderup ved Hobro med den opgave at forestå forsøgs- og fremavlsarbejdet med læggekartofler. 1950 blev han ansat som forædlingsleder ved forædlingsstationen under Landbrugets Kartoffelfond, og 1954 udnævntes han til forstander for Kartoffelfondens forædlingsstation i Vandel. Det lykkedes ret hurtigt at udsende de nye sorter „Minea“ og „Kaptah“ og få dem officielt anerkendt (1962). Senere fulgte i årene 1970–75 en længere række nye kartoffelsorter hvoraf „Octavia“ blev den bedst kendte. I forbindelse med forædlingsarbejdet fik J. etableret et nært samarbejde med fagfæller i andre lande, og han var dansk repræsentant i den europæiske kartof-

felorganisation: EAPR. I kraft af sin internationale anseelse som kartoffelforædler blev J. 1973 indvalgt i styrelsen for Det internationale kartoffelinstitut (CIP) i Peru der har til opgave at fremme kartoffeldyrkningen i udviklingslandene. Der blev i øvrigt trukket på J.s indsigt fra mange lande, og han forstod samtidig at udnytte de indhøstede erfaringer under hjemlige forhold.

Ernst Hellmers i Ugeskr. for agronomer, 1976 262–65 (m. bibliografi).

Carl Thomsen

Jacobsen, Carl Christian Hilmann, 1842–1914, brygger, kunstsamler, mæcen. * 2.3.1842 i Kbh. (Helligg.), † 11.1.1914 på Frbg., begr. i Jesuskirken, Kbh. F: kaptajn, brygger J. C. J. (1811–87) og Laura C. Holst (1819–1911). ~ 1° 24.9.1874 i Kbh. (Garn.) med Otilia Mary Stegmann, * 27.3.1854 i Edinburgh, † 20.7.1903 i Valby, d. af købmand Conrad S. (1819–80) og Louise Brummer (1825–1914). ~ 2° 26.4.1906 i Kbh. (Jesusk.) med Laura Louise Henriette (Lilli) v. Kohl, * 14.12.1882 i Kbh. (Cit.), † 4.5.1931 i Laurelton, New Jersey, USA (~ 2° 1909 med prokurist, senere biografdirektør Kay van der Aa Kühle, 1877–1925, ægteskabet opløst 1915, ~ 3° med advokat Oliver Carpenter, USA), d. af kaptajn, senere oberstløjtnant Adolph Carl Christian v. K. (1845–1925) og Laura Camilla Mortensen (1844–1920, ~ 1° med skibskaptajn Sørensen). Ægteskabet opløst 1908. – Far til Helge J. og Vagn J.

J. fødtes i den fædrene bryggergård i Brolæggerstræde og tilbragte her som enebarn af velhavende forældre en betrygget barndom under stadig påvirkning af en dominerende far der med det formål at opnå det perfekte resultat af sin opdragelse idelig vejlede, belære og rettede. Han blev 1847 sat i Christianshavns Borgerdydsskole og blev herfra student 1861. I 1854 var familien flyttet til Carlsbergs hovedbygning, et af de smukkeste privathjem i landet på den tid, smykket med marmor- og gipsskulptur af B. Thorsvaldsen og H. V. Bissen, et hjem hvor mange af tidens førende personligheder færdedes. Allerede 1851 og igen 1862 var J. med sin far i Italien hvor museer og antikke mindesmærker blev flittigt studeret. Under den første rejse gjordes ophold i München, hvor Ludwig af Bayerns glyptotek efterlod et varigt indtryk i drengens sind.

Det var faderens ønske at J., før han påbegyndte en praktisk uddannelse som brygger, gennemgik et grundigt teoretisk studium, og at dette blev afsluttet med eksamen. Overensstemmende med denne plan fulgte han forelæsninger ved Polyteknisk læreanstalt og landbohøjskolen og var

især optaget af kemi og konstruktionstegning. Men disse studier blev brat afbrudt. En forelækkelse foranledigede at faderen – for at bruge J.s eget udtryk – landsforviste ham i april 1866. Fire år tilbragte han derpå i udlandet for at lære sprog og uddanne sig som brygger. De første to år tilbragte han i Frankrig (Erhardts bryggeri ved Strasbourg og Velten i Marseille), München (Gabriel Sedlmayr's „Zum Spaten“) og Østrig (Drehers bryggerier ved Wien og Pesth). Derfra 1868 til Edinburgh hvor han fik plads som praktikant hos William Younger og i Evershed's bryggeri i Burton-upon-Trent. Faderen havde, allerede mens sønnen var udenlands, meddelt ham at han ikke ønskede ham ansat hos sig, men at han ville opføre et selvstændigt bryggeri til ham ved siden af sit eget.

Bygningen af dette var i fuld gang ved J.s hjemkomst 1870 og færdig ved begyndelsen af 1871 på hvilket tidspunkt J. overtog det som legebrygger for egen regning. Dette bryggeri benævntes oftest af J. som *Ny Carlsberg*, men er også kaldt Mellembryggeriet eller Annexbryggeriet. Det første bryg blev gjort her af bayersk lagerøl 17.2.1871. Det var imidlertid faderens plan at J. på sit bryggeri skulle brygge engelske overgærede ølsorter, men kun porteren slog an, og produktionen måtte baseres på undergæret bayersk lagerøl ligesom på faderens bryggeri. Dette øl fandt til gengæld rivende afsætning. Produktionen steg fra 12300 hl i 1873 til 85400 hl i 1879, til trods for at lagerkapaciteten ikke var beregnet til mere end 52600 hl. Allerede det at J. nu næsten bryggede lige så meget som faderen vakte dennes mishag, og han bebrejdede sin søn at han ikke lod øllet lagre tilstrækkeligt før det blev bragt ud i omsætningen. Men der kom flere irritationsmomenter til.

J. havde, omtrent samtidig med at han giftede sig, gjort sine første kunsterhvervelser, bl.a. originalmodellen til J. A. Jerichaus Hercules og Hebe. Hans interesseområde var endnu det han havde fået indprentet af sin autoritære far, Thorvaldsen og hans kreds. Men 1878 opholdt han sig i anledning af verdensudstillingen i Paris hvor han blev voldsomt begejstret for den nyeste franske billedhuggerkunst. På stående fod købte han Eugène Delaplanches marmorstatue La Musique og på en auktion over en privatsamling J.-F. Millets Døden og Brænderhuggeren. Disse to køb blev optakten til mange erhvervelser af moderne fransk kunst i resten af hans liv. Ved hjemkomsten fik han den idé at delagtiggøre sine landsmænd i sin begejstring for den moderne franske billedhuggerkunst. Han tilbød 22.10. 1879 kunstmuseet 20000 kr. til indkøb af gipsafstøbninger efter ny fransk skulptur og oprettede

– på Thorvaldsens fødselsdag – 19.11.1879 et legat på 100000 kr. hvis renter skulle bruges til indkøb af skulptur til opstilling på offentlige steder i København. Legatet, som han efter Thorvaldsen kaldte *Albertina*, skulle efter hans plan først og fremmest bruges til indkøb af samtidig fransk skulptur. Men også denne virksomhed som mæcen mishagede faderen der ikke gouterede sønnens kunstindkøb. Han selv, der netop havde stiftet Carlsbergfondet og Frederiksborgmuseet, mente at sønnens flothed var for letkøbt fordi han på så fordelagtige vilkår havde lejet sit bryggeri. I slutningen af året 1879 foreslog faderen, der indtil da havde været imod enhver udvidelse af de to Carlsbergbryggerier, sin søn at bygge et bryggeri til sig selv på en grund denne havde erhvervet umiddelbart ved siden af sin egen. Der blev truffet aftale om at J. skulle drive dette bryggeri sammen med det lejede der ikke måtte producere mere end de 52600 hl som det var indrettet til. Det lejede og det nybyggede skulle drives under navnet *Bryggeriet Valby*, navnet Ny Carlsberg måtte ikke mere benyttes. Bygningen af det ny bryggeri blev straks sat i gang, men i juli 1881, før det var færdigt, opsagde faderen lejemålet pr. 30.9.1882. Derved fremkaldtes et brud mellem far og søn, de to familier omgikkes ikke, og far og søn talte ikke sammen. J. øgede og fremskyndede byggeriet så det ny hus stod færdigt før faderen 1882 overtog det lejede. Kort før havde denne oprettet testamentet hvori han – med sin søns billigelse – havde indsat Carlsbergfondet til arving af sit bryggeri. Til gengæld udbetalte han ham som fædrearv en million kroner og gav ham ret til atter at bruge navnet Ny Carlsberg for sin virksomhed, samtidig med at han selv kaldte sit bryggeri Gammel Carlsberg. Nogen afspænding af forholdet mellem far og søn medførte dette dog ikke, en forsoning indtrådte først i efteråret 1886, et halvt årstid før faderens død.

Med voldsom energi kastede J. sig efter bruddet med faderen ud i arbejdet med at skabe sig sin egen virksomhed. Han nærede ikke samme frygt for stordrift som faderen, og han byggede et bryggeri der kun overgikkes af få på det europæiske kontinent. Og altid, når han byggede, hvadenten det var et museum, en fabrik eller en kirke, lagde han vægt på at arkitekturen fik et stateligt og stilfuldt præg. I den henseende kom Ny Carlsbergs bygninger til at afspejle ikke blot arkitekternes men også bygherrens fantasi. Aldrig har man set fornøjeligere, originalere og pompøse fabriksanlæg. Vandtårnet (1881–83 af V. Dahlerup) med Adorantefiguren på toppen, Dipylon eller dobbeltporten (1892 af V. Dahlerup) med ur og skulpturen Klokkeslagerne

Jacobsen, Carl

af S. Sinding, den store snoede skorsten, som J. med stolthed kaldte „den smukkeste dampskorsten i verden“ (1900 af V. Dahlerup), kontor- og laboratoriebygningen (1901 af Hack Kampmann), det ny bryghus (1901 af V. Klein) med gruppen Thors kamp med jætterne af Carl J. Bonnesen og endelig Elefantporten (1901 af V. Dahlerup), der bæres af fire elefanter i granit, modelleret af H. P. Pedersen-Dan. Men for alt dette glemte han ikke bryggeriets praktiske funktioner. På sine mange udenlandsrejser holdt han sig stadig à jour med den nyeste udvikling inden for sit fag og var ved stadige forbedringer af fabrikationsprocessen på mange måder foregangsmand. Den samlede ølproduktion på Ny Carlsberg nåede sin foreløbige kulmination 1890–91 med 175400 hl. J. havde fuld forståelse for at den bedste arbejdsindsats opnås hvis man sørger for gode kår for arbejderne. Han begrænsede deres lange arbejdsdag og opførte på fabrikkens grund arbejderboliger (1887–88 af Dahlerups medarbejder C. L. Thuren). Han gav arbejderne fri lægehjælp, medicin og frit hospital samt for de gifte fuld løn i sygdomstilfælde og oprettede forskellige legater til fordel for arbejderne og deres familie. Det var mere fabrikationen end afsætningen, der havde interesseret faderen. For J. var det anderledes. Han var en glimrende og interesseret sælger der med fantasi udtænkte nye salgsmetoder. Han skaffede sig ejerandele i hoteller og beværtninger for derved at kunne fremme salget af sit produkt. Han ejede fx 1898–1901 hotel Angleterre og opførte restauranten Atlanten i frihavnen (1896–99 af E. Schiødt) hvis tag han smykkede med en statue af Atlas (bygningen nedrevet, statuen nu på Carlsberg).

J. havde intet held med sin gave 1879 på 20000 kr. til indkøb af gips til kunstmuseet. Den blev modtaget med tak men uden glæde, og kun få gipsfigurer blev købt. Nogle af dem gik til grunde ved Christiansborgs brand 1884, og efter den tid blev der ikke foretaget anskaffelser. Men da kunstmuseets samlinger i 1896 blev indrettet i den ny bygning i Sølvgade blev underretagen forbeholdt gipsafstøbninger. J. var så optaget af denne samlings tilblivelse og gav så store bidrag til dens forøgelse at han blev udnævnt til dens direktør, en stilling han beholdt til sin død. J. havde forbeholdt sig selv at være formand for legatet Albertinas bestyrelse så længe han levede. Men på grund af modstand fra den øvrige legatbestyrelse kom legatet ikke i særlig grad til at opfylde sin oprindelige hensigt, indkøb af moderne fransk skulptur. Det blev overvejende brugt til erhvervelse af bronzeafstøbninger af antik kunst der til at begynde med blev opstillet i den nyanlagte Ørstedspark. I løbet af J.s levetid anskaffe-

de legatet 25 skulpturer til pryd for byen, deraf kun tre moderne franske. Han lod sig i øvrigt ikke nøje med at skænke sin by de skulpturer hans Albertinalegat kunne betale. Af egne midler uden for dette legat betalte han helt eller delvis andre monumenter, fx statuen af A. J. Carstens (1880 af Th. Stein, Niels Brocksgade) og Huitfeldtsøjlen (1886 af V. Dahlerup, Langelinje).

Den million kroner som han efter bruddet med sin far havde fået udbetalt som sin fædrearv ønskede han ikke at beholde. Han oprettede 1883 for disse penge fire legater, hver på ¼ million, de såkaldte Ny Carlsberglegater. Det ene, *Arbejderlegatet*, blev brugt dels til opførelse af de foran omtalte arbejderboliger på Ny Carlsbergs grund, dels til understøttelser for arbejdere. Det andet, *Kirkelegatet*, skulle bruges til opførelse af en kirke i Valby, *Jesuskirken*, „med den skønnest mulige dekoration“. Tegningerne til den (af V. Dahlerup) blev udstillet 1884, dens skulpturelle udsmykning blev udført af prominente billedhuggere, bl. a. af S. Sinding, kostbare materialer blev indforskrevet fra Syden, bl.a. cedertræ fra Libanon til alteret. I krypten indrettedes gravplads for familien Jacobsen. Kirken blev indviet 1891. Den til opførelsen fastsatte sum slog langt fra til; før kirken var færdig stod den ham i 800000 kr. Hertil kom det fritstående klokketårn der opførtes 1894–95 for ½ million kr. som hans mor forærede ham. Det tredje legat, *Museumslegatet*, var bestemt til indkøb af kunsthåndværk der tænkes indlemmet i et kommende museum for kunstindustri og dekorativ kunst. Da det danske kunstinstrimuseum 1890 blev oprettet gav han alt hvad dette legat havde erhvervet samt dets hovedstol til museet. Han blev samtidig medlem af dets bestyrelse og 1891 af dets byggeudvalg. Ved rejsegildet for dets nyopførte bygning på Rådhuspladsen 1893 steg han i sin begejstring højere op i tagværket end nogen anden af de tilstedeværende og tilsagde museet fire kvartalers nettooverskud af den nylig lancerede pilsnerøl (11384 kr.). J. sad i museets bestyrelse og forretningsudvalg til sin død, men deltog på grund af uenighed med dets ledelse ikke i dets møder fra 1907 til 1913. Det sidste af de fire legater på ¼ million han oprettede for sin fædrearv var *Kunstlegatet* der kom til at danne kernen i *Ny Carlsberg glyptotek*, altså i hans egne kunstsamlinger.

Billedhuggerkunst lige fra antikken til hans egen tid var alle dage hans hovedinteresse. 1880 var han med sin familie flyttet ind i den omtrent 200 år gamle hovedbygning til den gård, Bakkegården, på hvis jorder Ny Carlsberg var opført. På pladsen foran indgangen samlede han sig nogle skulpturer, hovedsagelig bronzeafstøbninger ef-

ter antikker. Efter faderens mønster byggede han sig i tilknytning til huset en vinterhave hvor han ønskede et dekorativt arrangement af planter og skulptur. Men før vinterhaven var færdig havde skulpturen sejret over beplantningen. Han havde nemlig erhvervet en del originalmodeller i gips af H. V. Bissen og J. A. Jerichau samt et par moderne franske skulpturer. 5.11.1882 åbnede han denne lille samling for publikum, og det følgende år udsendte han en af ham selv forfattet katalog over, som han kaldte samlingen, *Glyptoteket på Ny Carlsberg*. Katalogen omfattede 50 numre, deriblandt en del afstøbninger. I de følgende år voksede hans samling med voldsom hast, og sal føjedes til sal for at rumme den. De sale han således byggede udgør i dag det bygningskompleks hvor Carlsbergmuseet og bryggeriernes repræsentationslokaler er beliggende. Ved Christiansborgs brand 1884 gik størstedelen af den kongelige maleri- og skulptursamlings billedhuggerværker til grunde. J. fik da den tanke at skænke sin samling til det offentlige som et museum i Münchener-glyptotekets stil. Et gavebrev blev underskrevet af ham og hans hustru på Thorvaldsens „romerske fødselsdag“ 8.3.1888 på hvad han allerede i gavebrevet kunne betegne som „et af Europas betydeligste skulpturmuseer“. Det var en forudsætning at stat og kommune betalte hus og grund. Gaven blev modtaget og museet åbnede for publikum i dets nye bygning på den nuværende Dantes plads efter tegning af V. Dahlerup 1.5.1897. Huset, der bestod af tre fløje, kom til at rumme J.s samling af nye danske og udenlandske skulptur samt enkelte malerier. De vigtigste dele af hans samlinger blev foreløbig stående i museumsrummene på Carlsberg.

1879 havde han – nærmest ved et tilfælde – på auktion i Paris købt sin første antikke skulptur, det såkaldte Rayethoved, til dato det betydeligste billedhuggerværk i glyptoteket. Et andet betydeligt kunstværk, den såkaldte Casali-sarkofag, erhvervedes fire år senere, derimod havde han ikke større held med nogle kunstværker han købte under en Italiensrejse 1887. Samme år kom han i forbindelse med den tyske arkæolog og kunsthandler, Wolfgang Helbig, der tilbød ham 18 romerske portræthoveder, deriblandt det berømte Pompejusportræt. Derved kom han ind på det område der blev hans specialitet som samler og som kender, og som blev glyptotekets styrke, den romerske portrætkunst. Men J.s interesseområde var vidtspændende og hans samlerglæde umættelig. Helbig blev en af hans hyppigst benyttede leverandører af antik kunst, men der var adskillige andre, blandt dem Valdemar "Schmidt, der i kraft af det han skaffede af

ægyptisk kunst var med til at grundlægge glyptotekets ægyptiske samling. Forholdene var gunstige for erhvervelse af antik kunst, store udgravninger til nybygninger i Rom bragte mange kunstværker for en dag, og flere ældre privatsamlinger blev opløst. J. var den beslutsomme køber, kontant og kulant og i nogle år så temmelig ene på markedet. 1899, altså kun to år efter indvielsen af Dahlerups glyptoteksbygning, tilbød han at skænke offentligheden også hele sin store samling af antik skulptur på den betingelse at stat og kommune betalte en udvidelse af bygningen til det dobbelte. Selv skød han for at få alting udført som han ønskede det 1¼ million kr. til af egne midler og penge fra det af ham netop stiftede *Ny Carlsbergfond*. Tilbygningen opførtes efter tegninger af Hack Kampmann og åbnedes for publikum 27.7.1906.

Med de enorme udgifter J. havde påtaget sig ved de pengekrævende byggerier på sit bryggeri, ved opførelsen af Jesuskirken og Ny Carlsberg glyptotek, ved gaverne til byen København, til Kunstindustrimuseet, til Statens museum for kunst og talrige andre institutioner, ved de store indkøb af moderne og antik kunst til sine egne samlinger, hvortil endda kom opførelsen 1890–92 af hans egen villa på Ny Carlsberg (efter Hack Kampmanns tegning) til afløsning af Bakkegården, er det ikke underligt at hans likviditet omkring århundredskiftet var svækket. Dertil kom at der på samme tid både på Gammel og Ny Carlsberg sporede en nedgang i omsætningen. Medvirkende hertil var den indbyrdes konkurrence og konkurrencen med det 1873 oprettede Tuborgbryggeri. Både på Gammel og på Ny Carlsberg blev det synspunkt ventileret om ikke en fusion af de to bryggerier var mulig til fælles fordel. J. havde før været inde på den tanke i lighed med sin far at omdanne sit bryggeri til et fond til gavn for kunsten. Ved Carlsbergfondets 25 års jubilæum 25.9.1901 fremsatte han et tilbud til Carlsbergfondet om at overdrage sit bryggeri til dette mod årlig udbetaling af den del af det samlede bryggerioverskud som måtte antages at svare til Ny Carlsbergs indtjening. Denne udbetaling skulle komme et samtidig oprettet fond til gode, *Ny Carlsbergfondet*, hvis formål det skulle være at støtte kunsten i Danmark. Det blev bestemt, at 1/3 af dette beløb skulle tilfalde stifteren og hans livsarvinger i 50 år, yderligere at J. på stående fod skulle have et kontant lån på 1½ million kroner. Overdragelsesskøde af Ny Carlsberg til Carlsbergfondet og Ny Carlsbergfondets fundats blev underskrevet 20.1.1902, fra hvilken dato dette fond regner sin begyndelse. Det viste sig ikke muligt straks at sammensmelte de to bryggerier, de fortsatte nogle år med hver

sin ledelse (J. var vedblivende sit bryggeris leder) og en fælles overledelse hvori Gammel Carlsberg havde overvægt. Samarbejdet var ikke lykkeligt, og efter at Gammel Carlsbergs administrerende direktør 1906 var død udnævnte Carlsbergfondet J. til leder af begge bryggerier der nu under navn af Carlsbergbryggerierne fusioneredes. J. vedblev i denne stilling til sin død. Formelt havde han Carlsbergfondets direktion over sig; han var vant til at få sin vilje og ingenlunde nogen nem underordnet, men om hans dygtighed var næppe nogen i tvivl.

J. havde forbeholdt sig selv formandsposten i Ny Carlsbergfondet. Mens han havde måttet finde sig i ofte at blive overstemt af de øvrige bestyrelsesmedlemmer i legatet Albertina skete dette normalt ikke her hvor næsten alt var bestemt af ham og pengene brugt når de én gang årlige fondsmøder blev afholdt. Det blev de øvrige direktionsmedlemmers vanskelige opgave at forsøge at bremse ham når han ville disponere for langt ud i fremtiden. Gang på gang supplerede han fondets indtægter af egen lomme, dels ved at skænke det den del af bryggerioverskuddet der tilkom ham, dels ved i 1912 at overføre arven efter sin mor. Det var hans ønske derved at etablere et urørligt grundfond som yderligere styrkedes ved at han ifølge testamentarisk bestemmelse efterlod fondet 350 000 kr. hertil. Glyptoteket lagde beslag på de fleste af Ny Carlsbergfondets midler, museets festsal, dets kuppel og dets vinterhave blev opført på fondets bekostning, kunstværker blev indkøbt i stort tal, antik kunst og moderne fransk skulptur bl.a. af J.-B. Carpeaux, A. Rodin, A.-L. Barye og C. Meunier. Men også rundt i byen København sporedes fondets velgerninger. I årene 1909–11 udsmykkedes Botanisk have og Idrætsparken med ialt 14 bronzeafstøbninger, til dels efter antikke figurer, seks skulpturer skænkedes til opstilling i Kongens Have og på Langelinje. En af de sidste han bestilte var Edvard Eriksens Lille Havfrue (1913). Rundt om på Københavns gader og pladser står omkring 60 skulpturer der er skænket til byen af J. selv og betalt af hans legater eller direkte af hans egen lomme. Slagordet *Byen med de skønne Taarne* skabtes af ham. Det var ham en torn i øjet at to af tårnene manglede spir, Nicolai kirkespir var brændt 1795, Frue kirkes 1807. I 1902 tilbød han at genopføre spiret på Nicolai, tanken mødte modstand, men gaven blev dog omsider modtaget, og rejsegildet blev fejret på hans mors 90 års fødselsdag 1909. Det følgende år fremsatte han tilbud om at sætte spir på Frue kirke. Denne tanke mødte voldsom modstand og blev opgivet efter hans død.

Trods alle divergenser i årenes løb mellem faderen og sønnen, kulminerende i bruddet mellem dem 1881, vedblev kaptajnen at være J.s store forbilledede. Da han 1902 overdrog sit bryggeri til Carlsbergfondet kaldte han gaven for „et Forsøningsoffer til Tiltætgørelse af ethvert Spor af en gammel Disharmoni mellem en Fader og hans Søn“. Han stræbte ligesom sin far efter at blive landets bedste brygger og dets bedste borger, men greb sagen anderledes an, forskellig som han var fra ham i forudsætninger og temperament. Han var kampglad, men tålte – i modsætning til faderen – at blive sagt imod. Han elskede at træde frem for offentligheden, i sine senere år gerne iført romersk slængkappe og rose i munden. Han var heftig og rastløs, idérig og uforbederlig optimist. Han overkom mindst tre mands arbejde som øverste chef for Carlsbergbryggerierne, som direktør for glyptoteket og for den store afstøbningssamling på Statens museum for kunst samt endelig som medlem af talrige bestyrelser og fonds; han rejste flere gange årlig til udlandet for at holde sig orienteret om det sidste inden for øllets og kunstens verden. Hans hukommelse var præcis og hans belæsthed stor. Som kender af antik portrætkunst var han blandt Europas bedste. Han var selv forfatter til den store katalog, han 1907 udsendte over glyptotekets antikke kunstværker. Denne katalog, indtil 1940 den eneste fuldstændige over samlingen, var agtet også af fagfolk. J. elskede det monumentale og stærkt forsirede og viser sig derigennem både i sin egenskab af bygherre og samlere som et barn af sin tid. Som mæcen var han langt forud for den. Hans brændende ønske var at levendegøre kunsten og på enhver mulig måde at udbrede den i alle befolkningslag. Han foranstaltede regelmæssige omvisninger på glyptoteket og i afstøbningssamlingen. Han syntes ikke om at kunsten udelukkende ophobedes på museer, men ønskede den placeret på skoler, sygehuse og arbejdspladser, på gader og i det hele taget overalt hvor folket færdedes, „den levende Kunst“, sagde han, „hører det levende Folk til“. Som industrimand hører han til de førende i landet, men som giver og beforder af kunst er han uden sidestykke i Danmark. J. afslog et tilbud om at blive æresborger i København. Til gengæld afholdtes efter hans død en mindefest for ham i rådhusen med 2000 indbudte.

Medlem af Carlsberg laboratoriums bestyrelse fra 1906 og formand for Bryggeriforeningen; æresmedlem af den tyske bryggeriforening (1896), af den svenske (1905) og af den norske (1912). Medlem af komiteen for den nordiske landbrugs- og kunstudstilling 1888 og arrangør af den franske kunstudstilling i forbindelse dermed; formand for den danske komité for ver-

densudstillingen 1889; dr. phil. h. c. 1899, overordentligt medlem af kunstakademiet 1897, æresmedlem af kunstakademiet i Paris (1913) og Antwerpen samt af La Société des artistes français. – R. 1888. DM. 1891. K². 1897. K¹. 1906. S.K. 1912. □Silhouet ca. 1846. Buste af Jean Gautherin, 1885 (Maribo mus.), marmor 1889 (glyptoteket). To træsnit 1888, ens type, det ene af H. P. Hansen. To mal. af P. S. Krøyer, 1888 (det ene glyptoteket), afbildet på sammes mal. (Aftenselskab på Ny Carlsberg, s.å. (Carlsberg mus.) og Den franske udstillingskomité, s.å. (sst.), hertil skitse (Hirschsprung). Mal. af A. Jerndorff, 1893 (Fr.borg), kopi af Daniel Hvidt (Carlsbergbryggerierne). Afbildet på L. Tuxens mal. 1893 af kongefamiliens besøg på Ny Carlsberg (Carlsberg mus.). Buste af V. Bissen, 1895 (Carlsbergbryggerierne, Ny Carlsbergvej) og L. Brandstrup s.å. (Carlsbergbryggerierne, Kbh.s rådhus, Carlsbergfondet), af samme med hustruen, 1904 (glyptoteket, buegangen over Elefantporten på Ny Carlsbergvej). Malet s.m. hustruen af Jul. Paulsen, 1896 (Kunstindustrimus.), gentagelse 1924 (Carlsbergbryggerierne). Karikatur af Alfred Schmidt, 1901. Træsnit af A. Bork, 1901, efter foto. Afbildet på P. S. Krøyers mal. Industriens mænd, 1904 (Fr.borg) og på Jul. Paulsens mal. af glyptotekskomiteen ca. 1905 (glyptoteket). Tegn. af Frans Schwartz, 1906 (Fr.borg), mal. af samme s.å. Mal. af P. S. Krøyer, 1909, og af samme med datteren Paula s.å. Karikatur af Sven Brasch, 1909, af Rudolph Harder, Sophus Jürgensen m. fl. Tegn. af H. E. Melchior, 1909, og af Gerda Ploug Sarp, 1910. Mal. af N. V. Dorph, 1912 (Bryggeriforen.) og 1914 (Industriforen.). Plakette af Gunnar Jensen, 1912, medalje af samme 1914. Mal. af P. Rostrup Bøyesen. Dødsmaske (Fr.borg). Statuette af L. Brandstrup (Fr.borg, glyptoteket), statue af samme, 1921 (Carlsbergbryggerierne). Buste af Max Andersen, 1940 (Bryggeriforen.) og 1942 (Stud.foren., Kbh.). Relief af Olaf Stæhr Nielsen i mosaik af stentøj (Carlsbergbryggerierne 1947). Foto (Kgl. bibl.; Carlsberg mus.).

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1900 123–25. C. J.: Ny Carlsberg Glyptoteks tilblivelse, 1906. Samme i Mit hjem I, 1911 40–42. – C. Nyrop: 1846–96. 1871–96. Ny Carlsberg. Et jubilæumsskr., 1896. Samme i Det danske kunstindustrimuseums virksomhed 1913, 1914 5–8. [Emil Hannover:] Det danske kunstindustrimuseum i de første 25 år, 1920 8–25 50–53. Johs. Steenstrup: C. J. og hans fader, 1921. Samme: C. J.s liv og gerning, 1922. Fr. Poulsen i Samleren I, 1924 17–19. Samme i Nord. t. för vetenskap, konst och industri, Sth. 1933 409–20. Samme: Kat. over antike skulpturer, Ny Carlsberg Glyptotek, 1940 3 5 7–10. [Fr. Beckett:] Ny Carlsbergfondet og dets virksomhed 1902–27, 1927 13–41. M. K. Michaëlsen i Arkitekten M, 1929 157–88. Carlsbergfondet 1876–1926 I, 1930 61–73 240–58. Vagn Poulsen i Ord og bild LXV, Sth. 1956 467–72. Haa-

vard Rostrup i Medd. fra Ny Carlsberg Glyptotek, 1970 77–89. Samme sst. 1971 5–17. Torben Holck Colding sst. 1976 23–37. Jørgen Bonde Jensen: Carlsberg, et kbh.sk drømmebillede, 1976. Kr. Glamann: Carlsbergfondet, 1976 55–79. Dorothea Zanker v. Meyer: Die Bauten von J. C. und C. J. 1–11, Diss. Göttingen 1978. Dyveke Helsted m. fl.: Albertina, et legats hist., 1979. Birgit Nüchel Thomsen: Industrielle foretagere på Tønder 1873–1885, 1980. Marie-Louise Berner i Kunst og museum, 1980 19f. 28–41. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Torben Holck Colding

Jacobsen, Carl, 1881–1949, se Jacobsen, Carl.

Jacobsen, Christian Peter, 1841–95, frøhandler, landbrugsredaktør. * 31.8.1841 i Todsboel ved Åbenrå, † 27.8.1895 på Søgård i Gentofte, begr. på Frbg. (Solbjerg). F: møllebygger Jacob J. (ca. 1801–72) og Ingeborg Stougaard († 1843). ~ 25.5.1863 i Tønder med Cæcilie Margrethe Cordes, * 10.9.1838 i Tønder, † 1.2.1911 på Frbg., d. af skomager Henrik Ernst Matthias C. (1805–70) og Anna Christina Sabina Beck (1813–75).

J. opdroges hos sin faster der var gift med den dygtige landmand Jes Dall, ejer af Bæklund i Hejls. Efter sin konfirmation blev han hjælpe lærer i Åstrup, senere i Hejls, kom på seminariet i Tønder hvorfra han tog eksamen 1862, og blev straks derefter lærer ved den danske realskole i Tønder. Under krigen 1864 blev skolen lukket, og J. fik s.å. ansættelse ved Thisted realskole hvor han var lærer til 1872. Ved siden af skolearbejdet samlede han ivrigt kundskaber i agrikulturkemi, fysiologi og andre fag af landøkonomisk betydning, og han begyndte en ret omfattende virksomhed som vejleder for egnens landmænd. Han skrev i de lokale blade, holdt foredrag, udførte analyser og iværksatte, som en af de første, planteavl- og fodringsforsøg. Hans uegennyttige bestræbelser blev påskønnet med tilskud fra landhusholdningsselskabet, og 1868 begyndte J. udgivelsen af *Landmands-Blade* der fik stor udbredelse, nærmest i de brede lag af landbefolkningen. S.å. indtrådte J. L. *Jensen i redaktionen, og sammen med ham ledede J. bladet til 1880, dog fra 1879 med J. P. Petersen som medredaktør. – Sin største betydning fik J. ved det grundlæggende arbejde han udførte for forbedring af frøhandelen og frøavl. Allerede i 60erne var han opmærksom på behovet for bedre græsfø, og efter at E. *Møller Holst 1871 havde oprettet frøkontrollen tog J. fat på reformarbejdet. Sammen med J. L. Jensen og F. W. *Wendt, Roskilde, oprettede han 1872 Kontoret for fællesindkøb af undersøgt markfrø, der skul-

Jacobsen, Chr. P.

le sikre landmændene frø af god kvalitet fra de rigtige avlssteder. Foretagendet fik god tilslutning, og 1873 flyttedes markfrøkontoret til Kbh. med J. som landøkonomisk leder. Forretningen blev et eksempel til efterfølgelse, og J.s kyndighed som planteavler og forsøgsmand blev bærende for arbejdet med at basere frøhandelen på forsøg og kontrol. Fra udlandet fremskaffede han yderige sorter foruden af græsmarkfrø også af korn, roer og kartofler, og samtidig bidrog han stærkt til fremme af hjemmefrøavl og afsætningen af dansk frø i udlandet. Han var medlem af landhusholdningsselskabets hvede- og maltbygdvalg, af frøkontrolkommissionen og af bestyrelsen for Foreningen til kulturplanters forbedring. Om sine forsøg m.v. har han skrevet afhandlinger i tidsskriftet Landbrugets Kulturplanter og i markfrøkontorets årsberetninger. Sammen med Peter *Nielsen, Tystofte var J. ledende i planteavlsarbejdet i slutningen af 1800-tallet. – R. 1893. □Foto.

Bibliografi i Carl Christensen: Den danske botaniks hist. II, 1924–26 421–23. – K. Hansen i Landmandsbladet XXVIII, 1895 552–61. E. Rostrup i Markfrøkontorets 23. årsberetn. s.å. 1–41. Ugeskr. for landmænd 7. r. IX s.å. 455f. Lærerne og samfundet, red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin I, 1913 213–16. E. Lindhard i Lantbruget i Norden 1875–1925, Sth. 1926 269f. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*Aksel Milthers**

Jacobsen (Nørkjær), Chresten, 1773–1835, brygger. * 15.3.1773 ved Melholt, Dronninglund sg., † 13.2.1835 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: Jacob Jensen (1738–99) og Gertrud Clemensdatter (1733–95). ~ 24.10.1810 i Kbh. med Caroline Frederikke Schelbeck, * 16.12.1787, † 5.2.1844 i Kbh., d. af silkevæversvend Søren S. (1746–1820). – Far til J. C. *J. (1811–87).

Faderen var fæstebonde på gården Nørkær under Gjettrup gods. Gården blev solgt til selveje ved dennes død og J., der var eneste barn, rejste (tidligst september 1800) til København hvor han fra april til november 1801 var arbejdskarl på Kongens Bryghus. Ved sit bryllup benævnedes han bryggerisvend og året efter ved sønnens dåb lejebrygger hvilket angiver, at han fra det tidspunkt arbejdede for egen regning i lejet bryggeri. Det drejer sig sandsynligvis om det gyldenfeldtske bryggeri i Brolæggerstræde (nuværende nr. 9) der tilhørte kommandørkaptajn Niels Sehested af Gyldenfeldt. Dette havde han i hvert fald i forpagtning i 1817 da han søgte og fik borgerskab som lejebrygger. 1823 blev han indvalgt som repræsentant i ledelsen af Kongens Bryghus efter samme år at have erhvervet en aktie i selskabet, og 1826 blev han optaget i direktionen.

Stillingen som meddirektør beklædte han indtil 1830, da han påny blev medlem af repræsentantskabet.

20.2.1826 erhvervede han ved auktion ejendommene Brolæggerstræde 5 og Knabrostræde 11–13; den første med et bryggeri, sidstnævnte, hvor han i en række år havde haft sin private bolig, med kornmagasin og staldplads. Han flyttede ind i stueetagen i Brolæggerstræde og gik straks i gang med en betydelig ombygning og udvidelse af bryggeriet og fik samme år koncession på at drive det. Ved flid og dygtighed erhvervede J. sig en blandt fagfolk anset position og blev en holden mand. Han følte savnet af en alsidigere uddannelse i ungdommen og søgte at råde bod herpå ved at benytte enhver lejlighed til at udvide sine kundskaber. Han fulgte foredragene i det 1825 stiftede Selskab til naturlærens udbredelse og udnyttede den erhvervede viden til forbedringer i sit bryggeri. Han bistod Christen *Brøndum med oplysninger til den af denne forfattede bog Grundsætningerne for Ølbryggeriet, 1828, og er takket for denne hjælp i det af H. C. Ørsted skrevne forord. Bryggeriet blev ført videre af enken så længe hun levede, med sønnen som lejebrygger, senere i nogle år af denne som ejer. J. skabte med sit bryggeri et godt grundlag for sønnen at bygge videre på og den formue han efterlod ham, blev et vigtigt udgangspunkt for erhvervelsen af grundene i Valby og det første anlæg på Carlsberg.

C. Nyrop: Ny Carlsberg, 1896 19–26. Samme: 1811–1911. J. C. Jacobsen, 1911 8–16. Kr. Værnfelt i Vendsysseliske Årbøger XI, 1935 71f. Kristof Glamann: Bryggeriets hist. i Danm., 1962 202 211. J. C. Jacobsens bryggergård i Brolæggerstræde, red. Poul Stromstad, 1977 32–38.

Torben Holck Colding

Jacobsen, E. Thune, se Thune Jacobsen, E.

Jacobsen, Egill, * 1910, maler. * 16.12.1910 i Kbh. F: afskriver Richard J. (1883–1946) og Fanny Sørensen (1884–1969). ~ 1° med N.N. ~ 2° med keramikeren Jonna Lützhøft, * 14.12.1910 i Kbh., adoptivd. af kommunelærer Olga Olsen (* 1883). Ægteskabet opløst 1949. ~ 3° 1949 (u.v.; b.v. 1958) med Evelyn Eleonora Jørgensen, * 5.10.1911, d. af kunstmaler Jens Peter J. (1885–1966) og Ane Kirstine Olsen (1887–1961).

J. kom tidligt igang med billedkunsten. Ganske vist måtte han først skrinlægge en drøm om at blive forstmand og udholde nogle års læretid som skrædder, men allerede inden han var 20

var han igang med maleriet og gik et par vinter-sæsoner på Carl Schwenns malerskole. Som 22-årig kom han ind på kunstakademiet i Kbh. hvor han modtog undervisning af Kræsten Iversen. På akademiet blev han dog kun et semester, men fortsatte med selvstændige studier på Statens museum for kunst. En periode ernærede han sig ved at fremstille kunstnerfarver. Debuten fandt sted på Kunstnernes efterårsudstilling 1932. En rejse til Paris 1934 betød inspiration fra impressionisterne og store ny-klassikere som Pablo Picasso og Henri Matisse. J. var i disse år også meget optaget af surrealismens idé om at lade det u- og underbevidste komme til udtryk i kunstværket og gennem forbindelsen med dr. Sigurd Næsgaard blev psykologien og psykoanalysen vigtige faktorer i J.s forståelse af det ubevidstes betydning.

Et årstid efter pariser-rejsen kom der for alvor gang i J.s maleri, de første malerier med maske-motiver kom til og snart havde J. skabt de grundtræk der skulle bære hans kunst. Maske-motivet er forblevet nærmest enerådende i hans kunst. J. er nu, sammen med kunstnervennerne Ejler Bille og Richard Mortensen en af det abstrakte gennembruds hovedmænd i dansk kunst, og vel nok flokkens betydeligste koloristiske begavelse. De tidlige maskemalerier har den ophobede krafts, udbruddets spontane karakter. Men selv når oplevelsesgrundlaget ændrer art, og temperamentet finder et mere afdæmpet leje fastholdes masken som det motiviske grundelement. For J. er det først og fremmest koloritten der er det udtryksbærende.

Forbindelsen til Frankrig var afgørende for den unge abstrakte danske kunst i slutningen af 30'erne. I 1937 var J. tilsluttet udstillingsgruppen Linien som da foranstaltede en udstilling i Den frie i Kbh. med deltagelse af den internationale abstrakte kunsts store navne som Paul Klee, Wassily Kandinsky, Max Ernst, Joan Miró, Jean Arp m. fl.

Nogenlunde samtidig havde en kreds af kunstnere, med de unge abstrakte som et vitalt midtpunkt, samlet sig i samleren Elise Johansens hjem i Nyhavn. Ud af denne kreds fremstod tidsskriftet Helhesten (1941-44) hvori J. skrev programartiklen og karakteristikkene af sine kunstnervenner, Carl-Henning Pedersen, Else Alfelt og Asger Jorn. Med kunstnere fra samme kreds dannedes senere Cobra (1948-51) som havde rod i mellemkrigstidens kunstneriske nydannelser herhjemme, men tillige havde baggrund i krigsårenes isolation og behovet for internationale kontakter. J. blev fra starten knyttet til Cobra der hovedsagelig bestod af danske, hollandske og belgiske kunstnere der var fælles

om en stræben tilbage mod ubesmittede, oprindelige kilder for kunsten.

Udgangspunktet for J.s kunst er værker af den moderne kunsts pionerer, samt folkekunst og etnografica. Men selv hvor J. benytter farven heftigt udtryksfuldt og dramatisk er der en personlig, nordisk tone over hans farvesprog. Dansk natur og tradition spiller en rolle for ham, og der kan trækkes forbindelser tilbage til Albert Gottschalk og guldalderens store danske malere, Dankvart Dreyer, Christen Købke, J. Th. Lundbye, P. C. Skovgaard m.fl. som J. studerede på museerne. Sensibiliteten over for sjælstilstande og indtryk udefra er afgørende for J.s kunst. Et stærkt dannende element udgør også en livfuld, ofte dansende penselskrift der mestrer såvel det lette spind af linjer, det tegnagtige, ornamentale som de mættede, stofflige partier. Selvom alle slags følelsesstilstande kan fornemmes afspejlet i J.s kunst gælder det dog at hovedparten af hans værker formidler indtryk af frodighed og glæde.

J.s udstillingsaktivitet har et betydeligt omfang. Han har været medlem af flere af vore betydeligste kunstnersammenslutninger og udstillet mange steder herhjemme og i udlandet. Første retrospektive udstilling i Kunstforeningen i Kbh. i 1945, retrospektive udstillinger desuden i Paris, 1961, i Warszawa og Krakow, 1965, på Louisiana, Humlebæk, 1970, men desuden har J. deltaget i en lang række officielle udstillinger rundt om i verden, bl.a. biennalen i Venezia, 1956, Dansk abstrakt kunst, vandredstilling i USA, 1964-65, biennalen i Sao Paulo, Brasilien, 1971. J. er rigt repræsenteret i private og offentlige samlinger, fx de fleste danske kunstmuseer, samt kunstmuseerne i Oslo, Stockholm, Göteborg, Reykjavik og museerne i Haag (Stedelijk) og Pittsburgh, Pennsylvania. Som udsmykningsarbejder har J. udført malerier til vielsessalen i Hvidovre rådhus, 1958, Århus universitet (aulaen i fysisk-matematisk institut) 1969 og Schæfergården i Kbh. 1976. J. var i perioden 1959-73 professor ved kunstakademiet i Kbh. Han modtog, blandt andre hædersbevisninger, Eckersberg-medaljen, 1959 og Thorvaldsen-medaljen, 1969. - R 1965. □Tegn. af H. Lollesgaard (Kgl. bibl.). Afbildet på tegn. af H. Bendix udst. 1962. Foto.

E. J., udg. Chr. Dotremont, 1950 = Cobra-bibl. XIII. E. J. Et udvalg af billeder m. tekst af Harald Leth, 1956 = Vor tids kunst LIV. - Chr. Dotremont: E. J., 1963 (m. dansk og fransk tekst). Jan Zibrandtsen: Moderne da. maleri, 2. udg. 1967 249-53. Gunnar Jespersen: De abstrakte, 1967. Samme: Cobra, 1974 154-60. Virtus Schade: Cobra - fra hoved til hale, 1971 35-38. Wille-mijn Stokvis: Cobra, Amsterdam 1974. Per Hovdenakk: E. J. 1928-65, I, 1980.

Bent Irve

Jacobsen, Emil

Jacobsen, Emil, se Jacobsen, Axel.

Jacobsen, Erik Sofus Alexander, * 1903, farmakolog, biokemiker. * 10.7.1903 i Kbh. F: sagfører Julius Eskild J. (1871–1943) og Alfa Brammer (1879–1971). ~ 23.9.1928 i Vanløse med Henny Gyrithe Andreasen, * 14.2.1902 i Kbh., d. af ingeniør Carl Axel A. (1874–1953) og Henny Poulsen (1876–1948).

J. blev student 1921 fra Schneekloths skole, tog medicinsk embedseksamen 1928 og embedslægeeksamen 1931. Han blev 1932 assistent ved universitetets biokemiske institut; her skrev han *Om Organismens fosfatspaltende Enzymer* som han forsvarede for den medicinske doktorgrad 1933. Efter opfordring blev J. 1934 leder af A/S Medicinalcos biologisk-kemiske laboratorium og fortsatte som laboratorieforsker ved firmaets overgang til Mecodumex-Dumex indtil 1962. Laboratoriet blev et kendt udviklingscenter inden for medicinalindustrien hvor J. og hans medarbejdere i samarbejde med dr. pharm. Jens Hald udviklede og gennemprøvede tetraethylthiuramdisulfid (antabus) i alkoholikerbehandlingen. Tillige arbejdedes med psykofarmaka med særligt henblik på virkningen hos dyr og mennesker. J. inspirerede og assisterede en lang række læger og biologer (der udgik bl.a. ti doktorafhandlinger fra laboratoriet) alt mens han videreførte sin egen videnskabelige forskning, ikke blot inden for det biokemiske og farmakologiske område. J. skrev i denne periode bl.a.: *Cellernes Aanding*, 1936 (2. udg. 1943), *Vitaminer og Hormoner*, 1939, *Hormonerne* i Kultur- og Naturserien, 1941, *Omgang med alkohol*, 1944, *Alderens Problemer* i Hirschsprungs populærvidensk. Haandbøger, 1947 og *The comparative Pharmacology of some Psychotropic Drugs* i Bulletin of the World Health Organization, 1959. Med udnævnelsen i 1962 til professor i farmakologi ved Danmarks farmaceutiske højskole begyndte en ny æra i J.s virke. 1968 fik han etableret Farmakologisk laboratorium som en afdeling (L) af D. f. H., et særdeles veludrustet laboratorium for eksperimenterende farmakologer; en del af laboratoriets specialudstyr konstruerede J. selv. Centrale emner inden for forskningsarbejdet på laboratoriet blev en fortsættelse af arbejdet med antabus og psykofarmaka, samt lægemiddelabsorption. I øvrigt skrev J.: *De nyere rusgifte*, 1969 og *Orientering i anatomi*, 1970. 1937–38 og 1940–41 var J. ledende senior i Studenterforeningen. J. har været og er fortsat inddraget i organisations- og redaktionsarbejde på flere felter. Han er medstifter og redaktør af *Acta Pharmacologica et Toxicologica* fra 1945, redaktør af *Psychopharmacology* (Springer international,

1965–80), redaktør af *Medicinsk Forum* fra 1948, 1973–78 var han hovedredaktør af *Lægemiddelkataloget*. Han var formand for Biokemisk forening 1965–67, for Dansk farmakologisk selskab 1969–73, præsident for Collegium Internationale Neuro-psycho Pharmacologicum, CINP 1970–72, fra 1970 præsident for Danmarks naturvidenskabelige samfund; sekretær for Nordisk selskab for farmakologi 1950–73. Han blev 1955 medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber.

J. har modtaget flere hædersbevisninger. Han er æresmedlem af Nordisk og dansk farmaceutiske selskab samt af flere internationale farmakologiske og psykofarmakologiske selskaber. Modtog 1951 Holger Petersens legat, fik Mefaprisen 1962; dr. Thorvald Madsen-prisen 1967 og s.å. Danmarks farmaceutiske selskabs guldmedalje. – R. 1964. R¹. 1972. □ Tegn. af Otto Christensen, 1973. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1933 117f. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

K. G. Hansen

Jacobsen, Johan Georg Christian Viggo Valdemar, 1887–1976, maler. * 17.9.1887 i Kbh. (Frbg.), † 14.2.1976 i Kbh. (Skt. Markus), begr. sst. (Søndermark). F: litograf Johan Frederik J. (1848–95) og Dagmar Nielsen (1860–98). ~ 18.8.1915 i Espe med Sigrig Fog, * 16.9.1888 i Øls, d. af sognepræst, sidst i Espe, Johannes F. (1846–1939) og Agnes Christiane Frederikke Rohde (1853–1942).

J. forberedte sig først på en arkitektuddannelse ved at stå i murerlære i Vejle og uddanne sig på Teknisk skole i København. 1906 blev han optaget i kunstakademiets forberedelsesklasser, men næste år valgte han malerskolen i stedet for arkitekturskolen. Han blev på akademiet til udgangen af 1910 og havde bl.a. Viggo Johansen som lærer. Efter et besøg på et par måneder i Paris 1911 tog han fast ophold her 1919–24 og 1926–35. Et nært samarbejde med den mexicanske maler Diego Rivera 1919–20 og studiet af Paul Cézanne og kubismen prægede J.s kunst fra pariserårene. Hans billeder fra denne periode er enten kubistiske eller mere naturalistiske i billedsproget, knyttende sig til de realistiske retninger inden for malerkunsten som fremkom i 1920'erne i både Frankrig og Tyskland (Neue Sachlichkeit). Rejser til Italien 1920 og 1934 og Spanien 1922 inspirerede J. dels til at eksperimentere med teknik og forsøge sig med de primitive italieneres temperafarver, dels til maleri med monumentale figurmotiver. Han udarbejdede

de et proportionssystem, opbyggede sine billeder konstruktivt og holdt fast ved dette også i sine mere virkelighedstro skildringer. J. glemte ikke sin gamle interesse for arkitektur, han byggede nogle få huse i 20'erne og 30'erne bl.a. billedhuggeren Adam Fischers hus på Femvejen, Charlottenlund 1939. 1935 flyttede J. til Oslo hvor han blev til 1940, fra 1936 i egenskab af ekstraordinær professor ved kunstakademiet dér. Som lærer kom han til at præge en række norske kunstnere der skulle tage sig af monumentale udsmykningsopgaver. Samtidig med sin professorgerning i Oslo udførte J. en udsmykning i sommermånederne 1935–38 i Søndermarkens krematorium i København, en opgave der 1936 skaffede ham Eckersbergmedaljen. Han udførte fresker i trapperummet i Lyngby rådhus 1942–49 og i Rikshospitalet i Oslo 1955. 1951–53 malede han gruppeportrættet af *Danmarks frihedsråd* til museet på Frederiksborg slot, og 1967–69 udførte han sin sidste større opgave, udsmykningen i tempera af byrådssalen i Slagelse. J. foretog mange studierejser, var 1950 i Wien, 1955 på Sicilien, 1960 i Rom og 1971 og –72 i Sydfrankrig. Han har deltaget i talrige udstillinger hvoraf kun de vigtigste skal nævnes: Kunstnernes Efterårsudstilling, Charlottenborg, Salon d'Automne 1920–29 og Salon des Tuileries 1928–34, begge i Paris, Den frie Udstilling samt flere internationale udstillinger. Separatudstillinger har været vist i Oslo 1932, 1939, 1964, Stockholm 1958, Kunstforeningen i København 1936, 1946, 1974 og Den kgl. kobberstiksamling 1970. I en artikel *Thorvaldsenfrisen* i Meddelelser fra Thorvaldsens Museum, 1959 analyserede J. J. Sonnes frise efter geometriske principper, og i 1965 udgav J. bogen *Noget om konstruktiv form i billedkunst* hvor han fremsatte sine teorier om maleriets konstruktive opbygning ud fra eksempler fra ældre malerkunst og Cézanne. 1965–67 var han medlem af Statens kunsts fonds billedkunstneriske udsmykningsudvalg, og 1974 blev han æresmedlem af kunstakademiet i København. Der findes arbejder af J. i Statens museum for kunst, Louisiana, kunstmuseerne i Horsens og Ribe, Nasjinalgalleriet i Oslo, Bergen billedgalleri og Trondhjems kunstforening. □Selvportræt, akvarel, 1916. Mal. af Jean Heiberg, 1928 (Nasjionalgall., Oslo). Foto.

G. J. Et udvalg af billeder m. tekst af Alf Rølfesen, 1956 – Vor tids kunst LII. – Interview i Gads da. mag., 1943 661–68. – Erik Fischer i G. J. En arbejdsudstill., Kunstforen. 1974. Svein Thorud: Den konstruktive skole. G. J.s betydn. for norsk malerkunst, Oslo 1977 (hovedopgave ved Oslo univ.). Grete Zahle i Kunstmuseets årsskr. 1976, 1977 46–62.

Bjarne Jørnæs

Jacobsen, Hans Jacob, * 1901, forfatter. * 17. 8.1901 i Skálavík. F: kongsbondede Poul Johannes J. (1865–1950) og Karolina Christina Samuelsen (1866–1949). ~ 19.9.1930 i Kirkjubour med Katrina Malena Dalsgaard, * 22.2.1904 i Velbastaður, † 27.7.1975 i Tórshavn, d. af kongsbondede Jóhannes D. (1865–1944) og Sigríð Olsen (1881–1971).

J. voksede op på faderens gård hvor han fra barnsben deltog i alt forefaldende bondearbejde. Efter i nogle år at have sejlet med færøske skibe på fiskeri under Island rejste han til Danmark med landbrugsuddannelse for øje, blev 1928 landbrugskandidat fra landbohøjskolen, 1937 rådgiver for Færøernes landbrugsråd og 1942 landbrugskonsulent, et arbejde han bestred til 1968. Han var formand for Færøernes landboforening til 1957, for Foreningen Nordens færøske sektion 1951–63, medlem af tilsynsrådet for Føroya Sparikassi fra 1960.

J. har under forfatternavnet *Hedín Brú* skrevet romanerne *Lognbrá*, 1930 (da. udg.: Høgni, 1940), *Fastatøkur*, 1937, *Fedgar á ferð*, 1940 (da. udg.: Fattigmandsære, 1962), *Leikum fagurt*, 1963, *Men lívið lær*, 1970 og *Tað stóra takið*, 1972 samt novellesamlingerne *Fjallaskuggin*, 1936, *Flókatroll*, 1948, *Purkhús*, 1966 og *Búravnurin*, 1971. En del af hans livserindringer er fremkommet i det litterære tidsskrift *Vardín*. Med deres magtfulde sprog og klare fremstillingskunst indtager J.s romaner og noveller en central plads i færøsk prosakunst hvis ypperste repræsentant han med rette regnes for at være. Personlige erfaringer på både sømandslivets og landbolivets område giver hans folkelivsskildringer ægthed og intimitet, og hans personligt prægede stil udløser i rigt mål både humor og poesi. J.s bøger er udkommet i flere oplag i hans hjemland og er oversat til en række europæiske sprog. Blandt de mange fortræffelige oversættelsesarbejder, J. har udført, er Shakespeares Hamlet og Stormen, Dostojevskis Brødrene Karamasov og Hamsuns Markens Grøde. □Buste af Fridtjof Joensen, 1976. Foto.

H. J. J. i *Vardín* XLII, Torshavn, 1974 21–50; 1977 24–54 134–62. Hans Højgaard i sst., 1974 hft. 1–4 52–55. Finnboaga Arge sst., 1978 104–21.

William Heinesen

Jacobsen, Harry, 1895–1975, litteraturhistoriker. * 19.5.1895 i Kbh., † 24.6.1975 sst., begr. Garn. kgd. F: bog- og kunsthändler Edmund Adolph J. (1866–1927) og Rosa Edvardine Ulrikke Helene Keller (1872–1948). ~ 18.4.1925 i Kbh. (Kristk.) med Inger Martine Olsen, * 24.12.1900, d. af kommuneass. Peter O. (1873–1932) og Kirsten Larsen (1870–1936).

Jacobsen, Harry

J. blev student 1912 (Efterslægtsselskabets skole) og læste i fire år på Kbh.s univ. nordisk, tysk og fransk. Da faderen, som havde en stor bog- og kunsthandel, A. Gieses Eftf. på Østergade, tilbød sønnen at gå ind i firmaet slog denne til; J. blev under første verdenskrig uddannet som boghandler i Haag. Han var indehaver af forretningen i Kbh. fra 1927 til 1941 da han afhændede den. J. var for udkommets skyld fabrikant 1947–65, men arbejdede ellers con amore med litterære studier. Da han som 16-årig så „Erik XIV“ på Det kgl. teater begejstredes han for August Strindberg, men da han som danskstuderende ønskede at vælge Strindberg som speciale rynkede Vilh. Andersen på næsen. Det blev med tre bøger om den store svensker at J. slog sit navn fast i litteraturforskningen: *Digteren og Fantasten. Strindberg paa „Skovlyst“*. 1945, *Strindberg og hans første Hustru*. 1946 (svensk oversættelse 1946) og *Strindberg i Firsernes København*. 1948. J. tager sit metodiske udgangspunkt hos Strindberg selv der i firserne hævdede at digterne ikke var i stand til at skildre andet end hvad der udsprang af selvoplevelse. Det gjaldt især alt hvad der rørte sig i den menneskelige sjæl. Derfor måtte digteren selv og de personer der kom ham nær uden skånsel figurere i forfatterskabet. J. samlede, under årelange tålmodige efterforskninger i aviser og arkiver, trykte og utrykte kilder til digterens færden. Han viser hvorledes Strindberg digter med på sit eget liv så at han bagefter knap kan udrede trådene. Man har i svensk Strindbergforskning erkendt det høje værd af J.s nøjagtige detaljer. I et illustreret værk, Strindberg i Danmark, 1977 har Lennart Luthander tilrettelagt J.s resultater for et svensk publikum. Efter Strindberg tog J. fat på en anden forfatter der også blandede liv og digtning, og nu skabte han en komplet monografi: *Den unge Herman Bang*. 1954; *Herman Bang. Resignationens Digter*. 1957; *Aarene der gik tabt. Den miskendte Herman Bang*. 1961; *Den tragiske Herman Bang*. 1966. Hertil sluttede sig *Herman Bang. Nye studier*. 1974, genoptrykte kronikker om Bangs mor, lægen Ole "Bang m.fl. Også nogen polemik. J. tager til genmæle mod en svensk forsker, Torbjörn Nilsson, som i sin disputats, *Impressionisten Herman Bang*, 1965, havde anfægtet nogle af J.s resultater. Intet må ske som kan „bringe den personhistoriske metode indenfor litteraturforskningen i miskredit“ (s. 66). Denne metode er J.s ståsted, og han yder ikke væsentligt til belysning af behandlede værkers kunstneriske struktur. J. fortæller ypperligt litteraturhistorie og er allermost fængslende hvor han helt har levet sig ind i disse digtere som opfører deres eget livs skuespil i og uden for littera-

turen. J. efterlod materiale bl.a. til en bibliografi over Herman Bangs journalistik.

Interview i Göteborgs handels- og sjöfartstidning 6.11.1969.

F. J. Billeskov Jansen

Jacobsen, Helge, 1882–1946, museumsdirektør, legatstifter. * 24.12.1882 i Valby (Frue), † 21.6.1946 i Rungsted, begr. i Kbh. (Vestre). F: brygger, direktør Carl J. (1842–1914) og Otilia Mary Stegmann (1854–1903). ~ 22.4.1908 i Edinburgh (St. Mary's Cathedral) med Constance Josephine Cundell, * 8.9.1882 i Edinburgh, † 17.9.1945 i Kbh. (Skt. Ansgar), d. af bankier John Ross C. (1844–1931) og Mary Emilie Larnach (ca. 1852–1912). – Bror til Vagn J.

I henhold til et løfte fra Carlsbergfondets direktion til brygger Carl Jacobsen havde dennes to sønner begge krav på at indtræde i Carlsbergbryggeriernes ledelse ved hans død. I overensstemmelse hermed blev J. efter endt skolegang (1901) uddannet som brygger. Han modtog først undervisning på landbohøjskolen, var derefter i årene 1902–09 i uddannelsesrejser på længere ophold i udlandet. Han besøgte bl.a. Wahl-Henius instituttet i Chicago (1903–04) og Weihenstephan Brauer-Schule i Freising nord for München, før han 1909 fik ansættelse som medarbejder på Carlsberg. Fra 1912 deltog han i bestyrelsesmøderne på Carlsberg som ikke-stemmeberettiget „fast tilkaldt“. Ved faderens død 1914 opgav han imidlertid sit krav på at indtræde i bryggeridirektionen.

Carl Jacobsen havde i fundatserne for Ny Carlsberg glyptotek (1891) og for Ny Carlsbergfondet (1902) bestemt at den ene af hans sønner efter hans død skulle indtræde i ledelsen af de to institutioner, og det var naturligt at det blev J. der kom til at påtage sig disse hverv, hvortil hans interesser kvalificerede ham. På talrige rejser, til dels i selskab med faderen og under sine lange ophold i udlandet, senest 1908–09 i Paris, havde han tilegnet sig en ikke ringe viden om kunst. J. beklædte stillingen som formand for Ny Carlsbergfondets direktion fra 1914 til sin død og som glyptotekets chef i samme tidsrum, 1915–26 som direktør, derefter som formand for bestyrelsen. Han blev en fortrinlig og højt elsket leder af disse to institutioner, large og betænksom overfor hele sin stab af medarbejdere. Han havde ikke arvet sin fars energi og virksomhedstrang, men en god del af hans sans for kunst og – omend med betydeligt mere begrænset midler til sin rådighed – det giversind som efterhånden synes at være blevet et slægtstræk. Faderen havde først og fremmest interesseret sig for skulptur, kun i

ringere grad for malerkunst og helt savnet forståelse for den franske impressionisme. Det blev J.s fortjeneste lige fra sin tiltrædelse på glyptoteket og indtil valutarestriktioner i 1930erne og anden verdenskrig mindskede mulighederne, at udbygge glyptotekets samling af fransk malerkunst, og han var drivkraften i det mageskifte der 1922 kom i stand, hvorved Carl Jacobsens samling af ældre udenlandsk malerkunst blev overgivet til Statens museum for kunst der til gengæld afgav sine impressionistiske og senere franske malerier til glyptoteket. J. havde fra sine unge år for egne midler og til egne vægge købt malerier af nyere udenlandske malere, og han havde købt godt, bl.a. billeder af Vincent van Gogh, Edouard Vuillard, Paul Signac, Pierre Bonnard og især af Paul Gauguin, af hvem han efterhånden ejede 13 malerier. Dem ophængte han allerede fra begyndelsen af 1920erne i glyptotekets sale og skænkede dem 1927 til museet, hvorved dette kom til at eje en af de bedste Gauguinsamlinger uden for Frankrig. Det var karakteristisk for J.s virksomhed i Ny Carlsbergfondet, at han altid var forstående og hjælpsom overfor kunstnere og kunsthistorikere. Han lagde vægt på at Ny Carlsbergfondets gaver ikke blot kom hovedstaden til gode, men at de blev spredt over hele landet, og han skænkede 1931 gennem fondet sin egen samling af yngre dansk kunst til provinsens kunstmuseer.

J. beklædte adskillige tillidshverv, tildels arvet efter faderen. Han var fra 1914 til sin død et virksomt og interesseret medlem af Kunstindustrimuseets bestyrelse, han var fra 1914 til 1945 formand for legatet Albertina, og han var formand for Carlsbergbryggeriernes mindelegat for brygger J. C. Jacobsen fra dets stiftelse 1938. Han oprettede ved testamente fem legater der alle afspejler sider af hans interesseområde; det ene til fremme af musiklivet i Danmark, til opførelse af større instrumentale værker; det andet til indkøb af kunstgenstande til Kunstindustrimuseet; et tredje til glyptotekets lavestlønnede personale. Et fjerde legat skal benyttes til indkøb af dyr til Zoologisk have; det femte blev givet til den katolske kirke hvis menighed han siden 1920 havde tilhørt, og som han også på anden måde gennem årene havde betænkt med betydelige gaver. – Overordentligt medlem af Kunstakademiet 1935. – R. 1924. DM. 1927. K.³ 1939. □Afbildet s.m. broderen på mal. af Otto Haslund, 1891 (Carlsberg mus.) og på L. Tuxens mal. 1893 af kongefamiliens besøg på Ny Carlsberg (sst.). Mal. af Jul. Paulsen, 1925 (sst.), efter dette en gentagelse. Mal. af samme 1925 i uniform som ridder af S. Sylvester ordenen (Ny Carlsbergfondet, dep. på Glyptoteket). Afbildet

på tegn. af H. Jensenius udst. 1928. Mal. af Hans Henningsen, 1929 (Fr.borg; Carlsberg mus.). Tegn. signeret Kroll, 1934, og tegn. af Ivan Opffer. Foto.

Interviews i Politiken 3.6.1915 og i Berl. tid.s søndagstillæg 10.11. og 17.11. 1940. – Poul C. Poulsen i Carlsbergfondet 1876–1926 I, 1930. Vagn Poulsen i Medd. fra Ny Carlsberg Glyptotek IV, 1947 2–5. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Torben Holck Colding

Jacobsen, Herdis Charlotte, * 1893, portrætfotograf. * 24.6.1893 på Mosegården, Dalby sg., Bjerge hrd. F: gårdejer Lars Clausen (1856–1940) og kunsthåndværker Johanne Rasmussen (1865–1927). ~ 27.7.1916 i Dalby valgmenighedsk. med fotograf Anders Peter Herman J., * 10.3.1893 i Odense, † 13.7.1980 i Kbh., s. af gård- og kroejner Niels J. (1859–95) og pensionatsejer Magdalene Madsen (1857–1927). J. var 1909–13 i lære hos den kunstnerisk begavede andengenerations fotograf Harald Lønborg i Odense og tog derefter et år til Berlin og uddannede sig videre. Sommeren 1914 blev hun assistent hos Julie Laurberg & Gad i Kbh. og kom her i to år til at lede fremstillingen af portrætaftryk ved kulbilledprocessen, hvilket øgede hendes allerede store interesse for portrættering. – Efter sit giftermål etablerede hun med sin mand 1.5.1917 eget atelier og fotohandel i Kerteminde. I midten af 1930erne indrettede hun sin atelierbelysning efter den fra Norge hjemvendte Aage Remfeldts system og begyndte at sende sine portrætter på udstillinger verden over. Barnebilledet *Bodil* blev 1937 købt både til National Museum, Washington, D.C. og til Royal Photographic Society i London. J. vandt talrige udmærkelser i de følgende to år med portrætter af bl.a. *Johannes Larsen*, *Aage Remfeldt*, *Fritz Syberg*, *Oscar Geismar* og *Svend Møller*. 1.8.1938 flyttedes portrætatelieret til Kbh., Sankt Annæ Plads 2, hjørnet af Bredgade. Her fik J. et kræsent publikum af kunstnere, kunsthistorikere, diplomater og andre prominente. Af portræterne fra disse år må særlig fremhæves dem af *Aksel Jørgensen*, *Illona Wieselmann*, *Sigurd Swane*, *Hugo Liisberg*, *Bodil Ipsen*, *Niels Bohr* og især *Svend Hammershøi*. – På opfordring af New York Photographic Society afholdt J. 1961 en tremåneders udstilling i selvkabets lokaler og fik rosede anmeldelser. J.s portrætter er, efter god lyssætning, enkelt og sikkert komponerede på negativet med midterakser og gyldne snit samt først og fremmest et skarpt, men venligt blik for modellens særpræg. Svigtende syn gjorde at J. 1970 måtte lade sin søn, Niels Jacobsen, overtage portrætatelieret. Alle

Jacobsen, Herdis

J.s vigtigste negativer og færdige billeder findes på Det kgl. bibliotek. □Foto.

Bjørn Ochsner

Jacobsen, Holger, 1650–1701, se **Jacobæus, Holger**.

Jacobsen, Holger Alfred, 1876–1960, arkitekt. * 30.10.1876 i Odense, † 27.3.1960 i Kbh. (Sion), begr. sst. (Vestre). F: tjener ved Løveapoteket, senere forvalter Henrik Sophus J. (1850–1925) og Anna Petrine Marie Hansen Andreassen (1850–81). ~ 3.6.1905 i Kbh. (Frue) med maler Sigrid Cock Clausen, * 12.12.1882 i Kbh. (Johs.), † 20.5.1958 i Kbh. (Sion), d. af arkitekt Martin Ludvig Philip C. (1851–1904) og Aase Cock (1853–1917).

J. gjorde svendestykke som tømrer 1895 og gennemgik Odense tekniske skole med afsluttende eksamen 1896. Han besøgte derefter brødrene Gustav og Sophus "Vermehrens tegneskole og blev 1898 optaget på kunstakademiet hvorfra han fik afgang 1905. 1909 vandt han den lille guldmedalje for et projekt til et hovedstadshotel. 1912 prøvede han forgæves at vinde den store guldmedalje, men blev alligevel belønnet med akademiets store rejsestipendium der bl.a. førte ham til Italien. J. var elev af Hans J. "Holm og lærerens indflydelse kan aflæses i nogle tidlige arbejder således *Tåstrup Nykirke*, opført 1907 sammen med L. Clausen og F. Koch. Han frigjorde sig imidlertid hurtigt fra påvirkningerne fra akademitiden og udviklede en stærkt personlig stil noget påvirket af italiensk barok med en forkærlighed for det monumentale og gennem hele sit virke holdt han sig i nogen grad på afstand af de skiftende stilstrømninger i dansk arkitektur. 1905 vandt han konkurrencen om *Bispebjerg krematorium* som han opførte 1906–07 som en stor rotunde. 1910 blev han Kbh.s kommunes kirkegårdsarkitekt hvad der blev afgørende for en betydelig del af hans senere virksomhed. Som sådan opførte han 1912–13 *Østre kapel på Vestre kirkegård* og projekterede 1921 den nye terrassekirkegård sst. 1924 opførte han *kapel og krematorium ved Sundby kirkegård*. Han genopførte endvidere *Cirkusbygningen* efter branden 1914 med en ny kuppel i beton (senere atter ombygget) og ledede sammen med Aage "Rafn, H. J. Kampmann og Anton Frederiksen opførelsen af Politigården efter Hack "Kampmanns død 1920. 1919 udførte han et projekt til en ny scene ved Det kgl. teater i en monumental palladiansk udformning (udst. 1924), og gennem de følgende ti år syslede han med forskellige planer til den nye scene indtil han 1929 endelig fik overdraget

opførelsen af den nye bygning. Den uhyre vanskelige opgave der både skulle rumme studie- og administrationslokaler for statsradiofonien og teatrets nye scene løste han både økonomisk og dristigt ved at spænde en tilbygning ud over Tordenskjoldsgade, vinkelret på den gamle bygnings akse. Samlivet med radioen, Stærekassen, der var placeret over den nye teatersal og de to sceners forskellige niveau har senere givet teatret store gener, men bygningens ydre er ikke uden storartet effekt, og mere end nogen anden af samtidens arkitekter søgte han i udsmykningen snævert samarbejde med malere og billedhuggere. Af større bygningsopgaver opførte han desuden Fyens Discontokasses bygning, *Flakhaven, Odense*, 1929–30 og nybygning for *Østasiatisk Kompagni* på hjørnet af Holbergsgade og Niels Juels gade 1946–49. J. har tillige opført en del beboelsejendomme og villaer hvoriblandt kan nævnes: kommunal boligbebyggelse på hjørnet af Borups Allé og Mågevej 1918, *eget sommerhus, Gilleleje*, 1919, sommerhus *N. Strandvej 18, Gilleleje*, 1928, villaen *Ceresvej 1*, 1928, *Henningsens Allé 45*, 1933–34, boligbebyggelsen *S. Anne, Filsofanganen 7–9, Odense*. Af dekorative arbejder udførte han *Vilh. Dahlerups gravmæle* på Vestre kirkegård. J. var assistent ved arkitekturskolen 1914–19, medlem af akademirådet fra 1920 og fungerende formand for udstillingskomiteen 1947–51, formand 1952. Modtog 1926 C. F. Hansen-medaljen for forslaget til dobbeltscene ved Det kgl. teater. – R. 1924. DM. 1939. K. 1953. □Mal. af A. Jørgensen udst. 1956 (udstillingsfonden, Charlottenborg). Foto.

Arkitekten, 1905–06 77f; 1907–08 365–70 373–80 548f; 1916–17 149–55 253–55 269–71 361–64; 1924 132–34; 1925 197–208; 1926 236–38 381–84. Arkitekten U, 1928 209–11. Arkitekten M, 1931 173–90. Arkitekten, 1960 179. Bygmesteren, 1928 49–54 58. Leo Swane i Tilskueren, 1931 181–93. Sv. Erik Møller i Politiken 29.3.1960. – Levnedssberetning i ordenskapitlet.

Villads Villadsen

Jacobsen, J., se **Hansen Jacobsen, N.**

Jacobsen, Jacob Christian, 1811–87, brygger, mæcen. * 2.9.1811 i Kbh. (Helligg.), † 30.4.1887 i Rom, begr. i Jesuskirken i Kbh. F: brygger Christen "J. (1773–1835) og Caroline Frederikke Schelbeck (1787–1844). ~ 24.10.1839 i Kbh. (Helligg.) med Laura Cathrine Holst, * 29.8.1819 i Thisted, † 14.8.1911 i Kbh., d. af købmand Lars Hillemann H. (1763–1836) og Helene Cathrine Steenstrup (1778–1843). – Far til Carl "J.

J. var bajerskølandstiens fader i Danmark, grundlægger af Carlsberg Bryggerierne og Carlsbergfondet. Hans betydning for erhvervets ud-

vikling var så stor, at hans livshistorie i vid udstrækning er identisk med de væsentligste træk i bryggeriindustriens historie frem til hans død 1887. Jacobsen-familiens farverige og dramatiske historie er et dansk industrieventyr der rummer stof til belysning af spørgsmålet om den industrielle entreprenørs rolle i den industrielle udvikling. J.s baggrund var ikke væsentlig forskellig fra mange andre af tidens småbryggere i Kbh., og efter endt skolegang i det Bisserupske institut oplærtes han som brygger i faderens bryggeri. Under den tilstundende industrielle epoke fra 1850erne var bryggerierhvervet et af de erhverv der tidligst industrialiseredes, og de mange små bryggeribedrifter i Kbh. gik en sikker død i møde. Denne ny udvikling skete ved, at nytillkommere trængte ind i erhvervet. Kun én af de egentlige bryggere, nemlig J., lykkedes det at omstille sig til en industriel drift. J.s egen forklaring på at han i denne henseende indtog en særstilling var den, at det for ham havde haft en igang sættende virkning at han fra 1828 havde fulgt H. C. Ørsteds populære forelæsninger på Polyteknisk læreanstalt. Herved vakte hans interesse for forståelsen af brygningsprocessens kemiske og fysiologiske natur og for den praktiske anvendelse af videnskabens resultater. Interesse og åbenhed for tekniske nyvindinger fulgte ham hele hans liv. Han forsøgte bestandigt at indhente ny teknik og viden fra udlandet om bryggeriforhold i videste forstand og at omplante dem til Carlsberg. Hertil kom det særlige forhold som en mulig igang sættende faktor, at „den stille brygger“ fra de unge år fik kontakter uden for det snævrere bryggermiljø. Gennem sin tilkommende hustru Laura Holsts slægt fik han venner i den nationalliberale studenterverden hvor han færdedes blandt kommende medlemmer af det toneangivende akademiske borger-skab. Præstationsbehovet og vovemodet er formentlig herved vokset i den unge brygger. Indflydelsen fra miljøet var stærk og varig, som hans senere mæcenatsvirksomhed klart viser. Efter faderens død 1835 overtog J. bryggeriet i Brolæggerstræde som lejebrygger og efter moderens død 1844 som ejer. Afgørende for J.s hele livsforløb blev det, at han fra midten af 1830erne fattede interesse for produktion af en anden øltype end de sædvanlige simple hvidtøltyper som produceredes i den tids Danmark. Dette øl var den importerede bajerske lagerøl som han kendte fra Waagepetersens vinkælder i St. Strandstræde. Han ønskede at lære at fremstille den bajerske øl og igangsatte – under primitive former – sit eget produktudviklingsarbejde. 1836 foretog han sin første studierejse til Langes bryggeri i Altona, og efter hjemkomsten gjorde han

sit første – forgæves – forsøg på at fremstille den nye øltype. Mellem 1836 og 1844 eksperimenterede han stædigt med brygning af bajersk øl, afbrudt af flere rejser til München hvor han bl.a. arbejdede på et af Tysklands mest ansete bryggerier, Gabriel Sedlmayrs Zum Spaten. 1844 lykkedes det at tilvejebringe „en fuldstændig Undergjøring“, og 1845 hentede han personlig to potter gær fra Sedlmayr hjem til Danmark. I vinteren 1845–46 lagrede han de første 300 tønder bajersk øl i voldkældrene ud for Teglgårdsstræde, og afsætningen heraf gik strygende. J. havde hermed introduceret en produktfornyelse på dansk grund. Hans sigte var nu klart. Der måtte anlægges et bajersk ølbryggeri. På grund af den langvarige lagring var bajerskølproduktion stærkt pladskrævende, og produktionen kunne ikke ske på det lille bryggeri i Brolæggerstræde. Han anlagde derfor 1847 i Valby et egentligt bajerskøl-bryggeri som han gav navnet Carlsberg efter sønnen Carl. Bryggeriet anlagdes med en produktionskapacitet på 5000 tdr. og udstyredes som det første bryggeri i Danmark med dampmaskine som trækraft til pumpningen af vand. Anlægget var vel gennemtænkt, men endnu ret primitivt.

I de næste omtrent 25 år var Carlsberg næsten uden konkurrence. Der oprettedes ganske vist 1853 endnu et bajerskøl-bryggeri Svanholm på Frbg. og 1860 bajerskøl-bryggeriet Aldersro på hjørnet af Jagtvej og Lyngbyvej, men ingen af disse bryggerier var nogen udfordring for Carlsberg. Produktionen voksede støt i takt med, hvad J. kunne magte at producere, og afsætningen var ikke noget problem. Under disse beskyttede forhold fik J. tid til at udvikle anlægget og bajerskølproduktionen på Carlsberg. Bortset fra udvidelsen af dampkraften eksisterede bryggeriet indtil 1854–55 stort set inden for de rammer der var skabt ved dets anlæggelse. Forud for et nyt forestående udvidelses- og byggeprogram drog den altid systematisk og omhyggeligt planlæggende J. i sommeren 1855 til verdensudstillingen i Paris. På vejen drog han på studietur til fremtrædende tyske og andre europæiske bryggerier for nøjere at studere den tekniske udvikling. Rejsen var skelsættende. Hvad han så, fandt han af en sådan bærekraft, at han vovede at satse på en tilsvarende udvikling på Carlsberg. Efter hjemkomsten planlagde og igangsatte han et udviklingsprogram som til 1867 fulgtes op af modernisering og udvidelse af bryggeriet på alle felter fra kornmagasiner og malteri til bryghus, gærkældre og lagerkældre. Af de impulser som J. hentede hjem 1855 var den tekniske fornyelse af bryghuset den mest iøjnefaldende. Ved installering af en mæskemaskine tog han for før-

ste gang en egentlig arbejdsmaskine i brug i produktionen. Herved erstattedes den slidsomme og arbejdskrævende håndmæskning med maskinel røring, en betydningsfuld foranstaltning som havde til følge, at der fra 1856 kunne brygges to bryg i døgnet. Fornyelserne i bryghuset fortsattes i de følgende år ved installering af en lukket bryggerkedel til eliminering af de utålelige dampmasser. Ved fortsatte fornyelser var man fra 1860 i stand til at brygge fire bryg i døgnet. Brygværkets mekanisering var et centralt og uomgængeligt skridt for en videre rentabel organisering af produktionen i en større drift. Bryghusets produktionsevne var ved de nævnte foranstaltninger drastisk forøget og gik langt ud over, hvad det øvrige produktionssystem kunne absorbere. Herved blev et andet centralt problem endnu mere generende. Med en maltnings- og brygningsssæson på omkring syv måneder af året havde man en meget dårlig kapacitetsudnyttelse. Uden en mere avanceret køleteknik kunne man ikke brygge i sommermånederne. J. arbejdede langsomt og prøvende i løbet af 1850'erne med de tekniske problemer med overgang til sommerbrygning. Fra 1855 anlagde han oveniskældre som han havde set hos Bardilis bryggeri i Stuttgart. Det forhold, at kulden sank ned gennem de underliggende gær- og lagerkældre forøgede isens kuldevirkninger og bidrog til en bedre styring af temperaturerne. For at opnå tilstrækkelig afkøling af urten i svalebakkerne installeredes særlige urtsvaleyapparater – dvs. beholdere med naturis.

I årene 1855–60 ligger de tekniske fornyelser ledsaget af bygningsmæssige udvidelser i form af bygning af nyt malteri (med to nye køller med flager til opvarmning og luftning af malten), nye gæringskældre, nye lagerkældre og nye malt- og kornmagasiner mv. Korn- og maltmagasinerne udstyredes nu skridtvis med arbejdsbesparende indretninger som elevator, snegl og hejsekraft drevet af den mekaniske kraft som stadig forøgedes. Dette havde betydelige produktivitetsforøgelser til følge. Fra 1861 stilnede de iøjnefaldende tekniske fornyelser for en tid af. Efter en rejse 1865–66 kom blandt andre fornyelser endnu en afgørende teknisk innovation ved installation af dampkogning i bryghuset som fik betydning for en sikker styring af temperaturerne ved brygningen og dermed de meget afgørende processer der her fandt sted. J. valgte her, hvad han havde set i Lutterbach i Elsass, og foretog den nødvendige tekniske tilpasning af dette system som var meget omstridt i bryggerkredse. I det hele taget viser J.s breve hjem fra denne rejse, at han med sin interesse for bryggedriftens teknologi, ved sine omhyggelige studier i praksis og ved udveksling

af erfaringer med andre bryggere tog del i en intereuropæisk innovationsproces på området. Ikke i den forstand at han var opfinder, men derved at han var villig til at forsøge anvendelse af ny teknologi og nye fremgangsmåder i praksis. Innovationsprocessen var besværlig, risikabel og kostbar, og den konkrete tilpasning af nye ideer og ny teknik til praksis var uendelig langt mere besværlig og farefuld, end historikernes strømledede fremstilling af de bærekraftige ideers succes lader ane. Der var en livlig intereuropæisk kommunikation bl.a. gennem faglige tidsskrifter og kongresser blandt de mere vågne, og blandt dem var der enkelte dristigere frontkæmpere som turde vurdere og satse på det nye og derved placerede sig i fornyelsesprocessens forreste linje. J. var en af disse.

Udviklingen i 1850'erne og -60'erne var overvejende maskinel. Den havde ikke ændret på det grundforhold at ølbrygning stadig var en lunefuld og svært regulerbar proces, fordi maltnings-, mæsknings- og gæringsprocessernes art langtfra var klarlagt og køleteknikkens problemer på ingen måde løst. Brygningsjournalerne på Carlsberg kan fortælle deres egen historie om bryggerens tilværelse, når store mængder urt i gærkar og lagerkældre pludselig viste tegn på forkerte udviklinger der i værste fald førte til fordærvet eller surt øl. Baggrunden for disse uberegnelige processer var med mikrobiologiens udviklede stade ukendt for bryggerne der ofte kæmpede en fortvivlet kamp mod disse gådefulde processer. Produktionen af øl i store mængder var derfor en farlig sag hvis man som J. ubetinget sigtede mod kvalitetsproduktion. Det kunne føre til store økonomiske tab, når store mængder urt eller gærende øl måtte ledes i rendestenen. Med de givne tekniske betingelser var det derfor en naturlig tanke, at når anlæggene var nået op på en vis størrelse, burde videre udvidelse af det samme anlæg ikke ske. Risikoen ved produktionen måtte spredes ved at udvide ved anlæggelse af et helt nyt anlæg. Dette var J.s konklusion, og ved afslutning af det store ombygningsprogram på Carlsberg i årene 1867–69 var det derfor hans opfattelse, at dette bryggeri havde fundet sin endelige form og nu ikke burde udvides yderligere. Produktionen af bajersk øl på Carlsberg var i året 1869–70 nået op på 27 700 tdr., og bryggeriet var et af byens største. Ved siden af Carlsberg var der gennem 1850'erne og -60'erne vokset større industrielle hvidtølsbryggerier op til dækning af den københavnske befolknings stigende forbrug. Hvidtølstyperne dominerede stadig forbruget. Bajerskøllet var endnu i slutningen af 1860'erne et specialprodukt. Så længe afsætningen af de traditionelle

produkter var stigende, viste hvidtølsbryggerierne ingen lyst til at gå ind i denne gren af erhvervet.

I 1870'erne viste det sig at hvidtølsbryggerierne manglende blik for Carlsberglagerens potentielle farlighed var højt uklog. Samtidig med at Kbh.s befolkning voksede stærkt i 1870'erne skete der en forbrugsomlægning. Den stærkt stigende efterspørgsel efter øl rettede sig ikke mod hvidtøllet, men derimod med eksplosiv kraft mod det bajerske øl. Mellem 1869 og 1887 femdobledes forbruget af bajersk øl i Kbh. I denne periode lagde den københavnske mandlige befolkning sig et solidt dagligt forbrug af bajersk øl til, som den aldrig senere slap. Efterspørgslen oversteg langt udbuddet i 1870'erne og rettede sig først og fremmest mod Carlsbergøllet som københavnerne ved J.s omhyggelige produktpleje var kommet til at betragte som værende identisk med begræbet bajersk øl. Dette behov var J. trods sit fuldtbyggede og moderniserede bryggeri ude af stand til at dække. Det er en fejlfortolkning når det er blevet hævdet, at J. i denne situation ikke ønskede at tilfredsstille behovet. Faktisk udvidede han produktionen på Gl. Carlsberg meget kraftigt i årene 1868–69 til 1880–81, nemlig fra 27 700 tdr. til 82 300 tdr. Når han talte om begrænsning af salget, mente han dermed en begrænsning af produktionen inden for de til enhver tid eksisterende tekniske rammer. Der var et spændingsforhold mellem teknisk formåen og efterspørgslen i 1870'erne og J. ventede 1870'erne igennem på, at de tekniske problemer bl.a. på maltningens og køleteknikkens område skulle finde den rette løsning. I mellemtiden udvidede han produktionen inden for de tekniske rammer der var givet med anlæggets størrelse 1869. Bortset fra den voldsomme udvidelse af kraftmaskinerne og supplerende bygning af lagerkældre var der ikke de store tekniske ændringer på Gl. Carlsberg i første halvdel af 1870'erne. Ophøret af salget til provinsen (1873) og af salg til de københavnske forstæder (1878) var nødforanstaltninger der afspejler Carlsbergøllets enorme prestige og enestående position på markedet. Det bødede på forholdene at J. 1871 havde ladet opføre endnu et bryggeri, Mellembryggeriet, også kaldet Ny Carlsberg, som han overlod sønnen Carl Jacobsen i forpagtning, og som han i løbet af 1870'erne frem til 1878 lod udbygge til en produktion af 40 000 tdr. årligt, hvilket han anså for en passende størrelse for dette bryggeri.

De forhold der begrænsede mulighederne for at udvide de enkelte anlæg alt for stærkt havde han allerede berørt i et brev til sønnen 1865, hvori han også karakteriserede sin egen indsats som leder af Carlsberg: „Jeg tilegnede mig andres

(Bairernes) Erfaring og bragte dem i rette Øjeblik til Anvendelse herhjemme, og jeg havde heldigvis saa mange Kundskaber og saa megen Indsigt, at jeg nogenlunde kunde forstaa, hvad det kom an paa, ialfald bedre end de fleste Bryggere i Tyskland og bedre end alle andre i Danmark. Men Verden bliver ikke staaende stille, Kundskaberne breder sig, og Indsigten tiltager overalt. Mange af Bairernes overleverede Fundamentalslutninger omtvistetes, det er vist, at de ikke er ubetinget rigtige, Metamorphoserne ved Maltningen, Mæskningen, Gæringen er bevislig ikke saa simple, som man forhen antog, der optræder forskellige Stoffer og Stofforandringer, som man tidligere ikke har drømt om, men som man maa kende, naar man skal forklare sig de Fænomener, man ser, og naar man med klar Bevidsthed skal styre Operationernes Gang og ikke som de raa Empirikere famle sig frem i blinde, indtil man slumper til at træffe det rette. Denne Nutidens og den nærmeste Fremtids Opgaver for Bryggerne ligger over mine Evner, thi jeg var ikke saa heldig at faa mit Ønske opfyldt om at gennemgaa et fuldstændigt Kursus paa Polyteknisk Læreanstalt og blive en grundig Kemiker og Fysiker. Derfor er jeg nu stærkt paa Vej til at blive overfløjet som rationel Brygger, ja er det maaske allerede – ganske vist ikke i Danmark, men i Europa. Den der besidder de grundigste Kundskaber i Kemi og Hjælpevidenskaber i Forbindelse med den fornødne praktiske Færdighed og Indsigt, han vil være Europas første Brygger i den kommende Generation.“

Endnu 1865 troede J. at disse problemer kunne løses af praktikerne ved tilegnelse af de rette kundskaber. 1875 havde han erkendt at der måtte sættes en egentlig videnskabelig forskning ind, og samme år oprettede han med dette formål Carlsberglaboratoriet. Da Louis Pasteur året efter 1876 kunne offentliggøre Etudes sur la Biere efter i årevis at have arbejdet med gæringsproblematikken ved ølbrygning, var begejstringen hos J. stor. I dette værk kastedes der lys over mikroorganismernes, herunder bakterierne, betydning for uheld ved bryggeridriften. Opdagelsen førte til oprettelsen af Carlsberglaboratoriets gæringsfysiologiske afdeling.

I 1870'ernes anden halvdel arbejdedes der på Carlsberg med de tekniske problemer som driftsudvidelserne medførte på malteriets område. Det håndværksdrevne gulvmaleri erstattedes ved originale fornyelser på feltet med et mekanisk pneumatisk malteri i årene 1876–79 under J.s kompagnon Erhard Kogsbølles ledelse. Dette var en anden af de store tekniske fornyelser på vejen frem mod større drift, idet det nye malteri var stærkt arbejdsbesparende, og hvad der var

endnu vigtigere, stærkt plads- og dermed kapitalbesparende.

Pasteurs påvisning af bakteriernes skadevirkning understregede køleteknikkens betydning for bryggeridriften. De første kuldemaskiner var blevet fremstillet i Europa i slutningen af 1860'erne. 1870'erne igennem fulgte J. køleteknikkens udvikling. 1879 da Carlsberg stod over for en ny investeringscyklus efter de foregående otte-ti års nedslidning fandt J. Lindes kuldemaskiner af en sådan brugbarhed, at han turde omplante denne teknik til Carlsberg. Han var hermed en af de første bryggere i Europa, som indførte køleteknikken, og den første i Danmark. Herved var forudsætningerne tilvejebragt for en præcis styring af de altafgørende afkølingsprocesser.

Da det omtalte efterspørgselspres i 1870'erne, samtidig med begrænsede udvidelser af anlæggene på Carlsberg, til stadighed fremkaldte maksimal kapacitetsudnyttelse på Carlsberg dannedes i løbet af få år en meget betydelig formue. Dette var forudsætningen for den storstilede mæcenatsvirksomhed han nu iværksatte. 1876 oprettede J. *Carlsbergfondet*. Dette er en af de meget tidlige fondsdannelser – også internationalt – og bemærkelsesværdigt nok som sådant. Men det var derudover noget langt mere radikalt end de senere tilkommende store fondsdannelser som oprettedes på grundlag af store, hurtigt dannede formuer. Carlsbergfondet blev, skønt ikke straks ved oprettelsen, nært og uløseligt knyttet til Carlsberg bryggerierne som disses ejer. Vi ved, at J. allerede 1876 havde besluttet, at Carlsbergfondet skulle være arvende til det største af bryggerierne, Gl. Carlsberg, og dermed i virkeligheden var udset til at overtage ansvaret for virksomheden efter J.s død. Der var her således ikke blot tale om en pengedonation, men overdragelse af livsværket Carlsberg i Carlsbergfondets direktionens hånd. Det statutmæssige grundlag taler sit klare sprog om hvad sigtet var. Carlsberglaboratoriet blev givet i fondets varetægt. Det pålagdes laboratoriet at udføre grundvidenskabelig forskning inden for kemi og fysiologi specielt med henblik på studiet af processer der kunne få betydning på bryggeriområdet. J. fastlagde statutmæssigt det meget vidtgående princip, at laboratoriets forskningsresultater skulle være alment tilgængelige. Provenuet fra bryggeriet skulle af Carlsbergfondets direktion fordeles til støtte for videnskabelig forskning i almindelighed, herunder også humanistisk forskning. Carlsbergfondets direktion fik således en tredobbelt funktion: den fik den overste ledelse og ansvar for Carlsberg Bryggeriet på samme måde som en bestyrelse i et aktieselskab, den fik ansvaret for

fordelingen af overskuddet til videnskabelige formål, og den repræsenteredes i bestyrelsen for Carlsberglaboratoriet. Det var ganske logisk i tråd hermed, at det i vedtægterne bestemtes, at Carlsbergfondets direktion skulle udpeges af medlemmerne i Videnskabernes selskab, og at direktionen skulle bestå af fem professorer. I statutterne står endvidere udtrykkeligt at Carlsberg ingensinde kunne overtages af et andet bryggeri.

Med disse bestemmelser havde J. ikke blot nationaliseret sit eget bryggeri. Han havde samtidig sikret sig at den målsætning, han selv havde sat, nemlig den nøjest mulige sammenhæng mellem erhverv og videnskabelig indsigt, blev fastholdt uantastet ud over hans død. Og hvem kunne være mere forpligtet over for en sådan målsætning end de fem professorer i Carlsbergfondets direktion? Oprettelsen af fondet blokerede endvidere for en meget lang periode effektivt for, at Carlsberg kunne blive omdannet til et aktieselskab. Med den vækst som Carlsberg Bryggerierne var inde i, forudså J. utvivlsomt at disse før eller senere kunne blive omdannet til et aktieselskab. Og J. var ingen ynder af aktieselskaber som han mente blev drevet ud fra kortsigtede profithensyn der kunne føre til en udmalkning af virksomheden og til en forringelse af produktet. Ved bestemmelsen om at Carlsberg ingensinde kunne blive overtaget af et andet bryggeri sikredes fastholdelse af, at Carlsberg Bryggerierne identitet for al fremtid kom til at stå uantastet. En fusion med andre bryggerier kunne kun få den udformning, at disse blev opslugt af Carlsberg Bryggerierne.

Fastlæggelsen af denne langsigtede strategi for Carlsberg Bryggerierne fremtid blev først endelig fastlagt gennem den gradvise udbygning af statutterne og J.s testamentet 1882. Disse bestemmelser var blevet suppleret med bestemmelser 1878 om, at Carlsbergfondet skulle påtage sig restaurering og drift af det nationalhistoriske museum på Frederiksborg, hvorved en anden af J.s fundamentale forankringer, hans nationale engagement blev tilgodeset. I årene 1847–86 skænkede J. herved ialt 4½ mio. kr. bort. Da han derudover havde udbetalt sønnen Carl I mio. kr. som hans arvepart udgjorde hans personlige formue ved hans død herefter godt 2½ mio. kr. Mens J. 1870'erne igennem afventede det tidspunkt hvor han mente at kunne tilvejebringe de rigtige tekniske løsninger på spændingsforholdet mellem efterspørgsel og tekniske muligheder – og foreløbig valgte at investere i Carlsberg Laboratoriet og Carlsbergfondet – blev han vidne til at andre søgte at udfylde det vakuum som hans tilbageholdende strategi skabte. Som nævnt hav-

de han selv 1871 oprettet et nyt bryggeri, Ny Carlsberg, til sønnen Carl og givet ham det i forpagtning, og 1873 kom hertil bryggeriet på Tuborg som oprettedes som et aktieselskab. Under de fantastiske konjunkturer for salg af bayersk øl i slutningen af 1870'erne gik endelig de store industrielle hvidtølsbryggerier i Kbh. ind i bayerskølproduktionen. De nytilkomne bryggerier gjorde for en del deres debut ved udsendelse af ringere kvaliteter og efterhånden med rabatgivning til afsætning af disse. J. så med stigende mishag på den udvikling der var i gang, og som syntes at bekræfte hans værste anelser om en kommende commercialisering og vulgarisering af erhvervet.

Mest katastrofalt af alt var det at bannerføreren i denne udvikling syntes at blive hans egen søn på det af ham forpagtede Ny Carlsberg. Den unge impulsive Carl Jacobsen havde ikke nerver til at acceptere faderens bevidst henholdende strategi og ønskede vel også at udvide Ny Carlsberg, som han forventede en dag måtte blive hans, mest muligt under de eksisterende exceptionelle konjunkturer. Der opstod derved en voldsom strid mellem far og søn om hvad der var Carlsberg Bryggeriernes bedste interesse – en strid om den fundamentale politik for virksomheden. Indtil 1878 tillod J. en gradvis udbygning af Ny Carlsberg indtil bryggeriet havde nået en efter hans opfattelse passende kapacitet på 40 000 tdr. årligt. Carl Jacobsen forsøgte af al magt yderligere at få udvidet produktionskapaciteten. Da faderen sluttelig nægtede videre udbygning 1878, bl.a. af hensyn til de kommende udvidelsesmuligheder for Gl. Carlsberg, førte dette til at Carl Jacobsen foretog en desperat handling. Han udvidede produktionen på Ny Carlsberg langt ud over de tekniske rammer og sendte store mængder af utilstrækkeligt lagret øl ud under navnet (Ny) Carlsberg. Dette var et anslag mod alt, hvad J. og navnet Carlsberg stod for, ja mod J.s hele livsværk. Det fremkaldte en voldsom vrede på Gl. Carlsberg. Efter forgæves at have forsøgt at binde sønnen til en begrænset produktion, tog J. 1881 det afgørende skridt. Begge bryggerierne testamenteredes til Carlsbergfondet, hvis direktion med betænkelighed fulgte den dramatiske udvikling. Sønnen udelukkedes fra Carlsberg Bryggerierne og navnet Carlsberg. I stedet udbetaltes han den tidligere omtalte million kr. og henvistes til at bygge sit eget bryggeri, til hvilket det dog – meget mod faderens vilje – lykkedes ham at overføre navnet Ny Carlsberg. Det egentlige Carlsberg fik nu navnet Gl. Carlsberg.

Samtidig med den hjertegribende personlige konflikt mellem generationerne på Carlsberg var

de tekniske problemer nær deres løsning. Den ny køleteknik holdt sit indtog på Gl. Carlsberg fra 1879 og det af J. oprettede Carlsberg Laboratorium skulle i begyndelsen af 1880'erne, langt hurtigere end nogen kunne forvente, komme til at gøre en epokegørende indsats. 1881–82 udførte Emil Chr. Hansen en skelsættende forskningsindsats der førte til den verdensberømte opdagelse af gærarternes natur, den såkaldt rene Carlsberg-gær, en rendyrket gærtype, der var blottet for vildgær, og Carlsberggæren gik herefter sin sejrsgang verden over. Dette var kronen på J.s eventyrlige livsforløb og løsningen på et fundamentalt problem for tidens bryggeriindustri. Dette var til en begyndelse mere end J. kunne fatte. Først efter nogen tids vantro gik det op for Carlsberglaboratoriets skaber hvad hans igangsatte virksomhed havde foranstaltet. Herefter var vejen ryddet. I løbet af 1880'erne fulgte Gl. Carlsbergs massive ekspansion, hvorved alle andre eksisterende bryggerier i Kbh., herunder sønnens, måtte neje sig i konkurrencen med den overlegne virksomhed. Ved J.s død 1887 stod de af Carlsbergfondet ejede bryggerier ubestridt som erhvervets i alle henseender dominerende virksomhed, og grundlaget var lagt for en position som aldrig senere for alvor lod sig røkke.

J. var indtil 1871 aktiv i politisk arbejde. Han tilhørte den frisindede opposition, var medstifter af Skandinavisk selskab (1843) og blev borgerrepræsentant (1843–57), i hvilken egenskab han var en af de tre i hvis hænder planerne til anlæg af gas- og vandværker lagdes, fra 1855 var han næstformand i borgerrepræsentationen. J. blev stænderdeputeret 1846, han spillede en vis rolle under de bevægede martsdage 1848 og deltog på det berømte møde af frisindede politikere hos J. F. Schou 22.3.1848 sammen med jernstøber P. F. Lunde og stemte for krasse midler. Han kåredes til folketinget 1854 efter som medindbyder af Grundlovsværneforeningen at have taget afgjort parti mod det ørstedeske helstatsministerium, han tilhørte nærmest de nationalliberale, men kom i opposition til disse i spørgsmålet om Kbh.s kommunale styre og udgik af borgerrepræsentationen i protest 1857 og søgte ikke nyt valg til tinget 1858. 1861–64 var han dog folketingsmand for 1. kreds, blev 1863 kongevalgt medlem af rigsrådets landsting og derefter af landstinget til han 1871 nedlagde sit mandat. Som rigsdagsmand virkede J. først og fremmest med praktiske lovgivningsspørgsmål. Politisk hørte han til det nationalliberale centrum. Han havde en klar national forankring og var overbevist tilhænger af konstitutionelt styre og tingenes ligeberettigelse, også i bevillingsspørgsmål. Han fulgte det nationalliberale partis vej mod højre

og var tilhænger af indskrænkningen af juni-grundloven ved 1866 forfatningen. J. ydede støtte til efterladte efter krige i 1848 og 1864 og efter den fransk-tyske krig 1870 samt støtte til den danske kultur i Sønderjylland og til universitets-jubilæet 1879. Han var bestandig garant for Kbh.s understøttelsesforening. Han ydede et væsentligt bidrag til opbygningen af væksthuse i Botanisk Have, til hvilke han personlig gav udkast (1872), til monumenterne for Niels Juel (1881) og H. C. Ørsted (1876). Han skænkede midler til det nye kgl. teater og skænkede tretten marmorbuster i foyeren. Han gav meget væsentlige bidrag til restaurering af Frederiksborg slot, 1877 til istandsættelse af kongefløjen på betingelse af, at slottet omdannedes til nationalhistorisk museum, endvidere 1886 til genfremstilling af Neptunfontænen mv. – Løjtnant i borgervæbningen 1873, kaptajn i samme 1848. – Dr.phil.h.c. 1879. – R. 1860. DM. 1874. K. 1884. □Buste af H. V. Bissen, 1865 (St. mus.; Carlsberg mus.; glyptoteket), efter denne buste af V. Bissen (Fr.borg; Kbh.s rådhus; 1898 Carlsbergfondet; Carlsberg Bryggerierne; folketinget). Mal. af Carl Bloch, 1868. Relief af O. Glosimodt, 1877 (Fr.borg). Mal. af A. Jerndorff, 1886 (sst.), gentagelse bl.a. 1900 (Carlsbergfondet) og som brystbillede 1894, af samme knæstykke af J., siddende, 1888 (Carlsberg mus.). Efter 1886-mal. træsnit af G. Pauli, 1887, H. P. Hansen 1888 og 1889, samt 1897. Kopi efter Jerndorff af D. Hvidt (Carlsberg Bryggerierne). Afbildet på O. Baches mal. af Chr. IVs kroningstog, 1887 (Fr.borg), tegn. af samme (St. mus.). To træsnit 1887, det ene efter foto. Mal. af C. Wentorff, 1887. Relief af Carl Aarsleff, 1888. Plakette af J. Schultz, 1895. Statue af V. Bissen, 1897 (Carlsberglaboratoriet), statuette af samme (Fr.borg). Småmedaljer 1906 og 1911. Tegn. af Johs. Ottesen efter H. V. Bissens buste (Fr.borg). Relief af F. Hammeleff 1913–14 (Fr.borg). Linoleumssnit af K. J. Almquist. Frimærke tegnet af V. Bang efter Jerndorff, graveret af H. Cheffer, 1947. Afbildet på udkast til mindeportal af Biilmann Petersen, 1952 (Fr.borg). Daguerreotypier og foto (Carlsberg mus.).

Selvbiografi i Levnedbeskr. af de ved Kbh.s univ.s 400-årsfest promoverede doktorer, 1879 36–38. – Dagbladet, 1887 nr. 102. Nutiden XI, 1887 nr. 555. III. tid. 8.5. s.å. Carl Bruun i Danmark, udg. af Journalistforen. II, 1888 35–40. A. Fraenkel: Gl. Carlsberg, 1897 497–598. Emil Chr. Hansen: J. C. J., Chicago 1901 (tysk udg. s.st. s.å.). V[ilh.] Cl[ausen] i Architekten XIII, 1911 453–58. C. Nyrop: 1811–1911. J. C. J., 1911. Samme i Comptes-rendus de travaux du laboratoire de Carlsberg X, 1911 1–23. Samme i Tidsskr. for industri XII, s.å. 167–78. Carl Jacobsen sst. 163–66. Samme i Mit hjem I, 1911 40–42. Johs. Steenstrup i III. tid. 3.9.1911. Samme: Carl Jacobsen og hans fader, 1921. J. Østrup: J. C. J.,

1912. Carl Brummer i Ord og bild, Sth. 1914 625–32. Helga Stemann: F. Meldahl og hans venner II–VI, 1927–32. Fr. Beckett i Frederiksborg I–II, 1914–18. [O. Andrup:] Det nationalhist. museum på Fr.borg, 1928 7–14. Lis Jacobsen: Tolv epistler, 1928 41–58. Carlsbergfondet 1876–1926 I, 1930. Kr. Giamann: Bryggeriets hist. i Danm., 1962. Samme: Carlsbergfondet, 1976. Birgit Nüchel Thomsen: Tuborg 1873–1973, 1973. Samme: Industrielle foretagere på Tuborg 1873–1885, 1980 – Papirer i Kgl. bibl., Carlsbergfondet og Rigsark.

Birgit Nüchel Thomsen

Jacobsen, Johannes Christian, 1862–1948, teolog. *6.3.1862 i Hvornum ved Hobro, †10.9.1948 i Kbh. (Rigshospitalet), begr. sst. (Vestre). F: sogneprest, sidst i Hvorslev, Carl Christian Emil J. (1817–84) og Frederikke Johanne Hasing (1833–1916). ~14.8.1895 i Kbh. (Matth.) med Hilda Valborg Roed, *7.12.1863 på Eriks-holm ved Holbæk, †26.10.1897 på Frbg., d. af forpagter på Eriks-holm, senere ejer af Nybogård ved Kvistgård, Jørgen Peter R. (1819–80) og Louise Cathrine Sievers (1824–1905).

J. blev student (Ålborg) 1880 og cand. teol. 1885; derpå underviste han ved forskellige skoler og var teologisk manuduktør. 1888–89 var han på studierejse især til Göttingen og Erlangen, men også til Rom og Palæstina, og 1891 blev han – efter en konkurrence om det ved Frants Buhls kaldelse til Leipzig ledige professorat – professor i teologi. Som sine lærere nævnte han selv Th. Skat *Rørdam, Peder *Madsen, Buhl og F. C. *Krarup; hans egentlige videnskabelige grundlag var dog lagt af A. Ritschl og J. Wellhausen. J. videreførte undervisningen i Det gamle testamente på det af Buhl skabte fundament og kom derved i sine første professorår ind i 1890ernes debat om gammeltestamentlig kritik; han skrev en del artikler i forskellige kirkelige blade og på Bethesda-mødet 1896 forsvarede han, sammen med P. Madsen, på højst personlig måde det historiske bibelsyn over for fx Vilhelm *Becks voldsomme angreb. I sammenhæng med diskussionen om Det gamle testamente står også hans skrift *Daniels Bog og de nyere Sprogundersøgelser*, 1900. 1899 blev J. medlem af kommissionen til revision af den autoriserede Ny testamente-oversættelse; flere af dens medlemmer var døde, og han gjorde arbejdet færdigt 1906 sammen med biskop G. *Koch, og efter nogle ændringer blev det 1907 på det teologiske fakultets anbefaling autoriseret. Også Buhls oversættelse af Det gamle testamente (sluttet 1910) havde J. del i (Josua, de 12 profeter, Prædikerens, Daniel), og han har – foruden tidsskrift- og leksikonartikler – skrevet *Om Døden og Dødsriget i det gamle Testamente*, 1911 og *Om „Den gammeltestamentlige Teologi“ som theologisk Disciplin*, 1912. I debatten om skolens religionsundervisning deltog han 1934

bl.a. med *Gammeltestamentlig Kritik i Religionsundervisningen*. Under den store strid om den liberale teologi greb J. aktivt ind (*Om Symboler og Symbolforpligtelse*, 1906; *Reissagen mod Pastor Arboe Rasmussen*, 1913). Han var rådgiver for N. P. "Arboe Rasmussens defensor for højesteret og indsamlede en mængde teologiske erklæringer fra hele Norden til støtte for ham; ligeså var han en slags konsulent for den radikale kirkeminister Thv. Povlsen. 1925 redigerede han festskriftet til Buhls 75-årsige fødselsdag til hvilket han som sit eget bidrag skrev en afhandling om Ordspr. 8, 22–31 som grundlag for forståelsen af en figur på Michelangelos billede Adams skabelse i det sextinske kapel, og 1936 udgav han Buhls *Det israelitiske Folks Historie* i 7. oplag. I det teologiske fakultet bidrog han ved en nøgtern og alsidigt dokumenterende fremstilling af den gammeltestamentlige kritiks argumenter på afgørende måde til at bringe dennes synspunkter ind i præstestanden. Særlig betydning fik han ved efter Kr. "Erslevs forbillede at indføre laboratorieprøver ved fakultetets undervisning. – I universitetets administration deltog han med stor energi. Han var 1903–13 forstander for teologisk laboratorium; 1907–28 med en kort afbrydelse i 1920 efor for Valkendorfs kollegium; fra 1910 medlem af konsistorium, fra 1912 af stipendiebestyrelsen. Universitetets rektor var han 1913–14. – Ved hans 25 års jubilæum 1916 tildelte fakultetet ham den teologiske doktorgrad. 1928 søgte han sin afsked (fra 1.2.1929). Han fungerede i de følgende år oftere som stedfortrædende censor ved teologisk embedseksamen (indtil 1932). På sine ældre dage udvikledes J. i en strid om den gammeltestamentlige kildekritik hvis principper Paul V. "Rubow (bl.a. i bladartikler og småskrifter: *Geistlige og verdslige Breve*, 1937, *En teologisk Dunciade*, 1939) havde angrebet i en over for J. udpræget drilsk og udfordrende form. J. forsvarede (*Professor, Dr. phil. P. Rubow og den gammeltestamentlige Kritik*, 1939, *Professor, Dr. phil. P. Rubow som Polemiker*, 1943) de Buhl-Wellhausenske synspunkter på kilderne i mosebøgerne, men kæmpede tydeligt nok på en allerede faldet skanse. – R. 1901. DM. 1913. K.² 1923. □Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1914 (Fr.borg) og 1937. Buste af V. Gustafson. Foto.

Selvbiografi i *Festskr. udg. af Kbh.s univ.* nov. 1916 101–03. – Aage Bentzen sst. nov. 1949 165–70. P. G. Lindhardt: Morten Pontoppidan II, 1953. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

P. G. Lindhardt (*Aage Bentzen*)

Jacobsen, Jacob Christian Georg, 1895–1965, fysiker. * 13.1.1895 i Simested, Vokslev sg., Viborg

amt, † 6.5.1965 på amtssygehuset i Gentofte, begr. Vokslev kgd. F: gårdejer Anders Vilhelm J. (1866–1934) og Marie Kathrine Kaul (1863–1936). ~ 6.7.1921 i Nibe med Anna Johanne Marie Nielsen, * 26.6.1898 i Ørsø, Dronninglund sg., Hjørring amt, d. af købmand Niels Christian N. (* 1871) og Martine Staun (1873–1951).

J. blev student fra Ålborg 1913, cand. mag. med fysik som hovedfag fra København 1919. Han knyttedes straks til det nyoprettede Institut for teoretisk fysik, det senere NBI, Niels Bohr instituttet, og her virkede han i den eksperimentalfysiske afdeling til sin død, afbrudt af et års studieophold i Cambridge, England, 1935, og et par års forberedende arbejde vedrørende atomenergien med påfølgende ansættelse som forskningschef ved Risø 1956–58. 1941–56 var J. professor ved og leder af universitetets fysiske laboratorium. 1921–56 var J. fysiker ved Radiumstationen, en tid leder af Radiumstationens fysiske laboratorium, og senere konsulent. Han var således med i Radiumstationens voldsomme udvikling fra før den et års tid efter hans ansættelse flyttede til Finseninstitutets grund på Strandboulevarden. Han udviklede flere fysiske metoder i forbindelse med brugen af røntgen og radium, fx i forbindelse med Sv. "Lomholts behandling af hudsygdomme med α -bestråling og Jens "Nielsens (1899–1964) røntgenbehandling af dybtliggende kræftsvulster, eller vedrørende måling og kontrol af røntgenrørens udbytte, og fx konstruerede han dosimetre i fyldepenneform flere år før sådanne blev almindelige. J. deltog i mange indledende og planlæggende drøftelser vedrørende CERN, det intereuropæiske center for kerneforskning i Genève, og i magnetfeltundersøgelser der gik forud før man vedtog at bygge CERN proton-synchrotronen. 1954 var han dansk delegeret ved Councils første møde, men snart efter trak han sig ud af CERN-arbejdet for at hellige sig arbejdet for Risø.

J.s grundvidenskabelige arbejder udførtes på NBI og har nær tilknytning til Niels "Bohrs tanker. I begyndelsen af 1920'erne deltog J. i optisk-spektroskopiske arbejder sammen med bl.a. H. M. "Hansen, men snart rettedes hans interesse mod radioaktivitetsundersøgelser; α -partiklers stopning i lithium og γ -strålers spredning er blandt emnerne han studerede. Hans disputats, *Studier over radioaktive Stoffers Straaling og Omdannelse*. 1928 handler dels om α -partiklers ladningsforhold, indfangning og tab af elektroner, ved passage gennem gasser, specielt hydrogen, eller gennem glimmer, og dels om halveringstiden af RaC' [Po 214]. 1924 kunne J. vise at halveringstiden ikke er i overensstemmelse med Geiger-Nuttalls lov. Han benyttede RaC-ato-

Jacobsen, J. C.

mets rekyl efter β -henfaldet af RaC, og det var første gang rekylmetoden anvendtes. Senere prøvede han flere andre veje, og i 1934 anvendte han, ligeledes som den første, „de forsinkede koincidensers metode“ som han i 1943 sammen med Th. Sigurgeirsson forbedrede hvorved halveringstiden fandtes til 0,155 ms.

J. konstruerede selv, med megen snilde, sine apparater, men kun få er publicerede. Han var leder af arbejdet med konstruktionen af NBIs cyklotron, vistnok den første på det europæiske kontinent, med det første spæde „beam“ i 1938, kun seks-syv år efter E. O. Lawrences pionercyklotron, og med flere originale træk. Med cyklotronen studerede J. sammen med N. O. *Lassen 1939–41 den nyopdagede fissionsproces. 1945 foretog han sammen med O. *Koføed-Hansen, med en cyklotronfremstillet radioaktiv gas, den første egentlige måling af rekylenergiene ved β -henfald.

J. var i mange år medlem af det matematisk-naturvidenskabelige fakultets forretningsudvalg og af konsistorium; endvidere af nationalkomiteen for IUPAP, og af ICRP, fra 1943 af Det kgl. danske videnskabernes selskab. Endvidere af Akademiet for de tekniske videnskaber, af Kungl. fysiografiska sällskapet i Lund og af Vetenskaps-Societeten i Uppsala. – R. 1951. R¹. 1959. □Foto.

N. O. Lassen i Fysisk t. LXIII, 1965 145–64 (m. bibliografi). Samme i Oversigt over vidensk.s selsk.s virksomhed 1965–66 81–94. Samme i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1965 149–56. Samme i Nuclear physics LXXXV, Amsterdam 1966 1–14. – Levnedssberetning i ordenskapitlet.

N. O. Lassen

Jacobsen, Jens Hartvig, 1892–1952, højesterets-sagfører. * 26.6.1892 i Ålborg, † 19.12.1952 i Kbh., begr. Gentofte kgd. F: landbetjent, senere togfører Peder J. (1856–1938) og Birgitte Cathrine Jensen Niss (* 1869). ~ 1° 22.12.1917 i Fredensborg med Hedvig Mattsson, * 31.10.1894 i Arvika, Värmland, † 2.4.1949 i Gentofte, d. af Anders Gustaf M. (1860–1934) og Märta M. ~ 2° 2.9.1950 med Inga Margrethe Frederiksen, * 27.12.1905 i Nyborg, d. af stabssergent Frederik Peter F. (ca. 1873–1959) og Marie Kristine Petersen (ca. 1871–1951).

J. blev student 1911 fra Ålborg, cand. jur. 1917 og derefter sagførerfuldmægtig og manu duktor. Da universitetet 1920 tildelte ham Stampes rejsestipendium studerede han i to år strafferet og strafferetspleje i Paris, Rom, Wien og Heidelberg. 1925 blev han landsretssagfører, 1927 erhvervede han den juridiske doktorgrad på den strafferetlige afhandling *Dokumentforbrydelserne*

og 1930 blev han højesteretsagfører. J. bevarede livet igennem en varm interesse for strafferetten. Han engagerede sig stærkt i sin virksomhed som forsvarer i straffesager, og han var medlem af Dansk kriminalistforenings bestyrelse fra 1928 til sin død. Men både i sin praktiske virksomhed og som juridisk forfatter kom han tillige til at gøre sig gældende på andre områder. Særlig skal fremhæves hans interesse for forfatters og udøvende kunstners faglige, organisationsmæssige og retlige forhold. J. blev juridisk konsulent for Dansk forfatterforening 1928 og var formand for denne forening 1932–39, i årene 1934–35 tillige redaktør af Nordisk Forfattertidende og 1933–35 medlem af bestyrelsen for Danske åndsarbejderes forbund. 1936 blev han formand for det nordiske forfatterråd og s.å. medstifter og medlem af det nordiske skuespillerråd; han havde været juridisk konsulent for Dansk skuespillerforbund siden 1931. I stillinger som disse og som medlem af forskellige udvalg vedrørende revision af ophavsretlige lovregler bidrog J. væsentligt til at styrke forfatteres og andre kunstners retlige stilling. Som juridisk forfatter opdyrkede J. nogle af disse i litteraturen noget forsømte områder i bøgerne *Ophavsretten*, 1941 og *Forlagsretten*, 1951. J. havde selv tilknytning til forlagsverdenen, bl.a. som medlem af bestyrelsen for Gyldendal. En meget fortjenstfuld forfatterindsats var også bogen *Skatteretten*, 1950 der var den første systematiske fremstilling i Danmark af et retsområde af stigende praktisk og teoretisk betydning. Sammen med Arne Eken udgav J. *Bankloven*, 1952, en håndbog i dansk banklovgivning. J. var ledende senior for Studenterforeningen 1933–34. I årene 1930–41 var han formand for Valkendorffianersamfundet og medvirkede o. 1935 til at forhindre et planlagt salg af Københavns ældste studenterkollegium. – R. 1936. □Tegn. af Otto Christensen, 1942 (Fr.borg). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1927 166. – Studenterne 1911, 1936. Jon Palle Buhl i Nord. kriminalistisk årsbok 1952–53, Sth. 1954 230. – Levnedssberetning i ordenskapitlet.

Knud Waaben

Jacobsen, Jens Peter, 1847–85, forfatter. * 7.4.1847 i Thisted, † 30.4.1885 sst., begr. sst. F: købmand, kaldet grosserer, Christen J. (1813–97) og Benthe Marie Hundahl (1815–98). Ugift. Begge forældre stammede fra Thy, farfaderen var gårdmand i Raer, morfaderen degn og skolelærer i Hundstrup. Allerede inden ægteskabet havde faderen opnået en vis velstand så familien 1849 kunne flytte fra det lille hus i Skolestræde i Thisted, der nu er fredet som J.s fødehjem og an-

vendes som turistkontor, ind i den store købmandsgård ved havnen som faderen havde bygget; kun et hjørne af strandhaven med det murede lysthus hvor den syge digter plejede at hvile i sin hængekøje, er bevaret. J. var den ældste af de tre søskende der overlevede den tidlige barndom. Mere end til søsteren Marie (Mitte, 1849–1905) følte han sig knyttet til William (Ville, 1851–1939), især i de sidste leveår. J.s forældre var første bygeneration i den lille og afsides købstad (2000–3000 indbyggere, mens J. voksede op dér), han selv blev familiens første akademiker. Barndomshjemmet var temmelig jordbundet, faderen en driftig „jyde“, sådan som øboerne helst forestiller sig dem: „slidsindet og stivsindet“ (Fr. Nielsen), moderen jævn og varmhjertet. Hun holdt mest af sin førstefødte som tidligt viste „mere følsomhed end alle de andre“. Åndelige impulser modtog J. i skolen hvor han vakte mindre opsigt i fagarbejdet end som klassens vittige versemager, og i vennekredsen hos lægeenken Jensine Michelsen. Hendes datter Anna Michelsen (1847–1924) var hans barndoms- og ungdomsveninde. Selv om han vel betød mere for den religiøse og poetisk sensible pige end hun for ham må hun antages at være den kvinde som han kom til at stå nærmest i hele sit liv.

Efter forberedelsesskolen (1851–56) gik J. på den nyoprettede Thisted realskole og fik eksamen 1862 med gode karakterer alene i dansk og botanik. Han blev endnu et år hjemme for at blive konfirmeret og læse latin og græsk før han i efteråret 1863 tog til Kbh. på privat studenterkursus hos brødrene F. og P. Dahl. Indtil 1866 boede han på Frbg. mens sommer- og juleferierne som regel tilbragtes i Thisted. 1865–69, i en periode med materiel nød på grund af faderens påholdenhed, gennemgik han en krise som følge af en sen, men desto mere voldsom, pubertet, et religiøst oprør og frafald, adskillelsen fra Anna samt tvivl om sin bestemmelse, „om han skulle gribe Lyren eller Mikroskopet“. Skolepræstationerne blev stadig ringere, selv dansklæreren kritiserede hans stilistiske forsøg som „Maneer“, og 1866 dumpede han til studentereksamen. Han fik lov at fortsætte, men blev anbragt et billigere sted, frk. Marie Zoffmanns studenterpensionat i Studiestræde 18, hvor han boede til april 1875. Anden gang klarede han dog eksamen og i foråret 1868 filosofikum. Samme efterår begyndte han ved universitetet at læse til magisterkonferens i naturhistorie med botanik som speciale.

På pensionatet samledes efterhånden den såkaldte Studiestrædekreds, en gruppe unge intellektuelle hvis indflydelse og receptivitet må have været af lige så stor værdi for J.s videre udvikling som senere Brandeskredsens. Her fremme-

des og værdsattes han som lyriker. Med H. S. "Vodskov læste han engelsk, specielt Shakespeare, og fransk og dansk litteraturkritik: C. A. Sainte-Beuve, H. Taine, den unge Georg Brandes. Ifølge hans egne udsagn var det især to af dennes artikler, der fængede: Bergsøe- anmeldelsen fra 1869 med dens råd til forfatteren at være stilistisk aristokrat, og Det uendeligt smaa og det uendeligt store i Poesien (1870) hvor han påviser Shakespeares geniale evne til ved konkrete, realistiske detaljer at nå til almengyldige helheder. I J.s egen digtning var det i disse år lyrikken der dominerede. Ikke blot bearbejdede og overvandt han sin ungdomskrise (kampen mellem fantastens ensomme driftsliv og realistens erotik) i to større lyriske projekter, *Hervert Sperring*, 1866–68 og *En Kactus springer ud*, 1868–70 der begge først tryktes efter hans død, men han vandt derved frem til en versteknisk og metaforisk avantgardisme uden lige i tidens litteratur. Han ville have kunnet placere sig som den første symbolist i Norden hvis han ikke under påvirkning af og i loyalitet over for 70ernes realistisk-naturalistiske æstetik havde valgt den fortællende prosa som hovedgenre. Kun ti af de ca. 160 digte vi nu kender af ham blev trykt inden hans død. Først Vilh. Møllers og Edvard Brandes' udvalg *Digte og Udkast*, 1886 indledte hans sene men tydelige indvirkning på europæisk fin-de-siecle-lyrik. Hervert Sperring, 54 rollesange, en slags koncentrat af den traditionelle romancecyclus, er en begavet begynders romantiske efterklange og efterligninger; forgæves havde J. i efteråret 1868 henvendt sig til flere forlag for at få samlingen udgivet. Sagtens af hensyn til tidens mere prosaiske smag gav han sine næste forsøg, *En Kactus springer ud*, en fortællende ramme, der næsten skjuler at denne samling rummer to af hans tidlige mesterstykker. Det ene er *En Arabesk*, 1868 om kærlighedens paniske skræk i sjælens „dunkle Skove“ og om periodens „femme fatale“ – det første af i alt fem fuldførte lange digte der delvis bærer deres frirytmske, associationslyngede teknik som titel: *Monomanie*, 1869, *Fra Husets Tag*, 1869–70, *Ellen*, 1870 og den store, sene *Arabesk til en Haandtegning af Michel Angelo*, 1874 der med sine dristige billedkæder af lidenskabernes magt og død danner højdepunktet i hans lyriske kunst. Det andet er *Gurresange*, igen en kondenseret og abstraheret romancecyclus. Forholdet mellem kong Valdemar og liden Tove, et folkeviser- og guldaldertema, aktualiseres ved at oprøret mod Gud får større styrke efter Toves død, og ved at de elskende i hovedafsnittet *Møder* besynger et mystisk, nyromantisk elskovskosmos. Med disse og andre digte opsøgte J. i efteråret 1869 Georg

Brandes, kun for igen at blive afvist. Vejen til offentlig anerkendelse, til optagelse blandt Georg Brandes' partifæller og til venskabet med dennes bror Edvard "Brandes førte over hans andet interessefelt, naturvidenskaben. 1870 er mærkeåret. En botanisk studietur til Bornholm i august 1868 havde endnu måttet betales af moderen, men en lignende rejse til Læsø og Anholt i sommeren 1870 foretog han som medlem af Botanisk forening og for dennes regning; hans udbytte i form af plantelister er trykt i Botanisk Tidsskrift 1879–80. Blandt sine akademiske faglærere vandt han så megen påskønnelse at universitetet i efteråret 1870 udsatte en prisopgave i hans speciale, ferskvandsalgerne. Han afleverede besvarelsen i dec. 1872 og fik tilkendt guldmedaljen i april 1873. Afhandlingen om Danmarks desmidiaceae, en art mosealger, udkom i Botanisk Tidsskrift 1874–76 under titlen *Aperçu systématique et critique sur les Desmidiacées du Danemark*. 1870 kunne oversætteren, journalisten og udgiveren Vilhelm Møller vinde ham som populærvidenskabelig medarbejder ved Nyt dansk Maanedsskrift fra første hæfte. Her offentliggjorde J. i løbet af det næste halvandet år syv artikler der forklarede og forsvarede Charles Darwins omvæltende evolutionsteori for første gang over for et bredere publikum. Den umiddelbare følge af denne indsats var en kontrakt med forlæggeren F. V. Hegel (Gyldendal) om oversættelse af det store hovedværk *On the Origin of Species* hvorefter han fik samme opgave med *The Descent of Man*. Om *Arternes Oprindelse* udkom hæftevis 1871–72, *Menneskets Afstamning* I–II, 1874–75. Det er uvist om J. gik til Georg Brandes' forelæsningsrække over Hovedstrømninger i det 19. Aarhundredes Litteratur, del I: Emigrantlitteraturen i nov.–dec. 1871, men han hørte til den kreds af unge kunstnere og videnskabsmænd der i febr. 1872 grundlagde Litteraturselskabet til støtte og drøftelse af den nye realistisk-radikalliberale lære i æstetikken. Hans introduktion til gruppen var hans Darwin-artikler og -oversættelser, og det er rigtigt at deri ligger hans væsentligste indsats til 70ernes egentlige problemdebat. Samtidig skaffede han sig dog et poetisk adgangsbevis, novellen *Mogens*, skrevet og publiceret samme forår i Nyt dansk Maanedsskrift. Novellen, der er præget af stilimpulser fra korrekturlæsningen af Møllers kreative Turgenjev-oversættelser fra tysk, betegner et impressionistisk gennembrud i nordisk fiktionsprosa. Ligesom hans senere romaner og fortællinger består den af en række lyrisk højspændte og fortættede situationssuggestioner mens de episke tråde og overgange er svage. Ligesom i digtene om Hervert Sperring og i roma-

nerne vises hovedpersonens udvikling gennem møder med kvinden, men modsat de andre værker ender Mogens harmonisk og idealistisk og ligner derved en skitse til en dannelsesroman.

De tre lykkelige år 1870–73 førte ved løsningen af flere betydelige opgaver frem til J.s gennembrud som videnskabsmand og forfatter. Og dog ville det være forkert at fremstille ham i denne periode som en energisk aktivist, i kontrast til på den ene side 60ernes puerile fantast og på den anden side til den senere dødsmærkede, høje og smalle, langsomme og ludende „Excellence“ (A. Kielland), dekadencens prototype. Når han i breve senere hen klagede over sin „nordcimbri-ske Tyngde“ og et „seigt Drømmerblod“ og kaldte sig et „perpetuum stabile“ der aldrig kunne blive færdig med noget før i sidste øjeblik og helst under stærkt pres udefra, så er dette intet nyt. Også i sommeren 1872, under en lang algefisketur hjem gennem Jylland, var han klar over sit vegetativ-impressionistiske væsen: „(Jeg) har opdaget at jeg egentlig er skabt til at drive. Jeg sidder hver Dag 3 à fire Timer i Træk paa en Bro, et Rækværk eller noget andet opstaaende og ryger det utroligste Antal Cigarer og saa lader jeg Asken falde ned i Vandet og saa siger det Ssss og saa kommer der Ringe og det morer mig.“

I juni 1873 brød J. op til en næsten fire måneders dannelsesrejse over Tyskland og Østrig til Norditalien. Hovedstationerne var Dresden – hvorfra han fulgtes med Edvard Brandes til Prag, Wien, Salzburg, München, Tyrol, Riva, Milano, Venedig og Firenze. Han valgte som opholdssteder fortrinsvis de byer hvor der fandtes gode museer og gallerier, for lige siden barndommen havde han sat pris på de store renæssance- og barokmestre i billedkunsten. Flere af de lokaliteter som han så på sine rejser kom til at danne de sydlandske kontrastrum i digtningen: Nürnberg, Salzburg, Clarens, Riva, Bergamo, Avignon. I Firenze fik han en blodstyrtning og rejste straks hjem. Da han midt i okt. ankom til Thisted, udmattet og afmagret, konstateredes en vidt fremskreden lungetuberkulose. Kun 26 år gammel var han blevet angrebet uheldeligt af århundredets sygdom. Ved en fedekur i hjemmet kom han sig så meget at han kunne genoptage et romanprojekt han havde påbegyndt inden afrejsen. Ligesom i Gurrasange havde han valgt et guldalder tema: den berygtede Marie Grubbe, vokset op som adelig frøken på Tjele, gift med kongens bror, fraskilt og gengift, flyttet med en staldkarl og død som Marie Færgeskone på Falster. Emnet, en kvindes sociale synken, kompenseret ved en tilsvarende stigen til erotisk selvrealisation tiltrak ham som aktuelt problem, psyko-

logisk udfordring og mulighed for at udtrykke noget i ham selv. De to første kapitler tryktes i okt. 1874 i programnummeret af brødrene Brandes' nye tidsskrift *Det nittende Aarhundrede* under titlen *Af Maria Grubbes Barndom. Interieur fra det syttende Aarhundrede*. Samme måned kunne han vende tilbage til Kbh. hvor vennerne boede, og hvor sproglige og historiske kildestudier til romanen var mulige. Arbejdet skred kun såre langsomt frem, i sept. 1875 trak han sig igen tilbage til Thisted for at blive færdig, og i dec. 1876 udkom omsider hans første bog, *Fru Marie Grubbe. Interieurer fra det syttende Aarhundrede* – hvor undertitlen netop betegner den farve-, lyd- og rytmemættede situationsstruktur der udmærker hele hans fortællekunst. Bogen blev modtaget med begejstring af både kritik og publikum; andet oplag fulgte i foråret 1877, tredje i 1882.

Straks efter den store debutsucces tog J. fat på sin næste bog, den modne realisering af en ungdomsplan, romanen *Atheisten* af Hervert Sperling og Mogens-problematikken: „Denne . . . er et personligt Regnskab, jeg er kommen ind paa at gøre op“ (brev 1878). Det var måske uheldigt at vælge en vag „nærtid“, som han sagde, mellem 1848 og 1864 i stedet for den samtid som han, omend utydeligt, sigtede til, og denne tilbageskuen førte også til misforståelser og skuffelse blandt vennerne. Men flere gange under udarbejdelsen forberedte han dem på at han hverken kunne eller ville skrive kamp- og tendensprosa: „Jeg er for æsthetisk i god slet Forstand til at kunde indlade mig paa disse direkte Prokurator-indlags-Digtninge, hvor Problemer siges at stilles under Debat mens de kun postuleres løste, (det gjælder baade tilhøjre og tilvenstre)“ (brev 1880). Ganske vist ville han fremstille ideologi ved at vise „hvor vanskeligt det er at være Fri-tænker, med Traditionernes og Barndomserrindringernes Sirenerøster paa den ene Side, og Samfundets Fordømmelsestorden paa den anden. Men i min Fortælling staaer dette kun med bløde, ubestemte Omrids, tilslørede og farvedrunkede af Elskovsdrømme og Elskovslidelser, Elskovslængsler og Elskovsanelser“ (brev 1878). At fuldføre den psykologiske udforskning af den ulykkelige elsker og digter *Niels Lyhne*, der skulle blive periodens prototypiske „trætte“ antihelt, tog ham fire møjsommelige år. Med det Ankerske rejselægt (okt. 1877–marts 1878) flygtede han fra Nordens kolde årstid i sept. 1877 til kurstedet Montreux-Cherneux ved Genfersøen hvor han boede på pension Bellevue i over syv måneder; helbredet var tåleligt. Efter et ophold hjemme i Thisted fra maj til okt. 1878 foretog han sin tredje og sidste rejse til syden, igen på legat. Må-

let var Rom og nåedes over Sydvesttyskland og Sydfrankrig. I et halvt år boede han i Via dei due Macelli, nød byens kunstskatte og omgikkes flittigt de nordiske digtere, malere og billedhuggere i Skandinavisk forening; her var han vidne til Henrik Ibsens forgæves agitation for kvindeligt medlemskab. Inden hjemrejsen i juni 1879 blev han under en tur til Napoli og Pompeji og et ophold på Capri alvorligt syg. I Thisted afsluttede han i dec. 1880 Niels Lyhne. Den anmeldtes og solgtes dårligere end debutromanen, delvis fordi Herman Bangs skandalesucces *Haabløse Slægter* vakte så stor opmærksomhed i denne julesæson. Andet oplag kom først 1885 efter hans død. I maj 1881, efter seks års fravær, flyttede J. for sidste gang til Kbh. Han holdt sig nu mest inde i sin to-værelses lejlighed i Ny Adelgade 5 og modtog gamle og nye venner; blandt de sidste den norske digter Alexander Kielland og hans familie under deres ophold i Kbh. 1881–82. I maj 1882 kom han på finansloven og fik den længe ønskede digtergage. Samme forår udsendte han sin tredje og sidste bog, *Mogens og andre Noveller* (2. udg. i Samlede Skrifter 1888). Af de seks tekster var de fire genoptryk fra forskellige tidsskrifter: titelnovellen havde været trykt i *Nyt dansk Maanedsskrift* 1872, den psykologiske kriminalhistorie *Et Skud i Taagen* i *Det nittende Aarhundrede*, 1875, skæbneskitsen *To Verdener* i *Nutiden* og samtidig i Møllers *Hjemmet* 1879 og det lyrisk-hypotetiske proverbs *Fra Skitsebogen* (Der burde have været Roser) i *Otto Borchsenius' Ude og Hjemme*, 1881. Kun to var nye: *Pesten i Bergamo* om flagellanernes indtog i Sodom, der ved det tætte, nådeløse klimaks og den apokalyptiske udladning er hans mest ekspressive stykke kortprosa, og *Fru Fønss* om en sen altforstående kærlighed; det afsluttende brev siges at være skrevet under tårer som et farvel til vennerne. Så kunne han ikke arbejde mere; et fortællende Faust-fragment er afbrudt efter to sider. I to år endnu holdt han sig i Kbh. 1882 tilbragte han de tre sommermåneder i Vallø stifts gæstgiveri, tilskyndet af sin skole- og studieammerat og medicinske rådgiver lægen Emanuel Fraenkel. Berømmelsen og almindelig deltagelse virkede trøstende på ham: „Da det har staaet i Kjøge Avis at jeg opholder mig herude, staaer baade Stiftsdamer, Daadyr og Skovturende stille for at se paa mig“, hedder det i et brev. 1883, ligesom flere gange før, tilbragte han denne årstid sammen med Vilhelm Møller og hans kone Agnes i Humlebæk. I juli 1884 opgav han lejligheden og rejste hjem. Han døde den 30.4.1885, til sidste øjeblik fuld af hensyn over for familien. Begravelsen fandt sted 9.5. og ledsagedes af avispolemik omkring hans syn på religionen. Hans og fa-

miliens gravsteder er de eneste bevarede på den gamle kirkegård ved Thisted kirke.

Blandt det moderne gennembruds mænd i Nordens litteratur er Herman Bang blevet det ene, J. det andet danske verdensnavn, især i de tysksprogede lande. Mens Bang forvandlede Georg Brandes' realistisk-naturalistiske poetik til naturalistisk-impressionistisk fortællekunst fjernede J. sig længere henimod en impressionistisk-symbolistisk prosalyrik. Det er derfor kun konsekvent at han blev forbilledet for 90ernes digtergeneration i Danmark, og at „die Jacobsen-Mode“ nært er knyttet til århundredskiftets Jugendstil. Talrige vidnesbyrd i værker og breve af tyske kunstnere beviser Niels Lyhnes stilling som identifikationshelt for en hel generation. Både Stefan George (1893) og Rainer Maria Rilke (1914) har publiceret oversættelser af bl.a. Michelangelo-arabesken, og Arnold Schönberg har komponeret Gurrelieder for soli, kor og orkester (1899–1910). □ Træsnit af J. som barn, af H. P. Hansen, 1889. Tegn. af Viggo Wørmer, 1865. Mal. af E. Josephson, 1879 (Fr.borg), efter dette træsnit 1882. Træsnit af H. P. Hansen, 1881, og efter dette 1883. Pastel af Axel Helsted, 1884 (Fr.borg), efter denne mal. af samme 1901, tegn. af Fr. Andersen, radering af Helsted 1885 og træsnit af A. Bork s.å. Træsnit 1885. Relief af J. Takanen. Mal. med ulæselig signatur (Thisted mus.). Relief af R. C. Rasmussen (gravstenen). Afbildet på E. Henningsens tegn. „Bogstaveligheden“ (Fr.borg). Radering af J. Borchert, 1921. Statue af Axel Locher udst. 1934. Tegn. af Horst Janssen. Buste af J. Galster (Århus kommunebibl.). Afbildet på mal. af V. Neiiendam udst. 1944. Foto. – Mindestotte i Thisted. Mindeplade på fædrehuset ved Thisted havn. Mindesmærke i Hansinelund ved Ølgod.

Bibliografi. Saml. værker V, 1929 417–47.

Udg. Saml. værker, udg. Morten Borup I–V, 1924–29. Saml. værker. Romaner. Noveller. Digte. Breve, udg. Frederik Nielsen I–VI, 1972–74.

Kilder. Breve fra J. P. J., udg. Edv. Brandes, 1899 (4. udg. 1968; tysk udg. I–II, Berlin 1919). Saml. værker V–VI, 1973–74 (breve).

Litt. Herman Bang: Realisme og realister, 1879 (2. udg. 1966) 68–96. Gustaf af Geijerstam: Ur samtiden, Sth. 1883 91–120. Georg Brandes: Det moderne gennembruds mænd, 1883 140–207 (2. udg. 1891, også i Saml. skr. III, 1900 (2. udg. 1919) 3–38). H. S. Vodskov: Spredte studier, 1884 195–204. Vilh. Andersen i Samtiden, 1905 410–23 449–63 (også i forf.s Litteraturbilleder II, 1907 (2. udg. 1946) 124–68). Georg Christensen: J. P. J., 1910 (2. opl. 1923). Hans Brix: Gudernes tungemål, 1911 (2. udg. 1962). Anna Linck: J. P. J., 1911 (3. udg. 1947). Søren Hallar: Synselementerne i naturskildringen hos J. P. J., 1921. Samme: J. P. J.s hjem og barndom, 1950. Paul V. Rubow: Litterære studier, 1928 (2. udg. 1949) 154–62. Oluf Friis i Tilskueren, 1929 I 149–64. Samme i Festskr. til Paul V. Rubow, 1956 269–79 (på tysk i Orbis litterarum XIX, 1964 90–106). Alrik

Gustafson: Six Scandinavian novelists, Princeton 1940 (2. udg. 1967) 73–122. Brita Tigerschiöld: J. P. J. och hans roman Niels Lyhne, Göteborg 1945. A. Jolivet i Orbis litterarum V, 1947 I–II. Fr. Durand sst. XXII, 1967 272–82. Bengt Algot Sørensen sst. XXXIII, 1978 253–79. Walther Rehm: Experimentum medietatis, München 1947 184–239 (også i forf.s Gontscharow und J., Göttingen 1963 92–165). Aage Knudsen: J. P. J. i hans digtning, 1950. Frederik Nielsen: J. P. J., 1953 (3. udg. I–II, 1968). Ruth Schmidt-Wiegand i Beiträge zur deutschen und nord. Literatur. Festgabe für Leopold Magon, Berlin 1958 359–76. Stefan Zweig: Europäisches Erbe, Frankf. a. M. 1960 137–47. Frédéric Durand: J. P. J. ou La gravitation d'une solitude, Caen 1968. Paul Krüger: Studier i komparativ lit., 1968 197–207. Jørgen Ottosen: J. P. J.s Mogens, 1968. Omkring Niels Lyhne, udg. Niels Barfoed, 1970 = Værkserien (m. bibliografi). Kn. Wentzel: Fortolkning og skæbne, 1970 85–99. Erik Lunding i Probleme des Erzählens in der Weltlit. Festschr. für Käte Hamburger, Stuttg. 1971 195–211. Jørgen Dines Johansen i Tegn, tekst, betydning. Festskr. til Sv. Johansen 1972 241–65. Omkring Fru Marie Grubbe, udg. Jørgen Ottosen, 1972 = Værkserien (m. bibliografi). Horst Nägele: J. P. J., Stuttg. 1973. Sv. Ole Madsen: J. P. J., 1974. Bernhard Glienke: J. P. J.s lyrische Dichtung, Neumünster 1975. Jørgen Holmgaard: Interieur fra det 19. årh.s borgerlige kultur, 1976. Peer E. Sørensen i Analyser af moderne da. lyrik, udg. Per Olsen I, 1976 13–68.

Papirer i Kgl. bibl.

Bernhard Glienke

Jacobsen, Jacob Peter, 1869–1918, filolog, historiker. * 13.12.1869 i Ulkær, Sindbjerg sg., † 10.9.1918 i Vejle, begr. Sindbjerg kgd. F: gård-ejer Hans J. (1817–92) og Nielsine Christensen (1830–1911). ~ 9.7.1903 i Kbh. (b.v.) med Elisabeth Rubin (Lis "J."), * 29.1.1882 i Kbh. (Mos.), † 18.6.1961 i Hellerup, d. af kontorchef, senere nationalbankdirektør Marcus "R. (1854–1923) og Kaja Davidsen (1854–1909).

J. voksede op på en gammel slægtsgård på Vejleegnen som hans far, der var påvirket af de stærke jydere religiøsitet, havde givet navnet Salemgården. Han gik i Viborg katedralskole 1884–89 hos rektor H. H. "Lefolii og havde bl.a. Aage "Friis og P. "Munch som kammerater. Allerede da udviklede J. sig meget selvstændigt, især ved udtrakt læsning af Ibsen og Kierkegaard. Han blev politisk og religiøst radikal, men bevarede en nær forbindelse med familien hvorom en omfattende brevveksling vidner, og hjalp i lange perioder under faderens sygdom sin mor og den yngre bror, der overtog gården, med dennes drift. Efter studentereksamen 1889 var J. rejst til København hvor han 1896 blev cand. mag. med fransk som hovedfag. Det flg. år vandt han universitetets guldmedalje, var i 1898 på studieophold i Paris og blev dr. phil. 1903. Efter nogle års lærergering ved flere skoler var J. fra 1903 til sin død sekretær ved Danmarks lærerhøjskole og udførte trods tiltagende sygdomssvækkelse et betydeligt kulturhistorisk forfatterskab.

Den modsætning mellem hjemmets gammeldags bondemiljø og den moderne bykultur som J. oplevede så stærkt, og som yderligere accentueredes ved hans ægteskabsforbindelse med Københavns højeste radikale borgerskab, prægede hans personlighed dybt. Allerede i rusåret påvirkedes han stærkt af Fr. Nietzsche og fordybede sig de følgende år i usædvanlig grad i dennes tænkning, men derudover i det hele taget i tidens europæiske, især franske, kultur- og samfundskritik som de udgivne optegnelser og brevvekslingen med vennen P. Munch viser. Dog forblev J.s filosofiske standpunkt skeptisk, og han overvandt delvis sin patetiske tilbøjelighed med en større sans for humor og folkelig djærvhed. Her til bidrog hans forskningsemner, og i de senere år en stigende interesse for Grundtvig hvem J. så i en for samtiden helt uortodoks synsvinkel. Med sine værker, artikler og kildeoversættelser, der alle er sprogligt smukke og farvet af hans personlighed, ønskede J. at nå et bredere publikum, en konsekvens af hans stærke sociale engagement. Dette er også hovedinspirationen i J.s forskning der bevidst søgte bag om al „åndsaristokratisk klassekultur“ og „dannelsessvindler“ ind til den folkedigtning og den slægtsbestemte, lokale og religiøse samfølelse der for ham repræsenterede de egentlige samfundsskabende kulturværdier.

J. begyndte som litteraturhistoriker og blev især kendt som religionshistoriker; men hans sigte var primært at fremstille de store sammenhænge i samfundslivet, opfattet fra hvad man i dag kalder bevidsthedssiden. Fra prisopgaven om fransk farcedigtning før 1600-tallet arbejdede han sig bagud i tid og indad til den kulturhistoriske baggrund i den katolske middelalder som han skildrede i disputatsen *Det komiske Dramas Oprindelse og Udvikling i Frankrig før Renaissance*, 1903, fransk udg. 1910. Dette arbejde kan ses som et modstykke til Nietzsches *Geburt der Tragödie* idet J. her påviser den moderne komedies rod i bibel- og martyrdramaer. Overensstemmelsen og kontinuiteten mellem antikkens „folkelige“ og middelalderens „folkekirkelige“ forestillinger blev i disse centrale gæringsår J.s hovedinteresse, og hans senere forskning fulgte denne interesse op, i lige grad inspireret af den franske historiker Fustel de Coulanges' analyser af romerske og franske samfundsinstitutioner, og af den tyske filolog Erw. Rohdes studier i græsk psykologi. Den sidste har J. sat et smukt minde i artiklen *Et Venskab. Friedrich Nietzsche – Erwin Rohde*.

Det udfuldførte hovedværk *Manes. De Døde og Menneskelivet* I–III, 1914–20, fransk udg. 1924, havde i en kladde undertitlen *Studier til det ny-*

europæiske Samfundslivs Historie. Manes er romernes navn på de afdødes sjæle som dyrkedes i en gravkult der for J. er det egentlig kulturskabende og samfundsbærende i antikken, og som han fandt bevaret og videreført i det kristne Vesteuropas hovedland Frankrig, mens han anså den kristne dogmatiks indførelse for et betydningsløst overfladefænomen. En særlig side af denne fundamentale dødekult er fællesskabet i dyrkelse af „stormennesker“, arkaiske helte og lovgivere eller bisper fra folkevandringstiden, som i live og senere ved deres relikvier, har beskyttet lokalsamfundene; omkring deres kult dannes de socialt betydeligste og mest stabile institutioner hvortil lægekunst, billedkunst osv. er knyttet. Dette hovedaspekt havde J. allerede fremstillet i essayet *Heros og Helgen*, 1913. I *Manes III* som blev udgivet posthumt af vennen Niels Møller, nåede J. dog kun frem til 400-tallet, og den senere franske og europæiske samfundsudviklings centrering om kirker og klostre står nu kun skitsemæssigt antydet i hans bidrag til „Folkenes Historie“ om den ældre middelalder, og til „Verdenskulturen“ om det franske samfund i 16- og 1700-tallet hvoraf især det sidste der skildrer den folkelige traditions sammenbrud er originalt og dybt personligt. I sine indledninger til de omhyggeligt udførte oversættelser af *Widukinds Sachserkrønike*, 1910, og *Gregor af Tours' Frankerkrønike*, 1911–18, og udgaver af *Danske Folkebøger fra 16. og 17. Aarhundrede* I–III, 1915–17 har J. behandlet særlige sider af den store helhed med sin egen diskrete varme.

J. afviste at bygge på sammenlignende antropologi og folklore; hans metode er stringent filologisk-historisk og bygger på indtrængende læsning af indskrifter og, ofte lidet kendte, litterære tekster. Derfor er hans dokumentation oftest uanrigelig mens konklusionerne i samtiden vakte stor modsigelse. J.s kompromisløse og undertiden paradoksale udtryksform er imidlertid altid semantisk velovervejede, fx når han gennemførte glosen „folkelig“ i stedet for „hedensk“, og afvisningen af det konventionelle kulturbegreb er blotet for romantik – han angreb samtidens dialektdigtning som bagstræb og eventyrdigtning som umoralsk. Skønt forfatterskabet står uafsluttet hører det dog til de betydeligste inden for 1900-tallets danske humanisme, og rummer indsigter som den internationale forskning kun delvis har tilegnet sig. □Foto.

Bibliografi i J. P. J.: Afhandl. og artikler, 1919. – Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1904 116f. J. P. J.: En ungdomsbrevveksl. mellem P. Munch og J. P. J. 1889–1901, udg. Lis Jacobsen og Holger Brøndsted I–II, 1962. Samme: Religionshist. brevveksl., samme

Jacobsen, J. P.

udg., 1964. – Vilh. Grønbech i Hist. t. 9. r. I, 1919 244f. Samme i Nord. t. for vetenskap, konst och industri, Sth. s.å. 133–38. Niels Møller i Tilskueren XXXVII, 1920 I 119–27. P. Nørlund i Ord och bild XXX, Sth. 1921 65–71. P. Engelstoft i Elers' kollegium 1641–1941, red. J. C. Christensen, 1942 247f. P. Munch: Erindr. I, 1959. J. Prytz Johansen i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XI, 1979. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

Torben Damsholt

Jacobsen, Jacob Peter, 1877–1946, fysiker, hydrograf. * 23.2.1877 i Skenkelsø, Jørlunde sg., † 19.6.1946 i Kbh. (Gentofte), begr. sst. F: parcellist Erik J. (1850–1928) og Margrethe Marie Sørensdatler (1851–1931). ~ 6.2.1906 på Frbg. med Ragnhild Ohlsen, adopteret Hummel, * 30.6.1878 i Oslo (Paulus), † 18.12.1966 i Roskilde, d. af cand. jur. Christian O. (1849–86) og Mariane Marie Geduine Hummel (1853–84), adopteret 2.12.1898 af stadsingeniør Chr. *H. (1849–1922) og Ida E. V. Svendsen (1865–1939). J. blev student 1895 fra Frederiksborg og blev 1899 cand. mag. med fysik som hovedfag hvorefter han virkede et par år som assistent hos Martin *Knudsen i de grundlæggende arbejder på at bestemme havvandedes konstanter samtidig med at han underviste ved københavnske skoler. Indtil han 1919 blev docent i fysik ved Farmaceutisk læreanstalt hvor han virkede til 1942 var hans tilværelse præget af vekslende arbejdsforhold, men med en stedse bevaret tilknytning til den hydrografiske forskning: 1902–04 var han adjunkt ved Herlufsholm hvorefter han 1904–17 var assistent ved det nye hydrografiske laboratorium og desuden 1905–07 assistent ved de „Medicofysiske øvelser“ under Martin Knudsen og 1908–17 ved øvelserne i „Fysisk teknik og fysiske demonstrationer“, grundlagt 1907. Men så skiftede han igen tilbage til gymnasieskolen og var 1917–19 adjunkt ved Århus katedralskole. 1928–46 var han desuden virksom som hydrograf ved „De internationale havundersøgelser“ hvis bureau har sæde i København. Hans disputats fra 1913 *Bidrag til de danske Farvandes Hydrografi* og hovedværket fra 1929 *Contribution to the hydrography of the North Atlantic* bærer vidnesbyrd om hans interesse og dygtighed hvad angår den hydrografiske forskning. Det sidst nævnte værk er en bearbejdelse af de hydrografiske resultater fra Dana ekspeditionen 1920–22. Han konstruerede et hyppigt anvendt måleapparat (libellestrømmåleren) til måling af havstrømmes hastighed. I lyset af Martin Knudsens grundlæggende virke var J. en pioner inden for dansk hydrografisk forskning. Han var en særpræget personlighed af enkel levevis og bevidst usnobbet i sin færd. – R. 1932. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1913 90–92. – Martin Knudsen og H. Thomsen i Fysisk t. XLIV, 1946 65–72 (m. bibliografi). – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Mogens Pihl (H. M. Hansen)

Jacobsen, Jacob Jørgen, 1865–1955, skuespiller, teaterdirektør. * 24.5.1865 i Kbh. (Frue), † 12.11.1955 på Frbg., urne på Skagen ass. kgd. F: overretsprøkurator Johan Herman J. (1824–95) og Adelgunde Georgine Marie de Svanenskiold (1841–1912). ~ 1° 30.6.1896 i Skagen med skuespiller Olivia Johanne Margrethe Jørgensen, * 22.11.1869 i Kbh. (Johs.), † 7.11.1945 sst. (~ 2° 1909 med teaterdirektør William *Norrie, 1866–1946), d. af instrumentmager Jørgen Adolf J. (1822–1900) og Christiane Poulina Englund (1835–90). Ægteskabet opløst. ~ 2° 24.5.1911 i Farum med skuespiller Christel Julie Emanuela Holch, f. Frost, * 2.4.1886 i Ålborg (Budolfi), † 8.3.1969 i Skagen (~ 1° 1907 i Kbh. med cand. jur. Jens Augustus Holch, 1884–1909), d. af købmand Christian F. (1842–91) og Emma Klöcker (1847–1931).

J. blev 1883 student fra Metropolitanskolen og n.å. cand. phil., begyndte at studere jura, men opgav det for journalistikken og blev Pariskorrespondent til københavnske aviser; omkring 1890 tilhørte han den litterære kreds (Ove *Rode, Johan *Knudsen) der skrev og udgav dagbladet København og interesserede sig for den danske aflægger af théâtre libre i Paris som studentersamfundets frie teater var; det dannede for ham overgangen til en debut på Folketeatret 14.12.1891 som konsul Bøje i *Sportsmænd*. Til 1898 virkede J. ved denne scene og var derefter til 1905 ansat ved Dagmartheatret. I opposition mod Martinius *Nielsens direktorat ledede han „de otte“s gæsteturné i Norge og Sverige den følgende sæson, men da det ikke lykkedes at rejse disse fra Dagmartheatret udvandrede kunstnere et selvstændigt skuespilhus i Kbh. blev J. instruktør ved Århus teater hvor han 1908–13 var direktør efter grundlæggeren, Benjamin *Pedersens død. Han søgte med held at vedligeholde publikums interesse ved hyppig optræden af gæster, endog som noget nyt med gæstespil af den kgl. opera, og forberedte klogt det statstilskud som rigsdagen tildelte den jyske hovedscene ved hans afgang. Senere (1914–20) virkede J. som instruktør ved Casino og rejste med eget selskab i provinserne og var turneleder indtil han 1924 på eget initiativ startede biografen *Colosseum* ved Nørrebros rundel. J. var en intelligent skuespiller der kunne nå sikre kunstneriske virkninger ved pålidelig karakteristik og et eget mut lune, fx som rideknægten i *Tjenestefolk* og vicevagtme-

steren i *Tappenstreg*; hans overmåde livfulde og dristige fremstilling af journalisten Piene i *Paul Lange* og *Tora Parsberg* godkendtes af Bjørnstjerne Bjørnson og blev J.s mest særprægede figurer. Han oversatte og bearbejdede adskillige skuespil af hvilke især *Agnes Jordan*. *Tappenstreg* og den engelske folkekomedie *London i Lygteskær* gjorde stor lykke. □ Mal. af Jacob Sømme, 1890. Rollebilleder tegnet af Albrecht Schmidt, 1890 og 1901 (Teatermus.). Mal. af Paul Graf, 1892 (Skagens mus.) og N. V. Dorph, 1893. Tegn. af P. S. Krøyer, 1894, mal. af Einar Hein, 1895, tegn. af E. Krause, 1904 samt af Michael Ancher. Foto.

Albert Bayer: Århus teater, 1925 221–82. Em. Sejr og Sv. Gundel: Århus teater gennem 50 år, 1950. Gunnar Sandfeld: Teaterkunst på små scener, 1969.

*Robert Neiiendam**

Jacobsen, Christian Johannes, 1854–1919, præst, politiker. * 1.5.1854 i Haderslev, † 19.2.1919 i Eckardtsheim ved Bielefeld, begr. sst. F: latinskolelærer, senere sognepræst, sidst i Starup og Grarup Johan Christian J. (1825–98) og Helena Christiana Maria Iwersen (1814–94, ~ 1° 1843 med vejer og måler i Haderslev Christen Jürgensen, 1807–50). ~ 23.4.1884 i Gammel Haderslev med Helene Julie Emma Valentiner, * 22.2.1862 i Coswig, † 9.1.1941 i Marienbad, d. af sognepræst, sidst provst Christian August V. (1815–91) og Helene Marie Ahlmann (1825–92).

J.s far, der var født i Nordslesvig, bestod teologisk eksamen i Koblenz 1851 og i København 1853. 1854 blev han tysk præst i København og 1861 sognepræst i Bøl i Gottorp provsti. 1864–94 var han præst i Starup–Grarup i Haderslev provsti. Han synes mest at have levet for sit kald; der vides intet om at han skulle have haft slesvigholstenske sympatier.

J. gik først på gymnasiet i Haderslev, derefter i Eutin og blev student herfra. Efter teologisk eksamen blev han 1883 hjælpepræst hos sin far. 1880–81 var han med til at grundlægge den antisemitiske og nationalistiske tyske studenterevægelse Verein Deutscher Studenten. 1884 valgtes J., der var en dygtig prædikant, til sognepræst i Skærbæk. Her lagde et mangesidigt forlysningsarbejde inden længe beslag på hans tid og kræfter. 1890 oprettede han Skærbæk kreditbank der havde tysknationalt sigte, og samme år var han medstifter af Den tyske forening for det nordlige Slesvig. Fra Det altsydske forbunds medlemmer modtog han fra 1895 store summer til opkøb af jord der med lån fra kreditbanken skulle koloniseres af tilvandrede tyskere.

Med megen energi og idérigdom, men også med stor letsindighed oprettede han i de følgende år

en række betydelige foretagender, især 1896 *Skolen for kunstvæveri i Skærbæk* hvis billedtæpper vandt europæisk ry, 1898 det originalt indrettede *Nordsøbad Lakolk på Rømø* (med altsydske kapital) og 1902 *Nordslesvigsk Karpeavlsselskab*. I overpræsident M. v. *Köllers embedstid (1897–1901) nåede hans indflydelse sit højdepunkt. Han var i 1899 på tale som generalsuperintendent for Slesvig. I 1900 dekoreredes han med den røde ørns orden af 4. klasse og var regeringens mellemmand under dens forsøg på at købe det danske blad *Dannevirke* i Haderslev. Samme år blev han medlem af Det altsydske forbunds hovedbestyrelse og i 1901 af dets forretningsudvalg. 1898 var han antisemitisk rigsdagskandidat i Schaumburg-Lippe og nationalliberal landdagskandidat i Tønder. Da han 1902 opstilledes som tysk rigsdagskandidat i Haderslev-Sønderborg kredsen var han dermed anerkendt som tyskhedens førende mand i Nordslesvig.

Allerede i 1901 havde hans foretagenders kapitalmangel og overordentlig store regnskabsurorden tvunget ham til at bede regeringen om økonomisk hjælp. I juli 1902 tvang altsydskerne ham ud af ledelsen af Lakolk-selskabet, og i september 1902 måtte han forlade kreditbankens direktion. I begyndelsen af 1903 besluttede regeringen at fratage J. sin støtte. En af konsistoriet gennemført undersøgelse af J.s moralske vandelløste til at han 1904 blev afsat som præst. Væveskolen, karpeselskabet og J. selv blev erklæret konkurs, og J. beskyldtes under en række ofte årelange retssager for bedrageri, underslæb og konkursforseelser. De endte dog alle med frifindelse eller små bøder. Regeringens forgæves forsøg på at sanere kreditbanken kostede den over to mill. mark. – J. gjorde regeringen til sin uforsonlige fjende ved at tage forbehold over for dens antidanske tvangspolitik og ved at afsløre korrupte forhold hos amtsforstander v. Winter, kaldet Adlersflügel, i Skærbæk (han måtte afskediges), og hos landråd K. K. A. Becherer i Haderslev. 1907 blev J. protestantisk præst i Arco ved Gardasøen. Ved Italiens indtræden i første verdenskrig flygtede han til Tyskland. – Omkring 1900 udgav J. årligt turistbrochuren *Nordseebad „Lakolk“ auf Röm*. 1905 udsendte han under pseudonymet Arminius det dokumentariske forsvarsskrift *Gewalt geht vor Recht*. 1907 udkom hans selvbiografiske roman *Zwischen zwei Meeren I–II*.

Th. Tomasson i Håndbog i det nordslesv. spørgsmåls hist., red. Fr. v. Jessen, 1901 573f. H. P. Hanssen i Sønderjydske årbøger, 1907 324–51. M. Mackeprang sst. 1954 175–84. Nic. Svendsen: Spare- og lånekassen for Skærbæk og omegn, 1950 90–104. Samme: Sønderjydske skæbne II, 1953 47–73. Gabriele Howaldt i Kunst in Schlesw.–Holstein 1960 9–23. Samme: Bildteppiche der

Jacobsen, Joh.

Stilbewegung, Darmstadt 1964 = Kunst in Hessen und am Mittelrhein IV 97–99. W. Christiansen i Sønderjysk månedsskr., 1960 145–53. Hans Schmidt i Deutscher Volkskalender Nordschlesw., 1970 81–88. Samme sst. 1971 37–46.

Gottlieb Japsen

Jacobsen, Jørgen-Frantz, 1900–38, forfatter, journalist. * 29.11.1900 i Tórshavn, † 24.3.1938 på Vejle fjord sanatorium, begr. i Tórshavn. F: købmand Martin Meinhardt J. (1862–1917) og Maren Frederikke Mikkelsen (1871–1954). Ugift.

J. blev student fra Sorø, cand. mag. 1932 med historie som hovedfag og fransk som bifag. Allerede som student begyndte J. sin journalistiske virksomhed og gjorde sig i en række artikler, navnlig i Politikens kronik, til den færøske selvstyrebevægelses talsmand over for den danske offentlighed. 1926 sendtes han af Politiken til Island og skrev en række kronikker om det moderne Islands udvikling. I 1927 udgav han i Studentersamfundets serie Kultur og Videnskab skriftet *Danmark og Færøerne*, en historisk udrødning af forholdet mellem dansk og færøsk. Efter sin embedseksamen blev han ansat som Politikens skandinaviske medarbejder. 1934 knyttedes han tillige som medarbejder til Institutet for historie og samfundsøkonomi og fik tildelt den opgave at skrive Den kgl. grønlandske monopolhandels historie. På grund af sygdom – en hårdnakked tuberkulose der medførte idelige hospitals- og sanatorieophold – måtte han dog opgive dette arbejde såvel som sit faste medarbejderskab ved Politiken, men vedblev i øvrigt med at være kronist til dette blad som kroniker; en del af J.s kronikker kom 1943 ud i bogform under titlen *Nordiske Kroniker* (i udvalg og med forord af dr. phil. Chr. Matras). 1936 udkom *Færøerne. Natur og Folk* der er anlagt som en grundig vejledning for rejsende, men samtidig skrevet med en kærlighed til stoffet der hæver bogen op over genren og gør den til en digters værk.

Ved sin død efterlod J. sig manuskriptet til romanen *Barbara*, en kærlighedshistorie fra Færøerne i 1700-tallet, bygget over personlige dramatiske oplevelser og præget af megen fortælleglæde og menneskekundskab. Bogen, der publiceredes 1939, vakte stor opmærksomhed i den danske læseverden; den er udkommet i mange oplag både i Danmark og udlandet og optoges 1964 i Gyldendals danske klassikerbibliotek. Fra 1958 foreligger et repræsentativt udvalg af J.s breve under titlen *Det dyrebare liv*; det giver et facetteret billede af hans fantasifulde og stoisk-muntre personlighed således som den kom til udfoldelse under en livslang kamp mod de syg-

domsangreb der bestandig krydsede hans planer og i hans bedste arbejdsår skulle lægge ham i graven. Disse både lunerige og tænksomme breve består, paradoksalt nok, for en meget væsentlig del i en henført lovprisning af livets gaver, og det er især ofte i meget kritiske øjeblikke når tilværelsen synes mest truet af ulykke og udslettelse at han i tilbageskuende dvælen giver sin taknemmelighed de mest lidenskabelige udtryk. □ Tegn. af William Heinesen, 1930. Foto.

J.-F. J.: Det dyrebare liv. J.-F. J. i strejflys af hans breve, ved William Heinesen, 1958 (2. udg. 1972). – Chr. Matras i Gyldendals julebog, 1941 8–35. Ole Jacobsen i *Færøerne II*, 1958 112–16. William Heinesen i *Danske digtere i det 20. årh.*, ny udg. II, 1966 611–24.

William Heinesen (Anton Degn)

Jacobsen, Lars Peter, 1871–1934, forsøgsstationsforstander. * 30.5.1871 i Sømarke, Møn, † 10.4.1934 i Tylstrup, urne i Søndermark krematorium. F: gårdejer Jens J. (1843–1916) og Bodil Cathrine Mathiasdatter (1837–83). ~ 14.5.1908 i Ordrup med Alma Guhle, * 16.9.1884 i Skovshoved, † 11.2.1978 i Kbh., d. af glarmester Johan Heinrich Robert Bernhard G. (1839–1917) og Irene Dorthea Sandberg (1847–1927). – Far til Børge J.

J. var uddannet ved det praktiske landbrug, og efter at han havde været på høj- og landbrugsskole virkede han i et par år som kontrolassistent inden han tog til landbohøjskolen. Herfra tog han landbrugseksamen 1905. Efter et kursusophold i Askov tog han fortsættelseskursus i planteavl og fik tillægseksamen 1906. Ved studiets begyndelse på landbohøjskolen var han stærkt husdyrbrugsinteressert, men han hørte til den store skare som gennem T. *Westermanns ildnende forelæsninger blev trukket over i udpræget planteavlseretning. 1906–09 var han lærer ved Høng landbrugsskole, 1909–12 planteavlskonsulent for Ribe amts vestre landboforeninger og fra 1912 til sin død leder af forsøgsstationen ved Tylstrup med den dertil hørende store afdeling for moseforsøg som blev udskilt til en filialstation under J.s ledelse. Inden for forsøgsvirksomheden øvede J. sin største indsats på kartoffeldyrkningens område; han udførte også vigtige undersøgelser vedrørende ensilering, men for øvrigt havde alle planteavlens grene hans interesse, særlig også moseopdyrkning og græsmarksspørgsmålet som han navnlig gennem de store opdyrkningsarbejder i Vildmosen kom til at beskæftige sig indgående med. Fra 1920 var han medlem af Vildmosekommissionen. Som stedligt medlem havde han for en stor del ansvaret for den daglige gennemførelse af arbejdet, og han indlagde sig herved stor fortjeneste. Han blev ef-

terhånden den ledende mand inden for forsøgsledernes kreds. Han var veltalende og grundig og havde stor indflydelse på planlægning af forsøgene som han ønskede tilrettelagt med henblik på den direkte belæring for praksis. J. var formand for Ålborg amts landboforenings planteavlsudvalg fra 1912, formand for Foreningen af jyske landboforeningers husmandsudvalg fra 1930 og 1921–30 medlem af det færøske landbrugsudvalg. Han var medlem af det af regeringen i dec. 1932 nedsatte arbejdsløshedsråd, og trods hans korte virksomhed øvede han her en indsats til fremme af grundforbedringsarbejder. J. hørte ikke til de meget skrivende forsøgs-mænd; de beretninger han skrev var korte og knappe, men han havde på anden måde stor evne til at få forsøgsresultaterne gjort kendt og nyttige for praksis. Han har skrevet beretninger om planteavlsarbejdet i Ribe amts vestre landboforeninger 1910 og 1911 samt beretninger vedrørende forsøg med kartofler. – R. 1931. □ Mindesten 1936 i Store Vildmose med relief af E. Ølsgaard.

Kr. Kristensen i Ugeskr. for landmænd LXXVI, 1931 346f. L. P. M. Larsen sst. 1934 230f. N. Esbjerg i Tidsskr. for landøkonomi, s.å. 263–66. Chr. Sonne sst. 266–68. J. K. H[augaard] og H. Land Jensen i Jydsk landbrug, s.å. 295–97. [Kr. Raunkjær] i Vort landbrug, s.å. 183. Ålborg amtstid. 13.9.1936. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Aksel Milthers**

Jacobsen, Elisabeth (Lis), 1882–1961, nordisk filolog. * 29.1.1882 i Kbh. (Mos.), † 18.6.1961 på Lucasstift., Hellerup, begr. i Sindbjerg. F: kontorchef, senere nationalbankdirektør Marcus *Rubin (1854–1923) og Kaja (Kaye) Davidsen (1854–1909). ~ 9.7.1903 i Kbh. (b.v.) med dr.phil. J. P. *Jacobsen, * 13.12.1869 på Salemgården, Ulkær ved Vejle, † 10.9.1918 i Vejle, s. af gårdejer Hans J. (1817–92) og Nielsine Christensen (1830–1911).

J. voksede op i et velsitueret embedsmandshjem og i et intellektuelt miljø med mange kulturelt betydende og indflydelsesrige personligheder, som med åbent blik for hendes evner og fremsynethed i mange tilfælde i tiden fremefter støttede den meget initiativrige unge forsker. Efter at have taget studentereksamen (1900) fra N. Zahles skole og det følgende år filosofikum fortsattes uddannelsen med lærerindeeksamen fra N. Zahles seminarium (1903), men en kortvarig skoleundervisning blev snart (1904) afløst af et universitetsstudium der i 1907 bragte hende universitetets guldmedalje i nordisk filologi (*Naar og hvorledes har det fællesnordiske Sprog spaltet sig i forskellige Grene*) og 1908 magistergraden. Alle-

rede to år senere (1910) forsvarede hun for doktorgraden sit sproghistoriske hovedværk, *Bidrag til det danske Rigssprogs Historie. I. Lydhistorie*. Arbejdet, hvis hovedtesis er at det ældre kancellisprog er grundlaget for rigsskriftsproget, betegnedes som første del af en påtænkt behandling af „det danske Rigssprogs Historie fra det ældste Skriftsprogs Tid til Nutiden“ omfattende „Lydenes, Ordnes og Sætningsbygningens Udvikling“. Når denne plan ikke blev realiseret skyldtes det at J. gennem bl.a. disputatsen blev klar over de manglende forudsætninger: tilvejebringelse af brugbare tekster og (igen på basis heraf) opslagsværker, ordbøger og monografier. Dette blev for J. i alle rige arbejdsår det centrale krav, som måtte konkretiseres, og som hun i 1911 – efter opfordring af Kristian *Erslev – sammen med Carl S. *Petersen skabte et nyt hjemsted for ved oprettelse af et udgiverselskab. Dette selskab, der fik navnet Det danske sprog- og litteraturselskab, stiftet 29.4.1911, og for hvilket J. var formand til 1931 og derefter administrator til 1951, blev det mest omfattende og varigste vidnesbyrd om hendes indsats i dansk sprog- og litteraturforskning (Det danske Sprog- og Litteraturselskab. Fyrretyve års virksomhed, 1951). Selv havde hun for Universitets-jubilæets danske samfund påtaget sig udgivelse af *Peder Palladius' danske Skrifter* hvis første bind udkom 1911–12 og sidste, femte bind 1925–26. I arbejdet med tilrettelæggelse af publikationer, valg af videnskabelig medhjælp og kontrol samt økonomisk støtte osv. var J. den utrættelige forhandler og organisator. Og store opgaver meldte sig snart. Igenem mange år havde Verner *Dahlerup arbejdet på en større nydansk ordbog, og 1909 havde forlaget Gyldendal ladet et prøvehæfte trykke. Imidlertid viste det sig umuligt for Dahlerup at gennemføre den oprindelige plan, og 1915 blev selskabet af undervisningsministeriet og direktionen for Carlsbergfondet – efter samråd med Dahlerup – opfordret til at påtage sig opgaven. Trods betænkkeligheder påtog J. sig sammen med cand.mag. H. *Juul-Jensen at reorganisere ordbogsarbejdet og trykke en lærebog for redaktørerne (*Redaktionsregler*, 1917 og *Tillæg*, 1920). Ordbog over det danske Sprog udkom derefter i 28 bind i tiden 1919–56 under ledelse af H. Juul-Jensen indtil dennes død 1949. J. redigerede kun et mindre afsnit i bind III. Blandt de mange store publikationer som selskabet under J.s ledelse påtog sig skal nævnes Diplomatarium Danicum (fra 1938 og fremefter under forskellige redaktører) og den sideløbende danske oversættelse: Danmarks Riges Breve der giver ikke-fagspecialister adgang til udnyttelse af det rigeholdige stof.

Så vidtspændende og igangsættende J.s virke end var er det dog hendes runeforskning og de videnskabelige resultater heraf der vil bevare hendes navn inden for filologiens vingård. Som student i lære hos L. F. A. "Wimmer fik hun hans tilladelse til at gøre indholdet i Wimmers store værk tilgængeligt i en sammentrængt og handelig form, og denne „Haandudgave ved Lis Jacobsen“ udkom 1913 og blev ved sin fortræffelige tilrettelæggelse i de følgende årtier den almindeligt benyttede håndbog i faget. For J. selv blev en anmeldelse af Arups Danmarks Historie I, 1925, hvori Erik "Arup byggede på Wimmers tolkning af ordet „Landmand“ som landbruger indledning til en lang række afhandlinger og selvstændige publikationer: *Sjælle-Stenen*, 1927 (Festskrift til Kr. Erslev), *Sædingestenen*, 1929 (i Svenskevældets Fald), *Nye Runeforskninger*, 1931, *Eggjum-Stenen*, 1931, *Evje-Stenen og Alstad-Stenen*, 1933, *Forbandelsesformularer i nordiske runeindskrifter*, 1935, m.m. Formålet var en ny samlet udgave af alle runekilder, og ved samarbejde med cand.mag. Erik "Moltke, der især havde dyrket fotograferingen som skulle afløse ældre tegnere, lykkedes det med støtte fra Carlsbergfondet under besættelsen 1941–42 at afslutte og udgive storværket *Danmarks Runeindskrifter* ved Lis Jacobsen og Erik Moltke under medvirking af Anders Bæksted og Karl Martin Nielsen, omfattende dels et tekstbind med alle indskrifterne samt ordbog og sagleksikon, og et atlas med alle fotografierne. Samtidig udkom en lommeudgave med alle tekster. Senere har J. kun en enkelt gang beskæftiget sig med runerne i afhandlingen *Rökstudier*, 1961 (Arkiv för nordisk filologi) som hun kun nåede at se i korrektur kort før sin død.

Endnu ind i det sidste årti var foretagsomheden trods svigtende syn, der dog blev genvundet ved operation, usvækket, således at nye forskningsområder blev gjort levende. Allerede 1946 havde J. taget initiativet til at tilvejebringe et realleksikon som afløser af samlingsværket *Nordisk Kultur* (påbegyndt 1931), og 1956 udkom første bind af det i 1979 afsluttede fællesnordiske værk: *Kulturhistorisk Leksikon for nordisk Middelalder* med J. som administrator indtil 1957 og derefter medlem af det danske præsidium. 1952–53 tilrettelagde J. redaktionen af en nydansk håndordbog: *Nudansk Ordbog* (redaktør Erik "Oxenvad, 10. udg. 1979), og endelig var hun ophavsmænd til og leder af udgivelsen af *Synonymordbogen* med Allan Karker som redaktør (1957, 7. udg. 1980).

J. elskede at udforske livet og kulturens stade bag om ordene, og gennem hele forfatterskabet lyser en række studier eller „epistler“ op, snart

(især under besættelsen og landflygtigheden) som kronikker i dagbladene, snart som selvstændige publikationer (som eksempler: *Kvinde og Mand*, 1912, *Sprogets Forandring*, 1912 (efter Axel Kock: Om Språkets förändring), *Fremad – til Hjem og Børn*, 1932, *Fru Nikolajsen i Sverige*, 1946 (sammen med fil.mag. Sten Malmström), *Silkeborg 1–II*, 1949–50, *Pakkenellike*, 1955 (sammen med Ada Bruhn Hoffmeyer)) eller større samlingsarbejder: *Dansk Sprog*, 1927, *Tolv Epistler*, 1928.

J. var medstifter af flere faglige sammenslutninger, således ud over de ovenfor nævnte: Dansk selskab for oldtids- og middelalderforskning, 1934 Udgiverselskab for Danmarks nyeste historie (DNH), 1959 og Sydslesvigsk kultursamfund, 1950 ligesom hun også havde en væsentlig andel i forberedelserne til oprettelse af Dansk Sprognavn. Hun kunne i samarbejde være meget krævende og udsætte medarbejderen for svære prøvelser, men det skyldtes at hun selv gik fuldt og helt ind for sagen og dens løsning, den hun anså og sansede som den eneste selvfølgelig. Hun fik da også på forskellig vis stor påskønnelse, blev indvalgt i fremmede lærde selskaber, fik et festskrift (*Runer og rids*) på 70-års dagen og samtidig den svenske Vasaorden samt Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens förtjänstmedalj i guld, 1958. – F.M. I. 1951. □Buste af William Zadig, Paris 1910. Teg. af H. Jensenius udst. 1930. Buste af Henning Koppel, 1957 (Politikens Forlag) og af Claes Lorenzen, 1961 (Det da. sprog- og litt. selskab). Foto.

Bibliografi i *Runer og rids*. Festskr. til L. J., 1952 185–205. – Merete Bodelsen og John Danstrup i *Politiken* 19.6.1961. Francis Bull, Peter Skautrup og Povl Bagge sst. 20.6. s.å. Emil Frederiksen i *Berl. tid.* 19.6. s.å. H. Topsoe-Jensen i *Dagens nyheder* 20.6. s.å. Karl Martin Nielsen i *Arkiv för nord. filologi* LXXVI, Lund 1962 236–40. – Papirer i Kgl. bibl.

Peter Skautrup

Jacobsen, Carl Gustav Ludvig, 1890–1957, maler. * 31.1.1890 i Odense, † 9.3.1957 i Kbh., begr. Bispebjerg kgd. F: konditor Carl Emil Frederik J. (1860–1928) og Johanne Vilhelmine Rosine Werner (1864–1944). ~ 1° 21.6.1918 i Kbh. (b.v.) med Ella Mathilde Magdalene Jensen, * 1.1.1895 på Frbg., † 28.11.1935 i Kbh., d. af arbejdsmand Carl Sophus J. og Emma Nicoline Henriksen. ~ 2° 11.2.1937 i Skovshoved med Ella Vilhelmine Jacobsen, * 21.11.1904 i Lendemærk, Stege landsg., d. af fisker Johannes J. (1872–1911) og Lene Marie Jensen Augustenborg (1871–1953). ~ 3° 1947 med Grethe Sonja Wennerwald, * 5.7.1906.

J. begyndte allerede som dreng at besøge Teknisk skoles aftenskole hvor han undervistes lige til sit 19. år. Samtidig stod han seks år i malerlære, blev svend og ernærede sig derpå i en lang årække som reklame- og skiltetegner. Senere virkede han tillige som illustratør, bl.a. ved dagspressen, og tegnede en del omslag og illustrationer for Martins Forlag. J. debuterede 1919 på Charlottenborg og deltog 1919 og 1922 i Kunstnernes efterårsudstilling. 1928 og 1929 udstillede han på salonen i Paris, var 1929 repræsenteret på Forum udstillingen og havde 1936 en omfattende separatudstilling i Stockholm (navnlig Bellman kompositioner). J. er som kunstner autodidakt. Han gik aldrig på akademiet og søgte heller ikke privat nogen lærer, men tegnede og malede model på egen hånd på croquisskole. Han nærrede fra sine tidligste år stor interesse for gammel kunst, studerede kunsthistorie først hjemme gennem bøger og siden på rejser (Tyskland 1923, Frankrig, Spanien 1930, Mallorca 1933) og lærte af de gamle mestre. Hans område er navnlig figurkompositioner, og som emne for disse har han valgt optrin af klassiske skuespil og operaer (Molière, Holberg, Don Quixote, Don Juan osv.) og fundet sig et særligt speciale i gengivelsen af Bellmanske scener. Disse fantasi-kompositioner giver ham lejlighed til at arbejde med mange figurer i rummet og til udfoldelse af en farvepragt som dagligdagen ikke længere frembyder. J. har tillige udført en række landskaber, bl.a. fra Mallorca. Mest sig selv er han i nogle børnebilleder og små landskaber fra Kbh.s omegn. J. er repræsenteret i museerne i Århus, Maribo og Rønne og har i Kbh. deltaget i udsmykningen af Stærekassen på Kgs. Nytorv. □Selvportr. bl.a. 1915, 1921 og 1924 (udst. 1920, 1921, 1922 og 1931). Tegn. af H. Dohm, 1925 (Kgl. bibl.). Foto.

Den danske målaren L. J.s udstilling, Sth. sept. 1936. Gummesons kunsthandel, Kbh. 1936.

Merete Bodelsen

Jacobsen, Mads Andreas, 1891–1944, forfatter, bibliotekar. * 17.9.1891 i Tórshavn, † 31.5.1944 sst., begr. sst. F: bødker Jacob J. (1836–1921) og Elsebeth Djonesen (1848–1938). ~ 20.9.1938 i Tórshavn med Karolina Magnussen, * 22.2.1910 i Saksun, d. af kongsbonde Magnus Pauli M. (1877–1961) og Katrina Olsen (1880–1959). Efter præliminæreksamen i Tórshavn 1907 kom J. på studenterkursus i Kbh. hvorfra han blev student 1910. Han studerede i nogle år matematik, fysik, kemi og astronomi, men fik ikke lejlighed til at fuldføre studierne. 1914–19 var han lærer ved Færøernes mellem- og realskole samt

ved seminariet i sin fødeby. 1919 blev han af lagtinget udpeget til at organisere Færøernes biblioteksvæsen til hvilket formål han en tid tog faglig undervisning i Danmark. Fra 1921 ansattes han som bibliotekar ved Færø amtsbibliotek (efter hjemmestyreordningen 1948: Føroya landsbókasavn), en stilling han med dygtighed og fremsyn bestred til sin død 1944.

J. fik lejlighed til at vise sine betydelige organisatoriske evner ikke alene ved sit biblioteksarbejde, men også, og ikke mindst, ved sin virksomhed som formand (1918–34) for det færøske litteraturselskab Varðin. På dette område har han, i samarbejde med forfatteren Richard *Long, kunnet fortsætte provsten og skolemanden A. C. *Evensens kulturelle livsværk og har således gjort sig i høj grad fortjent af færøsk sprog og litteratur. Hans egen litterære produktion består, foruden i nogle noveller og digte, mest i udgiverarbejder, skolebøger samt oplysende skrifter og afhandlinger om Færøernes nationale litteratur. Af herhenhørende værker kan nævnes: J. C. Svabo: *Føroyaferðin*, 1924, Jógvan Dánialsson: *Yrkingar*, 1926, J. P. Gregoriussen: *Yrkingar*, 1928, M. A. Winther: *Úrvalsrit*, 1932, *Rættsskrivingarreglur*, 1920, *Roknibók* (medforf., 1916), *Úr bókmentasøgu okkara*, 1921, *Føroysk-donsk orðabók* (medforf., 1927–28). – J. var formand for Tórshavns byråd (1933–44), lagtingsmedlem (1936–40) og 1928 formand for Føroya fornminissavn (folkemindesamling). For at hædre J.s minde oprettedes 1950 et forfatterlegat som hvert år på J.s fødselsdag uddeler en hæderspris til en eller flere færøske forfattere. – R. 1936. □Malet portræt af Jacob Olsen.

Louis Zachariassen i Varðin XXIII, Tórshavn 1944 97–102. Hans A. Djuurhus sst. 104–09.

John Davidsen

Jacobsen, Marius, 1894–1961, operasanger. * 14. 12.1894 i Hejlskov, Ørslev kloster sg., † 11.11. 1961 i Kbh. (Rigshosp.), begr. sst. (Frbg.). F: husmand Matthias J. (1860–96) og Marie. Laub (1860–1922). ~ 10.8.1920 i Kbh. (Matth.) med Ingeborg Gudrun Andersson, * 14.9.1896 i Kbh., † 8.10.1976 på Frbg., d. af handlegartner Gottfried A. (1864–1926) og Emma Hansen (1865–1936).

Allerede som barn kom J. til Kbh. hvor han 1914 blev sat i malerlære og udviste en sådan dygtighed i sit fag, at han fik tilkendt bronzemedalje for udførelsen af svendestykket. Videre uddannelse søgte han på teknisk skole og på malerskole; men samtidig begyndte han at studere sang, bl.a. hos Anders Bregnd, og da han på grund af sin klangfulde tenorstemme havde gjort sig for-

Jacobsen, Marius

delagtigt bemærket bl.a. ved en koncert i Tivoli og som medlem af herrekoret *Bel Canto*, hvis daværende dirigent Vilh. Poulsen fattede stærk interesse for ham, aflagde han en heldig prøve på Det kgl. teater. Her debuterede han 19.11.1926 som Rodolphe i *Bohème*. Stemmen hørte vel ikke til de største, hvad volumen angik; men der var en så egenartet charme over hans fremstilling af den berømte figur at man straks var klar over, at den unge sanger ejede betydelige musikdramatiske evner. Disse forventninger blev ikke skuffede, da J. 1927 blev ansat ved teatret for hurtigt at blive en stærkt anvendt kraft. J., der ikke alene var musikalsk velfunderet, men også forstod at skabe en figur, sang i den tid han tilhørte vor nationalscene, foruden i operaer også med held på grund af sin stemmes lethed og sit elskværdige humor en række partier i syngespil og operetter. Af hans roller kan nævnes *Faust*, hertugen i *Rigoletto*, Hoffmann i *Hoffmanns Eventyr*. Hans i *Den solgte Brud*, Don José i *Carmen*, Leander i *Maskerade*, *Fra Diavolo*, David i *Saul og David*, Tamino i *Tryllefløjten*, grev Almaviva i *Barberen i Sevilla*, Alfred og prins Orlofsky i *Flagermusen*, Damon i *Majdroningen* og baron Schober i *Jomfruburet*, *Don Carlos*. Gustav II i *Maskeballet* og udenfor Det kgl. teater Leopold i *Sommer i Tyrol*. Han optrådte desuden ved talrige koncerter landet over og virkede som lærer ved operaskolen samt som instruktør bl.a. ved Den fynske opera. – Kgl. kammersanger 1946. – R. 1937. □ Mal. af J. G. Ogilvie, samt tegn. 1930 (Teatermus.), begge rollebilleder. Foto.

Interviews i Berl. aften 10.11.1951, Dagens nyheder 5.12.1954 og Kristeligt dagbl. 9.12. s.å. M. J. i Sådan blev jeg det, red. Aage Heinberg, 1953 162–73. – Aftenbl. 14.11.1951. Nationaltid. 18.11. s.å. Ax[el] Kjierulf i Politiken s.d. og 14.12.1954.

Sigurd Berg (Torben Krogh)

Jacobsen, Niels, 1843–1916, landmand. * 3.4. 1843 i Fillerup mølle ved Odder, † 17.5.1916 i Odder, begr. sst. F: møller Niels J. (1811–43) og Ane Petersen Nygaard (1809–1901, ~ 1° 1832 med møller Jochum Otto Christiansen, ca. 1792–1839 (~ 1° med Anne Hansdatter, ca. 1784–1827, ~ 2° med Maren Pedersdatter, ca. 1804–32), ~ 3° 1845 med møller Søren Jensen, 1817–1910). ~ 18.3.1869 i Odder med Johanne Malthasen, * 18.3.1848 i Odder, † 5.2.1934 i Nykøbing M., d. af gårdejer Malthe Jensen (1817–86) og Hansine Petrea Bisgaard (1807–88, ~ 1° 1833 med gårdejer Ole Jensen, ca. 1796–1843). J. kom som elev på Saksild og Odense højskoler, gennemgik kursus på Næsgård agerbrugsskole 1863–65 og var derefter forvalter nogle år. Han

var en udpræget pionertype med lyst og evne til at følge nye veje. Efter at han 1868 havde forpagtet Norslund ved Odder indrettede han mejeri på gården efter det holstenske system og opdannede det n.å. til vandmejeri, det første i Jylland. Smørret herfra var af fortrinlig kvalitet og præmieredes ved mange udstillinger. J. havde betydeligt teknisk snilde og vakte megen opmærksomhed både her og i udlandet med et prøvekærningsapparat som han fik patent på 1873, og som var det første her i landet. Prøvekærnen fik sølvmedalje på landmandsforsamlingen i Viborg 1875 og tog bronzemedalje på verdensudstillingen i Paris 1878. Den blev taget i brug på øen Jersey, men her i landet fik den ingen større betydning, bl.a. fordi N. J. *Fjords kontrolapparat fremkom få år efter. 1880–1906 ejede J. Andkær ved Odder. Han fulgte stadig mejerivæsenets udvikling og blev 1884 formand for det første andelsmejeri i Østjylland (Åholm, Odder), agiterede ivrigt for oprettelsen af andelsmejerier og tog del i det lokale landboforeningsarbejde også på planteavlens område og var i en lang årrække formand for Østjysk frøavlerforening, valgtes ind i Hads herreds landboforeningsbestyrelse 1893 (formand 1896–97). J. arbejdede meget for udbredelsen af redskaber og maskiner og var i flere år dommer ved landhusholdnings-selskabets maskin- og redskabsprøver; han konstruerede flere have- og markredskaber, lavede et tørreapparat til rodfrugtfrø, kunstavler til biavl og en større fjerkræ-udrigningsanstalt. Så tidligt som i 1860'erne optrådte han som en dygtig amatørfotograf. Han var formand for Odder sogneråd 1891–94, medlem af skatterådet og ejendomsskyldkommisær til sin død. 1887 var han opstillet som højres kandidat til folketinget i Odder.

H. P. Larsen: Festskr. i anledn. af Hads herreds landboforen.s 50 års jubilæum, 1903 61f. A. M. Frederiksen: Mejeribrugtet på Samsø, 1914 35f. Næsgårdbogen, 1917 239f.

*Aksel Milthers**

Jacobsen, N. Hansen, se **Hansen Jacobsen, N.**

Jacobsen, Nic., se **Heiberg, S. J.**

Jacobsen, Niels Kingo, * 1921, geograf. * 13.6. 1921 i Gladsakse. F: handelsgartner, senere bestyrer Christian Kingo J. (1883–1956) og Anna Dorthea Schaumburg (1896–1964). Ugift.

J. blev student fra Esbjerg 1939 og tog skoleembedseksamen i geografi og naturhistorie 1947. Allerede i sin tidlige ungdom tog J. de arbejdsområder op som han senere skulle vie en stor del af sin indsats. I vadehavet deltog han således al-

lerede fra 1941 i professor Niels *Nielsens undersøgelser, og om arktiske forhold skrev han 1950 sammen med P. P. Sveistrup en bog *Erhverv og kultur langs polarkredsen*. Også sit redaktionelt-organisatoriske arbejde påbegyndte J. tidligt: han blev redaktionssekretær ved Meddelelser om Grønland 1947 samt ved Geografisk Tidsskrift samme år. Vadehavsområdet, J.s hovedarbejdsfelt, fik han et grundigt lokalkendskab til ved optagelserne til Dines Hansens vadehavsfilm. 1948 ansattes J. som assistent ved vadehavsundersøgelserne hvor han i de følgende år undersøgte arealanvendelse og ejerforhold og foretog en grundig stratigrafisk jordbundsundersøgelse. Fra 1953 var han afdelingsleder ved de nyoprettede vade- og marskundersøgelser (VoM); i 1958 ansattes han som amanuensis ved Geografisk institut, Kbh.s univ. Efter disputats 1964 (*Træk af Tøndermarskens naturgeografi*) udnævntes J. samme år til professor i geografi. Under hans ledelse fornyedes og opbyggedes laboratoriefaciliteter for marskundersøgelserne (lab. på Skallingen, nybygning i forbindelse med Fiskeri- og søfartsmuseet i Esbjerg og lokaler i Tønder). I de følgende år resulterede aktiviteterne i en række arbejder (fx *Rejsbymarsken*, 1972, *Kongedæns udløb i Vadehavet*, 1975, *Vadehavet*, 1976, *Outline and evaluation of the threats to the natural ecosystems of the Danish Wadden Sea*, 1976). Grønlandsinteressen var jævnsides blevet holdt vedlige. J. blev medlem af Meddelelser om Grønlands redaktionsudvalg 1964 og af den videnskabelige kommission 1965. 1970 var han aktiv ved opbygningen af geografisk instituts Sermelik station i Østgrønland. Fra 1974 var J. medlem af Knud Rasmussen fonden der under hans formandskab tog initiativ til mindeekspeditionen til Nordvestgrønland 1978, 1979 og 1980. 1973 var J. blevet medlem af naturfredningsrådet og i 1975 af et udvalg til udarbejdelse af en fredningslov for Grønland. 1976–78 foretoges undersøgelser af Holsteinsborg kommune med henblik på at vurdere fredningsomfang mv. Som en udløber af arbejdet i Tønder marsk optoges J. af arbejdet med jordbundsmæssige problemer. Han deltog i oplægget til en ny dansk jordbundsbonitering og i arbejdet i Nordiske jordbrugsforskeres forening. En del af hans publicerede arbejder relaterer til denne emnekreds, således fx *The Balance between Agriculture, Forestry, Urbanization, and Conservation: Optimal pattern of Land Use* og bidrag til: *Naturgeografisk Regionindelning av Norden*, 1977. For faget geografi har J.s indsats ud over egen forskning og undervisning omfattet et betydeligt arbejde med Det kgl. danske geografiske selskab i hvilket han som medlem af dettes råd 1956, af bestyrelsen

1967 og som generalsekretær fra 1972 har haft stor indflydelse på dettes foredrags- og publikationsvirksomhed. – R. 1972. R.¹ 1976.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1964 135f.

Sofus Christiansen

Jacobsen, Otto Thune, se Thune Jacobsen, Otto.

Jacobsen, Peder Vilhelm, 1799–1848, historiker, forfatter. * 21.12.1799 i Kbh. (Trin.), † 13.5.1848 i Kbh., begr. på Frbg. F: vinhandler Jens Christian J. (ca. 1769–1815) og Anne Cathrine Steenberg (ca. 1763–1839). ~ 5.5.1838 på Frbg. med Gjertrud Cathrine Elisabeth Essendrop, * 13.10.1816 i Modum, † 28.3.1872 på Frederiks hospital (Frbg.), d. af sognepræst Christen Styhr E. (1776–1837, ~ 2° 1825 med Gunhild Christine Treschow, 1789–1852) og Lone Kilde (1792–1821).

J. blev student 1817 fra Metropolitanskolen, cand.jur. 1820, s.å. volontær i danske kancelli, kancellist 1829 (fra 1831 med titlen kancellisekretær); 1833 udnævntes han til surnummerær assessor i landsover- samt hof- og stadsretten, 1836 virkelig assessor sst., men opgav 1841 dommervirksomheden som tog for stærkt på hans nerver, og ansattes s.å. som kommitteret i rentekammeret. Efter Studenterforeningens stiftelse 1820 var han 1820–29 en af dens seniorer; hans nærmeste venner var Henrik *Hertz, C. A. *Thorsen, Chr. *Winther og P. C. Adler med hvem han havde æstetiske interesser og synspunkter fælles. Som andre af sine samtidige forelskede J. sig i Johanne Luise Pätges (*Heiberg), og da følelsens håbløshed gik op for ham gennemlevede han 1827–28 en sjælelig krise, hvis årsag ikke var vedkommende ukendt.

Som jurist havde J. særlig interesse for retshistorien, og dette førte ham ind på videregående historiske undersøgelser. Ved i embeds medfør at blive bekendt med kancelliets ældste registerstranter så han hvilken fylde af hidtil så godt som upåagtede oplysninger her forelå til kundskab om ældre tiders samfundsforhold. Han satte sig da som mål at skildre Danmarks indre historie under Christian II og Frederik II på grundlag af periodens eget kildestof og uden henblik på forudgående eller efterfølgende tilstande. I Juridisk Tidsskrift skrev han 1831 om selvejergods og dets overgang til fæste; derefter kom som selvstændig bog 1833 en fremstilling af skattevæsenet og efter stiftelsen 1839 af Historisk forening, af hvis bestyrelse han straks blev medlem, en række afhandlinger i Historisk Tidsskrift: om de kongelige nathold, borgerlejer og

gæsteri; om forskellige sider af personal- og tids-historien, herunder om skuespil og skuespilopførelser; om købstædernes borgervæbning og deltagelse i krigsvæsenet; om falkevæsen og falkejagt; i Danske Magazin offentliggjorde han desuden 1844 Helsingørs kæmnerregnskab for 1577 og ledsagede det med righoldige anmærkninger. Gennem hele denne sin virksomhed blev J. en, også af eftertiden, højt skattet foregangsmand for studiet af Danmarks indre historie, ikke mindst købstædernes. Ungdommens æstetiske interesser havde J. dog ikke helt lagt på hylden. 1832 skrev han under titlen *Modet i Dyrehaven* en novellistisk, for eftertiden så temmelig interessefuld indledning til vennen Hertz' Anonym Nytaarsgave og 1836 et oprindeligt for studenteforeningen bestemt lystspil *Eventyr i Fastelavn*, der 1845 opførtes på Det kgl. teater uden at gøre lykke hvad det heller ikke fortjente. Virkelig interesse knytter sig derimod til skuespillet *Trolddom* (trykt 1847, 3. opl. 1890) hvis handling er henlagt til Helsingør i året 1564 og har lånt træk af tidens hekseprocesakter. Som sine franske yndlingsforfattere – i breve nævner han med beundring folk som H. de Balzac, P. Mérimée og Paul Lacroix – var J. tilhænger af en objektiv digtning der lader virkeligheden træde frem som den er, uformidlet af sentimentale følelser. Dette har han villet realisere i sit drama, men indtrykket svækkes i nogen grad ved tre afbødende slutningsreplikker, som han af hensyn til publikum tilføjede efter en vens (vistnok Hertz') henstilling. Alligevel rummer det mere af svundne tiders ånd og tankegang end Elverhøj og Svend Dyrings Hus, arbejder som det i øvrigt poetisk og teknisk er underlegent. Ved premieren på Det kgl. teater 19.11.1847 fremkaldte det stærke misfagstyrringer og oplevede trods Michael "Wiehes og fru Heibergs fortrinlige spil kun fem opførelser; flere blev det heller til del, da det 1896 genoptoges. – Som brevskriver var J. i besiddelse af sarkastisk lune og megen iagttagelsesevne. – Det menes at Søren "Kierkegaard har brugt J. som model for assessor Wilhelm i Enten – Eller. – Justitsråd 1841. Etatsråd 1845. □Silhouet ca. 1820.

Kilder. Af P. V. J.s dagbøger 1827–33, ved Jul. Clausen, i Pers. hist. t. 4.r.11, 1899 61–111. C. A. Thortsen: Efterl. småskr., 1880 1–51 (breve). Breve fra og til Henrik Hertz, 1895. Breve fra P. V. J., udg. Jul. Clausen, 1899. Peter Adlers breve til P. V. J., udg. Aug. F. Schmidt, 1937.

Lit. F. L. Hoedt: Aforistiske bemærkn. om „Trolddom“, 1847. B. A. Duurloo i Tilskueren, 1889 458–79 670–84 943–56 (heri breve). Samme: Lidt om „Trolddom“s forfatter P. V. J., 1890. Johs. Steenstrup: Historieskrivn. i Danm. i det 19. årh., 1889 304–10. H. C. A. Lund: Studenterforen.s hist. I–II, 1896–98. G. N. Kringsbach i Pers. hist. t. 4.r.11, 1899 237–39. Sejer Kühle sst. 9.r.V, 1932 203f. Paul V. Rubow: Dansk lit.

kritik i det 19. årh., 1921 (fot. optr. 1970) 185–89. Samme: Saga og pastiche, 1923 (fot. optr. 1968) 144–62. Frithiof Brandt: Den unge Kierkegaard, 1929 71–114. Ellen Jørgensen: Historiens studium i Danm. i det 19. årh., 1943 (fot. optr. 1964). Aug. F. Schmidt i Edda XLVI, Oslo 1946 72–76.
Papirer i Kgl. bibl.

Carl S. Petersen*

Jacobsen, Robert Julius Tommy, *1912, billedhugger. *4.6.1912 i Kbh. (Christians). F: skorstensfejer Robert Arent John J. (1890–1967) og Ingrid Benedicte Marie Johanne Petterson (1891–1959). ~4.2.1975 i Egtved med Maria Forstner, *26.4.1932 i Oberunsbach, Bayern, d. af godsejer Josef F. (1894–1940) og Therese Forstner (*1905).

H. C. Andersens eventyr om Den grimme ælling er i en vis forstand en lignelse om kunstnerens opdagelse af sin særart, og et af de mange steder hvor denne lignelse kan finde gyldighed i det virkelige liv er overfor J. og hans livsløb. J.s opvækst fandt sted under beskedne kår, han blev født i Nyhavn (Kbh.), men flyttede inden han var to år til Christianshavn hvor han levede hele sin barndom og tilbragte de syv lovpligtige skoleår i Prinsessegades skole. Skoletiden var ikke lykkelig og de nærmeste år derefter præget af rastløs utilpassethed og kortvarige tilknytninger til en række forskellige arbejdspladser. J. var en tid i pølsemagerlære, arbejdsmand i et vinfirma, kontorbud, jazzmusiker, lykkehjulspasser, repræsentant, bartender, underviser i badminton m.m., men allerede i 17–18 års alderen fandt han ved et slumpestrøg ind i Henning Larsens kunsthandel i Vognmagergade i Kbh., og der fik han kontakt med en kreds af lidt ældre kunstnere, Søren "Hjorth Nielsen, „barbermaleren“ John "Christensen m.fl. som gav ham færten af kunsten. Et vigtigt skub fik J. da han som 20-årig så en stor officiel udstilling med moderne tysk kunst i Den frie udstillings bygning. Langt senere i sit liv har J. fortalt om hvor stærke indtryk han på denne udstilling modtog fra bl.a. Paul Klees og Vasilij Kandinskys værker. Hjemme i sin egen kælder omsatte J. de stærke inspirationer i malerier, linoleumssnit og træskulpturer, men endnu kneb det med selvilliden og desuden var J. her ved midten af 30erne familiefar med to børn. Indtægterne klarede gennem en marskandiserforretning som J. drev sammen med sin mor. Her grundlagdes vel noget af hans lidenskab for at samle, handle og udnytte upåagtede ting. Han fortsatte stædigt arbejdet med kunsten, men modet til at vise dem frem svigtede. Bekendtskabet med Asger Jørgensen (fra 1946 "Jorn) styrkede J., og han fik 1942, da Jorn sad i

censurkomiteen, to skulpturer antaget på Kunstnernes efterårsudstilling. Det var den relativt se-ne debut. Derefter kom der skred i produktionen og udstillingsaktiviteten.

Efter træskulpturerne begyndte J. i starten af 40'erne at arbejde med stensulpturer. I abstrakte former fabulerede han organisk og umiddelbart over væsener og fysiognomier. De fleste af disse skulpturer betegner han fabeldyr. Omkring 1947 sluttede han med stensulpturerne og gik over til at arbejde i jern, et materiale som blev det foretrukne i hele hans produktion. For J., som for mange af hans jævnaldrende, var Frankrig efter verdenskrigens isolation et særdeles attraktivt sted. 1947 drog J. afsted sammen med Richard "Mortensen og målet var Paris, nærmere bestemt La Maison des Artistes Danois i Suresnes, en fældefærdig, utæt rønne som var tilvejebragt af idealistiske mennesker der gerne ville stimulere dansk kunst med nye og fremmede impulser. Selvom det var meningen at kunstnerhuset også skulle stå til rådighed for andre danske kunstnere forblev J. i huset til 1955, fraregnet et ophold, i øvrigt sammen med de franske kunstnervenner Jean Deyrolle og Jean Dewasne, på otte måneder i Danmark 1949. Årene i Suresnes er senere af J. blevet karakteriseret som en i økonomisk og materiel forstand svær tid, men en kunstnerisk meget lykkelig tid.

Mens mange af J.s samtidige i den danske abstrakte kunst udviklede sig i spontan-ekspressiv retning som fx de kunstnere der senere danner Cobra-gruppen, holdt J. sig til et mere konstruktivt betonet formsprog. Det konstruktive er for J. dog mere et intuitivt end et logisk og teoretisk anliggende. „Jeg har teorierne i mig som en erfaring i hænderne“. Hurtigt efter ankomsten til Paris fik J. kontakt med Galerie Denise René og en række af de kunstnere der var knyttet dertil, Victor Vasarely, Serge Poliakoff m.fl. 1950 afholdt J. en udstilling med sortmalede jernskulpturer i galleriet, og udstillingen blev noget af et gennembrud. Han udnyttede sine franske forbindelser og var en af initiativtagerne til udstillingen Klar form som 1951 i Danmark repræsenterede en række fortrinsvis franske kunstnere der tilhørte den stramme, nonfigurative linje som var fremherskende hos Denise René.

50'ernes tiår var den solide konsolideringsperiode for J. Store og vigtige udstillinger fandt sted, bøger og artikler blev skrevet og legater tildelt. J. fik bedre bolig- og arbejdsforhold i Montfermeil uden for Paris. Det var også i 50'erne „dukkerne“ begyndte at komme frem. I begyndelsen opfattedes de som en helt ny og skjult side af J.s produktion, en populær modsætning til det skarpe, silhouetklare udtryk i de andre

skulpturer. Dukkernes fremkomst og den brede påskønnelse af dem, betød at J.s udtryksmåde fra nu af fik en mindre skarptskåret og konsekvent karakter. Fra omkring 1960 blev skulpturerne mere spændingsfuldt sammensatte, materialets stoflighed fik lov til at spille en større rolle, og kontrasten mellem det strengt konstruktive og det umiddelbare og indfaldsbetonede fik i højere grad plads inden for samme værk, som fx i skulpturen *Esbjerg* fra 1962. De stramme Klar form-bestræbelser får en mere rå og frigjort udformning, og udtryksmåden befrugtes af tidlige og underliggende impulser.

I 60'erne forsatte J. med at befæste sin position som en kunstner med betydelig international anerkendelse. 1961 flyttede han til slottet Courtry, 1962 udnævntes han til professor ved Akademie der bildenden Künste i München og 1966 delte han den internationale skulpturpris med den franske billedhugger Etienne Martin på Biennalen i Venezia. 1969 blev han træt af udlændigheden og flyttede til Danmark (Egtved), og samme år afhændede han sin store samling på 250 afrikanske skulpturer til Gladsaxe kommune. J. var dog efter salget af afrikasamlingen blevet ved med at samle. Dele af en ny stor privatsamling af kunst af vidt forskellig art vistes 1980 på en antikvitetsudstilling i Kbh. Gennem sin slagfærdighed og folkelige fremtoning opnåede J. en betydelig grad af popularitet. Han er i vide kredses opfattelse den legemliggjorte repræsentant for begrebet moderne kunst og med ret stort held formår han at færdes næsten lige hjemmefant i den illustrerede pressespalter og i de snævrere og mest kræsne kunstcirkler. J.s appetit på offentlig bevågenhed er blevet flittigt besvaret af medierne.

J.s tilstedeværelse i den offentlige bevidsthed fik en stridbar karakter da han 1976 indsattes som professor ved kunstakademiets mur- og rumkunstscole imod fagrådets indstilling. Udnævnelsen tromledes igennem af kulturminister Niels Matthiasen og vakte heftig debat i nyhedsmedierne og skærpede kortvarigt frontstillingerne i kunsthver. Trods den samtidige varetagelse af to professorstillinger kom mange nye værker fra J.s hånd, ikke mindst i form af farvelagte tegninger og grafiske værker. Hans interesse for kunst på papir fik i disse år et hidtil uset omfang. J.s udstillingsvirksomhed er omfattende. Allerede fra slutningen af 40'erne deltog han i udstillinger sammen med kendte franske kunstnere. 1955 og 1960 udstillede han på Stedelijk Museum i Amsterdam, 1958 sammen med Serge Poliakoff i Kunsthalle i Bern, på udstillingen „50 års moderne kunst“ på verdensudstillingen i Bruxelles og Carnegie Institute i Pittsburgh; s.å.

Jacobsen, Robert

udstillede han med Pablo Picasso, Fernand Léger, Henri Matisse og andre på Musée de l'Art Walloon i Liège, 1959 bl.a. på Documenta II i Kassel, i de følgende år på udstillinger i Malmö og Stockholm, 1962 i Kootz Gallery i New York, 1963 i Galerie d'Eendt i Amsterdam, 1965 i Galerie Stangl i München og udstillingen International Sculpture i Guggenheim-museet i New York. 1966 udstillede han på Biennalen i Venezia, en udstilling i Galerie Chalette i New York fortsatte gennem USA som vandreudstilling, 1967-biennaleudstillingen vist i Bergen og Oslo; han udstillede i kulturhuset i Toulouse m.m. Også J.s museumsrepræsentation er omfattende, han er repræsenteret på de fleste danske og skandinaviske kunstmuseer og tillige på Musée d'Art Moderne i Paris, Musée d'Art Walloon i Liège, Musée d'Ixelles, Gemeente Museum, Haag, museet i Schiedam, Musée des Beaux-Arts, Paris, La Chaux-de-Fond, Schweiz, Stedelijk Museum, Amsterdam, Museum des 20. Jahrhunderts, Wien, Musée des Beaux-Arts, Grenoble, Carnegie Institute, Pittsburgh, Pennsylvania, Museo de Arte Moderna, São Paulo m.fl. – J. har udført udsmykninger til flere offentlige og private institutioner, bl.a. Danmarks tekniske højskole i Lundtofte, TV-byen i Gladsaxe (to stk.) og amtsgården i Roskilde. J. har modtaget en lang række priser og æresbevisninger, bl.a. Politikens kunstnerpris, Thorvaldsen-medaljen, Æreshåndværkerprisen, Prins Eugen-medaljen, den franske medalje Art et Lettres m.m. 1950 optog Mogens Kruse eksperimentalfilmen Realitet A om J.s skulpturer, 1965 lavede H. Weldon en film om J. som vist i BBC, og 1974 udsendte Statens Filmcentral Hans Henrik Jørgensens og Ebbe Preislers film om J. – R. 1964. R. 1974. □ Radering af Hjorth Nielsen, 1935. Mal. af Victor Brockdorff udst. 1948 og 1950. Tegn. af Gunnar Hossy 1958–67 (Kgl. bibl.). Foto.

R. J.: Nye relieffer, m. tekst af Ejner Johansson, 1964 = Nord I. – Jean Dewasne: Le gros Robert, 1950. I. Meyerson: R. J. figures, 1957. R. J. på Louisiana. Kat. m. tekst af Eugene Ionesco og Walter Schwartz, 1959. Ernst Mentze: R. J., 1961. Gunnar Jespersen: De abstrakte, 1967. Samme: R. J., 1979. Henning O'Strik: R. J.s værksteder, 1968. Sig. Schultz: Essays om kunst, 1975 109–26.

Bent Irve

Jacobsen, Thorkild Peter Rudolph, * 1904, assyriolog. * 7.6.1904 i Kbh. (Sundby sg.). F: ingeniør, senere professor ved Polyteknisk læreanstalt Christian Lauritz J. (1873–1913) og Gerda Marie Jensen (1881–1948). ~ 1° 16.9.1927 med Rigmor Schroll, * 26.1.1902 i Odense, † 1947, d. af læge Gustav S. († 1930) og Elisabeth Götzsche

(† 1970). ~ 2° 11.8.1949 med Joanne Poole, * 29.11.1908 i Caldicot, England, † 1964, d. af James P. og Mary Jane Fougère. ~ 3° 21.6.1966 i Cambridge, Mass., USA, med departmental secretary Katryna H. Parmenter, * 12.5.1925 i Boston, Mass. (~ 1° 12.5.1945 med byplanlægger Thomas Hadley Jr., † 1964), d. af læge Derric C. P. (1896–1959) og Caroline Standisch Weed (1898–1967).

J. blev student fra Metropolitanskolen 1922 og mag.art. fra Kbh.s univ. 1927. Allerede i sin gymnasietid havde han fulgt undervisning i assyrisk på universitetet. Efter at være blevet immatrikuleret påbegyndte han studiet af assyriologi hos Otto *Ravn. I maj 1927 vedtog det filosofiske fakultet de krav til en magisterkonferens i semitisk filologi med assyrisk-babylonsk som hovedfag der gjorde det muligt for J. at blive den første magister i Danmark inden for denne videnskabsgren. Straks efter absolvert konferens rejste J. til USA som Scandinavian-American Foundation Fellow; han blev med det samme knyttet til det navnkundige Oriental Institute ved University of Chicago og der ansat som assyriolog ved dettes ekspedition til Iraq (1929–37). J. kom derved ind i et nært samarbejde med fremtrædende arkæologer som Frankfort og Seton Lloyd; 1932–33 ledede J. selv udgravningen af Sankerib's akvædukt ved Jerwān i nærheden af Ninives ruiner. 1935–37 forestod han ligeledes de arkæologiske udgravninger som foranstaltedes af Oriental Institute ved Ishchali, et fundsted ved Diyāla, en biflod til Tigris nordøst for Baghdad. – Fra 1937 fulgte udnævnelser ved University of Chicago (Assistant Professor, Associate Professor og Professor, efter det amerikanske system). J. var professor med alt hvad dette indebar, ved University of Chicago 1946–62. I perioden 1946–48 var J. direktør for Oriental Institute og samtidig Dean, Division of the Humanities, Univ. of Chicago; fra 1957 forestod han de vigtige undersøgelser som er blevet kendt under betegnelsen Diyāla Basin Archaeological Project. J. var desuden den egentlige initiativtager til de genoptagne amerikanske udgravninger af den gamle sumeriske hellige by Nippur. Han var derudover medredaktør af det stort anlagte ordbogsarbejde, The Chicago Assyrian Dictionary indtil han 1962 modtog en kaldelse til Harvard University som professor i assyriologi. Dette universitet tildelte ham 1963 æresgraden M.A.h.c.; han virkede der indtil han gik af som hæderkronet emeritus der fortsat virker som en af de førende inden for sin videnskab.

1944 besluttede J. sig til at antage amerikansk statsborgerskab. Han var således fremdeles dansk statsborger, da han 1939 erhvervede den

filosofiske doktorgrad ved Kbh.s univ. med sin afhandling om den sumeriske kongeliste (*The Sumerian King List*, The Oriental Inst. of the Univ. of Chicago, Assyriological Studies XI), et værk der siden sin fremkomst har stået som mønster for filologisk, kildekritisk fremlæggelse, parret med dyb historisk indsigt, af et højt kompliceret tekstmateriale. J. har været medredaktør af to centrale videnskabelige tidsskrifter, Journal of Cuneiform Studies og Journal of Near Eastern Studies. 1970 udgav J.s medarbejder og efterfølger ved Harvard, William L. Moran, under titlen *Toward the Image of Tammuz and Other Essays on Mesopotamian History and Culture*, en samling af J.s mest banebrydende afhandlinger tillige med en komplet bibliografi omfattende hans bøger, artikler og anmeldelser. Man ser heraf hvor usædvanlig alsidigt J.s forfatterskab har været: hverken arkæologiske, lingvistiske eller religionshistoriske spørgsmål har været ham fremmede, ligesom han har vist sig som en fremragende tekstudgiver og -kommentator. De sociale, retslige og politiske institutioner, især i de tidlige perioder af den mesopotamiske kultur, har han gjort til genstand for banebrydende undersøgelser. Som oversætter af sumerisk lyrik og af episk-mytiske tekster har han vist sig som en sand mester med en indlevelse som dog aldrig har ført til blot gendigtning, men holdt sig strengt til originalteksternes mening, således fx i *Most Ancient Verse* som han udgav sammen med ægyptologen John A. Wilson (Chicago, 1963). I mange år savnedes en moderne fremstilling af de mesopotamiske religiøse systemer; dette behov tilgodeså J. med sin syntese af mange års beskæftigelse med disse emner i bogen *The Treasures of Darkness. A History of Mesopotamian Religion* (New Haven, London 1976). En række forelæsningsnoter som J. 1978 holdt ved Kbh.s univ. foreligger trykt under titlen *Mesopotamiske urtidssagn*. – 1974 hædredes J. på sin halvfjerdsårsdag med et festskrift *Sumerological Studies in Honour of Thorkild Jacobsen* (University of Chicago, Assyriological Studies XX) med bidrag af kolleger og elever fra mange lande. J. har i over fyrre år været og er fremdeles en af de allermest fremtrædende videnskabsmænd inden for assyriologien og sumerologien. Han har været korresponderende medlem af Societas Orientalis Fennica siden 1949, siden 1952 medlem af Det kgl. danske videnskaberne selskab og siden 1962 medlem af Deutsches Archäologisches Institut og af The American Philosophical Society. Han er desuden en meget benyttet gæsteforelæser ved talrige amerikanske universiteter og har uddannet en lang række elever som har nydt godt af hans legendariske lærdom og alsidighed.

Få har i dette århundrede betydet mere for udforskningen af oldtidens mesopotamiske kultur.

Bibliografi i T. J.: *Toward the image of Tammuz and other essays on Mesopotamian history and culture*, Cambridge, Mass. 1970. – Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1939 171f.

Jørgen Læssøe

Jacobsen, Vagn Carl, 1884–1931, bryggeridirektør. * 14.9.1884 i Valby (Frue), † 24.5.1931 i Usserød, begr. i Kbh. (Vestre). F: brygger, dr.phil. Carl *J. (1842–1914) og Otilia M. Stegmann (1854–1903). ~ 1° 2.10.1906 i Kbh. (Jesusk.) med Hansine Johanne (Jo) Marie Christiansen, * 14.12.1884 i Middelfart, † 18.8.1963 i Kbh., d. af fisker, skipper Hans C. (1848–1926) og Ane Johanne Larsen (1853–1937). Ægteskabet opløst. ~ 2° 3.7.1923 i Kbh. (Geths.) med Xenie Bolette Sophie Jacobsen, * 8.8.1885 i Kbh. (Helligg.), † 5.4.1941 i Helsingør (~ 1° 1908 med grosserer Alfred Moritz Salomonsen, 1875–1955), d. af forretningsfører Frederik J. (ca. 1841–90) og Maren Kirstine Larsen (1855–1933). – Bror til Helge *J.

Efter skolegang i Borgerdydskolen i Kbh. og Birkerød kostskole havde J. 1902–04 forskellige studieophold i England, Skotland og USA med henblik på uddannelse i bryggerifaget, og efter at have taget bryggeeksamen fra Wahl-Henius institute i Chicago 1904 tog han stilling som brygmester på Nykøbing F. bryghus. 1905–07 havde han studieophold i Tyskland og Østrig, afsluttede med eksamen fra Versuchs- und Lehranstalt i Berlin. Efter 1907–11 at have virket som direktør for bryggeriet Carlsminde i Nyborg kom J. ind i den af hans bedstefar og far stiftede virksomhed Carlsberg Bryggerierne hvor han fra 1911 fungerede som overinspektør i driften indtil febr. 1914, da han efter faderens død udnævntes til direktør. En væsentlig indsats inden for Carlsberg Bryggerierne har J. gjort ved 1914 at stifte Carlsberg museet som er indrettet i den bygning der var den oprindelige ramme for hans fars første kunstsamling (det første glyptotek), indtil denne samling tog den nuværende bygning på Dantes plads i brug. Museet rummer en mindesamling for familien Jacobsen og de til Carlsberg knyttede institutioner samt en „teknisk sal“ der belyser ølproduktionen i ældre og nyere tid. – J. var sønnesøn og søn af store og højt forjente mænd, og han forstod at være arvtageren der med takt og klogskab førte slægtens traditioner videre i det omfang som de ændrede tider og forhold muliggjorde. Han søgte ikke offentligheden, men offentligheden kom til ham, og utallige var de tilfælde hvor der appelleredes til hans offervilje og arbejdskraft. Han var

Jacobsen, Vagn

ikke alene en ven, men også en virksom støtte for en stor kreds af sin tids bildende kunstnere, og han havde også i lighed med sin far og bedstefar en varm interesse for alle spørgsmål af national karakter. Han var således et virksomt medlem af bestyrelserne for Mindeparken i Århus og Sønderjydsk fond samt formand for Dybbøl skansenævn. Med en sjældnen rundhåndethed muliggjorde han ved sine personlige bidrag, at arealerne i og omkring Dybbøl skanser blev dansk eje og skænkedes til den danske offentlighed under Dybbøl-skansenævnets værge, og talrige er i øvrigt de lejligheder hvor han i skrift og tale greb ind, når nationale spørgsmål stod på dagsordenen. – Ligesom faderen nærede han en varm kærlighed til byen Kbh. og var primus motor ved en række lejligheder hvor det gjaldt enten at værne om skønheder eller skabe noget nyt og interessant; således lagde han et stort og for-tjenstfuldt arbejde i udvidelsen og moderniserin-gen af Nationalmuseet, ligesom han i årene kort før sin død var optaget af bestræbelser for at skaffe Kbh. et planetarium og et akvarium; den sidste opgave er nu løst på anden måde. – J. sad, som naturligt var, i ledelsen af en lang række foretagender som han ønskede at holde inden for den linje han følte afstukket for sin slægt. Således var han medlem af Bryggeriforeningens bestyrelse og sad endvidere i bestyrelsen for Det danske Pasteur-selskab, Det kgl. danske have-selskab og Zoologisk have. Endelig var han for-mand for Dansk lawn tennis union og en pokal der bærer hans navn er med til at bevare mindet om ham i sportsfolkenes rækker. Få år før sin død lod J. Povl *Baumann opføre det fornem indrettede landsted Svastika ved Kokkedal. – R. 1920. DM. 1924. □Malet s.m. broderen af Otto Haslund, 1891. Afbildet på L. Tuxens mal. af kongebesøget, 1893 (begge Carlsberg mus.). Buste af Axel Locher, 1913, rejst 1934 på monu-ment af Chr. Borch (Carlsberg Bryggerierne); på grundlag af denne buste af Elo, 1947 (Fr.borg). Buste af Locher, 1918 (Carlsberg mus.). Skitse og mal. af Niels Hansen, 1925 (Fr.borg), gentagelse (Carlsberg mus.). Mal. af Jul. Paulsen, 1928. Buste af Max Andersen, 1944 (Carlsberg Bryggeri-erne). Foto (Kgl. bibl.; Carlsberg mus.). – Gravsten af Kaare Klint.

Berl. tid. 26.5.1931. Politiken s.d. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Fr. Sander*

Jacobsen, Werner, 1914–79, arkæolog, etnograf. * 19.1.1914 i Herning, † 16.5.1979 i Kgs. Lyngby, begr. i Herning. F: bankdirektor Theodor J.

(1887–1944) og Elly Johansen (1889–1979). Ugift.

J. blev student 1932 fra Herning gymnasium. Han studerede derefter forhistorisk arkæologi hos Johannes *Brøndsted ved Kbh.s univ. 1938–39 deltog han som arkæolog sammen med sprogforskeren Kaare *Grønbech på 2. danske centralasiatiske ekspedition (Det kgl. danske geogra-fiske selskabs ekspedition til Centralasien 1938–39) til Indre Mongoli under ledelse af et-nografen Henning *Haslund-Christensen. 1940–45 var han knyttet til Etnografisk samling, Nationalmuseet. Efteråret 1945 boede J. i London. 1946–49 rejste han på privat ekspedition til Indi-en hvor han oprettede *Indo Foreign Cultural Research Institute* i Madras. 1949 maj–august be-søg hos todaerne i Sydindien. Efteråret 1949 kom J. til Danmark med en omfattende samling af indiske kulturgenstande som han gav, delvis betalt af Ny Carlsbergfondet, til Etnografisk samling hvor tingene samme år blev vist offentligt. J. rejste dog straks igen. 1950–54 tog han i bil på Danish Expedition to Africa and India og nåede det første år igennem Nordafrika, Mellemøsten og Sydostasien, derefter tog han op-hold i Sydindien. 1954–56 arbejdede J. med at oprette et slagteri og konservesfabrik i Colombo, Sri Lanka. 1957–59 tilbragte J. i Nepal hvor han i Kathmandu oprettede *Danish Cultural Research Institute*. Maj 1959 vendte J. atter tilbage til Danmark med store samlinger fra Indien, Sri Lanka og Nepal samt arkæologiske og etnografi-ske oplysninger, fotos af hverdagslivet og opmå-linger og fotos af templer og grotter. J. havde næse for de kulturhistorisk og kunstnerisk mest værdifulde stykker, og ved åbning af udstillingen *Orientalisk kunst* 14.4.–22.5.1960 i Etnogra-fisk samling hyldede overinspektør Kaj *Birket-Smith J. for hans indsats som skyldtes trang til at drive videnskab, en kunsthistorisk forståelse og en udpræget forretningssans. 1960 oprettede J. for midler fra Dansk ekspeditions fond i Hestemøllestræde, København, *Dansk asiatisk institut* hvorfra nye rejser skulle forberedes. Men det blev ikke til så mange thi 1.4.1961 blev J. ansat som museumsinspektør ved Etno-grafisk samling. 1962 besøgte J. Thailand for at medvirke i afslutningen af Thai-dansk forhisto-risk ekspedition 1960–62, og igen hjembragte han en samling kulturskatte til museet. 1.4.1963 blev J. leder af Nationalmuseets nyoprettede op-lysningsafdeling som skulle tage museet udad-til. Med energisk arbejdsindsats fik han bragt museets hensygnende forlag på fode, samt blev med sit inspirerende medmenneskelige engage-ment igangsat for en lang række udstillinger i Brede. Blandt disse var *Buddha's veje*, 1970 stær-

kest gennemsyret af hans ånd. 1.4.1972 blev J. overinspektør for Nationalmuseets oplysningsafdeling. 1978–79 blev J. igen museumsinspektør ved Etnografisk samling med ansvar for det indiske kulturområde for at kunne forskе omkring de af ham hjembragte ca. 2000 etnografika. Derudover har J. også skaffet bogsamlinger til Det kgl. bibliotek og etnografika til Forhistorisk museum, Moesgård. J. var en levende fortæller som med stor humoristisk sans videregav sine oplevelser til glæde for sine medmennesker. Men efter 15 år i det fremmede så J. også med kritiske øjne på Europas forhold til den tredje verden, og gennem sit museumsarbejde og de mange interviews i aviser, radio og TV talte han imod misforstået u-landshjælp. „For J. var et museum et redskab, som skulle bruges til at bringe forståelse jordens folk imellem og forståelse i Danmark for elendigheden ude omkring i verden“ (Elise Thorvildsen 1979). Selv skrev J. (1965): „Den typiske vesteuropæiske indstilling, at al virke bør afkaste sig et kontant resultat, fører ofte – når et godt resultat er opnået – til hovmod, og til en anden farligere sindstilstand af tvær bitterhed, når de tilsigtede resultater udebliver.“ Og han slutter med: „Hvis jeg respekterer mennesket, vil jeg blive respekteret. Hvis jeg elsker mennesket, vil jeg blive elsket. Men hvis jeg ødelægger mennesket, vil jeg blive ødelagt. For jeg er mennesket.“

J. har skrevet en del artikler i tidsskrifter og aviser: *Bronzer fra Mongoliet* i Fra Nationalmuseets Arbejdsmark, 1940, *Mongoliets Arkæologi* i Fra Danmarks Ungtid, 1940, *Some Observations on the Origin of Sino-Siberian Animal Bronzes*. Nationalmuseets Skrifter, Etnografisk Række I, 1941, *Nepalesiske Bloktryk*, Kuml, 1959, *Asiatiske akkorder*. 1965, *Bloktryk fra Nepal*. 1966, *Buddha og det moderne menneske* i Buddha's veje, 1970 og *Den hvide gud*. Politikens kronik, 9.8.1973. □Foto.

Interviews i Information 8.10.1962, Politiken 28.3.1963, Jyllandsposten 17.11. s.å., BT 21.9.1968 og 9.12.1971. – Elise Thorvildsen i Nyt fra Nationalmuseet, 1979 nr. 3 34f.

Rolf Gilberg

Jacobsen, Wolf Nicolai, 1754–1808, læge. * 27.2.1754 i Rendsborg, † 25.2.1808 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: regimentskirurg David J. (+ 1755, ~ 1° 1745 med Anna Hedewig Kastrop) og Ida Margrethe Böhl (* 1730). ~ 15.10.1785 i Kbh. (Trin.) med Karen Erichsen, * 22.11.1743 i Kbh. (Holmens), † 5.5.1803 sst. (Trin.) (~ 1° med bogholder Christian Johan Bloch), d. af tømrer Jacob E. og Susanna Erichsdatter.

J. kom 1773 i lære hos den udmærkede regimentskirurg Ferdinand *Martini i Slesvig og blev samtidig indskrevet i det slesvigske barberamt. Tillige var han kompagnikirurg i Slesvig indtil han 1776 kom til Kbh. for at studere ved Theatrum anatomico-chirurgicum. Sin kirurgiske eksamen tog han 1779 og blev s.å. kirurg ved Almindelig hospital, hvor Matthias *Saxtorph var overlæge. 1780 tog han den for kirurg indrettede medicinske eksamen ved medicinsk fakultet, og først n.å. blev han student. Han tog dog aldrig den egentlige medicinske eksamen. 1780 introduceredes han i det københavnske barberlav. Ved Saxtorphs død 1800 blev han overlæge på Almindelig hospital og 1803 medlem af Kgl. medicinsk selskab. Kort før Saxtorph døde var der kommet en ny fattiglov, og J. kom derfor med til at omorganisere hospitalet. Han gjorde sig snart bemærket som en dygtig lærer for de studerende og det ikke blot på det kirurgiske, men også på det medicinske område. Han skrev en del, navnlig medicinske, afhandlinger i Physicalsk, oeconomic og medico-chirurgisk Bibliothek og andre steder.

Penia III, 1808 100–02. Alb. Schonberg i Kbh.ske lærde efterretn., s.å. 378–80. E. Dahl-Iversen: Vor kirurgiske arv, 1960 = Festskr. udg. af Kbh.s univ. maj 1960 12–17. Harald Jørgensen: Fra lemlestiftelse til moderne plejehjem, 1969 37f.

Gordon Norrie*

Jacobson

Blandt de jødiske slægter der bærer navnet J. skal her omtales to.

I. En slægt, der føres tilbage til Ahron J. (ca. 1717–75), medaljør og signetstikker. Han var født i Hamborg og indvandrede til Kbh. ca. 1740.

II. En slægt, der føres tilbage til destillatør og handelsmand Simon Lazarus, der bosatte sig i Kbh. 1722, hvor han døde 1729. Mens efterkommerne af dennes ældste søn fører navnet Hertz (se slægtsoversigt Hertz I), fører den næstældste søns, Jacob Simon (ca. 1720–94), efterkommere navnene Jacob, Jacobi, Jacobs, Jacobsen eller Jacobson.

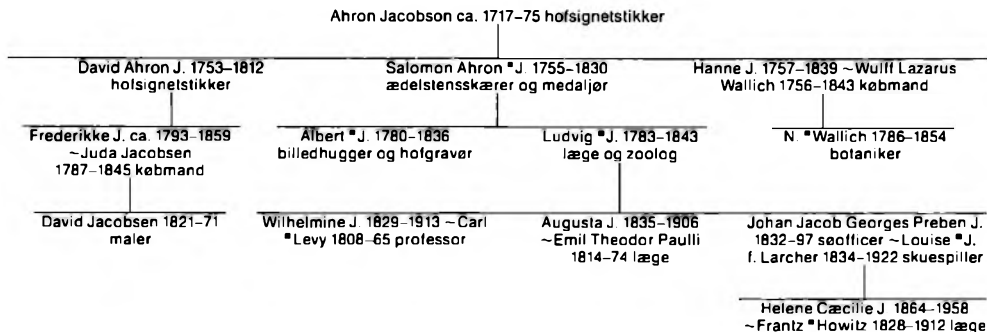
Th. Hauch-Fausboll: Slægthåndbogen, 1900 460–64. J. Fischer: Simon Lazarus og hans efterkommere, 1911.

Hans H. Worsøe

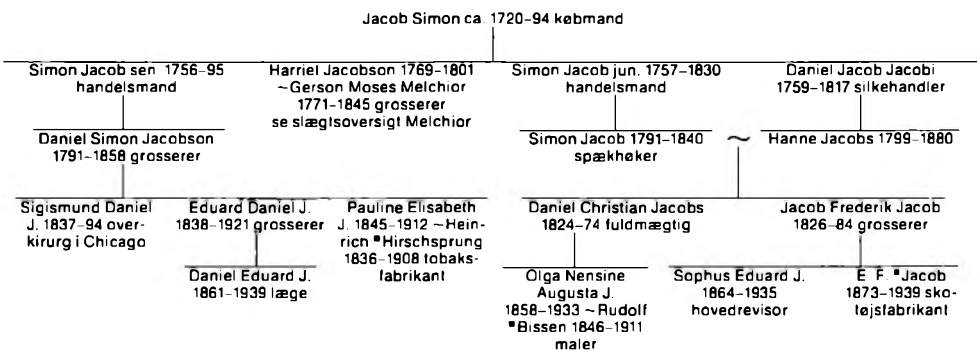
Jacobson, Albert, ca. 1780–1836, billedhugger, ædelstenskærer. * ca. 1780 i Kbh., † 28.11.1836 sst. (Mos.), begr. sst. (Mos. kgd., Møllegade). F: medaljør Salomon Ahron *J. (1755–1830) og Merle v. Halle (1763–1803). Ugift. – Bror til Ludvig *J.

Jacobson, Albert

Tavle I

Tavle II

I sine ganske unge år kom J. ind på kunstakademiet, men fulgte faderen til Stockholm under dennes ophold der 1796-1801. I Sverige blev han elev af J. T. Sergel og uddannedes i ædelstenskæring og signetstikning. Efter at være vendt tilbage til Danmark fortsatte han sin uddannelse på kunstakademiet hvor han 1816 agereedes og 1817 blev optaget som medlem på overhofmarskalk *A. W. Hauchs* portræt udført både i medaljon (1817) og skåret i agat (1818). 1817-36 udstillede J. på Charlottenborg buster, portrætmedaljoner og ædelstenskårne portrætter. 1831 udstillede han desuden 12 aftryk af ædelstenskæringer i Stockholm hvor han to år før var blevet medlem af kunstakademiet. I kunstnerisk henseende er hans portrætmedaljoner de betydeligste og da især den, der fremstiller *Prins Christian Frederik*, 1818, og som viser at J. ikke for intet havde været elev af Sergel. Kunstakademiet ejer medaljonerne af de to legatstiftere *Malermester J. Neuhausen*, 1828 og *Hofraad D. A. Meyer*, 1829. Af de få buster J. har udført kan nævnes *Geheimkonferensraad P. H. Classens*, 1826. Også en medalje skyldes J., nemlig den der 1833 blev slået i anledning af Frederik VI's helbredelse efter en sygdom. 1817

udnævntes kunstneren til hofsignetstikker og fik 1820 titel af professor. □Mal. af C. A. Jensen ca. 1826.

Vilh. Bergsøe: Danske medaljer og jetons, 1893 22.

*V. Thorlacius-Ussing**

Jacobson, Frederikke Louise Amalie, 1834-1922, skuespiller. * 23.7.1834 i Kbh. (Slotsk.), † 24.11.1922 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: solodanser Peter *Larcher (1801-47) og Frederikke Noline Lange (1812-92). ~ 20.8.1858 i Kbh. (Holmens) med løjtnant i marinen, senere kontreadmiral Johan Jacob Georges Preben J., * 27.4.1832 i Kbh. (Petri), † 18.8.1897 sst., begr. sst. (Ass.), s. af professor, dr. med. Ludvig *J. (1783-1843) og Angelique J. V. M. Petzholdt (1799-1870).

J. var et „teaterbarn“ der gik i sine forældres fodspor. Efter at have fået undervisning hos Anna *Nielsen debuterede hun 5.1.1852 på Det kgl. teater som Leonie i *Kvindens Vaaben*; 1857 blev hun kgl. ansat. Talestemmen var smuk og diktionen overmåde tydelig, men romantiker var J. ikke; derimod passede hendes tætte skikkelser og nøgterne naturel til de borgerlige unge piger, fx Ane i *Østergade* og *Vestergade*. Antonie i *Spare-*

kassen og Rikke i *Genboerne*. Sådanne figurer og Mine Tokkerup i *En Spurv i Tranedans*. Else i *Tordenvej*. Dorine i *Tartuffe* og mad. Rundholmen i *De Unges Forbund* fremstillede hun uden stor oprindelig, men med godt humor og naturlig friskhed mens hun hos Holberg (Lucretia; Pernille) manglede bredde og nuancer, i hvert fald på baggrund af mindet om fru Heibergs og fru Phisters spil. Men ordinær virkede J. aldrig; det djærve, frejdige og trofaste lå bedst for hendes kunstneriske individualitet, og derfor var mad. Schoppen i *En Kone, der springer ud af Vinduet* en af hendes mest helstøbte skikkelser. Da hendes repertoire efter ungdomsårene indskrænktes foretrak hun at tage sin afsked og optrådte sidste gang 30.5.1880 som Lona Hessel i *Samfundets Støtter*, en af hendes bedste roller fra de senere år, hvortil Henrik Ibsen havde udvalgt hende. □Tegnet i rolle af C. Bayer, 1879 (Teatermus.). Træsnit 1880. Silhouet. Foto.

L. J. i Tilskueren, 1921 I 50–60 188–204 (Minder fra mit barndomshjem). – Rob. Neiiendam: Det kgl. Teaters hist. I, 1921; III, 1925. Berl. tid. 25.11.1922.

Robert Neiiendam*

Jacobson, Ludvig Levin (egentlig Ludwig Lewin), 1783–1843, læge, zoolog. * 10.1.1783 i Kbh. (Mos.), † 29.8.1843 sst. (Petri), begr. sst. (Ass.). F: ædelstenskærer, medaljør Salomon Ahron *J. (1755–1830) og Merle v. Halle (1763–1803). ~ 9.10.1823 i Kbh. (Petri) med Angélique Jacobine Vilhelmine Marie Petzholdt, * 4.2.1799 i Kbh. (Nic.), † 25.3.1870 sst. (Petri), d. af grosserer Johan Jacob P. (1766–1836, ~ 1° 1794 med Amalie Wiingaard, † 1799; ægteskabet opløst 1797) og Josephine Marie Fontaine (1770–1812). – Bror til Albert *J.

J. fik privatundervisning, men da familien ved Kbh.s brand 1795 mistede alt og flyttede til Stockholm gik han i tysk lyceum der og begyndte 1799 det medicinske studium; han fortsatte dette i Kbh. 1800, blev 1802 privat student ved Kbh.s univ. og tog 1804 eksamen ved kirurgisk akademi; 1806 ansattes han her som reservekirurg, en stilling han beklædte til 1815. Han var desuden 1807–09 lektor i kemi sst. og 1806–07 kirurgisk kandidat ved Frederiks hospital samt 1807–10 lærer ved veterinærskolen. Under Kbh.s bombardement gjorde han tjeneste ved lazaretten i frimurerlogen for studenter og livjægere; efter kapitulationen besøgte han, der var interesseret i militærkirurgien, i okt. gentagne gange de engelske feltlazaretter uden for Kbh. hvoraf han gav en meget grundig og kritisk fremstilling *Efterretning om Medicinalvæsenet ved den engelske Armé i Siælland* (Bibliothek for Læger I, 1809). 1811 udnævntes han til regimentskirurg. J. interesse-

rede sig dog ikke alene for kirurgien, men for hele lægevidenskaben og zoologien; med en tidligt udviklet, sjælden videnskabelig begavelse drev han lige fra begyndelsen af sit studium og hele livet igennem jævnsides med sin praktiske gerning som læge og kirurg omfattende studier af den menneskelige anatomi og patologi, den komparative anatomi, embryologi og zoologi foruden af farmakologi, fysiologi og kemi. På de fleste af disse felter formåede han i årenes løb at gøre betydelige indsatser hvoraf ikke få blev af klassisk værdi.

For sin meddelelse til Videnskabernes selskabs skrifter 1809 om det senere efter ham opkaldte J.ske organon vomero-nasale belønnedes han 1811 med Videnskabernes selskabs solvmedalje; s.å. foretog han med kgl. understøttelse en rejse til Paris hvor han hos G. Cuvier, datidens største naturforsker, videreførte sine naturvidenskabelige studier og publikationer hvorved han med rastløs flid kom til at stå som den Cuvierske retnings mest typiske og mest fremragende repræsentant inden for dansk zoologi. Tillige dyrkede J. den praktiske kirurgi og medicin på hospitalerne hos samtidens ypperste læger. 1813 fik J. af den danske regering ordre til at studere medicinalvæsenet ved den franske hær; i Gotha sluttede han sig til de ledende feltkirurger D. Larrey og Desgenettes og fik ansættelse ved et lazaret uden for Leipzig; her lå han syg af sårfeber da lazaretet erobredes af de allierede, men professor Schwäggrichen i Leipzig der kendte J. som videnskabsmand skaffede ham nu ansættelse ved den engelsk-hannoverske legion indtil han efter freden 1814 vendte hjem til Kbh.

J. fortsatte nu sin praksis som læge og kirurg, og hans ry bredte sig hurtigt, også til nabolandene; men til trods herfor fandt han dog – indtil det sidste – tid til stadig at fortsætte sine til dels epokegørende komparativ-anatomiske undersøgelser og sin litterære virksomhed. Hans navn er således knyttet til opdagelsen af det J.ske organ, et sanseorgan, hvis tilstedeværelse i næsehulen hos pattedyrene, navnlig de planteædende, han belyste 1811 (på fransk) og 1818 (på dansk). I tilslutning hertil kan nævnes hans nærmere beskrivelse af den Stensenske næsekirtel hos en række pattedyr og fugle (Nouveau Bulletin de la Société Philomatique III, 1813) samt den sst. offentliggjorte påvisning af at de slimafsondrende små rør på hovedet af hajer og rokker er et sanseorgan, ligeledes en videre udarbejdelse af et af Niels *Stensens arbejder. Af stor betydning er en række små-afhandlinger om nyreportæresystemet hos krybdyr og lavere hvirveldyr fra årene 1813–21; selv den egentlige hovedpublikation udkom aldrig, men tegninger og optegnelserne

Jacobson, Ludvig

findes opbevaret i landbohøjskolens bibliotek. Endvidere har J. påvist at urnyrerne (primordialnyrerne) er selvstændige organer der intet har med de blivende nyrer eller med genitalorganerne at skaffe (Vidensk. Selsk. Forhandl. 1829–30; sammes skrifter 1832), samt endelig for første gang vist hvorledes hvirveldyrkraniets knogler dannes dels ved forbening af en oprindelig bruskkapsel (J.s primordialkranium), dels ved dannelse af dækknogler (Oversigt over Vidensk. Selsk. Forhandl., 1842). Også inden for de lavere dyrs anatomi har J. skrevet betydelige afhandlinger, navnlig har han fra 1818 (Oversigt over Vidensk. Selsk. Forhandl.: Hovedpublikation i Vidensk. Selsk. Skr. 1828) for første gang konstateret og beskrevet ekskretionsorganet hos sneglene. Foruden de ovennævnte særlig betydningsfulde undersøgelser har J. desuden skrevet adskillige andre arbejder såvel over hvirveldyrenes som over bløddyrenes anatomi, i enkelte tilfælde også fysiologi. Han har også beskæftiget sig med indvoldsorme – bl.a. på en meget taktfuld måde påvist D. F. Eschrichts fejltagelse ved at beskrive en morbærkerne, fundet i en patients afføring, som en snylter. J. begik i øvrigt selv en lignende fejltagelse ved at mistyde dammuslingernes larver der sidder mellem gællerne hos moderdyret, som snyltere.

1815 udnævntes han til æresdoktor i Kiel, og 1816 gav Frederik VI ham, trods Kbh.s univ.s modstand fordi han var jøde, titel af professor. 1819 blev han medlem af Videnskabernes selskab, 1822 ansattes han ved kongens eget regiment med kaptajnsrang, 1827 ved de kgl. livgarder til hest og til fods og 1842 som overlæge ved livgarden til fods; s.å. udnævntes han til kgl. livlæge. Af J.s talrige og forskelligartede arbejder inden for lægevidenskabens skal her kun, foruden hans beskrivelse af et underbindings-instrument (Bibliothek for Læger, 1823 169) nævnes at han i en årrække skænkede blæren og specielt blærestenssygdommen en særlig interesse, og at han her gjorde en stor og blivende indsats. J. holdt sit første foredrag herom i Det kgl. medicinske selskab 1826, *Et Instrument til uden Lithotomi at udtække Sten af Blæren med* og syslede videre med problemet at knuse blæresten således at man kunne undgå den farlige stensnitoperation: to år efter kunne han i Vidensk. selskab fremlægge den endelige, geniale løsning, et instrument til knusning af blæresten, den J.ske litoklast. I de videnskabelige selskaber holdt han nu i årene indtil 1836 en del foredrag om sin metodus lithoclasticus som navnlig i Frankrig blev påskønnet som et betydeligt fremskridt for de hidtil brugte boreapparater (civiale). 1831 modtog han fra akademiet i Paris en mindre opmun-

tringspræmie og 1833, efter at akademiet havde nedsat en særlig kommission til undersøgelse af metodens værdi, en Prix Monthyon. 1833 udnævntes han til korresponderende medlem af Institut de France og 1836 til æresmedlem af Det kgl. medicinske selskab i Kbh. J. var af sin samtids ypperste højt skattet både som værdig personlighed, fremragende læge og operator samt som lodig videnskabsmand, og han ovede stor indflydelse både i Det kgl. medicinske selskab og i Videnskabernes selskab lige til sin ret uventede død af tyfus. Et smukt vidnesbyrd om hans høje værd gives af D. F. Eschricht i mindetalen i Videnskabernes selskab og af H. C. Ørsted i talen ved hans ligfærd. – Tit. professor 1816. – R. 1829. DM. 1836. □Mal. af C. A. Jensen, 1831 (Fr.borg), litograferet af D. Monies tre gange, den ene 1840. Afbildet på Sophus Schacks mal. 1843 af salvingen 1840 (St. mus.). Mal. af C. A. Jensen 1845 eller 1846 (Fr.borg). Litografi fra 1840erne efter forlæg af C. A. Jensen, efter dette litografi 1854.

[Emil Paulli:] Johann Jacob Petzholdts efterslægt. [1937.] [P. L. Møller] i Dansk pantheon X. 1843 (upag.). D. F. Eschricht i Oversigt over vidensk.s selsk.s forhandl. 1844 33–41. H. C. Ørsted: Saml. og efterl. skr. VIII, 1852 77–81. M. L. Nathanson: Hist. fremstilling af jodernes forhold, 1860 93 101. E. C. Werlauff i Hist. t. 4. r. IV, 1873–74 354. C. C. A. Gosch: Udsigt over Danm.s zool. lit. II, 2, 1875 21–43; II, 1878 263–79 (bibliografi). G. Norrie i Bibl. for læger, 1892 117–38. Ove Wulff i Festskr. til Th. Rovsing, 1922 685–724 (fransk overs. i Janus XXX, Leiden 1926 301–41). R. H. Stamm i Vald. Meisen: Prominent Danish scientists, 1932 97–99. E. Schmiegelow i Nord. medicin V, Helsingfors 1940 499–511. O. C. Hollnagel-Jensen og Erik Andreasen i L. J.: Ouvrages sur l'organe voméro-nasal, 1948. E. Dahl-Iversen: Vår kirurgiske arv, 1960 = Festskr. udg. af Kbh.s univ. maj 1960 41–50. V. Paulli i Medicinsk forum XXI, 1968 65–71.

Otto C. Aagaard/R. Spærck*

Jacobson, Salomon Ahron, 1755–1830, ædelstenskærer, medaljør. * april 1755 i Kbh., † 28.6.1830 sst. (Mos.), begr. sst. (Mos. kgd., Møllegade). F: hofsignetstikker Ahron J. (ca. 1717–75) og Frederikke Nathan (1715–89). ~ 19.5.1779 i Kbh. (Mos.) med Merle v. Halle, (* 1763 i Kbh., † 13.2.1803 sst. (Mos.), d. af guldtrækker Levin Wulff v. H. († 1770, ~ 1° med Gelle Unna, † 1750) og Kneudel Cohen (ca. 1735–1804). – Far til Albert *J. og Ludvig *J.

J., der var uddannet som gravør af faderen, overtog sammen med sin bror David stillingen som hofsignetstikker. 1788 var han i Stockholm hvor han arbejdede for Gustav III som ædelstenskærer og blev optaget som medlem af det svenske kunstakademi. 1790 var han atter i Kbh. og søgte optagelse i det danske kunstakademi; det lykkedes ham dog først 1796 at blive medlem

her på en Apollofigur, skåret i chalcedon. I de følgende år til 1805 havde han hovedsagelig ophold i Stockholm. Lejlighedsvis skar han stempler til møntværkstederne i Altona og Kongsberg. Som medaljør har han udført en række særdeles gode medaljer hvoriblandt kan nævnes medaljerne over *Ole Borch*, 1791, *Joh. Fr. Classen*, 1792, *A. P. Bernstorff*, 1795, *Henrik Callisen*, 1805, *Kronprinsesse Marie*, 1805, *Kongeparrets kroning*, 1815, præget 1817, *reformationsfesten*, 1817, *drønning Marie*, 1819, *George Cuvier*, 1820, *J. F. Blumenbach*, 1822, *P. H. Classen* og *C. D. v. Kreber*, 1828. De fleste af medaljeportrætterne har han tillige skåret i ædelsten. – Tit. professor 1820. □Mal. af Per Krafft d.æ., 1785 og af C. A. Jensen, 1826. Litografi efter sidstnævnte af D. Monies.

Vilh. Bergsoe: Danske medaljer og jetons, 1893. J. Wilcke: Specie-, kurant- og rigsbankdaler, 1929.

Georg Galster

Jacobus de Dacia (Jakob den Danske), ca. 1483–1567, missionær. * ca. 1483, † 1567 i Tarequato, Michoacan, Mexico. F: kong "Hans (1455–1513) og *Christine (1461–1521).

J. må være identisk med den tredje ellers ukendte søn af det danske kongepar der i Hamelmans Oldenburgische Chronik benævnes Jakob. Han indtrådte under ukendt omstændigheder i forældrenes yndlingsorden, de observantiske franciskanere. Han er sikkert identisk med den broder Jacobus Johannis der affattede ca. 2/3 af *Gråbrødrenes Udgravelseskrønike*, og ifølge hvilken han indtil 1530 var vicegardian i klostret i Malmø og ca. 1532 socius (sekretær) hos provincialministeren Rasmus Clausen Ulf. Han kæmpede da ivrigt for sin orden og den katolske kirke mod protestantismens fremtrængen. Efter reformationenes forbud mod tiggerordner 1537 måtte han forlade Danmark, men havde 1539 under navnet Jacobus Gottorpius embedet som provincialminister for landflygtige danske franciskanere i Mecklenburg. Efter at have overladt fuldmagt til medbroderen Lütke *Naamensen fra Svendsborg, rejste han sydpå og sejlede 1542 fra Sevilla til Vera Cruz i Mexico hvorved han blev den første kendte dansk-amerikaner efter Columbus' opdagelse af Amerika. Som fremtrædende teolog og sjælesørger fik han hurtigt en ret betydelig stilling i det missionsarbejde der på få årtier gjorde størstedelen af Mexicos indianere kristne. Han virkede især blandt taraskerne i Michoacan hvis sprog han lærte, og hvor han grundlagde flere kirker, klostre og byer. Han skrev sig da med det spanske navn Fray Jacobo de Dacia.

Hans ejendommeligeste indsats bestod i en fremsynet kamp for at kristnede indianere burde have fuld ligeberettigelse med europæere, således at også de kunne blive præster og dermed ledere i kirken. I dette forsøg på at hindre intern kirkelig racediskrimination mødte han dog uovervindelig modstand hos sine medbrødre der efter en teologisk disputats derom 1553 fik ham idømt en kirkebod. Ved sin død var han guardian og højt elsket af de lokale indianere der stadig ærer ham som en helgen. I datidens krøniker kaldes han Jacobo Daciano, og hans afstamning fra det danske kongehus nævnes, men ikke forældrenes navne. – □Mal. (Den apostolske delegation for Skandinavien, Vedbæk).

F. Gonzaga: De origine religionis franciscanæ, Rom 1587 1286. Diego Muñoz: Descripción de la provincia de los apóstolos S. Pedro y S. Pablo, udg. A. Lopez i Archivo ibero-americano IX, Madrid 1922 395–97. P. D. Steidl i Hist. t. 9. r. VI, 1929 273–77. J. Nybo Rasmussen og J. Pinborg sst. 12. r. I, 1963 193–223. Hermann Hamelmann: Geschichtl. Werke, udg. G. Rühning III, Münster 1940 176. J. C. Seoane i Missionalia hispanica XIV, Madrid 1957 156f. J. Nybo Rasmussen i Franziskanische Studien XLV, Werl 1963 314–37. Samme i Catholica, 1963 109–27 og 1965 134f. Samme i Archivum franciscanum historicum LVIII, Quaracchi 1965 48–88. Samme i Danmarksposten LIV, 1973 nr. 3–4 3–5. Samme: Bruder Jakob der Däne, Wiesbaden 1974. Peter P. Rohde i Almanak I, 1966 nr. 4 33–41. José Romero Vargas: Fray Jacobo Daciano, Zacapu, Mexico, 1966.

Jørgen Nybo Rasmussen

Jacobæus (Iacobæus), Holger, 1650–1701, læge. * 6.7.1650 i Århus, † 18.6.1701 i Kbh., begr. i Frue k. F: biskop Jacob *Matthiesen (1602–60) og Anna Bartholin (1613–82). ~ 1° 9.9.1681 med Anne Margrethe Bartholin, * 30.9.1660 i Kbh. (Frue), † 18.5.1698 sst. (Frue), d. af læge Thomas *B. (1616–80) og Else Christophersdatter (1634–75). ~ 2° 29.3.1699 i Kbh. (Frue) med Anne Tisdorph, * ca. 1663, begr. 28.3.1744 i Kbh. (Frue) (~ 1° 1685 med antikvar Thomas *Bartholin, 1659–90), d. af sognepræst ved Nicolai k. i Kbh. Michael Henriksen T. (1628–1701) og Søster Brochmand (1629–93, ~ 1° med slotspræst Morten Grum, 1615–52).

Efter faderens død kom J. 1661 til Kbh., blev student 1666 fra Frue skole og gav sig til at studere teologi og medicin. 1671 rejste han til Holland hvor han navnlig studerede i Leiden. Han måtte dog allerede n.å. tage hjem på grund af krigsuroigheder, men fik her lejlighed til at studere under Niels *Stensens vejledning. Da denne forlod landet 1674, drog J. atter på rejse, denne gang navnlig til Italien hvor han i længere tid boede hos Stensen i Firenze og dyrkede anatomen. Imidlertid var han 1674 blevet professor i historie og geografi ved Kbh.s univ., men med

Jacobæus, Holger

tilladelse til at blive i udlandet hvorfra han kom hjem 1677 for dog atter at rejse n.å. Da han havde taget doktorgraden i Leiden 1679 vendte han endelig hjem. J.s „rejsebog“, hvori hans tre udenlandsrejser og en Jyllandsrejse er beskrevet, er af betydelig kulturhistorisk interesse. – 1681 blev J. secundus anatomicus med ret til at ascendere i det medicinske fakultet, og fra 1686 var han vikar for Villum *Worm (1633–1704). Først 1698 blev han professor ordinarius. 1691 var han blevet højestere dommer; universitetsrektor var han 1690, 1695 og 1696. Endelig blev han universitetsbibliotekar 1699. Som professor synes J. ikke at have bevaret sin interesse og iver for anatomi. Han vandt berømmelse ved udgivelsen af det kongelige pragtværk *Museum Regium*. 1687 fik han befaling til at forfatte et katalog over Det kgl. kunstkammer, og allerede 1690 havde han sit manuskript færdigt, men med trykning og stikning af de mange kobbertavler udkom værket først 1696 og i stærkt udvidet anden udgave 1710 ved Johannes Laverentzen. En betydelig opsigt vakte hans *Programma funebre* i anledning af Ole *Borchs død, idet han forsvarede Borch kraftigt mod hans modstander Hermann Conring. – Rang med assessores consistorii 1681. Rang med justitsråd 1696. Justitsråd 1698.

H. J.: Rejsebog, udg. Vilh. Maar, 1910. Danske saml. III, 1867–68 234–49 (H. J.s optegn.). – J. Bidstrup: Stamtbl. over familierne Hauberg og Arboe, 1911 127f. H. Jacobæus: En lærd families liv og livsvilkår, 1931. C. C. A. Gosch: Udsigt over Danm.s zool. lit. II, 1, 1873 256–62; III, 1878 103–08 (bibliografi). Vilh. Ingerslev: Danm.s læger og lægevidenskab II, 1873 24. Jul. Petersen: Den danske lægevidenskab 1700–50, 1893 4. Samme: Bartholinerne og kredsen om dem, 1898. Numismatisk foren.s medlemsbl. XIV, 1935 320–23. H. D. Schepe-lern: Museum Wormianum, 1971 308–10.

*Gordon Norrie**

Jacobæus, Holger, 1865–1934, se Iacobæus, Holger.

Jagd, Jens Christian Henrik Claudius, 1821–95, politiker. * 27.4.1821 i Fredericia, † 27.7.1895 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: forstelærer Niels J. (1780–1824) og Ellen Regine Høxbroe (1783–1845). ~ 1° 19.4.1846 i Sørup med Dorothea Vilhelmine Caroline Adolphine Tornoe, * 15.5.1829 på Lehnshøj, Sørup sg., † 22.5.1893 i Sydney, d. af birkedommer Jens Wenzel T. (1792–1866) og Eleonora Jacobine Lacoppidan (1797–1872). Ægteskabet opløst. ~ 2° 26.3.1879 på Frbg. med Sara Helene Bruun, * 14.4.1856 i Æroskøbing, † 23.4.1939 i Kbh., d. af toldforvalter, senere etatsråd Lars Junior B. (1812–1905) og Emma Hansen (1822–90). – Far til Thøger *J.

J. tog 1841 skolelærereksamen i Skårup og var et år skolebestyrer i Svendborg, slog sig derefter på teknik og konstruerede 1844 en roterende damp-maskine som han tog patent på i Danmark og England. Under krigen 1848–50 organiserede han et frikorps („de gule kanarieflugte“) som udmærkede sig ved flere lejligheder; han udnævntes til premierløjtnant, senere kaptajn. Efter krigen blev han 1857 telegrafbestyrer i Nyborg og anlagde flere telegraflinjer, men afgik 1863 på grund af svagelighed. 1858 havde han påbegyndt udtørringen af Sjørring sø i Thy som det dog ikke lykkedes ham at bringe til ende. 1878–82 var han bestyrer af Kolding oppebørselsstue, 1882–86 amtsforvalter i Thisted, 1886–95 i Kbh. J. var i mange år medlem af folketinget, 1849–52 for Svendborg, 1859–61, 1869–72 og 1873–95 for Thisted. Han var oprindelig venstrelosgænger, men sluttede sig efter det forenede venstres dannelse til højre. Han var en slagfærdig taler, en djærv og ligefrem natur af hugastypen; nogen selvstændig politisk betydning fik han aldrig; men han var overmåde populær blandt sine vælgere og virkede oplivende på rigsdagen. – R. 1848. DM. 1863. □ Mal. af Wenzel Tornoe, 1866 (Fr.borg). Afbildet på satirisk litografi „Danmarkskort“ 1881. Træsnit efter foto 1884, og efter dette 1893. Afbildet på tre satiriske tegn. af K. Gamborg, 1890 (Fr.borg). Foto.

T. Borch: Slægten Tornoe, Skien 1910 62. Slægtstavle-saml., 1931 91f. Zodiacus: Parlamentariske stjernebilleder, 1875 187–94. H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882 187–92. Carit Etlar: Minder. Folkeudg., 1907 221–30.

*Povl Engelstoft**

Jagd, Thøger, 1884–1962, forstinspektør. * 13.12.1884 i Thisted, † 15.2.1962 på Skodsborg badesan., begr. Lyngby park kgd. F: amtsforvalter Chr. *J. (1821–95) og Sara Helene Bruun (1856–1939). ~ 1° 23.6.1911 med Ellen Petersen, * 5.10.1885, † 29.4.1977 i Kbh., d. af kgl. hoffotograf Charles P. (1860–1927) og Julie v. Emmé (1863–1928). Ægteskabet opløst 1933. ~ 2° 14.4.1934 med Erna Marguerietta (Dorcheus) Jensen, * 18.2.1895 i Kbh. (Matt.), † 12.10.1976 på Teglværksgården, Ålsgårde, Hellebæk sg., Fr.borg amt, d. af handelsrejsende Peder J. og Anna Marie Cathinka Larsen.

J. tog alm. forberedelseseksamen 1901, blev forstkandidat 1908. Efter soldatertjenesten hjemsendtes han som løjtnant 1909. 1909–19 var han skovrider på Snogeholm gods i Skåne, 1919–57 forstinspektør på Bregentved, og 1926–58 desuden tilsynsførende skovrider for skovene under Seinhuus og 1945–62 for Egholm skov. Ved sin tiltræden på Bregentved overtog J. et særdeles velplejet skovdistrikt som L. A. *Hauch havde

sat sit præg på 1886–1915. Hauch havde hvert år anlagt 9 ha egekultur og J. fortsatte i hans fodspor. Selv om stigende arbejdslønninger ikke tillod så intensive kulturmetoder som Hauch havde praktiseret var skovkulturene på Bregentved altid velplejede i J.s funktionstid. De tætte, unge bevoksninger som var resultatet af de intensive kulturer skulle plejes med tyndingshugst, og J. gik med den største interesse op i denne opgave. Han var tilhænger af en „aktiv“ tyndingshugst der medfører kraftige indgreb i træbestanden. Hans mål var at fremelske „en skov der består af kraftige, velformede og velproportionerede træer med store, friske arbejdende kroner der gennem hele omløbstiden sikrer træerne en kraftig ernæring. Derved skabes jævn årringsgang, god oprensning og retforløbende vedelementer, ringe tilbøjelighed til vanris og hurtig overvoksning af grenspor og knaster. Alt dette skulle skabe en prima rodkævl som formentlig på de nederste 10 m kan give finertræ, selv med en årringsbredde på 3–4 mm. Af træer, som her angivet, kan der i 120–130 års alder stå ca. 50 stk. pr. ha . . .“. Disse overvejelser førte til at J. udvalgte „hovedtræer“ i de 45–50-årige egebevoksninger. Hovedtræerne er de værdifuldeste fremtidstræer, og de blev mærket således at der ved senere tyndingshugster kunne tages særligt hensyn til dem. For at følge virkningen af den aktive tyndingshugst og hovedtræernes vækst gennemførte J. kontrollerende træmålinger i den hensigt at ændre fremgangsmåderne hvis hans teorier ikke holdt stik. Siden Hauchs dage er det store Bregentved skovdistrikt blevet anset for et af landets mest veldrevne, og såvel landbohøjskolens skovbrugsafdeling som Statens forstlige forsøgsvæsen samarbejdede med distriktet. På J.s initiativ blev skovdriften på Bregentved, især egeskoven, belyst i artikler ved førende forstvidenskabsmænd i Dansk skovforenings tidsskrift 1951–61. Artiklerien sluttede med J.s egne bidrag *Fra Bregentveds egeskove, 1. Træartsvalg* og *2. Kultur og racer* hvori han beretter om skovens hidtidige drift og antyder retningslinjer for fremtiden. Selv om det var forholdene på Bregentved der blev diskuteret er artiklerien af almen forstlig interesse. J. var en fremragende jæger og hundekender og gjorde inden for avlen af den engelske setter et betydeligt arbejde. Blandt J.s mange tilidshverv kan nævnes: medlem af den forstlige forsøgskommission 1920–45, censor ved skovbrugseksamen 1932–53, formand for Danske forstkandidaters forening 1942–47, medlem af bestyrelsen for Dansk skovforening og formand for foreningens handelsudvalg og træindustriens eksportfond 1928–34, medlem af bestyrelsen for skovbrugets arbejdsgiverforening for Sjælland

1930–45, formand for Engelsk setterklub i Danmark 1926–36.

J. var en af tidens mest betydende forstmænd og hans menneskelige egenskaber: venlighed, hjælpsomhed, munterhed, medførte at hans ideer om skovdriften, således som han udøvede den på Bregentved fik stor betydning. Hans tanker, især om tyndingshugst, vandt navnlig frem gennem hans mundtlige indlæg i forstlige drøftelser på ekskursioner og ved møder. De få skriftlige arbejder han har efterladt er dog tilstrækkelige til at hans ideer står klart for eftertiden. Foran er nævnt hans bidrag til artiklerien 1951–61. En planlagt artikel om tyndingshugst nåede han ikke at skrive, man principperne har han beskrevet i *The active method of thinning* (Thinning problems and practices in Denmark, World forestry series, State university af New York, 1954). J. var æresmedlem af Danske forstkandidaters forening, af Sjællandske skovfogedforening, og af Engelsk setterklub i Danmark samt af Svenska setterklub. – R. 1947. R¹. 1953. □Foto.

C. M. Møller i Dansk skovforen. s. t., 1963 77–83. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

P. Chr. Nielsen

Jahn, Ferdinand Heinrich, 1789–1828, officer, militærhistoriker. * 5.2.1789 i Neumünster, † 29. 7.1828 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: apoteker Caspar August J. (ca. 1749–98) og Albertine Georgine Lesser (ca. 1750–1816). ~ 28.8.1814 i Preetz med Eleonora Hedevig Fries, døbt 15.2.1794 i Arendal, † 24.2.1859 i Kbh. (Garn.), d. af distriktskirurg i Arendal, senere læge i Preetz, lic. med. Carl Gerhard F. (1756–1814, ~ 1° 1780 med Birgitte Margrethe Holck, 1758–88) og Anna Cathrine Holck (1769–1842). – Far til J. H. F. J.

Efter en meget omhyggelig opdragelse i hjemmet sendtes J., tretten år gammel på koffardifart til Middelhavet o. fl. st. Da det derefter ikke lykkedes ham at blive optaget på Søkadetakademiet, meldte han sig til optagelse i feltjægerkorpsset og antoges 1804 som menig i dette. Hans korpschef, J. L. J. *Binzer, interesserede sig meget for den opvakte og flittige J., og da denne ønskede at fortsætte til de lette tropper for hurtigt at blive officer anbefalede Binzer ham indtrængende til kronprinsen, så at J. n.å. udnævntes til sænrik i virkelig nummer og med gage, foreløbig dog uden anciennitet; 1808 blev han på general Johann v. *Ewalds anbefaling som en undtagelse fritaget for at aflægge officerseksamen og udnævntes til sekondløjtnant (anciennitet fra 1807), og 1812 blev han premierløjtnant, 1820 stabskaptajn. Som adjutant ved holstenske

skarpskytterkorps havde han deltaget i felttoget 1813 og udmærket sig ved mod, koldblodighed og godt blik for kampforhold, særlig i kampen ved Sehested. Mens han 1815–17 var ved korpsen i Frankrig oversatte han en del dansk litteratur til tysk, og sidstnævnte år opnåede han sammen med J. A. "Fibiger kongens støtte til udgivelse af en „militær Journal“ på dansk. I fortalen til dennes første årgang, 1818, som *Magazin for militair Videnskabelighed* nævner de to mænd at krigshistorien ville blive en af hovedgenstandene for deres egne bidrag, og i årgang 1820 havde J. sin første trykte afhandling om dansk krigshistorie: *Christian IV.s Felttog 1626*, hovedsagelig efter trykte, navnlig tyske kilder. Allerede i denne afhandling må man beundre hvor smukt og klart J., der hidtil bestandig havde hørt hjemme i Holsten, udtrykte sig på dansk. I årgang 1821 fremsætter han interessante anskuelser om studiet af krigshistorien, dennes formål, kildebehandlingen, omfang osv.; man skønner her hans flid og grundighed i studiet af den klassiske oldtids og gamle danske og udenlandske historieskrivers beretninger. Efter at han 1820–22 havde udgivet *Grundtræk til Christian den Fjerdes Krigshistorie* (Kalmarkrigen og krigen 1626–29), et livfuldt og grundigt arbejde, kaldte kongen ham mod slutningen af 1823 til Kbh. som à la suite ved Lauenburgske jægerkorps med betydelig ekstragage og satte ham herved i stand til at hellige sig det han betragtede som sin livsopgave: udarbejdelsen af en håndbog i dansk krigshistorie i de sidste tre–fire århundreder på grundlag af studier i arkiver og biblioteker. Under udvikling af selvstændighed og sporsans, glødende iver og utrolig flid, om formiddagen i arkiver og biblioteker, derefter arbejde hjemme, gik J. til værket, og 1825 udgav han sine forelæsningsnoter for officererne i Kbh. som en almindelig oversigt over Nordens, særlig Danmarks krigsvæsen i den ældre middelalder – et anseligt bind, der skulle være indledning til hovedværket. 1827 udviklede han sin plan for udarbejdelsen af „Danmarks Krigshistorie“ der skulle omfatte seks kvartbind hvoraf de to første *Unionshistorien*, de følgende tiden indtil 1814: Han ville give Danmark-Norges nyere statshistorie hvori krigen som middel til at opnå et politisk øjemed ganske vist ville blive hovedemnet, uden at han dog ville gå nøjere ind på „Manddrab, Plyndring og Ødelæggelser“, men klargøre krigens udspiring og resultater i deres forhold til statslivet, statshistorien. – Det skulle imidlertid ikke forundes ham at gennemføre dette så lovende program, og ved sin død havde han ikke nået at få unionstiden færdigbehandlet. Manuskriptet blev udgivet 1835 af nogle af hans venner, og viser at han i dette sit

sidste arbejde, hvor han havde dæmpet sine tidligere romantiske anskuelser og sin levende fantasi, var kommet nær det høje mål han havde sat sig, og at den historiske videnskab ved hans tidlige død havde lidt et stort tab. J. anses for at være det militær-historiske studiums grundlægger i Danmark. Samtidig med alt andet arbejde havde han været virksom medarbejder ved *Magasinet* og andre tidsskrifter samt ved sine forelæsningsnoter vakt interesse blandt officererne for dansk historie, hvorhos han efterlod sig meget betydelige samlinger, uddrag af kilderne, der til dels benyttedes af andre (Otto "Vaupell"). Meget lidt af disse samlinger er bevaret. De samtidige skandinaviske historikere optog ham i deres kreds; han blev medlem af flere lærde selskaber og var medstifter af oldskriftselskabet. – J. elskede sit fædreland med begejstring; han var begavet med kombinationsevne og levende veltalendehed; hans skriftlige og mundtlige stil var overordentlig livfuld og billedrig. – R. 1826. □Silhouet.

Breve til og fra B. S. Ingemann, 1879. – J. A. Fibiger i *Nyt mag. for militair videnskabelighed* II, 1828 121–51. C. Molbech i *Nord. tidskr.* III, 1829 88–105. *Militairt repertorium* I, 1836 310–13. *Militært t.* XVIII, 1889, tillægshft. 9–13. Johs. Steenstrup: *Historieskrivn. i Danm.* i det 19. Årh., 1889. *Det krigsvidenskabelige selsk.* 1871–1921, 1921 49–66. Gordon Norrie i *Hist. r.* 12. r. 1, 1963–66 672–76. E. O. A. Hedegaard i *Militært t.*, 1972 456–81 516–28. – *Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.*

*Rockstroh**

Jahn, Jens Harald Fibiger, 1818–49, officer, militærhistoriker. * 7.6.1818 i Kiel, † 6.4.1849 ved Ullerup, Sundeved, begr. i Sønderborg. F: premierløjtnant, senere kaptajn F. H. "J." (1789–1828) og Eleonora H. Fries (1794–1859). ~ 7.6.1844 i Ålborg med Sophie Vilhelmine Antonie Kuhlmann (Kühlmann), * 25.5.1821 på Petersholm ved Vejle, † 19.10.1844 i Kbh. (Garn.), d. af proprietær Johan Anton K., senere til Brejninggård, og Elisa Christiane Torkos. J., der blev kadet 1831, forblev efter bestået officerseksamen 1835 som sekondløjtnant à la suite endnu et år ved akademiet som repetent og forrettede tillige pagetjeneste. Som geleddofficer var han både tjenstivrig og ret dygtig, men på grund af svageligt helbred afskedigedes han 1842 efter ansøgning af linjen med vartpenge og udnævntes n.å. til premierløjtnant i krigsreserven og forstærkningen. I de følgende år bedredes hans helbred, og ved krigens udbrud 1848 indkaldtes han og forrettede det første krigsår tjeneste forskellige steder i 2. linje. Som premierløjtnant i 3. reservebataljon 1849 deltog han med dygtighed og tapperhed i den vanskelige kamp om Ullerup indtil han fik sit banesår. – Han havde arvet fa-

derens historiske interesser, og allerede som ganske ung arbejdede han så flittigt i biblioteker og arkiver at han 1840–41 kunne udgive *De danske Auxiliartropper I og II (Corpsset i engelsk Tjeneste 1689–97 og Tropperne i den spanske Successionskrig 1701–14)* – gode, upartiske, men tørre arbejder hvor mangelen på ønskelige oplysninger om danske afdelinger og personer skyldes det forholdsvis ubetydelige danske kildemateriale. J. indtil da havde forefundet. Senere var han flittig medarbejder ved – fra 1847 medudgiver af – Militært Repertorium og kom ind på egentlig dansk krigshistorie, og særlig hans store biografi af general Henrik Rüsensteen i årgang 1847 (udk. 1848) er vidnesbyrd om betydeligt studium af kilderne, selvstændig opfattelse og god fremstillingsevne. – Hans, og til dels også faderens, ekscerpter og optegnelser gik over til oberst Otto *Vaupell og er benyttet i dennes *Den dansk-norske Hærs Historie*. Rester deraf er afleveret i Rigsarkivet.

Selmers nekrologiske saml. II, 1852 90f. Den dansk-tydske krig 1848–50, udg. Generalstaben II, 2, 1878 1126f. Johs. Steenstrup: Historieskrivn. i Danm. i det 19. årh., 1889. A. P. Tuxen i Det krigsvidenskabelige selsk. 1871–1921, 1921 49–66. Gordon Norrie i Hist. t. 12. r. I, 1963–66 676. E. O. A. Hedegaard i Militært t., 1972 524f.

Rockstroh *

Jais-Nielsen, Johannes Knud Ove, 1885–1961, maler, keramiker. * 23.4.1885 i Kbh. (Johs.), † 8.11.1961 på Kbh.s amtssygehus, Gentofte, urne på Mariebjerg kgd. sst. F: trikotagehandler, senere grosserer Knud Nielsen (1846–1911) og Ane Ottosen (1845–1928). Navneforandring fra Nielsen, Jais- 31.5.1926. ~ 6.11.1920 i Kbh. (b.v.) med maler Vilhelmine (Ville) Oppenheim, * 1.5.1886 i Randers, † 7.11.1949 i Gentofte, d. af købmand Carl O. (1841–1933) og Jeanette Cohn (1855–1924).

J.-N. er af jysk herkomst. Begge forældrene er født i Hammerum hrd. hvor faderen var uldkræmmer før han flyttede til Kbh. og grundlagde sin forretning. J.-N. selv blev derimod fra fødslen knyttet til hovedstaden, og han talent viser med sin letbevægelighed og artistiske færdighed snarere københavnske egenskaber end jyske. For en del står det måske i forbindelse med at hans uddannelse foregik under den frihed, vor malerkunst havde nået ved århundredskiftet i kraft af de frie malerskolers (Krøyers og især Zahrtmanns) virksomhed, og som i øvrigt karakteriserer tidens kunstforhold i almindelighed. J.-N. stod i malerlære i Kbh. 1900–05, fik forbedrende undervisning hos Holger *Grønvold på teknisk skole og gik derefter på Kunstnernes stu-

dieskole under Kristian *Zahrtmann og Johan *Rohde 1907–09. Allerede 1907 begyndte han at udstille på Kunstnernes efterårsudstilling, men hans egentlige debut fandt sted på De trettens udstillinger 1909 og 1910 der betegner et generationsskifte. Afslutningen på J.-N.s læreår danner tre års studieophold i Paris 1911–13, i et fransk-internationalt kunstnermiljø, hvor man følte sig suveræn over for kunstens mål og midler, dyrkede abstrakte kunstværdier og hævdede den enkeltes personlige frihed i hans arbejde. Her lærte J.-N. kubismen at kende i dennes første udviklingsperiode. – I Paris havde J.-N. udstillet på Salon d'automne. Efter hjemkomsten blev han et af de fremtrædende navne i kampen om den „moderne“ kunst der udkæmpedes på Kunstnernes efterårsudstilling. I de afgørende år 1917–18 udstillede han her dels motiver fra bylivet (*Billardspillere, Moderne Dans, Linedanserinde, Afgang*) som var en behændig forening af moderne æstetik og halvt humoristisk genreskildring, dels billeder i gennemført kubistisk maner (*Selvportræt, Silhuetklipper*). Grevinde Dannerbillederne fra samme periode har mere karakter af dekorativ kunst. Samtidig begyndte J.-N. at lave keramik, glaseret lertøj som han i begyndelsen fik brændt hos G. Eifrig i Valby (udstillet første gang på Kunstnernes efterårsudstilling 1915). I hans småfigurer (*Venus stiger op af Havet, Maria med Barnet*) og vaser, krukker og fad – som oftest dekorerede med bibelske motiver – blandedes impulser fra primitivt lertøj og modernistisk dekoration med kubistiske forudsætninger på en let og lykkelig måde. Hans keramik vandt hurtigt bifald og købtes til adskillige kunstindustrimuseer (Kbh., Oslo, Bergen, Trondheim, Stockholm, Göteborg m.fl.) Hans kraftigste arbejde fra denne tid er den 55 cm høje *Pontius Pilatusmaske* (1919), et vægtigt forsøg i karakterstudium og monumental plastik.

Efter første verdenskrig rejste J.-N. til Italien hvor han kopierede Giotto og andre trecentomalere i Assisi. Hans dekorative stil antog nu en fastere form, idet han lagde vægt på figurernes konturer og den udtryksfulde bevægelse (væg-malerierne *Brylluppet i Kana*, Kunstnernes efterårsudstilling 1921), og han gik i endnu højere grad over til at behandle bibelske motiver. Under ophold på Bornholm 1924 og 1926 og i Frankrig 1925 (Paris, Moret sur Loing) vendte han sig i sine staffelibilleder mod et friere maleri, koloristisk betonet, lyrisk i anslaget (*Opgaaende Maa-ne, Bornholm*, 1926). Væsentligst blev imidlertid en omfattende keramisk produktivitet på Den kgl. porcelænsfabrik hvor han var ansat 1921–28. Det var nu stentøj, dels i form af krukker, fad osv. med figurlige kompositioner, som oftest

Jais-Nielsen

malede med blå på grå glasur eller med en jernfarve direkte på en grov chamotte-skærv, dels i form af keramisk skulptur, polykrom eller glaseret med en enkelt farve (ved de større arbejder ofte den røde okseblod). Denne produktion fik en fremtrædende plads i Den kgl. porcelænsfabriks opvisning på Verdensudstillingen i Paris 1925 og vandt anseelse gennem fabrikkens mange udstillinger rundt om i verden. J.-N. frembragte her skulptur der med sine mange store og vægtige arbejder (*Pottemageren*, *Paulus dræber Løgnen*, begge 1925: vase med relieffremstillinger af Aktæon-myten, 1926; gruppen *Pontius Pilatus*, 1927; *Moses med Slangen*, 1928; *Judas og Lynet*, 1935) rækker ud over det keramiske område, ind i den egentlige plastik. Han lægger dramatisk eftertryk på figurernes bevægelse, modellerer med en bredde og tyngde der føles dikteret af lermassens karakter, og fastholder en helhedsvirkning der er streng og monumental og atter på sin vis et udtryk for materialet. Dermed og tillige ved en ejendommelig reliefbehandling hvor figurerne står groft skåret, ligesom primitivt gjort med en kniv, i hårde omrids og stive flader, hævder J.-N.s keramiske skulptur sin egen plads i vor billedhuggerkunst.

I årene 1928–35 var J.-N. hovedsagelig optaget af en meget stor dekorativ opgave, udsmykningen af hele trapperummet i Skt. Elisabeth-søstrenes hospital i Sundby med freskomalerier af den hellige Elisabeths legende bestilt af Ny Carlsbergfondet. Desuden har han udført glasmalerier til bl.a. Grenå og Voel kirker (1930 og 1938) og udstyret Heerings likørpavillon i Tivoli med vægmalerier (1923 og 1930, ændret 1943). Hans sidste store arbejde blev freskoudsmykningen i Frbg. rådshushal, påbegyndt 1952. J.-N. har skrevet *Perlevennen Gaston og andre sælsomme Historier fra Paris*, 1947, med egne illustrationer, om Picassos keramik i Gutenberghus' årsskrift, 1945, og desuden illustreret artikler i Berlingske søndagsmagasin. J.-N. har deltaget i en lang række udstillinger her og i udlandet, retrospektive 1936 (Den frie udstilling) og 1960 (Charlottenborg). Han fik Eckersberg-medaljen 1929 og Thorvaldsen-medaljen 1948, var medlem af Kunstforeningens bestyrelse 1924–26 og af akademirådet 1930–61. J.-N. er repræsenteret som maler på Statens museum for kunst, i Kolding, Ribe, Ålborg, Oslo m. fl.

J.-N.s hustru **Ville J.-N.** uddannedes på tegne- og industriskolen for kvinder og var i lære hos solvsmed Georg ²Jensen. 1910–12 malede hun porcelænen hos Bing og Grøndahl. Hun udstillede som maler på efterårsudstillingen fra 1916. – R. 1934. DM. 1947. K. 1956. ☐Selvportr., tegn. 1910. Flere tegn. af Carl Jensen (bl.a. Fr.borg),

bl.a. 1911. To selvportr. malet 1917. Tegn. af Otto Christensen, 1941 (Fr.borg). Foto.

J. N. Et udvalg af billeder m. tekst af Oluf Thomsen, 1931 = Vor tids kunst VI. J. N. Keramik. Et udvalg af billeder m. tekst af Kai Flor, 1938 = Dansk kunst VI. – Interview i Gads da. mag., 1945 57–64. – A[xell] G. J[orgensen] i Architekten XXI, 1919 267–72. H. Brochner i Skonvirke IX, 1923 56–61. Merete Christensen [Bodelsen] i Nyt tidsskr. for kunstindustri II, 1929 66–72. Kai Flor i Katalog for retrospektivt udstill. 1960.

Elisabeth Fabrius (Sigurd Schultz)

Jais-Nielsen, Ville, se Jais-Nielsen.

Jakob, † 1287, biskop i Slesvig. † i begyndelsen af 1287.

J. var provst i Slesvig domkapitel da han 1282 valgtes til biskop. 1283 blev han kong Erik Klippings kansler. Hans navn nævnes i vigtige akter som håndfæstningen af 29.7.1282, brevet af 8.9.1283 hvorved kongen stadfæstede overdragelsen af Nørrehalland til grev Jakob, voldgiftsdommen mellem kongen og Erik Plovpenning dotre, fældet i Nyborg 24.5.1284 og den meget omfattende forordning fra samme rigsmøde. Han satte sit segl under den forsikring hertug Valdemar måtte udstede ved sin losladelse 1286. Også ved overenskomster med de nordtyske fyrster og stæder var han medvirkende. – Om hans styrelse af Slesvig stift foreligger så at sige intet. Han bekræftede en tiende-overdragelse til Logum kloster der skyldtes bisp ²Valdemar, men Ryd kloster berøvede han andre tiender, og i Rydårbogen berettes at han lod nogle munke prygle; J. burde snarere kaldes tyrann end bisp, hedder det i anledning af hans død.

Gammeldanske kroniker, udg. M. Lorenzen, 1887–1913 129f. Annales Danici, udg. Ellen Jørgensen, 1920 123 125.

*Ellen Jørgensen**

Jakob, greve af (Norre)halland, † 1309. F: grev ²Niels af Halland († 1251) og Cæcilie († for 15.7.1260, senere ~ Andreas Pincerna).

J.s og hans bror Niels' arv efter fæderen forholdtes dem længe, men de kan antages at have rådet over en betydelig arv efter moderen der var barn barn af Jakob ²Sunesen. Stedfæderen Andreas Pincerna var i Erik Klippings unåde og fængsledes af denne 1267, men det vides ikke om fjendskabet havde med grev Niels' efterladede børn at gøre selv om disse netop på samme tidspunkt befandt sig i en intrikat arvsag med moderens fætre greverne Ludvig og Otto af Ravensberg med hvem de under kongens forsæde måtte indgå et forlig (28.7.1267) der næppe var til deres fordel. Broderen Niels døde 1270(71), og stedfæderen var død 1270. Fædrenerven kom først i

J.s besiddelse 1283 da stormændenes indflydelse på rigets politik var vokset med udstedelsen af håndfæstningen 1282, og da kongen stod på tærskelen til sin indtræden i et nordtysk landefredsforbund som fik væsentlig betydning for hans udenrigspolitik. Bispen og greverne af Schwerin udstedte 28.8.1283 en erklæring om J.s ret til Halland efter faderen med opfordring til danske prælater og stormænd om at virke for dets udlevering. 8.9. s.å. udstedtes Erik Klippings tilbagegivelsesdokument der henter sin ordlyd dels fra den schwerinske erklæring, dels fra Valdemar Sejrs overdragelsesdokument til grev Niels 1241 (idet Halland oprindeligt gaves ham til gengæld for det afkald han havde gjort på godser i Schwerin i forbindelse med Valdemar Sejrs løsladelse af fangenskabet hos grev Henrik af Schwerin).

Grev J.s rådighed over grevskabet var i princippet den friest tænkelige, langt sikrere end den anden hidtil utilfredsstillede kongefrænde hertug "Valdemar af Sønderjylland havde da han i samme år fik overladt hertugdømmet. J.s politiske indflydelse i Danmark i Erik Klippings sidste år må have været meget betydelig selv om vi ikke kender den i enkeltheder. Men kongemordet i 1286 blev hans politiske fald i Danmark. Han stod i spidsen for den kreds af stormænd der dømtes for Erik Klippings drab ved danehoffets dom i pinsen 1287, efter al sandsynlighed ganske uskyldigt. Forud for dommen havde J. sammen med de øvrige „kongemordere“ søgt tilflugt i Norge med hvis regering han også tidligere havde stået på god fod, og han deltog i de norske krige mod Danmark i den unge Erik Menveds første regeringsår. Borgen Hunehal i Halland var sammen med borgen på Hjelm de fredløses faste støttestrukturer, men de var tillige pladser hvortil den norske konge inviterede udenlandske købmænd til at sejle i handelssøme og på lignende vilkår som dem de havde haft i det danske rige.

Tilsyneladende vanskeliggjordes grev J.s forhold til den norske konge, da denne efter 1300 søgte tilslutning hos den svenske oprørske hertug Erik, til hvem han trolovede sin datter Ingeborg og hvem han mere eller mindre åbent tillod at sætte sig fast i Halland. Det står sikkert i forbindelse hermed at grev J. i 1305 måtte udstede et dokument (8.3.) hvorved han formeligt overdrog sit grevskab til den norske konge til gengæld for de (specificerede) udlæg denne havde gjort for ham i mellemværendet med Danmark.

Den svenske „Erikskrönikan“ affattet kort efter 1320 har i sine skildringer af krigsbegivenhederne i og omkring Halland i 1300-tallets første årtier nogle særligt hadefulde udfald imod grev J.,

hvad der sikkert bør forstås i sammenhæng med et rivaliseringsforhold mellem denne og krønिकens ubestridelige helt, hertug Erik af Sverige.

J.s nøjagtige dødsdato kendes ikke, men han må være død ca. 1309, sikkert på borgen Bohus som han havde bygget, og som var hans faste tilholdssted i krigsårene. I Danmark mindedes han særligt i Sorø kloster blandt hvis fornemste velgørere han (tilsyneladende uden at være begravet der) regnedes.

Jerker Rosén: Striden mellan Birger Magnusson och hans bröder, Lund 1939. Ingvor Margareta Andersson i Vetenskaps-societeten i Lund årsbok 1953, Lund 1954 3–35. Samme: Erik Menved och Venden, Lund 1954. Hugo Yrwing: Kungamordet i Finderup, Lund 1954 = Skr. utg. av Vetenskaps-societeten i Lund XLV (jf. Yrwing og Niels Skyum Nielsen i Hist. t. II, r. VI, 1960–62 121–41). Aksel E. Christensen i Historiallinien arkisto LXIII, Helsingfors 1968 279–90 (optr. i forf.s Danm., Norden og Østersoen, 1976). Kai Horby: Status regni Dacie, 1977.

Kai Hørby

Jakobsen, Anders, 1852–1923, plovfabrikant. * 11.4.1852 i Svindinge, Fyn, † 14.7.1923 i Fraugde, begr. sst. F: smedemester Jakob Christian Olsen (1817–65) og Johanne Marie Hansdatter (1817–1900, ~2° 1866 med smedemester Christian Nielsen, 1837–85). ~28.4.1877 i Svindinge med Birthe Marie Henriksen, * 18.5.1851 i Lamdrup, Svindinge sg., † 23.10.1931 i Fraugde, d. af gårdejer Henrik Andersen (1806–67) og Gertrud Larsdatter (1811–95).

J. blev som dreng ikke anset for egnet til at gå i faderens fodspor som smed og kom i stedet som fjortenårig i tjeneste først hos en slagter, senere ved landbruget. Først som attenårig kom han 1870 i smedelære hos sin stedfar, en af datidens dygtige landsbysmede. Han blev svend 1873 og fik uddannelse i hestebeslag ved landbohøjskolen 1875. Ved siden af sin virksomhed som beslagsmed syslede J. med plovfremstilling, en interesse han allerede havde fået som lærling da han sammen med en gårdmand fra samme egn fremstillede et antal ganske vellykkede, såkaldte grebpløve. Under meget beskedne forhold bosatte J. sig 1877 som smed i Over Holluf. Her fik hans interesse for plovfremstilling et stort stød fremad idet der samme efterår kom to amerikanske pløve til Hollufgård som naturligvis vakte J.s interesse, og på foranledning af baron C. Juel-Brockdorff, Hollufgård, begyndte han at efterlave den amerikanske Molinepløve. Efter mange vanskeligheder lykkedes forsøget, og de første pløve stod færdige i foråret 1878. Da alt arbejde skulle udføres med håndkraft kunne pløvedriften i de følgende år kun gennemføres ved et ihærdigt arbejde af J. og hans hustru. Forholde-

Jakobsen, A.

ne i Over Holluf blev dog efterhånden for knebne, og 1886 flyttede J. til Fraugde hvor virksomheden udvikledes til en efter danske forhold betydelig plovfabrikation, især efter at man 1894 havde fået en dampmaskine. Plovene blev præmieret på flere udstillinger i ind- og udland og fik anerkendelser ved plovrøver. J. slog sig dog ikke til ro med de én gang vundne resultater, men fulgte stadig med i udviklingen og søgte at tilføre sin plov forbedringer, og den fandt også markeder i udlandet. 1915 overdrog han ledelsen af plovfabrikken til sønnerne Jakob Chr. (1876–1961) og Peter (1878–1948) der 1937 omdannede virksomheden til et aktieselskab. J. var pioneren i den danske plovfabrikation, en dygtighed i sit håndværk, en stout type med energi og udholdenhed, anset både i landbo- og håndværkerkredse. Han var medstifter og bestyrelsesmedlem i Foreningen af landsbysmede i Fyns stift, formand 1889–99, og tog meget aktivt del i egenes politiske arbejde og foreningsliv. I en lang årrække var han således medlem af Fraugde sogneråd, ligesom han en tid var formand for Kerstemindekredsens konservative vælgerforening. – R. 1918. □Foto.

A. J., „Fraugde“, 1878–1918, 1918. Maskinkonsulent, 1918 79f. [Gunnar] Gregersen] i Tidsskr. for industri, s.å. 125–28. Tidsskr. for landøkonomi, 1923 391f. Anton Christensen i Det danske landbrugs hist., udg. K. Hansen IV, 1925–33 80f. H. Rosenstand Schacht og E. Bergstrand i A. J. Fraugde 1878–1953, 1953 20–42. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Erik Korr Johansen (Aksel Milthers)

Jakobsen, Andreas Marinus, * 1899, forsorgsdirektør. * 22.1.1899 i Simmekær. F: gårdejer Søren Nielsen og Johanne Kirstine Jakobsen (1875–1918, ~ 1904 med gårdejer Johan Peder Svendsen, * 1879). Navneforandring 2.12.1899 til J. ~ 5.1.1930 i Lønborg med Meta Katrine Klausen, * 2.5.1903 i Lønborg, d. af gårdejer Jens K. (Klavsen) (1875–1950) og Sørine Mette Sørensens (1877–1946).

J. var gårdmandsønn og selv beskæftiget ved landbruget indtil 1918. 1920 blev han student fra Døckers kursus. Straks efter sin juridiske embedseksamen 1928 trådte han i Kbh.s kommunes tjeneste, først som sekretær ved børneværnet, fra 1944 som inspektør og leder af inspektoratet for børne- og ungdomsinstitutionerne hvor han 1960 blev udnævnt til direktør. Han var overordentlig initiativrig og benyttede sig tit af utraditionelle former for at øge såvel antallet som kvaliteten af børne- og ungdomsinstitutioner i Kbh. Under hans lederskab fra krigens slutning til 1969 steg det samlede antal af vuggestuer, børnehaver og fritidshjem – private og kommunale –

fra 192 til 395 hvortil kom ca. 100 fritids- og ungdomsklubber. Som en af de første herhjemme tog han narkotikaproblemet op til debat. J. klarede en enorm arbejdsbyrde med et vældigt gå-på-mod og en ukuelig optimisme. Han var meget utilbøjelig til at opgive en idé han anså for rigtig og overraskede ofte sine medarbejdere med nye ideer. Samtidig besad han en fin evne til at inspirere og begejstre medarbejderstaben således at det var en afholdt chef direktoratet og institutionerne måtte tage afsked med i 1969. – R. 1960. □Foto.

Kristeligt dagbl. 21.1.1969. Politiken s.d. Berl. tid. 22.1.1969. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Frank Hansen

Jakobsen, Erhard William, * 1917, politiker, borgmester. * 25.2.1917 i Grene ved Billund. F: murer Knud Christian Knudsen og Benthine Camilla J. (1895–1942). ~ 27.9.1941 i Gladsaxe med porcelænsmaler Kate Tove Larsson, * 4.1.1915 i Kbh., d. af værftsarbejder Christian L. og Rigmor L.

J. kom som spæd til moderens forældre i Vinding ved Vejle. Morfaderen døde mens J. var helt lille, og han flyttede med mormoderen til Egtved hvor han gik i skole. Efter konfirmationen flyttede han 1931 til moderen der 1923 var blevet gift med murersvend Knud Christian Knudsen i Buddinge – „bedre far kunne ingen ønske sig“ skriver J. om stedfaderen. J. tog præliminæreksamen 1933 ved Kbh.s undervisningsanstalt, blev student 1936 fra Lyngby statsskole og cand.polit. 1946. Derefter var han sekretær i statens ligningsdirektorat til 1962. J. var tidligt politisk interesseret. Han var vokset op under små kår, og socialdemokratiets valgsejr 1929 og Th. Staunings udnævnelse til statsminister gjorde ham til bevidst socialdemokrat. 1931–39 var han medlem af bestyrelsen for den socialdemokratiske ungdomsorganisation DsU og socialdemokratisk forening i Buddinge, 1938–43 medlem af hovedbestyrelsen i DsU og 1943–51 formand for den socialdemokratiske studentorganisationen Frit Forum som han var medinitiativtager til. J. var blevet en trænet taler i DsU og i socialdemokratiske vælgerforeninger og opstilledes til folketingsvalget 1950 i Fåborg-Ærøskøbingkredsen og var valgt i Hvidovrekredsen 1953–64 og i Gladsaxekredsen 1966–79, fra sin udtræden af socialdemokratiet 1973 valgt som centrum-demokrat. 1979 valgtes han af centrum-demokraterne i Fyns amt, opstillet i Fåborgkredsen. Da socialdemokraterne i Gladsaxe manglede en borgmestercandidat ved kommunevalget 1958 blev J., der da var bosiddende i Kbh., opfordret

til at stille sig, men indvilligede først da statsminister H. C. Hansen lagde pres på ham. Han nåede at komme med på tilflytterlisten i sin gamle kommune og blev borgmester, dog kun ved støtte fra et radikalt og et kommunistisk byrådsmedlem. Han var borgmester til 1974. Sin popularitets højdepunkt nåede han 1970 med over 20 000 personlige stemmer. Redaktør Sv. Carstensen gav efter valget følgende karakteristik af J.: „En cocktail af talegaver, politisk instinkt, initiativ og ambition, kynisme, sentimentalitet, idealisme, ægte begavelse, selvtillid og flair for publicity . . .“. Gladsaxe kom i hans tid til på flere områder at stå som en foregangscommune. Det gjaldt skolevæsen, idrætsanlæg og sociale institutioner samt forbindelse til venskabsbyer i Skandinavien og Vesteuropa. Det var kostbart, hvad den kommunale skatteprocent vidnede om, men også fremsynet idet kommunen i det væsentlige var fuldt udbygget med offentlig service før prisstigninger og økonomiske vanskeligheder for alvor satte ind i halvfjerdserne. J. blev i disse år kendt landet over og meget benyttet som foredragsholder. Han var præsident for Dansk cykleunion 1965–69, for Dansk svømme- og livredningsforbund 1965–72, for Civilforsvarsforbundet 1969–76 og for Forenede danske motorejere 1971–72. J. der gerne betegner sig som europæer uden noget forbehold var formand for Europabevægelsen i Danmark 1964–73 og medlem af Europarådet 1964–70. Ved Danmarks indtræden i EF blev han 1973 medlem af Europa-parlamentet og valgtes til parlamentet ved det direkte valg 1978. Han er tillige en varm fortaler for NATO. I den socialdemokratiske folketingsgruppe fik J. ikke betroet mange ordførerskaber. Han var tidligt i opposition til socialdemokratiets venstrefløj, erindrede ofte om hvad splittelse havde betydet for Weimarrepublikkens undergang og i perioden 1971–73 da den socialdemokratiske mindretalsregering havde SF som støtteparti skærpedes hans opposition. Da regeringen efter aftale med SF 1973 fremsatte forslag der betød skærpet beskattning af parcelhusjere udmeldte J. sig af socialdemokratiet 6.11. og dannede 7.11. partiet centrum-demokraterne. Det havde klar front mod marxismen og erklærede at stå på den private ejendomsrets grund. Partiet lagde bevidst an på at mange arbejdere var blevet borgere med eget hus og bil. Pga. motorstop på vej til folketing nåede J. ikke frem til afstemningen om parcelhusbeskattningen, men forslaget faldt da stemmerne for og imod stod lige. Statsminister Anker Jørgensen udskrev valg til 4.12. Centrum-demokraterne blev i det nye folketing repræsenteret med 14 mandater. De reduceredes til 4 i 1975, voksede til 11 i 1977 og blev 5 i 1979.

Den betydelige fremgang i 1977 havde bl.a. sin årsag i J.s stærke kritik af folkeskolen og i hans kritiske holdning til Danmarks radio blandt hvis udsendelser han fandt mange præget af venstreorienteret ensidighed. Han var medlem af radiorådet 1974–76, medstifter af organisationen Aktive lyttere og seere (ALS) 1976 og påny medlem af radiorådet fra 1978. J. har skrevet erindringer *Politik blandt mennesker*, 1971 og *Et opgør*, 1975, i det væsentlige en polemisk redegørelse for hans kamp for parcelhusene og mod venstrefløj og Danmarks radios efter hans opfattelse manglende alsidighed. □Tegn. af Bo Bojesen (folketinget) og af John Lorenzen (Kgl. bibl.). Foto.

E. J.: *Politik blandt mennesker*, 1971 (erindr.). – Sv. Carstensen: *Fænomenet E. J.*, 1970.

Helge Larsen

Jakobsen, Frode, * 1906, minister. * 21.12.1906 i Øster Løby på Mors. F: friskolelærer Ole J. (1854–1941, ~1° med Hansine Hansen, 1867–98) og Ane Mette Lorentsen (1874–1963). ~1° 23.1.1937 i Kbh. (b.v.) med røntgenassistent Ruth Goldstein, * 3.9.1914 i Hamburg, † 5.3.1974 i Birkerød, d. af Bankleiter Curt G. (1888–1964) og Gertrud Bruhn (* 1891). ~2° 6.8.1977 i Solrød med Agnes Maria Malé, * 29.9.1926 i Kbh., d. af inspektør Einar M. (1888–1974) og Esther Hansen (1887–1943). – Halvbror til Aage *Bredsted.

J. voksede op i et grundtvigiansk hjem, fattigt men varmt. Barneårenes skolegang indskrænkede sig til landsbyskole og en vinter på efterskole, og fra sit tolvte år kom han ud at tjene som røgtterdreng, en tjeneste i landbrug der varede seks år. Det blev i disse år klart at J.s hu stod til bogen, og med kauder fra forstående folk i sognet kom han 18 år gammel og med baggrund i selvstudier i 4. mellem i Viborg katedralskole hvor han 1929 blev student. Derpå fulgte et studium i Kbh. med tysk som hovedfag indtil J. 1939 blev cand.mag.

Fra barnsben fulgte J. sine egne veje, præget af sky stædighed, idealisme og vågen interesse for en verden i krise og forandring. Tanker og følelser kunne i de unge år løbe forud for uddannelsesmæssig baggrund. Som røgtterdreng sneg han sig til at læse Kierkegaard. I studieårene kastede J. sig over studiet af Nietzsche og udgav i 1940 en bog om denne, genudsendt 1972. Men afgørende for J. blev i løbet af 1930'erne hans politiske engagement, præget af humanisme og afsky for nazismen. J. kastede sig ind i arbejdet på at hjælpe tyske flygtninge og deltog i kampen mod

Jakobsen, Frode

nazistisk afsmitning i studenterverdenen. Det teoretiske studium var ham ikke nok. Den filosofisk interesserede bondestudent blev efter sin natur og mod sine akademiske interesser en handlingsmand.

Da besættelsen kom i 1940 grundlagde han sammen med en kreds af ligesindede den semi-legale organisation Ringen (1941) og rejste land og rige rundt for i talrige møder at ivre til kamp mod regeringens politik. I 1943 fik han gennemtruffet at Ringen blev en rent illegal organisation. På denne baggrund tog han i det sene forår 1943 et af de initiativer der førte til dannelsen af Danmarks frihedsråd, og han blev en førende skikkelse i dette mandatløse lederskab for den danske modstandsbevægelse. 1975 udsendte han tobindsværket *I Danmarks Frihedsråd* om denne virksomhed. Fra rådets dannelse var han den af stifterne der stærkest sansede rådets kommende betydning som det nødvendige bindeled mellem de spredte modstandsgrupper og -organisationer og dets mulighed for at etablere sig som et samlende organ der indadtil som udadtil kunne repræsentere den danske modstandsbevægelse. Han blev tillige den eneste af stifterne der fik styrke og held til ubrudt af arrestationer og sygdom at deltage i og ofte være den handlende kraft i hele rådets levetid.

Uophørligt arbejde og nervepres i årene 1943–45 sled hårdt på hans fysik til grænsen af sammenbrud, men ingen opgave eller risiko blev afvist. Det hjalp ham igennem at han i bund og grund var et forpligtet menneske. Måske var netop dette at være forpligtet et adelsmærke og et dominerende træk i hans personlighed – i besættelsesårene som sidenhen. Samtidig med at han udbyggede Ringens organisation og ikke uden ambition virkede for at gøre den til et effektivt illegalt instrument og en platform for indflydelse i modstandskadrene indtrådte han i eller havde nær kontakt med en række af rådets underudvalg, og i en række mærkesager blev han rådets hovedforhandler, et forhold der bl.a. skyldtes hans lidenskab for sagen og utrættelige flid.

Som en selvfølge var han med bag affattelsen af alle rådets proklamationer, og han blev eneforhandler i de aftaler med værnscheferne der i december 1943 sikrede et vist samarbejde mellem værn og råd så en tvedeling i opbygningen af militærgrupperne blev undgået. Han blev i april 1944 hovedforhandler i Stockholm da modstandsstyrkernes samarbejde med de vestallierede skulle fastlægges, og han førte på samme illegale rejse de drøftelser i den sovjetiske ambassade der førte til Sovjetunionens anerkendelse af rådet som leder af kampen i Danmark og modtagelsen i Moskva af Thomas *Døssing som re-

præsentant for „det kæmpende Danmark“, udpeget af rådet. Efter folkestrejken i Kbh. 1944 var han med til at etablere det gryende samarbejde med en inderkreds af politikere, og han var en af hovedmændene bag de aftaler med politikerne der førte til principiel enighed om formuleringen af et fælles program for efterkrigstiden og dannelsen af en befrielsesregering, sammensat på basis af paritet mellem politikere og modstandsrepræsentanter. Under de videre forhandlinger herom – bl.a. i Stockholm i februar 1945 – blev han et centralt bindeled mellem folk fra de to lejre. Under dette mangestregede arbejde blev den kompromiskarrige J. af hensyn til et større, overordnet mål om sammenhold i modstandsbevægelse og nation til forhandlingens J., berømmet af samtidige der fulgte hans formidlende rolle. Af sind, oprindelse og miljø stod han sine kammerater i rådet og mange af sine modparter fjernt, men de overordnede mål fik ham oftest til at frigøre sig fra en indbygget stejlhed, selvom han ved en enkelt lejlighed i april 1945 da et fælles politisk program for modstandsbevægelsen var løseligt på tale fulgte sit inderste jeg og satte sig hårdnakket imod en sådan tanke. Men da var det overordnede mål også så nært inden for rækkevidde at den smidige forhandling ikke længere var hans sag eller i overensstemmelse med det dybeste i hans væsen. I befrielsesregeringen maj 1945 blev J. minister u.p. som den ene af Ringens to repræsentanter, og han afgik med de øvrige ministre i november 1945. Han repræsenterede 30.10.1945–20.4.1953 og 22.9.1953–1973 socialdemokratiet i folketinget (Østre storkreds). Han blev en besværlig mand for sit parti idet han for tidligt gik ind for et statsligt hjemmевærn, et stærkt forsvar, tilslutning til NATO og Europabevægelsen, men senere mod slutningen af sin løbebane vendte og gik mod væsentlige dele heraf. Forud for folkeafstemningen om dansk tilslutning til EF i 1972 var han den ledende socialdemokrat blandt modstanderne. 1948–71 var han civilkommitteret for hjemmевærnet, men betydningsfulde politiske poster fik han aldrig. I bøgerne *Standpunkter*, 1966 og *Nej, der skal ikke ties*, 1972 samt de litterært og historisk værdifulde erindringsbøger *Da leret tog form*, 1976, *Alt hvad der jager min sjæl*, 1977 og *Jeg vil være en fugl før jeg dør*, 1979 har han argumenteret for sine politiske opfattelser. J. var en fremmed fugl i dansk parlamentarisk liv. Sin blivende indsats øvede han i modstandskampen, og den var til gengæld betydelig. □ Afbildet på mal. af Georg Jacobsen, Danm.s frihedsråd under besættelsen, 1951–53 (Fr.borg) og på forarbejder dertil (sst.). Livsmåske. Foto.

J. F.: I Danm.s Frihedsråd I-II, 1975. Samme: Da leret tog form, 1976. Samme: Alt hvad der jager min sjæl, 1977. Samme: Jeg vil være en fugl for jeg dør, 1979. – De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977. – Papirer i Rigsark.

Jørgen Hæstrup

Jakobsen, Henry Jakob, * 1921, grosserer. * 26. 12. 1921 i Århus (Vor frue). F: grosserer Henry Peder J. (1895–1955) og Elly Helene Vilhelmine Davidsen (* 1896). ~ 22. 8. 1945 i Viby med Lilli Sørensen, * 15. 2. 1921 i Århus (Skt. Paul), d. af entreprenør Amdi Marinus Christian S. (1894–1968) og Marie Anna Höricht Glaeser (* 1892). J. fik praktisk uddannelse i chokolade og frugt en gros i ind- og udland og blev 1947 civiløkonom fra Den jyske handelshøjskole i Århus. Allerede 1944 blev han medlem af bestyrelsen for A/S Konserverfabrikken Apella, og 1946 var han medstifter af og medlem af bestyrelsen for Carletti A/S. 1954 overtog han sammen med en bror den af faderen oprettede chokoladefabrik og frugt en gros forretning der i mange år havde virket i Århus, men senere er flyttet til Skjødstrup mellem Århus og Rønde. Året efter blev han merkantil leder for firmaet – Brødrene Jakobsen. A/S Carletti stod en årrække for kiosksalget i togene indtil DSB selv overtog det, og 1970 købte man Århus Kiosk Selskabs mange kiosker hvis ydre blev totalt forandret, ligesom vareresortimentet blev betydeligt forøget. J. blev medlem af repræsentantskabet for A/S Aarhus Privatbank 1958 og bestyrelsen 1966–67, derefter for Den danske Provinsbank til 1974. Han sidder desuden i bestyrelsen for Århus Oliefabrik, Assurancekompagniet Baltica og A/S Strongpack og for Frichs Fabrikker (nu Kosan-Frichs) var han medlem til 1979. 1967–74 var han formand for bestyrelsen for Tivoli-Friheden A/S i Århus. J. har lagt et omfattende arbejde i især handelens organisationer. Han var formand for Århus handelsstandsforening 1961–73 og for Provinshandelskammeret 1962–65. Til det sidste søgte han på grund af manglende tid ikke genvalg. For Landsforeningen af chokolade- og sukervaregrossister var J. næstformand 1955–75, og han er desuden handelskyndigt medlem af Vestre landsret fra 1963, af styrelsesrådet for Den kgl. grønlandske handel (formand fra 1965) samt af forskellige organer og institutioner i tilknytning til handelsuddannelserne. J. er typen på den moderne erhvervsmand med stor indsigt og sikker dømmekraft. Hans formandsberetninger i organisationerne var ofte præget af syn der rakte ud over de lokale begivenheder. – R. 1962. R¹. 1971.
Børsen 19. 5. 1965. Berl. tid. 26. 12. 1971.

Finn H. Lauridsen

Jakobsen, Jakob, 1864–1918, nordisk filolog. * 22. 2. 1864 i Tórshavn, + 13. 8. 1918 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: bogbinder, boghandler Hans Nicolai Jacobsen (1832–1919) og Johanne Marie Hansdatter (1816–99). – Ugift.

J. blev student 1883 fra Herlufsholm, tog 1891 skoleembedseksamen med dansk som hovedfag, blev 1897 dr. phil. med afhandlingen *Det norrøne Sprog paa Shetland* og levede siden udelukkende som videnskabsmand selv om han fra 1914 havde en slags docentpost ved Aberdeens universitet. Han gjorde en række studierejser, dels til Færøerne, dels til Shetland, Orkneyøerne og Skotland, men nåede ikke til Hebriderne og Man som han havde tænkt. Sit modersmål ofrede han meget af sit arbejde. Allerede som student blev han V. V. "Hammershaimbs medarbejder ved Færøsk Anthologi, 1886–91, og udarbejdede ordsamlingen og lydskriftprøverne samt redigerede grammatikken. I Dimmalætting nr. 20–25, 1889, fremsatte han et forslag til en fonetisk retskrivning som mødte stærk modstand i den nylig stiftede nationale forening Føringafelag. Efter megen polemik enedes et udvalg, hvor både Hammershaimb og J. var medlemmer, om en skrivemåde som i hovedsagen var den ældre normaliserede, men med enkelte ændringer, hvorved skriften nærmedes til sprogets udtale. Denne såkaldte broyting blev stort set ikke fulgt af andre end J. selv. 1898–1901 udkom hans vigtigste bidrag til den færøske litteratur *Færøske Folkesagn og Eventyr* som han havde indsamlet under rejser rundt om på øerne, og i kommentaren og *Færøsk Sagnhistorie*. 1904 har han givet en indgående kritisk og åndshistorisk belysning af sine samlinger. Men det er naturligvis selve teksten, især sagnene, som gør bogen til et hovedværk i færøsk prosalitteratur både for læg og lærd. 1907 udgav han *Diplomatarium Færoense*. *Føroyiskt Fornbrævasavn I* med historisk og sproglig kommentar, og 1908–12 kom hans store bog om frihandelsforkæmperen Poul "Nolsøes liv og digtning, et emne han tidligere havde behandlet i en artikel i Hist. Tidsskr. 6. III, 1891–92. Af islandske sager har han oversat Sagan af Hrafn ok Gunnlaugi Ormstunga til færøsk 1901 og udgivet *Austfirðinga-Sögur*, 1902–03. Men ved sine undersøgelser af resterne af det gamle norske sprog på de skotske øer (det såkaldte norn) vandt han helt nyt land ind for nordisk filologi. Før doktorafhandlingen havde han udgivet *The Dialect and Place Names of Shetland*, 1897, senere kom *Shetlandsøernes Stednavne* i Aarb. f. nord. Oldk. 1901, oversat til engelsk 1936. 1908–12 kom tre bind af hans store *Etymologisk Ordbog over det norrøne Sprog paa Shetland* som afsluttedes efter hans død af Finnur

Jakobsen, Jakob

*Jónsson og udkom 1928–32 i engelsk bearbejdelse *An Etymological Dictionary of the Norn Language in Shetland* ved hans søster Anna Horsbøl og Sir William Craigie. Studiet af Orkney norn fik han ikke udnyttet inden sin død, men en kort meddelelse fremkom i Festskrift til H. F. Feilberg, 1911: *Nordiske Minder, især sproglige, paa Orknøerne*. Sit grundige kendskab til nordboerne på de britiske øer udnyttede han også i en afhandling om *Stednavne og Personnavne i Normandiet* i Danske Studier, 1911 hvor han påviste forskellen mellem dansk og norsk sprogstof. J. blev ved sin tidlige død hindret i at fuldføre hvad han havde tænkt, men så langt han nåede lagde han en sikker grund for fremtidens arbejde.

Med undtagelse af Diplomatarium Færoense er J.s færøske bøger udkommet i nye udgaver. 1957 udkom *Greinir og ritgerðir*, et udvalg af hans artikler med indledning og bibliografi. I hundredåret for hans fødsel var Fróðskaparrít/Annales Societatis Scientiarum Færoensis XIII viet hans minde. Æresmedlem af Videnskapselskabet i Oslo. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1897 83f. – Maria Mikkelsen i J. J.: Sagnir og ævintýr I, Torshavn 1925 I–XI. Ole Jacobsen i Danmark, 1941–42 nr. 22 694. Jørgen-Frantz Jacobsen: Nord. kroniker, 1943 149–56. Chr. Matras i J. J.: Greinir og ritgerðir, Torshavn 1957. Ulf Zachariassen m. fl. i Fróðskaparrít XIII, Torshavn 1964 263–68 (m. bibliografi). Hans Bekker-Nielsen i Sv. Grundtvig: Dansken på Færoerne, 1978. – Papirer i Føroya landsbókasavn.

John Davidsen (Marius Kristensen)

Jakobsen, Peder, †1225, biskop i Roskilde. †19.5.1225 i Ter Doest i Flandern, begr. sst., mellem 1616 og 1655 overført til Abbaye des Dunes i Brügge. F: Jakob *Sunesen (†1246) og Estrid (†1246). – Bror til *Ingerd (†1258).

Ærkebiskop Anders *Sunesen og Roskildebispen Peder *Sunesen var J.s farbrødre, et forhold som ikke var uden indflydelse på hans kirkelige løbebane. Han blev kannik i Lund, studerede i udlandet hvor han erhvervede magistergraden, og da Peder Sunesen 1214 døde, valgte Roskilde domkapitel ham til biskop. Foreløbig overtog imidlertid ærkebispen med pavens tilladelse styrelsen af stiftet; først 1217 tiltrådte J. sit embede. N.å. overdrog Honorius III den unge Roskildebisp i forening med ærkebiskoppen og abbeden af Herrevad at prøve, hvad der forelå om abbed *Vilhelm af Æbelholts levned og mirakler til støtte for begæringen for kanonisation, og 1224 beskikkedes han til sammen med Anders Sunesen, der havde nedlagt sit embede, at overrække den nye ærkebiskop palliet. – Ved denne tid virkede

pave Honorius af al magt for genoptagelse af kampen for det hellige land; rundt i de forskellige kirkeprovinser udnævnte han fremragende mænd til at prædike korstog og organisere arbejdet; i Danmark valgte han J. Det er dog ikke troligt at korstogsprædiken havde fremgang under den herskende rådløshed, mens kong Valdemar (II) sad som fange i Tyskland. Selv tog J. korset og drog i foråret 1225 af sted, idet han fulgte den gamle rejserte søværts til Brügge – eller til Damme hvor større skibe, der ikke kunne gå op til Brügge, kastede anker. Her måtte han afbryde rejsen. I det nærliggende store cistercienserkloster Ter Doest døde han og blev begravet nær højalteret. Gravstenens indskrift hvis ordlyd er bevaret i belgiske skrifter fra 1600-tallet nævner ham som kongen af Danmarks frænde. Stenen synes nu at være forsvundet. J.s navn er optegnet i nekrologierne fra Ter Doest, Roskilde, Kbh., Lund og Hamburg.

Lunde domkapitels gavebøger, udg. C. Weeke, 1884–89 (fot. optr. 1973) 128. Annales Danici, udg. Ellen Jørgensen, 1920. Bullarium Danicum, udg. Alfr. Krarup, 1931–32. Liber daticus Roskildensis, udg. Alfr. Otto 1933 44. – Joannes Molanus: Natales sanctorum Belgii I, Duaci 1616 8. Charles de Visch: Bibliotheca scriptorum sacri ordinis Cisterciensis, 2. udg., Duaci 1656 320. Hans Olrik: Konge og præstestand II, 1895 207f.

*Ellen Jørgensen**

Jakobsen, Peder, † efter 1307, ridder.

J. var foged på Fyn (*advocatus Feoniae*) i kong Erik Klippings senere regeringsår, og embedet må have været af en vis betydning selv om dets beføjelser ikke kendes nærmere, og selv om det siden afskaffedes (en særlig overordnet kongelig embedsmænd bevarede kun for landsdelen Skåne, gældkeren). Han tilhørte den kreds af stormænd der efter Erik Klippings drab 1286 dømtes af danehoffet 1287 som ansvarlige for denne gerning, men han var forinden sammen med de andre fredløse flygtet til Norge og blev som disse den norske konges mand på grund af de tjenester som kongens forfædre, de danske konger, havde modtaget af de fredløses forfædre som det hedder i antagelsesbrevet (25.6.1287). I fredløshedstiden optræder han ofte sammen med grev *Jakob, fx er det med dem den oprørske hertug Christoffers drøst Anders Højby 1307 bemyndiget til at indlede forhandlinger på sin herres vegne i dennes anslag imod broderen Erik Menved. Måske har J. været en af de fredløse der levede længst. Han nævnes dog ikke efter 1307.

P. A. Munch: Det norske folks hist. IV, 2, Kria. 1859. Hugo Yrwing: Kungamordet i Finderup, Lund 1954 = Skr. utg. av Vetenskaps-societeten i Lund XLV. Knut Helle: Norge blir en stat, Bergen 1964 (2. udg. 1974) =

Handbok i Norges hist. III. Kai Hørby: Status regni Dacie, 1977.

Kai Hørby

Jakobsen, Svend Aage, * 1935, minister. * 1.11. 1935 i Ulsted. F: fodermester, senere arbejdsmand Otto J. (* 1896) og Helga Laustsen (* 1904). ~ 6.12.1958 i Åbyhøj med Elly Jensen, * 1.1.1938 i Veggerslev, d. af gårdejer Alfred J. (1891–1965) og Kristine Brøgger (1893–1963). Efter folkeskolen arbejdede J. nogle år ved landbruget, men kom derefter 1952 i lære i Sdr. Kongerslev brugsforening i Himmerland. Efter læretiden og handelsmedhjælpereksamen var han 1955–59 kommis i brugsforeningen i Åbyhøj. J. blev 1960 knyttet til FDBs hovedsæde i København med titlen konsulent. Arbejdsområdet vekslede, men inden han 1971 forlod FDB var han nået frem til den ledende inderkreds og beskæftigede sig navnlig med de overordnede økonomiske problemer. I disse år tog J.s politiske arbejde også form, 1966–70 var han bestyrelsesmedlem for socialdemokratiet i Tåstrup, fra 1968 formand.

J. valgtes 1971 til folketinget i Københavns amtskreds (opstillet i Glostrup) og er blevet genvalgt siden. Allerede september 1973 rykkede han op som boligminister i ministeriet Anker Jørgensen I. Ministertiden varede kun tre måneder; men da Anker Jørgensen dannede regering igen 1975 kom J. på ny med og har haft forskellige ministerier siden: skatter og afgifter 1975–77, bolig og miljø samtidig jan.–febr. 1977, fiskeri 1977–79 og derefter finansministeriet. Det var en overraskelse for mange da J. blev minister første gang, og for så vidt også da han 1979 blev finansminister. Påtænkte skattereformer, bl.a. med reduktion af rentefradraget måtte opgives i den første korte ministerperiode. I tiden som fiskeriminister vandt hans arbejdsevne og talent for at beherske spillet i Bruxelles almindelig respekt, selv inden for erhvervet. På den fornemme finansministerpost har han kun virket kort, men hans indsigt, eminente hukommelse og åbenhed for nye ideer har givet ham en god faglig start. I sine første politiske år var J. nok noget hæmmet af manglende taler-rutine, men dette er afløst af større sikkerhed, selv om han fremdeles foretrækker en noget afvejende form fremfor de korte erklæringer. □Foto.

Berl. tid. 31.10.1975. Politiken 1.11.s.å. Christen Schmidt sst. 16.3.1980.

Vagn Dybdahl

Jansen. Janssen

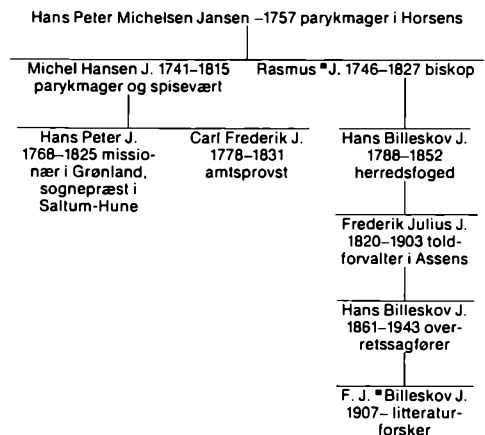
Første led af patronymet Jansen (Janssen) peger mod det nedretyske sprogområde, og begge de

her omtalte slægter har enten tradition for eller kan påvises at stemme herfra.

I. Jansen. Slægten føres tilbage til parykmager i Horsens Hans Peter Michelsen J. (–1757), der if. familietraditionen skal være af hollandsk slægt.

II. Janssen. Slægten føres tilbage til kammertjener hos hertug Friederich Carl af Plön Daniel J., der var farfar til renteskriver Poul Ernst J. (1782–1830) ~ solodanser Karen Børresen (1787–1863).

Tavle I

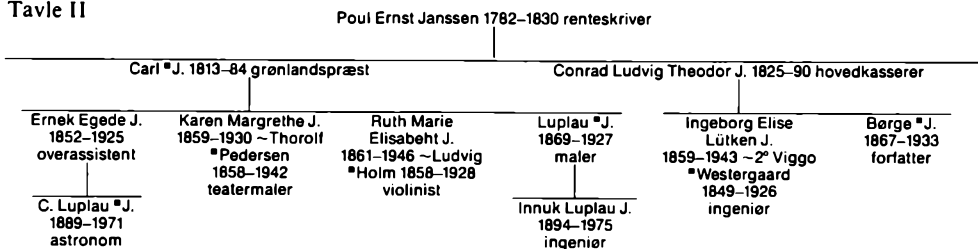
Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 464–68. (II) Pers. hist. saml. I, 1906 277–304. Inuk Luplau J.: Anetvl. for Peter J., 1965.

Hans H. Worsøe

Jansen, Hans Ditlev, 1875–1933, læge. * 2.1.1875 i Kbh. (Garn.), † 30.6.1933 sst., begr. sst. (Bispebjerg). F: barber Eduard Johan J. (1833–1903) og Emma Emilie Jensen (1839–1914). ~ 22.12.1906 i Kbh. (Matth.) med Gerda Rønning, * 31.1.1875 i Kbh. (Frbg.), † 2.8.1959 i Tranbjerg, d. af materialist, senere blækfabrikant Poul Christian R. (1830–1906) og Anna Petrea Kirstine Jensen (1835–96).

J. blev student 1893 fra Borgerdydskolen i Kbh. og tog medicinsk eksamen 1900, blev 1901 assistent ved Finsens lysinstitut hvor han særlig kastede sig over studiet af lysets baktericide evne og offentliggjorde arbejder herom i instituttets meddelelser. Han kom også ind på det histologiske studium af lysbetændelsen, særlig efter at have studeret histologi på en udenlandsrejse 1902, og disputerede 8.5.1906 for doktorgraden. – Efterhånden gik han ved lysinstituttet mere og mere over til klinisk virksomhed, arbejdede sammen med K. *Hasselbalch på instituttets labora-

Tavle II

torium, men blev tillige 1906 reservelæge ved den midlertidige hospitalsafdeling under overlæge H. *Jacobæus (1865–1934) for at gennemprøve anvendeligheden af det kemiske lysbad ved kroniske medicinske sygdomme, særlig hjertesygdomme. Samtidig gennemgik han kandidat-tjenesten på københavnske hospitaler og var 1907–12 reservelæge ved kommunehospitalet (2. afd.). Han praktiserede i Kbh. fra 1911 (specialistankendelse 1918 i intern medicin, særlig gigt- og hjertesygdomme, fysioterapi), var bade-læge ved kommunehospitalet 1912–13, chef for bade- og massageklinikken ved Bispebjerg hospital 1913–33, kurlæge ved Rosenborg brøndanstalt 1909–23, læge ved radiumstationens emanatorium 1923–28, privatdocent (fysioterapi) 1914–16, formand for Selskabet for fysisk terapi og diætetik 1913–15 og 1918–20. – J. besad en betydelig medicinsk viden og kunnen i forbindelse med menneskelige egenskaber der gjorde ham til virkelig læge for sine patienter. Han søgte energisk at skabe bedre forhold for undersøgelse og behandling af patienter med kroniske gigttilfælde, og han så at diagnose og behandling af ledlidelser ikke bragtes videre ad fysiurgisk vej alene, men først og fremmest ved nøje tilknytning til den interne medicin og andre grene af lægevidenskab. På hans initiativ byggede andelsforeningerne gigtsanatoriet ved Skelskør. J. havde mange tillidshverv, var Danmarks repræsentant i Ligue internationale contre le rhumatisme og var rådgiver ved planlægningen af Fysioterapeutisk institut ved Karolinska sjukhuset i Stockholm (1931–33). Han har udgivet en lærebog i fysioterapi, 1918 (2. udg. 1928). □Mal. af Bertha Wegmann, 1924. Mal. af Johs. Grenness, 1935.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1906 80f. – M. C. Lottrup i Ugeskr. for læger XCV, 1933 776. Ellen Worsaae i Festskr. i anledn. af Bispebjerg hospitals 25-års jubilæum, red. Chr. I. Baastrup og E. Mogenssen, 1938 (suppl. til Hospitalstid.) 235–38 279f. Fin-seninstitutet 1896–1946, red. V. Møller-Christensen, 1946 451f.

*Axel Borgbjærg**

Jansen (Johansen), Namen, † 1549, købmand, rådmand. * i Padeleck (?), † før 1.7.1549 i Flensborg. ~ Vollig (Follich eller Phaleck), † 1549 (efter 1.7) i Flensborg. – Far til Lütke *Namensen. J., der ligesom sin hustru var friser, var flyttet til Flensborg fra Padeleck nær Husum og boede i hvert fald i 1520'erne i en gård på Søndertorv lige ved Gråbrødre- eller Franciskanerklosterets mur. 1520 blev han prokurator eller forstander for dette kloster og fik samtidig privilegium på fri handel i riget og frihed for andre afgifter end den årlige skat. J. drev i 1500-årenes begyndelse en omfattende handel med en kundereds der vel væsentligst strakte sig over 14 herreder omkring Flensborg, men også nåede byer som Ålborg og Randers, Itzehoe og Wismar, og han kom efterhånden i besiddelse af en mængde jord på Vesteregnet. Hans forretningsvirksomhed kan følges i en stor regnskabsbog over kreditleverancer, udestående fordringer med renteindtægter og lejeindtægter af jorder og ejendomme som han begyndte 1528, og som er den næstældste bevarede købmandsregnskabsbog fra det danske område. – J.s interesse for kirken viste sig i køb af adskillige afladsbreve, bl.a. til støtte for byggeriet af Peterskirken i Rom. Han var fra 1495 medlem af Hellig legems gilde i Flensborg og 1531 blev han medlem af Vor Frue købmandsgilde. I hvert fald fra 1526 var han rådmand, en post han havde til sin død. Ved testamente af 1545 bestemte J. og hans hustru, at deres store formue skulle anvendes „til Guds ære og de rette fattiges trøst“, og at den eneste arving, sønnen Lütke Namensen, skulle have dispositionsretten. Sønnen, der var en af Flensborgs mere ejendommelige og fængslende personligheder, tidligere gråbrødre munk og efter reformationen fortsat en trofast katolik, byggede vel i årene omkring 1554–57 en ståtelig bygning til et fattighus, men lod efter færdiggørelsen huset indrette til brug for en latinskole som han tillagde store midler. J.s store formue blev således grundlaget for latinskolen i Flensborg.

Diplomatarium Flensborgense, udg. H. C. P. Sejdelin I–II, 1865–73. – O. H. Møller: Erneuerets Andenken

der milden Stiftungen durch welche sich ... Ludolphus Naamani und dessen gottseligen Eltern ... verdient gemacht haben, Flensb. 1774. Samme: Vermischte Nachrichten und Urkunden welche ... Ludolphus Naamani ... betreffen, Flensb. 1775. O. M. Brasch: Flensborg latin- og realskoles hist. I, 1861 18. Flensborg. Ein Heimatbuch, udg. Chr. Voigt I, Flensb. 1929 263-72. Holger Hjelholt m. fl.: Flensborg bys hist. I, 1953 164 169f. Die Kunstdenkmäler der Stadt Flensborg, udg. Ludw. Rohling, München 1955 = Die Kunstdenkmäler des Landes Schlesw.-Holst. VII 387f. Ole Degn i Erhvervshist. årbog, 1979 II 23-26 28-29.

Ole Degn

Jansen, Rasmus, 1746-1827, biskop. * 30.11. (efter kbg. døbt 25.) 1746 i Horsens, † 26.6.1827 i Ålborg, begr. sst. (Hospitalsgkd.). F: parykmaer Hans Peter Michelsen J. († 1757) og Karen Rasmusdatter Stoumann (~2° med Søren Iversen Horsted). ~1° 26.4.1776 i Kbh. (Nic.) med Frederikke Petersen, døbt 26.3.1755 i Kbh. (Nic.), † 6.8.1794 i Århus, d. af hofhattemagermester Christian P. (1721-94) og Mette Marie Gudmandsdatter (~1° med Jacob Friedrichsen). ~2° 23.9.1803 på Lyngsbækgård, Mols, med Christine Cramer, døbt 4.1.1764 i Århus, † 19.6.1842 i Ålborg, d. af klokker samt regne- og skrivemester Hans Christian C. (1727-92) og Dorothea Frederikke Ipsen (ca. 1727-93).

J. blev dimitteret fra Horsens 1766 og begyndte at studere astronomi under professor C. *Horrebow, udgav en række astronomiske disputater og blev 1770 2. observator på Rundetårn. Senere gav han sig til at studere teologi, tog embedseksamen 1774 og blev 1775 residerende kapellan i Holstebro og Måbjerg, 1779 sognepræst i Flade, Fladstrand og Gærum, 1783 i Nykøbing M., Lødderup og Elså samt 1787 provst i Sønder herred, 1793 stiftsprovst og sognepræst i Århus og endelig 1806 biskop i Ålborg. Det er vanskeligt på grundlag af det foreliggende kildestof at danne sig en pålidelig forestilling om J.s personlighed og kirkelige standpunkt. Som følge af hans tilknytning til Ove *Høegh-Guldberg og Nicolai Edinger *Balle skulle man nærmest henregne J. til den konservative lejr, man hans eneste udgivne prædiken, talen ved hans bispevielse, synes at vidne om en af den liberale oplysningsbevægelse ret stærkt påvirket teolog. Et og andet tyder på at han især har følt sig som talsmand for praktisk kristendom, ligesom han var levende interesseret i alle almennyttige bestræbelser og en varm fædrelandsven. Dommene om J. som menneske har lydt meget forskelligt. Selv hos en mand som N. *Fogtmann hedder det at der næppe er meget godt at sige om J. når man skal sige sandhed. Heroverfor kan man dog anføre flere usædvanligt hædrende vidnesbyrd om J. af biskopperne Tønne *Bloch, P. *Tetens, C. B. Stud-

gaard og Balle der i de varmeste toner taler om hans embedsiver, sjældne talemåder, dygtighed som administrator, ypperlige kundskaber, gode hjerte og ædle tænkekåde, og endog den bidske Jørgen *Thisted har fra hans sidste år givet ham et smukt eftermæle og navnlig fremhævet hans forstående forhold over for de yngre præster. Han synes ikke at have forstået sig på økonomi, og på grund af de forringede pengeforhold efter 1813 kom han i gæld. For en del skyldtes disse forhold bygningen af en bispegård der på grund af pengeforandringen blev meget dyrere end beregnet. - R. 1810. K. 1817. □Stik af A. Flint. Mal. af C. W. Eckersberg, 1825.

Selvbiografi i L. N. Fallesens Theol. månedsskr. for fædrelandets religionslærere IX, 1807 28-30 (jfr. 36-61). Udvalg af breve til P. Hjort II, 1869 190 192. - [Erik Peter Pontoppidan:] Slægten Pontoppidan, 1905. Nyeste skildringer af Kbh., 1825 1420-22; 1827 896. Jørgen Thisted i Repertorium for åndelige sager II, 1828 68f 163. J. P. Stenholm: Bidrag til Ålborg bispedømmes hist., 1904 33f 164-67; tillæg 34-47 63f. S. Nygård i Saml. til jydsk hist. og top. 4. r. I, 1911-14 401. F. J. Billeskov Jansen i Min far var sagfører, udg. Chr. B. Schjørring m. fl., 1963.

Bjørn Kornerup*

Janson, Hector Frederik, 1737-1805, biskop. * 2.10.1737 i Goltzwarden i Oldenburg, † 4.2.1805 i Århus, begr. sst. (domk.). F: sognepræst, assessor i det oldenburgske konsistorium Gustav Ludwig J. (ca. 1710-88) og Elisabeth Beate Schloifer (1702-75). ~23.1.1771 med Anna Marie Stendrup, * 21.1.1752 i Kbh. (Slotsk.), † 23. 8.1806 i Århus, d. af assessor i hofretten, forstander for Vartov, senere etatsråd Jacob S. (1718-91, ~2° 1785 med Christiane Caroline Frederikke Brieghel, ca. 1768-1833) og Anna Magdalene Charlotte Wittmack (ca. 1727-83).

Efter at være blevet student studerede J. teologi i Göttingen indtil han ca. 1758 blev hovmester for grev D. *Reventlows (1712-83) børn. 1766 blev han tysk slotspræst i Kbh. og 1772 tysk hofprædikant. Han nød i disse stillinger megen anseelse i fornemme og dannede kredse - J. H. E. *Bernstorff fx berømmer ham 1768 som en „udmærket Predikant, skabt for Hoffet“. J.s homiletiske evner træder også klart for dagen i hans 1773 udgivne *Predigten vor dem kgl. dänischen Hofe gehalten*. klare, tematisk opbyggede og vel disponerede prædikener, affattede i et smukt naturligt sprog. 1774 blev J. tillige professor ordinarius i teologi, disputerede s.å. for den teologiske doktorgrad, blev 1782 medlem af General-kirkeinspektionskollegiet og 1783 ved Nicolai Edinger *Balles afgang summus theologus. Som akademisk lærer viste J. afgjort pædagogisk talent. Hans tilhørere berømmer hans smagfulde

Janson, Hector

foredrag og hans ikke almindelige evne til at gøre selv et tørt stof levende og tiltrækkende. Kun hans eksegetiske forelæsninger kritiseres som alt for vidtløftige. Typisk for hans metode er utvivlsomt *Compendium theologiae naturalis*. 1778 der ligesom hans disputats om den retfærdiggørende tro vidner om en klar, men ikke original eller særlig dybtgående begavelse der forstod at lægge sine tanker frem i en behagelig form. Teologisk repræsenterede J. et konservativt standpunkt, en supranaturalisme der bestemt vendte sig imod liberale forsøg på at „fortynde“ kristendommen til almenreligiøse sandheder.

J. synes i sine første akademiske år at have stået noget i skygge idet han trods sine formelle evner hverken kunne samle flere end ganske få tilhørere eller helt kunne hævde sig over for sine kolleger, navnlig vistnok den ortodokse Peder *Holm der søgte at hindre ham i den fulde nydelse af hans rettigheder som professor. Dette blev dog afværget af Ove *Høegh-Guldberg der satte pris på J. og 1780 lod ham skrive en skarp recension af C. *Bastholms oversættelse af Det nye testamente. Væsentlig anderledes blev derimod J.s stilling efter 1784, og i nært samarbejde med kancellipræsidenten J. O. *Schack-Rathlou kom han til at spille en betydelig rolle ved ændringerne i universitetets styre og undervisning. 1785 fik han den opgave at gøre forslag til en forandring af universitetsfundatsen, og 1786 udnævntes han til universitetets prokansler. Til en begyndelse udgav han da 1787 *Beskrivelse over samtlige Det kgl. Universitæt i Kiøbenhavn tilhørende Midler og Indkomster* der for første gang gav offentligheden besked om hvilke midler universitetet besad, og hvordan de anvendtes. Skriftet affødte en livlig, om end ikke synderlig frugtbar polemik. Derpå fremlagde han en samlet plan for universitetets omorganisation, og kom i væsentlig grad til at præge den nye fundats af 7.5.1788. Den viser bl.a. at det har været J. om at gøre at professorerne viste større flid i deres embedsførelse, virkelig holdt de forelæsninger de anmeldte, og i en form der var fattelig for studenterne. Desuden blev det akademiske år delt i to semestrene og eksamensvæsenet ændret og skærpet. Af særlig betydning var J.s reformarbejde over for det teologiske studium. Vel var han selv konservativ, blev endog af en af tidens fremskridtsmænd betegnet som „den store Orthodox“, Systemets sidste rigorøse Forfægtede ved Universitetet“, men han repræsenterede dog en anden form for ortodoksi end fx Peder Holm, og som uddannet i Göttingen tillagde han bibelstudiet større betydning end dogmatikken. Dette afspejler sig især i at han ved teologisk eksamen fik kravene i de eksegetiske og historiske fag forø-

get. J. havde ikke held til at gennemføre alle sine ideer, og da hertugen af Augustenborg 1788 blev universitetets patron var et nærmere samarbejde mellem to så forskelligartede personligheder udelukket. J. foretrak derfor at forlade universitetet og blev 1789 biskop i Århus. Så vidt det kan ses røgtede han sin bispegerning med stor nidkærhed efter konservative linjer. Især var han ivrig for ved en ret streng bispeeksamen at prøve de tiltrædende præster og for gennem visitatser at føre tilsyn med kirke- og skoleforhold. Af ydre fremtræden var J. en myndig bispekikkelse, men i personlig omgang viste han sig som en usædvanlig munter og elskværdig mand, og han nød megen agtelse både hos konservative og liberale. – Rang med konfessionarius 1783. □ Mindetavle i Århus domk.

Kirkehist. saml. 4. r. II, 1891–93 371 616–20. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I, 1904 705; III, 1913 85f 531 544. – Theol. månedsskr., udg. L. N. Fallesen V, 1805 374–76. C. V. Hertel: Beskr. over Århus dom- og cathedralkirke II, 2, 1810 239–42. Jens Møller: Biskop dr. N. E. Balles levnet og fortjenester, 1817, tillæg 134–41. Biskop Claus Pavels' autobiografi, udg. C. P. Riis, Kria. 1866 60. Prof. Laur. Smiths selvbiografi, udg. J. H. Bang I, 1874 16 19; II, 1875 18–21. H. Matzen: Kbh.s univ.s retshist. I, 1879 111–18. S. L. v. Schmettau i Pers. hist. t. 4. r. IV, 1901 138 154; J. P. Kobke sst. 7. r. II, 1917 162f 164f 176. Luxdorphs dagbøger, udg. E. Nystrom I–II, 1915–30. Bj. Kornerup i Den danske kirkes hist. V, 1951. – Papirer i Kgl. bibl..

*Bjørn Kornerup**

Janssen, Christian Børge (døbt Børre) Victor, 1867–1933, forfatter. * 15.5.1867 i Kbh. (Garn.), † 27.12.1933 i Rom, begr. sst. (prot. kgd.). F: hovedkasserer i De danske våbenbrødre, krigsassessor Conrad Ludvig Theodor J. (1825–90) og Caroline Elise Margrethe Albinus (1827–1917). ~ 8.6.1894 på Frbg. med pianist Agnes Rudolphine Boesen, * 26.6.1872 i Kbh. (Johs.), † 21.3.1961 i Rom, d. af fabrikant, senere viktualiehandler Johannes Frechland B. (1831–1915) og Scharlotte (Charlotte) Cathrine Dorthea Zoega (1842–93).

Allerede som skoledreng begyndte J. at skrive, digte, skuespil, romaner, og han var kun engotryve år da han udsendte sin første bog, en samling tidstypiske, naturalistiske Noveller *Mulm*. 1888. Tiden der fulgte var lære- og vandreår. J. opholdt sig især i Middelhavslandene, men gjorde også en enkelt afstikker til Asien og Afrika; udbyttet af disse rejser foreligger i artikler han skrev til bladene, samt i to bøger *Spanske Nætter*. 1898 og *Fatme*, 1900 med livligt skiftende billeder fra de fremmede landes pittoreske natur og folkeliv. Det var dog først da J. udgav *Jomfruen fra Lucca*, 1904 at han fandt sit egentlige felt: den folkeligt underholdende, kulturhistori-

ske roman. J. udfoldede derefter en enorm produktivitet. I direkte fortsættelse af Jomfruen fra Lucca ligger *Kongelig Naade*. 1905 og *Prinsessen*, 1906 – alle tre romaner, der i lighed med J.s øvrige arbejder er underbygget med, dog ret tilfældige, rejseindtryk og biblioteksstudier, og er samlet under fællestitlen *Rosenborg-Krusifikset*, 1920. Et hovedværk i forfatterskabet er også *Christine af Danmark*, 1908, *Christine af Milano*, 1909 og *Christine af Lothringen*, 1912 der senere er samlet under fællestitlen *Christiern II.s Datter*, 1921. J. har skrevet endnu en lang række romaner, som oftest med historiske emner, deriblandt *Madonnas vilje*, 1908, *Bente Gyldenløve*, 1910, *Ulrika Eleonora*, 1911, *En Roman fra Rosenborg*, 1913, *Kongens Grenader*, 1916, *Dronningens Gemak*, 1917, *Den fangne Frue. Af Christina Gyllenstiernas Saga*, 1918, *Den fangne Lehnsmand. Af Søren Norbys Saga*, 1919, *Den forviste Frøken*, 1920, *I Kongens Jærn*, 1921, *Firenzes Guld*, 1923, *Romerske Nætter*, 1925. Alle disse bøger, der nød en overordentlig popularitet, er blevet optrykt talrige gange til trods for det stærkt manerede sprog hvormed J. søger at fremtrylle en svunden tids kolorit og atmosfære – det er en art selvopfundet kunstsprog der alt for ofte må gøre det ud for historisk pastiche. J. har desuden skrevet en række børne- og ungdomsbøger samt en rejsefører *Skandinavens Ven i Italien I–III*, 1925–26. – R. 1917. □Mal. af Cilius Andersen, 1896 og af Gabriel Jensen, 1906. Tegn. af H. N. Hansen, 1913. Buste af Sigurjón Olafsson, 1932. Foto.

Selvbiografi i Dansk forfatterforen. 1894–1919, 1919 149f. – Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 464–68. Samme i Berl. tid. 28.12.1933. F. V. Christensen i Pers. hist. saml. I, 1900–06 277–304. A. Jantzen: Efterretn. om familien Jantzen fra Drenderupgaard, 1911 (2. udg. 1960). Paul V. Rubow: Saga og pastiche, 1923 (2. opl. 1968) 256f. Th. Hauch-Fausbøll i Berl. aften 28.12.1933. Axel Garboe i Berl. tid. 19.1.1934. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Peder Hesselaa**

Janssen, Carl Emil Luplau, 1889–1971, astronom. * 3.10.1889 på Frbg. (Slotsk.), † 21.6.1971 sst., begr. sst. (Solbjerg). F: overassistent i Store nordiske telegrafelskab Ernek Egede J. (1852–1925) og Gerda Caroline Ramløss (1867–1945). ~ 1° 13.5.1916 i Kbh. (Aldersro) med musikpædagog Esther Rigmor Støiholm, * 25.11.1891 i Kbh. (Helligk.), † 25.8.1967 i Gentofte, d. af rodemester David Otto S. (1858–1916) og Dagmar Axeline Møller (1870–1965). Ægteskabet opløst 1939. ~ 2° 25.3.1939 i Roskilde med biblioteksassistent Aase Worsøe Møllerup, * 31.7.1905 i Horsens, d. af postmester Hans Peter M. (1868–

1944) og Diona Olivia Wilhelmine Worsøe (1871–1952).

J. blev student fra Frbg. gymnasium 1908, valgte astronomi som fag, blev mag. scient. 1913, fil. lic. i Lund 1953, og han fik 1922 Videnskabernes selskabs guldmedalje for et arbejde om N og R stjerners rumlige fordeling og afstande. Desuden uddannede J. sig inden for romansk filologi og blev fil. kand. i Lund 1947 samt docteur-ès-lettres i Paris 1952 på *Le decor chez Guy de Maupassant*, udgivet 1960. J. fik et livslangt virke ved universitetsbiblioteket hvor han blev assistent allerede 1910 og var bibliotekar I 1937–59. Fra 1956 var han tillige aftenskolelærer. Først og sidst var J. astronom, fra 1906 knyttet til Victor Nielsens privatobservatorium Urania på Frbg. og siden 1919 dettes ejer og leder med støtte fra staten og Carlsbergfondet. I perioden 1928–33 stod han desuden for folkeobservatoriet på Rundetårn. Gennem adskillige studierejser og deltagelse i den internationale astronomiske unions kongresser siden 1922 bevarede J. kontakt med kolleger fra mange lande. 1916 var han med til at stifte Astronomisk selskab, han var dansk redaktør af Nordisk astronomisk tidsskrift 1916–19 og af Urania 1943–66.

I talrige videnskabelige artikler i udenlandske og danske tidsskrifter har J. især behandlet dobbeltstjerner, foranderlige og nye stjerner, solbevægelsens apeks og iagttagelser af planeternes overflade. Han har udfoldet en stor virksomhed for at popularisere astronomien gennem demonstrationer af stjernehimlen på Uraniaobservatoriet, foredrag på folkeuniversitetet og i radioen, og med en række bøger, bl.a. *Mars, den røde Planet*, 1918, *Er Stjernerne beboet?*, 1928, *Verdensrummets Gaader*, 1931, *Astronomi og Astrofysik*, 1932, *Hvad er det for en Stjerne?*, 1934, *Stjernehimlen og dens Vidundere*, 1938, *Stjernehimlens Billedgalleri*, 1946 samt *På vej til månen*, 1958. Sammen med E. *Buch Andersen har han skrevet *Fixstjernerne*, 1918. Af måneoverfladen set i kikkert har J. malet adskillige billeder der har været udstillet i Paris og er erhvervet af Ny Carlsbergfondet. Omkring 1940 påviste han at Danmarks højeste punkt er Yding Skovhøj. – R. 1949. R¹. 1960. □Tegnet som barn af Luplau Janssen.

C. L. J.: Fifty years activity of the Urania observatory, 1947. Samme i Urania XX1, 1964 49–56 (betragtninger ved en milepæl). – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Kr. P. Moesgaard

Janssen, Carl Emil, 1813–84, Grønlandspræst. * 20.12.1813 i Kbh. (Fred.ty.), † 9.4.1884 sst. (Jac.), begr. sst. (Holmens). F: fuldmægtig, senere kontorchef i rentekammeret, kammerråd Poul

Janssen, Carl

Ernst J. (1782–1830) og solodanser ved Det kgl. teater Karen Børresen (1787–1863, ~2° 1832 med kaptajn, senere kommandør i flåden Thomas Joachim Lütken, 1786–1842). ~8.11.1849 i Godthåb med Louise Sophia Frederikke Luplau, *8.5.1827 på Vallø, †17.5.1895 i Valby, d. af kantor, senere sognepræst i Dalby og Tureby Ludvig Ferdinand L. (1800–37) og Marie Elisabeth Bernburg (1802–62).
J. blev student 1833 fra Borgerdydskolen i Kbh. og teologisk kandidat 1840 hvorefter han virkede som lærer først ved Landvæseninstituttet på Haraldslund ved Århus og senere ved Helliggejt sogneskole i Kbh. Imidlertid vakte hans interesse for Grønland, og 1843 optoges han på Seminarium Groenlandicum. Efter at være ordineret udsendtes han 1844 som missionær til Grønland og fik station i Holsteinsborg med Sukkertoppen som anneks. Med megen energi og varm interesse arbejdede han sig her ind i sproget og befolkningens tankegang og blev meget afholdt i sit store distrikt som han ufortrødent berejste. Da det 1845 bestemtes at der skulle oprettes to seminarier i landet blev J. tilfornodret ved oprettelsen af det sydgrønlandske i hvilken anledning han straks begyndte at foreberede unge indfødte til optagelse på dette, ligesom han deltog i planlægningen af den fremtidige undervisning. 1848 forflyttedes han til Godthåb som leder af seminarieret under forstanderens hjemrejse, og i denne egenskab indviede han 1849 koloniens store nye kirke. Da det viste sig vanskeligt at skaffe tilgang af elever til seminarieret udsendtes J. 1851 til Julianehåb som en slags agitator for dette. 1853 flyttedes han tilbage som forstander for seminarieret som han derefter ledede til 1857 da han måtte rejse hjem på grund af gigtvaghed. – J. var en af de første som optog og arbejdede for indførelse af den Kleinschmidtske ortografi af det grønlandske sprog. Han skrev lærebøger for seminarieret og *Elementærbog i Eskimoernes Sprog til Brug for Europæerne ved Colonierne i Grønland* (trykt 1862) der gennem lange tider hævdede sig som et ypperligt sprogligt hjælpemiddel. Desuden reviderede han den grønlandske salmebog og ritualet. – J. deltog sammen med H. *Rink og S. *Kleinschmidt i forberedelsen og tilrettelæggelsen af den første form for grønlandernes lokale selvstyre, forstanderskabsinstitutionen. 1858 blev han sognepræst for Sørbymagle og Kirkerup og 1872 for Vårslev og Jorðløse hvorfra han tog afsked 1881. □Mal. af Luplau Janssen. Radering af samme, 1890.

C. E. J.: En Grønlandspræsts optegnelser, 1913 (fot. opr. 1969) = Memoirer og breve XIX. – Th. Hauch-Fausbøll: Slægtåndbogen, 1900 464–68. Samme i Berl. tid. 28.12.1933. F. V. Christensen i Pers. hist. saml. I,

1900–06 277–304. A. Jantzen: Efterretn. om familien Jantzen fra Drenderupgaard, 1911 (2. udg. 1960). – Manus. og tegninger i Kgl. bibl.

H. Ostermann*

Janssen, Ewert, † ca. 1692, arkitekt. ~Grethe Johansdatter.

J. gjorde sin entré i dansk arkitektur juleaften 1665 hvor han ankom til Gjorslev og i løbet af det følgende år for Joachim *Irgens opførte et trappehus foran middelalderanlæggets østre gavl. Under dette arbejde aflagde han besøg i Kbh. og må dér have gjort indtryk på højere sted, idet han 20.5.1668 fik en bestilling „Mir zu Baumeister allernädigst bestellet“. Til dette arbejde kunne J. fra 1671 lægge hvervet som Bremerholms bygmester. Omkring 1668 udførte J. et signeret ombygningsprojekt til Skanderborg slot (Det kgl. bibliotek) som var blevet tildelt kronprinsesse Charlotte Amalie som livgding. Tegnestilen indicerer at det også var J. der omkring 1670 for Frederik III og Christian V udkastede en række projekter til et lystslot over Mølleåen ved Frederiksdal (Nationalmuseet II afd.). 1669 påbegyndtes opførelsen af et ridehus på Slotsholmen efter J.s tegninger. Det statelige dobbelt-hus skulle indgå i det første Christiansborg, men faldt til fordel for ridebaneanlægget.

Efter udnævnelsen til Holmens bygmester opførte J. efter sine egne tegninger *Gjethuset* som 1870 blev revet ned i forbindelse med Det kongelige teaters nybygning. Arbejdet påbegyndtes 1671 og strakte sig frem til 1673. Den 27.3.1672 forlod J. byggepladsen, og en uge senere nedlagdes grundstenen til *Charlottenborg* på nabogrunden. J. var knyttet til dette byggeri som murermester, men en række frihåndstegnede detaljer i to bevarede bygningstegninger til Charlottenborg (Nationalmuseet II afd.) tyder også på J. som bygningens arkitekt. Formodningen bestyrkes ved en sammenligning mellem de portralsalitter der er anvendt på Gjorslev, Skanderborgprojektet og Charlottenborg. Under arbejdet på Charlottenborg de følgende ti år optræder J. kun sjældent i arkiverne og med mindre arbejder. I 1682 opførte han efter sin egen tegning en bro over Frederiksholms Kanal som led i Lambert van *Havens projekt til en nybebyggelse af Slotsholmen. Fra 1684 deltog J. som murermester i opførelsen af *Søkvæsthuset*, men arbejdede sandsynligvis efter sine egne tegninger. Da han i sommeren 1685 ret pludseligt afbrød arbejdet, opførtes der en model som håndværkerne kunne arbejde videre efter. Samme efterår ankom der til Clausholm en bygmester som for storkansler Conrad *Reventlow overvejede en ny hovedbygning til stedet. 1692 skrev Jokum Ewertsen til

Reventlow at han – i overensstemmelse med Reventlows befaling til hans afdøde far J. – havde udført en tegning til Clausholm. Det er tænkeligt at bygmesteren på Clausholm var J., hans skrift afslører affældighed, og det videre arbejde kan på hans anbefaling være blevet betroet sønnen.

J. stammede sandsynligvis fra Holland og var i så tilfælde landsmand med sin første kendte bygherre J. Irgens. I Danmark savnedes der arkitekter efter Albertus Mathiesens død i 1668 og Lambert van Havens sendelse til udlandet samme år. Rækken af bygninger som J. har opført viser at han ikke som tidligere antaget bare var murermester, men desuden særdeles virksom som arkitekt. Kommende studier vil sikkert dokumentere ham virksom andre steder på Stevns, i Sydsjælland og i Kbh.

De bevarede projekter afslører ham som en habil, men lidt ængstelig tegner der uden større originalitet gentog og kombinerede stiltræk fra samtidens hollandske arkitektur. Trappehuset på Gjorslev er således kopieret efter et projekt af Philip Vingboons (1648), medens det første projekt til Charlottenborg viser en nær afhængighed af et ikke anvendt projekt af Vingboons til rådhuset i Amsterdam. Under realiseringen af projektet til Charlottenborg blev de lidt spinkle og karakterløse detaljeløsninger luget ud. En række korrektiver på tegningens bagside kan være anført af U. F. "Gyldenløve eller fx den overordnede Lambert van Haven.

J.s hollandske skoling var et alternativ til den italienske indflydelse der gennem især van Haven blev bragt til Danmark. Der kan spores en påvirkning fra det hollandske i dele af den følgende generations arkitektur, men uden at det kan hævdes at J. dannede skole. – J. er nævnt i forbindelse med norsk byggeri.

Kbh.s diplomatarium VI, 1884. Kgl. kammerregnskaber, udg. E. Marquard, 1918. – O. Nielsen: Kbh.s hist. V, 1889. Fr. Schiøtt i Architekten, 1906–07 284. Vilh. Lorenzen: Gammel da. bygningskultur. Kbh.ske palæer I–II, 1922–26. Samme: Gammel da. bygningskultur. Dansk herregårdsarkitektur I, 1928. Samme: Lambert van Haven, 1936. Samme i Holland Danmark, red. Kn. Fabricius m. fl. I, 1945. Ragnar Josephson: Tessin i Danm., Sth. 1924. Chr. Axel Jensen: Gjorslev, 1924. Charlottenborg, ved Fr. Weibach, 1933. D. Erdmann: Norsk dekorativ maling, Oslo 1940. G. Boesen i Kunstmuseets årsskr. 1943 82–87 96. Harald Langberg: Clausholms bygningshist., 1958 (også i Hans Berner Schilden Holstens slægtetog III, 2). Hakon Lund i Hævekunst, 1960 nr. 2 14–17. Samme og Kn. Millech: Danm.s bygningskunst, 1963. Kn. Voss: Bygningsadministrationen i Danm., 1966.

Hans Edvard Nørregård-Nielsen

Jantzen

Slægten føres tilbage til overførster og vildtmester i Koldinghus m.fl. amter Hans Arnold J. (ca.

1650–1718) som 1689 fik overdraget Drenderupgård.

Familien J. fra Drenderupgård, 2. udg. v. Alfred Larsen, 1960.

Hans H. Worsøe

Jantzen, Albert Thorvald, 1840–1917, præst, personalhistoriker. * 23.5.1840 i Kbh. (Garn.), † 7.1.1917 på Frbg., begr. i Gentofte. F: fuldmægtig i, senere chef for generalstabens sekretariat, justitsråd Hans Henrik J. (1797–1863) og Inger Frederikke Weinert (1798–1878). ~ 1° 3.4.1868 i Kbh. (Garn.) med Jenny Albertine Julie Johnsen, * 13.3.1844 i Husavik, † 15.1.1891 i Gentofte, d. af handelsfaktor Jakob J. (1801–70) og Hildur Jónsdóttir (1807–91, ~ 1° 1830 med amtslæge Pál Þorbergsson, † 1831). ~ 2° 18.7.1898 i Aunslev med Emilie Christiane Jochimine Tiedemann, * 11.1.1866 i Stubbekøbing, † 7.10.1943 på Frbg., d. af kæmner og mægler Carl Herman Eli T. (1826–80) og Cecilie Frederikke Henriette Lange (1826–93). – Far til Ivar* J.

J. voksede op i et hjem præget af nøjsomhed og streng pligtopfyldelse; han blev sat i Borgerdydskolen på Christianshavn (under Martin "Hammerich) hvor han for livet sluttede venskab med den senere biskop H. "Stein, der var medvirkende til at han kom til at studere. 1858 blev han student og 1864 cand.teol. I studentertilværelsen deltog han ikke ret meget; hans fritid blev optaget af biblioteksstudier, især vedrørende personalhistorie der allerede dengang var hans livs store interesse. Efter eksamen var han et par år huslærer på Knuthenborg, men blev 1865 på anbefaling af stiftsprovst J. H. "Paulli lærer for prins Valdemar og prinsesse Thyra, en stilling han bestred i otte år, i flere henseender en rig udviklingstid for J. Han vandt i en sjælden grad hele kongehusets bevågenhed. Flere gange fik han også lejlighed til i følge med de kongelige herskaber at rejse i udlandet, således 1866 i England og 1871–72 i Grækenland og Italien. 1873 blev J. kapellan pro loco i Gentofte og ved sognepræst Harald Ipsens død 1876 blev han efter Christian IXs udtrykkelige ønske hans efterfølger (–1913). Som præst tilhørte J. i udpræget grad den centrumskirkelige retning. Hans prædikener udmærkede sig ved klarhed og gennemarbejdet form, og ved sin statelige skikkelse og vel afbalancerede optræden virkede han som en typisk prælat af H. "Martensens skole. Også som kirkelig administrator i det omfattende pastorat stod han højt, nøgtern og forretningsduelig som han var. I sin menighed var han afholdt, og han bevarede stadig kongehusets gunst; det viste sig

Jantzen, A.

Hans Arnold Jantzen ca. 1650–1718 overførster og vildtmester

Adam J. 1696–1731 præst i Olderup, Sydslesvig		Abraham J. 1697–1759 postmester og rådmand i Nyborg	
Hans Henrik J. 1726–75 sergeant	Gottfried J. 1730–88 byskriver i Svendborg	Tobias J. 1737–1804 birkedommer	Lovise Sophie J. 1738–1811 –Ulrich Ferdinand *Beenfelt 1714–82 portrætmaler
Ulrich Gottfried J. 1767–1845 justitsråd	Hans Nicolai J. 1772–1842 etatsråd		
Hans Henrik J. 1794–1863 generalstabssekretariatschef	Julie Elise Caroline J. 1817–1902 –Johan Heinrich Friederich Schæffer 1807–72 hofurmager, ejer af Schæffergården		
Hans Waldemar Emil J. 1826–1903 varemægler	Friedrich Fæddersen J. 1832–1912 stabsintendant	A. *J. 1840–1917 præst og personalhistoriker	
Thal J. 1863–1939 stadslæge i Odense	Johs. *J. 1865–1946 jurist	Ellen J. 1870–1943 –Johannes *Werner 1866–1934 over- retssagfører, forfatter	Inger Marie J. 1876–1947 –Sigvart *Werner 1872–1952 grosserer, forfatter
Slægten Thal-J.		Ivar *J. 1875–1961 ingeniør, dr. techn.	
		Eyvín J. 1909–civilingeniør, direktør	

bl.a. i at han 1885 blev udset til at forrette prins Valdemars og prinsesse Maries vielse på slottet Eu i Frankrig.

Fra sin ungdom var J. en meget belæst mand, vel bevandret i teologi, skønlitteratur, historie og personalhistorie. Han hørte til en ældre tids samlertype og tilegnede sig i årenes løb en omfattende viden, især om lærde og kirkelige personligheder fra 1700-tallet. Han følte af naturen næppe stærkere trang til at optræde som forfatter, men da Dansk biografisk Lexikon blev påbegyndt blev han draget ind i arbejdet og skrev hertil et stort antal artikler (over 300 sider) der alle kendetegnes ved stor viden og nøjagtighed, ligesom han gavnede værket meget ved med vågen kritik at gennemlæse andres artikler og påpege de fejl der havde indsneget sig. Selv udgav han *Efterretninger om Familien Jantzen fra Drennderupgaard*, 1911, et par småskrifter og prædikener samt en oversættelse af Pascals provincialbreve (1876). J. var en stor bogsamler der besad et historisk og teologisk bibliotek på ca. 11 000 bind der blev solgt ved auktion 1915. – R. 1873. DM. 1883. K.² 1911. □ Tegnet som dreng af Th. Stein (Fr.borg). Mal. af Frans Schwartz (Gentofte k.). Foto.

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 464–68. Samme i Berl. tid. 28.12.1933. F. V. Christensen i Pers. hist. saml. I, 1900–06 277–304. A. Jantzen: Efterretn. om familien Jantzen fra Drennderupgaard, 1911 (2. udg. 1960). L. Koch: En gammel præsts erindr., 1912 118 130 165 169. L. Bobé i Pers. hist. t. 7.r.11, 1917 314f. N. M. Plum i Kirken og hjemmet, 1917 36–38. Ill. tid. 14.1. s.å. Medd. fra hist.-top. selsk. for Gentofte kommune 11, 1929–32 148–55. Johs. Stein: Harald Stein, 1933 20 56 71 78. K. F. Plesner: Da. bogsamlere, 1957 149. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Bjorn Kornerup**

Jantzen, Ivar Benedikt, 1875–1961, ingeniør, teknisk økonom. * 31.7.1875 i Gentofte, † 12.4.1961 i Skodsborg, begr. i Gentofte. F: sognepræst A. *J. (1840–1917) og Jenny A. J. Johnsen (1844–91). ~ 15.11.1901 i Gentofte med Inge Margrethe Platou-Jørgensen, * 6.3.1878 i Kbh. (Trin.) † 28.4.1963 i Gentofte, d. af grosserer Ole Thorsen Jørgensen (1848–87) og Bolette Petersen (1852–1919); navneforandring 10.2.1899.

J. blev student 1893 fra Metropolitanskolen og tog n.å. polyteknisk adgangseksamen. 1901 blev han polyteknisk kandidat som bygningsingeniør. I studietiden havde han assisteret direktør for Meteorologisk institut Adam *Paulsen ved nordlysundersøgelser på Island 1899–1900. Efter eksamen fik J. ansættelse i belysningsvæsenet på gasværkerne ingeniørkontor og ved anlægget af Valby gasværk. 1906–08 var han tillige redaktør af Teknisk Forenings Tidsskrift; 1908 forlod han kommunens tjeneste og gik ind i J. Jørgensen & Co.s bogtrykkeri. 1910 købte J. trykkeriet som han ledede til 1944, i de senere år dog med slægtninge som medindehavere. Under J.s ledelse kom trykkeriet ind i en stærk udvikling og blev en af de førende virksomheder der stadig blomstrer i 1980. 1918–46 var han leder af Nationalbankens seddeltrykkeri. Gennem arbejdet som trykkerileder kom J. ind på en række teoretiske problemer af driftsøkonomisk og pristeoretisk art, og han leverede fra 1916 en del tidsskriftartikler og foredrag herom, bl.a. *Voksende udbytte i industrien*, to foredrag trykt i Ingeniøren og i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1924, og nogle bidrag til den økonomiske teori som nu regnes for banebrydende for driftsøkonomien. Han fortsatte arbejdet på dette område og har offentliggjort teknisk-økonomiske tidsskriftaf-

handling som har skaffet ham megen anseelse. Han fremstillede i elegant grafisk og matematisk form driftsøkonomiens tre love: kapacitetsloven, harmoniløven og teknikkloven. – Man har kaldt ham harmonilovens fader. – Der gik dog henved 20 år før J. fik officiel anerkendelse for sine driftsøkonomiske teorier, men i 1935 udnævntes han til dr.tech.h.c. ved Danmarks tekniske højskole. En del artikler er samlet i bogen *Basic principles of business economics and national calculation*, 1939.

1916–18 sad J. i bestyrelsen for Kbh.s bogtrykkerforening, 1920–29 var han medlem af Industriforeningens repræsentantskab, 1923–29 af bestyrelsen for Teknologisk institut, 1924–32 af statens tilsynsråd for Handelshøjskolen, 1927–28 formand for Kbh.s Rotary klub. Fra stiftelsen 1934 var J. medlem af bestyrelsen for Teknisk økonomisk studiekreds, fra 1936 medlem af bestyrelsen for Færø Kul Akts. og af bestyrelsen for Århus univ.s økonomiske institut. – R. 1934. □Foto.

Interview i Berl. aften 20.6.1935. – Studenterne fra 1893, red. Paul Hennings, 1918 114f. Ingeniøren XXXIII, 1924 242. Polytekn. t. VIII, 1927 127; sst. 1928 209f. Erich Schneider: Theorie der Produktion, Wien 1934. Dr. E. Schneiders forelæsn. over produktionsteori, overs. R. Mølgaard Hansen, 1934. Vilh. Marstrand m.fl. i Ingeniøren LIV, 1945 245–58 (m. bibliografi). Ingeniørens ugebl., 1961 nr. 19 26. H. Winding Pedersen i Nationaløkon. t., 1961 217–20.

P. H. Bendtsen (Povl Vinding)

Jantzen, Johannes, 1865–1946, jurist. * 2.9.1865 i Kbh. (Garn.), † 14.5.1946 i Slemdal, Oslo, begr. V. Aker kgd. F: vare- og vekselmægler Hans Valdemar Emil J. (1826–1903) og Adolphine Wilhelmine Charlotte Larsen (1833–1920). ~ 27. 2.1892 i Kbh. (b.v.) med Ida Winther, * 17.7.1867 i Kbh. (Frue), † 11.2.1952 i Slemdal, d. af overretsprøkurator Christian Michael W. (1817–90) og Marie Henriette Frederikke Møller (1828–1901).

J. blev student 1883 fra Metropolitanskolen, cand.jur. 1888, 1889 sekretær i Nordisk skibsrederforening hvis virksomhed 1891 blev forlagt til Oslo, var 1898–1934 direktør for foreningen og fast konsulent for den fra 1935. J. benyttedes meget af den norske regering som medlem af forskellige kommissioner. Han var medlem af den norske sølovskommission der 1936 til regeringen afgav betænkning om ændringer i søfartslovgivningen, og norsk repræsentant i Comité maritime internationale og det internationale handelskammers konnossementsafdeling. Også som forfatter var J. meget virksom. Med fuld forståelse af en frugtbar vekselvirkning mellem teori og praksis nedlagde han sin sjældne

indsigt i søretsforhold og sit nøje praktiske kendskab til den moderne skibsfarts udvikling og form i et omfattende søretligt forfatterskab. Nyttig, næsten uundværlig for studiet af søretten er den af J. 1900 påbegyndte, stadig udkommede *Samling af Nordiske Domme i Sjøfartsanliggender* hvori han selv skrev kommentarer til de forskellige domme og artikler om aktuelle spørgsmål. – R. 1913. K.² 1937. □Mal. af Per Deberitz, 1935 (Nord. skibsrederforen.). Foto.

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 464–68. Samme i Berl. tid. 28.12.1933. F. V. Christensen i Pers. hist. saml. I, 1900–06 277–304. A. Jantzen: Efterretn. om familien Jantzen fra Drederupgaard, 1911 (2. udg. 1960). Chr. Ottesen: Biografier og portrætter af studenterne fra 1883, 1908.

Frantz Dahl*

Japsen, Gottlieb Carl Hans, * 1908, historiker. * 1.10.1908 i Åbenrå. F: fabrikant Gottlieb J. (1877–1952) og Christine Smith (1875–1949). ~ 1° med Dora Clausen, * 19.1.1909, d. af møller Jens C. (1875–1917) og Christine Hansen (1875–1945). ~ 2° med bibliotekar Anne Lise Klein, * 28.4.1927, d. af automobilforhandler Poul Henning K. (1903–66) og Lillian Larsen (* 1901).

J. er student fra 1927 (Åbenrå) og cand.mag. i historie og tysk 1933. 1934–37 var han redaktør ved statsforlaget for udenlandsk litteratur i Leaningrad og Moskva og fra 1938 beskæftiget i forlagsbranchen, 1938–41 ved Gyldendal, 1942–53 ved J. H. Schultz forlag. 1961 blev han lektor ved Tønder seminarium og 1970–78 ved Århus universitet. – J. har som historiker beskæftiget sig med sønderjysk historie, og en gennemgående linie i hans forskning har været en stræben efter at vise samspillet mellem de økonomisk-sociale forhold og den nationale udvikling. I Sønderjyske Aarbøger 1935 og 1943 offentliggjorde J. en afhandling om Åbenrå bys økonomiske historie 1850–60 og i den forbilligede undersøgelse *Den nationale udvikling i Åbenrå 1800–1850*, 1961 ligesom i disputatsen *Det dansksprogede skolevæsen i Sønderjylland indtil 1814*, 1968 skildder han emnerne på baggrund af de samfundsmæssige forandringer. Et rent økonomisk emne er behandlet i *De nordslesvigske sparekassers historie*, 1870. J. har i sin forskning ikke mindst understreget den hhv. danske og tyske bevægelses divergerende sociale forankring i 1800-tallets Sønderjylland. Jfr. hans skitse Betragtninger over den dsk. bevægelse i Nordslesvig i Sønderjyske årb., 1973.

Selvbiografi i Århus univ.s årsberetn. 1968–69 298f. G. Bonderup m. fl. i Historie, ny rk. XIII, 1979 80–107 (incl. bibliografi).

Claus Bjørn

Jardin, N.-H.

Jardin [sjar'dæn], Nicolas-Henri, 1720–99, arkitekt. * 22.3.1720 i Saint Germain-des-Noyers, † 31.8.1799 sst. Ugift(?)

Sin grundlæggende uddannelse fik J. på arkitekturakademiet i Paris i årene mellem 1735 og 1741, da han vandt den store pris (for et udkast til koret i en katedral). Dette gav ham adgang til at studere ved det franske akademi i Rom, hvortil han kom 1744. J. studerede her samtidig med G. P. M. Dumont, Louis Le Lorrain, billedhuggeren J. F. Saly og maleren J. M. Vien. Rokoko-en stod i sin blomstring da J. gik på arkitekturakademiet i Paris, men opholdt i Rom prægede ham stærkt. Han var der i fire år og kom under påvirkning af G. B. Piranesi, hvis malerisk-teatraliske opfattelse af den antikke arkitektur og romersk barok han tilegnede sig. Et par raderinger fra denne tid, *Chapelle sépulchrale*, 1747 og *Projet d'un Pont Triomphal*, 1748 er i Piranesis stil, og J. var så glad for raderingerne at han indlemmede dem i en publikation tyve år senere. J. udførte desuden stik af festdekorationer og tog undervisning i geometri og matematik hos jesuiterpateren R. J. Boscowich. Efter hjemkomsten til Paris 1748 blev J. konduktør hos arkitekten Michel Tannevet på et palæ for generalprocuren Jean de Boulogne i Rue Saint-Honoré (ca. 1753–54) og på et landsted i nærheden af Dammartin (senest opf. 1754).

Da J.s arbejder efter hjemkomsten fra Rom ikke kendes, er det umuligt at sige noget om hvordan hans stilling var i fransk arkitektur, da han 1754 blev anbefalet til den danske regering som søgte en arkitekt der kunne fuldføre den af Nic. Eigtved påbegyndte Frederikskirke. Et vist ry må han vel have haft, siden bl.a. Saly pegede på ham.

Med J.s ankomst i jan. 1755 bragtes nyklassicismen til Danmark på et tidligt tidspunkt i dens europæiske udvikling. Hans opgave var i første række at give projekter til *Frederikskirken*. To alternative forslag var det første resultat J. viste, og de var af en art der foregriber senere fænomener som C.-N. Ledoux' og E.-L. Boullée's fantasiarkitektur. Hverken i Danmark eller Frankrig var tiden moden til gennemførelsen af projekter af sådan romersk væld, direkte i familie med Piranesis fortolkning af antikken. Det ses af den ublide medfart projekterne fik da de sendtes til udtalelse ved akademierne i Paris og Rom, samt hos nogle private arkitekter, akademikere såvel som modernister. Disse projekter gik ud over de af Eigtved lagte fundamenter der skulle vise sig mere end rigelige til landets økonomiske formåen. J.s sidste forslag til Frederikskirken, der approberedes 26.7.1756, var mere af-dæmpet og traditionelt. Det fulgte nøje det eigt-

vedske skema med detacherede tårne, interiøret blev luftigere og dækkedes af en kuppelkonstruktion mage til den parisiske Invalidekirkes. J. udnævntes s.å. til kirkens bygmester. Det blev skæbnesvangert for bygningsens fuldførelse at man allerede forinden J.s ankomst havde vedtaget at beklæde den med norsk marmor. På grund af udgifterne gik byggeriet kun langsomt, og 9.11.1770 indstilledes arbejdet efter kgl. ordre på et stade, hvor man havde nået at opføre den centrale blok indtil kapitælhøjde. 1769 publicerede J. sine tegninger i værket *Plans, coupes et élévations de l'Église Royale de Frédéric V, à Copenhague*; kobberstikkene hertil, udført 1764, forelagde han for arkitekturakademiet i Paris jan. 1765. Allerede 15.1.1755 udnævntes J. til professor i arkitektur ved det danske kunstakademi, en post han beklædte til 1771. Fra 1759 overtog han tillige professoratet i perspektiv efter broderen Louis-Henri Jardin (1730–59). Efter Laurids de Thurahs død s.å. blev han tillige chef for det kgl. bygningsvæsen med titel af Intendant des Bâtimens du Roy 1760. J. fik god tid til at hellige sig andre bygningsværker end Frederikskirken. De toneangivende i landet, A. G. Moltke og J. H. E. Bernstorff, forstod at benytte sig af den moderne arkitekt. For Moltke indrettede J. 1757 spisesalen i dennes palæ (senere Christian VII's) på Amalienborg, der nu må være det tidligste, bevarede rum dekoreret helt i nyklassicistisk stil af en fransk arkitekt. Sandsynligvis har han været bekendt med nu forsvundne rum som fx dem Contant d'Ivry indrettede i Palais Royal i Paris året før J. forlod denne by. Rummets klassiske stil er dog måske ikke så bemærkelsesværdig ny som man har antaget, da der var en herskende tradition for at sådanne rum skulle indrettes efter lignende principper. For Moltke opførte J. formentlig kort efter 1760 en lille volièr i hjørnet af haven ved palæet på Amalienborg. Det er et rundtempel som delvis indgår i en trekantet bygning, dets aner er såvel antikke, barokke (Pietro da Cortona) som moderne (William Chambers). I 1760ernes begyndelse arbejdede J. med at omlægge Bregentveds have for Moltke. Han byggede her videre på eksisterende anlæg, men gjorde anlægget til landets mest moderne, en typisk „jardin à la française“ med udnyttelse af terrænet, moderne parterrer, skrå akser, bygningsværker og skulpturer. En beskeden kaskade vidner om at ophavsmanden havde raderet „Projet d'un Pont Triomphal“ i sin ungdoms Rom. J.s indsats i dansk havekunst der ikke havde udviklet sig siden J. C. Kriegers dage, var af afgørende, men også afsluttende betydning for så vidt angår den fransk inspirerede havestil. 1759 fremlagde han sine planer til den

store omlægning af *Fredensborg slotshave* som han i nært samarbejde med Johannes "Wiedewelt" arbejdede på de næste seks-syv år. Planen gennemførtes ikke helt efter J.s intentioner, men fornyelsen af parterret, anlæggelsen af kæmpealleen og marmorhaven udførtes efter hans plan. Også til selve slottets fornyelse leverede han et storartet forslag som dog ikke udførtes. Med A. G. Moltke som bygherre, men i virkeligheden for kongen, ombyggede J. fra 1760–62 *Lundehave* ved Helsingør, senere kaldet *Marienlyst*. Med bevarelsen af Frederik II's gamle lysthus som kerne i den ny bygning skabte han et fornemt, køligt virkende landsted med en have i en for ham karakteristisk stærkt forenklet stil. For J. H. E. Bernstorff der ved J. Wasserschlebes hjælp havde formidlet J.s indkaldelse til Danmark, opførte han landstedet *Bernstorff* i Gentofte. I nært samarbejde med Wasserschlebe placeredes den højtbeliggende bygning under omhyggelig hensyntagen til sol, vind og udsigt. Den have J. tegnede forskellige forslag til skulle have været så stærkt forenklet, omend stadig af geometrisk omrind, at man fornemmer at landskabshaven med den frit beliggende bygning ikke var nogen fjern tanke for ham. Bernstorffs plantype med den ovale havesal var nok i fransk tradition men ingenlunde forældet. I det ydre fik huset en rejning der gjorde det til et yndet forbillede for herregårdene i resten af landet. Med refend-fugede endefag og midtparti, med medaljoner, festoner, muslingskaller og vaser demonstrerer Bernstorff nyklassicismens dekorative apparat. De interiører J. skabte på *Marienlyst* og *Bernstorff* samt i *Marskalhuset på Fredensborg* (1762) er kølige og elegante, præget af den tidlige nyklassicismes friskhed. Ved indretningen af *riddersalen på Christiansborg slot* var han bundet af et eksisterende volumen og en tradition der forlangte et omløbende galleri. Den mægtige sals koblede søjler og svære hulkel med ovale åbninger kan tydes som en retrospektiv arkitektur, men højtidelige rum hvor nationens og dynastiets symboler gik op i en højere enhed skulle have denne karakter. Detaljerne afslørede at arkitekten var nyklassicist. J. indrettede på Christiansborg desuden *potentatgemakket* ved siden af *riddersalen* samt *hofteatret* i ridebanens staldfløj (1767, ombygget 1845 af J. H. *Koch, nu teatermuseum). Hans udkast (1766) til sørgedekoration med Frederik Vs katafalk i slotskirken viser hans uomtvistelige evner på dette felt, og samtidig ved anvendelsen af pyramidemotivet en tilbagevenden til ungdommens ideer som de kendes fra stikket „Chapelle sépulchrale“ (udsmykningen stukket af F. L. Bradt).

For militæret byggede J. landets første statslige

kaserne 1765–69 i Sølvgade, en ny arkitektonisk opgave som han løste i fuld overensstemmelse med samtidens franske eksempler. På Nyholm opførtes 1763 en oval søsætningspavillon for enden af spantehuset. Bygningen er i flere måder i slægt med volièren på Amalienborg. J. opførte 1764 *det gule palæ, Amaliegade 18*, for købmand Frederik *Bargum. Dette hus brød med det i Frederiksstadens almindelige facadeskema. Med sine hårde, kantede detaljer er det en næsten brutal bygning der ikke dannede skole. *Thotts palæ* på Kongens Nytorv (nr. 4) gav han ny facadedekoration. De mange detaljer af fransk oprindelse såsom guirlander, medaljoner og triglyf konsoller, som han brugte på disse bygninger, viste sig her og der på det fornemmere københavnske byggeri, men i den sidste ende blev det C. F. *Harsdorffs stil der vandt den store udbredelse. Det stramt komponerede, enkle borgerhus *Lille Strandstræde 6* opført for spekulanten H.-A. Verrayon skyldes sandsynligvis J.

Efter Eigtveds og Thuras død blev det J. der kom til at tegne udviklingen i dansk arkitektur. Med ét slag bragte han stilen à jour med sit hjemland Frankrigs. Både som lærer for den første generation af arkitekter der uddannedes på kunstakademiet, og ved det eksempel han satte med sine bygninger, blev han en af de mest indflydelsesrige arkitekter i 1700-tallet. Talrige herregårde, især på Fyn, bærer hans mærke gennem eleverne G. E. *Rosenberg, Hans *Næss og C. J. *Zuber. Også Harsdorff skylder ham meget. 1762–63 var J. på en rejse til Paris og 1768–69 på en tur til Frankrig, England, Holland og Belgien. Indtil J. F. *Struensee kom til magten var J.s position urokket, men 2.12.1770 afskedigedes han fra alle sine embeder. Næste år drog han hjem til Paris. Han blev optaget i arkitekturakademiet og 1771 udnævnt til kgl. arkitekt i Frankrig; 1778 blev han „architecte ordinaire du Roy“. Han udførte forskellige arbejder i sit hjemland, således *hospitalet i Lagny* (1766–86), projekt til facaden til *rådhuset i Cambrai* (s.m. Jacques-Denis Antoine, ca. 1786), landsted ved Ivry for M. Viellard samt en have i Ivry for den tidligere franske gesandt i Kbh. Jean-François Ogier. J. blev medlem af forskellige akademier foruden det danske: 1762 korresponderende medlem af det franske arkitekturakademi, 1771 ordinært medlem af samme, æresmedlem af akademierne i Bologna, Firenze og Marseille. 1769 blev han chevalier de l'ordre de Saint Michel. □Mal. af P. Als, 1764 (kunstakad.).

Correspondance des directeurs de l'Académie de France à Rome, udg. A. de Montaiglon og J. Guiffrey X. Paris 1900. Documents inédits concernant les projets de A.-J. Gabriel et N.-H. J. pour l'église Frédéric à Copen-

Jardin, N.-H.

hague, udg. Chr. Elling, 1931. – F. Meldahl: Frederikskirken i Kbh., 1896. Fr. Schiøtt i Fra arkiv og museum I, 1899–1902 30–42. Chr. Axel Jensen i Architekten, 1905–06 173–78. V. Wanscher sst. 1910–11 469–79. Fr. Schiøtt sst. 1913–14 313–20 321–27. Chr. Elling sst. 1928 I–10. Vilh. Lorenzen: Landgårde og lyststeder II, 1920 = Medd. fra foren. til gamle bygn.s bevaring 2.r.III. Mario Krohn: Frankrigs og Danm.s kunstn. forbindelse i det 18. årh. I–II, 1922. Chr. Elling i Kunstbl., 1927 217–24. Samme: Holmens bygningshist., 1932. Samme: Nogle herregårdshaver, 1939 = Danske herregårdshaver XIII 351–56. Samme i Tilskueren, 1939 I 147–52. Samme: Klassicisme i Fyen, 1939. Samme: Danske herregårde, 1942 30–34. Samme: Danske borgerhuse, 1943 22–26 113 116. Samme: Den romantiske have, 1942 (ny udg. 1979). Samme: J. i Rom, 1943 = Studier fra sprog- og oldtidsforsk. CXCIII. Samme: Amalienborg interiører, 1945 55–64. Fr. Weilbach: Dansk bygningskunst i det 18. årh., 1930. Peter Hirschfeld: Schlesw.-holst. Herrenhäuser ... des 18. Jahrh.s, Kiel 1935. Danm.s bygningskunst, red. Hakon Lund og Kn. Millech, 1963 283–91. Hakon Lund: Danske haver i det 17. og 18. årh., 1963. Samme i Christiansborg slot, red. Kr. Hvidt m.fl. I, 1975 298–313. Samme: De kgl. lysthaver, 1977. Tove Clemmensen: Møbler af N. H. J., C. F. Harsdorff og J. C. Lillie, 1973. Sv. Eriksen: Early neo-classicism in France, London 1974. Allan Braham: The architecture of the French enlightenment, London 1980 44 56–58 124 251.

Hakon Lund

Jarl, Carl Frederik (Frits), 1872–1951, ingeniør, industrileder. * 1.8.1872 i Kbh. (døbt i Tårnbæk kapel), † 25.1.1951 i Birkerød, begr. Tårnbæk kgd. F: ingeniør, fabrikkejer, senere konferensråd Vilhelm *Jørgensen (1844–1925) og Anna Plenge (1848–1936). Navneforandring 22.3.1901. ~ 1° 15.8.1901 i Børglum med Gunild Frederikke Rottbøl, * 28.9.1881 på Christiansdal, † 20.11.1973 i Helsingør (~ 2° 1916 med premierløjtnant, senere oberstløjtnant Otto Berg, 1873–1947), d. af landstingsmand, senere minister, godssejer Chr. *R. (1854–1928) og Vilhelmine F. R. Nyebølle (1859–1925). Ægteskabet opløst 1915. ~ 2° 9.1.1916 på Frbg. (Marcusk.) med Sophie (Nanni) Wilhelm, * 8.3.1895 i Firenze, † 31.10.1970 i Hellerup, d. af kunstmaler Johannes *W. (1868–1938) og Johanne Marie Munk v. Klöcker (1870–1951).

J. blev student 1890 fra Metropolitanskolen og 1895 polyteknisk kandidat som kemiker. Efter eksamen ansattes han ved den af faderen og G. A. *Hagemann drevne fabrik Øresunds chemiske Fabriker der beskæftigede sig med at oparbejde kryolit. 1897–98 var han på studierejse i USA. 1902–11 var han direktør for nævnte fabrik som 1902 blev omdannet til et aktieselskab og 1912 blev kommanditselskab med J. som ansvarlig indehaver. 1943 gendannedes aktieselskabet med J. som formand for bestyrelsen og administrerende direktør hvilket han var til sin død. Fra 1940 virkede selskabet som holdingselskab, idet

der dannedes et nyt selskab: Kryolitselskabet Øresund A/S med J. som direktør til 1948.

1908–36 var J. medlem af bestyrelsen for G. A. Hagemanns kollegium, 1909–33 af bestyrelsen for Burmeister & Wain, 1928–33 formand. 1909–16 var han medlem af bestyrelsen for Burmeister & Wains Eksportkompagni, 1910–15 af bestyrelsen for Dansk ingeniørforening. 1911 blev han medlem af Industriforeningens repræsentantskab og af Industrirådet, var dets næstformand 1923–27 og formand for dets eksportudvalg 1915–21. J., der under første verdenskrig udførte et meget betydeligt arbejde inden for Industrirådet, bl.a. som formand for smørelieudvalget, fedtstofudvalget og sæbeudvalget, medlem af Erhvervenes Fællesudvalg og Industrirådets studiekommision har desuden udfyldt en række andre hverv inden for industrien. 1942 blev han medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber og s.d. medlem af kommissionen for videnskabelige undersøgelser i Grønland. J., hvis hele personlighed og gerning prægedes af hans forbindelse med C. F. *Tietgens og Hagemanns kreds ledede den danske kryolitindustri med både teknisk og merkantil dygtighed, og han skrev dens historie i jubilæumsskriftet *Fabrikken Øresund 1859–1909*, 1909. Han har desuden ydet et betydeligt filantropisk arbejde, bl.a. som medlem af den engelske Røde kors komité og har selv stiftet *C. F. Jarls industrifond* hvis renter årligt uddeles af Industrirådet samtidig med renterne af Alex. Foss' Industrifond. – Broderen **Viggo Hieronymus J.**, * 28.11.1879, † 23.3.1965, uddannedes som billedhugger hos bl.a. A. *Bundgaard og St. *Sinding, samt i Rom og Paris. Han debuterede 1900 på Charlottenborg og var fra 1904 medlem af Den frie udstilling. Indtil han 1925 flyttede til Cannes var han bosat i Paris og deltog aktivt i fransk kunstliv. – (C. F. J.) R. 1909. DM. 1920. K. 2 1929. K. 1 1942. □Mal. af H. Siegumfeldt, 1880. Afbildet på P. S. Krøyers mal. *Industriens mænd*, 1904 (Fr.borg). Foto.

Th. Hauch-Fausbøll i Pers.hist. saml. I, 1900–07 531. Studenterne fra 1890, 1915. Industrirådets 25-års jubilæum, 1935 23. Henry Tuxen i Ingeniøren, 1951 335f. Billedhuggeren V. J. 1879–1959, red. Mog. Lebech, 1959. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

P. H. Bendtsen (Povl Vinding)

Jarl, Viggo, se **Jarl, C. F.**

Jarløv, Ejnar, 1888–1961, læge. * 15.12.1888 i Kbh. (Johs.), † 17.1.1961 i Bakkebølle, Vordingborg landsg., begr. i Gentofte (Mariebjerg kgd.). F: lærer Hans Christian Andersen (1858–1931)

og Sofie Flemine Lange (1858–1947). Navneforandring 9.10.1908. ~ 1° 10.9.1914 i Kbh. (Frederiks) med Eva Lund, * 14.7.1892 i Kbh., † 19.8.1977 i Asserbo, d. af grosserer Valdemar Christian Sofus L. (1860–1946) og Anna Euphemia Strandgaard (1868–1925). Ægteskabet opløst 1943. ~ 2° 17.4.1943 i Roskilde (domk.) med maler Karen Margrethe Schrader, * 5.11.1898 i Kbh. (~ 1° 1922 med maler Kay Christensen, * 1899), d. af assistent i forsikringselskabet Skjold, grosserer Philip August S. (1866–1933) og Ella-Henriette Lier (1875–1971).

J. blev student 1906 fra Frbg. gymnasium og medicinsk kandidat 1913 efter 1906–07 at have været huslærer. Efter kandidat tjeneste ved Øresunds- og Blegdamshospitalet blev han 2. reservelæge ved Rigshospitalets med.afd. A 1919–21 og 1. reservelæge sst. 1921–24, reservelæge i De gamle by 1924–29 og fungerende overlæge ved Finseninstituttets klinik for indre sygdomme 1929–31. Han var jernbanelæge 1927–30, praktiserede i Kbh. fra 1920, blev læge ved arbejdsanstalten Sundholm 1931, lærer i sundhedslære ved Statens lærerhøjskole 1935 og overlæge ved Almindelig hospital (fra april 1941 Nørre hospital) 1936–58. Han blev dr.med. 1920 på afhandlingen *Syre-Baseligevægten i det menneskelige Blod særlig ved Sygdomme. En Oversigt og et Bidrag*, og fik 1925 specialistanerkendelse i indre medicin, særlig hjerte-, lunge- og stofskiftesygdomme. Han virkede som privatdocent fra 1938 og blev 1942 professor ved den kliniske praktikanterundervisning i intern medicin. Han har foretaget studierejser til Østrig, Tyskland, Frankrig, Holland og USA.

J. var sekretær ved Det medicinske selskab i Kbh. 1925–32, medstifter af selskabet for teoretisk og anvendt terapi „Jakobiner-klubben“ 1922, formand 1925–26, æresmedlem 1949, medstifter af Arbejdssammenslutningen for parodontoseforskning (under A. R. P. A. internationale), medlem af dennes centralkomité og arbejdsudvalg fra 1933, medstifter af Dansk selskab for giftforskning og dets repræsentant i Ligue internationale contre le Rhumatisme fra 1937, selskabets formand 1939, æresmedlem 1952, var redaktør af *Hospitalstidende* 1936–53 og redaktør for Danmark af *Acta rheumatologica* 1937 og af *Acta allergologica* fra 1947. Han var medlem af bestyrelsen for socialpædagogisk forening for ny opdragelse 1939 og formand for Dansk selskab for intern medicin 1940.

J. udfoldede en stor litterær virksomhed spredt over forskellige områder af den interne medicin. Fremhæves kan den ovennævnte disputats samt artikler om familiær renal glykosuri (*Hospitalstid.* 1918), undersøgelser over eksperimentel tu-

berkulose hos kaniner (sammen med andre sst. 1929), den abnorme fedmes kliniske typer (*Bibl. for Læger*, 1931, *Acta med. scand.* 1932), om fedme og dens behandling (*Nord. bibl. for terapi*, 1931), om follikulinets udvinding og et dermed forbundet farmakologisk problem (sammen med K. L. Gad Andresen ved hvis fabrik Gea J. var konsulent) samt flere arbejder på hormondforskningens område. Som nævnt har han taget aktivt del i parodontoseforskningen, har foretaget undersøgelser over den fokale infektion, særlig den stomatogene (*Hospitalstid.*, 1937–38), og udgav *Focal infection and arthritis in the light of experiment*, 1938, der udsendtes i anledning af den internationale reumatologkongres i Oxford s.å. Han har også givet vægtige bidrag til thyreoideaundersøgelser, bl.a. *Myoedema adutorum og saakaldte benigne Hypothyreoser* (*Nord. medicin*, 1941), om hvilket emne han s.å. holdt forelæsninger ved universitetet i Lund, ligesom han efter indbydelse har holdt en række foredrag om fokalinfektion og andre emner i odontologiske selskaber i Kbh., Göteborg, Oslo, Stockholm, Malmö og Helsingfors. J., der fra faderen havde arvet pædagogisk sans havde en fortræffelig evne til at redegøre for endog vanskelige problemer; dertil kom et udpræget frisind og humoristisk lune der gjorde det let for ham fordomsfrit at diskutere sociale, etiske, biologiske og medicinske problemer. Han har skrevet artikler af lægeligt-kollegialt indhold, således *Vor Stand og vor Stilling* (*Hospitalstid.*, 1936) og *Lægekunsten i Stobeskeen* (radioforedrag 1939), og han redigerede sammen med O. Brinch og P. Vogt-Møller *Nordisk medicinsk-odontologisk Haandbog*, 1943, ligesom han i *Vore Sygdomme* (redigeret af Oluf Thomsen og Frode Rydgaard) skrev artikler om ledsygdomme og reumatisme samt om giftstoffer og forgiftninger (1929–30). – R. 1949. – En søn Niels Valdemar J., * 20.10.1918, har fortsat faderens interesse for reumatologi og blev 1958 en dygtig fysiurgisk overlæge på Kbh.s amtssygehus i Glostrup. □ Karikatur af G. Østerberg. Tegn. af Karen Schrader, 1939. Foto.

Selvbiografi i *Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1920* 120f. – E. Snorrason i *Nord. medicin* LXV, Helsingfors 1961 416f.

Egill Snorrason (Axel Borgbjærg)

Jaspersen, Claus, 1777–1847, jurist, stænderdeputeret. * 23.7.1777 på Bremsborg, Svesing sg., † 4.10.1847 på Nordskov, begr. i Gelting. F: gårdejer Carsten J. (1745–82) og Marike Andresen (1748–1815). ~ 16.10.1806 i Slesvig med Sophie Christine Helene Nielsen, * 6.11.1784 i Flensborg, † 23.2.1852 i Gelting, d. af justitsråd,

Jaspersen, Claus

overretsråd Christian N. (ca. 1753–97) og Anna Marie Meincke (ca. 1755–1816).

J. gik i Hollingsted skole, blev efter sin konfirmation skoleholder i Ulsnæs i Angel, var en kort tid lærer i Kiel hvor han gav sig til at studere jura. 1804 tog han juridisk eksamen og nedsatte sig s.å. som advokat i Slesvig. Her fik han hurtigt en stor praksis, men opgav den og flyttede til Stenbjergshav, da flere angelske godsejere valgte ham til justitiarius – birkedommer – på deres godser. Da Frederik VI ved reskriptet af 15.12.1810 havde befalet gradvis indførelse af det danske sprog i alle offentlige anliggender i Slesvig, og overretten afæskede samtlige embedsmænd betænkning over denne reforms gennemførlighed erklærede J. at angelboerne talte dansk, og at indførelsen af dansk skolesprog ikke ville støde på synderlige vanskeligheder. Han tilrådede en lempelig overgangsordning. – 1834 valgtes J. til stænderdeputeret i 17. landvalgsdistrikt og deltog i samlingerne 1836 og 1838, begge gange valgt til vicepræsident. Til trods for sin „forunderlige Beskedenhed“ fik han her megen indflydelse. Allerede 1836 var han „med Liv og Sjæl“ for sprogsagen (Chr. Paulsens ord); i den følgende tid stod han i stadig forbindelse med vennen Chr. *Flor, og i samlingen 1838 ydede han Nis *Lorenzen kraftig støtte da han foreslog indførelse af dansk rettergang i danskaltende distrikter. J. hævdede nødvendigheden af at dommerne i danskaltende egne kunne dansk, ellers ville de ikke kunne holde rettergang. Han indtrådte derefter i Selskabet for dansk læsning udbredelse i Slesvig, men sygdom hindrede hans deltagelse i stændersamlingen 1840. 1844 var han kun suppleant. 1829 var han flyttet til Nordskov – nu Grahlenstein – ved Gelting som han forskønnede ved betydelige haveanlæg, og her samlede han et anseligt bibliotek og en mængde oldsager som staten efter hans død købte til grundlag for oldsagssamlingen i Flensborg. J.s navn står indhugget på Skamlingsbankestøtten. – Justitsråd 1839. – R.1840.

N. Falcks Archiv V, Kiel 1847 455–61. H. Schröder i Neuer Nekrolog der Deutschen XXV 1847, Weimar 1849 631f. C. F. Allen: Det danske sprogs hist. i Sønderjylland II, 1858 72f. P. Lauridsen: Da Sønderjylland vågnede I, 1909; IV, 1916. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. II, 1934. Kn. Fabricius i Sønderjyllands hist. IV, 1937. Chr. Paulsen: Dagbøger, udg. samme og Johs. Lomholt-Thomsen, 1946 231f 249. Sydsløv. gennem tiderne, red. M. Kamphøener, 1946–49 333 863.

Lorenz Rerup (Knud Fabricius)

Jastrau, Viggo, se Steinhauer, C. L.

Jeansson [ˈje:anson], Johan Philip, 1835–78, præst. * 8.7.1835 i Roskilde, † 13.11.1878 i Førsløv, begr. i Roskilde. F: bagermester, senere inspektør ved syge- og arbejdsanstalten Johan Frederik Philip J. (1809–87) og Johanne (Hanne) Louise Rauchmaul (1802–58). ~ 29.6.1864 i Kbh. (Frels.) med Frederikke Christiane Conradine Sommer, * 26.11.1833 i Fredensborg, † 3.7.1902 i Roskilde, d. af bagermester Christian Philip S. (ca. 1806–67) og Edle Dortha Bruun (1803–80). J. blev student 1854, privat dimitteret, og 1863 cand.teol. 1864–68 var han personel kapellan i Græsted og Mårum. Han havde allerede da sluttet sig til Indre mission, og han var en veltalende og voldsom prædikant som fremkaldte stort åndeligt røre der vakte modstand hos mange, bl.a. hos hans sognepræst. 1868–71 var J. rejsepræst i Kirkelig forening for indre mission i Danmark og boede i Odense; 1871 blev han sognepræst i Horne og Asdal ved Hirtshals. Her var da kun ringe åndeligt liv; befolkningen var overtroisk og hengiven til brændevin, strandtyveri og uredelighed ved de talrige strandinger, men J.s myndige og tordnende forkyndelse bragte snart ændrede forhold og fremkaldte en vækkelse som vel ikke var fri for ekstatiske udvækster, men som, idet den fra Horne forplantedes videre om, hos mange skabte en ny mentalitet på religiøst grundlag. J. blev Indre missions apostel i Vendssyssel, og mindet om ham bevares i taknemmelighed af mange. Han havde et skrøbeligt helbred som undergravedes af det barske klima og hans anstrengende virksomhed hvorfor han 1878 søgte og fik embedet i Førsløv og Snesløv på Sjælland, men døde et halvt år senere. Hans hidvise og herskesyge natur voldte ham åndelige kampe. I Den Indre Missions Tidende findes nogle prædikener og andre bidrag fra ham. □Litografi af P. Gemzoe, 1871. Foto.

Den indre missions tid. XXV, 1878 785–98. Peter Hansen Skovmoes sst. 1971 522f 540f. J. Andreassen og A. A. Andersen: En vårtid, 1925 27–60. Villads Christensen: Pastor J. Herrens tjener, de helliges ven, 1929. Thomas Larsen: En gennembrudstid IV, 1934 100–05. P. Holt: Kirkelig foren. for den indre mission i Danm., 1961–77.

*C. Klitgaard**

Jebsen, Johan (Hans, Jan), se Jepsen, Johan.

Jebsen, Peter, 1824–92, fabrikant, skibsreder. * 6.5.1824 på gården Måling i Skellemark, Broager sg., † 30.10.1892 i Bergen, begr. sst. F: gårdmand, senere gæstgiver og høker i Broager Jens J. (1778–1850, ~1° med Anna Maria Iversen, 1779–1811) og Maren Hansen Neis (1788–1835). ~1° 9.10.1853 i Manchester med Anna Uthus,

* 27.2.1829 på Voss, † 7.8.1870 i Bergen, d. af gårdbruger Lars Torkildsen Stuejord og Ingeborg Iversdatter. ~2° 2.5.1871 i Bergen med Sophia Catharina Sundt, * 12.9.1849 i Bergen, † 14.3.1912 sst., d. af købmand Christian Gerhard Ameln S. (1816–1901) og Jacoba Johanne Kramer (1825–88).

Allerede som femtenårig kom J. i kolonial- og manufaktur-lære i en ældre brors forretning i Sønderborg, to år senere i en anden slægtninges manufakturhandel i Hamburg som gjorde forretninger på Norge, Sverige og Rusland. 1843 blev han som så mange sønderjyder sendt til Norge, i dette tilfælde Bergen for at sætte sig ind i norske handelsforhold, og dette blev afgørende for hele hans senere livsgerning. Han så hvilke muligheder for industriel udvikling der forelå med vand som drivkraft, og efter en rejse 1845–46 til forskellige europæiske lande hvor han besøgte bomuldsspindier og -væverier hjemførte han fra Manchester maskiner til et bomuldsvæveri som han anlagde ved Arne, 25 km nordøst for Bergen – den første virksomhed i sin art i Norge. Foretagendet voksede hurtigt, 1849 udvidedes det med et spinderi, 1850 med et farveri og et blegeri, og 1852 byggedes en klædefabrik. 1863 optog J. to brødre i sit firma, som derefter hed Peter J. & Co., og dette overdrog 1878 hele virksomheden til A/S Arne fabriker som i de følgende år stadig udvidedes. I begyndelsen af 1870'erne gik J. i gang med en ny tekstilfabrik af endnu større dimensioner – i Dale, 67 km nordøst for Bergen. Også denne virksomhed fik en blomstrende udvikling, og de to foretagender er i vore dage blandt de største tekstilfabrikker i Norge.

Også på andre områder udfoldede J. et rastløst initiativ. Han fik interesse for rederivirksomhed, især dampskibsfart, og han blev i løbet af få år Bergens og sandsynligvis Norges største skibsreder. Han indlagde sig fortjeneste ved at genrejse det hensygnende bergenske dampskibsselskab til et velfunderet selskab med dominerende stilling på Norges vest- og nordkyst. Han var formand for dets direktion fra 1866 til sin død. 1871 grundlagde han den første norske Amerikalinje Det norsk-amerikanske Dampskibsselskab. Ud over sin industrielle virksomhed og sin store indsats som skibsreder havde J. økonomiske interesser i en række andre store foretagender: grube-drift forskellige steder, sæbefabrik, borsyre-fabrik, jodfabrik, glasværk, gasværk m.fl. 1864 tog han fast ophold i Bergen hvor han straks indvalgte i byens styrelse som han i en lang årrække var medlem af, og hvor han bl.a. fik Bergens havneanlæg forbedret. 1873 blev J. medlem af stortinget hvor han havde sæde til 1877 og igen

1879–82. Han gjorde sig særlig gældende i told-, jernbane- og skattekomiteerne. Det skyldes i ikke ringe grad hans indflydelse at „mellemrigsloven“ (handelstraktaten) med Sverige 1874 blev fornyet, og at Jæder- og Bergen-Voss-banen blev anlagt. Han talte allerede 1875 for baneforbindelse Bergen–Kristiania, men denne dristige og storstilede plan blev først til virkelighed 1909.

Biografi i Norsk biogr. leks. VI, Oslo 1934 602–07. – A. Holst Jørgensen i Flensborg avis 27.12.1943. Sig. Grieg: A.S. Arne fabriker 1846–1946, Bergen 1946. Wilh. Keilhau: Norges eldste linjerederi, Bergen 1951. Bernt Lorentzen: Dale fabriker 1879–1959, Bergen 1960.

Finn H. Lauridsen (A. Kamp)

Jefsen Christensen, Hans, 1880–1956, politiker.

* 28.2.1880 i Nørby (Nørreby), Visby sg., Tønder amt, † 24.9.1956 i Høgsbro, Visby sg., begr. på Hviding kgd. F: gårdejer Niels C. (1850–1934) og Marie Jefsen (1854–1937). ~ 31.3.1905 i Høgsbro (Skærbæk frimenighed) med Johanne Marie Kjestine Gotthardsen, * 5.7.1882 i Daler, Tønder amt, † 8.1.1962 i Høgsbro, d. af gårdejer Johannes G. (1837–1905) og Anna Kristine Hansen (1852–1926).

Hjemmet var religiøst optaget og nationalt vægnet, men da faderen var indvandret fra Oksby ved Varde og dansk undersåt var han afskåret fra at deltage i det nationale arbejde indtil 1892 da han lod sig naturalisere. J. C. kom i tjeneste hos en nabo der var optant og derfor måtte holde sig i ubemærkedhed, men denne husbond indførte J. C. i dansk litteratur og historie, og af præsten Otto Rosenstands pjeces Aandelige Forhold i Sønderjylland, der kostede forfatteren en udvisningsordre, blev J. C. vakt til forståelse for den fare der lå i fortyskningen af kirke og skole. Efter ophold på Testrup højskole vinteren 1899–1900 var han med til at rejse en gymnastiksal i Visby og holdt ved indvielsen sin første offentlige tale; han udtrykte ønsket om et ungdomsarbejde der slettede det sociale skel mellem „sønner og døtre“ og „karle og piger“ i sognet. 1904 overtog han en gård i Høgsbro og begyndte straks at arbejde for opførelsen af et forsamlingshus i sognet. J. C. var vokset op med Flensborg Avis og følte sig knyttet til Jens *Jessens stejle hævvelse af danske retfærdighedskrav, og da der i forbindelse med H. P. Hanssens overtagelse af det tyske rigsdagsmandat efter Jessens død i 1906 blev budet et kursskifte var J. C. en af de fem der rettede „de unges henvendelse“ til H. P. Hanssen for at hindre skifte til en forhandlingspolitik. Desuagtet gik H. P. Hanssen ind for J. C.s valg til formand for Nordslesvigske skoleforening (senere Sønderjysk skoleforening) 1910, et valg der lagde rammen om J. C.s livs-

Jefsen Christensen, Hans

værk. Som en følge af dette formandskab blev han i afstemningstiden formand for det af vælgerforeningen nedsatte udvalg der skulle forbedre skoleordningen i Nordslesvig efter genforeningen, og sammen med Jacob *Appel havde han hovedæren for den liberale ordning der blev gennemført for det tyske mindretal; det var ham en sorg at den danske lovgivning efter 1945 opgav de offentlige tyske skoler og henviste mindretallet til private skoler. 1921 blev J. C. formand for udvalget til administration af statens midler til dansk sprog og kultur i udlandet der havde sit udspring i statsminister Niels Neergaards løfte til sydslesvigerne 1920: „I skal ikke blive glemte“. Gennem disse og andre tillidshverv som J. C. bevarede til sin død fik han en central placering i det national-kulturelle arbejde på begge sider af grænsen omfattende ikke blot støtte til ophold på efterskoler, højskoler etc., men også fx rejkning af forsamlingshuse i Nordslesvig efter den første verdenskrig, navnlig i det truede bælte langs grænsen, og af danske skoler i Sydslesvig hvor han efter 1945 kom til at nedlægge mange grundsten. I spørgsmålet om den rette grænsedragning var hans udgangspunkt afstemningslinien fra 1867, men under striden for genforeningen indtog han et mellemstandpunkt idet han ønskede I. zone udvidet med de dansk-talende sogne i Mellemslesvig, og da sagen var afgjort søgte han at mægle mellem Åbenråfløjen og Flensborgfløjen for at få afviklet de dybe modsætningsforhold. Efter 1945 delte han ønsket om en løfteparagraf der sikrede Sydslesvig en senere afstemningsmulighed. – Politisk sluttede J. C. sig efter genforeningen til venstre. Han fik ikke stemmer nok ved folketingsvalget i 1920, men blev samme år tingvalgt landstingsmand og var det 1920–47. Han var medlem af rigsretten 1922–47, af det udenrigspolitiske nævn 1923–46, af landstingets finansudvalg 1925–47. Som medlem af skoledirektionen for Tønder amt, af bestyrelsen for Lånecassen for Sønderjylland, for Den sønderjyske fond og H. P. Hanssens mindefond og som næstformand i Landeværnet samlede J. C. mange tråde i sin hånd hvilket fremmede en koordinering af det nationale arbejde. J. C. har skildret sit arbejde i festskriftet Sønderjysk skoleforening 1892–1942, 1942, 136–255 hvor han også har skrevet en selvbiografi 96–114. Et kapitel for sig var J. C.s rejse til Danmark oktober 1918 for at hente oplysning om stemningen i grænsespørgsmålet; for at komme uden om den tyske vagtlinje forcerede han Vadehavet ved natetid. – R. 1920. DM. 1929. K.² 1936. K.¹ 1952. □ Tre mal. af Agnes Smidt bl.a. 1950 (Folkehjem, Åbenrå; Tønder gl. amtshus). Foto.

H. J. C. i Sønderjysk skoleforen. 1892–1942, 1942 96–118 136–255. – H. P. Hanssen: Grænsespørgsmålet, 1920 12f. Samme: Et tilbageblik III, 1932 32–35. Handbuch zur schlesw. Frage, udg. Karl Alnor III, Neumünster 1930 37–51. Nic. Svendsen i Sprogforen.s almanak 1957 77–80. N. J. Gotthardsen i Sønderjyske årbøger, 1959 157–72. A. Svensson sst. 1963 153–60. Harald Jørgensen: Genforen.s statspolitiske baggrund, 1970 39f 387. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Bjorn Svensson

Jensen (-Knudstrup), Anders, 1848–1919, lærer, politiker. * 10.9.1848 i Skovsborg ved Levring, † 17.4.1919 i Århus, begr. i Torning. F: gårdejer Jens Kristian Pedersen (Kudsk) (1801–72) og Inger Kirstine Knudsdatter (1808–85). ~ 15.6.1888 i Dybe med Johanne Christine Pedersdatter (Kastberg), * 28.1.1866 i Dybe, † 18.12.1963 i Århus, d. af gårdejer og sognefoged Peder Christensen (K.) (1804–92, ~ 1° 1831 med Maren Pedersdatter, 1806–58) og Christiane Christensen (1833–93).

J. søgte først uddannelse som officer ved Viborg garnison, men skiftede efter fire år over til læreruddannelse på Jelling seminarium og fik eksamen 1873. Han var derefter nogle år højskolelærer, bl.a. i Askov og ansattes 1878 som lærer i Knudstrup ved Kellerup, 1905 i Vestermark. Han blev en ualmindelig dygtig lærer og tog sig trods sit svagelige helbred levende af egnens økonomiske og kulturelle interesser som stifter af sygekasse, husmandsforening, husflidsforening, plantningsforening og foredragsforening. Han var venstremænd af radikalt tilsnit, havde ordet og pennen i sin magt og talte og skrev offentligt mod forliget 1894. Kellerupkredsens forligsmodstandere opstillede ham derfor 1895 mod den moderate folketingsmand A. K. Sloth, men først 1901 lykkedes det J. at erobre kredsen. Han holdt den til 1909 da han faldt for det radikale venstres kandidat Chr. Leth Espensen. J. søgte året efter forgæves valg i Fåborgkredsen. Han tilhørte venstreforpartiet og deltog i sin otteårige folketingsperiode med dygtighed i forhandlinger om skole- og toldforhold og var medlem af forsvarskommissionen af 1902. Efter sin afgang som lærer 1914 virkede han som statens tilsynsførende med børnehjem og opdragelsesanstalter. □ Relief af Villefrance efter foto fra 1914 (gravstenen, 1920).

N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 210–12. Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin II, 1913 85f. Viborg stifts folkebl. 19.4.1919. Eske M. Eskesen i Barnet, 1919 nr. 16 3–7 (optr. i Bornesagens tid. s.å. 109–11).

*N. Neergaard**

Jensen, Adolf Severin, 1866–1953, zoolog. * 23.5.1866 i Slangerup, † 29.8.1953 i Kbh. (Johs.),

begr. Solbjerg kgd. F: sadelmagermester Jens Madsen J. (1830–83) og Andrea Jensen Schwartz (1844–1905). ~ 1° 20.7.1889 i Hillerød med sangpædagog Marie Jacobine Henriette Augusta Bloch, * 10.10.1861 i Rendsborg, † 25.4.1924 i Kbh., d. af løjtnant, krigsråd Jørgen Theodor B. (1817–92) og Cicilie Wilhelmine Eleonora Tamm (1826–1904). ~ 2° 18.10.1925 på Frbg. (Solbjerg) med Johanne Cathrine Høyer, * 6.11.1886 på Frbg., † 24.7.1955, d. af handelsgartner Hector Frederik Jansen Estrup H. (1853–1933) og Dora Christine Hansen (1862–1927). – Far til K. A. J. (1894–1971).

J. blev 1884 student fra Fr.borg og 1892 cand. mag. i naturhistorie og geografi med zoologi som hovedfag. S.å. ansattes han som assistent ved Zoologisk museum hvor han siden havde sin gang i næsten 60 år; efter fire år ved hvirveldyrafdelingen kom han til afdelingen for marine dyr og blev 1915 bestyrer her. 1917–36 var han professor zoologiae og tillige bestyrer for hvirveldyrafdelingen og formand for museumsrådet. Før at supplere den usle assistentløn udfoldede J. i de yngre år ved siden af undervisningen ved Zoologisk studiesamling en betydelig virksomhed som lærer ved skoler, kursus og seminarier og som en meget søgt manuduktør for medicinere; senere var han i ti år censor ved seminarierne og var i hele perioden som professor tillige lærer i zoologi ved Statens lærerhøjskole.

J.s videnskabelige produktion falder i udpræget grad før og efter årene som professor og administrator. Den livslange interesse for Nordatlanten og Grønland vakktes under deltagelse i et norsk fiskeribiologisk togt 1902 og et besøg i Grønland 1906. Under indtryk af sælfangstens katastrofale tilbagegang tog han initiativ til og ledede 1908 og 1909 fra briggen Tjalfe en intensiv hydrografisk og fiskeribiologisk undersøgelse fra Kap Farvel til Umanak og kunne bl.a. påvise at Vestgrønland har sin egen torskebestand der er udsat for store svingninger. Hermed var grunden lagt til de følgende års eksplosive udvikling af fiskeriet på først og fremmest hellefisk og torsk; i mange år fungerede J. som fiskerisagkyndig og publicerede foruden fiskeriberetninger afhandlinger om de vigtigste nyttefisk. Som ichthyolog beskæftigede han sig iøvrigt i de yngre år først med danske fisk (bidrag til „Zoologia Danica“), senere med de arktiske ålbrosmer (Lycodinae) fra Ingolf-ekspeditionen og leverede her det endelige bevis for at nordhavsydybet har sin egen fiskefauna (1904). Andre større arbejder omhandler Østgrønlands fisk (1904) og grønlandske brusklisk (1914), og fra 1936 tog „pensionist Jensen“ (som han yndede at kalde sig) atter fat og publicerede dels 24 bidrag, samlet i *Contribu-*

tions to the ichthyofauna of Greenland, 1942–48, dels specialafhandlinger, hvoraf den sidste, om ulkefisk, kom da han var 85. – Overgangen i 1896 fra museets 1. til 2. afdeling medførte at J. også kom til at beskæftige sig indgående med muslinger, bl.a. Ingolf-ekspeditionens (1912). Arbejdet 1901–05 med nordiske og grønlandske arter gav stødet til en rejse til Diskobugten 1906 med geologen P. *Harder for at påvise postglaciale klimaændringer ved hjælp af kvartærfossile muslinger. 1910 udgav de en foreløbig redegørelse, men hovedafhandlingerne om klimaændringerne og deres indvirkning på forskellige dyregrupper samt om de fundne muslinger måtte udskydes til hhv. 1939 og 1949 (sidstnævnte med Dan Laursen). En oversigt over Grønlands fauna, dens udbredelse og oprindelse fremkom 1928, dels i universitetets festskrift, dels i „Greenland“ I, og 1922 bidrog han til minde-skriftet om Otto *Fabricius. Endelig har J. i mindre, biologiske arbejder publiceret sine iagttagelser af en mideart i hesteiglens ægkapsel, af „det nøjsomme møl“ og af spætters, egerens og musearters relationer til kogler, ananasgaller og bog samt skrevet talrige nekrologer og populærvidenskabelige artikler (bl.a. om guden Sets hellige dyr og jødernes „manna“).

Ved siden af undervisningen og det omfattende og alsidige forfatterskab var J. bl.a. aktiv inden for Dansk naturhistorisk forening; han holdt ca. 50 foredrag, var redaktør af tidsskriftet 1913–31 og formand 1917–34. I godt ti år redigerede han Det grønlandske selskabs årsskrift og udnævntes til æresmedlem 1944; han blev medlem af Naturfredningsrådet ved dets oprettelse 1929 og s.å. af Videnskaberens selskab; 1918 blev han æresdoktor ved Lunds universitet. – J. ydede sin største indsats inden for udviklingen af Vestgrønlands fiskeri og kendskabet til den grønlandske fiskefauna. Hans pædagogiske evner, lune og menneskelige indstilling gjorde ham meget afholdt blandt studenterne, men han videreførte, som elev af C. F. *Lütken, linien fra denne og H. F. E. *Jungersen og havde hverken i sin undervisning eller som leder af Zoologisk museum sans for at bryde nye veje. – R. 1911. DM. 1926. K.² 1933. □ Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1917. Foto.

Interview i Gads da. mag., 1934 298–307. – Inbjudn. till filosofie doktorspromotion vid Lunds univ.s 250-årsfest, Lund 1918. R. Spårck: Dansk naturhist. foren. 1833–1933, 1933. Nationaltid. 16.5.1951. Berl. tid. 20.5. s.å. R. Spårck i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1953 177–85. F. Salomonsen i Dansk ornithol. foren.s t. XLVII s.å. 221–24. M. Degerbøl i Oversigt over vidensk.s selsk.s virksomhed 1953–54, 1954 87–95. G. Thorsen i Vidensk. medd. fra da. naturhist. foren. CXVI, 1954 V–XVIII (m. bibliografi). S. L. Tuxen i En-

Jensen, Ad. S.

tomol. medd. XXVII s.å. 46–48 (m. bibliografi over entomol. publ.). D. Laursen i Medd. fra da. geol. foren. XII s.å. 521–23. T. Wolff i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XIII, 1979 93f.

Torben Wolff

Jensen, Adolph Ludvig Otto, 1866–1948, statistiker. * 15.7.1866 i Høng, † 24.5.1948 i Kbh., begr. Garn. kgd. F: kapellan i Finderup, senere sognepræst i Gimlinge, Otto Herman J. (1838–1913) og Caritta Elisa Lacoppidan (1841–1911). ~ 22.9.1896 i Vesterborg med Elisabeth Lacoppidan, * 15.8.1875 på Lehnskov, † 19.10.1960 i Gentofte, d. af forpagter, sidst på Pederstrup Carl Adolph L. (1841–1926) og Emma Sophie Methling (1851–1937).

Dansk statistik havde en guldalder omkring 1900 der skyldtes en række store begavelser på feltet, først V. *Falbe-Hansen og William *Scharling (født i 1840'erne), derefter Harald *Westergaard og Marcus *Rubin (født i 1850'erne) og siden, fra 1860'erne, Michael *Køfoed og J. Af disse var J. fremfor de andre den der udviklede den offentlige statistik som hjælpemiddel for statsstyrelsen, og den som ved sin forfattervirksomhed gjorde statistikken tilgængelig for et større publikum.

J. blev student 1885 fra Århus. Under sit statsvidenskabelige studium 1885–92 blev han dybt påvirket af sin lærer, Harald Westergaard. Ligesom denne indså J. betydningen af at statistikere ikke lukker sig inde i videnskabelighed, men deltager i den offentlige meningsbrydning. Som 30-årig kom han ind i det statistiske departement der blev hans arbejdsplads de følgende 40 år, fra 1913 som departementschef. I denne egenskab blev J. drivkraften i den stærke udvidelse af departementets virkefelt der fulgte med verdenskrigens udvidede statskontrol. J. viste her stor evne som forhandler i forholdet til bl.a. erhvervsorganisationerne. Det førte til at han fik tildelt talrige hverv uden for statistikken. Med sit tillidvækkende væsen gjorde han således god fyldest som forligsmand, først alene, 1914–19, siden med to andre 1922–26. I sine erindringer fra 1946 har J. malende skildret sit arbejde i denne egenskab. Men også i ministerielle kommissioner nedlagde J. et stort arbejde. Han var således formand for arbejdstidskommissionen af 1919 og af den såkaldte befolkningskommission 1935. Med stor interesse deltog han efter verdenskrigen i det internationale statistiske samarbejde. Til disse institutioners skrifter skrev han en række meget værdifulde oversigter, således den fortræffelige redegørelse for dansk oversøisk udvandring i International Migration I, 1929 (delvis gengivet i Nordisk statistisk Tidsskrift, 1927).

I sine sidste år som departementschef overlod han meget af det daglige arbejde til sin senere efterfølger, Einar *Cohn, for at hellige sig en forfattervirksomhed der virkelig havde hans hjerte, og er den side af hans virksomhed der fortjener at huskes. I *Tallenes Tale* fra 1941 har han populært fortalt om statistikkens metode og virkeområde. For dem der finder statistik tør og kedelig er denne fascinerende bog en god introduktion til at se fagets store perspektiver. Lige så læseværdig er *Befolkningsspørgsmaalet i Danmark* udgivet 1937 i Studentersamfundets oplysningsforenings serie. Den samme klarhed gælder de dele af statistiske departements serier som han havde formuleret. Det gælder således tabelværket om *Danmarks Jordbrug 1850–1905* (Statistiske medd. IV. rk. bd. 24, nr. II, 1907). Også i Nationaløkonomisk Tidsskrift, som han redigerede 1900–14, har han vist sin klare fremstillingsform i en række afhandlinger.

J. var præget af det grundtvigianske miljø han var udgået fra, præstegårde i to generationer. Hans beskedne fremtræden skjulte en usædvanlig saglig spændvidde og en sjælden evne til skriftlig fremstilling, en formens klarhed der ikke siden har præget den statistiske litteratur i Danmark. – R. 1908. DM. 1917. F.M.I. 1920. K.² 1924. K.¹ 1933. S.K. 1936. □ Afbildet på tegn. af H. Jensenius, 1922 (Fr.borg). Tegn. af Gerda Ploug Sarp. Foto.

A. J.: Erindringer, 1946. – H. Køfoed og E. Cohn i Nationaløkon. t., 1948–49 81–87. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Kristian Hvidt

Jensen, Aksel, 1883–1961, kreditforeningsdirektør, gårdejer. * 25.3.1883 i Tømmerup ved Kalundborg, † 7.3.1961 i Kbh., begr. Tømmerup kgd. F: gårdejer Jens Clemens Nielsen (1837–1913) og Ane Kirstine Jørgensdatter (1842–1915). ~ 22.7.1908 i Ubberup valgmenighedsk. med Agnes Jørgensen, * 28.12.1884 i Ubberup, † 22.4.1965 i Tømmerup, d. af gårdejer Peder J. (1836–1915) og Sofie f. Jørgensen (1853–1929).

Efter ophold på Frederiksborg højskole og Tune landboskole overtog J. 1908 slægtsgården i Tømmerup som blev det faste udgangspunkt for hans mangesidige offentlige arbejde inden for landbrugets organisationer, i folketinget og som kreditforeningsdirektør. Allerede fra de første år som selvstændig landmand deltog han aktivt i det landøkonomiske foreningsarbejde. Således blev han 1908 bestyrelsesmedlem i Kalundborg omegns og Løve herreds landboforening og var foreningens formand 1917–23. Fra 1919 blev han medlem af bestyrelsen for De samvirkende

danske landboforeninger. Sideløbende med denne indsats var J. stærkt engageret i politisk arbejde inden for venstres organisationer. 1920 blev han indvalgt i folketinget, og 1927–29 var han medlem af finansudvalget. Hans indsats som folketingsmand samlede sig om det erhvervspolitiske med vægt på landbrugets ligestilling med andre erhverv, ligesom han beskæftigede sig indgående med skattespørgsmål og kæmpede mod øgede ejendomsskatter. 1929 overtog J. stillingen som landbrugskyndig direktør i Creditkassen for Landejendomme i Østifterne hvor han havde været medlem af repræsentantskabet siden 1912, og forlod samtidig folketinget. 1932–59 var han formand for Creditkassens direktion og øvede en anerkendt indsats for at bevare kreditforeningernes uafhængighed og selvstyre. Han var medlem af realkreditkommissionen 1950–52 og 1954. J. bevarede dog sin tilknytning til landboforeningsarbejdet og var 1947–52 formand for De samvirkende sjællandske landboforeninger, ligesom han 1948–52 var formand for De samvirkende danske landboforeninger. Desuden var han 1948–57 medlem af Landbrugsrådet og 1949–57 af dets præsidium. I denne centrale placering blev J. kendt som en dygtig og målbevidst talsmand for landbrugets interesser, og inden for landboforeningernes virkeområde samlede han i særlig grad sine kræfter om de erhvervsøkonomiske spørgsmål. Da han i 1952 af helbredshensyn måtte træde tilbage fra de to formandsstillinger blev han som anerkendelse af den øvede indsats valgt til æresmedlem i De samvirkende sjællandske landboforeninger.

I sine talrige tillidsposter øvede J. livet igennem en utrættelig og energisk indsats for at fremme landbrugets og landmændenes interesser. Han kunne undertiden virke noget ensidig og skarp i sine synspunkter når han kæmpede for sine standsfæller, men havde samtidig forståelse for samarbejdets betydning og var med til at fremme et nærmere samarbejde mellem landbo- og husmandsforeningerne. – R. 1934. DM. 1950. K. 1954. □Mal. af A. Tørsleff, 1953 (Fr.borg). Foto.

Hans Jensen: Creditkassen for landejendomme i Østifterne 1866–1941, 1941. Landsbl., 1961 nr. 10 4 9f. Dansk landbrug, s.å. 91–93.

Carl Thomsen

Jensen, Aksel Tovborg, se Tovborg Jensen, Aksel.

Jensen, Albert, se Nebelung, N. S.

Jensen, Peter Alfred, * 1903, trafikminister. * 7.7.1903 i Århus. F: arbejdsmand og vejmand Jens Jørgen J. (1876–1965) og Maren Sørensen (1874–1953). ~ 15.3.1952 i Kbh. (b.v.) med me-

talårbejder, folketingsmedlem Ragnild Nikolajne Andersen, * 18.8.1907 i Yderby, Odden, d. af styrmænd, senere havnefoged Nikolaj Andreas A. (1875–1954) og Gertrud Birgitte Hansen (1881–1964).

Efter folkeskoleuddannelsen påbegyndte J. en lærlingeuddannelse, men afbrød den og blev murerarbejdsmand. J. tilsluttede sig ved slutningen af første verdenskrig Socialdemokratisk ungdomsforbund hvor han tilhørte den venstrefløj der 1919 forlod den socialdemokratiske arbejderbevægelse og stiftede venstresocialistisk parti, fra 1920 Danmarks kommunistiske parti (DKP) som J. har været medlem af siden. 1928 blev han medlem af bestyrelsen, senere næstformand for murerarbejdsmandenes fagforening i Århus. I 1930'erne redigerede J. DKPs blad, Aarhus Ekko, og blev 1935 opstillet som folketingskandidat i Århus amtskreds. Han indtrådte året efter i folketinget som stedfortræder og valgtes 1939. I midten af 1930'erne indvalgte han i DKPs centralkomité hvor han fortsat er medlem. J. blev sammen med mange andre ledende kommunister arresteret i juni 1941, men undslap og var resten af anden verdenskrig som en af de få fra partiets ledelse på fri fod. Han indtrådte som medlem af DKPs illegale tremandsledelse. J.s virke som medlem af folketinget ophørte som følge af kommunistloven i august 1941. Han spillede en ledende og koordinerende rolle i DKPs indsats i modstandskampen, særlig omkring de store strejkebevægelser. I januar 1945 indtrådte J. som stedfortræder for Børge "Houmann i Danmarks frihedsråd. Han blev kort efter ordinært medlem og fortsatte efter krigen i Frihedsbevægelsens samråd indtil dets opløsning 1946. J. deltog februar 1945 i de vanskelige Stockholmforhandlinger om regeringsdannelsen efter krigen. J. var initiativtager til og en central skikkelse i de resultatløse forhandlinger der 1943–45 førtes om enhed i arbejderbevægelsen mellem DKP og socialdemokratiet. Efter befrielsen indtrådte J. i ministeriet Buhl som trafikminister indtil ministeriets afgang i november 1945. Han valgtes på ny til folketinget for Århus amtskreds i oktober 1945 og repræsenterede her DKP indtil 1960. Han var 1946 3. næstformand i folketinget og 1947–50 4. næstformand, medlem af finansudvalget 1945–46, af lønningskommissionen 1945–46 og af forsvarskommissionen 1947–50.

I de to første årtier efter krigen spillede J. en betydelig rolle i DKPs ledelse. Han var særdeles aktiv i internationalt kommunistisk solidaritetsarbejde. Under de dybtgående interne stridigheder i DKP 1956–58 der førte til partiets splittelse, repræsenterede J. uden tøven den linje der

Jensen, Alfred

fastholdt partiets traditionelle position i forhold til den internationale kommunistiske bevægelse og i opfattelsen af DKPs politiske rolle i Danmark. J. har været en flittig skribent. Han er forfatter til mange pjecer om aktuelle politiske spørgsmål, til artikler i tidsskriftet Tiden og til mindre skrifter om DKPs historie (*Kommunisterne og modstandsbevægelsen*, 1975, *Oktoberrvolutionen*, 1977, *Lenin och Danmark*, i *Lenin och den nordiska arbetarrörelsen*, 1970, *Danmarks kommunistiske Parti 1919–69*, u.å.). I de senere år har J. udfoldet en omfattende anmeldervirksomhed ved Land og Folk hvor han særlig har behandlet litteratur om dansk og international arbejderbevægelse. Han demonstrerer her den nidkærhed i forsvaret for den kommunistiske politik og historie som altid har været hans særkende. □Afbildet på Georg Jacobsens mal. 1951–53 af Danmarks frihedsråd under besættelsen (Fr.borg) og på forarbejder dertil (sst.). Foto.

Interview i Land og folk 30.6.–1.7.1973. Sst. 7.7.–8.7. s.å. Mogens Nielsen: Socialdemokratiet og enheden i arbejderbevægelsen 1943–45, 1978.

Niels Finn Christiansen

Jensen, Anders, 1861–1940, slagtermester, hotel-ejer, godsejer. * 29.7.1861 i Slangerup, † 27. 5.1940 på Kathrinebjerg, begr. i Helsingør. F: husmand, senere restauratør Jens Nielsen (1833–1906) og Cecilie Jacob (1839–1919). ~ 1° 22.5. 1907 på Frbg. (Thomas) med Anna Svendsen, * 9.8.1871 i Tømmerup, Amager, † 4.3.1937 i Kbh. (~ 1° 1890 med journalist Broder August Duurloo, 1866–1921), d. af gårdejer Rasmus S. (1831–79) og Ingeborg Jensen (1834–1923). Ægteskabet opløst. ~ 2° 24.12.1918 i Kbh. (Frue) med Karen Kristine Nørtoft, * 1.2.1874 i Jørsby, Mors, † 31.1.1933 i Helsingør, d. af lærer Ole Grønkjær N. (1833–1912) og Elisabeth Juliane Dorothea Koch (1838–1927).

J.s forældre var fattigfolk med en stor børneflokk. Seks år gammel kom han ud at tjene, og da familien flyttede til Kbh. blev han bydreng indtil han kom i slagterlære. Han blev svend og nedsatte sig kun 23 år gammel som slagtermester i Kbh. Det første halve års tid havde han en butik i Estlandsgade og flyttede derfra til Nansensgade hvor hans forretning hurtigt voksede. Han passede den omhyggeligt; selv da han var blevet den store hotelejer og direktør, forsøgte han ingen slagtedag på kvægtorvet, og han stod daglig i butikken i Nansensgade, indtil han om eftermiddagen tog op til Helsingør for at tilse Marienlyst. Da han havde fået en moderne forretning på hovedstrøget, ledede han den med samme agtpågivenhed, skønt meget andet efterhånden optog ham. 1909 blev han oldermand for

slagterlauget som han ledede myndigt og dygtigt.

Mere end som oldermand og som varetager af flere offentlige kommissionshverv i første verdenskrigs år var J. dog kendt som den store hotelejer og hoteldirektør. Tidligt ejede han forskellige hoteller i Nordsjælland, deriblandt Nyholte hotel. 1897 købte han „det europæiske Badested“ Marienlyst. – Også i Kbh. virkede J. som hotelmand. Han ejede en tid hotel Kongen af Danmark og Wittmacks lokaler; de sidste solgte han til Nationalbanken da denne skulle udvides. Hans opførelse af Paladshotellet er et afsnit for sig – et kapitel i Kbh.s historie fra tiden omkring bankkrisen 1908. J. havde, som han selv har udtrykt, et par gamle ejendomme liggende på Rådhuspladsen, og den grund skulle udnyttes. Så lod han 1907 Anton Rosen tage fat på det store bygværk. To gange gik det i stå, men J. overvandt med sin energi alle vanskeligheder, også de økonomiske, og 1910 stod huset færdigt. – J. var en typisk „gründer“, ikke blot en slider, men med vovemod og fantasi der undertiden beredte ham store vanskeligheder. – I slutningen af 1920'erne trak J. sig tilbage fra al ledelse for at dele sin tid mellem oldermandshvervet, slagterforretningen og herregården Kathrinebjerg ved Sengeløse som han købte 1918. – R. 1904. DM. 1908. □Afbildet på karikatur af Alfred Schmidt, 1921. Herme af Jenø Meister, 1934 (Kbh.s slagterlav). Mal. af Knud Larsen (Kathrinebjerg). Relief på mindeplade, 1951 (Marienlyst hotel). Foto.

Verden og vi 6.9.1918. H. Hjorth-Nielsen: Kbh.s slagterlaug 1451–1926, 1926. Dagens nyheder 29.7.1931. Anker Kirkeby i Politiken 15.7.1935. Otto Mackeprang: Omkr. Rådhuspladsen, 1950 103–13. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Finn H. Lauridsen (C. A. Clemmensen)

Jensen, Jens Andreas, 1834–1915, møbelfabrikant. * 24.7.1834 i Kbh. (Trin.), † 3.11.1915 sst., begr. sst. (Ass.). F: høker Jens J. (Bonde) (1791–1866) og Anne Andersen (1803–83). Ugift. – Bror til Severin J.

J. kom i snedkerlære hos den ansete snedkermester H. C. Jacobsen (Pariser-Jacobsen) og uddannede sig samtidig i tegning på Det tekniske institut. Han blev en dygtig møbelkonstruktør, og da han 1855 var blevet svend rejste han til udlandet på professionen. I de seks år han var ude arbejdede han i Berlin, Wien, Genève og Paris, i sidstnævnte by bl.a. to år hos den kejserlige hofsnedker Fourdinois. Efter hjemkomsten gjorde han mesterstykke og etablerede sig 1861 sammen med broderen Hans Severin Jensen som firmaet Sev. & Andr. Jensen. Mens J. væsentlig passede

værkstedet tog Severin J. sig af det forretningsmæssige. Fra 1869 havde brødrene lokaler i deres egen ejendom, det gamle Hotel du Nord. Da Wessel & Vett 1892 købte huset flyttede de til Kongens Nytorv 21 mens værkstederne henlagdes til en grund på Amager. Firmaets anseelse voksede stærkt, især efter at universitetsbibliotekets bygmester J. D. Herholdt havde overdraget det udførelsen af bibliotekets montering. Også kunstflidslotteriet benyttede Sev. & Andr. J. til udførelsen af de møblementer hvortil tegningerne leveredes af kendte kunstnere som Heinr. Hansen, Hans J. Holm og H. Storck. I en længere årrække var Vilhelm Dahlerup firmaets kunstneriske konsulent. Kunstnerisk medvirken i forbindelse med den gode udførelse befæstede firmaets ry. 1874 var J. blevet medlem af snedkerlavets bestyrelse, 1890–98 var han dets oldermand, derefter æresmedlem. Hans sociale interesser var kendte, 1875–78 var han medlem af den af staten nedsatte arbejderkommission, 1885 af kommissionen angående sygekasser og arbejdersnesulykkesforsikring. Desuden var han repræsentant i Haandværkerforeningen, medlem af bestyrelsen for Haandværkerbanken, Kbh.s brandforsikring og fængselselskabet. Han var typen på den gammeldags, konservative håndværker der satte en ære i at hævde det gode håndværks traditioner. Efter broderens død 1893 førte han forretningen videre alene til år 1900 da han optog brorsønnerne, snedkermester Carl Julius Poul J. og malermester Jens Johannes J. i firmaet. Førstnævnte sluttede sig til de bestræbelser der repræsenteredes i Forening for kunsthåndværk i hvis bestyrelse han nogle år havde sæde. Efter hans død opløvedes firmaet Sev. & Andr. J. 1927. – R. 1892. DM. 1911. □Tegn. af P. C. Bønecke ca. 1895.

Rasmus Berg: Snedkerlavet 1554–1904, 1904. Samme i Tidsskr. for industri, 1915 274f. C. Nyrop: 1861–1911. Sev. & Andr. Jensen, 1911. Johs. Pitzner i For industri og håndværk, 1915 439f. Georg Nygaard: Foren. for kunsthåndværk 1907–32, 1932.

*Georg Nygaard**

Jensen, Andreas Georg, 1880–1963, væver. * 10.4.1880 i Vonsild ved Kolding, † 16.9.1963 i Høsterkøb. F: væver Jens Andreas J. (1854–1936) og Marie Sophie Hedvig Henningsen (1851–1950). ~ 1° 2.8.1907 med Christiane Marie Lindelof, * 2.8.1882 i Harte, † 31.10.1921 i Kgs. Lyngby, d. af lærer Martin L. (1845–1897) og Mathilde Mogensen (1862–1907). ~ 2° 1923 med Elise Wildschütz Jessen; ægteskabet opløst 1931. ~ 3° 1946 med Annemarie Mortensen. J. lærte væverhåndværket hos faderen i Vonsild, hvor slægten havde udøvet det i mange generati-

oner. Han blev lærer fra seminariet i Jelling 1906, forstander på Flemming Efterskole 1908–1911, lærer i Esbjerg 1911–18 og i Kgs. Lyngby 1918–27. I sin tid som lærer skrev J. *Dansk i ungdomsskolen*, 1917 og *Jydepotten – vort lands ældste håndværk*, 1924. Efter en sygdomsperiode – den spanske syge 1919–20 begyndte J. at væve. Ved sin pensionering i 1927 købte han en ejendom i Høsterkøb og indrettede væveværksted, hvor adskillige af de gamle væve fra Vonsild blev genopstillet. Da forretningen voksede fik J. sønnen Kåre Lindelof (* 21.4.1908) som hjælper. I den første periode vævedes hovedsagelig gulvtæpper: præstegårdstæpper, vendetæpper og dobbeltvævede tæpper. Damaskvævet møbelstof kunne værkstedet også levere. – På grundlag af gamle mønstertegninger medbragt fra Vonsild, samt aftegninger af eksisterende vævninger i Nationalmuseets samlinger kunne J. og sønnen genoptage en gammel mønstervævningsteknik, som længe havde været uddød som tradition på dansk område: Beiderwand el. rilagen, på værkstedet i Høsterkøb udført som håndvævning med jacquardmaskine på væven. Således genopstod et stykke boligtekstil – sengeudstyr i slesvigske bondehjem – som vægudsmykning i 1930–70ernes boligindretning. Gældende for såvel J. som sønnen blev „væveren i Høsterkøb“ et begreb kendt af folk med interesse for boligkultur og kunsthåndværk. De har leveret arbejder til såvel privathjem som til kirker og institutioner. På Nationalmuseets 3. afd. og Frilandsmuseet findes arbejder fra Høsterkøbvævernes værksted. □Maleri af Christen Lyngbo, 1932.

B. Wieth-Knudsen

Jensen, Anton Marius, 1871–1941, sognepræst. * 16.4.1871 på Sejro, † 19.10.1941 i Århus, begr. sst. (ndr. kgd.). F: sognepræst i Borum-Lyngby Jens Severin J. (1838–1919) og Laura Marie Antonie Küster (1838–1919). ~ 26.7.1899 med Andree Thalia Andrup With, * 8.12.1873 i Lemvig, † 1.5.1952 i Kbh., d. af læge i Lemvig Nicolai Rasmus W. (1833–85) og Sofie Dorthea Andrup (1847–83).

J. blev student fra Horsens 1891, cand.teol. 1896, var en tid løjtnant og blev 1899 sognepræst i Harboøre-Engbjerg, et sogn helt præget af indremissionsk vækkelse, især blandt fiskerne. Han mente at befolkningen var „hovedesskræmt“ og satte ind med oplysning (bl.a. et folkebibliotek som brændte ved lynnedslag, hvilket opfattedes som et tegn fra oven) og ved at prædike en „kærlighedens religion“ som udelukkede „evige helvedsstraffe“. I foredrag og aviser publicerede han også sine tanker, og biskop V. C. Gøtzsche

Jensen, Anton Marius

(Ribe) pålagde ham at oplæse en tilbagekaldelse fra prædikestolen; det fritog ministeriet ham for, men derved vakte Indre missions, og især Vilhelm "Becks vrede mod J. og mod kirkestyret der holdt hånden over ham. Den landsomfattende affære blev behandlet i det kirkelige råd hvor bisperne endte med at kalde helvedeslæren „ikke-fundamental“ hvilket igen ophidsede Beck og Indre mission til nye voldsomme angreb. Da J. desuden kritiserede andre dogmer og sad en skarp advarsel overhørig blev han 1901 afsat for kætteri og insubordination. Han levede derefter i stor fattigdom, nærmede sig unitarerne og forfulgte altid med intens had af Indre mission; kun Morten "Pontoppidan støttede ham. Personlig gik det ham meget ulykkeligt, og han døde 40 år efter afsættelsen som en fysisk og psykisk nedbrudt mand. Fra hans hånd foreligger: *Kristendom for mig. Tolv Hverdagsprædikener*, 1901. *Harbøre Historier. Ti Hverdagsprædikener*, 1902. *Hvad kan jeg være bekendt at tro?*, 1902. *Er Livsgaaden løst*, 1904; desuden en samling af religiøse digte: *Tillæg til Salmebogen for frisindede Kristne*, 1901, 1906 og – 1951 – 2. udgaven *Salmebog for frisindede kristne*.

Th[orvald] K[ierkegaard] i Protestantisk tid., 1941 322–24. Anders Poulsen sst. 1942 21–23. Samme sst. 1943 329–35. Samme i Højskolebl., 1943 506–08 514. P. G. Lindhardt: Morten Pontoppidan II, 1953 især 49f.

P. G. Lindhardt

Jensen, Arne, * 1920, økonom, statistiker. * 16.2. 1920 i Vordingborg. F: skræddermester Alfred Marius J. (1888–1921) og Anna Matilde Klenke (* 1895). ~ 1° 1.5.1946 med cand.mag. Gertrud Borchsenius, * 29.3.1923, † 20.3.1952. ~ 2° 29. 10.1960 i Ebeltoft (b.v.) med sygeplejerske Anne Marie Bundgaard, * 17.7.1931 i Randers, † 15.1.1978 i Rungsted, d. af manufakturhandler Niels Einar B. (1898–1969) og Tove Ragnhild Skøt (* 1902).

J. er student fra Rungsted og blev cand.act. 1944. I årene 1945 til 1963 arbejdede J. som aktuar i KTAS hvor han fortsatte A. Erlangs arbejde med at anvende metoder fra sandsynlighedsregningen og operationsanalysen til at løse en række praktiske problemer vedrørende dimensionering af telefoncentraler og ledningsnet. I en vigtig artikel fra 1948 beskriver og vurderer J. Erlangs arbejde. Disputatsen fra 1954 *A distribution model, applicable to economics* har også sin rod i J.s forskning med tilknytning til problemer inden for telefonien. 1963 blev J. udnævnt til professor i matematisk statistik og operationsanalyse ved Danmarks tekniske højskole. Samtidig grundlagde J. *Institut for matematisk statistik*

og *operationsanalyse* der har været et vigtigt center for operationsanalytisk forskning i Danmark. Udover sin undervisning og forskning har J. medvirket ved løsningen af en række samfundsopgaver hvor hans særlige ekspertise inden for operationsanalysen har spillet en væsentlig rolle. Her kan bl.a. nævnes digebygningen ved Sønder Limfjordstange hvor J. videreudviklede det teoretiske grundlag for vurderingen af stormflodsrisici og brugte denne viden til dimensioneringen af diget. Rapporten fra dette arbejde *Stormflod og digebygning med særligt henblik på Sønder Limfjordstange* har selvstændig værdi som videnskabeligt arbejde. Senere har J. medvirket ved vurderingen af risikoen for skibssammenstød i Øresund og ved vurderingen af risikoen for påsejling af den projekterede Storebæltsbro. Fremtidsforskningen har haft J.s store interesse, og han er medlem af Akademiet for fremtidsforskning. J. er medlem af International Statistical Institute og Akademiet for de tekniske videnskaber. Fra 1971–74 var J. præsident for International Federation of Operational Research Societies. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1954 124–26.

Erling B. Andersen

Jensen, Arthur, * 1899, skuespiller. * 9.11.1899 i Kbh. (Holmens k.). F: restauratør Johan Peter J. (1852–1933) og Emmy Anthonia Petersen (1872–1919). Ugift.

Allerede som barn var J. stærkt interesseret i teater, men da han ikke voksede sig særlig høj og kraftig bestemte hans far at han hellere måtte komme i skrædderlære. Stadig med teatret som mål søgte han som svend ind på Det kgl. teaters skræddersal for derfra at få forbindelse med nogle af skuespillerne. Han blev antaget, og det lykkedes da også for ham ved hjælp af balletdanseren Sven Aage Larsen og skuespilleren Henrik "Malbergs anbefalinger at blive optaget på skuespillerskolen 1920. Som lærere fik han Peter "Jerndorff, Poul "Nielsen, Nicolai "Neiiendam og Poul "Reumert. 1923 havde han debut som sekretæren i *Den ny barselsstue*. 1923–31 var han på Det ny teater hvor han fik lejlighed til at spille en række hoved- og biroller der udviklede ham til en god og alsidig karakterskuespiller og komiker: Jacob i *Jacob og søn*, Peter Ravn i *En spurv i iranedans*, „en af de bedste Peter Ravn man har set“ fastslog kritikken, Skriverhans og en del år senere Assessor Svale i *Eventyr på fodrejsen*, Moses i *Bagtalelsens skole*, købmanden i *Trold kan tæmmes*, lejemorderen Gorin i *Retten*

på vrangen. Selv den mindste birolle blev gennemarbejdet så at den blev husket af publikum for sine små virkningsfulde særheder.

Senere fik han opgaver på teatrene i København og i provinsen. Skræddersvenden i *Ebberød bank*, rabbineren i *Spillemand på en tagryg*, Simon Winding i *Katten i ghettoen*, ægtemanden i *Fødselsdagsselskabet* og Sancho Panza i *Manden fra La Mancha* er blot et lille udvalg af de mange roller hvori han gjorde sig særlig bemærket. I 12 år var han i Cirkusrevyen og flere år i Helsingørrevyen hvor han sang viser og spillede sketch. – Allerede mens han var på elevskolen på Det kgl. teater begyndte J. at spille i film hos Lau Lauritzen sen. på Palladium, hovedsagelig farcer som *Haretegen* og *Fy* og Bi-farcer som *Han hun og Hamlet*. Frem til 1979 mener J. selv at have medvirket i ca. 200 film hvoraf han dog kun har spillet egentlige roller i ca. 60. Han er i disse film altid blevet fordelagtigt bemærket af publikum og presse, men til trods for den store popularitet han vandt har filmarbejdet aldrig tilfredsstillet ham på grund af de overfladisk skrevne roller og den „lille morsomme mand“ han hele tiden måtte spille fx i 30ernes filmfarcer hvor han ofte spillede sammen med Ib „Schönberg bl.a. i *Barken Margrethe af Danmark*, *Ud i den kolde sne*, *Kidnappet*, *Bag Københavns kulisser*, *Weekend*, *Snushanerne* og *Panserbasse*.

Derimod blev fjernsynet et lige så skattet medium for ham som teatret. Her kunne han atter hævde sig som den gode og alsidige karakterskuespiller. Nærbilledet på skærmen gav ham lejlighed til at dyrke sit fine diskrete spil såvel i mimik som i bevægelser, og hans lidenhed blev ikke så iøjnefaldende som i filmens totalbilleder. Hans persongalleri spænder også langt videre i dette medium end på film. Fra den fornemme kammerherre i *En mindefest* til den joviale vicevært Meyer i *Huset på Christianshavn*, fra den visne apoteker i *Dr. Knock* til Menneske-Mortensen i *Livsens ondskab* eller fra den sølle karetmager i *Natherberget* til den snobbende manufakturkspedient i TV-serien *Matador*. Den største succes har han dog nået som vicevært Meyer, „manden med kosten“; selv 80 år ager han spillevende som viceværten der deltager i og kommenterer alle husets beboeres gøren og laden. Her giver han udtryk for sin durkdrevenhed, sin vittige syrighed, sin godhed og påtagne barnlige uskyldighed. □Foto (Kgl. bibl., filmmus.).

Interviews i Århus stiftstid. 9.11.1974, Berl. tid. 13.6.1976 og Fyns tid. 5.11.1977. – Grammfonplade m. viser og monologer fra revuer, 1956 (Odeon D.K.1230/4950). Portræt optaget af Sonet på IMI SLP 1300, 1978.

Arne Krogh

Jensen, Axel, 1875–1940, lærer, formand for Danmarks lærerforening. * 6.4.1875 i Linderum, Ugilt sg., † 25.12.1940 på Rigshospitalet i Kbh., begr. i Kvanløse. F: lærer Lars Kristian J. (1838–1913) og Ane Marie Jensen (1845–1921). ~ 5.11.1897 i Hammer, Vendsyssel, med Johanne Ulrikka Jensen, * 29.11.1875 i Grindsted, Vendsyssel, † 22.12.1966 i Skibby, d. af lærer Steffen Kristian J. (1842–1915) og Johanne Nielsen (1842–1911).

J. dimitteredes 1894 fra Ranum seminarium, blev derefter hjælperlærer hos faderen og 1896 lærer i Øster Hassing, Vendsyssel. 1900–06 var J. førstelærer i Årestrup ved Støvring og 1906–35 i Kvanløse, Holbæk amt. Ved besættelsen af de første amtskolekonsulentstillinger 1935 blev J. amtskolekonsulent i Holbæk amt, en stilling han beklædte til sin død. – J. havde udadvendte interesser og deltog i sognets liv. I Kvanløse var han bl.a. radikalt medlem af sognerådet 1913–29. Det var dog som organisationsmand J.s evner skulle komme til deres ret. Fra en formandspost for Holbækegnens lærerkreds blev han 1924 indvalgt i hovedstyrelsen for Danmarks lærerforening (DLF), hvis formand han var 1928–36, et åremål hvor flere store skolelove blev gennemført og forslag til ny folkeskolelov gentagne gange fremsat i rigsdagen. Med sin værdige og tillidvækkende form varetog J. de forskellige lærerfraktioners interesser og ydede som DLFs forhandler en god indsats ved skolelovens tilblivelse, hvorved foreningens position styrkedes. I det nordiske samarbejde lærerne imellem stod han ligeledes stærkt. J. var medlem af lønningskommissionen af 1929 forud for lønningsloven af 1931 og af udvalget til udarbejdelse af seminarierne undervisningsplan 1930. Som erfaren kommunalpolitiker havde J. forståelse for kommunernes krav om selvstændighed. Dette fik betydning for samarbejdet med folketingspolitikere omkring tilsynsloven af 1933, den lov på hvilken J. øvede størst indflydelse, og på forhandlingerne forud for folkeskoleloven af 1937. J. arbejdede her bl.a. for forbedring af landsbyskolen gennem udvidet undervisningstid og fagkreds og indførelse af 8. skoleår. Han var tilhænger af skolecentralisering, dog under hensyntagen til kommunernes selvbestemmelsesret. I sin funktionstid som amtskolekonsulent var J. som uofficiel formand for disse i høj grad medvirkende til at udforme indholdet af stillingen som direktionernes første pædagogiske rådgiver, bl.a. ud fra dybtgående kendskab til tilsynslovens tilblivelse. Ved formandsvalget 1928 var J. syg og gennemgik umiddelbart efter et længere hospitalsophold. Han forblev svagelig, hvad kun få vidste, idet han ved ukuelig, sej vilje, derunder konse-

Jensen, Axel

kvent omlægning af livsvaner, blev i stand til at yde sin indsats udadtil. J. var en klog forhandler og dygtig mødeleder. Forankret i landsbymiljøet fremstillede han tingene på en jævn måde og fyldte rummet i kraft af sit myndige, men venlige væsen, og sin besindige og klare optræden. □Foto.

Folkeskolen, 1928 186; 1931 457; 1935 213f 964; 1941 2f 22. F. C. Kaalund-Jørgensen i Nationaltid. 27.12.1940. Dan.m.s lærerforen. 1874–1949, 1949 41–43. Lærerne og folkeskolen gennem 100 år, red. Ib Koch-Olsen, 1974 174f.

Else Karlshøj

Jensen, Axel Peder, 1885–1972, maler. * 28.9.1885 i Kerteminde, † 12.6.1972 i Virum, begr. i Nørre Saltum. F: skolelærer, senere i Vester Hjermitsslev, Erik J. (1858–1932) og Inger Marie Olesen (1853–1930). ~ 29.10.1915 i Kbh. med Ane Kathrine Rendbeck, * 11.10.1888 på Vestrupgård i Nørre Saltum, † 7.5.1959 i Virum, d. af proprietær Niels Christian Christensen (R.) (1847–93) og Anne Dorthea Pedersen Nørregaard (1857–1948).

J.s forældre, begge fattige husmands- og landarbejderbørn, stammede fra nabosognene Lintrup og Tise i Vendsyssel, hvis åbne landskaber senere blev malerens foretrukne motiver. Den grundtvigske vækkelse prægede barndomshjemmet først i Kerteminde, siden i Brønderslev og efter 1895 i Vester Hjermitsslev hvor J., som tidligt var begyndt at tegne og male, efter sin konfirmation kom i malerlære. Fra teknisk skole i Ålborg fik han afgang med udmærkelse og tjente sine første penge bl.a. ved restaurering af herredets kirker. Men det var kunstner han ville være trods den almindelige opfattelse på egnen: at det var en fantastisk og dum bestilling. 1908 opsøgte han Fritz *Syberg på Pilegården i Kerteminde og viste ham sine arbejder. Syberg anbefalede ham til Zahrtmanns skole hvor han begyndte samme år – det sidste år Kristian *Zahrtmann selv underviste. 1909–10 fik han Johan *Rohde som lærer. Da havde han allerede debuteret på De 13s udstilling, bl.a. med det sikkert komponerede og koloristisk udtryksfulde *Tørvegravere i Store Vildmose*, 1908. Dette arbejde vidner, ligesom *Graa Vinterdag i Vendsyssel*, 1910 og *Moder og Barn*, s.å., om den umiddelbare sansekraft og håndværksmæssige myndighed der fra første færd placerede J. som en af sin generations mest lovende kunstnere. Trods indflydelsen fra Zahrtmann arbejdede han langt friere med farven, således i billedernes skyggepartier der er malet med adskilte penselstrøg i en koloristisk manér som leder direkte frem mod impressionismen. Under et ophold i Paris 1911 studerede han de

franske mestre som ansporede ham yderligere i retning af det koloristiske flademaleri (*Pariserinde med Hunde*, 1911, og *Gammel Port ved Meudon*, s.å.). Men kubismen som hans rejsekammerater Olaf *Rude og William *Scharff lod sig inspirere af, fandt J. pedantisk og fortænkt. Under indflydelse af van Gogh følte han sig bekræftet i sin selvhjulpethed og oprindelige malerglæde og skolede sin pensel efter forbilledet med tætte rytmske strøg af betydelig dekorativ effekt. Indflydelsen er mærkbar især i årene 1916–21, dog afbalanceret af en påvirkning fra Giotto som han studerede i Assisi 1920. *Italiensk Foraars*, *San Gimignano*, 1921 og *Vestjysk Landskab*, s.å., viser hvor harmonisk han udfoldede sine evner som nåede en foreløbig kulmination med portrættet af psykiateren *Sigurd Næsgaard*, (1924). Allerede 1915 havde J. erhvervet den 50 ha store ejendom Lien ved Blokhus, og her malede han i årene efter 1925 sit livs hovedværker. Mest yndede blev hans motiver fra klitterne i uroligt vejr med de stærkt lysende partier brudt af granernes mørke figurationer, således *Uvejr over Klitten*, 1928 (Statens museum for kunst), *I Udkanten af en Kliiplantage*, 1929 (Göteborgs konstmuseum) og *Klitlandskab med forblæste Graner*, 1931 (Nationalmuseet, Stockholm). Men også frodigere marklandskaber med den gule agerkål gjorde maleren populær og hans lærreder til yndede samlingsobjekter. Kunstnerisk mere holdbare er dog nok en række vinterbilleder, fortrinsvis malet på Vestrupgård, hvor den enkle sort-hvide grundakkord er varieret med præcision og forfinelse, således *Vinterdag*, *Vestrupgaard*, 1937, med gårdens gule og rosa længer lysende mod sneen og *Vinter ved Vestrupgaard*, 1942, med en snelagt vej midt i billedet mellem de nøgne træers rosa og grå toner til venstre og granernes sortgrønne tætte farve til højre i billedet. Med arbejder fra denne gennembrudstid var J. repræsenteret på internationale udstillinger i Europa og USA, ligesom han herhjemme fik en række store dekorative opgaver (Centralposthuset i Århus 1931, receptionssalen på Frederiksberg rådhus 1950 og Ålborghallen 1953 ff). Dertil kom adskillige officielle portrætbestillinger. Men noget tørt i udførelsen præger disse monumental-malerier og bestillingsarbejder i modsætning til intime og improviserede landskabsstudier som fx *Landskab med Skyer*, *Store Vildmose*, 1957, med grønne marker under en lys blegblå himmels klodeskyer, *Landskab med blomstrende Frugttræer*, 1958, med gule forårsblomster under træernes kølige farveharmonier og *Foraarsdag*, *Virum* (u.å.) hvor træernes grenværk arabeskaagtigt bryder billedfladens grønne og røde partier. Højt op i årene fortsatte J. sit portræt- og land-

skabsmaleri, uanfægtet af tidens skiftende stilretninger, intenst optaget både af farvens eget liv på billedfladen og, i opposition til det nonfigurative maleri, af farven som gengivelse af det sette. Han forblev såvel kolorist som naturalist, for så vidt han uafsladelig fornyede sin skaberglæde i mødet med naturen. – R. 1943. □ Afbildet på tegn. af Jais Nielsen, 1910 og på tegn. af Carl Jensen, 1911. To mal. af Olaf Rude, 1911. Tegn. af Lars Nielsen, 1920. Selvportr. malet 1923, 1926, 1935 og 1936 (bl.a. Nordjyll. kunstmus.). Buste af Johs. Bjerg, 1930. Mal. af Sig. Swane ca. 1930. Tegn. af Ivan Opffer, 1931 (Fr.borg). Tegn. af Carl Jensen, 1948 samt udst. 1944 og 1951. Selvportr. 1950 og 1965 (Nordjyll. kunstmus.), selvportr. udst. 1951 og 1964. Tegn. af Otto Christensen, 1955 (Fr.borg). Portræt af Erik Scavenius fra 1950'erne. Tegn. af Ebbe Sadolin udst. 1960 og af Hans Bendix udst. 1962.

A. P. J.: Et udvalg af billeder m. tekst af Rich. Gandrup, 1936 = Vor tids kunst XXI. – Sv. Rindholt: A. P. J., 1937 = Dansk kunst V. Ole Wivel: Maleren og hans motiv, 1966.

Ole Wivel

Jensen, Steffen Bernhardt, 1910–78, borgmester. * 13.4.1910 i Århus (Skt. Johannes), † 11.6.1978 sst., begr. sst. (ndr. kgd.). F: tømrer Jens Ole J. (1878–1969) og Ane Marie Poulsen (1880–1944). ~ 3.11.1934 i Århus (b.v.) med Erna Fårup Christensen, * 11.3.1912 i Århus, d. af skrædder Christian Ingvar Marinus C. (1881–1955) og Maren Kirstine Christensen (1885–1969). Der var ikke velstand i J.s barndomshjem, men det var trygt; det man dengang kaldte et „stabilt“ arbejderhjem. Om dette vidner også den gode skolegang børnene fik. I hjemmet blev der talt politik, og i nogle barndomserindringer hedder det: „Endnu før jeg kom i skole, lyttede jeg med åben mund og øre til politiske samtaler og havde vage sværmerier for alt yderliggående“. Efter realeksamen 1927 kom J. som journalistelev til Demokraten og var samtidig med i den socialdemokratiske ungdomsbevægelse; han sad i ledelsen af DSU i Århus 1927–32 og var omtrent samtidig (1929–35) hovedbestyrelsesmedlem i „Aldrig mere krig“. Det var i de samme år de lidt ældre inden for ungdomsbevægelsen, med Hans *Hedtoft og H. C. *Hansen i spidsen, under indtryk af uroen i Europa drejede bort fra partiets afrustningslinje, men blev mødt med modstand fra bl.a. J. – endnu erindres blandt partifæller en hidsig debat mellem Hedtoft og den unge socialdemokrat i „Rød Ungdom“ i 1932. Men ellers fik han for livet sit præg af den periode i DSUs historie der nu kaldes kulturepoken, hvor det musiske i livet og stu-

diekredsene i samfundsspørgsmål var det centrale. Mandoliner, vandreture, talekor og digte var de ydre udtryk for stærke strømninger i ungdomsbevægelsen som vendte sig mod menneskelivets indkapsling i mekaniseringen, og denne livsholdning forlod aldrig J. Derimod stod han fjernere fra de mere militante strømninger der fra midten af 1930'erne gjorde sig gældende i DSU og nogle steder fik sit symbol i trepilemærket.

Det politiske arbejde i DSU blev senere – fra 1936 – erstattet af en bestyrelsespost i partiforeningen. Da var læreårene ved Demokraten også overstået; men J. fortsatte som journalist på bladet og dækkede snart alle sider af livet fra kriminalreportage over sport til kulturliv, men kun i ny og næ kommunalpolitik. Et studieophold i et London med hungermarch og fascistiske demonstrationer uddybede indtrykket af Europas problemer; det var også her pacifisten J. på én gang modtog indtryk af bevægelsens store skikkelser og skænkede sine opsparede engelske pund til Madrids kæmpende arbejdere.

I besættelsesårene begyndte generationen, der havde lært politik omkring 1930, at få mandater, og i 1943 rykkede den 33-årige journalist ind i byrådet og kom snart til at stå i centrum i gruppen. I disse år grundlagdes det snævre samarbejde og venskab med S. *Unmack Larsen der, skønt 17 år ældre, dog var ny i byrådsarbejdet, selv om han en kort overgang i 1930'erne havde været byrådsmedlem. Nyt var bekendtskabet ikke, for Unmack Larsen havde siden 1920'erne haft nær kontakt med de unge i DSU.

Byrådsarbejdet var dengang mere krævende end i dag fordi byrådsmedlemmerne før magistratsordningen havde et mere omfattende udvalgsarbejde. J. fik da også hænderne fulde da han 1946 blev både gruppeformand og ordfører og stadig var journalist. I udvalgsarbejdet var det særlig de kulturelle sager der banded. – Magistratsordningen af 1950 betød at J. rykkede ind som rådmænd og administrator. I det nye arbejde medtog han punktigheden og ordenssansen fra det private liv. Det var magistratens 4. afdeling J. var blevet chef for. Hertil er henført netop de sager som havde fanget interessen gennem årene: skoler, biblioteker, skove, parker, idræt og – skovpavilloner. Det blev rige arbejdsår hvor nyt blomstrede op. Krigstiden havde bremset meget som nu skulle indhentes, også selv om økonomien var anspændt. – Mod slutningen af 1950'erne blev det klart at Unmack Larsen på grund af sygdom næppe kunne fortsætte som borgmester. Stemmetallene ved socialdemokratiets opstillingsmøder pegede uomtvisteligt på J. som hans afløser. Blandt modstanderne var der nervøsit

over for disse udsigter, vistnok uden at man egentlig gjorde sig klart hvorfor man var imod. Det kulminerede da Unmack Larsen trak sig tilbage i 1958. Efter valget fulgte nogle års væbnet neutralitet; men modstanden afløstes efterhånden af en erkendelse af at evnerne også til det arbejde rakte videre end man regnede med. Selvfølgelig mange borgere der i J.s tøyen over for stadige parkeringspladskrav kun så bagstræberi hos en inkarneret cyklist erkendte at han her var forud for sin tid og på linie med udviklingen i endnu mere teknificerede samfund. Og har nogen frygtet at republikken skulle blive udråbt ved den næste kongemodtagelse så har de i stedet set J. i mørkt tøj med værdighed sige goddag til kongen på samme måde som når andre prominente gæster blev modtaget i byen.

Kærligheden til Århus kendetegnede J.s gerning. Tidens problemer fængslede ham; men inden længe blev samtalen umærkeligt ført hen på hvordan de netop i særlig grad kom til udtryk i Århus. I de sidste borgmesterår stod J. som byens ubestridte førstemand respekteret af alle for sin personlige hæderlighed, sine evner til at gennemføre en sag selv om den var langsigtet, og sin klare vurdering af økonomiske problemer. Ved valgene fik han det største antal personlige stemmer der nogensinde er opnået i byen. Hans alsidige og aktive kulturpolitik kom til at danne mønstre i mange andre byer. På grund af svigtende helbred trak J. sig ud af det kommunalpolitiske arbejde i 1971.

I 1940'erne skrev J. digte; nogle digte kom i *Vild Hvede*, andre i samlingerne *Atom-Splinter*, 1946, *Hjulet*, 1952, og *Under paddehatten*, 1958. Længe før californiske hippies startede deres aktioner mod udviklingens snærende bånd blev disse tanker formuleret her, men samtidig bundet af fornuftens vilje til at udnytte nutidens muligheder. Senere var det byens historie der stod i centrum. I 1956 tog J. initiativet til stiftelsen af Århus byhistoriske udvalg der siden da har udgivet 40 selvstændige publikationer. Herved er Århus bys historie – navnlig i 18- og 1900-årene – blevet behandlet i et omfang som næppe er tilfældet for nogen anden nordisk by vedkommende. J.s indsats i dette arbejde og som bestyrelsesmedlem eller formand i videnskabelige institutioner har i høj grad medvirket til ikke alene at videreudvikle disse, men også til at udbygge forbindelsen mellem det videnskabelige miljø og bredere kredse i byen. J.s hovedværker er: *Fra det glade Århus*, 1963, *Som Århus morede sig*, 1966, *Da Århus var Hollywood*, 1969, *Livet i Århus i gamle visser*, 1975, *Marselisborgskovene* (sammen med Peder Jensen, 1974) samt *Bernhardt Jensen beretter om Århus* (udgivet posthumt 1979 ved Annegrete

Dybdahl; foruden personlige erindringer er bogens hovedbidrag en stor afhandling om natteliivet i Århus for ca. 1870). Fælles for disse bøger er at J. i højere grad end det ellers har været tilfældet har været i stand til at opspore ukendte kilder i form af småtryk der i reglen end ikke findes i samlingerne, og at han gennem interviews har kunnet tilvejebringe en mundtlig tradition som i øvrigt er behandlet med megen kritisk sans. Karakteristisk er også at fremstillingerne præges af en lykkelig evne til at forbinde det lokale og specielle med den almene samfundsmæssige udvikling. En følge af dette er da også at de nævnte arbejder ikke alene har opnået en meget stor læserkreds, men at de tillige er blevet modtaget med megen anerkendelse af historikere og etnologer. Foruden de større værker skrev J. en række mindre afhandlinger. For det omfattende forskningsarbejde besluttede Århus universitet i 1978 at tildele J. æresdoktorgraden i filosofi. Han døde inden promoveringen. □Mal. af Svend Engelund (Århus rådhus). Flere tegn. (Århus bibl., lokalhist.saml.).Foto.

B. J. i Barn i Århus, red. Aage Bredsted m.fl. II, 1957 79–88. B. J. beretter om Århus, 1979. – Borgere i byens råd, red. Vagn Dybdahl og Ole Degn, 1968 16–19. – Papirer i Erhvervsark., Århus.

Vagn Dybdahl

Jensen, Christian Erasmus Otterstrøm, 1859–1941, botaniker, apoteker. * 11.6.1859 i Store Kværn i Angel, † 4.10.1941 i Hellerup, begr. i Hvalsø. F: apoteker Johan Georg Keller J. (1818–86) og Francisca Augusta Otterstrøm (1832–1910). ~ 20.12.1905 i Kbh. (Fredens) med Emma Marie Margrethe Mynster, * 12.7.1877 i Kbh. (Johs.), † 27.3.1917 i Hvalsø, d. af læge, personalhistorisk samler Carl *M. (1837–1903) og Harriet C. Robinson (1850–91).

J.s far havde været lærer i naturhistorie ved højskolen i Rødding og ved Kolding latinskole, inden han 1853 blev apoteker i Store Kværn og fra 1871 i Hvalsø. Han var en ivrig florist som har givet mange bidrag til Johan *Langes håndbog og endog beskrevet nogle nye Rubus-arter (brombær). Denne interesse gik i arv til sønnen og fik øget næring og indhold da han under sin farmaceutiske læretid fik E. *Warming til lærer. Han blev cand.pharm. 1882, og 1886–1910 bestyrelse han for sin mor apoteket i Hvalsø som han selv derefter ejede, indtil han 1917 overtog Nørrebro apotek i Kbh. – Som botaniker er J. først og fremmest kendt som bryolog med et intimt kendskab til nordiske og arktiske mosser, erhvervet dels ved egne indsamlinger i Danmark, Skandinavien og Færøerne, dels ved bearbejdelse af arktiske samlinger. Han har publiceret me-

re end 40 bryologiske afhandlinger af hvilke den ældste, fra 1883, handler om de danske tørve-mosser (Sphagnaceæ), en yderst vanskelig gruppe hvori J. snart blev en internationalt kendt specialist. Ikke mindre anset blev han som kender af arktiske mosser; afsnittet om disse i de fleste danske afhandlinger om Grønlands flora skyldes ham, således allerede det i Langes *Conspectus Floræ Groenlandicæ* (1887) og det i *Botany of the Færøes* (1901), det sidste delvis baseret på egne indsamlinger 1896. Til den svenske mosflora har han i samarbejde med svenske kolleger givet flere omfangsrige og værdifulde bidrag, hvorimod han i en årrække kun gav få og små meddelelser om danske mosser. Sin enestående viden om disse samlede han sammen i sit hovedværk *Danmarks Mosser, eller Beskrivelse af de i Danmark med Færøerne fundne Bryofyter* I, 1915 og II, 1923. I disse to store, rigt illustrerede bind har de danske mosser fået en så videnskabelig og fyldig behandling at de nu er mere udtømmende kendte end nogen anden klasse af danske sporeplanter. – Af J.s andre, fåtallige botaniske bidrag må især fremhæves hans *Floristik af Alindelille Fredskov*, 1911. □Foto.

Carl Christensen: Den danske botaniske lit. 1880–1911, 1913 109–13; sst. 1912–39, 1940 13f og tillæg i Botanisk t. (bibliografi). – Carl Christensen: Den danske botaniks hist. 1, 1924–26 594. Ove Paulsen i Archiv for pharmaci og kemi, 1941 615–19. Aug. Hesselbo i Botanisk t. XLVI, 1942 79–81.

Carl Christensen *

Jensen, Christian Albrecht, 1792–1870, portrætmaler. *26.6.1792 i Bredsted ved Husum, †13.7.1870 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: handskemager Boy J. (1764–1834) og Maria Magdalena Jessen (1758–1837). ~22.5.1823 i Haderslev med Catharina Lorenzen, *3.11.1796 i Haderslev, †22.11.1874 i Kbh. (Garn.), d. af amtsforvalter, justitsråd Thomas L. (1754–1834) og Martha Hiort (1770–1842).

J. viste allerede som dreng anlæg for tegning og rejste i sit 19. år til Kbh. for at uddanne sig ved kunstudademiet. 1814 vandt han den mindre sølvmedalje. Samtidig med akademiundervisningen søgte han undervisning i matematik og landmåling og bestod 1812 den kgl. landmålings commissions eksamen heri. En retræte var hermed sikret hvis kunsten skuffede for hårdt. Hans lærer blev C. A. *Lorentzen, både på akademiet og privat. Mulighed for valg af en anden lærer fandtes egentlig ikke da Lorentzen efter Nicolai *Abildgaards død 1809 var eneste professor i malerkunsten. Hos ham lærte han sin profession først og fremmest ved kopiering efter anerkendte mestre fra 16- og 1700-tallet, fortrinsvis neder-

lænderne der i det stillestående miljø havde bevaret deres aktualitet. En ven fandt J. i den norske landskabsmaler J. C. Dahl der gik på akademiet fra 1811, og hvis kunstneriske udvikling på en måde er beslægtet med J.s, hvor forskellige deres specialer end blev. Nye impulser kom ikke til akademiet i J.s elevtid, idet hans økonomiske forhold tvang ham til at rejse hjem til Bredsted i maj 1816 og C. W. *Eckersberg først vendte hjem fra sin store rejse i aug. s.å. 1817 lykkedes det J. at komme til Dresden over Berlin. Kopiering skaffede ham udkommet og betydningsfuldt nok både akademiets og dets præses' prins Christian Frederiks bevågenhed. Denne resulterede i en kgl. rejseunderstøttelse som muliggjorde videre rejse over Wien, Venedig, Bologna, Firenze til Rom, hvortil han kom nov.1818, og hvor han blev til nov.1821. Af venner traf han her J. C. Dahl og billedhuggeren H. E. *Freund. Portrætter af den sidste (kunstmuseet, Fr.borg) og et tegnet selvportræt (forhen Johan Hansens samling) røber ved dragt og hårfagerhed tilknytning til tyske kunstnerkrede. Flittig kopiering, fortrinvis efter Raphael, blev hovedbeskæftigelsen i Rom, men portrætmaleriet tog dog det sidste år fart. Slette pengeforhold tvang J. modstræbende til hjemrejse efteråret 1821. Han forsøgte nu at tjene sit brød i Hamburg, men vendte tilbage til Kbh. hvor han blev agreeret ved akademiet 1823 og optaget som medlem 1824 på portræterne af kobberstikkeren J. F. Clemens og statsminister Ove Malling. Virksomheden som portrætmaler kom nu for alvor i gang, ikke mindst takket være bestillinger fra kongehuset, men da J. 1828 søgte at blive professor ved modellskolen efter Lorentzen, havde han den skuffelse at blive vraget til fordel for sin gode ven H. E. Freund, tilmed efter at J. C. Dahl var blevet spurgt og havde givet afslag. Den betryggelse som professoratet kunne have givet kom J. til at savne hårdt, navnlig efterhånden som hans familie forøgedes i hastigt tempo. Hele resten af sit liv var han nødsaget til at anstrenge sin opfindsomhed for at fremskaffe de fornødne indtægter. Leverancen til den historiske portrætsamling på Fr.borg både af kopier og originaler, som han opnåede fra 1833, blev efterhånden det faste punkt i hans usikre økonomi. Selv dette blev dog truet af N. L. *Høyens skarpe kritik der ikke alene gjaldt ideen ved samlingens komplettering med kopier, men lige så meget J. som kunstner. Fra midten af 1820erne til omkring 1840 er J. den førende portrætmaler herhjemme med en efter forholdene meget betydelig produktion. Eckersberg konkurrerede han således aldeles ud. Ikke tilfredsstillet af de hjemlige muligheder søgte han ved bestandige udenlandsrejser at skaffe sig nyt klientel. Vi

ved at han 1830 var i Italien, bl.a. i Venedig, 1832 i München hvor han traf Wilhelm Bendz og den norske landskabsmaler Ths. Fearnley, og at han 1837 første gang var i England. Resultatet af denne Englandstur har åbenbart været opmuntrende; allerede n.å. gentog han den, og skønt han for en stor del malede sine landsmænd derovre, lykkedes det ham ved introduktion fra arkæologen P. O. *Brøndsted, et Rom-bekendtskab, at få bestilling på en række portrætter af engelske videnskabsmænd. 1839 var han atter i England, denne gang med en anbefaling fra H. C. Ørsted som satte ham i forbindelse med adskillige fysikere og astronomer, en bekendtskabskreds som atter affødte bestilling af en serie astronomportrætter til det nye observatorium Pulkovo ved St. Petersburg. Denne bestilling medførte rejser til Tyskland og Rusland 1840–41 og 1841–42, en Englandsrejse 1843 og atter et længere Ruslandsophold 1843–44. Når hertil lægges adskillige smårejser og en tur til Holland 1847 for at kopiere til Christian VIII vil man forstå at J. har stridt bravt for sin profession og for at holde sig oven vande ved egen kraft. Kritisk for ham blev Christian VIIs død 1848. Herved mistede han sin mest formående støtte, men til alt held opnåede han n.å. en stilling som medhjælper ved Den kgl. kobberstiksamling under J. M. *Thiele, et forhold der endelig ordnedes 1850, og som vedvarede til J.s død 1870. Denne kovending, hænger sammen med hans samler-interesse der navnlig gjaldt tegninger og grafik, men også malerier. 1868 solgte han 250 grafiske blade til kobberstiksamlingen som på dødsboauktionen yderligere erhvervede både grafik og tegninger, de sidste med strålende kunstnernavne som desværre i tidens løb har måttet slettes. Om den brogede samlings værdi er det vanskeligt at have nogen begrundet mening. Auktionsprovenuet vidner dog måske om overdreven skepsis hos samtiden, skønt kvaliteten af de tryk der kom til kobberstiksamlingen, navnlig en serie Marcanton-blade, unægtelig ikke røber et kritisk syn. Foruden grafik restaurede J. også malerier, navnlig efter at Den kgl. malerisamlings konservator, landskabsmaleren J. P. *Møller, var død 1854. Stillingen ved malerisamlingen fik han ganske vist ikke – mod Høyens mistillid kæmpede man forgæves – men han opnåede dog at få som opgave at restaurere en del store billeder der opbevarede i Fr.borg slotskirke, et arbejde der dog, som næsten alle den temperamentsfulde mands forehavender, skaffede ham en mængde byrderier, til dels af yderst pinlig art. – Som restaurator må man, så vidt det nu kan skønnes, slå J. i hartkorn med så mange andre af denne videnskabs dyrkere der

med de redeligste hensigter har spredt ødelæggelse om sig.

Var J.s ydre tilværelse således stærkt bevæget, fulgte han til gengæld som maler en bane uden svinkeårinder. Portrættet var hans eneste område, når undtages kopieringen. Elev som han var af C. A. Lorentzen er hans første arbejder præget af dennes farvesyn og dermed af 1700-tallets. Rejsen til Tyskland og Italien 1817–21 bragte ham i berøring med tysk kunst og fik ham til at gå over til en køligere kolorit der efterhånden nærmer sig lokalfarven. Samtidig gennemførte han i stigende grad en plastisk malerisk behandling. I Rom fandt også den overgang sted som var tidens, fra repræsentationsbilledet til det lille, ofte studieagtige intime portræt – en arbejdsform der viste sig at passe J. som handske hånd. Efter nogen vaklen mellem denne nye form og en mere traditionel som i medlemsstykkerne til kunstakademiet af Clemens og Malling tager J.s produktion fart i det lille så at sige borgerlige format der sikkert bidrog sit til at sikre ham publikums bevågenhed. Den samtidige kritik var ham derimod langt fra bevågen. Vel havde man blik for den slående portrætlighed, han gerne opnåede, men hans specielle brede penselføring var kritikkens syndebug. Som nævnt var Høyen ham en hård og udholdende modstander, der til sidst fik publikum på sin side. J.s stærkt aftagende produktion i 50erne forklares rimeligvis herved. Fra 1854 findes således kun ét portræt, konsistorialråd A. C. Krog (kunstmuseet), og mellem dette og J.s sidste, *Pastor Rudelbach* fra 1858 (sst.) kendes intet arbejde.

Efter rådhusudstillingen 1901 og udstillingen i Kunstforeningen 1922 har navnlig Karl *Madsen gjort sit for at rehabilite den i mørket udstødte J. I samme retning har Sigurd *Schultz virket ved sin fortjenstfulde, grundige monografi. Arbejder af J. findes bl.a. på kunstmuseet, Hirschsprungs samling, glyptoteket, Fr.borg og Århus kunstmuseum. – Tit. professor 1835. – En søn, Thomas J., * 3.3.1824, † 22.12.1877, blev student 1842, cand.teol. 1849 men ernærede sig som lærer i naturhistorie, fra 1858 ved seminariet i Ranum. Han var den første i Danmark der underkastede mosarterne en videnskabelig mikroskopisk undersøgelse og udgav *Bryologia Danica eller de danske Bladmossier*. 1856 og *Conspicius Hepaticarum Danicæ eller Beskrivelse af de danske Halvmossier* (Bot. Tidsskr. I, 1866). J. var tillige en anerkendt forfatter af skakopgaver. – (C. A. J.) R. 1858. □ Malet selvportræt, 1815 (Fr.borg). Buste af H. E. Freund, modelleret 1818, udført 1820 (glyptoteket). Tegnet selvportræt 1820 (kobberstiksaml.) og ca. 1821. Malet selvportræt ca. 1822, 1836 (St.mus.) og ca. 1843 (Fr.borg). Efter

1836-mal. Flere kopier, efter 1843-mal. kopi af Johs. Ottesen. Tegn. af J. V. Gertner, 1854 (Fr.borg). Akvarel af F. Grünwaldt, 1867, tegn. af samme, bl.a. forarbejde til radering (Fr.borg), samt tre raderinger af samme. Mal. af J. Roed, 1868 (udstillingsfonden, Charlottenborg). Tegn. af W. Marstrand. Mal. af F. W. Flachner. Foto.

Arbejder af maleren C. A. J. i Kunstforen. 1922. – Karl Madsen og E. Hannover i Kunstens hist. i Danm., 1901–07 201–04 321f. Carl V. Petersen i Ill.tid. 31.5.1922. Karl Madsen sst. I.10.s.å. Sig. Schultz i Nord.t. ny serie, Sth. 1923 166–72. Samme: C. A. J. I–II, 1932 (m. breve og værkfortegn. i II). Leo Swane i Kunstmuseets årsskr. XVI–XVIII, 1931 233f. Kn. Voss: Guldaldermalerne, 1976 53–59.

Jørn Rubow

Jensen, Carl Ludvig Emil, 1865–1927, forfatter. * 2.12.1865 i Kbh. (Helligg.), † 21.9.1927 sst., urne på Bispebjerg. F: værtshusholder Ludvig J. (1836–1905) og Karen Maria Svenningsen (ca. 1839–75). ~ 11.11.1892 i Kbh. (b.v.) med Hilda Charlotte Larsen, * 5.12.1868 i Kbh. (Fødsst.), † 29.11.1956 på Frbg.

Som sekstenårig elev i Borgerdydskolen på Christianshavn fik J. en artikel optaget i Social-Demokraten, og da hans rektor i den anledning stillede ham over for valget mellem skolen eller avisskriveriet valgte han det sidste. Han blev således aldrig student, men dyrkede på egen hånd sine litterære og kunstneriske interesser. Fra 1882 til sin død var han knyttet til Social-Demokraten hvis ledende litteratur- og teateranmelder han var i over en menneskealder. Et udvalg af sine anmeldelser har han sammenarbejdet til bogen *Vore Dages Digtere*, 1898. Han giver heri sytten karakteristikker af tidens yngre og yngste digtere frem til Johs. V. "Jensen og optrækker hovedlinjerne i de sidste tyve års litterære udvikling, bedømt ud fra synspunkter på realismen og naturalismen der var blevet gjort gældende af Johannes "Jørgensen og de andre af „det lyriske gennembruds“ digtere. J. er de unge halvfemseres fint forstående, noget flatterende portrætter, selv en „halvfemser“ i sit syn på kunst alene som „udtrykket for det i egentligste forstand særegne“. På linje med 90ernes digtere er han også i sine oversættelser af M. Maeterlincks *Prinsesse Malene*, 1892 og – sammen med S. Prael – af Jules Hures enquette *Det unge Frankrig*, 1894. Endvidere har han oversat A. Schnitzlers *Elskovsleg*, 1897. Han skriver smagfuldt, men over hovedet på det brede publikum. Som kritiker i Social-Demokraten var han et slags pant for bladets litterære og alment kulturelle bestræbelser. – Efter århundredskiftet var hans skønlitterære virksomhed mere spredt.

Sammen med W. Norrie, hans skolekammerat, skrev han skuespillet *Fem Søstre*, 1908, der med held blev spillet på Dagmar-teatret. 1920 fik han teaterbevilling og drev i nogle år Det lille teater med et repertoire af lettere, franske lystspil. Han udgav *Karikatur-Album*, 1906–07 der er en bearbejdelse for danske læsere især af Edvard Fuchs: Die Karikatur, men hvori dog afsnittene om Norden og Frankrig skyldes ham selv. Hans rent æstetiske indstilling er i denne periode afløst af hans arbejde for socialdemokratiet. Hans hovedværk er det store, sammen med Fr. Borgbjerg forfattede tobindsværk *Socialdemokratiets Aarhundrede*, 1901–04. Han fortæller her letfatteligt og malende. □ Afbildet på mal. af Social-Demokraternes redaktion, 1886, af Asor Hansen (Aktuel). Træsnit af J. C. Kongstad Rasmussen, 1898. Afbildet på E. Saltofts mal. 1934 af socialdemokratiske førere (forhen Folkets hus, Kbh.). Foto.

Vald. Vedel i Tilskueren, 1899 317–24. Georg Brandes: Fugleperspektiv, 1913 56–61. Chr. Rimestad i Socialdemokraten 2.12.1925. Sst. 22.9.1927. Sv. Thorsen: Den danske dagspresse I, 1947 56f.

Oluf Friis*

Jensen, C. M. Soya, se Soya Jensen, C. M.

Jensen, Carl Oluf, 1864–1934, veterinær. * 18.3.1864 på Frbg., † 3.9.1934 i Middelfart, begr. i Vejlbj, Vends hrd. F: gas- og vandmester Peter J. (1829–1910) og Dorthea Marie Rasmusdatter (1833–1913). ~ 2.12.1890 i Vejlbj med Marie Magdalene Thomasine Schmit, * 23.8.1865 på Strib, † 21.6.1917 i Kbh., d. af transportforvalter, ejer af Strib færggård Hans Peter S. (1819–84) og Magdalene Bolette Kirstine Dehholm (1826–1905). – Bror til Marius "J. Fra sin tidligste ungdom var J. stærkt interesseret i almindelig naturkundskab, og det må nærmest siges at være en tilfældighed at han valgte veterinærstudiet som livsgering. Kun atten år gammel tog han dyrlægeeksamen 1882 og beskæftigede sig et års tid (1882–83) med almindelig dyrlægepraksis i Nimtofte. En ca. treårig sygdomsperiode tvang ham bort fra hans praksis til hovedstaden. På dette tidspunkt havde bakteriologien sit gennembrud og uddannelse heri fik han dels på universitetet hos C. J. "Salomonsen, dels på forsøgslaboratoriet hos B. "Bang. Efter at have gennuvundet sit helbred nogenlunde overtog J. atter sin praksis i Nimtofte i foråret 1886, og i øvrigt stadig syslende med bakteriologi og patologisk anatomi ved siden af den praktiske gerping. Efter godt et års forløb brød han atter op og forlod dermed dyrlægepraksis for stødse; men det er utvivlsomt at de to perioder i hvilke

han virkede som landdyrlæge fik stor betydning for ham under hans senere virksomhed.

Fra juli til dec. 1887 opholdt J. sig i Tyskland hvor han studerede dels bakteriologi ved Robert Kochs institut i Berlin, dels især patologi og patologisk anatomi ved forskellige veterinærskoler. Efter sin hjemkomst blev han dec. 1887 ansat som midlertidig assistent hos professor Bang ved dennes laboratorieafdeling på det landøkonomiske forsøgslaboratorium; april n.å. blev han assistent ved den stationære klinik på veterinærskolen, men fortsatte samtidig sit arbejde på Bangs laboratorium. 1889 udnævntes J. til lærer (lektor) i veterinærvidenskab ved Den kgl. veterinær- og landbohøjskole, og fra denne dato og til sin død, altså i næsten fulde 45 år, var han knyttet til denne skole som lærer i flere, hver for sig meget vigtige og betydningsfulde fag. 1903 udnævntes han til professor. Ved sin tiltræden 1889 overtog han almindelig patologi og patologisk anatomi efter Bang der tidligere havde haft denne undervisning sammen med andre fag. Nu blev disse for dyrlægeuddannelsen så vigtige fag gjort selvstændige; J. kunne udvide undervisningen betydeligt, og i årenes løb skabte han bl.a. et udmærket museum til undervisningsbrug. De nævnte fag docerede han fra 1889 til 1909. 1892-98 ledede han tillige klinikken for mindre dyr; fra 1898 overtog han undervisningen i teoretisk kødkontrol, og n.å. påbegyndte han forelæsninger over mælkekontrol. Undervisningen i de to sidstnævnte fag afgav han 1923; derefter og til sin død docerede han serologi og serumterapi.

De her nævnte fag har næsten alle været ganske unge og nye da J. overtog undervisningen i dem, og han har derfor for en meget stor del måttet opbygge undervisningen fra grunden, overvejende på basis af egne erfaringer. Således udgav han 1903 *Forelæsninger over Mælk og Mælkekontrol* – den første eksisterende lærebog i dette fag, kort efter oversat til tysk og engelsk. Sin alsidighed viste han bl.a. ved sin ledelse af klinikken for mindre dyr; han viste sig her som en meget habil operatør. Nævnes kan også at J. vistnok var den første der foretog forsøg med røntgenstrålernes anvendelse i veterinærkirurgien (i foråret 1896). J. tog initiativet til oprettelsen af et serumlaboratorium der åbnedes 1909; oprindeligt hørte det under landbohøjskolen, men 1932 blev det henlagt direkte under ministeriet som Statens veterinære serumlaboratorium. J. var til sin død forstander for institutionen som under hans ledelse var i en stadig udvikling.

Allerede 1898 blev han medlem af det veterinære sundhedsråd og 1928 dets formand. Efter B. Bangs afgang som veterinærfysicus 1922 overtog

han denne den højeste administrative stilling inden for veterinærvæsenet; ved en omlægning af administrationen 1931 blev fysikateret omdannet til et direktorat, og J. blev konstitueret som veterinærdirektør; fra denne stilling trak han sig tilbage 1933. I disse stillinger udførte han et overordentligt stort og omfattende arbejde. I denne meget krævende tid ydede J. en indsats af betydelig værdi for landet, og hans store internationale agtelse var ikke mindst i forholdet til udlandet utvivlsomt af meget stor betydning. I endnu højere grad end som lærer og administrator har J. dog haft betydning gennem sit videnskabelige arbejde som udmærker sig ved stor alsidighed. En del af hans mest betydningsfulde arbejder er udført på det landøkonomiske forsøgslaboratoriums bakteriologiske afdeling, til hvilken han var knyttet først som assistent, senere som medarbejder hos Bang og 1898-1908 som leder af en selvstændig laboratorieafdeling som var velindrettet, men som dog måtte virke under meget beskedne forhold.

Af J.s mange bakteriologiske arbejder skal nævnes: *Undersøgelser over Aarsagen til Kværke* (sammen med G. *Sand, 1888). 1891 udkom de nu klassiske *Bakteriologiske Undersøgelser over visse Mælke- og Smørfejl*, der viste at nogle meget tabvoldende fejl ved smørret skyldtes skadelige bakterier, og at disse fejl kunne undgås, bl.a. ved pasteurisering af fløden – en opdagelse der har sparet meget store beløb for landbruget. I den 1892 offentliggjorte afhandling *Om Knuderrosen, tør Hudbrand og Rødsyge* påviste J. at den almindelige svinesygdom knuderrosen var en særlig form af svinets rødsyge; fra samme år stammer *Om den infektiøse Kalvediarrrhoe* der danner indledning til en række afhandlinger om kalvesygdomme hvis årsagsforhold han klarlagde, og over for hvilke han derpå fremstillede virksomme serumpræparater; herigennem skabte han et væsentligt grundlag for oprettelsen af det foran nævnte serumlaboratorium. I denne forbindelse kan også nævnes hans omfattende studier over tyfus-coligruppens bakterieformer. Af stor værdi var endvidere J.s undersøgelser over den islandske fåresygdom bradsot (*Über Bradsot und deren Aetiologie*, 1896) hvis gode resultater foranledigede den islandske stat til 1912 at tildele ham en hædersgave. Sammen med J. *Fibiger (1867-1928) gennemførte han en række meget betydningsfulde undersøgelser over forholdet mellem menneskets og kvægets tuberkulose (1902-08). Af J.s biologiske arbejder må i første linje nævnes hans kræftundersøgelser (1901 og følgende år; navnlig *Eksperimentelle Undersøgelser over Kræft hos Mus*, 1903). Af andre biologiske arbejder skal endnu kun nævnes

de højt interessante undersøgelser over skjoldbruskkirtlens betydning ved forvandlingen af visse paddler (axolotl'en) 1916–21.

Foruden de i det foregående nævnte har J. oftefentliggjort en mængde arbejder i veterinære og medicinske tidsskrifter i ind- og udland, først og fremmest i *Maanedsskrift for Dyr læger* som han var med til at stifte 1889, og som han var medudgiver og medredaktør af til sin død. En detaljeret fortegnelse over hans publikationer findes i *Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole 1858–1908*, 1908 555f, *Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles Aarsskrift*, 1919 295f og i *Den danske Dyr lægestand*, 1934.

J.s arbejdsindsats er så meget mere imponerende som hans helbred ofte var mindre godt. Personlig var J. beskeden og tilbageholdende; men enhver som kom i nærmere berøring med ham måtte beundre hans store menneskelige egenskaber, hans eminenteste belæsthed og store viden som han altid med den største beredvillighed og glæde stillede til rådighed for den der søgte hans hjælp og vejledning. På mangfoldige måder blev der yderligere lagt beslag på J.s arbejdskraft i kommissioner, officielle hverv, foreninger m.m. Såvel herhjemme som i udlandet vandt han megen anerkendelse: medlem af *Det kgl. danske videnskaberne selskab* 1903, dr. med. h. c. ved *Kbh.s univ.* 1910, dr. med. vet. h. c. ved *veterinærskolen i Berlin* 1912, æresmedlem af *Den danske dyr lægeforening* 1911, af *Kød- og mælkehygiejnisk forening for danske dyr læger* 1924 samt af en række udenlandske dyr lægeforeninger (bl.a. alle de nordiske), æresmedlem eller korresponderende medlem af talrige medicinske selskaber og foreninger herhjemme og i udlandet, æresmedlem af den internationale forening for kræftforskning 1908, præsident for *Den danske kræftkomité* 1928 og medlem af flere udenlandske foreninger til udforskning og bekæmpelse af kræften. Modtog 1906 *The Walker Prize* for kræftundersøgelser. – R. 1907. DM. 1919. K.² 1923. K.¹ 1931. □ *Silhouet af C. J. Salomonsen*, 1888. *Træsnit. Mal. af Johs. Glob*, 1921 (Fr.borg). *Buste af V. Gustafson*, 1935 (landbohøjskolen; *Statens vet. serumlaboratorium*). Foto.

Den kgl. veterinær- og landbohøjskole 1858–1908, 1908 555f og *Den kgl. veterinær- og landbohøjskoles årsskr.* 1919 295f (bibliografi). – St. Friis i *Den kgl. veterinær- og landbohøjskole 1858–1908*, 1908 270–73. Oluf Thomsen i *Acta pathologica et microbiologica scand. suppl.* XVIII, 1934 9–27. Samme i *Oversigt over Vidensk.s selsk.s forhandl.* 1934–35 97–114. Samme i *Naturens verden*, 1934 433–41. St. Friis i *Månedsskr. for dyr læger* XLVI, 1934 305–11. M. Christiansen i *Medlemsbl. for den da. dyr lægeforen.* XVII, 1934 443–49. *Dansk veterinærhist. årbog* II, 1935 162–64.

M. Christiansen*

Jensen, Hans Carl, 1887–1961, maler, tegner. *24.6.1887 i Kbh. (Holmens), †1.7.1961 i Tibirke, begr. sst. F: skomagermester Christen Søren J. (1850–1923) og Ane Margrethe Christensen (1846–1930). ~1° 16.9.1917 i Kbh. (Holmens) med maler Marie Kirstine Louise Ottesen, *5.5.1890 i Næstved, †7.3.1953 i Kbh. (~1° med manufakturhandler i Vejle Jørgen Peter Jensen Toller, 1883–1954), d. af hotelejer Søren Jensen O. (1858–1931) og Sanne Michelsen (*1861). Ægteskabet opløst 1929. ~2° 12.8.1930 på Frbg. (b.v.) med Meretha Paulsen, *1.3.1901 i Kbh. (~1° med maler Sven Gunnar Zilo, 1885–1958; ægteskabet opløst), d. af maler Julius *P. (1860–1940) og Esther Lange (1878–1923).

J. tog præliminæreksamen 1903 og var på et handelskontor i halvandet år. Hans udprægede tegnelyst og manglende interesser for kontorarbejdet gjorde imidlertid, at han opgav stillingen og søgte ind på en tegne- og maleskole („Studio“) hvor han traf Aksel *Jørgensen. Da begge var utilfredse med undervisningen forlod de skolen efter et års forløb og slog sig sammen om et atelier hvor de arbejdede på egen hånd. Dette samarbejde med den noget ældre og mere modne ven blev af stor betydning for J. både i rent kunstnerisk henseende og derved, at han blev ansøret til at arbejde med social tendens. Fra deres atelier som blev samlingsstedet for en kreds af ligesindede yngre kunstnere (bl. a. Einar *Utzon-Frank, Kai *Nielsen og forfatteren Jens Pedersen), redigeredes tidsskriftet *Gnisten* (dec. 1907–juni 1908) og her stiftedes også *De 13's* udstilling 1909 hvor flere af tidens betydelige kunstnere fik deres debut. Selv udstillede J. på *De 13's* udstilling 1909 og 1910 (portrætkarikaturer og landskabstegninger), derpå fra 1915 i nogle år malerier på *Kunstnernes efterårsudstilling* og fra 1922 tegninger og akvareller på *Grønningen* (medlem 1926). 1922 havde han en separatudstilling i kunstboden i Hyskenstræde hvor han igen 1926 udstillede sammen med Valdemar *Andersen, Hans *Bendix og Herluf *Jensenius. Desuden har han udstillet adskillige gange i udlandet. Sommeren 1910 foretog han en studierejse til Paris sammen med Jens Pedersen og har siden rejst i Tyskland, Holland og Italien (1928). – Allerede som ung kontorist havde J. leveret bidrag til *Klods Hans*, og 1905 fik han ansættelse ved *Ekstrabladet* hvor han var medarbejder til 1918 (bortset fra en periode 1910–12 hvor han tegnede til *Riget*), og siden 1921 har han været tegner ved *Politiken*, fra 1938 ved *Blæksprutten* og *Pindsvinet*. Som bladtegner har hans område navnlig i de første år været den sociale tendensskildring, senere overvejende den politiske satire hvor han er rammende uden at

Jensen, Carl

være onskabsfuld, og portrætkarikaturen som er præget af en intelligent og skarpsindig opfattelse, og hvor han med et sikkert blik for personernes individualitet snarere søger at fæstne deres karakteristiske bevægelser og skiftende udtryk end at gengive ansigtstrækkene i karikeret form. Hans tidligste tegninger er med deres noget dekadente streg præget af den engelske Beardsley-indflydelse der navnlig gennem Valdemar Andersens bladetegninger en tid kom på mode herhjemme. Senere søger han, især i landskabstegningerne, under indtryk af kubismen en stiliseret og dekorativ form, indtil hans mere frigjorte og personlige tegnestil, som er karakteriseret ved en levende og følsom streg og en sikker beherskelse af teknikken (pensel, tusch, kul) slår igennem omkr. midten af 20'erne. Af bøger J. har illustreret kan nævnes Tom Kristensens *Mirakler*, 1922 og *Verdslige Sange*, 1927, versantologien *En Stambog*, 1923, *Vore to Venner og Valget*, en samling politiske bladetegninger udgivet 1924 af Vald. *Koppel, Karen Hildebrandts *Til en Ven*, 1937 og Frederik Nygaards *Tisvilde Hegn*, 1947. – Som maler kom J. ret tidligt ind på kubismen og har malet talrige kubistiske malerier som udstilledes på Kunstnernes efterårsudstilling i perioden 1915–20. Han slog sig en tid ned i Jylland og bosatte sig 1918–20 i Tisvilde for helt at hellige sig maleriet (fik i disse år en række akademistipendier), og her påvirkedes han navnlig i koloristisk henseende af sin nære ven og nabo William *Scharff. Omkring 1920 begyndte J. at male akvarel og gouache, mest landskabsmotiver og københavnske kanal- og havnebilleder, og på dette område hvor han arbejder med let og sikker hånd, har han nået en forfinet og raffineret stil. Senere år genoptog han oliemaleriet, hvilket medfører en fornyelse i hans akvarelteknik, idet han i stedet for at blande farverne sætter dem rene op mod hinanden og herved når større malerisk kraft og udtryksfuldhed. J. fik Alfred Schmidts tegnerlegat 1932 og Eckersberg-medaljen 1944. 1933–36 virkede han som formand for Danske tegneres sammenslutning som han var med til at stifte. □Tegn. af Alfred Schmidt, 1906, Eigil Petersen, R. Storm-Petersen og Utzon-Frank, alle 1908. Malet selvportræt 1908, tegn. 1911. Mal. af W. Scharff ca. 1915. Statue i halv figur af Max Meden, 1928 (St. mus.). Buste af Jørgen Rode udst. 1940. Mal. af Axel P. Jensen, 1950. Tegn. af H. Bendix udst. 1956. Tegn. af Birger Lundquist. Foto.

Erik Zahle i Nyt tidsskr. for kunstindustri, 1928 42. De grafiske fag XXIII, 1928 396. Ebbe Sadolin i Bogvennen, 1931 54. Mogens Knudsen m. fl.: Satire og humor i da. tegnekunst, 1946. Hilsen til C. J., 1947. Walter Schwartz: Dansk illustrationskunst, 1949 72–79.

Merete Bodelsen

Jensen, Carl Peter, * 1906, minister. * 3.1.1906 i Kbh. (Sundby). F: murersvend Sofus J. (1882–1950) og Valborg Øberg (1884–1978). ~ 7.12. 1929 i Stubbekøbing (b.v.) med Ellen Marie Hansen, * 19.11.1907 i Stubbekøbing, d. af fyrbøder Hans Christian H. (1882–1941) og Emma Nielsen (1884–1921).

Efter i 1924 at være blevet uddannet som blikkenslagersvend i København arbejdede J. i en årrække på den store gasmålerfabrik i Stubbekøbing og kom tidligt ind i organisatorisk og folkeoplysende arbejde. Som 19-årig blev han tillidsmand på virksomheden og kort efter lokal fagforeningsmand og kom ind i blikkenslagersnes hovedbestyrelse. På samme tid startede J. AOF i Stubbekøbing og valgtes til formand i DSU, senere også i partiforeningen. 1931 flyttede J. til København og var derefter 1936–43 sekretær i Blikkenslagerforbundet og 1943–60 sekretær i De samvirkende fagforbund (LO).

J. kom i folketinget 1953 (vestre storkreds) og var 1960–64 boligminister, 1964–68 grønlandsminister. Før ministertiden var J. medlem af en række udvalg og kommissioner vedrørende arbejdsmarkedsforhold og i bestyrelserne for AOF og arbejderhøjskolerne. I ministeriet – J. startede i regeringen Kampmann I og fortsatte derefter i Krag's ministerier – blev J. opfattet som en af LO-garanterne, men alt tyder på at J. som politiker mere følte sig som partimanden. Allerede i 1956 da andre fagforeningsledere stemte imod H. C. Hansens indgreb i overenskomsterne undlod J. at stemme. Som minister var han i høj grad dagligdagens administrator uden større initiativer og uden megen offentlig fremtræden. Posten som grønlandsminister engagerede J. mere end boligministeriet. Allerede i 1950'erne havde han i LO været den mand der passede Færøerne og Grønland. I ministertiden gik han ind i det begyndende reformarbejde, men fulgte her de retningslinier de forskellige udvalg og kommissioner havde udstukket; kun forcerede han i højere grad boligbyggeriet. Ved valget i 1971 opnåede J. ikke genvalg og trådte dermed ud af politik. □Foto.

Interview i Demokraten 28.12.1965. – Politiken 2.1.1976. Berl. tid. s. d.

Vagn Dybdahl

Jensen, Carlos Jean, 1880–1946, frøhandler. * 9.2.1880 i Odense, † 9.1.1946 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: overgartner Johan J. (1849–1923) og Birthe Kirstine Jensen (1848–1923). ~ 17.10. 1903 i Odense med Astrid Hilleborg Rigmor Buhmann, * 26.11.1879 på Over Løjstrup,

† 26.8.1966 i Hellerup, d. af proprietær Ditlev Sophus Marius Monrad B. (1842–1919) og Pauline Christine Amalie Hagemann (1848–1912).

J.s far var leder af datidens fineste botaniske have i Danmark – etatsråd G. Lotzes i Odense – og han fik således fra drengearene interesse for og kendskab til planter og planteforædling. 1894–97 var J. gartnerlærling, rejste derefter udenlands hvor han havde ansættelse ved verdens største orkidégartneri, F. Sander & Co., St. Albans i England, og ved den botaniske have i Paris og hos baronesse de Rothschilds gartneri ved Genève. Efter sin hjemkomst ansattes J. hos L. Dæhnfeldt i Odense hvis indehaver sendte ham til Tyskland for at studere hos Chr. Bertram i Stendal, da kendt for fine blomsterfrøkulturner og køkkenurter. 1902 vendte J. tilbage til Odense og firmaet benyttede ham i de følgende år som rejsende over hele Europa og i USA. J. erhvervede sig tidligt stor indsigt i frøhandel og han fik betydelig indflydelse på firmaets udvikling. 1916 blev han direktør i A/S L. Dæhnfeldt, men efter Chr. Dæhnfeldts død 1920 sagde han sin stilling op og indtrådte som ligeberettiget medindehaver af firmaet J. E. Ohlsens Enke, og han fik med sine fremragende evner som fagmand og købmand stor indflydelse på den ekspansion dette firma gennemgik i de følgende år. J. E. Ohlsens Enke oprettede datterselskaber i de øvrige nordiske lande og filialer i Danmark, købte og indrettede forsøgsgård 1932 og oprettede 1935 et plantepatologisk laboratorium. Firmaet der var grundlagt 1804 opnåede en helt fremtrædende plads i sin branche og oparbejdede bl.a. en betydelig eksport. – I branchekredse nød J. stor anseelse, var således formand for Danske havefrøgrossisters sammenslutning 1907–32, for Dansk frøhandlerforenings havebrugssektion 1917–30 og for Den interskandinaviske havefrøgrossistsammenslutning 1919–22 og 1924–26. – R. 1939. □Mal. af H. Vedel, 1942. Foto.

C. Gøhrn i Dansk frøavl, 1946 15f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn (Jens Vestberg)

Jensen, Christian Vilhelm, 1865–1948, journalist, administrator. * 16.12.1865 i Fredericia, † 16.12.1948 i Kbh. F: sergent, senere oversergent Jens Christian J. (1833–1908) og Laura Hedeveg Mettine Christensen (1838–1900). ~ 25.7.1891 i Slagelse med Elisabeth (Titte) Ingwersen, * 18.2.1870 på Frbg., † 1.7.1953 i Kbh., d. af brygger, kaptajn Frantz Peter I. (1825–99) og Andrea Claudia Jensen Thaae (1831–1902). J. fik en alsidig merkantil uddannelse på et

kbh.sk handelskontor. Stærkt interesseret i højres politik fik han i 20-års alderen mens han endnu var ved handelen indpas ved Dagens Nyheder og gled hurtigt helt over i journalistik. Han redigerede 1887–1902 Slagelse-Posten og var blandt højres redaktører en af de første der tog til orde for at højre burde overlade regeringsmagten til venstre. 1896–1901 sad han i bestyrelsen for provinsens højrepresse, var byrådsmedlem i Slagelse 1893–1902 og højres folketingskandidat i Fuglebjergkredsen 1895. Slagelse-Posten var hårdt trængt af sine lokale konkurrenter og lettere blev det ikke for J. da han 1902 overtog redaktionen af det af arbejdsgiverforeningen støttede dagblad Samfundet i Kbh. Han var dog med til at rejse den antisocialistiske borgerbevægelse ved kommunevalget 1903, men 1905 gik Samfundet ind. J. opgav da sit politiske og journalistiske arbejde og blev kontorchef i Nationalforeningen til tuberkulosens bekæmpelse hvis administrerende direktør han var 1909–35. – Efter en studierejse i Tyskland 1906–07 skrev J. en beretning om de tyske Auskunft- und Fürsorgestellen som blev grundlaget for oprettelsen af de første tuberkulosestationer i Danmark. Han blev medlem af det stående udvalg vedr. tuberkulosestationer og korresponderende medlem af den internationale tuberkuloseorganisation og dens forvaltningskommission. J. skrev en række afhandlinger og tidsskriftartikler om tuberkulosedødelighedsstatistik, tuberkuloseforsorg og beslægtede emner samt festskrift ved nationalforeningens 25 års jubilæum 1926. J.s væsentligste arbejde var således viet til tuberkulosens bekæmpelse. Som administrerende direktør nød han almindelig tillid og hans økonomiske sans gjorde det muligt at drive sanatorierne eksemplarisk. Regering og rigsdag anerkendte det og overdrog statssanatoriet Spangsbjerg til nationalforeningen til eje og drift. J.s strenge økonomi undgik ikke at vække nogen modstand hos dem det gik ud over, men den retsindighed og retfærdighed der prægede hans virke forsonede alle. – R. 1911. DM. 1926. K.² 1935. □Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1935. Foto.

Beretn. for Nationalforen. til tuberkulosens bekæmpelse 1936 6. Berl. tid. 18.12.1948. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Axel Borgbjerg**

Jensen, Christian Axel, 1878–1952, historiker, museumsdirektør. * 1.8.1878 i Kbh. (Frue), † 19.1.1952 sst., begr. sst. (Ass.). F: grosserer Christen Anders J. (1851–1926) og Caroline Hansen (1850–1915). ~ 8.10.1912 i Kbh. (Hel-

ligg.) med Karen Liisberg, * 10.3.1889 i Kbh. (Johs.), † 30.12.1972 i Hillerød, d. af assistent ved Kbh.s brandvæsen, senere brandchef Emil *L. (1855–1916) og Nancy D. M. Nielsen (1857–1922).

J. blev student 1896 fra Metropolitanskolen og tog magisterkonferens i historie 1903. Allerede i sit første studenterår blev han volontør ved Nationalmuseets 2. afdeling, til hvilken han fik fast tilknytning som assistent 1903; 1918–48 var han inspektør. Ved Dansk folkemuseum var J. tilsynsførende 1910–20, ved provinsmuseerne 1921–49. Fra 1915 til sin død tillige leder af Københavns bymuseum. Ved denne sin lange og vidtforgreneede virksomhed i museumsvesenets tjeneste havde J. erhvervet sig en overordentlig anseelse både som kender, samler og organisator. I sin store, men ret spredte videnskabelige produktion behandlede han med særlig forkærlighed sengotikkens og renæssancens arkitektur og kunsthåndværk i Danmark. På begge disse områder har hans arbejder, der er bygget på et særdeles omfattende og meget intimt monumentkendskab og er præget af stor nøjagtighed i detaljen, i væsentlig grad udvidet vor viden; hans studier i det kirkelige inventars historie inden for nævnte tidsrum har været grundlæggende for al senere forskning i emnet; hovedværket *Danmarks Snedkere og Billedsnidere i Tiden 1536–1660* udkom i bogform 1911, først publiceret i Tidsskrift for Industri X–XI (1909–10). Til det slutter sig en del mindre afhandlinger og det stort anlagte trebinds værk *Danske adelige Gravsten fra Sengotikkens og Renæssancens Tid* (1. bind og et planchebind udkom 1950–51, 2. bind efter hans død ved M. *Mackeprang og E. *Moltke 1953). Til vor gotiske arkitektur har J. også ydet vigtige bidrag gennem en række enkeltundersøgelser af købstadkirker; han har således behandlet Vor Frue kirke i Kbh. i *Vor Frue Kirkes og Menigheds Historie* (red. af Bjørn Kornerup I, 1929 7–50); kirker og klostre i Helsingør (i L. Pedersen: *Helsingør i Sundtoldtiden 1426–1857* I, 1926 191–250); Skt. Nicolai kirke i Køge (i *Fra det gamle Kjøge*, 1928 53–108); Skt. Mikkel kirke i Slagelse (1933, s.m. P. *Severinsen) og de middelalderlige kirker i Odense (i *Odense Bys Historie*, udg. af H. St. Holbeck, 1926 489–530). Amtsoversigter over alle landets ældre kirkelige mindesmærker har han leveret til Daniel Bruun: *Danmark, Land og Folk* (1919–23), og endelig har han haft en væsentlig andel i tilrettelæggelsen af det af Nationalmuseet udgivne inventarværk *Danmarks Kirker*, og som medredaktør af de to bind om Præstø og Thisted amter på mønsteryldig måde undersøgt de enkelte kirkers bygningshistorie og

deres inventar. Den gotiske bispeborg Gjorslev på Stevns har han behandlet i en skarpsindig monografi (1924); til Danske Herregaarde ved 1920 I–III, bidrog han med en række afhandlinger; endelig har han skrevet teksten til *Ældre nordisk Architekturs opmålinger af Harridslevgård* (hefte II, 1921), *Vorgård* (VIII, 1929) og *Lystrup* (IX, 1936). Uden for hans egentlige speciale falder den smukke undersøgelse af Lise-lund (sammen med Louis *Bobé, 1918). – Stor betydning har den del af J.s forfatterskab der omhandler dansk borgerlig bygningskunst i ældre tid; det er således hans fortjeneste at have fastlagt hovedlinjerne i vor bindingsværksarkitekturens udvikling og påvist de lokale ejendommeligheder. En fortrinlig kortfattet oversigt over de resultater, han i årenes løb havde indsamlet på dette felt og efterhånden meddelt i faglige tidsskrifter, foreligger i *Dansk Bindingsværk fra Renæssancetiden* (Kunst i Danmark, ny rk. VIII, 1933); her kan også nævnes *Helsingørs borgerlige Bygningskunst til ca. 1850* (s.m. Vilh. *Lorenzen, 1910). – J.s hidtil omtalte videnskabelige arbejder har så godt som udelukkende behandlet dansk kunst; en stadig metodisk jævnføring mellem det hjemlige og dets fremmede forudsætninger har i ringere grad haft hans interesse end en udredning af de stilhistoriske udviklingsproblemer inden for vort lands grænser. Sin fortrolighed med den europæiske ornamentiks historie har han godtgjort i den udmærkede populære bog *Stilarternes Historie*, 1912 (s.m. E. Rondahl). – Som gammel københavner og som Bymuseets leder nærede han ganske naturligt også stor interesse for sin by hvad der ikke blot kommer til udtryk i hans udmærkede skrift *Københavns Bymuseum i et halvt sekel 1901–1951*, 1951, men også i en række artikler, især i *Historiske Meddelelser om København*, bl.a. om *Helligaands Kirke og Kloster, Vestervold i Vartovs Gaard* (3. rk. I, 1934) og om *Københavns anden Vesterport* (3. rk. II, 1937). Alle tre artikler er forbilledlige som eksempler på en gennemført minutøs bygningsarkæologisk undersøgelse. I begyndelsen af 1940erne tog han desuden initiativet til at Adel-Borgergadekvarteret, det såkaldte saneringskvarter, inden husene nedreves blev grundigt undersøgt, opmålt og gennemfotograferet.

J. blev 1922 medlem af bestyrelsen for Skolen for dansk kunsthåndværk, 1928 for Handels- og søfartsmuseet på Kronborg, 1938 for Lise-lund-museet og 1939 for Stiftelsen Bakkehuset. Desuden sad han i flere bestyrelser for faglige sammenslutninger. 1937 valgtes han til medlem af Det kgl. danske selskab for fædrelandets historie. Han var æresmedlem af Foreningen til norske fortidsminders bevaring og af Skandina-

visk museumsforbund. – R. 1931. DM. 1946.
□Foto.

Steffen Linvald i Hist. medd. om Kbh. 4.r.111, 1953 393–96. M. Mackeprang og G. Knudsen i Fortid og nutid XVIII, s.å. 397–402. – Papirer i Kgl. bibl.

Steffen Linvald (Christian Elling)

Jensen, Christian Frederik, 1833–91, landmand. * 9.10.1833 i Vejls hus ved Odder, † 11.2.1891 på Rodstenseje, begr. i Odder. F: skovrider Jens J. (1797–1845) og Karen Rasmussen (1801–68). ~ 16.3.1866 i Vedslet med Ane Marie Christensen, * 17.5.1838 i Vedslet, † 1.10.1916 i Kbh., d. af gårdejer, kreaturhandler Christen Madsen (1812–77) og Maren Poulsdatter (1818–65). – Bror til J. L. *J. (1836–1904).

J. lærte først forstvæsen, men gik over til landbruget og var underforvalter på Tjele. Fra sit 19. til sit 22. år bestyrede han moderens gård i Saksild og var derefter forvalter på Ørslev kloster, Gl. Estrup og Rodstenseje. 1865 blev han medejer af Holmgård i Viborg amt og boede her, til han 1869 forpagtede Rodstenseje ved Odder. Holmgård solgtes 1875. På Holmgård havde han begyndt med tillæg af rent jysk malkekæveg, og han fortsatte med held dette arbejde på Rodstenseje og oparbejdede her en god stamme af jysk malkekæveg. 1871 begyndte han desuden tillæg af korthornskæveg. Stamdyrene var købt i Skotland. På Ribe-Tønder egnen købte han nogle udprægede køer af Ballumracen og foretog krydsning med korthornstyre og Ballumkøer med et meget godt resultat. Rodstenseje blev et af forsøgsstederne for landhusholdningselskabets hvede- og maltbygudvalg som J. var medlem af, og desuden blev der af broderen J. L. Jensen i stort omfang foretaget forsøg over bekæmpelse af plantesygdomme. Rodstenseje var et meget kendt og søgt lærested. J. havde en udpræget evne til at vejlede de unge landvæsenlærlinge. Han var typen på de store landbrugere der førte an i første fase af landbrugets omlægning i sidste tredjedel af forrige århundrede. □Foto.

Landbrug og landmænd i Danm., udg. M. Galschiøt, 1888 291f. Ugeskr. for landmænd, 1891, 114.

*Aksel Milthers**

Jensen, Christen, † efter 1545, se **Hansen, Christen**.

Jensen, Egon Carlo Larsen, * 1922, minister. * 14.3.1922 i Slagelse landsg. (Skt. Peders). F: brønderiarbejder Albert Thorvald J. (1898–1973) og Carla Jensen (1899–1971). ~ 1.6.1946 i

Ringsted (b.v.) med Henny Jørgensen, * 31. 8.1923 i Slagelse, d. af slagteriarbejder Emil J. (1894–1975) og Karen Jørgensen (1895–1974).

Efter mellemskoleeksamen 1937 kom J. i kontorlære og blev 1942 ansat ved Slagelse kommune hvor han den største del af tiden var beskæftiget inden for skattevæsenet. Han var 1937–45 formand for byens DSU-afdeling (Dansk socialdemokratisk ungdom) og fra 1955 for partiforeningen. I perioden 1954–71 var han medlem af byrådet og 1966–70 viceborgmester (borgmester nogle måneder 1970), 1970–71 var han tillige medlem af og l. viceamtsborgmester i Vestsjællands amtsråd. – J. kom 1960 ind i folketinget valgt i Slagelsekredsens. Hans alsidige indsigt i kommunale og administrative forhold gav ham ret hurtigt en vægtig placering i gruppen ikke mindst på baggrund af de mange problemer omkring gennemførelsen af kommunalreformen, og 1966–68 var J. medlem af finansudvalget. Da Jens Otto Krag dannede regering i okt. 1971 føltes det da også naturligt at J. blev indenrigsminister, selv om stillingen oprindelig var tiltænkt Henning Rasmussen. Han fortsatte på denne post i de følgende ministerier Anker Jørgensen 1972–73, 1975–77 og 1977–78, hvorefter han var kirkeminister 1978–79. Som indenrigsminister havde han et stort fagområde, som kirkeminister et beskedent, men i begge funktioner spillede han tillige en betydelig rolle i udformningen af regeringens almindelige politik på en række områder og var nært knyttet til Per Hækkerup. J.s ministergerning var præget af administrativ erfaring og af en let afbalanceret tolerance over for de mange affærer der meget let opstår omkring flere af de to ministeriers områder. 1972–73 var der således megen uro om militærnægtertjenesten (afbrænding af lejre, militærnægtere som medlemmer af skytteforeninger, vanskeligheder med at skaffe meningsfyldt beskæftigelse), men her som i stridighederne om naturmedicin lykkedes det J. at skabe ordninger der kunne fungere. Det samme var tilfældet med de store regnskabsmæssige problemer i Kbh.s amt og omkring sygehusbyggeriet i hovedstadsområdet i begyndelsen af 1970erne. De problemer og den heftige debat der opstod om de offentlige og private personorienterede EDB-registre tog J. også fat på og fremsatte 1977 forslag til lov herom der blev gennemført 1978. I det hele har J.s indsats som minister været kendetegnet af evnen til at skabe ro. Som en forlængelse af dette kan man også se hans kampagne 1978 mod de mange upolitiske lister til kommunalvalgene som han angreb for i virkeligheden at kunne betyde en fare for nærdemokratiets funktionsmuligheder. Det vanskelige problem om hovedstadsområdet

Jensen, Egon

styre lykkedes det ikke J. at løse efter sin egen plan. Han ønskede oprindeligt et amt for området og fremsatte 1972 lovforslag derom; men resultatet blev i stedet 1973 indførelsen af hovedstadsrådet. □Foto.

Interview i Demokraten 12.3.1972 og Politiken 19.2.1978.

Vagn Dybdahl

Jensen, Eiler Aage, 1894–1969, forbundsformand. * 14.4.1894 i Kbh., † 23.12.1969 på amts-sygehuset i Gentofte, urne i urnehal på Bispebjerg. F: kusk Niels J. († 1904) og Kristine Hansen (1869–1934). ~ 31.10.1919 med Elna Kristine Petersen, * 28.12.1898 i Skælskør, d. af arbejdsmand Hans P. (1858–1939) og Edel Christine Jensine Jeppesen (1863–1952).

J. var en af de få af arbejderbevægelsens ledere der voksede op under egentlige proletariske forhold. Faderen blev tidligt slået ud af sygdom så moderen stod alene med fire børn. Barndoms-miljøet var baggårdene på Nørrebro. Som 14-årig kom J. ud at sejle; selv om det var drøjt har han dog fremhævet at han blev møt hver dag. Efter tre og et halvt år gik han i land og blev arbejdsmand. Han var nu med i den socialdemokratiske ungdomsbevægelse, men tog ikke meget del i det organisatoriske arbejde; fritiden gik til aftenkurser i de traditionelle skolefag og i samfundslære ligesom han var tillidsmand på flere arbejdspladser.

I 1925 henvendte bestyrelsen for Lager- og pakhusarbejdernes forbund sig til J. og spurgte om han, der end ikke havde været fagforeningsformand eller medlem af forbundets bestyrelse, ville være forbundsformand. Han valgtes og blev på posten til 1936, det sidste år var han tillige medlem af Arbejdsmandsforbundets hovedbestyrelse. Han forlod formandsposten for at blive sekretær i De samvirkende fagforbund (LO). På grund af uventede dødsfald i De samvirkendes top blev J. 1939 næstformand, og da Lauritz Hansen blev minister 1942 blev J. konstitueret formand og valgtes året efter som den hidtil eneste arbejdsmand på denne post; han fortsatte til 1967.

En LO-formand får sjældent de samme muligheder som en minister for at gennemføre reformer. Det bliver i høj grad et arbejde fra sag til sag, og de visioner han kan have bliver ofte kun til virkelighed i småbidder. I de første år stillede tilmed besættelsestiden sine særlige krav, og formanden for LO var bestandig i centrum. For J. som for andre ledere i arbejderbevægelsen var det i høj grad et spørgsmål om at bevare organisationssystemet intakt som et værn både over for

tyskerne, og over for den uro på venstrefløjen man ventede efter krigen. Under folkestrejken 1944 var fagbevægelsen under pres. Tyskerne forlangte tidligt at J. skulle træde tilbage, men opgav dog kravet af frygt for yderligere uro, og J. var nogle dage senere med i den gruppe af erhvervsledere og politikere der gennem radiotaler medvirkede til strejkens ophør. Samme år var J. blandt initiativtagerne til dannelse af AIC (Arbejderbevægelsens informationscentral) der skulle forberede fagbevægelsens og socialdemokratiets propaganda, navnlig over for kommunisterne, i efterkrigsårene. Efter befrielsen var J. med i det udvalg der forhandlede med kommunisterne om et samarbejde, og var her en af de mest kritiske. De første efterkrigsår bød ikke på store muligheder for fagforeningernes leder. Her viste J.s evner sig imidlertid at være eminente. Han vurderes almindeligvis som den bedste forhandler LO har haft som leder, og efterhånden blev – støttet af konjunkturerne – den tabte real-løn indhentet, og i den sidste del af formandstiden gik den rask fremad. Bestandig var J. dog resultaternes mand. „Skrål fylder så lidt i lønningsposen“, lagde han engang frem som sin devise. I stigende grad blev sociale tryghedsordninger det helt afgørende for J.: sygeløn, pensionsordninger, afskedigelsesløn, industrielt demokrati. Teknikken i disse reformer som han begyndte at arbejde på stykke for stykke overlod han gerne til eksperter. Det var et hovedprincip for ham at arbejde tæt med socialdemokratiet. Kun i 1956 under strejkerne svigtede det. – J.s forhold til H. C. Hansen var da heller ikke så åbent som det var til de andre socialdemokratiske statsministre.

J. var stærkt engageret i det internationale samarbejde – han var en af de få danske arbejderledere der talte fransk. I årene nærmest efter krigen sad han i eksekutivkomiteen for det faglige verdensforbund; men da den kommunistiske dominans blev fremherskende var han 1947 med til at danne Frie faglige internationale. – Han var medlem af folketinget 1945–47, valgt i Skanderborgkredsen, og derefter af landstinget til dets ophævelse 1953. □Mal. af Otto Christensen udst. 1957. Tegn. af samme (Fr.borg). Foto.

E. J. i Sådan blev jeg det, red. Aage Heinberg, 1953 174–78 og i Aktuelt 22.5 og 29.5.1966 samt 5.6. s.å.

Vagn Dybdahl

Jensen, Ella Dagny, * 1907, forbundsformand. * 21.10.1907 i Glostrup. F: træskomager, senere cigarhandler Lars Peter Petersen (1862–1926) og syerske Ane Sophie Rasmussen (1865–1923). ~ 1° 1.5.1937 i Kbh. (b.v.) med jord- og betonar-

bejder Carlo Christian Olsen, * 21.5.1905 i Kbh. Ægteskabet opløst 1944. ~ 2° 31.10.1959 i Kbh. (b.v.) med cigarmager, senere klasselotterikollektor Sigurd Jørgen Christian Jensen, * 15.3.1906 i Hjørring, (~ 1° 1937 med Ellen Marie Olsen, 1914–56), s. af murer Jens Peter J. († 1927) og cigarruller Jørgine Vilhelmine Pedersen (1871–1932).

J.s store drøm var at blive lærer, men det kunne der ikke blive råd til, så da hun 1921 kom ud af folkeskolen hjalp hun en tid sin far i hans forretning. Derefter blev hun ekspedient i en butik i St. Kongensgade, og hun søgte at dygtiggøre sig ved at tage undervisning i maskinskrivning og bogføring, men lønnen kunne stadig kun nå op på 125 kr. pr. måned, og 1929 forlod J. forretningsverdenen og blev ansat som tobaksarbejder på P. Wulffs fabrikker hvor betalingen var noget højere. Allerede 1932 valgte kammeraterne her J. til deres tillidsmand, og snart derefter var hun medlem af bestyrelsen i Danmarks ældste fagforening Enigheden. 1948 kom hun i Tobaksarbejderforbundets hovedbestyrelse, og 1955 blev hun medlem af LOs forretningsudvalg som den eneste der ikke var forbundsformand. Også socialdemokratiet havde bud efter hende, og hun var 1944–58 næstformand i sin vælgerforening samt 1954–58 borgerrepræsentant i København da hun valgtes til sekretær i Tobaksarbejderforbundet og derfor ikke ønskede genopstilling til disse to politiske hverv. Efter nu at være blevet fagforeringsfunktionær måtte hun forlade fabriksarbejdet. Toppen af sin faglige karriere nåede J. da hun som den første kvinde i landet blev valgt til forbundsformand 1963(–75) i et fagforbund med både kvinder og mænd. Da hun faldt for aldersgrænsen blev hun æresmedlem af forbundet.

J. har i høj grad interesseret sig for kvindespørgsmål og ikke holdt sig tilbage med selvstændige synspunkter som hverken faldt i god jord hos parti eller i fagbevægelse. 1961–63 var hun medlem af et finansministerielt udvalg om ægtefællers beskatning, og her gik hun sammen med repræsentanten for Danske kvinders nationalråd om et mindretalsforslag som ophævede sambeskatningen. En sag som deltidsarbejde optog J. meget. Hun mente i 1960'erne at deltidsarbejde kunne tilrettelægges så forældre med mindre børn arbejdede hver tre af ugens dengang seks arbejdsdage. På den måde kunne begge få nær kontakt med børnene, dele det huslige arbejde og desuden have tid til udadvendte interesser. – Hun var medlem af Fagbevægelsens kvindesekretariat fra dets oprettelse 1950 og blev dets sekretær 1953. Da LO 1971 nedsatte et lige-lønsudvalg som bestod af ene mænd varede det ikke så længe før J. kom med. Som repræsentant

for LO var hun 1965–74 medlem af kvindekommisionen og sad i dens arbejdsmarkedsudvalg. □Foto.

Interview i Aktuelt 13.6.1966 og Fr.borg amts avis 1.6.1975.

Inga Dahlsgård

Jensen, Erik, 1906–75, biskop. * 21.10.1906 i Helligsø, Thisted amt, † 3.1.1975 i Ålborg, begr. Ålborg almenkgd. F: gårdejer senere inspektør Jens Erik J. (1879–1957) og Johanne Elisabeth Østergaard (1878–1958). ~ 3.12.1931 på Frbg. med Gurli Anna Cathrine Sørensen, * 9.5.1907 i Kbh., d. af maskinmester, senere repræsentant Frederik Carl Christian S. (1873–1950) og Petra Nielsine Caroline Benedicte Christensen (1880–1958).

J. voksede op i et indremissionsk miljø i Thy; 1926 blev han student (Viborg) og 1931 cand.theol. 1931–38 var han sognepræst i Veggerby-Bislev, blev 1938 ansat ved Timotheuskirken i Valby, var 1943–50 generalsekretær i Det kbh.ske kirkefond og 1950–75 biskop over Ålborg stift. 1963 blev han efter kongens udtrykkelige ønske kgl. konfessionarius; hans taler fx ved prinsesse Margrethes bryllup og Frederik IXs begravelse gjorde et dybt indtryk landet over. Han var en ypperlig prædikant, med en enkel og folkelig stil som yderligere blev understreget af det jyske tonefald. Desuden var han udpræget organisationsmand, og der tilfaldt ham mange opgaver, især indenfor foreninger og institutioner som oprindeligt havde rod i Indre mission. Han var formand for Kristelig akademisk forening 1938–39, for Valby KFUM 1938–43, sekretær for Dansk bibelskole 1940–42, og medlem af bestyrelsen fra 1942; han sad i kirkefondets styre 1940–43, i fællesbestyrelsen for KFUM og K fra 1942, i styrelsen for Lukasstiftelsen 1944, var medlem af styrelsen for den kristne ungdomsbewægelse 1944, formand for Kirkelig filmforening 1945, medlem af det mellemkirkelige råd 1954 og 1953–68 var han formand for Dansk sømandskirke i fremmede havne (et hverv der ofte medførte udlandsrejser). En vigtig funktion havde han som kirkelig konsulent for radioens programudvalg (fra 1946). Særlig betydningsfuld var hans virksomhed som kirkefondets generalsekretær. Denne indflydelsesrige, men for Kbh.s kirkeliv også problematiske institution – som siden 1890'erne havde opført ca. 50 kirker (med tilhørende sognedeling) og som i høj grad havde præget storbyen – var som en kirke i kirken og havde tit været i konflikt med det folkekirkelige styre, i århundredets begyndelse under venstre-regeringerne og i 1920'erne og 1930'erne med so-

Jensen, Erik

cialdemokratiet, både fordi dets tendens var frikirkelig og fordi det som følge heraf ikke blot fastholdt ejendomsretten til sine kirker, men også retten til at besætte de dertil hørende embeder. Just som J. kom til Kbh. slog fondet ind på en ny kurs og nåede 1940 efter aftale med kirkeministeriet frem til en ny ordning: ejendomsretten til kirker og menighedslokaler forblev hos fondet, men de demokratisk valgte menighedsråd blev kirkebestyrelse og udgifterne overgik til den kirkelige ligning; også præstevalget overførtes til menighedsrådene (dog således at fondet kunne kalde endnu en præst foruden de menighedsrådsvalgte). Fra først af var J. med i arbejdet på denne ordning, og som generalsekretær gjorde han et stort arbejde for at få den til at fungere efter både ånd og bogstav: vi har „opgivet enhver Form for Særrettigheder, og har nu kun den Ret, som den almindelige kirkelige Frihedslovgivning rummer. Det er vor Overbevisning, at vi ikke derigennem har mistet nogen Mulighed for at øve den aandelige Indflydelse i Hovedstadens Menighedsliv, som Gud har kaldet os til. Men vi tror, at vi, netop naar vi gaar frem ad almindelige folkekirkelige Linier, gør Ret i at afstaa fra enhver Særrettighed og nøjes med den aandelige Ret, som vort Arbejde kan skænke os“.

Til biskop valgtes J. af Indre missions og socialdemokratiske menighedsrådsstemmer (det sociale engagement var ham lige så selvfølgelig som det kirkelige), men også nu viste han sig som en til det yderste loyal folkekirkemand og fik med årene langt bredere synspunkter end han oprindeligt havde haft. Han nød enestående respekt overalt i stiftet, samarbejdede lykkeligt også med verdslige myndigheder og lærte på grundige visitater stiftets forhold i alle dets egne at kende; overalt blev han vel modtaget og udfoldede både med alvor og stor munterhed sine indtagende egenskaber. Måske til dels fordi Nordjylland mere end nogen anden landsdel var berørt af baptismen blev barnedåben for ham mere og mere det faste punkt, kristendommens rene og mest evangeliske udtryk; han skred ind mod præster der samarbejdede med baptister, og da under sekulariseringens tryk nogle præster fik betænkeligheder ved folkekirkens betingelsesløse dåbspraksis foruroligede det ham dybt; da han ad omveje hørte at også en præst i stiftet var inde på at stille betingelser for dåb greb han ind, og da samtaler ikke hjalp foranledigede han en provsteret; ved oversendelsen af dens rapport til ministeriet understregede han at en sådan dåb på vilkår både evangelisk og kirkeretligt stred mod kirkens dåbssyn; den videre afgørelse overlod han ministeriet der gav præsten en advarsel

om at nye klager over ham ville få konsekvenser for hans forbliven i embedet. Den pinlige sag – der også fremkaldte megen kritik af J.s faste holdning – sled hårdt på ham, og just som en ny, endnu mere drastisk dåbsstrid trak op i en anden del af stiftet kom han ud for en færdselsulykke som – formentlig fordi hans kræfter var nedbrudt – medførte hans død. J.s ikke store forfatterskab var mest af opbyggelig art: *Den 10. April, 1943, Farlig frihed, 1955* og andagtsbogen *Ordet og livet, 1962*. Desuden var han medudgiver af *Pløj din Fure, 1943*, redaktør af *Hvad er Kristendom?, 1947* og medredaktør af *Min tro I–II, 1952–53*. – R. 1951. R.¹ 1958. K. 1964. K.¹ 1972. □Mal. af Mary E. Havning udst. 1967. Foto.

Børge Roesen i Ålborg stiftsbog 1975 17–25. Ålborg stiftstid. 3.1.1975.

P. G. Lindhardt

Jensen, Erik Aalbæk, se Aalbæk Jensen, Erik.

Jensen, Erling Johannes, * 1919, minister. * 1.11. 1919 på Frbg. F: fiskehandler Franciskus J. (1875–1960) og Mary Smith (1881–1970). ~ 16.6.1951 på Frbg. (Lindevangsk.) med Ria Elise Jørgensen, * 21.11.1926 i Kbh., d. af installatør Anton J. (1893–1971) og Karen Behrndt (* 1895).

J. kom sent ind i politik, men havde dog fra ungdomsårene været knyttet til socialdemokratiet. Hjemmet kørte stramt økonomisk; efter realeksamen 1936 kom han til Philips A/S først som kontorbud, senere som kontorassistent. Han skiftede over til Kbh.s kommune og tog 1946 studentereksamen fra aftenkursus. Under en ansættelse i Østifternes Kreditforening læste han videre, blev ejendomsmægler og i 1956 cand.jur. I disse år var J. tillige engageret i at udbygge AOF-arbejdet fra Frederiksberg. Efter embeds-eksamen blev han 1957 forretningsfører for Det kooperative fællesforbund og via denne post medlem af det udvalg der udarbejdede partiets nye principprogram af 1961 hvor han særlig prægede afsnittet om forbrugerpolitik. J. var dermed kommet tæt på inderkredsen i partiet. Året før var han blevet forstander for Arbejderhøjskolen i Esbjerg; arbejdet her var i fast gænge efter Ivar Nørgaards forstandertid, og J. kunne satse på at planlægge både det ydre af LO-højskolen i Helsingør og undervisningens indhold – han var tidligt udset til at være den første forstander. Her flyttede han over i 1967 og fortsatte på posten til 1971; i samme periode var han en meget aktiv formand for Arbejderbevægelsens erhvervsråd. Da J. O. Krag dannede sit tredje

ministerium i oktober 1971 blev J. handelsminister. Han fortsatte på posten i Anker Jørgensens første ministerium til dets afgang i december 1973. J. har siden da været minister i alle socialdemokratiske regeringer: 1975–76 handelsminister, 1976–77 arbejdsminister, justitsminister 1977–78, socialminister 1978–79 og industriminister fra 1979.

Handelsministerposten er ikke nødvendigvis meget udadvendt; men den blev det under oliekrisen 1973 i J.s første ministerperiode. Han opnåede da gennem TV at blive både kendt og populær skønt det var restriktioner han talte om. Hans alvorlige og myndige tale gjorde indtryk, også fordi det alligevel var tydeligt at det i øvrigt var en gemytlig og optimistisk mand der havde ordet. Hans evne til at sælge en sag er også tydelig når han taler i erhvervskredse. Det er i det hele åbenbart at J.s største interesse har ligget i handelsministeriets ressort. Han er mindre teoriens og mere de enkelte praktiske løsningsmand. Den tilsyneladende rolige flegma må ses i sammenhæng med en rastløshed der kræver afvekslende problemer. I samarbejdet med ministerkolleger og udvalg kan der være en tilbøjelighed hos J. til at gennemføre sin vilje mere gennem vedholdenhed end ved argumenter. J. var ikke i Folketinget da han blev minister, men er siden 1973 blevet valgt i Helsingør-kredsen. I oppositionstiden 1974–75 var han formand for sparekassen SDS. □Tegn. af Hans Lollesgaard, 1979 (Aktuelt), og Poul Holck, 1980 (Politiken). Foto.

Demokraten 31.10.1969. Jyllands-posten 8.9.1976. Bent Hansen i Aktuelt 19.10.1979. Jens Holsøe i Politiken 30.3.1980.

Vagn Dybdahl

Jensen, Frederik Emil, 1891–1961, generaldirektør ved Danmarks radio. *17.10.1891 i Kbh., †16.8.1961 i Hellerup, begr. i Gentofte (Mariebjerg kgd.). F: brændselshandler Jens J. (1864–1947) og Marie Knudsen (senere Thaanum) (1859–1940). ~27.2.1917 i Fredericia med Rigmor Solvejg Larsen, *26.4.1889 i Strib, †9.8.1970 i Hellerup, d. af reservefører, senere skibsfører ved DSB Niels Peter L. (1849–1913) og Ane Cathrine Margrethe Hjeresen (1851–1911). Efter realeksamen i Fredericia 1908 blev J. ansat som elev på telegrafstationen, blev 1916 „medhjælper“ (assistent) i telegrafdirektoratet, kontrollør i generaldirektoratet 1924 og her udnævnt til fuldmægtig 1926. Da staten i et prøveår overtog driften af radiofonien 1.4.1925 fungerede J. som sekretær for det første radioråd der blev oprettet samtidig, og som skulle varetage den øverste ledelse. Ved den endelige statsovertagelse 1926 blev J. sekretær for det nye radioråd

og tillige sekretær for radioens tekniske udvalg. Han blev ansat direkte i statsradiofonien som fuldmægtig og bogholder 1928 og blev udnævnt til ekspeditionssekretær 1931. Fra 1925 havde kammeranger Emil *Holm været radioens driftsleder med ansvar for den daglige administration og med den øverste kunstneriske ledelse. 25.4.1933 blev J. udnævnt til kommitteret for den forretningsmæssige ledelse af statsradiofonien, idet han i forening med Holm tillige skulle lede programtjenesten. Det blev for J. en balancegang mellem en stærk, særpræget personlighed og et politisk udpeget radiatoråd, mellem et kunstnerisk og et folkeligt kraftcentrum. J. løste sin opgave udmærket, og da Holm tog sin afsked 1937, blev J. af et enigt radiatoråd indstillet til posten som direktør for statsradiofonien i forbindelse med en ny radioordning. Efter denne skulle programvirksomheden foregå gennem tre afdelinger for henholdsvis musik, drama-litteratur og foredrag (folkeoplysning). Som leder af samarbejdet mellem afdelingscheferne havde J. også en vis indflydelse på programmerne der blev tilrettelagt på et ugentligt møde. I almindelighed lod J. de enkelte chefer varetage den kunstneriske og kulturelle side af sagen, men han var ikke bange for at udtale sig bramfrit om alt for intellektuelt prægede ideer. J. var tilhænger af bred folkelighed i programmerne, og respekterede samtidig alle bestræbelser på at få kvaliteten i udsendelserne. Han fik udvidet radioorkestret fra ca. 60 til godt 90 musici. I de første år under nyordningen havde J. samarbejde med musikchefen Peder *Gram, den litterære chef Hans *Werner og foredragschefen Jens *Rosenkjær. J. var den loyale embedsmand der til det yderste respekterede og krævede respekt for institutionens forretningsorden hos alle, ligesom han gennemførte et loyalt og fremragende samarbejde med radioens øverste ledelse, radiatorådet og dets udvalg. Indtil 1939 var kammerherre C. *Lerche formand for rådet, og det var væsentligst ham der ud fra sin store administrative erfaring havde skabt grundlaget for institutionens opbygning. J. var dybt demokratisk indstillet og forstod betydningen af, at mange lyttere havde ønsket at organisere sig i forskellige lytterforeninger. Disse foreningers ialt 300 000 medlemmer var repræsenteret i radiatorådet og fik gennem programudvalget en vis indflydelse på programlægningen. Formand for radiatorådet var fra 1940 Jul. *Bomholt, med hvem J. særlig under den tyske besættelse fik et godt samarbejde, gennem 13 år, dog først efter at J., der stærkt hævdede „kommandovejen“, havde måttet gå i rette med den nye formand fordi han begyndte at forhandle med medarbejderne. J. måtte under besættel-

sen tage de direkte forhandlinger med tyskerne. Han søgte over for den tyske radioattaché strikte at overholde alle formaliteter og regulativer og påtog sig det tunge ansvar på én gang at være smidig som forhandler og til tider at stå som afviseren af de tyske krav. „Jeg har været en jesuit over for tyskerne“, sagde han senere. Man måtte give efter med hensyn til censur og krav om tyskorienterede „forståelsesprogrammer“, mens man samtidig gennemførte hvad man kunne af nationale, demokratiske og nordiske udsendelser. I kampen for at bevare radioens selvbestemmelsesret måtte J. ikke alene føre en forhandlingspolitik over for de tyske myndigheder, men også over for udenrigsministeriet, repræsenteret ved lederen af dettes pressebureau Karl "Eskelund og til tider udenrigsminister Erik Scavenius. J.s ansvar blev særlig tungt at bære efter at den danske regering var trådt tilbage 29.8.1943. Den tyske rigsbefuldægtigede, dr. Werner Best gav den særlige radiokommissær bemyndigelse til at gribe ind i alle spørgsmål. Flere af radiatorådets medlemmer var arresteret. Resten af rådet afholdt 2.9.1943 møde uden for radiohuset og fastlagde herunder retningslinjerne for den kommende tids arbejde bl.a. med store programindskrænkninger. J. skulle nu fungere som programchefernes overordnede. Det gjaldt herefter for statsradiofonien om kun at gennemføre de nødtørftigste programmer. Formålet var at bevare radioen som institution, at bevare sendestationerne, og ikke mindst at undgå tysk konfiskation af alle radioapparater, der betød forbindelse til den frie verden og kunne betyde kontakt i en krisituation. J. og andre ledende radiofolk forsøgte at tage deres afsked flere gange under kriser hvor man fandt, at de tyskprægede udsendelser prostituerede den danske radio. Regeringen opfordrede radioens medarbejdere til at blive på deres poster, og frihedsrådet stod forstående over for radioens problem. Tyskerne ville straffe en tilbagetræden som sabotage. De første årtier af radioens historie deltog programudvalget direkte i programlægningen, et forhold der oprindelig udsprang af Holms manglende interesse for foredragsvirksomheden og det politiske stof. Efter nyordningen 1937 forelagde J. som direktør alle enkeltudsendelser der var uden for afdelingschefernes kompetence, i programudvalget. De yngre programfolk rykkede efter 1945 frem for at kunne deltage i programlægningen. De fik ændret det ugentlige afdelingschefmøde til et møde med alle programmedarbejdere, dog stadig under forsæde af J. Alle deltog her i kritik af de foregående udsendelser og i planlægningen af de følgende programmer. J. følte sig herved direkte støttet og inspire-

ret. Der oprettedes nye afdelinger, fra 1950 en TV-afdeling. 1951 indførtes dobbeltprogrammer. Efter en nyordning 1958 blev J. generaldirektør for institutionen der fra 30.6.1959 fik navnet Danmarks radio. TV og radio blev skilt ad under hver sin programdirektør, men TV-programarbejdet blev lagt under de enkelte radioafdelinger. I forbindelse med den store vækst i radioen, og særlig i TV, voksede også problemet om udsendelsernes tilblivelse og kvalitet. Konkurrencen mellem radio og TV udsprang af fjernsynets eksplosive fremgang, fra 800 fjernsynslicenser i 1953 til 388 000 i 1960. Medarbejderne følte programudvalg og radiatoråd som hæmmende for et frit skabende arbejde, hvad man gav udtryk for i 1957. Man ville have en radiochef som øverste leder af programmæssige forhold og en økonomichef der skulle tage sig af administrationen. J. blev rystet over denne helt åbenlyse interne kritik, selvom medarbejderne udtalte at de to poster indtil videre kunne forenes hos den „nuværende“ direktør. J. havde måske ikke helt let ved at følge med i udviklingen. Han var begyndt i en lille institution og var vant til fra radioens barndom at have snor til de mindste detaljer i de administrative og til en vis grad også de kunstneriske kinkelkroge. Den nye båndteknik tiltalte ham ikke. „Jeg vil ikke være direktør for en konservesfabrik“, sagde han. Han var meget optaget af det unge fjernsyn og så tydeligt den fremtid der lå i det. Samarbejdet med radiatorådets formand siden 1953, Peder "Nørgaard, var næppe helt gnidningsfrit de sidste år. Normalt fik J. sine indstillinger i forretningsudvalg og radiatoråd godkendt. Men han kæmpede forgæves, da han 1961 indstillede radioens sekretariatschef, senere økonomidirektør Ejnar Jensen som sin efterfølger. Rådets flertal med Nørgaard i spidsen foretrak programchefen for oplysnings- og aktualitetsafdelingen Hans "Sølvhøj. J. var alvorligt syg og følte sig bittert svigtet af alle. De sidste års interne kritik og den hårde offentlige kritik af Danmarks radio havde taget på ham, selv om han til bunds kendte vilkårene. Alle havde respekt for F. E., som han blev kaldt. Han kunne blive meget vred, var også hjælpsom, fuld af omsorg, ubestikkelig og retsindig. Han var formand for Dansk Radio-Hjælpesfond. Hans arbejdsbyrde var enorm, og han gjorde sig den ikke lettere, bl.a. lagde han mange kræfter i arbejdet med byggeriet af Radiohuset og TV-byen. Under besættelsen skrev han dag for dag, til tider fra time til time, i hånden referater af sine forhandlinger, et usædvanligt kildemateriale. Han fulgte også med i politik og litteratur. I en fredelig stund mellem møder, udarbejdelse af indstillinger, telefonsamtaler og læsning af do-

kumenter holdt han af at samtale om disse ting, helst når huset var forladt. Men først og fremmest var J. den store administrator, den myndige leder, den formidlande og ofte bestemmende forhandler. – R. 1936. DM. 1941. K.² 1946. K.¹ 1959. □Mal. af A. Tørsleff, 1948 (Danm.s radio), forarb. hertil. Tegn. af Otto Christensen, 1951. Karikaturer af bl.a. Bo Bojesen og H. Jensenius. Foto.

Kilder. Interviews i Berl. tid. 7.2.1937, Berl. aften 31.3. og 1.4. s.å., Socialdemokraten 7.2. s.å. og 5.10.1941, Fredericia dagbl. 8.2.1937 og Kristeligt dagbl. 16.10.1941.

Lit: Ernst Christiansen og Peder Nørgaard: Hvad skete med radioen under krigen, 1945 8 127 144–200 206 208–17. Ernst Christiansen i Aktuelt 18.8.1961. Samme: 40 års radio og TV, 1965 34–61 67f 123f 138f 164–68. Harald Holder i Berl. tid. 18.8.1961. Leif Blædel i Information s.d. Henning Nystad i Politiken s.d. J. Boisen Schmidt: F. E. J. og Danm.s radio under besættelsen, 1965. DR 50, red. Roar Skovmand, 1975 100–03. De musikke udsendelser DR 1925–75 I–III, 1975–78.

AV: Johan Jacobsen og Finn Methling: En dag i radioen, Dansk kulturfilm 1950.

Papirer i Rigsarkivet. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Ib Koch-Olsen

Jensen, Fanny Haraldine Alfrida, 1890–1969, minister. * 11.10.1890 i Horsens (hjemmedøbt sst.), † 9.12.1969 i Bolbro sg., Odense amt, begr. Odense Ass. kgd. F: vognmand Niels Peter Andersen (1855–1921) og Ane Petersen (1861–1939). ~ med malermester Carl Victor J., * 27.6.1878 i Horsens, † 4.4.1955 sst., s. af øltapper Morten Jensen og Ane Marie Dinesen (* 1848). Ægteskabet opløst.

J. var fabriksarbejderske på Kirks Telefonfabrikker i Horsens og formand for Horsens-afdelingen af Kvindeligt arbejderforbund 1912–35. Hun var tillige 1924–30 medlem af Horsens byråd. Fra Horsens flyttede hun 1935 til København for at blive forbundssekretær, og 1937–47 var hun forbundsformand, fra 1943–47 tillige medlem af Kbh.s borgerrepræsentation. Da Hans Hedtoft dannede regering 1947 blev J. minister uden portefølje „med særligt henblik på hjemmenes, husførelsens og børnenes interesser inden for sociale og forsyningsmæssige områder og på selverhvervende kvinders interesser“. Socialdemokratiet satte netop i disse år stærkt ind på at få kvinder med i politik, bl.a. ved opstilling til folketingsvalg – J. var netop selv blevet valgt i Roskildekredsen. Selv om J. var en respekteret fagforeningsleder havde hun dog ikke gjort sig stærkt gældende; da hun så ydermere fik et så udflydende ministerium uden embedskontor var der adskillig misnøje blandt partiets kvinder over den placering kvinderne fik i regeringen. Det viste sig da også at J. ikke fik nogen reel po-

litisk indflydelse; tilmed pegede hendes taler rundt om i landet mere i retning af de idealer vedrørende kvindens stilling der hørte en tidligere generation til eller i bedste fald ikke pegede fremad mod en selvstændiggørelse gennem faglig uddannelse. Hun har formentlig også selv følt, at hun ikke havde fundet sin plads, for ved regeringsomdannelsen 1950 bad hun selv om sin afsked. J. fortsatte i folketinget til 1953. □Foto.

Demokraten 10.10.1965.

Vagn Dybdahl

Jensen, Folmer Johannsen, 1902–66, pianist. * 8.12.1902 i Ålborg (Budolfi), † 15.4.1966 i Holte (Ny Holte sg.), begr. Mariebjerg kgd., Gentofte. F: regimentsmusiker Frederik Johannsen J. (1865–1910) og Emma Laura Sofie Larsen (1869–1931). ~ 1° 17.2.1929 på Frbg. (Solbjerg) med Ellen Krabbe, f. Petersen (navneforandring til Krabbe 1919), * 22.8.1901 i Kbh. (Jakobs) (~ 1° 1925 i Kbh. med læge Hans Gunnar Soetmann, 1899–1967; ægteskabet opløst 1928), d. af skibsfører i DFDS Christian Sofus P. (1858–1930) og Grethe Jensine Krabbe (1875–1969). Ægteskabet opløst 1949. ~ 2° 1.2.1950 med Karen Margrethe (Grethe) Christiansen, * 1.8.1904 i Kbh. (døbt i Søllerød), d. af lettisk generalkonsul, vinhandler, grosserer Vilhelm C. (1863–1934) og Petri Martine Fyrst (1877–1911). J. fik sin musiklitter i arv efter faderen som ved sønnens fødsel var pensioneret på grund af lamelse, og som ved siden af sin profession som militærmusiker var uddannet i klaver og orgel hos Ålborgs domorganist C. W. de Meza og skal have været en begavet og alsidig musiker; han døde efter otte års sygeleje da sønnen kun var otte år gammel. Efter faderens død fik den musikbegavede dreng undervisning i klaver og orgel bl.a. hos de Mezas efterfølger som domorganist, Th. Lange-Nielsen, i violin hos bl.a. kapelmester Johannes Nielsen, med så godt resultat at den 17-årige J. efter konkurrence fik tildelt en friplads på Det kgl. danske musikkonservatorium under lærere som Alberth Orth i klaver, Johannes *Schjørring i violin, Knud *Jeppesen i teori og Axel *Gade i kammermusik og med afgangseksamen i 1922. 1923 debuterede J. i Tivolis koncertsal ved en „ung aften“ som solist i Edvard Griegs klaverkoncert under Fr. *Schnedler-Petersens ledelse og holdt det følgende år sin første selvstændige klaveraften i Odd-Fellow palæet. Kort før denne koncert havde han desuden haft sin radiodebut på det opretstående klaver i det lille studie „den omvendte flødebolle“ i Jorcks passage (med forbud mod at benytte pedalen). To år senere spillede han Fr. Kuhlaus

Jensen, Folmer

klaverkoncert, som den første klaverkoncert i dansk radio, og spillede den atter ved en bemærkelsesværdig koncert den 21.4.1932, transmitteret over 27 europæiske radiostationer. J.s anseelse havde været i støt vækst siden debutkoncerten. Bl.a. havde Fini "Henriques en tid anvendt ham som akkompagnatør og haft ham som medlem af sin trio sammen med cellisten Fritz "Dietzmann. Med dennes bror, cellisten Rudolf Dietzmann, havde J. tillige en tid spillet i Cloëtass konditori på Amagerterov. Her var det kammeranger Emil "Holm blev opmærksom på J.s spille måde der ganske rigtigt viste sig særlig velegnet til radioens den gang ømfindtlige mikrofoner, og fik ham indført i flere udsendelser. J. blev dog først fast ansat fra 1929. Han havde i mellemtiden været på et studieophold i Paris 1926. Men nu dannede han sammen med violinisten Otto Fessel og Rudolf Dietzmann den meget populære radiotrio som en rum tid varetoget en betydelig del af radioens musikudsendelser. Det var også J. der kom til at betjene det af radioen i 1929 anskaffede store cembalo ved musikudsendelser af historisk karakter. J.s tilknytning til Danmarks radio kom til at strække sig over næsten 40 år. Han har indspillet en del grammofonplader, bl.a. med klaverkoncerter af Mozart samt værker af Kuhlau, Fini Henriques, Peder "Gram og Jørgen "Jersild m.fl. og som akkompagnatør for Tenna "Kraft, Else "Brems, Einar "Nørby, Bernhard Sønnerstedt og Aksel "Schjøtz. Han var en fornem musiker, også uden for radioen højt estimeret som solist, kammermusiker og akkompagnatør. Som kunstner var han lyriker, overordentlig følsom, men mådeholden, klassisk afklaret og teknisk uangribelig. Med sin kunstneriske samvittighedsfuldhed havde han nok stillet større krav til sig selv end hans sensible konstitution kunne bære og som førte til at han måtte tage sin afsked allerede 1964. □Foto.

Vor tids da. musikere og tonekunstnere, 1937–41 60f.

Sigurd Berg

Jensen, Frede, se Jensen, J. K.

Jensen, Jesper Frederik Marius, 1863–1934, skuespiller. * 25.6.1863 i Nyborg, † 14.2.1934 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: artillerikorporal, senere inspektør ved krudthusene ved Dragør sydstrand Jens Frederik Christian J. (1839–1908, ~2° 1871 med Marie Møller, 1848–1908) og Marie Cathrine Høybye (1837–70). ~ 25.2.1888 i Odense med skuespiller Anna Elisabeth Christine Bjerregaard, * 6.5.1853 i Kbh. (Helligg.), † 1.5.1929 sst., d. af urtekræmmer, kaptajn Christian Sørensen

B. (1818–86) og Karen Elisabeth Hansen (1832–83).

J. var urtekræmmersvend og havde spillet en del diletantkomedie, inden han juni 1881 som medlem af det Spiersske selskab debuterede på Rosenlund i Randers som Amédé i *Urmagerens Hat*. Hans kår i de tidligste sæsoner adskilte sig ikke fra rejsende skuespilleres. Om vinteren turnerede han i provinserne, og om sommeren dukkede hans forslagne ansigt frem på den københavnske revyscene Frbg. morskabsteater, første gang 15.6.1884 i Olaf Poulsens parodikomedie *Robert og Signe*. 1886 udførte han sin første revyrolle i hovedstaden; fra 1890 tilhørte han teatret i National-etablissementet, og 1892 brød han totalt igennem som Lunte Aftenstjerne i revyen *Kjøbenhavn N.* med viserne Drej om ad Lille Kongensgade, Stop nu lidt, Smit og Frederik, er du oppe. I den følgende menneskealder bar han den årlige revy (indtil 1900 i forbindelse med William "Gerner) og var desuden i en mængde farce- og parodiroller førstekraften på Nørrebrosteater som han i forening med forfatteren Anton "Melbye ledede 1911–21. Da interessen for den aristofaniske revy i gullaschtiden blev fortrængt af smagen for udstyrsrevyen, forlod han 1926 sin gamle scene (sidste optræden som Tanne i *Hun skal debutere*) og optrådte siden som gæst i provinserne, på Casino og Folketeatret; sit 50-års-jubilæum fejrede han i Oslo, og hans sidste rolle var hofglassliberen i *Jomfruburet* på det nye Nørrebrosteater; da han 18.12.1933 sluttede dette gæstespil var han genstand for en overordentlig hyldest. – I J.s forfriskende kunst var det københavnske element den stærkeste farve, men den blandede sig med fynboens lyse hoved og muntre sind. Han var ubetinget Danmarks betydeligste revykunstner og i besiddelse af en uhyre popularitet i alle samfundslag. Hans replik var overordentlig nuanceret – naturlig, båret af strålende vis comica og taleteknisk virtuositet, og i sit indtil den mindste enkelthed gennemarbejdede viseforedrag, der besad en sjælden styrke og friskhed, forenede han et halvt godmodigt, halvt lunt-satirisk „københavnserhumør“ med en forbløffende evne til i få streger at karikere tidens kendte personligheder på en vittig måde. Hans foredrag af politiske viser kunne være fuldkomne mesterværker. Uden for revygenren skabte J. mange overdådige farceskikkelser og parodiske figurer, fx varietédirektøren i *Taxameterkusens Datter*, Stork i *Barn i Kirke*, Vadum i *Kameliadamen*, teaterdirektøren i *Erik Ejegods Pilgrimsfærd*, tjeneren i *Frelserpigen*, hovedrollerne i *Den trætte Theodor* og *En lille Tuttenut* hvori der midt i frodige overdrivelser, undertiden med nogen brist i

smagen, fandtes geniale karaktertræk og ram-mende satire; titlen *Ebberød Bank* i hvilket styk-ke han var skrædderen Vipperup der agerer bankdirektør, gik over i sproget som betegnelse for al ansvarsløs pengeanbringelse. Trods sit e-norme arbejde, større end nogen anden dansk skuespiller ydede, bevarede J. sin legemlige og kunstneriske vitalitet. Mod slutningen af sit liv fornyede han sin form og skabte flere ypperlige figurer, hvoriblandt navnlig Micawber i *David Copperfield* var en fantasifuld og overbevisende skikkelse. □Tegn. af E. L. 1899 (Teatermus.). Mal. af Knud Søeborg, 1904 (sst.). Talrige tegn., de fleste i roller, bl.a. af Alfred Schmidt 1904–05, Sophus Jürgensen, 1907 (Teatermus.), Vald. Møller, Olav Gulbransson og Strobl (alle sst.). Radering af Henrik Lund. Statuette i rolle af G. W. 1910 (sst.). Afbildet på mal. af E. Henningsen, 1910. Tegn. af Knud Sørensen, 1911 (Teatermus.). Litografi af H. E. Melchior, 1913. Tegn. af E. Utzon-Frank, 1914 (Teatermus.) og Sven Brasch, 1918. Buste af Svend Jespersen ca. 1921 (St.mus.; Teatermus.). Statuetter af Axel Locher, bl.a. 1922 (Teatermus.). Tegn. af Jensenius, 1923 (Fr.borg), Carl Jensen 1926, Viggo Thomsen 1933 (Teatermus.) og Hans Bendix 1933. Silhouet af Kirsten Wiwel 1922 og 1924 (Kgl.bibl.). Relief af Poul Borgquist (Teatermus.). Dødsmaske taget af Elo. Foto.

Axel Henriques: F. J., 1918. Samme: Erindringer III. Ja, tiden går –, 1931. Maria Spiers: Teaterminder, 1923. Alfr. Kjærulf og Orla Rasmøse: Den danske revy I, 1934. Berl.tid. 2.–3.10.s.å. I. C. Normann: Teatret, 1939 18–25.

*Robert Neiendam**

Jensen, Gottlieb Andreas, 1838–1921, højesteretsdommer. * 17.10.1838 i Århus (domsg.), † 24.12.1921 i Kbh. (Andreas), urne på Garn. kgd. F: prokurator, rådmand, kancelliråd Hans Gundorph J. (1807–71) og Ane Kirstine Johanne Møller (1812–90). ~ 4.11.1865 i Hørsholm med Caroline Maria Augusta Topsøe, * 22.5.1844 i Århus (døbt i Vejlbj), † 4.4.1908 i Kbh. (Andreas), d. af sognepræst i Vejlbj, senere i Hørsholm Johan Frederik T. (1803–65) og Caroline Jacobine Wulff (1803–56). – Far til Th. *Topsøe-Jensen og V. *Topsøe-Jensen.

J. blev student 1857 fra Århus, 1863 cand.jur., 1865 volontær, senere assistent i justitsministeriet, var i de følgende år konst. retsbetjent i forskellige jurisdiktioner, blev 1878 dommer (assessor) i Kbh.s kriminal- og politiret, 1884 i den kgl. landsover- samt hof- og stadsret, 1892–1915 i højesteret. Han var medlem af Nationalbankens repræsentantskab fra 1895 (formand 1898–1900) og af straffelovkommissionen af 1905 der afgav

sin betænkning 1912. Før sin indtræden i højesteret var J. vel den af justitsministeriet mest benyttede undersøgelsesdommer i vanskelige og omfattende kommissionssager – tyveri, brandstiftelse og nogle retsbetjentes forhold, 1883 sagen angående mislighederne i Horsens tugthus; hans retsind og skarpsindighed i forbindelse med hans menneskelige forståelse gjorde ham til en fremragende forhørsdommer. Også i J.s andre dommerstillinger, ikke mindst i højesteret, gjorde hans juridiske bon sens, rige praktiske erfaring og rolige, karakterfaste væsen sig gældende. – R. 1882. DM. 1888. K. 1892. K. 1905. S.K. 1913. □Afbildet på mal. af E. Saltoft af højesterets medlemmer, 1911 (højesteret) og på forarbejder dertil i litografi og pastel (Fr.borg); gentagelse af J.s portræt alene. Foto.

G. A. J. i Årbøger udg. af Hist. samf. for Århus stift XVII, 1924 95–125; XVIII, 1925 150–61 (barndoms-erindr.). Samme: Barndoms- og ungdomserindr., 1943 = Svundne tider III. – Vilh. Topsøe-Jensen: Stamtbl. over højesteretsassessor G. A. J. og hustru C. M. A. J., f. Topsøes slægter, 1911. Berl.tid. 26.12.1921. Højesteret 1661–1961 II, 1961 407. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Knud Waaben (Frantz Dahl)

Jensen, Georg Arthur, 1866–1935, billedhugger, sølvmed. * 31.8.1866 i Rådvad, † 2.10.1935 i Hellerup, begr. sst. F: gørtler Jørgen J. (1831–95) og Martine Marie Harding (1831–1903). ~ 1° 7.4.1891 i Kbh. (Johs.) med Marie Christiane Antonette Wulf, * 19.11.1864 i Maribo, † 20.11.1897 på Frbg., d. af murer Carl W. og Adolphine Vilhelmine Larsen (ca. 1835–82). ~ 2° 30.9.1904 i Birkerød med Maren (Magne) Pedersen, * 20.5.1865 i Knudsbøl, Jordrup sg., † 17.1.1907 i Kbh., d. af smed Peder P. (1832–1907) og Ellen Marie Pedersen (1837–tidligst 1907). ~ 3° 15.11.1907 i Ordrup med Laura Julie Johanne Nielsen, * 3.12.1883 i Seden, † 7.8.1918 i Hellerup, d. af sognepræst, sidst i Bårse, Søren N. (1845–93) og Lydia Kold (1852–1945). ~ 4° 31.7.1920 i Gilleleje med Hanna Magdalene Agnes Christiansen, * 12.5.1888 i Ruds Vedby, † 22.9.1966, d. af gårdejer Jens Christian C. (1854–1932, ~ 2° 1893 med Karen Kirstine Jensen, 1861–1932) og Lina Pedersen (1859–91). – Far til Søren Georg *J.

J. blev født i Rådvad hvor hans far var pandesmed og sliber på knivfabrikken. Familien levede i små kår, men de smukke omgivelser ved Mølleåen gav den opvakte dreng naturoplevelser som senere skulle blive en inspiration for ham som kunstner. Efter en nødtøftig skolegang begyndte han 13 år gammel som hjælpe-dreng i fabrikkens støberi, men da familien snart efter flyttede til København, blev han sat i lære

Jensen, Georg

hos guldsmed A. Andersen i Skt. Pedersstræde, og 1884 fik han sit svendebrev. Om søndagen gik han i De Massmannske søndagsskoler, og her fik han forbindelse med billedhuggeren Th. Stein som sad i skolens ledelse. Efter læretiden arbejdede han som svend hos den kendte guldsmed Holm i Sværtegade, samtidig med at han gik på teknisk skole. Men hans hu stod til billedhuggerkunsten, og i sin knapt tilmålte fritid syslede han med leret og udførte bl.a. en buste af sin far. En dag tog han mod til sig og gik op til Stein og viste ham den. Stein kunne nok se at J. havde evner, men rådede ham til at blive ved sit håndværk. Stein fattede imidlertid interesse for den kunstbegeistrede unge håndværker og lod ham i fritiden gå til hænde i sit atelier. 1887 nåede J. sit første mål, da han blev optaget på akademiets billedhuggerskole. 1889 udstillede han første gang på Charlottenborg (en portrætbuste), og 1891 udstillede han den legemsstore figur *En høstkarl* som vakte betydelig opmærksomhed. 1892 tog han afgang som eneste billedhugger. 1893 udstillede han figuren *Bueskytte fra urtiden* som vakte mindre interesse, og 1896 blev hans kvindefigur *Flora* afvist. Dette førte til hans optagelse på Den frie udstilling som et par år før var blevet stiftet i opposition til den officielle Charlottenborg udstilling. Her fik han forbindelse med Johan Rohde som han senere skulle få et nært samarbejde med. Uanset dette fik han dog akademiets stipendier i en årrække, og 1900 fik han det store rejselegat. I sommeren samme år rejste han over Paris til Italien og derfra igen til Paris hvor han opholdt sig i vinteren 1900-01, og i foråret 1901 rejste han hjem over London. Selv om J. således blev forholdsvis vel modtaget som billedhugger, kunne han dog ikke leve af sin kunst; han solgte praktisk taget intet. For at forsørge sin familie måtte han tage forskelligt arbejde. En tid arbejdede han på fajancefabrikken Alumina med støbning af servantestel o.l., senere hos hofbronzestøber Rasmussen og hos P. Ipsens Enke hvor han skal have udført forskellige figurer. 1898 oprettede han desuden sammen med en kammerat fra teknisk skole, Chr. Joachim et keramik værksted, først i en baggård på Nørrebro, senere i Birkerød. Her eksperimenterede de med brænding af keramik og opnåede ganske gode resultater. De deltog 1899 i en udstilling i Industriforeningen hvor Kunstindustrimuseet købte J.s arbejde *Pigen på krukken*. På verdensudstillingen det følgende år deltog de som „firma“ og opnåede (ifølge F. Weilbach) Mention honorable. I Paris solgte de ganske godt, men virksomheden kunne ikke svare sig økonomisk, og den blev endelig ophævet 1906 da Chr. Joachim var blevet fast knyttet til Alu-

minia. – På den store udenlandsrejse havde J. fået fornyet interesse for sit håndværk, bl.a. havde han på verdensudstillingen set arbejder af tidens mest beundrede guldsmed René Lalique. 1901 blev han mestersvend hos Mogens Ballin som et par år før havde oprettet et værksted for kunstneriske metalarbejder, og samme år udstillede han for første gang sølvsmykker hos H. Kleis. Året efter blev han indbudt til at udstille på Den frie udstilling og udstillede her atter sølvsmykker som vakte interesse hos kendere. Ballin roste hans håndværk, Emil Hannover skrev smigrende om ham og Pietro Krohn støttede ham med køb til Kunstindustrimuseet. 1904 blev et vendepunkt for J. Dette år traf han en københavnsk forretningsmand, grosserer Ilshøj-Sørensen, som hjalp ham til at etablere sit eget værksted i Bredgade 36 over porten. I begyndelsen var det hans sølvsmykker med rav og halvædelstene som skabte hans succes; de var noget nyt, forholdsvis billige, og de passede til stilen i de store svungne linjer i tidens damemode. Efterhånden udvidede han virksomheden til også at omfatte bestik og korpusarbejder. Hans første korpusarbejde var en lille sølvtepotte (1905) som viser hans stil fuldt udviklet, og det første bestik som senere fik det misvisende navn *Antik*, er i produktion den dag idag. Allerede i disse første arbejder viste hans mesterskab sig. 1905 deltog han i en udstilling på Folksvang-museet i Hagen i Tyskland og 1909 på Arts décoratifs i Paris og skabte dermed opmærksomhed i udlandet om sit navn. På verdensudstillingen i Bruxelles året efter opnåede han guldmedalje, og fra dette år skriver hans europæiske ry sig. I de følgende år deltog J. i udstillinger i Berlin, Gent, San Francisco, Stockholm og Paris. Salget steg støt, og med det stadig voksende antal svende og lærlinge blev pladsen i Bredgade trods stadige udvidelser for snæver, og 1912 flyttede J. smedjen til den „Gamle rismølle“ i Knippelsbrogade 4, og samtidig åbnedes en elegant butik i Bredgade 21 med inventar tegnet af Johan Rohde. Den voksende virksomhed krævede efterhånden mere kapital end J. selv kunne skaffe, og 1916 omdannedes sølvsmedjen til et aktieselskab med en kapital på 600 000 kr. Det var især salget i udlandet som gjorde dette skridt påkrævet. Udstillingerne havde gjort Georg Jensen-sølv berømt, og især i Tyskland var det efterspurgt. Her åbnede den initiativrige kunsthandler Carl Dyhr fra Ålborg 1909 den første Georg Jensen butik. Også i Stockholm, hvor den svenske kunsthandler Nils Wendel forhandlede J.s sølv, og i København var der stærkt stigende afsætning. 1918 stiftede J. sammen med sin svoger, stamhusbesidder Thorolf Møller, og Nils Wendel et særligt sel-

skab til at varetage detailsalget under navnet Georg Jensen & Wendel. Samme år flyttede sølvsmedjen ind i den nye store bygning i Ragnagade 21 tegnet af Gotfred Tvede, og samtidig forblevedes aktiekapitalen.

Opgangstiderne fortsatte efter krigen både herhjemme og i udlandet, og 1920 afholdt smedjen en stor udstilling på Charlottenborg som blev en kolossal succes. For første gang gik det rigtig op for det danske publikum hvor stor national betydning Georg Jensens Sølvsmedie havde fået. 1921 vendte konjunkturerne imidlertid brat, og smedjen måtte gennemgå en økonomisk rekonstruktion. Den nye ledelse kom til at bestå af den kunstinteresserede ingeniør P. A. Pedersen som erhvervede interesserne i selve sølvsmedjen, herunder en gros salget, mens Thorolf Møller overtog Georg Jensen & Wendel alene og dermed detailsalget. Den økonomiske ledelse gled således J. af hænde, men han fortsatte som kunstnerisk leder. 1925 opstod der imidlertid uoverensstemmelser mellem J. og P. A. Pedersen, og impulsiv som han var forlod han smedjen og rejste med sin familie til Paris hvor han forsøgte at nedsætte sig som sølvsmed. Allerede året efter blev striden dog bilagt, og J. vendte tilbage til København og overtog atter den kunstneriske ledelse af smedjen, hvilken position han beholdt til sin død 1935. Inden da havde han set sølvsmedjens økonomi blive rettet op, især gennem de mange Georg Jensen butikker som oprettedes i de fornemste forretningsgader i en række storbyer. I 1930'erne havde smedjen således udsalg i London, Paris, Berlin, Bruxelles, Genève, Barcelona, Stockholm, Sct. Thomas, Buenos Aires og New York.

Som kunstner var J. naturligvis præget af sin tid, men hans sølvarbejder kan dog ikke karakteriseres som art nouveau. Han benyttede ganske vist plante-, frugt- og dyremotiver som forbillede for sine dekorative ornamenter, men der var intet af denne stilarts raffinerede dekadence i hans arbejder. Hans smykker var djærvt formede med sikker sans for den ornamentale helhed og med et decideret håndværkspræg. I sine korpusarbejder yndede han kontrasten mellem de spændte glatte former og de påloddede fint formede ornamentale detaljer, og han gav sølvet en helt ny materialekarakter ved at behandle overfladen med hammerslag og patinering så den fremstod halvmat. Det var nok mere end noget andet denne materialebehandling som blev indbegrebet af Georg Jensen-sølv og som gav de arbejder, der udgik fra smedjen, et egalt præg, selv om de var tegnet af andre kunstnere end J. selv. Blandt de mange kunstnere som i tidens løb var knyttet til smedjen må først og fremmest nævnes Johan

Rohde som J. havde et frugtbart samarbejde med fra 1906, og som fra 1913 var fast knyttet til sølvsmedjen. Alle som kendte J. beskriver ham som et elskeligt menneske der dog rummede store kontraster i sit sind – „en ejendommelig sammensat natur, blød til sentimentalitet og hård til støjhed“ (Carl Dyhr). Han er ubestridt en af dansk kunsthåndværks store skikkelser og en af de få der har opnået verdensberømmelse. „Det er udenfor enhver tvivl, at Georg Jensen står som sin tids største sølvsmed“, hed det ved hans 25 års jubilæum 1929 (Chr. Christensen). Overalt opnåede han den højeste anerkendelse. På verdensudstillingerne opnåede han foruden guldmedaljerne i Bruxelles 1910 Grand Prix både i Paris 1925 og i Barcelona 1929. Hans sølvarbejder findes på så at sige alle betydende kunstindustrimuseer over hele verden. □ Mal. af Einar Nielsen ca. 1896 (Kunstindustrimus.) og udst. 1914. Buste af Willie Wulff, 1910 (Lyngby rådhus 1966). Relief af Andreas Hansen, 1914. Mal. af Carl Schwenn udst. 1922 (G. J. & Wendel, Kbh., 1929). Mal. af H. Vedel, 1927 (sølvsmedjen, Kbh.; filialen i London). Relief af Arno Malinowski, 1940. Frimærke 1966, graveret af C. Slania efter tegn. af G. Biilmann Petersen. Foto.

G. J.s erindr. i Samleren III, 1926 168–71. – L. C. Nielsen: G. J., 1920 (også i fransk og eng. overs.). Samme: En dansk kunstnervirksomhed. G. J. sølvet gennem 25 år, [1929]. Ivan Munk Olsen i Skønvirke XII, 1926 49–64. Thorolf Møller i Nyt tidsskrift for kunstindustri, 1928 89–95. Chr. Christensen sst. 1929 33–36. Thorolf Møller sst. 1931 75–79. Kaj Borchsenius sst. 1934 89–93. Carl Dyhr sst. 1935 161. Georg Nygaard i Ekstrabl. 2.10.1935. Kai Flor i Berl. tid. s.d. Sst. 3.10.s.å. Sig. Schultz i Nationaltid. s.d. Ivan Munk Olsen: Sølvsmeden G. J., 1937 = Dansk kunst IV. [Chr. Ditlev Reventlow:] G. J.s sølvsmedie 1904–44, 1944. Walter Schwartz: G. J. En kunstner – hans tid og slægt, 1958. Erik Lassen i Dansk kunsthåndværk XXXVIII, 1965–66 133–35. Ibi Trier Mørch i Form LXII, Sth. 1966 682–85. Sv. Erik Møller og Edg. Kaufmann i Mobilia, 1966 nr. 131–32. Viggo Sten Møller: Dansk kunstindustri I, 1969 159–66. – Papirer i Kgl.bibl.

Esbjørn Hiort

Jensen, Knud Gunnar, 1863–1948, billedhugger, medaljør. * 31.3.1863 i Kbh. (Frue), † 6.5.1948 på Frbg., begr. i Nykøbing S. F: guldsmed, cicelør Knud Christian J. (1832–1911) og Vilhelmine Methine Rasmussen (ca. 1826–90). ~ 26.7.1902 i Kbh. (Matth.) med Elise Bertine Mogensen (Kjærup), * 9.5.1872 på Kvistgård, † 22.6.1942 i Nykøbing S., d. af jernbanedraget Niels M. (1832–1910) og Mette Margrethe Olsen (1834–1915).

J. der af sin far blev uddannet som gravør gik på kunstakademiet 1880–85. Han ansattes 1886 som medhjælper hos den kgl. mønts medaljør Harald Conradsen, der uddannede ham i medaljorkun-

Jensen, Gunnar

sten, og hvem han efterfulgte i embedet 1901. Han fratrådte dette embede 1933. Hans første medalje (Dansk jagtforening) prægedes 1886. 1888 udførte han udstillingsmedaljen efter Joakim *Skovgaard's tegning, og s.å. rejste han til Paris for at studere den tekniske side af medaljorkunsten. Som udbytte af denne rejse indførtes flere tekniske forbedringer på den kgl. mønt, ligesom hans prismedalje for Dansk gartnerforening (1892) udførtes i den nye franske stil. En senere studierejse 1899–1901 gik til Italien og Frankrig. 1886–1932 udstillede han jævnligt på Charlottenborg medaljer, plaketter og enkelte portrætstatuetter og buster. Akademiet tildelte ham årsmedaljen 1896 for hans medalje af *Julius Thomsen* og siden igen 1912 for modellen til plakette af *Carl Jacobsen*. Han blev derefter medlem af akademiets plenarforsamling og var 1914–23 medlem af akademirådet. Blandt den lange række medaljer J. har udført kan foruden ovennævnte nævnes medaljerne af *Julius Lange*, 1901, *Knud Faber*, 1916, *Carl Wessel*, 1927, *Einar Bränniche*, 1930, *Vald. Bie*, 1932 og *den Hielmstjerne-Rosencroneske historikermedalje*, 1930 samt plaketterne over *prinsesse Marie*, 1909 og *C. Rasch*, 1921. Desuden har J. skåret stempler til vore gangbare mønter hvis udførelse vakte nogen kritik, idet de ikke kunne stå mål med Harald Conradsens smukke gamle kronemønt fra Christian IX's tid. Som billedhugger har J. udført bl.a. busten af *L. A. Ring*, 1912 (kunstmus.) og relieffer af *Carl Holstøe* og *Th. Bindesbøll* m.fl. □Mal. af *Carl Wentorf*, 1929. Bronzerelief af *Harald Salomon*, 1929 og bronzeplakette af samme, 1933. Foto.

Kunstbl., 1898 139 144. O. Wanscher i Nyt t. for kunstindustri, 1931 145–51. Sig. Schultz i Nationaltid. 31.3.1933. Harald Salomon i Numismatisk foren.s medlemsblad XIV, 1934 57–62 (m. fortegn. over hans arbejder).

Georg Galster

Jensen, Gurli Vibe, se **Vibe Jensen, Gurli**.

Jensen, Heinrich (Hinrich) Carstensen, 1789–1860, købmand, politiker. * 24.9.1789 i Flensborg, † 4.7.1860 sst., begr. sst. F: købmand Christian J. (1759–1831, ~ 2° 1801 med Margaretha Dorothea Rinck, 1785–1816) og Magdalena Catharina Schmidt (1770–98). ~ 5.12.1812 i Flensborg med Catharina Maria Christiansen, * 15.12.1786 i Flensborg, † 29.6.1829 sst., d. af grosserer Andres (Andreas) C. (1743–1811) og Maria Catharina Andersen (1747–1813). På grund af sin veltalende, liberale indstilling og parlamentariske begavelse fik J., der drev en stor sukkerraffineri-, oliemølle- og rederivirk-

somhed i Flensborg, betroet den ene lokale og offentlige tillidspost efter den anden. Allerede 1819 blev han deputeret borger og 1825 ordfører i deputeretkollegiet i sin hjemby. Som sådan foranledigede han i okt. 1832 indsendt et forslag til kancelliet om en mere frisindet valgret og kommunalt selvstyre, ligesom han fra sin ungdom var tilhænger af en konstitutionel forfatning. 1832 blev han medlem af de erfarne mænds forsamling, 1833 senator og 1834 Flensborgs ene repræsentant i den slesvigske stænderforsamling, en stilling han bebeholdt indtil 1857. I stænder-salen trådte han især i skranken for finansielle reformer og for Slesvigs selvstændighed både over for Danmark og Holsten; en tid støttede han P. *Hiort Lorenzen, men sprang fra da denne satte spørgsmålet op som banner for sin politik. Som Handelsforeningens ledende mand fik han 1844 oprettet den danske filialbank med egen børsal og var i øvrigt dansk i politisk uden at være det i national og kulturel henseende. Til trods for sin position som pengemand og sit vindende, mæglende væsen kom han ofte til at stå alene – betegnende nok skrev han under det billede som hænger af ham i Borgerforeningen, i hvis direktion han sad, „saa stod jeg alligevel ikke alene“ (på tysk) – og betragtedes af både danske og tyske med mistro, selv om ingen ville fraskrive ham lyst og evne til at gavne byen og landsdelen i økonomisk henseende. Som kongevalgt medlem af rigsrådet 1854 og 1856 stod han på regeringens side. I dec. 1857, da han på grund af pengekrisen i Hamburg var gået fallit, måtte han nedlægge sine betroede poster som senator og rigsrådsmedlem og døde nogle år efter som en fattig mand. – Kgl. agent 1832. □J. malet som yngre. Litografi af T. B. Wilms, 1844, og af E. Bærentzen. Mal. af C. A. Jensen, 1845. Foto.

P. Lauridsen: Da Sønderjylland vågnede IV VI VII, 1916–22. Heinr. R. Baumann i Sønderjydske årbøger, 1926 205 207 209–16. Elisabeth Kardel: Die Stadt Flensburg, Flensb. 1929. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. I–II, 1931–34. Fr. Petersen i Grænsevagten, 1932 119–30. Kn. Fabricius i Sønderjyllands hist. IV, 1937. Flensburg. Gesch. einer Grenzstadt, Flensb. 1966 258–60 285–88 295–97 310–12 337. Ove Hornby: Striden om filialen, 1975 31.

*H. F. Petersen**

Jensen, Hans Lauritz, 1898–1977, forstander. * 27.6.1898 i Sigerslevvester ved Frederikssund, † 5.10.1977 i Vordingborg, begr. Græse kgd., Fr.borg amt. F: gårdejer Anders J. (1870–1900) og Anna Dorthea Christensen (1871–1926). ~ 12.11.1926 i Kbh. (Rosenkrans) med Helene Zink, * 28.7.1907 i Wien, d. af isenkræmmer Andreas Z. (1875–1958) og Elisabeth Schwarz (1880–1957).

J. tog realeksamen i Frederikssund, blev uddannet ved praktisk landbrug og tog efter ophold på Slangerup landbrugsskole til landbohøjskolen, hvorfra han blev dimitteret som landbrugs kandidat (agronom) 1920. Interessen for jordbundsmikrobiologien førte til fortsatte studier og specialeksamen (lic. agro.) i plantefysiologi og jordbundslære 1923. 1923–27 var J. assistent ved den bakteriologiske afdeling på Statens planteavlslaboratorium og rejste derefter til England hvor han som Rockefeller-stipendiat opholdt sig ved Rothamsted forsøgsstation 1927–29. 1929 drog han til Australien for at overtage stillingen som bakteriolog ved The Linnean Society of New South Wales i Sydney hvor han opholdt sig til 1947. I denne periode udarbejdedes bl.a. afhandlingen *Contributions to the Nitrogen Economy of Australian Wheat Soils* for hvilken han – uden mundtligt forsvar pga. krigen – 1940 erhvervede doktorgraden (dr. agro.) ved landbohøjskolen. 1943–47 var J. tillige lektor i mikrobiologi ved The University of Sydney, og 1947 vendte han hjem til stillingen som leder af den bakteriologiske afdeling ved Statens planteavlslaboratorium. 1961–68 var han tillige laboratoriets forstander.

Hovedvægten i J.s omfattende forskningsindsats lå på biologisk kvælstofbinding og nedbrydning af organiske stoffer i jorden. Allerede 1926 offentliggjorde han i Nordisk Jordbrugsforskning en oversigt over de bakteriologiske metoder ved undersøgelse af jordens frugtbarhed, og under opholdet i England og Australien udfoldede han en både af omfang og kvalitet betydelig videnskabelig produktion. I perioden fra 1950 beskæftigede han sig især med studier af den biologiske nedbrydning af pesticider. Det er karakteristisk for hans forskningsindsats at selv om han først og fremmest var naturvidenskabsmand og grundforsker, bar hans arbejder altid præg af et nært kendskab til det praktiske jordbrugs problemer. Som forstander var J. en inspirerende leder og øvede i øvrigt betydelig indflydelse på tilrettelæggelsen af forsøgsopgaver inden for Statens planteavlsforsøg. Men også uden for forsøgsvirksomheden blev der draget nytte af hans evner og indsigt, både nationalt og internationalt. Han var således censor i mikrobiologi ved Kbh.s univ. og ved landbohøjskolen, medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber fra 1950 samt medlem af Statens alm. videnskabsfond 1960–66 og af Statens teknisk-videnskabelige fond 1963–66; endvidere medlem af flere udvalg under landbrugsministeriet samt formand for eller medlem af en række udvalg inden for Statens planteavlsforsøg og Nordiske jordbrugsforskere forening. Han var kommissionsformand under

International Society of Soil Science 1960–64, medlem af the Society for General Microbiology fra 1949 og medudgiver af *Archiv für Mikrobiologie* fra 1957.

Anerkendelsen af hans store forskningsindsats kom til udtryk i en række hædersbevisninger: æresmedlem af The Society for Applied Bacteriology (England) fra 1951 og af The American Society for Microbiology fra 1965 samt promovering til æresdoktor (agro et silv. dr. h. c.) ved universitetet i Helsinki 1958. Desuden blev J. tildelt Emil Chr. Hansen-medaljen og Videnskabernes selskabs guldmedalje. Han er en af de få danske forskere inden for jordbrugsvidenskaberne hvis arbejder er mere kendt uden for landets grænser end herhjemme, desuden en af de få som har gjort dansk jordbrugsforskning kendt verden over. – R. 1960. □Foto.

Festskr. til H. L. J., 1968 (m. bibliografi). Ugeskr. for agronomer, 1977 940–43. *Journal of applied bacteriology* XLV, Reading 1978 305–14 (m. bibliografi). – Levnedssberetning i ordenskapitlet.

Carl Thomsen (*Aksel Milthers*)

Jensen, H. Land, se Land Jensen, H.

Jensen, Hans Nicolaus (Nicolai) Andreas, 1802–50, præst, historiker. * 24.4.1802 i Flensborg, † 7.5.1850 i Boren ved Slien, begr. sst. F: gæstgiver Hans J. (1768–1847) og Anna Paulina Es-march (1773–1844). ~ 24.3.1831 i Stenbjerg, Angel, med Dorothea Margaretha Witt, * 17.1.1808 i Vindemark, Karby (Svans) sg., † 26.4.1881, d. af skomager Johann Friedrich W. (1767–1815, ~ 1° med Catharina Dorothea Rholfss, 1770–1806) og Catharina Margaretha Petersen. Allerede på latinskolen i Flensborg (1816–22) viste J. stor interesse for sin hjemstavns fortidsminder som han på sine vandringer i skoleferien samlede oplysninger om og aftegnede, og det synes som han meget tidligt har følt det som sit livskald at gøre sine sønderjyske landsmænd fortrolige med deres egen historie: uafsladeligt meddeler han på tryk om sine resultater, altid for den brede offentlighed og altid med sønderjyske forhold som emne. 1822 kom han til Kiels universitet og indleverede 1826 til teologisk embedseksamen på Gottorp en historisk fremstilling af Slesvigs kirkeforfatning (trykt i Falcks Staatsbürgerl. Magazin 1827). De følgende år var han huslærer, først i Flensborg og derefter i Stenbjerg (Angel) hvor han 1829 blev kapellan. 1831 blev han sognepræst i Gelting og 1845 i Boren hvor han døde fem år senere – efter sigende af skarlagensfeber som han frivilligt havde pådraget sig for at redde sin eneste søn over sygdommen.

Jensen H. N. A.

På grund af sin fromme og elskelige personlighed var han meget afholdt som præst. Endnu mere kendt og agtet blev han ved sit flittige forfatterskab. Lige så grundig og fordomsfri han var som forsker, lige så redelig var hans fremstilling som vakte interesse viden om ved hans i god forstand folkelige sprog og hans sky for skarpe domme. Sammen med Christian *Paulsen valgtes han 1833 ind i den kommission som det s.å. dannede selskab for slesvig-holstensk historie nedsatte for at samle og udgive kilderne til landets historie, og 1840 kreerede Kiels universitet ham (i anledning af Christian VIIIs kroning) til dr. phil. „optime merens historiam patriae eximia industria exigens et augens insigniter“. Hans tidlige død bevirkede at de fleste af hans omfangsrige samlinger som nu findes i universitetsbiblioteket i Kiel ikke blev færdigbearbejdede og ikke kan udgives. Af hans mange værker nævnes *Versuch einer kirchlichen Statistik des Herzogthums Schleswig*, 1840–42, den topografisk-historiske folkebog *Angeln*, 1844 (optrykt 1922 af Svend Aakjær og s.å. omarbejdet af W. Martensen og J. Henningsen), og *Schleswig-Holsteinische Kirchengeschichte* (ved A. L. J. Michelsen 1873–79). □Mal. af Struckmann i Flensborg (Boren k.) udført efter litografi (?). – Stele på kgd.

H. N. A. Jensen: *Angeln*, Flensb. 1922 = Schr. zur schlesw. Gesch. II 3–8. Sønderjyllands hist. I, 1931 85 90; IV, 1937 212; Volquart Pauls: 100 Jahre Gesellsch. für Schlesw.-Holst. Gesch., Neumünster 1933 35.

H. F. Petersen*

Jensen, Hans, 1728–81, se **Bjerregaard, Hans Jensen**.

Jensen, Hans, 1852–1944, chefredaktør. * 1.10. 1852 på Veflinge Mark ved Bogense, † 2.10.1944 i Slagelse, begr. sst. (Skt. Mikkels kgd.). F: gårdmand, handelsmand Jens Hansen (1823–89) og Ane Kirstine Jørgensdatter (1819–86). ~24.5.1888 i Sønderup k. ved Slagelse med forfatter Rosalie (Rose) Christiane Marie Bruhn, * 1.4.1861 i Frederiksværk, † 29.3.1939, d. af garver Christian Frederik B. (1812–89) og Marie Frederikke Dortha Erharth (1822–1903). Ægteskabet opløst 1918.

J., der fik usædvanlig mange år at virke i som aktiv bladmand, og hvis journalistiske talent syntes ham medfødt, kom ind i pressen ad omveje. Han lærte først mølleriet, kom på Skårup seminarium 1870, tog lærereksamen 1873 i Odense, var lærer hos Anton *Nielsen på Vester Skerninge højskole 1873–74, vikar ved Bogense real- og borgerskole 1874–75 og huslærer hos den grundtvigske, venstresindede pastor P. Rønne i Sønderup ved Slagelse 1875–79. I barneåre-

ne havde han mødt det folkelige frihedsrøre, og 16–17 år gammel fik han en slags grundtvigsk indvielse ved at læse en prædiken af Vilh. *Birkedal. Sin tilsvarende politiske vækkelse daterede han selv fra et møde i Odense 1872 hvor C. *Berg virkede stærkt på ham. Fra 1874 begyndte han at skrive bladartikler, og hos pastor Rønne – i hvis frisindede præstehjem hans åndelige og politiske holdning udformedes endeligt – fik han forbindelse med redaktør J. H. G. *Tauber, Sorø Amtstidende i Slagelse der havde omdannet det tidligere højreblad til organ for venstre. 1876 blev J. jævnsides med sin huslærer-virksomhed medarbejder ved Sorø Amtstidende, drog 1879 til Sorø som medarbejder ved Sorø Folketidende, men virkede fra nytår 1881 i Slagelse som redaktionssekretær ved Amtstidende. Her blev han snart på grund af Taubers rigsdagsvirksomhed faktisk leder, 1887 også formelt medredaktør og 7.4.1891 ansvarshavende. Det var han lige til 1938 da hans svigersøn Waldemar *Petersen overtog eneansvaret. Men J. var fortsat indtil sin død opført som medredaktør og arbejdede aktivt i redaktionen.

Få om nogen dansk journalist har haft længere virketid, og ingen har så længe kunnet sætte præg på samme avis. Men den samlede han også kræfterne om. Der var bud efter ham som politiker, han sagde nej, og tillidshverv anglede han ikke efter. Fra 1885 sad han i direktionen for Slagelse Landbobank, blev ved dens overgang til Andelsbanken 1919 medlem af repræsentantskabet indtil 1925. I 12 år var han medlem af skolekommissionen i Slagelse, og han havde enkelte andre tillidshverv. Men det var på bladvirksomheden hans anseelse grundedes – og hans politiske indflydelse. Ove *Rode kaldte ham 1902 „en af vor presses bedste penne, men meget uberegnelig“. J. tog sine politiske standpunkter uden større interesse for partitaktiske hensyn. Han beundrede forligsmodstanderen C. Berg og nærede dyb uvilje mod højre, men afløste Tauber som chef fordi han – og bladets bestyrelse – modsat Tauber støttede det forhandlende venstre, og han skaffede forliget af 1894 tilslutning fra den overvejende del af Vestsjælland. Han støttede 90ernes agrarbevægelse hvor store og små bønder, venstres og højres folk, søgte mod hinanden. Ved systemskiftet 1901 vakte han megen opsigt ved at kræve reformer frem for valgetsudvidelser. Ved dannelsen af det andet venstremministerium 1905 hyldede han J. C. Christensen som en „stormand“ og pegede på forsvarssagen og en frihandelsvenlig løsning af toldspørgsmålet som de presserende opgaver. Den demokratiske og liberale ånd fra 80erne var hos J. forbundet med en kraftig national, forsvarsvenlig

stemning. Som dreng havde han lagt øret til den nordfynske grøftkant og hørt kanontordenen fra Dybbøl, en barndomsoplevelse der prægede ham dybt. Han tilsluttede sig begejstret N. *Neergaards militærforslag 1909, men under første verdenskrig blev han trods sit partis almindelige stilling en støtte for den radikale regering hvis forsigtige holdning udadtil han billigede, og hvis reguleringspolitik indadtil han af sociale grunde ikke fandt det forsvarligt at gå afgørende imod, trods sin principielle liberalisme. I grænsestriden efter krigen støttede han H. P. *Hanssens linje, men tog skarpt afstand fra hans indtræden i den radikale regering. Fra 1917 da Waldemar Petersen blev medredaktør trak han sig gradvis tilbage fra den politisk meningsdannende virksomhed. Men da havde han, uden at have tilstræbt bredere personlig popularitet, fået et meget fast tag i Sorø Amtstidendes læserkreds, særlig landbefolkningen.

J. ejede bondens hjemstavnsans. Til sin sidste dag var han den flittigste læser af barndomsegens lokalblad Bogense Avis. Han udbyggede systematisk Sorø Amtstidendes lokalstof og belærte sine medarbejdere om at en nyheds værdi vokser omvendt proportionalt med afstanden, ligesom han krævede at de skulle skrive så „Maren i køret“ forstod det. Selv betjente han sig af et levende, direkte, uopstyltet dansk. Men han havde høje, folkeoplysende mål med sin avis, den skulle bringe et åndeligt budskab og meddele kundskaber. Lokal bundethed skulle forenes med vid horisont. Han gjorde Sorø Amtstidende til et alsidigt folkeligt blad der læstes ud over landet både for sin holdning og sin nyhedsbetjenings skyld. Hans „uberegnelighed“ gjaldt aldrig det grundtvigske syn ud fra hvilket han gav kirke- og skolestoffet en fremtrædende plads. I en epoke da farvede referater snarere var reglen end undtagelsen indskærpede han upartiskhed og nøjagtighed i gengivelsen. Hans sans for at „lave avis“ inspirerede et par generationers pressefolk, og hans journalistiske aktivitet og nyhedsinstinkt højt op i oldingevalderen blev legendarisk. Som 80-årig tog han til herregårdsbrand og skrev reportagen. Men større enkeltarbejder fik han aldrig skrevet. Dog udsendte han 1917 i bogform en samling erindringsartikler fra Sorø Amtstidende, *Politiske Personer og Begivenheder*. Han udnævntes 1937 til æresmedlem af Journalistforeningen i København (senere Publicistklubben) og Venstres redaktørforening, ligesom han var æresmedlem af Sønderjydsk forening for Slagelse og omegn. – Ved et fald i 1943 pådrog han sig en benskade, helbredet begyndte omsider at svigte. I hans sidste leveår blev hans dattersøn skudt af tyskerne som

frihedskæmper. Det både smertede og opløftede den gamle fædrelandskærlige mand. □Mal. af E. Henningsen, 1922. Foto.

H. J.: Politiske personer og begivenheder, 1917. Interviews i Kristeligt dagbl. 3.9.1942, Ekstrabl. 5.9.s.å. og Berl. tid. 30.9.s.å. – J. V. Christensen i Ringsted folketid. 28.9.1912, 26.9.1922, 30.9.1927 og 29.9.1932. Sv. Thorsen i Medlemsbl. for provins-journalistforen. 1.6.1924. Berl. tid. 21.9.1932. Politiken 29.9.s.å. [P. Stavnstrup] i Dagens nyheder 1.10.s.å. Sorø amtstid. 27.9.1952. Erh. Larsen i Berl. aften 30.9.1952. Sjællands tid.s jubilæumsnr. 3.1.1965. Hans Bagge i 100 publicister om 100 publicister i 100 år, 1980 24–26. – Dansk pressemuseum og arkiv: Blade i anledn. af H. J.s 75-årsdag og H. J. 1.10.1942. Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

Verner Jespersen (*Hans Jensen*)

Jensen, Hans Martin Harald, 1890–1945, historiker. * 3.5.1890 i Lundforlund, † 6.2.1945 i Kbh., begr. i Lundforlund. F: gårdejer Niels J. (1853–1903) og Ane Marie Hansen (1859–1936). Ugift. J. tog præliminæreksamen 1906 og blev student 1909 (Roskilde). Han blev mag. art. i historie 1915, var 1916–18 huslærer hos en dansk familie i Småland, men levede derefter af videnskabelig og litterær virksomhed. Fra 1927 var han tilknyttet Institutet for historie og samfundsøkonomi. Til magisterkonferensen havde J. særlig studeret dansk historie 1730–1814, og hans senere forskning blev i høj grad bestemt af dette valg, af hans egen baggrund i landbosamfundet, en følelse af slægtskab med oplysningstidens tankesæt parret med levende interesse for samtidens politik ud fra venstreprægede forudsætninger. J. var en periode aktiv i VU og redigerede 1924–27 bladet Dansk Folkestyre, men forsøg på at komme ind i aktiv politik slog fejl. Bortset fra populære arbejder som *Den engelske Revolutions Historie*, 1920, *Frankrig efter 1815*, 1927 og *Napoleon den Store*, 1928, har størstedelen af J.s videnskabelige produktion og den vægtigste del af denne ligget indenfor 17- og 1800-tallets danske historie. I *Lars Bjørnbak og den Bjørnbakske Bevægelse*, 1919, skildrede han en bondefører fra 1800-tallet med rod i oplysningstiden og i afsnittene om 1730–66 og 1814–48 i *Det danske Folks Historie* VI og VII, 1926–28, gav han en fremstilling af enevælden der stærkere end tidligere betonedede embedsstandens rolle og som understregede kontinuiteten i udviklingen før og efter 1848. I Schultz' Danmarkshistorie III–VI, 1942–43, behandlede han samme tidsrum og desuden 1920erne. *De danske Stænderforsamlings Historie 1830–48* I–II, 1931–34, er en grundlæggende fremstilling af enevældens sidste årtier med den begyndende inddragning af befolkningen i statens styrelse. Med disputatsen *Dansk Jordpolitik 1757–1919* I, 1936, der har undertitlen *Ud-*

Jensen, Hans

viklingen af Statsregulering og Bondebeskyttelse indtil 1810, gav J. en tolkning af landboreformerne hvor han fremhævede bureaukratiets sejr over godsejerne og modsat tidligere behandlinger betoner bondebeskyttelsen ved siden af bondefrigørelsen. Posthumt udsendtes 1945 bd. II der i mere oversigtspræget form førte skildringen frem til jordlovene af 1919. J.s fremstilling af landboreformerne har givet anledning til adskillig kritik, men hævder sig fortsat som et af de mest gennemførte forsøg på at forstå reformerne i sidste halvdel af 1700-tallet. For Institutet for historie og samfundsøkonomi redigerede han sammen med P. Engelstoft to bind studier i nyere dansk socialpolitik og leverede til Bidrag til Arbejderklassens og Arbejderspørgsmaalets Historie i Danmark, 1931, en større afhandling om landarbejderforhold. Desuden har J. offentliggjort en række afhandlinger, væsentligst om 1800-tallets indre forhold, og her skal særlig fremhæves den store afhandling *Brud og Sammenhæng i Dansk Aandsliv efter 1864* (Kirkehistoriske Samlinger 6. rk. IV, 1943) der i mange henseender foregriber de følgende årtiers vækkelserstudier og søgen efter at forklare 1800-tallets religiøse liv på baggrund af økonomisk-socialt forhold. 1936 deltog J. i konkurrencen om professoratet i historie og publicerede s.å. sin konkurrenceafhandling *Dansk-norsk Vekselvirkning i det 18. Aarhundrede*, en koncentreret problemdiskuterende oversigt. – J.s styrke som historiker var overblikket og en udpræget sans for de længere perspektiver i de emner han tog op. Store dele af hans forfatterskab lader sig tolke som et forsøg på at bestemme hovedtrækkene i det danske samfunds økonomiske, sociale og politiske udvikling fra 1700-tallets midte til hans egen tid. Svaghederne var en usikker kildebehandling, manglende egalitet i de større ting og en tilbøjelighed, fx i Dansk Jordpolitik, til at overfortolke sit materiale. J., der levede af sin pen, kan ikke frikendes for en noget overfladisk arbejdsform, men han kunne hyppigt med næsten intuitiv sikkerhed slå ned på centrale punkter og fremsætte frugtbare synspunkter. Hans fremstillingsvegne var betydelig, og hans historiske forfatterskab står alt i alt som et af de betydeligste indenfor udforskningen af Danmarks nyere og nyeste historie.

Ved siden af det egentlige videnskabelige forfatterskab udfoldede J. en omfattende journalistisk virksomhed, til dels om historiske og dagspolitiske emner. I *Myten om det „lille“ Danmark*, 1941, samlede han en række dagbladsartikler om emner fra nyere dansk historie. – J. stod som forsker og menneske ret isoleret, hvortil en personlig disposition bidrog, og hans seneste år var ik-

ke uden bitterhed. □ Mal. af Helge Bernth, 1928. Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1936. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1936 176–78. Interview i Gads da. mag., 1944 331–38. – P. Engelstoft i H. J.: Dansk jordpolitik II, 1945 V–VIII. Samme i Hist. t. II. r. I, 1945 550f. Harald Jørgensen i Fortid og nutid XXVIII, 1980 604–06.

Claus Bjørn

Jensen, Hans Peder Julius, * 1912, rektor. * 14.10.1912 i Kbh. (Nathanael). F: adjunkt, senere rektor Vilhelm Andreas Christoffer J. (1878–1952) og Olga Sophie Dorothea Abrahamsen (1883–1936). ~ 14.11.1942 i Kbh. (b.v.) med sekretær Tove Bergliot Ostermann, * 5.7.1912 i Kbh. (~ 1° 1935 med adjunkt Erik Garby, * 1910; ægteskabet opløst 1942), d. af organist Hermann Johannes O. (1867–1923) og bandagist Marie Cæcilie Cathrine Andersen (1886–1949).

J. er student 1930 fra Helsingør gymnasium og blev 1938 cand.mag. i historie og gymnastik fra Kbh.s univ. Han ansattes 1939 ved Randers statsskole, senere ved Schneekloths skole og endelig ved Aurehøj statsgymnasium. J. underviste desuden i historie på Zahles seminarium. 1963 udnævntes han til rektor for Statens og hovedstadskommunernes kursus. Som rektor for kursus hvis elever søger eksamen i en senere alder end normalt for studenter har J. ofte ydet sine studerende personlig rådgivning og i akutte situationer kunnet yde dem økonomisk bistand fra et fond, i det væsentlige tilvejebragt ved midler fra tidligere kursuselever. 1959–63 var J. konsulent for direktøren for gymnasieskolerne og HF. Han kom ikke mindst til at spille en rolle ved udarbejdelsen af nye retningslinjer for gymnasiets undervisning som førte til de vejledende bestemmelser for „det ny gymnasium“ 1959. J.s pædagogiske engagement fremgår af hans medlemskab af skoleradioen, Dansk kulturfilm og Gymnasieskolernes lærerforenings styrelser samt af hans litterære arbejder hvoraf kan nævnes *Fortællinger af vort folks historie* I–V og *Vort folks historie i billeder* (sammen med Th. Nørlyng) og *Den nye skoleordning* (sammen med P. Engelbrechtsen), 1962. Han var medarbejder ved Historiegruppens Danmarkshistorie 1950–51 og redigerede Aurehøj statsgymnasiums festskrift, 1956, Aktuelle kort, 1958 og Aktuelle kort, 1962. 1955–60 var han redaktør af Dansk pædagogisk tidsskrift.

Samtidshistorie og samfundsorientering som et direkte led i en tidssvarende undervisning følte J. som et påtrængende behov efter 1930'ernes og besættelsesårenes angst for politisering af ungdommen. Han mente at netop et kendskab til og

diskussion af aktuel politik var det bedste bolværk for demokratiet. Resultatet blev tidsskriftet *Tidens Stemme* for unge under uddannelse, skrevet af journalister og fagfolk på politiske, økonomiske og sociale områder. Siden 1945 er tidsskriftet udkommet med ti numre om året og anvendes af de fleste gymnasieskoler og i mange andre undervisningsformer som baggrund for debat om aktuelle samfundsforhold i ind- og udland. *Tidens Stemme* har trods modstand i begyndelsen været banebrydende for en undervisning som tager udgangspunkt i elevernes umiddelbare situation i samfundet. □Foto.

Ole Barfoed

Jensen, Hans Christian, 1836–1903, portrætmaler. * 1.2.1836 i Kbh. (Helligg.), † 9.9.1903 sst., begr. sst. (Garn.). F: høker Peter J. (1804–94) og Caroline Kirstine Hansen (ca. 1809–41). ~ 25.2.1882 i Kbh. (Sundby) med Marie Jensine Holmblad, * 22.11.1849 i Tårnby, † 7.2.1899 i Kbh., d. af fabrikant, senere etatsråd L. P. *H. (1815–90) og Caroline M. E. Schack (1820–99). J. blev efter konfirmationen sat i malerlære og begyndte samtidig at besøge kunstakademiet hvis sølvmedaljer han vandt 1856 og 1858. Ved slutningen af 50erne blev han elev på Wilhelm *Marstrands malerskole hvor han bl. a. arbejdede sammen med Otto* Bache og Vilhelm *Rosenstand. 1863 udstillede han et landskab på Charlottenborg, men siden da udelukkende portrætter. J.s karriere blev 1864 afbrudt ved at han meldte sig som frivillig i krigen og ved indtagelsen af Als mistede sit højre ben. Fra da af kunne han ikke færdes så frit ude i naturen og slog derfor ind på portrætmaleriet. 1866 fik han et mindre rejsestipendium og tog sammen med Vilh. Rosenstand til Hornbæk hvor han bl.a. malede en nydelig portræstudie af søsteren som bragte ham en del bestillinger, og 1873 kunne han med et akademistipendium besøge Tyskland og Frankrig. J. blev med årene en søgt portrætmaler og vandt et stort klientel både inden for hoffet og det københavnske bourgeoisie, og selv om hans portrætter, hvoraf en hel del findes på Fr.borg, ikke kunne hævde sig ved rent kunstneriske egenskaber, blev de dog stærkt beundrede for deres slående lighed og vandt yndest ved deres elskværdige og naturlige opfattelse. 1878 malede han et portræt af *Christian IX* til Gisselfeld, og 1879 enkedronning *Caroline Amalie* til Rosenborg. På Fr.borg findes et andet portræt af *Christian IX* (1887) i fuld størrelse samt portrætter af *Professor C. E. Fenger*, 1874, *Forfatteren H. P. Holst*, 1892 og *Arkæologen J. J. A. Worsaae*. 1875 og 1886 m.fl. For udstillingskomiteen ved

Charlottenborg malede han *Arkitekt N. S. Nebe-long*, 1871 og *Akademiforvalter P. Truelsen*, 1875, til Ribe domkirke biskopperne *C. F. Balslev*, 1883 og *J. B. Daugaard*, til Det kgl. teater *Kapelmester H. S. Paulli* og til politikammeret *Politidirektør V. Crone* (nu Politigården). J. blev medlem af akademiet 1880 og s.å. tit. professor. □Mal. af V. Rosenstand, 1865 (Fr.borg). Malet selvportræt 1903. Foto.

Vilh. Rosenstand i Ill. tid. 20.9.1903.

Merete Bodelsen

Jensen, Harald Wilhelm, 1837–1914, maler, brændevinsbrænder. * 21.12.1837 i Kbh. (Helligånds), † 18.7.1914 på Haraldslund ved Ålborg, urne på Ålborg kgd. F: lejetjener, senere høker, particulier Christopher J. (1804–71) og Ane Kirstine Aagesdatter (1801–57). ~ 16.7.1868 med Emilie Hansen, * 2.12.1836 i Kbh., † 15.8.1912 i Ålborg, d. af værtshusholder, senere bud og fyrbøder ved universitetet Christian H. (1800–84) og Else Kirstine Hansen (1795–1862). J. blev født i Kbh. hvor faderen var brændevinsbrænder. Sønnen kom som fjortenårig i malerlære og da han viste kunstneriske evner kom han efter endt læretid på kunstakademiet hvor han fik den lille sølvmedalje 1859. Han fik også flere gange sine billeder optaget til udstilling på Charlottenborg. Men det passede ikke faderen at sønnen ville være kunstmaler, og han satte som betingelse for at understøtte ham at han vandt den Neuhausenske pris der 1861 var udsat for et folkelivsbillede med dansk motiv. Han deltog med et stort billede fra Dyrehaven inspireret af Emil *Aarestrups digt om skoven, men desværre for J. fik han ikke prisen og måtte derfor opgive sin kunstneriske løbebane og tage til takke med at blive brændevinsbrænder. – Da J. blev en meget velhavende mand har han senere hen i livet udtrykt sin glæde over at han ikke blev kunstner. 1862 købte faderen et brændevinsbrænderi i Ålborg til sønnen og i 21 år fremstillede han sin velkendte snaps der i en årrække var en alvorlig konkurrent til De danske Spritfabrikkers akvavit. 1883 solgte han såvel recept som brænderi til spritfabrikkerne for henved en halv mio. kr. Som en af byens førende borgere modtog J. mange tillidshverv og bestyrelsesposter, bl.a. i Landbosparekassen, men han satte størst pris på formandsposten i Ålborg kunstmuseum, et hverv han bestred til sin død. Han var initiativtager til den nye museumsbygning i Algade der skulle rumme såvel kunstmuseet som det historiske museum. I sin store villa Haraldslund var han og hustruen et gæstfrit værtspaar hvor kendte kunstnere var hyppige gæster. Navnlig kom Bjørn-

Jensen, Harald

stjerne Bjørnson ofte i huset og J.s datter blev, meget mod hans vilje, gift med Bjørnsøns søn Erling Bjørnson. Han var meget litterært interesseret og samlede sig et stort bibliotek, som testamenteredes til Ålborg kommune. Biblioteket er nu opstillet sammen med biblioteksværelsets originale inventar i Ålborg historiske museum som et typisk eksempel på et dansk privatbibliotek fra 1800-tallets sidste halvdel. J. var en original og særpræget personlighed, og han virkede i en årrække som „klog mand“ hvor han daglig blev opsøgt af mange mennesker, indtil en bøde satte en stopper for hans praksis. Deres sidste år tilbragte det aldrende ægtepar i den store villa i ensomhed. Om vinteren stod J. i en af de store stuer varmt påklædt og med uldvanter på hænderne kun opfyldt af sin yndlingsbeskæftigelse: at male. □Foto.

Svend B. Olesen og Jørgen Grunnet Jepsen i Aalborg-bogen, 1967 66–79. Henning Kirkeby sst. 1971 62–71. J. E. Tang Kristensen i Bogvennen, 1979 61–75.

Godfred Hartmann

Jensen, Harald Otto, 1851–1925, redaktør, politiker. * 13.10.1851 i Kbh. (Frue), † 18.10.1925 i Århus, begr. sst. F: høker, senere arbejdsmand Niels J. (Isterød) (* 1808) og Birgitte Charlotte Caroline Hansen (* 1810). ~10.9.1876 i Århus med Johanne Petersen, * 2.10.1850 i Framlev, † 10.2.1939 i Århus (Skt. Lucas), d. af husmand, skrædder Peter Laursen (1805–58) og Ane Margrete Nielsdatter (ca. 1805–88).

J. blev født i en kælderbutik i Fiolstræde, gik i Suhmsgades kommuneskole, kom i bogtrykkerlære og blev svend i 1871. Et års tid var han i Århus, arbejdede 1872–75 på forskellige trykkerier i Kbh., drog på ny til Århus og fik arbejde på Aarhus Amtstidendes trykkeri. Barndommens fattige kår, indtryk fra begivenhederne omkring Internationales oprettelse og opløsning, påvirkning fra Lars *Bjørnbaks og Paul *Geleffs personligheder, i hvis Århus-møder han deltog, var med til at gøre J. til socialist. Da fagforeningsbevægelsen spredtes fra Kbh. til provinsen omkring 1875, kom J. med i dette røre. Han blev ophavsmanden til provinstypografernes moderne fagorganisationer. 1876 blev han formand for en århusiansk afdeling af Alm. dansk typograf-forbund som imidlertid opløstes efter en tabt strejke. Ud af en lokal „rejskasse“ skabte han da en ny organisation som 1881 trådte ud i livet som Jyllands typografiske forening, men som 1882 også kom til at omfatte øerne og antog navnet Dansk Typografisk forening. J. var dens formand indtil 1883, men endnu en gang, 1886–88, overtog han formandsposten, hvorefter P. *Hvidtfeldt afløste ham. At han 1883 trak sig ud

af det faglige arbejde skyldtes, at det politiske i så høj grad lagde beslag på ham. Okt. 1882 havde han sammen med sin kollega typograf Emil *Marott stiftet en diskussionsklub, Demokratisk samfund, som efter at nogle bjørnbakkere blandt medlemmerne havde trukket sig ud, i april 1883 vedtog at antage socialdemokratiets program og indmelde sig som afdeling under det 1878 i Kbh. stiftede Socialdemokratisk forbund, dets første i provinsen. Mens Marott var foreningens formand, gik J. i gang med at skabe den et organ og det jyske socialdemokrati et blad. 19.6.1883 udsendte han det første nummer af Socialdemokratisk Ugeblad som skulle blive stammoder til Jyllands arbejderpresse. Dets kapital var J.s sparepenge, dets personale J. og Marott som i fællesskab skrev hele stoffet. Det tryktes oprindeligt i Bjørnbaks bogtrykkeri, men efter at et aktieselskab 1884 var dannet, et gammelt trykkeri var købt og installeret i et skur i Banegårdsgade, og begge de to bladmænd var afskediget fra deres arbejdsplads som typograf og trykker, udgik bladet fra dets eget „officin“. Det var et smukt og velredigeret blad, med skarpe programartikler, biografier af socialismens stormænd, agitationsstof for landarbejdernes rejsning og for en landsomfattende faglig samling. Trods vanskelige forhold vandt bladet fremad, og ved lån fra Social-Demokraten i Kbh. kunne man 1884 udvide og fra 1.10. s.å. udsende bladet som dagblad der samtidig antog navnet Demokraten. I provisorieårene måtte J. dele skæbne med andre af pionererne og nyde vand og brød i arresten for presseforseelser. 1888 overgik Demokraten til Social-Demokraten i Kbh. som ejer, og samtidig stiftedes tre nye jyske dagblade, Nordjyllands Arbejderblad, Randers Arbejderblad og Horsens Arbejderblad som alle fra først af tryktes i Århus. Senere medvirkede J. til oprettelsen af mange andre aflæggere og selvstændige Social-Demokrater i Jylland.

Fleere af de bedste provinsredaktører fik deres uddannelse på Demokraten; men så snart de viste tilbøjelighed til for stor selvstændighed fik J. dem forflyttet. Bladet voksede stærkt under J.s ledelse og var omkring 1914 Jyllands største dagblad med et oplag på ca. 12.000. J. gik af 1918, men fortsatte som administrator i et par år. Både skriftligt og mundtligt var han en fremragende agitator og desuden en dreven taktiker. Han organiserede kørende og cyklende korps som inden for en betydelig radius holdt møder, oprettede parti- og landarbejderforeninger og udbredte pressen. 1888 fik han i P. *Sabroe en energisk medarbejder både ved bladet og i marken. Fra s.å. blev J. medlem af socialdemokratiets hovedbestyrelse. Ved folketingsvalget jan.

1890 opstilledes han i Skjoldlevkredsen og manøvrerede så snildt med sine to modkandidater af venstre, at han selv blev valgt. Han mistede kredsen 1892, men valgtes 1895 i Århus søndre kreds som han repræsenterede i folketinget til 1906, da han i Randers indvalgte i landstinget. Han var medlem af dette ting til sin død, fra 1918 for 5. landstingskreds, fra 1920 som tingvalgt.

I en snes år, 1894–1916, var J. medlem af Århus byråd, indtil 1900 som første og eneste socialdemokrat. Alderdomsforsorgens forbedring og skolevæsenets udvikling var blandt de ting som især lå ham på sinde, ligesom lignbrændingssagen havde hans store interesse. Han var virksom for kommunens køb af Marselisborg gods og for de opgaver der rejste sig af denne erhvervelse. J. gik også i spidsen for rejsningen af arbejdernes forsamlingsbygning i Amaliegade. Det blev dog især på rigsdagen, J. fik lejlighed til at træde ind for Århus bys interesser. Han havde sin store andel i at statsbiblioteket, statens avissamling og fødselsstiftelsen blev lagt i Århus. Ligeledes virkede han for statsanerkendelse og -tilskud til Århus teater og gik på et tidligt tidspunkt varmt ind for oprettelsen af et jysk universitet i Århus. På rigsdagen havde J. på forholdsvis kort tid skabt sig en fremstående position. Han var sit partis ordfører i mange sager og medlem af talrige udvalg og kommissioner. Han havde sæde i folketingets finansudvalg 1901–06 og i landstingets fra 1918. 1921–24 var han næstformand i landstinget. J. har i høj grad bidraget til at skabe gensidig forståelse mellem arbejderne i by og på land og derved banet vejen for en bredere samfundsopfattelse inden for socialdemokratiet. Fra sin første periode i folketinget var han nidkær talsmand for en lovgivning til gavn for husmænd og landarbejdere, og han har bidraget væsentligt til udformningen af socialdemokratiets jordpolitik. Han arbejdede for en forbedring af tjenestemænds kår og sikring af deres organisationsret. På den sociale forsorgs, skolevæsenets og militærvæsenets områder gjorde han sig også gældende med saglige indlæg. Han øvede en betydelig indsats under gennemførelsen af den kommunale valglov 1908 og ligeledes i forhandlingerne om den nye grundlov 1914–15. Fra omkring 1920 svækkedes hans syn meget, og han var til sidst næsten blind. – J. var en af socialdemokratiets banebrydere og betydeligste skikkelser. Under store personlige ofre og med en uendelig tålmodighed lagde han en fast grund for partiets fremgang, først og fremmest i Jylland. Han havde en evne til at forme sine tanker i klare og rammende udtryk der ofte som bevingede ord fløj viden om. Han, københavneren, syntes

at personlige jydens bedste egenskaber med sit sindige og retsindige væsen og sit djærve lune. Der lå både respekt og hyldest i det kendingsnavn, han langt ud over venners og partifællers kreds bar, „Kong Harald“ eller „Jyllands ukronede Konge“. Mest betød han måske indadtil i sit parti som den erfarne der er god at gæste, og hvis ord har vægt, hvis usvigelige tro indgød de forknytte ny selvtillid, som med dæmpende hånd kunne forsone modsætninger og samle kræfterne om dagens praktiske opgaver. □ Træsnit 1897 efter foto. Afbildet på mal. af H. Vedel, 1918, af grundlovsforhandlingerne 1915 (folketinget), studie af samme (Demokraten, Århus). Afbildet på O. Matthiessens mal., 1923, af rigsdagen 1915 (folketinget), mal. af samme (Folkets hus, Århus) og tegn. af samme. Afbildet på E. Saltofts mal. af socialdemokratiske førere, 1934 (forhen Folkets hus, Kbh.). Relief af E. Ølsgaard, 1928 (gravstenen). Foto.

N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 218–20. C. E. Jensen og F. J. Borgbjerg: Socialdemokratiets årh. II, 1904. A. Sneum: Socialdemokratiet i Jylland, 1921. Demokraten 19.10., 20.10. og 26.10.1925 samt 18.10.1926. Socialdemokraten 19.10.1925. Vestjyllands socialdemokrat s.d. E. Marott: Tidsskildrer, 1930 52–80. Fra folket de kom, red. H. P. Sørensen, 1962. Borgere i byens råd, udg. Ole Degn og Vagn Dybdahl, 1968 103f.

Vagn Dybdahl (Oluf Bertolt)

Jensen, Harald, 1889–1929, typograf, politiker. * 24.8.1889 i Smalby ved Brønderslev, † 31.12.1929 i Kbh., urne på Sundby kgd. F: murer Jens Anton J. (* 1859) og Trine Christensen (1855–1918). ~ 8.10.1910 i Nørresundby (b.v.) med Anna Christiansen, * 23.6.1889 i Hjørring, d. af kro- og husejer Godik C. (1851–1921) og Laura Marie Vilhelmine Gade (1860–1935). Som typograflærling under den socialdemokratiske ungdomsbevægelses gennembrud stiftede J. 1906 en afdeling i Brønderslev og valgtes 1910 til formand for landsorganisationen Socialdemokratisk ungdomsforbund. 1913 gik han af som formand og var til 1915 redaktør af forbundets organ Fremad. I begge egenskaber lagde han vægt på at skabe et godt forhold til partiet; han rejste, efter at antimilitarismen de første år havde været ungdomsbevægelsens fanemærke, agitationen for forbedrede lærlingeforhold og fremhævede stærkt betydningen af et systematisk oplysningsarbejde blandt arbejderungdommen. 1908 blev han svend, flyttede 1910 til Kbh. og arbejdede ved faget til 1924. Han tog livlig del i det fagorganisatoriske arbejde, var 1915–20 medlem af fagforeningens bestyrelse og 1917–26 af typografforbundets hovedledelse. Også politisk var han aktiv. Han var medlem af socialde-

Jensen, Harald

mokratiets hovedbestyrelse 1916–20, og han blev opstillet til folketinger 1918 i Kbh.s 3. kreds og 1920 i Nørre Sundby, valgtes sidstnævnte sted 1924 og genvalgtes 1926 og 29. På rigsdagen var han sit partis ordfører ved behandlingen af lærlingelov, udvanderlov, aktieselskabslov m.fl. og var den drivende kraft bag den nye aftenskolelov der vedtoges 1930 efter hans død. Han var også medlem af arbejderkommissionen af 1925. – Sin egentlige livsgerning lagde J. dog i arbejdernes oplysningsbevægelse. Som studieleder i ungdomsforbundet 1918–20 var han banebryder for studiekredsen om arbejds metode. Han skrev derom i Fremad og udgav pjecen *Bliv viis*, 1919. Andre småskrifter fra hans hånd er *Kongedømmet af Guds Naade*, 1918, *Er Arbejderdiktatur berettiget?*, 1919, *Ungdom*, 1924 og *Læringsen*, *Mesteren og Forældrene*, 1926. Han var medlem af det udvalg som forberedte oprettelsen af Arbejdernes oplysningsforbund 1924 og valgtes s.å. til leder af dettes virksomhed. I løbet af de få år der var levnet ham, lykkedes det ham at samle bestående og skabe nye institutioner for arbejderoplysning, så bevægelsen vandt fodfæste over hele landet og blev en faktor i dansk kulturliv som man har sidestillet med folkehøjskolen. Han var også talsmand for højskoletankens udbredelse blandt arbejdere, og han var i spidsen for erhvervelsen af Roskilde højskole for arbejderbevægelsen 1929. J. var i udprøvet grad mild i formen, men stærk i sagen. Han øvede en betydelig indflydelse på sit slægtled inden for arbejderungdommen, for hvem han fremførte nogen anden var et samlingsmærke og en lærer. □Mal. af Johs. Glob, 1930 (AOF i hovedstaden). Foto.

H. J.: Et udvalg af artikler og taler, 1949. – Socialdemokraten 1.1.1930. H. P. Sørensen i Socialisten, s.å. 53–56. Samme i Arbejderhøjskolen, 1950 23–29. Roar Skovmand: Lys over landet, 1949. Ernst Christiansen: -men det gik anderledes, 1960.

*Oluf Bertolt**

Jensen, Harry, * 1921, adm. direktør for Volvo. * 26.3.1921 i Brædstrup, Ring sg. F: chauffør, senere købmand, sidst depotarbejder Anders Peder J. (1899–1965) og Laurine Kirstine Gravesen (1898–1975). ~ 12.7.1952 i Kbh. (b.v.), 14.7. s.å. i den danske k. i Paris med sekretær Ritta Frederiksen, * 27.1.1923 i Slagelse, d. af lokomotivfyrbøder Karl Magnus Olander Hans F. (1896–1968) og Nikoline Katrine Larsen (1894–1974).

Efter en syvårig skolegang i Brædstrup kom J. 1935 i mekaniklære i Vejle hvor han tog svendebrev som automekaniker 1939. Som mange andre i bilbranchen rantes han efter krigsudbruddet og den dermed følgende benzin- og olie-

mangel af arbejdsløshed. Han supplerede derfor sin uddannelse med en maskinisteksamen fra Horsens maskinistekole i 1941 og fik efter nogen tid ansættelse ved Post- og telegrafvæsenets værksteder i København hvor han virkede som specialist i automobiler med gasgenerator drift. Samtidig engagerede han sig i fagforeningsarbejde og var 1948–50 afdelingskasserer i Dansk smedeforbund. Organisationsarbejdet medførte at han 1951 – under Marshall-planen – fik mulighed for et otte mdr.s ophold i USA hvor han gjorde studier og arbejdede inden for den amerikanske bilindustri og dens faglige organisationer. Kort efter tilbagekomsten fra USA afbrød J. efter en strid sit organisatoriske arbejde, og fra 1953 var han ansat hos Ford Motor Compagni A/S i København, sidst som salgschef. 1962 ansattes han i AB Volvo i Göteborg hvor han reorganiserede selskabets danske import- og forhandlervirksomhed. 1964 udnævntes han til administrerende direktør for Volvo Bil A/S, Danmark og var i årene frem til 1977 den øverste leder af Volvo-koncernens aktiviteter i Danmark, samtidig med at han i nogle år desuden virkede som Volvos salgschef i Norge, Finland og Island. 1977 forfremmedes han til posten som leder af Volvos datterselskab for Australien og New Zealand, og også her har han gennemført en kraftig – og til tider ganske hårdhændet – reorganisering og effektivisering af Volvos virksomheder.

Ved siden af sit virke som en meget aktiv og utraditionel erhvervsleder har J. på andre måder gjort sig gældende inden for motorbranchen, bl.a. som aktiv motorsportskører og som medstifter af motorsportens sponsor forening 1972. Mere end nogen anden enkeltperson har han personificeret den bilismens tidsalder der i Danmark indtrådte i 1950'erne. I en lang årrække har han udfoldet en omfattende almen og teknisk informationsvirksomhed omkring biler og biltrafik både som motormedarbejder ved førende danske dagblade og i Danmarks radio. Hans væsentligste indsats på dette område – der har givet ham navnet Harry Motor [mo'tor] – har dog været hans virke som redaktør – siden 1957 – af den tekniske brevkasse i Forenede danske motorejeres medlemsblad Motor og som forfatter til en række motorhåndbøger. Sine erfaringer fra USA-studieturen offentliggjorde han i en artikelserie i BT 1952, og han har siden taget ivrigt del i den aktuelle erhvervspolitiske debat både gennem sine indlæg i dags- og fagpressen og som en efterspurgt foredragsholder.

Interview i Aktuelt 26.3.1971. – Jyllandsposten 30.3.1975. Børsen 14.4.1978.

Erik Korr Johansen

Jensen, Helge Daner, * 1899, maler. * 18.5.1899 i Næstved (Skt. Peders). F: tilskærer, senere herrevkiperingshandler Sophus J. (1863–1949) og Elma Mathiesen (1868–1941). ~ 20.5.1925 i Næstved (b.v.) med Karen Kähler, * 10.3.1903 i Næstved (~ 2° 1938 med læge Erik Kai Ebbesen, 1892–1959, ægteskabet opløst), d. af lervarefabrikant Herman Hans Christian K. (1876–1940) og Anna Dorthea Marie Hansen (1880–1970). J. søgte 1915–16 Harald *Giersings malerskole, var derefter et års tid på et arkitektkontor, men vedblev at male idet han uddannede sig på egen hånd, mens han dog stadig bevarede forbindelsen med Giersing. 1917 arbejdede han hos Kähler i Næstved med at tegne og dekorere krukker, derefter på en keramisk fabrik i Skotterup, men vendte tilbage til Kähler hvor han virkede til sommeren 1921, da han atter begyndte at male; i øvrigt arbejdede han selvstændigt hos Kähler 1925–35, fortrinsvis med fremstilling af tinglaseret fajance, bemalet på rå glasur, idet han om vinteren dyrkede keramikken, om sommeren maleriet. Som maler udstillede han på Kunstnernes efterårsudstilling 1917–22, 1924–25 og 1927–31, på Grønningen som gæst 1932–33 og som medlem fra 1936. Sin første udenlandsrejse foretog han til Italien 1922 hvor han modtog stærke, for hans senere udvikling betydningsfulde indtryk af klassisk kunst i forbindelse med oplevelsen af sydens lys. – Om J.s første udfoldelse som maler, omkring 1917, skriver Leo *Swane at han var slynget ud i hele tidens strøm, stærk kolorisme, ekspressionisme og elementer fra tysk litteratur som Der blaue Reiter. Herfra gik han over i det helt abstrakte maleri, men mærkede snart savnet af det faste fodfæste hvis han undlod at rådføre sig med naturen, en kontakt der blev afgørende for hans som for flere andre maleres holdning fra den tid. Det dekorative, stærkt forenkledte i hans keramik findes i hans maleri omskrevet i en strengt billedmæssig form og en fra naturindtrykket delvis frigjort behandling af farven hvor han stadig har nået større målbevidsthed sammenlignet med de første flakkende forsøg. Fra det „farvehexeri“ Carl *Petersen havde fundet i hans maleri (1917) nåede han navnlig i sine landskaber frem til en særpræget, afdæmpet kolorit, karakteriseret ved farver som lavendelblåt, sølvgråt og grønt; særlig må hans motiver fra Christiansø fremhæves. I sine billeder af modeller i interiører har han lagt vægt på den rumlige opfattelse, og i sine croquis står han Gerhard *Henning nær. – Han har senere rejst i Tyskland 1927, Holland, Belgien og Paris 1929, og 1936 atter besøgt Paris, 1937 Italien på et akademistipendium (I. R. Lunds fond), 1939 på Ny Carlsbergfondets stipendium til

Grækenland og Italien, Ole Haslunds 1954 og 1962 det danske akademi i Rom. – J. er repræsenteret på kunstmuseet og Kunstindustrimuseet i Kbh. og på museerne i Ålborg, Århus, Maribo, Odense, Kolding, Randers og Ribe samt Ystad (ved gave fra højfægernester G. A. Hagemann). Ny Carlsbergfondet har bekostet J.s dekoration til festsalen i Danske studenters roklub med tre store oliemalerier hvis emner er de unges færden i naturen (1942–43). Andre dekorationsarbejder er et rum i Silkeborg centralsygehus og for Statens kunsthøj skulptur på væg i Hornslyd plejehjem 1965. – Han har haft adskillige separatudstillinger hvoraf kan nævnes Kunstforeningen, Kbh. 1935 og har desuden deltaget i adskillige udstillinger i udlandet, fx Tyskland 1932, Oslo 1935, Budapest m.v. 1936, Göteborg 1939 og 1943 og Stockholm 1943. Hans keramik har været udstillet i Madrid, Berlin, Stockholm og USA. Han er repræsenteret i kobberstiksamlingen med flere tegninger og akvareller. □ Maledt selvportr. Tegn. af A. Loftus, 1954 (Fr.borg). Foto.

H. J. Et udvalg af billeder m. tekst af Leo Swane, 1939 = Vor tids kunst XXVIII. – Sig. Schultz i Nyt tidsskr. for kunstindustri IV, 1931 86–90. Jacob E. Bang sst. 1939 133–39.

*Poul Uittenreiter**

Jensen, Helge Ejler, * 1910, chefredaktør. * 22. 7.1910 i Ringsted (Ringsted bysg.). F: musikdirigent Hans Christian J. (1879–1967) og Anna Marie Grejsen (1888–1979). ~ 1° 31.12.1932 i Holbæk (b.v.) med Ebba Larsen, * 22.10.1908, d. af gårdejer Andreas L. († 1950) og Andrea Rasmussen. Ægteskabet opløst 1961. ~ 2° 13.11.1963 i Silkeborg (b.v.) med sekretær Inger Haufelt Jørgensen, * 6.7.1923 i Kbh. (Helligånds), d. af godsekspeditor ved DSB Poul Laust J. (1892–1954) og Marie Kathrine Margrethe Haufelt (1898–1968).

J.s opvækst i et musik hjem i Ringsted med mange udadvendte aktiviteter – faderen grundlagde bl.a. et sjællandsk symfoniorkester – har ikke blot haft stor menneskelig betydning for ham, men gav ham allerede i barneårene en kontakt med pressen som bidrog til hans tidlige beslutning om at ville være journalist. Efter realeksamen kom han 1926 i lære på Vestres Folkeblad, byens radikale avis, og 1929 blev han medarbejder ved Holbæk Amts Venstreblad, ligeledes radikalt. Fra faderen havde han taget den radikale politiske holdning i arv og 1931 idømtes han 14 dages simpelt fængsel fordi han som militærnægter udeblev fra session. Han var virksom i Radikal Ungdom og en kort tid hovedbe-

Jensen, Helge

styrelsesmedlem. Men under indtryk af nazismen i Tyskland drejede han politisk mod den Christmas Møllerske konservatisme og tog afstand fra pacifismen. 1935 gik han på session i Århus, men blev ikke indkaldt. Han var da sprunget over i den konservative presse, idet han 1934 knyttedes til Aarhus Stiftstidende hvis chef Louis *Schmidts personlighed og synspunkter på journalistisk teknik og etik har præget ham stærkt. Han virkede her både i redaktionssekretariat og reportage. 1937 ansattes han som redaktionssekretær på det konservative hovedstadsblad Nationaltidende, men vendte 1942 tilbage til Aarhus Stiftstidendes redaktionssekretariat, fra 1945 som dets leder. 1950 blev han medredaktør og kom 1964 i chefredaktionen. Han udtrådte 1977, men har fortsat tilknytning til bladet som skrivende. 1970–77 sad han i dets bestyrelse. – At Aarhus Stiftstidende 1971 officielt erklærede sig „uafhængig liberal“ faldt godt i tråd med J.s opfattelse af journalistikkens plads i samfundet. Hans journalistiske engagement er stærkere end det politiske, og tidligt foretrak han redigerende virksomhed for skrivende, uden dog at give afkald på den sidste: gennem sin tid i pressen har han forfattet omkring 400 kronikker. Fagets historie og uddannelsesproblemer har hans store interesse. Han var lærer ved journalistkurser ved Århus universitet (senere journalisthøjskolen) fra starten 1946 til 1965 og indtil 1977 medlem af undervisningsrådet (uddannelsesrådet). 1963 udgav han lærebogen *Journalistik. Talent og håndværk* med betydningen af en korrekt holdning til professionens metodiske, sproglige og etiske normer stærkt understreget. I skriftet *Redaktionssekretæren*, 1963, skildres udførligere denne særlige funktion og i *Franz v. Jessen. Horsensdreng. Verdensmand*, 1972 en af dansk presses store mænd, hvem han lærte at kende på Nationaltidende. Blandt hans øvrige større skriftlige arbejder kan nævnes bogen *Aarhus. Byen ved bugt og bøgeskov*, 1960, og erindringsbogen *Tone og tema*, 1978. J. var formand for Aarhus journalistforening 1948–60 og sad i bestyrelsen for Ritzau bureau 1964–78. Han var medlem af justitsministeriets udvalg om offentlighedsloven 1973–78 og af det udvalg som 1977 afgav betænkning med forslag til nye presseetiske regler. Han tildeltes Den danske presses belønningsfonds pris 1977. – R. 1971. □Tegn. af Asger Muchitsch, Arnold Bonderup og Eiler Krag (Aarhus Stiftstid.). Foto.

Erindringer i Ringsted folketid. febr.–maj 1960 og i Holbæk amts venstrebl. juni–juli 1962. Interview i Berl. tid. 9.10.1977. H. J.: *Tone og tema*, 1978. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Verner Jespersen

Jensen, Henning, 1838–1929, forfatter, journalist. * 6.12.1838 i Kornerup, † 28.2.1929 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: sognepræst, sidst i Osted Jens Christian J. (1806–86) og Olave Marie Christine Hansen (1808–82). ~ 2.8.1870 i Osted med Gjertrud Elisabeth Eleonore Selmer, * 26.7.1845 i Favrvrå, Hjerndrup sg., † 25.6.1932 på Frbg., d. af gårdejer, sidst i Tem, Peter Frederik August S. (1815–tidligst 62 i USA) og Anna Sophie Hedvig Dahl (1823–86). – Far til E. *Henning-Jensen. J. blev student 1857 fra Roskilde, cand.teol. 1864, var 1865–69 kapellan i Sæby og Gershøj, 1869–72 i Dalby og Tureby, 1872–79 sognepræst i Pedersker, 1879–85 i Stenmagle og Stenlille. Han stod først Indre mission nær, men påvirkedes efterhånden stærkt af grundtvigianismen og frikirkelige strømninger. Forfatningskampen gjorde ham til politiker i partiet venstre, hvortil han efter sin egen senere mening var „endnu mindre egnet end til Præst“. 1884 lod han sig opstille til folketinget i Store Heddinge mod kultusminister J. Scavenius der n.å. afsatte ham på grund af en avisartikel som forsvarede oprør mod en lovbrydende øvrighed. Han udgav 1886–90 ugebladet *Enhver sit* og var 1886–92 folketingsmand for Middelfart, sluttede sig til Viggo *Hørup og faldt som han ved forhandlingspolitikens valgsejr. Fra 1872 havde J. dyrket journalistikken. Som flittig medarbejder ved Politiken (1886–97), som foredragsholder og som forfatter af en række populære skrifter – *Jesus Barndom og Ungdom*, 1890, *Jesus i Galilæa*, 1891, *Jesu Lidelse og Død*, 1893, *Apostilen Paulus*, 1894 – overførte han sin radikalisme i tilslutning til tysk nyrationalistisk bibelkritik på det religiøse område og angreb folkekirkens rådende meninger og mænd. På samme linje lå de delvis selvbiografiske romaner *Kapellanden*, 1891 og *Pastor Dahlberg*, 1892; skuespillet *Ord og Daad*, 1893 og romanen *Blodeis Baand*, 1895 har politisk og social baggrund. Efter også at have været medarbejder ved Social-Demokraten (1884–97) blev J. 1897–1902 redaktør af København, fra 1902–19 medredaktør. Meget hurtigt kom han her ind i heftig personlig polemik med tidligere socialdemokratiske fæller og skånedes snart heller ikke Hørup og dennes tilhængere. I kirkespørgsmål, der vedblev at være hans område, vendte han sig efterhånden med samme skarpheit mod folkekirkens angribere og al irreligiøsitet som før mod ortodoksi og præstemyndighed. Ortodoks blev han dog ikke, og i *Min sidste Bog*, 1919, som J. kaldte „en kristelig Fritænkners Tro og Haab“ mærkes en stærk interesse for spiritismen. En dogmefri, positiv kristendom og den „rummelige“ folkekirke blev for J. et program der nærmede ham til hvad han var i 1880ernes

begyndelse. Sin forfattervirksomhed genoptog J. i romanerne *Strandet*, 1910, *Hans Lindenow*, 1911, *Ulla Rønnow*, 1912 og *Skovens Hemmelighed*, 1913; ligesom de tidligere er de tids- og menneskeskildringer, skrevne med godt håndlag og veloplagthed og har værdi som kulturhistoriske dokumenter. J.s offentlige virke vidner om en flid og arbejdsøve af usædvanligt omfang, men har – på trods af den store opmærksomhed det vakte i tiden – næppe sat sig dybere spor. I et klart og jævnt sprog har han hensynsløst forfægtet en lang række standpunkter der dog holdes sammen af ét overordnet synspunkt: hævdelsen af den personlige og kirkelige frihed. □ Træsnit af C. Hammer, 1884. Afbildet på en række satiriske tegn. af K. Gamborg 1887–90 (Fr.borg) og på træsnit af møde i folketinget 10.10.1889. Mal. af Jens Vige, 1892. Relief af F. Kastor Hansen udst. 1902. Tegn. af Sophus Jürgensen. Foto.

Erindringer i Fra Holbæk amt X, 1916 5–36; XIII, 1919 5–59, i Bornholmske saml. XII, 1918 27–50, i Årbog udg. af Hist. samf. for Kbh.s amt, 1919 31–78; 1920 5–18 og i Gads da. mag., 1926 453–66 518–35. – A. Vigen i Berl. aften 3.5.1919. Frejlif Olsen i Ekstrabl. 1.3.1929. H. Witzansky i Morgenbl. s.d. Social-demokraten 2.3. s.å. Berl. tid. s.d. København s.d. Niels Boesen i Østsjællands folkebl. 2.12.1938. – Manus. i Kgl. bibl.

Sven H. Rossel (Paul Læssøe Müller)

Jensen, Henning Højgaard, se **Højgaard Jensen, Henning**.

Jensen, Henry, * 1909, rederidirektør. * 12.12. 1909 i Kbh. F: skomager Daniel J. († 1963) og Marie Pedersen († 1960). ~ 8.4.1936 med Nina Jakobsen, * 3.6.1917.

Straks efter endt skolegang blev J. ansat i rederiet J. Lauritzen hvor han fik sin praktiske uddannelse i rederiets forskellige afdelinger. Udlært sendtes han til Spanien 1929–30 for at arbejde på rederiets kontor i Valencia. Siden fik J. ophold i Frankrig og Sydamerika. I Chile skulle han bl.a. varetage rederiets interesser med hensyn til de skibe der i krigsårene havde været benyttet af dette land. Efter krigen avancerede han hurtigt. 1951 blev J. prokurist og året efter underdirektør i rederiet. Som prokurist indtrådte han 1952 (–66) i isbrydningsrådet som nød stor gavn af de erfaringer han og rederiet kunne tilføre ud fra dets erfaringer med issejls på St. Lawrence, Grønland og Antarktis med rederiets velkendte røde polarskibe. 1958 kom udnævnelsen til direktør og s.å. blev han indvalgt i bestyrelsen for Danmarks rederiforening hvor han blev næstformand 1961. 1965–69 var han formand for såvel rederiforeningen som søfartsrådet. J.s navn blev for alvor kendt i offentligheden

den 1964, da han sammen med skibsreder Knud "Lauritzen" indvalgte i DFDSs bestyrelse. Allerede under anden verdenskrig havde rederiet påbegyndt opkøb af aktier i det gamle selskab, men først 1964 overtog brødrene Knud og Ivar "Lauritzen" kontrollen med DFDS efter et veritabelt „søslag“ som pressen kaldte striden mellem direktør J. A. Korbjerg og skibsreder Knud Lauritzen. Resultatet af den afgørende generalforsamling 8.4.1964 blev bl.a. indvælgelsen af J. i DFDSs bestyrelse. I de følgende år blev J. placeret på stadig flere afgørende poster inden for DFDS-koncernen som skibsreder Knud Lauritzens repræsentant. Nævnes kan en række formands- eller bestyrelsesposter i skibsværfter i Helsingør, Århus, Ålborg og Frederikshavn, ligesom han var formand for bestyrelsen for værftssammenslutningen DAN-Værft A/S, 1968–75. J. fik således afgørende indflydelse på DFDSs nyorientering med hensyn til nyt materiel samt omlægning af selskabets gamle rute- og linjenet. – R. 1974.

Århus stiftstid. 22.3.1964. Børsen 5.11.1965.

Henrik Fode

Jensen, Henry, 1915–74, geofysiker. * 7.10.1915 i Kbh. (Filips), † 10.8.1974 i Kbh., begr. fællesgrav, Bispebjerg kgd. F: kontorchef Hans Peter J. (1880–1944) og Valborg Margrethe Hansen (1884–1961). ~ 24.6.1939 i Kbh. (b.v.) med lektor, cand.mag. Gudrun Valborg Nielsen, * 12. 7.1915 i Kbh., d. af sporvejsfunktionær Søren Johannes Marinus N. (* 1893) og Fritzine Bertine Magdalene Leonora Petersen (1895–1957).

J. blev student 1933 fra Christianshavns gymnasium, bestod 1937 afgangsprøve fra geodætisk kursus på Hærens officersskole, fik 1938 magisterkonferens i geodæsi og blev 1961 dr.phil. fra Kbh.s univ. – J. var sommeren 1935 studentermedhjælper ved geodætisk institut hvor han 1938 ansattes som geodætassistent og 1940 avancerede til afdelingsgeodæt. Han deltog såvel i det praktiske observationsarbejde som i den teoretiske efterbehandling hvor hans matematiske kundskaber blev udnyttet i udjævnings- og beregningsarbejdet, bl.a. koordinatberegninger i den nu meget udbredte Universal Transversal Mercator kortprojektion. J. var den første der anvendte matrixregning på udjævningsproblemet. Han udarbejdede formler for den astronomiske korrektion ved præcisionsnivelementet. Et polioangreb 1952 satte en stopper for J.s geodætiske feltarbejde, han måtte hellige sig teoretiske studier, organisatoriske og administrative opgaver. Inden for dette felt kom der umiddelbart en udfordring da han 1953 accepterede stil-

Jensen, Henry

lingen som statsgeodæt og leder af geodætisk instituts seismiske afdeling efter Inge *Lehmann der lidt uventet trak sig tilbage som 65-årig. Det var et delvis nyt emneområde han påtog sig og en stor administrativ opgave. Det lykkedes ham at ajourføre udsendelsen af de seismiske bulletiner, og han organiserede oprettelsen af den nordligste seismiske station på jorden, Station Nord i Grønland. I denne periode udarbejdede han sin doktordisputats om mikroseismisk uro væsentlig på grundlag af intensiverede observationer i Kbh. og Station Nord, og hans metode til retningsbestemmelse af mikroseismer har fået stor betydning for opklaringen af deres natur og for deres geofysiske og geologiske anvendelse.

1965 blev J. den første professor i geofysik ved Kbh.s univ., 12 år efter etableringen af faget. Han var den drivende kraft i opbygningen af institut for geofysik og, til trods for sin beskedne undervisningserfaring, i udarbejdelsen af en studieplan for det geofysiske studium. For et større publikum udgav han først, primært til gymnasie- og seminariebrug, den populære bog *Jordskælv*, 1963, siden universitetslærebogen *Forelæsninger over den faste jords fysik*, 1970. 1971 blev han pludselig ramt af en alvorlig sygdom der hindrede ham i at arbejde mere. – J. var præsident for Commission Seismologique Européenne (1966–70), for CSE-Subcommission on Microseism og on Explosions in North Europe, medlem af Working Group on the Skagerrak Project, af Akademiet for de tekniske videnskaber, af nationalkomiteen for geodæsi og geofysik. Han redigerede Papers presented at the Ninth Assembly of the European Seismological Commission. – R. 1961. R.' 1973. □Mal. af K. O. Hilkie, udst. 1951. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1961 165f. Årbog for Kbh.s univ. 1964–65 100–02. – Einar Andersen sst. 1973–74 42–45. Sv. Saxov i Årsskr. for da. geol. foren. 1975, 1976 54.

Erik Kristiansen

Jensen, Henry Lars William, * 1898, grosserer. * 25.2.1898 på Frbg. F: ølhändler Christen J. (1867–1957) og Caroline Larsen (1863–1945). ~ 18.6.1921 i Nørre Bjært med Elna Johanne Sartov, * 5.6.1897 i Kolding, † 10.7.1979 i Kbh., d. af murer Martin Andersen S. (1861–1943) og Karen Pedersen (1865–1945). – Bror til O. E. *Einer-Jensen.

J. kom som stor dreng i handelslære hos den kendte frihandelsmand A. *Peschke Køedt (Hilligsøe, Køedt & Co.). Hjemmet var socialdemokratisk; men under Peschke Køedts indflydelse blev han snart en ivrig liberal, en etiket der livet

igennem har været hæftet på ham. Da han i 1917 var udlært ville han egentlig som så mange unge handelsmænd have været til udlandet, men blev forhindret af første verdenskrig. Han måtte da nøjes med Kolding hvor læremesteren skaffede ham ind i en detailhandel. 1927 oprettede han firmaet *Persiske* (senere *Iranske*) *Tæpper* som han med årene drev frem til en betydelig position i branchen. Hans ekspertise på dette område er internationalt anerkendt. I opposition til Grosserer-Societetets holdning i toldspørgsmålet var J. en af medstifterne af Grossist-sammenslutningen af 1930. Han blev medlem af bestyrelsen 1931 og derefter næstformand 1932, 1940–41 og 1970 samt formand 1936–40 og 1966–67. For Tæppeimportørernes brancheforening var han formand 1934–40. Grosserer-Societetets repræsentantskab blev J. medlem af 1933; han var næstformand 1934–38. Sidstnævnte år blev han medlem af Grosserer-Societetets komité hvor han også var næstformand 1945–60 og 1967–71. Af hans øvrige tillidshverv, der er mange, kan nævnes: medlem af sø- og handelsretten 1945–68, af Det internationale handelskammers danske komité 1956–65, af toldankenævnet og toldkommissionen 1967–72, af Kbh.s havnebestyrelse 1955–73, af bestyrelsen for Kbh.s Frihavns A/S 1968–73, af kommissionen ang. en Storebæltsbro fra dens oprettelse 1948 og desuden af repræsentantskaberne for en række forsikrings-selskaber. Politisk tilhører J. venstre hvor han står som en typisk repræsentant for den københavnske del af partiet der i årene efter anden verdenskrig havde en vis succes, men som senere gik tilbage. Han var tingvalgt medlem af landstinget 1947–53 og sad derefter i folketinget 1957–60 som repræsentant for Odense amtskreds. I sin folketingsperiode var han medlem af finansudvalget og 1960 desuden af det udenrigspolitiske nævn. 1957 blev J. medlem af hovedbestyrelsen og kasserer for venstres landsorganisation. 1949–67 var han sit partis delegerede ved Forenede nationer. Et af de offentlige gøremål der formentlig har stået J.s hjerte nær er bestyrelsesposten i Foreningen for gamle bygningers bevaring 1957–69. På restaureringen af sit firmas domicil Strandgade 30 på Christianshavn har han ofret store midler med det smukkeste resultat, og i slutningen af 1970'erne arbejdede han med tilsvarende opgaver ved de gamle bindingsværksbygninger i Wildersgade. – R. 1947. R.' 1955. K. 1968. □Foto.

H. L. W. J. i Sådan blev jeg det, red. Aage Heinberg, 1953 179–190. – Børsen 25.2.1948, 25.2.1958, 12.2.1968. Berl. tid. 24.2.1973 og 24.2.1978.

Finn H. Lauridsen

Jensen, Anton Hermann, 1877–1936, forfatter. * 17.7.1877 i Kbh. (Fødsst.), † 5.11.1936 i Vanløse, begr. Brønshøj kgd. Døbt Gamborg. Adopteret 5.9.1884 af gartner, senere ejer af Rengegård i St. Hedinge landsg., Præstø amt Søren Peter J. (1820–89, ~ Ane Larsen). ~ 14.7.1905 i Tårnbæk med Maren Kirstine Hansen, * 17.10.1875 i Kbh. (Frue), † 18.8.1946 på Frbg., d. af ølhandler Anders H. (1838–1911) og Christiane Nielsen (1850–1927).

J. tog lærereksamen 1897 fra Vesterbros seminarium og var i de følgende år knyttet til skolevæsenet i provinsen, men rejste 1900 til Sydafrika og fik ansættelse ved politiet i Kapstaden; han deltog i Boerkrigen på engelsk side. 1903 vendte han tilbage, genoptog sin pædagogiske virksomhed og fik fast ansættelse ved Kbh.s kommunale skolevæsen; fra 1925 til sin død var han viceinspektør i Vanløse. J. interesserede sig levende for sine fagfællers kår og deltog med iver i foreningsarbejdet, 1908–10 som redaktør af *Dansk Lærertidende*, 1917–20 som næstformand, 1920–21 som formand for Kbh.s kommunelærerforening. Et udslag af denne aktivitet ser man ligeledes i hans indsats for politiet; 1908 stiftede han Kbh.s politiforenings skole som han ledede til 1914; 1910–25 var han redaktør af *Politivennen*, 1925–32 af *Kriminalpolitibladet*. Samtidig med denne mangeartede virksomhed har J. udfoldet et omfattende forfatterskab. Han debuterede 1906 med en roman *Med skarpe Patroner* der skildrer vor tids landsknægt, den eventyrlystne unge mand der søger hen hvor livet leves farligt og „Tilværelsen er et bestandigt „Plat og Krone“ med Menneskeliv som Indsats“; i *Krydsede Klinger*, 1907 er skildringen fortsat med redegørelsen for den type der er født til krigershåndværket, udgæt som han er af en gammel officersslægt. Erfaringerne fra sit ophold i Sydafrika har J. bl.a. udnyttet i *De fordømtes Brigade*, 1910 der er et skarpt angreb på de fædre der sendte deres vanartede sønner til usikre kår i fremmede verdensdele, hvor de gik til grunde; i *Blandet Blod*, 1915 har han tegnet „Skyggebilder fra en By, hvor Racerne mødes“, c: Kapstaden, og søgt at påvise de uheldige følger af ægteskaber mellem europæere og farvede folk. Det væld af personligt stof hvoraf der er øst i disse bøger tynger ikke fremstillingen, der altid er saglig, usentimental, selv om den nok så meget sigter mod spænding og underholdning. J. har desuden skrevet adskillige kriminalromaner med titler som *Fra Helvedes Forgaard*, 1925, *Det røde Ægteskab*, 1927 og *De tavse Mænd*, 1931. – R. 1930.

Selvbiografi i Dansk forfatterforen. 1894–1919, 1919 151f og i *Månedsmag.*, 1919 581–85. – Lærerne og sam-

fundet, red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin I, 1913 523f; III, s.å. 641. T. Vogel-Jørgensen i *Berl.tid.* 6.11.1936. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Peder Hesselaar**

Jensen, Holger Jens Sophus, 1900–66, maler. * 21.4.1900 i Kbh., † 24.7.1966 i Birkerød, begr. sst. F: sadelmagemester, senere læderhandler Lars Christian J. og Marie Christine Jørgensen. ~ Else Anna Marie Nielsen, * 18.12.1908 i Kbh. Efter realeksamen 1916 kom J. i tømmerlære med henblik på en senere arkitektuddannelse idet faderen kraftigt havde modsat sig hans tidligt nærede ønske om en levevej som kunstner. J. blev aldrig udlært tømmersejler, men virkede nogle succesløse år inden for kunsthåndelen i København. Samtidig forberedtes han af maleren Viggo Brandt til kunstakademiet hvor han blev optaget september 1921. Indtil 1924 studerede han hos Ejnar Nielsen på malerskolen, men fra 1922 og helt frem til 1930 fulgte han – med afbrydelser – også Aksel Jørgensens undervisning på grafisk skole.

Kun et par år efter sin optagelse på akademiet debuterede J. 1923 på Kunstnernes efterårsudstilling hvor han udstillede indtil 1927; endvidere deltog han i Charlottenborgs forårsudstilling 1925–26. Sidstnævnte år afholdt han sin første separatudstilling, hos Wils i København. 1928 var han med til at stifte Decembristerne, en kunstnersammenslutning han var knyttet til resten af livet. Siden 1931, hvor J.s arbejder for første gang blev vist uden for landets grænser (i Stockholm og Helsingfors), har han deltaget i mange udstillinger i ind- og udland. Foruden en række separatudstillinger fra omkring midten af tyverne og frem skal især fremhæves to store retrospektive udstillinger i Kunstforeningen i København 1950 og 1974, dobbeltarrangementet i Amdals Kunsthandel (med ældre, ikke for udstillede malerier) og Clausens Kunsthandel (med grafik) 1963 og mindeudstillingen i Lyngby kunstforening 1968.

Selv om J. begyndte sin kunstneriske løbebane på akademiets malerskole, debuterede som maler og hele livet vedblev at male vil hans navn være uløseligt knyttet til grafisk skole. Dér tilbragte han de fleste år af sin studietid, og dér virkede han siden, fra 1939 som assistent, fra 1956 som docent og fra 1963 som professor, en titel han i øvrigt havde erhvervet blandt eleverne længe før udnævnelsen fandt sted. J. var en mand af yderst få ord, og hans pædagogiske virksomhed bestod derfor ikke i at besnakke eleverne til at se eller opleve på en bestemt måde. Han valgte at foregå eleverne med et godt ek-

Jensen, Holger J.

sempel, en inspirativ styrke der avlede flid og fremmede lysten til at eksperimentere med form og teknik.

Trods karrieremæssig medgang og almindelig anerkendelse var J.s liv uden ydre glans. Personlige sorger og et vaklende helbred kastede tunge slagskygger ind over hans tilværelse. Dette kan dog ikke direkte aflæses af hans kunst, fraregnet nogle af de mange selvportrætter. De fleste af hans malerier er fulde af varme og lysende farver. Udgangspunktet var fransk kunst: fauvisme og kubisme og disse retningers videreførelse hos malere som Karl Isakson, Edvard Weie og Harald Giersing, men J. har heller ikke, hvilket ofte overses, været ubetørt af tysk ekspressionisme. Motiverne er opstillinger, portrætter, landskaber, billeder fra byen, haven, skoven, stranden. I de bedste af billederne findes en farvefølsomhed der genspejler J.s nuanceret nervøse sind. Hans malerier findes på Statens museum for kunst, adskillige provinsmuseer og i privat eje. Men den bedste offentligt tilgængelige samling af J.s malerier må indtil videre søges uden for museernes mure, nemlig på Vejle amtssygehus der ejer 11 væsentlige billeder fra trediverne til tresserne med hovedvægten lagt på det sidste årti.

For J. var maleriet først og fremmest farve, modsat tegningen og grafikken, hvis ydre kendetegn i hans traditionstro fortolkning var yderpunkterne kulsort og kridhvidt og hele den mellemgigende gråskala. Stort set er grafikkens motivverden den samme som maleriets, dog med hyppige tilføjelser af bibelske emner. Det grafiske udtryk vekslers fra blad til blad, bestemt – eller snarest styret – af den valgte teknik. De få og tidlige, fladebetonede træsnit rummer som regel et kontrastrigt møde mellem sort og hvidt. I de oftere forekommende litografier er figurer og former forsøgsvis defineret af en tøvende, malerisk kontur. Men i raderingen, J.s yndlingsteknik, findes alle slags grafiske udtryk spændende fra den fineste lysende linie til den kraftigste sorte streg, hele registret fra diskant til bas. Nogle af raderingerne står som ren ætsning, andre er udført som akvatinte, andre igen som tørnål. Meget ofte kombinerede han teknikkerne med held. Han eksperimenterede meget og utraditionelt. Af de fleste tryk er kun bevaret et enkelt eller nogle ganske få eksemplarer. I visse tilfælde er bladene forsynet med farver, trykt eller malet på i lette, sommerfuglelyse nuancer. Efter beskrivelsen at dømme altså en eksklusiv kunst og dermed en forsyndelse mod grafikkens grundprincip: mangfoldiggørelse. Eksklusivitet lader sig imidlertid dårligt forbinde med en kunstner af J.s støbning. Trykkene var da heller ikke forbeholdt

de få, men kun én, kunstneren selv. De indgik i en lang række af grafiske eksperimenter, en uop-hørlig udforskning af materialernes særlige muligheder. Bladenes private karakter understreges af en ofte skæv trykning på dårligt papir forsynet med et virvar af sorte fingre. Trykkene er dog ikke kun at opfatte som grafisk dokumentation; det forbyder deres høje kunstneriske kvalitet. J. modtog flere udmærkelser, bl.a. Eckersberg medaljen, og 1960 tildeltes han det Anckerske legat. 1928 havde J. været i Berlin, men ellers rejste han ikke meget i de unge år. Senere hen foretog han en del rejser sydpå, 1953 og 1959 opholdt han sig således i længere tid på klosteret San Cataldo ved Amalfi. På en rejse til Bretagne døde han i Quimper. □Selvportr.: mal. 1923, stik s.å., litografi 1925, 1926, to 1927, 1928, to raderinger 1926 og en 1927, mal. 1953 og flere udaterede. Mal. af S. Hjorth-Nielsen udst. 1928, radering af samme 1929, afbildet på mal. af samme 1929. Mal. af Anna Klindt Sørensen 1945. Foto.

H. J. J. Tekst af Leo Estvad, 1970 = Danske grafikere VIII.

Jan Garff

Jensen, Jens Poulsen, 1845–1935, veterinær, hippolog. * 23.10.1845 i Ålborg, † 13.2.1935 i Kbh., begr. på Frbg. (Solbjerg). F: vogmmand, avlsbruger Poul J. (1806–56) og Ane Mortensen (1818–97). ~ 24.12.1872 i Nørresundby med Johanne Nielsen, * 10.4.1853 i Nørresundby, † 29.4.1924 på Frbg., d. af gårdejer Niels Jensen (Ladefoged) (1790–1861, ~ 1° med Ane Johanne Christensdatter, 1784–1852) og Ane Kirstine Nielsdatter (1820–1914).

I nogle livserindringer (Maanedsskr. for Dyr læger, 1922–23) siger J. at han var født „hestgal“. Denne lidenskab var det, mere end egentlig trang til dyrlægegerningen der bevirkede, at han efter at have bestået den „udvidede præliminæreksamen“ 1862 lod sig indskrive som veterinærelev. 1866 blev han dyrlæge og praktiserede i sin hjemegn til 1879, men allerede i disse år søgte han tilknytning til landbrugsorganisationerne, idet han 1874 blev sekretær og kasserer i Ålborg amts landboforening. 1882 blev det overdraget ham af Foreningen af jyske landboforeninger at foretage undersøgelser af præmierede hingstes afkom. 1883 blev han ansat på statsbevilling som hippologisk medhjælper ved stutterikommissionen, 1886 tillige som konsulent i hesteavl for Det kgl. landhusholdningsselskab og endelig 1889 som statskonsulent i hesteavl. S.å. stiftedes De samvirkende jyske hesteavlsforeninger på J.s initiativ, og som medlem af disses bestyrelse og af statsskuekommissionen fik han gennem en lang

årrække lejlighed til at sætte standarden for den jyske hest og angive retningslinjen for avlen. Han har indlagt sig fortjeneste ved at grundlægge og gennem årene oparbejde en række stambøger ikke blot over jyske hingste og hopper (1886 og senere) men også over bornholmske og fynske heste (1891–93) og heste i Maribo amt (1895). Disse bogføringer og undersøgelser af alle brugbare avlsdyr viste, som J. selv udtrykker det i *Hestens Historie i Danmark* (142 og 160) at „det var nødvendigt at bygge den jyske Hest op paa „det gamle Slag“, og denne Erkendelse og dens heldige Gennemførelse var Hovedaarsagen til at Arbejdet paa den jyske Hesteavl Fremme lykkedes; igennem et par Menneskealdre er den jyske Race rendyrket som Trækhest gennem Type-, Ind- og Renavl“. J. har sat sig et varigt minde som den der mere end nogen anden har været med til at skabe den jyske middelsvære trækhesterace, en kraftig, dyb, sluttet landbrugshest. J. nærede stor historisk interesse og har på dette område givet adskillige værdifulde arbejder over vort lands hesteavl, bl.a. *Det kgl. Frederiksborgske Stutteris Historie*, 1910, *Mindeskraft i Anledning af De samvirkende jyske Hesteavlsforeningers 25 Aars Jubilæum*, 1913 og *Hestens Historie i Danmark*, 1925. I de senere år tog J. også forskellige hippologiske emner op til bearbejdelse og offentliggjorde disse afhandlinger i *Maanedsskrift for Dyrslæger*; nævnes kan *Formalisme: Lød-Godhed*, XXXII, 1920–21, *Nedarvningsevne og Udartning i Hesteavlen*, XXXIII, 1921–22 og *Brystdybde*, XXXV, 1923–24. – I henved 40 år var J. den skabende vilje i Danmarks hesteavl. Han var en kundskabsrig og myndig personlighed der målbevidst og med stor dygtighed forstod at føre den opgave igennem, han havde sat sig. I sin ydre fremtræden var han særpræget, noget kølig, korrekt; men hvor han kom som dyrskuedommer, foredragsholder eller foreningsmand, lykkedes det ham at få folk i tale og vække interessen for de hippologiske spørgsmål. Han var en foregangsmand og en autoritet. Ved sin tilbagetræden som bestyrelsesmedlem i De samvirkende hesteavlsforeninger (1913) hædredes han med udnævnelsen til æresmedlem, en æresbevisning Foreningen af jyske landboforeninger også viste ham 1919 ved afskeden som statskonsulent; ved denne lejlighed modtog han fra landbrugets og hesteavlens organisationer en hædersgave på 20 000 kr. – R. 1899. DM. 1916. □To træsnit, det ene 1904. Foto.

St. Friis i *Månedsskr. for dyrlæger* XLVI, 1934–35 605–08. C. Hedegaard i *Medlemsbl. for den da. dyrlægeforen.* XVIII, 1935 137–39. Dansk veterinærhist. årbog III, 1935 181f. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Hj. Friis*

Jensen, Jens Anton, 1862–1927, journalist. * 1.2.1862 i Brundt ved Frijsenborg, † 13.2.1927 i Nykøbing F., urne sst. F: gårdejer Søren J. (1833–1910) og Maren Sørensen (1836–1916). ~ 21.9.1886 i Gellerup med Laura Valeur, * 21.9.1861 i Birk, † 26.6.1936 i Nykøbing F., d. af prokurator Werner Theodor V. (1819–96) og Elisabeth Birgitte Georgine Wilhelmine Jacobsen (1831–81).

J. tog præliminæreksamen fra Lars *Bjørnbaks højskole, arbejdede derefter en tid ved landbrug og savskæleri og blev exam.jur. og sagførerfuldmægtig i Herning 1884. Hans politiske interesse var tidligt vakt og øgedes i firsernes politiske kampår. For deltagelse i riffelbevægelsen fik han 14 dages fængsel. Han skrev småartikler til *Herning Folkeblad* og *Aarhus Amtstidende* og gik 1886 helt over til journalistikken som lokalredaktør i *Fakse for Østsjællands Folkeblad*. 1887 vendte han tilbage til Jylland som redaktør af *Odder Folkeblad* og efter at han havde aftjent sin værnepligt tog Vilhelm *Lassen der havde bemærket hans journalistiske evner ham med til Ålborg som redaktionssekretær ved den nyoprettede Aalborg Amtstidende. J. skrev en række fortrinlige artikler, bl.a. om byens højredomirede byråd, senere udgivet som *Kommunale Portrætter*. Højre svarede med annonceboykot der fulgtes af „kanonkrigen“. De boykottende købmænd anbragtes successive i en kanonmunding indtil kongens foged nedlagde forbud mod serien og Amtstidende måtte meddele at nu var kanonen gået af. 1891 flyttede J. til Politiken som fast medarbejder. 1894 blev han ansvarshavende redaktør af København og førte med megen polemisk kraft og hensynsløshed en konstant kampagne mod de sidste højreministerier. To gange idømtes han fængselsstraffe på tre måneder hver, og svækket efter fængselsopholdene frasagde han sig redaktørposten, men fortsatte som Københavns politiske medarbejder indtil bladets ejer H. *Witzansky 1902 forlangte at bladet skulle støtte P. A. *Alberti. J. vendte så tilbage til Politiken. I disse år bistod han desuden N. P. *Bransager ved udarbejdelsen af Den danske Regering og Rigsdag. 1903 overtog han redaktionen af *Nykøbing Dagblad* og dets fire aflæggere på Lolland. Han gik med de radikale ved venstrepartiets sprængning 1905, deltog i mødet i Kbh. der forberedte det stiftende landsmøde og programmet for det radikale venstre og fik på generalforsamlingen i *Nykøbing Dagblad* 30.5.1905 med støtte af pastor S. *Keiser-Nielsen og andre af egnens ansete mænd flertal for at føre bladet over til de radikale. Som redaktør af *Nykøbing Dagblad* virkede J. til 1914 da direktør H. *Heilbuth overtog administrationen af

bladet der var i økonomiske vanskeligheder. J. var derefter fælleskorrespondent til den radikale provinspresse og blev 1921 politisk medarbejder ved Lolland-Falsters Venstreblad der dannedes ved sammenslutning af Nykøbing Dagblad og dets aflæggere i et nyt lokalt aktieselskab. Han var desuden en tid formand for den lokale radikale organisation og amsorganisationen og medstifter af og i nogle år formand for Lolland-Falsters journalistforening. Men først og fremmest var J. politisk skribent. Hans sprog var rent og klart dansk. Hans artikler kortfattede og koncise og gik som oftest alle partiets blade rundt. Fra cykelture rundt i landet i cyklens første dage skrev han sine *Høstbreve* til Politiken og var i Nykøbingtiden en hyppig kronikør i bladet med *Breve fra Landet* der samlede landbrug og politik i en ofte charmerende enhed. I årenes løb tillegnede han sig en omfattende historisk viden der tit udnyttedes af hans pressekolleger der kaldte ham leksikonet. □Foto.

Sv. Thorsen i Provinsjournalisten 1.5.1926. Politiken 14.2.1927. Lolland-Falsters venstrebl. s.d. Erik Rasmussen og R. Skovmand: Det radikale venstre 1905-55, 1955. P. Munch: Erindr. I, 1959.

Helge Larsen

Jensen, Jens Christian, 1877-1956, direktør for Arbejdernes andels-boligforening, politiker. * 30.11.1877 i Kalundborg, + 12.12.1956 på Frbg., begr. Solbjerg kgd. F: postkører, husejer Peter J. (1844-92) og Maren Nielsen (1843-1923). ~ 1° 12.7.1902 i Kalundborg med Anna Madsen, * 23.9.1881 i Raklev, + 30.5.1923 i Kbh., d. af husmand, senere gårdskarl og arbejdsmand Peter M. (1853-1905) og Karen Nielsen (1854-1906). ~ 2° 12.1.1924 i Kbh. (b.v.) med Antonine Rasmine Martha (Mimi) Rasmussen, * 16.1.1901 i Højslev, Viborg amt, d. af teglværksbestyrer Rasmus Christian R. (1875-1954) og Karen Sophie Hansen (1876-1949).

J. stod i snedkerlære i Kalundborg og blev svend 1897. Efter soldatertiden i Kbh. 1899 arbejdede han her en årrække hos tømrermester Oscar Köhler, søgte samtidig yderligere teknisk og faglig uddannelse og gik på Borups læreanstalt. 1905 indvalgte han i bestyrelsen for Bygnings-snedkernes fagforening, blev to år efter ansat på foreningens kontor for at medarbejde på en ny prisurant og valgtes 1908 til fagforeningens formand. Kort efter fik han foreningen, der var udrådt 1899, til på ny at indmelde sig i Snedkerforbundet og dermed i De samvirkende fagforbund. Han var medlem af Arbejdernes fællesorganisations forretningsudvalg 1908-18 og af den faste voldgiftsret 1909-17. At der efter byggekrakket var stor arbejdsløshed, ikke mindst i

hans eget fag, bragte J. ind på den tanke at lejlig-hedssøgende ved sammenslutning selv kunne skaffe midler til byggeriet, og han kom i spidsen for et udvalg af repræsentanter for byggefagene og brugsforeningsfolk som 12.3.1912 stiftede Arbejdernes andels-boligforening hvis formand og direktør J. blev. Dens indretning og vedtægter har været mønster for et stort antal andre boligselskaber. 1913 begyndte den at bygge, og under J.s ledelse udviklede den sig til at blive Danmarks største kooperative byggevirksomhed der erhvervede betydelige grundarealer, to teglværker, etablerede egne afdelinger for cement-, tømrer-, snedker- og malerarbejde samt en kørselsafdeling. - Dens store boligkarreer har sat deres præg på hovedstadens udseende både i syd og nord. Opgaven var at skabe billige og sunde boliger for den mindrebemidlede befolkning, og i så henseende kan særlig henvises til havebyen i Brønshøj, opført 1921-23. På J.s initiativ og i fællesskab med Andelsbanken opførtes 1918-20 Axelborg. J. gik af som formand for bygnings-snedkerne 1916. Han var medlem af boligkommissionerne af 1916 og 1918 og en række andre nævn under og efter første verdenskrig. I boligkommissionen rejste han spørgsmålet om ved skat på gamle ejendomme at tilvejebringe en boligfond og holdt om dette forslag foredrag for begge rigsdagens ting 1919 og for hovedstadens kommunalbestyrelser 1920. Det var på denne tid han fik kaldenavnet „Christian Bolignød“. Han medvirkede til dannelsen af Det kooperative fællesforbund og Fællesorganisationen af almennyttige danske boligselskaber 1919, var medlem af dens bestyrelse 1919-22, dens formand 1922-30. Han var indbyder til den første nordiske kooperative boligkongres 1925 der senere efterfulgtes af flere. 1913-25 var han medlem af Frbg. kommunalbestyrelse og af dennes tekniske udvalg, bolig- og ejendomsudvalg, af sundheds- og bygningskommissionerne m.m. 1916 blev han opstillet som socialdemokratisk folketingskandidat i Kbh.s 1. kreds og repræsenterede denne i tinget fra maj 1918, da han kom ind som suppleant, til 1947. Han var sit partis ordfører i alle sager vedrørende bolig- og byggeforhold med undtagelse af husleje- og tilskudslove. Da Andelsbanken, Arbejdernes andels-boligforenings finansforbindelse, 1925 blev tvunget til at likvidere, måtte boligforeningen afhænde sine ubebyggede grunde og industrielle virksomheder, mens dens gamle boligafdelinger var uanfægtede, og hovedforeningen fortsatte virksomheden. Ved foreningens reorganisation 1928 førte visse uoverensstemmelser med hensyn til principperne for dens fremtidige økonomi til, at J. med årets udgang trådte tilbage som dens an-

svarlige leder. Han var derefter i nogle år konsulent for undervisningsministeriets byggevirk-somhed og bygningskyndig medarbejder ved foreningen Socialt boligbyggeri. J. var gennem 1920'erne og 30'erne medlem af byggeudvalgene ved næsten alle større statslige byggerier. Selv om han fik den afbalancerede forretningsmands form, kunne hans iltre sind stadig pludselig ændre ham til agitatoren. □Foto.

[E. Marquard:] Arbejdernes andels-boligforen. 1912-22, 1922. Socialdemokraten 12. og 13.3.1937. G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 279-81. Politiken 13.12.1956.

Vagn Dybdahl (Oluf Bertolt)

Jensen (-Onsted), **Jens Jørgen**, 1860-1933, landmand, minister. * 1.1.1860 i Virring, Fruering sg., † 29.8.1933 i Torrild, begr. sst. F: husmand Jens Pedersen (Norge) (1826-1905, ~ 2° 1864 med Ellen Sørensen, 1820-89) og Ane Johanne Nielsen (1833-64). ~ 12.2.1886 i Hvilsted med Johanne Christiansen, * 28.6.1858 på Svejstrup Østergård, † 23.11.1932 i Torrild, d. af gårdejer Rasmus C. (1820-87) og Ane Cathrine Olesdatter (1826-89).

J.s barndom og ungdom var landsbybarnets. Han begyndte som landbrugsmedhjælper, men allerede 22 år gammel udvandrede han til USA. Her blev han dog kun fire år, og da han vendte tilbage kunne han købe et husmandssted i Mjering ved Skanderborg. Den velbevandede, opvakte husmand, frigiort i sit syn på mange forhold ved sit Amerikaophold, blev nu en banebryder for husmandsbevægelsen på egnen. 1899 droges han, som så mange af de dygtigste i hans stand, mod et større brug som han følte evner til at magte, og købte en gård i Onsted ved Odder. Allerede nu var han blevet kandidat til folketinget, valgtes 1901 i Bjerrekredsen og havde sæde i tinget til 1906 da han var blandt de radikale venstremænd som blev straffet på valgdagen for deres brud med venstrepartiet og dannelsen af det radikale venstre. Da C. Th. Zahle dannede sit første ministerium 1909, blev J. medlem af regeringen. Som minister for offentlige arbejder måtte han straks ind i en på enkeltheder rig og vanskelig debat som han dog klarede godt ved sin naturlige veltalendehed og frimodighed. Men en udtalelse på et møde om officerstanden bragte ham under stærk offentlig kritik og i modsætning til sine ministerkolleger, over for hvem han, som konseilspræsident Zahle som svar på en forespørgsel udtrykte det i folketinget, ved sin alt for forbeholdne optræden kom til at stå i et uklart lys. Han måtte som følge heraf træde ud af ministeriet allerede få måneder efter dets dan-

nelse (febr. 1910). Han stillede sig dog siden atter til valg og opnåede dette 1918 da han valgtes til medlem af folketinget for Ringkøbing amtskreds, et mandat han dog kun sad inde med til 1920. I tinget røgtede han sine ordførerskaber med indsigt og interesse. - J. var 1903 medlem af den kommission der blev nedsat efter de vestindiske salgsplaners stranding og efter personligt besøg på øerne afgav en betænkning. 1910 solgte han sin gård og var fra 1911 ejer af et fortinneri i Tranbjerg ved Århus; han var på sine gamle dage, som i de unge, en håndens arbejder. - Han tog ivrig del i afholdsbevægelsen. - F. M. 1. 1903. □Foto.

N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901-03. Silkeborg venstrebl. 30.8., 4.9 og 5.9. 1933.

*Gunnar Fog-Petersen **

Jensen, Jens Kristian, 1876-1947, landbrugsskoleforstander. * 22.7.1876 i Råbymagle på Møn, † 20.12.1947 i Darup, Vor Frue sg., Roskilde amt, begr. Haslev kgd. F: gårdejer Anders J. (1835-93) og Maren Katrine J. (1844-1913). ~ 6.8.1907 i Haslev med Ane Marie Olesen, * 8.7.1882 i Gudum ved Lemvig, † 4.10.1973 i Tåstrup, d. af gårdejer Niels O. (1835-1908) og Kirsten Marie Madsen (1846-1913).

Efter oplæring ved landbruget var J. 1894-95 på Rødkilde højskole, 1898-99 på Tune landboskole og tog 1901 landbrugseksamen fra landbohøjskolen og n.å. udvidet eksamen i plantedyrking. 1902-04 var han lærer ved Indre missions højskole i Haslev og 1904-43 forstander for Haslev landbrugsskole der oprettedes ligeledes i tilknytning til Indre mission. Skolens historie har han skildret i *Haslev Landbrugsskole 1904-29*, 1929. 1908-42 var J. medlem af Haslev landbrugsforening og en længere tid formand for dennes planteavlsudvalg. 1917-42 havde han sæde i landhusholdningsselskabets bestyrelsesråd, og 1921-43 var han formand for det lokale andelsmejeri. J. var en dygtig og grundig skolemand der forfattede lærebøgerne *Plantesygdomslære*, 1905 og *Gødningslære*, 1935. 1909-12 var han medredaktør af Vort Landbrug hvor han særlig behandlede planteavlsspørgsmål, som også var de emner hvor han særlig gjorde sig gældende i den landbrugsfaglige debat i almindelighed. J. skabte i Haslev en landbrugsundervisning i nær tilknytning til den særlige indremissionske åndsform. Han svækkedes de senere år en del af sygdom. - En bror, **Jens Frederik J.**, * 23.9.1870, † 12.12.1960, lærte 1888-90 gartneri og drev selv gartneri og frøavl 1891-96. Efter 1897-1909 at have været forpagter på Kobbøl-

Jensen, J. K.

gården på Møn samtidig med at han medvirkede til oprettelsen af Danske landboforeningers frøforsyning, var han denne virksomheds faste konsulent, 1912–15 direktør. 1919–24 var han medlem af bestyrelsen og 1917–20 formand for De samvirkende danske frøavlsforeninger. Fra 1915 var han igen aktiv landmand, 1924–28 ejede han Kammergave, fra 1928 var han forpagter af Fedgården ved Fakse. – □Foto.

Kr. Møller i Ugeskr. for landmænd, 1948 25. N. Dyrby: Den danske landbrugsskole 100 år, 1969 89f.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Jensen, Jens Ludvig, 1836–1904, landbrugsredaktør, plantepatolog. * 9.1.1836 i Vejlsøhus ved Odde, † 10.8.1904 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: skovrider Jens J. (1797–1845) og Karen Rasmussen (1801–68). ~ 16.5.1864 i Fiskbæk med Christine Hansen, * 12.6.1828 i Skanderup, Ribe amt, † 31.1.1912 på Frbg., d. af væver Hans Gydesen (ca. 1786–1839) og Mette Kirstine Kristensdatter (1788–1850). – Bror til Chr. F. *J. J. tog lærereksamen fra Lyngby seminarium 1855, gennemgik det Monradse lærerkursus 1857–60, var ansat ved Oddense højskole 1860–63 og derefter lærer i Odense til 1872. Han gav sig af med naturvidenskabelige studier, fik interesse for landbruget og begyndte 1868 udgivelsen af Ugeskrift for Landbostanden der et halvt år efter sammensluttedes med Chr. P. *Jacobsens s.å. oprettede Landmands-Blade. J. var medredaktør af dette tidsskrift 1868–80 der opnåede betydelig udbredelse, og de to mænd oprettede 1872 kontoret for fællesindkøb af undersøgt markfrø hvor han var med i den daglige ledelse til 1881. Han arbejdede for fremskaffelsen af sorter der var yderige og modstandsdygtige mod sygdom, og for at finde fremgangsmåder til sygdomsbekæmpelse gennem behandling af udsædsmaterialet. I markfrøkontorets årsberetninger meddelte han resultaterne af omfattende iagttagelser fra det praktiske landbrug, talrige markforsøg og undersøgelser i et laboratorium, han havde indrettet i sit eget hjem. En særlig fortjeneste indlagde han sig ved 1874 at indføre den skotske squareheadhvede som fik stor betydning for den følgende tids hvededyrking og -forædling i Danmark. J. var en dygtig forretningsmand, og ikke mindst ved fra 1879 at udgive annoncebladet Herregaardenes Adresseavis opnåede han så gode økonomiske kår, at han kunne anvende hovedparten af sit arbejde på landbrugsvidenskabelige undersøgelser som han 1881 organiserede ved oprettelsen af *Bureau Ceres* der tillige skulle udnytte resultaterne forretningsmæssigt. Trods primitive hjælpemidler for-

måede J. at gennemføre originale plantepatologiske undersøgelser af stor teoretisk og praktisk betydning. – På grundlag af forsøg der påbegyndtes 1878 studerede han kartoffelskimmelen som fra 1840erne havde optrådt ondartet i Europa. Resultaterne offentliggjordes 1882 i *Kartoffelsygen kan overvindes ved en simpel og let udførlig Dyrkningsmaade* (engelsk, fransk, tysk og svensk udg. s.å.), hvori det påvises at smitten fra blade til knolde ved knopceller, der falder til jorden, kan hindres ved beskyttelseshyppning, og eftersygen kan undgås ved at udskyde optagningen og forinden fjerne toppen. S.å. konstaterede han, at knoldene kan desinficeres ved opvarmning til 40° C. 1882–84 fortsatte han undersøgelserne i Paris, hans bekæmpningsmåde vandt anerkendelse, og 1886 tildeltes der ham en guldmedalje af La société nationale d'agriculture de France. – 1885 begyndte han en række undersøgelser særlig over kornets brandsvampe der fortrinsvis tog sigte på den praktiske bekæmpelse, men samtidig udvidede kendskabet til svampene og deres smitteforhold og bl.a. førte til sondringen mellem nøgen og dækket bygbrand. 1887 offentliggjorde han i markfrøkontorets årsberetning en afhandling *Midler mod Brand i Vaarsæden* og gav her for første gang anvisning på den betydningsfulde varmtvandsmetode hvor sædekornet nedsænkes i varmt vand der kan dræbe svampekimene uden at skade kornets spiringsevne. På landbrugskongressen i Kbh. 1888 og ved talrige afhandlinger i den danske og udenlandske fagpresse redegjorde han for forsøgene. Den praktiske betydning af J.s undersøgelser var i første omgang beskedne, hvad der til dels hang sammen med den helt overvejende interesse omkring den animalske produktion i de sidste årtier af 1800-tallet. Det hæmmede også udnyttelsen af J.s resultater at en personlig indesluttethed medførte, at han ikke evnede den direkte kontakt til landbruget og til kolleger i forsøgsvirksomheden. Med den stigende vægt på planteavl efter århundredskiftet anerkendtes J.s indsats indenfor sygdomsbekæmpelsen, og særlig varmtvandsmetoden gjorde hans navn verdenskendt. – R. 1892. □Foto.

Ugeskr. for landmænd, 1904 388f. F. Kølpin Ravn i Phytopathology VII, Baltimore 1917 1–4. Carl Christensen: Den danske botaniks hist. I, 1924–26 717f 742–44; II, s.å. 423–28 (bibliografi). Det danske landbrugs hist., udg. K. Hansen II, 1936–43. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Jensen, Johan Ludvig William Valdemar, 1859–1925, telefoningeniør, matematiker. * 8.5.1859 i

Nakskov, † 5.3.1925 på Frbg., urne på Bispebjerg. F: boghandler, intendant, senere fotograf Harald Frederik Julius J. (1831–89) og Adelaide Frederikke Mohr (1824–96). ~ 11.9.1888 i Kbh. (b.v.) med Agnete Kirstine Edle From, * 18.10.1864 i Kbh. (Johs.), † 18.7.1948 i Gentofte, d. af bogholder i justitsministeriet, senere fængselsdirektør Martin Severin Janus F. (1828–95) og Caroline Christine Henriette Kjærulff (1835–1905).

J. tog 1876 adgangseksamen til Polyteknisk læreanstalt og studerede derpå matematik, fysik og elektroteknik. 1881 blev han ansat ved den københavnske afdeling af The international Bell Telephone Co. som 1882 gik over til at blive Kbh.s Telefonselskab. 1882 blev han ingeniørasistent, 1885 ingeniør og 1890 chef for telefonselskabets tekniske afdeling (overingeniør). I denne stilling virkede han til 1924. J. bidrog ved sin tekniske dygtighed og matematiske kundskab meget til det høje tekniske stadi Kbh.s telefonvæsen hurtigt kom til at indtage. Han opfandt bl.a. et særligt system for centralapparater. Ved siden af sin praktiske virksomhed nærrede han fra sin ungdom stor interesse for matematik. Uden at have indtaget nogen lærerstilling nåede han frem i første række blandt danske matematikere. 1892–1901 var han formand for Matematisk forening. 1903–10 sad han i bestyrelsen for Elektroteknisk forening. Han var Local honorary Secretary of the Institution of Electrical Engineers i London. 1907 blev han medlem af det danske Videnskabernes selskab, kom ind i dets kassekommission 1916 og var dennes formand 1917–24. 1913 blev han medlem af det svenske videnskabselskab, 1917 af det norske. Han var fra 1910 vicepræsident i Dansk elektroteknisk komité og indtog samme post 1912 ved den internationale matematikerkongres i Cambridge. Han var medredaktør af *Acta mathematica* og censor ved Polyteknisk læreanstalt. 1918 blev han æresdoktor ved Lunds universitet. – J.s brændende trang til eksakt og koncis fremstilling førte ham, som foregangsmand i Danmark, ind på den Weirstrasske fremstilling af funktionsteorien. Herunder knyttedes han nøje til den svenske matematiker M. G. Mittag-Leffler. Et problem der fulgte ham hele livet, var det endnu i dag uløste spørgsmål om den Riemannske zeta-funktions nulpunkter, af afgørende betydning for primalteorien. Som biprodukt ved denne undersøgelse fandt han den vigtige sætning om sammenhængen mellem analytisk funktions vækst og nulpunktsfordeling der har gjort hans navn internationalt kendt. Dette resultat samt hans arbejde over uligheder for konvekse funktioner må i dag betegnes som klassiske. Hans af-

handlinger findes især i *Nyt Tidsskrift for Matematik*, *Comptes rendus de l'Académie des Sciences*, *Vidensk. selsk.s skrifter* og oversigter samt i *Acta mathematica*. – J. pintes i sine sidste år af en hjertelidelse, og hans sind fyldtes mere og mere af religiøse tanker, knyttet til teosofien. – R. 1906. DM. 1921. □Foto.

F. Johannsen i *Ingeniøren*, 1925 133. Berl.tid. 6.3. s.å. N. E. Nørlund i *Oversigt over vidensk.s selsk.s forhandl.* 1925–26 45–51 (m. bibliografi). Samme i *Matematisk t.*, 1926 B 1–7 (m. bibliografi). – *Levnedsberetning i ordenskapitlet.*

Poul Heegaard*

Jensen, Jens Mourits, 1860–98, dialektforsker. * 6.7.1860 i Vittrup, Børglum sg., † 24.4.1898 i Stenum, begr. sst. F: gårdmand Rasmus J. (1828–77) og Else Jensdatter (1833–tidligst 77). ~ 7.4.1890 i Stenum med Jensine Larsen, * 10.6.1848 i Torslev sg., Dronninglund hrd., † 23.10.1914 i Vrå, d. af gårdejer Lars Jensen (1801–tidligst 80) og Johanne Marie Isaksdatter (1812–61).

Allerede som tjenestekarl lagde J. sig efter svensk og islandsk, ligesom han skrev digte (på vendelbomål) og bladartikler. 1883 kom han på Køng højskole, derfra 1884 til Jelling seminarium hvorfra han blev dimitteret 1887. 1888 blev han lærer og kirkesanger i Stenum og sad i embedet til sin død, men måtte 1892 tage hjælpelærere, da han fik tuberkulose. Forinden var han begyndt at sende H. F. Feilberg optegnelser til den jyske ordbog, og ikke mindst under hans sygdomstid blev arbejdet med vendelbomålet ham en stor trøst. Gennem Feilberg kom han også i forbindelse med professor Otto Jespersen, som sendte ham sproglige hjælpemidler. Ved selvstudium lærte J. ikke blot at anvende lydskrift, men fik også mod til at udarbejde en større sproglære i sit modersmål, ligesom han samlede stof til en vendsysselsk dialektgeografi og en afhandling om hyrdeliv, ordsprog og talemåder. Noget af det han fik udarbejdet fremkom i Dania, mere lå i udkast efter hans død. Hans hovedværk *Et Vendelbomåls lyd- og formlære* blev først færdigtrykt fem år efter hans død (udg. 1897–1902). Korrekturarbejdet blev overtaget af Marius Kristensen og H. F. Feilberg. Bogen indeholder et meget stort materiale, og ordene er gengivet i en meget fin og konsekvent anvendt lydskrift. Når det alligevel kan være vanskeligt at få et klart billede af dialekten skyldes det at J.s fremstilling tilhører en gruppe af fonetiske beskrivelser, der som grundlag for sammenligning med dialekten anvender det danske rigssprogs udtale, dvs. de er hverken historisk opstillede eller syn-

Jensen, J. M.

kronisk-systematiske som de fleste nyere behandlinger. □Foto..

Marius Kristensen i J. J.: Et vendelbomåls lyd- og formlære, 1897–1902 III–XI. Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin I, 1913 69f 146f. Det danske sprogs udforskning i det 20. årh., red. Jørgen Larsen m. fl., 1965 87f.

Marius Kristensen*

Jensen, Jens Peter, 1861–1947, højskolelærer, lokalhistoriker. * 20.11.1861 i Vig, Odsherred, † 14. 12.1947 i Høng, begr. sst. F: bolsmand Jens J. (1831–1910) og Sofie Nielsen (1832–1909). ~ 27. 9.1895 i Ågerup ved Holbæk med Anne Christine Nielsen, * 19.8.1869 i Ågerup, † 23.7.1965 i Høng, d. af tømrer og bolsmand Anders N. (1839–1917) og Ane Sofie Kristensen (1842–1917).

I sin ungdom var J. først landmand, lærte senere mejeri, var 1886–87 elev på Høng højskole, dernæst to vintre på Askov og blev fra 1889 lærer ved Høng højskole (fra 1925 Høng husmandsskole) og fra 1903 tillige ved Høng landbrugsskole. 1936 fratrådte han som lærer ved husmandsskolen, men fortsatte endnu en årrække ved landbrugsskolen. J. var en af højskolens stilfærdige arbejdere, og i Høng højskoles omskiftende tilværelse fastholdt han kontinuiteten fra Anders Jørgensens forstandertid. – Han begyndte tidligt at arbejde med historiske emner, og han fandt snart sit særlige felt i skildringen af de politiske, kirkelige og folkelige bevægelser i Holbæk amt i 1800-tallet. J. indsamlede lokalt adskilligt værdifuldt kildemateriale til belysning af perioden. Af selvstændige arbejder har han udgivet *Bondevennen Asmund Gleerup*, 1910, *Valgene i Holbæk Amt til den grundlovgivende Rigsforsamling*, 1915, *Den sjællandske Bonde Hans Peder Andersen, Gislinge*, 1919, *Sjællandske Bønder*, 1919 – med sine skildringer af bondebevægelsens førere nok J.s bedste arbejde – *Sjællandsk Bondeliv*, 1927 og *Holbæk Amts Valgkredse og deres valgte Mænd 1848–1918 I*, 1932.

I Fra Holbæk Amt samt i årsskrifterne fra Høng højskole og Høng landbrugsskole offentliggjorde han gennem en menneskealder en lang række artikler fra samme emnekredse. 1921–47 var han medlem af bestyrelsen af Holbæk amts historiske samfund, og ved sin fratræden udnævntes J. til æresmedlem af samfundet. De historiske arbejder er båret af en indlevelse i og forståelse for bondens vilkår omkring midten af 1800-tallet, og hans undersøgelser er stadig af værdi for skildringen af perioden. – Politisk sluttede han sig 1905 til det radikale venstre, og 1913 opstilledes han som partiets kandidat i sin hjemkreds Ruds Vedby uden at opnå valg. □Foto.

Fred. Nørgaard i Højskolebl., 1936 760f. Alb. Thomsen i Fra Holbæk amt, 1948 93–95. – Papirer i Rigsark.

Claus Bjørn (Fred. Nørgaard)

Jensen, Jakob, 1858–1942, kommunalpolitiker. * 15.11.1858 i Borup på Helgenæs, † 5.10.1942 i Århus, begr. sst. F: gårdejer Jens Kristian Petersen (1820–1905) og Mette Marie Sørensdatter (1823–1903). ~ 2.12.1885 i Fuglslev med Andrine Petrine Rasmine Boyesen, * 26.3.1858 i Gravlev, Fuglslev sg., † 25.5.1935 i Århus, d. af gård-ejer Rasmus B. (1831–67) og Mette Kirstine Rasmussen (1830–1923, ~ 2° 1869 med gårdejer Søren Peter Poulsen, 1845–92).

J. stammer fra et småkårshjem på Helgenæs; faderen var sognerådsmedlem. J. lærte murerprofessionen, kom som soldat til Århus 1881–82 og blev der. Den socialt interesserede unge svend droges ind i arbejdet for genrejsningen af de faglige og politiske organisationer. Han var medstifter af Murerens fagforening i Århus 1883 og Murer- og tømrerforbundet i Jylland 1886 og virkede energisk for dannelsen af et murerforbund for hele landet. 1887 blev han formand for sin fagforening og var 1888 sjælen i en murerstrejke hvis heldige udfald skabte respekt både om ham selv og om den lokale arbejderbevægelse. Han sluttede sig også til „demokratiske samfund“ og var agitator for det af Harald Jensen fra 1884 udgivne dagblad *Demokraten*. Han kom 1888 ind i socialdemokratisk forbunds bestyrelse, i bestyrelsen for den 1884 oprettede Arbejdernes forbrugsforening og i ledelsen af den lokale fællesorganisation (formand 1897–1901). Ofte truet med arbejdsløshed rejste han 1890 bort fra byen, arbejdede en tid i Helsingør, men vendte 1891 tilbage til Århus, blev på ny formand for murerne og fik ligeledes sine andre tillidshverv igen. Han var medstifter og medlem af De samvirkende fagforbunds (LO) første repræsentantskab 1898–1900. Under storlockouten 1899 var han i Århus arbejdernes energiske leder, men her som altid senere på vagt over for tilfældige stemninger og med forståelse for at det efter arbejdskampen skulle være muligt for de to parter at virke sammen.

1894 blev han ansat som forretningsfører for Forbrugsforeningen (fra 1906 kaldet Arbejdernes Produktionsforretning), og denne voksede under hans støtte ledelse (indtil 1921) frem til at blive et af landets største kooperative foretagender, omfattende bageri, mølleri, brændselsforretning med kulimport, ølbryggeri og mineralvandsfabrik. Sin kommunalpolitiske virksomhed begyndte J. som medlem af Århus ligningskommission 1894–1900. Det sidste år indvalgte han i byrådet og fik straks sæde bl.a. i skole- og hav-

neudvalget. 1909, efter valgreformene af 1908, fik socialdemokratiet flertallet i bystyret, mistede det 1913, men genvandt det 1917, og marts 1919 blev J. Århus bys første folkevalgte borgmester, et embede han beklædte til udgangen af 1932. Den vældige udvikling Århus gennemløb efter århundredskiftet har J. mere end nogen anden sat sit præg på. De sociale institutioners forbedring lå ham stærkt på sinde. En reform af sygehuvæsenet var noget af det første han gik i brechen for. Han var den førende i demokratiseringen og moderniseringen af skolevæsenet, med ophævelse af „fattigskolen“, bygning af store tidssvarende skolebygninger, af modstanderne kaldet „paladser“, indførelse af kommunal mellem-skole og gymnasium. Da tanken om indretning af et universitet i Jylland rejstes skyldtes det i høj grad også J. at tanken virkelig gjordes, og at universitetet kom til at ligge i Århus. Han var medlem af universitetskommissionen 1919–25, af Universitetssamvirket af 1919, af universitetsbestyrelsen 1928–32, og var formand for byggeudvalget i hvilken egenskab han 1932 nedlagde en af grundstenene til universitetsbygningen. Det var det regelrette uddannelsesforløb J. interesserede sig for. I modsætning til de fleste andre af arbejderbevægelsens ledere var han nærmest modstander af det frivillige oplysningsarbejde og søgte fx længe at hindre opbygningen af et moderne biblioteksvæsen.

J. fik tidligt tilvejebragt rationelle planer for byens udvikling, vækst og forskønnelse. Bl.a. domkirkens og Frue kirkes frilæggelse, Ringgaden, Stadion, Mølleparken og Marselisborg mindepark er led heri. Den traditionelle borgmesterdyd, forsigtighed, var hos J. parret med den langt sjældnere egenskab fremsynethed. Han var en resolut administrator og en omhyggelig økonom. I den sidste halve snes år af borgmestertiden var en tiltagende egenrådighed og en næsten sygelig mistænksomhed en alvorlig belastning for samarbejdet. Endnu som 73-årig var J. utilbøjelig til at trække sig tilbage, men indtrængende henstillinger fra partiet nødvendiggjorde dette. Forløbet var i øvrigt medvirkende til at socialdemokratiet på kongressen i 1935 vedtog at anbefale anvendelsen af 70-års aldersgrænsen men dog stillede de enkelte kredse frit. – F.M.I. 1933. □Mal. af Jul. Paulsen, 1931 (Århus rådhus). Relief af Jenny Salicath på mindsten 1933 ved Århus havn. Foto.

A. Sneum: Borgmester J. J. i Århus, 1919 (særtr. af Arbejdernes produktionsforen. i Århus 1884–1919 s.å.). Århus stiftstid. 31.3.1919. Sst. 6.10.1942. Demokraten s.d. Borgere i byens råd, red. Ole Degn og Vagn Dybdahl, 1968 4–8. Dorrit Andersen: Århus under storlockouten, 1970.

Vagn Dybdahl (Oluf Bertolt)

Jensen, Jens, 1796–1875, seminarieforsøger, pædagogisk forfatter. * 20.9.1796 i Særslev sg. ved Kalundborg, † 16.11.1875 på Frbg., begr. sst. F: hjulmand Jens Nielsen (ca. 1756–1825) og Margrete Larsdatter (ca. 1767–1845). ~ 14. 10.1828 i Kbh. (Trin.) med Francisca Lagerte Lucia Comestabili, adopt. Petersen, * 29.8.1809 i Kbh. (Trin.), † 24.3.1896 sst., d. af konditor Louis C. (* ca. 1770, ~ 1° med Johanne Bente Bech, ca. 1766–1803, ~ 2° 1803 med Anne Marie Elisabeth Møller, ca. 1779–1806) og Anne Elisabeth Baggesen (ca. 1779–1859); adopt. af skibskaptajn Ludvig Nicolai P. (ca. 1770–1832) og Sara Marie Baggesen (ca. 1774–1854). – Far til Otto *J.

J. dimitteredes 1817 fra Jonstrup seminarium, tog efter nogle års huslærervirksomhed artium i 1821 og blev cand.teol. 1826. S.å. ansattes han som lærer i Jonstrup hvor han havde sin virksomhed i 42 år, fra 1838 til 1868 som forstander for seminariet. J. var meget flittig, og en lovens og ordenens mand. Hans arbejde, hans administration, hans undervisning gik som efter en snor, og han kunne være hård mod elever der ikke ville rette sig efter „den bestående tingenes orden“. Seminaristerne lærte under J.s gammel-dags regimente at arbejde ihærdigt, de fik solide kundskaber og gode anvisninger på praktisk skolearbejde. J. var i sin undervisning klar og grundig, men tør og lidet interessant. Han stod helt uforstående over for de grundtvig-koldske skoletanker. Elevernes vel lå ham altid alvorligt på sinde, og ved sin utrættelige flid, redelighed og pligtfølelse øvede J. stor indflydelse på sine elever. Han så med uvilje at seminarieeksamen ved lov af 1867 blev frataget seminarierne og henlagt til en kommission, og næste år søgte han sin afsked. J. udgav en række skolebøger, navnlig til brug ved seminarieundervisning, bl.a. *Forklaring over Balles Lærebog*, 1845, *Haandbog i Underviisnings- og Opdragelseslære*, 1846, *Forklaring over Luthers liden Katekismus*, 1856 og *Tidsskrift for Almueskole- og Seminarievæsenet* 1843–57. I seminariets beretninger for 1841 og 1859 har han beskrevet det Blågård-Jonstrupske seminariums historie. – Tit. professor 1841. Etatsråd 1864. – Datteren Louise Marie Jensen, * 5.7.1829, † 21.4.1916, var gift med komponisten Niels Carl Wilhelm Mortensen, * 6.1.1832, † 3.11.1893. Efter lærereksamen 1851 på Jonstrup seminarium blev han ansat her som sanglærer. Han skrev *Kortfattet Violinskole*, 1859, en orgelskole 1867 og en række flerstemmige sange til brug ved sangundervisningen. Af hans kompositioner hanges især melodierne til *Nattens dæmrende Taager*, *Rosen blusser*, *Sov, mit Barn*, *sov længe og Lær mig, o Skov, at visne glad*.

Jensen, Jens

Hans kartotek over danske sange findes i Det kgl. bibliotek. R. 1892. – (J. J.) R. 1851. □ Mal. af A. Dorph, 1852 (Fr.borg), efter dette litografi af I. W. Tegner, 1853 og kopier af A. C. Svendsen.

M. Becher i Skolens reform II, 1851 470–76. And. Petersen: Den jonstrupske stat, 1884. Erik Bøgh: Erindr. fra mine unge dage, 1894. Anton Nielsen: Seminarieliv i fyrrerne, 1894. Lærerne og samf., udg. Carl Poulsen og W. Th. Benthin IV, 1914 13–15. Stig Bredstrup: Fra Jonstrup, 1918. J. P. Jørgensen i Jonstrupbogen IV, 1926 3–54. Hans Rasmussen sst. 55–59. Joakim Larsens erindr. sst. 1929 5–45.

Ingrid Markussen (Chr. Buur)

Jensen, Jens, 1859–1928, borgmester, overpræsident. * 18.4.1859 i Ålsbro, Rørup sg., Fyn, † 16.3.1928 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: husmand, murer Jens J. (1826–1907) og Marie Jensdatter (1829–1912). ~ 7.12.1884 i Kbh. (Johs.) med Juliane (Julie) Hansen, * 9.10.1858 i Helsingør, † 2.9.1953 i Kbh., d. af skibstømrer Jens H. (1829–76) og Karen Rasmusdatter (1830–90).

Af nogle erindringer J. har nedskrevet 1916 og 1920 får man et levende indtryk af det nøjsomme fynske hjem han er udgået fra, af et par prægtige, arbejdsomme forældre og hans egen tidligt vakte lærelyst og hurtige nemme. Efter udskrivningen af landsbyskolen kom han i malerlære i Årup og blev svend 1877. Et par år arbejdede han i Randers og Odense, stiftede sidstnævnte sted en malersvendeforening, men rejste 1879 til Kbh. hvor han fik arbejde hos Bernh. Schrøder. Han nærede tanker om at gå kunstnervejen, lærte sprog og farvekemi og udvidede ivrigt sine kundskaber, bl.a. ved at deltage i Studentersamfundets aftenundervisning. Netop i disse år var den hensygnende arbejderbevægelse ved at rejse sig igen. J. indmeldte sig i den 1881 stiftede Malernes fagforening, blev kort efter sekretær i bestyrelsen og valgtes april 1883 til dens formand. 1884 forlod han værkstedet for at vie organisationen hele sin tid. Han fik s.å. en ny priskurant gennemført, begyndte 1885 udgivelsen af Fagtidende for Malere, drog 1887 på agitationsrejse og fik oprettet nogle fagforeninger i provinsen, hvorimod først hans efterfølger fik et landsomfattende malerforbund i stand. I Kbh. var Socialdemokratisk forbund endnu en slags central også for fagforeningerne, men i provinsen havde disse begyndt lokalt at danne fællesorganisationer til gensidig støtte; der herskede imidlertid stærkt delte meninger om forholdet mellem det faglige og det politiske arbejde. Her kom J. til at spille en afgørende rolle ved at fastslå arbejderbevægelsens enhed som hovedgrundsvætning for den videre udvikling. På en på svensk initiativ indkaldt skandinavisk arbejderkongres i Göteborg 1887 fik J. sammen med P.

*Knudsen hovedindflydelsen på udformningen af principperne for fagbevægelsen i hele Norden. De vigtigste beslutninger gik ud på: tilslutning til socialismen, deltagelse i det politiske arbejde; der bør tilstræbes centraliserede faglige forbund, anerkendte lønoverenskomster, timebetaling, otte timers arbejdsdag, understøttelseskasser, faglige voldgiftsretter, og strejker bør kun anvendes som yderste middel. Dette programs virkeliggørelse blev hans hovedopgave i den følgende tid. Okt. s.å. fik han oprettet De samvirkende fagforeninger i Kbh. (senere kaldet Arbejdernes fællesorganisation), i hvis ledelse socialdemokratiet blev repræsenteret, og hvis formand J. blev til 1903. Han afgav 1888 posten som malernes formand, men fik sæde i deres forbundsbestyrelse til 1903. Han udgjorde bindeleddet mellem den faglige, politiske og kooperative bevægelse og fik overdraget talrige hverv som han røgtede med stor dygtighed og med et nøgternt blik for livets realiteter og sagernes gennemførlighed. Han blev 1885 medlem af socialdemokratiets hovedbestyrelse og 1887 medarbejder ved Social-Demokraten. Han var medstifter af Arbejdernes Fællesbageri 1886 og af Bryggeriet Stjernen 1901 og sad i disse kooperative virksomheders ledelse. Ved folketingsvalgene 1887 og 90 var han opstillet i Odense, 1892 i Lyngby. Fra 1888 opstilledes han ved borgerrepræsentationsvalgene i Kbh. Han deltog i de skandinaviske arbejderkongresser som efter 1886 afholdtes med to års mellemrum, og ligeledes i de internationale arbejderkongresser i London 1888 og 1896, Paris 1889 og 1900 og Zürich 1893. Under arbejdet med mennesker og problemer afklaredes J.s samfundssyn og politiske anskuelser. Han blev forløber for, hvad der en menneskealder senere er kaldt „Danmark-for-folket“-politikken. Han satte sin lid til forhandling frem for kamp; på hans forslag strøg socialdemokratiets kongres 1890 vendingen „eneste reaktionær Masse“ om de borgerlige partier af parti-programmet. 1895–1903 var han medlem af folketinget for Kbh.s 10. kreds. Han deltog i debatten, når arbejdstidsspørgsmål, arbejderbeskyttelsesforanstaltninger o.l. stod på dagsordenen, men gjorde sig i øvrigt ikke stærkt gældende på rigsdagen, idet de faglige organisationsopgaver netop i disse år lagde så stærkt beslag på ham. De samvirkende fagforeninger i Kbh. kom efterhånden til at fungere som fagligt centralorgan for hele landet hvor erfaringerne indsamledes og frugtbargjordes, hvorfra parolerne udstedtes, hvor maj-demonstrationerne planlagdes, og hvor nødvendigheden af en regulering af strejkebevægelserne og af en fastere ordning af strejkeunderstøttelsen først blev følelig. Gennem

vedtægter af 1892 og 95 fik J. indført påligning af strejkebidrag og fagbevægelsens økonomi og slagkraft betydeligt styrket. Samtidig bidrog han som vægler og voldgiftsmand i flere konflikter til udvikling af det faglige voldgiftsvæsen og medvirkede 1898 til nedsættelsen af fællesudvalget til afgørelse af arbejdsstridigheder som han blev medlem af. Efter en arbejderkongres i Stockholm 1897 hvor J. var talsmand for fagforbunds dannelse og yderligere sammenslutning i en landsorganisation for hvert land, traf han forberedelse til oprettelse af en sådan i Danmark, og på et landsdelegeretmøde i Kbh. 3.1.1898 grundlagdes De samvirkende fagforbund. J.s tale ved denne lejlighed er et godt udtryk for hans personlighed og tankegang: „Vi er her i Kraft af Udviklingens Lov . . . Den Armé vi skaber maa være stærk og fast, thi den skal erobre en Verden, og den maa være demokratisk ordnet, thi den skal udvikle Mennesker“. J. valgtes til formand, og princippet om gensidig repræsentation i den faglige og politiske bevægelses ledelse befastedes. Arbejdsgiverne havde imidlertid også organiseret sig, og n.å. kom det ved den store lockout, der ramte ca. 40 000 arbejdere, til en afgørende styrkeprøve mellem arbejdernes og arbejdsgivernes organisationer. At arbejdernes sammenhold bestod prøven skyldtes ikke mindst J.s på én gang besindige og faste ledelse af arbejderhæren. Efter fire måneders kamp tog J. ansvaret for fredsslutningen og indgik 5.9. på arbejdernes vegne på den overenskomst med arbejdsgiverne, kaldet septemberforliget, hvorved organisationsretten anerkendes, hovedorganisationernes jvænbyrdighed fastslås, og som indtil hovedaftalen af 1960 var grundloven for arbejdsforholdenes ordning her i landet. Ved en paragraf i traktaten om indretning af en permanent voldgiftsret blev J.s tanker ført et skridt nærmere virkeliggørelse. Senere har her ud af udviklet sig den faste voldgiftsret og forligsmandsinstitutionen. J. er også ophavsmanden til det faglige samarbejde over landegrænserne, hvoraf den internationale faglige central, en år-række kaldet Amsterdam-internationalen, er vokset frem. Den grundlagdes på J.s initiativ i forbindelse med en skandinavisk arbejderkongres i Kbh. 1901. I serien Socialistiske Smaaskrifter skrev J. 1893 en pjece *8 Timers Arbejdsdagen*. I Tilskueren 1895 er trykt en afhandling af ham om fagforeningerne. Sammen med C. M. Olsen skrev han den grundige *Oversigt over Fagforeningsbevægelsen i Danmark 1871–1900*, 1901, et vigtigt kildekrift for dansk arbejderbevægelses historie. Omkring århundredskiftet stod J. som de fagorganiserede arbejderes afholdte fører, hvis store flid og arbejdssevne, hvis resultater

som organisator, forhandler og strateg havde skaffet ham anseelse og respekt. Nu følger et livsafsnit hvor han vinder om muligt endnu større anseelse som Kbh.s kommunes finansielle leder.

K. M. "Klausen og han indvalgte 1893 som de første socialdemokratiske repræsentanter i kommunalbestyrelsen. J. blev ordfører for budgetudvalget 1897, for sporvejsudvalget 1900, og borgerrepræsentationens næstformand 1901. Ved borgmester L. C. "Borups død jan. 1903 fik socialdemokraterne, som ved ingeniør J. "Rumps indmeldelse blev den største gruppe i borgerrepræsentationen, ret til at udpege borgmestercandidaten, og skønt J. oprindeligt havde næret betænkeligheder derved blev han 3.3.1903 valgt til borgmester for magistratens 2. afdeling, finanserne, og blev dermed Danmarks første socialdemokratiske borgmester, en begivenhed der fejredes af Kbh.s arbejdere med fakkeltog og festligheder. J. mødtes i begyndelsen med ikke ringe mistillid af borgerskabet og embedsmændene, men han vandt i årenes løb også modstandernes anerkendelse for sin kloge forvaltning og sit forudseende finansstyr, og de følgende års reformer blev gennemført med støtte fra en kreds af yngre embedsmænd og faglig bistand udefra, bl.a. J. "Hassing Jürgensen. Kbh. gennemløb i J.s borgmestertid en rivende udvikling, og det politiske styrkeforhold i styrelsen ændredes afgørende. Efter en kortvarig tilbagegang blev socialdemokratiet 1909 på ny den største gruppe og opnåede 1917 flertallet i borgerrepræsentationen. De kommunale opgaver forøgedes, og budgettet mangedoblede, men J. mistede ikke overblikket. Han gik ind for større finanspolitisk selvstyre for Kbh., hvilket gennemførtes efter skatteændringen af 1903, især ved den kommunale skattelov af 1910 med stigende skala og større bevægelighed i skatteudskrivningen, hvorved det blev muligt at lade indtægterne holde trit med udgifterne. J. omordnede det kommunale regnskabsvæsen (1907), indførte faste regler for anlæggenes forrentning og afskrivning, og ved henlæggelser i de gode år konsoliderede han kommunens økonomi.

Hans ledende synspunkt var ingenlunde blot at spare. Over for hospitalsvæsenet og sygeforsorgen var han rundhåndet, og det skyldtes hans storsyn at Bispebjerg hospital, opført 1908–13, blev en mønsterinstitution i det ydre som det indre. Da kommunen i krigsårene kom ind på eget boligbyggeri og støtte til privat byggeri, lagde J. stor vægt på at boligstandarden samtidig blev højnet. Han viste forståelse over for tjenestemændene, og Kbh.s kommune gik i hans tid i spidsen med indførelse af otte timers arbejdsdag

Jensen, Jens

og ferieordning. Han bidrog meget til friluftslivets og idrætssagens fremme. 1904 fik han vedtaget anlægget af Fælledparken; han plantede selv dens første træ 1909, og parken blev med årene hans øjsten og stolthed. Han deltog i oprettelsen af Idrætsparken og stadion og sad i institutionens repræsentantskab. Ungdomsårenes kunstneriske interesser forlod ham aldrig. Da Thorvaldsens museum var ved at gå i forfald, fik han dets statuer revideret og dets fremtid sikret; han var medlem af dets bestyrelse fra 1914, dennes formand fra 1916. Han var medlem af den kommunale skattekommission af 1910, af den overordnede kommission af 8.8.1914 (til 1919) og ligeledes af den kommunale prisreguleringskommission i krigsårene. Endvidere var han medlem af bestyrelsen for den midlertidige kommunale lånekasse af 1914, af Nationalbankens repræsentantskab fra 1919 og af bestyrelsen for Kbh.s Telefon-Aktieselskab fra 1925. Han var medlem af havnerådet fra 1903, fra 1914 havnebestyrelsen, og dennes formand fra 1924. Han var også som overpræsident formand i Kbh.s skoledirektion. Tillige sad han i ledelsen for flere filantropiske selskaber. 5.4.–5.5.1920 var han socialminister i forretningsministeriet M. P. Friis. J. var ikke blot finansborgmester; han kom efterhånden til at øve en afgørende indflydelse i magistraten og var den samlende og ledende hånd i kommunens styre. Ved overpræsident F. de "Jonquières" afgang (fra nov. 1924) brød den siddende socialdemokratiske regering med den hidtidige praksis og udnævnte J. til hans efterfølger. Malersvenden, som Frejlif "Olsen allerede 1892 havde betegnet som „Fagforeningernes Overpræsident“, endte sit virksomme liv som Kbh.s overpræsident. Han repræsenterede ved officielle lejligheder værdigt og stilfuldt den by hvis øverste embedsmand han var. J. var ikke oratorisk anlagt; det var ikke som agitator han havde øyet sine to livsgerninger. Hans fremherskende egenskaber var saglighed og grundighed, han var den smidige forhandler, den kløgtige diplomat; i alle situationer bevarede han sin ligevægt og handlede ud fra en vågen ansvarsfølelse over for de store opgaver der blev ham betroet, og i pligtroskab mod den klasse og det samfund der havde betroet ham dem. Da han døde blev han begravet på staden Kbh.s bekostning under store æresbevisninger. □Tegn. af Fridolin Johansen, 1889 (Aktuelt). Træsnit 1896. Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt, 1899 samt på tegn. af samme bl.a. 1907, 1919 og 1921 (Fr.borg). Træsnit af H. C. Olsen, 1907, efter foto. Buste af Aksel Hansen, 1917 (Idrætshuset i Idrætsparken, Kbh.). Tegn. af E. Henningsen, 1918, og af H. Jensenius s.å. Mal. af L. Find, 1921 (Kbh.s råd-

hus). Buste af V. Gustafson, 1925. Afbildet på mal. af Fritz Syberg 1925–26 (Kbh.s bymus.). Buste af Johs. Bjerg, 1930 (Kbh.s rådhus). Afbildet på E. Saltofts mal., 1934, af socialdemokratiske førere (forhen Folkets hus, Kbh.). Foto.

Erindr. i Hist. medd. om Kbh. 2.r.III, 1928 457–69. – Frejlif Olsen: Danske socialister, 1892 16–23. N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 231–36. C. E. Jensen og F. J. Borgbjerg: Socialdemokratiets årh. II, 1904 429–33 562–70 590–92. Festskr. i anledn. af malernes fagforen.s 25 års jubilæum, ved C. M. Loldrup, 1906 23–25. Det danske socialdemokratis hist. II, ved Alsing Andersen, 1921 12f. [Marius Kristensen:] De samvirkende fagforbund i Danm. 1898–1923, 1922 1–22. Jacob Marstrand: Tilbageblik, 1928 116–26 172f. Socialdemokraten 2.3., 16.3. og 22.3.1928, 1.2.1929 og 25.10.1936. Berl. tid. 16.3.1928. Politiken s.d. og 8.6.1929. Th. Oppermann i Medd. fra Thorvaldsens museum, 1929. Peder Hedebo: Spurv i tranedans, 1956. Fra folket de kom, red. H. P. Sørensen, 1962. – Papirer i Arbejderbevægelsens bibl. og ark.

*Oluf Bertolt**

Jensen, Jens, 1860–1951, landskabsarkitekt. * 13.9.1860 på Snedgården, Dybbøl, † 1.10.1951 på The Clearing, Ellison Bay ved Lake Michigan. F: gårdejer Christian J. (1824–1900) og Magdalene Sofie Petersen (1829–95). ~ 27. 10.1884 i Florida med Anne Marie Hansen, * 3.2.1861 i Dybbøl, † 4.11.1934 i Vilmotte, Illinois, d. af husmand Christian H. (ca. 1806–74) og Margrethe Kathrine Hansen (1817–74). J. var født på den sønderjyske gård Snedgården som i flere generationer havde været i slægtens eje. Gården nedbrændte under krigen 1864, men blev genopbygget, og her arbejdede J. i sine unge år. Af sin dansksindede familie blev han sendt til Tune folkehøjskole hvor han stiftede bekendtskab med grundtvigianismen. 21 år gammel blev han indkaldt til tjeneste ved den kejserlige livgarde i Berlin. Kort efter hjemsendelsen 1884 rejste han til New York, dels præget af uviljen mod at skulle drive fædrengården under tysk overhøjhed, dels pga. hans fars vægring ved at godkende et giftermål med hans sønderjyske forlovede. 1884 blev de unge gift i Florida, og her arbejdede de ved et stort sellerigartneri. 1886 flyttede de til Chicago der på dette tidspunkt var ved at udvikle sig til USAs økonomiske og intellektuelle centrum. Her fik J. ansættelse som parkarbejder og gjorde sig fordelagtigt bemærket ved anlæg af en 'American Garden' i et hjørne af en af de offentlige parker, tilplantet med omegnens planter som han selv havde indsamlet. Han blev udnævnt til leder af Humboldt Park, deltog uden større held i en række konkurrencer for landskabsarkitekter, men fik senere mulig-

hed for at udvikle sine ideer om at indføre elementerne fra de omgivende prærielandskaber i haverne for bl.a. høbmanden Henry Rubens og industrifyrsten Henry Ford i Great Meadow i Detroit. J. opnåede et intimt samarbejde med de store skikkelser i 'Chicagoskolen', Carl Sandburg, Louis Sullivan og Frank Lloyd Wright. 1906 blev han landskabsarkitekt og superintendent for Chicagos vestre parksystem. J.s parkpolitik i de følgende 14 år var stærkt socialt betonet med skabelse af udflugtsmål i fredede landskaber i omegnen, indretning af småparker i nær tilknytning til især arbejderboligerne og udførelse af parkveje der forbandt boliger og grønne arealer. Hans kunstneriske udførelse af parkerne bar præg af hans erindringer om barndommens sønderjyske landskaber. Uden nogen form for gartnerisk uddannelse eller landskabsarkitektonisk baggrund blev J. som autodidakt den eneste danske landskabsarkitekt som blev kendt og anerkendt i USA. 1935 lukkede J. sit kontor og tegnestue og flyttede til The Clearing (en lysning i skoven) i Ellison Bay i Wisconsin hvor han 75 år gammel grundlagde en højskole med de grundtvigske højskoler som forbillede med undervisning i jordbrug, havebrug, arkitektur, vævning og komposition. Baggrunden for skolen og dens filosofi har han sammenfattet i *Siftings*, Chicago 1939. Desuden var han forfatter til *From the Notebook of Landscaping* samt talrige dagbladsartikler i nordamerikanske blade. Han grundlagde sammen med Theodore Roosevelt og Jacob A. Riis The Playground Association, var medlem af Chicagos parkråd 1901–19 og medlem af bestyrelsen for Chicagos kunstmuseum og af Chicagos kunstråd. Hans liv og arbejde blev nøje beskrevet i Leonard K. Eatons bog *Landscape artist in America, The life and work of Jens Jensen*, 1964. C. Th. Sørensens anmeldelse i *Havekunst* 1965 gav anledning til en faglig polemik hvor Georg Boye i *Havekunst* 1966 fremhæver J.s betydelige kunstneriske og sociale indsats, helt parallelt med C. Th. Sørensens arbejde i Danmark, mens denne „nedvurderer“ J. som muligvis en stor gartner, men næppe en stor kunstner. Boye tegner følgende portræt af J.: En fascinerende, ret skarpkantet personlighed, en énspændernatur med en række for et kunstnerisk gemyt karakteristiske egenskaber: visionært syn, urokkelig tro på eget værd, evnen til at give og modtage i forholdet til andre kunstnere. □ Buste af Christian Petersen. Foto.

Nationaltid. 14.5.1922 (tillæg). Hejmdal 23.11. og 26.11. 1925. Børnesagens tid. 15.2.1933. Leonard K. Eaton: *Landscape artist in America. The life and work of J. J.*, Chicago 1964 (m. bibliografi, anm. af C. Th. Sørensen i *Havekunst*, 1965 nr. 7 140, m. replik fra G. Boye sst.

1966, nr. 1, tillæg 2). Kolbjörn Waern i *Landskap*, 1979 nr. 2 38–40.

Åge Nicolaisen

Jensen, Jens, 1867–1930, husmandsleder. * 27.8. 1867 i Hostruphuse ved Hobro, † 4.3.1930 i Als Brohuse, begr. i Als. F: arbejdsmand Christian J. (1830–67) og Ane Marie Bollesen Rosenkilde (1828–1903). ~ 13.12.1888 i Als ved Hadsund med Nielsine Pedersen, * 18.6.1865 i Helberskov, Als sg., † 23.9.1933 i Skelund, d. af landmand Peder Christian Pedersen, senere Knudsen (1834–1924) og Ane Kirstine Thygesen (1844–1923).

J. voksede op i et fattigt hjem, og kun syv år gammel måtte han ud at tjene som vogterdreng. I fjortenårsalderen kom han til en gartner i Hobro, og her søgte han at bøde på sine mangelfulde skolekundskaber, dels ved at gå på teknisk skole, dels ved læsning i fritiden. Ved sit giftermål overtog han et lille hus med to en halv ha mager jord i Vindblæs bakker syd for Mariager fjord og gik samtidig på dagleje på herregården Trudsholm. Efter ni års forløb flyttede han til et husmandssted i Als Brohuse på den anden side af fjorden. Her arbejdede han ihærdigt, hjulpet af sin dygtige hustru, på at gøre ejendommen til et mønsterbrug og blev på samme tid grebet af det vågnende husmandsrøre. Efter århundredskiftet gav han sig til at holde møder for bevægelsen og blev kendt som en glimrende taler. Han var dengang ivrig socialdemokrat, men omkring 1905 fik han fat på Henry Georges skrifter og blev fra nu af en utrættelig forkæmper for grundskyldstanken. Hans nye standpunkt kostede ham formandshvervet i den stedlige husmandsforening, men i husmandsbevægelsen vedblev han at stå i forreste række. Han var med til at stifte Ålborg amts udstykningsforening 1909, var formand i en årrække og var drivkraften i den store og lykkeligt gennemførte udstykning af herregården Store Restrup og hovedbygningens omdannelse til nordjysk husmandsskole. Han arbejdede ivrigt for dannelsen af Husmandshypotekforeningen (1909) og valgtes 1916 til dens landbrugsyndige direktør. Også i afholds- og andelsbevægelsen var han aktiv. – J. var den selvgjorte mand som ved ihærdigt studium havde tilegnet sig viden og vidsyn. Som taler var han klar og logisk. I ordskifte kunne han være skarp, hans fastmødrede gensvar ramte i pletten. Hans blik og miner kunne synes kolde, men under den kølige overflade skjulte sig et varmt, medfølelse og levende tro på sine ideers sejr og blev fra alle sider regnet for en af den jyske husmandsbevægelses bedste og mest klartseende mænd. □ 1931 afsløredes i Als bak-

Jensen, Jens

ker et mindesmærke for J. i form af en bronzebuste på granitsokkel.

Jens Damsgaard: Den moderne husmandsbevægelse, 1916 36 93f. P. Jeppesen: Husmandsbevægelsens hist., 1927 289 311f 355. Husmandshjemmet 13.9.1931. Fr. Skrubbeltrang: Den danske husmand I-II, 1952-54.

*Olaf Andersen**

Jensen, Jens Arnold Diderich, se Bildsøe, J. A. D.

Jensen, Jens Kudsk (Kusk), 1866-1936, nautisk forfatter. * 8.2.1866 i Vester Assels på Mors, † 23.10.1936 i Nivå, begr. sst. F: gårdejer Søren Kudsk J. (1838-95) og Ane Kirstine Sørensen (1840-95). ~ 1° 8.12.1893 i Dragstrup med Kirsten Sørensen, * 21.5.1859 i Vester Jølby, † 20.12.1915 i Nykøbing M., d. af gårdmand Søren Jensen Kibsgaard (1835-1927) og Inger Marie Sørensen Søndergaard (1840-1919). ~ 2° 2.2.1919 i Helsingør (Maria) med Elsinie Marie Wibroe, * 27.5.1892 i Helsingør, † 28.5.1943 i Usserød, d. af møllejer Emil W. (1853-1944) og Maria Hoffmann Bøggild (1864-1932).

J. kom til søs da han var sytten år, tog styrmandseksamens I. del 1886 og 2. del 1892. Han var 1886-87 med fregatten Jylland til Vestindien. Han sejlede derefter ca. otte år fra Hamburg, mest på vestkysten af USA og Australien og led gentagne gange skibbrud. Efter hjemkomsten førte han dansk skib et års tid og var derefter i Holland for at føre tilsyn med bygningen af seks skonnerter og i Helsingør for at føre tilsyn med bygningen af en damper. Han førte selv dampskib 1904-15 og 1917-22. Han har 1901 udgivet et meget benyttet *Haandbog i praktisk Sømandskab* (4. opl. 1924; fot. optr. 1978) med talrige af ham selv udførte tegninger, samt *Navigationens Udvikling*, 1913 (hektograferet, Det kgl. bibl.), *Oplevelser fra Søen*, 1912 og *Sømandskab for Baade og mindre Fartøjer*, 1922. 1928 ansattes han som nautisk medhjælper ved Søfartsmuseet på Kronborg hvor han i kraft af sin pålidelighed og sit grundige kendskab til skibsbyggeriet og sømandskab gennem tiden gjorde et udmærket arbejde ved rekonstruktion af gamle nautiske instrumenter og ved fremstilling af korrekte modeller af vikingetidens fartøjer. - J. var medstifter af sømandsforeningen i Nykøbing M. og fra 1919 medlem af bestyrelsen for Den almindelige danske skibsførerforening. - R. 1932. □Mal. af Agna Carstensen, f. Riis-Carstensen. Foto.

Dansk søfartstid. 18.7.1901 (anm. af Håndbog i praktisk sømandskab). Sst. 14.6. og 23.8.1917. H. P. Hagelberg og K. Klem i Medlemsbl. for den alm. da. skibsførerforen. XXVII, 1936 361-66. Otto Schou i Vikingen XVIII, 1941 nr. 5 3f; nr. 6 16-18; nr. 7 19-22. - Lev- nedsberetning i ordenskapitlet.

*Th. Topsøe-Jensen**

Jensen, Jens Peter, * 1922, redaktør, politiker. * 25.2.1922 i Bæring, Barløse sg., Odense amt. F: husmand Jens Hansen J. (1876-1965) og Karen Jensen (1881-1947). ~ 17.8.1941 i Hårby, Odense amt, med Edith Ellemann Johannessen, * 30.12.1916 i Bryrup, Århus amt, d. af gårdejer, sognerådsformand Christen Ivar J. (* 1888) og Olivia Ellemann (1892-1978).

Efter datidens syv år i folkeskolen kom J. til landbruget, var vinteren 1937-38 på Glamsbjerg efterskole og derefter karl hos Karl "Skytte" Hillerslevsgaard på Midtfn, hans senere formand i folketinget. 1943-44 var J. grønthandler i Odense, blev rejsesekretær i De samvirkende danske husmandsforeninger og tog 1945 på Lyngby landboskole for at videreudanne sig som konsulent. Men han havde bl.a. som lokalmeddeler til Fyns Venstreblad i årene ved landbruget snust til journalistik, den havde fanget hans interesse og 1946 blev han knyttet til Helsingør Dagblad. Samme år kom han til dagbladet Børsen i København som handelsmedarbejder, blev redaktionssekretær 1953, politisk redaktør 1955 og medredaktør 1961. Hans politiske journalistik gav ham ry for at have „næse“, og i offentligheden blev han et kendt ansigt da han i fjernsynet i begyndelsen af 60erne med blink i øjet stillede spørgsmål på sit fynske til politikere. 1969 knyttede den tidligere venstre-statsminister Erik Eriksen der var formand for Fyns Tidende ham til dette blad som politisk chefredaktør. 70erne blev for Fyns Tidende et særdeles bevæget tiår, den engang så mægtige venstre-avis endte 1979 som en side i den konservative Fyens Stiftstidende. J. fratrådte 1975 som Fyns Tidendes chefredaktør, men er fortsat ansvarlig for det politiske stof. - Han var 1954-60 i bestyrelsen for Københavns journalistforbund og 1961-64 næstformand i folketingets presseloge. J. er nok den første journalist der via TV har gjort politisk karriere. I hvert fald fik han efter sin medvirken i TV-udsendelserne tilbud fra Ringsted-kredsens venstre om at blive dens kandidat og sagde ja. Det var 1964, samtidig med at han meldte sig ind i venstre. Oprindelig var han radikal. Både Fyns Venstreblad og Helsingør Dagblad var radikale aviser, og han havde været aktiv i Radikal ungdoms og det radikale venstres organisationer. Men i det lange løb følte han sig i modsætning til den radikale forsvarspolitik. 1964 kom han i folketinget for Ringsted-kredsen, faldt ved stemmeskredsvalet 1973, blev derefter opstillet for venstre i 1. og 2. Odensekreds og opnåede atter valg 1975. Han er ingen politisk sværvægter men nærer ægte kærlighed til det parlamentariske spil, og hans frødige livsudfoldelse og evne til at sætte sig selv i scene har gjort „Jens Peter“ til en

af Christiansborgs mere kendte skikkelser. Teorien om magtens deling har i J. en erklæret tilhænger. Han ynder at understrege at det er som lovgiver og ikke som administrator hans evner ligger. Erhvervsforhold og økonomi er hans væsentligste politiske interesser. 1966–71 sad han i finansudvalget, i to valgperioder i erhvervsudvalget. 1965–71 var han i folketingsgruppens bestyrelse. 1978 blev han medlem af Europarådet, men frasagde sig dette hverv da et hjertetilfælde forsommeren 1980 tvang ham til at nedskære sin arbejdsbyrde. – J., der 1958–68 var formand for skatterådet for Lyngby-Søllerød skattekrede, har jævnsides med sit folketingsarbejde siden 1970 været medlem af Fyns amtsråd, indtil 1974 som 1. viceamtsborgmester, derefter som 2. viceamtsborgmester. 1974–78 var han i bestyrelsen for Odense teater, fra 1978 i repræsentantskabet for Det danske luftfartsselskab.

En søn **Uffe Ellemann-J.**, * 1.11.1941, blev journalist som faderen, ansattes 1970 ved TV-aktuelt og valgtes 1977 til folketinget for venstre i Århus amt. 1978 blev han folketingsgruppens politiske ordfører. – □ Afbildet på karikatur af Bjarne Laursen 1973–74 (Amalienborg). Foto.

Verner Jespersen

Jensen, Johan Fjord, se **Fjord Jensen, Johan**.

Jensen, Johann Friedrich, 1788–1848, kancellideputeret, universitetskurator. * 27.4.1788 i Glückstadt, † 9.9.1848 i Kiel, begr. sst. F: landretsadvokat, senere landfoged på Sild **Johann Friedrich J.** (1757–1810, ~ 2° 1799 med Sophie Dorothea Nissen, 1753–1815) og **Charlotte Christine Røttger** (1768–96). ~ 24.6.1818 i Kbh. (Garn.) med **Elisabeth Marie Wilhelmine Thormählen**, * 21.5.1786 i Kiel, † 18.2.1862 sst. (~ 1° med dr. phil. **August Ludwig Hülsen** i Vogsrød, Angel, 1765–1809), d. af subrektor i Kiel, senere sognepræst i Siebeneichen, Lauenburg, **Heinrich T.** (1755–1825) og **Sophia Dorothea Johanne Hoffmeister** (1761–1803).

J. tog 1811 juridisk eksamen i sin fødeby og kom 1812 ind i tyske kancelli som kancellist, blev 1815 chef for 1. sekretariatskontor, 1817 tillige assessor og 1820 deputeret. Da man i efteråret 1830 i københavnske regeringskredse var blevet ængstelig for den af Uwe Jens **Lornsen** vakte bevægelse blev J. som særlig betroet mand sendt til Kiel for at iagttage forhold og personer på nært hold og afgive stadige beretninger direkte til kongen. Man frygtede især for professorerne og studenterne ved universitetet. Da dettes kurator **Cai Brockdorff** var svagelig og kun om vintren boede i Kiel blev J. 1831 beskikket til vice-

kurator og overordentlig regeringsbefuldmægtiget ved universitetet med forpligtelse til tillige at varetage en dømmende virksomhed ved universitetet såvel som til at føre overopsynet med politiet i Kiel. Fra 1830 stod han i stadig brevvæksling med **Frederik VI** lige til dennes død og holdt kongen underrettet om alle politiske bevægelser. Men han viste også et påskønnelsesværdigt initiativ ved 1833 at stille forslag om ændrede jurisdiktionsforhold ved universitetet. Han udtalte heri ønsket om at få forvaltningen af den egentlige civil- og kriminaljustits forandret fordi den efter hans mening kun fremmede korporationsånden hos studenterne, spildte professorernes tid og desuden øvedes på en yderst middelmådig vis. I stedet ville han have indført en særlig universitetsdommer ved kuratorens side. Det er karakteristisk for kongens passivitet at han uden at tage hensyn til J.s forslag n.å. da **Brockdorff** blev præsidert for den nye overret udnævnte J. til at overtage hans embeder som kurator, chef for sanitetskollegiet og overinspektør ved skolelærerseminariet med de dertil knyttede anstalter, men samtidig lod ham beholde overopsynet over politiet og det af ham selv vragede universitetsdommerembede. Først under den næste konge lykkedes det J. 1841 at virkeliggøre sine tanker da der indsattes en særlig universitetsdommer og universitetsdomstol. Æresdoktor i Kiel 1840. – Kancelliråd 1817. Justitsråd 1819. Etatsråd 1820. – R. 1824. DM. 1828. K. 1836. S. K. 1840.

P. Richter i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. LVIII, Kiel 1929 449–593.

*Knud Fabricius**

Jensen, Johannes Otto, 1868–1933, officer. * 9.12.1868 i Viborg, † 19.5.1933 i Silkeborg, begr. på Frbg. F: kaptajn, senere oberst N. P. *J. (1830–1918) og **Laurine Olsen** (1841–1924). ~ 10.4.1896 i Kbh. (Garn.) med **Magna Bloch**, * 4.11.1876 på Frbg., † 30.4.1954, d. af grosserer **Waldemar Magnus B.** (1849–78) og **Sophie Louise Schwannenflügel** (1854–1934).

J. blev student 1886 fra **Schneekloth**s skole, sekondløjtnant 1888, premierløjtnant i fodfolket 1890. 1894–96 gennemgik han officerskolens stabsafdeling, var 1901–03 til tjeneste ved generalstabens taktiske afdeling, 1903–06 adjutant ved 1. generalkommando. 1906 blev han kaptajn og var 1909 til tjeneste i den franske hær, 1910–15 souschef ved 2. generalkommando, blev 1916 oberstløjtnant, var 1917–19 til rådighed for 1. generalkommando og derefter medarbejder i kommissionen om hærplanen af 1922, 1921–23 stabschef ved 2. generalkommando, fra 1922 som

Jensen, Johannes

oberst; fra 1923, indtil han 1927 søgte og fik afsked på grund af svagelighed, var han regimentschef. Gentagne gange var han medlem af andre vigtige, tjenstlige kommissioner. Han var en af hærens dygtigste officerer, nøje kendt med alle sider af tjenesten, velvillig, human og yderst retsindig, en foresat der stillede meget betydelige fordringer til sine undergivne. Det vakte almindelig beklagelse at gentagne meget hårde sygdomsanfald, som han havde søgt at bekæmpe med enestående energi, tvang ham til at give afkald på en ualmindelig lovende løbebane. – J. var stærkt militær-politisk interesseret, med forbindelser til politiske personligheder af forskellige retninger, og efter sin afsked blev han en meget benyttet og særdeles vel orienteret medarbejder ved Jyllandsposten. Af hans øvrige publikationer skal nævnes *Verdenskrigens Krise* i Det krigsvidenskabelige selskabs jubilæumsskrift 1871–1921 9–48. – R. 1912. DM. 1922. K.² 1926.

Jyllandsposten 23.5.1933. Berl.tid. 23. og 24.5. s.å. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Rockstroh*

Jensen, Johannes Vilhelm, 1873–1950, forfatter.
* 20.1.1873 i Farsø, Himmerland, † 25.11.1950 i Kbh., begr. sst. (ukendtes grav, Bispebjerg kgd.). F: distriktsdyrlæge Hans J. (1848–1923) og Marie Kirstine Jensen (1849–1926). ~ 15.4.1904 i Kbh. (b.v.) med Else Marie Ulrik, * 20.5.1878 på Rosendal, Fakse sg., Præstø amt, † 22.3.1968 i Kbh., d. af forpagter Thorvald Hakon U. (1844–1908) og Marie Margrethe Hillerup (1848–1919). – Bror til Thit J.

„Det er en Drift for sig, Kærligheden til min Grund og min Stamme. (. . .) Hele mit Liv er en Himmerlandsbeskrivelse.“ Denne bekendelse til hjemstavn, dens mennesker og natur giver nøglen til forståelsen af J.s forfatterskab. Drømmen om barndommens tabte land fik ham til at søge tilbage både i tiden og udad til fjerne egne for at komme i berøring med miljøer der kunne genkalde forfædrenes livsbetingelser og traditioner. Denne ekspansion i tid og rum, J.s mytiske metode, måtte derfor atter føre ham hjem igen. Længslen måtte på et *indre*, genoplevet plan vende tilbage til den virkelighed hvorfra den var udgået.

J. modtog afgørende impulser fra forældrene. Moderen besad et nøgternt og praktisk livssyn men også et heftigt temperament og en levende fantasi – anlæg der arvedes af sønnen. Faderens omfattende botaniske og zoologiske kundskaber blev af grundlæggende betydning for J.s senere naturstudier der gjorde ham til dansk litteraturs

yppeste landskabs- og dyreskildrer, og for hans opdagelse af Darwins evolutionslære; den lærte ham at se mennesket som et led i en stadigt opadstigende, harmonisk udvikling. Familien, især moderen, var stærkt antireligiøs. Alligevel blev faderen i 1880'erne grebet af periodens spiritistiske bevægelser og offentliggjorde et par bøger herom: *Fordømmelseslæren*, 1897 og *Spøgeri*, 1899. Faderens okkulte interesser der senere skarpt afvistes af J., deltes af datteren, forfatteren Thit J. der fra 1905 afholdt seancer i hjemmet. Alligevel blev spiritismen indirekte et udgangspunkt for den evighedslængsel og åndelige ekspansion der – på trods af al darwinisme – skulle blive så karakteristisk for J.s forfatter-skab.

Efter to år i Farsø skole, nogen privatundervisning i hjemmet og latinlektioner hos sognepræsterne i Farsø og Louns kom J. 1890 i Viborg katedralskole hvorfra han 1893 blev student. Samme efterår flyttede han til Kbh. for at studere medicin. Han bosatte sig på Frederiksberg, mens somrene siden 1913 tilbragtes i sommerhuset i Tibirke Bakker. I sin barndom havde J. især været optaget af spændingsromaner, rejsebeskrivelser og historiebøger. I Viborg modtog han, som senere skildret i bogen om *Rudyard Kipling*, 1912 sine tidligste litterære påvirkninger, især fra H. Heine, K. Hamsun, R. Kipling og Johannes Jørgensen, og her begyndte han også at skrive sine første uselvstændige, senromantiske digte. Stilistisk set er de fire digte J. januar 1894 fik trykt i ugebladet *Journalen* ligeledes efterklang selv om de indholdsmæssigt foregriber hans senere kamp mod den psykologiserende og indadventede livsholdning der var karakteristisk ikke blot for 1890'ernes litteratur men også – skulle det vise sig – for en uovervindelig del af J.s egen personlighed. Uden store kunstneriske kvaliteter er endvidere de ti bloddryppende føljetonromancer han under pseudonymet Ivar Lykke leverede til magasinet *Revue* 1895–98. Selv om de intet røber om J.s senere sproglige mesterskab er de dog ikke helt uden betydning; således peger den første, *Skatten paa Korsøgaard*, frem mod *Kongens Fald*, mens *Milliontyvenes Høvding*, 1896 i sin handlingsgang foregriber *Hjulet*.

1894 tog J. filosofikum, bestod derefter en række indledende eksaminer og arbejdede som volontør på kommunehospitalets kirurgiske afdeling, men besluttede 1898 definitivt at opgave sit lægestudium; da havde han allerede haft sin egentlige romandebut med *Danskere* og *Einar Elkær*. Mellem disse to bøger ligger en kort Amerikatur 1896 der indledte J.s lange række af rejser der bl. a. førte ham endnu fem gange til USA (sidste gang 1939), til Spanien 1898 som korrespondent

for Politiken under Cubakrigen, til Tyskland, Frankrig og England. 1898–99, og til Paris 1900 som korrespondent for Socialdemokraten under verdensudstillingen. 1902–03 fulgte J.s store jordomrejse over Malaccahalvøen, Singapore, Japan og USA, 1912–13 en rejse til det fjerne Østen, 1925–26 til Ægypten og Palæstina, 1928 til De kanariske øer og Rom, 1934 til London og 1948 til Frankrig; endvidere havde J. et nært forhold til Norge, besøgte landet flere gange og boede der i længere perioder 1897–98 og 1901. J. kom fast på finansloven 1910 og modtog siden 1932 statens særlige hædersgave. 1929 – i hundredåret for Adam Oehlenschlägers digterkroning – udnævntes J. til æresdoktor i Lund, 1944 tildeltes han Nobelprisen.

Den tilkæmpede balance mellem et udadvendt, optimistisk og materialistisk livssyn i darwinistisk ånd og en indadvendt, spirituel refleksion der kendetegner J.s mytiske hovedværker er langt fra opnået i hans ungdomsbøger. Både *Buris* i *Danskere*, 1896 og titelpersonen i *Einar Elkær*, 1898, de to romaner om provinsstudenter og deres konfrontation med det moderne storbyliv er besatte af en lammende introspektion der hindrer dem i at acceptere et umiddelbart, instinktmæssigt forhold til livet og derfor slår ud i ironi og kynisme. For *Buris* antydes der en udvej af den fremadskridende opløsningsproces, og også *Einar* synes en overgang at have overvundet sin selvspjelling mens han som artist rejser rundt med sin elskede, kabaretsangerinden Betty. Men da hun svigter, falder han tilbage i sine fantasterier og dør på et sindsygehospital: „Sektionen viste blød Hjærne.“ J. fornægtede senere sine to første bøger og foreslog, uretfærdigvis, at man skulle henregne dem til Johannes Jørgensens produktion. Selv om de har motiver og stemning tilfælles med flere af Jørgensens ungdomsromaner – slægtskabet med Hamsuns „Sult“ og „Mysterier“ er dog lige så tydeligt – fremstår *Danskere* og især *Einar Elkær* alligevel som selvstændige kunstværker ikke mindst i kraft af de skarpe psykologiske portrætter og fine impressionistiske naturscener.

Selvspjellingen forbliver et hovedproblem i de to rejsebøger, *Intermezzo*, 1899 og *Skovene*, 1904, begge skrevet under indflydelse af Heines springske og ironiske stil; den sidste nok også påvirket af Kipling i dens modstilling af den hvide mands civilisation og de indfødtes primitivitet. *Intermezzo* består foruden af en myte om længslen, *Forsvundne Skove*, af to selvironiske, erotiske fortællinger, *Dolores* og *Louison*, der bygger på indtryk fra J.s to korrespondentophold henholdsvis i Spanien og Paris; desuden indeholder bindet det første af hans talrige angreb

på F. W. Nietzsche hvis overmennesketeori, „den daarlige Darwinisme“ (Jensen), J. senere så som den indirekte årsag til de to verdenskrige. Ind i *Skovene*, der humoristisk-satirisk skildrer J.s ophold blandt malajer under jordomrejsen 1902–03, centreret omkring en tigerjagt der skal bekræfte jeg-fortælleren som en handlingens mand, har J. strøet en overvældende rigdom af vittige indfald, eminente dyre- og naturskildringer og lyriske passager. Alligevel er den dominerende følelse hjemveen, længslen (kapitlet *Isfuglen*) der ledsages af indtrængende selviagttagelser „fordi jeg er mig *bevist* lige ud i de yderste Forgreninger af mine Nerver“.

Reaktionen mod den psykologiske jeg-analyse indledtes dog allerede under verdensudstillingen i Paris 1900. De omredigerede reportager herfra og fra Spanien samlede J. i programskriftet *Den gotiske Renaissance*, 1901 der munder ud i en entusiastisk bekendelse til kendsgerningen, syntesen, fremskridtet og maskinen der besynges i Walt Whitman-inspirerede prosahymner. Det tilsvarende praktiske, ekspanderende og teknologiske livssyn – udnævnt til menneskeåndens betydeligste manifestation – er kendetegnet på den gotiske, dvs. angelsaksiske race hvis oprindelse J. mente at finde i Himmerland.

Dets natur og befolkning skildres i *Himmerlandsfolk*, 1898, en samling realistiske fortællinger der udgør modvægten til J.s introspektive bøger fra samme periode. De forøgedes med *Nye Himmerlandshistorier*, 1904 og *Himmerlandshistorier. Tredie Samling*, 1910 samt den separat udgivne fortælling *Jørgine*, 1926; en samlet udgave fra 1933 omfatter 31 historier. De tidlige fortællinger er præget af J.s fascination af livets og sliddets meningsløshed (*Tre og tredive Aar*) og dødens uafrystelige tragedie (*Elses Bryllup*). Ukuelige skæbner tegnes derimod i *Cecil*, om en ung kvinde der i trods ægter en mand der forøder gården gennem sin drukkenskab, og i *Kirstens sidste Rejse* om menneskets stædige kamp mod naturkræfterne. Enkelte af de senere fortællinger er baseret på anekdotisk stof (*Ane og Koen*) eller et episodisk handlingsforløb (*Andreas Olufsen*), men ellers dominerer J.s plastiske og præcise portrætkunst der fejrer triumfer ikke mindst i et farverigt, ofte grotesk, galleri af omflakkende særlinge som *Lindby-Skytten* eller *Tordenkalven*. Her, samt i en række overdådige, komisk-satiriske fortællinger som *Syvsoverne* eller *Bakmandens Hund* træder den humor og ironi frem som hæver Himmerlandshistorierne højt over samtidens øvrige hjemstavnsdigtning; den grunder i J.s viden om sine personers fejl og nedrigheder der afbalanceres af hans dybe ærbødighed for de værdifulde traditioner de også er

repræsentanter for. Højdepunktet i J.s fabulerende og deskriptive prosa er *Wombwell* om et berømt engelsk menageri der i et langt vogntog drager ned gennem Jylland og vækker anelser om den store, ukendte verden. Her gives ansatser til den himmerlandske topografi som J. præsenterer i tredje binds afsluttende essays. Et hovedstykke er *Himmerlands Beskrivelse* der munder ud i nogle personlige betragtninger over hjemegnens og slægtens betydning for forfatter-skabet. I den kulturhistoriske skildring, *Hedebonden*, hilses derfor fremskridtet velkomment i en resigneret tone og accepteres kun når det afhjælper bondens umenneskelige slid hvorimod det afvises når det medfører udslettelse af den gamle jyske bondekultur – J. er her langt fra den ukritiske hyldest til den moderne teknologi i Den gotiske Renaissance.

Den rent realistiske fortællekunst fortsættes med de to Amerikaromaner, *Madame D'Ora*, 1904 og *Hjulet*, 1905, inspireret af J.s ophold i USA 1902–03 og forlagt til blændende beskrevne miljøer i henholdsvis New York og Chicago. Binde-ne skæmmes imidlertid af langstrakte monologer og dialoger der voldsomt angriber enhver metafysisk tro – i *Madame D'Ora* afsløres således en spiritistisk seance som den transcendentalt søgende opfinder, Hall, besnæres af, som ren svindel. Desuden anvender J. stereotype, delvis parodiske kriminaleffekter og en grotesk karakter-tegning der grunder sig i hans ønske om ikke at portrættere individer men stadier i menneskets udvikling. Yderpunkterne i disse stadier personificeres af abemennesket, religionssvindleren Evanston, og hans modstander, digteren Lee – af nordisk afstamning – der i *Hjulet* dræber Evanston (nu kaldt Cancer) og herigennem forvandles fra passivitet til en handlingens mand der fordømmer al æstetik som „bare en Sygdom i Sansen for Virkeligheden“.

USA er også scenen for enkelte og samtidig de mindst betydelige af fortællingerne i de tre bind *Ekstotiske Noveller: Singaporenoveller*, 1907, *Lille Ahasverus*, 1909 og *Olivia Marianne*, 1915 der dog overvejende er lokaliserede til Kina og Java og bygger på J.s rejser til det fjerne Østen. De mest værdifulde lever dog udelukkende i kraft af deres lokalkolorit og sproglige virtuositet og er i deres forenkledede syn på europæernes liv blandt de indfødte endnu et eksempel på J.s Kipling-interesse.

J. har selv peget på Goethes Faust som en bevidst parallel til *Madame D'Ora*. I romanen *Dr. Renaulis Fristelser*, 1935 varieres igen Faust-sagnet i en stærkt fortænknet handlingsgang, der i modsætning til Goethes værk lader titelpersonen vinde over Mefisto fordi han er parat til helhjer-

tet at acceptere øjeblikket, livet som det er. Svag er ligeledes J.s næste og sidste roman, *Guðrun*, 1936, en naiv, forceret optimistisk lovprisning af københavnerinden som et etisk idealbillede.

En fornyelse af J.s forfatterskab havde dog fundet sted allerede i 1900–01 med *Kongens Fald* i hvilken det lykkedes ham at sammensmelte de introverte, sjælelige og extroverte, naturalistiske elementer i sit forfatterskab til en mytisk komposition. Værket kan læses som en historisk roman – den betydeligste i dansk litteratur – der angriber den tvivlesyge og mangel på handlekraft som J. så som et hovedelement i danskernes psyk. Denne lamdende skepticisme er levendegjort i Christian II og ikke mindst i hans følgesvend, bondestudenten og landsknægten Mikkell Thøgersen – ligesom hovedpersonerne i de første romaner to splittede og derfor golde naturer. Men J. har tillige brudt med den traditionelle romantype, idet han hverken lægger vægt på historisk korrekthed eller en detaljeret psykologisk karaktertegning. Drømmesekvenser af udsøgt poetisk skønhed veksler med brutalt realistiske voldsscener og forenes i en storlået, dybt pessimistisk vision af menneskets manglende evne til at gribe lykken. Mikkell, der er uden virkelighedssans og aldrig kan leve i nuet, er kun i stand til at handle når hans had besætter ham med en blind ødelæggelsesdrift. Derfor må han dræbe sin modpol, Axel, et sansemenneske uden tvivl og refleksion: al menneskelig stræben er således forgæves, kun døden bringer den efterstræbte hvile.

Perspektivudvidelsen er også karakteristisk for J.s korte, meget ujævne prosatekster, *Myter*, som, efter ofte først at have været trykt som avis-kronikker, blev udgivet i 11 bind mellem 1907 og 1944. I essays, skitser, rejse-, dyre- og naturskildringer, „Forsøg paa som i et Brændpunkt at samle Livets Væsen i en Drøm“ (Jensen), præsenterer J., gerne med udgangspunkt i et koncist sanseindtryk, sine grundideer i symbolsk, fortættet form: en fuldstændig acceptering både af nuet og virkeligheden som oprindelsen til og endemålet for al længsel (*Fusijama*) og af den evighed der kan findes i naturens kredsløb (*Nordisk Foraar*). Hertil kommer J.s tro på nødvendigheden af at skabe forbindelsesled til de fjerneste erindringer om vor races historie (*Kondignogen*) for at sikre en harmonisk udvikling af mennesket og påvise dets plads i en meningsfuld helhed (*Darwin og Fuglen*).

Flere af myterne udgør forstudier til romanrækken *Den lange Rejse*, 1908–22, en fantasi over menneskets udviklingshistorie der fra J.s side var ment som et moderne, naturvidenskabeligt modstykke til de bibelske legender. Således er

Det tabte Land, 1919 en darwinistisk skabelsesmyte om overgangen fra dyr til menneske i de førglaciære jyske regnskove. *Bræen*, 1908 er rækens først skrevne og mest populære bind. Her har istiden drevet mennesket mod syd, kun Dreng trodser isen, grundlægger med Moa en ny slægt og tilvirker de første redskaber. I *Norne-Gæst*, 1919 følges nordboernes liv fra stenalderen indtil folkevandringstiden hvor *Cimbrernes Tog*, 1922 foregår. Her beretter J. om himmelændingens udfart og kampe mod romerne. I *Skibet*, 1912 er den nordiske uddrift legemliggjort af vikingerne og deres togter til Middelhavet, i sidste bind, *Christofer Columbus*, 1921, af Columbus som J. allerede i Hjulet beskrev som en rød-blond nordboer, og hans opdagelsesrejse. J. opfatter den trodsige ener som kulturfrøbringeren og kampen mod kulden som den drivende kraft for fremskridtet. Karakteristisk for nordboerne, „den gotiske Race,“ er drømmen om varmen og solen. Denne drøm, der er J.s forklaring på den religiøse følelse, ytrer sig som en udve der samtidig er en hjemlængsel efter det tabte land – en paradislængsel der finder sit konkrete udtryk i skibet og den gotiske katedral. Men da goten Columbus drager ud mod Indiens fabellande opdager han Amerika – virkeligheden; tilegnelsen af denne er menneskets egentlige opgave. Den lange Rejse er ujævn skrevet, kun løst sammenhængende og antropologisk og arkæologisk uholdbar. Alligevel ejer værket et myldrende digterisk liv og må læses som en prosalyrisk hymne til mennesker, dyr og natur som en tæt forbundet del af alskabningen og til menneskets dragende længsel. Samtidig er det et storslået monument over J.s stædige tro på nuets velsignelse med slutningens apostrofe „Ave Stella“ som en henført bekendelse til *jorden*.

Denne dobbelthed udgør også udgangspunktet for J.s første, epokegørende og meget personlige digtsamling, *Digte*, 1906 (senere udvidede udg. 1917, 1921, 1943 og 1948), udtrykt i disse linier fra det centrale digt *Interferens*: „Naar Forestillingen om Verdens topmaalte Under mødes/ med Overbevisningen om alle Tings Endelighed,/ da lever jeg.“ Samlingens mest karakteristiske tekster er en række prosadigte formede under indtryk af Goethe, Heine og Whitman, men i deres dristige billedsprog klart forbundet med den moderne hverdag og teknik (*Ved Frokosten*, *Paa Memphis Station*). J.s følgende digtsamlinger er derimod domineret enten af mere traditionelle strofiske versemål – et tegn på hans stigende dyrkelse af den klassiske tradition – eller af stavrimede digte i oldnordisk stil. Med forkærlighed anvendes motiverne: barnet, kvinden som hustru og moder og endelig den danske natur,

undertiden i dens vælde (*Den jyske Blæst*), undertiden i dens underfulde simpelhed (*Envoi*). Fælles for de bedste af J.s digte er deres rytmiske kraft og fuldendte sammensmeltning af præcis iagttagelse, refleksion og vision.

I samarbejde med maleren og vennen Johannes Larsen udgav J. *Aarstidene*, 1923, en række fugledigte der følger årets gang. *Verdens Lys*, 1926 indeholder lovprisningen til Danmark: *Hvor smiler fagert den danske Kyst* samt en række dybt-følte portrætdigte af hvilke *Graven i Sne* er en gribende hyldest både til kunstens uforgængelighed og til den danske digter, J. efterhånden følte sig dybest i slægt med, Adam Oehlenschläger. Hoveddigtet i *Den jyske Blæst*, 1931 er den poetiske selvbiografi *Som Dreng skar jeg Skibe*, i *Paaskebadet*, 1937 mindedigtet *Længsel efter Bjørnson* om en anden digter hvis livsfølelse og optimisme J. kunne identificere sig med.

Med årene kan der konstateres et stadigt fald i J.s skønlitterære produktivitet. Årsagen var en øget mistillid til poesien og fiktionsprosaen der udadtil resulterede i et stigende engagement i aktuelle, kulturpolitiske spørgsmål, i selve forfatter-skabet i en koncentreret omkring avis-kronikken og essayet med det formål at popularisere evolutionslæren. Med forlæggeren John *Martin startede J. i juli 1906 sit eget dagblad, *Pressen*, der med den amerikanske boulevard-pressen som mønster var domineret af sensationsstof, tegneserier og annoncer. Avisen havde dog hverken noget politisk eller kulturelt program og måtte lukke efter nøjagtig én måned. Samme år skrev J. i Politiken en artikelserie om sin USA-rejse i 1905, udgivet 1907 som *Den nye Verden*. Denne bog indeholder en bevidst uddybelse af programmet i Den gotiske Renaissance gennem dens lovprisning af de dynamiske kræfter i amerikansk journalistik, litteratur og samfundsforhold som det mest værdifulde udtryk for den nordiske karakter. Denne analyseres i *Nordisk Aand*, 1911 der indeholder en række portrætter af danske og norske forfattere – helten er Bjørnstjerne Bjørnson – og afsluttes med et voldsomt angreb på den hjemlige litteraturkritik som J. havde ligget i fejde med siden sit ufine udfald mod Herman *Bangs homosexualitet i en avisartikel i 1906. Langt vægtigere er *Introduktion til vor Tidsalder*, 1915, på samme tid en stimulerende filosofisk afhandling over J.s eget livssyn og den kunstneriske fantasi, „paa een Gang gammel-dags og moderne, baade bagefter og forud for sin Tid,“ og en rejsebog fra J.s anden store Asienrejse 1912–13. Dens analyse af nordboerens længsel – fremhæves bør det bemærkelsesværdige afsnit om Singapores neo-gotiske katedral – gør bogen til et forbløffende mellemled

mellem Den gotiske Renaissance og Christofer Columbus, samtidig med at dens forsøg på at forklare den religiøse følelse rent fysiologisk vidner om J.s stadige tumlen med udødeligheds-spørgsmålet.

Negative anmeldelser af Den lange Rejse af Henning Kehler i Politiken antændte endnu en af J.s mange litterære polemikker og førte 1922 til et brud med bladet der varede lige til 1926. Kort efter bruddet begyndte J. udgivelsen af sit eget tidsskrift, *Forum*, der blot overlevede et halvt år. Det indeholdt J.s bedst formulerede op-gør med „den daarligere Darwinisme“ og bragte bl.a. Aksel Sandemose debutfortællinger og nogle fugledigte illustreret af Johannes Larsen. J.s interesse i denne maler og i billedkunsten overhovedet – ligesom broderen Hans Deuus havde han selv malet og var ligeledes en duelig billedhugger – resulterede i disse år og senere i en række kunstbøger: *Johannes Larsen og hans Billeder*, 1920, *Thorvaldsens Portrætbuster*, 1926, *Jydske Folkelivsmalere*, 1937 og *Thorvaldsen. Haandværkeren og Manden*, 1938. Til disse vær-ker slutter sig også essaysamlingen *Form og Sjæl*, 1931, endnu et vidnesbyrd om J.s forkærlighed for klassicismen i kunsten.

I *Æstetik og Udvikling*, 1923 beskæftiger J. sig med litteraturen. Bogen er både en forklarende efterskrift til Den lange Rejse og et bidende angreb på den individualistiske romanform som udtryk for en persondyrkende „antikveret, før-darwinistisk Betragtning af Mennesket“. Denne „umenneskelige Individualisme,“ som fx Nietzsche repræsenterede, så J. som den væsentligste årsag til de raceteorier der i disse år brød frem i Tyskland, og som han både nu og senere skarpt fordømte. En stærk polemisk, undertiden hade-fuld tone, rettet mod kristendommen, er også fremherskende i *Aarets Højtid*, 1925, et kuriøst forsøg på at spore årets store mærkedage tilbage til deres hedenske baggrund. Mere positiv er J. i *Evolution og Moral*, 1925 hvor han forsøger at formulere en etik baseret på udviklingslæren. Men tankegangen er højst uklar og rodet, og først i artikelsamlingerne *Retninger i Tiden*, 1930 og *Det Blivende*, 1934 lykkedes forsøget idet J. her baserer den etiske ledetråd på selve udviklingens gradvise bevægelse opad fra lavere trin. Beslægtet med disse værker var en længe næret plan om i fiktiv form at fortælle om dyrenes udvikling frem mod menneskeracen. Denne plan blev – betegnende nok – opgivet til fordel for en essayistisk behandling af stoffet i *Dyrenes Forvandling*, 1927 der året efter fulgtes op af *Aandens Stadier*, 1928, og 1941 afrundes med J.s sidste antropologiske skrift *Vor Oprindelse* hvori han lancerer sin „gradus“-lære, en fremhævelse

af de glidende overgange inden for evolutionen på bekostning af et mere statisk artsbegreb.

I november 1929 begyndte J. sin oversættelse af *Egils Saga* der sammen med hans oversættelse af kvadene i Njals Saga og genfortælling af Grønlands- og Vinlandssagaerne indgik i trebindsud-gaven *De islandske Sagaer*, 1930–32. Hans ind-ledning, der fremhæver sagaerne som vidnes-byrd om en af kristendommen uberørt nordisk mentalitet kan læses om en forløber for den for-træffelige bog om *Kvinden i Sagatiden*, 1942. Til en nyudgave af Snorres *Heimskringla*, 1948 på-tog J. sig endvidere den uhyre krævende opgave at oversætte de indskudte kvad, ialt 593 strofer.

I 1931 genoptog J. sin interesse for nordisk arkæologi og engagerede sig i en debat om at skaf-fe Nationalmuseet en bedre bygning. Han agite-rede også for en fredning af oldtidsmindesmær-kerne i en artikelserie udgivet samme år i *Paa danske Veje*, illustreret med egne fotografier og tegninger af Johannes Larsen. En række glim-rende essays om Defoe, Swift og Goethe i Poli-tiken vidner om at J. ellers i 1930'erne især be-skæftigede sig med udenlandsk litteratur; fra 1935 stammer således også en entusiastisk kro-nik om hans ungdoms forbillede, Heine. I disse år rettedes en voldsom kritik mod J.s manglende politiske engagement. Som et svar kan man læse hans anmeldelse i Politiken 1933 af venen Hartvig Frischs bog *Pest over Europa* i hvilken J. kraftigt tager afstand fra *alle* diktatoriske strøm-ninger i tiden det være sig fascistiske eller kom-munistiske; på sin 60-års fødselsdag fremhæve-de J. igen sin uafhængighed som free-lance skri-bent fra alt partivæsen.

Før udbruddet af anden verdenskrig nåede J. både en rejse til Norge, skildret i *Nordvejen*, 1939 og til USA, skildret i den langt bedre skrev-ne *Fra Fristaterne*, 1939. Under besættelsen brændte han af forsigtighedshensyn sine dagbø-ger gennem 30 år og al korrespondance af per-sonligt indhold, men fortsatte sit forfatterskab. I 1941 udkom således *Mindets Tavle*, en række kunstnerportrætter, 1943 den ubetydelige sam-ling af etnografiske kronikker *Folkeslagene i Østen*. I 1942 udgav J. den langt mere personlige bog *Om Sproget og Undervisningen*, der foruden nogle sproglige studier indeholder den dybtføl-te *Tak til Sproget*, J.s egentlige afsked med littera-turen og dermed et vidnesbyrd om hans egen er-kendelse af at hans skaberkraft nu tydeligt var i aftagende. Efter en operation i september 1948 lykkedes det ham at færdiggøre en bog om de store opdagelsesrejsende, *Afrika*, 1949 – hermed sluttedes på smuk vis ringen tilbage til barndom-mens yndlingslektüre. Ellers arbejdede J. mest på en nyudgave af *Dyrenes Forvandling*, Aan-

dens Stadier og Vor Oprindelse men det lykkedes kun af afslutte første bind der udkom posthumt i 1951 under titlen *Tilblivelsen*.

J.s helbred var nu tydeligt svækket, og i sommeren 1949 indlagdes han med en virusinfektion (herpes zoster). Det lykkedes ham endnu at udføre enkelte artikler, af hvilke den mest betydelige er om *Adam Oehlenschläger 1779–1850* i Politiken 20.1.1950, trykt i bogen *Swift og Oehlenschläger*, 1950. Smukt portrætterer han her sit digteriske forbillede som et ukunstlet, jævnt menneske der med sindsro accepterer sin død – en holdning tidligere udlagt i digtet *Graven* i *Sne*. Som efter skæbnens styrelse handlede J.s næste artikel (Billedbladet 31.1.1950) om hans andet store forbillede, Darwin; endnu engang forsvarer „den gode Darwinisme“ mod de mange misfortolkninger. Disse to personligheder, *digteren Adam Oehlenschläger og videnskabsmanden Charles Darwin* symboliserer fint de to hovedlinier i J.s forfatterskab. I hans senere år dominerede videnskaben; for eftertiden står digtningen som det mest værdifulde, som det der har evighedsværdi.

Georg Brandes' udtalelse: „Som Tænker er Johannes V. Jensen unægtelig kun næstbedst,“ har bevaret sin gyldighed. Indholdet af J.s talrige artikel- og essaysamlinger, fortrinsvis om naturhistoriske, arkæologiske og antropologiske emner, er ofte baseret på dristige men tvivlsomme teorier og forhastede slutninger. Sprogligt kan man konstatere en drejning bort fra det lyriske og fantasifyldte henimod en forenklet sætningsbygning og en nøgtern, abrupt stil, der ofte virker søgt. Men heller ikke i sine essays fornægter sprogkunstneren sig; den mytiske teknik bryder ofte igennem når J. med udgangspunkt i den helt konkrete iagttagelse åbner for vældige perspektiver og uanede sammenhænge.

J.s kritikere har ligeledes gerne overset at han som journalistisk skribent var fremragende. De blændende opfattede og skarpt sansede reportager i Den gotiske Renaissance blev i så henseende skelsættende for moderne dansk journalistik, og i det hele taget var bogen af afgørende betydning ved at indlede den vending bort fra fransk til anglo-amerikansk kultur der skulle blive så karakteristisk for de første årtier af 1900-tallet. Overhovedet var J. usædvanligt velorienteret om de aktuelle strømninger i tiden. Hans kendskab til USAs samfundsforhold var enestående, ligeledes hans fortrolighed med moderne amerikansk litteratur; vel nok som den første introducerede han således Jack London og Frank Norris i Skandinavien og Ernest Hemingway i Danmark. I denne forbindelse bør heller ikke hans store indsats som oversætter glemmes. Foruden

hans fine gendigtninger af oldnordisk litteratur må fremhæves hans kongeniale oversættelse af Walt Whitmans lyrik, delvis trykt i *Hjulet*, i Digte og i et separat bind udgivet 1919 med vennen Otto Gelsted.

Kun på ét område var J. vitterlig uheldig – i hans forhold til teatret. Hverken hans egen dramatisering af Madame D'Oras som *Sangerinden*, 1921 (opf. i Berlin 1917 og på Odense teater 1923) eller eventyrkomedien med kinesisk motiv *Darduse*, 1937 (opf. på Det kgl. teater 16 gange 1937) med musik af Knudåge Riisager var vellykket, og en sand proteststorm rejste sig ved premieren på *Hamlet* (Det kgl. teater 24.4.1937) på grund af J.s kontroversielle oversættelse.

Det blev som lyriker og myteskaber J. nåede det fuldenkte, ikke mindst når han evnede at forene disse to elementer, som i Kongens Fald, Skovene, Den lange Rejse og en lang række af myterne og Himmerlandshistorierne hvor lange passager kan læses som tankefyldt, sublim prosalyrik. Hans første digtsamling grundlagde modernismen i dansk lyrik, og overhovedet er J. én af hovedfigurerne i dansk åndslev gennem tidene og den forfatter der har haft størst indflydelse i 1900-årene. Blandt de mange han har haft betydning for kan nævnes så forskellige forfattere som Tom *Kristensen, Otto *Gelsted, Aksel *Sandemose, Paul *la Cour, Martin A. *Hansen, Albert *Dam og Klaus *Rifbjerg.

□Tegn. af Kongstad Rasmussen 1898 og 1904. Mal. af H. Heyerdahl, 1903 og af L. Find, 1904. Karikatur af R. Blix, 1904 (Fr.borg) og af Eigil Petersen, 1905. Mal. af Vald. Andersen, 1905 og tegn. 1915. Buste af N. Hansen Jacobsen, 1906 (St. mus. Åbenrå mus., 1907 Vejen mus.) og 1914 (Århus kommunebibl.). Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt, 1907. Litografi af Henrik Lund. Mal. af Heyerdahl, 1908, af H. Vedel, 1909. Livsmaske af Kai Nielsen 1910–11. Afbildet på Peter Hansens mal. 1911 af museumsindvielsen 1910 (Fåborg mus.). Radering af Juel Madsen, 1917. Mal. af C. Kunwald, 1920 (Kbh.s bymus.). Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt, 1921 (Fr.borg), på to af H. Jensenius, 1922. Mal. af L. Find, 1927 (Fr.borg). Træsnit af K. Nørholm s.å. Lino-leumssnit af K. J. Almquist 1932, 1947 og et senere. Mal. af Fritz Syberg, udateret (Fr.borg), 1932, 1936 og 1937, af Albert Naur 1934, 1936 og 1937. Buste af S. Wagner, 1933 (St. mus.). Mosaik af Ejnar Nielsen, 1939 (Stærekassen, Kbh.), tegn. dertil udst. 1936. Tegn. af Mogens Linck, 1937, af H. Jensenius udst. 1938, af Eigil Petersen 1939 og af H. Bendix s.å. og 1949. Livsmaske af Holger Winther, 1940. Tegn. af Carl Jensen, 1942. Mal. af H. Vedel, 1947 (Fr.borg), skitse dertil (sst.) samt et andet mal. af samme. Tegn.

Jensen, Johannes V.

af Sikker Hansen, 1945 (Kgl. bibl.), af K. Sinding-Larsen og af V. Neiendam. Litografi af Ivan Opffer. Silhouet af Kirsten Wiwel (Kgl. bibl.). Frimærke graveret af C. Slania, 1973, efter tegn. af Povl Christensen. Foto.

Bibliografi. Frits Johansen og Aage Marcus: J. V. J. En bibliografi I-II, 1933-51.

Udg. Skrifter I-VIII, 1916. Skrifter I-V, 1925. Mytens ring. Efterl. myter og beskrivelser, udg. Carl Bergström-Nielsen, 1957. Myter, udg. Aage Marcus, 2. udg. I-II, 1960. Himmerlandshistorier, udvidet udg. ved Aage Marcus, 1973.

Lit. Harald Nielsen: Moderne lit., 1904 1-23. Hans Brix: Gudernes tungemål, 1911 (2. opl. 1962) 189-95. Otto Gelsted: J. V. J., 1913. Samme: J. V. J. Kurven i hans udvikl., 1938. K. K. Nicolaisen: J. V. J., 1914. Henning Kehler: Kronik og kritik, 1922 124-43. Samme: Poeter og pedanter, 1932 96-128. Oluf Friis i Nord. t. för vetenskap, konst och industri, Sth. 1923 256-74. Samme: Den unge J. V. J. I-II, 1974. Hilsen til J. V. J. på hans 50 års fødselsdag, red. Ludv. Holstein, 1923. Helge Rode: Det sjælelige gennembrud, 1928 158-76. H. P. E. Hansen: J. V. J. og hans tid, 1930. Hans Kirk: J. V. J. som mystiker, 1933. A. P. Ringsbo: J. V. J., 1934. Harry Andersen: Studier i J. V. J.s lyrik I, 1936. Samme: Studier i J. V. J.s forfatterskab, 1972 = Festskr. udg. af Kbh.s univ. marts 1972. Gerh. Schwarzenberger: Die Biologie in J. V. J.s Werk, Greifswald 1937. Alf Henriques: J. V. J., 1938. Leif Nedergaard i Edda XL, Oslo 1940 424-43. Samme: J. V. J., 1943. Samme: J. V. J. Liv og forfatterskab, 1968. Frede Rasmussen: J. V. J. og udviklingslæren, 1940. J. V. J. 1873-1943, red. Felix Norgaard og Aage Marcus, 1943. Alf Larsen: Ved J. V. J.s død, Oslo 1951. Tom Kristensen: Til dags dato, 1953 72-87. Aage Schiøtz-Christensen: Om sammenhængen i J. V. J.s forfatterskab, 1956 (2. udg. 1969). Ejnar Thomsen: Skribenter og salmister, 1957 60-67. Sv. Møller Kristensen: Digt og livssyn, 1959 92-121. Niels Birger Wamberg: J. V. J., 1961. Jørgen Elbek: J. V. J., 1966. Lars-Olof Franzén: Punktnedslag i da. lit. 1880-1970, 1971 47-52 180f. Peter Hallberg i Edda LXXVI, 1976 255-81. Villum Jensen: Min fars hus, 1976. Bo Hakon Jørgensen: Maskinen, det heroiske og det gotiske, 1977 = Odense univ. studies in Scand. languages and literatures VIII.

Papirer. Breve og manus. i Kgl. bibl.

Sven H. Rossel

Jensen, Peter Johannes, 1888-1971, mejerikonsulent, historiker. * 17.10.1888 i Bovlund, † 23.11.1971 på Åbenrå sygehus, begr. Åbenrå kgd. F: købmand Nis Peter J. (1851-1928) og Louise Caroline Demandt (1852-1927). ~ 14.8.1913 i Christiansfeld (b.v.) med Karen Marie Ravn, * 23.12.1887 i Brakker, Øster Starup sg., Vejle amt, † 26.12.1964 i Løjt sg., Åbenrå amt, d. af gårdejer, senere stationsforstander ved Kolding-Egtved privatbane Jens Jensen R. (1851-1907) og Else-Marie Nielsen.

J. uddannedes ved landbrug og mejeri fra 1904, var på Ollerup højskole 1907-08, Ladelund mejeriskole 1909-10 og blev landbrugs kandidat 1912. Han var konsulent for Mejeriforeningen for Nordslesvig 1912-20 og 1920-58 statskonsulent for Sønderjylland, fra 1928 tillige for Ribe

og Ringkøbing amter. J. var en dygtig og fremsynet vejleder der stod bag nogle af de tidligste rationaliseringer af mejeribrug i Sønderjylland. 1915-63 var J. redaktør af mejeristoffet i Nordslesvigs Landbrugs- og Mejeritidende. - Han var meget historisk interesseret og skrev hyppigt i landbrugspressen om mejeribrugets historie. Af større arbejder skal nævnes hans *Sønderjysk Mejeriforening gennem femti Aar 1893-1943*, 1943, *Ribe Amts Mejeriforening gennem 50 Aar*, 1944 (s.m. E. Konradi og L. Elbæk Jessen) og *Ringkøbing Amts Mejeriforening 1894-1944*, 1944. J. tog desuden del i det folkelige arbejde i Sønderjylland og var 1937-41 formand for Folkeligt samfund i Åbenrå. □Mal. af Franciska Clausen (Folkehjem, Åbenrå). Foto.

P. Kr. Iversen i Sønderjyske historikere efter 1864, red. Johan Hvidtfeldt m.fl., 1976 69f. - Papirer ang. sønderjysk mejerihist. i Landsark., Aabenraa.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Jensen, Jørgen, 1814-93, grosserer. * 22.11.1814 i Kbh. (Trin.), † 19.10.1893 sst., begr. sst. (Ass.). F: værtshusholder, senere marskandiser Anders J. (1789-1867) og Marie Lisbeth Jørgensen (ca. 1796-1872). ~ 3.12.1842 i Kbh. (Frue) med Birthe Christine Olsen, * 23.5.1815 i Kbh. (Frue), † 27.4.1877 sst. (Frue), d. af værtshusholder Hans O. (ca. 1772-1842) og Ane Margrethe Lund (ca. 1786-1860).

J. kom som dreng i hørkræmmerlære og etablerede sig selvstændigt 1841 med borgerskab som hørkræmmer. Endnu på dette tidspunkt var det meste af hørkramhandelen, o: al handel „med grove varer“, herunder også jernforretningen, meget afhængig af de kapitalrige hamburgske købmænd, men i bestræbelserne for at gøre den danske købmandsstand uafhængig af denne faktor, fremhjulpet af det nationale gennembrud herhjemme og den voksende velstand og kapitaldannelse, kom J. afgjort til at spille en fremtrædende rolle i kraft af sit store købmandstalent og sin utrættelige arbejdskraft. Vel bragte krisen ham 1857 betydelige tab, men dog ikke større end at han påny kunne arbejde sig op. 1860 tog han borgerskab som grosserer og udfoldede en omfattende virksomhed for at drage hele landet ind i sin kundekreds, ikke alene de større provinskøbmænd, men også de mange maskinfabriker og jernstøberier der opstod efter 1870. Ved sin død var J. den københavnske jernhandels nestor og helt dominerende skikkelse, såvel hvad angik prispolitik som med hensyn til indførelsen af nye jernsorter og jernmærker, og i den af Grosserer-societetets komité for året 1893 udgivne handelsberetning anførtes det, at „J. var vel Nordens - inclusive Hamburgs - største

Jernkøbmand". En så glimrende position nåede J. først og fremmest ved sit sikre og vidtskuende købmandsblik; få havde som han en evne til at finde chancen og vurdere den rigtigt, og troede han først på sin sag, nærrede han ingen frygt for at vove meget; men han forstod også den kunst at vente til konjunkturerne var ham gunstige. Ved siden af jernforretningen drev han også en stor handel med amerikanske produkter som majs, fedt, frø og petroleum, og navnlig for de to sidste artikler var hans interesse stærk. Hans petroleumshandel var en overgang meget betydelig og kom sammen med de to andre store petroleums-importørers forretninger – Johannes M. Holms (firmaet Thøger From) og Rudolph Wulffs – til 1889 at danne grundlaget for Det Danske Petroleums Aktieselskab. Han gik desuden ind i den stærkt fremvoksende kalkproduktion, idet han 1872 var hovedmanden bag oprettelsen af Mønsted Kalkværker og var medstifter og bestyrelsesmedlem i fusionen A/S De jyske Kalkværker fra 1890. J. var også i mange år interesseret i den islandske handel, og ved sin død var han indehaver af fem etableringer i Island som siden gik over til A/S Ørum & Wulff. I øvrigt fortsattes J.s forretning udelt indtil 1904, i hvilket år P. G. Munck af firmaet N. F. Munck overtog handelen med jern og stål under firmanavnet Fh. J. J.s Eftf.s & N. F. Muncks Jernforretninger, P. G. Munck (nu A/S Lemvig-Müller & Munck), mens hørkræm- og markfrøhandelen fortsattes under firmanavnet J. J.s Eftf. J. samlede sig en meget stor formue. Han gik helt op i sine forretninger og blandede sig aldrig i offentlige anliggender. – R. 1876. F.M.I.1881. □Litografi af E. Fortling efter foto. Mal. af H. Olrik, litograferet 1872.

Handelsberetn. for 1893, udg. af Grosserer-societetets komité, 1894 239. De danske byerhverv I, København, 1904 77–80. Jul. Schovelin: Det danske petroleums aktieselsk. 1889–1914, 1914 80–132. – F. H. Lauridsen: Fra grube til grav 22–27 37–42 (manus. i Erhvervsark.).

Erik Korr Johansen (Jens Vestberg)

Jensen, Jørgen Falk, se Falk Jensen, Jørgen.

Jensen, Kai Adolf, 1894–1971, læge. * 16.7.1894 i Kbh., † 2.5.1971 på Rigshospitalet sst., begr. sst. (Garn.). F: professor, dr. phil. Ad. S. *J. (1866–1953) og Marie J. H. A. Bloch (1861–1924). ~ 28.11.1918 i Kbh. (Aldersro) med Emilie Kathrine Rasmussen, * 12.1.1895 (Brahetrolleborg), d. af skomagemester Christen Peder Rasmussen (1862–1949) og Ingeborg Kristine Petersen (1858–1923).

Efter studentereksamen fra H. Adlers fællesskole 1913 begyndte J. først at studere naturhistorie

med en magisterkonferens i zoologi som mål – naturligt inspireret af faderens interesse for biologi og for Grønland. Men efter to år opgav han dette studium og blev 1922 lægevidenskabelig kandidat ved Kbh.s univ. J. begyndte først som frivillig assistent ved Statens seruminstitut samtidig med at han gennemgik en grundig klinisk uddannelse. 1924 blev han videnskabelig assistent, og syv år senere forstander for en nyoprettet tuberkuloseafdeling ved seruminstitutet efter grundige arbejder med tuberkelbacil dyrkningsstudier og efter disputats om *Undersøgelser over Colibacillens normale Vækstforhold*, 1927. I disse år publicerede J. også arbejder om standardisering af dysenteriserum, og det nu klassiske arbejde om eksperimentelt fremkaldt salmonellainfektion. Under yderst primitive laboratorieforhold i Grønland (1927) og med improviserede metoder kunne J. dér vise forekomst af talrige kroniske tyfusbaciludskillere blandt befolkningen; dele af dette arbejde, som J. ikke selv publicerede (det resulterede dog i oprettelsen af et fuldt udrustet bakteriologisk laboratorium i Grønland), indgik senere i Gunnar Krogh-Lunds disputats om febris typhoidea i Grønland (1940). Men J.s videnskabelige hovedindsats både ved seruminstitutet og fra 1940–65 som professor i almindelig patologi ved Kbh.s univ. blev hans studier om tuberkelbakterier og tuberkulose. Han udviklede en særlig dyrkningsteknik for tuberkelbacillen og udførte her en forbedring af tyskeren Ernst Löwensteins dyrkningssubstrat ved tilsætning af $\frac{1}{4}$ pct. glycerin og var dermed i stand til i 1932 at afsløre Löwensteins medarbejderes videnskabelige falsknerier. Sine typebestemmelser meddelte J. i et stort antal afhandlinger.

Efter påvisning af den bovine tuberkelbacilles betydning for smitte både ved mælk og luftbåret satte han tidligt ind med bekæmpelse af kvægtuberkulose, og hans arbejde sammen med Thorvald *Madsen og Johannes Holm om tuberkulosens epidemiologi var med til at Danmark for alle andre lande kunne erklære sygdommen for udryddet. Senere koncentrede han sig om den kemoterapeutiske behandling af sygdommen hvor han ved anbefaling af to præparater samtidig sikrede at bacillerne ikke blev resistente. Under anden verdenskrig lykkedes det J., ud fra en selvisoleret penicillininstamme i samarbejde med Løvens kemiske fabrik, at fremstille penicillin, så Danmark efter krigens ophør som det eneste tyskbesatte land havde en effektiv penicillinproduktion. Han udviklede samtidig en praktisk anvendelig metode til antibiotikaresistensvurderinger og metoder til koncentrationsbestemmelser af antibiotika. I sine sidste år arbejdede

Jensen, K. A.

han med undersøgelser over tuberkelbacillens antigene struktur hvilket han, efter sin professorsked, fik mulighed for på sin søn overlæge Klaus Jensens (* 1927) afdeling på Blegdams-hospitalet.

J. var en inspirerende og værdsat lærer. Han var 1950–68 medlem af forretningsudvalget for Nationalforeningen til tuberkulosens bekæmpelse, 1950 præsident for international tuberkulosekonference, 1950–52 præsident for L'Union internat. contre la Tuberculose, æresmedlem 1968. Foruden at være korresponderende og æresmedlem af en række videnskabelige selskaber blev J. 1943 medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber og 1946 af Det kgl. danske videnskabernes selskab, i 1958 æresdoktor ved Den kgl. veterinær- og landbohøjskole. 1940–65 var han redaktør af *Acta path. et microbiol. Scand.* og modtog 1962 Generalkonsul Ernst Carlsens hæderspris og 1965 Thorvald Madsens hæderslegat. – R. 1948. R¹. 1955. □Tegn. af Otto Christensen, 1941 (Fr.borg). Mal. af Dimitri Godycki Cwirko, 1964 (univ. inst. for med. mikrobiologi). Foto.

Th. Madsen i Medicinsk forum XVII, 1964 218–23. Martin Kristensen i Ugeskr. for læger CXXXIII, 1971 1015. K. Riewerts Eriksen i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1971 283–88.

Egill Snorrason

Jensen, Kai Arne, * 1908, kemiker. * 27.3.1908 i Kbh. (Nathanaels). F: kelner, senere restauratør og hotelejer Carl Christian Marinus J. (1879–1960) og Emmy Vilhelmine Kirstine Nielsen (1881–1915). ~ 3.8.1932 i Kbh. (b.v.) med Ida Emilie Reichardt, * 25.1.1910 i Kbh., d. af glas-mager Daniel Christian R. (1874–1939) og Vilhelmine Karoline Augusta Müller (1875–1959). J. blev student 1926 fra Odense og påbegyndte derefter et konferensstudium i kemi ved Kbh.s univ., under hvilket han, foruden at ernære sig som hjælpeassistent, erhvervede universitetets guldmedalje for besvarelsen af prisopgaven i kemi for 1930. Efter opnåelsen af mag. scient. graden 1932 og et par kortvarige konstitueringer som lærer ved Den polytekniske læreanstalt og Tandlægeskolen, ansattes J. 1933 ved Kbh.s univ.s kemiske laboratorium som videnskabelig assistent, 1943 som lektor og 1950 som professor for 1978 at overgå til emeritus status. Tidligt vakte hos J. den interesse for den kemiske struktur af visse metallers kompleksforbindelser som blev emnet ikke blot for doktordisputatsen 1937, men også for en omfattende række af-handlinger publiceret over en lang årrække. Omkring og lige efter disputatsen bragte flere studierejser J. i kontakt med en række af tidens kendte forskere i Oslo, Danzig (Gdańsk), Paris

og Zürich. Som nyansat assistent på universitetets kemiske laboratorium var J. blevet inddraget i professor E. *Biilmanns organisk-kemiske studier. Til dels inspireret af en virksomhed som konsulent for A/S Ferrosan, påbegyndt 1937, orienterede J. i de følgende år i stigende grad sin forskning mod den organiske kemi, herunder naturstoffemien, et herhjemme næsten nyt fag-område. Gennem forelæsninger som privatdocent skabte han en betydelig interesse for naturstoffernes kemi med længevarende og stadig åbenbare virkninger på nyere dansk kemisk forskningstradition. Med udflytningen til H. C. Ørsted institutet og den deraf følgende opdeling af universitetets kemiske laboratorium blev J. bestyrer for kemisk lab. II med fagområdet organisk kemi. I konsekvens heraf har den største del af J.s senere, omfattende videnskabelige produktion været centreret omkring en række emner fra især den syntetiske organiske kemi. J.s brede kemiske orientering parret med hans almene skola-stiske interesser har præget hans utrættelige indsats for tilvejebringelsen af en tidssvarende kemisk nomenklatur såvel for det danske sprogområde som i internationalt regi, men kommer også klart til udtryk i hans omfattende lærebøger både i almen og organisk kemi.

J. blev 1948 medlem af Videnskabernes selskab, 1961 af Akademiet for de tekniske videnskaber og 1968 af Kungl. fysiografiska sällskapet i Lund. Han modtog 1946 Julius Thomsen medaljen for teknisk-kemisk forskning og 1977 H. C. Ørsted medaljen. J. har været medlem af den internationale kemiske unions kommission for uorganisk kemisk nomenklatur siden 1949 (formand 1959–72) samt observatør i den tilsvarende kommission for organisk kemisk nomenklatur. Han har været medlem af redaktionskomiteen for *Acta Chemica Scandinavica* siden tidsskriftets start 1947, af Danmarks fysik- og kemi-undervisningskommission indtil dennes nedlæggelse i 1980, af patentkommissionen 1958–68 samt af patentankenævnet siden 1969. Endvidere er J. medlem af standardiseringsrådets udvalg for enheder og formeltegn, samt formand for bestyrelsen for de nordiske kemikermøder (siden 1968). – R. 1957. R¹. 1964. □Mal. af G. Albertson, 1945. Foto.

Anders Kjær

Jensen, Kristjan Johannes, 1890–1961, generaldirektør for post- og telegrafvæsenet. * 7.5.1890 i Fjallerslev, Ovtrup sg. på Mors, † 25.5.1961 i Kbh., begr. Mariebjerg kgd., Gentofte. F: gård-ejer Kristen J. (1860–1924) og Kirsten Maria Jensen (1865–1954). ~ 27.12.1921 med Marie

Cecilie Bang, * 2.8.1901 i Ålborg (Budolfi), † 3.5.1957 i Hellerup, d. af lærer, senere skoleinspektør i Nykøbing F. Søren Christian Theodor B. (1872–1930) og Caroline Rasmine Jensen (1873–1930).

Omkring konfirmationsalderen flyttede J. med sine forældre til Nykøbing M., tog præliminærekseramen 1907 og ansattes s.å. i postvæsenet. Efter at have været postmedhjælper adskillige steder blev han 1915 postassistent i Assens, forbedrede sig til studentereksamen, bl.a. under indkaldelser til sikringsstyrken, og blev 1918 student, privat dimitteret. 1920 kom han som assistent til generaldirektoratet i Kbh., blev cand. jur. 1923 og ansattes s.å. som sekretær, forblev i denne stilling ved post- og telegrafvæsenets sammenlægning under ét direktorat 1927, avancerede til fuldmægtig 1928 og til ekspeditionssekretær 1931. Han var dernæst postinspektør i Kbh. 1933–35, vendte så tilbage til generaldirektoratet som kontorchef, blev afdelingschef 1937 og var generaldirektør 1941–60. Efter at have taget juridisk embedseksamen erhvervede han 1926 bestalling som landsretssagfører, men deponerede bestallingen 1936. Der lå megen flid, praktisk erhvervet viden og målrettet uddannelse ud over selve etatsuddannelsen bag J.s karriere. Han havde lært postvæsenet at kende fra bunden inden han nåede chefposten. Han kendte etatens og dens personale problemer og var derfor et velfunderet medlem af lønningskommissionerne af 1943 og 1954. Fra 29.8.1943 til 5.5.1945 stod J. som del af departementschefestyret med det fulde ansvar for post- og telegrafvæsenet med de vanskeligheder som ikke mindst besættelsens sidste periode medførte. J.s tjeneste i postetaten begyndte mens postdiligencerne endnu var i brug på visse strækninger. Den sluttede 53 år senere da telekommunikation via satellitter stod foran virkeliggørelse. Postbesørgelsen var vokset enormt. Telegrafan var reduceret til fordel for telextjeneste. Radioteknikken der sorterede under P&T var stærkt udviklet. Der leveredes sendemateriel til to radioprogrammer plus kortbølgesendere og fra midten af 1950'erne til et TV-program. Det internationale samarbejde omfattede ikke bare Den internationale postunion, men også de omfattende forhandlinger om fordeling af bølgelængder og TV-kanaler. J.s indgående kendskab til sin etat og dens personale var en af forudsætningerne for at denne revolution i massekommunikation kunne gennemføres – i det tempo de givne bevillinger muliggjorde. – R. 1937. DM. 1942. K². 1947. K¹. 1954. □Foto.

Berl. tid. 26.5.1961. Politiken s.d. Jørgen Hæstrup: ... til landets bedste – I-II, 1966–71. – Levnedssberetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Jensen, Karl Georg, 1851–1933, maler. * 22. 11.1851 i Holstebro, † 23.5.1933 i Nyhuse ved Hillerød, urne på Nyhuse kgd. F: købmand Søren Harpøth J. (1820–96) og Christine Møller (1826–1912). Ugift.

J. blev som dreng sat i klejnsmedelære, kom til Kbh. 1871, blev svend og dimitteredes 1873 af Chr. V. *Nielsen til akademiet som han besøgte indtil 1879. En tid fik han desuden undervisning hos Harald *Foss, og i begyndelsen af 80'erne hjalp han Lorenz *Frølich med dennes malerier til Fr.borg. En betydningsfuld indflydelse på J.s kunst fik fra første færd to af hans kammerater, nemlig Ludvig Kabell og Karl *Madsen. Med Kabell havde han sluttet venskab på akademiet og tilbragte i slutningen af 70'erne og begyndelsen af 80'erne jævnlig sine sommerferier i dennes hjem i Nestelø præstegård. Her malede de to venner sammen ude i naturen, og her var det Kabell der ved sin interesse for studiet af farverne og lufttonerne viste vejen til den rent maleriske opfattelse af motivet som skulle blive J.s styrke. Karl Madsen derimod vakte hans interesse for verdenskunsten, således den japanske som han siden fik lejlighed til at studere under et ophold i Paris 1889. Han fortalte ham desuden om den nye franske malerkunsts mål og midler hvilket kan forklare at J. synes påvirket af Camille Corot på et tidspunkt hvor han ikke kan have kendt denne maler af selvsyn. – Indtil midten af 80'erne arbejdede J. udelukkende som landskabsmaler, men begyndte derpå at tage arkitekturmaleriet op, og for den almindelige bevidsthed står han nu nærmest som den fremragende arkitekturmaler. Han var ikke nogen produktiv kunstner, har i alt malet omkring 200 billeder, men disse har været nok til at placere ham som en af vore betydeligste kolorister, i malerisk finhed i slægt med Christen *Købke. Han hørte til den Hammershoiske kreds af farvelyriker og skal ved sine lyse, fyldige kolorit og sin sans for den fine, milde, fortoning af valøerne have været foregangsmand for hele kredsen, endogså for Vilhelm *Hammershøi selv (Hannover). Hans hovedværk er kunstmuseets *Landskab fra Næstvedegnen*, 1884 (skitse hertil på Hirschsprung), men foruden fra denne egn har han malet landskaber fra Vestjylland og fra Nordsjælland (Esrumegn). I sine arkitekturbilleder viser han en enestående evne til at fastholde de mange detaljer i den maleriske helhed. Han tegner dem aldrig skarpt op, men maler dem med smidig pensel blødt og afrundet ind i helheden. Hans motiver er navnlig indførte fra kirker og slotte. Desuden har han udført akvareller og enkelte raderinger (bl.a. *Landskab fra Næstvedegnen og Forum Romanum*) og malet enkelte kopier (bl.a. ef-

Jensen, Karl

ter Købke og Giovanni Baratta, tilh. Fr.borg). Til rådhuset har han malet *Festsalen paa Raadhuset under Udstillingen 1901* og to store dekorative landskabsbilleder fra Sønderøs vandværk (1902–03). J. skildres af sine venner som et usædvanlig fint og kundskabsrigt menneske. Hans beskedne væsen og tilbagetrukne levevis blev årsag til at han først sent blev kendt uden for en snævrere kreds. Han udstillede sjældent og da kun få billeder. På Charlottenborg debuterede han 1879 (*Vestjydsk Landskab. Sen Eftermiddag*), men gik 1892, nærmest af venskab til brødrene Joakim og Niels Skovgaard, over til Den frie udstilling som 1934 hædrede ham med en mindeophængning. Når han kun fik malet så forholdsvis lidt var det fordi hans tid og kræfter slugtes af mangeartet illustrationsarbejde som han gennem årene påtog sig, og som han udførte med stor omhu og pligtroskab. Han illustrerede bl.a. Oldskriftselskabets skrifter og leverede tegninger til Tidsskrift for Kunstindustri, Ude og Hjemme og Illustreret Tidende samt en række smukke landskabstegninger til M. Galschiøts *Danmark* (1887–93). Desuden arbejdede han i tre år i Rigsarkivet med tegninger af kongesigillerne til A. Thisets bog. □Mal. af G. Achen, 1890 (Hirschsprung), forarbejde dertil (Fr.borg). To tegn. af Ebba Holm, 1910 (Kgl. bibl.). Radering af Ellen O. Petersen. Mal. af Johs. Ottesen, 1916, to tegn. af samme (Fr.borg), tegn. af samme, 1921. Stik af A. Repholtz, 1917. Foto.

[H. Chr. Christensen:] Fortegn. over K. J.s malerier, akvareller og raderinger 1873–1916, 1916. – Erindr. i Samleren III, 1926 112. – Politiken 27.10.1916. N. Lützhøft sst. 22.11.1921. Samme i Samleren IV, 1927 145–50 og juni 1933. Aksel Rode: Niels Skovgaard, 1943. – Breve i Kgl. bibl.

Merete Bodelsen

Jensen, Knud John Peter Wadum, * 1916, museumsdirektør. * 7.12.1916 på Frbg. F: grosserer Jens Peter Wadum J. (1870–1944) og Christiane Pouline Berthelsen (1879–1967). ~ 1° 2.4.1949 i Vedbæk med Benedicte Ingeborg Osborn Hergel, * 12.9.1923 i Kbh. (Trin.), d. af generalkonsul Frederik Henning H. (* 1891) og Violet Gwyneth Arnold (* 1900). Ægteskabet opløst 1952. ~ 2° 8.3.1957 i Asminderød-Grønholt med Vivi Arndal, * 6.8.1923 i Kbh. (~ 1° med maler Helge Bertram, * 1919, han ~ 2° 1955 med Erna Elisabeth Wagner, * 1924), d. af skoleinspektør Niels Christian A. (1884–1956) og Helga Johanne i Mattalæg (1891–1971). Efter studentereksamen fra Schneekloths skole 1935 gennemgik J. 1936–38 en sproglig og handelsmæssig uddannelse i Tyskland, Schweiz,

Frankrig, Belgien og England. 1939 indtrådte han i Kbh. i sin fars firma, Peter Jensen, Ost en gros, og var dets leder og indehaver fra 1944 til 1956. 1952 overtog han aktiemajoriteten i Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S og blev medlem af forlagets bestyrelse og kommitteret. 1955 købte han ejendommen Louisiana ved Humlebæk der åbnede som museum for moderne kunst 1958. Det er til *Louisiana* hans liv og virksomhed siden da først og fremmest har været knyttet.

Man kan se J.s liv som en række faser: først uddannelse, derpå tyve år i forretningslivet og til dels som forlagsmand, senere tiden som museumsleder, planlægger og organisator. J.s første skriftlige arbejde, på fransk, fra 1937 da han studerede ved universitetet i Lausanne er et foredrag om den primitive kunsts betydning for den moderne. Beslutningen om at træde ind i faderens firma var ikke let at træffe, for dét J. i virkeligheden helst ville var at studere kunsthistorie. 1939–40 overvejede han sammen med Ole Wivel at starte et lille forlag, men krigen og den tyske besættelse af Danmark bevirkede at planerne måtte opgives. I 1945 blev J. medstifter af Wivels Forlag og samtidig oplevede familiefirmaet, som han efter sin fars død havde overtaget, en voldsom ekspansion: efter befrielsen femdoblede det sin omsætning og sit personale, og J. levede et dobbeltliv som forretningsmand om dagen og deltager i den kulturelle aktivitet om aftenen. Han var medvirkende ved tidsskriftet *Hereticas* start i 1948 og blandt hans nærmeste venner var tre af dets drivende kræfter, Thorkild Bjørnvig, Bjørn Poulsen og Ole Wivel.

J.s interesse for billedkunst var stadig lige levende, og efter overtagelsen af Gyldendal 1952 blev den igen fremherskende. J. begyndte at samle. Firmaet Peter Jensen havde åbnet en ny fabrik i Sydhavnen, og der skulle kunst på væggene. 1954 var han med til at stifte foreningen Kunst på arbejdspladsen og de følgende otte år dens formand. 1955 oprettede han en fond der først bar faderens navn, men senere kom til at hedde *Louisianafonden*. Opsørelsen af det nye Louisiana sattes i gang 1956 med Jørgen Bo og Wilhelm Wohlert som arkitekter. Familiefirmaet var i mellemtiden solgt, og J. kunne investere al sin energi i arbejdet som museumsleder. Oprindeligt var Louisiana tænkt som en samling af dansk nutidskunst, men det stod også klart, allerede fra begyndelsen at der ikke skulle opbygges endnu et museum i traditionel forstand. Louisiana skulle være et åbent, uhøjtideligt miljø, og foruden billedkunst og skulptur skulle der være plads for design, musik, oplæsninger og diskussioner. Til alt dette kom publikationsvirk-

somheden: Louisiana udsendte 1958–60 tre årbøger, som 1960 afløstes af *Louisiana-Revy*, på én gang tidsskrift og katalog til de skiftende udstillinger. Også en litteraturpris blev der mulighed for at skabe: 1959–66 tildeltes *Louisiana-prisen* hvert år tre danske forfattere som hædersbevisning.

Louisiana har siden sin tilblivelse været i stadig udvikling. Allerede omkring 1960 havde J. indledt et nært samarbejde med udenlandske museumsledere og kunsthistorikere som Willem Sandberg, Stedelijk Museum i Amsterdam, Arnold Bode, skaberen af Documenta-udstillingerne i Kassel og Pontus Hultén, Moderna museet i Stockholm, senere Centre Pompidou i Paris. Det gav mulighed for at vise vigtige udstillinger som ellers ikke ville være kommet til Danmark. De faldt stort set i tre grupper: den „klassiske“ kunst fra fremmede kulturer, den moderne europæiske kunsts klassikere og den nye, eksperimenterende kunst i Europa og USA. Disse tre linjer har holdt sig gennem årene i Louisianas udstillingspolitik. Hvad museets egen samling angår ændrede den gradvis karakter, og i 1966 blev det endeligt besluttet at Louisiana skulle være et museum, ikke kun for moderne dansk, men for moderne international kunst. Derved imødekom det et længe næret behov.

I begyndelsen af 60'erne tog J. initiativet til en række enqueter i Louisiana-Revy. Emnet var, i forskellige udformninger, kultur og samfund, men et år fx kunst og skole, et andet udviklingslandene (hvilket førte til dannelsen af Oversøisk institut og til tidsskriftet Den ny Verden, fra 1964). Et stort antal forfattere, kunstnere, sociologer og andre bidrog. Nogle af disse enqueter var resultat af diskussionsmøder der som regel fandt sted på den nærliggende Krogerup højskole, og som blev fulgt op af en række artikler i Louisiana-Revy om det nye begreb „massekultur“ (Edgar Morin), om fritidens kultur og om utopier, kulturelt og samfundsmæssigt. Også på anden vis bidrog J. til udviklingen i 1960'erne. 1961 havde daværende statsminister Viggo Kampmann indbudt en række personligheder til møde på Christiansborg for at udveksle ideer til en fremtidig kulturpolitik. J. foreslog i sit indlæg, der blev trykt i tidsskriftet Verdens Gang (nr. 4, 1961), nedsat en kommission der skulle tage sig af støtte til kulturlivet og til de skabende kunstnere. Den nedsattes under navnet Ministeriet for kulturelle anliggendes kulturredvalg, og deraf opstod Statens kunsthøj. J. deltog også med foredrag og artikler i 60'ernes kulturpolitiske debat og samlede dem i sin bog *Slaraffenland eller utopia*, 1966. I mellemtiden havde Louisiana fortsat sin vækst med nye udstillingssale,

biograf og senere koncertsal og teater. Også her er det samfundsmæssige engagement kommet til udtryk. 1977 tog J. initiativet til udstillingen *Alternativ Arkitektur* og i 1978 til udstillingen *Børn er et folk*. Fra midten af 1970'erne har J. i højere grad samlet sig om planlægningsarbejde, ud fra en opfattelse af museet som en ny institutionstype, et miljø for oplevelser og samvær og en ramme om sammenhængende aktiviteter. Selv har J. ofte betegnet sig som „en slags kulturarbejder, ikke en forretningsmand, ikke en kunstner, måske til nød instruktør, regissør“. Spørgsmålet er blot om det kulturarbejde, han har gjort ikke også er en kunstart. Det er præget på én gang af kunstnerisk følsomhed og fantasi, af socialt ansvar og praktisk sans. Et af J.s yndlingscitatater lyder at „ideer skal have vinger, men også fødder, så de kan gå på jorden“.

1977 modtog J. i Köln de europæiske kunstgalleriers ærespris som han lod gå videre til den tyske kunstner, professor Joseph Beuys, og 1979 udnævntes han til æresmedlem af kunstakademiet i Kbh. □Foto.

Interviews i Politiken 4.12.1966 og 2.9.1973. K. W. J. i Berl.tid. 20.1.1980.

Uffe Harder

Jensen, Kristen Tovborg, se **Tovborg Jensen, Kristen**.

Jensen, Alf Børge Lars Peter, * 1909, minister. * 23.4.1909 i Gl. Holte (Søllerød). F: arbejdsmand, senere forretningsfører i Dansk papirarb. forbund Lars Peter J. (1867–1945) og Kristine Nielsen (1872–1915). ~ 26.8.1934 i Skamstrup med syerske Erna Jacobsen, * 11.10.1913 i Skamstrup, d. af tømrer Jens Carl J. (1879–1968) og Anna Margrethe Sofie Jensen (1890–1972). J.s far var medstifter af Papirarbejderforbundet og i hjemmet kom en række af socialdemokratiets ledere. Han blev derigennem præget af politik fra drengsårene. 1927 blev han udlært som kommis i brugsforeningen i Gl. Holte og kom derefter til Holbæk Brugsforening. Her var han sammen med Carl Emil Hansen (senere borgmester i Nakskov) og Urban Hansen energisk i arbejdet for at oprette DSU-afdelinger. 1936–39 var han uddeler i Nakskov og 1939–46 i Silkeborg hvor han samtidig arbejdede i de lokale partiorganisationer. J. valgtes 1945 til folketinget i Silkeborgkredsen hvor han genvælgtes til han i 1966 trak sig tilbage.

I høj grad blev J. byens folketingsmand der arbejdede for både store og små sager i København. I folketinget som i hjembyen blev han vel-

Jensen, Lars P.

lidt for sit lune, det ukuelige humør og den raske replik. Karrieren var ikke hurtig, men støt, med et voksende tal af centrale udvalgsposter, bl.a. finansudvalget. Det blev især handels- og toldforhold der blev hans område, og 1960 blev han handelsminister i ministeriet Kampmann I og fortsatte som sådan i ministeriet Kampmann II indtil han i september 1961 gik over i indenrigsministeriet hvor han blev under J. O. Krags første regering; da de radikale trådte ud af regeringen blev han 1964 på ny handelsminister indtil han i september 1966 trådte ud af politik for at blive formand for bestyrelsen for FDB.

I ministertiden fik han bl.a. gennemført en længe planlagt licitationslov og forberedt ny patentlov og lov om søfartsuddannelse som blev vedtaget kort efter hans tilbagetræden. Skønt kommende fra kooperationen fik han et ligefremt og åbent forhold til erhvervslivets ledere. Da han blev FDB-formand var brugsforeningerne midt i en strukturomlægning og modernisering der på mange områder brød med hævdevundne forestillinger; også her viste J. sig at være en smidig formidler der trods den nye tids krav om stordrift og rationalisering formåede at bevare det folkelige element i ledelsen. Efter ti år som formand trak han sig tilbage 1976. □Foto.

Verdens gang, 1960 96. Børsen 21.4.1969. Demokraten 22.4.s.å. Aktuelt 21.–22.4.1979.

Vagn Dybdahl

Jensen (Jonsen), **Laurends**, † 1340, drost. † 6.4.1340, begr. på Langeland. ~ 1° med Cecilie. ~ 2° før 1322 med Margarete von Gützkow. J. der tilhørte slægten Panter nævnes 1307 og var ridder 1315; s.å. fik han Ærø i forlening af markgreve Valdemar af Brandenburg. Christoffer II gjorde ham straks til sin drost, men efter et par års forløb må han være faldet i unåde; 1323 fratog kongen ham Ærø med magt, og n.å. var han ikke længere drost. 1326 sluttede han sig da sammen med den tidligere marsk Ludvig Albertsen *Eberstein til oprørspartiet; 30.3. lovede den lille hertug Valdemar af Slesvig at hjælpe de to danske stormænd til et gunstigt forlig; som garanti fik J. Tranekær slot med Langeland som fra da af forblev i hans besiddelse; desuden fik han atter Ærø. Efter sejren over Christoffer blev han igen drost, men tog næppe megen del i rigsstyrelsen; han fik nok at gøre med at værne sine len mod hertugerne af Slesvig, først grev *Gerhard, senere Valdemar, da denne efter sin korte kongetid på ny overtog hertugdømmet. Ved et forlig 1331 henvistes spørgsmålet om Langeland til afgørelse ved voldgift, mens Ærø overlodes grev Gerhard mod en panteforskriv-

ning. Voldgiften synes dog ikke at være kommet i stand, og 1339 forberedte Valdemar og Gerhard et angreb på Tranekær. Før dette kunne finde sted, døde imidlertid J. – en forslagen og selvrådig stormand som i en urolig tid ypperligt forstod at mele sin egen kage.

Danm.s adels årbog IX, 1892 105f; X, 1893 542; XIV, 1897 497f. Vilh. Lütken: Bidrag til Langelands hist., 1909 53 f. Carl Hamann: Die Beziehungen Rügens zu Dänemark 1168–1325, Greifswald 1933 = Greifswalder Abh. zur Gesch. des Mittelalters IV 96f. Jan Kanstrup i Hist.t. 12.r.VI, 1972–73 1–19.

Henry Bruun*

Jensen, Laurids, † 1593, præst, digter.

J. blev før 1574 præst i Vall og Hauggrän på Gotland. Han var berygtet som injuriant, voldsmand, dokumentfalskner etc., men embedet, som han også forsømte på det groveste, synes han ikke desto mindre at have beholdt til sin død, om end annekset Atlingbo blev ham frataget 1588. Når hans navn endnu mindes skyldes det to viser der godtør at han ikke har været uden poetisk talent, nemlig den moraliserende *En god quindis Beskriffuelse aff Salomonis Ordspocks sidste Capittel*, ca. 1585 der „siungis met de Noder, som Falquor Lomandssens Vise“, altså i folkevisetone, og hvoraf tryk fra 1616 og 1635 er bevaret, samt den didaktiske *En skion Vjse om de gode Guds Engle*, trykt bag i Melanchtons „Dialogus“ 1636.

Danske mag. 3.r.III, 1851 179–89. – Visby stifts herdaminne, udg. O. W. Lemke. Örebro 1868 192f 200. Danske viser, udg. H. Grüner Nielsen VI, 1930–31 (ny udg. 1979) 121–24.

R. Paulli*

Jensen, Louis, 1882–1955, violoncellist. * 14.9. 1882 i Kbh. (Jac.), † 4.3.1955 på Tåstrup sygehjem, begr. fællesgrav, Bispebjerg kgd. F: urmager Thorvald August J. (1856–1937) og Cathrine Emilie Ørum (1849–1924). ~ 1° 31.3.1906 i Kbh. (Jac.) med Anna Hansen, * 5.9.1885 i Gørlose, † 18.3.1969 i Bjergsted, d. af gårdejer Peder H. og Ane Sophie Jensen (1860–1927). Ægteskabet opløst. ~ 2° med Kamma Larsen, * 27.8.1887 i Kbh. (Vartov), † 3.2.1944 i Kbh., d. af handskemager Carl Ludvig L. (1847–1914) og Elisabeth Dorothea Jacobine Schibbye (1856–1922). Ægteskabet opløst 1923. ~ 3° 29.3.1923 i Roskilde med Margrethe Sophie Louise Christiansen, * 27.2.1900 i Vemmetofte (~ 2° 1960 med provst Carl Christian Wegener, 1894–1980), d. af klosterlæge Caspar C. (1858–1936, ~ 1° 1887 med Ida Henriette Agathe Bloch, 1857–98) og Gerda Louise Smith (1869–1926).

Fra sin tidligste barndom kom J. gennem faderens musikalske interesse og kunstneriske anlæg

i intim berøring med musikkens kunst. I hjemmet dyrkedes ikke mindst kammermusikspillet med glødende iver. Allerede i otteårsalderen kastede J. sig over violoncellen, og hans medfødte ægte strygerevne og ypperlige naturlige disposition for violoncellspillet muliggjorde efter ganske kort tid hans deltagelse i en af de hjemlige opførelser af en mozartsk strygekvartet. Ved disse musikaftener, i hvilke hele familien, far, mor og fire børn deltog, blev J. som cellist meget tidligt fortrolig med wienermestrenes kunst fra Haydn til Schubert. I de unge år syntes det som om J.s artistiske evner især skulle helliges malerkunsten, for hvilken han viste afgjorte anlæg. Han havde endog tænkt på at søge ind på akademiet, men lysten til musikerbanen sejrede, og i seks-ten-syttensalderen studerede han en tid lang hos violoncellisten Ernst Høeberg og havde debutkoncert i Kbh. 1890. I øvrigt blev J. som cellist i udpræget grad autodidakt; hans eget usvigeligt sikre strygerinstinkt og store musikerevne blev hans sande læremestre. Afgørende betydning for ham, der havde medvirket i forskellige københavnske orkestre, fik mødet med en række betydelige kunstnere som han traf i musikforlægger Alfred Wilhelm Hansens hjem, først og fremmest violinisten Eugène Ysaye, pianisten Alfred Reisenauer og endelig dirigenten og komponisten Johan Svendsen der kom til at øve en meget stærk indflydelse på den unge modtagelige kunstner som ikke mindst ved studiet af wienermestrenes partiturer under Svendsens personlige vejledning kom i direkte berøring med de store traditioner fra 1800-tallet. 1906 konkurrerede J. sig ind i Det kgl. kapel som han imidlertid igen forlod 1912, få år efter Johan Svendsens bortgang. – Med sin skønne, sjælfulde og smidige tone, sin levende og musikalske intuition blev J. foruden solisten i ganske særlig grad kammermusikspilleren og på dette felt en mester af rang. Gennem sin kunstnergerning har han øvet en overordentlig betydningsfuld indsats inden for dansk musikliv, først (fra 1907) gennem Fini Henriques-kvartetten, der også talte brødrene William og Sophus Andersen og som blev den berømte Neruda-kvartetens nærmeste arvtager, dernæst (fra 1912) gennem en ca. 22-årig samvirken med pianisten Agnes Adler og violinisten, kgl. kammermusikus Peder Møller i Agnes Adler-trioen og i de senere år i samarbejde med kunstnere som Thorvald Nielsen, Aage Oxenvad m.fl. Som solist og kammermusiker har J. berejst de nordiske lande, Tyskland, Østrig og England. 1914 drog han til London, men første verdenskrigs udbrud kuldkastede alle videre planer. Rejsen blev dog af stor betydning for J., idet han bl.a. ved biblioteksbesøg kom ind

på en mere indgående beskæftigelse med 1700-tallets gambe- og violoncellitteratur som han i vid udstrækning optog på sit repertoire. I fortolkningen af denne melodibårne strygerlitteratur fandt J.s kunstnerevne vel næsten sit fornemste forum; hans tones skønhed og nuancerings-evne, hans sjældne indlevelse navnlig i 1700-tallets syngende cantilene og friske, djærve humor udløste helt hans kunstneriske temperament og skaffede denne længe glemte musiklitteratur sangbund i det danske musikfolk. 1916 stiftede han sin egen strygekvartet (med Kitty Bloch, Leo Hansen og Gunnar Frederiksen). J. var desuden i en årrække formand for Frbg. kammermusikforening og bestyrelsesmedlem af Kammermusikforeningen. – R. 1932. □ Akvarel af Carl Jensen, 1934. Foto.

L. J. i Berl. aften 8.9.1942. Interview i Ekstrabl. 10.9.1952. – Nationaltid. 27.1.1919. Haagen Falkenfleth sst. 13.9.1942. H. Seligmann i Politiken 14.9.1932. Axel Kjerulff sst. 14.9.1952. Samme sst. 5.3.1955. Paulus Ba-che sst. 6.3.s.å. T. Meyer i Berl. aften 12.9.1952. Kammermusik i 100 år, 1968. Galina Werschenska: Mit samliv med Doré, 1973 36–40.

*Kai Aage Bruun**

Jensen, Mads Christian, 1871–1952, fisker, organisationsleder. * 5.9.1871 på Jegindø, Thisted amt, † 4.1.1952 i Valby, Kbh., begr. (urne) på Frbg. (Solbjerg kgd.). F: husmand, fisker Povl J. (1843–1927) og Madsine Marie Dorothea Madsen (1848–1924). ~1° 1.3.1894 i Grenå med Louise Augusta Rasmussen, * 23.2.1871 i Lyngby sg. ved Grenå, † 26.2.1947 i Gentofte, d. af murer Christoffer R. (1840–1916, ~2° 1901 med Ane Johanne Pedersen, * 1866, ~1° med arbejdsmand Johannes Andersen, 1859–99) og Marie Kirstine Pedersen (Vester) (1839–1901). ~2° 6.1.1946 med senere lotterikollektor Anna Kirstine Larsen, * 1.4.1906 i Tørringe, Sdr. Broby sg., Svendborg amt, † 21.4.1957 i Kbh., d. af husejer Niels Peder L. og Maren Larsine Larsen. 1889 bosatte J. sig som fisker i Grenå og fik 1893 bevis som kutterfører. Med eget fartøj arbejdede han derpå i en årrække i Kattegat og Nordsøen. Det var i disse år, udviklingen af vort søgønde fiskeri tog fart. Dansk fiskeriforening var dannet allerede 1887 ved sammenslutning af to ældre foreninger. De ledende mænd inden for såvel de to oprindelige foreninger som den nydannede Dansk fiskeriforening var imidlertid alle folk uden for fiskernes egen kreds. I årene 1902–07 fik foreningens arbejde stigende tilslutning fra fiskerne; mange lokale foreninger dannedes, og lidt efter lidt ændredes bestyrelsens sammensætning således, at flertallet 1907 udgjordes af erhvervets egne mænd der fra nu af overtog ledel-

Jensen, M. C.

sen og dermed ansvaret. 1907 blev J. medlem af hovedbestyrelsen, og da kommandør J. N. Sølling 1913 fratrådte som formand, valgte generalforsamlingen efter nogen modstand fra især nordvestjyske fiskere J. som hans afløser, en post han derefter varetog til 1947. Foruden i en lang række kortvarige kommissioner med bestemt opgave havde J. bl.a. sæde i ledelsen af følgende institutioner: Forsikringen af danske fiskefartøjer (fra 1909, formand fra 1939), toldrådet (fra 1913), kommissionen for Danmarks fiskeri- og havundersøgelser (fra 1925), fiskerirådet (fra 1930), ulykkesforsikringsrådet (fra 1933). 1922–39 sad han i landstinget som tingvalgt repræsentant for venstre – den første fisker der fik sæde i den danske rigsdag. Desuden var han en årrække medlem af sognerådet for Grenå landsogn og endelig 1911–23 formand for Grenå fiskeriforening. – DM. 1912. R. 1923. □Foto.

Dansk fiskeritid., 1931 426f. Gunnar Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 365f. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Finn H. Lauridsen (A. Strubberg)

Jensen, Mads Marius Rasmus, 1858–1916, filantrop, børnehjemsforstander. * 6.8.1858 i Kbh. (Trin.), † 15.9.1916 sst., begr. på Frbg. kgd. F: gas- og vandmester Peter J. (1829–1910) og Dorothea Marie Rasmusdatter (1833–1913). ~ 24.3.1883 i Kbh. (Matth.) med Anna Maria Frederikke Østerberg, * 12.2.1860 i Nyborg, † 4.2.1952 på Frbg., d. af skomagermester Erik Ø. (1832–1922) og Cathrina Bagger (1837–1918). – Bror til C. O. J.

J. tog præliminæreksamen og blev cand.pharm. 1880, viste særlig interesse for zoologi og blev en dygtig konservator især af fugle. 1880–82 var han assistent ved Zoologisk have og derefter indehaver af en kemisk-teknisk fabrik. 1887 blev han korrektør ved Social-Demokraten og senere journalist ved samme blad og var 1901–08 redaktionssekretær. 1901 foretog han en naturhistorisk indsamlings- og studierejse til Malakka og Sumatra. – Folketingsmand A. C. Meyer der ligeledes var knyttet til Social-Demokraten havde begyndt et arbejde for at skaffe fattige københavnske børn landophold i ferien; dette overtog J. og grundlagde sammen med andre 1899 Børnenes kontor som han ledede til 1908. Kontoret påtog sig særlig ved hjælp af indsamlede midler at skaffe beklædning til børn der kunne komme på landophold i sommerferien, men manglede den nødvendige beklædning, og om vinteren at skaffe julemad til fattige familier med mange børn. J. var 1904 medstifter af Børnehjælpsdagen og medlem af dennes forretningsudvalg til 1908 og herefter af hovedkomiteen. 1907–08 var

han formand for den frie fattigkasse i Gentofte. 1908 blev han forstander for Nærumgård børnehjem i Nærum. Dette hjem var 1906 af familien Adler blevet skænket Kbh.s kommune, men ifølge gavebrevet stillet under en særlig bestyrelse. J. havde udmærkede pædagogiske evner. Han havde skaffet sig en ikke ringe samling på zoologiens, botanikkens og geografiens område, bl.a. på den ovennævnte rejse til Østen, og han forstod bl.a. ud fra denne samling at gøre børnene interesserede i de nævnte fag, skønt der ikke blev givet egentlig skoleundervisning i børnehjemmet.

Journalisten 1.2.1908. [A.] Jensen-Knudstrup i Børnesagens tid., 1916 206–08. Socialdemokraten 17.9.s.d. Politiken s.d. Berl.tid.s.d.

*Oluf J. Skjerbæk**

Jensen, Anna Mathilde Jacobine Marie, 1863–1939, viceskoleledende. * 22.3.1863 i Fredericia, † 17.7.1939 i Kbh., urne på Horsens kgd. F: dyrlæge, senere overdyrlæge Jens Christian J. (1830–99, ~ 2° 1866 med Sophie Jensen, 1843–1902) og Mine Dorothea Ladegaard (1843–65). Ugift.

J. dimitteredes 1894 fra Femmers seminariekursus og var derefter knyttet til en pigeskole i Helsingør indtil hun 1896 kom til Kbh.s skolevæsen hvor hun to år efter fik fast ansættelse ved Jagtvejens skole og 1911 blev viceinspektør ved Kappelvejens skole. – Særlig interesse viste hun kvindeligt håndarbejde og da hun tillige havde skaffet sig grundige sprogkundskaber sendte skolevæsenet hende 1913 på en rejse til Tyskland, Østrig, Belgien og England for at studere fagets stilling. Efter sin hjemkomst planlagde og ledede hun kommunale kursus i kjolesyning. J. var fra 1900 medlem af Kbh.s kommunalærerindeforenings bestyrelse, 1915–17 dens formand og 1910–17 medlem af skolevæsenets stående udvalg af lærere og lærerinder. Hun viste i disse stillinger, som i sit viceinspektørembede, betydelige evner til administration og samarbejde, og da Kbh.s kommunalbestyrelse 1917 besluttede at ansætte en tredje viceskoleledende, og man ønskede at tage hensyn til kvindeforeningernes henstilling om ansættelse af en kvinde, faldt valget naturligt på J. Ved siden af det pædagogiske tilsyn med en tredjedel af kommunens skoler havde hun som særligt hverv omsorg for håndarbejdsundervisningen. I de sidste år, før hun 1930 trak sig tilbage fra sit embede, deltog hun virksomt i arbejdet med revision af de ældste klassers læseplan. Hun var 1906–15 kredsbestyrer i Kbh.s understøttelsesforening for et Nørrebrokvarter og var i flere år medlem af bestyrelsen for Lærerindernes feriekolonier. □Foto.

Kbh.s kommuneskole 14.3.1917, 28.3.1930 og 1939 581.
Kvinden og samfundet 15.3.1917. Nationaltid. 9.3.1917.

*Chr. Buur**

Jensen, Morten se Gyrstinge, Morten Jensen.

Jensen (-Toustrup), Niels, 1846–1916, landmand, politiker. * 30.11.1846 i Toustrup, Dallerup sg., † 7.7.1916 i Grindsted, begr. i Dallerup. F: gård-ejer Jens Nielsen (Overgaard) (1789–1852, ~ 1° 1820 med Sidsel Marie Olesdatter, 1780–1841) og Maren Sørensdatter (1815–79). ~ 6.9.1872 i Røgen med Inger Kirstine Sørensen, * 1.2.1851 i Røgen, † 27.5.1896 i Toustrup, d. af gårdejer Søren Bak Jensen (1819–80) og Johanne Pedersdatter (ca. 1825–93).

J. havde kun fået folkeskolens undervisning, men søgte tidligt at udvide sin synskreds ved læsning på egen hånd. Hans interesser gik både i politisk, historisk og litterær retning. Længe huskede man på hans hjemegn den livsfriske unge bondekarls optræden ved landlige dilettantkomedier og oplæsninger. 1872 overtog J. fædrengården, og s.å. valgtes han der tilhorte det grundtvigske venstre til folketinget i Skanderborgkredsen. I folketinget fulgte han S. *Høgsbro og P. *Bojsen og stemte for finanslovsforliget 1877. Det var grunden til at han faldt i Skanderborgkredsen 1879, men juli 1881 erobrede han Nyborgkredsen fra højre og holdt den indtil han 1910 trådte tilbage. J. var i alle disse år et virksomt medlem af det forhandlende venstres gruppe, deltog i forliget 1894 og stræbte mellem forliget og systemskiftet ved flere lejligheder mod et ministerium af moderate højre- og venstremænd. Efter at N. Neergaard og Klaus Berntsen 1908 var blevet ministre blev J. gruppeformand for det forhandlende venstre og rejste 10.8.1909 sammen med N. P. *Lindø der repræsenterede de af J. C. *Christensens parti udtrådte 11 medlemmer til Ledreborg for at bevæge grev J. L. Holstein til at komme til Kbh. og deltage i de forhandlinger der førte til dannelsen af ministeriet Holstein-Ledreborg. Ved et suppleringsvalg i 10. landstingskreds 1914 indvalgte J. i landstinget hvor han sad indtil sin død efter en bilulykke 1916.

J. indtog i kraft af sin forhandlingsdygtighed og repræsentative evner en fremtrædende stilling inden for det jyske landbrug. Han var formand for Silkeborg og omegns landboforening 1890–1913 og for hingsteskuekommissionen i Ribe og Vejle amter, endvidere formand for De samvirkende jyske hesteavlsforeninger 1888–1913 og for De samvirkende jyske landboforeninger fra 1909. Endelig var han medlem af Dansk landbrugsmuseums og af Århus-Hammel-banens be-

styrelse. – R. 1897. DM. 1911. □ Afbildet som Svend Gønge på træsnit af H. P. Hansen. Afbildet på O. Matthiesens mal. 1923 af rigsdagen 1915 (folketinget). Buste af E. Ølsgaard på mindesmærke 1918 ved vejen mellem Tovstrup og Dallerup. Foto.

Sofus Høgsbro: Brevveksl. og dagbøger, udg. Hans Lund II, 1925. – H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882 509f. N. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 245–48. Århus amtstid. 7.7., 9.7., 10.7., 12.7. og 13.7.1916. Fyens tid. 8.7.1916. [Anton Bing] i Ugeskr. for landmænd LXI, 1916 379. [Kr. Raunkjær] i Vort landbrug XXXV, s.å. 305f. [H. Hertel] i Tidsskr. for landøkonomi, s.å. 397–99.

Helge Larsen (N. Neergaard)

Jensen, Niels Anton, 1869–1954, præst, forfatter. * 28.1.1869 i Fillerup, Odder sg., † 3.3.1954. F: gårdejer Rasmus J. (1833–1909) og Øllegaard Nielsen (1836–1913). ~ 1.8.1928 i Egtved med sygeplejerske Karen Margrethe Obel Korsgaard, * 4.3.1898 i Rønbjerg, † 8.6.1961 i Åbenrå, d. af proprietær Carl Niels K. (* 1871) og Sofie Amalie Hedvig Obel (* 1872).

Efter præliminæreksamen 1882 (fra Odder), beskæftigelse ved landbruget 1883–84, studentereksamen 1887 (fra Døcker) og teologisk embeds- eksamen 1892 var J. elev på Vallekilde højskole vinteren 1892–93 og på Testrup sommeren 1893, derefter historielærer ved Vestre Borgerdydsskole og Haderslev læreres skole 1893–95. Svage nerver tvang ham til at opgive lærer- og højskolevejen. Efter en rekreationsrejse til syden og et ophold i hjemmet blev han 1896 kapellan i Lumsås. Her begyndte han 1901 sit historiske forfatter- skab med skitsen *En Familie fra Odsherred*. Danmarks rigeste historiske egn, grænselandet mod syd, drog ham, og 1903 blev han sognepræst i Jernved ved Ribe hvorfra han tog på studie- og foredragsrejser over grænsen. Det førte 1909 til rejsningen af en mindesten i Emmerlev ved Højer for den kendte Bojsen-slægts stammoder Gedske Marie Outzen. 1910 fulgte en personal- historisk studie over hende (*Godt Mod*, 2. udg. 1935). Jævnside hermed blomstrede sognearbejdet hjemme med oprettelse af sognebogsamling, tyendesparekasse og Sønderjysk forening, bygning af forsamlingshus og kirkerestaurering. Han var ivrig deltager i de fastelavns møder i Ribe som skulle knytte båndene over grænsen. 1914 tvang hans svage helbred ham til at tage afsked for at hvile ud, men krigen kom og sammen med den et nyt og større kald. Gymnastikdirek- tør N. H. *Rasmussen som havde taget et dansk arbejde op for sønderjyske krigsfanger sendte J. til fangelejren i Aurillac i Sydfrankrig, hvor han 1915–16 var præst og lærer for de derværende sønderjyder. 1917–18 var han i samme ærinde i

Jensen, N. A.

Rusland hvor han i revolutionstiden med stort besvær fik samlet fangne sønderjyder i Jurjef Polski nordøst for Moskva og til sidst sendt dem hjem over Stockholm. *Ventetider*, 1926, er en litterært og tidshistorisk værdifuld samling rejsebreve fra disse bevægede år. Efter det opslidende arbejde måtte J. atter hvile et års tid, men da der 1919 blev fri adgang til Sønderjylland indsattes „Sønderjydernes Ven“ som frimenighedspræst i Bovlund efter L. B. Povlsen; samtidig var han konstitueret sognepræst i Agerskov. Den nye grænse drog ham længere mod syd, og 1922–37 var han sognepræst i Møgelstønder, hvis konservative bønder han dog kun i ringe grad kom på talefod med; derimod fik han nye nationale opgaver. 1921 lykkedes det ham at rejse grænse-efterskolen i Rens, Burkal sogn. Som foredragsholder i grænselandets forsamlingshuse og landet over gav han – i Grundtvigs ånd – sit betydningsfulde bidrag til kristelig og folkelig oplysning. Forfatterskabet fortsattes med en række litterært og historisk lodige småstudier. Han fandt således navnet frem på den præstekone, Caroline Augustiny, der efter feltpræst Erik *Høyer Møllers anonyme omtale tog sig af de danske i Dannevirke-stillingen under treårskrigen, og fik en mindesten rejst på hendes grav på Hollingsted kirkegård. – R. 1920. □Mal. (Rens efterskole). Foto.

Dagbøger i uddrag i Sønderjydske månedsskr., 1961 45–54. – J. Holdt i Sønderjydske årbøger, 1964 414–35 (m. bibliografi). – Papirer i Landsark., Åbenrå. Levnedsbetæning i ordenskapitlet.

P. G. Lindhardt (Jens Holdt)

Jensen (-Flø), Niels Christian, 1861–1924, politiker. * 24.1.1861 i Sejrup, Thyregod sg., † 29.10.1924 i Kbh., begr. i Brande. F: husmand, snedker Jens Christensen (1815–1901, ~ 2° med Sidsel Cathrine Nielsdatter) og Mette Cathrine Hansen (1822–63). ~ 24.11.1882 i Brande med Maren Christensen, * 20.6.1854 i Ejstrup, Skanderborg amt, † 29.2.1924 i Brande, d. af bolsmand Christen Nielsen og Dorthe Kirstine Lauesen.

J. kom ud at tjene fra 1868 og købte 1882 en husmandslod i Flø på 60 tdr. land kun delvis opdyrket hedejord. Han satte et stort arbejde ind på ejendommens opdyrkning og nød anseelse på sin egn. 1900–14 var han formand for Brande og omegns landboforening og fra 1898 sognerådsmedlem; desuden var han vurderingsmand i Wistofts brandkasse (J. N. C. *Wistoft) og i Husmandskreditforeningen. Fra 1893 sluttede han sig til agrarföreningen og blev medlem af overbestyrelsen for dens jyske afdeling. Politisk var han stærkt påvirket af Thomas *Nielsen, sluttede

sig til det forhandlende venstre, blev medlem af bestyrelsen for Vejle amts folkeblad og fra 1895 folketingsmand for Brandekredsen, som han erobrede efter en livlig valgkamp og holdt til valget 1924. J. var en trofast tilhænger af sin gruppe indtil den 1910 gik op i partiet venstre som han derefter tilhørte, og i hvis bestyrelse han straks fra begyndelsen fik sæde. Han var en udpræget selvstændig natur der trods al loyalitet over for det parti han tilhørte i dets indre forhandlinger ofte øvede en skarp kritik over for ledelsen og ved enkelte lejligheder tog særstandpunkter, således da han gik imod De vestindiske øers salg. Under grundlovsforhandlingerne 1912–15 hørte han til den side i partiet som med størst varme støttede ministeriet Børntsens forslag. Han anvendtes meget i udvalgsarbejdet, tog ofte ordet i salen, navnlig om økonomi og trafik og var sit partis ordfører for dyrtidsloven af 1917. □Afbildet på O. Matthiesens mal. 1923 af rigsdagen 1915 (Folketinget), tegn. af samme. Relief (gravstenen).

N. C. J. i Tiden VI 31.12.1915 (Hvorledes jeg blev politiker). – N. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03. Vejle amts folkeblad 30.10. og 5.11.1924.

*N. Neergaard**

Jensen, Niels Julius, 1821–97, højskoleforstander, præst. * 16.9.1821 i Østoft på Lolland, † 7.4.1897 i Skallerup, Vendsyssel, begr. i Ebeltoft. F: lærer Thomas J. (1787–1826) og Andrea Hjelm (1785–1866). ~ 19.6.1856 i Vilstrup ved Haderslev med Nanna Christiane Boisen, * 27.9.1835 i Store Heddinge, † 17.11.1894 i Ebeltoft, d. af kateket, senere sognepræst F. *B. (1808–82) og Eline Birgitte Heramb (1813–71). J. der 1843 var dimitteret fra Jonstrup seminarium blev to år senere student, privat dimitteret. Som regensianer sluttede han sig nær til P. K. *Algreens kredens og tilegnede sig N. F. S. *Grundtvigs kirkelige og folkelige ideer. Grebet af martsdagens røre deltog han som frivillig i krigen 1848. Da han 1852 var blevet teologisk kandidat fik han stillingen som „førstelærer“ på den nyoprettede Hindholm højskole, hvis grundlægger var børnehjemslederen Anders *Stephansen på Holsteinsminde. J. søgte at give højskolen, der var oprettet med støtte fra bondevennerne, et grundtvigsk præg med særlig vægt på historieundervisningen. Det førstærkedes da han 1856 ægtede „Budstikke-Boisens“ datter Nanna. Under J.s ledelse steg elevtallet fra 23 det første år til over 100 i 1862–63, langt højere end på nogen af de andre højskoler før 1864. Men i dette år kom det til brud mellem J. og Stephansen der rodfæstet i oplysningstidens skoleideer misbilli-

gede skolens tiltagende grundtvigske præg. J. forlod brat Hindholm, men blev samtidig opfordret til at være bondevennernes kandidat ved rigsrådsvalget i Københavns amts 5. valgkreds (senere Lejrekredsen), og fra 1864–65 var han medlem af rigsrådets folketing, fra 1864–66 tillige af rigsdagens folketing for Præstøkredsen. Han stemte imod både fredsslutningen 1864 og grundlovsændringen 1866, men nåede i øvrigt ikke at spille nogen politisk rolle. Endnu 1864 blev J. præst i Mejrup og førstelærer ved Holstebro borgerskole hvor der omkring ægteparret opstod en grundtvigsk kreds der senere blev kernen i stedets valgmenighed. I tidlige morgentimer udarbejdede han her med baggrund i Grundtvigs verdenshistorie og sin egen Hindholm-undervisning *Verdenshistorie til Læsning for Folket* der udkom i fire dele 1866–82 og opnåede flere udgaver. 1873–95 var J. sognepræst i Ebeltoft og Dråby. Her ledede han sammen med sin hustru 1874–90 den lille Ebeltoft højskole hvor Nanna Jensen gjorde en påskønnet indsats i faget håndgerning ved at lære eleverne at sy blomster med uldent garn på klæde efter naturens egne forbilleder. Hendes kunstbroderier blev prisbelønnet på verdensudstillingerne i Wien 1873 og Paris 1878. En påstand om at hun med sine kunstneriske evner ikke var „skabt til hustru for denne stille, hverdagsagtige præst“, fremsat af Cecilia Bååth-Holmberg i hendes nøgleroman *En Kvindeskæbne* (1895) fandt ikke genklang hos ægteparrets andre venner. □Foto. – Mindesmærke ved Ebeltoft k.

Højskolens ungdomstid i breve, udg. Roar Skovmand II, 1960 262–338. – Thyra Jensen i *Højskolebl.*, 1898 193–202 225–36 259–70. Samme: En dansk præstekones hist., 1915 (2. opl. 1918) (om Nanna J.). Jørgen Nielsen: N. J. J., 1899. Roar Skovmand: *Folkehøjskolen i Danm.*, 1944 79–84 278.

Roar Skovmand

Jensen, Niels Peder, 1830–1918, officer, politiker, militærforfatter. * 26.10.1830 i Kbh. (Frbg.), † 17.5.1918 sst., begr. sst. (Garn.). F: farver og trykker Johannes Otto J. (ca. 1804–35) og Johanne Marie Walsøe (ca. 1805–64). ~ 9.12.1865 i Kbh. (Holmens) med Laurine Olsen, * 6.11.1841 i Kbh. (Holmens), † 16.5.1924 sst., d. af fabrikbestyrer, senere fabrikant, justitsråd Ole Ferdinand O. (ca. 1806–88) og Laurine Vilhelmine Nerup (1808–53). – Far til Johannes J. (1868–1933). J. blev uddannet ved handel og var 1848 ansat i et skibsklareringsfirma i Helsingør. Han meldte sig frivilligt til hæren og deltog i kampene indtil han blev taget til fange ved Oversø. 1848–49 gennemgik J. kommandoskolen for reserveofficerer og blev 1849 sekondløjtnant i krigsreserven, ud-

nævntes 1850 til sekondløjtnant i linien med anciennitet fra 1849, blev premierløjtnant 1861, kaptajn 1867, oberstløjtnant 1880, oberst 1890, fik afsked 1895.

J. var 1860–63 tilkommanderet generalstaben hvor han sammen med et par andre officerer blev sat til at ordne krigsarkiverne fra 1848–50 med henblik på at tilvejebringe et officielt værk om denne krig. J.s interesse for militærtekniske og krigshistoriske studier vaktet derved, og allerede 1860 besvarede han krigsministeriets prisopgave om *Felttjeneste for Underafdelingsførere af Infanteriet* og 1862 prisopgaven *Exempelsamling af Krigshistorien til Brug for Forelæsninger i Taktik* der senere blev meget benyttet som lærebog. Han deltog som kompagnikommandør i krigen 1864, gjorde derefter tjeneste som næstkommanderende og lærer ved hærens underofficerselevskole. Han gjorde tjeneste ved generalstabens taktiske afdeling 1870–76, var souchef ved 1. generalkommando 1876–79, bataljonschef 1880, regimentschef 1890, til rådighed fra 1893.

J.s egentlige krigshistoriske forfatterskab tog i 1871 sin begyndelse med besvarelsen af krigsministeriets foredragskonkurrence over emner fra den fransk-tyske krig 1870–71. J. fik første præmie for et foredrag om slaget ved Sedan (trykt 1873). En lang række artikler kom nu fra hans hånd ligesom han blev en meget benyttet foredragsholder. Yndlingsemnerne var Napoleon Is felttog 1813–15 og den fransk-tyske krig 1870–71. 1874 udgav han sammen med kaptajn C. A. S. Dalberg *Militair Lommebog*. Ud over J.s meget store produktion om sine yndlingsemner og de slesvigske krige kan nævnes bogen *Infanteritaktikens Udvikling fra Frederik II til Nutiden*, 1882 og *Generalfeltmarskal H. von Moltke*, 1892 samt *Den skaanske Krig 1675–79*, 1900. Sidstnævnte kildemæssigt nok den mindst velfunderede af J.s bøger. J. havde stor succes som militærhistorisk forfatter og popularisator. Han udtrykte sig skriftligt og mundtligt i et letflydende sprog, arbejdede hurtigt og byggede sine fremstillinger op ved læsning og studier af et meget stort trykt og utrykt materiale; samtidig havde han selv erfaring fra krigsdeltagelse.

J. interesserede sig levende for alle bevægelser der rørte sig i hans samtid. 1868–70 var han medlem af byrådet i Viborg. Forsvarssagen interesserede også J. og han tog efter 1872 flittigt del i dagens debat om de forsvarspolitiske spørgsmål. Han kom hurtigt ind i kredsen omkring J. J. *Bahnsen og P. *Nieuwenhuis der planlagde et stort propagandafremstød for forsvaret. Efterhånden blev det mere planerne for Kbh.s fuldstændige befæstning til lands der blev denne kreds' dominerende tema. J. der var in-

Jensen, N. P.

fanterist fjernede sig mere og mere i løbet af 1870'erne fra kredsen. Han følte sig tillige stødt af Bahnsons fremfærd og tydelige politiske intentioner. Selv om J. 1874–84 var folketingsmedlem, valgt af højre i Randers, sagde han i den anonymt udgivne pjece *Ministeriet og Forsvarssagen belyst af Kjendsgjernerne*. 1883, klart fra over for højres og fæstningstilhængernes politik. Han beskyldte Estrups regering for at have skadet forsvarssagen ved at politisere den, et synspunkt J. fastholdt og nærmere redegjorde for i de erindringer han udgav i 1915–16, og hvori han udleverede kredsen omkring fæstningsvennerne og deres politiske spil. Hans erindringer er naturligvis præget af hans sympatier og antipatier men giver et udmærket supplement til forståelsen af de politiske problemer i de såkaldte provisorieår. J. havde i politik sine meningers mod, og han erklærede sig som modstander såvel af Estrups forsvarspolitiske forslag om Kbh.s befæstning som af venstres „visnepolitik“. 1909 lod han sig atter vælge til folketinget denne gang i Kbh.s 3. kreds som modstander af J. C. Christensens og højres behandling af hærlovsforslaget. Han genvalgte ikke året efter. J. var en begavet og dygtig officer med en kolossal arbejdssevne. Til det sidste var han virksom som foredragsholder og debattør i dagens spørgsmål. Han kæmpede energisk og velformuleret for det han anså for fædrelandets vel. Selv om han i flere tilfælde stod isoleret med synspunkter blandt sine officerskolleger nød han stor anerkendelse. Han var tillige en årrække formand for hjælpeorganisationen Nørrebros samaritan. – R. 1863. DM. 1879. K.² 1894. K.¹ 1895. F.M.I. 1910. □ Afbildet på satirisk litografi „Danmarkskort“, 1881. Mal. af L. Tuxen, 1906, og afbildet på sammes mal. af middag hos Moresco s.å. Afbildet på tegn. fra rigsdagen, 1909, af Sophus Jürgensen. Mal. af J. Rosenbaum (fri-murerlogen, Helsingør). Tegn. af O. Bache. Foto.

N. P. J. i Ill. tid. 30.6.1907 og Nationaltid. 26.12.1915. Samme: Livserindr. I–II, 1915–16. – H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882 195–200. Kr. Erslev i Hist. t.7.r. IV. 1902–04 fl.st. III. tid. 30.10.1910, 7.11.1915 og 26.5.1918. Nationaltid. 18.5.1918. Vort land s.d. Politiken 19.5. s.å. P. U. Michelsen: 21. bataljons hist., 1918. H. C. Bjerg i Historie ny r. X, 1972–74 36 67. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

Hans Chr. Bjerg (Rockstroh)

Jensen, Niels Peter, 1867–1938, statistiker, politiker. * 20.1.1867 i Lysegård ved Viborg, † 8.12.1938 i Ålborg, begr. sst. F: husmand Jens Frandsen (1818–85) og Ane Nielsdatter (1826–97). ~ 20.9.1895 i Almind ved Viborg med Marie

Kirstine Nielsen, * 7.1.1869 i Almind, † 1.8.1947 i Ålborg, d. af husmand Troels N. (1836–1922) og Kirstine Andersen (1851–1919).

J. var oprindelig vogterdreng og daglejer. Efter et ophold på Ranum seminarium blev han privat forberedt til skolelærereksamen som han tog 1885. Han virkede derpå nogle år som lærer, men rejste allerede 1889 til Kbh. hvor han blev student fra L. Triers kursus 1891. Han studerede siden nationaløkonomi og statistik og blev cand.mag. i statsvidenskab 1895. 1896 ansattes han som assistent i statens statistiske bureau og knyttedes jævnsides hermed som landbrugsstatistisk sagkyndig til landbokommissionen af 1895. 1907 blev han bestyrer af Kolding oppebørselsstue, 1912 amtsforvalter i Skanderborg, 1919 i Ålborg, fra hvilken stilling han afskedigedes på grund af alder 1937. J.s vigtigste indsats er hans statistiske forfatterskab. 1902 udkom det omfattende og instruktive værk *Dansk Landbrug ved Overgangen til det 20. Aarhundrede* i to bind og n.å. udgav han pjecen *Skattereformen af 1903* med en redegørelse for omlægningen af den direkte beskatning. J. stillede sig som venstremænd til folketinget i Silkeborg 1903, valgtes 1906–10 i Hornslet, 1910–13 og 1918–29 i Kjellerup. Under venstres splittelse på forsvarssagen 1909 sluttede han sig til J. C. Christensens standpunkt. I øvrigt beskæftigede han sig i tinget navnlig med landbrugsforhold og økonomiske spørgsmål, var 1907–08 og 1910–13 medlem af finansudvalget, i den sidste periode dets sekretær. 1921–24 var han venstres ordfører for toldloven. – R. 1923. □ Træsnit. Afbildet på Oscar Matthiesens mal. 1923 af rigsdagen 1915 (folketinget), tegn. af samme. Foto.

Studenterne fra 1891, udg. Carl S. Petersen, 1916. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Kristian Hvidt (P. Grønvold)

Jensen (Jonsen), Niels, † 1379, ærkebiskop af Lund. † 5. el. 9.2.1379 på Hammershus, begr. i Lund domk.

Ifølge skånsk tradition stammede J. fra Jylland. Hans våben var det samme som førtes af mænd af slægten Bild. J. træffes første gang som kgl. kapellan 1346 og nævnes som kannik i Roskilde samt provst i Østersyssel i 1350'erne, fik dertil omkr. 1360 et kanonikat i Lund. 14.3.1361 valgte Lund domkapitel J. til ærkebiskop; Innocens VI erklærede valget ugyldigt, men udnævnte dog af egen magtfylde J. 25.10.1361. Ærkebiskoppens stilling var ikke mere som i ældre tid. På den ene side trængtes han af kuriens centralisationstendenser og pengekrav, på den anden side af domkapitlets stræben efter at fæstne sine rettigheder.

Hertil kom den politiske situation, Valdemar (IV) Atterdags målbevidste arbejde for at generhverve Skåne fra Sverige var netop lykkedes, men skabte nye vanskeligheder for ærkesædet. 1362 tilbagegav Valdemar J. ærkesædets gamle besiddelse Bornholm med Hammershus, som kongen havde erobret et par år forinden, på betingelse af at øen og borgen, i fald han krævede det, skulle overlades ham i fuldgodt krigsudstyr. Ikke længe efter kom J. til at gribe ind i det politiske spil. Elisabeth af Holsten der „per procurationem“ var blevet viet til den svenske konge Magnus Smeks søn Haakon – en forbindelse der gik mod Valdemars interesse og aftale med kong Magnus – drev under sejladsen til Sverige ind på ærkebispens territorium, og J. holdt hende tilbage, idet han mente at måtte hindre dette ægteskab mod Gud og loven. I mellemtiden fejredes Haakons bryllup med Valdemars datter Margrete i Kbh. april 1363. N.å. blev Magnus Smek fordrevet, Albrecht af Mecklenburg valgtes til svensk konge og snart fandt Valdemar Atterdags mange fjender hinanden. 1368 tog hanseaterne Skanør og Falsterbo, 1369 faldt Helsingborg. 1370 måtte det danske rigsråd med Henning *Podebusk og ærkebispens i spidsen underskrive freden i Stralsund, hvorved styrelsen af Skånes vestkyst i en årrække lagdes i hænderne på hanseaterne. Lunds stift led meget i disse år. J.s brev af 2.8.1370 taler om vold mod kirkenes mænd, hærværk og ran; domkirken og Lundegård såvel som andre af ærkebispens gårde er blevet hjem søgt. For at råde bod på den forvirring i ejendomsforholdene som de lovløse tider havde voldt tog J. 1374 initiativet til at oprette den første jordebog over domkapitlets gods. Arbejdet hermed blev næppe fuldført, men godsfortegnelserne udgjorde dog administrationsgrundlaget indtil Birger *Gunnarsens fuldstændige jordebog, „paltebogen“.

I efteråret 1378 tog J. ophold på Hammershus, og nov. s.å. udstedte han herfra gavebrev på sit skånske købegods til ærkebispesbordet med pligt for kommende ærkebisper til at foretage årlige distributioner blandt kanniker, vikarer og fattige skolarer. J. har vel følt dødens komme, siden han kaldte kapitlets prælater til Bornholm. I deres nærværelse udstedte han 3.2.1379 umiddelbart før sin død – af Roskilde- og Lundenekrologierne anført under hhv. 5. og 9.2. – sit testamente. – Vi kender intet til J.s studieforb, men blandt de mange boghåndskrifter han bortskænkede var en tobinds bibel som han havde købt i Flandern. Hans bibliotek var vidtspændende, bl.a. synes han at have ejet Anders *Sunesens Hexameron, og omfattede udover gejstlig litteratur flere af de klassiske forfattere. Af testa-

mentet fremgår en stærk positiv interesse for skolerne i Lund. Selv forfattede J. en krønike om sine forgængere på ærkestolen *Chronicon archiepiscoporum Lundensium*.

Lunde domkapitels gavebøger, udg. C. Weeke, 1884–89 (reproudg. 1973) 33. Testamenter fra Danm.s middelalder, udg. Kr. Erslev, 1901. *Scriptores minores*, udg. M. Cl. Gertz II, 1918–22 (reproudg. 1970) 91–132. *Liber daticus Roskildensis*, udg. Alfr. Otto, 1933. *Diplomatarium Danicum 3.r.II–VIII*, 1959–80. – Kr. Erslev i *Kirkehist. saml. 4.r.IV*, 1895–97 211–15. L. Moltesen: *De avignonske pavers forhold til Danm.*, 1896. Gottfr. Carlsson i *Lunds domkyrkas hist.*, red. Ernst Newman I, Sth. 1946. Ingvar Andersson: *Skånes hist. II*, Sth. 1974.

Thelma Jexlev (Ellen Jørgensen)

Jensen, Niels, 1603–72, rektor. * 1603 i Års, † 16.5.1672 i Viborg. F: sognepræst, provst Jens Nielsen (1563–1651) og Anna Sørensdatter (ca. 1570–1633). ~ 1° med Dorthea Schytte, * 1622, d. af sognepræst i Tostrup og Roum Anders Nielsen S. (* 1565, ~ 1° med Maren Andersdatter, ~ 2° med Anna Jensdatter, † 1599) og Maren Jensdatter Trane. ~ 2° med Susanne Wandal, begr. 21.11.1682, d. af biskop, dr.teol. Hans *W. (1579–1641) og Margrethe Burchardsen (ca. 1600–47).

J., der efter sin fødeby jævnlig kaldes Aars, blev 1623 student fra Viborg skole, og til denne skole var han siden knyttet næsten hele sit liv. Da han havde været en flink discipel blev han snart hører ved skolen, og allerede i denne underordnede stilling fik han lejlighed til at udmærke sig som „en meget skikkelig (duelig) Person“. Under kejserkrigen 1627–29 var skolen nemlig sin opløsning nær da rektoren og flere af hørererne flygtede. Men J., der da var 5. lektiehører, blev på sin plads og „forestod med stor Flid og Autoritet den hele Skole i Fjendernes Tid“. Senere rejste han udenlands nogle år med Arild Gyldenstjerne, søn af Knud Gyldenstjerne til Tim, 1631 var de immatrikuleret i Bourges, 1633 i Genève, 1634 i Padua. 1635 blev han rektor ved Viborg skole, og mod tidens sædvane blev han i dette embede hele sin øvrige levetid, så han var rektor lige så længe som sine tolv forgængere tilsammen. 1637 tog han magistergraden. Fra alle sider lyder der en ubetinget ros over hans ualmindelige flid og lærerdygtighed, hvorved Viborg skole hævedes til en forhen ukendt anseelse og trak disciple til sig fra fjerne egne. Blandt J.s disciple bemærkes navnlig flere udmærkede latinister.

Kirkehist. saml. 3.r.IV, 1882–84 510 557f. *Sst. 4.r.III*, 1893–95 196. – F. E. Hundrup: *Lærerstanden ved Viborg katedralskole*, 1875 24f.

*Bjørn Kornerup**

Jensen, Niels Skak

Jensen, Niels Skak, se Skak Jensen, Niels.

Jensen, Ole, * 1937, domprovst. * 24.1.1937 i Vi-by J. F: kommunelærer, senere skoleinspektør Jørgen Peder J. (* 1907) og Maren Charlotte Sejbjerg (* 1914). ~1° 1.2.1958 med Britta Mager Siegumfeldt, * 22.6.1936 på Frbg., d. af civilingeniør Povl Hoff S. (* 1904) og Elsa Karolina Mager (* 1908). Ægteskabet opløst 1977. ~2° 14.1.1978 i Kbh. med stud.teol. Elsebeth Trægårdh, f. Diderichsen, * 2.4.1946 i Ålborg, d. af direktør Knud Herluf Krag D. (* 1913) og Edith Diderichsen (* 1912).

J. blev student i Århus 1955, var på Askov højskole 1955–56, blev cand.teol. fra Århus univ. 1962 med udmærkelse og var 1962–73 lektor i etik og religionsfilosofi her, dog med studieophold i Tübingen 1963, i Marburg 1964–66 og i Bangalore 1972–73; 1972 præsteviedes han. 1974 blev han professor i dogmatik i Kbh. og 1976 dr.teol. i Århus på den 1975 udgivne afhandling: *Theologie zwischen Illusion und Restriktion* (det danske manuskript er udgivet 1977) – en indgående analyse og kritik af både liberal teologi (W. Herrmann) og eksistensteologi (R. Bultmann), foretaget på grundlag af den af K. E. *Løgstrup udviklede skabelsteologi, iøvrigt også med indflydelse fra N. F. S. *Grundtvigs antropologi (skabelses- og menneskesyn) og fra nyromantiske digtere, især Thorkild *Bjørnvig; thi den kunstneriske erkendelse går dybere end den filosofisk-teologiske. J. – en af Løgstrups mest konsekvente og markante disciple – gør det til sit hovedanliggende at vise hvordan de ovennævnte tyske teologiske „skoler“, i forlængelse af Emmanuel Kants personlighedsfilosofi og i overensstemmelse med protestantisk tradition, ud fra forestillingen om mennesket som „skabningens herre“ (hvis opgave det er at gøre sig jorden underdanig) direkte eller indirekte har legitimeret udleveringen af naturen, dens dyre- og planteliv, til den på naturvidenskab hvilende industris rovdrift, med ressourcspild og forurening til følge. Des mere må nu menneskeheden, i bevidsthed om den af naturforskere formentlig dokumenterede risiko for livets totale ødelæggelse, forstå sin rolle, ikke som skabningens herre, men som dens (hidtil utro) forvalter, opgive sin „beherskermentalitet“ og forstå sig selv som den med ansvar udrustede del af skabens værk og i konsekvens deraf bl.a. indrette sig på „sparsomhedens etik“. 1976 udkom *I vækstens vold. Økologi og religion* som i mere populær form viderefører samme tanker. Det åndelige klima i 1970'erne skabte stor lydhørhed for en „økologisk“ teologi af denne art, og reflekserne kan spores i mange prædikener og afhandlinger.

J. der politisk tilhører venstre fløj, men ialtfald mht. det „økologiske“ er fuldt så kritisk overfor marxistiske samfund som kapitalistiske, har været en flittig bidragsyder til blade og tidsskrifter, og fx i samarbejde med Løgstrup foretaget et kritisk opgør med den af Johs. Aagaard repræsenterede „revolutionsteologi“ (*De store ords teologi*, 1972). Som taler blev han stærkt efterspurgt landet over, men dogmatik-professoratet (som ikke dækkede hans egentlige fag) blev en skuffelse. Kort efter sin tiltræden ved universitetet, hvor han iøvrigt stod højt i studenternes omdømme, fandt han at forholdene, både på grund af styrelsesloven af 1970 og en ny studieordning gjorde de administrative byrder urimelige for folk med forskerevner, og i erkendelse (udtrykt i et interview, *Kristeligt Dagblad* 6.8.1978) af at kun „den mere robuste, men undertiden også mere stupide bulldozer-agtige type“ (og ikke de „følsomme... der har antenner for nutidens tænkemåde og nutidens nød“) kunne trives ved universitetet (hvor staten tilmed knappede af på forskerbevillingerne), lod han sig 1978 udnævne til sognepræst ved Maribo domkirke, provst for Maribo provsti og domprovst for Lolland-Falsters stift. Også i denne stilling har han energisk fortsat sin virksomhed som skribent og taler, jfr. *Frem til Naturen*, 1980. □Foto.

P. G. Lindhardt

Jensen, Oluf Christian Marius, 1862–1944, kommunalpolitiker. * 18.7.1862 i Nyborg, † 9.10.1944 i Nykøbing F., begr. sst. (Ndr. kgd.). F: konsul, branddirektør Jørgen J. (1831–1908) og Sophie Zachariasen (1834–1912). ~3.5.1894 i Præsto med Anna Mørkeberg, * 23.1.1861 i Præsto, † 22.1.1938 i Nykøbing F., d. af købmand Christian Frederik M. (1821–1905) og Marie Elisabeth Hald (1834–1915).

J. blev exam.jur. 1882 og s.å. fuldmægtig ved Lolland-Falsters stiftamt. 1886–1920 var han amtsrådssekretær, 1886–1933 amtsrådets regnskabsfører og 1933–44 amtsrevisor. 1916 overtog han ledelsen af Nykøbing F. hospital, senere Nykøbing kloster, med friboliger for værdigt trængende kvinder og var dets forstander til 1944. Han var revisor i Nykøbing F. sparekasse 1882–1921, sad i dens tilsynsråd 1921–28 og i dens direktion 1928–37. J. indledte sit kommunale arbejde som formand for ligningskommissionen 1894–1903, var medlem af Nykøbing F. byråd 1900–43 og rådmand 1920–43. I denne lange periode deltog han på mange udvalgposter i byens udvikling til en driftig handels- og industriby med firdoblet folketal. Hans indsats var meget påskønnet og hans kommunale indsigt højt

anset. 1917–29 var han formand for købstadsforeningen, 1903–16 skatterådsformand i Stubbekøbing skattekreds og 1914–16 formand for skatterådsforeningen. Han bestred desuden en række tillidshverv på Lolland-Falster, bl.a. medlemskab i administrationsudvalget for Rødby kommune, i bestyrelsen for Lolland-Falsters telefonselskab og i repræsentantskabet for Stubbekøbing-Nykøbing-Nysted banen. Desuden sad han i overbevillingsnævnet og i repræsentantskabet for nationalforeningen til tuberkulosens bekæmpelse og i kræftkomiteen. J. indvalgte 1910 i landstinget af højre, gik 1915 med over i det konservative folkeparti, opnåede ikke valg 1920 og kom ind igen som landstingsvalgt medlem 1931–36.

Han var 1912–20 medlem af sin gruppes bestyrelse og beskæftigede sig i rigsdagsarbejdet især med kommunal lovgivning. Også i rigsdagen stod der stor respekt om hans indsigt i kommunale anliggender. For Lolland-Falster var navnlig hans indsats ved indførelsen af sukkerordningen 1932 og loven om Størstrømsbroen s.å. af interesse. J. var præget af forrige århundredes embedsmandstype, korrekt, saglig bundet af lovens bogstav, meget sparsommelig og grundfæstet konservativ, men med forståelse for at samfundsudviklingen ikke kunne standses, men skulle modereres og retledes. Umiddelbart ville man ikke vente at han havde interesse for sport, men han var Nykøbing roklubs ihærdige og afholdte formand 1884–1935. – R. 1909. DM. 1921. □Buste af H. C. Thrane (Nykøbing F. roklub). Afbildet på O. Matthiesens mal. 1923 af rigsdagen 1915 (folketinget). Foto.

C. Krarup: Stamtv. over familien Hald, 1929 60. Lolland-Falsters stiftstid. 9.10.1944. Lolland-Falsters venstrebl. s.d. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Jensen, Carl Christian Oluf, 1871–1934, maler, keramik. * 17.2.1871 i Kbh. (Frels.), † 31.1.1934 på Frbg., begr. sst. F: kedelsmed Christian Harald J. (1841–78) og Anne Kirstine Jensen (1838–1908). ~ 17.3.1908 i Kbh. (Hellig.) med Helga Andreassen, * 31.10.1877 i Hjerting sg., Haderslev amt, † 18.4.1960 på Frbg., d. af gård ejer Jørgen Peder A. (1853–1928) og Martha Augusta Henriette Hansen (1855–1931).

J. opdroges på opfostringshuset, kom 1885 i lære på Den kgl. Porcelainsfabrik og arbejdede som maler på musselmalerafdelingen som netop var oprettet s.å. under Arnold *Krogs ledelse. Han gik samtidig på teknisk skole og blev herfra 1890 dimitteret til akademiet som han besøgte til 1895. Desuden undervistes han en tid på Kunsternes studieskole under Kristian *Zahrtmann

og P. S. *Krøyer. 1902 debuterede han på Charlottenborg og udstillede her årlig til sin død 1934 hvor han om efteråret mindedes ved en omfattende retrospektiv udstilling. Desuden har han med års mellemrum deltaget i Kunsternes efterårsudstilling. På disse udstillinger fremtrådte han udelukkende som akvarelmaler kendetegnet ved en meget dygtig teknik. Hans motiver var blomster og landskaber, følsomt opfattede og gengivet med en hældning mod det dekorative. Han blev snart en anset akvarelmaler og raderer, men hans betydeligste indsats kom dog til at ligge inden for et andet område, nemlig det keramiske, som signerede kunstner og medarbejder ved Den kgl. Porcelainsfabrik, og han står nu ved siden af Arnold Krog som den kunstner der har haft størst betydning for udviklingen af det danske underglasurporcelæn. Han avancerede inden for fabrikken og blev til slut ansat som leder af begge underglasurafdelingerne og viste snart, at han på de forskellige områder forstod at videreføre fabrikkens gamle tradition og samtidig tilføre den nyt liv. Inden for kunstporcelænet arbejdede han både med nye vaseformer og dekorerede selv med landskabs- og blomstermotiver, og der bestod en meget frugtbar vekselvirkning mellem hans akvarelkunst og hans underglasurdekoration. Størst betydning fik dog hans arbejde med brugsporcelænet. Ved gennemarbejdelse og rekonstruktion af decorationen forsøgte han at føre det musselmaledede stel tilbage til de gamle rokokoforbilleder. Hans eksperimenterende arbejde med det stjernefillede grå porcelæn som begyndte omkring 1914–16 nåede sin fulde udfoldelse i et enkelt stel, det såkaldte Bonnesenske stel, omkring 1918. Det var et udpræget borgerligt stel påvirket af Delfter fajance som dekoreredes med blomster, landskaber og motiver fra danske provinsbyer, og i hvis dekorationer der var stærke mindelser om det musselmaledede mønster. Det viser en fin keramisk fornemmelse i samspillet mellem det grå materiale og den mørkeblå dekoration, og dets riflede overflade har givet J. gode muligheder for dekorativ udnyttelse. En videreførelse af dette blev det grå underglasurkrakelé med blåmalning som J. navnlig arbejdede med efter 1920, men som efterhånden, mod hans ønske, tillige dekoreredes med overglasurmaleri i guld og derved viste sig at blive en god salgsvare for fabrikken. J. fik akademilegater 1905 og 1913 og Købes legat 1914 og har på sine studierejser besøgt Frankrig (1888 og senere), Holland (1910) og Tyskland. 1925 illustrerede han Vald. Rørdams Blomstervers med en række nydelige tegninger. J. er repræsenteret i kobberstiksamlingen og Kunstindustrimuseet. – R. 1922. □Foto.

Jensen, Oluf

Fr. Dalgas i Nyt tidsskr. for kunstindustri I, 1928 135. Victor P. Christensen sst. VII, 1934 33f. Samme i Berl. tid. 31.1.1934. Sig. Schultz i Dagens nyheder 1.2. s.å. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Merete Bodelsen

Jensen, Orla Friesendahl, * 1904, socialdirektør. * 7.3.1904 på Frbg. (Solbjerg). F: arbejdsmand, senere bogholder Adolf J. (1864–1946) og Anna Håkansson (1867–1925). ~ 28.7.1930 i Gentofte (b.v.) med Ketty Gerda Alsvold, * 9.2.1902 i Nykøbing F., d. af skræddersvend, senere tilskærer Edvard Emil A. (1877–1971) og Clara Hansine Leonhardsen (1877–1956).

16 år gammel fik J. ansættelse på kommunkontoret på Frederiksberg. Snart efter lod han sig indskrive på et studenterkursus, og 1923 blev han klassisk sproglig student og seks år senere cand.jur. I studieårene var han fortsat ansat ved Frederiksberg kommunes hospitalskontor samt juridiske forvaltning hvor han efter sin eksamen blev forfremmet til sekretær. Hans hovedvirke kom imidlertid til at ligge i Århus hvor han 1933 fik ansættelse som kontorchef ved Århus kommunes socialforvaltning. Ti år senere kom udnævnelsen til socialdirektør. – Han fik afgørende betydning for socialvæsenets udvikling i byen. I tæt samarbejde med bystyret tog han nye initiativer op: enlige mødres problemer, der blev skabt en sociallægeinstitution, der kom hjemmekonsulentordninger, beskæftigelsesrapportordninger for blot at nævne nogle nye områder. Det er værd at notere at disse nye felter ikke var refusionsberettigede i forhold til staten. På de nye arbejdsområder kom J.s store evner til samarbejde og koordination klart til udtryk. Det var afgørende for J. at få skabt en holdningsændring til begrebet „offentlig hjælp“, og det gjorde han bl.a. ved sin centrale placering i en lang række sociale nævn og udvalg, såvel lokale som landsdækkende. Nævnes kan hans lange sekretærvirke, 1937–70, for Sammenslutningen af købstædernes sociale udvalg samt hans arbejde i socialforskningsinstitutets forskningsråd. Også hans omfattende skribentvirksomhed der udmøntedes i talrige artikler samt nogle bøger bidrog afgørende hertil, ligesom hele hans arbejde var med til at skabe debat omkring de sociale tilstande i landet. Bøgerne *Social services in Denmark*, 1948, og *Social welfare in Denmark*, 1961, åbnede udlandets øjne for vore sociale hjælpesystemer. Hans forfattervirksomhed omfattede tillige spørgsmål om den sociale lovgivning samt forvaltningsspørgsmål. 1.11.1971 forlod han stillingen som leder af socialforvaltningen i Århus, men han fortsatte en del af sit tidligere engagement, bl.a. ved udarbejdelse af kommentarer til

den nye bistandslov. Hans sociale indsats blev påskønnet, bl.a. ved tildeling af Antonius-prisen for 1957, uddelt af Landsforeningen for mentalhygiejne. – R. 1954. R.¹ 1964. □Foto.

O. J. i Århus stiftstid. 1.3.1964. Interviews i Demokraten 6.3.1954 og 3.3.1964.

Henrik Fode

Jensen, Otto Nicolai, 1840–1915, forstander for opfostringshuset. * 8.1.1840 i Jonstrup, † 24.4.1915 i Kbh. (Vestre), begr. sst. F: seminarieforstander Jens J. (1796–1875) og Francisca L. L. Comestabili, adopt. Petersen (1809–96). ~ 30.10.1868 i Ballerup med Margrethe de Fontenay Dahlerup, * 11.3.1844 i Gerlev ved Randers, † 22.12.1911 i Kbh., d. af sognepræst i Gerlev, senere stiftsprovst i Århus og sognepræst i Ballerup Michael Henrik Ludvig D. (1802–89) og Susanne Marie le Sage de Fontenay (1805–85).

J. dimitteredes 1857 fra Herlufsholm og blev 1864 cand.teol. Han var derefter lærer ved Kbh.s skolevæsen, indtil han 1874 ansattes som forstander for opfostringshuset, et embede han beklædte til 1914. J. blev en markant leder af opfostringshuset, respekteret for sine administrative evner og opdragelsesindeer, både af drenge, medarbejdere og af de kommunale myndigheder. Han stræbte efter at drengene skulle være stolte af deres fire år i opfostringshuset, og hans krav til deres skolekundskaaber, punktlighed, disciplin og nøjsomhed gjorde dem efterspurgt i erhvervslivet. J.s forpligtelse over for drengene inkluderede deres oplæringsstud. Ofte rejste han personlig ud til drenge der var kommet i vanskeligheder for at rede trådene ud. J. blev hurtigt æresmedlem af den opfostringshusforening, tidligere drenge på opfostringshuset stiftede 1872. J. kunne nyde en ægte drengestreg, men tolererede ikke brud mod opfostringshusets orden eller gode tone. Hans opdragelsesmetoder var strenge, også efter datidens målestok. Indtrykket heraf mildnedes af hans sprudlende humor, hans muntre indfald og humoristiske historier som han bevidst benyttede sig af i sin pædagogik. Med sit glade, lyse sind var J. vidt forskellig fra sin far, seminarieforstander Jens Jensen. De vanskelige økonomiske tider for opfostringshuset som kulminerede i J.s periode satte ellers hans humor og udfoldelsesevne på hårde prøver, særlig i de senere år. Han nåede først 1912 at opleve at staten trådte hjælpende til. Derimod lykkedes det ham ikke at få knyttet Ole Thorups legat til opfostringshuset. Det skete først 1918. J. var bestyrelsesmedlem i Pædagogisk selskab og i Kristelig forening til vildfarne børns redning. Han var i en årrække den Ferslewske presses re-

visor. Fra 1893 til 1910 var J. medlem af Herlovia-nersamfundets bestyrelse og i en række år dens formand og har sammen med S. *Hennings udgivet *Meddelelser om Herlovia-nerne, der ikke ere dimitterede fra Herlufsholm 1849-1900*, 1903-06. – Tit. professor 1899. – R. 1891. DM. 1913. □Træsnit 1891. Foto.

Stamtvl. over familien Dahlerup, 5.udg. 1939. Medd. om dimitterede fra Herlufsholm, saml. af Alb. Leth og G. L. Wad I-11, 1875-87. A. T. Høy: Det kgl. opfostringshus 1753-1903, 1903. Jens Marton i Efterretn. om Det kgl. opfostringshus 1914-15 5-8. Samme: Personligheder fra svundne dage ved Det kgl. opfostringshus 1874-1920, 1920. Berl. tid. 24.4.1915. Politiken 25.4.s.å. S. N. Holck: Det kgl. opfostringshus og Den Thorupske stiftelse 1903-28, 1928. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Ingrid Markussen

Jensen, Peter, 1846-1913, veterinær. * 16.1.1846 i Trunderup ved Kværndrup, † 23.8.1913 i Kværndrup, begr. sst. F: gårdejer, folke-, senere landstingsmand Jens J. (1812-1906) og Ane Hansdatter (1818-97). ~ 16.5.1877 i Lejrskov med Inger Marie Pedersen, * 15.11.1843 i Ferup, Lejrskov sg., † 7.5.1883 på Diakonissestiftelsen, Frbg., d. af gårdejer Peder Hansen (1817-87) og Magdalene Jørgensen (1817-71).

Født og opdraget på landet nærrede J. en stor interesse for landvæsenet og beskæftigede sig med det på faderens gård som han senere overtog. Først i en sen alder påbegyndte han veterinærstudierne som han fuldendte 1876. Han nedsatte sig på sin fynske fødeegn i Kværndrup og fik her hurtigt en stor praksis. I Maanedsskrift for Dyr læger har han i en række artikler vist sig som en både videnskabelig og praktisk stærkt interesseret dyrlæge. En afhandling om fødselshjælp hos svinet (V, 1893-94) blev prisbelønnet af veterinærskolens jubilæumsfond. J. holdt af sin hjemegn, dens gamle folkeskikke og almuesprog. Han har gjort sit navn kendt som folkemindesamler og har i Svendborg Amt (1908-13), i Aarborg for dansk Kulturhistorie (1896) og i Evald *Tang Kristensens Skattegraveren offentliggjort adskillige folkloristiske afhandlinger og meddelelser. I sin praksis havde han en rig arbejds- mark til indsamling af fyndord og talemåder blandt landbefolkningen; hans store samling overgik kort før hans død til udvalget af folke- mål mens hans til Evald Tang Kristensens indsamlede folkeminder opbevares i Dansk folkemindesamling. J. var stærkt interesseret i sit fags historie og samlede på gamle dyrlægeinstrumenter; i en afhandling i Maanedsskrift for Dyr læger (XXIV, 1912-13) slog han til lyd for oprettelsen af et veterinærmedicinsk museum.

H. J. Madsen i Månedsskr. for dyrlæger XXV, 1913 319. Poul Bjerger i Svendborg amt 1913 3-29 (optr. i forf.s Små livsbilleder, 1923 44-67). H. C. Fryden Dahl: Dyr læge P. J.'s hundredårsbog, 1946.

*Hj. Friis**

Jensen, P. Boysen, se **Boysen Jensen, P.**

Jensen, Peter Frederik, 1870-1935, officer, geodæt. * 20.5.1870 i Tornemark, Kongsted sg., † 21.12.1935 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: lærer Søren Christian J. (1824-1914) og Anna Charlotte Larsen (1832-94). ~ 12.8.1898 i Ålborg med Lilly Mary Stricker, * 25.4.1876 i Riga, † 26.4.1950 i Skovshoved, d. af bankbogholder Georg Holger August S. (1849-81) og Aurora Maria von Cassano (1852-86).

Efter at have gennemgået Vålse realskole og fæstningsartilleriets sekondløjtnantskole udnævntes J. 1892 til sekondløjtnant og indtrådte s.å. på Hærens officerskole, afgik fra næstældste klasse 1894, udnævntes 1895 til premierløjtnant og gennemgik officerskolens geodætiske og taktiske kursus 1899-1902. S.å. ansattes han ved generalstabens topografiske afdeling. – 1900 havde afdelingen påbegyndt en nymåling af Island baseret på en helt ny triangulation og nye astronomiske observationer. Straks efter sin indtræden knyttedes J. til disse arbejder og rejste med ekspeditionen 1902 til Island, og herefter deltog han i de fleste af generalstabens ekspeditioner, indtil første verdenskrig 1914 foreløbig afbrød arbejdet. 1910 udnævntes han til kaptajn. 1915-19 gjorde J. tjeneste ved sikringsstyrken, fra 1916 som stabschef. 1919 vendte han tilbage til generalstaben der s.å. genoptog målingerne i Island hvortil J. rejste samme sommer, men n.å. stand- sedes opmålingerne på grund af Islands nye statsretlige forhold til Danmark. 1921 udnævntes J. til oberstløjtnant og 1924 til bataljonschef i landstormen, men fortsatte tillige sine arbejder i topografisk afdeling. 1928 sammenlagdes denne afdeling med Den danske gradmåling til Geodætisk institut, og da instituttet efter den islandske regerings ønske 1930 genoptog målingerne i Island var det naturligt at J. blev udset til at varetage disse arbejder. J.'s manddomsgerning er knyttet til Islands opmåling, et arbejde han omfattede med den største interesse. Han udarbejdede en særlig metode, den såkaldte basismetode, til opmåling i vanskeligt terræn og har beskrevet den i *Om Opmaaling i mindre Maalestokke* (Meddelelse Nr. 6 fra Geodætisk institut) 1935. Hans navn vil blive stående i Islands opmålingshistorie. – Ved siden af sin virksomhed i generalstaben har J. udført en række arbejder for Den danske gradmåling; bl.a. rejste han 1922

Jensen, P. F.

til Vestgrønland for at bestemme en længdestation til undersøgelse af Grønlands bevægelse i henhold til Alfred Wegeners hypotese og for at foretage astronomiske bestemmelser ved Godhavn og Julianehåb. Beretningen om ekspeditionen har han offentliggjort i Meddelelser om Grønland LXIII, 1923 209–83. – R. 1918. DM. 1925. □ Mal. af Camilla Petersen, 1936. – Basalt-søjle rejst på graven 1936 af den islandske regering.

Berl.tid. 21.12.1935. Politiken 22.12.s.å. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

A. Schneider*

Jensen, Peter Gregers Christian, 1840–1911, højesteretssagfører, politiker. * 25.4.1840 i Nysted, † 19.8.1911 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: købmand Wilhelm Edinger Balle J. (1813–80) og Hansigne (Signe) Elsmine Abelone Lund (1818–68). ~1° 20.6.1872 i Nykøbing F. med Charlotte Vilhelmine Elisabeth Pontoppidan, * 28.4.1851 i Nykøbing F., † 22.10.1878 på Frbg., d. af birkedommer, senere etatsråd Erik Peter P. (1785–1862, ~1° 1811 med Charlotte Vilhelmine Elisabeth Westergreen, 1791–1849) og Hanne Petrine Pontoppidan (1818–1904). ~2° 31.3.1881 på Frbg. med Anna Cathrine Eggertsen, * 23.8.1858 på Ussinggård, † 3.1.1916 på Frbg., d. af forpagter Wilhelm Frederik Balthazar E. (1830–60) og Sophie Emilie Janssen-Tjaden (1829–1902, ~2° 1880 med dampmøller Troels Casper Daniel Marstrand, 1815–89, ~1° 1845 med Caroline Emilie Carlsen, 1812–59).

J. blev student 1858 fra Nykøbing F., var 1861–63 huslærer hos ministerresident i Haag grev Preben Bille-Brahe og blev 1866 cand.jur. Han var derefter sagførerfuldmægtig i Nykøbing F. hvor han 1868 nedsatte sig som underretsproveprokurator, blev 1870 underretsprokurator og 1872 overretssagfører. 1872–84 var han tillige medlem af bestyrelsen for Landmandsbankens kontor i Nykøbing F., 1876–84 medlem af byrådet, valgt af højre, og i samme tidsrum medlem af Maribo amts skoleråd. 1879–89 sad han i Købstadforeningens bestyrelse og var 1890–93 udgiver af foreningens tidsskrift. – Hans virksomhed skabte hurtigt opmærksomhed om hans navn i videre kredse. 1884 blev han medlem af direktionen for Østifternes Kreditforening og flyttede til Kbh. Hans tilknytning til kreditforeningens ledelse blev kun kortvarig, men den satte sig ikke desto mindre spor. Hans samarbejde med direktionens formand C. Herforth var fra første færd vanskeligt. Herforth modsatte sig navnlig et af J. udarbejdet forslag til konvertering af nogle af foreningens lukkede serier. Da

Herforth i foråret 1887 på grund af svagelighed trak sig tilbage, blev J. retskyndigt medlem af og formand for direktionen. Men allerede s.å. kom det til en strid mellem ham og repræsentantskabet der greb ind på direktionens kompetenceområde. J. tog da straks konsekvensen og trådte tilbage sammen med den øvrige direktion. Konverteringen blev senere trods modstand fra den nye direktionens side gennemført efter de af J. angivne principper.

J. vendte derefter tilbage til sagførervirksomheden. 1888 blev han højesteretssagfører, og i løbet af få år oparbejdede han en meget omfattende og meget anset forretning. Fra 1893 udførte han offentlige sager. J. er en af de ypperste skikkelser i den danske højesteretsskranks historie. Fra sin tidligere virksomhed medførte han en erfaring og indsigt i offentlige og erhvervsmæssige forhold som få. Han fandt hurtigt kernepunktet i en sag, og på dette grundede han en procedure der udmærkede sig ved omhyggelig logik og saglig vægt. Den sængslede ikke alene ved sin faste og klare opbygning, men den blev tillige båret af en sjælden advokatorisk slagfærdighed, en fyrig, til tider overvældende polemisk vitalitet. Ved disse virkemidler vandt han sig i fortrinlig grad retens øre, ligesom også hans sikre iudicium bidrog til, at han oftest procederede med gunstigt udfald. Han nærede i øvrigt levende interesse for sagførerstandens forhold, var 1871–75 medlem af bestyrelsen for Den almindelige sagførerforening og 1883–1906 medlem af hovedbestyrelsen for Den danske sagførerforening, næstformand 1890–1906. I årenes løb trådte han ind i ledelsen af forskellige erhvervsforetagere. Fra 1885 var han medlem af Bikubens repræsentantskab, fra 1889 dettes formand; han tog her initiativet bl.a. til oprettelsen af Sparekassens forvaltningsafdeling 1894. 1899 blev han formand for A/S Wessel & Vett (Magasin du Nord), 1900 for A/S C. A. Qvade, Rasmussen og Faber, Maribo, og 1902 for repræsentantskabet for Kreditforeningen af Kommuner i Danmark. 1908 udpegedes han til formand for likvidatorerne i Kbh.s grundejerbank. – Ved valget 1884 stillede han sig i Nykøbing F. mod venstres Rasmus *Claussen, men først 1891 kom han ind i praktisk politik, valgt til landstinget af højre ved et udfyldningsvalg i 2. kreds. Provisoriepolitikken og højres magtstilling gik allerede da på hæld, så at J. der stod på et udpræget højrestandpunkt i tilslutning til konsejlspræsident Estrup, ikke i det politiske liv opnåede den indflydelse der ellers ville have været ham vis. Hertil bidrog også, at han ikke var nogen egentlig parlamentarisk forer: valgeregitationen havde han hverken interesse eller sans for, og han savnede den bøjlige-

hed og medierende evne der er forudsætningen for et partiførerskab; myndigt, til tider barskt, forfægtede han sine standpunkter, også i parti-fællernes kreds. Men med vanlig lidenskabelig virketrang tog han det politiske arbejde op.

Fra forliget 1894, som han stemte imod, til systemskiftet var hans navn fremme i første række som landstingets ledende højrepolitiker, 1900–02 som formand for højeres repræsentantskab. Han var medlem af næringslovskommissionen af 1890 og toldkommissionen af 1895. 1895–1910 havde han sæde i landstingets finansudvalg og var fra 1900 som regel dets ordfører. 1895 blev han medlem af rigsretten, fra 1910 dens næstformand. Han var stærkt opfordret til at indtræde i ministeriet Sehested, men afslog det. I disse års fornemste politiske stridsspørgsmål, told- og skattereformerne, var hans stede udpræget protektionistisk, ligesom han var en af brændevinskattens ihærdigste talsmænd. Som ordfører for skattereformen 1901 gjorde han sit berømte overbud idet han på visse betingelser foreslog alle de gamle hartkornsskatter afskrevne. Forslaget fik ikke de politiske virkninger der var tilsigtet. Det blev grebet af venstre og indgik som et led i skattereformens endelige udformning. Men det vakte misstemning i by-højre. Fra 1901 og fremefter, da de frikonservative førte deres forligspolitik med venstreministerierne, trådte J. politisk mere i baggrunden. Men i det saglige arbejde var han stadig virksom. Han blev 1905 medlem af straffelovskommissionen og 1909 af kommissionen vedrørende len og stamhuse. I arbejdet på retsreformen af 1908 tog han livligt del og prægede den på flere punkter. – R. 1892. DM. 1900. K.² 1901. □ Træsnit, 1894, efter fotografi. Mal. af C. Wentorf, 1911 (Fr.borg). Foto.

A. Falk-Jensen: Stamtbl. over W. E. B. Jensens og hustrus efterkommere, 1911. N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 608–11. Berl.tid. 19.8.1911. Nationaltid. s.d. Lolland-Falsters folketid. s.d. C. C. Clausen og V. Koppel i Politiken 20.8.s.å. København s.d. C. Goos og C. B. Henriques i Ill.tid. 27.8.s.å. [Herm. Møller:] Østifternes kreditforen.s hist. til 1931, 1931 42f 67f. [Jens Toftegaard:] Bikuben. Forsørgelsesforen. og sparekasse 1907–32, 1932 11 101f 136. Arild Falk-Jensen i Min far var sagfører, red. C. B. Schjørring, 1963 72–75. – Papirer i Rigsark. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*P. Stavnstrup**

Jensen, Peder, ærkebiskop, se **Galen, Peder Jensen**.

Jensen, Hans Peter, 1818–95, læge. * 25.11.1818 i Kbh. (Trin.), † 27.10.1895 på Frbg., begr. sst. F: bud ved Nationalbanken Peder J. (Tollestrup) (1790–1846) og Dorothea Marie Hansen (1795–1841). ~ 28.2.1852 i Kbh. (Trin.) med Golla Her-

mandine Rosing Bodenhoff, * 2.3.1820 på Bistrup parcelgård, døbt i Kbh. (Slotsk.), † 19.6.1906 på Frbg. (~ 1° 1840 med herredsfoged i Lejre hrd., senere kancelliråd Charles Auguste de Coninck, 1797–1870; ægteskabet opløst), d. af forpagter, løjtnant, senere kaptajn Andreas B. (1787–1854, ~ 2° 1826 med Christiane Sophie Bierfreund, 1795–1884) og Golla Hermandine Rosing (1787–1820).

J. blev student 1836 fra Borgerdydskolen i Kbh. og studerede derefter først østerlandske sprog, siden lægevidenskab. Allerede som student fatte han interesse for sindssygdomme hvorfor han efter 1843 at have taget medicinsk-kirurgisk embedseksamen og i kort tid at have gjort kandidat-tjeneste på Almindelig hospital kom til Skt. Hans hospital hvor han 1845 blev reservelæge. S.å. foretog han en studierejse til sindssygeanstalter i Østtyskland, n.å. til anstalter i det vestlige og sydlige Tyskland og Frankrig ligesom han i længere tid studerede i Paris. Trods den store indsigt i sindssygevæsen J. herigennem erhvervede deltog han dog kun lidt i de ivrige diskussioner der netop da førtes om organisationen af det danske sindssygevæsen. 1853 udnævntes han til lægekyndigt medlem af den kommission der skulle forestå opførelsen af sindssygeanstalten på Oringe hvor han ved anstaltens åbning 1857 blev overlæge. Han fulgte i sit arbejde her de af Harald *Selmer angivne retningslinjer og viste sig som en kyndig leder af anstalten og en dygtig administrator der energisk kæmpede for den betydelige udvidelse af anstalten som det også lykkedes ham at gennemføre 1871. J. var en overlegen og særpræget personlighed med en omfattende psykologisk og psykiatrisk viden og må ved siden af Selmer og V. *Steenberg betragtes som grundlægger og skaber af det danske sindssygevæsen. 1875 tvang en tiltagende øjenlidelse ham til at tage sin afsked. Han privatiserede derefter i Hillerød, senere på Frbg., sysselsat med ægyptologiske studier. Ved universitetets jubelfest 1879 udnævntes han til æresdoktor i medicin. – Tit. professor 1862. Etatsråd 1875. – R. 1869. DM. 1873.

Selvbiografi i Levnedsbeskrivelser af de ved Kbh.s univ.s firehundredårsfest promoverede doktorer, 1879 89f. – Hj. Helweg: Sindssygevæsenets udvikl. i Danm., 1915 145–54. Samme i Medicinsk forum, 1958 33–45.

*Max Schmidt**

Jensen, Poul Due, se **Due Jensen, Poul**.

Jensen, Povl Frederik, 1879–1965, husmandsleder, politiker. * 22.7.1879 i Ferritslev, Rolfsted sg., † 7.5.1965 i Agernæs, begr. Hjadstrup kgd. F:

Jensen, Povl Fr.

husmand Jens J. (1844–1919, ~2° 1897 med Caroline Andreasen, 1848–1934) og Valborg Povlsen (1848–94). ~31.8.1904 i Odense valgmenighedsk. med Karen Marie Kristjansen, * 2.12.1875 i Brandsby, Hjadstrup sg., † 2.5.1960 i Agernæs, d. af husmand Hans K. (1846–1933, ~2° 1884 med Maren Kirstine Madsen, 1847–1919) og Ane Marie Jensen (1845–83).

Allerede i syvårsalderen kom J. ud at tjene, også på herregårde hvor han modtog stærke indtryk af sociale forskelle. 1904 overtog han et statshusmandsbrug i Hørbæk ved Otterup og skabte sst. ved sammenkøb af jord i årene 1906–13 en ejendom på fjorten tdr. land. Da De fynske husmænds landboforening stiftedes 1902 var den unge tjenestekarl blandt dem der ventede sig noget af den nye bevægelse. Som husmand gjorde han sig snart gældende inden for bevægelsen og indvalgte 1907 i styrelsen for De samvirkende fynske husmandsforeninger hvis sekretær han var indtil 1912. Han tog ivrigt del i arbejdet for rejsningen af husmandsskolen ved Odense og var fra 1908 medlem af styrelsen for denne. 1909–17 havde han sæde i sognerådet og beklædte senere forskellige tillidsposter. J. gav stødet til at Østrupgårds strandarealer 1913 overgik til omegnens husmænd og småbønder. Som medlem af statens jordlovsudvalg fra 1927 har han været med til at gennemføre en række større og mindre udstykninger. Han var formand for vurderingsrådene i Lunde og Skram herreder og medlem af skyldrådet for Odense amt. Ved de tre folketingsvalg 1920 og senere fra 1932 opstilledes han som socialdemokratiets kandidat i Otterup, og 1935–43 valgtes han til folketingsmand i Assenskredsen som han repræsenterede til 1943. Inden for husmandsbevægelsen hører han til dem der stærkest har hævdet den sociale oplysning som en af bevægelsens hovedlinjer. □Foto.

P. Jeppesen: Husmandsbevægelsens hist., 1927 307. Olaf Andersen: Fyns stifts husmandsskole 1908–33, 1933. G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 316f. V. Elberling: Rigsdagens medlemmer gennem 100 år III, 1950 118. Fr. Skrubbeltrang: Den danske husmand I, 1952.

Claus Bjørn (Olaf Andersen)

Jensen, Povl Johannes, * 1911, klassisk filolog. * 3.5.1911 i Odense (Skt. Knuds). F: lærer, senere forstander for Odense købmandsskole Rasmus J. (1885–1973) og Christiane Jørgensen (1886–1979). ~16.10.1940 i Gentofte k. med Jytte Linvald, * 17.6.1918 på Frbg., d. af rigsarkivar, dr.phil. Axel *L. (1886–1965) og Adda Hannover Cohen (1888–1967).

J. blev student fra Odense katedralskole 1929 og cand.mag. i latin og græsk ved Kbh.s univ. 1935. Han fik universitetets guldmedalje 1936 og blev dr.phil. 1941. Året efter blev han ansat som bibliotekar ved Det kgl. bibliotek hvor han blev til han 1949 udnævntes til professor i klassisk filologi ved Kbh.s univ. hvor han havde været lektor siden 1945. Fra 1973 til sin afgang 1978 var han vikarierende professor ved Odense univ.

J. har taget aktiv del i universitetsadministration og -planlægning, dels som medlem af konsistorium og som dekan 1958–59, dels som medgrundlægger af Kbh.s univ.s institut for græsk og latinsk middelalderfilologi (han var dets forstander 1961–72) og af Odense univ.s laboratorium for folkesproglig middelalderlitteratur; som medlem af Videnskabernes selskab fra 1962 har han taget del i videnskabeligt kommissionsarbejde, og han er tilsynsførende for Det danske sprog- og litteraturselskab ved udgivelsen af Corpus Philosophorum Danicorum Medii Aevi (1955 ff). Han var i en årrække sekretær hos Vilhelm *Grønbech ved udarbejdelsen af dennes hovedværker *Hellenismen* I–II, 1939, og *Hellas* I–IV, 1942–45 (supplementsbind ved J., 1953), og som medarbejder ved det internationale Corpus Platonicum Medii Aevi er han medudgiver af den moderne tekstkritiske udgave af Calcidius' latinske Timaios-oversættelse, 1962, et projekt der førte ham på studierejser til Frankrig og Italien i 1938–39 og 1948. J. var i 1970 medstifter af Platonselskabet, Nordisk selskab for antikens idétradition.

Et hovedsynspunkt for J.s videnskabelige virke og litterære produktion er de antikke filosofiske og religiøse tankers levedygtighed i oldtiden selv, i middelalderen og i nyere tid: traditionens oprindelse, sammenhæng og mangfoldighed er selve genstanden for den klassiske filologi som, dyrket i relation til det specifikt nationale kulturliv, udgør det mest almene og grundlæggende af de humanistiske fag. Selv har J. videreført en række af de traditioner som har kendetegnet den filologiske videnskab i Danmark, ligesom han administrativt og i sin undervisning har lagt vægt på studiet af fagets historie inden for rammerne af europæisk og ikke mindst dansk kulturliv. Som sine lærere Carsten *Høeg og William *Norvin, hvis fagpolitiske bestræbelser han videreudvikler, har også han bidraget til positivistisk orienteret grundforskning inden for stort anlagte udgiverprojekter (jf. ovf.), men hans hovedindsats ligger inden for den dansksprogede formidling af oldtidens tankeverden. Populærvidenskab, forstået som borgerlig dannelsespolitik i modsætning til primær videnskab har J. ikke indladt sig på, men han søger ved hjælp af en

indlevende fremstilling at lade tanker og begivenheder tale direkte til den moderne læser gennem oldtidsteksterne selv, diskret fremlagt og præsenteret på kompromisløst filologisk grundlag.

Allerede før den lingvistisk orienterede disputats om *Det latinske Perfektsystem*, 1941 (resultaterne fremlagt på engelsk i *Classica et Mediaevalia* II 1939), havde J. bidraget til den danske oversættelse af Platons Skrifter VIII, 1940, med en oversættelse af den vanskelige dialog *Timaios*. Efter samarbejdet med Vilhelm Grønbech, en del af hvis efterladte arbejder han udgav i årene efter hans død i 1948, behandlede J. senantikkens tankeverden i en bog om nyplatonismens grundlægger *Plotin*, 1948, og i tekstudvalget *Græsk Mystik*, 1953 = Verdensreligionernes hovedværker VIII. Græsk og romersk religion skildres indgående og originalt i *Illustreret religionshistorie* III, 1968 (tysk overs. 1975), og J.s kildekritiske *Sokrates*-biografi, 1969 som følger sig til rækken af danske digteriske, filosofiske og filologiske Sokratesskildringer, er personlig og tankevækkende. En række artikler og debatindlæg om fagpolitiske og -historiske emner, bl.a. om Vilhelm Grønbech, ligger forud for den vigtige afhandling om *Madvig som filolog* i *Madvig-mindekriftet* II, 1963 (fransk overs. 1980). J.s øvrige afhandlinger om nyere lærdoms- og idéhistorie spænder lige fra *D. G. Moldenhawers Katalog* i *Fund og Forskning* VII, 1960 (eng. overs. 1973), til *De kulturelle forudsætninger for Copernicus' liv og virke*, 1972 og bidrag til *Kierkegaardiana*, og J. er redaktør af og bidrager til bindene om det filosofiske fakultets historie i Kbh.s univ. 500-års jubilæumsskrift, 1979ff. – Mange af J.s mindre afhandlinger udspringer af hans omfattende foredragsvirksomhed; en serie radioforedrag om Platon er dog aldrig blevet trykt.

J. har øvet stor indflydelse på den yngre generation af filologer som idag bestrider lærestolene i oldtidsfagene i København og Odense; han har i meget høj grad præget fagets indhold og afgrænsning og står som den mest alsidige, åbne og fagpolitiske engagerede klassiske filolog i Danmark. Skønt han har stået lige så uforstående over for de universitetspolitiske begivenheder i 1968 og årene derefter som studenteroprørerne over for ham, skjuler den tilsyneladende modsætning en grundlæggende enighed om, at de humanistiske fags berettigelse ligger i deres relation til den samtidige sociokulturelle virkelighed. – R. 1956. R.¹ 1965. □ Foto.

Selvbiografi i *Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1941* 145.

Ivan Boserup

Jensen, Carl Reinhold, 1827–88, politiker. * 25.5.1827 i Nakskov, † 19.10.1888 i Kbh., begr. i Vejle. F: garver Johannes Gabriel J. (ca. 1789–1842) og Cicilia Olsen (1790–1852). ~ 1° 19.10.1859 i Kbh. (b.v.) med Vilhelmine Mathilde Nielsen, * 11.1.1836 i Kbh. (Trin.), † 23.1.1869 i Vejle, d. af malermester Jacob N. og Juliane Johanne Sophie Hartz. ~ 2° 2.8.1869 i Vejle med Emma Christine Maria Schmidt, * 21.1.1838 i Nysted, † 20.4.1918 på Frbg., d. af malermester, senere i Nakskov, Andreas Christian S. (1810–75) og Grethe Henriette Elise Hartz (1810-senest 75).

J. deltog som frivillig herregårdsskytte i krigen 1848–50 og tog 1853 eksamen som landmåler. Han havde en stærkt kritisk og polemisk natur og rettede 1855–59 skarpe angreb på landmåleruddannelsen og dens eksamen, hvad der medførte en dom ved højeesteret. Politisk stod han på venstrefløj og fulgte den Gert Winther-Tscheringske kurs. 1858 valgtes han til folketinget i Odsherredskredsen og anbefalede 1861 af J. A. *Hansen (1806–77) til opstilling i Kalundborg-Samsø-kredsen som han repræsenterede til 1864. Ved valgandlingen i København interpellerede han af Vilhelm *Beck der antydede at han stod ret frit over for folkekirkens lære. J. gik til modangreb 1862 med flyveskriftet „*Sandhedsvidner*“ *Kapellan Vilh. Beck*. 1861–63 udgav J. i Århus ugebladet *Jyllandsposten* og var 1862 medstifter af Jysk folkeforening og sekretær i dens bestyrelse. 1864 søgte han forgæves valg i Ebeltoftkredsen, vendte tilbage til Kbh. og udgav her 1864–67 det ugentlige *Folkebladet*. Samtidig reorganiserede han Kjøbenhavns arbejderforening af 1856 der var sygnet hen efter dannelsen af C. V. *Rimestads Arbejderforeningen af 1860. I modsætning til Rimestads nationalliberale kurs førte J. sin forening mod venstre. Han brød med J. A. Hansen pga. dennes samarbejde mellem „små og store“ bønder, angav foreningens mål som sociale og demokratiske og skrev at „...ingen gennemgribende forbedring af arbejdernes kår var mulig uden arbejdernes kraftige samvirken til det fælles mål“. Denne tidlige appel om klassesolidaritet havde dog omkr. 1865 kun ringe virkning. J. fastholdt på andre områder en liberal opfattelse og anså den nylig gennemførte næringsfrihed for rigtig. Han fulgte opmærksomt arbejdrøret i Europa, opfordrede i sit blad danske skræddersvende til solidaritet med strejkende engelske skræddere ved at undlade at tage arbejde i England og havde også en spinkel forbindelse med Første internationale i Genève, men da en repræsentant derfra kom til Kbh. kunne J. kun præsentere sin ven O. C. Andersen, mangeårigt medlem af Arbejder-

Jensen, Reinhold

foreningen, som „hele den danske socialisme“. J. var i sit forsøg på organisering af arbejderne en del år forud for sin tid. Gennem Folkebladet og Arbejderforeningen kæmpede han for at bevare junigrundloven uændret, støttede folketingsmænd der stemte nej til den reviderede grundlov af 1866 og var ordfører for den deputation der takkede Grundtvig for hans kamp mod den reviderede grundlov. Ved juni-valget 1866 indvalgte J. i folketinget af Skanderborgkredsen, men økonomiske sorger og tvivl om venstres fremtid pga. partisplittelsen førte til at han 1868 nedlagde sit mandat og blev stationsforstander i Vejle ved den s.å. åbnede jernbanestrækning Fredericia-Århus. Hans politiske anskuelser ændredes ikke og når lejlighed gaves kæmpede han for dem.

Sofus Høgsbro: Brevveksl. og dagbøger, udg. Hans Lund I, 1923. – Vejle amts folkebl. 20.10.1888. Chr. Søndergaard i Jydsk månedsskr., 1911 I 321–29. Hans Jensen: Lars Bjørnbak, 1919. Jens Peter Jensen i Fra Holbæk amt, 1935 150–94. Rasmus Nielsen sst. 1948 5–43. Oluf Bertolt m.fl.: En bygning vi rejser I, 1954. Michael Wolfe: De kbh.ske arbejderforen.s holdn. til socialismen 1847–71. Speciale ved Kbh.s univ. 1971.

Helge Larsen

Jensen, Erik Aage Richard, 1894–1974, politiker. * 24.2.1894 på Frbg., † 29.10.1974 i Kbh. F: reb-slagersvend Hans Vilhelm J. og Bodil Larsine Petersen. ~ 1° 9.11.1917 (b.v.) med Anna Katri-ne Ludovika Heine, † mellem 1940 og 42. ~ 2° 25.6.1943 (b.v.) i Kbh. med Ingrid Madsen, * 17.2.1902 i Viborg, d. af arbejdsmand Anders M. og Magdalene Christensen.

J. kom allerede som syvårig under værgerådet og på optagelseshjem. Efter ophold på forskellige opdragelsesanstalter stak han som 15-årig til søs og sejlede under første verdenskrig som fyrbøder. Han blev formand for Søfyrbødernes forbund 1919(–20) og var i mellemkrigsårene både medlem af forbundets hovedbestyrelse og formand for dets Københavnsafdeling. J. blev syndikalist 1916, da han mødte Thøger Thøgersen og gik senere med denne over i Danmarks kommunistiske parti (DKP) i hvis ledelse han sad 1922–40. J. var tillige 1934–43 medlem af Københavns borgerrepræsentation. Hans mest betydningsfulde rolle var dog helt utvivlsomt virksomheden som Den kommunistiske internationale betroede repræsentant i forskellige kommunistisk finansierede og ledede organisationer som De internationale sømandsklubber, Internationalen for søfolk og havnearbejdere (ISH) samt Kominterns vesteuropæiske bureau. De to sidstnævnte organisationer flyttede efter nazisternes magtovertagelse i Tyskland 1933 dele af deres centrale kontorer inklusive personalet til

København hvorfra en vidtforgrenet søfartsspionage, propagandavirksomhed og skibsfartssabotage fandt sted under den tyske kommunist Ernst Wollwebers ledelse. Under den spanske borgerkrig foretog J. for den spanske regerings regning omfattende opkøb af våben og ammunition der sammen med frivillige blev transporteret til Spanien på skibe, købt, bemannet og dirigeret af J. fra København.

J. var allerede i 1920'erne kommet i et voldsomt personligt og politisk modsætningsforhold til Aksel Larsen der fra 1931 blev den ledende i DKP, men som ikke havde indseende med J.s underjordiske virksomhed og heller ikke kunne svække dennes position der hvilede på den direkte kommandovej til Kominternapparatet i Moskva og på skibsfartens store strategiske betydning for Sovjetunionens verdensrevolutionære virksomhed. J.s stilling svækkedes imidlertid efter den tysk-sovjetiske forståelse i 1939 hvis internationale konsekvenser han ikke synes at have indset. Kort tid efter den tyske besættelse af Danmark 1940 blev J. ekskluderet af DKP for „gentagne disciplinbrud“. Marts 1941 blev han arresteret og idømt 16 års fængsel, anklaget for at have spillet en ledende rolle i en række skibssabotager, bl.a. sabotagen mod to spanske trawlere i Frederikshavn 1938. Det lykkedes J. at flygte til Sverige 1944, og efter krigen udfoldede han ihærdige bestræbelser på at få dommen omstødt, men forgæves.

J. genvandt sin position blandt søfyrbøderne og var formand for Søfyrbøderforbundet 1950–56. Han blev derimod i stigende grad desillusioneret i forhold til kommunismen, DKP og ikke mindst partiformand Aksel Larsen som han anklagede for at have bidraget til den hårde fængselsstraf med belastende vidneudsagn. Fra 1949 var J. ivrig afholdsmænd, og efter i sin ungdom at have besluttet „at bære brænde til verdensrevolutionens bål“ trak han sig i 1956 ud af alt fagligt og politisk arbejde for „at dyrke sin have“ (*En omtumlet tilværelse*). □ Foto.

R.J.: Frem i lyset, 1946. Samme: En omtumlet tilværelse, 1957. Samme: Jeg fik 16 år, 1965. – Jan Valtin [Richard Krebs]: Ud af mørket I–II, 1945. Harry Rasmussen: Søfyrbødernes forbund 1897–1947, 1947. Erik Nørgaard: Revolutionen der udeblev, 1975. Samme: Den usynlige krig, 1975. – Papirer i Arbejderbevægelses bibl. og ark.

Bent Jensen

Jensen, Robert 1900–44, radioforhandler, modstandsmand. * 15.8.1900 i Kbh., † 24.7.1944 på Frbg., begr. i mindelunden, Ryvangen. F: murer Julius Peter Christian J. (1870–1944) og Karen Marie Elvine Pedersen (* 1873). ~ 15.12.1922

med Anna Kirstine Elisabeth Sørensen, * 9.8.1901 i Hjørring, d. af banearbejder Niels Valdemar S. og Maren Kirstine Andersen (* ca. 1878).

J. startede og ejede sammen med Werner Gyberg radiofirmaet Gyberg og Jensen i København. J. kom tidligt, under besættelsen i 2. verdenskrig, under dæknavnet „Tom“ ind i illegalt arbejde. Mens vennen Werner Gyberg i september 1943 måtte flygte til Sverige fortsatte „Tom“ arbejdet med at redde de danske jøder over sundet. Han blev i dette arbejde leder af en af de vigtigste og bedst fungerende illegale transportorganisationer i Danmark, i snævert samarbejde med „Dansk-svensk flygtningetjeneste“ i Malmø. „Tom“ var den initiativrige og meget energiske lederskikkelse i dette arbejde indtil han i ildkamp med Gestapo blev dræbt på organisationens illegale postkontor på Forchhammersvej i København, 24.7.1944. □Foto.

R. J. i Årsskr. for Frihedsmuseets venner, 1975 3–23. – Besættelsen 1940–45, 3. udg. ved Jørgen Hæstrup, 1979 110 154 303.

Ole Barfoed

Jensen, S. Tovborg, se Tovborg Jensen, S.

Jensen, Hans Severin, 1833–93, møbelfabrikant. * 7.2.1833 i Kbh. (Trin.), † 27.8.1893 sst., begr. sst. (Ass.). F: hører Jens J. (Bonde) (1791–1866) og Anne Andersen (1803–83). ~ 11.8.1876 i Kbh. (Frue) med Pouline Christine Høyer, * 27.9.1840 i Kbh. (Frue), † 1.7.1900 på Maglemosegård ved Vedbæk, d. af urtekrammer, stivelsefabrikant Johannes H. (1803–57) og Caroline Juliane Kragerup (1806–79). – Bror til Andreas*J.

J. kom i malerlære hos T. P. Gram, gennemgik Det tekniske institut og modelskolen på kunstakademiet hvor G. F. Hetsch blev opmærksom på ham. 1860 gjorde han mesterstykke som maler. Han var imidlertid interesseret i møbeltegnning, og da broderen Andr. J. kom hjem fra udlandet etablerede de 1861 møbelfirmaet Sev. & Andr. J. Det var J. der tog sig af kunderne og gennem sin forbindelse med kunstnerkredse knyttede en række kunstnere til virksomheden. J. var medstifter af den nye håndværkerskole 1868 i hvis bestyrelse han havde sæde. Inden for Industriforeningen arbejdede han ivrigt for støtte til håndværkets skoler, og da disse 1875 samledes i Det tekniske selskabs skole valgtes han ind i dennes bestyrelse og sad der til sin død. Han var ligeledes et virksomt medlem af bestyrelsen for Arbejdernes byggeforening, og fra 1870 til sin død var han formand for de samlede københavnske sangforeninger. Fra 1874 til sin død var han medlem af Kbh.s borgerrepræsentation.

J. indtager en smuk plads i rækken af de fremragende håndværkere der i en nedgangstid hævdede fagets høje standard, og han viste ved siden af et åbent blik for livets ideelle krav når dagens arbejde var gjort. – R. 1888. □Træsnit 1880. Foto.

Håndværkerbl. 30.8.1893. R. Berg: Snedkerlavet 1554–1904, 1904. C. Nyrop: 1861–1911. Sev. & Andr. Jensen, 1911.

*Georg Nygaard**

Jensen, Sigurd, * 1912, stadsarkivar. * 4.1.1912 i Vitved ved Århus. F: gårdejer Marius J. (1874–1921) og Jensine Jensen (* 1885). ~ 8.10.1938 i Århus (Johannesk.) med bibliotekar Inger Bjerrum Behrens, * 4.7.1914 i Helsingør, d. af bankdirektør Axel Bjerrum B. (1879–1914) og Anna Erika Kjærtinge (1884–1976).

J. blev student 1931 (Århus) og cand. mag. i historie og dansk 1937 fra Århus univ. 1935 fik han Københavns univ.s guldmedalje for en afhandling om dansk landbrugshistorie i 1700-tallet. 1937–39 var han beskæftiget ved undervisning, blev 1939 arkivar ved Rigsarkivet og 1956 stadsarkivar i København. Tog sin afsked 1979. – J.s historiske forfatterskab har koncentreret sig om nyere dansk historie, særlig økonomiske emner. 1950 erhvervede han doktorgraden med *Fra Patriarkalisme til Pengeøkonomi* der skildrer overgangen til selveje under og efter landboreformerne. N.å. udsendtes *Krediforeningen af jydsk Landejendomsbesiddere 1851–1951*, mens J.s indsats efter udnævnelsen til stadsarkivar især blev koncentreret om hovedstadens historie. Fra 1956 har han redigeret Historiske meddelelser om København, og heri har han offentliggjort en lang række bidrag. J. redigerede og var hovedforfatter til *Københavns hospitalsvæsen 1863–1963*, 1963, og i tilknytning til Udgiverselskabet for Danmarks nyeste historie har han forfattet *Levevilkår under besættelsen. Træk af den økonomiske og sociale udvikling i Danmark under den tyske besættelse 1940–45*, 1971. □Foto.

Selvbiografi . . . stskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1950 288f.

Claus Bjørn

Jensen, Stig Erik, 1894–1979, redaktør, forlagsdirektør. * 28.7.1894 i Sorø, † 19.2.1979 i Kbh. (Mariebjerg), begr. i Sorø. F: birkefuldmægtig, bankdirektør Jens Vilhelm Alfred J. (1854–1911), ~ 1° 1881 med Bertha Sara Christine Lunds-gaard, 1860–88) og Astrid Ragnhilde Fiedler (1863–1941). ~ 25.10.1922 i Djursholm, Sverige, med pianist Ingrid Irene Scholander, * 17.6.1897 på Lidingö ved Stockholm, d. af billedhugger og

Jensen, Stig

visesanger Sven S. (1860–1936) og Charlotte Sofia Johanna von Bahr (1867–1930).

J. tog studentereksamen fra Sorø 1913 og studerede først forstævnen på landbohøjskolen, senere til filosofikum ved universitetet for derpå at studere ved kunstakademiets grafiske skole. Han afbrød studierne for at vælge journalistikken og blev medarbejder ved Verden og Vi samt Jyllandsposten, og efter en række studieophold i udlandet og aftjeningen af værnepligt – hjemsendt som løjtnant – blev han en årrække reklamechef på Berlingske Tidende samt lærer på Kunsthåndværkerskolen. Samtidig blev han dansk korrespondent for Svenska Dagbladet, startede sit eget pressebureau med forlagsvirksomhed og agentur for udenlandske blade. – Da besættelsen kom 1940 var J. i besiddelse af talrige kontakter i bl.a. dansk og svensk bladverden og fik stor succes med udbredelsen af Svenska Dagbladet i Danmark. Fra første færd var han en kompromisløs kritiker af regeringens politik og på årvågent udkig efter et videregående modstandsarbejde. En første chance kom da han påtog sig kurérrejser til Stockholm for de danske efterretningsofficerer, men for alvor blev han inddraget da faldskærmsofficeren M. C. "Rottbøll" i april 1942 kom til Danmark. J. husede ofte denne og bistod ham med råd og dåd samt skaffede ham en vigtig kontakt til Dansk samling, ligesom han var behjælpelig da en våbenmodtagelse i august 1942 blev arrangeret i Jylland. Fra da af var J. dybt involveret i faldskærmsfolkernes arbejde og i modstandsarbejde i øvrigt, bl.a. illegal presse. Hans engagement øgedes foråret 1943, hvor en ny faldskærmschef, Flemming B. "Muus", straks optog kontakt med ham, og hvor han i august 1943 påtog sig at organisere våbenmodtagelse ved Gyldenløveshøj på Sjælland. Fra nu af hørte J. til modstandsbevægelsens inderkreds og var i efterårsmånederne 1943 stærkt aktiv for at knytte kontakt mellem ledende marineofficerer og modstandsbevægelsen, og da Muus i dec. 1943 vendte tilbage fra London med opfordring til at opstille en undergrundshær, og frihedsrådet med henblik på denne opgave nedsatte et såkaldt M-udvalg, indtrådte J. i udvalget hvor han blev en energisk talsmand for en klar modstandslinje, fuld af skepsis og sarkastisk kritik over for frihedsrådets da indledte samarbejde med hærens ledende officerer. M-udvalgets arbejde bar frugt, ikke mindst takket være J.s energiske indsats. Bl.a. virkede han for at arbejdet i Jylland skulle lægges i hænderne på vennen Flemming "Juncker". På få måneder skabtes talrige grupper landet over, men da M-udvalget efter en engelsk forholdsordre blev ophævet og afløst af et K-udvalg, nedsat af frihedsrådet, nægtede

J. at indtræde i dette da han fandt at der nu blev tale om en stigende officersindflydelse, og at rekruttering var sket under den forudsætning at de civile modstandsgrupper ikke kom under hærens kommando. Hans nej til K-udvalget var og blev opfattet som en markant protest.

Men den største modstandsopgave ventede endnu for J. August 1944 annoncerede London at man efter en lang pause ville genoptage nedkastningerne over Sjælland, nu i stor stil, og det blev påny J. der organiserede en modtagelse ved Gyldenløveshøj. Derpå fulgte en voldsom ekspansion af modtagearbejdet, og efter en razzia omkring den oprindelige modtagegruppe tilfaldt det ham at reorganisere alt modstandsarbejde i landsdelen. Dette krævede en vidtgående specialisering med særlige modtagegrupper og en særlig fordelingsorganisation samt direkte radioforbindelse til London, og under udbygningen lagde J. vægt på sikkerhed og effektivitet, det første en forudsætning for det sidste. I alt blev ca. 80 pladser anmeldt hvoraf 57 kom i funktion med i alt 82 modtagelser. Arbejdet herpå prægedes af J.s store modstandserfaring, handlekraft og overblik, og hans utrættelige oplagthed og djærve humor fik stor betydning for medarbejderkredsen omkring ham. Tabsprocenten blev reduceret til et minimum, og arbejdet fik vital betydning mht. at dække landsdelens materielbehov. I begyndelsen af maj 1945 var alt lagt til rette til en eksplosiv ekspansion af arbejdet med masseleverancer til bl.a. Kbh. – Efter krigen blev J. først direktør for Chr. Erichsens Forlag, derpå en årrække annonchechef på Ekstrabladet hvorefter han startede sit eget forlag, udgav i over ti år Illustrerede klassikere samt i samarbejde med Bonniers forlag tidsskriftet Natur og teknik og andre publikationer. En tiltagende invaliditet efter et færdselsuheld tvang ham til at opgive sin virksomhed. Han har skrevet *Sandfærdige løgnehistorier fra besættelsen*, 1970. □ Mal. af Albert Naur udst. 1952. Foto.

S. J.: Sandfærdige løgnehistorier fra besættelsen, 1970. – Jørgen Hæstrup: Hemmelig alliance I–II, 1959 (ny udg. 1968). Berl. tid. 21.2.1979. Børge Outze i Information s.d.

Jørgen Hæstrup

Jensen, Søren, 1865–1939, pianofabrikant. * 16. 7.1865 i Århus, † 11.2.1939 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: muremester Niels J. (1834–1900) og Maren Johansen (1830–1900). ~ 1° 18.6.1889 i Århus med Caroline Vilhelmine Mikkelsen, * 9.5.1866 i Kbh. (Holmens), † 23.9.1902 sst., d. af skibsbygger Carl Alfred M. (1838–1909) og

Dortea Wilhelmine Kiærulff (1842–76). ~2° 26.9.1903 i Kbh. (Holmens) med Anna Cathrine Vilhelmine Jensen, * 1.3.1879 i Kbh. (Frue), † 24.2.1976 sst., d. af vognmandskarl, senere restauratør Niels J. (1849–1932) og Karen Christensen (Larsen) (1849–98).

J. kom i lære i sit fag 1879 og rejste efter udstået læretid 1884 til Kbh. For at uddanne sig yderligere rejste han til udlandet og kom efter ophold i Berlin, Dresden, Hamburg og Paris hjem 1888. I Kbh. fik han ansættelse som egalisor, i klaverbygningsteknikken betegnelse for den der giver de enkelte led i mekanikken den sidste affilning, så alle tonerne i hele instrumentets omfang får en ensartet klang. 1893 etablerede han sig som pianofabrikant. Fra en beskeden begyndelse med kun to mand på værkstedet arbejdede han virksomheden op til at være en af de største i Norden. Instrumenterne vandt anerkendelse hos autoriteter som J. P. E. *Hartmann, August *Winding og Gottfred *Matthison-Hansen. Også for instrumenternes ydre form interesserede J. sig. Han konstruerede det såkaldte *Dania-flygel*, og han gav til tider sine instrumenter en kunstnerisk dekoration med assistance af kunstnere som N. V. *Dorph, Gudmund *Hentze og Valdemar *Andersen. 1921 afstod han under uheldige omstændigheder sin fabrik til firmaet Herman N. Petersen & Søn der senere er ophævet. Som påskønnelse for sin offentlige indsats modtog han senere en biografbevilling. J.s administrative og organisatoriske evner er i udstrakt grad kommet hans fagfæller og kunsthåndværkets dyrkere i det hele taget til gode. Han var 1896 medstifter af Dansk pianofabrikantforening og dens formand 1903–11 og stiftede 1908 foreningen Dansk kunst og håndværk der 1913 sammensluttedes med den 1907 stiftede Forening for kunsthåndværk. Særlig virksom var han for organiseringen af Landsforeningen dansk arbejde (1908) hvis egentlige skaber og første formand han var. Efter en personstrid i foreningen måtte han dog hurtigt forlade formandsposten. 1907–24 var han medlem af arbejdsgiverforeningens hovedbestyrelse. J. var leder af afdelingen for kunsthåndværk på dansk købestævne i Fredericia 1923–26 og af møbel-interiøraftdelingen sst. fra 1927. Som en anerkendelse af dette arbejde modtog han 1935 kunsthåndværksafdelingens årsmedalje. – R. 1936. □Foto.

III. tid. 10.2.1918. S. J. Pianofabrik Kbh. Fabrique de pianos Copenhagen 1893–1918, 1918. Axel Hou i Skovvirke IV, 1918 33–39. Georg Nygaard: Foren. for kunsthåndværk 1907–32, 1932. Dansk arbejde, marts og juli 1933. Sst. 1.3.1939. Arbejdsgiveren, 1939 77. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Ib Gejl (Georg Nygaard)

Jensen, Søren Georg, * 1917, sølvsmed. * 4.10. 1917 i Kbh. F: billedhugger, sølvsmed Georg *J. (1866–1935) og 3. hustru Johanne Nielsen (1883–1918). ~1° 17.12.1943 i Kbh. med billedhugger Agnethe Alma Jørgensen, * 17.6.1918 på Løvbjerggård, Karlebo sg., d. af dr. phil., teknisk direktør for A/S Pensionsforsikringsanstalten Niels Rasmussen J. (1879–1967) og Alma Kirstine Rasmussen (Thunbo) (1878–1960). Ægteskabet opløst. ~2° 1948 i Frankrig med billedhugger Inger-Marie Svendsen, * 13.11.1920 i Kristiansand, d. af trælasthandler Thomas S. (1888–1964) og Margit Elise Svendsen (1891–1934). ~3° 28.1.1956 i Helsingør (b.v.) med stoftrykker Inger Johanne (Tusta) Wefring, * 26.5.1925 i Oslo (~1° 1949 med konservator, senere rektor Steen Bjarnhof, * 1925), d. af kunstmaler Gunnar W. (* 1900) og Signe Ivarsdatter Mortensson Egnud (1898–1977). Ægteskabet opløst 1973.

J. er udlært som sølvsmed hos sin far 1931–36 og var derefter elev hos Bizzie Høyer, senere på kunstakademiet i Kbh. hos professor Einar *Utzon-Frank hvor han 1946 erhvervede den lille guldmedalje for en *David* i naturlig størrelse. J. debuterede 1940 på Kunsternes efterårsudstilling. I slutningen af 40erne, under et Parisophold, påvirkedes han af Ossip Zadkine, Aristide Maillol og Henri Laurens, men til begyndelsen af 50erne arbejdede han naturalistisk. 1952 omtaler en anmeldelse nogle „kantede Damer i gips“, men snart herefter bliver udtryksformen abstrakt, og det ganske konsekvent. Efter dette tidspunkt har ingen af hans værker kaldt på forestillinger om synlige fænomener. J. arbejder strengt geometrisk-abstrakt med skulptursproget. Den arkitektoniske opbygning, de klare fladers sammenhæng, størrelsernes ofte musikalske spil med trin og takter passer godt til den konsekvente, klare udhugning i sten, bl.a. granit og marmor, som J. særdeles gerne benytter, men bronze og ler hører også til hans materialer. En række skulpturer er udformet over teglrør og andre keramiske industriprodukter. – J. har deltaget i en lang række udstillinger i ind- og udland, 1958 blev han medlem af Den frie, og siden 1962 har han fungeret som kunstnerisk leder af A/S Georg Jensen. Som sølvsmed har han i øvrigt udformet en anselig række korpusarbejder. Under kortvarigt opflammende protester blev en stor granitskulptur af ham opstillet på Gråbrødretorv i Kbh. 1971. J. er repræsenteret på de fleste af Danmarks kunstmuseer og en række af hans værker er placeret som udsmykning af institutioner eller offentlige pladser som fx Ålborghus statsgymnasium, Det danske akademi i Rom og havnefronten i Kbh. □Afbildet på tegn. af H. Bendix udst. 1956. Foto.

Jensen, Søren Georg

Pierre Lübecker i Dansk kunsthåndværk XXIV, 1951 44–47. Samme sst. 1958 188–91.

Bent Irve

Jensen, Søren Skovgaard, se Skovgaard Jensen, Søren.

Jensen (Fenger), Maria Kirstine Dorothea (Thit), 1876–57, forfatter. * 19.1.1876 i Farsø, Himmerland, † 14.5.1957 i Bagsværd, urne på Farsø kgd. F: distriktsdyrlæge Hans J. (1848–1923) og Marie Kirstine Jensen (1849–1926). ~ 4.10.1912 i Kbh. (b.v.) med maler Gustav Jehan Fenger, * 20.1.1887 i Thisted, † 13.6.1958 på Frbg. (Skt. Markus) (~ 2° 1922 med tandlæge Johanne Jensigne Svénné, 1884–1961), s. af distriktslæge Sophus F. (1847–1910) og Marie Charlotte Angelica Henke (1850–1926). Ægteskabet opløst 1918. – Søster til Johannes V. J.

J. er født i Himmerland, en egn der senere har sat sit præg på forfatterskabet. Det samme gjorde forældrene, moderen i kraft af den indsats hun lagde i at føde og opdrage elleve børn, og faderen i kraft af en spiritistisk livsopfattelse som særlig afspejler sig i J.s historiske romaner. Mens brødrene, heriblandt Johs. V. Jensen, blev opmuntret til uddannelser måtte J. fungere som huslærer for sine mindre søskende. Da hun var 22 år drog hun hjemmefra og arbejdede som huslærer og -bestyrer for fremmede. – I romanen *Familjen Storm*, 1904 har hun beskrevet denne periode; den giver et konkret og nuanceret billede af de modstande som en ung kvinde skulle overvinde hvis hun ikke fulgte den slagne vej ind i et forsørgelsesægteskab. I sin ungdom skrev J. to såkaldte samfundsromaner *Martyrium*, 1905 og *Ørkenvandring*, 1907. De to romaner er parallelt bygget op omkring en ung kvinde som er udrustet med talent, men som naivt gifter sig med en tilsyneladende tilforladelig mand der med tiden udvikler sig til henholdsvis drunker og sindssyg. På grund af ægteskabslovgivningen og til trods for en hårdnakket arbejdsindsats må hovedpersonen se sit hjem gå til grunde. Disse bøger fik en dårlig modtagelse af kritikken, og i stedet henlagde J. sin agitation til en omfattende foredragsvirksomhed hvor hun tog forskellige aktuelle, sociale og moralske, problemer til behandling, især kvindesag, og herunder specielt spørgsmålet om børnebrørensning som hun var en varm fortaler for. Sammen med lægen J. Leunbach havde hun 1924 stiftet Foreningen for seksuel oplysning hvis formål var at udbrede kendskabet til præventive midler. Foredraget *Frivilligt Moderskab* udkom som pjeces 1924. Det bestandige dilemma i kvindebevægelsen

mellem arbejde og kærlighed, emancipation eller tradition fremgår af J.s forfatterskab fra begyndelsen til slutningen. Det har fundet sit tydeligste udtryk i dobbeltromanen *Gerd*, 1918 og *Aphrodite fra Fuur*, 1925 der beskriver præstedatteren Gerds flugt fra barndomshjemmet og den ungdomselskede og hendes tilbagevendt efter års arbejde som lærer og politiker i Kbh. Undertitlerne (*Det tyvende Aarhundredes Kvinde* og *Den moderne Kvindes Udviklingshistorie*) viser at J. betragtede Gerd som repræsentativ, som type.

Den erotiske Hamster, 1919 blev J.s mest læste bog i perioden; den kom i elleve oplag og havde en vis sensationsværdi fordi den lå tæt på det der med et nutidigt begreb ville blive kaldt bekendelseslitteratur. Hovedpersonen må efter et forulykket ægteskab se sig om efter værdier der kan erstatte den frigørelsesånd hun hidtil har levet i, og i sin søgen nærmer hun sig barndommens land.

I sit tidlige forfatterskab bidrog J. selv til hjemstavnsdigtningen. *Jorden*, 1915 og *Kongen fra Sande*, 1919 beskriver generationskonflikter, og *Jydske Historier*, 1916 indeholder flere fortællinger som handler om kvindeundertrykkelse i bondemiljøet.

Efter 1925 skrev J. udelukkende historiske romaner. De knytter sig til de store overgangsperioder; de første tre, *Af Blod er du kommet*, 1928, *Jørgen Lykke I–II*, 1931 og *Stygge Krumpen I–II*, 1936 skildrer den gryende renaissance og reformation, mens Valdemar Atterdag-serien 1940–53 beskriver brydningen mellem adels- og kongemagt, og *Den sidste Valkyrie*, 1954 foregår på overgangen mellem hedenskab og kristendom. Men som en rød tråd gennem alle går en formodentlig selvopfundne myte om et matriarkat på øen Fuur.

Udviklingen i J.s skønlitterære produktion går fra et stærkt engagement i aktuelle kønspolitiske forhold til en fordyben sig i fortiden. Men ved siden af sit historiske forfatterskab opretholdt J. hele tiden sit engagement i samtiden gennem sin foredragsvirksomhed. – Den kgl. belønningsmedalje i guld m. krone 1949. R. 1954. □ Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt 1919, 1921 og 1922 (Fr.borg). Tegn. af Carl Jensen udst. 1930. Mal. af Margrethe Levy, 1934. Tegn. af Peter Holm, 1936. Mal. af Ebba Høyrup, 1937, Sigurd Swane 1941 og Harald Moltke 1943 (Dsk. forf. foren.), tegn. af samme 1942. Tegn. af Aage Roose (Fr.borg). Linoleumssnit af K. J. Almquist, bl.a. på kakkel (Kgl. bibl.). Tegn. af Knud Lollsgaard (sst.). Karikaturer af bl.a. B. Biilmann-Petersen, Engholm, Anton Hansen, Chr. Hoff og H. Jensenius. Foto.

Bibliografi. Hanne Corneliussen: T. J. En bibliografi, 1976 = Studier fra Danm.s biblioteksskole XX.
Kilder. T. J. i Kvinder ser i tidens spejl, 1947 35–52. Samme: Hvorfra? hvorhen? 1950 (erindr.). Samme i Danske hjem ved århundredskiftet III, 1951 9–33. Samme i Min skoletid, red. Aage Heinberg, 1954 73–88.
Lit.: Hans Brix i Danske digtere i det 20. årh. I, 1951 255–72. Samme sst. ny udg. I, 1965 379–97. Bogen om T. J., red. Else Moltke, 1954. Cai M. Woel: T. J., 1954. Susanne Fabricius i T. J.: Gerd, udg. Dansk lærerforen., 1975 (efterskr.). Birgitte Borgen: T. J.s samfundsgengagement, 1976. Lisbeth Møller Jensen: Roser og laurbær. Om grundstrukturen i T. J.s kvindepolitiske forfatter-skab, 1978.
Papirer i Kgl. bibl. Levnedsserietning i ordenskapitlet.

Susanne Fabricius

Jensen, Thomas, 1824–77, se Jensen, C. A.

Jensen, Thomas, 1898–1963, kapelmester. * 25.10.1898 i Kbh., † 13.11.1963. F: maskinarbejder Niels Peder J. (1858–1931) og Astrid Corta Mary Nielsen (1863–1948). ~ 1° 21.12.1928 i Århus med skuespiller Johanne Marie Birgitte (Besse) Syberg, * 11.9.1896 i Svanninge, † 28.6.1944 i Århus (~ 1° 1917 med maler Harald *Giersing, 1881–1927), d. af maler Fritz *S. (1862–1939) og maler Anna Hansen (Anna *Syberg, 1870–1914). ~ 2° 20.6.1946 med skuespiller Ilse Mengel, * 1.12.1915 i Odense, d. af klædefabrikant Knud M. (1884–1974) og Mie Walz (1885–1943). J. kom i februar 1913 som 14-årig ind på Det kgl. danske musik konservatorium hvor han til udgangen af 1915 gennemførte den normale tre-årige uddannelse. Hans hovedfag var orgel og cello, og i de følgende år var det cellospillet der gav ham hans eksistensgrundlag, først som solocellist i Helsingborgs koncertforening 1917–19 og derefter 1920–27 som medlem af Københavns filharmoniske orkester og Tivolis koncertsalsorkester. Men han følte trang til at prøve sine evner som dirigent og var 1923–25 leder af amatørorkestret Euphrosyne. Efter en bemærkelsesværdig offentlig dirigentdebut med opførelsen af Igor Stravinskij's *Historien om en soldat* søgte han 1925–26 videre uddannelse i Paris og Dresden, og efter en kort periode som dirigent ved Nørrebro teater knyttedes han 1927 til Århus philharmoniske selskab og blev næste år tillige dirigent ved Århus teater. I årene frem til 1957 var han den drivende kraft i Århus musikliv. Ved sin personlige indsats medvirkede han til at der 1935 kunne oprettes et Århus by-orkester, det første faste orkester uden for København, og mønster og løftestang for oprettelsen efter årelange tilløb i 1961 af statsligt og kommunalt støttede landsdelsorkestre. Fra 1936–48 var J. tillige, sammen med Sv. Chr. *Felumb, dirigent i Tivolis koncertsal, ligesom han var gæstedirigent for Det kgl. kapels koncerter og for

Radiosymfoniorkestret. 1947 var han med til at grundlægge Den jydsk opera hvor han dirigerede en række forestillinger indtil et par år før sin afgang 1957 fra dirigentstillingen ved Århus byorkester i protest med de uacceptable kunstneriske og økonomiske betingelser orkestrets medlemmer måtte eksistere på. Han modtog derefter tilbuddet om en fast kapelmesterstilling ved Danmarks radio hvor han havde været hyppig gæstedirigent jævnsides med optræden i spidsen for også udenlandske orkestre og som dirigent for Radiosymfoniorkestret på dets udenlandske turneer til Edinburgh, Paris og USA i 1950'erne. J. var en alsidig musikbegavelse og det fødte dirigenttalent. Hans fremførelse af det internationale koncertsalsrepertoire vidnede om dyb indlevelse i klassicismens og romantikkens store værker og stor lydørhed for særpræget i den nyere og nyeste musik. Carl *Nielsen og Jean Sibelius var vel de komponister han helst spillede, men også ny dansk og udenlandsk musik havde i ham en fintmærende og årvågen fortolker. Endnu erindringer gramfonoptagelser, fx af Carl Nielsen-symfonier, om hans rige musiker-sind og evnen til at nå det fremragende. – R. 1943. Ingenio og arti 1952. □Foto.

Interviews i Århus stiftstid. 11.10.1942, Berl. tid. 28.5.1944 og Jyllandsposten 26.11. s.å. – G. Albeck: Århus byorkester 1935–45, 1945. Vort første by- og landsdelsorkester 1935–60, red. G. Albeck, 1960. Dansk musik t. XXXVIII, 1963 351. Rob. Naur i Politiken 14.11.1963. Sv. Forchhammer i Berl. aftern s. d. De musiske udsendelser DR 1925–75 II, 1976 336–38.

Nils Schjørring

Jensen, Thomas Hoyer, 1771–1846, præst. * 27.5.1771 i Tønder, † 13.12.1846 i Bov, begr. sst. F: byfoged, borgmester Nicolai J. (ca. 1710–90), ~ 1° med Anna Christina Paulsen, 1716–43, ~ 2° 1745 med Anna Catharina Jensen, 1709–67) og Metta Magdalena Hoyer (1736–1825). ~ 1° 22.10.1802 i Flensborg med Maria Dorothea Petersen, * 23.9.1782 i Flensborg, † 19.11.1820 i Bov, d. af postmester Sønke P. (ca. 1734–98) og Marie Dorothea Laub (ca. 1749–1804). ~ 2° 20.12.1822 i Bov med Anna Maria Margrethe Lützen, døbt 15.7.1783 i Weddingsted, † 12.3.1845 i Bov, d. af diakon i Weddingsted, senere sognepræst i Nørre Haksted Sønke L. (1745–1819, ~ 2° 1787 med Catharina Jessen, ~ 1° med sognepræst i Fårtoft Cay Diderich Krebs, 1744–75, ~ 2° 1777 med sognepræst sst. Lorentz Peter Steffens, 1740–86) og Lauretha Petrus (ca. 1762–83).

J. voksede op i et tysksproget hjem og begyndte 1790 at studere teologi i Kiel. 1792 fortsatte han i Jena hvor han synes at være blevet religiøst vakt.

Jensen, Thomas Hoyer

Her lærte han samtidig af studiekammeraten Chr. Petersen fra Tinglev det danske sprog, og 1795 blev han cand. teol. fra Gottorp. Efter en række huslærerstillinger, bl.a. på Trøjborg, kaldtes han af magistraten i Flensborg til præst ved den danske kirke dér. 1819 forflyttedes han til Bov hvorfra han 1843 tog sin afsked. – J. var blevet påvirket af Grundtvig og oversatte fem af hans prædikener, bl.a. dimisprædikenen 1819, til tysk. Tillige blev han en ivrig talsmand for det danske sprog i Slesvig, og det meste han skrev er hjælpemidler for undervisning i dette i skoler med tysk, *Kleine dänische Sprachlehre zur dänischen Sprache*, 1814; *Dänisches Lesebuch zum Gebrauch in schleswig-holsteinischen Schulen*, 1814 m.m. Også i sognet virkede han for dette. Her var kirkesproget tysk, uagtet befolkningen var dansktalende. Han holdt da undertiden danske prædikener, foretog kirkelige handlinger på dansk og underviste børnene i dette sprog. Men 1840 forlangte den slesvig-holstenske regering underretning om denne praksis. J. oplyste at befolkningen ikke forstod en tysk prædiken, og konfirmanderne kunne ikke følge tysk undervisning; hans skrivelse endte: „Ligesom jeg mit halve Liv igennem har arbejdet paa gennem Undervisning og Skrifter at udbrede dansk Sprogkundskab, saaledes vil jeg, saa længe mine Kræfter tillader det, blive ved dermed uden i ringeste Maade at træde det tyske Sprog for nær.“ Visitationet, hvis gejstlige medlem var provst Volquartz, indstillede ikke desto mindre at det skulle forbydes J. at holde danske prædikener, som det mod bedre vidende hævdede hans sognefolk ikke forstod. Regeringens resolution kendes ikke; men rimeligvis har denne sag medvirket til at J. søgte sin afsked. 1812 skrev han desuden en pjece om midlet til at forhøje papirpengenes værdi.

H. Schröder i *Neuer Nekrolog der Deutschen* XXIV 1846, Weimar 1848 824f. C. F. Allen: *Det danske sprog i Slesvig II*, 1858 160–65 353. H. F. Petersen i *Festskr. til H. P. Hanssen*, 1932 125–33.

*Knud Fabricius**

Jensen, Thor Philip Axel, 1863–1947, købmand, trawlskibsreder, godsejer, * 3.12.1863 på Frbg., † 12.9.1947 på gården Lágafell i Island, begr. sst. F: murer Jens Christian J. (1811–72) og Andrea Louise Martens (1822–1908). ~ 21.5.1886 i Akranes med Margrét Thorbjörg Kristjánsdóttir, * 6.9.1867 på gården Hraunhöfn i Island, † 14.10.1945 på Lágafell, d. af Kristján Sigurðsson (1828–69) og Steinunn Jónsdóttir (1833–1926). – Bror til Alfr. *Rávad. J. fik sin skolegang på Det kgl. opfostringshus og blev derefter 1878 sendt til Island som han-

delslærling hvor han kom i lære hos købmand Valdemar Bryde i Bordeyri, Nordvest-Island. Læretiden var fem år og J. klarede sig godt, han blev faktor for et norsk handelshus i Borgarnes, men drev senere egen forretning der samt i Akranes. 1901 oprettede han handelshuset Godthåb i Reykjavik hvor handelen med skibsprovi- antering og bygningsmaterialer nød godt af, at byen netop i disse år voksede stærkt som det selvstyrende Islands hovedby. Samtidig begyndte det islandske trawlfiskeri, og J. vandt her førerskabet. Han var aktionær i og direktør for trawlerselskabet Alliance der 1907 byggede den første islandske trawler. Ligeledes var han aktionær i det dansk-islandske firma P. J. Thorsteinson & Co., men hans største indsats blev *A/S Kveldúlfur*, som han oprettede sammen med sine tre ældste sønner. Det var i mellemkrigstiden Islands største fiskeriforetagende med trawlere, virksomheder til forarbejdning af fangsten samt eksport af klipfisk. I 1920erne begyndte J. stor-drift indenfor landbruget, i løbet af få år forvandlede han en mindre landejendom i nærheden af Reykjavik til Islands største gods med omkr. 250 køer og moderne maskiner. I mange år ansås han for at være Islands dygtigste erhvervsmand, og under den første alvorlige strejke 1916 var han arbejdsgivernes leder. J. var ikke aktiv i den politiske debat, men var dog i nogle år medlem af Reykjaviks kommunalbestyrelse, naturligt nok i tilknytning til de konservative. I 1930erne kom J. og hans sønner i stærk opposition til de venstreorienterede kredse, da grundlæggelsen af andelsmejerier stred mod deres landbrugsinteresser. Af sønnerne, der tog navnet Thors, var Ólafur Islands statsminister fem gange mellem 1942 og 59, Thor ambassadør i Washington, mens Kjartan og Richard videreførte faderens virksomheder. – K.² 1929. Storkors af den isl. Falkeorden 1932. □Mal. af Gunnlaugur Blöndal. Buste af Sigurjón Ólafsson udst. 1939. Foto.

T. J.: *Minningar*, udg. Valtýr Stefánsson I–II, Reykjavik 1954–55. – Thor Thors i *Faðir minn*, udg. Pétur Ólafsson, Reykjavik 1950 56–71. Heimir Thorleifsson: *Saga islenzkrar togaraútgerðar fram til 1917*, Reykjavik 1974.

Heimir Thorleifsson

Jensen, Thorkild Jens Peter Heinrich, 1888–1947, skoledirektør. * 4.6.1888 i Kbh. (Johs.), † 25.8.1947 på kommunehospitalet sst., begr. sst. (Ass.). F: skomager Heinrich Georg Martin J. (1850–1925) og Marie Jensine Henriette Petersen (1853–1924). ~ 24.3.1910 på Frbg. (Marcusk.) med Olga Dorothea Christensen, * 30.3.1883 i Odder, † 31.1.1959 i Kbh., d. af blikkenslager

Jens Peter C. (1837–1909) og Dorothea Jacobsen Hald (1843–1917).

J. voksede op på Nørrebro og bevarede hele livet en nær kontakt med dette miljø. Han gik på De forenede kirkeskoler, blev dimitteret fra Blågård seminarium 1909 og ansat ved Københavns skolevæsen fra 1910, fastansat fra 1914. J. blev skoleinspektør ved Havremarken skole 1929, vice-skoledirektør 1932 og var fra 1933 til sin død skoledirektør i København.

J. blev kendt blandt Københavns lærere allerede 1917 da han krævede løn til fortsættelseskursernes lærere, også for de måneder hvor kurserne var lukkede pga. kulmangel. Han var formand for Københavns kommunelærerforening fra 1922–28, valgt på et tidspunkt hvor foreningen var splittet og svækket på lønspørgsmål. J., der var tilhænger af ligeløn med forsørgertilæg, gennemførte med stor dygtighed lønforhandlingerne og vandt pga. denne sejr og for sit solidariske forsvar af en uskyldig anklaget lærer den københavnske lærerstands hengivenhed.

J. blev skoledirektør på et tidspunkt hvor Kbh.s skolevæsen var inde i en udbygningsperiode, og han fortsatte med stor flid og administrativ dygtighed dette arbejde. I de samme år blev styrelsesforholdene – med tilsynsloven af 1933 – ændret, og en ny samarbejdspraksis med en folkevalgt skoledirektion, forældreråd, lærerråd og fælleslærerråd skulle etableres. J. havde til tider vanskeligheder med de folkevalgte. I Norden-toft-sagen, hvor J. krævede I. M. *Nordentofts afgang, blev forholdet mellem ham og de socialdemokratiske repræsentanter så tilspidset, af J. meldte sig ud af partiet. J. havde været dette partis borgerrepræsentant fra 1929–33.

J. havde et konservativt skolesyn, som han til dels formulerede i *Skoletanker*, 1937. Han var desuden stærkt skeptisk over for tidens reformpædagogiske strømninger og gik derfor ind for at de frie klasser i Vanløse blev lukket i 1928, han fastholdt at legemlig revselse burde bevares i 1934, og hævdede i 1937 at seksualoplysning var hjemmets og ikke skolens opgave. J.s faste og til tider udprægede synspunkter og impulsive udtalelser udløste tit ret heftig debat. □Relief af H. Luchow Nielsen på mindsten (Assistens kgd.). Gipsmaske. Foto.

Interview i Gads da. mag. XXX, 1936 98–103. – Københavns kommuneskole, 1922 april; sst. 1933 juni; sst. 1947 aug. Folkeskolen, 1933 juni; sst. 1947 aug.

Ellen Nørgaard (Chr. Buur)

Jensen, Thyra Margrethe Marie Kirstine, 1865–1949, forfatter. * 11.10.1865 i Sillerup, Fjelsted sg. ved Haderslev, † 11.5.1949 i Hillerød, begr. Sakskøbing kgd. F: lærer, sidst i Yding, Jørgen

Pedersen Lauesgaard (1838–1933) og Laura Thalia Bay (1839–1920). ~23.5.1889 i Yding med cand.teol., personel kapellan i Ølgod, senere sognepræst, sidst i Sollested Frederik (Frede) Engelhardt Bojsen J., * 17.11.1861 på Hindholm højskole, Førslev sg., Sorø amt, † 23.3.1946 i Hillerød, s. af højskolebestyrer, senere sognepræst N. J. *J. (1821–97) og Nanna C. Boisen (1835–94).

J. var ældst af en søskendeflok på otte. Hun gik i skole hos sin far, fik desuden privatundervisning i hjemmet og hos sin onkel, præsten Anton Bay. Som 17-årig kom hun på Æbeltoft højskole hvor hendes senere svigerforældre var forstanderpar. Nanna Jensen var meget dygtig til håndarbejde og i J. fandt hun en yderst lærevillig elev. 1887 fik J. uddannelse i sygepleje på Horsens sygehus og 1895–1904 var hun konsulent for håndarbejdsundervisningen ved højskolerne. 1904–08 blev hun som en af de første kvinder medlem af et offentligt udvalg. Dette kirkelige udvalg skulle bl. a. udtale sig om indførelse af tvungent borgerligt ægteskab, et spørgsmål Dansk kvindesamfund var stærkt interesseret i på grund af velselsritualets ord om hustruens underdanighed. I udvalget sagde J., at efter hendes overbevisning var flertallet af danske kvinder modstandere af tvungen borgerlig vielse og det gav anledning til en omfattende diskussion i DKs blad. – J. blev i øvrigt 1909–12 formand for DKs kreds i Sakskøbing og sin interesse for kvindeuddannelse viste hun ved i årene 1918–22 at holde sommerkurser i sit hjem for unge piger.

Det er imidlertid som folkelig forfatter J. blev kendt i vide kredse. Hun debuterede 1892 i Vendsyssel Tidende med skitsen *Moder* og var snart en flittig bidragsyder til forskellige ugeblade. 1901 kom hendes første bog, børnebogen *En lille Historie om de fire smaa Piger* og senere fulgte endnu et par børnebøger. For voksne skrev hun 1902 fortællingen „*Musen*“. *Virkelighedsbillede* og desuden mange småfortællinger, hvoraf en del senere blev samlet og udkom i bogform. Sin interesse for kvindespørgsmål bevarede hun og var således 1909–12 redaktør af Kvindernes Almanak. Hendes mest værdifulde indsats som forfatter er en række historisk-biografiske bøger hvoraf den første udkom 1915 og skildrede svigermøderen: *En dansk Præstekones Historie. Nanna Jensen, f. Bojsen*. 1922 fulgte *Constance Leth. Grundtvigs Ungdomskærlighed* der blev hendes største publikumssucces og udkom i forøget og omarbejdet 3. udgave 1941 med undertitlen *Fruen på Egeløkke*. Blandt bøger af denne kategori findes også *Fra gamle Præstegaarde I–II* 1930 og 31, *Kvinder i Grundtvigs Liv*, 1934 og *Bispinde Nanna Boisen, født Anna Nan-*

Jensen, Thyra

nestad, 1935. Gennem sin stærke tilknytning til grundtvigske kredse havde J. adgang til både skriftlige og mundtlige kilder som hun byggede størsteparten af denne del af forfatterskabet på. Hun genfortalte det historisk-biografiske stof i en fængslende og medrivende, ofte novellistisk form. Hele forfatterskabet er præget af en letflydende pen, følsomhed og evnen til at fortælle en historie. – Lige fra sin barndom havde J. været optaget af det sønderjyske spørgsmål, og i sin alderdom blev hun redaktør af Slesvigske Kvinders Julebog 1936–48, hvori hun også selv skrev. Overskuddet fra bogen gik til hjælpearbejde i Sydslesvig og J. blev udnævnt til æresmedlem af Sydslesvigs kvindeforening. □Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1931. Foto.

T.J. i Højskolebl., 1928 435–42; 1930 215–20. Samme: Fra gamle præstegårde I–II, 1930–31. – Arkiv for genealogi og heraldik, 1908–19 101f (slægten). Astrid Høstrup i Højskolebl., 1949 586–88.

Inga Dahlsgård (K. K. Nicolaisen)

Jensen, Thøger, † 1538, præst. † 6.6.1538 i Viborg, begr. i Sortebrødrek. sst. ~ før 1532 med (vistnok tidl. nonne) Anne Pedersdatter (~ 2° med sognepræst ved Sortebrødrek. i Viborg, provst Morten Mortensen Hvas, † 1577).

J. var munk i johanniterordenens (korsbrødrenes) kloster i Viborg da Hans *Tausen, vel engang i løbet af sommeren 1525, blev overflyttet dertil fra Antvorskov kloster. Han blev tidligt vundet for Tausens reformatoriske anskuelser og var ham formentlig en trofast støtte så længe denne opholdt sig i Viborg, ja, ifølge Arild *Huitfeldts beretning skal han 1529 have fulgt med ham til København. Dette kan måske så forklare, som det synes, at han tilsvarende senere stod en anden af de viborgske reformatorer, mag. Jørgen Jensen *Sadolin, bi da denne 1530(31)–32 efter en tid i København forlagde sin virksomhed til Odense. Her blev også J. udsat for forfølgelse, og efter sandsynligvis kort tid vendte han tilbage til Viborg hvor han menes at have fortsat den evangeliske prædikantskole som Sadolin havde begyndt. J.s virksomhed fortaber sig i reformationsarbejdets anden række, men han nævnes som den første evangeliske læsemester (lector) ved domkirken og tillige som sognepræst ved den tidligere sortebrødrekirke i Viborg. At han skulle have tilhørt den adelige slægt Løvenbalk således som det bl.a. findes hos P. H. *Resen der anfører J.s søns dattersøn biskoppen Peder *Villadsen, som kilde er en familietradition der hviler på et for spinkelt grundlag til at kunne godtages.

Dänische Bibl. I, 1738 6f. E. Pontoppidan: Marmora Danica II, 1741 210f 215. H. Knudsen i Annaler for

nord. oldkyndighed, 1847 130f (jfr. Peder Hansen Resen: Atlas Danicus VI B, Viborg bispedømme, 1934 15). H. F. Rørdam i Saml. til Fyens hist. og top. IV, 1867 34. Kirkehist. saml. 2.r.V, 1869–71 344 881f; 3.r.IV, 1882–84 503 518f. A. Køcher: Viborg søndre sogns hist., 1929 22f. Emil Balle-Petersen i Pers.hist. t. 11.r.1, 1940 241–43. N. V. Steenstrup sst. 15.r.1, 1966 1–12. Henning Paulsen m. fl. sst. 16.r.IV, 1976 85–89.

H. A. Hens

Jensen, Torben, 1857–1934, mejeribestyrer. * 7.5.1857 i Sandager, Fyn, † 1.1.1934 i Fjellerup. F: gårdejer Jens Hansen (1819–88) og Johanne Jensdatter (1822–98). ~ 29.9.1886 i Gislev med Nielsine Nielsen, * 21.7.1857 i Gislev, † 8.2.1924 sst., d. af gårdejer Hans Nielsen (1811–97) og Johanne Marie Pedersdatter (1816–87).

J. uddannedes ved praktisk landbrug og kom efter aftjent værnepligt på Vallekilde højskole 1881–82. Ved Ernst *Triers mellemkomst blev han mejerilærling hos A. Burchardi, Birkendegård hvor han senere blev mejerist. 1884 blev han bestyrer af det nyoprettede andelsmejeri i Gislev hvor han virkede til 1920. Han gjorde sig snart bemærket som en dygtig mejerimand, og mejeriet blev hurtigt et søgt lærested. J. lagde en særlig indsats i osteproduktionen, og Gislev andelsmejeri var en ledning for de forsøg der blev forestået af O. *Wennevold. – J. var medstifter af Dansk mejeristforening 1887 og frem til 1892 næstformand. 1892–1908 var han formand og han bidrog aktivt til at præge foreningens arbejdsfelt, således at den på en gang var etog bestyrernes faglige og økonomiske interesser samtidig med at den mere bredt virkede for mejeribrugets fremme, bl.a. i et nært samarbejde med mejeriforeningerne. Det sidste kom til udtryk ved oprettelsen af Danske mejeriers fællesindkøb 1901 hvor J. var medstifter og 1910–32 formand (senere Danske mejeriers fællesindkøb og maskinfabrik). 1904–26 var J. medlem af mejeribrugets noteringsudvalg, udpeget af mejeriforeningerne. Lokalt tog J. aktivt del i det grundtvigske skole- og kirkeliv og han var en årrække inden splittelsen 1920 formand for Ryslinge valgmenighed.

[H. Appel] i Mælkeritid., 1909 883–91. Samme sst. 1934 1–3. Samme: Fyens mejeriforen. 1894–1919, 1920 36. G. Ellbrecht i Danske mejerier II, 1916 115f. A. Axelsen Drejer i Andelsbl., 1927 480f. Rasmus Nielsen sst. 1934 39f. Sst. 1941 569–74. J. Galle i Mælkeritid., 1934 105–08.

Claus Bjørn

Jensen, Uffe Ellemann, se **Jensen, Jens Peter**.

Jensen, Vagn Gaunø, se **Gaunø Jensen, Vagn**.

Jensen, Valdemar Theodor, 1882–1976, gartner, havebrugshøjskoleforstander. * 2.12.1882 i Kirke Stillinge, † 28.6.1976 på Vilvorde, Charlottenlund, begr. Ordrup kgd. F: gårdejer Lars Peter J. (1850–1925) og Michaeline Mortensen (1849–1926). ~ 9.5.1913 i Ordrup med Else Marie Eleonore Buhl, * 7.9.1885 i Kbh. (Johs.), † 30.6.1940, d. af mejeriejer Hans Hansen B. (1854–1933) og Ane Marie Andersen (1853–1917).

J. fik sin gartneruddannelse hos gartner Kongsted, Slagelse 1897–1901 og tog eksamen på Vilvorde havebrugshøjskole 1903. Efter en studierejse i England var han gartner på Hellerupgård 1904–10. Fra sin tidligste ungdom var J. interesseret i oplæring af unge mennesker og modtog derfor en opfordring fra Vilvordes daværende forstander, forpagter L. Nielsen, til at overtage undervisningen. 1911 overtog J. såvel havebrugsskolen som ejendommen efter skolens stifter, Stephan "Nyeland. Ved sit personlige incitament, ved modernisering af undervisningen og ved at tilknytte en stab af dygtige lærere til skolen fik denne en tiltrængt opblomstring og blev atter et anerkendt uddannelsesmidtpunkt for landets unge gartnere. Det tilknyttede gartneri lykkedes det ligeledes J. at bringe op på en høj standard takket være hans gartneriske indsigt, energi og evne til gennemført virksomhedsledelse. 1929 og 1940 udvidede han den gartneriske produktion ved køb af to gårde i Ejby, Glostrup, hvor han indrettede en moderne planteskole kaldet Vilvordes gård, kombineret med et væksthushgartneri med azalea og kamelia som hovedkulturer. 1958 overdrog han skolen for et symbolsk beløb til den selvejende institution Havebrugshøjskolen Vilvorde, og til udvidelse og modernisering skænkede han et betydeligt kontantbeløb. Skolen videreførtes med hans datter Else-Grethe og sviger søn Erik Skovby som forstanderpar 1958–77. Gartnerstanden havde glæde af J.s evner og virkestrang ved hans arbejde i mange udvalg og bestyrelser. Fra 1912 var han således medlem af repræsentantskabet for Alm. dansk gartnerforening, formand for dennes Strandvejskreds og fra 1931 medlem af hovedbestyrelsen og næstformand for denne 1939–52, derefter æresmedlem; delegeret ved Association Internationale des Producteurs de Horticultures kongresser 1949–52. I Dansk planteskoleejerforening var han 1918–22 formand for dennes internationale udvalg og fra 1961 æresmedlem af denne forening. Ved landbohøjskolen virkede han som censor ved hortonomeksamen 1934–52. J. var forfatter til *Planteskole drift*, 1923 (4. udg. 1941), *Havebrugshøjskolen Vilvorde. Skolen gennem 50 Aar. 1875–1925*, 1925, *Stephan Nyeland. Et Hundredaarminde*, 1945 (s.m. Jens Øster-

gaard) samt medarbejder ved Nordisk illustreret Havebrugsleksikon, 1945–48, medredaktør af Buske og Træer, 1948 og redaktør af Frilandsblomster, 1949. – R. 1936. DM. 1950. □ Mal. af J. Glob, 1956. Relief af Aksel Poulsen, 1964 (Vilvorde). Foto.

H. Pagh Andersen og J. G. Jarlgaard i *Gartner tid.*, 1952 461. P. Bech sst. 1957 654. Asger Klougart sst. 1976 426. A. Knudsen m.fl. i Vilvorde, 1976 12–14.

Åge Nicolaisen

Jensen, Volkert (Jonas el. Jonae, Volquard), † ca. 1591, hofpræst, provst. * i Ejdersted eller Husumegn, † ca. 1591 i Kiel. ~ Anna (?).

J. gik 1544–46 på lyceet i Lüneburg og studerede 1546 i Wittenberg, 1547 i Rostock. I en ung alder ansattes han 1549 af den unge hertug "Adolf (1526–86) af Gottorp som præst i Slesvig, men benyttedes efterhånden mere og mere til som hofpræst at varetage hertugens kirkelige tilsynsembede i de gottorpske lande, ligesom han også 1559 ledsagede hertugen på hans togt til Ditmarsken og n.å. på friererejsten til England. 1554 udnævntes han til provst over Gottorp provsti og visiterede 1557 og oftere omhyggeligt i Angel. Herved beklagede han sit manglende kendskab til dansk og havde stærke rivninger med domherreerne i Slesvig. 1562 blev han sognepræst i Garding, men vedblev at visitere i sit provsti og længtes bort fra Ejdersted. 1570 udnævntes han af hertug "Hans d. æ. til sognepræst og provst i Rendsborg, og det lykkedes ham hurtigt at få orden i kirkeforholdene, særlig den økonomiske side. I peståret 1581 klagede borgerskabet over, at han ikke ville besøge de syge, og at ingen kunne besøge ham på grund af en lænkehund ved døren. 1587 blev han af hertug Adolfs enke kaldet til Kiel som hofpræst og vedblev til sin død at tilse Gottorp provsti. J. var en myndig personlighed, men hans heftighed overgik sikkert ikke hans samtidiges. I sine breve åbenbarede han ofte hjertelighed. 1574 bringer han i et brev en hilsen fra „min Anna“, formodentlig hans hustru.

J. Møller: *Cimbria lit.* I, 1744 283f. H. F. Rørdam i *Kirkehist. saml.* 2.r.IV, 1867–68 524 656f 666f 677–80. Samme sst. 3.r.I, 1874–77 697f 732f. *Schriften des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch.* 2.r.V, Kiel 1910–13 299f; VI, 1914–17 455–59. – Breve i Kgl. bibl.

*H. F. Petersen**

Jensen-Broby, Jens Christian, 1888–1976, minister. * 18.2.1888 i Nordrup sg., Ringsted hrd., † 22.2.1976 på plejehjemmet Frydenholm i Holte, begr. Søllerød kgd. F: sognefoged, gårdejer Jørgen Christian Jensen (1856–1942) og Maren Sofie Elisabeth Pedersen (1866–1958). ~ 1°

Jensen-Broby, J. Chr.

17.6.1914 i Nordrup med Elna Petrea Rasmusen, * 17.7.1890 på Giesegård, Nordrup sg., † 11.12.1958 i Gentofte, d. af herskabskusk Niels Christoffer R. (* 1860) og Maren Sofie Petersen (1863–1916). ~ 2° 9.6.1968 i Søllerød (b.v.) med Erna Margrethe Rathsach, f. Petersen, * 6.5.1909 i Århus (doms.g.), † 31.1.1976 på Hegngården, Nærum, d. af bogholder Axel Werner P. og Elvia Sophie Jensen.

Efter folkeskolen var J.-B. i tømrerlære 1902–05, gennemgik Rødkilde håndværkerskole vintrene 1906 og 1907, Det tekniske selskabs dagskole i Kbh. 1907–09 (bygningshåndværkerlinjen) og var elev på Vallekilde højskole 1911. Han arbejdede som tømrersvend i Kbh., provinsen, Sønderjylland og Hamborg og blev selvstændig håndværksmester 1910. Fra 1911 uddannede han sig som landmand, bl.a. i korte kursus på landbrugsskoler, og overtog 1914 Skovlygård i Broby ved Sorø som han drev til 1944 da han flyttede til Søllerød hvor han 1946–50 var medlem af sognerådet. J.-B. sluttede sig tidligt til venstres ungdom, var næstformand i landsorganisationen 1915–17 og landsformand 1917–18. Hans første offentlige hverv gjaldt menighedsrådet 1918–26, men snart blev det folketinget. Ved det sidste suppleringsvalg efter den gamle valglovs enkeltmands-kredse valgtes han af venstre i Gudmekredsen 18.2.1919 og beholdt kredsen til han frabad sig genopstilling 1960. Han var tillige opstillet i Nyborgkredsen 1929–39. J.-B. var ægte landbrugspolitiker der betragtede det der lå uden for landbruget om ikke som ringere så i hvert fald som uvæsentligt i forhold til det bærende erhverv. Alligevel glemte han ikke sin håndværkeruddannelse. Landmanden og håndværkeren var to sider af hans væsen, og hans faglige indsigt på de to felter prægede en væsentlig del af hans politiske virke. Han var kirkeminiesteriets bygningskonsulent for Sorø og Præstø amter 1922–47 og som medlem af finansudvalget indvalgt i dets stående byggeudvalg samt i mange specielle byggeudvalg, bl.a. vedrørende psykopatanstalten, Radiohuset, Skt. Knuds gymnasium i Odense, Seruminstitutet, Rigshospitalet, Emdrupborg og TV-byen. Hans landbrugsfaglige arbejde var især knyttet til hans hjemegn som formand for Sorøegnens landboforenings husdyrudvalg 1922–29, formand for Midtsjællands kvægavlerforening 1928–45 og bestyrelsesmedlem i Sorøegnens landboforening 1930–42 og i Sorøegnens andelssvineslagteri 1933–46.

Landskendt som politiker blev J.-B. efter 1945 da han havde afhændet sin gård og helt helliget sig arbejdet på Christiansborg. Han sad som medlem af finansudvalget 1929–59 og var dets formand 1947–59. Desuden var han statsrevisor

1946–64. Han var respekteret på disse poster for sit overblik, sin saglige indsigt og sin ledelse af arbejdet, men veg ikke tilbage for at fremsætte sine anskuelser og sine følelser lige ud uden omsvøb og uden nøje at beregne virkningerne af sine udtalelser. I et radiointerview 28.12.1955 sagde han bl.a. at alt det indianerstads der var hentet hjem til Nationalmuseet ikke hørte hjemme dér, og at arkitekterne til tider forekom ham som en slags snyltere på det offentlige. Denne sidste udtalelse medførte injuriersag fra arkitekterne. I dommen karakteriseredes udtalelsen som ærefornærmende sigtelse, men J.-B. slap med fire dagbøder à 25 kr. da han erklærede at udtalelsen ikke var rettet mod arkitektstanden, men mod reglerne for arkitektbistand, og iøvrigt handlede han i varetagelse af offentlige interesser. En anden hurtigt udkastet tanke var forslag om at nedskære alle frie bevillinger med 10 pct. Den viste sig umulig for ham at praktisere da han blev anmodet om at stille konkrete forslag punkt for punkt. Hans kampagne mod Det kgl. teater i 1930erne hvilede på den enkle betragtning at landbovælgerne ikke skulle punge ud til et teater hvor de aldrig nåede at sætte deres ben. Sådanne udtalelser gjorde ham populær i vide kredse og skaffede ham fordømmelse blandt intellektuelle. Han var nidkær vogter over statens midler, men ingenlunde sur og gnaven. Hans stærke latter der kunne ryste hans brede skikkelser kunne også fremkaldes af selvironi over uigennemtænkte egne forslag. Navnlig i sidste halvdel af de 41 år han sad i folketinget fremtrådte han som en af tingets farverige skikkelser. – K.² 1949. □ Afbildet på tegn. af Hans Bendix s.m. Erik Eriksen m.fl. (Kgl. bibl.). Foto.

G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 314f. Fyns amts avis, Svendborg, 25.2.1976. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Jensen-Flø, N. C., se Jensen (-Flø), N. C.

Jensen Hellekande, Rasmus, ca. 1604–48, købmand. * ca. 1604 i Århus, † 10.10.1648 i Kbh., begr. i Skt. Nikolai k. F: borger i Århus Jens Andersen Hellekande og Boel Rasmusdatter. ~ Karen Pedersdatter, * ca. 1610, † 26.2.1654 i Kbh., begr. i Skt. Nikolai k. (~ 1° med storkøbmanden Lorents von *Meulengracht, ca. 1597–1630).

J. H. optræder fra begyndelsen af 1630erne pludselig som en af de største købmænd i Kbh. hvilket har sin forklaring i hans ægteskab med enken efter storkøbmanden Lorents von Meulengracht hvorved han blev arvtager til det handelsdynasti som Johan de Willum havde grund-

lagt. H. tegnede sig i en årrække for store leverancer til kronen af tømmer o.a. skibsbygningsmaterialer og oppebar tilsvarende betydelige mængder af kronens landgildekorn fra det meste af Jylland og Fyn. Et næppe uvigtigt led i den omfattende handelsaktivitet der fulgte med J.H.s forbindelse til kronen var hans deltagelse i Østersøisk Kompagni, en sammenslutning af købmænd hvoraf de øvrige mere fremtrædende var Hans Trægård og Nikkel Koch. I begyndelsen af 1640erne stillede J.H. flere skibe til rådighed for den kongelige flåde, og et af disse skibe deltog i slaget på Kolberger Heide 1644. Da Corfitz Ulfeldt 1643 blev rigshofmester og næst kongen landets mægtigste person var J.H. en af de kbh.ske købmænd han gennem aftaler om leverancer til overpriser knyttede til sig i arbejdet på at udbygge sin magtposition. Sammen med Henrik Müller skulle J.H. blive den mest fremtrædende blandt Ulfeldts kbh.ske forbindelser, og hans uretmæssige profit i forbindelse med leverancerne er opgjort til mere end 100 000 rdl. J.H.s omsætning med kronen var meget betydelig, og han var i årene omkring 1640 den kbh.ske købmand der modtog de største betalinger fra rentemestrene. Til trods for de meget store betalinger i penge og varer – for årene 1631–47 henimod 600 000 rdl. – blev J.H. efterhånden en af kronens største kreditorer. Ikke uden grund var han blandt de første i Christian IVs tanker da denne i december 1646 gjorde sin økonomiske stilling op og erklærede at han ikke ønskede at sidde i uskiftet bo med „Henrik Müller, Hellekande eller de andre dannemænd“. Også på andre måder viser J.H.s position sig. I 1637 blev han medlem af skydebroderselskabet Danske kompagni, i 1640 blev han af kongen beskikket til sammen med andre fremtrædende købmænd at revidere Ostindisk kompagnis regnskaber, og han var i 1648 én af de mænd der deltog i udnævnelsen af deputerede til hyldningen af Frederik III. 1635 købte han en grund på Christianshavn hvor han anlagde et skibsbyggeri, 1636 købte han Christian Barnekows (1556–1612) gård på Østergade, og han ejede i 1640 en gård i Helsingør; 1646 fæstede han af magistraten Ordrup sø og de tre damme ved Vartov.

Kilder. Aktstykker vedk. staden og stiftet Århus, udg. J. R. Hübertz II, 1845 206. Kbh.s diplomatarium, udg. O. Nielsen III, 1877 229; V, 1882 223 239; VI, 1884 58. Chr. IVs egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia III, 1878–80 (fot. opr. 1969); V, 1883–85 (fot. opr. 1969). Pers. hist. t. 2.r.VI, 1891 1–12 (A. J. H.s optegn.). Kancelliets brevbøger 1633–45, 1936–68. *Lit.* F. C. Bretteville-Plum i Pers. hist. t. 10.r.II, 1935 105 110 (om slægten). Chr. Bruun: Slaget på Kolberger Heide, 1879 77f. O. Nielsen: Kbh.s hist. IV, 1885. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste dage, 1894 (fot. opr. 1969) 192 note 76. H. D. Lind i Hist. t. 6.r.V, 1894–95

372–406. Danmarks kirker, København I, 1945–58 558 581 590. Johan Jørgensen: Det kbh.ske patriciat og staden, 1957. Samme: Rentemester Henrik Müller, 1966.

Ole Degn

Jensen-Klejs, Jørgen Sørensen, 1863–1947, politiker. * 19.5.1863 i Nebsagerskov, Nebsager sg., Vejle amt, † 17.1.1947 i Klejs, Rårup sg., Vejle amt, begr. Klejs kgd. F: gårdejer Jens Andersen (1822–93) og Susanne Jørgensen (1831–65). Navneforandring 18.8.1928. ~ 1.7.1886 i Skjold, Vejle amt, med Nielsine Knuddine Hansen, * 1.7.1865 i Stourup, Skjold sg., † 26.7.1939 i Klejs, d. af gårdejer Hans H. (1821–96) og Karen Jensen (1830–90).

J.-K. uddannedes ved landbruget, var på Grejsdalens landbrugsskole 1881–82, fik privatundervisning i sprog og var 1886–1925 ejer af en gård i Klejs sydøst for Horsens. Dygtighed og tillidvækkende personlighed bragte ham snart frem blandt egnens ansete mænd. Han var formand for Rårup sogneråd 1900–03, medlem af Vejle amtsråd 1902–10, formand for Bjerre m.fl. herreders skatteråd 1903–12, medlem af landsoverskatterrådet 1912–37, medlem af Horsens-Juelsminde-jernbanens bestyrelse 1902–07 og af Horsens landbrugsforenings bestyrelse 1902–12 og formand for tilsynsrådet for Bråskovgård 1908–43. Udgået af gammel bondeslægt i Bjerre herred indprentede han offentlig og privat sparsommelighed, og opsparingsens fremme lå ham altid stærkt på sinde. Han var formand for Bjerre herreds sparekasse 1900–44 og virkede desuden for oprettelse af spareforeninger. Til tjenestefolks opsparing til eget hjem og bedrift fik han 1906 oprettet Horsens og Omegns Tyendensparekasse. Politisk tilhørte J.-K. venstre og var 1910–44 formand for Horsens Folkeblad. 1906 erobrede han Bjerrekredsen fra den radikale J. Jensen, Onsted, og holdt den til 1924 da han ikke ønskede genopstilling. 1928–36 var han medlem af landstinget. Ved sin indtræden i folketinget sluttede han sig til venstrereformpartiet, men var blandt de elleve der i forsvarssagen støttede ministeriet N. Neergaard og 1909 udtrådte af partiet. 1910 tilsluttede han sig det nyoprettede parti venstre som han siden tilhørte. I rigsdagen beskæftigede han sig især med skatte-, sparekasse- og bankforhold. Han var ordfører for flere af Neergaards skattelove 1911–12 og 1920–22 og var medlem af bank- og sparekassekommissionen 1910, af prisreguleringskommissionen 1917–21 og derefter af dens afviklingsudvalg og valuta-fællesrådet. J.-K. stod på sit partis højre fløj og så med betænkelighed på udviklingen i forholdet mellem venstre og konservative efter 1920, men som den loyale partifælle han var fulgte

Jensen-Klejs, J.

han partiets kurs. 1922–24 var han formand for folketinget og 1928–36 formand for landstinget, i begge perioder tillige formand for sit partis bestyrelse i hvert af tingene. Som tingformand, korrekt og stiligt klædt i diplomatfrakke, var han præget af en fornem, noget tung værdighed og respekteret for sit retsind og sunde omdømme. Livet igennem følte han sig nær knyttet til sin hjemegn og havde efter sin udtræden af rigsdagen kun lokale tillidsposter samt medlemskab af Nationalbankens repræsentantskab. – R. 1922. DM. 1924. K.² 1933. □ Afbildet på O. Matthiesens mal. 1923 af rigsdagen 1915 (folketinget), to mal. af samme, det ene 1924 (begge sst.) og tegn. af samme. Tegn. af H. Jensenius (Fr.borg). Mal. af M. Kaalund-Jørgensen (folketinget). Foto.

Tiden 1.8.1913. Horsens folkebl. 16.–20.5.1933. Sst. 18.1.1947. Politiken 18.1.1947. Berl. tid. s.d.

Helge Larsen (N. Neergaard)

Jensen-Klint, Peder Vilhelm, 1853–1930, arkitekt. * 21.6.1853 på Mineslyst, Holsteinborg sg., † 1.12.1930 i Kbh., urne i Grundtvigsk. F: mejeripagter Christen Jensen (1795–1869) og 2. hustru Johanne Andersdatter (1816–72). Navneforandring 10.11.1893. ~ 15.10.1881 i Kbh. (Var-tov) med Mathilde Caroline Pedersdatter Markussen, * 17.1.1846 i Esbønderup, † 20.11.1933 i Kbh., d. af gartner Peder M. (1808–96) og Ane Kirstine Jeppesdatter (1804–60). – Far til Kaare *Klint.

J.-K. tog præliminæreksamen 1869 fra Schneekloths skole og blev året efter optaget på Den polytekniske læreanstalt hvor han bl.a. havde J. D. *Herholdt som lærer. Han fik 1877 afgangseksamen som bygningsingeniør og påbegyndte herefter jævnsides med praktisk ingeniørarbejde en uddannelse som billedkunstner. 1878 blev han optaget på kunsthøgskolen som maler og gennemgik indtil 1885 alle malerskolens klasser, dog uden at tage afgang. Som maler dyrkede han især landskabskunsten, og i årene efter akademitiden følte han sig en tid tillige tiltrukket af billedhuggerkunsten hvor han i begejstring over brødrene Joakim og Niels *Skovgaards arbejder især udførte en del keramiske arbejder hos G. Eifrig i Valby. Han blev 1892 ansat som tegnelærer på landbohøjskolen, en stilling der i mange år blev hans eksistensgrundlag, men han udførte i denne periode en hel del tegninger til kunsthåndværk, navnlig til møbler. Først i midten af 1890'erne finder hans kunstneriske sindelag et selvfølgeligt udtryk i arkitekturen. Da en god ven, guldsmed Holm, skulle have bygget en villa fik J.-K. efter en lille privat konkurrence med Eugen *Jørgensen, overdraget opførelsen, *Sofie-*

vej 27, 1896. En vis anerkendelse som arkitekt fik J.-K. året efter med opførelsen af *H. N. Rasmussens gymnastikinstitut*, Vodroffsvej 49–51 der gav anledning til at han blev optaget i Akademisk arkitektforening. Med hele sin baggrund havde han et naturligt tilhørsforhold til den herholdtske arkitekturretning, og gennem hele sin virksomhed som arkitekt lagde han stor vægt på murstenens stofflige egenskaber og overtog vel også i nogen grad Herholdtskolens gode fornemmelse for bygningernes plastiske muligheder. Derimod forblev hans forhold til stilarterne i egentlig forstand uakademisk. Han tilegnede sig sine erfaringer ved oplevelsen af den hjemlige arkitekturtradition, fortrinsvis middelalder og barok. Han opførte i det første tiår efter århundredskiftet en del villaer, bl.a. *Søbakken 15*, Skovshoved 1902, *Onsgaardsvej 12*, Hellerup 1905–07, komponisten *Thorvald *Aagaards hus i Ryslinge*, 1907, villan *Niels Juels Vej 28*, Svendborg 1907 og opførte tillige beboelsesejendommene *Vodroffsvej 47–49*, 1899–1900, *Frederikshavn Bank*, Jernbanegade, 1904, sporvejsventesalen *suppeterrinen* på Trianglen, 1904–07, *Bolleholt*, *Fjeldflod* og *Sindal skoler*, 1908, samt *smedens hus* på Landsudstillingen i Århus 1909. J.-K. blev i disse år et samlingspunkt for den gruppe yngre arkitekter, bl.a. Ivar *Bentsen og Povl *Baumann, der i 1902 havde brudt med akademiet og sammen med ligesindede havde stiftet Den frie arkitektforening der i det følgende tiår skulle få stor betydning for den arkitektoniske udvikling herhjemme. Der udgik en kraft og autoritet fra J.-K., både gennem hans personlighed og hans arbejde, som Kay *Fisker har sammenlignet med Joakim Skovgaard, men J.-K. var vel for stridbar til at kunne indtage en lignende central placering som den store gamle mand i dansk arkitektur. Han havde dog samme rod i dansk tradition og samme grundtvigianske livssyn. Han kæmpede en hårdnakket kamp mod det store flertal af akademiske arkitekter for at genskabe noget af den gamle håndværkerkultur, klarest formuleret i bogen *Bygmesterskolen*, 1911, og han kastede sig ud i et omfattende oplysningsarbejde herom, bl.a. ved kurser for bygningshåndværkere på højskoler og tekniske skoler. 1915 var han tillige medstifter af Landsforeningen bedre byggeskik. Det var dog først gennem sin sene byggevirksomhed, navnlig som kirkebygger han udførte sin højest påskønnede indsats i dansk arkitektur. Bortset fra *Vodskov filialkirke*, opført 1906–09, til dels i samarbejde med Fr. Kiørboe og Povl Baumann, startede han denne side af sin virksomhed i en relativ høj alder. 1912–13 deltog han med stor iver i et par konkurrencer til et Grundtvigsmonument, dels

med et forslag til en mindehal ved Vartov i en enkel robust rundbuestil og dels med et stort gotisk inspireret tårn der blev udgangspunkt for hans store hovedværk, *Grundtvigskirken*. Konkurrenceforlaget hovedmotiv var en variation over den rige sengotiske blændingsgavl som han i årene omkring 1913 havde gennemarbejdet i en række forskelligartede projekter og her havde udført i en tredelt aftrappet form. Tårnet blev kort efter bearbejdet til en kirke med et skib der nærmest var afledt af den middelalderlige bykirke (*Skt. Peder, Næstved*). Der var ikke tænkt på nogen bestemt beliggenhed, kirken havde nærmest karakter af arkitektonisk fantasi, som en monumental parafrase på opfattelsen af den danske landsbykirke. Det lykkedes at vinde gehør for at opføre kirken og efter nogen diskussion valgte man den heldige beliggenhed på Bispebjerg, et af de højeste punkter ved København. 1921 lagdes grundstenen, og i 1927 blev det store tårn indviet, mens kirken som helhed først blev indviet 1940, ti år efter arkitektens død, fuldført af hans søn Kaare Klint. I en større arkitekturhistorisk sammenhæng kan kirken vel betragtes som det sidste af en lang historiserende tradition, men med den omhu der er lagt i håndværksmæssig kvalitet og arkitektoniske detaljer fik kirken stor betydning for den fortsatte murstensarkitektur herhjemme. Omkring kirken opførtes en ensartet lav bebyggelse, byen på bjerget, af J.-K., V. Wittrup, Ch. Schou og G. Gøssel, der gav kirke og kvarter en vis købstadsmæssig karakter. J.-K. kunne ikke følge sine yngre fagfæller fra Den frie arkitektforening i den næsegrus beundring for C. F. "Hansen og den klassicistiske arkitektur og forblev i opposition til den fremherskende nyklassicisme både i sin arkitektur og i sin åbenlyse modstand. Blandt hans senere byggeri kan i øvrigt nævnes *Anna kirken*, Bjelkes Alle, opført 1913–14, 1921, 1924–28, *Fredens kirke* eller *Skt. Hans Tveje* i Odense 1916–20 hvor han realiserede et konkurrenceprojekt til en kirke i Århus 1913, *K.F.U.M., Klosterbakken*, Odense 1921–23, *Behlehemskirkens menighedshus*, Tømrergade 1, 1929–30 samt udkastet til *Behlehemskirken*, Åboulevarden, senere opført af Kåre Klint. J.-K. var medstifter af Selskabet for dekorativ kunst 1901, formand 1902–05. Han modtog C. F. Hansen-medaljen 1924. □Buste af Johs. Bjerg 1916–17 (Fr.borg). To mal. af G. V. Blom (det ene Fr.borg), efter det andet stik af kunstneren selv, 1918. Mal. af Elof Risebye, 1926. Buste af Siegfried Wagner, 1927. Mal. af Johs. Kragh, 1927 (udstillingsfonden, Charlottenborg) og 1928. Foto.

Interview i Gads da.mag., 1929 621–30. – Arkitekten, 1898–99 2–4; 1900–01 48f. Arkitekten, 1899–1900

113–16; 1904–05 330–33; 1906–07 41–43 165–71 545–47; 1909–10 3 208; 1919 44–48; 1921 6f 10f; 1921 49–58; 1926 255–67 301–05. Harald Nielsen i Arkitekten U, 1930 229f. Steen Eiler Rasmussen sst. M, 1931 1–16. Th. Bærentzen i Tidsskr. for Industri, 1907 17–28; J.-K. sst. 265–78. Bygmesteren, 1912 1–5; 1913 53 165f 183f 190 194 226; 1914 94 265–68 271–78 281–86 287–91 293–97 (art. vedr. kirkerne udg. som særtryk: P. V. J.-K.s kirker). J.-K. og G. Gøssel sst. 243f 295f; 1930 295–300. N. V. Dorph i Forskønnelsen, 1929 17–23. Carl V. Petersen i Tilskueren, 1915 II 390–407. Steen Eiler Rasmussen sst. 1931 II 69–80. Politiken 2.12. og 3.12.1930. Ivar Bentsen sst. 3.9.1940. Charles I. Schou i Danmark VI, 1946 37–42. Kay Fisker i Arkitektur, 1963 37–57.

Villads Villadsen

Jensen-Knudstrup, A., se Jensen (-Knudstrup), A.

Jensen-Onsted, J. J., se Jensen (-Onsted), J. J.

Jensen Roskilde, Peder, 1575–1641, prosodiker, digter. * 6.4.1575, † vistnok 1641.

J. R. var student fra Roskilde og blev 1601 præst i Vester Hæsing og Lyndelse. Navnlig under påvirkning af den tyske grammatiker Johannes Clajus forfattede han *Prosodia Danicæ linguæ* (afsluttet 1627, i Danske Metrikere I, 1953) der som manuskript kom H. M. "Ravn til nytte. J. R. er den første der har erkendt accenten som det faktiske danske versprincip, men han har været for traditionsbunden til at kunne bygge en ny metrik herpå. 1639 udgav han Vergils Bucolica, oversat til firfods-jamber til brug for skolediscipler som også deraf skulle lære „at gjøre letgaaende Danske Rim til vort Fædrene Sprocks Ære oc Prydelse" (ny udg. ved V. J. v. Holstein-Rathlou, i Studier fra sprog- og oldtidsforskning nr. 78, 1909). J. R. har tillige (1641) oversat Thomas Bangs Laurus Danica og har optrådt som gude- lig digter, bl.a. med *Ny Maymaaneitz Sang* (ældste bevarede tryk 1646); med denne der har et religiøst anstrøg ønskede han at fortrænge „den gamle Letfærdige Maymaaneitz Vise", og den slog så godt an, at den stadig optryktes indtil omkring år 1800 og desuden vandt udbredelse i Sverige hvor den oversattes ca. 1700.

Danske metrikere, udg. A. Arnholt m.fl. I, 1953 15–131 (*Prosodia Danicæ linguæ*). – J. N. Skaar i Kirkehist. saml. 3.r.II, 1877–80 764–66. H. F. Rørdam sst. V, 1884–86 232f. Jul. Paludan: Fremmed indflydelse på den da. nationallit., 1887 415f 430f. J. N. Skaar i Norsk theol. t. IV, Kria. 1903 363f. Solveig Tunold sst. 4.r.VIII, 1937 152–57. C. W. v. Sydow: God afton om I hemma är, Malmö 1917 19–39. Ejnar Thomsen: Barokken i da. digtn., 1935 (ny udg. 1971) 49f 155. Nord.t. for bok- och biblioteksväsen XXIII, Uppsala 1936 142.

R. Paulli*

Jensen-Sønderup, Jens, 1862–1949, minister. * 16.2.1862 i Sønderup, Ålborg amt, † 11.3.1949

Jensen-Sønderup, Jens

sst., begr. Trængstrup frimenigheds kgd., Sønderup. F: gårdejer Jens Christensen (Brahms) (1829–1903) og Else Marie Christensdatter (1835–1922). Navneforandring 21.8.1906. ~25.10.1887 i Sønderup med Mariane Nielsen, * 14.11.1860 i Hjeds, Veggerby sg., † 23.7.1933 i Sønderup, d. af gårdejer Niels N. (Færk) (1816–1915) og Gertrud Kirstine Christensen (1825–84).

J.-S. gik til sit 13. år i folkeskolen og deltog derefter i fædrenergårdens arbejde, men hans hu stod til videregående kundskaberhvervelse. 1878–80 var han nogle måneder på Lundby højskole, og 1881–82 forberedte han sig efter nogen privat undervisning til studentereksamen på Døckers kursus i Kbh. Dette arbejde afbrødes dog ved, at der blev brug for ham ved styrelsen af gården i Sønderup som han overtog til eje 1886. Han tilhørte den grundtvigske retning både kirkeligt og folkeligt og blev snart en virksom deltager i egnens kommunal- og foreningsliv. Han var sognefoged 1893–96, sognerådsformand 1895–1906 og medstifter af en stedlig brandforsikrings- og haglskadeforsikringsforening. Han tog også livlig del i andelsbevægelsen, og 1898–1908 var han formand for andelsmejeriernes gensidige ulykkesforsikringsforening. Fra 1885 deltog han ved møder og bladartikler i den politiske agitation, vendte sig mod forliget 1894 og var 1895 forligsmødstandernes kandidat i Nyborgkredsen, dog uden held. Først 1896 valgtes han ved suppleringsvalg i Nørre Sundbykredsen. På rigsdagen sluttede han sig til venstreformpartiet og blev en af dettes bedste arbejdskraft. Grunddigt og samvittighedsfuldt gennemarbejdede han enhver sag, han fik med at gøre, hvorimod han ved sin udprægede saglighed og sit foredrags bredde gjorde sig mindre stærkt gældende i agitationen. 1901 kom han ind i finansudvalget. I øvrigt beskæftigede han sig mest med kirkelige og sociale emner og blev medlem af invaliditets- og alderdomsforsikringskommissionen hvis formand han var fra 1910. Ved reformpartiets deling 1905 fulgte han J. C. Christensen og blev juli 1908 trafikminister i dennes rekonstruerede ministerium, hvilken portefølje han bevarede i ministeriet Neergaard 1908–09. Han sluttede sig med megen varme til de Neergaardske forsvarslove og var formand for den ellevelevandsgruppe der 1909 udskilte sig fra venstreformpartiet, og pådrog sig derved en så stærk uvilje fra partiets organisation i Nørre Sundbykredsen at han opgav at stille sig til genvalg ved opløsningsvalget 1910 fordi han ikke ville skade den sammenslutning af de tre venstregrupper som var på vej og som han kæmpe- de for. 1909–10 var han første næstformand i

folketinget og 1910–13 indenrigsminister i regeringen Klaus Berntsen hvor han var stærkt optaget af udarbejdelse af ny grundlov og ny valglov. Han blev påny folketingsmand, valgt i Veningekredsen 1911–18, faldt ved omvalg i Bogensekredsen for den radikale G. *Fog-Petersen juli 1918, men gik så stærkt frem i stemmetal at han kom ind i tinget på tillægsmandat der flyttedes fra Maribo til Odense amt. Efter 1920 var han ikke medlem af rigsdagen og blev påny administrerende direktør for hypotekbanken 1921–32.

J.-S. viste sig både som minister og i sine embedsstillinger som en leder hvis sagkundskab, forhandlingssevne og retsindighed anerkendtes fra alle sider. Det lykkedes ham som minister at gennemføre en række betydningsfulde love som Esbjerg havns udvidelse 1909 og understøttelse til enkebørn, arbejdsanvisning og hjælpkasser 1913. Det var de sociale spørgsmål han som minister særlig viede sin interesse. Et vidnesbyrd herom er også den måde hvorpå han rygtede de forskellige hverv af social art, han siden påtog sig: medlem af socialministeriets arbejdsudvalg 1917–31 og af aldersrenteudvalget, arbejdsanvisningsdirektør 1914–21, formand for den anden ædruelighedskommission 1923–27 og formand for Dansk forening for social oplysning og for det sociale sekretariat. Desuden var han formand for Dansk trafikforening 1924–28 og medlem af jernbanerådet indtil 1930. – K.² 1909. DM. 1920. K.¹ 1931. □Træsnit 1897 efter foto. Afbildet på H. Vedels mal. 1918 af grundlovsforhandlingerne 1915 og på O. Matthiesens mal. 1923 af rigsdagen 1915 (begge folketinget); mal. af sidstnævnte (sst.) og tegn. af samme. Mal. af Harald Mosberg, 1936. Foto.

J. J.-S.: Barndoms- og ungdomserindr., 1937. Samme: Hørt og oplevet gennem 24 års politisk virksomhed på rigsdagen 1896–1920, 1943. Hvorledes jeg blev politiker. Interviews ved Sv. Martin, 1912 36–40. J. J.-S.: Kongeriget Danms hypotekbank 1906–31, 1931. – N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 223–28. Ålborg amtstid. 11.3.1949. Berl. tid. s.d. Venstre i 100 år I–II, 1970. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

N. Neergaard*

Jensen-Toustrup, N., se Jensen (-Toustrup), N.

Jensen-Aale, Mads Frederik, 1865–1941, husmandsleder, politiker. * 6.6.1865 i Leret, Nr. Snede sg., † 17.8.1941 i Odense, begr. i Åle, Århus amt. F: husmand og arbejdsmand Jens Jensen (1814–83) og Ane Kirstine Madsdatter (1829–1915). Navneforandring 4.8.1933. ~19.2.1892 i Hvirring med Hansine Kirstine Marie Pedersen, * 24.5.1868 i Rask, Hvirring sg., † 7.6.1961 i Tørring sg., d. af arbejdsmand Peder Si-

monsen (1824–82) og Kirstine Marie Hansdatter (1826–1906).

J.-A. tjente til han var nitten på landet men var de følgende fem år mest til søs, kom hjem 1889 og blev arbejdsmand i Åle. 1893 købte han et stykke uopdyrket mosejord i Uldum og byggede på det. Fem år senere flyttede han til et lille sted på Åle Vestermark, 1901 købte han ni tdr. land på Søndermarken og byggede n.å. det hus hvor han boede til sin død, også efter at han 1933 afstod ejendommen der efterhånden var vokset til 20 tdr. land til en søn. Med sej udholdenhed drev J.-A. sit landbrug og fik tildelt landboforeningens medalje for flid og dygtighed. Da husmandsbewægelsen rejstes blev han snart engageret i sagen. Han var medstifter af Åle husmandsforening, en lang årrække dennes formand og ligeledes en periode formand for amtssammenslutningen af husmandsforeninger. 1908 blev J.-A. formand for Udstykningsforeningen for Skanderborg amt og den nordlige del af Vejle amt, og som sådan gennemførte han 1921 den store udstykning af Rask hovedgård. Han indvalgte 1915 i De samvirkende jyske husmandsforeningers bestyrelse og s.å. i bestyrelsen for De samvirkende danske husmandsforeninger hvor han tog aktivt del i formuleringen af husmandsbewægelsens faglige og sociale program. Han beklædte disse poster til 1925. – J.-A. havde allerede tidligt sluttet sig til socialdemokratiet, og opstillede for partiet 1909 i Herningkredsen til folketinget. Også ved de følgende folketingsvalg opstillede han i jyske landkredse, sidst 1926 i Sønderjylland uden dog at opnå valg. 1918 blev J.-A. derimod valgt til landstingsmand i 5. kreds, blev tingvalgt medlem 1932 og udtrådte 1940 på grund af alder. I landstinget fik han snart en fremtrædende plads i partiets gruppe; og han fik flere centrale ordførerskaber således på det jordpolitiske område ligesom han fra 1921 var medlem af tingets finansudvalg. 1924 blev J.-A. formand for jordfordelingskommissionen i Sønderjylland og øvede her en betydelig indflydelse på kommissionens arbejde. Partiet placerede J.-A. i en række centrale nævn og udvalg, han blev medlem af landbokommissionen af 1931 hvor han fremsatte tanken om konjunkturbestemt rente for statshusmænd der n.å. blev lovfæstet, og han blev 1937 medlem af forfatningskommissionen. Uden at opnå en plads som fører blev J.-A., ikke mindst med årene, en af partiets stærke kræfter i udvalgsarbejdet. Han bidrog afgørende til at forme partiets profil over for jyske landvælgere, og J.-A. markerede ved sin egen personlige baggrund og udvikling socialdemokratiets karakter af et bredt, praktisk virkende og arbejdende parti med appel til landets små-

kårsfolk. – J.-A. var aktiv afholdsmænd, medstifter af Uldum afholdsförening 1896, formand for foreningen i Åle 1898–1908 og en årrække bestyrelsesmedlem i Horsens og omegns afholdskreds. □Afbildet på Johs. Nielsens mal. 1935 af landbolovgivningens mænd 1919, efter dette litografi.

M. J.-Aa.: Erindringer fra et langt liv, 1941. – P. Jeppesen: Husmandsbewægelsens hist., 1927 311. P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag 1903–34, 1934 331f. Gunnar Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 366–68. Fr. Skrubbeltang: Den danske husmand I–II, 1952–54.

Claus Bjørn (Olaf Andersen)

Jensenius, Carl, 1726–95, læge. Døbt 28.1.1726 på Vemmetofte, † 3.11.1795 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Frue k.). F: hofprædikant Jens J. (1684–1731, ~1° med Anna Catharine Lind) og Margarethe Pedersdatter. ~9.4.1756 i Kbh. (Frels.) med Mette Christine Grøngaard, * ca. 1730, † 20.11.1788 i Kbh. (Frue), d. af sæbefabrikant, senere rådmand Iver G. (1697–1755, ~1° ca. 1725 med Elisabeth Stampe, 1694–1728, ~1° 1715 med brygger Jochum Broch, 1681–1724, ~1° 1707 med Dorothea Schovert, ca. 1678–1708 (~1° 1703 med brygger Niels Jacobsen Sletting, ca. 1636–1706, ~1° 1675 med Bodil Lene Olsdatter, 1658–1701), ~2° ca. 1708 med Kirstine Plum, 1687–1714) og Dorothea Broch (1709–47). Forældrene døde meget tidligt og J. opdroges på hoffets bekostning. Han blev student 1745 fra Ålborg. Han begyndte med at studere filologi og historie, men gik snart over til naturhistorie og medicin. 1749–54 var han alumnus på Borchs kollegium og gjorde sig her meget bemærket ved sammen med C. F. Rottbøll, der også var medicinsk student, i 1752 at reducere G. C. Oeder ved hans disputats pro loco. J.s udmærkede latinske sprog og hans urbane tone vakte særlig interesse for ham, og 1753 blev han sekretær i Collegium medicum. Han var i begyndelsen meget flittig, men det gik ham her som på andre områder at han manglede udholdenhed. 1754 blev han kgl. vicebotanicus, 1755 dr.med. (*Pyretologia sive doctrina febrium ad methodum et experientiam revocata*) og s.å. læge ved opfostringshuset hvor han forblev til 1771. Da han hørte at C. F. Rottbøll 1756 søgte om at blive professor designatus kom han også med ansøgning herom, men Rottbøll var kommet først. Der var stemning i konsistorium for at indstille ham til overmedicus ved det nyoprettede Frederiks hospital, men det udtaltes dog ikke i indstillingen. Han fik imidlertid stillingen, men beholdt den kun til 1761 efter stridigheder med Simon Crüger. J. var meget interesseret i nye kurmetoder, beskæftigede sig

Jensenius, Carl

med elektricitet i medicinens tjeneste og var 1769–84 medlem af kommissionen for koppeinokulationen. I *Mercure Danois* findes en del meddelelser fra ham og gode iagttagelser fra hospitalet, men et større manuskript brændte. – Hofmedicus og justitsråd 1768. Livlæge med etatsråds rang 1775.

Th. Hauch-Fausbøll: *Slægten Jensenius*, 1933 9. V. Ingerslev: *Danm.s læger og lægevæsen II*, 1873 420f. G. Norrie og Fr. Lützhøft i *Hospitalstid.* LXVII, 1924 3 109f 125f 155 175f. Fr. Lützhøft: *Medicinsk-hist. studier*, 1933 64–70. Gordon Norrie: *Af medicinsk fakultets hist.*, 1934. G. Tryde: *Det kgl. Frederiks Hospitals oprettelse*, 1945 143–73. *Pharmacopoea Danica*, ved Kurt Bærentsen 1972 6f. E. Snorrason: C. G. Kratzenstein, 1974 100–05.

Gordon Norrie*

Jensenius, Herluf Ludvig Andreas, 1888–1966, tegner. * 5.10.1888 i Kbh. (Stefans), † 17.7.1966 på Lukasstiftelsen, Hellerup, begr. Vestre kgd., Kbh. F: tømrer Johannes Christian Bartholin J. (1861–93) og Julie Christine Nicoline Johansen (1867–1936, ~2° 1915 med toldassistent, cand. phil. Orla Andreasen, * 1874). ~12.4.1912 i Kbh. (Marie) med Ellen Johanne Petersen, * 9.9.1886 i Kbh. (Matth.), † 22.4.1976 i Kbh., d. af gartner Morten P. (1861–93) og Johanne Petersen (1857–1928).

J. mistede som lille dreng sin far og blev af moderen sat i skole på Det kongelige vajsenhus. Allerede fra drengærene havde han lyst til at tegne, men af fornuftmæssige grunde valgte han skolevejen, tog 1909 lærereksamen fra Blågårds seminarium, fik s.å. ansættelse ved de københavnske kommuneskoler og virkede ved disse indtil 1920. Samtidig søgte han dog undervisning i tegning på aftenkursus hos H. *Grønvold og blev medarbejder ved Klods Hans hvor navnlig samarbejdet med Alfred *Schmidt fik stor betydning for ham. Efterhånden knyttedes han fastere til bladet, først som redaktionssekretær fra 1917 og senere som redaktør 1922–25. Dette forhindrede dog ikke at J. der nu havde fratrukket sin lærergerning blev medarbejder ved BT allerede fra 1919, en tilknytning han bevarede til 1927 hvorefter han blev fast medarbejder ved *Dagens Nyheder* 1927–33 og endelig ved *Berlingske Tidende* fra 1934 til sin død. 1926 blev han knyttet til *Blæksprutten*, fra 1935 som hovedredaktør. Da han opgav sit arbejde ved skolerne følte han sig friere og foretog længere studierejser først til Paris og senere til Sydfrankrig, Paris og Norditalien hvor han som ivrig gæst på museerne studerede den europæiske tegnekunst. Selv om de politiske helsider i *Blæksprutten* hører til noget af det ypperste J. har tegnet er det dog i avisen hans virke kom til at ligge. Han står ubestridt

som Alfred Schmidts arvtager og har videreført den elskværdige opfattelse af den godmodige, næsten hyggelige dansker, hvad der i de senere år kom til udtryk i serien *Af en lille Mands Dagbog* hvor den reflekterende københavnske folkepensionist gør sig sine egne stilfærdige overvejelser om dagens ofte aktuelle begivenheder. Det samme godmodige lune kom daglig til udtryk i hans tegninger til Viggo *Barfoeds (*Ærbødigt*) digte i *Berlingske Tidende*, et samarbejde der begyndte 1934.

Men det godmodige ved hans streg udelukkede dog langt fra satiren, blot var denne uden ondskafuld brod. Ofte dækkede han med sit lune dansk levevis og tankegang, så hans tegninger vil blive stående som et tidstypisk dokument. Også ude i avisens spalter så man tegninger af Jensenius (Jus). I hans bedste tegninger fra teatret havde han held til at give udtryk for en hel aftens kunstneriske indtryk. I få streger giver han sin opfattelse der kan svinge mellem den danske hygge og det djævelske troldspejl. „En meget dansk teatergænger beretter os med lune om dansk teater“ (Frederik *Schyberg). Som bogillustrator har han navnlig følt sig fristet af H. C. Andersen. Allerede 1932 illustrerede han *Klokken* og 1935 *Skyggen*, de to eventyr der blev afgørende for ham som illustrator af Andersens eventyr. 1936 tildelte akademiet ham Eckersberg-medaljen for hans illustrationer til *Skyggen*. Uden altid at dække dybderne i Andersens digtning er mange af hans tegninger snarere at opfatte som en humørfyldt kommentar til Andersens eventyr, men hvor han ofte gengiver et meget rammende og bedsteborgerligt billede af tiden. Også her gælder det at han i humorens lyssyn kommer Andersen nærmest. J. var i langt højere grad humorist end satiriker. I den lille bog *En tegner skriver*, 1948, har han selv redegjort for sine betragtninger når han satte sig til arbejdet. – *Ingenio et arti* 1947. – R. 1958. □Selvportr. på karikaturer 1919, 1922 og 1924 (Fr.borg) og afbildet på karikatur af Alfred Schmidt, 1924 (sst.). Tegn. af Ivan Opffer, 1934. Talrige tegn. og karikaturer (alle Kgl. bibl.): af Otto Christensen 1938, Hans Bendix 1950, Erik Werner 1961, Axel P. Jensen, Carl Jensen, Birger Lundquist, Ebbe Sadolin, Alfred Schmidt og R. Storm Petersen. Foto.

H. J.: *Teatertegninger*, udg. Frederik Schyberg, 1943. Samme: *Det danske lune*. Tegn. gennem 40 år, m. tekst af Knud Poulsen og Povl Sabroe, 1958. – H. J.: *En tegner skriver*, 1948. Samme: *Lige ud ad landevejen*, 1958 (erindr.). *Interviews i Berl.* aften 17.10.1941 og 26.2.1944. – *Satire og humor i da. tegnekunst*, ved Mogens Knudsen m.fl., 1946. H. J. i *Min skoletid*, udg. Aa. Heinberg, 1950. Ernst Mentze i *Berl. tid.* 18.7.1966. *Danske bogillustratorer*, ved Walter Schwartz, 1973

66–79. Erik Dal: Danske H. C. Andersen illustrationer, 1975. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Godfred Hartmann

Jenssen, Jens August Carl, 1852–1941, gartner. * 13.1.1852 i Tårnborgh, Korsør, † 5.8.1941 i Stege, begr. sst. F: kusk, portør Christen Jensen (1818–86) og Anna Christina Maria Spieler (1821–78). Navneforandring til Jenssen 27.5.1893. ~ 1° 2.3.1881 i Roskilde med Ane Marie Petersen, * 13.4.1852 i Syv, † 25.2.1912 i Stege, d. af parcellist Jens P. (1822–1907) og Birthe Kirstine Mogensén (1826–1911). ~ 2° 23.5.1913 i Stege med Anna Kirstine Møller, * 7.1.1858 i Randers, † 16.3.1927 på Diakonissestiftelsen, Frbg., d. af købmand Jacob M. (1821–1911) og Johanne Creutzberg (1824–91). J. fik sin praktiske gartneruddannelse i Tårnborgh herregårdsgartneri samt ved Bellevue ved Præstø og hos Carl Hansen i København. Efter et par år som medhjælper hos handełsgartner Fr. Wendt i Roskilde læste han på landbohøjskolen og blev havebrugskandidat 1877. Afbrudt af et kortere ophold i Tyskland arbejdede J. 1877–81 ved Tårnborgh gods hvor han udvidede og ændrede parken. 1881 nedsatte han sig som handełsgartner i Stege indtil 1908. Sideløbende var han graver ved Stege kirkegård 1881–1916. Han var stærkt interesseret i Østifternes haveelskab hvor han 1909–28 var amtskredsformand og amtskonsulent. Desuden var han næstformand i foreningen 1914–28 og blev ved sin afgang udnævnt til æresmedlem. Han var stærkt interesseret i foreningslivet og det politiske liv. I 24 år var han medlem af Stege byråd og formand for de offentlige lystanlæg. I otte år var han medlem af menighedsrådet og i 30 år formand for Stege skyttekreds. Han stod for anlæggelsen af Skydevænget i Stege. Hans væsentligste indsats var på det litterære område. Han udgav *Hjemmets Flora*, 1883 (2. oplag 1896), *Ordbog for Gartnere og øvrige Plantedyrkere*, 1886, under titlen *Ordbog for Gartnere og Botanikere* i nye udgaver 1907, 1923 og 1940, og netop inden for plantenomenklaturens område var han en samvittighedsfuld og flittig forsker hvis ordbog er en grundpille for danske havebrugsfolk og botanikere. *Lommebog for Havevenner* udgav han 1887 (nye udgaver 1895, 1912–1931). Han udgav *Lærebog i Frugttrædyrkning og Planteskoledrift*, 1902, *Køkkenhaven*, 1917 (ny udg. 1920 og 1926), *Roser*, 1920 (s.m. Hans Gram), og *Vejledning i Formlære*, 1924. J. var redaktør af Dansk Havebrugstidende 1890–98 og var en flittig medarbejder ved Nordisk ill. Havebrugsleksikon og mange fagblade og dagblade. – R. 1911.

Axel Lange i Gartnertid., 1922 2f. Sst. 1941 371. Haven, 1922 nr. 2. A. Pedersen sst. 1941 141. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Åge Nicolaisen

Jenssen-Tusch, Georg Friedrich, 1789–1888, officer, forfatter, oversætter. * 28.10.1789 i Kotzenbüll, Ejdersted, † 15.3.1888 i Hamburg, begr. sst. F: notarius, senere premierløjtnant i landværet Hans Peter Jensen (1758–1812) og Christina Wilhelmina Tusch (1758–1845). Navneforandring fra Jensen 3.2.1842. ~ 15.10.1811 i Kbh. (Garn.) med Juliane Catharina Sophie Kauffmann, * 11.1.1788 i Randers, † 26.9.1863 i Hamburg, d. af ritmester, senere major Hans Christian K. (1754–96) og Elisabeth Louise Christina Kaas (1767–1849).

J.-T. blev kadet 1804, kadetkorporal (fænrik uden anc.) 1807, n.å. virkelig fænrik og kar. sekondløjtnant, fra 1809 virkelig sekondløjtnant, fra 1811 premierløjtnant. 1813–14 deltog han i krigen på sydgrænsen, rykkede derefter ud med 2. „auxiliærkorps“, fik 1820 forbeholdt kaptajns anc., blev 1824 stabskaptajn og var dernæst en årrække en dygtig og interesseret forstander for en underofficerskole og bestyrelsesmedlem ved Garnisonsskolen i Slesvig. Han var imidlertid en dårlig økonom og kom i sådan privat gæld og skyld til statskassen at krigsbestyrelsen „tilrådede“ ham at søge afsked – ellers ville han få den uden ansøgning, og 1833 afskedigedes han med en rundelig beregnet pension. 1840 fik han nyt afskedspatent som major, og 1843 blev han postmester i Tønning, men „entledigedes“ 1846 som sådan i nåde og med vartpenge. – Ved krigens udbrud 1848 overtog han kommandoen over et slesvigholstensk frikorps som han førte godt i kampen om Sundeved 5.6. s.å. hvorefter frikorpsene ophævedes, og J.-T. deltog ikke mere i krigen, men tog ophold i Hamburg. – Han var tidligt begyndt at drive historiske studier, og både før og efter 1848 udsendte han en række oversættelser: fra dansk til tysk bl.a. J. K. Høsts arbejde om Corfütz Ulfeldt, J. M. Thieles om Thorvaldsen, H. C. Andersens Kun en Spillemand – til dansk F. C. Dahlmanns Geschichte von Dänemark med mange tillæg og anmærkninger – fra svensk til tysk J. F. Lundblads Karl den Tolvte ligeledes med mange indskud. De i en del af hans arbejder stærkt fremtrædende slesvigholstenske synspunkter fremkaldte 1854 regeringsforbud mod disse arbejders udbredelse i hertugdømmerne. – En søn, Harald Ludvig Christian J.-T., * 22.8.1815, † 16.10.1894, blev ligeledes officer men afskedigedes som kaptajn 1862 af helbredsgrunde. Under krigen 1864 var han dog pladskommandant i Flensborg og Få-

Jenssen-Tusch, G. F.

borg. 1868 blev han oberst i forstærkningen og var til 1872 bataljonschef ved Bornholms væbning. Han påbegyndte et værk om plantenaevne i europæiske sprog hvoraf udkom *Nordiske Plantenaevne I-II*, 1867–70. Samlinger i Kgl. bibl. – En anden søn, **Sophus** Georg Frederik J.-T., * 18.8.1824, † 29.7.1888, blev, efter at have været landmand, 1853 skovfogedaspirant ved Silkeborg statsskovdistrikt, 1876 blev han skovrider ved Feldborg hvor han siden 1863 havde været plantør. Han indlagde sig stor fortjeneste ved hedebeplantningen og indførte bl.a. 1873 den hannoveranske reolplov til jordens dybdebehandling. R. 1887. – En søn af ovennævnte H. J.-T., **Harald J.-T.**, * 31.12.1851, † 19.4.1922, blev student 1869, n.å. cand.phil. og exam.polyt., og derefter officer. Han var 1880–81 til tjeneste i generalstaben, til 1884 adjutant ved 2. generalkommando, 1897 oberstløjtnant og 1908 afskediget pga. svagelighed. Han udgav 1898–1903 *Militær Tidende*, 1902–05 *Skandinaver i Kongo* samt under første verdenskrig det populære *Verdenskrigen*, 1914. R. 1894. DM. 1901.

*Rockstroh**

Jenssen-Tusch, H., se **Jenssen-Tusch, G. F.**

Jenssen-Tusch, Harald se **Jenssen-Tusch, G. F.**

Jenssen-Tusch, Sophus, se **Jenssen-Tusch, G. F.**

Jentoft, Hartvig Hansen, 1693–1739, Grønlands første købmand. * 1693 i Borge i Lofoten, † 1.12.1739 på en rejse over Vestfjorden. F: sognepræst Hans Hansen J. († 1718) og Ingeborg Hartvigsdatter Schøning († 1734). ~ 1° 1726 med Maren Røst, † 1737 (enke efter Hans Gregersen, † 1722). ~ 2° dec. 1737 med Karen Schøning, * 25.2.1691, † 1755 (~ 1° 1717 med Edies Johansen, † 1733, ~ 2° med Peter Nielsen Friis, † 1736), d. af Jacob Eliassen S. og Karen Jacobsdatter.

Der vides intet om J.s opvækst og uddannelse. Fra hans hjem, den næstyderste storø i Lofoten, kendte Hans *Egede ham. Det var på dennes anbefaling at J. 30.1.1721 blev antaget som købmand og bogholder, kort efter at Det Bergen Grønlandske Compagnie var dannet. J. udrejste på krejerten Haabet sammen med familien Egede. Som købmand var han medlem af „Raadet“ hvor Hans Egede var „formand“, og som i øvrigt bestod af skipperen, styrmanden, hovmesteren, bådsmanden og kokken. Rådet var således organiseret som et skibsråd. Efter landsætningen 3.7.1721 udvalgte rådet det sted hvor kolonien skulle anlægges, idet der også skulle tages hen-

syn til en betryggende vinterhavn. J. forestod derefter bygningen af beboelseshuset. Inden færdiggørelsen begyndte J. at søge kontakt med de omboende grønlandere for at få handelen i gang. Men al handel mislykkedes i det første år både med de bofaste og de forbirejsende. Det skyldtes dels et forkert varesortiment, dels grønlandernes sæsonbestemte handel med de nederlandske hvalfangere. Skønt varesortimentet blev ændret i overensstemmelse med J.s ønsker, blev handelen ikke tilstrækkeligt givende det følgende år. Selv om J. på grund af sin hidsighed lejlighedsvis kunne optræde groft over for grønlanderne, kom han dog efterhånden i et godt forhold til dem, især fordi han efter sigende i praksis lærte sig så meget af sproget at han kunne føre en samtale. J. havde imidlertid ytret sine tvivl om hvorvidt han ville have bedre handelsheld i fremtiden, og ønskede derfor at hjemrejse 1723. Direktionen bad ham dog om at fortsætte, sendte ham en assistent Jacob *Geelmuyden og beskikkede J. som „overkøbmænd“. Han forblev derfor endnu et år i Grønland, og det lykkedes ham at få tilstusket sig et forholdsvis betydeligt kvantum produkter. 2.8.1724 forlod han Grønland. Med skibet fulgte de to grønlandere *Pôq og Qiperoq som J. også skulle have det nærmeste opsyn med, fordi han var den eneste hjemrejsende der kunne tale nogenlunde med dem. Efter ankomsten til Bergen og senere under opholdet på Sjælland var J. til stadighed om dem, deltog derfor i det berømmelige „Grønlandske Optog“ 9.11.1724 i kanalerne omkring Københavns slot. Sammen med den administrerende direktør skulle han også tale Bergenskompagniets sag over for konge og kancelli. 1725 var J. på en sommerrejse til Grønland dels for at følge Pôq hjem (Qiperoq var død i Bergen), dels for at være behjælpelig med råd og dåd ved fortsættelsen og den mulige forbedring af handelen. Bergenskompagniet var kommet i en delvis politisk betonet akut knibe. Det var dog ikke meget J. kunne få iværksat for hjemrejsen. Hans Egede ville gerne have haft J. tilbage næste år, men Bergenskompagniet opgav al videre virksomhed 1726. J. tog hjem til Lofoten hvor han købte et gæstgiversted Pettvika i Buksnes på sin fødeø. På en rejse over Vestfjorden 1739 omkom han på hjemvejen.

[Jakob Schøning:] Nordlands-slegten Schøning i 300 år, Oslo 1928. H. Ostermann: Nordmænd på Grønland I, Oslo 1940 432–42. F. Gad: Grønlands hist. II, 1969.

Finn Gad

Jeppé, Karen Vel, 1876–1935, missionær. * 1.7.1876 i Gyllingskov skole, † 7.7.1935 i Aleppo,

begr. sst. F: lærer Jakob Christian J. (1850–1932) og Maren Nielsen (1849–1922). Ugift.

J. viste sig allerede som barn i besiddelse af usædvanlige evner, og faderen der ønskede at hun skulle være læge forberedte hende til gymnasiet. 1893 begyndte hun som kostelev i den særprægede Ordrup lærde skole hvorfra hun 1895 blev student. Påvirket af skolens rektor H. C. *Frederiksen besluttede hun imidlertid at studere matematik, og underviste i studietiden på skolen i Ordrup, tæt knyttet til rektorfamilien hos hvem hun havde fået et andet hjem. Fra barndommens grundtvigske miljø var hun præget af en stærk personlig kristendom og ængstet ved tanken om ikke at slå til overfor de krav hun mente Gud havde til hende. Dette pres i forening med arbejdet og studierne førte til et sammenbrud, og hun opgav at tage eksamen ved universitetet. Men efter at hun 1902 havde hørt forfatteren Åge Meyer *Benedictsen holde foredrag om de tyrkiske massakrer mod det armenske folk og om hjælpearbejdet dér, besluttede hun at melde sig til dette arbejde. Hendes viljekraft og sjælsstyrke stod altid i stærk kontrast til hendes medfødte spinkle fysik, og hun fik overbevist de to mennesker hvis vurdering hun satte højest, faderen og sognepræsten Otto *Møller, om det rigtige i at rejse. Støttet af organisationen De danske armeniervenner og med rejsen betalt af godsejer Johannes *Hage begyndte hun 1903 arbejdet, først i Urfa hos den allerede i gang værende tyske mission ledet af Johannes Lepsius. J. kom til at forestå undervisningen og røbede hurtigt sit enestående organisationstalent, iværksatte en effektiv sprogundervisning efter lydmetoden og ved hjælp af billedtavler, fik oprettet værksteder for undervisning i håndværk, og en kolonisering af jordbrugslodder blev begyndt.

J. blev ganske opslugt af arbejdet. Hun var rejst ud for at tage sig af nogle nødlidende børn „men da jeg kom ud, mødte jeg et folk“, som hun skrev. Dette folk viede hun sit liv. Da det fredelige hjælpearbejde under første verdenskrig blev afbrudt af tyrkernes systematiske udryddelse af det armenske mindretal blev hun på sin post og hjalp forfulgte til at undslippe gendarmen og soldater. Med stort personligt mod skjulte hun flygtninge i sit hjem, nedgravet under gulvet, i månedsvis. Den østrigske forfatter Franz Werfel har i romanen De 40 dage på Musa Dagh i digterisk form givet et glimt af hendes indsats. Stærkt nedbrudt af strabadserne vendte hun 1918 tilbage til Danmark, men genoptog to år senere arbejdet, denne gang i det af Tyrkiet udskilte franske mandatområde Syrien. 1921–27 havde hun status som Folkeforbundets sekretær. I denne egenskab fik hun ca. 2000 kvinder ud af arabisk

haremstilværelse. I organiserede enkehuse blev de plejemødre for forældreløse børn i den store flygtningelejr i Aleppo (Haleb). Også her organiseredes skoler, fra 1930 med støtte fra danske fadderskabsbidrag til ubemidlede elever, og værksteder hvor hun bl.a. søgte det armenske håndarbejde genoplivet. J. der også i Tyrkiet havde haft et godt forhold til stammefolkene, bl.a. kurderne, erhvervede sammen med en beundring jord ved Eufrat hvor en armensk landbrugskoloni blev grundlagt.

Udryddelsen af det armenske folk på tyrkisk område skete uhindret af stormagterne, og hjælpearbejdet iværksattes og finansieredes af private kredse. Selv da Folkeforbundet var trådt til forblev midlerne helt utilstrækkelige. J. kæmpede utrætteligt, også med den internationale offentlige mening, for at arbejdet kunne fortsættes. I en tale i Genève samlede hun problemet i en enkelt sætning: „Yes, it is only a little light, but the night is so dark“. Få dage efter at hun var fyldt 59 år døde „Pigen fra Danmark“ af malaria på et hospital i Aleppo. – F.M.I. 1927. □ Buste af J. Nielsen Sondrup (Statsbibl., Århus). – Mindesmærke 1936 (Gylling). Mindeplade (Gyllingskov skole). Foto (Fr.borg).

Ingeborg Maria Sick: Pigen fra Danm., 1928 (5. udg. 1949). Niels Petersen i Højskolebl., 1930 1607–20. Johs. Vejlager: K. J., 1936. Christian Winther i Dansk udsyn s.å. 309–16. Armeniervennens mindeudg., juli-aug. 1935. A. O. Schwede: K. J.s Lebensweg, Berlin 1974.

Sv. Cedergreen Bech

Jeppesen, Carl Christian, 1858–1930, socialistisk pioner, politiker. * 16.3.1858 i Kbh. (Trin.), † 26.1.1930 i Oslo, begr. sst. F: arbejdsmand, værtshusholder Jens J. (~ 1° 1850 med Louise Jensine Galberg, 1824–53) og Marie Frederikke Petrine Tauer (ca. 1827–60). Adopteret 1859 af kulmåler Niels Petersen og hustru. ~ 26.12.1878 i Kristiania med Johanna Hulda Schmidt, * 22.9.1855 i Kbh. (Fødsst.), † 9.1.1929 i Oslo, d. af murer Johan Peter Jacob S. og Florentine Amalie Bodal.

De socialistiske ideer som i Danmark udbredtes fra Internationale af 1871 fængede først noget senere i Norge og Sverige og overførtes i flere tilfælde ved danske arbejdere som udvandrede og slog sig ned andetsteds i Skandinavien. Blandt arbejderbevægelsens pionerer i Norge er således tre danske håndværkssvende, sadelmager Marius Jantzen, snedker Sophus *Pihl og børstenbinder J. Denne kom efter konfirmationen i cigarmagerlære, lærte senere børstenbinderiet som gav ham levebrødet efter at han 1878 var draget til Kristiania. 1881–87 drev han her en lille børstefabrik. Fra ungdomsårene i Kbh.

Jeppesen, Carl

påvirket af socialismen sluttede han sig i Norge til den bevægelse som Chr. Holtermann Knudsen rejste, og som gik ud på at samle arbejderne i en fastere og selvstændig fagorganisation og i et uafhængigt socialistisk parti i modsætning til de ældre af liberale beherskede arbejderforeninger der var sammensluttede i De forenede norske arbejdersamfund. J. blev 1885 medlem af Den socialdemokratiske forening i Kristiania (Oslo) og 1886 dens formand. Han kom i kraft af sine fremragende evner som agitator og taktiker og på trods af sin danske fødsel og *tunge* snart frem i spidsen af bevægelsen. På et møde i Arendal 1887 grundlagde han sammen med Knudsen det forenede norske arbejderparti og udformede dets program. – Et almindeligt arbejdermøde på Hamar 1888 gav tilslutning til det nye partis krav, bl.a. om alm. valgret, normalarbejdsdag, jord til landarbejdere, og fagforeningerne sluttede nu i voksende antal op bag J. og Knudsen. 1887 blev J. redaktør af bladet Vort Arbejde som havde antaget navnet Social-Demokraten og nu blev partiets hovedorgan. Han redigerede bladet uden løn til 1891, men blev 1906–12 igen dets redaktør, denne gang lønnet. I mellemtiden havde han haft en tobaksforretning. Han skrev klart og klogt om politiske emner, og desuden var hans petitartikler, signeret Per Snedker, gennem mange år meget populære. Han forlod redaktørposten i protest mod partiets krav om spiritusforbud. Hans udpræget lyriske temperament prægede hans veltalenhed og stil, men satte navnlig frugt i et antal digte og arbejdersange.

J. repræsenterede det norske arbejderparti ved de franske socialisters kongres i Paris 1889 da 2. internationale blev stiftet, ligesom han deltog i flere af de første skandinaviske arbejderkongresser. Da partiet var bygget op på kollektiv tilslutning af bl.a. fagforeninger kom det også til at fungere som ledelse for tidens arbejderkampe hvoraf flere, fx tændstikarbejderskernes strejke 1889, satte sindene stærkt i bevægelse. J. kom som redaktør og strejkeleder en overgang til at stå som en ren jakobiner i borgerskabets øjne. I den for partiet steg imidlertid hans anseelse. 1890–92 og 1894–97 var han dets formand. Efter valgretsreformer i 90'erne blev J. 1898 indvalgt i Kristianas byråd, og i 27 år havde han sæde dér, 1917–20 som dets formand. Det blev på det kommunale område han skulle øve sin hovedindsats som praktisk politiker. Socialforsorgen, byens udvidelse og forskønnelse og dens økonomiske administration tog han sig særligt af, men på talrige andre felter lagde han et stort arbejde til gavn for Oslo og dens befolkning. J. var ingenlunde doktrinær, men hans socialisme var dog ret „marxistisk“. Ideologisk prægede han i

høj grad arbejderpartiet frem til første verdenskrig; partiets stillingtagen til en række principielle sager blev formuleret af J. der også lagde partiets politik i unionsspørgsmålet. Sammenlignet med danske og svenske socialdemokrater lå han længere til venstre. Alligevel kom han til at stå som en moderat reformist for det unge slægtled der fra omkring 1910 udgjorde en stedse stærkere opposition og efter den russiske revolution erobrede flertallet i partiet (1918). J. sluttede sig til mindretallet og fulgte dette ved konstitueringen 1921 af Norges socialdemokratiske parti, som han herefter repræsenterede i kommunestyret til han 1925 udtrådte af helbredsgrunde. Han deltog i den kongres som jan. 1927 førte til genforening af de gennem en årrække splittede grupper i Norges arbejderparti. □Buste af Astrid Kraft ca. 1915 (Oslo bymus.), gentagelse (Folkets hus, Oslo). Mal. af Per Deberitz, 1928 (sst.) og af Chr. Krogh (Oslo rådhus). Afbildet på gruppebillede af Reidar Aulie, 1950 (sst.).

Halvdan Koht i Det ny årh. II, 1904 I–12. Jakob Friis: Den moderne arbejderbevægelse i Norge, Kria. 1918. Kaare Fostervoll: Arbejder-Skandinavismen, Oslo 1935. Halvard Lange: Den socialdemokratiske foren. 50 år, Oslo 1935. Samme: Fra sekt til parti, Oslo 1962. Det norske arbejderpartis hist., red. Halvdan Koht I-II, 1937–39. Gunnar Ousland: Fagorganisasjonen i Norge I, Oslo 1949.

Vagn Dybdahl (Oluf Bertolt)

Jeppesen, Jørn, 1917–64, skuespiller. * 21.4.1917 på Frbg., † 19.1.1964 på Rigshospitalet, Kbh., urne i familiegravsted, Garn. kgd. sst. F: bogtrykker senere direktør for Dyva & Jeppesen A/S Erik Christen Jacob J. (1890–1964) og Klara Mina Jensen (1896–1924). ~1° 1942 i Kbh. med operasanger Inge Karen Frey Christensen, * 14.12.1911 i Kbh. (~2° 1948 i Ålborg med grosserer Willy Emil Odgaard, * 1913), d. af montør Niels Jørgen Valdemar F. C. (1882–1954) og Edith Rigmor Valborg Grøseth (1888–1940). Ægteskabet opløst. ~2° 21.8.1946 i Stockholm med Elisa Marguerite Caroline Hesse, * 19.9.1919 i Stockholm, d. af apoteker Thorghil H. (1881–1962) og Anna Isabella Magnell (1881–1969).

Som 14-årig kom J. i typograflære i Thisted hvorfra hans slægt også stammede. Han blev udlært og fortsatte med sit fag i Kbh., bl.a. i Det Berlingske hus. Efter en kort forberedelse hos John *Price kom han ind på Det kgl. teaters elevskole 1939. Selv om han fik Poul *Reumert, Holger *Gabrielsen og Thorkild *Roose som lærere blev han ikke motiveret for at arbejde intellektuelt med sin kunst. Metierens finesser gav han ikke meget for, men sin rige naturbegavelse kunne

han øse af. J. begyndte i Riddersalen under Sam Besekows ledelse og vakte straks opmærksomhed i *Natten til den 16. Januar*. Mindre godt gik det i Betty Nansens opsætning af *Axel og Valborg* hvor hans kunnen og stilfornemmelse ikke slog til over for sortebrøder Knud. En tid turnerede han, men slog endeligt igennem på Riddersalen som bartenderen i William Saroyans *Livet er jo dejligt*, 1943. På Folketeatret spillede han den skinsyge løjtnant i sidste optrin af C. E. Soyas *30 Aars Henstand* og viste – i Gabrielsens instruktion – nye sider af sit talent. Atter tilbage på Riddersalen fik han *Natteherbergets* Vasilij Pèpel, en af de russiske skikkelser som lå hans temperament så nær. En scenisk sejr vandt han på Alléscenen sammen med Berthe Quistgaard hvor han lånte sin varme mandfolkelighed til den skikkelige slagter i *Lucienne og Slagteren*, 1948. I Meir Feigenbergs sæsoner på Frbg. teater fik han en række opgaver der udfoldede hans talent i *Vetsera blomstrer ikke for Enhver*, lægen John i *Flyvende Sommer* og navnlig den vitale landsknægt i Christopher Frys *Damen vil nødig brændes*. Ellers blev det til så forskellige figurer som rektor Kroll i *Rosmersholm*, lastbilchaufføren i *Den tatoverede Rose* til den interessanteste af hans præstationer i denne periode, parvuen Lopákhin i *Kirsebærhaven*, 1952. Da Frbg. teater lukkede s.å. og J. stod uden arbejde, bekendtgjorde han – i protest over teaterkunstens usikre vilkår – at han hellere ville være en ærlig bogtrykker end en ubrugt skuespiller. Bogtrykker fortsatte han da også med at være, men teatret kunne ikke undvære ham. På Det ny teater viste han sine rå, kyniske, intelligente, lunerige sider som gangsterchefen, sortbørskongen Alessandrovic i *Retten på vrangen*, voksede som Cromwell i *Cant* og kulminerede som John Proctor i *Heksejagt*, indtil da hans mest fuldendte figur. Med varme og modig indignation stod han som retfærdighedens repræsentant i en verden af hetz og hykleri. Samspillet med Berthe Quistgaard blev en af de største oplevelser J. nåede at give sin samtid. Med sæsonen 1955–56 begyndte hans engagement ved Det kgl. teater og der blev han meget anvendt. Først som James Tyrone i Eugene O'Neills *Måne for de mislykkede*, ikke netop rollens type, men med dens følelsesregister, og fortsatte med den ældste af Tyrone-sønnerne i *Lang dags rejse mod nat*. Han var Krogstad i *Et dukkehjem*, Rufus i *Magtens Brød* og proprietær Monsen i *De unges forbund*. Med Jean i *Frk. Julie*, som han før havde spillet på TV, viste han en helt original opfattelse af en klassisk rolle, en brutal tyrant, snart kynisk, snart slavefej med en tynd fernis af tjenerelegance, men med elementær kønsudstråling. Helt modsat udstyrede han

smedesvend Madsen i *Genboerne* der fik alt hvad J. rådede over af synftigt håndværkersprog, olm vrede og gemytlighed. I forlængelse heraf spillede han også Jacob Bådsmænd i *Sparekassen*. Den mest intense præstation fra de senere år blev dog faderen i *Seks personer søger en forfatter* hvor han gav et fint udtryk for tilbage-trængt lidenskab og den nervekrise manden drives ud i. Han nåede at spille *Macbeth* men ikke at udfylde rollens krav, til gengæld genså man ham som en charmerende moden oberst Versjnin i *Tre søstre* som han havde spillet på Riddersalen og i radioen, og som med årene var blevet dybere og følsommere. Trods den eruptive styrke i følelsesudbruddet magtede han ikke så komplicerede figurer som kong Henrik II i *Beckett*. Hans sidste rolle blev general Ledinger i *Siegfred*. Som andre naturtalenter kørte J. på sin vældige fysik og sit rige sind og foragtede vel en smule mere forstandsdirigerede kolleger der beherskede fagets teknik uden det store engagement, men som savnede hans kød og blod. Han sparede sig da heller aldrig hverken på scenen eller i livet. Bedst var han, når han ikke skulle fylde hele den kgl. scene, men blot komprimere og koncentrere sin dynamik. Derfor var hans største og blivende indsats i radio- og TV-teatret. Man hørte fra spil til spil, hvordan han i små og store roller voksede i intensitet. Trods sin eksplosive ubændighed der sædvanligvis ikke harmonerer med den følsomme mikrofon blev J. dog en af sin generations fineste radiokunstnere. Stemmen udtrykte så meget, fra det bondske, simple, brutale, kyniske til det varme, blide, nænsomme og inderlige. Han gentog sin John Proctor og spillede i øvrigt ca. 122 roller i radioen. En stor del findes på bånd (1954–64). I TV-teatret spillede han bl.a. *Den evige ægtemand* af Fjodor Dostojevski, Jean i *Frk. Julie*, Silvestre i *Scapins skalkestykker*. Som spilleren Sammy i *Væddeløbet* gjorde han en forsumpet og færdig forretningsmands sidste øjeblikke til et mesterværk og holdt ene mand seerne fast ved skærmen i 70 minutter. En pragtrole til den rette skuespiller fik J. i Kleists *Den skårede krukke* hvor hans dommer Adam lignede en kronraget Falstaff der ikke lagde dæmper på den groteske aggressivitet og ræbende realisme. Hans sidste opgave på TV var *Hosekræmmeren* i Blicher-spillet. TV-teatrets særlige teknik passede ham, men han havde også gennem sit filmarbejde gjort forstudier – oftest som en utiltalende figur – i ca. 30 film i tidsrummet 1942–63. J.s tidlige død efterlod et tomrum i dansk teater som stadig er føleligt. □Foto (Teatermus., filmmuseet, Det kgl. teaters bibl. og arkiv, radioteatrets arkiv, Kgl. bibl.).

Jeppesen, Jørn

Marguerite Engberg: En foreløbig oversigt over da. TV-teaters hist., 1975 = Kbh.s univ.s inst. for filmvidensk. V (registrant). – Rob. Neiendam: Forlystelsernes allé, 1958. Harald Engberg: Dansk teater i halvtredserne, 1958. Samme i Politiken 20.1.1964. Samme: Den unge vredes tid, 1970. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. 20.1.1964. De musikke udsendelser DR 1925–75 II, 1976 177 186 203 224 226f.

Karen Krogh

Jeppesen, Knud Christian, 1892–1974, musikhistoriker, komponist. * 15.8.1892 i Kbh. (Trin.), † 14.6.1974 i Risskov ved Århus, begr. sst. F: cykelfabrikant Christian J. (1857–1943) og Anna Jacobsen (1870–1966). ~ 8.7.1923 på Frbg. (Solbjerg) med civilingeniør Alice Krayenbühl, * 28.1.1895 på Frbg., d. af civilingeniør Jean Charles Valdemar K. (1861–1931) og Fanny Elisabeth Thiele (1863–1930).

Allerede fra 10-11 års alderen vidste J. at han ville være musiker og komponere. Ønsket blev næret af hans beundring for og, gennem hans lærere Hakon Andersen og Paul Hellmuth, gradvis voksende bekendtskab med Carl Nielsen hos hvem han blev elev i komposition fra 1915. J. havde bestået studentereksamen i Rungsted 1911 og tog, samtidig med at han uddannede sig på klaver og orgel, engagementer udenlands som operarepetitor og -kapelmester i Elbing og Liegnitz i Øst-Prøjsen under kunstnernavnet Per Buch, og var engageret ved en af operaerne i Berlin da første verdenskrig brød ud, og han måtte rejse hjem. Han indskrev sig på Kbh.s univ., hvor musikhistorie var nyt som eksamensfag, og bestod magisterkonferens heri 1918. Forinden havde han (som privatist) bestået organisteksamen ved Det kgl. danske musikconservatorium 1916. Ved siden af sit universitetsstudium studerede han musikhistorie hos Thomas Laub der inspirerede ham til videregående stilhistoriske studier specielt koncentreret om kormusikkens storhedstid i 1500-tallet med Palestrina som den førende komponist. Med afhandlingen *Palestrinastil med særligt Henblik paa Dissonansbehandlingen* tog han 1922 doktorgraden ved Wiens universitet hos Guido Adler der var tidens førende navn inden for de nye musikvidenskabelige stilforskningsmetoder. J.s bog, der blev banebrydende for erkendelsen af den gamle kormusiks karakteristika, udkom foruden på dansk, 1923, i tysk udg. 1925, i engelsk udg. 1927 og senere. J. deltog i konkurrencen om det nyoprettede docentur i musikvidenskab ved Kbh.s univ. 1924, men vandt ikke. – Som lærer i musikteori var han 1920 på Carl Nielsens foranledning blevet ansat ved Det kgl. da. musikconservatorium hvor han virkede (fra 1932 tillige som

medlem af direktionen), indtil han 1946 blev kaldet til at være den første professor i musikvidenskab ved Århus univ., afsked herfra 1957. Samtidig med konservatoriegerningen var han organist ved Skt. Stefans kirke i Kbh. 1917–32 og herefter indtil 1947 ved Holmens kirke.

Som videnskabsmand er J. kendetegnet ved den blanding af ægte musikalsk temperament og intellektuelt betonet personlighedspræg som siden har givet det musikvidenskabelige studium i Danmark dets særlige kendemærke, kravet om praktisk kunnen ved siden af teoretisk-historisk viden. Hans Palestrina-studier fortsatte med den Carl Nielsen tilegnede lærebog *Kontrapunkt (Vokalpolyfoni)*, 1930 der, oversat til mange sprog, er brugt verden over. Men siden 1930erne har hans videnskabelige hovedindsats været rigt kommenterede udgaver af større, musikhistorisk betydelige manuskripter og sjældne tryk, mange opsporet af ham selv på hans talrige Italiensrejser, således *Die mehrstimmige italienische Laude um 1500*, 1935, *Die italienische Orgelmusik am Anfang des Cinquecento*, 1943, forøget udg. 1960, med de ældst kendte samlinger af orgelmusik i Europa, hans udgave af ti nyfundne messer af Palestrina, *Le messe Mantovani di Palestrina I–II*, 1954, og hans sidste større værk *La frottola I–III*, 1968–70 med førstegangs publikation af væsentlige samlinger af den verdslige korform frottolen og en udførlig kritisk-bibliografisk oversigt over overleveringen af denne musikform, der var mode i begyndelsen af 1500-tallet. Af Det kgl. biblioteks samlinger udgav han (s.m. filologen Viggo Brøndal) *Der Kopenhagener Chansonnier*, 1927 og (som første bind i serien af danske musikmindesmærker *Dania Sonans*) Christian IVs vicekapelmester Mogens Pedersøns kor-koralsamling m.v. *Pratum spirituale* (1620), 1933. Hans store indsamlingsarbejde i Italien og andre lande var i større sammenhæng blevet dækkende ved at han var en af de første der udnyttede den epokegørende nye mikrofilmfotografering som indførelsen af Leica-apparatet som videnskabeligt værktøj gav mulighed for. Han opbyggede dermed på sit forskningsområde en samling der var unik i sin art, og ikke mindst under anden verdenskrig hvor de originale manuskripter og samlinger var evakueret fra bibliotekerne, var J.s fotografiske samling en guldgrube man fra alle kanter af verden søgte oplysning i. Den er nu på Statsbiblioteket i Århus.

Ved siden af disse større arbejder skrev J. talrige artikler, hovedsagelig om 14- og 1500-årenes musik, men også om nyere dansk musik og af videnskabsteoretisk art, i tidsskrifter, festskrifter, kongresberetninger, større leksika m.v., fremhæves kan hans artikel om Carl Nielsen i Dansk Bi-

ografisk Leksikon 2. udg. XVII, 1939, og hans artikel om Palestrina i *Die Musik in Geschichte und Gegenwart* X, 1962 med den første fuldstændige Palestrina-værkfortegnelse. Som resultat af hans indsamlinger står også de praktiske anlagte, meget benyttede samlinger af italienske arier og kantater fra ca. 1600–1750, *La Flora* I–III, 1949, og italiensk kormusik fra 1500-tallet *Italia Sacra Musica* I–III, 1962. J. var medgrundlægger og fra 1927 til sin død medlem af direktoriet for det internationale selskab for musikvidenskab, var 1931–54 hovedredaktør af dets tidsskrift *Acta musicologica*, hvortil han tillige var en flittig bidragsyder, og var 1949–52 selskabets præsident.

J.s indsats som komponist begyndte 1919 med en kompositionsaften indeholdende sange og kammermusik. Modtagelsen af den blev en skuffelse, og først fra midten af 1930'erne begyndte han igen at komponere i større udstrækning. Hovedparten af hans værker er vokalværker: *Kantater*, skrevet på bestilling, til reformationsjubilæet 1936, til Århus univ. (indvielsen af hovedbygningen), 1946, til genindvielsen af Haderslev domkirke 1951 og til Det jyske musikonservatoriums 25-års jubilæum 1952, andre større korværker som *Te Deum Danicum*, prisbelønnet og opført ved indvielsen af Danmarks Radios koncertsal 1945, *Ørnen og skarnbassen* til Kbh.s drengeskors 25-års jubilæum 1949 og hans største korværk *Tvesang*, 1965, et forsøg på modstilling i toner af Grundtvigs og Kierkegaards budskab, endvidere *Motetter* for a cappella kor, meget udbredt til gudstjeneste- og koncertbrug (også udkommet i USA med engelsk tekst) samt salmemelodier og en lang række sange med klaver og strofiske korsange, både kirkelige og verdslige. Som generalnævner for disse værker står den vokalfornemmelse han havde levet sig ind i ved studiet af kormusikkens storhedstid med velklang, teknisk beherskelse og plastisk, afbalanceret linieføring som fremtrædende komponenter. Han skabte hermed sin egen stil og står med et personligt særpræg på traditionens grund i dansk musik fra 1935–65. Hans opera *Rosaura eller Kærlighed besejrer alt* (med egen tekst efter Goldoni) opførtes på Det kgl. teater 1950, men var, trods italiensk inspireret folkesang og velklingende bel canto i det vokale, for svag i det dramatiske til at slå igennem. Af hans instrumentalmusik, hvor Carl Nielsen-påvirkningen er stærkest, tilsat udtryksformer også fra den nytyske senromantik, Anton Bruckner, Max Reger, kan fremhæves hans symfoni *Sjællandsfar* og hans store orgelværk *Intonazione boreale* (Nordenvindens opsang) og de ofte spillede mindre orgelværker *Præludium og fuga e-moll* og

Passacaglia samt trioer af klassisk-musikantisk art.

J. var medlem af Det kgl. danske videnskaberne selskab 1943 (som den første musikhistoriker), æresmedlem af The Royal Musical Association, London 1946, medl. af Kungl. musikaliska Akademien i Stockholm 1951, æresmedl. af Accademia Nazionale di Santa Cecilia, Rom 1963. Han modtog Det Anckerske legat 1946, Den kulturelle fonds hæderspris 1951, Il Premio internazionale le Forte dei Marmi, Italien 1967. – R. 1942, R.¹ 1962. □Malet som barn ca. 1904 af Johs. Kragh. Brændtlersrelief og tegnet silhouet af Kr. Jeppesen, 1962. Foto.

Værkfortegn. i *Natalicia musicologica*. Festskr. til K. J., 1962. – Selvbibliografi i *Musik in Gesch. und Gegenwart* VII, Kassel 1958 7–9 (m. bibliografi); suppl. XVI, 1979 869. – Bjørn Hjelmbo i *Dansk musik t. XXV*, 1950 242–51. Søren Sørensen sst. 1974 41–44. Finn Mathiasen i *Natalicia musicologica*, 1962. Søren Sørensen i Århus univ.s årsberetn. 1974 XXIX–XL. Jens Peter Larsen i *Oversigt over vidensk.s selsk.s virksomhed 1974–75, 1975 81–88*. – Manus. i Kgl. bibl. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Søren Sørensen

Jeppesen, Niels Andersen, 1882–1962, forfatter. * 14.8.1882 i Rands, Gårslev sg., Vejle amt, † 7.2.1962 i Viborg, begr. sst. F: forpagter, senere gårdejer og husmand Anders J. (1848–1932) og Ane Eline Marie Kjær (1856–1938). ~ 26.12.1911 i Kbh. (Frue) med Karen Wilhelmine Rasmussen, * 1.9.1884 på Frbg., † 24.4.1965 i Viborg, d. af glarmester, husejer Harald Emil R. (1851–1915) og Signe Kirchoff (1850–1920).

J. blev student 1901 fra Vejle, cand. teol. 1908; derefter gik han skolevejen og blev 1908 knyttet til Nakskov private realskole, var 1909–13 lærer ved Rungsted kostskole, 1914 ved Bogø og Bagsværd kostskoler og blev 1915 adjunkt ved Viborg katedralskole hvor han 1929–50 virkede som lektor. Det er dog som forfatter J. har gjort sin indsats. Han debuterede 1906 med en novelle i *Tilskueren*. Hans første større arbejde er dobbeltromanen *Den som sejrer* –, 1908, og *Under Byrden*, 1910, en fint udført analyse af en bonde-drengs religiøse udvikling. *Hans og Thomas*, 1913 er en skildring af venskabs psykologi, mens J. i *Den gode Hyrde*, 1928 – påvirket af Søren *Kierkegaard og Ernesto *Dalgas – rejser kravet om religiøs redelighed og inderlighed. Knap så betydelig er *Rodløs*, 1921, en skematisk fremstilling af en svag karakters opløsning og undergang, og *Pilatussønnen*, 1931, en på grund af dunkel religiøs symbolik noget uafklaret betretning der dog rummer en række smukke, poetiske barndomsskildringer. Samtidig med disse romaner har J. udsendt et bind noveller *Hegn* og

Jeppesen, Niels

Hytter, 1911, og en række digtsamlinger, *Digte*, 1909, *Gyldne Straa*, 1915, *Slesvigs Sønner*, 1919 og *Muld og Mennesker*, 1948 og *Bondeliv og Bibelbog*, 1957. Disse viser ham som en lavmælt lyriker, noget stillestående og ensformig – en karakteristik der gælder hele forfatterskabet. Tonen er en blanding af melankoli og bitterhed, motiverne hentede fra naturen eller fattigfolks tragiske skæbner. Det er netop i analysen af almuerelegisiteten og de problemer der opstår, når mennesker søger at frigøre sig fra deres slægts- og klassebånd, at J. er betydeligst. Han var tillige en begavet kritiker der har udgivet en række betragtninger over mellemkrigstidens litterære situation, *Omkring Nutidsdigtningen*, 1924, og en smuk karakteristik af ungdomsvennen *Harald Kidde og hans Digting*, 1934; til denne del af forfatterskabet må også henregnes *Den sønderjydske Skolelærer og Salmedigter N. J. K. Thornums Liv og Skrifter med et Udvalg af hans Salmer*, 1925 og *Samtaler med Henrik Pontoppidan*, 1951. Endvidere bør nævnes de to stofrige erindringsbind *Barndommens Billedbog*, 1952 og *Ungdommens lykkelige Daarskab*, 1956. Udvalg: *Dunhamre*, 1960. J. har endelig været en produktiv journalist der i årenes løb har skrevet henved 500 kronikker i forskellige provinsblade, oftest med udgangspunkt i aktuelle litterære begivenheder der viser ham som en veloplagt polemiker. – R. 1950. □ Mal. af M. Gjø Brusedorff, 1911, E. Dam, 1934 og Søren Lund. Foto.

Selvbiografi i *Bogvennen IV*, 1914 278–80, i *Studenterne fra 1901*, ved A. Tryde, 1926 122–24 og i *Viborg stiftstid*, 17.8. og 19.8.1940. Niels Th. Mortensen: *Jydske digtere i forår*, 1937 28–37. – Kj. Elfelt: *Litteraturen i dag*, 1926 158–68. Peder Hesselaa: *Vor tids digtere*, 1926 51–61. Jørgen Bukdahl: *Det moderne Danm.*, 1931 62–64. Chr. Rimestad i *Tilskueren*, 1935 I 114–20. Aug. F. Schmidt i *Dansk udsyn*, s.å. 132–46. Sv. Norrild i *Kristeligt dagbl.* 22.8.1950. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Sven H. Rossel (Peder Hesselaa)

Jeppesen (-Drusebjerg), **Peter Vilhelm**, 1877–1953, organisationsleder. * 7.3.1877 i Uglerup, Hørby sg., Holbæk amt, † 17.10.1953 på Frbg., begr. sst. (Frbg. ældre kgd.). F: gårdfæster Jens J. (1824–1909) og Sidse Marie Christensen (1840–1926). ~ 1° 12.11.1898 i Udby, Tudse hrd., Holbæk amt, med Anna Kirstine Emilie Jeppesen, * 12.2.1875 i Kidserup, Udby sg., † 27.3.1930 i Kundby, d. af gårdejer Niels Andersen J. (1849–1916) og Karen Kirstine Pedersen (1850–1909). ~ 2° 12.6.1931 på Frbg. (b.v.) med Marie Andersen, * 20.1.1897 i Randers (Skt. Morten), d. af tidligere gårdejer, senere arbejdsmand Kristian A. (ca. 1847–1924) og Anne Marie Kristensen (1863–1910).

Efter læreår i praktisk landbrug overtog J. 1902 et statshusmandsbrug i Gislinge ved Holbæk. Ni år senere købte han parcellostedet Drusebjerg i Kundby sogn som han drev til 1934. Tidligt kom han ind i husmandsforeningernes arbejde; han var således i en årrække formand for Svinnige-kredsens husmandsforeninger og 1909–17 medlem af Styrelsen for De samv. sjællandske husmandsforeninger. Den største indsats her øvede han dog som redaktør 1913–24 af de sjællandske husmandsforeningers talerør *Husmanden*. Skarpt og målbevidst forfægtede han her husmandsbevægelsens program, ikke mindst dens socialpolitiske del. Samtidig var han (1914–36) radikalt medlem af landstinget, valgt i 2. kreds, uden dog at markere sig så stærkt som man ud fra hans virksomhed som agitator kunne have forventet. Hans anden store indsats kom da også til at ligge på det organisatoriske felt, idet han ved Dansk Andels Gødningsforretning (DAG) omdannelse 1916 blev selskabets næstformand. 1926 efterfulgte han klitplantør V. *Pinholt på formandsposten, og denne besad han til 1948, fra 1938 som titulær direktør. Som repræsentant for andelsudvalgets gruppe af indkøbsselskaber var han 1928–52 medlem af landbrugsrådet, de sidste 12 år som præsidiemedlem. Under J.s ledelse ekspanderede DAG kraftigt, ikke mindst fordi man fik skabt grundlag for de fornødne investeringer gennem en særlig byggefond. Endvidere trak man sig gradvis ud af det nære samarbejde med Jysk Andels Foderstofforretning for i stedet at oprette egne filialer. Problemer vedr. landmændenes betalingsvne under krisen i 1930'erne og alvorlige forsyningsvanskeligheder under krigsårene 1939–45 kunne nok besværliggøre situationen, men ikke mindst takket være J.s organisationspolitiske forankring lykkedes det at få spørgsmålet om landbrugets forsyning med kunstgødning placeret sikkert inden for de reguleringspolitiske tiltag perioden var så rig på. J. glemte dog ingenlunde sin fortid som husmandsagitator; 1927 redigerede han jubilæumsværket *Husmandsbevægelsens historie gennem 25 år* og senere tilrettelagde og iscenesatte han „Husmandsfilmen“ som havde premiere 1936. – R. 1943. □ Afbildet på O. Matthiesens mal. 1923 af rigsdagen 1915 (folketinget).

Fr. Skrubbeltrang: *Den danske husmand I–II*, 1952–54. Oluf Jensen i *Andelsbl.*, 1953 nr. 43 1115. Erik Helmer Pedersen: *Landbrugsrådet som erhvervspolitisk toporgan*, 1979. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Erik Helmer Pedersen

Jeppesen, Vagn Aage, 1919–75, civilingeniør. * 12.2.1919 i Holstebro, † 27.2.1975 i Virum,

begr. Egebjerg pr. Nykøbing Sj. F: maskinhandler Hans J. (1880–1948) og Martha Skovhede (1893–1969). ~ 11.8.1945 i Kbh. (b.v.) med Birte Hougaard Andreasen, * 27.12.1918 på Frbg., d. af herreekviperingshandler Johannes Hougaard A. (1882–1961) og Elna Johanne Larsen (* 1890). 1934–38 stod J. i lære hos Vald. Birns Jernstøberi & Maskinfabrik A/S i Holstebro. 1939 tog han adgangseksamen og 1945 polyteknisk eksamen som maskiningeniør. 1945–46 var han konstruktionschef hos Vald. Birn og 1946 blev han videnskabelig assistent ved Polyteknisk læreanstalts teknologiske laboratorium. 1948 begyndte han ved Dansk Støberimaskinfabrik og blev straks leder af denne. Hurtigt opnåede han en række strålende resultater indenfor konstruktion, produktion og ledelse, og allerede 1952 blev han professor i mekanisk teknologi ved læreanstalten. Han var på flere studierejser til USA 1960, således som Eisenhower Exchange Fellow. 1955 grundlagde J. instituttet for produktudvikling tilknyttet højskolen, og det blev rammen om en række banebrydende udviklingsarbejder. 1972 blev han professor i konstruktionslære. J. gennemførte en reformering af læreanstaltens maskiningeniøruddannelse. Han udviklede en konstruktionsundervisning der omfattede en metode lære integreret med løsning af konstruktionsopgaver, havde sjældne pædagogiske evner og var sjælen i opbygningen af læreanstaltens nye afdeling for mekanisk teknologi (AMT) der blev dens største institut, der foruden et stort antal drejebænke og andre værktøjsmaskiner til anvendelse i undervisningen også omfatter et betydeligt antal maskiner og apparater til forskningsbrug.

AMT blev rammen om en række betydelige udviklingsarbejder, bl.a. J.s opfindelse af en automatisk formemaskine der har revolutioneret støberi-industrien. Nævnes må også arbejdet indenfor medicoteknisk forskning hvor der i samarbejde med Rigshospitalet udvikledes en kunstig nyre (dialyseapparat) der periodevis kan overtage nyrenes funktion og således rense blodet for giftstoffer. Som medlem af en række bestyrelser inden for industrien bidrog J. aktivt til den fornyelse og modernisering af dansk maskinindustri som var hårdt tiltrængt efter krigen. Han gjorde sig også gældende på mange andre felter. Han var medlem af bestyrelsen for Dansk ingeniørforenings maskiningeniørgruppe og af foreningens hovedbestyrelse 1964–66, af atomenergikommissionen 1967–70, af Statens teknisk-videnskabelige forskningsråd, medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber samt af International Institute for Production Engineering Research (CIRP) og af American Society of En-

gineering Education. J. modtog Esso-prisen 1956. – R. 1961. R¹. 1970.

P. H. Bendtsen

Jeppesen Borgbjerg, Jens, 1834–1904, veterinær. * 14.2.1834 i Boeslunde, † 21.5.1904 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: fæstebolsmand Jeppe Karstensen (1804–92) og Maren Poulsdatter Quistgaard (1805–84). Navneforandring 3.5.1890. ~ 25.4.1865 på Frbg. med Dorothea Hermine Hede-gaard, * 19.8.1844 i Sundbyøster, Tårnby sg., † 16.9.1920 i Kbh., d. af gårdejer, fhv. høker Oluf (Ole) Christensen H. (1794–1867, ~ 1° 1818 med Magdalene Jensen, ca. 1783–1823, ~ 1° 1810 med høker Niels Pedersen Amtoft, ca. 1773–1817) og Karen Absalonsdatter (Hansen) (1801–80). – Far til F. J. *Borgbjerg.

J. B. tog 1858 dyrlægeeksamen og var derefter i et par år ansat som assistent ved veterinær- og landbohøjskolen. Han deltog som militærdyrlæge i krigen 1864 og var med på tilbageslaget fra Dannevirke, nedsatte sig senere i Boeslunde hvor han fik en betydelig praksis på egnens mange herregårde. De bedrede kår tillod ham at erhverve en landejendom hvor han byggede hus og smedje, således at han foruden dyrlæge- og beslaggerning tillige drev landbrug som han fra ungdommen havde stor lyst til. J. B. følte imidlertid kaldet som ungdomsopdrager så stærkt at han 1876 opgav sin dyrlægepraksis og overtog forstanderposten på Faurbogård landbrugsskole. Efter et par års forløb gik skolen ind, men det lykkedes senere J. B. at få oprettet en landbrugsskole i Lundby på Falster. I disse år deltog han ivrigt med indlæg i dagspressen i økonomiske og politiske debatter, han gik kraftigt ind for andelssagen, tog initiativet til oprettelsen af Falsters første andelsmejeri og blev dets første regnskabsfører. Samtidig havde han også nogen dyrlægepraksis på egnen. 1890 blev han bogholder i De danske landmænds smørekøbsforening og flyttede til Kbh. hvor han levede sine sidste fjorten år. J. B.s liv blev således meget omskifteligt, men selv om han til sidst opgav dyrlægekaldet, blev hans virke ikke uden spor på dette område. På dyrlægemøder og i artikler i Tidsskrift for Veterinærer gjorde han sig til talsmand for krav om en bedre fordømmelse og skærpelse af fordringerne til veterinæreksamen, om oprettelse af en lærerpost i patologisk anatomi, om tilvejebringelse af tilfredsstillende danske lærebøger i veterinærfagene, og endelig om oprettelse af en forsøgsstation ved vor højskole. Ved J. B.s død mindedes han med tak for sin indsats „i Kampen for Dyrlægestandens Emancipation og fremskridende Udvikling“. J. B. var stærkt filo-

Jeppesen Borgbjerg, J.

sofisk indstillet over for vigtige livsspørgsmål og var en digterisk begavet personlighed; hans radikal-socialistiske sympatier præger en politisk digtsamling, *Frihedssange*, han 1885 udgav under pseudonymet Jens Borrebjerg. Sønnen, politikeren F. J. Borgbjerg har i Dansk veterinærhistorisk Aarbog, 1934, givet en meget personlig og pietetsfuld skildring af faderen i anledning af hundredåret for hans fødsel og fremhæver her med rette at J. B. vel var en meget dygtig dyrlæge, men han ville helst have været folkeopdrager; de pædagogiske interesser kom da også til at præge hans forskelligartede livsgering. En anden søn af J. B. er mavelægen Axel Hede-gaard Jeppesen Borgbjerg (* 27.6.1868, † 7.5.1957).

D. Gautier i Månedsskr. for dyrlæger XVI, 1904-05 95f. F. J. Borgbjerg i Dansk veterinærhist. årbog I, 1934 79-84. Th. Hauch-Fausbøll i Berl. tid. 19.1.1936.

Hj. Friis*

Jepsen (Iepsen), Johan (Hans), 1655-1700, maler. Døbt 12.10.1655 i Sønderborg, † 1.2.1700 i Kbh. F: kræmmer i Sønderborg Hans J. (Kramer) og Margrete Nielsdatter. Ugift.

Om J.s uddannelse og tidligste virksomhed vides kun lidt. 28.7.1679 vendte han tilbage til Kbh. fra Amsterdam og begyndte snart efter at arbejde for enkedronning Sophie Amalie. 1.1.1680 fik han sin bestalling som hendes hofmaler. S.å. blev der udleveret ham lærred til portrætter af hende selv (syv stk.), kurfyrstinden af Sachsen og prinsessen af Gottorp; det må have været store billeder, da der medgik 41,5 alen lærred. Fra 1680 er desuden epitafiet over præsten *Frederik Brandt* (Systofte kirke, stukket 1683 af H. Schaten). Som enkedronningens maler medvirkede J. ved udsmykningen af Sophie Amalienborg, bl.a. ved dekorationen i 1680erne af et stort nyt kabinet. Efter hendes død arbejdede han for kongen, dels med portrættering af mærkeligheder, dels på Eremitagen, antagelig dekorationsarbejde; endelig (1697) fik han betaling for et alterstykke. De eneste sikre billeder af ham er ovennævnte portræt af Fr. Brandt fra 1680 og et vistnok posthumt billede af *Ole Borch*, 1691 (universitetet), stukket af H. Schaten. J. angives som inventor på P. van Gunsts stik af Otte Skeel (ca. 1699), hvad der formentlig indskrænker hans medvirken til den ornamentale ramme, idet portrættet synes et d'Agar-arbejde. Efter dette synes han at have været en typisk Wuchters-elev, ikke uden opfindsomhed og håndelag, men uden instinktivt menneskekendskab og særpræg. Tiden vil utvivlsomt henføre adskillige portrætter til hans værksted.

Kgl. kammerregnskaber, udg. E. Marquard, 1918. Pers. hist. t. 14. r. 1, 1959 64. - O. Nielsen: Kbh.s hist. V, 1889 195. O. Andrup: Fr.borg museets erhvervelser, 1925 62. P. B. C. Westergaard i Mindeskr. for Oluf Borch, ved Vilh. Maar, 1926 121-46. Povl Eller: Kgl. portrætmale-re i Danm., 1971 58 384.

Birgitte Bøggild Johannsen (O. Andrup)

Jepsen, Mads, 1868-1916, redaktør, forfatter. * 29.4.1868 i Bredstrup, Vejle amt, † 8.2.1916 i Bramminge, begr. i Kbh. (Ass.). F: skrådder og bolsmand Jeppe Madsen (1842-1923, ~ 2° 1895 med Caroline Marie Petersen, 1841-1923) og Karen Marie Jensen (1840-94). ~ 29.10.1893 i Odder med Ane Marie Thomsen, * 5.2.1864 i Studshoved huse, Odder, † 9.3.1947 i Charlotten-lund, d. af husmand Rasmus T. (1831-1912) og Kirstine Christiansen (1840-93).

Tidligt begyndte J. at skrive; som tiårig fik han sit første honorar for en artikel. Ved en eksamen blev sognepræsten A. Schack opmærksom på ham og underviste ham i sprog. 1885 blev J. elev i Fredericia latinskole hvor han i digteren Otto C. Fønss fik en fortrinlig lærer i dansk og hvorfra han 1887 blev student. Fra sit hjem og sin egen var J. stærkt påvirket af Indre mission, og han valgte teologi som sit studium. I sine første studenterår deltog han med stor nidkærhed i kirkeligt arbejde, underviste i søndagsskoler og var medarbejder ved midnatsmissionen. I sit rusår blev han privatsekretær hos venstrepolitikeren C. "Berg, kom hurtigt til at skrive i blade og tids-skrifter og kastede sig over litterære studier. Han førtes over i brandesianismens lejr, vandtes for en livsanskuelse der stod i dyb modsætning til hans tidligere opfattelse, og sagde farvel til de teologiske studier. 1892-94 var han redaktør af Horsens Venstreblad, 1894-1900 venstrereform-partiets generalkorrespondent i Kbh. J. var altid mere blændet end overbevist af brandesianismen og følte sig efterhånden hjemme i den grundtvigske retning. Et halvt års tid, 1900, var han politisk redaktør af Samfundet der var oprettet for at modarbejde Politiken, og fra okt. 1901 udgav han ugebladet Folkelænsning som han ledede til sin død. I sit blad, i bøger og tids-skrifter vendte han sig nu stærkt mod brandesia-nismen, rettede bl.a. voldsomme angreb mod Pe-ter "Nansen og hans ledelse af Gyldendals forlag (1912). Også adskillige grundtvigske præster og højskolemænd (bl.a. V. "Brücker og Th. "Bredsdorff) anfaldt han fordi de efter hans mening leflede for fritænkeriet og umoralske an-skuelser. Disse angreb fortsattes så ofte og med en sådan voldsomhed at de på mange virkede som sygelighed. - Under navneskjulet Otto C. Lund udgav J. *Thomas A. Edison*, 1901, *Fridtjof Nansen*, 1902, *Giuseppe Garibaldi*, 1903, *Leo Tol-*

stoj, 1905; under sit eget navn navn bl. a. *Selma Lagerlöf*, 1913, *Oliver Cromwell*, 1914 og *Gustav Adolf*, 1914. Desuden udsendte han nogle nutidsbetragtninger: *Grundtvig eller Brandes?*, 1904, *Som man saar* -, 1907, *Mod Strømmen* (under navneskjulet Jokum Jokumsen), 1909 og *Jens Vejmand*, 1910. J. var navnlig i provinsen en søgt foredragsholder, men først og fremmest var han skribent; hans smukke stil og lette fremstillingsevne prægede alt, hvad han skrev. Også nogen polemisk evne ejede han, men hans hvasse angreb svækkedes ved at de stod i modstrid med hans tidligere anskuelser. □ Medaljon på gravstenen af Rasmus Andersen, 1917.

Alfr. Ipsen i Folkelæsning 7.8.1910. G. Brammer: Studenterne fra 1887, 1912. Peter Nansen: Nogle M. J.ske aktstykker, 1913. Hovedstaden 10.2. og 15.2.1916. Vort land 16.2. s.å. P. Lauritsen: M. J., 1917.

Fred. Nørgaard*

Jepsen, Mathias Hansen, 1881–1974, gårdejer, kvægopdrætter. * 26.9.1881 i Rørkær, Hostrup sg., † 24.7.1974 i Tønder, begr. Hostrup kgd. F: gårdejer Hans Christian J. (1853–97) og Anne Marie Christiane Michelsen (1856–1938). ~ 19.10.1907 i Møgeltønder k. med Anne Kristine Linnet, * 4.9.1885 på Villegård, Møgeltønder, † 15.6.1966 i Tønder, d. af gårdejer Peter Andersen L. (1839–1924) og Anne Marie Nielsen (1849–91).

J. gik i tysk skole og efter ophold på V. Vedsted efterskole arbejdede han på forskellige gårde i Sønderjylland indtil han 1904 overtog den gamle slægtsgård i Rørkær efter ophold på landboskolen ved Lyngby. 1914–17 måtte J. deltage i første verdenskrig både på vestfronten og i Rusland, og han blev hjemsendt med et knust knæ. J. var meget interesseret i kvægvavl og opbyggede en meget fin korthornsbesætning hvorfra der gennem årene solgtes flere hundrede avlsdyr. Han var en pioner i dansk korthornsavl og øvede en stor indsats for udbredelsen af denne race ikke alene i Sønderjylland, men i hele Jylland, ligesom han medvirkede ved oprettelsen af kvægvavlsforeninger og den sønderjydske fællesledelse for kvægvavl. 1941 blev han tildelt Det kgl. danske landhusholdningsselskabs største sølvbæger som påskønnelse for dygtigt opdrætterarbejde.

J. kom fra et stærkt nationalt præget hjem og tog aktivt del i det nationale og kulturelle arbejde i Sønderjylland. Efter 1920 blev han stærkt optaget af de mange nyskabelser genforeningen medførte og påtog sig en række tillidshverv. Han var en ivrig fortaler for marskens afvanding, blev medlem af digelagets bestyrelse gennem 24 år og var landbrugsorganisationernes repræsentant i grundforbedringsudvalget for Tønder amt.

L. Hansen Larsen: Håndbog i kvægets avl, fodring og pleje, 2. udg. 1942 283–85. Erl. Mortensen: De viste vejen, 1969.

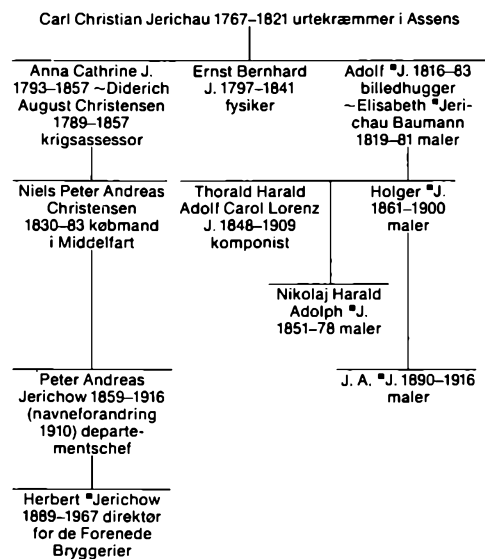
Carl Thomsen

Jerichau

Slægten kom til Danmark med rytterkorporal Johan Jochim Jerico (– før 1789) hvis søn Carl Christian J. (1767–1821) blev urtekræmmer i Assens.

E. Juel Hansen: Billedhuggeren Jens Adolf J.s slægt i Pers. hist. t. 9 VI, 1933 215–20.

Hans H. Worsøe

Jerichau [ˈjɛrɪkɔu], **Jens Adolf**, 1816–83, billedhugger. * 17.4.1816 i Assens, † 24.7.1883 i Neder Dråby ved Jægerspris, begr. på Frbg. (Solbjerg). F: urtekræmmer, løjtnant Carl Christian J. (1767–1821, ~ 1° 1792 med Juliane Henriksdatter Rasmussen, ca. 1769–1811) og Karen Birch (1781–1855). ~ 19.2.1846 i Rom med Elisabeth Maria Anna (Lisinska) Baumann (Elisabeth *Jerichau Baumann), * 27.11.1819 på landstedet Jolibord ved Warszawa, † 11.7.1881 i Kbh. (Holmens), d. af kortfabrikant Philip A. B. (1776–1863) og Johanne F. Reyer (1790–1854).

J.s tidligste barndomsindtryk både for hans eget vedkommende og fra hans omgivelser var sygdom. Kort efter at faderen 1813 havde indgået sit andet ægteskab blev han efter en tyfus sygdom ramt af en mental svækkelse, og J. selv var fra ganske lille en meget svagelig dreng; allerede inden faderens død, da J. var fem år gammel, måtte hans mor klare hjemmet efter et økonomisk sammenbrud, og da hun naturligt tog sig særligt

af sin svagelige søn blev J. tidligt en del forkælet. Under opvæksten blev han dog stærkere i fysisk henseende, og hans ærgerrighed i disse år var i legemlig kraft at overgå andre, ligesom han også senere i kunstnerisk henseende tragede efter stadig at være den første. I konfirmationsalderen kom J. i malerlære i Odense, men forlod efter nogen tids forløb sin plads for (1831) at komme på kunstakademiet i Kbh. Han vandt den mindre og større sølvmedalje henholdsvis 1833 og 1834, men da han n.å. konkurrerede til den lille guldmedalje havde han ikke held med sig og kastede sig skuffet over billedhuggerkunsten i hvilken han blev elev af H. E. "Freund. Han modellerede et par år efter en figur *Balder*, 1837, men da han s.å. konkurrerede til den mindre guldmedalje havde han atter uheld med sig. J. løb nu for anden gang i sit liv „af lære“ idet han vendte akademiet ryggen og fik tilladelse til at sejle til Italien med fregatten Rota der skulle afhente Bertel Thorvaldsen. Under sine akademiår havde J. stået i meget nært venskabsforhold til forskellige unge kunstnere der skulle få et navn i vor kunsts historie: J. Th. "Lundbye, P. C. "Skovgaard, L. "Frølich, Th. Læssøe og H. "Conradsen. En række breve til dem vidner om J.s overfølsomme og stærkt svingende sind.

11.5.1838 forlod J. Kbh. om bord i Rota. Rejsestipendium kunne der som sagen lå ikke opnås for ham, men prins Christian Frederik skal have støttet ham med lidt penge. Den væsentlige mulighed for sit Italiensophold fik han dog gennem pekuniær hjælp fra en ældre maler Caspara Pretzmann. Også i de første år af hans Romophold synes hun at have forstrakt ham med penge som J. en snes år efter, da hans forhold havde bedret sig, betalte hende tilbage.

Livet om bord i fregatten passede ikke J. helt, og han gik da den havde ligget nogen tid på Livornos red om bord i et dampskib med hvilket nogle officerer og han tog til Civitavecchia og derfra med vetturin videre til Rom hvortil han efter eget opgivende ankom 12.7.1838. Dagen efter opsøgte han Thorvaldsen og blev som de fleste andre danske kunstnere modtaget hjerteligt. Han kom straks i arbejde hos Thorvaldsen og fik i de få uger inden dennes afrejse undervisning som han var meget glad over, og modtog anvisning på hvordan han under Thorvaldsens bortrejse skulle arbejde videre.

J. var straks begyndt på en skitse til en gruppe forestillende en ung jæger, en sovende hyrdinde og Amor. Men efteråret og vinteren brugte han mest til kopiering dels af Thorvaldsens Merkur, dels af antikker. I det nye år (1839) tog han nu fat på selvstændige opgaver og fik lov til om sommeren at have model i Thorvaldsens lille

atelier. Resultatet heraf var et par figurer: en ung jæger og en satyr, der sendtes hjem med en fregat og blev forevist i kunstakademiets møde i dec.1839, samt et basrelief *Patrokles' Lig bringes til Achilles* (fragment i Glyptoteket). Kort før havde han i tegning sendt forskellige basreliefkompositioner hjem til prinsen der i jan.1840 lod dem forevise i akademiet og betydede dette at han ønskede J. taget i betragtning ved uddeling af rejsepenge fra Fonden ad usus publicos. Under dette pres bevilgede akademiet ham i juni 1840 300 rdl. for at han kunne vende hjem og optage sin afbrudte akademiske uddannelse. I sin tak beklagede J. imidlertid at pengene i så høj grad gik til afbetaling af gæld at han ikke havde nok at rejse hjem for. Han følte selv at han kunne lære mere i kunsten i Rom end hjemme ved akademiet, og skulle ikke have noget af at vente – som han selv skriver senere 1844 til vennerne – „ligesom Stipendiaterne, der alle komme, ikke som unge, haabefulde Mænd, men som gamle afrakkede Invalidere, der af Akademiet faar Naadsensbrød for deres tro Tjeneste ved Konkurserne“. Brevvekslingen med vennerne i Kbh. fortsattes i disse år i den samme eksalterede form som tidligere, men parterne fjernedes uvilkårligt fra hverandre da J.s „kosmopolitiske“ syn på kunst var diametralt modsat vennernes stærkere og stærkere tilknytning til N. L. "Høyen og „den nordiske Kunst“. I øvrigt har J. i disse år i Rom haft det svært og ensomt.

Året 1840 blev ret et arbejdsår for J.; han begyndte en stor Adonisfigur som han sled med hele sommeren, men måtte slå ned i oktober. De tidligere hjemsendte tegninger udstilledes 1841, og sikkert ved H. V. "Bissens hjælp lykkedes det at interessere kongen så vidt at man ønskede et forslag til en frise til dronningens påklædningsværelse på Christiansborg. Med stor begejstring tog J. om foråret fat på at tegne en sådan frise og valgte som motiv *Alexanders og Roxanes Bryllup*. Kompositionstegningen sendte han i midten af maj til Kbh.; ved nytårstid 1842 må den endelige bestilling være afgivet, og med den årlige fregatforbindelse – d.å. Thetis – sendtes 1842 et par brudstykker af den til Kbh. hvor de udstilledes 1843. Yderligere dele af frisen udstilledes 1844 i Rom og 1845 i St. Petersborg, men arbejdet med den gik i stå; først 1846 blev den ved Conradsens hjælp fuldført; den blev aldrig opsat, men henlagt på Christiansborg slots loft hvor den gik til grunde ved branden. Nogle ikke anvendte brudstykker af originalen var dog tidligere blevet erhvervet af Carl "Jacobsen og findes nu på Glyptoteket.

Standningen af frisens udførelse betød dog ikke at J. lå på den lade side. Midten og sidste halv-

del af 40erne var tværtimod hans virksomste og heldigste periode. I efteråret 1843 havde han begyndt modelleringen af en antikt inspireret draperistatue *Penelope*, som dr. Abendroth i Hamburg havde bestilt. Den findes nu i Glyptoteket hvor også originalmodellen til J.s hovedværk *Herkules og Hebe* findes. Denne gruppe var han begyndt på midt i året 1844, fuldendte den i sommeren 1845 og udstillede den i Rom i et udstillingslokale ved Piazza del Popolo i nov.s.å. Den vakte overordentlig opsigt og diskussion, blev stærkt beundret og heftigt kritiseret. Kritikken formede sig nærmest som en beskyldning for plagiat, idet man mente at Herkules' figur var lovlig afhængig af den berømte „belvederiske torso“ i Vatikanet. Forbindelsen er indlysende, og ville man kalde den en kunstnerisk rekonstruktion af den antikke figur vil dette rent logisk kunne forsvares; men den er virkelig et kraftigt, selvstændigt arbejde, og gruppen i sig selv en af de bedst komponerede i antik stil i 1800-årenes kunst; dertil kommer J.s særlige følelse for linjernes rytmi og hans sikre formsans. Originalmodellen havde J. sendt hjem sidst på sommeren 1845. Den blev udstillet 1847, men allerede i april 1846 havde Christian VIII bestilt den i marmor til Christiansborg. Beskyldningen for plagiat af antikken æggede J., og han tog 1845 fat på at modellere en gruppe på helt naturalistisk grundlag forestillende en jæger der har fanget en panterunge, nu angribes af moderen og med et spyd forsvarer sig mod hende. Denne fastholden af et spændende moment hvor hver nerve og muskel i jægeren dirrer, sammen med den energiske og præcise udførelse af ynglingens nøgne legeme føltes dengang som et moderne skulpturværk af vidtrækkende betydning – en løsrivelse fra en klassisk form- og emnekreds. I begyndelsen af 1846 havde J. ved et forceret arbejde gennem de år fuldendt sine to hovedværker. Han stod med den kunstneriske sejr i hænde, men uden bestillinger. Syg havde han været, men trods sine vanskelige forhold kastede han sig efter en ganske kortvarig forlovelse uoverlagt ind i et ægteskab med den polske maler Elisabeth Baumann hvorved hans økonomiske forhold yderligere kompliceredes. Men pludselig vendte bladet sig for ham. Efter kongens bestilling i april af Herkules og Hebe i marmor fulgte fra en russisk fyrste bestilling på *Panterjægeren* og kort derefter fra Tyskland bestilling på et gravmæle over Goethes sønndatter *Alma Goethe*. For første gang følte J. virkelig medvind, og som forholdene lå var det naturligt at han bestemte sig til at holde sommer i Danmark. Hans helbred næsten krævede det, og efter otte års fravær længtes han efter at se sin mor og vennerne,

ligesom tidspunktet til at træde frem i den hjemlige kunstverden måtte siges at være kommet.

De nygifte rejste i forsommeren først til Assens hvor J. havde et længere og styrkende ophold; den sidste del af tiden tilbragtes i Kbh. Kunstakademiet, der havde behandlet J. overlegent, sidst ved 1845 ganske simpelt at henlægge hans ansøgning om professoratet efter Christen "Christensen, var nu klar over at J. ikke var til at komme udenom. Da han ønskede at blive medlem gik man ind derpå. Han fik til opgave for medlemsstykket Adam og Eva. Men akademiet blev sig selv ligt til det sidste idet man efter statutterne fordrte medlemsstykket udført her i landet; men J. lod akademiet vide at han „uden stor Overvindelse kan resignere paa at blive Medlem“ hvis han ikke måtte udføre arbejdet i Rom, „og“ føjede han til, „det som jeg nu har tilkæmpet mig, kan Autoriteterne i Danmark ikke mere berøve mig“. Akademiet bøjede sig og udnævnte i juni måned n.å. W. "Marstrand og Ernst "Meyer til som kommissærer at overvåge arbejdet i Rom.

Efter J.s tilbagekomst til Rom arbejdedes der ivrigt i hans atelier der nu kom ind under en regulær værkstedsdrifts former. Herkules og Hebe og Panterjægeren udførtes af italienske marmorguggere i materiale og blev eftergået af J. selv, mens Harald Conradsen, akademiets stipendiat, der var stødt til J. i Firenze og fulgt med til Rom, i mange tilfælde hjalp ham med modelleringen. Med Alma Goethes monument gik det dog kun langsomt (endnu 1854 arbejdede J. på det i marmor, og først 1872 blev det sendt til Weimar; i denne lange udsættelse var J. dog uden skyld. Originalmodellen i kunstmuseet). Hurtigere derimod gik det med en figur, *Fredens Engel*, som kong Frederik VII havde bestilt til sin mor, prinsesse Charlottes grav ved Peterskirken. Den nærmede sig i sept. 1848 sin fuldendelse i marmor og er et i rytmisk henseende smukt lille arbejde (originalmodellen i museet i Ålborg).

De nærmeste år efter besøget i Danmark var J. naturligt stærkt optaget af sit medlemsstykke *Adam og Eva efter Syndefalder*. Skitsen hertil må være udført kort efter tilbagekomsten, og gruppen var færdig i foråret 1849 og sendtes til Kbh. I begyndelsen af maj forlod J. Rom og blev efter sin hjemkomst optaget som medlem af kunstakademiet 25.6. Da der ved M. "Rørbyes død blev et professorat ledigt valgtes han 26.11.s.å. til professor. Trods adskillige senere ophold i Rom i længere tid tilhørte J. dog fra nu af den danske kunstverden.

I de sidste måneder inden J. forlod Rom udførtes i hast en bestilling han allerede to år før omkring nytår 1847 havde modtaget af en hol-

Jerichau, Adolf

landsk-preussisk prinsesse, nemlig en figur til en grav forestillende den opstående Kristus. Motivet egnede sig ikke til statuarisk behandling og voldte J. en del kvaler så han til sidst af prinsessen fik frie hænder og kunne fremstille den opstandne Kristus. J. følte naturligt opgavens vanskelighed ved sammenligning med Thorvaldsens Kristus, men klarede sig dog helt godt ved løsningen. Han fremstillede Kristus i et kort skridt fremad med løftet hoved som forkynderen, et motiv der også måtte være naturligt for den stærkt religiøse kunstner. Figuren blev i alt væsentligt modelleret af Conradsen, og J. selv gjorde den færdig ved en to-tre ugers gennemarbejdning, således at den kunne støbes midt i marts. Under sit næste ophold i Rom 1854 gennemgik han marmoreksemplet. Originalmodellen findes i museet i Århus og et marmoreksempel i Herlufsholm kirke.

J.s stilling i det hjemlige kunstnerliv efter tilbagekomsten og resten af hans liv blev vanskelig og pinlig for ham, bragte ham store skuffelser og bragte hans medfødte hang til bitterhed til at gå over alle bredder. I to perioder efter hinanden (1857–63) blev J. valgt til kunstkademiets direktør som protest mod Høyens parti. Nogen fører der kunne samle et kraftigt modparti var J. ikke; dertil var han i for høj grad en ener.

Efter treårskrigen slutning ønskede man i Fredericia at rejse et minde for sejren, og Bissen og J. konkurrerede herom. Deres udkast udstilledes 1850. J. havde formet sit som en Thor med hammeren på skulderen, parat til forsvar. Skitsen der nu findes på Glyptoteket er hverken i tanken eller i kunstnerisk henseende betydelig, og Bissens udkast til Landsoldaten blev da også med rette valgt. I de allerførste år af 50'erne udførte J. et par figurer inden for sit særlige område: fremstillingen af den unge kvinde, nemlig den liggende høstpige (1851) og slavinden (1852) der med lænkede hænder og bøjet hoved næsten rødmer i ungdommelig blufærdighed. Denne figur blev meget yndet og gentagne gange udført i marmor (et smukt eksemplar findes i Glyptoteket). Men sit hovedværk på dette område modellerede han en halv snes år efter, 1861–62. Det er de unge piger der overraskes under badet og forskrækkede kryber sammen idet de søger at dække sig med deres tøj for nysgerrige blikke. De repræsenterer to lidt forskellige alderstrin af unge spinkle pige-skikkelser. Gruppen er fortrinligt komponeret og af en henrivende spændstig linjevirkning og myghed i formen der i marmoreksempel (et i kunstmuseet fra J.s senere år) yderligere fremhæves ved den indsmigrende behandling af materialet.

N.å. behandlede J. endnu en gang i *Adam og*

Eva før Syndefaldet sit yndlingsmotiv mands- og kvindeskikkelsen i en gruppe; den blev af danske godsejere bestilt som brudegave til prinsesse Alexandras bryllup med prinsen af Wales.

Kun ret få offentlige opgaver blev i årenes løb J. til del. 1852–59 udførte han den smukke statue af *David* uden for Frue kirke som pendant til Bissens Moses og 1860–76 monumentet for *H. C. Ørsted* i Ørstedsparken (portrætfiguren modelleredes her af Conradsen), desuden et par mindre gravrelieffer (bl.a. Eckersbergs på Garnisons kirkes mur) og nogle portrætbuster. Yderligere var J. en dygtig dyrefremstiller. Med tiden producerede han mindre og mindre, i de sidste år af 70'erne næsten udelukkende nogle friser efter sine tegninger fra den tidlige Romtid. Disse var bestilt af Carl Jacobsen og findes nu i Glyptoteket. Også de var i ret stort omfang modellerede af Conradsen.

J.s overfølsomhed og nervøsitet tog ikke af med årene, og hverken forholdene i kunstverdenen eller i hans familie bidrog til at mindske dem. En tid lang boede hustruen med børnene i Rom hvor J. havde sit atelier stående, lige til han 1880 skænkede staten sine originalmodeller. Selv havde han da for længst trukket sig ud af alt, tilbage til en bondegård ved Jægerspris han havde købt. Her levede han i ro med naturen, men undgik heller ikke skæbnens hårde tilskikkelser, især i form af sønnen Haralds død (1878). Som den overbeviste kristne han var imødeså J. med den største fortrosthed og glæde døden der kom som en befrielse fra uro, lidelse og bekymring. Æresmedlem af kunstkademiet i Stockholm 1854. Medlem af L'institut de France, Académie des beaux-arts 1866, dr.phil.h.c. ved Kbh.s univ. 1879. Æresborger i Assens 1881. – En søn, Nikolaj Harald Adolph J., * 18.8.1851, † 6.3.1878, rejste efter uddannelse på akademiet til udlandet, bl.a. til Konstantinopel hvor han giftede sig, og Rom hvor han døde. Han udstillede nogle få billeder i Kbh. – En anden søn, **Holger** Hvidtfeldt J., * 29.4.1861, † 25.12.1900, blev sat i købmandslære men brød af for at blive maler, undervist af moderen. Han opholdt sig ligeledes meget i udlandet men udstillede 1884–86 og 1890 på Charlottenborg. – R. 1852. DM. 1861. K.² 1876. □Tegn. af J. Th. Lundbye, 1836 (Kgl. bibl.). Malet selvportræt 1836. Afbildet på mal. af J. V. Gertner, 1836 (St.mus.). Akvarel og mal. af Lundbye, 1837, tegn. af samme 1839 (Hirschsprung). Mal. af Dankvart Dreyer, 1839 (Fr.borg), efter dette træsnit 1884. Afbildet på tegn. af Constantin Hansen, 1841, og på mal. af David Jacobsen af atelieret i Rom. Mal. af W. Bottomley, 1843. Mal. af Lundbye, 1845 (Fr.borg) og af E. Jerichau Baumann, 1846

(St.mus.). Afbildet på satirisk tegn. af Constantin Hansen (Fr.borg). Mal. af E. Jerichau Baumann udst. 1850 og 1852. Tegn. af A. E. Kielstrup, 1851 (Fr.borg). Relief af H. Conradsen ca. 1852 (St.mus.; glyptoteket), kamé af samme udst. 1857. Træsnit efter tegn. af E. Jerichau Baumann 1853 og 1854, som sidstnævnte litografi 1854. Mal. af E. Jerichau Baumann 1857 og 1858 (Fr.borg) og andre (bl.a. sst.). Tegn. af J. V. Gertner, 1860 (sst.). Litografi af E. Fortling, efter dette litografi 1868 samt træsnit af W. Obermann s.å. efter tegn. af H. Olrik. Træsnit 1868. Buste af F. C. Stramboe (Nordjyllands kunstmus.) og af Th. Stein 1873 samt 1890 (glyptoteket). Tegn. af Chr. Bayer, 1878 (Fr.borg). Mal. af E. Jerichau Baumann, 1879 (udstillingsfonden, Charlottenborg). Afbildet på æresborgerbrevets scener af J.s liv, tegnet af L. Frølich, 1881 (Fr.borg). Tegn. af H. P. Hansen, efter denne tre træsnit 1883, det ene af H. P. Hansen. Træsnit 1883 og i samme type af A. Bork, 1885. Relief (gravstenen). Buste af L. Hasselriis. Statue af Johs. Bjerg 1924–26 (glyptotekets facade). Foto. – Mindeplade på fødehuset i Assens.

E. Juel-Hansen i Pers.hist.t. 9.r.VI, 1933 215–20 (slægten). H. C. Andersen i Folkekalender for Danm. III, 1854 80–91 (også i forf.s Saml. skr. XVIII, 1855 122–33). Elisabeth Jerichau Baumann: Ungdomserindr., 1874 122–29. Alex. Wilde: Erindr. om J. og Thorvaldsen, 1884 (også i svensk overs. 1885). Nic. Bøgh: Erindr. af og om J. A. J., 1884. Sophus Michaëlis: Billedhuggeren J. A. J., 1906 = Blade af da. kunsts hist. II. L. Bobé i Tilskueren, 1931 II 200–17. Leo Swanen i Danm.s billedhuggerkunst, red. V. Thorlacius-Ussing, 1950 353–69.

Bjarne Jørnæs (V. Thorlacius-Ussing)

Jerichau, Harald, se Jerichau, Adolf.

Jerichau, Holger, se Jerichau, Adolf.

Jerichau [ˈjɛrˈiːkəʊ], Emil Jens Adolf Baumann, 1890–1916, maler. * 12.12.1890 i Roskilde, † 16. 8.1916 i Paris, begr. i Hørsholm. F: maler Holger Hvidtfeldt J. (1861–1900) og Anna Frederikke Birch (1861–1945). Ugift.

Efter at have taget 4. klasses hovedeksamen stod J. to år i murerlære i Hjørring og forberedtes på teknisk skole i Kbh. til kunstakademiet hvor han optoges april 1909 som arkitektelev. Han bestemte sig imidlertid om og besøgte akademiets skoler som maler jan.1910–april 1913. Sommeren 1911 var han i Riesengebirge; senere studierejser til Sydfrankrig (Bormes) 1912, til Sydfrankrig (Bormes, Bandal, St. Cyr) og Spanien (Toledo, Madrid) 1915, til Paris 1916 hvor han tog sig af dage. Selv udstillede han kun på Kunsternes

efterårsudstilling 1914 og en særudstilling i Den frie udstilling med påfølgende auktion 1916 der indbragte ham midlerne til hans sidste rejse. Efter sin død har han været repræsenteret på Den frie udstilling 1917, Moderne dansk kunst 1925, Kunststævnet i Forum 1929, Rundskue-udstillingen 1936, de danske udstillinger hos Liljevalch i Stockholm 1919 og i Oslo 1931; særudstillinger af hans arbejder i Kunstforeningen i Kbh. 1918 og 1930 og i Oslo 1919. – J.s hovedværk er en række store, allegoriske kompositioner med mange figurer (*Guldfuglen* og *Dante* 1912–13; *Menneskene søger Varsler* opus I–III, 1914–15; *Havguder* og *Evas Skabelse* 1915; *Hecuba* og *Susanne i Badet* 1916) der gjorde et stærkt indtryk på den jævnaldrende kunstnergeneration. Baggrunden for dem er æstetiske spekulationer og til dels mystiske forestillinger, en digtning i farve, i formens bevægelse i billedrummet og i andre kompositionelle værdier. Personligt samvær med Vilhelm Wanscher har sikkert haft megen betydning for ham i kunstnerisk henseende. I sit korte liv synes han i sjældnen grad at have levet drømmerens tilværelse i fantasiens og de sublime abstraktioners skønhed, og han har utvivlsomt mere end nogen anden vist sine samtidige vejen til den frie personlighedsudfoldelse som stiller sig suverænt og uden hæmninger over for formsproget, og til hengivelse i de rent æstetiske glæder i kunstudøvelsen. Desuden efterlod han sig en del landskaber (bl.a. fra rejserne) og nogle raderinger (et udvalg udgivet af Axel Salto i Klingens mapper 1918). – Billeder i kunstmuseet, og på Louisiana er J. repræsenteret med det store figurmaleri *Mennesker søger Varsler* III fra 1915. □To selvportr. 1910. Foto.

J. A. J. Et udvalg af billeder med tekst af Vilh. Wanscher, 1931 = *Vor tids kunst* II. – Axel Salto i *Klingen*, okt.1917. Sv. Rindholt i *Samleren*, 1940 137–43. Troels Andersen i *Signum* II, 1962 45–60.

*Sigurd Schultz**

Jerichau [ˈjɛrˈiːkəʊ] **Baumann, Elisabeth** Maria Anna (Lisinsa), 1819–81, maler. * 27.11.1819 på landstedet Jolibord ved Warszawa, † 11.7.1881 i Kbh. (Holmens), begr. på Frbg. (Solbjerg). F: kortfabrikant Philip Adolph Baumann (1776–1863) og Johanne Frederikke Reyer (1790–1854). ~19.2.1846 i Rom med billedhugger Adolf Jerichau, * 17.4.1816 i Assens, † 24.7.1883 i Norder Dråby ved Jægerspris, s. af urtekræmmer, løjtnant Carl Christian J. (1767–1821) og Karen Birch (1781–1855).

J. B. var allerede ved sin fødsel internationalt præget; hendes tyske forældre havde bosat sig i Polen. Hun voksede op under velstående forhold, fik i alle måder en god uddannelse og be-

Jerichau Baumann, Elisabeth

sluttede sig endelig for malerkunsten. Uden at stå i elevforhold til nogen kunstner begyndte hun sin løbebane som maler i Düsseldorf hvor hun levede nogle muntre år og udstillede første gang 1844. N.å. rejste hun ene til Rom hvor hun kort efter traf sin tilkommende mand med hvem hun blev forlovet inden årets udgang. Efter brylluppet besøgte hun første gang Danmark; parret bosatte sig her 1849. S.å. udstillede hun første gang på Charlottenborg hvor hun to år senere viste sin af treårskrigen inspirerede fremstilling af *Danmark* som en kvinde der med Dannebrog over skulderen skrider frem gennem en moden kornmark (Glyptoteket; deponeret i Carlsbergs administrationsbygning). En sådan komposition er alt andet end folkelig og redelig, som N. L. "Høyen mente at vor nationale kunst burde være, og J. B.s rent udvendigt motiverede arbejder blev da heller aldrig accepteret af hans kreds. Selv om hendes kunstneriske position aldrig blev grundfæstet opnåede hun at få et betydeligt klientel. Således har hun allerede fra 1848 og gennem hele sit liv malet portrætter af mange betydelige danskere, både af borgerskabet, adelen og kongehuset. 1861 blev hun medlem af akademiet. Hun deltog energisk i internationale udstillinger rundt i Europa og havde endogså USA under overvejelse. Hun solgte til fyrstelige personligheder og blev repræsenteret på Luxembourg-galleriet i Paris og museerne i Berlin, Düsseldorf, Stockholm og Göteborg hvorefter det også lykkedes hende at gennemføre salg til Den kgl. malerisamling. – Ægteskabet med J. A. Jerichau havde ingen dyb bærekraft; de levede længe adskilt, hun helst i Rom, men forholdet mellem dem var stadig venskabeligt. Han ville gerne, at hun helt ofrede sig for deres hjem, men hun mente ved sin produktion og de deraf flydende til tider meget betydelige indtægter at sørge på bedste måde for familiens tarv. – J. B. har i en let og flagrende stil skrevet et par bøger om sine oplevelser og rejser (*Ungdomserindringer*, 1874; *Brogede Rejsebilleder*, 1881). □ Selvportr. som ung, tegn. (bl.a. Fr.borg) og mal. (sst.), efter dette træsnit 1874. Tegn. af J. A. Jerichau. Mal. af L. Frølich, 1848. Satirisk tegn. af Constantin Hansen (Fr.borg). Tegn. af Frederikke Lunn, 1854 (sst.). Litografi 1854 og træsnit s.å. i samme type. Buste af F. C. Stramboe udst. 1862 (Nordjyll. kunstmus.). Flere tegn. af J. A. Jerichau (Fr.borg), relief af samme (glyptoteket; Ribe mus.) og buste af samme (Odense bys mus.). Litografi af E. Fortling og i samme type litografi 1868 og træsnit s.å. efter tegn. af H. Olrik. Tegn. af H. Jerichau, 1869 (Fr.borg). Træsnit 1869. Træsnit af W. Obermann, 1877, efter dette træsnit af Søborg, 1881. Træsnit af J. Falander,

1880. Træsnit 1881, efter dette træsnit s.å. og af H. P. Hansen s.å. Tre andre træsnit 1881, bl.a. af C. Hammer og H. P. Hansen. Mal. af W. Marstrand. Foto.

E. J. B.: *Ungdomserindr.*, 1874. Samme: *Brogede rejsebilleder*, 1881. – Wolfg. Müller: *Düsseldorfer Künstler*, Lpz. 1854 315–17. Fr. Bøgh i *Ill. tid.* 24.5. og 31.5.1868. Sst. 26.5.1878. Sst. 24.7.1881. Nic. Bøgh: *E. J.-B.*, 1886. L. Dietrichson: *Svundne tider II*, 1899 268–79. John Paulsen: *Nye erindr.*, 1901 1–59. Emma Kraft: *Brogede blade*, 1905 274–80. Axelline Lund: *Sprede erindr.*, 1917 137–43. Fanny Lewald: *Römisches Tagebuch*, Lpz. 1927. – *Papirer i Kgl.bibl.*

Bjarne Jørnæs (Erik Zahle)

Jerichow [j'er'ikou], **Herbert Peter Andreas**, 1889–1967, bryggeridirektør. * 4.7.1889 i Kbh. (Vor Frue), † 17.8.1967 i Gentofte, begr. sst. Navneforandring fra Jerichau-Christensen 20. 6.1910. F: departementschef Peter Andreas J. (1859–1916) og Louise Augusta Dagmar Thiedemann (1864–1935). ~ 1° 12.5.1914 i Kristiania med Ninni Heyerdahl, * 25.1.1887 i Kristiania, † 8.1.1924 i Kbh. (Johannes), d. af ekspeditionschef Thorbjørn H. (1854–1931) og Antonie Christine (Nini) Thinn (1859–1922). ~ 2° 4.5.1925 i Paris med Eva Dessau, * 30.9.1899 i Hellerup, d. af bryggeridirektør Benny *D. (1868–1937) og Paula Heyman (1870–1951). Ægteskabet opløst 1939. ~ 3° 8.4.1941 i Gentofte (b.v.) med Grethe Inger Bjerregaard, * 27.7.1913 i Kbh., d. af grosserer Ove Christian B. (1888–1960) og Ellen Margrethe Espensen (1888–1976).

J. dimitteredes 1907 fra Metropolitanskolen og tog seks år senere juridisk embedseksamen. 1913 blev han ansat i Landmandsbanken, men allerede året efter rejste han til Hamborg hvor han fortsatte sin uddannelse i bankierfirmaet L. Behrens & Söhne. Da krigen brød ud rejste J. til London hvor han blev ansat i The London City & Midland Bank Ltd., og senere, 1915–21, i The British Bank of Northern Commerce Ltd. 1921 rejste han til Paris hvor han var direktør for The Continental & Oversea Trading Co. Ltd. 1921–25, et handelshus der tilhørte Landmandsbanken. Under J.s Parisophold blev der arrangeret en kunstindustriel udstilling, for hvis danske kommissariat han blev generalsekretær. Herigennem knyttede J. en ny forbindelse til hjemlandet, idet han gennem udstillingsarbejdet kom i samarbejde med Tuborgdirektøren Benny Dessau, førstekraften når det gjaldt dansk deltagelse i internationale udstillinger. 1925 vendte J. tilbage til Danmark til en post som direktør i Gyl dendal. 1931 indtrådte han på Dessaus opfordring i De forenede Bryggeriers direktion, i begyndelsen som leder af Kongens Bryghus, siden mere alsidigt, indtil han 1937 ved Dessaus død

blev administrerende direktør, på hvilken post han sad, til han trak sig tilbage med udgangen af 1959.

Under krigen var J. i Sverige, og umiddelbart efter deltog han i den indkøbskommission der i England forhandlede internationale leverance-muligheder. Efter hjemkomsten ledede han bryggerierne omfattende udvikling med modernisering, rationalisering og intensiveret salgsarbejde. J. lod amerikanske rationaliseringsekspert gennemgå Tuborgs administrative og produktive apparat, og gennem Marshallhjælp blev der mulighed for nyinvesteringer. Efter afskeden fortsatte J. som kommitteret i bryggerierne. Blandt hans mest fremtrædende tillidsposter kan nævnes formandskabet i Bryggerforeningen 1946–59 og i statens eksportkreditudvalg 1947–60. J. var anglofil hele livet og formand for Dansk-engelsk selskab; endvidere var han kunstkender og samler i betydeligt omfang. – R. 1939. DM. 1947. K. 1954. K. 1960. □ Buste af H. Eickhoff, 1945. Foto.

Børsen 3.7.1949, 3.7.1959, 3.12. s.å., 3.7.1964 og 18.8.1967. Tuborg – KB posten, 1973 (jubilæumsnr.).

lb Gejl

Jermin, Jens Henriksen, 1678–1742, præst, gods-ejer. * juni 1678 i Hjerm, † 17.2.1742 på Ausumgård, begr. i Hjerm k. F: sognepræst Henrik J. (1637–89, ~1° med Magdalene Andersdatter, † 1676 (~1° med sognepræst i Hjerm Clemens Rasmussen Thestrup, 1627–69), ~3° med Margrethe Clausdatter Reenberg, † 1724 (~2° med sognepræst i Hjerm Mads Knudsen Hessel, † 1700)) og Cæcilie Linde (1661–79 el. 80). ~1° 19.7.1703 i Ribe med Øllegaard Muus, † 1707, d. af biskop, mag. Christian *M. (1656–1717) og Helle Christensdatter (1662–1701). ~2° aug. 1711 i Viborg med Mette Cathrine Thomasdatter Svane, * 1678, † 1746 (~1° med præst ved Viborg sortebrødre k., mag. Just Bøg, 1660–1707, ~1° 1690 med Anna Thorup, ca. 1664–1700, ~1° med præst ved Viborg sortebrødre k., mag. Laurits Olsen Wroue, 1653–89).

J. dimitteredes 1697 fra Odense gymnasium og blev allerede 1700 af sin morfar kaldet til sognepræst i sin fars gamle kald Hjerm, Gimsing og Venø, et embede som han beklædte til sin død. Han blev tillige provst i Hjerm herred og tog 1708 magistergraden. 1709 købte han Kvistrup og Ausumgård (i Vejrum sg.) og kompletterede denne, således at den fra 1710 blev erklæret for en fri sædegård. Efter hans hustrus død blev Ausumgård overtaget af hans søn Thomas Just J. (1711–78), faderens efterfølger som sognepræst i Hjerm og herredsprovst. Denne blev 1750 opta-

get i adelstanden og oprettede ved testamente af 30.12.1767 (med kodicil af 3.9.1777) af Ausumgård et stamhus til fordel for sine descendenter og lod en ny hovedbygning opføre. – Rang med Kbh.s sognepræster 1723. Konsistorialråd og konsistorialassessor.

Hardsyssels årbog II, 1908 125. Sst. III, 1909 60 62. – F. K. Erlang sst. II, 1908 94. S. Nygård i Danske herregårde ved 1920, udg. L. Bobé m. fl. III, 1923. Pers. hist. t.10.r.II, 1935 279.

*Bjørn Kornerup**

Jermin Nissen, Mogens, se Nissen, Mogens Jermin.

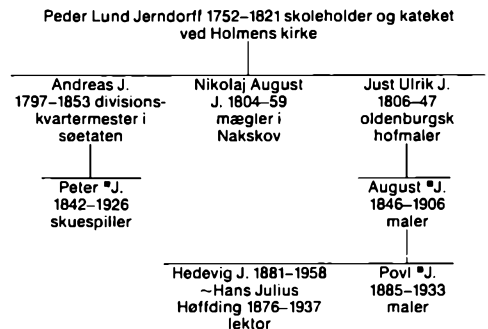
Jerndorff

Slægten har navn efter degn i Nr. Nærå Peder Christophersen J. (ca. 1709–48) hvis hustru Anne Margrethe Andersdatter Schiøtz var ~2° med eftermanden Mads Nielsen Lund (ca. 1712–71) der var far til skoleholder Peder Lund J. (1752–1821).

Maleren August *J. var ~ Betty Marie Charlotte Vilhelmine Matthison-Hansen, d. af domorganist Hans *M.–H.; maleren Povl *J. var ~ maleren Lisbet (Lissen) Ewald, d. af forfatteren Carl *E.

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 468–70.

Hans H. Worsøe

Jerndorff, August Andreas, 1846–1906, maler. * 25.1.1846 i Oldenburg, † 28.7.1906 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: hofmaler Just Ulrik J. (1806–47) og Nancy Caroline Jones (1809–77). ~ 27.2.1875 i Roskilde med Betty Marie Charlotte Vilhelmine Matthison-Hansen, * 25.9.1856 i Roskilde, † 30.4.1940, d. af domorganist Hans *M.–H. (1807–90) og Theresia G. E. Qvistgaard (1813–90). – Far til Povl *J.

J. fik sin første undervisning hos onklen Just Holm og arbejdede derpå i to år som elev og medhjælper hos Chr. Hetsch. Samtidig besøgte han Teknisk skole og dimitteredes herfra 1863 til

Jerndorff, August

akademiet som han 1868 forlod med afgang. Senere blev han elev af P. C. "Skovgaard hos hvem han malede portræstudier. Mellem 1875 og 1878 opholdt han sig med enkelte afbrydelser i Italien hvorfra han rejste hjem over Paris. 1882 var han sammen med Th. "Bingesbøll i Wien (verdensudstillingen) og Italien, og 1893 rejste han sammen med Viggo "Pedersen til München for at studere farveteknik. J. debuterede på Charlottenborg 1866 som landskabsmaler og udstillede her til stadighed med undtagelse af årene 1894–96 hvor han var repræsenteret på Den frie udstilling. På Kunstnernes efterårsudstilling udstillede han 1904–05. 1908 afholdt Kunstforeningen en mindeudstilling. – J. står som en af de centrale skikkelser inden for den kreds af kunstnere fra sidste halvdel af forrige århundrede hvis studierejser gik til Italien i 70'erne, og hvis maleriske udvikling blev fuldført før den franskpåvirkede naturalismes gennembrud. Af kunstnere stod han navnlig Otto "Haslund og Kr. "Zahrtnanns tidlige kreds nær samt brødrene Joakim og Niels "Skovgaard og Bingesbøll. Han havde dog også føling med den mere radikale generation af malere og var således 1880 sammen med L. "Tuxen og Frans "Schwartz med til at oprette det akademi i Søkvæsthuset som kom til at danne grundlaget for de senere frie studieskoler. J.s produktion omfatter portrætter, bibelske kompositioner, landskaber og illustrationsarbejder. Som portrætmaler viste han allerede tidligt modenhed og malerisk kraft, som fx i portrættet af *Pastor L. H. Schmidt* der 1869 belønnes med den Neuhausenske præmie, eller i det indtagende portræt af *Parikulier Kunze og Søn*, 1871 (Hirschsprung), som „i Aanden og Stilen minder om fransk Kunst fra 40'erne“ (Karl Madsen), eller det i stillingen så udtrykfulde og i malerisk henseende så fine portræt af svigerfaderen, *Professor H. Mathison-Hansen* ved orglet, 1872 (Kunstmuseet) som var et af de få danske billeder der vandt anerkendelse i Paris 1878. 1872 malede J. et portræt af *Wilhelm Marstrand* til udstillingskomiteen ved Charlottenborg, og efter dette fulgte en række bestillingsarbejder som, om end altid prægede af indtrængende studium, kunne virke noget skabelonagtige og tørre i farven. I portrættet af *Professor C. T. Barfoed* fra 1886 (i Carlsberg laboratoriet), et af hans fineste og sjælfuldeste portrætter, viser han imidlertid atter sin oprindelige friskhed, og som helhed står han som en af vore fornemste portrætmalere. Af portrætter i offentligt eje kan nævnes *J. D. Herholdt*, 1875 og *J. Exner*, 1887 der tilhører udstillingskomiteen ved Charlottenborg, biskopperne *H. O. C. Laub*, 1875 og *H. J. Swane*, 1890 i Viborg domkirke og *Olaf Poulsen*, 1901 på Det kgl. tea-

ter. På Fr.borg findes *Jap. Steenstrup*, 1885, de to bryggere Jacobsen, *J. B. S. Estrup*, 1895 og *Enrico Dalgas*, 1897 samt de fantasifulde og stemningsbetonede historiske monumentalportrætter af officererne fra treårskrigen og 1864: *Claude du Plat*, 1885 og *General Bülow*, 1890, *Oberst Lunding*, 1892 og *General Rye*, 1895 som i kunstnerisk henseende udmærker sig ved deres karakterfulde linjevirkning, og hvor J. med en folkelig patos som er fri for svulstighed har givet en fortolkning af helteskikkelserne der har fæstnet sig som almenkyldige i folkebevidstheden. – Fra første færd har J. tillige malet bibelske billeder, men her var det som om hans fantasi ikke arbejdede frit, og de fleste af disse kompositioner er præget af akademisk tørhed tilsat en ubehagelig drastisk følsomhed i fortællemaneren. 1871 vandt han akademiets lille guldmedalje for sin karton *Den barmhjertige Samaritan*, og fra s.å. er det store billede *Episode fra Israelliternes Vandring i Ørkenen*. Derefter fulgte *Herren taler til Kain efter Abels Død*, 1874 og *Syndfloden*, malet i Rom 1877, som vandt en halvdel af den Eibeschützske præmie, samt en række alterbilleder i kirkerne i Avernakø, Våbensted, Nykøbing M., Skt. Peders kirke i Slagelse og Skt. Clemens kirke i Skive, og til Jesuskirken i Valby malede han de tolv apostle (1891). Som figurmaleri har Sig. Müller dog fremhævet det enkeltstående *Ung Kvinde, halvt draperet*, malet i Rom 1878 (Hirschsprung). Det område hvor J. har arbejdet med størst inspiration og umiddelbarhed er landskabskunsten og illustrationskunsten hvor hans fine lyriske egenskaber forener sig med hans sans for det romantiske og fantasifulde. I de første år malede han navnlig landskaber fra Roskilde, fra Vordingborgeggen og fra Århus, men efter 1884, da han tilfældigt gjorde en udflugt til Kullen sammen med Julius "Lange, vendte han gang på gang tilbage hertil på sommerophold og han har i det hidtil sjældent anvendte højformat malet smukke klippepartier herfra samt kystlandskaber fra Båstad. J.s landskaber er små intime studier i den gamle landskabstradition, undertiden mindende om P. C. Skovgaard ved den kærlige redøgelse for blomster og planter, undertiden om Vilhelm "Kyhn i lyrisk stemningsrigdom, med med en personlig friskhed som giver dem en værdi i sig selv inden for vor landskabskunst. J. har fra sin tidligste ungdom arbejdet som illustratør bl.a. med bidrag til børneblade og tidskrifter. Blandt hans betydeligste bogarbejder kan nævnes *Romaner og Digte*, udg. af Chr. Richardt 1882, Oehlenschläger: *Aarets Evangelium*, 1884, Svend Grundtvig: *Danske Folkeeventyr*, 1884, Holger Drachmanns *Troldtøj* (sammen med Th. Bingesbøll og J. Skovgaard 1889–90) og

Fru Ingelils Døtre. Mens de tidlige arbejder kan være ret traditionelle begyndte hans særlige evner for det fantasifulde at vise sig i folkeeventyrene hvor han i visse af tegningerne er fuldt ud på højde med både Niels Skovgaards og Erik Werenskiolds illustrationsarbejder i samme genre. J. fik endvidere betydning ved sin indsats på det keramiske område under samarbejdet med Utterslevkunstnerne og i tilknytning til Dekorationsforeningen. J.s evner i denne genre kom i anvendelse 1878 og 1900–05, hvor han ledede restaureringerne af Constantin Hansens og Georg Hilkers dekorationer på universitetet. Kort før sin død fik han endvidere overdraget arbejdet med restaureringen af J. V. Sunnes frise på Thorvaldsens museum, som han dog ikke nåede at få påbegyndt. J. fik 1884 udstillingsmedaljen. 1884 blev han medlem af akademiets plenarfor-samling og var 1887–93 medlem af akademirådet. 1890 konkurrerede han forgæves med Frants Henningsen om akademiprofessoratet og blev først udnævnt til professor 1901. – R. 1897. □Selvportr., malet ca. 1864 (Fr.borg) og tegnet ca. 1868. Tegn. af C. Bayer, 1875 (Fr.borg). Af-bildet på tegn. og mal. af P. S. Krøyer, 1886, Musik i ateljéret (Nasjonalgalleriet, Oslo), gentagelse 1887 (Hirschsprung). Selvportr., malet 1891, tegnet 1902 (Fr.borg) m. fl. Træsnit af H. C. Olsen, 1906, efter foto. Afbildet på mal. af V. Johansen 1906–08 af Et akademirådsmøde 1904 (St.mus.), mal. af samme. Tegn. af F. Henningsen (Kgl. bibl.). Mal. af O. Haslund, 1909 (udstillingskomiteen, Charlottenborg). Dobbeltportræt med T. Bindsbøll, malet af Povl Jerndorff. Af-bildet på Erik Henningsens tegn. af „Bogstave-ligheden“ (Fr.borg). Foto.

[H. Chr. Christensen:] A. J. 1846–1906. Fortegn. over hans arbejder, 1906. Fortegn. over mindeudstill., Kunstforen. 1908. – Sig. Müller: Nyere da. malerkunst, 1884 180–82. Kn. Søeborg i Kunst III, 1901 upag. Emil Hannover i Politiken 29.7.1906. F. Hendriksen i Bog-vennen, 1907–10 37–41. Samme: Mennesker og oplevelser, ny udg. 1932. Kr. Zahrtmann. En mindebog, 1919. Karl Madsen i Jul i Roskilde, 1927 5–8. En dansk kunstnerkreds, udg. F. Hendriksen, 1928. Laur. Nielsen: Den danske bog, 1941. J. Sthyr: Dansk grafik 1800–1910, 1949 (fot. oprt. 1970). – Breve i Kgl. bibl. og Hirschsprungs saml. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Merete Bodelsen

Jerndorff, Peter William, 1842–1926, skuespiller. * 24.11.1842 i Kbh. (Holmens), † 23.12.1926 sst., begr. sst. (Holmens). F: divisionskvartermester i søetaten, inspektør ved søkvæsthuset Andreas J. (1797–1853) og Caroline Anine Jones (1811–80). ~ 29.11.1883 i Kbh. (Frue) med Amalie Lorentzen, * 29.1.1849 i Kbh. (Frels.), † 21.4.1927 sst.,

d. af vekselmægler Johan Carl Edvard L. (1812–86) og Amalie Tolstrup (1823–98). Da J. 1861 var blevet student fra Metropolitan-skolen læste han til læge, men studiet forhalede ikke alene af frivillig deltagelse i krigen 1864 med efterfølgende udnævnelse til løjtnant, men også af hans lyst til scenen der blev næret af da-tidens sans for studenterkomedier hvori J. med-virkede, bl.a. sammen med Emil Poulsen, navnlig i dameroller. 1870 tog han medicinsk em-bedseksamen, og 17.2.1871 debuterede han som Aage i *Mester og Lærling* på Det kgl. teater, hans uafbrudte virkeplads gennem 52 år. J. måtte be-sejre megen og langvarig modstand inden han nåede frem til en anerkendt stilling. Han kunne virke blodfattig ved siden af Wilh. Wiehes lyri-ske kraftudfoldelse og Emil Poulsens mandig-hed, men Ludvig Phister havde lært ham en klar diktion, og hans seje energi, sikre kultur og især hans smukke, veluddannede tenor opvejede manglerne i adskillige roller. Sangstemmen var stor nok til så fordringsfulde partier som *Farinelli*, Gounods og Boitos *Faust*, Wilhelm Meister i *Mignon* og titelrollen i *Hoffmanns Eventyr*. Ef-terhånden blev J. en meget anvendt skuespiller på de forskellige områder inden for alle tre kunstarter (i alt udførte han 383 roller). Når han spillede figurer som Olaf Trygvesøn eller Einar Tambeskælver i *Haakon Jarl* hvis fremstilling kræver naturgaver han ikke ejede og ikke kunne erstatte med sin kultiverede form, måtte publi-kum nøjes med en hæderlig, men ufyldstgøren-de bestræbelse; derimod vandt han sine sejre i det danske lystspil, hos Ludvig Holberg, J. L. Heiberg og C. Hostrup. Den latterlige poet Jes-persen i H. C. Andersens *Den nye Barselstue* (1875) blev den rolle som viste ham vej fremad til typer, der krævede udtryk for det modsatte af kraft og temperamentsfuld styrke, hvad enten rollen var af alvorlig art, fx dr. Rank i *Et Dukke-hjem* eller Gregers Werle i *Vildanden* – begge blev spillet både diskret og dristigt – eller komisk farvede som den smægtende prins Paris i *Ulysses v. Ithacia*, den selvbehelige adjunkt i *Samfundets Støtter*, den sølle løjtnant i *Under Snefog* eller den nysgerrige Crabtree i *Bagtale-sens Skole*; den sidste rolle hørte i forbindelse med dansemesteren i *Aprilsnarrene* til J.s mest personlige og fremragende skikkelser. Han viste her en let karikatur med sirligt lune og stilfulde attituder. Også den gamle proprietær Visberg i *Gulddaasen* og etatsråden i *En Skavank* virkede som fine pasteller, udført med mesterhånd. J. udviklede sig langsomt og skabte, da han var fyldt 60 år, et par skikkelser af lodigere indhold end mange tidligere. Det var den blide, både myndige og inderlige pastor Castbjerg i *Den*

Jerndorff, Peter

gamle Præst og pastor Manders i *Gengangere* som i J.s gengivelse blev barnlig-naiv, uforstående og elskelig. Han kunne med stor takt føre en figur til latterlighedens grænse og dog bevare værdigheden. Denne værdighed var ham i kødet båret og blev med årene til ærværdighed. Med sit hvide hår og sin stilfulde fremtræden blev han på sine gamle dage da teatrets stærkere evner og viljer var forsvundet, mere end nogen anden repræsentant for statsscenen som nationalt begreb. Det følte symbolsk at han var den sidste skuespiller med kgl. udnævnelse (fra 1890). – Som lærer ved elevskolen fra 1886 til sin afgang prægede J. de næste generationers sprogbehandling, og hans undervisning – for principperne deri gjorde han rede i skriftet *Om Oplæsning*, 1897 – strakte sig også til landets lærere og præster. Hans versfremsigelse var teknisk korrekt og smagfuld, men ikke kernefuld. J.s dansk var ikke lødigt og mandigt som Emil Poulsens behandling af sproget, men det var sirligt og rent. Rytmerne fik i hans mund først vinger når tonerne bar dem, hvad enten han foredrog narrens sang i *Helligtrekongers Aften* eller sang vore gamle folkevise der skaffede ham venner overalt. 1918 udgav han nogle elskværdige ungdomserindringer med titlen *Nogle Minder fra det gamle kgl. Teater*, og 1928 udkom posthumt *Minder fra Barndomsaarene*. 1.6.1923 tog han afsked; programmet bestod af *Det gamle Hjem* hvori cand. phil. Rabe var en af de figurer der vakte både medynk og latter, og *Et lille Efterspil* af Poul Levin hvori J. i en gammel skuespillers rolle sagde farvel og hyldede ungdommen. Trods alderen fortsatte han sin oplæservirksomhed, også i den dengang nye radio, og udførte enkelte gange professor Petersens rolle i *Skærmysler*, senest på Casinos lille teater til fordel for skolescenen. – R. 1892. DM. 1911. F.M.I. 1921. □ Afbildet på tegn. Studentforeningen flytter, 1863 og på mal. af A. Jerndorff, 1870. Træsnit 1881 efter foto. Relief af Th. Lundberg, Capri 1887. Afbildet med familie på tegn. af A. Jerndorff, 1889, flere udaterede tegn. og mal. af samme. Træsnit af L. B. Hansen, 1910, efter foto. Buste af V. Herold, 1911 (Det kgl. teater; Teatermus.). Afbildet på tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1914 (Fr.borg). Tegn. (Teatermus.) og mal. af Bertha Dorph. Statuetter i roller af Axel Locher (Teatermus.) og afbildet på tegn. af scener af Carl Fischer (sst.) og Carl Thomsen. Silhouet af Kirsten Wiwel, 1922 (Kgl. bibl.). Pastel af G. Achen. Tegn. (Det kgl. teater). Foto.

P. J.: Nogle minder fra det gamle kgl. teater, 1918 (særtryk af Vor fortid II, s.å.). Samme: *Minder*, 1928. – Einar Christiansen i III. tid. 16.2.1896. Alb. Gnudtzmann i Teatret II, 1902-03 17-23. Sv. Lange i Politiken

24.11.1912. Rob. Neiiendam: Det kgl. teaters hist. I-V, 1921-30. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Robert Neiiendam*

Jerndorff, Povl, 1885-1933, maler. * 31.12.1885 i Kbh. (Frbg.), † 8.11.1933 sst., begr. sst. (Vestre). F: maler August *J. (1846-1906) og Betty M. C. V. Matthison-Hansen (1856-1940). ~1° 15.5.1914 i Kbh. (b.v.) med maler Lisbet (Lissen) Ewald, * 30.11.1890 i Vordingborg, † 5.3.1957 i Kbh., d. af forfatter Carl *E. (1856-1908) og Betty Ponsaing (1859-1943). Ægteskabet opløst. ~2° 1.2.1930 i Kbh. (b.v.) med Gudrun Elisabeth Margrethe Sommer Rasmussen, * 4.12.1901 i Kbh. (Jacobs), † 12.4.1979 på Frbg., d. af maskinmester Rasmus Frederik R. (1869-1918) og Karen Olivia Margrethe Rasmussen (1869-1956).

J. blev sat i malerlære og dimitteredes fra Harald Foss' tegneskole til akademiet som han søgte okt. 1904-forår 1910, bl.a. under Viggo *Johansen. 1907 opholdt han sig tre måneder i Italien. Senere modtog han flere store rejsestipendier fra akademiet der desuden tildelte ham årsmedaljen (Eckersbergs medalje) 1914 for *Loke* og *Sigyn*. Han udstillede på Charlottenborg forårsudstilling 1911-15, 1917-18, i Den frie udstilling 1920-22; separatudstillinger i Den frie udstilling febr. 1919 og okt. 1931, i Kunstforeningen 1934. – J. var tredje generation af malere i samme slægt. Han og hans kammerater fra akademiet (Georg *Jacobsen, J. A. *Jerichau, Stefan Viggo *Pedersen m.fl.) blev i deres unge år tiltrukne af det store figurmaleri og de kompositionelle problemer som beskæftigede renæssancen og barokken og blev nært knyttede til barokkens figurstil. Det gælder især J. Vist nok gennem kubismen førtes han en overgang ind på spekulationer over en konstruktiv opbygning af billedkompositionen som han ikke magtede, og som for en tid slog ham ud. Men da han vendte tilbage viste det sig at de havde frigjort hans fantasi. Med stor sikkerhed tumlede han figurstudier over mytiske motiver. Hans anslag havde barokkens fart og voldsomhed og dens umættelige trang til monumental form. Lys og farve modellerede formen op til en symfoni af plastik og bevægelse. Hans patos rakte ud over de rent kunstneriske momenter. Motiverne fornemmedes som udløsning af følelser der under inspirationens pres hævdedes op i et alment plan, og som gav hans billeder en udpræget personlig klangfarve. I en række små landskabsstudier fandt man samtidig tonen fra faderens folkeviseillustrationer – de viste på fineste måde hans evne til at monumentalisere naturindtrykket så at man føler den harmoni og hvile som naturen kan skænke den kon-

templative fordybelse. Desværre døde han just som man kunne vente sig en udfoldelse af hans evner og indfrielse af de forhåbninger der havde været stillet til ham fra første færd. □Selvportræt malet 1940.

P. J. 15 billeder efter malerier og tegn., ved H. Chr. Christensen, 1918. – Kai Flor i Berl. tid. 6.10.1931 og 9.11.1933. Sig. Schultz i Dagens nyheder 6.10.1931 og 10.11.1933. G. Nygaard i Ekstrabl. 9.11.1933. Stefan Viggo Pedersen i Politiken 10.11.1933. Niels Th. Mortensen: Dansk billedkunst, 1939 282f. Sv. Rindholt i Samleren, 1940 137–43.

*Sigurd Schultz**

Jerne, Niels Kaj, * 1911, immunolog, læge. * 23. 12.1911 i London. F: direktør, dr.techn. Hans Jessen J. (1877–1950) og Else Marie Lindberg (1875–1956). ~1° 1935-i Frbg. k. med malerinden Ilse Wahlova (kaldet „Tjek“), * 26.9.1910 i Asch, Tjekkoslaviet, † 31.10.1945 i Kbh., d. af ingeniør Robert Wahl (1877–1947) og Ernestine Emilie Ludwig (1888–1971). ~2° 18.7.1964 i Puerto Vallarta, Mexico, med Ursula Alexandra Kohl, * 13.4.1937 i Hannover, d. af direktør Heinrich Johannes Kohl (1892–1960) og Ursula Reinhold (1908–46).

J. havde sin skolegang og sin opvækst i Holland, hvortil familien var flyttet, da han var knap tre år gammel, og hvor faderen som ekspert i køleteknik var blevet direktør (og senere indehaver) for store kølehusanlæg. Forældrene, begge af vestjyske slægter, bevarede dansk som talesprog i hjemmet, og J. voksede derfor op som to-sproget og har altid siden behersket dansk og hollandsk ligeligt. Han blev student i Rotterdam i 1928, studerede i nogle år naturvidenskab ved universitetet i Leiden, men flyttede i midten af 1930'erne til København. Det var først som 27-årig, at han besluttede sig til at studere medicin ved Kbh.s univ. Fra 1943 fik han ansættelse som deltidsassistent ved standardiseringsafdelingen, Statens seruminstitut, og ansættelsen her fortsatte efter at han var blevet cand.med. i 1947. Tilknytningen til denne afdeling førte til et samarbejde med mikrobiologen Ole Maaløe, afdelingens forstander. Især var J. optaget af teoretiske problemer vedrørende måling af difteriantitoxin, og han udførte omfattende studier af den toxin-neutraliserende virkning af antitoxiske sera, hvilket førte til disputatsafhandlingen *A study of avidity* 1951. I dette vigtige immunologiske arbejde påvises det, at de antistoffer, den dyriske organisme danner som svar på indførelsen af fremmed antigen (toxin) har en varieret evne til at danne faste komplekser med antigenet, og at denne bindingsevne – aviditeten – tiltager efter gentagne påvirkninger af dyret med det samme antigen. Allerede i disse arbejder kommer J.s be-

tydelige evner som eksperimentator og usædvanlige sans for den matematiske beskrivelse af biologiske fænomener for dagen. Den udtalte tilbøjelighed for den eksakte molekylar-biologiske analyse har utvivlsomt fået næring, ikke kun ved samarbejdet med Maaløe, men også fordi laboratoriet i 1950'ernes begyndelse blev et samlings- og arbejdssted for en række fremtrædende molekylarbiologer. Blandt disse kan nævnes Hans Noll, Gunther Stent og James Watson, ligesom der var en nær forbindelse med kredsens store skikkelse, Max Delbrück i Pasadena, Californien. På dette tidspunkt var studiet af bakterievirus kommet i forgrunden for den molekylære biologi, og J. begyndte nu at studere antistofdannelsen mod bakteriofager og inaktivering af disse med specifikke antistoffer. Også her fandt han for anti-bakteriofag-antistofferne en tiltagende „goodness of fit“ i løbet af immuniseringen, hvilket utvivlsomt har medvirket til hans begyndende „darwinistiske“ opfattelse af antistofdannelsesfænomenet.

I sommeren 1954 rejste J. til USA og tilbragte et år som Research Fellow hos Max Delbrück ved California Institute of Technology, et af verdens vigtigste centre for molekylær biologi, hvor han mødte og samarbejdede med flere af de betydeligste videnskabsmænd på området. Under dette ophold fuldførte han sin afhandling *The natural Selection Theory of antibody Formation*. Han har senere fremhævet, at han fik ideen om en selektiv mekanisme for antistofdannelse allerede i marts 1954 en aften på hjemvejen fra Serum-instituttet. Denne afhandling, som blev publiceret 1955 i Proceedings of the National Academy of Sciences, fik enorm betydning for immunologi-ens videre udvikling. J. bryder her radikalt med de hidtil herskende anskuelser vedrørende antistofdannelsen, ifølge hvilke de antistofdannende celler i den dyriske organisme direkte præges, „instrueres“, af det indførte fremmede materiale, antigenet. Heroverfor hævder J., at der forud for kontakt med antigenet spontant produceres antistofmolekyler, som med hensyn til specificitet frembyder en uhyre mangfoldighed. Til det fremmede antigen, som indføres, bindes de antistofmolekyler, der tilfældigvis har affinitet for antigenet, dvs. har komplementær overfladekonfiguration. Ifølge J.s teori vil det indførte antigen således udvælge de antistoffer, der har de bedste bindingsegenskaber med antigenet, hvilket medfører, at de transporteres til et system af celler, hvor de udløser syntesen af antistofmolekyler med samme specificitet. Disse nye selektionsideer blev epokedannende. Hertil bidrog først og fremmest Sir Macfarlane Burnet i Australien, som i 1957 i et arbejde „A Modification

of Jerne's Theory of antibody Production using the Concept of clonal Selection" foreslog, at selektionen ikke virker på spontant tilstedeværende antistofmolekyler men på en population af antistofdannende celler, der er varierede i den forstand, at den enkelte celle er genetisk bestemt til syntese af antistofmolekyler af kun én specificitet. Ifølge denne klon-selektionsteori frembringes den spontane variation ved somatisk mutation i cellerne i det lymfatiske system. I de følgende år produceredes en stor mængde af eksperimentelle data, som støtter dette synspunkt, og man oplevede en voldsom udvikling inden for immunologien, hvor der skete et gennembrud med hensyn til forståelsen af antistofdannelsens biologiske grundlag. J. tilsluttede sig nu også den cellulære udgave af selektionshypotesen og ydede selv væsentlige teoretiske og eksperimentelle bidrag til dens bekræftelse.

Efter hjemkomsten fra USA i 1955 forblev J. ikke længe på Statens seruminstitut, hvor han siden 1951 var ansat som laborator. I sommeren 1956 udnævntes han til Chief Medical Officer for WHO's Section for Biological Standards i Genève. I denne stilling forblev han til 1962, idet han samtidig nydannede en WHO Section of Immunology og i 1960-62 var professor i biofysik ved Université de Genève. I 1962 modtog han udnævnelse som chairman og professor i mikrobiologi ved University of Pittsburgh, USA, en post han beklædte indtil 1966. Denne udnævnelse betød, at J. vendte tilbage til eksperimentelt arbejde, og det førte inden længe til udarbejdelse af en teknik som fik den allerstørste betydning for den eksperimentelle immunologis videre udvikling. Sammen med medarbejderne Albert Nordin og Claudia Henry publicerede han i 1963 *The Agar plaque Technique for recognizing single Antibody producing Cells*. Ved at påvirke et forsøgsdyr med et antigen og derefter udså levende celler fra dyrets lymfoide væv i en agar-gelé kan man med denne teknik påvise de celler, der danner antistof mod antigenet, hvilket muliggør en kvantitativ beskrivelse af immunsvaret på det cellulære plan. Med denne „Jerne plaque teknik“, som er den almindeligt vedtagne betegnelse, er en fuldstændig ny retning inden for den immunologiske undersøgelse blevet igangsat.

1966 vendte J. tilbage til Europa, idet han udnævntes til professor i eksperimentel terapi ved Johann Wolfgang Goethe Universitetet og direktør for Paul-Ehrlich-Institut, Frankfurt a. M. Denne post beklædte han imidlertid kun i tre år. Hans berømmelse var nu meget stor, og da det store schweiziske medicinalfirma, Hoffmann-Le Roche, i slutningen af 1960'erne afsatte store pengesummer til oprettelsen af et center for im-

munologisk grundforskning, uafhængigt af kommercielle hensyn, var det naturligt, at valget faldt på J. som leder. I 1969 tiltrådte han som direktør for Basel Institute for Immunology, og det lykkedes ham at udvikle dette institut til et af verdens største og mest betydningsfulde centre for immunologisk forskning. Her blev det muligt at samle videnskabsmænd fra hele verden i et internationalt samarbejde, og banebrydende resultater er opnået ved instituttet.

Selv under opbygningen af Basel-instituttet har J. været i stand til at bidrage med afgørende og originale nye ideer inden for den immunologiske teori. I 1971 fremkom afhandlingen *The somatic Generation of immune Recognition* hvor han forklarer udviklingen af immunapparatets uhyre mangfoldighed med hensyn til antistofspecificitet ved at postulere at nedarvede antistoffer er rettet mod artens egne vævsantigener, og at der ved mutation under individudviklingen frembringes og udvælges celler der udviser reaktivitet mod en mangfoldighed af fremmede antigener. Endelig fremsatte J. i 1973 ved et symposium i Paris i anledning af 150-årsdagen for Louis Pasteurs fødsel sin „Network Theory“ for immunsystemet. Her foreslår han, at det uhyre komplekse immunsystem har sin egen indre reguleringsmekanisme. Et individ har millioner af forskellige antistoffer, som samtidig selv er antigener, der genkendes af andre antistoffer. Immunsystemet danner antistoffer mod dets egne antistoffer og bliver således et kompliceret netværk af lymfocytter og antistofmolekyler, der genkender og genkendes af andre lymfocytter og antistofmolekyler. Herved kan immunsvaret henholdsvis stimuleres og hæmmes, og der er således i systemet indbygget en regulerende modulation.

I en periode på knap 30 år, hvor immunologien har undergået en voldsom udvikling har J. været i stand til gang på gang at fremsætte banebrydende teorier om immunsystemet. Hans originale ideer har hver gang virket overrumplende på den immunologiske verden og har haft en overordentlig inspirerende virkning blandt kolleger i retning af at igangsætte nye forsøg til belysning af immunapparatets funktion. Hertil kommer, at han har bidraget med en ny immunologisk teknik, som blev revolutionerende for immunologien. J. har også været aktiv i internationalt videnskabeligt samarbejde. Han har således medvirket ved oprettelsen af European Molecular Biology Organization (EMBO) og dets laboratorium i Heidelberg og var formand for EMBO-Council 1971-75. I Tokyo 1980 var han europæisk medlem af den organisationskomité, der oprettede Asian Molecular Biology Organization (AM-

BO). J. blev æresmedlem af Robert-Koch-Institut, Berlin, 1966, af The American Association of Immunologists 1973, medlem af The American Academy of Arts and Sciences 1967, af Det kgl. danske videnskabernes selskab 1968, af The Harvey Society (USA) 1975, af National Academy of Sciences (USA) 1975, af The American Philosophical Society 1979, Fellow of the Royal Society, London, 1980, Doctor of Science h.c. University of Chicago 1972, Columbia University, New York, 1978 og Dr.scient.h.c. Kbh.s univ. 1979. □Foto.

J. V. Spärck

Jernert, Carl Vilhelm, 1906–62, bankdirektør. * 15.8.1906 i Boston, Mass., USA, † 16.5.1962 i Charlottenlund (Messias), urne på Lundtofte kgd. Navneforandring fra Jensen 20.7.1932. F: jernbanerestauratør i Fredericia Jens Lassen Jensen (1883–1941) og Alma Nørgaard (1882–1956). ~ 25.9.1931 i Vedbæk k. med Grethe Rønberg, * 29.5.1900 i Skodsborg, † 30.10.1976 i Gentofte, d. af grosserer Oluf Hans Peter Lassen R. (1867–1931) og Martha Helene Matthiessen (1878–1966).

J. blev 1925 student fra Fredericia hvor han ejede den store jernbanerestaurant. 1930 blev han cand.polit. efter i studietiden at have været på studieophold i Frankrig og England. 1930–32 var han ansat først ved A/S Nordisk Fjerfabrik, senere ved Tuborg, og 1933 blev han direktør i svigerfaderens virksomhed, A/S Oluf Rønberg. På denne post sad han indtil han 1960 blev hentet ind som direktør i Handelsbanken, i hvis repræsentantskab han havde siddet 1951–60 samt i bestyrelsen 1956–60. I efterkrigsårene påtog J. sig utallige repræsentantskabs- og bestyrelsesposter, heriblandt adskillige i barndomsbyen Fredericia. Blandt de mere betydningsfulde var formandskabet i foreningen af grosserere i jern- og metalbranchen 1950–59 samt først og fremmest formandskabet i Grosserer-Societetets Komité 1954–60. Af grosserernes repræsentantskab havde han da været medlem siden 1938. Som internationalt handelsekspert var han formand for det internationale handelskammers nationale danske komité 1951–59, og han blev medlem af udenrigsministeriets Marshall-udvalg. J.s placering som handelsbankdirektør var ment som en omsadling midt i livet. Med sin dybe indsigt i handelens forhold følte han, at de kommende markedsdannelse var nødvendige for med den højeste teknik at gøre produktionen så effektiv som muligt. Han kunne konstatere, at den internationale arbejdsdeling indebar handelsledets vækst, ligesom han var sikker på de store muligheder for eksporten der fulgte med landbrugets

industrialisering. Hele denne udvikling stillede store krav til finansieringssektoren og J. følte sig derfor tilskyndet til at udnytte sin ekspertise i bankvirksomhed. Det skulle imidlertid vise sig at en sygdom, hvis farlighed ikke var erkendt ved hans indtræden i Handelsbankens direktion, medførte hans død allerede to år efter. J. interesserede sig levende for hesteavl og væddeløb og var 1957–61 formand for Foreningen til den ædle hesteavls fremmes overvoldgiftsret. Om hippologiske emner har han skrevet faglige artikler. – R. 1948. R¹. 1954. K. 1957. □Mal. af A. Tørsleff, udst. 1964. Foto.

Interviews i Børsen 27.8.1956 og Politiken 17.4.1960. – Børsen 18.5.1962.

Ib Gejl

Jernskæg

Uradel. Navnet J. kendes ikke fra middelalderen, men er senere tillagt en især på Sjælland forekommende slægt, hvis genealogi ikke med fuld sikkerhed kan udredes. Gennem 1300- og 1400-tallet kendes tre linier: Dronningholm-linien i Nørre Herlev (I), Skjoldenæs-linien, også kaldet Ellinge-linien (II) og en linie, som anvendte navnet Grib. Niels Aagesens hustru Mette var ~ Anders Jacobsen *Grim (–1382) og i dette ægteskab mor til Jens *Grim (–1450).

Danm.s adels årbog 1899 284–88. E. Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen, 1968 184–85.

Thelma Jexlev

Tavle I

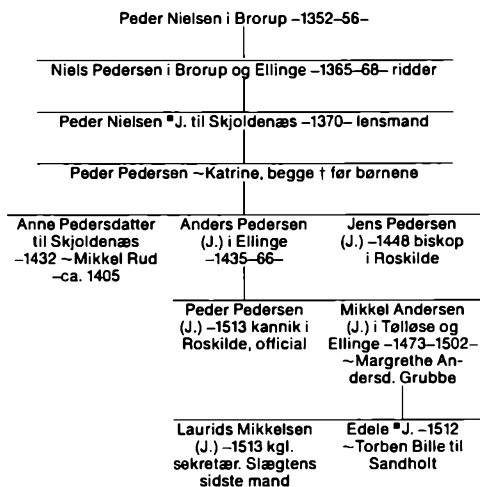
Jens (Ovesen) –1420 biskop i Odense	Niels Aagesen (Ovesen) i Herlev og Dronningholm –ca. 1404 ridder Mette
Anders Nielsen i Dronningholm –1448 lensmand, ridder	Cecilie –ca. 1470 ~1 ^o Abraham Brodersen *Baad ~2 ^o Bonde Jepsen Thott

Jernskæg, Edele, † ca. 1512, kong Hans' elskerinde. F: Mikkil Andersen J. († tidligst 1502, ~ 2° med Karen, en guldsmededatter fra Næstved) og Margrethe Andersdatter Grubbe (af Særsløv). ~ 1501 el. 02 med Torben Bille, † aug. 1512, s. af Bent *B. (ca. 1440–94) og Ermegard Frille († 1504).

J.s forældre tilhørte lavadelen; faderen var lensmand på Roskildebispebispe borg Ellinge (nu Løvenborg). Senest 1498 optoges hun blandt dronning Christines hofdamer og vandt ingen længe kong Hans' kærlighed. Forholdet spottes navnlig i svenske beretninger. 1499 fulgte hun kongen og dronningen til Stockholm, og man lagde mærke til at hun stadig kørte i kongens slæde;

Jernskæg, Edele

Tavle II

atter 1501 ledsagede hun kongeparret til Stockholm; men mens dronningen efterlodet i Stockholm fulgte hun med kongen tilbage. Snart efter ægtede hun Torben Bille for hvem rimeligvis netop dette giftermål blev indledningen til en glimrende karriere. Senest 1504 optoges han i rigsrådet; senest 1503 blev han lensmand på Abrahamstrup (Jægerspris), senest 1505 tillige på Vordingborg; de fynske godser Sandholt og Arreskov hvori han ved arv i forvejen havde visse rettigheder kom ved kongens velvilje i hans udelte besiddelse. På disse slotte og herregårde var kong Hans i det sidste tiår af sit liv en flittig gæst, en omstændighed som i forening med andre indicier gør det såre vanskeligt at afvise det også af Arild *Huitfeldt bekræftede rygte om kongens forhold til J. som løs sladder hvad i ældre tid Hans *Svaning og i nyere tid Will. *Norvin har villet forsøge.

Billeættens hist. I, ved W. Møllerup, 1888–93 265–69 326–33. W. Norvin i Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m.fl. II, 1923 99. Henry Bruun: Poul Laxmand og Birger Gunnensen, 1959 (fot. optr. 1975).

Henry Bruun *

Jernskæg, Mikkel Hansen, 1654 (el. 55)–1711, forfatter. * 1654 el. 55, antagelig i Norge (Hedemarken?), † 1711 på Hellestrup, begr. 9.5. i Flinterup.

J. har øjensynlig studeret, men uden at deponere, er dernæst blevet kældersvend, først i Kbh. og så (i alt fald 1685–94) i Køge. Fra 1699 levede han i Sydsjælland som huslærer og „kortvillig Raad“ på Trolleholm (nuværende Holsteinborg) hos Anders Trolle, med hvem han 1707 flyttede

til Hellestrup. Foruden et par mindre ting har J. skrevet *Roskilde Domkirkes Beskrivelse*, 1685, *Amager Lands Indbygges korte Beskrivelse* (efter en gammel tradition dateret 1693) og en helt kvik *Rejsebeskrivelse fra Trolholm til Faaborg*, 1706. Disse tre digte som alle er skrevet i aleksandrinere og mærket af tidens barokstil, er hvert på sin vis af værdi som topografisk og kulturhistorisk skildring. Mogens Kabel og Helge Toldbergs udgave 1937 indeholder hele J.s forfatterskab med indledning og kommentar.

Danske saml. 2.r.VI, 1878 193–235 (Beskr. af Roskilde domkirke; også som særtryk 1878). Saml. til Fyens hist. og top. VIII, 1881 1–30 (Rejsebeskr. fra Trolholm til Faaborg 1706). M. H. H.s digte, ved Mogens Kabel og Helge Toldberg, 1937 = Nord. studier I. – Joh. Nordahl-Olsen i Danske studier, 1908 48f. [Marius Kristensen] sst. 1909 119f. Mogens Strunge: Jernskæg's Amagerm. 1935. Georg Christensen: Barokken i da. digtn., [1935] 60f. Ejnar Thomsen: Barokken i da. digtn., 1935 (ny udg. 1971) 107f 172.

R. Paulli *

Jernskæg, Peder Nielsen, ca. 1370, lensmand. F: formentlig Niels Pedersen (J.) og Karen Andersdatter. ~ ifølge nogle slægtelæser med Maren Skave (jf. nedenfor), efter andre med en datter af den svenske kongesøn Erik Valdemarsen (1272–ca. 1330) og Ingeborg Knutsdotter Blå.

I samtidige kilder fra Valdemar Atterdags og Olufs tid forekommer flere Peder Nielsenere som imidlertid ikke fører tilnavn, og hvis segl ikke er bevaret, de kan derfor kun vanskeligt skelnes fra hverandre. En af dem fremtræder dog forholdsvis klart. Om ham står det fast at han i hvert fald 1364–77 nævnes til den midtsjællandske herregård Skjoldenæs. Han havde noget gods nord for Næstved i forlening af Skovkloster; ca. 1365 stiftede han Skt. Lucii alter i Roskilde domkirke; i et senere dokument herom tillægges der ham det gådefulde tilnavn Metrom, formentlig en forvansket gengivelse af miles-ridder, selv om han 1365 kun var væbner. 1370–72 var han hovedsmand på det skånske slot Lindholm, og måske var han den første danske lensmand på Helsingborg 1361, mens den P. N. der 1363–64 var hovedsmand på Vordingborg førte Due-segl. I det politiske liv finder man ham som medlover ved Koldingforliget 1365 og ved Stralsundfreden 1370, uden at man dog deraf med sikkerhed tør slutte at han har været medlem af rigsrådet. Det er muligt at han er den N. der 1359 på kronens vegne varetog inddragelsen af Stig Andersen *Hvides gods; sandsynligvis er det ham der 1377 nævnes som lensmand på Grimstrup med hele Falster og 1379 kaldes hovedsmand på Nykøbing. Da hans datter vides at have ført J.ernes våben lbskallen må også han selv have tilhørt

denne slægt. Alt i alt en sjællandsk stormand af gennemsnitstypen, men uden særlig mærkelige eller fremtrædende egenskaber.

Imidlertid er J. for eftertiden kommet til at stå i et ufortjent romantisk skær, væsentlig fordi en anden mands bedrift er blevet ham tillagt. 1358 sendte kong Valdemar en flåde mod Wismar, men togten slog fejl, flåden gik tabt, og anføreren toges til fange. N.å. lykkedes det ham imidlertid at undslippe ved list, idet han tog en medfange på ryggen og beklagede sig over således at skulle slæbe på fordrukne folk. Denne episode må have vakt betydelig opsigt både blandt venner og fjender. Hovedpersonen kaldes i de ældre kilder Peder Dane eller Dæne, et navn som også ellers kendes fra samtiden; først hos 1500-tallets historikere, Cornelius "Hamsfort" (1546–1627) og Arild "Huitfeldt", får han tillagt navnet J., og sidstnævnte tilføjer at han var kong Valdemar „fast kjær og behagelig“. Med denne anekdote har der nu i overleveringen forbundet sig et sagn som tidligst kendes fra et af A. S. "Vedel" bevaret slægtebogsudtog; heri fortælles hvorledes J. ved sin hjemkomst fandt sin hustru, Maren Skave, i barselseng og, da han mistænkte hende for utroskab, krystede hende ihjel i sine panserklædte arme. Et beslægtet motiv behandles i en folkevisse.

C. E. F. Reinhardt: Valdemar Atterdag, 1880 244f 550. Danm.s gamle folkeviser VI, 1895–98 (fot. opr. 1967) 261f. J. O. Arhning: Roskilde domkapitels hist. I, 1937 især 192–94.

Thelma Jexlev (Henry Bruun)

Jersild, Jørgen, * 1913, komponist. * 17.9.1913 i Kbh. (Trin.). F: læge, senere overlæge Olaf "J." (1867–1950) og Ingeborg E. M. Nissen (1876–1951). ~ 16.10.1937 i Birkerød med Charlotte Dorothea Cecile Biehl, * 9.11.1911 i Hellerup, d. af grosserer Georg Friedrich B. (1872–1952) og Emilie Aubert (1874–1951).

Efter studentereksamen fra Østre Borgerdyds-kole 1931 studerede J. klaver hos Alexander "Stoffregen" og musikteori og komposition hos Poul "Schierbeck", hvis tydeligt gallske påvirkning han i 1936 fulgte op med et studieophold hos Albert Roussel i Paris. Atter hjemkommen studerede han musikvidenskab ved Kbh.s univ. Disse studier afsluttedes 1940 med en magistergrad, men allerede året forinden ansattes J. som programsekretær ved statsradiofoniens musikafdeling. 1943 forlod han radioen til fordel for Det kgl. danske musikkonservatorium og en sideløbende virksomhed som musikanmelder ved Berlingske Tidende (til 1958). 1953 udnævntes J. til professor ved konservatoriet hvor han til sin afgang 1975 satte afgørende præg på undervisnin-

gen i en af de helt elementære discipliner, horelære. Blandt hans lærebøger må især nævnes *Lærebog i melodilæsning*, 1959 og *Lærebog i rytmelæsning*, 1961 der har vundet stærk udbredelse og tillige er udkommet i Tyskland (1959), USA (1966) og England (1977). Ved enkelte lejligheder har J. fremtrådt som dirigent af egne værker. Ellers har hans kunstneriske trang fundet udtryk i en ikke voldsomt lang opusrække hvor kræsen klassicistisk melodisk sans parrer med fornem håndværksmæssig gennemarbejdning. Trods denne tilsyneladende eksklusive holdning har adskillige af hans værker vist sig at have appel til en bredere kreds. Blæskvintetten *At spille i Skoven*, 1947, har vundet stor yndest, og ved uropførelsen af hans vittige musikalske udformning af Lewis Carrolls *Alice in Wonderland*, 1951 (med Dirch Passer som den forlorne skildpadde) profeterede pressen ham sågar engagement hos Walt Disney. Ved en enkelt lejlighed har J. også flirtet direkte med det folkelige: til en tekst af Poul Henningsen leverede han 1965 det danske bidrag til eurovisionens Melodi grand prix. Nok så stor hæder høstede han dog da hans *Tre Madrigaler*, 1958 (til tekster af Anders Bording og Peder Syv) placerede sig blandt de bedste værker ved det internationale Rostrum of Composers i Paris 1959. Harpen har spillet en særlig rolle i J.s musikalske univers. Ikke mindst under indtryk af den fremragende walisiske harpenist Osian Ellis har J. skabt en række centrale værker for dette instrument, bl.a. samlingen *Libro d'Arpa* bestående af solostykket *Pezzo elegiaco*, 1968, kammermusikværket *Fantasia e Canto*, 1967 og *Koncert for harpe og orkester*, 1972. – J. har modtaget en række legater og andre hædersbevisninger og har med stor dygtighed bestridt en række tillidshverv i dansk musikliv, bl.a. som formand for Musikpædagogisk forening. 1960–61 var han ledende senior i Studenterforeningen. – R. 1958. R.' 1966. □ Mal. af Carl Forup, 1921. Foto.

Knud Ketting

Jersild, Peter Christian Olaf, 1867–1950, læge. * 6.7.1867 i Kbh. (Holmens), † 27.5.1950 i Kbh., begr. Søllerød kgd. F: vekselerer Peter Valdemar J. (1837–85) og Anna Marie Jensen (1841–1902). ~ 17.9.1902 på Frbg. med Ingeborg Ellen Margrethe Nissen, * 15.3.1876 i Kbh. (Frbg.), † 16.6.1951 i Skodsborg, d. af grosserer, senere etatsråd Hans N. (1822–1902) og Christiane Cathrine Markussen (1830–1910). – Far til Jørgen "J."

I skoletiden ønskede J. at blive enten billedhugger eller læge. Da han var blevet student 1886 fra

Jersild, Olaf

Mariboets skole, valgte han medicinen og fængsledes meget hurtigt af anatomien. Efter embeds-eksamen 1893 viste det sig vanskeligt at finde en stilling som anatom, og neurologien, hvis diagnostik i meget er baseret på de anatomiske forhold, optog ham stærkt, men særligt under påvirkning af Ludvig *Nielsens personlighed vakte hans interesse for venerologien. Han blev kandidat hos Sophus *Engelsteds elev N. *Holm der tilskyndede ham til at studere i Paris hvor Jean Fournier (1832–1914) blev hans lærer i venerologi og Thibierge i dermatologi. Hjemkommen 1896 var han først reservelæge hos Rudolph *Bergh, senere hos A. Haslund og en kort tid hos C. *Rasch. Doktorgraden tog han 1904 på en afhandling om slimet fra livmoderen hos prostituerede, hvori bl.a. fandtes nye iagttagelser om forandringer hos frugtsommelige. Allerede forinden havde J., vistnok som den første, anbefalet en lysbehandling af pletsaldethed der endnu anvendes i modificeret form, og senere udarbejdede han en behandling af visse kønssygdomme, særlig gonorrhé, og parasitære hudsygdomme med kobbersalte applicerede ad elektrokemisk vej. Sammen med H. *Rønne udformede J. 1919 et system til anonym registrering af syfilitikere som hurtigt blev indført, og som stadig benyttes. Ved rent kliniske iagttagelser, støttet af påfølgende anatomiske undersøgelser, har J. fra 1920 påvist hvorledes forskellige endetarmslidelser, om hvis natur man var i vildrede og efter Fourniers angivelser mente var af syfilitisk oprindelse, intet har med syfilis at gøre, men skyldes betændelse i lymfekirtler og -gange og er af samme karakter som visse lidelser i lyskeregerne og kønsorganerne, særligt de kvindelige. En af W. S. Frei (1885–1943) indført prøve har bekræftet J.s opfattelse, og de tidligere med forskellige navne betegnede lidelser sammenfattes nu oftere i udlandet under navnet „le syndrome de Jersild“.

De fleste af J.s arbejder er trykt på fransk. Han var hele livet en ynder og kender af al billedkunst og kunstindustri. – Fra 1902 praktiserede han i Kbh. som dermato-venerolog og var desuden visiterende læge, og undersøgende og behandelende læge for prostituerede kvinder fra 1909–16, hvilket sidste år han efterfulgte Erik Pontoppidan som overlæge ved Rud. Berghs hospital der under hans ledelse hurtigt moderniseredes og blev ligestillet med Kbh.s kommunehospitals afdeling for hud- og kønssygdomme; ligeledes fik han behandling af forbrændinger der tidligere foretoges hos kirurgerne, indført på sin dermatologiske afdeling. J. blev hædret i udlandet, bl.a. som æresmedlem af videnskabelige selskaber, især for klarlæggelsen af forholdene ved

de tidligere misforståede lidelser i endetarmen og kønsorganernes lymfeveje, og modtog 1937 skriftet *Opuscula* in honorem O. J. □Mal. af Albert Naur, 1924. Buste af J. J. Bregno, 1925. Mal. af Jul. Paulsen, 1927. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1904 131f. – Aa. Kristiansen i Ugeskr. for læger CXII, 1950 877f. Jens Jersild i Min far var læge, red. Poul Bonnevie m. fl., 1965 145–61.

*Axel Hansen**

Jersin, Jens Dinesen, 1588(7)–1634, biskop. *28.9.1588(7) i Jersie, †25.10.1634 i Nyborg, begr. i Ribe domk. F: sognepræst Dines J. (†1603) og Ellen Hansdatter (~2° med sognepræst i Jersie Peder Andersen Mand, †ca. 1634). ~1°1621 med Anna Hansdatter Wolf, †1625 i Sorø. ~2° 1626 med Margrethe Fuien, *2.1.1612 i Kbh., †19.3.1628 sst., mulig d. af Hans F. og N. N. Vibe. ~3° 22.8.1630 i Ribe med Catharina Jacobsdatter Outzen, †tidligst 1640, d. af købmand i Haderslev, borgmester Jacob O. (†senest 1617) og Maria Bertramdsdatter (†tidligst 1617).

J. gik i skole i Roskilde og Køge, siden på Herlufsholm hvorfra han blev dimitteret ca. 1605. 1606 blev han hører på Herlufsholm, men allerede 1607 drog han til Wittenberg hvor han tog levende del i datidens heftige kampe om berettigelsen af metafysikken som han holdt på. 1610 kom han hjem, tog s.å. magistergraden og blev 1611 rektor i Sorø. 1615 rejste han på ny udenlands, forsynet med et rejsestipendium på tre år og betroet tilsynet med en tidligere discipel i Sorø, Mogens Krabbe. Han immatrikuleredes 1615 i Heidelberg. 1615 var han i Rostock og Leipzig, 1616 blev han immatrikuleret i Giessen, men blev allerede s.å. kaldt tilbage til Kbh. for at overtage et professorat. Dette afslog han dog idet han undskyldte sig med at han var stærkt optaget af undersøgelser vedrørende den nye undervisningsmetode man just da prøvede i Gies-sen. Da han 1617 vendte tilbage til Danmark blev han tugtemester for Christian IVs naturlige sønner, Christian Ulrik *Gyldenløve og Hans Ulrik *Gyldenløve, og allerede 1619 tillige professor ved universitetet (i metafysik), fra 1624 i fysik. Hans hovedbeskæftigelse i disse år var dog arbejdet med at skabe en ny latinsk grammatik. I Giessen var han blevet vundet for den ovennævnte undervisningsmetode der oprindeligt var udformet af Wolfgang Raticius, og som tilsigtede dels at gennemføre en forenkling af stoffet, dels at gøre det lettere at tilegne ved hjælp af lærebøger på modersmålet. 1622 blev det pålagt J. at udarbejde en latinsk grammatik efter disse principper, og s.å. kunne han forelægge univer-

sitetets professorer en større og en mindre lærebog i dette fag. Disse vakte midlertid en storm af modstand, især fordi de for en del var affattet på dansk, og da den nu så konservative biskop H. P. Resen som modtræk udgav en fornyet udgave af Philipp Melanchtons latinske grammatik, så det mørkt ud for J.s reformplaner. Da befalede J.s velynder, kansler Christen "Friis til Kragerup, ham at meddele en kritik af denne melanchtonske grammatik. Det gjorde han så udtømmende at dens skæbne blev beseglet, og J. fik 1622 privilegium for ti år på udgivelsen af sine grammatikker der udkom 1623–24 under titel *Epitome grammaticæ Latinæ og Grammatica Latina*. En række kongebreve påbød indførelsen af de nye lærebøger, men reelt set fik de dog ikke så stor betydning som man kunne have ventet, da anvendelsen af det danske sprog i dem indskrænkedes mere og mere i de senere udgaver og til sidst helt forsvandt. Stærkere blev derimod den indirekte eftervirkning af J.s reformbevægelse, idet arbejdet for og med det danske sprog i de følgende år fik en større plads i åndslevet end tidligere.

En ikke mindre personlighedspræget indsats kom J. til at gøre på et andet område, det kirkelige. Under sine studieophold i Tyskland havde han ikke blot tilegnet sig den ortodokse skoleteologi med forherligelse af Luther som en enestående gudskæmpe og den skarpe afvisning af kalvinismen, men var tillige blevet vundet for de retninger der som Weigelianerne og Johann Arndt i Tyskland, Holger "Rosenkrantz (1574–1642) og H. P. Resen i Danmark ikke ville nøjes med et korrekt læreindhold, men især tilsigtede at omsætte lære i liv. Under påvirkning af disse tanker førtes J. ind i en stærk åndelig gæring der først synes at have nået sin (føreløbige) afslutning ved et åndeligt gennembrud. En gammel, men næppe helt pålidelig beretning henlægger dette til en mystisk oplevelse som han skal have haft i Sorø kirke, mens han spillede på sin lut. At dømme efter udtalelser af ham selv ser det dog snarere ud til at hans alvorligste religiøse krise, fulgt af et afgørende gennembrud, er faldet i tiden efter at han var blevet præst. 1625 blev han nemlig kaldet til provst og sognepræst ved Vor Frue kirke i Kbh., og 1626 tiltrådte han sit nye embede. Kun i tre år kom han til at virke i dette, men hans gerning satte dybe spor. Han var både en mægtig opvækkelsesprædikant og en fint forstående sjælesørger der fremkaldte en stærk åndelig bevægelse i Vor Frue menighed. Værdifulde kilder til at lære væsentlige sider af hans standpunkt og virksomhed at kende foreligger i to skrifter af ham, *Vera via vitæ, en rictig Vey, som fører til det evige Ljfv*, 1633, og *Troens*

Kamp oc Seyr, 1636, der indeholder en bearbejdet gengivelse af forfatterens prædikener i Vor Frue kirke. Begge er de senere udkommet i talrige oplag, og i århundrede hørte de til den mest læste opbyggelseslitteratur i Danmark. Det første belyser især J. som opvækkelsesprædikant og afspejler på karakteristisk måde hans stadige bestræbelser for at betone værdien af en „levende“ tro. Ikke den korrekte kundskab om Gud og hans vilje er tilstrækkelig, den sande tro ytrer sig gennem en aldrig hvilende kamp mod synden i alle dens former. Troens Kamp oc Seyr er J.s mest personlige bog, og der er sider i den som synes skrevet med hans eget hjerteblod. Ud fra en dyb erfaringsbaggrund skildrer han med levende farver alle de kriser en kristen, ikke mindst en præst, kan komme til at gennemgå, og anviser midler til at overvinde dem. Fra den strenge rettroenheds dage står bogen om troens kamp og sejr som et mærkeligt religionspsykologisk mindesmærke og tegner på livfuld måde billedet af en lidenskabeligt bevæget, dybt religiøs natur.

1629 blev J. udnævnt til biskop i Ribe. Det var Christian IV om at gøre ikke blot at få en dygtig biskop til dette sted, men også en personlighed der kunne virke som tillidsmand i de bevægede tider under trediveårskrigen. Det var en vanskelig gerning J. gik ind til. Kirkelig og borgerlig orden var i mange henseender næsten opløst, og det var ham især svært at gøre sin myndighed gældende over for præsterne i de slesvigske sogne der hørte ind under Ribe bispestol. Idelig måtte han derfor færdes på rejser i det udstrakte stift og jævnlig også drage over til forhandlinger i Kbh. med kongen og kansleren. 1630 gav kongen ham valget mellem at være biskop i Ribe eller blive professor i Kbh.; han valgte det første, tro mod sit kald. S.å. blev han dr. teol. Blandt de vanskeligheder, han havde at kæmpe imod, var også den stærkt udbredte overtro som gav sig mange krasse udslag. En mærkelig skrift som man opdagede på en rude i Ribe satte således borgerskabet i heftig bevægelse idet man troede, at den varslende om kommende ulykker. J. greb da lejligheden til at rette et kraftigt slag mod moderne subjektive profetier, og hver dag en uge igennem prædikede han mod overtro. Disse prædikener udgav han 1631 under titel *Om Miracler, Tegn oc Obenbaringer oc deris Udleggelse*. Han stiller sig heri med skepsis over for troen på den nye tids mirakler som efter hans mening for en stor del blot beror på løgn og opdigtelse, og opfordrer folket til hellere at granske Guds ord i skriften end at fortabe sig i selvopfundne fortolkninger af usikre tegn. – Da J. 1634 var på visittats i Mjolden kom han i strid med en bonde

Jersin, Jens Dinesen

der blev så ophidset, at han slog biskoppen på øret. Sagen blev af nogle J. fjendtligt stemte adelsmænd fremstillet ved hove i et falsk lys, og han mente derfor at det var bedst selv at forklare kongen den rette sammenhæng. Han tiltrådte en rejse til Kbh., men kom ikke længere end til Nyborg hvor en pludselig feber gjorde ende på hans liv. □ Et stik, 1716, menes udgivet for J. med urette. – Mindetavle 1909 på hjørnet af Skolegade-torvet, Ribe.

J. D. J.: Tvende opbyggelige skr., [1730] (indledn.). Kirkehist. saml. 2. r. II, 1860–62 662f (brev). Sst. V, 1869–71 612. – E. Pontoppidan: *Annales ecclesiae Danicæ* III, 1747 156–65. S. M. Gjellerup: *Biskop J. D. J.*, 1868–70. H. F. Rørdam i *Kirkehist. saml.* 3. r. I, 1874–77 457–65 479 486–89. J. Oskar Andersen: *Holger Rosenkrantz den lærde*, 1896 99 322–24. O. Walde: *Storhetstidens lit. krigsbyten II*, Uppsala 1920 291 417 425. Bj. Kornerup: *Vor Frue kirkes og menigheds hist.*, 1929–30 258–62. S. Nygård: *Familien Nygaard på Frederikskilde*, 1933 77 333. – *Papirer i Kgl. bibl.*

*Bjørn Kornerup**

Jerslev Lund, Bodil, se Lund, Bodil Jerslev.

Jespersen

Af de forskellige borgerlige slægter, der bærer navnet J. skal to nævnes.

I. Den bornholmske slægt J. føres tilbage til købmand i Allinge Aage J. (nævnt 1624), hvis sønnesøns søn, smed i Allinge Jesper Hansen (1698–1775) var far til byfoged i Neksø og Åkirkeby Niels J. (1725–93).

II. En jysk slægt der føres tilbage til skomager i Skanderborg Jesper Rasmussen (ca. 1681–1759), hvis sønnesøn var gæstgiver og postmester sst. Søren Jespersen (1764–1829).

(I) C. Jespersen: *Stamtv. over den bornholmske familie J.*, 1941. (II) Max Grohshennig: *Slægten J. fra Skanderborg*, 1919.

Hans H. Worsøe

Jespersen, Christian Magdalu, 1809–73, politiker. * 15.2.1809 i Viborg, † 18.11.1873 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: justitiarius i landsoverretten, senere konferensråd Jesper J. (1767–1829, ~ 1° 1796 med Helena Cecilia Andresen, 1774–96, ~ 2° 1797 med Mariane Henriette Diericks, 1778–99) og Mette Maria Bang (1783–1852). ~ 1° 11.10.1838 i Viborg med Frederikke Wilhelmine Leopoldine Stockfleth, * 28.7.1817 i Rendsborg, † 31.5.1845 i Viborg, d. af kaptajn, senere oberst Hannibal S. (1775–1858) og Withe Sophie Hendrica Barthæa Lange (1780–1868). ~ 2° 18.12.1847 i Viborg med Christensine Elisabeth Margrethe Christophine Frederica Sehested, * 18.12.1818 i Kbh. (Garn.), † 13.6.1905 sst., d. af kaptajn, senere oberstløjtnant Holger

S. (1766–1839) og Christiane Messner (1783–1831).

J. blev student 1826 fra Viborg, cand. juris 1830, var fuldmægtig på Viborg landsoverrets justitskontor 1831–33 og blev prøveprokurator 1834, prokurator 1836, herredsfoged i Hatting hrd. 1856, var 1857–71 tillige direktør for straffeanstalten i Horsens, afgik 1873. Han var 1842–48 medlem af de nørrejske stænder hvor han tilhørte de liberale. 1846 stillede han forslag om en dansk-slesvigsk fællesforfatning samtidig med Orla Lehmanns forslag i samme retning i Roskilde stænder. 1848 hørte han sammen med Chr. Dahl til de ledende inden for de jyske liberale. S.å. valgtes han til den grundlovgivende rigssamling for Nibe og kom ind i grundlovsudvalget. Hans navn knyttedes her til det forslag om rigsdagens sammensætning der ved venstres stemmer blev det sejrende, det *P. D. Bruun-J.ske forslag*. 1861–66 var han medlem af folketinget for Horsens, 1861–63 af rigsrådet og 1864–65 af dettes folketing. – Justitsråd 1859. Etatsråd 1873. – R. 1862. DM. 1864. □ Afbildet på litografi efter tegn. af L. A. Smith af stænderrepræsentanterne i Viborg 1844. Mal. af Constantin Hansen 1861–62 (folketinget). Afbildet på sammes mal. 1860–64 af den grundlovgivende rigsforsamling 1848 (Fr.borg) og på forarbejde dertil (folketinget).

N. Neergaard: *Under junigrundloven I*, 1892. Hans Jensen: *De danske stænderforsaml.s hist.* I, 1931 438f.

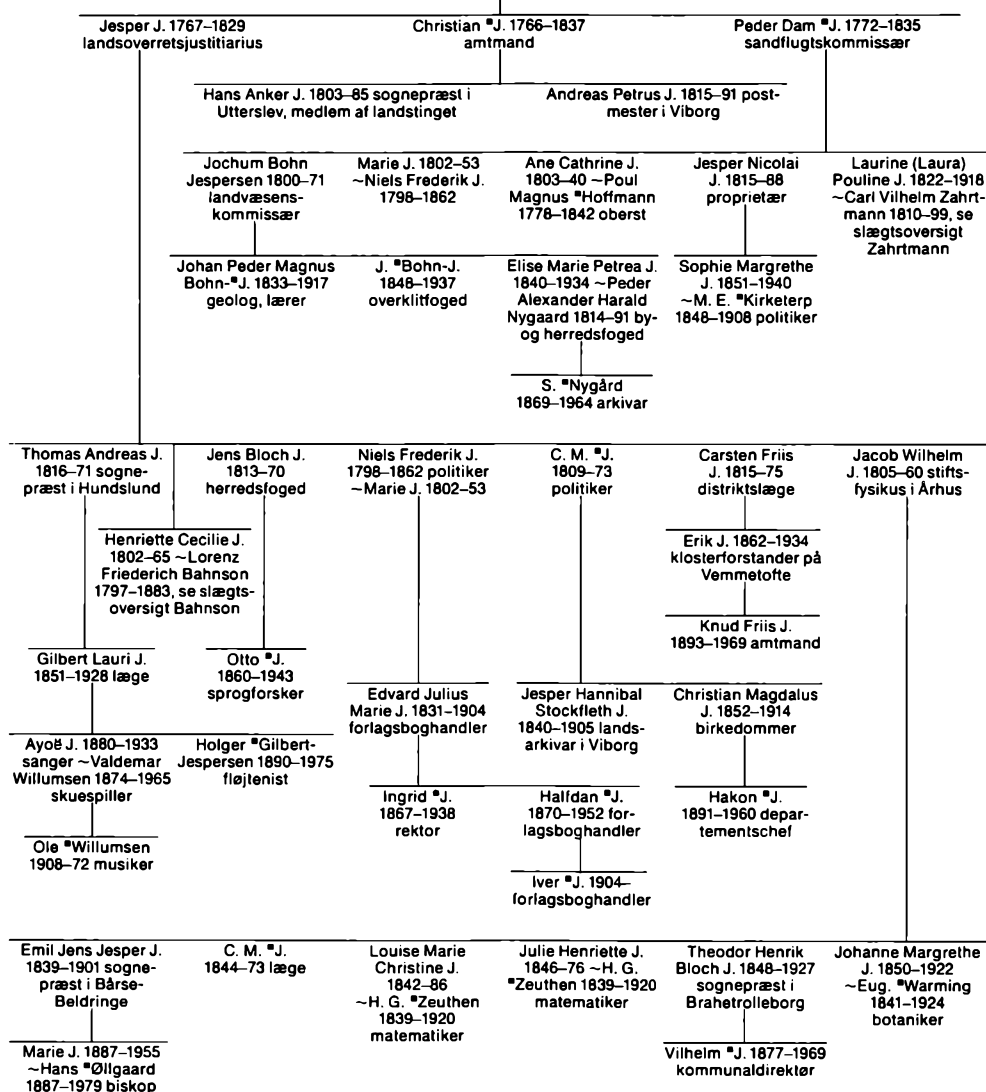
*Povl Engelstoft**

Jespersen, Christian Magdalu, 1844–73, læge. * 22.10.1844 i Århus, † 24.3.1873 på Skt. Hans hospital, begr. i Kbh. (Ass.) F: stiftsfysicus, senere justitsråd Jacob Wilhelm J. (1805–60) og Anna Marie Kirstine Bloch (1811–74). Ugift.

J. blev student 1862 fra Århus og tog medicinsk embedseksamen 1869. Efter at have gjort tjeneste ved kommunehospitalet ansattes han som kandidat på Skt. Hans hospital hvor han to måneder før sin død blev reservelæge. Formentlig allerede gennem faderen, der var medlem af direktionen for den nyopførte sindssygeanstalt ved Århus, hvis overlæge var H. Selmer, har J. fået interesse for psykiatrien, og under V. Steenbergs inciterende påvirkning kastede han sig med iver og energi – trods en tidligt udviklet lungetuberkulose – over videnskabeligt arbejde, særlig over studiet af årsagen til den generelle parese (dementia paralytica). Tidligere forskere havde på grundlag af nogle få tilfælde opstillet den hypotese at denne sindssygdom var af syfilittisk natur, hvad også Steenbergs og Kjellbergs undersøgelser tydede på. Det lykkedes J. ved kritisk at gen-

Tavle I

Niels Jespersen 1725–93 byfødd i Nekse og Åkirkeby

nemgå et stort materiale at levere det statistiske bevis for hypotesens rigtighed. Først langt senere er det lykkedes at bekræfte hans resultater ad anden vej, men det er J.s fortjeneste på et tidspunkt hvor man end ikke kendte syfilismikroben (*spirochæte pallida*) at have bevist, at sygdommen måtte skyldes syfilis. Med rette kunne J. slutte sine undersøgelser med at udtale „at general, progressiv paralyse forekommer ikke hos en person, med mindre han tidligere har haft syphilis“. J.s fortrinlige arbejde har gjort hans

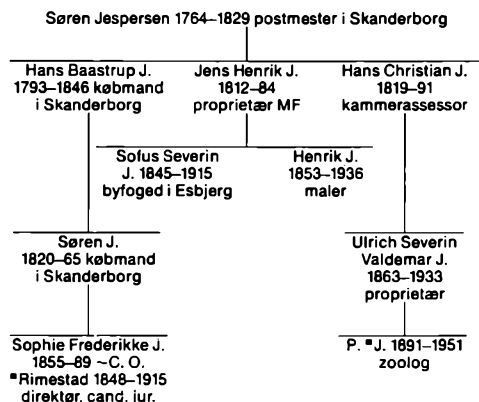
navn kendt vidt omkring, og det noteres stadig i forbindelse med denne sygdom. Arbejdet antoges som doktordisputats, men før forsvaret skulle finde sted døde J. Bogen (*Skyldes den almindelige fremskridende Parese Syphilis?*) udgaves 1874 af familien. □Foto.

S. Elvius: Biografier og portrætter af studenterne fra 1862, 1912. Axel V. Neel og Ib Ostfeld: From the history of Danish dementia paralytica research, 1950 31–47.

Max Schmidt*

Jespersen, Carl

Tabve II

Jespersen, Carl Nicolaj, 1873–1956, dagbladsdirektør. * 17.1.1873 i Vridsløselille, † 26.2.1956 på Kbh.s amtssygehus, Gentofte, begr. Hellerup kgd. F: værkfører (arbejdsleder) ved fængslet, senere grosserer Ole Peter J. (1833–1910, ~ 2° 1885 med Cathrine Mathilde Adelaide Christine Marie Hunderup, 1860–1926) og Gertrud Hansen Løv (1840–80). ~ 15.4.1896 på Frbg. (Imm.) med Emma Marie Hansen, * 1.9.1877 i Kbh. (Matth.), † 30.9.1927 i Hellerup, d. af tømrer Peter Morten H. (1841–1922) og Maren Kirstine Nielsen (1847–1900).

J. der var af gammel vestsjællandsk bondeslægt tog præliminæreksamen 1889 fra Slomanns skole i Kbh. Et par år var han i lære på kontor og rejste så til USA hvor han førte et omvekslende liv som maskinarbejder, kusk, skovhugger, kok m. og i Chicago forpagtede og drev et mindre dampvaskeri. 1895 var han hjemme i Kbh. igen, havde forskellige stillinger og grundlagde et dampvaskeri, det senere Centralvaskeri. Nogle år senere ansattes han i Vacuum Oil Co. og blev dets generalrepræsentant i Sverige hvor mange rejser udviklede hans købmandskab og menne-skekundskab. Det var således en alsidigt uddannet og berejst mand – pga. opholdet i USA helt efter redaktør Henrik *Cavlings hoved – der 1906 søgte og fik stillingen som administrerende og teknisk direktør for Politiken. Just efter Cavlings omlægning og modernisering af bladet var der brug for en administrativ leder med initiativ, arbejdslyst, fremsyn og sans for den nyeste tekniske udvikling i de grafiske fag. Straks efter sin ansættelse ved Politiken blev J. medlem af bestyrelsen for Kbh.s bogtrykkerforening og sad i bestyrelsen til 1920. På Politiken blev en af hans første opgaver at skaffe personalet bedre arbejdsforhold. Til afløsning af de trange lokaler i Integade og Citygade købtes 1912 ejendommen

på hjørnet af Vestergade og V. Voldgade skråt over for Kbh.s nye rådhus. Samtidig installeredes ny trykpresse med farvetryk. Dermed holdt farver i annoncer deres indtog.

J. havde fra USA en klar forståelse af reklamens betydning og ansatte også de første tegnere ved annonceredaktionen. Da det kneb med at få tilstrækkeligt dansk avispapir tog han initiativet til Den danske presses fællesindkøbsforening 1917 og senere til rationalisering af avisudbringningen i A/S Bladkompagniet 1920. I begge foretagenders bestyrelse sad han til 1938. Han fik også ideen til at udgive de bedste af Politikens føljetoner i bogform og lagde dermed spiren til Politikens forlag. Hans initiativ og dristighed sås også da Politiken efter påskekrisen 1920 ramtes af en omfattende og langvarig annonceboykot. Resolut iværksatte han en annonce-akkvisition i udlandet. Tiden efter påskekrisen var den eneste alvorlige krise for bladet i J.s direktørtid. Den overvandt dog i løbet af et par år, og det sidste tiår af hans tid ved bladet blev en enestående fremgangsperiode, dels ved redaktionens dygtighed, dels ved hans initiativ og fremsyn både hvad udnyttelse af teknik og reklame angik. To gange var bladhuset blevet udvidet ved køb af naboejendomme og nye rotationspresser indkøbt. Et par år før hans tilbagetreden 1938 havde Politikens hverdagsoplag passeret 150 000, et oplag større end noget andet dansk dagblads. Efter sin afgang fra bladet førte J. en tilbagetrukket tilværelse, men overtog dog 1943 formandsposten i A/S Importøren og var 1942–48 formand for Det frie kirkesamfunds byggefond. □ Livsmaske. Foto.

Th. Hauch-Fausbøll: En vestsjællandsk bondeslægt gennem 350 år, 1935. Vald. Koppel: Af Politikens hist. I–II, 1946. Politiken 29.2.1956.

Helge Larsen

Jespersen, Christian, 1766–1837, amtmand. * 30. 8.1766 i Neksø, † 30.3.1837 sst., begr. sst. F: byfoged, herredsfoged Niels J. (1725–93) og Berthe Marie Dam (1740–1820). ~ 23.11.1793 i Neksø med Elisabeth Cathrine Smith Heiberg, * 10. 11.1769 på Strømnægsgård på Askø ved Bergen, † 21.7.1830 i Neksø, d. af amtmand, sidst på Bornholm, Christen H. (1737–1801) og Anne Margrethe Først (1737–1816). – Bror til Peder *J. (1772–1835).

J.s hele liv var viet fødeøen Bornholm. Han blev student 1786, privat dimitteret, og forberedte sig på at tage den juridiske eksamen, men måtte indskrænke sig til n.å. at tage den dansk-juridiske, da regeringen ønskede at konstituere ham i den syge fars embede som byfoged i Neksø og Åkirkeby samt herredsfoged i Bornholms sønder

herred, hvilke embeder definitivt overdroges ham 1793. I 50 år sad han som embedsmand på Bornholm. Til sine tidligere embeder føjede han 1809 stillingen som konstitueret amtmand over Bornholms amt, i hvilket embede han fik kgl. udnævnelse 1815 mod at fratræde stillingerne som by- og herredsfoged. 1832 kaldtes han af kongen til at deltage i de „oplyste mænds“ forhandlinger om det af regeringen udarbejdede stænderudkast. Han deltog kun i ringe grad i de egentlige debatter, men ved afstemningerne var han at finde blandt de mænd der ønskede at give stænderlovene en mere liberal udformning. Han var således stemt for at mildne reglerne for erhvervelse af valgbarhed og ville bøde give fæstebønder, der ikke var hoverpligtige, samt beneficiarer valgbarhed. Derimod ønskede han ikke at indrømme joderne den samme ret. Han forsvarede stærkt de bornholmske interesser da regeringsforslaget ville have til følge at de bornholmske købstæder så godt som fuldstændigt ville blive holdt borte fra stemmeurnerne, og han hørte til dem der ønskede at stændernes forhandlinger skulle foregå for åbne døre. Sine interesser for landøkonomiske forhold lagde han for dagen ved udarbejdelsen af en række mindre artikler til tidsskrifter, og han fremhævedes ved flere lejligheder som en ualmindelig duelig og indsigtfuld embedsmand der var nøje fortrolig med de på mange punkter særegne forhold på Bornholm. – Justitsråd 1809. – R. 1826. DM. 1829. □ Miniature.

Bornholmske saml. XXXII, 1949 22f (brev); XXXVI, 1958 25f (brev); XXXVII, 1960 9–35 (aktstykker). – M. K. Zahrtmann sst. X, 1916 86–96; XI, 1917 55–57. K. A. Petersen og M. K. Zahrtmann sst. XIV, 1922 106. Hans Jensen: De danske stænderforsaml. hist. I, 1931 222 226. M. K. Zahrtmann: Borrhingholmerens hist. bog II, 1935.

Harald Jørgensen

Jespersen, Hakon, 1891–1960, departementschef. * 2.4.1891 på Frbg., † 28.4.1960 sst., begr. Vedbæk kgd. F: birkedommer, cand.jur. Christian Magdalu J. (1852–1914) og Augusta Rohde (1856–1944). ~ 10.11.1920 på Frbg. (Solbjerg) med Alma Ingeborg Brøndsted, * 8.5.1895 i Tryggelev, d. af sognepræst Holger B. (1849–1916) og Kristine Margrethe Bruun (1858–99). J. var ud af gammel embedsmandslslægt. Gennem fire generationer havde hans fædrene slægt været juridisk uddannet og virket i statens tjeneste. J. fulgte i sporet, blev student fra Århus katedralskole 1908, cand.jur. 1914 og ansattes s.å. i handelsministeriet som assistent. 1919 fik han bestalling som overretssagfører, men praktiserede ikke. Ministeriet der først var oprettet 1908

voksede hurtigt efter krigsudbruddet 1914, og J. gjorde hele dets udvikling med indtil sin død kort før pensionsalderen. 1919 blev han sekretær, 1921 fuldmægtig, 1931 ekspeditionssekretær, 1934 kontorchef og ved departementschef J. "Dalhoffs overgang til valutacentralen 1935 konstitueredes han i dennes embede og fik udnævnelse som departementschef 1937. Hans overordentlige arbejdsevne og hans evne til at skelne væsentligt fra uvæsentligt var tidligt bemærket i ministeriet. Som ministersekretær arbejdede han 1922–34 for fem ministre i skiftende regeringer og havde ved sin overtagelse af departementschefposten rige erfaringer og overblik over ministeriets nu meget omfattende virksomhed, handel, industri og søfart med de mange ordninger og reguleringer som 1930ernes kriseår havde medført, og som ikke blev færre ved udbruddet af anden verdenskrig og besættelsen. Efter krigen kom yderligere øgede internationale opgaver. I et afsnit i ministerialforeningens skrift Centraladministrationen 1848–1948, 1948, har J. skildret handelsministeriets arbejde under anden verdenskrig. De sidste par år før krigsudbruddet havde han søgt for at der var udarbejdet forslag til indgreb som kunne tænkes at blive aktuelle i en krigssituation. Der blev brug for en del af dem, men besættelsen rejste mange uforudsete problemer, ikke mindst vedrørende forsyninger til erhvervene af råstoffer og energi og til befolkningen af levnedsmidler. Fordelings- og rationeringspolitik m.m. måtte J. fra 29.8.1943 alene bære ansvaret for. Han undlod at møde på Nyboder skole hvortil general H. v.Hanneken havde indkaldt samtlige departementschefer 29.8. kl. 12, men mødtes senere på dagen med sine kolleger og deltog i alle drøftelserne forud for oprettelsen af departementschefstyret. Han følte som de andre chefer at det var hans pligt at videreføre administrationen for længst muligt at beskytte befolkningen, men var også indstillet på at der kunne komme tyske krav som kategorisk måtte afvises. Han lagde megen vægt på at alle forhandlinger med besættelsesmagten førtes gennem udenrigsministeriet. Det medførte en dobbeltbehandling som gav de enkelte fagministerier adgang til at træne tyske krav, en adgang som ikke mindst handelsministeriet udnyttede de sidste krigsår til at forhale sager og reducere tyske forlangender. For J. som for andre chefer var det en lettelse atter at få en parlamentarisk ansvarlig minister efter befrielsen, men arbejdet blev næppe mindre i de første efterkrigsår. J. var formand for de to næringslovkommissioner af 1924 og 1954, var næstformand i bestyrelserne for Dansk krigs-søforsikring for varer og Krigsforsikringen for danske skibe og sad fra

Jespersen, Hakon

1936 i Nationalbankens repræsentantskab, men hans hovedindsats lå i ministeriet. Han har en væsentlig del af æren for at de mange indgreb ikke førte til voldsomme angreb på ministeriet. Han tog bevidst kontakter til vide kredse i erhvervslivet, var i sin form gennemført høflig og korrekt og optrådte med ro og stilfærdig beskedenhed bag hvilket lå ganske bestemte og faste meninger. Gennem sin overordentlige evne til at forhandle søgte han en *modus vivendi* der førte i den retning han ønskede, og var han hård og afvisende var det klarlagt at her gik samfundsinteresser forud for gruppe- eller branchesynspunkter. Som chef i ministeriet var han afholdt og respekteret af sine medarbejdere. – R. 1932. DM. 1936. K.². K.¹. 1947. □Foto.

Politiken 29.4.1960. Berl. tid. s.d. Jørgen Hæstrup: ... til landets bedste I-II, 1966-71. – Papirer i Rigsark. Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Jespersen, Halfdan, 1870–1952, forlagsboghandler. * 4.7.1870 i Tårbæk, † 30.3.1952 i Kbh., begr. Egebæksvang kgd., Espergærde. F: boghandler Edvard Julius Marie J. (1831–1904) og Henriette Klein (1831–1922). ~ 2.5.1901 i Nijmegen med Charlotte (Toetie) Gustavine Elisabeth Stok, * 17.1.1879 i Amsterdam, † 3.9.1954 i Kbh., d. af importør Willem S. (1848–84) og Clementine Gustavine Elisabeth v. Lens d'Aubigny (1854–1931). – Far til Iver *J. Bror til Ingrid *J.

J.s far var oprindelig landmåler, men han fik tidligt interesse for boghandel og etablerede sig først i Husum (1856–58) og senere i Slensborg (1858–64). Efter Sønderjyllands afståelse måtte han bryde op fra landsdelen og overtog i 1865 Otto Schwartz' sortimentsboghandel i Kbh. som han videreførte og udvidede ved køb af H. J. Bing og Søns Forlagsartikler. 1874 ophævede han firmaet Otto Schwartz Eftf. og dannede i forening med Julius *Hoffensberg og Frederik Trap firmaet Hoffensberg, Jespersen og Trap, af hvilket firma han dog allerede udtrådte 1878 for at overtage Thierrys Boghandel i Nakskov som han 1889 overdrog til sin ældste søn Ejnar Jespersen (1863–1918), mens han selv videreførte forlaget i Kbh., indtil han 1898 på grund af alder og svagelighed overdrog ledelsen af forlaget til sin yngste søn J. Det var dog en beskedent virksomhed denne overtog, men i løbet af få år oparbejdede han forlaget så det år for år voksede i størrelse og betydning. Navnlig lagde såvel far som søn vægt på børne- og ungdomsbøger, således hørte *Den store Bastian* til en af grundpillerne i det nystartede forlag. Med flid og ubestridt dygtighed oparbejdede J. en virksomhed der i en årrække kom til at stå som et af de førende for-

lag. Mange folkelige danske forfattere udsendte deres bøger hos J., bl.a. Marie *Bregendahl, Ingeborg *Vollquartz og Karin *Michaëlis. Men heller ikke de store udenlandske forfattere blev forsømt. Stefan Zweig, Arnold Bennett, Emil Ludwig og Antoine de Saint-Exupéry gik glimrende i spand med de mere folkelige fortællere som Warwick Deeping og Mazo de la Roche m.fl. I det hele taget foretrak J. det folkelige fremfor det mere avancerede. En væsentlig udvidelse af firmaet skete 1928 da J. knyttede V. Pios forlag til sit, men samarbejdet med Povl Braner, der var leder af Pios forlag, og J. forløb lidet harmonisk, så allerede 1932 opløstes kompagniskabet.

Oftede blev der kaldt på J. som havde store evner som organisationsmand. Hans ægteskab med en hollandsk født dame gjorde ham mere international og udadvendt end kollegerne. 1931 blev han formand for Den danske boghandlerforening som han ledede med en urokkelig statuarisk ro, og under hans repræsentative ledelse afvikledes det 7. nordiske boghandlermøde i Kbh. 1935. Men navnlig på det internationale felt gik der frasnagn om hans indsats der delte sig mellem grundfæstet faglig indsigt og de mere selskabelige pligter. – R. 1923. DM. 1957. K.² 1947. □Mal. af Arvid Aae, 1908, Ulla Haakø 1935 og Aug. Tørsleff 1936 (Den da. boghandlerforen.). Foto.

Papirer i Kgl. bibl. Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Godfred Hartmann

Jespersen, Ingrid, 1867–1938, rektor. * 24.1.1867 i Kbh. (Lyngby), † 22.11.1938, urne på Egebæksvang kgd. i Espergærde. F: forlagsboghandler Edvard Julius Marie J. (1831–1904) og Henriette Klein (1831–1922). Ugift. – Søster til Halfdan *J. J. dimitteredes 1889 fra N. Zahles seminarium. Hun tog 1891 institutbestyrerindeeksamen og var derefter i tre år bestyrer af Elisabeth Gads skole. 1894 oprettede hun Ingrid Jespersens skole for piger, i en villa i Nordre Frihavsgade på Østerbro i Kbh. Elevtallet voksede hurtigt så at skolens bygninger måtte udvides (1897, 1900, 1912, 1932). Præliminæreksamen holdtes første gang 1898, sidste gang 1907. Efter at skolen 1905 havde opnået anerkendelse som gymnasieskole dimitteredes det første hold studenter 1908. Året efter holdtes for første gang den nyindførte pige-skoleeksamen. I de første år ejede J. selv sin skole, men 1912 omdannede hun den til en selvejende institution. Da staten og hovedstadskommunerne i henhold til lov af 20.3.1918 overtog en række private gymnasieskoler i Kbh. holdt J. sin skole udenfor. En betingelse for overtagelsen var nemlig at forberedelsesskolen skulle nedlægges;

det ønskede J. ikke da hun lagde vægt på at børn kunne få et ubrudt skoleforløb. Hun gik af som rektor 1930, men var derefter formand for skolens bestyrelse indtil sin død. – J. var skoleleder, og hun var dansklærer, først og fremmest i gymnasiet. Organisatorisk talent og overblik, en målbevidst pligtfølelse og tro på skolens opgave fremhæves i samtidens karakteristikker af J. som rektor. Hun hørte til de myndige rektorer, men strengheden blev mildnet af en humor der blev værdsat af både elever og forældre. På flere områder lod hun skolen tage pædagogiske initiativer; her indrettedes således 1903 det første danske skolelaboratorium til fysik og kemi; skolen indførte som en af de første herhjemme husgering som regulært skolefag, og i en årrække havde skolen som den eneste pigeskole også sløjd som eksamensfag til studentereksamen. J. havde sans for det festlige, og det satte præg på hendes undervisning i dansk litteratur. Engagement, idérigdom og kærlighed til litteraturen har gjort denne undervisning til en varig oplevelse for talrige elever. J.s litterære interesse gav sig også udslag i en oversættelse til dansk af en del af Pearl S. Bucks forfatterskab, bl.a. *Den gode jord*. Uden for skolen havde J. en række tillidshverv. Hun var medlem af opgavekommissionen for studentereksamen 1910–31, ministeriets repræsentant i bestyrelsen for faglærerindeeksamen 1923–38, medlem af styrelsen i de private fuldstændige højere almenkolorers pensionskasse 1905–30, medlem af det ministerielle udvalg af 1928 til revision af gymnasiets undervisningsplan. Efter J.s død stiftedes i henhold til hendes testamente Rektor frøken Ingrid Jespersens legat der bestyres af Dansk kvindesamfund og Ingrid Jespersens skole. – F.M. 1. 1930. □Mal. af V. Irminger, 1920 (Ingrid Jespersens skole). Foto. – Mindesten efter udkast af Carl Brummer (Egebæksvang kgd., Espergærde).

Berl. tid. 24.1.1917. Ellen Hartmann i Bog og nål, 1930 90–92. Ingrid Jespersens skoles progr. 1930, 1939 og 1944. Olga Eggers: Kendte da. kvinder, 1934. – Arkiv på Ingrid Jespersens skole.

Vagn Skovgaard-Petersen (Chr. Buur)

Jespersen, Iver Ejgil, * 1904, forlagsboghandler. * 21.10.1904 i Kbh. F: forlagsboghandler Halfdan J. (1870–1952) og Charlotte G. E. Stok (1879–1954) ~ 14.7.1928 i Kbh. (b.v.) med psykolog, formand for Kvindelig læseforening Kirstine Korsgaard, * 24.1.1903 i Lodderup, Mors, d. af mejeribestyrer Jens Kristian K. (1872–1950, ~ 1° med Kirstine Clausen, † 1897) og Margrethe Marie Dahlgaard (1873–1965). J. er tredje generation i et forlæggerdynasti, så kun naturligt at faderen allerede 1935 optog ham

som associé og 1951 gjorde ham til medindehaver af Jespersen og Pios Forlag. J. blev student fra Gl. Hellerup gymnasium 1922 og cand.phil. året efter. Dette kunne tyde på, at J. måske har overvejet at fortsætte ved universitetet, men han valgte et år på Askov højskole hvad der nok har vakt nogen undren, opvokset som han var i det velbærgede københavnske bourgeoisie. På Askov traf han sin hustru som fra 1945 var formand for Kvindelig læseforening, og hun, der er udgået fra et landligt miljø, kom utvivlsomt til at sætte sit præg på ham. J. overtog efter faderens død 1952 et veldrevet forlag med gode forfattere som allerede var knyttet til forlaget. Nogen egentlig ekspansion i J.s tid kan man næppe tale om. Tværtom ønskede han at specialisere sig, så han selv kunne være med i alle detaljer. I de senere år har forlaget koncentreret sig om børnebøger og dér – navnlig inden for bibliotekskredse – erhvervet sig en solid position. – Inden for standen betragtes J. som en af fagets humanister. At han er forlægger skyldes vel familietraditionen og faderens ønske. Uden tvivl har hans interesser altid gået i en mere videnskabelig retning. Navnlig er han en fin kender af Goethe og hans tid, men beskeden som han er har han kun nedlagt sin viden i et par mindre publikationer om emnet, *Goethe og hans forlæggere*, 1965 og *Weimar 1806*, 1967. Men hans kolleger blev hurtigt klar over, at han ikke blot i bogstaveligste forstand ragede højere op end de fleste. Allerede 1941 valgte de ham ind i Den danske forlæggerforenings bestyrelse, til næstformand 1947 og endelig til formand 1952–59. I sin formandstid ledede han foreningen med myndig charme og navnlig i det internationale organisationsarbejde gjorde han, der behersker mange sprog, et stort og fortjenstfuldt arbejde. Under sin formandsperiode var han medlem af Det nordiske forlæggerråd og Union Internationale des Editeurs. Hans søn, Hans J. (* 1931), var en kort tid knyttet til forlaget, men forlod det 1957 for at lede en række videnskabelige boglader, bl.a. Universitetsbogladen, Kbh. – R. 1958. □Foto.

I. J. i Mit bibliotek, red. K. Elfelt, 1942. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Godfred Hartmann

Jespersen, Jesper Peder, 1883–1963, gymnastikpædagog. * 18.7.1883 i Lumby, Fyn, † 5.9.1963 i Skodsborg, begr. i Hellerup. F: gårdejer Anders J. (1849–1926) og Johanne Marie Nielsen (1851–1930). ~ 1.12.1907 i Odense (Skt. Knud) med Anna Maaløe, * 16.3.1882 i Odense, † 27.5.1963 i Hellerup, d. af cand.pharm. Carl

Ludvig Valentin M. (1837–85) og Catrine Marie Urban-Hansen (1843–86).

J. var fynbo, født og opvokset i landsbyen Lumby i et gudsfrygtigt og fædrelandskærligt landbomiljø. Efter endt skolegang påbegyndte han læreruddannelse på Odense seminarium og tog eksamen 1904. Specielt faget legemsøvelser havde hans store interesse, og allerede 1904–05 gennemgik han det etårige kursus på Statens gymnastikinstitut (nu: DHL). Herefter virkede han i nogle år som lærer ved Hesselager kostskole før han 1907 blev indkaldt som soldat. Senere blev J. tilknyttet militæret som reserveofficer og udnævntes til kaptajn før han 1932 tog sin afsked. Af større betydning for hans senere virke som motionspropagandist blev et studieophold i London umiddelbart efter første verdenskrig. Ved University of London tog han eksamen i engelsk og kom i samme periode i kontakt med danskeren J. P. *Muller (tidl. Müller) som 1912 havde oprettet et institut for legemsøvelser i London. På dette tidspunkt var Muller en allerede verdensberømt „hygiejniker“ der havde fået oversat bogen, *Mit System* (1904) til ikke færre end 25 sprog. Bogens gennemslagskraft og instituttets succes skal ses på baggrund af den brede appel der lå i anvisningen af nogle daglige gymnastisk-hygiejniske øvelser for alle, uanset alder og konstitution, forenet med et nyt „klassisk“ dannelsesideal hvor Muller betragtede legemskulturen som en „fuldgyldig parallel til åndskulturen“. J. blev stærkt begejstret for dette system og besluttede at varetage Mullers interesser i Danmark. 1921 udgav han kampskriftet *Mullerøvelser for Skole og Hjem*, og året efter forlod han skolen for i stedet at hellige sig arbejdet på sit nyoprettede Mullerinstitut i København (senere: *Hygiejnisk institut*). Trods stærkt kritiske røster, ikke mindst fra skolegymnastikken, vedblev J. i skrift og tale at agitere for de nye tanker, og den folkelige opbakning blev efterhånden så stor at *Berlingske Tidende* 1927 anmodede J. om at starte et morgengymnastikprogram i radioen. Skønt flere af radioens ansatte på forhånd var skeptisk indstillet overfor dette eksperiment viste det sig snart at J. kunne trække lyttere til. Programmet skiftede titel fra *Berlingske Tidendes morgengymnastik* til *Radioens morgengymnastik*, og uden afbrydelse kom det til at fortsætte 25 år frem til 1952 hvor J. på sin jubilæumsdag trak sig tilbage. Ialt blev det til ca. 9000 udsendelser og „kaptajn Jespersen“ blev efterhånden et begreb i dansk kulturliv. De utallige lytterreaktioner som programmerne affødte taler deres eget tydelige sprog og resulterede blandt andet i dannelsen af Landsforeningen for sandhed og sundhed og de såkaldte „sundhedsstævner“ på

Hindsgavl hvor deltagere fra hele landet hvert år samledes under ledelse af J. Indholdet af radioprogrammerne skiftede ikke synderlig karakter i den lange periode. I farverige ord og vendinger fortsatte J. agitationen for øvelserne som et livsprincip, men af betydning blev det dog at han udviklede sit eget stavsystem som en variant af Mullersystemet. Med staven som hjælpemiddel blev det nu muligt at „mejsle“ bort overflødige fedtansamlinger og løbende kontrollere resultatet gennem journalføring. Bogen *Stavsystemet*, 1934 udkom i hele 10 oplag og mange mennesker i dag vil kunne identificere J. på netop dette stav- eller stokkesystem. Sideløbende med disse radioudsendelser tiltrak J. sig stor opmærksomhed ved en lang række velbesøgte foredrag på Thorvaldsens museum (1. gang 1933) over emnet Thorvaldsens skulpturer som inspirator for legemskulturen. Det oldgræske dannelsesideal om en sund sjæl i et sundt legeme lå ham således alle dage stærkt på sinde, og det åbenlyse misforhold mellem dette ideal og virkeligheden prægede så at sige hele hans virksomhed. Den manglende kropshygiejne hos den menige dansker blev det hans forteneste at påpege, ofte slagordspræget og altid med humor, såsom „tyk mave avler ikke skarpsindig tanke“ eller „en elendig muskelkraft under en smuk klædedragt betyder mand udadtil, men svækling indadtil“. Med eftertidens bagklogskab forbliver det derimod mere tvivlsomt om de anvisninger han i praksis gav på „at gøre mænd af svæklinge“ også rent faktisk kunne føre til målet om end samtiden drog ringe tvivl herom. Han forblev en sjælden folkekær person der helt frem til sin død fortsat drev sit hygiejniske institut i Dagmarhus, og som sin høje alder til trods til det sidste fremstod som et levende bevis for sine ideers bærekraft. Foruden de allerede nævnte bøger udgav J. en lang række andre af hvilke bør nævnes *Hudens Hygiejne og det daglige Bad*, 1926, *Morgengymnastikkens Motto*, I–II, 1929 og 1931, *Mit livs erfaring*, 1958 og *Ratslaver og bilmaver*, 1960. □Tegn. af Carl Jensen, 1943. Livsmaske. Foto.

J. P. J.: *Mit livs erfaring*, 1958 (erindringer). Interview i Politiken 18.7.1943. – H. Rechendorff i *Berl. tid.* 6.9.1963. P. Skaaning i Politiken s.d.

Leif Vangdrup

Jespersen, Johannes, 1881–1971, veterinær. * 17. 4.1881 i Pøl på Als, † 7.5.1971 på Frbg., begr. Solbjerg kgd. F: arbejdsmand Niels J. (1844–1915, ~2° 1884 med Anne Marie Dominicussen, 1853–1932) og Maren Johansen (1845–82). ~3.8.1918 i Finderup ved Høng med Ellen Mazanti Andersen, * 1.10.1892 i Svendborg, † 11.6.1968 på Frbg., d. af murer, senere

gasværksbestyrer i Fakse Ladeplads Carl Marius A. (1865–1947) og Betty Julie Reinholdine Mazanti (1867–1926).

Efter en grundig uddannelse og beskæftigelse ved det praktiske husdyrbrug, afbrudt af et halvt års ophold på Dalum landbrugsskole, begyndte J. 26 år gammel landbrugsstudiet ved veterinær- og landbohøjskolen. Han tog eksamen som landbrugskandidat 1909, var det følgende år redaktionssekretær ved Fyns Stifts Landbrugstidende og vendte så tilbage til højskolen hvor han 1912 tog eksamen på fortsættelseskursus i husdyrbrug. Hans interesse omfattede imidlertid ikke blot avlen, fodringen og plejen af husdyr, men også den veterinære side; han fortsatte derfor som veterinærstuderende og tog dyrlægeeksamen 1915. Han var reservedyrlæge i hæren 1915–16, men genoptog så arbejdet inden for husdyrbruget, først et års tid som konsulent for De samvirkende landboforeninger i Fyns stift og derefter 1917 som assistent og 1919 som lektor og fra 1923 som professor i husdyrbrug ved veterinær- og landbohøjskolen med heste-, svine- og fjerkræavl som undervisningsfag. J. bevarede også som lærer sin føling med det praktiske landbrugsarbejde, var bestyrelsesmedlem i forskellige landbrugsorganisationer, bl.a. statshingsteskekommisionen (1922–27), og formand for de samvirkende sjællandske landboforeningers hesteavlsudvalg. Han stod som leder af de af De samvirkende danske andels-svinelagterier iværksatte årlige afkomsundersøgelser over orner af dansk landrace og som forstander for veterinær- og landbohøjskolens økonomiske forsøgslaboratoriums afdeling for heste- og svineforsøg fra 1927 og for fjerkræforsøg fra 1933. Han var stærkt optaget af forsøg til belysning af hestenes næringsbehov samt – og i ganske særlig grad – af forsøg med svin. På femten-tyve forsøgssteder blev ikke blot spørgsmål af rent ernæringsmæssig art, men også forhold vedrørende de forskellige fodermidlers og forskellige fodringsmetoders indflydelse på flæskets kvalitet undersøgt. Ved hjælp af et meget stort antal hæmoglobinundersøgelser søgte J. og medarbejdere også at få rede på svinets konstitution. Den fremgang man har kunnet konstatere med hensyn til den danske landraces egenskaber som baconsvin synes for en ikke ringe del at kunne føres tilbage til disse vigtige undersøgelser. Resultaterne er offentliggjort i forsøgslaboratoriets beretninger. J. skrev en lærebog om *Svineavl og Svinehold*, 1932 (flere senere udg., oversat bl.a. til russisk), og artikler om heste-, svine- og fjerkræavl i inden- og udenlandske landbrugstidskrifter og leksika. – R. 1935. DM. 1948. □ Buste af V. Gustafson. Foto.

P. Havskov Sørensen i Medlemsbl. for den da. dyrlægeforen. 1971 826. Hj. Clausen i Den kgl. veterinær- og landbohøjskoles årsskr. 1972 228–31. G. Espersen i Dansk veterinærhist. årbog XXVI, 1974 12.

Hj. Friis*

Jespersen, Knud Wagner, 1926–77, partiformand. * 12.4.1926 i Sulsted, † 2.12.1977 i Kbh., begr. sst. (Vestre kgd.). F: bager Christian Andersen (1907–44) og Nicoline Johanne Jespersen (* 1905). ~ 9.8.1948 i Ålborg (b.v.) med Else Alis Munkholm, * 22.10.1927 i Ålborg, d. af maler Aage Emil M. (1878–1976) og Karla Margrethe Alma Jørgensen Ashehave (* 1901).

J. voksede op som eneste søn i et arbejderhjem, forældrene flyttede tidligt til Sundby-Hvorup hvor han gik i skole de fire første år, derefter i Ålborg. Folkeskolen blev suppleret med et efter-skoleophold. – J.s far var oprindelig jord- og betonarbejder, men i J.s barndom arbejdede han som bager. Hjemmet var meget politisk optaget, faderen var medlem af kommunistpartiet (DKP) siden 1931, moderen siden 1938. Under besættelsen var hele familien engageret i modstandsarbejdet. Faderen blev arresteret af tyskerne 7.12.1943 og døde i kz-lejren Neuengamme ved juletid 1944. J. selv var først aktiv i en illegal bladgruppe, senere i en militærgruppe og til sidst i den lokale ledelse. Han blev arresteret 27.3.1945 og udsat for tortur. Kun trafiksystemets sammenbrud hindrede at han blev sendt til en tysk kz-lejr. Ved befrielsen var han fange i Frøslev-lejren.

Efter krigen ernærede han sig som ikke-faglært arbejder og koncentrerede sig i øvrigt om politisk og faglig aktivitet. 1945 blev han formand for den kommunistiske ungdomsorganisation i Ålborg, 1950 formand for partiorganisationen i Nordjylland og 1952 medlem af DKPs øverste ledelse, centralkomiteen. Straks efter krigen blev han bestyrelsesmedlem i budenes og ungarbejdernes fagforening, 1949 i lager- og pakhusarbejdernes fagforening i Ålborg og 1953 formand for denne fagforening. 1954 blev han medlem af Ålborg byråd. Under storstrejken i foråret 1956 blev han i Nordjylland kendt som en betydelig organisator og agitator. Mange anså ham for at være den naturlige leder af den meget omfattende strejkebevægelse. 1958 kom det til en krise i DKP idet den hidtidige formand, Aksel *Larsen, vendte sig imod partiets traditionelle linje i forhold til det sovjetiske kommunistparti (SUKP). Det traditionalistiske flertal vandt striden og valgte efter kongressen i nov. 1958 enstemmigt J. til ny partiformand. Derefter nedlagde han sine poster i Ålborg og flyttede til København. Hans første år som partiformand blev svære, tilslut-

Jespersen, Knud

ningen til DKP svigtede og 1960 forsvandt det fra folketinget. 60erne blev mørke år for partiet der dårligt nok nåede op over 1 pct. ved valgene. Men organisationen levede, og DKP udbyggede sine positioner i fagbevægelsen; J. selv modnedes i disse år. Omsvinget kom i 1971–72 under kampagnen mod dansk medlemskab af EF. Efter i årevis at have råbt i ørkenen mødte J. nu samme respons som i 1956, og det løste op for hans store evner som agitator og folketribun. 60ernes noget skabelonagtige fremtræden afløstes af selvsikker åbenhed og smittende humor. Der var selvsagt mange grunde til DKPs tilbagevenden til folketinget dec. 1973, men J.s personlighed var en af dem.

I folketinget, hvor han fra 1973 repræsenterede Bispeeng-kredsen (Østre storkreds), blev han da også kendt som en af tingets store talere, humoristisk, præcis, folkelig og med en frodig billedskabende evne. Dertil kom stor belæsthed og megen saglig dygtighed, bl. a. på det skattepolitiske område og vedrørende de nordiske anliggender som optog ham meget. Han var et varmt menneske, formidlende og muntert omgængelig i forhold til andre, og i besiddelse af stor naturlig autoritet over for sine egne. Hans menneskelighed og sociale indignation var ægte og dybtfølt, men han var ingen „fornyere“ – på godt og ondt forblev han sin opvækst tro.

I sit parti stod han for en linje der knyttede DKP ganske tæt til SUKP. For eurokommunismen havde han ikke megen forståelse. Invasionen i Tjekkoslovakiet accepterede han efter en første, forbigående kritik. I den sovjetisk-kinesiske strid tog han lidenskabeligt parti for Sovjet. I 1969 repræsenterede han DKP ved den kommunistiske verdenskonference i Berlin, og han gæstede hyppigt de andre kommunistpartier.

I dansk politik tilstræbte J. et samarbejde med socialdemokratiet og SF, men med den traditionelle meget stærke betoning af DKPs ledende rolle. Hans slagord i 1973 om at „føre arbejdspladsernes krav ind i folketinget“ førte ikke til nogen vending og satte intet særligt præg på udviklingen, selvom han 1974 påny kunne udfolde sine agitatoriske evner under massedemonstrationer der drev DKP op på omkring 10 pct. i Gallupmålingerne. Men talentet som folketribun rummede også en fristelse til demagogisk overdivelse og ren protestholdning som i øvrigt ikke kendetegnede ham i hverdagens politiske arbejde. – De udeblevne resultater var nok en af grundene til at DKP i 1979 påny mistede alle sine folketingsmandater, nu da J. ikke gennem sin agitation kunne opveje manglerne. Han døde efter længere tids sygdom. Titusinder fulgte hans bære; et vidnesbyrd om de varme følelser hans

navn fremkaldte blandt arbejdere og mange andre, trods alle politiske meningsforskelle. □Tegn. af Hans Lollsgaard (Kgl. bibl.). Foto.

K. J. – en af arbejderklassens sønner. Udv. taler og artikler, 1979. – Jens Branner i Politiken 2.12.1973. Aktuelt 26.9.1976 (interview). Kj. Aaes Henriksen i Ålborg stiftstid. 2.12.1977. Ib Nørlund i Land og folk 3.12. s.å. Sst. tillæg 9.12. s.å.

Gert Petersen

Jespersen, Kristian (på dåbsattest Christian), * 1896, redaktør. * 19.3.1896 i Kragelund, Øster Snede sg. F: gårdejer Mikkel Christian J. (1855–1941) og Kristiane Nielsen (1860–1949). ~1° 6.3.1920 i Varde med Else Kirstine Nielsen, * 15.10.1894 i Frisvad ved Varde, † 5.11.1924 i Holbæk, d. af gårdejer Christian Peder N. (1864–1939) og Kirstine Pedersen (1868–1917). ~2° 30.4.1926 i Holbæk (Tveje-Merløse k.) med Alhed Hjembæk Nielsen, * 15.2.1902 i Holbæk, d. af redaktør Rasmus Peter N. (1871–1936) og Ellen Hansen (1877–1934).

J. er født i de „stærke jydere“ kerneland, Øster Snede sogn, og træk i hans livsforløb leder tanken hen på netop den stejlede som gjorde disse rodfæstede bønder til et begreb. Men åndeligt er han ikke af deres art: hans slægt og barndomshjem var grundtvigsk præget. Faderen havde været elev hos Ernst Trier på Vallekilde og på gården i Kragelund gik det økonomiske, det åndelige og det (venstre)politiske efter hans eget udsagn op i en harmonisk helhed. Efter nogle år i Kragelunds to-klassede landsbyskole kom J. på latinskolen i Vejle, blev student 1914 og begyndte teologiske studier ved universitetet i København – han havde i skoleårene erhvervet sig en u hæmmet læselyst der har fulgt ham livet igennem, og det religiøse grundpræg sad dybt i hans sind. Men han ville ikke være præst og afbrød studiet 1916. Lyst til at skrive, mere end politisk engagement, drev ham ind i journalistik og efter læreår ved småblade i Randers og Varde kom han 1918 til Søren Svarres Østsjællands Folkeblad i Køge. „I de to år, jeg var her, følte jeg, at jeg lærte mere end i hele mit foregående liv.“ Østsjællands Folkeblad placerede sig politisk mellem venstre og de radikale, men fra 1921 blev venstrepressen J.s virkefelt, bortset fra et mellemstil 1923 da han redigerede en lille georgistisk præget avis i Brønderslev, Vendsyssel Folkeblad; men det var en misforståelse, erkendte han selv. 1921–23 var han medarbejder ved Roskilde Dagblad, 1924–26 ved Holbæk Amtstidende og efter en kortere periode som Fyns Tidendes rigsdagsmedarbejder hentede hans tidligere chef i Roskilde J. A. Hansen ham 1927 til dagbladet København som redaktionssekretær. Året

efter blev J. redaktør af Morsø Folkeblad som han ledede i 11 år ud fra sin grundtvigsk prægede forståelse af folkeoplysning. Her begyndte han for alvor sin kommenterende journalistik der er folkeligt funderet i troen på jævne menneskers ret over for ekspertvælde og formynderi, politisk i overbevisningen om at det samfund er bedst hvor staten gør sig mindst muligt gældende. J. skriver levende og mundret, siger sin mening lige ud, men giver den gerne en humoristisk eller ironisk formulering og kan være stilistisk særdeles slagkraftig selv om han i grunden mere er et engageret end egentlig polemisk gemyt. – Efter en periode som redaktør af Nakskov Tidende 1939 vendte han 1940 tilbage til Roskilde Dagblad, nu som redaktør og fortsatte her i den næste snes år sin redaktionelle linje fra Mors.

Men 1959 kom J. i konflikt med partiet venstre og bladets ejer, faktor Lars Berthelsen, da han i striden inden for venstre mellem partilederen Erik Eriksen og tidligere finansminister Thorkil Kristensen tog stilling for den sidste som han mente ikke fik fair play, men hvis økonomiske synspunkter han i øvrigt ikke var særlig enig i. Berthelsen afskedigede ham. Venstres redaktørforening i hvis bestyrelse han gennem adskillige år havde siddet fulgte efter med en eksklusion. Affæren vakte betydelig opsigt. Det partipolitisk uafhængige, stærkt debatterende dagblad Information der i mange henseender var talerør for Th. Kristensens politik knyttede J. til sig som fast kommentator, såkaldt „gæsteskrivent“, 1959–61. J. tilførte Information synspunkter der fremkaldte yderligere meningsbrydning, således om den moderne kunsts uforståelighed og lodighed i det hele taget. 1960–64 redigerede J. tidskriftet Liberal debat, organ for bevægelsen af samme navn der var inspireret af Th. Kristensens politiske holdning og senere fik en udløber i partiet liberalt centrum. Endelig knyttedes J. 1964 til Jyllands-Posten som gæsteskrivent, fra-trådte 1973 og har derefter udsendt erindringsbogen *Et liv uden sikkerhedsnet* (med den sigende undertitel *Minder og meninger*) samt *Den vittige Søren Kierkegaard* med uddrag af filosofens værker. Et andet udslag af J.s vidtstrakte læsning var hans virke som litteraturanmelder ved Venstres pressebureau (Venstrepressens bureau) 1944–60.

I erindringsbogen udtrykker J. glæde over at han i de sidste mange år helt uden hensyn til andet end egen mening har kunnet deltage i døgnets debat. Partipolitik i snævrere forstand ser han på med skepsis og et medlemskab for venstre af Roskilde byråd 1946–54 kalder han „en slags fangenskab“. □Foto.

K. J.: Et liv uden sikkerhedsnet, 1976. Samme i Pressehist. årbog 1972, 1973 73–88. Interviews i Fyns tid. 8.3.1956, Politiken 17.3.1966, Sjællands tid. 18.3. s.å., Fr.borg amts avis s.d., Berl.tid. 14.3.1976 og Jyllandsposten s.d. – Børge Outze i Information 11.5.1959. Erh. Larsen i Sorø amtstid. 21.5. s.å.

Verner Jespersen

Jespersen, Johan Peter Magnus Bohn-, 1833–1917, geolog, lærer. * 20.5.1833 på St. Kannikegård, Bodilsker sg., † 19.1.1917 i Nykøbing F., begr. sst. F: kammerråd, proprietær Jochum Bohn Jespersen (1800–71) og Vitta Bolette Fischer (1812–99). Navneforandring til Bohn-J. 8.10.1913. ~ 20.4.1859 i Rinkeby med Anna Christine Boysen, * 13.12.1834 i Rinkeby sg., † 17. 10.1910 i Nykøbing F., d. af skibskaptajn Henning Peter B. (1787–1844) og Anne Catharine Thaysen (1802–77). – Bror til J. "Bohn-J.

J. tog 1854 eksamen i anvendt naturvidenskab ved Polyteknisk læreanstalt. Han beklædte dernæst forskellige tekniske stillinger, ved et teglværk i Slesvig, ved en stentøjsfabrik og Sorthat kulværk på Bornholm, ved Kbh.s vandværk under udhugningen af tunnelen fra Kbh. til Christianshavn i Saltholmskalken under havnen og foretog 1857 en rejse i Tyskland, Belgien, Frankrig og England for at studere den tekniske anvendelse af ler. Efter hjemkomsten forsøgte han sig med lidet held med et møller og Silkeborg, men opgav derefter sin ingeniørkarriere i det private erhvervsliv. 1858 trådte han ind i skolevæsenet og blev adjunkt ved Rønne højere realskole (nu Rønne statsskole), virkede der som lærer i 23 år og dernæst 1881–1903 ved latinskolen (nu katedralskolen) i Nykøbing F. hvor han 1886 blev overlærer. I programmerne fra de to skoler og i forskellige danske og udenlandske tidsskrifter har J. skrevet et ikke ringe antal artikler om geologiske emner. Navnlig kan fremhæves hans *Liden geognostisk Veiviser paa Bornholm*, 1865 (2. udg. med indledning af K. A. Grönwall 1913) og *En skitse af Sorthat Kulværk paa Bornholm*, 1866 der sammen med flere mindre afhandlinger vidner om J.s nøje lokalkendskab til og varme interesse for sin fødeø som kom andre geologer til gode når de besøgte øen. I disse og andre arbejder tog J. hul på beskrivelsen af Bornholms geotektoniske forhold, men de indeholdt først og fremmest oplysninger om de faktiske forhold og deri ligger deres varige betydning. Af de mange nye jordlag som J. opdagede må særlig fremhæves fosforitlaget ved Madsegrav som han stillede store forventninger til; først 1918 blev brydningen forsøgt af staten, men dog atter opgivet et par år efter.

Jespersen, Magnus

Axel Garboe: Bornholmer-geologen M. J., 1931 (anm. af S. Nygård i Pers.hist. t.9.r.V, 1932 73-76). - Papirer i Kgl. bibl.

S. A. Andersen*

Jespersen, Niels, 1518-87, biskop, udgiver af kirkemusikalsk værk. * 1518 i Viborg, † 22.11.1587 i Odense, begr. i Skt. Knuds k. F: borgmester Jesper Simonsen († 1544) og Margrethe Nielsdatter († 1577, ~2° før 1552 med kantor ved Viborg domkirke Niels Friis, † 1557, ~1° med Anne Høg, † 1545). ~1° med enken Anne Andersdatter fra Slagelse, † 5.3.1582. ~2° 21.10.1582 med Else Hansdatter, * 1560, † 30.3.1623 (~2° med guldsmed i Odense Diderik Fuiren, † 1604, ~3° 1605 med læge Jens Mule i Odense, 1564-1633, ~2° 1624 med Anne Villumsdatter, ca. 1602-52, ~2° 1638 med læge Christopher Schultz, † 1646).

I sin ungdom var J. hører, mulig ved en skole i Viborg. Han blev 1544 præst ved Frue kirke i Ålborg, men forflyttedes 1555, efter at have taget magistergraden, til Peders kirke i Malmø, 1558 kaldtes han til præst ved Frue kirke i Kbh. og udnævntes 1560 til biskop over Fyn. Som biskop optrådte han med stor myndighed og holdt streng justits i sit stift, samtidig med at han med iver tog sig af menighedens oplysning og ungdommens kristelige undervisning og tilså præsternes embedsførelse. I sin stærke nidkærlighed som biskop minder han om sin embedsbroder i Sjællands stift, Peder *Palladius; nævnes kan her hans skarpe indgriben over for klosterjomfruenes levned i Maribo. Teologisk tilhørte han afgjort den filippistiske retning og stod i nært venskabsforhold til Niels *Hemmingsen der dedicerede ham sin kommentar til Thessalonikerbrevne 1566.

Også kirkesangen lå J. varmt på sinde; han indprenter ofte stiftets præster en værdig og anstændig udførelse af gudstjenestens musik. Denne omsorg for kirkemusikken kom stærkest til orde i hans store sangværk, gradualet, på hvis udgivelse han allerede fik privilegium 1565, men som først udkom 1573, og som sammen med Hans *Thomesens salmebog udgør den danske lutherske kirkes egentlige „klassiske“ sangbøger. Gradualets opgave var at skaffe ensartethed i kirkesangen landet over; det er rimeligvis i sin kerne udtryk for den liturgisk-musikalske norm i de store kbh.ske kirker og købstadkirkerne, men tager også i sin videre udformning hensyn til de mindre kirkers forhold. Gradualets messeordning ligger tæt op ad de katolske forbilleder, og ved at bevare både ren latinsk messe og en dansk-latinsk blandingsmesse er det at opfatte som en konservativ reaktion mod den danske

Malmøtradition. I øvrigt består indholdet i stort omfang af middelalderens gregorianske sang (foruden en del danske salmer) der sikkert er trykt op direkte efter den danske middelalders katolske gradualet. J.s graduale er på denne måde et indirekte vidne om den kirkelige sang i dansk middelalder (selve de middelalderlige bøger ødelagdes efter reformationen, formentlig efter udgivelsen af J.s graduale). Denne vigtige kilde for vort kendskab til både den katolske og den efterreformatoriske tids danske kirkesang spillede i datiden en meget stor rolle i gudstjenesten. Den var rettesnor for hele gudstjenestens musikalske del og skulle sammen med Bibelen, Thomesens salmebog og kirkeordinansen findes i enhver dansk kirke, lænket til degnestolen. Den udkom i fire udgaver 1573, 1583, 1606 og 1637.

Udg. N. J.: Graduale, ved Erik Abrahamsen, 1935. *Kilder.* Kirkehist. saml. I, 1849-52 140-42 (brev). Danske kirkelove, ved H. F. Rørdam II, 1886 76-78. Kancelliets brevøger III, 1893-95 641; IV, 1896 520. *Lit.* E. Pontoppidan: Annales ecclesiae Danicæ III, 1747 393-97. J. C. Bloch: Den fyenske geistligheds hist. I, 1787 23-49. C. J. Brandt i Kirkehist. saml. I, 1849-52 137-40. H. F. Rørdam sst. 3.r.V, 1884-86 79-92 628-35 812-18. Samme: Kbh.s univ.s hist. II, 1869-72; IV, 1868-74. Erik Abrahamsen: Liturgisk musik i den danske kirke efter reformationen, 1919. Bj. Kornerup i Den danske kirkes hist. IV, 1959.

Erik Abrahamsen*

Jespersen, Olfert Villemoes, 1863-1932, dirigent, komponist. * 2.4.1863 i Kbh. (Holmens), † 7.1.1932 sst. (Helligkors), urne på Bispebjerg. F: snedker Hans Peter J. (1835-87) og Caroline Tønnesen (1838-1918). ~3.12.1898 i Kbh. (Holmens) med Nanna Serine Modeweg, * 28.2.1872 på Frbg., † 26.8.1959 i Ballerup, d. af fabrikant Johan Carl M. (1823-99) og Christiane Charlotte Amalie Kirkebye (1831-1916).

Den lille dreng der fødtes i det fattige Nyboderhjem på årsdagen for slaget på reden var så svagelig, at lægen kun spåede ham en kort levetid. Han blev opkaldt efter dagens to navnkundige søhølte Olfert Fischer og Peter Willemoes. J. narrede dog lægen og trodsede døden i 68 år. Hans liv blev til at begynde med en helt modig kamp mod fattigdom og bestandig sygdom. Næppe otte år gammel løb han barbenet rundt i gårdene og spillede på blikfløjte, kom så til Vesterbros teater hvor han optrådte på scenen i nogle komiske barnenumre, men havnede snart efter i orkestret hos musikdirektør Variali som janitshar. For de småpenge han tjente, klarede han sig selv, lærte at spille klaver hos Holger Dahl og rejste derefter som pianist med et skuespillerselskab i Sverige. Ofte var der knap penge til det

daglige brød, men værre endnu blev det på en turné gennem Rusland hvor J. kom ud for de eventyrligste oplevelser som musikdirektør ved en omrejsende artisttrup. Der var dog intet der kunne kue den lille spinkle, skrøbelige musiker, hverken sygdom, sult eller kulde. Der brændte en ild i ham og hans beskedenhed lod ham døje usle kår og onde år uden bitterhed. – I midten af 80erne var J. pianist i W. "Rantzaus sangerindepavillon på Tivoli-øen, senere i Valhalla og hos Thor Jensen på fregatten i Tivoli. Aften efter aften sad han og hamrede i klaveret i de tobaksosende, øldunstende lokaler, han der selv aldrig røg eller rørte spiritus. Han spillede alle døgnets melodier, komponerede, skrev viser og vers til syngepigerne som han i en snæver vending lånte sin sidste skilling. Han sled i det uden at forde noget for sig selv, på én gang beskeden og stolt. Han elskede den lodige musik med en ren og rørende kærlighed, men følte sig aldrig hævet over at tjene den lette muse. Og endelig mødte han jævnbyrdige i revyforfatterne Axel "Henriques og Anton "Melbye; i deres visekunst fandt han et værdigt modstykke til sine egne tilsvarende musikalske evner. Gennem mange år blev han københavnerrevyernes populære komponist og skrev de melodier som hele byen sang. Det var i begyndelsen af 90erne, endnu inden de udenlandske schlageres dominans. Der var i J.s visestrofer en ren melodisk linje og opfindsomhed, også humør og ynde, og fremfor alt en smidig evne til at følge og fremhæve teksten. 1891–93 var J. dirigent i Nørrebro teater, derefter i National og fra 1898 i Zoologisk have hvor han blev overmåde populær. En overgang havde han også en lille musikhandel og et musikforlag, redigerede Hver 8. Dags Musik og Sang 1899–1908, altid flittig og foretagsom, hvor meget end astmaen sled i hans skrøbelige bryst. Sin største sejr som komponist vandt han med musikken til operetten *Molboerne* (Nørrebro teater 15. 1.1898). Forandrede forhold i Zoologisk have medførte, at han trak sig tilbage som dirigent 1928. Han forvandt det aldrig. I sine sidste år, da sygdommen hærgede ham næsten umenneskeligt, skrev han sine *Oplevelser*, 1930, et sjældent smukt menneskeligt dokument. □ Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt 1904–05 (Fr.borg). Tegn. af Eigil Petersen og P. E. Johannessen. Buste af Svend Jespersen, 1920 (Ribe mus.) og 1931. Afbildet på tegn. af H. Jensenius, 1923 (Fr.borg). Foto.

O. J.: *Oplevelser*, 1930 (erindr.). Interview i Dansk musiker tid., 1929 4f (jfr. 39f 169). – Vore herrer 26.5.1923. Johs. Dam i Dagens nyheder 2.8.1925. Axel Henriques: Glade år, 1930 254–57. Berl.tid. 8.1.1932. Axel Kjerulf i Politiken s.d. Hans J. Larsen: Fra gry til kvæld, 1940 8

55f. Th. Wellejus i Viborg stifts folkebl. 5.1.1957. Kai Flor i Berl.tid. 31.3.1963. – Papirer i Kgl.bibl.

Axel Kjerulf*

Jespersen, Jens Otto Harry, 1860–1943, sprogforsker. * 16.7.1860 i Randers, † 30.4.1943 i Roskilde, urne på Helsingør kgd. F: herredsfoged, justitsråd Jens Bloch J. (1813–70) og Sophie Caroline Bentzien (1833–74). ~ 13.4.1897 i Farum med Ane Marie Djørup, * 8.8.1859 i Kbh. (Garn.), † 30.3.1937 på Lundehave, d. af distriktslæge Frans Casper D. (1813–1908) og Augusta Adolphine Oxenbøll (1833–1913).

Allerede som dreng fik J. sin interesse for sprog og sprogvidenskab vakt, specielt gennem læsningen af værker af Rasmus *Rask; men efter at han 1877 var blevet student fra Fr.borg, hvortil familien var flyttet efter faderens død, begyndte han dog efter en gammel familietradition at studere jura. 1880–87 var han rigsdagsstenograf, og med denne stilling som økonomisk rygstød opgav han efter fire års studium juraen for at koncentrere sig om det der var blevet hans hovedinteresse, studiet af sprog, især de moderne. 1883 findes hans første anmeldelser af sproglige arbejder i Nordisk Tidsskrift for Filologi, og n.å. udkom *Praktisk Tilegnelse af fremmede Sprog*, en bearbejdelse af et arbejde af den unge tyske sprogmand Felix Franke. Mellem de to unge forskere der først var mødtes i deres levende interesse for indførelsen af moderne metoder i sprogundervisningen, men som overhovedet havde meget tilfælles, udviklede der sig en ivrig korrespondance specielt om sproglige spørgsmål, og der opstod et varmt venskab mellem dem som blev af stor betydning for J., men som brat afsluttedes to år senere ved Frankes død (uden at de to nogen sinde havde set hinanden). På J.s fødselsdag 1885 udkom hans første bog, *Kortfattet engelsk Grammatik for Tale- og Skriftsproget*, den første danske grammatik for et fremmed sprog hvori der lægges særlig vægt på talesproget, og hvor der anvendes en egentlig lydskrift. Han kom nu i forbindelse med mange af de ældre og yngre forskere der i de forskellige lande studerede fonetik og arbejdede for at skaffe denne disciplin en fremtrædende plads både inden for den teoretiske sprogvidenskab og i undervisningen i moderne sprog. 1885 var han på det nordiske filologmøde i Stockholm med til at stifte foreningen Quousque tandem til fremme af disse ideer, og i denne forenings blad af samme navn og i andre tidsskrifter skrev han i de følgende år en række artikler om sprogundervisning, ofte i en skarp polemisk form; han kritiserede de ældre metoder der hvilede på oversættelse og teoretisk grammatik og plæderede i stedet for den

„direkte“ metode og for indførelsen af fonetik og lydskrift.

1887 tog J. skoleembedseksamen med fransk som hovedfag, engelsk som frivilligt og latin som tvungent bifag. Hans speciale var Diderot; han var nemlig som ung også meget stærkt filosofisk interesseret og hørte til den kreds der kom hos Harald *Høffding. Efter vel overstået eksamen rejste han til udlandet for at dygtiggøre sig i moderne sprog. Han var både i Tyskland, Frankrig og England. Hans interesse havde efterhånden svinget fra fransk til engelsk hvorfra han nu valgte emnet for sin disputats *Studier over engelske kasus. Med en indledning: frem-skrift i sproget*, 1891. Efter opfordring fra Vilhelm *Thomsen (han, Karl *Verner og Herman *Møller havde været de tre lærere der virkelig betød noget for J.) søgte han at kvalificere sig til den stilling som professor i engelsk der ville blive ledig ved George *Stephens' afgang 1893, og i april s.å. modtog han også sin udnævnelse til professor i engelsk sprog og litteratur, en stilling han indehavde til han tog sin afsked 1925.

J.s første betydelige videnskabelige arbejde *Til spørgsmålet om lydlove*, 1886 offentliggjordes også på tysk. Afhandlingen er et stærkt angreb på grundpillen for den dengang førende junggrammatiske skole, sætningen om „die Ausnahmslosigkeit der Lautgesetze“, og J. fremhæver meget stærkt at man ikke i sprogforskningen må skille lyd og „tyd“ (det sidste ord er en af J.s mange sproglige nydannelser). Sproget har et ydre, den lydige og grammatiske form, og et indre, betydningen i vid forstand; holder man sig ikke stadig dette for øje vil der let opstå skævheder i ens videnskabelige resultater. Dette syn på sproget er det ene af de to grundprincipper der ligger bag hele J.s arbejde. Det andet grundprincip – inspireret af 1800-tallets evolutionslære – er J.s teori om fremskridt i sproget som han behandlede i indledningen til sin disputats. I modsætning til den romantiske skole af sprogforskere der betragtede sproget som en selvstændig organisme fremhæver J. at sproget først og fremmest er et redskab for mennesker til at meddele sig over for hinanden, og derfor må en afslibning af formerne som muliggør en lettere opnåelse af det ønskede mål, meddelelsen, betragtes som et fremskridt. Der er næppe mange lingvister som i dag ville operere med et så vanskelig måleligt og derfor subjektivt begreb som „fremskridt“ i relation til sproget. Men J. begyndte nu på basis af sine grundprincipper at udfolde en vældig produktion. Til dels sammen med Vilhelm Stigaard eller Chr. Sarauw udsendte han en række lærebøger i fransk og engelsk hvor de nye undervisningsprincipper anvendtes. Disse bøger blev

mønstrer for lærebøger i moderne sprog og brugtes efterhånden, i hvert fald de engelske, i praktisk talt alle landets skoler. Flere af dem er bearbejdet til brug i forskellige andre lande. En teoretisk drøftelse af undervisningsspørgsmålet gav J. i *Sprogundervisning*, 1901 (oversat til engelsk, spansk og japansk).

I sin videnskabelige produktion viser J. en forbausende alsidighed. Et af hovedværkerne inden for klassisk europæisk fonetik er hans store *Fonetik*, 1897–99 (tysk udg. 1904) der bygger på en fylde af fine førstehåndsiagttagelser af de fleste europæiske sprog. Hertil slutter sig *Phonetische Grundfragen*, 1904 og lærebøgerne *Modersmålets fonetik*, 1906, *Elementarbuch der Phonetik*, 1912 og *Engelsk fonetik*, 1912. Også den danske dialektlydskrift, den såkaldte *Danias lydskrift*, er J.s værk. Som fonetiker er han stadig en af autoriteterne inden for dansk. I Dania som han redigerede fra 1890 sammen med K. *Nyrop (senere også Verner *Dahlerup) skrev han en mængde sproglige afhandlinger og artikler. Af særlig interesse blandt disse er hans behandling af spørgsmålet om det danske stød og om sammenfaldet af *og* og *at*. Et udvalg af hans danske afhandlinger og artikler er samlet i *Tanker og Studier*, 1932. Nævnes kan også den populære fremstilling *Nutidsprog hos børn og voksne*, 1916 (ændret udg. 1923: *Børnesprog*). Problemet fra indledningen til disputatsen drøftes først i *Progress in Language*, 1894 og senere meget grundigt i *Language, its Nature, Development and Origin*, 1922, måske J.s åndfuldeste værk (også på tysk og japansk).

En lang række arbejder beskæftiger sig med hans universitetsfag engelsk, således hans engelske sproghistorie *Growth and Structure of the English Language*, 1905, et meget levende og originalt arbejde der bragte ham den franske Volney-pris. Hans sproghistoriske hovedværker, den rigt dokumenterede *Modern English Grammar on Historical Principles I–VII*, 1909–49. Bind I (1909) redegør for udviklingen af de engelske lyd fra middelengelsk til moderne engelsk, bind II (1914), III (1927), IV (1931) og V (1940) behandler syntaktiske problemer, bind VI (1942) morfologien, og bind VII (1949) afslutter den syntaktiske behandling; dette bind er færdigredigeret af J.s mangeårige sekretær Niels Haislund. J. går frem efter grammatiske kategorier, flere af dem nydefineret af ham selv. Som almen grammatiker, specielt syntaktiker, har J. nemlig også præsteret en meget værdifuld indsats. I de to kortere danske arbejder *Sprogets logik*, 1913 og *De to hovedarter av grammatiske forbindelser*, 1921 opstiller han to nye grammatiske kategorier, rang og nexus, og fremsætter synspunkter af

stor frugtbarhed og af stor betydning for senere syntaktisk forskning. I *Philosophy of Grammar*, 1924 diskuterer han meget indgående de grammatiske kategorier, i *Tid og tempus*, 1914 og *Negation in English and other Languages*, 1917 behandler han to kategorier udførligt, i *Essentials of English Grammar*, 1933 giver han en kortere afrundet fremstilling af engelsk grammatik på grundlag af sit grammatiske system, og endelig har han i *Analytic Syntax*, 1937 konstrueret et tegnsystem til symbolisering af grammatisk analyse og samtidig taget hele det grammatiske system op til revision. I forbindelse med denne konstruktion af syntaktiske symboler kan det nævnes at han allerede i *Articulations of Speech Sounds*, 1889 konstruerede et system til betegnelser af fonetisk analyse. J. var ikke nogen gold teoretiker men bestræbte sig altid på at indrette sin teoribygning med klar forbindelse til praksis. Det var formentlig denne praktiske orientering forbundet med hans optimisme der fik ham til at interessere sig for internationale hjælpesprog som han ofrede overordentlig megen tid og kraft på. Han var medlem af den komité der udarbejdede Ido, og han konstruerede senere selv sit eget hjælpesprog Novial. Fremdeles skal nævnes *Menneskehed, nasjon og individ i sproget*, 1925 (også på engelsk) og hans små bøger om Chaucer (1893) og Rask (1918). I et af de sidste værker J. udsendte før sin død, *Efficiency in Linguistic Change*, 1941 genoptog han det tema han tidligere flere gange havde behandlet: fremskridt i sproget. Foruden sine større værker offentliggjorde J. et utal af artikler og afhandlinger. Et udvalg af disse skrevet på tysk, fransk og engelsk foreligger i det store bind *Linguistica*, 1933.

En utrættelig flid og en praktisk arbejds metode er de elementære forudsætninger for J.s vældige og alsidige videnskabelige produktion som kvantitativt er af imponerende dimensioner. Men hans værker besidder tillige en lødighed der gør ham til en værdig fortsætter af dansk sprogforsknings store traditioner. Bøger af ham er oversat til en halv snes forskellige sprog, og hans internationale indflydelse har været meget stor. Han havde en udpræget kritisk sans der aldrig accepterede en påstand uden grundig prøvelse, og ofte, ikke mindst i sine yngre dage, rettede han skarp men sagligt begrundet kritik mod andre. Han mildnedes med alderen, men var på sine ældre dage ikke meget tilbøjelig til at anerkende nye retninger inden for sprogvidenskab. J. var empiriker og positivist. På grundlag af et enestående rigt materiale indsamlet på første hånd fremsatte han inden for de forskelligste sproglige discipliner nye principielle synspunkter og gav bidrag til løsningen af mange vanske-

lige problemer af stor betydning for forskningen; hans synspunkter fik ekstra slagkraft på grund af hans indtrængende analytiske evne og hans nøjterne og klare fremstillingsform. Han var altid reformvrig, han kæmpede for en dansk retskrivningsreform, og hans indflydelse på sprogundervisningen som han med sine lærebøger og sin agitation revolutionerede her i landet rækker langt uden for Danmarks grænser. Også ved universitetet virkede han stærkt for reformer i undervisningen og for at skaffe bedre arbejds vilkår for studenterne. 1920–21 var han rektor for Københavns universitet. Gennem mange år var han medlem af socialdemokratiet.

1899 blev han medlem af Videnskabernes selskab, og han var korresponderende medlem eller æresmedlem af en mængde videnskabelige selskaber og akademier. Han foretog adskillige forelæsnings- og studierejser, således 1904 og 1909–10 til USA. Under den sidste udnævntes han (1910) til æresdoktor ved Columbia University i New York, 1925 blev han æresdoktor ved det skotske St. Andrews University, 1927 ved Sorbonne. 16.7.1930 modtog han et stort internationalt festskrift, og 1934 fik han af Videnskabernes selskab fribolig i villaen Lunde have der af grosserer A. *Collstrup var skænket selskabet til bolig for en dansk videnskabsmand. I 1960, på hundredårsdagen for J.s fødsel, blev der oprettet et mindelegat som bærer hans navn. – R. 1901. □Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1916. Mal. af Jul. Paulsen, 1925 (Fr.borg). Foto.

Bibliografi. A grammatical miscellany offered to O. J., 1930 433–57, fortsat i Oversigt over vidensk.s selsk.s virksomhed 1943–44, 1944 57–63.

Kilder. Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1891 139–42. O. J.: Tanker og studier, 1932 (eng. overs. i J.s Linguistica, 1933). Samme: En sprogmands levned, 1938.

Lit. Holger Pedersen i Tilskueren, 1906 867–86. C. A. Bodelsen sst. 1934 I 292–302. Niels Møller i Politiken 16.7.1920. Kr. Nyrop sst. 25.5.1925. Sst. 16.7.1930. Lis Jacobsen sst. 5.12.1933 (også som særttryk). Niels Haislund sst. 16.7.1935. Kaj Bredsdorff i Gads da. mag., 1925 369–72. Aage Brusendorff i Berl.tid. 16.7.1930. Socialdemokraten s.d. Louis Hjelmlev i Acta linguistica III, 1943 119–30. Niels Haislund i Englische Studien, Lpz. s.å. 273–83 (de to sidste også i Portraits of linguists, ved Thomas A. Sebeok II, Bloomington 1966 148–73). C. A. Bodelsen i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1943 136–42. Samme i Essays and papers presented to C. A. Bodelsen, 1964 179–93. L. L. Hammerich i Oversigt over vidensk.s selsk.s virksomhed 1943–44, 1944 41–57.

Papirer i Kgl.bibl. Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Knud Sørensen (Niels Haislund)

Jespersen, Poul Christian, 1891–1951, zoolog. * 18.3.1891 på Næsbyhoved ved Odense, † 20.12.1951 i Gentofte, begr. sst. F: proprietær

Jespersen, P.

Ulrich Severin Valdemar J. (1863–1933) og Ellen Jørgensen (1866–1930). ~24.9.1919 i Odense med Rola Oline Birgitte Wohlleben, * 15.3.1893 i Stige ved Odense, d. af handelsgartner Albert W. (1867–1960) og Caroline Jørgensen (1866–1937). J. blev student fra Odense 1910 og kort efter påbegyndelse af det zoologiske studium fik han arbejde på Carlsberglaboratoriet ved den af Johannes "Schmidt ledede fiskeafdeling under Kommissionen for havundersøgelser. 1913 sendte Schmidt ham på et togt efter ålelarver med skonnerten Margrethe via Færøerne til Vestindien hvor skibet forliste, men de fleste samlinger reddedes. Efter konferensen 1917 ansattes J. som assistent ved kommissionens planktonafdeling som han ledede fra 1946 til sin død. Efter første verdenskrig var han på nye åletogter til Vestindien, 1920 med skonnerten Dana og 1921–22 med havundersøgelsesskibet Dana. 1928–29 deltog han i første halvdel af Danas jordomsjeling og var både før og efter med på flere sommertogter i Nordatlanten. – Bortset fra tidlige arbejder, især ang. dybhavsfiskegruppen Sternoptychidae eller „sølvkser“ (til dels s.m. Å. "Vedel Tåning") er J.s marinbiologiske afhandlinger i høj grad baseret på materiale indsamlet på de mange ekspeditioner og togter. De fleste omhandler zooplankton, først og fremmest copepoder (vandlopper): dels disses sæsonvariation og deres udbredelse ved Vest- og Østgrønland samt Island (med stor betydning for studier af Nordatlantens generelle zoogeografi), dels zooplanktonets kvantitative forekomst i Atlanterhavet og Stillehavet, og dels sildens føde i danske farvande (disputats, 1928) og ved Island og Færøerne. Andre fiskeribiologiske arbejder er J.s grundlæggende studier af helleflynderbestandene i Nordatlanten og af udviklingsstadier af sild og lodde. Efter Schmidts tidlige død overtog han ålelarverne og skrev om deres systematik og biologi (1942). J. var aktiv inden for Det internationale havforskningsråd, redigerede bestemmelsesnøglerne for zooplankton og blev 1951 valgt til generalsekretær for rådet, men nåede ikke at fungere som sådan. – De kvantitative planktonundersøgelser byggede bro til J.s anden store interesse, ornitologien, idet han kunne påvise en klar sammenhæng mellem mængden af zooplankton og af havfugle. Fra barndommen var fugle hans fritidspassion. Allerede 1911 indtrådte han som sekretær i bestyrelsen for Dansk ornithologisk forening, var formand fra 1941 til sin død og gik både nationalt og internationalt varmt ind for fuglefredningen. Han skrev om invasionsfugle og om udbredelsen af ca. 15 danske ynglefugle, i 1946 kom den nyttige bog *The breeding birds of Denmark* og posthumt (1952)

Sjældnere arter som supplement til hans nyudgivelse af Otto "Helms' tre populære *Danske Fugle* fra 20erne. – F.M.I. 1930. R. 1948. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1928 159f. – Å. Vedel Tåning i Vidensk. medd. fra da. naturhist. foren. CXIV, 1952 XXXVII–XLVIII (m. bibliografi). Samme i Dansk ornithol. foren.s t. XLVI s.å. 1–11 (m. bibliografi). J. Grøntved i Naturhist. tid. XVI s.å. 88–90. F. S. Russell i Journal du Conseil permanent international pour l'exploration de la mer XVIII s.å. 104–06.

Torben Wolff

Jespersen, Peder, 1647–1714, kgl. konfessionarius. * 9.11.1647 i Helgeland i Nordlandene, † 3.11.1714 i Kbh., begr. sst. (Holmens k.). F: Foged Jesper Hansen († 1677 el. 78, ~2° ca. 1660 med Karen Eriksdatter, † tidligst 1693) og Margrethe Pedersdatter Falch († ca. 1660). ~23. 10.1678 i Svendborg med Bodil Friis, * 5.10.1641 i Svendborg, † 15.3.1726 i Kbh. (Holmens) (~1° med rådmand i Svendborg Poul Bosen, ca. 1610–78, ~1° med Kirsten Jørgensdatter, ca. 1610–60), d. af rådmand sst. Mads Lucassen F. († 1682) og Ellen Pedersdatter.

J. blev dimitteret fra Trondhjem 1665, opholdt sig derpå i tre år i huset hos prof.teol. Hans Wandal og tog 1668 attestats. Derefter rejste han i flere år udenlands og studerede især i Leiden, Utrecht og Oxford. Hans rejsedagbog viser at han ikke blot gav sig af med teologiske og filosofiske (cartesianske) studier men også nærede en levende interesse for medicin og botanik. 1672 kom han tilbage til Kbh. og blev 1675 på sin store velynder Peder "Griffenfelds anbefaling kaldet til sognepræst i Stenstrup og Lunde på Fyn. Det blev senere fremført som en af anklagerne mod Griffenfeld, at han skulle have modtaget en større pengesum af J. i anledning af denne udnævnelse, men der blev intet bevist derom. 1680 blev J. tillige provst i Lunde hrd. 1688 lod Christian V ham prædike for sig og fandt sådant behag i ham at han udnævnte ham til kgl. konfessionarius i afdøde dr. Hans "Leths sted. 1689 blev han dr.teol.bullat. I sin høje stilling synes J. at have gjort god fyldest. Han roses især for at have været en stor „Sandheds Elskere“, der med nidkærhed og uden personsanseelse foreholdt de fornemme hoveder der var betroet hans sjælesorg deres dyder og laster. Han var også kendt for sin veltalenhed. Vidnesbyrd om denne foreligger endnu i nogle omfangsrige, men indholdstomme ligprædikener, bl.a. over Niels "Juel, 1699 og gehejmeråd Marcus "Gøye, 1704. I adskillige afskrifter kendes hans tale i anledning af elefantordenens indstiftelse *Et dobbelt Clenodie i de Hellige og Herlige*, 1694 (trykt udg. 1774) som er bygget op over Davids salme 16, vers 3. I

håndskrift haves også hans *Betragtninger over Troens Artikler* (u.å.) som er en forholdsvis enkel fremstilling af den ortodokse dogmatik, der også er mere konkret end sædvanligt på denne tid. Som kgl. konfessionarius nød J. megen tillid, bl.a. var han medlem af kommissionerne for tilvejebringelse af en ny salmebog 1696 og for indretningen af teologisk embedseksamen 1705, ligesom han deltog i arbejdet vedrørende fattigvæsenet og de reformerte. Som konfessionarius var han tillige skolark for Fr.borg latinske skole som han viste stor interesse. Ikke mindst lærerpersonalet havde altid i J. en trofast og forstående talsmand. Sin indflydelse ved hove skal han ifølge traditionen også have benyttet til fordel for sin gamle velynder Griffenfeld, idet det skal skyldes ham at Christian V til sidst gav sit minde til at denne måtte komme bort fra Munkholm. □Mal. (Stenstrup præstegård). Relief. Stik 1718.

Kilder. Kirkehist. saml. 2.r.II, 1860–62 640f 651–53 655. Sst. 4.r.III, 1893–95 168f (brev). Sst. 5.r.I, 1901–03 252. Sst. VI, 1911–13 208 (brev). Pers. hist. t. 2.r.IV, 1889 261f.

Lit. Norsk slekthist. t. I, Oslo 1928 60. Programma fun. over P. J., 1714. Chr. Worm: Ligprædiken over J., 1718. D. G. Zwergius: Det siellandske cleresie, 1754 666–73. O. Vaupell: Rigskansler grev Griffenfeld II, 1882 115 121. A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld II, 1894 472f. H. J. Huitfeldt-Kaas i Pers. hist. t. 3.r.II, 1893 92. L. Bobé: Bremerholms kirke, 1920 284f. Bj. Kornerup: Fr.borg statsskoles hist., 1933 75–78 79 112f. Dansk kirkeliv, 1934 51. P. G. Lindhardt: Peder Hersleb, 1939. Johs. Pedersen: Fra brydningen mellem ortodoksi og pietisme, 1945 = Teol. studier VII.

Papirer. Rejsedagbog i afskrift i Kgl. bibl.

Jens Glebe-Møller (Bjorn Kornerup)

Jespersen, Peder Dam, 1772–1835, sandflugtskommissær, landmand. * 11.3.1772 i Neksø, † 28.9.1835 i Rønne, begr. sst. F: by- og herredsfoged Niels J. (1725–93) og Barthe Marie Dam (1740–1820). ~ 31.1.1798 i Svaneke med Barbara Kirstine Bohn, * 26.4.1781 i Svaneke, † 21.7.1864 i Rønne, d. af købmand, sidst i Rønne Jochum Ancher B. (1756–1809) og Maren Schor (1736–1808, ~ 1° ca. 1766 med købmand i Svaneke Jochum Thiesen, 1702–75, ~ 1° med Bendte Hansdatter). – Bror til Christian* J.

Efter dansk juridisk eksamen nedsatte J. sig som prokurator 1795, blev 1797 byskriver i Neksø (til 1816), 1798 tillige herredsskriver for Sønderherred. J. fik adskillige offentlige hverv, bl.a. som priseretsdommer under Englænderkrigen, som landvæsenskommissær og sandflugtskommissær. Kort før sin død blev han valgt som stænderdeputeret for de bornholmske købstæder. Efter svigerfaderens død overtog han købmangården og flyttede til Rønne 1809. Til købmangården hørte avlsgård og J. købte yderme-

re Sejersgård nord for Rønne. Han interesserede sig mere for landbrug end for købmandskab og blev foregangsmand inden for landbruget. Sejersgård lå umiddelbart syd for det daværende sandflugtsområde, nu Blykobbe plantage. 1818 havde rentekammerets sandflugtsinspektør Erik *Viborg (også veterinær og botaniker) besøgt de bornholmske sandflugtsarealer og afgivet betænkning om dæmpning som skulle ske ved fredning af klitterne for kreaturgræsning og plantning af hjelme. 1819 blev J. tilsynsførende med sandflugten og 1821 blev han udnævnt til sandflugtskommissær. Han fulgte kun første del af Viborgs anvisning, nemlig fredning, idet selve dæmpningen blev gennemført ved udsæd af græs- og urtefrø der blev samlet på J.s høløfter samt af frø af birk, el, elm, kirsebær, lærk og senere også af skovfyr og rødgran. Hans strenge håndhæven af forbudet mod kreaturgræsning på sandflugten skabte megen modvilje mod ham hos dem der tidligere havde haft græsningsret, men J. stod fast, støttet af sin bror Christian J. der var amtmand på Bornholm. Takket være græsningsforbudet lykkedes det snart J. at frembringe en skovbevoksning mellem Rønne og Hasle. Træerne voksede så godt at han kunne give tilladelse til kvassankning allerede omkring 1830. En mindesten, rejst 1886 på Tillehøje i Blykobbe plantage meddeler: „Taknemmeligt minde fra egnens beboere.« – Cancelliråd 1811. □Miniature. Silhouet (Bornholms mus.).

Bornholmske saml. IV, 1909 180–85 (brev). – Fr. Thaarup: Bornholms amt samt Christiansø, 1839. M. K. Zahrtmann i Naturen og mennesket IX, 1893 237–54. Samme i Bornholmske saml. X, 1916 111–22; XI, 1917 26–106. Samme: Borringholmerens hist. II, 1935 268–84. Ellen Hansen i Dansk skovforen.s t. XXVIII, 1943 245–48. Axel Bohn-Jespersen i Bornholms tid. 24.12.1966.

P. Chr. Nielsen (C. Syrach-Larsen)

Jespersen, Rodewald, 1876–1935, ingeniør, inspektør ved Polyteknisk læreanstalt. * 8.2.1876 i Voer ved Randers, † 22.4.1935 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: kromand, senere maskinmester ved Hobro-Mariager havnevæsen Niels J. (1846–1916) og Hansine Nielsen (1848–1932). ~ 12.7.1908 på Frbg. (Mariendal) med sem.lærer Karen Vandborg, * 12.2.1878 i Skovstrup ved Ålborg, † 14.3.1966 i Nykøbing F., d. af lærer, senere i Gunderup, Mathias Peter V. (Sørensen) (1851–1938) og Kirsten Marie Høgaard (1855–1928). Navneforandring 30.9.1905.

J. tog polyteknisk adgangseksamen 1898, fik studentereksamen n.å. ved en tillægsprøve og blev cand.phil. 1900. 1899 var han blevet assistent ved Kbh.s forstæders branddirektorat, og 1901 blev han ekstraarbejder i Statsanstalten for Livs-

Jespersen, R.

forsikring hvor han forblev til 1902. 1905 blev han cand.polyt. som maskiningeniør. Efter i foråret 1905 at have suppleret sin værkstedsuddannelse ved søminevæsenet fik han s.å. ansættelse hos stadsingeniøren i Kbh. 1907 blev han ansat som fuldmægtig ved Polyteknisk læreanstalt hvor han 1909 tillige blev kasserer. 1922 blev han sekretær for eksamenskommissionen for studentereksamen. Efter M. C. *Hardings død 1928 blev J. udnævnt til inspektør ved Polyteknisk læreanstalt. 1910–21 var han medlem af bestyrelsen for Hjælpeforeningen for polytekniske eksaminander, fra 1918 tillige sekretær her. Fra 1928 til sin død var han medlem af bestyrelsen for og kasserer for Polyteknisk understøttelsesforening, medlem af bestyrelsen for Hagemanns kollegium, sekretær for De Massmannske søndagsskoler og kasserer for Den polytekniske læreanstalts fond for teknisk kemi. I ingeniørkredse var J. særlig kendt for sit meget betydelige arbejde med at videreføre den oprindelig af stadsingeniør J. J. *Voigt påbegyndte 3. udgave af Statistiske Oplysninger ang. den polytekniske læreanstalts kandidater (1. udg. 1890, 2. udg. 1903), som udkom ved hundredårsfesten 1930 under titlen *Biografiske Oplysninger angaaende Den polytekniske Læreanstalts Kandidater 1829–1929.* – R. 1929.

J. T. Lundbye: Den polytekn. læreanstalt 1829–1929, 1929. H. Neergaard i R. J.: Biografiske oplysn. ang. Den polytekn. læreanstalts kandidater 1829–1929, 1930. Ingeniøren, 1935 V 98.

*Povl Vinding**

Jespersen, Svend Olfert Neumann, * 1895, billedhugger. * 16.11.1895 på Frbg. F: lokomotivfører Vilhelm Christian Valdemar J. (1868–1967) og Hansigne Emilie Neumann (1866–1944). ~ 3.11.1920 i Kbh. (Elias) med Anna Johanne Vestergaard, * 13.3.1898 i Kbh., † 16.5.1980 i Roskilde, d. af formand Niels V. (1861–1949) og Else Marie Bossow (1857–1914).

J. stod i tre år i gipserlære på Den kgl. Porcelainsfabrik og dimiteredes fra teknisk skole til kunstakademiet som han gennemgik fra efteråret 1914 til foråret 1920, i begyndelsen under C. *Aarsleff, derefter under Einar *Utzon-Frank. Han har bl.a. udstillet på Kunstneres efterårsudstilling 1915–16, Charlottenborg forårsudstilling 1918–33 og senere, billedhuggersammenlutningens udstillinger 1933, 1935 og 1938, vinterudstillingen 1939 og 1943 og han var på studierejser til Tyskland og Schweiz 1922, Belgien, Frankrig og Italien (for Zacharias Jacobsens legat) 1925. – J. gjorde sig hurtigt bemærket som en udpræget portræt-begavelse og en meget fin modellør. Allerede 1920 erhvervede det rønnen-

kampske legat til kunstmuseet hans portræthoved af onklen, *Komponisten Olfert Jespersen* (nu i Kolding museum), 1921 og 1925 på samme måde portrætterne af *Skuespiller Frederik Jensen* og af hans egen hustru, for hvilket akademiet 1923 havde givet ham Eckersbergs medalje. Andre portrætarbejder er en maske af *Skuespiller Carl Alstrup* og buste af *Danseren Elna Lassen* (begge i Teatermuseet), hermer af *Borgmester Ernst Kasper* (Kbh.s rådhus), *Frederik VIII* og *Christian X* (begge radiumstationen), buste af *Statsminister Thorvald Stauning* (folketinget), *Ingeniør Paul Bergsøe* og *Joakim Skovgaard* (1930, Kbh.s rådhus). I øvrigt har J. udført en række relieffer, statuer og mindre figurer, og han bistod Joakim *Skovgaard ved arbejdet i Lunds domkirke. □ Buste af E. Breinholt ca. 1924. Tegn. af Joakim Skovgaard ca. 1926. Foto.

Sig. Schultz i vinterudstill.s kat. 1943.

*Sigurd Schultz**

Jespersen, Frederik Vilhelm Raaschou, 1877–1969, kommunaldirektør. * 10.12.1877 i Kerteminde, † 15.10.1969 på Diakonissestiftelsen, Frbg., begr. Ass. kgd., Kbh. F: kapellan i Kerteminde, senere sognepræst i Kerteminde, Horsens og Brahetrolleborg Theodor Henrik Bloch J. (1848–1927) og Anna Raaschou (1851–1926). ~ 27.6.1907 i Viborg med Elisabeth Helweg-Larsen, * 15.5.1879 i Hornborg, † 14.11.1966 på Frbg., d. af kapellan, senere sognepræst og stiftsprovst Vilhelm H.-L. (1850–1927) og Thyra Lorentzen (1852–1906).

J. blev teologisk kandidat 1901, men da han efterhånden var kommet til den overbevisning at han „ikke delte kirkenes tro“, ønskede han ikke at blive præst. Efter at have overvejet og forkastet forskellige andre planer for sin fremtid skaffede han sig 1902 en stilling som ekstraskriver i hovedbogholderiet på Kbh.s rådhus. Her gjorde han sig hurtigt gældende ved sin flid og sin sans for revision og talbehandling. En tid var han derefter beskæftiget i forsorgsafdelingen, men 1906 vendte han tilbage til hovedbogholderiet, nu som assistent af I. klasse. Herefter fik han stadig stigende indflydelse. Sagen var den, at borgmester Jens *Jensen, der efter sit valg 1903 havde mødt en del kulde og modstand hos en række af rådhusets højere embedsmænd, i al stilhed var ved at opbygge sig en slags sekretariat. Hertil benyttede han hovedbogholderiet, hvis chef havde vist sig loyal, og to af hovedbogholderiets unge medarbejdere J. og Johannes *Schaarup kom hurtigt til at blive de bærende kræfter i dette „sekretariat“. 1917 blev J. kontor-

chef i Kbh.s kommunes lønnings- og pensionskontor, og i denne egenskab kom han til at tilrettelægge den store lønreform for kommunens tjenestemænd der gennemførtes 1919. I 1926 blev han direktør for lønnings- og pensionsvæsenet.

I disse år var det ham der på kommunens vegne førte forhandlinger med de forskellige grupper af ansatte. Han stod på god fod med de forhandlende organisationer, og hans indflydelse på dette område var meget stor. Man kaldte han spøgende for „løguden“. Da Jens Jensen 1924 blev overpræsident, fik J. borgmester Peder Hedebol som chef, og også til ham fik han et godt forhold. 1930 blev han direktør for stadens hovedbogholderi og revision og stod nu som stadens mægtigste embedsmand og finansborgmester Hedebols økonomiske rådgiver og højre hånd. Da J. avancerede til en chefstilling på rådhuset, havde der været en del skumlerier over at han der var teolog og ikke jurist skulle placeres så højt. Nu hvor han fik stor indflydelse på kommunens økonomi var der dem der skumlede over at han ikke var fagøkonom, og disse kritikere fandtes ikke blot blandt embedsmændene, men også blandt kommunalpolitikere og i pressen. Borgmester Hedebol blev i vide kredse, også blandt en del medlemmer af sit eget parti, socialdemokratiet, anset for at være en amatør på det økonomiske område, og man fandt det rimeligt, om han i al fald havde en fagmand ved sin side. Men Hedebol var godt tilfreds med den loyale J. 1936 kom da den såkaldte „torveaffære“. Det afsløredes, at to funktionærer i torvevæsenet havde gjort sig skyldig i omfattende bedragerier, og det viste sig at revisionen ikke havde været effektiv nok. Affæren udløste en voldsom kritik af revisionen og dennes chef, og da et par af J.s andre medarbejdere kort efter dummede sig, måtte J. udholde drøje angreb i pressen. 1937 blev revisionen udskilt fra regnskabsvæsenet som J. fortsat var direktør for. Den voksende politiske modstand mod Hedebol gav ny næring til kravet om, at Kbh. skulle have en fagøkonom som økonomidirektør, og da Hedebol 1938 trådte tilbage som finansborgmester, og byens finansforhold efter den nye kommunalforfatning blev lagt i hænderne på en overborgmester, blev det besluttet at der skulle ansættes en sådan økonomidirektør. J. blev klar over at han fremtidig skulle være dennes underordnede og følte sig forbigået. Skønt han kun var omkring de 60 og i fuld vigør, tog han da sin afsked. I sit lange og virksomme otium var han bl.a. en tid direktør for et ejendomsselskab, sekretær ved Diakonissestiftelsen og vurderingsformand for Nørrebro skyldkreds. Desuden skrev han sine erindringer. – R. 1930. DM. 1935.

C. Jespersen: Stamtbl. over den bornholmske familie J., 4. udg. 1941 91. Absalon, 1927 117f. Vald. Koppel: Medmennesker, 1947 49f. K. H. Kofoed: Erindr., 1979 258f. Sig. Jensen i Hist. medd. om Kbh. Årbog 1979 142f 146. – Erindr. i Kbh.s stadsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Sigurd Jensen

Jespersen, Aage, * 1912, bygningsingeniør. * 14. 7.1912 i Århus (Vor Frue). F: entreprenør Rasmus Nielsen J. (1867–1930) og Jenny Kathrine Dam (1879–1945). ~ 8.4.1936 i Kbh. (b.v.) med civilingeniør, afdelingsleder ved DtH Ebba Dortha Grue, * 12.5.1909 i Vejen, d. af sparekassedirektør, arkitekt Niels Ebbesen G. (1879–1937) og Maren Olsen (1879–1955).

J. blev student 1931 fra Århus katedralskole og tog 1936 polyteknisk eksamen som bygningsingeniør. 1936–56 var han beskæftiget i forskellige ingeniør- og entreprenørvirksomheder og var ansat i Entreprenørforeningen 1956–60. Der uddybede han sit kendskab til den emnekreds der senere blev betegnet anlægsteknik, nemlig tilbudsgivning og entreprenørarbejders udførelse. Entreprenørforeningen henvendte sig til Polyteknisk læreanstalt om, at der burde indføres undervisning i dette fag; en sådan var påbegyndt i faget jernbeton under professor Axel Efsens ledelse, og 1958 blev J. lektor ved læreanstalten i det nye fag anlægsteknik og professor 1962. Han blev 1960 lektor i faget ved Danmarks ingeniørakademiet. 1962 blev han medlem af Lundtofteudvalget der ledede læreanstaltens eget planlægningsarbejde for det nye store byggeri i Lyngby. J. ydede her en betydelig indsats og tilkommer en stor del af æren for, at Lundtoftebyggeriet gennemførtes planmæssigt og inden for den fastlagte økonomiske ramme. – J. var prorektor 1966–69, har været medlem af en række andre udvalg med tilknytning til teknik, således teknikumrådet fra 1962 og arbejdsmiljørådet fra 1966, han var ligeledes medlem af det udvalg der skulle udrede årsagerne til sammenstyrtningen af motorvejsbroen ved Farum, og formand for det tekniske udvalg vedrørende en fast Storebæltsforbindelse 1969–72. Det var det udvalg der gik ind for den såkaldte tunnelfærgeforbindelse hvor biler skulle føres under Storebælt på jernbanetog. Han blev derefter næstformand for styrelsen for statsbroen Storebælt fra 1976 til styrelsens ophævelse 1979, da man indtil videre opgav at bygge broen. – J. har skrevet lærebøger om anlægsteknik samt en række faglige artikler. – R. 1969. R.¹ 1976.

Levnedberetning i ordenskapitlet.

P. H. Bendtsen

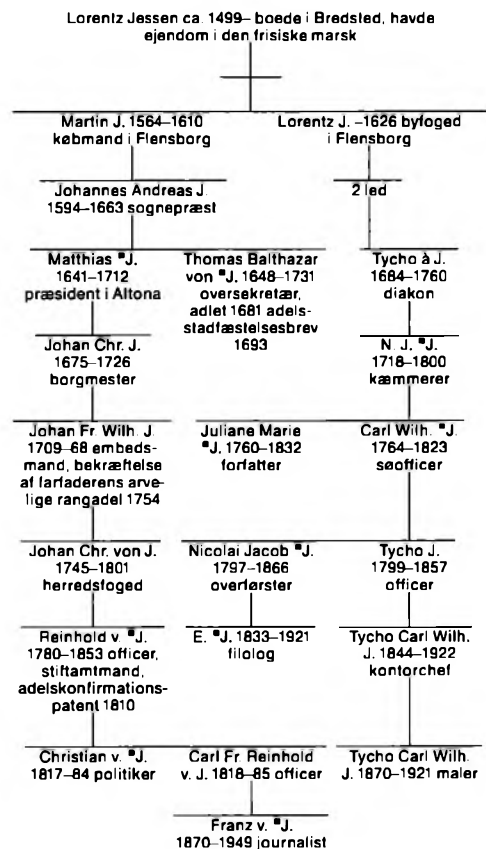
(von) Jessen

(von) Jessen

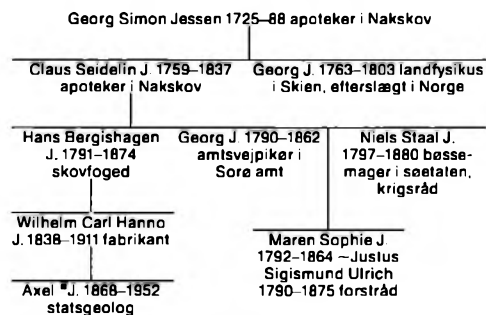
Borgerlig og adelig (tv. I) slægt hvis ældst kendte medlemmer levede i 1400-tallet.

I. Thomas Balthazar v. *J var ~ Elisabeth Biermann, d. af statsmanden Conrad Biermann v. *Ehrenschild. Carl Wilh. *J. var ~ Anna Margrethe Erichsen, d. af bibliotekar John *E.

Tavle I

Tavle II

II. Blandt de borgerlige slægter J. kan nævnes en slægt der har sit udspring på Lolland, idet den føres tilbage til korn- og vejermester i Nakskov Simon J. (–1738), hvis søn Georg Simon J. (1725–88) blev apoteker sst.

(I) Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 470–74. Danm.s adels årbog LIV, 1937 II 75–98. (II) N. C. Th. Jessen: Meddelelser om slægten J., 1885. Wilhelmine Bergishagen J.: Claus Seidelin J. og hans efterkommere, 1943.

Nils G. Bartholdy/Hans H. Worsøe

Jessen, Axel Hans, 1868–1952, geolog. *30. 8.1868 i Kbh. (Trin.), †27.7.1952 i Gentofte, begr. i Lyngby (Mariebjerg kgd.). F: fabrikant Wilhelm Carl Hanno J. (1838–1911) og Marie Rudolphine Giese (1839–1908). ~1° 22.10.1902 i Kbh. (Frederiks) med Petrea (Musse) Pedersen, *24.11.1875 i Lemvig, †18.4.1922 på Frbg., d. af muremester Steffen Christian P. (1818–94) og Ane Jensen (1832–1905). ~2° 15.5.1925 på Frbg. (b.v.) med Johanne Olsen, *2.8.1886 i Nykøbing F., †11.1.1976 i Nivå, d. af skomagermester Hans Christian O. (1851–1923) og Emilie Larsen (1851–1929).

J. havde tilnavnet den fine J., hvilket skyldtes hans altid ulastelige påklædning selv efter længere varende undersøgelser i grus-, ler- og mergelgrave, men også hans altid beskedne og korrekte optræden. J. besøgte mange ler-, grus- og mergelgrave og foretog mange håndborsundersøgelser, for han var ligesom V. *Milthers i hele sin videnskabelige karriere karterende geolog, hvilket også giver sig udtryk i at han har lagt navn til otte af 24 hidtil udgivne kortbladsbeskrivelser i DGUs (Danmarks geologiske undersøgelser) I. række, foruden til regionaloversigten *Vendsyssels Geologi* (DGU 5.r. II, 1918, 2. udg. 1936) og det geologiske skolekort over Sønderjylland (1935). – J. blev cand.polyt. 1890, men tiltrådte allerede 1889 en stilling som sommerassistent ved det nyoprettede Danmarks geologiske undersøgelse og var siden knyttet til denne institution som assistent 1889–97 og som statsgeolog 1897–1938. I kortere tid var han desuden i den første periode knyttet til henholdsvis De danske Sukkerfabrikker og Mineralogisk museum (nu Geologisk museum). Det var først og fremmest Jyllands geologi J. beskæftigede sig med, og det var også her han udførte sine detaljerede undersøgelser og udredninger, fx grundlæggende arbejder over Vendsyssels glaciale, senglaciale og postglaciale stratigrafi med tilhørende genese og terrænformer, specielt sen- og postglaciale strandlinjer. I forlængelse af dette beskæftigede J. sig detaljeret med niveauforandringer i Danmark, specielt kvartærtidens.

Skønt hans opfattelse af at Ribemarskens dannelse var betinget af en landhævning, ikke holdt, var hans beskrivelse den første og grundlæggende geologiske. Isens udbredelse under sidste nedisning i Midt- og Vestjylland bidrog han til at klarlægge i et projekt vedrørende Brørup-mosernes aflejningsforhold som han samarbejdede med V. Madsen, V. Milthers og V. Nordmann om. J.s opfattelse at der ikke er moræne og moserne bekræftedes. Naturgassen i Vendsyssel mente J. havde sin oprindelse i de kvartære lag, hvilket Skærumhede-boringen 1905 bekræftede. J. var formand for Dansk geologisk forening 1910, 1919 og 1922 og medlem af Geografisk selskabs råd og udvalget for naturfredning i en år-række. J. har foretaget studie- og undersøgelsesrejser i Grønland, Island, Nord-Tyskland og Sverige specielt med henblik på glacialgeologi. – R. 1928. □Foto.

Sigurd Hansen i Medd. fra da. geol. foren. XII, 1953 309–14. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Erik Kristiansen

Jessen, Børge Christian, *1907, matematiker. *19.6.1907 i Kbh. F: forretningsfører Hans J. (1865–1935) og Christine Larsen (1875–1959). ~29.1.1931 på Frbg. (Solbjerg) med Ellen Margrethe Charlotte Pedersen, *21.5.1903 på Frbg., †29.12.1979 i Hellerup, d. af professor, dr.phil. P. O. *P. (1874–1941) og Maria Theodora Lihme (1871–1930).

Allerede som elev i Skt. Jørgens gymnasium arbejdede J. med højere matematik, vejledet af sin lærer dr. Julius Pål, og efter studentereksamen 1925 gik han i gang med studiet ved universitetet. Dette gennemførte han på fire år, idet han blev både cand.mag. og mag.scient. Trods den korte studietid havde han nået at skaffe sig en bred orientering i faget, ikke mindst gennem de forelæsninger Jakob *Nielsen og Harald *Bohr holdt ved universitetet uden at være ansat der. Med Bohr indledte han allerede i studietiden et videnskabeligt samarbejde der varede ved, så længe Bohr levede, og udviklede sig til et nært venskab. I året efter eksamen besøgte J. som stipendiat matematiske centre i Europa, især Szeged og Göttingen, samtidig med at han fuldførte sin disputats *Bidrag til Integralteorien for Funktioner af uendelig mange Variable* der forsvaredes 1930. 1930–35 var J. docent ved landbohøjskolen, 1935–42 professor i Geometri ved Danmarks tekniske højskole og 1942–77 professor ved Kbh.s univ. J. har foretaget flere studierejser, deriblandt et længere ophold i USA.

J. trådte ind i dansk matematik da en ny epoke indledtes ved Harald Bohrs overgang til univer-

sitetet og bygningen af matematisk institut på Blegdamsvej. I den herpå følgende rige udvikling var J. en drivende kraft ved Bohrs side. De væsentligste forskningsområder var den Riemannske zetafunktion og de mange aspekter af de næstenperiodiske funktioners teori. J. oprettede forbindelsen med universitetet i den periode hvor han ikke var ansat der, og bidrog gavmildt til undervisningen med seminarer og forelæsninger. Til brug for sin undervisning skrev J. en stor moderne lærebog i geometri. En række artikler om abstrakt mål- og integralteori samlede han til et højt skattet bog. J. er en formens mester, og Matematisk forening har indstiftet en pris for god foredragskunst der bærer hans navn. Sine administrative evner udnyttede han som redaktør af Matematisk Tidsskrift 1935–49 og som medlem af bestyrelsen for Matematisk forening i en årrække samt som formand 1954–58. 1973 udnævntes han til æresmedlem af foreningen. J. blev medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber 1937 og af Videnskabernes selskab 1939. 1958 blev han medlem af Kungl. vetenskaps-societeten i Uppsala og 1967 af Akademie der Wissenschaften i Göttingen. Han var medlem af organisationskomiteen for den internationale matematiske union 1950–52 og af unionens bestyrelse 1952–54. Sin største administrative indsats ydede J. i Carlsbergfondet – hvor han var medlem af direktionen 1950–63 og dennes formand 1955–63. Tresserne betød for universitetsmatematikken dels en sprængning af de ydre rammer og overgang til det nye store H. C. Ørsted-institut, dels en omlægning af den matematiske fremstillingsform inspireret af den franske Bourbaki-gruppe. J. tog disse store udfordringer op og bidrog ved sin autoritet og sunde sans afgørende til, at udviklingen ikke løb af sporet. □Mal. af Poul Bjørklund 1965 (Carlsbergfondet), kopi af Kai Mottlau ca. 1971 (Carlsberg mus.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1930 187f. B. J.: Fra mine læreår, udg. Kbh.s univ.s. matematiske inst., 1977.

V. Th. Jørgensen (Richard Petersen)

Jessen, Carl Wilhelm, 1764–1823, søofficer. *10.7.1764 i Fredensborg (Slotsk.), †30.3.1823 på St. Thomas, begr. sst. F: kgl. kammertjener, senere etatsråd N. J. *J. (1718–1800) og Marie Christine Jacobi (1738–1801). ~27.8.1794 i Kbh. (Holmens) med Anna Margarethe Erichsen, *8.12.1764 i Sorø, †27.12.1845 i Kbh. (Frue), d. af professor, senere konferensråd John *E. (1728–87) og Kirstine Marie Lundgaard (1737–94). – Far til N. J. *J. (1797–1866). Bror til Julian Marie *J.

Jessen, Carl Wilhelm

J. blev kadet 1776, sekondløjtnant 1782, premierløjtnant 1789, kaptajn 1796, kaptajn 1803, kommandørkaptajn 1810 og kommandør 1815. 1778–83 fulgte han professor Thomas "Bugges forelæsninger i matematik. Allerede inden sin udnævnelse til officer var han med fregatten Møen på togt til Vestindien 1781–83 og fik derved en sådan kærlighed til Vestindien at det stadig senere drog ham til sig. Efter hjemkomsten fra togtet fik han tilladelse til at gå i koffardifart og sejlede i ca. fire år som styrmand i Vestindiefarere. 1789–93 var han skoleofficer på Søkadetakademiet og om sommeren med kadetskibet, 1793–94 næstkommanderende i briggen Lougen i Vestindien og 1797–1800 næstkommanderende på Søkadetakademiet. 1800–01 var han atter i Vestindien som chef for Lougen, med hvilken han 1.9.1800 tog en stor engelsk kaper, Eagle der længe havde foreulempet danske handelsskibe i Vestindien. 3.3.1801 var J. med Lougen og skonnerten Vigilant i kamp ved St. Thomas med to engelske kaperfregatter. Da øerne kort efter måtte overgive sig til englænderne fulgte Lougen og to skonnerter med. J. og de fleste af officererne og mandskaberne fra de tre skibe sendtes til England hvor de blev frigivet. Ved hjemkomsten udtalte kongen sin tilfredshed og gav J. en æressabel. 1803–04 var J. igen i Vestindien som chef for fregatten Frederikssten. Ved fjendtlighedernes udbrud 1807 blev han chef for orlogsskibet Prins Christian Frederik, først ved Norge, fra dec. s.å. i danske farvande. I slutningen af marts n.å. sendtes han med skibet til Storebælt hvor han mødte to engelske orlogsskibe og to fregatter. Han søgte at trække englænderne bort fra bæltet i overensstemmelse med den ham givne instruks. Han indhentes imidlertid af den langt overlegne styrke øst for Sjællands rev og måtte stryge flaget efter en heltemodig kamp 22.3. da skibet var forskudt og havde ca. 200 døde og sårede. Skibet grundstødte på landgrunden ved Sjællands odde og blev vragskib, der selv var såret, førtes med skibets besætning til Göteborg som fange, men blev i juni s.å. udvekslet og kom til Danmark. 1809 var han chef for stykprammen Hvalrossen ved Kbh., 1810–13 for batteriet Trekroner og 1813–14 for kanonbådsflotillen i Sundet. Efter fredsslutningen fik han orlov for at føre koffardiskib på Vestindien, indtil han 1817 måtte afgå fra skibet på grund af sygdom. 1822 fik han sin afsked fra søetaten med kontreadmirals karakter, da han var udnævnt til guvernør på St. Thomas, i hvilken stilling han forblev til sin død. Han skildres som en djærv og modig søofficer og et ædelt menneske. – R. 1809. DM. 1912. □Min. af Liepmann Fraenkel ca. 1810. Tegn. af W. Heuer,

1812 (Fr.borg), stukket af samme 1815. Mal. af F. C. Grøger, 1813 (Fr.borg), efter dette litografi af A. Petersen, stik af A. Hansen 1845, litografier bl.a. 1850 og 1859 samt træsnit af H. P. Hansen 1873.

J.s rapport om kampen ved Sjællands odde 1808 i Danebrog II, 1882 634–37 og i Tidsskr. for søvæsen, ny r. XVIII, 1884 50–56. – J. P. With: Danske og norske søheltes bedrifter, 1819. H. B. Dahlerup i Archiv for søvæsenet XI, 1839 241–73. Samme: Mit livs begivenheder I, 1908. Fædrenelandsk nekrolog for 1823, udg. Fr. Thaarup, 1842 197–202. J. H. Schultz i Tidsskr. for søvæsen LXXII, 1901 272–74. Th. Topsøe-Jensen sst. 1933 99–124. Hans Rasmussen i Vor fremtid I, 1907–08 115–24. H. Rosental i Fra Holbæk amt II, 1908 5–27.

*Th. Topsøe-Jensen**

v. **Jessen, Johan Christian**, 1817–84, indenrigsminister, borgmester. * 2.1.1817 i Nykøbing F., † 6.2.1884 i Horsens, begr. sst. F: stiftamtmand Reinhold v. *J. (1780–1853) og Marie S. Ammitzbøll (1788–1824). ~ 18.5.1847 i Svendborg med Sophie Augusta Dichmann, * 21.10.1825 i Dragør, † 26.10.1900 i Horsens, d. af fhv. løjtnant i flåden, kar. kaptajn, toldinspektør Frederik Christian D. (1788–1872) og Sophie Frederikke Qvistgaard (1796–1847). – Farbror til Franz v. *J. v. J. blev student 1834 fra Herlufsholm, 1840 cand.jur. og sekretær i rentekammeret, 1842 fuldmægtig ved Fyns stiftamt, 1845 konst. og 1846 beskikket byfoged i Svendborg, 1852 tillige birkedommer på Tåsinge. Han hørte til den yngre embedsstands mest fremskridtsvenlige elementer og havde ikke ringe del i det opsving byen fik under hans styrelse. 1859 blev han borgmester og byfoged i Horsens og beholdt dette embede til sin død. Han tog initiativet til en række kommunale reformer af økonomisk art og på skole-, forsørgelses- og hospitalsvæsenets område, således at Horsens ansås for en af de bedst styrede kommuner i landet. Under krigen 1864 var han den ledende i den forhandling som general Eduard Vogel v. Falckenstein førte med ti jyske embedsmænd som han havde stævnet til sit hovedkvarter i Kolding, om forskellige krigsrekvisitioner. Nogle af generalens fordringer opfyldtes, men efter forhandling med sine kolleger nægtede v. J. at udskrive egentlige krigsforordninger og fastholdt denne vægring, også da der truedes med dødsstraf. En krigsretsdom, lydende på henrettelse og ejendomskonfiskation, blev også afsagt, men henrettelsen udsattes. De dømte førtes på åbne bøndervogne til Rendsborg hvor de indsattes i strengt fængsel, senere dog mildnet til fængenskab på æresord. Først ved våbenstilstanden i maj løslodes de. Senere adjungeredes v.J. regeringskommisæreren for Jyl-

land, gehejmeråd C. *Bræstrup, der skulle føre forhandlinger med den fjendtlige hærledelse om forholdene under okkupationens sidste stadier, og endelig sendtes han af regeringen til Altona for at foretage den afgørende likvidation. – Som politiker var v. J. liberal med nogen hældning til venstre, og på dette standpunkt valgtes han 1858–64 til folketingsmand for Svendborgkredsen og sad 1864–65 som repræsentant for samme kreds i rigsrådets folketing. På rigsdagen hørte han, sammen med C. A. *Fonnesbech o.a., til en mellemgruppe, de uafhængige, der jævnlig stemte sammen med venstre. Han var en livlig taler med selvstændige synspunkter og sagligt vel rustet, navnlig på kommunalpolitiske og trafikale områder. Det var derfor intet under at hans navn, særlig af etatsråd R. *Westenholz, bragtes på bane, da der dec. 1859 skulle dannes et ministerium af venstre nærstående mænd, og han indtrådte da som indenrigsminister i ministeriet Rotwitt. Ministeriet afgik efter Rottwitzs død febr. 1860 og efterlod ikke synderlige spor i lovgivningsarbejdet. Til en vis grad blev dog v. J. en undtagelse herfra, idet han havde to forslag parat, et som han tidligere havde indbragt som privat forslag, om udvidelse af valgetten til byrådenes mindre halvdel til alle til folketinget valg-bare direkte skatteydere, og et andet som han i længere tid havde syslet med, om en jernbane tværs igennem Fyn i forbindelse med en jysk længdebane fra Fredericia til Ålborg. Det lykkedes ham vel ikke selv at føre nogen af disse forslag igennem, men det første gennemførtes af D. G. *Monrad allerede s.å., og det andet blev i det væsentlige grundlaget for den store Monradske jernbanereform af 1861. – Under forfatningskampen 1864–66 gik v. J. som regel mod venstre, og stemte ja til 1866-grundloven. Ved valget til rigsdagens folketing 4.6.1866 slog han med knebent flertal flertalsnæjseren J. *Jørgensen i Horsens-kredsen, men måtte vige for ham ved oktober-valget s.å. Kort efter indvalgte han imidlertid i landstinget for 10. kreds og bevarede dette mandat til sin død. Han sluttede sig nu afgjort til højre uden dog at øve nogen væsentlig politisk indflydelse i partiet; hans indlæg i forhandlingerne vakte altid opmærksomhed ved deres livlige og originale form, og sagligt gjorde han sig stærkt gældende, navnlig i trafikale, kommunale og sociale spørgsmål. Han anvendtes i en række kommissioner, bl.a. købstadkommissionen af 1869 og den store arbejderkommission af 1875, af hvis forslag flere skyldtes ham. – J. var kgl. kommissarius for jernbanerne Nyborg-Strib og sydfynske jernbaner. – Hofjunker 1840. Kammerjunker 1844. Kammerherre 1858. – R. 1858. DM. 1864. K.² 1876. □Litografi efter fotografi. Relief af A.

Poulsen (mindsten på graven, rejst af Horsens' borgere).

Danm.s adels årbog LIV, 1937 II 92f. O. Fabricius: Horsens købstads beskr. og hist., 1879. Horsens avis 7.2.1884. Berl. tid. 8.2. s.å. Dagbl. s.d. Fr. v. Jessen i Tilskueren, 1914 I 422–38. Samme: Mit livs egne hændelser, mennesker I, 1943. N. Neergaard: Under juni-grundloven II, 1916. A. F. Krieger: Dagbøger II–VII, 1921–24. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

N. Neergaard*

Jessen, Carl Arnold Edwin, 1833–1921, filolog. * 1.1.1833 i Randers, † 14.5.1921 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: overførster N. J. *J. (1797–1866) og Henriette Selma v. Dirckinck-Holmfeld (1806–45). Ugift.

J. blev student 1849 fra Randers, tog 1857 magisterkonferens i germanske og nordiske sprog og disputerede 1862 for den filosofiske doktorgrad. Disputatsen, *Undersøgelser til nordisk Oldhistorie* udmærkede sig ved sine skarpe domme over sagæernes troværdighed. Fra 1860 til 1875 skrev J. en række i reglen korte, tit hvasse og indholdsrigge afhandlinger i nordisk sprogvidenskab (sproghistorie, lydlære, runologi); særlig må fremhæves *Om oldnordisk og oldtysk Verselag* i Tidsskrift for Philologi IV (også på tysk) og *Über die Eddalieder. Heimat, alter, karakter* i Zeitschrift für deutsche Philologie III, 1871 som er forløbere for Sophus Bugges og Ed. Sievers' undersøgelser og til dels foregriber disse og *Über die Egilssaga* i Sybels Hist. Zeitschrift, 1870 som slutter sig til doktorafhandlingen. Nævnes må også hans notiser om dialekter i Härjedal og Jämtland i norsk Hist. Tidsskr. 1875, resultatet af en rejse i disse egne 1872 som blev banebrydende for svensk dialektforskning. Desuden skrev han en kortfattet *Dansk Sproglære*, 1868 og et par andre lærebøger der var fremgået af hans virksomhed som kursuslærer. J., der 1863 af hensyn til K. J. *Lyngby havde undladt at søge docenturet i nordisk sprog, gik aldrig ind i det offentlige skolevæsen fordi han ville bevare sin uafhængighed hvad han også gjorde, selv om det kostede ham indtægtstab, ja, til tider næsten lod ham lide nød. Han udtalte sig uden persons anseelse og tit unødigt bidsk, og den derved fremkomne isolation bidrog vist til at standse hans filologiske virksomhed. Derimod udgav han i ny og næ filosofiske afhandlinger, således *Psychologiske Spørgsmaal*, 1882 og *Oversigt over religiøse Illusioners Historie*, 1904. Medens han her fastholdt sine radikale anskuelser slog han i sin retskrivning hvor han havde været en af de radikalste fuldstændig om, og retskrivningsændringeren 1884 fremkaldte efter et par foregående opsatser i „Vor Ungdom“ det lille stridsskrift *Cultusmini-*

steriel Orthographi og retskrivningsordbogen *Den litteraire Retkskrivning*, 1889. Herpå fulgte en temmelig stor *Dansk Grammatik*, 1891 og en kortfattet *Dansk etymologisk Ordbog*, 1893. Disse skrifter vidner vel om at den gamle stridslyst endnu var til stede, og at J. kunne gøre gode iagttagelser, men også om at han helt havde tabt følingen med sprogvidenskabens senere udvikling. Efter den tid udsendte han som sprogmænd kun en række lidet betydelige *Etymologiserende Notiser* i Tidskrift for Philologi. □Tegn. af Alfred Schmidt, 1905.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1862 47f. – Ida Johnsen: Mellem to tidsaldre, 1915 (for. opr. 1969) = Memoirer og breve XXIII. Politiken 16.5. og 20.5.1921. J. Brøndum-Nielsen i Arkiv for nord. filologi XXXVIII, Lund 1922 200–05. Henrik Cavling: Efter redaktionens slutning, 1928 128f. Axel Henriques: Ja, tiden går, 1931 256f. Viggo Brøndal: Fra Rask til Wimmer, 1937 75–82. H. H. L. Schwanenflügel: Livsfragmenter, 1946 80–82.

*Marius Kristensen**

Jessen, Erik, * 1919, amtsborgmester. * 23.9.1919 i Åbenrå. F: manufakturhandler Peter Nissen J. (1886–1953) og Anna Hansen (1888–1973). ~ 16.12.1944 i Århus (Skt. Johannes) med Karen Lissen Nielsen, * 21.11.1921 i Århus, d. af stationsleder ved Post- og telegrafvæsenet Jørgen Aage N. (* 1894) og Dagmar Rasmussen (1894–1968).

J. tilhører på fædrene side en sønderjysk landboslægt, på mødrene side en vidtforgrenet Åbenråfamilie. Faderen åbnede 1911 en blandet manufakturforretning i Åbenrå der sidst i 1930'erne var blevet til byens største forretning i tekstil og beklædning, han drev desuden en engroshandel og strikvarfabrikken Acorn.

Efter realeksamen 1935 var J. i manufakturhandlerlære hos Helmer & Jørgensen i Sønderborg hvorfra han 1938 fortsatte til Nyborg (Wildes Varehus) og – afbrudt af soldatertiden – til Århus hvor han 1941 tog handelseksamen og var ansat i Magasin du Nord. 1943 vendte han tilbage til Åbenrå. Forretningen blev omdannet til et familieselskab. Fra 1953–78 var J. administrerende direktør for firmaet Peter Jessen, Åbenrå A/S, fra 1954–60 tillige medlem af bestyrelsen for Dansk provins tekstilhandlerforening.

J. voksede op i en nationalt bevæget tid og i et politisk engageret hjem, hans far var 1922–46 konservativt byrådsmedlem. Som dansk dreng i datidens Åbenrå hørte det sig næsten til at man var spejder. J. blev 1927 medlem af Det danske spejderkorps og har siden deltaget meget aktivt i dette arbejde. 1938 fik han på et såkaldt primitivt kursus berøring med de kredse der søgte at

føre korpset tilbage til Baden-Powell's oprindelige pædagogiske ideer. J. var 1946–56 kolonnechef for Åbenrå, redigerede 1950–54 Spejdnernes Magasin og var 1956–66 som leder af førertræningen medlem af Det danske spejderkorps' ledelse, 1966–72 bestyrelsesmedlem. 1969 var han lejrchef for Ny Hedeby-landslejren syd for Åbenrå. Under krigen deltog J. i modstandsbevægelsen. Han tilhørte Åbenrå-kredsen, måtte 1944 gå under jorden og medvirkede herefter ved forskelligt modstandsarbejde i Nørrejylland. Gennem kredsen kom han i berøring med Dansk samling og var i sept. 1945 medstifter af bladet Slesvigeren som var sydslesvigaktivistisk og tillige indtog en kras holdning over for de af besættelsestiden belastede hjemmetyskere. En udløber af den lokale modstandsrørelse var Dansk kommunal vælgerforening uden for partierne som J. repræsenterede i byrådet fra 1956 – da han kom ind som suppleant – til 1970. J. valgtes 1958 til borgmester med de borgerlige partiers stemmer der måtte støttes af hjemmetyskerne to mandater, men konsoliderede hurtigt sin stilling som en overmåde pragmatisk politiker der formåede at samle tillid om sin ledelse af byens stærke udvikling i denne periode. Hertil bidrog hans interesse for byplanlægning og hans heldige hånd med henblik på udbygningen af Åbenrå havn.

Forud for kommunalreformen i 1970 opløste den upolitiske vælgerforening sig, og J. stillede op som spidskandidat for partiet venstre. Han valgtes både til byrådet (men søgte ikke genvalg som borgmester og forlod byrådet i 1972) og til amtsrådet. Han har siden 1970 været amtsborgmester i Sønderjylland som foruden de traditionelle amtskommunale opgaver har særlige funktioner i forhold til de nationale mindretal nord og syd for grænsen og i samarbejdet over grænsen med de tyske naboamter, fx om vej- og digeanlæg. J. lægger megen vægt også på disse funktioner og har desuden ofte understreget vigtigheden af at bevare kontakten med mennesker uden for politik og offentlig administration.

J. er medlem af en række bestyrelser, bl.a. for forsikringsselskabet Tryg-Liv, Jyllands Kreditforening og formand for bestyrelserne for Sydbank A/S og forsikringsselskabet Norden. – Forbundsrepublikken Tysklands store fortjenstkors 1979. R. 1974. □Mal. af Franciska Clausen, 1968 (Åbenrå rådhus). Mal. af Viggo Kragh-Hansen, 1978 (amtsgården, Åbenrå). Foto.

Interviews i Jydske tid. 9.9.1979, Vestkysten 15.9. s.å. og i Jyllandsposten 20.9. s.å. Flensborg avis 23.9. s.å. – Levnedsbetning i ordenskapitlet.

Lorenz Rerup

v. Jessen, Franz Christopher, 1870–1949, journalist, forfatter. * 18.4.1870 i Horsens, † 31.3.1949 i Ordrup, urne sst. F: ritmester, branddirektør, kammerjunker Carl Frederik (Fritz) Reinhold v. J. (1818–85) og Frederikke (Fritze) Louise Leth (1834–1916). ~ 6.11.1891 i Skanderborg med Henrikke (Henriette) Nicoline Johanne Møller, * 27.2.1871 på Sølund ved Skanderborg, † 24.9.1948 i Kbh. (~ 2° 1905 med maler Otto Petersen Balle, 1865–1916), d. af proprietær Henrik Christian Leonhard Rübner M. (1827–74) og Anna Vilhelmine Bøttern (1840–89, ~ 1° med landinspektør, godsejer Nicolai Lorents Rübner Møller, 1830–67). Ægteskabet opløst 1905.

Som 10-årig blev v.J. sendt til Herlufsholm der dengang var en både hård og dårlig kostskole, og efter fire ulykkelige år kom drengen i Ribe katedralskole hvor han tog 4. klasses hovedeksamen uden at have udmærket sig i andet end fransk der i barneårene havde været almindeligt samtaleprog mellem ham og hans sprogbevagende mor. Tidlige litterære aspirationer mødte familiens modstand, og han blev ansat i Landmandsbanken i København hvorfra det efter to års forløb lykkedes ham at undslippe for i 1890 at blive redaktionssekretær ved Aarhus Stiftstidende. Her udgav han også månedsskriftet *Jylland*, en ambitiøs bestræbelse på et jysk modspil til hovedstadens åndelige dominans, men skønt det lykkedes den kun 22-årige redaktør at samle bidrag fra mange af tidens betydeligste digtere levede tidsskriftet kun et årstid. 1893–94 foretog han en uddannelsesrejse til Berlin, Wien og Paris og kom herunder til at arbejde som volontør ved nogle af samtidens mest ansete europæiske aviser, som *Nationalzeitung*, *Neues Wiener Tageblatt* og *Le Temps* for efter hjemkomsten at blive redaktionssekretær ved *Illustreret Tidende*. Her skrev han en række udenrigspolitiske artikler og biografier der førte til hans ansættelse ved de Ferslewske blade. I de følgende 13 år fra 1897–1910 virkede han som *Nationaltidendes* udsendte medarbejder til næsten alle epokens vigtige internationale begivenheder og erobrede gennem sine korrespondancers kyndighed og liv en fremtrædende position i dansk presse, og ikke blot i denne idet hans artikler også blev offentliggjort i skandinaviske, tyske, engelske og franske blade. Blandt hans vigtigste udsendelser i disse år var Dreyfus-affæren (1897 og flere gange senere), den græsk-tyrkiske krig 1897, USA og Antillerne i 1901–02 i anledning af forhandlingerne om salget af De dansk-vestindiske øer, oprøret i Makedonien og kongemordet i Serbien 1903, den russisk-japanske krig 1904–05, den svensk-norske unions-krise 1905 og Balkan-krigene 1912 og 1913.

gene 1912 og 1913.

Et mellemspil i denne periode blev dagbladet *Riget* som v.J. var chefredaktør for 1910–12, det meste af den korte tid der blev dette blad beskåret. *Riget* blev ligesom tidligere bladet *Dannebrog*, der imidlertid nu var kompromitteret ved P. A. Albertis fald, startet som organ for venstre i hovedstaden og i opposition til Politiken. Omkring v.J. fik *Riget* en lovende start både kvalitativt og i udbredelse, men strandede af flere grunde. Dels havde v.J., trods bladets tilknytning til venstre forbeholdt sig en partipolitisk uafhængighed der i praksis ikke lod sig gennemføre, dels tilstræbte han en journalistisk seriøsitet der i et lille land måtte bukke under for det cavlingiske Politikens mere populære intentioner, og endelig var chefredaktøren til trods for sine store journalistiske evner ingen god bladeder, hvad han selv var den første til at erkende.

I 1913 blev v.J. så igen alene skrivende journalist, nu ved *Berlingske Tidende* der ved den første verdenskrigs udbrud i 1914 sendte ham til Paris som korrespondent. Her knyttedes han også til redaktionen af *Le Temps* hvor han skrev ledende artikler, særlig om Balkanlande i hvis forhold han var særlig kyndig. Hans korrespondancer om krigstidens politiske og militære begivenheder som senere om fredskonferencen 1919 og de derefter følgende internationale konferencer var for en stor del af den danske offentlighed den væsentligste kilde til oplysning om tilstanden i ententens lande, navnlig i Frankrig. Men v.J. nøjedes nu ikke med tilskuerens rolle. Hans journalistik, specielt fra fredskonferencen, tog altid politisk sigte, og i det slesvigske spørgsmål søgte han tillige at påvirke ledende franske personligheder til gunst for sit standpunkt.

Slesvig stod i centrum for v.J.s interesser og engagement livet igennem, og det var her han kom til at øve sin betydningsfuldeste journalistiske og politiske gerning. Kulminationen i dette virke nåedes under fredskonferencen og forhandlingerne forud for genforeningen, men allerede fra barndommen havde v.J. levet sig ind i det slesvigske spørgsmåls betydning for dansk politik og folkeliv, og det angik ham ligefrem som en arvet forpligtelse. Hans far havde som officer deltaget i begge de slesvigske krige, og længere tilbage havde mænd af hans lægt gennem flere århundreder tjent den danske krone, til dels i de højeste embedsstillinger. Som dreng og ung mand havde v.J. gennemvandret alle egne syd for Kongeå-grænsen, og næst efter H. V. Clausen var næppe nogen kongerigsk personlighed i højere grad end v.J. fortrolig med Sønderjyllands geografiske og nationalpolitiske forhold. 1901 udgav han *Haandbog i det nordsles-*

vigske Spørgsmaals Historie der 1906 udkom på fransk og blev en væsentlig kilde for udlandets kendskab til det slesvigske spørgsmål, ikke mindst for de allierede forhandlere under fredskonferencen. Noget lignende gjaldt hans arbejde *Frankrig og § 5*. 1919 der ved den franske regerings foranstaltning blev udsendt i 30 000 eksemplarer. 1926 skrev v.J. sammen med en af Versailles-traktatens franske hovedmedarbejdere André Tardieu, Clemenceaus højre hånd under fredsförhandlingerne som v.J. i mange år stod nær, værket *Slesvig paa Fredskonferencen* (fransk udgave 1928), og her kommer hans egne synspunkter også frem. Hans opfattelse lå et sted imellem de to yderpunkter der beherskede den lidenskabelige debat i Danmark, på den ene side indlemmelse af alt hvad man ved Tysklands nederlag kunne få af det historiske Slesvig („Danmark til Ejderen“) og på den anden ønsket om en begrænsning til de områder i hvilke de dansksindede måtte vise sig i absolut flertal. v.J. stod klart for en afgørelse ved folkeafstemning, men arbejdede for en afgrænsning af afstemningszonerne der også kunne have bragt Flensborg tilbage til Danmark til trods for selve byens tyske flertal.

Efter krigsårenes og konferencedagenes hektiske periode hvor v.J. virkede på én gang som journalist og mere eller mindre selvbestaltet diplomat forblev han endnu et tiår i Paris som medarbejder ved *Le Temps* og korrespondent til *Berlingske Tidende*. Men det journalistiske arbejde blev ham nu mest rutine og levebrød, og han samlede sig i denne tid om historieskrivning der førte til flere betydelige arbejder. I 1930 da han var blevet 60 år gammel besluttede han at vende tilbage til Danmark hvor hans blad *Berlingske Tidende* dog ikke ville give ham fast ansættelse. Han kom i stedet til *Dagens Nyheder*-Nationaltidende hvor han i perioden for den første verdenskrig havde vundet sit navn. Hjemkomsten blev ham en skuffelse. Efter den lange udlændighed følte han sig i nogen grad som en fremmed og var isoleret på bladet under de urolige redaktionelle og ejermæssige omskiftelser i begyndelsen af trediverne. Men han skrev i disse år endnu et hovedværk i litteraturen om Sønderjylland, *Haandbog i det slesvigske Spørgsmaals Historie 1900–1937*, og journalistisk udførte han et mesterstykke, da det 1931–32 på udenrigsministeriets foranledning blev ham overdraget for hele den danske presse at referere den dansk-norske Grønlandsstrid for den internationale domstol i Haag. Hans referat blev samtidig den danske stats referat af processen. Ved Danmarks besættelse den 9.4.1940 var det v.J. der skrev den ledende artikel der den følgende morgen stod i

Nationaltidende, og i hvilken det modigt blev sagt at fra denne dag stod det ikke mere til troende hvad der blev skrevet i den danske presse. Allerede dagen efter forbød den tyske besættelsesmagt v.J. at skrive i pressen. I de fem år forbudet kom til at gælde fik han tid til på grundlag af tidligere udsendte memoirebøger at udarbejde et bredt anlagt erindringsværk i fem store bind *Mit Livs Egne, Hændelser, Mennesker*, 1943–46. Den 5.5.1945 skrev han den pompøse befrielsesleder i *Berlingske Tidende* hvortil han kort forinden atter var blevet knyttet.

Foruden erindringsværket og de forud nævnte arbejder om det slesvigske spørgsmål udgav v.J. en del af sine storpolitiske skildringer fra tiden før første verdenskrig i bøgerne *Egne, jeg saa*, 1906, *Begivenheder, jeg oplevede*, 1907, *Mennesker, jeg mødte*, 1908 og *Mænd og Kampe paa Balkan*, 1913. Fra samme periode stammer hans eneste skønlitterære arbejder, romanen *Katja*, 1912 der er oversat til otte sprog. Hans vigtigste arbejde som historieskriver er værket *En slesvigske Statsmand. Dansk Udenrigspolitik i Tiden 1680–1703*, en monografi i tre bind af Thomas Balthazar v. "Jessen der udkom 1930–41. Blandt andre skrifter er en *Bibliographie de la littérature française relative au Danemark*, 1924, ligesom hans fortrolighed med danske forbindelser med Frankrig er udmøntet i hans redaktion af samleværket *Danske i Paris gennem Tiderne I–II*, 1936–38.

I samtidens danske journalistik var v.J. den mest fremtrædende skikkelse ved siden af den noget ældre Henrik Cavling. Men han repræsenterede i meget en næsten diametral modsætning til denne den moderne populær-presses pioner i Norden. Deres mål for pressen, deres stil som deres personlige fremtoningspræg kunne næppe være mere forskellige. I fremstillingen af kendsgerninger var v.J. pinlig nøjagtig, han arbejdede selv i døgnets reportage med næsten videnskabelig omhu og ud fra efterhånden leksikalske kundskaber. Hans stil havde ikke fikse sløjfer, men nok i sin ciselerede prægnans pompøse overtoner. Den umådelige betydning han tillagde pressens samfundsmæssigt og kulturelt overførte han til journalisten som person, og her lagde han så at sige selv krop til gennem en gennemført værdighed i sin optræden, præget af ambassadorial pondus og courtoisie. Hans væremåde, hans stil, der undertiden nærmede sig det svulstige, hans lidt pretentiøse måde at tale på kunne virke arkaisk, men den var en bevidst valgt form der skulle bidrage til at give den journalistiske profession højere rang i samfundet end den før havde haft. Det opnåede han også, ialtfald for sit eget vedkommende. – R. 1904. DM. 1930. K².

1933. □ Afbildet s.m. en bror på akvarel af E. Lehmann, 1878. Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1909. Afbildet på flere tegn. af Alfred Schmidt 1915–19 (Fr.borg). Tegn. af Carl Jensen udst. 1944. Mal. af P. Rostrup Bøyesen 1946–47. Foto.

Bibliografi. F. v. J.: Kronologisk fortegn. over skr. af F. v. J., 1931; forts. i Samme: Tekst til et portræt, 1947.

Kilder. F. v. J.: Mit livs egne, hændelser, mennesker I–V, 1943–46.

Lit. Chr. Gulmann i III. tid. 21.3.1909. Karl Larsen i Gads da. mag., 1909 374–80. Berl. tid. 19.4.1930. L. Moltesen i Tilskueren, 1930 II 268–71 (anm. af En slesv. statsmand). T. Vogel-Jørgensen: Berl. tid. gennem to hundrede år II, 1949. Helge Wamberg i Store da. journalister, 1956 79–93. Jørgen Bast i Dansk kultur i Frankrig 1920–60, red. Hakon Stangerup, 1959. J. Søltøft Jensen i Århus stiftstid. 7.10.1962. A. P. Hansen i 100 publicister om 100 publicister i 100 år, 1980. *Papirer* i Kgl. bibl. og Rigsark.

Erik Seidenfaden (P. Stavnsstrup)

Jessen, Jens, 1854–1906, redaktør, politiker. * 5.2.1854 i Toghale, Møgeltønder sg., † 22.7.1906 i Kbh., begr. i Flensborg. F: førstelærer Hans Møller J. (1812–92, ~ 1° 1833 med Ane Kjestine Lassen, 1813–39) og Ane Kjestine Bundesen (1821–98). ~ 5.8.1887 i Kbh. (Vartov) med Marie Oktavia Fibiger, * 11.12.1859 i Horsens, † 7.6.1935 i Kollund, d. af ritmester, senere oberst Carl Axel Ilius F. (1815–82) og Sophie Marie Caroline Fog (1823–91).

J.s slægtsbaggrund var sønderjysk. Faderen var – som hans far og farfar havde været det – skolelærer, dygtig, en dansk helstatsmand med sans for hertugdømmet Slesvigs særpræg og med mod til at ytre selvstændige meninger. Moderen var af kendt bondeslægt og havde en del hjemmetyskhed i familien. J. viste tidligt gode anlæg og læselyst, han gennempløjede bl.a. gamle årgange af Dannevirke, skønt faderen holdt igen da han frygtede at drengens læsetrang skulle tage overhånd. J. fik heller ikke lov til at studere. Sønnen skulle ikke stile højere end faderen. Han uddannedes derfor 1871–74 på Tønder seminariums danske afdeling, underviste derefter to år i Broager, kom 1876 for første gang til kongeriget (og Sverige) og fortsatte efter i nogen tid at have virket som huslærer i Tønder sin uddannelse ved studier i Paris og Göttingen. I Kassel tog han (dec. 1880) eksamen for mellemstolelærere. Jan. 1881 knyttedes J. som lærer til den private danske realskole i Haderslev. Da dens forstander kort efter søgte til kongeriget og J. skulle overtage ledelsen af skolen lukkede myndighederne den. For at kunne godtgøre „materiel Due-lighed“ tog han i al stilhed rektoratseksamen i Kassel (dec. 1881), men hans kamp for at få skolen genåbnet var forgæves. I Flensborg Avis re-

degjorde han derefter for hele sagens gang hvad der medførte en bøde på 300 rmk., hvorefter han for at have gentaget fornærmelsen i avisens referat af retssagen og for en ironisk kommentar idømtes seks måneders fængsel. 9.3.1884 tiltrådte han sin første fængselsstraf.

Allerede fra 1875 havde J. skrevet i Flensborg Avis. 1.7.1882 blev han bladets redaktør, og næste forår overtog han dets udgivelse. Bladet havde da ca. 800 holdere. Ved J.s død var oplagstallet ca. 9 300 og Flensborg Avis var forlængst blevet det danske Nordslesvigs førende blad med flere læsere end de øvrige danske blade tilsammen. Det var udbredt ikke mindst i vest- og mellemslesvigske egne. Det stærke opsving var J.s fortjeneste. Han var en fremragende bladleder der ustandseligt afprøvede lokaludgaver og mindre særudgaver, og som også forsøgte sig med en tysksproget udgave (1889–94, *Flensburger Zeitung*) som han kun nødtvungen opgav. Han moderniserede bladets teknik, gav det et alsidigt og „interessant“ indhold efter samtidigt europæisk mønster, og oplærte med tiden en medarbejderstab som han, der ikke sparede sig selv, kørte i meget stramme tøjler, men som var i stand til at fortsætte bladvirksomheden, når J. var fængslet eller var fraværende som rigsdagsmand. Ypperligst var dog hans indsats som journalist. Flensborg Avis skulle være „Danskhedens Bannermærke paa den sydligste Skanse“, og den skulle „værne om Modersmaalet paa Folkegrænsen“. J. var en sprogkunstner der i datidens danske bladverden kun havde sin ligemand i V. *Hørup. Med dyb ærbødhed for modersmålet formede han sine artikler – følelsesbetonede, stemningsrige, til tider patetiske, til andre tider prægede af den hvasse ironi eller spot. Håbets klare flamme lyste gennem hans ord, og hans „slesvigske“ sind, hans omfattende historiske kundskaber, hans frygtløse, men iskolde polemiske vid gjorde Flensborg Avis til et fremragende men også omstridt våben i dagens nationalpolitiske kamp.

For øvrigt bragte årene hans medarbejdere og ham selv en næsten uafbrudt række af chikanerende sagsanlæg, af hvilke de færreste endte med frifindelse, de fleste med bøder eller fængselsstraffe. Selv følte han sig i høj grad hæmmet i sin gerning ved de jævnlige frihedsberøvelser. „Det forøger ikke en Mands Anseelse at sidde i Fængsel“, sagde han, og „den fraværende har altid Uret“. Hans pirrelige, følsomme sind, hans udprægede ærekærlighed og stærkt betonede selvfølelse led under fængslingerne som efterhånden også angreb hans helbred, og den uværdige måde hvorpå han (navnlig i 1880erne) behandlede af fængselspersonalet øgede både hans utålmodighed og hans tilbøjelighed til at kræve dobbelt

hensyntagen og respekt af kampfællerne derhjemme. Sammenlagt udstod han 43½ måneds fængselsstraf og måtte udrede ca. 1300 rmk. i bøder. Under trængsel og arbejde stod hans hustru som en trofast og intelligent hjælper ved hans side. Som leder af Sønderjyllands mest udbredte danske dagblad var J.s politiske indflydelse betydelig. Under edskampen var hans sympati på edsnægternes side skønt han på ingen måde anerkendte værdien af „de tomme stoles“ protest. Han bøjede sig imidlertid for udfaldet af striden. Ved J. P. Junggreens død 1886 kom J. på tale som hans efterfølger i den tyske rigsdag, men måtte vige for Gustav Johannsen. Det var ham 1887 en dyb skuffelse at han ikke blev opstillet som tællekandidat i 4. rigsdagsvalgkreds, og da man 1898 udpegede ham dertil kastede han sig med den største iver ind i valgkampen. Den personlige kontakt mellem ham og den nordslaviske befolkning var dog alle tider begrænset. J. udtalte selv at han savnede de egenskaber der gør en mand „folkelig“, og han manglede forståelse for den politiske organisation, var vel også for egenrådighed til at kunne samarbejde. Da H. P. Hanssen slog igennem netop på dette felt kølnedes forholdet mellem ham og J. yderligere. Deres såre forskellige baggrund, politiske indstilling og sind havde allerede tidligere ført til sammenstød. J. stillede sig skeptisk over for oprettelsen af Vælgerforeningen (1888) og han modarbejdede Skoleforeningens oprettelse (1892). Hans personlige udfald mod H. P. Hanssen ved disse lejligheder var lige så ubegrundede som de i formen var sårende. Han forsonede sig dog hurtigt med skoleforeningen. Uoverensstemmelserne mellem J. og H. P. Hanssen satte imidlertid langvarige spor. J.s „retsstandpunkt“ omfattede mere end den traktatlige ret, dvs. Pragfredens art. 5 som efter dens ophævelse 1878 blev opfattet som en umistelig „trediemands ret“. Men J. understregede altid skarpt løftet i Pragfreden, og hans angreb på den noget yngre H. P. Hanssen skyldtes for en del at han frygtede en kursændring på dette punkt, og at han opfattede Hanssen som inspireret af de kredse i kongeriget der modarbejdede løsningen af det eneste dansk-politiske problem som han tillagde afgørende betydning: forsvarssagen. J. og hans blad fik derfor i den almindelige bevidsthed præget af at tilhøre det kongerigske høje selv om J. ikke ønskede den partipolitiske modsætning mellem høje og venstre forplantet til Sønderjylland og heller ikke veg tilbage for at kritisere J. B. S. Estrups styre eller vise social interesse når nationale grunde talte for det. Forud for landdagsvalget 1896 gav modsætningen mellem J. og H. P. Hanssen sig stærkt til kende. Ved prøvevalget

sejrede H. P. Hanssen med overvældende majoritet over den af J. anbefalede kandidat. J. bøjede sig for udfaldet, men fulgte Hanssens virksomhed i Berlin med kritisk opmærksomhed. En smidig forhandlingspolitik var hans natur imod, og han ventede sig intet væsentligt af personlige kontakter til tyske politikere. Derfor så mange med skepsis hen til hvorledes han ville magte opgaven da han 1902 som Gustav Johannsens efterfølger valgtes til Nordslaviske rigsdagsmand. Han indrettede imidlertid sin taktik i overensstemmelse med den politiske linje der hidtil havde været fulgt og genvalgte 1903 med stigende stemmetal. Livligst var hans forbindelse med centrum, de frisindede og socialdemokraterne. Hans taler påhørtes med opmærksomhed, men dybere virkning kom han dog ikke til at øve. Disse års betydningsfuldeste problemer – udarbejdelsen af en ny preussisk forenings- og forsamlingslov og løsningen af optantspørgsmålet – gav ham anledning til vægtige indlæg i rigsdagsdebatten. Derimod fik han ingen indflydelse på den endelige udformning af sagerne, de årelange forhandlinger om optantspørgsmålet blev ført med H. P. Hanssen som mellemmand, og J. blev først i foråret 1906 fra tysk side draget ind i sagen, og før afgørelserne var truffet døde han på Røvsings klinik i Kbh.

Et udvalg af sine valgtaler udgav han 1902, hans enke udgav 1907 *Redaktør Jessens Artikler* og 1921 *Redaktør Jessen i Tale og Skrift*. Også den nedenfor nævnte jubilæumsbog i anledning af Flensborg Avis' 100 års jubilæum indeholder bidrag fra J. Uddrag af hans fængselsdagbøger udgav Vilh. la Cour i Grønsevagten 3. og 6. årg. (1921 og 1924). □ Mal. af Petersen Stubbæk (Dubborgskolen; Flensborghus; Folkehjem, Åbenrå). Mal. af H. Vedel, 1922 (Fr.borg). Buste af G. Hammerich, 1946 (Møgeltonder torv). Foto. – Mindeplade 1947 på fødehuset.

Kilder. Af red. J.s fængselsdagbøger i Grønsevagten III–VI, 1921–24. A. D. Jørgensen: Breve, udg. Harald Jørgensen, 1939. Breve til Ludv. Schrøder i Dansk udsyn XXI, 1941 15–28. To ungdomsvener. H. P. Hanssen – H. V. Clausen. En brevveksl., 1962. H. P. Hanssens breve i Sønderjyske årbøger, 1978 71–131; 1979 133–222.

Lit. Hans Hejselbjerg-Paulsen om slægten i Sønderjysk månedsskr. II, 1925 167–70. A. Svensson: Red. J., 1906. Samme: Red. J. J., Flensborg avis I–III, 1955–60. P. Andresen i Højskolebl., 1907 33–40. Ing. Kieler i Det ny årh., IV, 2, s.å. 15–20. H. L. Møller i Sønderjyske årbøger, s.å. 143–76. Ernst Christiansen sst. 1977 178–99. M. C. Mathiesen i Vor fremtid II, 1908–09 26–33. M. Mackeprang: Nordslav. 1864–1909, 1910. Vilh. la Cour: J. J., 1913. Sønderjylland I, red. Sv. Dahl og A. Linvald I, 1919. H. Budde-Lund i Vestbirk højskoles årsskr. 1928 31–50. H. P. Hanssen: Et tilbageblik II, 1930. Sønderjyllands hist. V, 1932–33. Cl. Ejskildsen i Sønderjysk månedsskr. IX, 1933 111f. Johann Runge i Grenzfreundshefte, Husum 1978 87–103.

Papirer i Landsark., Åbenrå.

Lorenz Rerup (Vilh. la Cour)

Jessen, Juliane Marie, 1760–1832, forfatter. * 11.2.1760 i Kbh. (Slotsk.), † 6.10.1832 på Frbg., begr. på Petri kgd. F: kammertjener, senere etatsråd N. J. *J. (1718–1800) og Marie C. Jacobi (1738–1801). Ugift. – Søster til Carl Wilhelm *J. Syv år gammel skrev J. sit første digt, en kantate til enkedronning Juliane Maries fødselsdag; under sin opvækst blev hun vejledt i digtekunsten af sin morbror C. F. *Jacobi, en kræsen smagsdommer, og hun fornægtede aldrig sin samhørighed med 1700-tallet. 1787–90 havde hun ansættelse som lærer hos enkedronningen, men måtte af helbredshensyn opgive denne post; siden virkede hun som opdrager for unge piger. Hendes vigtigste litterære arbejder er et tarveligt lystspil *Ei blot til Lyst*, 1815, samt *Smaae Mark-Violer plantede i Danmarks Digterhauge*, 1819 der indeholder digte og et par middelmådige dramatiske forsøg. Jens *Baggesen var hendes personlige ven og hun sekunderede ham under de endeløse og bitre litterære fejder bl.a. med et kedsommeligt satirisk-allegorisk eventyr *Hinkentude*, 1817. Hendes lidet talentfulde poesi ville næppe have bevaret hendes navn hvis hun ikke til sin samtids forbavselse havde sejret i datidens celebreste litterære konkurrence. Chefen for det danske okkuperingskorps i Nordfrankrig, prins Frederik af Hessen-Kassel, havde 1818 på egne og officerers vegne udsat 400 rigsbankdlr. sølv i præmie for en dansk nationalsang, tekst og melodi – tropperne havde savnet en sådan under Frankrigsopholdet – og overladt bedømmelsen til Selskabet for de skønne videnskabers forfremmelse. Der indkom 59 besvarelser, af hvilke J.s *Dannemark! Dannemark! hellige Lyd!* udg. 1819, blev priskronet – efter sigende på grund af hendes håndskrifts lighed med Adam *Oehlenschlägers. Afgørelsen vakte heftig diskussion og C. E. F. *Weyses flotte melodi formåede ikke at holde liv i dette ganske tomme stykke retorik. – Personlig var J. en livlig og „jovialsk“ dame med et udtømmeligt fond af anekdoter, „stundom lidt vel ligefrem og en lillebitte Smule upoleret“ (Aug. Baggesen). □ Silhouet af Limprecht, ca. 1781. Mal. af Constantin Hansen, ca. 1830 (St. mus.).

Biografi i J.: *Små mark-violer*, 1819, fortalen. Kbh.s-posten 11.10.1832. [Frederik Schmidt:] *Provst Fr. Schmidts dagbøger*, udg. N. Hancke, 1868 (ny udg. I–II, 1966–69). Kr. Arentzen: *Baggesen og Oehlenschläger VI–VIII*, 1876–78. J. Davidsen: *Fra vore fædres tid*, 1884 93–105. J. Steenstrup: *Den danske kvindes hist.* II, 1917 58. Ida Johnsen: *Mellem to tidsaldre*, 1915 (fot. opr. 1969) = *Memoirer og breve XXIII* 13–15. Th. Roust i *Danske studier*, 1919 81–88. J. P. Erichsen i

Fund og forskning XXII, 1975–76 177–202. – Papirer i Kgl. bibl.

H. Topsøe-Jensen*

Jessen, Knud, 1884–1971, botaniker. * 29.11.1884 på Frbg. (Vartov), † 14.4.1971. F: konsulent P. *J. (1846–85) og Henriette A. Povlsen (1853–1928). ~ 29.6.1912 på Frbg. (Imm.) med kommunelærer Ingrid Holm, * 26.9.1884 på Frbg. (Vartov), d. af folketingsmand Harald *H. (1848–1903) og Gudrun Høgsbro (1856–1938).

J. blev student fra Lang og Hjorts kursus 1905 og cand.mag. i naturhistorie og geografi med botanik som hovedfag 1911. Efter nogle år som assistent hos Eug. *Warming ansattes han 1914 ved Danmarks geologiske undersøgelse, fra 1917 som afdelingsgeolog. 1931–55 var han professor i botanik ved Kbh.s univ. og direktør for Botanisk have. J. voksede op på Randersegnen hvor han fik en levende interesse for naturen, særlig for floraen. Under studiet påvirkedes han af Warming, og hans første videnskabelige publikationer er to bearbejdelser af plantefamilier til dennes *The structure and biology of arctic flowering plants*. Med ansættelsen ved Danmarks geologiske undersøgelse kom han til at arbejde med planternes indvandring og plantesamfundenes, særlig skovens, udvikling i Danmark under og efter istiden. I Stockholm havde L. v.Post udviklet den pollenanalytiske metode, bestemmelse og optælling af blomsterstøv i fossile aflejringer til forklaring af vegetationens sammensætning på aflejringstidspunktet og derigennem af fortidens klimasvingninger. Efter studier hos v.Post indførte og udbyggede J. metoden gennem undersøgelser af danske moser. Hans første store vegetationshistoriske værk er disputatsen *Moseundersøgelser i det nordøstlige Sjælland*, 1920. Senere fulgte mange afhandlinger, blandt hvilke må nævnes *Stratigraphical and paleontological studies of interglacial fresh-water deposits in Jutland and Northwest Germany* i samarbejde med V. *Milthers og *The composition of the forests in northern Europe in epipalaeolithic time* med H. *Jonassen som medarbejder. Pollenanalysen har fået en vigtig rolle som dateringsmiddel for arkæologiske og palæontologiske fund gennem undersøgelse af de omgivende jordlags pollen-sammensætning, og J. har bidraget med tidsbestemmelse til mange arbejder på disse områder, ligesom han i populære artikler og samleværker har gjort sit arbejde tilgængeligt for de mange interesserede. I udlandet blev J.s videnskabelige arbejde snart kendt, og 1934 påtog han sig, til trods for en stor arbejdsbyrde i Danmark, at lede udforskningen af Irlands floras historie. Gennem mange år samarbejdede han om opgaven

med irske kolleger og med danskerne H. Jonassen og H. *Helbæk og 1949 sammenfattedes resultaterne i *Studies in late quaternary deposits and flora-history of Ireland* fulgt af flere afhandlinger. I andre europæiske lande drog kolleger nytte af J.s undersøgelser og principper. Med vegetationshistorie og arkæologi fulgte et stort arbejde med oldtidens korndyrkning ved undersøgelser af forkullet korn og aftryk af korn i potteskår og byggematerialer. Kornets følgeplanter, ukrudtet, og dets historie har han sammen med Jens *Lind behandlet i *Det danske Markkruddts Historie*, 1923. Men udgangspunktet for J.s studium og interesse, den nulevende danske vilde flora, blev ikke forsømt. Hans forgænger som professor, C. H. *Ostenfeld, havde i Botanisk forening sat et arbejde i gang med kortlægning af de danske planter, bearbejdet af en kreds af foreningens medlemmer på grundlag af undersøgelser i naturen, herbarieplanter på Botanisk museum og litteratur. J. blev sekretær og koordinator for dette store arbejde og nåede at se langt den største del af det fuldført; selv bearbejdede han ærteblomsterne (1931) og de liljeblomstrede (1935). Til lige stor nytte for fagfolk og amatører er det store værk *Vilde planter i Norden* som han udgav sammen med A. *Mentz og fornyede 1949–59 i samarbejde med K. *Gram. Det samme gælder den lille bestemmelsesflora *Træer og Buske i Vintertilstand*, 1945 også med Gram. J.s sidste store arbejde *Flora og vegetation på reservatet Vorskø i Horsens fjord*, 1968, bærer ikke præg af at dets forfatter da var 84 år. Foregrebet af et par små afhandlinger om forsøg med vandspredning og spiring udredes udviklingen af øens plantevækst efter fredning. Gennem mange år havde J. som medlem af hovedstyrelsen for Danmarks naturfredningsforening og formand for dens naturvidenskabelige udvalg et fint samarbejde med foreningens formand, Erick Struckmann, ligesom Carlsbergfondets direktion i over 20 år drog nytte af hans videnskabelige og administrative formåen. Blandt hans mange æresbevisninger kan nævnes doktorgrader fra Dublin og Cambridge. J. var altid hjælpsom over for kolleger og studenter og tilskyndede sine medarbejdere til selv at vælge deres videnskabelige arbejdsområde. – R. 1936. DM. 1941. K.² 1949. □Foto.

Carl Christensen: Den danske botaniske lit. 1912–39, 1940 145–51. Alfr. Hansen: Den danske botaniske lit. 1940–59, 1963 172–74 m. fortsættelse i Botanisk t. (bibliografi). – Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1920 128–30. – Morten Lange sst. nov.1971 279–81. T. W. Böcher i Botanisk t. LXVII, 1972 175–77. J. Troels-Smith i Oversigt over vidensk.s selsk.s virksomhed 1972–73, 1973 121–33. Samme i Bulletin of the geol. so-

ciety of Denmark XXIV, 1975 99–111 (m. bibliografi). – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Anne Fox Maule

Jessen, Matthias, 1641–1712, præsident i Altona. * 21.11.1641 i Store Vi, Flensborg amt, † 7.3.1712 i Altona, begr. sst. (Treenighedsk.). F: sognepræst Johannes Andreas J. (1594–1663, ~1° 1625 med Margrethe Dame, 1605–26) og Margrethe Lange (1609–83). ~1673 i Jena med Eva Chemnitz, * ca.1642, † 3.12.1703 i Altona (~1° med superintendent i Eisenberg, dr.teol. Johann Friedrich Gerhard, 1631–66), d. af professor teol. ved universitetet i Jena, senere superintendent sst. Christian C. (1615–66) og Marie Gerhard (1628–83). – Bror til T. B. v.*J.

Efter skolegang i Flensborg studerede J. teologi og østerlandske sprog i Rostock (1662) og Helmstädt (1664) og var nogle år hovmester for Henning Rumohr. Da embedet i Store Vi ved faderens død af generalsuperintendent Stefan *Klotz blev besat med en fra Rostock indkaldt teolog som var fremmed for egnen og ganske savnede kendskab til menighedens danske sprog i stedet for som ventet med J.s bror Frederik J. (1633–69), opgav J. teologien og slog sig – som alle sine brødre – på juraen. Han studerede dette fag i Jena hvor han 1673 erhvervede doktorgraden. Han offentliggjorde sst. i de nærmest følgende år en række afhandlinger om privat- og strafferetlige spørgsmål og virkede som advokat ved den nedersachsiske kreds' hofret. Hans yngre bror T. B. v.J. foranledigede 1681 hans udnævnelse til præsident i Altona hvor Christian Vs regering under stridighederne med Hamburg og til overvågelse af skibsfarten på Elben havde brug for en pålidelig embedsmand som redskab for sin initiativrige og ofte dristige politik. J. beklædte i 31 år denne post og vandt stor anseelse. Altona var i denne periode gentagne gange sæde for vigtige forhandlinger om kronens forhold til Gottorp og til det tyske rige (Elbtolden), og J. kom på flere måder til at tage virksom del i dem. Byen blomstrede under hans styre; hans tålsomhed over for kalvinister og katolikker drog mange dygtige handelsmænd og håndværkere der tilhørte disse trossamfund til byen. J. drev selv en betydelig skibsredervirksomhed og tjente navnlig under krigen i Vesteuropa 1691–97, hvor Danmark-Norge var neutralt, store penge. Bl.a. optrådte han som proformareder for vesteuropæiske købmænd hvis virksomhed mod vederlag beskyttedes af det neutrale danske flag.

Da den svenske hær under Gyllenstierna, ledsaget af hertugerne af Lüneburg-Hannover og -Celle, 1700 besatte Altona afkrævede de byen en skat på 50 000 rdl.; blev pengene ikke betalt

inden tre dage ville staden blive stukket i brand. J. afviste dette krav. Gyllenstierna forhøjede efterhånden summen til 63 000 rdl., men da han uden at have modtaget nogen kontant kontribution rykkede videre mod nord nøjedes han med at lade et lille dansk krigsskib der lå på Elben sprænge i luften og sætte ild på en savmølle med omliggende huse der var J.s private ejendom. Da ingen bistand var at opnå fra den vigende danske krigsmagt måtte J. indlade sig i forhandlinger med fjenden, og det lykkedes ham at få kontributionen nedsat til ca. 38 000 rdl. uden at der påførtes byen anden skade end den han selv havde lidt. Hans holdning ved denne lejlighed er senere af Altonas historikere steds blevet fremhævet som modsætning til den hans nærmeste efterfølger i præsident-embedet, Claus Claussen, indtog i jan. 1713, idet dennes og de fleste andre magistratspersoners flugt under Stenbocks fremrykning efterlod byen uden øvrighed og derved hindrede virksomme forhandlinger til afværgelse af den katastrofe der truede byen. Ved „svenskebranden“ 8.–9. i.s.å. gik resten af de ejendomme J. havde efterladt sig op i luer. – Kancelliråd 1685. Justitsråd 1693. Etatsråd 1696. □Afbildet på epitafiemal. for forældrene (Store Vi k.). Epitafiemal., nu forsvundet (tidl. Trin.k., Altona).

Danm.s adels årbog LIV, 1937 II 80f. J. A. Nordberg: Konung Carl XIIs hist. I, Sth. 1740 104. J. Møller: Cimbria lit. I, 1744 276. Ludw. H. Schmid: Versuch einer hist. Beschreibung der Stadt Altona, Altona 1747. Andreas Hojer: König Fr. IV glorwürdigstes Leben I–II, 1829. Neues staatsbürg. Mag. V, Schlesw. 1837 380–82; VIII, 1839 313. E. H. Wichmann: Gesch. Altonas, Altona 1865. Fr. v. Jessen: En slesv. statsmand I–III, 1930–41. Dagny Jørgensen: Danm.–No. mellom stormaktene, Oslo 1976 314f.

Steffen Heiberg (Franz v. Jessen)

Jessen, Nicolai Jacob, 1718–1800, kammerner. * 1.1.1718 i Neuenkirchen ved Krempe, † 16. 8.1800 i Helsingør, begr. sst. F: diakon Tycho J. (1684–1760) og Anna Elisabeth Schrøder (1688–1761). ~ 8.12.1758 i Kbh. (Slotsk.) med Marie Christine Jacobi, * 5.3.1738 i Asminderød, † 11.2.1801 i Kbh. (Petri), d. af sognepræst Peder J. (1691–1738) og Elisabeth Charlotte Schäffer (ca. 1712–89). – Far til Carl Wilhelm J. og Juliane Marie J.

J. gjorde i flere år tjeneste ved hoffet som Frederik Vs kammertjener, og da han forlod denne tjeneste fik han 1759 gavebrev på den tidligere krudtmølle ved Rådvaad hvor han anlagde et fliehuggeri der blev beskyttet med betydelige privilegier. 1762 overtog han desuden submøllen (stampen) for der at indrette en sabelfabrik, men intet af disse foretagender lykkedes, og 1765 fal-

lerede han. Fra sin hofstjeneste havde han helt vundet dronning Juliane Marie for sig, og i de vanskelige år understøttede hun J. der sad med mange uforsørgede børn. Han fik vinleverancen til hendes hof, og ved sammensværgelsen mod J. F. *Struensee fik han lejlighed til at vise sin taknemmelighed i praksis. Det var J. der natten til 17.1.1772 førte de sammensvorne gennem Christiansborgs snørkede gange frem til kongens og Stuensees værelser. For sit bidrag til sammensværgelsens gunstige forløb fik han straks udbetalt 2000 rdl., og 1780 tilstodes der ham endog en årlig godtgørelse på 400 rdl. 1778 havde han desuden fået det ret indbringende embede som kammerner ved Øresunds toldkammer. – Etatsråd 1778. □Maleri.

Franz v. Jessen: Slægten v. Jessen, 1937 34–36. Charlotte Biehl i Hist.t. 3.r.IV, 1865–66 147–494 fl. st. F. Schiern sst. 4.r.II, 1870–72 696 706. C. Nyrop: J. F. Classen, 1887. Edv. Holm: Danm.–Nos hist. III, 2, 1898: IV, 2, 1902. E. Nystrom: Fra Nordsjællands Øresundskyst, 1938.

Harald Jørgensen

Jessen, Nicolai Jacob, 1797–1866, overførster. * 17.7.1797 i Kbh. (Holmens), † 1.6.1866 i Randers, begr. sst. F: kaptajnlojtnant, senere kontreadmiral Carl Wilhelm J. (1764–1823) og Anna Margarethe Erichsen (1764–1845). ~ 1° 8.12. 1831 i Tjele med Henriette Selma v. Dirckinck-Holmfeld, * 15.5.1806 i Altona, † 28.3.1845 i Randers, d. af nederlandsk oberst og flådekapitajn, friherre Arnold Christian Leopold v.D. (senere D.-H.) (1763–1828) og Anna Helene Holm (1776–1809). ~ 2° 4.4.1848 i Kbh. (Hellig.) med Caroline Wilhelmine Jessen, * 6.2.1804 i Altona, † 7.5.1882 i Kbh. (Johs.), d. af overkrigskommisær Frederik Christian J. (1761–1820) og Sophie Franzine Wilhelmine Müller (1767–1861). – Far til E. J.

Efter at være blevet student 1814 fra borgerdydskolen i Kbh. tog J. filologisk og filosofisk eksamen, før han 1818–19 underkastede sig landmåler- og forsteksamen. 1820 blev han gageret forst- og jagtjunker, 1830 overførster for en del jyske statsskove og 1845 tillige for de øvrige. Han var landstingsmand i perioden 1855–63. J. virkede med iver for bevarelsen af Jyllands private skove og var fra 1836 leder af skovreguleringen i Jylland hvorved alle fredskovsarealer søgtes indtegnede på matrikulskortene. Han var af den opfattelse at det i skovloven af 1805 fastsatte tiårige tilsyn ikke var tilstrækkeligt for privatskovenes heldige bevarelse, og at kun statsdrift ville være tilfredsstillende. Han arbejdede derfor også for statens erhvervelse af privat skov, dog uden nævneværdigt resultat. I Maa-

nedsskrift for Litteratur XIII, 1835, angreb han de private skoves behandling ved en anonym anmeldelse af pseudonymet C. Christiansons skrift Ueber Forst-Verwaltung, 1834, hvis forfatter var J.s svoger C. Dirckinck-Holmfeld. Han bidrog væsentligt til forbedring af de ham underlagte skove, men selv om det vel først og fremmest skyldes ham at nogle af statsgældsskovenes gik over til at blive domæner, så blev hans virksomhed på dette område dog ikke af afgørende betydning. I sit arbejde *Om Hedeskovdyrkingen i Jylland*, 1866, fremførte han over for det nystiftede hedeselskab velmente råd, væsentligst ved at pege på tidligere tiders fejlgreb. – Kammerjunker 1828. Hofjægermester 1851. Kammerherre 1852. – En bror, Tycho J., *21.4.1799, †23.3.1857, blev officer, fra 1830 premierløjtnant, 1840 kaptajn II, 1842 kaptajn I og deltog i krigen 1848 som major, bl.a. i kampen ved Nybøl 28.5. Han fik 1856 afsked som oberst. R. 1848. DM. 1849. – R. 1840.

Pers.hist.t. 3.r.VI, 1897 116 132 134 138 162 165 167 185 (breve til Caroline Jessen). – A. Oppermann: Bidrag til det da. skovbrugs hist., 1889. Samme i Tidsskr. for skovvæsen XXVI, 1914 1–22.

C. Syrach-Larsen*

Jessen, Hans Peter Boye (Pjotr Petrovitsj), 1801–75, veterinær. * 5.3.1801 i Katharinenheerde, Ejdersted, †2.6.1875 i Dorpat, begr. sst. F: sognepræst, sidst i Eichede, Peter J. (1770–1826) og Henriette Dorothea Auguste Schumacher (ca. 1798–1826). ~1° med Louise Berghofer, †1828, d. af Joh. Ludwig B. ~2° med N.N. ~3° for 1848 med Maria Amanda Querfurth, f. Berghofer, †17.3.1879.

J. fik den for en dansk dyrlæge usædvanlige skæbne at han 1823, s.d. han havde taget sin eksamen ved den gamle veterinærskole på Christianshavn, af den russiske regering fik anmodning om at komme til Rusland for at gøre tjeneste ved de dengang oprettede militærkolonier i Novgorod hvortil han afrejste i sommeren 1824. 1827 tog J. veterinærexamen ved det medicinsk-kirurgiske akademi i St. Petersborg, var nogle år ansat ved den kejserlige marstald, praktiserede siden privat i St. Petersborg indtil han 1843 blev dyrlæge ved Chevalier-garde-regimentet og 1840 tillige ved hestgarden. I fem år var han medlem af en komité for veterinærmedicin. Da det første russiske veterinærfakultet i Dorpat blev oprettet 1848, blev J. på grund af sin indsats for ordning af det russiske veterinærvæsen udset til dens direktør. Han ledede skolen indtil 1858, men fortsatte som professor og klinikforstander til sin død. J. vandt almen anerkendelse for sin store veterinære dygtighed og for sin ledelse af Dor-

pat-skolen der efterhånden fik europæisk ry; han var tillige regeringens rådgiver i veterinære anliggender. J. var begejstret for sin videnskab, men havde tillige et åbent blik for almenmenneskelige interesser, han havde sans for humor og var udrustet med digteriske evner, han var elsket og agtet af sine elever. J. har på tysk, fransk og russisk udgivet over 150 skrifter om veterinære emner: miltbrand, tuberkulose, men især om kvægpesten som han utrættelig søgte at bekæmpe, bl.a. ved indførelse af podning. Han udgav også en lille tysk beslaglære *Die nothwendigsten Huf- und Klauenheisen und die Hauptregeln beim Hufbeschlage*, 1853, og der foreligger fra hans hånd endvidere rejseberetninger og hippologiske afhandlinger bl.a. om stutier og den russiske travrace. På forskellig måde blev J. hædret, han var æresmedlem af lærde russiske selskaber, blev statsråd og var højt dekoreret. Skønt hans virke kom til at falde langt fra Danmark bevarede han dog sin kærlighed til den gamle veterinærskole han var udgået fra, og ved dens hundredårsfest 1873 talte han endnu på dansk sin taknemmelighed imod sin ungdomslærer Erik *Viborg. – K.² 1873.

Breve fra H. P. B. J. til H. P. Bergmann, 1977 = Kilder til veterinærhist. forskn. III. – Dörptsche Zeitung 9.6.1873. Neue Dörptsche Zeitung 9.6. og 11.6.s.d. Baltische Wochenschr. für Landwirtschaft 4.10.s.d. Sst. 1875 nr. 24. Tidsskr. for dyrlæger 2.r.V, 1875 250f. L. Bahr i Månedsskr. for dyrlæger XXIV, 1912–13 246–48. Eesti loomaarstlik ringvaade. Révue vétérinaire Estonienne, Tartu 1931 97–167. – Breve i Danm.s veterinær- og jordbrugsbibl.

Hj. Friis*

Jessen, Peter, 1846–85, husdyrbrugskonsulent. * 1.2.1846 i Ullerup i Sundeved, †9.8.1885 på Frbg., begr. i Ryslinge. F: gårdejer Peter J. (1814–71), ~2° 1860 med Gunder Rehof, 1822–91) og Ingeborg Jørgensen (1807–58, ~1° 1833 med gårdejer Jacob Richelsen, ca. 1796–1842, ~1° med Ingeborg Duus, ca. 1799–1832). ~15.7.1881 i Randers med Henriette Amalie Povlsen, *27.9.1853 i Randers, †24.11.1928 i Spentrup (~2° 1889 med gårdejer i Trustrup, Ølst sg., Niels Pedersen, *1853), d. af lærer, kantor Hans Christian Henrik P. (1818–96) og Mette Marie Stabell (1822–60). – Far til Knud *J. J. tilhørte en ansat sønderjysk bondeslægt og arbejdede på faderens gård Bøgebjerg i Sundeved til sit nittende år. Han havde tidligt ønske om en videregående landbrugsuddannelse og tilskynedes hertil af præsten N. L. Feilberg og dennes søn, da bestyrer på Rungstedlund P. *Feilberg. Her blev J. elev 1865 og kom derefter som avlskarl til N. L. Feilberg der da var forflyttet til Kirke Helsing. På Askov højskole hvor han op-

holdt sig 1866–68 fik han særlig interesse for naturfagene, og her vakte tillige hans ønske om efter yderligere uddannelse selv at gå ind i en højskolegerning. Han tog præliminæreksamen 1868, kom til veterinær- og landbohøjskolen, tog dyrlægeeksamen 1871 og blev s.å. lærer ved den nogle år før oprettede landboskole i Lyngby. Omtrent fem år virkede han her som en fortrinlig ungdomslærer, grundig og klar i sin undervisning, jævn, venlig og deltagende over for eleverne. Under J. C. "la Cours påvirkning udvikledes hans evne til selvstændigt arbejde med husdyrbrugets problemer der trængte sig stærkt i forgrunden i disse år, og nogle afhandlinger han skrev i Tidsskrift for Landøkonomi 1873 om udstilling af slagtekvæg og om kvægets fodring, vakte megen opmærksomhed. De følgende år fortsattes denne skribentvirksomhed samtidig med at han studerede husdyrbrug ved rejser i udlandet, og således forberedt ansattes han 1876 i den nyoprettede stilling under landhusholdningsselskabet som konsulent i husdyrbrug. J. blev herved Danmarks første husdyrbrugskonsulent og udførte som sådan en meget betydningsfuld gerning, særlig for kvægbrugets udvikling i en periode der frembød mange vanskeligheder både for avlsarbejdet og for afsætningen af produkterne. I arbejdet for rationelle avlsmetoder fulgte han F. V. A. "Prosch, men mens denne ved sin skarpe form ofte bragte sig i modsætning til landmændene havde J. med sit rolige og hensynsfulde væsen let ved at vinde deres tillid. Han virkede som foredragsholder, dyrskuedommer og direkte personlig rådgiver, var medlem af husdyrbrugsudvalgene både i De samvirkende sjællandske landboforeninger og i Foreningen af jydsk landboforeninger og tog sig med særlig energi af det grundlæggende arbejde for stambogføringen. Varetagelsen af danske handelsinteresser i udlandet stillede store krav til J.s dygtighed. 1877 og 1878 deltog han i de deputationer landhusholdningsselskabet sendte til England for at holde vejen åben for den store kreatureksport, og ved flere senere rejser repræsenterede han dansk landbrug og foretog undersøgelser over markedsforholdene i England, Tyskland, Holland og Belgien. Særlig i Tidsskrift for Landøkonomi har han skrevet om sin virksomhed. J. havde vundet en grundfæstet anseelse da N. J. "Fjord i 80erne i stigende grad følte savnet af en særlig sagkyndig til varetagelse af forsøgslaboratoriets fodringsforsøg, og 1884 blev planlægningen af disse overdraget J., men han var allerede da mærket af sygdom, og hans tidlige død kuldastede disse fremtidsplaner. □Relief af Rasmus Andersen (mindesmærke på graven 1889).

J. H. Bagge i Vort landbrug IV, 1885 539–43. Ugeskr. for landmænd 6.r.X, s.å. 91 f. Landmandsblade XVIII, s.å. 519f. J. C. la Cour i Tidsskr. for landøkonomi 5.r.V, 1886 196–200. Ludv. Schröder i Sønderjydske årbøger, 1891 109–28.

*Aksel Milthers**

Jessen, Peter Willers, 1793–1875, læge. * 13.9. 1793 i Flensborg, † 29.9.1875 på Hornheim ved Kiel, begr. i Kiel. F: boghandler Peter Willers J. (1739–1800) og Christine Frederikke Amalie Reimers (1753–1829). ~ 16.7.1820 i Dresden med Amalie Caroline Eccardt, * 1.11.1798 i Kassel, † 12.7.1852 i Kiel, d. af jæger, senere kastellan og sekretær hos grev Sayn og Wittgenstein, Christian Friedrich E. og Amalie Marie Wörner. J. studerede medicin i Berlin, hvor Horn og Heim var hans lærere, og navnlig Horn vakte hans interesse for psykiatrien. Endnu før sin promotion til doktor i Kiel 1820 blev han udnævnt til overlæge ved den nyopførte sindssygeanstalt ved Slesvig der åbnedes 1.10.1820, forøvrigt den første europæiske anstalt (tegnet af C. F. "Hansen) indrettet efter den franske psykiater J. E. D. Esquirols principper. I denne stilling vandt han hurtigt ry som banebryder for den nye retning inden for behandlingen af sindssyge der da begyndte at gøre sig gældende. Han var en af de første anstaltlæger der søgte at afskaffe de gamle tvangsmidler og gennemføre det senere efter englænderen John Conolly opkaldte „no-restraint-system“, ligesom han søgte at indrette et landbrug ved anstalten til beskæftigelse af de sindssyge. Hans anstalt var i en årrække den eneste virkelige kuranstalt for sindssyge i Skandinavien. Også patienter fra Norge og Sverige indlagdes hyppigt der, således bl. a. Esaias Tegnér (1840–41). J. var også en af de første der opstillede en teori om abnormiteter i nervesystemet som årsag til sindssygdomme, og stillede sig herved i modsætning til de psykologiske skoler. 1845 opgav han sin anstrengende stilling ved den efterhånden store statsanstalt og åbnede s.å. en privat sindssygeanstalt ved Kiel som han efter sine lærere Horn og Heim kaldte Hornheim. Han fortsatte dog utrættet sit videnskabelige arbejde og holdt forelæsninger ved Kiels universitet. Af hans videnskabelige arbejder må fremhæves hans originale beskrivelse af dementia paralytica som en selvstændig sygdomsform (1838). Han kaldte hypotetisk lidelsen for tabes nervosa. Først sønnen P. W. J. den yngre satte den 1857 i forbindelse med hjernesyfilis. 1855 udgav J. et lige så selvstændigt værk, *Versuch einer wissenschaftlichen Begründung der Psychologie* hvor han længe før C. "Lange udkaster tanken om, at ikke blot følelserne men også spontane indfald,

Jessen, P. W.

drømme og syges delirier har deres årsag i de legemlige organer, navnlig hjerte, det sympatiske nervesystem og hjerne, og ikke er psykisk fastholdt, højest psykisk provokeret. J. var en begavet, højt værdsat personlighed, afholdt i kollegiale kredse. Han var medstifter af den slesvigske lægeforening (1832) og i mange år en virksom formand for denne. – Dr. phil. h.c. i Kiel 1870. Tit. professor 1833. R. 1837. □Maleri.

B.S. Ingemann: Christen Bloks ungdomsreger = Fire nye fortællinger, 1850 (de sidste kapitler). Hj. Helweg: Sindssygeværnsens udvikl. i Danm., 1915 21 72f. Bror Gadelius: Det menneskelige sjælsliv, Sth. 1926 83 166. E. Strömgren: Tale ved Slesvighospitalets 150 års jubilæum. Jubilæumsskr.

Ib Ostenfeld (Max Schmidt)

v. **Jessen, Matthias Reinhold**, 1780–1853, officer, stiftamtmand. * 19.11.1780 i Haderslev, † 2.8.1853 i Kbh., (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: herredsfoged i Gram, senere i Hvidding og Rangstrup og i Haderslev hrd., landfoged i Husum, kancelliråd Johan Christian v. J. (1745–1801, ~ 1° 1777 med Margrethe Cathrine Bertelsen (1751–77, ~ 1° 1772 med herredsfoged i Sønder Rangstrup hrd., branddirektør i Åbenrå amt Jacob Lorenz Kall, † 1772), ~ 3° med Anna Sophie Bjørn (1748–1802, ~ 1° 1767 med herredsskriver i Brøns Christian Thomsen, 1725–83)) og Ellen (Helena) Landerup (1751–89, ~ 1° 1774 med major i rytteriet Gerhard Nicolai Blechingberg, ca. 1720–77). ~ 1° 23.4.1809 i Vejle med Marie Sophie Ammitzbøll, * 19.9.1788 på Kelkær, † 18.7.1824 i Nykøbing F., d. af godsejer Laurids (Lars) A. (1760–1837) og Gedske Stenstrup (ca. 1767–1840). ~ 2° 21.12.1825 i Kbh. (Petri) med Juliane Henriette Ter-Borch, * 21.12.1805 i Kbh. (Ty. ref.), † 19.2.1866 i Dresden, d. af grosserer, østrig-ungarsk generalkonsul Thomas T.–B. (1762–1812) og Anna Elisabeth Heinrich (1784–1826). – Far til Chr. v. *J.

Da moderen døde tidligt, kom v. J. i huset hos sin faster der var gift med stiftamtmand J. C. F. "Hellfried. Han fik både en militær og akademisk uddannelse og tilegnede sig navnlig fortrinlige sproglige kundskaber. 1799 blev han kornet ved det slesvigske, 1803 ved det holstenske rytterregiment. Kort tid efter lod han sig sætte à la suite, tog studentereksamen privat 1804 og begyndte at studere jura i Kbh. Han nåede kun at få taget den forberedende eksamen, inden han på ny udkommanderedes til tjeneste som sekondløjtnant ved sit gamle regiment med tjeneste i Holsten. 1807 udnævntes han til premierløjtnant og 1808 til divisionsadjutant i generaladjutantstaben samt ritmester. 1811 ledsagede han statsminister F. J. Kaas til Paris. Den ydre

anledning var at overbringe Napoleon Frederik VI's lykønskning i anledning af kongen af Roms fødsel, men i virkeligheden skulle der føres vigtige politiske forhandlinger. 1813 udnævntes han til major, men på grund af en pådraget knæskade forlod han den militære løbebane og blev s.å. udnævnt til amtmand i Hjørring, et embede han ikke kom til at tiltræde, da han i dec. s.å. blev medlem af kommissionen for Norges providering. Frederik VI satte megen pris på ham og udnævnte ham efter Kielfreden til stiftamtmand over Lolland-Falsters stift og amtmand over Maribo amt. Dette embede beklædte han i 35 år og bestyrede det med en almindelig anerkendt samvittighedsfuldhed, iver og dygtighed. Hans 50-årige embedsjubilæum fejredes med tilslutning fra hele stiftet. 1832 kaldtes han af regeringen til at tage plads blandt de oplyste mænd for at udtale sig om udkastet til stænderforordningen. Han deltog ikke meget i debatten, men stemte såvel for hoverifri fæstebønders beneficiars som for jøders valgbarhed og indtog således en betydelig mere liberal indstilling end regeringen. 1834 valgtes han til suppleant til østifternes stænderforsamling, men han kom aldrig til at møde. I sine sidste to embedsår havde han en af rentekammerets unge auskultanter ved sin side til assistance. – Kammerjunker 1810. Kammerherre 1817. Gehejmekonferensråd 1849. – R. 1815. DM. 1826. K. 1829. S.K. 1843. □Min. 1814. Litografi af E. Lehmann, 1837, efter mal. af L. Hansen. Mal. af A. Schiøtt, 1850 (Fr.borg). Foto.

Danm.s adels årbog LIV, 1937 II 90f. Fr. v. Jessen: Slægten v. Jessen, ny udg. 1937 34–36. Provin Jørgensen i Lolland-Falsters hist. samf.s årbog, 1941 52 61. J. Jørgensen sst. 1952–54 fl. st.

Harald Jørgensen

v. **Jessen, Thomas Balthazar**, 1648–1731, oversekretær. * 4.7.1648 i Store Vi, † 27.10.1731 på Deutsch-Nienhof, begr. i domkirken i Lübeck. F: sognepræst Johannes Andreas Jessen (1594–1663, ~ 1° 1625 med Margrethe Dame, 1605–26) og Margrethe Lange (1609–83). ~ 13.12.1680 i Kbh. (Petri) med Elizabeth Biermann, * 10.7.1664 i Kbh. (Petri), † 1.2.1729 på Gottorp, d. af oversekretær i tyske kancelli C. B. v. "Ehrenschild (1629–98) og Anna Knopf (ca. 1648–69). – Bror til Matthias *J.

J. dimitteredes fra Flensborg og studerede ved universiteterne i Kiel (1665), Helmstedt (1667) og Leiden (1669). 1670 blev han immatrikuleret i Strasbourg hvor han året efter erhvervede den juridiske doktorgrad på en afhandling om „retten til forrang“ som i øvrigt tilegnedes grev Burchhard *Ahlefeldt der havde støttet hans stu-

dier. Efter hjemkomsten udnævntes han 8.2.1673 til sekretær ved regeringskancelliet i Glückstadt, men tiltrådte først 1675 idet han i mellemtiden sendtes til rigskammerretten i Speyer. 14.4.1677 udnævntes han til sekretær i Tyske kancelli, og efteråret 1679 blev han kongens kammersekretær og sekretær i geheimekonseilet. 29.10.1681 adledes han med navnet v. J. og 1688 afløste han svigerfaderen som oversekretær i tyske kancelli. 1690 blev han medlem af den permanente kommission der senere blev til overrentekammeret, 1691 af den store kommission i rådstuen for Københavns slot samt endelig 1693 af den store kommission til handelens fremme. 1692 blev han patron for Det kgl. akademi og året efter assessor i højesteret.

Sammen med svigerfaderen øvede J. allerede fra 1680ernes begyndelse afgørende indflydelse på tilrettelæggelsen af Danmarks udenrigspolitik. Målet for denne var klart. Det gjaldt om at bryde den svenske omringning af Danmark der var resultatet af de forudgående dansk-svenske fredsslutninger. „Hovedhjørnestenen“ i det svenske udenrigspolitiske system var alliancen med Gottorp, og en løsning af det gottorpske spørgsmål på danske præmisser var derfor en forudsætning for at bryde omringningen og skride til den generobring af de skånske provinser der var dansk udenrigspolitiks ultimative mål. Frankrigs indflydelse betød imidlertid at Danmark ved freden i Fontainebleau 1679 havde måttet afskrive alle gevinster både i forholdet til Sverige og til Gottorp. På baggrund af disse erfaringer måtte det være et naturligt mål for Danmark at sætte sig i Sveriges sted som den europæiske hovedmagts nordiske allierede. Efter den kortvarige episode med det nordiske forbund 1679–80 kom muligheden herfor da den nye leder af Sveriges udenrigspolitik, Bengt Oxenstierna, orienterede sig mod Nederlandene. 1682 og 1683 sluttede Danmark forbund med Frankrig, og de to nordiske stater havde hermed byttet side i europæisk storpolitik. Nyorienteringen i Danmarks udenrigspolitik var i høj grad konciperet af v. J. Ganske vist havde Frederik "Ahlefeldt (1623–85) stadig den formelle ledelse, men hans velkendte magelighed gav embedsmændene i Tyske kancelli stort spillerum hvortil kom de muligheder for at påvirke den letbævelige konge, v. J. havde i sin egenskab af kammersekretær og geheimerådsekretær. v. J. og C. B. v. Ehrenschild kunne notere sig for en betragtelig udenrigspolitisk succes da Danmark 1684 med tydeligt forbillede i de franske „reunioner“ inkorporerede det gottorpske Slesvig uden at Sverige som følge af den franske dækning af Danmark kunne skride ind. Alvorligt svækket

blev Danmarks muligheder og ikke mindst dets prestige ved det mislykkede angreb på Hamburg 1686. På kongressen i Altona der trådte sammen s.å. kom Danmark til at stå over for en samlet front bestående af kejseren, Nederlandene og de fleste nordtyske stater der frygtede en dansk ekspansion i Nordtyskland. De danske hovedforhandlere Gensch v. *Breitenau og Ehrenschild søgte at trække forhandlingerne i langdrag, men ved forliget i Altona 1689 måtte Danmark ligesom ti år tidligere i Fontainebleau opgive alle opnåede fordele og acceptere en gottorpsk restitution i Slesvig. v. J.s politik havde således lidt alvorlige tilbageslag. Den uovervejede Hamburgaktion bar sin del af skylden, men hovedforudsætningerne var dog at finde i den fuldstændige omkalfatring af den europæiske magtbalance i løbet af 1680erne som følge af Østrigs sejr over tyrkerne og især revolutionen i England 1688 og denne magts tilslutning til Frankrigs fjender i den just udbrudte pfalziske arvefølgekrig. Navnlig Englands holdning havde været afgørende for det danske nederlag i Altona, og stemningen var mildest talt dårlig da den engelske gesandt Robert Molesworth kort efter kom til København for at forhandle om udrustning af et dansk korps til brug i Irland og Skotland. Det var frygten for politisk isolation til trods for alliancen med Frankrig der havde drevet Danmark til denne tilnærmelse til sømagterne, men de hensyn der stadig måtte vises Frankrig vanskeliggjorde forhandlingerne der fra dansk side lededes af v. J. Dertil kom at v. J. inden for danske hof- og regeringskredse modarbejdedes af C. S. *Plessen og hertug *Frederik Wilhelm af Württemberg der arbejdede for en mere direkte tilknytning til sømagterne. Det lykkedes dog v. J. at føre forhandlingerne til ende, men den høje pris Vilhelm af Oranien kom til at betale for tropperne påvirkede Molesworths syn på v. J. og de andre danske ledere han kom i kontakt med. I *An Account of Denmark as It was in the Year 1692* (1694) som Molesworth skrev efter sit treårige ophold i Danmark, er det kun Plessen der finder anerkendelse. Udenrigspolitisk var 1690ernes første år præget af en vanskelig balancegang mellem sømagterne og Frankrig, men den europæiske storkrig skabte til gengæld store muligheder for den neutrale handel, og den dansk-norske skibsfart øgedes voldsomt. Sømagternes overgreb mod den neutrale handel gav Danmark og Sverige fælles interesser, og da Danmark foreløbig måtte lade det gottorpske spørgsmål hvile var grundlaget skabt for et dansk-svensk samarbejde der konkret udmøntedes i de to væbnede neutralitetsforbund af 1691 og 1693. Ved fælleskonvojering af handels-

skibene søgte man at tvinge de krigsførende til at respektere den neutrale handel og samtidig forhandlede v. J. i Kbh. med både Frankrig og sømagterne om de neutrale handelsrettigheder og om erstatning for beslaglagt gods under devisen „frit skib giver fri ladning“, som fastlandsmagten Frankrig accepterede men som sømagterne bestred. Hvad der vanskeliggjorde forhandlingerne var de grove midler den danske statsledelse med v. J. og storkansleren Conrad *Reventlow (1644–1708) i spidsen brugte for at gøre søhandelen så indbringende som muligt. Sømagternes beskyldninger om proformarederi hvor udenlandske skibe sejlede under dansk bekvemmelighedsflag var utvivlsomt i almindelighed overdrevne, men den spekulation v. J. selv drev i forbindelse med den københavnske storreder Wilhelm *Edinger og sin bror Matthias J., præsident i Altona og storreder, var en belastning for den danske regerings troværdighed. Dette i forbindelse med den tilspidsede situation i forholdet til Gottorp efter hertug *Frederik IVs regeringstiltrædelse 1694 var formentlig anledningen til at Christian V gik ind på Plessens forslag om en alliance og subsidetraktat med sømagterne. Da Plessens tilnærmelse til sømagterne ikke gav de ønskede resultater på kongressen i Rijswijk fik det franske parti omkring v. J. og Reventlow på ny kongens øre. Det måtte dog stå klart at man ikke hos nogen af de vesteuropæiske hovedmagter kunne forvente den støtte der var nødvendig for at Danmark skulle nå sine politiske mål over for Sverige og Gottorp. På denne baggrund skal den nyorientering i dansk udenrigspolitik den mod Sverige rettede alliance med Polen-Sachsen og Rusland (1699) var udtryk for ses. Sømagternes indgriben og freden i Travendal tvang imidlertid Danmark til at opgive sin østeuropæiske alliancepolitik. Begivenhederne måtte tolkes som et fuldstændigt nederlag for v. J.s politik, og han fjernes kort efter fra den udenrigspolitiske ledelse og sendtes på en ambassade til Wien hvor han på den danske regerings vegne måtte indgå forbundstraktaten med kejseren af 4.7.1701 der yderligere begrænsede Danmarks udenrigspolitiske handlenfrihed. Til gengæld lykkedes det ham at udvirke en kejserlig godkendelse af den danske konges ret til Elbtolden. Dec. 1703 sendtes v. J. som ambassadør til Polen med instruks om i samarbejde med zarens udsending, Patkul, at holde Polen fast på alliancen med Rusland og hindre en polsk særfred med Karl XII. Den svenske konges indmarch i Sachsen og freden i Altränstadt knuste imidlertid dette håb. Under Karl XII's ophold i Sachsen akkrediteredes v. J. tillige denne, og han arbejdede for ved hjælp af Karl Piper og Olof Hermelin at

modvirke G. O. H. *Görtz' indflydelse på Karl XII, uden at det dog lykkedes ham at hindre at der i den svensk-kejserlige traktat af 1.7.1707 blev tilsagt kejserlig anerkendelse af Christian August som fyrstebiskop i Lübeck-Eutin. Efter hjemkomsten helligede v. J. sig administrationen af sine godser, Klægsbøl i Vestslesvig (erhvervet 1681), Binnenau i Oldenburg (skænket ham 1689 af Christian V) og Deutsch-Nienhof i Holsten (købt 1694). Længe varede det dog ikke inden han på ny blev draget ind i statstjenesten. Med Görtz som heretugelig og selv som kgl. kommissær præsiderede han ved den „Convocation“ af deputerede for det slesvig-holstenske ridderskab der fandt sted i Slesvig i juli 1711, og da ridderskabet her viste sig imødekommende over for kronens af krigstilstanden foranledigede skattekrav udvirkede v. J. at det fik sit ønske om indkaldelse af en landdag opfyldt. Den trådte sammen i Rendsborg 14.10 s.å. og varede til 4.7.1712, under samme præsidium som „Convocationen“, og forløb gunstigt for kongens interesser. Denne landdag blev den sidste i hertugdømmerne.

Efter Frederik IVs sekvestration af den hertugelige del af Slesvig udnævntes v. J. (4.11.1713) til præsident for den slesvigske regering og overret med sæde på Gottorp. Det tilfaldt således ham, den sidst overlevende af Christian V's rådgivere under reunionspolitikken 1684, at udføre regeringskollegiets og domstolens forretningsgang, lede forvaltningen og varetage retsplejen i det hele hertugdømme fra Kongeå til Ejder. Til løsningen af denne for en mand i hans alder tyngende opgave medbragte han foruden sin administrative erfaring og den patriarkalske myndighed, der kendetegnede hans metoder, en slesvigsk samfølelse, som hjalp over mangen vanskelighed ved afviklingen af forholdet til de tidligere hertugelige embedsmænd. Lige så lidt som centralregeringen i Kbh. havde imidlertid v. J. med sin udelukkende klassiske, tyske og franske dannelse blik for opgavens nationale side, og der blev derfor ingen foranstaltninger af betydning truffet til værn for dansk sprog i de egne af Sønderjylland, hvor det var folkets modersmål. Under den for Danmark militært, udenrigspolitisk og økonomisk vanskelige situation i sommeren 1718 henvendte Frederik IV sig til 34 højtstående civile og militære embedsmænd, blandt disse også v. J., med anmodning om deres betænkning over spørgsmålet om betingelserne for en mulig fred med Karl XII og Gottorp og, hvis den ikke kunne opnås, da om valget af alliancer (zar Peter eller England-Hannover) til krigens fortsættelse. Som tyve andre af svarene gik også v. J. ud på, at da det næppe kunne anses for

muligt at opnå en antagelig fred ved direkte forhandling med Karl XII, burde der søges tilslutning til England-Hannover, efter v. J.s råd med regenten i Frankrig som mellemmand. Stærkt fremhæver v. J. nødvendigheden af ved en fredsslutning at få forholdet til Gottorp løst til bunden; bedst ville det være, om gottorperne kunne komme ud af begge hertugdømmer, og han nævner i denne forbindelse den plan om en erstatningsydelse til gottorperne i Oldenburg og Delmenhorst, som et halvhundred år senere skulle blive virkeliggjort.

Da efter freden med Sverige (juni-juli 1719) indlemmelsen af Slesvigs gottorpske del, som de facto allerede var fuldbørdet, nu også skulle gennemføres de jure, anvendte den danske regering – rigtignok på utilfredsstillende måde – akterne fra 1684 som forbillede, og den udbad sig tillige råd hos de to gamle erfarne statsmænd, v. Breitenau og v. J. Sidstnævntes svar gik ud på, at stædernes og landskabernes ældre privilegier, hvad enten de hidrørte fra kongen eller hertugen, „som en Naadessag“ burde bekræftes, og at ingen fremmed ret, særlig ikke kejserretten, fremtidig måtte påberåbes for domstolene. Arvehyldingen burde foregå ved deputerede, uden sammenkaldelse af ridderskabet; de hertugelige embedsmænd måtte vælge imellem, om de på grund af hertugens traktatbrud og landets indlemmelse i kronen ville anse sig som løst fra deres troskabsed og da i lighed med andre ikke-efæstede indbyggere deltage i arvehyldingen, eller om de ville udvandre. – I det væsentlige blev disse råd fulgt.

En retfærdig vurdering af v. J.s indsats som statsmand er vanskelig. Han besad en overordentlig arbejdskraft og havde fremragende indsigt i europæisk diplomati såvel som de udviklede forhold i hertugdømmerne. Hans vidtløftige diplomati gjorde ham imidlertid ofte utroværdig i udlandets øjne og hans overdrevne høflighed og pedantiske hængen sig i ydre former bekræftede snarest dette indtryk. To gange, nemlig ved Altonaforliget 1689 og Travendalfreden 1700 lå hans politik i ruiner, og en væsentlig årsag var i begge tilfælde en hang til at udnytte oprindelig gunstige diplomatiske situationer mere end de kunne bære. Men selv om v. J.s forsøg på at skaffe Danmark erstatning i øst for hvad det ikke kunne opnå hos de vesteuropæiske hovedmagter mislykkedes i første omgang var det dog til dels et resultat af hans diplomati, at Sverige blev indviklet i den krig med Rusland, der tilintetgjorde Sveriges stormagtsstilling og i det lange løb muliggjorde en løsning af det gottorpske spørgsmål på danske præmisser. Herved genoprettedes ligevægten mellem de to nordiske stater

og den hidtidige trussel mod det danske monarkis eksistens var afværget. – Kancelliråd 1679. Etatsråd 1684. Justitsråd 1692. Geheimeråd 1695. Hvid ridder 1693. □Afbildet som barn på forældrenes epitafium 1654 (Store Vi k.). Afbildet på Jacob d'Agars mal. af højesteret, 1697 (Rosenborg).

Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen og Carl S. Christiansen VIII–XI, 1930–49. – Danm.s adels årbog LIV, 1937 II 81f. C. F. Allen: Det danske sprogs hist. i Sønderjylland I, 1857. Edv. Holm: Danm.-No.s indre hist. II, 1886. Samme i Hist. t.6.r.V, 1894–95 295–307. C. O. Bøggild-Andersen sst. 11.r.I, 1947–49 699–708. P. Døllerup sst. 12.r.I, 1963 I–61. A. D. Jørgensen: Hist. af handl. III, 1898 34f. Arthur Stille: Studier över Danm.s politik 1700–07, Malmö 1889. Samme: Danm.s politik gent emot Sverige 1707–09, Lund 1898 = Lunds univ.s Årsskr. XXXIV, I, afd.3. Max Rasch i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. LIII, Kiel 1923 55–102. Otto Kähler sst. 1938 38–139. Hans Saring sst. 1939 191–242. H. Kellenbenz sst. 1955 357–79. Franz v. Jessen: En slesv. statsmand I–III, 1930–41. Åke Stille: Studier över Bengt Oxenstiernas politiska system, Uppsala 1947. Bent Jensen i Historie ny r. VIII, 1968–70 397–465. Dagny Jørgensen: Danm.-No. mellom stormaktene, Oslo 1976.

Steffen Heiberg

Jessen, Tycho, se Jessen, N. J., 1797–1866.

Jessen Hansen, Hans, 1860–1934, ingeniør, biokemiker. * 20.9.1860 i Plovstrup, Jernved sg., Ribe amt, † 20.3.1934 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: gårdejer Hans Henrik Hansen (1830–99, ~ 2° 1872 med Ane Else Lauridsen, 1841–1902) og Jensine Hjorth (1831–70). ~ 8.5.1892 på Frbg. (Imm.) med Dorthe Marie Busch, * 16.1.1860 i Elsegårde, Ebeltoft landsg., † 18.2.1948 på Frbg., d. af gårdejer Jens Peter B. (1822–77) og Else Kirstine Larsdatter (1818–88).

Efter endt skolegang kom J.H. på Ribe herredskontor som skriverdreng i den hensigt senere at uddanne sig til exam.jur. Han vendte imidlertid tilbage til hjemmet hvor han deltog i arbejdet på gården, mens han forberedte sig til den store præliminæreksamen som han tog 1881. 1882 tog han polyteknisk adgangseksamen, aftjente sin værnepligt og virkede som lærer i Ålborg og som redaktør af et håndværkerblad, indtil han 1886 fik råd til at påbegynde det polytekniske studium som han afsluttede 1891 som kemiker. I det sidste år af studietiden besvarede han sammen med Jacob Appel universitetets prisopgave: Undersøgelse af de hvide pulveres optiske egenskaber. Besvarelsen fandtes værdig til guldmedalje, men denne kunne ikke uddeles, fordi der var to forfattere. Efter en kortere ansættelse på Steins laboratorium blev J.H. 1892 assistent ved Carlsberg laboratoriumet og arbejdede her til sin afsked 1930. I de senere år var han tillige laboratoriets

Jessen Hansen, H.

bibliotekar og medredaktør af dets „Meddelelser“. Som kemiker specialiserede J.H. sig i kulhydraternes kemi. Et studium over kulhydraterne i rug, byg og hvede under modningen resulterede i besvarelse af en af Videnskabernes selskab udsat prisopgave 1896 som belønnedes med det Thottske legat. Her påviste J.H. et hidtil ukendt kulhydrat som han kaldte apopenin. I senere arbejder angav han værdifulde analytiske metoder til bestemmelse af kulhydrater og beskrev formoltitreringen. 1901–16 virkede J.H. som konsulent for Malmö stora Walskvarn og kom herved ind på studier over hvedemel og dets bageevne. 1911 offentliggjorde han i Meddelelser fra Carlsberg Laboratoriet en artikel, hvori han påviste brintionkoncentrationens indflydelse på melets bageevne, og dette arbejde fik den største betydning for cerealkemiens videre udvikling både i Danmark og (idet det uden J.H.s vidende oversattes til engelsk) verden over. J.H. var en stilfærdig og fin personlighed, præget af sin religiøse livsindstilling. En artikel af ham om hjemsoget er trykt i Fra Ribe Amt X, 1940 30–54, enkelte andre findes i Bidrag til Jernved Sogns Historie, 1921–30. – R. 1930. □Mal. af L. Find, 1925.

Stig Veibel: Kemi i Danm. II, 1943 222–24 (bibliografi). – Kemisk månedsbl. XI, 1930 76. G. Haugaard i Medd. fra Carlsberg lab. XX, 1934 XV–XVII (m. bibliografi). – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*Povl Vinding**

Joachim, Hans Christian, 1870–1943, maler, keramiker. * 30.10.1870 i Kbh. (Johs.), † 24.11.1943 på Frbg., urne sst. (Søndermark kgd.). F: smedemester Jens Petersen (1838–1903) og Karen Marie Hansen (1832–1913). Navneforandring 16.9.1911. ~ 9.7.1900 i Kbh. (Kristk.) med Hanne Johansen, * 31.3.1877 på Frbg., † 1952, d. af arkitekt Johan August J. (1851–1923) og Clara Olivia Petersen (1853–1912).

Som seksårig mistede J. højre arm ved en færdselsulykke og måtte træne sig op til at bruge den venstre alene. Trods sit handicap gennemgik han teknisk skole og blev herfra 1887 dimitteret til kunstakademiet hvor han indtil 1892 uddannede sig som maler. På Charlottenborg debuterede han 1893 med et selvportræt og 1898 udstillede han et symbolsk maleri, *Påskemorgen*, på Den frie udstilling. Året før var han og akademikammeraten Georg Jensen begyndt at eksperimentere med keramik; sammen indrettede de et primitivt værksted med en ovn hvor J. forestod teknikken, mens Georg Jensen tog sig af selve udformningen i ler. De udstillede med held deres stentøj i Paris 1900, men samarbejdet ophørte da J. det følgende år blev knyttet til fajancefabrik-

ken Alumina. Her skabte han – fra 1902–06 i kappestrid med maleren Harald „Slot-Møller – den såkaldte kunstfajance, en produktion hvis kunstneriske og økonomiske succes igennem de følgende 25 år kan sidestilles med underglasurmaleriets på Den kongelige Porcelainsfabrik.

I de hundreder af akvarellerede tegninger hvormed J. forsynede modelstue og malerafdeling udfoldede han sit frodige talent for ornamental dekoration, og han skabte gennem anvendelsen af stærke grønne, gule, blå og violette underglasurfarver en ny fajancestil af stor malerisk virkning. En lignende succes opnåede han 1914 med sit *Tranquebarstel* til hvis grågrønne glasur og blå blomstermotiver han hentede inspiration i det ostindiske porcelæn. Samtidig dyrkede han, både privat og på Den kongelige Porcelainsfabrik, sin gamle interesse for stentøj. J. der fra 1911 var kunstnerisk leder af Alumina og fra 1922 tillige kunstnerisk direktør for porcelænsfabrikken (indtil sin afsked 1933) modtog ved verdensudstillingen i Paris 1925 et grand prix. □Buste af Georg Jensen, 1890. Selvportr., mal. 1890, 1893 og 1897, i brændt ler 1898 samt mal. 1938. Mal. af Gabriel Jensen, 1892 og af Poul Bang s.å. Teg. af R. Storm Petersen, 1908, samt af Kr. Kongsbøll (St. mus.).

Fr. Dalgas i Skønvirke, 1921 161–65. Merete Bodelsen i Samleren, 1939 220. Bredo L. Grandjean: Alumina fajancer gennem 100 år, 1963 3f.

Bredo L. Grandjean

Joachim Ernst, 1595–1671, hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Pløn. * 29.8.1595 på Sønderborg, † 5.10.1671 i Pløn, begr. sst. F: hertug Hans d. Y. af Sønderborg (1545–1622) og Agnes Hedevig af Anhalt (1573–1616). ~ 12.5.1633 på Gottorp med Dorothea Augusta, * 12.4.1602 på Gottorp, † 31.3.1682, d. af hertug Johan Adolf af Gottorp (1575–1616) og Augusta af Danmark (1580–1639). – Far til Johan Adolf (1634–1704). Efter at have studeret i Giessen og Tübingen foretog J. E. en rejse til Holland, England, Frankrig og Italien (1618 var han i Rom, 1620 immatrikuleret i Siena) og gjorde nogen tid krigstjeneste i Venedig, hvorefter han blev chef for et regiment fodfolk i Danmark. I henhold til faderens testamente arvede han ved dennes død (9. 10.1622) besiddelserne i Holsten, Staden og fyrstendømmet Pløn med de tidligere klostre Ahrensböök og Reinfeld. Hertil kom ved den ældste bror, Christians, død 1633 Søbygård med en fjerdedel af Ærø. – J. E. fortsatte hele sit liv igennem de bestræbelser faderen havde udfoldet for at vinde anerkendelse som de „regerende herrers“ ligemand, både over for hertugdømmernes stænder og i arven af stamgrevskaaberne Ol-

denborg og Delmenhorst. Det lykkedes ham dog ikke at trænge igennem hermed, og først ved forliget i Kbh. 31.12.1670 (18.3.1671) opnåede han et løfte om vederlag for sine rettigheder til grevskaberne og indrømmelser for sine landsdele imod at gøre fælles sag med kongen over for Gottorp. Hans sønner fik i de nærmest følgende år udlagt betydelige godser i Segeberg amt og den nordlige del af øen Als med Nordborg slot. Af hans sønner arvede Johan Adolf Plön, August Nordborg, Joachim Ernst Rethwisch i Holsten og Bernhard Søbygård. □Malerier (Grips-holm og Brahetrolleborg).

Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen IV-VI, 1917-23. - P. H.[anssen]: Kurzgefasste zuverlässige Nachricht von den Holstein.-Plönischen Landen, Plön 1759 224-58.

C. O. Bøggild-Andersen*

Jochimssøn, Matthis, ca. 1680-tidligst 1735, ekspeditionsrejsende. * ca. 1680 i Frederikshald, † tidligst 1735. F: købmand, senere kommerceansessor Jochum Matthiesen (1650-1721) og Kirsten Heidemarck (1661-1726). ~ 1703 med Maria Brinck.

Handelsuddannet hjemme og ude nedsatte J. sig som nygift købmand 1703 i Strömstad, Bohuslän, Sverige, lige syd for grænsen til Norge. Det var i sig selv betænkeligt, og både han og faderen blev 1710 arresteret, mistænkt for maskepi med svenskerne under den store nordiske krig. Begge blev dog frikendt 1714. Derefter var J. købmand i Frederikshald og forpagtede en tid konsumtionstolden der og et par andre steder, men tabte sin formue på møllerivirksomhed i Frederikstad. 1729-32 var han i Island for at undersøge hvorledes den islandske produktion kunne forøges, og finde veje til afhjælpning af den aftagende befolkning. Han nedfældede sine indtryk og meninger i *Anmærkninger gjort over Islands Indbyggerses fattige og forarmede Tilstand* (ms. i Det kgl. bibl., Ny kgl. Saml. 1679 4°). Han høstede megen anerkendelse for beretningen, men hans tanker og ideer blev ikke fulgt aktivt op. J. så sig herefter om efter et andet virkefelt. Det er meget betegnende at han gav sig selv titel af „omrejsende“ (Travailleux). Efter hans Islandsophold lå det lige for at han skulle tage en tilsvarende opgave op i det i de år aktuelle Grønland. Her var der gjort flere forsøg af Hans *Egede på at finde Østerbygden, og major C. E. *Paars havde forgæves prøvet at angribe indlandsisen. 1732 foreslog J. at han rejste på en rekognosceringsfærd til Vestgrønland med henblik på at finde Østerbygden og tillige undersøge bosættingsmulighederne for islændinge, norske og danske og produktionsmulighederne for dem.

Sandsynligvis ved overkrigssekretær Poul Vendelbo *Løvenørns mellemkomst fik han bevilget midler til en ekspedition med det nævnte formål. Han tog af sted samme år hvor han foretog undersøgelser i Godthåbs omegns fjorde og langs kysten til Holsteinsborg. Indlandsisen havde han på forhånd måttet opgive. 1733 rejste han med ledsagere sydefter og nåede til 60° 30' n. br. til Sermiligarsuk fjord som han troede var (det ikke eksisterende) Frobisher Strait, men han blev standset af fjordens bræis. Han vendte tilbage til Godthåb hvor han foretog en „minera-logisk Reise“ ind i Godthåbsfjorden, og rejste så til København. Han havde ved sine iagttagelser konstateret landhævningen, noget om kompas-misvisningen, isforholdene og varme kilder, men kunne intet yde vedrørende eventuelle bosættelser. Han og hans søn udarbejdede et kort som endnu findes sammen med nogle observationer og spredte indberetninger, deriblandt en meget positiv karakteristik af Hans Egede og hans familie. - Efter hjemkomsten nedsatte han sig som købmand i Frederikshald, men hans videre levnedsløb kendes ikke.

Minerva, 1788 III 18-77 (skrivelse til geheimeråd Løvenørn). M. J.s grønlandske relationer, Oslo 1928 = Oslo etnogr. museums skr. IV,3. Skrivelser ang. J.s Grønlands ekspedition, ved H. Ostermann, Oslo 1946 = Medd. fra Norges Svalbards- og Ishavsundersøkelser LXIV. - L. Bobé i Det grønlandske selsk.s årsskr. 1915, 1916 50-58. Jón Adils: Den danske monopolhandel på Island, 1926-27 679f. H. Ostermann: Nordmænd på Grønland I, Oslo 1940 443-48. F. Gad: Grønlands hist. II,1, 1969.

Finn Gad

Joensen, Hans Debes, * 1913, landslæge, forfatter. * 27.11.1913 i Tvøroyri. F: overlærer Thorvald J. (1883-1960) og Marianne Jacobsen (1883-1955). ~ 1° 30.11.1940 i Kbh. (Trin.) med Louise Vang, * 25.4.1911 i Kaldbak, d. af kongsbonde Zacharias V. (1875-1942) og Maren Mohr (1878-1970). Ægteskabet opløst 1967. ~ 2° 20.11.1967 i Tórshavn (b.v.) med Ester Agnete Hoffmeyer, * 26.5.1917 på Hvidkilde, Vesterborg sg., d. af proprietær Jens L. A. Bonke (1881-1954) og Kate Lorentzen (1881-1920). Separeret 1976.

J. blev student 1932 fra Rungsted, cand. med. 1939, tog embedslægeeksamen 1942 og blev dr. med. 1954. Han deltog 1936-37 i P. Carl Petersens fonds ernæringssekspedition til Færøerne, assisterede ved Statens ernærings- og husholdningsnævns sundhedsundersøgelser i Kbh. 1941-46 og var et par år lærer for barneplejersker på Dr. Louises hospital. 1946 vikarierede han for kredslægen på Suðuroy, var derefter konstitueret kredslæge i Vestmanna og blev 1949

Joensen, H. D.

udnævnt til landslæge. I løbet af hans 30-årige embedstid er den profylaktiske lægegerning blevet udbygget og en hårdt tiltrængt modernisering og udspecialisering af sygehusvæsenet på det nærmeste gennemført. Fra 1962 var J. skolelæge i Tórshavn og fra 1967 tillige læge ved Føroya Livstrygging. Han var desuden lærer ved navigations-, maskinist- og sygeplejeskolen og ved årskursus for naturfaglærere. Som bestyrelsesmedlem for sociale og kulturelle institutioner gjorde han sig gældende på mange områder, men sin værdifuldeste indsats ydede han sammen med Jóannes Rasmussen ved stiftelsen af Føroya Fróðskaparfelag (Societas scientiarum Færoensis) 1952 og ved oprettelsen af Fróðskaparsetur Føroya (Academia Færoensis) 1965. De var skiftevis formand og næstformand for de to institutioner til 1978 og var samtidig redaktører af Fróðskaparrit (Annales societatis scientiarum Færoensis).

Foruden disputatsen *Studier over brystnæringsens udbredelse og betydning*, 1954, og pædiatriske, hygiejniske og medicinalhistoriske afhandlinger har J. skrevet *Mannakroppurin*, 1957, om menneskets fysiologi; *Alisfrøði*, 1969, en stor lærebog i fysik; *Føroyskt orðatilfar II*, 1970, færøsk-dansk vokabular til fysikbogen; *Eystanduni*, 1976, oversættelser af godt 120 kinesiske digte fra T'ang dynastiets tid med historisk og åndshistorisk indledning og kommentarer. – J. modtog 1969 M. A. Jacobsens hæderspris for faglitteratur. □ To mal. af Jóannes Kristjansson, 1963. Buste af Fridtjof Joensen, 1973. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kb.h.s univ. nov. 1955 144f. – Fróðskaparrit XXVI, Tórshavn 1978 150f. – Selvbiografi i Studentabókin (manus. i Føroya landsbókassavn).

John Davidsen

Joensen, Esbern Martin Sofus, 1902–66, forfatter. * 19.4.1902 i Sandvik, † 25.12.1966 i Tvøroyri, begr. sst. F: Louise Cathrine Sophie Joensen (1872–1959). ~ 30.12.1931 i Tórshavn med Poulina Cornelia Bjørghheim, * 18.2.1908 i Tórshavn, d. af fiskeskipper Johannes Christian Dam, (1879–1920) og Cathrine Frederikke Bjørghheim (1879–1969).

J. deltog i sin tidlige ungdom i vanligt bondearbejde i sin hjembygd og sejlede med færøske fiskeskibe under Island. Vinteren 1922–23 tilbragte han på Færøernes folkehøjskole i Tórshavn, kom herefter på seminariet sst. hvorfra han tog lærereksamen 1926. Han virkede derefter som lærer i de to småbygder Akrar og Vikarbyrgi, siden i Sandvik 1928–44 og ved realskolen i købstaden Tvøroyri 1944–64, indtil helbredssvigt nødte ham til at opgive lærergerningen. Han be-

søgte Danmarks lærerhøjskole 1938–39 og 1960–61 og var i 14 år kordegn ved kirken i sin fødebygd Sandvik. – Trods skrøbeligt helbred udfoldede J. en flittig skribentvirksomhed alt mens han stødte sig til skolearbejde og tillige i nogle år redigerede det færøske socialdemokratiske partis avis Føroya Sosialdemokrat. J.s skønlitterære arbejder er romanerne *Fiskimenn*, 1946 og *Tað lýsir á landi*, 1952 samt novellesamlingerne *Útrák*, 1949, *Klokkan ringir*, 1962, *Heimadoktarin: Søgur 1934–44* og *Gamli madurin og varðin: Søgur 1945–64*. Bøgerne er udkommet i to-tre oplag. J. råder over en levende fremstillingsevne. Hans skildringer fra de færøske islandsfiskeres strabadssfyldte og udsatte tilværelse i sejlskibenes tid former sig for en del som realistiske reportager; men hans sikre sprogfølelse, søbre fortællestil og varme sympati for og solidaritet med de mennesker, han skildrer, hæver hans socialrealistiske skildringer op i digtningens plan og skaffer hans bøger mange læsere.

Lærarafolk i Føroyum 1870–1976, 1976. M. J.: Saml. værker I–VI, Tórshavn 1977. – Olavur Michelsen i Varðin XLIV, Tórshavn 1977 hft. 3–4 123–31.

John Davidsen

Joensen, Poul Frederik, 1898–1970, forfatter. * 18.11.1898 i Sumba, † 27.6.1970 i Tvøroyri, begr. sst. F: kongsbonde Daniel Jacob J. (1874–1921) og Anna Sofie Langgaard (1874–1956). ~ 23.8.1923 i Tvøroyri (b.v.) med Julia Mortensen, * 18.9.1904 i Frøðba, † 4.9.1979 i Tvøroyri, d. af odelsbonde og købmand Johannes Mortensen (1866–1949) og Vilborg Thorsteinsson (1874–1958).

J. var fra barndommen beskæftiget med bondearbejde på faderens gård og sejlede i fangstsæsonen med færøske fiskeskibe før han 1914 rejste til Tórshavn hvor han 1917 tog eksamen på Færøernes seminarium. Efter endnu et par års landbo- og fiskeriarbejde tiltrådte han en lærerpost i Frøðba hvor han virkede til 1919, da han sagde stillingen fra sig fordi han ikke kunne forlige sig med skolens religiøse og sproglige tvang. Han bosatte sig derefter i Frøðba som jorddyrker og husmand, samtidig med at han gav sig en frodig polemisk og digterisk virksomhed i vold. Sine digte og artikler offentliggjorde han i blade og tidsskrifter; de udkom efterhånden også i bogform: 1924 samlingen *Gaman og álvara*, 1942 *Millum heims og heljar* (forøget udg. 1947), 1955 *Livsins kvæði*, 1967 *Ramar risti hann rúnirnar*, og 1963 en samling fortællinger og frasagn, *Seggja-søgur úr Sumba*.

J. er ligesom sin store forgænger blandt færøske digtere, J. H. O. "Djurhuus, en rebel der svinger spotterens pisk over det fordomsfulde og på

mange måder intolerante landsby- og købstad-samfund han er udgået fra, og ligesom Djurhuus hengiver han sig i sin protestholdning til en vis sværmerisk heltedyrkelse. Men mens forgængere-ns helteskikkelser er af mytologisk eller sagn-historisk oprindelse finder J. sine idealer blandt håndgribelige hverdagens helte, hvis notoriske bedrifter på havet eller i fjeldene han med fynd og elokvens, undertiden dog på noget vel ha-stemt vis, anskueliggør i sine medrivende prosa-fortællinger Seggjasögur (heltesagaer). – Som ly-riker råder J. ikke over forgængerens udsøgte poetiske sprog- og formsans, men hans frygtløse og usødede satire over sin samtids småborgerlige selvtilfredshed, hykleri og sekteriske dømmesyge er effektiv og har virket ansporende på den mere kritisk opvakte og kontroversielt sindede ungdom. – Blandt J.s arbejder i bunden form er nogle smukke passionerede kærlighedsdigte. I dansk oversættelse foreligger digtet *Jarðafærðin* ved Otto Gelsted.

P. F. J. i Varðin XLIII, 1975 hft. 3-4 125-35.

William Heinesen

Joensen, Robert, *1912, folkelivsforsker. *28. 8.1912 i Klaksvik. F: fiskeskipper Jacob J. (1877-1946) og Susanna Joensen (1878-1955). ~30.11.1941 i Klaksvik med Petrina Poulsen Jacobsen, *15.3.1915 i Klaksvik, d. af kongsbonde Andreas J. (1874-1926) og Martha Hansen (1877-1948).

J. blev student 1935 fra Hjørring gymnasium og læste derefter teologi ved Kbh.s univ. og Pasto-ralseminariet, men da han befandt sig på Fær-øerne i foråret 1940 blev han forhindret i at af-slutte sine studier med embedseksamen. 1942 blev han ansat som kommuneskriver i Klaksvik, men af helbredshensyn måtte han fra 1976 indta-ge en mere underordnet stilling på kontoret. 1943-45 repræsenterede han folkeflokket i lag-tinget, og gennem årene har han været medlem, til tider formand for lokale kommissioner og ud-valg. Allerede 1942 udkom hans første bog, byg-dehistorien *Klakksvíkar bygd í sögu*, efterfulgt fi-re år senere af *Úrróður 1845-1945* om hjemmefi-skeriets udvikling hovedsagelig i Klaksvík. Ved samtaler og rundspørger har han indsamlet op-lysninger om fåreavl, Færøernes tidligere hovederhverv, og materialet har han delvist ud-givet i mindre skrifter: *Royvið*, 1958, *Greivabítin*, 1960, *Bjarta seyð og fletta*, 1968 og *Vambarkonan*, 1972. Disse fire bøger og to upublicerede dele er oversat til dansk af Susanne Barding og udkom-met 1979 som bind XII i skriftserien Færoensia med titlen *Fåreavl på Færøerne*. I *Bøleiðin*, 1959 (2. udg. 1974) har J. beskrevet de fiskebanker og

landmærker som var almindelig kendt blandt fi-skere i Klaksvik og omliggende bygder. Det æld-gamle signaleringssystem med ild og røg, som navnlig i forbindelse med grindefangst var af livsvigtig betydning for hele befolkningen, har han skildret i *At glæða og brenna vita*, 1961 og *Grindaboð i Havn*, 1962. Om vinterens kirkelige og verdslige fester med bryllupper, gæsteri og dans beretter han i *Høgtíðir og veitluhald á vetri*, 1974. *Minnismyndir og søgubrot* I, 1979, indehol-der erindringer og mindre artikler.

J. modtog 1968 M. A. Jacobsens hæderspris for faglitteratur. – R. 1974. □Tegn. af Fridtjof Joen-sen, 1970.

Jóan Pauli Joensen i Fróðskaparrit XXVI, Tórshavn 1978 114-49. Samme i Sosialurin nr. 23, Tórshavn 22.3.1980. – Selvbibliografi i Studentabókin (manus. i Fe-roya landsbókasavn). – Levnedsbetretning i ordenska-pitlet.

John Davidsen

Joensen-Mikines, Samuel Elias Frederik, 1906-79, maler. *23.2.1906 på Mykines, †21.9.1979 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: odelsbonde Johannes Frederik J. (1874-1934) og Anna-Kathrina An-na-Sophie Abrahamsen (1874-1954). ~1° i Kbh. (b.v.) med grafiker Elinborg *Lützen, *26.7.1919 i Klaksvik, d. af købmand Andreas Christian L. (1875-1944) og Johanne Joline Niclasen (1884-1957). Ægteskabet opløst 1952. ~2° 3.4.1954 i Kbh. (b.v.) med sygeplejerske Karen Larsen, *29.12.1919 i Kbh., d. af repræsentant J. C. Nielsen (†1962) og Karen Mary Hansen (†1948). Ægteskabet opløst.

J.-M. fik sin maleruddannelse på kunstakademi-et i Kbh. 1928-34 under professorerne Ejnar *Nielsen og Aksel *Jørgensen. Han debuterede på Kunstnernes efterårsudstilling 1931 og var medlem af kunstnersammenslutningen Decem-bristerne fra 1940. Han har udstillet i Tórshavn, Helsinki, Göteborg, Oslo, Reykjavik, Edin-burgh, Paris og Rom, og er repræsenteret på Sta-tens museum for kunst, Færøernes kunstmuse-um, Nasjonalgalleriet i Oslo o.a. st. J.-M. har været på studierejser i Skandinavien og Fran-krig. J.-M.s kunst er, hvor den når højest, en hjemstavns- og almuekunst af den store og ægte art der forsmår alt illusionistisk pikanteri; den henter sine enkle og alvorlige motiver fra natu-ren og tilværelsen på malerens fødeø, en fjeldø i den vestlige udkant af Færø-gruppen, et sted hvor livet er elementært, farefuldt og salmesyn-gende.

J.-M. er blevet kaldt en religiøs maler, for så vidt med rette som tvivl og håb er de poler mellem hvilke hans urolige følelsesliv svinger. Hans bil-leder kan bære mindelser om Kingos og Brør-

sons salmer: snart har tvivl og tungsind overtaget som i de mange mørke pietá-billeder fra trediverne – motiver der bygger på bitre personlige livserfaringer – snart tænder håbet sit ekstatiske, stundom dog snarere desperate lys, som i den række billeder af grindedrab maleren skabte i fyrrerne, en art slagmalerier hvor bådemaster og tunge mørke mandsskikkelser væbnet med spær og spyd tegner sig dramatisk mod blodrøde søer og eksplosivt lysende himle; det er som søger kunstneren at bryde sig vej ud af det makabre og knugende der forfulgte ham som en ubønhørlig skæbne for at give sig en barsk, dionysisk glæde i vold. J.-M.s store produktion har dog også sine lysere og mildere faser, repræsenteret af lysfyldte landskaber med rolige figurer der løfter sig i dityrambisk tilbedende undren mod solen, den store livgiver. Blandt hans hovedværker hævder sig også nogle ypperlige portrætter af primitive almuemennesker, opfattet med varm og sønlig forståelse. □Malet selvportræt udst. 1934. Foto.

Rikard Long i Vardön XIV, Törshavn 1934 34–47. Preben Wilmann i Danmark II, 1942 684–92. Ole Jacobsen i Fra Færoerne. Ur Føroyum, 1966 6–25. Ernst Mentze: S. J.-M., 1973.

William Heinesen

Johan (III) den Milde, † 1359, holstensk greve, panteherre i Skåne, Sjælland og Lolland. † 27.9.1359. F: grev Gerhard (II) den Blinde († 1312, ~ 1° med Ingeborg, d. af kong Valdemar af Sverige) og Agnes af Brandenburg († 1304). ~ 1° 1319 med Catharine af Glogau (~ 1° med markgreve Johan af Brandenburg, 1295–1312), d. af hertug Henrik IV af G. († 1334) og Mechtilde af Brandenburg. ~ 2° 1327 med Mirislava, † tidligst 1368, d. af grev Nicolaus af Wittenburg.

J.s far var, ikke mindst ved sit nære forhold til det danske kongehus, blevet det mest fremragende medlem af den schauenburgske greveslægt; sønnen arvede store rigdomme efter ham og fik sit tilnavn af den gavmildhed hvormed han uddelte disse. Ved Gerhards død var hans ældste søn af første ægteskab allerede død, og en yngre søn, Gerhard (IV) solgte kort efter de fleste af sine besiddelser til halvbroderen. J.s lande lå for størstedelen godt samlede i det østlige Holsten; sit hovedsæde havde han på Plön, hvorefter den grevelige linje benævnes; senere erhvervede han også Kiel. Den unge greve fandt en udmærket støtte hos sin ældre halvbror kong Erik Menved der skyldte hans far tak for de tjenester, han havde vist ham. Det var Erik der var mellemmand ved J.s køb af halvbroderen Gerhards lande, og J. støttede ivrigt kongen i hans kamp med markgreve Valdemar af Brandenburg. Til grev

Gerhard af Rendsborglinjen stod J. i godt forhold; ved enig optræden og med kong Erik til rygstød blev de efterhånden herrer over det meste af Holsten, og i fællesskab modtog de 1317 Fyn i pant for de summer, Erik skyldte dem for krigshjælp. Da Erik Menved døde 1319 hjalp J. sin anden halvbror, Christoffer, til at vinde den danske krone; til gengæld lovede Christoffer at forlene ham med Femern – et løfte han dog ikke holdt. Da Christoffer efter hertug Eriks død 1325 krævede formyndereskabet over dennes lille søn Valdemar af Sønderjylland stillede J. sig derfor sammen med grev Gerhard af Rendsborg imod ham, og Valdemar pantsatte ham til gengæld Eckernförde og landskabet mellem Sli og Ejder. Da Valdemar n.å. var blevet valgt til Danmarks konge, fik J. lensbrev på Femern samt Lolland og Falster i pant.

Det gode forhold mellem J. og Gerhard afløstes nu af en mere eller mindre åbenlys kappestrid mellem dem om at tilrive sig de største stykker af det opløste danske rige. J. forbandt sig derfor med den landflygtige Christoffer og førte ham 1329 tilbage til riget; Christoffer måtte finde sig i alle hans vilkår, og det endte med at J. fik både Sjælland og Skåne i sin hånd. Men han kunne ikke hindre at grev Gerhard opnåede en tilsvarende magtstilling i det vestlige Danmark; i Christoffer havde han kun en upålidelig og magtesløs forbundsfælle, og selv vogtede han sig vel for at møde rendsborgeren i åben mark. Imidlertid sad han faktisk som uafhængig hersker over Skåne og Sjælland, hvortil Femern og Lolland dannede en god forbindelse. Uheldigt for ham var det dog, at han havde måttet udstykke størsteparten af sine nyvundne lande som len eller pant til de holstenske og nordtyske adelsmænd der havde hjulpet ham, og uheldigst at disse fremmede i den grad pinte og plagede deres undergivne, at der snart opstod dybt misnøje med det holstenske herredømme. Allerede 1332 – s.å. som Christoffer døde – rejste skåningerne sig til opstand og gav sig ind under den svenske konge Magnus Smek; J. måtte slå sig til tåls med nogenlunde at redde de penge, hvorfor landet var ham pantsat. Også på Lolland må der have været opstand; 1355 vandt J. øen tilbage med grev Gerhards hjælp. Stillet over for egenrådige stormænd og misfornøjede undersåtter fandt J. det klogest at hjælpe Valdemar Atterdag til riget (1340) og støtte ham mod grev Gerhards sønner. Snart måtte han dog opgive dette; med sin seje energi vidste Valdemar punkt for punkt at drive ham ud af hans danske pantelen, så han et tiår senere kun havde Femern tilbage. Selv denne ø indtog Valdemar med væbnet hånd 1358; den blev dog vundet tilbage n.å. Ved denne tid døde

imidlertid J. Han efterlod sig af 2. ægteskab sønnen Adolf (VII), med hvem den plönske linje uddøde 1390.

G. Waitz: Schlesw.-holst. Gesch. I-II, Göttingen 1851-52. D. Schäfer: Die Hansestädte und König Waldemar, Jena 1879. C. E. F. Reinhardt: Valdemar Atterdag, 1880. Kr. Erslev i Hist. t. 6.r.VI, 1895-97 396 398 404 406 409 470. J. Kanstrup sst. 12.r.VI, 1972-73 1-19. Allan Mohlin i Gottfrid Carlsson 18.12.1952. Festskr., Lund 1952 45-78.

*Jørgen Olrik**

Johan Adolf, 1575-1616, hertug af Slesvig-Holsten-Gottorp. * 27.2.1575 på Gottorp, † 31.3.1616 sst., begr. i Slesvig. F: hertug *Adolf I af Gottorp (1526-86) og Christine af Hessen (1543-1604). ~ 30.8.1596 på Kbh.s slot med *Augusta af Danmark, * 8.4.1580 på Koldinghus, † 5.2.1639 på Husum slot, d. af kong *Frederik II (1534-88) og *Sophie af Mecklenburg (1557-1631). - Far til *Adolf (1600-31) og hertug *Frederik III. Bror til *Johan Frederik.

J. A. opdroges en tid lang hos sin morbror landgrev Wilhelm af Hessen-Kassel. Allerede 1585 blev han valgt til ærkebiskop i Bremen og 1586 til biskop i Lübeck; ved sin bror hertug Philips tidlige død 1590 blev han hertug af Gottorp. Til sin mor hertuginde Christines misfornøjelse begyndte han sin regering med en tilnærmelse til de slesvig-holstenske råder, og skønt han på landdagen i maj 1592 prøvede på at få stænderne til at anerkende hans arveret opgav han hurtigt forsøget og konfirmerede deres privilegier. Men netop på dette tidspunkt var han dog af enkedronning Sophie blevet vundet for dennes politik, og under den bitre partikamp som i de nærmest følgende år rasede i hertugdømmerne tog han sit stede sammen med enkedronningen og dennes venner imod den danske formynderregering og den største del af ridderskabet; på landretsdagen i Flensborg i marts 1593 kom det til voldsomme sammenstød mellem ham og statholderen Henrik *Rantzau. Men da forholdene 1595 antog en anden karakter under formynderregeringens begyndende opløsning og den unge kong Christian IV nærmede sig til sin mor påvirkede dette også J. A.s stilling. Tanken dukkede op om et ægteskab mellem ham og Christian IVs søster Augusta, og deres bryllup fejredes dagen efter at kongen ved sin kroning havde overtaget regeringen i Danmark. Trods mindre stridigheder bestod der også fra dette øjeblik og lige til hans død et venskabeligt forhold mellem J. A. og kongen, såvel som han vedblivende stod på en god fod med sin svigermor, enkedronningen. Efter sit bryllup afstod han Bremen og Verden stifter til sin bror Johan Frederik og gav 1607 også

afkald på Lübeck stift til fordel for ham. - Fra sin forbindelse med det hessiske hof medbragte J. A. stærke kalvinske sympatier, i hvilke han bestyrkedes af sin kansler dr. Nicolaus Junge, og lagde disse for dagen på forskellig måde, navnlig ved 1610 at afsætte den strengt lutherske hofpræst Jacob Fabricius og erstatte ham med Philip Cæsar. Over for stænderne optrådte han med ikke ringe myndighed; han omgav sig med fremmede råder og officerer (fra Hessen, Braunschweig, Bremen), overdrog hyppigere end sin medregent, kongen, amterne i landet til fremmede og undlod at møde personlig ved landdagen; også i skattespørgsmål tørnede han ofte alvorligt sammen med disse. Fra J. A.s tid stammer den ældste bevarede gottorpske kancelliorning (vistnok fra 1597). Vigtigst var det dog at han 9.1.1608 udstedte en huslov der fastsatte førstefødselsretten for den gottorpske andel af hertugdømmerne; han forlangte den ikke bekræftet af stænderne, men skaffede sig sine lensherrers, kejserens og kongen af Danmarks, stadfæstelse af den. J. A. arvede en betydelig statsgæld fra faderen som han selv yderligere forøgede, bl.a. ved en kostbar hofholdning. Han optog store lån, især hos svigermoderen i Danmark, og pantsatte i stort omfang sine amtsindtægter. Hans lærde interesser fandt udtryk i grundlæggelsen 1606 af biblioteket på Gottorp. Men han skildres også som en munter drikkebror. □ Mal. 1601 (Gripsholm). Afbildet på to mønter 1607, på den ene s.m. hustruen. Stik 1613. Mal. med hustruen (Sth. nationalmus.). Mal. muligvis af Abraham de Keister (Fr.borg). Afbildet på historiemal. af Jürgen Ovens (Chr.borg).

Danm.-No.s traktater 1523-1750, udg. L. Laursen III, 1916. - Troels-Lund: Hist. fortællinger III, 1911. L. Andresen og W. Stephan: Beiträge zur Gesch. der Gottorfer Hof- und Staatsverwaltung I-II, Kiel 1928 = Quellen und Forsch. zur Gesch. Schlesw.-Holsteins XIV-XV.

*C. O. Bøggild-Andersen**

Johan (Hans) Adolf, 1634-1704, hertug af Plön, overfeltmarskal. * 8.4.1634 på Ahrensbö, † 2.7.1704 på Ruheleben, begr. i Plön. F: hertug *Joachim Ernst af Plön (1595-1671) og Dorothea Augusta (1602-82). ~ 4.4.1673 med Dorothea Sophie af Braunschweig-Wolfenbüttel, * 17.1.1653, † 20.3.1722 i Plön, d. af hertug Rudolph August af B.-W. (1627-1704, ~ 2° 1681 med Rosine Elisabeth (Rudolphine) Menthe, † 1701) og grevinde Christine Elisabeth v. Barby (ca. 1630-81).

J. A. gennemgik til sit 20. år den af faderen i Reinfeld oprettede fyrsteskole, uddannede sig derefter til krigerhåndværket ved rejser i forskel-

lige lande, var 1657 oberst i kejserlig tjeneste i Ungarn, deltog fra 1664 som generalmajor i krigen mod tyrkerne og kommanderede 1674 med feltmarskals rang med dygtighed og held et braunschweigsk korps i felttog i Rhinegnene mod franskmændene, Sveriges forbundsfælle. Ved faderens død 1671 havde han overtaget regeringen i sit arveland idet han dog overlod regentskabet til moderen; men allerede året forud havde han på familiens vegne krævet andel i Oldenburg og Delmenhorst og indstævnet sagen for rigshofretten i Wien samtidig med at han erklærede sig villig til forligsmæssig afgørelse med Christian V. 1673 og 74 faldt dommen hvorefter J. A. afstod sit hus' rettigheder til Christian V mod vederlag i en del af Segeberg amt hvorved de to fyrster knyttedes fast til hinanden i et mod deres nære frænde og bitre fjende, hertugen af Gottorp, rettet forbund. Allerede 1672 havde J. A. opfordret kong Christian til krig mod Sverige; men da var den danske hærplan kun lige ved begyndelsesstadiet; man måtte vente endnu nogen tid. Anderledes da J. A. vinteren 1675-76 indfandt sig i kongens hovedkvarter ved Wismar. Den vanskelige belejring var trukket i langdrag, hærens egentlige overhoved, feltherre Hans "Schack, var håbløst syg i Kbh., og ingen af de andre generaler var fuldt egnet til at udfylde hans plads: den 41-årige krigserfarne fyrstelige feltherre måtte være manden man trængte til, og 26.1.1676 anmodede kongen J. A., der nylig havde afslået en kejserlig udnævnelse til general-feltmarskal, om som „vor Gehejmeraad og Overfeltmarskal“ at fungere som præsident i krigskollegiet og snarest sætte under deliberation hvorledes årets felttog burde føres, idet kongen lod forelægge et antal klart udredede alternativer hvoriblandt han dog åbenbart lagde hovedvægten på angreb fra Sjælland over i Skåne. J. A., der opholdt sig i Kbh., sammenkaldte s.d. krigskollegiet til møde 28. s.m., og det vedtoges at hovedangrebet skulle rettes mod Skåne; 31. s.m. afsluttedes overvejelserne sammen med generalkrigskommissariatet, og detaljerede forslag fremsattes. Disse forslag betegnede et afgjort brud med "Griffenfelds politiske og militære strategi. Dennes fald var derfor en forudsætning for planernes gennemførelse. Hvilken andel J. A. havde i Griffenfelds fald er ikke fuldt klarlagt, men han var i al fald meget nidkær ved undersøgelserne og retssagen mod den faldne storhed. I de følgende måneder beherskede hertugen situationen; han blev præsident i krigskollegiet, og hans stilling betegnedes bl.a. ved at de vigtigste anordninger bar hans underskrift sammen med kongens – noget hidtil ukendt. Sidst i juni førtes kongen over til Skåne, og i de nærmest føl-

gende uger gennemførtes et antal vel ledede og heldige operationer. Da hæren i slutningen af sept. gik i vinterkvarter var betydelige landstrækninger og flere befæstede pladser erobret og fastholdtes; men hæren havde lidt betydelige tab; den var stærkt udpumpet efter vidtløftige marcher; det vigtigste og ivrigt søgte formål: at træffe og slå den fjendtlige hovedhær var ikke nået, og den i begyndelsen meget gunstige militære situation var ved at ændre sig til det modsatte. Man har søgt at give J. A. æren for de heldige foretagender og at tilskrive intriger mod ham af andre generaler, modstand fra indflydelsesrige personers side og uforstandige indgreb af kongen skylden for uheldige beslutninger og handlinger og for den ugunstige ændring af den militære situation. Det er imidlertid påvist at alle vigtige beslutninger i hele rækken af krigsråd er taget i fuld overensstemmelse med J. A.s votum der stedse tillagdes afgørende vægt, selv hvor afgivende anskuelser havde været fremført. Da hæren gik i vinterkvarter rejste kongen og J. A. over til Kbh., og midt i okt. rejste hertugen midlertidigt til Holsten, men sluttede sig i nov. atter til kongen ved hæren i Skåne hvor han en uge senere nedlagde overkommandoen. At dette skyldes følgerne af en mellem de to mænd indtrådt misstemning er sikkert. Da de i begyndelsen af okt. var i Kbh. skal J. A. to gange indtrængende have bedt om sin afsked, og da han i nov. atter kom til Kbh., medens kongen var rejst over til hæren i forventning om et svensk angreb og meget ønskede J. A.s nærværelse, sendte denne kongen en skrivelse der skal have været „temmelig haard og kort“ og have såret kongen dybt. J. A. havde i og uden for hæren mange oprigtige venner og beundrere, og hans dybe hengivenhed for kongehuset, hans personlige uegenlykke og hans omhu for den menige mand var almindelig anerkendt; men han var meget kort for hovedet, bydende, tålte ikke modsigelse og havde herved efterhånden vakt misstemning mod sig, navnlig blandt de ældre generaler. At han kunne have formået at give krigen en heldigere vending er ikke udelukket; i hvert fald var han den bedste blandt de generaler kongen da rådede over.

Ved J. A.s afgang bevilgedes der ham en betydelig årpenge; han holdtes stadig officielt underrettet om hærens forhold og fungerede som militærguvernør i hertugdømmerne og grevskaberne. Maj n.å. bad han kongen om tilladelse til en kortvarig rejse til Kbh. for at indlede forhandling om overtagelse af overkommandoen. Han nævnte vel ikke direkte dette ord, men kongen og andre indviede udtalte sig som om dette var en given sag. Kongen svarede noget ubestemt at

det ville glæde ham atter at se hertugen, og den kloge dronning Charlotte Amalie samt andre håbede atter at se ham i spidsen for hæren. Kongen tøvede imidlertid med at træffe en afgørelse og rejste over til hæren hvor i de samme dage general J. R. v.d. *Goltz ankom og blev øverstkommanderende. Operationerne begyndte umiddelbart efter; kongen bad J. A. vente foreløbig, og hermed faldt sagen bort.

I de følgende år vedblev J. A. med råd og dåd at virke som en klog, trofast og uegennyttig ven af kongen og monarkiet. Under det stadig spændte forhold til Gottorp og Hamburg samt de deri interesserede magter havde J. A. rådet kongen til mådehold og forhandlinger indtil knuden pludselig strammedes i foråret 1689 da krig syntes uundgåelig. Han tilrådede nu hurtig og energisk handling og tilbød at tage overkommandoen hvorved han imødekom et af kongen længe næret ønske, og udnævntes til overfeltmarskal. Da der efter forliget i Altona s.d. indtrådte en afspænding i de politiske forhold trådte J. A. ud af den hidtidige forbindelse med monarkiet og i tjeneste hos generalstaterne som generalfeltmarskal og deltog i krigen i Flandern. Efter den kortvarige krig 1700 gav han atter vidnesbyrd om sin hengivenhed for den danske krone ved gennem sin indflydelse hos det ham nær stående braunschweig-lüneburgske fyrstehus at indvirke gunstigt på fredsforhandlingerne, samtidig med at han sikrede sin slægt uafhængig besiddelse af det lille hertugdømme for hvis trivsel han på enhver måde bestandig havde arbejdet klogt og uegennyttigt. – Bl. R. 1671. □Malet i hel figur (Eutin). Stik af H. Schaten, 1677, efter forlæg af A. Wuchters. Afbildet på A. Steenwinckels mal. fra 1680erne af Landskronas overgivelse (Fr.borg) og på tapet vævet efter dette af B. v. Eichen (Chr.borg), samme portrættype i ovalt mal. (Eutin). Mal. (Plön slot). Tysk stik.

Danske saml. 2.r.III V VI, 1873–79. Danske mag. 5.r.V, 1904 293–330. – N. P. Jensen: Den skånske krig, 1900. K. C. Rockstroh i Hist. t. 8.r.IV, 1912–13 103–50. Same: Udvikl. af den nationale hær i Danm. II, 1916. Joachim Neumann i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. XCIII, Neumünster 1968 49–105.

Steffen Heiberg (Rockstroh)

Johan Christian, hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg, 1607–53, se **Hans Christian**.

Johan Frederik, ca. 1578–1634, hertug af Slesvig-Holsten-Gottorp, ærkebiskop af Bremen. * ca. 1578 på Gottorp, † 3.9.1634 i Altkloster ved Buxtehude, begr. i Slesvig. F: hertug *Adolf I af Gottorp (1526–86) og Christine af Hessen (1543–

1604). Ugift. – Bror til hertug *Johan Adolf (1575–1616).

J. F. blev trods sin unge alder koadjutor i Lübeck 1594, og i kølvandet på broderen Johan Adolfs ægteskabsmanøvrer fik han 1596, formelt efter domkapitlets valg, overladt Bremen ærkestift (hvorefter han ca. 1597–98 var i Italien med H. v. Boeneburg). Et formål med kabalen var at hindre ærkebispeværdigheden i gradvist at blive en dynastisk arverettighed, og skarpe bremiske protester udeblev da heller ikke da J. F. sommeren 1600 forlovede sig med en datter af grev Johan af Oldenburg og Delmenhorst, Anna Sophie. Kort efter brød J. F. imidlertid forbindelsen ensidigt, hvilket oldenburgerne besvarede med at anlægge sag, mens en række skiftende elskerinder derefter tog sig af den ærkebiskoppelige ungkarls velbefindende. Overdragelse til J. F. af yderligere gods fra broderen, amter og distrikter i Holsten samt øen Femern (1606) og Lübeck stift (1607) gjorde efterhånden en ende på deres indbyrdes arvestrid, og der blev ligefrem indgået aftale om at J. F. skulle arbejde for at Johan Adolfs næstældste søn kunne blive hans efterfølger i Bremen. Derved kom J. F. dog fra 1616 i interesseudsættning til Christian IVs stiftspolitik der her tog sigte på at opbygge en position uden for riget for den da syvårige prins Frederik (III). Striden drejede sig om kapitlets valg af koadjutor i Bremen og trak ud helt til efteråret 1621 hvor kongen omsider fik sin vilje presset igennem. Til gengæld lykkedes det J. F. at sikre gottorpsk indflydelse og succession i Lübeck stift. Ved Christian IVs indgriben i kejserkrigen hørte også J. F. til de nedersachsiske fyrster der indordnede sig under kongens myndighed som kredsobest i en protestantisk defensionsforfatning til forsvar af kredsen. Forbundet varede imidlertid ikke længe idet J. F. under de truende forhold søgte at undrage sig fælles forpligtelser ved at opnå neutralitet. Da Christian IV juni 1626 svarede med at besætte de bremiske fæstninger, flygtede J. F. til først Eutin og siden Lübeck, og i juni og august gav han kejseren forsikringer om sin troskab. Sommeren 1627 rykkede J. T. Tilly ind i stiftet, og freden i Lübeck 1629 bekræftede J. F. i besiddelsen af stifterne og gav ham Femern tilbage som Christian IV havde beslået 1627. Da imidlertid kejseren derefter tog skridt til at erhverve Bremen og Verden for sin søn Leopold, reagerede J. F. ved at søge tilnærmelse til Sverige, og dette medvirkede til at der 1632 fandt forhandlinger sted mellem Christian IV og kejserens repræsentanter om en dansk besættelse af dele af Bremen. Med svenskernes indrykning i stiftet måtte de kejserlige dog forlade det 1633. J. F. døde på vej tilbage fra et op-

Johan Frederik

hold ved Schwabach kurbad. □Afbildet på to mønter 1612 og 1622. Mal. (Husum slot).

Bibliografi i Allg. deutsche Biographie XIV, Lpz. 1881 415. – Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen III–IV, 1916–17. Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. LX, Neumünster 1931 292f. – Emil Waschinski sst. 1941 33. Hellm. Thon sst. 1943 153.

H. A. Hens

Johan-Svendsen, Eyvind, se **Svendsen** (kaldet **Johan-Svendsen**), **Eyvind**.

Johannes, † ca. 1280, biskop i Børglum.

„Johannes de Hethe“ hørte efter al sandsynlighed hjemme i Jylland – stednavnet Heden er dog af så almindelig karakter at man ikke har noget fast holdepunkt. Han fik sin første uddannelse hos den ærværdige *Gunner af Viborg, i hvis bispegård han var som ung klerk; siden studerede han i udlandet, tog magistergraden og blev kong Erik Klippings og hans mors kapellan. Da Børglum stift der havde været ledigt i fire år faldt under pavelig provision, udnævnte Urban IV ham til biskop – af hensyn til kongen og enkedronningen, hedder det udtrykkeligt i bullen af 23.7.1264. Under striden mellem kronen og ærkebiskop Jakob *Erlandsen stod J. ligesom biskop *Tyge af Århus på kong Eriks side og undgik derfor ikke bandsættelse ved dom af legaten kardinal Guido 1267. Som en betroet mand blev han brugt på diplomatisk sendefærd og i voldgift, således ved det store grænsemøde 1276 i tvisten mellem kong Valdemar af Sverige og hans bror hertug Magnus.

Icelandic sagas IV, London 1894 = Chronicles and memorials of Great Britain and Ireland LXXXVIII 384. Scriptores minores, udg. M. Cl. Gertz II, 1918–22 (reproudg. 1970) 269. Bullarium Danicum, udg. Alfr. Krarup, 1932 nr. 619 693. Niels Skyum-Nielsen: Kirkekampen i Danm., 1963. Kai Hørby: Status regni Dacie, 1977.

Ellen Jørgensen*

Johannes, † 1286, biskop i Odense. † 6.7.1286, begr. i dominikanernes k. i Ribe.

J. var vist af slægten Bild thi en „Hr. Nicholas Billær“ nævnes som hans bror; man har formodet at denne mand var identisk med drosten Niels Olufsen *Bild. I breve fra 1282 står J. som „valgt og stadfæstet“ biskop over Odense stift; vielse opnåede han 1283. I kraft af sit embede deltog han i de store rigsmøder i de politisk stærkt bevægede år i 1280erne. Han var nærværende ved udstedelsen af Erik Klippings håndfæstning 29.7.1282 og ved stadfæstelsen af Nørrehallands overdragelse til grev Jakob 8.9.1283; han sad blandt voldgiftsdommerne i striden om Erik Plovennings døtres arv 24.5.1284, og i

hans stiftsby var det, at Erik Klipping senere s.å. tiltrådte det store nordtyske landefredsforbund af 1283. Sammen med andre af rigets bisper satte J. sit segl under det brev, hertug Valdemar af Sønderjylland måtte udstede til kongen 31. 3.1286. – Om hans styrelse af Odense stift vides intet. Han ejede en gård i Ribe og betænkte domkirken, hvorfor hans navn blev indskrevet i dens mindebøger.

Scriptores rerum Danicarum V, 1783 554. P. Terpager: Ripæ cimbricæ, 1736 402. Saml. af adkomster ... for Ribe domkapitel (Ribe oldemor), udg. O. Nielsen, 1869. Niels Skyum-Nielsen: Kirkekampen i Danm., 1963. Kai Hørby: Status regni Dacie, 1977.

Ellen Jørgensen*

Johannes de Dacia, ca. 1280.

Johannes fra Danmark er forfatter til en udførlig, men ufuldstændigt overleveret latinsk grammatik inden for den såkaldte spekulative eller filosofiske grammatik der dyrkedes ved højmiddelalderens universiteter. J.s skrift røber ikke nogen stor selvstændighed, men er en grundig, kompetent og velovervejet kompilation fra forgængernes skrifter; især *Boethius de Dacia og *Martinus de Dacia har måttet holde for. Indledningen til skriftet, en stort anlagt oversigt over videnskabens inddeling (Divisio scientiae) giver ved sin udførlighed et godt indtryk af tidens lærebøger og dens lærdomshorisont. Denne indledning har været ret populær og findes i en lang række håndskrifter løserevet fra sin oprindelige sammenhæng. Et andet værk af J. er hans *Sophisma De gradibus formarum* der behandler en række omstridte problemer inden for naturfilosofien.

Fra håndskrifterne ved vi at J.s skrifter er blevet til o.1280. En JD nævnes som fungerende magister ved Pariseruniversitetet i 1281. I omtrent samtidige kilder nævnes en magister JD i forbindelse med de parisiske abbedier St. Genevieve og St. Victor, og i en sen kilde omtales denne som grundlægger af et kollegium for danske studerende i Paris. Det vides ikke med sikkerhed om denne JD er identisk med forfatteren af de ovenfor omtalte skrifter.

J. Daci opera, ed. Alfr. Otto, 1955 = Corpus philosophorum Danicorum medii aevi I. – H. Roos i Kirkehist.saml. 7.r. VI, 1968 467–519. Samme i Cahiers de l'Institut du moyen-age grec et latin XXIV, 1978 35–38.

Jan Pinborg

Johannesen, Axel Agnar, * 1926, plejehjemsinspektør. * 6.10.1926 i Vestmanna bygd og sogn, Streymoy syssel, Færøerne. F: kongsbonde Joen Pauli J. (1884–1928) og Josephine Amalie Mathea Dam (1887–1971). ~ 6.9.1951 i Ørnvej k.

med økonoma Gunhild Frydendahl Mikkelsen, * 2.6.1929 i Abildå, Ørnhøj, Ringkøbing amt, d. af gårdejer Jens Christian M. (* 1890) og Karoline Kathrine Frydendahl (1888–1963).

Efter 1940 at have afsluttet sin skolegang i Vestmanna kommuneskole arbejdede J. i seks år som lagerekspedient i Vestmanna. Derefter tog han diakonuddannelse ved Diakonhøjskolen i Århus (1946–51) og, som en af det første hold mandlige sygeplejeelever i Danmark, sygeplejeuddannelse ved Rigshospitalets sygeplejeskole 1951–54. Samtidig uddannede han sig til bogholder 1953. I juli 1954 rejste J. til England hvor han gennem et kombineret arbejds- og studieprogram satte sig ind i forsorgen for ældre og handicappede. Ved sin hjemkomst 1955 blev han ansat ved Fysiurgisk hospital i Hornbæk, og i 1957–58 gennemgik han som den ene af de to første mandlige sygeplejersker kursus for ledende sygeplejersker ved Århus univ. (Danmarks sygeplejerskehøjskole).

J. var i besiddelse af en meget betydelig arbejdskraft, og efter at have afsluttet sin universitetsuddannelse påtog han sig på én gang at lede Diakonhøjskolens nyoprettede forskole for sygeplejeelever og en afdeling på Stefanshjemmet i Århus (en institution for svært handicappede). I 2.1960 forlod han dog begge disse stillinger for at blive forstander ved Maribo amts plejestiftelser „Søndersøhjemmet“ i Maribo. Hans ansættelse vakte en hel del opsigt idet han var den første mandlige sygeplejerske der fik en administrativ sygeplejerskestilling på dette plan. Han blev dog hurtigt anerkendt som en kapacitet på sit felt, og da Holbæk amt 1968 skulle i gang med at opføre fire plejehjem blev der oprettet en stilling som amtsplejhjemsinspektør til ham. Ved sammenlægningen af Holbæk og Sorø amter i 1971 kom hans funktionsområde til at omfatte hele Vestsjællands amt.

Som landets eneste amtsplejhjemsinspektør er J.s viden på plejehjemsområdet blevet stærkt benyttet såvel af andre kommuner som af flere af ministerierne. Han har således repræsenteret Amtrådsforeningen i Danmark i flere af de af bolig-, indenrigs- og socialministeriet nedsatte udvalg vedrørende forsorgen for ældre og handicappede. Han har også beklædt en lang række tillidsposter inden for Landsforeningen til bekæmpelse af dissemineret sclerose og inden for Dansk sygeplejeråd. Fra 1967–71 var han formand for Diakonhøjskolens Diakonforbund. – J. har bl.a. skrevet: *Undersøgelse af kommunernes ressourcer inden for pensionistomsorgen i Vestsjællands amtskommune*, udg. Social- og sundhedsforvaltningen, Vestsjællands amtskommune, 1973, og *Hvordan man skaber et godt mil-*

jø for ældre i Husholdningslærerinden 10, 1969. □Foto.

Interview i Tidsskr. for sygeplejersker, 1968 370f 400.

Margrethe Kruse

Johannessen, Marius Theophilus, * 1905, højskoleforstander. * 5.3.1905 i Funningur. F: fisker Andreas Fr. J. (1875–1947) og Nicoline Fr. Jacobsen (1871–1968). ~ 9.12.1933 i Mikladalur med Jóna Elisabeth Joensen, * 11.4.1910 i Trøllanes, d. af kongsbonde Joen J. (1872–1946) og Maren Malene Joensen (1878–1921).

Fra sit fjortende til sit attende år deltog J. i kutterfiskeriet ved Island, 1926 tog han lærereksamen fra Færøernes seminarium og blev s.å. ansat som enelærer ved skolerne i Mikladalur og Trøllanes. Videre uddannelse fik han som kursist på Danmarks lærerhøjskole 1937–38 og på årskursus i Tórshavn 1943–44. Ved skolebesøg har han sat sig ind i undervisningsforholdene i de øvrige nordiske lande. De mange år han var ansat ved de små bygdeskoler var han formand enten i sognerådet, menighedsrådet eller sygekassen. 1942–53 var han formand for Færøernes lærerforening og redigerede desuden Skúlablaðið til 1967. 1953 blev han udnævnt til forstander for Færøernes folkehøjskole og flyttede til Tórshavn. Han repræsenterede selvstyrepatriet i lagtinget 1958–66 og redigerede dets organ Tingakrossur 1967–78. Han var formand for Foreningen Nordens sektion på Færøerne 1962–70, derefter næstformand til 1976 og medlem af udvalget til oprettelse af et nordisk kulturcenter i Tórshavn. 1970 tog han sin afsked fra folkehøjskolen og har siden været beskæftiget som forfatter, TV-interviewer og udgiver. Sammen med J. Kjeld redigerede han *Lærarafólk i Føroyum 1870–1956*, 1956, og var ene om 2. forøgede udg. 1976, han har oversat Johan Falkbergets Bør Børson jr., digtet et par yndede børnesange, skrevet børne- og skolebøger, udgivet *Tættir I-V*, en række satiriske danseviser, og som medforfatter til en bog om madlavning 1976 modtaget M. A. *Jacobsens hæderspris for faglitteratur. Han blev æresmedlem af Føroya lærarafelag 1958. – R. 1963. □Mal. af Hans Hansen, 1964.

Lærarafólk i Føroyum 1870–1976, Tórshavn 1976.

John Davidsen

Johannessen, Eyðun, * 1938, skuespiller, instruktør. * 28.4.1938 i Tórshavn. F: arbejder Johannes J. (* 1910) og Ása Isholm (* 1909). ~ 24.7.1960 i Badskær k. i Vendsyssel med Tove Jakobsen, * 4.11.1934 i Høgsted ved Vrå, d. af landmand Helge Holger J. (* 1905) og Kirstine Larsen (* 1908).

Johannessen, Eyðun

Efter at have medvirket en tid ved Sjötleikarhúsið, Tórshavns lille amatørscene, blev J. 1957 aspirant ved Det kgl. teaters elevskole og 1960 elev ved Odense teater hvorfra han fik afgangseksamen 1960. Efter studieophold i Hamburg og Berlin, bl.a. Berliner Ensemble, Bertolt Brechts teater, vendte J. tilbage til Færøerne hvor han arbejdede som instruktør ved teatret i Tórshavn til 1970. I dette tidsrum instruerede han for Tórshavns teaterforening 25 skuespil, klassiske og moderne, herimellem også nye stykker af færøske forfattere. Han deltog fra 1965 i unge nordiske instruktørers studierejser i Danmark, Polen, Tyskland, England og Island. 1970-73 var han vicerektor og instruktør ved Århus teaters skuespillerskole og 1973-77 kunstnerisk leder ved Tórshavns teater og Landsstyrets teaterkonsulent for Færøerne. Han instruerede 1977 det færøske skuespil *Skibet* (Steinbjørn B. Jacobsen) ved Islands nationalteater. J. oprettede aug.1977 det første professionelle færøske skuespillerhold *Grima* der opførte stykker på Færøerne, i Danmark og på Island. Han ansattes fra 1.10.1979 som rektor ved skuespillerskolen ved Århus teater. - J. har gjort et betydningsfuldt pionerarbejde for amatørteatervirksomheden på Færøerne som under hans ledelse har udviklet sig smukt i retning mod det kunstnerisk selvstændige og professionelle.

John Davidsen

Johannsen

Blandt slægterne med patronymet J. skal nævnes en slægt, der stammer fra Ditmarsken, hvor dens ældst kendte mand, Drees Johann, faldt i kampen for landets selvstændighed 1559. Hans efterkommer i 4. led var sognefoged i Meldorf Johann Johannsen (1634-90).

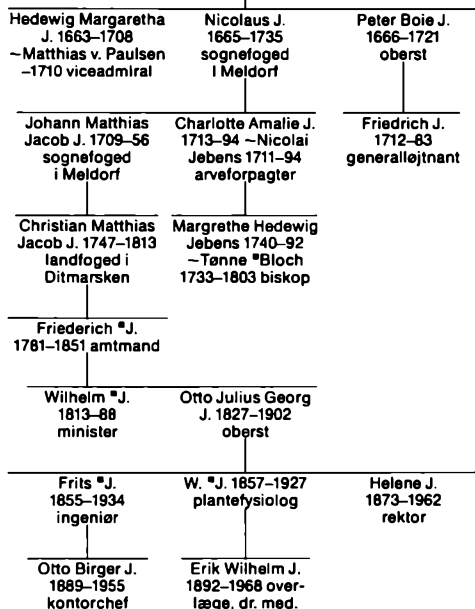
C. N. v.Ancken: Stammtafel der Familie J. (Bilag til Zeitschr. der Gesellsch. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XL, Lpz., 1910).

Hans H. Worsøe

Johannsen, Claus, 1841-1931, pioner i afholdsbevægelsen. * 26.8.1841 i Vårst, Gunderup sg., † 20.12.1931 sst., begr. i Gunderup. F: gårdfæster, tømrer og snedker Frantz Christian J. (1799-1888) og Else Pedersdatter (1810-65). ~ 4.3.1870 i Gunderup med Clara Bjørnbak, * 10.6.1852 i Smidstrup ved Hjørring, † 12.4.1917 i Vårst, d. af lærer, senere højskoleforstander Thomas B. (1819-89) og Ane Cathrine Pedersdatter (1821-86).

J. gik i almueskole, men fik ekstraundervisning hos en dygtig lærer og uddannede sig i øvrigt ved selvstændig læsning og ved tidlig deltagelse i politiske og oplysende møder. Allerede som

Johann Johannsen 1634-90 sognefoged i Meldorf

femtenårig var han medlem af Landmandsfor- samlingen i Ålborg; 1865 overtog han fædrene- gården i forpagtning og købte den 1872. Den be- vægede valghandling i Bælum 1866 vakte J. poli- tisk, og han droges stærkt til Lars *Bjørnbak, ik- ke mindst fordi denne arbejdede for fæstefløsn- ningssystemet. 1867 fik han sin første offentlige bestilling, idet han beskikkedes til lægdsmand, og 1868 blev han valgt ind i sognerådet. 1869 blev han opfordret til at stille sig til folketinget, men afslog det. S.å. blev han sognerådsformand og var medstifter af Skovstrup sparekasse. Han stillede sig som venstremænd til folketinget i Ålborg 1872, -73 og -74, men uden at opnå valg, var 1874-82 landstingsmand for 7. kreds og 1874-85 medlem af Ålborg amtsråd. 1874 frem- satte han en plan om anlæg af en jernbane fra Ålborg gennem Østhimmerland til et sted ved Mariager fjord og var koncessionshaver ved banens (Hadsundbanens) åbning 1900. 1880 var han medstifter af Kreditforeningen af ejere af mindre ejendomme på landet i Jylland, 1880-1929 medlem af dens direktion.

Uden at have kendskab til afholdsbevægelsens mænd eller organisationsformerne stiftede han - sammen med to venner - 1880 en totalafholds- forening i Fjellerad, og da den folkelige og den kristelige afholdsbevægelse 1881 blev sluttet sammen valgte han enstemmigt til formand for Danmarks totalafholdsforsning - nu Danmarks

afholdsforening. Denne vanskelige og ansvarsfulde stilling beklædte han i 40 år, til han, da han fyldte 80, trak sig tilbage, men udnævntes til æresmedlem af selskabets hovedbestyrelse. Da de organiserede afholdsselskaber 1901 sluttede sig sammen i et fællesudvalg, senere Danske afholdsselskabers landsforbund valgtes J. også her til formand, en post han med enestående klogskab og dygtighed beklædte til 1921 da han også nedlagde dette hverv, men valgtes til æresmedlem på livstid af landsforbundets bestyrelse. 1903–07 var han medlem af den første og 1914–27 af den anden ærduelighedskommission. Han beklædte ligeledes en række tillidshverv inden for landbruget, og fredssagen og aftenskolesagen havde hans varme interesse. 1903 formulerede J. afholdsbevægelsens hovedkrav: „Landsforbud, rent Land for Rusdrik ved Lov gennem Folkets Villie“. J. hævdede under stor opsigt at landsforbudet kunne ventes gennemført inden 1930. Om denne profeti skrev Ekstrabladet 31.3.1917 (efter det midlertidige forbuds ikrafttræden): „Det kan ikke skjules at alting lægger sig til rette for Forbudskravet. Og vi er fristede til at sige: lad det blot gaa i en Fart“. Og beværterbladet Enigheden hævdede (1936) i en redaktionel artikel at hvis man havde bragt spørgsmålet om det midlertidige forbud for domstolene var en forbudslov straks blevet gennemført. Fra 1910 til sin død modtog J. en årlig hædersgave på finansloven for sit store arbejde ikke blot i afholdssagens, men i samfundets tjeneste. □Litografi af I. W. Tegner, 1891, efter foto. Buste af E. Ølsgaard, 1917. Radering af C. Tom-Petersen, 1924. Foto.

C. J. i Danm.s afholdsforen.s årbog 1920–21 45f. Samme: Erindringer fra et langt liv, 1928. – H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882. M. Balle og Ferd. Nielsen: Jubilæumsskr. for Danm.s afholdsforen. 1879–1904, 1904. Anton Schmidt: Afholdsbevægelsens verdenshist. IV, 1914. P. Barfoed i Pressens mag. 1.11.1919. Ferd. Nielsen og Ad. Hansen: Danm.s afholdsforen. 1879–1929, 1929.

*Adolph Hansen**

Johannsen, Friedrich Heinrich Christian, 1781–1851, amtmand. *28.2.1781 i Kbh. (Fred. ty.), †21.5.1851 i Flensborg, begr. sst. F: renteskriver, senere landfoged i Nordditmarsken, konferensråd Christian Matthias Jacob J. (1747–1813, ~2° 1794 med Agnete Sophie Rahbek, 1770–1837, ~1° 1786 med stadsfysicus i Kristiania og Aggers amt, dr.med. Niels Wandel, 1752–92) og Christiane Frederikke Mørck (1756–89). ~24.10.1811 i Slesvig med Ida Sophia Antoinette Petersen, *5.3.1790 i Slesvig, †22.4.1879 i Kbh. (Frue), d. af overretsråd, senere vicekansler Gottfried P. (1733–1812) og Ca-

tharina Christiane Piper (1756–99). – Far til Wilhelm J.

J. studerede i Kiel og Göttingen, tog juridisk eksamen 1802 i Glücklichstadt og blev n.å. auskultant i rentekammeret og kancellisekretær, 1805 kontorchef i tyske kancelli og gjorde fra 1806 tjeneste i feltkommissariatet, fra 1810 tillige som ordonnatør i Kiel. Da præsidentembedet i Flensborg blev oprettet ved kgl. resolution af 25. 12.1810 udnævntes J. til præsident i Flensborg fra 1.4.1811, i maj s.å. tillige til amtmand i Flensborg amt. Rentekammeret havde indstillet auskultant Ernst v. Schack til dette embede, men kongen som i Holsten havde lært at skatte J.s administrative dygtighed foretrak ham. 1814–15 var han medlem af kommissionen til hertugdømmernes genbesættelse og udførte som sådan ikke alene et stort arbejde ved at fremskaffe leverancerne til det russiske okkupationskorps, men var også med til at foreslå kongen at imødekomme de holstenske forfatningsønsker. At dette ikke gjorde noget skår i Frederik VI's nåde fremgår af at J. allerede 1818 befordredes til det store amtmandsembede i Haderslev. På denne betydningsfulde post kom hans fremragende administrative evner fuldt til deres ret. Haderslev-amtmanden nød megen respekt i befolkningen for sin virksomhed og fasthed, og var han end fåmælt og tilbageholdende var han samtidig kendt som en retfærdig og human overordnet. Det bilde som gives af ham i de senere liberales brevsveksling som svag og tysksindet er derfor helt misvisende. J. var vel tysk af kultur, men kongetro og loyal til det yderste, og som helstatsmand nærede han frygt for stænderinstitutionen af 1834 – han var 1832 en af de „oplyste Mænd“ – hvortil kom at „som vort Exempel viser, kan den meest absolute Regierung tillige være den liberaleste“. Han støttede den danske presses fremvækst i Nordslesvig, men han var en bestemt modstander af „Herr Peter Lorenzen & Consorter“ og betragtede „Nis Lilhold“ som „aldeles uduelig“. Efter som den nationale modsætning skærpedes talte han med stadig bedre grund om sin „hoistvanskelige Embedsstilling“. 1844 var han formand for kommissionen til at undersøge fremkomsten af Den slesvigske forenings berømte „Protokolbeslutning“, og hans stilling i den danske befolkning blev i det hele mere og mere svækket hvortil også hans fremrykkede alder vel medvirkede. Men med krigens udbrud 1848 genvandt han sin indflydelse; han opfordrede befolkningen til at væbne sig mod de slesvigholstenske friskarer og til at støtte de danske tropper. Efter de preussiske troppers besættelse af Sønderjylland blev han derfor afsat fra sit embede, men den danske regering udnævnte

Johannsen, Friedrich

ham til gengæld i sept. 1848 til sammen med Carl Moltke (1798–1866) og biskop Jørgen Hansen at danne „den kgl. Immediatkommission til fælles Bestyrelse af Hertugdømmerne Slesvig og Holsten“. Denne kom dog aldrig til at træde i virkelig funktion, og J. overtog herefter under våbenstilstanden 1849 atter sin amtmandsstilling i Haderslev. 1850 kommitteredes han til direktør for overjustitskommissionen i Flensborg. – Kancelliråd 1807. Justitsråd 1811. Konferensråd 1828. Gehejmekonferensråd 1850. – R. 1815. DM. 1826. K. 1840. S.K. 1843. □Min. af H. J. Aldenrath ca. 1820. Tegn., litografi og mal.

P. Lauridsen: Da Sønderjylland vågnede I–VIII, 1909–22. Kn. Fabricius i Sønderjyllands hist. IV, 1936, særlig 129f 218 227 318 338 354 369.

*Knud Fabricius**

Johannsen, Frederik (Frits) Ferdinand Wilhelm, 1855–1934, ingeniør, telefondirektør. * 16.4.1855 i Kbh. (Garn.), † 11.1.1934 sst., begr. på Frbg. (Solbjerg). F: premierløjtnant, senere oberst Otto Julius Georg J. (1827–1902) og Anne Margrethe Dorothea (Doris) Ebbesen (1832–74). ~ 23.4.1887 i Kbh. (Matth.) med Marie Theone Frederikke Bauditz, * 12.1.1858 i Kbh. (Garn.), † 11.2.1931 sst., d. af kaptajn, kammerjunker, senere major Peter Jacob Frederik B. (1817–64) og Sophie Marie Christiansen (1831–1916). – Bror til W. J.

J. gik i skole i Kbh. og senere i Helsingør og kom efter at have taget den store præliminæreksamen 1871 i smedelære på J. L. Tvedes værksted. 1872 tog han polyteknisk adgangseksamen, og 1877 blev han cand.polyt. i ingeniørfaget; s.å. fik han ansættelse hos entreprenør Niels Andersen og var beskæftiget ved anlægget af Ryomgård-banen og ved Nissum fjords inddæmning. 1879–80 assisterede han oberst H. Th. Wenck ved anlæg af Gribskovbanen. 1880–81 var han ansat i Kbh.s brolægning- og vejvæsen og virkede samtidig som lærer ved Det tekniske selskabs skole. 1881–84 arbejdede han under overingeniør J. W. Tegner ved nye statsbaneanlæg, bl.a. ved anlægget af Thybanen og Assens-Tommerup-banen. 1884–85 ledede han forskellige havnearbejder og anlagde bryggeriet *Vestfyn* i Assens. 1886–88 var han ansat ved 4. ingeniørdirektion og var her beskæftiget ved anlæg af den til Kbh.s landbefæstning hørende kanal fra Furesøen til Ermelunden. Fra 1888 virkede han som entreprenør, dels alene og dels sammen med entreprenørerne P. Madsen, J. Gluud, cand.polyt. Søren Winkel og cand.polyt. William Werner. Han udførte i denne tid forskellige jernbane- og havneanlæg, bl.a. byggede han færgelejer ved Strib, jernbanebro ved Gudenå og

Æbeltoft havn, 1900 byggede han, sammen med cand.polyt. J. Saabye en tunnel under Kbh.s havn. J. var en af de første polyteknikere der blev entreprenør, og hans solide tekniske kundskaber, parret med hans sprudlende friske og initiativrige facon og store arbejdsøvn gjorde at han aldrig indskrænkede sig til at anvende hævdvundne arbejdsmetoder, men altid arbejdede med selvstændige løsninger af problemerne. 1896 kom J. ind i Frbg. kommunalbestyrelse hvor han forblev til 1908, og i denne kommune, der da var i stærk udvikling, kom han til at øve en betydelig indflydelse, bl.a. som formand for vejudvalget. Han fik megen indflydelse på kommunens bebyggelsesforhold (således skyldtes Vodroffsplads-kvarteret og en begyndende byplanordning ham), på dens afvandings- og hovedfærdselsvejsforhold og dens vandforsyning m.m. Han var formand for byggeudvalget for det store hospitalskompleks og forestod ligeledes opførelsen af forbrændingsanstalten der repræsenterede noget ganske nyt herhjemme. En særlig betydning fik J. for moderniseringen af sporvejsdriften. Det lykkedes J. at samle alle interesser i stiftelsen af Frbg. Sporvejs- og Elektricitets A/S hvori kommunen var aktionær, og som 1897 fik indenrigsministeriets koncession på driften af Gammel Kongevej og Falkoner Allé-linierne. Efter at der 1.7.1898 var opnået enighed med Kbh.s kommunalbestyrelse stiftedes Aktieselskabet De københavnske Sporveje der 1.8.1898 overtog driften af samtlige sporvejs- og omnibusselskaber i Kbh. Selskabet tog straks fat på elektrificeringen af de forskellige linier og bygningen af nye, og J. overtog fra dec. arbejdet som ledende ingeniør. Aug. 1901 åbnedes den første linie, Enghavelinien, for elektrisk drift, og med udgangen af 1902 var alle linier elektrificerede.

Samtidig arbejdede J. også med Kbh.s banegårdsordning, idet han sammen med nogle af sine unge ingeniører havde deltaget i den i maj 1900 afsluttede konkurrence om Kbh.s banegårdsforhold og fået 3. præmie. De tre præmierede projekter indeholdt alle den Hammerichske tanke om bygning af en stor centralbanegård syd for Vesterbrogade, en boulevardbane til Hellerup og en hævet ringbane fra Valby over Frbg. og Nørrebro til Hellerup. Man fandt dette for dyrt. J. udarbejdede da et nyt forslag. Forslaget vandt uifald og blev efter at være nærmere behandlet af statsbanerne forelagt i rigsdagen nov. 1903 og vedtaget med tilslutning af alle partier. Imidlertid var J. blevet direktør i Kbh.s Telefon Akts. fra 1.1.1903, og her blev han den store fornyer og organisator. J. bragte orden og plan i alt, både i administration, takster og anlæg. Luftled-

ninger i byen erstattedes med kabler, og 1911 indviedes det store nye telefonhus med hovedcentral på Nørregade netop på det sted hvor H. C. Ørsted 91 år tidligere havde opdaget elektromagnetismen. Det system J. lagde til grund for driften, og som i udlandet betegnedes som Kbh.-systemet, er baseret på samling af alle storabonnenter i en hovedcentral og indordning af alle mindre i distriktscentraler. I J.s administration sporede stadig hans videnskabelige interesse, det er således ham der begyndte at drage nytte af sandsynlighedsregningen i telefondriften, og han ansatte en matematiker, A. K. Erlang, alene til at arbejde med disse problemer. J.s arbejder på dette område skabte derfor også hans selskab en ledende stilling. J.s interesse for den videnskabelige side af ingeniørgerningen var stedse levende. Inden for ingeniørstanden betød han meget; han var en af de virksomste ved stiftelsen af Dansk ingeniørforening 1892 og medlem af dens første bestyrelse indtil 1896, foreningens formand 1916–20, og han var en flittig bidragyder til Ingeniøren. I politik deltog han ikke aktivt ud over 1917–19 at være formand for Kbh.s kommunale vælgerforening, men han tog af og til ordet i offentlige diskussioner om spørgsmål af økonomisk art, kriseforhold, arbejdsløshed o.l., idet han ofte fandt at tekniske og naturvidenskabelige undersøgelser og betragtningssmåder med udbytte kunne anlægges over for økonomiske foreteelser af forskellig art.

1931 udnævntes J. til æresmedlem af Dansk ingeniørforening, 1916 blev han vicepræsident i Danmarks naturvidenskabelige samfund som formand for industrigruppen, og 1926 blev han selskabets præsident efter Alex. Foss og forblev i denne stilling til 1932, da han gik af som telefondirektør og blev æresformand for telefonselskabets bestyrelse. 1929 blev han dr.techn. honoris causa ved Polyteknisk læreanstalts 100års-jubilæum. J. var medlem af Industrirådet fra dets oprettelse, at den Letterstedtske forenings danske afdeling og af Svenska ingenjörsvetenskaps akademien. Endvidere var han medlem af en række bestyrelser og kommissioner. 1911 blev han medlem af kommissionen angående elektrisk drift af Kbh.s boulevardbane og nærtrafiklinier og 1913 af den militære telegraf- og telefonkommission. Fra 1897 var han medlem af bestyrelsen for Frbg. jernstøberi og maskinfabrik og fra s.å. medlem af bestyrelsen for det nydannede Frbg. sporvejs- og elektricitets A/S hvor han indtil 1910 var kommunens repræsentant og var næstformand til 1915 og derefter formand. Fra starten 1898 var han medlem af bestyrelsen for A/S de Københavnske sporveje. 1903 var

han medlem af anlægsrådet for Århus elektriske sporvej og fra s.å. medlem af bestyrelsen for Tønder-Klampenborg elektriske sporvej og af telefonselskabets bestyrelse. 1911 blev han medlem af bestyrelsen for NESA der dannedes efter at de københavnske sporveje s.å. var overtaget af Kbh.s kommune. Fra 1916 var han medlem af Jysk telefon A/S bestyrelse. – R. 1901. F.M. 1. 1904. DM. 1917. K.² 1923. K.¹ 1930. □ Afbildet på P. S. Krøyers mal. 1903–04 af industriens mænd (Fr.borg). Mal. af Hans Henningsen, 1912. Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt 1917 og 1920 (Fr.borg). Mal. af C. Kunwald, 1921 (bl.a. Dansk ingeniørforen.). Mal. af N. V. Dorph, 1925 (Fr.borg). Buste af Ellen Locher Thalbitzer, 1929 (telefonhuset, Kbh.). Tegn. (Kgl. bibl.). Foto.

Bibliografi i Niels Nielsen: Matematikken i Danm. 1801–1908, 1910 57. – Interview i Gads da. mag. XXIII, 1929 28–38. – Ax. G. V. Petersen i Ill. tid. 18.1.1903. C. Winsløw m.fl. i Ingeniøren, 1920 129–50. Kr. Møller sst. 1934 VI 13f. R. Christophersen i Polytekn. t., 1925 123–25. Nordsjællands elektricitets- og sporvejsaktieselsk. 1902–27, ved L. A. Damm, 1927. Beretn. om det nord. ingeniørmøde i Kbh. 1929. Ingeniørvidensk. skr. B. nr. 2, 1929 66 131f.; sst. A. nr. 32, 1932. E. Rager i Elektroteknikeren, 1934 21–23. Berl. tid. 12.1. s.å. Kbh.s sporveje 1911–36, 1936. Povl Vinding: Dansk teknik gennem 100 år, 1939 107–26.

P. H. Bendtsen (Povl Vinding)

Johannsen, Gustav Henrik Jøns, 1840–1901, slesvigsk politiker. * 2.8.1840 i Gundeby, Ulsnæs sg. ved Sli, † 25.10.1901 i Flensborg, begr. sst. F: lærer, sidst i Treja sg., Burchard Frederik J. (1803–77) og Ane Cathrine Jøns (1809–93). ~ 5.1.1862 i Treja med Margaretha Kühl, * 2.10.1837 i Treja, † 31.1.1926 i Flensborg, d. af gårdejer Hans K. (1807–59, ~ 2° 1843 med Christine Thiesen, 1822–1903) og Anna Horn (1813–40).

J. tilhørte en angelsk lærerslæggt. Faderen flyttede kort efter sønnens fødsel til Sylvested ved Dannevirke. Hjemmets sprog var plattysk. Da der efter 1851 skulle undervises i dansk i skolen der lå i det blandede distrikt tog faderen i den første tid en hjælpelærer fordi han, der nok talte angeldansk, ikke mente sig i stand til at undervise i rigsdansk. Fra barnsben beherskede J. både dansk og tysk. Efter et par år som hjælpelærer kom han på Tønder seminarium, men sygdom afbrød hans uddannelse; han genoptog denne i Kbh. hvor han 1861 tog skolelærereksamen. Han søgte straks tilbage til sin hjemstavn og fik efter en kort virketid i Sollerup lærerstilling i Langballe i Angel. 1864 blev han afsat. Han overvejede at slå sig ned på Lolland, men vendte tilbage til Flensborg og begyndte her en lille privatskole der efter et års forløb blev forbudt. Han knyttedes derefter til Holdts realskole, men da han

havde taget del i den danske agitation ved valget 1867, fik Holdt tilhold om at afskedige ham. Han købte derefter en dansk boghandel som han uden særlig forretningsans drev til 1874. 1869 overtog han med støtte fra forende danske i byen det dansksindede Flensburger Anzeiger som han førte videre som Flensborg Avis. Redaktionen overtog J. dog først 1874. Han blev i disse år den flensborgske danskheds leder. Han var formand for borgerforeningen, oldermand i Skt. Knudsgildet, fra 1869–74 borgerrepræsentant og fra 1870 kirkeældste. Samtidig med at disse hverv optog ham mere og mere undergravedes hans økonomiske stilling. Hverken bladet eller boghandelen kunne give ham det fornødne til udkommet, og da konens medgift først i 70'erne var opbrugt tænkte han på opbrud til kongeriget. Stillinger som stationsforstander ved De danske statsbaner, som rodemester ved Kbh.s oppebørselsvæsen, som koregn i Århus o.l. har han enten overvejet at søge eller søgt. Med ud fra den erkendelse som Chr. F. "Monrad engang i disse år gav udtryk, at J. „er mere værd for Danskheden i Flensborg end de bedste Institutioner“ blev der skaffet ham støtte fra københavnske kredse. Hans kår bedredes efterhånden, men mere end at sidde tåleligt i det nåede han aldrig. Han blev agent for forskellige forsikringssselskaber, var en overgang direktør for det flensborgske hestesporvognsselskab og fra 1891 direktør for Spare- og Laanekassen for Flensborg by og omegn.

Som redaktør var J. mådeholden, men han undgik ikke de preussiske pressedomme. 1876, 1878 og 1879 måtte han i fængsel, hjemkomsten efter den sidste og hårdeste straf – tre måneders fæstningsarrest i Magdeburg, som han indledte formfuldendt med en visit i selskabsdragt hos byens kommanderende general – formede sig som en folkefest. Nogen særlig dygtig redaktør var han ikke. Lokalstoffet tørrede ind, til gengæld bredte annoncerne sig, og der blev klippet rigeligt fra andre blade. De ledende artikler var få, og de var sjældent skrevet af J. hvis styrke ikke lå i pennen, men i det personlige samvær. Hans varmhjertede og vennelsæle personlighed hvis kraft de trykkende kår ikke evnede at kue, og hvis jovialitet hverken udelukkede værdighed eller myndighed blev i disse år genstand for en beundring og hengivenhed i alle lejre og i alle lag af byen så han har kunnet kaldes „Flensborgs ukronede konge“.

Allerede fra sidst i 60'erne var J. Flensborgs repræsentant når danske slesvigere rådslog om fælles anliggender. I de indre brydninger var han mellemstandpunkternes mand. Han holdt sig i baggrunden i spørgsmålet om landdags-

mændenes edsaflæggelse, men det var klart at han ikke brød sig om de tomme stoles politik. Man havde ved rigsdagsvalgene fra dansk side brugt den taktik at opstille den samme kandidat i alle tre kredse hvor der afgaves danske stemmer, men efter H. A. "Krügers død 1881 brød man med den hidtil fulgte fremgangsmåde, og J. blev dansk kandidat i 2. kreds (Åbenrå-Flensborg). På grund af splittelse i den tyske lejr kom J. overraskende på omvalg med den nationalliberale kandidat og sejrede her stort over denne. I Flensborg fik han mere end 60 pct. af de afgivne stemmer. Mens tidligere Krüger i rigsdagen havde søgt sin støtte hos „Rigsfjenderne“, polakker og elsassere, og lejlighedsvis hos centrumssamarbejdede J. med de frisindedes gruppe. Ved deres hjælp kunne han bl.a. 1883 rejse en drøftelse af optantsagen. 1884 opnåede J. ikke genvalg idet tyskerne samledes om én kandidat. Hans liberale opfattelse i toldspørgsmålet der 1881 og nu havde givet ham en del flensborgske stemmer havde til gengæld kostet landbostemmer i Angel. I Flensborg faldt hans stemmetal ved de følgende valg efter at socialdemokraterne 1886 havde rettet deres valgkamp næsten udelukkende mod J. Han valgtes imidlertid s.d. i 1. kreds (Haderslev og Sønderborg amter) efter J. P. "Junggreen – skønt P. A. "Madvig på et internt møde havde forsøgt at lancere J. "Jessen – og 1888 blev han tillige landdagsmand i 1. kreds og aflagde eden. Han bevarede begge mandater til sin død. Efter de politiske stridigheder blandt sønderjyderne siden 1878 formåede han at være et samlingsmærke. Også ved dannelsen af Vælgerforeningen 1888 – som i nogen grad var udtryk for at ledelsen fra de gamle, nationalliberale bykredse, og deres forbindelser blandt større ejendomsbesiddere på landet går over til bredere lag – var J. virksom for at overvinde vanskelighederne. Da i 90'erne modsætningerne mellem J. Jessen og H. P. "Hanssen blussede op øvede han igen en dæmpende indflydelse skønt han personligt stod H. P. Hanssen nærmest, og også politisk fik et intimt samarbejde med ham da denne 1886 kom til Berlin som landdagsmand.

J. afhændede 1883 Flensborg Avis til J. Jessen. Han forblev bosat i Flensborg og fik 1890 ved A. D. "Jørgensens formidling i sit hjem Margrethes Minde indrettet et centralbibliotek for de danske sognebiblioteker i Nordslesvig som blev passet af hans datter Alexandra. J. tabte politisk terræn i Flensborg, men blev efter 1886 mere og mere den fuldgyldige repræsentant for det danske Slesvig. Det blev i disse år ikke mindst omkring dansk sprog og kultur kampen samlede sig, og han tilegnede sig her en forståelse af dette forholds betydning så han med styrke og varme

kunne tolke sine landsmænds syn. Som han før havde været elsket i Flensborg blev han det nu ud over Nordslesvig. I sjældnen grad evnede han at komme i kontakt med mennesker. De politiske møder fik først gennem ham deres store betydning. Han var i udpræget grad det mundtlige ords mand. Hans taler „var altid improviserede, derfor findes de kun i Avisreferater. Et Ord, tilfældigt hørt undervejs, en Samtale i en Jernbanekupé et karakteristisk Ansigt kunde sætte ham i Stemning, og hans klare, brune Øjne lyste, naar han saa ud over den lyttende Flok“. Han talte ofte, som han selv har sagt det „med den Holberg'ske Tunge“, men han evnede også at give stærke stemninger udtryk og klart at redegøre for saglige forhold. Hans evner som taler blev også værdsat i kongeriget. – På rigsdag og i landdag fortsatte han den politik han havde indledt i sin første rigsdagsperiode, og han opnåede gennem sine vidtsæpende personlige forbindelser ofte at øve indflydelse til gavn for sit hjemland. Det gjaldt bl.a. med hensyn til den forsonlige optantpolitik under indenrigsminister L. Herrfurth (1888–92). Af længst rækkende virkning var den tale hvormed han 1899 angreb den Köllerske administration, og som med støtte af socialdemokraterne udløste en debat der viste at det tyske folks store flertal ikke ville hæfte for tvangspolitikken. Det blev J.s sidste tale i Berlin. Han var allerede da sygdomsmærket, og han genvandt ikke sin sundhed mere. □ Afbildet på træsnit 1877. Træsnit 1881 efter foto; efter dette to andre træsnit s.å. samt et 1883. Buste af A. V. Saabye, 1892 (Fr.borg; Folkehjem, Åbenrå). Medalje af N. Holm, 1901, efter tegn. af H. Tofte. Træsnit af A. Bork, 1902 efter foto. Mal. af Petersen-Stubbæk (Folkehjem). Foto. – Gravmæle af M. Nyrop, 1906.

Kilder. J.s fængselsdagbog i Sprogforen.s almanak for 1930, 1929 69–78. Breve til A. Regensburg i Sønderjydske årbøger, 1940 196–243. Breve fra H. P. Hanssen til A. D. Jørgensen sst. 1978 71–131; 1979 133–222. A. D. Jørgensen: Breve, 1939.

Lit. Alexandra Johannsen om slægten i Sønderjydske årbøger, 1913 45–76. Johan Ottosen sst. 1902 108–20. Alexandra Johannsen sst. 1914 99–158. Samme i Sønderjylland 1864–1919, red. E. Rørdam, 1919 141–47. Jacob Appel i Den danske højskole II, 1902 34–45. H. P. Hanssen i Sprogforen.s almanak 1903 82–87. Jakob Petersen sst. 1941, 1940 23–37. Martha Ottosen i Gads da. mag., 1907–08 351–58 420–28. Samme: Ruths far, 1907. Samme: Danm.s grænssevagt mod syd, 1917. Samme i Sønderjydske centralforen.s festskr., red. E. Eller, 1920. Franz v. Jessen: Mennesker jeg mødte, 1908 3–23. Georg Brandes: Saml. skr., 2. udg. III, 1919 227f. M. Michelsen i Håbets mænd, ved H. Lausten Thomsen og Nic. Svendsen, Flensb. 1923 125–30. H. P. Hanssen: Fra kampårene I, 1927 64–93. Navnereg. til H. P. Hanssens værker, udg. Johan Hvidtfeldt, 1944 48. Sydslesvig gennem tiderne, red. M. Kamphøener, 1946–49 1159–73. Flensborg bys hist., red. H. Hjelholt m.fl. II, 1955

261–63 267–69 271–77. Flensburg. Gesch. einer Grenzstadt, Flensb. 1966 = Schr. der Gesellsch. für flensb. Stadtgesch. XVII 352 390–95. Gerd Callesen i Zeitschr. d. Gesellschaft f. Schl.-Holst. Geschichte, 1967 129–54. Flensborg avis 1869–1969, red. P. Kürstein, Flensb. 1969. Dansk centralbibliotek for Sydslesvig 1921–71, red. Jørgen Hamre og J. Vestergaard, 1971 15–19. *Papirer i Landsark., Åbenrå.*

Lorenz Rerup (Hans Lund)

Johannsen, Iljitsch, 1925–57, forfatter. * 19.2. 1925 i Paris, † 7.3.1957 i Aix-en-Provence, Frankrig, urne på Vestre kgd., Kbh. F: journalist, direktør, cand.mag. Ove Frederik Jørgen Christian J. (1902–51) og Ingeborg (Gib) Dyring-Jensen (1902–78). ~ 31.8.1947 i Kbh. (b.v.) med Inger Margrethe Lythans, * 31.10.1914 i Kbh. (Markus), d. af arkitekt Kay L. (1888–1973) og Kristine Lund (* 1887).

J. tog realeksamen 1941 og efter en tid ved landbruget beskæftigede han sig ved journalistisk. Sin litterære debut fik han 1941 i Vild Hvede, senere bidrog han til et andet litterært tidsskrift, Heretica. Han foretog talrige rejser, specielt til Sydeuropa og Nordafrika. En vis betydning fik den spanske digter Federico Garcia Lorca for ham. Han oversatte hans Zigeunerballader 1952 og skrev om ham skuespillet *Smedierne i Granada*, 1956. J.s første digtsamling, *Nattens veje*, udkom 1944, af de senere samlinger kan nævnes *Harlekin og døden*, 1949, *Nature morte*, 1950, *Ræven og træet*, 1952 og *Modet*, 1954. 1962 udkom hans efterladte digte under titlen *Skabelse*. Fra at være en udpræget naturlyriker optog J. efterhånden surrealistiske elementer i sin digtning. Udover naturen beskæftiger hans digtning sig med elementære livsytringer som at sove, spise og elske. Han var en livsbekræftende natur, havde let ved at se det poetiske i tilværelsen. 1957 omkom han ved en drukneulykke i Sydfrankrig. □ Tegn. af Hans Bendix, 1955 (Kgl. bibl.). Foto.

Da. digtere i det 20. årh. II, 1951 722f. Henning Fonsmark: Lyrikken 1945–52, 1952 56–58.

Uffe Andreassen

Johannsen, Peter Wilhelm, 1870–1957, litograf. * 26.8.1870 i Asel, provins Hannover, † 31.8.1957 i Kbh., urne på Søndermark kgd., Frbg. F: grov- og beslagsmed Jacob Christian J. og Imke Marie Willms. ~ 1° 19.1.1895 med Mathilde Meinel, * 19.8.1869 i Graslitz, Böhmen, d. af klejnsmedemester Josef M. og Emilie Wohlrab. Ægteskabet opløst 1918. ~ 2° 8.10.1918 med Inga Marie Andresen, * 26.4.1888 i Stabakk, Norge, † 7.9.1923, d. af vejmand Anders Martin A. og Mathilde Amalie Baardsen. ~ 3° 10.6.1926 i Oslo med Olga Marie Konstance Pettersen Sæbø, * 2.2.1894 i Sæbyvaagen, Bergen, † 23.6.1956 i Odense, d. af

Johannsen, P. W.

gårdbruger og fisker Petter Karlsen S. og Raket Sæbo.

Efter at være udlært som litograf hos Rud. Oberländer i Bremen arbejdede J. for kortere perioder i Schweiz, Østrig, Polen, Danmark og Norge. 1897 tog han mere varigt ophold i Danmark hvor han har virket langt den største del af sit liv. 1897 til 1901 var J. bosat i Ålborg, men slog sig derefter ned i Kbh. hvor han havde opnået ansættelse hos litograf Sophus Kruckow. Her fik han lejlighed til at arbejde med farvelitografi efter malerier. Blandt hans tidligste opgaver hos Kruckow var Tuborgs Bryggeriers stadig benyttede plakat *Den tørstige Mand*, 1904, efter et maleri af Erik *Henningsen. Gennem kredsen af malere omkring Henningsen kom J. ind på P. S. *Krøyers malerskole hvor han i fire år deltog i studier og eksperimenter under Laurits *Tuxens ledelse. 1909 drog J. til Kristiania hvor han en årrække videreførte sine litografiske eksperimenter på Kunst- og haandværkerskolen, men fra midten af 1920'erne og i resten af sit lange, virksomme liv var han igen bosat i Kbh. hvor han – dels på eget forlag og dels for andre – udsendte en lang række farvelitografier efter kendte kunstnere, hovedsagelig norske og danske, bl.a. Anders Zorn, Chr. Krohg, J. C. Dahl, Wilhelm *Marstrand, L. A. *Ring, Ernst *Zeuthen, Hans Smidth, J. Th. *Lundbye og J. F. *Willumsen. Særlig kendte blev hans udførelse af C. W. *Eckersbergs Thorvaldsenportræt, C. A. *Jeusens H. C. Andersen-portræt og Constantin *Hansens Grundtvig-portræt der alle vandt stor udbredelse, til dels som en følge af J.s samarbejde med kunstdr. Samleren der løbende bragte kunstblade af J. og omtale af hans arbejder. J. var aktiv op i sin høje alderdom og efterlod sig en omfattende produktion af litografier der endnu i vore dage må betragtes som kunstreproduktion af højeste kvalitet.

J. skyede ingen anstrengelser for nå så tæt på sine forlæg som muligt. Mange af hans litografiske reproduktioner har krævet op til 20 forskellige farver, hver trykt fra sin sten. J. var i teknisk henseende sin tids mest kompetente danske litograf og gjorde med sine mange veltillrettede kunstbilag til tidsskriftet Samleren også en glimrende indsats for at popularisere dansk malerkunst og udbrede kendskabet til den litografiske teknik. J. har udstillet hos Winkel & Magnussen sept. 1927, på 18. nov. udstillingen 1936–37 og 1940, Sønderjysk udstilling 1937 og i Den Permanente 1941. □Foto.

Samleren I, 1924 54f; sst. V, 1928 103–07; M. Ø. Bukdahl sst. X, 1933 144f; Jens Thiiis sst. XII, 1935 69–74 (særtryk på tysk, 1944); sst. XV, 1938 (upag.). Håndværkerbl., 1942 nr. 17 321–24.

Poul Steen Larsen

Johannsen, Wilhelm Ludvig, 1857–1927, plante-fysiolog, arvelighedsforsker. * 3.2.1857 i Kbh. (Garn.), † 11.11.1927 sst., begr. sst. (Vestre). F: premierløjtnant, senere oberst Otto Julius Georg J. (1827–1902) og Anne Margrethe Dorothea (Doris) Ebbesen (1832–74). ~ 14.6.1889 på Frbg. med Elisabeth Kirstine Petersen, * 17.6.1859 i Nekso, † 14.9.1919 i Kbh., d. af urmager, folketingsmand Jeppe Findanus P. (1818–1900, ~ 1° 1839 med Margrethe Kristine Tranberg, 1815–55) og Cecilie Kirstine Grønnegaard (1828–69, ~ 1° 1848 med købmand i Nekso Andreas Berg, ca. 1816–51). – Bror til Frits *J.

J. tog præliminæreksamen i Helsingør 1872 og blev cand. pharm. 1880. Året efter ansattes han som videnskabelig medarbejder på Carlsberg laboratoriets kemiske afdeling som lededes af Johan *Kjeldahl. Her fik han til opgave at undersøge bygningsanatomi og klarlægge forskellen mellem melbyg og glasbyg. Han fandt at frøhviden hos melet byg indeholdt luftfyldte hulrum som ikke var til stede i glasbyggen. Ligeledes påviste han glutens beliggenhed i hvedekornet. De anatomiske undersøgelser havde rettet hans opmærksomhed mod de fysiologiske processer, og han publicerede en række mindre, plantefysiologiske arbejder som skaffede ham understøttelse til studier i udlandet, blandt andet fra landbohøjskolen som planlagde at indføre undervisning i plantefysiologi. 1892 blev han lektor, 1903 professor ved højskolen og 1905 kaldedes han til det tilsvarende professorat ved Københavns universitet som udvidedes til også at omfatte arvelighedslære (genetik). Arbejdet på Carlsberg med korn, organer der fysiologisk befinder sig i en hviletilstand mellem modning og spiring, vakte hans interesse for andre hvilende organer, nemlig træernes knopper og desuden løg og kartofler, og han viste i *Studier over Planternes periodiske Livsyringer*, 1897 at det ved behandling med æter eller kloroform er muligt at bryde hvilen og fremkalde udspring og spiring allerede om efteråret. Rent praktisk gav hans opdagelse nye muligheder for gartnerne. 1892 havde han udgivet en lærebog i plantefysiologi som han fornyede 1904. J. var imidlertid blevet optaget af genetiske studier, og allerede ved udnævnelsen til universitetsembedet var han mere arvelighedsforsker end plantefysiolog. Hans genetiske arbejde har samme udgangspunkt som hans plantefysiologiske, arbejdet med byg, idet han 1893 begyndte at isolere enkelte planters afkom for at klarlægge deres arveanlæg. Genopdagelsen i år 1900 af Gregor Mendels arvelighedsundersøgelser fra 1865 som var blevet overset af videnskaben fremkaldte stor international interesse for genetisk forskning, og J.s undersøgelser

blev et betydningsfuldt led i arvelighedslærens udvikling. 1903 udgav han *Om Arvelighed i Samfund og rene Linier* = Vidensk.s selsk.s overs., hvor han fastslår at et sikkert kendskab til arvelige egenskaber kun kan opnås ved undersøgelse af afkommet af individer som ikke kan modtage anlæg udefra. Til sine forsøg har han derfor anvendt selvbestøvende planter, bønner og byg, og vist at en enkelt plantes afkom i flere generationer bevarer en konstans, dens „type“, men under en vis variation som er betinget af kårene. I lærebogen *Arvelighedslærens Elementer* som kom 1905–26 i tre udgaver på dansk og tysk har J. indarbejdet sine senere resultater i oversigten over genetikken som helhed. Her har han fremsat sine definitioner, blandt andre gen, genotype og fænotype for henholdsvis arveanlæg, nedarvet type og fremtoning som samspil mellem arv og levevilkår, definitioner som er blevet optaget i international faglitteratur. Først i sine sidste leveår erkendte han at arveanlæggene ligger i kromosomerne. J.s eksperimentelle arbejde omfatter et meget stort materiale som er indgående statistisk bearbejdet. I en afhandling *Falske Analogier med Henblik paa Lighed, Slægtskab, Arv, Tradition og Udvikling* = Univ.s festskr. nov. 1914 kritiserer han fagfæller som kommer på vildspor ved gold spekulation og manglende eksperimenter. Men han fik også tid til at bringe sine resultater ud, såvel til landmænd og gartnere som til almindeligt interesserede, og altid i velskrevet, fængslende form. 1917 udkom *Arvelighed i historisk og experimentel Belysning* som opnåede fire udgaver på seks år og 1922 afsnittet *Biologi i samleværket* Det nittende Aarhundrede. I styrelsen af universitetet og af det naturvidenskabelige fakultet gjorde J. en stor indsats, og da det lægevidenskabelige fakultet 1922 indførte undervisning i genetik blev J. anmodet om at lægge undervisningen til rette og overtage den i dens første år. Han var æresdoktor ved universiteterne i København, Freiburg, Groningen og Lund, samt æresmedlem af mange udenlandske videnskabelige selskaber. J. havde vidtstrakte interesser, også uden for biologien; i sin undervisning og i selskabslivet var han åndrig, munter og afholdt. – R. 1909. DM. 1918. K². 1920. K¹. 1927. □Buste af Helen Dohlmann, 1910. Silhouet af Carl Julius Salomonsen, 1917. Mal. af Knud Larsen, 1920. Buste af V. Gustafson, 1926. Silhouet af Kirsten Wiwel (Kgl. bibl.). Buste af Rasmus Andersen (1929 ved lab.bygn. i Botanisk have, Kbh.). Foto.

Bibliografi i Carl Christensen: Den danske botaniske lit.s hist. 1880–1911, 1913 112–17; samme: Den danske botaniske lit. 1912–39, 1940 15–18 og i W. J.: Mesalliance i hundeverdenen og andre artikler, 1927.

Kilder. Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1910 70–73. Interview i Gads da. mag., 1927 85–92. *Lit.* L. Kolderup Rosenvinge og Øjvind Winge i Oversigt over vidensk.s selsk.s forhandl. 1927–28, 1928 43–79. P. Boysen Jensen i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1928 105–18 (m. bibliografi). J. Anker i Prominent Danish scientists, udg. Vald. Meisen, 1932 177–80. E. Bille Hansen i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XIII, 1979 500–03 514–17.

Anne Fox Maule

Johannsen, Christian Gottfried Wilhelm, 1813–88, amtmand, minister. * 14.4.1813 i Flensborg, † 19.3.1888 i Kbh. (Matth.), begr. på Frbg. F: amtmand Friedrich *J. (1781–1851) og Ida S. A. Petersen (1790–1879). Ugift.

J. dimitteredes 1833 fra Haderslev, tog 1838 juridisk eksamen i Kiel og blev kort efter auskultant ved den slesvigske og holstenske regering i Slesvig hvoraf han har givet en morsom skildring der samtidig viser hans satiriske evne og hans sympati for mennesker. 1841 blev han kancellist i kabinetssekretariatet, og da C. L. Tillsch døde 1844, fungerede han en kort tid som kabinetssekretær. 1846 udnævntes han til amtmand over Sønderborg og Nordborg amter hvor han bl. a. udmærkede sig ved sin snarrådige optræden over for det slesvigholstenske gendarmeri i Sundede ved begyndelsen af 1850. Endelig blev han 1850 amtmand over Husum og Bredsted amter, overstaller over Ejdersted, Nordstrand og Pelvorm samt overdigegreve. J. var som sin far konservativ og loyal helstatsmand med tysk hjemmesprog, selv om han fuldt beherskede både dansk og tysk. Han holdt sig helt uden for dagens politik, passede sit embede eksemplarisk og stod i et godt forhold til sine underordnede embedsmænd skønt han holdt en streng disciplin. Også hos den i øvrigt så vanskelige befolkning i Husum og omegn var han – til ærgrelse for de ivrigste tysksindede – vellidt, hvorimod hans forhold til de nationalliberale ministerier var ret køligt, og han åbent misbilligede flere regeringsforanstaltninger. Det var derfor først efter Frederik VII's død, da D. G. Monrad i slutningen af dec. 1863 dannede sit ministerium, at der – efter Christian IX's særlige ønske – fandt gentagne henvendelser sted til ham om at indtræde som minister for hertugdømmet Slesvig. Som afgjort modstander af novemberforfatningen vægrede J. sig længe ved at følge denne opfordring, og det var udelukkende hans kongetroskab der fik ham til at give efter. 24.1.1864 udnævntes han til minister ad interim, men betragtede altid sin ministeriedtid som „et stort offer“. I statsrådet gjorde han sig navnlig bemærket ved, efter at helstaten var opgivet, at stå som en afgjort tilhænger af en

Johannsen, Wilhelm

personalunion mellem Danmark og hertugdømmerne og som modstander af en deling af Slesvig. Han overgik ved ministeriet Monrads afgang i ministeriet Bluhme og udtrådte deraf efter fredsslutningen i nov. 1864. Resten af sit liv udfyldte han med et livligt (men mest utrykt) forfatterskab hvori han viste sig som tilhænger af en alliance mellem Danmark og Tyskland og modstander af alle forsøg på at genvinde dele af Nordslesvig. – Hofjunker 1841. Kammerjunker 1843. Kammerherre 1851. Ordensskatmester 1876. – R. 1850. DM. 1854. K'. 1864. S.K. 1876.

Statsrådets forhandl. om Danm.s udenrigspolitik 1863–79, ved Aage Friis, 1936. – A. F. Krieger: Dagbøger III, 1921 især 40f 55 59f 72f. Kn. Fabricius i Sønderjyllands hist. IV, 1937 431. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

*Knud Fabricius**

Johansen, Anders Cornelius Jacob, 1867–1931, zoolog. * 3.7.1867 i Karrebækstorp ved Næstved, † 13.5.1931 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: gårdejer Johan Andersen (1822–92) og Sanne Jensdatter (1829–82). ~ 4.12.1903 i Ordrup med Fylla Karen Severine Kaas, * 30.10.1872 i Århus, † 12.4.1951 i Kbh., d. af urmager Carl K. (1843–1906) og Fanny Emilie Dahl (1843–1931).

J. arbejdede til sit 20. år ved landvæsen, og efter højskoleophold blev han 1892 student fra Døckers kursus og 1898 mag. scient. Efter et par års gerning som lærer ved højskoler og latinskoler kom han 1900 på danske fiskeriundersøgelser ved Island. 1902 blev han assistent ved Biologisk station og n.å. ved Kommissionen for havundersøgelser, 1909 leder af dennes afdeling for undersøgelser af danske farvande, og efter en omorganisering af fiskeriundersøgelserne overtog han 1926 direktørposten for Biologisk station efter sin læremester C. G. Joh. *Petersen. – Alle J.s første, mindre arbejder omhandler ferskvandsbløddyr og disses biologi. Samarbejde med geologen N. V. *Ussing førte til disputatsen om Danmarks fossile kvartære land- og ferskvandsmollusker og deres relationer til klimaforandringer (1904). Arbejdet som fiskeribiolog førte naturligt ind på undersøgelser af nyttefisk. I *Contributions to the biology of the plaice I–VII*, 1905–15, behandlede han, ved hjælp af et særligt konstrueret trawl (Johansens yngeltrawl) især rødspætteynglens fluktuationer fra år til år og disses afhængighed af vekslende saltholdighed, temperatur og planktonmængde. Disse undersøgelser skabte grundlaget for den senere indførelse af mindstemål og omplantning af unge rødspætter fra Nordsøen til de indre farvande. I sine vidtrækkende studier af sildens racer lagde han vægt på tælling af uforanderlige karakterer

snarere end de hidtil anvendte længdemål samt på sandsynligheds- og sikkerhedsberegninger, og kom også ind på sildefiskeriets historie. Senere undersøgte han bl.a. de hydrografiske faktoreres indflydelse på makrellens forekomst, fiskeægs udviklingshastighed (s.m. A. *Krogh) og forandringer i pelagiske fiskeægs vægtfylde (s.m. J. P. *Jacobsen (1877–1946)). J. var tillige sin samtids mest fremtrædende udforsker af vore brakvande. Han forestod under første verdenskrig en undersøgelse af Randers fjord og redigerede værket om dens naturhistorie (1918). 1913 kom en større afhandling om ændringer af faunaen i Ringkøbing fjord i takt med forandringerne i saltholdighed, og i 20erne forestod han en ny, stor undersøgelse som andre måtte afslutte. De senere års vaklende helbred forhindrede også færdiggørelsen af et stort planlagt værk om Østersøens bløddyrfauna. Også uden for sit fag havde J. vidtspændende interesser; således bevarerede han livet igennem ungdommens nære tilknytning til Studentersamfundet. – □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1904 126f. – O. Paulsen i Naturens verden X, 1926 326. H. Blegvad sst. 1931 241–43. Politiken 14.5.1931. K. A. Andersson i Journal du conseil permanent intern. pour l'exploration de la mer VI, s.å. 357–60. C. M. Steenberg i Proceedings of the malacological society of London XIX, s.å. 267f (m. bibliografi over molluskafhandl.). H. Schlesch i Folia zoologica hydrobiologica III, Riga s.å. 172f. Erik M. Poulsen i Vidensk. medd. fra da. naturhist. foren. XCII, 1932 V–XI.

Torben Wolff (R. Spärck)

Johansen (døbt Johannessen), Christen Laursen Uhrskov, 1863–1940, husmandsleder. * 17.10.1863 i Davding, Grædstrup sg., Århus amt, † 26.7.1940 i Brædstrup, Ring sg., begr. Ring sg.s gamle kgd., Brædstrup, Århus amt. F: husmand og træskomand Mads Johannessen (1837–1905) og Ane Kirstine Sørensen (1842–1914). ~ 1° 27.12.1889 i Ring med Karen Johanne Jørgensen, * 31.5.1872 i Brædstrup, Ring sg., † 13.2.1919 sst., d. af træskomand, retsvidne Peter J. (1844–1921) og Caroline Mathilde Coops (1846–1933). ~ 2° 24.4.1920 i Østbirk, Århus amt, med Frederikke Dagmar Jensen, * 8.4.1884 i Hvirring, † 8.4.1951 i Brædstrup, d. af landpost Søren J. (1843–1931) og Mette Marie Simonsen (1842–1921).

J. voksede op i Slagballe hvor faderen havde købt et gammelt hus med en halv ha land. I otteårsalderen måtte han ud at tjene og havde kun lejlighed til at gå i skole om vinteren; sytten år gammel kom han i lære hos en træskomand og fik nu mere tid til at tilfredsstille sin kundskabstrang ved at læse og gå i aftenskole. Ved sit gif-

termål byggede han et hus på Brødstrup mark med et tilliggende af en en kvart ha land. Den unge husmand sluttede sig fra første færd til socialdemokratiet, blev formand for Socialdemokratisk forening i Brødstrup og medlem af styrelsen for Søbæk mejeri, havde i fjorten år sæde i Ring-Føvling sogneråd og var 1909 sit partis kandidat ved folketingsvalget i Horsens landkreds. Da husmandsbevægelsen kom op, gik han straks ind i rækkerne. 1907–28 var han formand i Brødstrup husmandsforening, 1908 indvalgte han i styrelsen for De samvirkende jyske husmandsforeninger, 1912 blev han næstformand og 1914 formand i samvirksomheden; i de senere år af sin formandstid var han desuden næstformand i De samvirkende danske husmandsforeninger, indtil han 1929 trak sig tilbage fra begge disse hverv. Som dommer for veldyrkede husmandsbrug i Tyrsting-Vrads herreder stræbte J. efter at få oprettet nye småbrugshjem, og længere frem i tiden, som medlem af statens jordlovsudvalg 1919–33, fik han lejlighed til at deltage i udstykningsarbejdet. Hans interesse for andelssagen førte ham ind i styrelsen for den nye andelsbank. I sin ungdom var han en trofast deltager i foredragsmøder på Horsensegnen og har altid været stærkt optaget af den folkeoplysende side af husmandsbevægelsen. – J. var en støt og rolig mand som lagde en stor arbejdsindsats i mangeårig virksomhed for sine standsfællers økonomiske og åndelige rejsning.

Jens Damgaard: Den moderne husmandsbevægelse, 1912 132. P. Jeppesen: Husmandsbevægelsens hist., 1927 120f. O. Fr. Spliid i Andelsbl., 1940 1005. Husmandshjemmet, s.å. 355f. Fr. Skrubbeltang: Den danske husmand I–II, 1952–54. Torben Hansgaard: Landbrugsrådets tilblivelse, 1976 = Landbohøst. skr. V 71–86 103 199 202.

Claus Bjørn (Olaf Andersen)

Johansen, Edvard Sextus, 1879–1954, fysiker. * 8.8.1879 i Nyborg, † 19.5.1954 i Ordrup, urne flyttet fra Solbjerg kgd. til Ordrup kgd. F: murermester Jørgen J. (1841–1921) og Josefine Hjort (1838–1922). ~ 2.7.1909 på Frbg. (Markusk.) med Ellen Marie Prytz, * 8.9.1881 på Frbg., † 6.6.1943 i Ordrup, d. af mag. sc., senere professor K. *P. (1851–1929) og Anna Cathrine Steenstrup (1852–1935). – Far til J. *Prytz Johansen.

Efter ansættelse ved telegrafvæsenet 1895–1910 under hvilken han 1900 tog studentereksamen, studerede J. ved Kbh.s univ. og blev 1906 cand. mag. med fysik som hovedfag hvorefter han blev ansat som videnskabelig medarbejder ved Finseninstituttet. Her virkede han til 1921 og udførte en række strålingsundersøgelser, specielt vedrø-

rende målinger af energien i spektrene fra i medicinen anvendte lyskilder. Allerede 1908 var J. desuden blevet ansat som assistent ved Polyteknisk læreanstalt, 1914 blev han docent og 1921(–48) professor samme sted. Hans indflydelse på fysikkens udvikling i Danmark beror mindre på hans forskning der efterhånden gik i stå end på hans betydningsfulde lærervirksomhed. Først og fremmest gennem hans lærebøger i mekanisk fysik, væskers bevægelse og varme, alle præget af en dyb fysisk forståelse og alsidig behandling. De er endnu i dag værd at konsultere i deres rigdom af gennemtænkte enkeltheder. Også gennem sin mangeårige virksomhed som medredaktør af Fysisk Tidsskrift bidrog han til orienteringer om fysikkens udvikling, fx om den dengang nye kvanteteori. Dette gælder også hans delvis populære bog fra 1920 *Moderne Anskuelser om Elektricitet og Stof*. – J. var medstifter af Fysisk forening 1908 og dennes første formand. Han var tilhænger af den unitariske bevægelse og tog ledende del i Det fri kirkesamfund. – Altid beredvillig til hjælp, omend lidt kejtet af væsen, har J. med sin indledende undervisning været af stor betydning for den nulevende generation af ældre fysikere. – R. 1929. DM. 1936. □Foto.

H. M. Hansen i Fysisk t. LII, 1955 145–50 (m. bibliografi). – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Mogens Pihl (H. M. Hansen)

Johansen, Elisabeth Maria Sara, * 1907, politiker. * 1.8.1907 i Umanaq. F: fanger Johan Emil Hans Henningsen (1876–1952) og Johanne Marie Gjertrud Fleischer (1880–1959). ~ 23.7.1938 i Umanaq med udstedsbestyrer Karl Isak Kristian Victor J., * 10.6.1915 i Umanaq, † 23.1.1958, s. af fanger Lars Jens Jakob J. (* 1884) og Magdalene Abigael Hedvig Pollas (* 1888). – Mor til Lars Emil *J.

J. blev uddannet som jordemoder i Danmark og derefter ansat i sin hjemby 1932–1972. 1959 blev hun som første kvinde valgt til Grønlands landsråd for Umanaq kreds og bevarede mandatet til 1975 da hun nedlagde sit politiske arbejde (og efterfulgtes i kredsen af sin søn Severin Johansen). J. har været medlem af flere udvalg og bestyrelser, bl.a. kvindekommisionen og mødre- og spædbørnshjemmet Egmontgården. – I sit politiske arbejde har J. især kæmpet for fangernes erhvervsvilkår, bestemt af fangstens dominerende rolle i hendes egen valgkreds, for ligeløn mellem grønlandere og danskere samt for en effektiv bekæmpelse af spiritusmisbruget i Grønland. Hun havde betydelig politisk gennemslagskraft

Johansen, Elisabeth

og vandt stor respekt ved sin uforfærdede og bramfri optræden i det politiske liv. Gennem sin indsats har hun bidraget meget til at bane vej for en accept af kvinder i det landspolitiske arbejde. – Kgl. belønningsmedalje i sølv 1960. – R. 1973.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Mads Lidegaard

Johansen, Hans Fridolin, 1868–1908, maler. * 21.8.1868 på Frbg., † 13.7.1908 i Nødebo, begr. sst. F: arbejdsmand, senere værtshusholder Peter J. og Dorteia Kirstine Hansen. ~ 5.2.1902 i Nødebo med Magdalene Christensen, * 8.10.1845 i Tollestrup, Vrejlev sg., † 30.7.1911 i Nødebo (~ 1° 1876 med fhv. landmand, partikulier Frederik Vilhelm Daniels, 1842–94), d. af husmand Christen Mortensen og Johanne Marie Jensdatter.

J. var på moderens side af kulsvierslægt, hvad han selv anså for årsagen til den uro der prægede hans temperament. Både menneskeligt og kunstnerisk var han meget tidligt moden. I fjortenårsalderen malede han hos Vilhelm *Kyh (1882–84) og kom derpå ind på Kristian *Zahrtmanns skole (1884–87) og malede i disse år nogle af sine bedste billeder. Han gik op i sit arbejde med den største alvor, og når han havde penslen i hånden var han ganske opslugt af sit motiv, men hans voldsomme levevis og hyppige værtshusbesøg nedbrød tidligt hans helbred og evner. I begyndelsen af 90'erne måtte han indlægges på en nerveklínik og søgte 1893–94 rekreation på Mors hvor han gradvis vandt sin arbejdskraft igen. Mod slutningen af 90'erne bosatte han sig i Nødebo, men det gik nu stadig ned ad bakke. – I sine tidlige billeder er J. påvirket af Kyh, og den præcise og omhyggelige gengivelse af enkeltheder som han fastholdt gennem årene har han undertiden udnyttet bevidst og hermed givet enkelte af sine billeder et rent naivistisk præg (fx *Kunstnerens Fader siddende ved et Bord* og *Fra Fr.borg Slotshave*). På Zahrtmanns skole malede J. model og Peter *Hansen fortæller „at han kunde være saa opfyldt af sit Arbejde, at han virkede smittende, saa at vi andre blev revne med og ligesom syntes at arbejde under ham“. Senere, da han på Mors måtte arbejde sig frem igen efter sin svækkelse kom det grundlag, der var lagt hos Zahrtmann, ham til gode, og han dyrkede en tid navnlig figurkompositioner eller folkelivsbilleder som fx *En ung Karl sidder i en Stue og spiller Harmonika*, *Bondekone ved en Rok* og *Dreng med en Kat ved en Ovn*. Disse billeder som er omhyggeligt gennemarbejdet og malet med rene og lysende farver, viser en egen inderlighed i opfattelsen af menneskeskikkelsen

og kan undertiden minde om interiører af Anna *Ancher, men også til tider om Vilhelm *Hammershøi. J. var i det hele taget let modtagelig for kunstneriske indtryk, og andre af hans billeder kan lede tanken hen på J. Th. *Lundbye (fx *En Kostald*) eller på Viggo *Johansen. Mest karakteristisk for ham er måske nok hans tidlige billeder fra midten af 80'erne med motiver fra Dyrehavsbakken, Alleenberg og Kbh.s udkanter, af hvilke *Formiddag paa Dyrehavsbakken*, 1886, nævnes som hans ungdomshovedværk. Betegnende for denne periode er navnlig den omhyggelige gennemførelse, den følsomme og levende tegning samt farvens pastelagtige finhed, og skønt han aldrig kom ud at rejse, synes han tidligt at arbejde med de samme maleriske problemer som de franske impressionister som han (efter C. E. *Jensens formodning) kan have lært at kende gennem E. T. Werenskiold. Hans særlige styrke var en stærkt udviklet sans for motivet og dets stemningsværdi som han forstod at give med en ejendommelig intensitet, og i hans billeder der er præget af den fineste og blideste poesi mærkes intet spor af hans fortumlede og urolige tilværelse. Ligesom Albert *Gottschalk fremkaldte han ofte en usædvanlig linjevirkning ved at lægge horisonten højt med en bred forgrund, og dette virkede i den grad revolutionerende, at hans billeder gang på gang blev forkastet på Charlottenborg, hvorfor han deltog i den første danske „Salon des refusés“. Efter hans død arrangerede hans venner en mindeudstilling på Den frie udstilling 1909, 1918 var der en omfattende udstilling af hans arbejder i Kunstforeningen samt en separatudstilling 1939 i Trekanten. De fleste af J.s arbejder ejes af privatsamlere (bl.a. Albrecht Schmidt, solgt på auktion 1940). På st. mus. f. kunst er han repræsenteret med *Vinterbillede fra Udkanten af København*, 1889 eller 99 og flere billeder fra Mors, i Fåborg museum med *Fra en Have* og *Middagssøvn*, 1884 samt *Portrætstudie*, 1885, foruden på Hirschsprung. □ Afbildet på tegn. af Peter Hansen ca. 1886 forestillende Zahrtmanns skole. Mal. af P. Hansen. Foto.

Fortegn. over F. J.s udstill., Kunstforen. 1918 (m. indledn. af Peter Hansen). – C. E. Jensen i Kunstbl., 1909 93–95. Chr. Engelstoft i Vor tid II, 1918 404–08. Albr. Schmidt i Tilskueren XXXV, s.å. II 39–50. Mogens Lorentzen i Politiken 9.6.1940.

Merete Bodelsen

Johansen, Gunnar, * 1906, pianist. * 21.1.1906 på Frbg. F: violinist, kommunelærer Lars Jakob J. (1875–1949) og Signe Christensen (1876–1946). ~ 1° ca. 1930 med recitator, sanger Agnete Klitgaard (~ 2° med Randell Larson, Alameda), d.

af generalagent for forsikringselskabet Ohio National Christian Julius K. (1882–1966) og Emma Caroline Ganzell. Ægteskabet opløst. ~2° 1.11.1934 i Reno, Nevada, USA med fotomodel Bettie (Ruth) Whitney (kld. Betty Moon), * 12.7.1914, d. af ingeniør W. og N. N. Gregh. Ægteskabet opløst. ~3° 1942 med diæteteriker ved univ. i Wisconsin Lorraine Johnson, * i Minnesota. Ægteskabet opløst. – Bror til Sigfred *J.

J. fik sin første undervisning af faderen. Senere kom han til Victor *Schiøler, og da det viste sig at hans pianistiske evner var af sjældent format fortsatte og fuldendte han 1920–24 studierne hos Fred. Lamond, Edwin Fischer og Egon Petri. Fra 1929 har J. opholdt sig i Amerika, først på vidtstrakte koncertrejser som solist, akkompagnatør, sammen med Pro Arte-kvartetten o.a., siden 1938 med fast bopæl i Madison, Wisconsin som professor og „Artist in Residence“ ved universitetet. Nogle få gange siden da, i 1950'erne, har han optrådt i Danmark og bekræftet sin position som fremragende teknisk og musikalsk udrustet klaverspiller. I Amerika har han indspillet grammofonplader og har i et vist omfang optrådt som komponist for sit instrument, af en kantate og af orkestermusik. Ved det danske radiosymfoniorkestres turné i USA 1958 medvirkede J. som solist ved koncerterne i Wisconsin. □Foto.

Nils Schiørring i Berl. tid. 7.1.1956. Berl. aften 6.11.1958. Dagens nyheder 21.1.1956.

Nils Schiørring

Johansen, Hans Christian, 1897–1973, zoolog. * 2.12.1897 i Riga, † 18.12.1973 i Hjortekær, urne på Mariebjerg kgd. (ukendtes grav). F: cand. polyt., kulturtekniker, senere dansk generalkonsul Jens Christian *J. (1868–1929) og Agnes Ingeborg Laudrup (1862–1947). ~1° 1918 i Altai-bjergene med Agneja Jalbatscheva (kaldet Ganja), * 1898 i Altai. Ægteskabet opløst 1936. ~2° 1936 i Tomsk med Eupraxie Fjodrova Gurjanova (kaldet Asja), * 1902 i Ischerepovetz. Ægteskabet opløst ca. 1946. ~3° i marts 1955 i Vindinge ved Vejle (b.v.) med Inger Marie Brasch, f. Rasmusen, * 26.2.1910 i Glostrup (~1° med civiling. Carl Christian Henrik Brasch, 1903–50), d. af godsejer Gunder R. (1883–1965) og Marie Moes (1884–1945). Ægteskabet opløst 1957.

J. blev student fra privat gymnasium i Reval (Tallinn) 1916 og begyndte at studere naturvidenskab i Tomsk. Revolutionen afbrød forbindelsen med og pengehjælp fra hjemmet, og i foråret 1918 opsatte han studiet og drog til Altai-bjergene hvor han samlede fugle og ernærede sig

som lærer, hestepasser, snedker m.m. Efter en dramatisk flugt fra den hvide hær og et års ophold blandt røde partisaner i bjergene deltog han som zoolog i en ekspedition der gæstede disse egne og ledede et museum i Bijsk ved Obs øvre løb. Her modtog han ordre til at vende tilbage til Tomsk og afslutte sine studier på statsbekostning, men efter en streng vinter på sulterationer i Tomsk fik han i foråret 1921 tilladelse til at rejse til forældrene. Studiet videreførtes i München og afsluttedes med en disputats om Bajkalsøens zoogeografi (1925). Han vendte tilbage til Tomsk, blev assistent og 1927 docent i zoologi og foretog nye ekspeditioner fra Ussuri i øst til Ob-floden i vest.

Fra 1928 opholdt han sig i tre år som leder af en statslig pelsdyrstation på Kommandørerne i Beringhavet, hvor han fortsatte sine fuglestudier og istandsatte Vitus *Berings (1681–1741) grav. 1931 vendte han tilbage til Tomsk som professor ved det zoologiske institut og leder af museet og fik ved siden af meget pligtarbejde kun lejlighed til enkelte ekspeditioner. Som andre udlændinge – han var stadig dansk statsborger – måtte han imidlertid med få dages varsel 1937 forlade Sovjetunionen, var to år professor ved det tyske Herder-institut i Riga og fra 1940 i Königsberg. Så snart kontrakten udløb rejste han 1944 til Danmark hvortil hans mor, søster og datter tidligere var kommet. Året efter overtog han en vakant stilling ved Zoologisk museum som leder af ringmærkningsundersøgelserne og lærte sig dansk (forældrene havde talt tysk med børnene). Han havde forlængst opgivet at gense sine samlinger, men 1949 dukkede ved russiske venners hjælp hans næsten 5000 sibirske fugleskind og æg op, og 1957 kom hans godt 600 bøger. Samlingerne er siden foræret til Zoologisk museum og er på deres felt langt de rigeste uden for USSR. 1952 købte han et faldefærdigt hus i den vildsomme Nordmark på Læsø, og ved sparsomt levevis fik han midler til efterhånden at opkøbe 200 ha land. De blev 1960 overdraget Kbh.s univ. der i huset indrettede feltlaboratorium og bolig. Her opholdt J. sig som bestyrer 1961–68, og reservatet udvidedes yderligere. Nye ekspeditioner tjente til at afrunde billedet af fuglelivet på høje breddegrader: 1949 til Svalbard, to gange til Lapland, 1960 til USA og Canada og 1963 med bananbåd til Ecuador og gennem Chile til Ildlandet. På to kongresrejser til Sovjetunionen mødte han gamle venner og elever og var iøvrigt en højt værdsat formidler af kontakt med russisk videnskab.

Bortset fra Bajkalsøens naturforhold og landsmanden Bering er næsten hele J.s produktion helliget fugle. Hovedværkerne er *Die Vogelfauna*

Johansen, Hans

Westsibiriens, 1943–61 og *Revision und Entstehung der arktischen Vogelfauna*, 1956 og 58; desuden oversigter over bestemte områders fugleliv: Ussurilandet, Kommandøerne, Salairbjergene, Ildlandet og Læsø, mindre arbejder om enkelte arter, ringmærkning, ornitologi i USSR samt referater og anmeldelser af russisk fuglelitteratur. – R. 1961. □Foto.

B. Loppenthin i *Salmonsens leksikon* t. V, 1945 175. Samme i *Dansk ornithol. foren.s.t.* LXVIII, 1974 71–76 (m. bibliografi). R. S. Palmer i *The Auk* XCII, Boston 1975 644–46. – *Levnedsberetning i ordenskapitlet.*

Torben Wolff

Johansen, Jens Christian, 1868–1929, kulturingeniør, generalkonsul. *20.9.1868 i Slagelse, †29.1.1929 i Reval, begr. på den svenske kgd. i Rahumägi ved Reval. F: landinspektør, branddirektør, kæmner Hans Charles Jacob Wulff J. (1832–74) og Christine Marie Hauberg (1846–85, ~2° 1883 med købmand i Vemmetofte Hans Pedersen Moes, 1839–97). ~14.12.1893 i Dorpat med Agnes Ingeborg Laudrup, *16.5.1862 i Hørsholm, †24.9.1947 i Gentofte, d. af sproglærer, cand.phil. Peter Andreas L. (1827–99) og Madsine Henriette Hansen (1835–1903). – Far til Hans J.

J. blev student 1886 fra Efterslægtsselskabets skole, cand.phil. n.å. og cand.polyt. som bygningsingeniør 1892. Efter at have gjort tjeneste i et halvt år ved anlægget af Vejle–Give-banen rejste han i efteråret 1892 til Ruslands Østersprovinser hvor han hurtigt fik en stilling som kulturingeniør. Han arbejdede først nogle år som assistent ved kulturtekniske anlæg og derefter som privatingeniør, indtil han 1898 fik overdraget ledelsen af et tørlægningsarbejde omfattende 1200 ha i guvernementet Witebsk. 1901–10 var han distrikts-kulturinspektør for Estland ved det af ridderskabet oprettede Bureau für Landeskultur og 1910–19 lands-kulturinspektør for guvernementet Estland. 1914–19 var han konsulent vedrørende landbrugets driftsmetoder for Den estlandske landbrugsforening. J. varetog med energi og dygtighed opgaven som øverste leder af Estlands kulturarbejder, herunder vandings- og afvandingsanlæg, flodregulering, mosekultur, driftsplanlægning o.a., men første verdenskrig og revolutionen bragte den omfattende virksomhed til standsning, og 1915 vendte han tilbage til Danmark. Også her lykkedes det ham på værdifuld måde at bidrage til grundforbedringsarbejdets fremme. På Polyteknisk læreanstalt holdt han forelæsninger over kulturteknik, og han tog initiativet til og havde en væsentlig andel i organisationen af statens grundforbedringsvæsen 1918. Han rejste derefter atter til Estland hvor

han var dansk generalkonsul i Reval (Tallinn) fra 1918 til sin død, og hvor han samtidig drev privat ingeniør- og handelsvirksomhed. I danske, tyske og russiske fagskrifter har han skrevet afhandlinger om kulturteknik. – R. 1922. DM. 1928.

Bogen om studenterne fra 1886, 1911. J. Munch-Petersen i *Ingeniøren* XXXVIII, 1929 89f.

*Aksel Milthers**

Johansen, J. Prytz, se Prytz Johansen, J.

Johansen, Jens, 1873–1950, officer, militærforfatter. *21.3.1873 i Odense, †27.11.1950 på militærhospitalet i Kbh., urne på Solbjerg kgd. F: sognepræst Jensenius J. (1827–1902) og Thora Oldenburg (1836–1900). ~9.3.1904 i Søllerød med Rigmor Hansen, *31.7.1877 på Frbg., †8.3.1952 i Nykøbing S., d. af grosserer Carl Herman H. (1840–98) og Louise Flemmer (1845–92). – Bror til P. J.

J. blev sekondløjtnant 1893, premierløjtnant s.å. i fodfolket, kaptajn 1909, oberstløjtnant 1919. Han gennemgik 1897–99 officersskolens stabsafdeling. 1914–19 var han skoleofficer og lærer ved Hærens officersskole, blev 1919 bataljonschef men fortsatte som lærer i krigskunst og krigshistorie frem til 1923 i hvilken forbindelse han udarbejdede flere meget benyttede lærebøger. 1923 blev han knyttet til den nyoprettede landstorm. Han kom her i modsætningsforhold til sine kolleger og søgte 1930 – et par år før tiden – sin afsked. 1931 efterfulgte han K. C. "Rockstroh som hærarkivar og blev 1933 tillige leder af generalstabens historiske arbejder. Disse stillinger bestred J. frem til 1944. Fra 1937 var han tillige krigsministeriets konsulent i militære bibliotekssager. J. havde tidligere assisteret Rockstroh i dennes historiske studier og gik nu selv i gang med at udarbejde større militærhistoriske afhandlinger. Specielt arbejdede han med krigen 1864 og forsøgte her kritiske nyvurderinger. Hans force var ikke de større dybtgående og banebrydende værker, men han formåede til gengæld at skrive korte oversigtsværker der i en letlæst og komprimeret form gengav essensen af de store, svært tilgængelige og bindstærke generalstabsværker. Hans bøger fik gennemgående stor udbredelse. De er stadig gangbare selv om der nok vil kunne indvindes at konklusionerne og vurderingerne ikke altid er lige velfunderede. Efter sin afgang 1944 fortsatte J. sine studier og fra denne periode stammer artiklen *De militære, strategiske Overvejelser angaaende Danmarks Forsvar i Tiden 1864–1922*. (Det krigsvidenskabelige Selskab 1871–1946,

1946) der viser J.s overblik over nyere dansk militærhistorie og dens politiske forudsætninger. 1948 udsendte han *Frederik VI's Hær 1784–1814* der er en velskrevet og meget benyttet oversigt, men som samtidig røber svagheden ved J.s produktion. J. var 1930–45 redaktør af *Militært Tidsskrift* og efter den tyske besættelses ophør sad han som formand i en kommission der fik til opgave at igangsætte udarbejdelsen af militære afdelingshistorier som et samarbejde mellem militære og civile historikere. Dette arbejde gav imidlertid ikke de ønskede resultater. – R. 1918. DM. 1924. K.² 1947. □Foto.

Gordon Norrie i *Hist. t. 12.r.1, 1963–66 702f.* – Lev-
nedsberetning i ordenskapitlet.

Hans Chr. Bjerg

**Johansen, Jens Peter, 1883–1932, fagforeningspi-
oner.** * 21.2.1883 i Hornslet, † 1.5.1932 i Kbh.,
urne på Vestre kgd. F: gårdejer, sognefoged Jens
Andersen J. (1846–1916) og Emilie Vilhelmine
Bülow (1843–1929). ~ 2.5.1908 i Skanderborg
med Charlotte Birgitte Christensen, * 31.12.1885
i Skanderborg, † 9.4.1968 i Års, d. af kreatur-
handler Rasmus C. (1856–1923) og Bodil Marie
Jensen (1856–1950).

J. stod i handelslære i Grenå, blev udlært 1901,
arbejdede nogle år som kolonialmedhjælper i
Århus og Skanderborg og fik 1907 plads som
bogholder i Vejle. Han havde 1901 indmeldt sig i
Foreningen af handels- og kontormedhjælperne i
Århus, var 1906 medstifter af en tilsvarende fore-
ning i Skanderborg, 1908 kom han i Vejle-fore-
ningens bestyrelse og blev 1909 dens formand.
Disse foreninger var tilsluttet den 1900 oprettede
centralorganisation af danske handels- og kontormedhjælperforeninger i hvis hovedbestyrelse
J. indvalgtes 1910 på en tid da stærke brydninger
gjorde sig gældende inden for organisationen og
dens ledelse. 1911 blev J., der fra sit arbejde i
Vejle var kendt som en dygtig organisations-
mand, fastlønnet formand og forretningsfører
for centralorganisationen og flyttede s.å. til Kbh.
– Mens hans kolleger endnu for en stor del var
besjælet af forestillingen om harmoni mellem
medhjælperes og principalers interesser, og or-
ganisationen oprindelig havde hævdet sin politi-
ske neutralitet, anlagde J. straks en klar fagfore-
ningsmæssig kurs ud fra den betragtning at han-
dels- og kontormedhjælperne er arbejdere som
andre arbejdere, og at deres interesser bedst va-
retages i kontakt med den øvrige arbejderbevæ-
gelse. Trods adskillig og langvarig modstand bø-
jede han ikke af fra denne linje men var utrætte-
lig i sin agitation for at vække medhjælperstan-
den til selverkendelse og selvbevidsthed. Da han

overtog formandsposten var organisationen svag
og løs, men forøget tilgang af medlemmer og af-
delinger styrkede centralorganisationen og der-
med J. i hans bestræbelser for at forbedre stan-
dens arbejds- og lønvilkår. Navnlig efter 1917
skete der et fagligt gennembrud. Kost- og logis-
stemet trængtes tilbage, arbejdstiden begrænse-
des, kollektive overenskomster vandt udbredel-
se. 1915 blev arbejdsløshedskassen statsaner-
kendt. 1922 tog centralorganisationen navnefor-
andring til Dansk handels- og kontormedhjæl-
perforbund. J.s forslag om forbundets indmel-
delse i De samvirkende fagforbund blev flere
gange stemt ned indtil tanken sejrede på en kon-
gres kort efter hans død 1932, og indmeldelsen
skete s.å. – Også medhjælpernes sammenslutnin-
ger i andre lande knyttede J. forbindelse med.
Han sad i hovedbestyrelsen for det internationa-
le Bund der Privatangestellten (Amsterdam) og
var fra 1918 formand for De skandinaviske han-
dels- og kontormedhjælperes permanente komi-
tè. Ved siden af den faglige virksomhed gik J.
stærkt op i partiarbejdet i Kbh. og var fra 1925
formand for Socialdemokratisk forening i 13.
kreds. 1917 indvalgte han i borgerrepræsenta-
tionen hvor han snart fik sæde i budgetudvalget,
var ordfører for hospitals- og sporvejsudvalget
og i det hele et meget benyttet medlem af den so-
cialdemokratiske gruppe. Han var opstillet i
Gentoftekredsen ved folketingsvalgene 1918,
1920 og 1924. Han var medlem af handelsskole-
kommissionen, af handelsskolerådet, af funk-
tionærkommissionen, af arbejdstidskommissionen
af 1919, af børnelovgivningskommissionen, af
socialrådet til 1929 og af arbejdskommissionen
af 1925. Sygekassevæsenet viede han en særlig
interesse, var formand for Arbejderforeningen
af 1. febr. 1867 (omdøbt til Hermes) og af forret-
ningsudvalget for De samvirkende sygekasser i
Kbh. Som formand (fra 1928) for A/S Arbejder-
nes fællesorganisations brændselsforretning var
han 1929 den ledende kraft i brændselsforretningens
reorganisation. – Fysisk lidet robust var J.
viljefast og uforfærdet af karakter. Skønt han of-
te var skarp i debatten og nødvendig gik på akkord
opnåede han ad forhandlingens vej betydelige
resultater. Han var for handelens arbejdere,
hvad M. C. *Lyngsø var for arbejdsmændene:
organisatoren, føreren. □Mal. af P. Olsen-Ven-
tegødt, 1932 (Handels- og kontormedhjælperfor-
bundet).

Dansk handels- og kontormedhjælperforbund gennem
25 år, ved Jens Johansen og Harald Heie, 1925. Social-
demokraten 1.5., 2.5. og 9.5.1932. Dansk handels- og
kontormedhjælperetid., mindeudg. maj 1932. Gustav Pe-
dersen: Bogen om handels- og kontormedhjælperne,
1950 især 97–103.

*Oluf Bertolt**

Johansen, Jensenius

Johansen, Jensenius (døbt Jens Sinius), 1827–1902, præst. * 7.10.1827 i Nakskov, † 14.3.1902 i Svanninge, begr. sst. F: lærer, kordegn Peter J. (1780–1859) og Lovise Carlson Palmgreen (ca. 1784–1874). ~ 19.10.1855 i Sorterup med Thora Oldenburg, * 15.12.1836 i Sorterup, † 23.5.1900 i Svanninge, d. af sognepræst Theodor Vilhelm O. (1805–42) og Louise Rothe (1808–91). – Far til Jens *J. (1873–1950) og P. *J.

J. blev student 1846 fra Nykøbing. I sin studentertid deltog han som frivillig korporal i krigen 1848. 1853 blev han cand.teol. og 1854 kateket ved Frelsers kirke i Kbh. Herfra forflyttedes han 1860 til Haderslev som præst ved Hertug Hans hospital og kollaborator (overlærer) ved latinskolen. Lærerstillingen mistede han 1864, men 1866 fik han tilladelse til at oprette en dansk realskole som hurtigt vandt god tilslutning. J. hørte til de præster der 1867 aflagde eden til den preussiske konge, og som offentligt forsvarede denne handlings berettigelse. 1868 var han sammen med et par andre præster og nogle lægmænd med til at grundlægge Indre missions arbejde i Nordslesvig gennem dannelsen af Foreningen til Guds riges fremme. 1870 fik præsterne pålæg om at bede for tysk sejr; J. nægtede dette og fik sin afsked, og hans skole blev lukket. Han flyttede da til Odense og blev hjælpepræst, 1874 sognepræst ved Frue kirke. 1888 fik han Svanninge sognekald ved Fåborg. Virketiden i Sønderjylland som han 1899 skildrede i *Oplevelser i Sønderjylland 1860–71* havde givet ham en uudslukkelig kærlighed til denne landsdel, og han stillede sine kræfter til rådighed for det arbejde der blev gjort for at støtte og hjælpe sønderjyderne i deres vanskeligheder. 1871–1902 var han formand for foreningen Dannebrog. Denne forening, hvis grundstamme udgjordes af „mændene fra 48“, som J. engang har sagt, indsamlede årlig penge til støtte navnlig for det kulturelle arbejde i Nordslesvig. J. der var en ildfuld og handlekraftig natur egnede sig fortrinligt til denne stilling; han kunne holde den hellige ild brændende hos medlemmerne og var stadig agtpågivende over for, hvad der bød sig af nye muligheder for dansk arbejde syd for Kongeåen. – R. 1887. □Foto.

J. J.: *Oplevelser i Sønderjylland 1860–71, 1899.* – J. Jensen: Et mindeord om pastor J. J., 1902. [Nic. Andersen] i *Sprogforen.s almanak, 1903 88–91.* L. Vesten i *Præstehist. saml. 1, 1933 150–56.* Aage Dahl: Haderslev bys præstehist., 1933. Günter Weitling: *Die historischen Voraussetzungen des Kirchlichen Vereins für Indre Mission in Nordschleswig, Flensb. 1971 = Schriftenreihe 1 des Vereins für schlesw.-holst. Kirchen-Gesch. XXIII.–Levnedsberetning i ordenskapitlet.*

*Hans Lund**

Johansen, Kjeld, 1895–1978, statistiker. * 15.7.1895 i Hillerød, † 19.9.1978 på Frbg. (Flintholm), urne på Frbg. kgd. F: lektor, cand.teol. Valdemar Atterdag J. (1865–1933) og Else Cathrine Holm (1863–1953). ~ 1° 2.9.1920 i Kbh. med Ellen Johanne Rasmussen, * 12.4.1893 på Frbg., † 16.3.1953 i Kbh., d. af forretningsfører Christian Mouritz R. († 1920) og Marie Mathilde Petersen. ~ 2° 5.9.1944 på Frbg. (b.v.) med senere fuldmægtig Gudrun Stephania Geisler, f. Thomsen, * 16.8.1902 i Kbh. (~ 1° 1924 med violoncellist Aksel Emil Tvede Geisler, * 1901), d. af manufakturhandler Adolf Ferdinand T. (1873–1938) og Marie Stephania Vogensen (1872–1947).

J. tog studentereksamen fra Frederiksborg stats-skole 1913 og statsvidenskabelig embedseksamen ved Kbh.s univ. 1919. Han blev samme år ansat som sekretær i Staden Københavns statistiske kontor, blev fuldmægtig 1922, kst. kontorchef 1929, chef 1931 og direktør 1946–65. Kontoret varetog såvel statistikproduktion som administration og drift af Københavns folkeregister samt (fra 1946) af Københavns kommunes hulkort- og EDB-central. Derudover har kontoret altid udført væsentlige administrative funktioner i forbindelse med afholdelsen af de offentlige valg. Endelig skal det specielt nævnes, at kontoret under krigen var ansvarligt for rationeringsadministrationen. J. var tillige manuskriptor i nationaløkonomi 1919–31, lærer og foredragsholder ved postvæsenets fagkursus 1920–52 og fra 1939 censor ved Kbh.s univ.s statsvidenskabelige eksamen og ved Århus univ.s økonomiske eksamens 1. del. Endvidere blev han censor i statistik ved Handelshøjskolen i København fra 1948. Fra 1951 blev han formand for de statsvidenskabelige censorer ved Kbh.s univ., en post som han varetog helt op til 78 års alderen.

Bla. på baggrund af J.s ekspertise vedrørende offentlige valg blev han i juli 1934 udpeget som afstemningskommissær med henblik på forberedelsen og gennemførelsen af folkeafstemningen 1935 om Saars nationale tilhørsforhold. Efter den anden verdenskrig var J. en af de ihærdigste initiativtagere til genoptagelse og intensivning af det internationale statistiske samarbejde, og hans faglige indsats på dette område har sat et stærkt præg på udviklingen. Han blev 1949 medlem af The Econometric Society, og fra 1954 af The Committee on Statistics of Large Towns nedsat af The International Statistical Institute og er i øvrigt internationalt kendt for sin mangeårige indsats som hhv. rådsformand fra 1961 og præsident 1962–66 i The International Association of Municipal Statisticians, ligeledes nedsat af det internationale statistiske institut. Endelig

blev han efter sin afgang fra Københavns statistiske kontor 1966 udnævnt til medlem af selve det internationale statistiske institut, en post han beklædte indtil sin død. J. deltog sidste gang aktivt i internationalt bystatistikermøde i Zürich så sent som 1974. Ud over denne indsats på det mere generelle internationale plan har han i særdeleshed stillet sig til rådighed for det nordiske statistiske samarbejde. J. har været medlem af nævnet vedrørende pålæggelse af antidumpingtold og udlicningstold 1960–70 og af en række ministerielle udvalg og kommissioner, navnlig vedrørende folke- og civilstandsregistrering, valg m.m. samt ydet bidrag til forskellige kommissionsbetænkninger. Han har endvidere været medarbejder ved Hagerups leksikon 3. og 4. udgave samt Den lille Salmonsens og Raunkjærs leksikon, medredaktør af Københavns kommune 1840–1940 og redaktør af Københavns kommune 1940–55. Endelig har han skrevet talrige dagbladsindlæg om økonomisk-statistiske emner, navnlig i Berlingske Tidende hvor han gennem lang tid var fast anmelder af statistiske publikationer. □ Foto.

Jørgen Wedebye

Johansen, Knud Winstrup, 1901–78, bygningsingeniør. * 26.8.1901 på Frbg., † 14.5.1978 i Lyngby, begr. sst. F: malermester Georg Johan Jacob J. (1870–1935) og Ellen Hoff († 1945). ~ 7.11.1934 på Frbg. med Ingeborg Alberta Freiesleben, * 5.12.1905 i Stavanger, d. af ingeniør Herluf Louis Wilhelm Carl F. (1870–1905) og lærer Margrethe Vilhelmine Thomsen (1877–1953). J. blev student 1919 fra Frbg. gymnasium. 1924 tog han polyteknisk eksamen som bygningsingeniør, og arbejdede derefter nogle år ved rådgivende virksomheder. 1931 blev han ansat på Danmarks tekniske højskole ved laboratoriet for bygningsstatik (nu afd. for bærende konstruktioner), blev 1950 professor sst. i bygningsstatik og elasticitetsteori. Allerede 1931 beskæftigede han sig med det emne hvor han kom til at yde sin største indsats, nemlig brudlinjeteoriene, og hans første afhandling om emnet er fra dette år. Tidligere anvendte man ved statiske beregninger elasticitetsteorien. Det er J.s fortjeneste at have udviklet de nye brudlinjeteorier der har fået særlig betydning ved beregning af jernbetonplader. 1935–38 benyttede J. den nye metode i praksis, idet han beregnede to skalkonstruktioner ved det nye radiohus, og 1943 forelæ hans doktorafhandling om det samme emne, *Brudlinjeteorier* (eng. og portugisisk udg. 1962). 1946 kom *Pladeformler* om anvendelsen af den nye teori (portu-

gisisk udg. 1962, eng. udg. 1972 samt som festskrift til J. ved hans afgang som professor s.å.). Disse to bøger gjorde J. internationalt kendt.

J. har foretaget mange andre undersøgelser: forklaring af jernbetons virkemåde, forspændte konstruktioner, skalkonstruktioner og svingningsteori. Han har endvidere skrevet *Forelæsninger over elasticitets- og styrkelære*, 1950ff, *Matricer. Teori og Praksis*, 1957 og *Svingningsteori*, 1962 samt talrige artikler og afhandlinger. En fuldstændig bibliografi findes i *Yieldline formulae for slabs*, 1972.

J. var formand for Dansk selskab for bygningsstatik 1949–53 og 1958–64, medlem af repræsentantskabet for Statens byggeforskningsinstitut, af bestyrelsen for lydteknisk laboratorium og af Fondet for træprisen til ingeniører. Desuden var han medlem af International Committee on Shell Structures og Comité européen du Béton og Committee on Ultimate Load Design on Concrete Structures. Han var dansk repræsentant i Advisory group for aeronautical research and development i NATO 1956–62, og forelæste over svingningsteori ved det katolske universitet i Rio de Janeiro i Brasilien 1967. J. blev medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber 1949, modtog Augustinus-prisen 1955, blev 1971 æresmedlem af Dansk selskab for bygningsstatik, fik s.å. Institution of Structural Engineers' guldmedalje og blev 1972 æresdoktor ved Norges tekniske højskole. J. var en efterspurgt taler og flittig debattør ved møder og kongresser i ind- og udland. Hans replik var ofte vittig og til tider ganske barsk. – R. 1955. R. 1962. K. 1971.

Bibliografi i K. W. J.: *Yieldline formulae for slabs*, London 1972 XI–XIV. – Chr. Ostenfeld: A. Ostenfeld og hans samtid, 1966. Bent Erik Petersen i *Ingeniøren* IV, 1978 nr. 23 32f. H. Stray Jørgensen i *Bygningsstatiske medd.* L, 1979 1–7.

P. H. Bendtsen

Johansen, Lars Emil, * 1946, politiker. * 24.9.1946 i Igdlorsuit, Umanaq kommune. F: udstedsbestyrer Karl Isak Kristian Victor J. (1915–58) og jordemoder, landsrådsmedlem Elisabeth *J. (* 1907). ~ 26.9.1970 med lærer Myrna Helene Lyng, * 26.9.1948 i Qaqortoq, d. af tolk Christian Lyng og tolk Anna Dorthea Motzfeldt. Efter lærereksamen fra Godthåb seminarium 1970 blev J. ansat som lærer i denne by, gik straks ind i politik og valgtes 1971 overraskende til landsrådet for Godthåb kommune, Grønlands største, trods sin unge alder. 1975 valgtes han til folketinget og blev genvalgt 1977. J. har været en drivende kraft ved stiftelsen og opbygningen af partiet Siumut, fra 1978 som partise-

Johansen, Lars Emil

kretær og næstformand for partiet samt medredaktør af dets blad. Partiet blev stiftet 1977 og var ved valget 1979 landets største parti. Dets program går ud på et stærkt hjemmestyre der kan opbygge et samfund, bygget på landets egne forudsætninger og befolkningens egen indsats. Fra 1973 var J. medlem af hjemmestyreudvalget og 1975–79 af hjemmestyrekommissionen og forfægtede her stærkt den grønlandske befolkningens ejendomsret til og bestemmelsesret over Grønlands mineralrigdomme. Ved det første valg til det nye landsting april 1979 valgtes J. til landstinget, og da Siumut besatte 13 af tingets 21 pladser dannede partiet det første landsstyre, og J. blev landsstyremand for erhvervsområdet maj s.å. J. var medlem af skoledirektionen og arbejds- og socialdirektoratet 1971–75, af bestyrelsen for Grønlandsbanken og Grønlandsfly 1973–75. Han har redigeret bogen om politikerkonferencen i Holsteinsborg 1970: Sisimiune atautsmærssuarneq 1970, 1971.

Mads Lidegaard

Johansen, Lauritz Ferdinand Julius, 1856–1919, luftskipper. * 6.11.1856 i Kbh. (Trin.), † 26.10.1919 på Frbg., begr. sst. F: restauratør Lauritz Buch J. (1821–91) og Bente Christine Nielsen (1821–99). ~ 7.12.1882 i Kbh. (Frue) med Anna Christiane Christiansen, * 16.2.1864 i Kbh. (Trin.), † 24.11.1931 på Frbg., d. af snedker, brændehandler Rasmus C. (1821–1902) og Ane Marie Nielsen (1825–1917).

J. var først restauratør, men en medfødt trang til eventyr fik ham til at slå ind på luftskippervejen da han i sommeren 1890 stiftede bekendtskab med tyskerne Herzberg og Feller der var engagerede til at foretage opstigninger fra Tivoli. 15.8. prøvede J. for første gang en luftsejls og fandt så stor glæde derved, at han købte ballonen som han døbte Aborren. 24.8. foretog han en opstigning som fører af den, skønt han naturligvis på dette tidspunkt ikke havde meget begreb om luftskippervæsenet. N.å. fik han lejlighed til at udvide sine kundskaber, idet den franske luftskipper Godard med lænkeballonen Montebello foretog opstigninger fra Tivoli. Hos ham blev J. assistent, og i løbet af sommeren lærte han adskilligt. Samtidig passede han sin egen luftskipperforretning med friballonen Aborren og var på et af sine togter ledsaget af den engelske luftskipper Lorial, af hvem han lærte meget. I de følgende år foretog han adskillige opstigninger med balloner af bedre kvalitet end hans første. 1903 købte han en efter den tids forhold fortrinlig ballon, Kuglen, og foretog med den 1904–05 ti opstigninger, hvorefter han 1905 solgte ballo-

nen og opgav luftskipperhåndværket. I alt foretog han 117 opstigninger med friballon. De fleste endte i Kbh.s umiddelbare omegn, men han har dog også adskillige gange krydset sundet; en enkelt gang sejlede han fra Kbh. til Falsterbo på otte minutter. For luftfartens senere udvikling fik J.s virksomhed næppe større betydning, men han glædede mange mennesker med sine togter der, når man tager hans ofte ret skrøbelige materiel i betragtning, må betegnes som meget dristige. Han nød stor popularitet hvad han bl.a. fik at mærke, da han senere overtog restauranten Grøften i Tivoli. Sine oplevelser som luftskipper har han nedskrevet i *I Ballon*, 1893 og *Over Taarn og Tage*, 1911; endvidere udgav han nogle fortællinger og skrev et par skuespil. □ Træsnit 1891 efter fotografi. Buste af Herman Andersen, 1920 (restaurant Grøften, Tivoli). Foto.

L. J.: *I ballon*, 1893 (erindr.). – Edv. Rambusch: Luftballoner og luftsejls, 1893 103 141. Vort land 7.4.1912. Berl.tid. 27.10.1919. Politiken s.d. Dansk flyvnings hist., 1936 8.

Otto Olsen

Johansen, Mads, 1833–1926, landmand, eksportør af grønsager. * 15.1.1833 i Sødinge, Ringe sg., † 20.4.1926 sst., begr. i Ringe. F: fæstehusmand Johan Nielsen (1800–94) og Mette Madsdatter (1795–1886). Ugift.

J. voksede op i et fattigt hjem og måtte tidligt ud at tjene. Han kom i snedkerlære, oprettede et lille værksted i hjemmet, men måtte opgive det på grund af brystsygdom. Han begyndte da en rationel opdyrkning af faderens huslod, avlede roer, køkkenurter og frø, hvilke produkter han afsatte dels på egnen, dels på torvet i Odense. Det stod ham dog klart at markedet for havebrugsartikler var for ringe herhjemme, og dette førte ham ind på den tanke at man måtte kunne udføre produkterne til England. 1884 agiterede han herfor hos husmændene på Fyn og gennem artikler om emnet. Dette førte s.å. til dannelsen af Foreningen til Udførsel af Havesager, for hvilken han blev formand, og i maj 1885 kunne det første nummer af medlemsbladet udkomme. Foruden bærfrugt blev det navnlig tomater, en dengang næsten ukendt frugt, der eksporteredes, og foreningen, hvis medlemstal i nov. 1885 var 338, nåede 1889, da tilslutningen var størst over 2900 medlemmer, mens der udførtes for henimod 100 000 kr. havesager. – J. der kun havde nydt almindelig landsbyskoleundervisning kastede sig med energi over studiet af botanik, kemi, fysik og af sprog, hvori han opnåede så stor færdighed at han kunne korrespondere med de engelske aftagere og 1889 med statsunderstøttelse på sine rejser til Holland, Belgien og Tyskland

føre forhandlinger og træffe aftaler med sine forbindelser i disse lande. På en af sine rejser (1886) så han i Edinburgh frugtvin og konserveres udstillet under større forhold og fik den idé at man også i Danmark kunne starte en sådan produktion. Han holdt mange møder om konserveresagen og fik forbindelse med interesserede, bl.a. med Mads Rasmussen, med et sådant held at man 1889 kunne starte en fabrik i Fåborg. Selv om denne 1892 måtte likvidere fordi dens startkapital havde været for lille, må J.s indsats siges at være spiren til vin- og konserverefremstillingen her i landet; den likviderede fabrik overtoges af Mads Rasmussen, hvem det lykkedes at opbygge en storstillet produktion. J. har skrevet talrige afhandlinger og småartikler i foreningens blade, Husmandsvennen, Nationaltidendes Havetidende og Fyns Tidende. – DM. 1902. □Foto.

Landbrug og landmænd i Danm., udg. M. Galschiøt, 1888 247f. Fr. Skrubbeltang: Den danske husmand I, 1952.

Claus Bjørn (Axel Lange)

Johansen, Niels Peder, 1865–1951, officer, geodæt. * 7.10.1865 på Obeling Mark, Sønder Bork sg., Ringkøbing amt, † 4.4.1951 i Hellerup, begr. Hellerup kgd. F: husmand og snedker Johan Christian Pedersen (1816–1907) og Kathrine Marie Christensdatter (1830–1923). ~1° 7.4.1899 i Korsør med Thyra Amalie Christine Degenkolw, * 24.10.1868 i Kbh. (Johs.), † 25.12.1918 i Hellerup, d. af maskinarbejder, senere maskinmester ved statsbanerne Christian Hendrik D. (1839–92) og Ida Petrea Larsen (1839–84). ~2° 1921 med Maria Magdalene Degenkolw, * 8.7.1870 i Århus, † 25.12.1934 i Virum, Lyngby sg., søster til I. hustru. J. indtrådte på officerskolen 1885 og afgik fra dens næstældste klasse 1887, udnævntes 1889 til sekondløjtnant og 1890 til premierløjtnant. 1893–95 gennemgik han officerskolens geodætisk-taktiske kursus, og stærkt videnskabeligt interesseret som han var, var det ganske naturligt at han 1896 knyttedes til Den danske gradmåling hvor han i de første år var beskæftiget ved præcisionsniveaulementet over øerne og ved niveaulementet over Storebælt og Øresund. Da generalstabens topografiske afdeling 1900 begyndte nymålingen af Island rejste J. derop for at udføre de grundlæggende astronomiske målinger ved Reykjavik og Akureyri, og samtidig foretog han her tyngdemålinger og deltog i basismålingen. 1903–06 udførte han en række tyngdemålinger på Fyn. Observationsmateriale har han bearbejdet i Den danske Gradmaaling, Ny Række Nr. 2, 1908 hvori han bl.a. giver en teoretisk redegørelse for medsvingningen ved pendulmålinger.

1906 udnævntes han til kaptajn. 1910 udførte han astronomiske bestemmelser i Buddinge og har bearbejdet resultaterne i Den danske Gradmaaling, Ny Række Nr. 12, 1914. 1911–13 udførte han basismålinger på Amager og i Lammefjorden hvor man for første gang i Danmark målte med invartråde efter E. Jäderins metode. Under sikringsstyrkens etablering var J. 1914–16 stabschef på Kbh.s befæstnings vestfront, 1916 udnævntes han til oberstløjtnant og chef for 23. bataljon og 1921 til chef for generalstabens topografiske afdeling. Efter genforeningen påhvilede der topografisk afdeling den opgave at kortlægge Nordslesvig. Til dette formål måtte der skaffes et triangulatorisk grundlag, men at udbygge det gamle net over Danmark til Nordslesvig anså J. for utilfredsstillende da det næppe ville kunne svare til de nøjagtighedskrav den moderne teknik stillede, og han bestemte sig derfor til at begynde på en ny triangulation der efterhånden skulle omfatte hele landet. Målingerne begyndte 1922 i det sydlige Jylland, men man nåede ikke at blive helt færdig med landsdelen i J.s chefstid. 1922 udnævntes J. til oberst. Snart trængte en anden stor opgave sig på, nemlig opmålingen af Grønland; 1927 rejste de første geodæter derop for at begynde på triangulationen, og samme efterår fulgte J. efter for selv at udpege den første basislinje. Da topografisk afdeling 1928 sammenlagdes med Den danske gradmåling til Geodætisk institut fratrådte J. stillingen som chef. – Det er ikke alene som leder af de mange geodætiske arbejder J. har indlagt sig stor fortjeneste. 1908–26 underviste han i geodæsi og landmåling ved hærens officerskole hvor han var en fremragende og elsket lærer. Til brug ved undervisningen har han udgivet *Theorien om Udjævning af Observationsstørrelser*, 1918 (3. udg. 1936) hvori han bryder med den traditions-mæssige behandling af fejlteorien, *Lærebog i Geodæsi*, 1912 og *Astronomiske Stedbestemmelser*, 1913. 1904 modtog han Videnskabernes selskabs sølvmedalje. – R. 1911. DM. 1916. K.² 1925. F.M.I. 1926. □Foto.

Berl. tid. 10.4.1951. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*A. Schneider**

Johansen, Namen, se **Jansen, Namen**.

Johansen, Niels, 1815–99, lægprædikant. * 8.12.1815 i Svindinge Kohave, † 29.3.1899 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: husmand, senere i Skårupør, missionær Johan Nielsen (1789–1867) og Jo-

Johansen, Niels

hanne Marie Johannesdatter (1791–1879). ~ 1° 28.11.1846 i Vantinge med Dorthea Cathrine Daline Hansen, * 26.8.1824 i Åbybro, † 8.1.1847 i Kbh. (Frue), d. af kusk på Birkelse Hans Christian Boje og Ane Margrethe Tørring (ca. 1793–1824) og plejedatter af husmand og bødker Hans Madsen i Vantinge (1782–1844) og Anne Kirstine Andersdatter (1788–1862, ~ 2° 1854 med husmand Jørgen Nielsen, 1784–1862, ~ 1° 1815 med Christiane Hansdatter, 1778–1853, ~ 1° med N.N.). ~ 2° 24.9.1848 i Søllerød med Christiane Marie Vieth, * 2.4.1822 i Kbh. (Garn.), † 21.1.1880 sst. (Garn.), d. af kontorist på Kbh.s amtstue Emanuel Gerhardt V. (1786–1853) og Marie Vilhelmine Degenhart (ca. 1791–1849). ~ 3° 26.9.1883 med Kristbjørg Thorbergdóttir, * 9.2.1847 i Skagestrand, Island, † 16.6.1920 i Kbh., d. af bonde, repstyrer Thorbergur Thorbergsson (ca. 1801–68) og Kristín Gísladóttir (1810–tidligst 68).

J.s far var en af lederne i den sydfynske vækkelse; 16 år gammel blev han selv grebet af bevægelsen og deltog ivrigt i forsamlingerne; siden kom han i tjeneste hos Peter *Larsen (Skræppenborg) som påvirkede ham i grundtvigsk retning, og endelig fik Søren *Kierkegaard afgørende betydning for ham, især under kirkekampen 1854–85 hvor han søgte personlig kontakt, men blev afvist af Kierkegaard. Allerede 1837 udgav han i Odense *Herrens Ord i de sidste Verdens Dage*, og blev idømt en mulkt på 150 rdl. plus fire års censur for krænkelser af gejstlig og verdslig øvrighed; skriftet konfiskeredes og har ikke siden været til at opdrive. Mulkten betalte bl.a. den senere dronning Caroline Amalie der også siden støttede ham. Fra 1839 virkede J. mest på Sjælland, som soldat i Helsingør, som væver i Højby og gartner i Kirke-Værløse; han udgav (flere oplag) en havebog. 1853 deltog han i stiftelsen af den første lægmandsindremission i Ordrup (Ringsted), senere kom han på afstand af denne bevægelse, kaldte sig en tid swedenborgianer og endte som en kristen socialist der godtog socialismen som samfundssystem, men polemiserede imod dens holdning til kristendommen. J. udgav adskillige religiøse småskrifter – mest kendt er *Brevbærer mellem Christne*, der samtidig er et vigtigt kildeskrift til vækkelsens historie. Til livets ophold tjente han ved at passe gravsteder på Assistentens kirkegård.

Brevbærer mellem christne I, 1856 125–28 (brev). – P. G. Lindhardt i Årbog for hist. samf. for Sorø amt, 1953 (3:1952) 9–63. Vækkelsernes frembrud i Danm., udg. A. Pontoppidan Thyssen I–III, 1960–64. Emil Larsen: Urovækkeren Mogens Abraham Sommer, 1963 = Kirkehist. studier 2.r.XVII.

P. G. Lindhardt

Johansen, Jens Oskar Normann, 1860–1942, politiker, jurist. * 2.12.1860 i Korsør, † 27.12.1942 på Frbg., urne sst. (Solbjerg). F: barbermester Peder Tønnes J. (1831–1912, ~ 2° 1871 med Bodil Cathrine Thye, 1832–1925) og Agnes Elise Cathrine Thye (1828–69). ~ 23.4.1898 i Sorø med Anni Constance Bünzow, * 7.4.1872 i Sundsvall, † 3.1.1951 på Frbg., sst., d. af fhv. kapellan i Ølsby i Slesvig, grosserer Poul Heinrich Georg B. (1822–75) og Sabine Louise Seydel (1830–98).

J. blev student fra Herlufsholm 1878, cand.jur. 1884, overretssagfører i Kbh. 1888 og var docent ved universitetet 1903–08. Han sluttede sig med begejstring til brandesianismen og den hørupske radikalisme og slyngede i sin tale ved fakkeltogget til Georg Brandes 25.9.1891 borgerskabet sin foragt i ansigtet: „Arbejdere, Kunstnere, Studenter kommer vi Arm i Arm. I lige Grad hader vi. Hader det pengedyrkende, det fladttænkende, spidsborgerlige, snobbede og hykleriske Bourgeois. Smaalighedens, Forsigtighedens, Pænhedens glatte ulastelige. Os fylder Livets ideale Magter, forjagne andetsteds fra, Frihedens og Retfærdighedens hellige Ideer“. Og vendt mod Georg *Brandes sluttede han: „Din Aand har tændt en Flamme, der altid voksende, altid stræbende opad aldrig vil dø“. – Som jurist interesserede J. sig navnlig for forholdet mellem stat og individ. Retspleje og straffetret var for ham det væsentlige i juraen. Han erkendte at han og ligesindede ikke kunde afværge J. B. S. *Estrups provisorier eller forebygge uretten fra oven, men de „kunde prøve at bygge Retten op fra neden“. 1889–99 var han formand for Studentersamfundets retshjælp, udgav 1889–90 tidsskriftet Lov og Ret og fremførte som juridisk medarbejder ved Politiken under mærket Sat. en hvas kritik af politi- og domsynlighed under den gamle retsplejeordning. Ud fra sit nære forhold til Viggo *Hørup og Edv. *Brandes greb han ind i Politikens forhold da Henrik *Cavling i utilfredshed med Brandes' gammeldags ledelse af bladet ville oprette sit eget dagblad i konkurrence med Politiken. Han overtalte Cavling til at anvende de pengemidler han rådede over til en modernisering af Politiken hvis chefredaktør han så skulle være, bevægede dernæst Brandes til at fratræde som redaktør 31.12.1904 og tvang sluttelig Cavling til at acceptere Ove *Rode som politisk redaktør. Ved nyordningen tiltrådte J. som formand for A/S Politikens bestyrelse. Når han lagde afgørende vægt på at få Rode som politisk redaktør var det fordi han stod i nært samarbejde med ham i Den radikale klubs forberedelse af det radikale venstre. J. havde 1897–1903 repræsenteret den radikale fløj af den kbh.ske libera-

lisme i Kbh.s borgerrepræsentation og var blevet medlem af Den radikale klub ved dens stiftelse efteråret 1903. Han havde forfattet klubbens flyveskrift *Om Prygl som Straf* mod justitsminister P. A. Albertsens pryglelovsforslag og valgte dec.1904 til sammen med Ove Rode og P. Munch at skrive udkast til det radikale partis program. Han tog sig navnlig af dets afsnit om retsforhold og prægede i øvrigt programmet med korte og klare sætninger ved dets endelige vedtagelse på møde i Odense 21.5.1905. En særlig indsats øvede han som formand for A/S Den fri presse hvis midler fortrinsvis kom fra den radikale klubs medlemmer og hvis formål var at støtte oprettelse af en radikal presse uden for Kbh. Ved folketingsvalget 1906 opstillede partiet ham i Kbh.s 2. kreds, men fik ham til stor skuffelse ikke valgt. Senere søgte J. ikke valg, men virkede på mange områder som rådgiver for partiet. P. Munch som han stod i nært forhold til rådførte sig ofte med ham og han havde sin andel i C. Th. Zahles retsplejereform 1916. Han udpegedes til formand for straffelovskommissionen af 1917 og for de militære retspleje- og straffelovskommissioner af 1918 og prægede dem med en ny tids humanere synspunkter. 1910–28 var han dommer i den faste voldgiftsret og 1919–29 medlem af bestyrelsen for Statsanstalten for Livsforsikring. – J. ledede Politikens administration med stor klogskab og lige så stor forsigtighed i perioder hvor vanskeligheder opstod. Da hadet mod den radikale regering C. Th. Zahle som Politiken kraftigt havde støttet slog ud i lys lue under påskekrisen 1920 rantes Politiken af langvarig annonceboykot og tab af omkring en fjerdedel af sit oplag, men selv om en akut økonomisk krise afværgedes ved et lån som radikale venner stod bag afviste J. bestemt partiets ønske om at Ove Rode efter sin afgang som minister skulle vende tilbage til bladet. Han skønnede at en for intim tilknytning til et politisk parti indebar fare for Politiken. Først da abonnenter og annoncer var vendt tilbage og ny fremgang begyndt knyttedes Rode på J.s opfordring til bladet som chefredaktør ved Cavlings fratræden 30.9.1927. Politikens mindre partibundne linje fastholdtes og J. kunne ved sin afgang som bestyrelsesformand 1932 notere sig at Politiken havde større oplag end noget andet dansk dagblad. □Mal. af H. Vedel, 1934 (Politiken).

Studentersamf. gennem 25 år, red. Paul Læssøe Müller, 1907. A. F. Lamm: Erindr., 1928 133f. P. Munch i Politiken 28.12.1942. Berl. tid. s.d. Vald. Koppel: Af Politikens hist. 1–11, 1946. Erik Rasmussen og Roar Skovmand: Det radikale venstre 1905–55, 1955. P. Munch: Erindr. 1–V, 1959–64. – Papirer i Kgl.bibl. og Rigsark.

Helge Larsen

Johansen, Peter, 1858–1939, kunsthistoriker. *7.6.1858 i Kbh. (Frels.), †3.11.1939 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: kateket i Kbh., senere sognepræst i Odense og Svanninge Jensenius *J. (1827–1902) og Thora Oldenborg (1836–1900). ~27.6.1897 i Svanninge med Fanny Rebekka Bense, *5.2.1866 i Kbh. (Trin.), †2.12.1934 på Frbg., d. af malermester Christian Daniel Bernhard B. (1831–86) og Clara Emilie Løchen (1840–1913). – Bror til Jens *J. (1873–1950). J. blev student 1877 fra Odense og tog juridisk embedseksamen 1883. Samtidig med fagstudiet dyrkede han kunst, var elev på P. S. Krøyers malerskole og fulgte forelæsninger hos Julius *Lange. Efter afsluttet universitetsstudium udstillede han (indtil 1891) som maler på Charlottenborg og blev allerede 1883 fast assistent ved kunstakademiets bibliotek der s.å. flyttede ind i sine nuværende lokaler i udstillingsbygningen. Til akademiet var J. derefter knyttet i en lang årække. Efter Langes død 1896 holdt han her kunsthistoriske forelæsninger (jævnside med F. *Beckett) indtil 1901 da han overtog docenturet i kunsthistorie (fra 1915 i billedkunstens historie) og s.å. blev chef for biblioteket; fra begge disse embeder tog han sin afsked 1928. 1901–16 var han tillige sekretær ved akademiet og medlem af dette; endelig havde han 1897–1901 fungeret som sekretær ved Charlottenborg-udstillingen. Sit fortrolige kendskab til akademiets forhold og dets historie gennem tiderne har han godtgjort i skriftet *Det kongelige Akademi for de skønne Kunster 1700–1904*, 1904, udg. s.m. F. *Meldahl. – Som kunsthistoriker forfatter har J. i sin metode, delvis også i sit stofvalg vist sig som Julius Langes elev. Lige vidt fjernet både fra den arkæologisk-historiske danske skole og fra den rene kunstkenderkritik har han dyrket sit fag ud fra kultur- og åndshistoriske synspunkter (*Kunst og Illusion*, 1912; *Dødens Billede*, 1917), men også rene æstetiske problemer har han med forkærlighed taget op til behandling, således i *Billedkomposition*, 1926 (tyisk udg. 1930) og *Bemerkungen zur Frontalität* (Kunstchronik 1917). De brede syntetiske fremstillinger der er hans styrke har fået deres særlige farve af hans ofte friske og originale analyser af artistiske værdier og er præget både af betydelig litterær kultur og omfattende historiske kendskaber. Som hovedværker må nævnes *Gothikens Billedkunst. Frankrig, Tyskland, Italien, 1929 og Renaissance, Billedkunsten i Florenz-Rom fra Donatello til Michelangelo*, 1931 (tyisk udg. 1936). Til dem slutter sig en række mindre arbejder om fremmed billedkunst fra renæssancen til empiren, bl.a. debutbogen *Giorgione*, 1898, *Botticelli. Bidrag til en Analyse af det artistiske* (Tidsskrift för Konstvetenskap 1918),

Jan Vermeer de Delft, à propos de l'ordre chronologique de ses tableaux (Oud Holland 1920) *Giotti in Assisi* (Jahrbuch für Kunstwissenschaft 1931), *Goya-Ingres*, 1934. Endelig udgav J. 1922 en lærerlig og selvstændig bog om Fidias (engelsk udg. 1925) set fra et rent kunstnerisk synspunkt, senere suppleret med en afhandling om Parthenon-gavlgruppernes teknik og deres mestre (i Jahrbuch des deutschen archäologischen Instituts 1925). – Til dansk kunsthistorie har J. givet flere værdifulde bidrag, først og fremmest skrifterne *Nordisk Oldtid og dansk Kunst*, 1907 og *Før Thorvaldsen. Rom-København*, 1910, begge udgivet af den af J. selv redigerede serie Blade af dansk Kunsts Historie; heri fremkom også den lille monografi over *Jørgen Sonne* (1902). Helt populær er bogen om *Eckersberg* (1935). – J. deltog 1917 i stiftelsen af Foreningen til gamle bygningers bevaring og har ofte i dagblade og tidsskrifter taget til orde for værn af det gamle Kbh.s skønhedsværdier. – R. 1904. DM. 1928. □ Afbildet på karikatur af C. Røgind, 1899, på Viggo Johansens mal. 1906–08 af akademirådsmøde 1904 (St.mus.) og på tegn. af Alfred Schmidt, 1921 (Fr.borg). Foto.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

*Christian Elling**

Johansen, Sigfred, 1907–53, skuespiller, * 31. 5.1907 på Frbg. (Markus), † 18.7.1953 på Frbg., begr. Frbg. ældre kgd. F: musiker, kommunelærer Lars Jakob J. (1875–1949) og Signe Christensen (1876–1946). ~ 1° 24.12.1928 på Frbg. (b.v.) med Elinor Willi Laura Wilhelm, * 2.6.1904 på Frbg. (Thomas). ~ 2° 19.12.1945 i Kbh. (b.v.) med skuespiller Lily *Weiding, * 22.10.1924 i Kbh. (Frbg. k.), d. af kontrabassist Paul W. (* 1895) og Maria Gaardsdal, f. Christensen (* 1895). – Bror til Gunnar*J.

Efter at have læst hos Robert *Schmidt kom J. til Harald Stabehls turné og optrådte 1928–30 i provinsen. Sin egentlige debut fik han på Betty Nansen teatret 1930 i lystspillet *Den første Mrs. Fraser*. Hans charme, elegance og lette, blidt ironiske moderne replik placerede ham hurtigt i det københavnske komedie-repertoire bl.a. på Fønix teatret (Aveny), Casino og Folketeatret. 1935–40 var han påny knyttet til Betty Nansen teatret hvor han vakte interesse bl.a. i Leck Fischers *Barnet* og *I det tomme hus* samt som den kyniske Ulrich i Kaj Munks *I brændingen*. Revyen og kabaret'en dyrkede han også, men det var på filmen – i *I dag begynder livet* og *Tak fordi du kom, Nick* – han i årene omkring 1940 for alvor demonstrerede hvilke muligheder hans talent rummede. Han var tidens type, på én gang følsom og

blasert. På filmen indledte han det samspil med Berthe Qvistgaard som de 1941–42 fortsatte på Riddersalen. Det kulminerede i Strindbergs *Frøken Julie* hvor J. som tjeneren Jean frugtbargjorde den kynisme der ofte syntes at være skyggesiden af hans elegante kunst – den blev „undermenneskets kynisme over for den verden, hvis følelssesvingninger forekommer den følelsesløse at være hysteri“ (Frederik Schyberg). J.s nervøse temperament bragte ham lejlighedsvis ud i kriser og sygdomsperioder hvor han overvejede at forlade scenen. Men 1945 fik han et glansfuldt come back som tryllekunstneren i G. K. Chestertons *Magi* på Allé scenen – figuren havde en udstråling, et skær af hemmelighedsfuld mystik som gjorde den til den stærkeste og mærkværdigste i hans karriere. I det hele taget var det i disse år i midten og slutningen af 40erne J.s talent nåede sin rigeste og mest modne fase – med den feje forræder i Jean-Paul Sartres *Lukkede døre* på Frederiksberg teater (Aveny) 1946 og titelrollen i Jean Anouilh's *Den rejssende uden bagage* på Allé scenen 1948 som højdepunkterne. Finere og mere indtrængende kunst end i disse roller – der begge spiller på smerten og de svigtede idealer – kom J. aldrig til at vise. Også på filmen (*Hr. Petit, Soldaten og Jenny*) og i radioen (*Apollon fra Bellac*) hævdede han sit format og sin egenart. Men de lystspilroller han senere kom til at spille på Det ny teater, Folketeatret og Allé scenen udnyttede kun den vittighed og elegance på grænsen til det virtuose hvormed han altid havde forstået at besnære og besejre publikum. Det gjaldt også den meget store succes han sammen med sin hustru Lily Weiding fik i komedien *En af tusind* i Riddersalen året før sin død. □ Tegn. af Max Ulvig, 1942 (Teatermus.). Foto.

Interview i Politiken 18.2.1945. – Sv. Kragh-Jacobsen i Berl.tid. 19.7.1953. Kn. Poulsen i Politiken s.d. Jørgen Budtz-Jørgensen i Nationaltid. s.d.

Jens Kistrup

Johansen, Svend, 1890–1970, maler. * 10.9.1890 i Gentofte, † 6.10.1970 i Gentofte. F: grosserer Christian Haagen J. (1851–1928, ~ 1893 med Anna Lovise Hedeveg Bang, 1857–93) og Caroline Elisa Margrethe Hansen. ~ 1° 1920 med Ellen Grove, * 31.3.1887 i Kbh. (Johs.), † 29.4.1976, d. af assistent i finansministeriet, senere borgmester, by- og herredsfoged i Nibe Johan Frederik G. (1859–1917) og Augusta Sophie Frederikke Møller (1860–1943). Ægteskabet opløst. ~ 2° 27.12.1934 i Ordrup (b.v.) med Ragna Helvig Poulsen, * 17.9.1907 i Kbh., d. af urmager Frederik Johan P. (1876–1966) og Anna Marie Nielsine Jensen (1884–1968).

J. kom efter endt skolegang på Det tekniske selskabs skole hvor han gik sammen med ungdomsvennen Poul Henningsen, hvad der blev til stor inspiration og glæde for dem begge hele livet igennem. I efteråret 1912 kom han på akademiet, bl.a. hos P. Rostrup Bøyesen, som han forlod 1916, „efter at han faktisk havde lært os hvad det hele drejede sig om“ (J.). Det var dog langt fra det hjemlige miljø der kom til at præge J.s kunst. Livet i Frankrig fik utvivlsomt langt større betydning for ham, hvad der snart kom til udtryk i hans maleri og i hele hans livsholdning. – Efter den første verdenskrig rejste han til Frankrig hvor han opholdt sig 1919–24. Vilhelm Lundstrøm kom til Paris 1922, og året efter rejste de begge til Sydfrankrig hvor de sammen med Karl Larsen og Axel Salto slog sig ned i Bormes i nærheden af Cannes. Grunden til De fires udstillinger var således lagt, og man holdt sammen fra 1921 til 1930 hvor udstillingen „De 4 ÷ 2 + 1“ (dvs. Vilhelm Lundstrøm, J. plus Sophus Claussen) markerede afslutningen på en epoke i dansk kunsthistorie, men ikke afslutningen på De fires venskab. J. havde dog udstillet adskillige steder separat. 1919 deltog han i de danske udstillinger hos Liljevalch i Stockholm, i Göteborg 1923 og på unionalerne i Oslo 1928 og i Kbh. 1931, ligesom han også var repræsenteret på det store kunststævne i Forum 1929 og på Grønningen fra 1933 hvor han gennem mange år var medlem. Sammen med Lundstrøm kom han hurtigt til at spille en fremtrædende rolle i offentlighedens bevidsthed. Begge repræsenterede de en yderliggående fløj, og både med deres billeder og med deres udtalelser til pressen, hvor navnlig J. med sin raske og rammende replik hurtigt blev en central figur og en ironisk og vittig debattør, vakte de opsigt, enkelte til forargelse, men til stor glæde i en inderkreds der endnu havde professor C. J. Salomonsens angreb i frisk erindring, hvor denne med udgangspunkt i Lundstrøms pakkassebilleder fra 1918 karakteriserede den moderne kunst som en „smitssom sindsslidelse“. – Men det var ikke blot i sine udtalelser at J. kom til at krydre det hjemlige kunsthistorie. Hans store og dengang sensationelle figurbilleder *Rasputins Morder*, *Fyrst Jussupoff* og *Gemalinde i en Loge* fra 1917 vakte stor opsigt; fra samme periode er *De ufordragelige Pokerspillere*, begge billeder malet med fransk påvirket artistisk elegance, men med en grundfæstet æstetisk overlegenhed. Det var under opholdet i Bormes at lyset kom ind i hans malerier. Uden nogen sinde at forfalde til udvendig flothed i sin malemåde spores hans tilknytning til Henri Matisse og Auguste Renoir. Det blev til store figurbilleder af nøgne kvinder, opstillinger og sydfranske

landskaber med en flammende sol hen over lærredet. Selv franske kunstnere kunne i hans billeder se en fornøjelse af den franske tradition, og dog var J. en ærkedansk kunstner, hvor fremmedartet han end kunne virke personligt.

J. har, foruden et stort antal farveglade litografier, udført flere plakater der ved deres umiddelbare livsglæde vakte opsigt, men også nu og da borgerskabets forargelse. Hans plakat for Grønningen viste således med al tydelighed, at han som kunstner var fortrolig med de kvindelige former. Men også hans plakater for Tuborg og hans teaterplakat for Karel Čapeks *Insektiv* afspejlede hans frodige fantasi. Ofte har J. været benyttet både som dagbladsillustrator – Politikkens Magasin og Socialdemokratens søndagstilæg – og som bogillustrator, bl.a. Pierre Louÿs: *Kong Pausole* (1943), François Rabelais: *Gargantua* (1945) og Johan Herman Wessel: *Komiske fortællinger* (1958).

Hans kærlighed til teatret fangede ham imidlertid tidligt ind som teatermaler, og det er næppe for meget sagt at han fornyede scenebilledet, når han med sine festlige farver og en overdådig livsglæde omdannede scenen til et orgie for øjet. I sine kostumer og scenebilleder brød han med den herskende naturalisme, og det drivende i hans teaterkunst blev fantasien, uden at han derfor med sin scenografi søgte at dominere billedet. Dertil var hans respekt for teatret som kunstart alt for rodfæstet. Han var blot scenens festlige medspiller. I *Maskerade*, *Bortførelsen fra Seraillet* og *Slaraffenland*, for blot at nævne nogle enkelte, er såvel kostumer som kulisser et overflodighedshorn af livsglæde. Det er Commedia dell'arte på hjemlig grund, hvad han understreger i farveglade kostumeskitser af Harlekiner, Pulcinellaer, Columbiner, sultaner og trolde. Han havde en sjældent sans for værkernes atmosfære og poesi, og hans teaterkunst havde rod i hans maleri. Det sprang ud på scenen. Han var det festlige, slagfærdige og dybt originale midtpunkt i sin generation. □ Flere tegn. af Carl Jensen, bl.a. 1950 (bl.a. Frborg). Foto.

S. J. Et udvalg af billeder m. tekst af Otto Gelsted, 1937 = Danske kunstnere XXIV. S. J. Et udvalg af billeder m. tekst af Leo Estvad, 1972 = Vor tids kunst LXXIV. – S. J.: Et af Rafaels guddommelige forbilleder, 1957 (erindr.). – S. J., ved Kjeld Abell m.fl., 1962 = Danske kunstnere V.

Godfred Hartmann

Johansen, Helga Grot (Tudlik), 1910–69, skuespiller. * 2.11.1910 i Kbh. (Christiansk.), † 10.10.1969 sst. F: zoolog Frits J. (1882–1957) og Dortha Marie Johanne Danielsen (1888–1962). ~1° med pianist Knud Ove Rasmussen,

Johansen, Tudlik

* 9.3.1910 i Århus (Skt. Paul), † 6.10.1972 i Århus (Skt. Lucas), s. af maler Carl Simon Marius R. (1833–1933) og Jensine Martine Johanne Jensen (1886–1971). Ægteskabet opløst. ~ 2° 18.10.1945 i Skovshoved med sceneinstruktør Ole *Brandstrup, * 4.12.1917 i Kbh. (Sundby), s. af skuespiller Ludvig *B. (1892–1949) og skuespiller Marie Hoff-Hansen (1894–1955). Ægteskabet opløst 1966.

Efter at have gennemgået Det kgl. teaters elevskole var J. i nogle år knyttet til Århus teater. I begyndelsen af 1940'erne vendte hun tilbage til Kbh. hvor hun især optrådte på Frederiksberg teater (nu Aveny). Hun tog initiativet til dannelsen af Kammerspilsenen der 1945 opførte G. K. Chestertons *Magi* på Allé scenen, og hun ledede s.å. sommerteatret på Skovriderkroen i Charlottenlund. 1954 blev hun leder af det af FOF oprettede turnéteater Dansk folkescene hvor hun tillige virkede som instruktør og skuespiller. Dette teater blev 1963 sluttet sammen med de to andre ikke-private turnerende teatre – Arte og Andelsteatret – under navnet Det danske teater hvis chef J. var til sin død. I sine 15 år som teaterleder udfoldede hun et klogt og målbevidst initiativ der stærkt bidrog til at højne det turnerende teaters niveau, og som på afgørende måde udvidede dets klassiske og moderne repertoire. Hun søgte tillige at intensivere kontakten med publikum – bl.a. via oprettelsen af organisationen Teater og publikum 1965 hvis leder hun var. Og i forening med Det kgl. teaters chef, Peer *Gregaard, lagde hun grunden til det faste samarbejde mellem Det danske teater og nationalscenen. Det faldt i J.s lod at føre det danske turnéteater ind i en ny tid der på basis af en øget offentlig støtte og en mere centraliseret administration på én gang gav det større kunstneriske muligheder og skærpede kravene om kvalitet og aktualitet. I starten virkede J. selv som iscenesætter og skuespiller – bl.a. spillede hun Nora i *Et Dukkehjem* samt titelrollerne i Bernard Shaws *Candida* og Noël Cowards *Madame*. Men efterhånden helligede hun sig helt arbejdet som administrativ og kunstnerisk leder. Hun viste i denne funktion en stilfærdig klogskab, en ikke ringe dristighed og en sikker sans for at ramme smagen hos et publikum der både ønsker tradition og fornyelse. – R. 1966. □ Afbildet på tegn. af H. Bendix udst. 1936. Foto.

Interviews i BT 21.2.1945 og Berl. aften 28.4.s.å. – Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. 11.10.1969. Ebbe Mørk i Politiken s.d.

Jens Kistrup

Johansen, Viggo, 1851–1935, maler. * 3.1.1851 i Kbh. (Trin.), † 18.12.1935 sst., begr. sst. (Vestre).

F: grosserer, islandsk købmand, senere klokker ved Trinitatis k. Frederik Christoph J. (1804–74) og Camilla Olivia Petrine Jepsen (1815–92). ~ 12.8.1880 i Skagen med Martha Kirstine Møller, * 27.11.1861 i Øster Tirup ved Hjørring, † 11.10.1929 i Kbh., d. af gårdejer Lauritz Sørensen M. (1830–75) og Caroline Cathrine Holm (1819–83).

J. røbede allerede som dreng udpræget talent for tegning og blev af Vilh. *Marstrand tilskyndet til at søge uddannelse som kunstner. Han dimitteredes 1868 fra Chr. V. Niensens tegneinstitut til akademiet hvor han fik undervisning af Jørgen *Roed. Det lykkedes ham dog ikke – paradoksalt i forhold til hans senere løbebane – at bestå akademiets afgangsprøve, lige så lidt som hans debut på Charlottenborg eller hans øvrige begynderarbejder vakte nogen opmærksomhed. Sin første motivverden fandt J. i Hornbæk (1872–76) hvortil han søgte bl.a. sammen med Kristian *Zahrtmann og P. S. *Krøyer. 1875 kom han til Skagen med Michael *Ancher og Karl *Madsen, og dette første besøg blev afgørende for hans skæbne. Var det i Hornbæk overvejende folkelivsskildringen der optog ham – i forlængelse af det traditionelle genremaleri – blev han på Skagen straks fængslet (og til dels frastødt) af den ejendommelige ode natur. Han gav sig omgående i kast med at skildre den, således i to interessante skitser *Klitparti ved den tilsandede Kirke* (malet den første dag J. var på Skagen) og *Stranden ved Højen*, begge forsigtigt udført, men præget af malerisk instinkt. Et fiskerportræt og et selvpportræt – det sidste malet i kunstigt lys – fra samme år vidner om den sans for det umiddelbare ægte udtryk og det naturlige greb om teknik og motiv der forblev hans kendemærke som kunstner. Langt mindre robust af natur end Michael Ancher, men begavet med en lyrisk-musikalsk følsomhed lykkedes det ham da også at gøre sit talent gældende blandt 80'ernes realister, overbevisende allerede i Skagens-interiøret *Ung Pige i sit Køkken*, 1880 hvor modellen Tine ses ved opvasken med lyset ind over sig fra det lille lavt siddende vindue. Billedet er malet samme år som J. giftede sig med Martha Møller, søster til Karl Madsens senere hustru Henriette, begge kusiner til Anna *Ancher. I denne snævre familie- og kunstnerkreds på Skagen fik J. inspiration til at udfolde sig kunstnerisk såvel inden for figur- og landskabsmaleriet som det krævende *nature morte*, hvoriblandt det 1880 malte afskårne blødende lammehoved på et blåt fad er ypperligt (indfældet i vægdekorationen i Den Brøndumske Malerisal). Hans respekt for og kamp med detaljen, helhedens komposition og farvens liv på billedfladen gjorde ham dog ofte mismodig,

især når han måtte se sine evner sammenlignet med P. S. Krøyers. Da Krøyer først for alvor slog sig ned på Skagen i 1890 blev J. en sjælden gæst i den noget larmende kunstnerkoloni. Men i selskab med Anna og Michael Ancher og Karl Madsen følte han sig tryk. I deres saglige ånd – men på sine egne betingelser – malede han sit første mesterværk *Køkkeninteriør med Kunstnerens Hustru*, 1884, udført samtidig med Anna Anchers beslægtede motiv „Pigen i køkkenet“. Men hvor Anna Ancher søgte den lysfyldte kolorit fascineredes J. af motivets clair-obscur tonaliteter, dunkelheden i rummet hvor den kvindelige figur ses fra ryggen, ordnende blomster i en vase, med sollyset over sin nakke og højre hånd og funklende i kobbetøjet, lerkrukken og de lyse partier af den kalkede væg.

Årets efter forsøgte J. sig som fiskernes maler på Skagen Sønderstrand med det upatetiske *Fangsten deles* hvor fire fiskere og en fiskerkone deler den fattige fangst omkring en optrukket båd. Figurerne er opfattet som integrerede led i den helhed, himlen, havet og stranden udgør en stille lysfyldt dag. Samme år malede J. det brillante landskab *Skagens Østerby efter en Tordenbyge* med græssende får i forgrunden og det tordenagtige lys over Grå fyr, Hvide fyr og møllen i Østerby under regnbuen. Begge disse arbejder overgås dog af det 1886 malte *Ruskvejr på Sønderstrand udfør Brøndums Hotel*, impressionistisk i sin teknik med den vibrerende farvegengivelse af det grå hav, den hvide skumbræmme, den blegblå himmel og én rød og to sorte både trukket på land. Billedet forener den præcision og forfinelse som udmærker J.s bedste arbejder. Til dem hører også *Den syge Christian Bindsvlev*, 1889, dristigt malet med stærkere kontraster end i J.s tidligere billeder. Den rødskæggede Christian ligger og ser mod lyset for sengens fodende hvor solen flammer i gyldent og hvidt og fremhæver det lille blå vægskabs kvadrat på den kalkede baggrundsvæg.

Sine mest populære arbejder udførte J. dog ikke på Skagen. Det blev som den borgerlige idyls, især aften-interiørets uovertrufne skildrer, han opnåede sin position som en af de centrale skikkelser i dansk malerkunst i slutningen af forrige århundrede. Allerede 1885 fik han sit gennembrud inden for denne motivkreds med *Aftenpassiar* som vandt international anerkendelse. Fra den intime hjemlige verden malede han tillige Ordrupgårdsamlingens berømte og stadig uimodståelige *Børnene vaskes*, 1888 med den levende og naturligt opfattede figurgruppe – de to mørklædte kvinder og de fire nøgne og halvnøgne børn ved vaskebaljen i kakkelovnskrogen. For at fastholde øjeblikkets mange rytmer og

kurver i bevægelse benyttede J. fotografier til støtte for sin komposition. Ikke mindre yndet blev hans *Glade Jul*, 1891 med det tændte juletræ i stuens dunkelhed – et motiv J.s uskyld som kunstner alene redder fra banaliteten. Med Karl Madsens ord er han den første, „der ret er blevet Hjemmets Maler“, og hengivelsen i denne motivkreds vidner om hvor fjernt han i virkeligheden stod både Krøyers virtuose artistteri og Anchers patetiske drøje realisme.

Da Krøyer og Holger "Drachmann i spidsen for et stadig mere „renæssanceagtigt“ kunstnersamvær gjorde Skagen uudholdelig for Martha og Viggo J. omkring 1890 søgte J. uden for hjemmets verden nye motiver for sin kunst i Dragør hvor han følte sig tiltrukket af det flade land med den høje himmels rige lysfyldte, det skiftende vejrlig og de store gåseflokkes kraftige figurationer. Det passede ham også godt at forblive i Københavns nærhed da han allerede 1888 var blevet lærer ved akademiets nyoprettede kvindeskole. Professor ved akademiet blev han 1906 (indtil 1920) og akademiets direktør 1911–14. Den i sin tid uheldige elev som savnede selvtillid og gerne lod sig distrahere fra det besværlige maleri af musikken, som alle dage stod hans hjerte nær, blev en pligttopfyldende, afholdt lærer og frisindet myndig embedsmand. Hvor han kunne forsøgte han således at afdæmpe striden mellem akademiet og Zahrtmanns skole. Begge følte han uundværlige for malerkunstens udvikling, skønt personligt splittet imellem dem. Fra sine læreår hos Jørgen Roed havde han fået guldalderens billedkultur i blodet, men i det nødvendige opgør med senromantikens genre-maleri blev han den ny tids, dvs. realisms mand. Mange af hans i samtiden beundrede arbejder er nu glemt, men som ypperlig tegner, som figur- og landskabsmaler på grænsen mellem realisme og impressionisme vil han blive husket for sin på én gang ærlige og stemningsfulde kunst. – R. 1894. DM. 1915. K². 1919. □Mal. af A. Jerndorff, 1872. Selvportr. 1872, 1873, tegn. 1874–75, mal. 1975 (Skagens mus.). Mal. af M. Ancher 1876–77 (Skagens mus.). Malet selvportræt 1878 (Fr.borg). Træsnit 1883 og af H. P. Hansen 1884. Tegn. af P. S. Krøyer 1884 og 1886 (Skagen mus.) og udateret (Skagen mus.). Afbildet på sammes mal. Musik i aëliet, 1886 (Nasjonalgall., Oslo), gentagelse 1887 (Hirschsprung), mal. af samme 1887 (Skagens mus.), afbildet på sammes mal. Hip hip hurra, 1888 (Göteborg kunstmus.). Tegn. af G. Seligmann, 1892 (Hirschsprung). Selvportræt s.m. hustruen malet 1898. Tegn. af P. S. Krøyer, bl. a. ca. 1900 (Skagens mus.). Selvportr. ca. 1900 (Kbh.s bymus.), 1900, 1901 (udstillingsfonden, Charlottenborg)

Johansen, Viggo

og to 1902 (det ene St. mus.). Selvportræt på mal. Mellem kunstnere 1902–03 (Sth. national-mus.). Radering af Henrik Lund, 1907. Tegn. af Rasmus Christiansen, 1908. Selvportræt 1911. Træsnit af L. B. Hansen, 1913. Mal. af Peter Hansen, 1916. Afbildet på E. Henningsens tegn. af „Bogstaveligheden“ (Fr.borg). Selvportræt 1930. Tegn. af Aase H. Kramp, 1932 (Kgl. bibl.). Tegnet selvportræt (Fr.borg). Buste af Nanna Johansen Ullmann udst. 1937. Foto.

Udg. V. J. 60 autotypier, 1917 = Små kunstbøger XIV. *Kilder.* Tilskueren, 1936 I 277–85 (selvbiografiske breve).

Lit. Karl Madsen i Nord. t. för vetenskap, konst och industri, Sth. 1888 94f. Samme i Tilskueren, 1894 215–34. Samme: Skagens malere og Skagens museum, 1929. Sig. Schultz i Dagens nyheder 19.12.1935. Vilh. Wanschler i Politiken s.d. Walter Schwartz: Skagen i nord. kunst, [1952] 47–50. Kn. Voss: Skagensmalerne og deres billeder på Skagens museum, 1975 114–30. Samme i Ikke bare om Norden. Festskr. til Frantz Wendt, red. Erl. Nielsen, 1975 114–29 (hustrus erindr. og dagbogsnotater 1915).

Papirer i Kgl. bibl.

Ole Wivel

John, Christoph Samuel, 1747–1813, missionær.

* 11.8.1747 i Frobersgrün ved Greiz i Voigtland, † 1.9.1813 i Tranquebar, begr. sst. F: sognepræst i Frobersgrün og Bergsgrün Julius Gerhard Christian J. (1708–80) og Catharina Dorothea Pöryläus (ca. 1710–80, ~ 1° med præst i Frobersgrün Gottlieb Jacob). ~ 27.11.1776 i Tranquebar med Christina Sophia Guldberg.

J. studerede i Halle; 1769 blev han ordineret i København og ansat som missionær i Tranquebar hvortil han kom 1771. J. havde det trangt i de første år, men hans økonomiske forhold bedredes efter at han havde oprettet en kostskole for europæernes børn. Endvidere oprettede han en skole for de indiske børn; disse måtte betale for undervisningen og tjene til føden ved at arbejde på hans plantage. Den tid og energi J. ofrede på skolevæsenet skabte et spændt forhold til de fleste af de andre missionærer der hævdede at han forsømte det egentlige missionsarbejde. Samtidig var missionens forhold til de verdslige embedsmænd spændt; dette hang sammen med at missionen ønskede at få jurisdiktion over de indiske kristne i de såkaldt gejstlige sager, dvs. sager om ægteskabsbrud, seksualmoral og brud på menighedslivet. Dette ville guvernementet ikke acceptere; men da guvernør Peter Anker også ville fratage missionen ret til at holde skrifter over afdøde menighedsmedlemmer kom der med missionskollegiets støtte i 1796 et kongeligt reskript som fortsat gav missionen tilladelse hertil. I resten af guvernør Ankers regeringstid herskede der mere fordragelige tilstande

mellem embedsmændene og missionen, men da Anker rejste hjem 1806 blussede striden atter op, og der nedsattes en stedlig kommission til at se på missionens forhold. Inden kommercekollegiet kunne tage stilling til sagen blev de danske besiddelser imidlertid i 1808 besat af englænderne. Men den viser at stemningen i kolonien ikke var positiv over for missionen.

I sine sidste år var J. svækket af sygdom og personlige sorger. Han var vistnok „en noget vanskelig herre at omgås“ (Aage Rasch). J.s stridigheder med såvel de verdslige embedsmænd som missionærerne skal imidlertid også ses på baggrund af missionens vanskelige status som et tolereret fremmedelement man kun nødtvinget affandt sig med fra kolonimyndighedernes side. Og netop i J.s periode var missionen inde i en krise som man prøvede at komme ud af ved at „gøre sig nyttig“ gennem oprettelse af skoler. □Stik af G. A. Liebe.

J. F. Fenger: Den Trankebarske missions hist., 1843. Reinh. Vormbaum: Evang. Miss. Gesch. II, 5–6, Düsseldorf, 1852 51–125. Niels Bundgaard i Nord.miss.t., 1955 227–43. Arno Lehmann: Es begann in Tranquebar, Berlin 1955. Aage Rasch i Vore gamle tropekolonier 2. udg. VII, 1967. Anders Nørgaard i Arkitekten XXIII, 1979 551–54.

Sv. E. Green-Pedersen (Kay Larsen)

v. Johann, Christian August, 1688–1764, diplomat.

* 7.9.1688, † 22.2.1764 i Hamburg. F: holstengottorpsk gehejmeråd Christian Gotfried J. (ca. 1648–1732) og Justine Vogt. Ugift.

v.J. fik delvis sin uddannelse i udlandet, bl.a. i Leiden, og betrådte derefter den militære løbebane. Han deltog 1708 i stormen på Lille hvor han blev såret, avancerede 1709 til fænrisk, 1710 til løjtnant, men udtrådte 1715 som ritmester. 1728 gik han i diplomatisk tjeneste som legationssekretær i Berlin, blev 1731 resident sst., men akkrediteredes 1733 som resident ved det engelske hof. Han viste sig både virksom og intelligent på denne vanskelige post, men han manglede den fornødne smidighed til at forhandle med de ofte ret upålidelige engelske ministre. Det kom til et sammenstød mellem ham og premierministeren R. Walpole i anledning af et spørgsmål om engelsk subsidiebetaling til Danmark i henhold til traktaten af 1734, og regeringen blev nødt til 1736 at trække ham tilbage. For dog at vise ham at regeringen aldeles ikke misbilligede hans optræden, udnævntes han umiddelbart før sin bortrejse fra London til overordentlig gesandt. 1737 udpegedes han til gesandt i den nedersachsiske kreds og beholdt denne stilling til sin død. I denne egenskab fik han den vanskelige sag angående godset Steinhorst til behand-

ling. Godset var blevet et stridens æble mellem Christian VI og Hannover, og da v.J. frygtede, at det skulle blive besat af fremmede tropper, lod han i overensstemmelse med sine instrukser danske dragoner rykke ind i det. I Hannover fremkaldte denne handling voldsom ophidselse, og J. H. E. *Bernstorff havde de alvorligste vanskeligheder med den hannoveranske minister A. Münchausen. Under den preussiske syvårskrig var det v.J.s hverv at holde øje med Preussen, at det ikke forgreb sig på Hamburg eller på Holsten. De rustninger som de spændte ydre forhold medførte, især 1762 da Peter III havde bestøget tronen i Rusland, kunne alene betales ved lån der måtte skaffes i Hamburg, og det var v.J.s hverv at gennemføre de to lånetraktater af 6.7.1759 og 30.6.1762 der kun lod sig bringe frelst i land ved rig anvendelse af bestikelser og ved at opbyde en betydelig militær magt. Under disse forhandlinger med de hamburgske penge-mænd var H. *Schimmelmann stillet til v.J.s disposition. – Justitsråd 1732. Etatsråd 1734. Konferensråd 1742. Gehejmeråd 1751. – Hv. R. 1752.

C. E. A. Schøller i Pers. hist. t. 5. r. IV, 1907 85–87 (om slægten). P. Vedel: Den ældre grev Bernstorffs ministerium, 1882. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. II–III, I, 1894–97. Aage Friis: Bernstorfferne og Danm. I–II, 1903–19.

Harald Jørgensen

Johnsen, Vilhelm Ferdinand, 1788–1879, departementschef. * 24.9.1788 i Kbh. (Helligg.), † 7.10.1879 sst. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: landmålingskonduktør i rentekammeret, senere kammerråd John J. (1746–1826) og Marie Elisabeth Lemvig (1762–1838). ~ 27.10.1827 i Kbh. (Helligg.) med Anne Johanne Thuesen, * 18.11.1801 i Kbh. (Frue), † 16.2.1876 i Kbh. (Helligg.), d. af møller Christen T. og Anne Marie Pedersen.

J. blev student 1803 fra Borgerdydskolen i Kbh. og allerede tre år efter cand. jur., manuducerede derefter til juridisk eksamen og blev 1807 kopist i finanskollegiets sekretariat, 1809 tillige i skatkammeradministrationen. 1811 blev han fuldmægtig i rentekammerets danske og norske kancelli, overtog 1819 afviklingen af tabelkontorets forretninger, blev 1821 assessor i statsgældsdirektionen, 1831 medlem af samme, 1839 medlem af pensionskassedirektionen, og 1848 da ministerne trådte i stedet for kollegierne departementschef i finansministeriet (departementet for statsaktiverne) fra hvilken stilling han først 1872 tog sin afsked. – I hele sin usædvanlig lange tjenestetid varetog han sin gerning med punktlig-hed og nidkærlighed; han kendte som få finansforvaltningens detaljer, og med stor dygtighed deltog han i ordningen af statens regnskabsvæsen –

forordningerne herom af 8.7.1840 er således væsentligt hans arbejde Også uden for hans embedsvirksomhed blev der i stor målestok lagt beslag på hans arbejdskraft. Staten benyttede ham i en række kommissioner, bl.a. kommissionen om nogle offentlige fabrikkers og manufakturinstitutioners ophævelse (1817), om de på landet hvilende kommunebyrder (1819), om statsbalancen (1820), om den danske gejstligheds kår (1822), om Øbjerggård og Kjongs fabrik (1831), om det statistiske tabelværk (1833). Endvidere var han 1831–39 præsident i Det danske landhusholdningsselskab og fra 1850 meddirektør i Wilhelminestiftelsen. Allerede 1826 var han blevet meddirektør ved den Reiersenske fond, og her virkede han til sin død, altså over 50 år, levende påskønnet, navnlig af Danmarks industridrivende. – J. var en usædvanlig elskværdig og imødekommende personlighed der bestandig stræbte efter at gøre så megen nytte som muligt, lige venlig og lige hjælpsom mod alle uden hensyn til at han selv steg til høje embeder. For slægt efter slægt stod „Gamle J.“ omgivet af en sjælden sympati. Han bevarede til det sidste en udpræget beskedenhed der bl.a. hindrede ham i at modtage udnævnelse som kabinetssekretær hos Christian VIII. – Sekretær 1815. Virkelig justitsråd 1822. Virkelig etatsråd 1828. Konferensråd 1841. Gehejmekonferensråd 1867. – R. 1835. DM. 1836. K. 1850. S.K. 1857. □Mal. af P. C. Skovgaard ca. 1840 (Randers mus.). Træsnit af H. P. Hansen 1868.

C. Nyrop: Niels Lunde Reiersen, 1896 337. Ida Johnsen: Mellem to tidsaldr, 1915 (fot. optr. 1969) = Memoirer og breve XXIII.

*A. Falk-Jensen**

Johnsson, Bengt Gustaf, * 1921, pianist, organist. * 17.7.1921 på Frbg. (Mariendals). F: kontorist, senere kasserer Niels Gustaf J. (1888–1966) og korrespondent Otthilia Olsen (1886–1975). ~ 25.9.1948 i Christiansborg slotsk. med Esther Klara Marie Paustian, * 3.6.1926 i Kbh., d. af cand. jur., koncertmester Knud P. (1890–1933) og organist Karen Winther-Hansen (1887–1965). Barndomshjemmet var musikinteresseret, og som halvvoksen begyndte J. at få systematisk klaverundervisning. Det var dog først efter studentereksamen 1940 fra Østersøgades gymnasium at han kom i gang med sin meget omfattende musikuddannelse. Klaverspillet udviklede han som elev af Georg *Vasarhelyi, Alexander *Stoffregen og i Wiesbaden hos Walter Giese-king. Han fik tillige undervisning i orgelspil og kirkemusikalske fag hos Finn *Viderø, Johannes Viggo Pedersen og Jens Peter *Larsen. J. tog musikpædagogisk eksamen 1942 og organistksa-

Johnsson, Bengt

men 1945. I samme periode studerede han musikvidenskab ved Kbh.s univ. og tog magisterkonferens 1947. Som udøvende musiker havde han klaverdebut 1944 og holdt i de følgende mange år talrige koncerter i Danmark, det øvrige Skandinavien, flere steder i Europa og i USA. Som pædagog har J. været knyttet til Det fynske musikkonservatorium 1946–49, til statsseminariet Emdrupborg 1949–65, til Malmö musikkonservatorium 1963–65 og fra 1965 til Det jydsk musikonservatorium som professor. J.s kirke-musikalske uddannelse udnyttede han som organist og korleder ved Danmarks radios studie-gudstjenester 1949–70 og som organist ved Vigerslev kirke 1951–63. Som koncertpianist har J. i sit repertoire vist personlig dristighed, i begyndelsen som forkæmper for en nyvurdering af Franz Liszt, senere med hovedvægten på avancerede nutidsværker, ikke mindst på sin samtids danske komponister hvoraf han kan tegne sig for over 100 uropførelser og førsteopførelser i Danmark. J. har dog stadig bevaret sin kontakt med de klassiske klaverværker og har også som pædagog virket på et meget bredt område. Også i sit forfatterskab har J. dokumenteret sin alsidighed. Man kan her nævne hans *Chopins klavermusik*, 1949, *Musikkens stilarter*, 1950, *Den danske skolemusiks historie indtil 1739*, 1973, *Research on Roman keyboard music in the Vatican library*, 1979. J. har tillige nyudgivet og kommenteret Hans Mikkelsen Ravn (Corvinus): *Heptachordum danicum I–II*, 1977 samt redigeret *Orgelkoraler af nutidige danske komponister*, 1957 og sammen med K. Bækkelund *Scandinavian Aspect*, 1973; han har desuden skrevet en del artikler i inden- og udenlandske tidsskrifter og leksika og har haft tillidsposter bl.a. i Solistforeningen af 1921 og i Statens kunstfond. Han har gæsteforelæst flere steder i udlandet og blev 1966 æresmedlem af Arbeitskreis für Schulmusik und allgemeine Musikpädagogik i Vesttyskland. J. har indspillet en del grammofonplader, især med dansk musik, har modtaget Dansk komponist-forenings belønningspris 1971 og Sibelius-akademiets medalje 1976. □Foto.

Interviews i Nationaltid. 26.5.1953, Information 13.2.1959 og Berl. aften 25.11.1961.

Sigurd Berg

Johnsson, John William Schibbye, 1868–1929, læge, medicinalhistoriker. * 22.8.1868 i Kbh. (Frbg.), † 4.2.1929 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: sekretær i det svenske gesandtskab i Kbh., senere partikulær Jøns J. (1830–1900) og Albertine (Alba) Charlotte Adolphine Schibbye (1844–84). ~ 21.4.1913 i Wien med Karolina Maria (Lina

Marie) Schuster, * 9.2.1890 i Rattimau, østrigsk Schlesien, † 17.4.1977 i Ordrup, d. af ingeniør Hans S. (1864–1908) og Karolina Valduga (* 1863).

J. blev student 1886 fra Hauchs skole og tog medicinsk embedseksamen 1893. En meget alsidig hospitalsuddannelse afsluttedes med reservelægestillingen på St. Josephs hospitals medicinske afdeling A i Kbh. 1904. Fra 1899 til sin død var retog han en stor praksis på Frbg. og deltog virksomt i forskellige lægeorganisationers arbejde. Hans største betydning ligger dog i hans arbejder vedrørende medicinens historie og folkløse. 1907 var han medstifter af det medicinsk-historiske museum som efter en hurtig vækst ti år senere overdroges til universitetet, n.å. deltog han i arbejdet for at stifte foreningen Danmarks folke-minder, og 1912–20 sad han i bestyrelsen for Dansk folkemuseum. 1917 var han medstifter af Dansk medicinsk-historisk selskab og var dets sekretær til 1927. Han var medudgiver af Den danske Lægestand, 8., 9. og 10. udgave (1907–25). I sine yngre dage arbejdede J. meget sammen med Bernhard *Olsen, og i de sidste tyve år af sit liv offentliggjorde han talrige artikler vedrørende medicinens historie, folkemedicin og folkløse, hvoraf ca. 40 i udenlandske tidsskrifter; fremhæves kan *Den galliske Syge i Danmark før 1550*, 1918 og *Det folkemedicinske Grundlag for N. R. Finsens Rødt Lys Behandling*. Han udgav en del hidtil ukendte eller lidet kendte håndskrifter fra middelalderen og senere tider, fx 1914 et latinsk håndskrift fra middelalderen om afførende lægemidler, hvis forfatter, Henricus Dacus, han ville identificere med Henrik *Harpestreng, endvidere dele af Otto *Sperlings selvbiografi. 1918 udkom en studie over J. C. *Tode, der vurderede og fremhævede dennes klinisk-venerologiske arbejder. Ligeledes var J. forfatter til et fyldigt og fortjenstfuldt festskrift i anledning af Medicinsk selskabs 150 års jubilæum 1922. I de senere år udgav han værdifulde bidrag til pestens historie i Italien og Dalmatien. På talrige udenlandsrejser knyttede han venskab med de fleste af Europas medicinalhistorikere, ved adskillige medicinsk-historiske kongresser repræsenterede han Danmark, og han var virksom for at sammenføje de af første verdenskrig afbrudte venskabelige forbindelser landene imellem. Ligeledes var han meget virksom i organisationen af Danmarks hjælp til wienerbørn efter krigen, stærkt støttet i dette arbejde som i sin videnskabelige og repræsentative virksomhed af sin hustru. J. var medlem og undertiden også medstifter af udenlandske videnskabelige selskaber og institutioner. – R. 1920. □Mal. af Holger Hansen, 1913. Foto.

A. Nørgaard i Ugeskr. for læger XCI, 1929 139. S. Møller sst. 161. Gunnar Knudsen i Danske studier, 1929 77–85 (m. bibliografi). Axel Hansen i Isis XIII, 1930 320–24. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Axel Hansen**

Johnstad-Møller, Svend Erik, * 1894, officer. * 26.4.1894 i Tune sg. F: proprietær Niels Møller (1860–1951) og Agnes Amalie Johnstad (1868–1922). ~ 1° 23.12.1917 i Nødebo k. med Karen Marie Baggesen, * 14.10.1892 i Helsingør, † 16.1.1972 på Frbg. Ægteskabet opløst 1941. ~ 2° 15.6.1941 i Kastelsk. med Karen Margrethe Lunn (~ 1° 1913 med postmester Jørgen Frederik Lichtenberg Wolff, 1886–1960; ægteskab opl. 1941), * 10.5.1892 på Frbg., d. af højesteretsdommer Villars Hilmar L. (1855–1931) og Ida Louise Poulaine Bech (1866–1942).

Efter gennemgang af hærens officersskole blev J.-M. premierløjtnant i fodfolket og tjenstgjorde efter specialuddannelse som skydelærer og i generalstabstjeneste skiftevis i geled og generalstab indtil udnævnelsen til kaptajn 1929 ved 2. bataljon. 1931–35 forrettede han atter tjeneste ved generalstabens kommandoafdeling og var derefter 1935–38 kommandant for den nyoprettede lejr på Søgaard. Han var herunder aktiv i det nationale arbejde i Sønderjylland og således stifter af og formand for Andelsselskabet Søgaardhus der stiftedes for at bevare denne ejendom på danske hænder. Udnævnt til oberstløjtnant og chef for 2. bataljon 1940 blev J.-M. under hærens illegale modstandsarbejde 1943 leder af opstillingen af militærgrupper i Jylland-Fyn, men arresteredes af tyskerne i maj 1944 og endte i koncentrationslejren Neuengamme hvor han sad til befrielsen. 1945 blev han oberst og chef for 3. regiment indtil han 1948 blev chef for det da oprettede hjemmeværn, fra 1951 med grad af generalmajor, til afskeden 1959. For hjemmeværnets opbygning og brede forankring i befolkningen har J.-M.s djærve folkelige og kontaktskabende personlighed været af uvurdelig betydning – ligesom hans meget store personkendskab som bl.a. blev udbygget gennem nogen politisk virksomhed indenfor det konservative folkeparti samt gennem aktiviteter indenfor jagt- og hundesporten. – R. 1935. DM. 1946. K.² 1950. K.¹ 1953. □Mal. af Mary Havning, 1959 (hjemmeværnets hovedkvarter i Kastellet).

Jørgen Hæstrup: Hemmelig alliance I-II, 1959. Berl. tid. 26.4.1964. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

E. H. Wolff

Johnstrup, Johannes Frederik, 1818–94, geolog. * 12.3.1818 i Kbh. (Frels.), † 31.12.1894 sst., begr.

sst. (Ass.). F: brænderiejer, tidligere skibsfører Ulrik Frederik J. (1771–1834) og Elisabeth Johansine Petri (1793–1839). ~ 2.1.1850 i Kbh. (Holmens) med Marie Louise Dahl, * 29.5.1821 i Kbh. (Frels.), † 8.1.1911 i Vejle, d. af koffardikaptajn Hans Jacobsen D. (1794–1821) og Birgithe Amalie Vonsild (1798–1879, ~ 2° 1827 med konditor Christian David Ferdinand Otto, ca. 1790–1851).

J. gik i Borgerdydskolen på Christianshavn, dimitteredes privat som student 1837 og tog 1844 eksamen i anvendt naturvidenskab ved Polyteknisk læreanstalt. I sine studieår var han assistent hos professor W. C. "Zeise, møntguarden P. R. "Hinnerup og til sidst (1842–46) hos professor G. "Forchhammer i læreanstaltens kemiske laboratorium. Efter at have taget eksamen blev han tillige Forchhammers assistent ved det mineralogiske museum. Samtidig hermed holdt han (1844–45) foredrag over kemi og fysik på et kursus for viderestuderende søofficerer, og 1846 afsluttede han Forchhammers forelæsninger over analytisk kemi ved læreanstalten, mens Forchhammer var på en rejse.

J. var hele sin manddom den store igangsætter, organisator og administrator. I Sorø-tiden 1851–66 (se ndf.) lykkedes det ham at få oprettet et sognebibliotek, en håndværker- og industriforening, en aftenskole for håndværkssvende og lærlinge samt en syge- og lånekasse. Som professor mineralogiae (1866–94) lykkedes det ham at få oprettet Kommissionen for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland 1876 og, med parlamentarisk hjælp fra V. "Pingel, Danmarks geologiske undersøgelse (DGU) 1888, og endelig fik han opført og indrettet en selvstændig bygning til Mineralogisk (nu Geologisk) museum på Østervold, hvortil han ledede overflytningen i månederne umiddelbart før den sygdom som endte med hans død. Han fulgte sine initiativer op, idet han ved at holde populær-naturvidenskabelige aftenforelæsninger skaffede sognebiblioteket dets første indtægter. Han var ligeledes formand for ovennævnte kommission og redigerede dens publikationer, Meddelelser om Grønland, til sin død; han ledede også DGU til sin død. Her afløstes han af en tre-mands kommission, som foreslået af N. V. "Ussing, utvivlsomt med forbillede i den af J. initierede ovennævnte „Grønlandskommission“ der havde fungeret helt tilfredsstillende. Det eneste for eftertiden vigtige geologiske initiativ han ikke var primus motor i var dannelsen 1893 af Dansk geologisk forening; her blev han fra starten forsøgt neutraliseret med en titel som æresformand.

1846 flyttede J. til Sorø akademi hvor han i et

års tid var docent i fysik (efter Carsten Hauch) og i mineralogi og geologi (efter Jap. Steenstrup). Den kortvarige ansættelse beroede på at studenterakademiet skulle nedlægges og blev nedlagt 1849. Efter at have afslået et tilbud om at blive inspektør ved Frederiks stenbrud ved Neksø flyttede J. 1847 ind på Borchs kollegium i Kbh.; 1848–51 var han adjunkt og overlærer ved Kolding lærde skole. 1851 søgte han tilbage til Sorø, hvor han ansattes som overlærer ved Sorø akademis lærde skole og opdragelsesanstalt. Han var medlem af flere ministerielle kommissioner om skoleforhold, bragte Sorø akademis berømte samling af fysiske instrumenter i orden og affattede et katalog over dem med en oversigt over samlingens historie (skoleprogram for 1853). 1855 udgav han *De kemiske Grundstoffer og deres vigtigste Forbindelser i den uorganiske Natur*, en klar og kortfattet vejledning i kemiens begyndelsesgrunde der vandt meget stor udbredelse bl.a. på de højere skoletrin og kom i to nye oplag 1858 og 1863. Under J.s senere ophold i Sorø gik hans studier mere bort fra den kemiske og ind på den rent geologiske side af geologien. Særlig beskæftigede han sig med aldersforholdet mellem de forskellige lag i den danske kridtformation. På det skandinaviske naturforskermøde 1860 holdt han således foredrag om Faksekalken, og 1864 fik han i Videnskabernes selskabs skrifter optaget sin bekendte afhandling om *Faksekalkens Dannelse og senere undergaaede Forandringer*, for hvilken han året før havde fået tildelt selskabets sølvmedalje, og s.å. blev han medlem af selskabet. 1866 fik han en med den Clasens præmie belønnet afhandling *Om Fugtighedens Bevægelse i den naturlige Jordbund* optaget i samme selskabs skrifter. Denne afhandling viser sammen med et par tidligere og senere afhandlinger om Kbh.s grundvandsforhold J.s interesse for hydrogeologien, som han også anså for et vigtigt arbejdsfelt for DGU. – Da Forchhammer døde i dec. 1865, og rigsdagen havde forkastet et forslag om at afholde en konkurrence blev J. 1866 udnævnt til professor i mineralogi og bestyrer af det mineralogiske museum ved Kbh.s univ. At overtage stillingen efter Forchhammer var ingenlunde let, ikke mindst da mange af hans anskuelser allerede var forældede, men J. løste problemet på bedste måde som den beundrer af Forchhammer han var. Han satte sin forgænger og lærer et smukt minde i den biografi der indledede hans udgave af Forchhammers almenfattelige afhandlinger og foredrag og ledsagedes af en fuldstændig fortegnelse over Forchhammers afhandlinger. Som trænet skolemand viste J. sig hurtigt at være pladsen voksen, idet hans forelæsnings indhold var fortræffe-

ligt afpasset efter de tilsigtede formål og blev holdt i en rolig og klar form. Undervisningen støttedes af årlige ekskursioner til Fakse, Stevns klint og Bornholm hvor han med utrættelig iver søgte at vise sine elever alt af interesse. Museet blev fra 1.9.1874 åbnet for publikum hele året.

J.s videnskabelige arbejder var præget af den nøgterne retning geologien nu havde taget efter de foregående menneskealdres brydninger. Det gav sig især til kende ved at jordlagens indhold af forsteninger kom til at spille en stigende rolle. Hans tidligere undersøgelser over koralkalken ved Fakse fik en vigtig tilføjelse ved opdagelsen af koralkalk ved Annetorp (Limhamn) (Oversigt over Vidensk. selsk.s forhandl. 1866). I et par afhandlinger *Grønsandslagene i Danmark*, 1872 og *Om Grønsandet i Sjælland*, 1876 påviste han, ud fra nogle boringer i Lellinge skov vest for Køge at det sjællandske grønsand ligger oven på Salt-holmskalken og skrivekridtet og således ikke er ældre end disse lag, som Forchhammer havde ment. Ligeledes påviste han ved hjælp af en liste over forsteninger, bestemt af palæontologen O. A. L. "Mørch, at grønsandet på Bornholm var betydelig ældre end det sjællandske grønsand.

Også ved undersøgelser over de øvrige bornholmske jordlag blev der taget stærkt hensyn til forsteningsindholdet. Ved forelæggelsen af et geologisk kort over Bornholm på det skandinaviske naturforskermøde 1873 redegjorde J. for den kambrisk-siluriske lagfølge og dens indhold af forsteninger, og i en senere ekskursionsfører *Abriss der Geologie von Bornholm*, 1889 gives en samlet fremstilling af hele Bornholms geologi.

J. forelagde en række vigtige undersøgelser til belysning af istidens jordlag. Allerede omkring 1858 var han klar over, at Forchhammers opfattelse af rullestensleret som en vulkansk dannelse ikke var holdbar, og at det var moræner fra en istid; men først flere år efter, da Forchhammer var død, gjorde J. sig til talsmand for denne forklaring (*Jordbundens Dannelse i Danmark*, 1869 m.m.). Selv om han ikke var den første herhjemme der hyldede denne opfattelse blev det dog ham der lagde grunden til vort kendskab til disse jordlag som moræner, idet han fremdrog en mængde tydelige beviser for denne opfattelses rigtighed, bl.a. skurestriberne og morænestenenes „kantslidte“ ikke rullede former. I et foredrag ved det skandinaviske naturforskermøde 1873 *Om Hævningsfænomenerne i Møens Klint* forklarer han opskydningen af skrivekridtlagene som en følge af ismassernes tryk, og i en tilføjelse i en tysk udgave (*Zeitschrift der deutsch. geol. Gesellschaft*, 1874) overføres disse betragtninger på Rügen's kliner der er opbygget på tilsvarende måde af skrivekridtflager. Udførlige omtaler J.

sine iagttagelser over skurestriber og istidsdannelser i universitetsprogrammet i hans rektorår 1882 *Nogle iagttagelser over Glacialphænomenerne og Cyprina-Leret i Danmark*. Cyprinaleret konstateredes at være interglacialt og skurestriberne på Bornholm at tilhøre to systemer af forskellig alder. *Om de geologiske Forhold i den nordlige Del af Vendsyssel* der ligeledes blev trykt i et universitetsprogram 1882, handler især om Vendsyssels yoldialer hvis arktiske muslinger fremhæves som et sikkert vidnesbyrd om at der virkelig har været en istid, idet arktiske klimaforhold har været rådende under lerets aflejring. Også Danmarks overfladeforhold tager J. op til behandling ud fra de nye synspunkter. Af betydning er især hans påvisning af at de midtjyske bakker som følger østranden af Vestjyllands sandflader (Forchhammers alformation, σ : hedesletterne) er „en uhyre stor, uregelmæssig Endemoræne“ der er dannet langs med en isrand som igennem længere tid har ligget langs hedesletternes østgrænse, mens landskabet øst for denne endemoræne udgøres af mere sluttede partier af rullestensler, selve isens bundmoræne. De vestjyske hedesletter var da opstået af det sand der skylledes ud fra isranden og samledes i terrænets lavninger. En samlet fremstilling af Danmarks geologi udkom 1882.

J.s rejser uden for det egentlige Danmark gik mest til de skandinaviske naturforsker møder, men 1871 foretog han dog en rejse til Island for at tilse statens svovllejer på nordlandet, og 1876 gjaldt en ny rejse egnen omkring Mývatn og vulkanen Askja i anledning af de året for forefaldne vulkanske udbrud (*Om de vulkanske Udbrud og Solfataarerne i den nordøstlige Del af Island*, Naturhist. forenings Festskr. 1886, *Om de i 1875 forefaldne vulkanske Udbrud på Island* i Geogr. Tidsskrift 1877). I mellemtiden havde J. også 1872 undersøgt Færøerne (*Om Kullagene paa Færøerne, samt Analyser af de i Danmark og de nordlige Bilande forekommende Kul*, Oversigt over Vidensk. selsk.s forhandl., 1873) og 1874 Grønland (*Kryolitens Forekomst i Grønland*, Skandin. naturforsker møde, 1880). – J. var fra 1878 medlem af konsistorium, 1881–82 universitetets rektor og blev 1894 udnævnt til æresdoktor, s.å. som han søgte sin afsked som professor med udgangen af 1895. – R. 1869. DM. 1877. K.² 1884. K.¹ 1892. □Mal. af O. Bache, 1892 (Mineralogisk mus.), skitse dertil. Litografi af Harald Jensen, 1895. Afbildet på E. Henningsens mal., 1896, af naturforsker mødet 1847 (Fr.borg; Kbh.s univ.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1894 123 Stamtbl. over slægten Petri, 3. udg. ved Frederikke Matzen, 1913. K. J. V. Steenstrup i Medd. fra da. geol. for-

en. I, 3 1896 I. V. Hintze sst. V, 13, 1918 3–12. Vict. Madsen sst. 13–33. K. Rørdam sst. 14 3–61 (m. bibliografi). C. F. Wandel i Medd. om Grønland XVI, 1896 V–XI. A. Garboe: Geologiens hist. i Danm. II, 1961 286–403. A. Noe-Nygaard: Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XIII, 1979 296–304. – Papirer i Kgl. bibl.

Erik Kristiansen (S. A. Andersen)

Jomtou, Johan Jørgensen, se Jørgensen Jomtou, Johan.

Jonas, Emil Jacob, 1824–1912, litterat. * 14.7. 1824 i Schwerin, † 6.1.1912 i Berlin-Schöneberg, begr. på Mos. kgd. i Weissensee. F: købmand David Theodor J. (1785–1836) og Louise Friedländer (1792–1839). ~ 1.3.1848 på Frbg. med Hertha Adele Wadskiær, * 16.7.1807 i Kbh. (Trin.), † 10.2.1894 i Berlin-Lichterfelde, d. af kaptajn, senere major, brygger Krøyer Løvenbalk W. (1770–1846) og Francisca Marie de Jeanty (1769–1858, ~ 1° 1787 med brygger Christian Gustav Smith, ca. 1748–1802).

J. studerede først i Heidelberg og Bonn og kom derefter til Rostock hvor han 1842 tog den filosofiske doktorgrad. Han var en ivrig deltager i den vågnende liberale bevægelse, og med en fæstningsstraf på halvtredje år hængende over hovedet forlod han Tyskland. Han tog foreløbig ophold i Slesvig, begyndte at studere dansk historie og blev helt vundet for den danske sag. Han blev medarbejder ved det på tysk udsendte, men dansksindede blad Flensburger Zeitung. Senere arbejdede han ved „Dannevirke“ og kom endelig 1847 til Kbh. Her ernærede han sig som lærer, ægtede en dansk dame og blev efter 1848 af udenrigsministeriet anvendt til at påvirke den tyske presse i danskvenlig retning. Selv om de praktiske resultater af hans rejser i Tyskland ikke stod i forhold til den energi han lagde i arbejdet var man inden for ministeriet tilfreds med hans arbejde, og vel delvis som belønning herfor blev der givet ham danskt indfødsret 1851. 1852–54 var han ansat i det holstenske ministerium. Han stod Frederik VII og grevinde Danner meget nær og ledsagede dem ofte på deres rejser omkring i landet. En lovprisning af grevinden som han udsendte i trykken i Flensborg 1854 forskaffede ham en mulkt på 50 rdl. som kongen imidlertid betalte. Efter 1863 følte han sig ikke længere godt tilpas i Danmark, 1867 forlod han landet og tog ophold i Berlin. I sit nye fædreland udfoldede han en næsten feberagtig skribentvirksomhed. Han blev medarbejder ved en lang række førende blade og tidsskrifter, skrev skuespil og udsendte romaner og noveller. Størst betydning fik han som formidler af nordisk littera-

Jonas, Emil

tur i Tyskland. Han oversatte H. C. Andersen, Henrik Ibsen, Bjørnstjerne Bjørnson, Victor Rydberg o.a. Han udgav H. C. Andersens brevveksling med storhertugen af Weimar samt et udvalg af Oscar IIs taler. Meget anvendt og påskønnet blev hans rejsebeskrivelser fra Danmark og Sverige og hans forskellige sproglige hjælpemidler til rejsebrug. – Kammerassessor 1852. Kammerråd 1854. □Foto.

Illustrierte Zeitung, Lpz. 13.7.1899. J. P. Trap: Fra fire kongers tid II, 1966.

Harald Jørgensen

Jonassen, Hagbard, 1903–77, botaniker. * 24.5.1903 i Humlum, † 1.3.1977 på Gentofte amtssygehus, begr. i Søllerød. F: mejeribestyrer, senere forsikringsagent Niels Bjerg Jonassen (1871–1955) og Bolette Marie Frederiksen (1873–1959). ~ 23.6.1934 i Hillerød med Daisy Ruth Nordkild, * 23.1.1901 i Åker, d. af forfatter Georg N. (1879–1964) og Clara Friederichsen (1884–1963). Efter studentereksamen fra Viborg 1922 og et par års ansættelse i Østasiatisk Kompagni begyndte J. 1928 studiet af naturhistorie og geografi og blev cand.mag. 1932. Samme år blev han videnskabelig assistent hos professor Knud Jessen hvem han assisterede ved undersøgelser i Danmark og Irland. Fra 1935 underviste han tillige på Sortedams gymnasium, og 1939 kom han til Aurehøj gymnasium hvor han blev lektor 1951. Af Jessen lærte han at arbejde med pollenanalyse, og mange bidrag i dennes afhandlinger skyldes J. som beskedent ikke ønskede at stå som egentlig medforfatter. Pollenanalysen blev hans redskab på det felt som han gjorde til sit, udredningen af de danske hedesletters historie, og løsningen af det omstridte problem, hvorvidt dette plantesamfund direkte havde afløst efteristidens tundraer eller om fladerne havde været dækket af skov og lyngheden var indvandret som følge af menneskers virke. For at løse problemet undersøgte han pollenaflejringer i nutidens skov- og hedesamfund og viste at lyngheden har bredt sig over hedebladerne efter at agerbrugere har fældet og afbrændt en lysåben egeblandingsskov. Sine resultater fremlagde han, foruden i populære skrifter, i disputatsen *Recent pollen sedimentation and Jutland heath diagrams*, 1950, og han har senere skrevet om hedens naturhistorie i Hardsyssels og Ribe amts årbøger og i Dansk natur – Dansk skoles årbog, 1967. 1966 udgav han sammen med Mogens B. Lange lærebogen *Biogeografi*, og han har desuden skrevet om USA og Sovjet til værket *Til verdener*, 1953 (red. Cai M. Woel) og afsnit af bogen om San Cataldo, De mange trappers land, 1964. J.

var 1926 medstifter af Aldrig mere krig, den danske afdeling af War Resisters' International af hvis internationale råd han blev medlem 1937. Under anden verdenskrig gik han aktivt ind i internationalt hjælpearbejde og var 1944 blandt stifterne af Fredsvenners Hjælpearbejde som senere blev til Mellemfolkeligt Samvirke, og han var samvirkets første formand. 1966 udgav han bogen *Mellemfolkeligt Samvirke*. For sin hjælpeindsats modtog han Dansk røde kors' mindetegn og ridderkorset af den græske Georg Is orden. 1949 deltog han i oprettelsen af Magleås folkehøjskole, og han var medlem af bestyrelsen for Dansk natur – Dansk skole. J. var præget af sine idealistiske anskuelser, han havde ambitioner på idealernes, ikke på egne vegne. □Foto.

Bibliografi i Carl Christensen: Den danske botaniske lit. 1912–39, 1940 286 og i Alfr. Hansen: Den danske botaniske lit. 1940–59, 1963 176. – Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1950 276f.

Anne Fox Maule

Jonge, Nicolai (Nikolay), 1727–89, forfatter. * 29.8.1727 i Kbh., † 24.4.1789 i Allerslev, begr. sst. F: revisor i rentekammeret, skibsmåler ved Børsen Peder Nielsen J. († 1743) og Anna Sophie Einhaus († 1758). ~ 2.6.1763 i Kbh. (Slotsk.) med Geske Fischer, * ca. 1735, begr. 12.11.1798 i Præstø, d. af konsumtionsskriver, auktionsdirektør Peder Arvidsen F.

J. blev student 1745 fra Kbh.s skole, tog 1747 teologisk eksamen, blev 1754 kateket ved Holmen og 1762 præst i Allerslev ved Præstø. Han var en overordentlig flittig skribent hvis forfatterskab, der mest består af håndbøger, spænder over geografi, historie, filologi, bibelhistorie og homiletik. Sin *Geographie eller Jordbeskrivelse* i syv kvartbind, 1759–91 (VII udg. af Niels Prael) som er en bearbejdelse især efter tyske kilder (for Danmarks vedkommende efter Erik Pontoppidan) lod han udkomme under Ludvig Holbergs navn skønt dennes Compendium geographicum der angives at ligge til grund kun er en pjece på halvhundrede oktavsider. Af blivende værdi er J.s *Kiøbenhavns Beskrivelse* hvis første bind udkom 1783 medens andet bind først blev udgivet 1945 efter forfatterens manuskript i Kgl. bibl. Dette værk, til hvis udarbejdelse J. fik bistand af Kbh.s politi- og borgmester Erik Torm, benyttes stadig som topografisk kildekrift. □Mal. ca. 1760 (Fr.borg).

Kirkehist. saml. 5.r.III, 1905–07 394. Pers. hist. t. 5.r.VI, 1909 44. – Nyeste skilderie af Kbh., 1829 1106–08 (anm. af J.s Kbh.s Beskrivelse). Ed. Erslev: Jylland, 1886 324. – Ludv. Koch: Oplysningstiden i den da. kirke 1770–1800, 1914 258f. – Papirer i Kgl. bibl.

R. Paulli*

de Jonquières [sjån'kjæ:r], **Frederik Lindam Godefroi de Dompierre**, 1854–1925, overpræsident. * 6.10.1854 i Kbh. (Fr. ref.), † 30.4.1925 sst. (Andreas), begr. sst. (Vestre). F: bureauchef i slesvigske ministerium Godefroi Chrétien de Dompierre de J. (1818–83) og Harriet Lindam (1820–84). ~ 27.9.1882 på Nysø med baronesse Jeanina Emilie Stampe, * 11.9.1861 på Kristinelund ved Præstø, † 22.6.1911 i Kbh., d. af kammerherre, lensbaron Henrik S. til Stampenborg (1821–92) og Jonna Drewsen (1827–78).

de J. blev student 1872 fra Metropolitanskolen, cand.jur. 1878, blev derefter assistent i overfor-mynderiet 1879 og i indenrigsministeriet 1881 hvor han 1893 blev fuldmægtig og 1894 departementschef. 1898 blev han stiftamtmand over Fyns stift og 1909 over Sjællands stift. 1911 udnævntes han til overpræsident i Kbh. 1892–94 var han medlem af kommunalbestyrelsen på Frbg. – de J. havde en skarp intelligens og var af en ligefrem karakter der ikke jog efter popularitet, men alene lod sine handlinger diktere af, hvad han anså for ret. Han varetog med repræsentativ dygtighed de pligter som hans fremstående embeder pålagde ham, og fra alle sider bøjede man sig for hans klare og uhildede afgørelser. Foruden at varetage sine mange repræsentative pligter (bl.a. fra 1910 som formand for Handelsbankens bankråd) deltog han i arbejdet for de vanskeligt stillede og var således fra 1912 medlem af bestyrelsen for Kbh.s understøttelsesforening, fra 1912 formand for Julemærkekomiteen, fra 1917 for repræsentantskabet for friskolebørnsasylet og fra 1918 for bestyrelsen for kronprinsesse Louises tjenestepigeskole, 1919–20 for den danske forening Norden. Som amtmand på Fyn var han kgl. kommissarius for Nordfynske jernbane og Odense-Kertemindebanelen. Staten benyttede sig af hans forhandlings-evne på forskellig måde. Han var således opmand i den svensk-norske rengræsningssag 1910–19 og formand for komiteen vedrørende len og stamhuse 1909–10. Ved det nordiske administrative forbunds dannelse 1918 blev han formand for den danske sektion, og ved sine kundskaber og sin rige erfaring gjorde han sig meget gældende på de første og vanskelige møder med nabolandenes embedsstab. 1914–17 var han formand for det danske bibelselskab. – Kammerherre 1904. – R. 1894. DM. 1897. K.² 1906. K.¹ 1913. S.K. 1922. □Malet som barn. Mal. af Knud Larsen, 1920 (Kbh.s rådhus). Posthumt mal. af Hans Henningsen (Kbh.s Handelsbank). Foto.

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen I, 1900. Samme i Berl. tid. 27.2.1937. Ill. tid. 25.12.1910. Henrik Vedel i Nord. administrativt t., 1919 60–62. Sig. Thorsen: Ernst

Kaper, 1944. Tage Kaarsted: Påskekrisen 1920, 1968. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

August Nielsen*

de Jonquières [sjån'kjæ:r], **Henri Alexandre Antoine de Dompierre**, 1816–79, officer. * 13.8.1816 på Folehavegård ved Hørsholm, † 21.9.1879 i Bad Oeynhausen, begr. i Kbh. (Ass.). F: proprietær Frédéric Anne de Dompierre J. (1777–1820) og Anna Hedevig Høyer (1787–1853). Ugift. – Bror til J. de J.

de J. var søkadet 1831–33, men måtte opgive på grund af nærsynethed og gennemgik derpå 1834–38 den militære højskole som sekondløjtnant uden anciennitet i artilleriet, fik 1840 anciennitet (fra 1838) og blev s.å. premierløjtnant. Fra 1842 var han som adjungeret Jacob *Fibiger lærer i artilleri ved højskolen, indtil han 1845 ved en kgl. resolution sammen med F. *Læssøe pludselig afskedigedes fra lærerposten som følge af deltagelse i de yngre læreres opposition mod de ældres overgreb; han påtog sig dog efter indtrængende opfordring at fortsætte undervisningen indtil 1848, da han fik kaptajns kar. (uden anc.), kort efter blev kaptajn II og deltog i krigen. Fra 1851 begyndte han som medlem af artilleri- og konstruktionskommissionen den teoretisk-praktiske virksomhed der skaffede han navn som „lærd“ artillerist, en af artillerivåbenets mest fortjente officerer. 1853 blev han kaptajn I og chef-konstruktør ved artilleribrigaden og udarbejdede herefter en række skrifter om skydningens teori, bl.a. den betydningsfulde *Balistske Tabeller for de danske Projectiler*, 1857 samt, efter at have været udsendt til krigsskuepladsen på Krim, *Betragtninger over Sebastopols Belejring*. I de følgende to årtier ledede de J. her hjemme de højst betydningsfulde overgange fra glatløbet til riflet (forlade-)skyts og dernæst fra forlade- til bagladeskyts. Dels ved udboring og rifling af ældre glat skyts, dels ved indkøb i Sverige af nyt, der oprifledes her hjemme, var man ved jævnt arbejde, så vidt de bevilgede penge midler strakte til, nået til at batterierne ved begyndelsen af krigen 1864 havde nyt feltskyts og de befæstede stillinger et antal sværere pjecer efter fransk system. Hermed fortsatte man under krigen og nåede „en efter Forholdene ikke ganske ringe Forsyning af riflet Skyts“. Samtidig var infanteriets gamle glatte geværer blevet forsynet med rifling, så at de var nogenlunde på højde med tiden. – 1860 havde de J. fået majors kar., 1863 blev han virkelig major. I stillingen ved Dannevirke var han til tjeneste i artillerigeneralen M. *Lüttichaus stab, blev derefter i Dybbøllstillingen stabschef hos den højstkommanderen-

de Jonquières, H.

de artilleriofficer, fra marts selv højstkommanderende. Efter Dybbøls fald var han højstkommanderende artilleriofficer på Als indtil våbenhvilen skulle indtræde da han, meget mod overkommandoens ønske, kaldtes til Kbh. for at genoptage virksomheden som konstruktør. Da der under krigen såvel i rigsdagen som udenfor rejstes skarp kritik af artilleriets tilstand i sammenligning med fjendernes, tog de J. 1865 som en af de nærmeste dertil til orde i et lille skrift *Bemærkninger om det danske Artillerie samt om dets Deeltagelse i Krigen 1864*. Foruden disse mangesidige, indgående arbejder for landartilleriet deltog de J. i udarbejdelsen af planerne til udvidelse af Kbh.s søbefæstning, og marinen benyttede hans indsigt ved forskellige skydeforsøg. 1865 blev han oberstløjtnant, kommandør for artilleristaben, og straks efter, ved de to gamle generaler Lüttichaus og W. N. Ulstrups afgang, beordredes han til indtil videre at overtage forretningerne som chef for artilleriet og som over-tøjmaster og kommandør for tøjetat, og endnu s.å. blev han oberst og chef for det samlede artilleri, n.å. generalmajor, ved hærloven af 1867 general og ved flådelovens gennemførelse 1868 også generalinspektør for søartilleriet. – Fra 1870 til sin død var de J. medlem af landstinget for Kbh., valgt af højre i 1. kreds. de J. var medlem af forsvarskommission af 1866. Han var mere sagligt end egentlig politisk interesseret i forhandlingerne i tinget, deltog flittigt i behandlingen af finanslovene, men navnlig og i stærkt stigende grad i behandlingen af militære spørgsmål, særlig diskussionerne om forbedringer i hærloven af 1867. Belært af erfaringerne fra det sidste afsnit af krigen 1864 var han overbevist om nødvendigheden af på forhånd at koncentrere Danmarks forsvar om Sjælland, navnlig Kbh. der burde befæstes stærkt såvel fra land- som fra søsiden. Han var velvilligt stemt over for nogen forøgelse af flåden, men mente alligevel at dens udsigter over for den hurtigt voksende tyske flåde var meget ringe, og at både dens og hærens chancer for at hindre fjendtlig landgang på Sjælland kun var små. Disse standpunkter som han hævdede i mådeholdne, nøgterne indlæg, bragte ham i stærk modsætning til flådens repræsentanter på rigsdagen. de J. var en stille, tilbageholdende, fordringsløs mand der snarest gjorde indtryk af en vis forlegenhed (A. F. *Krieger karakteriserer ham som naiv); men samtidig en fast karakter, mandig og ærekær, præget af usædvanlig liberalitet og uhildethed i anskuelser; et pligtmenneske og en brændende fædrelandsven. 1871–73 sad han i overbestyrelsen for de danske skytteforeninger. – R. 1848. DM. 1856. K.¹ 1864. S.K. 1878. □Mal. af J. F. Vermehren, 1853. Lito-

grafi 1864, efter dette træsnit s.å. og 1871. Træsnit af J. C. Nielsen, 1866, efter tegn. af Bernhard Olsen, efter dette træsnit af H. P. Hansen, 1879. Buste af Th. Stein, 1880. Mal. af Vermehren, 1882 (Fr.borg), efter dette træsnit af H. P. Hansen, 1886. Foto.

A. F. Krieger: *Dagbøger* III–VI, 1921–25. – O. Blom i III. tid. 5.10.1879. Samme i Vort forsvar 31.10.1886. Rigsdagstid. Landstinget, 1879–80 14f. Den dansk-tyske krig 1864, udg. Generalstaben I–III, 1890–92. N. P. Jensen: Oberst Frederik Læssøe, 1912.

Rockstroh*

de Jonquières [sjån'kjæ:r], Jean André Frédéric de Dompierre, 1815–90, kontorchef. * 26.4.1815 i Hørsholm (Fr.ref.), † 23.12.1890 i Kbh. (Fr. ref.), begr. sst. (Ass.). F: proprietær Frédéric Anne de Dompierre J. (1777–1820) og Anna Hedevig Høyer (1787–1853). Ugift. – Bror til H. de *J. de J. blev student 1832 fra Borgerdydskolen i Kbh. og 1837 juridisk kandidat. 1840 kom han som volontør ind i kancelliet og fik ansættelse i kontoret for de kirkelige sager. 1844 blev han kancellist sst., 1848 fuldmægtig og en måned efter, da ministerierne afløste kollegierne, departementssekretær i ministeriet for kirke- og undervisningsvæsenet og chef for dette ministeriums 1. departements kontor (ekspeditionskontoret for kirkevæsenets sager), og her forblev han under kontorets forskellige omordninger til sin død. 1872–76 og fra 1888 varetog han tillige departementschefsforetningerne for dette kontors vedkommende. – de J. var en højtuddannet, grundig og samvittighedsfuld personlighed der nærede varm interesse for åndslivets frembringelser og udvikling. Under tyve ministerier beklædte han sit embede som den erfarne rådgiver og traditionens bærer, og i mere end 40 år havde hans erklæringer den overvejende indflydelse på de kirkelige sagers behandling i ministeriet. Egenommeligt er det at en reformert i så lang en årrække deltog i ledelsen af et luthersk kirkesamfund, noget i tidligere tid ganske uøret. Der blev aldrig fra gejstlig side fremført nogen anke herimod, et talende vidnesbyrd om de J.s loyalitet og tillidvækkende personlighed. Varmfølelse og hensynsfuld kom han stedse enhver i møde der i embedssager henvendte sig til ham. I direktionen for Det danske bibelselskab havde han sæde fra 1871 til sin død, og han var siden 1845 ældste i kirkerådet for den fransk-reformerte menighed i Kbh. – Virkelig kancelliråd 1851. Virkelig justitsråd 1852. – R. 1854. DM. 1869. K.² 1878. K.¹ 1887. □Pastel af Erik Henningsen. Foto.

Dagbladet 28.12.1890.

A. Falk-Jensen*

Jonsen, Laurids, se Jensen, Laurids.

Jonsen, Niels, se Jensen, Niels, † 1379.

Jonsen, Rane, † 1294, kammermester. F: Jon Ransen og Elisabeth (d. af Niels Falster).

J. er måske ved siden af marsk (Stig Andersen "Hvide") Stig den kendteste af kongemorderne (Erik Klippings drabsmænd), men hans ry skyldes især folkevisen der udlægger ham som forræderen „der værgede sin herre som en skalk“. De samtidige kilder derimod har kun meget sparsomme efterretninger om ham. Ved tidspunktet for drabet havde han status af væbner, og en tid synes han at have været Erik Klippings kammermester (camerarius). Han deltog sammen med de øvrige fredløse i angrebene på Danmark fra 1289. 1294 blev han fanget og sat på stejle uden for Roskilde. Han tilhørte den slægt der senere kaldtes Rane som ved flere giftermål er beslægtet med Hvideslægten og har tilknytning til Stevns. Ifølge A. *Huitfeldt (der ikke angiver nogen kilde) har J. ejet Gjorslev.

Erik Klipping og hans sønner, udg. Ellen Jørgensen, 1927. – Danm.s adels årbog XXVII, 1910 341; XXXII, 1915 613. Hugo Yrwing: Kungamordet i Finderup, Lund 1954 = Skr. utg. av Vetenskaps-societeten i Lund XLV. Erik Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen, 1968. Kai Hørby: Status regni Dacie, 1977.

Kai Hørby

Jonsen, Aage, † 2.4.1317, drost.

J. var en af Erik Menveds nærmeste rådgivere i de vanskelige år under striden med Jens *Grand. I hvert fald 1294–95 beklædte han det vigtige embede som kongens drost; rimeligvis var han det allerede tidligere da han på et danehof i Nyborg (vistnok 1293) pludselig bandlystes af ærkebisp. Han var til stede ved dennes fængsling 8.4.1294, ligesom han i julen s.å. var med til at forelægge fangen på Søborg kongens forligsvilkår. Marts 1296 kaldes han „fordum Drost“. Endnu 1299 var han blandt de mænd, hvem Erik Menved udpegede til at underhandle med Jens Grand, og 1303 var han med til at mægle mellem kongen og den nye ærkebiskop *Isarn. Siden træder han mere i baggrunden.

Lunde domkapitels gavebøger, udg. C. Weeke, 1884–89 (fot. opr. 1973) 78f. Acta processus litium, udg. Alfr. Krarup og W. Norvin, 1932.

*Henry Bruun**

Jonsius (Jönsius, Jöns, Jonsenius, Jönsenius), Johannes, 1624–59, rektor, filosofisk forfatter. * 20.10.1624 i Rendsborg, † april 1659 i Frank-

furt a. M. ~ 1655 i Itzehoe med Christina Alberti (Albertsen?).

J. gik i skole i Rendsborg og Kiel og kom 1645 til universitetet i Rostock hvor han studerede filosofi og de gamle sprog, tog magistergraden 1647 og blev n.å. medlem af det filosofiske fakultet. 1649 blev han konrektor ved Rendsborg skole hvor bl.a. den senere bekendte Marqvard *Gude var hans discipel. På grund af den knappe løn opgav han n.å. sin stilling og rejste til Königsberg. Her blev han optaget i universitetets filosofiske fakultet og underviste som privatdocent med håb om at opnå et professorat. 1652 vendte han tilbage til Rendsborg og overtog rektoratet dér som han 1656 ombyttede med det mere anselige ved domskolen i Slesvig. Hans svage helbred, der ikke tålte byens fugtige luft, i forbindelse med huslige sorger nødte ham imidlertid til at søge andetsteds hen, og 1657 blev han prorektor ved gymnasiet i Frankfurt a. M. hvor han døde to år efter af skørbug. J. besad megen filosofihistorisk lærdom og har bl.a. skrevet *Disputatio de syllogismo ex mente Aristotelis*, 1651, *Dissertationum de historia peripatetica partis primae prima*, 1652, endvidere *Epistola de Spartia* der sammen med *Fragmentum de ordine librorum Aristotelis* blev udgivet af Marqvard Gude 1655 (senere optrykt i J. G. Graevius: Syntagma variarum dissertationum rariorum, 1702). Hans hovedværk er *De scriptoribus historiae philosophicae libri IV*, 1659 der revideret og videreført af J. C. Dornius udkom i 2. udgave 1716.

Die Matrikel der Univ. Rostock, udg. Adolph Hofmeister III, Rostock 1895 141 151 154. – J. Møller: Cimbria lit. I, 1744. J. P. A. Jungclaussen: Die ältere Gesch. der Domschule, Slesv. 1842 13 (skoleprogr.). P. S. Frandsen: Gesch. der Gelehrtenschule zu Rendsburg, Rendsburg 1857 2 (skoleprogr.). Conr. Bursian: Gesch. der class. Philologie in Deutschland, München 1883 314f. R. Beck i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst.-lauenb. Gesch. XXVI, Kiel 1896 150 158 162 164f.

*S. V. Rasmussen**

Jónsson, Björn, 1846–1912, minister for Island, redaktør. * 8.10.1846 på gården Djúpidalur i Vest-Island, † 24.11.1912 i Reykjavík, begr. sst. F: bonde Jón J. (1818–63) og Sigríður Jónsdóttir (1823–64). ~ 10.12.1874 i Reykjavík med Elisabeth Sveinsdóttir, * 17.7.1839 på præstegården Blöndudalshólar, † 11.6.1922 i Reykjavík, d. af sognepræst Sveinn Nielsson (1801–81) og Guðrún Jónsdóttir (1807–73).

J. blev student fra Reykjavíks lærde skole 1869 og kom derefter til Kbh. for at studere jura. Han fuldendte dog ikke sine studier og rejste hjem til Island 1874 uden embedseksamen. S.å. stiftede han Reykjavík-avisen Isafold, og som dens ejer og redaktør arbejdede han hele sit liv med und-

Jónsson, Björn

tagelse af ministertiden 1909–11. I hård konkurrence med Þjóðólfur blev Ísafold efterhånden Islands mest populære avis og J. derigennem en af landets mest indflydelsesrige mænd. Blandt andet hjalp J. og hans avis til med at styrke afholdsbevægelsen. I Islands statsretslige anliggender var J. i begyndelsen moderat, og ved århundredskiftet støttede han Valtýr Guðmundssons forsøg på et kompromis med den danske regering (Valtýska). I det første årti derefter fremstod J. mere og mere som leder af modstanden mod H. *Hafstein. Efter dennes nederlag ved valget 1908 hvor vælgerne forkastede et forfatningsudkast fra en dansk-islandsk kommission blev J. leder af det nye selvstændighedsparti, og 1909 afløste han Hafstein som islandsk minister. J. og hans partifæller stillede nu mere radikale krav over for den danske regering end Hafsteins parti havde gjort, og da man fra dansk side ikke ville gå med hertil blev J.s ministertid 1909–11 statsretligt uden resultat. I sin hjemmepolitik havde J. heller ikke megen succes, og hans behandling af nationalbankens affærer mødte stor modstand, ikke mindst i hans eget parti. På grund af denne splittelse kom han i mindretal i altinget 1911 og måtte gå af som minister. Han var dog medlem af altinget til sin død 1912. – R. 1904. □Foto.

Lýður Björnsson: Björn ritstjóri, Reykjavík 1977. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Heimir Thorleifsson

Jónsson, Eiríkur, 1822–99, ordbogsforfatter. * 18.3.1822 på Hoffell, Austur-Skaftafellssýsla, Island, † 30.4.1899 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: senere præst i Einholt Jón Bergsson (1795–1852, ~2° 1849 med Sigríður Benediktsdóttir, † 1878) og Sigríður Eiríksdóttir (1801–47). ~ 27.10.1868 på Frbg. med Jensine Petrine Jensen, * 30.4.1836 i Kbh. (Frue), † 28.7.1900 sst. (~ 1° 1856 med hattemagersvend Frans Theodor Hultmann: ægteskabet opløst), d. af politibetjent Peter J. og Ane Kirstine Matthiesen.

J. blev student 1846 fra Bessastaðir og kom s.å. til universitetet hvor han dog ikke tog nogen embedseksamen. Han deltog sammen med K. *Gislason o.a. islandske studenter i forarbejderne til Cleasbys islandsk-engelske ordbog, og 1854 blev det ham overdraget af Det kgl. nordiske oldskriftselskab at udarbejde en ordbog over det gamle islandske litteratursprog med oversættelse til dansk. Værket, i hvilket Gunnlaugur Þórðarson († 1861) også havde en væsentlig andel, udkom 1863 (*Oldnordisk Ordbog*). Det har ingen kildehenvisninger og lider også i andre henseender af visse mangler men som en let til-

gængelig håndordbog til sagasproget har det gjort stor nytte. Senere deltog J. i oldskriftselskabets udgivelsesarbejder, dels af *Njáls Saga*, 1875, sammen med K. Gislason, dels af *Hauksbók*, 1892–96, sammen med Finnur *Jónsson. J., der hele sit liv levede i små kår, var fra 1873 til sin død arnamagnænsk stipendiar, og 1874 blev han viceinspector (viceprovst) på Regensen hvor han særlig tog sig gæstfrit af de islandske studenter. □Træsnit. Foto.

Þorsteinn Gislason i Sunnanfari VI, Reykjavík 1896 nov.nr. Finnur Jónsson i Arkiv för nord. filologi XVI, Lund 1900 319f. Þorvaldur Thoroddsen i Safn fræðafjelagsins I, 1922 124; Finnur Jónsson sst. X, 1936 66–68. Kn. Fabricius: Regensen gennem 100 år, 1923–25. Indriði Einarsson: Sjed og lífað, Reykjavík 1936 153–55.

Jón Helgason

Jónsson, Finnur, 1858–1934, nordisk filolog. * 29.5.1858 på Akureyri, Island, † 30.3.1934 på Frbg., urne på Ass. kgd. F: bogbinder, senere politibetjent Jón Borgfirðingur (1826–1912) og Anna Guðrún Eiríksdóttir (1828–81). ~ 7.11.1885 på Frbg. med Emma Frederikke Andrea Joachimine Herazcek, * 21.11.1859 i Kbh. (Hellig.), † 28.10.1935 på Frbg., d. af hofsværdfejer Johan Seyer H. (1825–81) og Birgitte Dortha Louise Deissner (1825–1907).

J.s far var en bekendt autodidakt i hvis samling af bøger og håndskrifter sønnen allerede som barn følte sig hjemme. Familien flyttede 1865 til Reykjavík hvor J. 1872 blev optaget i latinskolen. 1878 kom han som student til Kbh. hvor han studerede klassisk filologi med M. Cl. *Gertz og J. L. *Ussing som hovedlærere; samtidig gik han til Konråd *Gislasons øvelser over skjaldekvad og fik derved en interesse for disse digte der varede hele livet. Allerede halvandet år efter at have taget embedseksamen (i jan. 1883) var J. færdig med en disputats *Kritiske Studier over en Del af de ældste norske og islandske Skjaldekvad*, som han forsvarede 1884. Efter at Gislason havde taget sin afsked blev J. 1887 docent i nordisk filologi, en stilling som 1898 blev udvidet til et ekstraordinært (1911 ordinært) professorat.

I sin studentertid havde J. udgivet et par sagaer efter håndskrifterne, og da han i en forholdsvis ung alder havde fået en livsstilling som tillod ham helt og holdent at bruge sine kræfter i videnskabens tjeneste tog han fat med en overordentlig energi. Hans særlige arbejdsområde var den islandske – og i tilknytning dertil også den norske – litteratur i middelalderen, men tillige islandsk sprog og kultur, nordisk mytologi m.m. Sin største indsats ydede han som udgiver af middelalderlige islandske værker, og hans arbej-

de var derved i fremtrædende grad knyttet til de københavnske samlinger af islandske håndskrifter, først og fremmest den Arnamagnæanske samling som han dagligt besøgte. Den langsomhed som i de foregående årtier havde præget det københavnske udgivelsesarbejde blev nu afløst af en sådan fart at såvel de gamle institutioner, Den Arnamagnæanske kommission og Det kgl. nordiske oldskriftselskab som det 1879 stiftede Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur i J.s tid altid havde nok at bestille.

Tiden fra disputatsen og en snes år fremover var J.s bedste arbejdsperiode. Talrige vigtige udgaver så lyset ved hans hånd; de betydeligste er: *Egils Saga*, 1886–88, *Hauksbók* (sammen med Eiríkur Jónsson), 1892–96, *Heimskringla* 1–IV, 1893–1901, *Landnámabók*, 1900, *Fagrskinna*, 1902–03 og *Hrólfs Saga Kraka*, 1904. Alle disse udgaver bygger på indgående (om end ikke altid tilstrækkelig grundige) undersøgelser af håndskriftsmaterialet, og de fleste af dem er forsynet med udførlige indledninger, tolkninger af de deri forekommende skjaldevers m.m. Et stort arbejde blev nedlagt i den fototypiske og diplomatiske gengivelse af eddadigtenes hovedhåndskrift, som J. besørgede sammen med L. F. A. Wimmer (1891); fem år efter fulgte en lignende gengivelse af det Arnamagnæanske parallelhåndskrift. Ved siden af de kritiske udgaver fremkom håndudgaver af enkelte hovedværker: *Íslendingabók*, 1887, *Eddalieder*, 1888–90, *Egils Saga*, 1894, *Snorri Sturluson, Edda*, 1900 og *Gisla Saga*, 1903.

Samtidig med denne vidtspændende udgivervirksomhed skrev J. en mængde afhandlinger i fagtidsskrifterne og udgav sit største originalarbejde, *Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie* I–III, 1894–1902. Værket behandler en litteratur der frembyder talrige yderst vanskelige problemer, bl.a. fordi de allerfleste dateringer er usikre, og at skrive dens historie ville i virkeligheden have været en tilstrækkelig livsgerning for en enkelt forsker. Det kan da ikke forbydes at J.s værk ofte savner den grundige fordybelse i problemerne. Det er heller ikke rigt på frugtbare originale synspunkter, og nu, efter årtiers fortsatte granskning, ser man let dets svagheder: den snævre synskreds der næsten aldrig åbner sig ud mod Europa; den overdrevne tillid til den mundtlige (og til gengæld for stor mistillid til den skriftlige) overlevering; fremhævelsen af 1100-årenes litterære virksomhed på 1200-årenes bekostning; en tilbøjelighed til at antage at de bedste skrifter også er de ældste. Værkets store fortjeneste er at man her for første gang fik en udførlig og nøgtern besked om hele litteraturen i sammenhæng, med henvisninger til tidligere un-

dersøgelser, og skønt det ikke kan kaldes velskrevet, mærker man næsten overalt forfatterens varme kærlighed til emnet; kun for enkelte områder, særlig de religiøse skrifter, glipper forståelsen.

Litteraturhistoriens hævde af at de fleste Eddadigte måtte antages at være blevet til i Norge gav anledning til en polemik med rektor Björn M. Ólsen i Reykjavik som mente at de først og fremmest var islandske, og påviste at J.s argumentation ikke var holdbar. En anden videnskabelig duel havde J. i 90'erne med den nordiske filologiske hævding, professor Sophus Bugge i Oslo. Bugge havde fremsat en teori om at den nordiske mytologi i virkeligheden var et konglomerat af klassiske sagn og kirkelige legender som først i vikingetiden var kommet til Norden og var blevet omformet dér. J., som altid var en hader af dristige hypoteser, meldte sig som en bestemt modstander af Bugges lære og angreb den på et af dens mest sårbare punkter: mytologien, således som vi kender den, forudsættes allerede af de ældste skjalde fra 800-tallets første halvdel, og den må således være ældre end vikingetiden. Bugges forsøg på at bevise at disse skjaldevers ikke kunne være så gamle som hævdet af traditionen virkede ikke overbevisende, og hans teorier, som i begyndelsen havde fået adskillig tilslutning, blev efterhånden opgivet af alle. Kampen blev fra begge sider ført på en smuk og værdig måde således at begge parter kunne nedlægge pennen med ære, men eftertiden har i hovedsagen givet J. ret.

Da de store arbejder, Heimskringla-udgaver og litteraturhistorien, var afsluttede begyndte J. af af kraft at forberede et af sine hovedværker, den fuldstændige udgave af skjaldedigtningen. Han havde siden disputatsen gang på gang beskæftiget sig med disse kvad i afhandlinger og udgaver samt i bogen *Det norsk-islandske Skjaldesprog*, 1901, og trangen til en samlet udgave måtte stadig melde sig med stor styrke, men vanskelighederne var meget store, dels på grund af det brogede og uensartede håndskriftmateriale, dels på grund af den dunkle udtryksmåde og den ofte meget forvanskede tekstform. Arbejdet skred så hurtigt frem at trykningen kunne begynde 1907, og 1915 forelå hele værket færdigt, i fire store bind. To af dem (A-bindene) indeholder digtenes tekst, trykt efter ét af håndskrifterne med afvigende læsemåder fra de andre; i de andre to (B-bindene) gives teksten normaliseret i den efter udgiverens mening oprindelige form, med dansk oversættelse nedenunder. Hertil slutter sig en ordbog til Edda- og skjaldekvad, *Lexicon poeticum*, 1913–16 der fremtræder som en ny udgave af Sveinbjörn Egilssons værk med samme

navn (1860), men ændringerne er så gennemgribende at det snarere må betegnes som et nyt arbejde.

Gennem sine tidligere arbejder havde J. fået ry som den førende autoritet på skjaldekvadernes område, og da han havde fremlagt alle disse spredte digte og digtfragmenter i en samlet udgave med oversættelser samt en dertil hørende ordbog følte man det som om man stod ved afslutningen af en af den nordiske filologis store bedrifter. Det varede imidlertid ikke længe før kritikken begyndte at lyde, og det kan heller ikke nægtes at der i A-bindene, udgavens hoveddel, er visse mangler i plan og udførelse som forrindere værket værdi, og at udgiveren såvel i B-bindene som i ordbogen mange gange optræder som talsmand for tolkninger der er uheldige og principielt betænkelige. Alligevel er det et spørgsmål om denne den mest angrivelige og stærkest kritiserede af alle J.s udgaver ikke tillige er den der har haft størst betydning. Blot derved at den samlede hele materialet sammen og benyttede talrige håndskrifter som man ikke havde ænsset før betegnede den et overordentligt fremskridt.

Medens disse hovedværker forberedtes eller var ved at udkomme udgav J. talrige andre, bl.a. kortere fremstillinger af litteraturhistorien både på islandsk (*Bókmentasaga Íslendinga*, 1904–05) og på dansk (*Den islandske Litteraturs Historie tilligemed den oldnorske*, 1907), en kommenteret udgave af Njáls saga (1908), en undersøgelse af de islandske gårdnavne (i *Safn til sögu Íslands*, 1911) og en nordisk mytologi på islandsk (*Goðafræði*, 1913). I somrene 1907–09 foretog han sammen med kaptajn Daniel "Bruun" udgravninger på Island der bragte betydningsfulde minder fra den hedenske tid for dagen. Et vigtigt udgiverarbejde der påbegyndtes i disse år er *Rimnasafn*. en samling af den islandske senmiddelalders episke digtning der udkom i to bind i årene 1905–22 (en ordbog dertil 1926–28). Udgaven af det store kongesagahåndskrift *Eirspennill*, 1916 bør også nævnes.

Efter afslutningen af Den norsk-islandske Skjaldedigtning og *Lexicon poeticum* begynder den sidste periode i J.s videnskabelige virksomhed. Hans produktion var også i disse år forbavsende stor, men tillige trådte det hastværk som også tidligere havde sat sig spor i hans arbejder stærkere frem end før. Han holdt som regel fast ved 80ernes og 90ernes problemstillinger og standpunkter, og var lidet tilbøjelig til at revidere sine én gang fremsatte ansuelser. Et eksempel herpå var nyudgaven af den store litteraturhistorie der udkom 1920–24, og som i hovedsagen er et optryk af det gamle værk skønt dette på mange

punkter var blevet forældet. De vigtigste udgaver fra dette tidsrum er *Konungs skuggsjá*, 1920 (dansk oversættelse 1926), *Codex Wormianus*, 1924, *Passíusálmur Hallgrims Pjeturssonar*, 1924, *Hávamál* med kommentar, 1924, *Alexanders Saga*, 1925, *Landnámabók Íslands*, 1925, *Færeyinga Saga*, 1927, *Gisla Saga*, 1929, *Íslendingabók* med kommentar, 1930, *Edda Snorra Sturlusonar*, 1931, *De gamle Eddadigte* med kommentar, 1932, *Morkinskinna*, 1928–32, *Ólafs saga Tryggvasonar* af Odd Munk, 1932. Det betydeligste originalarbejde er *Norsk-islandske Kultur- og Sprogforhold i 9. og 10. Aarhundrede*, 1921, væsentligst polemisk med forskere der havde regnet med stærk påvirkning fra de keltiske lande. En biografi af Arne "Magnússon" i *A. M.s Levned og Skrifter*, 1930 viser klart J.s begrænsning.

J. var en rank og kraftig personlighed som aldrig kendte svig eller rænker, en udpræget rationalist der hadede mystik og religion og foretrak den strengt nøgterne fremstilling fremfor den kunstneriske og åndfulde. Han var jernflittig, og arbejdet skulle gå rask fra hånden; den langvarige, tålmodige system med en enkelt opgave tiltalte ham ikke. Han mødte megen anerkendelse; således blev han medlem af Videnskabernes selskab 1898, dr. litterarum islandicarum i Reykjavik 1921, vicepræsident i Det kgl. nordiske oldskriftselskab 1924, æresdoktor i Kiel 1929; på 70-årsdagen modtog han et festskrift med bidrag fra et halvt hundrede fagfæller i alle Nordens lande. Men han mærkede også i de sidste år vinden blæse imod sig fra visse sider, og særlig hans tolkning af skjaldekvad var udsat for skarp kritik. Han lod sig dog ikke bøje, men kæmpede til det sidste med usvækket energi for det standpunkt som efter hans mening var det rigtige. – R. 1906. DM. 1919. K.² 1925. □Mal. af Ellen Wilkens, udst. 1916. Buster af Ríkarður Jónsson og Adam Fischer (Studentergården, Kbh.). Foto.

Bibliografi i Skirnir CVIII, Reykjavik 1934 199–208.
Kilder. Selvbibliografi i *Íslandsk árbog VII*, 1934 25–38.
Ævisaga F. J. eftir sjálfan hann, udg. Jón Helgason, 1936 = *Safn fræðafjelagsins X*.
Lit. Politiken 29.5.1928. Sigurður Nordal i Skirnir CII, Reykjavik 1928 1–8. Asgeir Asgeirsson m.fl. i *Íslandsk árbog VII*, 1934 1–24. Jón Helgason i *Festskr.* udg. af Kbh.s univ. nov. 1934 128–37. Samme i *Árbøger for nord. oldkyndighed* 1934, 1935 137–60. Johs. Brøndum-Nielsen i *Översigt over vidensk.s selsk.s virksomhed 1934–35* 81–95. Halldór Hermannsson i *Journal of English and Germanic philology* XXXIV, Urbana, Ill. 1935 472–79. Ole Widding i *Arkiv för nord. filologi*, Lund 1936 28–37.
Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Jón Helgason

Jónsson, Kristján, 1852–1926, minister for Island, jurist. * 4.3.1852 på gården Gautlönd,

Nord-Island, † 2.7.1926 i Reykjavik, begr. sst. F: bonde, altingsmand Jón Sigurðsson (1828–89) og Solveig Jónsdóttir (1828–89). ~ 22.10.1880 i Garðar med Anna Þórarinsdóttir, * 31.7.1852 på præstegården Melstaður, † 2.12.1921 i Reykjavik, d. af sognepræst, altingsmand Þórarinn Böðvarsson (1825–95) og Þórunn Jónsdóttir (1816–94).

J. blev student fra Reykjavíks lærde skole 1870. Han blev cand. jur. fra Kbh.s univ. 1875, beklædte først flere juridiske poster og blev assessor ved den islandske landsoverret 1886. Derefter var han, med undtagelse af ministertiden, dommer til sin død, først ved landsoverretten hvor han blev præsident 1908, men fra 1919 ved den nyoprettede islandske højesteret hvis første præsident han var. J.s politiske interesse stammede fra hans hjembygd, Þingeyjarsýsla, som hans far repræsenterede som altingsmand i mange år. Indbyggerne her har ry for at have været ledende inden for Islands selvstændighedsbevægelse, politisk og handelsmæssigt i sidste halvdel af 1800-tallet. J. kom dog ind i altinget som kongevalgt altingsmand på grund af sin høje status som embedsmand, men blev 1908 folkevalgt og som sådan blev han en af det første selvstændighedspartis stiftere. J. kom dog snart i konflikt med partiets minister, Björn Jónsson og stemte imod ham i altinget 1911. Som leder af en splittelsesgruppe inden for selvstændighedspartiet og støttet af hjemmestyrepartiet blev J. valgt som minister for Island 1911. Hans ministertid varede dog kun til næste valg, og 1912 afløstes han af H. Hafstein. Man kan næppe sige at J. havde stor indflydelse i sin ministertid hverken i statsretslige eller andre politiske anliggender. – R. 1907. DM. 1908. K³. 1912. K¹. 1918. S.K. 1922. □Foto.

Agnar Kl. Jónsson: Lögfræðingatal, 3. udg. Reykjavik 1976. – Levnedsoberetning i ordenskapitlet.

Heimir Thorleifsson

Jónsson, Sigurður, 1852–1926, islandsk minister, bonde, politiker. * 28.1.1852 på gården Litlaströnd, Nord-Island, † 16.1.1926 på gården Yztafell, Nord-Island, begr. på Ljósavatn. F: bonde Jón Árnason (1820–75) og Þuríður Helgadóttir (1823–1902). ~ 6.10.1888 i Yztafell med Kristbjörg Marteinsdóttir, * 30.3.1863 på gården Fornastaðir, Nord-Island, † 28.2.1938 i Yztafell, d. af bonde Marteinn Halldórsson (1838–83) og Kristín Jónsdóttir (1842–1915).

I J.s ungdom var det ikke let at få skoleundervisning i hans hjembygd, Þingeyjarsýsla. Derimod var det ret almindeligt at der fandtes selv-lærte folk, og J. var en af dem. I en ung alder

blev han valgt som leder i hjemmebygdens anliggender hvilke han beskæftigede sig med hele sit liv. Han var en ivrig tilhænger af den kooperative bevægelse, og i hans hjem, Yztafell, blev det islandske kooperative forbund stiftet 1902. J. blev redaktør for forbundets første organ 1907, og i de følgende år rejste han rundt i Island for at holde foredrag som talsmand for det kooperative forbunds ideer. J. blev valgt til altinget 1916 som repræsentant for en ny politisk gruppe blandt islandske bønder og tilhængere af den kooperative bevægelse. I begyndelsen af 1917 omdannedes denne til et politisk parti, fremskridtspartiet, der dannede den første islandske regering under Jón Magnússon med J. som fiskeri- og landbrugsminister. Regeringen repræsenterede Island i regeringen C. Th. Zahle indtil selvstændigheden 1.12.1918. Efter sin afgang som minister var J. fortsat altingsmand til 1925.

Jón Sigurðsson: Sigurður i Yztafelli og samtíðarmenn, Reykjavik 1965.

Heimir Thorleifsson

Jonæsen, Søren, 1656–1717, præst, salmedigter. * 14.4.1656 i Århus, † 27.5.1717 i Roskilde, begr. sst. (domk.). F: købmand i Århus, senere hospitalsforstander i Kbh. Jonas Sørensen og Christine Leegaard. ~ 1° 25.11.1691 i Kbh. (Frue) med Anna Pedersdatter, † 5.10.1692 i Roskilde. ~ 2° 11.9.1694 med Ellen Fleischer, † 1709, d. af sognepræst ved Helliggejt k. i Kbh., mag. Esaias *F. (1633–97) og Ellen Jacobsdatter Riber († 1684). J. blev student fra Århus 1675, tog teologisk at-testats 1678, rejste derpå udenlands 1680–82 (bl.a. i Strasbourg 1681) som ledsager af professor Rasmus Vindings sønner og var senere hovmester for en søstersøn af gehejmeråd Mathias Moth. Formodentlig skyldtes det disse forbindelser at han 1689 blev designeret og 1691 virkelig sognepræst ved Roskilde domkirke (og provst i Sømme hrd.). 1692 tog han magistergraden, og 1695 fik han tilkendt rang med sognepræsterne i Kbh. Som student havde han 1680 udgivet et bibelsk epos på aleksandrinere *Den Profete Jonas*, tilegnet Rasmus Vinding. 1691 gik han, formentlig på Mathias Moths foranledning, i gang med det hverv som 1690 var blevet frataget Th. Kingo, at omarbejde og revidere de ældre salmebøger efter moderne fordringer. Han var i flere henseender vel skikket hertil og udmærkede sig ved virkelig digterisk ånd. Efter at have dels omskrevet gamle, dels oversat nye salmer indleverede han forslag til en revideret salmebog hvori mærkeligt nok Kingo ikke var repræsenteret med en eneste salme. Hverken Kingo eller J. fik sæde i den kommission der 1696

Jonæsen, Søren

blev nedsat for at tilvejebringe en ny kirkesalmebog. I denne, Den forordnede nye Kirke-Psalmebog (1699) fandt en del af J.s salmebearbejdelser optagelse. Ved revisionen af tidligere digteres arbejder havde han sat sig som mål at holde sig til „den gode gamle Enfoldighed i at paakalde og takke Gud“ og ville hellere bevare en ufuldkommen form end ændre et opbyggeligt og læremæssigt korrekt indhold. Blandt hans salmer kan nævnes *I Døden Jesus blundet, Gud Helligaand, i Tro os lær og Den Idræt Gud er takkelig*. 1684 udgav J. en kort biografi af sin velgører *Den Vel-ædle og Velbyrdige nu Salige ... Erasmus Vinding*.

Kirkehist. saml. 3.r.V, 1884-86 427 545 548-50; 5.r.I, 1901-03 535. – Programma fun. univ. Hafn. over S. J., 1717. C. J. Brandt og H. Helveg: Den danske psalmedigtning I, 1846, biografier 54f. Jul. Paludan: Fremmed indflydelse på den da. nationallit. i det 17. og 18. årh. I, 1887 XIV 276. Pers. hist. t. 5.r.VI, 1909 150. Anders Malling i Kirkehist. saml. 7.r.III, 1957-59 440-69. Samme: Dansk salmehist. VI, 1971-72 363-68; VIII, 1978 197-201.

*Bjørn Kornerup**

Jordan, Marcus, † 1595, kartograf. * i Krempe i Holsten, † 1595 sst. Forældre og øvrige familieforhold ukendte.

Som magister blev J. 1550 professor i matematik ved Kbh.s univ. hvor han læste over Ptolomæus' geografi og af hensyn til teologerne over apostlen Paulus' rejser; disse sidste har han 1572 skildret på latinske vers i en særlig bog. 1552 udgav han hos Hans *Vingaard i Kbh. et kort over Danmark, af hvilket intet eksemplar er bevaret, og 1559 i Hamburg det første eksisterende specialkort over hertugdømmerne. Efter at være vendt tilbage til Krempe blev han 1568 vistnok rådmand og 1582 (el. 1583) borgmester i sin fødeby om hvis historie han skrev en kortfattet kronike gående fra 1435 til 1593. På opfordring af Henrik Rantzau leverede han et kort over Danmark til Georg Brauns berømte „Theatrum urbium“; dette kort bærer årstallet 1585 og var længe normgivende for de geografiske forestillinger om Danmark.

H. F. Rordam: Kbh.s univ.s hist. I, 1868-69 637-40. Edv. Erslev: Jylland, 1886 144-53. Anecdota cartographica septentrionalia, udg. A. A. Bjørnbo og Carl S. Petersen, 1908 t.vl. 6 (jfr. Georg Wegemann i Die Heimat, Flensb. 1923:1-4 og H. Bülcck sst. 1924 149). Edw. Lyman i Geographical journal LXX, London 1927 61-67. Ortelii Catalogus cartographorum, udg. Leo Bagrow I, Gotha 1928 = Petermanns Mitteilungen. Erg. Hft. CXCIX 123f. Herman Richter: Skårfes karta I, Lund 1929. N. E. Nørlund: Danm.s kortlægning I, 1942 24-30. – Papirer i Kgl. bibl.

*Carl S. Petersen**

Jordan, Vilhelm Lassen, * 1909, civilingeniør. * 6.4.1909 i Ålborg (Budolfi). F: redaktør Frede Claussen J. (1883-1961) og Ellen Lassen (1887-1932). ~ 28.12.1938 i Sdr. Tranders k. med sekretær Ebba Stenild Petersen, * 18.8.1913 i Ålborg, d. af direktør Sophus P. (1878-1967) og Marie Stenild (1880-1963).

Efter at være blevet cand. polyt. 1933 blev J. ansat ved Københavns belysningsvæsen, men allerede året efter tog han på studieophold i England, Tyskland og Frankrig. Ved hjemkomsten 1935 blev han ansat på professor P. O. *Peder-sens laboratorium for telegrafi og telefoni på Polyteknisk læreanstalt. Hans arbejde her resulterede i disputatsen *Elektroakustiske Undersøgelser af Materialer og Modeller*, 1941. Året før var J. blevet ansat ved Post- & telegrafvæsenets radiofonitjeneste hvor han var indtil 1945 da han startede sin egen rådgivende ingeniørvirksomhed. Siden da har J. virket som konsulent i akustik for såvel dansk som svensk radio ligesom en lang række teatre og koncertsale har gjort brug af hans rådgivende virksomhed, således bl.a. Sydney Opera House, Lincoln Center i New York og Wintergarden Theatre i London. Ud over disputatsen har J. skrevet en række artikler og bøger om akustik, ligesom han 1955-71 har været medlem af bestyrelsen for Dansk akustisk selskab. J. var 1960-63 medredaktør af Liberal Debat og sad 1962-70 i sognerådet for Herslev-Gevninge kommune og efter kommunalreformen 1970-74 i Lejre kommunes sogneråd for borgerlige og kommunalpolitiske lister.

Chr. R. Jansen

Jørgensen, Lars, 1876-1938, se **Jørgensen, Lars**.

Jories, Lorentz, se **Jørgensen, Lorentz**.

Jorn, Asger Oluf, 1914-73, maler. * 3.3.1914 i Vejrum, Struer, † 1.5.1973 på Århus kommune-hospital, (Johs.), urne på Grötlingbo kgd., Gotland. F: førstelærer Lars Peter Jørgensen (1887-1926) og lærer Maren Nielsen (1886-1970). Navneforandring 1945. ~ 1° 1939 med kommunelærer Emma Kirstine Lyngborg, * 22.1.1912 i Bind-slev, Vendsyssel (navneforandring 1932), d. af gårdbestyrer Søren Jensen (* 1879) og Thora Anine Lyngborg (* 1884). Ægteskabet opløst. ~ 2° 23.5.1951 i Silkeborg (b.v.) med Maatje van Domselaar, * 12.4.1920 i Holland, d. af komponist Jacob v. D. Ægteskabet opløst 1971. ~ 3° 3.2.1973 i Århus (b.v.) med Eugenie Barbara Schultz, * 13.9.1939 i Bernburg, Øst Preussen. – Bror til Jørgen *Nash.

J. voksede op i Vestjylland og på Møn. Efter faderens tidlige død flyttede moderen med sine seks børn 1929 til Silkeborg hvor J. gennemførte sin skole- og seminarieuddannelse. Under indflydelse af syndikalist Christian Christensen engagerede J. sig tidligt politisk. 1933 offentliggjorde R. Broby-Johansen en række satiriske iinoleumssnit af J. til danske salmer i tidsskriftet Frem. Samme år debuterede J. som maler på udstillingen Frie jyske malere i Silkeborg. Han var inspireret af maleren Martin Kaalund Jørgensen som han betragtede som sin første lærer. – Efter endt seminarieuddannelse tog J. til Paris hvor han kom ind på Fernand Légers malerskole. For Léger udførte han sammen med to andre elever en stor dekorativ opgave til verdensudstillingen i Paris 1937 ligesom han var assistent hos Le Corbusier sammesteds. 1938 afholdt J. sin første separatudstilling sammen med maleren Pierre Wemaëre i København. 1938 og -39 var han atter på kortere ophold i Paris. Efter krigsudbruddet engagerede J. sig i et samarbejde med en række jævnaldrende kunstnere og kulturpersonligheder der 1941 påbegyndte udgivelsen af tidsskriftet Helhesten. Til kredsen hørte malerne Ejler Bille, Svavar Gudnason, Henry Heerup, Egill Jacobsen, Carl-Henning Pedersen, arkæologen P. V. Glob, etnografen Werner Jacobsen, kunstkritikeren Jan Zibrandtsen. Tidsskriftet søgte at bryde den kulturelle isolation som besættelsen medførte, og bragte billeder fra hele verden. 1944 måtte det gå ind, men kunstnerne fortsatte frem til 1950 med at udstille sammen på Høstudstillingen. Mod slutningen af krigen var J. involveret i fremstillingen af det illegale Land og Folk. Han søgte i disse år i sit maleri at forene de impulser fra den moderne kunst som han havde modtaget før krigen i Frankrig, med indtryk fra nyere dansk maleri (især Edvard Weie og William Scharff). Billederne blev præget af en lyrisk farveholdning og en rigdom af groteske og fantastiske figurer. – 1946 rejste J. først til Lapland, og senere på året til Paris hvor han mødte den hollandske maler Constant som han besøgte på hjemrejsen i Amsterdam. Her inspirerede han en gruppe unge kunstnere til udgivelsen af et tidsskrift efter Helhestens mønster. 1947-48 var han atter i Frankrig hvor han deltog i flere udstillinger. Sammen med Wemaëre udførte han en række billedvævninger og opholdt sig dernæst med sin familie ca. seks måneder på øen Djerba, Tunesien. I efteråret 1948 dannede J. sammen med hollænderne Constant, Karel Appel og Corneille, belgierne Christian Dotremont, Joseph Noiret (og fra 1949 Pierre Alechinsky) og fra Danmark bl.a. Carl-Henning Pedersen, Egill Jacobsen og Ejler Bille gruppen Cobra

der i årene 1948-51 både foranstaltede en række internationale udstillinger og udgav et tidsskrift og andre publikationer. 1950 boede han med sin familie i det danske kunstnerhus i Suresnes nær Paris sammen med billedhuggeren Robert Jacobsen. Herfra måtte J. 1951 efter lang tids eksistens nær sultegrænsen lade sig ledsage til Danmark og indlægge med skørbug og tuberkulose. På sanatoriet i Silkeborg redigerede J. under sit ophold en række små kunstnermonografier om medlemmer af Cobra-gruppen og bearbejdede et tidligere skrevet manuskript. Efter sin udskrivning trykte han det under titlen *Held og hasard*, 1952. Han påbegyndte også en serie billeder med årstiderne som motiv og udførte nogle store litografier. 1952-53 arbejdede han intensivt med keramik, gjorde studier i håndværkets teknik og historie i de lokale værksteder og udnyttede sin viden i fornyende eksperimenter med form og glasur. Gennem en aftale med Silkeborg museum kunne han 1953 på et værksted i Sorring udføre ca. 150 arbejder hvoraf et udvalg tilgik museet; biblioteket i Silkeborg skænkede han tre store billeder som udsmykning. Men 1953 forlod J. Danmark idet han erklærede sig „færdig med dansk kunstliv“. Han kunne ikke finde hverken eksistensgrundlag eller mulighed for at realisere sine udsmykningstanker.

Efter et kort ophold i Schweiz hvor han udførte en række raderinger slog han sig med sin familie ned i den italienske by Albisola (nær Genova). Byen er et gammelt keramisk centrum der havde en stor kunstnerkoloni. J. blev drivkraft i afholdelsen af flere keramiske stævner og udstillinger i midten af halvtredserne, bl.a. med deltagelse af flere af Cobra-kunstnerne. En udstilling af J.s keramik i Kunstindustrimuseet i København 1955 blev en økonomisk katastrofe; derimod lykkedes det gennem udstillingen *Drømmebilleder* i Galerie Birch s.å. at skaffe midler til at erhverve en lille lejlighed i Paris. I de følgende år blev der holdt separatudstillinger af J. i Paris (Galerie Rive Gauche, 1957), Torino, London og München. Det endelige internationale gennembrud blev verdensudstillingen i Bruxelles 1958 hvor *Brev til min søn*, 1956 udstilledes på en fremtrædende plads. J. søgte i disse år at udvide sine udtryksmidler gennem stadige eksperimenter. Brugen af forskellige materialer (guldpulver, sand m.m.) går tilbage til de keramiske erfaringer, fra japansk kalligrafi og fra moderne amerikansk maleri modtog han andre impulser, men byggede stadig på erfaringerne fra det danske maleri i krigsårene med dets understregning af fantasiens indflydelse på den kunstneriske skaben og figurerens flertydighed. 1959 udførte J. sin første officielle bestilling i Danmark, et stort

keramisk relief (statsgymnasiet i Århus) hvortil han føjede som gave et 14 m langt vævet tæppe, udført s.m. Pierre Wemaëre. Hans hovedværk blandt malerierne fra denne tid er *Stalingrad*, 1957–60 (Silkeborg kunstmuseum). J.s nye økonomiske situation satte ham i stand til at arbejde videre med den samling af moderne kunst han havde påbegyndt på Silkeborg museum. 1958–73 skænkede han eller formidlede overdragelsen af ca. 5500 kunstværker til museet, den største donation i nyere dansk museumshistorie. På hans opfordring udarbejdede arkitekt Jørn Utzon skitseprojekt til en ny bygning der dog ikke blev realiseret.

J. arbejdede også på et stort historisk bogprojekt. Allerede 1948–49 havde han s.m. P. V. Glob skrevet på en bog om olddansk og oldskandinavisk kunst. I forlængelse heraf udsendte J. 1957 *Guldhorn og lykkehjul*, en undersøgelse af billederne på guldhornene. 1962–63 udkastede han planen om et værk på 30 bind med over 300 illustrationer pr. bind om den skandinaviske forhistoriske og middelalderlige kunst. J. var modstander af planerne for et europæisk fællesmarked og ønskede at understrege den skandinaviske kulturs selvstændighed og styrke. Sammen med flere fotografer, men også alene, rejste han i tresserne i hele Skandinavien for at fremskaffe materiale til bøgerne. Fotografierne samledes i et *Institut for sammenlignende vandalisme* i Silkeborg i hvis navn J. også offentliggjorde fire bøger med en kritik af aktuelle politiske og kulturelle forhold, set i relation til historiske, æstetiske og økonomisk-teoretiske faktorer (*Naturens orden*, 1962; *Værdi og økonomi*, 1962; *Held og hasard*, 2. udg., 1963; *Ting og polis*, 1964). 1966 opgav J. at finde basis for projektets gennemførelse og lukkede instituttet. Hans skribentvirksomhed koncentreredes derefter om enkelte historiske emner (offentliggjort i *Tegn og underlige gerninger*, 1970; *Indfald og udfald*, 1972 og den posthume *Gotlands Didrek/Folkekunstens Didrek*, 1978 (s.m. Armin Tuulse, professor Niels Lukman og Jørgen Sonne).

I sidste halvdel af tresserne og til sin død arbejdede J. med så godt som alle kunstneriske udtryksformer (olie, acryl, radering, farveradering, træsnit, litografi, keramik, skulpturer i marmor og bronze). Hans seneste arbejder er præget af en rendyrkelse af farvernes udtrykskraft parret med en ofte grotesk humor i figurernes sammenfletninger.

J.s kunstneriske indsats vurderes højt i Vesteuropa og USA hvor han betragtes som en af de førende skikkelser i efterkrigstidens kunst. □ Portr. af M. Kaalund Jørgensen, 1940. Portrætten. af Chr. Valentinussen, 1942 (Silkeborg kunstmus.).

Tegnet selvportr. Litografi af H. Heerup, 1974. Foto.

Guy Atkins og Erik Schmidt: Bibliografi over A. J.s skrifter til 1963, 1964. – A. J. i Kunst I, 1953 8–11 14f. A. J.: Cuba, 1970. Samme: Le jardin d'Albisola, Torino 1974. Werkverzeichnis. Druckgrafik, udg. Galerie van de Loo, München 1976. Tegninger m. digte af Jens August Schade og Ed. Jaguer, 1979 (også fransk udg.: Desins, s.å.). G. Atkins: A. J., London 1964. Samme og Troels Andersen: J. in Scandinavia 1930–53, 1968. G. Atkins: The crucial years, London, 1977 (m. værkfortegn.). Samme: The final years, London 1980. Virtus Schade: A. J., 1965 (også eng. udg. s.å.). Mario de Micheli: J. scultore, Milano 1973. – Per Kirkeby: A. J. Statens filmcentral, 1977. – Papirer i Silkeborg kunstmuseum og Kgl. bibl.

Troels Andersen

Judichær, Ole (Olaus), 1661–1729, søofficer. * 20.3.1661 på Gotland, † 29.9.1729 i Næstved, begr. i Kbh. (kiste indsamles 1730 i Holmens k.s kapel). F: præst til Vamlingbo på Gotland Niels Olufsen J. († 1665, ~ 1° med Gunhild Lauritzdotter) og Anna Nielsdatter Gardea († 1708). ~ 16.9.1696 i Kbh. (Frue) med Else Veronica Scavenia Foss, * 10.6.1672, † 18.11.1745 i Kbh. (Holmens), d. af professor Peder F. (1631–98, ~ 2° 1679 med Anna Gregersdatter, † 1702) og Kirsten From († 1676).

J. blev student i Kbh. 1683 og studerede teologi og senere matematik under Ole *Rømer. Gennem denne fik J. forbindelse med admiral H. *Span der antog ham som huslærer. Span, der efter 1690 var i gang med at reorganisere den danske flådes skibsbyggeri, blev opmærksom på J.s matematiske evner og fik ham ansat på Holmen som viceekvipagemester selv om han ikke var søkyndig eller officersuddannet. Det må antages at J. har bistået Span med konstruktionen af lineskibet Dannebrog der søsattes 1692. Ved søsætningen udnævntes J. til ekvipage- og fabrikmester og fik som særligt område tilsynet med skibsbyggeriet på Holmen. Efter Spans død 1694 begyndte J. selv at konstruere skibe. Konstruktionen af lineskibene *Printz Christian* og *Sophia Hedwig* dateret 1697 er udelukkende J.s arbejde. Han indplaceredes 1698 i den militære rangorden som kommandørkaptajn. Ved oprettelsen 1701 af søkadetakademiet blev han informator ved dette i skibskonstruktion. 1705 blev han kommandør og placeredes som deputeret i admiralitetet. Der synes at have været nogen kritik af J.s hollandsk-fransk prægede skibskonstruktioner. I 1705 måtte han over for en kommission nærmere redegøre for de anvendte skibskonstruktionsprincipper. Nogle af kommissionens medlemmer var af den opfattelse at J.s forhold til skibe var for teoretisk. Måske som en følge af denne kritik sendtes han 1708–09 på stu-

dieophold i Holland og England hvorunder han opholdt sig om bord hos den engelske admiral George Byng under et togt til Lissabon. Den engelske admiral gav J. en god anbefaling. Udbruddet af Den store nordiske krig 1709 bragte studieopholdet til en brat afslutning. J. blev hjemkaldt og straks sendt til Christiansø for at undersøge fæstningens tilstand. I øvrigt gik J. med en voldsom energi i gang med at bringe den dansk-norske flåde i krigsstand. 1710 udnævntes J. til schoutbynacht (kontreadmiral) og deltog som sejlene divisionschef i slaget i Køge bugt 4.10.1710 om bord på linieskibet *Wenden* som var en af hans egne konstruktioner. S.å. fik han overdraget den samlede ledelse af Holmen og var 1711–12 tillige chef for kystforsvaret mellem Helsingør og Stevns. 1712 sænkedes på J.s forslag tre gamle orlogsskibe på den nordlige ende af Refshalegrunden for at danne grundlag for et søbatteri, det senere Trekroner. På samme måde sænkedes 1713 den gamle flydedok for at danne fundament for søbatteriet Prøvestenen. 1714 blev han udnævnt til viceadmiral og 1716 designeret chef for den planlagte trosskibtransport til Skåne der dog ikke blev gennemført.

J. konstruerede særlige fladgående flådebatterier med mortærer til brug for operationerne i den svenske skærgård. 1718 blev J. admiral og Holmens chef samtidig med at han stadig fungerede som fabrikmester. 1719 ledede han optagningen af de ved Marstrand erobrede skibe og benyttede i denne forbindelse en af ham selv konstrueret dykkerklokke. Efter afslutningen af krigen gjorde J. et stort arbejde for at få overblik over flådens tilstand og at foreslå en flådeplan der fremtidigt ville kunne arbejdes under. J. stod tillige for oprettelsen af faste divisioner og kompagnier der imidlertid skabte en del rivninger inden for søofficerskorpset. På trods af J.s store arbejde kunne det ikke skjules at der var meget at kritisere på Holmen. Udviklingen havde medført at J. besad flere embeder som fra starten havde været tænkt som indbyrdes kontrollerende. Der var derfor rige muligheder for uheldige kompetencesammenblandinger. Overkrigssekretæren C. C. Gabel holdt imidlertid hånden over J., men 1725 blev der nedsat en kommission der nærmere skulle undersøge J.s embedsførelse. Det lykkedes J. at klare frisag. Under et togt til Reval (Tallinn) 1726 viste det sig at flere af de danske orlogsskibe var i en meget mådelig forfatning, og ansvaret for dette blev tillagt J., vistnok med urette idet vedligeholdelsen af skibene efter de nye ordninger påvilede divisionscheferne. Efter Gabels fald blev der 1726 nedsat en ny kommission for at tage stilling til kritikken af J. Kommissionen bestod væsentligt af J.s kritike-

re, og udfaldet var givet på forhånd. Den foreslog 1727 at J. skulle afskediges. Geheimekonseillet udtalte imidlertid at J. foreløbig ikke kunne undværes på Holmen. Nogen dom blev aldrig afsagt, men 4.11. s.å. afskedigedes han fra sine embeder med pension. Han bosatte sig derefter i Næstved hvor han døde. Ved afskedigelsen blev hans tegninger og papirer konfiskeret. J. konstruerede 11 linieskibe og 2 fregatter samt en lang række mindre fartøjer og specialskibe. Det kan i dag ikke med sikkerhed afgøres om anklagerne mod ham var berettigede eller om hans fald var en følge af Gabels. Sammenblandingen af stillinger og uklare kompetenceforhold i forbindelse med kraftige bevillingsmæssige nedskæringer efter Den store nordiske krig har dog givet rige muligheder for kritik.

J. førte Spans intentioner videre, og han fik stor betydning for etableringen af et selvstændigt nationalt skibsbyggeri inden for flåden. Med J. introduceredes de matematiske principper og skibskonstruktionstegningen for alvor i Danmark. J. havde i øvrigt en poetisk åre, og vi kender således flere eksempler på lejlighedsdigte skrevet af ham i forbindelse med søsætningen af skibe. □To min., den ene af G. Saleman (Fr.borg).

Danske saml., 1868–69 104f. – H. G. Garde i Tidsskr. for søvæsen, 1862 265–73. H. Degenkolv sst. 1880 148–70. Samme sst. 1902 138–48. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 I, 1891. Johs. H. Schultz: Den danske marine 1814–48 II, 1932. Hans Chr. Bjerg og John Erichsen: Danske orlogsskibe I, 1980 16–26.

Hans Chr. Bjerg

Judichær, Søren Poulsen (Judichærus, Severin Pauelsen, kalder sig på dansk altid S. P. Gotlander), 1599–1668, præst, prosodiker. * 15.5.1599 på Dommerarve i Öja sg., Gotland, begr. 24.8.1668 i Slangerup. F: senere sognepræst til Grötlingbo og Fide Poul Sørensen (1572–1638) og Dorothea Pedersdatter Stub (1597–1620, ~ 1° med handelsmand i Kbh. Peter Schyrmand (Keding)). ~ 1° 1637 i Slangerup med Kirstine Nielsdatter (~ 1° ca. 1619 med sognepræst i Slangerup Villads Andersen, 1593–1637). ~ 2° 1665 med Sophie Olufsdatter, * 1622, † tidligst 1678 (~ 1° med provst Laurids Jørgensen i Skævinge, † 1663), d. af sognepræst til Vor Frue k. i Roskilde Oluf Christensen (ca. 1595–ca. 1666).

J. kom som barn i Visby skole, 1616 i Roskilde skole og dimitteredes 1621 fra Kbh.s skole. Efter at have studeret i Königsberg og andetsteds i Tyskland blev han 1623 alumne på Valkendorfs kollegium (1625 inspektør), 1624 hører ved Frue skole, 1626 kommunisatsprovst, 1627 rektor i Vordingborg, 1631 magister, 1637 sognepræst til

Slangerup og Uvelse, senere tillige provst for Lyngø herred. Han lå ofte i proces med sine kapellaner, degne og nabopræster, vist ikke altid uden egen skyld. Skønt kaldet var lille, døde han som en ret velhavende mand. – Vi ved ikke, hvilken betydning det har haft for J.s interesser at han kom i berøring med sin tids betydeligste digtere, idet Anders *Arrebo var hans sognepræst i Vordingborg, Anders *Bording et år rektor i Slangerup (1662–63) og Thomas *Kingo siden 1665 udpeget til hans eftermand. Selv siger han at hans sans for en bedre versbygning skyldes hans far som allerede i hans barndom gjorde ham opmærksom på at de tyske salmer passede bedre til melodierne end de danske hvad han også selv erfarede under sit ophold i Tyskland. Som rektor måtte han jo tage sig af sangen, og dette gav ham anledning til at forsøge at rette de danske salmer efter den nyere metriks regler (lige lange takter med ensartet trykfordeling) og begynde udarbejdelsen af en dansk prosodi. Biskop H. P. *Resen opmuntrede ham til dette arbejde (1633), og efter hans død hans eftermand J. *Brochmand, som 1641 sendte ham et eksemplar af salmebogen hvori biskoppen havde indstregt de salmer han syntes trængte mest til forbedring. Den forbedrede salmebog blev så sendt til kongens kapelmester Jakob *Ørn, som skulle sætte salmerne ud for fire stemmer og generalbas. Arbejdet blev vist fuldenendt, men Brochmand døde 1652, Ørn 1654, og det blev aldrig udgivet. Et par bevarede prøver viser nok en vis teknisk dygtighed, men ingen digterevnér, så lidt som hans gratulationsdigte vidner om sådanne. Jævnside hermed udarbejdede J. en stor prosodi som der heller ikke blev råd til at få ud. Da Hans Mikkelsen *Ravns rytologi udkom 1649 udsendte han en forkortet *Synopsis prosodiæ Danicæ*, 1650 hvor han udelod de almindelige sproglige betragtninger og beskær selve den metriske del, utvivlsomt til gavn for fremstillingen; men bogens væsentligste fortjeneste er at den er på dansk, medens Ravn i selve sagen både er kyndigere og klarere. Den store *Prosodia Danica eller Danske Rimekunst* blev først efter hans død udgivet af hans enke (1671) og er ligesom *Synopsis prosodiæ Danicæ* udgivet med kommentarer i „Danske Metrikere“ ved A. Arnholtz og E. Dal, II, 1954–60. De almindelige sprogbetragtninger som fylder den første halvdel var allerede forældede fordi Peder *Syvs „Betænkninger“ i mellemtiden (1663) var udkommet, men et og andet har dog værdi, således hans udtalelse om at skønt Danmark har mange dialekter „dog alligevel beskrives vore Bøger på Sjællands Maal, som er hos os, ligesom *dialectus communis* var hos Grækerne“. Han fremhæver stærkt det dan-

ske sprogs rigdom på sammensatte ord og går imod unødvendig brug af fremmede ord og fremmede troper og fraser som tit kan gengives ved en god dansk vending. Ikke blot i selve den omstændighed at han har skrevet sin bog på dansk og derved er blevet en forgænger for Syv, men også i bestemte udtalelser kommer hans kærlighed til det danske sprog frem. □Afbildet på epitafiemal. (Slangerup k.), mal. i samme type (Fr.borg). Tegn. af C. C. Andersen.

H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 3.r.III, 1881–82 1–93. J. Paludan: Fremmed indflydelse på den da. nationallit. i det 17. og 18. årh. I, 1887. Hans Jørgen Helms: Valkendorfs kollegiums hist., 1917 74. Erik Dal: J. Hans værk og hans kilder, 1960. – Papirer i Kgl. bibl.

Marius Kristensen *

Juel

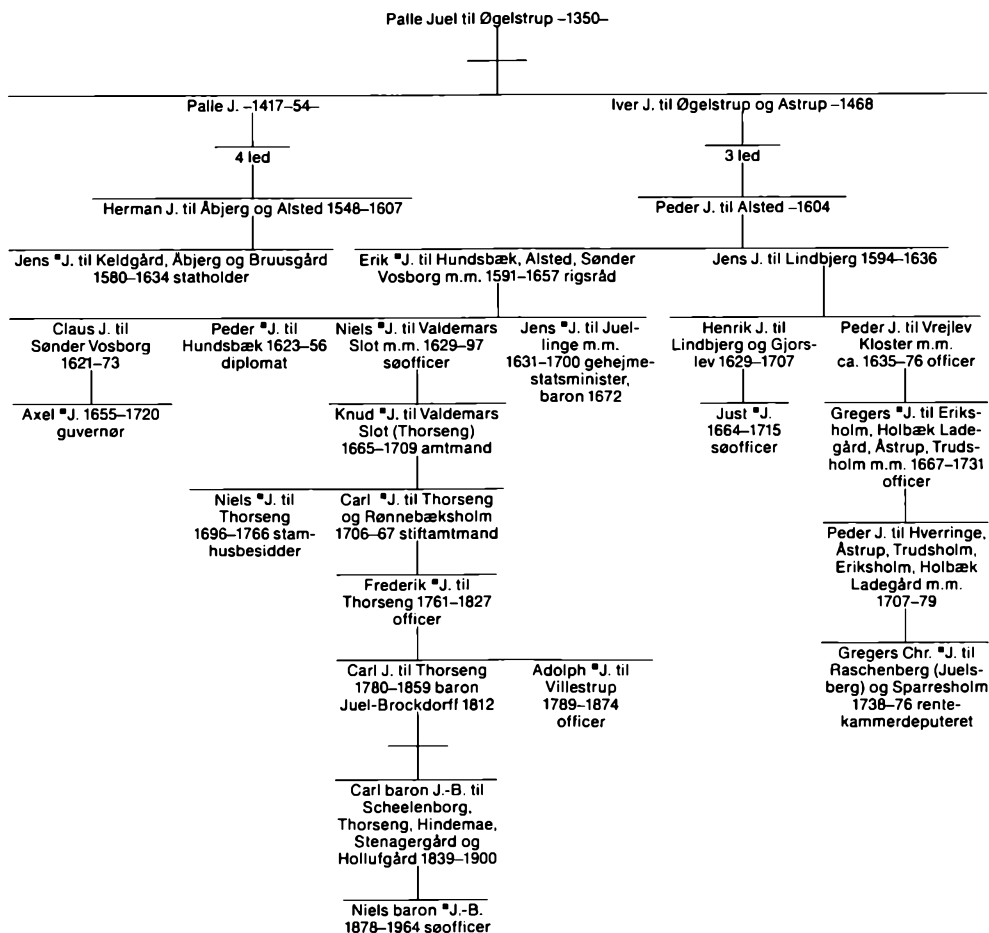
Nørrejysk uradel.

Jens *J.s (1580–1634) døtre Christence, Susanne og Margrethe var ~hhv. hofmester Jørgen *Rosenkrantz (1607–75), officeren Erik *Qvitzow og diplomaten Peder *Juel (1623–56). Just *J. var ~Edele Bielke, d. af søofficeren Christian *B. Gregers *J. (1667–1731) var ~Vibeke Juel, d. af Niels *J. (1629–97). Hun var 1° ~søofficeren Christian *Bielke. Gregers *J.s (1667–1731) søster Catharine var ~officeren Christian von *Møsting. Gregers Chr. *J. (1738–76) var ~Amalie Raben, d. af gehejmeråd Frederik *R. Hun var 1° ~Carl *J. (1706–67). Gregers Chr. *J.s (1738–76) søster Vibeke var 2° ~officeren Hans Adolph *Ahlefeldt. Hans søster Anna Margrethe J. var ~Carl *J. (1706–67). Peder *J. (1623–56) var 1° ~Margrethe Juel, d. af Jens *J. (1580–1634), og 2° med Dorothea Sehested, d. af kansler Christian *S. (1590–1657). Jens baron *J. var 2° ~Regitze Sophie Vind, d. af vicekansler Holger *V. Hun var 1° ~Vilhelm baron *Güldenchrone. Jens baron *J. var 3° ~Dorothea Krag, d. af officeren Mogens *K. Hun havde 2° været ~officeren Christian *Gyldenløve. Jens baron *J.s døtre Helvig og Ide var ~hhv. vicesatholder Frederik baron *Krag og officeren Frederik *Gersdorff (1651–1724). Niels *J.s (1629–97) datter Sophie var ~gehejmeråd Niels *Krag.

Danm.s adels årbog XLIV, 1927 II 3–72.

Nils G. Bartholdy

Juel, Hans Adolph, 1789–1874, officer. * 17. el. 28.10.1789 på Valdemars slot, † 21.8.1874 i Århus, begr. sst. F: kammerjunker, senere general-løjtnant, kammerherre Frederik *J. til Thorseng (1761–1827) og Magdalene Lucie Charlotte Rumohr (1759–1817). ~ 22.12.1820 i Århus med

Anna Charlotte Amalia Hviid, * 18.4.1796 i Århus, † 4.5.1881 sst., d. af rådmand og byfoged sst., justitsråd Niels H. (ca. 1754-1813, ~ 1° 1784 med Charlotte Amalie Petersen, 1767-91) og Elisabeth Christiane Frisenberg (1764-1839). J. blev 1807 fænrisk og sekondløjtnant i landeværnet (anc. 1805), s.å. virkelig premierløjtnant, tog 1809 efter ganske kort undervisning eksamen ved Danske militært institut og stod til 1814 ved rytteriet på Langeland. Skønt han ikke deltog i egentlige krigsforetagender, roste generalløjtnant Frederik *Ahlefeld-Laurvig ham overordentligt for hurtig fatteevne og tjenstiver. 1816 blev han sekondritmester og var ved korpset i Frankrig til 1818, blev 1830 virkelig ritmester, 1833 kar.major, 1840 premiermajor, 1842 oberstløjtnant og regimentskommandør, 1848 oberst. Han var velset ved hove og anset for en meget dygtig rytterofficer efter datidens opfattelse og

var medlem af den store militærkommission 1840-42. 1848-49 fik han gentagne gange lejlighed til selvstændigt at føre styrker af alle våben, men hans evner hertil svigtede ganske, og i en affordret erklæring måtte general C. v. *Krogh udtale om ham, at J. vel havde mange gode egenskaber, men skyede ansvar og selvstændighed af frygt for at gøre noget galt og manglede initiativ til hurtig og energisk handling. 1850 førte han kun sit eget regiment. 1853 afskedigedes han uden ansøgning; han mente at være uretfærdigt behandlet, og 1862 fik han nyt afskedspatent som generalmajor. 1836 havde han købt Villestrup. - R. 1829. DM. 1840. K. 1851. □Mal. af S. M. Jørgensen. Afbildet på K. Gamborgs tegn. forestillende krigsrådet i Vejlbj 4.7.1849. Foto.

Danm.s adels årbog XLIV, 1927 II 51. Den dansk-tyske krig 1848-50, udg. Generalstaben I-III, 1867-87. E. Boden-hoff: Hofliv under trede konger, 1913. Samme:

Juel, Adolph

Den gamle general. Uddrag af F. G. v. Müllers efterl. papirer, 1914.

*Rockstroh**

Juel (Juul), Anna Cathrine, 1738–1809, klubværtinde. * 9.2.1738 i Hjørdemål, begr. 24.11.1809 i Trondheim. F: sognepræst i Hjørdemål, senere provst og konsistorialassessor Thomas Caisen Praëm (1693–1763) og Anna Bagger (1700–63). ~ 1° 1758 med sognepræst i Nors og Tved Hans Christian Johansen Begtrup, * 4.5.1703 på Helgenæs, begr. 11.1.1759 i Nors (~ 1° 1730 med Birgitte Kirstine Jacobsdatter Ohnsorg, 1701–58), s. af sognepræst på Helgenæs Johan Lauritsen B. (1675–1719) og Kirsten Cathrine Jensdatter Lyngbye (1672–1731, ~ 2° 1720 med sognepræst på Helgenæs Rasmus Hirtznach, 1687–1739, ~ 2° med Marie Elisabeth Hutfeld, 1711–72, ~ 2° 1740 med Iver Hanson til Lyngsbækgård, † 1763). ~ 2° 29.8.1766 i Kbh. (Frue) med vinhandler Niels J., * ca. 1720, begr. 25.1.1788 i Kbh.

Som præstedatter og præsteenke var J. ikke nogen almindelig værtshusholderske. Både i sin anden mands levetid og efter hans død drev hun (indtil 1774 i Læderstræde, derefter i Sværtegade) en café som fra 1770 blev tilholdssted for den kreds af norske digtere der 1772 stiftede Norske selskab, samtidig med at J. lejede dem en sal af sin egen lejlighed oven over cafeen i Sværtegade til separat klublokale. Hun blev et fast punkt i selskabets tilværelse og er ofte blevet besunget af dets medlemmer for hvem hun både var mor, søster og „for nogle iblandt os end meer“. K. L. "Rahbek der har kendt hende i hendes senere år, siger at hun „maaske mere end Alt bidrog til at holde Selskabets gode Aand stadi-gen over det“, og kalder hende "Samfundets ærværdige Fostermoder, den hæderlige Madam J., denne forunderlige aldrende Kone, der blot ved sin almeenerkiendte ualmindelige Retsindighed og Indgodhed, uden udvortes eller Aands Fortrin, uden saakaldet Dannelse, var sønligent hyl-det og tilbudet endog af de vildeste Galninge". 1792 tog Tobias Bernhoft hende med sig som husbestyrerinde da han havde fået præstekald i Måsøy i Finnmarken. Efter Bernhofts død 1802 træffes hun i Lenviken hos et andet medlem af selskabet, præsten Gunner Berg; sit sidste leveår tilbragte hun i Thomas Angells stiftelse i Trondheim. – J. hører til litteraturhistoriens navnkundige statister. En afskedssang fra hende til selskabet (1792) som er indført i dets versprotokol røber en litterær dannelse som hun næppe har været i besiddelse af, og er derfor sikkert skrevet af en anden i hendes navn. □Tegn. af Paul Ipsen, 1789 (Norske selskab, Oslo). Silhouet, for-

mentlig forestillende J. (Det kgl. no. vidensk. selskab). Afbildet på gruppebillede af Eilif Petersen, 1892 (Norske selskab).

Madame J.s stambok, udg. W. P. Sommerfeldt, Oslo 1931. Norske selsk.s vers-protokol, udg. samme, Oslo 1935. – Fr. Grønvald i Pers. hist. t. 8.r.11, 1923 110 (om slægten). Johs. Caroc: Peder Nielsen Skrivners efterkom-mere. Slægten Begtrup, 1932 35. K. L. Rahbek: Erindr. I, 1824 388: IV, 1827 5f 137–39. Bering Liisberg: Agent Holck, 1908 74–77 92. Sofie Aubert Lindbæk: Fra det norske selsk.s kreds, Kria. 1913. A. H. Winsnes: Det norske selsk., Kria. 1924 39–44 113 344f. L. B[obé] i Pers. hist. t. 9.r. IV, 1931 189f.

*R. Paulli**

Juel, Axel, 1655–1720, guvernør i Tranquebar. * 7.7.1655 på Nørre Vosborg, † 20.1.1720 på Fruergården, Strammelse, Tåsinge, begr. i Landet k. F: oberstløjtnant Claus Eriksen J. (1621–73) og Sophie Gyldenstjerne (ca. 1632–68). ~ 2.10.1692 med Sophie Amalie Parsberg, * 1662 i Kbh., † 18.12.1740 på Fruergården, d. af gehejmeråd Enevold *P. til Jernit (ca. 1630–89) og Lene Trolle (1643–62).

1671 blev J. antaget til tjeneste i flåden; sandsynligvis var han i Ostindien allerede på skibet Oldenborgs togt 1672–75. Under den skånske krig udnævntes han 1679 til orlogskaptajn. Han gjorde derefter tjeneste på flere forskellige skibe indtil han 1681 udnævntes til kommandant på fæstningen Dansborg i Tranquebar (hans farbrødre, søhelten Niels *J. og statsmanden Jens *J., var begge direktører i Det ostindiske Kompagni); og da guvernøren i Tranquebar, Sivert *Adeler, kort efter J.s ankomst rejste hjem blev han guvernør.

Ved J.s ankomst var situationen i dansk Ostindien vanskelig; man havde netop mistet logen i Bantam på Java, og værdifuld handel var dermed gået tabt. Hans forhold til de øvrige koloniembedsmænd var dårligt; han drev privat handel og forsøgte at tage vare på kompagniets sager hævdede disse, og ikke med urette. Da J. 1684 af hensyn til Tranquebars finanser gennemførte en lønreduktion kom det til en sammensværgelse. Ledende i denne var bl.a. overkøbmand Johan Gilles og skipper Antoni Frantzen, og med i den var sandsynligvis også digterpræsten Jacob *Worm (med hvis stedmor Thomas Kingo var gift) der i 1681 var blevet forvist til Tranquebar for majestætfor nærmelse. Sammensværgelsen blev imidlertid røbet, og J. reagerede voldsomt: bl.a. blev Antoni Frantzen henrettet, og andre blev brændemærket. Men klagerne over J.s adfærd var dog nået til kompagniets direktion i København. Herfra udsendte man 1685 Wolf Henrik von *Kalnein som kongelig kommissær med fuldmagt til at ordne forholdene

ne i dansk Ostindien. Da von Kalnein nåede Tranquebar blev resultatet af undersøgelserne at J. blev dømt, at hans formue blev konfiskeret, og at han selv som arrestant blev sendt til Europa. Processen mod J. blev fortsat efter hans hjemkomst til Danmark. I 1690 frikendte højesteret ham for de fleste anklagepunkter, men idømte ham nogle bøder; frifindelsen hang sammen med at højesteret så bort fra vidneudsagn afgivet af indere i Ostindien.

J. synes imidlertid at have været en ruineret mand efter dommen, og onkelen, Niels J. til Valdemars slot, overlod ham derefter en gård i Strammelse på Tåsinge hvor han levede resten af sit liv. □Ligsten (Landet k.).

Fr. Krarup i Museum, 1894 I 242-74. Dag-register 1681, udg. F. de Haan, Haag 1919 434 764 f.: 1682 I-11, udg. W. Fruin-Mees, 1928 og 1931 382 521 573 1145 1395f. T. A. Topsøe-Jensen og E. Marquard: Officerer i den da.-no. søetat 1660-1814 I, 1935. J. P. Cortemünde: Dagbog 1672-75, udg. Henning Henningsen, 1953. Gunnar Olsen i Vore gamle tropekolonier, 2. udg. V, 1967. Jacob Worm: Skrifter III, udg. Erik Sønderholm, 1971. Jørgen H. Barfod: Niels Juel, 1977.

Sv. E. Green-Pedersen (Kay Larsen)

Juel, Axel Niels Christian, 1883-1948, forfatter.

* 12.2.1883 i Kbh. (Stefans), † 15.7.1948 i Charlottenlund, begr. i Kbh. (Vestre). F: løjtnant af infanteriet, senere karak. kaptajn, cand.jur. Hakon Valdemar J. (1838-1907) og Nathalia Sophie Christensen (1849-1935). ~ 18.12.1925 i Ledøje, Kbh.s amt med cand.phil. Anna Louise Rigmor Blume, * 3.3.1894 på Frbg., d. af ritmester af dragonerne, senere oberstløjtnant, fuldmægtig i krigsministeriet Niels Olaus Carl Mynster B. (1852-1933) og Thomine Petra Christensen (1863-1942.).

J. blev 1901 student fra Lyceum (Nørrebro latin- og realskole), cand.phil. 1902, studerede sprog, især latin og fransk, senere også jura, men opgav studierne, forsøgte sig som skuespiller, og blev 1905 assistent i marineministeriet hvor han 1916 blev fuldmægtig, 1919 ekspeditionssekretær og arkivar, 1920 (-46) kontorchef. J. modtog en lang række legater og udmærkelser, og kom fra 1933 fast på finansloven.

Da J. 1934 udsendte *Digte fra 25 Aar i Udvalg* gav han dem titlen *Glæden, Sorgen og Lykken* efter et digt i hans første samling – og fremhævede dermed essensen i hele forfatterskabet. Dominerende motiver er digterens spontane glæde ved at være til samt hans erotiske oplevelser, men kærlighedens lykke kan forvandles til en rastløs søgen efter lykken, og ensomheden truer bestandigt. De bedste digte i J.s første samlinger, *De første Blomster*, 1909 og *Frimodige Sange*, 1913,

gengiver en flygtig situation, et interiør eller en naturstemning. På trods af en vis stilistisk elegance er tonen flagernde og sansningerne vage og blodløse; langt større sproglig og rytmisk sikkerhed kendetegner *Vandringsmanden synger*, 1915. Titlen afspejler en af J.s yndlingspositurer: den ubundne, romantiske vagabond hvis ukomplicerede naturfølelse enten drages mod provinsidyllen eller udtrykker sig i filosofiske refleksioner uden individuelle kendetegn. Banaliteten, der kan lure bag denne problemløse livsholdning, undgik J. heller ikke med de to vershistorier *Bogen om Grete*, 1920 og *Rosa*, 1923 – den første, trykt i 12 oplag, om et ulykkeligt kærlighedsforhold, da den elskede tilhører en anden. *De kongelige Hjerter*, 1921, betegner et vendepunkt i J.s poesi. Motiverne og lethedens i versifikationen er den samme som tidligere, men den friskfyragtige holdning er afløst af dybde og intimitet i erfaringen. I *Langs Vejene*, 1924, mærkes en begyndende, naturfrom religiøsitet der med fint afbalanceret patos uddybes i *I de dybe Skove*, 1924, og i *Glædens Hemmelighed*, 1929, bryder en følelse af samhørighed med slægten og fortiden igennem, en historisk interesse der munder ud i det udramatiske, men smukt formede skuespil om *Knud Lavard*, 1932 (med musik af Hakon Børresen; opført s.å. på Odense teater). Den verstekniske sikkerhed og klare, klassiske form der er så karakteristisk for J.s lyrik, gjorde ham til en yndet kantatedigter, gerne ved nationale højtideligheder som 700-årsdagen for Dannebrog (1919) og mindefesten i Roskilde domkirke i 800-året for Absalons fødsel (1928). Blandt hans patriotiske sange er *Flaget*, 1915 (med melodi af Georg Rygaard) den bedst kendte. Endvidere udsendte J. fra begyndelsen af 1930'erne en række udmærkede oversættelser af romerske lyrikere. – R. 1919. DM. 1931. Ingenio et arti 1934. □Afbildet på tegn. af H. Jensenius, 1919 (Fr.borg). Tegn. af Aase H. Kramp, 1932 (Kgl.bibl.). Linoleumssnit af K. J. Almquist s.å. Buste af Holger Wederkinch, 1938 (Fr.borg; stud.foren.; på graven). Livsmaske. Foto.

Selvbiografi i *Bogvennen*, 1916-17 88f og i *Gads da. mag.*, 1934 308-12. Interview i Kj. Elfelt: *Skribenter i skriftestolen*, 1944 51-55. – Sv. Leopold: *Tres talenter*, 1918 70-72. Hans Ahlmann: *Det danske parnas*, 1920 46-50. Chr. Rimestad: *Fra Stuckenbergs til Seedorf II*, 1923 116-27. Samme i *Gads da. mag.*, 1934 229-36. Kai Friis Møller: *Værker og dage*, 1938 78-84. Samme i *Danske digtere i det 20. årh.*, ny saml., 1955 163-82. Vilh. Andersen: *Horats IV*, 2, 1949 229-38. Tom Kristensen i *Politiken* 12.2.1943 og 16.7.1948. Nils Schiørring og Jacob Paludan i *Nationaltid.* 16.7.1948. *Gyldendals julebog*, 1948. – Papirer i Kgl. bibl.

Sven H. Rossel

Juel, C.

Juel, Christian Sophus, 1855–1935, matematiker. * 25.1.1855 i Randers, † 24.1.1935 i Kbh., begr. sst. (Bispebjerg). F: auditor Andreas Peter Theodor J. (1822–56) og Augusta Sophie Hanne Caroline Emilie Jürgensen (1829–1909, ~2° 1860 med kapellan, senere sognepræst i Emmerlev, sidst i Vodder Jacob Georg Christian Wulff, 1827–1908). ~ 23.7.1902 i Kbh. (Frue) med Laura Thiele, * 26.5.1873 i Kbh. (Johs.), † 21.3.1925 sst., d. af dr.phil., senere professor T. N. T. (1838–1910) og Marie M. Trolle (1841–89).

J. tog almindelig forberedelseseksamen 1871 og studerede på Polyteknisk læreanstalt, men hans interesse for matematik og de nærliggende fag blev snart så stærk at han skiftede studieretning, tog studentereksamen 1876 og gav sig til at studere ved universitetet, særlig hos professor H. G. Zeuthen. 1879 tog han magistergraden i matematik og fik to år efter universitetets guldmedalje for en geometrisk afhandling. 1885 tog han doktorgraden med afhandlingen *Bidrag til den imaginære Linies og den imaginære Plans Geometri*. Han virkede i adskillige år som matematiklærer og manuduktør. 1890–1916 var han medredaktør af *Nyt Tidsskrift for Matematik*. 1894 blev han lærer ved forberedelseskurset på Polyteknisk læreanstalt og docent i matematik for fabrikingeniørerne. 1895–1930 var han censor ved skoleembedseksamen ved universitetet og 1901–26 censor i matematik ved lærereksamen ved seminarierne. Medlem af Videnskaberne selskab blev han 1899. 1907 blev han professor i matematik ved Polyteknisk læreanstalt i et nyoprettet professorat i rational mekanik.

J. måtte ofre en stor del af sit liv til undervisningsarbejde som lærer, manuduktør, censor og forfatter af lærebøger, både for de elementære og videregående trin. Men han havde arbejdskraft nok til en omfattende og værdifuld videnskabelig produktion, især på geometriens område. Allerede i sit nittende år havde han leveret et selvstændigt arbejde *Om Fodpunktskurver* til *Tidsskrift for Matematik*. Snart koncentrerede han sin interesse om videreførelse af K. G. C. v. Staudts projektiv-geometriske opbygning af de imaginære elementers teori. Herfra hentede han stoffet til sin indholdsrige doktordisputats, hvis hovedindhold senere (1890) blev gengivet i *Acta Mathematica*. Dette stof slap J. aldrig af syne, og i sin høje alderdom (1934) sammenarbejdede han det til en videreført systematisk fremstilling *Vorlesungen über projektive Geometrie*. Da en øjenlidelse havde berøvet ham synet, bistod hans elev David Fog ham med udarbejdelsen. Hans levende interesse for ren geometri, „i græsk Aand“ som han kaldte det, og ikke indhyldet i analytisk formalisme, gav sig udslag i en række

meget originale afhandlinger om grafiske kurver. Vel fik disse efterhånden præg af den samtidig stærkt udbredte mængdeteoretiske analyse, men den oprindelige, så værdifulde virkelighedsgeometri lå dog bag det hele. Det mærkeligste resultat af disse undersøgelser var sætningen om, at en i det projektive rum lukket, ikke-analytisk flade af 3. orden må indeholde 3, 7, 15, 27 eller uendelig mange rette linjer. – J.s mange lærebøger bærer alle et originalt præg. Blandt dem må særlig fremhæves to, *Indledning til Infinitesimalregningen* og *Forelæsninger over rational Mekanik* (1913, 2. udg. 1920). J.s stærke geometriske sans giver den første et præg af anskuelighed som gør den særlig egnet til brug for læsere, der blot vil lære at anvende infinitesimalregningen og ikke vil fordybe sig i den højere matematiks abstrakte, logiske opbygning. Lærebogen i rational mekanik giver grundlaget for den undervisning i faget som J. skabte ved Polyteknisk læreanstalt. – J. tilhørte sammen med J. P. Gram, H. Valentiner og C. Crone Zeuthens første elevhold ved universitetet. J. var den der fik størst personlig indflydelse på de følgende generationer af matematikere, især ved sin virksomhed som udgiver af *Nyt Tidsskrift for Matematik*, og ved samværet i Matematisk forening. – Æresdoktor i Oslo 1929. – R. 1913. DM. 1921. □ Mal. af H. Dohm, 1926 (Polyteknisk læreanstalt). Foto.

Selvbiografi i *Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1886* 61f. – Johs. Hjelmslev i *Oversigt over Vidensk.s selsk.s forhandl. 1934–35* 115–26. Harald Bohr og David Fog i *Matematisk t., 1935 B* 1–15.

*Poul Heegaard**

Juel, Carl, 1706–67, overhofmester, stiftamtmand. Døbt 22.6.1706 i Kbh. (Slotsk.), † 1.9.1767 på Odense slot, begr. i Bregninge k. F: amtmand, etatsråd Knud J. (1665–1709) og Christine Elisabeth Knuth (1675–1738). ~ 1° 15.8.1738 på Fr.borg (Slotsk.) med Christiane Henriette Louise v. Schleinitz, * 24.9.1709, † 12.8.1756 på Valdemars slot, ~ 2° 24.3.1759 på Hverringe med Anna Margrethe Juel, * 18.9.1741 på Eriks-holm, † 1.5.1761 på Odense slot, d. af gehejmeråd, ceremonimester Peder J. til Hverringe (1707–79) og Birthe Cathrine Levetzau (1714–84). ~ 3° 24.3.1762 i Kbh. (Slotsk.) med Amalie Christiane Raben, * 4.8.1736 i Kbh. (Slotsk.), † 1.8.1803 på Juelsberg (~ 2° 1770 med rentekammerdeputeret, senere gehejmeråd Gregers Juel, 1738–76), d. af stiftamtmand, gehejmekonferensråd Frederik R. (1693–1773) og Birthe v. Plessen (1707–86). – Far til Frederik J. Bror til Niels J. (1696–1766).

Om J.s første ungdom vides meget lidt; han kom til hoffet og blev 1731 tjenstgørende kammerjunker hos dronning Sophie Magdalene. 1735 blev han assessor i højesteret, men forlod 1738 hovedstaden for at overtage embedet som stiftamtmand i Kristianssand stift og amtmand i Nedenæs og Råbydelagets amter. 1742 vendte han tilbage som hofmester hos prinsesse Louise, blev n.å. hofmester hos kronprinsen, og 1746 efter tronskiftet udnævntes han til overhofmester hos den unge dronning og 1752 for Juliane Marie. Hofstjenesten afbrødes 1751–52 af en meget vigtig diplomatisk sendelse til Sverige. Hans velskrevne depecher viser ham som en repræsentativ og forstandig diplomat, og selv om hans sendelse ikke førte til praktiske resultater, var J. H. E. *Bernstorff dog veltilfreds med hans arbejde. 1754 forlod han ganske pludselig Kbh., uden at det er muligt nærmere at angive grunden, men sikkert som følge af en uoverensstemmelse med kongen; han ledsagedes af sin hustru der var tjenstgørende overhofmesterinde hos dronningen. Den engelske og den preussiske minister, som havde nær omgang med ham på grund af hans engelske sympatier under syvårskrigen, hævdede at han var fjernet af Bernstorff som i ham så en medbejler, men rigtigheden heraf er yderst tvivlsom. Han modtog nu embedet som overhofmester for det ridderlige akademi i Sorø og fungerede samtidig som amtmand i Sorø og Ringsted amter. 1760 forflyttedes han som stiftamtmand til Fyn og var amtmand i Odense, Dalum, Skt. Knuds og Rugårds amter, i hvilke stillinger han døde. 1762 havde Bernstorff tanker om at sende ham til Berlin sammen med Cai Rantzau for at prøve at udvirke fred med zar Peter III, men rejsen blev ikke til noget da zaren blev myrdet. Også i en anden anledning trådte han i forbindelse med Bernstorff. Denne havde udvirket tilladelse for væver Anton Hübner til at slå sig ned i Odense for at skabe en ny national industri, men foretagendet ville ikke lykkes, og efter aftale med J. gjorde man endnu et forsøg ved at flytte hele fabrikken til stamhuset Tåsinge som J. 1766 arvede efter sin ældre bror Niels Juel, men uden større held. – Gehejmeråd 1749. Gehejmekonferensråd 1763. – Hv. R. 1742. L'union parfaite 1747. □ Mal. af C. G. Pilo, 1758 (Valdemars slot), mal. måske af samme (Sorø akademi). Mal. af H. Clio (Hverringe). Mal. af A. Brünniche (Fr.borg, Juelsborg).

Efterl. breve fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé III, 1896; VI, 1903. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I–III, 1904–13. – Danske gesandter og gesandtskabspersonale indtil 1914, ved E. Marquard, 1952 141 407. Aage Friis: Bernstorfferne og Danm. II, 1919. Sorø. Klostret. Skolen. Akademiet II, 1928.

Harald Jørgensen

Juel, Christian Julius Halfdan Berg, 1828–1914, jurist, politiker. * 7.11.1828 i Svaneke, † 9.8.1914 i Munkebo ved Kerteminde, begr. på Frbg. F: byskriver i Svaneke, senere i Ribe og Ringkøbing Søren J. (1788–1860) og Frederikke Bolette Petersen (1797–1848). ~ 24.10.1857 på Frbg. med Anna Marie Sara Poulsen, * 8.11.1837 i Kbh. (Garn.), † 5.11.1913 sst., d. af studenterføreren cand.phil. Hans Frederik P. (1815–69) og Anna Margretha Ipsen (1817–87).

J. blev student 1847 fra Ribe. Her blev hans nationale følelse og slesvigske interesse vakt; han gik med som frivillig 1848, tog 1852 slesvigske juridisk eksamen med en senere embedsstilling i Slesvig for øje og 1857 en tillægseksamen i kongerigsk ret. 1852 blev han kancellist, 1853 fuldmægtig og 1857 bureauchef i det slesvigske ministerium hvor han kom til at stå A. *Regenburg meget nær. Han holdt forelæsninger ved universitetet i slesvigsk ret og skrev i sit tidsskrift Slesvigske Provincialefterretninger flere afhandlinger om samme emne. 1863 blev han overappellationsråd i Flensborg og valgtes s.å. af landstinget til medlem af oktoberforfatningens rigsråd. Trods megen tvivl stemte han her for novemberforfatningen. Marts 1864 blev han afskediget af de tyske myndigheder, og 1865 nedsatte han sig som overretsprøkurator i Kbh. 1864–66 var han medlem af rigsdagens folketing for Nakskovkredsen, nærmest som høremand, men dog ofte med særstandpunkter i venstretæning. Han var en foretagsom natur med anlæg for forretningslivet og med indflydelsesrige forbindelser og deltog i 1870erne i ret vidtgående spekulationer. Han var medstifter af og medlem af bestyrelsen for Creditkassen for Landejendomme i Østifterne 1866–77. Sammen med L. C. Nyholm fik han koncession på anlægget af Kalundborg-banen, men solgte sine rettigheder til det sjællandske jernbaneselskab, hvorved han tjente en formue som han dog ved anden spekulation, navnlig sammen med N. C. *Frederiksen og G. *Winther, for størstedelen satte til. Under alt dette hvilede hans politiske interesser ikke. Han udgav under mærket Vidar flere politiske flyveskrifter deriblandt *Fremtiden. Politiske Betragtninger*, 1866, og *Kronen og Rigsdagen. En Undersøgelse*, 1873, og valgtes 1876 af venstre til folketinget i Nørre Sundbykredsen som han holdt til 1887. I de første to-tre år var han medlem af det forenede venstre hvor han hørte til partiets moderate fløj; i de følgende år var han venstreløsgænger.

„Etatsraad J.“, som han almindelig kaldtes, fordi han fra sin tidligere embedsstilling havde rang i 3. klasse, beskæftigede ofte rigsdagen med sine forslag og selvstændige synsmåder. Han var en idérig mand med saglig og politisk viden, men

Juel, Christian

det lykkedes ham aldrig at opnå virkelig indflydelse. Han søgte mere end én gang at blive brobygger mellem partierne under den politiske konflikt, således da han 1885 stillede forslag om en grundlovsændring med fællesafstemning om finansloven som hovedpunkt. □Mal. af Astrid Kjellberg-Juel, 1902.

H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882 204–09. Erik Arup: Creditkassen for landejendomme i Østifterne 1866–1916, 1916. Erik Juel i Gads da. mag. XXVIII, 1934 591–604 657–64.

*N. Neergaard**

Juel, Erik, 1591–1657, rigsråd. * 1591 på Alsted, † 13.2.1657 i Viborg. F: Peder Jensen J. til Alsted († 1604) og Margrethe Ulfstand (ca. 1557–1612). ~ 27.9.1618 i Viborg med Sophie Sehested, * 14.7.1594 på Højris, begr. 2.11.1658 i Kbh. (Holmens k.), d. af statholder på Øsel Claus Maltesen S. til Højris (1558–1612) og Anne Lykke (1568–1645). – Far til Jens *J. (1631–1700), Niels *J. (1629–97) og Peder *J.

1610 ansat i Danske kancelli tjente J. under Kalmarkrigen 1611–13 som hofjunker og fik under Kalmars belejring en hest skudt under sig; 1613–16 var han atter kancellisekretær og forlevedes 1614 med et kanonikat i Ribe. 1623 udnævntes han til landsdommer i Nørrejylland med Gudum kloster som len (til 1651); 1624 var han medlem af en kommission til undersøgelse af Limfjordens gennembrud mod vest. Kejserkrigen nødte Sophie Sehested og hendes småbørn til at søge tilflugt i Norge; selv drog J. til Sjælland hvor han nov. 1627 underskrev adelens klage over de hvervede rytteres vold. Efter freden var han i en årrække befuldmægtiget for den jyske adel på provinsmøderne, hvad der vidner om hans anseelse; han blev også landkommisær 1638 og på ny 1646. 1640–46 var han forlenet med Pandumgård, 1646–48 med Lundesnæs, 1648–57 med Ålborghus. Efter L. Torstensons indfald dec. 1643 fik han sammen med sin svoger Mogens *Sehested, Niels *Krag og Mogens *Høg den højeste inspektion i Jylland som generallandkommissarius. Han var ivrig for at bevæge hertug Frederik til en mere energisk krigsførelse, virkede for at skaffe almuen geværer og synes april 1645 at have støttet svogeren Hannibal *Sehesteds forslag om afskaffelse af en del af flåden til Norge. Sept. 1645 sendtes han med Mogens Høg til Jylland for at våge over, at den svenske hærs bortmarch fandt sted efter Brømsebrofredens bestemmelser. Han vedblev efter freden at spille en betydelig rolle som talsmand for sin stand ved stænder- og provinsmøder, indtil han 14.7.1651 indvalgtes i rigsrådet.

Som rigsråd deltog han i de norske herredage 1652 og 1656. Som lensmand i Ålborg var han bl.a. virksom for indrettelsen af byens „børnehushus“. J. arvede efter sin mor Alsted (Nørvang hrd.) og Lindbjerg (Horne hrd.); ved køb erhvervede han 1614 Hundsbæk (Malt hrd.), 1622 Nørtorp (Hillerslev hrd.), 1636 Højris, n.å. ombyttet med det svogeren Malte *Sehested tilhørende Boller (Børglum hrd.), 1638 Sønder Vosborg (Ulfborg hrd.). Han var desuden ejer af Vesløgård (V. Han hrd.), Haltrup (Skads hrd. 1631–36) og en gård i Viborg. Som godsejer led han hårdt under krigsårenes ulykker og de høje skatter, og hans karakterfulde hustru sad efter hans død i ret trangt kår. □Mal. 1647 (Gavnø; Ledreborg; Fr.borg). Stik af A. Haelwegh fra slutn. af 1650erne efter forlæg af A. Wuchters, efter dette stik af J. Folkema, 1744. Mal. (Valdemars slot).

Aktstykker og oplys. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Kr. IVs tid, udg. Kr. Erslev I–III, 1883–90. Aktstykker og oplys. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Fr. IIIs tid, udg. C. Rise Hansen I–II, 1959–75. Kancelliets brevøger 1609–45, 1916–68. – Danske mag. 3.r.III, 1851 26–29 (Sophie Sehesteds optegn.); IV, 1854 fl.st. O. Nielsen: Hist. efterretn. om Malt herred, 1870 92–97 180.

*C. O. Bøggild-Andersen**

Juel, Frederik, 1761–1827, godsejer, officer. * 29.1.1761 på Odense slot, † 15.3.1827 sst., begr. i Bregninge. F: stiftamtmand i Odense, senere gehejmekonferensråd Carl *J. (1706–67) og Anna Margrethe Juel (1741–61). ~ 1° 11.2.1780 på Bossee ved Kiel med Magdalene Lucie Charlotte Rumohr, døbt 7.12.1759 i Eutin, † 17.6.1817 i Altona, d. af gehejmeråd Henning Bendix R. til Bossee (1717–77) og Adelheid Benedicte Blome (1725–1806). Ægteskabet opløst 1816. ~ 2° 7.11.1816 på Tåsinge med Louise Theodata v. Warnstedt, * 21.10.1777 på Løjtmark, † 20.2.1835 på Wedellsborg (~ 1° 1800 med senere kammerherre, major grev Hannibal Wedell til Wedellsborg, 1780–1828, ægteskabet opløst 1813; han ~ 2° 1817 med Marie Ernestine Amalie Rosen, 1790–1871), d. af gehejmekonferensråd Frederik Carl v. W. til Løjtmark (1750–1811) og Johanna Wilhelmina Friderica Rumohr (1757–1827). – Far til Adolph *J.

J. blev opdraget hos sin morfar Peder Juel til Hverringe hvorefter han 1776–79 studerede i Kiel og 1781 overtog styrelsen af stamhuset Thorseng. 1794 ansøgte han om og fik på strenge betingelser rejsepas som kaptajn i hæren og tilladelse til at bære hærens uniform m.m. for at bese de allieredes hære under felttoget mod Frankrig hvor han som volontær fulgte et preussisk rytterregiment. Ved landeværnets oprettelse 1801 ud-

nævntes han til oberst i armeen og chef for fynske landeværnsregiment og viste rosværdig iver for at stille regimentet på benene. Senere, under krigen 1807–14, fik han kommando over større og mindre afdelinger, navnlig 1812 og 13 da kongen betroede ham kommandoen over tropperne på Fyn, men dog i sine instruktioner til ham udtalte at han anså angreb på denne ø for lidet sandsynlige. Egentlig militær uddannelse havde han aldrig fået, og hans mulige militære anlæg blev ikke stillet på prøve. 1808 var han blevet sat à la suite i armeen med sin gage som vartpenge, n.å. blev han generalmajor (anciennitet 1808), 1815 generalløjtnant (anciennitet 1814) og forblev stående à la suite til sin død. – J. var en driftig og dygtig godsejer der også på flere måder viste interesse for at forbedre kårene for de mange ved godset værende arbejdere m.fl. – Kammerjunker 1774. Kammerherre 1781. Patron for Roskilde adelige kloster 1786. Hv. R. 1803. DM. 1812. □Mal. af Jens Juel (Juelsberg; Valdemars slot), efter sidstnævnte kopi af H. C. Vantore, 1905 (Roskilde adelige jomfrukloster). Stik af A. Flint. Mal. ca. 1820. Min. (Juelsberg).

*Rockstroh**

Juel, Gregers, 1667–1731, officer, godsejer. * 26.1.1667 i Viborg, † 26.12.1731 i Kbh., bisat i Holmens k.s. kapel. F: oberst Peder J. til Vrejlev kloster (ca. 1635–76) og Helvig Krabbe (1647–97). ~ 8.4.1701 i Kbh. med Vibeke Juel, * 1672, † 1735 på Eriksholm, bisat 29.11. i Ågerup k. (~ 1° 1687 med admiral Christian "Bielke", 1645–94), d. af generaladmiral løjtnant Niels *J. (1629–97) og Margrethe Ulfeldt (1641–1703). J. blev 1688 fændrik i marineregimentet i Norge (under Frands Juul), 1691 sekondløjtnant, n.å. kaptajn løjtnant, 1693 kaptajn, fra 1696 kompagnichef i livregimentet til fods (majors rang), 1700 oberstløjtnant, n.å. oberst og chef for et af de nyoprettede landmilitærregimenter på Sjælland, men straks efter for et af dragonregimenterne til kejserlig tjeneste i Italien hvor han deltog i felttogene indtil korpsets reduktion 1703. Herefter var han på vartpenge, indtil han 1710 udnævntes til generalmajor i rytteriet, deltog i felttogene i Nordtyskland 1711–15 hvor han, navnlig i slaget ved Gadebusch, udmærkede sig ved dygtighed som rytterfører og stort personligt mod. Han var en meget alsidigt uddannet officer; men alligevel blev han 1716 forbigået til generalløjtnant af en af kongens yndlinge, hvorfor han i bevidsthed om sit værd straks søgte afsked og fik den. Endnu i sit politiske testamente skrev kong Frederik om ham og broderen generalmajor Christian Juel, at de var „af den gamle Adel og Surdej i deres

Hjærter, om de end godt vide at forstille sig"; men kort før sin død gav kongen ham dog nyt afskedspatent som generalløjtnant. Han samlede sig meget betydeligt jordegods i egnen om Holbæk og blev en rig mand. 1731 blev han skoleherre for Herlufsholm og nåede inden sin død at udarbejde en række hårdt tiltrængte regler for stiftelsens indre og ydre administration. – Hv. R. 1730. □Mal. (Egeskov). Mal. (Hverringe), kopi efter dette (Ledeborg). Mal. af Chr. Eberhardt (forhen Mejlgård).

H. B. Melchior: Hist. efterretn. om den frie adelige skole Herlufsholm, 1822. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben II–V VII–VIII, 1903–27.

*Rockstroh**

Juel, Gregers Christian, 1738–76, rentekammerdeputeret. * 16.8.1738 på Bygholm, † 4.11.1776 i Hamburg, begr. i Avnslev k. F: gehejmeråd, ceremonimester Peder J. til Hverringe (1707–79) og Birthe Cathrine Levetzau (1714–84). ~ 28.9.1770 på Valdemars slot med Amalie Christiane Raben, * 4.8.1736 i Kbh. (Slotsk.), † 1.8.1803 på Juelsberg (~ 1° 1762 med gehejmekonferensråd, stiftamtmand, kammerherre Carl *Juel, 1706–67), d. af stiftamtmand, gehejmekonferensråd Frederik *R. til Ålholm (1693–1773) og Birthe v. Plessen (1707–86).

J. studerede ved det genoprettede ridderlige akademi i Sorø og blev 1753 student. 1757 udnævntes han til kammerjunker, og fra 1763 gjorde han tjeneste i tyske kancelli for at uddanne sig til den diplomatiske karriere. Han var vel anskrevet hos sine foresatte og betragtedes som en betydelig kraft. 1765 sendtes han til Stockholm for at sætte sig ind i forholdene og udnævntes 1767 til envoyé extraordinaire. Det var kritiske tider for Danmark. Et stærkt parti i Sverige gjorde sig til talsmænd for en udvidelse af kongemagten, og A. P. *Bernstorff forsynede J. med rigelige midler til at bestikke modparten. 1771 blev han hjemkaldt af J. F. *Struensee, da hans nære forhold til Bernstorff var velkendt, men 1773 trådte han atter frem idet han modtog udnævnelse til 1. deputeret i rentekammeret, deputeret i finanskollegiet og bjergværksdirektoriet, medlem af overskattedirektionen og direktør for Fonden ad usus publicos. Senere blev han desuden deputeret i økonomi- og kommercekollegiet. J. var landboreformens bitreste modstander. Under hans ledelse udkom den nye hoveriforordning af 1773 der atter gjorde hoveriet ubestemt, og 1774 sluttede sig hertil den lov der forøgede bønderkarlenes militære byrder og gennemførte den regel at en bondekarl kunne straffes med seks års ekstra militærtjeneste hvis han ikke ville overtage den fæstegård, herremanden anviste ham. Inden for

Juel, Gregers

statsmandskredsen stod J. Bernstorff meget nær, og hans tidlige død bidrog i allerhøjeste grad til at isolere Bernstorff. Det nære personlige forhold, hvori han stod til denne statsmand hindrede ikke, at han med sympati fulgte (Ove *Høegh-) Guldberg og J. O. *Schack-Rathlou i deres bestræbelser for at støtte det danske element inden for helstaten. I forholdet til H. *Schimmelmann var der stadige gnidninger som havde deres oprindelse i dennes ønske om at holde finanskollegiets indflydelse nede. – Kammerherre 1766. Gehejmeråd 1775. – L'union parfaite 1770. Hv. R. 1773. □Mal. (Hverringe), efter dette tegn. (Fr.borg). Mal. (Juelsberg), formentlig efter original af G. Lundberg.

Danske mag. 5.r.III, 1893–97 10–17 27 386 (breve). Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé VI, 1903 fl.st. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I–III, 1904–13. Udvalgte breve, betænk. og optegn. af J. O. Schack-Rathlou arkiv, udg. Th. Thaulow og J. O. Bro-Jørgensen, 1936. – Aage Friis: A. P. Bernstorff og Ove Høegh Guldberg, 1899. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. IV, 2–V, 1902–06. Hans Jensen: Dansk jordpolitik 1757–1919, 1936.

Harald Jørgensen

Juel, Jens, 1580–1634, rigsråd, statholder i Norge. * 8.1. el. 8.11.1580 på Refstrup, † 28.3.1634, begr. i Viborg domk. F: Herman J. til Åbjerg og Alsted (1548–1607) og Maren Juel. ~ 13.5.1610 i Viborg med Ide Lange til Vosborg, * 3.10.1584 på Brejning, † 13.6.1649 på Nørre Vosborg, d. af Hans L. til Brejning (1542–1609) og Johanne Skram († 1620).

J. undervistes 1585–92 privat i hjemmet. 1590–96 gik han i Sorø skole. S.å. drog han med sin ældre bror Niels ud på den for unge adelige sædvanlige dannelsesrejse i udlandet. 1596 immatrikuleredes han i Greifswald. Efter et kort ophold hos faderen på Gotland blev han 1598 immatrikuleret i Herborn, 1599 i Heidelberg, 1600 i Genève, 1601 i Orléans og Padua. Endelig besøgte han Genua, var 1602 i Rom og immatrikuleredes 1602 igen i Genève. J.s udbytte af den lange udenlandsrejse synes især at være de betydelige sprogkundskaber som blev ham til stor nytte i hans senere politiske og administrative karriere. Efter hjemkomsten 1603 blev han sekretær i Danske cancelli. Kort efter ledsagede han Christian *Holck på dennes ambassade til Warszawa. 1605 ledsagede han kongen til Braunschweig. 1609 blev han i en alder af kun 28 år rentemester. Den hurtige karriere vidnede om tillid til J.s evner som administrator. Dette understregedes da kongen 1611 overdrog J. med titel af zahlkommissær at administrere de til krigen mod Sverige anviste midler. 1.12.1616 blev han rigsråd, og det følgende år forlenedes han med Tra-

nekær. S.å. ledsagede han den unge hertug *Frederik (III) på hans rejse til Bremen og Verden. 1618 udnævntes han til lensmand på Akershus og norsk statholder.

I J.s tid styrkedes statholderens kompetence meget; til dels som følge af ydre begivenheders tryk. Under kejserkrigen blev opkrævningen af skatter og afgifter centraliseret med Akershus som oppebørselscentrum hvorved statholderen blev en slags norsk rentemester. Også det norske militærvæsen centraliseredes og forbedredes. Akershus udbyggedes kraftigt og blev belagt med en stærk garnison. Desuden fik J. bådsmandsudskrivning og indkvartering sat i bedre system end førhen ligesom han tog initiativ til udrustning af norske defensionskibe, dvs. armerede handelsskibe der mod særlige privilegier skulle tjene i orlogsflåden i krigstid. J. stod også bag forordningen af 18.1.1628 der bestemte at der skulle oprettes en norsk hær på fem regimenter. Forordningen blev dog aldrig ført rigtig ud i livet. J. havde forestillet sig hæren finansieret gennem de norske statsindtægter, men disse ønskede Christian IV i den pressede statsfinansielle situation sendt ubeskåret til Danmark. Det lykkedes ham dog at få kongens tilladelse til at bruge den på stændermødet i Christiania 1628 bevilgede kontribution til den norske hær idet han henviste til at stænderne som betingelse for bevillingen havde sat at den alene skulle anvendes til den norske hær. At det var J. selv der manipulerede stænderne til at indtage denne holdning er sandsynligt. Det var dog ikke muligt i længden at finde et brugbart finansieringsgrundlag, og J.s norske hær forsvandt ved de gennemgribende spareforanstaltninger efter freden i Lübeck 1629.

Som led i den merkantilistiske erhvervspolitik arbejdede regeringen for en udvidelse og forbedring af den norske bjergværksdrift, især jernværkerne, og J. fik som statholder en central rolle i disse foretagender som han også engagerede sig i som privatmand. Det store sølvfund i Kongsberg skete i hans tid (1623), og så længe sølvværket blev drevet af det offentlige blev det ledet af J., og da det 1628 overgik til et konsortium blev han dets direktør. Sølvværket var grundlaget for den mønt der 1628 indrettedes i Christiania hvor der i perioden 28.4.1628–7.9.1629 udmøntedes 62 730 daler, et ikke ringe tilskud til monarkiets pengeomløb. Selv synes J. at have haft et rimeligt udbytte af sine investeringer i bjergværksdrift og andre sider af det norske erhvervsliv, og han samlede et ikke ubetydeligt norsk jordegods. – 1629 udnævnte kongen J. til rigsadmiral. Af helbredsgrunde afsløj J. denne post hvilket Christian IV til en begyndelse tog unådigt op. I

stedet blev han lensmand på Ålborghus som han 1631 ombyttede med Bøvling. Som rigsråd gjorde han sig efter sin hjemkomst ikke meget gældende hvilket sikkert må ses på baggrund af hans skrantende helbred. 1631 var han mod kongens plan om at lade rigsråderne afgive særskilte vota i sager af større betydning. 1631 og 1632 anvendtes han i sendelser til Gottorp.

J.s statholderskab var en betydningsfuld epoke i norsk historie. For første gang siden 1536 skabtes der en form for særnorske administrationsorganer og gennem sit forsøg på at centralisere skatteoppebørsel og militæradministrationen foregreb han for så vidt Hannibal "Sehesteds" (1609–66) reformer. Også gennem sine omfattende investeringer i norsk erhvervsliv minder han om Sehested. Når J. fik en langt stærkere position end sine forgængere skyldes det for en stor del krigsforholdene efter 1625, og mange af hans foranstaltninger afvikledes efter freds slutningen. Disse afviklinger og kongens ønske om hans forflyttelse kan hænge sammen med at kongen og rigsrådet fandt at J.s stilling var ved at blive lovlig stærk. Først under Hannibal Sehesteds statholderskab støttede kongen under andre politiske forudsætninger en fortsættelse af den opbygning af en særnorsk administration J. havde påbegyndt. J. arvede 1599 efter sin afdøde farbror Ove Juel Keldgård (Nørre hrd.) som han normalt skrev sig til. Han blev desuden ejer af Brusgård (Galten hrd.), Åbjerg (Hing hrd.), Nørre Vosborg (Ulfborg hrd.), Udstrup (sst.) og en tid af Kellingbjerg (Hing hrd.). En væsentlig del af dette jordegods var erhvervet i de sidste givtige år som statholder. 1625 takseredes han til 951 tdr. hartkorn, mens enken Ide Lange 1638 takseredes til 1494 tdr. hvori ikke er inkluderet Keldgård med tilliggender, som datteren Christence havde arvet. Hvor stort jordegods han ejede i Norge er ikke klart. Som statholder havde han forpligtet sig til ikke at købe odelsgods, men en del gods kom i hans besiddelse gennem udstrakte kapitallån mod sikkerhed i jordegods, hvad der var fuldt legalt. Hans norske godserhvervelser var dog beskudne i forhold til hvad Hannibal Sehested senere erhvervede. □Mal. fra 1700-tallet (Gavnø), udført efter et tabt forlæg.

Saml. til det norske folks sprog og hist. III, Kria. 1835; V, 1838. Norske riggs-registranter V–VI, Kria. 1874–77. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermodernes hist. i Kr. IVs tid, udg. Kr. Ersløv I–II, 1883–88. Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen III, 1916. Aktstykker til de norske stændermoderes hist., udg. O. A. Johnsen I, Oslo 1929 194–232. – Hans Wandel: Ligprædiken over J. J., 1634. Yngvar Nielsen: Jens Bielke til Østraat, Kria. 1872. Øystein Rian: J. J.s stattholderskab, Oslo 1976.

Steffen Heiberg

Juel, Jens, lensbaron til Juellinge, 1631–1700, gehejmestatsminister, diplomat. * 15.7.1631 på Nørtoorp, † 23.5.1700 i Kbh., begr. i Hellested. F: rigsråd Erik J. til Hundsbæk og Alsted (1591–1657) og Sophie Sehested (1594–1658). ~ 1° 4.10.1660 med Vibeke Skeel til Valbygård og Frøsløvgård, * 16.3.1633 på Katholm, † 23.1.1685 på Voergård, d. af Otte S. til Katholm, Birkelse m.m. (1605–44) og Ide Jørgensdatter Lunge (1612–71). ~ 2° 12.2.1686 med Regitze Sophie Vind til Urup, Tostrup og Ålstrup, * 1660, † 10.4.1692 i Kbh. (Frue) (~ 1° 1673 med lensbaron Vilhelm "Güldenchrone" til Vilhelmsborg og Urup, 1645–83), d. af vicekansler, gehejmeråd Holger *V. til Harrested (1623–83) og Margrethe Giedde († 1706). ~ 3° 11.4.1694 med Dorothea (Dorte) *Krag, * 27.9.1675, † 10.10.1754 på Gisselfeld (~ 2° 1701 med feltmarskalløjntant Christian *Gyldenløve, greve af Samsøe, 1674–1703, ~ 3° 1715 med gehejmeråd Hans Adolf Ahlefeldt til Bukhagen, 1679–1761), d. af oberst Mogens K. (1625–76) og Helvig v.d. Kuhla († 1676). – Bror til Niels *J. (1629–97) og Peder *J.

Efter studier på Sorø akademi rejste J. 1651–55 med den senere professor Jacob *Bircherod som præceptor i udlandet (Leipzig, Prag, Padua, Rom, Napoli, Paris). 1652 fulgte han grev Christian *Rantzau (1614–63) som han traf i Wien til rigsdagen i Regensburg. Jan. 1655 blev han sekretær i danske kancelli og sendtes flere gange til Sverige. Efter krigsudbruddet blev han aug. 1657 resident i Polen hvor han 1658–59 uden held modarbejdede særforhandlinger mellem Polen og Sverige. Sept. 1659 blev han gehejmese-kretær og marts 1660 forhandlede han med den kejserlige gesandt J. F. v. Goës. Betydning for hans fremtidige karriere fik udsoningen mellem Frederik III og hans morbror Hannibal "Sehested" hvis synspunkter kom til at præge ham i ikke ubetydeligt omfang. Han deltog i de afsluttende fredsforhandlinger i Kbh. 1660. 16.10 s.å. underskrev han sammen med broderen Niels Juel håndfæstningens kassation. Febr. 1662 blev han medlem af kancellikollegiet. Allerede 1.10.1660 havde han fået kreditiv som resident i Stockholm, men kom først afsted april 1662 på Sehesteds initiativ. Blandt de særlige hverv han skulle udføre var at forsvare den danske regerings adfærd over for Corfitz *Ulffeldt og hindre at den svenske regering ydede dennes børn sin beskyttelse. Samtidig skulle han holde øje med eventuelle konspirationer mellem utilfredse danske adelige og den svenske regering. Hvad angår større politiske spørgsmål støttede J. Sehesteds forsøg på en udsoning med Sverige, og det var ham en skuffelse at denne politik strandede efteråret 1665. Sehested og efter ham J. er blevet

set som repræsentanter for en nordisk forstælsespolitik, men det er uden tvivl forkert heri at se skandinaviske bestræbelser i moderne forstand. Hvad Sehested og efter ham J. klart indså, var at Danmarks strategiske position over for Sverige efter fredsslutningerne i Brömsebro og Roskilde var så forringet, at håbet om en revanche selv under gunstige storpolitiske konstellationer meget vel ville forblive en illusion. Ganske vist fremhævede J. ved en bestemt lejlighed over for "Griffenfeld, at han ikke mente „at vi a la longue skulle i Sveriges regard nøjes med den partage sidste krig gjorde imellem os“, og der er ingen grund til at antage, at dette ikke var hans oprigtige mening. Men han var mod enhver overilet politik, og når han 1684 skrev hjem fra sin hollandske ambassade „vi bør ville, hvad vi kan“ understreger dette hans opfattelse af, at der nødvendigvis måtte være overensstemmelse mellem mål og midler i udenrigspolitikken.

1670 kaldtes J. hjem, men selv om hans indsats i dansk statsliv de næste 30 år i nok så høj grad kom til at ligge på det indrepolitiske felt anvendtes han dog fortsat jævnlige til vigtige diplomatiske hverv. 1673–74 sendtes han til Stockholm for at sondere mulighederne for et dansk-svensk samarbejde som var en nødvendig forudsætning for den tilnærmelse til Frankrig, Griffenfeld arbejdede for. Hans opgave vanskeliggjordes imidlertid af splittelsen inden for den danske regering hvor indflydelsesrige arbejdede for at Danmark skulle opfylde sine traktatlige forpligtelser over for kejseren og Nederlandene, og for et brud med Sverige. J. deltog også i de fortsatte forhandlinger med Sverige i Kbh. ved nytåret 1674–75, men ud over det aftalte ægteskab mellem Karl XI og Christian Vs søster Ulrika Eleonora blev forhandlingerne uden resultat og sommeren 1675 åbnedes fjendtlighederne over for Sverige. 1679 var J. sammen med grev "Anton af Aldenburg og Conrad Biermann v. Ehrenschild dansk hovedforhandler ved fredsforhandlingerne i Lund.

Disse forhandlinger fik deres særlige karakter gennem Louis XIVs direkte indblanding i den nordiske politik, og ved at alt reelt var afgjort ved stormagtsfreden i Fontainebleau. For Danmark betød den franske indblanding at man måtte opgive alle krigens territoriale gevinster. For en stat med stormagtsaspirationer som Sverige føltes det krænkende overhovedet ikke at blive taget med i forhandlingerne om sine mest vitale problemer, selv om Frankrig i øvrigt havde varetaget Sveriges interesser på bedste måde. Tydeligere end nogensinde havde det vist sig at Norden kun var en underafdeling af det europæiske politiske system, og at den evige rivalise-

ren mellem Nordens to stater gav ikke-nordiske magter politisk og økonomisk supremati i Norden og Østersøområdet. Det er på denne baggrund det forsvarsforbund, der på initiativ af den svenske hovedforhandler Johan Gyllenstierna blev indgået i Lund, skal ses. Der er dog ingen tvivl om at forbundet til en vis grad blev indgået på den stærkere magts, dvs. Sveriges præmisser, men meget tyder på at J.s bedømmelse af de nordiske staters forhold til Europa i høj grad faldt sammen med Gyllenstiernas. Forbundet forblev imidlertid en episode. Gyllenstierna døde allerede juni 1680, og den nye leder af Sveriges udenrigspolitik, Bengt Oxenstierna, orienterede sig i stedet mod Nederlandene, mens Danmark 1682 indgik alliance med Frankrig. De to nordiske stater havde således byttet side i europæisk storpolitik. Det var derfor under vanskelige vilkår at J. 1684–85 forhandlede i Haag om en fornyelse af den udløbne Kristianopolstraktat. Forhandlingerne forblev resultatløse og efter et par år med en tilstand der nærmest kan karakteriseres som handelskrig måtte Danmark 1688 under de forværrede storpolitiske vilkår gøre Nederlandene store handels- og toldpolitiske indrømmelser.

Også i forhandlingerne om Hamburg 1686 deltog J. Efter udbruddet af den pfalziske arvefølgekrig 1688 ønskede den danske regering som følge af de engelske og hollandske overgreb mod den neutrale handel en tilnærmelse til Sverige. Febr. 1690 sluttedes et defensivforbund og marts 1691 sluttedes det såkaldte 1. væbnede neutralitetsforbund hvor de to stater hævdede deres ret til fri handel, og hvor man besluttede at lade handelsskibene konvojere af enten danske eller svenske orlogsskibe. Betydningen heraf var dog ikke stor. Samtidig forhandlede J. i København med både Frankrig og England-Holland om den neutrale handelsrettigheder. Især forhandlingerne med sømagterne gik træt, ikke mindst på baggrund af de mange udenlandske skibe der sejlede under dansk bekvemmelighedsflag. Ubegrundede var sømagternes anklager om et udstrakt proforma-rederi i de større danske handelsbyer heller ikke. Faktisk tog endog ledende danske statsmænd i ikke ubetydeligt omfang del i proforma-rederiet. Jan. 1693 sendtes J. til Stockholm for at forhandle om videregående fælles forholdsregler for at tvinge sømagterne til større hensyntagen til den neutrale handel. 17.3. sluttedes et nyt væbnet neutralitetsforbund hvor man som noget nyt besluttede sig for fælleskonvojering af handelsskibene. Varig betydning fik traktaten dog ikke, selv om det virkelig i nogle tilfælde lykkedes at gennemføre fælleskonvojeringen. Forbundet var udsprunget af en bestemt

politisk konjunktur, men kunne naturligvis ikke fjerne de grundlæggende dansk-svenske modsætninger. Blandt disse indtog det gottorpske spørgsmål en fremtrædende plads og netop dette stod i centrum for forhandlingerne under J.s sidste sendefærd til Stockholm 1697-99. J.s opgave var at søge at forhindre det påtænkte ægteskab mellem Karl XII's søster Hedvig Sofie og Hertug *Frederik IV af Gottorp. Ved trusler om en dansk-russisk samvirken og ved at udsprede rygter om et påtænkt russisk indfald i Livland søgte J. at tvinge Sverige til indrømmelser i det gottorpske spørgsmål. Da Sverige ikke gav efter for truslerne, og det dansk-russisk-polske angrebsforbund samtidig blev en realitet, hjemkaldtes J. jan. 1699.

Som udenrigspolitikker havde J. et klarere blik end de fleste i sin samtid for at udenrigspolitik var mere end diplomati, og at et væsentligt grundlag for en succesfuld udenrigspolitik lå i ordnede indre forhold og en styrkelse af statens økonomiske og finansielle ressourcer. Hans meget aktive indsats i handels- og manufakturpolitiske spørgsmål skal ses ikke mindst under denne synsvinkel. Allerede som resident i Sverige i 1660'erne søgte han at bevæge den svensk-nederlandske industrimand P. de Besche til at engagere sig i norsk bjergværksdrift. Efter sin hjemkomst fra Stockholm blev han 24.9.1670 vicepræsident i kommercekollegiet og senest 1680 dets præsident. Efter kollegiets ophævelse var han et meget virksomt medlem af de dec. 1690 og juli 1693 nedsatte kommissioner til handelens fremme. Han var desuden medlem af den dec. 1681 nedsatte kommission til forbedring af landets økonomiske tilstand og af den store kommission i rådstuen af febr. 1691 angående toldens bortforpagtning. Han deltog desuden i det kommissionsarbejde der førte til forordningen af 1687 om mål og vægt, der søgte at skabe en vis ensartethed i den hidtil kaotiske danske metrologi. Fra 1671 var han assessor i højesteret og senest 1680 blev han medlem af gehejmekonseillet. Alle disse hverv viser den tiltro til J.s indsigt og arbejdskraft, man havde inden for regeringen, og der er næppe nogen tvivl om at J. var den danske statsmand der, ved siden af Griffenfeld, havde størst overblik over statsstyrelsens forskellige grene og bedste forståelse for, at statens styrke lå i den bedst mulige samordning af disse. Ud over udenrigspolitikken var den økonomiske politik dog det område hvor han kom til at gøre sin vægtigste indsats. Han var engageret i det 1671 oprettede vantmageri, hvis mål var at stable en hjemlig uldindustri på benene og nedskære tekstilimporten, og i de 1670-71 oprettede ost- og vestindiske kompagnier hvor han

var direktør og selv bidrog med store kapitalindskud. Som det gjaldt for de manufakturpolitiske eksperimenter tidligere i århundredet, var en svaghed ved de forskellige foretagender kapitalmangel og, hvad kommercekollegiet betonedede, mangelen på økonomisk „videnskab“ og „inclination“ i Danmark-Norge. Som under Christian IV ønskede man derfor at få fremmede industri- og handelsfolk (bl.a. portugisiske jøder) til at slå sig ned i Danmark med løfte om særlige privilegier og fri religionsudøvelse. Trods gejstlig modstand sejrede J. og hans meningsfæller delvis ved de 1685 udstedte privilegier for fremmede handelsfolk. J. havde uden tvivl betydelig andel i de forordninger om kommercierne og navigationen (1681), lavene (1681), købstæderne (1682) og tolden (1683) hvormed man søgte at tillempe den konservative danske erhvervsstruktur til den aktive manufakturpolitik der tilstræbtes. I overensstemmelse med tidens centralistiske tankegang ønskede J. udenrigshandelen koncentreret til bestemte byer. Ved genindførelse og udvidelse af defensionsskibsprivilegierne søgte man at optage konkurrencen med den billige hollandske fragtfart på den danske provins. Ovenfor er omtalt J.s ambassade i Holland 1684-85 hvor han arbejdede for en revision af Kristianopeltraktaten, der ville give den danske regering bedre mulighed for at gribe ind over for den nederlandske toldsvig i Sundet og andetsteds.

Også militære forhold engagerede J. sig i. Sommeren 1675 sendtes han til Norge for at bistå statholderen Ulrik Frederik *Gyldenløve og fik som medlem af det nyoprettede generalkrigskommissariat ledelsen af den militære finansforvaltning i Norge. Juni 1676 deltog han i Gyldenløves indfald i Sverige og udmærkede sig ved erobringen af Vänersborg. Også i søkrigen kom han til at deltage aktivt. 30.6.1677 sendtes han fra København ud til broderen Niels, der lå med sin flåde mellem Stevns og Falsterbo, med en kgl. ordre hvis indhold i øvrigt ikke kendes. Han var derfor ombord under det store søslag dagen efter. Efter sejren fik J. besked på at følge Cornelis Tromp som kommitteret og overvære krigsrådene. Tromp protesterede mod denne kontrol men afvistes. 1678 deltog J. i erobringen af Rügen hvis guvernør han blev. Også efter fredsslutningen kom J. til at deltage aktivt i militære anliggender. 31.3.1683 blev han præsident for det forenede generalkommissariat for land- og søetaten, og 6.2.1694 l. deputeret i det genoprettede kommissariat. Endelig blev han 1699 generaladmiral og chef for admiralitetet.

J. var en af sin epokes betydeligste danske statsmænd. Hans alsidige indsigt, saglighed og store

arbejdskraft var et stort aktiv for regeringen. Når han trods sin dygtighed og indsigt aldrig blev ledende i regeringskredsen, kan det skyldes den nervøsitet Christian V alle dage nærede for den gamle adel. J. A. "Fridericia har om J. fremhævet at han efter Griffenfeld var periodens „snildrigeste og mest omfattende danske statsmandstalent". J. var dog ikke i besiddelse af dennes initiativ og var heller ikke nyskabende som denne. Hans til skepticisme grænsende nøgternhed var vel den egentlige hindring herfor. Handels- og manufakturpolitikken der nok var det område hvor han kom til at udøve den mest direkte indflydelse var præget af realisme, indsigt og bedre planlægning end tidligere, men nogen nytænkning fandt ikke sted. Og i landbrugs-politiske spørgsmål hvor han uundgåeligt var præget af sine godsejerinteresser var han nærmest reaktionær. I øvrigt havde J. et nært forhold til Griffenfeld med hvem han arbejdede snævert sammen 1673–75 i forsøget på at ændre Danmarks udenrigspolitiske orientering. Det tjener til hans ære, at han i modsætning til de fleste ikke vendte sig fra Griffenfeld ved dennes fald, men tværtimod arbejdede for en forbedring af hans forhold. Sandsynligvis var på det hans for-bøn, at hans tidligere svigerson Frederik "Krag 1690 fik tilladelse til at ægte Griffenfelds datter. Hans iver for efter den tidligere Stockholmgensandt Christoffer "Lindenov at erhverve Griffenfelds breve til denne, kan dog som fremhævet af C. O. "Bøggild-Andersen lige så vel skyldes hans interesse for deres politiske indhold som kærlighed til den faldne storheds personlighed. Derimod havde han næppe noget nært forhold til den i firserne og halvfemserne dominerende „kabale"s folk og rettede ofte bidsk kritik af personer og tilstande. Selv om han var en af den unge enevældes mest loyale tjenere var han dog som den svenske rigskansler M. G. de la Gardie udtalte 1666 „en godh dansk adelsmann uthi sit hjärta". Dette kom til udtryk da han som medlem af domskommissionen over Oluf "Rosenkrantz (jan. 1682) bestred, at Rosenkrantz i sin apologi for den danske adel havde forbrudt sig mod suveræniteten. Han var stærkt præget af den gamle adels kulturelle traditioner. Han støttede Peder "Syv der var Juellinges sognepræst og havde en tid digteren Jørgen "Sorterup i sit hus. Til den gamle adels kulturelle traditioner hørte også den moralske og personlige integritet som karakteriserede dens bedste medlemmer, og som både J. og hans bror Niels besad i så rigt omfang.

Selv om han ved fødsel tilhørte en af landets fornemste slægter var J. oprindelig ikke velhavende. Faderen havde ganske vist i sine velmagtsda-

ge været en godsejer af format, men var ved sin død nærmest konkurs, og det var kun et beskedent jordegods J. og hans søskende kunne dele imellem sig. Hans dygtighed og fordelagtige ægteskaber kompenserer dog herfor, og J. blev med tiden yderst velhavende. Hans første hustru skaffede ham Frøslevgård (Mols Sønder hrd., afhændet 1671), og Valbygård (Stevns hrd.) af hvilken han 1672 oprettede baroniet Juellinge, og hvis nuværende hovedbygning han opførte. 1694 købte han i samme egn Herlufstrup og Jonstrup (Bjæverskov hrd.) som han forenede til Juellund, hvis tilliggender forøgedes ved nedlæggelse af bøndergods. For fordringer hans anden hustru havde på den forhåndenværende mata-dor Poul Klingenberg fik han 1686 Tostrup (Fuglse hrd.), det nuværende Christianssæde og Ålstrup (Lollands sønder hrd.). Desuden ejede han 1670–85 Voergård i Dronninglund hrd. – Etatsråd 1671. Gehejmeråd 1675. – Baron til Juellinge 1672. – Hv. R. 1671. Bl. R. 1679. □Mal. (Fr.borg). Stik af G. Valck, 1685, efter mal. af B. Vaillant; efter dette stik af J. Folkema, 1744, og træsnit af J. F. Rosenstand, 1855, efter tegn. af Carl Bloch. Flere mal. i forskellige typer (Gavne; Valdemars slot; Ledreborg; Rosenholm; Juelsberg; Hverringe). Malet i ordensdragt af Jacob Coning (Valdemars slot; Wedellsborg), i mindre format (Fr.borg). Sandstensbuste (sst.).

Kilder. Saml. til Danm.s hist., udg. P. W. Becker I–II, 1847–57. Medd. fra det kgl. geheimark., 1886–88 72 o. fl. st. Aktstykker til statskollegiets hist., udg. Johs. Lindbæk II, 1910. Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen V–XI, 1920–49.

Lit. Rob. Molesworth: An account of Denmark, London 1694 (fot. oprt. Kbh. 1976) 162f. J. A. Fridericia i Hist. t. 5. r. IV, 1883–84 463–79; 6. r. I, 1887–88 714f. Joh. Thyrén: Den första väpnade neutraliteten I–II, Lund 1884–86 = Lunds univ.s årsskr. XXI–XXII. A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld I, 1893 235–38; II, 1894 82f o. fl. st. Rud. Fähræus: Sverige och Danm. 1680–82 I–II, Sth. 1897–98. J. Gulowsen: Gyl-denløvefeiden, Kria. 1906. Carl Christiansen: Bidrag til da. statshusholdnings hist. I–II, 1908–22. Kn. Fabricius i Hist. t. 8. r. II, 1909–10 17 36 55. Samme: Griffenfeld, 1910. Fr. v. Jessen: En slesv. statsmand I–III, 1930–41. H. Bohrn: Sverige, Danm. och Frankrike, Sth. 1933. G. Landberg: Johan Gyllenstiernas nord. förbundspolitik, Uppsala 1935 = Upps. univ.s årsskr. 1935, 10. C. O. Bøggild-Andersen: Hannibal Sehested I–II, 1946–70. Bent Jensen i Historie ny r. VIII, 1968–70 409–11. Dagny Jørgensen: Danm.-No. mellom stormaktene, Oslo 1976. Jørgen H. Barfod: Niels Juel, 1977.

Steffen Heiberg

Juel, Jens, 1745–1802, maler. * 12.5.1745, sandsynligvis i Balslev, Fyn, * 27.12.1802 i Kbh. (Nic.), begr. sst. (Ass.). F: hjælpelærer i Balslev,

siden degn i Gamborg Jørgen Jørgensen (1724–96) og Elisabeth Vilhelmine Juul (1725–99). ~9.2.1790 i Kbh. (Trin.) med Rosine Dørschel, *13.5.1771 i Gentofte, †16.11.1831 i Kbh. (Garn.), d. af slotsgartner ved Bernstorff, senere ved Rosenborg Christopher D. (1719–82) og Catharine Margrethe Køhne (ca. 1738–92).

Ved Henny Glarbos undersøgelser er sandsynligheden af den tidligere formodning, at J. skulle stamme fra adelsslægterne Wedell eller Juel, blevet stærkt forringet. Han er vokset op i Balslev og fra 1751 i Gamborg, da faderen fik degneembede der. Efter sin konfirmation, senest 1760, blev han sendt til Hamburg i malerlære hos J. M. Gehrman; her har han først og fremmest lært håndværket, men han har også fået en vis kunstnerisk uddannelse. Da vi ikke kender arbejder af Gehrman, ved vi ikke hvor meget han kunne give J.; derimod er efterhånden så mange arbejder af denne selv dukket frem at vi kan danne os et skøn over hans kunst i dens tidligste fase; lige beundringsværdig er den purunges evne til at optage indtryk i sig af den kunst, han havde lejlighed til at se i Hamburg, og hans friske trang til at producere. Følgende arbejder kendes fra denne tid: i Kunsthalle i Hamburg tre blomsterbilleder, de to daterede 1764, og et landskab fra Binnenalster, ligeledes dateret 1764; de viser kendskab til ældre hollandsk kunst, landskabet navnlig til A. v. d. Neer. I kunstmuseet i Kbh. et selvportræt ved kunstigt lys og en selskabsscene i en park, dateret 1764, et portræt af *postmester Fr. Carl Harboe* (?), dep. på Amalienborg, også 1764, og et portræt af en maler, sandsynligvis J. M. Gehrman. I privateje portrætterne af *kommerceråd Beylen* og *hustru fra 1764*. I alle disse arbejder er der en uforknyt håndfast behandling, men på sine steder også fine koloristiske virkninger, fx i de Beylenske portrætter og i flere af figurerne i selskabsscenen. Navnlig i portrætterne er der en stor umiddelbarhed i iagttagelsen; mest overraskende kommer det skarpe naturstudium frem i et tegnet forarbejde til selvportrættet.

I slutningen af 1764 eller begyndelsen af n.å. har J. forladt Hamburg; det yndige lille portræt af hans søster *Anna Sophie* der er dateret 1765 viser, at han har opholdt sig i sit fødehjem hvorfra han formentlig snart er rejst videre til Kbh. for nu på kunstakademiet for alvor at uddanne sig til maler. I foråret 1767 vandt han her den lille guldmedalje, og efter troligt at have deltaget i konkurrencen hvert følgende år opnåede han den store guldmedalje i foråret 1771. Medaljearbejderne der fremstiller *David salves af Samuel* og *Mardochei Triumf* er som sådanne er flest, men J.s bestemmelse, at ville være portrætmaler,

var sikkert også for længst truffet, og igennem en lang række portrætter havde han allerede da placeret sig som den ypperste i faget efter J. G. *Pilo. Hans udvikling i løbet af disse år er sket med rivende hast, under frugtbringende indtryk af, hvad han kunne se af kunst i Kbh. Naturligvis har især Pilos portrætter virket stærkt på ham, det spores fx i det fortrinlige studie efter en holstensk pige (kunstmuseet), men også Peder *Als' arbejder har haft deres betydning for ham; netop da J. kom til Kbh. var Als vendt hjem fra sin store rejse; J.s dameportræt i kunstmuseet har ikke så lidt af Als' stil men fremfor alt har J. L. Tocqués portrætter, malet få år før i Kbh., været en inspiration for J.; her lærte han sin portrætkunst. I forhold til arbejderne fra Hamburg-tiden bliver farven i hans billeder klar, ofte af en overordentlig fin og gracios harmoni, og fra den naive billedform når han frem til en mere overlegen komposition, fx i portrættet fra 1768 af den unge mand i rød dragt (Ribe stiftsmuseum); han bruger ofte temmelig stærke lysvirkninger, ikke sjældent med anvendelse af kunstigt lys, og opnår derved en betoning af formens helhed, mens han hverken nu eller senere er tilbøjelig til at accentuere detaljen i formen.

Til J.s hurtige kunstneriske udvikling svarer en glimrende ydre karriere. Da han 1769, endnu som akademieleve og et par år før han vandt den store guldmedalje, indsendte en ansøgning til kongen om rejseunderstøttelse, kan han anføre at han allerede har haft den lykke at male portrætter af dronningen og „adskillige høye Herskaber“ ved hoffet, og henvise til protektion af grev A. G. *Moltke, hofmarskallen grev Holck o.a. Disse forbindelser kom ham et par år efter til god nytte, da det viste sig nødvendigt at foranstalte en konkurrence om det store rejsestipendium mellem dem der 1771 havde vundet den store guldmedalje. J. kunne da frasige sig deltagelse, idet en kreds af velyndere skaffede ham de fornødne midler til rejsen, og i nov. 1772 forlod han Kbh. for gennem Tyskland at begive sig til Italien. Den første del af rejsen er åbenbart foregået langsomt, han blev i Hamburg vinteren over og derefter i Dresden, hvor han stude-rede hos Anton Graff, til marts 1774. Da begav han sig til Rom efter at have lagt sidste hånd på de sachsiske prinsessers portrætter. Rejsen er sandsynligvis gået over Wien og Venezia, og han er næppe kommet til Rom før om efteråret. Her blev han i to år. J., der ellers var så produktiv, synes her at have indstillet sig på at se; i hvert fald kender vi fra hele denne tid kun et enkelt sikkert billede af ham, kunstmuseets brede, djærve skitse af *dværgen Bajocco*; men vi må naturligvis regne med den mulighed, endog sand-

synlighed, at han i Rom har udført andre billeder der nu ikke kendes. Af Nicolai "Abildgaard, der også var i Rom, malede han således et portræt der brændte på Christiansborg 1884. Forklaringen er nok at han har fået lov at arbejde i den berømte portrætmaler Pompeo Batonis atelier, det var jo for at perfektionere sig i portrætkunsten, han kom til Rom. I eftersommeren eller efteråret 1776 rejste han til Paris hvor han mærkeligt nok kun opholdt sig en kortere tid; fra nu af kan vi igen følge hans produktion gennem en ubrudt række af portrætter der begynder med dem, han i Paris malede af sin ven *kobberstikkeren Clemens* (to i kunstmuseet) og det officielle portræt af den danske gesandt *Otto Blome* (1777, Schleswig-Holsteinisches Landesmuseum, Gottorp). I begyndelsen af 1777 forlod han sammen med Clemens og Simon Malgo Paris for at gøre en tur til Schweiz, kom i forbindelse med den ansatte naturforsker *Charles Bonnet*, af hvem han malede et ypperligt portræt (universitetsbiblioteket, Genève), og fik derefter så rigeligt med portrætbestillinger at han blev i Genève og egnen deromkring i flere år; først i dec. 1779 tiltrådte han hjemrejsen over Hamburg hvor han igen opholdt sig en tid, og nåede endelig tilbage til Kbh. i april 1780.

Selvfølgelig gav denne syvårige rejse i udlandet J. mange impulser; først og fremmest har kontakten med de forskellige kunstneriske kulturer fra fortid og samtid, som han mødte i Italien og Paris, virket udviklende på et så levende og kunstnerisk modtageligt sind som hans. Vi kan dog også pege på mere konkrete påvirkninger som han har modtaget i disse år: af A. Graff i Dresden, af P. G. Batoni i Rom, og så flygtigt hans besøg i Paris end var, er der næppe tvivl om at han har set arbejder af samtidige portrætmalere som A. Roslin, C. A. van Loo og J. S. Duplessis hvis tekniske mesterskab og holdningsfulde komposition måtte gøre meget indtryk på ham. Det ses tydeligt i portrættet af Bonnet, mens der i andre arbejder fra Genève-tiden, således portrættet af *H. B. de Saussure*, 1778 (universitetsbiblioteket, Genève) eller portrættet af gesandten *J. A. Tronchin* (kunstmuseet) synes at komme tydelige mindelser om romersk portrætkunst frem, og måske også om engelsk – netop i Genève var interessen for den engelske kunst levende. Endelig er der heller ikke tvivl om at J.s følelse for den landskabelige skønhed blev ildnet ved synet af den dejlige natur omkring Lac Léman og at han tilskyndedes til at arbejde efter naturen, idet han her fandt en skole af landskabsmalere og -tegnere; allerede i Schweiz er han begyndt den virksomhed som landskabsmaler der siden fletter sig igennem

hans kunst som en for ham og for os andre kærkommen afveksling fra arbejdet i „portrætfabrikken“, for at bruge et ord fra samtiden. Efter hjemkomsten til Kbh. blev J. agreeret ved akademiet, udnævnt til hofportrætmaler, 1782 optaget som medlem af akademiet, 1784 udnævnt til ekstraordinær professor og fik 1786 efter Johan "Mandelbergs død hans professorplads; 1795–97 og 1799–1801 var han direktør for akademiet. Hans virksomhed som lærer kom bl.a. de senere så bekendte tyske malere Caspar David Friedrich og Philipp Otto Runge til gavn. Også andre embedshverv tilfaldt J., således efter slotsbranden 1794 istandsættelsen af en mængde af de reddede malerier. Men hans hovedvirksomhed i de tyve år efter hjemkomsten fra den store rejse er hans private arbejde som portrætmaler. Fra hans værksted, i hvilket elever deltog i arbejdet, udgik i disse år en uoverskuelig række af portrætter dels i olie, dels i pastel, af herrer og damer fra de højere samfundslag; ofte var der brug for flere eksemplarer, og han selv eller snarere eleverne under hans vejledning udførte da gentagelser. Det er klart, at en sådan produktivitet måtte give hans arbejde et vist maskinpræg, men heldigvis er hans teknik så god – både hvad selve farvebehandlingen angår og med hensyn til komposition og opfattelse af formen – at niveauet også i hans senere produktion ligger forbausende højt. Ofte benytter han den for datiden karakteristiske ovale form og sætter i disse medaljonportrætter figuren ind i ovalen med megen ynde; han har ikke, som den samtidige berømte Graff i Tyskland, nogen tilbøjelighed til at give en tilspidsning i den psykologiske redegørelse, han søger ikke noget momentant opblussende, men giver helst en ganske rolig skildring af den model han har for øje; samtidig finder han med fin sans lejlighed til at fremdrage skønheden i et stofs, et smykke, en brystbukets farver. Inden han begynder arbejdet, søger han undertiden i et hastigt rids med kridt et overblik over kompositionen eller han griber under arbejdet kridtet for at få hold på en detalje; disse lette rids lige såvel som de små malede skitser til hans figurgrupper viser bedst, hvor udsøgt en følelse han har for det rytmiske, de hører til det skønneste i dansk tegnekunst (de fleste i kobberstiksamlingen). Gode prøver på hans arbejde i 1780'erne er portrættet af *Henrik Hielmstjerne*, 1780 (kunstmuseet), *grev Jørgen Scheel og hustru*, 1781 (Gl. Estrupmuseet), *madame Rauch med datterdatter*, 1785, *grevinde Raben med søn*, 1785 og det store helfigursportræt af *prinsesse Louise Augusta*, 1787 (Fr.borg). Somme tider udvikles portrættet til en hel miljøschildring som i de store billeder af grupper i et interiør eller i fri luft, *det Holm-*

skioldske familiebillede, 1785, *det Ankerske familiebillede*, 1792, billederne af grev Frederik "Rabens og af Niels "Rybergs familier, 1796 og (kunstmuseet) 1796–97, eller det portræt, han et års tid efter sit giftermål malede af sig selv og sin kone siddende foran staffeliet, 1791 (kunstmuseet). I 1790erne mærkes en ændring i hans farvebehandling, der nu virker med noget kraftigere modsætninger end i 1780erne, da farverne ofte var meget fint sammensmeltede; et eksempel er dobbeltportrættet af *M. G. Rosencrone og hans hustru*, 1802 (Fr.borg).

J.s interesse for landskabskunsten der var blevet så stærkt opmuntret ved hans ophold i Schweiz tabte sig ikke siden, han vedblev at male landskaber, og hans produktion af denne art er slet ikke så lille. Det er forståeligt, at den interesse for hollandsk kunst fra det foregående århundrede der var så levende også på J.s tid, netop måtte vise sig i hans landskabskunst; men ved siden af det der peger tilbage hertil er der ofte et romantisk træk i den, som naturligt kan sættes i forbindelse med strømninger i hans egen tid, kendt fra litteraturen; det er dette romantiske som også viser frem imod en følgende tid, navnlig J. C. Dahls landskabskunst; alligevel er det værdifuldeste i J.s landskaber deres umiddelbarhed i naturfølelsen; selvfølgelig er de ikke fri-luftsarbejder, men en direkte inspiration og naturiagttagelse føles dog i dem, således i det nydelige billede fra Lillebælt med måneskin, 1787 eller i den „sjællandske Bondegaard under et optrækkende Uvejr“ (begge i kunstmuseet), og *For-søg paa at male Nordlyset* (Ny Carlsberg Glyptotek).

Det tidligste malede selvportræt vi kender af J., fra Hamburg ca. 1764 (kunstmuseet), viser os et frejdigt og livfuldt, lidt bondeagtigt ansigt; det bondeagtige er siden vejet for det verdensmandsagtige, vi finder i selvportrættet fra 1791, men alle beretninger taler samstemmende om hans åbne, humørfyldte, glade væsen og sind. I Genève havde han forlovet sig med en ung dansk pige, Susanne Holm, men hun døde i Kiel i okt. 1781 på vej til Kbh. Først 1790 giftede han sig, og i skitserne fra de følgende år har han givet yndefulde billeder af sine børn; to af døtrene blev siden gift med C. W. "Eckersberg.

□Selvportr.: Mal. ca. 1764 (St. mus.), hertil tegnede forarbejder. Tegnet forarbejde og mal. ca. 1765. Mal. 1766 (kunstakad.), et andet mal. s.å. er måske også selvportr. Tegn. ca. 1767 (kobberstiksaml.) ca. 1768 samt forlæg for stik af G. L. Lahde, 1815. Mal. ca. 1774 (?) (St. mus.), efter dette radering af Jul. Borchert og stik på 100-kr. seddel, 1975. Mal. (Wedellsborg). Mal. (Fr.borg). Tegn. Ca. 1777. Afbildet på satiriske tegn.

1777–78. J. på den ene tegnet af Clemens (kobberstiksaml.). Tegn. 1779–80 (sst.), 1784 (Dronningens håndbibl.), efter denne stik af J. F. Clemens, formentlig 1801. Tegn. fra 1780erne (kobberstiksaml.) og måske på tegn. ca. 1785 (sst.). Mal. 1788. Mal. s.m. hustruen, 1791 (St. mus.), tegnede forarbejder hertil (Nasjonalgalleriet, Oslo; kobberstiksaml.), mal. gengivet i stik af C. E. Sonne, 1851, litografi af A. Kittendorff og kopier af bl.a. Svend Rønne. Forlæg for stik af Clemens 1801, malet kopi i samme type af bl.a. Hans Hansen (Fr.borg). Afbildet på radering af A. P. Madsen efter tegn. af Marie Jeanne Clemens. Stik af sidstnævnte 1777. Tegn. af C. H. Kniep, 1780 (kobberstiksaml.), efter denne stik af A. Støttrup s.å. Tegn. af Cornelius Høyer fra 1780erne. Silhouet af C. Limprecht (Kgl. bibl.), efter denne litografi af A. Jerndorff. Relief af T. Sergel, 1794 (kunstakad.). To små akvareller af C. Høyer ca. 1800 har været kaldt J. og hustru. Tegn. af P. Kramer (Kgl. bibl.). Karikatur af N. Abildgaard (kobberstiksaml.). Tegn. af ubekendt (sst.). Silhouetter (Kgl. bibl.; Fr.borg). Gravmæle af A. Weidenhaupt, 1804.

Kat. over kunstforen.s udstill. af J. J., 1909. Ellen Poulsen: J. J. tegninger. Kat. fra den kgl. kobberstiksaml., 1975. – J. J., ved Ellen Poulsen, 1961 = Kunst i Danm. – Brev fra J. i Nær og fjern VIII, 1879 nr. 339. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekræds, udg. L. Bobé I–X, 1895–1931. – Henny Glarbo om slægten i Kunstmuseets årsskr. 1926–28 207–16. Aug. Hennings: Essai hist. sur les arts ... en Danne-marc, 1778 146f. Samme i Musaget, Altona 1798, III. Stk. 21–25. Samme: Dagbog 1802, udg. L. Bobé, 1934. F. W. B. v. Ramdohr: Studien auf einer Reise nach Dänemark I, Hannover 1792 161f. N. L. Høyen i Kat. over kunstforen.s udstill. 1828 3–15. Samme: Skrifter I, 1871 248; III, 1876 212–16. J. C. Fick i Selmers nekrologiske saml. II, 1852 335–79 (om J. F. Clemens). Jul. Lange: Nutidskunst, 1873 24–31. A. Lowzow: Mindeskr. om J. J., 1891. A. Lichtwark: Das Bildnis in Hamburg II, Hamb. 1898 28–30. Karl Madsen: Danm.s malerkunst, 1901–07 147–61. C. A. Been og E. Hannover: Danm.s malerkunst I, 1902 4f 20–29. F. Meldahl og P. Johansen: Det kgl. akademi for de skønne kunster, 1904. Th. Oppermann: Kunsten under Fr. V og Chr. VII, 1906 124–36. [Hans Hansen:] Portrætmalerens dagbog, 1907 (fot. opr. 1966) = Memoirer og breve VI. Karl Madsen i Kunstbl., 1909–10 257–64 329–38. Leo Swane sst. II 1923–24 68. Carl W. Schnitler i Kunst og kultur, 1911 68–75. M. Krohn: Frankrigs og Danm.s kunstin. forbindelse I, 1922 198–202. Henny Glarbo i Kunstmuseets årsskr. 1924–25 17–62. Ellen Poulsen sst. 1937 102–11. Leo Swane sst. 1940 34–36. Henny Glarbo sst. 61–69. Gustav Lorenzen sst. 1944–45 214–16. Henny Glarbo sst. 1952–55 96–98. Jörn Rubow sst. 99–106. Louis Réau i Beaux-arts, Paris 1924 51 204. O. Andrup: Fr.borgmuseets erhvervelser, 1925. Leo Swane i Abildgaard, 1926. Samme: J. F. Clemens, 1929. Samme i Rom og Danm., red. L. Bobé I, 1935 194–98. L. Bobé i Pers. hist. t. 9. r. I, 1928 236f. Henny Glarbo i Tilskueren, 1933 II 217f. Leo Swane i Danm.s malerkunst, red. Erik Zahle, 1937 111–16. H. Dragehjelm i Gymnastisk t., febr. 1933. H. Bramsen: Landskabsmaleriet i Danm., 1935. Sig. Schultz i Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen I, 1936 391–

Juël, Jens

94. Chr. Elling i Kulturminster, 1941 191–207. Ellen Poulsen: J. J., 1942. Erik Zahle i C. L. Davids saml. I, 1958 200–02. Herman Madsen: Fynsk malerkunst I, 1959 9–17. Hans Edv. Norregård-Nielsen: Om kunst I, 1977 116–22. Torben Holck Colding i Dansk guldalderkunst, 1979 158–80. – Papirer i Kgl. bibl.

Ellen Poulsen (Leo Swane)

Juël, Just (Jost), 1664–1715, søofficer. * 14.10.1664 i Viborg, † 8.8.1715 i slaget ved Rügen, bisat i Roskilde domk. F: Henrik J. til Lindbjerg (1629–1707, ~2° 1681 med Ida Margrethe Rosenkrantz) og Sophie Høeg († ca.1680). ~29.12.1702 i Kbh. (Holmens) med Edele Bielke, * 11.11.1684 i Kbh. (Holmens), † 15.6.1706 sst., d. af admiral Christian *B. (1645–94) og Marie Sophie Bielke (1657–86).

J. studerede i sine forældres hjem, indtil han 1681 sendtes til akademiet i Kiel hvor han fortsatte sine studier i halvandet år. Da det ikke lykkedes ham at få nogen stilling i Kbh., rejste han 1683 til Nederlandene for at søge lykken. Efter forskellige forgæves forsøg på at få ansættelse bestemte han sig 1684 til at modtage plads som adelsbors i den hollandske marine. Han gjorde to konvojrejser til Middelhavet, på den sidste var han sammen med Ivar *Huitfeldt. Under hans ophold i hollandsk tjeneste havde J.s slægtning generaladmiralløjtnant Niels *Juël 1686 ladet ham indskrive som lærling i den danske marine. Nov.1688 kom han tilbage og n.å. udnævntes han til løjtnant, var først udkommanderet med admiral H. *Span og derefter s.å. på den store troppetransport til England under admiral C. E. v.*Støcken. 1691 forfremmedes han til kaptajn og var april–nov. s.å. i hollandsk tjeneste. N.å. var han først chef for fregatten Maagen og overførte staldmester A. W. *Haxthausen til Rostock, derefter chef for fregatten Hvide Ørn der var underlagt kaptajn Christian Thomesen *Sehested som var om bord i orlogsskibet Svenske Falk på konvojering til Frankrig. 1693 var J. chef for orlogsskibet Lindormen i troppetransport og n.å. først for den kgl. jagt Elephanten og derefter atter for Lindormen på konvojering til Frankrig. Efter en lang og besværlig rejse blev han på hjemrejsen 30.5.1695 i Kanalen angrebet af en engelsk fregat, da han nægtede at stryge sin vimpel. Efter to og en halv times kamp trak den engelske fregat sig tilbage, men n.d. overhaledes Lindormen af et engelsk orlogsskib der stillede samme fordring. Da den igen blev afslået, affyrede den engelske orlogsmænd hele sit lag mod Lindormen der imidlertid ikke blev svar skyldig. Efter fem timers hård kamp hvor Lindormen havde ca. tyve døde og hårdt sårede, opgav englænderen, der utvivlsomt har lidt endnu mere, kampen og trak sig tilbage. J. fortsatte med sin

konvoj Kanalen ud og var så heldig i tåge at passere Dover hvor en engelsk eskadre lå til ankers. Uden yderligere oplevelser nåede han med sin konvoj Kbh. hvor kongen udtalte sin tilfredshed med hans konduite.

I foråret 1697 fik J. tilladelse til at gøre en kampanje med et hollandsk orlogsskib i den kombinerede engelsk-hollandske flåde. Da der imidlertid ikke var sket noget i tre måneder og heller ikke var udsigt til noget sammenstød med den franske flåde, forlod J. denne tjeneste og foretog derefter en lang rejse i England hvor han studerede sprog og matematiske videnskaber, og Frankrig, hvorfra han vendte hjem i juni 1699. S.å. var han chef for orlogsskibet Oldenburg i admiral v. Støckens eskadre der var udrustet for at forhindre svenske troppetransporter til Pommern. Ved nytår 1700 sendtes J. til Holland for at hverve matroser, men den hollandske regering nedlagde forbud herimod. Ved krigens udbrud s.å. blev han chef for orlogsskibet Christianus Quintus og stabschef hos flådechefen, generaladmiral Jens *Juël. Da denne midt i maj havde afgivet kommandoen til generaladmiralløjtnant U. C. *Gyldenløve, blev J. chef for orlogsskibet Norske Løve. Flåden tog station i Sundet for at forhindre foreningen af den svenske flåde med den kombinerede engelsk-hollandske flåde, men det lykkedes ikke Gyldenløve at forhindre foreningen da svenskerne, hvad man hidtil havde anset for umuligt, løb gennem Flinterenden. Ved det følgende angreb og bombardement på Kbh. var J. chef for en eskadre af fregatter, senere for nogle mindre skibe og armerede chalupper som hindrede bombarderfartøjerne i at komme nær nok ind. 1704 var J. chef for kongejagten Kronen der førte kongen til og fra Norge, og forfremmedes derefter til kommandør. 1705 blev han medlem af kommissionen angående skibsbygning. 1709 fik han ordre til at rejse til Rusland som envoyé extraordinaire hos zar Peter. Han blev her i ca. to og et halvt år og fulgte zaren på hans rejser i Rusland. Ved sit kendskab til søvæsen, sit belevne væsen og sin frimodige optræden vandt han zarens tillid og venskab samtidig med, at han på værdig måde varetog Danmarks interesser.

Ved sin hjemkomst i marts 1712 udnævntes J. til viceadmiral og var s.å. eskadrechef i Østersøflåden, først under admiral N. L. *Barfod, derefter under U. C. Gyldenløve, med sit flag i orlogsskibet Havfruen og deltog i kampen med den svenske flåde 28.–30.9. ved Rügen hvor den svenske transportflåde blev ødelagt. N.å. førte han atter Havfruen og 1714–15 orlogsskibet Jylland, begge i Østersøflåden. Maj 1715 flyttede han sit flag til Justitia og blev samtidig chef for avantgarden

i flåden under admiral P. *Raben. 8.8.s.å. mødte denne ved Rügen den svenske flåde under admiral Claes Sparre. Efter en langvarig og hård kamp blev J. i slutningen af slaget dræbt af en kanonkugle der knuste hoften. – J. var en dygtig officer, en velbegavet, kundskabsrig, retsindig og gudfrygtig mand. □Maleri (Fr.borg). Stik af J. Haas, 1755, efter forlæg af A. Thornborg.

J. J.: En rejse til Rusland under tsar Peter. Dagbogsoptegn., udg. G. L. Grove, 1893. Dan.m.s adels årbog XLIV, 1927 33f. N. Jonge: Den danske viceadmiral J. J.s liv og levnets-beskr., 1755. C. G. Bastrup i Tidsskr. for søvæsen ny r. XXXV, 1900 241–60. Olav Bergersen: Viceadmiral Tordenskiold I–II, Trondheim 1925. Samme: Fra Henrik Bielke til Iver Hvitfeldt IV, Trondheim 1956. Ingeborg Buhl i Fra Kbh.s amt 1956, 1957 3–28. Jan Danielsen: J. J.s rejse til Moskva 1709–11, 1975. – Selvbiogr. optegn. i Kgl.bibl.

*Th. Topsøe-Jensen **

Juel, Kjeld, † 1571, biskop. † 2.3.1571 i Viborg, begr. sst. (domk.). ~ 1° (?) med N.N. ~ 2° (?) med Anne (~ 2° med borgmester Morten Hvas), d. af sognepræst til Viborg domkirke, mag. Jens Hansen († 1558) og Maren Knudsatter.

J. gik i Viborg skole og var efter at være blevet student 1540–42 universitetspedel samtidig med at han læste. Om han en tid har været rektor i Viborg er tvivlsomt, men 1544 blev han lektor og 1549 af stiftets provster valgt til biskop i Viborg. Han var magister, men det vides ikke om han opnåede graden ved Kbh.s universitet eller under et ophold i udlandet. Han tog sig meget af skolerne i sit stift, især Viborg skole, for hvilken han gav love, ligesom han sørgede for at en ny bygning opførtes og at lærere og disciple fik bedre indkomster; han værgede også strafværdige disciple over for den verdslige rets overgreb. Med kraft arbejdede han på at befæste reformationen og holdt præsterne til at følge kirkeordningen; de ugifte præster tvang han til at gifte sig med deres husholdersker. I hans embedstid, 1554, blev Ålborg by lagt fra Viborg stift ind under Vendelbo stift. Bispegården brændte 1567, men han fik af kongen tommer og anden hjælp til genopbyggelsen. – J. var som biskop både dygtig og flittig. Han stod på meget venskabelig fod med Peder *Palladius. Trykte værker har han ikke efterladt sig, men en skreven postil af ham fandtes i 1500-tallet hist og her i præstegårdene, og et par af hans skrevne bøger i universitetsbiblioteket gik til grunde ved branden 1728. En af J. redigeret forskrift om fremgangsmåden ved brudevielser viser bl.a. at den liturgiske udvikling i Viborg stift efter reformationen er præget af en del selvstændighed. □Ligsten (Viborg domk.).

Kirkehist. saml. 3.r.1, 1874–77 190; sst. IV, 1882–84 505f 521–14; sst. 4.r.1, 1889–91 554–56; sst. 5.r.11,

1903–05 717–28; sst. 7.r.111, 1957–59 246–48. Diplomatarium Vibergense, udg. A. Heise, 1879. – Den danske kirkes hist. IV, 1959 95. – Papirer i Kgl.bibl.

H. A. Hens (Bjørn Kornerup)

Juel, Knud, 1665–1709, amtmænd. * 30.9.1665, † 10.1.1709 i Kbh., bisat i Holmens k.s kapel. F: generaladmiraløjtnant Niels *J. (1629–97) og Margrethe Ulfeldt (1641–1703). ~ 18.2.1695 med Christine Elisabeth Knuth, * 2.2.1675, † 26.2.1738 i Kbh., bisat i Holmens k.s kapel (~ 2° 1714 med oberst Alexander Frederik v. Møsting, 1680–1737), d. af Joachim Frederik K. til Leizen (1642–84) og Christine v. Wancken († 1689). – Far til Carl *J. og Niels *J. (1696–1766).

J. blev 1688 kammerjunker og 1699 amtmænd over Kbh.s amt. Som sådan havde han 1700 den umiddelbare kommando over kystbevogtningen i amtet, tilbageslog fjendens landgangsfor søg ved Gyldenlund og Skovshoved og rostes af slotsloven for personlig tapperhed. 1703 blev han patron for Roskilde adelige jomfrukloster. Efter sin far arvede han Valdemars slot på Tåsinge; uaget hans embedsstilling nødsagede ham til at bo i hovedstaden, hvorfor han kun kunne aflægge korte besøg på sit gods, omfattede han dette med stor interesse og gik i sin fars spor ved at forøge det ved køb, ligesom han ved inddæmning og på anden måde forbedrede gård og gods som 1711 efter hans kort før hans død underskrevne testamente oprettede til stamhus som hans ældste søn Niels Juel dog først skulle overtage når han blev 18 år. Da J.s enke indgik nyt ægteskab før dette tidspunkt gav det anledning til proces med hendes børns formynder der ikke uden grund frygtede, at disse skulle blive forurettede ved deres mors giftermål. – Etatsråd 1699. □Maleri (Valdemars slot, Juelsberg).

F. Richardt og T. A. Becker: Prospecter af da. herregårde VI, 1853 (ny udg. I–II, 1976) (Valdemars slot). Erik Rasmussen i Danske slotte og herregårde, red. Arthur G. Hassø III, 1943 65.

*S. Nygård **

Juel, Niels, 1629–97, søofficer. * 8.5.1629 i Kristiania, † 8.4.1697 i Kbh., bisat i Holmens k.s kapel. F: rigsråd Erik *J. (1591–1657) og Sophie Sehested (1594–1658). ~ 23.6.1661 i Kbh. med Margrethe Ulfeldt, * 17.6.1641 på Østergård, Åsted sg., † 1.5.1703 i Kbh., d. af generalkrigskommissær Knud U. til Svenstrup (1609–57, ~ 2° 1646 med Edel Rosenkrantz, ca. 1612–84, ~ 1° 1640 med Gabriel Laxmand, 1611–42) og Vibeke Podebusk (1608–45, ~ 1° 1627 med Otte Lindenov, 1603–32). – Far til Knud *J. Bror til Jens *J. (1631–1700) og Peder *J.

Juel, Niels

J. blev født i Norge hvortil hans mor var flygtet da den svenske hær under Lennart Torstensson brød ind i Jylland. Han kom efter fredsslutningen til Danmark til faderens gård Nørtope i Thy hvor han blev opdraget til sit 13. år og blev derefter page hos hertug Frederik, ærkebiskop i Bremen, den senere kong Frederik III. 1647–48 studerede han på Sorø akademi og sendtes 1649 til Tyskland, Frankrig og Holland for at studere, det sidste sted navnlig søvæsen. Han var i hollandsk tjeneste da krigen med England brød ud 1652, deltog i alle søslag og fik derved en enestående lejlighed til at uddanne sig i sin metier under fortrinlige flådeførere, først Martin Tromp, til denne faldt 8.8.1653, og derefter Michiel de Ruijter. Efter fredsslutningen blev J. skibschef i en eskadre under admiral Ruijter der sendtes til Middelhavet mod Barbaresk-staterne. I foråret 1656 vendte han hjem til Danmark, udnævntes til kaptajn og var s.å. chef for orlogsskibet Sorte Rytter i eskadren, der under admiral Christopher Lindenovs kommando skulle forene sig med en hollandsk eskadre i Østersøen for at hindre den svenske flåde i at indeslutte Danzig og for at beskytte de forenede nationers skibsfart. N.å. var han chef for en eskadre der blev udlagt i Sundet da forholdet til Sverige begyndte at blive spændt. Midt i maj fik han ordre til at opbringe svenske skibe hvorved krigen faktisk var begyndt selv om den egentlige krigstilstand først kan regnes fra aug.s.å. 14.6. udnævntes J. til admiral og Holmens chef efter Chr. Lindenov, men tiltrådte foreløbig ikke dette embede da han med sin eskadre sendtes til Østersøen for at slutte sig til hovedflåden under rigsadmiral Henrik Bielke. Under denne deltog J. i slaget ved Falsterbo 12.–14.9. der var uafgjort, men dog nærmest gunstigt for de danske idet den planlagte svenske landgang på Sjælland, som slaget skulle bane vej for blev opgivet. I dec.s.å. overtog J. sin stilling som Holmens chef og indtog sit sæde i admiralitetet. 1658–59 deltog han i forbindelse med sin tjeneste på Holmen i Kbh.s forsvar, og under stormen på Kbh. var han på Kastelsvolden i spidsen for Holmens bådsmand. Han blev derefter chef for en eskadre i flåden under Henrik Bielke og deltog 30.4. i kampen med den svenske flåde ved Rødsand. Efter krigens afslutning vendte J. tilbage til stillingen som Holmens chef og har i forbindelse med Cort Adeler æren for at flådens materiel der under Kbh.s belejring og den uheldige krig med Sverige var kommet i forfald blev bragt i orden og moderniseret. Hans virksomhed her blev kun afbrudt 1666 ved en kort udkommando som chef for orlogsskibet Churprinsen under den kortvarige og ublodige krig med England.

Da der i sommeren 1675 atter indtrådte et spændt forhold til Sverige, blev flåden udrustet og kommandoen betroet til generaladmiral Cort Adeler under hvem J. tjente som chef for 1. eskadre. Det kom dog ikke til fjendtligheder det år, og den danske flåde tog efter et kryds i Østersøen station i Køge bugt, mens den svenske holdt til ved Gotland indtil den dels på grund af stormskade, dels sygdom blandt mandskabet måtte søge havn. I den danske flåde led besætningen ligeledes af sygdom, ca. 25 pct. var angrebne. I slutningen af okt. bukkede Cort Adeler selv under for sygdommen og måtte 2.11. afgive kommandoen til J. og gå i land hvor han få dage efter døde. Kort efter blev den danske flåde oplagt. I febr.n.å. erklæredes krigen – den skånske krig. Allerede ved nytårstid var der på Griffenfelds initiativ indledet underhandlinger med den hollandske admiral Cornelis Tromp om at træde i dansk tjeneste som højestkommanderende over flåden med rang som generaladmiral. Det var utvivlsomt en forbigåelse af J., og han følte det også som en sådan, men med sædvanlig loyalitet bøjede han sig for kendsgerningen. Til undskyldning for Griffenfeld tjener dels at J. endnu ikke havde haft lejlighed til at vise sig som flådefører, dels at Griffenfeld mente at skabe de bedste betingelser for et godt samarbejde med den hollandske hjælpeflåde ved at antage en hollænder der tilmed var anerkendt som en af tidens dygtigste flådeførere.

Da Tromp, der imidlertid var antaget som generaladmiral, først senere kunne ventes hertil, udsendtes J. tidligt om foråret med en eskadre. Efter en alarmering på Rügen gik han i henhold til en medgiven hemmelig ordre med eskadren til Gotland hvortil han kom i slutningen af april og landsatte ca. 2000 mand der indesluttede Visby fra landsiden mens flåden angreb fra søsiden. 1.5. kapitulerede byen og dermed hele øen hvis befolkning endnu var udpræget danskvenlig. Efter at have organiseret øens administration, besat embederne fortrinsvis med indfødte og sørget for forsyninger med levnedsmidler afgik J., der som en anerkendelse blev udnævnt til guvernør over øen, allerede 4.s.m. med eskadren til Bornholm hvor han forenede sig med en hollandsk eskadre under admiral Almonde. Samtidig fik J. underretning om at den svenske flåde der var den danske meget overlegen, nærmede sig under anførsel af rigsråd Lorentz Creutz. J., i hvis instruks stod at han ikke måtte indlade sig i kamp med en overlegen modstander, lettede for om nødvendigt at kunne trække sig tilbage. 25.5. fik flåderne hinanden i sigte nord for Rügen, og mod aften begyndte kampen. Om natten styrede begge flåder i nordnordøstlig retning, den sven-

ske stadig til luvart. Næste morgen genoptoges kampen uden væsentlig fordel for nogen af de stridende. Ved middagstid gav J. ordre til at styre mod Falsterbo. De svenske forfulgte ikke, men blev en tid liggende opbrast. Da den dansk-hollandske flåde var ankrer inden for Falsterbo ankrede den svenske ud for Trelleborg. Kampen var uafgjort, men nærmest i dansk favør da svenskerne trods overmagt ikke forfulgte J. da han trak sig tilbage. Allerede n.d. kom generaladmiral Tromp med en del danske og hollandske skibe til flåden ved Falsterbo og overtog kommandoen over den forenede flåde med J. som chef for 1. og Almonde for 3. eskadre. Flåden lettede 30.5., passerede Falsterbo og stod østover for frisk kuling af sydvest som senere trak sig til syd og forfulgte den svenske flåde som s.d. var lettet og stod østpå med ordre til ikke at indlade sig i slag før Øland var passeret. I.6. om morgenen fik flåderne, der under sejladsen havde tabt hinanden af sigte, atter føling med hinanden ud for Ølands sydspids. I stiv vestlig kuling fortsattes forfølgelsen op langs Ølands kyst. Efter en heftig kamp fik den dansk-hollandske flåde overtaget og de svenske skibe søgte nu at redde sig, men adskillige blev taget under forfølgelse. Sejren var afgørende. Der blev i Danmark holdt takkefester og kongen lod præge en skuepenge. Resultatet af slaget var at den danske flåde resten af året havde herredømmet i Østersøen.

I febr. 1677 sendtes Tromp til Holland for at påskynde udrustningen af de hollandske skibe der skulle afsendes til danske farvande. Så snart farvanden her blev isfri, i marts, gik J. ud som chef for flåden. Den svenske admiral Erik Sjöblad, der med en eskadre havde ligget i Göteborg, gik i maj herfra for gennem Storebælt at forene sig med den svenske hovedflåde i Østersøen. Så snart man hørte at Sjöblad var nået til bæltet afgik J. for at møde ham. I de sidste dage af maj fik de to eskadrer hinanden i sigte mellem Femern og Gedser. 31.5. begyndte slaget syd for Gedser og fortsattes i løbet af natten op mod Møn, hvor admiral Sjöblad efter en heltemodig kamp måtte overgive sig til J. Efter sejren gik J. til Køge bugt for at efterse sine skibe; hertil sendtes de nyudrustede skibe efterhånden som de blev færdige på Holmen. J. benyttede tiden til at organisere flåden og til afholdelse af taktiske øvelser. Den svenske hovedflåde, der var den danske overlegen i skibenes antal og størrelse og i kanonantal, kommanderedes af rigsråd, feltmarskal Evert Henrik Horn; den var stukket i søen 9.6. og 21.s.m. observeret ved Bornholm. Da den hollandske hjælpeflåde under Tromp var undervejs og snart kunne ventes til Sundet

var det for den svenske admiral af vigtighed at slå til inden foreningen af de to flåder. J. var af kongen instrueret om så vidt muligt at gå forsvarsvis til værks og indtage en sådan position at hans forening med Tromps flåde ikke kunne forhindres. J. vidste imidlertid at den svenske flåde også ventede forstærkning, og han var sikkert ikke været utilbøjelig til hvis forholdene tillod det at få slaget afgjort inden Tromps ankomst. 28.6. sendte kongen J.s yngre bror gehejmeråd Jens Juel om bord i admiralskibet som rådgiver og for at overvære krigsråd og med tilladelse til J. til at handle efter omstændighederne. 30.6. holdt J. gående med flåden i frisk sydvestlig vind mellem Stevns og Falsterbo da han fik den svenske flåde, der s.d. var ankrer ved Møn, i sigte. Svenskerne lettede, og om natten holdt begge flåder gående for små sejl, den svenske sydligst og til luvart. I.7. om morgenen lå flåderne bidevind på bagbords halse med kurs tæt norden om Stevns. Kl. 6 begyndte slaget der varede hele formiddagen. Kampen blev hård og koncentreredes særlig om J.s flagskib Christianus Quintus der blev så medtaget at J. måtte flytte sit flag til Fredericus Tertius. Ved middagstid anså Horn slaget for tabt og satte kurs norden om Bornholm, forfulgt af J. der, da Fredericus Tertius havde fået flere grundskud måtte flytte sit flag til Charlotte Amalie med hvilket han fortsatte forfølgelsen til n.d.. Kongen viste J. sin erkendtlighed ved at udnævne ham til generaladmiraløjtnant, og en stor skuepenge blev præget til minde om dagen. En anden og vigtig følge af slaget var at troen på hollændernes uundværlighed blev rokket. J. måtte vel i aug.s.å. endnu en gang – dog kun for ca. tre uger – afgive kommandoen til Tromp der var ankommet til Kbh. med de hollandske skibe dagen efter, at slaget udkæmpedes i Køge bugt. Da Tromp i sommeren 1678 blev afskediget blev J. vicepræsident i admiralitetet. I krigens to sidste år, hvor J. stadig var chef for flåden, forefaldt ingen større operationer på søen. Der foretoges operationer mod Kalmar og Øland. Kalmarsund blokeredes, og en eskadre under admiral Henrik *Span sendtes ind i Kalmarsund hvor et svensk orlogsskib blev erobret og et andet, Nyckelen, sprang i luften.

Efter fredsslutningen vendte J. tilbage til sin virksomhed i admiralitetet, hvor han 1683 ved rigsadmiral Henrik Bielkes død blev præsident, i hvilken genskab han stadig vedblev at have overtilsynet med Holmen, mens dagligt tilsyn og kommando allerede fra 1680 var overdraget til admiral Span. Under disse to udmærkede mænd fik Holmen og derved flådens materiel en af sine største udviklingsperioder. Det er vanskeligt at afgøre hvem af dem der har haft størst betyd-

Juel, Niels

ning for udviklingen; man kan kun fastslå at samarbejdet var godt og resultatet fortrinligt. Også uden for Holmen har J. æren af nyttige foranstaltninger, således Nyboders udvidelse, ordning af søindrulleringen, udarbejdelse af instrukser for admiralitetet, kommissariatet og for Holmens chef, revision af søkrigsartiklerne og påbegyndelsen af fæstningsværkerne på Christiansø. Han var endnu to gange, 1683 og 89, udkommanderet som chef for flåden der begge gange blev udrustet i anledning af den spænding med Sverige som var fremkaldt af det holstengottorpske spørgsmål. 1683 var en fransk flådestyrke på femten orlogsskibe under marquis de Prévilles sendt til Østersøen og underlagt J.s kommando.

J. boede fra 1657 i den af Christian IV byggede bolig for Holmens admiral beliggende i Store Kongensgade (nu nr. 21) indtil gården 1661 blev tilskødet U. F. Gyldenløve. Han flyttede da til den gård han ejede på nordsiden af Kongens Nytorv på hvis grund og tilliggende grunde, som han efterhånden købte, han 1683–86 opførte et ståtligt hus, det nuværende Thotts palæ. Også uden for Kbh. var han stor ejendomsbesidder. Han ejede Sæbygård i Jylland, som han 1682 mageskiftede med Eriksholm og Totterupholm på Sjælland. 1678 købte han for sine prisepenge den kongelige del af Tåsinge med Valdemars slot hvortil han senere efterhånden ved køb føjede den største del af de private ejendomme på øen.

Hans ligbegængelse i 1697 var storslået. Ved sørgehøjtideligheden i hjemmet talte J.s ven gehejmeråd Marcus Gøye, hvorefter liget førtes til Holmens kirke. Det nedlagdes i en forgyldt, prægtigt udstyret kobbersarkofag der hensattes i et særligt for J. opført kapel. Da kirkens store kapel var fuldført, flyttedes 1709 J.s og hustrus kister med hosstående epitafier og ornament, antagelig udført efter tegning af Lambert von *Haven, til kapelsalens sydlige ende, hvor der særlig efter den 1820 af stadsbygmester P. *Malling gennemgribende restauration er skabt et enestående stemningsfuldt hvilested for Danmarks største søhelt. □Mal. 1647 (Valdemars slot). Tegn. (kobberstiksaml.) og mal. (Fr.borg) begge 1656 og formentlig af Michael van Haven. Stik i lign. type, dog som hvid ridder, samt litografi. Mal. i hel figur fra 1650erne (Valdemars slot). Mal. i hel figur fra 1660erne, formentlig af Karel van Mander (sst.); efter dette stik, dog med orden tilføjet. Medalje af C. Schneider, 1672, efter denne stik bl.a. 1746, og træsnit 1853. Malet som hvid ridder 1674–79 (Fr.borg), kopi af Johs. Ottesen (Ledreborg). Medalje af Jeremias Hercules, 1677, efter denne stik af J. C. Sy-

sang, 1746. Malet i rustning som blå ridder, efter dette mal. et par stik fra samtiden samt af J. Folkema, 1744. Malet med høj paryk (Fr.borg), efter dette mal. flere kopier (Egeskov; Gavnø), stik i lign. type 1699; mal. gengivet talrige gange, i tegn. af J. V. Gertner 1841, stik af E. Eckersberg 1842 og 1843, af Weger 1858, angivelig efter tegn. af P. Cramer, træsnit 1847 samt af C. L. Sandberg 1871, H. P. Hansen 1872, G. Pauli 1877, R. Neergaard s.å., J. F. Brauner s.å., W. Obermann s.å., F. Hendriksen s.å. m. fl., litografi af P. Gemzøe bl.a. 1855, J. G. A. Frenzel og flere usignede. Tegn. af lign. mal. af Chr. Hetsch (Fr.borg). Andre mal. (Hverringe; Juelsberg). Relief af Jean Cavalier (Fr.borg). Malet i ordensdragt 1696 af B. le Coffre (Egeskov) og s.å. af Jacob Coning (Valdemars slot). Buste på epitafium 1697 og på sarkofagen 1698 (begge Holmens k.). Min. fra Thornborgs værksted (Fr.borg). Afbildet på porcelænsvase ca.1785. Statuetter af Th. Stein 1861 og 1862 (Ribe mus.) gengivet i træsnit af W. Obermann, 1862, efter tegn. af H. Orlrik. Buste af A. Prior, 1869. Statue af Stein, 1878 (1881 Holmens kanal, Kbh.), i træsnit 1878. Afbildet på Heinrich Hansens arvehyldningsbillede 1880 (Fr.borg) og på mal. og tegn. (Søofficersforeningen) af Otto Bache ca.1881. Skitser af V. Bissen. Relief af J. Larsen på monument 1906 (Køge havn). Fremstillet på mal. af Chr. Mølsted. – Monument af J. Wiedewelt, 1777 (ved Jægerspris). Skitser til monumenter af L. Hasselriis udst. 1879 og af O. Evens (Ribe mus.).

N. J.s og Corn. Tromps indberetn. i Danske mag. 2.r.IV, 1823 61–71 104–45. – Peder Jespersen: Ligtale over J., 1699. M. Giese: Ligtale over J., 1753. T. de Hofman: Hist. efterretn. om da. adelsmænd II, 1778 44–72. C. G. Tornquist: Utkast till svenska flottans sjö-tåg I, Sth. 1788 135–75. Archiv for søvæsenet II, 1828 97–143; 1829 1–42. H. D. Lind i Tidsskr. for søvæsen, 1918 466–89 513–21; 1924 204–20 255–79. P. Holck sst. 1953 513–86. Sst. 1954 68–87 177–93 194–208 (polemik mellem J. H. Barfod og P. Holck). Sst. 1978 128–40 156–71 172–75 (polemik mellem J. H. Barfod og H. C. Bjerg). H. G. Garde: N. J., 1842. J. C. de Jonge: Geschiedenis van het nederlandsche zeevesen, 3.udg. II, Zwolle 1869 523–26. Chr. Bruun i Danske saml. 2.r.I, 1871–72 1–210 (også som særtr. 1871). L. Bobé: Bremerholms kirke, 1920 111–17. A. Munthe: Sjomaktens indflytande på Sveriges hist. II, Sth. 1922 675–78. Preben Holck: Cort Adeler, 1934. J. H. Barfod: Slaget i Køge bugt, 1952. Samme i Jyske saml. ny r. V, 1961 421–44. Samme: N. J., 1977. O. Bergersen: Fra Henrik Bielke til Iver Hvitfeldt I–IV, Trondheim 1953–56. Slaget i Køge bugt, red. H. C. Bjerg, 1977.

Hans Chr. Bjerg (Th. Topsøe-Jensen)

Juel, Niels, 1696–1766, stamhusbesidder. Døbt 19.11.1696 i Kbh. (Holmens), † 7.4.1766 på Valdemars slot, begr. i Bregninge k. F: amtmand Knud *J. (1665–1709) og Christine E. Knuth

(1675–1738). ~26.11.1720 med Sophie Amalie Parsberg, * 4.12.1699 på Skivehus, † 8.11.1788 på Valdemars slot, d. af oberst Verner P. til Eskær (1647–1719, ~1° 1681 med Mette Jørgensdatter Marsvin, † 1687) og Christiane Barbara Johansdatter Rantzau (1683–1747, ~2° 1727 med kammerherre, senere højesteretspræsident Claus Reventlow, 1693–1758, ~2° 1748 med Charlotte Dorothea v. Plessen, 1724–71). – Bror til Carl *J. J. tiltrådte 1714 stamhuset Thorseng, blev 1717 kammerjunker og kar. ritmester, 1718 virkelig ritmester ved I. fynske rytterregiment, men tog allerede 1723 sin afsked med oberstløjtnants karakter, hvorpå han tog bopæl på Valdemars slot hvor han holdt et lille hof og hvor han, der var en ivrig ven af videnskaber og kunst, samlede en kreds af sangere, musikere og skuespillere om sig; Ambrosius *Stub opholdt sig således en tid her i hans hus. Han var tillige en dygtig og efter sin tid fremsynet godsejer der opbyggede en by på Vemmenæs, indkaldte fremmede bomuldsvævere, lærte sine bønder at dyrke kløver og avle frugt osv., men var i øvrigt for dem en streng og brutal herre. – Kammerherre 1746. □ Mal., måske af H. C. Borch (Valdemars slot). Mal. af Johan Hörner (Juelsberg), forstørret kopi (Valdemars slot). Mal. i hel figur (sst.). Mal. formentlig forestillende J. (Roskilde kloster).

Fr. Barfod i Ambrosius Stub: Saml. digte, 3. udg. 1852 XXX–XXXII. F. Richardt og T. A. Becker: Prospector af da. herregårde VI, 1853 (ny udg. I–II, 1976) (Valdemars slot). S. Jørgensen i Museum, 1893 II 123–25. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m. fl. II, 1923. Festskr. til Kr. Erslev, 1927 425–30 441–48. Erik Rasmussen i Danske slotte og herregårde, red. Arthur G. Hassø III, 1943 65f. Ingeborg Buhl: Portrætsaml. i Roskilde adelige jomfrukloster, 1961 74–77. Erik Kroman i Ambrosius Stub: Digte I, 1972 16–20.

S. *Nygård**

Juel, Peder, 1623–56, til Hundsbæk, diplomat. * 14.7.1623 på Hundsbæk, † 9.12.1656 i Kbh., begr. i Frels. k. F: rigsråd Erik *J. (1591–1657) og Sophie Sehested (1594–1658). ~1° 22.10.1650 på Kbh.s slot med hoffrøken Margrethe Juel, * 20.9.1622, † 9.9.1651 i Stockholm, d. af statholder i Norge Jens *J. til Keldgård (1580–1634) og Ide Lange (1584–1649). ~2° 15.6.1656 med Dorothea Sehested, * 10.1.1637 på Kalø, † 21.10.1664 på Kbh.s slot (~2° med admiral Markor *Rodsteen til Lerbæk, 1625–81), d. af kansler Christian Thomesen *S. (1590–1657) og Mette Rosenkrantz (1600–44). – Bror til Jens *J. (1631–1700) og Niels *J. (1629–97).

J. var som dreng en del hos sin morbror Malte *Sehested, derefter 1635–37 og 1639–40 på Sorø akademi. Hans udenlandsrejse 1640–44 gik til Holland, England (Oxford 1640), Frankrig (pro-

curator nationis teutonicae i Orléans 1642) og Italien (immatrikuleret i Siena 1643 og opholdt sig i Rom og Padova i begyndelsen af 1644). Han rejste hjem over Amsterdam hvorfra han 1644 fulgte Jørgen *Bielke til Norge. Her gjorde han under krigen som major tjeneste hos sin anden morbror, den norske statholder Hannibal *Sehested der vistnok betød en del for J.s udvikling, og til hvem denne vedblev at føle sig knyttet. Efter Brömsebrofreden drog han efter et besøg i Danmark 1646 atter tilbage til Holland, hvorfra han marts 1647 overbragte Christian IV den af Corfitz *Ulfeldt i Haag sluttede traktat, med hvis ratifikation han tilbagesendes. 12.6. s.å. udnævntes han til resident i Stockholm, muligvis på Hannibal Sehesteds anbefaling. Han ankom til Sverige 30.10. s.å. efter forinden at have besøgt Sehested der sendte en anbefalings-skrivelse dateret 24.9. for J. til den svenske rigsdrost Per Brahe. J.s virksomhed afspejles især gennem de bevarede ekstraktprotokoller over hans korrespondance. Ifølge sin instruks skulle han indberette til kongen og kansleren, men han korresponderede også med de øvrige rigsebedsmænd. For rigsmarsken Anders *Bille indsamlede han oplysninger om det svenske militær, bl.a. sendte han ham en bevaret redegørelse for det svenske hærvæsens indretning. Også til danske gesandter i andre lande som P. Charisius i Holland sendte han regelmæssigt underretninger. Stillingen som dansk resident var i øvrigt meget vanskelig især efter 1652 på grund af Corfitz Ulfeldts intrigeren mod Danmark. Han blev mere og mere træt af sin uriaspost og var også jævnligt syg og søgte flere gange sin afsked. Aug. 1655 fik han den endelig og blev rentemester i Kbh. 1652 forlenedes han med Halsnø kloster og Hardanger i Norge. J.s virksomhed som diplomat er blevet forskelligt bedømt. Om hans flid, intelligens og gode kundskaber hersker ingen tvivl. Derimod var hans hidsige temperament, der mere end én gang bragte ham i vanskeligheder, næppe nogen fordel for en diplomat. □ Stik af A. Haelwegh til ligprædiken; efter dette stik af J. Folkema, 1744 og træsnit af H. P. Hansen, 1873.

Kilder: Saml. til det no.folks sprog og hist. II–V, Kria. 1835–38. Handlingar rörande Sveriges hist., udg. A. Fryxell I, Sth. 1836 41f 86–105. Saml. til Danm.s hist. under Fr. IIIs regering, udg. P. W. Becker I–II, 1847–57. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Fr. IIIs tid, udg. C. Rise Hansen I–II, 1959–75. Breve i Nye da. mag. VI, 1836 71–75. Danske mag. 5.r.II, 1889–92 362–87 og Orion I, 1843 166–75.

Lit. Joh. Didriksen Bartsker: Ligprædiken over J., 1657. C. Molbech i Hist. t. V, 1844 269–408 (m. breve). C. O. Bøggild-Andersen sst. 10.r.II, 1932–34 99f. S. Birket Smith: Leonora Christina grevinde Ulfeldts hist. I, 1879. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste dage, 1894

Juel, Peder

(fot. optr. 1969) 206 214. Yngve Lorents: Efter Brömsebrofreden, Uppsala 1916. Åke Lindqvist: Politiska förbindelser mellan Sverige och Danm., Lund 1944. C. O. Bøggild-Andersen: Hannibal Sehested I, 1946. Carl S. Petersen: Afhandl. til dsk. bog- og bibl.hist., 1949 82-115. C. Rise Hansen i Nord. arkivstudier, tilegn. Harald Jørgensen, 1977 321-47. *Papirer i Kgl. bibl.*

Steffen Heiberg (C. O. Bøggild-Andersen)

Juel-Brockdorff, Niels, baron, 1878–1964, søofficer. * 19.7.1878 på Hollufgård, Fyn, † 17.3.1964 i Kbh., begr. Hellerup kgd. F: kammerherre, lensbaron Carl Frederik Sophus Vilhelm J.-B. (1839–1900) og Julie Sophie Thora Anna Caroline, baronesse Reedtz-Thott (1846–1936). ~ 11.10.1904 i Holmens k. med Karen Henriette Caroline Bille Scheel, * 26.4.1879, † 2.10.1942 i Kbh., d. af hofjægermester, greve Christian B. S. (1848–1916) og Henriette Cathrine von Munthe af Morgenstjerne (1850–91).

J.-B. blev kadet 1896 efter at være vokset op på Valdemars slot på Tåsinge, sekondløjtnant i søværnet 1900, premierløjtnant 1904, kaptajn 1915, orlogskaptajn 1923, kommandørkaptajn i reserven 1930. – J.-B. var med skonnerten Ingolf i Vestindien 1900–01. Efter en meget alsidig tjeneste ombord på panserskibe, fiskeriinspektionskibe, opmålingsfartøjer og torpedobåde var han 1907–08 atter i Vestindien med Ingolf. 1911 blev han kommanderet til tjeneste i søværnets dykkere undervandsbåd Dykkeren, søsat 1909. Helt frem til 1918 var han knyttet til undervandsbådene, et våben som han var med til at opbygge og integrere i søværnet. Han var efter tur chef for undervandsbådene Dykkeren, Havfruen, Najaden Triton, Havmanden og Nymfen. I forbindelse med denne tjeneste havde J.-B. som en af de første søofficerer ladet sig uddanne som dykker, og som sådan assisterede han ved redningen af Dykkerens besætning, da denne undervandsbåd var blevet påsejlet i neddykket tilstand 9.10.1916 ved Tårbæk rev. For denne indsats modtog han ridderkorset. 1918–19 var han næstkommanderende ved kadetskolen; han havde orlov 1919 for at føre skib for Østasiatisk Kompagni, bl.a. for at transportere sønderjyske krigsfanger fra Frankrig til Danmark; han førte ØKs femmastede bark København 1921–22 på rejse til Australien. 1922 fik han forlænget sin orlov og fortsatte som fører af København, indtrådte i tjeneste 1923 og blev chef for undervandsbådsdivisionen. Allerede året efter udtrådte J.-B. af linjen for at blive chef for ØKs maskin- og skibsinsektion med titel af direktør. Han overførtes til søværnets reserve fra hvilken han afgik 1938. Med udgangen af august 1939 fratrådte han stillingen i ØK. Som følge af verdenskrigens ud-

brud meldte J.-B. sig til tjeneste i søværnet der udkommanderede ham som sømilitær distriktschef med station i Skagen. I december s.å. sendtes han til London som marine- og luftattaché, men blev af helbredsgrunde afløst på denne post april 1940.

Efter sin afgang fra ØK beklædte J.-B. en række tillidsposter der gav ham et travlt og langt otium. 1939–59 var han formand for Stiftelsen Georg Stages minde, medlem af sø- og handelsretten 1939–48. 1940–50 var han formand for Foreningen til søfartens fremme og som følge heraf medlem af søfartsrådet i samme tidsrum. 1954 blev han som tak for sit store og kompetente arbejde æresmedlem af denne forening. 1941–58 var han formand for bestyrelsesrådet for statskoleskibet Danmark og 1941–56 formand for „Bombebossen“. J.-B. var velegnet til at beklæde disse tillidsposter pga. sine administrative evner, sin sømandskundskab og sit sympatiske væsen, en karakteristik der afspejler sig i de erindringer som han udsendte 1960, *Spredte Erindringer gennem 80 Aar*, væsentligt omhandlende hans tjeneste i søværnet. Han var 1908–49 patron for Roskilde adelige jomfrukloster. – R. 1916. DM. 1930. K.² 1946. K.¹ 1956. □Mal. af H. C. Vantore, 1913 (Roskilde kloster). Foto.

N. J.-B.: *Spredte erindr. gennem 80 år*, 1960. – Kay Larsen: *Vore orlogsskibe*, 1932 38f. F. Heisterberg-Andersen i *Tidsskr. for søvæsen CXXXV*, 1964 393f. – *Levnedsberetning i ordenskapitlet*.

Hans Chr. Bjerg

Juel-Frederiksen, Emil, 1873–1950, komponist. * 14.4.1873 i Kbh. (Slotsk.), † 26.1.1950 sst., urne sst. (Garn.). F: korsanger, senere kantor ved Garnisons k. Peter Frederiksen (1840–1910) og balletdanser Lauritze Thora Margrethe Louise Juel (1837–1902). Navneforandring 21.2.1899. ~ 6.8.1907 i Kbh. (Apostelk.) med Theodora Karris Anna Dagmar Johansen, * 14.3.1884 på Frbg. (Garn.), † 7.5.1967 på Avnstrup sanatorium, d. af guide, senere vejassistent Niels J. (1849–1918) og Petra Knuddine Larsen (1862–1917).

Opdraget i et musikalsk hjem fik J.-F. tidligt interessen vakt for musik. 1891–93 besøgte han musikkonservatoriet hvor han navnlig studerede instrumentspil (klarinet) og sang. Orgel lærte han privat hos organist P. Rasmussen. Sin smukke baryton fik han derefter videreuddannet hos Eugen Hildach i Berlin. Hjemkommen derfra blev han knyttet til koret i Garnisons kirke som sanger. Om sommeren optrådte han i provinsen som koncertsanger, og i Norge har han optrådt som operasanger bl.a. som Alfio i *Cavalleria rusticana*. 1898–1901 var han organist i Kertemin-

de, og 1901–43 organist og kantor ved Apostelkirken i Kbh. Desuden virkede han som musik-anmelder ved Aftenbladet og som lærer ved Statens lærerhøjskole og ledede i perioder sangundervisningen i Fr.borg latinskole og i Metropolitanskolen. – Som komponist var J. ualmindelig produktiv. For klaver foreligger en del salonstykker, af hvilke man kan nævne *Mädchenträume* og *Bedstemoder fortæller om de gode gamle Dage*, og adskillige valse, herimellem *Ponte dei sospiri* og *Vennevalsen*. Mange af hans sange er komponerede til egne tekster, bl.a. en så solid træffer som *Lille Valmue* (37 opl.). En uhyre folkelig succes opnåede han med *Min lille Skærgaardspige* der er komponeret over et gammelt tema. Mest kendt er han for sine fantasier over salmer og åndelige sange, og her er det navnlig julesalmefantasierne der dominerer (*Julen har Englelyd*, *Glade Jul* osv.). Flere år igennem var han den der leverede den sikreste musikalske salgsartikel til julemarkedet. – I større format er den gennemkomponerede ballade *Dybbøl* (tekst af L. C. Nielsen). Endvidere har han skrevet en kantate til landsudstillingen i Kerteminde, kantate til afsløringen af F. Paludan-Müllers statue sst., en uopført ballet *Højt mod Nord*, orkestersuiter: *Stimmung von Island und Färö* og *Tonbilder aus Skandinavien* (begge instrumenterede af B. Bernardi) m.v.; endelig musikken til den 1913 på Casino opførte folkekomedie *Smuglerens Søn*. Hans aldrig svigtende sans for det aktuelle (sørgemarch for Frederik VIII og hyldestmarch til Christian X, begge fra sommeren 1912), hans let sentimentale stil hvor han imødekommer en folkelig smag, og hans fikse håndslag har skaffet hans navn stor udbredelse både i indland og udland. Adskillige af hans kompositioner er indspillet på grammofoon. □ Lino-leumssnit af K. J. Almquist, 1939. Foto.

Dansk kirkemusiker tid. 1923 108f. Musikbl. 1923–24 22f. M. Holmegaard Nielsen i Musikamatøren II, 1943, nr. 10.

Sven Lunn*

Juel-Hansen, E. A. G. V. se **Juel-Hansen, N.**

Juel-Hansen, Erna Emilie Louise, 1845–1922, forfatter. * 5.3.1845 i Kbh. (Holmens), † 30.11.1922 i Hornbæk, urne på Holmens kgd. F: læge A. G. "Drachmann" (1810–92) og Vilhelmine M. Stæhr (1820–57). ~ 4.6.1871 i Kbh. (Holmens) med institutbestyrer, cand. jur. N. "J.-H.", * 3.1.1841 på Høgsgård, Skamstrup sg. ved Holbæk, † 23.8.1905 på Skt. Hans hospital, s. af arvefæster, senere viktualiehandler Hans Hansen (ca. 1810–71) og Eline Sophie Hansen (ca. 1814–77).

– Søster til Holger "Drachmann. Halvsøster til A. B. "Drachmann.

J.-H. var datter af den energiske læge A. G. Drachmann, og mellem hende og den lidt yngre bror Holger herskede der i de unge år og periodisk også senere et varmt venskab. Hun lærte i Paris den nye kvindegymnastik at kende, og efter sin hjemkomst underviste hun i gymnastik på sin fars institut. Efter sin forlovelse med juristen og pædagogen Niels Juel-Hansen tog hun 1870 lærerindeeksamen. Senere s.d. tog hun til Tyskland for at studere børnehaver. Ægteparret startede den første danske børnehave; da tilstrømningen ikke var så stor som forventet, blev den udvidet til en fælles skole. Foruden sin pædagogiske virksomhed oversatte hun engelske romaner. – Hun debuterede som forfatter med *Mellem 12 og 17*, 1881 hvori der endnu er stærke reminiscenser af tidens triviallitteratur, men allerede i den næste bog *Sex Noveller*, 1885 er det fortællelemæssige greb bedre, selv om hun aldrig blev nogen sikker stilist. Senere fulgte *En ung Dames Historie*, 1888, *Terese Kærulff*, 1894 der blev fortsat i *Helsen & Co.*, 1900. I 1895 udkom *Kærlighedens Veje* og 1917 *Henriks Mor*. I disse bøger behandles fortrinsvis problemer omkring forelskelse og ægteskab, og synsvinklen er som oftest den kvindelige hovedpersons. De psykologiske kvindeportrætter er vellykkede, mens det aldrig lykkedes for J.-H. at skabe psykologisk troværdige mandsfigurer. Romanen *Helsen & Co.* blev gendsendt 1979 som eksempel på ældre kvindelitteratur. □ Mal. af Hugo Larsen, E. Hein og Michael Ancher. Tegn. af Hans Früggen, Rudolf Petersen samt to af Fr. Andersen (Kgl. bibl.). Foto.

Erindringer i E. J.-H.: Holger Drachmann som barn, 1906 og i Mit hjem I, 1911 43–45. – Anton Andersen: Danske forfatterinder, 1896 217f. Georg Brandes: Saml. skr. XV, 1905 311–13. Helmer Lind i III. tid. 5.3.1905. Sst. 7.3.1915. Ivar Berendsen i Politiken 1.12.1922.

Mette Winge (Paul V. Rubow)

Juel-Hansen, Niels, 1841–1905, forfatter. * 3.1.1841 på Høgsgård, Skamstrup sg. ved Holbæk, † 23.8.1905 på Skt. Hans hospital, begr. sst. F: arvefæster, senere viktualiehandler Hans Hansen (ca. 1810–71) og Eline Sophie Hansen (ca. 1814–77). ~ 4.6.1871 i Kbh. (Holmens) med forfatter Erna Emilie Louise Drachmann (Erna "J.-H."), * 5.3.1845 i Kbh. (Holmens), † 30.11.1922 i Hornbæk, d. af læge A. G. "D. (1810–92) og Vilhelmine M. Stæhr (1820–57).

J.-H. blev student 1862 fra Borgerdydskolen i Kbh. og cand.jur. 1870, studerede derefter pædagogik i udlandet, bl.a. i Leipzig. 1871 oprettede

Juel-Hansen, N.

han sammen med sin hustru den første Frøbelske børnehøve i Danmark, men på grund af forskellige vanskelige forhold, bl.a. manglende tilslutning, opgav han den for anden skolevirksomhed. Gennem hele sit liv udfoldede J.-H. et omfattende forfatterskab på ungdoms- og skolebogs litteraturens område. Efter 1871 at have debuteret med et lille skrift om *Den Frøbelske Børnehøve, dens Maal og Indretning* udsendte han *Dansk Læsebog for de lavere Klasser*, 1873 og *Blandt de Vilde*, 1881, en samling „virkelighedsbilleder“ fra forskellige lande, efter Richard Andrees populære tyske rejsebeskrivelser. En særlig pædagogisk idé forfulgte han med udsendelsen af en række bøger der havde til hensigt at give ungdommen en læsning der forenede belæring med underholdning og var beregnet til at benyttes både i skole og hjem. 1882 kom *Erik Sjøblads Hændelser*, en bearbejdelse af J. H. Campos og Daniel Defoes Robinson-fortællinger, 1883 *Over Stepperne (Erik Sjøblads senere Hændelser)* og *En Ishavs fart*, 1884 *Fra Nilen til Himalaya* og 1891 *Japanesere og Robinson*, en ny variation af de kendte robinsonader. I disse bøger fører forfatteren sine læsere gennem det meste af verden i en underholdende, om end til tider lidt tung form, med gode og pålidelige oplysninger om forskellige lande og deres befolkning. Endelig har J.-H. udsendt tre populærvidenskabelige bøger af sociologisk indhold, *Livet i Verden*, 1890, *Samfundslivet*, 1895 og *Familie og Samfund*, 1903. – En søn, Erin Andreas Georg Valdemar J.-H., * 15.4.1878, † 12.8.1955, blev 1897 trafikassistent ved DSB, 1899 student og 1904 cand.polyt. Efter fornyet tjeneste ved DSB 1907–25 blev han n.å. direktør for Kbh.s sporveje. R. 1923. DM. 1933.

Berl. tid. 25.8.1905. Politiken 26.8. s.å. S. Elvius: Biogr. og portrætter af studenterne [fra 1862, 1912. Lærerne og samf., udg. Carl Poulsen og W. Th. Benthin I, 1913.

K. K. Nicolaisen*

Juhl, Arne Uldall, * 1902, godsejer. * 12.9.1902 i Kbh. (Kapernaum). F: sognepræst Niels J. (1869–1955) og Eleonora Winter (1866–1913). ~ 7.12.1929 i Fredericia med Asta Nielsen, * 29.8.1907 i Vejle, d. af forsikringsdirektør Peter N. (1880–1937) og Ingeborg Hansen (1881–1966).

J. blev student i København 1920 og gennemgik derefter en praktisk og teoretisk uddannelse ved landbruget med ophold i udlandet, bl.a. i USA 1925–27. Han blev derefter forpagter af Vang ved Kolding, indtil han 1929 erhvervede Bjørnholm på Djursland. – I kraft af sin begavelse og udprægede forhandlingssevner blev J. i årenes løb stærkt involveret i landbrugets organisatio-

ner, specielt som repræsentant for de større landbrug. Han var således medlem af forretningsudvalget for Sammenslutningen af landbrugets arbejdsgiverforeninger (SALA) 1946–72 og formand for sammenslutningen 1951–72. Desuden var han medlem af hovedbestyrelsen for Centralforeningen af tolvmandsforeninger i Danmark 1949–61 og næstformand 1956–61. J. øvede en betydningsfuld indsats i forbindelse med de kompensationsforhandlinger mellem regeringen og landbruget som indledtes 1956, hvorved afslutningen af løvoverenskomster blev kædet sammen med fastsættelse af landbrugets produktpriser. Denne udvikling førte 1960 til dannelsen af det såkaldte kompensationsudvalg der omfattede repræsentanter for landbrugsrådet og SALA, og som kom til at dominere 60ernes forhandlinger om de hjemlige landbrugsordninger. Som formand for SALA kom J. til at spille en fremtrædende rolle i dette udvalg, hvilket medførte at han 1961 så sig nødsaget til at forlade tolvmandsforeningernes bestyrelse. Kompensationsforhandlingerne var ikke uden dramatik, især i forbindelse med landbrugets frivillige leveringsstop, men J. var her med til at opnå betydelige forbedringer af erhvervets vanskelige økonomiske situation i 60erne. Han blev i denne periode indvalgt i en række forskellige udvalg og kommissioner og var således medlem af landbokommissionen af 1960 fra 1962. – R. 1958. R¹. 1969 K. 1972. □Foto.

A.U. J. i Tolvmandsbl., 1973 nr. 12 77–80. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Carl Thomsen

Juhl, Finn, * 1912, arkitekt. * 30.1.1912 i Kbh. (Frue). F: grosserer Johannes Hansen J. (1872–1941) og Emmy Louise Dorothea Goecker (1875–1912). ~ 1° 15.7.1937 på Frbg. (b.v.) med tandlæge, senere maler og kunstsamler Inge-Marie Skaarups, * 1.4.1912 i Kbh. (~ 2° 1968 med Woldemir Leon Batiuk, kaldet Valdemar Skaarups, 1907–80), d. af tandlæge Johannes Marcus Larsen S. (1878–1965) og senere hoteldirektør Valborg Jacobine Olsen (1888–1978). Ægteskabet opløst. ~ 2° (u.v.) fra 1960 med musikforlægger Hanne Wilhelm Hansen, * 23.1.1927 i Kbh., d. af musikforlægger Svend Wilhelm H. (1890–1960) og Lissen Bendix (* 1900).

Efter studentereksamen fra Skt. Jørgens gym. 1930 blev J. optaget på kunstakademiets arkitektskole som han frekventerede 1930–35. Han tog ikke afgang, men blev 1940 optaget i Akademisk arkitektforening gennem dennes optagelsesnævn. 1930–35 var han medarbejder hos arkitekt Vilhelm *Lauritzen, og her kom han især til

at arbejde med indretningen af radiohuset. Ved løsningen af denne store indretningsopgave manifesterede J.s store talent på dette område sig, og det blev bestemmende for hans fremtidige virke som arkitekt. 1945 begyndte han selvstændig virksomhed og virkede samtidig som overlærer på Skolen for boligindretning (Frbg. tekniske skole). I disse år tog han ikke mindre end 16 præmier i møbelkonkurrencer og han deltog i 22 af snedkerlavets udstillinger. Hans møbler blev her udført af snedkermester Niels Vodder hvis fagmæssige dygtighed var en vigtig forudsætning for, at J. kunne realisere sine intentioner som møbelkunstner. I begyndelsen arbejdede han især med overpolstrede siddemøbler, og af denne ellers så kluntede møbeltype skabte han udpræget skulpturelle former. Det overpolstrede møbel er imidlertid en konstruktivt uklar type, og J. kom derfor hurtigt ind på at arbejde med en type stol som han siden har rendyrket i mange varianter, og som består af et konstruktivt klart og fint formet skelet af træ som bærer et polstret sæde. Hans møbler af denne type dannede skole og resulterede i mange ringere efterligninger, men det var en original indsats som fik betydning for udviklingen af dansk møbelkunst. Fra begyndelsen af 1950'erne tegnede J. en række gennemarbejdede møbeltyper til industriel fremstilling først for Bovirke, derefter for France & Daverkosen, siden for France & Søn. J. har kun tegnet få huse; mest kendt er hans eget hus i Kratvænget i Ordrup (belønnet med C. F. Hansens Opmuntringspræmie på Charlottenborg 1943). Derimod har han udført en række store indretningsopgaver, bl.a. *Bing & Grøndahls butik på Amagertorv* i Kbh. 1946 og 1962 (belønnet med Eckersberg-medaljen 1947), *Danmarks ambassade i Washington* 1959 og *formynder-skabsrådets sal i FN's hovedsæde i New York* 1951, en opgave som gjorde hans navn internationalt kendt. J. har også indrettet en række af SAS' udlandskontorer, og han tegnede apteringen til SAS' første DC-8 fly. Endvidere har han arrangeret en række udstillinger af dansk kunsthåndværk herhjemme og i udlandet. Blandt de vigtigste skal nævnes *Angewandte Kunst aus Dänemark* i Zürich 1952, Georg Jensen Sølvsmides 50-års jubilæumsudstilling i Kunstindustrimuseet 1954 (senere vist i London og forskellige steder i USA), vandredstillingen *Neue Form aus Dänemark* som blev vist i otte byer i Tyskland 1956–59, *The Arts of Denmark* på Metropolitan Museum i New York 1960 og *Two Centuries of Danish Design* på Victoria & Albert Museum i London 1968 (senere vist i Glasgow og Manchester). J.s interiører og udstillingsarrangementer er alle præget af en arkitektonisk enkel og klar

opbygning, en effektiv anvendelse af få klare og rene farver og en fornem materialevirkning. – J.s møbler er blevet vist på talrige hjemlige og udenlandske kunstindustriudstillinger, bl.a. på Triennalerne i Milano 1951, 1954 og 1957, hvor han foruden et Diplôme d'honneur opnåede at blive belønnet med fem guldmedaljer. En retrospektiv udstilling af hans arbejder blev afholdt på Charlottenborgs efterårsudstilling 1970. I 1964 tildeltes J. i Chicago den amerikanske AID designpris og 1978 udnævntes han i London til Royal Designer for Industry. J. er repræsenteret med møbler på Kunstindustrimuseet i Kbh. og på flere udenlandske kunstindustrimuseer. En række artikler om boligindretning har han samlet i bogen *Hjemmets Indretning*. □Foto.

F. J. i Arkitekten M, 1944 121–27 (eget hus). Samme sst. 1947 79–84, Nyt t. for kunstindustri, s.å. 188–90 og Dansk kunsthåndværk, 1963 nr. 3–4 62–65 (Bing & Grøndahls butik). F. J. i Mobilia, 1955 35–37 (45-stolen). – Merete Bodelsen i Svenska hem, Sth. 1949 nr. 4 74–77. Esbjørn Hiort: Moderne da. møbler, 1956 42f 52–65. [M. Ingemann Sørensen] i Mobilia, 1957 nr. 4 3–11. Fr. Sieck sst. 1976 nr. 251–52 47–56. Chr. Enevoldsen i Arkitekten, 1965 nr. 10 201f. Bent Salicath i Dansk brugskunst, 1972 53–55. Henrik Sten Møller: Dansk design, 1975 92–111.

Esbjørn Hiort

Juliane Marie, 1729–96, dronning. * 4.9.1729 i Wolfenbüttel, † 10.10.1796 på Fredensborg, begr. i Roskilde domk. F: hertug Ferdinand Albert II af Braunschweig-Wolfenbüttel (1680–1735) og Antoinette Amalie af samme hus (1696–1762). ~ 8.7.1752 på Fr.borg med *Frederik V, * 31.3.1723 på Kbh.s slot, † 14.1.1766 på Christiansborg, s. af *Christian VI (1699–1746) og *Sophie Magdalene af Brandenburg-Kulmbach (1700–70). – Mor til arveprins *Frederik (1753–1805).

J. M. fik som sine søskende en streng opdragelse og, som flere medlemmer af det braunschweigske hus, stammede hun en smule. Hun var fåmælt og tilbageholdende da hun kom til Danmark som dronning for den allerede da depraverede Frederik V, og i sin tid som dronning synes hun ikke at have forsøgt at spille nogen politisk rolle. Hvor meget hun har virket i det stille undrager sin iagttagelse; at hun ikke savnede selvfølelse og magtvilje gav hun senere bevis på. Som efterfølger for den folkeynkede engelskfødte dronning Louise fik hun en umulig opgave som hun hverken i kraft af opdragelse eller gemyt var i stand til at løse. – Hendes eneste søn, arveprins Frederik, fik udmærkede danske lærere som J. S. *Sneedorff og Ove (*Høegh-) Guldberg. Der er ingen grund til at tro at dette var hendes eget valg eftersom man her fulgte en tra-

Juliane Marie

dition fra dronning Louises tid, men i den senere kraftige nationale reaktion i borgerskabet mod fremmedindflydelsen, der netop under Frederik V nåede sit højdepunkt, blev det dansk-nationale basis for J. M.s popularitet efter 1772.

Som svigerinde til Frederik II af Preussen var hun næppe positivt indstillet over for den danske regeringskreds og dens enkelte medlemmer. Det er rimeligt at antage at hun følte en form for jalousi over for kongens fortrolige beskytter A. G. Moltke, hvis forsøg på at holde kongens privatliv så skjult som muligt også kom til at isolere dronningen. Til J. H. E. Bernstorff kom hun aldrig i noget positivt forhold, og det er ikke usandsynligt at hun har haft en finger med i spillet da prinsesse Louise meget mod Bernstorffs vilje blev givet til Carl af Hessen.

Ved Frederik Vs død i jan. 1766 trådte hun helt i baggrunden og fik overladt Fredensborg som enkesæde. Med stedsønnen Christian VII kom hun aldrig på nogen god fod. Derimod omgikkes hun tilsyneladende venskabeligt med Caroline Mathilde og dronning Sophie Magdalene mens kongen 1768 foretog sin store udenlandsrejse. Med J. F. Struensees magtovertagelse fra 1770 begyndte en svær tid hvor hun og sønnen udsattes for fornærmende tilsidesættelser. Hendes tanker om at denne elskede søn, hvem hun ganske uden grund tillagde evner som regent, burde overtage tronen i stedet for den formørkede stedsøn, var så levende hos hende at hun ikke tøvede med at gribe til da øjeblikket kom. Hendes opfattelse er utvetydigt angivet i det billede hofmaleren J. G. Ziesenis malede af hende og arveprinsen. Med portrættet af denne i skødet og holdende i venstre hånd rammens kongekrone gør hun med højre en talende gestus mod prinsen.

Der er intet bevis for at J. M. selv har taget noget initiativ til statskuppet 17.1.1772. Her må formentlig Guldberg bære hele ansvaret. På den anden side var han så fortrolig med enkedronningens tanker at han ikke tog fejl da sammensværgelsen tog form. Under kuppets udførelse påtog hun sig at udstede de nødvendige ordrer, medvirkede til at sikre kongens person for de sammensvorne hvorved de udførte handlinger kunne legaliseres, og var en betydelig og drivende kraft bag processen mod de styrtede magthavere og mod Caroline Mathilde. Hendes had til – og frygt for – denne ophørte først ved Caroline Mathildes død. Hun var ligeledes utrættelig i sine bestræbelser for at legitimere det skete ved at lade kongen og den lille kronprins underskrive takkebreve til hende for deres redning. Efter kuppet viste hun sin personlige magtvilje ved at hun en kort tid mod kongelovens ånd og bogstav

deltog i statsrådets møder hvilket Guldberg dog fik hende fra. Hendes indflydelse gennem det kabinetsstyre der opretholdtes, til trods for at netop et sådant styre var en af de alvorligste anklager mod Struense, var imidlertid fortsat stor og øgedes mod periodens slutning. – I disse år opretholdt hun en livlig korrespondance med den preussiske konge, men selv om politiske emner nu og da berøres er der intet der tyder på at han derigennem har haft nogen direkte indflydelse på den danske regerings politik. Da A. P. Bernstorff 1780 fik sin afsked som udenrigsminister kunne det hilses med velvilje i Preussen, men årsagen var at finde i J. M.s og Guldbergs utilfredshed med Bernstorffs utilslørede kritik mod kabinetsregeringen. J. M.s uskrømte glæde ved magten var ikke begrundet i egentlige regentevner, hendes kundskaber var ikke store, og af natur var hun mere passiv end initiativrig. Efter 1772 blev hun genstand for en enestående hyldest og smiger som hun nød uden reservation. Et øjenvidne til hendes magtperiode siger om hende: „Hun havde ved sine skønne høje og ranke Figur en imponerende Anstand og et Øje, som sagde meget, naar hun fandt det for godt“ (Johan Bülow). Efter at frygten for et modkup ved Caroline Mathildes død 1775 var ophørt levede hun sorgløst uden tanke for at nogen fare kunne true fra den unge kronprins. Hun havde da han var tolv søgt at få ham forlovet med en russisk prinsesse, og da dette mislykkedes, med en preussisk. Trods advarsler fra svogeren kom kronprinsens kup 1784 helt bag på hende. Hun trak sig tilbage med bitterhed, men efter en første opbrusende vrede lykkedes det hende i nogen grad at spille rollen som den der også her havde fået sin vilje. Derefter trådte hun atter i baggrunden. I hendes arkiv findes en del kalenderoptegnelser, breve fra bl.a. kronprinsen og kongen, samt notater der viser at hun har søgt at lære italiensk. Nogen god økonom var hun ikke. Hun fik 1784 tilsagn om at hendes apanage måtte udbetales til boet et år efter hendes død for at dække evt. gæld, og med sikkerhed heri lånte hun straks betydelige summer af statskassen. □ Mal. af Antoine Pesne ca. 1750 (forhen Herrenhausen). Stik af J. Haas, 1752, efter tegn. af P. Cramer. Medalje af P. C. Winsløw 1752, P. H. Goedecke s.å. og af M. G. Arbien 1753. Stik af J. Haas, 1753, efter mal. af C. G. Pilo. Mal. af H. Arbien, 1753. Pastel af Pilo ca. 1755 (Jægerspris). Min. af W. A. Müller ca. 1755 (sst.). Mal. af Pilo ca. 1757 (Valdemars slot), endnu et mal. af samme s.å. (Lindensborg), varianter af dette (bl.a. Sorgenfri, Bregentved, Brahesborg, Fr.borg), flere kopier i sidstnævnte type (Fredericia rådhus, Erholm), som riffelmal. (Fr.borg), i

mindre format (Nysø), i stik af J. M. Preisler 1757, J. E. Nilson samt litografi. Afbildet på gouache af J. A. Müller, 1757 (Neue Hofburg, Wien). Stik af J. C. Sysang. Min. af J. Brecheisen ca. 1758 (Fr.borg). Stik af C. Fritsch, 1759. Relief af J. E. Bauert, 1759 (Rosenborg). Mal. af J.-L. Tocqué 1759-60 (Amalienborg). Mal. af Pilo formentlig 1760 (Sth. nationalmus.), gentagelse (Odense rådhus), varianter af samme (bl.a. Rosenborg, Frederiksdal, Fr.borg), efter sidstnævnte kopier (Charlottenlund; Fr.borg), også i min. af Brecheisen, 1760 (Rosenborg). Mal. efter Pilo af P. Wichmann (St.mus.). Mal. af Wichmann (Kunstindustrimus., Oslo). Emaljemin. af J. Gylding, 1760 (Jægerspris). Min. af Brecheisen, 1761, og af C. Foltmar (Fr.borg). Min. af W. A. Müller, 1761, efter Pilo (Fr.borg; Rosenborg). Mal. af Pilo, 1762 (Marienlyst). Mal. af J. G. Ziesenis ca. 1766 (Fr.borg), gentagelse (Ehrenburg; Coburg). Relief af J. Wiedewelt, 1772 (Fredensborg, Corselitze, kunstindustrimus.). Medalje af J. E. Bauert, 1772, udkast dertil stukket af J. M. Haas. Min. af W. A. Müller, 1773 (Jægerspris), 1775 (forhen Hohenzollernmus.) og udateret (Fr.borg). Min. af A. Thornborg, 1773 (Vemmetofte) og udateret (Nat.mus., Sth; Rosenborg). Mal. af P. Als ca. 1775 (Jægerspris). Forlæg af C. Høyer ca. 1775 til stik af J. F. Clemens, efter dette litografi af E. Fortling og andre gengivelser. Min. med familie af C. Høyer ca. 1775 (St.mus.), tegn. af samme ca. 1776 (kobberstiksaml.). Forlæg af samme ca. 1776 til stik af T. Kleve. Relief af D. J. Adzer, 1776 (St.mus.), medalje af samme s.å. Mal. af Jens Juel, efter dette min. (bl.a. Rosenborg) af G. Seiptius, med ændringer af F. C. Camradt (Rosenborg) og på vaser ca. 1785 (Fr.borg; Rosenborg; Gisselfeld). Mal. af Vigilius Erichsen, 1778 (St.mus.), mal. af samme (Fredensborg) og efter dette pastel og min. af Høyer (begge Rosenborg). Min. af Seiptius fra 1770erne (Fr.borg) og af A. Thornborg, formentlig forestillende J. M. (sst.). Min. af W. A. Müller ca. 1780 (Jægerspris), min. af samme i dåse (Rosenborg). Medalje og jeton af C. Enhörning ca. 1780-82. Afbildet på W. Haffners tegn. af selskab, 1781 (Rosenborg). Buste af C. F. Stanley, 1776 (Fr.borg, Langesø), efter denne buste af A. C. Luplau, 1781 (Rosenborg). Mal. af G. M. Fuchs, 1782. Relief af L. Grossi (Den kgl. Porcelainsfabrik; Sølyst ved Stavanger; Fr.borg). Buste af samme (Fr.borg; forhen Potsdam). Formentlig afbildet på satirisk stik 1787. Silhouet af B. J. Greve ca. 1788 (Fr.borg) og af C. Limprecht. Afbildet med børnebørn på mal. af J. C. F. Viertel, formentlig 1793 (Jægerspris), på sammes mal. af kongefamilien, 1794 (Gunderslevholm) og på Haffners mal. af selskab s.å.

(Jægerspris). Malet som ældre (Gottorp). Relief af L. Spengler (bl.a. Hessische Landesmus., Kassel). Mange min. (Windsor, British Mus., Städt. Mus., Flensburg; Rosenborg; Fr.borg) og silhouetter (Fr.borg). Afbildet på satiriske stik af G. Fahrenholtz, 1799, og tegn. af Wiedewelt som forlæg for stik af M. W. Schmidt. Afbildet til hest på folkeligt træsnit.

Kilder. E. S. F. Reverdil: *Struensee et la cour de Copenhague 1760-1772*, udg. A. Roger, Paris 1858 (da. udg. 1859, 1916 og 1917). *Hist.t. 3.r. IV*, 1865-66 266-68 231 431 437 444-59 (Dorothea Biehls breve). *Sst. 3.r. VI*, 1867-69 496-501 (aktstykker vedr. 17.1.1772). *Regeringsskiftet 1784* [udg. A. D. Jørgensen] (bl. a. breve til og fra J. M.), 1888. *Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds*, udg. L. Bobé 1-X, 1895-1931. *Bernstorffske papirer*, udg. Aage Friis I-III, 1904-13. *Inkv. komm. af 20. jan. 1772*, udg. Holger Hansen I-V, 1927-41. *Udvalgte breve . . . af J. O. Schack-Rathlous arkiv 1760-1800*, udg. Th. Thaulow og J. O. Bro-Jørgensen, 1936.

Lit. Fr. Schiern i *Hist.t. 4.r. II*, 1870-72 679-840. *Edv. Holm sst. 6.r. V*, 1894-95 483-518 (om Fr. IIs breve til J. M.). *Samme sst. 7.r. II*, 1899-1900 46-75 (om J. M.s breve til Fr. II). *Samme: Danm.-No.s hist. 1720-1814 III-VI*, 1897-1909. Aage Friis: A. P. Bernstorff og Ove Høegh Guldberg, 1899. Ellen Jørgensen og Johanne Skovgaard: *Danske dronninger, 1909-10*. Th. Thaulow: *En dansk statsminister (J. O. Schack-Rathlous)*, 1932. *Sv. Cedergreen Bech: Struensee og hans tid*, 1972.

Papirer i Rigsark; bl.a. afskrifter af brevene til Frederik II.

Sv. Cedergreen Bech

Juncker, Gunnar Flemming, * 1904, godsejer. * 12.9.1904 på Sorø Store Ladegård, Slaglille sg. F: ejer af Sorø Store Ladegård Poul Gunnar J. (1872-1910) og Anna Margrethe Kielsen (1871-1945, ~2° 1910 med G. A. Horneman, 1870-1939). ~1° 4.5.1945 med Gabriele *Rohde, * 7.9.1904 i Kbh., † april 1946, d. af maler Johan *R. (1856-1935) og Asa Zøylner (1874-1960). ~2° 10.8.1949 med Elisabeth Wonsild, d. af direktør Knud W. (1884-1936) og Frieda Mecking. ~3° 13.12.1960 i Kbh. (b.v.) med fuldmægtig i forsvarsstaben Jutta Regitse Pilegaard Graae (Jutta *Graae), * 28.4.1906 i Hillerød, d. af direktør Julius Constantin Pilegaard G. (1876-1914) og Sigrd Christiane Sibbern Köhler (1878-1966).

Efter skolegang i Århus blev J. 1923 student fra Gl. Hellerup gymnasium og besluttede sig til uddannelsen som forstmand. Efter et læreår på Frijsenborg fulgte teoretisk læsning på landbohøjskolen og inden eksamen som forstkandidat i 1929 et års praktisk arbejde i Bayern med rejser i Tyskland, Tjekkoslaviet, Polen og Østrig fulgt op 1930 af studierejser i Skandinavien og Tyskland.

Umiddelbart efter eksamen overtog J. for sin stedfar, G. A. Horneman, skovdriften af godser-

Juncker, Flemming

ne Nørlund og Thorstedlund og fortsatte hermed til 1938, trods verdenskrisen med økonomisk godt resultat. Sideløbende med dette arbejde startede J. 1930 et svellesavværk i Køge der ved siden af svellefabrikationen påbegyndte fremstilling af bøgeparket. I slutningen af 1920'erne var skovenes problemer med afsætning af bøgetræ uoverskuelige, og 1932 nedsatte handelsministeriet et bøgetræsudvalg som i sin betænkning fra 1939 udtrykker store forventninger til den af J. 1931 påbegyndte fabrikation af bøgeparketgulvbrædder. Virksomheden udvikledes til at blive skovenes største aftager af bøgetræ, vel at mærke af brændkvaliteter som det især var vanskeligt at finde anvendelse for. Navnet på det produkt som savværket købte og oparbejdede blev J.-træ. J.s bøgeparket gik sin sejrsgang i byggeriet idet en betydelig del af alt fældet bøgetræ i Danmark blev aftaget af værket. Udskæringen af råtræet til parketstav giver meget affaldstræ, og da billig kul og olie gjorde det umuligt at sælge affaldstræet som brænde begyndte fabrikken på J.s initiativ forsøg med fremstilling af cellulose af affaldstræet. Forsøgene faldt heldigt ud, og der blev oprettet en fabrik som ikke alene brugte affaldstræet, men også købte træ til fremstilling af cellulose. J. havde afgørende indflydelse på drift og produktudvikling, men afviklede 1976 sin forbindelse med virksomheden. Hans virke i træindustrien har i højeste grad haft betydning for dansk skovbrug. J.s bøgeparket anvendes ikke alene i Danmark, men en betydelig del af fabrikationen eksporteres, ligesom J. købte en papirfabrik i Frankrig der blev en betydelig kunde. J. reorganiserede fabrikken og fik opfyldt et af sine mål, at anvende affaldstræ fra bøgehugst til papirfremstilling. Inden for skovdyrkningen har J. gjort sig gældende ved at gennemføre en særlig form for tyndingshugst, som han har beskrevet i *Gennemhugning i unge granbevoksninger* (Dansk Skovforenings Tidsskr. 1931). Han slår til lyd for en „hugst fra toppen“, dvs. en tyndingshugst som stadig fjerner de største træer hvorved de næststørste får bedre vækstmuligheder. Ideen bag udhugningssystemet er især økonomisk idet det tidligt giver udbytte og en stor rentabilitet af den i skovene stående kapital. Også i løvskov har J. praktiseret en tilsvarende tyndingshugst, den såkaldte „Overgårdhugst“ som han har beskrevet i *Thinning Problems and Practices in Denmark* (i Technical publication no. 76, udg. College of Forestry at Syracuse, 1954). Overgårdhugsten er analyseret af S. *Bjerke og K. F. Andersen (Dansk Skovforenings Tidsskr., 1956). Hans hugstmetode blev bl.a. anvendt på et skovdistrikt i Oregon som J. erhvervede få år efter krigens afslutning i 1945.

1938 erhvervede J. godset Overgård og tilkøbte årene 1938–40 ca. 700 tdr. land græsningsudlejede strandenge med dræning og senere udvidelse ved inddæmning af tilgrænsende fladvandsarealer for øje. Også på landbrugsområdet blev J. en foregangsmand. 1939 indførte han den første mejetærsker i Danmark. Ekspansion og rationalisering af driften af Overgård var i god gænge da besættelsen kom, men denne kom til at betyde en voldsom opbremsning af J.s agronomiske aktiviteter.

1942 blev J. gennem Stig *Jensen engageret i modstandsarbejde. I forbindelse med de første våbennedkastninger i Danmark stillede J. sig og sin ejendom til rådighed, og med kontakter til ledende modstandsfolk i Jylland og Kbh. – især Dansk Samling-kredse – og til den britiske legation i Stockholm blev han fra 1943 den dominerende modstandsskikkelse i Jylland. Han forestod modtagelsen af et faldskærmshold under faldskærmschef Fl. B. *Muus i marts 1943, og samtidig forestod han modtagelsen af den første materielending fra England. Sammen med faldskærmsmanden Ole *Geisler opbyggede han det jyske modtageapparat, og han skaffede faldskærmsfolkene de nødvendige kontakter rundt om i de jyske byer. Hans og Geislers arbejde blev en væsentlig baggrund for forårets voksende sabotagebølge og dermed for strejkerne i august 1943 der førte til det tyske ultimatum den 29.8. og regeringens demission.

Fra omkring nytår 1943–44 blev J. yderligere opslugt af illegalt arbejde. Da organiseringen af den danske undergrundshær under frihedsrådets ledelse indledtes jan. 1944 påtog J. sig arbejdet hermed for Jyllands vedkommende hvorved der i realiteten opstod en særlig jysk ledelse inden for modstandsbevægelsen, og samtidig påtog J. sig efter en række kritiske arrestationer at genetablere hele det jyske modtageapparat hvorved forudsætningen skabtes for den kraftige ekspansion der fulgte. Gennem denne indsats, der foruden modtagearbejdet omfattede oprettelse af tre regionsledelser og hastig rekruttering blev J. en dynamisk nøgleskikkelse i dansk modstandsarbejde. Arbejdets vækst og hast medførte imidlertid at J. blev så eftersøgt at han i slutningen af april måtte forlade landet. Over Sverige tog han til London hvor han hurtigt og mod alle indtil da gældende principper blev optaget i den britiske faldskærmsorganisations hovedkvarter med den specielle opgave at lede de britiske luftleverancer til Danmark under arbejdets eksplosive udvikling 1944–45. Hans omfattende viden, flid, idérigdom og begavelse blev en afgørende forudsætning for årets rekordagtige leverancer, ligesom han fra denne position kom til at øve en

betydelig modstandspolitisk indflydelse på de allieredes beslutninger vis-à-vis Danmark.

Efter hjemkomsten 1945 genoptog J. driften af Overgård der under fravær og tysk besættelse af gården var stærkt forsømt. Kvægbesætningen blev udvidet fra oprindelig ca. 220 stk. til ca. 1100. Store arealer blev udlagt til dyrkning af vårhvede og majs, det sidste som fodergrundlag for den udvidede kvægbesætning. Forstligt introducerede J. som forsøg nye løvtræer i Danmark fra den sydlige halvkugles marginale skovegne (eucalyptus og nothofagus).

I begyndelsen af 1960'erne omlagdes driften på grund af konjunkturerne. Kvægbesætningen nedlagdes, og samtidig påbegyndte J. uden tilskud af nogen art og med gårdens egne folk inddæmningen af ca. 1900 tdr. land på tilgrænsende fladvandsarealer hvorved det dyrkbare areal i de følgende år mere end fordobledes til ialt ca. 3120 tdr. land hvortil kom et skovareal på ca. 650 tdr. samt ca. 130 tdr. strandenge og et stort parkareal. Ved inddæmningen skabtes kanaler, og arealets beliggenhed lidt under havfladen muliggjorde en nøje regulering af grundvandsstanden og dermed en øget dyrkningsikkerhed i ekstreme tørkeår. Samtidig foretoges en betydelig udvidelse og modernisering af gårdens maskinpark, bygninger m.m. Der blev skabt større muligheder for kornoplagering, dels gårdens egen, dels anden høst. Allerede inden omlægningen til kornavl på store arealer rettedes J.s opmærksomhed på gødskningsproblemer og med tidligt kendskab til amerikanske forsøg med anvendelse af flydende ammoniak i stedet for fast kvælstofgødning indledte J. fra 1952 forsøg på Overgård med den nye gødningstype. Forsøgene gav gunstige resultater, og fra 1954 anvendtes denne gødningstype på hele arealet. 1958 dannedes på J.s initiativ en såkaldt „ammoniak-klub“ af ca. 20 af landets største landbrugere, og den fik udviklet en øget offentlig forsøgsvirksomhed, som bekræftede de på Overgård indhøstede erfaringer. I midten af 1960'erne tog arbejdet fart. Dansk gødningsindustri gik ind i arbejdet, og i løbet af 1960'erne steg det danske ammoniakforbrug støt så følgen blev at Danmark først i 1970'erne kunne bruge ca. tre gange så meget kvælstof som tidligere, men til samme totalpris. Hele denne udvikling, hvor J. som på så mange andre områder var pioner, bragte dansk landbrug store fordele i forhold til en række andre lande i Europa der holdt fast ved traditionelle gødningstyper.

Ved siden af sit energiske, iderige og altid eksperimenterende arbejde på forstlige og agronomiske felter udarbejdede J. en række skriftlige arbejder af faglig karakter, dels i dagspressen, dels

i fagtidsskrifter som Tolvmandsbladet og Tidsskrift for Landøkonomi, hvortil kom enkelte pjecer som fx *Dansk Landbrugs Fremtid*, 1948, og hertil føjedes gennem årene mange indlæg om økonomiske og politiske forhold. Disse bærer præg af J.s uhyre alsidige viden der rakte langt ud over det snævert faglige til litteratur, kunst, historie og samfundsvidenskab. Hans synspunkter præges altid af originalitet og er ofte stærkt kontroversielle. Over for gængse normer forholder han sig tit kritisk vurderende i eksperimenterende søgen efter nye løsninger. Inden for træindustri, skovbrug og landbrug må J. betegnes som en mand hvis ideer har haft stor betydning for erhvervene.

J. blev efter besættelsens ophør kendt som et af modstandsbevægelsens store navne, men hans virke og betydning for landet kom til at række langt videre end til denne modstandsindsats – stor som den var. – R. 1963. K. 1974. □Mal. af Hans Hansen Overgaard og af Harald Hansen, 1964. Foto.

Jørgen Hæstrup: Kontakt med England, 1954. Samme: Hemmelig alliance I-II, 1959. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Jørgen Hæstrup/P. Chr. Nielsen

Juncker Hansen, Thorkild Peter, 1897–1955, di, rektor. * 3.10.1897 i Kbh. (Math.), † 28.11.1955 i Århus (Rom.-kat.), begr. sst. (Nordre kgd.). F: arrestvagtimester Lars Peter Hansen (* 1869) og Anna Margrethe Caroline Juncker (* 1873). ~ 1° 22.12.1922 i Århus (Frue) med Thyra Kristiane Nielsen, * 19.6.1893 i Brabrand, † 4.3.1943 i Kbh., d. af gårdejer Frederik Ivar N. (1845–1923) og Anna Christine Iversen (1861–1926). Ægteskabet opløst 1939. ~ 2° 1.3.1940 i Århus (Rom.-kat.) med Elisabeth Gravgaard, * 12.1.1920 i Kalundborg (Frue), d. af trafikassistent, senere stationsforstander Niels Nielsen G. (1873–1953) og Inger Margrethe Svanholm (1885–1958).

J. startede som lærling i Østasiatisk Kompagni 1914, men kom 1919 til Aarhus Oliefabrik som direktionssekretær. På et ret tidligt tidspunkt blev det klart, at J. trods sin ungdom ville blive direktør på oliefabrikken. Da økonomiske vanskeligheder og tvivlsomme transaktioner fra den tidligere administrerende direktørs side 1928 førte til dennes afskedigelse og virksomhedens rekonstruktion blev J. udnævnt til ny administrerende direktør. Han spillede sammen med formanden for oliefabrikkens bestyrelse, C. L. "David", en afgørende rolle for genrejning af virksomheden og bragte den i løbet af 1930'erne frem til et velkonsolideret foretagende. Ved siden af at være en god forretningsmand var J. og-

Juncker, Thorkild

så en god og afholdt personaleleder. Aarhus Oliefabrik gik i 1930erne i spidsen her i landet i forsøg på at forbedre medarbejdernes forhold. Der oprettedes pensionskasser, understøttelsesfunds og en stiftelse for afgåede medarbejdere, ligesom der blev købt et feriecenter for arbejderne og sommerhuse til brug for funktionærerne. – J. var i 1930erne en af landets førende industrifolk, ikke kun i kraft af sin direktørpost på oliefabrikken, men også fordi han lagde et betydeligt arbejde inden for erhvervslivets organisationer. Han var således medlem af Industrirådet fra 1929, ligesom han 1932–33, 1936 og 1939–40 var med i de delegeration regeringer udsendte for at føre handelsforhandlinger i England. Endvidere var han 1937 medlem af statsministeriets produktions- og råstofudvalg og af det erhvervsøkonomiske råd 1939–40. Til billedet af J. virke i 1930erne hører også hans arbejde for det nyoprettede Århus universitet hvor særlig det økonomiske institut havde hans interesse.

Lige så strålende en karriere J. havde i disse år, lige så skæbnsvangre blev besættelsesårene for ham. Han var ikke nazist, vendte sig således mod jødeforfølgelserne; men han troede på en tysk sejr, og mente at en sådan situation kunne og burde udnyttes af dansk erhvervsliv. Især var han interesseret i økonomisk udvikling af de områder som Tyskland havde underlagt sig i Østeuropa. Aarhus Oliefabrik havde en fabrik i Letland, og i Sydrusland var der muligheder for at dyrke nogle af de produkter som fabrikken benyttede. J. var 1941 med til privat at stifte det såkaldte Østrumudvalg der skulle undersøge mulighederne for dansk deltagelse i udnyttelsen af Østeuropa. Han blev formand for udvalget og fortsatte også som sådan da udvalget blev et udenrigsministerielt udvalg i 1942. Udvalget opførte med at fungere i 1943.

I danske nazistkredse var J. udset til at indtage en ministerpost i regeringen for det nye Danmark som skulle bygges op efter sejren, og J. var ikke afvisende over for tanken. Alt dette og dertil at han plejede selskabelig omgang med tyskerne, gjorde at han efter 1945 mistede sin stilling på Aarhus Oliefabrik og blev idømt to års fængsel. Kort tid efter at straffen var udstået var J. igen ved at arbejde sig op. 1948 blev han udsendt af et engelsk-afrikansk selskab til Afrika for at undersøge mulighederne for at placere oliefabrikker direkte ved plantagerne med råprodukterne. Efter sin hjemkomst begyndte han en produktion af gasflasker, og overtog senere en mindre instrumentfabrik, som han indtil sin død drev frem til en betydelig virksomhed, bl.a. ved at specialisere sig i elektroniske produkter. – R. 1933. D.M. 1938.

Århus stiftstid. 28.11.1955. Demokraten s.d. Chr. R. Jansen i Weekendavisen 23.11.1979. – Arkiv i Erhvervsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Chr. R. Jansen

Juncker-Jensen, Sophus Peter Frederik, 1859–1940, fotograf. * 16.2.1859 i Vejle, † 15.10.1940 i Kbh. F: fotograf Jens Jacob Jensen (1819–81) og Sofie Petra Juncker. ~ Rigmor Ida Wilhelmine Holzmann, * 17.3.1883, † 9.9.1978, d. af bankbestyrer Johan H. († 1923) og Dagmar Knudsen († 1924).

J.-J., der fra ca. 1891 skrev sig med bindestreg, blev udlært hos J. E. Bøgh i Århus, var derpå ansat hos Budtz Müller & Co. i Kbh. og etablerede sig 18.5.1888 på den i Kbh. afholdte store nordiske industri-, landbrugs- og kunstudstilling hvor han havde forpagtet retten til at fotografere og selv ladet bygge et atelier, hvor talrige udstillingsgæster lod sig forevige, ligesom mange købte hans store fotografier af udstillingens eks- og interiører. 1891 foretog han en studierejse til Rusland og Vesteuropa, 1892 udsendte han en fortræffelig optagelse fra Højbro Plads under Christian IXs guldbryllup, og 1894 flyttede han sit atelier fra Frederiksberggade til Vimmelskafte 39 hvor firmaet forblev i 80 år. Foruden almindelige portrætter eksperimenterede han med relieffotos, iværksatte en kampagne for at få folk til at lade deres daguerreotypier restaurere hos ham og fremstillede til udstillingsbrug to à tre meter høje helfigurportrætter af kendte københavnere. Det elegante atelier var en række år ramme om fester for hans venner ved pressen. J.-J. var særlig dygtig til gruppefotografering i atelieret. Hans fornøjelige optagelser fra de danskes deltagelse i de olympiske lege i Athen april-maj 1906 udkom indklæbet i en bog i tværfolio med tekst af Holger Rosenberg og andre. – Ikke blot J.-J. og hans far var fotografer, men også søsteren Jenny Jacobine Jensen, Skive (1864–1953, gift med sin fætter Martin Jensen, 1864–1915), broderen Hans Peter Jensen (1855–1924) der overtog atelieret i Vejle og sønnen, cand.jur. Jens J.-J., * 9.3.1910 der indtil 1974 videreførte atelieret i Vimmelskafte. Atelierets negativer 1921–74 og kundeprotokollerne 1922–74 findes på Det kgl. bibliotek. – R. 1938. □Foto.

J.-J. i Beretninger fra da. fotografisk foren. VI, 1890–91 478–83 501–08 (studierejser i Rusland og Vesteuropa). – Ture Sellman i Nord. t. för fotografi, Sth. 1921 20. Dansk fotografisk t. LXII, 1940 nr. 11 81f. Bjørn Ochsner: Fotografer i og fra Danm. indtil år 1900, rev. udg. 1969 252f.

Bjørn Ochsner

Junge, Johan Peter Boye, 1735–1807, tømmermester, brandchef i Kbh., officer. * 23.6.1735 i Bramstedt, Holsten, † 22.2.1807 i Kbh., begr. sst.

(Petri k.). F: Harm J. og Maria Huckfeldt. ~11.12.1761 i Kbh. (Petri) med Birgitta Magens, døbt 12.10.1743 i Kbh. (Petri), † 18.1.1815 sst. (Petri), d. af tømrermester Johan M. (ca. 1707–54) og Magdalene Wisse (ca. 1701–65).

Otte år gammel kom J. i huset hos sin farbror, hof-tømrermester og vicebranddirektør i Kbh. Johan Boye J. (* 25.8.1697 i Herzhorn, Holsten, † 21.3.1778 i Kbh.; han og brorsønnen er i eftertiden jævnlig blevet forvekslet), lærte hos ham tømrerhåndværket, tog borgerskab i Kbh. som tømrermester (1759) og blev i årenes løb en af Kbh.s største arbejdsgivere. 1771 forestod han ombygningen af Frydenlund ved Vedbæk for dronning Caroline Mathilde; og det blev hans folk der n.å. kom til at rejse skafottet til greverne "Struensee og Enevold "Brandt. 1783 købte han den store grund til „Grozkanslerens (Reventlows) Gaard“, mellem Købmagergade og Pilestræde hvor han i løbet af to år anlagde Kronprinsensgade, og 1782–87 opførte han, der var skydebroder, skydebanen ved Vesterbrogade. Fra 1778 var han premierløjtnant ved 12. (senere 13.) borger-infanteriregiment (brandkompagniet), blev 1781 kaptajn og chef for kompagniet, var 1787–96 brandmajor og branddirektør og blev herved den ledende for slukningsanstalterne ved Christiansborg slots brand 1794 og den store bybrand 5.–7.6.n.å. Skønt han under denne kun nogle få timer havde søgt hvile efter de hårde anstrengelser rejstes der anklager mod ham, men han rehabiliteredes 1798 efter en kommissionsundersøgelse. Forinden havde han dog på grund af svagelighed søgt og fået sin afsked som direktør og brandmajor, men sad endnu en række år fra 1795 i Kbh.s brand- og vandkommission. I begyndelsen af 1789 havde han til regeringen indgivet et grundigt udarbejdet forslag om fornyelse af Kbh.s borgerlige artilleri; s.å. udstedtes der anordning herom, og inden sin død havde han ved utrætteligt arbejde bragt dette korps op til seks kompagnier med 35 lønnede officerer og 1026 underofficerer og menige. Ved englændernes angreb på Kbh. 2.4.1801 besatte han med sine artillerister Quintus og deltog i beskydningen af den fjendtlige flåde. 1803 beordredes han til, sammen med general E. H. "Stricker på Kronborg og magistraten i Helsingør, i denne by at oprette et borgerligt artilleri og et brandkorps og var en tid chef også for disse – for det kbh.ske indtil sin død. Ved kgl. befaling 1804 til generalitetet udnævntes han til oberst af infanteriet. Fra 1805 til sin død var han kgl. direktør ved Kbh.s brandforsikring. □Mal. af C. A. Lorentzen, stukket af A. Flint, 1811.

Medd. fra krigsark., udg. Generalstaben I–II, 1883–85. Kabinetstyrelsen i Danm., udg. Holger Hansen II,

1929 512f. Hist. medd. om Kbh. 2.r.V, 1931–33 553 560. Arthur G. Hassø: Kbh.s brandvæsens hist., 1931 545–55 o.fl.st.

Sv. *Cedergreen Bech (Rockstroh)*

Junge, Joachim (Jochum), 1760–1823, præst, folkelivsskildrer. * 28.10.1760 i Odense, † 8.6.1823 i Blovstrød, begr. sst. F: glarmester, sidst i Kbh., Christian Rasmus J. (1716–94) og Magdalene Juliane From (1731–1810). Ugift.

J. blev student 1778 (Odense) og tog filosofisk eksamen 1781. Han var i skolen blevet stærkt påvirket af konrektoren, professor Poul Holm der 1770–75 havde udgivet latinske skoleprogrammer hvori den fynske almues overtro sammenstilledes med eksempler fra den klassiske oldtid. I Kbh. var J. i flere år alumnus på Borchs kollogium, tog teologisk attestats 1786 og blev sognepræst i Blovstrød og Lillerød 1791. I studietiden var han gæst hos Bolle "Luxdorph der 1784 ansatte ham ved sit bibliotek. J. udgav auktionkatalogen over Luxdorphps bogsamling (to dele, 1789), og indledte fortegnelsen med en biografisk skildring af denne sin afdøde velgører („patronus et fautor“). 1786–87 skrev han en disputats *Disquisitio de rebus Scythicis*, hvori Scytien regnes for de nordiske landes vugge. 1798 udkom (anonymt) et højt karakteristisk og interessant skrift: *Den nordsiellandske Landalmues Karakter, Skikke, Meeninger og Sprog* (påny 1824 og 1844 med forfatternavn). Bogen vakte stor opsigt såvel ved sine livlige og underholdende skildringer af den sjællandske bonde som ved forfatterens overordentlige belæstthed, hvorom den vidnede på hver side. Jac. "Baden skrev en lang og rosende anmeldelse i Kbh.s universitets journal. Bogen kan endnu læses med fornøjelse og udbytte; den giver ypperlige bidrag til oplysning om forrige århundredes landboforhold og er spækket med lærde henvisninger til udenlandske (særlig klassiske) sidestykker. J. ser dog på bonden ud fra et overlegent og humoristisk synspunkt, og han spotter over bondens slette landbrug og hans hang til drukkenskab. Bogen udgaves på ny 1915 af Hans "Ellekilde, forkortet og kommenteret. J.s stil der overraskede i hans første skrift, virker senere noget trættende og maneret. Når han således i *Økonomiske Annaler* fortæller om pæretræerne og kartoflerne eller bierne i sin præstegård, må læseren ved hver anden linje gøre sidespring til de vilde i Amerika eller negrene i Afrika eller oldtidens digtere o.l. J. var ivrigt optaget af Kants filosofi og skrev flere afhandlinger og en kortfattet *Christendoms lære*, 1808 med denne som grundlag. Hans sidste litterære arbejde er en afhandling *Om Manglerne i*

Junge, J.

Oplysningsvæsenet, samt hvorledes de kan og bør afhjælpes, tr. i 2. bind af Sjællands Stifts Landemodes videnskabelige Forhandlinger, 1816. J. var nærtagende over for kritik og bed voldsomt fra sig.

P. B. Grandjean: Slægtbog over en familie Junge, 1913 27–30. J. Møller i Nyt teol. bibl. XIX, 1831 186. Hans Ellekilde i J. J.: Den nordsjællandske landalmue, 1915 = Danm.s folkeminder XIII 7–53. Luxdorps dagbøger, udg. E. Nystrom II, 1925–30.

*H. Grüner-Nielsen**

Junge, Reynold, † 1546, møntmester. ~ Christine Hoyer, † ca. 1553, begr. i Husum (~ 1° med møntmester i Husum Jürgen Drewes (Andersen), † 1533), d. af Johann H. og Metta H.

Om J.s herkomst og uddannelse vides kun at han før 1530 har været smedemester ved mønten i Reval (Tallinn) og 1530–33 møntmester i Lyneborg. Kort før grevefejdens udbrud i maj 1534 blev han møntmester i Husum og måtte skyndsomst gå i gang med at slå mønt af Frederik Is efterladte guld og sølv til lønning af Christian III's lejetropper. Møntvirksomheden blev dog straks efter forlagt til Gottorp og flyttedes siden, efterhånden som erobringen af kongeriget skred frem, til Århus, Roskilde og Kbh. Udmøntningerne omfattede ifølge de bevarede regnskaber over en mio. gylden, efter datidens forhold en umådelig stor sum, og udbetalingerne gik oftest direkte fra møntmesteren til hærens officerer. J.s dygtighed og evne til under vanskelige forhold at tilvejebringe den forringede krigsmønt var en forudsætning for det holstenske partis sejr; men som så mange andre af datidens møntmestre forsømte han ikke at varetage sine egne interesser, bl.a. gennem den til mønten knyttede vekselererforretning. En kommission, hvori det slagne modpartis gamle møntmester, Jørgen *Kock, havde sæde, gennemgik hans regnskaber hvorefter han (1540) blev fængslet for underslæb og måtte tilstå sig skyldig for det mægtige beløb af over 137.000 mark. Han opnåede dog forlig med kongen og flyttede tilbage til Husum. I foråret 1546 blev han ansat som møntmester i Flensborg, men omtales som død i efterfølgerens bestalling af 22.1.1547. Hans efterlevende hustru modtog pension af kongen til og med 1553, da hun antagelig er død.

R. J.s møntmesterregnskaber 1534–40, udg. G. Galster I, 1934. Samme i Festskr. til Kr. Erslev, 1927 271–90. Kirsten Bendixen i Nord. numismatisk unions medlemsbl., 1960 97–99.

Georg Galster

de Junge, Severin, 1680–1757, deputeret i landstatens generalkommissariat. * 28.11.1680, † 14.10.1757 i Kbh., begr. i Frue k. F: krigskommissær, kammerråd Emanuel J. (1644–92, ~ 1° med Anne Voigt) og Bodil Sørensdatte Hiort (ca. 1650–1724, ~ 1° med Hans Haagensen, † 1677, ~ 3° med kommitteret i rentekammeret, justitsråd Hieronymus Klothack, † 1703). ~ 1° 24.5.1714 i Kbh. (Frue) med Catharine Wissing, * 1693, begr. 18.9.1724 i Kbh. (Frue k.), d. af kancelliråd Jens W. (ca. 1656–97, ~ 2° 1696 med Ingeborg Foss, ca. 1661–1737, ~ 1° 1691 med Hans Thøgersen Lassen til Hvidstedgård) og Elisabeth Meulengracht (1659–94). ~ 2° 30.5.1727 i Kbh. (Frue) med Else Bartholin, * 26.5.1701, † 22.4.1757 i Kbh., begr. i Frue k., d. af professor Hans *B. (1665–1738) og Anna Maria Reitzer (1668–1733).

J. blev 1701 hofjunker, studerede n.å. i Oxford, blev 1710 stabssekretær hos den kommanderende general og udnævntes 1720 til den vigtige post som deputeret i landstatens generalkommissariat, i hvilken stilling han forblev til sin død. 1715–35 voterede han i højesteret og 1731–34 som surnumerært medlem af højesterekskommissionerne, valgtes 1723 til hovedparticipant i det vestindisk-guineiske kompagni og 1727 til direktør i samme. J. der 1731 efter ansøgning var blevet adlet med navnet de J., ejede efter sin mor hovedgården Sonnerup i Voldborg hrd. og købte 1711 Skullerupholst sst., men afhændede dem begge før sin død, muligvis på grund af de pekuniære vanskeligheder han ses stadig at have kæmpet med. – Kancelliråd 1710. Justitsråd 1713. Virkelig etatsråd 1724. Konferensråd 1731.

Pers.hist.t. 10.r.II,1935 157. – Danm.s adels årbog XL, 1923 476. K. C. Rockstroh: Udvikl. af den nationale hær i Danm. III, 1926 159f.

*S. Nygård**

Jungersen, Frederik Olfert, 1836–1912, valgmenighedspræst. * 2.4.1836 i Harridslev, Støvring hrd., † 4.2.1912 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: sognepræst, sidst i Bregninge og Bjergsted, Jørgen Holger Andreas J. (1788–1854) og Charlotte Marie Mørch (1798–1859). ~ 13.12.1871 i Kbh. (Vartov) med Regitze Sophie Zinn, * 28.5.1844 i Kbh. (Garn.), † 5.2.1918 på Frbg., d. af grosserer Ludvig Maximilian Z. (1808–68) og Regitze Sophie Gjødwad (1812–1906).

J. blev student 1853 fra Roskilde, cand.teol. 1861 og bestyrede derefter en privatskole i Troense, indtil krigen kaldte ham. Han var med ved Dannevirke, Dybbøl og Als og avancerede i april 1864 til løjtnant. 1865 åbnede han i forening med Chr. Bretdorff i Kbh. Nørrebros latin- og realskole af hvilken han var medbestyrer, indtil

han 1870 af G. *Rode blev opfordret til at tage del i ledelsen af højskolen på Skovgård i Ordrup. 1877 blev han sognepræst i Blære-Ejdrup, 1881 i Vig-Asminderup. 1873 holdt han på Borchs kollegium nogle foredrag (udg. s.å. som *Dansk Protestantisme*) hvori han ved hjælp af Rasmus *Nielsens (1809–84) dualistiske filosofi ville lade Grundtvig og Kierkegaard gå op i en højere enhed; han mødte voldsom kritik fra de ældre grundtvigianere og indlod sig på en ydmygende „tilbagekaldelse“ med det resultat at han herefter lagde sig fast på en næsten fanatisk grundtvigsk ortodoksi og optrådte lidenskabeligt mod den brandesianske kulturradikalisme (*Hvad er Sandhed?*, 1885, *Den frie Tanke, Teologien og den levende Gud*, 1889, *Til Forsvar for Kristentroens Sandhed*, 1895 – og adskillige andre indlæg, bl.a. i *Danskeren*), som han opfattede som en folkeforførelse, et „boleri“ med fremmede guder. Tilsvarende vendte han sig efter 1900 mod den liberale teologi og kom bl.a. i heftig konflikt med professor V. *Ammundsen. Trods sin teologiske konservatisme var J. ikke politisk højremand, og da den liberalt orienterede del af Vartov-menigheden brød ud (1890) og dannede Kbh.s valgmenighed blev J. dens første præst, fra 1893 ved Immanuelskirken. Fra disse år stammer *Vidnesbyrd fra Immanuelskirken*, 1899, *Tror du paa Helligaanden?*, 1904, *Klippegrund*, 1908 og *En Aargang Prædikener*, 1911. Han var medstifter af Kirkeligt samfund af 1898. – R. 1906. DM. 1911. □Mal. af Aug. Jerndorff, 1897 (Immanuelskirken, Kbh.). Litografi af Harald Jensen, 1899. Foto.

A. H. Nielsen: Stamtbl. over familierne Kjellerup og Stroyberg, ny udg. 1906 4. Elli Jungersen i Minder fra gamle grundtvigske hjem, udg.H. P. B. Barfod VII, 1927 1–29; VIII, 1928 139f. H. Begtrup: Dansk menighedsliv i grundtvigske kredse I, 1931 99–108. P. G. Lindhardt: Morten Pontoppidan II, 1953. Samme: Fem Ålborg-bisper, 1954. A. Pontoppidan Thyssen i Kirkehist. saml. 7.r.11, 1954–56 171–230. Samme sst. III, 1957–59 285–363. Samme: Den nygrundtvigske bevægelse I, 1958. – Papirer i Kgl.bibl. og Rigsark. Levnedsberegning i ordenskapitlet.

P. G. Lindhardt (A. J. Rud)

Jungersen, Hector Frederik Estrup, 1854–1917, zoolog. * 13.1.1854 i Dejbjerg, † 6.3.1917 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: sognepræst, sidst i Skellebup, provst Anders Christian J. (1817–74) og Hedevig Ingeborg Bång (1821–1906). ~ 26.5.1887 i Kbh. (Frue) med Anna Margrethe Volqvartz, * 29.7.1861 i Kbh. (Helligg.), † 19.7.1938 sst., d. af grosserer Niels Thomas Otto V. (1828–1902) og Véronique Françoise Bølling (1833–92). Efter 1871 at være blevet student fra Odense studerede J. naturhistorie og tog 1877 magisterkon-

ferens i zoologi. Han kom derefter ind i forskellig undervisningsvirksomhed ved skoler og kursus og ansattes 1879 ved Metropolitanskolen hvor han 1882–99 var adjunkt. Allerede som student knyttedes han 1874 til universitetet som assistent ved zoologiundervisningen for medicinere, ansat af Japetus *Steenstrup til hvis ivrige tilhængere han hørte. 1899 udnævntes han til C. F. *Lützens efterfølger som professor i zoologi og bestyrer af Zoologisk museums hvirveldyr-afdeling. 1886–1901 virkede han tillige som docent ved Polyteknisk læreanstalt. Ved sin tiltræden indførte J. det for zoologiundervisningen så vigtige dissektions(zootomi-)kursus. Han var en fortrinlig forelæser hvis undervisning i høj grad bar præg af hans store belæsthed, uden at den derfor virkede bred eller trættende. Når hans gerning som universitetslærer dog ikke satte sig større spor skyldtes det at han ikke viste noget betydeligt initiativ hverken videnskabeligt eller administrativt, ligesom hans undervisning – dens pædagogiske fortrin ufortalt – ikke i højere grad virkede inciterende.

J.s videnskabelige produktion er alsidig men ikke særlig stor. Inden for den sammenlignende morfologi er han elev af Carl Semper i Jena, hvor han udarbejdede sin 1889 udkomne disputats om kønsorganernes udvikling hos benfiskene. Andre sammenlignende morfologiske arbejder omhandler nyresystem eller kønsorganer hos ganoider, stør og padder og afsluttes med de betydelige *Ichthyotomical contributions I–II*, 1908–10. Efter deltagelse som ledende zoolog i Ingolf-ekspeditionen 1895 og -96 kom J. ind på taxonomiske studier af nordatlantiske og antarktiske søfjer og læder- og stjernekoraller og beskrev en ejendommelig epizoisk hydroide og nogle snyltende krebsdyr. I en længe oversat artikel i *Geografisk Tidsskrift*, 1898 uddrog han det zoogeografiske hovedresultat af Ingolf-ekspeditionen: påvisningen af den arktiske dybhavsfauna. Endelig skrev han 1907 det første bind i serien *Danmarks Fauna* (om krybdyr og padder). – J. var en meget repræsentativ mand der fik adskillige tillidshverv og blev æresmedlem af flere udenlandske selskaber. Han redigerede 1883–99 Naturhistorisk forenings tidsskrift og var derpå foreningens velanskrevne formand til sin død. Han sad i ledelsen af de skandinaviske naturforsker møder og blev 1901 medlem af Videnskabernes selskab og 1914 af Carlsbergfondets direktion; 1912–13 var han universitetets rektor. – J. tilhørte den skole af zoologer som opstod i Tyskland i forrige århundredes slutning, og som lagde en overvejende vægt på den sammenlignende morfologi på nedstamningsteoretisk basis. Han var dog tillige i betydelig grad

Jungersen, Hector F. E.

præget af den ældre zoologis brede polyhistoriske indstilling. – R. 1896. DM. 1913. □Mal. af L. Tuxen, 1904 (Kbh.s univ.), tegn. af samme. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1889 197–200. – J. O. Bøving-Petersen i Politiken 8.3.1917. C. H. Ostenfeld i Berl.aften 13.3.1917. C. With i Vort land s.d. H. C. Nielsen i Ingeniøren, 1917 139. W. Lundbeck i Ill.tid. 18.3.s.å. Ad. S. Jensen i Vidensk. medd. fra da. naturhist. foren. LXVIII, s.å. V–XII (m. bibliografi). Samme i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.s.å. 118–22. Samme i Naturens verden I, s.å. 145–47. C. G. Joh. Petersen i Oversigt over vidensk.s selsk.s forhandl. s.å. 29–31. [N. Plum] i Metropolitanær-samf.s årsskr. X, s.å. 13–15. Aug. Brinkmann i Naturen, Bergen 1917 65–68. R. Spärck: Dansk naturhist. foren. 1833–1933, 1933. – Levnedsbetæning i ordenskapitlet.

Torben Wolff (R. Spärck)

Junggreen, Jens Peter, 1827–86, politiker. * 14.8.1827 i Åbenrå, † 19.7.1886 sst., begr. sst. F: skibsfører Lorenz Hansen J. (1797–1828) og Henriette Thomson (1800–73, ~2° 1830 med tobaksfabrikant, rådmænd, agent Johan Henrik Middelheus, 1802–94). ~1° 15.7.1856 i Åbenrå med Catharina Maria Franziska Otte, * 7.1.1836 i Flensborg, † 21.1.1866 i Åbenrå, d. af landskabsmaler og stentrykker Frederik Wilhelm O. (1794–1861) og Catharina Margretha Møller (1808–97). ~2° 7.2.1871 i Vonsild med Thora Kliene, * 21.2.1840 i Sønderho, † 27.12.1871 i Åbenrå, d. af sognepræst Peter Johan K. (1809–48) og Clara Maria Detlefsen (1817–78). ~3° 25.5.1875 i Kbh. (Frue) med Anna Algreen-Ussing, * 17.9.1841 i Ordrup (Frue), † 18.11.1877 i Åbenrå, d. af professor, senere generalprokurør Tage *A.-U. (1797–1872) og Ottine F. Suenson (1809–84). ~4° 21.2.1884 i Åbenrå med Anna Catharina Cornett, * 12.12.1839 i Åbenrå, † 5.4.1911 sst. (~1° med skibskaptajn, senere skibsmægler og bankdirektør Friedrich Callsen, 1827–79), d. af sejl- og kompsmager Jørgen C. (1811–85) og Maria Dorothea Koch (1815–1911).

J. voksede op i Åbenrå i de år da den gamle helstatspatriotisme rystedes af de nye nationale ideer. Han gik i tysk skole, men blev dansk påvirket i hjemmet og navnlig af dets omgangskreds hvortil der hørte mænd som Fr. Fischer og Martin Bahnsen. J. drømte om at gå til søs som sin far og farfar, men fik sin første uddannelse på stedfaderens tobaksfabrik. I begyndelsen af tre-årskrigen arbejdede han en tid i Kbh. for at undgå slesvigholstenernes udskrivning, 1850–51 var han dansk soldat. Guldfundene lokkede ham 1853 til Australien og siden til Californien, på hjemvejen satte han sig i Virginia ind i tobaksdyrkning og -fabrikation. 1856 vendte han hjem og nedsatte sig samme år som tobaksfabrikant i Åbenrå.

J. var en stilfærdig, ofte tungsindig mand, men hørte klart til byens ledende danske kreds. 1865 begyndte han at skrive i det til Fr. Fischer knyttede blad Freja, fra 1868 skrev han i det genoprettede Dannevirke. Hans artikler fremkom med uregelmæssige mellemrum, gerne forud for vigtige begivenheder, fx valg, og vakte og styrkede håbet hos hans sønderjyske landsmænd. De var præget af en stærk kristeligt betonet tro på en retfærdig verdensstyrelse og af overbevisningen om i den nationale selvhævdelseskamp at være i pagt med en af tidens bærende tanker. Han mindede også bestandig tyskerne om at „vi kæmpe nu den samme Kamp, som ædle tyske Mænd . . . i Begyndelsen af Aarhundredet kæmpede mod det franske Fremmedherredømme“, og ud fra et grundigt kendskab til tysk åndsliv „slog han dem med deres egen Historie“. Artiklernes solide historiske ballast gav anledning til rygter i tyske kredse om at han kun lagde navn til hvad københavnske skribenter affattede. Enkelte gange henvendte han sig direkte til det tyske folk, 1866–70 skrev han artikler til Köllnische Zeitung der i disse år åbnede sine spalter for de danske nord-slesvigere, 1878 lod han i den tyske rigsdag uddele en pjeces *An das deutsche Volk*. 1880 offentliggjorde han et åbent brev til den nationalliberale leder Rudolf v. Bennigsen i anledning af nogle udtalelser af ham i den tyske rigsdag. 1876 måtte han afsonse seks måneders fæstningsstraf i Magdeburg for nogle ytringer i anledning af en artikel om kejserens forhold til Pragfredens artikel 5 der stillede en folkeafstemning i det nordlige Slesvig i udsigt.

J. forkyndte utrætteligt at aldrig fanger sovende mand sejr, og at et aktivt nationalt arbejde var en nødvendighed for genforeningens komme engang. På hans initiativ blev Foreningen til bevarelse af det danske sprog i Slesvig (Sprogforeningen) stiftet okt.1880, og han blev dens første formand. Den danske mødevirksomhed, som var gået i stå da de danske lærere og præster forlod landet og grænsen spærredes for kongerigske talere, fik han på ny i gang. Han virkede selv som foredragsholder med astronomiske og historiske emner. Da ophævelsen af artikel 5 blev kendt i 1879 var J. blandt de første der krævede en ny politisk kurs så at landdagsmændene ved at aflægge den hidtil nægtede ed på forfatningen også i den preussiske landdag kunne gøre danske synspunkter gældende – i rigsdagen krævedes ikke nogen tilsvarende ed. Den modstand edsaflæggelsen mødte fik ham imidlertid til at ændre opfattelse, og i april 1880 vedgik han åbent at han havde skiftet standpunkt. For at sikre at danskerne havde en talsmand i rigsdagen ønskede han 1881 ikke den syge H. A.

"Krügers genvalg. Dette vakte harme mod ham i Krügers venners kreds, og da Krüger døde i efteråret 1881, og J. nævntes som hans eftermand var det J.s meningsfæller i edsstriden der stærkest gik imod ham. Medvirkende hertil var det at der blandt Krügers kernetropper i Haderslev vesteramt var en ret stærk forbindelse med kongerigske venstrekredse, og J. havde gentagne gange offentligt udtalt sin sympati med det danske højre i forsvarssagen. J.s kandidatur blev fastholdt, men hans modstandere samledes om landdagsmand Hans Lassen, og danskheden kom således for første gang til at gå splittet til valg. Lassen fik de fleste stemmer, men ikke absolut majoritet, og ved omvalget samledes alle danske stemmer efter J.s opfordring på ham. Da Lassen imidlertid 1882 aflagde landdagseden vendte stemningen sig imod ham, og ved valget 1884 opstilledes J. igen imod ham og valgtes som de udprægede edsnægteres kandidat. På rigsdagen tog han gentagne gange ordet, bl.a. 28.1.1885 om det danske sprogs genindførelse i skole og retspleje, men mest for at gendrive uberettigede påstande om sproglige og statsretlige forhold i Sønderjylland, og han gjorde det med en dygtighed der skaffede ham selv modstandernes respekt. Også hjemme kom der i disse år en meget stærk samling om hans personlighed så en opposition mod ham i fremtiden ville have været udelukket om end han er blevet karakteriseret som mere „profet end folkelig tillidsmand“. Der forundtes ham imidlertid kun en kort virketid i Berlin – ansændt arbejde og de hårde kampe der var hans natur imod havde tæret på hans i forvejen ikke stærke helbred, og han døde uventet. □ Afbildet på træsnit af sønderjyder, 1877. To træsnit 1886 efter samme foto. To træsnit af H. P. Hansen, det ene 1886. Mal. af Petersen-Stubbæk (Folkehjem, Åbenrå). Relief af V. Bissen (Fr.borg; gravstenen). Afbildet på afstemningsplakat 1920. Foto.

Kilder. Breve til og fra J. i Sønderjydske årbøger, 1930 244–60; 1937 168–202; 1938 111–51 306–23; 1964 385–92; 1969 11–24. A. D. Jørgensen: Breve, udg. Harald Jørgensen, 1939.

Lit. Hans Kau: J. P. J., 1894. P. Lauritsen: J. P. J., 1907 = forf.s Danske mænd II. Hans Petersen i Håbets mænd, ved H. Lausten Thomsen og Nic. Svendsen, Flensb. 1923 87–91. Th. Kaftan: Erlebnisse und Beobachtungen, Kiel 1924 = Schr. des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch. I.r.XIV 86f. H. P. Hansen i Hejmdal 13.8.1927. F. Gribsvad i Festskr. til H. P. Hansen, 1932 256–300. H. Lausten-Thomsen i Folkets almanak 1937, 1936 (13 upag. s.). Navnereg. til H. P. Hansens værker, udg. J. Hvidtfeldt, 1944 48. A. Svensson: Red. J. J., Flensborg avis I–III, 1955–60. Martin Bahnsen: Dagbøger, 1964 19 71f 102f 105 111. Fr. Høyberg: Gennem 80 år, 1964 80f. Åbenrå bys hist., red. J. Hvidtfeldt og Peter Kr. Iversen II–III, 1967–74. M. Mørk Hansen: Livserindr., 1968. Flensborg avis 1869–1969, red. Poul

Kürstein, Flensb. 1969. Festskr. til Johan Hvidtfeldt, 1978 85–103.

Papirer i Landsark., Åbenrå.

Lorenz Rerup (Hans Lund)

Just, Anton Frants (døbt Antonius Franciscus), 1766–1829, forfatter. * 26.2.1766 i Viborg, † 6.5.1829 sst., begr. sst. F: residerende kapellan ved Viborg sortebrødre kirke, senere sognepræst i Vammen, Bigum og Lindum Iver Dam Tønnesen J. (1729–88) og Ingeborg Cathrine Friedenreich (1743–1822). ~ 31.7.1789 i Ørum, Fjends hrd., med Regina Christiane Jakobsdatter Lerche, * 4.1.1749 i Nyborg, † 13.1.1826 i Viborg (~1° 1768 med Hans Henrik Jørgensen til Strandet m.fl. gårde, ca. 1725–88), d. af borgmester og byfoged i Nyborg, senere kancelliråd, ejer af Ørslev kloster, Stårupgård og Strandet Jakob L. (1704–72, ~1° med Gedsk Pedersdatter Hillerod, † 1737, ~2° 1738 med Anna Margrete Rasmusdatter Bosen, 1702–40, enke efter købmand i Nyborg Peder Knudsen, 1683–1733) og Apollone Hansdatter Lange (1725–75).

J. blev student 1785 fra sin fødeby skole, tog n.å. anden eksamen og 1789 landmålereksamen, efter at han i nogen tid havde været huslærer på gården Strandet i Fjends hrd. som han ved sit giftermål blev ejer af. Dens gods afhændede han, og efter 1797 at have solgt gården selv nedsatte han sig i Viborg som boghandler og bestyrer af byens trykkeri, indtil han 1812 selv overtog dette efter Peter Fønss. Som bogtrykker redigerede han fra 1797 i 30 år *Den Viborger Samler* som under hans ledelse omdannedes til en større og mere moderne avis. Desuden var han sandflugtskommissær, fra 1803 forligskommissær og fra 1811 landvæsenskommissær, senere tillige stempelpapirsforhandler og fra 1817 i en halv snes år konst. hospitalforstander i Viborg, arbejdede ivrigt for træplantning og virkede også som dyrlæge. Med denne brogede virksomhed forenede han en lige så mangeartet forfattergerning, ved hvilken han både søgte at være til gavn i oplysningstidens smag og at afhjælpe sine dårlige økonomiske forhold. J. debuterede som forfatter 1792 med en samling *Digte*, af hvilke de komiske vandt meget bifald. Han udgav 1798–99 to bind *Fortællinger*, navnlig indeholdende den store humoristiske roman *Holger Laxmands Historie* bygget over kontrasten mellem storbyens (Kbh.s) fordærvethed og landets (Jyllands) fortræffelighed. På trods af ubehjælpelig persontegning og fortælle teknik samt en række nærgående lån fra Tobias Smolletts romaner må værket vel nok betragtes som den bedste danske borgerlige roman fra 1700-tallet. I øvrigt udgav J. en lang række zoologiske, politiske, geografi-

Just, Anton Frants

ske og landøkonomiske afhandlinger, foruden læseboøger og andre småskrifter for almuen der ikke røber grundige kundskaber, kritisk behandling eller god smag, men ofte en ganske livlig fremstilling. Flere af dem blev meget udbredte. Hans *Nyeste Bondepraktika*, 1798, *Naturhistorie om Dyrene*, 1802 og *Haandbog for den læsende Ungdom*, 1800 udkom i mange oplag, den sidstnævnte endog mange år efter hans død. – Kammerråd 1811.

Dansk litteraturlid., 1829 429f. F. Rønning: Rationalismens tidsalder III, 2, 1899 85f. S. Nygård i Saml. til jydsk hist. og top. 3.r.IV, 1904–05 256–73. Hakon Stangerup: Romanen i Danm. i det 18. årh., 1936 især 341–47. H. Ballund Jensen: A. F. J., 1946 (særtr. af Viborg stiftstid.). Finn H. Lauridsen i Erhvervshist. årbog II, 1950 43–55. Et uddrag af Viborg stiftsbogtrykkeri 200-årige hist., ved Aage Bonde m.fl., 1971. Per Hofman Hansen: Viborg-trykkere 1738–1838 m. speciel hensyntagen til A. F. J., 1972 (hovedopgave ved Danm.s bibliotekskole). – Papirer i Landsark., Viborg. Privatarkiver I, 1975 = Landsark. for Nørrejylland. Arkivreg. V. Boghandlerark. i Erhvervsark., Århus.

Sven H. Rossel (S. Nygård)

Justesen, Hieronymus, se Ranch, Hieronymus Justesen.

Justesen, Jens Peter, 1866–1938, mejeribestyrer. * 13.3.1866 i Lyby i Salling, † 1.11.1938 i Brørup, begr. sst. F: gårdejer Just Madsen (1824–81) og Ane Jensdatter (1833–96). ~ 16.10.1890 med Ane Kirstine Hansen, * 23.8.1863 i Lourup, † 1.6.1929 i Brørup, d. af Søren H. (1835–1910) og Marie Dorthea Kristine Jessen (1839–95).

J. uddannedes ved praktisk landbrug og besøgte 1883–84 Ladelund landbrugsskole. Skolens mejeri var netop på dette tidspunkt hjemsted for dele af N. J. "Fjords forsøgsvirksomhed og J. fik her en førsteklases uddannelse i moderne mejeri. Allerede n.å. valgtes J. 18 år gammel til bestyrer på det nyoprettede andelsmejeri i Brørup, en post han beklædte til 1.5.1938. J. gjorde sig hurtigt bemærket som en fremragende praktisk mejerimand, mejeriet blev snart et af de største og mest anerkendte andelsmejerier, og Fjord henlagde midt i 1880'erne en række af de epokegørende forsøg vedrørende mejeribrug hertil. 1892–1908 var Brørup andelsmejeri statslærested. Trods senere organisationskarriere fortsatte J. som bestyrer til kort før sin død og han var til stadighed personligt ledende og ansvarlig for mejeriets drift. – J. var medstifter af Dansk mejeristforening 1887, bestyrelsesmedlem fra 1892, næstformand 1896 og fra 1908 til sin død formand. Han videreførte i sin formandstid den af Torben Jensen indledte kurs, at foreningens foruden at arbejde for bestyrernes økonomiske interesser skulle virke mere bredt fagligt og bl.a. ind-

gå i et nært praktisk samarbejde med mejeriforeningerne. J. fastholdt denne kurs trods lejlighedsvis opposition, og hertil bidrog den respekt og tillid der fra alle sider vistest hans person som en foregangsskikkelse blandt mejeribestyrerne. J. var med ved oprettelsen af Dansk andels-smørekspportforening der havde det sydlige og vestlige Jylland som virkefelt, indvalgte her i bestyrelsen og overtog efter at foreningens havde været ude i vanskeligheder formandsposten 1909, som han beholdt til sin død. 1917 var J. medstifter og frem til 1938 formand for Samvirkensomheden af danske smørekspportforeninger. Fra sin tiltræden i Brørup til midt i 1930'erne hvor han ramedes af svær sygdom der svækkede hans indsats i de sidste år, øvede J. en overordentlig indflydelse på dansk mejeribrug. – R. 1911. DM. 1931. □ Maleri 1937 af Agnes Schmidt, Dansk andels-smørekspportforening, Esbjerg. Bronzebuste 1946 ved Brørup andelsmejeri af E. Ølsgaard.

Interview i Mælkeritid., 1938 401–05. – G. Ellbrecht: Danske mejerier IV, 1918 159–61. E. Konradi: Mejeribestyrer J. P. J. og Brørup andelsmejeri 1884–1934, 1934. A. [A]xelsen [D]rejer i Andelsbl., 1938 1624–26. J. C. Overgaard i Ladelund elevforen.s årsskr., 1939 3–10. Samme i Mælkeritid., 1941 538–40. Johs. Høgbjerg m.fl.: Dansk andels smørekspportforen. 1895–1945, 1945 55–94.

Claus Bjørn

Justesen, Jens, se Bjerre, Jens Justesen.

Jutta, – ca. 1250 –, dronning. F: hertug Albrecht af Sachsen († 1260) og Agnes af Østrig. ~ 1° med kong "Erik Plovpenning, * 1216, † 10.8.1250 på Slien, s. af "Valdemar Sejz (1170–1241) og "Berengaria († 1221). ~ 2° med grev Burchard af Rosenberg, borggreve af Magdeburg. – Med Erik Plovpenning mor til "Agnes (1249–ca. 90), "Ingeborg (ca. 1244–87), "Jutta (ca. 1246–84) og "Sophie († 1286). Med grev Burchard mor til "Sophie († 1325 ell. 26).

Erik Plovpenning's dronning tilhørte det askaniske hus, ægteskabet var indgået 1239 og repræsenterer Valdemar Sejrs bestræbelser på at sikre den danske kongeslægt fordelagtige forbindelser blandt de nærmeste sydlige nabofyrstendømmer. Efter Erik Plovpenning's død må J. snart være vendt tilbage til sin tyske slægt. Da hendes datter Ingeborg for 1260 skulle giftes med den norske kong Magnus (Lagabøter) gik den norske frierfærd først til hertug Albrecht af Sachsen, prinsessens morfar der imidlertid henviste til at danskerne (under Christoffer I og hans enkedronning Margrete Sambiria) måtte råde for hendes ægteskab fordi hun var dansk på fædrene side. Dette loyale samarbejde mellem Erik Plovpen-

nings og Christoffers linje af kongeslægten forekommer karakteristisk for de første tiår efter Erik Plovpenning's død. Skanderborg må have været J.s livgending eller enkeæde for herfra plagede hun munkene i Øm kloster der også var genstand for kongemagtens forfølgelse. J. fik i sit andet ægteskab datteren Sophie der blev gift med *Erik Eriksen (Langben).

Valdemar Sejrs sønner og den store ærkebispestrid, udg. Jørgen Olrik, 1906-08. - Ellen Jørgensen og Johanne Skovgaard: Danske dronninger, 1909-10. Niels Skyum-Nielsen: Kirkekampen i Danm., 1963. Kai Hørby: Status regni Dacie, 1977.

Kai Hørby

Jutta, ca. 1246-84, kongedatter. Antagelig * 1246, levede 24.5.1284, men † s.å. F: *Erik Plovpenning (1216-50) og *Jutta af Sachsen (ca. 1250). - Søster til *Agnes (1249-ca. 90), *Ingeborg (ca. 1244-87) og *Sophie († 1286).

Det synes ikke fra begyndelsen at have været enkedronning Margrete Sambirias og hendes rådgiveres plan at klostergive J. sammen med den yngre søster Agnes, men vi kender på den anden side intet til fejlslagne ægteskabsplaner. 1266 indtrådte J. imidlertid i det af Agnes stiftede Skt. Agnes' kloster i Roskilde. Snart efter afløste hun, da hun ansås for „modnere og forstandigere“, søsteren som priorinde. J. havde svært ved at tilpasse sig klosterlivet, og 1271 forlod begge søstre klostret for ikke senere at vende tilbage. J. besøgte i Sverige sin søster Sofie ~ den svenske konge Valdemar Birgersson. Hun „kom som en engel fra himmerige“ fortæller den svenske rimkrønike og bedårede ved sin skønhed den kvindelige Valdemar, „med kongen blev hun da så kær, at han kom hende alt for nær“. Forholdet fik følger og medvirkede til brødrenes rejsning mod Valdemar. Han foretog en pilgrimsrejse til Rom for at sone brøden, og J. vendte tilbage til Danmark. Her ville hun disponere over sit gods og kom i strid både med klostret i Roskilde og med kongen der havde inddrægt både hendes og hendes søstres fædrenearv. 1284 fik Erik Plovpenning's døtre dog danehoffets dom for at Erik Klipping skulle udlevere dem deres gods. Det skete også, og kongen foretog et mageskifte med J. som til gengæld for Nyborg fik Halsted og andet gods på Lolland. J. er derfor i litteraturen blevet sat i forbindelse med grundlæggelsen af Halsted kloster, formentlig uden grund da hun døde s.å. □ Fremstillet på tegn. af Carl Thomsen.

Annales Danici, udg. Ellen Jørgensen, 1920. Erik Klipping og hans sønner, samme udg., 1927. Diplomatarium Danicum 2.r. I-IV, 1938-42. Erikskrønika, udg. Rolf Pipping, Sth. 1963 = Saml. utg. av Svenska forn-skriftsällskapet. CCXXXI, 68. - Jerker Rosén i Kyrko-

hist. årsskr. 1941, Uppsala 1942 70-87. Hugo Yrwing: Maktkampen mellan Valdemar och Magnus Birgersson, Lund 1952 = Skr. utg. av Vetenskapssocieteten i Lund XXXVIII. Thelma Jexlev i Hist. årbog for Roskilde amt, 1977 27-40. Kai Hørby: Status regni Dacie, 1977.

Thelma Jexlev

Juul (døbt Juul), Andreas Thomas, 1816-68, landskabs- og porcelænsmaler. * 17.10.1816 i Kbh. (Trin.), † 21.8.1868 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: skomagermester Johannes Juul og Ane Marie Berg. ~ 28.7.1843 på Frbg. med Else Alette Møller, * 2.8.1817 i Kbh. (Trin.), † 25.4.1899 sst., d. af drejer Frederik M. og Marie Wilstrup. J. blev sat i lære som porcelænsmaler ved Den kongelige Porcelainsfabrik. Samtidig gennemgik han gipsskolen på akademiet. 1836-55 udstillede han som landskabsmaler og vandt 1847 den Neuhausenske præmie. Han var ikke nogen betydelig maler, men egnede sig godt for porcelænsmaleri og fik 1853 rejseunderstøttelse af den Reiersenske fond som porcelænsmaler. Efter at han 1857 var blevet bestyrer ved Bing og Grøndahls porcelænsfabrik, helligede han denne hele sin kraft og udfoldede stor dygtighed i ledelsen af dens kunstneriske afdeling. Blandt hans værker kan nævnes et frokoststel til Frederik VII (Bergens museum) og *Frederiksborgvasen*, endvidere arbejder, dekorerede med efterligninger efter kameer; med dem gjorde han lykke i England. Størst betydning for fabrikken fik han dog som dygtig administrator der kunne træde til på det kritiske tidspunkt, da F. V. Grøndahl døde. - F.M.I. 1862. □ Malet selvporthæt i atelieret. Tegn. af C. Christensen ca. 1860.

[Harald Bing:] Porcellænsfabrikken Bing & Grøndahl 1853-1903, 1903 33f. E. Lemberger: Bildnisminiatur in Skandinavien, Berlin 1912 195. Erik Lassen: En kbh.sk porcelænsfabriks hist., 1978.

Erik Lassen (Leo Swane)

Juul

Nørrejysk uradel, hvis ældst kendte medlemmer levede i 1200-tallet. Til slægten hører ærkebispe Esger *J. (-1325).

Axel *J. var ~ Kirsten Lunge, d. af rigsråd Ove *L. Ove *J. (1615-86) var ~ Kirstine Urne, d. af lensmand Frederik *U. Deres datter Anne Cathrine var ~ diplomaten Frederik *Gabel.

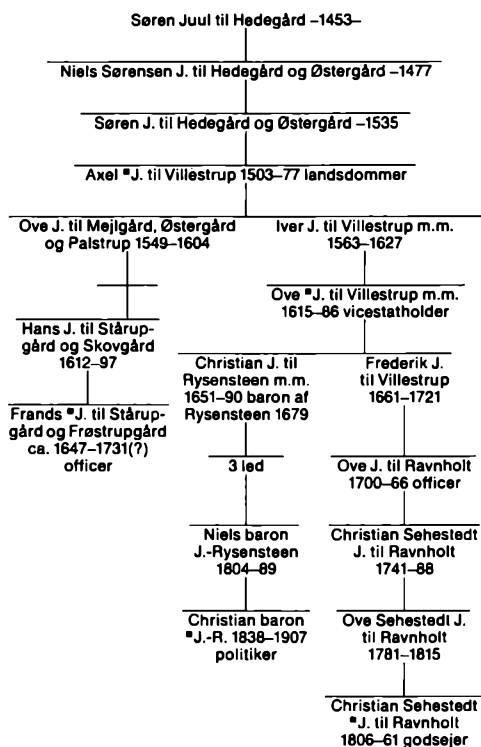
Danm.s adels årbog VII, 1890 258-80. Th. Thaulow: Lillie-Juulernes slægtbog, 1925.

Nils G. Bartholdy

Juul, Anna Cathrine, se **Juel, Anna Cathrine**.

Juul, Asger Callesen, 1874-1919, kirkemusiker, komponist. * 9.5.1874 i Århus, † 1.3.1919 på

Juul, Asger

Frbg., begr. kgd. sst. F: korpslæge Michael Carl Christian J. (1847–98) og Emilie Constance Callesen (1841–1913). ~ 18.9.1906 i Kbh. (Helligg.) med Ebba Rigmor Gyrithe Høeg Brask, * 14.3.1886 i Holstebro, † 2.6.1953 i Hornbæk, d. af prokurator Jens B. (1832–98) og Nanna Erasmie Christiane Rygaard (1845–1915). – Far til Stig *Juul.

J. var fra et kultiveret hjem hvor han modtog stærke musikalske impulser, navnlig gennem moderen der flere gange havde optrådt offentligt som sanger. Det var imidlertid hans mening at blive læge; han blev student 1892 fra Århus og nåede så langt i sit studium at han fik kantussen, hvorpå han aftjente sin værnepligt som underlæge. Men faderens pludselige død 1898 fik den musikalske åre hos ham til at springe, han opgav sit studium, og i de følgende år komponerede han flittigt. Sin første musikalske undervisning havde han fået af G. *Mathison-Hansen (klaver) og Tekla Griebel Wandall (teori), men 1904 drog han til Leipzig for at uddanne sig videre hos Hugo Riemann. Under stærkt indtryk af Thomaskoret Bach-fremførelser vendtes hans ungdoms interesse fra Richard Wagner til J. S. Bach, og ivrigt søgende i kirkemusikkens skatte kon-

centrerede den sig efterhånden om 1500-tallets vokalpolyfoni, personificeret i G. P. Palestrina der for J. stod som den kirkelige musiks aldrig overgåede mester. – J. var en moderne følende musiker, stærkt personligt anlagt, og palestrinatidens musik blev ham derfor i højere grad en kilde til inspiration end et forbillede for hans egen kirkemusik. Herved kom han i modsætning til de strømninger inden for den kirkelige kunst der herhjemme er karakteriseret ved navnene Thomas *Laub, Joakim *Skovgaard og P. V. *Jensen-Klint. – 1905 slog han sig ned som musikk lærer i Kbh. 1906 blev han musikkritiker ved Kristeligt Dagblad, og hvert han røgtede på den smukkeste måde. 1910 udnævntes han til kantor ved Matthæuskirken, og 1915 blev han – skønt autodidakt som orgelspiller – organist sst. 1918 modtog han stillingen som kantor ved Roskilde domkirke, men døde inden sin flytning fra Kbh. – Hans musikalske hovedværk er *Aandeligt Sangværk*, 1915–16 der i sine tre bind indeholder 175 numre kirkelig musik af alle arter. Hans ungdoms Wagner-begejstring kommer stærkt til orde i *Lectio sancta*, 1905; renere i stilen er *Evangelium* (begge af kantaten *Julenæg*), og i *Requiem* opnår han betydelige virkninger. Hans verdslige musik bærer et langt friere præg end hans kirkelige, fx *Verdens dejligste Rose*, 1915, skrevet over H. C. Andersens eventyr, et af hans kraftigste og mest personlige arbejder. □Foto.

Stamtvl. over Valentin Hermansen Beyers efterkommer. Tillæg, 1904 46. P. B. Grandjean: Studenterne fra 1892, 1917. Gerh. Lyng: Danske komponister i det 20. årh.s begyndelse, 2. udg. 1917 160f. H. Seligmann i Roskilde tid. 2.12.1918. Berl. tid. 2.3.1919. Nationaltid. s.d. Jyllandsposten 4.3. s.å. Emilius Bangert i Musik III, 1919 43–45. Erik Abrahamson i Dansk kirkemusiker tid. XXI, 1924 59f. – Musikmanus. i Kgl.bibl.

Sven Lunn *

Juul, Axel, 1503–77, landsdommer. * 1503, † 10.8.1577 i Viborg, begr. i Astrup k. F: Søren J. til Hedegård, Glæsborg sg., og Østergård, Fjellerup sg. († 1535) og Dorte Iversdatter (Skjernov) til Mejlgård. ~ 30.7.1542 i Essenbæk med Kirsten Lunge (Dyre), * 1524, † 28.11.1588 på Villestrup, begr. i Astrup k., d. af rigsråd Ove *L. († 1540) og Anne Henriksdatter Friis († 1542). Tilhørende en lidet kendt midtjysk adelsslægt havde J. en ikke alt for gunstig start. Han fik en lærd opdragelse, blev magister – sandsynligvis ved et udenlandsk universitet – men uden støtte i mægtig slægt måtte han i øvrigt selv bryde sig en bane. I slutningen af 1520erne opnåede han ansættelse i kancelliet. Hans gode forstand, praktiske dygtighed og flid må her hurtigt være blevet værdsat. 1532 sendtes han til Stockholm for at forhandle med Gustav Vasa og var blandt de

danske befuldmægtigede der under interregnet (1533–34) sluttede forbundstraktaten af 2.2.1534 med Sverige. Selv om denne traktat ikke nåede at blive ratificeret fra dansk side inden grevefejdens udbrud blev den dog ikke uden betydning for Gustav Vasas holdning under denne. Under grevefejden kom J. til at indtage en fremskudt plads på Christian III's side. Marts 1535 fik han således i opdrag sammen med Peder Ebbesen *Galt at drage rundt i de oprørske jyske herreder og tinge med bønderne om halsløsning. Det var sikkert ikke uden forbindelse hermed når de som meddommere deltog i den store jyske retteringsrejse 1537. Videre oppebar J. en stor del af skatterne i Jylland i disse år. Og han fik allerede 1536 betroet den vigtige stilling som lensmand på Ålborghus. Han blev en dygtig og nidkær administrator af det store regnskabslen. Ikke uden selvfølelse skriver han i nov. 1539 til kansler Johan *Friis, at skønt han havde haft store udgifter til bygningen på Ålborghus, havde det dog ikke influeret på hans leverance af penge og fetalje (Scandia VII). Bygningen af det nye Ålborghus må da anses for først og fremmest at være J.s værk, selv om det ikke var ganske fuldenndt ved hans fratræden som lensmand dec. 1550. Regeringen havde en ny og vigtig opgave at betro ham. 5.3.1551 udnævntes han til landsdommer i Jylland, hvortil hans store retskyndighed i sjældnen grad kvalificerede ham (de andre jyske landsdommere var Jens Thomesen *Sehested og den lidet heldige Erik Skram). S.å. sendtes han i øvrigt sammen med Christoffer *Rustung og Otte *Stigsen til Island for at gennemvinge den endelige gennemførelse af reformationen her. J. forblev i virksomhed som landsdommer lige til sin død. Mærkeligt nok blev han aldrig medlem af rigsrådet; men hans anseelse og magt i Jylland var ikke mindre end de jyske rådere. Fra sin udnævnelse til landsdommer til sin død havde han Asmild kloster i fri forlening. 1557 blev han tillige kantor ved Viborg domkirke. Han havde dertil andre større og mindre forleninger; således i 1540'erne Essenbæk kloster i pant for 3–4000 daler, og under syvårskrigen fik han sikkerhed for sine lån til kronen i en række mindre len. Umiddelbart før sin død 1577 fik han Viborg byskat bevilget for livstid og alle sine forleninger bekræftet for livstid. – For sine mange offentlige hverv glemte J. ikke sit eget tarv. Tidligt begyndte han at samle på jordegods. Bl.a. skænkede Frederik I ham 1533 Mikkel *Blicks forbrudte gods. Skønt i jordtilliggende ikke større end en almindelig bondegård gjorde han alligevel det i Himmerland, nord for Mariager beliggende Villestrup, som han 1535 havde fået udlagt som sin fædrene arv, til sin hovedgård. Ved

køb, mageskifte etc. fik han den snart udvidet til en anselig ejendom. De veje han gik for at nå sit mål var just ikke alle tiltalende. Han holdt sig således ikke for god til at få kongen til at skænke sig to gårde i Villestrups umiddelbare nærhed, efter at disse var inddraget som forbrudt gods fordi deres ejere, som egnsens øvrige bønder, havde sluttet sig til Skipper *Clement – en brutal og enestående fremgangsmåde (Gl. danske domme II; Scandia VII). 1538–42 opførte han en helt ny hovedbygning på Villestrup, et stort firfløjet kompleks i sengotisk stil med kamtakkede gavle, omgivet af voldgrave. Hans hustru må have medbragt en betydelig medgift; ægteparret var da også allerede 1542 i stand til at opbygge deres sognekirke, den smukke Astrup kirke (til hvilket formål han dog også oppebar tienden heraf). Af andet gods han erhvervede må særlig nævnes Mejlgård som hans barnløse fætter Niels Markvardsen Skjernov († 1560) tilskødede ham, mens han endnu levede. Det kostede ham dog adskillige processer inden besiddelsen af gården var ham sikret, og han måtte lade Niels Markvardsens enke blive siddende på gården til hun døde. Også her opførte han nye bygninger (1573). □Relief på Villestrup 1542, Mejlgård 1573 og på ligsten fra Gert van Groningens værksted før 1577 (Astrup k.). Mal. af Otto Bache efter reliefferne (Ravnholt). Yderligere et relief (Villestrup) kan muligvis forestille J.

Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen I, 1907 172 176f 186–89 191. Reynold Junges møntmesterregnskaber, udg. G. Galster, 1934. Det kgl. rettertings domme og rigens forfølgninger, udg. Troels Dahlerup I–II, 1959–69. – Th. Thaulow: Lillie-Juulernes slægtbog, 1925 55–82. Mag. til den da. adels hist. I, 1824 71–76. F. Richardt og T. A. Becker: Prospector af da. herregårde VI, 1853 (ny udg. I–II, 1976). Danske mag. 4.r.III, 1871 209 note. J. Kinch i Saml. til jydsk hist. og top. V, 1874–75 40–62 (m. kilder). Pers.hist. notitser om embedsmænd i Aalborg, ved E. Tauber og A. H. Nielsen, 1879–80 22–25. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m.fl. III, 1923 11–20. – Papirer i Kgl. bibl.

*Astrid Friis**

Juul, Jørgen Christian Grønvald, 1813–54, forfatter. * 30.10.1813 i Kbh. (Garn.), † 22.10.1854 sst. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: stabskaptajn, senere major Hans Jørgen J. (1769–1834) og Maria Kirstine Møller (1785–1839). ~ 17.5.1851 i Kbh. (Trin.) med Emilie Vilhelmine Holmer, * 21.12.1812 i Kbh. (Frue) (~ 1° 1830 med exam. jur., regnskabsfører, senere toldassistent Hans Christian Hansen, ca. 1804–64, ~ 2° 1850 med Christine Wilhelmine Moser, 1816–88), d. af snedkermester Rasmus Nielsen H. (ca. 1777–1838, ~ 2° 1822 med Ane Cecilie Høyer, ca. 1792–1823, ~ 3° 1823 med Sophie Margrethe Haas, ca. 1805–43) og Maren Kristine Larsen.

Juul, Christian

J. gik i det Schouboeske institut og senere i Borgerdydskolen i Kbh., dimitteredes privat 1834 og tog n.å. anden eksamen. Han opgav hurtigt det teologiske studium, dyrkede æstetikken og de frie videnskaber og måtte hutle sig igennem ved informationer og som litterat. 1843–44 deltog han i redaktionen af *Journal for Literatur og Kunst*, debuterede 1844 med *Digte* der 1849 fulgtes af *Nogle Digte* (2. forøgede udg. 1852); har i øvrigt udgivet Ewald-skuespillet *En Episode*, 1852 (Det kgl. teater, i alt tre opførelser) og to noveller: *Skoflikkerens Søn*, 1851 og *Tre Nætter*, 1852. Hans liv var en fortvivlet kamp med økonomiske vanskeligheder og med samtidens totale mangel på anerkendelse; han led nød, forfaldt til drik og døde i yderste fattigdom. – J.s første digtsamling repræsenterer, noget umodent, 1830-liberalismen og står i gæld til det unge Tysklands poeter; selvstændigere er den sidste hvis grundtone er mørk melankoli og social patos. Han har let ved at udtrykke sig på vers, men hans digtersprog er epigonens. Skuespillet om Johannes *Ewald, med hvem han følte sig beslægtet, faldt da det er ganske udramatisk; af novellerne er *Tre Nætter* den bedste, en forskruet, men dybt personlig bog. J.s tragedie var misforholdet mellem hans brændende ærgerrighed og hans spinkle talent; altid utilfreds led han af digter-misundelse og fældede som kritiker hårde, ensidige og bornerte domme over sine lykkeligere kaldsfæller (Chr. *Winther, H. C. *Andersen). Bortset fra den lille følsomme aftensang *Fuglen sit Øie lukker* er hans digtning glemt. □Tegn. af L. A. Smith.

Fr. Gronvald i Pers.hist. t. 8.r. II, 1923 110f (geneal.). Dagbladet 25.10.1854. Efterklang, udg. H. R. v. Vilh. Møller 1868 176–79. Af dagens kronike, 1889 408–10 415–18. A. E. [Eriksholm] i Højskolebl., 1899 955–60. J. L. Heibergs recensioner i Gads da. mag., 1928 218–20. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

H. Topsøe-Jensen*

Juul af Rysensteen, **Christian**, 1838–1907, se **Juul-Rysensteen, Christian**.

Juul, Christian Sehestedt, 1806–61, godsejer, politiker. * 26.3.1806 på Ravnholt, † 2.9.1861 sst., begr. i Herrested. F: Kammerherre, ritmester Ove Christian Sehestedt J. til Ravnholt og Nislevgård (1781–1815) og komtesse Sophie Hedeveg Rantzau (1783–1818). ~ 1° 12.10.1829 i Kbh. (Garn.) med Amalie Conradine Annette Sophie v. d. Maase, * 26.3.1809, † 12.11.1830 i Kbh. (Garn.), d. af staldmester, kammerherre Frederik Anton Adam v. d. M. til Krogerup (1773–1821) og Wilhelmine Løvenskiold (1779–1829). ~ 2° 29.7.

1835 på Gavnø med baronesse Anna Beate Frederikke Siegfriede Reedtz-Thott, * 31.5.1816 på Gavnø, † 29.1.1842 på Ravnholt, d. af kammerherre, høfjægermester, baron Otto R.-T. til Gavnø (1785–1862, ~ 2° 1837 med Karen Julie Elisabeth Frederikke Fønss, 1814–44, ~ 3° 1845 med Caroline Amalie Fønss, 1817–69) og Hedvig Sophie Christine de Roepstorff (1782–1835). ~ 3° 27.4.1844 i Hannover med komtesse Agnes Adolphine Frederikke Wilhelmine Charlotte Anna Therese Platen-Hallermund, * 24.11.1821 i Hannover, † 30.7.1846 på Ravnholt, d. af hannoveransk overskænk og arvepostmester rigsgreve Georg Wilhelm Friedrich P.-H. til Weissenhaus m.v. (1785–1873) og komtesse Julie Mariane Charlotte Hardenberg (1788–1833). ~ 4° 23.12.1847 på Weissenhaus med komtesse Clara Adolphine Therese Caroline Platen-Hallermund, * 24.11.1821 i Hannover, † 28.12.1887 på Hellestrup, søster til 3. hustru.

J. blev student 1823 fra Roskilde, 1824 sekondløjtnant i kavaleriet, 1827 kammerjunker, afgik 1833 som premierløjtnant fra hestgarden, blev 1842 kar. ritmester og 1860 major. Efter militær- og høftjeneste samt en længere udenlandsrejse overtog J. 1834 styrelsen af stamhuset Ravnholt, hvortil 1838 søjedes Hellerup, købt tilbage 1836. Ikke blot som godsejer, men også som forretningsmand viste han stor dygtighed. 1838 stiftede han Fynske Brandforsikring for Løsøre og Effekter (Ravnholtkassen), 1846 var han medstifter af Fyns Diskontokasse, og som formand for dens repræsentantskab greb han aktivt ind under pengekrisen 1857 med støtte til banken og til handelshuse i Odense. S.å. var han medstifter af Privatbanken i Kbh. og blev medlem af dens bankråd, og fra 1858 var han en indflydelsesrig repræsentant i Landbygningernes almindelige Brandforsikring. Han var formand for landmandsforsamlingen 1852 i Kbh. og 1854 i Flensborg, hvor hans forbud mod at spille Den tapre Landsoldat vakte opsigt. Han var medlem af Odense amtsråd 1842–45 og af Svendborg amtsråd 1848–61. Som deputeret for sædegårdsejerne deltog han i stænderforsamlingerne 1842 og 48 hvor han modsatte sig fæsteafløsning og andre landboreformer. Som kongevalgt medlem af den grundlovgivende forsamling stemte han dog for grundloven og var fra 1854 kongevalgt medlem af rigsrådet, men hans politiske indsats var ikke betydelig. – Kammerherre 1840. – R. 1845. □Pastel som dreng (Ravnholt). Litografi efter tegn. af C. l'Allemand. Afbildet på mal. fra en jagt af F. L. Storch, 1853 (Ravnholt). Mal. af samme (sst.) og af N. P. Holbech. Pastel (Krengerup). Tegn. af E. Young (Kgl. bibl.). – Obelisk på graven, mindestøtte i Ravnholt have.

Th. Thaulow: Lillie-Juulernes slægtbog, 1925 220–41. Fr. Barford: Dansk rigsdagskalender, 1856 214f. [Samme] i Ill. tid. 29.9.1861. Jul. Schovelin: Fyens disconto kasse 1846–1921, 1921 49 61f 81f.

*Hans Knudsen**

Juul, Esger, † 1325, ærkebiskop af Lund. † 17. 1.1325, begr. i Lund domk.

J. var efter al sandsynlighed søn af den jyske herremand Niels Juul der sad som dommer i sagen mellem kong Erik (V) Klipping og hertug Valdemar 28.5.1285. Han træffes senest 1294 som kannik i Ribe. Under Erik (VI) Menveds proces med Jens "Grand optrådte han ved retsforhandlingerne hjemme som kongens befuldmægtigede, og siden sendtes han til Rom; det er vistnok J. som sammen med Jon Little gennemfører den endelige bilæggelse af ærkebispesstriden. Til gengæld fik han 1305 det nye præbende, kongen havde oprettet ved Lund domkirke. N.å. blev han biskop i Århus, og ved "Isarns forflyttelse udnævnte paven ham til ærkebiskop 15.6.1310. Kongen forstrakte ham med penge da han for at hente palliet 1311 drog af sted til Vienne hvor paven havde stævnet til concilium.

Efter at J. var blevet den danske kirkes overhoved forstyrredes imidlertid det gode forhold til kongen. I Vienne udvirkede han en del buller der tilsigtede at skaffe ham og andre danske bisper uretmæssigt røvet gods tilbage, og skønt kongen ikke var nævnt, opfattedes de dog som rettede mod ham. Hans procurator ved conciliet protesterede straks, og da J.s handle måde rygtedes i Danmark, blev kongen meget opbragt. Bisperne måtte hver for sig udstede troskabsfor- sikringer og love ikke at benytte sig af bullerne, og ved ærkebispens hjemkomst beskyldte kong Erik ham tilmed for at være i ledtog med de jyske stormænd der stod bag ved den store bondeopstand 1313. Et forlig kom i stand 19.4.1314, hvorved J. forpligtede sig til at indfri sin rejsegæld, yderligere at betale en bøde på 5000 mark sølv og ikke sætte nogen høvedsmand på Hammershus uden kongens samtykke. J. synes at have varetaget sit kirkelige embede med iver; sept. 1314 holdt han et provinsconcilium i Kalundborg, og til domkirkerne i Ribe, Århus og Lund skænkede han betydelige gaver. Det lykkedes ham at hævde Lunds ærkebiskops gamle – nu i lange tider anfægtede – stilling som den svenske kirkes primas; pave Johannes XXII bød, at den svenske ærkebiskop skulle hente sit pallium hos J., hvilket også synes at være sket 1317.

Men ved denne tid kom det til endeligt brud med kong Erik. Kongen havde ventet i J. at finde et villigt redskab, og han synes på adskillige

punkter at have søgt at komme bort fra de indrømmelser, han havde gjort ærkestolen for at få ende på striden med Jens Grand. J. stod dog kongen skarpt imod og holdt efter kongens mening kun dårligt sine løfter. 1317 lyste J. fra Hammershus band over kongen og samlede mange af de fredløse om sig. Kong Erik sendte en klage til paven; frivilligt eller under tvang stillede både Lund domkapitel og de danske bisper sig på kongens side og støttede hans appel. Ærkebispens kastede sig nu ud i landsfjendtlige foretagender. Mens kongen sendte hjælp til sin svoger kong Birger af Sverige, sluttede kongens intrigante bror hertug Christoffer og J. forbund med det hertugelige parti april 1318, og om efteråret var de med den svenske hær der trængte plyndrende om i Skåne; men da den danske konge viste sig villig til at opgive Birgers sag, kom det til forlig med svenskerne der lovede ikke at understøtte hertug Christoffer og ærkebispens. J. drog da til Tyskland og n.å. lykkedes det kongens marsk Ludvig Albertsen "Eberstein at få Hammershus. Ved Erik Menveds død (13.11. 1319) var J. på vej til paven i Avignon hvor vi træffer ham febr. 1320. Kongeskiftet måtte spå godt for hans sag; Christoffer II var hans tidligere forbundsfælle og måtte i sin håndfæstning love at give ærkebispens gods, Bornholm og Borgen tilbage. Paven, der i Eriks tid havde stillet sig lidet venlig til J., blev ham nu også gunstigere og beskikkede 28.5.1320 magister Bernard de Montealvano til som nuntius at drage til Danmark for at bringe striden til ende. I følge med ham kom ærkebispens tilbage, og 26.8.1321 bragtes et forlig i stand: kongen skulle tilbagegive bispes- stolen alt dens gods, dog at J. selv erstattede Ludvig Albertsen de udgifter, han havde haft ved besættelsen af Bornholm; til gengæld blev J. fritaget for at betale bøden på 5000 mark sølv fra Erik Menveds tid. Ærkebispens kronede siden kongen og hans søn Erik, men hans forhold til kongen forblev dårligt, bl.a. på grund af vanskeligheder ved at gennemføre forliget, i det mindste hvad Bornholm angik. – Striden mellem J. og kongerne havde mere været en kamp om øen i Østersøen og ærkebispens magtstilling i riget end en kirkepolitisk kamp.

Lunde domkapitels gavebøger, udg. C. Weeke, 1884–89 (reproddg. 1973). Acta processus litium, udg. Alfr. Krarup og W. Norvin, 1932. Diplomatarium Danicum 2.r.IV–IX, 1942–46. – Danm.s adels årbog VII, 1890 260f. Th. Thaulow: Lillie-Juulernes slægtbog, 1925 33–42. L. Moltesen: De avignonske pavers forhold til Danm., 1896. Niels Knud Andersen: Ærkebiskop Jens Grand I–II, 1943–44 = Teol. studier IV og VI. Gottfr. Carlsson i Lunds domkyrkas hist., red. Ernst Newman I, Sth. 1946. Kai Hørby: Status regni Dacie, 1977.

*Ellen Jørgensen**

Juul, Frands

Juul, Frands, vistnok 1647–1731(?), officer. F: Hans J. til Stårupgård (1612–97) og Lisbet Krag (1621–tidligst 90). ~ca. 1680 med Johanne Sophie Kaas († tidligst 1718), d. af Jens K. til Krabesholm m.m. († senest 1662) og Karen Reedtz († 1709).

J. kom 1664 på Sorø akademi, blev hofjunker og indtrådte i den franske hær hvor han antagelig har tjent sig op til kaptajn. Ved slutningen af skånske krig vendte han hjem og blev nov. 1679 major i livregimentet til fods, var 1683–88 oberstløjtnant i et norsk regiment, dernæst kommandør for marineregimentet der opløstes 1689, hvorpå han straks vendte tilbage til fransk tjeneste hvor han af nogle danske kompagnier, der var kapret af franskmændene, ved overføringen til England oprettede regimentet Youl-Danois, senere kaldet Royal Danois; det fik en tid Christian *Gyldenløve til chef med J. som næstkommanderende, og heri indtrådte mange danske og norske officerer. Regimentet blev ophævet 1698. J. fik et fransk regiment og deltog indtil 1712 – fra 1704 som generalmajor – i en række felttog. 1711 søgte han genansættelse i den danske hær, men fik afslag. Om hans videre skæbne vides intet med sikkerhed. I en ansøgning 1718 om pension skriver hans hustru sig „sal. Hr. Oberst Frands Juuls“, og hun havde da intet hørt fra ham i mange år. Ifølge en fransk tjenstlig opgivelse skal han dog først være død 1731. Muligvis har han i sine sidste år opholdt sig hos sin yngste datter Berthe Sophie, gift med jægermester David Cracowitz i Oldenburg. J. var en dygtig soldat, men skal have været stridbar og uomgængelig. Christian V der ikke kunne lide ham, skriver 1692 at han havde „chanjeret religionen“ og var blevet katolik, hvad der i øvrigt bekræftes fra anden side.

Th. Thaulow: Lillie-Juulernes slægtbog, 1925 348–55. A. Tuxen i Militært t. XVII, 1888 305–404. Samme i Pers.hist. t. 7.r. VI, 1921 72f.

*Rockstroh**

Juul, Ove, 1615–86, til Villestrup, vicestatholder i Norge, vicekansler. * 23.10.1615 på Villestrup, † 29.5.1686 sst., begr. i Astrup k. F: rigsråd Iver J. til Villestrup, Krstrup, Volstrup osv. (1563–1627) og Ingeborg Parsberg (1584–1665). ~ 13.6.1649 i Kbh. (Nic.) med Kirstine Urne til Bregentved, * 1628, † 16.2.1672 i Kbh., d. af Frederik U. til Bregentved og Kragerup (1600–58) og Karen Hansdatter Arenfeldt (1598–1673).

J. gik i Sorø skole 1627–30 og rejste 1633–39 i udlandet. Længst var han i Wittenberg (1633–36) og Frankrig (1636–38), men besøgte også England, Schweiz, Italien (1638 var han i Padova og Rom) og Nederlandene (1639 var han i Leiden).

Hvad han så af byer, bygninger og mærkværdigheder har han skildret i sin dagbog der navnlig for Italiens vedkommende former sig som en ren Bædeker. Hjemvendt blev han 1639 hofjunker; 1640 fulgte han med på Corfitz *Ulfeldts og Greger *Krabbes ambassade til England; 1641 udnævntes han til kammerjunker hos et par unge hertuger af Nordborg; 1647–48 var han hofmester for den ene og hans bror på deres rejse til Nederlandene og Frankrig. 1653 forlevedes han med det ikke bortsolgte krongods i Svendstrup len som han 1658 ombyttede med Mariager kloster (til 1664), og afløste 1655 Peder *Juel som resident i Stockholm. Efter Karl Gustavs angreb på Polen sendtes han febr. 1656 til svenskekongens lejr i Preussen. Febr. 1657 deltog han i stændermødet i Odense. Efter de resultatløse forhandlinger med den sejrriige svenske konge i Vordingborg febr. 1658 sendte Frederik III J. i særlig sendelse til Karl Gustav og udvirkede gennem ham nogle dages våbenstilstand. Da forhandlingerne åbnedes igen i Tåstrup, adjungeredes han råderne Joachim *Gersdorff og Christen *Skeel (1603–59) og fik det specielle hverv at vinde Corfitz Ulfeldt, hvad der dog ikke lykkedes. Han sendtes i de følgende dage to gange af kongen i særlige hverv til Karl Gustav og afhentede med Henrik *Bielke i Roskilde den svenske konge til mødet med Frederik III på Fr.borg 3.3. I den følgende tid betroede Frederik III ham nye sendelser til Karl Gustav, dels i Göteborg angående sagen med de ryttere, den danske konge skulle udlevere, dels på Gottorp. J. fattede herunder mistanke om at svenskekonen pønsede på en fornyelse af krigen. Under stændermødet 1660 var han en af adelsstandens befuldmægtigede forhandlere. Han optrådte som ivrig talsmand for de adelige skatteprivilegier, men var en af de fire adelsmænd som kongen udnævnte til udvalgmødet 14.10., hvis beslutning om håndfæstningens overlevering han medunderskrev, ligesom han var blandt dem der underskrev håndfæstningens kassation af 16.10. Ved arvehyldningen 18.10. var han med til at bære tronehimmelen over kongen.

J. var fra gammel tid i Frederik III's gunst og forstod at tilpasse sig efter de nye forhold. 12.9.1661 blev han kancelliråd og assessor i kancellikollegiet samt befalingsmand over Ålborg med underliggende len og Dronningborg amt. I 1660erne benyttedes han som opvartende kavalier for flere fyrstelige gæster og synes at have knyttet sig ret nøje til statholder Christoffer *Gabel, hvis søn Frederik *Gabel juli 1669 troløvedes med hans datter. Kort forinden, 3.2.1669, var han blevet udnævnt til gehejmeråd, assessor i statskollegiet og i højesteret og til vicestathol-

der i Norge samt stiftsbefalingsmand over Christiansands hovedamt. I Norge var han okt. 1669–aug. 1671 og maj 1672–maj 1674. Efter Gabels fald havde han knyttet sig til det nye regime og var okt. 1671 med blandt de første dannebrogssiddere. Straks efter Griffenfelds fængsling kaldtes han fra Villestrup til Kbh. hvor han 16.4.1676 aflagde ed som vicekansler og blev præces i den kommission der dømte den styrtede rigskansler. Han var vicekansler til dec. 1679, da han afskedigedes på grund af podagra og alderdom; samtidig fratrådte han efter eget ønske sin norske stiftamtmandsstilling mod løfte om det første ledigblevne stiftamt i Danmark; 18. 10.1681 blev han stiftamtmand over Århus stift og amtmand over Århusgård, Kalø og Stjernholm amter. Han var 1680 medlem af den kommission der skulle revidere udkastet til danske lov, og senere af en række domskommissioner, bl.a. den i sagen mod Oluf *Rosenkrantz (1682). – J. gør indtryk af at have været en „konjunkturpolitiker“ med udviklet evne til at mele sin egen kage. Han besad dog samtidig en vis dannelse, hvorom bl.a. dagbogen bærer vidne: han ejede et godt bibliotek og en møntsamlings og har efterladt sig i håndskrift et arbejde om romerske mønter. Ved arv eller køb erhvervede han Villestrup (Hindsted hrd.), Lundbæk, Pandum (Hornum hrd.), Udstrup (Ulfborg hrd.), Viffertsholm (Hellum hrd.), Rammegård, Heringgård (Vandfuld hrd.), Kragerup (Løve hrd.), Bregentved (solgt 1682) og Ottestrup (Ringsted hrd., solgt 1668) samt en gård på Købmagergade og en i Viborg. – Hv. R. 1671. □Tegnet selvportr. 1663. Mal. af A. Wuchters, 1669 (Ravnholt), gentagelse (Fr.borg), stik derefter af H. Schaten, 1671, kopi bl.a. af P. Ilsted, 1895 (Fr.borg, depon. Gl. Estrup).

Saml. til Danm.s hist., udg. P. W. Becker I–II, 1847–57. Hist. t. 3.r.III, 1862–64 417–650 (O. J.s dagbog). Aktstykker og oplysn. til statskollegiets hist., udg. Johs. Lindbæk II, 1910. – Chr. H. Brasch: Gamle ejere til Bregentved, 1873 246–75. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste dage, 1894 (fot. opr. 1969). C. G. Weibull i Hist. t. för Skåneland III, Lund 1908–09 53–170. C. O. Bøggild-Andersen: Statsomvæltningen i 1660, 1936. D. S. Copmann i Ad fortids veje II, 1943 104–08. Carl-Johan Bryld: Hans Svane og gejstligheden på stændermødet 1660, 1974.

C. O. Bøggild-Andersen *

Juul, Peder Nielsen, ca. 1636–1700/01, digter, sogneged. F: sognepræst i Ørbæk Niels Clausen J. (1608–59) og Karen Kristensdatter Hemmeth. ~ en søster til kapellan i Rantzausholm, senere sognepræst i Vester Hæsinge Jørgen Pedersen Tranekær.

J. blev student ca. 1656, deltog i Københavns forsvar 1658, men forlod tidligt byen, muligvis i forbindelse med faderens død i januar 1659. Efter krigen har han afsluttet sine teologiske studier, men var for ung til at blive præst hvorfor han 10.11.1663 blev sogneged til Rantzausholm og Hågerup, sikkert i håb om at efterfølge præsten dér Rasmus Hansen Smed (ca. 1598–1682), hvilket ikke lykkedes, og noget præstekald fik han aldrig. J. var en afgjort poetisk begavelse der hurtigt tilegnede sig den bordingske lette og yndefulde stil. Der er i dag kun bevaret ét digt af ham som i håndskrifter altid, men med urette, tillægges Anders *Bording: *Studiosorum duri labores et seri honores eller Studenternes meget ondt og sildig godt*, 1665 der er et langt og elegant digt i Bording-versemålet; heri ansøger han om ventebrev på præstekaldet. Det giver kvikt et præcist men galgenhumoristisk billede af en fattig provinsstudents kummerlige liv i hovedstaden og hans triste fremtidsudsigter efter endt eksamen. Hans øvrige digte synes beklageligvis at være gået tabt.

Dansk barokdigt., udg. E. Sønderholm I–II, 1969–71.

Erik Sønderholm

Juul, Stig, se **Iuul, Stig**.

Juul Andersen, Ingefred, 1899–1971, rådsformand, politiker. * 26.12.1899 i Ejby, Balslev sg., † 8.2.1971 på Odense sygehus, begr. i Balslev. F: gårdejer, sognefoged Anders Jensen Andersen (1858–1936) og Johanne Kirstine Christiansen (Johanne *Andersen) (1862–1925). Ugift. – Søster til Sigurd *J. A.

J. A. gik i folkeskolen og kom senere på Nørre Åby efterskole, hvorpå der fulgte flere højskoleophold. Først søgte hun Ubberrup og 1917–18 og 1918–19 Askov. 1922–24 var hun elev på Ankerhus husholdningsseminarium og blev dimitteret herfra. Hun fortsatte som lærer på Ankerhus og var samtidig 1924–27 ansat som konsulent for De samvirkende danske husholdningsforeninger. – Et par år efter sin mors død flyttede hun tilbage til sit barndomshjem Mosegården i Ejby, og på denne egn fik hun efterhånden mange tilidshverv, bl.a. blev hun formand for Vends herreds husholdningsudvalg, for Nørre Åby børnehjem, for Dansk kvindesamfunds kreds i Balslev-Ejby, og for Balslev menighedsråd. Husholdningsundervisningen havde hendes hovedinteresse og 1930 var hun blandt initiativtagerne til at stifte Foreningen af danske husholdningslærerinder som hun blev formand for 1932–52. Dette førte yderligere hverv med sig, bl.a. medlemskab af undervisningsministeriets hushold-

Juul Andersen, Ingefred

ningsudvalg. – J. A. blev grebet af bevægelsen Folkevirke som Bodil Koch stillede sig i spidsen for efter valget 1943, da kun to kvinder kom i folketinget. Dens formål var gennem oplysning at søge nye kredse gjort interesseret i kvinders aktive deltagelse i politik. Hun blev medredaktør af bevægelsens blad *I dag* (nu Folkevirke) og selv kom hun 1946 i Balslev-Ejby sogneråd samt året efter i landstinget valgt af venstre. Her sad hun til tingets ophør ved grundloven af 1953.

Som politiker beskæftigede hun sig også især med undervisnings- og husholdningsspørgsmål, og hun skabte overordentlig respekt om sin person gennem sin flid og altid velunderbyggede indsats. Fra 1955 og til sin død var hun formand for foreningen Ankerhus og dermed også medlem af den selvejende institutions bestyrelse. I det nordiske husholdningssamarbejde gjorde hun sig stærkt gældende som formand for den danske afdeling af Nordisk samarbejdskomité for husholdningsundervisning og desuden gennem en periode som medlem af den nordiske bestyrelse. 1952–60 var J. A. formand for Statens husholdningsråd i en vanskelig periode for institutionen, og hun blev medlem af den kommission der havde som opgave at stille forslag til ændring af loven om Statens husholdningsråd, så det kunne blive en tidssvarende og effektiv forbrugerinstitution. Resultatet blev den stadig gældende lov som trådte i kraft 1960. Hun fortsatte som medlem af husholdningsrådet og ydede her bl.a. en yderst tidskrævende og ubetalt indsats som formand for renseri- og vaskeriankenævnene. Dette arbejde fortsatte hun med til sin død.

J. A. var et stillfærdigt menneske med lunt blink i øjet. Hendes naturlige hjælpsomhed, munterhed og idealistiske indstilling gav hende en ganske særlig position, og hun fik mange venner. Sin gård Mosegården drev hun selv lige fra 1935, og den testamenterede hun til Foreningen af danske husholdningslærere. – R. 1955. □Foto (Kgl. bibl.; Statens husholdningsråd).

Vict. Elberling: Rigsdagens medlemmer gennem 100 år III, 1950 6. Folmer Dam i Årsskr. for Ankerhus, 1971. Inga Dahlgård i Statens husholdningsråds årsberetning 1970–71. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Inga Dahlgård

Juul Andersen, Sigurd, 1898–1976, højskolelærer. * 2.7.1898 på Mosegård, Balslev sg., † 23.1.1976, begr. i Balslev. F: gårdejer, sognefoged Anders Jensen Andersen (1858–1936) og Johanne Kirstine Christiansen (Johanne Andersen) (1862–1925). Ugift. – Bror til Ingefred J. A.

J. A. var fra et gårdmandshjem med nær tilknytning til den grundtvigske højskoleverden. Han blev student fra Odense katedralskole 1917 og

var en vinter elev på Askov højskole. Han studerede historie ved Kbh.s univ. og fulgte ved siden af fagstudiet forelæsninger hos Vilhelm Grønbech. På grund af sygdom afbrød J. A. sit studium, og udskrevet fra sanatoriet valgte han frie studier som forberedelse til en stilling som højskolelærer. Han fulgte forelæsninger ved universitetet i Jena 1921, Berlin 1922 og Strasbourg 1923.

J. A. var lærer ved Lyngby højskole 1923–26, derpå en kort tid ved Roskilde højskole. I 1927 blev han knyttet til Askov højskole hvor han virkede til han blev pensioneret 1965. J. A.s hovedfag var international politik. Han underviste desuden i samfundskøkonomi og i andelsbevægelsens historie. Alle lærere ved Askov højskole skulle dengang undervise i dansk litteratur. Det gjorde J. A. også, men han læste især socialt præget litteratur med eleverne, og samtalerne bevægede sig ofte langt bort fra det litterære og ind i sociale og politiske problemer. Han fastholdt at højskolen ikke skal dyrke æstetik.

Foredragene for den samlede elevflokk var en vigtig del af hans undervisning. Disse foredrag havde næsten altid som emne aktuel udenrigspolitik. J. A. fulgte i 30erne nøje Folkeforbundets arbejde og satte stor lid til Folkeforbundets mulighed for at sikre freden. 1936–38 var han forstander for Genèvehøjskolen; det var et tre måneders kursus for skandinaviske elever, især fra oplysningsforbundene. Eleverne boede i Genève og fulgte arbejdet i institutionerne under Folkeforbundet. J. A. var også med til i danske provinsbyer at få stiftet Genèveklubber hvor der holdtes foredrag om international politik. I sin undervisning gik J. A. ofte mod synspunkter som havde medvind i tiden. Han så det som sin opgave at få eleverne til at forstå tankegange som ikke var populære, og han følte sig moralsk forpligtet til at forsvare synspunkter som de fleste fordømte. Allerede i 30erne var han på rejser i Sovjetunionen og i Kina. Han holdt mange foredrag om udviklingen i Sovjetunionen hvilket medførte at han i pressen og på højskolen tit blev beskyldt for at være kommunist hvad han ikke var. – I sit skolearbejde viste J. A. stor forståelse for elever som havde vanskeligheder og var altid rede til at forsvare og støtte dem. Hans ungarkehjem var gennem mange år et kært tilholdssted for skolens elever. Her diskuterede man til ud på de små timer tidens problemer. Sine ferier brugte J. A. til lange rejser. Han var flere gange i Sovjetunionen, Kina og Indien, og han rejste i USA og i Afrika. J. A. var en af de mest benyttede foredragsholdere i forsamlingshusene. Afte efter aftan var han på farten med sine orienteringer om udenrigspolitik. Under be-

sættelsen gik J. A. ind for samarbejdspolitikken. Han var kritisk over for modstandsbevægelsen. Det førte til at der mod krigens slutning blev rettet mange angreb på ham i den illegale presse. Men J. A. stod ved sine synspunkter, også da krigen sluttede.

J. A. var barn af den gamle højskolebevægelse. Han holdt af det grundtvigske miljø, men i blufærdighed talte han kun lidt om denne kærlighed. Han holdt sig til den saglige oplysning. □Foto.

Richard Andersen

Juul Christensen, Kristen, 1898–1977, minister uden portefølje, gårdejer. * 27.11.1898 i Tvede ved Randers, † 29.6.1977 i Hørning ved Randers. F: gårdejer Niels J. C. († 1947) og Kirstine Kathrine Gravesen († 1958). ~ 15.4.1930 med Gudrun Elfrida Nielsen, * 17.11.1905 på Henriksminde ved Randers, d. af gårdejer Niels Christian N. († 1940) og Severine Friis Sørensen († 1951).

J. uddannedes ved landbruget og var elev på Ryslinge folkehøjskole 1916–17, på Askov folkehøjskole 1918–19 og på Malling landbrugsskole 1920–21. Han overtog fædrengården 1926, men havde lyst til at arbejde med andre problemer end blot de landbrugsfaglige. I midten af 1930'erne havde han en vis sympati for det radikale venstre, men forsvarsloven af 1937 fik ham til at svinge over i mere nationalt præget retning. Han deltog samme år i dansk samlings sommerlejr i Fuglsø og indmeldte sig i partiet. 1937 indvalgte han i sognerådet på upolitisk liste og var sognerådsformand og formand for socialt udvalg til 1945. Ved folketingsvalgene 1939, 1943 og 1945 var han dansk samlings kandidat i Randers amt, men opnåede ikke valg. Derimod var han minister uden portefølje i regeringen Vilh. Buhl 5.5.–7.11.1945 (befrielsesregeringen). Det var under forhandlingerne den sidste måned for befrielsen aftalt at dansk samling skulle have to af de ministerposter der tilfaldt modstandsbevægelsen, og kirkeministeriet var af dansk samlings leder Arne Sørensen tiltænkt J. Imidlertid måtte Arne Sørensen selv overtage kirkeministeriet, og J. blev da minister uden portefølje hvorfor hans ministerarbejde alene bestod i deltagelse i den samlede regerings møder. Der blev dog løbet storm mod ham 29.5. i folketinget. Ved et folkemøde i Randers 22.5. havde han sagt at noget tydede på at modstandsbevægelsens krav mødte modstand på Christiansborg og fortsatte: „Man gør klogt i at huske på at det er modstandsbevægelsens folk der har våbnene“ (referat i Randers Dagblad). J. talte uden manuskript, og det er

usandsynligt at han tænkte at rejse borgerkrig. Retsforbundets Oluf *Pedersen stillede mistilidsdagsorden til J. og fik tilslutning af den konservative Kristen *Amby der fandt J. uegnet som minister. Statsminister Buhl fik dog vedtaget en dagsorden om nødvendigheden af fortsat at undgå strid og splittelse i overgangstiden. J. var 1947 atter opstillet for sit parti i Randers amt og sidste gang 1953. Fra 1943 var han medlem af partiets hovedbestyrelse og 1948–50 dets landsformand. Derefter helligede han sig i det væsentligste driften af sin gård. □Foto.

De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977.

Helge Larsen

Juul-Jensen, Harald, 1882–1949, ordbogsredaktør. * 27.9.1882 i Vejle, † 15.4.1949 i Kbh., urne på Ass.kgd. F: købmand Søren Carl Wilhelm Jensen (1845–1910) og Frederikke Juulmann (1853–1940). ~ 12.3.1921 i Buerup med Mary Johanne Andersen, * 18.10.1894 i Frederikshavn, † 8.1.1943 i Kbh., d. af arbejdsmand Anders Christian Martinus A. (1871–1902) og Jørgine Marie Jørgensen (1871–1930).

J.-J. blev student fra Vejle 1900 og cand. mag. med dansk som hovedfag 1908. 1908–09 var han lærer ved Købmandsskolen, 1909–18 ved Frederiksberg kommunes mellem- og realskole for så 1918–22 at fungere som underbibliotekar ved Det kgl. bibliotek. Allerede 1906 kom han ind i ordbogsarbejdet i forbindelse med omstruktureringen af Verner *Dahlerups ordbogsarbejde til det der skulle blive Ordbog over det danske Sprog. 1915 ansattes han som redaktør, fra 1922 ledende redaktør ved ordbogen, og fra da af til sin død var han værkets videnskabelige leder mens administrationen blev besørget af Lis *Jacobsen. Som gennemlæser og revisor af medarbejdernes manuskripter ydede han en betydelig indflydelse, bl.a. ved at gøre ordbogen ensartet og fremskynde udgivelsen. Dertil kom at han var hovedmanden bag udarbejdelsen af redaktionsreglerne og at hans egen redaktion af bogstav A (herunder Aa, i dag Å) blev normgivende for hele værket. J.-J. viede al sin arbejdskraft til ordbogen men oplevede ikke at se dens afslutning.

Ordbog over det da. sprog XXV, 1950 indledn. Aage Hansen i Danske opslagsværker, red. Axel Andersen IV, 1970 (2. udg. 1977) 104–06.

Uffe Andreassen

Juul-Rysensteen (J. af R.), Christian Frederik Adrian, lensbaron, 1838–1907, trafikminister. * 15.10.1838 på Lundbæk ved Nibe, † 27.2.1907 i

Juul-Rysensteen, Christian

Kbh., begr. i Bislev. F: lensbaron Niels J.-R. (J. af R.) (1804–89) og Philippine Kjær (1804–76). ~1° 21.10.1868 i Nørresundby med Elisabeth Hendrine Meinig, *2.2.1842 i Fredensborg, †30.1.1897 i Kbh., d. af birkefuldmægtig og politiassistent, senere herredsfoged, etatsråd Carl Diderik M. (1811–97) og Elise Ovidia Caroline v. Hadeln (1820–1900). ~2° 12.10.1901 i Kbh. (Frue) med Vibeke Margrethe Henriette Bleichnerberg, *3.8.1856 i Kbh. (Frbg.), †26.9.1905 på Mundelstrupgård, d. af fuldmægtig i indenrigsministeriet, senere borgmester i Roskilde, justitsråd Carl Daniel Friboe B. (1825–90) og Jørgine Christine Worsaae (1830–97).

J.-R. blev student fra Ålborg katedralskole 1859 og cand. polit. 1866, men førtes ved køb af Mundelstrupgård ved Århus 1867 ind i landbrugserhvervet. Han drev gården frem og fik ry som kyndig landmand. Ved faderens død 1889 arvede han lensbarontitlen, hovedgården Lundbæk ved Nibe og den fideikommisskapital der var substitution for ophævelse 1797 af lensbaroniet Rysensteen syd for Lemvig, erhvervet af den hollandske fæstningsingeniør Henrik "Rüsensteen" for sine tjenerer under Frederik III. J.-R. var sognerådsformand 1874–80, medlem af Århus amtsråd 1886–92, fra 1888 landvæsenskommissær, fra 1896 medlem af Handelsbankens repræsentantskab og en årrække formand for foreningen for træplantning i Århus omegn. 1874–90 sad han i landstinget, valgt i 9. kreds, og fra 1893 til sin død som kongevalgt medlem. Han tilhørte højre, var en trofast støtte for J. B. S. "Estrup" og delte fuldt ud hans opfattelse af de store jordbesidderes pligt til at tjene kongen og modstå den almindelige valgrets herredømme. Han besad saglig dømmekraft og var jævn, venlig og beskeden af væsen, talte sjældent i tinget, men gjorde sin indsats i finans- og landbrugsudvalg. Det var sikkert mere af pligtfølelse over for konge og parti end med glæde at han overtog trafikministerposten i ministeriet Hannibal Sehested 1900–01. Han udrettede ikke noget væsentligt i dette sidste kortvarige højreministerium, men forærede oppositionen en godbid i valgkampen 1901. Han forflyttede trafikassistent Vilh. "Ohlsson" fra Frederiksberg til Sparkær mellem Viborg og Skive, fordi Ohlsson ikke efterkom en ordre om at annullere sin underskrift som stiller for venstremanden Johan "Ottosen" og gav pakmester P. D. Pedersen besked om at hans stilling ikke var forenelig med hans opstilling som socialdemokratisk kandidat i Slagelse. Folketinget vedtog en mistillidsdagsorden til J.-R. Højres folketingskandidat professor H. O. G. "Ellinger" tog afstand fra hans handlemåde, og i landstinget var der også utilfredshed med ham.

Han anmodede da om at måtte træde tilbage med henvisning til at en minister der savnede tilhold alle steder ikke kunne forblive i sin stilling. Imidlertid fortsatte ministeriet uændret indtil Christian IX afskedigede det juli 1901 og udnævnte et venstreministerium. Det var karakteristisk for J.-R.s loyalitet mod højres forfatningstese at han senere hævdede at kongens afskedigelse af ministeriet var en understregning af højres standpunkt at kongen frit kunne vælge sine ministre. – Kammerherre 1890. – R. 1887. DM. 1896. K². 1901. □Mal. af H. Chr. Jensen, 1897. Foto.

Jyllandsposten 31.8.1901. N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 614–17. Berl. tid. 27.2.1907. Ill. tid. 10.3.s.å. Sune Fredslund Andersen i Jyske saml. ny r. VII, 1966–67 526–46 (m. aktstykker). – Levnedsskizze i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Jyde, Niels, †1282, kansler.

J. var magister, formentlig jurist, og blev 1267 ved biskop "Niels af Viborgs død kong Erik Klippings kansler. Han var under kardinal "Guidos sendelse til Danmark (i Jakob "Erlandsens strid med kongen) blevet lyst i band sammen med andre kongetro gejstlige ved en dom af kardinalen. Dette forhindrede ham dog ikke i på kongens vegne at præsentere sig ved pavehoffet som kongelig prokurator i sagen mod ærkebispem da pavestolen endelig under Gregor X 1272 skred til behandling af sagen med henblik på pavelig voldgift. Det skyldes sikkert i væsentligt omfang J.s indsats at afgørelsen, uden udtrykkelig at gå ærkebispem imod, fik en for kongemagten så forholdsvis gunstig karakter.

Niels Skyum-Nielsen: Kirkekampen i Danm., 1963.

Kai Hørby

Jünger, Frederik Gottlieb Edvard, 1823–99, mekaniker. *19.4.1823 i Holbæk, †21.10.1899 i Kbh., begr. på Frbg. (Solbjerg). F: løjtnant, konsumtionsunderbetjent Frederik Ludvig v. J. Rønnow fra Polen og Johanne Dorteia Magdalene Henriette Hesse. ~20.11.1852 på Frbg. med Caroline Anna Melcher, *31.10.1823 i München, †jan. 1910, d. af portner Peter Johan M. og Ottilia Seiler.

Som ung havde J. forskellige kontorpladser, senest på Bregentved godskontor, men han interesserede sig for mekanik og viste udprægede evner i den retning. H. C. "Ørsted" skaffede ham en understøttelse fra grev F. M. "Knuth" så at han kunne søge ind på Polyteknisk læreanstalt. Han uddannede sig yderligere på en stipendierejse til München og Wien. Da han var vendt hjem nedsatte han sig 1852 som instrumentmager i Kbh.

Den store omhu hvormed han arbejdede vakte kyndiges opmærksomhed. Han stod i intimt samarbejde med videnskabsmænd. Fra sit etablerement leverede han instrumenter til de fysiske samlinger på Polyteknisk læreanstalt og akademiet i Sorø, måleapparater til hæren og et ikke ringe antal instrumenter til udlandet. Han blev universitetsmekaniker 1867. I flere år havde han været beskæftiget med udførelsen af den ækvatorale opstilling til den første store kikkert på det astronomiske observatorium (Østervold) der 1861 afløste observatoriet på Rundetårn, og et lignende arbejde udførte han for universitetet i Lund. Den stadige syslen med de fine instrumenter svækkede imidlertid hans øjne, og han overdrog da sit etablerement til en af sine medarbejdere, C. P. Jürgensen, for 1869 at rejse til udlandet. Bortset fra et ophold i Dresden boede han på en landejendom i Steiermark. 1873 fik han hjemmefra tilbud om at overtage bestyrelsen af Holmegaard Glasværk, og han rejste da tilbage til Danmark hvor han ledede glasværket i elleve år. Resten af sit liv tilbragte han som privatmand i Kbh. – Tit. professor 1868.

C. Nyrop: Bidrag til den da. industris hist., 1873. A. Bauer i Ill. tid. 2.2.1902. Holmegaards glasværk 1825–1950, 1950 44–46.

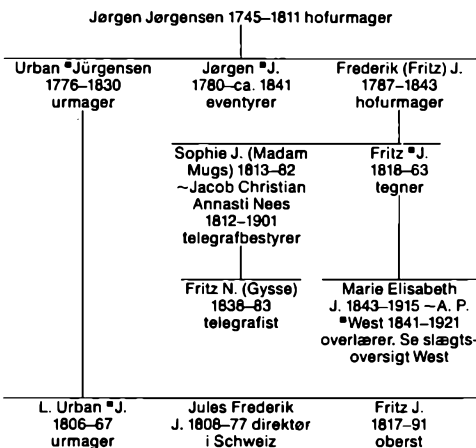
C. A. Clemmensen *

Jürgensen

Af de forskellige slægter med patronymet J. skal nævnes en, som bl.a. har fostret flere fremragende urmagere. Slægtens første mand af denne profession, hofurmager Jørgen J. (1754–1811) var søn af en københavnsk arbejdsmand.

C. Nyrop i Tidsskrift for industri VI, 1905. Albert Fabricius i Pers.hist. t. 9.r.1, 1928 81f. Ib Ostenfeld i Pers. hist. t., 1980 75.

Hans H. Worsøe

Jürgensen, Christopher Peter, 1838–1911, mekaniker. * 30.10.1838 i Gesing ved Randers, † 26. 12.1911 i Charlottenlund, begr. i Ordrup. F: forvalter Christian Andreas J. (ca. 1802–85) og Jesmine Caroline Christensen (1810–80). ~ 30. 4.1870 i Århus med Bolette Margrethe Larsen, * 13.1.1847 i Århus, † 7.3.1929 i Ordrup, d. af skomagermester Lars L. (1813–89) og Anna Caroline Dorthea Kirstine Liisberg (1825–tidligst 91).

Som trettenårig rejste J. til Kbh. hvor han kom i lære hos en af tidens mest kendte instrumentmager, Julius Nissen på Købmagergade. Han stod i lære i otte år. Det fortælles om ham at han efter kun to års læretid arbejdede fuldt så godt som de fleste svende. Som lærling søgte han Teknisk institut, og da læretiden var overstået hjalp 1860 et stipendium ham til at gøre sig bekendt med flere store udenlandske værksteder. Efter at være vendt hjem fik han arbejde hos Edvard Jünger, og da denne 1869 for en årrække havde forladt Danmark overtog J. det af ham grundlagte ansete etablerement som han førte frem til at blive det mest navnkundige firma i Norden inden for fabrikationen af optiske, geodætiske og nautiske instrumenter. Han påtog sig fremstillingen af den meget omtalte skrivekugle der 1870 var opfundet af R. Malling Hansen sammen med hvem J. 1872 tog patent på skrivekuglen. Der blev stadig arbejdet med den, og den forbedredes indtil ind i 80erne, men trods sine udmærkede egenskaber kunne den ikke stå sig i konkurrencen med de amerikanske skrivemaskiner. – J.s instrumenter var højt værdsatte på grund af deres nøjagtighed. Han leverede bl.a. strømfordelingsborde og distancemålere til den danske marine og instrumenter til generalstabens topografiske afdeling, Sveriges og Norges torpedo-væsen, det astronomiske observatorium i Kbh. og videnskabsmænd hjemme og ude. På en række udstillinger i udlandet vandt etablerementet I. classes medaljer. – Da elektriciteten fik stigende betydning på belysningsområdet omlagde og udvidede J. firmaets virksomhed så at det i 80erne udførte mange store installationsarbejder. 1887 overgik firmaet til et aktieselskab, C. P. J.s mekaniske etablerement, med tre direktører, af hvilke J. var den ene. I forening med Siemens & Halske sluttede etablerementet 1890 kontrakt med Kbh.s magistrat om etableringen af en centralstation, byens første elektricitetsværk. – J.s evner som forretningsmand stod ingenlunde på højde med hans fremragende begavelse som tekniker. Etablerementet mødte økonomiske vanskeligheder, og stillingen blev ikke lettere da det gik over til cykelfabrikation. Aktieselskabet gik fallit. Derved led J. et stort tab. I sine sidste år

Jürgensen, C. P.

opretholdt han livet ved en privatpension som venner og tidligere elever skaffede til veje. – Tit. professor 1875. – R. 1883. DM. 1893. □Maleri. Foto.

C. Nyrop: Bidrag til den da. industris hist., 1873. A. Bauer i Ill. tid. 2.2.1902. Elektrotekniker 7.12.1935. Kbh.s elektricitetsværker 1892–1942, red. Jørgen Rode, 1942 30 48.

C. A. Clemmensen*

Jürgensen, Christian, 1805–60, matematiker. * 19.5.1805 i Kbh. (Holmens), † 15.12.1860 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: fuldmægtig i kommissariatskontoret, senere konferensråd Lorentz J. (1769–1859) og Christiane Kirstine Hansteen (1778–1841). ~ 16.9.1842 i Kbh. (Frue) med Johanne Cathrine Kraft, * 16.4.1815 i Kbh. (Holmens), † 15.4.1856 sst. (Holmens), d. af premierløjtnant i marinen, senere kapteinløjtnant Christian Frederik K. (1789–1823) og Johanne Elisabeth Mathilde Olrog (1789–1852).

J. blev student 1823 fra Metropolitanskolen og tog juridisk eksamen 1828, hvorefter han til 1837 var fuldmægtig ved søetatens sportelkasserembede. Ved siden af juraten havde han studeret matematik, først under C. F. "Degen og efter hans død 1825 under efterfølgeren H. G. v. Schmidten af hvem han blev stærkt påvirket både fagligt og alment. 1827 fik han universitetets guldmedalje for en prisbesvarelse og 1830 Videnskabernes selskabs sølvmedalje for en afhandling om differentiaalligninger. 1832 tog han magistergraden med en afhandling om rækker der gav anledning til en polemik med v. Schmidten disciple L. S. Fallesen og C. *Ramus (1806–56). S.å. døde den førstnævnte, og J. konkurrerede forgæves med de to sidstnævnte om professoratet som Ramus fik. Men n.å. blev J. lektor i matematik ved søetaten, fra 1835 med professor-titel. Denne stilling hvori han forblev, til den 1853 blev nedlagt, omfattede han med stor interesse og kærlighed. J. og Ramus blev samtidig (1834) optaget i Videnskabernes selskab. 1842 udnævntes J. til matematikkyndig direktør, dels for Statens Livsforsikringsanstalt, dels for den almindelige enkekasse. Også disse stillinger bestred han med megen flid og interesse. Da den almindelige enkekasse ophævedes, skrev han dens historie fra 1775 til 1845. Først 1857, tre år før sin død, blev J. professor i matematik ved universitetet efter Ramus, dog uden som denne at have med undervisningen på Polyteknisk læreanstalt at gøre.

I de tyve år J. var lærer i matematik for søoffice-rer skrev han en række dels elementære, dels vi-

deregående lærebøger, bl.a. en fortræffelig *Aritmetik og Algebra* som fra 1836 til 1846 kom i tre udgaver, endvidere en *Differential- og Integralregning*, 1840 og en *Analytisk Mechanik* som dog først blev trykt 1861, efter hans død. – J.s videnskabelige undersøgelser findes i Videnskabernes selskabs skrifter og i Crelles Journal. Nogle af disse vedrører mekaniske spørgsmål, fx J. B. L. Foucaults pendulforsøg, mens han i andre følger de veje som N. H. Abels opdagelser vedrørende integraler af algebraiske differentialer havde åbnet. Nogle af J.s resultater var, uden hans viden, allerede fundet af Abel i dennes senere så berømte afhandling som Parisakademiet så længe lod ligge hen ubehandlet. – J. sad inde med en stor almindelse, var bl.a. en stor elsker af musik og dyrker af filosofi (J. G. Fichte). Dette gav ham evnen til at se matematikken som et led i en større helhed. Derved blev han en pioner for tanker som sejrede i den pædagogiske reform ved sidste århundredskifte. I Maanedsskrift for Litteratur hævdede han 1838 at den form, som matematikundervisningen i skolen havde, var for ensidigt rettet mod formel logisk uddannelse. Han kæmpede for indførelse af infinitesimalregningens første principper i skolens øverste klasse og anvendelse af dem på naturvidenskaberne. I forbindelse hermed beklagede han afskaffelsen af den såkaldte „anden Eksamen“, ved hvilken han ville have en undervisning i den nævnte ånd fortsat. 1855 fik han tilladelse til forsøgsvis at give en sådan undervisning i Metropolitanskolens øverste klasse, idet han benyttede en lærebog han havde udarbejdet dertil. Forsøget blev dog ikke gentaget. – Den tid J. virkede som universitetsprofessor var for kort til at sætte synlige spor. Men den ånd hvori han virkede, hans specialforelæsninger og øvelser, hans vejledning som gav studenterne anvisning på selvstændige undersøgelser, som passede for hver enkelt – alt har bidraget til at J.s indsats fik betydning i denne periode, da dansk matematik udviklede sig fra et temmelig elementært standpunkt til et niveau hvor man forstod de store udenlandske matematikeres arbejder. – R. 1847. □Afbildet på mal. Tobaksselskabet af W. Bendz. Træsnit fra F. Hendriksen 1892. Foto.

[F. Algreen-Ussing:] Til minde om C. J., 1860. Camillo Tychsen i *Mathematisk t.* 111, 1860–61 30–32. Metropolitanskolens progr. 1872. De statsgaranterede da. livsforsikringsanstalter, udg. S. Hertzsprung, 1892. A. Thorsøe: *Erindr.*, 1929 84.

Poul Heegaard*

Jürgensen, Christian Jacob, 1838–1909, amtsdommer, politiker. * 6.3.1838 i Stubbæk ved

Åbenrå, †3.2.1909 i Berlin, begr. på Louisenfriedhof ved Charlottenburg. F: gårdejer, senere ejer af Skelbæk teglgård Boy J. (1798–1873) og Mette Cecilia Margaretha Festersen (1805–93). ~14.10.1871 i Kiel med Elise Johanna Dorte Postel, *11.7.1841 i Burg i Syd-Ditmarsken, †6.7.1930 i Husum, d. af sognefoged Johann Detlev Andreas P. (1805–82) og Elise Katharina Margarethe Hausmann (1826–1902). J. stammede fra en dansk-nordslesvigsk bondeslægt som i 1830erne sluttede sig til den slesvig-holstenske bevægelse og blev hjemmetysk. I det dansktalende hjem med dansksindet slægt og vennekreds blev drengen under påvirkning af faderens ideelt og historisk bestemte retsopfattelse tysk af dyb overbevisning. For at undgå dansk uddannelse sendtes han til latinskoler i Glückstadt og Kiel 1853–58, studerede retsvidenskab 1858–63 i Kiel og Berlin, påvirkedes af berøringen med tysk åndsliv og de tysk-nationale bestræbelser, hvor den preussiske magt, fasthed og disciplin tiltalte hans nøgterne regelrette karakter og bragte ham til at ønske sit hjemlands tilknytning til Preussen. Fra danskheden fjernes han ved sammenstød som slægtninge i 1850erne havde med danske embedsmænd, hvis optræden krænkede J.s retfærdighedsfølelse og strenge krav til embedsmænds pligter over for befolkningen. Efter statseksamen 1863 i Kiel blev han advokat i Altona; han jublede efter 1864 og 1866, gik 1864 tilbage til Nordslesvig som aktuar (retsskriver) for Hvidding og Nørre Rangstrup herreder og blev 1867 amtsdommer i Rødding. Han beklagede den usikkerhed, Pragfredens art. 5 skabte, afviste enhver tanke om grænseforandring, men håbede at hele den slesvigske befolkning som han følte sig inderligt forbunden med måtte få lov til uanset forskel i sprog eller sindelag at udvikle sine ejendommeligheder under et fast, men retfærdigt preussisk styre og efterhånden slutte sig til det tyske folk. Herfor arbejdede han ved sin forbilledlig dygtige embedsgering hvor hans retsindighed og bestemthed parret med godsindethed og lune gjorde ham afholdt ikke blot af tyske, men også af danske; han beherskede til sin død både skriftdansk og den nordslesvigske dialekt som han meget gerne talte og i vid udstrækning anvendte også i retssalen. Hans popularitet forsvandt ikke, da hans krav om Slesvigs urokkelige tilknytning til Tyskland bragte ham i skarp modsætning til den danske bevægelse der fastholdt art. 5. Mere end nogen anden embedsmand havde han, der i indre som ydre væsen var typen på en kraftig nordslesvigsk bondehøvding, mulighed for at blive danskerne en farlig modstander, men den preussiske regering ville ikke have hjemmefødte

nordslesvigere i de øverste lokale embeder, og 1880 gik J. derfor som amtsdommer til Husum hvor han forblev til sin død, højt skattet af befolkningen.

Fjernelsen fra Nordslesvig bragte ham dog ikke varigt ud af forbindelse med nationalitetskampen, og da han 1882 blev nationalliberal landdagsmand for Husumkredsen, lod hans omfattende sagkundskab og store personlige autoritet ham snart få indflydelse på mange slesvigske sager. Beklageligvis opstod der, til dels ved misforståelse, et bittert fjendskab mellem ham og Gustav "Johannsen". Den smidige nordslesviger der aldrig kunne sejre ved nogen afstemning tilføjede i landdagsdebatterne den ikke veltalende J. nederlag og ophidsede ham ved bidske udtalelser om hjemmetyskerne. Dette forhold bidrog, som J. senere indrømmede, meget til den skarphe-
 det hvormed han bekæmpede „den danske agitation“, så han i en årrække blev en af danskhedens uforsonligste modstandere. Skønt hans inderlige samfølelse med hjemstavnens vakte hans modvilje mod al tvangspolitik og han klart forstod dens uheldige følger også for tyskheden, holdt J. sig passiv over for sprogforordningen 1888 og forsvarede under landdagsdebatten 1899 endog Köllerpolitikken og dens udvisninger. Men stiftelsen af Den tyske forening, dommerkollegaen dr. J. H. Hahns tvivlsomme politiske domme, forsøg på at fratage danskere deres forældreret, statsopkøb af dansk bondejord, forfølgelsen af de hjemløse m.m. krænkede så stærkt J.s retsfølelse og kærlighed til den nordslesvigske bonde at han, om end langsomt og forsigtigt, trådte i bestemt opposition mod tvangspolitikken. Efter Gustav Johannsens død fik han ny direkte berøring med Nordslesvig ved venskab med H. P. "Hanssen og Julius "Nielsen. Han fastholdt sin modstand mod enhver grænseforandring, men i vægtige, til dels anonyme avisindlæg og især ved påvirkning af den preussiske regering og råd til H. P. Hanssen arbejdede han for „en ny kurs“ og for en forsonlig behandling af danskerne; 1907 billigede han optantkonventionen og valget af Detlev v. "Bülow til overpræsident. Da han, endnu i sin fulde kraft, pludselig døde, var han blevet en aktiv og frygtet modstander af det sydfra indvandrede bureaukratis og den altyske nationalismes tvangsmetoder. – Gehejmeråd.

Håndbog i det nordslesv. spørgsmåls hist., red. Fr. v. Jessen, 1901 582f. H. P. Hanssen i Sønderjydske årbøger, 1902 276–79. Aage Friis i Politiken 5.–6.2.1909 (tysk overs.: Geheimrat J., Husum 1909). Heimdal 4.–6.2.1909.

Aage Friis*

Jürgensen, Christian

Jürgensen, Christian, 1846–1927, læge. * 27. 6. 1846 i Åbenrå, † 9. 3. 1927 i Kbh., urne på Ass. kgd. F: toldkontrollør Jakob J. (1812–74) og Agnes Augusta Frederikke Walter (1816–95). ~ 16. 7. 1881 i Kbh. (Frue) med institutbestyrer Harriet Mary Valborg Beckwith-Lohmeyer, * 10. 5. 1848 i Kbh. (Helligg.), † 13. 8. 1935 sst., d. af civilingeniør, revisor Charles William B.-L. (1809–74) og institutbestyrer Amalie Johanne Stahl (1814–77).

Efter skolegang i Flensborg blev J. student fra det v. Westenske institut i Kbh. 1865 og medicinsk kandidat 1873. 1871 opnåede han accessit for universitetets prisopgave (*Om Fostrets Stilling og Lejeforandringer under Svangerskabet*), var 1873–75 kandidat på Kbh.s kommunehospital og studerede 1875–76 ved forskellige klinikker i udlandet (hos Wilhelm Leube (1842–1912) i Erlangen, Hugo v. Ziemssen (1829–1902) i München samt i Wien) og nedsatte sig derefter i Kbh. som praktiserende læge med fordøjelsesorganernes sygdomme som speciale. Han var den første læge herhjemme der dyrkede dette speciale, og blev ikke altid mødt med forståelse. 1889 oprettede han en klinik for fordøjelsessygdomme og blev s.å. dr.med. (*Om Mavefunktionsundersøgelse og Saltsyremangel i Mavesygdomme*). Allerede før sin disputats havde han skrevet talrige afhandlinger om fordøjelsessygdomme og diætetik, således 1888 *Grafisk Fremstilling af de menneskelige Fødemidlers kemiske Sammensætning* med en tavle vedrørende prisbilligheden, et instruktivt værk der vandt stor udbredelse (8. oplag 1921, på tysk i flere oplag), og s.å. *Mad og Drikke*, en almenfattelig vejledning for sunde og syge (3. oplag 1902). 1890 foretog J. med offentlig understøttelse en udenlandsrejse for at studere brødbagning og bageriforhold og agiterede kraftigt for forbedringer på disse områder. Han virkede som privatdocent og begyndte 1905 at afholde kokekurser for læger og medicinske studerende der var til stor gavn og til hvilke han senere opnåede statsstøtte. Han arbejdede kraftigt på at få oprettet et professorat i diætetik, desværre uden held. Da han 1925 ophørte med sine kokekurser blev de henlagt under professoratet i hygiejne med en særlig leder. J. afholdt også kokekurser i Hamburg (1912), Kiel (1913), Stockholm (1916) og Uppsala (1918). 1909 udgav han *Kogelærebog og praktisk Kogebog* for læger, hygiejniskere, husmødre, kogeskoler; den udkom 1911 på tysk og opnåede vistnok større succes i Tyskland end i Danmark. Det er en stor, efter systematikens strengeste fordringer anlagt bog, tør og noget upraktisk, mere for videnskabsmænd end for praktiske udøvere af kokekunst. 1917 udkom på tysk J.s vistnok betydeligste

værk *Allgemeine diätische Praxis*. Hans strenge fordringer til systematisk ordning af stoffet, hans forsøg på at gøre diætetikken overskuelig og international ved mange nybetegnelser, hentede fra det græske sprog, gør bogen tung og vanskeligt tilegnelig, men for videnskabsmænd på diætetikkens område var den af stor værdi. Som alle hans afhandlinger var den gennemsyret af tanken om, at diæten burde være lægens vigtigste hjælp i kampen mod sygdomme, og han udtrykte i slutningsbemærkningen et sikkert håb om at det også engang vil blive således. Også for legemets fysikalske pleje interesserede J. sig, særlig for fægtekunsten som han dyrkede op i en høj alder, og hvorved han holdt sig selv smidig og rank. J. var delegeret og ærespresident ved kongres for næringsmiddelkemi i Wien 1891. – Tit. professor 1903. – R. 1917. □ Karikatur af Alfred Schmidt 1910 og 1911 (Fr.borg). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1889 195–97. – Niels Lassen: Erindr. I, 1918 98. Berl. tid. 10. 3. 1927. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedserbetning i ordenskapitlet.

*Axel Borghjærg**

Jürgensen, Georg Urban Frederik (Fritz), 1818–63, tegner. * 25. 10. 1818 i Kbh. (Helligg.), † 24. 3. 1863 sst. (Frbg.), begr. sst. (Ass.). F: hofurmaker Frederik (Fritz) J. (1787–1843) og Vilhelmine Rebekka Dichman (1793–1842). ~ 14. 12. 1842 i Svendborg med Marie Elisabeth (Lise) Dichman, * 12. 11. 1818 i Dragør, † 26. 12. 1843 i Kbh. (Helligg.), d. af strandforvalter i Dragør, senere toldinspektør i Svendborg Frederik Christian D. (1788–1872) og Sophie Frederikke Qvistgaard (1796–1847).

J. voksede op i et solidt og borgerligt hjem der ikke var uden velstand. Men trods en sorgløs opvækst afslører hans breve og dagbøger kun alt for tidligt hans hang til tungsind, en tvivlsom arv fra moderen. Hun stammede fra et akademisk miljø og var en kontrast til sin vindskibelige mand der med dygtighed varetog sit embede som hofurmaker og generalinspektør for den offentlige tidmåling i Kbh. En mand af format og borgerlig velstand, og i hvis stuer der ofte færdedes ansete og indflydelsesrige gæster. Efter endt skolegang i Vestre Borgerdydskolen på Christianshavn blev J. sat i urmagerlære for at føre det ansete firma videre. Allerede i skoletiden havde han afsløret kunstneriske evner der dog blev avet af den strenge far der nok skulle afstikke sønnens livsbane. Men hele tiden drømte han om at være maler – og han fik lov til en Italiensrejse inden han 1835 blev sat i urmagerlære hos

fæteren, urmager Louis Jürgensen. I forbindelse med læretiden rejste han til urmagerbyen Le Locle hvor han i ensomheden led af hjemve, og det småborgerlige schweiziske miljø forstærkede kun hans lurende melankoli. Han fordevr sin fritid med småskriverier – til dels versificerede – som han illustrerede med humoristiske tegninger. Fra Schweiz rejste han til Paris og senere til London og videre hjem over Altona 1841. Alle-rede inden bortrejsen havde han forlovet sig med sin barndoms legekammerat, kusinen Lise Dichman, og ved hjemkomsten giftede de sig, men inden brylluppet døde moderen og kun et halvt år efter også faderen. Han stod nu med ansvaret for den ansete forretning og da han dernæst mistede hustruen efter kun et års ægteskab og sad tilbage med en nyfødt datter som han kaldte Lise nedsænkedes han i den dybeste melankoli. Han blev sygelig, selvransagende og mistede snart interessen for sit håndværk og gradvis søgte han trøst i alkohol som han i sine breve og dagbogsoptegnelser i begyndelsen nok gjorde lidt værre end der var grund til. Selv fandt han at intet er så banalt som flasken der gennem århundreder har trøstet dem der følte at de ikke slog til. Som påvist af Ib *Ostenfeld var grunden til hans alkoholmisbrug den dybe melankoli som han periodevis led under. J. var langt fra nogen svirebror. Han søgte ene og alene trøst i alkoholen. 1847 tog han på en baderejse for at genvinde sit helbred, og han overdrog urmagerforretningen til urmager Hertig og agtede kun i fremtiden at trække urene op i de kongelige palæer da han stadig følte at hans helbred og navnlig hans humor var mere end ustabil. Fra nu er han kun opfyldt af at male. „Jeg har indgaaet en Aftale med Vorherre, at han skal lade mig male eet eneste Billede saa godt at det kan vidne om at jeg var berettiget til at male“. I begyndelsen af 50erne boede han i lange perioder hos maleren Jørgen *Roed der viste den ensomme megen godhed og opmuntrede ham, og en del af J.s malerier stammer fra opholdet hos Roed, selv om det pinte ham når andre talte om „friskheden“ i Roeds billeder. Han følte sig såret og søgte mere og mere trøst i alkohol. Han vovede af den grund ikke at gifte sig igen, selv om han var heftigt forelsket i søsterens veninde Jette Funch. Men også fortvivlede økonomiske forhold stillede sig hindrende i vejen for et nyt ægteskab. 1852 lod han sig indlægge hos professor F. *Trier på Frederiks hospital. Hensigten var en afvænningskur, men det mere end tre måneder lange ophold bragte ikke den ønskede bedring. Alligevel rejste han dog til Schweiz og malede landskabsstudier og vendte forfrisket hjem i håb om at kunne sælge sine billeder så han kunne stifte

hjem og gifte sig med Jette. Men det blev ved tanken, og han forblev ugift. Det blev hans sidste udenlandsrejse. Om vinteren boede J. i Kbh., om sommeren i Humlebæk hos digteren H. V. *Kaalund der i modsætning til Jørgen Roed slet ikke havde sans for sin pensionær. Han talte nedsættende om hans billeder. Han befandt han sig bedre på Farum kro hvor han traf maleren Godfred *Christensen der førte ham ind i en gemytlig kreds af kunstnere.

Det er dog langt fra som maler J. lever for eftertiden. Nok var han en næsten dilettantisk tegner, men samspillet med hans tekster, selv om det vel nærmest var ment som en harmløs underholdning for hans familie og venner, har givet dem en livskraft så de for mange står som et næsten nationalt klenodie, og hans tekster er ligefrem blevet en del af den danske ordsprogskat. „I denne Sag kan der siges meget pro et contra“, „Gud bevares. Jeg Bøjer mig for Vandyck – men enhver har sine Fortrin“. En fin iagttagelse af samtidens borgerlige Kbh. Det er de stuer vi kender fra Hostrups komedier og fra Eckersbergs billeder, og han befolker rummene med folk der tænkter som han. Den melankolske der får natpottens indhold ned over sin skaldede isse – den undertrykte der søger at hævde sig overfor embedsvældet: „Mit Navn er Thomsen“. Hans humor er harmløs og uden politisk sigte, men ofte melankolsk som han selv. „Graven min Ven, er min eneste Trøst“. – Da det blev nødvendigt at skaffe J. en indtægt, lykkedes det hans venner at samle tegninger til litografering, og 40 tegninger udkom 1860 og 20 året efter, men selv var han ikke tilfreds med resultatet. Stregerne er forkert optrukne og originalerne står ofte friskere, hvad der kan ses i ansigtets minespil. Mange vil mene at man husker J. for replikkens skyld. Det er kun delvis rigtigt. Som hos de fleste vittighedstegnere er tekst og tegning ofte uløseligt knyttet til hinanden. Fra 1843 stammer *Gyssebo-gen* som han tegnede til sin søstersøn, Frederik Nees. „Fa'r, er det Verdenshavet? Nej, lille Gysse, det er Frederiksholms Kanal“. Og fra 1862 er *Carl Ryders ABC* (ny udg. 1968), tegnet til ungdomsvennen Fritz Ryders søn. Mange af J.s figurer er utvivlsomt faderens gæster. Syrlige herrer med et vrantent drag om munden udtaler deres uforgribelige mening. Men han skånedes heller ikke sig selv eller søsteren Sophie, i hvis mund han lagde replikker der citeres den dag i dag. En selvoptagen, tragisk og sørgmunter skikkelse der fødtes til at være urmager og døde som urmager. □Mal. af A. Schiøtt, 1848. Selvportr. i akvarel (Fr.borg), tegn. (Kgl. bibl.), mal. (Fr.borg) og flere mal., bl.a. 1855. Flere mal. af N. F. Habbe (bl.a. Fr.borg).

Jürgensen, Fritz

F. J.: 40 tegninger, 1860 (4. opl. 1888). 20 tegninger, 1861 (3. opl. 1875). 24 efterl. tegninger, 1868 (2. opl. 1875). 84 tegninger, ved P. Hansen, 1878 (nyt opl. 1888). Tegninger, udg. Vilh. Andersen, 1919 (ny udg. 1940). Gyssebogen, 1920 (ny udg. 1959). 89 tegninger og Gyssebogen, ved Godfred Hartmann, 1969 (nyt opl. 1978). Madam Mugs, 1976. – F. J.: Dagbøger og breve, udg. Cl. Bjerring, 1964 = Hasselbaichs kultur-bibl. CCXXIX. – F. J. og hans tegn., ved Nic. Bøgh, 1897. W. Schwartz: Danske bogill. fra Vald. Andersen til Salto, 1973 80–91. Ib Ostenfeld i Pers.hist. t., 1980 69–99. – Dagbøger og breve i Kgl. bibl.

Godfred Hartmann

Jürgensen (Jørgensen), Jørgen, 1780–ca. 1841, eventyrer. * 7.4.1780 i Kbh. (Nic.), † før 20.1.1841 i Hobart, Tasmanien, begr. sst. (Hobart town cemetery). F: hofurmager Jørgen Jørgensen (1745–1811) og Anne Leth Bruun (1755–1828). ~ 25.1.1831 i New Norfolk med Norah Corbett, * ca. 1800, † 17.7.1840 i Hobart.

Som tilhørende en anset kbh.sk borgerlægt, blev J. sat i Efterslægtens skole men havde svært ved at tilpasse sig skolens disciplin. Klassekammeraten Adam "Oehlenschläger kalder ham „Spetakelmager“ og „Uglspil“, og afslører med nogle eksempler at spilopperne kunne være ond-sindede over for de værgeløse. Faderen tog ham da ud af skolen og lod ham omkring 1794 komme til søs hvor han først i nogle år sejlede fragt mellem Østersøen og England, og derefter var han med en hvalfanger syd om Afrika og endelig med et britisk orlogsskib på opmåling omkring Australien. Her deltog han, ifølge egne oplysninger, i koloniseringen af Van Diemens land (Tasmanien) og anlæggelsen af hovedstaden Hobart. Han avancerede til kadet i den britiske flåde og synes allerede nu at have følt sig som englænder. 1806 vendte han tilbage til Europa, og n.å. kom han til Kbh., kort efter byens bombardement og tabet af flåden. Det er vel betegnende for den til-lid han altid formåede at indgyde sine omgivelser at han nu, skønt britisk orlogsgast, fik betroet kommandoen over det store kaperskib faderen og andre danske patrioter havde ladet udruste. Vistnok imod sine ordrer gik han med skibet, Admiral Juel, der havde en besætning på 83 mand og førte 28 kanoner, mod den engelske kyst, indlod sig i kamp men strøg flaget. I sine meget fantasifulde erindringer fremstiller han det som en heftig og ærefuld kamp, men i nogle fiktive beretninger der vist kommer sandheden nærmere, lader han kampen foregå på skrånt for at komme tilbage til England. I de følgende måneder gik han frit omkring i London, skønt krigsfange og synes at have haft rigelige penge-midler og fornemme bekendte, blandt disse en excentrisk velhaver, Joseph Banks der fra ung-

dommen nærrede et romantisk sværmeri for Island.

Under fastlandsspærringen hvorunder Danmark nu inddrog Island opstod på øen en velbegrun-det frygt for forsyningsvanskeligheder for be-folkningen, og det synes som om justitiarius, Magnus Stephensen, der var kommet til Eng-land på et opbragt handelsskib, har bestyret Banks i den tanke at Island kunne vindes for England, hvilket denne ihærdigt søgte at bringe til regeringens kundskab. En anden af J.s forbin-delser var en købmand og sæbesyder Thomas Phelps der var stærkt interesseret i at få is-landsk tælle til sine fabrikker. Efter uden held at have besøgt Island i jan. 1809 rejste han påny til-bage i juni med et bevåbnet handelsskib udrus-tet af Phelps der nu selv var med, og som af den britiske regering var udstyret med kaper-brev. Regeringens holdning er uklar, man har ikke været uvidende om Banks' ønsker om at „befri“ Island. Men det har sandsynligvis været meget tilpas at det var en dansk overløber der vovede pelsen, en officiel indblanding fik vente til oprøret var en kendsgerning.

Få dage før J.s ankomst til Reykjavik havde et britisk krigsskib tvunget amtmanden Frederik Christoffer Trampe der netop var returneret fra Danmark til at ophæve handelsforbuddet for englænderne, men da J. og hans ledsagere efter seks dages forløb intet havde opnået gik de til angreb. Søndag 25.6. tidligt om morgenen gik bevåbnede søfolk i land, afventede gudstjene-stens afslutning hvorefter de arresterede grev Trampe. Næste dag udstedte J. to i forvejen ud-formede proklamationer der ophævede al dansk myndighed og gjorde Island „fri og uafhængig af Danmark“. Der blev lovet forbedringer i rets-, hospitals- og skolevæsen, lavere kornpriser og halvering af skatterne. Den engelske tekst bærer præg af at være udformet af en forfatningskyn-dig jurist der dog har været ukendt med de is-landske forhold. At J. selv snarere har forestillet sig en privat enevælde end en engelsk konstituti-on fremgår af hans næste proklamation 11.7. som gives „under vor Haand og Segl“ og benæv-ner J. „Beskytter af hele Øen Island og Øverst-kommanderende til Lands og til Vands“. Disse styrker bestod foreløbig af de medbragte søfolk og en nyoprettet livvagt på nogle få personer. I et senere brev titulerer J. sig som K(ong?) Jørgen Jørgensen. Patetisk erklærer han „At det island-ske Flag skal være blaat med tre hvide Stokfiske i, og hvis Ære vil vil paatage os at forsvare med vort Liv og Blod“.

Samarbejdet med den forsvarsløse befolkning synes at være foregået gnidningsløst, men 22.8. ankom et britisk krigsskib hvis kaptajn omgæn-

de gjorde ende på eventyret og førte J. og hans medhjælper til England. For den britiske regering var det væsentligste at få øens handel, ikke at påtage sig unødvendige politiske forpligtelser. I England blev J. sat i fængsel, ikke for sit kupforsøg, men fordi han havde brudt sit æresord som krigsfange. Fra dansk side blev der ikke rejst sag mod ham. Efter at være kommet på fri fod ernærede han sig nogle år bl.a. som sømand. Skønt han vedblev at have formående velyndere fik han svært ved at klare sig fordi han forfaldt til spil. 1813–15 sad han i gældsfængsel, men de følgende to år rejste han rundt i Frankrig og Tyskland i et halvofficielt ærinde, rimeligvis som engelsk spion. Herom udgav han 1817 en tyk beretning *Travels through France and Germany* uden dog heri at afsløre noget om sin egentlige virksomhed. Derefter gik det atter ned ad for ham, en alvorlig straf afsonede han i Newgatefængslet hvor han efter sin egen beretning var medhjælper både hos lægen og præsten. Om fængselsopholdet skrev han *The Religion of Christ, the Religion of Nature* (udg. 1827). 1825 blev han idømt livsvarig forvisning og deporteredes til Tasmanien. Her skrev han *The Rise, Progress and History of Van Diemens Land*. Et brev hjem til broderen Fritz 1835 vidner om at han nu kun med besvær udtrykker sig på dansk, og at han fortsat har lettere ved at sætte sig i relief end ved at få styr på sig selv i forhold til virkeligheden.

En stor del af litteraturen om J. bygger ukritisk på J.s egen beretning, og han har næppe selv gjort sig umage for at skelne mellem virkelighed og fantasi, men hans selvfortolkning er – selv hvor han gør afbigt – overordentlig positiv. På Island betragtedes han straks efter 1809 som en lidt latterlig figur, og man gav ham tilnavnet „hundredagskongen“ eftersom hans regering varede netop hundredagene over. Der blev dog også skrevet et heltedigt, og senere har man ydet ham lidt mere kredit. At hans forsøg på at omstyrte danskervældet har forlenet ham med sympati er naturligt, betegnelsen frihedshelt fortjener han dog næppe. Han har været en interessant personlighed, og som omgangsfælle i besiddelse af indtagende egenskaber, men idealist var han ikke. If. en engelsk kilde blev J. fundet død i en grøft 20.1.1741. □Mal. formentlig af C. W. Eckersberg (Fr.borg).

J. F. Hogan: *The convict king*, London 1891 (da. overs.: *En deporteret konge*, 1892 (Med J.s selvbiografi, ny udg. 1973: *Kongen af Island*). Pers. hist. t. 9. r. 1, 1929 82–89 (brev fra J. 1835). – J. C. Johansen i *Museum*, 1892 II 65–113 221–59. Jön Pörkelsson: *Saga Jörundar hundadagaköngs*, 1892. Hans Birch Dahlerup: *Mit livs begivenheder I*, 1908 176f. Helgi P. Briem: *Sjálfstæði Islands 1809*, Reykjavík 1936. Samme i Ame-

rican-Scandinavian review XXXI, N. Y. 1943 120–31. Bent Rosenkilde i *Danmarksposten*, 1943 nr. 10 6–10. E. Sigmund: *Konger og eventyrere*, Oslo 1946 24–46. A. Oehlschläger: *Ungdomserindringer*, 1963.

Sv. Cedergreen Bech

Jürgensen, Louis Urban, 1806–67, urmager. * 26.5.1806 i Kbh. (Fransk ref.), † 28.7.1867 sst., (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: urmager Urban *J. (1776–1830) og Sophie H. Houriet (1780–1852). ~ 7.6.1835 i Kbh. (Slotsk.) med Annette Birgitte Leth Horstmann, * 12.11.1803 på Vennelyst, Kirke-Såby sg., † 15.1.1886 i Kbh. (Helligg.), d. af major August Jacob Gregorius Vilhelm H. (1781–1847) og Anna Cathrine Frederikke Jürgensen (1781–1837).

J. var fra sin tidligste ungdom forudbestemt til at overtage faderens virksomhed. Han fik en udmærket skoleuddannelse og arbejdede allerede som dreng på faderens værksted for at uddanne sig i det højere urmageri; i faderens sidste svaghedsår forestod han både kronometer- og ur-etablissementet, hjulpet af sin yngre bror Jules Frederik J. (* 27.7.1808 i Kbh., † 12.12.1877 i Genève). Ved faderens død overtog brødrene virksomheden under firmanavn Urban J.s Sønner. J. foretog 1831–33 med offentlig understøttelse en rejse til Paris, Schweiz og London og satte sig grundigt ind i sit fags nyeste fremskridt og arbejdsmetoder. Efter hans hjemkomst drog broderen til Schweiz hvor han bosatte sig og grundlagde urfirmaet Jules J. i Le Locle der var i slægtens besiddelse til 1919. Mindet om urmager-slægten J. er stadig levende i Schweiz hvor der i Bienne findes et J.-museum. J. var nu ene om ledelsen af den københavnske forretning hvis anseelse stadig bevaredes. Han deltog med udmærkelse i flere udstillinger, bl.a. i London 1851 og Paris 1855. Særlig fortjeneste har han af at have foranstaltet nye udgaver og oversættelser af faderens skrifter. 1854 blev han kgl. hof-kronometermager, 1852 udenlandsk medlem af Académie nationale i Paris, 1855 udenlandsk æresmedlem af L'Institut des Arts-Unis i London. Efter J.s død blev firmaet nogle år drevet videre af hans enke indtil det ved dennes død 1886 blev overtaget af en flerårig medarbejder H. Kiens. Det fik da navnet Urban Jürgensen & Sønners Efterfølger, under hvilket det endnu eksisterer. – R. 1859. □Maleri. Mal. af C. A. Jensen, 1830 (Fr.borg), tegn. af samme (sst.). Litografi af C. Simonsen, 1859. Buste af H. V. Bissen, 1866 (St. mus.).

G. F. Ursin i *Mag. for kunstnere og håndværkere* 2. r. I 121; III 1; V I 271; *Nyt mag. for kunstnere og håndværkere* I 15 189; III 323; VI 330. C. Nyrop i *Tidsskr. for industri*, 1905 145–52. H. C. Andersen: *Mit livs*

Jürgensen, L. Urban

eventyr I-II, udg. H. Topsøe-Jensen, 1951 (fot. optr. 1975).

Finn H. Lauridsen (Georg Nygaard)

Jürgensen, Urban Bruun, 1776–1830, urmager. * 5.8.1776 i Kbh. (Nic.), † 14.5.1830 sst. (Fransk ref.), begr. ved Ref. k. F: hofurmager Jørgen Jørgensen (1745–1811) og Anne Leth Bruun (1755–1828). ~ 12.5.1801 i Peseux med Sophie Henriette Houriet, * 31.1.1780 i Locle, † 24.1.1852 i Kbh. (Fransk ref.), d. af urmager Jacques Frédéric H. (1743–1830) og Henriette Courvoisier (1753–88). – Far til L. Urban *J. Bror til Jørgen *J.

J. gik i Efterslægtens skole hvor han bl.a. havde Edv. *Storm og K. L. *Rahbek som lærere. Især Storm tog sig omhyggeligt af den lærevillige elevs undervisning. I sit 15. år forlod J. skolen med gode kundskaber der navnlig for matematikkens og sprogenes vedkommende udvikledes yderligere under gode privatlæreres vejledning. Samtidig stod J. i urmagerlære hos faderen indtil sit 20. år da han, til dels med understøttelse af Fonden ad usus publicos og det Reiersenske fond, foretog en femårig udenlandsrejse. Halvandet år opholdt han sig i Neuchâtel i Schweiz. Fra dette ophold er bevaret en af J. forfærdiget præcisionsvægt hvis skåle er ophængte i hår af hans forlovede. Efter Neuchâtel var J. et halvt år i Genève, derefter i Paris og London hvor han gjorde sig bekendt med de nyeste maskiner og konstruktioner på urmageriets område, især vedrørende de engelske længdeure. Fra London begav han sig tilbage til Paris. I Neuchâtel havde han forlovet sig, og før han 1801 rejste hjem holdt han bryllup. I Kbh. var det påtænkt at J. skulle associere sig med en fransk urmager Etienne Magnin der var indkaldt for at forfærdige de nævnte længdeure for skibsfarten; men J.s far ønskede at sønnen skulle overtage ledelsen af hans værksteder, og da Magnin rejste til St. Petersborg (Leningrad) blev J. hos sin far. 1804 udgav han på statens bekostning sit berømte skrift *Regler for Tidens nøjagtige Afmaaling ved Uhre* der n.å. udkom forøget og forbedret på fransk og senere også på tysk. Dette skrift udkom i flere udgaver. S.å., 1804, fik J. i Videnskabernes Selskabs Skrifter optaget en afhandling om hvorledes urfjedre på den bedste måde kan forfærdiges og hærdes, en afhandling der belønnedes med selskabets sølvmedalje. N.å. modtog J. landhus-holdningsselskabets store guldmedalje for et metaltælmeter. Svækket af det hårde arbejde og knuget af personlige sorger (børnedødsfald) brød han 1807 op for påny at tage til Neuchâtel hvor han derefter opholdt sig i 2½ år. På denne rejse forsynede han sig med så mange maskiner og instrumenter for sit fag som det var muligt så

at hans etablissement efter hjemkomsten var landets bedst forsynede i så henseende. Han medbragte også et hold schweiziske urmagerer der skulle kompensere for den dårlige danske arbejdskraft han hidtil havde haft for hånden, og som havde voldt ham adskillige bryderier. I Genève satte han sig ind i kunsten at gennembore ædle stene, en kunst som i mange år havde været holdt hemmelig. Det var også J. der først indførte brugen af stål i stedet for messing til cylinderhjulet, en betydelig forbedring af cylinderuret som pålidelig tidsmåler.

Efter faderens død 1811 fortsatte J. virksomheden alene. Hans etablissement nød da så stort et ry at hans frembringelser, navnlig kronometrene, fandt afsætning også i udlandet. Så omhyggelig var J. ved sine kronometres tilvirkning at han i løbet af en snes år kun forfærdigede 50. 1815 modtog han den for en håndværker og industridrivende sjældne ære at blive valgt til medlem af Videnskabernes selskab. Hans bidrag i selskabets skrifter, bl.a. *Om Isochronismen ved Pendlens Sving* og i *Astronomische Nachrichten* 1823 og 1824 berettigede ham fuldt ud til denne ære. J. må sikkert regnes for Danmarks mest fremragende urmager. På hundredårsdagen for hans død afsløredes på hans grav en mindesten, bekostet af urmagerlavet i Kbh. – Kgl. søurmager 1818. – DM. 1809. R. 1824. □ Litografi af A. C. Frank, 1826, efter tegn. af C. Hornemann. Mal. af C. A. Jensen, 1828, efter dette gentagelse 1834 samt stik af E. Eckersberg, 1829, og litografi 1842.

Selvbiografi i *Mag. for kunstnere og håndværkere* IV, 1829 III–XVI (optr. i *Tidsskr. for uhrmagere* XXXVIII, 1918 112–22 132–38). – L. Urban Jürgensen i *Qvartalsberetn. fra industriforen.* XXV, 1865 78–85. C. Nyrop i *Tidsskr. for industri* VI, 1905 145–52. H. C. Bering Liisberg: *Urmagere og ure i Danm.*, 1908. Alfr. Chapuis i *Dansk t. for uhrmagere* L, 1930 13–24 37–42 49–52 samt maj-nr. Vald. Stenkilde: *Danske håndværkere*, 1942 36–53.

Finn H. Lauridsen (Georg Nygaard)

Jürgensen Thomsen, Christian, se Thomsen, Christian Jürgensen.

Jæger, Frank, 1926–77, forfatter. * 19.6.1926 på Frbg., † 4.7.1977 i Helsingør, begr. fællesgrav sst. F: disponent Holger Emil J. (1894–1957) og Carla Jyllerup (* 1896). ~ 20.5.1948 i Herlev (b.v.) med Kirsten Vodder, * 18.7.1924 i Hellerup, d. af snedkermester Niels V. (* 1892) og Elsa Olinda Annette Mortensen (1898–1963). Ægteskabet opløst 1970.

J. blev student 1945 og tog eksamen fra Statens biblioteksskole 1950. Han kom dog aldrig til at virke som bibliotekar, men levede af at være for-

fatter og oversætter. J. fik sine første digte trykt i tidsskrifterne *Vild Hvide* og *Heretica*. Han debuterede med digtsamlingen *Dydige digte*, 1948, hurtigt fulgt af *Morgenens trompet* og *De 5 årstider*, 1949–50. I sine digte ville han fastholde en tilknytning til natur og traditioner, og han skrev med forkærlighed om det stille, men sanselige liv som var at finde i det enkle og nære. Disse tre bøger fik en helt usædvanlig god modtagelse af det lyriklæsende publikum, ikke mindst den ungdommelige del af det. Han kom i brede kredse til at fremstå som indbegrebet af en digter – i en grad så han senere kunne bruges som model i en populær tegneserie („Poeten og lilleemor“). J. forsøgte at leve som han skrev. Der var tale om en bevidst afstandtagen fra storbykulturens jag og overfladiskhed da han fra sin københavnske barndom og ungdom flyttede til Farum, og senere – da Farum blev urbaniseret – til Langeland hvor han bedre kunne leve i pagt med naturen, årstidernes skiften og poesien.

Sammen med forfatteren Tage Skou-Hansen var J. 1952–53 redaktør af *Heretica*, men i modsætning til andre af efterkrigstidens modernistiske forfattere der helt ud i sprogbrugen ønskede at konfrontere samtiden med dens åndelige, tekniske og politiske problemer insisterede han på den gammeldags digterfigur og tog ikke del i den aktuelle kulturdebat eller polemik. Hans opgør med den mere og mere komplicerede og fremmedgørende samfundsudvikling kom kun indirekte til udtryk i hans digtning derved at den pegede mod en anderledes livsfylde som det stadig var muligt at finde. Således gestaltede han et håb og en varme som læserne villigt tog til sig, og i begyndelsen på en næsten kultagtig måde. Hans intense, stemningsbårne lyrik tolkede følelser som mange mennesker nærrede. Den blev aldrig banal, men præsenterede sig med både charme og humor. Digtet *O at være en Høne* blev lidt af en lyrisk landeplage.

Som romanforfatter debuterede J. 1950 med *Iners* om en fløjtende vandrers oplevelser, og han cementerede sin mytiske position i 1953 med en poetisk selvbiografi, *Den unge Jægers Lidelser*. Som prosaist var han tydeligt påvirket af de store, tyske romantikere fra forrige århundrede. Hverdagen i virkelighedens verden behøvede ikke at være grå og trist for den livskunstner der kunne digte troldrier frem i naturen, og som i en kontrabas kunne skimte omridset af en kvinde. At J. var jazz-elsker og selv en habil bassist befæstede kun det romantiske billede af poeten. Adskillige af hans digte er sat i musik eller sunget af visesangere (Tony Vejslev og Erik Grip). På Langeland boede J. i Tranekær i 16 år fra 1954. Det passede ham godt at et af hans kæreste

forbilleder, digteren Sophus Claussen, var født her. I den periode skrev han endnu en række væsentlige digtsamlinger. Tilsyneladende følte han sig hjemme. Han skildrede sin ø i essaysamlingen *Velkommen, Vinter*. Han skrev dramatik til radio og TV, omend med vekslende held. Men under perioden foldede også en anden og mørkere side af digteren sig ud. Den havde tidligere været til stede, men kun sporadisk. Den kærlighed der i den første digtning havde været stor og umiddelbar blev nu problematiseret. Der viste sig at være sprækker i idyllen. Afmagt og angst kastede skygger ind over livsappetitten. Digtningen blev mere reflekterende, selvransagende, rugende, men havde stadig sin høje kvalitet. Udviklingen sidst i tresserne var ikke som J. havde ønsket den, hverken i kulturen eller i samfundslivet. Det stigende krav om politisering af kunsten havde han svært ved at forlige sig med og følte sig måske skubbet ud på et sidespor. Hertil kom personlige kriser. Da han flyttede til Helsingør følte han sig per temperament tiltrukket af byen, en gammel købstad med sømandsliv og -traditioner. Han var holdt op med at udgive digte, men skærpede i stedet sit sproglige beredskab i bl. a. en samling glimrende essays, *Udsigt fra Kronborg*. Men årene i Helsingør blev en skuffelse. Han følte sig syg og led af mangel på anerkendelse og penge. Efter hans tidlige død lød der mange beklagelser over den spartanske levevis som en af periodens betydeligste lyrikere havde måttet føre i sine sidste år.

J. har bl.a. modtaget Boghandlernes gyldne laurbær 1959, H. C. Andersen-legatet 1961, Søren Gyldendal-prisen 1962, Det danske Akademis pris 1969 og Otto Rungs forfatterlegat 1973. □Mal. af M. Kaalund-Jørgensen, 1947 (Fr. borg). Tre tegn. af H. Bendix (Kgl. bibl.). Foto.

Essays gennem ti år, 1970. Udv. digte, 1971. – Marie-Louise Paludan: Ti unge lyrikere, 1951 65–69. Henning Fonsmark: Lyrikken 1945–52, 1952 61–64. Frederik Nielsen: Dansk digtn. i dag, 1957 (3. udg. 1963) 127–31. Jacob Paludan: Dråbespil, 1971 45–54. Samme i Det danske akademi 1967–74, 1974 243–52. Tage Skou-Hansen: Det midlertidige fællesskab, 1972 142–63. Thorkild Bjørnvig: Virkeligheden er til, 1973 79–88. Steen Harvig: F. J., 1974. Frank Hugus i Scandinavian studies XLVII, Urbana, Ill. 1975 52–65. Bjarne Nielsen Brovst: F. J.s forfatterskab, 1977 (m. bibliografi). – Papirer i Kgl. bibl.

Kristen Bjørnkjær

Jöhnke, Ferdinand Henrik (Heinrich), 1837–1908, søofficer, minister. * 11.5.1837 i Kbh. (Petri), † 6.1.1908 sst., begr. sst. (Vestre). F: snedkermester Josias Henrik J. (1809–62) og Louise Henriette Lindsted (1810–90). ~ 13.10.1860 på Frbg. med Julie Sophie Andrea Reitzel, * 31.10.1830 i Kbh. (Petri), † 30.7.1905 sst., d. af

Jöhnke, Ferdinand Henrik

boghandler C. A. *R. (1789–1853) og Marie S. D. Thostrup (1797–1869). – Far til Vilhelm *J.

J. blev kadet 1850, sekondløjtnant med kongens æressabel 1857, løjtnant 1858, kaptajn 1874, kommandør 1885, kontreadmiral 1899, fik viceadmirals karakter 1902. J. havde 1857–58 orlov for at gå i koffardifart. 1858–59 var han med korvetten Heimdal til Vestindien, 1860–61 kommandant på fæstningen Christiansø. J. var 1864 med fregatten Niels Juel og deltog i kampen ved Helgoland 9.5.1864. 1868–69 var han med skonnerten Diana til Vestindien og 1870 næstkommanderende i skonnerten Fylla til Færøerne og Island. S.å. beordret til tjeneste ved ingeniørkorpsets sømineafdeling. Da flåden 1872 fik sin egen sømineafdeling blev J. beordret til tjeneste i denne, samtidig blev han medlem af den for hæren og søværnet fælles søminekommission. Den aktive sømine eller selvbevægende torpedo, som dette våben blev betegnet, var netop i disse år under stærk udvikling i Europa, og J. så store muligheder for Danmark i dette våben hvis indførelse han gjorde sig til kraftig talsmand for. Til søminekommissionen indleverede han 1872 en plan til hurtig udlægning af passive miner (de egenlige miner) bevogtede af „flydende forter“. Projektet fik rosende omtale. J. holdt foredrag for rigsdagsmænd for at få disse til at give bevillinger til indkøb af torpedoer og havde sin del af ansvaret for at dette våben blev indført i den danske flåde 1875. Bortset fra udkommandoer 1875 og 1876 som chef for kanonbådene Falster og Møn og som næstkommanderende i fregatten Sjælland 1878 kom J. til resten af sin tid i marinen at gøre tjeneste ved søminevæsenet og beslægtede tekniske tjenester. 1880 blev han chef for søminekorpsets 2. afdeling og 1885 chef for søminekorpset som han udviklede til en møsterinstitution med et internationalt niveau. Uden at have naturlige anlæg for teknik erhvervede J. sig en meget stor viden om de nye våben og deres tekniske installationer. Han forstod at vælge de rigtige medarbejdere, men var kendt som en hård chef. Ejendommeligt nok var han frygtet af sine overordnede og vellidt af sine underordnede. 1899 blev han chef for Orlogsværftet. 1901 blev J. marineminister i ministeriet Deutzer, det første venstreministerium, en stilling han fratrådte 1905.

J. var velbegavet og gjorde sig tidligt bemærket med sin skarpe tunge og sine stejle standpunkter. I 1870erne optrådte han jævnligt under diskussionerne i Det krigsvidenskabelige selskab og Sø-lieutenant-selskabet. Blandt søofficererne tilhørte han den defensive skole, den danske udformning af den såkaldte *jeune école* der gik ind for små krigsskibe og torpedo- og minevåben i

stedet for store krigsskibe med artilleri. J.s synspunkter på dette udviklede sig til uvenskab med kollegaen W. A. Carstensen der var stærkt knyttet til partiet højre. Bestræbelserne fra J.s side i begyndelsen af 1870erne for at overtale venstrepolitikere – noget der vistnok skete i god forståelse med marineministeren – til at støtte bevillingerne til anskaffelse af torpedovåbenet udviklede sig til et interessefællesskab. J.s opfattelse af forsvarsspørgsmålet kan tydeligt genkendes i det standpunkt partiet venstre indtog og hævdede frem til systemskiftet. Venstre opstillede 1875–76 det såkaldte forsvarstilbud som kun adskilte sig fra regeringens forslag ved at indeholde et forslag om anskaffelse af flydende forter til Kbh.s søbefæstning. Dette forslag byggede på J.s projekt fra 1872, og den pjeces om flydende forter som J. udsendte 1876 spillede en stor rolle i dette års valgkamp. J. reagerede kraftigt mod gennemførelsen af Københavns landbefæstning og mod den stedmoderlige behandling af flåden og søofficererne som højre gennemførte i de sidste årtier af forrige århundrede. Ejendommeligt nok lykkedes det J. fortsat at holde sig i karrieren på trods af sit åbenlyse modsætningsforhold til højre-regeringens forsvarspolitik. Selv om venstre i forsvarsspørgsmålet fulgte J.s synspunkter erkendte han aldrig åbent tilhørsforholdet til dette parti. Da systemskiftet indtrådte 1901 var han selvskreven som marineminister. J. var dog for meget fagmand til at kunne gøre sig gældende politisk samtidig med at han personificerede flådens utilfredshed med den politiske favorisering af hæren. Det varede da heller ikke mere end et par år før J. kom i strid med krigsministeren V. H. O. Madsen, en tilsyneladende ligegyldig kompetencestrid der imidlertid bundede dybt i de to værns rivalisering. Striden bevirkede at ministeriet Deutzer måtte gå af i januar 1905. – R. 1864. DM. 1882. K². 1893. F. M.I. 1894. K¹. 1899. S. K. 1905. □ Afbildet på Chr. Mølsteds mal., 1897, Ombord i Niels Juel 1864 (Fr.borg), på litografi af det første venstreministerium, 1901 og på tegn. af Alfred Schmidt, 1904 (Fr.borg). Foto.

Nationaltid. 24.7.1901 og 6.1.1908. Politiken 24.7.1901 og 7.1.1908. III. tid. 12.5.1907 og 12.1.1908. Tidsskr. for søvæsen, 1909 21–23. Kr. Hvidt: Venstre og forsvarssagen, 1960. Troels Fink: Ustabil balance, 1961. Henri Konow: Erindr., 1966. Hans Chr. Bjerg i Marinehist. t. I, 1967 9–16. Samme i Historie X, 1972 1–83. – Papirer i Rigsark.

Hans Chr. Bjerg

Jöhnke, Vilhelm Carl Andreas, 1861–1934, søofficer. * 12.9.1861 i Kbh. (Holmens), † 10.2.1934 sst., begr. sst. (Vestre). F: løjtnant, senere vicead-

miral Ferdinand *J. (1837–1908) og Julie S. A. Reitzel (1830–1905). ~ 14.3.1889 i Kbh. (Holmens) med Ellen Louise Johanne Sophie Ballin, * 18.2.1869 i Kbh. (Frbg.), † 10.10.1949 på Frbg., d. af cand.polit., grosserer Alexander Carl Frantz B. (1839–76) og Henriette Louise Ophelia Richter (1842–1912, ~ 2° 1880 med grosserer Albert Thorvald Hindenburg, 1839–1906).

J. blev kadet 1878, sekondløjtnant 1882, premierløjtnant 1884, kaptajn 1899, kommandør 1910 og kontreadmiral 1918. Straks efter sin udnævelse til officer var han 1882–83 med fregatten Sjølland i Vestindien og 1885–86 med fregatten Fyen i Middelhavet. 1886–96 var J. til tjeneste ved søminekorpsets 2. afdeling og i samme tid jævnlig chef for torpedobåde. 1896–97 var han med Fyen i Vestindien, 1897–99 chef for fiskerinspektionen inden for Skagen og 1899 næstkommanderende i korvetten Dagmar (kadetskib). S.å. vendte han tilbage til søminekorpset som chef for dettes 2. afdeling og blev samtidig ansat som lærer på kadetskolen og fra 1903–07 på officerskolen i søminelære. I forbindelse hermed var han 1902 og -03 chef for torpedobådsflotillen i eskadren, 1905 næstkommanderende i panserskibet Olfert Fischer, 1906, -09 og -10 stabschef i eskadren og 1908 chef for inspektionsskibet Islands Falk til Island. 1909–11 var J. chef for flådens stab hvor han gjorde et stort arbejde ved gennemførelsen af de forandringer der var en følge af søværnsloven af 1909, således indførelsen af undervandsbåde og fly. Efter et togt som chef for panserskibet Herluf Trolle i eskadren 1911 udnævntes han s.å. til direktør for marineministeriet. Han forblev i denne stilling til sin afgang fra søværnet 1923 og var en fortrinlig hjælper for de forskellige forsvarsministre under og efter første verdenskrig. Ved sin elskværdige og friske fremtræden, sit lune og sine gode kundskaber var han i disse år marinen og dets personel en god mand der havde en sjælden evne til at forhandle med andre myndigheder. Ved opnået aldersgrænse trak han sig tilbage, men der blev straks lagt beslag på ham på anden måde. 1924–28 var han en særdeles repræsentativ formand for Kgl. dansk yachtklub, 1926–33 formand i Foreningen til søfartens fremme og i Dansk luftfartsselskab. 1927 medlem af søfartsrådet. – R. 1902. DM. 1909. K.² 1912. K.¹ 1918 S.K. 1923. □Foto.

Flåden under første verdenskrig. O. Kofoed-Hansens og V. J.s optegn., udg. Tage Kaarsted, 1976 171–232. – III. tid. 15.11.1912. Politiken 13.4.1918, 10.1.1920 og 12.9.1921. Th. Topsøe-Jensen i Tidsskr. for søvæsen, 1934 132–35. Henri Konow: Erindr. II, 1967. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Th. Topsøe-Jensen*

Jørgen (George), 1653–1708, prins af Danmark, hertug af Cumberland. * 21.4.1653 på Kbh.s slot, † 8.11.1708 i Kensington, begr. i Westminster Abbey. F: *Frederik III (1609–70) og *Sophie Amalie (1628–85). ~ 28.7.1683 i St. James med Anne, prinsesse af York, senere dronning af England, * 6.2.1665 i St. James Palace, London, † 12.8.1714 i Kensington, d. af Jakob, hertug af York, senere konge af England (1631–1701, ~ 2° 1673 med Marie af Modena, 1658–1718) og Anne Hyde (1637–71). – Bror til *Anna Sophie (1647–1717), *Christian V, *Frederikke Amalie, *Ulrikke Eleonora og *Wilhelmine Ernestine.

J. opdroges 1661–65 af hannoveraneren Otto Grote, senere af den soranske professor i historie Christen *Lodberg. Denne fulgte også som konfessionarius prinsen på hans udenlandsrejse 1668–70 der under ledelse af J.s hofmester Chr. Günther v. d. Osten gik til Holland, de spanske Nederlande, Frankrig, England og Italien. Efter sin fars testamente fik J. ved Frederik IIIs død Vordingborg amt på livstid, hovedgårdene Beldringe og Lekkende, en livrente på 30.000 dlr. årlig og en sum på 300.000 dlr. Hertil kom Jungshoved som af Christoffer *Parsberg gaves i mageskipte for Frydendal. 1671–73 opførtes i Vordingborg „Prins Jørgens slot“, et jagtslot i italiensk stil. For de 300.000 dlr. fik J. 1681 en fordring på hertug *Christian Albrecht af Gottorp som gav ham pant i Femern; 1683 satte Christian V med magt broderen i besiddelse af denne ø, men måtte tilbagegive den ved forliget i Altona 1689, i hvilket England og generalstaterne forpligtede sig til at betale J. hans pengefordring. 1672–73 studerede J. krigskunst ved de franske og tyske hære og besøgte sine i Sachsen og Pfalz gifte søstre. Efter hans hjemkomst arbejdede Peder *Griffenfeld på at skaffe ham den polske trone efter kong Michael Wisnowieckis død (okt. 1673). Hans valg til Polens konge som støttedes af en del af landets adel og gejstlighed og af Østrig, modvirkedes imidlertid af Frankrig og strandede bl.a. på at han afslog at „changere sin Religion“. J. deltog i slaget ved Landskrona 14.7.1677. Okt. s.å. var han sammen med kongen nær ved at sætte livet til ved overfarten fra Pommern til Sjælland. Efter fredsslutningen 1679 sluttede Danmark sig til Frankrig, og det var Ludvig XIV som 1683 fik ham gift med hertug Jakob af Yorks yngste datter, efter at et påtænkt ægteskab mellem J. og en prinsesse fra Celle var opgivet. Forbindelsen vandt bifald blandt toryerne og hos Englands katolikker, som håbede på, at J. ville slutte sig til sin papistiske svigerfars religion, mens whiggerne så på ham med mistillid som fransk protegé og prins fra det enevældigt styrede Danmark. Man frygtede også, at

Jørgen

hans danske hofstat med overkammeren C. S. v. *Plessen i spidsen skulle øve politisk indflydelse i England og tvang ham til at hjemsende den. Prinseparret lod sig efterhånden helt beherske af John Churchill, den senere hertug af Marlborough, og hans hustru Sarah, og efter Vilhelm af Oraniens landing i England fulgte det Churchills eksempel og svigtede Jakob II skønt den danske gesandt Fredrik *Gersdorff stred for at fastholde J. ved svigerfaderen. Som løn for sin tilslutning til revolutionen blev J. 1689 hertug af Cumberland, earl af Kendal og baron af Ockingham. I øvrigt var forholdet ikke det bedste mellem det nye kongepar og J. og hans hustru som stadig lod sig lede af Marlborough. Da Anne blev dronning 1702 søgte hun at få J. udstyret med kongenavn; det mislykkedes, men han udnævntes til generalissimus over de britiske stridskræfter og Lord High Admiral, embeder han dog blot beklædte af navn.

J. var i sit nye fædreland ikke anset for at være noget lys. „I have tried Prince George sober, and I have tried him drunk“, sagde Karl II, „and, drunk or sober, there is nothing in him“. Også mindre kloge ånder fandt sig berettigede til at se med ringeagt på „Est-il possible?“ der efter J.s stående udbrud blev hans øgenavn i hofkredse. Herimod indvender biskop Gilbert Burnet, hvem han vandt ved sit milde og bramfri væsen og sin pletfri vandel, at han „vidste meget mere, end han vel forstod at udtrykke; for han talte fremmede Sprog daarligt og kejtet“. Burnet nævner også hans interesse for naturvidenskab og teknik der bl.a. fik ham til at give betydelige pengemidler til udgivelsen af John Flamsteeds astronomiske arbejder. Men han var ingen videnskabelig ånd, så lidt som han var en politisk. Hans stærkeste interesser var mad, vin og heste. Med årene blev han fed, æstmatisk og vattersottig. Skønt Anne var ivrig anglikansk og J. stadig holdt fast ved lutherdommen, var ægteskabet sjældent harmonisk. Til at binde ægtefællerne sammen bidrog også den fælles sorg over, at alle deres mange børn døde som små. Det blev ikke J.s lod at grunde et oldenborgsk dynasti i England. □Barneportr. (Gl. Kjøgegård) formentlig med urette kaldt J. Mal. som ung af Karel van Mander (Fr.borg), stukket af A. Haelwegh for 1668. Afbildet på nogle af fremstillingerne af arvehyldningen 1660 og på medalje af Jeremias Hercules, 1666. Min. som ung (Windsor; Rosenborg 1674). Afbildet på fem af B. v. Eichens vævede Rosenborg-tapeter af krigsscener 1675–76, udført i 1680erne (Chr.borg) og på den ene bevarede karton hertil af A. Steenwinckel (Fr.borg). Mal. af T. Gelton, 1680 (Gripsholm), mal. af samme (Fr.borg). Stik 1683. Mal. af W. Wissing

(bl.a. Gavnø 1684) efter Wissing stik af I. Beckett, R. Williams, P. A. Gunst, J. Gole og A. Schoonebeck (udgiver). Stik af C. N. Schurtz, 1689, formentlig efter Wissing. Stik af R. White, efter dette stik af N. Parr og af R. Sheppard, 1733. Mal. af John Riley, 1687 (Althorp House), andre mal. i samme type (National Portrait Gallery, London; Rosenborg; Gavnø), også ekspl. der skal være sign. M. Dahl (Gripsholm); stik efter Riley af I. Beckett. Stik efter J. Huysmans. Flere mal. af G. Kneller (bl.a. National Maritime Museum, Greenwich), mal. af samme 1690 og 1705 (All Souls College, Oxford); efter Kneller stik af I. Smith, I. Beckett, P. Schenck 1705, J. Houbraken, T. Chambers 1757, A. W. Warren 1803, W. Emmett, C. E. Heiss (udgiver), J. Neagle 1790, J. Caldwell 1794 og C. Weigel (udgiver). Mal. sign. C. S. Browne, 1691 (Fr.borg). Mal. af M. Dahl (Kensington Palace). Mal. tilskrevet samme (Nat. Portr. Gallery; Fr.borg), efter dette min. af C. Boit, 1704 (Rosenborg); stik efter Dahl af J. Simon og W. Faithorne. Stik af J. Temmen, 1703. Min. s.m. dronning Anne af C. Boit, 1706; stik efter Boit af J. Cook efter tegn. af T. Wagemann. Mal. af J. B. Clostermann (Bridgewater House, London). Mal. af Antonio Wessio (Hampton Court). Turneringsbilleder (Rosenborg), rytterbillede (Gavnø). Flere min. (Fr.borg; Schackenborg), bl.a. af P. Signac (Nat. mus., Helsingfors) og J. Barbette (Rosenborg). Stik af D. Loggan og af M. Burghers, 1708, efter egne forlæg. Afbildet på stik af J. Brooks efter J. Wyck af slaget ved Boyne, 1690, og af stik af B. Lens af kongefamilien. Medaljer, bl.a. af G. B., af C. Wermuth 1708, og Mikkel Røg s.å. Elfenbensrelief. Stik af I. G. Seiller og efter dette af G. P. Busch, 1717. Stik af G. Vertue efter I. B. Catenaro. Stik af Isaac Sarrabat, P. Vanderbank, Krausz, C. Luyken, Hassman, W. Sherwin, R. Spofforth m. fl.

Årsberetn. fra det kgl. geheimeark. V, 1871–75 87–211 (aktstykker vedr. det polske kongevalg 1674). Dan.-No.s traktater, udg. L. Laursen VIII–IX, 1930–32 (se reg. under Georg). – John Harris: *Lexicon technicum*, London 1704 (dedikationen). George Hickes: *Linguarum veterum septentrionalium thesaurus I*, Oxoniæ 1705 (dedikationen). Chr. H. Brasch: *Det polske kongevalg 1674, 1882*. Samme: *Prins Georg af Danm.*, 1890. A. D. Jørgensen: *Peter Schumacher Griffenfeld II, 1894 102–14*. P. S. Vig i Kirkehist. saml. 5.r.11, 1905 744–68. Carl Christiansen: *Bidrag til da. statshusholdn.s hist. I–II, 1908–22*. Winston Churchill: *Marlborough I–II, London 1933–34* (da. overs. I–IV, 1949–52). – *Papirer i Kgl. bibl.*

C. O. Bøggild-Andersen*

Jørgen Ulrik, ca. 1615–55, eventyrer. * ca. 1615, begr. 1655 i Kbh. (Holmens k.).

„Don J. U.“ var en person som i slutningen af 1650 blev bragt i forbindelse med den danske gesandt i Madrid Henrik Villumsen Rosenvinge af dr. Andres Gallat (el. Gallart) de Sostrada fra Valencia. Efter et forhør som Rosenvinge dec. s.å. lod optage over ham i Sevilla, erklærede han at han var født 1614 eller 1615 på Kbh.s slot som søn af Christian IV og „Kirsten Marsvin“, og var ældre bror til grev "Valdemar Christian, til hvem han havde skrevet om sin herkomst. Han havde gået på Sorø akademi til 1627 da hans far kong Christian sendte ham med en hjemvendende russisk gesandt til Moskva. Senere opholdt han sig i Polen og derpå i længere tid ved kejserhoffet i Wien hvor han omvendtes til katolicismen og forandrede sit dåbsnavn Ulrik til Georg (Jürgen). Derfra drog han over Amsterdam til La Rochelle hvor Christian IV lod ham tilstille 7000 dukater. Med disse sejlede han til Vestindien hvor han som sørøver tjente store penge som han siden bortødslede i Paris hvor han og den franske konge udvekslede rige gaver. Et duel-drab tvang ham til fra La Rochelle, hvorfra han påtænkte at sejle til Danmark, på ny at søge til de amerikanske farvande. Efter nogen tids fornyet virken som pirat tog han hyre på en hamburgskude, senere som bådsmandsmat på en spansk fregat og var bl.a. i Ostindien, indtil han til sidst havnede i Valencia. Her blev han fængslet for gæld, bl.a. til Gallat, og fandt det nu oportunt at gøre sin dansk-kongelige fødsel gældende. Han havde for tre år siden modtaget breve fra „Kirsten Marsvin“ og senere et fra Christian IV skrevet få måneder før kongens død, men de var desværre blevet frarøvet ham af nogle græske soldater. En kritisk prøvelse af enkelthederne i J. U.s redegørelse tillader ingen fornuftig tvivl om, at hans vigtigste påstande var løgn og digt, delvis formet over episoder i grev Valdemar Christians livsløb. Hvorfra han havde sit kendskab til disse og til visse danske personer og forhold kan ikke sikkert oplyses, ligesom hans herkomst er dunkel. Visse ting kunne tyde på, at han i alt fald havde nogen tilknytning til Danmark. Det mest spændende træk i hans historie er, at Frederik III da J. U. marts 1651 med Gallat ankom til Helsingør, stærkt derangeret efter et skibbrud under Hallandskysten, lod ham føre til Kbh. og anerkendte ham som sin fars søn. Dette skete uden tvivl for at genere „svigerøsnepartiet“ der naturligvis skarpt tog afstand fra den nye slægtning. Det var „Dina-affæren“s tid, og hoffet tog det ikke nøje med midlerne i sin kamp mod partiet. J. U. modtog visse understøttelser – dog ikke store – af kongens egen kasse og tilbragte sine få resterende leveår som sviregast på københavnske knej-

per. Han blev sluttelig slået ihjel med en stang på Knippelsbro af en bryggerknægt der ikke ville køre til side for „kongesønnen“.

Kgl. kammerregnskaber, udg. E. Marquard, 1918. – Pierre Chanut: Mémoires II, Köln 1677 199. Oluf Bang: Saml. af adskillige nyttige og opbyggelige materier III, 1743 312–20. Ludv. Holberg: Danmarks riges hist., ny udg. III, 1856 130–33. S. Birket Smith: Leonora Christina grevinde Ulfeldts hist. I, 1879. E. Gigas: Grev Bernardino de Rebolledo, 1883. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste dage, 1894 (reprodukt. 1969) XXII.

C. O. Bøggild-Andersen*

Jørgen-Jensen, Elna, se Ørnberg, Elna.

Jørgensen

Blandt de mange slægter der bærer patronymet J. skal nævnes tre:

I. En slægt der føres tilbage til skrædder i Følle, Bregnet sg., Johan J. (–1701), hvis oldebarn var Jens J. (1754–1829), ejer af Katholm.

II. En sønderjysk slægt der føres tilbage til borger i Flensborg Jürgen Jacobsen (–1737), hvis sønnesøn, købmand i Flensborg Asmus J. (1749–1828) var far til garver i Gråsten Markus Adolf J.

Havearkitekt Erik "Erstad-J. var ~ Astrid Gudrun Rafn, d. af skovfrøhandler Johannes "Rafn (1854–1935).

III. En slægt, af hvilken en gren ved kgl. bevilning 1901 fik tilladelse til at bære navnet Jarl. Godsejer Karl Ulrich J. var søn af forpagter Lars J. og hustru Ulriche Tietgen.

Ingeniør C. F. "Jarl var ~ 1° med Gunild Frederikke Rottbøll, d. af minister Chr. "R.; ~ 2° med Sophie Wilhjelm, d. af maleren Johannes "W.

(I) Otto Jørgensen: Slægten J. fra Følle, 1918. (II) Adolf Ditlev J. og hustru Ida Marie Pedersens slægtbog, 1894. Troels G. Jørgensen: En familieskildring. A. D. Jørgensen som stamfader i 70-året efter hans død, 1967. (III) Pers. hist. saml. I, 1900–06 530f.

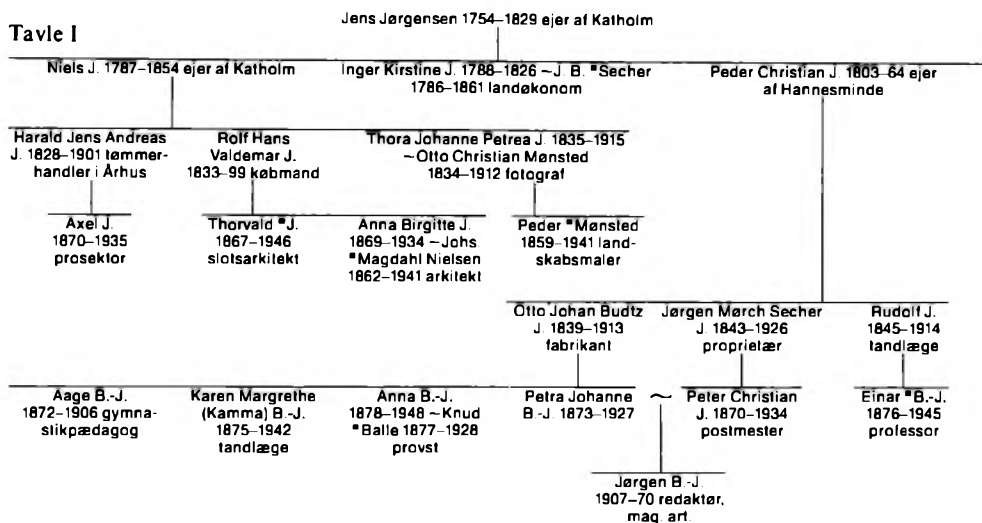
Hans H. Worsøe

Jørgensen, Adolf Ditlev (Jürgensen, Adolph Ditlef), 1840–97, historiker, rigsarkivar. * 11.6.1840 i Gråsten, † 5.10.1897 på Frbg., begr. sst. F: farver Markus Adolf Jürgensen (1807–83, ~ 2° 1845 med Dorothea Margrethe Reinholdt, 1819–1904) og Marie Elise Margrethe Bahnsen (1812–44). ~ 24.3.1869 i Randers med Ida Marie Pedersen, * 17.10.1847 i Randers, † 8.4.1937 på Haraldsgave, Bagsværd, d. af sæbesyder Frederik Peter Christian P. (1812–76) og Jacobia Martine Erstad (1818–76). – Far til O. E. "J., Troels G. "J. og Erik "Erstad-J.

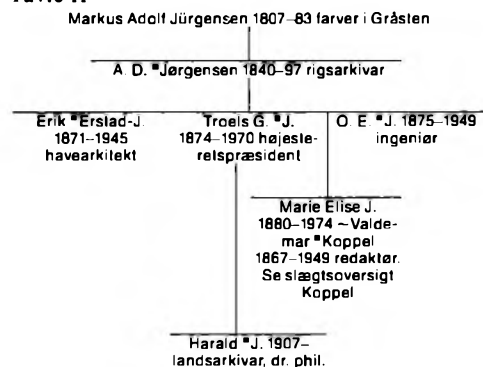
J. har i en slægtbog (1894) selv redegjort for sine forfædre der i århundreder overvejende var driftige håndværkere i Sønderjylland, faderens

Jørgensen, A. D.

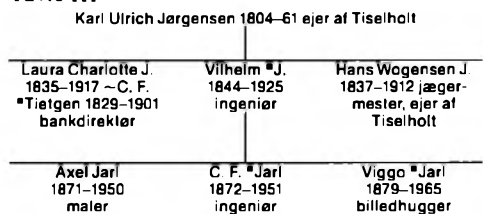
Tavle I

Tavle II

Tavle III

slægt i Flensborg, moderens i Åbenrå. En vidt forgrenet slægt på mødrene side talte desuden adskillige kendte navne. J. blev født på en tid da de nationale modsætninger brød op. Familien var tysktalende og læste tyske klassikere, men ved treårskrigen udbrød pålagde faderen hjemmet dansk omgangssprog. Han blev i de følgende år et midtpunkt for danskheden på Sundeved og organiserede et omfattende nationalt for-

eningsarbejde. De urolige krigsår og faderens ranke holdning gjorde et dybt indtryk på den følsomme dreng som dog aldrig glemte den fredelige tid forud for „det store brud“. 1853 sendtes J. til Flensborg latinskole. På egen hånd overkom han i de følgende år en vidtspændende læsning, men blev skoletræt og forsøgte sig i vinteren 1857–58 som landvæsen elev. Sygdom tvang ham tilbage til skolen hvor han 1859 bestod præliminæreksamen, den eneste eksamen han tog i sit liv. S.å. rejste han til København for at læse ved Polyteknisk læreanstalt, men opgav planen for et ret spredt selvstudium, bl.a. af historie, og forsøgte 1860 at besvare universitetets prisopgave om Stærkoddersagnet. Bedømmelsen ankede over savn af et nøjere kildestudium og en klar og sindig behandling af emnet. Fra 1860 underviste han på en privat latinskole, bl.a. i naturhistorie, og gav desuden privatundervisning. 1863 foranledigede en af hans lærere fra Flensborgtiden, Chr. F. *Monrad, at A. *Regenburg skaffede J. en stilling som hjælper lærer ved hans gamle skole i Flensborg. Regenburg ville indrette et større dansk forskningsbibliotek i fjordbyen hvor J. skulle være bibliotekar. Krigsbegivenhederne 1864 satte imidlertid bom for disse planer. J. afviste at træde i de ny magthaveres tjeneste, og rejste til København hvor han genoptog undervisningsvirksomheden og de frie studier der nu fik et stærkere og stærkere historisk islæt. Nederlaget i 1864 ramte J. særlig hårdt fordi det skilte ham fra den hjemstavn han elskede højt, og fordi han oplevede det som delvis selvforskyldt. Den bitre oplevelse vakte i ham en trang til „at foretage en revision af vor fortid“ og et

„kald til at gentage den for alle mine landsmænd“. Begge dele må dog ses i sammenhæng med hans rige ungdomsudvikling, og også efter 1864 syslede han med adskilligt andet inden han 1868 debuterede som historiker. Men en sjælelig krise J. gennemgik foråret 1865 blev indvielsen til en historikergerning der sigtede mod at række landsmændene „en besk lægedrik“. De historiske studier J. tog fat på skulle efter den oprindelige plan være resulteret i en større fremstilling af den ældre middelalder, men Regensburg, der nu også levede i København og var medlem af Den historiske forenings bestyrelse, tilskyndede ham til at begynde med mindre arbejder. Herved udløste han en hektisk produktivitet. I løbet af tre år offentliggjorde J. 20 afhandlinger på til sammen henvend 500 sider. En del af dem samlede han i *Bidrag til Nordens historie i middelalderen*, 1871 som viste J. som en lovende historiker, drevet af dyb fædrelandskærlighed, med et rigt varieret, endnu noget romantisk præget sprog og et sikkert greb om sit stof.

J. var autodidakt. Hans studier havde ganske vist også ført ham til de københavnske universitetshistorikere, men de havde skuffet ham. Han lærte sig selv, især vejledt af sprogforskeren Edwin Jessens traditionssønderlemmende disputats *Undersøgelser til nordisk oldhistorie* (1862), men også af tyske historikers skrifter, en kritisk holdning til overleveringen. Juristen C. E. F. Reinhardt og J. var de første her i landet der anvendte den nye kildekritik på historiske arbejder.

I J.s første arbejder optræder kritikken endnu kun glimtvis, dette gælder også for hans næste større værk *Den nordiske kirkes grundlæggelse og første udvikling I–II, 1874–78* der i tid strækker sig fra 500-tallet til 1100-tallet. Bogen tilegnede han faderen med det for hans historiesyn betegnende motto „et folk kan blive gammelt, men det ældes ikke, sålænge det hævder sin plads i verdens udvikling, og det kan ikke dø, sålænge det bliver sig selv tro“. J. understreger stærkt den romerske kirkes betydning som datidens kulturbærer „thi det kan ikke noksom fremhæves, at kirakens grundlæggelse tillige er verdenskulturens sejr over det nationale barbari“. Just dette nationalromantisk uortodokse synspunkt udtrykkes i tilegnelsen. Ved at acceptere kirken kom de nordiske lande med i verdensudviklingen og vandt fornyet kraft til at hævde sig. Ved at gøre det i troskab mod sig selv bevarede de sammenhængen med deres fortid, deres identitet og deres fundamentale enhed.

J.s interesse for middelalderlige emner var stort set udtømt med denne kraftanstrengelse. Han genoptog nu ungdomsplaner om en Sønderjyl-

lands historie hvoraf den lille bog *Sønderjyderne i den danske Hær*, 1876 bortset fra afhandlinger dog blev den eneste frugt. Derimod fremkaldte den preussiske fortyningspolitik i de nord-slesvigske skoler folkebogen *Fyrretøve Fortællinger af Fædrelandets Historie*, 1882 (8. opl. 1946, ialt 58.000 eksemplarer) som brygger J. C. Jacobsen havde taget initiativ til. Han skænkede af førsteudgaven, der tryktes i 15.000 eksp. de 10.000 til Sprogforeningen til uddeling i Sønderjylland hvis skæbne er det ene hovedmotiv i fortællingerne, det andet er „vor folkelige ejendommelighed“. Den ingenlunde letlæste, men meget yndede bog munder ud i det håb at en „national“ grænsedragning endnu vil kunne opnås „som en endelig Afslutning af dette Lands omskiftelige Historie“ og da bør kunne blive et „Pant paa varig Fred og god Forstaaelse mellem de beslægtede Folk“, dvs. mellem danske og tyske. Helt på linie hermed havde J. i 1880 udtalt at Danmark – hvis der engang blev tale om en grænseflytning – „må ønske rigets skel sat der, hvor folket har sin grænse“. Denne opfattelse brød skarpt med ældre, grundtvigianske og nationalliberale forestillinger om en historisk ret til Ejdergrænsen. Den byggede både på en nuanceret erkendelse af den nationale modparts „relative ret“ og på tanker om at en retfærdig grænse ville være til gavn for begge folk fordi den atter ville tillade kulturene at komme i det rette forhold til hinanden, „tiltrækkende og frastødende, optagende og afværgende, således har det været fra de ældste tider indtil vore dage“. J.s nye opfattelse af det nationale påvirkede stærkt en kreds af yngre historikere men tilknytning til ham – H. V. Clausen, Aage Friis, M. Mackeprang og Johan Ottosen – samt den unge sønderjyde H. P. Hanssen for hvem 1920-grænsen blev en virkeliggørelse af J.s tanker.

J. var nu en fremtrædende arkivmand. 1869 var han blevet ansat som assistent i kongerigets arkiv, han blev fuldmægtig 1874. Med sin idérigdom, sans for store linier og betydelige administrative evner var J. her kommet på den rette hylde. Under trykket af de stigende afleveringer fra centraladministrationen stod arkivvæsenet over for omfattende reformer. Disse blev indledt af Johan Grundtvig der indførte proveniensprincippet og havde gjort udkast til en centralisation af arkiverne, men gennemførelsen af det store reformværk overdrog kultusminister Jacob Scavenius til den yngre J., der 22.12.1882 blev udnævnt til gehejmearkivar. Samtidig forenedes kongerigets arkiv og gehejmearkivet under fælles ledelse. Denne sammenlægning udbyggedes yderligere ved loven af 30.3.1889 der sammenfattede statens centrale arkiver i et rigsarkiv,

mens en række landsarkiver omfattede de lokale arkiver. Reformen stillede store krav til gehejmearkivaren (fra 1889: rigsarkivaren) og til arkivernes embedsmænd. Grundlaget for landets moderne arkivvæsen blev lagt i denne tid. Sideløbende med denne virksomhed blev benyttelsen af arkiverne lettet ved udgivelse af registraturer og håndbøger, også udgivelse af aktsamlinger blev påbegyndt. Selv forfattede J. *Udsigt over de danske Rigsarkivers Historie*, 1884.

Uagtet det krævende reformarbejde fandt J. i 1880'erne tid til at udsende fire mindre biografier, *Georg Zoëga*, 1881 som han på mødrene side var i slægt med, *Nils Steensen*, 1884, *Hans Adolf Brorson*, 1887 og *Johannes Ewald*, 1888, hvoraf de tre sidstnævnte dog er bearbejdede af materiale han havde indsamlet længe forinden. En biografi af en helt anden art er det digre tobindsværk om *Peder Schumacher Griffenfeld*, 1893–94 som sprænger den biografiske ramme og blev det første forsøg på at skildre den ældste enevældes indre historie på grundlag af et meget rigt materiale. Men samtidig var bogen et hårdt opgør med hans samtids nationalliberale. J. havde allerede 1869 fået forbindelse med A. F. *Krieger som et tiår senere indførte ham hos Johanne Luise *Heiberg der stod den aldrende nationalliberale politiker nær. Fra 1886 samarbejdede J. med hende om hendes levnedsskildring. Et Liv gjenoplevet i Erindringen I–IV, 1891–92, som han udgav noget forkortet efter hendes død. Også med Krieger fik J. et snævert samarbejde. Han gennemså hans breve og dagbøger (som han senere fik i arv) og læste dem højt for Krieger hvis hukommelse og intelligens var usvækket. I mange samtaler fik J. „en umiddelbar forståelse af forhold og personer fra Frederik VII's tid, som intet studium i bøger og breve kunne have givet mig“. Jævnside med dyb ærbødighed for Kriegers karakter og fædrelandskærlighed førte denne forståelse imidlertid J. til en meget kritisk holdning over for Krieger og de nationalliberales historiske indsats. Til denne holdningsændring bidrog også J.s lede ved forfatningskampen, og ansatser til den kan skimtes endnu tidligere.

Hos Griffenfeld fandt J. som hos de nationalliberale en mangel på „dybere historisk sans“. Ligesom de var Griffenfeld „uden blik for det beståendes ret og den naturlige udviklings krav“, og derfor førte hans gerning omkring enevældens barndom ligesom de nationalliberales i tiden omkring 1848 i J.s øjne til en katastrofe, i Griffenfelds tilfælde til „folkets selvopgivelse“, til en „lammelse i hele folkelegemet gennem slægtsaldre“ ved en unødvendig konsekvent og grundfæstet enevælde. Svarende til denne æn-

dring i hans bedømmelse af de nationalliberale trådte J. i afhandlingerne *Kong Kristian VIII og den danske Sag i Nordslesvig* i Sønderjydske Aarbøger, 1894 og *Forhandlingerne om Forfatningsspørgsmaalet i det danske Monarkis Lande 1814 til 1848* i Oversigt over Videnskaberne Selskabs Forhandlinger, 1895 i skranken for kongens hidtil hårdt angrebne balancepolitik som også J. tidligere havde kritiseret. Christian VIII stod nu for ham som det ene led i noget „man kunne kalde tokammersystemet i selve den naturlige udvikling“, det som sørgede for at de nye tanker blev indordnet i det bestående og ikke medførte „skade og brud ud over det uundgåelige“. Denne historieopfattelse kom til fuld udfoldelse i J.s bidrag til Danmarks Riges Historie, tidsrummet 1814–1864 (1896–98) hvoraf han før sin ret pludselige død nåede at fuldføre tiden til 1852. Han opfattede dette arbejde som et personligt kald han langsomt var modnet til og erklærer i den posthumt udgivne *Redegørelse for min udvikling og mit forfatterskab*, 1901, „man vil engang få bedre betingelser til at løse denne opgave, men de betingelser, jeg har, vil aldrig mere forenes på een hånd“. J.s løsning af opgaven var ensidig. Opmærksomheden er koncentreret om de politiske og åndelige aspekter af samfundslivet, netop de områder hvorpå de nationale modsætninger kan komme til udfoldelse, mens samfundets materielle og økonomiske udvikling i påfaldende grad er forsømt, forøvrigt også den økonomisk-social side af de nationale modsætninger. Lys og skygge fordeles tilsyneladende subjektivt, dog ikke efter nationale kriterier. Den dybt nationale skildring er forbløffende rummelig over for den nationale modpart. Og J.s suveræne beherskelse af et mægtigt og varieret materiale, hans gennemreflekterede syn på hvordan historiske faktorer indvirker på hinanden, tilligemed hans originale opfattelse af lovmæssigheden bag „årsagerne til Danmarks ulykke“ giver fremstillingen et helstøbt præg som forstærkes af dens rolige og betagende sprogdragt. Det var J.s styrke som historiker – som det var hans svaghed – at han lod sit materiale gennemglødes af en helhedsopfattelse som han i hvert fald delvis havde udvundet intuitivt, selv om den naturligvis ikke forblev upåvirket af hans arbejde med „stoffet“. Hans arbejdsproces, indtrængende skildret i Redegørelsen, har lighedspunkter med en kunstnerisk skaben. Han var tillige en art filosof der ville udtrykke sin livsforståelse i sit værk. Netop disse for danske historikere ikke vanlige træk betinger hans format som historiskriver.

J. ville ikke nøjes med at være videnskabsmand, han ville også opdrage sit folk, og en stor del af

hans produktion bærer præg af dette sigte. Folkets skæbne i samtiden lå ham da også stærkt på sinde. Forfatningskampens politiske splid ængstede ham, navnlig fordi den skadede forsvarssagen, og han forsøgte sig 1882 og 1885 som medlemmand mellem Sofus *Høgsbro og Krieger. Begge gange foresvævede der ham et nationalt samarbejde mellem en moderat højre- og en moderat venstrefløj. Hans beretninger herom er offentliggjort dels af sønnesønnen Harald *Jørgensen i dennes udgave af A. D. Jørgensens breve (1939, 419–37), dels af sønnen Troels G. Jørgensen i J.s dagbog 1884–96 i Danske Magazin (7.r.v, 1949–53, 13–53). Over for socialismen og Brandesianismen indtog J. en afvisende holdning. Grundtvigianismen lå ham fjern, men han var fra 1875 en skattet foredragsholder på Vallekilde og i 90erne på Askov højskole.

Af særlig betydning blev det arbejde J. udførte for sine landsmænd i Sønderjylland. Allerede i en artikelserie i Dansk Folkeblad 1879–80 om den nationale stilling i Nordslesvig havde J. peget på faren i en udvikling der truede med at fortrykke den unge generation. Efterhånden fik J. en fremskudt position i sønderjysk foreningsarbejde i hovedstaden og koordinerede i det skjulte fra sidst i 1880erne det rigsdanske oplysnings- og hjælpearbejde med sønderjydernes ønsker. Herved blev den unge sønderjyde H. P. Hansen, som havde opsøgt ham i 1887, hans foretrukne kontaktperson. Et meget intimt og frugtbart samarbejde blev følgen. J. søgte på enhver måde at underbygge Hanssens position, han havde i ham fundet manden der evnede at føre en kamp på langt sigt. I detaljerne kan dette samarbejde – der bl.a. 1889 førte til oprettelse af Sønderjyske Aarbøger – følges i deres af Harald Jørgensen udgivne indbyrdes brevveksling (Sønderjyske årbøger, 1978 71–131; 1979, 133–222).

Det skortede ikke J. på ydre anerkendelse. Foruden hans hurtige karriere som arkivmand, og den generelle anerkendelse hans arbejder mødte (selv om detailkritikken kunne være skarp) blev han 1882 medlem af Kgl. dansk selskab for fædrelandets historie og sprog, 1883 medlem af Videnskabernes selskab, 1894 æresdoktor ved Kbh.s univ., s.å. blev han også kommandør af 2. grad. Med sin irregulære uddannelsesvej som baggrund var han dog på vagt over for virkelige eller formentlige ydmygelser fra universitetets sønners side og holdt sig på afstand af fagfællerne i den københavnske intelligens. Den nævnte efterladte Redegørelse der vakte forargelse i datiden ved sin svulmende selvfølelse og sine hårde domme, og dagbogen 1884–96 viser da også J. som en yderst sammensat personlighed hvis særprægede forudsætninger og mangleartede evner

havde ført ham til at udvikle en kraftig kaldsbevidsthed der for ham var drivkraften i hans arbejde. Disse tanker som han gjorde sig i enrum må dog afvejes med at han på mange, trods lejlighedsvis bejdsde ytringer, gjorde et vindende, personligt sympatisk indtryk. – R. 1886. DM. 1890. K². 1894. □ Litografi af Harald Jensen, 1895, efter dette træsnit 1897. Afbildet, efter fotografi, på P. S. Krøyers mal. af møde i Videnskabernes selskab, 1897 (Vidensk. selskab). Træsnit af H. Müller, 1898. Buste af V. Bissen, 1899 (Fr.borg; 1901 foran Landsarkivet for Sjælland). Min. af H. C. Vantore, 1902. Buste af N. Hansen Jacobsen på monumentet Modersmålet, 1903 (Skibelund krat). Buste af G. Hammerich, 1932 (ved posthuset i Gråsten). Mal. af Petersen Stubæk (Folkehjem, Åbenrå). Foto.

Udg. Hist. afhandl., udg. C. F. Bricka I–IV, 1898–99 (m. bibliografi).

Kilder. Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1894 126f. A. J.: En redegørelse for min udvikling og mit forfatterskab, 1901 (et udeladt stykke heraf findes i Sønderjyske årbøger, 1953). J.s dagbog 1884–96 i Danske mag. 7.r.v, 1949–53 13–53. To ungdomsvenner. H. P. Hanssen – H. V. Clausen, udg. Harald Jørgensen, 1962. Marcus Rubin: Brevveksl. I–IV, 1963 især IV 190–92. H. P. Hanssens brevveksl. i Sønderjyske årbøger, 1978 71–131; 1979 133–222.

Lit. Troels G. Jørgensen: En familieskildring, 1967. H. P. Hanssen i Hejmdal 8.10.1897. Samme i Sprogforens almanak 1899 89–95. Samme: Et tilbageblik I, 1928 211–14; II, 1930 211–38. L. Moltesen i Højskolebl. XXII, 1897 1365–70. L. Hertel sst. 1500–08 1529–36 1559–70. C. F. Bricka i Medd. om rigsark. for 1895–97 17–20. Poul Bjerger i Årbog for da. kulturhist., 1898 1–9. Joh. Ottosen i Sønderjyske årbøger, 1899 278–324. Troels G. Jørgensen sst. 1953 129–57. Harald Jørgensen sst. 1964 11–26. Aage Friis i Nord. t. för vetenskap, konst och industri, Sth. 1900 311–25. Troels Lund i Ill. tid. 15.9.1901. Marcus Rubin: Nogle erindr., 1914 189–94. Samme: Mænd og bøger, 1920 1–44. Th. Graae: Gamle minder, 1917 21–25. H. L. Møller i Sønderjylland, red. Sv. Dahl og A. Linvald II, 1919 294–303. Harald Høffding: Erindr., 1928 288. F. Hendriksen: Mennesker og oplevelser, ny udg. 1932 120f. Troels Fink i Erik Bach: Danske historieskivere, 1942 79–94. Ellen Jørgensen: Historiens studium i Danm. i det 19. årh., 1943 (fot. optr. 1964) 202–17. P. Lauritsen: A. D. J., 1947. Kn. Secher: A. D. J. og V. A. Secher, 1955. Vagn Dybdahl i Afhandl. tilegnede Axel Linvald, 1956 91–114. Troels G. Jørgensen: A. D. J. og 1864, 1964. Lorenz Rerup: A. D. J., 1965 (ty. udg. Flensb. 1967). Samme i Historiska förklaringar, Oslo 1969 = Studier i hist. metode IV 94–109. Samme i Festskr. til Povl Bagge, 1972 237–46. Linier i da. historieskrivn., udg. Den danske hist. foren., 1976.

Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Lorenz Rerup

Jørgensen, Karl Aksel, 1883–1957, maler. * 3.2. 1883 i Kbh. (Stef.), † 9.6.1957 i Kbh., begr. Sorgenfri kgd. F: maskinsmed Mathias J. (1859–1924) og Maren Christensen (1858–1938). ~ 9.8.1910 i Kbh. (Aldersro) med Christine

Jørgensen, Aksel

Sophie Carlsen, * 18.1.1888 i Kbh. (Jac.), † 30. 12.1966 i Skodsborg, d. af gartner Peter C. (1859–1925) og Kirsten Mogensdatter (Mogensen) (1859–1949).

J. som var en af de betydeligste teoretiske malerbegavelser i dansk billedkunst i 1900-tallet fik selv ingen grundig uddannelse. Han stammede fra et arbejdermiljø og blev sat i malerlære, blev svend 1901 og gik derefter en tid på tegneskole hos Frede Aamodt. Yderligere uddannelse fik han aldrig. Han måtte forlade sig på sine medfødte rige anlæg, sine dybtgående selvstudier og den stædige frygtløshed som alle dage karakteriserede ham som menneske og kunstner. Billeder af J. kendes fra århundredskiftet, men først 1908 debuterede han på Kunstnernes efterårsudstilling, bl.a. med de i 1907 malede provokerende figur- og miljøstudier fra prostitutionen i Holmensgadekvarteret. De placerede ham som underklassens og undertrykkelsens socialrealistiske skildrer. Billederne er malet med indignation og varm forståelse, men tillige med et vågnende nøgternt begreb om de kunstneriske udtryksmidler. Både i komposition, farve og valør peger de frem mod hans mere artistisk betonedte arbejder som fx det monumentale, poetisk-realistiske *Dansesalonen Aftenstjernen*, 1908, *Forstad*, 1909 og det intime studie i pastel *En Vaskerkone*, s.å. J.s foretrukne motivverden var endnu den samme, men hans optagethed af fransk impressionisme og Edvard Munch førte ham ud over det naturalistisk-skildrende og indignationsmaleriet. Som proletariats talsmand virkede han med sin ypperlige tegnekunst, bl.a. i tidsskriftet *Gnisten* (1907–08) under Jens Pedersens redaktion og som illustratør af Christian "Engelstofts *Svig og List* (1909) samt Vilhelm Bergstrøms københavner-roman *En haard Negl* (1921). Men sit gennembrud fik han med den række billeder han malede til Lorry "Feilbergs forlystelsesetablissement i Allégade på Frederiksberg med motiver fra Holger "Drachmanns liv og digtning. Allerede Drachmanns begravelse, der formede sig som en landsomfattende sørgfest, satte hans fantasi i voldsom bevægelse, og de billeder han malede – *D/S Kong Haakons Ankomst til Frederikshavn med Drachmanns Urne 26.1.1908*, *Drachmanns Urne og Ligtog passerer Krøyers Æresport ved Hvide Fyr* og *Drachmanns Urne og Ligtog passerer Klitterne ved Nordstrand* (alle fra 1908) – indvarslede opbruddet fra den sociale indignationskunst. De er på én gang reportage og historisk dokumentarisme, udført med overlegen artistisk dygtighed i den præcise gengivelse af farve og lys. Disse figurrige lærreder lagde op til billederne hos Lorry omkring det centrale motiv *Drachmann kommer til Himmerigs Kro*, 1912,

som ved farvens glød og den fantasi, hvormed kompositionen blev gennemført, er et hovedværk i dansk historiemaleri. J. har helt åbenbart udfoldet en anden side af sit temperament og sine kunstneriske ambitioner med denne romantiske motivkreds end i sine ungdomsarbejder.

1910 foretog J. en udenlandsrejse bl.a. til Paris hvor mødet med Cézanne blev skelsættende for hans udvikling og den manddomsgerning han øvede både som maler og (fra 1920–53) som professor ved kunstakademiet. En søgende usikkerhed, tilspidset i en personlig krise, gjorde en årække hans maleri til en slags laboratorieundersøgelse af selve det kunstneriske sprog og dets udtryksmuligheder som gav sig markante og rigt varierede udtryk i den senere fase af hans liv. Det blev fra 20'ernes slutning farvernes og tonaliteters selvstændige rumskabende funktioner han arbejdede med som fx i *Atelier*, 1929, *Opstilling med Tepotte*, 1931 og *Nøgen ung Pige*, 1935. I stedet for den perspektiviske opfattelse af billedrummet skabte han det ved retningsangivelser i billedplanet og forholdene mellem de farvede flader. Hovedværkerne inden for dette på én gang abstrakte og motiviagttagende maleri og studiet af billedelementernes geometriske og farvemæssige funktioner er *Opstilling med Kavalet*, 1938, *Opstilling med Krukke og Pensler*, 1939 og *Opstilling i Interiør*, 1940. Billederne virkede udfordrende ikke mindst ved den hidsige koloristiske effekt som kontrasterne mellem gult og violet fremkaldte. De blev noget nedladende karakteriseret som malerkunst for kunstmalere. Som lærer fik J. da også en indflydelse på sine elever der kun kan sammenlignes med C. W. "Eckersbergs og Kristian "Zahrtmanns. Men ikke mindre betydning fik han som leder af kunstakademiets grafiske værksted hvis elever lærte af hans egne gradvis tilkæmpede erfaringer både med tegning, træsnit og radering. En række træsnit fra årene omkring 1910 – foruden illustrationerne til Adam Oehlenschlägers *Nordens Guder* (1928) – er mesterværker inden for denne disciplin. Hans raderkunst karakteriserede Karl "Madsen som den første danske der behandlede håndværket i fuldt moderne ånd. Ud over sit arbejde som kunstner og pædagog påtog J. sig en pionergerning ved s.m. N. Jacobæus og Harald Rue at indstifte *Kunst i Skolen*, en række vandreudstillinger af moderne dansk maleri hvortil han bidrog med foredrag for de ofte undrende skoleelever der her for første gang fik en rent kunstnerisk og ikke blot kunsthistorisk introduktion til samtidig billedkunst. Han tvang opmærksomheden bort fra motivet og det fortællende indhold hen imod billedelementernes selvstændige liv. I dette arbejde var han forud for

sin tid, ligesom han med sin egen på én gang tørre og lidenskabelige sene kunst indvarslede det konstruktive abstrakte maleri i Danmark. – R. 1926. DM. 1933. K². 1943. □Selvportr.: mal. 1902, 1907, 1908, tegn. 1909, på mal. 1909 af Drachmanns bisættelse, mal. 1912, 1913, med hustruen 1914, pastel 1915, mal. 1916, med hustruen 1917, radering s.å., på gruppe malet 1918, mal. 1919, 1920, tegn. s.å., pastel 1922, mal. 1932, mal. udst. 1937, tegn. 1941, radering 1942, tegn. 1953, træsnit s.å., mal. 1954. Tegn. af E. Utzon Frank, 1908, buste af samme, 1909. Tegn. af Eigil Petersen 1909, Carl Jensen s.å. og 1911, af Jais Nielsen 1910. Radering af Anton Hansen. Mal. af Olaf Rude, 1913. Tegn. af Ivan Opffer, 1931, af Hans Bendix udst. 1936. Buste af G. Halbritter, 1937. Tegn. af Carl Jensen 1943 og udst. 1948. Litografi af Palle Pio, 1945, og radering af Torben Galle Jensen, 1967. Foto.

Gads da. mag. XXVII, 1933 588–97 (interview). A. J.: Den sort-hvide kunst, 1966 (m. breve). – A. J., ved Harald Rue, 1930 = Social kunst I. A. J.s tegninger, ved samme, 1942. Maleren A. J., ved Helge Bertram, Kurt Tengberg og Ole Wivel, 1946 (ny udg. 1947). A. J., ved Erik Clemmesen, 1960 = Danske grafikere I. A. J.: Træsnit og raderinger, 1960 = Grafisk orientering. – Jens Pedersen i Århus stiftstid. 1.6.1909, i Socialdemokraten 16.9.1913 og 2.3.1919. Karl Madsen i Politiken 14.11.1909. Chr. Engelstoft i Tilskueren, 1910 I 221–30. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Ole Wivel

Jørgensen, Alfred Peter Carlslund, 1848–1925, laboratoriedirektør, gæringsfysiolog. * 16.10.1848 i Odense, † 16.12.1925 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: skræddermester, senere købmand Jørgen Peder J. (1818–87) og Kirstine Albers (1823–1903). ~ 21.7.1881 i Kbh. (Matth.) med Camilla Fanny Augusta Lund, * 9.12.1851 i Kbh. (Holmens), † 18.12.1929 på Frbg., d. af søførerfuldmægtig Niels L. (1799–1866, ~ 1° med Anna Wilhelmina Amalie Marx, 1802–39) og Fanny Cathinca Emma Jacobine Marx (1817–1903).

J. blev 1868 lærer fra Skårup seminarium, blev 1872 student (privat dimitteret) og blev 1873 cand. phil. Botaniske studier blev påbegyndt ved Kbh.s univ. samtidig med at han virkede som lærer ved forskellige skoler, skrev et *Repetitorium i Zoologi* der i nye udgaver blev brugt helt op til århundredskiftet, men han afsluttede aldrig sit universitetsstudium med en embedseksamen. Han besvarede dog en af professor F. *Didrichsen 1876 stillet prisopgave om Bromeliaceernes rødder, og resultaterne af dette og nogle følgende arbejder om planterødders anatomi og morfologi blev offentliggjort i Botanisk Tidsskrift 1878 og -79 samt i to artikler i Botanisk Central-

blad, 1880. I denne periode var J. assistent hos Eug. *Warming, og i denne periode udførte han også en undersøgelse af vandet fra 40 brønde i Kolding (Hygiejniske Meddelelser, Ny rk. 3). Man kan der læse hvad brøndene i en købstad som Kolding rummede af uhumsk vegetation for 100 år siden. 1881 oprettede J. i Bartholinsgade i Kbh. et laboratorium for mikroskopisk-botanisk undersøgelse af levnedsmidler. Warming forærede J. et mikroskop til den nye aktivitet der måske var inspireret af den i „Dagbladet“ førte diskussion om forfalskning af krydderier o. l. Samtidig offentliggjorde J. et arbejde om mikroskopiske undersøgelser af rug- og hvedemel (Ny pharm. Tid., 13, 1881). Der kan også nævnes et arbejde fra 1883 om påvisning af vandtilsætning til mælk ved hjælp af refraktometri. Laboratoriet blev dog snart til et laboratorium for teknisk mikrobiologi, navnlig gæringsteknik. Årsagen her til var at J.s ven og studiekammerat, botanikeren Emil Chr. *Hansen, med hvem han 1876 havde oversat *Darwins Rejse om Jorden* i 1878 blev ansat ved Gamle Carlsberg.

Venskabet med Hansen har utvivlsomt vakt J.s interesse for gæringstekniske problemer, især efter at Hansen gennem forsøg havde erkendt at bakterier ikke var det eneste der skadede øllet; „vildgær“ kunne gøre noget lignende. På dette tidspunkt var det ifølge den store franske bakteriolog Louis Pasteur bakterier der var årsagen til alle „øl-sygdomme“. Hansen viste at anvendelse af en udvalgt ølgær, opformeret fra én velegnet gær-celle under sterile betingelser var den eneste måde at sikre øllets kvalitet idet det dermed sikredes både mod „vildgær“ (gær med uønskede forgæringsegenskaber) og mod bakterier. 12.11.1883 bryggedes på Gamle Carlsberg trods nogen skepsis fra brygger J. C. *Jacobsens side for første gang øl med rendyrket gær. En ny epoke var begyndt i gæringsteknikkens historie. J., der havde fulgt denne udvikling med stor interesse, gik med stor iver ind i rendyrkning af gær og kontrol af gær efter Hansens forskrifter, og han blev en forkæmper for de Hansenske metoder. Brygger Jacobsens beslutning, som anført i laboratoriets statutter om at intet resultat opnået på Carlsberg laboratorium må hemmeligholdes, samt på den anden side at Carlsberg laboratoriet ikke må bruge sin tid på at fungere som brygger-skole gav J.s laboratorium en enestående chance for at blive det formidlende led til bryggerier verden over. 1881–88 var J. knyttet til Tuborgs Fabrikker som konsulent, og i maj 1884 indførtes der rendyrket bryggeriundergær. 1885 forsøgte J. på Hansens opfordring og med godt resultat at indføre rendyrket gær i overgærsbryggerier, først på C. Wiibroes bryggeri i Helsingør.

Jørgensen, Alfred

Metodens hurtige udbredelse kan belyses ved at nævne at fra 1885 til -95 blev ca. 100 apparater til rendyrkning af gær indrettet verden over. Dette skal forstås på baggrund af det faktum at før rendyrkningens indførelse måtte mange bryggerier bortkaste $\frac{1}{2}$ til $\frac{1}{4}$ af produktionen på grund af „sygdom i øllet“, altså afvigende smag eller udseende på grund af bakterier eller „vildgær“. 1889 blev en ny laboratoriebygning opført Frydendalsvej 30, Frederiksberg. J.s medfødte pædagogiske evner og lyst til at undervise førte med sig at han jævnsides med sit laboratoriearbejde begyndte at undervise i gæringsfysiologi, og denne side af hans virksomhed gav hurtigt hans laboratorium internationalt ry. Gæringsfysiologer, videnskabsmænd og praktikere kom for at blive undervist i fremstilling, anvendelse og kontrol af den rene gær. Disse mange elever (i J.s levetid ca. 1500) skaffede efterhånden som årene gik J.s renkulturer og metoder indpas i bryggerier og brønderier verden over. J. konstruerede forskelligt forbedret laboratorieapparat (Jørgensen-kolbe etc.), desuden sammen med ingeniør Axel Berg et propageringsapparat (dog kun med ringe udbredelse), og sammen med Chr. Kalhauge en metode til fremstilling af brødgær. Hans livs hovedværk er dog hans lærebog i gæringsfysiologi: *Die Mikroorganismen der Gärungsindustrie*, 1886, 1890, 1892, 1898 og 1909; engelsk udgave 1889, 1893, 1900, 1911 og 1925; fransk udgave 1895 og 1899. Han skrev desuden en bog med titlen *Alkoholgæren*, 1901; tysk udgave 1901; engelsk udgave 1903, 1913 og 1936.

1885–1922 var J. udgiver af *Zymoteknisk Tidsskrift* der publicerede og refererede danske og udenlandske arbejder. Det blev senere på dette område afløst af Bryggeritidende. Der foreligger en lang række mindre publikationer fra J.s hånd, men langt de fleste er åndenhåndsmeddelelser. Af selvstændige videnskabelige arbejder har han kun præsteret få. De mest kendte er nogle meddelelser i *Centralblatt für Bakteriologie und Parasitenkunde* II. Abt. I–II, 1895–96 samt i *Zymoteknisk Tidsskrift*, 1896, gående ud på at skimmelsvampe kunne udvikle sig til virkelige gær-celler (*Saccharomyceter*), og at denne proces i stor stil foregår i naturen, fx på vindruer. På dette punkt tog J. fejl, og det skal ikke skjules at hans materiale er mangelfuldt og arbejdet temmelig overfladisk udført. Man bør dog forstå at denne antagelse at gær kunne udvikle sig af skimmelsvampe havde eksisteret fra gæringsvidenskabens første tid, og at en række forskere som F. Kützing, O. Brefeld og måske Pasteur havde anset den for selvfølgelig selv om den aldrig var blevet bevist eller modbevist. Det var

altså bevist J. mente at have fundet, og han syntes ikke at stå ene idet den japanske forsker Takamine med hensyn til Aspergillus havde gjort lignende iagttagelser. Emil Chr. Hansen vendte sig skarpt mod J.s publikationer og bad to af sine assistenter, Schiønning og Klöcker, om at underkaste påstanden en nærmere prøvelse. De beviste gennem et meget grundigt og vel gennemført arbejde at J. ikke kunne have ret (Medd. f. Carlsberg Lab. IV. Bd. 2. H., 1896). Det gamle, gode forhold til Emil Chr. Hansen blev aldrig genoprettet. J. kunne ikke tilgive Hansen den form han havde tilladt Schiønning og Klöcker at anvende i deres artikel. Til Hansens vurdering af sagen og af deres indbyrdes forhold tjener dog måske bedst følgende citat fra Hansens indlæg ved 3. danske bryggermøde i Kbh. 1896: „En Tid lang troede Jørgensen, at han havde fundet en Methode, ved hvilken Skimmelsvampe skulde kunne udvikle Gjærsvampe; men han har siden selv set, at en saadan Methode ikke foreligger og har altsaa selv rettet den begaaede Fejl. . . . Enhver kan tage fejl, – men Jørgensen har indlagt sig saa store Fortjenester paa Gjæringsvæsenets Omraade, at det intet Skaar vil gjøre ham. Han har navnlig ved sin Lærebog og ved den Dygtighed, hvormed han leder sit Laboratorium, vundet et anset Navn. Da jeg i 1883 kom frem med mit Gjærrendyrkningssystem, var Jørgensen omtrent den eneste der troede paa, at det, jeg havde udfundet, var rigtigt, og at det vilde sætte Frugt i Livet. Paa den Tid var endog en Fremskridtets Mand som Kapt. Jacobsen imod mine Bestræbelser. Jørgensen har bestandig ved aandelige Baand været knyttet til Carlsberg Laboratoriet“.

Det er uomtvisteligt at J.s betydning for gæringsfysiologien og gæringsteknikken ligger for det første i hans tidlige forståelse af og konsekvente fastholden ved det Hansenske rendyrkningsprincip og i hans deraf følgende krav om effektiv rengøring og driftskontrol i gæringstekniske virksomheder, og dernæst i hans mangeårige virksomhed som en dygtig og inciterende lærer inden for et område hvor universiteter og andre lærestalter endnu ikke gav planmæssig undervisning. Hans laboratorium blev så kendt for udbredelse af anvendelsen af rendyrket gær i hele verden at mange udlændinge senere gennem årene har haft vanskeligt ved at skelne mellem Carlsberg laboratoriets fundamentale indsats og Alfred Jørgensen laboratoriets formidende indsats. Udbredelsen af anvendelse af rendyrket gær var sikkert ikke gået så hurtigt – og måske ud fra et helt andet land end Danmark – hvis ikke J. havde stået parat med spiren til sit laboratorium da hans ven og studiekammerat Emil

Chr. Hansen gjorde sine fundamentale iagttagelser og gennemførte de første brygningsforsøg på Gamle Carlsberg efter disse principper. □Foto.

Carl Christensen: Den danske botaniske lit. 1880–1911, 1913 74–80 (bibliografi). – S. Elvius: 200 biografier af studenterne fra 1872, 1897: suppl. 1912. Danm. i vor tid, red. Vilh. Østergaard, [1905]. Nationaltid. 15.10.1918. C[arl] J[acobsen] i Naturens verden X, 1926 89–91. Naturhist. tid. VI 62f. Sst. XI, 1947 9f. Alb. Hansen sst. XI, 1948 81–87. Jørgen Max Jørgensen: Den danske gæringsfysiolog A. J. 1848–1948, 1948 (også eng. udg. s.å.). Kemisk månedsl. XXIX, 1948 148.

Robert Djurtoft (Albert Hansen)

Jørgensen, Alfred Theodor, 1874–1953, teolog, filantrop. *9.6.1874 i Vejle, †12.9.1953 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: kantor, lærer Julius Andreas J. (1845–1912) og Anne Marie Bagger (1848–1923). ~2.11.1899 i Kbh. (Trin.) med Ingeborg Christiane Dorothea Jordt, *23.8.1875 i Vejle, †17.10.1946 i Kbh., d. af købmand Eduard J. (1826–1911) og Holga Nathalia Francisca Friis (1850–1925).

J. blev student 1892 fra Horsens og teologisk kandidat 1897. 1899 vandt han universitetets guldmedalje for afhandlingen *I hvilket Omfang og paa hvilken Maade kan det protestantiske Skriftprincip fastholdes over for de Angreb, som navnlig i nyeste Tid er rejst mod samme?* Derefter gennemførte han studier i Tyskland hos nogle af tidens førende Luther-forskere, J. Köstlin og C. Stange. Sidstnævnte bevarede han livslang forbindelse med, og de arbejdede sammen for at styrke de mellemkirkelige lutherske bånd. I 1908 blev J. teologisk doktor på en afhandling om *Luthers Kamp mod den romersk-katolske Semipelagianisme*. Fra 1902 var han sekretær i De samvirkende menighedsplejer der var stiftet samme år med det formål at iværksætte et diakonalt hjælpearbejde for børn, syge, gamle og fattige. Det var forudsætningen at sådanne opgaver ikke altid kunne løses lokalt i de enkelte sogne, men måtte samles under en fælles organisation for hele København. J. fik stor betydning i menighedsplejen fordi han tog talrige initiativer til oprettelse af nye arbejdsområder, og fordi han havde usædvanlige evner til at skaffe penge. Ved siden af de praktiske opgaver i det kirkelige-sociale hjælpearbejde prøvede han at vinde forståelse for at den kirkelige filantropi måtte tages op som videnskabelig disciplin inden for teologien (jf. hans grundbøger *Filantropiens Førere og Former i det nittende Aarhundrede*, 1921, *Filantropi*, 1939 samt *Apostelen Paulus som Filantrop. Den kristne Diakonis Oprindelse og Rettesnor*, 1950). 1931 var han primus motor bag oprettelsen af Folkekirkeligt filantropisk forbund. – Da grunden til en omfattende offentlig socialforsorg blev lagt

1933 med K. K. Steinckes socialreform forekom det mange at det kirkelige hjælpearbejde ville blive tvunget henimod opløsning. J. så dog ikke statens overtagelse af de fleste funktioner som en sådan trussel, men tværtimod som en tiltrængt aflastning for kirken. Imidlertid vendte han sig mod den opfattelse at alle problemer skulle være løst med socialreformen. Han tilstræbte gensidig forståelse hvor det kirkelige hjælpearbejde var et nødvendigt supplement til det offentlige, idet private kirkelige initiativer for J. aldrig kunne undværes (jf. *Socialreformen og Menighedsplejen* i Præstef. Blad 1933).

I årene 1897–1934 var J. kirkelig medarbejder ved Berlingske Tidende. Her fremlagde han sine konservative synspunkter, teologisk og kirkepolitisk. Navnlig modarbejdede han liberalteologien og den „tålsomme“ folkekirkede; han stod bag Kirkeligt landsforbund der blev ledet af H. Ussing og F. Torm. J. prøvede i flere omgange at få ansættelse ved det teologiske fakultet, men led her en række skuffelser. Han havde derimod kontakter med det norske menighedsfakultet hvor han var gæstelærer, en kort tid også gæsteforsker. I det hele taget knyttede han i en række sammenhænge udenlandske forbindelser der stillede de hjemlige nederlag i skyggen, og han opnåede talrige internationale hædersbevisninger. I forbindelse med første verdenskrig gik J. ind i arbejdet med at skaffe hjælp til flygtninge, forældreløse børn etc. i de krigsramte områder. Efter krigen fortsattes arbejdet, også på fællesnordisk plan. J. ville fremfor alt støtte de lutherske kirkesamfund i Europa der som følge af krigen var kommet i en vanskelig stilling. Bestræbelserne blev samlet i Nødhjælpen til Europas evangeliske kirker (nu Folkekirkens nødhjælp) der på et internationalt møde i København i 1922 blev tilsluttet et mellemkirkeligt fællesinitiativ. J. var her en af drivkræfterne. Det var han også året efter da Det lutherske verdenskonvent (nu Det lutherske verdensforbund) blev oprettet i Eisenach i Tyskland. J. blev indvalgt i præsidi- et hvor han havde sæde en lang årrække. Økumenisk var der navnlig to sammenhænge hvor han fik en særlig markant profil. For det første ønskede han det mellemkirkelige fællesskab på luthersk grund bygget op omkring en konsekvent fastholdelse af bekendelsen, luthersk forstået, jf. hans programforedrag i Eisenach 1923 om bekendelsen som kirkens ufravigelige grundvold. Ligeledes stillede han sig under den tyske kirkekamp på linje med de konservative lutherske biskopper i de „intakte“ landskirker (se hans portrætter i *Kirkelige Profiler*, 1952). Hans vægtlægning på bekendelsestroskaben skulle først og fremmest tjene til at etablere et

Jørgensen, Alfred Th.

kirkeligt bolværk mod sækulariseringen der for ham var tidens hovedfare hvad enten den blev ført frem i liberalistisk eller socialistisk skikkelse. For det andet argumenterede han for at udbygge de internationale kontakter blandt lutherske kirker ved at oprette et rejsende Luther-fakultet eller i det mindste udveksle præster, stipendiater og teologiske lærere. Dette forslag fremførte han med stor vægt ved Det lutherske verdenskonvents konference i København 1929 hvor han igen var hovedmanden bag arrangementet. Et synligt resultat blev Luther-akademiet i Sondershausen i Thüringen, oprettet 1932 med C. Stange som leder (professor i Göttingen) og med den svenske ærkebiskop Eidem og professor Torm i præsidiet. Disse bestræbelser blev dog vanskeliggjort som følge af den politiske udvikling i Tyskland under Hitler. Da Stange efter 1945 sammen med bl.a. J. søgte at vinde forståelse for en genoprettelse af Luther-akademiet var begge tyngede af alderen, og ledelsen i den fælleskirkelige bevægelse på luthersk grund overgik til yngre kræfter. – R. 1919. DM. 1923. K². 1942. □Mal. af R. Panitzsch, 1934. Foto.

Kilder. Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1908 47f og i Religionswissensch. der Gegenwart in Selbstdarstellungen IV, Lpz. 1928 115–58. A. T. J.: Filantrop og skribent. Brogede minder fra et begivenhedsrigt liv i ind- og udland, 1949.

Lit. Siegfr. Grundmann: Der Lutherische Weltbund, Köln 1957 = Forschungen zur kirchl. Rechtsgesch. I. Bengt Wadensjö: Toward a world Lutheran communion, Uppsala 1970 = Studia hist.-ecclesiastica Upsaliena XVIII. E. Murtorinne i Nord. lutherdom över gränserna, red. Lars Österlin, 1972 = Skr. utg. av Nord. inst. för kyrkohist. forskn. II. A. Boyens i Zwei Reiche und Regimente, udg. Ulr. Duchrow, Gütersloh 1977 = Studien zur evang. Ethik XIII.

Papirer i Rigsark. Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Jens Holger Schjørring

Jørgensen, Anders, 1839–1915, højskoleforstander. * 1.3.1839 på Flødstrup Mark ved Nyborg, † 30.11.1915 i Høng, begr. i Finderup. F: husmand Jørgen Pedersen (1802–90) og Anna Poulsdatter (1799–1864). ~ 1° 27.4.1872 i Aggersborg med Maren Christensen, * 9.7.1843 i Ørslev, Løve hrd., † 5.6.1873 i Høng, d. af gårdmand Christen C. (1808–79) og Ane Margrethe Andersdatter (1806–95). ~ 2° 3.8.1875 i Finderup med Marie Lomholt, * 23.3.1850 på Højen Mark ved Vejle, † 7.3.1924 i Høng, d. af gårdejer Jens Madsen L. (1810–68) og Kirsten Olesdatter (1808–79).

Allerede som barn drømte J. om at blive lærer. Men hjemmet var fattigt, og J. måtte ud at tjene på gårde i sin hjemegn. Tidligt i sin ungdom var han blevet kristeligt vakt, var elev på Kolds højskole 1857–58. Anbefalet af Christen *Kold blev

J. medhjælper på Holsteinsminde hos Anders "Stephansen som han betragtede som sin „faderlige ven og velgører“. 1863 tog han lærereksamen som privatist og fortsatte som lærer på Holsteinsminde og var desuden i nogle år lærer på den nærliggende Hindholm højskole. 1872 blev J. forstander for Høng højskole og oprettede samtidig en friskole for børn. Han begyndte så småt med kun seks elever på højskolen den første sommer, men i langsom vækst steg elevtallet så Høng højskole, som J. købte 1891, under hans ledelse blev en af landets større højskoler. I hans tid havde skolen over 5000 elever. J. var højskolemand af Kolds linje. Han virkede stærkt ved sin jævnhed og personlige styrke. I kraft af hans virke for småbruget prægedes elevtilgangen ikke mindst af unge fra småkårshjem. – Med stor praktisk dygtighed drev J. skolens have- og jordbrug. Nogle somme foretog han med understøttelse fra Det kgl. danske landhusholdningsselskab rejser i Danmark og Angel for at studere veldrevne husmandsbrug og have dyrkning. Hans erfaringer på disse områder kom mange til gode. Han holdt foredrag om småbrugets rette drift og udgav *Kortfattet Vejledning til Husloders Dyrkning*, 1881 der udkom i flere stærkt udvidede udgaver; sidste udgave, *Den lille Vejleder i praktisk Land- og Havebrug*, 1900, blev oversat til svensk (*Småbrukarens Bok*, 1912). J. var „Husmandsrejsernes Fader“, 1884 gav han stødet til at husmænd i Flok og følge på flere dages rejse besøgte vel dyrkede husmandsbrug; han holdt på sin skole korte kursuser for mindre landbrugere. Som påskønnelse for sit arbejde fik J. 1877 og 1883 Det kgl. danske haveselskabs sølvmedalje og 1909 landhusholdningsselskabets store sølvbæger. Sammen med sin hustru der var ham en jævnbyrdig medhjælper oprettede han 1891 Høng børnehjem. □Mal. af R. Leepin, 1911, og af Johs. Nielsen, 1930, efter foto fra 1907 (Høng husmandsskole). Foto. – Mindesmærke af Jens Lund, 1916 (ved Høng husmandsskole). Mindesten i Løve 1936.

Medd. fra Høng højskoles elevforen. 1916 23–41 (Blade af A. J.s mindekrans); 1922 (A. J.s erindr., ved Tormod Jørgensen; også som særtryk s.å.); 1932 3–44 (breve). – Minder fra Høng højskole, 1907 og 1911. Højskolebl., 1909 305–08. Sst. 1914 913–20. V. Brücker sst. 1915 1545–50. S. Berthelsen i Husmanden, 1915 791–93 806–08 (også som særtryk s.å.). Chr. Christensen: Min livsførelse og virksomhed, 1918 63f. Tormod Jørgensen: Husmandsrejsernes første tiår, 1934. Samme: A. og Marie J., 1938. Fr. Skrubbeltang: Den danske husmand I–II, 1952–54.

Claus Bjørn (Fred. Nørgaard)

Jørgensen, Anker Henrik, * 1922, statsminister. * 13.7.1922 i Kbh. (Sundby). F: kusk Johannes

Albert J. (1894–1924) og Karen Marie Christiansen (1894–1928). ~6.11.1948 i Randers (Marie Magdalene k.) med barneplejerske Ingrid Kvist Pedersen, * 17.8.1922 i Marie Magdalene sg., Randers amt, d. af maskinarbejder Søren Peder P. (* 1898) og Krestine Kvist (* 1898).

J.s barndom og første ungdom symboliserer i det ydre det der skete med dansk arbejderklasse mellem de to verdenskrige. En start under kummerlige boligforhold i de gamle rønner på Christianshavn og så udflytning til de moderne boligkvarterer på Amager med eget værelse. Dette var den vækst der skete trods bestandige kriser og arbejdsløshed. Efter forældrenes tidlige død kom J. i huset hos sin faster og onkel (tobaksarbejderske, chauffør). Skolegangen fandt sted i Det kgl. vajsenshus' skole og afsluttedes med 7. klasse. Derefter var han arbejdsdreng, bud og lagerarbejder. Efter soldatertiden, der sluttede med 29.8.1943 og interneringen derefter, var J. på ny lagerarbejder på FDB og var med i en modstandsgruppe, tog præliminæksamen fra aftenkursus 1949. J. havde været socialdemokrat fra barn og ung (DUI, derefter DSU og så partiforeningen). Det blev imidlertid det faglige arbejde der fangede ham. Først tillidsmand på arbejdspladsen, så næstformand i Lager- og pakhusarbejdernes fagforening i København 1950, formand 1956, forretningsfører 1962 for transportgruppen i Arbejdsmandsforbundet (nu SID) og 1968 formand for Arbejdsmandsforbundet. Tidligt i sine tillidsmandsår havde J. skaffet sig en betydelig indsigt i samfundsforhold gennem deltagelse i kurser her i landet, i Tyskland og i USA, desuden havde han flittigt læst litteratur – en lidenskab der har fulgt ham siden. I fagbevægelsen betød han en fornyelse. Han kunne det klassiske for en fagforeningsleder – lønforhandlinger, administration og agitation – men på en række områder gennemførte han fornyelser i dagligdagen der fjernede mange af de småting og de omstændelige procedurer der havde sat sig fast før 1914. Udadtill var det markeret gennem hans redaktion 1964–68 af forbundets blad. Det fik et nutidigt udseende og et alment kulturelt indhold der vandt til læsere langt uden for medlemskredsen, men som af og til gav nogle vanskeligheder med bestyrelsen.

I 1960erne blev J. også politiker. En kort overgang – 1961–64 – var han medlem af Københavns borgerrepræsentation, men gik derefter over i folketinget, hvortil han siden 1964 er valgt i vestre storkreds (først opstillet i Enghavekredsen til 1971, derefter i Vesterbrokredsen). I folketinget fik J. tidligt ordførerskaber i arbejdsmarkedssager. Interessen for almene politiske spørgsmål var dog også klar, og han var 1966

medstifter af SDS (Socialdemokratisk samfund) der samlede „venstrefløjs“-socialdemokrater til debat om partiets politik. Mod slutningen af 1960erne stod han som en af arbejderbevægelsens markante ledere, dog klart stadig med forankring i fagbevægelsen. Han udtalte sig åbent om Vietnamkrigen (kritisk over for USAs politik), om u-landsspørgsmål, om arbejderbevægelsens stilling i andre lande, men også om danske forhold. Han kunne i folketingsgruppen tale højt og uventet sætte sager under debat, men uden for gruppeværelset fulgte han usvigeligt de trufne beslutninger. Hans position var så fremtrædende, at Berlingske Tidende ved hans 50-års dag 1972, hvor ingen kunne vide han snart skulle blive statsminister, skrev at han kunne blive Danmarks Olof Palme. Op mod afstemningen om Danmarks tilslutning til EF gik Arbejdsmandsforbundet på en kongres imod. J. erklærede sig trods dette som tilhænger. Trods hele J.s placering i frontlinjen kom det som nyere dansk politikis største overraskelse (også for J. selv) at J. O. Krag, da han trak sig tilbage 3.10.1972, i realiteten udnævnte J. til sin efterfølger. Ses der bort fra proceduren var det overraskende, dels fordi J. ikke tidligere havde været regeringsmedlem, dels fordi han i mange henseender blev anset for at stå til venstre for de dominerende kræfter i partiet eller i hvert fald for at ligge for langt forud for disse.

J. var i første omgang statsminister 5.10.1972–19.12.1973 og derefter igen uafbrudt fra 13.2.1975, 1978–79 med deltagelse af venstre. Det har hele tiden været i en tilbageslagsperiode, ledelsen har ligget hos J., og dette har betydet at det ikke har kunnet blive nogen egentlig reformperiode. Problemet har været at bevare de i det foregående tiår vundne positioner. I den første statsministerperiode førte J. sin tidligere stil med sig i henseende til åbenhjertige kommentarer. Han talte Israels sag mod araberne, var kritisk over for amerikanerne i Vietnam og ytrede mistillid til Richard Nixons lederevner. Selv om flertallet uden tvivl straks eller i hvert fald senere måtte give J. ret, blev det af mange opfattet som uklogt af en statsminister at udtale sig så ligefremt om andre landes forhold. For J. stod et hovedproblem i forgrunden, nemlig at sikre partiets enhed efter den klart markerede spaltning i EF-spørgsmålet. Udtalelser som de nævnte har uden tvivl været med til at styrke hans stilling hos netop partiets EF-modstandere der som hovedregel netop stod for de samme synspunkter. Ikke at de blev fremsat af den grund, men måske blev de af den grund ikke tilbageholdt. Da J. foretog en ommøblering af regeringen i september 1973 kom også folk fra „Socialdemokrater mod EF“

med: Karl *Hjortnæs og Ritt *Bjerregaard. Det lykkedes i løbet af det første års tid at „glemme“ uenigheden som kunne være blevet katastrofal for partiet. Uden tvivl beroede dette for en væsentlig del på J.s personlighed. Netop EF-anliggender belastede regeringen, særlig de vanskeligheder landbrugsminister Ib Frederiksen havde under forhandlingerne om landbrugsordningerne. Til dette kom så oliekrisen 1973. Resultatet blev det store mandattab ved valget 4.12.1973 (fra 70 til 46 mandater) som socialdemokratiet dog havde fælles med de andre gamle partier; det var ved dette valg centrumdemokraterne og fremskridtspartiet kom ind.

Oppositionstiden blev kun kort. I pressen blev der talt om en lederkrise i socialdemokratiet, men der var ingen tøven om statsministerstillingen efter valget 1975. Det betød i øvrigt som også valgene 1977 og 1979 en fortsat fremgang for socialdemokratiet. J.s anden regeringsperiode har indrepolitisk været præget af den vanskelige økonomiske situation, de internationale konjunkturer har medført. Det er gang på gang lykkedes for J. at få gennemført forlig om den økonomiske politik, og 1978–79 forsøgte han at skabe sig mere sikkerhed i det parlamentariske arbejde ved at optage venstre i regeringen. Dette forsøg og de forskellige forlig er blevet kraftigt angrebet af LO-formanden Thomas *Nielsen. Ingen sinde før har der offentlig været en debat så kraftig mellem fagbevægelsens og partiets ledere. Selv om meget i de senere år i højere grad end tidligere foregår for åbent tæppe, har LO-formandens udtalelser overrasket i vide kredse; men de har på den anden side ikke standset partiets fremgang hos vælgerne. Når J. udtaler sig om principielle politiske spørgsmål, står han stadig så åbenbart „til venstre for midten“ som han udtrykte det 1969. Konstellationerne i folketinget har gang på gang tvunget ham til at afvige fra denne holdning. Han erkender uden tøven at intet parti, heller ikke hans, vil kunne få gennemført sine ideer, men at der nødvendigvis skal regeres. Som partileder står han i en anden position end sine forgængere. Tiden er ikke til den form der tidligere var den gængse, at gruppemødet mere var en polering af lederens beslutning. Nu drøftes lederens forslag. Der må ofres tid og omtanke på balancegangen mellem at være den håndfaste og den åbne leder. Undertiden kan J. nok være for overvejende, som hovedregel gælder dog at han, når tiden for beslutningen er inde, da er meget fast og afskærende. – J. har bidraget til en række aktuelle politiske publikationer; en del af hans taler og artikler er udgivet 1975 under titlen *Til venstre for midten*. □Tegn. af Poul Holck udst. 1971. Afbildet på karikatur

af Bjarne Laursen 1973–74 (Amalienborg). Tegn. af Knud Lollesgaard (Kgl. bibl.). Tegn. af Ivan Opffer (Fr.borg). Buste i form af sparebøsse af Arne Finne, 1977. Foto.

A. J. i Fra hytte og slot, red. Margrethe Spies, 1977 210–23. Interviews i Demokraten 30.9.1969, Berl. tid. 20.10.1974 og Jyllandsposten 11.4.1976. – Eyvin Olsen i Berl. tid. 15.10.1972. Viggo Kampmann: Seks socialdemokratiske statsministre, 1973. Malin Lindgren i Politiken 20.8.1978. Hans Lyngby Jepsen: A. J., 1980.

Vagn Dybdahl

Jørgensen, Bendt Søborg, 1815–88, landøkonom. * 19.9.1815 i Kbh. (Garn.), † 7.12.1888 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: oboist, senere gæstgiver Hans J. (1788–1862) og Ane Kirstine Søeborg (ca. 1782–1849). Ugift.

Faderen var af gårdmandsslægt fra Måløvegnen og blev ved giftermål ejer af et gæstgiveri ved Nørre torv hvor han efterhånden blev en velstående mand. J. fik en omhyggelig opdragelse og stiftede bekendtskab med mange landmænd som gæstede faderens forretning, og som især kom fra hans hjemegn. Besøg hos slægtninge bidrog yderligere til at give ham forståelse af landbrugsforhold. Efter endt skolegang og en kort tids beskæftigelse ved kontorarbejde kom han 1830 med på det første hold der fik praktisk håndværkeruddannelse på værkstederne som var knyttet til den nyoprettede polytekniske læreanstalt. 1833 bestod han læreanstaltens adgangseksamen og fuldførte det teoretiske studium ved at tage eksamen i mekanik 1836 og i anvendt naturvidenskab 1838. Derefter fulgte en række år hvor J. tog fat på ret forskelligartede opgaver. 1838 bistod han ved anlæg af et teglværk på Adellersborg og n.å. forestod han på opfordring af Selskabet for naturlærens udbredelse en række forsøg med fremstilling af hollandsk og engelsk ost på Knabstrup. På rentekammerets foranledning undersøgte han de følgende år myremalmen i Jylland, og for at studere metoderne til jernudsmeltning rejste han 1839 til Tyskland og 1840 til Sverige og Norge. N.å. sendtes han til Fyn for at foretage undersøgelser af tørv og teglværksler, og 1843 vandt han Videnskabernes selskabs pris for en afhandling om tøvrens forkulling. Derpå kom han til Sørupgård og Ledreborg som vejleder i ostefremstilling.

Først på denne tid droges han helt til landøkonomien, og hans virksomhed kom nu ind i et fastere spor. Ved G. *Begtrupps død 1841 var forelæsningerne over landøkonomi ved universitetet ophørt, og indflydelsesrige mænd som H. C. Ørsted, Forchhammer og Jonas Collin var interesseret i på ny at få en sådan undervisning i gang. Hos dem fandt J. støtte til sine planer om videre

landøkonomisk uddannelse, og 1845 drog han ud på en flerårig studierejse der fik stor betydning for hans senere undervisning ved at give ham kendskab til landbruget dels i hjemlandet, dels i Tyskland, Schweiz, Frankrig, Belgien, Holland, England og Skotland. Længst opholdt han sig på landbrugsakademiet i Eldena. I Gies-sen hørte han Liebigs forelæsninger, og i Paris studerede han hos Boussingault.

1847 vendte han hjem, veludrustet til at optage den lærergerning som fra mange sider var ønsket. Både på landmandsforsamlingerne og i stænderforsamlingerne var der ført livlige for-handlinger om indretningen af en højere landøkonomisk undervisning, og planerne samledes efterhånden om oprettelsen af en højskole i Sorø som havde Christian VIIIs særlige interesse. J. havde udarbejdet plan for landbrugsundervisningen, men skolen blev aldrig ført ud i livet og ved krigens udbrud meldte han sig da som frivillig. Som underofficer kom han til hæren på Als, avancerede til sekondløjtnant, men hjemsendtes allerede i nov. for på ny at søge planerne om en landbrugsundervisning fremmet. Med understøttelse af landhusholdningsselskabet begyndte han vinteren 1848-49 en række forelæsninger på Polyteknisk læreanstalt, og den følgende sommer forelagde han en plan for en systematisk landbrugsundervisning som i det væsentlige blev godkendt.

1.10.1849 ansattes J. som docent (fra 1852 med titel af professor) ved Polyteknisk læreanstalt hvor han skulle holde forelæsninger over agerdyrkningslære, husdyravl, agerdyrkningsredskaber og agerdyrkningsystemer. Forelæsningsrækken strakte sig over et år og kunne i forbindelse med undervisningen på veterinærskolen på Christianshavn og i naturvidenskab på læreanstalten benyttes som et nogenlunde afrundet teoretisk landbrugskursus. Den hermed påbegyndte undervisning, der fortsattes til 1858, blev grundlæggende for den senere udvikling af det landøkonomiske studium her i landet, for hvilket J. således blev den egentlige banebryder. Foredragsplanen skulle bygges op fra grunden af, der manglede forsøgsmark og specielle samlinger, og J.s mangel på oratorisk evne og praktisk uddannelse vanskeliggjorde ham opgaven. Til dens løsning medbragte han på den anden side et solidt naturvidenskabeligt kundskabsgrundlag og en levende interesse for sagen. Som tiden gik vandt han pædagogisk erfaring, de første års kritik forstummede, og efterhånden samlede han en betydelig kreds af tilhørere. Kun fem af hans elever gennemførte dog studiet som helhed og sluttede med eksamen, men blandt disse første landbrugskandidater var mænd som N. P. J.

*Buus, J. C. *Ja Cour og P. *Feilberg. Den opnåede ordning kunne dog kun blive midlertidig, og J. deltog ihærdigt i de fortsatte bestræbelser for at få oprettet en selvstændig landøkonomisk læreanstalt. Han var medlem af den kommission der i denne anledning nedsattes på landmandsforsamlingen i Kbh. 1852, og af regeringskommissionen af 1854 hvis forslag førte til loven af 8.3.1856 om oprettelsen af en veterinær- og landbohøjskole. I begge kommissioner fik han stor indflydelse, og det skyldtes sikkert i overvejende grad hans udholdende energi at man fik en væsentlig teoretisk læreanstalt i Kbh. og ikke en praktisk-teoretisk læreanstalt på landet, således som særlig N. E. *Hofman Bang kæmpede for.

Ved landbohøjskolen virkede J. i henved en menneskealder. Mens F. V. A. *Prosch varetog undervisningen i husdyrbrug var J. længe alene om alle de andre egentlige landbrugsfag. Med sin udpræget naturvidenskabelig-teoretiske uddannelse lagde han hovedvægten på agerdyrkningslæren og redskabslæren. De særlige økonomiske problemer i landbrugs-læren blev kun i ringe grad fremdraget, og dette følte som årene gik som en stadig tydeligere mangel. Også mæl-kens behandling og anvendelse og i de første år endog visse dele af husdyrbruget var henlagt under ham, men fra 1874 blev mejerilæren overdraget Th. R. *Segelcke. J. var ikke nogen egentlig forsker, men fra sine naturvidenskabelige studier og sine talrige rejser i ind- og udland havde han erhvervet sig et fond af solide kundskaber og en erfaring som han længe kunne øse af. Han var en over for de praktiske krav forstående, ædruelig teoretiker der undgik alle løse hypoteser og stedse indprentede sine elever respekt for den praktiske gerning. Til sin lærergerning nærrede han stor kærlighed, og han havde evne til at påvirke sine tilhørere gennem sin jævne, solide fremstilling. Ved sin faderlige godhed og oprigtige hjælpsomhed vandt han i rigt mål sine elevers personlige hengivenhed. Som årene gik blev det ham dog en uløselig opgave at holde undervisningen i så vidt spændende fag på højde med udviklingen. Den blev efterhånden forældet, og der gik for lang tid inden hans fag deltes i overensstemmelse med specialiseringen i den landøkonomiske videnskab.

J. holdt sig i god forbindelse med det arbejdende landbrug og udøvede også herigennem en betydelig indflydelse, særlig i tiden frem til ca. 1875. 1855 afløste han A. S. Ørsted i Landhusholdningsselskabets præsidium og genvalgte til han 1883 trak sig tilbage. Selskabets stærke fremgang i denne periode skyldtes vel ikke fortrinsvis J., men han tog flittigt del i arbejdet, og med sin sunde sans bidrog han ofte til at ideerne blev

Jørgensen, B. S.

ført ud i livet på en solid måde. Han bragte fornyelse i selskabets foredragsvirksomhed og i lærlingeinstitutionen, og han forstod at knytte dygtige unge mænd til selskabet. Segelcke blev mejerikonulent, la Cour sekretær, P. *Jessen husdyrbrugskonulent. Hans stærkt konservative natur følte dog også her især i de senere år som en hindring for initiativet. Også på andre områder var indlen for landbruget kom han i forgrunden. Han var dommer ved udstillinger, tilsynsførende ved landbrugsskoler, delegeret ved udstillinger i udlandet, og 1868–79 var han formand for Kbh.s amts landboforening. På foredragsrejser og regelmæssige undersøgelsesrejser lærte han mange landmænd at kende, og den kritik, der ofte i tidligere dage havde mødt ham, navnlig fra praktikerens side, forstummede efterhånden og afløstes af sympati for hans brave personlighed og agtelse for hans pionerindsats.

1853–66 var J. redaktør af Tidsskrift for Landøkonomi sammen med J. C. *Hald. Han skrev heri en del afhandlinger, bl.a. agerdykningsberetningerne, men hans lyst til at bruge pennen var ikke stor. Dog hævdede hans redaktørvirksomhed tidsskriftets niveau. Han udvidede det betydeligt og bevægede en kreds, navnlig af yngre videnskabsmænd, til at skrive heri. Hans interesse for de unges uddannelse har fået et varigt minde ved et af ham og hans søster stiftet rejseselegat for unge landbrugskandidater og ved et boglegat, til hvilket grunden lagdes ved en hædersgave, som tidligere elever overrakte ham da han 1886 fratrådte sin lærerstilling ved landbohøjskolen. – R. 1867. DM. 1878. K.² 1880. K.¹ 1886. □ Litografi af P. Gemzøe, 1868, efter foto. Buste af O. Th. Thielemann, 1878 (landbohøjskolen). Træsnit af M. J. 1879, træsnit 1883 efter foto, af H. P. Hansen, 1888. Træsnit 1888 og 1894. Foto.

Erhard Frederiksen i Nutiden III, 1879 nr. 160 (også i Hjemmet s.å. nr. 2). J. C. la Cour i Tidsskr. for landøkonomi 5.r.VII, 1888 557–75. III. tid. 16.12. s.å. Landmandsblade XXI s.å. 801–04. Ugeskr. for landmænd 6.r.XVI s.å. 295–97. Vort landbrug VII s.å. 827–30. Bernh. Bøggild: Mælkerbruget i Danm., 1891 6–9. Den kgl. veterinær- og landbohøjskole 1858–1908, 1908 302–13 558. Hans Appel i G. Ellbrecht: Danske mejerier IV, 1918 259. H. Hertel: Det kgl. da. landhusholdningsselsk.s hist. I–II, 1919–20.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Jørgensen, Bent, * 1933, zoolog. * 19.9.1933 i Rønne. F: snedkervend Otto Adolf J. (1897–1974) og Sjølika Johansen (* 1904). ~ 9.9.1966 i Kbh. (b.v.) med grafiker Maria Thorsen, * 29.1.1943 i Jyllinge (~ 1° med forfatter Ebbe Kløvedal *Reich, * 1940; ægteskabet opløst), d. af podemester Thor Aage T. (1910–79) og Ellen Hansen (* 1916).

Fra barnsben havde J. en brændende interesse for zoologiske haver og påbegyndte som 17-årig postelev i sin hjemby udgivelsen af det duplikerede, engelsksprogede International Zoo-News som stadig er zoologiske havers halvofficielle informationsorgan (senere udg. i Holland, nu i England). For at bo i en by med en zoologisk have flyttede han til Kbh., blev student fra kursus 1958 og cand.mag. med zoologi som hovedfag 1965. S.å. ansattes han som leder af Zoologisk museums udstilling som var under opbygning og hvis første etape (Danmarks dyreverden) åbnede 1970. Han forstod i så høj grad at gå nye veje i formidling og teknik at museet siden, i forhold til sin størrelse, generelt har været Danmarks bedst besøgte. Som medlem nogle år af Danske museers fællesråd, Intern. Committee of Natural History Museums, det ministerielle museumsudvalg og statens museumsnavn samt ved mange konferencer fremlagde han sine ideer om metoder til at vække og fastholde publikums interesse. Virksomheden som formidler har tillige omfattet anmeldelser af naturfaglige bøger ved Information 1959–65, medredaktion af radioens populære naturvidenskabelige spørgeprogram Lexicon fra 1967 og af Naturens verden (s.m. Niels Blædel) 1971–79, artikler, radio- og tv-programmer og endelig henvend en snes bøger for børn og voksne. Blandt disse kan nævnes *Opfindsomhed i dyreverdenen*, 1966 (også svensk, tysk og hollandsk udg.), *Dyreskæbner*, 1968, *Gejrfuglen og Verdens truede dyr*, 1973, *Ræven*, 1976 og *Dyrenes sanser*, 1979. J.s idérigdom og evner som popularisator var medvirkende til at han 1979 blandt 41 ansøgere blev foretrukket som ny direktør for Kbh.s zoologiske have. Her har han deltaget i planlægningen af og ledet den nu iværksatte generalplan, hvorefter haven med årene skal opdeles i afsnit med dyr der er karakteristiske for de pågældende geografiske zoner. □ Foto.

Torben Wolff

Jørgensen, Christian Peter Julius, 1851–1916, filolog, arkæolog. * 8.8.1851 på Fr.borg slot, † 22.10.1916 i Hellerup, begr. i Søllerød. F: kgl. livskytte, senere kammerfourer og kammerråd Christian Herman J. (1815–83) og Juliane Kirstine Augusta Hansen (1820–83). Ugift.

J. kom 1864 til Kbh. og blev 1869 student fra Metropolitanskolen. Han tog filologisk-historisk embedseksamen 1876 og virkede derefter som lærer ved privatskoler, fra 1883 ved Metropolitanskolen hvor han blev adjunkt 1886. S.å. tiltrådte han en længere rejse til Italien og Grækenland hvor han både foretog håndskriftstudier

og studerede kunst. Efter hjemkomsten erhvervede han den filosofiske doktorgrad med afhandlingen *Kvindefigurer i den archaiske græske Kunst*, 1888. S.å. begyndte han at arbejde i Den kongelige mønt- og medaillesamling hvor han 1899 fik ansættelse som museumsinspektør idet han opgav adjunktstillingen. På museet arbejdede han hovedsagelig med katalogisering af græske mønter. J. nød i sin ungdom stor anseelse blandt sine jævnaldrende hvad der bl.a. gav sig udslag deri at han 1875 blev valgt til formand for det philologisk-historiske samfund. Men de store forventninger man havde stillet til hans fremtid som videnskabsmand blev ikke opfyldt. Ud over doktordisputationen har han ikke produceret noget større videnskabeligt arbejde. Men som formand for det nævnte samfund gennem 40 år har han haft stor betydning for yngre filologer hvem han forstod at samle til jævnlige foredragsmøder, og hvis arbejder han hjalp frem for offentligheden. Han besørgede 1879 udgivelsen af samfundets „Mindeskrift“ og 1887 af dets „Mindre Afhandlinger“, og 1891–1915 udgav han 25 bind af *Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning*. Han besørgede desuden nyudgaver af Madvigs udgave af taler af Cicero (1899) og omarbejdede Madvigs latinske sproglære (1907). Endelig udgav han Jul. Langes *Billedkunstens Fremstilling af Menneskeskikkelsen i den græske Kunsts første Storhedstid*, 1898 og L. Fengers *Le temple étrusco-latin*, 1909. Ved det 4. nordiske filologmøde i Kbh. 1892 fungerede han som generalsekretær, og bagefter udgav han mødets forhandlinger (1893). – R. 1912. □Mal. af Sigurd Wandel, 1910 (Den kgl. mønt- og medaillesamling), studie dertil. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1888 219f og i Kort udsigt over det philol.-hist. samf.s virksomhed 1914–16, 1918 224–29. – Hans Ræder i Nord. t. for filologi 4.r.v, 1917 185f. E. Spang-Hanssen i Årsskr. for Metropolitanersamf. X, s.å. 5–7. Thor Lange: Mængstedts fra, 1918 122–31. J. L. Heiberg m. fl. i Kort udsigt over det philol.-hist. samf.s virksomhed 1914–16, 1918 230–52 (heri bibliografi). E. Spang-Hanssen: Det filol.-hist. samf. 1854–1954, 1954. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Hans Ræder*

Jørgensen, Carl Adolf, 1899–1968, arvelighedsforsker, botaniker. * 3.10.1899 i Kbh., † 14.2.1968. F: assistent ved Carlsbergbryggerierne Adolf J. (1869–1918) og Kirsten Nielsen (1877–1953). ~ 27.3.1926 i Søllerød med botaniker, mag.scient. Anna Sofie Helms, * 16.8.1901 i Feldborg, † 7.10.1963 i Virum, d. af skovrider, senere professor Johannes *H. (1865–1934) og Thyra V. Weismann (1858–1949).

J. blev student fra Frederiksberg gymnasium 1918, magister i naturhistorie med botanik som hovedfag 1923 og dr.phil. 1928 på afhandlingen *The experimental formation of heteroploid plants in the genus Solanum*. Efter en kort tid på landbohøjskolen var han 1924–33 afdelingsbestyrer ved Statens plantepatologiske forsøg. 1933 blev han museumsinspektør ved Botanisk museum og året efter professor i arvelighedslære ved landbohøjskolen. Vinteren 1924 studerede han i Stockholm og somrene 1924–26 ved John Innes Horticultural Institute ved London; han rettede sin opmærksomhed mod kromosomerne som udtryk for planternes arveanlæg og frembragte former af *Solanum* (natskygge og tomat) med fordoblede og halverede kromosomtallet. Resultatet publiceredes bl.a. i disputatsen hvor han gjorde rede for en ny metode til kromosomfordobling, den Winkler-Jørgensenske kallusmetode. J.s arbejde ved Statens plantepatologiske forsøg førte til en lang række arbejder om plantesygdomme og til samleværket *Skovtræernes Sygdomme I–II*, 1938–39, udg. sammen med C. *Ferdinandson. Som konsulent for klitinspektoratet tog han initiativ til indførelsen af vadegræsset, *Spartina townsendii* i marsken; arten har ydet store bidrag til landvindingen, men truer tillige den naturlige bevoksning. På Grønland fik han sat et vellykket forsøg i gang med plantning af skov. Samarbejde med Kai Gram og M. *Køie førte til afhandlingen *De jydsk Egekrat og deres Flora*, 1944, og med T. W. *Böcher til *Jyske dværgbushheder*, 1972. I bind V af K. Gram og Knud Jessen: *Vilde planter i Norden*, 1951 skrev han afsnittene om svampe og alger. Med udgaverne af E. *Rostrups flora har han moderniseret den klassiske danske ekskursionsflora der udkom første gang 1860; J. udgav 15. udg. 1935; 19. helt moderniserede udg. 1961 bærer med rette forfatternavnene Rostrup og Jørgensen. – Under 2. verdenskrig deltog J. i arbejdet i modstandsbevægelsen. I de yngre år gik han for at være selvbevidst; af kolleger fra de modne år betegnes han som beskedne og tilbageholdende. – R. 1947. R¹. 1954. □Foto.

Carl Christensen: Den danske botaniske lit. 1912–39, 1940 219–22 303. Alfr. Hansen: Den danske botaniske lit. 1940–59, 1963 m. efterfølgende lister i Botanisk tidskr. (bibliografi). – Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1928 154–56. – Studenterne 1918, 1943. M. Westergaard i Oversigt over vidensk.s selsk.s virksomhed 1967–68 127–39. A. Skovsted i Botanisk t. LXIV, 1969 244–47. Vald. M. Mikkelsen i Den kgl. veterinær- og landbohøjskoles årsskr. 1969 215–19.

Anne Fox Maule (M. Westergaard)

Jørgensen, C. Barker, se Barker Jørgensen, C.

Jørgensen, Carl

Jørgensen, Aage Valdemar Carl, 1888–1977, læge, filosof. * 1.4.1888 i Nyborg, † 30.8.1977 i Kbh., begr. Vestre kgd. F: sparekassebestyrer Jens Carl J. (1854–1930) og Else Marie Andersen (1859–1940). ~1° 21.4.1921 på Frbg. (Imm.) med Clara Lindberg Lund, * 28.7.1892 på Frbg., † 16.1.1923 på Vejlebjerg sanatorium, d. af maler Søren *L. (1852–1933) og Ane C. E. Lindberg (1870–95). ~2° 21.9.1926 i Vejlbj ved Århus med Asta Johanne Christensen, * 18.5.1900 i Vejlbj, d. af maskinmester Frederik Gottlieb C. (* 1864) og Emma Anna Johanne Olsen (* 1868). Ægteskabet opløst 1929. ~3° 5.9.1958 i Kbh. med Clara Henningsen, * 1.5.1900 i Holtug, d. af forpagter Alfred H. († 1908) og Dorothea Hellmers († 1935).

J. blev student 1906 fra Odense og tog lægeeksamen 1914. 1918–21 var han reservelæge ved Frbg. hospitals nerveafdeling, 1921–25 ved Almindelig hospital og 1920–25 afdelingslæge ved Frbg. poliklinik for nervesygdomme. 1925 fik han anerkendelse som specialist i neurologi, og s.å. blev han 2. reservelæge ved sindssygehospitalet i Middelfart. 1926–36 var han praktiserende nervelæge i Kbh. og 1933–35 tillige overlæge ved dr. Einar *Brünniches klinik i Hornbæk. 1929 havde han fået anerkendelse som specialist i psykiatri. 1936–39 privatiserede han, og 1939–41 var han reservelæge ved Skt. Hans hospital. Fra 1943 var han assistent ved seruminstitutet i Kbh. I nogle år var han repræsentant i Den almindelige danske lægeforening og medlem af bestyrelsen for Foreningen af yngre læger og 1937–38 medlem af nervelægernes neuroseudvalg. – J.s faglige virksomhed førte ham naturligt ind på psykologiske studier, og 1920 udgav han *Følelseslivets Grundelementer. Med udkast til en Temperamentslære*. Han vender sig her mod den traditionelle lyst-ulystteori og opstiller hypotetisk seks grundkvaliteter inden for følelseslivet („Kvalitetshypotesen“). Undersøgelserne fortsættes med *Studier over Temperamenterne og deres Sammenspil*, 1921 og *Hvad er Lyst og Ulyst?* (Arkiv för psykologi och pedagogik, 1923). 1932 udkom *Psykoneuroser og Psykoterapi. En kritisk Oversigt over moderne Forskning og Anskuelser*, nogle foredrag udgivet på opfordring fra Studenterrådet. 1944 udarbejdede han for Danske kvinders beredskab et lille skrift, *Praktisk Psykologi*. – Under sit arbejde som nervelæge var J. ofte standset ved spørgsmålet om, hvilke etiske direktiver en læge tør give sine patienter. Det førte J. ind på moral-filosofiske overvejelser der afledte en række skrifter og artikler, som tager sigte på en moralsk nyorientering, således *Livsfølelse*, 1925, *Erotikens Etik. Med særligt Henblik paa Monogamiets Mulighed i vor Tid*, n.å., *Moralbe-*

grebet (Politiken 15.5. s.å.), *En ny human Etik baseret paa to kategoriske Bud* (Tilskueren 1928, 1), *Samfundsmoral. En nyorientering i det sociale Livs Etik*, 1933, *Haabet paa et retfærdigt Samfund*, n.å., *To Karakter-Skavanker*, 1939 samt *Løgn og bedrag i moralfilosofisk betragtning*, 1953 der forsvarer de såkaldte protektive løgne som svar på uberettigede spørgsmål. Et større arbejde er *To Bud. En Lægepsykologs Moralsystem*, 1942 efterfulgt af *Etiske Grundsætninger* (Politiken 18.1.1943), J.s forsøg på at opstille en objektiv gyldig etik på grundlag af de to bud: „Hvad et menneske vurderer som et gode, skal han tjene“ og „hvad et menneske vurderer som et onde, skal han modvirke“. Teserne er mere psykologi end etik: Har manden karakter eller følger han ikke sin overbevisning? Det er i hvert fald en ensidig subjektiv etik, der ser bort fra brodden i det etiske problem om, hvorvidt en almen etisk vurdering kan opstilles og hvad en sådan vurdering bygger på. To bud handler mere om at være konsekvent end om hvad der ligger i ordene godt og ondt. En egoist er faktisk moralsk hvis han følger sine egoistiske meninger, mener J.

En gennem mange år næret interesse for Søren *Kierkegaard affødte 1964 det omfattende værk *Søren Kierkegaard i fem små bind*, mærket af indlevelse og personlig holdning til kriserne i Kierkegaards liv. Det fulgte 1967 af den lille studie *Søren Kierkegaards skuffelser*. – J.s social-moralske forfatterskab er baseret på hans praktiske lægelige erfaringer, hvilket giver det et præg af velgørende nøgternhed og sund sans. I sine ræsonnementer står J. med begge ben på jorden samtidig med at han er indtrængende optaget af de emner han behandler. Stilen fængsler ved sin klare, prægnante form og sin friske livlighed der tvinger læseren til efterprøvelse af de fremsatte tanker. J. må henregnes blandt lægestandens interessanteste, mest originale skribenter, med evne til at stille problemerne i nyt lys. □Foto.

Studenterne MCMVI, 1931. Hj. Helweg i Politiken 15.1.1943. Carl Jørgensen sst. 18.1. s.å. K. Grue-Sørensen i Nationaltid. 19.10.1943. Carl Jørgensen sst. 26.10. s.å. – Papirer i Kgl. bibl.

Ib Ostenfeld (S. V. Rasmussen)

Jørgensen, Cecilie, se **Jørgensen, Christian**, 1812–69.

Jørgensen, Christian Ludvig, 1844–1928, slotsgartner. * 13.5.1844 på Sorgenfri, † 27.12.1928 på Hardenberg, begr. i Radsted. F: materialkusk Jørgen Christensen (1807–73) og Christine Thaarup (Thuerup, Thorup) (1821–65). ~ 28.9.1872 i

Bursø med Johanne Maria Henriette Götke, * 8.2.1839 i Neustadt i Holsten, † 15.3.1909 på Hardenberg, d. af hjulmager Johann Diderich Ludvig G. (ca. 1802–43) og Engel Elisabeth Steinfeld (ca. 1808–53). – Far til Poul Johs. J.

J. blev uddannet som gartner på Sorgenfri 1859–64. Han deltog som frivillig i krigen 1864 og fik derefter videre uddannelse på de engelske gartnerier G. Paul & Son, Cheshnut og Charles Turner, Slough, samt i den botaniske have i Kew og i slotshaven ved Floors Castle, Skotland. Han vendte hjem 1869 og blev gartner på Søholt og fra 1872 slotsgartner på Hardenberg (nu Krenkerup) hvor han virkede til 1923. Under J.s ledelse udviklede Hardenberg slotshave sig til en stor seværdighed med dendrologiske sjældenheder i den omlagte park og store drivhuse med vin-, fersken- og ananaskulturer. J. førte nøje protokol over oprindelsen til, udviklingen af og udbyttet fra de store frugtplantninger. J. udviste en umådelig interesse for faget, og hans arbejde var præget af stor flid, ordenssans, ærgerrighed og kritik, og ikke mindst derfor var Hardenberg et meget søgt lærested for unge gartnere. I godsets arkiver drev han flittige studier, bl.a. om 16 gartnere fra 1664 til 1872. Han skrev enkelte artikler i *Gartnertidende* samt bidrag til *Lolland-Falsters historiske årbog* 1920 og 1925. Medlem af bestyrelsen for Alm. dansk gartnerforening 1887–1906. – R. 1923. □Tegn. af Carl Wentorf ca. 1890. Foto.

Gartnertid., 1897 141f. D. T. Poulsen sst. 1922 349–51. V. Fabricius Hansen sst. 1929 17f. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Åge Nicolaisen

Jørgensen, Chr. Klixbüll, se **Klixbüll Jørgensen, Chr.**

Jørgensen, Christian Ludvig, 1812–69, skuespiller. * 18.2.1812 i Kbh. (Helligg.), † 29.5.1869 i Lyngby, begr. i Kbh. (Holmens). F: værtshusholder Mathias J. og Ane Marie Mathiasdatter. ~ 9.1.1838 i Kristiania med skuespiller Cecilie (Sille) Marie Gade, * 19.4.1814 i Kbh. (Holmens), † 7.11.1890 sst. (Holmens), d. af klejnsmedemester Jacob G. (1773–1863) og Christine Andersen (ca. 1780–1829).

J. rejste til Kristiania hvor han 5.10.1831 debuterede som Hellewitz i *Frederik den Anden i Lejren* på det Strøbergsske teater. Efter dettes brand fremsagde han prologen og spillede hovedrollen i A. Munchs *Kong Sverres Ungdom* ved indvielsen af Kristianias nye scene 1837; denne var længe dansk med de udmærkede talenter C. Hagen, A. Rosenkilde og Wilhelm Wiehe i spidsen. Personalet var lille og repertoiret stort,

derfor udførte J. en mængde forskelligartede roller hos Ludvig Holberg, J. L. Heiberg og i andre danske og franske lystspil og syngestykker (fx Kean, Sir Peter Teazle i *Bagtalelsens Skole*, Palle Blok i *Pak* og Leporello i *Don Juan*), men han vandt især navn som fremstiller af elskere og helte i de Oehlschlägerske tragedier, hvortil han havde udmærket støtte i sit statelige ydre og sin klangfulde stemme. Henrik Ibsen skrev sit digt *Til en bortdragende Kunstner* til denne i sit fædreland af publikum ukendte skuespiller hvis talent havde betydning for den unge digter, og som en tid var H. A. Wergelands ven. J. blev den dansk-norske scenes N. P. Nielsen, og Ibsen gav ham endog forrang for denne. 1839 fik J. et stipendium, en i datiden enestående udmærkelse, til en studierejse bl.a. til Kbh. hvis kgl. teater var mønstret for Kristianias scene, også gennem J.s virke som instruktør. 1861 var han den første skuespiller i Norge der hædredes med St. Olavsordenen, men da kravet om indfødte scenekunstnere og dermed norsk sprog på teatret blev et led i den almindelige selvstændighedspolitik, forlod J. 1863 Kristiania og tilbragte sine sidste år i Kbh. – Hans hustru Cecilie J., f. Gade, debuterede 1830 på Det kgl. teater som Cherubino i *Figaros Bryllup* og virkede samtidig med sin mand ved Norges hovedscene som en særlig i syngestykker og lystspil meget anvendt og yndet skuespiller. □Træsnit 1852. Litografi af I. W. Tegner, 1857, efter fotografi. Foto.

T. Blanc: Chria. theaters hist. 1827–77, Kria. 1899. John Paulsen: Samliv med Ibsen, 1906 170. Henrik Ibsen: Digte, 9. udg. 1916 92f (Til en bortdragende kunstner). Roderick Rudler i *Samtiden* LXXI, Oslo 1961 664–78. Eli Ansteinsson: Teater i Norge, Oslo 1968 149f. Liv Jonsson: Teater i Drammen inntil 1840, Oslo 1974.

*Robert Neiiendam**

Jørgensen, Jørgen Christian, 1815–76, redaktør. * 3.2.1815 i Korsør, † 17.6.1876 på Frbg., begr. i Nykøbing F. F: værtshusholder, spillemand Lars J. og Christine Bonnesen. ~ 18.5.1850 i Nykøbing F. med Jacobe Marie Thomsen, * 22.8.1809 i Kbh. (Holmens), † 12.7.1866 i Glion ved Genève, d. af kontrollør ved kurantbanken, senere direktør for Nationalbanken, etatsråd Jacob T. (1771–1836, ~ 2° 1814 med Nicoline Margrethe Hintze, 1783–1859) og Dorothea Rebekka Cecilia Heber (1787–1814).

J. var et fattigmandsbarn. Faderen flakkede om som musikanter og kom også til Maribo hvor drengen blev sat i lære på fattigvæsenets foranstaltning, først i et bageri, 1831–35 i bogtrykkeriet. 1836–39 arbejdede han som sætter i Kbh. og derefter i Odense hvor han 1842–45 tillige var overopsynsmand ved dåreanstalten. 1844 redige-

Jørgensen, Christian

rede han en kort tid Fyns Avis. 1845 overtog han bestyrelsen af bogtrykkeriet i Nykøbing F. og blev senere medejer af det. Samtidig redigerede han til sin død Lolland-Falsters Stiftstidende, købte 1848 også bogtrykkeriet i Maribo og var til 1863 udgiver af Lollands-Posten. J. var en arbejdsom og kundskabsrig mand af et livfuldt, poetisk gemyt der gjorde sit blad til et af provinssens bedste og i flere henseender tør betegnes som banebryder i pressen. Politisk var han oprindelig nationalliberal, men tog afstand fra det forenede venstre. Hans hovedfortjeneste som redaktør var det frisind hvormed han i 70erne åbnede bladets spalter for flere af det moderne gennembruds mænd der havde svært ved at få ørenlyd i hovedstadens presse, således Sophus *Schandorph, Kristian *Arentzen og Otto *Borchsenius. J. var 1857–59 borgerrepræsentant, medlem af folketinget 1852–53 og af lands-tinget 1859–66.

Lollandsposten 18.6.1876 og 1.1.1936. Lolland-Falsters stiftstid. 24.6. og 27.6.1876, 1.9.1906 samt 1.9.1931. S. Schandorph: Oplevelser I, 1889 228–41. J. V. Christensen i Dansk provinspresse, 1925 67f. Yngvar Nielsen: En Christiansensers erindringer, Kria. 1910 294–99 314f.

*Povl Engelstoft**

Jørgensen, Eigil, * 1921, diplomat. * 26.2.1921 i Hulemølle, Allerslev sg. F: gårdejer, senere undervisningsminister Jørgen *J. (1888–1974) og Ester Frandsen (1893–1976). ~ 3.3.1953 på Vestindiske øer med korrespondent Alice Saurbrey, * 17.12.1926 i Kbh., d. af grosserer Bent Emil S. (1898–1936) og lærer Emmerentze Kragh, f. Petersen (1893–1929).

J. er vokset op i et politisk aktivt og grundtvigiansk præget hjem. Han blev student (privat) 1941 og cand.polit. 1947 fra Kbh.s univ. Han valgte straks embedsvejen gennem ansættelse som sekretær i handelsministeriet. 1949 sendtes han som attaché, fra dec. 1952 med titel af økonomisk sekretær, til ambassaden i Washington. April 1953 udnævntes han til sekretær i udenrigsministeriet og blev i oktober 1956 ambassadesekretær ved den danske NATO-repræsentation i Paris. Fra april 1959 gjorde han på ny tjeneste i udenrigsministeriet, først som fuldmægtig, senere som kontorchef i den økonomisk-politiske afdelings I. kontor indtil han den 1.1.1965 overgik til statsministeriet som departementschef og statsrådssekretær. I overensstemmelse med statsminister J. O. Krags ønske blev det hans opgave at udvikle statsministeriet til et sekretariat der kunne bistå statsministeren i hans egenskab af regeringsleder for derigennem at styrke koordinationen af regering og centraladministration.

Han varetog denne stilling i otte år indtil han i januar 1973 udnævntes til ambassadør i Bonn og leder af militærmissionen i Berlin. Opholdet i den vesttyske hovedstad blev dog kortvarigt idet direktøren for udenrigsministeriet, Torben *Rønne, pludselig døde i oktober 1973 hvorefter J. udnævntes til hans efterfølger pr. 1.2.1974. Som direktør har det været en af hans vigtigste opgaver at koordinere samarbejdet i det – især efter Danmarks medlemskab af EF – hastigt voksende og lokalemæssigt meget spredte udenrigsministerium. I hans embedsperiode begyndte bygningen og senere indflytningen (foråret 1980) i udenrigsministeriets nye store domicil på Christianshavn, hvor alle ministeriets kontorer for første gang siden 1941 er blevet samlet. – R. 1962. R. 1965. K. 1971. K. 1976. □Foto.

Henrik Bonde Henriksen i Berl. tid. 9.12.1973.

Viggo Sjøqvist

Jørgensen, Eiler Conrad Julius, * 1913, forfatter. * 22.8.1913 i Fåborg. F: præst, senere sognepræst Harald Frederik J. (1877–1961) og Louise Marie Helene Krohn (1880–1949). ~ 1° 1.4.1939 med Bente Visby Pape, * 22.8.1918, + 21.12.1941. ~ 2° 8.8.1943 i Fåborg med maler, grafiker Lis Tveden, * 5.1.1920 på Frbg., d. af ingeniør Siegfried Guido T. (1892–1962) og Ingeborg Nielsen (1898–1958).

Efter sin studentereksamen 1932 studerede J. en række år almindelig og sammenlignende litteraturhistorie ved Kbh.s universitet men afbrød studierne og var 1939–41 redaktionssekretær ved Mandens Blad. Har siden da levet som forfatter, oversætter, konsulent etc. Lige fra studietiden har J. været på talrige rejser og udenlandsophold, nævnes kan USA 1946–49, Sydeuropa og Tunesien 1952–54, Thule 1963 og nye ophold i Sydeuropa og Tunesien 1967–71. I 1957 og 1970 var han beskæftiget i Dansk røde kors og Dansk flygtningehjælp med hjælpearbejde for hhv. ungarske og polske flygtninge. Han debuterede 1946 med den humoristiske og ironiske roman *Lektor Hansens sælsomme Hændelser* om et menneske der lever en skizofren dobbelttilværelse som gymnasielærer i nutiden og bonde drenng i 1400-årenes Italiens-agtige „Romsland“. Splitelsen mellem en hæmmet borgerlig og en fri naturlig tilværelse, der her er sat håndfast men også underfundigt op, finder sin løsning i erkendelsen og accepten af spaltningen. J. har siden da skrevet i forskellige romangener hvor tids- og identitetsproblematik spiller en stadig rolle. *En vise*, 1950 er variationer i romanform over motivet fra folkevisen om Aage og Else mens *Manden der huskede*, 1951 er en fremtidsroman

om den totale ensretning. *Idag er idag er idag*. 1968 handler om en mands isolation og forsøg på atter at fatte tro på kærligheden – den efterfulgtes af bl.a. romanen *Godnat Anine*, 1972 om et midaldrende ægtepars flugt fra hverdagen. I bøger som disse dukker motiver fra debutromanen til stadighed op og bidrager til at befæste forfatterens tilbagevendende tema: fantasien om en eksistens i fjerne tider og steder som et – humoristisk farvet – alternativ til den reelle tilværelse. Udover romanerne har J. skrevet en del hørespil og rejsebøger samt en biografi om *Knud Rasmussen*, 1975. – Næstformand i Dansk forfatterforening 1976–78. □Tegn. af H. Bendix (Kgl. bibl.) Foto.

Uffe Andreassen

Jørgensen, Ellen Sophie Rasmine, 1877–1948, historiker. * 6.3.1877 i Kbh. (Trin.), † 14.6.1948 sst., begr. sst. (Ass.). F: snedkermester Hans Christian J. (1847–82) og Cathrine Cecilie Marie Quortrup (1853–1928). Ugift.

J. mistede tidligt sin far. Alligevel fik det både bogligt og musikalsk begavede pigebarn en akademisk uddannelse, hvad der var usædvanligt i datiden. Hendes interesse for historie blev tidligt vakt, påvirket af lærerne i Zahles skole Edvard *Lembcke og V. *Pingel. Efter studentereksamen 1896 studerede J. historie ved Kbh.s univ. og hørte til den første kvinde belønnet med universitetets guldmedalje 1905. Dette blev afgørende for J.s forskergerning. Året efter besvarede hun endnu et prisspørgsmål og modtog 1907 Videnskaberne selskabs guldmedalje for afhandlingen *Fremmed Indflydelse under den danske Kirkes tidligste Udvikling* (udkon 1908). Guldmedaljerne skaffede J. stipendier, der muliggjorde adskillige rejser til udenlandske biblioteker og satte hende i stand til helt at hellige sig forskningen. Allerede 1909 kunne J. forsvare disputatsen *Helgendyrkelse i Danmark* der udvidede prisopgavens område til hele middelalderen. Bogen virkede i samtiden banebrydende, den viste et aspekt af den førreformatoriske kirkehistorie som hidtil havde været upåagtet. Idag forekommer det som om J. har ladet alt for mange

spørgsmål ubesvarede, mens andre slet ikke er rejst. Dens varige betydning ligger i det store materiale hentet fra udenlandske kilder. Ved dens kombination af skriftlige og arkæologiske kilder har den givet inspiration til et nyt forskningsområde. J.s styrke som forsker ligger bl.a. i hendes grundighed forbundet med en udpræget evne til at koncentrere sig om ét bestemt forskningsområde ad gangen. En sjælden afvigelse er den populære bog om *Danske Dronninger* hun udgav 1909–10 sammen med Johanne Skovgaard.

Forsøg på at få oprettet en stilling til J. på Det kgl. bibliotek mislykkedes, hun blev først underbibliotekar 1915 ved Emil *Gigas' afgang og overtog ledelsen af håndskriftafdelingen (bibliotekar II 1931, I 1938–41). I en lang årrække kom håndskriftbeskrivelse, -katalogisering og -undersøgelser til at stå i centrum i J.s forskning, og sideløbende publicerede hun en række kildeudgaver. Vigtigst er *Annales Danici medii ævi*, 1920. For Selskabet til historiske kildeskrifters oversættelse, hvis formand hun var 1918–37, udgav hun *Valdemar Atterdag*, 1911, og *Erik Klipping og hans Sønner*, 1927. – J.s betydning som bibliotekar – i det daglige var hun en utrættelig hjælper for håndskriftforskere fra ind- og udland – ligger især i, at hun gjorde vore latinske håndskriftskatte kendte i den store verden. Hun bidrog med væsentlige afsnit til *Greek and Latin Illuminated Mss. in Danish Collections*, 1921. Efter omhyggelige forarbejder med talrige rejser til udenlandske biblioteker og samlinger, bl.a. på Tægea Brandts rejelegat som hun modtog 1924, publicerede J. i årene 1923–26 en systematisk katalog på moderne principper over Det kgl. biblioteks latinske middelalderhåndskrifter. Ved siden heraf skrev hun en række bog- og bibliotekshistoriske studier i *Historisk Tidsskrift*, *Danske Magazin* og ikke mindst *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen*. Efter afslutningen af katalogarbejderne gav J. sig for alvor til at arbejde med dansk historiografi, denne linje blev den mest markante i hendes senere forfatterskab. 1924 og 27 kom afhandlingerne om Hans Gram og Caspar Paludan-Müller, og 1931 forelå bd. 1 af J.s betydeligste værk *Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800*. Trods sygdom lykkedes det J. at fuldføre værket. En hjertelidelse som allerede havde generet hende i ungdommen tvang hende til at søge afsked 1941, og 1943 forelå bd. 2 *Historiens Studium i Danmark i det 19. Aarh.* Hele århundredet dækkes dog ikke, J. standser op ved 1870 med generationen forud for hendes egne lærere. Værket har siden været blandt de uomgængelige lærebøger i historiestudiet. Dets styrke ligger i de levende og

Jørgensen, Ellen

markante personkarakteristikker og en dyb for-
trolighed med den åndshistoriske baggrund.
Den klare fremstilling gør bøgerne velegnede
som lærebøger og opvejer i nogen grad, at his-
torieforskning og -skrivning er anskuet isoleret
fra den alm. samfundsudvikling. Ind imellem de
to bind kom en studie over C. Molbech, den
danske historiske forenings grundlægger, i an-
ledning af foreningens 100 års dag 1939.

J.s koncentrationsevne og målrettedhed bidrog til
en fantastisk arbejdsindsats, desuden hjalp det
at hun var fri for familiære forpligtelser. J. til-
hørte den første generation af kvinder i akade-
miske stillinger, kvinder som næsten alle opfat-
tede deres forskning og deres arbejde som deres
fornemste kald og forpligtelse i tilværelsen. Ved
siden af embede og forskning overkom J. et om-
fattende organisatorisk arbejde, bl.a. var hun en
myndig redaktør af *Historisk Tidsskrift* 1924–31
– en periode hvor de ufordragelige historikere
var allermost ufordragelige. – J. blev 1911 med-
lem af Selskabet til udg. af kildekrifter, 1917 af
Danske selskab, 1917–22 sekretær i Videnska-
bernes selskabs kommission for registrering af
litterære kilder til dansk historie i udlandet
(medlem 1932–34), 1919–42 medlem af Historisk
forenings bestyrelse (formand 1939–42), 1918–37
formand for Selskabet til historiske kildekrif-
ters oversættelse, 1929–34 medlem af Videnska-
bernes selskabs Ducange-udvalg.

J. har som ingen anden varetaget og videregivet
den lærdomshistoriske tradition, men hendes
lærdom gjorde hende ikke verdensfjern eller
selvoptaget. Hendes lune og hjælpsomhed lod
hun rundhåndet komme kolleger og andre til go-
de, men hendes verden var afgrænset af bibliote-
kerne; der er noget næsten symbolsk i, at hendes
livsbane brat afsluttedes på vej op ad trappen til
Det kgl. bibliotek. – *Ingenio et arti* 1939. □Mal.
af S. Swane, 1941. Foto.

Selvbiografi i *Festskr.* udg. af Kbh.s univ. nov. 1909
160f. – C. O. Bøggild-Andersen i *Hist. t.* 11.r.II, 1947–
49 327–29. Lydia Wahlström i *Hist. t.*, Sth. 1948 257f.
Kåre Olsen i *Nord. t. för bok- och biblioteksväsen*
XXXVI, Uppsala 1949 26–31.

Thelma Jexlev

Jørgensen, Emil Gustav Vilhelm, 1858–1942, ar-
kitekt. * 3.9.1858 i Rendsborg, † 27.5.1942 i Gen-
tofte, urne på Vestre kgd., Kbh. F: fourer, senere
oversergent i artilleriet Andreas Carl Gustav J.
(1831–80) og Vilhelmine Wille (1836–1909).
~ 24.11.1888 i Ålborg med Anna Margrethe
Christine Knudsen, * 12.12.1863 i Sønderborg,
† 25.9.1923 i Kbh., d. af bøssebager Christian
Frederik K. (1822–89) og Anna Petrine Falck
(1821–1901).

Efter at være dimitteret fra Teknisk selskabs sko-
le gjorde J. svendestykke som murer 1876. Sam-
me år blev han optaget på akademiet og tog 1883
afgang herfra som arkitekt. 1891 vandt han den
lille guldmedalje, og for akademiets rejsestipen-
dium besøgte han 1892 Tyskland og Norditalien.
J. hørte til den Herholdt-Holm-Nyropske skole.
I tretten år arbejdede han hos Hans J. *Holm og i
ca. femten år var han som konduktør på Kbh.s
rådhus og på Bispebjerg hospital Martin *Ny-
rops nærmeste medhjælper. Han tegnede bl.a.
Torskefrisen i Rådhushallen. Ligesom mange af
sine fagfæller der virkede i forlængelse af Her-
holdtskolen har han undertiden benyttet den så-
kaldte palæstil, fx ved *Schioldanns stiftelse*,
Hørsholmsgade 22, 1901–02. Som hans hoved-
værk regnes *Den evige Tilbedelsesordens kloster*
ved Jagtvejen og Skt. Kjeldsgade på en fritlig-
gende grund over for Øster Fælled 1912–16. Han
benyttede her overvejende danske romanske
motiver navnlig fra Skt. Bendts kirke i Ringsted
og skabte en stemningsfuld helhed, også kirkens
hovedalter af forgyldt egetræ er tegnet af J.
Blandt hans arbejder kan iøvrigt nævnes: *Der*
militære Klædeoplæg, Rigensgade 13, 1890, stif-
telsen *Vesterled*, Lindevang 5, 1898–99, *Hånd-*
værkerstiftelsen, Blegdamsvej 74, 1901–02, *Døv-*
stummekirken, Falkonergårdsvej 16, *Skt. Elisa-*
beths hospital ved Hans Bogbinders Allé (senere
udvidet af Tidemand-Dal), *Skt. Annæ kirke og*
skole, 1902–03 sammen med O. R. Langballe, ar-
bejdsanstalten *Sundholmen*, 1905–08 sammen
med Helge B. Møller, *Amtssygehuset i Gentofte*,
Niels Andersens Vej 65 sammen med H. Boj-
sen-Møller, opført 1921–27 efter en konkurrence
1918. Han har desuden tegnet skoler, beboelses-
ejendomme, villaer, gravmæler m.m. J. var bl.a.
opmand i murerens og bygningsarbejdernes fag-
lige voldgiftsret, formand i bestyrelsen for Kron-
prins Frederiks og Kronprinsesse Louises stiftel-
se, bygningskyndig direktør i Østifternes Hypo-
tekeforening. 1933 modtog han Akademisk arki-
tektforenings æresmedalje. – R. 1903. DM. 1929.
□Malet s.m. Nyrop af P. S. Krøyer, bl.a. 1900
(Fr.borg) og 1902 (Kbh.s rådhus), tegn. af sam-
me, 1902 (Hirschsprung). Afbildet på tegn. af E.
Henningsen, 1905 (Fr.borg) og på pastel af sam-
me. Maske af A. Bundgaard. Foto.

Arkitekten, 1901–02 149–54 (håndværkerstiftelsen,
Blegdamsvej); 1902–03 234–36 (Schioldanns stiftelse)
513–16 (Skt. Annæ kirke og skole); 1904–05 205–08
(Døvtummekirken); 1906–07 421–23 (villa i Ryvangs
allé); 1915–16 1–5 9–12 (klostret, Jagtvej). Arkitekten
M, 1927 147–56 (Kbh.s amtssygehus). Arkitekten U,
1933 168. N. P. P. Gundstrup og J. P. Malmberg sst.
1942 129. Ugeskr. for læger, 1906 625–30. Kbh.s rådhus,
udg. F. Hendriksen og Fr. Beckett, 1908 48 49 50 51 52
58 60 86 89 90 105 169 203. C. A. Clemmensen: Stiftel-

sen for gamle håndværksmestre 1835–1935, 1935 77–101. A. Bendix i Bygmesteren XXXV, 1942 147. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

*Knud Millech**

Jørgensen, Erling, se **Jørgensen, Jørgen**, 1888–1974.

Jørgensen, Alexander Eugen (døbt Alexandre, Eugène) Vincent, 1858–1910, arkitekt. * 13.5. 1858 i Frederikssund, † 11.9.1910 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: by- og herredsfuldmegetig, løjtnant, senere prokurator Christian Erhard J. (Veng) (1827–1906) og Eugénie Françoise Eva Vincent (1834–1906). ~ 27.9.1887 i Kbh. (Frue) med Camilla Maria Permin, * 3.10.1858 i Kbh. (Frue), † 27.1.1940 i Ordrup, d. af vinhandler Carl Andreas P. (1825–78) og Jensine Eline Camilla Møller (1832–1903).

J. blev student 1875 fra Metropolitanskolen, tog filosofikum 1876, gik herefter i murerlære og blev 1877 optaget på akademiet hvorfra han fik afgang 1884 som arkitekt. 1889 vandt han den Neuhausenske præmie. Han var elev af Hans J. *Holm og fulgte læreren både i sin forkærlighed for den usminkede anvendelse af hjemlige materialer, granit, håndstrøgne mursten, kridtsten, tagtegl og i den frie poetiske anvendelse af de historiske motiver hvormed han navnlig tilstræbte afveksling og livlighed. Som mange andre samtidige optog han også den såkaldte palæstil som Andreas *Clemmensen havde introduceret i første halvdel af 1890'erne. En vis finhed og lethed i udtrykket kan man ikke frakende J.s produktion. Som det bedste arbejde fra hans hånd regnes *Ride- og beslagskolen* på Kong Georgs vej, 1890–91. For dette kompleks såvel som for *Gardehusarkasernen* ved Østerbrogade, 1896–98 havde han blot den kunstneriske ledelse. Af andre arbejder kan nævnes *Strandboulevarden 35*, 1902–03, *Christian IX gade-kvarteret*, 1906–10 og villaen *Ejstrup ved Hvensvej* i Vedbæk, 1903–04. Han var medlem af tidsskriftet *Architektens* redaktion fra starten 1898 til 1905, og som borgerrepræsentant 1904–10 udførte han et stort påskønnet arbejde. Han tog sig ligeledes varmt af spørgsmålet om arkitekters første uddannelse. □Silhouet 1883. Afbildet på tegn. af E. Henningsen, 1905 (Fr.borg) og på pastel af samme. Tegn. af Vald. Andersen, 1908.

Architekten, 1898–99 22; 1899–1900 4 23 25f 76 134; 1900–01 133–36 170–73 175 272f; 1902–03 265–67 465–67; 1904–05 485–88. Martin Borch sst. 1909–10 521–26. F. Hendriksen sst. 1924 151–54. Kr. Dahl i Politiken 12.9.1910. Forskønnelsen, 1919 43.

*Knud Millech**

Jørgensen, Jørgen Georg, 1838–1905, døvepædagog. * 26.7.1838 i Kbh. (Frue), † 1.6.1905 sst., begr. i Fredericia. F: skomagermester Hans Vilhelm J. (1804–61) og Ane Marie Hancke (1804–85). ~ 15.6.1866 i Kbh. (Garn.) med Petra Emilie Birgitte Capito, * 9.8.1840 i Kbh. (Helligg.), † 11.8.1929 på Frbg., d. af nålemagermester Johan Peter C. (1808–55) og Birgitte Christine Sabine Gudmann (1812–85).

Efter lærereksamen 1857 (Jonstrup) og studentereksamen blev J. 1857 ansat som lærer ved Det kgl. døvstummeinstitut i Kbh. hvor der undervistes efter tegn-skriftmetoden. Han blev en mester i tegnsprog og var i flere år formand for Døvstummeforeningen af 1866. I udlandet var talemotoden blevet den dominerende. I Danmark blev den anvendt i en lille privatskole som efter at Johan *Keller var blevet forstander 1856 tog et betydeligt opsving og fik statsstøtte. Også på instituttet indledte man forsøg med talemotoden. 1874 foretog J. en studierejse til Tyskland og Schweiz. Han blev begejstret for den rene talemotode (uden tegn), som han så hos Arnold i Riehen. Rejsen blev et vendepunkt for J. Efter sin hjemkomst skrev han to stridsskrifter: *Zwei deutsche Taubstummen-Anstalten*, 1874 og *Aufruf an die Lehrer und Freunde der Taubstummen*, 1876. J. lovpriste den rene talemotode i Riehen og kritiserede stærkt den med tegn blandede talemotode og den manglende adskillelse mellem egentlige døvstomme og uegentlige døvstomme (døvstomme og døvblevne) som han så ved tyske skoler. En sådan adskillelse var gennemført i Danmark 1867. Da instituttets forstander R. *Malling Hansen var enig med J. om at det var uheldigt at undervise efter forskellige metoder på samme institut, oprettedes på forslag af Malling Hansen Det kgl. døvstummeinstitut i Fredericia 1881 med J. som forstander. Her gennemførte J. den rene talemotode. Tegnsprog var forbudt såvel i som uden for instituttet. Skolen fik snart internationalt ry og omfattede efterhånden alle døvstomme som fandtes egnede for talemotoden. På grund af svækket helbred fratrådte J. 1.4.1904 og flyttede til Kbh. hvor han døde. – Tit. professor 1904. – R. 1888. DM. 1892. □Tegn. efter foto (døveinst., Fredericia). Relief af A. Paulsen på monument, 1907 (Assistens kgd., Fredericia).

Småblade for døvstomme, nr. 35 45 109, red. Fritz Bech, 1896–1905. G. Forchhammer i Nyt t. for abnormvæsenet III, 1901 255–59. Det kgl. døvstummeinstitut i Kbh. 1807–1907, udg. C. Goos, 1907. Vilh. Larsen: Det kgl. døvstummeinstitut i Fredericia 1880–1930, 1930. Statens kostskole for døve 1880–1955, red. E. Forchhammer, 1955. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Asger Holm (A. Hansen)

Jørgensen, Gunnar

Jørgensen, Gunnar, 1896–1963, skoleleder, forfatter. * 18.10.1896 i Charlottenlund, † 9.3.1963, begr. Mariebjerg kgd., Gentofte. F: sagfører, justitsråd Jørgen J. (1844–1918, ~ 1° 1874 med Edvardine Caroline Petrea Gall, ca. 1848–88) og Rasmine (Mine) Marie Sauter (1857–1924). Ugift.

J. voksede op i et velstillet miljø nord for Kbh., og hans skolegang hos den særprægede pædagog, lederen af Ordrup Gymnasium H. C. *Frederiksen kom til at præge ham dybt. J. overtog en del af Frederiksens pædagogiske ideer og tanker, ligesom han modtog et stærkt indtryk af hans personlighed. Frederiksen har, efter hvad J. selv har oplyst, været modellen for figuren rektor Halling i de meget læste Flemming-bøger. Efter studentereksamen 1914 studerede J. nogle år teologi uden dog at tage nogen afsluttende eksamen. 1918 udsendte han sin første børnebog, *Flemming*, og i de flg. år udkom der en lang række bøger skrevet for større børn. Mest populære blev bøgerne om Flemming. Disse blev i begyndelsen stærkt rost af den pædagogiske børnebogs kritik, men i løbet af 1920'erne fremkom der en stærk kritik netop af Flemming-bøgerne fra en række pædagogers side. Kritikken blev stærkest formuleret af biblioteksmanden og forfatteren Jørgen *Banke der bl.a. kaldte J.s bøger for „en Art forløjet Virkelighed“, mens andre pædagoger følte sig stødt over det billede J. i sine bøger gav af gymnasieskolen. Kritikken medførte at J.s bøger gennem mange år ikke blev anskaffet af skole- og børnebibliotekerne. Pædagogernes undsigelse influerede dog ikke på bogernes popularitet; Flemming-bøgerne blev trykt i oplag efter oplag, og så sent som 1975 udkom der nye. J. oprettede 1936 sin egen skole i Hellerup for i praksis at afprøve de pædagogiske ideer han havde beskrevet i sine bøger, og *Gunnar Jørgensens skole* blev et reelt alternativ til den offentlige skole i Gentofte kommune. J. var endvidere aktiv inden for spejderbevægelsen, og han redigerede i en periode Spejdernes Magasin, ligesom han var medredaktør af drengebladet Fri, 1927. □ Tegn. af Ivan Opffer (Fr.borg). Foto.

Folkeskolen, 1963, 519f. Mette Winge: Dansk børnelitteratur 1900–1945, 1976 295f.

Mette Winge

Jørgensen, Haldor Ferdinand, 1831–1904, præst. * 4.12.1831 i Kbh. (Holmens), † 1.4.1904 sst., begr. i Havdrup. F: cand.teol., senere sognepræst i Saksild og Nølev, provst, landstingsmand Otto Frederik Christian J. (1809–58) og Charlotte Christine Emilie Tøxen (1810–56). ~ 27.4.1855 i Kbh. (Frue) med Ida Emilie Augu-

sta Preisler, * 9.11.1837 i Hvidovre, † 5.10.1906 sst., d. af gårdejer, senere bomforpagter og kommissionær Georg Sophus P. (1791–1863) og Susanne (Sanne) Michaeline Marie Dantzer (1800–94).

J. blev student 1851 fra Metropolitanskolen og tog allerede 1855 teologisk embedseksamen. S.å. blev han ordineret og udsendt til Grønland som præsteviet medhjælper og seminarielærer i Godthåb. Her kom han til den sprogdigtige og indsigtfulde seminarieforsstander Carl *Janssen og blev under hans ledelse snart hjemme i forholdene og meget dygtig i grønlandsk. Ved Janssens tilbagerejse til Danmark 1857 blev han leder af seminariet efter ham. 1859 lykkedes det ham at knytte brødremissionæren og sprogmanden Samuel *Kleinschmidt til seminariet som under disse to dygtige mænds ledelse kom i stor anseelse. Samtidig arbejdede de i fællesskab for sprogets grammatiske og ortografiske forbedring og for befolkningens samfundsmæssige udvikling. Da J. på grund af at hans hustrus helbred ikke længere tålte klimaet måtte vende tilbage til Danmark 1869 blev han lektor i det grønlandske sprog i hvilken stilling han virkede til sin død; 1877 blev han tillige kultusministeriets konsulent i grønlandske sager; som sådan sad han i forskellige kommissioner. – J. var en af sin tids dygtigere kendere af grønlandsk. Foruden forskellige mindre arbejder, deriblandt en oversættelse af C. F. Balslevs lærebog, besørgede han udgivelsen af S. Kleinschmidts grønlandske ordbog og af den reviderede og udvidede grønlandske salmebog samt udarbejdede og udgav et nyt ritual og en alterbog. Det arbejde han satte mest ind på og selv anså for betydeligst var dog den nye bibeludgave. Sammen med pastor emer. Jac. Kjer og senere lektor i grønlandsk sognepræst Chr. *Rasmussen reviderede han på grundlag af Kleinschmidts og sine egne forarbejder hele den grønlandske bibeloversættelse; 1893 forelå Det nye testamente færdigtrykt og 1900 hele Bibelen. – 1872 var J. blevet sognepræst i Førslev og forflyttedes herfra 1881 til Havdrup og Solrød, hvorfra han tog sin afsked 1902. – R. 1895. □ Litografi af Joh. Hassel, 1870. Foto.

Roskilde avis 6.4.1904. H. Ostermann: Den grønlandske missions og kirkes hist., 1921 237 240. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*H. Ostermann**

Jørgensen, Hakon, 1879–1927, politidirektør. * 17.12.1879 på Nyjord, † 9.5.1927 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Bispebjerg). F: sognepræst, sidst i Sønder Nørå, Niels Høstmark J. (1842–94) og Thora Sophie Petersen (1848–1910). ~ 27.3.1909

i Sorø med Ellen Maggy Tscherning, * 13.5.1887 i Kbh. (Johs.), † 14.5.1953 i Nærum, d. af reser-vekirurg, senere professor E. A. T. (1851–1919) og Henriette Schultz (Henny Tscherning, 1853–1932).

J. blev student 1898 fra Sorø og cand.jur. 1904. S.å. ansattes han som politibetjent i Kbh. hvor han to år efter blev politiassistent. 1914 udnævntes han til forstander for statens nyoprettede politiskole i Kbh. og 1919 til politiinspektør i statspolitiet (chef for Kbh.s opdagelsespoliti); s.å. blev han lærer ved juridisk laboratorium i politikundskab og polititeknik. 1920 udnævntes han til l. politiinspektør i Kbh., og 1926 konstitueredes han som politidirektør, en konstitution der på grund af hans sygdom og død ikke efterfulgtes af fast udnævnelse. Han var medlem af bestyrelsen for Dansk kriminalistforening og Juridisk forening. I kraft af sin personlighed, sin handlekraft og sin idérigdom hører J. hjemme blandt de mest fremtrædende danske politimænd. Allerede som ung politiassistent arbejdede han med at finde nye praktiske løsninger på politimæssige problemer, og hans jernflid, hans evne til at vinde interesse for sine iagttagelser og sine planer gav hurtigt resultater. Efter at have fået organiseret politihundesagen kastede han sig med al sin energi over skolespørgsmålet. Som den første leder af statens politiskole udrettede han et grundlæggende arbejde. Den 1918 oprettede kostercentral, et kartotek der muliggjorde en hurtig identificering af tyvekoster, og det fra s.å. udgavne, af J. til udgangen af 1926 redigerede Maanedsskrift for Politikundskab og Polititeknik var andre udslag af hans virketrang. Han gjorde også en indsats for en mere effektiv bekæmpelse af tyverier og hælerier. Allerede da havde han i mange år beskæftiget sig indgående med fingeraftryksproblemer og fjernidentificering. På et tidspunkt, da billedtelegrafien ikke var taget i anvendelse opfandt han et internationalt formelsystem som ved hjælp af tal muliggjorde en hurtigere identificering af forbrydere. J. forelagde første gang sit system på den internationale politikongres i Monaco 1914, og det lykkedes ham efterhånden at vinde så megen tilslutning at Det internationale fjernidentificeringsbureau kunne oprettes i Kbh. 1922. J. var til sin død direktør for bureauet som i øvrigt kun kunne opretholdes få år. Der opstod nye former for samarbejdet mellem politiet i de forskellige lande. J. havde en for en nordisk politimand meget betydelig international position. Han var medlem af Die internationale kriminalpolizeiliche Kommission i Wien, og hans ry nåede også til USA hvor man hædrede ham på forskellig vis. Ind imellem stadige rejser til udlandet og foruden sit

krævende arbejde som l. politiinspektør i de vanskelige år efter første verdenskrig, hvor han omordnede ordenspolitiet, organiserede udrykningstjenesten og ved tekniske hjælpemidler (alarmskabe, automobiler m.v.) frigjorde personale til en tidssvarende trafikregulering, fandt han tid til yderligere at fordybe sig i daktyloskopiske problemer (undersøgelse af fingeraftryk). – En bror, Poul Johannes J., * 24.5.1885, † 6.12.1945, blev student 1903 og cand.mag. i fysik 1909. 1919 blev han adjunkt, 1927 lektor ved Nørre gymnasium. J. der i sine studieår havde undervist i legemsøvelser blev 1930 lærer i boldspil ved Statens gymnastikinstitut og 1934 tilsynsførende for undervisningen i legemsøvelser i de under socialministeriet sorterende opdragelsesanstalter. Han var medlem af Dansk idrætsforbunds forretningsudvalg. – R. 1921. □ Mal. af Asger E. Bremer, 1927. Mal. af N. V. Dorph, 1929, efter fotografi. Foto. – Mindetavle (Politigården, Kbh.).

H. J. i Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik LVIII, Lpz. 1914 114–60. – E. Schäffer i Nord. t. for strafferet XV, 1927 275–80. Fabricius Hansen og E. Schäffer i Månedsskr. for politikundskab og polititeknik, s.å. 46–49 53–55. Kn. Bruun-Rasmussen: H. J., 1927. H. Söderman og E. Fontell: Handbok i kriminalteknik, Sth. 1930 375–85 446–62. Carl Ussing i skrift og tale, udg. Oluf H. Krabbe, 1935 566. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Knud Waaben (H. Vestberg)

Jørgensen, Hans Jensen, 1886–1954, sprogforsker. * 4.3.1886 på Oksbøl Mark ved Nordborg, Als, † 6.2.1954 på Bispebjerg hosp., Kbh., begr. Oksbølugd. F: gårdejer Jens H. J. (1855–1919) og Helene Christiansen (1858–1950). Ugift. Som alsinger var J. præjssisk borger indtil genforeningen. Familien var dansk, faderen præget af tungsind, moderen (kusine til den sønderjyske politiker Peter *Gruu, Pøl) en stærk kvinde der røgtede husholdningen op i sin høje alder med håndhævelse af gammeldags bondedyder. J. interesserede sig kun for læsning. Han kom til at gå i det dengang præjssiske gymnasium i Haderslev, blev student og studerede sanskrit og sammenlignende sprogvidenskab ved tyske universiteter; 1911 fik han doktorgraden ved Kieleruniversitetet med udgivelsen af en sanskrittekst, *Mantrabrahmana*. Han havde derefter ansættelse ved Museum für Völkerkunde i Berlin indtil 1919 med en afbrydelse under krigen. – J. var ikke nogen robust natur; en snart af faderens tungsind og nervebelastningen under et års indkaldelse til fronttjeneste har vel virket sammen til at gøre ham lidt „sær“ med perioder af uarbejdsdygtighed. Efter 1919 at have opgivet stillingen i Berlin kom han tilbage til Oksbøl hvor han hav-

Jørgensen, Hans

de bopæl resten af livet. Han havde en meget grundig uddannelse, men sanskrit og sammenlignende sprogvidenskab kunne ikke skaffe ham nogen stilling i Danmark. Han var afhængig af familien; en yngre bror overtog gården (nu Poulsgård) som blev solgt ved hans død 1946, men der var plads til J. i aftægthuset; den tredje bror var faldet i krigen. J. syslede med sine samlinger fra Berlin og indrettede sig så han kunne tage til Kbh. og periodevis have et værelse i en pension; han kom til forelæsninger på universitetet og arbejdede ellers på Det kongelige bibliotek. I Berlin havde han studeret manuskripter fra Nepal på sproget nevari. Nevarerne er et Himalayafolk, sprogligt og etnisk beslægtede med tibetanerne men gennem århundreder under stærk indisk indflydelse. Nevarernes kultur prægede livet i Kathmandu dalen, og deres sprog var det fremherskende med en mangeartet af sanskrit påvirket litteratur. Dette blev bragt til ende omkring 1850, da Rāna-styret endda prøvede helt at undertrykke sproget som en tid var direkte forbudt.

Efter 1921 at have udgivet en nevaritext i Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft begyndte J. at udarbejde en ordbog over sproget og fik foreløbig en ordsamling udgivet i Acta Orientalia. For at komme videre måtte han have lejlighed til at studere manuskripter i Cambridge, og på anbefaling af Dines Andersen (som fik sit gode indtryk bekræftet af J.s ungdomsven matematikeren Jakob Nielsen) fik han fra 1927 støtte af Carlsbergfondet, først til Englandsrejsen og siden livet igennem til fortsættelse af videnskabeligt arbejde. I London fik han 1931 udgivet en samling buddhistiske legender på nevari med engelsk oversættelse, og siden hen er tre arbejder kommet i Det kgl. danske videnskaberne selskabs publikationer, 1936 *A Dictionary of the Classical Newāri* (Hist.-filol. Meddelelser XXIII,1), 1939 *Batisaputrikāthā. The Tales of the thirty-two Statuettes* (XXIV,2) og 1941 *A Grammar of the Classical Newāri* (XXVII,3). J.s arbejde var en pionergerning for studiet af nevarernes sprog og litteratur. Og det var mere end det. Da en ny litteratur på nevari hen i dette århundrede så småt begyndte igen (om der så skulle digtes i en fængselscelle) virkede det som en ansporelse at en europæer havde gjort den gamle litteratur til et studieobjekt og bragt tekster ud på tryk. Danskere der rejser i Nepal bliver mødt med et glad „Åh, så kender De dr. Hans Jørgensen!“ (på et eller andet sprog) men må beskæmmende svare at de aldrig har hørt om ham.

Under et officerskursus 1915 var J. en tid senge-liggende i en lejr i nærheden af Berlin. Han hav-

de ikke tabt arbejdslysten men brugte tiden til en beskrivelse af dialekten i Oksbøl sogn med en selvlavet lydskrift. Da han fik kontakter i Kbh. udarbejdede han den (med normeret lydskrift) til en lille bog, *Alsisk formlære*, udgivet 1950 som nr. 354 af Universitets-Jubilæets danske Samfunds Skrifter. – Når J. ikke var i Kbh. arbejdede han i sit kammer med sine sedler, gik ensomme ture, satte sig lidt og så ud over landskabet, faldt måske ind hos præsten. Almindelige folk kendte ham dårligt nok. Lidt opmærksomhed vakte det dog nok at han fik breve fra østen og at han – sprogyndig som han var – abonnerede på Pravda. Nu hviler han i familiegraven på Oksbøl kirkegård. Det arbejde han gjorde værdsættes af de endnu få der fortsætter det. □Foto.

Boye Andersen i *Alsisk kalender* II, 1969 37–40. Nevärtgitimañjari, udg. Siegfried Lienhard, Sth. 1974 = Sth. Oriental studies X (forord og noter). – Papirer i Kgl. bibl.

Else Pauly

Jørgensen, Alfred Harald, * 1907, historiker, landsarkivar. * 3.1.1907 i Ålborg. F: auditor, amtsfuldmægtig, senere højesteretspræsident Troels G. * J. (1874–1970) og Emmy A. Meyer (1885–1909). ~ 1° 28.2.1932 i Haderslev (b.v.) med Anna Elisabeth Iversen, * 3.1.1910 i Randers (~ 2° 1939 med redaktør Hans Skodstrup Johansen, * 1907), d. af gymnastiklærer Niels Jensen I. (* 1877) og Noline Sørensen (1879–1921). Ægteskabet opløst. ~ 2° 13.9.1936 i Humlebæk med Anna Harriet Thyssen, * 10.12.1911 på Frbg., d. af cand.mag., senere lektor Ove T. (1882–1947) og Harriet Kjelgaard Nielsen (1884–1968).

J. blev student 1925 (Viborg) og 1930 cand.mag. i historie og dansk. 1927–36 var han knyttet til Institut for historie og samfundsøkonomi og 1932 vandt han universitetets guldmedalje for en afhandling om J. S. Møsting. 1934 blev J. arkivar ved Rigsarkivet. Sammen med Johan *Hvidtfeldt gennemgik han 1947–48 tyske arkiver i Berlin for Den parlamentariske kommission og Rigsarkivet. 1956 blev han overarkivar og 1962–77 var han landsarkivar ved Landsarkivet for Sjælland. J. har taget levende del i det arkivfaglige organisationsarbejde, ikke mindst i international sammenhæng, og han er æresmedlem af den internationale arkivorganisation CIA. Som arkivchef har J. udfoldet beslutsomhed og betydelig administrativ sans, mens hans kassationspolitik har været omdiskuteret. – Som historiker har J. beskæftiget sig med et bredt spektrum af 1800- og 1900-tallets danske historie, især presseforhold, social- og administrationshistorie samt sønderjyske emner. Af hans meget omfattende

produktion skal nævnes *Studier over det offentlige Fattigvæsens historiske Udvikling i Danmark i det 19. Aarhundrede*, 1940, *Det Classenske Fideikommiss* (s.m. F. Skrubbeltrang), 1942 disputatsen *Trykkefrihedsspørgsmaalet i Danmark 1799-1848*, 1944, biografien *C. N. David*, 1950, *Tidskriftspresen i Danmark indtil 1848*, 1951. *Det moderne Finland*, 1952, *Det moderne Norge*, 1955 og *Genforeningens statspolitiske baggrund*, 1970. *I rigsarkivets tjeneste 1934-62*, 1977, rummer en levende skildring af dansk arkivvæsens udvikling ud fra forfatterens oplevelser. Desuden har J. redigeret *København fra Boplads til Storby*, 1948 samt bidraget til en lang række samleværker, jubilæumsskrifter og han har offentliggjort et stort antal tidsskriftartikler. J. har næppe som historiker brudt nye veje, men har i kraft af sin meget store arbejdssevne på en række felter bidraget til kortlægning af sider af nyere dansk historie. Som historieskriver har han rådet over en let, ofte journalistisk præget pen. Også som udgiver har J. været meget virksom, bl.a. med *A. D. Jørgensens Breve*, 1939, *Statsrådets forhandlinger 1848-63 I-XII*, 1954-76, *To ungdomsvener*, 1962 og *Tre venstremænd*, 1962 samt J. P. Trap: *Fra fire kongers tid*, 1966-67. Fra 1941 har han været dansk redaktør af Nordisk tidsskrift, fra 1956 Nordisk arkivnyt og 1955-60 fagbladet Pressen. - R. 1961. R'. 1973. K. 1976. □Foto.

Bibliografi i Nord. arkivstudier, tilegnet H. J., 1977 387-407. - Selvbibliografi i Acta Jutlandica 1943-44 101f. H. J.: I rigsark.s tjeneste, 1978. - Johan Hvidtfeldt i Nord. arkivstudier, 1977 23-29. H. J. i Fortid og nutid XXVIII, 1980. H. J. i Fra Viborg amt, 1980 105-44.

Claus Bjørn

Jørgensen, Nicoline Thomasine Henriette, 1791-1847, skuespiller. * 19.6.1791 i Kbh. (Fred. ty.), † 19.11.1847 i Ølstykke, begr. i Kbh. (Ass.). F: bogholder ved den alm. enkekasse Gert Diderik J. (1735-1810) og Henriette Rose (1757-95). Ugift.

J., som var niece af hofdanssemester Laurent d. y., havde vist så sikre evner ved udførelsen af forskellige roller i Borups selskab, så megen dannelse og åndelig modenhed at hun forlangte og fik kgl. ansættelse inden hun 7.5.1816 debuterede på Det kgl. teater som Clementine i *Besøget*. Forventningerne blev ikke skuffet. Skønhedens nådegave var J. nægtet, men hun førte sin smukke skikkelse med elegance og virkede intelligent med præg af forfinet kultur. Hendes dannelse og sprogkundskaber var dog kun grundlaget for et omfattende talent der blev af stor betydning for skuepladsen. Hendes diktation var overmåde tydelig og versfremsigelsen gennemarbejdet med forstand og smag, således at hendes

dronning Elisabeth i *Maria Stuart*, Bera i *Hagbarth* og *Signe*, *Lady Macbeth*, dronningen i *Hamlet*, Ragnhild i *Dronning Margareta* og fru Guldborg i *Svend Dyrings Hus* virkede som mennesker med et bølgende sind bag et statuarisk ydre. Men disse skikkelser viste kun den ene side af J.s evne, den anden, for teatret endnu vigtigere, omfattede komiske roller som hun udførte med fyldigt lune og virkningsfuld karakteristik, såvel når det gjaldt om at aflure bourgeoisie dets tone (*Lady Sneerwell* i *Bagtalelsens Skole*) som om at skabe levende og morsomme Holbergske figurer (fx Magdelone i *Julesstuen* og i *Det lykkelige Skibbrud*) eller tidstypiske skikkelser som J. L. Heibergs Jomfru Trumfmeier i *Aprilsnarrene* og Malle i *De Uadskillige*. Hos H. Hertz kreerede hun madam Rust i *Sparekassen*. og hos Oehlenschläger var hun den første der gav Morgiane i *Aladdin* scenisk liv. Generelt set besad hendes komik altid mere styrke og vid end naivitet. De yngre ved teatret kaldte hende „tante Jette“ med en blanding af beundring for kunstneren og respekt for hendes menneskelige egenskaber. Mod fru Heiberg var hun „god, elskværdig, trofast og ærlig“, og for den unge Ludvig *Phister og Julie Rosenkilde (Fru *Sødring) var hun en moderlig veninde der hjalp dem over de første forhindringer. Ud fra den motivering at „den sceniske Kunstner burde trække sig tilbage før han eller hun opfordredes dertil enten af de Foresatte eller af Publikum“ tog hun sin afsked; den sidste optræden fandt sted 26.6.1845 som Else David Skolemesters i *Barselstuen*. □Stik i rolle af C. V. Bruun, 1828. Tegn. (Teatermus.).

Aug. Bournonville: Mit theaterliv II, 1865 (ny udg. I-II, 1979) 418f. H. C. Andersen: Mit livs eventyr II, 1877 (rev. udg. ved H. Topsøe-Jensen 1951, fot. opr. 1975) 156. Julie Sødring: Erindr. I, 1894 (ny udg. 1951) 60f 132f 151. Johanne Luise Heiberg: Et liv II, 1891 (5. udg. 1974). Louise Jacobson i Tilskueren, 1921 I 55.

Robert Neiiendam *

Jørgensen, Holger Jacob Rasmus, 1896-1971, ingeniør, gæringstekniker. * 25.11.1896 i Kbh., † 3.4.1971 sst., begr. sst. (Garn.). F: kommunelærer Jørgen Peter J. (1863-1937) og Dorette Friedericke Margaretha Peters (1864-1942). ~2.7.1927 i Skt. Jørgensbjerg med Gudrun Streibig, * 7.12.1902 i Kbh., d. af premierløjtnant, senere kaptajn Carl Siegfried Nicolai S. (1867-1949) og Therese Hancke (1876-1959).

J. blev student 1914 fra Østersøgades gymnasium, cand. phil. 1915 og cand. polyt. (fabrikingeniør) 1920. Efter kortere ansættelser ved Dansk Sojakagefabrik og ved Carlsberg laboratoriets

Jørgensen, Holger

kemiske afdeling blev han, hjemkommet fra studieophold på Pasteur instituttet i Paris, på S. P. L. *Sørensens foranledning leder af det nyoprettede forskningslaboratorium hos A/S Dansk Gærings-Industri 1924. De opgaver han løste her er smukke eksempler på anvendelsen af videnskabelig kemisk forskning til praktiske formål og resulterede i en lang række afhandlinger. Især bør nævnes hans undersøgelser af hvedemel: metoder til påvisning af blegning af mel samt opdagelsen af at tilsætningsstoffer som kaliumbromat og ascorbinsyre bevarer melets bageevne. Resultaterne stillede til rådighed for det 1929 oprettede hvedeudvalg der skulle undersøge mulighederne for anvendelse af dansk hvede i stedet for den hidtil foretrukne amerikanske. Gennem disse arbejder der kulminerede i afhandlingen *Studier over Bromatvirkningens Natur*, forsvaret for den tekniske doktorgrad 1941, udviklede J. sig til Danmarks førende cereal-kemiker. Men talrige publikationer og patenter vidner om at han også løste mange andre opgaver af stor teknisk betydning for gæringsindustri og andre levnedsmiddelindustrier, bl.a. undersøgelser vedrørende betydningen af reaktionstallet pH ved fremstillingsprocesser for nærings- og nydelsesmidler. Herom udgav han 1935 bogen *Die Bestimmung der Wasserstoffionenkonzentration (pH) und deren Bedeutung für Technik und Landwirtschaft* som fik stor udbredelse og betydning. J. tildeltes 1936 Julius Thomsen medaljen i guld og optoges 1939 i Akademiet for de tekniske videnskaber. 1950 blev J. kaldet til det nyoprettede professorat i teknisk biokemi ved Danmarks tekniske højskole og blev leder af det hertil hørende laboratorium samt af Laboratoriet for industriel udnyttelse af frugt og grøntsager og Kartoffelmelsfabrikkenes laboratorium. Som professor afslørede kemitekniker J. fremragende pædagogiske evner, han var en strålende og veloplagt forelæser – i sit mørke tøj med iøjnefaldende slips og stor cigar i munden kunne han næsten minde om en tryllekunstner – og de studerende strømmede til hans undervisning og hans laboratorium. Han udgav en værdsat lærebog *Forelæsninger over teknisk biokemi for kemiingeniørstuderende ved DTH*, 1956 og virkede desuden som underviser ved Danmarks farmaceutiske højskole og ved Danmarks ingeniørakademi. J. var medlem af svenske videnskabelige selskaber, blev 1952 professor honoraire à l'Institut Supérieur des Fermentations de Gand og 1960 æresmedlem i Nordisk cereal-kemikerforening. Han trak sig tilbage fra sit professorat 1966. J. blev en central skikkelse blandt danske kemikere og var i to perioder, 1946–47 og 1959–61, formand for Kemisk

forening. – R. 1960. □To tegn. af Otto Christensen 1941 og 1956. Foto.

Berl. tid. 8.2.1936. A/S Dansk gærings-industri 1918–43, 1943. Kemisk månedsbl. XXXI, 1950 104. Dansk kemi XLVIII, 1967 9f. O. B. Jørgensen sst. 1971 79.

H. C. Helt

Jørgensen, J. Hassing, se Hassing Jørgensen, J.

Jørgensen, Jens Kristian, 1864–1930, gartner. * 15.12.1864 i Gundsømagle, † 2.11.1930 på Frbg., urne på Bispebjerg. F: gårdejer og sognefoged Jørgen Andersen (1835–1908) og Ane Nielsdatter (1835–92). ~ 24.5.1892 med Anna Maria Nilsson, * 22.8.1868 i Malmø, † 18.1.1939 i Kbh., d. af arbejdsmand Lars N. og Anna Persdatter.

J. var i gartnerlære på Turebyholm 1881–83 og på Rosenborg 1883–85. Efter havebrugseksamen på landbohøjskolen 1887 blev han blomstergartner (florist) hos handelsgartner Fr. Wendt i Roskilde 1887–89. Tilskyndet af sit religiøse sind var han officer i Frelsens hær 1889–93, men genoptog derefter sin gartnergerning som herregårdsgartner ved Korselitze 1893–97, på Orebygård 1897–1906 og på Knuthenborg 1906–07. Havearkitekt E. *Erstad-Jørgensen, som på dette tidspunkt var medlem af bestyrelsen for Det kgl. danske have-selskab, overtalte J. til at blive overgartner ved selskabets have på Frederiksberg runddel hvor han virkede indtil sin død. Fra 1907–27 var han dog stadig tilsynsførende med Knuthenborg park. Som Gertrud Jekyll i England var Jens K., som alle kaldte ham, en gartner af guds nåde med en medfødt skønhedssans af næsten mimeoseagtig følsomhed, parret med en usædvanlig evne til at få alle planter til at trives. Under hans virke som overgartner blev have-selskabets have omlagt og plejet, så den blev en perle i dansk havekunst. J. anlagde en række medlemshaver af stor samfundsmæssig betydning ved at fremme kolonihavetanken. Hans fint opbyggede udstillinger tiltrak et stort publikum og øgede i høj grad interessen for blomster og for have-sagen som helhed. Hans virke og personlige evner gjorde have-selskabets have til det foretrukne lærested for unge gartnere, på hvis sjælelige udvikling han ofte lagde større vægt end på den faglige uddannelse. Hans fantasi for sammenstilling af planter og hans hænders håndværksmæssige kunnen begejstrede og inspirerede et helt slægtled af gartnere. Der foreligger en lang række artikler fra J.s hånd, fagligt inspirerende og poetisk animerende, skønt han næppe kunne skrive selv. Hans litterære arbejder tog form i hans hoved og blev dikteret til elever og medarbejdere som satte det på prent. Han var

redaktør af og flittig bidrager til Meddelelser fra Det kgl. danske Haveselskab 1908–24. Derefter var han medredaktør af Haven. Sammen med W. Egly skrev han *Dekoration og Bindi*, 1924, sammen med Knud Hee Andersen *Blomster ved Alfarsvej*, 1930. Han var medarbejder ved Illustreret Havebog, 1920–21, hvori han skrev om kulturer under glas og om blomsterhavens planter, ved G. N. Brandts Roser, 1915 med et afsnit om engangsblomstrende roser, og i sammes Vand- og Stenhøjsplanter, 1917 om vand- og moseplanternes kultur. Han skrev en række artikler til Berl. Tid., Gartnertidende, Haven, Havekunst, Nordisk ill. Havebrugsleksikon, 2. og 3. udg., samt noveller i Berl. Tid., og ved redaktør Kai Flors mellemkomst forfattede han i Berl. Søndag „Dagens blomst“, af sagkyndige betragtet som „vignetter, der ikke blot tegnede blomsten med nænsom hånd, men også åbenbarede dens sjæl“. J. har berettet om sin egen indsats i Medd. fra Det kgl. danske Haveselskab 1922 med følgende beskrivelse af en have: „Hvor man ser hen, er der frodighed, fred og tryghed, thi alle vegne er der en ordnende hånd, der ikke ses, men holder alt på sin rette plads, alt falder selvfølgelig og naturligt, som om alle de myldrende blomster havde sået og plantet sig selv, men det er den omsorgsfulde hånd, der holder de alt for anmassende individer inden for rimelige grænser og sørger for, at også den svage får sin ret.“ – R. 1926. □Mal. af J. Glob. Tegn. af Gerda Ploug Sarp. Foto.

Berl. tid. 30.9.1927 og 3.11.1930. H. Paludan m. fl. i Haven, 1930 177–80. Jens Risum i Gartnertid., s.å. 581. J. P. Andersen i Havekunst, s.å. 109f. C. Th. Sørensen sst. 1965 41–43. Grethe Clausen i Fra kvangård til humlekule IX, 1979 71–74. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Åge Nicolaisen

Jørgensen, Jens, 1806–76, politiker, lægprædikant. * 28.2.1806 i Uldum ved Vejle, † 16.2.1876 på Bjerregård, Åle sg., begr. i Åle. F: gårdejer Jørgen J. (1779–1867) og Karen Mortensdatter (1781–1866). ~ 1° 27.10.1832 i Uldum med Maren Sørensen, * 22.3.1804 i Uldum, † 7.6.1849 i Øster Snede, d. af gårdmand Søren Jensen (ca. 1748–1837) og Ide Marie Johansdatter (ca. 1776–1850). ~ 2° 28.9.1850 i Alminde, Brusk hrd., med Kirsten Christensdatter, * 13.5.1818 i Alminde, † 25.1.1890 i Åle, d. af gårdmand Christen Henriksen Dons (1786–1863) og Mette Marie Bertelsdatter (1795–1862). J. oplærtes ved landbrug, bestyrede en farbrors gård i Holtum, ejede den 1832–46, havde derefter en gård i Bøggalle indtil han 1851 blev ene-ejer af Bjerregården i Åle som han 1847 havde

købt sammen med faderen. J. blev tidligt grebet af de gudelige vækkelser og stod fra 1834 i nær forbindelse med Peder Larsen Skræppenborg. For sin virksomhed som lægprædikant i egnen syd og vest for Horsens straffedes han et par gange med bøder. Hans forkyndelse var oprindelig gammel-luthersk pietistisk, men i et vist modsætningsforhold til de „stærke jydets“ indsluttedhed og prægedes mere og mere af grundtvigianismen som han helt tilsluttede sig omkr. 1848. J.s sindige, men bestemte optræden mod myndighederne vakte hans standsfællers tillid til ham og førte ham frem til en ledende stilling i den jyske bondebevægelse. 1842–46 var han medlem af sogneforstanderskabet, 1845–51 af Vejle og 1859–65 af Skanderborg amtsråd. 1852 var han medstifter af Gert *Winthers nørrejyske brandforsikring, fra 1857 dens viceformand, og 1862 medstifter af den jyske folkeforening. Bjerrekredsen valgte ham 1848 til medlem af den grundlovgivende rigsforsamling. I mere end 20 år repræsenterede han sin hjemegn i rigsdagen, 1852–53 var han landstingsmand, 1853–58 folketingsmand for Koldingkredsen, 1857–64 medlem af fællesforfatningens rigsråd, 1864–66 landstingsmand og medlem af novemberforfatningens rigsrådsfolketing, 1866–69 folketingsmand for Horsenskredsen og 1869–73 folketingsmand for Bjerrekredsen. I sit politiske virke var J. anset for retsind og selvstændighed. Han arbejdede for bondesagen som medlem af landbokommissionen af 1849 og talte for de grundtvigske frihedskrav i skole og kirke og for sognebåndsløsning og valgmenigheder. Sammen med Sofus *Høgsbro og N. J. *Termansen var han i 1860'erne ledende i det grundtvigsk prægede nationale venstre og modstander af grundlovsrevisionen 1866. Han sluttede sig 1870 til det nationale venstre, men modsatte sig finanslovsnægtelsen 1873 og faldt ved det påfølgende valg. – J.s bror Søren J., 1822–95, var folketingsmand for Givekredsen 1869–95, oprindelig tilsluttet det nationale venstre, derefter det forenede venstre og fra 1878 Frede *Bojsens stor støtte i det moderate venstre. – DM. 1857. □Mal. af Constantin Hansen 1861–62 (folketinget), kopi af Adolf Larsen. Afbildet på Constantin Hansens mal. 1860–64 af den grundlovgivende rigsforsamling 1848 (Fr.borg). Træsnit 1877. – Mindesten (Åle kgd.; Uldum, 1881).

Breve fra N. J. Termansen til fru Skibsted, 1914 14f. Sofus Høgsbro. Brevveksl. og dagbøger, udg. Hans Lund I–II, 1924–25. – Højskolebl. I, 1876 131–34 209–13. N. Lindberg sst. 225–29 233–39 266–73 305–11. N. J. Termansen i Dansk folketid. 1877 nr. 1–3. J. Elbek: J. J., Bjerregaard, 1906. Jørgen Nielsen: N. J. Termansen, 1915. N. Neergaard: Under junigrundloven II, 1916. Frands Ole Overgaard og A. Pontoppidan Thyssen: De

Jørgensen, Jens

senere jyske vækkelser, 1970 = Vækkelsernes frembrud i Danm. V.

Helge Larsen

Jørgensen, Johan Andreas, 1840–1908, historiker. * 11.2.1840 i Hanved ved Flensborg. † 24.7.1908 i Rønne, begr. i Ibsker. F: husmand, skrædder Diderik J. (1804–41) og Margrethe Dorthea Auguste Wittenberg (1806–66, ~2° 1844 med tømrer og snedker Hans Erichsen, 1813–89). ~3.5.1863 i Stenbjerg med Anna Margrethe Böttger, * 15.6.1842 i Hatlund i Angel, † 24.10.1922 i Rønne, d. af gårdejer Frederik Nicolai B. (1805–83) og Anna Kristina Paulsen (1815–78).

Efter at have taget skolelærereksamen i Århus 1860 blev J. s.å. hjælpelærer i Bogholm, senere Stenbjerg Mellemslesvig, hvor han konstitueredes som lærer 1863 men n.å. afskedigedes af de tyske myndigheder. J. flyttede derefter til Kbh., men kaldtes okt. 1864 til lærer og kirkesanger i Ibsker. 1902 tog han sin afsked og bosatte sig i Rønne som leder af Bornholms museum. – J. knyttede sig tidligt til amtmand E. *Vedels arkæologiske udforskning af Bornholms forhistorie, og da Vedel 1871 forflyttedes til Sorø kom J. i vid udstrækning til at forestå for Nationalmuseet de udgravninger som landbrugsarbejdet året rundt gav anledning til ligesom han lagde alt således til rette at Vedel under sine kortvarige sommerophold kunne fortsætte sine arkæologiske undersøgelser med størst muligt udbytte. Gennem foredrag og ved avisindlæg og støttet af sin livlige og vindende personlighed bidrog J. stærkt til at vække forståelsen for bevarelsen af øens fortidsminder. Han opsporede henvend 100 helleristninger og fik 1901 rejst Malkværnskansens bautastene for de her i 1645 faldne Svannekeborgere i kampen for landets forsvar. J. arbejdede for oprettelsen af et museum på øen og blev ved åbningen af Bornholms museum 1894 dets leder frem til sin død. – J. udgav foruden adskillige mindre bidrag *Gamle Optegnelser om Bornholm i svundne Tider*, 1897, *Bornholms Historie I–II*, 1900–01, der vel fortrinsvis byggede på trykte kilder og litteratur men som var den første samlede fremstilling af øens historie og præget af en nøgtern og klar fremstilling, og *Series pastorum eller Fortegnelse over Præsterne paa Bornholm siden Reformationen*, 1907. – J. står både som museumsmand og lokalhistoriker som en typisk repræsentant for de strømninger der gjorde sig gældende i slutningen af forrige århundrede, og hvor netop læreren indtager en fremtrædende plads. – DM. 1884. □ Posthumt mal. af J. F. Tryde (Bornholms mus.). Foto.

Bornholms tid. 30.7.1908. M. K. Zahrtmann: *Borningholmerens historiebog*, II, 1935 317.

Claus Bjørn (M. K. Zahrtmann)

Jørgensen, Johan Adolph, 1924–69, historiker, arkivar. * 2.8.1924 i Kbh. (Skt. Andreas), † 14.3.1969 sst., begr. på Sundby kgd. F: redaktør Johan Adolph J. (1866–1935, ~1° med Theodora Hansine Mortensen, ægteskabet opløst 1911) og Hilda Charlotte Amalie Roerup (1890–1970). ~6.6.1956 i Kbh. (b.v.) med redaktør Marie-Louise Dircks, * 11.10.1928 i Århus, d. af provisor Ulrik D. (1900–44) og Åse Suhr Schouboe (1898–1979).

J. blev student 1947 og mag. art. i historie 1955. Efter nogle års løserer tilknytning blev han 1957 fast ansat som arkivar ved Rigsarkivet. Hans tidlige død afbrød et vægtigt videnskabeligt forfatterskab. Allerede magisterafhandlingen *Det københavnske patriciat og staten*, 1957 placerede ham som en kyndig forsker inden for 1600-tallets danske og københavnske historie. Afhandlingens sigte var en undersøgelse af baggrunden for de københavnske privilegier 1658 hvor statens afhængighed af den kredit i varer og penge de københavnske købmænd kunne formidle ses som en central forudsætning. Det herved antydede tema: statsomvæltningen 1660 anskuet på baggrund af den økonomiske krise og tolket som kreditorernes overtagelse af forvaltningen uddybedes i de følgende arbejder *Bilanz 1660* (Festskrift til Astrid Friis, 1963), *Patriciat og enevælde* (Historiske meddelelser om Kbh. 1963–64) og endelig disputatsen *Rentemester Henrik Müller. En studie over enevældens etablering i Danmark*, 1966. Hans tolkning indebar at forfatningsspørgsmålet tillagdes mindre betydning end vanligt, og selve omvæltningen 1660 er for J. underordnet i forhold til den økonomisk-sociale proces hvorved det gamle feudalt prægede jordejende aristokrati kom til at ligge under for den kapitalistisk-bureaukratisk prægede københavnske overklasse. I afhandlingen *Øverstese-kretær Erik Krags virksomhed i Danske Kancelli indtil 1657* (Arkiv I, 1966–67) fremførte J. argumenter for at heller ikke i administrativ henseende er skellet ved 1660 så skarpt som ellers antaget. Karakteristisk for denne del af J.s forfatterskab er den stærke tematiske sammenhæng der er så udtalt at det næppe er muligt at læse disputatsen med fuldt udbytte uden kendskab til de øvrige arbejder.

Det er en vanskelighed i studiet af 1600-tallets økonomiske og sociale historie at et statistisk bæredygtigt materiale kun i begrænset grad kan etableres. Udviklingen må derfor i høj grad belyses gennem enkeltpersoners virksomhed, og J.s

arbejder er derfor baseret på en minutøs gennemgang af alt materiale der belyser de enkelte storborgeres forretninger med kronen og indbyrdes finansielle og familiære relationer. Det er karakteristisk at disputatsen i sin ydre form er en biografi. Den personhistoriske indgang til materialet førte naturligt J. ind på spørgsmålet om ledende borgeres baggrund og oprindelse. Resultatet heraf blev nogle studier over relationerne mellem Danmark og de gamle hansebyer hvor J. dokumenterede den økonomiske fortrinsstilling disse endnu hævdede i dele af den danske provins (især *Denmarks Relations with Lübeck and Hamburg in the 17th Century*, Scandinavian Economic History Review, XI, 1964).

I emnevalg og problemformulering kan centrale dele af forfatterskabet synes inspireret af Albert *Olsen og sikkert også af Astrid *Friis der begge havde været hans lærere på universitetet. På denne baggrund kunne det forekomme nærliggende at betegne ham som økonomisk historiker, men en sådan karakteristik er hverken udtømmende eller dækkende. Som student blev han tilknyttet „Danmarks Kirker“ hvor han skrev den vigtige redegørelse for Skt. Nikolaj kirkes gravminder (DK, København I) og redigerede de indledende afsnit om kirkernes administration. Medarbejderskabet på „Kirkeværket“ og Traps Danmark 5. udg., hvor han bl.a. skrev om en række stiftelser, udviklede hans sans for kulturelle sammenhænge hvad tillige en række bidrag i Kirkehistoriske samlinger til skole-, lærdoms- og præstehistorien vidner om. Dette i forbindelse med hans næsten bundløse personalhistoriske viden, i al fald for 1600-tallets vedkommende, placerer ham i en dansk lærdomstradition der indbefatter navne som H. F. *Rørdam og Bjørn *Kornerup. Med disse havde han den evne til fælles at kunne indleve sig i et fortidigt kulturelt miljø. Når hans sprog kunne få karakter af barokpastiche er det derfor ikke alene udtryk for et sprogligt koketteri.

Som arkivmand var J. i kraft af sit imponerende detailkendskab til arkivalier og litteraturen en støtte for besøgende forskere. Han var en overgang tillidsmand og sad tillige en periode i arkivarforeningens bestyrelse. I sine sidste år var han med til at redigere arkivtidsskriftet Arkiv. Som leder af Rigsarkivets sektion for forskning og edition fik han i sit sidste leveår udsendt det hidtil sidst udkomne bind af Kancelliets brevøger. I 1969 kort før sin død blev han optaget som medlem af Det kgl. danske selskab for fædrelandets historie.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1967 220f. – Sig. Jensen i Hist. medd. om Kbh. 1969 7–9. Su-

ne Dalgård i Nord. arkivnyt s.å. 31f. Troels Dahlerup i Hist. t. 12. r. IV, 1970 505–08.

Steffen Heiberg

Jørgensen, Jens Johannes, 1866–1956, forfatter. * 6.11.1866 i Svendborg, † 29.5.1956 på Svendborg sygehus, begr. Svendborg kgd. F: matros Jørgen Christian J. (1831–1912) og Marie Elisabeth Johansen (1843–1904). ~1° 27.2.1891 i Kbh. (b.v.) med Amalia Ewald, * 5.4.1869 i Vallby, Østre Klagstorp sg., Skåne, † 14.6.1935 i Charlottenlund, d. af urmager Aksel Gustaf E. (1821-tidligst 80) og Karna Hansdotter Grip (1827–1901). Ægteskabet opløst over for civil myndighed 1915. ~2° 2.9.1937 i Salzburg, Østrig med Helene Klein, * 26.2.1905 i Wien, d. af bogbindermester Josef K. (1876–1953) og Pauline Greis (1877–1967).

J.s mor søgte ca. 1890 ind i den metodistiske menighed, delvis til trøst for sørger med mand og børn. Hans far var indtil ca. 1880 matros på langfart. Siden tog han forefaldende arbejde på Svendborg havn hvor han så småt fik betroet at passe lokale lystkuttere. Han var en særling. Til økonomisk støtte boede hos dem moderens ugiftede bror som ejede et poetisk bibliotek og leverede kønne digte på byens og herregården Hvidkildes mærkedage. Han vejledede J.s usædvanlige læselyst og lærenemme og skaffede ham hjælp til på to år at blive student i 1884. Først var J. filolog, siden darwinistisk zoolog og botaniker. I akademiske kredse gjorde han sig bemærket ved rige litterære kundskaber, samt, helst i snævre samvær, sin intelligente, smidige formuleringsevne. Harald *Høffding protegerede ham og opmuntrede ham til at stifte bekendtskab med Viggo *Stuckenberg for at få hold på den omskiftelighed man sporede hos ham. Venskabet med Stuckenberg blev i flere henseender legendarisk. Det varede til ca. 1900 og tegner sig i sine mest kendte udtryk som en af vor litteraturs skønneste myter som dog modsiges af den historiske sandhed. 21.2.1886 fik J. for første gang et digt trykt i ugebladet Nutiden. Næsten hele hans lyriske produktion, også meget af hans prosa, er oprindelig fremkommet i blade, tidsskrifter o.l. Men i allerførste form findes det meste af den i hans dagbøger. Han var i høj grad en improvisator, altid næsten grafomanisk drevet til at nedskrive hændelser, navnlig iagttagelser af naturen, hobe indtryk sammen, blande dem med erindringer, variere dem i strømme af gentagelser. Jævnside med sin lyrik skrev han en række „fortællinger“, i vid udstrækning med dagbogen som kladder, derfor selvbiografiske. Det fortællende element er gjort så tyndt som muligt. Han ville fremstille mennesker der kun bestod af

sansninger, naturindtryk, minder, stemninger, sjæle som på én gang var naive og raffinerede, så følelsesbesatte at de måtte blive fremmede for og ilde farne i håndfasthedens samfund. Det foresvævede J. at frembringe en ny slags digtning, anderledes end tidens herskende realisme. Men Georg Brandes kritiserede mundtlig den bog i fortællingsrækken som hedder *En Fremmed*, 1890, viste mistro til titlen og foreholdt J. faren for at illudere sig ind i ufrugtbare forestillinger. Advarslen udsprang af en velvilje som Brandes allerede havde vist i sommeren 1889 ved at få J. ansat på sin bror Ernst Brandes' blad *Kjøbenhavns Børstidende*. Og i 1892 overøste han bogen *Sommer med ros*. Hos Ernst Brandes havde J. litterært set en god tid indtil chefens selvmord i aug. 1892. Til trods for at han allerede da var kommet ind i en bølgegang af personlige kriser medførte hans litterære kritik og den anselige samling vers og prosa *Stemninger*, 1892 at han blev redaktør af sit og Stuckenberg's og en kreds af kunstnervenners tidsskrift *Taarnet* der begyndte at udkomme sidst i 1893. På den tid havde han allerede et par år kendt den katolske konvertit Mogens Ballin. Da J. i en velskreven meningsveksling med Georg Brandes havde ytret sympati for positiv religiøsitet fattede Ballin stærk interesse for ham. I begyndelsen af 1894 leverede Ballin en række katolsk prægede bidrag til *Taarnet* og syntes nærmest at ville overtage bladet. Det voldte lidt brydning i J.s venskab med Stuckenberg der desuden ligesom J. selv havde vanskeligheder i sit ægteskab, ikke uden J.s skyld. I foråret 1894 hjemme i Svendborg oplevede han et gennembrud af lyrisk naturreligiøsitet. Samtidigt arrangerede Ballin en rejse for ham sydpå som førte til, at de to havde nogle måneders ophold i Assisi. Det er skildret i J.s *Rejsebogen*, 1895 der regnes for hans første skrift som katolsk forfatter. Året efter skrev han det lille stilistisk ypperlige, menneskeligt naive skrift *Livsløgn og Livssandhed*, delvis selvbiografisk med anklage mod fritænkningens forførelse af ham ud i et ulykkeligt liv. Egentlig er det et sidste stykke til digtsamlingen *Bekendelse*, 1894, som slutter med hans første klart katolske digt, det hastigt improviserede *Confiteor*. Efter en doktrinær undervisning konverterede han febr. 1896. Den katekismuskatolicisme han tilegnede sig var og forblev i hans forfatterskab den romerske, ufejlbare troslære med sakramental praksis, hierakisk kirke som institution for åbenbaring og autoritet, med „helgen her og helgen hisset“. Der spores kun nogle skygger af omskiftelse. I begyndelsen af århundredet var han påvirket af den „modernisme“ Pius X fordømte. Frem til 1914 havde han kontakter med tyske bestræbel-

ser på både at være god katolik og med modifikation at deltage i den tyske idealismes dyrkelse af Goethe. Med dogmatiske og klerikale mure omkring sig søgte han gennem indlevelse i tysk og italiensk mystik at forvandle og helliggøre sin ungdoms naturfølelse. Det er i vid udstrækning lykkedes i hans lyrik, men han måtte erfare at sin integrale katolicisme evnede han ikke at gøre til emne for en fortællende digtning, kun i en poetisk og åndfuld og førsterangs essayistik og i religiøse levnedsskildringer. Først med sin selvbiografi, der kun når til året 1913, har han stærkt afdæmpet, med mange omformninger af fakta og motiver røbet hvor omtumlet af kriser og svingninger han har levet. Man forstår at skarpsynede trosfæller nu og da har mistænkt ham for at færdes på frafaldets rand. Typisk er det tilfælde der drejer sig om hændelser af næsten samme betydning som hans konversion. Ca. 1913 var der tale om at ansætte ham som en slags professor ved det katolske institut i Louvain. Dog, en af dets ledere fældede en hård dom over hans manglende rettro og anden uegnethed. Ansættelsen blev til intet. Men så arrangerede høje gejstlige hænder at han i maj 1914 holdt en række forelæsnings ved Institut Catholique i Paris og således fik lejlighed til at demonstrere sig som trofast konvertit og ærkekattolsk forfatter. Denne ydre proces bekræftedes i julen s.å. ved at han fornyede sin fromhed og kirkelighed gennem en række bodsøvelser i Rom og således helt for sig selv gentog sin omvendelse.

Allerede i Rejsebogen viste han sig grebet af franciskanismen, både den folkeligt primitive i de middelalderlige legender, Fioretti, som han oversatte 1902, og som den blev belyst af den lærde protestantiske teolog Paul Sabatier i hans banebrydende biografi af Skt. Frans, beåndet af antikirkelighed. På direkte opfordring af en ledende bibliotekar i Vatikanet påtog J. sig at blive „den katolske Sabatier“. Det lykkedes i to værker som er verdensberømte. Først *Pilgrimsbogen*, 1903 om vandringer i nutidens franciskanske Italien for at kontakte fortidens. Og derpå en biografi om *Den hellige Frans af Assisi*, 1907. Begge er siden bearbejdede, navnlig i franske oversættelser. De var basis for aktionen Louvain-Paris 1914. Frans-bogen er videnskabeligt grundfæstet og skrevet i en netop til sit indhold egnet simpel stil. J. erobrede den store helgen tilbage til ortodoks kirkelighed fra frireligiøst sværmeri. Og ved en lønlig forvandling af sin egen ungdomsdrøm om en eksistens i primitiv naturoplevelse fandt han frem til digtersjælen i Frans, alskabningens sanger, men også et af menneskehedens reneste hjerter, mægtigt bevæget af den stærkeste alvors kraft. I de første må-

neder af 1915 fuldenkte J. sin anden videnskabeligt funderede helgenbog om *Den hellige Katerina af Siena*. I den har han så at sige skaffet Italien og kirken en hidtil ukendt digter. Han behandler hende som brevskriver og redegeør litterærkritisk for hendes værk Dialogen. Med en fylde af citater påviser han hendes sproglige evne til at øve herredømme over mennesker i kraft af Kristi tale i hendes sjæl. Som blomsterkrans på Della Robbiaernes majoliker indføjede billeder af Italiens natur. Også J.s tredje store helgenbog, skrevet i Sverige under anden verdenskrig, om den i hans øjne italienserede *Den hellige Birgitta af Vadstena* I–II, 1941–43, er meget præget af hans læsekunst og lyst til oversættelse og genfortælling. Hendes åbenbaringer regner han for at høre til en litterær genre og være af en anden art end Katerinas ægte digteriske ytringer af overnaturligt klarsyn. En hyldest og tak til det Frankrig han efter 1914 elskede højere og højere er bogen om den ikke kanoniserede *Charles de Foucauld*, 1934. Den er også skrevet i sorgfuld erindring om hans 1932 afdøde veninde, maleren André Caroff med hvem han efter sin anden omvendelse i 1914 levede et følelsesliv der rummede hele kærlighedens spil undtagen hvad de kaldte dens zoologiske side. Genfortællinger, men mere inspirerede, er også de to helgenbøger fra den tidligste tid, hvormed han begyndte denne i nordisk litteratur enestående del af sit forfatterskab, *Den hellige Ild*, 1902 og *Den yndigste Rose*, 1907. De vidner om den særegne lykke han hævdede at blive trostet af i sit lidelsesfyldte ægteskab når han kom i kontakt med sindstilstande hos mennesker som var af kirkens visdom garanteret hellige. Dette ægteskab er et hovedtema i hans selvbiografi *Mit Livs Legende* I–VII, 1916–19 samt 1928, med ikke heldig hånd sammendraget i to bind 1949. Værket begynder som en selvanklage, ender som selvforsvar over for hans hustru. Voksende pinlighed i skildringen af begges lige store skyld fik Gyldendal til at afbryde udgivelsen da forfatteren var nået til ca. 1907. Tekstens oprindelige videreførelse til 1913 blev siden omarbejdet og i høj grad omdigtet. Udeladelser og ændringer i det biografiske stof har med rette fortørnet nogle af hans danske og tyske samtidige. Men trods værkets utroværdighed står nogle vigtige temaer klart: hans kamp for at forlige naturdyrkelse og religiøsitet, hans voksende tro på et håndgribeligt forsyn som viser sig ved et menneskes udøvelse af den lydighedens dyd som i ældre dansk åndsliv M. *Goldschmidt og Fr. *Paludan-Müller satte særligt højt.

J. blev 1922 udnævnt til æresborger i Assisi, hvor han for det meste boede inden han 1953 vendte

tilbage til Svendborg der havde tildelt ham æresborgerskabet 1936. Han fik her i sine sidste år en æresbolig i sit barndomshjem i Fruestræde der efter hans død er blevet indrettet til mindestuer, og hvor bl.a. hans op mod 800 optegnelsesbøger beror. Fra sin debut som gymnasiast til sit 80. år har han ydet sin varigste indsats som lyriker. Fra de senere år stammer samlingerne *Efterslæt*, 1931 og *Digte i Danmark*, 1943. Hans *Udvalgte Digte*, 1944 rummer ikke helt tilstrækkelige dokumenter om en såkaldt udvikling fra bizart stilisteri til rene sjæletoner. Der var en virtuos i ham som lod sig tvinge til at yde så inderligt personlig, så forenklet kunst som ingen anden dansk poet. Blandt hans sidste digte er en hyldest i antikt metrum til det pavelige Rom ved slutningen af anden verdenskrig samt en række rent private hverdagsvers til tak for hans sidste 20 års lykkelige ægteskab med en fintfølede kvinde. – R. 1920. K². 1926. K¹. 1952. □Tegn. af Børge Stuckenberg, før 1896. Træsnit af H. C. Olsen, 1897. Karikatur af R. Blix, 1904 og af Vald. Andersen, 1905. Tegn. af A. Caroff, 1915, og af J. B. i Siena s.å. (Kgl. bibl.). Tegn. af Palle Pio, 1918. Afbildet på karikatur af Alfred Schmidt 1918 og 1921 (Fr.borg). Tegn. af Johan Rohde (Kgl. bibl.) og mal. af samme, 1922 (Fr.borg). Tegn. af Paolo Ghiglia, 1923. Buste af K. Skikkild, 1926 (Svendborg bibl.). Træsnit af Knud Nørholm, 1927. Mal. af Karen Trier Frederiksen (Fr.borg), 1935. Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1936. Mal. af Johs. Nielsen 1937 og 1942. Afbildet på mal. af samme (Svendborg bibl.). Tegn. af Otto Christensen 1941 og 1946. Linoleumssnit af K. J. Almqvist 1941 og 1947. Tegn. af Jensenius, 1948. Karikatur af Biilmann Petersen. Træsnit af Kongstad Rasmussen. Foto. – Mindeplade 1956 på fødehuset i Svendborg.

Bibliografi. J. J.: De lange vandringer, udg. Carl Bergström-Nielsen, 1966 319–29 (bibliogr. over J.s værker). *Udg.* Ud. værker I–VII, 1915. Skrifter I–III, 1929. Ud. digte 1884–1944, udg. Carl Bergström-Nielsen, 1944 (4. opl. 1954). Orion over Assisi og andre efterl. arbejder, udg. samme, 1959. *Kilder.* Mit livs legende I–VII, 1916–28 (2. udg. I–II, 1949). Breve fra J. J. til Viggo Stuckenberg, udg. Jørgen Andersen, 1946. *Lit.* Oscar Geismar: Digterprofiler, 1916 85–89. Nord. uebl. for katolske kristne, 1926 893–918 932–34 945–55 986–88; 1936 1113–39 1202–05. Harald Schiller: Diktare och idealister, Sth. 1926 159–97. Helge Rode: Det sjælelige gennembrud, 1928 89–110. Sv. Lange: Meninger om litteratur, 1929 172–78. Emil Frederiksen i Credo, 1934 149–55 175–82; 1935 33–41 76–81; 1936 242–48; 1937 3–6 242–46. Samme i Festskr. til Vald. Vedel, 1935 115–31. Samme i Gads da. mag., 1936 625–32. Samme i Edda, Oslo 1936 15–53. Samme: J. J.s ungdom, 1946. Samme i Dansk udsyn, 1966 317–29. Samme i Orbis litterarum, 1967 283–93. Jul. Bomholt: Nord. profiler, 1945 48–55. Paul V. Rubow: Sproget og stilen, 1949 36–40. A. Jolivet i Festskr. til Paul V. Rubow, 1956

Jørgensen, Johannes

300-08. Jørgen Breitenstein i Danske studier, 1960 32-66. Samme i Edda, Oslo 1961 152-68. W. Glyn Jones: J. J.s modne år, 1963. Samme: J. J., N.Y. 1969. Samme i Fund og forskning XVI, 1969 113-26. Tom Kristensen: Fra Holger Drachmann til Benny Andersen, 1967 19-29. Bo Nielsen: J. J. og symbolismen, 1975. *Papirer* i Kgl. bibl. og J. J.s mindestuer, Svendborg. Levnedsbetning i ordenskapitlet.

Emil Frederiksen

Jørgensen, Jørgen, 1780-1841, se Jürgensen, Jørgen.

Jørgensen, Jørgen Peder Laurids, 1888-1974, undervisningsminister, landmand. * 19.5.1888 i Kornerup ved Roskilde, † 15.12.1974 på Roskilde amtspsygehus, begr. i Allerslev. F: gårdmand Niels J. (1856-1935) og Johanne Svendsen (1858-1941). ~ 5.6.1917 i Osted med Ester Frandsen, * 19.3.1893 i Osager, † 14.7.1976 i Allerslev, d. af gårdejer Jens Peter F. (1864-1937) og Kristiane Mortensen (1867-1927). - Far til Eigil J.

Efter folkeskolen lærte J. landbrug, fortrinsvis hos sin ansete far på Bispegården i Lejre hvor slægten havde siddet siden 1789. J.s bedsteforældre var blandt dem der bragte den grundtvigske vækkelse til egnen. Hans forældre deltog aktivt i sognets liv ud fra en folkelig, social og kristen holdning der gik i arv til J. Moderen havde været elev på Vallekilde højskole hos Ernst Trier, faderen på Grundtvigs højskole Marielyst mens Grundtvig endnu levede. J. var Vallekilde-elev 1906-07 hos forstander Povl Hansen der vakte hans interesse for de Kold'ske friskoletanker. Hans kirkesyn prægedes af Vallekilde valgmenighed, og Vallekilde blev i det hele noget væsentligt i J.s liv, ikke mindst da åndsfrønden og venen Uffe Grosen senere blev dens forstander. Teoretisk landbrugsuddannelse fik J. hos forstander J. Brink Lassen på Tune landbrugsskole 1910-11 og sammen med ungdomsvennen Svend Gyldenkerne arbejdede han 1913 ved landbruget i Skotland og Tyskland og fik på hjemrejsen indblik i danskhedens forhold i Nordslesvig hvor hans senere hustru Ester Frandsen tjente hos en søster til H. P. Hanssen-Nørremølle. Ester Frandsen var som J. opvokset i et grundtvigsk præget miljø. Fra 1917 drev de Hule mølle og overtog 1923 Bispegården hvor de mange impulser fra ungdomsårene samledes i et virksomt liv, gårdens drift, ikke mindst avl af Frederiksborg-hingste, deltagelse i kommunalt arbejde, møder i friskole og forsamlingshus, hjemmeundervisning af børnene, diskussioner med gårdens piger og karle og gæster, alle omkring langbordet med J. for bordenden, optagethed af politiske og åndelige brydninger, alt

anskuet ud fra et grundtvigsk-folkeligt livssyn hvis ydre tegn blev oprettelsen af Osted valgmenighed 1924 hvis formand J. var til 1930. Vallekilde var forbilledet. „Kirkegangen passet ind i travle menneskers hverdagsliv, ikke opstillet kirkelighed til søndagsbrug, men en naturlig trang til at leve et sandt og ærligt kristent liv“ som J. udtrykte det. 1919-21 var J. formand for Roskilde højskoleforening og i samarbejde med forstander Thomas Bredsdorff, Roskilde højskole, arrangør af store folkemøder i Herthadalen. 1921-29 var han formand for Osted-Allerslev sogneråd og 1925-28 for Roskilde amts sognerådsforening samt medlem af Roskilde amtsråd 1928-38. Nogle år sad han desuden i bestyrelsen for amtets landboforening.

Som ung nærede J. en drøm om forening af venstre og det radikale venstre. Sammen med redaktør Erik Svarre, Køge, oprettede han 1916 Uafhængig venstreungdomsforening der trivedes indtil det store opgør mellem de to partier 1920. Da meldte J. sig ind i det radikale venstre i protest mod kritikken af H. P. Hanssen og i harme over det spil der før og under påskekrisen blev drevet for at omgå folkenes selvbestemmelsesret i grænsepolitikken. J. var 1924 og 1926 de radikales kandidat i Køgekredsen og indvalgte 1929 i folketinget af Frederiksværkkredsen. Hans indsigt i landbrugsforhold og kommunale sager blev hurtigt taget i anvendelse af hans parti. Han var ordfører for en række kommunale love, sad i landbokommissionen af 1931 og deltog i det snævre udvalg der færdiggjorde socialreformen. 1934 valgtes han til formand for den radikale folketingsgruppe, men fratrådte året efter da 1935-valget bragte ham ind på den plads, hvor han skulle gøre sin betydeligste indsats. Efter Niels Frederiksen opstilledes han 1935 i Lejrekredsen, senere også i Roskildekredsen, og repræsenterede sin hjemegn i folketinget til 1960. Da regeringen efter justitsminister C. Th. Zahles udtræden p. gr. af alder skulle have en ny radikal minister tilbød statsminister Stauning J. at blive kirkeminister. Det ministerium fandt J. for ubetydeligt. Han kendte sit værd og sagde nej til at indtræde i regeringen medmindre han blev undervisningsminister. Det blev han. Stauning så i ham ikke blot en dygtig politiker, men også et for den radikal-socialdemokratiske regering vigtigt forbindelsesled til brede folkelige kredse på landet. J. var allerede da kendt som taler ved mange møder om kirke- og skolepolitiske forhold og vandt umiddelbart sine medborgeres tillid. I de første par år som minister arbejdede han på møder landet rundt for at vinde forståelse for den folkeskolereform han fik gennemført 1937, og som bragte landsbyskolen på linje med

købstadskolen i timetal og fagkreds og indførte den frie mellemskole ved siden af eksamensmellemskolen.

Nu begyndte opførelsen af centralskoler på landet, dog hæmmet af verdenskrigen et par år senere. J. anerkendte fuldt ud den akademiske dannelses betydning på en række samfundsområder, men afgørende for ham var det at skabe bedre uddannelse for de mange elever der skulle videreføre og udbygge erhvervene. Det synspunkt sammen med ønsket om at skabe rigere muligheder for individuel menneskelig udfoldelse lå bag den anden store reform i hans minister-tid: ungdomsskole for de ufaglærte, forbedrede vilkår for højskoler, landbrugsskoler, husholdningsskoler og efterskoler og en stærkt udvidet adgang for kommuner og private organisationer til at etablere aftenkoleundervisning. Det folkelige oplysningsarbejde gennem oplysningsforbund fik dermed et kraftigt skub fremad. Alle disse love gennemførtes 1941–42 og skærpede nok besættelsesmagtens agtpågivenhed over for J. Kort efter den tyske besættelse 9.4.1940 tog J. initiativet til drøftelser der resulterede i De ældres råd som organiserede mødevirksomhed med tillidsmænd i alle amter for at styrke det folkelige sammenhold, og som også var en støtte for Dansk ungdomssamvirke. Besættelsesmagtens uvilje mod J. kom frem nov. 1942 da den forlangte at ved dannelsen af regeringen Scavenius skulle fjernes fra undervisningsministeriet. J. ville da gå af som minister, men bøjede sig for sit partis ønske om at han skulle forblive som indenrigsminister. På den post fungerede han indtil 29.8.1943. Det var ham en bitter skuffelse at modstandsbevægelsen modsatte sig at han og andre ministre fra Scavenius-regeringen indtrådte i befrielsesregeringen maj 1945. Han mødte her en ufordragelighed der var hans varme, åbne og bredt favnende personlighed fremmed.

1945–57 var J. formand for den radikale folketingsgruppe og stod sammen med Bertel "Dahlgaard ubestridt som partiets leder med betydelig indflydelse på al væsentlig lovgivning. Han sad i forfatningskommissionen sammen med Bertel Dahlgaard og de to sikrede med deres partis stemmer at regeringen Erik Eriksen-Ole Bjørn Kraft sad så længe at grundloven af 1953 bragtes sikkert i havn. I årene derefter kom der flere gange tilbud fra Hans Hedtoft og H. C. Hansen til de radikale om at genoptage tredivernes radikal-socialdemokratiske regeringssamarbejde. J. var, bl.a. ud fra ønsket om at videreføre skolelovgivningen, tilbøjelig til at modtage tilbudet, men fik ikke partiets med sig. Det havde han heller ikke fået da der nov. 1945 kom tilbud fra

Knud Kristensen om at indtræde i hans venstre-regering, og J.s ungdomsdrøm om sammenslutning af venstre og radikale brast definitivt da Knud Kristensen gik ind i sin aktivistiske Sydslesvigpolitik 1946–47, og da Erik Eriksen dannede regering med de konservative 1950. Der lå i J.s folkelige grundtvigianisme og sociale syn, der gjorde et samarbejde med socialdemokratiet naturligt for ham, en binding der udelukkede konservativ regeringsdeltagelse. Det ændredes først i 1960erne da socialdemokratiet ved det nære samarbejde med SF 1966–68 brød det gamle samarbejdsmonster mellem socialdemokrater og radikale. J. støttede da fuldt ud dannelsen af RKV-regeringen under Hilmar Baunsgaard. – Når J. fandt det nødvendigt at besvare Knud Kristensens Sydslesvigpolitik med en mistillidsdagsorden der styrkede venstre-regeringen skyldtes det hans dybe respekt for nationalitetsprincippet. Grænsen var lagt fast 1920 efter befolkningens eget ønske ved folkeafstemning. Den afgørelse kunne ikke ændres fordi der rejstes en stemningsbølge som kunne og sandsynligvis ville genskabe det gamle dansk-tyske spændingsforhold i grænselandet. Af samme grund gik J. stærkt imod ophævelsen 1946 af den frisiske skolelovgivning for det tyske mindretal i Sønderjylland. Han anså ophævelsen for hævnbestemt og kortsynet – ikke mindst fordi han ønskede en tilsvarende frisisindt ordning for det danske mindretal i Sydslesvig som han i de følgende år arbejdede for at hjælpe og sikre bedst muligt. Det var også respekten for nationalitetsprincippet der 1938 lod J. ophæve bestemmelsen om dansk undervisningsprog på Færøerne, og ligeledes 1961 da han fik afsluttet en gammel dansk-islandsk strid med loven om tilbageføring til Island af de islandske håndskrifter i den arnamagnæanske samling og i Kgl. bibl. i Kbh. Det nagede ham at der skulle gå ti år med søgsmål om lovens gyldighed, men han tvivlede aldrig på lovens holdbarhed, og det var ham en stor glæde som 83-årig at være den islandske regerings hædersgæst ved overdragelsen af Flatøbogen og Ældre Edda til Islands universitet 1971.

J.s anden periode som undervisningsminister lå i årene 1957–61 i trekantregeringen under H. C. Hansen og det første år af den radikal-socialdemokratiske regering Viggo Kampmann. Hans hovedmål var en videreførelse af skolelovgivningen fra 1937. Den forberedte han i udvalgt sit eget parti, i Askovudvalget af grundtvigsk prægede venstremænd, radikale og socialdemokrater og i en omfattende mødevirksomhed. Ethvert skel mellem landsbyskole og købstadsskole skulle slettes, eksamensmellemskole og fri mellem af-skaffes og folkeskolens syv-årige undervisning

Jørgensen, Jørgen

foregå i en udelte skole med valgmuligheder for både bogligt og praktisk interesserede elever. Helt efter J.s ønske blev folkeskoleloven af 1958 ikke. Den udelte skole kunne gennemføres som forsøg, men J.s forudseenhed viste sig snart. Forsøgene blev det almindelige og ti år senere var den udelte skole reelt gennemført af lærere, forældre og kommuner i samarbejde. Det frivillige oplysnings- og fritidsarbejde fremmedes ved den store ungdoms- og aftenskolelov 1961, og s.å. tilførtes der Ungdommens uddannelsesfond så store midler at der virkelig kunne blive tale om hjælp til unge trængende under uddannelse. J.s indflydelse rakte imidlertid langt ud over undervisningsministeriets område. Som minister fulgte han alle vigtige sager i regeringen, og som gruppeformand deltog han i alle vigtigere forhandlinger i tinget. Han formidlede gerne samarbejde og så det som en væsentlig parlamentarisk opgave at sikre et bredt flertal bag væsentlige reformer, men han kunne også være stejl, når det gjaldt principper hvor han ikke kunne gå på kompromis. Da blev hans ellers milde øjne hvasse og stemmen hård. Han havde stærk tillid til sine anskuelsers rigthed. For ham var ideerne bag de folkelige og politiske bevægelser fra midten af 1800-tallet levende realitet. Da han i det sidste år som minister opnåede de nordiske landes tilslutning til oprettelse af Nordens folkelige akademi i Kungälv ved Göteborg virkeliggjorde han tanken i Grundtvigs skrift fra 1838 Skolen i Soer. Men han så mindst lige så meget frem i tiden, ofte længere end de fleste andre. Hans skolelove er vidnesbyrd derom. Han var ikke bundet af problemerne i et nu svundet bondesamfund, men så i industrisamfundet en mellemstands problemer der trængte sig på til løsning, og han der havde lagt så stor en indsats i nordisk samarbejde var ikke i tvivl om at Danmark også havde en opgave i europæisk samarbejde i EF. – En søn er departementschef i finansernes centralstyrelse, 1973–75 formand for Det centrale uddannelsesråd, Erling J., * 13.1.1931, cand. polit. 1956.

□ Mal. af Magdalene Hammerich, 1942. Afbildet på mal. af forfatningskommissionen af 1949, malet af Johs. Nielsen, 1953 (folketinget). Tegn. af Hans Bendix, 1960 (Kgl. bibl.). Mal. af Henry Heerup, 1963 (folketinget). Afbildet på karikatur af Bjarne Laursen, 1974 (Amalienborg). Mal. af Ole Sondergaard. Livsmaske. Foto. – Mindesten af Ulf Rasmussen skænket af Islands regering, rejst ved Osted fri- og efterskole 1977.

J. J.: Erindr., ved Harald Westergård Andersen, 1970. – Gunnar Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 53–56. Erik Rasmussen og Roar Skovmand: Det radikale venstre, 1955. Henning Bregnsbo: Kampen om

skolelovene af 1958, 1971. Sv. Thorsen: Folketinget i nærbillede, 1974. Helge Larsen i Politiken 16.12.1974. Poul Møller i Berl. tid. s.d. Bent A. Koch og Jens Ravn Olesen i Kristeligt dagbl. s.d. Roar Skovmand og Jens Rosenkjær sst. 17.12. s.å. Roskilde tid. 16.12.1974. Dagbladet s.d. Helge Larsen i Årbog for da. skolehist. 1978 116–33. Det radikale venstre i medvind og modvind 1955–80, red. Helge Larsen, 1980. – Papirer i Rigsark.

Helge Larsen

Jørgensen (Ullerup), Jørgen, 1891–1963, minister for offentlige arbejder, gårdejer. * 7.6.1891 i Ullerup på Fyn, † 5.7.1963 sst., begr. i Skamby. F: gårdejer Jørgen J. (1847–96) og Gertrud Kirstine Jørgensen (1863–1931). ~ 14.10.1921 med Ingeborg Eilersen, * 2.6.1901 i Skamby, d. af fabrikant Niels E. (1872–1945) og Trine Rasmine Marie Rasmussen (1869–1962).

Efter folkeskolen uddannedes J. ved landbruget og gennemgik fodfolkets underofficersskole da han under første verdenskrig var indkaldt til sikringsstyrken. Fra 1909 bestyrede, senere forpantede han slægtgården som han 1927 blev ejer af. Politisk blev han under krigen vundet for den nationale konservatisme af Aage *Kilde og J. *Christmas Møller. Han blev formand for Otterup K.U. og valgte 1922, opstillet af provinsens K.U. mod en københavner, til K.U.s landsformand. Han beholdt formandsposten til 1925 og fortsatte sit politiske virke på lokalt plan som medlem af Skamby sogneråd 1925–46, sognerådsformand 1933–46, og som medlem af Odense amts sognerådsforening 1929–37. Desuden sad han i bestyrelsen for Nordfyns landboforening 1931–36 og var formand for det nordfynske jernbaneselskab 1937–52. Hans indgående indsigt i kommunale forhold førte ham ind i skattekommissionen af 1937, i landsoverskatterådet 1937–38 og i ligningsrådet 1938–52. Under brydningerne i det konservative folkeparti i 1930erne stod han Christmas Møller nær og var 1937–39 næstformand i partiets landsorganisation. På opfordring fra Christmas Møller lod han sig ved aprilvalget 1939 opstille til landstinget som tilhænger af grundlovsforslaget som Christmas Møller havde sluttet forlig med regeringen Stauning-Munch om. J. blev valgt og indledte dermed et rigsdagspolitisk arbejde der varede til hans død. Forud for valget til landstinget havde han været kandidat for de konservative ved samtlige folketingsvalg efter 1920, men uden at opnå valg. Han var således trænet politisk og besad en betydelig erfaring på det kommunale, skattemæssige og landbrugspolitiske område. Han følte sig dog aldrig som agrarpolitiker og skyede i det hele outrerede standpunkter. Han var en smidig og fremkommelig forhandler, men altid på det rene med hvor langt han kunne og

burde gå. Han havde den gode skik kun at tale, når han havde noget reelt at sige, og talte klart og kort, just som det påskønnedes i landstinget. Hans fremtræden var nobel, jævn og stilfærdig, hans væsen retlinet og præget af et fysisk lune der lod ham holde distance til problemerne så han kunne se dem i de rette proportioner. 1944–50 var J. formand for den konservative landstingsgruppe og blev ved dannelsen af regeringen Erik Eriksen-Ole Bjørn Kraft 1950 formand for den konservative rigsdagsgruppe og medlem af forfatningskommissionen. Ved 1950-valget forlod han landstinget og valgtes til folketinget i Svendborgkredsen som han repræsenterede til sin død.

J. havde undslået sig for at blive minister 1950, men overtog ministeriet for offentlige arbejder ved Victor ¹Larsens død 1952 og gennemførte i sin kun 17 måneder lange ministertid forberedelserne til dæmningen fra Tåsinge til Siø, forudsætningen for Langelandsbroen, og til bilfærgeruten Halsskov-Knudshoved. Efter regeringens fratræden genindtrådte J. i de fleste af de hverv han havde frasagt sig ved sin indtræden i regeringen, således ligningsrådet, arbejdsnavnet og repræsentantskabet for Fyens Landmandsbank, og 1955 indvalgte han i bestyrelsen for Fyens Stiftstidende. Han havde efter folketingsvalget 1960 meddelt Svendborgkredsen at han ikke ville stille sig ved et kommende valg, men døde inden hans sidste valgperiode var udløbet. Hans landligt forankrede konservatisme var i hans parti en modvægt mod en industrielt præget storbykonservatisme. □ Afbildet på A. Tørsleffs mal. af grundlovens underskrivelse, 1953 (folketinget). Foto.

Billeder af rigsdagens hist., red. Aage Svendstorp og Chr. Torpe 1–11, 1947. Fyens stiftstid. 6.7.1963. Berl.tid. s.d. Det konservative folkepartis hist. i et halvt årh., ved Jørgen Hatting m. fl. I–IV, 1966.

Helge Larsen

Jørgensen, Jens Jørgen Frederik Theodor, 1894–1969, filosof. * 1.4.1894 i Haderup, † 30.7.1969 på Kbh. amtssygehus, Gent., begr. i Kbh. (Bispebjerg kgd.). F: sognepræst, sidst i Vollerslev og Gørlev, Peter J. (1864–1901) og Maren Sophie Margrethe Møller (1867–1929). ~ 24.5.1922 i Odense med translator Krista Kjær, * 8.5.1900 i Odense, † 27.4.1965 i Kbh., d. af arkitekt Hjalmar K. (1872–1933) og Astrid Blichfeldt (1875–1934).

J.s far døde da J. var syv år hvorefter han kom i huset hos sin morfar. Fra 1905 boede han med sine to søskende hos moderen i Sorø og gik på akademiet, først som dagelev, men de sidste to

år som alumne idet forholdet til moderen var blevet meget dårligt. Han var i gymnasieårene meget optaget af musik og valgte efter 1912 at have taget studentereksamen at studere filosofi i den hensigt at vælge æstetik som hovedfag til magisterkonferensen. Han fangedes dog hurtigt af erkendelsesteorien og gik allerede i rusåret i gang med en besvarelse af prisspørgsmålet *Schopenhauers Erkendelsesteori i dens Forhold til Kant* som 1914 indbragte ham guldmedalje og fribolig på Valkendorfs kollegium. Allerede inden han 1918 blev magister havde han publiceret flere tidsskriftartikler og anmeldelser af filosofiske værker samt en bog om *Henri Bergson's Filosofi i Omrids*, 1917. Konferensspeaciale omhandlede den nykantianske Marburgerskole hvis filosofiske standpunkt han på dette tidspunkt tilsluttede sig, og 1918 udsendte han bogen *Paul Natorp som Repræsentant for den kritiske Idealisme*. J. havde allerede i gymnasiet under påvirkning af religionslæreren F. C. ²Krarup stiftet bekendtskab med nykantianismen som tiltalte ham ved det sikre grundlag for de eksakte videnskaber den tilsyneladende gav ved sin transcendentale metode, måske også ved den socialistiske tendens i dens samfundsfilosofi. I guldmedaljeafhandlingen havde han fulgt Marburgerskolens grundlægger H. Cohens kritik af A. Schopenhauer, og i bogen om Paul Natorp sluttede han sig, med brod mod sin lærer Harald ³Høffding, til skolens skarpe afvisning af psykologismen, af alle forsøg på at bygge en logik og erkendelsesteori på psykologisk grundlag.

I nogle år før og efter konferensen manuducerede han til „filosofikum“, men fra 1919 til 1926 var hans hovederhverv en stilling som sekretær i Sammenslutningen af arbejdsgivere i jern- og metalindustrien i Danmark. Denne stilling gjorde det økonomisk muligt for ham at stifte hjem. 1922 giftede han sig med Krista Kjær som han havde lært at kende ved at hun 1919 gik til manuduktion hos ham, og som til sin død 1965 blev ham en stor støtte, ikke mindst fordi hun med sit åbne, varme væsen kunne afbalancere hans på overfladen superrationelle og tørre forhold til andre mennesker. I ægteskabet fik de en datter, psykologen og pædagogen Inger J., gift Berndt (* 1926). Ved siden af sekretærarbejdet, om hvilket han har skrevet at han gennem det „lærte livet at kende fra en helt ny side og traf mennesker af en helt anden type end tidligere“, fortsatte J. sine filosofiske studier. Han modtog navnlig påvirkning fra Herbert ⁴Iversen og Bertrand Russell, og satte sig ind i den nye logik denne sidste havde medvirket til at udvikle. Nykantianismen veg efterhånden pladsen for en mere empiristisk holdning.

J. placerede sig så smukt ved den professorkonkurrence i 1922 der vandtes af Frithiof Brandt, at Høffding foranledigede at Det kongelige danske videnskaberne selskab for 1924 udskrev en prisopgave som J. havde særlige forudsætninger for at besvare. Med yderste udnyttelse af fritiden udarbejdede han da en omfattende fremstilling af den formelle logiske udvikling i den nyeste tid som belønnedes med guldmedaljen og 1931 udgaves i engelsk oversættelse som et trebindsværk *A treatise of formal logic. Its evolution and main branches, with its relation to mathematics and philosophy*. Dette imponerende værk som også vandt stor international anerkendelse indeholder ikke blot (i første bind) en udførlig fremstilling af logikkens historiske udvikling og (i andet) af den klassiske logik, den logiske algebra og logistikken som logiske systemer, men også (i tredje) dybtgående overvejelser over logikkens væsen, dens forhold til matematikken og de logiske paradokser. Efter C. N. Starckes død udnævntes J. 1926 til hans efterfølger som professor i filosofi. Han gav straks sine „filosofikum“-forelæsninger et nyt indhold og en ny struktur og udgav dem løbende i hæfter som *Filosofiske Forelæsninger som Indledning til videnskabelige Studier*, 1926–27 (genoptrykt 1962). Heri gives en fremstilling af de forskellige videnskabsområders udvikling og filosofi samt korte oversigter over de filosofiske hovedproblemer og over den nyere filosofis historie som senere udgaves i bearbejdet form som *Filosofiens og Opdragelsens Grundproblemer*, 1928 og *Filosofiens Udvikling i den nyere Tid*, 1931. Afsnittet om psykologien, der var stærkt påvirket af Herbert Iversen, tilfredsstillende ham ikke, og 1935 gik han i gang med en revision af værket hvor dette afsnit ændredes totalt. Det samme gjaldt den nye udgave 1939 hvor afsnittene om filosofihistorie og de filosofiske problemer udelodes. Denne nye måde at tilrettelægge filosofikum-kurser på var utvivlsomt værdifuld, men vakte dog en vis modstand, og fra 1942 bøjede J. sig for traditionen og omstrukturerede stoffet til to nye lærebøger: *Indledning til Logikken og Metodelæren* og *Psykologi paa biologisk Grundlag*.

Samtidig med arbejdet med udvikling af „filosofikum“-stoffet fortsatte J. med at orientere sig i logikkens og erkendelsesteoriens udvikling i samtiden, navnlig påvirket af den såkaldte logiske positivisme (Wiener-skolen), som han dog aldrig helt tilsluttede sig selv om han deltog i skolens publikations- og kongresvirksomhed (det sidste navnlig som generalsekretær for 2. intern. Kongres für Einheit des Wissenschaft i Kbh. 1936). Han publicerede en del artikler i skolens tidsskrift *Erkenntnis* og i andre filosofi-

ske tidsskrifter, men han deltog også i den offentlige debat hvilket essaysamlingerne *Aktuelle Stridsspørgsmaal*, 1931 og *Tænkt og talt*, 1934 vidner om. Hans antireligiøse holdning kom også til udtryk i en brevsveksling med Paul Brodersen der 1935 publiceredes under titlen *Er Gud en Virkelighed?* S.å. blev han valgt til formand for den antifascistiske forening Frisindet kulturkamp til hvis organ, Kulturkampen, han leverede adskillige bidrag. Sammen med hustruen oversatte og bearbejdede han Will. Durants „The Story of Philosophy“ (Store Tænkere, 1932) idet han supplerede med fortræffelige kapitler om bl.a. Descartes, Ernst Mach, Søren Kierkegaard og Høffding. På flere andre måder deltog han i det folkeoplysende arbejde, navnlig inden for folkeuniversitetet. Han var 1939–64 formand for folkeuniversitetsudvalget.

Psykologi paa biologisk Grundlag der udkom i hæfter 1941–45 (revideret 1957, kap. 6 1955) er J.s hovedværk. Længe havde han kæmpet med problemerne om bevidsthedens forhold til legemet og om det fremmedpsykiske, ikke mindst i debat med den finske filosof Eino Kaila der ligesom J. stod den logiske empirisme nær; nu havde han, navnlig gennem samtaler med Louis Hjelmslev og Edgar Tranekær Rasmussen og under påvirkning af sidstnævntes emnelære fundet et standpunkt hvor ud fra den psykologiske videnskabs og dele af biologiens resultater kunne fremstilles systematisk på en filosofisk acceptabel måde. Nerveprocesser, adfærd og bevidsthedsfænomener ses som sideordnede fremtrædelsesformer for bevidsthedslivet. Den klassiske inddeling af dette i erkendelse, følelse og vilje erstattes af en inddeling af bevidsthedsprocesserne i fem grupper: reciperen, symboliseren, organiseren, reproduceren og stræben. Værket er således både en psykologi og en psykologiens filosofi, men indeholder tillige en behandling af væsentlige filosofiske problemer, såvel erkendelsesteoretiske som værdifilosofiske ud fra et standpunkt der nærmest er en kritisk realisme. Jo ældre J. blev, des mere fortog hans tidligere modvilje mod psykologismen sig, og des mere gik han sine egne veje.

Dette gælder ikke mindst logikken, hvor han blev mere og mere skeptisk over for den logistik han havde behandlet så udførligt i prisskriftet samt i *Træk af Deduktionsteoriens Udvikling i den nyere Tid*, 1937, og i artikler som *Towards a Theory of Inference* (i *Theoria* XXV, 1959) og *Some Remarks Concerning Languages, Calculus, and Logic* (i *Synthese* XII, 1960) udviklede en monovalent logik som han anså for basal. Også filosofikum-lærebogen *Indledning til Logikken og Metodelæren*, 1942 bærer i den revi-

derede udgave fra 1956 (kap. 5–6 udg. separat som *Sandhed-virkelighed og fysikkens metode*) præg af denne udvikling. J.s filosofiske forfatter-skab omfatter desuden et stort antal artikler i internationale tidsskrifter, en fremstilling af *Den logiske Empirismes Udvikling*, 1948 (eng. overs. 1951, ital. overs. 1958) og mere populære oversigter som *Træk af Erkendelsesteoriens Udvikling i det XX Aarhundrede* (i Videnskaben i Dag, red. F. Brandt og K. Linderstrøm-Lang, 1944). Ligesom J. deltog aktivt i tredivernes offentlige debat var han med da spørgsmålet om demokratiets væsen og dets ret til at forsvare sig blev aktuelt under opgøret efter 1945 (indlæg i „Frit Danmark“ og bogen *Det demokratiske Samfund*, 1946). Politisk bevægede han sig i retning af kommunismen – uden derfor at acceptere dens filosofi – og skrev begejstret om livet i Sovjetunionen og folkedemokratierne. 1949–64 var han formand for Landsforeningen til samvirke mellem Danmark og Sovjetunionen. Som næstformand i Selskabet for filosofi og psykologi fra dets stiftelse 1926 til 1950 skaffede han med sine gode udenlandske kontakter førende filosoffer til landet som foredragsholdere (fx Bertrand Russell om hvem han 1935 udgav en lille bog), ligesom han som medlem af internationale organisationer som fx Institut International de Philosophie fra 1937, den permanente internationale komité for filosof-kongresser 1930–50 og Association for Symbolic Logic (medl. af 'council' 1936–42) repræsenterede dansk filosofi udadtil. Han var præsident for det Første nordiske filosofmøde (Frederiksborg 1959) og medlem af redaktionsråd for flere internationale tidsskrifter. 1964 fik han G. E. C. Gad fondets hæderspris, og 1966 tildeltes han Københavns universitets æresdoktorgrad. Som filosof er J. den i sit slægtled herhjemme der med størst energi og på grundlag af det solideste kendskab til samtidens filosofiske strømninger har arbejdet med de centrale problemer om den menneskelige erkendelse. Til den evne han så tidligt viste til at sætte sig ind i og give klare fremstillinger af andres standpunkter og argumenter kom en vilje til stadig at tage hvad han selv havde ment op til revision og en voksende dristighed til at udforme egne originale synspunkter der til tider gik imod dominerende opfattelser fx den Bohrske opfattelse af atomfysikkens filosofiske konsekvenser. Han anså filosofiens opgave som både omfattende analyse af videnskabernes logiske og erkendelsesteoretiske forudsætninger og kritik af overfladisk og uklar tænkning om livsanskuelsesmæssige, moralske og politiske spørgsmål. □To tegn. af Vilhelm Lauritzen (Kgl. bibl.) □Tegn. af H. Bendix, 1930. Buste af V. Gustafson. Tegn. af B.

O. 1947 (Kgl. bibl.) og af H. Lollesgaard, 1964 (sst.) Foto.

Bibliografi i Danish yearbook of philosophy I, 1964 183–96.

Kilder. Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1966 139–49.

Lit. Otto Neurath i Philosophy of science V, Baltimore 1938 484–92. Johs. Witt-Hansen i Philosophy and phenomenological research XII, Buffalo N. Y. 1952 384–90. Samme i Danish yearbook of philosophy I, 1964 159–72. Samme i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1969 240–47. Samme i Logique et analyse, n.s. XLVI, Louvain 1969 121f. Samme i Zeitschr. für allg. Wissenschaftstheorie I, Wiesbaden 1970 264–85. Villy Sørensen: Hverken – eller, 1961 218–29. Søren Holm: Filosofien i Norden efter 1900, 1967 27–30. Niels Egmont Christensen i Danish yearbook of philosophy XIII, 1976 242–48. Dansk filosofi og psykologi 1926–76, red. Sven Erik Nordenbo m. fl. I–II, 1976–77.

Papirer og breve i Kgl. bibl.

Mogens Blegvad

Jørgensen, Karl Johan August, 1858–1933, planteforædler. * 28.8.1858 i Beder, † 21.12.1933 i Lyngby, urne på Bispebjerg kgd. F: lærer Peter Michael J. (1813–78) og Karen Kirstine Jensen (1816–84). ~jan. 1909 med Anna Marie Elisabeth Petersen, * 7.3.1871 i Nykøbing Sj., † 17.12.1940 i Kbh., d. af sagfører August Ferdinand P. (1834–1903) og Alvilda Laurine Bentzen (1841–95). – Bror til Konrad J. og Severin J. J. blev uddannet som billedskærer, men kom senere på højskole tre vintre mens han de mellem-liggende somre virkede som friskolelærer. Derefter rejste han til udlandet, drog til Paris, fortsatte siden til England og, da han var 24 år, til Amerika. Overalt arbejdede han sig frem som billedskærer eller havemand. I Amerika var han i 15 år, opholdt sig bl.a. en tid hos den berømte planteforædler Luther Burbank i Californien og havde en årrække et gartneri i nærheden af Chicago. Efter at være vendt tilbage til Danmark begyndte han 1899 en virksomhed i Lyngby som planteforædler under Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger, senere tillige som konsulent for Danske Landboforeningers Frøforsyning efter dennes oprettelse i 1906. Også efter at disse to selskaber havde skabt en fælles forædlingsvirksomhed 1916 under ledelse af H. N. *Frandsen fortsatte J. sit forædlingsarbejde for selskaberne så længe han levede. Han nåede gode resultater med en række kulturplanter, fortrinsvis foderplanter som runkelroer, kålroer, turnips, kløver, sneglebæg, rundbæg og en række af de vigtigste græsser. Han arbejdede også med godt resultat med kornarterne, kartofler og haveplanter, og en bygsort fik af Statens forsøgsvirksomhed i plantekultur efter ham navnet Karls-byg. Om sit forædlingsarbejde har han berettet udførligt i en artikel-serie i Tidsskrift for

Jørgensen, Karl A.

Frøavl fra 1920. Det kgl. danske landhusholdningsselskab hædrede ham 1924 ved at tildele ham Gammeløje-legatet som tidligere kun var givet til nogle få af landbrugets foregangsmænd. J. var alsidigt interesseret og uden for sit særlige fagområde dyrkede han botanik, kulturhistorie og navnlig landbrugshistorie. I *Andelsbladet*, 1928–33 skrev han en række livfulde skildringer af det gamle landsbyfællesskabs historie, og han var en flittig skribent på planteforædlingens område; foruden talrige artikler skrev han en lille populær bog *Planteforædling*, 1912.

K. Hansen i Tidsskr. for frøavl, 1928 16–19. H. N. Frandsen i *Andelsbl.*, 1934 9–12. L. P. M. Larsen i *Ugeskr. for landmænd LXXIX*, 1934 20–22.

*Aksel Milthers**

Jørgensen, Jakob Kristian Konrad, 1849–1921, bogtrykker, redaktør. * 26.3.1849 i Rostrup ved Hobro, † 22.5.1921 på Vierwaldstattersøen i Schweiz, begr. i Kolding. F: lærer, senere i Beder og Sønder Kirkeby, Peter Michael J. (1813–78) og Karen Kirstine Jensen (1816–84). ~ 4.7.1887 i Kolding (b.v.) med Maren Nielsen Nørbye, * 10.12.1854 i Kolding, † 24.3.1926 sst., d. af kalkværksejer Jens N. (1821–80) og Anne Marie Andersen (1826–1901). – Bror til Karl A. *J. og Severin *J.

Fra sit hjem var J. stærkt påvirket i grundtvigsk retning, kristeligt og folkeligt. 1866–67 var han elev på Kolds højskole i Dalum, 1867–68 friskolelærer i Måle ved Kerteminde, 1868–69 elev på Askov højskole. Til 1874 var han lærer sst. og i friskolen Fredevang i Askov, derefter et par år redaktør af Kolding Folkeblad. 1876 oprettede han, støttet af Ludvig *Schrøder, *Højskolebladet* i Kolding. Bladet fik god og voksende tilslutning og blev et mødested for en stor kreds af den grundtvigske retnings pennenførere. „Der var naturligvis“, siger J. i en selvbiografi, „inden for Kredsen af Højskolens Venner forskellige Meninger om mange Ting. Jeg søgte at give dem Ordet under saa vidt muligt lige Vilkaar og blandede mig nødtigt ind i Forhandlingerne med Forbehold og Efterskrifter, selv om jeg derved stod i Fare for og lejlighedsvis ogsaa maatte finde mig i at blive kaldt en „Mand uden Mening“.“ I dette spor holdt han bladet lige til sin død, men overgav i øvrigt omkring 1890 det daglige redaktionsarbejde til sin brorsøn Karl J. (* 1866, † 1902, søn af direktør Severin J.) og genoptog det kun senere i kortere perioder. 1878 havde J. oprettet eget trykkeri og hertil knyttet en forlagsforretning. J. tog del i skyttebevægelsen og blev 1885 i en for Vejle amts skytteforening kritisk periode denne forenings formand. 1888, da skytteforeningernes landsorganisation truedes med

spredning på spørgsmålet om repræsentation ved regeringsjubilæet, medvirkede J. til at sammenholdet blev bevaret. Han fratrådte 1889. Efter at J. i en artikel i Højskolebladet 1886 havde kaldt højskolens venner frem til støtte for venstre blev han indvalgt i landstinget hvor han havde sæde 1886–94. Her sluttede han sig til det forhandlende venstre og stemte for forliget 1894. – Den ro og fasthed der var over hele hans optræden, ikke mindst i kritiske øjeblikke, og hans personlige uangribelighed skabte ham tillid og agtelse i vide kredse. Hans tillidshverv var mange, og han udførte på forskellige felter et betydeligt arbejde. Han var således medstifter af Dansk højskoleforening 1878, meddirektør i Kolding Folkebank 1879–86, medlem af bestyrelsen for Ågård valgmenighed og formand for Kolding højskolehjem. Han virkede desuden i børnesagens tjeneste og gjorde et stort arbejde for Sønderjylland. – Bogtrykkeriet, der endnu eksisterer, overdrog han 1920 til et par yngre medarbejdere. – R. 1909. DM. 1921. □Foto.

Mindeskr. om K. J. = Ekstranr. af Højskolebl. 28.10. 1921. Signe Bjørner i Højskolebl., 1949 130–32. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Finn H. Lauridsen (Helge Skovmand)

Jørgensen, Lars, 1792–1849, landmand. * 28.1. 1792 i Udlejre, Ølstykke sg., † 12.9.1849 sst., begr. i Ølstykke. F: gårdejer Jørgen Andreassen (1760–1819) og Karen Olsdatter (1758–1832). ~ 7.9.1822 i Snodstrup med Johanne Margarethe Sørensdatter, * 6.9.1801 i Lille Rørbæk, † 30.4. 1864 i Udlejre, d. af gårdejer Søren Andersen (ca. 1747–1822, ~ 1° 1778 med Johanne Nielsdatter, ca. 1724–97, ~ 1° med N. N.) og Ellen Larsdatter (ca. 1769–1825).

Den opvakte dreng fik en god undervisning og kom på Jonstrup seminarium, hvorfra han dimitteredes 1814. Han begyndte at undervise, men opgav det for at tage del i arbejdet på faderens gård som han bestyrede fra 1818 og overtog 1825. J. var en for sin tid sjældent oplyst og energisk bonde som derfor også snart fik adskillige lokale tillidshverv. Han var bl.a. sognefoged og lægdsmand, medlem af og seks år formand for sogneforstanderskabet for Ølstykke sogn. Ved Christian VIIIs tronbestigelse 1839 var han medlem af en lykønskingsdeputation fra Fr. borg amt, og han havde forfattet en adresse der overrakte kongen, og i hvilken der udtaltes ønsket om indførelsen af almindelig værnepligt. J. tog dog ikke videre aktiv del i 1840ernes bondebevægelse. For sin egen var han en foregangsmand ved indførelse af bedre driftsplan, hævdelser af markfreden, rodfrugtdyrkning, træplantning og anvendelse af nye redskaber, og på hans

initiativ oprettedes 1834 en landøkonomisk forening der bestod, til Fr.borg amts landboforening stiftedes 1843. Han fik oprettet en lånebogsamling og gjorde sig fortjent ved indsamling af oldsager.

Selmers nekrologiske saml. II, 1852 442–45. D. E. Rugaard: Fremragende da. bønder, 1871 160–66. Helge Nielsen: Folkebibliotekernes forgængere, 1960 307f.

*Aksel Milthers**

Jørgensen (Jorgensen), Lars Rasmus, 1876–1938, ingeniør. * 25.4.1876 i Hågerup, Brahetrolleborg sg., † 6.5.1938 i Oakland, begr. Berkeley, Californien. F: lærer Carl Frederik J. (1844–1902) og Petra Marie Jensen (1854–1939). ~ 1° med Karen Othilie Herskind, * 12.3.1887 i Århus, † 19.1.1981 (~ 2° med proprietær, patentagent Holger Olivarius Christensen, Mariager), d. af kulgrosserer Johan Christian H. (1855–97) og Frederikke Augusta Dorothea Rathje (1855–1907, ~ 1° 1875 med fabrikant i Randers Ernst Carl Dybron Hoff, 1846–1906; ægteskabet opløst). Ægteskabet opløst 1921. ~ 2° 20.7.1929 i Beverly Hills med Marie Olsen, * 23.10.1884 i Racine, Wisconsin, † 26.3.1976 i San Rafael, Californien, d. af snedker Christian Niels Peter O. (1852–1926) og Karen Marie Christiansen (1860–1922).

Efter at have taget præliminæreksamen 1892 kom J. i lære på Fåborg Maskinfabrik. Han gennemgik teknisk selskabs dagskole i Kbh. 1896, var 1896–97 tegner hos F. L. Smidth & Co. og uddannedes derefter ved Technicum Mittweida i Sachsen og teknisk højskole, Charlottenburg, hvorfra han udgik som teknisk og mekanisk ingeniør 1900. I et års tid var han beskæftiget i A. E. G. i Berlin og hos et firma i Düsseldorf for bygning af elektriske sporvogne, hvorefter han 1901 drog til USA. Her var han de to første år ansat ved General Electric Co. i Schenectady, New York, hvor han bl.a. beskæftigede sig med konstruktion af dampmaskiner. 1903 blev han ingeniør ved Edison Electric Co. i Los Angeles. De to følgende år var han elektrisk ingeniør ved Pacific Gas & Electric Co. i San Francisco, og han forestod genopbygningen af de sammenstyrede kraftstationer efter jordskælvet og branden 1906. 1907 etablerede han sig som selvstændig, rådgivende ingeniør med hydro-elektriske kraftanlæg og dæmningsanlæg som speciale. Ved eksperimenter nåede han frem til anvendelse af et nyt princip for konstruktion af dæmninger som bød både den største effektivitet og det billigste anlæg, og som blev grundlaget for hans betydningsfulde indsats i vandbygningsvæsenet overalt hvor store vandmasser opstemmes i bjergkløfter. Han udtog patent i flere lande på kon-

struktionen The Constant Angle Arch Dam, en buedæmningen med den konstante vinkel. Konstruktionen er kort udtrykt følgende: dæmningen buer indad mod det opstemmede vand. Bueren er således en del af en cylinder. Efterhånden som kløften indsnævres nedefter, forskydes „cylinderen“s centrum indad mod dæmningen, således at vinklen fra centrum til de punkter, hvor dæmningen er befæstet i bjergvæggen, bliver konstant (123°). Den første dæmning efter dette princip opførtes 1913 ved Lake Spaulding ved „Immigrant Gap“ i Californien. Senere er konstruktionen anvendt ved opførelsen af et stort antal dæmninger i USA og andre lande. Blandt de større kraftanlæg J. har projekteret kan nævnes Bucks Creek-anlægget ved Feather River i Sierra Nevada bjergene i Californien (største faldhøjde 2562 fod fra toppen af indløbsrøret til kraftstationen), Diablo Dam ved Skagit-floden nær Seattle, Washington (før bygningen af Boulder Dam verdens højeste dæmning, 389 fod), en stor dæmning ved Salmon Creek i Alaska, et vandkraftanlæg til minedrift, dæmninger i Peru, Sydafrika, Frankrig, Schweiz, Italien, Spanien samt en mangedæmning i Lapland. Visse af J.s principper er ligeledes benyttet ved anlægget af den kæmpemæssige Boulder Dam over Colorado-floden. – 1918–19 var J. vicepræsident for American Institute of Electrical Engineers, og 1918 modtog han American Society of Civil Engineers' guldmedalje (Norman Medaljen). – J. har udgivet *One hundred dam failures*, 1922 og offentliggjort en række artikler i tekniske tidsskrifter, navnlig i Proceedings of the American Society of Civil Engineers, London Engineering og Journal of the American Concrete Institute. □Foto. Mindetavle (Brahetrolleborg sg.s kgd.).

Danmarksposten X, 1929 201–04. Sst. juni 1938. Petra Jørgensen i Politiken 22.4.1934. Aalborg stiftstid. 10.9.1938. Sst. 2.10.1939. Sophus Hartwick: Danske i California II, San Francisco 1939 570–72.

*A. Kamp**

Jørgensen, Laurits, se Ethelberg, Laurits.

Jørgensen (Jories), Lorentz, –1644–81, billedskærer.

J., hvis familieforhold ikke er kendte, stammede sikkert fra Sydslesvig eller Holsten. På Holmstrup kirkes prædikestol kalder han sig L. Jories, og skønt der heller ikke findes arkivaliske oplysninger om hans læretid viser hans stil at han må have fået sin uddannelse i Hans *Gudewerth den yngres værksted i Eckernförde. Ungdomsarbejder fra 1644 er forskelligt inventar i kirker i Langeland (Stoense, Fuglsbølle, Tranekær) samt for-

Jørgensen, Lorentz

mentlig et epitafium i Nakskov (1646). Sidstnævnte har dog også været tilskrevet Gudewerth, ligesom det stadig er genstand for diskussion hvem af de to der er ophavsmand til det ejendommelige gitter ved Borkvard Ruds gravkapel i Halsted på Lolland. Da hans arbejdsgiver på Langeland, lensmanden Christoffer "Urne, 1645 fra Tranekær forflyttedes til Dragsholm må J. være fulgt med ham, og bosat i eller ved Holbæk har han i de følgende 35 år leveret en mængde inventar til sjællandske kirker, især landsbykirker på Holbækegnen. 1671 nævnes han som „billedhugger paa Kvandløse“ syd for byen, og endnu 1681 ejede han en gård her. Kun enkelte af hans arbejder har fundet vej til Fyn og Nørrejylland, men den „kunstrige Alterbygger“ har skåret de store altertavler i Kalundborg (1650), Køge (1652) og Helsingør Olai kirke (1662–65) samt prædikestolen i Næstved Skt. Peders kirke (1671) og epitafier til Holmens kirke, Kbh. Blandt hans mindre arbejder er også enkelte gravsten. Som kunstner er J. ikke så hjertevindende som den samtidige Næstved-mester Abel "Schrøder; hans figurer kan være træde og stive og hans kompositioner og ornamenter mærkeligt stabile. Endnu i sine seneste arbejder (1678–79) holdt han troligt fast ved den elegante, dekorative Gudewerthske bruskarok som han mestrede med stor sikkerhed og teknisk virtuositet.

Chr. Axel Jensen i Fra Holbæk amt, 1910 5–20. Samme: Snedkere og billedsnidere, 1911 102–08. Samme i Fra arkiv og museum V, 1914 549f; sst. 2. ser. I, 1917 72–77. Willers Jessen: Hans Gudewerth und die Eckernförder Bildschnitzerschule, Eckernförde 1931 158–61. Alb. Thomsen: Holbæk købstads hist. I, 1936–37. E. Redlefsen i Nordelbingen XXVIII–XXIX, Heide in Holstein 1960 96 100 104. Danm.s kirker, passim.

Birgitte Bøggild Johannsen (Chr. Axel Jensen)

Jørgensen, Mogens Henri, * 1914, maler. * 26.2.1914 i Kbh. (Maria sg.). F: vinhandler, grosserer Charles Valdemar J. (1873–1950) og Ellen Westergaard (1883–1957). ~ 25.1.1944 i Brønshøj k. med billedhugger, arkitekt Gudrun Elisabeth Steenberg, * 21.5.1914 i Göteborg, d. af ingeniør Charles S. (1873–1962) og Ann-Mari Hendén (* 1890).

En række år efter debuten på Kunsternes efterårsudstilling 1938 arbejdede J. endnu realistisk. Udgangspunktet var Rostrup Bøyesen-skolen hvor J. havde været elev, og dens kredsen omkring figurens rytme og helhed. Men allerede syv-otte år efter debutåret frigjorde han sig fra den genkendelige udtryksmåde og fandt frem til et abstrakt ekspressionistisk billedprog med et stilfærdigt og mønsteragtigt præg. Naturindtryk og en følelsesmættet kontemplativ indstilling bidrog også til udtrykkets karakter. Fra midten af

1950'erne blev hovedparten af J.s produktion knyttet til hans omfattende arbejde med at skabe kunstneriske udsmykninger til forskellige kirker, og i takt med de vekslende krav til disse udsmykninger og deres omgivelser har J. udvidet sin skala af udtryksmåder og tekniske færdigheder. Det er blevet til en lang række glasmosaikker, lofts- og altertavlemalerier, vævninger, elektriske lyskompositioner, samt udformning af en keramisk flisevæg til Båring højskole og en messehagel til Jægersborg kirke.

J. har udstillet på kunstnersammenslutningen Bølleblomsten 1948–50 og i en årrække derefter på den eksperimentelt indstillede Majudstillingen, og han er repræsenteret på bl.a. Louisiana og Museum för dekorativ konst i Lund. J.s betydning for kirkekunsten herhjemme har siden verdenskrigen været uovertruffen. På forskellig vis har han sammen med ægtefællen, skulptøren og arkitekten Gudrun Steenberg, sat et vigtigt og fornyende kunstnerisk præg på omkr. 25 kirker herhjemme og i Sverige. Det gælder bl.a. Hover kirke ved Vejle, Rejsby kirke ved Ribe, Christianskirken i Kgs. Lyngby, kirkerne i Burlöv og Arlöv i Skåne, Fredenskirken i Viby ved Århus, Nørrelandskirken i Holstebro og Kirke Værløse kirke. En ubetinget kulmination af det kirkekunstneriske arbejde er imidlertid Täby kirke ved Stockholm (1976). Det er en glaskirke som i sin usædvanlige helhed er et fællesværk af J. og dens arkitekt Gudrun Steenberg. Kirken er blevet karakteriseret som én eneste stor udsmykning, og de 950 m² vægge i afdæmpet koloreret glasmosaik er J.s mest monumentale kunstneriske indsats. □Foto.

Poul Vad: Billedet, væggen og rummet, 1968 99–102.

Bent Irve

Jørgensen, Olav Eskil, 1875–1949, ingeniør, maskinkonstruktør. * 4.11.1875 på Frbg., † 16.5.1949 i Hillerød, urne på Søndermarks kgd. F: arkivassistent, senere rigsarkivar A. D. * J. (1840–97) og Ida M. Pedersen (1847–1937). ~ 1° 1.9.1904 i Beder med Jessie Augusta Wegener, * 22.9.1878 i Kbh. (Trin.), † 24.11.1947 i Kbh., d. af overretssagfører Hans Christian W. (1846–1900) og Olga Marie Mathilde af Gyldenfeldt (1854–1918). ~ 2° 10.2.1932 med Irene Ellen Griffith, * 1.9.1907 i Sheffield, England, d. af tandlæge Frederik G. († 1939) og Ellen Maud Kirk. – Bror til Erik *Erstad-Jørgensen og Troels G. *J.

J. tog polyteknisk adgangseksamen 1894 efter 1891–93 at have været i maskinlære på orlogsværftet og blev 1899 cand. polyt. som maskiningeniør. Straks efter eksamen fik han ansættelse

som konstruktør på Burmeister & Wains Maskin- og Skibsbyggeri i Kbh. Efter 1900–01 at have været på et års studierejse i USA blev han 1901 chef for Burmeister & Wains maskintegnestue. 1908 avancerede han til overingeniør. I denne stilling kom han til at deltage i det betydningsfulde fremstød, firmaet under ledelse af sin maskindirektør Ivar Knudsen foretog ved, med støtte af Østasiatisk Kompagni, at påbegynde bygningen af store søgående dieselmotorskibe. Firmaet havde i en del år leveret dieselmotorer til mange af de elektricitetsværker der blev bygget her i landet i slutningen af dette århundredes første tiår, og man mente nu at kunne magte den opgave at anvende dieselmotoren til skibsbrug, en opgave der tit havde været på tale, men som aldrig var ført til en praktisk holdbar løsning. For at nå en sådan skulle forskellige tekniske spørgsmål klares; der skulle fx konstrueres en starte- og omstyringsmekanisme, forskellige transmissionsanordninger om. a., og flere af disse konstruktioner blev patenteret i J.s navn. Det første dieselmotorskib, det 7000 tons store Selandia med to stk. firetaktsmotorer à 1250 HK. blev en stor succes; det var på prøvesejlads 30.1.1912, og da det 26.6.s.å. vendte tilbage fra sin første rejse til Østen efter at have vakt opsigt i alle skibsfartskredse i hele verden blev det modtaget af en eskadre af flagsmykkede større og mindre skibe og af store menneskemængder. Hamburg–Amerika-linjen købte søsterskibet Fionia, og den tyske kejser lykønskede i et telegram til den danske konge de danske teknikere.

Firmaet startede nu 1912 et engelsk selskab, The Burmeister & Wain's Oil Engine Company i Glasgow for hvilket J. blev administrerende direktør. Det engelske selskab gik imidlertid ikke godt under J.s ledelse; 1915 fratrådte han efter at der var lidt store tab, men allerede fra 1913 var der en del divergenser mellem Burmeister & Wains bestyrelse og J. angående dennes honorarer for de opfindelser hvormed han havde bidraget til Selandias succes, navnlig de to patenter 17342 og 17436. Der opstod herom en lang og bitter strid som først afgjordes ved højesterets dom af 6.5.1924 ved hvilken J. fik tilkendt et betydeligt beløb. Efter sin fratræden 1915 kom J. til firmaet Christiani & Nielsen og blev 1916 leder af dettes Kristianiaafdeling. 1919 rejste han til USA hvor han blev Consulting Engineer hos Worthington Pump and Machinery Corporation, New York for hvilket han konstruerede en totakts dieselmotor. 1927 blev han Consulting Engineer hos Earle Shipyard i Hull og har derefter til sin død drevet privat ingeniørvirksomhed i Kbh. Han opfandt et trykluftsystem egnet til drift af motorskibes hjælpemaskineri. Systemet blev anvendt

af M/S Gorm og M/S Bjørn. – R. 1912. □Afbildet på P. S. Krøyers mal. Industriens mænd, 1903–04 (Fr.borg). Foto.

Interview i Politiken 14.2.1937. – Ingeniøren XXI, 1912 123 444 458. Sst. XXXIII, 1924 237–42 277–80 301–04. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

P. H. Bendtsen (Povl Vinding)

Jørgensen, Ove, 1877–1950, filolog. * 5.9.1877 i Kbh., † 31.10.1950. F: kemiker S. M. J. (1837–1914) og Louise Wellmann (1849–1921). Ugift. J. blev student fra Metropolitanskolen 1895 og mag. art. i klassisk filologi 1902 på en afhandling om de homeriske digtes enhed. På universitetet var J. L. Heiberg og A. B. Drachmann hans lærere og navnlig havde den første megen indflydelse på ham. Efter konferensen rejste han til Berlin hvor han fortsatte sine Homer-studier hos Ulrich v. Wilamowitz-Moellendorff og Herman Diel. Under opholdet lagde han grunden til en afhandling om guderne hos Homer som blev trykt i tidsskriftet Hermes 1904 hvad der markerede hans gennembrud som Homerforsker. Fra Berlin rejste J. sammen med Frederik Poulsen til Athen hvor han jævnlig var sammen med komponisten Carl Nielsen og hans hustru, billedhuggeren Anne Marie Carl Nielsen – og i selskab med dem rejste han videre til Italien hvor han navnlig studerede den antikke kunst. Men J. standsede ikke ved antikken. I Rom dyrkede han med iver barokken og lagde på museer og samlinger grunden til sin dybe indsigt i den klassiske kunst. Efter at have publiceret en afhandling om Homer *Das Auftreten der Götter in den Büchern IX–XI der Odysse*. 1904, kunne man med rette forvente den disputats som han over for J. L. Heiberg havde omtalt at han forberedte. Den kom aldrig, og 1904 søgte han ansættelse på N. Zahles skole og året efter på Østersøgades gymnasium. Det havde kun været naturligt dersom J. havde valgt videnskaben fremfor skolen, men hans afsked med universitetet havde sine grunde. På initiativ af Heiberg, Harald Høffding, Georg Brandes og andre fremstående personligheder stiftedes 1905 Græsk selskab for filhellenerne. Ud over doctores philosophiæ blev også andre indbudt, bl.a. Carl Nielsen. At J. ikke blev opfordret følte han med rette som en bevidst forbigåelse, og da A. B. Drachmann tilbød at indføre ham i selskabet afsløg han bittert. Han reagerede voldsomt selvom det ikke førte til noget varigt brud med hans kolleger. Det som han kun kunne betragte som en desavouering blev afgørende for hans fremtid. Han lod for stedse arbejdet med den påbegyndte disputats hvile skønt han navnlig fra A. B. Drachmann jævnlig blev opfordret til at genoptage og fuldføre sit vi-

Jørgensen, Ove

denskabelige arbejde. Man kan undre sig over en så voldsom reaktion, men med sit valg følte han sig snart befriet, og ud over sin skolegerning kunne han pleje sine interesser der bl.a. omfattede ballettens kunst. Om den har han i dagblads-kronikker skrevet med omfattende viden og overraskende indlevelsesevne. – Også Charles Dickens forfatterskab har han dyrket med et næsten fortroligt kendskab og på stærkt personlig måde givet sine indtryk videre til læseren. Som menneske var J. særpræget som få. Hans sikre, men afdæmpede form kunne svinge mellem overbærende sarkasme og en dybtfølt men samtidig lidt sky omsorg for sine elever. „Magisteren“ vil sikkert blive husket af alle dem der har nydt godt af hans undervisning. 1971 tog professor Henning Krabbe initiativet til at nogle af hans kronikker udkom i bogform under titlen *Udvalgte Skrifter*. □Foto.

Peter P. Rohde i Information 10.11.1950. Thure Hastrup i O. J.: Udv. skr., 1971 7–19. – Papirer i Kgl. bibl.
Godfred Hartmann

Jørgensen, Etvín Pauli Carl, * 1905, fodboldspiller. * 3.12.1905 i Kbh. (Mariendal). F: forvalter Jens Peter J. (1878–1955) og Thora Larsen (1880–1929). ~ 3.12.1933 i Kbh. (Holmens) med sekretær, senere prokurist Ebba Louise Margrethe Espensen, * 7.1.1909, d. af inspektør Niels E. (1886–1966) og Karen Mortensen (1890–1958). J. voksede op på Amager, gik på Sundholmsvejens skole og kom herefter i lære som bilmekaniker hos Bülow & Co. I drengærene spillede han fodbold i B 1908, men skiftede snart over til Frem hvor han siden har været medlem – bortset fra en treårig periode i Amagerklubben Fix 1921–24. Han forlod Bülow & Co. 1931 for at starte sit eget automobilværksted, men blev efter krigen atter tilknyttet firmaet som salgschef og konsulent. Efter firmaets lukning blev han selvstændig autoforhandler. – J. er først og fremmest kendt som en af dansk fodbolds bedste centerforwards gennem tiderne. I sin lange karriere som divisionsspiller på Frem's 1. hold 1924–42 opnåede han tre danske mesterskaber (1931, 1933 og 1936), adskillige kampe på udvalgte hold fra KBU (Kbh.s boldspil union) og Stævnet og spillede i alt 47 landskampe. Dette var i mange år landskamprekord. Som angriber blev han værdsat af publikum for sine overrumplende og smarte driblinger der ikke mindst var populære når de blev udført i opgørene med arvefjenden hinsidan. Svenskerne kaldte ham ligefrem „svenskødørens“, mens vi herhjemme talte om „hele Danmarks Pauli“. 1930 blev han af sports-

journalisterne kåret til Nordens bedste centerforward. – Efter retræten fra 1. holdet virkede J. i en kort årrække som træner for divisionsholdet i Frem, mens han fortsatte som aktiv fodboldspiller på diverse sekundahold. I de seneste år har han især gjort sig bemærket som foregangsmand for KBUs old-boys turneringer, ligesom han har været drivkraften bag den såkaldte veteranturnering. Turneringerne er blevet uhyre populære såvel blandt publikum som blandt de mange aktive der blandt andet tæller flere tidligere landsholdspillere. □Foto.

P. J.: Skyd-Pauli, 1944 (erindr.).

Leif Vangdrup

Jørgensen, Peter, 1899–1970, filolog. * 12.9.1899 i Sønder Vøllum, Brede sg. ved Løgumkloster, † 19.11.1970 i Kbh. F: landmand Peter Andersen J. (1866–1927) og Else Marie Hjulær (1863–1940). ~ 27.7.1930 i Bredebro med Omine (Mini) Lützen, * 11.12.1902 i Westerland på Sild, d. af snedkermester Hans Thomas L. (Lythsen) (1868–1955) og Emma Helene Prott (1870–1944). J. gik efter landsbyskolen i realskolen i Tønder og blev, da der ikke var latinskole i Tønder, 1917 sendt til gymnasiet i Heide i Ditmarsken i Holsten, men af hensyn til den forventede genforening forlod han Heide i foråret 1919 og blev nysproglig student fra Fredericia 1920. Derefter studerede han tysk som hovedfag, dansk og engelsk som bifag ved Kbh.s univ. Hans lærere var navnlig Chr. "Sarauw, L. L. "Hammerich, Johs. "Brøndum-Nielsen og Otto "Jespersen. Han blev cand.mag. i sommeren 1927. Fra 1931 til 1969 var J. knyttet som lærer til Kbh.s univ., først som undervisningsassistent, fra 1939 som lektor, fra 1944 som docent, fra 1948 som professor i tysk filologi og endelig fra 1958 (efter L. L. Hammerichs afgang) som professor i germansk filologi. Desuden underviste han en årrække ved Købmandsskolen og Handelshøjskolen i København. – Som forsker koncentrerede J. sig om sprogene og dialekterne i Slesvig og Holsten, hans eget hjemland som han havde så indgående et kendskab til. I mange år foretog han en indsamling af stednavne i det vestlige Sydslesvig, et stort materiale som han kun delvis nåede at arbejde, og som endnu ikke er udgivet. Han har skrevet nogle mindre arbejder om sønderjysk dialekt. Men navnlig beskæftigede han sig med nedertysk og nordfrisisk. Hans hovedværk indenfor nedertysk er *Zum Schleswiger Niederdeutsch*, 1954 hvori han griber ind i et gammelt strids-spørgsmål og viser at nedertysk på landet i Slesvig ikke som antaget af flere, navnlig Karl N.

Bock, udstråler fra byerne, som fx Slesvig og Flensborg hvor det har været talt siden middelalderen, men i det store og hele er kommet ind ved en almindelig nordgående bølgebevægelse fra det holstenske område sydfor. Meget nyttig er håndbogen *Die dithmarsische Mundart von Klaus Groths „Quickborn“*, 1934 der rummer en udførlig sproghistorisk beskrivelse af dialektens lyd- og formsystem samt et glossar til teksten. Nævnes må indenfor dette felt også hans udgivelser af danske retskilder i middelnedertysk sprog, fx den nedertyske oversættelse af Eriks sjællandske lov og den ældste nedertyske oversættelse af Jyske lov. Af arbejderne om nordfrisisk er det vigtigste *Über die Herkunft der Nordfriesen*, 1946 hvor J., idet han følger en af Herman *Møller 1883 fremsat teori, viser at nordfriserne har en dobbelt oprindelse. Mens nordfriserne på det slesvigske fastland er indvandret fra Sydfrisland i vikingetiden, er den nordfrisiske befolkning på øerne Før, Amrum og Sild en rest af den oprindelige nord-vestgermanske befolkning der sad der allerede i folkevandringstiden. Fremgået af J.'s mangeårige undervisning på universitetet er hans *Tysk grammatik I-III*, 1953-64 (sidste bind i samarbejde med Ove K. Clausen), et standardværk indenfor moderne tysk grammatik der også benyttes i de andre nordiske lande og er oversat til engelsk (1959-66). Værket står i gæld til dansk sprogvidenskabelig tradition fra Otto Jespersen. Metoden er den moderate strukturalismes. Grammatikken giver en beskrivelse af 1900-tallets sprog og er strengt synkron, idet den afholder sig fra enhver sproghistorisk forklaring. Eksempelmaterialet er for størstedelen autentiske eksempler der dog i reglen anføres uden kildeangivelse. Grammatikken er en hånd- og lærebog og rummer som sådan ikke diskussion og debat, men den bygger på et stort videnskabeligt forarbejde, hvori flere af J.'s elever gennem årene har deltaget. Den giver omhyggelige og præcise analyser og opstiller velformulerede regler i en klar og overskuelig systematisk fremstilling. Meget nyt stof og mange nye iagttagelser er fremlagt i denne bog. – J. blev 1938 medlem af De Fryske Akademy i Leeuwarden og 1954 medlem af Det kgl. danske videnskaberne selskab. 1967 modtog han Goethe-medaljen i guld og blev 1968 æresdoktor ved Kbh.s univ. Ved sin 70-års fødselsdag 1969 fik han overrakt et festskrift. □Foto.

Bibliografi i *Kopenhagener germanistische Studien I*, 1969 284-87 (festskr. til P. J.). – *Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.* 1968 202-10. – L. L. Hammerich i *Oversigt over vidensk.s selsk.s virksomhed 1970-71* 111-25 (heri suppl. bibliografi).

Ernst Dittmer

Jørgensen, Peter Marius, * 1902, husmandsleder. * 28.12.1902 på Strynø. F: sømand, senere fisker og arbejdsmand Gomme J. (1866-1966) og Maren Dam Hansen (1872-1945). ~ 12.8.1928 i Slagelse med Karen Elise Charlotte Sørensen, * 30.10.1905 i Sønderup, d. af gårdejer Johannes S. (1880-1964) og Katrine Nilsigne Larsen (1884-1964).

J. skulle oprindeligt have været til søs, men kom på grund af krigen til landbruget og tjente som ung på Fyn og Sjælland afbrudt af et ophold på Korinth landbrugsskole 1925-26. 1928 købte han i nærheden af Slagelse en lille ejendom der ved overtagelsen befandt sig i en noget forsømt tilstand men som J. og hans hustru i de følgende år drev stærkt frem; de udnyttede bl.a. muligheden for at afsætte grønsager i den nærliggende by. J. kom efterhånden ind i organisationsarbejde og via formandsposten i den lokale husmandsforening valgte han 1942 til kredsformand og 1951 til formand for De samvirkende sjællandske husmandsforeninger. 1957 efterfulgte han Laurits Nielsen som formand for De samvirkende danske husmandsforeninger og J. beklædte denne post til årsskiftet 1972-73. – J.'s formandstid faldt i en periode hvor landbrugserhvervet som helhed havde en række vanskelige år og hvor ikke mindst de mindre brug gik stærkt tilbage i antal. I denne situation fastholdt J. på én gang husmandsbevægelsens økonomiske, sociale og kulturelle samfundssyn samtidig med at virksomheden og sigtet i husmandsforeningernes arbejde udvidedes til at omfatte familiebruget i bredere forstand. J. fik en central placering i udformningen af de støtteordninger der i 1960'erne årligt tilvejrbragtes ved forhandlinger mellem landbrugets organisationer og regeringen. Han markerede sig i disse forhandlingsituationer som en betydelig, ofte næsten nølende taktiker, hvem det ikke sjældent lykkedes at opnå de bedst mulige økonomiske resultater for den del af erhvervet han repræsenterede. Hertil bidrog formentlig at J. havde gode kontakter i den politiske verden. Han var politisk knyttet til de radikale og 1950-61 næstformand i partiets landsorganisation. I kraft af sin placering som husmandsforeningernes mangeårige førstemand har J. beklædt en række poster i landbrugets og landbrugsadministrationens centrale udvalg og råd. J. nød stor anseelse som husmændenes leder og også i kredse udenfor husmandsbruget stod der respekt om hans person og indsats. – F.M. I. 1973. □Foto.

Fr. Skrubbeltang: *Den danske husmand II*, 1954 344. H. E. Teglers: *Magtpillet i Danm.*, 1969 207. Landbrugsmag. *Husmandshjemmet XXII* 14.12.1972. Jacob E. Buksti: *Et enigt landbrug?*, 1974.

Claus Bjørn

Jørgensen, Poul

Jørgensen, Poul, 1885–1945, se **Jørgensen, Hakon**.

Jørgensen, Poul, * 1934, kgl. kapelmester. * 26.10.1934 i Kbh. F: malermester Alrik J. (* 1892) og Bertha Elisabeth Hansen (1892–1972). ~ 5.6.1956 i St. Petri klosterk. i Lund med læge Ruth Marianne Nilsson, * 15.10.1941 i Katrineholm, Sverige, d. af direktør Eric N. (* 1911) og Ruth Mattiasson (* 1917).

Som mange andre danske musikere har J. tilhørt Københavns drengekor. Efter studentereksamen (Aurehøj statsgymn. 1953) studerede han musikvidenskab ved Kbh.s univ. Snart fik dog den mere praktiske musikglæde overtaget, og efter at have gennemført et treårigt studium ved Det kgl. da. musikonservatorium debuterede han som dirigent 1960. Samme år vandt han førstepris ved Concours International de jeunes Chefs d'Orchestre i Besançon, og snart efter dirigerede han sine første forestillinger på Det kgl. teater hvor han høstede speciel anerkendelse for sin ledelse af Hans Werner Henzes *Elegi for unge elskende* – en indstudering han overtog fra komponisten selv ret kort før premieren i maj 1962. Samme efterår modtog han Musikanmelderriingens ærespris. I de første år på Kgs. Nytorv delte J. sine kræfter mellem ballet og opera, bl.a. var han musikalsk hovedansvarlig for Den kgl. ballets tremåneders gæstespil i USA og Canada i 1965. Efter den faste ansættelse som kgl. kapelmester i 1966 har han dog hovedsagelig dirigeret opera, spændende lige fra Monteverdi til Per Nørgård. 1964 ansattes J. som lærer i direktion og korsang ved Kbh.s univ. (lektor sst. 1975–79), og hurtigt blev Universitetets kor af musikstuderende (MUKO) et af landets førende – en position som bekræftedes gennem plade-, radio- og TV-indspilninger foruden en udstrakt koncert- og rejseaktivitet, og som fandt sit måske fornemste udtryk i en opførelse af *Verdis Requiem* i Kbh.s domkirke april 1971. – J. har gæstedirigeret i England, Tyskland og Frankrig, men specielt flittigt i Skandinavien hvor han bl.a. har stået for Carl Nielsens *Maskarade* på Den norske opera i Oslo og været en regelmæssigt tilbagevendende gæst hos Norrkøping symfoniorkester. 1972 blev J. medlem af statens musikråd, og fra 1976 har han som formand for dette organ viet en stor del af sin tid til arbejdet for en retfærdig fordeling og frugtbar kanalisering af statens støtte til det danske musikliv. – R. 1971. □Foto.

Knud Ketting

Jørgensen, Poul Johannes, 1873–1947, jurist. * 25.9.1873 på Hardenberg, Radsted sg., Maribo

amt, † 31.7.1947 på Diakonissestiftelsen, Frbg., begr. sst. (Søndermark kgd.). F: slotsgartner Chr. *J. (1844–1928) og Johanne M. H. Götke (1839–1909). Ugift.

J. blev student 1891 fra Nykøbing F., cand.jur. 1897 med udmærkelse og modtog 1900 universitetets guldmedalje for en retshistorisk afhandling om *Den danske Strafferets Udvikling i Tiden fra Reformationen til Kristian V.tes Lov*. 1899–1901 foretog han en studierejse i udlandet. 1897–1934 var J. notarius ved det rets- og statsvidenskabelige fakultet og 1901–07 revisionsassistent i landstinget. 1903 blev J. docent ved universitetet, 1907 professor extraordinarius, og i 1910 efterfulgte han H. *Matzen som ordinær professor i et fagområde der omfattede den offentlige ret, herunder folkeret og dansk retshistorie. På Kbh.s univ. gjorde J. en omfattende og højt værdsat indsats i administrationen og universitetets styre som medlem af konsistorium fra 1917 til 1943 og af dettes forretningsudvalg fra 1921 samt som referendarius konsistorii fra 1936. Han var tillige formand for stipendiebestyrelsen fra 1919 og i perioder universitetets administrator.

J.s omfattende juridiske og almene viden var nærmest legendarisk i samtiden. Hans videnskabelige indsats er imidlertid knyttet til retshistorien, og særlig til studiet af de gamle danske landskabslove (Skånske lov, de sjællandske love, Jyske lov) fra 1200-tallet. I en række kritiske afhandlinger påviste han at landskabslovene ikke som man som regel tidligere havde antaget alene var en skriftlig fiksering af en overleveret sædvaneretlig retsorden af høj alder, men at der i landskabslovene side om side findes bestemmelser af vidt forskellig alder. J. kunne endvidere påvise at der netop i årene omkring 1200 da nedskrivningen af lovene fandt sted var sket en række ændringer i retstilstanden som afspejles i lovene. J.s afdækning af yngre ældre lag i lovene indledtes med den banebrydende afhandling *Manddrabsforbrydelsen i den skaanske Ret fra Valdemarstiden*, 1922 og fortsattes med studier over andre dele af strafferetten, således hærværksforbrydelsen og tyveri og ran samt dele af det processuelle system. Hertil kommer en række mindre retshistoriske afhandlinger om bl.a. enkelte retskilder, anmeldelser, fx af Arups Danmarks-historie (1925) og en større afhandling om retsvidenskabens og retsundervisningens historie før 1736 (1936).

J.s hovedværk er imidlertid fremstillingen *Dansk Retshistorie* der fremkom i sin endelige udgave i 1940. Allerede i årene 1904–1908 havde J. udsendt sine retshistoriske forelæsnings i en foreløbig skikkelse, men det færdige værk der omfat-

ter retskildernes og statsrettens historie indtil 1660 fremkom som også den største del af J.s øvrige forfatterskab først i hans sidste år. J.s fremstilling af den danske retshistorie er et af de klassiske hovedværker inden for dansk retsvidenskab og anses også af historikere som en autoritet. Værket vidner om en så omfattende viden og et så fint jugement ved afgørelsen af de mange tvivlsspørgsmål der er knyttet til vor ældre retshistorie at det uden tvivl trods de fremskridt forskningen vil kunne gøre i de kommende år længe vil komme til at stå som det grundlæggende værk i dansk retshistorie. Foruden sine talrige hverv i universitetets styrelse røgtede J. en række andre videnskabelige hverv, således bl.a. som efor for de Arnamagnæanske legater samt kommunale hverv. J. skrev aldrig disputats, men fik i 1941 tildelt den juridiske æresdoktorgrad, ligesom han modtog den Anders Sandøe Ørstedeske hædersmedalje i guld. J. blev tillige som den første jurist siden C. *Goos og J. *Nellemann indvalgt i Videnskabernes selskab. Siden 1924 var J. medlem af bestyrelsen og fra 1945 formand for Store nordiske Telegrafelskab. – R. 1911. DM. 1923. K.² 1930. K.¹ 1938. □Portrætteret på mal. af Aksel Jørgensen. Foto.

Studenterne fra 1891, 1916 128f. Stig Juul i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1947 154–61. Samme i Hist. t. 11.r.11, 1947–49 547–50. O. A. Borum i Juristen s.å. 117–19. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Ditlev Tamm

Jørgensen, Sophus Mads, 1837–1914, kemiker. * 4.7.1837 i Slagelse, † 1.4.1914 i Kbh., urne på Holmens kgd. F: skræddermester Jens J. (1788–1862) og Caroline Grønning (ca. 1794–1855). ~ 10.11.1871 i Kbh. (Johs.) med Louise Wellmann, * 17.4.1849 i Kbh. (Holmens), † 15.11.1921 sst., d. af divisionskvartermester ved Holmen, krigsassessor, intendant i marineministeriet Christian Wilhelm W. (1809–55) og Marie Glee-rup (1823–1910). – Far til Ove *J.

J. kom i Slagelse lærde skole som ni-årig; men da skolen blev nedlagt i 1852 fik eleverne herfra den forrettighed umiddelbart at kunne optages på Sorø akademi, og J. blev da elev her til han i 1857 bestod studentereksamen. I Sorø havde han som lærer i fysik overlærer F. *Johnstrup. Denne åbnede sit private kemiske laboratorium for de ældre elever og vakte ved sin undervisning J.s lyst til at studere naturvidenskaberne. Efter 1858 at have bestået filosofikum kastede J. sig derfor med iver over kemien og arbejdede flittigt på universitetets dengang nye kemiske laboratorium. Professoren i kemi E. A. *Scharling indførte

J. i sit hus, og J. siger sidenhen om Scharling at „lige til sin Død stod han mig bi med Raad og Daad“. J. afsluttede studieårene i 1863 med magisterkonferens i kemi – den første i dette fag ved universitetet. Derefter studerede J. videre på det kemiske laboratorium idet han til 1867 levede af legater og af at manuducere og en tid som vikarierende assistent. Imidlertid døde Scharling i 1866, og Julius *Thomsen overtog herefter kemiprofessoratet hvorved der i 1867 blev plads til J. som bestyrer af Polyteknisk læreanstalts kemiske laboratorium. Fra 1871 blev han lektor og fra 1887 professor i kemi ved universitetet. Disse lærerposter beholdt han til 1908, så han igennem 41 år var lærer for alle de kemistuderende ved universitetet og Polyteknisk læreanstalt.

J.s første videnskabelige artikler hentede deres emner både fra uorganisk og fra organisk kemi; men snart kom han ind på at arbejde med „overjodider“ (fortrinnsvis triiodider) og alkaloider og andre baser. Hans første artikel inden for dette emneområde kom i 1867 og den sidste i 1877, og ind imellem disse artikler kom hans disputats fra 1869, *Overjodider af Alkaloiderne*: opponenterne ex officio var Julius Thomsen og hans gamle lærer fra Sorø, J. F. Johnstrup. Opdagelsen og undersøgelsen af en række „Overjodider af Koboltammoniakforbindelserne“ førte ham imidlertid over i det arbejdsområde der skulle blive hans livs videnskabelige hovedværk, complexforbindelserne især af cobalt, chrom, rhodium og platin. Han udgav fra 1878 til 1906 over 40 afhandlinger herom – indtil 1892 i Journal für praktische Chemie og derefter i det nystiftede Zeitschrift für anorganische Chemie som han blev medudgiver af. Han præparerede og analyserede et meget stort antal complexforbindelser; endnu findes der på Kemisk laboratorium A, Danmarks tekniske højskole en samling på over 600 præparatglas med hans complexer, og denne enestående samling vidner nu om imod 100 år efter om J.s umådelige flid og arbejdsvenne. – Den lundensiske professor C. W. Blomstrand (1826–97) havde forud for J. interesseret sig for metalammoniakcomplexer, og J. kunne som resultat af sit eksperimentelle arbejde korrigere visse af Blomstrands teorier. Imidlertid fremsatte Zürich-professoren Alfred Werner (1866–1919) i 1893 en ny og rigtigere forklaring på complexernes opbygning, og i årene 1893–99 førte J. og Werner en diskussion om den ældre contra den nye teori – en diskussion, der fra begynder blev ført på megen urban måde. Werner fremhævede allerede i 1893 at han byggede sine teorier på J.s store eksperimentelle arbejde. I sine senere år arbejdede J. med historisk-kemiske studier. Her skal især fremhæves *Om Iltens*

Jørgensen, S. M.

Opdagelse fra 1907 og det efterladte manuskript, udgivet efter hans død af sønnen Ove J. og S. P. L. *Sørensen, *Det kemiske Syrebegrebs Udviklingshistorie indtil 1830*. Begge afhandlinger viser at J. også på det historiske område var en meget flittig og omhyggeligt arbejdende videnskabsmand. Den første afhandling bev 1909 udgivet på tysk medens den sidste desværre aldrig er blevet oversat. – J. skrev en række udmærkede lærebøger: *Veiledning i de uorganiske Stoffers kvantitative Analyse*, 1869, *Lærebog i organisk Chemi*, 1880 (2. udg. 1906), *Mindre Lærebog i uorganisk Chemi*, 1888 (2. udg. 1896), og han skrev også flere skolebøger: *Kortfattet Chemi til Brug for Skoler*, 1874, *Kemiens Begyndelsesgrunde til Brug for Skoler*, 1876 (4. udg. 1896) som blev afløst af *Kemiens Grundbegreber*, 1902 (2. udg. 1913) der blev oversat til tysk, italiensk, græsk og engelsk. Denne sidste lærebog er sikkert (set i relation til kemiens udviklingsstade) den bedste – men ikke den mest solgte – elementære lærebog der er skrevet i Danmark. – Endvidere bearbejdede J. ca. 2000 sider om de tunge metaller til 6. udg. af Gmelins Handbuch der anorganischen Chemie, 1897.

J. blev 1874 medlem af Videnskabernes selskab og var 1899–1913 formand for selskabets naturvidenskabelige-matematiske klasse. I 1885 blev han medlem af Carlsbergfondets direktion, fra 1909–13 som dets formand. Fra 1889 var han formand for Carlsberg laboratoriets bestyrelse og fra 1886 medlem af direktionen for Selskabet for naturlærens udbredelse. Han var formand for Kemisk forening næsten fra foreningens stiftelse 1879 og ialt i godt 25 år. Endvidere var J. medlem af flere forskellige kommissioner og teknisk konsulent for toldvæsenet og havnevæsenet. Også fra udlandet modtog han anerkendelser; således fik han i 1906 Lavoisiermedaljen af det franske Académie des Sciences, og han blev medlem af flere udenlandske videnskabselskaber. – R. 1880. DM. 1890. K.² 1901. K.¹ 1907. □Buste af A. V. Saabye 1896 og 1898 (Polytekn. læreanstalt). Afbildet på P. S. Krøyers mal. 1898 af møde i Vidensk. selskab (Vidensk. selskab), på forarbejde dertil 1896 (St. mus.; Danm. tekn. højskole, kem. lab. A), og på sammes mal. Industriens mænd 1903–04 (Fr.borg). Mal. af H. Vedel, 1908 (Fr.borg), 1909 (Carlsberg lab.), gentagelse 1929 (Carlsbergfondet), kopi af Rasmus Christiansen, 1937 (Carlsberg mus.). Skitse af H. Vedel. Foto.

Stig Veibel: *Kemien i Danm.* II, 1943 234–40 (bibliografi). – Selvbiografi i *Festskr.* udg. af Kbh.s univ. nov. 1870 71–73. – A. C. Andersen i *Tidskr. for kemi, farmaci og terapi* IV, Kria. 1907 189–93. Jul. Petersen i *Festskr.* udg. af Kbh.s univ. nov. 1914 127–30. S. P. L.

Sørensen i *Fysisk t.* XII s.å. 217–41. A. Werner i *Chemiker-Zeitung* XXXVIII, Köthen s.å. 557–59. Niels Bjerrum i *Symposium on co-ordination chemistry* 1953, 1954 12–16. G. B. Kaufman i *Chymia* VI, Philadelphia 1960 180–204. Stig Veibel: *Kemien i Danm.* III, 1968 56–61.

E. Rancke-Madsen

Jørgensen, Jens Severin, 1842–1926, brugsforeningsleder. *31.3.1842 i Rostrup ved Hobro, †10.1.1926 i Vester Nebel, begr. sst. F: lærer, senere i Beder og Sønder Kirkeby, Peter Michael J. (1813–78) og Karen Kirstine Jensen (1816–84). ~2.11.1864 i Mårslet med Johanne Frederikke Wippert, *28.9.1847 i Horsens, †3.3.1926 i Vester Nebel, d. af væver Johannes Augustin W. og Caroline Georgine Petersen (1829–1914, ~2° 1872 med lærer i Mårslet, landstingsmand Morten Andersen, 1814–96, ~1° 1838 med Maren Marie Nielsen, 1815–63). – Bror til Karl A. *J. og Konrad *J.

J. voksede op i et stærkt religiøst præget lærerhjem, kom efter konfirmationen i urmagerlære, men opgav pladsen pga. rygsvaghed. Han kom så i lære i en manufakturhandel i Århus og var efter udstået læretid bestyrer af en købmandsforretning på Mols. I maj 1863 etablerede han sig som købmand i Beder syd for Århus, men hverken denne eller en anden forretning, han derefter begyndte i Jelling, havde tilstrækkelig fremgang. J. besluttede sig for at emigrere med familien til Amerika og forlod landet i begyndelsen af 1866. De skulle sejle fra Hamburg, men skibet blev af storm tvunget tilbage til Cuxhaven to gange og J. opgav nu udvandringen. Han vendte med kone og barn tilbage til forældrene der boede i Sdr. Kirkeby på Falster og J. begyndte at lave husflidsarbejder til salg på egnen. Foråret 1867 tog han borgerskab som høker og bogbinder i Nykøbing F. og købte hus i Ulslev hvor han drev forretning. 1868 blev J. bestyrer af en filial i Ulslev af den s.å. oprettede brugsforening i Idestrup, der var etableret på E. *Tesdaorps initiativ. Filialen kunne ikke svare sig og lukkedes 1869, men genoprettedes atter 1872. J. bestyrede denne pány til han 1875 flyttede til Vr. Nebel hvor han blev uddeler ved en brugsforening som en bror til ham havde fået stiftet året forinden. J. fik her større virkeplads og bl.a. oparbejdede han ved siden af brugsforeningen en efterhånden ret betydelig grovvarerforretning som han drev for egen regning. Foreningen åbnede filialer i nabolandsbyerne og 1883 udkastede J. en plan om et fællesindkøb, idet han tilbød 150 brugsforeninger at benytte ham som grossist. Planen vandt ikke tilslutning men lokalt forestod J. et fællesindkøb for foreningen i Vr. Ne-

bel, dens filialer og et lille antal brugsforeninger på egnen. 1884 var der på Sjælland oprettet en fællesforening, men byggende på andre principper end de af J. fremførte. I de følgende år førtes en til tider heftig debat i brugsforeningskredse, og J. arbejdede mere og mere åbenbart for en speciel jysk, af ham selv ledet, fællesforening der blev oprettet på et møde i Århus 16.4.1888. Fællesforeningen blev drevet på J.s regning og risiko frem til 1893, hvad der formentlig dels var en fordel over for leverandører dels ved ikke at hæfte brugsforeningerne økonomisk kunne virke tiltrækkende på flere af disse, ikke mindst de mange nyoprettede brugsforeninger fra 1880-erne. J.s fællesindkøb havde god fremgang i de følgende år – 1889 var 36, 1895 154 foreninger tilsluttet, og omsætningen steg i samme tidsrum fra 136 000 til 600 000 kr. Fællesindkøbet havde sæde i Kolding, men udvidedes efterhånden med filialer i de større jyske byer og i Odense og København, og 1893 omdannedes fællesindkøbet fra reelt at være J.s firma til et andelsselskab. Mens J.s fællesorganisation således ekspanderede stagnerede den sjællandske fællesforening og det blev klart at en sammenslutning var den naturlige løsning ikke mindst efter at den jyske fællesforening 1895 havde åbnet filial i hovedstaden. I efteråret 1895 forhandlede om sammenslutning, og pr. 1.1.1896 trådte Fællesforeningen for Danmarks brugsforeninger (FDB) i kraft med J. som formand for bestyrelsen.

J. var formand for FDB fra oprettelsen 1896 til 1913 og han prægede virksomhedens stærke vækst og ekspansion i disse år. Efterhånden udvidedes aktiviteterne, bl.a. med egen fabriksvirksomhed, hvad J. stærkt ønskede fremmet. Pga. angreb på visse misforhold inden for brugsforeningernes regnskabsvæsen støttede J. indførelsen af en professionel forretningsmæssig revisionsvirksomhed og han står på dette punkt som en af pionererne inden for dansk erhvervsliv. Over for stigende tendenser til koncentration og monopolisering inden for erhvervslivet ønskede J. at bruge FDB som modstød, således over for tobaksbranchen, DDPa og mest markant i den såkaldte „cementkrig“ 1910–15 hvor J. i samarbejde med andre andelsvirksomheder fik stiftet Dansk Andels-Cementfabrik. J. var meget offensivt indstillet på dette punkt, så gennem internationalt og særlig nordisk andelssamarbejde værdifulde hjælpemidler i kampen mod udviklingen i det private erhvervsliv, men hans indsats hæmmedes her af det forhold at han i sin anti-kapitalistiske indstilling gik videre end de fleste af sine kolleger i andelsbevægelsens ledelse og ikke mindst videre end det var muligt at få de enkelte lokale foreninger og selskaber med.

J. var tidligt aktiv for en samordning af danske andelsvirksomheder. Han medvirkede afgørende til oprettelsen af Dansk Andels Ægeksport 1895, og han var den egentlige initiativtager til oprettelsen af andelsudvalget 1899. J. øvede inden for denne institution en betydelig indflydelse frem til sin død, og han var bl.a. medinitiativtager til Dansk Andels-Gødningsforretning 1901, De danske Mejeriers Fællesindkøb s.å., og han var ligeledes en af ophavsmændene til Andelsbanken der stiftedes 1909, men som J. havde agiteret for siden 1890'erne. På baggrund af hans særlige interesse for internationalt samarbejde mellem andelsvirksomheder var det naturligt at han hyppigt repræsenterede Danmark og dansk andelsbevægelse udenlands, og J. var således medstifter af og bestyrelsesmedlem i The International Co-operative Alliance. Op mod første verdenskrig trak han sig mere og mere tilbage fra den direkte ledelse inden for andelsbevægelsen, men bibeholdt til det sidste en ledende position inden for dansk andelsbevægelse. J. var en ringe taler, men betydelig som skribent. 1888–1900 redigerede han og skrev en stor del af stoffet til Maanedstidende for jyske Brugsforeninger, fra 1896 Maanedstidende for danske Brugsforeninger, og senere blev han en flittig bidragsyder til Andelsbladet. Tillige forfattede han *Haandbog for Brugsforeninger*, 1894, en klart opbygget og praktisk tilrettelagt vejledning i brugsforenings-spørgsmål. Hans skribentvirksomhed spændte over et vidt register, både praktisk forretningsmæssige problemer og mere ideologiske og etiske emner. Han orienterede om andelsbevægelsen i udlandet og behandlede ofte sociale og oplysningsmæssige spørgsmål. Det var magtpåliggende for J. at understrege, at andelsbevægelsen havde et sigte ud over det rent forretningsmæssige og han understregede til stadighed det alment-menneskeligt opdragende og udviklende i andelsbevægelsens grundlæggende principper. Han fremdrog de ideelle sider af andelsbevægelsen stærkere end nogen anden af de samtidige ledere i dansk landbrugs andelsbevægelse, og han måtte på disse punkter lide skuffelser på baggrund af forholdene under verdenskrigen og ikke mindst lukningen af Andelsbanken 1925.

J. så ligeledes i andelsbevægelsen et virksomt redskab til at afhjælpe social nød, og han søgte sidst i 1890'erne at få en dialog med socialdemokratiet om brugsforeningernes betydning for bedring af arbejderbefolkningens kår. Personligt stod han på et kristent livssyns grund, nært knyttet til det grundtvigske menighedsliv på sin hjemegn og med tæt samfølelse med det grundtvigske oplysningsarbejde. J. opfattede mere end nogen anden af sine samtidige andelsbevægelsen

Jørgensen, Severin

som en bred samfundsomformende bestræbelse i slægt med tidens folkelige bevægelser og byggede på centrale elementer i et kristent og socialt samfundssyn. Han var personligt en undselig, lidet fremtrædende skikkelse, men som administrator af betydeligt format. Fra slutningen af 1880'erne og frem til sin død var der en sammenhæng i hans bestræbelser, og han formulerede en række hovedlinjer og principper for andelsbevægelsen der blev stående i en lang årrække. Han var ikke uden stræben efter personlig magt og indflydelse, jfr. den stærke koncentration af FDBs virksomheder i Kolding, men det var på bevægelsens vegne. Kombinationen af ideel bestræbelse for samfundets forandring og bedring af livsvilkårene for de ringest stillede og hans praktisk forretningsmæssige indsats placerer J. som en meget betydelig skikkelse i dansk historie i årtierne før og efter år 1900. – R. 1912. DM. 1921. □Buste af Rasmus Andersen, 1909 (Vester Nebel). Mal. af Knud Larsen, 1920 (Fr.borg) og Anna Ancher (Skagens mus.).

Andr. Nielsen i Andelsbl., 1912 245–52. [H. Stenbæk m.fl.] sst. 1926 43–49 69–74 105. Karl A. Jørgensen sst. 168–72 199–201. [A. Axelsen Drejer] sst. 1942 409–13. Peter Rasmussen i Højskolebl., 1926 73–76. [H. J. Hansen] i Tidsskr. for froavl. s.å. 376–78. [H. Hertel] i Tidsskr. for landøkonomi s.å. 90f. J. Th. Arnfred: S. J., 1942. Fællesforen. for Danm.s brugsforen. 1896–1946, red. A. Axelsen Drejer, 1946. Sig. Rambusch i Erhvervshist. årbog 1954 106–11. Preben Døllerup: Brugsforen. 1866–96, 1966 45f 226 233–42 243–52 258 264–68 283–86. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn

Jørgensen, Stig Valdemar, * 1927, jurist. * 11.9. 1927 i Gistrup, Nøvling sg. F: agent, senere inspektør Jens Christian J. (* 1899) og Ida Marie Johanne Magnussen (1901–42). ~ 24.6.1950 i Århus med Inge Norman, * 27.2.1929 i Thisted, d. af frisørmester Charles N. (1900–70) og Vera Elfride Hansen (* 1905).

J. blev student fra Randers statsskole 1945. Han påbegyndte det juridiske studium ved Århus univ. og afsluttede studiet ved Kbh.s univ. 1948–49. J. virkede de følgende år i juridisk praksis i Århus, blev 1952 landsretssagfører og siden dommerfuldmægtig. Fra 1954 beskæftigede J. sig med retsvidenskabelige problemer og blev året efter universitetslærer i obligationsret ved Århus univ. 1957 forsvarede J. sin disputats om *Erstatning for personskade og tab af forsøger*. I afhandlingen undersøges det hvorvidt almindelige erstatningsretlige grundsætninger finder anvendelse ved fastsættelse af disse former for erstatning, et emne som ikke tidligere havde været genstand for en samlet videnskabelig be-

handling. Det er bogens hovedtese at dansk retspraksis ikke har ydet fuld erstatning for invaliditet og tab af forsøger.

J. blev professor i retsvidenskab ved Århus univ. 1958 med obligationsret som fagområde. I 1961 var han på studieophold i USA hvor han beskæftigede sig med aftale- og forsikringsretlige emner. J. skrev i de følgende år lærebøger inden for disse fag, ligesom han i flere afhandlinger om centrale obligationsretlige emner især foretog et opgør med den traditionelle kontraktretlige forudsætningslære (samlet i bogen *Fire obligationsretlige afhandlinger*, 1965). I sin kritiske holdning til megen traditionel juridisk dogmatik inddrog J. fra midten af 1960'erne i øget omfang rets- og idéhistoriske samt retsfilosofiske betragtninger. En stadig øget interesse for lignende strømninger i udlandet, og især i Tyskland, satte ham ikke blot i stand til at introducere en række nye synspunkter for danske læsere, men også til i en række artikler og afhandlinger at beskrive dansk og nordisk retsvidenskab i en bredere international sammenhæng. Mange af disse artikler er i udlandet blevet trykt i ansete tidsskrifter og i festskrifter for udenlandske kolleger. Hans mere populærvidenskabelige bog *Ret og samfund*, 1970 er udkommet både på tysk og engelsk. J. er dermed blevet ikke blot kendt i udenlandske fagkredse, men også hyppigt inviteret som gæsteforelæser og medlem af videnskabelige selskaber, fx siden 1976 som komitémedlem i Internationale Vereinigung für Rechts- und Sozialphilosophie, siden 1979 som medlem af Det finske videnskabernes akademi og i 1978 som gæsteforelæser ved universitetet i Kiel. J.s beskæftigelse med retsfilosofien har bevirket at han 1974 udnævntes til et nyoprettet professorat i almindelig retslære og rettssociologi ved Århus univ. hvor han i øvrigt gennem årene har taget aktivt del i udbygning og administration. J. fik 1978 tildelt Rigsmor og Carl Holst-Knudsens videnskabspris. Det hører med til billedet at J. også er kendt af en bred offentlighed som aktiv deltager i dagens politiske og kulturelle debat.

Bibliografi i Legal philosophical library, udg. Enrico Pattaro, Bologna 1980 81–88. – Selvbiografi i Århus univ.s årsberetn. 1957–58, 1958 141.

Ole Fenger

Jørgensen, Søren, 1822–95, se **Jørgensen, Jens**.

Jørgensen, Søren, 1838–1903, lærer, lokalhistoriker. * 16.6.1838 i Ørbæk, † 18.8.1903 i Håstrup, Salling hrd., begr. sst. F: tjenestekarl Jørgen Hansen (1818–51) og Mette Sørensdatter (1817–

96, ~1857 med husmand Hans Hansen, 1810–63). ~17.5.1864 i Ørbæk med Maria Kirstine Andersen, *16.4.1839 i Ørbæk, †27.1.1909 i Håstrup, d. af gårdmand Anders Mortensen (1801–47) og Sophia Christensdatter (1804–54).

J. voksede op i fattigdom, lærte gartneriet på Ørbækklunde, blev gartner på Stensgård ved Fåborg, men kom 1860 på Skårup seminarium. Efter eksamen 1863 blev han hjælpelærer i Hårslev og fik 1864 embede som lærer i Kistrup i Øster Hæsinge sogn hvor han forblev til sin afsked 1902, tilfreds med sine kår. Han var en alsidigt interesseret og såre flittig mand, kritisk og konservativt indstillet, men i besiddelse af stor selv-tillid. I nogle år var han medredaktør af Nordisk Skoletidende, 1886–92 sognerådsmedlem og 1889–92 sognerådsformand. Hjemstavnen og N. Rasmussen Søkilde virksomhed vakte hans historiske interesse, og 1873 blev en afhandling om Ørbæk sogn hans første bidrag til „Samlinger til Fyens Historie og Topographie“. Dette tidsskrift bragte senere en række artikler af ham, ligesom han leverede bidrag til Museum (*Ambrosius Stub og hans Slægt, Anna Giøe og Karen Brahe*). Kirkehistoriske Samlinger, Historisk Tidsskrift og talrige artikler til Fyens Stiftstidende. Fra amtsarkivet havde han tingbøger til låns i sit hjem, og de skildringer han på dette grundlag gav af den fynske bondestands kår, især i 1600-årene, vakte opmærksomhed. Af selvstændige skrifter udgav han *Efterretninger om Faaborg Kjøbstad*, 1877 og med N. Rasmussen Søkilde *Efterretninger om Hillerslev og Østerhæsinge Sogne*, 1881. Fra 1881 var han bibliotekar på Hvedholm hvor han også tog sig af arkivet, og for Karen Brahes bibliotek i Odense i hvilken egenskab han virkede med gavnlig iver, men næppe med fornøden indsigt. Hans familie påskønnede ikke hans litterære interesser, og hans søn opbrændte hans efterladte samlinger som vel især har bestået i uddrag af tingbøger, da han fandt at faderens virke havde bragt ham og hans ven Rasmussen Søkilde „paa Højde med umælende“. – DM. 1897.

Skaarup seminarium 1803–1903, af J. Klingemann og H. Tofte, 1903 55. Folkeskolen, 1906 360 387 398 410 (debat ang. tilintetgørelsen af J.s optegn.). Medd. om rigsark. 1901–05, 1906 19. Svendborg amts årbog 1911 63–67. Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin I, 1913. H. C. Frydendahl: S. J., Kistrup, 1939. – Breve til lensgreve Bille-Brahe-Selby 1882–1901 i Landsark., Odense.

*Hans Knudsen**

Jørgensen, Carl Thorvald, 1819–1902, officer. *21.1.1819 i Frederikshavn, †28.8.1902 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: kancellisekretær, byfoged og byskriver Hans Jacob J. (1784–1819) og Grethe Marie Landt (1794–1846). ~1.1.1847 i

Kbh. (Cit.) med Magdalene Barbara (Barbra) Bruun, *1.3.1827 på Bruunshåb, †17.2.1914 på Frbg., d. af fabrikant Johannes *B. (1795–1836) og Maren Jacobsdatter (Hansen) (1804–82).

J. var landkadet fra 1832 og blev 1837 sekondløjtnant a la suite i infanteriet, men forblev endnu et år ved akademiet som repetent og page. 1838 tog han adgangseksamen til højskolen, gennemgik denne og blev 1842 premierløjtnant i ingeniørkorpsen. Maj 1848 blev han kaptajn II, 1850 kaptajn I, 1860 kar.major. I de to slesvigske krige udmærkede han sig som en særdeles initiativrig og virksom feltingeniør både under og imellem kamphandlingerne. 1865 blev han kommandør for ingeniørtropperne, 1867 oberst og chef for I. ingeniørbataljon, ved ingeniørregimentets oprettelse 1880 chef for dette. 1884 afskedigedes han på grund af alder med generalmajors kar. Som bataljons- og regimentschef udførte han et stort og omhyggeligt arbejde og lagde vægt på udviklingen af personellets tekniske dygtighed, men tillige på dets taktiske anvendelighed. Han var en streng foresat der krævede meget af de undergivne og selv foregik med det bedste eksempel. Han var almindelig kendt under navnet „den gamle pioner“ som han betragtede som en hæder. – J. havde mange og livlige interesser; i 50'erne havde han været lærer i vejbygning ved højskolen, derefter vejinspektør i Svendborg amt, senere medlem af Kbh.s brolægning- og vejkommission og deltog i udstikning af jernbanelinjer i Jylland og Fyn. Straks efter stormfloden 1872 afgik han med et kommando ingeniørtropper til Lolland og Falster til foreløbig udbedning af skaden og gjorde her i kort tid et udmærket arbejde. – J. har udarbejdet flere skrifter af ingeniørteknisk art, og i pjecen *Otto Vaupell som Krigshistorieskriver*, 1890, polemiserede han mod dennes fremstilling af fæstningsvæsenet i værket Kampen om Sønderjylland. – J. var tillige meget ivrig samler af nyere danske og norske mønter (efter 1448). Ved mangeårigt afskrivningsarbejde indsamlede han fra arkiver og biblioteker et stort materiale til oplysning om nyere dansk-norsk mønsthistorie, omfattende tolv foliobind m.m. som nu opbevares i Den kgl. mønt- og medaljesamling, Nationalmuseet, og som siden er kommet bearbejdede af nyere dansk-norsk mønsthistorie til gode. 1885 stiftede han *Møntsamlereforeningen i Kjøbenhavn* (fra 1889 Numismatisk forening, nu Dansk numismatisk forening), og han udgav 1888 en for samlere særdeles nyttig *Beskrivelse over danske Mønter 1448–1888*. Fortegnelsen heri over pengesedler er indtil nu kun delvis afløst af nyere værker. – R. 1848. DM. 1864. K. 1873. K. 1882. □Tegn. af N. Simonsen, 1850 (Fr.borg). Mal. af Con-

Jørgensen, Thorvald

stantin Hansen, 1855, benyttet som forlæg for Frejrr på Ægirs gæstebud, 1857 (St.mus.). Afbildet på sammes mal. 1860–64 af den grundlovgivende rigsforsamling 1848 (Fr.borg). Medalje af S. Lindahl, 1889. Foto.

V. E. Tychsen: Fortifikations-etaterne og ingeniørkorpset, 1893. Militær tid. VII, 1897 48; 1902 308. J. Wjilcke i Numismatisk foren.s medlemsbl. III, 1919 73–98.

*Rockstroh**

Jørgensen, Thorvald, 1867–1946, arkitekt. * 27.6.1867 i Norsminde ved Århus, † 15.5.1946 i Charlottenlund, urne i Saksild. F: købmand Rolf Hans Valdemar J. (1833–99, ~ 2° 1879 med Christine Lucie Benedicte Lassen, 1853–1919) og Anna Birgitte Laura Treschow (1833–76). ~ 1° 6.5.1893 på Frbg. med Ulrikka Christiane Laurine (Lolly) Hoffmeyer, * 2.2.1873 i Liverpool, † 31.3.1935 i Hellerup, d. af købmand Peder Holger H. (1830–84) og Karen Emilie Olsen (1836–96). Ægteskabet opløst. ~ 2° 24.6.1920 i Kbh. (Holmens) med Hertha Emilie Augusta Voss Wulff, * 13.8.1891 i Kbh. (Jac.), † 17.9.1946 i Charlottenlund, d. af fuldmægtig i indenrigsministeriet, senere departementschef i landbrugsministeriet Louis Emil W. (1850–1921) og Anna Catharina Frederikke Kiær (1854–1919).

J. blev uddannet som tømrer i Århus, gik herefter på Teknisk selskabs skole i Kbh. hvorfra han dimitteredes 1885. Samme år blev han optaget på akademiet hvorfra han fik afgang som arkitekt 1889. 1891 vandt han den Neuhausenske præmie og 1893 den store guldmedalje der gav ham rejsestipendiet til et længere ophold i Tyskland og Italien 1893–95. Han foretog siden talrige rejser især med Italien som mål. Han havde haft både Ferd. "Meldahl og Hans J. "Holm som lærere på akademiet og knyttede sig især til Holm og fungerede som hans konduktør ved opførelsen af Overformynderiet 1892–93. I sine tidlige arbejder fra 1890ernes slutning og de første år af 1900-tallet videreførte han på fortrinlig måde den Herholdt-Holmske retnings idékompleks og opførte en del kirker med motiver fra den hjemlige middelalderarkitektur, fx *Nathanaelskirken* i Holmbladsgade, 1897–99, *Brorsonskirken* i Rantzausgade, 1898–1901, der gav ham Eckersbergmedaljen, *Hellerup kirke*, 1899–1900, *Skt. Jacobs kirkes menighedshus*, 1901–02, *Esajaskirken* i Malmøgade, 1903–12, *Frihavnskirken* i Willemoesgade, 1904–05. Tilsvarende benyttede han i vid udstrækning træ som materiale i en række forskelligartede bygninger bl.a. pavillonen i *Vennelystanlægget* i Århus, 1897 (brændt 1908), *Grenens Badehotel*, Skagen, 1899–1900 (senere ødelagt), *sporvejsventesalen på Rådhuspladsen*, 1903 (nedrevet 1948). Blandt hans øvri-

ge bygninger fra denne periode kan nævnes: villaen *Kochsvej 18*, 1900, villa for maleren P. Mønsted *Viggo Rothes Vej 31*, Charlottenlund, 1901, maleren *Laurits Tuxens hus i Skagen*, 1902. I 1905 deltog han i konkurrencen om genopførelsen af *Christiansborg slot* og blev sammen med Andreas "Clemmensen og Martin "Nyrop indbudt til at deltage i den endelige konkurrence som han vandt med et barok-påvirket projekt der i sin pyntelige karakter snarere stod i en vis gæld til Meldahls arkitektur.

Konkurrencen og den påfølgende langvarige genopførelse af slottet blev et vendepunkt i hans karriere og arkitektoniske udvikling hvor han helt synes at have forladt den Herholdt-Holmske skoles idealer. Grundstenen til det nye slot lagdes 1907. Rigsdagens lokaler indviedes 1918 og højesterefs lokaler året efter mens de kongelige repræsentationslokaler først toges i brug 1928. Mens hoveddisposition og planløsning var fortrinlig, blev slottets ydre kritiseret af såvel samtid som eftertid. Medvirkende var måske en hel del skæbnsvangre ændringer der blev foretaget under selve opførelsen, bl.a. besluttede man at beklæde facaden med den noget tungt virkende granit; til stueetagens beklædning er anvendt sten skænket af de fleste af landets kommuner. J. tegnede endvidere en stor del af interiørene, og navnlig de kongelige repræsentationslokaler viser arkitektens dygtighed til at skabe gennemført historisk pastiche. Som kgl. bygningsinspektør opførte J. tillige en række andre ny- og tilbygninger på Slotsholmen. I sine senere større arbejder lod han sig i overvejende grad lede af den fremherskende nyklassicisme bl.a. ved opførelsen af *Østerbro posthus* ved Trianglen, 1921–22 og *Gentofte rådhus*, 1934–36, sidefløj 1942–44 sammen med Kai Rasmussen, ligesom han ved opførelsen af *Postgirobygningen*, Vestervoldgade 123, 1938 i nogen grad lod sig påvirke af funktionalismens nøgternhed. Han opførte desuden et stort antal villaer, landsteder og sommerhuse og tegnede møbler, sporvognsmaster samt lysmasterne i Vesterbros Passage. Sammen med J. "Magdahl Nielsen anlagde han haven ved Det kgl. bibliotek. J. var assistent ved arkitekturskolen 1899–1906, formand for bedømmelsesudvalget i Gentofte kommune fra 1912 og formand i bestyrelsen for Hovedstadens forskønnelse 1912–19. Kgl. bygningsinspektør 1911–38. – R. 1912. DM. 1918. F.M.I. 1927. K.² 1932. □Mal. af Emil Östermann, 1895. Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1910. Buste af Carl Martin-Hansen udst. 1929. Mal. af Johs. Nielsen, 1936. Foto.

Interview i Gads da. mag., 1931 215–24. – Arkitekten, 1898–99 113–16 (Brorsonskirken); 1902–03 297–301 (Esajaskirken); 1903–04 4–7 (ventesal, Rådhuspladsen);

1905–06 68 70 (Chr.borg) 197–200 (Frihavnskirken); 1912–13 69–72 (Esajaskirken). Arkitekten U, 1937 129. Axel G. Jørgensen sst. M, 1946 183–88. Christiansborg slot, red. Kr. Hvidt m.fl. I–II, 1975. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Villads Villadsen

Jørgensen, Ansgar Tormod, 1876–1947, højskoleforstander. * 21.4.1876 i Høng, Finderup sg., † 2.10.1947 i Brønshøj, begr. i Finderup. F: højskoleforstander Anders J. (1839–1915, ~ 1° 1872 med Marie Christensen, † 1873) og Marie Lomholt (1850–1924). ~ 3.8.1905 i Kirke Flinterup med Anna Dortha Møller, * 10.1.1886 i Tygestrup, † 11.1.1975 i Kbh., d. af gårdejer Christen Hansen M. (1849–1925) og Marie Hansen (1861–1927).

J. blev student 1894 (Odense) og cand.mag. i historie 1901. 1901–02 rejste han i Finland og knyttedes derefter som lærer til faderens højskole i Høng. 1909 blev han dennes medforstander og 1912 eneforstander. J. stillede sig i *Den glade Kristendom og Skolen i Soer*, 1915, kritisk over for de fremherskende tendenser i samtidens grundtvigske højskoleverden og han stræbte efter, bl.a. med oprettelse af en udvidet afdeling på skolen 1914, at realisere de oprindelige Sorø-tanker. Det indebar således en åbning mod byerne og byngdommen, og han knyttede således Oluf Bertolt til skolen som lærer. J.s bestræbelser bar dog ikke frugt, og hertil kom at hans stillingtagen til dansk politik og grænsespørgsmålet omkring 1920 i nogen grad isolerede ham fra de kredse, hvorfra højskoleungdommen traditionelt rekrutteredes. Efter nogle vanskelige år i begyndelsen af 1920'erne blev skolen 1925 overtaget af De samvirkende sjællandske husmandsforeninger og skolen fremover drevet som husmandsskole. J. fortsatte som forstander til 1935. Han var desuden lærer ved og medejer af de forskellige skoler der efterhånden opstod omkring folkehøjskolen: præliminærkursus 1902, mellemskole 1904 og studenterkursus 1913. 1912–35 var J. formand for det af faderen oprettede Høng børnehjem hvis historie han skrev i *Høng Børnehjem 1891–1941*, 1941. – Faderens indsats skildrede J. i Anders Jørgensens Erindringer, 1922, *Husmandsrejsernes første Tid*, 1934 og *Anders og Marie Jørgensen*, 1938. Desuden har han skildret sider af husmandsbevægelsens og jordpolitikens historie i biografien *Jens Holdgaard*, 1942, og den lidt perspektivløse, men stofmættede *Statens Jordlovsudvalg 1919–44*, 1944. Han skrev om *Folketingsmand J. P. Nielsen og Sønderjylland*, 1939, og s.m. Michael Jensen *Bidrag til FINDERUP Sogns Historie*, 1946. Hans mest ambitiøse indsats som historiker var dog den store biografi

A. F. Tscherning, 1938, hvor han imidlertid ikke evnede at give et afrundet portræt af personen Tscherning, men som dog står som værdifuld introduktion til Tschernings synspunkter på dansk politik. J. skrev desuden adskillige artikler om nyere historiske emner og om Færøernes, Islands og Grønlands forhold. □Foto.

P. Jeppesen: Husmandsbevægelsens hist., 1927 184f. Oluf Bertolt og A. Dolleris i Årsskr. for Høng højskoles og husmandsskoles elevforen. 1947 5–15. Thomas Christensen i Højskolebl. s.å. 486f. Fr. Skrubbeltrang: Den danske husmand II, 1954. N. Dyrbye: Den danske landbrugsskole 100 år, 1969 109f.

Claus Bjørn

Jørgensen, Troels Georg, 1874–1970, jurist. * 2.2.1874 på Frbg., † 23.12.1970 på Kbh.s amts-sygehus, Gentofte, urne på Mariebjerg kgd. F: rigsarkivar A. D. *J. (1840–97) og Ida M. Pedersen (1847–1937). ~ 1° 21.12.1905 i Kbh. (Frels.) med Emmy Agnethe Meyer, * 4.6.1885 i Kbh. (Johs.), † 4.7.1909 i Ålborg, d. af grosserer Rudolph Herman Meyer Haagendahl (navneforandring 1909) (1858–1934) og Betty Nathalie Mathilde Schmidt (1862–1936). ~ 2° 27.8.1911 i Asminderød med Doris Margarethe Gerlach, * 21.5.1872 i Roskilde, † 29.3.1962 i Charlottenlund, d. af oberst, senere generalmajor Adam Wilhelm G. (1813–1911) og Francisca Emilie Blauenfeldt (Blauenfeldt) (1834–1902). – Far til Harald *J. Bror til Erik *Erstad-Jørgensen og O. E. *J.

J. blev student 1891 fra Schneekloth's skole i Kbh., cand.jur. 1897 og fra 1897–1900 retsbejt ved Bregentved-Gissselfeld birk og derefter hos by- og herredsfogden i Skanderborg. I 1900 antoges han som vikar i kirke- og undervisningsministeriet og fra 1901 som volontør i indenrigsministeriet. 1902 modtog J. universitetets guldmedalje for en afhandling om kristillstandens statsretlige virkninger; 1902–03 var J. på studierejse i udlandet og blev efter hjemkomsten i 1905 dr.jur. på en afhandling med titlen *Erstatning for Ejendomsafstaaelse*. 1905 blev J. auditor og amtsfuldmægtig i Ålborg, 1919 landsdommer i Viborg, 1925 højesteretsdommer og 1936–44 højesteretspræsident. Siden 1927 var J. medlem af retsplejeudvalget, fra 1933–43 som formand. Som juridisk og historisk forfatter var J. meget produktiv. På grund af sin optræden under besættelsen blev han en af de mest omtvistede skikkelser i den danske dommerstands historie i nyere tid. Ved sin adfærd under den tyske besættelse af Danmark pådrog han sig således ved et par lejligheder kollegers og offentlighedens kritik. Det gjaldt særlig en afhandling i det juridiske fagblad *Juristen*, 1941 hvor J. tog stilling til lo-

ven om internering af de ledende danske kommunister og hævdede dens nødvendighed og overensstemmelse med grundloven. Det betragtedes også som en uheldig indblanding i politiske forhold at han i september 1943 i to breve til kronprinsen og kongen opfordrede til dannelse af en ny dansk regering efter at regeringen var trådt tilbage den 29.8.1943. J.s afhandling i Juristen 1941 om kommunistloven blev allerede under besættelsen af frihedsbevægelsen udlagt som et eksempel på at højesteret ikke i tilstrækkelig grad havde værnet om sin uafhængighed. Den summariske måde hvorpå ankebehandlingen af interneringerne i højesterets kæremålsudvalg under J.s egen ledelse var foregået blev også i visse kredse taget som et tegn på at højesteret ikke evnede at stå tilstrækkelig fast.

Efter befrielsen gav særlig J.s artikel om kommunistloven fra 1941 anledning til åben kritik. I en redaktionel artikel i Ugeskrift for Retsvæsen i maj 1945 hed det at „vi burde i hvert fald have været sparet for at se et forsvar for loven i et juridisk tidsskrift fra den, der beklæder den fornemste stilling her i landet“. Angrebet gav anledning til en indsigelse fra J. der atter blev imødegået af bladets redaktion. Stemningen var da således imod J. at han foretrak at udmelde sig af Den danske dommerforening og Juristforbundet for at undgå eksklusion. J.s optræden under besættelsen blev fra nogle sider udlagt som mangelfuld på nationalt sindelag. Der er næppe tvivl om at denne opfattelse er fejlagtig. J. handlede ud fra et ønske om at gavne danske interesser og ud fra sin opfattelse af hvad der juridisk var nødvendigt i de ekstraordinære situationer der var opstået. Hans optræden og senere afvisning af den rejste kritik synes at være et udslag af et svigtende jugement med hensyn til den politiske virkning af handlinger der formelt fremtrådte som en følge af rent juridiske betragtninger, men som skønt i formen korrekte ikke var i overensstemmelse med situationens krav. Ikke mindst artiklen om kommunistloven vidner om en sådan brist og forekommer nødvendig. Kollegernes dom over J. var hård. Så længe der i retten sad dommere der havde virket i hans præsidentperiode tog retten officielt afstand fra ham.

Det forfatterskab J. indledte med guldmedaljeafhandlingen og disputatsen fortsatte han indtil sine sidste år. I de første år havde forfatterskabet sit tyngdepunkt i afhandlinger og værker i tilknytning til hans praktiske gerning, men hertil kom ret hurtigt værker, der var udslag af en interesse for nogle af 1800-tallets store jurister. Det gjaldt særlig A. F. *Krieger og Anders Sandøe *Ørsted. Interessen for Krieger syntes at stamme fra hans barndomshjem og forstærkedes da han

på familiens vegne blev tilsynsførende ved udgivelsen af Kriegers dagbøger. I 1923 udgav han et lille skrift om *A. F. Krieger som Jurist*. Interessen for Ørsted var i første omgang knyttet til dennes dommervirksomhed og resulterede i bogen *Anders Sandøe Ørsted som Dommer*, 1928. Interessen for Ørsted fik han lejlighed til at følge op på da han modtog opfordring til at udgive et udvalg af Ørsteds værker. I årene 1930–36 besørgede han således udgivelsen af udvalgte skrifter af Ørsted i syv bind omfattende privatretlige, strafferetlige, processuelle, moralfilosofiske og blandede skrifter. Hertil sluttede sig en Ørsted-biografi, *Anders Sandøe Ørsted. Hans Liv og Arbejde*, 1933. I 1948 udsendte han *De Ørstedske Straffelove* og 1957 en ny biografi *Anders Sandøe Ørsted. Juristen og Poliitikeren*. Til den biografiske del af J.s forfatterskab hører også skildringen af faderen *A. D. Jørgensen og 1864*, 1964. I 1956 udsendte J. en ny og fyldigere Kriegerbiografi, i 1958 en bog om *de Tre Professorer. Goos. Nellesmann. Matzen* og endelig 1961 en biografi af juristen og historikeren *Andreas Hojer* som hans far havde regnet blandt sine slægtninge. Disse levnedsskildringer har en klar tendens som forfatteren ikke lægger skjul på, nemlig at bidrage til at skaffe de biografere en større påskønnelse i eftertiden end de hidtil havde fået; et ønske om rehabilitering der næppe var helt uden sammenhæng med hans egne erfaringer. Det gælder også et lille skrift der direkte udsprang af begivenhederne i forbindelse med efterkrigstidens retsopgør, bogen *To Skæbner*, 1950, hvor han skarpt kritiserede behandlingen af fhv. justitsminister Thune Jacobsen og DSBs generaldirektør P. *Knutzen. Sine erindringer udgav J. som *I Justitias Tjeneste*, 1954 (2. udg. 1970 med tilføjelser) og også værkerne *18 Aar af Højesterets Historie*, 1947 og hans sidste værk *En familieskildring*, 1967, om A. D. Jørgensen som stamfader indeholder selvbiografiske afsnit.

Den anden hovedlinje i J.s forfatterskab udgøres af bøgerne om højesterets historie der især inspireredes af undersøgelser i højesterets arkiv. Det gælder fremstillingerne af højesterets historie siden 1790: *Danmark-Norges Højesteret 1790–1814*, 1930, *Bidrag til Højesterets Historie*, 1939, *Højesteret fra 1790 til Grundloven*, 1950, *Højesteret fra Grundloven til Retsreformen*, 1951 og til dels *Strejflys over Enevældens Retsliv*, 1949.

Foruden de større værker udgav J. et væld af mindre afhandlinger i en lang række juridiske og almenkulturelle tidsskrifter. J.s forfatterskab der er meget omfattende har ikke kunnet undgå at blive præget af at værkerne ofte er blevet til på kort tid. Det gælder særlig i metodisk og kompositorisk henseende hvor lange referater,

opremsning af navne og begivenheder i kronologisk rækkefølge, et noget uegalt sprog og en knastør stil ofte er fremherskende. Hans biografiske værker synes også undertiden i lidt vel høj grad præget af J.s ønske om at sætte den biografere de i det bedst mulige lys. På den anden side har J. i sine værker fremdraget et meget stort både historisk og retshistorisk værdifuldt stof der har kastet nyt lys over en lang række personer og begivenheder i højesterets historie, ligesom han i sine biografier har bidraget til en ny karakteristik af de personligheder som han skrev om. For en samlet betragtning står J.s forfatterskab derfor som et kærkomment og værdifuldt bidrag til den nyere retshistorie. – R. 1919. DM. 1926. K.² 1930. K.¹ 1936. S.K. 1936. □Tegn. af Otto Christensen, 1938 (Fr.borg). Mal. af Magdalene Hammerich udst. 1939. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1905 61f. T. G. J.: I Justitias tjeneste, 1954 (2. udg. 1970). Samme: Mit forfatterskab, 1962. Samme: En familie-skildring, 1967 66–73. – Studenterne fra 1891, 1916 183f. Johs. Lehmann: T. G. J., 1959. Højesteret 1661–1961 I–II, 1961. Børge Outze: Danm. under den anden verdenskrig II–III, 1963–64. Povl Bagge i Hist. t. 12.r.V, 1971 436–39. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Ditlev Tamm

Jørgensen, Valborg, se Borchsenius, Valborg.

Jørgensen, Vilhelm Carl, 1844–1925, ingeniør, industrileder. * 2.5.1844 på Tiselholt, Vejstrup sg., † 13.9.1925 på Løndal ved Silkeborg, begr. i Gentofte. F: godsejer Carl Ulrik J. (1804–61, ~ 1° med Sophie Birgitte Møller, 1805–40) og Ane Hansine Maren Møller (1813–46). ~ 12.4.1870 i Højbjerg, Lysgård hrd., med Anna Plenge, * 18.3.1848 på Sæbyholm ved Nakskov, † 27.9.1936 på Løndal, d. af forpagter på Sæbyholm, senere ejer af Palstrup, godsejer Georg Hendrich Iversen P. (1817–94, ~ 2° 1856 med Anna Ordelia Fischer, 1816–61, ~ 3° 1862 med Hansine Christiane Tietgen, 1837–1908) og Francisca Anthonia Horn (1822–55). – Far til C. F. Jarl.

J. tog polyteknisk adgangseksamen 1863 og blev 1867 cand.polyt. i anvendt naturvidenskab. Efter en udenlandsrejse kom han 1868 som kemiker til Fabrikken Øresund, der fremstillede soda af kryolit efter Julius Thomsens metode. Denne var på dette tidspunkt ved at blive udkonkurreteret af ammoniaksoda-metoden, så fabrikken var i økonomiske vanskeligheder. 1870 overtoges den, med støtte af J.s svoger C. F. Tietgen, af ham og G. A. Hagemann, og de satte nu deres kræfter ind på at finde andre veje til udnyttelse af kryolitten. Det resulterede i fremstilling af fla-

skeglas, mælkeglas og emaljer, indtil kryolitten fandt sin endelige hovedanvendelse til aluminiumfremstilling, og fabrikkens hovedvirksomhed blev nu oprensning og eksport af dette grønlandske mineral, til mange års gavn for både den selv og den danske stat. J. var virksom på andre af industriens områder, ofte i samarbejde med G. A. Hagemann. Således anlagde de *Hinnerup Cellulosefabrik* og drev den 1875–85, byggede *Drakulla Cellulosefabrik* i Småland, og J. anlagde og drev 1882–86 *Sukkerraffinaderiet Øresund* i Malmö. I disse virksomheder udnyttedes forskellige patenter som J. alene eller sammen med Hagemann havde udtaget. 1878 var J. medlem af juryen ved verdensudstillingen i Paris, 1889 løste han borgerskab som grosserer i Kbh., 1890–1907 var han medlem af sø- og handelsretten, og han havde mange hverv som bestyrelsesmedlem i danske industrivirksomheder. 1902 omdannedes Fabrikken Øresund til et aktieselskab der fik J.s søn C. F. Jarl som direktør, og 1912 trak J. sig helt ud af virksomheden.

J. var ret tidligt blevet en velstående mand og følte en stor forpligtelse til at udnytte sine muligheder for at hjælpe andre. Han støttede den unge endnu ukendte læge Niels Finsen og var en af de ledende i den kreds der ved et møde hos borgmester L. C. Borup 26.4.1896 stiftede Finsens medicinske lysinstitut. Han blev dets kasserer og økonomiske leder, blev 1903 formand for bestyrelsesudvalget og lægerådet og 1916 formand for overbestyrelsen. Han støttede Finsen instituttet med store beløb, han oprettede sammen med Hagemann et sanatorium for hjerte- og leversygdomme på Gl. Vartov, og han var virksom inden for andre velgørende institutioner. Ligesom svogeren Tietgen var han stærkt grundtvigsk interesseret og var 1894–1919 kirkeværg for Frederikskirken. Sine sidste år levede han tilbagetrukket på sin gård Løndal ved Silkeborg. – R. 1894. DM. 1904. K.² 1914. K.¹ 1921. □Mal. af Jul. Paulsen, 1899. Buste af Viggo Jarl, 1914 (1936 ved Finseninstituttet). Foto.

Pers.hist. saml. I, 1900–06 530–33. Ill. tid. 18.8.1901. W. Thulstrup] sst. 3.5.1914. Politiken 2.5.1914. C. F. Jarl: Fabrikken Øresund 1859–1909, 45–67. Festskr. i anledn. af Finsens medicinske lysinstituts 25 års jubilæum, 1921. Ib Windfeld-Hansen i Ingeniøren XXXIV, 1925 461. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Povl Vinding**

Jørgensen Jomtou, Johan, 1791–1866, forfatter. * 7.3.1791 i Maribo, † 30.12.1866 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: væver, skatteopkræver Jørgen Pedersen (ca. 1737–1816, ~ 1° med Catharine Elisabeth Nielsdatter, ca. 1735–89) og Bodil Margrete Larsdatter (ca. 1769–1817). Ugift.

Jørgensen Jomtou, Johan

J. der var blevet væversvend i sin fødeby fik ved forslugen læsning af alt hvad han kom over, og bevarede med stærk hukommelse, stor interesse for offentlige forhold; J.-J. Rousseau og J. F. "Struensee blev hans forbillede, og dermed kom også det forfulgte geni og martyr-statsmanden efterhånden til at blive de typer hvis skæbne den redelige og velmenende, arbejdsomme og selvstændigt tænkende, men dårligt afbalancerede autodidakt så hen til som sin egen. Under økonomiske og andre vanskeligheder gennemførte han at tage dansk juridisk eksamen 1818, nedsatte sig 1819 uden bevilling som sagfører i Maribo, men måtte give op da han havde bragt sig i forlegenhed ved at antage sig fæstebønders mellemværender med godsejere. Både før og siden færdedes han, ofte vist på lykke og fromme, rundt i landet og fik et kendskab til datidens samfundsforhold der endnu kan gøre noget af hans produktion læseværdig. I Kbh. begyndte han som skønlitterær forfatter, skrev i dagbladene, udgav tidsskrifter og bestyrede en tid et skriftstøberi. En beskeden position havde han nået, fik 1833 understøttelse af det Reiersenske fond til studierejse, men 1835 forrykkede et bekendtskab med arveprins Christian Frederik aldeles målestokken for ham. Selv om hans egen beretning om, i hvor høj grad han imponerede tronfølgeren må være overdreven, så denne utvivlsomt en nyttig uofficiel rådgiver i ham under sit arbejde som reformvenlig enevoldshersker; han bekostede flere studierejser for ham og gav ham en årlig

understøttelse. Som sagerne stod, måtte dog den kongelige gunst pådrage J. en kritisk opmærksomhed fra oppositionen som hans personlighed ikke kunne svare til, og i hans nedgangsdage forøgede det yderligere ubarmhertigheden mod ham hos det sejrriige nationalliberale parti at han havde været Christian VIIIs protégé. Kongen døde just som J. efter aftale med ham havde begyndt trykningen af et udkast til en kriminallov; omkostningerne faldt nu på ham selv, hans understøttelse ophørte, og resten af sine dage søgte han i sit forfatterskab og ved stadige andragender at hævde sin betydning, stedse mere med præg af kværuleren og forfølgelsesmani. Hans skrifter om Struensee (1852) og Caroline Mathilde (1856) fandt en del læsere, men forgæves krævede han papirer udleveret til et hovedværk om Christian VIII. 1860 blev han idømt fængselsstraf for fornærmelser mod Frederik VII. Han var nu blevet københavnsk gadeoriginal, „Genstand for Morskab og Medynk“ □Gravering på sten 1858. Tegn. af C. Wiedemann, 1866. Tegn. af bl.a. P. Klæstrup og Victor Hansen (Fr.borg). Træsnit 1877 og efter dette træsnit af H. P. Hansen, 1880.

J. J. J.: Erindr. af mit sagfører- og ungdomsliv, 1832. Selvbiografi i Diorama, 1858 226–94. J. J. J.: Generalfiskalen mod J. J. J., 1859. Copier af breve fra Caroline Amalie, 1918 II. – Dagbladet 5.5. og 11.5.1857. J. Davidsen: Fra det gamle kongens Kbh. I, 1880 (ny udg. 1977) 293–310. Palle Rosenkrantz: Prokuratorerne i det 19. årh., 1928 78–81.

*Paul Læssøe Müller**

K

Kabell, Friedrich Christian, 1808–1903, ingeniør, salineinspektør. * 28.2.1808 i Århus, † 31.12.1903 i Kbh., begr. i Skanderborg. F: kontor og kordegn ved Århus domkirke, cand.teol. Peder K. (1780–1812) og Anna Elisabeth Wulff (1786–1853, ~ 2° 1817 med premierløjtnant, senere generalmajor E. Bruhn, 1778–1868). ~ 16.12.1837 i Kbh. (Garn.) med Hanna Elisa Henriette Jacobsen, * 4.3.1814 i Kbh. (Helligg.), † 31.1.1881 i Skanderborg, d. af vognmand og hyrekusk i Kbh. Hendrik Ludvig J. (ca. 1781–1848) og Karen Sophie Rasmussen (ca. 1786–1879). K. blev student 1828 fra Metropolitanskolen og tog n.å. filosofikum og polyteknisk adgangseksamen. 1833 blev han cand.polyt i mekanik efter allerede fra 1831 at have været adjunkt ved Herlufsholm skole. Efter eksamen studerede han i et par år i udlandet mølleri og vandbygningsfag. 1836 fik han præmie for besvarelse af Videnskaberne selskabs prisopgave om kalk og mørtel. 1837 konstitueredes han som overinspektør ved den kgl. Saline Travensalz ved Oldesloe i Holsten, en stilling hvori han fastansattes 1838, og som han beklædte til 1863. Tillige var boringerne ved Salinen overdraget ham. 1844 udgav K. *Forslag til en forbedret Vandforsyning og Gadeskylning for Kjøbenhavn* der havde Hamburgs vandforsyning som forbillede. Dette forslag vakte så megen opmærksomhed at kommunalbestyrelsen bevilgede ham 600 rdl. til en studierejse til Hamburg. I Dansk Ugeskrift (2.r.v) beskrev K. Hamburgsystemet, og 1845 udarbejdede han et detaljeret projekt til et lignende anlæg i Kbh. Dette projekt der for første gang foreslog indførelse af ordnede kloakforhold og vandklosetter led dog af visse mangler, bl.a. at det kun regnede med overfladevand fra søerne og ikke med artsiske boringer, og det vandt ikke tilstrækkelig tilslutning. 1847 nedsattes en komité med overpræsident Michael Lange, der var modstander af gadeskylning, som den ledende for at fremskaffe en ny plan. 1848–52 byggede K. for bagerne Marstrand og Nielsen i Kbh. en dampmølle efter amerikansk model, og han leverede tegninger til et lignende anlæg der udførtes i Trondhjem. Med udgangen af året 1863 fratrådte han sin stilling i Holsten og blev amtsforvalter i Ringkøbing. 1870 blev han amtsforvalter i Skanderborg og 1883 tog han sin afsked. 1888 fik han medalje

for diatomekiselpreparater ved den nordiske industri, kunst og landbrugsudstilling i Kbh. – Kammerråd 1842. Justitsråd 1856. – R. 1883. □Buste af Anders Bundgaard udst. 1888. Foto.

H[annover] og K. Carøe i *Ingeniøren* VII, 1898 51 76: XIII, 1904 12. Villads Christensen: København 1840–57, 1912 552.

*Povl Vinding**

Kaftan, Theodor Christian Heinrich, 1847–1932, slesvigsk generalsuperintendent. * 18.3.1847 i Løjt, † 26.11.1932 i Baden-Baden, begr. sst. F: sognepræst, sidst i Pinneberg, Martin Heinrich K. (1807–53) og Wilhelmine Auguste Amalie Mumsen (1822–89). ~ 21.10.1873 i Kappel med Sophie Christine Johanna Dorothea Hansen, * 30.9.1850 i Erlangen, * 20.12.1931 i Baden-Baden, d. af sognepræst Hans Nicolai H. (1814–76) og Anna Maria Elisabeth v. Raumer (1825–88). K.s far fik 1850 sin afsked som præst i Løjt fordi han offentligt havde opsagt sin lydighed mod den dansk-preussiske bestyrelseskommission (Tillisch og Eulenburg) i Flensborg. Sammen med sin eneste bror, Julius K. (1848–1926), senere teol. professor i Berlin, gik K. først i Husum skole, men flyttede 1859 over i Flensborg latin-skole hvorfra han dimitteredes 1866. Efter studier i Erlangen, Berlin og Kiel bestod han 1871 teologisk embedseksamen i Kiel. Inden han 1872 ordineredes for at blive kapellan hos sin senere svigerfar i Kappel var han huslærer hos grev Chr. Rantzau på Rastorf ved Preetz. 1873 valgtes han til dansk andenpræst i Åbenrå; ved afskeden 1880 udkom hans første bog *Femten Prædikener*. Indtil 1885 var han regerings- og skoleråd ved regeringen i Slesvig, blev derefter sognepræst og provst i Tønder for endelig 1886 at blive udnævnt til generalsuperintendent – biskop – for Slesvig, fra 1892 med bopæl i Kiel. 1917 tog han sin afsked og overtog stillingen som præst for den lille lutherske frimenighed i det katolske Baden-Baden. K. var tysk slesviger, voksede op med tysk og dansk sprog, og han nærede en stærk følelse for sit hjemland og dets særlige nationale problemer som han dog underordnede det langsigtede mål med lempe at vinde hele befolkningen for tryksheden. Hans intelligens, handlekraft og en vis sikkerhed i optræden gjorde ham yderligere velskikket til den vanskelige

Kaftan, Theodor

post som generalsuperintendent for Slesvig som han beklædte i 31 år. Han søgte – ofte med held – at afværge at kirken blev et simpelt fortykningsredskab og brød sig i det hele taget ikke om den preussiske stats tætte greb om kirken, hvorved hans markante personlighed, men nok så meget hans kirkesyn, har spillet en rolle.

På afgørende punkter kom han til at stå ene, men uden for de åndelige rørelser i stiftet, respektet for sin begavelse, mistroet for netop sin stillings skyld der gjorde ham afmægtig i statens, kirkens og befolkningens øjne. Mistroen var heller ikke uberettiget. Under den danske befolknings kamp mod sprogorordningen af 1888 der bortset fra religionsundervisningen fjernede det danske sprog fra skolen fordømte K. forordningen hårdt over for tyske myndigheder, selv om han som skoleråd selv havde deltaget i det afgørende forarbejde. Hans vrede synes at udspringe af at kirken ikke var blevet hørt ved den endelige udformning, selv om forordningen greb ind i dens område. For befolkningen kom han imidlertid i denne forbindelse til at stå mere som den preussiske stats kirkelige generalinspektør end som menighedens hyrde. Mistroen voksede ved at K. vistnok atter i sammenhæng med sin kirkeopfattelse indtog en uforstående stilling over for de grundtvigske frimenigheder, Indre mission og ortodoks teologi. Af alle anerkendes hans flid som visitator og hans dygtighed som administrator, hans indsats for præsternes uddannelse, deling af for store sogne i byerne, den nye evangelisk-kristelige salmebog for de dansk-talende menigheder i Slesvig (1890), diakonissesagen og filantropiske virksomheder. Af hans teologiske værker kan nævnes *Auslegung des lutherischen Katechismus*, 1892 (6. opl. 1913), *Vier Kapitel von der Landeskirche*, 1903, og det for hans forsøg på at gøre konservativ lutherdom forståelig for samtiden karakteristiske *Moderne Theologie des Alten Glaubens*, 1905. Efter 1918 udsendte han en del skrifter om forholdet mellem kirke og stat og endelig selvbiografien *Erlebnisse und Beobachtungen des ehemaligen Generalsuperintendenten von Schleswig D. Theodor Kaftan*, 1924 (2. opl. 1931). – W. Göbell udgav 1967 i to dele K.s og broderens brevveksling, *Kirche, Recht und Theologie in vier Jahrzehnten*. – Dr. teol. h.c. i Kiel 1888. □Mal. af H. P. Feddersen, 1917 (Slesvig domk.). Foto.

T. K.: *Erlebnisse und Beobachtungen des ehemaligen Generalsuperintendenten von Schleswig T. K.*, Kiel 1924 (2. opl. 1931) = Schr. des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch. XIV. Kirche, Recht und Theologie in vier Jahrzehnten. Briefwechsel der Brüder Th. und Julius K. I-II, udg. Walter Göbell, München 1967. – Flensborg avis 23.1.1894 og 8.12.1897. J. Tonnesen: Indre mission og Nordslesvig, 1913 26 82f. Thade Peter-

sen: *De sønderjydske frimenigheders hist.*, 1924 292 376f. Bernhard Weiss: *Aus neunzig Lebensjahren*, Lpz. 1927 140 183f 226. Harboe Kardel i *Der Schleswig-Holsteiner*, Kiel 1929 129–33. Samme sst. 1932 70f 356. Aage Dahl: *Sønderjyllands bispehist.*, 1931 87f. A. Svensson i *Jydske tid.* 2.12.1932 (optr. i Grænsevagten, 1933 32–35). V. Ammundsen i *Sønderjyllands hist.* V, 1933. Walter Göbell i *Schr. des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch.* 2.r.10,1, Preetz 1949 7–26. Samme i *Grenzfriedenshefte*, Husum 1955, nr. 1 28–40. Osw. Hauser: *Preussische Staatsräson und nationaler Gedanke*, Neumünster 1960 = *Quellen und Forsch. zur Gesch. Schlesw.-Holst.s* XLII 90–95 103–09 113–18 127–40. Alex. Scharff: *Schlesw.-Holst. in der deutschen und nordeuropäischen Gesch.*, Stuttg. 1969 = *Kieler hist. Studien* VI 258–66 271. Åbenrå bys hist., red. J. Hvidtfeldt og Peter Kr. Iversen III, 1974.

Lorenz Rerup (H. F. Petersen)

Kaiser, Niels-Jørgen Hermann, * 1930, direktør for Tivoli. * 12.4.1930 i Holbæk (Holbæk sg.). F: montør Franz K. (* 1899) og kontorassistent Else Christensen (* 1902). ~ 21.4.1956 i Helleruplund k. med cand.pæd. Kirsten Lauritzen, * 19.5.1933 i Kbh. (Garn.), d. af skoledirektør Martin L. (* 1906) og Else Bakke (* 1906).

Efter at have taget realeksamen blev K. 1950 matematisk student fra Stenhus kostskole. Oprindelig havde han tænkt sig at være journalist, pennen faldt ham let i hånden, og i gymnasietiden havde han sin daglige gang på Holbæk Amts Tidende samtidig med, at han redigerede skolens elevblad *Prosit*. Men af loyalitet over for forældrene der gerne så, at drengen fik en „ordentlig“ uddannelse, tog han til Kbh., meldte sig på Frbg. (dengang KFUM) seminarium hvorfra han tog lærereksamen 1952. Et par prosaskitser til Viggo F. Møllers „Vild hvede“ blev der tid til undervejs. 1953 ansattes K. ved Gentofte skolevæsen, skabte her skolevæsenets båndcentral og kom gennem dette arbejde i forbindelse med skoleradioen. Allerede 1954 var han medarbejder ved statsradiofoniens børne- og ungdomsudsendinger. Hans første radioudsendelse for børn havde titlen *Kan alt*, og når man betragter hans karrieres brogede mangfoldighed kan det næsten ikke undgås, at man gør sig sine tanker derved. Endvidere skal nævnes serien *Radioens maleklub* i samarbejde med Harald *Isenstein. 1.8.1958 blev K. fast ansat som programsekretær ved TVs børne- og ungdomsafdeling og producerede her de følgende år bl.a. serierne *Cirkus Buster*, *Vi unge* og debatudsendingerne *Focus*. 20.2.1962 sendtes det første skole-TV-program (*Cæsarenes Rom*) efter et stort forberedende og grundlæggende arbejde fra K.s side. Ganske særlig skole-TV nød i årene 1962–64 godt af hans pædagogiske indsigt, fantasi, gå-på-mod og store arbejdsrevne. 1962 og 1964 foretog han med et filmhold rejser til Japan,

hvad der resulterede i en række storartede udsendelser (*Japan i dag*) om dette lands natur, folk og aktuelle problemer. Udsendelsen *Det knælende Japan* der omhandlede landets religiøse problemer kom senere i bogform. Fra K.s skole-TV-tid må også fremhæves en række forfatterportrætter, bl.a. af Martin A. Hansen, H. C. Branner og Tom Kristensen. 1964 blev K. opfordret til at overtage ledelsen af Danmarks radios underholdningsafdeling (UHA-radio).

1959 havde statsradiofonien ændret sit navn til Danmarks radio – og her virkede han, indtil han 1966 søgte og fik stillingen som programchef for underholdningsafdelingen i TV (TV-U). Her forblev han til 1975. I elleve år havde K. således et stort ansvar for underholdning i Danmark, og han var sig dette ansvar bevidst. Fra hans tid som programchef i UHA-radio huskes udsendelser som *Mit livs eventyr*, *Fredagskoncerter* og *Godnatklubben*. Endvidere skal nævnes oprettelsen af *Det ny radiodanseorkester* (Radioens big band). Med dette og med Danmarks radios underholdningskor gennemførtes 1965 de første musikoptagelser i stereo i DR. Da K. blev chef for TV-U, var en af hans første gerninger at oprette et forfatterkollegium. Der skulle skrives revy af kvalitet. Poul Henningsen var vel nok K.s forbillede, og nu skulle forfattere som Knud Poulsen (* 1920), Benny Andersen, Johannes Møllehave, Paul Hammerich og Niels Barfoed føre den PHske linje videre. Det skete i de satiriske revyprogrammer *Hov-hov*, senere afløst af *Uha-uha*. I kollegiet fandt afgang og udskiftning sted, og nye navne som Habakuk (Jørgen Hartmann-Petersen), Leif Panduro, Lise Nørgaard og Anders Bodelsen kom til. Alle disse forfattere levede op til K.s krav om gode tekster med holdning, mening og idé. Andre nævneværdige produktioner fra K.s tid i TV-U er *Huset på Christianshavn*, *Focus*, *Mit livs eventyr* som TV-serie, koncerter med underholdningsorkestret o.a. En populær udsendelse, europæisk *Melodi grand prix*, måtte i K.s tid udgå af programmerne. Han anså den nok for at være af tvivlsom kulturel værdi, og dermed forsvandt den. Det vakte noget postyr, men sådan blev det.

1975 blev K. administrerende direktør for Tivoli hvormed fulgte det økonomiske ansvar. A/S Kjøbenhavns Sommer-Tivoli er en forretning som gerne må give overskud, og de første fem år er da også på dette punkt forløbet særdeles tilfredsstillende. Foreløbig har K. måske markeret sig tydeligst ved 1978 og 1980 at gennemføre succesrige gæstespil af New York City Ballet, et balletkorps skabt af vor tids betydeligste koreograf George Balanchine. Balletten optræder i Tivolis koncertsal som det i øvrigt er K.s agt at gø-

re til et sted, hvor enhver form for kunstnerisk udfoldelse er mulig. K. har lavet en 10-årig udviklingsplan (indtil 1988) for Georg Carstensens gamle have hvor han dog har for øje, at ændringer skal være få og ske langsomt, og hvis man ikke stadig i dette arbejde „står på skuldrene af traditionerne“, går det galt. – 1966 var K. instruktør af musicalen *Stop verden, jeg vil af (Tivolis glassal)*, 1969 redaktør af stoffet til revykomedien *Igenboerne (Det ny teater)*, forfatter til en del børnebøger, kronikker, tidsskriftartikler m.m.

K. mener selv, at hans karriere indtil nu (1980) har haft et ganske naturligt forløb. Man kan sige, at han har været så heldig at være til rådighed for de interessante opgaver på de rigtige tidspunkter – og han har så løst dem. Ofte har han foretrukket at gennemføre det umulige fremfor det mulige. Gode råd har sjældent været nødvendige. Men selvfølgelig har nogle mennesker haft betydning for hans udvikling, farvet hans meninger og vist ham hans veje. Som ung var han stærkt påvirket af H. C. Branners humanistiske livssyn og af Martin A. Hansens litteratur og filosofi. Den initiativrige radio- og TV-pioner Jens Fr. Lawaetz overbeviste ham om, at han skulle opgive skolen til fordel for TV-arbejdet, og samarbejdet med kunstnere som Poul Reumert, Poul Henningsen, Victor Borge og George Balanchine – et samarbejde som tit udviklede sig til venskab – har vel nok lært ham meget om den ansvarsbevidste kunstners forhold til sit arbejde. K. kræver en professionel indsats af andre. Han har altid ydet den selv. – Medlem af bestyrelsen for Laterna Film A/S, Kastrup og Holmegaards Glasværker A/S, Sjællands symfoniorkester. Formand for Kbh.s City Center forening og for Kbh.s turistforening. – R. 1975. □ Tegn. af Paul Holck udst. 1971. Foto.

Svend Saaby

Kalckar, Herman Moritz, * 1908, biokemiker. * 26.3.1908 i Kbh. F: vekselerer Ludvig K. (1860–1931) og Bertha Rosalie Melchior (1875–1943). ~ 20.7.1936 i Kbh. (b.v.) med musikpædagog Vibeke Schall Meyer, * 7.7.1911 i Kbh. d. af overretssagfører Poul Sally M. (1872–1957) og Johanne Augusta Schall, f. Christiansen (1885–1963). Ægteskabet opløst.

K. blev student 1926, cand.med. 1933 og kort tid efter knyttet til Kbh.s univ.s medicinsk-fysiologiske institut, fra 1936 som fast assistent, og 1939 blev han dr.med. på afhandlingen *Fosforyleringsprocesser i dyrisk Væv*, 1938. Dette tidlige arbejde om fosforyleringsprocesser i nyrevæv under aerobe betingelser (under adgang af

Kalckar, Herman

luft) var en demonstration af det fundamentale biologiske begreb som nu betegnes oxidativ phosphorylering. Hans pionerarbejde ved påvisning og undersøgelse af phosphorolytiske og pyrophosphorolytiske enzymreaktioner i cellernes nucleosid- og nucleotid-stofskifte har ligeledes været af allerstørste betydning inden for dette felt. I denne forbindelse kom K. ind på den enzymdefekt der forårsager den arvelige sygdom der betegnes galaktosæmi, og som giver sig til kende ved manglende evne til at udnytte sukkerarten galaktose i organismen. Da galaktose indgår som en væsentlig bestanddel af mælk, som er spædbarnets vigtigste føde, er det af stor betydning, at sygdommen kan diagnosticeres hurtigt. Det var derfor af stor betydning, at K. sammen med sine medarbejdere udviklede en klinisk metode til bestemmelse af denne enzymdefekt. Når galaktosen ikke udnyttes af organismen står den til rådighed for tarmsystemets bakterieflora, og K. fortæller derved til et studium af abnormt galaktose-stofskifte ved arvelig galaktosediabetes. Bakterielle systemer blev også inddraget i disse undersøgelser, og resultaterne herfra førte senere til ny erkendelse vedrørende mekanismerne ved kemotaxi hos bakterier. – K.s virke har i lige grad ligget ved amerikanske og danske laboratorier. Efter disputatsen fik han et Rockefeller stipendium og opholdt sig under hele anden verdenskrig i USA, dels i Californien, dels i St. Louis, og til slut i New York ved Public Health Research Institute. Efter krigen knyttedes K. igen til Kbh.s univ.s medicinsk-fysiologiske institut, fra 1947 som bestyrer af en afdeling for vævsenzymologi og 1949–56 som direktør for universitetets institut for celledfysiologi. Fra 1957 tog K. igen ophold i USA, først ved National Institutes of Health, Bethesda, og fra 1958 som professor i biokemi ved Johns Hopkins University. 1961 blev han chef for Biochemical Research Department, Massachusetts General Hospital, Boston, 1974 professor emeritus, men stadig knyttet til Massachusetts General Hospital; 1979 blev han knyttet til Department of Chemistry, Boston University, Massachusetts. K. blev amerikansk statsborger 1957, men har fortsat haft nære kontakter med dansk biokemisk forskning, i de seneste år ved månedlange sommerophold. K. er medlem af betydelige videnskabelige selskaber og er æresdoktor ved en række universiteter i USA. 1979 blev han æresdoktor ved Kbh.s univ.

K. har sammenfattet en del af sin viden og videnskabelige indsats i *Biochemical Genetics* (Perspectives in Biology and Medicine, I), *Biological Phosphorylations. Development of Concepts*, Englewood Cliffs, N. J. 1969 (Prentice-Hall Biologi-

cal Science Series), og samme år skrev han sammen med en række kolleger *The role of nucleotides for the function and conformation of enzymes* (Alfred Benzon Symposium I, 1969). I Biological Phosphorylations redegøres for udviklingen for forståelsen af dette meget centrale begreb i biokemien, opdelt i ialt ti afsnit, begyndende 1905. Interessant og vigtig er K.s placering af Einar "Lundsgaards iagttagelse 1929 af nye forhold vedrørende muskelkontraktion. Denne iagttagelse og mesterlige analyse af forholdene blev af Lundsgaard kun beskrevet i en artikel på dansk, men ledte alligevel i løbet af få år i tyske laboratorier til et detaljeret billede af de kemiske om-sætninger i muskler under fravær af luftens adgang. K. har altid tilhørt og tilhører stadig – selv i sit otium – en gruppe af forskere som arbejder i frontlinjen. Hans inspirerende personlighed har altid på enestående måde formået at sætte unge og yngre forskere i gang med værdifulde og aktuelle projekter. □Tegn. af K. U. Linderstrøm-Lang (Kgl. bibl.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1939 156f. – Marcel Florkin og E. H. Stotz: *Comprehensive biochemistry* XXXI, 3, Amsterdam 1975 410–12.

Robert Djurtoft

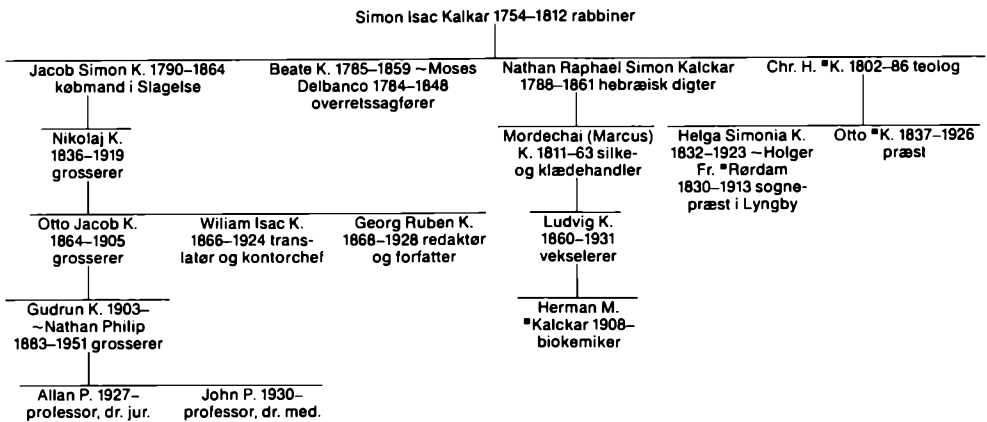
Kalkar (Kalckar)

Slægten, der formentlig har navn efter byen Kalkar i Nordrhein-Westfalen, kom til Danmark med Simon Isac K., der indvandrede fra Altona, hvor hans far, Isac K., var købmand, og som senere blev rabbiner i Stockholm.

Josef Fischer: *Simon Isac Kalkar og hans slægt*, 1917. Jul. Margolinsky: *Stamtavlen Henriques 1725–1948*, 1949.

Hans H. Worsøe

Kalkar, Christian Andreas Herman, 1802–86, teolog. * 27.11.1802 i Stockholm, † 2.2.1886 i Kbh. (Johs.), begr. i Gladsaxe. Døbt 7.2.1823 i Kbh. (Frue). F: rabbiner, konsistorialråd Simon Isac K. (1754–1812) og Hedda (Hendel) Nathan (1766–1842). ~ 14.4.1828 i Kvislemark med Eggertine Dorothea Tryde, * 5.4.1804 i Esbønderup, † 30.3.1895 i Kbh., d. af lotterikontrollør Anders Holst T. (1742–1819) og Cathrine Marie Elisabeth Pfeiffer (1771–1857). – Far til Otto "K. Da faderen 1808 forflyttedes til Kassel blev K. sat i skole her, men kom efter sin fars død til Kbh. hvor en svoger, kancelliråd og prokurator M. Delbanco, tog sig af ham. Han gik i den københavnske borgerdydsskole og blev student 1819. Ikke længe efter blev han gennem en alvorlig religiøs krise overbevist om kristendommens sandhed, og 1823 lod han sig døbe af den mand der i særlig grad havde været hans åndeli-

ge vejleder, J. P. *Mynster, og livet igennem følte han sig i dyb taknemmelighedsgæld til ham. K. var begyndt at studere jura, men da det ikke harmonerede med hans natur, gik han over til teologien og tog attestats 1826. I sytten år virkede han som lærer, først ved Borgerdydskolen på Christianshavn, dernæst i Odense hvor han 1827 blev adjunkt og 1834 overlærer. Af tidligere disciple prises han højt som lærer i de klassiske sprog og i religion. Vilhelm *Birkedal tilskriver hans indflydelse at han fik øjet opladt for den græske skønhedsverden, og for N. G. *Blædel og Ludvig *Helveg fik hans kristendomsundervisning afgørende betydning. Side om side med K.s lærergerning gik i disse år en frugtbar forfattervirksomhed både af videnskabelig og mere populær karakter. 1833 disputerede han i Kiel for den filosofiske doktorgrad på en afhandling om Deboras sang, og 1836 vandt han i Kbh. den teologiske for en historisk-kritisk undersøgelse af klagesangene i Det gamle testamente. Til brug for præster og teologistuderende udsendte han 1836–38 i to bind *Exegetisk Haandbog til det gamle Testamente*, og til oplysning for den dannede almenhed udgav han *Forelæsninger over den bibelske Historie* I–II, 1837–39. De sidstnævnte skrifter er ikke videnskabelige arbejder i strengere forstand, af indhold er de traditionsbundne og apologetiske i deres tendens, men de udmærker sig ved klar opbygning, stor kundskabsfylde og smuk fremstillingsform. Særlig forelæserne fremtræder i en smagfuld og afrundet stil og afspejler en gennemdannet, åndsfuld personlighed. Både i stilen og i hele ånden er påvirkningen fra Mynster umiskendelig. Ved siden af eksegetiske studier, navnlig af Det gamle testamente, omfattede K. kirkehistorien med særlig interesse. Han deltog flittigt i den virksomhed, Fyens stifts litterære selskab udfoldede;

han udgav således for dette *Stemmer fra den danske Kirkes Reformationstid*, 1836 og var medudgiver af *Aktstykker til Oplysning især af Danmarks indre Forhold i ældre Tid*, 1841. Betydelig fortjeneste har han også erhvervet ved sin omsorg for det da helt forsømte Karen *Brahes bibliotek, og hans arbejde med dette affødte det værdifulde lille skrift *Efterretninger om Odense Byes Bibliotheker*, 1836. 1842 foretog K. en længere studierejse rundt i Europa for at opspore ukendte bidrag til Danmarks reformationshistorie, men forskellige omstændigheder medførte at han kun fik skrevet en afhandling om Christian II's dronning Isabella (Elisabeth) af Østrig (1843, særlig på grundlag af arkivmateriale i Escorial) og udgivet et bind *Actstykker henhørende til Danmarks Historie i Reformationstiden*, 1845. 1843 begyndte et nyt afsnit af K.s liv. Træt af lærergerningen søgte han over i gejstlig virksomhed og fik ved sin velynder Christian VIIIs personlige indflydelse det anseelige embede som sognepræst i Gladsaxe og Herlev. Han blev her i høj grad afholdt af sin menighed, om end han ikke synes at have været særlig fremragende som prædikant. I de første år efter forflyttelsen fortsatte K. med kraft sine videnskabelige studier, men da han ved Gladsaxe præstegårds brand 1849 havde mistet sit store bibliotek og sine håndskrevne samlinger, bl.a. til et stort anlagt Corpus Reformationum Danicorum, samlede han sig mere om opgaver af rent kirkelig karakter. Hans indsats gik i dobbelt retning, dels ved arbejde for direkte praktiske formål, dels ved et udbredt forfatterskab af opbyggelig og oplysende art. Allerede 1844 havde han sammen med biskop Tage *Müller og præsten L. D. Westengaard udgivet en *Opbyggelsesbog for Christne* (2. udg. 1855), en bearbejdede af tekster af den danske kirkes klassiske andagtsforfattere fra ældre

og nyere tid, 1844–47 udsendte han i forening med professor C. Hermansen og præsterne Fr. Helveg og C. Levinsen den såkaldte „pragt-bibel“, en ny, rigt udstyret bibeloversættelse, 1856–58 kom to samlinger *Livsbilleder af Guds Riges Historie* og 1866 et *Samvittighedsspeil for evangeliske Geistlige* (2. udg. 1881). K. var en livlig deltager i næsten alle tidens kirkelige og teologiske forhandlinger, han kæmpede for indførelsen af et „kirkemøde“ som kirkerepræsenterende forfatningsorgan, og han udfoldede en betydningfuld virksomhed som formand for Det danske missionselskab 1860–73. Vigtigt var det især, at han lagde vægt på at afholde missionsmøder i landets forskellige egne. Selv var han stadig taler ved disse møder, og også litterært søgte han at sprede kendskab til missionsagen, således ved et par fremstillinger af den evangeliske og katolske missions historie (1857 og 1862). Trods sit betydelige arbejde på dette felt og de resultater, han fremkaldte, undgik K. dog ikke skarp kritik både fra grundtvigsk og fra den indre missions side – Vilhelm Beck fandt det således urimeligt, at K. og andre præster der selv sad i „døde“ sogne ville blæse til kamp for ydre mission.

Efter forgæves at have søgt domprovstiet i Roskilde 1866 tog K. 1868 sin afsked og flyttede til Kbh. Udholdende og jernflittig som han var fik han endnu en snes gode arbejdsår, og som tidligere gik også nu praktisk virksomhed og litterære sysler hånd i hånd. Han vedblev på forskellig vis at arbejde på missionsagen, udgav 1871–80 *Theologisk Tidsskrift*, virkede fra 1871 til sin død som censor ved teologisk embedseksamen og reviderede sammen med professor C. Hermansen og stiftsprovst C. Rothe oversættelsen af Det gamle testamente (autoriseret 1871). Han interesserede sig levende for den danske kirkes forbindelse med udenlandske kirker, sluttede sig derfor til „den evangeliske alliance“, rejste jævnlig til kirkemøder i udlandet og var 1884 – i sit 82. år – præsident for alliancens kongres i Kbh. Desuden udgav han en række missionshistoriske skrifter, hvoriblandt især kan nævnes *Den christelige Mission blandt Hedningerne* I–II, 1879, *Israel og Kirken*, 1881 og *Kirkens Virksomhed blandt Muhammedanerne*, 1884. Hertil slutter sig 3. og 4. samling af de ovenfor nævnte „livsbilleder“ (1882 og 1885). Disse arbejder er alle prægede af hans livlige ånd, redelighed i bedømmelsen af forhold og personligheder, af udstrakt læsning og alsidige interesser, men de er overvejende at betragte som oplysende andenhåndsfremstillinger der mere søger deres styrke i bredten end i dybden. Teologisk var K. en trofast discipel af Mynster, men hans særlige forudsæt-

ninger gjorde ham til talsmand for en bredkirkelighed som ikke var almindelig i datidens Danmark. Bestandige havde han blikket vendt ud mod den store verden, og ingen anden dansk teolog havde så mange og så forskelligeartede forbindelser med udenlandske kirkemænd som K. Personlig var han en afgjort tilhænger af fordragelighed, og havde der ved begyndelsen af hans virksomhed været dem der ankede over hans ensidighed og påståelighed, som man ville forklare som udslag af raceejendommeligheder, ærede man ham på hans gamle dage som et samlende midtpunkt i kirkelivet, og han stod ved sin død som en fredlyst patriarkskikkelse. – R. 1854. DM. 1866. □Litografi af J. Hassel, 1869. Træsnit af G. Pauli, 1878. Relief af Henny Dideriksen udst. 1878. Buste af O. Th. Thielemann udst. 1879 og 1883 (Nordjyllands kunstmus.). Træsnit af G. Pauli, 1878, efter dette af H. P. Hansen, 1887. Træsnit 1883 og 1884 efter samme foto. Træsnit 1884. Buste på gravstenen. Foto.

Kilder. Selvbiografi i Acta solennia ved reformationseften 1836 51–53. Udvalg af breve til P. Hjort II, 1869 180f. Nogle blade af J. P. Mynsters liv og tid, udg. C. L. N. Mynster, 1875 444–46. Biskop Otto Laubs levnet, udg. F. L. Mynster og G. Schepelern II, 2, 1887 142–61. Henrik Scharling: Theolog el. digter, 1917 213f 241 314. J. P. Mynster: Visitationdbøger, udg. Bj. Kornerup I, 1937 113f.

Lit. E. G. Tryde: Saml. til Tryde-slægtens hist., 1912. Josef Fischer: Simon Isac Kalkar og hans slægt, 1917. E. C. Werlauff: Hist. efterretn. om det store kgl. bibl., 2. udg. 1844 280f. W. Hjort: N. G. Blædel, 1881 7. Ludv. Helveg, udg. Ludv. Schröder, 1884 8f 88 198. H. F. Rørdam: Til minde om C. A. H. K., 1886. Joh. Petersen i Danmark, udg. Journalistforen., 1887 137–45. Vilh. Birke-dal: Personlige oplevelser i et langt liv I, 1890 21 29f. Vilh. Beck: Erindr. fra mit liv, 1900 152f. Henrik Scharling: Livsminder, 1919 245f. Rud. Volf: En gammel præsts livserindr., 1926 123f. H. F. Petersen og Bj. Kornerup i Kirkehist. saml. 6.r.I, 1933–35 641 672f 687 690 696 697f. Bj. Kornerup sst. II, 1936–38 190 206 209f 211 213 217. Niels Bundgaard: Det danske missionselsk.s hist. I, 1935. Samme: Dr. C. K.s betydn. for da. kirkeliv og missionsvirksomhed, 1951 = Teol. studier 2. afd. XII.

Bjørn Kornerup*

Kalkar, Karl Otto Herman Tryde, 1837–1926, præst, ordbogsforfatter. *9.6.1837 i Odense, †6.1.1926 i Lyngby, begr. i Gladsaxe. F: sognepræst, dr. Chr. H. *K. (1802–86) og Eggertine D. Tryde (1804–95). ~1° 2.8.1866 i Jebjerg med Ursula Glud, *2.5.1843 i Vibbjerg, †30.11.1875 i Jonstrup, d. af sognepræst, sidst i Jebjerg, Hans Jacob G. (1799–1879) og Ane Rebekka Arfmann (1806–1905). ~2° 14.12.1877 i Lyngby med Ida Augusta Nielsen, *14.12.1845 i Jelling, †2.5.1928 i Lyngby, d. af sognepræst, sidst i Frørup, Peter Frederik N. (1802–76) og Lucie Nicoline Fuglsang (1807–96).

K. gik 1848–53 i Borgerdydskolen i Kbh., blev student som privatist 1854, tog teologisk embedseksamen 1859 og var derefter febr. 1859–aug. 1860 alumne på Borchs kollegium hvor han fortsatte studiet af semitiske sprog, men måtte opgive det forsommeren 1860 på grund af en øjensvaghed. Han var derefter et års tid huslærer på herregården Basnæs; vinteren 1861–62 tilbragte han hos forældrene i Gladsaxe præstegård med studier i nordiske sprog og litteratur, men var derefter marts 1862–dec. 1863 huslærer på Gl. Køgegaard og deltog fra jan. 1864 som frivillig i krigen, hvorefter han 30.5.1864 udnævntes til sekondløjtnant i infanteriets krigsreserve. Jan. 1865 blev han forstander for Oddense folkehøjskole i Salling, febr. 1866 andenlærer ved seminariet i Lyngby ved Grenå og sept. 1870 andenlærer på Jonstrup seminarium ved Kbh. – K. var i disse sine yngre år præget af udadvendt virketrang; han var en omhyggelig embedsmand i sin skolegerning, var 1874–79 sognerådsformand i Kirke-Værløse og lod sig 1879 overtale til at stille op som folketingskandidat for højre i Lyngby-området (dog for sent til at blive valgt). Han var en saglig, slagfærdig og vittig politisk taler og en glimrende festtaler. 1884 blev han inspektør og overlærer ved Viborg kommunale skolevæsen for så efter kun to års forløb nov. 1886 at blive præst for Himmelev menighed og Roskilde adelige jomfrukloster. Fra 1891 måtte han på grund af svingende helbred holde kapellan, og 1898 søgte han sin afsked og tilbragte så sit lange otium i Kgs. Lyngby. Fra da af kunne den nu så stille, tilbageholdende mand helt hellige sig det arbejde som han i mange år havde brugt al sin fritid til, nemlig sin *Ordbog til det ældre danske Sprog*.

K. var som seminarielærer i Lyngby i sommeren 1868 begyndt at samle materiale til en ordsamling til ældre dansk samtidig med at han skrev anmeldelser af sproglige værker som A. C. L. Heibergs udgave af Palladius' Visitatsbog og H. Dahls 100 danske Ord. Den direkte impuls hertil kendes ikke, men baggrunden kan have været faderens historiske arbejder og svogeren H. F. Rørdams og andres udgivelser af ældre danske tekster i 1850'erne og -60'erne; Chr. Molbechs Danske Glossarium eller Ordbog over forældede danske Ord (1857–66) kendte K. ikke på det tidspunkt. 1872 indsendte han nogle prøver af en samling forældede danske ord til Det kgl. danske videnskabernes selskab og ansøgte om støtte til udgivelse, men han blev anmodet om at ændre sin plan således at hans arbejde blev en fuldstændig ordbog over ældre dansk i tidsrummet 1300–1700; det betød inddragelse af mange flere kilder, ændringer i citatmaterialet og tilfø-

jelse af grammatiske oplysninger til ordene. K. gik ind på de store krav og omarbejdede sin samling efter den foreslåede plan; hans ordforklaringer til S. Birket Smiths udgave af Hieronymus Justesen Ranch's Danske Skuespil og Fugleviser (udg. 1876–77) viser at han da må have haft en betydelig ordsamling til ældre dansk. Ordbogen blev udgivet hæftevis 1881–1907 (af Universitets-Jubilæets danske samfund med trykningstilskud fra Carlsbergfondet) som *Ordbog til det ældre danske Sprog 1300–1700* I–IV. K. fortsatte imidlertid indsamlingen af materiale samtidig med udsendelsen af hæfterne; det medførte et supplement til bogstaverne A–F i første bind, men ved de senere bind måtte han af pladshensyn renoncere på supplementer og blev også tvunget til at indskrænke citaternes antal og omfang. Desuden havde han i sin ordbog, i overensstemmelse med planen, ikke medtaget det endnu levende ordforråd og heller ikke de endnu eksisterende betydninger af ordene hvad han beklagede meget ved dens afslutning. Det store materiale han sad tilbage med udgav han (med støtte fra Carlsbergfondet) hæftevis 1908–18 som tillægsbind (bind V). Han rådede med dette binds mange henvisninger også til en vis grad bod på vanskeligheden ved at finde ordene i ordbogen hvor de skal søges under etymologiserende opslagsformer. Foruden de mangler som skyldes ændringer i planen undervejs og krav om at spare på pladsen af hensyn til trykningsudgifterne er ordbogen behæftet med en del unøjagtigheder i angivelse af kilder og findesteder; heraf er nogle rettet i det fotografiske optryk af ordbogen (1976) som også i det tilføjede bind VI er forsynet med en udførligere og nøjagtigere kildefortegnelse end de af K. udarbejdede. K. var ikke den store sprogvidenskabsmand, men en flittig samler der efterhånden fik stor indsigt i sit ordstofs egenart så han med tekstglossaret som forbillede kunne give korte rammende betydningsangivelser, som han lod citaterne illustrere; ved udgivne tekster med glossar nøjes han dog med at henvise i stedet for at citere. Hans ordbog er en enkelt mands beundringsværdige livsværk, og den er trods sine mangler et betydeligt værk, der har haft og har sin store praktiske værdi som den endnu eneste danske ordbog af sin art. – R. 1813. □ Mal. af C. Oxholm, 1917. Foto.

Josef Fischer: Simon Isac Kalkar og hans slægt, 1917. Marie Bjerrum: O. K. og hans ordbog, 1976 = Ordbog til det ældre da. sprog VI (m. bibliografi) (også særskilt udg.). Samme i Danske studier 1978 101f. – Papirer i Rigsark. Levnedssberetning i ordenskapitlet.

Marie Bjerrum (Marius Kristensen)

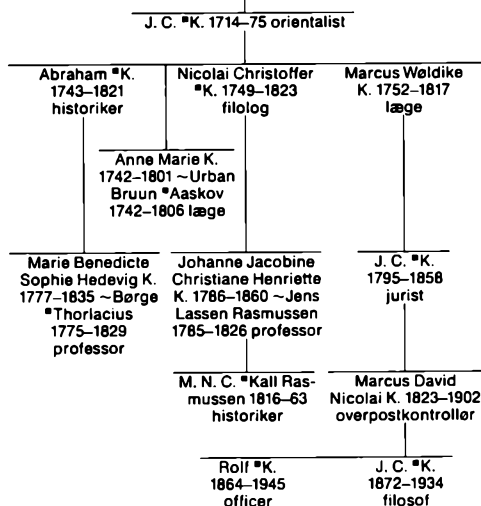
Kall

Kall

Slægten føres tilbage til Thomas Pedersen K. i Nr. Valsbøl, Sydslesvig, hvis oldebarn var søgnepræst ved Mariekirken i Flensborg Abraham K. (1677–1756).

Historikeren Abraham *K. var ~ Maria Anna Sophie Rosenstand-Goiske, d. af professor Peder *R.-G. Juristen J. C. *K. var ~ Ellen Barbara Abigael Monrad, d. af generalpostdir. David *M.

Abraham Kall 1677–1756 sognepæst ved Mariekirken i Flensborg

J. C. L. Lengnick: Den Kallske legat-stamtavle, 1839. J. Vahl: Christiern Niensens slægtbog, 1879–86 204f. Slægtstavlesamlingen, 1931 og 1933.

Hans H. Worsøe

Kall, Abraham, 1743–1821, historiker. * 2.7.1743 i Kbh. (Frue), † 5.12.1821 sst. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: orientalist, professor J. C. *K. (1714–75) og Elisabeth Wøldike (1721–91). ~ 11.11.1774 i Kbh. (Frue) med Maria Anna Sophie Rosenstand-Goiske, døbt 13.7.1749 i Viborg, † 11.11.1825 i Kbh. (Frue), d. af dr. teol., professor Peder *R.-G. (1705–69) og Marie Benedicte Kneil (Kneynl) (1718–79). – Bror til N. C. *K. Som professorson havde K. mulighed for en tidlig udvikling og en hurtig akademisk løbebane. Kun tretten år gammel blev han student, og teologisk attestats tog han før han var fyldt nitten år. 1763 rejste han på stipendium til udlandet for at studere teologi og filologi; han begav sig til Göttingen hvor han blev den meste tid af de fire år han var borte, og i halvtredje år var knyttet til det derværende universitetsbibliotek. Ligesom senere D. G. *Moldenhawer, Georg *Zoëga og Friederich *Münter studerede han under den berømte filolog C. G. Heyne (K.s optegnelser efter

Heynes forelæsninger over klassisk arkæologi er bevaret), og det var hans ønske at komme til Italien, men faderen der ihærdigt arbejdede for at han kunne få „noget Etablisement ved Universitetet“ satte sig mod denne plan og rettede hårde bebrejdelser mod ham fordi han ikke kunne nå til afslutning af sine studier over den græske digter Theognis og fremlægge resultater. Det lykkedes 1765 at få han udnævnt til universitetsbibliotekar, og endelig 1766 kom *Specimen novæ editionis Sententiarum Theognidis Megarensis*; 1770 blev han professor designatus i græsk. I de følgende år udgav han forskellige klassiske forfattere, hovedsagelig til skolebrug. Samme formål havde *Den almindelige Verdens-Historie*, 1776 der delvis var en oversættelse, delvis en bearbejdelse af J. M. Schröcks Lehrbuch der allgemeinen Weltgeschichte zum Gebrauche bey dem ersten Unterrichte der Jugend (1774); i et par menneskealdr blev den brugt som lærebog i latinskolerne. Som universitetsbibliotekar indlagde K. sig stor fortjeneste, bl.a. ved 1778 at få indrettet et særligt læseværelse og de gamle bogskabe erstattet med reoler. – Skønt professor designatus i græsk måtte K. 1781 overtage professoratet i historie og geografi med de forudsætninger han havde som filolog, og i kraft af sin polyhistoriske viden. Han var i øvrigt kommet ind i den lærde historikerkreds og havde gået Jacob *Langebek til hånd ved afskrivning og kollationering af materialet til *Scriptores rerum Danicarum*. En undersøgelse *Ptolemæi Beretning om vor Cimbriske Halvøe* blev offentliggjort i Videnskabernes selskabs skrifter (ny serie II, 1783), men K.s produktion blev dog aldrig betydelig. Han havde ikke dybere historisk forståelse og heller ikke drift eller udholdenhed til møjsommeligt arbejde på langt sigt. Da den ældre generation gik bort påtog han sig pietetsfuldt sammen med Rasmus *Nyerup og E. C. *Werlauff at afslutte eller så vidt muligt fortsætte de store foretagender. Hvad Suhm havde efterladt af manuskript til *Historie af Danmark* lagde han med indsigt til rette således at bind VIII og IX kunne komme frem 1806 og 1808, og i Danske selskab og i Videnskabernes selskab udfoldede han stødvis energi, men forholdene var ikke som i stifternes dage; ikke blot savnedes personlighederne, men krigen, ulykkerne, den økonomiske misère virkede lammende. K.s eget store foretagende, et værk over nordiske antikviteter, blev aldrig fuldført. Mange kobberplader var stukne, men under bombardementet 1807 gik en del til grunde. Ved en subskriptionsindbydelse 1812 begrænsedes opgaven til norske antikviteter, men heller ikke i den skikkelse kom værket ud; en snes tavler (sigiller og mønter) i Det kgl. bibliotek er rester fra

det strandede forsøg. – K. var æret og anset blandt sine samtidige, ikke blot fordi han var i besiddelse af „en stupend Lærdom i Historie, klassisk Philologie og mathematisk Videnskab“, men også fordi han djærvt kunne sige sin mening ved given lejlighed, og fordi han havde en levende trang til at virke praktisk til gavn for sine medmennesker. Han var en af stifterne af Selskabet for borgerdyd (1785) og forstander for dets skole; han skrev love for Selskabet som understøtter ugifte fruentimmer, hvis kår ikke svarer til deres opdragelse (1793), og efter den store brand i Kbh. tog han 1797 sammen med finansdeputeret J. N. Tetens og bogholder i kommercekollegiet Ole Pedersen Holm initiativet til oprettelsen af Kreditkassen for Husejere i Kjøbenhavn der kom til at nyde godt af hans finansielle indsigt og forretningssans. Selv efterlod han sig en betydelig formue.

Som adskillige af den ældre generation var han en samler der ejede et antikvitetskabinet (samling af oldsager), et stort bibliotek og en manuskriptsamling, rig på materiale til Danmarks og Nordens topografi og indre historie som blev købt af Det kgl. bibliotek. – Ordenshistoriograf 1808. Medlem af Videnskabernes selskab 1780, af Danske selskab 1793. – Etatsråd 1811. – R. 1808. □Mal. af Jens Juel. Mal. af Hans Hansen, 1813 (Fr.borg), stukket af O. O. Bagge, 1814, efter dette træsnit 1887. Min. (Fr.borg). – Mindesten (Assistens kgd., Kbh.).

R. Nyerup i Dansk Minerva V, 1817 68–76. E. C. Werlauff i Dansk litteratur-tid. for 1822 101–12 118–26 (også som særtryk). Samme: Det kgl. da. selsk. for fædrelandets hist. og sprog, 1847. Samme: Erindr. om mit liv, 1910 (fot. optr. 1968) = Memoirer og breve XIII 25. Chr. Molbech: Det kgl. da. vidensk.s selsk.s hist., 1843. Kreditkassen for husejerne i Kbh. 1797–1922, ved Carl Thalbitzer, 1922. Sv. Dahl: Univ.bibl.s bygninger, 1932 31–37. O. Andrup: Den kgl. saml. på Rosenborg I, 1933 31–37. – Breve i Kgl. bibl.

*Ellen Jørgensen**

Kall, Johan Christian, 1714–75, orientalist. * 24. 11. 1714 i Charlottenburg ved Berlin, † 6. 11. 1775 i Kbh., begr. sst. (Frue k.). F: sognepræst, sidst i Flensborg Abraham K. (1677–1756) og Catharina Handewitz. ~ 15. 6. 1740 med Elisabeth Wøldike, * 16. 2. 1721 i Helsingør, † 12. 4. 1791 i Kbh. (Frue k.), d. af sognepræst ved Olai k. i Helsingør, senere biskop i Viborg Andreas W. (1687–1770) og Anna Maria Kruse (1688–1748). – Far til Abraham *K. og N. C. *K.

K. kom 1721 til Flensborg hvortil hans far forflyttedes s.å. som diakon ved Maria kirke. Han gik i Flensborg skole til 1731, undervistes derpå i

hjemmet af faderen i teologi, filosofi og semitisk filologi og studerede 1732–35 i Jena. 1735 kaldtes han af Christian VI til lærer for de kgl. pager og blev 1738 lærer for kronprinsen, senere Frederik V, på hvis bogindkøb han i den følgende tid fik afgørende indflydelse. – 1738 udnævntes han til professor i orientalske sprog ved universitetet og tog magistergraden 1740. Han var rector magnificus 1753–54, 1761–62 og 1770–71. K. nød betydelig anseelse som universitetslærer. Til brug for sine elever udgav han en praktisk lille arabisk grammatik for begyndere *Fundamenta linguæ Arabicæ*, 1760, hovedsagelig baseret på Thomas Erpenius' udgave af al-Āġur-rūmija. Af den 1739 nedsatte kommission til udarbejdelse af en ny selvstændig bibeloversættelse var han medlem sammen med de teologiske professorer samt historikeren Hans *Gram og vajsensuspræsten Enevold *Ewald. Kommissionens arbejde fik dog ikke megen betydning (jf. M. Neien-dam: Erik Pontoppidan II, 1933 55). I forbindelse med de teologiske professorer foretog han til brug for Benjamin Kennicotts samlinger en kollektionering af syv gamle hebraiske håndskrifter til Det gamle testamente, indkøbt af F. C. v. *Haven på den af den danske regering foranstaltede „arabiske rejse“ og hjembragt af den eneste overlevende C. *Niebuhr. Disse håndskrifter beskrev han i et universitetsprogram 1766, og i et andet program 1769 foretog han en sammenligning mellem Houbigants og Kennicotts udgaver af Det gamle testamente.

Til instruktionen for deltagerne i den „arabiske rejse“ skrev K. nogle interessante anmærkninger (trykt i Joh. D. Michaëlis: Litt. Briefwechsel I, 1794 447–61). Af andre arbejder på orientalsk filologisk område bør fremhæves den med instruktive kommentarer forsynede udgave af F. *Rostgaards *Arabum philosophia popularis*, 1764, en samling arabiske ordsprog meddelte Rostgaard i Paris af damasceneren Jacob Salomon: endvidere en lang række programmer om fortrinsvis hebraiske og arabiske emner, deriblandt Salomons ordsprog (1742–43), Muhammeds hustruer (1743) etc. – K. berømmes som „en høflig, fiin og betænksom Mand“, og en „in orientalibus grundligen lärd man“ der besad et efter P. F. *Suhms mening „overmaade herligt Bibliothek“. – 1750–72 var K. efor for Arne Magnussons og hustrus legat, 1772–75 medlem af den Arnamagnæanske kommission. – Justitsråd 1753. Etatsråd 1768. Konferensråd 1774. □Mal. af Johan Hörner ca. 1756–58 og min. af Cornelius Høyer ca. 1765 (begge Fr.borg) forestiller formentlig K.

A. F. Büschings Nachrichten I, 1754 429–33. Kbh.s af-tenpost, 1775 263 530f. [Niels Prahl:] Sorrow og glæde, 1776 103–06. P. F. Suhm: Saml. skr. X, 1793 34; XV,

Kall, J. C.

1798 264. E. C. Werlauff: Efterretn. om det store kgl. bibl., 2. udg. 1844 169 194 217–19. J. H. Lidén i Danske saml. II, 1866–67 343f. A. Thorsøe: Kong Fr. Vs ungdom, 1868 13. Árni Magnússon: Levned og skrifter I, 1930. – Stambog i Kgl. bibl.

Fr. de Fontenay*

Kall, Johan Christian, 1795–1858, jurist. * 23. 4. 1795 i Roskilde, † 14. 4. 1858 i Kbh., begr. på Frbg. F: amts- og distriktsmedicus Marcus Wøldike K. (1752–1817) og Marie Christiane Frederikke Johanne Bruun (1762–1821). ~ 15. 11. 1822 i Kbh. (Frue) med Ellen Barbara Abigael Monrad, * 19. 8. 1802 i Kbh. (Helligg.), † 7. 3. 1887 på Frbg., d. af justitsråd, senere generalpostdirektør, konferensråd David *M. (1763–1847) og Clara Jørgensen (1767–1848).

K. blev student 1812 fra Roskilde, cand. jur. 1816, lic. jur. 1819 med afhandlingen *Observationes de fideicommissis familiarum danicis*, s.å. efter konkurrence med C. A. *Bluhme og P. G. *Bang notarius ved det juridiske fakultet, 1820 auditør og regnskabsfører samt lærer i moral og folkeret ved Det kgl. søkadetkorps, 1822 tillige bureauchef og sekretær i direktionen for universitetet og de lærde skoler, blev dr. jur. 1828 med den meget omfangsrige afhandling om uskreven ret, *Observationes de jure non scripto, inter cives subditos secundum rei naturam vigente, accedente eiusdem argumenti adumbratione ex jure Danico*, konkurrerede 1830 uden held med P. G. Bang om det ved F. T. *Hurtigkarls død ledigblevne juridiske professorat, udnævntes s.å. til byfoged og byskriver i Vordingborg samt birkedommer og birkeskriver i Vordingborgs søndre birkedistrikt, fik sin afsked 1839 i nåde og med pension. K.s økonomiske sans var ikke stærkt udviklet, 1834 opgav han sit bo til skiftebehandling, og efter indledet offentlig undersøgelse mod ham pålagdes der ham 1839 ved dom en bøde for uorden og forsømmelighed i embedsførelse. Han privatiserede herefter, var bl.a. virksom som politisk medarbejder ved Berlingske Tidende og udgav enten pseudonymt – under navneskjul som C. Brun og H. Christensen – eller anonymt en række mindre skrifter og brochurer – *Om Jordegods-fideicommissar og Fraskillelsen af det derunder liggende Fæstegods*, 1846, *Politiske Betragtninger*, 1848, *Om Kongemagt og Folkefrihed, samt deres Betyggelse ved Rigsstænder*, 1853 o.a., hvori han skarpt, uforbeholdt og selvstændigt slog til lyd for sine anskuelser.

De forventninger der var stillet til K. som juridisk skribent gik kun delvis i opfyldelse; hans disputats der udkom s.å. som første del af G. F. Puchtas *Das Gewohnheitsrecht* (1828) viser både lærdom og flid, men er ikke altid ganske klar og

bestemt og meget vidtløftig i fremstillingen, hans i anledning af professorsorkonkurrencen holdte prøveforelæsninger udkom 1830. Hans retsfilosofiske forsøg af 1825 *Systematisk Fremstilling af den almindelige Retsvidenskab. Med en indledning om de moralske Begreber i Almindelighed I*, også med titel *Systematisk Fremstilling af den almindelige Privatret. Med en indledning om Moralitetsbegreberne og Retsbegreberne, samt en Fremstilling af Naturrettens almindelige Deel*. Til forskellige tidsskrifter, både juridiske og ikke-juridiske, leverede K. adskillige bidrag, i F. C. Petersens Tidsskrift for Litteratur og Kritik IV, 2, 1840 fx en endnu læseværdig karakteristik af Danmarks juridiske litteratur 1829–38. I sit Ungdomsliv, 1884, betegner biskop G. P. Brammer K. som „upaatvivlelig det lyseste Hoved“ blandt hans daværende omgangskreds, men K. blev tidligt slået ud af sin bane; der kom ikke tilstrækkeligt ud af hans evner og interesser. – Kammerråd 1828. □ Silhouet klippet ca. 1800 af F. L. Schmitz (Roskilde mus.). Mal. af A. H. Hunæus fra 1840'erne.

Selvbiografi i *Solennia academica*, 1828 18–22. – Biskop dr. G. P. Brammers ungdomsliv, 1884 159. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

Frantz Dahl*

Kall, Johan Christian, 1872–1934, filosof. * 31. 1. 1872 på Frbg., † 18. 12. 1934 sst., urne på Vestre kgd. F: postmester, senere overpostkontrollør, etatsråd Marcus David Nicolai K. (1823–1902) og Fanny Johanne Christiane Holm (1837–1924). ~ 24. 5. 1932 i Kbh. (b.v.) med Olga Anna Amalie Crone, * 19. 4. 1902 i Saksøbing, † 28. 2. 1967 på Frbg., d. af dyrlæge Hans Jens C. (1874–1929) og Agnes Josephine Frederikke Rheinländer (1876–1958).

K. blev student 1889 fra Schneekloths skole og tog 1900 magisterkonferens i filosofi. N.å. blev han assistent ved universitetsbiblioteket hvor han virkede til sin død, fra 1907 som underbibliotekar, fra 1919 som bibliotekar. 1910 ydede han sin medvirken ved omordningen af industriforeningens bibliotek, bl.a. ved at foretage den systematiske inddeling af katalogen. 1924–25 var han medlem af udvalget vedrørende statens biblioteksvæsen. Om biblioteksspørgsmål udtalte han sig i *Universitetsbibliotekets Organisation og Fremtid*, 1922, *Efterskrift til min Bog om Universitetsbiblioteket i Bogens Verden*, 1923 og *Københavns Biblioteksforhold* i *Tilskueren*, 1924, I. 1927 offentliggjorde han *Nogle statistiske Undersøgelser over Universitetsbibliotekets Benyttelse* i *Universitetsbibliotekets Skrifter*, I. Livet igennem var han en ivrig dyrker af filosofi og skrev talrige artikler og afhandlinger i aviser (særlig

„Riget“ og „København“) og tidsskrifter. En del af sine afhandlinger udgav han 1915 under titlen *Filosofi og Religion*. Som medarbejder ved Svend Dahl og P. Engelstofts Dansk biografisk Haandleksikon 1–III, 1920–26 leverede han en række omhyggeligt udarbejdede filosofibiografier. Til hans forfatterskab hører også den kritiske artikel *Ved Afslutningen af „Salmonsens Konversationsleksikon“* i Det ny Aarhundrede, 1908 og *Breve om en dansk Officers* [C. C. G. Holms] *Død 1848* i Personalhist. Tidsskr. 7. rk. V, 1921. Et større filosofisk arbejde, som han samlede stof til næsten lige til sin død, og som skulle have givet en samlet fremstilling af hans tanker lykkedes det ham ikke at få udarbejdet. – Det var K.s overbevisning at den videnskabelige tænkning som „organiseret fornuft“ er den menneskelige ånds sidste og højeste appelinstant på livs- og verdensanskuelsens område hvorfor han stillede sig afvisende over for enhver metafysisk eller religiøs „forklaring“. „Uden nogen sinde selv at have følt trang til religion“ var han stærkt interesseret i religionshistoriske og religionsfilosofiske spørgsmål og mente at forklaringen på de religiøse forestillingers oprindelse og fortsatte beståen måtte søges i den til enhver tid af de historiske forhold betingede menneskelige fantasi og i den rigdom af stemninger og stærke følelser der ledsager det religiøse forestillingsliv. K.s filosofiske forfatterskab er i sin form præget af den samme noblesse der udmærkede ham som menneske. – En bror, **Rolf K.**, * 6.11.1864, † 16.11.1945, blev student 1883 og blev, efter at have påbegyndt studiet af østerlandske historie og filosofi, 1886 sekondløjtnant og afgik 1926 som oberst. 1896–1926 var han lærer i krigskunst ved hærens officersskoles ældste klasses artilleri- og ingeniøraftdelinger. Han udgav *Landkrigskunst i Omrids*, 1906 og *Krig I–III*, 1921–24. Han var dansk mester i sabelfægtning. R. 1910. DM. 1918. K². 1924. – R. 1934. □Foto.

J. C. K. i Birkebladet, udg. Birkerød kostskoles samf., 1921 nr. 1 3f. – A[lexander] T[horsøe] i Nationaltid. 27.10.1915. V. Schepeleer i Vor ungdom, 1916 178–80. N. Teisen i Ugens tilskuer, 1915–16 112–14. O. Thune Jacobsen i Tilskueren, 1916 1 487–504. A. Aall: *Filosofien i Norden*, Kria. 1919 213f. *Politiken* 19.12.1934. Berl. tid. s.d. H. Boisen sst. 22.12.s.å. A. Garboe sst. 26.12.s.å. *Dagens nyheder* 19.12.s.å. Sv. Dahl i Bogens verden, 1935 7f. *Birkebladet*, 1935 nr. 1 1f. Søren Holm: *Filosofien i Norden* efter 1900, 1967 103. – *Papirer i Kgl. bibl.*

S. V. Rasmussen*

Kall, Nicolai Christopher, 1749–1823, filolog. * 25.9.1749 i Kbh. (Frue), † 4.10.1823 sst. F: orientalist, professor J. C. *K. (1714–75) og Elisabeth Wøldike (1721–91). ~ 28.5.1779 med Agne-

the Mechtildis Stendrup, † 5.8.1817, d. af etatsråd Jacob S. – Bror til Abraham *K.

Efter at være blevet undervist privat kom K. i 1762 til latinskolen i Randers hvorfra han 1765 dimitteredes til universitetet. 1768 blev han alumne på Borchs kollegium, og januar 1769 blev han teologisk kandidat. 1771 blev han dekan ved kommitetet hvor han markerede sig som modstander af den formalisme og det ordgyderi som de til kommunitetsbespisningen forbundne disputerøvelser havde udartet i. Samtidig studerede han orientalske sprog, og han tog 1775 magistergraden, dengang den højeste grad i det filosofiske fakultet, hvorefter han påbegyndte en studierejse til Göttingen, Wien, Rom og Paris. I 1776 blev han udnævnt til faderens efterfølger som professor i orientalske sprog ved universitetet, en stilling han dog først tiltrådte efter at han med udgangen af 1777 var vendt hjem fra udlandet. Hans stilling var i de første år ulønnet hvorfor han januar 1778 udnævntes til kommunitetsprovst, en stilling han beklædte indtil han i begyndelsen af 1781 opnåede et af de fast aflønnede professorater med sæde i konsistorium. Sit professorat i orientalsk filologi bestred K. til sin død med omhu, men uden, såvidt det kan skønnes, at udvise større originalitet. Efter tidens skik underviste han dels offentligt, dels privat mod særskilt betaling, og han varierede sin undervisning ved i disse to rækker skiftevis at give grundundervisning i orientalske sprog og forelæsninger over udvalgte dele af Det gamle testamente. Men det er værdt at bemærke at han ikke i hele sin karriere benyttede sig af muligheden for at få undervisningsfritagelse.

Sin egentlige indsats ydede K. imidlertid inden for universitetets styre og administration. Han var efter tur rektor 1792–93 og 1804–05, men mere vigtigt er det at han 1784 blev en af de to inspektore quæsturæ som i dette år introduceredes som et mellemlid mellem konsistorium og universitetets daglige regnskabsførelse. I denne egenskab udførte han et kolossalt arbejde hvad de bevarede arkivalier efter universitetets regnskabsvæsen vidner om. Overalt finder man hans smukke og karakteristiske håndskrift som spor efter hans ihærdige arbejde. Han var den af professorerne der gennemså regnskaberne, kontrollerede bilag, deltog i det store kommissionsarbejde som bl.a. landboreformerne medførte for universitetet, var formynder for sine afdøde kollegers umyndige børn, og var i det hele taget det praktiske bindeled mellem den akademiske verden og det daglige livs realiteter. At universitetets regnskabsvæsen i 1805 brød sammen kan ikke lastes K., som systemet var indrettet måtte det før eller senere ske, men han har, hvad atter ar-

Kall, N. C.

kiverne viser, sin store del af æren for at der blev etableret en ny og mere hensigtsmæssig ordning. K. var ikke den store videnskabsmand, og efter lektionskatalogerne at dømme holdt han sig i sin undervisning hele sit liv inden for de én gang afstukne rammer, omend der ikke er grund til at tvivle på at han i hele sin lange embedsperiode samvittighedsfuldt passede sin undervisning, men han var sit universitet en nidkær tjener når det gjaldt dets materielle velfærd, og hans indsats på dette område skal ikke undervurderes.

Ejvind Slottved

Kall, Rolf, se **Kall, J. C.**, 1872–1934.

Kall Rasmussen, Michael Nicolai Christopher, 1816–63, arkivar, historiker. * 25.6.1816 i Kbh. (Frue), † 12.3.1863 sst. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: professor, dr.phil. Jens Lassen R. (1785–1826) og Johanne Jacobine Christiane Henriette Kall (1786–1860). ~ 3.10.1859 i Kbh. (Frue) med Christine Noline Mathilde Reimer, * 29.4.1836 på Atterupgård i Jystrup sg., † 27.2.1906 i Stege (~ 2° 1876 med byfogedfuldmægtig i Randers, senere borgmester i Stege Poul Christian Stemmann Rosenørn, 1851–1911, ~ 2° 1909 med Ingeborg Ravnkilde, 1864–1947), d. af proprietær Christian Ludvig R. (1806–84) og Sara Helene Margrethe Fenger (1811–93).

K. R. dimitteredes privat til universitetet 1834, begyndte at studere teologi, men blev ved sin interesse for historiske studier, især personalhistorie, draget bort fra sit embedsstudium og tog aldrig eksamen. Efter at have givet prøve på sine arkivalske evner ved at ordne konsistoriums arkiv blev han 1845 kopist i gehejmearkivet, dernæst 1849 inspektør og 1851 registrator. K. R. var efter datidens fordringer en dygtig arkivmand, og hans nøjagtighed, grundighed og lærdom blev i høj grad påskønnet både af kolleger og arkivbesøgende. Hans kendskab navnlig til Danmarks indre historie var omfattende og dybtgående og støttedes af hans eminent stærke hukommelse, hvorved han faktisk blev i stand til at fastholde, hvad der blot én gang havde passeret hans øjne. Den uhyre receptivitet var imidlertid ikke forenet med en tilsvarende trang eller evne til selv at skrive. Blandt hans få arbejder bør dog fremhæves hans bidrag til Ludvig *Holbergs biografi 1702–14 (i Historisk Tidsskrift 3.r.I, 1858–59 94–130) der var banebrydende ved på dette område for første gang at bygge på arkivalsk materiale. På anden vis kom hans historiske viden derimod mange til gode, da han med en sjælden beredvillighed bistod enhver der søgte hans hjælp. Specielt interesserede han sig

for vor ældre adelshistorie, hvori han var hjemme som ingen anden, men også på dette område var han helt igennem den lærde samler. K. R. førte en stille tilværelse, skyede al offentlighed. Bortset fra sin embedsgering påtog han sig kun ganske få hverv. Han beklædte 1847–51 en lille, for ham oprettet stilling som medhjælper for sekretæren i Det kgl. danske selskab for fædrelandets historie og sprog, og som sådan gjorde han sig meget fortjent af det af selskabet udgivne Danske Magazin, hvor han i 3.r.III leverede den for sin tid mønstergyldige udgave af Lage Urnes testamente. 1852 blev han selv medlem af selskabet og virkede fra 1860 til sin død som dets sekretær. – Tit. professor 1856. □Litografi 1864 efter daguerreotypi. Foto.

Årsberetn. fra det kgl. geheimearchiv I, 1852–55 XXIV XLVII LXXVII: II, 1856–60 VII XXX: III, 1861–65 XXXI L. Fra Fyens fortid, udg. G. L. Wad II, 1916 især 63 69f 74 142f 255. Danske mag. 7.r.I, 1936 275. – E. C. Werlauff: Det kgl. da. selsk. for fædrelandets hist., 1847 II f. Samme: Erindr. af mit liv, 1910 (fot. opr. 1968) = Memoirer og breve XI 11 2 204. Fædrelandet 14.3.1863. Folkets avis s.d. Dagbladet s.d. og 23.3. s.å. III. tid. 22.3. s.å. H. F. Rørdam i Kirkeh. saml. 2.r.III, 1864–66 20. J. H. Paulli: Taler i kirken, 1866 286–90. A. Thiset: For 40 år siden, 1917 (særtryk af Fra arkiv og museum 2.ser.I, 1916–17) 12 21f. L. Bobé i Pers.hist. t. 9.r.V, 1933 77–79. Ellen Jørgensen: Historiens studium i Danm. i det 19. årh., 1943 (fot. opr. 1964) 76. Bj. Kornerup: Det kgl. da. selsk. for fædrelandets hist., 1945 61–63. – Papirer i Kgl. bibl.

Claus Bjørn (Bjørn Kornerup)

v. **Kalnein** (Calneyn), **Wolf Henrik** (Hinrich), † 1690, officer. † 27.8.1690 ved Limerick. F: overborggreve og overregimentsråd i Preussen Caspar v. K. (1611–83) og Susanne v. Wietmannsdorff. ~ 1° ca. 1678 med Maren Charisius, * ca. 1650, † ca. 1678, d. af resident i Haag Peder *C. (1608–85) og Anne de Binde (1623–80). ~ 2° 12.2.1679 i Kbh. med Anna Dorothea Munk, * 1664, begr. 22.8.1689 i Kbh. (Petri k.), d. af generalmajor Laurids *M. († 1702) og Barbara Hedewig v. Drachstedt (1644–1709).

v. K. var først i brandenburgsk, senere i fransk og nederlandsk tjeneste og hvervede derefter kompagni i det af grev Lehndorff til dansk tjeneste 1677 opstillede regiment, var med på toget til Rügen s.å., blev n.å. major og karakt. oberstløjtnant og kommanderede 1679 i Helsingborgs udenværker, reduceredes ved fredsslutningen, men blev 1680 kommandant i Korsør. 1682 fik han kompagni i marineregimentet og blev n.å. virkelig oberstløjtnant. I efteråret 1685 rejste han som overkommisarius for Dansk Ostindisk Kompagni til Trankebar (Dansborg) for der at få undersøgt og pådømt hvorvidt beskyldningerne mod guvernøren Axel *Juel var begrundet. v.

K., der fra tidligere tid var vel kendt på stedet, fik med sig tre skibe forsynet med handelsvarer samt nogle militære specialister for at sætte kolonien i god forsvarsstand. Efter i almindelighed at have roget sit hverdags og efter langvarig procedure mod Juel førte v. K. denne med sig som fange og kom til Kbh. juni 1688 med det ene af sine skibe med en kostbar ladning. Undervejs havde han erobret et engelsk skib tilhørende stormogulen med kostbar ladning samt fire værdifulde kaperskibe. En højesteretsdom efter v. K.s død bragte endelig afslutning på sagen vedrørende Juel. v. K. var fra 1688 som oberst atter trådt ind i hæren, fik n.å. kommando over en bataljon af hjælpekorpsen til engelsk tjeneste og faldt under stormen på Limerick.

Danske saml. 2.r.v. 1876-77 (svenske relationer 1679-99). Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé IX, 1922. - Fr. Krarup i Museum, 1894 I 254-70. Gunnar Olsen i Vore gamle tropekolonier, 2. udg. V. 1967. - Kay Larsen: Dansk-ostind. personalia og data, 1912 (manus. i Kgl. bibl.).

*Rockstroh**

Kalthof, Peter, † 1672, overtøjmester. Begr. 22.9.1672 i Kbh. (Petri k.). ~ Margrethe Wilcken (~ 2° med kaptajn Wilhelm Stolling, † 1694).

Som „bøsssemager“ har K. 1646 konstrueret en bagladeriffel. Han kom til Danmark 1648 med Frederik III og ansattes straks ved flådeartilleriet, blev 1654 tøjmester og arkelimester ved Kbh.s tøjhus samt „forvalter“ ved „Sparepenge“ (kongens rustkammer). 1657 fik han anvist 150 mand sjællandske bønderkarle til oplæring som bøsseskytter, og under belejringen havde han tillige kommandoen over artilleriet på Slotsholmen. Stormnatten 1659 pådrog han sig kongens mishag for nogen forsømmelighed og måtte en tid aflevere tøjhusnøglerne, men s.å. udnævntes han til overtøjmester, så det må antages at han i øvrigt har været dygtig og pligtopfyldende. To af hans brødre, Caspar og Mathias, var samtidig i dansk tjeneste; sammen med denne sidste fik han 1663 skøde på sytten gårde i Gern herred, og n.å. overlod kongen ham Rådvaddam hvor han anlagde en slibe- og krudtmølle. Han testamenterede Petri kirke 3000 rdl.

L. Bobé: Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen, 1925 433. E. Nystrom: Fra Nordsjællands Øresundskyst, 1938 578 580.

*Rockstroh**

Kalundborg (Calundanus), **Hans Pedersen**, 1599-1671, rektor. * 1599 i Kalundborg, † 10.4.1671 i Roskilde, begr. i domk. sst. F: væver Peder Jacobsen (1571-1641) og Bodil Christensdatter (1579-1649). ~ 1639 i Malmø med

Bodil Danclefs(datter), * ca. 1623, † 17.3.1700 i Vrå (~ 2° 1673 el. 1674 med lektor og professor Arnold Rhuman, 1633-82), d. af købmand Danclef Pedersen v. Holtoug og Anne Christensdatter (enke efter Niels Barker). - Far til Peder *Schade.

K. blev dimitteret 1624 fra Roskilde skole hvor han efter at have studeret ved universitetet 1627 blev ansat som hører. 1630 blev han rektor i Kalundborg, men 1633 opgav han rektoratet og begav sig på en udenlandsrejse. Han studerede først en tid i Wittenberg (1633), og Groningen (1635) men vendte hjem 1635 og tog magistergraden; senere opholdt han sig et par år i Holland, England og Frankrig (Orléans 1636) som hovmester for to unge adelsmænd. Efter sin hjemkomst blev han 1638 konrektor i Roskilde og 1639 rektor i Malmø, men vendte 1641 tilbage til Roskilde som rektor og blev tillige kannik ved kapitlet hvis gods det 1660 blev ham overdraget at forvalte. Han forfattede her flere grammatiske lærebøger, en hebraisk grammatik (1645) og en græsk (1660) samt en større græsk og latinsk grammatik (1666 og 1668).

Pers.hist. t. 5.r.VI, 1909 263. - O. Hjort: En norsk familie H., Kria. 1912. A. N. Ryge: H. P. Callundborgs levnets-beskr., 1759. S. N. J. Bloch: Roskilde domskoles hist. I, 1842 55-59. J. E. Rietz: Skånska skolväsendets hist., Lund 1848 367-70. Carl Dumreicher: Ved en milepæl, 1954 65-71. J. O. Arhning i Fra Kbh.s amt 1957 42-72.

*Hans Ræder**

Kalv, Erland, † tidligst 1377, lensmand. F: Jacob K. ~ Gunner Bosdatter Høg til Hasselholt, † tidligst 1413. - Sønnesøn af Jens *K.

K. var en af de jyske herremænd der flere gange rejste oprør med Valdemar Atterdag. Med sine brødre Anders og Jens deltog han således i jydernes oprør 1350; nogle år efter sluttede han sig til hertug Valdemar af Sønderjylland, men 1360 var han kongens mand som på dennes vegne forhandlede med de holstenske grevers udsendinge i Ribe. At kong Valdemar nu nærede tillid til ham ses af, at han blev befalingsmand på Skanderborg slot og var kongens fuldmægtig ved underhandlingerne med hansestæderne 1365. Det synes at han ikke straks har sluttet sig til oprøret 1368, men først 1369 er gået over til holstenerne. Ved den lejlighed overgav han det ham underlagte Ålborghus til de holstenske grever, men fik det tilbage som forlening. 1372 forlenede greverne ham og hans søn Jakob med Ribberhus. Han optoges efter Valdemars sejr over greverne 1373 i den med disse sluttede fred og måtte stille begge de nævnte slotte samt et unævnt tredje til kongens rådighed. Det var ved

Kalv, Erland

den lejlighed, at Valdemar modtog ham med det bekendte spottende udbrud som især har bragt K.s navn til efterverdenen. Efter holstenerpræstens kronike (ca. 1450) faldt ordene således: „Terdage! (o: hvilke tider!). Det er en god Kalv; med to Borge stak den af, som en Stud kommer den igen med tre!“ – I Vejrum sogn (Ringkøbing amt) fandtes 1638 en gård, Ravnborg, med volde og grave som sagdes at have tilhørt K. □ Fremstillet på tegn. 1917 og mal. af Hans Nik. Hansen.

Holstenerpræstens kronike, overs. Anna Hude, 1903 67. – Danm.s adels årbog XVI, 1899 225. C. E. F. Reinhardt: Valdemar Atterdag, 1880 553f. A. D. Jørgensen: Hist. ahandl. II, 1899 120–28. Sv. Tägil: Valdemar Atterdag och Europa, Lund 1962 = Bibl. hist. Lundensis IX 325 398.

Jørgen Olrik*

Kalv, Jens, † senest 1304, marsk. ~ Cæcilia Nielsdatter af slægten Galen, † 28.7.1318. – Farfar til Erland *K.

K. nævnes som marsk 1255 og tjente senere i en årrække den unge Erik Klipping. Da Jakob *Erlandsen havde indviet *Arnfast til biskop i Århus 1260, troede dronning Margrete at denne kongehusets fjende havde fundet ly i Øm kloster, og syv gange mødte K. ved klostret for at finde ham, men han fandt ham ikke. Klosters uven var han dog ikke; han søgte endog at mægle mellem abbeden i Øm og biskop *Tyge af Århus. Senest 1272 ophørte han at være marsk, og 1274 skænkede han Stubber kloster sin gård Vinde-rup; men han synes dog ikke identisk med den K. der ved samme tid lod sig optage blandt de lægbrødre der sluttede sig til Sorø kloster. Han døde vistnok før 1302 og i alt fald inden 1304, da hans hustru nævnes som enke; hun gav i det-te år penge for at løse sig fra løfte om pilgrims-færd og testamenterede godser og store summer til mange kirker og klostre. K. og Cæcilia havde mindst tre sønner. Den ene, som bar faderens navn, blev kannik, siden dekan, ved Lunds dom-kapitel og stod Jens *Grand nær; han døde 1308. Hans bror Jacob var derimod med til at fængsle ærkebispem. I sit skjold førte K., ligesom flere indvandrede tyske slægter, arpen (o: harpyien).

Lunde domkapitels gavebøger, udg. C. Weeke, 1884–89 (fot. optr. 1973). Valdemar Sejrs sønner og den store ærkebispestrid, udg. Jørgen Olrik, 1906–08. – Danm.s adels årbog XVI, 1899 224.

Jørgen Olrik*

Kamban, Guðmundur Jónsson Hallgrímsson, 1888–1945, forfatter, sceneinstruktør. * 8.6.1888 i Álftanes, Gullbringusýsla ved Reykjavík, † 5.5.1945 i Kbh., begr. Fossvogur kgd., Reykjavík. F: købmand og gårdejer Jón

Hallgrímsson (1855–1921) og Guðný Jónsdóttir Pálsson (1860–1928). ~ 1.6.1916 i New York med Agnete Jensen Egeberg, * 21.3.1893 i Kbh., † 5.7.1976 i USA, d. af overlærer ved Teknisk skole, maler Jens Jørgen Jensen E. (1848–1922) og Rigmor Marie Kiær (1866–1930).

K. skulle egentlig have været forretningsmand, men gav sig til at læse og blev 1910 student fra Reykjavík. S.å. rejste han til København hvor han studerede filosofi og litteratur ved universitetet til 1914. Han tog dog ikke nogen afsluttede embedseksamen, men helligede sig digtning og debuterede med skuespillet *Hadda Padda*, 1914, filmatiseret 1924, der efterfulgtes af *Kongeglimen*, 1915, begge opført på Det kgl. teater. Skønt disse stykker fremstiller stærke, oprindelige karakterer på baggrund af storslået islandske natur, står de næppe på højde med Johann *Sigurjónssons første dramaer, bl.a. Bjærg-Ejvind og hans Hustru, som de iøvrigt kan minde om. Det er først med de følgende arbejder K. helt tager sine evner i besiddelse. *Marmor*, 1918 der er fremgået af et toårigt studieophold i New York, er vendt mod den offentlige velgørenhed der kun alt for ofte bunder i egoisme, og mod det moderne fængselsvæsen der kun alt for sjældent tjener til at gøre fangerne til bedre mennesker. *Vi Mordere*, 1920 og *De arabiske Telle*, 1921 er moderne ægteskabsdramaer, hvoraf det første giver en ubarmhjertig skildring af en kvinde der hverken vil give afkald på manden eller elskereren. K. kan med sit absolutte krav til sandhed i alle livsforhold ikke tolerere en sådan dualisme og forsvarer mandens ret til at dræbe den kvinde der ved sin holdningsløshed er et symbolsk udtryk for den uklarhed og mangel på konsekvens, som er den dybest liggende årsag til det kaos der kendemærker tiden. Betydelige ved deres moderne problemindhold er også *Ørkenens Stjerner*, 1925 og det dramatiske eventyr *Gesandten fra Jupiter*, 1929, en utopi hvor jordens brøst anskues og vurderes fra en anden klode. K. har en så udpræget sans for replikken og den stærkt tilspidsede dramatiske situation, at det i almindelighed lykkes ham at finde et anskueligt udtryk for selv et abstrakt tankeindhold. Sin hovedindsats gjorde han imidlertid som epiker. 1922 udsendte K. sin første roman *Ragnar Finnsson* der er udsprunget af tilsvarende erfaringer som skuespillet *Marmor*. Det er åbenbart, at K. betvivler straffens forbedrende og forædlende indflydelse overhovedet, så sandt som den dikteres af et samfund hvor uærligheden og lumpenheden råder.

1925 fulgte fortællingen *Det sovende Hus*, men hovedværket er det monumentale romanepos *Skálholt*, bestående af *Jomfru Ragnheiður*, 1930,

Mala Domestica, 1931, *Hans Herredom*, 1932 og *Quod felix . . .*, 1932; det er en historisk roman fra 1600-tallets Island, bygget på omfattende arkivstudier. Hovedpersonerne er den myndige bisp på Skálholt, Brynjólfur Sveinsson, og hans stolte datter, jomfru Ragnheiður. Man møder her det stærkest differentierede udtryk for den modsætning der er afgørende for hele forfatter-skabet, modsætningen mellem historisk tradition og moderne civilisation. K. er et barn af tiden der alligevel er så stærkt præget af overleveringen, at han søger at forsoner respekten for de gamles livssyn med den moderne tankegang, han er opdraget i og især har tilegnet sig gennem sine litterære og filosofiske studier. Det er denne friktion mellem gammelt og nyt der giver forfatterskabet indre struktur og sammenhæng, og som også udgør det centrale indhold af nutidsromanen *30. Generation*, 1933 og den historiske roman *Jeg ser et stort, skønt Land* -, 1936. Med de to skuespil *Komplekser* og *Grandezza*, begge opført på Det kgl. teater 1941, forsøgte K. at vende tilbage til problemdramatikken i folkekomediens dragt. I essaysamlingen *Kvalitetmennesket*, 1941 markerede K. sit ståsted på tidens politiske højrefløj. Oversættelserne *Hvide Falke. Digte fra Islands lyriske Guldalder*, 1944, blev hans sidste arbejde. Han blev skudt af frihedskæmpere der ville arrestere ham på befrielsesdagen. - K. virkede 1922-24 som sceneinstruktør ved Folketeatret, 1931-33 ved Det kgl. teater. Ophold i London, Paris og Berlin 1934-38, Berlin igen 1943. - Tit. professor (Island) 1934. □Tegn. 1915. Buste af Bertel Børge, 1934. Foto.

G. K.: Skáldverk I-VII, Reykjavík 1969. - Örnulf Ree i Nord. t. för vetenskap, konst och industri, Sth. 1921 39-42. Sv. Lange: Meninger om teater, 1929 103-05. Martin Ellehaug: Det danske skuespil efter verdenskrigen, 1933 49-66. Peder Hessellaa i Højskolebl., 1934 147-49. Helga Kress: G. K., Reykjavík 1970 = *Studia islandica* XXIX.

Erland Munch-Petersen (Peder Hessellaa)

Kamban, Janus, * 1913, billedhugger. * 10.9.1913 i Tórshavn. F: lærer Hanus K. (1879-1946) og Maria Ziska (1885-1952).

K. gik på akademiet hos professor Utzon *Frank 1932-35 og 1936-40. Han debuterede på Charlottenborg 1935. Hans vigtigste arbejder er monument for *W. U. Hammershaimb*, Tórshavn, 1948, digteren *Jóan Petur uppi í Tröð*, Kvívík, 1951, *Monument for søfolk*, Skopun, 1953, gavrelief på skolen i Tórshavn, *Søgumaðurin*, 1957, monument i Vestmanna, *Útróðramaðurin*, 1961, figurgruppe ved Föroya Sparikassi, *Maður og kona*, 1972, udvendigt relief til skolen i Gøta,

Gøtu-Tröndur, 1977 samt statue af digteren *Jákup Dahl* i Vágur 1978.

K.s store arbejder der omfatter figurer, figurgrupper og relieffer udført i ler og færøsk basalt præges af lune, følsomhed og sindsligevægt, undertiden af alvor, stigende til strenghed, men aldrig til patos. Det pikante såvel som det sværmeriske falder uden for hans interessesfære; men for simpel medmenneskelig venlighed og værdighed sådan som den giver sig til kende i folkelivet har han fundet monumentale udtryk. En række portrætbuster og mindre arbejder viser K.s eminente evne til karakterisering. □Foto.

William Heinesen

Kamp, Albert Nielsen, 1889-1965, redaktør. * 25.1.1889 på provstegården ved Stege, † 13.7.1965 i Kbh. (Ansgar kat.k.), begr. sst. (Holmens). F: forpagter Niels Peter Jensen (K.) (1819-1903, ~ 1° 1844 med Karen Christensdatter, 1817-64) og Bodil Kirstine Hansdatter (1844-1921). ~ 12.10.1917 i Kbh. (Holmens) med Karen Marie Møller, * 26.6.1885 i Kbh. (Stef.), † 18.11.1972 sst. (Holmens), d. af kursusbestyrer, senere overlærer ved statens institut for talelidende Oscar Alexander M. (1850-1926) og Erica Dombernowsky (1848-1918).

K. tog præliminæreksamen 1904 i Stege og blev s.å. ansat ved Møns Dagblad. I de følgende femten år var han medarbejder ved Silkeborg Avis, Vendsyssel Tidende, Riget, Hovedstaden og Illustreret Tidende. Med forbilleder som Alex. *Foss og Anders *Vigen søgte han som journalist at betone den nationale oprift og solidaritet og hans synspunkter gjorde det naturligt for ham at påtage sig den stilling der fra 1920 blev hans livsopgave som redaktør af tidsskriftet *Danmarksposten* og kort efter også som sekretær (fra 1947 direktør) for foreningen *Dansk samvirke*, stiftet 1919 for at styrke forbindelsen mellem Danmark og de danske i udlandet.

Med stor flid og en ildhu der kendetegnede ham hele livet tog han arbejdet op, og foreningen fik efterhånden tilslutning i de fleste lande. Samtidig opnåede K. et meget stort personkendskab, og gennem artikler i dags- og fagpressen, foredrag m.m. stimulerede han interessen i hjemlandet for de udeboende. 1935 udgav han sammen med A. J. Poulsen *Danske i Udlandet* (2. udg. 1956) med adresselister og biografier, og som indledning den første samlede oversigt over danskhedens historie i udlandet. Stoffet blev udvidet til bogen *De rejste ud og gjorde Danmark større*, 1943 og til trebindsværket *De Danskes Vej*, 1950-51, sammen med Gunnar Hansen og Aage Heinberg. I forbindelse med disse publika-

Kamp, A.

tioner lagdes grunden til Dansk samvirkes personarkiv, især om udlandsdanske til forskel fra emigranter. – De årlige Kronborgmøder for besøgende og hjemvendte danske fra hele jorden indledtes på K.s initiativ 1935 og blev en livskraftig, festlig tradition. I besættelsestiden måtte Dansk samvirke næsten udelukkende basere sig på medlemmer i Danmark, men fra 1945 var K. centrum i en stærk ekspansion og et betydeligt hjælpearbejde for krigsramte danske, især fra Østen. Han var optaget af de hjemvendendes boligproblem og aktiv i planlægningen af bebyggelsen Fredensborghusene, tegnet af Jørn *Utzon og gennemført i samarbejde med den af højesteretssagfører Vald. *Hvidt stiftede Foreningen til fremskaffelse af boliger for ældre. Også det kollegiale samarbejde mellem de nordiske udlandsforeninger optog ham. Ikke førend i K.s sidste halve snes år blev det muligt for ham at foretage længere rejser. Han besøgte nu de danske i Østen, Central- og Nordamerika samt Australien og New Zealand. – R. 1941. □Tegn. af Peder Tabor, og af Otto Christensen, 1949. Foto.

Adolph Andersen i Fyns socialdemokrat 24.1.1959. Povl Westphall og J. Saxild i Berl. tid. 14.7.1965. N. V. Boeg sst. 15.7. s.å. Danmarksposten, 1965, juli-aug. 1–5. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Niels Alsted

Kamp, Jens Nielsen, 1845–1900, folkemindesamler. * 11.2.1845 i Kamp, Stadil sg., † 22.5.1900 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: gårdejer Niels Olesen (K.) (1794–1855) og Karen Christensdatter (1805–80). ~ 28.11.1884 i Kbh. (Vartov) med Martha Juliane Neergaard, * 7.6.1855 i Kbh. (Holmens), † 12.1.1943 på Hvedholm plejehjem, Horne, d. af snedkermester Peter N. (1810–59) og Cathrine Marie Fleron (1814–88).

K. gik i hovedskolen i Stadil; sin egentlige uddannelse fik han på Staby højskole under forstander, senere provst Albrecht Sørensen; her lærte han sprog, især oldnordisk, og læste Svend *Grundtvigs bøger. 1865–67 gik K. på Blågårds seminarium efter først en vinter at have været omgangslærer i Torsted ved Stadil; han læste alt andet end just til eksamen, men kneb sig dog 1867 til en anden karakter. Han blev nu lærer ved forskellige højskoler: 1868–71 Røgen højskole på Frijsborg gods, 1872–74 Høng højskole, 1874–76 Grundtvigs højskole på Marielyst ved Kbh. Derefter gik han i folkeskolens tjeneste, først 1876–80 som lærer på Bogø ved Falster, dernæst som tredjelærer i Ny Sundby (Sundbyvester) på Amager, fra hvilken stilling han på grund af svigtende helbred tog sin afsked 1891. Han boede derefter i Kbh. til sin død. – K. havde allerede i seminarietiden levende interesse for

almuens sprog, folkedigtning, overtro, bygnings-skik, husindretning og levemåde. Da han desuden besad et betydeligt talent som indsamler af folkemindestof og også ved sin lærervirksomhed (ved højskolerne og på Bogø) og på rejser (et par af dem, 1877 og 1881, med statsunderstøttelse) var i god kontakt med almuens kunne han, opmuntret af Svend Grundtvig, på tryk fremlægge så gode og fyldige stofsamlinger som *Danske Folkeminder, 1877 og Danske Folkeæventyr* 1–11, 1879–91, alt sammen hvilende på egne indsamlinger. Han har desuden skrevet *Sagn fra Jyllands Vestkyst* (i Saml. til jydsk Hist. og Top., 1875) og *Provinsejendommeligheder* (i Højskolebladet, 1881) samt talrige afhandlinger, fortællinger og skitser i børneblade, almanakker og aviser (Nationaltidende, Tidens Strøm, Morgenbladet, Dansk Husflidstidende m.m.). Den stærkt bundne stilling som lærer i Sundbyvester sætte desværre temmelig hurtigt bom for K.s videre udvikling som folkemindesamler. Han nåede således aldrig at få en bog om dansk bondeliv skrevet færdig, heller ikke en jysk ordbog som han havde planlagt. K.s efterladte, endnu utrykte folkloristiske samlinger opbevares nu i Dansk folkemindesamling. Ordsamlingerne er indgået i H. F. *Feilbergs jyske ordbog. – Et af K. efterladt manuskript er udgivet af Inger M. Boberg *Dansk Folketro samlet af J. K.*, 1943.

Axel Olrik i Dania VII, 1900 233–35. Anders J. Eriks-holm i Højskolebl., 1901 661–70. Inger M. Boberg i Dansk folketro, samlet af J. K., 1943 = Danm.s folkeminder LI 5–28. Peder Jensen i Hardsyssels årbog, 1945 93–109. H. C. Hansen sst. 110–16. – Papirer i Kgl. bibl.

H. Grüner-Nielsen*

Kampen, Axel Niels Valdemar Petersen, 1887–1974, skibsreder. * 27.12.1887 i Kbh. (Jac.), † 24.3.1974 i Hellerup, begr. Hornbæk kgd. F: tømrermester Ole P. (1857–1939) og Petrea Juliane Nielsen (1855–1943). Navneforandring 8.12.1910. ~ 16.8.1923 i Hellerup med Karen Emilie Wolff, * 17.10.1900 i Århus, d. af telegrafingeniør Fritz Nial W. (1861–1934) og Signe Julie Luise Birgitte Wolff (1866–1956).

Efter endt skolegang og et kort ophold på højskolen Købmandshvile blev K. 1907 knyttet til rederiet Torm hvor han blev skibsreder C. Kræmers eneste medarbejder efter skibsreder Ditlev *Torms død samme år. Sammen administrerede de Torm-flådens seks smådamper. I de følgende år voksede rederiet stærkt. Ikke mindst under krigen havde K. demonstreret sine store evner inden for skibsfarten, og 1922 blev han sammen med Arne Schmiegelow korresponderende reder. I dette samarbejde indgik senere skibsreder Carl Mazanti Andersen.

Rederiet kom godt gennem mellemkrigstidens depressioner og i begyndelsen af 1930'erne var det blandt de første danske tramprederier der slog sig på motorskibe og liniefart. Først mellem Middelhavet og Nordeuropa og mellem Nord- og Sydamerika og siden tillige mellem Nordamerika og Middelhavet. Det er karakteristisk for K.s ledelse af rederiet at det ofte var pioner inden for nye skibstyper, skibsudrustning og personalepolitik. – 1964 fratrådte K. den daglige ledelse af rederiet, men fortsatte sit mangeårige virke i institutioner tilknyttet skibsfarten. Her udførte han et stort og påskønnet arbejde. Nævnes kan arbejdet inden for The Baltic and International Maritime Conference hvor han en år-række var medlem af eksekutivkomiteen, og siden formand. Han var medlem af sø- og handelsretten og af bestyrelsen for Foreningen til unge handelsmænds uddannelse, for Skoleskibet Danmark og Dansk sømandskirke i fremmede havne. På trods af at K. forstod at følge den nye tids krav op inden for skibsfarten var han dog en konservativ natur. Han arbejdede således inden for Dansk sprogværn der kæmpede for at bevare den gamle retskrivning og bl.a. havde udgivet en særlig udgave af den nye salmebog. I februar 1974 måtte K. genoptage arbejdet i rederiet Torm som formand for bestyrelsen efter afdøde fabrikant Poul Frigast. Det var afgørende måneder for rederiet, som netop var fusioneret med Dampskibsselskabet på Bornholm af 1866, der havde solgt færger og skibe til staten. K.s sidste tid var således præget af lange og besværlige koordinationsmøder med henblik på de to rederiers fremtid, men han døde kort før den afgørende generalforsamling. – R. 1943. R'. 1953. □Foto.

Interview i Børsen 1.4.1958. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Henrik Fode

Kamphøener, Bernhard Caspar, 1813–46, botaniker. * 10.5.1813 i Køge, † 20.7.1846 sst., begr. sst. F: prokurator Bendix K. (1763–1846, ~ 1° 1788 med Catharine Vincentine Kølpin, 1754–1809) og Maren Nielsen (1791–1860). Ugift. K. kom fjorten år gammel i apotekertære i Køge og derefter i Viborg hvor han følte sig så uheldig, at han flygtede til Kbh. Her blev han student 1831. Hans tidligt vakte interesse for botanik og hans kendskab til den danske flora imponerede professor J. W. *Hornemann der skaffede ham stipendier og Borchs kollegium. K. opgav snart det medicinske studium og helligede sig helt naturfagene, men da der dengang ingen afsluttende eksamen heri fandtes, endte han sine studier

uden eksamen. 1837 blev det overdraget ham at undervise hvert andet år i forstbotanik ved Polyteknisk læreanstalt, et arbejde han røgtede med stor iver, men med stor utilfredshed over ikke selv at måtte eksaminere sine elever ved eksamen, hvad der gav sig udslag i en heftig bladpolemik med eksamenskommissionen (1840–41). Han foretog flere lange ekskursioner i Danmark, altid til fods og uden at tage tilstrækkeligt hensyn til en begyndende tuberkulose der snart nedbrød hans helbred og gjorde ham pirrelig og uomgængelig. En rejse gennem Tyskland og Italien til Sicilien 1842–44 hvorunder han samlede en mængde planter bragte kun ringe bedring, og da J. F. *Schouw mente at et ophold i varme lande ville hjælpe ham, fik han ham ansat som botaniker ved Galatheaekspeditionen 1845. Det var et uheldigt valg, thi K.s pirrelighed gjorde ham ilde lidt om bord, og selv var han så utilfreds at han forlod skibet i Penang og rejste hjem til Køge hvor han døde et par uger efter sin ankomst. Som ekspeditionens botaniker gjorde han dog god fyldest, navnlig ved udforskning af Nikobarøernes flora. – K.s litterære produktion er minimal, men hans efterladte dagbøger og optegnelser, hvoraf et par senere er trykt, viser at han var en meget vidende og iderig botaniker. De indeholder iagttagelser og skildringer af den danske vegetation der er uden sidestykke i den samtidige litteratur, fx hans påvisning af kvellerens evne til sandbinding.

F. Liebman i Dansk tidsskr. I, 1847 77–86. Carl Christensen: Den danske botaniks hist. I 1924–26 239–41; II, s.å. 207f (bibliografi). – Papirer i Botanisk centralbibl. og Univ.-bibl.s 2. afd.

*Carl Christensen**

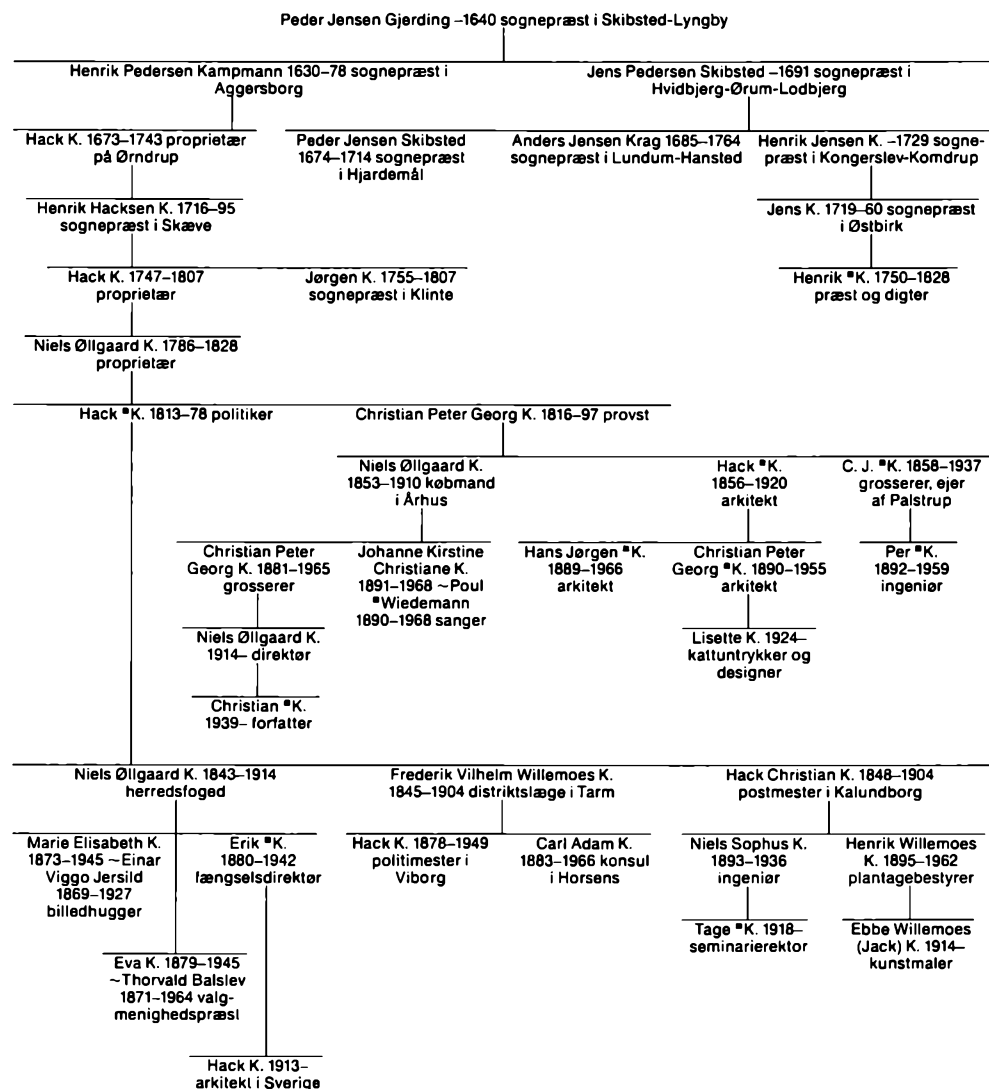
Kampmann

Navnet K. føres tilbage til rådmænd i Ålborg Henrik Kampmann, der 1571 blev gildesbroder og som anføres som værende fra København. En datter af ham er formentlig Karen C. (-1651) hvis datter med Niels Hansen Kræmer, Ida Nielsdatter C., var ~ Peder Jensen Gjerding, sognepræst i Skibsted-Lyngby. Dette gættepars efterkommere fører for en dels vedkommende navnet K.

Arkitekt Hack *K. var ~ Johanne Holm, d. af arkitekt Hans J. *Holm. Ingeniør Per *K. var ~ Else Benzon, d. af apoteker Alfred *Benzon (1855–1932).

En anden slægt K. føres tilbage til lærer i Tornemark, Fuirendal sg., Peder Amdi K. (1742–1814). Til denne slægt hører statsminister Viggo *K.s adoptivfar, kaptajn Conrad K. (1870–1948); se slægten Fischer.

Kampmann

N. Ø. Kampmann: Slægten K.s stamtavle, 1884 med suppl. v. Axel Nørliit, 1965 og Leila Hansen, 1977.

Hans H. Worsøe

Kampmann, Christian Johannes, 1858–1937, grosserer. * 1.6.1858 i Ebeltoft, † 5.5.1937 på Palstrup, Højbjerg sg., Viborg amt, begr. på Frbg. (Solbjerg). F: sognepræst, sidst i Hjørring, provst Christian Peter Georg K. (1816–97) og Johanne Margrethe Marie Schmidt (1824–97). ~6.6.1891 i Stege med Johanne Schmidt, * 31.7.1868 i Stege, † 17.10.1951 i Hellerup, d. af jernstøber Johannes Haagen S. (1839–95) og An-

na Margrethe Ravnkilde (1844–95). – Far til Per *K. Bror til Hack *K. (1856–1920).

K. fik sin første uddannelse hos købmand Brendstrup i Frederiksværk og var siden ansat hos firmaet Mohr & Kjær i København. 1886 løste han grossererborgerskab og etablerede sammen med grosserer Anthon C. Herskind (1852–1923) kulfirmaet K. & Herskind der fra en beskeden begyndelse ret hurtigt arbejdede sig op til en anseelig forretning inden for den københavnske kulhandel. 1906 udtrådte Herskind af firmaet som K. derefter drev alene indtil han 1926 optog sin svigersøn i forretningen. Marts 1934 omdannedes firmaet til et aktieselskab med K. som

direktør og formand for bestyrelsen. I årenes løb tog K. desuden i udstrakt grad del i offentligt arbejde på forskellige områder, bl.a. kan nævnes at han 1902–14 var medlem af sø- og handelsretten, 1912–31 af Grosserer-Societetets komité og 1913–17 af Frbg. kommunalbestyrelse som repræsentant for højre. Desuden sad K. i bestyrelsen for et par erhvervsvirksomheder, ligesom han 1921–26 var medlem af Københavns havnebestyrelse og fra 1921 til sin død medlem af Nationalbankens repræsentantskab. – K. erhvervede 1918 herregården Palstrup ved Rødkærbro. – R. 1912. DM. 1923. □Mal. af Knud Larsen, 1920. Buste af E. Rahr, 1936. Foto.

N. Ø. Kampmann: Slægten K.s stamtavle, 1884 13. Politiken 6.5.1937. Berl. tid. s.d.

Chr. R. Jansen

Kampmann, Christian, 1890–1955, se Kampmann, Hack, 1856–1920.

Kampmann, Christian Peter Georg, * 1939, forfatter. * 24.7.1939 i Hellerup (Maglegård sg.). F: prokurist, senere direktør Niels Ølgaard K. (* 1914) og Leila Ingersoll Jones (1913–78). ~ 22.12.1962 på Frbg. (b.v.) med pianist, musikpædagog Therese Herman Koppel, * 3.8.1936 i Kbh., d. af komponist, professor Herman D. * K. (* 1908) og Vibeke Clausen Bruun (1909–76). Ægteskabet opløst 1972.

Efter nysproglig studentereksamen fra Rungsted statskole 1957 blev K. journalistuddannet ved Herning Avis (1959–60) og Aalborg Stiftstidende (1961–63). Efter et ophold på Columbia Graduate School of Journalism (1963–64) blev han medarbejder ved TV-avisen (1964–70), periodisk afbrudt af de orlovsperioder som statens tre-årige arbejdslegat 1967–69 åbnede mulighed for. 1967–69 virkede K. som free lance-anmelder af især engelsk, amerikansk og fransk litteratur ved *Aktuelt*, og han fortsatte denne recensentvirksomhed som fast medarbejder ved *Information* 1970–71. Journalistikken har ikke været noget kald for K. („Jeg har altid været fuldstændig ligeglad med, om noget var en nyhed. Og så er man ikke født journalist“, 18.12.1971). Siden 1971 har K. levet udelukkende af sit forfatter-skab. Da han 1975–78 genoptog journalistikken som medredaktør af tidsskriftet *Seksualpolitik* var det som et led i et kønspolitisk engagement i Bøssernes Befrielsesfront (fra 1975).

K. er først og fremmest kendt som nyrealistisk roman- og novelleforfatter. I 1960'erne og 70'erne udsendte han tre novellesamlinger, 11 romaner og to erindringsbøger i romanlignende form. K.s principielle bidrag til den litterære debat har væ-

ret få. Mest markant trådte han frem som tilhænger af nyrealismen midt i tresserne („En realistisk forfatter skriver på erfaringer. Jeg kan personligt ikke anerkende noget metafysisk“, 28.11.1966). K. er de nære relationers skildrer. Han skriver om venskab, kærlighed og familieforhold, men altid i en bestemt social ramme. Hans udgangspunkt er oftest enkeltpersoner som han forsøger at forstå ud fra deres forudsætninger. Hyppigt anlægger han på skift sine fiktionsspersoners synsvinkel. Hans stil er tilstræbt neutral og bevidst prunkløs. Den vigtigste litterære tradition bag K.s produktion er naturalismen fra Herman *Bang til Aage *Dons hvis „Isolerede tilfælde“ han har givet et signalement af i *Tilbageblik på 30'erne*, red. af H. *Hertel 1967. Af fremmede forbilleder må fremhæves den franske mikroskoperende realist Nathalie Sarraute og den engelske psykologiske realist Ivy Compton Burnett som K. ofte har henvist til i interviews. K.s forfatterskab i tresserne og halvfjerdserne kan betragtes som en udvikling i fem faser. De ironiserende og uafklarede ungdomsværker *Blandt Venner*, noveller 1962 (fork. udg. 1970) og *Al den snak om lykke*, roman 1963, skildrer ensomheden og livsleden i det bourgeoisi K. udgår fra. Miljøets strenge krav om normtilpasning holder personerne fast i konflikter som af forfatteren forstås som udtryk for undertrykte religiøse og seksuelle behov. Sit gennembrud som nyrealist får K. med novellesamlingen *Ly*, 1965, med fortættede billeder af psykiske reaktioner på fastlåste forhold i overklassen og middelstanden. Romanen *Sammen*, 1967, er et forsøg på nøgtern indlevelse i postuleret typiske, indskrænkede middelstandsbevidstheder. K.s bestræbelser i retning af bevidst publikumsåbenhed resulterede 1969 i den sprogligt enkle, psykologiske spændingsroman *Uden navn* der blev skrevet til ugebladet *Hjemmets* spændingskonkurrence – og afvist. Overgangen fra den nyrealistiske gennembrudsfase 1965–69 til en mere eksperimenterende periode markeres med den vægtige psykologiske roman *Næved og næsten*, 1969 hvor fortælleren træder diskuterende frem. I nøgleromanen *Pinde til en skønskrivers ligkiste*, 1971 kritiserer K. det provinsielle danske litterære miljø og leger bevidst, men noget anstrengt med forfatterrollen. En mere udadrettet ideologisk kritik kommer til udtryk i novellerne *Vi elsker mere*, 1970, og den halvdokumentariske citatroman *Nok til hele ugen*, 1971 hvor forbrugerskabet og ugebladsverdenen må holde for. Forfatterskabets andet realistiske gennembrud kommer med *En tid alene*, 1972, en social roman om miljøforskelle, kontaktbehov og underkuelse. Den blev belønnet med Kritikerprisen i 1972.

Kampmann, Christian

Udvidelsen af stofområdet og udviklingen af skrivemåden i dramatisk-anskuelig retning kulminerede med slægtsromanen om familiens opløsning fra 1950ernes velfærdssamfund til 1970ernes krise: *Visse hensyn*, 1973, *Faste forhold*, 1974, *Rene linjer*, 1975 og *Andre måder*, 1975. K. bryder her med naturalismens pessimisme og giver udtryk for udviklingsoptimisme i tiltroen til kollektive samlivsformer. Med dette positive, realistiske værk får K. sit endelige publikumsgennembrud. Hvert enkelt bind i serien var ved udgangen af 70'erne solgt i ca. 120.000 eksemplarer. I forfatterskabets femte fase ligger K.s eksistentielle og politiske gennembrud med den åbne og (også i 1970'erne) modige erklæring af sin biseksualitet (26.10.1975), engagementet i den antipatriarkalske og antikapitalistiske køns politik og de indtrængende og i dybere forstand realistiske, dvs. personligt sandhedssøgende erindringsbøger *Fornemmelser*, 1977, *Videre trods alt*, 1979 og *I glimt*, 1980. Forfatterskabet kan som helhed læses i lyset af erindringsbøgerne: som en stadig frigørelse sig fra undertrykkende normer, en permanent søgen efter egentlighed. Fra en forståelse af verden som faste mønstre af tiltrækninger og frigørelser i forfatterskabets første faser kommer K. i de senere faser, og med fuld vægt fra 1973, frem til en indsigt i erkendelses- og handlingsveje i en dynamisk verden. □Tegn. af Hans Lollesgaard (Kgl. bibl.). Foto.

Interviews i Information 28.11.1966, Aktuelt 18.12.1971 og Berl. tid. 26.10.1975. – Tage Skou-Hansen: Det midlertidige fællesskab, 1972 163–67. Hans Jørn Christensen og Erik Bj. Olsen: Arbejdsmodeller, 1973 5–11. Palle Dinesen i Kritik, 1976 nr. 38 117–26. Søren Schou: Dansk realisme 1960–75, 1976 104–11. Karen Syberg i Poetik VII, 1976 nr. 3 1–73. Samme i Danmark 1965–75, red. Peter Madsen, Lund 1977 161–98. Anne Birgitte Richard i Romanen som offentlighedsform, red. Jørgen Bonde Jensen og Karen Nicolajsen, 1977 210–43. Jørgen Danelund: Nyrealismen i 60'erne, 1978 59–89. John Chr. Jørgensen: Litteraturen og hverdagen, 1979 93–112. Steen Harvig: C. K.s Nok til hele ugen, udg. Dansk lærerforen., 1979.

John Chr. Jørgensen

Kampmann, Erik Pontoppidan, 1880–1942, fængselsdirektør. * 28.3.1880 i Randers, † 15.3.1942 i Kbh. (Cit.), begr. Frbg. (Solbjerg). F: herredsfoged, sidst i Lejre hrd. Niels Øllgaard K. (1843–1914) og Marie Christine Pontoppidan (1852–1914). ~ 17.10.1907 i Stenløse, Ølstykke hrd., med Ellen Saxild, * 7.8.1885 i Kbh. (Holmens), † 22.2.1961 i Hillerød, d. af premierløjtnant, senere kaptajn og departementschef i marineministeriet Jørgen Frederik S. (1858–1945) og Ingeborg Margrethe Lassen (1865–1935). – Sønesøn af Hack *K. (1813–78).

K. blev student 1899 fra Herlufsholm, cand.jur. 1905, 1908 overretssagfører i Kbh., 1910 viceinspektør ved straffeanstalterne – Christianshavn 1910–11, Vridsløselille 1911–13, Nyborg 1913–17 – 1916 fungerende inspektør, 1917 inspektør ved Nyborg, 1919 fængselsinspektør ved Vridsløselille straffeanstalt, 1921 kontorchef i direktoratet for fængselsvæsenet, var 1925–26 tillige fungerende direktør, blev 1926 konst. og n.å. kgl. udnævnt direktør for fængselsvæsenet. 1906–07 var han på studieophold i England. Den hovedopgave, der kom til at påhvile K. som leder af dansk fængselsvæsen, var en følge af gennemførelsen af borgerlig straffelov af 1930. Arbejdet på at tilvejebringe dels de nye fuldbyrdesregler, dels de fornødne bygningsmæssige foranstaltninger udførtes under K.s ledelse. Ved sit værk *Samling af Bestemmelser vedrørende Arrestvæsenet i Danmark*, 1925 skabte K. en nyttig håndbog for praktikere. Han fandt i det hele tid til en ret omfattende litterær produktion, bl.a. afhandlinger i Nordisk Tidsskrift for Strafferet af hvilket han 1936 blev medredaktør. K. var fra 1928 medlem af bestyrelsen for Dansk kriminalistforening og varetog i øvrigt en række hverv væsentlig af kriminalistisk og fængselsretlig karakter. Han var således fra 1927 formand for kommissionen angående driften af Kbh.s fængsler, fra s.å. for kommissionen angående forebyggelsen af tilbagefald i forbyrdelse, fra 1930 for udvalget angående tilvejebringelse af ungdomsfængsel, fra s.å. medlem af udvalget angående indretning af særanstaltning for psykopater, fra 1932 formand for tilsynsrådet vedrørende fængselsvæsenets arbejdsdrift, fra 1933 medlem af fængselsnævnet og tilsynsnævnet m.m. Forsøgsarbejdet for løsladte fanger havde K.s særlige interesse. – R. 1922. DM. 1928. K.² 1935. □Tegn. af Otto Christensen ca. 1939 (Fr.borg). Foto.

Interview i Gads da. mag., 1935 153–64. – O. Haack i Nord. t. for strafferet, 1942 73.

Knud Waaben (Frantz Dahl)

Kampmann, Hack, 1813–78, herredsfoged, politiker. * 5.3.1813 på Sneumgård, † 17.12.1878 i Randers, begr. sst. F: godsejer Niels Øllgaard K. (1786–1828) og Ane Christiane Hedevig Jessen (1784–1854). ~ 19.9.1840 i Århus domk. med Elisabeth Willemoes, * 22.10.1815 i Viborg (domsg.), † 21.9.1896 på Frbg., d. af landfysicus i Viborg, senere stiftsfysicus i Århus, etatsråd Frederik Vilhelm W. (1778–1860) og Mariane Elise Hillerup (1791–1861). – Farfar til Erik *K. K. blev student 1831 fra Ribe, 1835 juridisk kandidat og 1837 volontær i rentekammeret, men

fra maj 1839 til han 1840 afløstes af C. C. *Hak, privatlærer på Frijsenborg for C. E. *Frijs til juridisk eksamen, og blev efter indstilling af dennes far 1839 birkedommer i Frijsenborg birk. 1852 blev han herredsfoged i Rougsø m.fl. herreder ved Randers, et embede han beholdt til sin død. Ved siden heraf havde han i årenes løb mange offentlige hverv. Han blev 1845 suppleant til Skanderborg amtsråd og var 1848–52 medlem af rådet, var 1850–52 formand for afløsningen af husmandshoveriet i Århus amt, blev 1851 medlem af komiteen for Gudenås sejbargørelse, 1861 formand for bestyrelsen af Gudenå, 1869 medlem af Randers byråd, var endvidere formand for Randers Sparekasse og 1876 for Randers-Grenå-banens bestyrelse. Han tog i flere år livlig del i det politiske liv, var folketingsmand for Viborg amts 4. kreds 1849–52 og 1855–56 samt for Randers amts 3. kreds 1852–53 og medlem af rigsrådets folketing for sidsnævnte kreds 1864–65. I de første tre år tog han meget virksom del i forhandlingerne, var medlem af flere vigtige udvalg om landboforhold og stod ligesom N. *Bregendahl i flere spørgsmål (især om fæstespørgsmålet) bondevennerne nærmere end flertallet af det nationalliberale parti hvortil han ellers hørte. Det var K., der i nov. 1851 stillede forespørgsel til ministeriet Moltke om dets politiske planer, og i marts 1852 var han ordfører for adresseforslaget om januar kundtgørelsen. Jan. 1853 stemte han imod toldloven. – Kancelliråd 1854. Justitsråd 1859. Etatsråd 1869. – R. 1861. DM. 1876. K.² 1877. □ Silhouet af N. Chr. Fausing fra 1840'erne. Litografi af I. W. Tegner, 1880, efter fotografi. Foto.

N. Ø. Kampmann: Slægten K.s stamtv., 1884 10f.

*Povl Engelstoft**

Kampmann, Hack, 1856–1920, arkitekt. * 6.9. 1856 i Ebeltoft, † 27.6.1920 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: sognepræst, sidst i Hjørring, provst Christian Peter Georg K. (1816–97) og Johanne Margrethe Marie Schmidt (1824–97). ~ 4.9.1888 i Kbh. (Slotsk.) med Johanne Holm, * 4.7.1868 i Kbh. (Holmens), † 14.3.1920 sst., d. af arkitekt Hans J. *H. (1835–1916) og Anna D. J. S. Nielsen (1841–1922). – Bror til Chr. J. *K. K. blev dimitteret fra Teknisk selskabs skole 1873, gjorde svendestykke som murer 1874 og blev optaget på akademiet 1873, hvorfra han fik afgang 1878. Han var en overgang assistent hos Hans J. Holm og F. *Meldahl, vandt 1882 den lille guldmedalje. Samme år tog han til Paris hvor han studerede ved École des Beaux-Arts og var 1883 assistent hos arkitekten Jacques Hermante. Efter hjemkomsten vandt han 1884 den

store guldmedalje med et projekt til et rådhus for Kbh. K. var elev af Hans J. Holm og modtog den herholdtske arkitekturopfattelse gennem ham. I sine første selvstændige værker arbejdede han da også i forlængelse af de holmske fortolkninger bl.a. i villaen *Miramare* i Vedbæk, Strandvejen 350, 1888. Han fik 1889 overdraget opførelsen af provinsarkivets bygning i Viborg der blev hans gennembrudsværk. Dets form og stil står stærkt i gæld til J. D. *Herholdts universitetsbibliotek, men den maleriske behandling i udførelsen følte som en frisk fornyelse i forhold til samtidens byggeri. I enkelte af sine følgende arbejder fastholdt han til en vis grad Herholdtskolens dansk-italienske stilpræg som fx Carl *Jacobsens villa på *Ny Carlsbergvej 1*, 1890–92, forbygningen til det første glyptotek ved samme villa 1894 samt toldkammerbygningen i Ålborg 1900–02. I 1892 blev han udnævnt til kgl. bygningsinspektør for Jylland og fik hermed en langvarig og afgørende betydning for udviklingen i denne del af landet. Samtidig kom han ind på en friere og fuldstændig ubunden udformning af opgaverne, om end stadig med anvendelse af historiske motiver. Eksempler herpå er *Århus toldkammer* 1897, *Århus teater* 1899–1900, *Kalvø jagtpavillon* 1898, *Statsbiblioteket i Århus* 1898–1902, hans egen villa *Kampen* ved S. Strandvej i Århus 1901–02. I samme periode opførte K. *Marselisborg slot* 1899–1902 og *Rye Nørskov herregård* 1905–06 i den mere bekvemt anvendelige palæstil.

Det arbejde der ubestridt står som hans hovedværk i denne periode er den store *tilbygning* til Vilh. *Dahlerups *Ny Carlsberg glyptotek*, bestemt for museets oldtidsamlinger og opført med en række motiver fra oldtidens græske arkitektur 1901–06. Tiden omkring 1908 kom til at betegne et vendepunkt i K.s udvikling. Ligesom sine samtidige fagfæller Martin *Nyrop, Martin *Borch og Andreas *Clemmensen træder de foregående års noget rastløse stilsøgen i baggrunden til fordel for et mere rationelt og naturligt dansk præg, fortrinsvis bygninger af røde mursten, hvidtede gesims og tegltag med et vist islæt af barokken. Som eksempel herpå kan nævnes den lange række af jyske toldkammerbygninger, Skagen 1908, Horsens 1911–13, Frederikshavn 1915, Hjørring 1915, endvidere amtmandsboligen i Hjørring 1910. Mere antikpåvirket er den lille toldkammerbygning i Viborg 1910, men omvendt har Chr. J. Kampmanns sommerhus i Lønstrup 1910 et mere utilslørret jysk præg. Til samme periode hører endelig *Frederiksberg politigård*, opført 1918–19 efter en konkurrence 1915. I årene efter 1915 sluttede K. sig til nyklassicismen, men så at sige alle hans arbejder inden

Kampmann, Hack

for denne retning er i virkeligheden hovedsagelig tegnet af sønnerne Hans Jørgen og Christian eller udført med væsentlig bistand af andre og for øvrigt fuldført efter hans død. Det betydeligste af disse arbejder, *Kbh.s politigård*, opførtes med afgørende medvirken af Aage *Rafn, ligesom Kai *Gottlob fuldførte domhuset på Frbg. bag ved Frbg. politigård 1919–21.

Med sine glimrende evner som tegner og akvarellist er K. måske den mest fremragende repræsentant for tidens udbredte anvendelse af male- og planteornamenter, bl.a. *hejrefrisen* på forbygningen til det første glyptotek, *ørnefrisen* på Århus teater, *rosenlågen* til Marselisborg slot, indlægninger i møbler m.v. Af monumenter kan nævnes *nulpunktstenen* ved Ålborg posthus. Til en udvidelse af Århus by udarbejdede K. sammen med stadsingeniør C. *Ambt 1898 en plan ledsaget af en udførlig tekst, et fremragende og skelsættende arbejde inden for dansk byplanlægning. Ligeledes tegnede han beliggenhedsplanen til stationsbyen på landsudstillingen i Århus 1909. K. har restaureret en del middelalderlig arkitektur, opmålt og undersøgt Århus domkirke og bygget det fristående tårn ved Rye kirke. K. var i besiddelse af megen praktisk sans, hans evne til at gruppere var meget sikker og hans kunstneriske dygtighed ubestridt. Han var 1908–18 professor ved akademiet hvor han oprettede „Danske Klasse“, der fik stor betydning for den hjemlige arkitekturudvikling, også det stort anlagte i hans arkitektur fik megen betydning, navnlig hos den kreds af yngre arkitekter der arbejdede med politigården. 1917–19 var han formand for Akademisk arkitektforening. – To af hans sønner blev arkitekter, **Hans Jørgen K.**, *11.8.1889, †8.2.1966, blev student 1908 fra Marselisborg, tog filosofikum 1909, gennemgik arkitekturskolen 1909–19 og vandt den lille guldmedalje 1925. **Christian Peter Georg K.**, *31.8.1890 i Kbh., †30.4.1955, blev student 1908 fra Marselisborg, tog filosofikum 1909 og gennemgik arkitekturskolen 1908–18. En stor del af brødrenes første arbejder var offentlige bygninger som de udførte for faderen, til dels under hans navn alene. Begge var medvirkende ved arbejdet med Kbh.s politigård. H. J. K. byggede 1918–19 *Hadsten kirke*. Chr. K. tegnede og opførte sammen med J. Frederiksen statsskolerne i Viborg og Randers (fuldendt 1926) samt toldkammerbygningerne i Silkeborg 1920 og Ebeltoft 1921. De var begge udprægede nyklassicister. Fra tiden omkring 1925 kom de dog ind på en mere naturlig og saglig behandling af opgaverne uden noget bestemt stilpræg, men dog fortsat med en stærk betoning af det kubiske. Eksempler er alderdomshjemmet

Købmandsbo, Frederikssundsvej 106 A-C som H. J. K. tegnede sammen med Aage Rafn, endvidere H. J. K.s egen villa *Fortunvej 12*. For ingeniørfirmaet Kampsax tegnede H. J. K. banegården i Teheran og ledede den kunstneriske del af opførelsen på stedet, mens Chr. K. sammen med overarkitekt K. T. Seest forestod projekteringen. – R. 1897. DM. 1906. F.M.I. 1900. □Afbildet på tegn. af H. Nik. Hansen, 1880 (Fr.borg). Silhouet 1883. Ansigt på ugle ca. 1901 (Carlsberg Bryggerierne, lab.bygn.). Afbildet på tegn. af E. Henningsen, 1905 (Fr.borg) og på pastel af samme. Afbildet på glyptoteksfrisen af K. Hansen-Reistrup, 1906. Buste af L. B. Brandstrup, 1908 (glyptoteket). Træsnit af L. B. Hansen, 1911, efter foto. Mal. af Knud Larsen, 1921 (udstillingsfonden, Charlottenborg). Mal. af H. Henningsen. Foto. – Mindesten af Axel Berg, 1923, ved Vrads sande.

Arkitekten, prof. H. K.s rejsebrev og skitser, udg. Kay Fisker, 1946. – N. Ø. Kampmann: Slægten K.s stamtv., 1884 12. De danske provinsark.s bygninger, udg. Rigsark., 1893. Politiken 5.11.1896. Ingeniøren, 1898 317–23. Arkitekten, 1898–99 42–45 (bebyggelsesplan for Århus); 1899–1900 41–44 (Marselisborg slot); 1900–01 13–21 (Århus teater) 78–80 (Glyptoteket); 1902–03 377–84 (Statsbibl. i Århus); 1905–06 403–15 og 1906–07 28–30 (begge Glyptoteket); 1914–15 336 337–40 (politio- og brandstation, Frbg.); 1918–19 277–83 (politigården). Arn. Krog sst. 1920 173f; M. Nyrop m.fl. sst. 185–99; 1926 469–80 (statsskolerne i Randers og Viborg). Hans Jørgen Kampmann sst. U. 1956 273–78. Kay Fisker sst. 353–60. Aage Rafn i Artes, 1936 157–216. Viggo Sten Møller sst. 1939 197f. Steen Eiler Rasmussen i Danmark, 1946 32–36. Kn. Millech i Berl. aftsn. 31.8.1956. Em. Sej: Statsbiblioteket. Med en karakteristik af H. K. af C. F. Møller, 1963. Arkitekten H. K. Udstill. på arkitektskolen i Århus 1975. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Villads Villadsen

Kampmann, Hans Jørgen, se **Kampmann, Hack**, 1856–1920.

Kampmann, Henrik, 1750–1828, præst, forfatter. *6.5.1750 i Østbirk, †4.4.1828 i Farum, begr. sst. F: sognepræst Jens K. (1719–60, ~2° 1760 med Margrethe Cathrine Pontoppidan, 1738–75, ~2° 1762 med sognepræst i Østbirk Jacob Lauritsen Aagaard, 1733–76) og Ide Sophie Cramer (1725–56). Ugift.

K. blev student 1768 fra Horsens og cand.teol. 1773. I de følgende år virkede han som privatlærer i P. F. *Suhms hus for dennes søn Ulrik Suhm. Samtidig sluttede han sig nær til Edv. *Storm, K. L. *Rahbek, C. *Pram og andre af tidens skønånder, levende interesseret som han var i poesi og veltalenhed. Efter sin elevs død 1778 blev K. 1779 sognepræst i Farum og Værløse hvor hans prædiken af biskop N. E. *Balle ka-

rakteriseres som „grundig, opbyggelig, lærerig og smuk“. Et mere bekendt navn har han vundet ved sin forfattervirksomhed. 1779 udgav han en prisbelønnet lovtale over Christian III og 1799 (i Minerva) en lignende over P. F. Suhm. Den sidste er ikke uden værdi i historisk henseende, men begge taler må i første række opfattes som „forsøg i veltalenhed“. De udmærker sig i så henseende trods al panegyrik ved en smuk og sober, om end ikke meget karakterfuld stil. 1797 leverede K. en oversættelse af Virgils *Georgica* (tilegnet Suhm) der af kendere fik en meget gunstig modtagelse, og som bidrager til „den evangelisk-kristelige Psalmebog“, 1798 hørte K. til de flittigste. Ca. 50 numre fra hans hånd fandt optagelse heri; og senere (1823) udgav han særskilt en samling *Psalmer*. K. var hjælpsom overfor nødlidende og betegnedes ved sin død som „den blide Olding“.

Kirkehist. saml. 3.r.I, 1874–77 644; IV, 1882–84 12; 4.r.V, 1897–99 58 817f. – N. Ø. Kampmann: Slægten K.s stamtvl., 1884 16. C. Molbech: Ungdomsvandring i mit fødeland I, 1811 149. [Fr. Thaarup] i Dagen, 1828 nr. 87. C. J. Brandt og L. Helveg: Den danske psalmedigt. II, 1847 224–28 382f. Chr. Bruun: P. F. Suhm, 1898. L. P. Petersen: Minder fra Farum, 1920 13f 19.

*Bjørn Kornerup**

Kampmann, Jens, * 1937, minister, direktør for miljøstyrelsen. * 30.3.1937 på Frbg. F: ekspeditionssekretær, senere stats- og finansminister Viggo *K. (1910–76) og overassistent Karen Elisabeth Jensen (* 1910). ~ 2.8.1958 i Kbh. med bibliotekar Lis Oldenburg Pedersen, * 4.11.1936 i Gandrup, d. af centralbestyrer Nicolaj P. (1909–76) og Katrine Oldenburg (* 1911). K. blev student 1955 og cand.polit. 1962. Straks efter eksamen kom han i undervisningsministeriet og derfra 1964 i finansministeriet indtil 1971. Allerede i studentertiden blev han bemærket i politisk interesserede akademikkredse, og i midten af 60'erne var han med i ledelsen af den socialdemokratiske studentorganisation Frit Forum og i fraktionen SDS (Socialdemokratisk samfund). Han blev opstillet og valgt 1966 i Silkeborg-kredsen indtil han trak sig ud af politik 1978. I folketingsperioden var han 1968–70 redaktør af partiets tidsskrift *Verdens gang* og 1970–71 af dets fortsættelse *Ny politik*. K. blev tidligt minister: 1971–73 for offentlige arbejder (trafik) og forureningsbekæmpelse, 1973–75 for trafik og 1977–78 for skatter og afgifter. Han har interesseret sig for administration, men som et middel til at fremme politiske hensyn, ikke just en type der bliver populær hos embedsmændene. Hans indsigt, energi og visioner bødede dog hurtigt på den „fejl“ at han også kunne teknik-

ken. De forholdsvis korte perioder han var minister åbnede ikke mulighed for store lovgivningsinitiativer, og store mærkesager som flytning af Kastrup lufthavn til Saltholm og en gennemgribende skattereform med en fradragssanering måtte han opgive. Hans hovedindsats blev virksomheden som minister for forureningsbekæmpelse, nu miljøministeriet. Dette hurtigt store og meget dækkende område blev sat i system af K. I sin politikertid bidrog han til en række politiske skrifter og skrev selv *Lavvækstsamfundet*, 1976 der analyserede konsekvenserne for de forskellige befolkningsgrupper af en udvikling med en ændret vækstrate end 60'ernes. K. forlod 1978 politik og blev direktør for miljøstyrelsen. □Foto.

Interview i Jyllandsposten 6.3.1977. – Birgit Rasmussen i Berl. tid. 21.5.1978.

Vagn Dybdahl

Kampmann, Christian Peter (Per) Georg, 1892–1959, ingeniør, entreprenør. * 31.5.1892 i Kbh., † 7.4.1959 i Ordrup, begr. sst. F: grosserer Chr. J. *K. (1858–1937) og Johanne Schmidt (1868–1951). ~ 8.3.1916 på Frbg. med Else Benzon, * 26.12.1892 i Kbh., d. af apoteker Alfred *B. (1855–1932) og Johanna Bissen (1862–1930). K. blev student fra Metropolitanskolen 1910 og cand.polyt. som bygningsingeniør 1916. Efter eksamen fik han ansættelse ved Christiani & Nielsens Århus-afdeling. N.å. stiftede han sammen med Otto *Kierulff og Jørgen *Saxild ingeniørfirmaet K., Kierulff & Saxild der allerede i de første år efter stiftelsen udførte store jernbeton- og havnearbejder, særlig i Danmark, Island, Færøerne og England. 1923 stiftede de tre firmaet Saxild & Partners i London der 1927 blev sammensluttet med det danske ingeniørfirma Peter Lind & Co. Ltd. (likv. 1980). – 1927 fik det unge danske firma gennem entreprenørfirmaet Saabye & Lerche en henvendelse fra den svenske lokomotivfabrik Nydqvist & Holm A/B om at påtage sig projekteringen af ca. 1000 km ny jernbane i Tyrkiet hvortil svenskerne skulle levere lokomotiverne mens danskerne skulle lede udførelsen af jernbanebyggeriet. K. tog opgaven op og ledede gennem seks år det store arbejde. Fra 1933 var K. atter i Danmark og fik overdraget bygningen af 1000 km jernbane i Iran. Samtidig deltog han i projekteringen af nye store opgaver, således motorveje, Storebæltsbro og Øresundsbro og ydede her en stor indsats. Det var ham en stor skuffelse at krigen 1940 satte en foreløbig stopper for planernes udførelse. K. var medlem af den såkaldte Højgaardkreds (se Knud *Højgaard) der arbejdede for etablering af en

Kampmann, Per

uparlamentarisk regering under den tyske besættelse, en tanke der dog blev afvist af Christian X. Under krigen var K. i øvrigt meget aktiv ved dannelsen og bygningen af Det danske stålvalseværk i Frederiksværk ligesom han ydede en stor indsats ved rekonstruktionen af Burmeister & Wain.

K.s hovedindsats er hans medvirken i begyndelsen af efterkrigsårene ved dannelsen af det skandinaviske luftfartselskab SAS, og det skyldes sikkert hans energi og forhandlingsevner at det lykkedes at etablere dette store foretagende som siden har udviklet sig til et selskab af meget betydelige dimensioner. Han blev selskabets første præsident og var tillige daglig leder 1947–50 hvorfor han i samme periode fratrådte som direktør i sit gamle selskab. – I de senere år administrerede K. forskellige større byggeforetagender, således SAS-hotellet og en række store udvidelser for B & W. 1951 udarbejdede han på statsministeriets foranledning indstilling om erhvervsmæssig udnyttelse af mineralforekomster ved Mesters Vig i Grønland. K. var i denne periode tilknyttet dansk erhvervsliv gennem bestyrelseshverv i et betydeligt antal virksomheder: formand for bestyrelsen i Det danske luftfartselskab, alternerende formand for SAS, formand for B & W, Dampskibsselskabet Vendila, Kampmann & Herskind A/S og Nordisk Mineselskab, medlem af bestyrelsen for De forenede Bryggerier, Store Nordiske Telegrafelskab, Gosch Tændstikfabrikker, Det danske Stålvalseværk, Korsør Glasværk og Atlas Copco, samt medlem af repræsentantskabet for Privatbanken. K. havde store evner til at forelægge sine ideer og synspunkter på en overbevisende måde, og var næsten altid i stand til at gennemføre hvad han troede på. Han var en af de mest fremtrædende personligheder i dansk erhvervsliv i efterkrigsårene. Medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber i 1947. – R. 1931. DM. 1938. K². 1951. □Foto.

Interview i Gads da. mag., 1942 643–50. – Ingeniørens ugebl. 2.5.1959. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

P. H. Bendtsen (Povl Vinding)

Kampmann, Tage Christian, * 1918, undervisningsinspektør, rektor. * 7.2.1918 på Frbg. (Skt. Markus). F: civilingeniør, senere ingeniør ved DSB Niels Sophus K. (1893–1936) og Harriet Karla Erlids (1894–1958). ~ 1° 30.6.1942 med seminarielektor Aase Arrøe, * 22.1.1918 i Søllerød, d. af kontorchef, aktuar Hans Vilhelm A. († 1963) og Thora Mortensen-Thomsen († 1960). Ægteskabet opløst 1965. ~ 2° 24.6.1967 i Skovshoved k. med seminarielektor Birgit Krintel Tol-

dam, f. Daugaard, * 1.10.1928 i Kbh. (~ 1° 1951 med Mogens Toldam; ægteskabet opløst 1964), d. af tømrermester Hans Ejnar D. (1900–73) og Esther Nielsen (* 1902).

K. blev student fra Øregaard gymnasium (Hellerup) 1936, tog lærereksamen fra KFUMs seminarium (Frbg.) 1940 og faglærereksamen i regning og matematik 1943. Medens han var lærer i Gentofte begyndte han at undervise på sit gamle seminarium. K. havde da for længst gjort sig gældende som ungdomsleder. Han var 1945–55 medlem af hovedbestyrelsen for KFUM-spejderne i Danmark og formand 1957–65. Fire gange var han leder af danske hold til verdensjamboreerne.

Da KFUMs seminarium 1953 oprettede en afdeling i Hellerup (snart selvstændig som Hellerup seminarium), blev K. forstander (1959 rektor). Med sine omfattende erfaringer fra ungdomsarbejde og fra fagligt, pædagogisk arbejde kunne han give den nye institution en klar profil. Rammen var – særlig i de første år – præget af den kristne ungdomsbevægelse medens indholdet i uddannelsen prægedes af K.s ønske om at hævede høje faglige krav. K. kom tidligt ind i organisationsarbejde. I ti år (fra 1954) var han redaktør af Dansk Seminarieblad, medlem af Privatseminarieforeningens bestyrelse fra 1955 og formand for Dansk seminarieforening 1964–69. Han har således været i forreste række i en periode der var særdeles vigtig for dansk læreruddannelse. 1966 vedtoges en ny læreruddannelseslov, forbedret af undervisningsminister Jørgen Jørgensens læreruddannelsesudvalg (nedsat dec. 1960). Et studieplansudvalg fastlagde derefter indholdet af loven der kunne træde i kraft 1969. I denne proces spillede K. en stor rolle. Selv om også andre på væsentlige punkter prægede resultatet er K.s navn i særlig grad knyttet til den nye læreruddannelse der bl.a. karakteriseres ved den højere adgangstærskel (studenter- eller den nye HF-eksamen) og indførelse af eksamen i næsten alle fag. Medens dette resultat mødtes med overvejende tilfredshed vakte seminarieplanlægningsudvalgets betænkning 1969 uro i seminariekredse. Betænkningen foreslog nedlæggelse af nogle seminarier og i det hele en centralisering på større institutioner end hidtil. Også her har K.s motiv utvivlsomt været hans interesse for det faglige niveau, herunder hensynet til et kvalificeret lærerkorps og studiemiljø. Betænkningen fik ingen følger – der var et politisk ønske om at alle 29 seminarier fortsatte deres virksomhed. – 1970 blev K. rektor for N. Zahles seminarium, men allerede 1973 hentes han til undervisningsministeriet (direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning, seminarier m.v.) som undervisningsin-

spektør. Han har på denne post gennem sin uadventede virksomhed styrket forbindelsen mellem direktoratet og seminarierne.

K. har altid været de klare standpunkters mand og har derfor ofte ægget til modsigelse. Hans største indsats har utvivlsomt været hans medvirken under tilblivelsen af læreruddannelsen af 1966. Han har – som embedsmand – haft lejlighed til at følge og videreudvikle denne uddannelse og har herunder udvist en fleksibel holdning, således at hans indflydelse til stadighed har været central selv om udviklingen ikke i alle henseender stemmer med hans standpunkter. Da han 1973 flyttede sit arbejde til direktoratet forventede han uden tvivl at seminarierne ville blive bragt i nærmere samarbejde med universiteter og andre højere læreanstalter. Politisk havde disse tanker ikke medvind. 1974 nedsattes et udvalg for samordnede læreruddannelser med K. som formand, men det har endnu ikke bragt resultater. I tale og skrift har K. fortsat gjort opmærksom på den ejendommelighed at dansk læreruddannelse – modsat forholdene i de fleste andre lande – er adskilt fra universiteternes virksomhed. Med sin stærke placering på læreruddannelsesområdet har K. været selvsikre til at øve en bredere indflydelse i undervisningssystemet som helhed. Han har været medlem af mangfoldige udvalg ud over de ovennævnte, og han var formand for Pædagogisk selskab 1956–58. – R. 1969. □Tegn. af Ivan Opffer, 1969 (Fr.borg). Foto.

Axel Nørilit: Suppl. til slægten K.s stamtvl., 1965. Leila Hansen: Suppl. til slægten K.s stamtvl., 1977. – Lev- nedsberetning i ordenskapitlet.

Torben Krogh

Kampmann, Olfert Viggo Fischer, 1910–76, statsminister. * 21.7.1910 på Frbg. (Markus), † 3.6.1976 i St. Torøje, begr. Vestre kgd., Kbh. F: møllejer, senere grosserer Otto Peder Leck Fischer (1873–1911) og Marie Jakobine Hansen (1872–1951); adopteret 1911 af kaptajn af fodfolket Conrad K. (1870–1948) og Ellen Cecilie Christine Fischer (1872–1936). ~ 1° 22.12.1934 i Kbh. (b.v.) med bibliotekar Karen Elisabeth Jensen, * 12.10.1910 i Asnæs, d. af dyrlæge Jens J. (1870–1934) og Johanne Sofie Tofte (1876–1920). Ægteskabet opløst 1941. ~ 2° 2.5.1942 i Kbh. (b.v.) med Eva Marie Hedevis Brinch, * 23.7.1909 i Hull, England, d. af købmand Peder B. († 1942) og Olga Margrethe Kirstine Hansen († 1947). ~ 3° 17.10.1970 med Ulla Knudsen, * 6.11.1927 i Funder, d. af gårdejer Johannes K. og Margrethe Rohde. – Far til Jens *K. Bror til Leck *Fischer.

Efter faderens død blev K. adopteret af sin fars søster og dennes mand. Han voksede op i officershjemmet i Fredericia og blev student fra byens gymnasium i 1928. Straks efter eksamen begyndte han at studere statsvidenskab i København og blev cand.polit. 1934 hvorefter han ansattes i Statistisk departement (nu Danmarks statistik). Som student og ung kandidat færdedes han i hovedstadens venstre-radikale miljø og havde tilknytning til kredsen omkring Clarté, dog var han allerede fra midten af 1930erne medlem af socialdemokratiet. I en periode i 1940erne gled han i forbindelse med en flytning ud af de aktive medlemmers kreds, men indmeldte sig igen 1945. Allerede da havde K., uden at træde frem udadtil en indflydelsesrig position i centraladministrationen. Han var under krigen først optaget af de dengang nye nationalindkomstberegninger. Han blev i slutningen af krigen flyttet over i generalsekretariatet for beskæftigelse og knyttet som sekretær til det såkaldte professorudvalg der med Thorkil *Kristensen som formand skulle udarbejde beskæftigelsesplaner for den tilbageslagsperiode man ventede efter krigen. På samme tid var K. knyttet til modstandsgruppen Frit Danmark og ledende i tjenestemandsguppen der øvede en vis indflydelse på reglerne om retslig forfølgelse af uationale tjenestemænd efter krigen.

Til K. blev der efter Thorkil Kristensens forslag 1946 oprettet en særlig stilling som økonomisk-statistisk konsulent i skattedepartementet idet han ønskede at udnytte den særlige ekspertise K. efterhånden var kendt for. Herfra gik han over i det nyoprettede økonomiske sekretariat som chef 1947–50, i realiteten var han departementschef hos Vilhelm Buhl der i disse år var minister uden portefeuille med koordinationen af den økonomiske politik som særligt område. K. var en meget selvstændig embedsmand, og det stod også klart at han nu engagerede sig så stærkt politisk at en fremtidig karriere i centraladministrationen ville være umulig efter den socialdemokratiske regerings fald. Efter valget i 1950 kom K. ind i Hedtofts korte regering: da regeringen faldt i oktober blev han konstitueret som direktør for Kongeriget Danmarks Hypotekbank – en typisk „ventestilling“ for en minister ude af „funktion“. I disse år udfoldede K. et imponerende mødeprogram landet over for at blive kendt, hidtil havde hans virkefelt jo blot været Slotsholmen. Møderne skulle også føre til at finde en valgkreds. Det viste sig vanskeligt at klare sig over for de lokale kandidater, men i 1953 lykkedes det ham at blive opstillet i Slagelsekredsen og valgt samme år. Senere, efter H. C. *Hansens død, skiftede han over til Gladsaxe-

Kampmann, Viggo

kredsen og valgtes der til han trak sig tilbage i 1963.

Da Hans Hedtoft atter dannede regering 1953 blev K. finansminister og fortsatte på posten de næste syv år. Givetvis havde han planer om en stor samlet skattereform; men det lykkedes ikke at gennemføre denne. Væsentlige dele blev dog realiseret undervejs. Et hovedproblem var et voksende betalingsbalanceunderskud; finansministeren måtte møde med nye afgifter og skatter, og udviklingen, betalingsbalancen, vendte. K. var nok en dygtig finansminister der beherskede hele apparatet og teknikken. Det der imidlertid gav ham den politiske position var hans evne til også støttet af den store viden at finde løsninger. Han og statsminister H. C. Hansen arbejdede tæt sammen, og K.s indflydelse uden for finanserne blev større og større. Til en anden af tidens ledende, den radikale Bertel Dahlgaard, fik K. også et umiddelbart tillidsforhold.

I finansministertiden markerede K. sig stærkt i to situationer. Den ene var Klaksvig-sagen hvor Færøernes landsstyre kom i konflikt med befolkningen i Klaksvig om en lægeudnævnelse, og efterhånden atter konflikten karakteren af borgerlige uroligheder med afsendelse af krigsskib og 120 sværtbevæbnede politifolk fra Danmark. K., der 1949–56 var formand for det dansk-færøske udvalg, blev sendt derpå for at styre sagen og gjorde det på en sådan måde at roen blev genoprettet, og at han selv hostede stor anerkendelse blandt færingerne. Den anden sag var ikke udadvendt; han var den der straks i valgnatten 1957 så trekantregeringen af socialdemokrater, radikale og retsstatsfolk. Selv om det måske kun var en strøtanke blev han da tanken begyndte at blive en realitet den ledende planlægger hos socialdemokraterne. Det var også ham der, støttet af J. O. Krag, var den stærke mand i ministeriet i H. C. Hansens sidste, svage år, og der var ingen tvivl om at han skulle være statsminister da H. C. Hansen døde i februar 1960.

Statsministertiden bød på store politiske resultater (forsvaret, grundværdistigningsskyld, særlig indkomstskat), og ved valget 1960 gik socialdemokratiet frem. Retsforbundet gled ud, men regeringen fortsatte som en socialdemokratisk-radikal regering. Valgsloganet „Gør gode tider bedre“ var optakten til 60'ernes reformer som K. samlet havde opstillet 1959 i en stor tale i Malmö. Alt syntes at åbne sig for K. Han havde næppe det umiddelbare folketække og da slet ikke i TV, men hans redelighed, den venlige åbenhed og den faglige kunnen skabte alligevel respekt. Der kunne dog også spores en vis frygt for ham. Erik Eriksens ord er for så vidt meget dækkende for den borgerlige fløjs holdning:

„Det er ikke ufarligt at give ham en opgave. Han er så positiv, at han bliver ved, til han har fundet en løsning“. K.s position i partiet blev understreget ved kongressen 1961. Det var tydeligt at alt var koncentreret om hans person, og at hans iver og glæde smittede. Selv sluttede han kongressen med de ord der var bevingede i en række år: det er dejligt at være socialdemokrat.

Omsvinget kom brat. I foråret 1962 fik K. et hjertetilfælde, han kom så nogenlunde over det, men et nyt anfald i slutningen af august samme år tvang ham til at demissionere. Han fortsatte nogle måneder endnu i folketinget, men var sygemeldt. K. var både praktisk og teoretisk en af det moderne velfærds- og vækstsamfunds opbyggere. Teorierne blev bl.a. fremlagt i den artikelsamling der udkom til hans 50-årsdag: *Undervejs*, 1960 (med bibliografi).

Efter at være trådt ud af folketingspolitikken fortsatte K. en offentlig virksomhed på andre felter. Han var formand for Statsanstalten for Livsforsikring fra 1962 til sin død og for administrationsrådet 1965–67 samt medlem af radiatorrådet og dettes programudvalg 1965–69, tillige redigerede han 1962–66 socialdemokratiets tidskrift *Verdens gang* og var formand for partiets forlag Fremad. Ved siden af dette fortsatte han sit arbejde som leder af Vanførefondet hvor han havde været formand siden stiftelsen 1955 og udbyggede dette filantropiske arbejde gennem etableringen af Pensionistrejser og Rekreadan. Uanset partiarbejde og ministergerning havde K. bestandig nedlagt megen kraft i dette arbejde. I de sidste år udfoldede K. også en betydelig skribentvirksomhed. Han udgav bøger om moderne og fremtidige samfundsproblemer: *Socialismens skæbne*, 1967, *Økonomisk demokrati*, 1970 og *Er der plads til os alle?* 1972. Endvidere udsendte han et lille bind erindringer *Mit forhenværende liv*, 1971 og en mindre samling biografier *Seks socialdemokratiske statsministre – skildret af den syvende*, 1973. Tillige skrev han aktuelle kommentarer dels i Ekstrabladet, dels i venstrepressen. De virkede undertiden ubehageligt på de socialdemokratiske ledere ved deres kritiske vurdering.

□Tegn. af Otto Christensen, 1960 (Fr.borg). Karikatur af Bo Bojesen, 1960, udst. 1961. Mal. af M. Kølckjær ca. 1966 (folketinget). Afbildet på karikatur af Bjarne Laursen 1973–74 (Amalienborg). Foto.

Bibliografi i V. K.: *Undervejs*, 1960 158–67. – V. K.: *Mit forhenværende liv*, 1971 (erindr.). – Aktuelt 21.7.1960. Poul Møller i *Dagens nyheder* s.d. Sv. Thorsen: *Folketinget i nærbillede*, 1974. Anker Jørgensen og Poul Petersen i *Politiken* 4.6.1976. Poul Møller i *Berl. tid. s.d.* Hans Jørgen Lembourn sst. 13.6. s.å.

Vagn Dybdahl

Kampp, Ebba, * 1907, forstander. * 9.10.1907 i Middelfart. F: lærer, senere skoleinspektør Kristen Andersen (1883–1966) og Magdalene Thomsen (* 1886). ~ 12.4.1933 i Nysted med afdelingsleder, lektor, dr.phil. Aage Hjalmar Hansen K., * 27.9.1906 på Møn, s. af gårdejer Mads Peder Hansen K. (1857–1926) og Eline Marie Dideriksen (1863–1932).

K. blev student 1925 fra latinskolen i Fredericia, cand.mag. 1930 (engelsk og fransk) og lægeaut. talepædagog 1938, virkede som lærer bl.a. ved Borups højskole 1930–35; hun ansattes 1934 som lærer ved daværende Yelva Søborgs privatskole. Allerede 1936 overtog K. ledelsen af skolen som 1938 fik hendes navn (fru Kampps skole for svært tunghøre og døvblevne børn). 1957 blev skolen overtaget af staten under navnet Statens skole for svært tunghøre børn. K. tog sin afsked 31.7.1971. I hele perioden 1936–71 var hun skolens leder, fra 1957 med titel af forstander. Det er i det væsentlige K.s fortjeneste at den lille privatskole, som 1936 kun havde 12 elever og derfor kunne rummes i en privat lejlighed, udviklede sig til at have et sådant omfang og en sådan pædagogisk kvalitet, at det offentlige kunne autorisere den som et led i det statslige skolesystem for døve og svært tunghøre, og herunder bekoste opførelsen af en ny skolebygning 1956. K. har i sin og skolens pædagogiske linje lagt vægt på udnyttelse af elevens hørerest, aflæsefærdighed og tale. Hun har fulgt den stærke udvikling som er sket på det audiologiske område siden 1950 og har udnyttet den i praksis i skolens undervisning. – K. har suppleret sin faglige viden ved studieophold i England 1929, 1938 og 1953, Frankrig 1931, Sverige 1935 og Schweiz 1949. Hun har i årenes løb deltaget i en række kongresser, symposier og faglige møder og har aktivt medvirket ved uddannelsen af den danske døvelærereuddannelse. 1943–47 var hun medlem af styrelsen for Talepædagogisk forening, 1957–71 af bestyrelsen for Hjemmet for døve og af Døvenævnet, dansk redaktør af Nordisk tidskrift för dövundervisningen 1967–73, redaktør af beretning fra det internationale Danavox symposium 1972–74 samt medarbejder ved udgivelsen af *Nordisk lærebog for talepædagoger*, 1955. – R. 1971.

Døvebladet, 1.11.1977. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Karvig Rasmussen

Kampp, Hans Peter Hansen, 1888–1963, missionær. * 7.11.1888 på Dalmosegård, Borre sg., Møn, † 22.11.1963 i Brønshøj (Vartov k.), begr. Borre kgd. F: gårdejer Mads Peter Hansen K.

(1857–1926) og Eline Marie Dideriksen (1863–1932). ~ 15.3.1918 i Calcutta, Indien, med Signe Konstantin-Hansen, * 6.10.1893 i Kolding, d. af fabrikant Karl Kristian K.-H. (1860–1934) og Margrethe Sofie Charlotte Schrøder (1866–1939). – Bror til R. *K.

K. tog præliminæreksamen fra Magleby realskole 1905 og studentereksamen fra Døckers kursus 1907. Fra første færd var målet med uddannelsen at blive hedningemissionær. Som den ældste i en stor søskendeflok måtte han stort set selv finansiere studierne bl.a. ved at undervise. 1913 blev han cand.teol. fra Kbh.s univ. og samme år antaget som missionær i Dansk santalmission. 1914–15 gennemførte han en supplerende missionæruddannelse i England og præstevedes i København 15.9.1915. I november samme år ankom han til santalmissionens arbejdsområde i Nordøstindien hvor han virkede indtil 1954. Som missionær bevarede han en særlig tilknytning til valgmenigheden i Vartov som også betalte hans første udrejse. – K. begyndte sit arbejde på missionsstationen Tilabani blandt santalfolket men blev hurtigt stærkt optaget af den missionsopgave som lå blandt de bengalitalende grupper der udgør befolkningens store flertal, men som ikke hidtil havde været berørt af missionsarbejdet. Uden at miste interessen for santalerne blev han og hans hustru i særlig grad pionererne for santalmissionens indsats blandt bengalerne og de bengalitalende racer i området, og den 4.12.1924 nedlagde han grundstenen til den første særlige missionsstation for dette arbejde, Narainpur, hvor Signe Kampp senere stiftede en pigeostskole der i dag er en af landsdelens førende. Med deres grundtvigske baggrund havde K. en klar forståelse for samspillet mellem folkelighed og kristendom. Deres nære forhold til befolkningen, kristne såvel som ikke-kristne, gav sig bl.a. udslag i at K. en overgang var indvalgt i det lokale sogneråd i Narainpur. Han arbejdede for at bengalerne skulle danne egne menigheder inden for områdets lutherske kirke, og han oversatte en række af N. F. S. *Grundtvigs salmer til bengali. 1937 flyttede K.s til Nimasarai i Malda og grundlagde der et nyt arbejdsområde for bengalarbejdet, og i de følgende år gennemkørte K. hele området på cykel, besøgte de fjerneste steder, oprettede nye menigheder og grundlagde tre missionsstationer. Hans fortrolighed med både santali og bengali satte ham i stand til at arbejde blandt begge sproggrupper i området. Et omfattende forfatterskab både på dansk og bengali vidner om hans usædvanlige indsigt i politiske, kulturelle og religiøse forhold i Indien og om hans engagement og vingefang: *Confessio Augustana*, Narainpur 1935, *Church History I*, Calcut-

Kampp, Hans Peter

ta 1936, *The Story of Jesus* (overs.), Nimasarai 1944, *Church History II*, Calcutta 1950, *Sermon Helps I-III*, Nimasarai 1949-51, *Christian Theology. Dogmatics and Ethics*, Nimasarai 1952. På dansk bl.a. *Folkkelvsbilleder fra Santalistan*. 1921, *Bengalere i Santalmissionen*, 1955. – Efter hjemkomsten 1954 indvalgte K. i Dansk santalmissions bestyrelse og deltog, så længe helbredet tillod det, ivrigt i mødearbejdet i Danmark. Foto.

Axel Thormann i Dansk kirkeliv, 1964 95-97. – Papirer i Rigsark.

Ole Christiansen

Kampp, Rasmus Hansen, 1891-1972, landøkonom, chargé d'affaires. * 9.9.1891 på Dalmosegård, Borre sg., Møn, † 11.2.1972 i Asminderød sg., Fredensborg, begr. Borre kgd., Møn. F: gårdejer Mads Peter Hansen K. (1857-1926) og Eline Marie Dideriksen (1863-1932). ~ 1° 15.7.1921 i Søllerød med Emilie Theodora Gether Spang, * 9.5.1900 i Vejle, † 19.11.1974 i Espergærde, d. af cand.pharm., materialist Peter Johannes S. (1867-1900) og Agnes Petersen (1872-1949). Ægteskabet opløst. ~ 2° 28.3.1949 i Kavslunde, Odense amt med Inger Margrethe Behrendt, * 16.7.1914 i Middelfart, † 5.3.1968 i Hillerød, d. af bankfuldmægtig, senere bankdirektor for Discontoinstitutionen, Middelfart, Johan Koenen B. (1874-1940) og Thyra Margrethe Hess Nielsen (1881-1967). – Bror til Hans Peter *K.

Efter praktisk landbrugsuddannelse var K. på Rødkilde højskole og 1912-13 på Dalum landbrugsskole. Efter ophold i Tyskland kom han på landbohøjskolen hvorfra han blev landbrugskandidat 1915. Han var assistent ved forsøgsstationen på Blangstedgård og derefter 1915-17 lærer på Dalum landbrugsskole, 1917-18 konsulent i planteavl for de to sydsjællandske landboforeninger og lærer ved Sydsjællands landbrugsskole og 1918-19 afdelingschef for ernæringsrådets kornudligningsafdeling. Med støtte fra frøavlerforeningerne foretog han 1919-20 en længere studierejse gennem Indien, Australien, New Zealand, Kina, Japan og Nordamerika for at undersøge frøavls- og markedsforhold med særligt henblik på mulighederne for dansk frøavlseksport. Efter sin hjemkomst var han en kort tid konsulent for De samvirkende danske frøavlerforeninger og redaktør af tidsskriftet *Dansk Frøavl*, men 1921 blev han sekretær i udenrigsministeriet og blev s.å. konsultatssekretær i Canada. 1924 vendte han tilbage til udenrigsministeriet hvor han 1928 blev sekretær ved Danmarks faste folkeforbundsdelegation i Genève og rejste 1934

til Estland som legationssekretær og chargé d'affaires i Tallinn. 1939 blev K. kontorchef i udenrigsministeriet, 1948 konsul i Frankfurt a. M., 1951 i London og 1954-61 generalkonsul i Johannesburg. På sine vidtstrakte rejser og i sin skiftende virksomhed fik K. et omfattende kendskab til landbruget i fremmede lande. I *Blade af Verdens Bog*. 1923 gav K. livligt fortalte rejseindtryk, og landbruget har han beskrevet i en mængde bladartikler, i *Mejeribrugets Sejersgang*. 1924 og i den landbrugsgeografiske håndbog *Verdens-Landbrug*. 1934. K. tog i mellemkrigsårene del i drøftelserne af dansk landbrugs afsætningsmuligheder og fremtidige produktionsretning. Som sekretær i foreningen Dansk arbejdes landbrugsindustri-udvalg og i statsministeriets udvalg for nye markeder 1928-30 hævdede K. ligesom i skriftet *Landbrugets Industrialisering*. 1927, uden at være tynget af traditionelle synspunkter, betydningen af nye produktions- og nye markeder. – R. 1938. DM. 1949. □Foto.

Dansk frøavl III, 1920 154f. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Kanne (Kande), Søren Mikkelsen, 1801-60, bonde. * 10.2.1801 i Hessel Strandhuse, Ålsø sg., † 10.11.1860 i samme sogn, begr. i Ålsø. F: husmand Mikkel Sørensen K. (ca. 1764-1847, ~ 2° 1827 med Kirsten Thomasdatter, ca. 1766-1836, ~ 1° med N. N.) og Mette Rasmusdatter (ca. 1779-1827). ~ 5.11.1830 i Grenå med Karen Rasmusdatter (Møller), døbt 7.1.1791 i Grenå, † 8.12.1870 på Hessel Hede, Ålsø sg., d. af Rasmus Jensen og Ane Jensdatter.

K. gik i skole i Grenå, hvorefter han blev husfæster på Hessel Hede og ligesom faderen en tid drev snedkeri. Han har gjort sit navn kendt ved en heltemodig bedrift. Da et skib fra Hornbæk strandede ud for Hessel og skipperen Ole Jensen Jyde ikke ved egen hjælp kunne redde sig, svømmede K. 16.2.1835 trods forrygende storm med sine heste ud til skibet og bragte ham frelst i land. Steen Steensen *Blicher besang begivenheden i et digt der indeholder en del ukorrektheder, og kongen tildelte K. Medaljen for druknedes redning og 40 rdl. i sedler. K., der var kendt som en livlig og sympatisk mand, kom af dage ved at drukne i Grenå under eftersøgningen af en bortløben ko. □Fremstillet på mal. som er illustrationer til Blichers digt, af Chr. Blache 1877, af V. Irminger 1914, 1917 og 1918, af Søren Lund 1927 og af S. Jürgensen. Kobberrelief af K. Erstad forestillende K.s redning af en Hornbækskipper (Hornbæk k., 1937). Statue af Johs.

Bjerg, 1949 (torvet, Grenå). – Mindesten (K.s plantage ved Grenå; Ålsø kgd.).

C. F. Bricka i Hist. t. 6. r. I, 1887–88 536–48. A. Knudsen og S. P. Petersen i Jylland, 1891–92 156–60. J. Aakjær: St. St. Blichers livstragedie II, 1904 238–45. H. P. B. Barfod i Minder fra gamle grundtvigske hjem VIII, 1928 (genoptr. af forf.s Minder fra et langt liv, 1921) 49.

*Povl Engelstoft**

Kaper, Ernst Christian, 1874–1940, rektor, borgmester. * 14.6.1874 i Kbh. (Frue), † 10.7.1940 sst., begr. i Gentofte. F: sproglærer, leksikograf Johannes *K. (1838–1905) og Mariane P. Branner (1844–1925). ~ 1° 26.6.1903 i Tårnbæk med Erna Margrethe Petersen, * 14.11.1883 i Mariehamn, Finland, † 1.11.1918 i Hellerup, d. af telegrafbestyrer Julius P. (1855–1919) og Anna Louisa Josefina Holmberg (1851–1926). ~ 2° 14.1.1920 i Rudkøbing med Elisabeth Magdalene Brock, * 24.2.1893 i Skagen, † 25.3.1959 i Hellerup, d. af distriktslæge, sidst i Rudkøbing, Hans Henrik B. (1846–1930, ~ 1° 1883 med Susanne Magdalene (Magga) Bodom Nerdrum, 1856–85) og Anna Otilie Marie Thurmann (1856–1928).

K. blev student 1892 og cand. mag. i tysk, græsk og latin 1898 efter studier ved Kbh.s og flere tyske universiteter. Allerede som student var han begyndt at undervise og efter embedseksamen var han lærer ved forskellige skoler i hovedstaden, men 1903 afbrød han sin lærervirksomhed for at studere skoleforhold i de nordiske lande, Tyskland og Schweiz. Et resultat af denne studierejse var bogen *Den daglige Undervisnings Form*, 1903 der gik ind for klasseundervisning, dvs. en undervisning hvor læreren timen igennem sørgede for at hele klassen var med. Denne undervisningsform blev efterhånden praktiseret overalt herhjemme. 1905–08 var han lærer ved Metropolitanskolen, 1908–17 rektor ved Ordrup gymnasium. Ved siden af sin skolegerning arbejdede han med forskning og erhvervede 1908 doktorgraden for bogen *Heinrich v. Kleist: Robert Guiskard*.

Allerede 1899 gik han ind i fagpolitisk aktivitet, idet han da var medstifter af Privatskolernes fagordnede lærerforening, og senere hen gjorde han sig i forskellige forbindelser til talsmand for en forbedring af lærerstandens kår. 1901 var han som lærernes tillidsmand med til at oprette De forenede latinskoler. Da denne institution havde økonomiske vanskeligheder, fik han 1910 Gentofte kommune til at give den det første offentlige faste tilskud til en privat højere almenkole, et eksempel som i de følgende år fulgtes af Frbg., Kbh. og staten.

Skønt K. ikke boede i Kbh. hentede borgerrepræsentationens konservative ham 1917 til

posten som borgmester for magistratens I. afdeling. Under denne magistratsafdeling sorterede dels det kommunale skolevæsen, dels forskellige juridiske områder. Den havde hidtil altid været ledet af en jurist, og det at lederen nu blev en skolemand fremkaldte af og til, især i begyndelsen, kritik fra juridisk hold. Snart måtte alle dog erkende at byen havde fået en særdeles dynamisk borgmester der nok i særlig grad interesse-rede sig for skolespørgsmål, men som også med betydelig indsigt og fast hånd styrede afdelingens øvrige fagområder: politiet, fængselsvæsenet, næringsvæsenet, statistik, husleje forhold, begravelsesvæsenet og kulturlivet. Under hans ledelse opførtes 1920–24 den nye politigård, han var med til at forberede indførelsen af et enhedspoliti, og han fik i samarbejde med staten omorganiseret Kbh.s fængselsforhold. 1923 fik han skaffet Kbh. et folkeregister der dannede forbillede for landets øvrige kommuner. Han udvidede det kommunale biblioteksvæsen, fik gennemført den såkaldte „normalbegravelse“ for mindrebedmedlede og foranledigede at der blev udført restaurerings- og udsmykningsarbejder ved flere af de kirker som kommunen dengang var patron for. 1934 fik han Vartovs funktioner overført til den moderne stiftelse Gammel kloster som han senere fik udvidet betydeligt. Han var en interesseret og aktiv formand for kommunens kunstfond og fik bl.a. gennemført Joakim *Skovgaards udsmykning af rådhusets bryllups-sal. Han fik kommunen til at gennemføre store folkelige koncerter i Fælledparken. Håndværket og dets forhold beskæftigede ham meget; han fik reformeret undervisningen i byens tekniske skoler og skaffede dem bedre lokaleforhold. Under påskekrisen 1920 kom K. til at spille en landspolitisk rolle idet han, så snart han blev klar over at en generalstrejke truede, formåede overpræsidenten og borgmester Jens *Jensen til at gå med sig til kongen for at råde denne til at afvikle konflikten, og bagefter var han meget aktivt med i bestræbelserne for at nå frem til en kompromisløsning. Hans holdning i denne sag stødte imidlertid en række af hans partifæller. I 1920'erne og 1930'erne indtog han en udpræget konservativ holdning i tidens livlige moraldebat, og han der i sine yngre år synes at have været optaget af brandesianismens livssyn blev mere og mere interesseret i kristendommen, og han gik i gang med at udarbejde en katekismus som kunne bruges til kristendomsundervisningen i skolerne. Det kneb. Kirken havde svært ved at acceptere K.s specielle syn på kristendommen, og først da teologen Michael *Neiiendam fik givet ham en hjælpende hånd, nåede man frem til et resultat der kunne autoriseres til skolebrug

Kaper, Ernst

(*Kort Lærebog. Indførelse i Kristendommen*, 5. udg. 1932). Vide kredse indenfor kirken tog dog fortsat afstand. I de følgende år blev K. ved med at tumle med religiøse problemer og skrev bøgerne *Bibelkritik og Religion*, 1933, og *Læs igen i det gamle Testamente*, 1936. Et andet spørgsmål som han var meget optaget af og skrev om, var forholdet mellem danskere og tyskere i grænselandet, bl.a. skrev han *Sechs kleine Abhandlungen über „den Kampf der Geister“ zwischen Dänisch und Deutsch südlich der neuen Grenze*, 1922. 1940 udsendte han en lille bog om det besatte Danmarks problemer, *De Fremmede i Landet*. I forbindelse med omtalen af hans skribentvirksomhed må også nævnes hans udgaver af faderens lærebøger og leksika.

Forholdet til kollegerne i magistraten kunne være noget svingende. Den lille emsige mand havde svært ved at lade være med at blande sig i andre afdelingers affærer, og da han fandt at socialdemokraterne ved at gøre Peder *Hedebol til finansborgmester havde lagt byens økonomi i alt for ukyndige hænder, kritiserede han denne i en tale i borgerrepræsentationen der gav genlyd og slog dybe sår. Også i forholdet til de bedst begavede og mest selvstændige af kommunens embedsmænd kunne den meget dominerende borgmester have problemer. Forholdet til offentligheden prægedes på den ene side af visse kredses konsekvente hån af ham – han fremstilledes som ordensglad, bigot og latterlig – og af andre kredses beundring for hans gemytlige charme og ubestridelige dygtighed. – R. 1918. DM. 1920. K.² 1927. K.¹ 1934. □Tegn. af P. S. Krøyer, 1898. Tegn. af S. Wandel, 1914. Mal. af Knud Larsen, 1917 (Ordrup gymnasium). Afbildet på tegn. af H. Jensenius, 1918 (Fr.borg) og 1921. Tegn. af Otto Christensen, 1922. Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt, 1924 (Fr.borg), og af samme (Kgl. bibl.). Mal. af H. Vedel, 1925 (Kbh.s rådhus). Tegn. af Gerda Ploug Sarp 1933, af Otto Christensen 1935 (Fr.borg) og af L. Kaganas 1938. Buste af J. J. Bregno udst. 1938, af Svend Jespersen (Kbh.s rådhus) og af V. Gustafson. Flere tegn. af Carl Jensen. Foto.

Kilder. Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1908 44–46 og i Hans Kyrre: Det pædagogiske selsk. gennem 100 år, 1923 98–115. Hans Kyrre: Blade af den kbh.ske privatskoles hist., 1926. Samme og H. P. Langkilde: Byens skole, 1926. K. V. Koch i Medlemsbl. for håndværkerforen., 1934 309–11. Sst. 1940 49f. Folkeskolen, 1934 410f. Chr. H. Biilmann i Kbh.s kommuneskole, 1940 555–57. K. V. Koch i Stentrykkerbl., s.å. 25f (optr. af Nationaltid. 11.7.1940). Arne Sundbo i Hist.

medd. om Kbh. 3.r.IV, 1940–41 441f. Sst. VI, 1944–46 369–92 (Af K.s efterl. papirer ved Sig. Thorsen). Sig. Jensen sst. Årbog 1979 117f 120 122–25 134. Kj. Winding i København 1888–1945, red. Poul Nørlund m. fl., 1948. Peder Hedebol: Spurv i tranedans, 1956. Kbh.s bystyre gennem 300 år II, ved Poul Møller, 1967. Tage Kaarsted: Påskekrisen 1920, 1968.

Papirer i Kgl. Bibl. Vilh. Jespersen: 37 år i Kbh.s kommunes tjeneste (manus. i Kbh.s stadsark.).

Sigurd Jensen (Chr. Buur)

Kaper, Johannes, 1838–1905, overlærer, leksikograf. * 28.4.1838 i Lindholm syd for Tønder, † 17.1.1905 i Kbh., urne sst. (Vestre). F: lærer i Lindholm, senere forstander for præparandanstalten i Simmern Ernst Lebrecht K. (1811–88) og Anna Elisabeth Bufløb (1811–64). ~ 1° 28.10.1863 i Flensborg med Anna Cathrine Albertine Wensien, * 17.9.1840 i Heiligenhafen, † 20.5.1864 i Flensborg, d. af lærer, sidst i Flensborg, Johann Christian W. († senest 1876) og Catherine Jessien (1813–78). ~ 2° 2.11.1866 i Slagelse med Mariane Petrine Branner, * 23.9.1844 i Nakskov, † 25.3.1925 i Kbh., d. af kateket i Nakskov, senere sognepræst i Slagelse Georg Christian Mechlunburg B. (1811–89, ~ 2° 1860 med Louise Vilhelmine Hertel, 1836–1907) og Mariane Petrine Feilberg (1807–57). – Far til Ernst *K.

Efter at være blevet student 1857 fra Flensborg studerede K. teologi og tog embedseksamen 1862. Som søn af en kendt pædagog kom han naturligt ind på skolevejen; han ansattes 1863 som adjunkt ved sin gamle skole, men blev afsat i febr. 1863 under den tyske okkupation. Han underviste i de følgende år ved forskellige københavnske skoler, blev ansat ved Metropolitan-skolen 1873, adjunkt n.å., overlærer 1889 og underviste ved denne skole til sin død. K. var stilfærdig af væsen, men besad stor myndighed og nød megen respekt. Hans undervisning i mellem skolen bar præg af den gamle skoles grundighed med mekanisk indøvelse af lange remser etc.; derimod berømmes hans undervisning i gymnasiet for dens gode og levende indføring i tysk litteratur. Han har til brug ved undervisningen udgivet et meget anvendt lærebogssystem, særlig kendt er *Kapers Grammatik (Kortfattet tysk Sproglære)*, 1880). Hans hovedværk er *Dansk-Norsk-Tysk Haand-Ordbog*, 1. udg. 1870 og *Tysk-Dansk-Norsk Haand-Ordbog*, 1. udg. 1878 der har opnået stor udbredelse; ordbøgerne giver et omfattende glosestof, men er mere sparsomme med oplysninger angående idiomatiske udtryk. K. havde en lang række offentlige hverv, var bl.a. medlem af direktionen for de Massmannske søndagsskoler og 1896–1902 antisocialistisk medlem af borgerrepræsentationen. Han

var høj frimurer. – R. 1892. DM. 1900. □ Afbildet på mal. af Malte Engelsted, 1884. Litografi af F. Z., 1898. Mal. af Knud Larsen (frimurerlogen, Kbh.). Tegn. af P. S. Krøyer. Foto.

III. tid. 29.1.1905. C. A. S. Dalberg og P. M. Plum: Metropolitanskolen gennem 700 år, 1916 169. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

H. Bach

Kårale (Andreasen), 1890–1934, kunstner. * 15. 5.1890 nær Angmagssalik, Østgrønland, † 26. 2.1934 i Kbh. Ved fødslen navngivet Sugdluitsoq (efter anden opgivelse: Kåvkajik). Ved sin døb som første østgrønlander 16.4.1899 fik han navnet Kårale. Da faderen senere døbt med navnet Andreas, omtales han med Andreasen som efternavn. F: åndemaneren Mitsivarnianga (ca. 1860–1910) og Peserajik (* ca. 1870, døbt 1899 med navnet Elisa). ~ 1915 med Johanne, * 1898 i Angmagssalik, † 4.5.1973 sst., d. af fangeren Kalia.

K. voksede op i en stærk spænding mellem den gamle eskimoiske tro og den nyindførte kristendom. Faderen var en af distriktets store åndemænd og en betydelig personlighed, en stærk repræsentant for den gamle tro indtil sin døb 1901. – Da etnografen William Thalbitzer med sin kone Ellen opholdt sig ved Angmagssalik 1905–06, bistod K. Thalbitzer med nedskrivning og indsamling af sagn og fik samtidig tegneundervisning hos Ellen T. og illustrerede mange sagn og kulturfænomener med blyanttegninger. 1910 blev K. sendt til Godthåb seminarium for at uddannes til kateket, men rejste hjem 1914 uden eksamen. Alligevel udnævntes han til kateket som den første østgrønlander og virkede et år ved selve kolonien hos missionær Chr. Rosing. 1915 byggede han hus ved det dengang ubeboede Kungmiut der udviklede sig til en ny boplads. Her virkede han som kateket, senere overkateket, missionerede blandt de udøbte og fik gennem almindeligt oplysende og kulturelt arbejde stor indflydelse blandt sine landsmænd. K. havde et nært samarbejde med Knud Rasmussen omkring dennes folkloristiske arbejde i Østgrønland og var 1933 lokal konsulent ved optagelse af filmen Pálos brudefærd. 1933 rejste K. med sin familie til Danmark for at bistå Knud Rasmussen, men døde kort efter denne under opholdet i Danmark.

Igennem det meste af sit liv tegnede K. for at illustrere de gamle sagn og andet folkloristisk materiale og havde særlige forudsætninger herfor i kraft af sit intime kendskab til begge dele. Hans kunst har måske netop derfor et tydeligt surrealistisk præg. Indtil nutiden har K. været den fornemste kulturrepræsentant for de østgrønland-

ske eskimoer. Bl.a. har han illustreret W. Thalbitzers *The Ammassalik Eskimo* (Medd. om Grøn. bd. 39–40, 1914 og 1923) samt Knud Rasmussens *Myter og Sagn fra Grønland I*, 1921 hvor forfatteren har skrevet et forord om K. Endvidere er et stort udvalg af K.s tegninger gengivet i Ove Baks Kujavarsiks rejse til månen, 1977 og Troldbjernen, 1979 der indeholder østgrønlandske sagn.

K. i Medd. om den grønlandske kirkesag, 1934 nr. 62. Samme i Det grønlandske selsk.s årsskr. 1935 103–11. Samme i Grønland, 1961 149–59. – Dina Ostermann i Det grønlandske selsk.s årsskr. 1933–34, 1934 148f. Emil Rosing i Kat. fra udstill. af grønlandsk kunst på Louisiana 1969. Bodil Kaalund: Grønlands kunst, 1979.

Mads Lidegaard

v. Kardorff, Augustin Nicolai Carl, 1756–1820, officer. * 22.8.1756 i Rostock, † 19.1.1820 i Glückstadt, begr. sst. F: oberstløjtnant Hans Wilhelm v. K. (1712–57) til Pannekow m.m. og Ida Margrethe Charlotte v. Kardorff (1719–tidligst 73). ~ 10.7.1789 i Lübhcin-Behren med Hedvig Sophie Margrethe v. d. Lühe, døbt 27.10.1771 i Rostock, † 17.3.1829 på Böhlendorf i Mecklenburg, d. af premierløjtnant Frederik v. d. L. (1737–84) og Margrethe Cathrine v. d. Lühe (1741–1828).

v. K. blev 1774 sekondløjtnant i rytteriet, n.å. ansat ved garden til hest, 1780 premierløjtnant, 1784 sekondritmester, 1787 sekond-, 1789 premiermajor, 1791 (1796) oberstløjtnant, 1798 kommandør for garden til hest. Da han var blevet godsejer i Mecklenburg, trådte han 1802 à la suite med vartpenge og blev 1803 oberst „i Armeen“, men meldte sig til tjeneste ved krigsudbruddet 1807 og beordredes efter affæren ved Køge til med et kombineret korps fra Fyn at gå over til Sjælland. Imidlertid kapitulerede Kbh., og v. K. besatte Lolland-Falster hvorfra han vinteren 1807–08 med en brigade gik over til det sydlige Sjælland og derefter deltog i afvæbningen af spanske regimentet. 1809 udnævntes han til generalmajor à la suite (anc. 1808) og fik i de nærmest følgende år overdraget flere betydelige militære hverv. – Vinteren 1812–13 rejste han med kongens tilladelse til Tyskland hvor han, navnlig i Berlin så resterne af Napoleons hære på tilbagetoget. Fra sin kommandopost på Falster beredtede han i april 1813 til kongen om sine iagttagelser, samtidig med at han til generaladjutant Frantz Bülow uden tilbageholdenhed udtalte forvisningen om at Napoleons nederlag ville få tungtvejende følger for Danmark. I nov. s.å. tilrådede han åbent og indtrængende kongen at opgive tilslutningen til Napoleon, ved syd-

v. Kardorff, A.

grænsen at samle den størst mulige hær og på baggrund af en fast stilling og holdning indlede forhandlinger med de allierede. Men det burde ske meget snart; thi om få måneder ville det måske være for sent og Danmarks skæbne „decideret“. – Kongen havde lige fra ungdommen nøje kendt v. K. og satte ham overordentlig højt: „Han er en sjælden duelig Kavalleriofficer“ (1808), „Han er ustridigen vor første Kavallerigeneral“ (1813). Hans bedømmelse af den samlede militære og politiske stilling på dette betydningsfulde tidspunkt viser at han som personlighed, politiker og soldat var over det almindelige; men hans indflydelse var ikke betydelig nok til at hans råd fik praktiske følger. Jan. 1814 fik han som generalløjtnant overkommandoen på Sjælland og senere s.å. kommandoen over det korps Danmark havde forpligtet sig til at anvende mod Napoleon. – Kammerherre 1792. – v. K.s bror, Ulrik Augustin v. K. (1748–1816) blev sekondløjtnant 1766, premierløjtnant 1772, kar. kaptajn 1784, major 1790, oberstløjtnant 1803, kar. oberst 1808, afgik 1810. Han udviste under juleaftensfejden 1771, da den opløste fodgarde gjorde mytteri, en så respektstridig oprædten mod sine foresatte at han idømtes fæstningsarrest, men blev løsladt og forfremmet en uge efter kuppet mod J. F. Struensee. Ifølge Dorothea Biehl, hvis kilder er L. v. Køller-Banner, skulle sagen mod v. K. have medvirket afgørende til Køller-Banners beslutning om aktionen 17.1.1772 (jf. C. D. Biehl: *Interiører fra Kong Christian VII's Hof*, udg. L. Bobé, 1919 181f). – (A.v.K.) R. 1810. K. 1812. S.K. 1815. DM. 1817.

Medd. fra krigsark., udg. Generalstaben III VI VIII, 1888–90. – G. M. C. Masch: *Gesch. und Urkunden der Familie v. Kardorff, Schwerin 1850 267–71.*

*Rockstroh**

v. Kardorff, U. A., se v. Kardorff, A.

Karlgren, Lars Anton Natanael, 1882–1973, slavisk filolog, journalist. * 9.6.1882 i Jönköping, † 28.3.1973 på Ekerö i Mälaren. F: läroverksadjunkt Johannes K. (1844–1905) og Henrika Gabriella (Ella) Hasselberg (1855–1935). ~ 1° 6.2.1911 i St. Petersburg med Anastasia (Nata) Nebesnjuk, * 8.4.1890 i St. Petersburg, d. af kontorchef i det russiske trafikministerium Nikolaj Ivanovič N. og Ludmila Ševljagina. Ægteskabet opløst 1920. ~ 2° 21.10.1921 i Stockholm med journalist Märta Elisabet Anna Emilia Silow, * 21.10.1891 i Stockholm, d. af major Carl Christian Adolf S. (1846–1913) og Maria Lovisa Nicolina Christiana Wästfelt (1850–1925).

Allerede som gymnasiast havde K. været sprogligt interesseret; sommerferierne brugte han til

dialektoptegnelser. Han blev student 1900 og 1903 filosofie kandidat ved Uppsala universitet i nordisk og romansk filologi samt historie. En afhandling *Den Arnamagnæanska handskriften 315 F. a.* blev trykt i universitetets årbog 1905. Det kunne være begyndelsen til en karriere i skolen eller ved universitetet. Men så åbnede helt andre horisonter sig for ham. En svensk-finsk familie i Rostov na Donu søgte en svensk lærer. K. fik stillingen og gav sig til at lære russisk. Familien blev så tilfreds med ham at den gav ham lejlighed til at studere ved universitetet i Kazan. Han rejste omkring i Rusland og kom i vinteren 1905–06 til Gammelsvenskby ved Dnepr hvor han indsamlede materiale til byens historie og foretog sproglige og folkloristiske studier. K. udgav senere en del af dette materiale, men nåede ikke at skrive den tænkte monografi, da han snart blev optaget af det der skete omkring ham. Det var den første russiske revolutions år, og den russiske bondes lod, hungerkatastroferne og den politiske uro gjorde et dybt indtryk på ham. Han begyndte at sende korrespondancer hjem hvor hans reportager vakte opmærksomhed, enkelte blev endog optaget i udenlandske blade, således i det berlinske *Vorwärts*. I efteråret 1906 genoptog han studierne i Uppsala med licentiatgraden for øje. Han studerede under den svenske slavistiks pioner, J. A. Lundell. Graden tog han i 1908 med afhandlingen *Sur la formation du gén. plur. en serbe* (trykt 1911). Heri underkastede han de mange forklaringer der var blevet givet på det gådefulde genitiv-pluralis *a* i serbo-kroatisk en kritisk analyse, forkastede dem alle og gav sin egen, som imidlertid led samme skæbne som dem han så overlegent fejede af bordet.

Allerede dengang kæmpede journalisten med filologen i ham. Studieårene blev afbrudt af rejser til Rusland som Dagens Nyheters korrespondent. En række artikler blev samlet i hans første publicistiske værk *Vinterdagar bland ryska bönder*, 1907. Straks efter eksamen blev han fast medarbejder ved Dagens Nyheter, 1910–23 bladets anden redaktør og ansvarlige udgiver. K. var redaktør i de år da pressen skiftede ansigt både i indhold og udseende. I denne proces kom han til at spille en pioners rolle. Hans praktiske greb, enorme arbejdsevne og friske gåpåmod skrev et kapitel i svensk pressehistorie. I sætteri- et gik han typograferne til hånde med at sætte forsiden op så den fik blikfang. Det var typisk for ham at hans mål ikke blot var at modernisere bladet, men også at forbedre medarbejdernes kår. K. var hvad man i dag ville kalde progressiv. Allerede da han i Uppsala som studentkårens formand skulle holde den traditionelle hyl-

desttale til kongen havde han gjort skandale ved at gøre op med den fædrelandske romantik. Endnu mere røre vakte den såkaldte djævelstrid. For at presse de gejstlige til at tage standpunkt til djævelens eksistens meldte K. en prædikant – med dennes billigelse – for „fornægtelse af den rene lutherske lære i det punkt, som berører djævelen“ og afæskede Stockholms konsistorium dets dom. Indlæggene blev samlet i *Djävulsstriden våren 1909*. K. bekendte sig til en radikal livsanskuelse. Han opfattede journalistens gerning ikke blot som nyhedsformidler, men også som forkæmper for ideer. Han ville være med til at demokratisere og modernisere Sverige.

Midt i denne kamp glemte K. ikke sine slaviske interesser. Han skrev om russisk politik og foretog rejser til Rusland. Som redaktør fik han direkte adgang til adskillige af de aktører der spillede det gamle Ruslands tragedie til ende. Hans *Ryssland utan vodka*, 1916, *Ryska intervjuer*, 1916 og *Rysslands omdaning I–II*, 1918–20 har derfor stadig værdi. Med sin liberale indstilling måtte han hilse zardømmets fald velkommen, men denne indstilling gjorde også at han meget snart måtte tage afstand fra de kræfter der nu tog magten. Indtryk fra Sovjets første år blev til bogen *Bolsjevikerens Ryssland*, 1925 der blev oversat til dansk, finsk og engelsk. Den kritiske holdning, K. her indtog forstærkedes med årene. K. fik endelig 1923 lejlighed til helt at koncentrere sig om sine slaviske studier da han overtog professoratet i slavisk filologi ved Kbh.s univ. Det betød dog ikke fuldstændig opgivelse af journalistikken. Han skrev gennem de næste 30 år mange artikler i nordiske blade, altid aktuelle, velinformerede og velformulerede. Heri fulgte han udviklingen, i særdeleshed Sovjetunionens fra 20'erne til tøbruddets skiftende temperaturer. Sine årelange studier i russisk politik samlede han dels i Norstedts världshistoria XIII, 1934 og XIV, 1937, dels i det store værk *Stalin. Bolsjevismens väg från leninism till stalinism*. Det var faktisk en Sovjetunionens historie. Men bogen kom på et uheldigt tidspunkt (1942) da kun få var interesserede i at høre om det stalinske regimes virkelighed. Var bogen kommet før krigen eller 10 år efter ville denne guldgrube af informationer om hvad der skete under Stalin ikke være glemt så totalt som den blev. Mere held havde K. med *Henlein, Hitler, tjekerna och Chamberlain*, 1938, der opnåede tre (udvidede) udgaver, blev oversat til fransk og udkom illegalt i Tjekkoslaviet. Blandt de slaviske nationer havde K. efter sin skuffelse over Sovjets udvikling kastet sin kærlighed på tjekkerne. Mange sommerferier tilbragte han i deres land; da det blev truet trådte han uforfærdet i brechen for det. Formålet med

denne flittige skribentvirksomhed var at kaste lys over den slaviske verden hvilket K. anså for sin væsentligste opgave. Også på anden måde søgte K. at nå dette mål. I mange år gennemtrawlede han som Folkbildningsförbundets forelæser de svenske provinser. 1921–48 var K. Nobelinstitutionens slaviske sagkyndige. Typisk for ham var at han vragede den af polakkerne ivrigt lancerede nationalistiske forfatter Stefan Zeromski til fordel for „bøndernes“ digter Wladyslaw Reymont. På hans forslag fik 1933 Ivan Bunin Nobelprisen i litteratur. K. var en fortræffelig universitetslærer. Når han redegjorde for lydhistoriske udviklinger eller morfologiske problemer sad hans tilhørere som tryllebundne. Det komplicerede blev i hans fremstilling klart og enkelt. Som filolog var han udgået af den ungrammatiske skole, og over for nyere strømninger som strukturalismen var han skeptisk. I hans tid var slavistikken næsten udelukkende en lingvistisk disciplin, og selv om K. beherskede sit stof mærkedes det dog at hans hovedinteresse var den politiske historie. Var han født et halvt sekel senere da den politiske historie trængte ind i den slavistiske forskning ville han nok have sat sig dybere spor i den internationale slavistverden.

I sine sidste år koncentrerede K. sig mest om rent videnskabelige problemer. Hans værk om *Dneprfossernes nordisk-slaviske Navne*, 1947 vidnede om kritisk evne og stor skarpsindighed. Allerede dengang var han begyndt at interessere sig for et af den slaviske grammatiks intrikateste problemer, aspektsystemet. Desværre hindrede sygdom og hans uohæmmede trang til at trænge stadig dybere ind ham i at gøre arbejdet færdigt. K. følte sig vel i Danmark. De noget friere omgangsformer tiltalte ham, selv om han havde svært ved at praktisere dem. Han kunne virke tilknappet hvilket ikke blot skyldtes andre vaner, men også skyhed og beskedenhed. Men barrieren var ikke uigennemtrængelig, når den først var brudt røbede han en temperamentsfuld og varm personlighed. Trods sit mangfoldige virke ud mod offentligheden ønskede han ikke dens lys på sig. Han var en af dem, der både i sit gamle og nye fædreland satte præg på meningsdannelsen. – R. 1932. DM. 1946. □Foto.

Leif Kihlberg: Dagens nyheter och demokratis genombrott I–II, Sth. 1960.

Carl Stief

Karlshøj, Poul Peder, 1853–1923, landmand. * 3.12.1853 på Karlshøj i Gevnø, Lyderslev sg., † 2.12.1923 sst., begr. på Stevns frimenigheds kgd. Navneforandring fra Nielsen 26.9.1908. F:

Karlsøj, Poul

sognefoged, gårdejer Rasmus N. (1812–80) og Johanne Nielsdatter (1816–88). ~ 4.5.1887 i Barup med Ane Jensen, * 23.1.1861 i Barup, † 30.4.1937 i Gevnø, d. af gårdejer Jens J. og Ane Andersdatter. – Far til Poul *K. (1901–60).

K. kom tidligt i nær forbindelse med den grundtvigske bevægelse og besøgte Brøderup, Askov og Vallekilde højskoler. På Stevns blev han snart en ledende skikkelse i det folkelige liv, og han medvirkede ved oprettelsen af forsamlingshuse, stod bag oprettelsen af Stevns frime-nighed 1887 og den lokale friskole 1903. K. var ligeledes en af initiativtagerne til Stevns højskole 1894 (1918–26 landbrugsskole), og gården Karlsøj var et af tidens kendte „grundtvigske hjem“, søgt af den højskoleprægede ungdom og centrum for utallige kirkelige og folkelige arrangementer. K. var stærkt sønderjysk engageret og fik iværksat fællesrejser fra Sønderjylland til Østsjælland. – K. havde efter faderens død overtaget Karlsøj på godt 30 ha som han drev stærkt frem med intensivt husdyrhold og hjemmemejeri der leverede smør til private kunder. Han stod bag rejsningen af flere af egnens andelsvirksomheder, bl.a. andelsbageri og -bryggeri, mens hans betydeligste indsats var hans medvirken ved oprettelsen af Danske landboforeningers frøforsyning i 1906. K. udkastede ideen i marts måned på et møde på Alslevgården og indbød til det afgørende møde 13.5.1906. Han valgtes til formand for foreningen og virkede på denne post til 1915, men slog dog næppe fuldt til som den daglige administrativt bundne leder af foreningens virksomhed. □Foto.

J. B. Krarup og S. C. A. Tuxen: Beskr. af landbrugets udvikl. V, 1904 332–42. K. Raunkjær i Dansk landbrug XLII, 1923 614f. Frede Jensen i Tidsskr. for frøavl, 1924 814–19. N. P. Kristensen i Bavnen XXI, s.å. 99–106. H. J. Hansen: Danske landboforen.s frøforsyning 1906–31, 1931. Holger Begtrup: Dansk menighedsliv i grundtvigske kredse II, 1932 151–55.

Claus Bjørn

Karlsøj, Poul, 1901–60, kreditforeningsdirektør, gårdejer. * 1.5.1901 i Gevnø ved Store Heddinge, † 10.10.1960 i Kbh., begr. Stevns valgmenigh. kgd. F: gårdejer Poul Nielsen (*Karlsøj) (1853–1923) og Ane Jensen (1861–1937). ~ 1.4.1924 i Sierslev, Store Heddinge, med Ellen Nielsen, * 12.8.1900 i Sierslev, † 5.1.1968 i Lyderslev, d. af tømrermester Niels N. (1858–1919) og Birthe Marie Jensen (1865–1946).

K. blev uddannet ved praktisk landbrug, suppleret med ophold på Stevns højskole, Stevns landbrugsskole, Vestbirk højskole og Tune landbo-skole. 1919 og 1920 virkede han som assistent i planteavl ved det stevnske planteavlsudvalg og

overtog 1924 slægtsgården Karlsøj. K. var en dygtig landmand, og hans evner og interesser førte ham tidligt frem til ledende poster inden for landbrugets organisationer. 1929–41 var han således formand for Stevns landboforenings planteavlsudvalg og 1941–52 formand for denne forenings bestyrelse. 1949 blev K. næstformand i De samvirkende sjællandske landboforeninger og var 1952–54 formand for denne samvirksomhed. Endvidere blev K. 1949 indvalgt i De samvirkende danske landboforeningers bestyrelse og var dens formand 1952–54 hvilket medførte medlemskab af Landbrugsrådets præsidium i samme periode. K. var desuden medlem af bestyrelsen for Danske landboforeningers frøforsyning (1932–53), af mejeribrugets osteeksportudvalg (1950–53) og smøreksportudvalget, ligesom han i en årrække var medlem af repræsentantskabet for Danmarks Nationalbank og senere af dennes bestyrelse. Fra 1952 til sin død var K. landbrugskyndig direktør i Østifternes Kreditforening.

På alle disse områder var K.s arbejde kendetegnet ved stor grundighed og levende interesse. Han var stærkt forankret i landbrugets bedste traditioner og hans indsats blev højt værdsat inden for erhvervet. Det var således udelukkende på grund af svigtende helbred at hans virke blev begrænset til så kort en periode. – R. 1955.

Landsbladet 15.10.1960. – Levnedsbetretning i ordens-kapitlet.

Carl Thomsen

Karsten, Anthon Christian Johan Diderik, 1857–1931, stadsingeniør. * 9.2.1857 i Kbh. (Hellig.), † 11.4.1931 i Ordrup, urne på Ass. kgd. F: forvalter hos J. P. Suhr & Søn Anthon Theodor K. (1834–85) og Clara Sophie Vilhelmine Antonie Rasmussen (1824–91). ~ 1° 19.11.1887 i Kbh. (Garn.) med Dagmar Karen Marie Lassen, * 19.6.1860 i Kbh. (Garn.), † 4.12.1915 sst., d. af skomagermester Hans L. (1817–90) og Cathrine Knapp (1823–82). ~ 2° 3.2.1917 i Kbh. (Garn.) med Ellen Monrad, * 28.12.1878 i Vejle, † 21.11.1957 i Ordrup, d. af overauditor, herredsfoged, senere etatsråd Martin Anton M. (1819–93) og Louise Vilhelmine Camilla Simmelkier (1840–1915).

K. tog polyteknisk adgangseksamen 1874 og blev 1880 polyteknisk kandidat i ingeniørfaget. Efter eksamen fik han ansættelse ved l. ingeniørdirektions 3. bygningsdistrikt. I begyndelsen af 1881 var han på rejse i Frankrig og blev efter hjemkomsten en kort tid ansat ved Carl Lunds fabrikker. 1881–82 var han beskæftiget ved Kbh.s brolægning- og vejvæsen, 1882–86 ved

udvidelsen af Helsingør havn. 1884 projekterede og ledede han en udvidelse af Hornbæk havn. Efter 1886 at have udført flere mindre arbejder blev han s.å. ansat hos stadsingeniøren i Kbh. 1898 blev han afdelingsingeniør, i hvilken egenskab han ledede store ingeniørarbejder ved opførelsen af Kbh.s nye rådhus, Sundholm og Bispebjerg hospital. 1920 blev han stadsingeniør ved J. J. Voigts afgang og 1923 ved O. Didrichsens afgang tillige konstitueret som direktør for vej- og kloakanlæggene. Der foretoges 1925 en omlægning af disse embeder, således at to ingeniørafdelinger fra det gamle stadsingeniørembede blev underlagt stadsarkitekten, mens resten af stadsingeniørembedet blev forenet med vej- og kloakanlæggernes fem afdelinger til stadsingeniørens direktorat med K. som chef, benævnet stadsingeniør. I sin egenskab af stadsingeniør fremsatte K. 1922 forslag til nye broforbindelser mellem Sjælland og Amager og s.å., sammen med sporvejsdirektøren, forslag til hurtigsporveje. Kbh.s færdselsforhold interesserede i det hele K. meget. Han fik fastslået en række nye hovedfærdselsårer og var bl.a. virksom ved gennemførelsen af Torvegades udvidelse, ved afholdelse af konkurrence om et Højbroprojekt og var den ledende kraft i Dansk ingeniørenings udvalg angående hovedvejforbindelserne i Kbh.s amt. Betænkningen fra dette udvalg var i en lang år-række grundlaget for trafikplanlægningen i Kbh.s-egnen. Han arbejdede tillige meget med vejbefæstelsesmetoder, og kort før sin afgang fuldførte han i samarbejde med havnebygmester G. Lorenz projekt til broerne over havnen og til havneudvidelser, et emne han også behandlede i en række tidsskriftartikler.

Ved siden af sin embedsgerning udførte K. en række andre arbejder; han var således fra 1905 indenrigsministeriets konsulent vedrørende de tekniske anlæg i de kgl. slotte, og han projekterede og udførte de tekniske anlæg i en række stats- og private bygninger, fx *hovedpostbygningen i Kbh.*, *Magasin du Nord* og *Privatbanken* sst. samt *Vejeffjords sanatorium*; endvidere projekterede og udførte han opvarmnings- og ventilationsanlægget på Kbh.s nye hovedbanegård samt på de nye banegårde i Helsingør og Viipuri (Viborg). Han udarbejdede en vej- og kloakplan for Helsingør. 1899 fik han, sammen med arkitekt Eugen Jørgensen, I. præmie i konkurrencen vedrørende en vej- og bebyggelsesplan for Frbg. sydlig landdistrikt. Fra 1903 var han sekretær for kommissionen for Christiansborg slots genopførelse, 1911 blev han konsulent for komiteen vedrørende Stockholms nye stadshus og s.å. for Stockholms stadshusnæmnd vedrørende bedømmelse af forslag til bygningernes opvarmning og

ventilation. 1917–23 var han medlem af Dansk ingeniørenings bestyrelse, 1921–23 som næstformand. Endvidere var han formand for de udvalg der udarbejdede Dansk ingeniørenings normer af 1912 og 1924 for afløb fra ejendomme. 1919 var han medlem af komiteen angående plan for anlæg af et gasværk ved Oslo. Fra 1909 var K. medlem af bestyrelsen for A/S Valby Huse og for A/S Dansk Moler Selskab, fra 1911 for A/S Carl Lunds Fabrikker hvor han 1916 blev formand, s.å. blev han formand for A/S International Emalje Industris bestyrelse. 1917 blev han medlem af bestyrelsen for A/S Dampvaskeriet Thor, for A/S National og for A/S Søholm. 1918 blev han medlem af direktionen for Nord-europæisk Reassurance Selskab A/S. Efter at være afgået som stadsingeniør var K. fra 1927 medlem af vandafledningskommissionen i Kbh. Karakteristisk for K. var hans overordentlig store arbejdsevne, hans lyst til at gå ind på nye ideer, en egenskab der sikkert har spillet en rolle for hans venskab med den omtrent jævnaldrende Frits Johannsen, og endelig hans ofte til støjhed grænsende fastholden ved sine meninger der hyppigt hjalp ham til at gennemføre vanskelige sager, men som også undertiden kunne føre til at han stødte medarbejdere og undergivne fra sig. K.s format var utvivlsomt betydeligt over normalen, men hans væsen gjorde ham i vide kredse til en omstridt mand. – R. 1903. DM. 1913. K.² 1926. □Mal. af O. Sievert ca. 1925. Foto.

A. Bjerre i Ingeniøren XL, 1931 189f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Povl Vinding*

Karstens, Jørgen, 1660–1717, præst. * 28.7.1660 i Kbh., † 23.6.1717 i Odense, begr. sst. F: renteskriver Jørgen K. (1595–1676) og Anna Hansdatter Lyng. Skrev sig altid Karstens, ikke Carstens. ~ 1° 31.5.1686 med Mette Worm, * ca. 1667, begr. 17.1.1695 i Hårslev (~ 1° med sognepræst i Brenderup Jesper Schmidt, 1624–85, ~ 1° med Dorthe Andersdatter, ~ 1° med sognepræst i Brenderup, provst Mathias Hviid, 1606–60), d. af sognepræst i Kirke Helsingø Peder W. († 1668, ~ 1° med Anna Heichons) og Sille Lambertsdatter Balkenborg († 1670, ~ 2° 1669 med biskop Thomas Kingo, 1634–1703). ~ 2° 21.9.1699 med Catharina Magdalena Lundt, begr. 30.7.1715 i Odense, d. af sekretær Heinrich L. († 1685) og Kirsten Rasmusdatter (~ 2° med sekretær i tyske kancelli Gerhard Neve).

K. var et livligt og begavet hoved der som ung vakte opmærksomhed ved sine ualmindelige anlæg for at skrive latin og disputere. Han var ble-

Karstens, Jørgen

vet student 1678 fra Vor Frue skole, tog 1679 teologisk eksamen, 1680 baccalauregraden, 1682 magistergraden. Han kaldtes 1685 til sognepræst i Brendstrup og Ore på Fyn samt provst i Vends herred. Her kom han snart på kant med kirkepatronen, Erik "Banner til Oregård, og fik 1688 ordre til at bytte kald med sognepræsten i Hårslev. K., hvis første hustru var Thomas Kingos stedatter, viede biskoppen og Birgitte Balslev i Fraugde kirke 1694. Kingo optog en salme af K. i Vinterparten 1689; forholdet synes at have været det bedste, indtil K. 1699 blev stiftsprovst og sognepræst ved Skt. Knuds kirke i Odense. Da afslørede han sig som en stædig og stridbar medarbejder der skaffede Kingo ærgrelse på ærgrelse. Irettesættelser og bøde for opsætsighed hjalp intet. På sit dødsleje lod Kingo K. kalde, men budet blev hindret; Kingo døde dog, efter sit ord som K.s ven af hjertet. K. var ellers en duelig embedsmand, men en overordentlig slet bestyrer af egne penge. Han havde altid processer med utilfredse kreditorer; han tabte regelmæssigt. Fremlagte købmandsregninger viser at den voksende gæld ikke hæmmede provstens og provstindens luksusforbrug. K.s litterære produktion begynder med dissertationerne fra ungdommen hvoraf nogle om den franske gejstlige filosof Antoine Legrand som havde sammenarbejdet og populariseret René Descartes' ideer i en systematisk fremstilling, *Institutio philosophica* (London 1672 og senere). K. (latiniseret Georgius Castanæus) gør i sine *Animadversiones I–V*, 1680–81, over for den katolske cartesianer indvendinger, der falder inden for logikken, teologien, astronomien og etikken. K.s hyldestpoesier til Christian V og Frederik IV er ikke værdifulde. I tidens stil er hans trykte ligprædiken over doktor Chr. Henr. Luja. Han efterlod sig i manuskript bl.a. nogle prædikener over Zakarias' bog I.–II. kap. (Kgl.bibl.). – Konsistorialassessor 1701.

Stamtvl. over familien Carstens, 4. udg. 1958. Progr. fun. univ. Hafn. over J. K., 1717. J. C. Bloch: Den fynske geistlighedens hist. I, 1787 652–71. A. C. L. Heiberg: Thomas Kingo, 1852 211–16. Rich. Petersen: Thomas Kingo og hans samtid, 1887 368–70 400–05. Fra Fyens fortid, udg. G. L. Wad IV, 1924 65–106. L. V. Hertel i Årbog for Hist. samf. for Odense og Assens amter, 1925 627–29. Thomas Kingo: Saml. skr. I–VII, 1939–74 (2. opl. 1975). Jacob Worm: Saml. skr., udg. Erik Sønderholm III, 1971. – Papirer i Kgl. bibl. og Landsark. for Fyn.

F. J. Billeskov Jansen

Karstensen, Asger Kristen, 1874–1945, redaktør, bladudgiver, politiker. *22.3.1874 i Gelsted, †7.9.1945 i Kbh., urne på Tryggelev kgd., Lan-

geland. F: sognepræst Jens Frederik Karsten K. (1840–1905) og Povline Marie Lassen (1845–96). ~1° 6.7.1899 på Frbg. med Emilie (Mimi) Petrea Benthien, *6.7.1877 på Frbg. (~2° med skibskaptajn Valdemar Arntz, *1882), d. af fhv. proprietær, husejer Hans Peter B. (1826–1907) og Karen Marie Andrea Hansen (1833–1905). Ægteskabet opløst. ~2° 8.12.1906 i Roskilde med Inger Johanne Nielsen, *10.8.1880 i Middelfart, †27.12.1968 i Kbh. (~1° 1900 med cand.pharm., mineralvandsfabrikant Ludvig Ammitzbøll, 1871–1903), d. af herredsfuldmægtig, senere godsforvalter ved baroniet Lehn, kancelliråd Niels Jacobsen N. (1847–1931) og Dagmar Elisa Matzen (*1849). – Sønesøn af Kristen *K.

K. levede sin barndom i udprægede landbomiljøer hvor faderen virkede som præst, først i Gelsted-Rørup på Fyn, så i Tårs på Lolland og siden i Tryggelev-Fodslette på Langeland. Fra sin mødrene slægt arvede han interessen for politik der øgedes i provisorieårene hvor han forfægtede moderens rene højresynspunkter og bl.a. dannede en højre-drengeforening for Saxkøbing og omegn. Under hans opvækst lagdes også spiren til den interesse for bønder, håndværkere og handlende som skulle komme til at præge hans politiske indsats. Tidligst optrådte han som talsmand for en borgerlig mellemstand mod de dominerende bourgeoisielever på Birkerød kostskole hvorfra han blev student 1894. Året efter tog han filosofikum ved Kbh.s universitet og viede derefter sit liv til journalistik og politisk agitation.

K. havde allerede som dreng og gymnasist skrevet politiske artikler i lokale aviser og førte efter højes nederlag ved valget 1895 en kampagne i dagbladet Nordsjælland mod den embedsmandsprægede overvægt i højre. Han var 1895–98 formand for Det unge højre, deltog i kampagnen for at få Jacob "Scavenius valgt i Valby 1896 og redigerede hans „nationale fremskridtsblad“ Tidens Krav 1896–98. Under indtryk af højes fortsatte tilbagegang syslede han 1898–99 med planer om oprettelse af et nationalt fremskridtsparti, men blev dog i højre og var 1907–20 formand for højes, senere de konservatives vælgerforening i Kbh.s 7. kreds og sad som konservativ borgerrepræsentant i Kbh. 1917–21. Sin økonomiske uafhængighed underbyggede han som redaktør for korrespondancebureauet Unio 1899–1920 og som leder af annoncebladene Sjællands Stiftstidende og Landmændenes eget Blad fra henholdsvis 1907 og 1911. K. var 1901 højes folketingskandidat i Ærøskøbingkredsen og 1903 og 1906 i Roskildekredsen. Han agiterede her for sin kongstanke, et samarbejde mellem

byernes mellemstand og den store landbefolkning som overvejende var repræsenteret af venstre. Derigennem ville han frigøre konservatismen fra det gamle højres politik og skabe et stort borgerligt parti.

Det var imidlertid ikke som folketingskandidat, men som politisk medarbejder ved Nationaltidende 1903–15 han øvede sin største indsats. Han arbejdede bestandig for forlig med venstre, således om toldlov og udvidet kommunal valgret 1908, og for at få højre med til at anerkende den lige og almindelige valgret under grundlovsforhandlingerne forud for 1915-grundloven. Da det lykkedes og grundloven var vedtaget af alle partier tog han initiativ til at afvikle den gamle højrepolitik gennem dannelsen af det konservative folkeparti 1915–16 hvis program han prægede i borgerlig og bred folkelig retning. 1915–20 redigerede han Frederiksborg Amtstidende og øgede dets oplag og annoncemængde betydeligt. Han sad i samme periode i ledelsen af det konservative folkeparti og valgtes 1918 til folketinget i Maribo amt. Han gik i denne periode i kraftig opposition mod partifællen Alexander *Foss hvis storindustrielle synspunkter han fandt stridende mod de tanker der lå bag det konservative parti som et bredt samlende parti. Striden tilspidsedes da han i samarbejde med professor L. V. *Birck ville have en trustlovgivning gennemført. K. tabte kampen som han har givet sin fremstilling af i stærkt polemisk form i *Et Opgør*, 1921, og forlod det konservative folkeparti ved septembervalget 1920 hvor han ikke genopstillede. Forinden havde han dog nået at se sit udkast til ny valglov der afskaffede den tidligere valglovs begunstiggelse af venstre, gennemført ved forlig mellem konservative, radikale og socialdemokrater. 1924 forsøgte K. at føre erhvervspartiet videre som et frisindet landsparti, men forgæves. Han var 1926–33 politisk medarbejder ved Aalborg Stiftstidende og søgte 1930–31 at videreføre venstres Morgenbladet i Kbh., men trods hans fremragende administrative evner lykkedes det ikke. Han sluttede sig nu til partiet venstre, blev medudgiver af *Langelands Avis* fra 1934 og øgede dets oplag, men formåede langtfra at fratage udenrigsminister P. Munch hans dominerende position på Langeland, selv om K. stillede op mod ham ved valgene 1932, -35, -39 og -43. I *Et Liv i Politik*, 1940, gav K. en levende og stærkt subjektiv skildring af sin løbebane. Han var en fremragende og livfuld debattør og polemiker, vurderede enhver situation realpolitisk, havde evne til at fornemme hvad der rørte sig blandt vælgerne, forstod at tale med dem, vise dem velvilje, men som den udprægede taktiker han var havde han svært ved at vinde og fastholde tillid. □ Afbildet på en række

tegn. af Alfred Schmidt 1916–22 (Fr.borg) og på karikatur af H. Jensenius, 1918 (sst.). Foto.

A. K.: Et liv i politik, 1940. Samme i Tilskueren, 1925 II 388–95. – Verden og vi 5.10.1917. Politiken 27.5.1920 og 22.3.1934. Berl. tid. 22.3.1934. Dagens nyheder s.d. Alfr. Bindslev: Konservatismens hist. i Danm. I–III, 1936–38. Tage Taaning i Berl. tid. 10.9.1945. Jørgen Hatting i Det konservative folkepartis hist. I, 1966. V. Dybdahl: Partier og erhverv, 1969.

Helge Larsen

Karstensen, Christen (Kristen), 1809–82, præst, hjemstavnsdiger. * 25.4.1809 i Kær, Ulkebøl sg., † 1.11.1882 i Gelsted, begr. sst. F: bolsmand (gårdejer) Karsten Davidsen (1760–1831) og Marie Hansdatter (1769–1830). ~ 31.5.1839 i Lyngby med Emma Jensine Kielsen, * 10.9.1811 i Kbh. (Fødsst.), † 21.9.1876 i Gelsted, d. af urmager i Randers Jens K. (1777–1845) og Helene Lundgreen. – Farfar til Asger *K.

K. optoges 1827 i Ribe katedralskole efter at have fået privat undervisning i Ulkebøl præstegård, blev 1831 student og 1836 cand.teol. i Kbh. Efter nogle års virksomhed som huslærer hos stiftamtmand grev F. C. J. Knuth i Kbh. blev han 1839 sognepræst i Dybbøl. På den ene side søgte han at få menigmand til at læse danske bøger og at holde af sin hjemstavn som han allerede i huslærertiden besang i digte, fx *Af Østerhavets Vove*, men på den anden side håbede den fredelige mand indtil lige op imod treårskrigen, at dansk og tysk kunne leve side om side i broderlig forståelse. Selve krigens gru oplevede han på nærmeste hold – også 1864, da han var førstepræst og provst i Broager (fra 1857). Kort efter Istedslaget udsendte han *Længe nok har jeg Bondepige været* (Berl. Tidende 24.9.1850), en af de mest sungne sønderjyske sange om det danske modersmål. Året i forvejen udgav han *Smaadigte*, indeholdende 62 digte, deriblandt en del religiøse. 1851 kom *Gamle og nye Viser til Brug for Skolen og Livet*, en sangbog med 39 salmer og sange, 48 fædrelandssange og sytten sange til brug ved hjemmenes festlige sammenkomster. Med denne sangbog der også indeholdt en del af hans egne sange, og som hurtigt spredtes omkring, kom K. til at yde en pionerindsats for den danske sang i Sønderjylland. Som præst var han anset for sin retlinede karakter og vækkende forkyndelse; Åbenrå og Sønderborg provstvar han en både varmhartet og myndig provst. I påskedag 1864 førtes han af tyskerne i fængsel (Flensborg), og 28.4. afsattes og udvist han. Han virkede 1864–82 som præst i Gelsted på Fyn. At han vedligeholdt en hjertelig forbindelse med hjemstavnens viser bl.a. sangen *Jeg spørger Solen, naar Dagen gry'r* (genforeningsforvent-

Karstensen, Kristen

ning) og den alsiske drikkevis *Gui Owten, I Drenge!* – R. 1859. □ Buste af H. V. Bissen, 1862 (St. mus.; Middelfart mus.). Foto. – Mindesten 1928 ved fødegården.

G. Himmelstrup i Sønderjydske årbøger, 1923 267–313; 1924 29–90. A. Pontoppidan Thyssen: Vækkelse, kirkefornyelse og nationalitetskamp i Sønderjylland, 1977 = Vækkelsernes frembrud i Danm. VII.

H. F. Petersen*

Karup, Johannes Ferdinand Georg, 1854–1927, forsikringsmatematiker. * 9.5.1854 i Kbh. (?), † 17.3.1927 i Georgenthal, urne i Gotha. F: forfatter W. I. *K. (1829–70) og Nielsine C. Rasmussen (1824–99). ~ 28.5.1878 i Gotha med Emilie Caroline Henriette Louise Hess, * 5.9.1854 i Gotha, † 30.1.1919 i Weimar, d. af gehejmeregeringsråd Johann Andreas H. (1813–82) og Therese Auguste Louise Steuding (1816–79).

Med sin far kom K. 1863 til Dresden hvor han gik i skole til 1869 da faderen blev syg og lagde beslag på ham som medarbejder ved sit blad, Allgemeiner Deutscher Versicherungs-Korrespondent og ved Handbuch der Lebensversicherung hvis afsnit om livsforsikringens forskellige reserver er skrevet af K. Efter faderens død opholdt K. sig en kortere tid i Kbh. og i London, men ansattes allerede 1871 som matematiker i livsforsikringselskabet Gothabanken i Gotha efter at han ved forsikringsmatematisk afhandlinger i tidsskrifterne Masius' Rundschau og Insurance Record havde åbenbart sine fremragende matematiske anlæg og sin tidlige modenhed. I Gothabanken tog den matematikkyndige generaldirektør G. Hopf sig varmt af hans videre forsikringsmæssige uddannelse, og da Hopf 1872 døde, var K.s position allerede så anset og stærk at han trods sin ungdom blev valgt til leder af selskabets beregneri. I denne stilling virkede han derefter uafbrudt til 1915 da han trak sig tilbage. – Internationalt kendt er K. blevet gennem sine talrige grundige, livsforsikringstekniske litterære arbejder og gennem sin interesse-ede deltagelse i de internationale aktuar-kongresser. 1881 og 1893 behandlede han i arbejder vedrørende det tekniske grundlag for henholdsvis en privat østrigsk pensionskasse og den gothaske embedsmands-enkekasse spørgsmålet om pensionsforsikringens rationelle indretning. Alene eller sammen med dr.med. Gollmer har han på grundlag af Gothabankens eget erfaringsmateriale offentliggjort en række undersøgelser over dødeligheden i forskellige samfundsklasser (læger, lærere, præster). Hans hovedværk er det omfangsrige *Die Reform des Rechnungswesens der Gothaer Lebensversicherungsbank*, 1903 der

har haft stor betydning ikke blot for banken selv, men for den tyske livsforsikringsmatematik i almindelighed. – Tit. professor 1891. Dr.phil.h.c. i Jena 1895. Korresponderende medlem af Institute of Actuaries.

Dansk forsikrings-årbog XXIV, 1927 21–23.

Chr. Thorsen*

Karup, Carl Frederik Wilhelm (Ignatius), 1829–70, forfatter, forsikringsinspektør. * 26.12.1829 i Kbh. (Petri), † 19.4.1870 i Dresden, begr. i Kbh. (kat. Ass.). F: skræddermester Johan Henrich Ferdinand K. og Nicoline Sophie Frederikke Elgstrøm. Antog navnet Ignatius ved sin overgang til katolicismen 1853. ~ 21.8.1853 i Mårum med Nielsine Cathrine Rasmussen, * 1.6.1824 i Kbh. (Trin.), † 29.4.1899 i Gotha, d. af gørtler-svend Rasmus R. (1793–1855) og Marie Cathrine Just (1795–tidligst 1855). – Far til Johannes *K.

K. kom fra et fattigt hjem, gik indtil konfirmationen i Helliggejst borgerskole og var en kort tid 1848 elev på Jonstrup seminarium uden at tage afgangseksamen. Han begyndte at skrive vers og introducerede sig hos B. S. *Ingemann, H. C. *Andersen og Carsten *Hauch. 1853 samlede han hovedparten af sin digtning i *Fem Ungdomsaar* der vidner om store ambitioner, men er blottet for talent. Religiøst bevægede han sig s.å. over til katolicismen og udgav 1857 den første danske katolske salmebog hvortil han leverede talrige oversættelser og forskellige originaler. 1857 var han medarbejder ved vittighedsbladet *Rappée*, optrådte en tid i Arbejderforeningen som redaktør af dens blad Folkets Talsmand. Overalt opfyldt af initiativ og ideer hindredes han af sin polemiske ufordragelighed i varigt samarbejde med andre mennesker. 1860 begyndte han mod entré at holde folkelige foredrag over populærvidenskabelige emner under voksende tilløb. Men han kom hurtigt på kant med politidirektør Cosmus *Bræstrup, og da han efter nogle års skærmydsler med myndighederne rettede voldsomme angreb på grevinde *Danner blev han 1863 idømt tre måneders fængsel for majestætsfornærmelse og forlod n.å. landet. Før afrejsen fuldførte han sin selvbiografi *Mit Livs Roman*, 1864. I 1862 havde han gjort bekendtskab med generalinspektøren for livsforsikringsanstalten Impériale i Paris, dr. Eikerling, og fattet interesse for forsikringsagen, manifesteret i udgivelsen af Skandinavisk Forsikringstidende, 1862–63. I sit eksil blev han inspektør i Dresden for Impériale og vandt et anset navn som forsikringsmand. Han leverede en del bidrag til tyske forsikringstidsskrifter og udgav *Die Lebensversicherung auf*

den Todesfall im Kriege, 1869, og det større værk *Handbuch der Lebensversicherung*, 1868–70, 2. udg. 1874. Hans fremstilling udfyldte ved sin fremkomst et savn i litteraturen og den bidrog ikke lidet til at fremme forsikringsvidenskabelige studier i Tyskland. K. påtog sig kort før sin død redaktionen af *Allgemeiner Deutscher Versicherungs-Korrespondent* der senere sammenluttet med *Annalen der Versicherung*. – Tit. professor. □Mal. af Johs. Jensen. Litografi af L. Lehmann, 1853, efter tegn. af Johs. Jensen. Buste af F. E. Ring (Ribe mus.). Foto.

Udv. poetiske skr. I–V, Lpz. 1869. – W. I. K.: Mit livs roman, 1864 (selvbiografi m. bibliografi). – Katholsk kirketid., 1870 158f. Anton Nielsen: Seminarieliv i fyrerne, 1894 86. Erik Bøgh: Min første forfatteritid, 1897 78–80. Chr. Thorsen i Assurandøren XXV, 1920 247f. H. C. Andersens brevveksl. med Edv. og Henriette Collin II, 1934 392; V, 1936 259 494. O. Lindholm i Assurandøren L, 1945 35–47.

Uffe Andreasen (H. Topsøe-Jensen/Chr. Thorsen)

Kastens, Lambert Daniel, †1744, orgelbygger. †30.10.1744 i Viborg, begr. i Søndre sg.s k. ~4.1.1721 i Itzehoe med Anna Schütte, *1692 eller 93 i Beckdorff, †1768 i Kbh., d. af konditor Andreas S.

Som elev af den navnkundige hamborgske orgelbygger Arp Schnitger (1648–1719) blev K. oplært i overensstemmelse med højbarokkens nordtyske orgelbygningstraditioner. Med årene blev K. en af Schnitgers mest betroede medarbejdere, og efter mesterens død videreførte han dennes privilegium som orgelbygger i fyrstendømmerne Slesvig og Holsten samt i grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst; men efter at have modtaget bestilling på et stort instrument til Garnisons kirke i København flyttede han 1724 til Danmarks hovedstad og etablerede sig her. – K. fik i København langt flere store opgaver end han havde kunnet forvente; det skyldtes bl.a. branden 1728 hvor flere store kirker blev ødelagt eller alvorligt hærget. Som byens førende orgelbygmester fik K. efter branden overladt betydelige leverancer til Skt. Petri, Trinitatis, Helligånds og Vor Frue kirker. K. knyttede sig i sine arbejder tæt til læremesteren Arp Schnitgers idealer og indførte således den højbarokke nordtyske orgelbygningstil i Danmark. Alle K.s instrumenter er forsvundet, men en række facader i og uden for København vidner stadig om hans virksomhed: Garnisons, Reformert, Trinitatis og Holmens kirker, Århus domkirke samt Slange-rup kirke.

Niels Friis: Orgelbygn. i Danm., 2. udg. 1971. Gustav Fock: Arp Schnitger und seine Schule, Kassel 1974.

Ole Olesen

Katharina, se **Catharina**.

Katholm, Rasmus, †1581, professor, præst; vistnok * i Ålsø, †7.11.1581 i Kbh., begr. i Frue k. ~1° 19.11.1570 med Elisabeth Hasebard, * ca. 1551, †22.2.1575, d. af kgl. livkirurg Jacob H. (†1556) og Abigael Bonifaciusdatter. ~2° 28.11.1575 med Magdalene Madsdatter, †1582 (~1° med provst, sognepræst til Frue kirke Hans Thomesen, 1532–73, ~1° med Margrethe Lauridsdatter, ca. 1545–62), d. af borger i Ribe Mads Anchersen.

K. gik i Århus skole, studerede 1558–60 ved Kbh.s universitet og blev her discipel af Niels *Hemmingsen. 1561 drog han med kongens understøttelse til Wittenberg hvor han 1563 tog magistergraden. S.å. blev han professor ved Kbh.s universitet, først i retorik, siden i dialektik. I sidstnævnte stilling holdt han tillige teologiske forelæsninger som vikar for Sjællands biskop når denne var på visitats. 1565–72 var K. desuden kannik i Århus, 1566 blev han medlem af konsistorium, 1570 blev han foreslået til universitetets rektor, men da han var ugift blev han ikke valgt. 1572 blev han baccalaur i teologi og 1574 sognepræst ved Vor Frue kirke i Kbh. I denne stilling fik han ry for at være både en from og nidkær sjælesørger og en fremragende prædikant der efter en samtidigs udsagn i lige grad evnede at få tilhørerne til at skælve ved sin mægtige opvækkelsesprædiken og at indgyde dem den mildt husvaldende sjælefred. 1580 fik universitetet kgl. befaling til at kreere K. til dr.teol., men han døde før det skete. Af hans forfatterskab der væsentlig synes at have bestået af nogle akademiske teser og lejlighedsdigte er der nu ikke meget tilbage. Han optrådte også som bearbejder af tyske salmer. Således skyldes det ham at salmen *Guds Godhed vil vi prise* har vundet indgang i Danmark.

Kirkehist. saml. 2.r.IV, 1867–68 368. Monumenta hist. Danicæ, udg. H. F. Rørdam II, 1875 642 652f. Pers. hist. t. 8.r.V, 1926 273. – R. Vinding: Regia acad. Haueniensis, 1665 114f. H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. II, 1869–72 557–61; IV, 1868–74 185. Anders Malling: Dansk salmehist. VI, 1971 378f.

*Bjørn Kornerup**

Katstrup, Rasmus, 1848–1927, landmand. *21.4.1848 i Skælskør, †18.10.1927 på Risinge ved Kerteminde, begr. i Flødstrup. F: kateket i Skælskør, senere sognepræst i Voldum Niss Christian K. (1810–69) og Sara Vilhelmine (Minna) Christiane Krüger (1819–1915). ~3.4.1879 i Kværndrup med Eline Marie Josepha Wogensen, *8.1.1858 på Egeskov, †30.11.1927 på Risinge, d. af godsforvalter, møller Frederik (Fritz) Sieg-

Kattrup, Rasmus

fred W. (1829–86, ~2° 1861 med Ida Emilie Josepha Bech, 1837–1914) og Camilla Charlotte Josepha Mortensen (1830–60).

Uddannelse som landmand fik K. bl.a. hos to af datidens dygtigste landmænd, hos F. C. *Carøe på Skærvad 1867–68 og hos E. *Tesdaorph, Ourupgård 1869–70. Efter at have været forvalter på forskellige herregårde overtog han 1878 forpagtningen af Hellerup på Fyn. Her blev K.s navn kendt, idet han grundlagde den landskendte stamme af rødt dansk malkekvæg, *Hellerupstammen*, der bl.a. hjembragte kongepremien fra landmandsforsamlingerne i Randers 1894 og Odense 1900 og ved konkurrencen mellem hele kvæghold fik tilkendt højeste avlscenterpræmie for årene 1898–1901. Der udgik da også en mængde avlsdyr til ind- og udland fra denne besætning. Men også hesteavl interesserede ham stærkt, i en årrække navnlig den jyske avlsretning, men senere var det belgieravl en stor dygtighed kastede sig over. Han indkøbte en del belgiske avlsdyr, var medstifter af hesteavlsforeningen Fremad og dennes kåringsformand. Han var en alsidig mand der drev hver gren af sit landbrug, også planteavl, som speciale. 1903 afstod han forpagtningen og overtog s.å. Risinge som han ejede til sin død. Også her udførte han en landmandsgerning med stor dygtighed og energi, bl.a. ved udstrakt fremavl af såsæd og frø. Mange unge mænd søgte gennem årene uddannelse på Hellerup og Risinge, og mange landmænd besøgte K. for at se og lære af hans fremragende landbrug. K. havde en række tillidshverv, var bl.a. formand for De samvirkende fynske hesteavlsforeninger, for statshingstskuekommissionen for Fyns stift, medlem af det fynske planteavlsudvalg og landvæsenskommisær. – R. 1918. □Mal. af Herbert Gray, Heidelberg. Tegn. af Ulli Schott, Mannheim.

Th. Borch: Fundatmæssige bestemmelser for fru Wederkincks legat, 1872. Fyns stiftstid. 18.4. og 28.4.1918. Fyns stifts landbrugstid. XII s.å. 163f; XXI, 1927 587f. Nationaltid. 20.4.1918. Ugeskr. for landmænd LXXII, 1927 698f. Tidsskr. for landøkonomi s.å. 591. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Aksel Milthers**

(von) Kauffmann

Slægt, som muligvis er nedreøstrigsk adel.

Ernst v. *K. var ~ Birthe Jarl, d. af ingeniør C. F. *J. Hans søster Margot v. K. var ~ børssekretær Jens *Vestberg.

Danm.s adels årbog LXVI, 1947 II 9–31.

Nils G. Bartholdy

v. **Kauffmann**, Ernst Ludvig Peter Christian, 1897–1974, bankdirektør. * 1.12.1897 på Frbg.,

Hinrich Kauffmann, født i Nedreøstrig, officer i spansk og svensk tjeneste under 30-årskrigen

Conrad K. 1659–1720 i dansk militærtjeneste 1682 kommandant på Christiansfjeld

Balthasar Nikolaus K. 1747–1821 officer, overopsynsmand ved den holstenske kanal

Gustav K. 1792–1850 officer

Heinrich von *K. 1819–1905 officer anerkendt som dansk adel 1903

Wilhelm von *K. 1821–92 officer

Ludwig von K. 1830–85 civilingeniør i Sverige

Aage v. K. 1852–1922 arkitekt

Christian v. K. 1859–1934 grosserer i Hamborg

Henrik v. *K. 1888–1963 ambassadør

Ernst v. *K. 1897–1974 bankdirektør

† 18.8.1974. F: grosserer Ludvig Christian Ulrich Topp v. K. (1859–1934) og Fanny Mathilde Katharine Just-Nielsen (* 1872). ~ 1° 8.1.1936 i Helsingør med Birthe Jarl, * 6.3.1907 i Kbh., † 18.6.1945 i Tårnbæk, d. af civilingeniør C. F. *J. (1872–1951) og Gunild F. Rottbøl (1881–1973). ~ 2° 2.7.1950 i Slagelse med Lilian Gjersøe, f. Salomonsen, * 18.12.1922 i Nice (~ 1° med civilingeniør Sigurd Martin Gjersøe, 1900–49), d. af direktør Carl S. (1876–1942) og Paula Weimann (* 1894).

v. K. blev student 1916 fra Schneekloths skole og meldte sig som den første til det nyoprettede universitetsstudium: forsikringsvidenskab og statistikens teori, ligesom han ved siden af sit studium arbejdede som beregner-assistent i forsikringsrådet. 1919 fik han stilling som beregner i Pensionsforsikringsanstalten og siden i Andels-pensionsforeningen. Ved banktilsynets oprettelse 1920 blev v. K. sekretær ved dette, og til trods for det betydelige arbejde her fuldførte han sine studier på normal tid og tog 1922 embeds-eksamen i forsikringsvidenskab og statistik. Straks efter fik han en efter sin alder overordentlig krævende opgave overdraget, idet han blev 1. sekretær i Landmandsbank-kommissionen og senere tillige sekretær hos rigsadvokaten. Han deltog i det vanskelige arbejde ved gennemgangen af Landmandsbankens indviklede forhold, var medforfatter af bankkommissionens beretning og fortsatte som sekretær ved de forskellige landmandsbankudvalg i årene 1926–28. I de følgende år, 1928–30, var han sekretær ved banklov-udvalget. Allerede ved Landmandsbankens

og Privatbankens rekonstruktioner 1928 var v. K. – der 1923 var blevet fuldmægtig i banktilsynet og 1924–25 havde været på orlov i engelske banker – stærkt på tale som bankdirektøremne. Han fortsatte dog nogle år under banktilsynet hvor han 1931 blev inspektør af 1. grad, men s.å. blev han formand for forsikringsrådet hvilket embede han varetog til sept. 1932. Febr. 1932 blev han underdirektør og medlem af direktionen i Københavns Handelsbank, og s.å. udnævntes han – efter Einar Damms død – til direktør.

Kort efter at have indgået ægteskab med den rige Richs-arving trådte K. tilbage som bankdirektør fra 1952, angiveligt af helbredsgrunde. Han påtog sig herefter at bidrage til forvaltningen af hustruens formue hvilket gjorde ham til formand for A/S Øresunds kemiske Fabriker, A/S Da-DeKo samt A/S Det danske Mælke-Compagnie m.m. Herudover engagerede han sig i adskilligt humanitært og kulturelt arbejde, fx i Landsforeningen mod børnelammelse, Civilforsvarsforbundet (præsident 1966–69), i Handels- og søfartsmuseet samt Naturfredningsforeningen. K. har skrevet artikler om bl.a. finansielle og administrative forhold. – R. 1932. DM. 1940. □Foto.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Ib Gejl (P. Koch Jensen)

Kauffmann, Heinrich August Theodor, 1819–1905, officer. * 13.4.1819 i Rendsborg, † 17.6. 1905 på Grimerhus ved Middelfart, begr. i Middelfart. F: premierløjtnant, senere oberstløjtnant Nicolaus Gustav Hermann v. K. (1792–1850) og Marie Sophie Frederikke Falkenberg (1797–1877). ~ 29.6.1851 på Gavnø med Jensine Louise Mathilde Fønss, * 6.11.1829 på Hindsgavl, † 4.2.1904 på Grimerhus, d. af stamhusbesidder, kammerherre Niels Basse F. (1793–1858) og Louise Dorothea Frederikke Wedel-Heinen (1796–1864). – Bror til Wilhelm *K.

Indtil sit 16. år fik K. en omhyggelig opdragelse og undervisning i hjemmet. Dette var tysktalende, men børnene lærte dog tidligt at tale dansk. 1836 indtrådte K. i den militære højskole som sekondløjtnant, blev premierløjtnant i artilleriet 1842, gennemgik 1842–44 generalstabsafdelingen, og efter at have været til tjeneste i generalstaben, bl.a. direkte under F. *Læssøe, udnævntes han 27.3.1848 til kaptajn II. Ved krigsudbruddet stod han vaklende; han holdt sig i baggrunden da Læssøe dannede krigsstabene: af fem brødre K. stod tre på den ene side, to på den anden, og mange kammerater forblev i den slesvigholstenske hær. Ved Preussens indgriben i krigen valgte han standpunkt, anmodede om an-

sættelse i den aktive hær, blev straks stabschef i Alskorpset hos general C. F. *Hansen, og i hovedsagelig godt samarbejde med denne deltog han i kampene i Sundeved maj-juni. Foråret 1849 blev han som kaptajn I souschef hos F. *Bülow på Als, deltog i kampen ved Sundeved i april og fulgte derefter med Bülow til Fyn som midlertidig souschef, da Bülow blev overgeneral. Mens stabschefen, C. J. *Flensborg, i stadig privat korrespondance med krigsminister C. F. Hansen fulgte dennes direktiver, udarbejdede K. det taktiske udkast for udfaldet fra Fredericia; men i krigsrådet 5.7. deltog han ikke, og helt tilfreds med udfaldets gennemførelse var han ikke. Kort efter blev han kar. major og stabschef ved generalkommandoen i Jylland. 1850 var han atter souschef ved overkommandoen og udarbejdede disposition for slaget ved Isted, hvorefter angrebet skulle ske 24.7. umiddelbart efter et par miles fremmarch. Dispositionen blev godkendt af J. Christoph v. *Krogh og Flensborg, men på mødet i Bilskov kro ændredes den til fremmarch 24., angreb først 25. Efter Istedslaget blev K. virkelig major.

I de nærmest følgende år – fra 1852 som kar. oberstløjtnant – var K. skiftevis chef for taktisk afdeling og stabschef ved generalkommandoen i Flensborg. 1854 fik han oberstløjtnants anciennitet og tilbud om stillingen som guvernør i Vestindien, men afsløj; derimod modtog han 1855 minister L. N. Scheeles tilbud om stillingen som amtmand i Kiel, kuratelet for universitetet dér m.m., i hvilke stillinger han førte et stort, gæstfrit hus og bestræbte sig for at virke forsonende til begge sider. 1857 valgte han til medlem af rigsrådet. Formelt var han afskediget fra hæren, men med reserveret ret til, om han ville, at træde ind igen, og ved sin afgang 1860 fra stillingen i Holsten og udnævnelsen til militærbeholdmægtiget i Frankfurt trådte han ind igen som kar. oberst i generalstaben, fra 1862 som oberst uden anciennitet. I sin nye stilling overværede han i Preussen skydeforsøg med bagladeskyts og indberettede herom. 1863 fik han meddelelse om, at han kunne vente anvendelse som gesandt eller ministerresident ved nogle af de mindre stater, hvad han dog afsløj. 2.12.1863 hjemkaldtes han telegrafisk og meldte sig 7. s.m. til krigsminister Carl Lundbye der meddelte ham at han var udsat til under den ventede krig at blive stabschef hos Christian de *Meza. Valget af K. var ret nærliggende, thi de oberst- og oberstløjtnantklassen fandtes ikke nogen absolut egnet. K. beretter at da han den følgende dag var i særødiens hos kongen, tilbød denne ham stillingen som ministerpræsident hvad K., der stod uden for politik og de politiske partier, imidlertid af

Kauffmann, Heinrich

mangel på „kompetence“ ikke turde modtage. 25.12. udnævntes han til stabschef og rejste over til Slesvig. – Samarbejdet mellem ham og de Meza formede sig ret godt, korrekt, uden at de to mænd kom hinanden nærmere. Generalen så stort på det og overlod alt hvad der vedrørte den daglige tjenestegang til K. der formelt og reelt tiltog sig mere myndighed over for de underordnede stabe end heldigt var. I krigsrådet 4.2.1864 tog K. stærk del i drøftelserne, uden at det kan afgøres med sikkerhed om han ville blive ved Dannevirke eller ikke, og datidige og senere skriftlige udtalelser af ham er modstridende. Det synes dog nærmest, at han var stemt for tilbage- tog, men skyede medansvar for beslutning herom og derfor med overlæg har undgået at udtale sig klart og utvetydigt. Anordningerne for og ledelsen af tilbage- toget var mangelfulde. Det blev de Meza der personlig førte kampen mod krigsministeriet efter tilbagekaldelsen, mens K. ved gentagne audienser hos kongen yderligere befæstede sig i dennes fulde tillid og bevågenhed. I de følgende afsnit af krigen førte han med dygtighed en brigade; han ledede også forhandlingerne med den fjendtlige overkommando om våbenhvilen, og dernæst var han medlem af delegationen ved fredsslutningen i Wien.

Dec. 1864 kom K. i nummer i generalstaben og ledede denne foreløbig, indtil han n.å. ved reskript (uden krigsminister Hansens indstilling) udnævntes til generalmajor og generaladjutant for landetaten m.m. I denne stilling lagde han sig på det stærkeste i vejen for krigsminister Hansens hærforslag, men afslø selv at overtage krigsministerposten. 1866 ledsagede han kronprinsen på en rejse til Paris o.fl.st. Et tilbud om posten som gesandt i St. Petersborg afslø han. Da hærloven 1867 bestemte at chefen for adjutantstaben skulle være oberst, og K. ikke ville gå tilbage i stillingen som chef for generalstaben, blev han pensioneret og stillet til krigsministeriets rådighed og blev stående à la suite i hæren indtil sin død, fra 1886 med generallojtnants karakter. Efter flerårigt ophold i udlandet fra 1867 vendte han tilbage og virkede en årrække i betydelige stillinger på forsikringsområdet. Fra 1888 var han ordensceremonimester ved ordenskapitlet. Fra 1884 tog han meget virksom del i arbejdet for et forbedret forsvar af landet, navnlig Kbh.s befæstning, fra 1886 en række år som formand for Forsvarsforeningen for Sjællands stift, og han har skrevet et antal vægtige artikler i dennes organ Vort Forsvar. K. var en meget kundskabsrig mand, begavet med en skarp forstand og med stor arbejdsevne til op i sin høje alder, i besiddelse af megen verdenserfaring og med en verdensmands fremtræden; tilknapet, kølig,

bureaukratisk. Med få undtagelser synes han ikke at have stået i virkelig venskabeligt eller blot sympatisk forhold til de personer hans mangedelte stillinger førte ham sammen med. Han har efterladt meget udførlige livserindringer, delvis benyttet af Daniel Bruun i Halvthundre- daars Mindeblade (dennes omfattende uddrag nu i Rigsarkivets 3. afd., forsvar- arkiv). – Kammerherre 1855. – R. 1848. DM. 1850. K. 1860. S. K. 1867. □ Afbildet på mal. fra krigen af N. Simonsen, 1849, forarbejde til mal. 1854 (Bregentved). Tegn. ca. 1849–50, formentlig af E. Lehmann (Fr.borg). Tegn. af J. Sonne, 1850 (Officersforen.). Afbildet på sammes mal. 1851 af slaget ved Isted (Fr.borg), litograferet af A. Kittendorff. Afbildet på litografi af hærens højestkommanderende 1850 efter tegn. af S. Schack. Mal. af N. P. Holbech, 1852. Litografi 1853. Afbildet på O. Baches mal. af general Krogh, 1889 (Fr.borg). Mal. af Dagmar Kauffmann, 1894. Træsnit af H. P. Hansen, 1896. Foto.

A. F. Krieger: Dagbøger I–VI, 1920–25. General de Mezas krigsdagbøger 1849–51, udg. K. C. Rockstroh, 1928. – W. Kauffmann: Tilbage- toget fra Dannevirke, 1865. Dansk militært t., s.å. 294–308. Den dansk- tyske krig 1848–50, udg. Generalstaben I–III, 1867–87. Carl T. Sørensen: Den anden slesv. krig I–III, 1883. Nationaltid. 28.9.1886. Den dansk- tyske krig 1864, udg. Generalstaben I–III, 1890–92. P. N. Nieuwenhuis i III. tid. 12.3.1899. Sst. 25.6.1905. Vort forsvar 2.7. s.å. P. N. Nieuwenhuis i Militært t., s.å. 233–36. Daniel Bruun: Halvthundre- daars mindeblade i Militært t., 1913, tillægshft. I–II; 1914, III–VII. N. P. Jensen: Kampen om Sønderjylland I–IV, 1913–16. N. Neergaard: Under juni- grundloven II, 1916. K. C. Rockstroh: General de Meza og Dannevirkes rømning, 1930. – Papirer i Rigsark.

*Rockstroh**

Kauffmann, Henrik Louis Hans (von), 1888–1963, diplomat. * 26.8.1888 i Frankfurt am M., † 5.6.1963 på Skodsborg badesanatorium, begr. Vedbæk kgd. F: arkitekt, kammerherre Aage Basse Gustav K. (1852–1922) og Mathilde Bertha Louise von Bernus (1866–1922). ~ 18.11.1926 i Portsmouth Naval Base, New Hampshire, USA, med Charlotte MacDougall, * 12.1.1900 i Beaufort, South Carolina, USA, † 5.6.1963 på Skodsborg badesanatorium, d. af kontreadmiral Wm. D. MacD. (1870–1942) og Charlotte Stone (1873–1955).

K. blev student fra Metropolitanskolen 1906 og cand.jur. fra Kbh.s univ. 1911. S.å. ansattes han i udenrigsministeriet som volontør, fra 1912 som assistent. 1913–15 var han konsultsekretær i New York, 1916–19 legationssekretær i Berlin, 1920–21 kontorchef i udenrigsministeriet. Maj 1921 udnævntes han til gesandt i Rom, forflyttedes 1924 til Peking med sideakkreditering i Tokio og fra 1928 tillige i Bangkok. 1932–39 var

han gesandt i Oslo hvorfra han i august 1939 flyttedes til Washington. Her blev han til han 1958 faldt for aldersgrænsen, fra febr. 1947 med titel af ambassadør. K.s karriere kom med enkelte undtagelser til at forløbe i udlandet. I årene 1911–21 fik han et usædvanlig hurtigt avancement som for en væsentlig del blev fremmet af udenrigsminister Erik Scavenius. Men i de følgende 18 år gik hans karriere nærmest i stå selv om tiden i Oslo under Grønlandsstriden og forsøgene på at fremme det nordiske samarbejde ikke var uvæsentlig. Den afgørende udnævnelse kom i sommeren 1939, da udenrigsminister P. Munch under indtrykket af den truende verdenskrig ønskede at have en erfaren og energisk gesandt i USA da denne stat kunne forventes at få øget betydning for Danmark i tilfælde af krig. K. vandt hurtigt en stærk position i Washington, hvilket kom ham til gode ved Danmarks besættelse 9.4.1940. Allerede dagen efter erklærede K. som den første danske gesandt ikke at kunne modtage ordrer fra den ufrie danske regering. Trods det delvise brud med Kbh. anerkendte den amerikanske regering ham vedblivende som Danmarks officielle repræsentant. Efter Frankrigs kapitulation juni 1940 øgedes dog forbindelsen mellem gesandtskabet og udenrigsministeriet. Munch kaldte 4.7. K. hjem til konference, og da han nægtede at komme lod den nye udenrigsminister Scavenius ham forblive i Washington for at han kunne varetage Danmarks interesser, herunder de grønlandske. Udenrigsministeren sendte i stedet en uofficiel repræsentant, civilingeniør Mogens Harttung, til USA for at K. mundtlig kunne redegøre for sin stilling. Harttungs rapport fulgte K. op med en detaljeret indberetning af 4.9.1940. Derefter var der i det væsentlige ro omkring gesandtskabet og K. indtil udenrigsministeren i løbet af langfredagen 11.4.1941 modtog K.s telegram om at han i kongens navn og som negotiorum gestor (dvs. uanmodet forretningsfører) for den danske regering havde indgået en traktat af 9.4.1941 med USAs regering om anlæg af militærbaser på Grønland. Landsfogederne havde accepteret traktaten, dog uden at de havde fået reel mulighed for at øve nogen indflydelse. Ved denne handling der kom som et chok for regeringen i Kbh. vandt K. utvivlsomt en ikke ringe good-will for det danske folk i den frie verden. Men den bragte samtidig regeringen Stauning-Scavenius i store vanskeligheder over for besættelsesmagten. Scavenius der betragtede traktaten som juridisk ugyldig anså det nu for nødvendigt at hjemkalde og afskedige K. Det sidste skete 16.4.1941 efter at K. påny havde nægtet at rejse hjem. Kort efter indledtes strafferetlig undersøgelse mod ham og

hans formue blev beslaglagt. Disse foranstaltninger fik i praksis ikke megen betydning. K. forblev i Washington hvor regeringen stadig anerkendte ham som Danmarks officielle repræsentant, og de danske diplomater der ikke ville følge K. måtte rejse hjem. Hans nærmeste medarbejder blev den unge jurist P. Bang-Jensen der var blevet knyttet til gesandtskabet allerede før den 9.4.1940.

Under resten af krigen fortsatte K. arbejdet for at varetage de danske interesser. Den 3.1.1942 tiltrådte han de allierede regerings erklæring om oprettelse af FN, og i årene 1943–45 deltog han i flere internationale konferencer i USA. Ved Danmarks befrielse 5.5.1945 udnævntes han til minister uden portefølje i samlingsministeriet V. Buhl (maj–nov. 1945), og den 8.5. genansattes han som gesandt. Men han kom ikke til at spille en politisk rolle i regeringen. April–juni 1945 var han delegeret ved konferencen i San Francisco om oprettelsen af FN som Danmark blev stiftende medlem af. Sept. 1946 var han præsident for FAO-konferencen i Kbh. Hans andel i den såkaldte lille påskekrise 1948, da Bang-Jensen kom til Kbh. for at advare regeringen ang. visse amerikanske rygter om et forestående sovjetisk besættelseskup mod Danmark, er aldrig blevet fuldt ud klarlagt. Inden K. gik af som ambassadør lykkedes det ham efter langvarige og vanskelige forhandlinger at skaffe danske rederier en erstatning fra USAs regering for benyttelsen af de danske skibe under krigen. Efter afgang blev K. medlem af ØKs bestyrelse. – R. 1919. DM. 1923. K.² 1929. K.¹ 1939. S.K. 1945. S.K. med diamanter 1958. □ Mal. af Aksel Jørgensen, 1952 (Fr.borg). Foto.

Beretn. til Folketinget afg. af den 1945 nedsatte kommission [Den parlamentariske kommission] II–XIV, 1946–58. – Danm.s adels årbog LXIV, 1947. John Danstrup i Politiken 6.6.1963. Jyllandsposten s.d. Arild Hvidtfeldt i Aktuelt s.d. Niels Nørhund i Berl. tid. s.d. Hans Chr. Sonne i American-Scandinavian review, N.Y. 1963 251–54. Congressional record. Senate, Washington 1963 9687. Aksel Svane og Finn Løkkegaard: Det danske gesandtskab i Washington 1940–42, 1968. Dansk sikkerhedspolitik 1948–66 I–II, 1968. Troels Fink i Historie, ny r. VIII, 1969 316–37. E. Ladewig Petersen i Hist. t. 12.r.IV, 1969–70 253–69. Finn Løkkegaard sst. 524–64. Den danske udenrigstjeneste 1770–1970 II, 1970. Viggo Sjøqvist: Erik Scavenius II, 1973 130–45. Jens Otto Krag i Weekendavisen 22.3.1978. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Viggo Sjøqvist

Kauffmann, Wilhelm Frederik Ludvig, 1821–92, krigsminister, officer. * 25.3.1821 i Rendsborg, † 7.1.1892 i Porthus ved Fredensborg, begr. i Asminderød. F: premierløjtnant, senere oberstløjtnant Nicolaus Gustav Hermann v. K. (1792–

Kauffmann, Wilhelm

1850) og Marie Sophie Frederikke Falkenberg (1797–1877). ~ 16.11.1847 i Kbh. (Garn.) med Annette Angelica Tronier, * 17.11.1828 i Kbh. (Garn.), † 16.2.1900 på Frbg., d. af grosserer, sekondløjtnant, senere oberstløjtnant i livjægerne Carl Christian T. (1798–1851) og Annette Cathrine Marie Mauer (1804–28). – Bror til Heinrich *K.

K. indtrådte 1838 i den militære højskole som sekondløjtnant à la suite i artilleriet uden anc., fik 1840 ancienniteten (fra 1838), tog afgangsek-samen 1842 og udnævntes n.å. til premierløjtnant (anc. 1842). Fra 1846 var han en årrække lærer ved højskolen og landkadetkorpset, blev 1848 kaptajn II, deltog i krigen 1849–50, blev 1854 kaptajn I, fik 1860 majors karakter, deltog i krigen 1864, til han ved slutningen af maj beordredes til London som militær konsulent for de danske afsendinge ved konferencen. S.å. indtrådte K. i en kommission til drøftelser og forsøg vedrørende infanteriets fremtidige bevæbning, hvis resultat blev indførelsen af Remingtonriflen. I en antagelig på materiale fra broderen Heinrich Kauffmann udarbejdet pjece angreb han 1865 meget skarpt ministeriet Monrad, navnlig krigsministeriet, for dets forhold i krigens første afsnit. 1865 blev han virkelig major, var en kort tid kommandør for Kbh.s søbefæstning og derefter kommandør for artilleristaben, i hvilken stilling han deltog i en række kommissioner om Kbh.s forsvar mod søsiden. Jan. 1879 blev han general uden for nummer og krigsminister. Han skulle søge gennemført en revision og forbedring af hærloven af 1867 som, navnlig i militære kredse, sammenknyttedes med planer om Kbh.s landbefæstning. Han var ikke politisk trænet, havde kun løselig relation til partierne på rigsdagen, men han havde ved udsendte flyveskrifter og tidsskriftartikler med dygtighed taget del i den offentlige drøftelse af forsvarsspørgsmålet. Det lykkedes ham også allerede s.å. ved C. *Bergs støtte at få anskaffet noget meget svært skyts til søbefæstningen, og i en af ham forelagt forsvarsplan med tilhørende hærlovforslag ville han gå med til visse reduktioner ved infanteriet for at opnå vinding på andre områder, navnlig Kbh.s landbefæstning. Dette tilfredsstillende dog intet af de politiske partier, end ikke højres flertal, og dette forbandt sig da hurtigt med den moderate fløj af venstre og udarbejdede det forslag der 1880 førte til en ændret hærlov. K. mente også at kunne modtage denne, måske i håbet om at vinde stemning for befæstningsplanerne. Der viste sig imidlertid ikke tegn hertil, og april 1881 trådte han fra som krigsminister, udnævntes til generalløjtnant og kommanderende general på Sjælland. De under hans overledelse afholdte

feltmæssige store øvelser 1883 og 1887 var overordentlig instruktive og har været forbillede for de senere. 1891 nåede K. aldersgrænsen og afskedigedes. – K. var meget velbegavet, og uden at blive egentlig „lærd“ artillerist var han en meget kundskabsrig mand, i besiddelse af et elskværdigt, tørt lune og megen sund sans; ligefrem og naturlig. – R. 1849. DM. 1860. K.² 1866. K.¹ 1875. S. K. 1882. □ Mal. af Dagmar Kauffmann, 1891. Træsnit af H. P. Hansen, 1892. Foto.

W. K.: Tilbagetoget fra Dannevirke og dets hemmelige hist., 1865 (anm. i Dansk militært t. s.å. 294–308). A. F. Krieger: Dagbøger III–VII, 1921–25. – Militær tid. I, 1891 91–94; II, 1892 17–19. Dagbladet 13.1.1892. III. tid. 17.1. s.å. O. Blom i Vort forsvar 31.1. s.å. N. P. Jensen: Livserindr. II, 1916. Kr. Hvidt: Venstre og forsvarssagen, 1960 78–96.

*Rockstroh**

Kaulbach, Frida, se Schytte, Frida.

Kaus, Baltser, † 1582, boghandler. * i Tyskland (?). ~ 2° med Johanne Nielsdatter.

K. virkede gennem en lang årrække som boghandler i Kbh. Han var i denne egenskab knyttet til universitetet og fik som følge heraf 1566 et personligt privilegium på fritagelse for skat. Fra 1561 havde han sin boglade i Skt. Rochi kapel i Vor Frue kirke. Foruden almindelig boghandel drev han forlagsvirksomhed, og han var langt den betydeligste forlægger her i landet i 1500-tallet. Hans virksomhed på dette område kan gennem angivelser i de bøger han udgav følges fra 1552 til 1582. K. udgav især populær opbyggelseslitteratur på dansk, men har også på egen bekostning udgivet adskillige latinske teologiske skrifter, deriblandt flere af Niels Hemmingsen hvis store latinske postil han udsendte 1561 (dansk udg. 1576). Til hans forlagsartikler hører endvidere tre udgaver af *Kirkeordinansen* (1562, 1574 og 1582), Anders Sørensen Vedels oversættelse af *Saxos Danmarkshistorie* (1575), kvartudgaven af *Henrik Smiths Lægebog* (1577), flere danske lovsamlinger (1567, 1572 og 1577) og enkelte skolebøger. Han benyttede mest danske bogtrykkere, men lod dog også af og til bøger trykke i Tyskland. Da Frederik II 1577 havde anlagt en papirmølle ved Hvidøre på Nordsjællands kyst blev K. valgt til dens bestyrer, et hverv han vistnok beklædte til sin død. Papirmøllen blev nedlagt 1583.

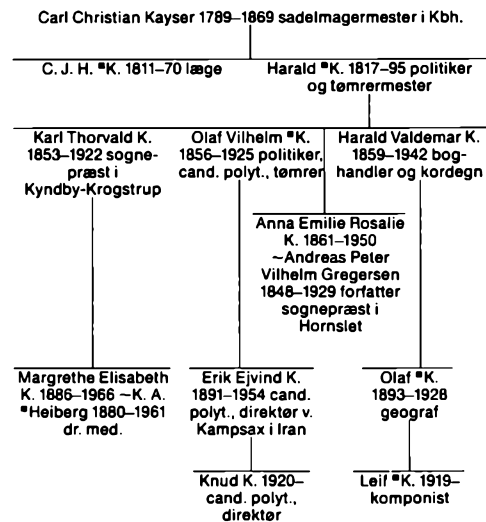
Peder Hegelunds almanakoptegn., udg. Bue Kaae I–II, 1976. – H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. II, 1869–72 31f 680–82. C. Nyrop: Bidrag til den da. boghandels hist. I, 1870 131f. Bj. Kornerup i Pers. hist. t. II. r. II, 1941 74f.

*Lauritz Nielsen**

K'avigarssuaq, se Kristiansen, Miteq.

Kayser

Slægten kom til Danmark før 1780 med sadelmager Johan Friedrich K. (–ca.1820) der var indvandret fra Tyskland. Han var far til sadelmagemester i Kbh. Carl Christian K. (1789–1869).

[Erik K.:] En slægts ethundredårige virke som civilingeniører, 1945. Harald Holck: Udkast til stamtavle over Johan Friedrich Kayser's efterslægt, dupl. 1958.

Hans H. Worsøe

Kayser, Carl Johan Henrik, 1811–70, læge, nationaløkonom, politiker. *20.12.1811 i Kbh. (Trin.), †28.8.1870 sst. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: sadelmager Carl Christian K. (1789–1869) og Johanne Cathrine Hertz (1791–1865). Ugift. – Bror til Harald *K.

K. blev 1828 student fra det v. Westenske institut, tog 1834 kirurgisk og dernæst medicinsk eksamen, hvorefter han var kandidat på Frederiks hospital. 1836–39 foretog han en studierejse til Tyskland, Schweiz og Frankrig hvor han under et langt ophold i Paris fængsledes af den statistiske videnskab der doceredes af L.-A.-J. Quetelet (1796–1874), og som netop da prægede fransk lægevidenskab. Efter hjemkomsten førte han de nye anskuelser frem i *Ugeskrift for Læger* som han 1839 grundede sammen med en ældre kollega Arnold Ahrensen (1807–60), og n.å. udgav han en oversættelse af Jules Gavarets bog *Om Lovene for Statistikens Anvendelse i Medicinen*; hans egne fortsatte statistiske undersøgelser resulterede 1848 i to afhandlinger: *Om Maanedernes og Aartidernes Indflydelse paa Dødeligheden* og *Om Fødselsforholdene i Danmark* der indledte

en ny æra i medicinsk statistik. Efter 1840 at have taget licentiat- og 1841 doktorgraden ved to fødselsvidenskabelige afhandlinger blev han 1842(–43) underaccouchør og reservelæge ved fødsels- og plejestiftelsen, 1843(–45) reservekirurg på Frederiks hospital. 1847–51 var han distriktslæge i Kbh.

1843 havde han deltaget i en konkurrence om et lektorat i kirurgisk anatomi efter A. *Callisen sammen med A. *Buntzen og Frederik Bricka (1809–79, far til C. F. *Bricka) men var uheldig ved sidste prøve og trak sig frivilligt tilbage. Han virkede derefter fra 1845 som praktiserende læge i Kbh., samtidig med at han fortsatte sine statistiske studier. Med skriftet *Den kgl. Fødselsstiftelse i Kjøbenhavn og den der herskende ondarte-de Barselseber*, 1845 var han medvirkende til stiftelsens reorganisation – der dog ikke bragte epidemierne på stedet til ophør. S.å. var K. i Nordgrønland (Diskobugten) for at undersøge en rosenepidemi ved Jakobshavn. 1848 udnævntes han til stiftsfysikus på Fyn, men blev s.å. professor extraordinarius (ord. 1850) i statistik og statsøkonomi ved universitetet. 1852–54 var han medlem af folketinget, valgt i Lyngby som nationalliberal, støttet af bondevennerne, 1861–64 valgtes han i Kbh.; han hørte ikke til de fremtrædende, men anvendtes som partiets finanslovsordfører. 1858 valgtes han af landstinget til statsrevisor. – K. fortsatte sine statistiske studier og bearbejdede bl. a. selvmords- og kriminalstatistikken. Som nationaløkonom var K. uden originalitet, men hans *Om Arbejdets Ordning*, 1857 (2. opl. 1865) ansås for sin tid for den bedste fremstilling af den klassiske nationaløkonomis tanker, og den blev stærkt benyttet til forberedende studium af fagets teori. – En uheldig hjernesygdom gjorde ham til invalid i hans bedste alder. 1865 måtte han afskediges fra universitetet. – R. 1859. □Mal. af W. Marstrand ca. 1835 (Kbh.s univ.). Afbildet på mal. af andre læger af samme, 1836 (Fr.borg). Tegn. af Constantin Hansen, 1850, forarbejde til mal. Mal. af samme, 1859 (Fr.borg). Litografi efter daguerreotypi.

Slægtstavlesaml., 1931 97. Ugeskr. for læger 3. r. X, 1870 191. Jul. Petersen sst. 4. r. XIX, 1889 489–510. Bibl. for læger 6. r. 1, 1871 155. N. Neergaard: Under junigrundloven –II, 1892–1916. E. Ingerslev: Den kgl. fødsels- og plejestiftelse, 1915. Alb. Olsen: Studier over den da. finanslov, 1930. – Papirer i Kgl. bibl.

Egill Snorrason

Kayser, Harald Hartvig, 1817–95, tømrermester, politiker. *6.3.1817 i Kbh. (Petri), †10.10.1895 sst., begr. på Frbg. F: sadelmager Carl Christian K. (1789–1869) og Johanne Cathrine Hertz (1791–1865). ~28.5.1850 på Frbg. med Anna

Kayser, Harald

Birgitte Alette Elisabeth (Betty) Arctander, *1.2.1828 i Kbh. (Frels.), † 7.6.1901 i Charlottenlund, d. af assistent, senere fuldmægtig i Nationalbanken, cand. jur. Vilhelm August A. (1794–1838) og Caroline Vilhelmine Christiane Margrethe v. Linstow (1804–53). – Bror til C. J. H. *K.

K. følte sig gennem livet nøje knyttet til sit fødested i hjertet af den gamle by. Faderen havde siddet ret godt i det, men efterhånden lagde de dårlige tider et stærkt tryk over hjemmet med den store børneflokk. K. var indstillet på nøjsomhed og flid da han fjorten år gammel kom i tømrerlære. 1835 blev K. svend. Hans ældre bror, C. J. H. K., havde rådet ham til at uddanne sig ved studier. K. skaffede sig undervisning i matematik og nåede så vidt at han 1837 kunne tage adgangseksamen til Polyteknisk læreanstalt. Han ophørte nu at arbejde som svend, ernærede sig ved at manucurere i matematik og tegning og blev 1842 polyteknisk kandidat. For en tid tog han derefter ophold i Norge hvor han 1842–43 vikarierede som lærer ved Kristiania tegneskoles bygningsklasse. Efter hjemkomsten til Danmark 1843 var K. den første hvem Det tekniske institut ved sin oprettelse sikrede sig som lærer. Her underviste han i tegning og holdt foredrag over matematik.

Det var K.s ønske at blive tømrermester. Han opnåede det først efter megen vanskelighed fra lavets side da han ikke mente sig nødsaget til at aflægge den lavsmæssige prøve. Ved kgl. resolution af 1830 var der givet Polyteknisk læreanstalt tilsagn om at dens kandidater ved ansøgning til kancelliet kunne få borgerskab på næringsbevis uden at underkaste sig de sædvanlige lavsmæssige prøver – blot skulle de aflægge prøve på håndfærdighed. 1843 ansøgte K. kancelliet om at blive tømrermester og møllebygger uden at gøre mesterstykke, alene i henhold til sin polytekniske eksamen og uden prøve i håndfærdighed. Han fandt heri støtte hos Polyteknisk læreanstalt der gav ham attest for at han i enhver henseende besad de kundskaber og den færdighed man kunne fordrø hos en tømrermester og møllebygger. Tømmerlavets oldermænd betegnede det i en erklæring som det tilrådeligste at K. aflagde de anordnede prøver. K. henviste nu til den kgl. resolution af 1830 og tilbød at underkaste sig den heri omtalte ikke-lavsmæssige prøve. 11.2.1845 forelå der attest for at K.s besvarelse var taget gyldig, og 22. s.m. meddeltes der ham borgerskab som tømrermester i lavet. Imidlertid havde K. opgjort sit mellemværende med dette i et anonymt skrift 1844, *Om de nuværende Mesterprøver ved Haandværkslaugene*. Han hævdede heri at den specielle mesterprøve aldeles ikke

godtgjorde vedkommendes dygtighed som håndværker i det hele, endnu mindre hans evner som arbejdsleder, og at de udgifter der var forbundet med mesterprøven var ganske uoverkommelige for den allerstørste del af håndværkssvendene. Derfor var der i hans eget fag 1839 kun 22 mestre, men 427 svende. K. gjorde i dette stridskrift ikke alene op med lavet, men overhovedet med lavsvæsenet. Den hele langstrakte episode er såre karakteristisk for tilstandene forud for næringsfrihedens indførelse og for K.s personlighed. Kun nødtvungent åbnede Kbh.s tømmerlav sig for ham 1845. Da han 50 år senere fejrede sit borgerjubelium, optog det ham som æresmedlem.

1848 blev han medlem af Kbh.s borgerrepræsentation, formand for Industriforeningen og medlem af den grundlovgivende rigsforsamling. Ved valget til denne sidste stod han som nationalliberal kandidat, men anbefaledes også af Venstres valgreformforening. Han stillede sig ikke ved de efterfølgende rigsdagsvalg. Den kommunale virksomhed var ham langt mere tiltrækkende end den politiske. Han var formand i borgerrepræsentationen 1863–73 og næstformand 1875–94, bortset fra en kort periode 1884–85 da han varetog formandshvervet. Han ledede forsamlingen med myndighed og takt, og hans store praktiske dygtighed var til megen nytte, særlig ved behandlingen af byggelovene. Gennem en årække øvede han en ubegrænset indflydelse inden for kommunalbestyrelsen. Alt gik i grunden efter hans vilje, og det var i mange måder til gavn for byen. K. var ikke af dem der gik på eventyr. Han ville have fast grund under fødderne, og han vidste besked med mangfoldige ting. Men lejlighedsvis holdt han utvivlsomt igen hvor et hurtigere tempo havde været til gavn for udviklingen. – 1854 henvendte Det nationalliberale parti sig til ham, og han repræsenterede derefter gennem ti år Christianshavn i folketinget hvor han 1857 stemte for næringsloven. 1871 blev han kongevalgt medlem af landstinget; han trådte tilbage få dage før sin død. I sin folketingsperiode var han næsten til stadighed medlem af finansudvalget, og i landstinget indtog han en tid den ene af næstformandsposterne. K.s formandskab i Industriforeningen strakte sig over årene 1848–51 og 1853–57. Senere var han næstformand 1857–63. Han bevarede stadig sin interesse for ungdommens undervisning. Da Industriforeningen 1847 nedsatte et udvalg for søndagsundervisning af unge håndværkere blev han dets formand. 1859 delegerede indenrigsministeriet ham til medlem af bestyrelsen for Teknisk institut hvor han var formand 1872–74. 1876 afløstes instituttet af Det tekniske selskabs

skole. Her var K. næstformand 1876–82, og i sidste halvdel af dette tidsrum fungerede han faktisk som formand. K. nød blandt sine medborgere en tillid der gav ham meget at bestille. Han samlede ikke på tillidshverv, men han måtte påtage sig mange. Tit er det dog fremhævet at han gav et hverv fra sig når det blev ham klart at den pågældende opgave ikke rigtig lå for ham. Der blev nok tilbage endda. Ud over det før omtalte var han bl.a. medlem af Frederiks hospitals direktion, 1873–82, medstifter af og 1864–93 kontrolkommitteret i Nye danske Brandforsikringsselskab, direktør i Kbh.s Brandforsikring fra 1885, borgerlig væрге for Vor frue kirke fra 1889 og medlem af bestyrelserne for Kbh.s understøttelsesforening, Kbh.s Handelsbank, Nørrebros Sporvejsselskab, Fængselselskabet og Efterslægtsselskabets skole. For den sønderjyske sag viste han stor interesse. Mest kendt i den store offentlighed var han for sin virksomhed i borgerrepræsentationen, men her havde han jo også, som det er blevet sagt om ham, deltaget i de fleste afgørelser „siden den tid, da Kbh. sov ved tranlygteskæret og vægtervagten“. K. var solid og retsindig, rolig og besindig, utrættelig i sin virksomhed. En ganske enestående arbejdsomhed var hans personligheds særmærke. Han havde selv en stor forretning, men i øvrigt var arbejdet i borgerrepræsentationen noget at det der optog ham mest. Han var ikke nogen fremragende taler, kunne virke lidt tør, men hans ord gjorde indtryk i kraft af deres klarhed og hans velunderbyggede argumenter. Han ønskede ingen titel, ville blot være tømmermester K. – En søn, **Olaf Vilhelm K.**, * 18.6.1856, + 19.10.1925, blev student 1873, 1880 cand. polyt. og uddannede sig derefter som tømrer. 1883 tog han borgerkab og indtrådte i faderens forretning. 1909–21 var han oldermann for Kbh.s tømmerlav og 1913–25 bygningskyndig direktør i Kbh.s brandforsikring. 1920–24 var han erhvervs partiets repræsentant i folketinget. R. 1913. DM. 1915. – R. 1862. DM. 1867. K². 1885. K¹. 1892. □ Mal. af Constantin Hansen, 1857 (Fr.borg). Træsnit 1873. Litografi af I. W. Tegner, 1881, efter dette træsnit 1887, af H. P. Hansen, 1888 samt 1895. Mal. af Carl Bloch, 1888 (Kbh.s rådhus). Afbildet på karikatur af K. Gamborg 1888 og 1890 (Fr.borg). Foto.

Slægtstavlesaml., 1931 97. III. tid. 6.3.1887 og 3.3.1895. C. Nyrop: Bidrag til da. håndværkerundervisn.s hist., 1893. Berl. tid. 22.2.1895. Politiken 11.10.s.å. A. D. Jørgensen i Sprogforen.s almanak, 1897 34–37 (også i forf.s Hist. afhandl. IV, 1899 166–69). Will. Christensen i Hist. medd. om Kbh. II, 1909–10 583–94. R. Bjerg i Tidsskr. for industri, 1917 78–92 (heri brudstykker af en selvbiografi). Helga Stemann: F. Meldahl og hans venner VI, 1932. Vald. Stenkilde: Danske håndværkere,

1942 96–117. – Om Olaf K.: Studenterne fra 1873, 1898. Berl. tid. 20.10.1925. Nationaltid. s.d. Politiken s.d.

C. A. Clemmensen*

Kaysner, Leif, * 1919, komponist. * 13.6.1919 i Kbh. (Skt. Ansgar). F: rigsdagsstenograf, cand. mag. Olaf *K. (1893–1928) og Hedwig Martha Nick (1877–1972). ~ 5.6.1969 (Sakramentsk.) med Johanne Elisabeth Bruhn, * 9.9.1922.

Under sin skolegang på Skt. Knuds skole sang K. i drengekor og lærte på den måde den gregorianske sang at kende. Af A. Menzinger, der var organist ved Jesu Hjerter kirke, modtog han sin første orgelundervisning. Fra 1936 studerede K. på Det kgl. danske musikonservatorium og havde der som lærere bl. a. P. S. *Rung-Keller (orgel og teori), Haraldur Sigurdsson (klaver) og Poul *Schierbeck (instrumentation), afsluttende med store eksamen og organisteksamen. 1941 drog han til Stockholm for at studere hos Hilding Rosenberg (komposition) og Tor Mann (orkesterdirektion). Samme år debuterede han som pianist (i Kbh.) og som dirigent (i Göteborg). Allerede 1939 havde K. dog vakt ganske betydelig opsigt som komponist med sin første symfoni der var blevet uropført af Tor Mann i Göteborgs koncertforening. Fra 1942–49 studerede K. teologi og filosofi i Rom. Han blev katolsk præsteviet 1949 og virkede indtil 1964 som præst ved Skt. Ansgars kirke, Bredgade i Kbh. 1955 studerede K. i Paris hos Nadia Boulanger.

Allerede med sin første symfoni, komponeret 1937–38 delvis under læreren Poul Schierbecks vejledning, viser K. en overlegen beherskelse og udnyttelse af orkesterapparatet. Den tilsyneladende umiddelbare evne og lethed ved at skrive for orkester har siden resulteret i en lang række orkesterværker, der bl.a. tæller fem symfonier. Kirkemusikken indtager en stor plads i K.s produktion og omfatter som de vægtigste værker et *Juleorium* (m. 3 soli, kor og ork., komp. i Rom 1943–47), et *Te Deum* (kor og ork., komp. 1946–53) samt talrige mindre vokalværker. Den gregorianske musik er for K. en stor inspirationskilde, og næsten overalt i produktionen mærker man dens tilstedeværelse, ofte direkte parafraserende som i det stort anlagte *Requiem for orgel*, 1955–58 eller indirekte i selve udformningen af det melodiske stof. Det er kendetegnende for K.s produktion at han formår at forene en idiomatisk korrekt skrivemåde med en stor fantasi i udnyttelsen af de instrumenter han skriver for, og det mærker man ikke mindst i de talrige orgelværker der bl.a. omfatter en koncert (1965), fire suiter og en sonate (1969). Inden for den praktiske gudstjenestemusik har K. vist nye veje i udformningen af et stort antal salmesatser

Kayser, Leif

og -forspil samt korudsættelser af salmemelodier.

Som udøvende kunstner har K. især gjort sig gældende som en fornem orgelspiller, og han optræder hyppigt i ind- og udland i denne egenskab. Som pianist har han på et tidligt tidspunkt virket for udbredelsen af kendskabet til O. Messiaens musik ved opførelser af dennes Amenvisioner i Danmark og det øvrige Skandinavien. En stor del af K.s virke er pædagogisk, hvilket bl.a. er kommet til udtryk i en række orkesterstudier (Studii I-II) og andre didaktiske værker for blokfløjte, violin m.m. Fra 1964 har K. været ansat som lærer ved Det kgl. danske musikkonservervatorium, fra 1968 som docent, i fagene instrumentation og partituranalyse. Legater m. m.: Anckerske Legat 1941, Carl Nielsen legatet 1964, statsydelse siden 1958. □Foto.

L. K. i Organistbl., 1976 nr. 12 333-38. Niels la Cour i Dansk musik t. LII, 1977-78 nr. 1 15-18 (m. værkfortegn.).

Kristian Olesen

Kayser, Olaf, (1856-1925), se **Kayser, Harald**.

Kayser, Olaf Ivar Monrad, 1893-1928, geograf. * 24.5.1893 i Kbh., † 10.7.1928 på Frbg., begr. sst. F: boghandler, senere kordegn ved Skt. Pauls k. Harald Valdemar K. (1859-1942) og Astrid Margrete Monrad (1864-1936). ~ 1° 1.8.1916 i Kbh. med Hedwig Martha Nick, * 7.1.1877 i Eppendorf, Westphalen, † 26.2.1972 i Tåstrup. d. af grubeinspektør Carl Philipp N. († 1903) og hustru, f. Luig († 1909). Ægteskabet opløst 1926. ~ 2° 30.9.1926 i Nyborg med Elisabeth Crone Faber, * 30.10.1901 i Nyborg, † 27.3.1950 i Ordrup, d. af stadsingeniør Valdemar Crone F. (1868-1927) og Ellen Marie Jørgensen (1879-1958). - Far til Leif *K.

K. blev student 1910 fra Efterslægtsselskabets skole og tog 1916 skoleembedseksamen i geografi og naturhistorie med geografi som hovedfag; samtidig uddannedes han som stenograf i Rigsdagen hvor han hurtigt opnåede fast ansættelse, 1916-20 var han assistent ved universitetets geografiske laboratorium. 1922-23 deltog han i professor Ole *Olufsens ekspedition til Sahara hvor han sammen med magister, senere professor Kaj *Gram undersøgte og kortlagde bjergområdet Mouydir. - K. interesserede sig særligt for den fysiske side af geografin og skrev - foruden flere populære afhandlinger - den første sammenfattende videnskabelige fremstilling af den grønlandske indlandsis (1928), publiceret i trebindsværket Greenland. I årene umiddelbart efter første verdenskrig besøgede han en dansk udgave af Andréas Atlas (Koppels Atlas 1922), men det

som i særlig grad vil bevare hans navn langt ud i fremtiden er en lille afhandling i Petermanns Mitteilungen, nemlig *Eine neue flächentreue Erdkarte*, 1922 som giver beregningen og konstruktionen af en ny fladetro kortprojektion af hele jorden. Denne projektion udmærker sig ved at have mindre vinkelfejl end nogen anden fladetro projektion. Den fik derfor en udstrakt anvendelse både i Danmark og i udlandet under navn af O. Kaisers fladetro projektion og anvendes fortsat. □Foto.

Einar Storgaard*

Kehler, Henning, 1891-1979, kritiker, dramatiker. * 22.1.1891 i Kbh. (Jac.), † 5.11.1979 på diakonissestiftelsen, Frbg., begr. i Kbh. (Garn.). F: kommunelærer, senere skoleinspektør Kristen (Christen) K. (navneforandring fra Pedersen 1899) (1865-1944, ~ 2° 1904 med Ellen Hulda Albertus, 1877-1945) og Minna Sophie Frederikke Andersen (1868-94). Navneforandring 18.4.1899. ~ 1° 4.5.1917 i Kbh. (Jac.) med Ville Berg, * 8.3.1892 i Tuttaröd, Småland, † 1.11.1980, d. af husmand Fabian B. (1861-1944) og Marie Elisabeth Winther (1859-1921). Ægteskabet opløst 1945. ~ 2° 23.3.1945 i Kbh. (b.v.) med journalist, senere redaktionssekretær Inger Welding Johansen, * 16.4.1916 i Kbh. (Kapernaum), d. af arkitekt Karl Bernhard Welding Kruse J. (1884-1965) og Anne Elise Mogensén (1885-1946).

Opvokset i et småborgerligt, brandesiansk orienteret københavnerhjem lagde K. tidlig boglige interesser for dagen. Efter nysproglig studentereksamen (Metropolitanskolen 1909) droges han både mod historiske og litterære studier, men valgte som universitetsfag romansk filologi, hvori han tog magisterkonferens 1916. I studietiden havde han ansættelse på Det kgl. bibliotek (1910-14); 1912-13 studerede han i Paris. 1917 fik han ansættelse som attaché ved det danske gesandtskab i Petrograd hvor han oplevede oktoberrevolutionen; i de flg. borgerkrigsår havde han flere diplomatiske opgaver i Rusland, bl.a. i Toms 1918-19, hvorfra han via Kina og USA vendte hjem henimod nytår 1920. I det flg. femår var han litterær medarbejder ved Politiken, men den brillante protégé voksede snart fra det radikale dagblads politisk-litterære orientering; bl. a. under indflydelse af Helge *Rode reagerede han imod sit ideologiske miljø-udgangspunkt. 1925-27 var han medarbejder ved Kristeligt Dagblad, derefter ved Berlingske Tidende. Hans magtfulde stilling som litterær anmelder her opførte 1944, efter at han i affæren om Hakon *Stangerups oversættelsesvirksomhed havde

ytret sig med en (dog for K. ikke enestående) voldsomhed der blev anset for ukollegial. Siden bidrog han mere sporadisk til de Berlingske aviser som kronikør og som rubrikskribent, fortrinsvis om teologiske emner. Han har oversat bøger af bl.a. Oscar Wilde, G. K. Chesterton og Salvador de Maderiaga.

K.s forfatterskab tegnede først i retning af en litteraturhistorisk karriere. Fra hans studietid stammer en afhandling om Henrik Ibsen (publiceret i Edda 1916), med hvilken han vandt universitetets guldmedalje 1915, og som ikke mindst udmærker sig ved sin sagkyndige dramaturgiske analyse. Samtidig med denne er den meget træfsikre karakteristik hvormed han indledte J. L. *Heibergs Udvalgte Digtninge (ved Carl S. *Petersen, 1916). I Edda, 1917, stod hans afhandling om metoder og perspektiver hos den franske middelalderlitteraturforsker Joseph Bédier. Det blev især Paul V. *Rubow der høstede frugterne af hvad K. her havde skitseret. En påtænkt disputats om den europæiske roman som en middelalderligt og kristeligt bestemt genre blev ikke realiseret, men i populær form udmøntede K. tanken i *De store Romaner*, 1940. Han deltog 1934–35 i konkurrencen om professoratet i nordisk litteratur ved Kbh.s univ. der tilfaldt Ejnar *Thomsen; hans afhandling om det foreskrevne emne: dansk barokdigtning, er ikke trykt, men hans synspunkter på poetik og dansk litteraturs historie siden ca. 1800 er resumeret i *Litteraturen og Demokratiet*, 1935.

Det blev ikke som litteraturhistoriker, men som aktuel kritiker og journalist K. gjorde karriere. I bogform aftegnes den i en lang række artikelsamlinger. Forrest og på en plads for sig står hans *Russiske Kroniker*, 1920 (senere udg. 1929 og 1941 suppleret med tre stykker fra *Kronik og Kritik*, 1922, og med *Den røde Have*, 1921) hvis delvis fiktive skildringer af oplevelser i revolutionens og borgerkrigens Rusland bragte forfatteren international berømmelse. Bogens eminente skrivekunst kan ses i en vis sammenhæng med Johs. V. *Jensens brutalitet og den samtidige „ekspressionisme“ hos Tom *Kristensen o.a. I sin senere journalistik var det ikke i skildringer, men i kommentarer og bedømmelser at K. udfoldede sine stærke samtidshistoriske interesser (*Konservative Kroniker*, 1935, *Den store Politik*, 1938, *Syv Aar*, 1940) med kritik af demokratiet og en noget betænkelig fascination af realpolitisk machiavellisme. Som litterær dagbladskritiker er K. blandt mellemkrigstidens betydeligste. Det var fortrinsvis samtidens danske fortællekunst, lyrik og essayistik samt den ideologisk-litterære debat K. tog stilling til. Hans egen ideologiske og kulturpolitiske position markeredes

især kraftigt i forhold til den ekspressionistiske generation og til livsanskuelsesdebatten i 1920'erne. *Kampen for Livsanskuelse*, 1925, udtrykker hans overgang til en udtalt kristelig „reaktion“. Efter afslutningen af sin kritikergerning skrev K. fortsat artikler om religiøse emner i en til dels uortodoks troende ånd, bl.a. samlet i *Fra Adam til nu*, 1960. Mest fremtrædende i K.s talrige artikelsamlinger (11 med navnet på den første: *Kronik og Kritik som fællestitel*) er dog behandlingen af litterære emner – en glimrende, om end partisk revy over tidens litterære liv. K. skrev med en klar bevidsthed om den litterære kritiks egenart og dens forhold til litteraturhistorien (se især samlingen *Poeter og Pedanter*, 1932). K.s forbillede som kritisk skribent var vel først Georg *Brandes, men senere især Chesterton, med hvis ideologi, temperament og stil han følte sig kongenial. K.s stil er myndig og munter, ofte billedrig og hårdtslående, som i denne karakterist af Har. *Nielsen: „Der er absolut intet sybaritisk ved hans Serveringer; Aaret rundt staar Spisesedlen paa Løg og Blodsuppe.“

Bortset fra Ibsen-afhandlingen og nogle artikler om Kaj *Munk har K. ikke haft megen lejlighed til at skrive om dramatik. Som man kan se af hans charmerende erindringer (*Min smukke fader*, 1961, og *Metropolitæner*, 1962) har teatret imidlertid altid haft hans hjerte. Da K. i en moden alder selv fremtrådte som skuespilforfatter viste han et betydeligt dramaturgisk håndslag, en kontant sans for intrige og roller, især i komediens og melodramaets traditioner: *Hendes Mand*, tr. 1946, *Ullabella*, opf. og tr. 1941, *Biskoppen*, filmatiseret 1944, opf. og tr. 1947. Præget af idedrama med religiøs forkyndelse slår igennem i senere stykker, bl.a. *Svend, Knud og Valdemar*, tr. 1948 og *Hornblæseren*, tr. 1963, om besættelsestiden og retsopgøret samt *Maria Magdalene*, en bibelsk komedie, 1971. Af K.s i alt ni skuespil er Ullabella opført med succes (først på Det kgl. teater 1941), men de fleste har ikke fået chancen på scenen, hvilket er forklarligt ud fra tidsforholdene, men næppe retfærdigt over for de litterære kvaliteter i K.s dramatiske forfatterskab. □Tegn. af Otto Christensen, 1939. Mal. af Carl Schwenn. Buste af J. Lundgreen, 1960. Foto.

H. K.: *Min smukke fader*, 1961. Samme: *Metropolitæner*, 1962 (erindr.). – Helge Rode: *Regenerationen i vort åndsliv*, 1923 115–25. Jørgen Bukdahl: *Det moderne Danm.*, 1931 317–27. Harald Nielsen: *Lit. mirakler*, 1933 163–90 269–82. Ejnar Thomsen i Århus stiftstid. 7.4.1938 og 5.4.1939. Fr. Schyberg: *Teatret i krig*, 1949 43–48. O. Harsløf i *Den politiske Georg Brandes*, red. Hans Hertel og Sv. Møller Kristensen, 1973 160–81. – Papirer i Kgl. bibl.

Lars Peter Rømhild

Kehlet, Niels

Kehlet, Niels, * 1938, solodanser. * 6.9.1938 i Kbh. F: læge Sigurd Kehlet Hansen (* 1906) og læge Ingeborg Iben Karen Reddersen (* 1905). ~ 21.11.1964 i Vedbæk med Eva Asmussen. Separeret maj 1977.

Som udpræget demi-caractère-danser har K. trods sin lille statur haft store udfoldelsesmuligheder i det nationale danske ballet-repertoire der netop favoriserer denne danser-type, og han har med fast hjemstation på Kongens Nytorv skabt sig stort internationalt ry. K. kom på Det kgl. teaters balletskole 1948 hvor de lærere der fik størst indflydelse på hans uddannelse var Vera "Volkova, Stanley Williams og Hans "Brenaa. Han blev balletdanser 1957 og solodanser 1961. Allerede da K. 1957 dansede klassiske virtuosnumre som den blå fugl i *Tornerose* (betegnet som debut 25.3.) og pas de deux fra *Don Quichote* blev det klart, at her var en danser med en formidabel springteknik og en flyvende lethed i kroppen. Dertil føjede K. en smittende fræk charme og et drenget smil som gjorde ham til springfyren par excellence i kompagniet med en umådelig popularitet hos publikum. Han var uimodståelig sød og boltrede sig humørfyldt i partier som førstekadetten i *Graduation Ball*, Colas i *La Fille Mal Gardée* (*Den slet bevogtede datter*), i *Solitaire* og i en række andre partier. Hans glanspræstation over alle som den muntre gamin er Frants i *Coppelia* som han dansede første gang 1965 og ofte har danset ved udenlandske gæsteoptrædener med Carla Fracci som partner. – Franske koreografer så tidligt K.s muligheder i demi-caractère-faget. Roland Petit placerede ham som den yngste af banditterne i balletudgaven af *Carmen*, 1960, og som den lille marquis i *Cyrano de Bergerac*, 1961, mens Juan Corelli i fransk tv skabte *Till Eulenspiegel* for K., 1962, og Puk i *En Skærsommernatsdrøm*, 1963. I Jerome Robbins moderne udgave af *En Fauns Eftermiddag* viste K. 1966 ikke blot sin spændstige danserkrop, men overraskede ved sensuel udstråling og en kongenial fortolkning af danserens narcissus-problem. Først og fremmest var det imidlertid de udadvendte joker- og tjenerroller der løv K.s speciale fra narren i *Svanesøen* over en rødhåret, fræk og forslagen joker i John Crankos *Jeu de Cartes* til den fløjtende Planchet i Flemming "Flindts ballet over *De tre Musketter*.

K. er dog andet og mere end gavtyven og drengen i dansk ballet, mere end faun og kadet. Han har danset rent klassiske partier i *Etudes* og i Balanchine-balletter, men er mere på sin plads hos August "Bournonville hvor han forener temperament, spilleglæde og en enestående beherskelse af Bournonvilles stil og teknik. Han var Genna-

ro i *Napoli* allerede 1963, mens han måtte om ad the National Ballet of Canada, før han fik erobret partiet som James i *Sylfiden* og viste, at han også har sind og udtryk til denne melankolske yngling. Med årene har K. formået at trænge ind i en figur og skabe en karakter. Han kan være en rørende og overstadig morsom karakterdanser hos Bournonville, når han er Geert i *Kermessen i Brügge* eller Diderik i *Et Folkesagn*. Men han dækker også det mystiske som troldkarlen i *Månerenen* og rækker til det tragiske med titelfigurerne i *Den fortæbelte Søn*, *Petrusjka* og *Pierrot Lunaire*. I sidstnævnte parti gav K.s klassiske tradition et perspektiv og en skønhed til trinkæderne i den moderne koreografi, og dertil knyttede han et gribende spil. Under klownens maske skabte han en meget rørende og uskyldig Pierrot der møder verdens ondskab. En eviggyldig tragedie, udspillet bag commedia dell'artens maske. – K.s triumf som danser er hans evne til at variere og stadig forny et rollefag der kunne synes begrænset. Han har imidlertid vist hvor vidt man kan spænde, når man er en kunstner med både teknik og sind. Som læreren i *Enetime* er han uhyggelig og grotesk i karakterspillet og som Mercutio i John Neumeiers *Romeo og Julie* viste han 1974 endnu engang, hvordan han på én gang er en let og adræt danser og en skuespiller med et register fra det overstadigt kåde til det stærkt dramatiske. Foruden at være danser er K. lærer ved balletskolen på Det kgl. teater. – R. 1969. □Foto (Kgl. bibl.; Teatermus.; Det kgl. teaters arkiv og bibl.; N.Y. Public Library, Dance Coll.).

New York public library: Dictionary catalogue of the dance coll., N.Y. 1974. – Sv. Kragh-Jacobsen: 20 solodansere, 1965 (også eng. udg. s.å.). Samme: Balletaftener, 1969. Erik Aschengreen i Les saisons de la danse, Paris 1970 marts-nr. (m. rollefortegn.).

Erik Aschengreen

Kehlet, Reimert Timotheus Rahe, 1885–1971, fotograf. * 6.10.1885 på Frbg., † 18.12.1971 i Kbh., begr. Mariebjerg kgd. F: restauratør Julius Carl Otto K. (1856–1907) og Charlotte Margaritha Rahe. ~ 10.11.1918 på Frbg. med skuespiller Xenia Olivia Lundstedt, * 10.7.1895 på Christianshavn, d. af faktor Valdemar L. og Emilie Frederikke Poulsen.

Faderen var ejer af Kehlets chantant, senere en del af Lorry. Efter handelsuddannelse handlede K. med fotografiske artikler og betegnede sig indtil 1914 mest som købmand. 1910 etablerede han med Erika Knudsen fotoatelieret *Kehlet & Knudsen*, Vesterbrogade 40. Naboskabet til Det ny teater gav en del skuespillerkunder. 1919 opførte kompagniskabet. Erika Knudsen videre-

førte i eget navn atelieret og oparbejdede et klientel af artister boende i de omliggende småpensioner under engagement i Tivoli eller cirkus. K. havde 1917 fået eget atelier Amagertorv 17 og i samme anledning udsendte han en flot reklamebrochure. Den blev fulgt af en række endnu finere: *Portræt-Samleren*, 1920, *Fødselsdagsgaven*, 1925 (to hæfter med henholdsvis overvejende mandsporætter og kvinde- og børneoptagelser og med tilbud om gratis afhentning i bil, skønt et dusin visitfotos kun kostede 15 kr.), *Livsalbum*, 1928, *Børne-Abonnement*, 1952 og *Farve-Miniaturer*, 1961. I alle disse hæfter opfordrer K. indtrængende folk til systematisk at samle på fotografier af slægt og venner og selv bruge fotos som gave. – 1918 flyttede K. til Købmagergade 39 hvor han blev til han 1949 flyttede over gaden til nr. 26. 1919 åbnede han en filial i Århus og i dette og det følgende år havde han en række illustrerede tekstannoncer i ugepressen og lejede udstillingsskabe på Strøget i Kbh. til supplering af dem ved hans atelier. I tekstannoncerne fremhævede han sine evner som børnefotograf og sit blik for hvad man skulle undgå eller betone ved modellen, sin dygtighed til at kalde smilet frem og sine retouchørers mulighed for at klare resten. I konkurrence med det 1932 lancerede Polyfoto gav K. sig til at bruge sin kameraleverandør Jens Peter "Hansens multifotoapparat og stiftede 1939 *A/S Stella Nova* der 1950 havde et halvt hundrede danske, fire svenske, en finsk, en amerikansk og syv afrikanske afdelinger. – K. var næppe selv nogen fremragende fotograf, men med dygtige medarbejdere ved kameraet, i mørkekammeret og til retouchen opnåede han at tilfredsstille et stort publikums behov for venligt lignende portrætter ud over dem, man selv som amatør kunne tage. □Buste af Herman Andersen udst. 1937. Foto.

Bjørn Ochsner

Keiding, Johannes, * 1918, zoolog. * 6.7.1918 i Bisserup (Holsteinborg). F: cand.pharm., senere direktør Johannes K. (1887–1965) og Frederikke Levinsen (1889–1966). ~ 14.8.1943 i Odense (Gråbrødre hosp.k.) med socialrådgiver, senere lærer Karen Dahl Madsen, * 19.12.1917 i Odense, d. af overretssagfører Niels Peder M. (1878–1955) og Anna Laura Marie Jensen (1891–1977). K. blev student 1937 fra Ordrup gymnasium og tog 1945 skoleembedseksamen i zoologi med speciale i vandmidter som han skrev et par mindre afhandlinger om (1943 og 1948). Allerede 1944 blev han ansat ved Teknologisk instituts skadedyrlaboratorium, senere Statens skadedyrlaboratorium, blev 1948 afdelingsbestyrer og

1967 afdelingsleder sst. Under en ni måneders studierejse til England og USA 1947 for at lære om de nye vidundermidler til insektbekæmpelse, DDT o.a., hørte han at der i Nordsverige var fundet stuefluer, på hvilke midlerne ikke virkede. Hjemkommen undersøgte han 1948 stuefluer på en række danske gårde behandlet med disse gifte og fandt en høj grad af resistens (modstandsdygtighed mod giftene). K. tog nu hele spørgsmålet om fluerens resistens op og efterhånden blev en international centralfigur i problemerne omkring resistens, dens årsager og mulighederne for at imødegå den. Ikke blot K., men de danske fluer blev verdenskendt; danske fluestammer danner grundvolden i talrige laboratorieundersøgelser i andre lande, fordi danske stuefluer særlig let udvikler resistens og K. har derfor etableret en samling af resistente stammer i sit laboratorium. Med skiftende medarbejdere har K. benyttet dette forhold til undersøgelse af arvelighedsforholdene og selektionens betydning for opbygning af resistens mod en lang række gifte og til forsøg over muligheder for nedbrydning af resistensen, trykt i afhandlinger, kongresberetninger og mødereferater for De forenede nationers World Health Organization (WHO) og Food and Agriculture Organization (FAO). Siden 1972 er Statens skadedyrlaboratorium ved K.s indsats officielt WHO-centrum for „insecticide resistance“. 1961–62 var K. ansat som konsulent ved WHO's hovedkvarter i Genève og berejste Mellemøsten og Afrika (senere atter Mellemøsten og 1968 Malaya), ligesom han siden 1970 har afholdt kurser i udviklingslandene for WHO og DANIDA. I populær form har K. resumeret resistensproblemerne i *Resistens I og II i Naturens verden*, 1975, og fagligt i *Resistance in the housefly in Denmark and elsewhere* i David L. Watson and A. W. A. Brown, *Pesticide Management and Insecticide Resistance*, 1977, især baseret på danske stuefluer. 1976 blev K. udnævnt til medlem af den permanente komité for de internationale entomologkongresser. Også i naturfredningen har K. været aktiv, bl.a. i oprettelsen 1978 af et udvalg for „grønne stier“ under Naturfredningsforeningen. □Foto.

S. L. Tuxen: Dansk entomol. bibliografi 1936–77 (manus. på Zool. mus.).

S. L. Tuxen

Keil (Keilhau, Kegelhof), Bernardo (Evert), 1624 (el. 26)–87, maler. * 1624 eller 1626 i Helsingør, † 3.2.1687 i Rom, begr. i St. Knuds kapel i Sta. Maria Traspontina. F: kontrafejler i Helsingør, sachseren Caspar Keilhau († 1657, ~2° med Elline Christensdatter, † 1654, ~3° med Sibrit

Keil, Bernardo

Mortensdatter, † efter 1657) og oldfrue på Kronborg Anne Evertsdatter fra Holland († 1652, ~ 1° med kontrafejler Jochum Rappost, † 1621). Formentlig ugift.

K. fik sin tidligste uddannelse hos faderen, maleren Caspar Keilhau der selv var beskæftiget i Helsingør og på Kronborg. Af hans arbejder kendes alene fem store præstebilleder i Mariekirken i Helsingør. Disse er dog for overmalede til at give et retfærdigt indtryk af hans kunnen. K.s læretid videreførtes hos Morten van Steenwinckel der også arbejdede på Kronborg. Omkring 1642 rejste han imidlertid til Amsterdam hvor han opnåede at blive lærling i Rembrandts værksted. Efter et par år her etablerede K. sig som selvstændig maler i Holland, men valgte 1651 at rejse til Italien hvor han forblev resten af sin levetid. De første år opholdt han sig i Norditalien (bl.a. Venezia, Milano og Bergamo), men slog sig 1656 endeligt ned i Rom. Under navnet „Monsù Bernardo“ vandt han sig her et vist ry som maler af portrætter, religiøse billeder og navnlig af genremalerier, og konverterede desuden til katolicismen. Om K.s liv og virksomhed både i Holland og Italien findes en samtidig beretning i F. Baldinucci's *Notizie de' Professori del disegno* (1681). K. var selv en hovedkilde til Baldinucci's Rembrandt-biografi. Af K.s værker har især hans folkelivs billeder i de senere år været genstand for megen interesse. Med udgangspunkt i R. Longhis undersøgelser er K.s kendte oeuvre blevet væsentlig udvidet gennem nyfund af signerede værker, men navnlig gennem en lang række tilskrivninger. På denne baggrund fremstår han idag som en central skikkelse inden for den rening af barokkens maleri der lagde hovedvægten på en ligefrem skildring af folkelivet uden påtrængende idealiserende, anekdotiske eller moraliserende overtoner („pittori della realtà“). De umiddelbare forudsætninger for K.s realisme og teknik med brede, pastose penselstrøg må formentlig søges i Norditalien (Domenico Fetti, Bernardo Strozzi, Johann Liss), men allerede under sit ophold i Holland kan han have modtaget impulser i samme retning (Rembrandtskolen, Frans Hals). K. er i Danmark repræsenteret på Statens museum med to værker, begge dog usignerede (*To børn med fyrfad*, *Dreng med hund*). Maleriet Aftenbesøg hos en billedhugger (sst.) der tidligere har været tilskrevet ham, henføres nu til en ældre nederlandsk mester, Adam de Corter. □ Mal. af en malende olding har været kaldt selvportræt.

F. Baldinucci: *Notizie dei professori del disegno* V, Firenze 1847 365–74. Fr. Beckett i *Kunstmuseets årsskr.* XX–XXI, 1933–34 25f. R. Høeg Brask sst. XXI, 1935 157. Leo Swane sst. 1950 127 131f. V. Thorlacius-Ussing

i Rom og Danm., red. L. Bobè I, 1935 124–26. R. Longhi i *Critica d'arte* XVI, Firenze 1938 121–30. H. Gerson: *Ausbreitung und Nachwirkung der holl. Malerei des 17. Jahrh.s*, Haarlem 1942 160f 163 467. V. Bloch i *Maandblad voor beeldende kunsten* XXII, Amsterdam 1946 77–82. F. Zeri i *Paragone* XLV, Firenze 1953 45. A. E. Perez Sanchez i *Archivo español de arte* CXXXIV, Madrid 1961 141–44. M. D. Medina sst. 1971 105–11. Harald Olsen: *Italian paintings and sculpture in Denm.*, 1961 14 67 88. V. Darre Krause i *Kunst* XIII, 1966 nr. 2 44. M. Liebmann i *Acta hist. artium* XV, Budapest 1969 257 261f 266–72 274 277. B. Klesse i *Wallraf-Richartz-Jahrbuch* XXXIV, Köln 1972 196–99.

Birgitte Bøggild Johannsen

Keiser, Reinhard, 1674–1739, komponist. Døbt 12.1.1674 i Teuchern, Sachsen, † 12.9.1739 i Hamburg. F: organist Gottfried K. († tidligst 1712) og Agnes Dorothea v. Eitzdorff († 1732). ~ ca. 1710 med N. N. Oldenburg, † før 1739, d. af rådmusikant O. i Hamburg.

K. uddannedes på Thomasskolen i Leipzig og komponerede 1691 sin første opera. Få år efter knyttedes han til operaen i Hamburg og overtog 1703 selvanden styret af den. På mange måder spores i 1700-tallet forbindelsen mellem Kbh. og Hamburg; det var derfor intet under at den berømte Hamburg-operas navnkundigste komponist, den geniale boheme K., fik en vis tilknytning til Danmark. På flere holstenske godser var han en velset gæst, og den danske gesandt i Hamburg, Hagedorn, horte til hans personlige venner, hvilket vel forklarer den interesse man fra Hamburg-operaens side fra begyndelsen af 1700-tallet nærede for det teaterinteresserede danske hof. Resultatet forelå allerede 1702 og -03 med K.s musik til festspillene *Pomona* og *Die Geburt der Minerva*, skrevet henholdsvis i anledning af Frederik IVs og dronning Louises fødselsdage og begge opført på Hamburg-operaen. K. mente sig herefter berettiget til en passende belønning og indsendte en ansøgning til den danske konge om at blive „antaget som Hofjunker“, hvilket 1704 blev afslået af det danske conseil. K. opgav dog ikke sin bejlen til den danske konges gunst. 1706 skrev han således atter en hyldestopera hvis emne librettisten Bartold Feind med en noget plump høflighedsgestus havde taget fra Saxos beskrivelse af Sven Tveskægs og Olaf Trygvasons stridigheder. Efter opførelsen skrev den danske gesandt til kongen, at K. ikke kunne tænke sig nogen større nåde end at majestæten gav ham „Carakter af Hofjunker eller ophøjede ham i Adelsstanden“; men heller ikke denne gang stod lykken K. bi. I en fortale til en anden opera fra s.d. klager han da også bitert over, at han ikke som Jean Baptiste Lully havde en generøs vellynder.

1721 besluttede Frederik IV, vel hovedsagelig til glæde for den operainteresserede kronprins og hans gemalinde Sophie Magdalene, at lade de franske komedianter afløse af tyske operister. Med eventyren Johann Kayser som leder holdt en trup udsøgte sangere fra den nordtyske operaby sit indtog i den danske hovedstad hvor den gav operaforestillinger på slottet indtil 1723. K., der ikke direkte var knyttet til den danske konges kontraktligt engagerede trup, vejrede den store chance for endelig at opnå den attråede danske kongegunst; han rejste straks til Kbh. hvor han boede som gæst i grev Wedels hus. I et brev forsikrer han Frederik IV om, at han ville kunne gøre det danske kapel til et af de bedste i Europa, ligesom han for et bestemt tillæg ville påtage sig at komponere kirke-, kammer- og operamusik. Han opnåede ganske vist ikke nogen form for fast ansættelse; i den henseende var kongen stadig upåvirkelig, men da K. drog bort fra Kbh. kunne han dog pynte sig med ærestitlen Kgl. dansk kapelmester og, som Johann Mattheson ikke uden spydighed tilføjede, „dabey ist es auch geblieben“.

Naturligvis spillede værker af K. som *Die unvergleichliche Psyche* og *Antonius, Römischer Kaiser* en dominerende rolle i de tyske operisters repertoire. For at slå et afgørende slag komponerede K. 1722 i anledning af kongens fødselsdag en helt ny opera, *Ulysses*, hvis tekst skyldtes grev U. A. Holsteins sekretær F. M. Lersner. Denne opera der helt igennem er holdt i den napolitanske stil med talrige dacapo-rier, viser K.s letløbende, melodisk skønne stil og hans geniale evne til at skrive en dramatisk karakteriserende musik. Den begynder i ægte barok med en festlig intrada med trompet og pauker som indleder prologen, der ligesom epilog og store partier af selve hovedoperaen former sig som en bombastisk hyldest til kongeparret. Selv efter at den tyske opera 1723 var blevet afskediget opretholdt K. dog forbindelsen med det danske hof; således skrev han 1726 en serenade eller dramatisk kantate med titlen *Das um den Rang streitende Friedensburg, Friederichsburg, Friederichsburg und Rosenburg* der utvivlsomt er tænkt som en hyldest til den danske konge og hans hus. Måske skyldtes det taknemmelighed når Christian VI lod K.s datter, Sophia Dorothea K. († 1768) ansætte som dansk hofsanger.

Bibliografi i Neue deutsche Biographie XI, Berlin 1977 412. – J. Mattheson: Grundlage einer Ehren-Pforte, Hamb. 1740 (ny udg. 1910, fot. opr. 1969). V. C. Ravn i For idé og virkelighed, 1873 513–51. F. A. Voigt i Vierteljahrsschr. für Musikwissensch. VI, Lpz. 1890 151–203. T. Krogh i Årbog for musik 1924, 1926 88–160. Samme i Festschr. für Johs. Wolf, Berlin 1929 79–87. Samme i Danm. i fest og glæde, red. Jul. Clau-

sen og T. Krogh II, 1935 290–303. N. Schiørring: Musikens hist. i Danm. I, 1977 især 328–31.

Torben Krogh*

Keiser-Nielsen, Søren, 1856–1926, præst, minister. * 27.9.1856 i Besser, † 8.2.1926 i Kbh., begr. i Ordrup. F: lærer, sidst i Ulsø, Søren Nielsen (1829–1907, ~2° 1861 med Lina Augusta Blume, 1838–67, ~3° 1869 med Grethe Kristine Heilmann, 1840–1919) og Mette Marie Sørensdatter Keiser (1836–56). Navneforandring 21.6.1909. ~1° 4.9.1883 i Merløse med Vilhelmine Kolbye, * 28.10.1855 på Holbæk Ladegård, Merløse sg., † 22.5.1906 på Frbg., d. af godsforvalter, senere bogholder og kasserer ved Holbæk amts økonomiske selskabs sparekasse, justitsråd Mathias Antonius Sylvester K. (1820–84) og Emilie Mathilde Smith (1829–1918). ~2° 15.7.1909 i Stenløse, Fr.borg amt, med læge Else Marie Balle, * 5.2.1874 i Vester Nebel, † 30.1.1950 i Gentofte, d. af gårdejer Hans Christensen (Balle) (1843–1930) og Karen Cathrine Nielsen (1838–1911). Navneforandring 4.4.1900.

K.-N. blev student 1876 fra Herlufsholm og cand.teol. 1882, n.å. kapellan i Vesterborg og Birket på Lolland, og 1891 sognepræst i Tågerup og Torslunde ved Rødby. Han drev her selv sin store præstegård og havde ord for at være en dygtig landmand. 1896–1911 var han sognerådsformand, beskæftigede sig i det hele meget med praktiske sager. Som præst og prædikant hørte han til de liberale; han stod Morten "Pontopidan nær og sluttede sig til den kreds af teologer der i ham så en fører. 1902 fik han tilbudt et landstingsmandat, og 1903 lod han sig opstille til folketinget i Naksbovkredsen som venstreformpartiets kandidat. 1905 sluttede han sig til det radikale venstre og bidrog stærkt til at de radikale på generalforsamling i Nykøbing Dagblad erobrede bladet fra venstreformpartiet. 1909 valgtes han i Stubbekøbing-kredsen og repræsenterede denne kreds til valget i juli 1920. Som folketingsmand beskæftigede han sig særlig med kirke- og skolespørgsmål og kommunale anliggender. Han var 1909 ordfører for forslaget om rigsretsanklage mod J. C. "Christensen og Sigurd "Berg og 1909–12 medlem af sit partis hovedbestyrelse. Da det radikale venstre dannede regering 1913, blev K.-N. kultusminister, fra 1916 undervisningsminister, idet kirkelige sager udskiltes i et kirkeministerium hvis chef blev pastor Th. Povlsen.

Årsagen til delingen var kirkepolitisk. Pastor N. P. "Arboe Rasmussen var blevet udnævnt til sognepræst i Vålse på Falster, men stiftets biskop nægtede at give ham kollats. Det truede med en konflikt og en kirkestrid som var ubejlejligh for

Keiser-Nielsen, S.

ministeriets politik og K.-N. personlig imod. Det blev da overladt til Th. Povlsen at klare Vålsesagen. Som undervisningsminister nedsatte K.-N. den store skolekommission 1919 hvis betænkning 1923 kom til at danne en del af grundlaget for folkeskolelovgivningen i 1930'erne, og gennemførte lov om bygningsfredning, lov om lønninger for folkeskolen, lov om statsunderstøttede biblioteker og lov om statsseminarier for kvinder. Som undervisningsminister faldt det i hans lod gennem forhandlinger med det sønderjyske udvalg 1919-20 at forberede den kommende skoleordning i de sønderjyske landsdele, en opgave, han interesserede sig meget for, og til hvis løsning han havde et nøje samarbejde med minister H. P. Hanssen. K.-N. gik af som minister 1920 med det øvrige ministerium. Fra 1921 var han medlem af Gentofte kommunalbestyrelse. Han var en dygtig politiker, en munter og vindende personlighed. Han kunne minde om ældre tiders joviale herremænd, var rund af væsen, en åben og djærv natur. □ Afbildet på Jul. Paulsens mal. af ministeriet Zahle, 1916-17 (Fr.borg, dep. i folketinget) og på skitse dertil (Fr.borg). Afbildet på karikaturer af Alfred Schmidt, 1917 (sst.) og af Jensenius 1919 (sst.). Afbildet på O. Matthiesens mal. 1923 af rigsdagen 1915 (folketinget). Foto.

Politiken 9.2.1926. Erik Rasmussen og Roar Skovmand: Det radikale venstre, 1955.

Helge Larsen (Gunnar Fog-Petersen)

Kejlbo, Ib Rønne, * 1922, geograf, kartograf, bibliotekar. * 13.6.1922 i Kbh. F: malermester Edvin Hans Peder Rønne (1897-1972) og Erna Carla Julie Jensen (* 1900). ~ 23.5.1945 i Kbh. med korrespondent Elsa Andersson, * 30.3.1922 i Vejle, d. af fabrikant Anders A. (1893-1973) og Meta Johanne Klausen (* 1898).

K. ville oprindeligt være maler og gik på akademiet hos Aksel Jørgensen og William Scharff. Efter matematisk studentereksamen 1950 begyndte han at studere naturhistorie med geografi som hovedfag og kartografi som speciale. 1953 blev han studentermedhjælper i Det kgl. biblioteks kort- og billedafdeling, hvor han efter cand. mag.-eksamen 1956 i geografi og naturhistorie 1958 ansattes som forskningsbibliotekar. Han blev den daglige leder af kortsektionen samt fagreferent for geografi. Senere blev han afdelingslederens stedfortræder, leder af totalrevisionen af udenlandske afdelings ældre bogsamling, formand for sikringsgruppen for totalrevisionen af bibliotekets ældre bogsamling, medlem af sikringsudvalget og af udvalget vedrørende revision og sikring ved Det kgl. bibliotek. Desuden

var K. i mange år censor ved Danmarks biblioteksskole og, fra 1978, ved Ålborg universitetscenter.

K.s forskning har bl.a. omfattet Zenokortet, Frobisher strædet, Vnlandskortet, Frederik Vs atlas, P. H. Resens Københavnskort og hans Atlas Danicus, Hans Egedes Grønlandskort, Weckers bykortsamling, kortmaterialet fra Christian IVs Grønlandsekspeditioner samt globehistorie. Han er eller var medarbejder ved bl.a. Bibliographie cartographique internationale, Imago Mundi, Bibliotheca cartographica og talrige danske og udenlandske opslagsværker. Han er formand for og medstifter af bl. a. The IFLA Geography and Map Libraries Section 1970-77, og Dansk kartografisk selskab. Formand for bl.a. Landbohistorisk kortudvalg og Den danske nationalkomité for kartografi. Medlem af bl.a. Det kgl. danske geografiske selskabs råd, Internationale Coronelli-Gesellschaft für Globen- und Instrumentenkunde og en række internationale kommissioner for kartografiens og geografiens historie og terminologi samt af den gruppe der 1975-76 udarbejdede et projekt for Pahlavi National Library i Teheran. Som særlig vigtigt må nævnes K.s indsats for oprettelsen af et kortråd der skal koordinere hele Danmarks produktion af land- og søkort, både statslige og kommunale. Der er hundreder af millioner at spare ved et samarbejde her. K. udnævntes 1980 til leder af Det kgl. biblioteks kort- og billedafdeling med titel af førstebibliotekar. □ Foto.

Bjørn Ochsner

Keld, † 1134, biskop af Vestervig.

K. er den eneste bisp der i overleveringen nævnes som biskop af Vestervig. Endnu i Sven Estridsens tid synes der ikke at have været fast bispesæde i egnene nord for Limfjorden, men i løbet af en menneskealder eller to, en periode kendetegnet ved stærk udvikling i kirkelig organisation, bliver Vestervig stiftcentrum, en anselig kirke bygges, og Skt. Thøgers relikvier overføres til den. Hvor meget arbejde K. har sat ind kan slet ikke siges; hans tiltrædelsesår er ukendt. Vi ved kun at han sammen med de fleste af rigets bisp fulgte kong Niels mod Erik Emune og faldt i slaget ved Fodevig. Snart efter flyttedes bispesædet fra Vestervig til Børglum.

Hal Koch: Danm.s kirker i den begyndende højmiddelalder I-II, 1936. Danm.s kirker. Tisted amt II, 1942.

*Ellen Jørgensen**

Keld, † 1150, domprovst i Viborg. † 27.9.1150, begr. i Viborg.

K. var født i Randerseggen i Viborg stift af anset og velhavende slægt. Han blev optaget blandt de regelbundne kanniker ved stiftets hovedkirke, var en tid leder af domskolen og blev senere valgt til provst. På vej til en provinssynode i Lund blev han overfaldet af vendiske sørøvere, men en præst løskøbte ham, og han fandt god modtagelse hos ærkebiskop Eskil (†1165) og kong Sven (III). Det berettes at han søgte at mægle mellem de stridende konger, Sven som var herre over det østlige Danmark, og Knud der sad inde med Jylland. Som provst mødte K. opposition inden for kannikernes kreds fordi hans store godgørelse tærede for stærkt på de forhåndenværende midler. Han veg for modstanden og var i nogen tid ved Vor Frue kirke i Ålborg, men rejste senere til Rom for at opnå pavens tilladelse til en missionsvirksomhed blandt venderne. Eugen III greb imidlertid ind i forholdene i Viborg og bød, at K. skulle indsættes i sin gamle værdighed. Han døde som domprovst. Da der skete helbredelser ved hans grav og folk strømmede til, opstod ønske om at vinde den højeste kirkelige myndigheds anerkendelse af Viborgs hellige mand. En begæring gik til Rom, sagtens ledsaget af en fremstilling af K.s levned og mirakler, og Clemens III's svar kom gennem bullen af 9.6.1188 der pålagde ærkebiskop Absalon at prøve sagen og helgenkåre K., i fald han fandt ham værdig. – 11.7. er Skt. K.s dag, vistnok dagen for hans translation (skrinlæggelse). De danske skrifers liturgiske bøger, trykt mod slutningen af den katolske tid, har officier til hans ære. Viborg var dog hovedsædet for hans kultus. I domkirken var Skt. K.s kapel med Skt. K.s alter og „Skt. K.s Ark“ (helgen-skrin). 11.7. holdtes et stort marked i staden. Uden for Danmarks grænser var K. næppe synderlig kendt; mærkeligt er det da, at ikke mindre end tre middelalderlige tekster af hans legende (manuskripter fra 13- og 1400-tallet) er fundet i Sverige.

Danske helgeners levned, udg. Hans Olrik 1893–94 (fot. optr. 1968) 151–66. Vitæ sanctorum Danorum, udg. M. Cl. Gertz, 1908–12 251–83. – H. Petersen i *Årbøger for nord. oldkyndighed*, 1888 110–14. Ellen Jørgensen: *Helgendyrkelse i Danm.*, 1909. Oluf Kolsrud i *Nord. t. för bok- och biblioteksväsen I*, Upps. 1914 352–62. C. Blume i *Analecta hymnica medii ævi LIV*, Lpz. 1915 85. P. Severinsen: *Viborg domkirke, 1932*. Toni Schmid i *Gotländskt arkiv V*, Visby 1933 11–19.

*Ellen Jørgensen**

Keller, Christian, 1858–1934, læge. * 19.10.1858 i Kbh. (Helligg.), † 8.6.1934 på Frbg., urne på Ass. kgd. F: forstander, senere tit. professor Johan *K. (1830–84) og Cathrine E. D. Graae (1833–1906). ~ 10.1.1885 i Vordingborg med Lo-

vis Amalie Fick, * 20.7.1857 i Stege, † 25.6.1935 på Frbg., d. af senere forvalter på Oringe Christoffer Rudolph F. (1822–94) og Kirstine Lovise Sachmann (1815–96).

K. blev student 1875 fra Borgerdydskolen i Kbh. og tog 1883 medicinsk embedseksamen. Efter kortvarige kandidatpladser på Oringe og Frbg. hospital måtte han ved faderens pludselige død 1884 overtage dennes stilling som forstander for den af ham grundlagte K.ske åndssvageanstalt i Kbh. Skønt ung og uerfaren påtog han sig at føre faderens gerning videre og begyndte straks energisk og målbevidst sit omfattende organisationsarbejde for den danske åndssvageforsorg, samtidig med at han under økonomisk vanskelige kår måtte passe sin private praksis på Nørrebro for at kunne eksistere. Allerede 1886 blev han medlem af kommissionen til omordning af åndssvageanstalterne og 1888 medlem af kommissionen til organisation af det danske døvstumme- og åndssvagevæsen hvor han blev den bærende kraft. Resultatet af K.s arbejde blev loven af 26.3.1898, hvori der planlagdes en helt ny åndssvageanstalt i Jylland, adskilt fra østifternes anstalter, den senere K.ske anstalt i Brejning som han med stor dygtighed, en imponerende arbejdsevne og et betydeligt fremsyn indrettede og opbyggede til dens nuværende betydelige størrelse og til at blive en europæisk mønsteranstalt. Allerede 1890 opgav K. helt sin private praksis, og fra 1900 blev han overlæge ved anstalten i Brejning. Han gennemførte her ved en terrænmæssigt heldig placering af bygningerne frie former for plejen af de åndssvage, således at anstalten i så høj grad som muligt fik karakteren af et kollektiv med eget landbrug, gartneri, bageri og vandværk. Alle unødvendige indhegninger og afspærringer sløjfedes. De samme tanker videreførte han i de to senere ø-filialer: Livø for kriminelle, vagabonderende mænd og Sprogø for let åndssvage, seksuelt abnorme kvinder hvor der inden for selve øens område skabtes fuld frihed for dem der interneredes. Det var K.s originale idé at bringe disse specielle patienttyper under øforhold, og det vellykkede resultat vakte megen opmærksomhed. Også andre filialer lykkedes det K. at oprette, således bl.a. anstalten i Ribe. Mens den K.ske åndssvageanstalt kun rummede plads til 207 elever ved K.s overtagelse af ledelsen var der, da han 1932 tog sin afsked, på moderanstalten og dens filialer plads til i alt 1539 elever.

K. var den utrætteligt og målbevidst arbejdende organisator og nyskaber inden for dansk åndssvagevæsen. Han forstod i en sjælden grad de åndssvage og var dem en opofrende ven. I forskellige tidsskriftartikler slog han til lyd for sine

Keller, Christian

synspunkter og ideer på dette område, men fik ikke tid til egentligt videnskabeligt arbejde. Han var den der herhjemme først foreslog kastration og sterilisation af åndssvage. Ligeledes var K. den første der anbefalede Binet-Simons intelligensprøve, s.å. (1905) som den blev bragt i anvendelse i udlandet. – En søn **Otto K.**, * 19.1.1890, † 19.6.1975, tog med embedseksamen 1914 og var 1934–60 overkirurg på Skt. Josefs hospital. – En bror, **Johan K.**, * 23.6.1866, † 12.5.1930, blev student 1885 og efter at have været døvelærer og åndssvage lærer blev han 1899 skolebestyrer ved åndssvageanstalten i Brejning. Foruden, fra 1919, at redigere *Nyt Tidsskrift for Abnormvæsenet i Norden* skrev han en række noveller og skitser, alle med samfundets stedbørn som emne. 1915 udgav han festskriftet *Den Kellerske Aandssvageanstalt 1865–1915*. R. 1925. – (C.K.) Tit. professor 1892. – R. 1905. DM. 1915. K². 1928. F.M.I. 1932. □ Buste af L. Brandstrup udst. 1916 og 1929 (Den kellerske anstalt, Brejning). Mal. af Andreas Friis, 1926, af H. Dohm (Brejning) og af Cilio Jensen. Foto.

Carl Lehmann i Ill. tid. 10.11.1895. Niels Th. Thomsen sst. 18.12.1904. [Alb. Friis] i *Nyt t. for abnormvæsenet III*, 1901 49–53. Fr. Thomassen sst. 1909 119–25; *Hother Scharling sst. 141–46*. J. Keller: *Den Kellerske åndssvageanstalt 1865–1915*, 1915. H. O. Wildenskov i *Nord. t. for sinnesslövård XXXIV*, Sth. 1932 38–43. Samme i *Ugeskr. for læger XCVI*, 1934 679 (optr. i *Nord. t. for sinnesslövård*, Sth. s.å. 33f). *Berl. tid.* 8.6.1934. *Otto Keller i Min far var læge*, red. Poul Bonnevie m. fl., 1965 168–82. – *Levnedsberetning i ordenskapitlet*.

Ib Ostenfeld (Max Schmidt)

Keller, Frederik Waldemar, 1840–90, gartner. * 17.1.1840 i Kbh. (Frels.), † 10.11.1890 på Bregentved, begr. i Kbh. (Ass.). F: fængselsinspektør, senere etatsråd Christian Nicolai K. (1802–84, ~ 2° 1862 med Marie Frederikke Hansen, 1834–74) og Sophie Henriette Magdalene Pers (1798–1859). ~ 16.11.1866 i Kbh. (Johs) med Juliane Vilhelmine Sørensen, * 26.3.1840 i Kbh. (Frue), † 18.12.1919 sst., d. af skomagersvend Christopher Diderik Brynlund og Ane Elisabeth Neuendam og plejed. af voldmester og hande­sgartner Johannes S. (1797–1888) og Marie Frederikke Hansen (1799–1881). – Bror til Johan *K.

K. fik sin gartneruddannelse hos voldmester, hande­sgartner Johannes Sørensen der senere blev hans svigerfar, hos hande­sgartner Carl *Hansen, København, og på Rosenborg gartner­læreanstalt hvorfra han tog gartnereksamen 1860. Her var han blomstergartner 1860–62, var på studierejse i udlandet og blev derefter gartner

på Øregård i Hellerup 1863–65. Så overtog han svigerfaderens gartneri i København, hvor han dyrkede frilandsroser og pyramideformede fuchsia som vakte stor opsigt. 1875 blev han gartner på Bregentved hvor han udvidede parken og opførte nye drivhuse til dyrkning af vin, blomsterkulturer og især hortensia der ved hans indsats blev tidens modeplante. 1888–91 indrettede han på Bregentved en såkaldt eksporthave på to ha. Den skulle tjene til mønsterfrugthave for frugtavlere og til oplæring af vandregartnere, de senere havebrugskonsulenters forgængere. K. omdannede Turebyholm herregårdshave til et eksportgartneri og var desuden interesseret i Mads *Johansens nyanlagte fabrikk for konserver og frugtvin i Fåborg. Han var vicepræsident for Østifternes have­sekskab, indehaver af flere til­lids­hverv og fra 1888 eksaminator i plantedrivning og sirgartneri på landbohøjskolen.

L. Helweg i *Gartnerid.*, 1890 189–92 203. *Danske gartnerivirksomheder*, red. Johs. Tholle I, 1934 323f.

Åge Nicolaisen

Keller, Johan Christopher Henrik Rummelhoff, 1830–84, døve- og åndssvagepædagog. * 7.6.1830 i Kbh. (Trin.), † 20.5.1884 sst. (Johs.), begr. sst. (Ass.). F: fængselsinspektør, senere etatsråd Christian Nicolai K. (1802–84, ~ 2° 1862 med Marie Frederikke Hansen, 1834–74) og Sophie Henriette Magdalene Pers (1798–1859). ~ 30.3.1856 i Tranekær med Cathrine Elisabeth Deborah Graae, * 5.10.1833 i Tranekær, † 21.4.1906 i Kbh., d. af provst Christian G. (1801–75) og Anne Marie Andersen (1810–65). – Far til Christian *K. – Bror til F. W. *K.

K. blev student 1849 fra Borgerdydskolen på Christianshavn og cand. teol. 1855. I studieårene (fra 1851) var han kommuneskolelærer. Hans tidligt vakte dybe sympati med samfundets stedbørn bidrog til, at han 1856 blev forstander for en lille privat døveskole for uegentlige døvstumme (tunghøre og døvblevne), grundlagt 1850. I modsætning til Det. kgl. døvstummeinstitut, oprettet 1807, der underviste efter tegn-skriftmetoden, var privatskolen en taleskole der dog tillod brug af naturlige tegn. K. opgav sine timer ved kommuneskolerne 1858. S.å. foretog han en studierejse til Tyskland hvor han især lærte af F. M. Hill i Weissenfeld og blev bekræftet i sin tro på, at talemotoden var bedst egnet for de fleste døvstumme. I aviser og fagblade beskrev han talemotodens fordele. Elevtallet som 1856 kun var på syv voksede stærkt. Da han døde 1884 var elevtallet steget til 150. Fra 1860 fik skolen statsstøtte i form af fripladser hvis antal voksede i takt med elevtallet. Da K. optog flere egentlig

døvstumme i sin skole gjorde instituttet indsigelse. 1867 resolverede ministeriet at de egentlig døvstumme skulle henvises til instituttet og de ugentlige til K.s skole. Tillige skulle der ved skolen oprettes en afdeling for åndssvage døvstumme. En fejlbedømmelse bevirkede at K. fik henvist flere åndssvage der ikke var døvstumme. K.s varme hjerte fik ham til med statsstøtte at oprette en skole for udviklingsduelige åndssvage 1865. Skolen blev selvstændig 1867. Hermed lagdes grunden til *Den Kellerske åndssvageanstalt*. Vanskeligheden ved at få unge døvstumme piger beskæftiget i erhvervslivet fik K. til 1865 at oprette et asyl, *Karens Minde*, for dybt åndssvage. 1867 blev asylet selvstændigt. 1879 tog K. initiativet til at oprette *Arbejdshjemmet for døvstumme piger* med uddannelse i husligt arbejde og med senere anbringelse i erhvervslivet for øje (1880). K.s store nidkærhed for omsorgen af åndssvage fik ham til at udkaste en plan for oprettelse af en landbrugskoloni for voksne, arbejdsduelige åndssvage. Hans pludselige død 1884 satte en stopper for planens gennemførelse. Foruden talrige artikler har K. skrevet lærebøger og var medredaktør af Nordisk Tidsskrift for Blinde-, Døvstumme- og Idiotskolen, 1867-84. – Tit. professor 1878. – R. 1875. □ Træsnit 1874 og 1880 efter samme foto. Træsnit 1877. Buste af Th. Stein, 1883 (Institutionen for voksne døve, Herlev). Tegn. af P. Stockholm, 1883. Træsnit 1884 og efter dette træsnit. Litografi, efter dette træsnit af H. P. Hansen, 1884. Relief af Th. Stein, 1885 (gravstenen). Foto.

P. B. Grandjean: Den Graae'ske slægtbog, 1914. A. Prytz i Nord. t. for abnormskolen XVII, 1884 149-65. Hj. Keller: Døvstummeskolen grundet på talemetoden, 1896. Det kgl. døvstummeinstitut i Kbh. 1807-1907, udg. C. Goss, 1907. Johan Keller: Den Kellerske åndssvageanstalt 1865-1915, 1915. A. Holm: Den Kgl. døvstummeskole, Nyborg, 1891-1941, 1941.

Asger Holm

Keller, Johan, 1866-1930, se **Keller, Christian**.

Keller, Otto, se **Keller, Christian**.

Keller, Sophie, se **Rung, Henrik**.

Kellermann, Caroline Wilhelmine, 1821-81, solodanser. * 26.2.1821 i Kbh. (Slotsk.), † 3.12.1881 på Frbg., begr. i Kbh. (Garn.). F: kgl. lakaj Rasmus Hansen Fjeldsted (1784-1847) og Cornelia Wilhelmine Charlotte Lefland (Lifland) (1793-1864). ~ 26.9.1849 i Trondhjem med violoncellisten Chr. *K., * 27.1.1815 i Randers, † 3.12.1866 i Kbh., s. af handskefabrikant Olaus Christian K.

(1779-tidligst 1822) og Martha Hofgaard (ca. 1787-1863).

Da August *Bournonville 1829 havde overtaget ledelsen af den danske ballet hørte K. i forening med Lucile *Grahn og Augusta *Nielsen til de børn han omhyggeligt uddannede med fremtiden for øje. 10.12.1837 debuterede hun med held som Fatme i *Brama og Bayaderen*, og da Lucile Grahn havde forladt landet rykkede K., der 1840 blev solodanser, frem i første række skønt hun, hvad skønhed og blid ynde angik, havde en overlegen konkurrent i Augusta Nielsen. De to talenter delte de ledende partier mellem sig op gennem 1840erne; K. forenede, skrev Bournonville, „en ikke ringe Virtuositet med et smukt mimisk Talent“, og han fremhævede især hendes udførelse af Teresina i *Napoli* hvor hun „elektriserede baade Publikum og de medvirkende“. Astrid i *Valdemar*, Margrethe i *Faust* og Maria i *Toreadoren* hørte også til hendes bedste partier, og når hun dansede solo på udenlandske scener vandt hun den samme anerkendelse som i Kbh. Mens Bournonville kom i strid med sine andre førstedansere, bevarede K. ved klogskab og besindighed sin stilling i ca. 25 år. 1.3.1861 optrådte hun sidste gang i en pas de deux. □ Litografi af Joh. Cardon 1841 og 1842. Silhouet af N. Chr. Fausing. Tegn. af Aug. Schiøtt (Kgl. bibl.), mal. af samme, 1845. Tegn. af E. Lehmann bl.a. 1850 (Teatermus.). Litografi 1852 efter mal. af samme. Foto.

Breve i Teatret XIII, 1914 143f. – Aug. Bournonville: Mit theaterliv II, 1865 (ny udg. 1979) 65. Rob. Neien-dam: En danserinde, 1918.

*Robert Neiiendam**

Kellermann, Christian Laurentzius, 1815-66, violoncellist. * 27.1.1815 i Randers, † 3.12.1866 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: handskefabrikant Olaus Christian K. (1779-tidligst 1822) og Martha Hofgaard (ca. 1787-1863). ~ 26.9.1849 i Trondhjem med Caroline Fjeldsted (Caroline *K.), * 26.2.1821 i Kbh. (Slotsk.), † 20.5.1881 på Frbg., d. af kgl. lakaj Rasmus Hansen F. (1784-1847) og Cornelia Wilhelmine Charlotte Lefland (Lifland) (1793-1864).

K.s første ophold i Danmark blev ikke af lang varighed, allerede 1822 fulgte han med sine forældre til Wien hvor familien bosatte sig, og hvor K.s hurtigt opdukkende musikalske evner 1828 skaffede ham ind på Gesellschaft der Musikfreundes konservatorium. Til 1832 nød han der undervisning på cello af den kendte violoncellist Julius Merk og optrådte allerede fra 1829 på elevkoncerterne. Efter afgang fra konservatoriet ansattes han først i hofkapellet, derefter i Carlstheatrets orkester, men hans evner bestemte

Kellermann, Chr.

ham afgjort for solistoptræden, og 1836 havde han sin første succes som virtuos i Pest. Under et påfølgende engagement i Mannheim lærte han Johann Strauss at kende og kom med dennes orkester til Paris hvor han 1837 bestemte sig for det afgørende spring over til virtuosbanen der i de kommende år skulle bringe ham omkring i hele Europa (1839 Skandinavien, derefter Tyskland, Polen og Holland, 1846 London, 1852 Donaulandene, 1857–58 Italien). Danmark genså K. 1839. I begyndelsen af året medvirkede han ved nogle koncerter på Det kgl. teater og valgte for fremtiden Kbh. som udgangspunkt for sine koncertrejser – her fik han sit egentlige hjem, og her fandt han sin senere hustru som han ægtede på en koncertreise i Norge. I slutningen af 50erne nåede K. sit kunstneriske højdepunkt og regnedes Europa over for en af samtidens mest fremstående instrumentalister. Hvad der især udmærkede hans spil var dets ualmindelige klanglige skønhed. Dette rige kunstnerliv skulle imidlertid få en brat ende; 1864 ramtes K. under et ophold i Mainz af et slagtilfælde; forskellige kurmetoder bragte ingen helbredelse, og et nyt slag der traf ham under et kurophold ved Modum i Norge 1866 havde døden til følge. Hans sidste år pinagtiggjordes yderligere ved de små kår han måtte friste efter tabet af sin formue. K. komponerede forskellige småting for sit instrument; en koncert-mazurka *Souvenirs de Wilna* er det eneste der er udgivet. – Kgl. kammermusikus 1839. – R. 1856. □Tegn. (Kgl. bibl.), efter denne litografi 1839. Tegn. af N. G. Rademacher (Kgl. bibl.), efter denne litografi af E. Bærentzen og stik 1842. Tegn. af F. Richardt, 1843 (Musikhist. mus.). Tegn. af E. Bærentzen, litografi af samme, 1844, efter dette to træsnit, det ene 1847. Mal. af Bærentzen, 1844 (Fr.borg). Tegn. af J. V. Gertner (sst.). Tegn. af F. Richardt, 1855 (Teatermus.). Træsnit 1856. Mal. af F. L. Storch, 1861. Tegn. af H. Olrik (Kgl. bibl.), efter denne træsnit 1865 og 1866. Litografi af C. Grashoff og af Linassi, Triest. Foto.

F. Iürgensen og P. Hennings: Slægtregister over familierne Sangaard m.fl., 1910 21. Dagbladet 17.5.1863. Th. Overskou: Den danske skueplads V, 1864. H. H. Nye-gaard i Ill. tid. 23.4.1865. Fædrelandet 4.12.1866.

Nils Schiørring

Kellermann, Olaus Christian, 1805–37, epigrafiker. * 27.5.1805 i Kbh. (Frue), † 1.9.1837 i Rom, begr. sst. F: sekretær i finanskollegiet, senere amtsskriver og toldforvalter i Neumünster, justitsråd Peter Johan Wilhelm K. (1776–1862) og Marie Magdalene (Lene) Broager (1783–1857). Ugift.

K. fik sin første uddannelse i gymnasiet i Plön og dimitteredes 1825 privat til universitetet i Kbh. hvor han studerede i to år. Efter fortsatte studier først i Kiel (under G. W. Nitzsch), siden i München (under Fr. Thiersch) erhvervede han sidstnævnte sted 1831 doktorgraden ved et latinsk skrift om arkadernes krigsvæsen. S.å. rejste han med dansk stipendium til Rom hvor han især kastede sig over epigrafiske studier. Han fik her snart ansættelse ved det få år tidligere stiftede tyske arkæologiske institut og varetog redaktionen af dets tidsskrifter. Selv offentliggjorde han i dets „Bulletin“ for 1833 en samling etruskiske indskrifter. Denne virksomhed bragte ham i forbindelse med de fleste derværende udenlandske og italienske arkæologer; særlig sluttede han sig nær til den ansete indskriftkender og numismatiker B. Borghesi. Opmuntret af denne og andre skrev K. en fuldstændig samling af de latinske indskrifter og udgav som en prøve på et sådant værk et skrift (*Vigilum Romanorum latercula duo Coelimontana*, 1835) hvori han udførligt behandlede nogle nyfundne latinske indskrifter. På grundlag af dette dygtige arbejde opnåede K., der i den anledning var rejst til Kbh., understøttelse til sit store forehavende både af kongen og af Videnskabernes selskab, ligesom også akademierne i Berlin og München derefter gav tilsagn om støtte. Således udrustet kom han tilbage til Rom i jan. 1837 og tog med iver fat på sit arbejde, bistået af forskellige italienske lærde. Men allerede 1.9. s.å. blev han revet bort af kole-
ra. To efterladte afhandlinger af ham udgav Otto Jahn til hans minde med en levnedsskildring.

Frode Iürgensen og P. Hennings: Biografisk slægtreg. over familierne Sangaard m.fl., 1910 16. Otto Jahn: Specimen epigraphicum in memoriam O. K., Kiel 1841 X–XXVIII. Chr. Molbech: Det kgl. da. vidensk.s selsk.s hist., 1843 507f. [Ad. Michaelis:] Gesch. des deutschen archäol. Instituts 1829–79, Berlin 1879 50f 135.

K. Friis Johansen*

Kellinghuusen, Peter Engelbert, 1753–1820, farver. * 6.8.1753 i Kerteminde, † 16.6.1820 i Odense, begr. sst. F: tidligere ejer af Vejstrupgård Hans K. (1692–1770, ~1° 1723 med Lisbeth Sophie Trochmann, 1699–1750) og Mette Marie Peters el. Teisen. ~ 26.10.1781 i Ørbæk med Anne Marie (Margrethe) Stiller, * ca. 1744, † 26.5.1830 i Gudbjerg, d. af degn til Balslev og Ejby, cand.teol. Johan Jørgen S. († 1747) og Anna Cathrine Jacobsdatter Balsers. – Morfar til C. F. Wegener og Johan Wegener.

K. lærte farveriet i Nyborg og Kbh. og nedsatte sig ca. 1778 som farver i Odense. Som en driftig og fremadstræbende mand lykkedes det ham at

arbejde sig op til at blive en af byens mest velhavende borgere; det fra hans farveri og trykkeri udgåede uldne tøj var i lange tider over hele Fyn en meget søgt vare. Sin formue anbragte han dels i huse i Odense, dels i marker, og i nogle år var han endog medejer af en større parcel af den udstykkede herregård Marienlund. Hans formuenhed og levende interesse for byens anliggender skabte ham efterhånden en betydningsfuld stilling i kommunen; 1793 indvalgte han blandt de eligerede borgere hvis formand han var 1803 og 1808, senere var han en af tilsynsmændene ved den 1812 i landstingshuset indrettede nye borgerskole; men det anseligste hverv overdroges 1816 K. da han der længe havde været officer ved den ridende borgergarde og siden 1809 dennes chef udnævntes til stadshauptmand eller chef for byens borgervæbning. Hans datter søn C. F. Wegener skildrer ham som en noget hidsig, men hjertensgod mand som mange skyldte tak for hjælp i trange tider.

Hans Kellinghusen: *Gesch. der Familie K.* I, Hamb. 1919. C. T. Engelstoft: *Odense bys hist.*, 2. udg. 1880. [C. F. Wegener] i *Saml. til Fyens hist. og top.* VIII, 1881 31–82. *Odense borgerlige korps i det 19. årh.*, ved F. M. Andersen m.fl., 1898 13 51–58. – Vilh. Marstrand: *Kellinghusen*, 1923 (manus. i Kgl. bibl.).

*Hans Knudsen**

Kemp, Arne, 1889–1974, højesteretssagfører, kammeradvokat. * 15.7.1889 i Uldum, † 15.9.1974 i Hellerup. F: sognepræst Henrik Nicolaj K. (1851–1904) og Elisabeth Mørck (1869–1935). ~ 18.1.1919 med Gudrun Hansen, * 26.5.1898 i Thorsager, † 20.3.1980 i Hellerup, d. af provst Carl Christian Hansen (1847–1909) og Catharina Susanne Nissen (1853–1930). – Bror til Tage *K.

K. hører til den gruppe af betydelige advokater der prægede proceduren i højesteret fra 1920'erne til omkring 1950. – Som dreng gik han i sin slægtning Marie *Mørks skole i Hillerød, og efter at være blevet student fra Frederiksborg 1906 og cand.jur. 1912 samt dommerfuldmægtig i Odense et par år blev han overretssagfører i 1917. Som tilknyttet kammeradvokaturen, hvortil foruden kammeradvokaten, højesteretssagfører Vagn Aagesen, flere kendte jurister, deriblandt Thorkil Knudtzon, var knyttet, fik K. en betydelig øvelse i procedure, og efter 1925 at have bestået højesteretssagførerprøven blev han den naturlige efterfølger da Vagn Aagesen 1935 trak sig tilbage som kammeradvokat. K. gjorde sig i denne egenskab bemærket som en meget dygtig procedør, og gennem behandlingen af de mange sager hvori han gennem årene repræsenterede regeringens og centraladministrationens

synspunkter, erhvervede han sig en dybtgående viden om de forvaltningsretlige grundsætninger som i høj grad kom domstolene til gode i deres bedømmelse af forvaltningsretlige problemer. Statsskattelovens regler om afgrænsning af indtægt og formue samt fradrag havde hans særlige interesse. Af vigtige sager som han førte kan nævnes højesterets domme i Ugeskr. for Retsvæsen 1941. 563; 1950. 284; 1944. 786 og 1948. 790. K.s sagsbehandling og procedure var præget af en overordentlig omhyggelig og dybtgående undersøgelse af alle sagens aspekter og en veltiretrelagt fremførelse i retten. Han var en fremragende læremester for de på kontoret ansatte yngre jurister. Alle sager uanset størrelse og betydning blev undersøgt så grundigt som muligt, og det var utænkeligt at et responsum, selv om det angik et underordnet spørgsmål, udgik fra kontoret uden at praksis og litteratur var systematisk efterset. Ligeledes lagde han megen vægt på formuleringen, i hvilken han var en stor mester. I hans tid fik kammeradvokaturen en høj anseelse både i offentligheden og inden for juristernes kredse. – Også på en række andre områder gjorde K. en betydningsfuld indsats, bl.a. som formand for Kong Frederik VIIs stiftelse på Jægerspris (1944–66), for Sparekassen Bikubens tilsynsråd og for alkoholkommissionen af 1947. – Selv om K. personlig kunne virke reserveret over for andre, fik de der gennem arbejdet eller på anden måde kom ham på nærmere hold et billede af en fin og varm personlighed med vidtspændende, navnlig historisk-topografiske og litterære interesser, og af et udpræget familiebærende menneske. – R. 1937. DM. 1948. K. 1953. K'. 1959.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Bernt Hjejle

Kemp, Tage, 1896–1964, arvebiolog. * 28.8.1896 i Brønderslev, † 7.1.1964 i Kbh., begr. i Hillerød. F: sognepræst Henrik Nicolaj K. (1851–1904) og Elisabeth Mørck (1869–1935). ~ 28.8.1923 i Tjæreby, Fr.borg amt, med Eva Lange Begtrup, * 9.5.1902 i Hillerød, † 29.3.1971 i Kbh., d. af højskoleforstander, cand.teol. Holger *B. (1859–1937) og Johanne Lange (1860–1950). – Bror til Arne *K.

K. blev student 1914 fra Frederiksborg, medicinsk kandidat fra Kbh.s univ. 1921. Efter to års klinisk uddannelse ved forskellige hospitalsafdelinger blev K. 1923 videnskabelig assistent ved universitetets institut for almindelig patologi. K.s første interesseområde var endokrinologi, og han afsluttede allerede 1927 sin doktorafhandling *Studier over Kønsskarakterer hos Fostre*. 1934

Kemp, Tage

udgav han sammen med Harald Okkels *Lærebog i Endokrinologi for Studerende og Læger*. Inden for endokrinologien beskæftigede K. sig specielt med hypofysens betydning for legemsvækst og køns karakterer. Tidligt inspireredes han af instituttets leder, professor Oluf Thomsen, til at engagere sig i den humane arvebiologi hvor K.s væsentligste forskningsindsats kom til at ligge. Særlig betydning fik kromosomstudierne fra slutningen af 1920'erne hvor K. som den første anvendte celledyrkningsteknik i forsøg på at tælle og beskrive menneskets kromosomer. Han studerede celledelingens påvirkelighed af varme, kemikalier og ioniserende stråling, endvidere kromosomforholdene i ondartede svulster, undersøgelser der underbyggede opfattelsen af cancer som resultat af ændringer i cellernes arvemasse. 1925–34 foretog K. adskillige studierejser (Belgien og Frankrig 1925, USA 1932, England, Østrig og Sovjetunionen 1934) og knyttede herunder talrige internationale kontakter. K.s interesse for arvelige faktors indflydelse på den sociale struktur manifesteredes 1936 i undersøgelsen *Prostitution. An investigation of its causes, especially with regard to hereditary factors* der fik en afgørende indflydelse på dansk retspraksis over for prostituerede. På initiativ af Oluf Thomsen og K. oprettedes 1938 (med økonomisk støtte fra Rockefeller Foundation) Kbh.s univ.s institut for human arvebiologi med K. som leder, fra 1941 med titel af direktør. 1948 udnævntes K. til professor i human arvebiologi og eugenik ved universitetet. K. videreudviklede en af politilæge Søren Hansen påbegyndt registrering af psykisk lidende til et arvehygiejnisk register der i K.s tid kom til at omfatte henimod ¼ mio. referencer. Registret blev forudsætningen for en omfattende arvehygiejnisk rådgivning, herunder ikke mindst i forbindelse med forvaltningen af den ved svangerskabsloven af 1937 hjemlede adgang til svangerskabsafbrydelse ved risiko for arvelig sygdom hos det ventede barn. Det arvehygiejniske register gav under K.s besindige styring Danmark en foregangsstilling i bestræbelserne på at undgå arvelige sygdomme i befolkningen. Det må her anføres som K.s fortjeneste, at han stærkt tog afstand fra den outrerede form for arvehygiejne der under det nazistiske herredømme dominerede den tyske humangenetik. Det arvehygiejniske register har senere dannet basis for oprettelsen af registret ved institut for psykiatrisk demografi i Århus. K.s betydning for dansk forskning grundede sig på, at han som den første forstod arvebiologiens centrale rolle som en integreret del af lægevidenskaben. Med K. som inspirator og rådgiver udfoldedes således en meget livlig

forskningsaktivitet ved det arvebiologiske institut, omfattende et bredt spektrum af emner. Fra perioden 1938–63 stammer således ikke mindre end 40 doktordisputatter der sammen med andre arbejder fra instituttet indgik i serien *Opera ex domo biologiae hereditariae Universitatis Hafniensis*. Adskillige af disse arbejder var af stor videnskabelig nyhedsværdi og var medvirkende til at give instituttet et fornemt internationalt ry.

Fra 1926 underviste K. de medicinstuderende i human arvebiologi som fra 1938 på hans initiativ blev et obligatorisk fag i det lægevidenskabelige studium. 1942 udgav K. *Statistiske Metoder i Medicin og Biologi*, 1943 lærebogen *Arveligheds-lære for Studerende og Læger*, fulgt 1951 af *Genetics and disease* og 1956 af *Arv og kår*. 1951 var K. forfatter af Kbh.s univ.s festskrift *Arvehygiejne*. I alt har han publiceret ca. 130 videnskabelige arbejder i forskellige tidsskrifter. K. var fra 1943 hovedredaktør af *Acta pathologica et microbiologica Scandinavica*, desuden medarbejder ved flere håndbøger og leksika. K. var præsident for den første internationale kongres for human genetik der på hans initiativ afholdtes i Kbh. 1956, lægekonsulent for socialministeriet fra 1938 og sagkyndig ved Folkeforbundets sociologiske sektion 1936–39, senere ved UNESCO og har herudover deltaget som sagkyndig i adskillige internationale konferencer. Fra 1955 var K. medlem af statens atomenergikommission, indvalgte 1953 som medlem af Det kgl. danske videnskabernes selskab, udnævntes 1958 til æresdoktor ved universitetet i Utrecht, 1961 til æresborger i Salerno, 1955 til æresmedlem af Norsk medicinsk selskab og 1960 æresmedlem af Finska läkareallskapet. Tildelt Pfizerprisen 1963. □ Portrætre relief af Harald Isenstein, 1956 (Kbh.s univ., arvebiologisk inst.). Tegn. af Otto Christensen. Foto.

Bibliografi i *Acta genetica et statistica medica* V, Basel 1956 287–93. – Selvbibliografi i *Festskr.* udg. af Kbh.s univ. nov. 1927 164f. – A. Wahl: *Slægten K.*, 1928. Esther Tuxen: Niels Peter Mørch og hustru Elisabeth, f. Pingel og deres slægt, 1961. K. A. Jensen i *Oversigt over vidensk.s selsk.s virksomhed 1963–64* 95–101.

Bent Harvald

Kempe, Poul Pedersen, † tidligst 1536, magister. K. var måske en slægtning af Peder Kempe der 1510–34 dels var rådmand, dels borgmester i Kbh. og tilhænger af Christian II og Hans Tausen samt en af hovedmændene for billedstormen i Frue kirke 1530. Dog kaldes han ved indskrivningen ved Rostock universitet 1521 „fra Børglum stift“ og ved Wittenberg universitetet 1524 „af Ribe stift“. En tid lang skal han have holdt skole i Torgau i Sachsen og kom her i

nærmere forbindelse med Luther der, i modsætning til Philipp Melancton, skal have sat pris på den djærve og fanatiske K., samt i et fortroligt forhold til Christian II og dennes søster, kurfyrstinde Elisabeth. 1525 kaldte kongen ham til Belgien som lærer for sin søn Hans; men da regentinde Margrethe ikke ville tåle den fanatiske lutheraner ved hoffet, måtte han allerede s.å. vende tilbage til Tyskland hvor han fandt understøttelse hos Elisabeth og hos kurfyrsten af Sachsen. Efter kongens opfordring begyndte den sprogkyndige K. en bibeloversættelse fra grund-sprogene, hvoraf dog kun de tre første evangelier og 5. Mosebog blev færdige; oversættelsen er nu tabt. 1531 tog kongen ham med til Norge som kansler. Efter kongens tilfangetagelse 1532 synes han at være blevet i Danmark. 1535 og 36 var han forstander for det rige Skt. Hans kloster i Viborg af Johannitternes orden.

Breve og aktstykker til Chr. IIs og Fr. Is hist., udg. C. F. Allen I, 1854. Fru Eline Gøyes jordebog, udg. A. Thiset, 1892 346. – C. F. Allen: De rebus Chr. II exulis, 1844 især 33–36. Samme: De tre nord. rigers hist. V, 1872 281–84.

Povl Bagge

Kern-Jespersen, Paul, 1894–1973, entreprenør, civilingeniør. * 27.8.1894 på Frbg., † 28.1.1973 sst., begr. sst. (Solbjerg). F: murermester Anders Henrik Carl Jespersen (1868–1956) og Margarith Kern (1865–1937). ~ 23.1.1920 i New York, USA med Martha Elisabeth Wilhelmina Petersén, * 7.3.1891 i Helsingborg, † 15.1.1968 på Frbg., d. af hande!sgartner Hans Christian P. (1864–1958) og Anna Georgia Petersen (1862–1933).

K. blev student (privat dimitteret) 1911 og polyteknisk kandidat som bygningsingeniør 1918. Han blev straks efter eksamen ansat i firmaet Christiani & Nielsen. Allerede 1919 rejste han imidlertid til USA hvor han fik ansættelse i firmaet Thomsen & Binger i New York og, efter en studierejse gennem USA, i firmaet John Graham i Seattle. 1922 var han tilbage i Danmark og indtrådte i faderens murerfirma der under K.s ledelse udviklede sig til at blive et af landets mest kendte entreprenørfirmaer: A. Jespersen & søn; foruden moderfirmaet omfatter det en række datterselskaber. Opbygningen af denne koncern er K.s livsværk. – Firmaet var kendt for sit gode arbejdsmiljø. Et af de største arbejder firmaet udførte, var bygningen af kloaktunnelen ud i Øresund. Dette frembød betydelig større vanskeligheder end først antaget og krævede en vældig teknisk og økonomisk indsats, som vistnok på et tidspunkt var ved at true firmaets eksistens. K. var også stærkt aktiv i arbejdet med byggeriets

rationalisering der tog fart omkring 1950. Først var han ret skeptisk over for det nye, men da et ministerielt cirkulære 1960 skabte sikkerhed for et marked for industrielt fremstillede bygningsdele, lagde K. al sin energi i opførelsen af modulbetonfabrikken i Ølstykke, og i samarbejde med ingeniør Povl Egon Malmstrøm skabtes det såkaldte *The Jespersen System*. 1969 udnævntes K. til æresmedlem af entreprenørforeningen.

I disse år oprettedes det såkaldte Byggecentrum, og K. var en af de drivende kræfter ved skabelsen af dette. Han blev 1956 (–67) dets første formand. Han lagde utrolig megen energi og arbejdskraft i denne institutions trivsel, først under bygningen af den nye ejendom i Gyldenløvesgade, og senere ved bygningen af kursusjendommen i Middelfart, til hvis opførelse han ydede betydelig økonomisk støtte. Han var medlem af bestyrelsen for Statens byggeforskningsinstitut 1947–57 og af Københavns bygningskommission 1940–52, formand for indenrigsministeriets byggeudvalg af 1951, for civilforsvarets bygge- og anlægsarbejder, for Grønlandsministeriets anlægsudvalg 1954–61, og for komiteen for Nordisk byggedag til 1962. I en lang årrække ydede han også en betydelig indsats for Dansk ingeniørforening. 1934–39 var han formand for bygningsingeniørgruppen, og 1935 (–41 samt 1945–47) var han medlem af hovedbestyrelsen. 1960 blev han foreningens formand, men trak sig af helbreds-mæssige grunde tilbage fra denne post allerede 1961. Han var formand for bestyrelsen for Ingeniørforeningens forlag, Teknisk Forlag, 1960–66 og for Dansk ingeniørforenings hus 1934–52. Endvidere var han formand for bestyrelsen for Danmarks akvarium 1948–66. Medlem af Akademiet for de tekn. videnskaber. Efter krigen købte K. en gård i Brande, og sammen med den et betydeligt areal bestående af tomtebrunkulslejer. Af disse skabte han ved beplantning, i samarbejde med hedeselskabet, et pragtfuldt stykke natur. – R. 1939. R.¹ 1955. K. 1960. K.¹ 1967.

W. R. Simonsen i Ingeniørens ugebl. 1973, nr. 6.

P. H. Bendtsen

Kettingk, Schweder, † 1577, lybsk hovedsmand på Bornholm. † aug. 1577 i Lübeck, begr. i Å kirke. ~ 1° 1538 i Lübeck med Catharina (~ 1° med Hans Eyckhorst), † 13.5.1568 på Bornholm. ~ 2° 1571 i Lübeck med Taleke (Thalia) Lüneburg, * 1537, † 9.10.1572 på Bornholm, d. af Hans L. til Moising († tidligst 1540, ~ 1° med N. N. Stotebrugge) og Taleke Schutte.

K. var brygger og humlehandler i Lübeck, da stadens råd 15.4.1556 satte ham til hovedsmand

Kettingk, Schweder

på Bornholm der 1525 var overdraget det som midlertidigt len af den danske krone. Han var fra handelsrejser godt kendt med danske forhold, kunne tale og skrive dansk, havde færdeses som gæst på adelsborgene, og rådet havde brugt ham til at forebringe Christian III mundtlige meddelelser; han havde tilkøbt sig den store Vallensgård ved Åkirkeby. Kongens stigende magt havde overtydet det lybske råd om, at det mere end hidtil måtte styre Bornholm efter dansk skik og ret; og dets valg faldt nu på K. Han forefandt fra sine forgængere grove misligheder at afbøde, bragte retsplejen på fode, overholdt bøndernes lovfæstede afgiftsydelser, men ved at Lübecks råd holdt de store erstatninger tilbage, som en dansk-lybsk kommission med Peder ^oOxe i sin midte 1555 havde tilkendt de forurettede indbyggere, ramte disses uvilje ham, særlig borgerne og frimændene klagede over krænkelser af deres friheder. Al tvist forstummede da krigen 1563–70 samlede befolkningen om at forsvare øen under K.s ledelse; han væbnede sognebønderne i et landeværn på 1800 mand, byggede skanser og en fast feltlejr og afslog de svenske stormflåders ni drabelige stormløb mod landets kyster; han udrustede lette kaperskibe der underrettede de danske orlogsskibe om fjendeflådernes bevægelser. Frederik II lønnede hans dygtige krigsførelse med 1565 at udnævne ham til kgl. jurisdiktsfoged over kirkegodset, forlene ham med Skt. Jørgens hospital og med de fra Peder Oxe inddragne 30 bøndergårde samt give hans søn Jørgen Kettingk (som få år senere døde i kongens tjeneste) arvelig adelsfrihed af Vallensgård. Bornholmerne vidnede 1571 at han med stor møje, omflakken og livsfare havde forsvaret deres land, hvilket uden ham, næst Gud, ville have været fortabt. Endnu under syvårskrigen var spørgsmålet om Lübecks åremål på Bornholm rejst; nu afsatte kongen 1571 K. som kgl. foged og sendte n.å. en ensidig dansk domskommission til øen; der fandt at K. burde udrede 900 daler som uretmæssigt modtagne bøder. Herefter forlangte kongen K. øjeblikkelig fjernet fra Bornholm, nølende gav Lübecks råd efter herfor, og 19.3.1573 takkede K. på øens landsting af fra sin syttenårige tjeneste som dets høvedsmand. Den egentlige baggrund for hans fald var dog at man kun herigennem kunne fjerne lübeckerne fra Bornholm. Den kongelige unåde blev taget tilbage allerede efter tre måneder. Sine sidste år levede K. halvblind i Lübeck, søgte 1575 stilling som dommester for humlemålerne, solgte 1577 Vallensgård, som han havde udstyret med tårn og ølbryggeri, til admiral Sylvester ^oFrancke. Han blev gravsat hos sine to hustruer i en muret korkæld i Å kirke, i hvis

våbenhus den store gravsten med hans harniskskikkelse nu står udhugget. □Relief på ovennævnte ligsten, tysk importarbejde (Å kirke).

Aktstykker til Bornholms hist., udg. J. R. Hübertz, 1852 263–322 360–452. – M. K. Zahrtmann: Borrhølmholmers historiebog I, 1934 138–77. Wilh. Kruse i Zeitschr. des Vereins für Lübeckische Gesch. und Altertumskunde XLI, Lübeck 1969 21–86; 1970 5–68.

M. K. Zahrtmann*

Keyper, Frantz Jacob August, 1792–1859, musiker. * 18.8.1792 i Kbh. (Petri), † 2.1.1859 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: kontrabassist, kgl. kapelmusikus Frantz Anton Leopold Joseph K. (ca. 1756–1815) og Jacobine Christiane Elisabeth Sørensen (ca. 1765–1839). ~ 11.5.1821 i Kbh. (Slotsk.) med Elisa Caroline Ewald, døbt 7.4.1800 i Odense, † 31.3.1876 i Kbh. (Garn.), d. af deputeret i kommercekollegiet, generalkrigskommissær Christian E. (1751–1829) og Sophie Elisabeth Margrethe Porth (1762–1804).

K. gennemgik landkadetakademiet og tog 1819 officerseksamen. Som musikerbarn fik han tidligt musikundervisning og gled allerede 1809 ind i Det kgl. kapel hvor han 1811 opnåede fast ansættelse som fagottist. Hans færdighed som klaverspiller skaffede ham tillige 1827 stillingen som organist ved Helligøjst kirke. K., der vel ikke kan siges at have været nogen musikens stormand, selv om hans dygtighed både på fagot og klaver altid anerkendtes var til gengæld vågen og interesseret inden for sit fag. Dette resulterede dels i en stor elevkreds, blandt hvilken taltes den musikalsk højt begavede prinsesse, senere dronning Louise, og dels i at K. valgtes til at beklæde stillingen som musikmester. ^o: musikalsk instruktør ved forskellige af hærens musikkorps, husarregimentet og hestgarden, senere tillige ved sjællandske jægerkorps og 2. jyske infanteriregiment. I denne egenskab udgav han nogle pædagogiske værker: *Militair Musikskole*, 1832, *Praktisk Skole for Clarinet* og *Skole for Cornet*, 1844; især det første var et fortjenstfuldt arbejde hvorigennem musikkorpsenes tekniske og musikalske kunnen blev høinet. K.s øvrige musikalske produktion omfatter en *Theoretisk-practisk Klaverskole*, 1841 og en række arrangementer og potpourrier af kendte sceniske værker, *Fra Diavolo*, *Regimentets Datter*, *Søvngængerensken* m.fl. – Rigsråd 1819. – En bror, **Leopold Joseph Friderich K.**, * 13.9.1793, † 24.6.1854, blev 1808 volontær i artilleriet og virkede her til han 1843 blev 3. deputeret i generalkrigskommissariatskollegiet, 1848 oberstløjtnant og direktør for armeens materiel, n.å. kar. oberst. Han omkom ved en ulykke kort efter at have taget sin afsked. Hans kortsamling overgik til

godsejer Scavenius' kortsamling på Gjorslev, men spredtes senere. R. 1828. DM. 1840. K. 1849.

Dan Fog: Dansk musikfortegn. 1750-1854, 1979 60f. - I. Ree i Tidsskr. for musik, 1859 nr. 2-3 10. C. Thrane: Fra hofviolonerens tid, 1908 269. G. Skjerne: H. C. Lumbye og hans samtid, 2. udg. 1946 53.

Nils Schiørring

Keyper, Leopold, se Keyper, Frantz.

Kidde, Harald Henrik Sager, 1878-1918, forfatter. * 14.8.1878 i Vejle, † 23.11.1918 i Kbh., begr. sst. (Bispebjerg). F: amtsvejinspektør, exam.jur. Christen Henrik K. (1818-94) og Inger Dorothea (Doris) Corneliussen (1848-1931). ~ 16.10.1907 på Frbg. (Markus) med forfatter Astrid Margrethe Ehrencron Müller (*Ehrencron-Kidde, Astrid), * 4.1.1874 i Kbh. (Frue), † 30.6.1960 på Frbg., d. af kontorchef i overformynderiet, transløtør Vilhelm Christian Theodor Müller (1839-1912) og Laura Marie Jacobsen (1838-1912). - Bror til Aage *K.

K. skyldte sin mor overordentlig meget, han stod fra sin ungdom i det næreste fortrolighedsforhold til hende, og det er på grundlag af alt, hvad hun har fortalt ham om de mærkelige menneskeskæbner hun var blevet bekendt med i sin ungdom på Læsø, at han skrev det vægtigste af sine værker, *Helten*, hvor hans fantasi har arbejdet heftigt med et stof der i det store og hele tilhørte virkeligheden. K. var som dreng tidligt moden, allerede da sær og indadvendt, men de milelange vognture faderen tog ham med på havde givet hans sanser en friskhed, hans sind en forståelse af naturen og kærlighed til den, som aldrig siden forlod ham; hans værker er oversået med naturbeskrivelser der i lige høj grad vidner om sans for detaljen og om evne til at give et storladent helhedssyn. K. blev student fra Vejle 1898 og studerede et års tid teologi, men opgav studiet da han mistede troen. Kristendommen og opgøret med kristendommen forblev et centralt tema i hans værker og prægede stærkt hans egen livsførelse. Hans romaner er symbolske og i hans prosa brydes visioner og realisme. Da han fik ideen til hovedværket *Helten* formulerede han den: „Jeg vil i denne bog vise, hvad efter mit skøn, et kristent menneske er“.

K. debuterede med en samling religiøse og symbolske tekster i 90ernes stil, *Sindbilleder*, 1900 der straks vakte opmærksomhed. Gennembruddet blev romanen *Aage og Else* der kom i to bind, *Døden*, 1902 og *Liver*, 1903. Efter en pendant til *Sindbilleder* med den karakteristiske titel *Luftslotte*, 1904, udkom den store roman *De Blinde*, 1906. Siden fulgte tre mindre romaner

Loven, 1908, *Den Anden*, 1909 og *De Salige*, 1910. De fire romaner bør ses i sammenhæng, de bearbejder stadig samme motiv under stadig ny belysning. Heltinderne ligner hinanden og helterne er kunstnere eller litterater med en forfinet æstetisk livsholdning og en uovervindelig angst for alle livets mindre forfinede sider. Den romantiske myte, at et menneske kun formår at elske én gang i livet løftes op i sin højeste ideale sfære og forbindes med pubertetstiden som menneskets rigeste udfoldelse. Den der forbryder sig mod denne lov fordømmes til altid at fantasere og aldrig at realisere, som Henrik *Pontoppidan formulerede det. Tabet af moderen og af den elskede bindes sammen som det livsbestemmende syndefald. Bøgerne er stærkt personlige eller snarere private. K. indfører i dansk litteratur den kalejdoskopisk reporterende indre monolog. 1912 fik K. sin anden store succes med romanen *Helten*, dog mest en kritiksucces. I hans levetid blev kun solgt 200 eksemplarer, men den kom i store oplag efter hans død. Meget tyder på at denne bog vil blive stående som et af vor litteraturs klassiske værker - for de indviede. Ungdomsromanernes uforløste problemstillinger smelter her sammen i en religiøs resignation. *Helten* lærer at acceptere sin ungdoms nederlag. I sin frivillige isolation på øen Anholt vender han smerten ved det tabte til en styrke i det nærværende og bliver en slags frelsende kraft for menneskene i sine omgivelser. I de følgende seks år arbejdede den uhyre flittige K. på at forberede sit store romanværk der skulle skildre Värmland gennem hundrede år. Han nåede kun at fuldføre det første bind, *Jærnet*, 1918 der udkom ti dage før hans død. (De følgende skulle have heddet *Guldet*, *Ilden* og *Ordet*). Efter K.s død blev udgivet et bind fortællinger, skildringer og prosadigte *Vandringer*, 1920. Med et efterord af Cai M. Woel udkom endnu en samling prosaskrifter fra antologier og tidsskrifter *Parabler*, 1953.

K.s forfatterskab stiller store krav til læseren og er mærkelig sammensat. Den ekspressionistiske stil med de mange afbrudte sætninger, de voldsomme modsætninger der ofte formidles uforløst men også ofte smelter sammen i en forunderlig organisk harmoni, springende fra en detaljrig realisme til lysende visioner gør hans værker til et enten eller. I sit værksted arbejdede K. uhyre samvittighedsfuldt for at underbygge sine bøger med solide realia. Hvad han havde studeret for at skildre pietismen i *Helten* var enormt, men hvad han havde samlet og gransket for at skildre Värmlands religiøse, kunstneriske og industrielle liv gennem et århundrede var eventyrligt. Næppe nogen anden dansk skønlitterær for-

Kidde, Harald

fatter er gået til sit arbejde belæst med en sådan lærdom. Hans tilfælde kan sammenlignes med Gustave Flauberts. Men når så materialet var i orden, tog hans fantasi fat, førte ham ned til menneskesjælens dybder og op til dens iskolde højder. Det han stræbte imod var den yderste ekstase, og det middel han benyttede for at nå det var den heftigste eksaltation. Sammensmeltningen er lykkedes ham bedst i Helten, hvorimod Jærnet hvor det vældige stof er trængt sammen til det bristefærdige er blevet en monstros torso, den vanskeligst tilgængelige roman der er skrevet på dansk. Det er visionerne og ikke realismen der gør K.s værk så betydeligt. Det filosofiske, livsdebatteernde indhold er oftest så dominerende at personerne kommer til at stå som eksempler og typer mere end som individer. Når Helten står som hovedværket er det netop fordi der i denne romans centrum står en idealiseret type som magisk samler alle tråde til en organisk helhed. □ Mal. af Siegfred Neuhäus, 1902 (Vejle mus.). Buste af Jens Lund, 1903, marmor 1907-09 (St. mus.). Tegn. af Henri Nathansen, 1904 (Kgl. bibl.). Mal. af S. Swane, 1909 (Fr. borg). Relief af Rikard Magnussen, 1931 (på mindsten i Nørreskov ved Vejle). Foto.

Bibliografi. Cai M. Woel: Arbejder af H. K., 1925.

Kilder. Interview i Chr. Rimestad: Digtere i Forhør, 1906 69-73. H. K. Artikler og breve, udg. Jens Marinus Jensen, 1928.

Lit. Otto Asmus Thomsen i Vejle amts årbog, 1966 95-132 (om slægten). Jens Marinus Jensen: H. K., 1924 (2. udg. 1948). P. Engelbret-Pedersen i Dansk udsyn VI, 1926 136-45. Helge Rode: Det sjælelige gennembrud, 1928 124-32. Carl Gad: Omkr. kulturkrisen, 1929 45-64. Henri Nathansen: Portrætsudier, 1930 86-104. Niels Jeppesen: H. K. og hans digtning, 1934. Jacob Paludan: Litterært selskab, 1956 16-23. Villy Sørensen: Digtere og dæmoner, 1959 (2. udg. 1973, nyt opl. 1979) 41-83. Astrid Ehrencron-Kidde: Hvem kalder -, 1960. Jørgen Egebak i Danske studier, 1966 75-95. Alfons Höger sst. 1968 6-74. Chr. Koch sst. 1976 49-75. Axel Rude i Vejle amts årbog, 1966 77-94. Otto Asmus Thomsen sst. 1967 9-52, 1968 65-90, 1969 63-97 og 1970 112-23. Samme i Fr.berg gennem tiderne XII, 1968 65-90. Samme i Fund og forskning XVI, 1969 148-50. Alfons Höger: Form und Gehalt der Romane und kleineren Erzählungen H. K.s, München 1969.

Papirer i Kgl. bibl.

Erland Munch-Petersen (Chr. Rimestad)

Kidde, Aage Ingebjørn Sager Kaas, 1888-1918, politiker. * 28.4.1888 i Vejle, † 29.12.1918 i Hareskov, begr. i Kbh. (Bispebjerg). F: amtsvejinpektør, exam.jur. Christen Henrik K. (1818-94) og Inger Dorothea (Doris) Corneliussen (1848-1931). Ugift. - Bror til Harald *K.

Kun seks år gammel mistede K. sin far og flyttede 1898 med moderen til Kbh. Han blev student fra Frbg. gymnasium 1907, tog 1908 filosofikum, men opgav statsvidenskabelige studier for delta-

gelse i offentligt liv. Han havde fra hjemmet stærk nationalfølelse og politiske idealer der lå højre nær. Dertil kom energi, målbevidsthed og - trods alderen - betydelig myndighed så jævnaldrende gerne fulgte ham og hans synspunkter. Fra 1908 kastede han sig ud i et omfattende arbejde i Studenterforeningen, var medlem af dens seniorat 1908-10 og næstformand 1914 og gjorde Studenterforeningens konservative til den førende fraktion. Straks efter studentereksamen meldte han sig ind i Studenterforeningens sønderjyske fraktion Hejmdal og var dens formand 1911-12 og 1914-16. Fra 1908 sad han i bestyrelsen for To løver, den konservativt prægede akademiske organisation for hjælp til danskheden i Slesvig. Som officer i Akademisk skytekorps udfoldede K. sine betydelige lederevner og ydede sit bidrag - ud over aftjening af værnepligt - til det forsvar der indgik som integreret led i hans nationalfølelse. Ud over arbejdet i tilknytning til Studenterforeningen var K. sjælen i reorganiseringen af højres ungdomsforeninger efter 1910, først i Kbh. og Gentofte, senere ud over landet. 1913-16 var han landsorganisationens formand. I højres partiorganisation gjorde han sig gældende fra omkring 1909, en overgang som medlem af repræsentantskabet for det moderate højre. Han var overbevist om at højre måtte acceptere den lige og almindelige valgret og erkende et socialt ansvar, men først og fremmest gjaldt det nationen og forsvaret. Betegnende var det at han, skønt tilhænger af det der opnåedes ved grundlovsforliget 1915, advarede mod at indgå forliget på det tidspunkt, fordi „ministeriet Zahle er ikke og kan ikke blive midtpunktet for det danske folks tillid“. Men da forliget var indgået blev K. en virksom deltager i udarbejdelsen af det program der betød afsked med det gamle højre og dannelsen af det konservative folkeparti.

Krigsudbruddet 1914 vakte hos K. som hos så mange andre forhåbninger om at det nu skulle lykkes at vinde Slesvig eller i hvert fald en del af Slesvig tilbage. Han havde i de forudgående år sat sig grundigt ind i Slesvigs historie og kendte forholdene i grænseområderne mellem Nord- og Mellemslesvig særdeles indgående efter mange rejser dertil. Han var fortrolig med befolkningens nationale tilhørsforhold i de egne hvor dansk og tysk især brødes og havde sluttet forbindelse med nogle af nordlesvigernes førere, ikke mindst P. *Grau. I overvejelserne om hvad der kunne gøres for at generhverve Slesvig indbød K. juli 1916 nogle oppositionspolitikere og andre interesserede han formodede delte hans anskuelser til sammenkomst i sit hjem. Kredsen mødtes nogle gange senere, og nogle af dens

medlemmer fortsatte sammenkomsterne og indgik 1919–20 i de aktive grupper der søgte en sydligere grænse end den der fastsattes ved genforeningen. K. gled dog ret hurtigt ud af kredsen. Han satte sin arbejdskraft ind for det konservative parti med det mål som folketingsmand at arbejde for den slesvigske sag. 1913 havde han været højres kandidat i Bogensekredsen og valgtes april 1918 til folketinget i Bogense-, Otterup- og Odense første kreds. På grund af omvalg i Bogensekredsen fik hans mandat dog først gyldighed fra 23.7.1918. Hans medlemskab blev kun af fem måneders varighed. 29.12. døde han af spansk syge, kort tid efter broderen. Kun godt ti år virkede K. for sine idealer, men hans indsats blev en inspirationskilde for de unge konservative politikere der trådte frem efter 1920, ikke mindst for K.s nære ven og medarbejder J. "Christmas Møller der følte det som en forpligtelse at føre K.s tanker videre. □Afbildet på E. Henningsens mal. Rusgilde i den gl. studenterforening (Studenterforen.). Foto. – Mindsten ved Langesø, Fyn.

Aa. K., et mindeskr., 1919. København 7.1.1919. Fyens stiftstid, 17.2. s.å. J. Christmas Møller i Konservativ ungdom, s.å. nr. 3 9f og nr. 16–17 4–7 (også som særtryk). Alfr. Bindselev: Konservatismens hist. i Danm. II, 1938. Jørgen Hatting i Det konservative folkepartis hist. I, 1966. Tage Kaarsted: Påskekrisen 1920, 1968. – Papirer i Rigsark.

Helge Larsen

Kielberg, F. M. Krøyer, se Krøyer Kielberg, F. M.

Kielberg, Ole Beck, * 1911, maler. * 9.8.1911 i Hillerød. F: fabrikant, senere assurandør Ejnar K. (1881–1960) og Amalie Margrethe Betzy Beck Petersen (1884–1972). Ugift.

Blandt den gruppe malere som i 1930'erne i reaktion mod modernismens epigoner valgte at opdyrke et maleri efter det klassiske princip: naturen og mestrene, er K. en af de yngste og en af dem der med størst konsekvens har givet disse ideer liv. Under sin opvækst i Fredensborg viste han tidligt interesse for malerkunsten og forbedrede sig på den lokale tekniske skole til kunstakademiet hvor han blev optaget 1929. Året efter debuterede han på Kunstnernes efterårsudstilling og var samme år på den første af sine mange udenlandsrejser som gik til Berlin. 1931 var han første gang i Paris og atter 1933–34 hvor han besøgte kunsthøjskolen i Maison Watteau. Han rejste i Tyskland og Østrig 1937 og flyttede 1938 fra Fredensborg til Dageløkke ved Humlebæk hvor han siden har boet og hvis omegn gav ham motiver til hans flittige og dybtgående studier efter naturen. De gælder først og fremmest landska-

bet, men omfatter også blomster, foruden at arkitektur også bestandig har tiltrukket ham som malerisk fænomen. Efter krigen genoptog han sit rejseliv, var 1948 i Stockholm for at se wienerudstillingen, den første store kulturelle og kunstneriske manifestation efter de magre år, 1949 var han i Holland, Belgien og Paris på Hartmanns legat og 1951–52 for første gang i Italien som han senere jævnligt har besøgt foruden andre lande, således England 1973. Under opholdene i udlandet var hans tid ligeligt fordelt mellem studiet af ældre kunst på museer og studier i marken der gerne nedfældedes på papir med blyant og vandfarve. Hans malerier er ofte af ret lille format og bestemt af et bevidst begrænset antal farver i forening med det umiddelbare naturstudium. Et ret stort landskab malede han dog 1965 til sygehuset i Kalundborg. K. har næsten hvert år fra 1936 udstillet på Cornerudstillingen (1936–41 Corner- og Høst) og har desuden haft flere separatudstillinger, bl. a. i Norge og Sverige, samt to retrospektive udstillinger, i Kunstforeningen 1960 og i kobberstiksamlingen 1977–78. K. har modtaget Oluf Hartmanns legat 1949, Jeanne og Henri Nathansens mindelegat 1961, Kristian Zahrtmanns legat 1966, Slottmøllers legat 1978 m.fl. 1959 fik han Eckersberg-medaljen og 1978 Thorvaldsen-medaljen. □To buster af Erling Frederiksen 1930–32. Selvportræt 1946. Flere mal. af Jeppe Vontillius fra 1950'erne. Afbildet på mal. af Victor Brockdorff. Skulptur af Erling Frederiksen udst. 1973. Foto.

O. K. Et udvalg af billeder m. tekst af Haavard Rostrop, 1960 = Vor tids kunst LX. – O. K.: Maleren og motivet i Politikens søndagstillæg 4.8.1946. Interview i Berl. tid. 5.1.1977. – Ellen Poulsen i Kat. til Corner udstill. 1958. Jan Zibrandtsen i Kat. for udstill. i Kunstforen., 1960. Erik Fischer i Kat. til Corner udstill. 1971–72 7–9. Gunnar Jespersen: Kunstnere omkring os, 1976. Fra O. K.s verden, 1977 = Lommebog udg. af Kobberstiksaml. IV.

Henrik Bramsen

Kieler, Jørgen von Führen, * 1919, læge. * 23. 8.1919 i Horsens (Vor Frelzers). F: læge Julius Ernst von Fyren K. (1888–1957) og Margrethe Wegge (1890–1976). ~ 1.7.1947 i Jersey med læge Eva Fausbøll Mosbech, * 12.11.1920 i Kbh., d. af professor, dr. teol. Holger *M. (1886–1953) og lærer Aavel Magdalene Fausbøll (1883–1939). K. blev student fra Horsens 1939, cand. med. fra Kbh. 1947 og dr. med. i Århus 1954. I 1943 blev han medlem af modstandsgruppen Holger Danske 2 og blev 6.2.1944 såret, fanget og senere deporteret til koncentrationslejren Porta Westphalica. Fra 1947 var han ansat på forskellige sygehuse og efter forskning i USA begyndte han 1953 eksperimentelt arbejde på Fibigerlaborato-

Kieler, Jørgen

riet hvor han 1954 blev afdelingsleder og 1965 direktør. Jævnside med opbygningen af laboratoriet til et institut har han publiceret mangeside- celeststudier, særligt af kræft. Tillige har han, begyndende i sin fangetid, deltaget i omfattende undersøgelser over fangers fysiske tilstand. Han blev 1975 formand for Frihedsfonden.

J. K. i Gå til modstand, red. Hans Jørgen Lembourn, 1961.

Johannes Clemmesen

Kieler, Laura Anna Sophie Müller, 1849–1932, forfatter. * 9.1.1849 på Tromsø, † 23.4.1932 i Ålsgårde, begr. i Kbh. (Vestre). F: foged i Senjen og Tromsø, senere i Inderøen Morten Smith Petersen (v. Fyren) (1797–1872) og Anna Hansine Kjerulf Müller (1812–89). ~ 1.5.1873 i Kbh. (Johs.) med cand. philol., senere overlærer i Fr.borg Victor Thomas Joachim K., * 28.6.1843 i Nakskov, † 17.2.1917 i Kbh., s. af handelsbogholder, senere bestyrer og medejer af Kjærs mølles klædefabrik Julius Eiler Joachim K. (1813–96, ~ 2° 1869 med Julie Marie Kieler, 1824–1905) og Valborg Kirstine Marie Kieler (1820–51). Ægteskabet opløst.

Billedet af K.s tilværelse er farvet at tre slags drama: det ene er hendes eget livs forløb, – det andet det forfatterskab hun selv skabte, – det tredje det dramatiske værk som hendes livssituation på et tidspunkt dannede forlæg for, og som kom til at præge resten af hendes liv.

Det ironiske træk i dette liv kunne, når det nu ses i retrospekt, siges at være at det mere intense end inderlige forfatterskab hun skrev på sit eget livs ofte pinefulde erfaring er forsvundet i tidens skygge, medens en andens dramatiske værk der benyttede – og nogle vil sige udnyttede – hendes livs ulykke som model bragte hendes livsdrama i den stærke belysning og til den omvæltende diskussion hun selv kunne ønske – ja, måske opnåede alt det hun selv gerne havde villet – men fyldte hende selv med bitterhed og fortabthed fordi det var endnu en form for umyndiggørelse af hendes person – en skål i hendes hjerteblod.

I et dybt pietistisk-præget nordnorsk kystbymiljø fødtes K. af dansk-norske forældre det år Henrik Ibsen udgav sine sonetter Vaagner, Skandinaver hvor han første gang slog til lyd for det fælles nordiske Slesvig-problem. Hendes ungdoms største intellektuelle omvæltning blev fremkomsten af Ibsens Brand i 1866, som „skabte nødtilstand i mange hjem“. Selv forfattede hun under pseudonym et på én gang naivt og begavet modstykke *Brand's Døtre* som skildrer præsten efter Agnes' død for „lyserne at klarlægge de religiøse spørgsmål“. Bogen, som ud-

kom 1869 og var tilegnet Ibsen, sendte hun ham og fik et venligt svar med den for hende rystende oplysning at Brand „for ham var mere æstetisk end religiøs i sin problematik“. Religionen havde været tilfældig anledning og model. På en rejse med moderen besøgte hun i sommeren 1871 Ibsens i Dresden, og Ibsen kaldte ved afrejsen den glade unge pige „vor lærkefugl“. Hun giftede sig 1873 med den danske overlærer Kieler i Hillerød, udgav 1875 rejseskildringerne *Skitser* og 1876 novellerne *Everil*. For ægtefællens begyndende tb-lidelse burde de rejse til Syden, men pengene strakte ikke til, og han ville ikke låne af sin familie. Hemmeligt lånte hun da i en norsk bank, og for de midler han troede hun tjente ved „skriverier“ rejste de til Syden hvor han helbredtes. I München besøgte de Ibsens høsten 1876. Ved hjemkomsten kunne hun ikke betale lånet tilbage, og Ibsen skrev til hende at han ikke kunne hjælpe. Bankens officielle krav blev en katastrofe, manden krævede skilsmisse, og hun indlagdes på sindssygehospital efter „en unødigt brutal proces“ (amtmanden i Hillerød).

1879 udkom Ibsens Et Dukkehjem. Bag stykkets triumf krøb sladderens om hændelsen i Hillerød, og K. følte sig kompromitteret og karikeret. „Ibsen tog virkelighedens Nora med som bytte i sin ærgerrigheds og verdensberømmelses vogn“ (Camilla Collet). 1879 og 1881 udgav K. sine formentlig bedste romaner: skildringerne fra Lapland *André fra Kautokeino* og *Lavrekas Korhoien*, og 1882 og 1886 de betydelige romaner *Min Broder Amtmanden* (om faderen) og *En Oppositionsmand* (om Hans Hauge's religiøse vækkelseskampagne). Samtidig vendte hun for børnenes skyld tilbage til familien. I de kommende år helligede hun sig ved foredrag, artikler og romaner specielt to spørgsmål: undertrykte folkeminoriteter, særligt Sønderjylland, – og kvindens stilling. Om Sønderjylland (hvis ledende mænds stadige støtte netop var Ibsens Brand (Francis Bull)), skrev hun en lang række romaner, bl.a. *Han faldt ved Helgoland*, 1894, *Dit Folk skal være mit Folk*, 1901, *Sten Stensen til Stensbo*, 1904 og *Hvem kastede den første Sten?*, 1906. For sin interesse for Slovaekiets problemer fik hun en gade opkaldt efter sig i Bratislava. – For kvindesagen virkede hun i artikler og foredrag og var Danmarks delegerede ved Den internationale kvindekongres i Chicago 1893. Hun ønskede at hævde frihedens og ligestillingens seriøse ansvar fremfor frigiorthedens ligegyldige løslagtighed, og kom herved, bl. a. med sit skuespil *Mænd af Ære* (1890 på Casino teatret) tilsyneladende på tværs af Georg *Brandes der kvitterede med en nedrig artikel om hendes ægteskabsforhold i „Verdens Gang“ august 1889. Ligestillingens

bannerfører skuffede hende således ved at vise sig som mandschauvinistisk litterat. – Pietismens mørke vendte hun sig endelig mod 1892 med romanen *I en Lysengels Skikkelse*.

1891 opsogte hun sidste gang Ibsen og bebrejdede ham hans misbrug af hende i Et Dukkehjem. Det antages at denne bebrejdelse var en vigtig inspirationskilde til hans sidste skuespil Naar vi Døde vaagner, 1899 om billedhuggeren og hans model der suges tom for liv for at kunstværket kan blive til. Flere af deres mødes replikker skulle angiveligt gå igen i stykket, og hovedpersonen Irenes nordlandske tonefald er netop K.s. Om hendes egen litteratur sagde Bjørnson træffende at „tendensen ligger som nøgen nerve, ikke dækket af menneskelighed“. Men dens varetagelse af de undertrykte nødråb og dens søgen efter varme og værdighed mellem religionens og bohemvæsenets skinliv giver indtryk af tiden og gør indtryk på læseren. □Relief af R. Bøgebjerg. Foto.

L. K. i Nationaltid. 28.–30.6.1915. – Georg Brandes i Verdens gang, aug. 1889. L. K. sst. 29.11.s.å. Anton Andersen: Danske forfatterinder i det 19. årh., 1896 132–35 182–87. Helge Rode: Det sjælelige gennembrud, 1928 124–32. Carl Gad: Omkr. kulturkrisen, 1929 45–64. B. M. Kinck in Edda XXXV, Oslo 1935 498–543. Helge Kjærgaard i Jyllandsposten 21.6.1949. Kamma Svensson i Politiken 17.11.1955. Steen A. Cold i Berl. tid. 20.10.1968. – Papirer i Kgl. bibl.

Steen A. Cold

Kiellerup, Jacob, se Kjellerup, Jacob.

Kiellerup, Lauritz, se Kjellerup, Lauritz.

Kielman v. Kielmansegg, Friedrich Christian, rigsfriherre, 1639–1714, gottorpsk statsmand. * 1.2.1639 i Slesvig, † 25.9.1714 i Hamburg, begr. sst. (domk.). F: kansler Johann Adolph *K. v. K. (1612–76) og Margaretha v. Hatten (1617–56). ~ 8.5.1665 på Satrupholm med Maria Elisabeth Ahlefeldt, * 1643, † 23.9.1709, begr. i Hamburg (domk.), d. af major Claus A. til Gelting og Fresenhagen (1610–74) og Hedeveg Rantzau (1618–95).

Efter studier i Lübeck, hvor han blev domherre, Leiden (1655–56) og Siena nævnes K. v. K. 1661 som gottorpsk kammerjunker og administrerede i de følgende år biskop August Frederik af Lübecks ejendomme. 1665 blev han gehejme- og kammeråd og fik som sådan Gottorphoffets franske, italienske og spanske korrespondance under sig. Han holdt tale ved Kieluniversitetets indvielse 1665, var 1666 i sendelse til kurfyrsten af Brandenburg i Kleve og virkede for det dansk-gottorpske ægteskab 1667. 1670 og senere deltog han i forhandlingerne med Danmark om

den plønske arvestrid. Han var her ikke altid i overensstemmelse med faderen som lejlighedsvis beskyldte ham for at lade sig påvirke af A. *Cramer. Da den gamle v. K. 1671 bosatte sig i Hamburg overlod han K. v. K. sit hus i Slesvig og Satrupholm. 1672 blev K. v. K. faderens efterfølger som amtmand i Trittau og Reinbeck og i Mohrkirchen og (1.10.) vicepræsident i kancelliet. 1673 udnævntes han til landråd. Efter Rendsborgforliget toges han sammen med faderen og sine to brødre til fange af den danske regering og sad i nogen tid fængslet i Nyborg, senere i citadellet i Kbh. Løsladt 1677 tog brødrene v. K. ophold i Hamburg, men modtog juni s.å. en hertugelig ordre til at slå sig ned på deres godser. Hertug Christian Albrecht var, påvirket af deres fjender, brøstholden over et beskærmelsesbrev de havde udvirket af den danske konge, og over den af dem og faderen til Danmark udredte store løsesum og talte om deres og faderens „landkundige Injustice und Geldgeiz“ og deres tilsidesættelse af de hertugelige interesser. Truet med videregående skridt søgte de dansk og kejserlig beskyttelse og tog afsked fra gottorpsk tjeneste. 1679 ophøjedes de i rigsfriherrestand og fik kejserlig rådstitel. 1701 blev K. v. K. dansk gehejmeråd. Sine sidste år boede han i Hamburg hvor han var domprovst. Han var ejer af Satrupholm, Opdrup (der begge solgtes 1685 til Christian Albrecht), Wandsbek (1679–1705) og Kohøved. Hans store bibliotek på ca. 50.000 bind solgtes efter hans død ved fire auktioner; trykt katalog 1718-21. Fra hans sønnesøn Georg Ludwig stammer de nulevende grever af K. □Maleri.

Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen VI, 1923. – L. Bobé i Pers. hist. t. 4. r. II, 1899 30 (om slægten). Ed. og Erich v. Kielmansegg: Familien-Chronik der Herren, Freiherren und Grafen v. K., 2. opl. Wien 1910. Danm.s adels årbog XL, 1923 479. Wilh. Hahn i Familienkundliches Jahrbuch Schlesw.-Holst. IV, Kiel 1965 60f (om slægten).

*C. O. Bøggild-Andersen**

Kielman v. Kielmansegg, Johann Adolph, 1612–76, gottorpsk statsmand. * 15.11.1612 i Itzehoe, † 8.7.1676 i citadellet i Kbh., begr. i Slesvig (domk.). F: foged for jomfruklostret i Itzehoe Hans K. (ca. 1570–1629, ~1° med Margarethe, ~1° med Georg Hummerfeld) og Anna Runge († 1637 (?)). ~ 2.11.1635 i Itzehoe med Margaretha v. Hatten, * 25.8.1617 i Rendsborg, † 12.12.1656 i Slesvig, d. af landskansler Hinrich v. *H. (ca. 1580–1655) og Margarethe Wassmer (* 1598). – Far til Friedrich Christian *K. v. K. K. gik i skole i Lübeck, besøgte senere Leiden (1629) og flere tyske universiteter, blev dr. jur. i

Kielman v. Kielmansegg, Johann Adolph

Jena 1633, rejste i Frankrig, studerede nogle måneder praktisk jura ved kammerretten i Speier og aflagde besøg i Wien, Ungarn og Böhmen. Efter hjemkomsten (1635) var han advokat i Holsten og blev snart slesvig-holstensk landsyndicus. Jan. 1636 udnævnte hertug "Frederik III ham til sin råd. Som sådan benyttedes han i diplomatiske sendelser til Christian IV, kejseren og tyske fyrster og repræsenterede hertugen på Regensburgrisdagen 1640-41. 1641 ophøjedes han af kejseren i tysk rigsadel og udnævntes til pfalzgreve; 1652 fik han ret til at føre navnet v. Kielmansegg der bares af en østrigsk adelsslægt med hvilken han skal have sluttet en familiepagt. 1641 blev han geheime- og hofråd, og efter bestallingen at domme har han især skullet beskæftige sig med udenrigsanliggender. 20.3.1644 blev K. endelig hertugens kansler. Han er den betydeligste af de borgerligfødte embedsmænd der kom i gottorpsk tjeneste i disse år, og hans karriere er snævert knyttet til tidens dansk-svenske modsætningsforhold. K. synes tidligt at have anbefalet en forbindelse med Sverige, og det blev under alle omstændigheder ham der – sammen med geheimeråd L. C. Moltke – kom til at forhandle både den betydningsfulde traktat med Sverige af 10.9.1657 og de deraf afledte gottorpske krav på den danske krone som fremførtes under de dansk-svenske fredsforhandlinger i Roskilde og København 1658. Her fik hertugen suveræniteten over sin del af Slesvig og han blev løst af sit lensbånd til den danske konge. Da hertug Frederik III døde 1659 overvejede K. at trække sig tilbage fra regeringen, men et behædigt svensk indgreb gennem diplomaten Schweder Dietrich Kleihe sikrede at K. forblev i sit hverv. Det var også Kleihe der stod bag de mange gottorpske henvendelser til stormagterne for at skaffe internationale garantier af de i krigene 1658-60 vundne fordele, men K. tog naturligt del i dette arbejde. Maj 1661 indgik Gottorp påny en hemmelig traktat ifølge hvilken Sverige lovede øjeblikkelig militærhjælp på hertugens anmodning samt neutralitet for hertugdømmerne samlede område under en dansk-svensk krig; en bestemmelse om at hertugen i tilfælde af dansk nederlag i en sådan krig skulle have de kongelige dele af hertugdømmerne blev efter svensk ønske udtaget af selve traktaten hvor K. havde fået den anbragt, men udfærdigedes i en særlig, skriftlig forsikring. Under den unge hertug "Christian Albrecht fik K. en vældig indflydelse. 1662 blev han regerings- og kammerpræsident ligesom han s.å. blev optaget i det slesvig-holstenske ridderskab med hele sin familie. I disse år udviklede han en ny administration på Gottorp bestående næsten udelukkende af lo-

yale medarbejdere, slægtninge eller venner, og som medlem af ridderskabet forstod han at stække dette traditionelt mere danskorienterede miljø, idet han også kunne besætte posterne som landråder, der skulle udgå fra ridderskabet, med medlemmer af sin egen kreds. Desuden var han amtmand over flere amter, som Barmstedt (1647-50), Mohrkirchen (1655), Reinbek og Trittau (1664), vigtigt fordi dette embede var forbeholdt landråderne, ligesom han var forstander for det adelige Skt. Johannes jomfrukloster i Slesvig og domprovst ved kapitlet i Hamburg (1650). Kammerråd A. "Cramer forsøgte at advare mod at samle så megen indflydelse hos én person, men forgæves. Da hertugen 1665 virkeliggjorde faderens plan om oprettelse af et universitet i Kiel var K. også her den drivende kraft, og ved indvielsen 5.10. repræsenterede han kejseren og holdt flere taler på latin. Freden i København 1660 efterlod adskillige punkter der skulle løses ved forhandling. Med Sverige som nidkær tilskuer, personificeret ved Kleihe, forhandlede Gottorp med Danmark, først om den sk. peræqvationsrecess og senere om Glückstadtoverenskomsten oktober 1667 der kronedes af Christian Albrechts ægteskab med Frederikke "Amalie af Danmark. K. deltog i begge dele, ligesom han kunne enes med Christoffer "Gabel, med hvem han førte en fortrolig brevveksling, om at holde hertugen af Pløn ude fra arveretten til grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst. En fælles aktion i dette spørgsmål faldt imidlertid på gulvet, især pga. den gottorpsk-fjendtlige statholder Frederik "Ahlefeldt (1623-86) da de plønske arvekrav viste sig umulige at komme uden om. Den danske regering indlod sig bag Gottorps ryg i forhandlinger med Pløn for at erhverve begge grevskaber i deres helhed, og K. søgte atter Sveriges støtte. Da Christian Albrecht efter den dansk-plønske overenskomst under sit ophold i Kbh. marts 1671 blev fravristet et mundtligt løfte om en overenskomst med Danmark fik K. dette løfte tilbagekaldt da hertugen var kommet hjem til Gottorp. Danske bestikkelsesforsøg og forhandlinger nyttede ikke, og K. følte sin personlige sikkerhed truet og tog sept. 1671 ophold i Hamburg. Her forhandlede K. atter forbundsplaner med Kleihe, traktaten kom i hus nov. 1671, og derved blev forbundet af 1661 fornyet og udtrykkeligt udvidet med Delmenhorst og Oldenburg. Okt. 1672-febr. 1673 førtes dog atter forhandlinger om det oldenburgske spørgsmål mellem K. i Hamburg og den danske regerings kommissær U. F. "Gyldenløve. K. udtalte sig herunder stærkt skeptisk om værdien af alliancen med Sverige; han ville gerne tilbage til Gottorp og

lokkedes også af et tilbudt dansk gratiale på 20 000 rdl. Forhandlingerne videreførtes af K.s søn, vicekansler F. C. v. Kielmansegg og A. Cramer. Gottorp forlangte 500 000 rdl. for at give afkald på grevskaberne. Det ville den danske regering og måske især Fr. Ahlefeldt ikke acceptere. Både K. og Gyldenløve var ærgerlige; K. mente at man havde spændt buen for højt. Maj 1674 sluttedes et nyt svensk-gottorpsk forbund der øgede den 1661 lovede hjælp og forpligtede hertugen til ikke at indgå overenskomst med Danmark om grevskaberne uden Sveriges samtykke. K. opgav dog ikke sine forligsbestræbelser. I breve til Griffenfeld foreslog han at kongen skulle overlade Gottorp grevskaberne mod at få Tønder amt i stedet. En tid benyttedes P. v. *Klingenberg som mellemmand, og i juni 1675 kom det til officielle forhandlinger mellem K. og *Griffenfeld i Rendsborg hvor K. stillede rigskansleren Steinhorst amt i udsigt som belønning. Kort efter tvang den danske regering hertugen til det ydmygende „forlig“ i Rendsborg 10.7. 13.7. måtte derpå K. og hans sønner underskrive en forsikringsakt hvorved han forpligtede sig til ikke at forlade hertugdømmerne, men tjene kongen og hans søster, hertuginde af Gottorp med troskab, under tab af ære og formue. Han søgte senere at blive løst fra denne forpligtelse, men den danske regering nærede en grundig mistillid til K., og 17.3. fængsledes han og hans sønner i Slesvig. Han førtes til Kbh. hvor han anbragtes først i Simon *Petkums hus ved Frederiksholms kanal, senere i citadellet. Under Griffenfelds proces afgang han 13.5. en erklæring om Steinhorst-forhandlingerne. Selv truedes han med kriminalproces, men frikøbte sig for 1 tønde guld. Kort efter døde han af et slagtilfælde.

Den afpressede tønde guld kaster lys over omfanget af K.s formue hvis vækst kan følges ved hjælp af hans i familieje bevarede regnskabsbog (1645: 21.672, 1660: 309.400, 1669: 416.600, 1675 535.949 rth.). Hans sportelindtægt var meget stor; hertil kom indtægten af hans godser og af en omfattende lånevirkksomhed; at han heller ikke gik af vejen for bestikkelser viser bl.a. beretningen fra den 1681 af Christian Albrecht nedsatte visitationskomité. Af godser ejede han bl.a. Satrupholm i Slesvig og Cronshagen i Holsten, desuden pragtfulde huse i Slesvig by og i Hamburg. □Maleri (Fr.borg). To udaterede stik i lign. type af Chr. Rothgiesser og med ændret dragt af samme, 1651. Radering, formentlig af J. Ovens. Tegn. af Ovens, 1656 (kobberstiksaml.), mal. af samme, 1665. Stik af Hans Straus efter Ovens, samme stik med betegnelsen R. Collin efter H. Qvellinus. Stik af H. Straus, 1666, efter dette min. af Thornborg (Fr.borg) og stik 1744.

Mal. af J. Ovens (Kiels univ.). Knælende statue på epitafium 1673 (Slesvig domk.).

Danm.-No.s traktater 1523–1750, udg. L. Laursen IV–VII, 1917–26. – L. Bobé i Pers. hist. t. 4. r. II, 1899 24f. E. v. Kielmansegg: Familien-Chronik der Herren, Freiherren und Grafen v. K., 2. opl. Wien 1910. Danm.s adels årbog XL, 1923 478. Wilh. Hahn i Familienkundliches Jahrbuch Schlesw.-Holst. IV, Kiel 1965 60f (om slægten). Send-Schreiben eines Denemärckischen von Adel an seinen guten Freund in Deutschland . . . u. st. 1676. J. Moller: Cimbria lit. I, 1744 295–98. A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld I, 1893 104f; II, 1894 18f 233f 248f 446f o.fl. st. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste dage, 1894 (fot. opr. 1969). P. Lauridsen i Hist. t. 7. r. V, 1904–05 1–99. Samme: Slesv. og kronen, 1906. Harry Schmidt i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. XLVIII, Lpz. 1918 279–96. Ludw. Andresen sst. 1921 1–146. H. Kellenbenz sst. 1949 197–231. P. v. Hedemann-Heespen: Die Herzogtümer Schlesw.-Holst. und die Neuzeit, Kiel 1926. Ludw. Andresen og W. Stephan: Beiträge zur Gesch. der Gottorfer Hof- und Staatsverwaltung I og II, Kiel 1928 = Quellen und Forsch. zur Gesch. Schlesw.-Holst.s XIV–XV. B. Fahlborg: Sveriges yttre politik 1660–64, Sth. 1932. Harald Bohn: Sverige, Danm. och Frankrike 1672–74, Sth. 1933. Herm. Kellenbenz: Holstein-Gottorf, eine Domäne Schwedens, Lpz. 1940.

Steen Ove Christensen (C. O. Bøggild-Andersen)

Kier, Otto, 1792–1863, advokat, historisk forfatter. * 15.4.1792 i Haderslev, † 23.3.1863 sst., begr. sst. F: skipper Otto Thomsen K. (1749–1832) og Anna Maria Boyschau (1748–1830). ~ 30.6.1820 i Haderslev med Johanne Frederikke Bruhn, * 15.3.1799 i Flensborg, † 15.5.1874 i Haderslev, d. af købmand Johan Ernst B. (ca. 1748–1808) og Maria Prehn (1766–1807).

K. blev student 1812 fra Haderslev, studerede i Kiel og Heidelberg, tog 1816 juridisk eksamen i Gottorp og nedsatte sig som advokat i Haderslev hvor han virkede til sin død. Han fik 1837 bestalling som overretssagfører og notar, og 1841 blev han herredsfoged for Gram herred. Han søgte 1843 at hindre den af dansksindede bønder ønskede ophængning af en mindetavle for sprogreskriptet af 1840 i Gram herreds tinghus, og 1848 sluttede han sig åbenlyst til slesvigholstenerne. Den provisoriske regering udnævnte ham til borgmester, politimester og byfoged i Haderslev, en stilling han beklædte til marts 1850. – Som embedsmand var K. overmåde dygtig. Han var kasserer ved Haderslev provstis fælles kirkekasse og blev 1841 medlem af den kommission som arbejdede med naturaltiendens afløsning; i flere skrifter slog han til lyd for en regulering af det nordslesvigske tiendevæsen, ligesom han utrætteligt arbejdede for en forbedring af Haderslev havn og fjordens sejlbarhed. Herom udgav han 1854 *Der Hafnenbau der Stadt Hadersleben*. Han interesserede sig stærkt for Slesvigs retshistorie og forfatningsforhold; hans af-

Kier, Otto

handlingerne findes navnlig i Jahrbücher für die Landeskunde der Herzogthümer Schleswig-Holstein und Lauenburg, heri bl.a. hans hovedarbejde *Ansichten über den Entwicklungsgang der inneren Verfassung des Herzogthums Schleswig, mit besonderer Berücksichtigung des Amtes Hadersleben* II–VII, 1859–64. – R. 1831. □ Mal. af Valentin Wassner fra 1840'erne.

P. Lauridsen: Da Sønderjylland vågnede IV, 1916; VI, 1918. Chr. Paulsens dagbøger, udg. Kn. Fabricius og J. Lomholt-Thomsen, 1946. Laurids Skau: Brevveksl. m. politiske venner i Kbh., udg. H. V. Gregersen, 1966. Samme: Brevveksl. m. politiske venner i Sønderjylland, udg. samme, 1970. – Jahrbücher für die Landeskunde der Herzogthümer Schlesw.-Holst. und Lauenburg VII, Kiel 1864 299–303. H. Hjelholt: Sønderjylland under treårskrigen II, 1961. H. Fangel: Haderslev bys hist. I, 1975.

Lorenz Rerup (Svend Larsen)

Kier, Søren (Severinus Paludanus), –1610–30–, maler.

Man har (uden at bevis foreligger) antaget, at K. var sønnesøn af sin navnefælle, tolder i Kolding Søren *Kjær, og at han var den dreng som Christian IV 1607 satte i lære i Amsterdam hos Pieter *Isaacsz. Ca. 1610 må han være vendt tilbage til Danmark, idet han 1612 som kgl. majestæts kontraferej modtog betaling for sit forbrug af lærred og andet personligt udstyr, anvendt gennem to års tid, siden han kom til landet fra Amsterdam. Den egentlige udnævnelse som kongens kontraferejer synes han dog først at have fået 1617, efter at han var vendt tilbage fra en ny udlandsrejse, bl.a. til Italien. Et brev til kongen er dateret Venedig 21.6.1614, og endnu 1616 får han penge af rentemesteren sendt hertil. K. er blandt de malere der medvirkede ved udsmykningen af „den lange sal“ på Rosenborg. 1618 arbejdede han således på de fire store lærreder til dekorationen. Francis *Beckett har forsøgsvis identificeret det usignerede „En ammestue“ (Fr.borg) med et af K.s værker hertil. K. udførte også portrætter af kongen, samt billeder med allegoriske og mytologiske motiver. 1628 betales han for et maleri af en af de syv frie kunster, mens han til enke-dronning Sofies „lille stue“ på Fr.borg udførte syv vægbilleder på træ, bl.a. med Danaë, Paris' dom, og forskellige Venus-fremstillinger. Også på Nykøbing slot har K. 1623 arbejdet for enke-dronningen. 12.12.1627 fik han sin afsked, men blev dog ansat påny 28.2.1630. Han nævnes for sidste gang i regnskaberne 12.3. s.å. Ingen af de i kilderne omtalte værker af K. kendes i dag, og enhver tilskrivning til ham vil derfor bero på formodning.

F. R. Friis: Bidrag til da. kunsthist., 1890–1901 150f. Fr.borg II, ved Fr. Beckett, 1914 259f. Samme: Kr. IV og malerkunsten, 1937.

Birgitte Bøggild Johannsen

Kierkegaard

Den kendteste slægt K. føres tilbage til fæster af en af anneksgårdene („kirkegårdene“) i Sædding Christen Jespersen K. (ca. 1673–1749).

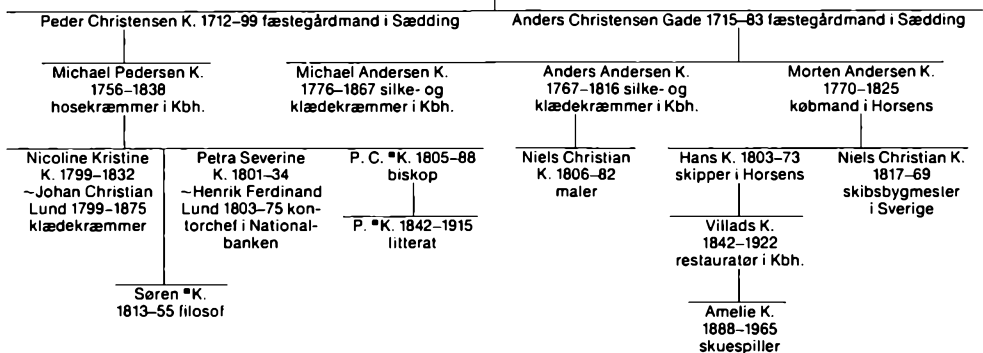
Biskop P. C. *K. var ~1° med Elise Marie Boisen, d. af biskop P. O. *B.

Olaf Kierkegaard og P. F. Parup: Fæstebonden i Sædding Christen Jespersen Kierkegaards efterslægt 1941. Bengt Hildebrand: Till släkten Kierkegaards historia, Personhist. tidskr. XXXIV, Sth. 1933 92–111.

Hans H. Worsøe

Kierkegaard, Pascal Michael Poul Egede, 1842–1915, litterat. * 27.3.1842 i Kbh. (Frue), † 28.2.1915 i Ålborg, begr. sst. F: biskop P. C. *K. (1805–88) og Sophie H. Glahn (1809–81). Ugift. K. voksede op i Pedersborg ved Sorø, men flyttede da faderen blev biskop 1857 til Ålborg. Mens han næppe modtog større personlige indtryk af farbroderen, Søren *K., blev han gennem arv og opvæxt stærkt præget af forældrene. De var begge uligevægtige gemytter, specielt faderen, der led af en manio-depressiv sygdom. Efter en glædesløs, knugende barndomstid blev den højtbevagede dreng 1861 student og kom til Kbh. hvor han blev cand.theol. 1866. I studietiden udviklede han en mere og mere sarkastisk og bitter livsstil, uden tro og præget af en rastløshed der varede ved efter eksamen. Sammen med J. P. *Jacobsen, Emanuel *Fraenkel og H. S. *Vodskov, med hvem han stod i forbindelse til dennes død, blev han en ledende skikkelse i en gruppe af unge fritænkere. Desuden omgikkes han A. C. *Larsen, Troels *Troels-Lund og Harald *Høffding som han øvede en vis indflydelse på. Noget embede kunne han ikke samle sig om. 1872 slog hans sindssygdom ud og i et par år var han indlagt på Oringe. Hans lidelse var en skizofren psykose i kombination med manio-depressive anlæg. Han var påvirket både gennem arv og den meget dystre opvæxt. Han brændte hurtigt op, og efter sit hospitalsophold førblev han livet igennem i en indifferent, mørk sindstilstand. 1877–81 fungerede han som bibliotekar ved Stiftsbiblioteket i Ålborg, men levede ellers helt tilbagetrukket. Fra hans hånd stammer nogle oversættelser af middelalderhistorikerne Einhart, 1878, Helmold, 1881, Arnold af Lybek, 1885 og Orderik Vital, 1889–96. Desuden udgav han fem „studier“, skrevet med en uhyggelig sjælskulde og kredsende om djævelen, skæbnen og døden. Speciel interesse har *To Familiestudier*

Christen Jespersen Kierkegaard ca. 1673–1749 fæstegårdmand i Sædding

(uden årstal, sandsynligvis fra 1890erne) der behandler Kierkegaard-slægten, men uden troværdighed eller sammenhæng. □Foto.

H. H. Lefolii: Selsk. for hist. kildekrifters overs., 1900 17 23–26. Frits Casse: En gammel ingeniørs erindr., 1913 166f. Nordjylland 2.3.1915. Harald Høffding: Erindr., 1928 71–75. Hj. Helweg: Søren Kierkegaard, 1933 25–27. Carl Weltzer: Peter og Søren Kierkegaard, 1936 167f 252 276 318 321f 329–33 335–37 363–65. Frederik Nielsen: J. P. Jacobsen, 1953 (3. udg. 1968) 87f. Ib Ostenfeld: P. K., 1957. Breve fra og til Hans Vodskov I–II, 1972. – Papirer i Kgl. bibl.

Uffe Andreasen

Kierkegaard, Peter Christian, 1805–88, biskop, kultusminister. * 6.7.1805 i Hillerød, † 24.2.1888 i Ålborg, begr. sst. F: hosekræmmer Michael Pedersen K. (1756–1838, ~ 1° 1794 med Kirstine Nielsdatter Royen, ca. 1758–96) og Ane Sørensdatter Lund (1768–1834). ~ 1° 21.10.1836 i Kbh. (Holmens) med Elise Marie Boisen, * 31.1.1806 i Vesterborg, † 18.7.1837 i Kbh., d. af biskop P. O. *B. (1762–1831) og Anna Nannestad (1775–1853). ~ 2° 12.6.1841 på Frbg. med Sophie Henriette (Jette) Glahn, * 14.5.1809 i Olstrup, † 1.6.1881 i Ålborg, d. af sognepræst i Ulso, senere residerende kapellan ved Garnisons k. Poul Egede G. (1778–1846) og Bodil Marie Elisabeth Blicher (1783–1862). – Far til P. *K. Bror til Søren *K.

Et par år efter K.s fødsel flyttede forældrene til Kbh. Han kom 1816 i Borgerdydskolen hvis bestyrer, Michael *Nielsen, betød meget for ham, også efter at han 1822 var blevet student. 1826 tog K. teologisk attestats. Han tilbragte et par år med at undervise på sin gamle skole, samtidig med at han studerede den nyere filosofi. 1828 drog han på en større udenlandsrejse, som den velhavende far betalte. Først rejste han sammen med Joh. Ferd. *Fenger til Berlin hvor K. opholdt sig i over et år. Her hørte han bl.a. Fr. He-

gel, Fr. Schleiermacher og J. A. W. Neander og fordybede sig i studiet af kirkefædrene og skolastikken. Over Halle rejste han videre til Göttingen hvor han 14.12.1829 forsvarede sin afhandling *De notione atque turpitudine mendacii* for den filosofiske doktorgrad. I breve til Kbh. forklarede K. at han alene erhvervede doktorgraden i det fremmede for således lettere at få adgang til katolske biblioteker der måske ikke ville indlade en protestantisk cand.teol. Allerede i Berlin havde han flere gange optrådt som opponent ved disputater. De dialektiske evner, forbundet med fremragende beherskelse af latinen, han ved sådanne lejligheder lagde for dagen indbragte ham øgenavnet „der Disputierteufel aus dem Norden“. Disputatsen blev vel modtaget herhjemme og styrkede uden tvivl hans fremtidsudsigter. Fra Göttingen rejste K. videre til Bonn, Utrecht og Louvain, overalt søgende efter skolastisk litteratur. I Paris oplevede han julirevolutionen. Under de urolige forhold afkortede han sit ophold og rejste ad omveje gennem Tyskland hjem til Kbh.

To forhold der for ham selv hørte nøje sammen prægede K.s liv efter hjemkomsten: spørgsmålet om en livsgerning og om hans eget forhold til kristendommen. Fra sit hjem havde K. en vis tilknytning til det herrnhutiske brødersocietet, men også til J. P. *Mynter. Allerede inden udenlandsrejsen omgikkes K. flere yngre teologer der i striden mellem N. F. S. *Grundtvig og H. N. *Clausen havde taget parti for den første, og også A. G. *Rudelbach kendte han godt fra sit hjem. Dagbøgerne fra årene efter hjemkomsten viser hvorledes han plagedes af religiøse skrumpel og mangel på beslutsomhed. Enhver nok så ubetydelig hændelse udlagdes som tegn på Guds vilje i den ene eller anden retning, og K. anvendte ofte, efter herrnhutisk skik, Bibelen som orakelbog ved at tage varsel af vilkårlige opslag.

Han gjorde Grundtvigs bekendtskab og vedkendte sig det efter nogen tøven på en måde der også fik betydning for spørgsmålet om hvilket arbejde han skulle vælge.

K. ville gerne havde været Poul Martin Møllers efterfølger på den filosofiske lærestol i Kristiania, men i 1830 var der ingen mulighed for en dansker på denne post. De følgende år boede K. i forældrenes hjem og ernærede sig ved at undervise på Borgerdydskolen i klassiske sprog. Desuden begyndte han at manuducere til teologisk eksamen. Efter forgæves at have søgt flere præsteembeder udnævntes han 1833 til sognepræst i Vejerslev og Blidstrup på Mors, men betænkelighederne ved at skulle aflægge præsteløft fik ham, efter at have rådført sig med bl.a. Grundtvig, til at bede Frederik VI om afsked inden han overhovedet var ordineret. Da denne udvej dermed foreløbig syntes spærret rettedes hans tanker igen mod den akademiske karriere. Han søgte om tilladelse til at holde filosofiske og teologiske forelæsninger ved universitetet, men teologerne ville ikke vide af den filosofiske doktor. K. holdt derefter forelæsninger ved det filosofiske fakultet og tog atter fat på at udarbejde en teologisk licentiaafhandling. Omtrent samtidig forværredes hans udsigter idet han efter stor uro og mange betænkeligheder offentligt bekendte sin tilslutning til den grundtvigske fløj ved at yde bidrag til J. C. Lindbergs „Nordiske Kirketidende“.

1835 indleverede K. sin afhandling *De theologia vere Christiana, præcipue autem philosophica ejus parte, rite construenda* til det teologiske fakultet. Som et forsøg på videnskabeligt at begrunde og udvikle det grundtvigske kirkesyn i dets modsætning til den traditionelle teologi blev bogen modtaget særdeles unådigt af fakultetet der dog ikke vovede at afvise den. Ved forsvaret (1836) gjorde K.s dialektiske færdigheder sig gældende, men i fakultetets øjne var han herefter umulig. Han forelæste derpå som privatdocent over nytestamentlige og kirkehistoriske emner samtidig med at han virkede som manuduktør. I Lindbergs Kirketidende skrev han en række afhandlinger om den apostolske trosbekendelse i oldkirken, og 1840-42 udgav han sammen med Th. V. Oldenburg *Nordisk Tidsskrift for christelig Theologi* som han for en stor dels vedkommende fyldte med egne arbejder. Såvel her som i K.s senere tidsskrift, *Fortættelser fra Pedersborg* (1849-53), koncentreredes hans arbejde om Ny testamente og kirkehistorie. Det er præget af lærdom og skarpsindighed, men K., der var en fremragende taler, skrev tungt og indviklet, og på grund af en for ham særegen kombination af usædvanlig grundighed og tilbøjelighed til at la-

de sig aflede af øjeblikkets krav havde han vanskeligt ved at få større arbejder der allerede delvis var offentliggjort ført rigtigt til ende. Bedst gik det med afgrænsede eksegetiske eller patristiske studier medens han aldrig fik fuldført sit kirkehistoriske program, fremsat i afhandlingerne *Jesu Christi Kirke i Folke-Kirkerne*, 1841-42 og *Herrens Seirstog igjennem Folke-Kirkerne*, 1852 der, som næsten alt hvad K. skrev inden han blev biskop, var inspireret af tanken om trosordet som kirkens fundament.

Både lysten til at virke ved universitetet og samarbejdet med Grundtvig og hans venner bandt K. til København. Han var medstifter af Danske samfund og Asylselskabet, og han var blandt dem der inspirerede til Grundtvigs berømte forelæsninger på Borchs kollegium 1838, men i længden kunne han ikke finde tilfredsstillelse ved sin noget fritsvævende eksistens. 1842 udnævntes han til sognepræst i Pedersborg og Kindertoft ved Sorø. Han havde svært ved at gøre sig forståelig for sognenes beboere, og messefald var ikke helt usædvanligt i Kindertoft. Bedre befandt han sig blandt embedsbrødre i „Det sydvestsjællandske Broderkonvent“, og i Roskilde konvent blev han i kraft af sin lærdom og veltalenhed lige fra begyndelsen en dominerende skikkelse. – K.s deltagelse i Roskilde konvents forhandlinger, der findes omhyggeligt refereret i Dansk Kirketidende, afspejler på udmærket måde de tre problemområder der optog ham i Pedersborgtiden: forsvaret for den grundtvigske anskuelse, den kirkelige ordning i landet og forholdet til broderen Søren og hans forfattervirksomhed. I den stadige debat om det grundtvigske kirkesyn havde „skriftteologerne“ en formidabel modstander i K. der med sin eksegetiske kundskabsrigdom kunne møde dem på deres eget felt. Mest opmærksomhed vakte nok den diskussion som K. havde med A. G. Rudelbach på det første skandinaviske kirkemøde 1857. Konventets dannelse 1842 var et udtryk for den deltagelse i det offentlige liv som liberalismen havde opmuntrt til. Den grundtvigske anskuelse implicerede et frihedssyn der ikke kunne undgå at få betydning for opfattelsen af den kirkelige ordning. K. kom selv i konflikt med enevældens statskirke da han 1842 nægtede at efterkomme en befaling fra biskop og kancelli om at tvangsdøbe børn af baptistiske forældre, men kongeparrets beskyttelse reddede ham fra at blive afskediget. K. kunne ikke følge Grundtvig i dennes krav om „præstefrihed“, men ønskede en moderat og gradvis ændring af de faste statskirkelige former. Formentlig er han en af de første der bevidst har tydet den berømte „løfteparagraf“ i grundloven således at den ikke inde-

bærer en veritabel kirkeforfatning, men blot en lovgivning der på traditionens grund skaber friere forhold i kirken. Som forkæmper for en sådan opfattelse, men også i almindelig ansvarsbevidsthed over for land og folk, søgte han forgæves valg til den grundlovgivende rigsforsamling. Heller ikke til folketinget opnåede han valg, men han sad i landstinget 1849–52 hvor han nærmest fulgte bondevennerne. K. er en af dem der har været med til at præge den linje der vandt sejr i dansk kirkepolitik.

Søren Kierkegaard så med mishag på den ældre brors virksomhed i Roskilde konvent og i rigsdagen. De bevægede sig ad så forskellige veje at forholdet mellem dem måtte blive belastet, men langt værre blev det da K. 1850 udtalte sig i konventet om H. L. "Martensen og Søren K. Især harmede det Søren at K. karakteriserede ham som „ekstatiker“. Da Søren K. 1854 indledte det angreb på den officielle kirke som han fortsatte til sin død året efter smertede det ham at broderen ikke tog ordet. Men efter at K. 1855 havde ytret sig til kirkekampen i Roskilde konvent brød Søren helt med ham, og han nægtede at modtage ham da han lå for døden. For dem begge blev deres indbyrdes forhold af stor betydning, for Søren ved at intensivere følelsen af at stå alene og ved at skærpe angrebet på kirken, for K. ved at aktualisere momenter i deres fælles anlæg og baggrund der bidrog til at splitte hans sind og forstærke den skrupulositet der til sidst blev hans skæbne. Også i Pedersborg-tiden holdt K. lejlighedsvis forelæsninger ved universitetet, altid med god tilslutning. To gange søgte han et teologisk professorat, begge gange støttet af studenteradresser. Fakultetet vovede ganske vist ikke længere at bestride hans kvalifikationer, men fandt dog udveje for at undgå ham. Sidste gang (1854) vragedes han til fordel for J. A. Bornemann der viste sig aldeles umulig. 1856 udnævntes K. til biskop i Ålborg måske fordi H. L. Martensen ville forhindre ham i at blive præst i Kbh. K. blev en energisk og dygtig biskop. Han gjorde meget for at højne standarden i kirke og skole, visiterede utrætteligt, opmuntrede præster og menigheder i tale og skrift og tog sig med sædvanlig samvittighedsfuldhed, men også med indre ængstelse og tvivl om den rigtige afgørelse, af enhver sag der forelagdes ham, eller som han anså for det for sin pligt at tage op. Han bekæmpede sekternes (baptister og mormoner, bl.a.) virksomhed, men kun med åndelige våben. Hierarkiske tilbøjeligheder lå ham fjernt, og han færdedes hellere i fattiggården end i det højere selskabsliv. Blandt bispekollegerne var det kun Otto Laub i Viborg han fik et hjerteligt forhold til.

K.s folkekirkelige syn og den respekt som selv kirkelige modstandere var tvunget til at nære for ham bragte ham to gange på tale som kultusminister. 1867 da ministeriet Frijs måtte finde en løsning på Ryslingle-sagen blev det alvor. K. stillede mange betingelser og nærrede mangfoldige betænkeligheder, men sagde ja da han blev fritaget for at have ansvar for kunst og teater og fik løfte om nedsættelse af en kirkelig kommission der skulle følge vedtagelsen af en valgmenighedslov op. K. førte sin sag med stor dygtighed i rigsdagen, men tyngedes af embedets byrder da han følte sig tvunget til at sætte sig ind i enhver sag der var til afgørelse i ministeriet. Da bispekollegerne offentliggjorde et skarpt angreb på lovforslaget var hans modstandskraft brudt, og han vendte syg og skuffet hjem inden loven blev vedtaget.

Det var naturligt at K. fik sæde i kirkekommissionen, men i de følgende år tiltog hans tungsind og træthed, og 1875 tog han sin afsked. Livet i hjemmet var trist. Hustruen var næsten altid sengeliggende, og sønnen Poul hvis psykiske tilstand hindrede ham i at leve et normalt liv måtte med K.s tilbøjelighed til at se tegn og anvisninger i alt tage sig ud som et levende udtryk for Guds dom over K. og hans slægt. Han følte sig under bestandig anklage, frasagde sig al rang og pintes af selvbebrejdelser. 1879 afviste han den teologiske æresdoktorgrad, og i de sidste år var han sindssyg. – R. 1858. DM. 1860. K.² 1869. K.¹ 1874. □ Silhouet af N. Chr. Fausing fra 1840erne. Litografi af A. Lønborg, 1862, efter foto. Litografi 1867 efter foto, træsnit efter samme af H. P. Hansen, 1867, samt 1874. To træsnit 1888. Mal. (Budolfi k., Ålborg). Foto.

Udg. Saml. skr. I–VI, 1902–05.

Kilder. Biskop Otto Laubs levnet, udg. F. L. Mynster II, 2, 1887 230–73 (breve). Breve fra og til N. F. S. Grundtvig II, 1926.

Lit. Fr. Hammerich: Et levnetsløb I–II, 1882–83. H. Martensen: Af mit levnet II–III, 1883. L. Koch i Kirkehist. saml. 3.r.V, 1884–86 437–60. H. Rosendahl sst. 4.r.V, 1897–99 408–44 (heri breve). Carl Weltzer sst. 6.r.IV, 1944 436–534. Leif Grane sst. 1976 122–49. H. P. Barfod: Til minde om biskop P. C. K., 1888. Vilh. Birkedal: Personlige oplevelser II, 1890 76–84. J. F. Fenger: Det sydvestsjæll. broderkonvent, 1890. L. Bøgeskov: Tre gennembrudsmænd, 1905 46–121. J. P. Bang, L. Nyegård og P. N. Petersen i Dansk kirketid., 1905 440–79. B. Paludan-Müller i Tidsskr., udg. H. Begtrup II, 1906 129–70. Th. Elmquist i Vintersol II, 1909 9–31. Ida Johnsen: Mellem to tidsaldre, 1915 (fot. optr. 1969) = Memoirer og breve XXIII. H. Bogedal og S. M. Repsdorph i Kirkeligt samf.s julebog 1925 65–119. Eduard Geismar: Søren Kierkegaard I–VI, 1926–28. H. Høffding: Erindr., 1928 71–75. Sejer Kühle i Pers.hist. t. 9.r.IV, 1931 253–63; V, 1932 150–52; 10.r.II, 1935 19–25. Fr. Brandt og E. Rammell: Søren Kierkegaard og pengene, 1935. Carl Weltzer: Peter og Søren K., 1936. H. J. H. Glædemark: Kirkeforfatningsspørgsmålet i Danm., 1948. Otto Holmgård: P. C. K., Grundtvigs

Kierkegaard, P. C.

lærling, 1953. Ib Ostenfeld: Poul Kierkegaard, 1957. P. G. Lindhardt i Den danske kirkes hist. VII, 1958. Jørgen Bukdahl: Tordenvejret og gentagelsen, 1974 48-73. *Papirer* i Kgl. bibl.

Leif Grane

Kierkegaard, Søren Aabye, 1813-55, filosof. * 5.5.1813 i Kbh. (Helligg.), + 11.11.1855 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: hosekræmmer Michael Pedersen K. (1756-1838, ~ 1° 1794 med Kirstine Nielsdatter Royen, ca. 1758-96) og Ane Sørensdatter Lund (1768-1834). Ugift. - Bror til P. C. *K.

Da K. sommeren 1840 foretog en pietetsfuld rejse til sin fars hjemstavn, området ved Ringkøbing fjord, kaldte han Sædding for „det fattigste Sogn i Jylland i Hede-Eggen“ (K.s Papirer III A 66). Alle trådene i K.s slægtsmonter udgår fra det Vest- og Midtjylland hvor kampen for det daglige brød var så urimelig hård. Hvem der kunne drog bort. Niels Andersen Seding (1720-96) havde 1750 erhvervet borgerskab som hosekræmmer i København; en bror til hans hustru, Peder Christensen K. (1712-99) var sin fæster på en gård der hørte under præsteembedet i Sædding og derfor kaldtes „Kirkegaarden“, blev far til Michael Pedersen K. og otte andre børn. Michel tjente i det nærliggende Lem sogn hos sin fars fætter, fårehandler Michel Graversen, og er kun 11 år gammel med ham rejst til København hvor han blev uddannet hos Niels Seding; 1780 opnåede M.P.K. selv borgerskab som hosekræmmer. 1794 giftede han sig med en søster til sin kompagnon: Kirstine Nielsdatter Royen der var fra Rind sogn ved Herning. De fik ingen børn. 26.4.1797 giftede M.P.K. sig med sin husholderske, Ane Sørensdatter Lund; hun var fra Lund (Brandlund) i Brande sogn, var 1786 kommet til København hvor hendes bror arbejdede som svend. Ane tjente hos Royen før hun 1794 kom til M.P.K. der giftede sig med hende da han havde besvangret hende. De fik syv børn hvoraf den yngste var K., som blev opkaldt efter hosekræmmer (?) Søren Aabye, født i Åby ved Holstebro og død 1812 i København. To af døtrene blev gift med to brødre Lund; disse var sønner af forhen hosekræmmer, nu silke- og klædehandler Henrik Hansen Lund der stammede fra Vrads sogn syd for Silkeborg. Adskillige af disse jyske handelsfolk mødtes i brødremenigheden i Stormgade. Det var herfra bekendtskabet stammede med kontorchef i rentekammeret, justitsråd Johannes Boesen, hvis søn Emil *Boesen blev K.s eneste intime ven. Herrnhutismens strenge syndsbegreb og tilsvarende indlæggende håb om nåde har stemt med M.P.K.s alvorlige livs-

holdning. Han var medlem af brødersocietetet til sin død og fik i forstanderen, J. Fr. Mathiasens indberetning til moderorganisationen i Herrnhut det eftermæle at han havde, i det indre og ydre, været societetet en tro broder og en værdifuld økonomisk rådgiver, samt at han efter nøje skøn i stilhed hjalp de trængende. Inden for folkekirken søgte M.P.K. først Hellig Gejst kirke hvor familiens voksne gik til alters, hvor Søren blev døbt 3.6.1813, og hvor de ældste børn blev konfirmeret. Senere valgte M.P.K. som skriftefader J. P. *Mynster der var residerende kapellan ved Vor Frue kirke; denne konfirmerede 1821 Peter Christian og 1827 Søren. Da Vor Frue var brændt 1807 var det indtil 1829 i Trinitatis kirke at familien K. fik del i den høje, humane forkyndelse hos Mynster som K. senere kaldte „min Faders Præst“. M.P.K. opsøgte flere gange Mynster og gav penge til sognets fattige. Som familiefar har M.P.K. præget hjemmet med sin myndighed, sit tunge sind og sin skarpe hjerne. Han læste meget og indlod sig med forkærlighed i disput om filosofiske og teologiske spørgsmål, også med sine begavede sønner, Peter Christian og Søren K. efterhånden som disse voksede til. Kontrasten var uhyre mellem faderen og moderen: hans skarpskårne ansigtstræk, faste, lidt lydende holdning, den hele kraftfulde personlighed, og hendes runde ansigt, lille trivelige skikkelse, samt milde og muntre omhu for børn og senere børnebørn. Hun kunne nogenlunde læse, men lærte aldrig at skrive. Medens faderens karakter og meninger har været skæbneafgørende for P. C. og Søren K. synes moderen ikke at sætte sig dybere spor. K. nævner hende en passant i to breve til broderen fra marts 1829, men aldrig i dagbøgerne, og i forfatterskabet fik hun øjensynlig heller ingen plads.

Som faderens forhold til kristendommen fik også hans økonomiske dispositioner langtrækkende følger for K. Handelen gav tidligt M.P.K. betydelige indtægter. Under en sygdomspræget periode overdrog han, i februar 1797, før sit andet giftermål, forretningen til sin fætter M.A.K. og Christen Agerskov. M.P.K. overvandt sygdommen og levede derefter som velhavende rentier. Økonomisk held fulgte ham stadig. Den store brand i København 1795 gik uden om hans ejendomme, og han slap billigt ved statsbankerotten i 1813 hvor seks af de gamle rigsbanksedler tvangsombyttedes med kun én ny. Når K., med hentydning hertil, skrev i 1844: „1813 blev jeg født i det gale Pengeaar, da saa mangen anden gal Seddel blev sat i Circulation“ (Pap. V A 3), vidste han nok at møntforringelsen ikke forhindrede hans far i at efterlade sig en betydelig formue; K.s andel i arven, 31 335 rigsdaler, satte

ham i stand til at give alle sine kræfter til forfatterkabet idet han langsomt realiserede sine værdier; da han døde var der, bortset fra indbo med bibliotek, kun penge til begravelsen. M.P.K. satte sine sønner i den højt ansete Borgerdydskole der havde til huse i Gyldendals bygning, Klareboderne. I denne privatskole kom K. til at gå fra forberedelsesklassen til studentereksamen, 1821–30. Af et brev fra K. fremgår det at hans afgang var blevet udsat, „da jeg er vel ung“ (23.3.1829, til P.C.K.). K. var en flittig elev, opvakt uden at brillere, holdt sjov med lærerne og drillede kammeraterne: han kunne derved bringe en langt stærkere elev til tårer, men formåede ikke at holde øgenavne tilbage selv om de indbragte ham en blodig tud. Selv da han havde sin bror P.C.K. som lærer i græsk drillede han ham. Skolens myndige bestyrer, Michael *Nielsen, var K. et mønster på ægte autoritet. Hos ham lærte K. sig så grundigt latin at Nielsen 1830–40 periodvis benyttede ham som lærer og censor i faget. 29.9.1830 dimitterede Nielsen K. til universitetet hvor han ved artium opnåede smukke karakterer: 1. kar. (laudabilis) i latin, latinsk stil, hebraisk, religion, aritmetik, geografi og tysk, og udmærkelse (præ ceteris) i udarbejdelse i modersmålet, græsk, historie og fransk. 30.10. blev K. da immatrikuleret. Der skulle gå ti år før han tog en embedseksamen. Dette for K.s personlige udvikling afgørende tiår må følges næsten år for år. Universitetsåret var delt i vintersemestret (1. nov.–31. marts) og sommersemestret (1. maj–30. sept.). Det første år fortsatte K. sin skoleflid; han forberedte sig til „2. eksamen“; professorernes undervisning udvidede og supplerede skolefagene. K. bestod med fint resultat 1. del i april 1831: 1. kar. i latin, græsk, hebraisk og historie, udmærkelse i lavere matematik, og endnu bedre 2. del hvor han i okt. fik udmærkelse i alle fire fag: teoretisk filosofi, praktisk filosofi, fysik, højer matematik. Vi ved fra tilhørerlister at han fulgte forelæsninger hos J. N. *Madvig (Cicero), F. C. *Petersen (Aischylos), Hagen *Hohlenberg (små profeter), G. F. *Ursin (astronomi), F. *Sibbern (psykologi og logik), Poul Martin *Møller (moralfilosofi). Allerede her har K. mødt de to filosofiske lærere som skulle få størst betydning for ham. Fra nov. 1831 begyndte fagstudiet, teologien, øjensynlig med lignende arbejdsomhed. 1831–34 har K. foretaget kirkehistoriske excerpter, især med henblik på reformationens forløb i Tyskland og Danmark; han har læst Gamle testamente hos Hohlenberg og Ny testamente hos Ch. T. *Engelstoft og C. E. *Scharling; det er dog fremfor alt H. N. *Clausens undervisning han har fulgt, både Clausens nytestamentlige eksegese og hans dog-

matiske forelæsninger; af sidstnævnte har K. udarbejdet et ret omfattende, ufuldstændigt, men renskrevet referat (Pap. I C 19, 2. udg. XII 49–125). Forsommeren 1834 manudcerede *Martensen K. i Schleiermachers dogmatik; K. gjorde selv uddrag af mesterens *Der christliche Glaube* (ib. 126–31). Det er tydeligt at K. forbedrede sig til forårseksamen 1835; men han gik ikke op. For i løbet af 1834 gik tilværelsen i stumper for ham som en skal der brister; ånden rører på sig, personligheden bliver sig smertelig bevidst og søger sit billede i digtede figurer. Fra sept. 1834 planlagde K. sit første digterværk, et skuespil om *Mestertyven*, „der er misfornøiet med det Bestaaende“, en ædel, passioneret sjæl, han „lever for en Idee“, men er tragisk misforstået; han ejer „et vist melancholsk Træk, en Indsluttethed i sig selv, en mørk Anskuelse af Livsforholdene, en indre Utilfredsstillethed“ (I A 11–18). Nov. 1834 definerer K. det tragiske som det at være misforstået. Når Kristi levned er den højeste tragedie er det fordi han er misforstået „af Alle, uagtet det er de højeste Ideer, han vilde meddele“ (I A 33), som var Kristus en oplysningsmand; maj 1835 lyder det i samme ånd: „For den Christne, der nu betragter Jødedommen, viser det sig vel, at Jødedommen kun var et Gjennemgangspunkt; men hvo indestaaer os for, at ikke det Samme er Tilfældet med Christendommen“ (I A 49; jf. 46–48). G. E. Lessing havde i *Erziehung des Menschengeschlechts* (1780) spået at en dag når den nye pagt er så forældet som den gamle indtræder tiden for det tredje, evige evangelium. For K. var kristendommen blegnet som frelsesreligion. Animeret af en studenterkammerat, P. E. Lind, havde han dec. 1834 trykt sin første artikel, et ironisk *Forsvar for Qvindens høie Anlæg*; han tillod sig her letfærdig spøg med den treenige Gud. Juni 1835 skrev K. et langt, fortroligt brev til palæontologen P. W. *Lund, en bror til svogrene, hvori han drøfter hvilket studium han skal foretrække, naturvidenskaben som Lund eller teologien som han er i færd med, men „som slet ikke interesserer“; med denne eksamen kan han dog „gjøre Fader en stor Gæde“. I brevet står *Faust* som „den personificerede Tvivl“; i samtidige optegnelser dukker to andre skikkelser op, *Don Juan* der bliver legemliggørelsen af sanseligheden ligesom *Ahasverus* af fortvivlelsen. For at komme på afstand af familie og kammerater tog K. til det øde Gilleleje hvor han tilbragte sommeren 1835; han betror dagbogen at han havde kunnet tænke sig at blive jurist „for at jeg kunde udvikle min Skarpsindighed i de mange Livets Forviklinger“, eller skuespiller for at roller kunne blive et surrogat for eget liv. For det han mangler er „et

fuldkommen menneskeligt Liv": „det gjælder om at finde en Sandhed, som er Sandhed for mig, at finde den Idee, for hvilken jeg vil leve og døe". Fra kroen i Gilleleje kørte K. ud i Nordsjælland eller sejlede til Sverige hvor han besøgte Kullen. Med alle sanser tog han naturen ind, Gurre søs levende vande og den døende Søborg sø; han sidder „dyngvaad, i øsende Vande, midt i Grib Skov i Lynild og Torden", på Gilbjergtet oplever han havet i stilhed og storm; med disse naturstemninger fødes K.s prosa (I A 63–71 75). Men Gilleleje bragte ingen afklaring. I 1833–34 havde K. hørt Sibberns forelæsninger over kristendomsfilosofi; okt. 1835 stillede K. filosofiens høje aspirationer i skarp kontrast til den kvalme luft hos kristendommen for hvem forløsning er det ene fornødne: K. havde hermed for sig selv bekendt sin forargelse på kristendommen. Han lod teologien ligge, dyrkede i stedet teatret og skønlitteraturen, deltog i den politiske debat med anonyme, antiliberale drillerier over for ivrige reformatorer som Orla "Lehmann. K. vandt bifald hos J. L. "Heiberg som febr.–april trykte artiklerne i sine „Interimsblade" og indbød forfatteren til sig. Men samme forår synes fornøjelserne at tage karakter af udskjelser, en *débauche* som K. 1839 mener han må bruge resten af livet til at sone over for Gud (Pap. II A 520). Mozarts „Don Juan" stod siden førsteopførelsen i 1807 til stadighed på Det kongelige teaters repertoire. Operaens musik har virket erotisk besættende på K.; det er muligt, den har forvoldt at han engang har „ladet sig i en exalteret Tilstand henrive til at besøge et offentligt Fruentimmer" (IV A 65). Det er utvivlsomt at selvmordet truede (Pap. I A 156 158 161). Bunden var vel nået. Men „Omvendelse gaar langsomt" (Pap. I A 174). K. fulgte forelæsninger hos Poul Møller vinteren 1836–37, studerede litteraturen om Faustfiguren med henblik på en afhandling herom da Martensen kom ham i forkøbet (Pap. II A 597). Mod slutningen af 1837 havde han oparbejdet en gæld på 12–1300 rdl. som faderen betalte; 1.9. forlod K. det fædrene hus på Nytorv; faderen lovede ham 500 rdl. om året. Vinteren i Løvstræde sled sig hen; K. fulgte Martensens forelæsninger over spekulativ dogmatik. Men i foråret og sommeren 1838 rev en række begivenheder ham ud af åndelig dvale. 13.3. døde Poul Møller med hvem K. længe havde haft stort udbytte af at omgås. 1837 omtaler han således „en høist interessant Samtale d. 30. Juni om Aftenen" (Pap. A II 102). Samtalen handlede om Kristus og Johannes; hvor K. i dagbogen skriver: „Poul Møller er død" (Pap. II A 209), kommer ind imellem kristelige stemninger til syne, og „d. 19. Mai, Formidd. Kl. 10!

1838" (228) har K. oplevet „en ubeskrivelig Glæde", et gennembrud af samme art som det de første pietister, fx A. H. Francke, regnede for deres åndelige fødsel, og hvis dag og time de derfor nøje mærkede sig. Der var en ny alvor hos K. da han om sommeren skrev sin lille debutbog (udgivet sept. 1838), *Af en endnu Levendes Papirer*. K. sønderlemmede heri H. C. Andersens roman Kun en Spillemand, idet han bebrejdede forfatteren at denne „aldeles mangler Livs-Anskuelse". 9.8. døde så K.s far, „en frygtelig rystende Begivenhed, hvorledes, har jeg aldrig talet til noget Menneske om" (Pap. IX A 70). Op mod denne må det have stået klart for K. og hans far at slægten var under Guds vrede. Tidligt havde familien lidt smertelige tab. I ung alder var K.s bror Søren Michael død 1819, søsteren Maren Kirstine 1822. Nu døde, efter barselseng, de to gifte søstre, sept. 1832 Nicoline, dec. 1834 Petrea; derimellem broderen Niels Andreas sept. 1833 og moderen juli 1834; da blev K. hentet hjem fra Gilleleje, men kom for sent. Tilbage af de syv børn var, foruden K., kun P.C.K. der året efter, sept. 1835 var så syg af tyfus at man frygtede for hans liv. P.C.K. blev gift okt. 1836; juli 1837 døde hustruen. Da K. maj 1847 fyldte 35 år skrev han til P.C.K., at „dette er i en vis Forstand kommet mig aldeles uventet. Det forundrede mig allerede i sin Tid – ja, nu kan jeg da gjerne sige det uden at frygte for at forstyrre – at Du blev 34 Aar gammel. Baade Fader og jeg havde den Idee, at ingen i vor Familie skulde blive over 34 Aar [...] og Fader skulde overleve os alle" (Breve 166–67). I en udateret optegnelse tales om at „en Skyld maatte hvile paa hele Familien, en Guds Straf maatte være over den: den skulde forsvinde" (Pap. II A 805). Skønt faderen nu var død, lige ved 82 år gammel, holdt K. 1847 fast ved tanken om slægtens udslettelse som han har sat i forbindelse med en frygtelig synd i faderens liv; 1846 skrev han: „Det Forfærdelige med den Mand der engang som lille Dreng, da han gik og vogtede Faar paa den jyske Hede, leed meget ondt, sultede og var forkommen, paa en Høi stod op og forbandede Gud – og den Mand var ikke istand til at glemme det, da han var 82 Aar" (Pap. VII I A 5).

„Min Fader [...] er ikke død fra mig, men *død for mig*, for at der om muligen endnu kan blive Noget af mig" (Pap. II A 243). Vi kan konstatere at K. læser til eksamen og 3.7.1840 afslutter teologisk embedseksamen med 1. karakter (laudabilis). P.C.K. havde juli 1839 besøgt Sædding; nu gentog K. den ældre brors pilgrimsrejse. Landsbyen modtog med ærefrygt den rigge hosekræmmers sønner; M.P.K. havde ladet bygge et hus til sine slægtninge og 1821 stiftet et legat til deres

underhold samt til støtte for skolens arbejde. Efter hjemkomsten fra Jylland forlovede K. sig. Tidens kvindeideal var, som Don Juans, den purunge pige, *la giovin principiante*. Hos enkeprovstinden Cathrine Georgia Rørdam havde K. i foråret følt sig draget mod datteren Bolette der var forlovet; i maj samme år traf han hos Rørdams Regine Olsen, født 23.1.1822, datter af kontorchef i finanshovedkassen, etatsråd Terkel Olsen. K. blev straks indtaget i den femtenårige pige, før faderens død var han „besluttet på hende“ (Pap. X 5 A 149), hun stod for hans blik under eksamenslæsningen; hun er, skriver han febr. 1839, „mit Hjertes Herskerinde, „Regina“, gjemt i mit Brysts dybeste Livstanke, [...] skal jeg slutte Dig i mine Arme, – eller: lyder Ordren videre“ (Pap. II A 347). 8.9.1840 friede han; den 10. begyndte deres forlovelse som varede tretten måneder, til 11.10.1841. Forbindelsen var på forhånd dømt. K. havde drømt om at leve et fuldt menneskeliv, men vidste straks at et ægteskab var umuligt: hans tunge gemyt og syndige fortid, måske også en fysisk svaghed, en seksuel uformåenhed han ikke turde håbe på helbredelse for. Hendes lette, glade sind stødte mod hans uovervindelige skrump. Og samtidig skulde alting ske inden for de samme måneder. Fra nov. 1840 modtog K. undervisning i prædikenkunst på pastoralseminariet og holdt 12.1.1841 en vellykket prøveprædiken i Holmens kirke (III C 1). Men under en svaghedsperiode i det tidlige forår spyttede han blod. K. havde besluttet at disputere for den filosofiske magistergrad der svarede til doktorgraden i andre fakulteter; afhandlingen indleveredes 2.6. og antoges 12.6. Omkring 11.8. sendte K. Regine hendes ring tilbage. Hun besvor ham at opgive dette brud; han indvilligede. 29.9. forsvarede K. sin afhandling, og 11.10. brød han definitivt. – Allerede sept. 1837 havde K. tænkt på „et passende Æmne for en Disputats“, nemlig begrebet satire hos romerne (Pap. II A 166). Han skrev i stedet *Om Begrebet Ironi*. 1841, historisk og aktuelt. I afhandlingens første del værdsættes Sokrates' ironi som kritisk gennemgangsled til Platons og Aristoteles' filosofi; i anden del opfattes, med skarp kritik, den tyskrømantiske ironi som udtryk for en amoralsk, ukristelig livsholdning, den som Poul Møller havde kaldt nihilisme. Disputater skulle skrives på latin; K. havde søgt om dispensation fordi han ønskede frit at udfolde sig på modersmålet; medens skriftet om H. C. Andersen var kunstlet og kejtet betegner disputatsen et stilistisk gennembrud. Forsvaret foregik på latin; blandt de ni opponenter var F. C. Sibbern, J. L. Heiberg og nordmanden H. J. Thue; den sidste udgav allerede 1845 en fremragende „Læsebog i Moders-

maalet for Norske og Danske“ hvor K. var fornemt repræsenteret.

I modningens tiår var hos K. fremtrådt spændinger som skulle vare livet ud; med forlovelsen og bruddet havde K. skabt sig en indre konflikt der satte digterværket i gang; med disputatsen var løst op for modersmålet. – K. opholdt sig okt. 1841–marts 1842 i Berlin hvor han længst boede i Jägerstrasse; han hørte forelæsninger hos Fr. Schelling, men skuffedes; til gengæld var han i inspirationens rus: „Jeg skriver paa Liv og Død“ står der i et brev af 14.12. til Emil Boesen. Det blev til *Enten-Eller. Et Livs-Fragment udgivet af Victor Eremita* som afsluttedes i København nov. 1842 og udkom anonymt 20.2.1843. Trods alle tilløb i dagbogen og disputatsen var dette dobbeltværk en hartad ubegribelig kunstnerisk udfoldelse. Allerede i dommen over H. C. Andersens „Kun en Spillemand“ fandtes modsætningen mellem den mennesketype som savner en totalanskuelse af tilværelsen og den som ejer en sådan. I disputatsen står den tyske romantikers negative, livsfornægtende ironi over for en positiv holdning som kaldes den poetiske, hvor et menneske er sig selv klar og gennemsigtig „i sin absolute og evige Gyldighed“ (SS XIII 399). I *Enten-Eller* kaldes den første holdning den æstetiske, den anden den etiske. Omkring og efter 1800 gik igennem europæisk åndsliv, især hos begavet, velbjærget ungdom, en lang bølge af håbløshed; med et overskud af kræfter var der lidet at bruge dem til; denne verdenssmerte kaldtes i Frankrig århundredets sygdom, *le mal du siècle*, i England *spleen*; i Tyskland var man *europamüde*. *Enten-Ellers* I. del angives at bestå af løse lapper hvor en navnløse person, A. har nedskrevet sine desperate stemninger, desuden funderinger over vilkårlighed som handlingsnorm, iagttagelser over ulykkelige menneskeskæbner, analyser af erotiske stadier hos Mozarts figurer, kulminerende med et virtuost portræt af Don Juan, den ureflekterede forfører der er legemliggørelsen af operaens erotisk albesejrende musik. Blandt A's papirer findes *Forførelsens Dagbog* hvis Johannes er den reflekterede kvindebedårer; hans fryd er ikke besiddelsen, men de strategiske bevægelser der fører til den. Over for A står B der kaldes assessor Wilhelm; i lange breve på ministerielle folioark maner han til gennem et valg at nå frem til sit evige selv, kende sig selv i sin evige gyldighed, og forstå at det sande liv består i ansvar over for Gud, kald, ægtefælle. Kontrastforholdet mellem A, æstetiker, og B, etikeren, gentog K. i et nyt, stort anonymt digterværk, *Stadier paa Livets Vei. Studier af Forskjellige [...] udgivne af Hilaris Bogbinder* som udkom 30.4.1845. Med fortegnin g

Platons „Symposion“ skildres først fem æstetikeres festlige drikkelag hvor alle holder onde taler om kvinden. Victor Eremita, udgiveren af Enten-Eller, hævder således at en mand kan blive geni, helt, digter, helgen ved en elsket pige – hvis han ikke får hende. Johannes Forførelseren kalder kvinden gudernes lokkemad for mændene: men forførelseren snapper maddingen og lader krognen sidde. Derefter dømmes assessoren i en velformet afhandling at „som Brud er Qvinden skjønnere end som ung Pige, som Moder skjønnere end som Brud, som Hustru og Moder er hun et godt Ord paa rette Sted, og med Aarene bliver hun skjønnere“. Både i Enten-Eller og i „Stadier“ henviser assessoren til en højere religiøs instans. I det første værk sender han til æstetikeren en prædiken af en landsbypræst som handler om det opbyggelige i at over for Gud har vi altid uret. Det er K.s første opbyggelige tale, og den opbyggelige argumentation er gyldig for mange senere; prædikanten tager et indskudtabelt menneskeligt forhold og overfører det til gudsforholdet hvorved det får det absoluttes dimension: Hvis du virkelig elskede et andet menneske og en tvist opstod mellem jer ville du da ikke af hjertet ønske at du havde uret? Hvor meget mere da hvis du virkelig elsker Gud! I „Stadier“ indser den troende etikeren at der kan gives undtagelser fra det normale menneskeliv, og han forbereder derved den tredje livsholdning, i værket sidste afdeling. „Skyldig?“ – „Ikke Skyldig?“. En Lidelseshistorie. *Psychologisk Experiment af Frater Taciturnus*. Eksperimentatoren lader en mand og en kvinde, Quidam og Quidam, mødes og forelske sig, men hans religiøst betonedede tungsind og hendes lette og lyse glæde ved livet kan ikke forenes; han bryder, men håber på genforening, et håb uden mening. Er Quidam da skyldig over for pigen? Kom denne krise for at han skulle gøre det afgørende skridt til troen? Der er intet svar; han må evindeligt kredse om sin skyld. Det religiøse stadium er således repræsenteret af et menneske som Gud – måske – under lidelse fører frem til kristendom. Denne dagbogsroman er et højdepunkt af psykologisk og stilistisk raffinering. I seks indlagte litterære pasticher aftegnes symbolsk forholdets forstadier i Quidams og hans fars historie. Under produktivitetens vældige pres udsendte K. mellem de to store digterværker fire andre pseudonyme bøger; hvert skrift behandler ét religiøst begreb og spiller på én bibelsk situation. *Gjentagelsen* og *Frygt og Bæven* udkom 16. 10.1843. I den første bryder en ung mand ud af en forlovelse fordi han digter om forholdet i stedet for at leve det. Men i sin ensomhed fordyber han sig i Jobs bog: kan han, som Job, tage alting

igen? Kan han ved et mirakel blive egnet til ægteskab? Historien får en uventet slutning: hun har forlovet sig med en anden (som Regine med Fritz Schlegel i sommeren 43) – og den unge mand får sig selv igen, han er nu ideens digter. I *Frygt og Bæven* prises Abraham som troens fader fordi han bestod den prøve Gud satte ham på: ofre sin eneste søn og dog tro at denne skulle skaffe ham efterslægt. – *Begrebet Angest* og *Philosophiske Smuler* udkom henholdsvis 17. og 13.6.1844. I det første fremstiller K. forudsætningerne for syndefaldet; han konstaterer hos mennesket en fundamental angst der hos grækerne ytrede sig som skæbnetro, hos jøderne som skyld der skal sones her i livet. Som i paradiset vil der hos hvert individ komme et øjeblik da det øjner friheden som er evnen til at vælge Gud; det sker samtidig med at den enkelte erkender sig som mand eller kvinde. I denne tilstand indtræder angsten, friheden segner, og mennesket vågner som en synder for Gud. *Philosophiske Smuler* er en proces som Kristus fører mod grækeren Sokrates. For grækeren befandt sandheden om mennesket sig i mennesket selv; derfor skal du kende dig selv. Sæt nu dette ikke er rigtigt, men at vi ved synden har tabt denne viden, så må en lærer der tillige er frelser og forsoner åbenbare sig: han er Gud i et menneskes skikkelse, og betingelsen for frelsen bliver troen på dette fornuftstridige dobbeltvæsen. Dette korte skrift er forfattet af Johannes Climacus som 28.2.1846 føjede en uhyre *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift til de filosofiske Smuler* hvor troens vilkår præciseredes. Over for den ængstelse som bibelkritikken havde vakt hævdede K. at kristendommen ikke har brug for objektive beviser, hverken grundtvigianismens tillid til den levende tradition i menighederne eller hegelianismens spekulative garantier. For kristendom er sandhed for den som i subjektiv lidenskab tror på at Gud blev menneske. Troen er tankens martyrium, „den Livsfare at ligge paa de 70.000 Favne Vand og først der finde Gud“ (VII 218). Climacus har humor; han håner Hegel der i sit altomfattende spekulative system glemmer „et saadant lille bitte Dingeldangel, som den eksisterende Hr. Professor, der skriver Systemet“ (VI 110). En lille bog, *Forord*, af Nicolaus Notabene, som udkom 17.6.1844, er lutter lystig satire, bl.a. over J. L. Heiberg, som havde skuffet K. dybt ved en blot causerende anmeldelse af Enten-Eller.

Parallelt med dette pseudonyme forfatterskab fremlagde K. 1843–44 i eget navn små flokke af religiøse taler, forenede 1846 under titlen *Atten opbyggelige Taler*. Forkyndelsen er almenkrystelig i Fr. Schleiermachers ånd: det er menneskets

adelsmærke at trænge til Gud. Tonen er mildt indtrængende, som i Mynsters kristelige betragtninger; alle talerne er tilegnet K.s far. Mere professionelt gejstlige er de følgende *Tre Taler ved tænkte Leiligheder* (29.4.1845), nemlig ved skriftemål, vielse og begravelse.

Under disse hektiske arbejdsår boede K. i Nørregade, nuvær. nr. 38. Da P.C.K. 1842 blev præst i Pedersborg ved Sorø måtte K. overtage bestyrelsen af familiehøuset på Nytorv (nævret 1908) som de havde arvet i fællesskab. Maj 1842 købte K. broderen ud, og okt. 1844–april 1848 boede han der selv. K. indrettede sin bolig med flere skrivepulte hvor blæk og penne stod parat; alt var indstillet på nedskrivning. Han havde I. Levin som medhjælp til renskrivning o.lign. Tjenerskabet holdtes til orden og præcision. K. indtog kraftig kost for legeme og sjæl. På daglige spadsereture tog han sit „Menneskebad“; han omgikkes få, men besøgte en tid Jens Gjørdwad, „Fædrelandet“s redaktør en gang om ugen. I teatret var K. en hyppig gæst, Holbergs komedier er en vigtig kilde til hans stil. Han forfriskede sig ved daglange, kostbare køreture til Lyngby, Røjels kro (Geels kro), Fredensborg, Hørsholm, etc.; senere også til broderen i Pedersborg; han var en kær onkel Søren især hos familierne Lund. K.s eneste udland var Berlin som han atter besøgte 1843, 1845 og 1846, hver gang i maj måned. K. opfattede „Efterskrift“ som afsluttede; han var udtømt. Han bekymrede sig også for sin økonomi; siden 1839 havde han næsten hvert år afhændet aktier og obligationer. „Mine Finantzter tillader mig ikke mere at være Forfatter“, og han overvejer en henvendelse til staten (Pap. VII I B 211). Honorarerne for skrifterne dækkede kun lidt af hans leveomkostninger. Nu færdiggjorde han *En literair Anmeldelse*, udgivet 30.3.1846 hvor han i forbindelse med Thomasine Gyllembourgs To Tidsaldre modstiller den karakterfulde franske revolutionstid og nutiden med dens slappe dyrkelse af fællesskabet. Og så tænkte han på at søge præstekald på landet. Men hvis K. kunstnerisk og filosofisk havde opbrugt det konfliktstof som han med forlovelsen og bruddet selv havde frembragt, så havde han, med et dybere lag af sin bevidsthed, forbedret en ny konfliktsituation der skulle fremkalde et skred i produktiviteten. K. havde atter grebet ind i sin egen skæbne.

Kritikeren P. L. Møller havde i sin æstetiske årbog for 1845, Gæa, givet en flabet omtale af Stadier paa Livets Vei. K. troede at Møller var redaktør af M. A. Goldschmidts frygtede ugeblad Corsaren og satte en protestartikel i Fædrelandet for 27.12.1845. K. kalder Møllers artikel for „et af disse væmmelige Corsar-Angreb“ og ønsker

sig at komme i Corsaren der tidligere havde rost hans arbejder. Skønt Goldschmidt satte K. højt anbragte han fra jan. 1846 artikler og tegninger som latterliggjorde K. der vandede sig under satirens piskeslag; udadtil forsøgte K. at bevare ligevægten – i dagbogen får klagen frit løb. Men smerten gjorde ham produktiv. Han havde i „Efterskrift“ talt om tankens martyrium; nu kendte han et andet, og „Under den Titel: Lidelsens Evangelium, kunde jeg have Lyst til at udarbejde en Samling af Prædikener. Texterne skulde være deels af Christi Lidelseshistorie, deels saadanne kraftige Ord som da Apostlene, efter at de var blevene hudflettede, gik glade bort og takkede Gud, at det var dem forundt at lide Noget“ (Pap. VII I A 160). 24.1.1847 priser K. Gud at „alle Pøbelagtighedens Angreb“ kom over ham; han har lært at han ikke skulle leve på en præstegård og gøre pønitense: „Nu staaer jeg ganske anderledes paa Pletten end jeg nogensinde har gjort“ (ib.229). Så kom 13.3.1847 *Opbyggelige Taler i forskjellig Aand*. I første afdeling skriftemålstalen: „Hjertets Reenhed er at ville Eet“, nemlig hvad Gud vil; i modsat fald er hjertet delt. Anden afdeling: „Hvad vil lære af Lilierne paa Marken og af Himmels Fugle“. Tredie afdeling: „Lidelsens Evangelium. Christelige Taler“ som forkynder at ved lidelsen dannes vi for evigheden. Det er ordet „christelig“ som angiver talernes nye, strenge ånd. Således også i *Kjerlighedens Gjerninger. Nogle christelige Overveielser i Talers Form* der udkom 29.9.1847 hvor den absolutte pligt til at elske Gud og ad den vej elske vor næste strengt foreholdes. Ligeledes i *Christelige Taler*, fra 26.4.1848 hvor en afdeling hedder „Stemninger i Lidelsers Strid“, en anden: „Tanker som saare bagfra – til Opbyggelse“. Martyriets lidelse havde K. for øjnene med den bornholmske præst A. P. Adler der mente at Gud havde åbenbaret sig for ham og som, da han skrev derom, 1845 blev afsat fra sit embede. I sommeren 1846 skrev K. på *Bogen om Adler* der først blev trykt som Pap. VII 2 A. Heraf udtog K. dog et kapitel der satte skel mellem geniet hvis evner er en gave fra Gud, og apostelen hvis kald er en ordre fra Gud. Det blev udgivet 19.5.1849 i en bog, *Tvende ethisk-religieuse Smaa-Afhandlinger* sammen med en påvisning af at det er formasteligt af et menneske at tro han besidder sandheden og derfor har ret til at lade sig ihjelslå for den; det selvskabte martyrium er frækhed.

1846 fornyedes således K.s åndelige kraft; da han nåede 5.5.1847 forøgedes den indre spænding: „Forunderligt, at jeg er fyldt 34 Aar. Det er mig aldeles ubegribeligt“ (Pap. VIII I A 100). Han har af sine værdipapirer kun 400 rdl. tilba-

ge. Når han ikke dør må han skaffe penge og søger at få huset på Nytorv solgt; det lykkes dec. 1847, og for sit provenu, 10.000 rdl., køber han nye papirer som han de følgende år sælger stykkevis. De materielle bekymringer fortsætter dog, og ved påsketid 1848 tror han Gud vil ad denne vej hæve hans tungsindige ensomhed og forløse hans tale i en præstegerning (ibid. 640); straks efter håber han dog at Gud vil komme ham til hjælp så han kan fortsætte som forfatter (645). Og skrive gjorde han, tre hovedværker afsluttedes inden årets udløb; de tryktes først senere. *Sygdommen til Døden*, udgivet 30.7.1849 og *Indøvelse i Christendom*, udgivet 27.9.1850, tillagdes pseudonymet Anti-Climacus. Medens Climacus med „Philosophiske Smuler“ og „Efterskrift“ så op imod troen på paradokset som forstandens lidelse, så er Anti-Climacus som kristen hævet så højt at han kan overskue den kristnes fulde lidelse. Sygdommen til døden er den fortvivlelse som skal føre den selvskre eller vantro til sandheden: at Jesus i ringe skikkelse er Gud. *Indøvelse i Christendom* sker derefter i to tempi: den søgende hører „Indbydelsen“: Kommer hid, jeg vil give eder hvile! Men må erfare, ved „Standningen“, at indbyderen er en af ordentlige mennesker foragtet fantast, og at betingelsen for hvilen er at gøre sig samtidig med ham. K. så 1848 hele sin virken som religiøs. Det er grundtanken i *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* som først blev udgivet 1859 af P.C.K. Som skribent, hævder K., har han parallelt udsendt æstetiske og opbyggelige arbejder, med samme formål, opdragelse til kristendom. Inden for det æstetiske falder den afhandling om skuespilkunsten, med fru Heiberg som eksempel, han havde skrevet 1847 og ladet trykke i „Fædrelandet“ juli 1848: *Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv*. Og som K. har villet opdrage samtiden har Guds forsyn opdraget ham til denne gerning. „Synspunktet“ hvoraf K. 1851 udgav en mager ekstrakt *Om min Forfatter-Virksomhed* åbner det dybeste indblik i den åndelige økonomi hvormed et geni forarbejder livets tilskikkelser eller ligefrem hidkalder de ydre oplevelser det har brug for. K. skulle senere endnu engang bestemme sin egen skæbne. Foreløbig trak han sine standpunkter op, med videnskabelig præcision i Anti-Climacus' to nævnte skrifter, der udkom 1849 og 1850, desuden i bevidst naiv prædikenstil i *Lilien paa Marken og Fuglen under Himlen. Tre gudelige Taler*, 14.5.1849, samt endelig som pågående folkelig vækkelse i *Til Selvprøvelse. Samtiden anbefalet*, 12.9.1851 samt *Dømmer selv!* hvor tonen er forgrovet indtil det plumpe. Denne 2. række af „Til Selvprøvelse“ blev udarbejdet 1851–52, men først trykt 1876.

Alt var nu rede til opgøret. 1848–49 havde K. på spadsereture indført Rasmus *Nielsen i sine kritiske tanker, men brudt med disciplen da denne publicerede nogle af disse som sine egne. Før „Indøvelse i Christendom“ blev udgivet, debaterede K. i dagbøgerne om han skulle forblive, som pseudonymerne, i en reen Digter-Existents (Pa. X 1 A 510) eller stå med sin person inde for hvad Anti-Climacus havde sagt om den forløjede kristenhed. Det var usikre år; sygdom og svaghed truede; K. tog afstand både fra de liberale bevægelser og fra treårskrigen nationale stemninger, men han indrømmede for sig selv at „disse forvirrede Tider har taget lidt paa mig“ (ib. 94). K. skiftede bolig flere gange. Da han april 1848 forlod Nytorv 2 flyttede han til en „brillant og dyr Leilighed“ (Pap. X 2 A 10) Rosenborggade (nuvær. nr. 7), hvor han boede til april 1850; derefter Nørregade (nuvær. nr. 35) indtil april eller okt. 1851; så en smuk villalejlighed ved Sortedamssøen indtil april eller okt. 1852; endelig en beskeden bolig i Klædeboderne (nuvær. Skindergade 38).

Indøvelse i Christendom var et for alle tydeligt angreb på Mynsters humane kristendom og udvortes livsførelse. Efter udsendelsen ventede K. på at kirkens primas skulle gøre indrømmelsen, dvs. erkende at hans lære og liv ikke var efter Det ny testaments kristendom. Men intet skete; i dagbogen borede K. sig ned i tanken at et kristeligt levned er efterfølgelse af Kristus. 1850: Samtidighed med Kristus er at afdø, altså leve i armod, foragt, forfølgelse (Pap. X 3 A 171). 1852: Det er kristendom *frivilligt* at opgve det jordiske (Pap. X 5 A 19). 1854: Skriget fra marterkamret hvor den religiøse lider det at afdø – det vil verden ikke høre, den forbander en sådan religiøs (Pap. XI 2 A 66). Men kristendom er en lidelse der tillige er salighed fordi den der lider i den ydre verden ejer i sin indre, åndelige verden en salig hemmelighed med Gud (1852; Pap. X 4 A 488). Det var en lidelse for K. ikke at få afløb for sin forargelse over den danske kirkes nemme kristendom; det var salighed da han besluttede sig til at angribe. Anledningen kom ved biskop Mynsters død. Søndagen før hans begravelse, som fandt sted 7.2.1854, holdt professor Martensen i Slotskirken en prædiken som blev trykt kort efter. Heri sagde Martensen: „Fra den Mand, hvis dyrebare Minde opfylder vort Hjerter, føres vor Tanke tilbage til den hele Række af Sandhedens Vidner, der ligesom en hellig Kjæde strækker sig igjennem Tiderne fra Apostlenes Dage indtil vore Dage“. Københavns præsteskab opfordrede i Berlingske Tidende til at yde bidrag til et monument for Mynster. Et sandhedsvidne var for K. et blodvidne, altså en mar-

tyr, den eneste sande kristne. Han nedskrev straks en protestartikel, men lod den ligge for den måtte ikke se ud som et forsøg på at forhindre Martensen i at blive Mynsters efterfølger. 5.6. blev Martensen indsat. I dec. regnede K. med at til monumentet for Mynster „er der vel ogsaa nu omtrent indkommet hvad der vil indkomme“, og han offentliggjorde artiklen som han filede på til det sidste, 18.12.1854 i Fædrelandet. K. kaldte her Mynster „i høj Grad verdslig klog, men svag, nydelsessyg og kun stor som Declamator“. Med denne direkte udfordring til statskirken formede K. tredje gang sin skæbne. Indsigelser førte til avispolemik, udvidet i pjecer og endelig, fra 24.5.1855, til K.s tidsskrift *Øieblikket* som udkom med 10 numre, det sidste efter K.s død. *Øieblikket* er en kristelig Corsar hvis ironiske vid kan ytre sig i et situationsbillede: cand.theol. Frederik From der søger, ikke netop Guds rige, men et levebrød (Nr. 7), men udlader sig oftest som direkte angreb på det præsteskab der lever af at skjule for menigheden at kristendom er lidelse. Dette „geistlige Platten-slager-Laug“ (i pjecen *Hvad Christus dømmer om officiel Christendom*), disse „1000 Levebrødre“ (Nr. 5) som holder Gud for nar (Fædrelandet 21.3.1855). Sandheden er jo den at „Christendommen er slet ikke til“ (ibid. 26.3.); den er „egentligen ikke kommet ind i Verden, det blev ved Forbilledet og høiest Apostlene“ (Nr. 5). BARNEDÅB, konfirmation, vielse og altergang er „christeligt Comedie-Spil eller det som værre er“ (Nr. 7). Til lægmanden, den menige kristne, siger K. (i pjecen *Dette skal siges; saa være det da sagt*): Ved ikke at deltage i den offentlige gudsyndelse „har Du bestandigt een og en stor Skyld mindre“. I artiklen *Hvad jeg vil?* (Fædrelandet 31.3.), ønsker K. at „vove det Yderste, for om muligt at blive forstaaet“: „Jeg vil Redelighed. Er det da dette, Slægten eller Samtiden vil, vil den ærligt, redeligt, uforbeholdent, ligefrem gjøre Oprør mod Christendommen, sige til Gud „vi kan, vi vil ikke bøie os under denne Magt [. . .]: nu vel, hvor besynderligt det kunde synes, jeg er med; thi Redelighed vil jeg. Og overalt hvor der er Redelighed, kan jeg gaee med“. Med denne modige erklæring fik K.s kamp mod den bestående kirke et dybt, almenmenneskeligt perspektiv.

I artiklen „Hvad jeg vil?“ sagde K. at han var hverken en kristelig strengthed eller en kristelig mildhed. Han var dog begge dele. 18.5.1851 havde han prædikeret i Citadelskirken; denne trøsterige prædiken udgav han 3.9.1855, mellem *Øieblikkets* nr. 7 og 8, under titlen: *Guds Uforanderlighed*. K.s sidste religiøse tale får derved en plads som afslutningen på den strenge „Ind-

øvelse i Christendom“. Christelige Udviklinger over Jesu ord, at „fra Høiheden vil han drage Alle til sig“ (Joh. XII, 32). – Kampen havde tapret K. for de sidste kræfter; han faldt bevidstløs om hjemme og på gaden. Han blev 2.10. indlagt på Frederiks hospital (nuvær. Kunstindustrimuseum) hvor han døde 11.11. Over for Emil Boesen fastholdt han sine protester mod den officielle gudsyndelse, og han nægtede at tage den hellige nadver af en præsts hånd. Men han kan bede i fred til Gud: om syndernes forladelse, om at blive fri for fortvivelse i døden, og om at han må vide noget i forvejen når døden skal komme. K. blev begravet 18.11. fra Frue kirke, under stor deltagelse; P.C.K. talte; ved graven oplæste en søstersøn, læge Henrik Lund, „*Øieblikket*“s ord om at ingen, har han end erklæret kristendommen for løgn, kan undgå at blive begravet som kristen (Nr. 2, stk. 6: Vi ere alle Christne).

K. forbandt den højeste intelligens med potensetret lidenskab. Han citeres idag, i alle verdensdele, på linje med ånder som Platon, Rousseau og Nietzsche. I kraft af sin radikale forståelse af personligheden, „den Enkelte“, og dennes ansvar for sig selv i tid og evighed vil K. fortsat blive påkaldt, når mennesker trues af åndeligt eller materielt tyranni.

□To træsnit 1876 efter tegn. formentlig fra 1830'erne. Tegn. af N. C. Kierkegaard, 1838, kalke efter denne (Fr.borg), gengivet i træsnit 1876, i træsnit af O. Andersen og af K. Hendriksen, 1919. Tegn. af N. C. Kierkegaard et par år senere, efter denne en tegn. (Fr.borg), træsnit 1877 og 1891 og radering af I. Borchert, 1929. Formentlig fremstillet på tegn. af W. Marstrand (Hirschsprung). Tegn. af P. Klæstrup, 1842 (Fr.borg), to andre tegn. af samme (sst.) og tegn. af samme ca. 1845 (Kgl. bibl.). Karikaturer i Corsaren 1846 af samme. Malet karikatur af C. O. Zeuthen, 1843 (Fr.borg). Afbildet på tegn. af J. Th. Lundbye, 1846. Tegn. af H. P. Hansen (bl.a. Fr.borg), efter denne træsnit. Tegn. af Victor Hansen (Fr.borg), anonym tegn. i samme type (Kgl. bibl.), efter denne stik af J. Britze, 1929. Profiltegn. af Victor Hansen (Fr.borg). Flere tegn. af Marstrand, bl.a. 1870 (Fr.borg, Kbh.s bymus.), to af Marstrands tegn. stukket af J. Britze, 1924. Tegn. af D. Jacobsen (Fr.borg) forestiller formentlig K.s bror. Tegnet s.m. M. A. Goldschmidt, formentlig af N. Habbe. Tegn. måske forestillende K. (Kgl. bibl.), efter denne stik af J. Britze, 1929. Tegn. af Michael Lund (Fr.borg) på grundlag af tegn. af Marstrand. På grundlag af N. C. Kierkegaards tegn. fra 1838 udførte Carl Aarsleff et relief ca. 1875 (Nyborg mus., Fr.borg), kopier (bl.a. Princeton universitet). Statuette af L. Hasselriis 1878, 1879 (1907 St.mus., Fr.borg, glyptoteket, 1892

Kierkegaard, Søren

Nat.mus., Sth.), forstørret af Aarsleff og sat som monument 1918 (Kgl. bibl.s have). Træsnit 1889 efter forlæg udført efter hukommelsen. Tegn. formentlig af P. C. Skovgaard efter hukommelsen. Buste af Hasselriis, 1899 (Fr.borg), tegn. af samme. Mal. af Luplau Janssen, 1902 (Fr.borg), gentagelse s.å. (Studentereforen.), afbildet på tegn. af samme og på tegn. af K. Gamborg. Relief af Rikard Magnussen, formentlig 1913, udst. 1927, efter dette stik af Britze, 1929. Buste af R. Magnussen, 1929. Buste af Arnoff Thomsen 1939–40 (St.mus.). Afbildet på mal. af V. Neien-dam, 1936 (Bakkehusmus.). – Mindesten 1918 ved Rødepælstjernen i Gribskov, 1935 af Holger Jacobsen i Gilbjerg plantage, mindetavle s.å. i Sædding k. og mindesten 1937 ved denne. Mindetavle på Nytorv 27 og Bredgade 70, Kbh.

Bibliografi. Jens Himmelstrup: S. K. International bibliografi, 1962. Aage Jørgensen: S. K.-lit. 1961–70, 1971. **Ordbøger.** A. Ibsen og Jens Himmelstrup: S. K.-register. Terminologisk reg., 1936 (3. udg.: J. Himmelstrup: Terminologisk ordbog, 1964 = S. K.: Saml. værker XX, også særskilt udg.). The K. indices, udg. Alastair McKinnon I–IV, Leiden 1970–75.

Udg. Saml. værker, udg. A. B. Drachmann, J. L. Heiberg og H. O. Lange I–XIV, 1901–06 (2. udg. I–XV, 1920–36; 3. rev. udg. ved Peter P. Rohde I–XX, 1962–64, nyt opl. 1978). Værker i udvalg, udg. F. J. Billeskov Jansen I–IV, 1950. Filosofiske smuler, udg. Niels Thulstrup, 1955. S. K.s pressepolemik, udg. Ulf Kjær Hansen, 1955. Begrebet angst, udg. Villy Sørensen, 1960 (nyt opl. 1976). Gjentagelsen, udg. G. Malantschuk, 1961 (nyt opl. 1969). Afsluttende videnskabelig efterskr., udg. Niels Thulstrup I–II, 1962. Gesamelte Werke, udg. Em. Hirsch m.fl., 35 afd. i 32 bind, Düsseldorf 1950–74 + register og Anhang. Oeuvres complètes, udg. P.-H. Tisseau og Else-Marie Jacquet-Tisseau, Paris 1966 ff. Writings, udg. Howard V. og Edna H. Hong, Princeton 1978ff.

Kilder. S. K. papirer, udg. P. A. Heiberg, V. Kuhr og E. Torsting I–XI, 1909–48 (2. forøgede udg. ved Niels Thulstrup I–XVI, 1968–78). Journal (Extraits), udg. Kn. Ferlov og J.-J. Gateau I–V, Paris 1941–61 (ny udg. 1963 ff). Breve og aktsykker vedr. S. K., udg. Niels Thulstrup I–II, 1953–54. Tagebücher, udg. Hayo Gerdes I–IV, Düsseldorf 1962–74 = Gesamelte Werke, Anhang. Journals and papers, udg. Howard V., Edna H. Hong og G. Malantschuk I–VII, Bloomington, London 1967–78.

Skriftserier. S. K. selsk.s populære skr., 1949 ff. Kierkegaardiana, 1955 ff. Bibliotheca Kierkegaardiana, udg. N. og M. M. Thulstrup, 1978 ff.

Genealogi. Olaf Kierkegaard og P. F. Parup: Fæstebonden i Sædding Christen Jespersen K.s efterslægt, 1941. **Liv og værk.** Georg Brandes: S. K., 1877 (også i forl.s Saml. skr., 2. udg. II, 1919 237–377, særskilt udg. 1967). Harald Høffding: S. K. som filosof, 1892. Carl Koch: S. K. Tre foredrag, 1898 (2. udg. 1916, nyt opl. 1925). P. A. Rosenber: S. K., 1898. Eduard Geismar: S. K. I–II, 1927–28. Walter Lowrie: K., London, N.Y. 1938 (2. udg. I–II, N.Y. 1962). Johs. Hohlenberg: S. K., 1940 (ny udg. 1963). Samme: Den ensomme vej, 1948 (ny udg. 1968). G. Malantschuk: Indførelse i S. K.s forfatter-skab, 1953 (2. udg. 1979). Kn. Hansen: S. K. Ideens digter, 1954. Frithiof Brandt: S. K., Sth. 1955 = Världsförfattare. Peter P. Rohde: S. K., 1960 (eng. udg. London 1963). Samme: S. K. Et geni i en købstad, 1962 =

Suppl. til Saml. værker I–XX. Johs. Sløk: S. K., 1960 (nyt opl. 1976). Samme: K. Humanismens tænker, 1978. Jørgen Bukdahl: S. K. og den menige mand, 1961 (2. udg. 1970). Hermann Diem: S. K., Göttingen 1964. Carl Jørgensen: S. K. I–V, 1964. Arn. Ljungdal: Problemet K., Sth. 1964 (da. overs. 1965). Fr. Carl Fischer: Existenz und Innerlichkeit, München 1969. Louis Mackey: K. A kind of poet, Philadelphia 1971.

Forhold til åndspersonligheder og -retninger. J. Himmelstrup: S. K.s opfattelse af Sokrates, 1924. H. Roos: S. K. og katolicismen, 1952. Paul V. Rubow: Goldschmidt og K., 1952. Carl Weltzer: Grundtvig og S. K., 1952. Carl Roos: K. og Goethe, 1955. W. Glyn Jones i The modern language review LX, Camb. 1965 73–82. Sv. Aage Nielsen: K. og Regensen, 1965. Ronald Grimsley: S. K. and French lit., Cardiff 1966. Auktionsprotokol over S. K.s bogsaml., udg. H. P. Rohde, 1967. M. M. Thulstrup: K. og pietismen, 1967. Samme: K., Platons skuen og kristendommen, 1970. Niels Thulstrup: K.s forhold til Hegel, 1967. Samme: K.s Verhältnis zu Hegel, Stuttgart 1970. Hellmut Toftdahl: K. først – og Grundtvig så, 1969. Johs. Sløk: Shakespeare og K., 1972. Steffen Steffensen i Nerthus III, Düsseldorf 1972 19–55.

Biografiske studier. [Henriette Lund:] Erindr. fra hjemmet, 1880 (ny udg. 1909). Vald. Ammundsen: S. K.s ungdom, 1912 = Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1912. Frithiof Brandt: Den unge S. K., 1929. Samme og Else Rammel: S. K. og pengene, 1935. Hj. Helweg: S. K. En psykiatrisk-psykologisk studie, 1933. Hans Brix: Analyser og problemer III, 1936 288–312. Carl Weltzer: Peter og S. K., 1936. Sejer Kühl: S. K.s barndom og ungdom, 1950. Hans Brøchner: Erindr. om S. K., udg. Steen Johansen, 1953. Erindr. om S. K., ved Steen Johansen, saml. udg., 1980. Henning Fenger: K.-myter og K.-kilder, 1976. Per Krarup: K. og Borgerdydskolen, 1977.

Digteren og kritiker. Kn. Jensenius: Nogle Kierkegaard-studier, 1932. Walther Rehm: K. und der Verführer, München 1949. F. J. Billeskov Jansen: Studier i S. K.s lit. kunst, 1951 (nyt opl. 1979). Samme i Revue de l'Univ. de Bruxelles XIII, 1960–61 175–97. Aage Henriksen: K.s romaner, 1954 (nyt opl. 1969). Carl Saggau: Skyldig – ikke skyldig, 1958. K. E. Logstrup: Kunst og etik, 1961 (nyt opl. 1966). Villy Sørensen: Hverken – eller, 1961 (nyt opl. 1965) 196–210. Lars Bejerholm: „Meddelelsens dialektik“, 1962 = Publ.s of the K. society II. Denise Chaplain: Étude sur In vino veritas, Paris 1964 = Annales lit. de l'Univ. de Besançon 2. ser. LXIX. Henning Fenger i Scandinavica III, London, N.Y. 1964 I–16. Bradley R. Dewey sst. X, 1971 I–24. Hans Jørgen Svendsen i Indfaldsvinkler. Festskr. til Oluf Friis, 1964 40–57. Niels Barfoed i Orbis litterarum XXII, 1967 378–86. Josiah Thompson: The lonely labyrinth, Carbondale, London 1967. Klaus Schäfer: Hermeneutische Ontologie in den Climacus-Schriften S. K.s München 1968. Hellmut Toftdahl: K. og digtning, 1970 (særtryk af Exil IV, 1, 1970 25–44). Henning Fenger i Edda LXXI, Oslo 1971 331–39. Michel Cornu: K. et la communication de l'existence, Lausanne 1972. Gerh. vom Hofe: Die Romantikkritik S. K.s, Frankfurt a.M. 1972. Kj. Holm m.fl.: S. K. og romantikerne, 1974. Heinrich Fauteck i Skandinavistik IV, Glückstadt 1974 81–100. Walter L. Reed: Meditations on the hero, New Haven 1974 (især 34–84). Teddy Petersen: K.s polemiske debut, 1977. Merete Jørgensen: K. som kritiker, 1978. Nelly Viallaneix: Ecoute, K. I–II, Paris 1979.

Psykologi, filosofi, teologi, kirkekamp. Fr. Petersen: Dr. S. K.s christendomsforkyndelse I–III, Kria. 1877. Torsten Bohlin: S. K.s etiska åskådning, Sth. 1918. Samme: K.s dogmatiske åskådning i dess hist. sammenhang, Sth. 1925 (også tysk overs. 1927). P. A. Heiberg: Et segment af S. K.s religiøse udvikl., 1918 = K. studier, udg.

P. A. Heiberg og V. Kuhr III. Samme: S. K.s religiøse udvikl., 1925. Jul. Schousboe: Om begrebet humor hos S. K., 1925. Hermann Diem: Philosophie und Christentum bei S. K., München 1929. Samme: Die Existenzdialektik von S. K., Zürich 1950. Ib Ostenfeld: Om angstbegrebet i S. K.s Begrebet angst, 1933. Samme: S. K.s psykologi, 1972. Rikard Magnussen: S. K. set udefra, 1942. Samme: Det særlige kors, 1942. Valter Lindström: Stadiernas teologi, Lund 1943. Samme: Efterføljelsens teologi hos S. K., Sth. 1956. Anders Gemmer: S. K.s livsfilosofi, 1944. Reidar Thomte: K.s philosophy of religion, Princeton 1948 (ny udg. 1969). Paul V. Rubow: K. og hans samtidige, 1950. Samme: K. og kirken, 1955. Per Lønning: „Samtidighedens situation“, Oslo 1954. Johs. Sløk: Die Anthropologie K.s, 1954. Samme: Da K. tav, 1980. Per Wagndal: Gemenskapsproblemet hos S. K., Lund 1954 = Studia theol. Lundsensia VI: Villads Christensen: S. K.s vej til kristendommen, 1955. Samme: S. K.s motiver til kirkekampen, 1959. Samme: S. K. Det centrale i hans livssyn, 1963. Gregor Malantschuk og N. H. Søe: S. K.s kamp mod kirken, 1956. G. Malantschuk: Dialektik og eksistens hos S. K., 1968. Samme: Frihedens problem i K.s Begrebet angst, 1971. Samme: Den kontroversielle K., 1976. Samme: Fra individ til den enkelte, 1978. Michael Theunissen: Der Begriff Ernst bei S. K., Freiburg 1958. Jørgen K. Bukdahl i Dansk teol. t. XXVI, 1963 96–124. Paul Müller sst. XXXII, 1969 199–217. Arild Christensen: K. og naturen, 1964. Edw. John Carnell: The burden of S. K., Grand Rapids 1965. Marguerite Grimaud: La mélancholie de K., Paris 1965. P. C. Kierkegaard: Exstacticus. S. K.s sidste kamp, ved Otto Holmgaard, 1967. Emanuel Skjoldager: S. K.s syn på samvittigheden, 1967. Samme: At vælge sig selv i ansvar, 1969. Helmut Fahrenbach: K.s existenzdialektiske Ethik, Frankf. a.M. 1968. Em. Hirsch: Wege zu K., Berlin 1968. K. E. Løgstrup: Opgør med K., 1968. Anne Marie Pieper: Gesch. und Ewigkeit bei S. K., Meisenheim a.G. 1968. Frank-Eberhard Wilde: K.s Verständnis der Existenz, 1969 = Publs of the K. society III. N. H. Søe i Festskr. til Søren Holm, 1971 43–52. Kresten Nordtoft: K.s psykologi, 1972. Samme: „Hvad siger brand-majoren?“, 1973. Jeremy D. B. Walker: To will one thing, Montreal, London 1972. John W. Elrod: Being and existence in K.s pseudonymous works, Princeton 1975. Christa Kühnhold: Der Begriff des Sprunges und der Weg des Sprachdenkens, Berlin, N.Y. 1975. Vera Plougmann: S. K.s kristendomsforståelse, 1975. Hans Erik Avlund Frandsen i Poetik VII, nr. 2, 1975 1–90. Paul Müller: Kristendom, etik og majeutik i S. K.s Kjerlighedens gjerninger, 1976. Gunnar F. Jørgensen: S. K. som tvivler, 1977. Peter Thielst: Søren og Regine, 1980. S. K. og eftertiden. Harald Beyer: S. K. og Norge, Kria. 1924. Theodor W. Adorno: K. Konstruktion des Ästhetischen, Tübingen 1933 (4. udg. 1974, også italiensk overs. 1962). Leo Sjestov: K. og den eksistentielle tænkning, 1947 (russ. udg. 1939). Aage Kabell: K.-studiet i Norden, 1948. Nils Ake Sjøstedt: S. K. och svensk lit., Göteborg 1950. Aage Henriksen: Methods and results of K. studies in Scandinavia, 1951 = Publs of the K. society I. Thure Stenström: Den ensamme, Sth. 1961 (især 75–96). Fritz Billeter: Das Dichterische bei Kafka und K., Winterthur 1965. Kn. Hansen: Revolutionær samvittighed, 1965 89–173. Lewis A. Lawson: K.s presence in contemp. American life, Metuchen 1970. Grete Børsand Heyerdahl: Idéhist. smuler, Oslo 1980 70–94. *Essaysamlinger*. Em. Hirsch: K.-Studien I–III, Gütersloh 1930–33. Jean Wahl: Études Kierkegaardienes, Paris 1938 (3. udg. 1967). K. symposium, 1955 = Orbis litterarum X 1–2. Frithiof Brandt: Syv K. studier, 1962. Howard A. Johnson og N. Thulstrup: A. K. critique, N.Y. 1962. K. vivant, udg. UNESCO, Paris 1966. *Essays on K.*, udg. Jerry H. Gill, Minneapolis 1969. K. A.

coll. of critical essays, udg. Josiah Thompson, Garden City, N.Y. 1972. H. P. Rohde: Gådefulde stadier på K.s vej, 1974. G. Malantschuk: Frihed og eksistens, 1980. *Auktionsprotokol* over S.K.s bogsamling. Udg. af Kgl. bibl. med indledning af H. P. Rohde. *Papirer* i Kgl. bibl.

F. J. Billeskov Jansen

Kierulff, Kjerulff, Kjørulff

Den vidtforenende nordjyske selvejerbondeslægt K. føres tilbage til Anders K. i Fogedgård i Vadum sogn uden at det dog for alle grenes vedkommende er muligt med sikkerhed at følge alle led i stamrækken.

Overpræsident Andreas Christian "Kierulff" var ~2° Caroline Emilie Henriette Larsen (1807–91), d. af skibsbygger Lars *L.

C. Klitgaard: Kjørulfske studier, 1914–18. Vilh. Marstrand: Slægtshistoriske bidrag III, i Saml. til jydsk hist. og top. 4.r. III, 1919 317–30.

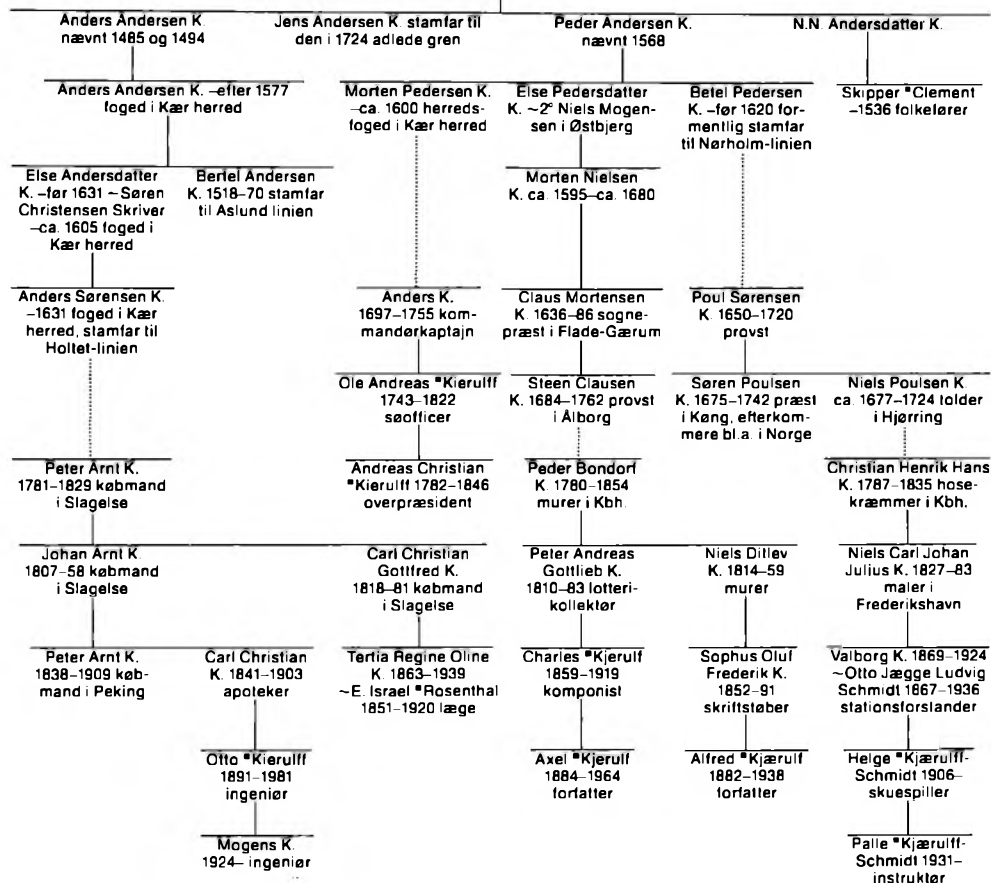
Hans H. Worsøe

Kierulff, Andreas Christian, 1782–1846, overpræsident. * 12.3.1782 i Kbh. (Holmens), † 22.8.1846 på Frbg. (Holmens), begr. i Kbh. (Holmens k.s kapel). F: kaptajn, senere viceadmiral Ole Andreas *K. (1743–1822) og Anna K. Rasch (1747–1814). ~1° 1.2.1809 i Helsingør med Magdalene Marie Estrup, * 1.3.1782 i Fredericia, † 9.10.1838 på Frbg. (Holmens), d. af auditør, senere rådmænd, by- og rådstueskriver i Helsingør, etatsråd Lauritz Christian E. (1753–1826) og Anne Margrethe Gjerfnøe (1752–1835). ~2° 17.7.1841 i Kbh. (Trin.) med Caroline Emilie Henriette Larsen, * 5.7.1807 i Kbh. (Trin.), † 11.7.1891 i Skodsborg, d. af skibsbygmester, værftsejer Lars *L. (1758–1844) og Jacobine Ursin (1772–1819).

K. blev student 1799, privat dimetteret, 1801 koptist hos sin far, da overekvipagemester ved Holmen, og 1802 cand.jur. 1806 konstitueredes han som auditør, fik n.å. kgl. udnævnelse og 1809 karakter af overauditør; han tjenstgjorde i disse år skiftevis i Helsingør og Kbh. 1813 udnævntes han til assessor i Kbh.s politiret, blev allerede s.å. 1. assessor, var 1814–15 adjungeret politidirektøren og fungerede 1815–16 som justitiarius i politiretten indtil han 1816 blev assessor i højestret. Ved sin afgang 1820 udnævntes han til ekstraordinær assessor i retten. 1820–34 beklædte han embedet som politidirektør i Kbh. og justitiarius i politiretten sst., var 1823 og 1827 tillige fungerende chef for hovedstadens politi og kystpolitiet på Sjælland og 1828–45 chef herfor. 1834–46 var han overpræsident i Kbh. 1824 konstitueret som deputeret og chef for 3. departement i danske kancelli udnævntes han 1825 til 6. deputeret sst., avancerede s.å. til 5. og n.å. til 4. deputeret, idet han fra 1825 som ressort havde 2.

Kierulff, Andreas Christian

Anders Kjerulff i logedgård, Vadum sogn

departement, men gav afkald på en lovende karriere inden for kancelliet 1831 idet han ikke ønskede at indordne sig under P. Chr. Stemanns selvrådige ledelse. 1831-34 var han medlem af karantænedirektionen, 1831-45 administrerende direktør for tugt-, rasp- og forbedringshuset, endvidere 1834-46 l. medlem af de administrerende direktioner for Kbh.s fattigvæsen, fødsels- og plejestiftelsen og almue- og borgerskolerne i Kbh. Desuden havde han 1817 sæde i standretten og kommissionen angående tugthusets brand, 1834 i kommissionen vedrørende dets genopførelse, ligesom han var medlem af en række andre kommissioner, fx providerings- og vandvæsenkommissionerne 1820 og 1834, kommissionen angående en fælles bestyrelse af straffeanstalterne 1822 og kommissionen vedrørende gadebelysningens indførelse i Kbh. 1824. Der blev overhovedet lagt stærkt beslag på K.s ual-

mindelige arbejdskraft og energi, flersidige interesser og repræsentative evner. 1827 valgtes han til formand for Nationalbankens repræsentantskab, 1841 til medlem af den første forening til hovedstadens forskønnelse, ligesom han 1845 i forening med Tage Algreen-Ussing trak hovedlæset i en magistratskomité der skulle overveje hvorvidt Kbh.s kommunalforfatning burde ændres.

Gennem sit forhold til Frederik VI der nærede en ubegrænset tillid til ham og overfor hvem han havde direkte referat kom han til at øve indflydelse udover hvad der tilkom ham if. embedet. Han spillede således en betydelig rolle vedrørende overvejelserne om stænderforsamlingernes indførelse, hvor han i øvrigt delte anskuelser med finansminister J. S. Møsting. I en erklæring af 2.1.1831 tilrådede han oprettelse af regionale stænderforsamlinger. Som politidirektør, hvor

han både med hensyn til evner og anseelse stod langt over forgængerer O. H. *Hvidberg, havde han ansvaret for opretholdelsen af statens indre sikkerhed, en opgave han udførte med stor fasthed og med anvendelse af alle til rådighed stående midler, bl. a. et omfattende net af betalte stikkere og provokatører. Således gennemførte han aktionen mod J. J. *Dampe.

Den kritik der naturligt har været mod K.s embedsførelse er næppe berettiget, men må ses på baggrund af eftertidens tilbøjelighed til at tage parti for det sejrende system, her folkestyret. Der var ingen vaklen hos ham overfor mål og metode, og han udførte hvad statsmagten anså for hans embedspligt, at sikre ro og orden ved at forekomme en spirende systemfjendtlig opposition. Der er muligvis mere grund til at fremhæve den moderation han udviste – og tilrådede kongen, fx i trykkefrihedsspørgsmålet. – Virkelig justitsråd 1815. Gehejmekonferensråd 1845. – R. 1822. DM. 1824. K. 1831. S.K. 1836. □Mal. af A. A. Müller, 1835 (Fr.borg). Afbildet på J. V. Gertners mal. fra salvingen 1840 (Rosenborg) og på E. Lehmanns litografi af prinsesse Marianes indtog 1841. Buste af Adelgunde Vogt, 1841, på grundlag af denne buste af H. V. Bissen, 1849 (Fr.borg). Akvarel. Mal. (Politigården, Kbh.).

Hist. medd. om Kbh. VIII, 1921–22 36; 2.r.v, 1931–33 462. – C. Klitgaard: Kjørulfske studier, 1914–18 239. H. N. Clausen: Optegn. om mit levned og min tids hist., 1877 242. O. Nielsen i Pers. hist. t. I, 1880 (= forf.s Biografiske efterretn. om Kbh.s politimestre, 1881) 302f. J. C. Johansen i Hist. t. 6.r.v, 1894–95 576–86 590–602 o.fl.st. Marcus Rubin: Fr. VIs tid, 1895 (fot. opr. 1970). H. C. A. Lund: Studenterforens hist. I, 1896. A. T. Høy. Det kgl. opfostringshus, 1903 318. [Carl Holten:] Af en gammel hofmands mindeblade, 1909 (fot. opr. 1967) = Memoirer og breve XI 183f. Frantz Dahl: Fr. VI og A. S. Ørsted i 1826, 1929 XXXI 138–42. Hans Jensen: De danske stænderforsaml. hist. I–II, 1931–34. Fl. Dahl i Hist. medd. om Kbh. 3.r.IV, 1940–41 28–597 fl.st. – Papirer i Rigsark. og Kbh.s stadsark.

Sv. Cedergreen Bech (Flemming Dahl)

Kierulff, Ole Andreas, 1743–1822, søofficer. * 20.3.1743 i Norge, døbt 25.3. s.å. i Bergen, † 6.3.1822 i Kbh. (Holmens), bisat i Holmens k.s kapel. F: kaptajn, senere kommandørkaptajn Anders K. (1697–1755, ~ 1° 1721 med Cathrine Rosenmeyer, † 1739) og Anne Cathrine Boye (ca. 1710–88). ~ 17.3.1775 i Kbh. (Holmens) med Anna Kirstina Rasch, * 1.9.1747 i Esbønderup, † 3.2.1814 i Kbh. (Holmens), d. af regimentsskriver, kammerråd Otto Christian R. († 1748, ~ 1° 1735 med Sophie Hedevig Eller, † 1737, ~ 2° 1738 med Cathrine Margrethe Scheffer, † 1741), og Frederikke Christiane Torm (1719–73). – Far til Andreas Christian *K.

K. blev kadet 1751, sekondløjtnant 1763, premierløjtnant 1764, kaptajnløjtnant 1770, kaptajn 1781, kommandørkaptajn 1790, kommandør 1797 og kontreadmiral 1809. 1765–69 var han på opmåling i danske farvande og 1770 chef for bombardergalioten Packan i eskadren til Algier. Efter hjemkomsten sendtes han atter 1771–72 til eskadren i Middelhavet med orlogsskibet Prinsesse Wilhelmine Caroline. 1773 blev han adjudant hos kontreadmiral H. *Fisker der var højstkommanderende over søkrigsmagten i Norge, 1774–75 tilknyttet den kommission der forbedrede Ejderkanalen. 1775 blev K. ekvipage- og takkelmester ved Frederiksværns værft, og 1790 vice-ekvipagemester på Gammelholm. 1782 var han næstkommanderende i orlogsskibet Sophie Frederikke i eskadre og udførte 1783 opmålinger i Kbh.s havn. 1784 blev han chef for fregatten Kiel i eskadre og n.å. for fregatten Store Belt, kadetskib. S.å. stilledes han til rådighed for kanal-kommissionen for at undersøge muligheden for anlæg af en havn ved Husum til brug for Grønlandsfarere og fregatter. 1789 blev han ekvipagemester på Nyholm og 1792 overekvipagemester på Holmen (Holmens chef). Han var en dygtig ekvipagemester; 1807 havde han den tunge pligt, assisteret af ekvipagemesteren, kaptajn S. U. *Rosenvinge, at udlevere flåden og dens beholdninger til englænderne, noget der faldt ham vanskeligt at gennemføre og derfor skabte problemer med de engelske officerer. Ved reduktionen 1814 blev han afskediget med viceadmirals karakter og med fuld gage i pension. K. var medlem af takkeladskommissionen og havnekommissionen. – R. 1809. K. 1811. □Mal. af C. W. Eckersberg, 1822 (Fr.borg), kopi af A. Küchler. Akvarel.

C. Klitgaard: Kjørulfske studier, 1914–18 237f. Fædrelandsk nekrolog 1821–26, udg. Fr. Thaarup, 1835–44 132f.

*Th. Topsøe-Jensen**

Kierulff, Otto Schiøtz, 1891–1981, ingeniør, entreprenør. * 16.5.1891 i Odense, † 19.1.1981. F: prokurist hos G. Lotze, senere apoteker i Kbh. Carl Christian K. (1841–1903) og Nanne Ammitzbøll Schiøtz (1866–1957, ~ 2° 1908 med forsikringsdirektør Carsten Erik Vilhelm Hauch, 1869–1941, ~ 1° 1895 med Charlotte Oline Brodersen, 1874–1932, ~ 2° 1912 med kunstsnedker Ole *Haslund, 1877–1961, ~ 3° 1922 med forsikringsdirektør i Bergen Harald v. Osten, 1865–1923). ~ 14.2.1916 på Frbg. (b.v.) med cand.polyt. Gerda Koppel, * 19.9.1890 i Kbh. (Mos.), † 27.12.1968 i Kbh., d. af overretssagfører Carl K. (1862–1930) og Ida Hertz (1867–99).

Kierulff, Otto

K. blev student 1909 fra Metropolitanskolen og cand.polyt. som bygningsingeniør 1914. Efter eksamen kom han til firmaet Christiani & Nielsen hvor han gjorde tjeneste ved afdelingerne i København, Århus og Hamburg. 1917 forlod han dette og dannede sammen med P. *Kampmann og J. *Saxild ingeniør- og entreprenørfirmaet Kampmann, Kierulff & Saxild der allerede i de første år efter stiftelsen udførte store jernbeton- og havnearbejder, særlig i Danmark, England, på Island og Færøerne, og firmaet var deltager i det svensk-danske konsortium der 1927 overtog bygningen af ca. 850 km jernbane i Tyrkisk Lilleasien. 1930–33 byggedes Limfjordsbroen mellem Ålborg og Nørresundby, og arbejdet lededes af K. 1933 overtog det danske konsortium Kampsax, af hvis direktion K. var medlem, bygningen af den transiranske jernbane som går fra Det kaspiske hav over hovedstaden Teheran til Den persiske golf; danskerne byggede de sidste, og vanskeligste, 1000 km af den ca. 1500 km lange bane der var påbegyndt af tyske og amerikanske ingeniører. 1930 blev K. direktør for A/S Kampmann, Saxild & Co., og 1935 (-70) direktør i det s.d. oprettede A/S Kampmann, Kierulff & Saxild. – Efter at banebyggeriet var afsluttet har firmaet fortsat haft store arbejder i Iran, specielt inden for vejbygning og havnebygning, og har også arbejdet i mange andre lande. K. tog sig især af ledelsen af hovedkontoret i København, men var desuden 1923–27 medindehaver af ingeniør- og entreprenørfirmaet Saxild and Partners i London, og 1928–62 af ingeniør- og entreprenørfirmaet Peter Lind & Co. Ltd., London. – K. var formand for bestyrelsen for forsikringselskabet Nye Danske af 1864 og Nye Danske Liv, samt for Den kgl. Porcelainsfabrik og A/S Nordisk Brown Boveri. Han var endvidere medlem af bestyrelsen for Korsør Glasværk 1937–67. Han var medlem af hovedbestyrelsen for Dansk ingeniørforening 1936–42, af bestyrelsen for Entreprenørforeningen 1932–38, næstformand 1944–53, medlem af bestyrelsen for Dansk selskab for bygningsstatik 1928–38, æresmedlem 1979. K. var censor i vandbygning ved Danmarks tekniske højskole 1936–46. Medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber 1937. – R. 1933. DM. 1938. K². 1957. □Foto.

C. Klitgaard: Kjerulfske studier, 1914–18 269. Berl. tid. 1.5.1933. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

P. H. Bendtsen (Povl Vinding)

Kiilerich, Ole Gerhard, *1907, journalist. *10.6.1907 i Kbh. (Fødsst.). Adopteret 1912 af

godsbestyrer ved DSB Johannes Svendsen (1869–1920) og Carlie Kiilerich (1876–1954). ~1° (b.v.) 21.1.1933 med Bergljot Djurhuus, *1.2.1913 i Nr. Eskildstrup, Falster, †30.9.1950 i Rom, d. af Ole D., Kollefjord, Færøerne, og Kathe Jacobsen. ~2° 27.7.1951 på Frbg. (b.v.) med Dagmar Hertha Mogensen, *11.1.1910 i Nyborg (~1° 1934 med direktør Erik Brünnich Mogensen, *1906; ægtesk. opløst 1951), d. af lokomotivfører Kirsten. Ægteskabet opløst 1963. ~3° 1.11.1963 i Kbh. (Holmens k.) med Marlin Østergaard, *13.2.1937 på Frbg., d. af direktør Martin Ø. (1893–1966) og Sonja Sørensen (*1907).

I skoleårene fik to lærere overordentlig betydning for K. fordi de prægede ham med en stærk national og konservativ livsholdning. Det var tidligst og dybest engelsklæreren på Skt. Jørgens gymnasium i Kbh. K. Ingemann Ottosen med sine britisk-liberale konservative synspunkter, dernæst historikeren Vilh. *la Cour på Birkerød kostskole. Opholdet her blev i øvrigt afbrudt i utide, og K. var i en periode journalistelev på det radikale Esbjerg Venstreblad, men tog så 1926 studentereksamen fra Statens og hovedstadskommunernes kursus. Derefter slog han for alvor ind på journalistikken som medarbejder på den store venstreavis Sorø Amtstidende hvis redaktør Hans *Jensen var ham en fremragende læremester. Efter militærtjenesten 1928–29 kom K. til dagbladet København, senere Morgenbladet, var 1930–32 på Berlingske Tidende og blev så knyttet til Nationaltidende-Dagens Nyheder som indenrigspolitisk medarbejder. Han fik et nært samarbejde med den konservative partileder J. *Christmas Møller og agiterede 1938–39 energisk for det grundlovsforslag som denne var enedes med socialdemokratiet og de radikale om – og som faldt.

Med besættelsen 1940 ændrede K.s livsbane retning, han blev tidligt aktiv i det fremvoksende modstandsarbejde – ikke mindst gennem forbindelsen med Christmas Møller. Da den konservative politiker omkring årsskiftet 1941–42 sammen med kommunisten Aksel *Larsen grundlagde det illegale Frit Danmark indsatte han K. som tidsskriftets konservative redaktør ved siden af den kommunistiske Børge *Houmann. Før besættelsen da de to mænd repræsenterede retninger der forholdt sig hadefuldt og mistænkeliggørende til hinanden ville tanken om et sådant samarbejde være betragtet som fantasi, nu blev det starten på en frodig modstandsvirksomhed. På samme tid som Frit Danmark lagde ud begyndte englænderne nedkastning af faldskærmsfolk i Danmark, og K. blev en af deres kontaktmænd – af besættelseshistorikeren Jør-

gen *Hæstrup karakteriseret som en af de vigtigste. I slutningen af 1942 bragte en arrestationsbølge inden for Frit Danmark og et mislykket forsøg på at overføre tre faldskærmsmænd til Sverige K. i politiets og de tyske myndigheders søgelys. 1.2.1943 blev han og Mogens *Fog efterlyst med løfte om dusører på 5000 kr. pr. hoved for oplysninger der førte til pågribelse. Men K. var da på vej til London. Natten til 29.1.1943 padlede han i kano fra Skotterup over sundet til Helsingborg og smuglede sig derfra videre. Kort forinden havde han sammen med folk fra Konservativ ungdom grundlagt et nyt illegalt blad, Hjemmefronten. Nogle uger senere nåede han London og genoptog her sit samarbejde med Christmas Møller der siden maj 1942 havde virket i England. Som udsending fra Det danske råd i London prøvede K. – der var færøsk gift – i sommeren 1943 på Færøerne at mægle i konflikter mellem selvstyrefolk og danske marts-sept. 1944 arbejdede han på Island dels ved den danske ambassade, dels med danske radioudsendelser. Kort før befrielsen 5.5.1945 vendte han fra London tilbage til Danmark og genoptog sit arbejde på Nationaltidende men indtrådte i juni i redaktionen af det tidligere illegale Information der under Børge *Outzes ledelse var blevet legalt dagblad. K. fandt i det sydslesvigske spørgsmål Christmas Møllers standpunkt for defaitistisk, trods principiel enighed om at grænsen lå fast, og det kom til et brud mellem dem. Efter divergenser i Informations ledelse om forholdet til kommunisterne fratrådte K. som medredaktør og slog sig 1949 ned i Rom som korrespondent først til Information, siden til Ekstra-Bladet. Personlige sorger ramte ham. To børn druknede under en oversvømmelse, og derefter druknede hustruen, der var alvorligt syg af ledegigt – en årsag til bosættelsen i det solrige Rom – i et badekar. K. vendte hjem, knyttedes 1951 til Ekstra-Bladet, 1952 til organisationen Folk og Værns blad Folk og Forsvar, 1954 til det nystartede fjernsyns aktualitetsafdeling og endelig 1956 til BT hvor han var udenrigspolitisk medarbejder indtil 1974. Først under pseudonymet Hamar siden under eget navn skrev han en daglig orienterende og kommenterende spalte med sigte på hurtig indføring i døgnets storpolitik. – Allerede i førkrigsårene på Nationaltidende var K. fagligt aktiv som medarbejderforeningsformand, og den faglige virksomhed genoptog han på BT som formand for bladets medarbejderforening 1958–70, desuden var han 1961–63 formand for Dansk Journalistforbunds kreds I og medlem af hovedbestyrelsen.

Samarbejdet med Outze i de første efterkrigsår fik på sin vis en forlængelse en snes år senere da

Outze var gået i stå med det store værk Danmark under den anden verdenskrig. K. gjorde værket færdigt med et sidste bind, summarisk i skildringen – men opgaven var bundet (1968). Tidligere havde han udgivet *Kong Konstantin II og det græske monarki*, 1967 og 1971 udsendte han en bog om Mao-Kina, *Kina drejer skæbnens hjul*. Allerede i 1953 havde han beskæftiget sig med Kina i *Bogen om alt og intet*, en fordansking af den gammelkinesiske Tao Teh King-digtning. Hans hidtil mest personlige værk kom 1975: *Politikeren Estrup og hans konge*. Lige fra drengærene har K. været fængslet af den omstridte konseilspræsident hvis syn på parlamentarismen som ansvarsforflygtigende han deler, og i hvis grundholdning han finder sin egen konservatisme, bestemt af troskab mod tilværelsens sammensathed og i modsætning til utopi og idealisme. „Man har glemt, hvad det er at være konservativ. Det er at bekræfte livet“. □Foto.

Jørgen Hæstrup: Kontakt med England, 1954 især 26 178–84. Børge Outze: Danm. under den anden verdenskrig III, 1964 496–500. Samme: Sådan begyndte det, 1970 især 63–67 75f. Hans Snitker: Det illegale Frit Danmark, 1977 især 16–20.

Verner Jespersen

Kinch, Helvig, se **Kinch, K. F.**

Kinch, Jacob Frederik, 1817–88, historiker. *23.5.1817 i Vordingborg, †16.9.1888 i Ribe, begr. sst. F: byfoged i Vordingborg, senere birkeskriver ved Fr.borg birk og byskriver i Hillerød, kancelliråd Otto Peter K. (1785–1852) og Cathrine Christiane Frederikke Brøgger (1787–1861). ~1° 11.5.1850 i Ribe med Bertine Nicoline Kroyer, *19.3.1825 i Fol, Tørninglen, †18.1.1863 i Ribe, d. af sognepræst Carl Frederik K. (1781–1836) og Anna Beate Gjørtz (1795–1882). ~2° 14.5.1864 i Ribe med Kirstine Nielsine Andersen, *29.3.1835 i Ribe, †7.10.1885 sst., d. af hospitalsforstander, stiftskasserer i Ribe Anders Nielsen A. (1801–62) og Ane Margrethe Simonsen (1810–58). – Far til K. F. *K.

K. blev student fra Fr.borg 1835, tog n.å. 2. eksamen og blev 1841 alumne på Elers kollegium. 1844 bestod han filologisk embedseksamen. 1844–45 var han konstitueret lærer ved Vordingborg latinskole, men knyttedes 1847 til Ribe katedralskole, først som konstitueret, fra 1848 som adjunkt og fra 1858 som overlærer. K. var en samvittighedsfuld og grundig lærer, i sin undervisning præget af sine videnskabelige interesser, og det kunne falde vanskeligt for den i sin optræden hæmmede og stærkt nærsynede mand at fange elevernes opmærksomhed og opretholde disciplinen. – K.s studier gik først i filologisk

retning, og i skolens program og andre steder skrev han om danskundervisningen og om klassisk filologiske emner. Over latinske studier førtes han efterhånden ind på ældre dansk historie, formentlig også under indtryk af skolens tradition for historiske studier og det rige kildemateriale der da fandtes i Ribe til både lokal- og rigshistorie. I Kirkehistoriske Samlinger offentliggjorde han fra 1850'erne kilder til ældre dansk kirkehistorie, og hans forskning samlede sig snart om to hovedemner, middelalderens historie og Ribes historie. I Aarbøger for nordisk Oldkyndighed offentliggjorde K. de to store afhandlinger *Bidrag til en Tekstkritik af de 7 sidste Bøger af Saxes Danmarkshistorie*, 1874 og *Om den danske Adels Udspring fra Thinglid*, 1875. Især den sidste, hvor K. argumenterer for en sammenhæng mellem 1000-tallets hird og 1200-tallets herremandsstand, er en dybtgående studie der trods Kristian Erslevs modargumentation i Valdemarernes Storhedstid, 1898, senere har vundet fornyet tilslutning, til dels dog ud fra et nyt udgangspunkt. Til J. B. Løfflers undersøgelser af monumentet på Vestervig kirkegård tydede K. den latinske indskrift på „Liden Kirstens grav“. K. hovedværk blev dog *Ribe Bys Historie og Beskrivelse I-II*, 1869–84, et i formen tungt, annalistisk opbygget arbejde der imidlertid indeholder måske den mest udtømmende og gennemarbejdede købstadsbeskrivelse herhjemme. Overordentlig grundighed og samtidig almenhistorisk viden gør K.s værk til et vigtigt redskab for enhver der beskæftiger sig med ældre dansk historie. Han indsamlede et stort materiale til en planlagt fortsættelse der blev udnyttet i H. Mathiessen, O. Smith og V. Hermansen Ribe Bys Historie 1660–1730, 1929. K. var fra oprettelsen bestyrelsesmedlem i Det jydsk historisk-topografiske selskab, og i dets Samlinger til jydsk Historie og Topographi, 1866ff., publicerede K. en lang række mindre undersøgelser og kilder, dels til Ribes historie i 15- og 1600-tallet, dels til jysk personal- og kulturhistorie i bredere forstand; et værdifuldt bidrag til 1700-tallets landboforhold var hans *Estvadgård og dets Gods i det 18. Århundrede 2.rk.I*, 1886–88. K. øvede en betydelig indflydelse på redaktionen af samlingerne og bidrog overfor hovedredaktøren D. H. Wulff til at hæve kravene til originalitet og videnskabeligt apparat. 1855 var K. medopretter af Den antikvariske samling i Ribe, provinsens ældste museum, og han var i årene derefter dets egentlige leder. – K. tog endvidere livlig del i byens og egnens politiske liv, 1858 stillede han sig i den lokale folketingsvalgkreds og valgtes som konservativ overfor en nationalliberal modkandidat. Han tog dog ikke videre del i forhand-

lingerne og opstillede ikke ved næste valg 1861. S.å. indvalgte han i Ribe byråd, var blandt de Ribeborgere, der 1864 blev arresteret af den preussiske besættelsesmagt, og 1864–73 samt fra 1880 til sin død var han medlem af Ribe amts skoleråd. 1879–85 var han et virksomt medlem af byens skolekommission. 1868 overtog han sammen med en anden et trykkeri, påbegyndte udsendelsen af *Grændsebladet*, men dette måtte snart gå ind og efter at have trykt bd. I af byhistorien, afhændede han virksomheden. 1859 indvalgte K. i Det kgl. danske selskab for fædrelandets historie. – K. er en af de betydeligste skikkelser blandt 1800-tallets lokalhistorikere, og hans byhistorie er næppe siden overgået af tilsvarende arbejder. K.s almenhistoriske indsigt forbundet med en filologisk trænet og udviklet kritik præger hans bidrag og fik betydning for niveauet i Jydsk Samlinger og for det lokalhistorisk-topografiske studium overhovedet. – R. 1885. □Foto. – Mindeplade på fødehuset.

V. Bang i Saml. til jydsk hist. og top. 2.r.II, 1889–90 1–15. Ribe stiftstid. 23.5. 24.5., 30.5. og 7.6.1917. H. G. A. Jørgensen i Tiden VIII, 1917 118f. Aug. F. Schmidt i Fra Ribe amt VIII, 1934 484–98. Bj. Kornerup: Ribe katedralskoles hist. II, 1952 371f. For jysk og for da. hist., red. Vagn Dybdahl, 1966 38–60. – Papirer i Rigsark. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn

Kinch, Karl Frederik, 1853–1921, klassisk filolog og arkæolog. * 15.3.1853 i Ribe, † 26.8.1921 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: historiker J. F. *K. (1817–88) og Bertine N. Kroyer (1825–63). ~ 5.10.1903 i Kbh. (Slotsk.) med maler Helvig Agnete Amsinck, * 10.12.1872 i Kbh. (Slotsk.), † 31.8.1956, d. af ekspeditionssekretær i overhofmarskallatet, kammerjunker, senere etatsråd Conrad A. (1830–97) og Caroline Amalie Hansen (1840–1922).

K. blev student 1870 fra Ribe, cand.phil. 1878. Før og efter sin embedseksamen virkede han nogle år som huslærer, bl.a. i Paris, derefter som privatlærer i Kbh. 1883 erhvervede han doktorgraden med en tekstkritisk afhandling om den romerske historiker Q. Curtius (*Quaestiones Curtianae criticae*). En påfølgende længere studierejse (1883–85) med hovedophold i Grækenland gav hans videnskabelige arbejde en ny retning, idet han fra da af helligede sig arkæologiske opgaver. Allerede under denne rejse påbegyndte han en gennem de følgende år under gentagne nye rejser fortsat udforskning af den indtil da lidt kendte makedoniske halvø (Chalkidike) med det hovedformål at udrede områdets antikke topografi, et foretagende der på grund af de primi-

tive og usikre forhold i denne landsdel, hvor røverbander endnu dengang huserede, både var meget besværligt og ingenlunde farefrit. Udbyttet af disse omfattende undersøgelser nåede K. desværre aldrig at fremlægge i sin helhed. Af et plantagt værk derom fik han udgivet en første del, det statelige arbejde om triumfbuen i Saloniki (*L'arc de triomphe de Salonique*, 1890) som det lykkedes ham at bestemme som et æresminde for kejser Galerius, rejst ca. 300 e.Kr. I øvrigt blev det ved nogle korte rejseberetninger og mindre meddelelser, derunder publikationen af et interessant gravmaleri fra hellenistisk tid som K. selv havde opdaget (Vidensk. selsk.s skrifter 1920). Forskellige afhandlinger i udenlandske fagtidsskrifter vidner om at K. i samme periode også drev studier inden for græsk numismatik.

Efter rejseårene virkede K. igen som lærer i Kbh., fra 1895 som bestyrer af Mariboos skole indtil dennes nedlæggelse (1898). Da Carlsbergfondet ved samme tid omgikkes med planer om at foranstalte en udgravning i Grækenland, foretog K. for fondet flere rekognosceringsrejser der førte til udpegning af Lindos på Rhodos som et egnet projekt. 1902 påbegyndtes udgravningen her under ledelse af K. og Chr. *Blinkenberg, og Rhodos blev derefter for en lang årrække K.s arbejdsfelt. Efter afslutningen af Lindos-foretagendet om hvis hovedresultater lederne i fællesskab berettede i foreløbige rapporter (Vidensk. selsk.s oversigter 1903–07) optog K., fortræffeligt bistået af sin hustru der også havde medvirket som tegner i Lindos, andre undersøgelser på øen. Vigtigst er den fuldstændige udgravning af et lille græsk kolonianlæg fra 6–500-tallet f.Kr.; det rige udbytte herfra har K. fremlagt i sit smukke hovedværk *Fouilles de Vroulia*, 1914. Da første verdenskrig umuliggjorde fortsat virksomhed i syden, gik K. atter ind i skolearbejdet i Kbh. og var samtidig optaget af sin andel i publikationen af Lindos-fundene. Det er tragisk, at heller ikke denne nåede han at få tilendebragt. Lige så skikket han med sin nøjsomme og udholdende natur var for pionerarbejdet i marken, lige så svært faldt det ham at bringe bearbejdelsen af det indhøstede stof til afslutning og give det fra sig. Tillige var hans stærke konstitution blevet undergravet ved det meget strabadserende liv i syden. Hans sidste år var mærkede af sygdom. – Medlem af Videnskabernes selskab fra 1913 og af flere udenlandske arkæologiske selskaber. – **Helvig K.** fik afgang fra akademiet 1894 og debuterede på Charlottenborg 1896. Hun blev knyttet som tegner til den ekspedition til Rhodos som lededes af hendes tilkommende mand. Hun har bl.a. illustreret hans værk *Vroulia*. For søfartsmuseet på Kronborg udførte hun otte akva-

reller af skibe efter kalkmalerier i landsbykirker. – □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1883 96. – J. L. Heiberg i Oversigt over vidensk. selsk.s forhandl. 1921–22 37–45. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark. *K. Friis Johansen**

Kinghorn (Kynghorn), Alexander, † tidligst 1529, læge, formodentlig fra Kinghorn i Fifeshire, Skotland.

K. blev 1513, da han var dr.med., den første medicinske professor ved Kbh.s universitet og Christian II's livlæge, 1517 universitetets rektor, 1522 dekan i Roskilde domkapitel. Som læge roses han i flere samtidige skrifter, men han brugtes for øvrigt mest til diplomatiske sendelser, således 1519 til Skotland for at skaffe Christian II hjælpetropper; jan. 1523 sendtes han til England og Skotland for at anråbe om hjælp for kongen og kaldtes da af denne hans consiliarius. I de følgende år opholdt han sig i reglen i Leith ved Edinburgh som kongens udsending. På grund af sine forbindelser med indflydelsesrige personer i Skotland – han var således beslægtet med ærkebiskop Jacob af St. Andrews der spillede en vigtig rolle i Skotland på denne tid – var han vel-skikket til dette hverv og ydede ved mange lejligheder den landflygtige konge og hans mænd store tjenester. Hans brevveksling med kongen ophører med året 1529, og han er da formodentlig død.

Breve og aktstykker til Chr. II's og Fr. Is hist., udg. C. F. Allen I, 1854. – C. F. Allen: *De rebus Chr. II. exulis*, 1844. E. C. Werlauff: Kbh.s univ. fra dets stiftelse indtil reformationen = Univ.progr. 1850 65.

Povl Bagge

Kingo, Thomas Hansen, 1634–1703, biskop, forfatter. * 15.12.1634 i Slangstrup, † 14.10.1703 i Odense, begr. i Fraugde k. F: væver Hans Thomsen K. (1586–1671) og Karen Sørensdatter (Bjørn?) († 1688). ~ 1° 21.7.1669 med Cecilie el. Sille Lambertsdatter Balkenborg, † 4.7.1670 (~ 1° med sognepræst i Kirke Helsing Peder Worm, † 1668, ~ 1° med Anna Heichens), d. af rektor i Oslo, senere sognepræst i Sundalen Lambert Antonii B. (1586–1650) og Anna Christensdatter Lund. ~ 2° 28.5.1671 med Johanne Lauritsdatter Lund, * 1618, † 19.5.1694 († 1° med forvalter Christen Pedersen). ~ 3° 21. el. 19.12. 1694 i Fraugde med Birgitte Balslev, * 13.5.1665, † 25.5.1744 på Fraugdegård (~ 2° med kaptajn Christian Carl Bircherod, 1667–1730), d. af dr.med., assessor Christopher B. (1628–93) og Karen Riisbrigh (1635–86, ~ 1° 1654 med dr.med., apoteker Stefan Ram, 1625–58).

Kingo, Thomas

K. var på fædrene side af skotsk afstamning. Farfaderen, efter hvem han var opkaldt, var en indvandret tapetmager; faderen levede i små kår i Slangerup, ham gav K. et godt eftermæle i det kønne digt på hans gravsten. Der blev tidligt lagt mærke til den begavede dreng; 1640 kom han i byens latinskole, men 1650 overflyttedes han til Fr.borg skole hvorfra han dimitteredes 1654 til universitetet. Her optoges den fattige student som alumnus på kommunitetet (Regensen), og trods pest og svenskekrig tog han april 1658 teologisk eksamen. S.å. blev han huslærer hos forvalteren på Fr.borg slot, Jørgen Sørensen, men flyttede snart efter til Vedbygård ved Tissø hvor han underviste ejeren fru Lene Ruds børn sammen med godsinspektør Karsten Atkes. Efter i alt tre års huslærertid tjente K. syv år som personel kapellan for den bedagede præst og provst Peder Worm i Kirke Helsing. Disse år i Vestsjælland har været lykkelige modningsår for den unge gejstlige. I flertallet af hans digte fra denne tid er tonen frejdig, versemålet Anders "Bordings raske krydsrimede firfodsjamber, men der er alvor bag. Lystigst er vinterdigtet *Næve-Tud og Knud-herud*, vistnok 1667 som med frisk realisme gengiver knagende frost og ung fororskelse. *Sæbygaards Koklage*, 1665 er et komisk sørge-digt over en tyregilding, men digressionerne taler fx om hvor farligt det er at slutte fra en persons ydre til hans karakter eller om hvor usle fæstebondens kår er. I *Karsten Atkes Afsked fra Løve-Herred*, 1666 mindes K. vennens lykkelige fremgang i livet, men hentyder også til strid og ond sladder. En særlig plads indtager en både personlig og kunstfuld vise i hyrdestil, *Chryssillis, du mit Verdens Guld*, antagelig fra sørgeåret 1668–69, hvor K. i utålmodighed ventede på at kunne gifte sig med Sille Balkenborg som juli 1668 var blevet enke efter provst Peder Worm.

I kapellantiden forberedtes K.s karriere. 2.2.1663 prædikede han i Kbh. for Frederik III som lod ham tilsige sin nåde ved kansleren Peder "Reedtz. N.å. ansøgte han om ventebrev på Slangerup og Uvelse sognekald; dette bevilgedes ham 10.4.1665, og hans kaldsbrev er af 24.8.1668. Senere beskikkedes han desuden som viceprovst i herredet. 8.6.1669 tog han magistergraden. 1671 skriver han et stort og pompøst digt til Christian Vs salving, 1672 trøster han på vers "Griffenfeld der har mistet sin unge hustru, og efter den tid går der med korte mellemrum fra Slangerup-præsten store og små hyldestdigte til disse rigets mægtigste mænd; deriblandt til kongen en poetisk beskrivelse af Kronborg (1672) og til Griffenfeld en tilsvarende af hans grevskab Samsoe (1675). *Aandelige Sjungekors første Part*, 1674 som tilegnedes monarken har nok befæstet

ham i dennes gunst. Griffenfelds fald havde i hvert tilfælde ingen indflydelse på K.s skæbne. 25.2.1677 kaldtes han til biskop over Fyns stift. 15.6.1679 fik han våbenbrev og blev 8.4.1682 doctor theol. ved kongeligt brev. Endelig gav kongen ham 4.3.1690 rang med justitsråder. Vel havde K. sørget for med passende mellemrum at bringe sit navn i de høje herrers erindring; men det var der mange der gjorde uden at nå langt. K.s udnævnelse til biskop var derfor nok knap så meget et udtryk for regeringens tak til digteren som for de forventninger den havde til embedsmanden. K. var en mand af den slags det nye regime behøvede.

Ved statsomvæltningen 1660 var K. en ung modtagelig mand, salvsdigtet fra 1671 viser ham som dybt indlevet i enevældens ideologi. Regeringstro mænd med personlig myndighed, det var hvad staten skulle bruge på de vigtige embedsposter til gennemførelse af sine reformer. Mange og forskelligartede var de opgaver der ovenfra blev lagt på K. 1680 fik han således befaling om at udtale sig om de reformertes religionsøvelse her i landet. Hans svar kender vi ikke, men hans afgørelser i enkelttilfælde viser ham som gammellutherisk hård over for anderledes troende. 1682 pålagdes det en kommission hvori K. fik sæde at udarbejde et nyt ritual for kirketjenesten. Dette udkom 1685 og indførtes i alle landets kirker 1. pinsedag 1686; det var et led i enevældens kirkelovgivning der desuden kom til at omfatte en alterbog (1688 ved Hans "Bagger), en salmebog (se ndf.) med et graduale (1699). Disse fire værker er tilsammen udtryk for at den lutherske salmemesse har fortrængt den gregorianske liturgi som behersker Niels Jespersens graduale 1573. I det nye graduale, som er udarbejdet af K., har salmemelodierne været genstand for en lempelig, men bevidst modernisering. I ritualværket henvises stadig til den nye salmebog som var under arbejde. Allerede 27.3.1683 havde nemlig et kgl. reskript befalet K. at tilvejebringe en ny salmebog. Hertil havde han kvalificeret sig ved sit *Aandelige Sjungekor* I–II, 1674–81, en fremragende ydelse i religiøs brugslyrik. De to digtsamlinger er komponeret med udpræget sans for den huslige andagts situationer. I første part en morgen- og aftensang til hver af ugens syv dage (*Rind nu op i Jesus Navn, Nu rinder Solen op af Østerlide, Vaagn op og slaa paa dine Streng*), desuden versificerede oversættelser af Davids syv pønitesalsalmer; i en senere udgave føjedes til hver dag to korte digte, et „Morgensuk“ og et „Aftensuk“. Anden part har tyve nummererede sange, de fleste efterfulgt af et „Hjertesuk“. Blandt disse digte til „Sjælens Opvækelse til allehaande Andagter i allehaan-

de Tilfælde" (titelbladet) står de berømte *Far, Verden, Far vel og Sorrig og Glæde de vandre tilhobe*. – Det vigtige kongebrev til K. illustrerer på fremragende måde enevældens målbevidste arbejde på at skabe ensartethed og fuldstændighed. Det konstateres først at de foreliggende salmebøger er uordentlige og utilstrækkelige, og det pålægges dernæst K. „en ret Salmebog af de gamle sædvanlige og bedste Kirkesange og Salmer at sammenskrive og indrette, saa og dem med en Del af dine egne forbedre". Dog skal han flittelig tage i agt at de gamle salmer ved søndagsmessen forbliver væsentlig uforandrede, og at meningen i Luthers salmer strengt respekteres. Salmebogen skal følge kirkeåret, og hver søndag skal have sine sange „baade af de gamle og de som du selv over Epistler og Evangelia sammenskriver". Inden udsendelsen skulle salmebogen gennemses og approberes af det teologiske fakultets dekan. Dette kongebrev var en instruks som ikke gav den nye salmebogs redaktør meget frie hænder. Hvor energisk han dog tog fat kan ses af resultatet. Efter seks års forløb indsendte han til dekanen, Sjællands biskop, Hans Bagger, salmebogens „Vinterpart" med 267 salmer, hvoraf 136 af K. Han havde optaget en del salmer af sine samtidige, mest af Elias "Naur og Johan "Brunsmænd. I de gamle salmer havde han grebet kraftigt regulariserende ind, især for at bringe teksten nærmere til melodien. Vinterpartens forteale er dateret 15.4.1689; 25.1.1690 blev bogen autoriseret ved en kgl. forordning. K. fik tyve års ret til indtægterne af den. Men 22.2. s.å. tilbagekaldte kongen forordningen. Man havde ved hoffet skumlet over den store økonomiske fordel der sikredes K. ved privilegiet; desuden viste det sig at han ikke havde fået det nødvendige imprimatur på bogen, og endelig hæftede man sig ved at en del af de gamle salmer var for stærkt bearbejdede. Tilbagekaldelsen var et hårdt slag for K.; han ramtes både på sin ære og sin pung – han lå med et betydeligt oplag af bogen. K.s salmebogshverv blev 1691 overdraget Søren "Jonæsen, men dennes udkast, der ikke indeholdt nogen salme af K., led for-gængerens kranke skæbne. Nu havde regeringen to gange med uheld lagt sagen i enkeltmands hånd; 1696 greb den til at nedsætte en kommission på elleve mand – hverken K. eller Jonæsen var derimellem –, og denne afleverede det definitive salmebogs-manuskript til K. som fik ti års privilegium på udgivelsen. 1699 udkom *Den forordnede ny Kirke-Salmebog* der med rette kom til at hedde K.s salmebog. Ikke blot stod K. som forlægger på titelbladet, og fortalen var skrevet af ham, men han havde leveret langt den største part af de nye salmer. Fra vinterparten gik 55

over; til sommerhalvåret havde han indsendt nye, i alt var af den fuldstændige salmebogs 301 salmer 85 af K. I den Husandagts-Salmebog (1703), som kommissionen tillige udarbejdede, medtoges en række sange fra K.s Sjungekor. – De K.ske kirkesalmer har en lang historie, ingen generation af danske kristne har helt kunnet være dem foruden. Med den skiftende smag har man i de senere salmebøger udeladt en del, forkortet og gennemrettet andre, komme uden om dem kunne man aldrig: Guldbergs Salmebog (1778) optog 67, den skarpt rationalistiske „Evangelisk kristelig Salmebog" (1798) havde 18, Roskilde Konvents Salmebog (1855) 84, Salmebog for Kirke og Hjem (1898) 100, Den danske Salmebog (1953) 82. Værst har K.s robuste kristendomsforkyndelse haft det i intellektuelt eller socialt forfinede kredse, i Kbh. tabte dens yndest sig tidligst. Så meget inderligere har nordmændene og jyderne hængt ved „Kingos Salmebog". I Norge blev den, som i Danmark, indført 1699 og dominerede indtil Landstads Salmebog 1869, der havde 118 af K.s salmer. K.s salmebog blev senest optrykt Hering 1924, Horsens 1902, 1912 og 1930, Stavanger 1950. Medens vi intet ved om K.s præstegerning i Slangerup ligger et stort materiale fra de 26 år i Odense for os. Det fremgår af dette at K. var sig sit embedes betydning og værdighed kraftig bevidst. Han regerede efter lovens bogstav og lod sig ingen embedsrettighed afdisputere. Han var idelig på visitatsrejser i sit store stift hvortil hørte Lolland, Falster og Syd-Als, og han holdt sig ved besøg i hovedstaden i kontakt med de højeste myndigheder. Biskop K. var en nidkær tilsynsmand; men samtidig havde stiftets gejstlige i ham en varmhjertet talsmand som brugte sin indflydelse og sin kraftfulde pen til at værne om præsteskabets indkomster. Der kunne være noget stejlt bureaukratisk over hans adfærd, han var ikke til at spøge med i kirke- og skolesager, men han kunne også vise human medfølelse som da han over for kongen gik i forbøn for en alssinger der havde begået lejemål. – Det er karakteristisk for K. som embedsmand at han går lige løs på alle tvivlsspørgsmål – overøvrigheden får af og til fra ham en hel række klart formulerede spørgsmål til besvarelse –, og dernæst at han aldrig viger tilbage for en konflikt. Selvbevidst og temperamentsfuld som han var tålte han intet indgreb i sin myndighed. K. vandt, som det synes, let konger og kanslere for sig, men vanskeligere ligemænd som han skulle samarbejde med. Med magistraten i Odense havde han langvarige stridigheder om styrelsen af Skt. Knuds kirke. Forholdet til stiftamtmandene over Fyn var ikke uden gnidninger. De mange år i Odense bragte

ufred og kvaler, men også magt, rigdom og ægte-skabelig lykke. Regeringen befæstede ved flere lejligheder biskoppens autoritet og forhøjede mere end én gang hans indtægter. I Slangerup havde K. ægtet sin anden hustru der var betydelig ældre end han. Kort efter hendes død giftede han sig med Birgitte Balslev til hvem han har skrevet et poetisk, varmtfølt bindebrev der endnu foreligger i hans mandige, smukke håndskrift, og det med rig stilkunst udførte Candidadigt. Med hende fik han midler som satte ham i stand til 1697 at købe hendes fædrengård, Fraugdegård, af broderen dr. Peder Balslev. Hun blev hans alders krone, en elsket og elskende hustru som ofte fulgte ham på de besværlige visitatsrejser, og som djærvt rensede hans minde da der efter hans død blev rettet mistanke mod biskoppens regnskabsholdelse. Dog også i familielivet fik K. sorger. Som stedsønnen Jacob Worm havde plaget ham i Slangerup således kom han i Odense i strid med to „svigersønner“, amtsskriver Niels Brinch der var gift med Johanne Lauritsdatters datter af første ægteskab, og stiftsprovst Jørgen *Karstens hvis uforsonlige holdning har været med til at forbitre hans sidste dage. Hertil bidrog også anfald af rosen og især af stensmerter. Sommeren 1703 var han i Kbh., men kom syg hjem og blev ikke rask mere. Han døde en efterårsøndag, „ret som det ringede sammen til højmesse“.

Ser vi bort fra de ovenfor omtalte ungdomsdigte og hyrdeviser, desuden fra nogle skæmtsomme og polemiske stykker bærer K.s forfatterskab et enhedspræg ved sin kunstneriske hensigt og sine grundmotiver. – Som digter tilhører K. den danske barok der fortsætter senrenæssancens bestræbelser for at skabe en kunstdigtning på modersmålet som kan stå mål med udlandets. I dedikationen i Sjungekorets første part hævder K. at vi hverken har behov at låne af de tyske og andre landsfolk, eller udi rimekunsten det ringeste at eftergive. Og i et latinsk æredigt til Anden part fremhæver Vitus *Bering at K. gjorde mere for sit fædreland end Dante, Petrarca og Opitz havde udrettet for deres, da han bragte dansk religiøs poesi på højde med Johann Rists tyske. Det var regelret versifikation og en høj stil det kom an på. Anders *Arrebo havde vist vejen; K. fulgte efter idet han modtog indtryk fra den samtidige tyske poesi hvor stilkunsten siden Arrebos tid var steget til hasarderede højder. Vi finder hos ham vendinger og ordsammensætninger som nu kaldes skruede eller smagløse, men som dengang var i pagt med tiden (fx Hjertets Lyste-Svamp). Bag den danske barokpoesi ligger dog ikke blot tyske forbilleder, men også nylatinsk digtning og romersk klassik. Som alle andre ele-

ver i den lærde skole har K. fået undervisning i at forfærdige latinske vers; vi har fra hans manddomstid tre særdeles velformede lejlighedsdigte på latin. Og det længste af alle hans digte, det historiske poem om *Gullands Indtagelse* 1676 der omfatter 1000 aleksandrinere har plan, et væsentligt motiv og stiltræk fra Erasmus *Lætus: *Res danicæ* (1574), et hovedværk i nylatinsk digtning i Danmark. Det var vel Gullands Indtagelse der fik en samtidig (Poul *Pedersen) til at kalde K. „vores danske Homerus“, men digterens klassiske forbillede har sikkert her været Vergil, digterkongen siden renæssancen. I det mindste har K. i sit store digt smukt parafraseret Vergils beskrivelse af bisamfundet (*Georgica* IV, 153ff.). På K.s boghylder, hvis indhold vi kender fra auktionskatalogen efter hans død, stod nogle af senrenæssancens stordigtere – du Bartas, Giovanni Guarini, Will. Shakespeare (*Poems* 1640, *Hamlet*), John Milton –, enkelte tyske modedigtere – Chr. Hofmann v. Hofmanswaldau, Mühlpforth –, også adskillige nylatinske – bl.a. Erasmus Lætus – og alle klassikerne – således en stribe Vergiludgaver. – Den latinske påvirkning er føleligst i de dele af K.s værk der ikke har religiøst hovedemne. I hans kristelige sprogbrug erstattes latinen delvis af hebraisk, som når han i Sjungekoret taler om Herrens næsefnysend' Vrede, og i ligprædikenen over Jacob *Bircherod (1691) siger at Gud lider ikke dem „der taler af Hjerte og Hjerte“ dvs. med delt hjerte. Grundstammen i K.s rige sprog er dog et kernefuldt samtidsdansk, bevidst tilsat forældede og dialektale gloser som gerne forklares i noter („Bur-Sprog er et almindelig Mode“, altså landsmøde; „Koen siges at løe, naar hun er nær ved at kælte“). K.s prosa er bemærkelsesværdig. Den er kunstrig i fortalen til *Gradualet* og i hans eneste trykte ligprædiken hvor retorisk opbyggede perioder afveksler med fyndigt sententiøse partier; i breve og embedsskrivelser er den derimod ligefrem og virkelighedsnær, en aktiv stil, sprog og handling i ét. – Endnu mere end den kunstneriske stræben gør den religiøse tendens K.s digtning til en helhed. Der er den samme kristelige grundtone i hele hans værk. Når han således ved barnefødsler, fødselsdage og dødsfald i kongefamilien, ved majestættens hjemkomst og gennemrejse, ved sejrsgivenheder og årsskifter, etc. mødte op med digte så manglede i tidens ånd Guds navn kun undtagelsesvis deri. Der bedes her for konge og land som i Sjungekorets morgen- og aftensange. Det religiøse har gennemtrængt det private og det nationale. Med enevældens førende teologer så K. på gammeltestamentlig vis samfundets velfærd bundet til kongens person. På et spinkelt anker der frelste

Christian Vs liv i en storm skrev han bl.a.: „To Rigers Liv og Død paa to Jernhager laa“. Og det er Gud der giver en mand fremgang i livet; Griffenfeld kaldes „Guds Naades store Mand, du himmelbaarne Greve“: „Gud som har Grunden lagt til den din Ærespir, Hand himmelstøtte den til din og Danmarks Ziir“. De talrige digte til livets fester (venners navnedage, bryllupper o.l.) har altid religiøs motivering, ligesom naturligtvis også indskrifter til kirkeinventar (alterkalk, lysekroner, fattigblok, kirkeklokke, nadverbillede) og hyldestigte til forfattere af opbyggelige skrifter (Willads Nielsen: Himmeriges Barnemoder 1671; Johan Brunsmann: Aandelig Sjungelyst 1676). Stemningen i de sidstnævnte er som i fortællingen til Gradualet glæde over reformationen og håb om en religiøs og litterær opgangstid for „Guds Kirke“. – Kraftigst er det religiøse præg dog i den gruppe af K.s „lejlighedsdigtning“ som har en persons død som ydre anledning. Den er grundstammen i K.s religiøse tankelyrik. I reglen tager han sit udgangspunkt i den afdødes skæbne: „Er det da bedst at dø, når fejrest er at leve?“ (over den 21-årige Maren Bering), og han lader med forkærlighed tankens brod blive siddende. På sit spørgsmål: hvorfor dør en herlig mand som biskop Hans *Wandal så tidligt når så meget skarns folk „lever ravnelangt“, har han netop intet rationalt svar: „hvor maa leles er Herrens dybe Domme, i Himlens Raadstu-Hus Fornuften ej maa komme“. Ofte er tankefølgen denne: ære, glæde, rigdom er forgængelige – „bort da med Verdens Pragt, al Verdens Gods og Guld bør stemples med Foragt“ – ethvert træ er råddent i roden, vi fødes til at dø, det volder arvesynden. Men et liv i kristelig „dyd“ giver os saligheden hisset og et varigt ry hos eftertiden. Det er i lyset af denne række betydelige poesier der strækker sig gennem hele K.s digterliv at de to mestersange fra Sjungekorets anden part må ses. Stillet over for dødens realitet bevæger K. sig fra oplevelsen af at „Sorrig og Glæde de vandre tilhobe“ til forvisningen om at „Himlen er ene af Salighed fuld“; stemningsrytmen i dødsdigtene er den samme som i „Far, Verden, Far vel“: den dyrekøbte erfaring af denne verdens forfængelighed fremkalder sjælens længsel efter hvilen „i Abrahams Skød“. I andre partier af Sjungekoret har K. udtrykt den lutherske kaldstanke; hvert menneske tjener Gud på sin anviste plads i samfundet. Til K.s fromhedstype hører både den kristelige livsfornægtelse og den kristelige livsbekræftelse. Hans grundejendommelighed er evnen til med sin rige kunstner- og kristensjæl at indføle sig i og give udtryk for en religiøs situation. På denne stemningsvidde beror det at han alene fornyede både den private an-

dagts lyrik og kirkesalmen. I den mægtige serie af fortællende og kristeligt formanende digte han gav den dansk-norske kirke gennemlever digterbiskoppen kirkeårets tekster. Han er ligesom øjenvidne til de hellige begivenheder, ikke mindst til Kristi lidelse; i påskens salmer når K. det højeste: *Se hvor nu Jesus træder; Over Kedron Jesus træder, Sover I, hvor kan I sove, Gak under Jesu Kors at staa, Som den gyldne Sol frembryder* med slutningsstrofen: Tak for al din Fødsels glæde. Stilen er dansk kristelig højbarok, de store profeters udholdende patos, og tonen tilhører den myndige prælat som beretter og belærer. Der er i K.s salmesang en magtfuld ånds vingeslag. Salmernes holdbarhed beror på en sammensmeltning af himmelhøj flugt og næsten massiv håndgribelighed. De er digterværker af en vældig kristen i hvis sjæl gik jordlivets storme. □Stik af C. Waumans 1677, af H. Schaten 1684 og af G. Valk 1704; mal. i samme type (Fr.borg), ligeledes flere stik 1715, af J. G. Mentzel 1734, af O. O. Bagge 1827 og af Weger 1857, træsnit 1855 efter tegn. af Carl Bloch, 1877, af H. P. Hansen 1886 og 1887, samt litografi 1850. Relief af Th. Quellinus, 1702 (Fraugde k.), afstøbning (Slangerup k.; Fr.borg), mal. derefter af J. Roed, 1854 (Skt. Knuds k., Odense), litografi 1868 og træsnit 1871 og 1882. Samtidigt (?) mal. (se Fra Fyns Fortid IV, 1924 63). Mal. af Hans Hansen (Fr.borg). Afbildet s.m. Griffenfeld på mal. af Roed 1856, 1866 (Fr.borg) og i sit værelse, 1870. Buste af Th. Stein, 1870 (Fr.borg; Emmaus k., Kbh.), på mindestøtte 1875 (ved Skt. Knuds k., Odense), efter denne træsnit af H. P. Hansen 1870 og 1875. Statue af Viggo Jarl, 1911 (ved Frederiks k., Kbh.). Afbildet på mal. af A. Hou, 1920. Mal. 1821 (Skovby k.). Relief (Ruds Vedby k.). Tegn. til relief (Kgl. bibl.). – Mindesten af J. Wiedewelt, 1780, ved Jægerspris. Mindestøtte 1883 (Slangerup).

Udg. Aandelige siunge-koor, udg. A. E. Sibbernsen, 1931. Saml. skr., udg. Hans Brix m.fl. I–VII, 1939–74 (nyt opl. 1975). Digte. Lyrisk barok, ved Povl Schmidt, 1961. Den danske lyrik før 1800, udg. F. J. Billeskov Jansen, 1963 (2. udg. 1967) 91–135. Gradual. Faksimileudg. ved Erik Norman Svendsen og Henrik Glahn, 1967.

Lit. Progr. fun. univ. Hafn. over T. K., 1703. Bartholomæus Deichmann: Ligprædiken over T. K., 1704. A. C. L. Heiberg: T. K., 1852. Richard Petersen: T. K. og hans samtid, 1887. Hans Brix: Tonen fra himlen, 1912 (2. opl. 1964) 105–24. Samme: Analyser og problemer I, 1933 194–240; IV, 1938 271–315. L. Bobé i Pers. hist. t. 6.r.V, 1914 71f. Arne Sundbo sst. 13.r.II, 1953 233–35. V. J. v. Holstein-Rathlou: Om T. K., 1917. Chr. Ludwigs: T. K., 1924 = Mennesker XIX. Fra Fyns fortid, udg. G. L. Wad IV, 1924 47–133. Aage Bentzen i Teol. t. 5.r.III, 1932 241–94; IV, 1933 24–36. Arne Møller i Kirkehist. saml. 6.r.I, 1933–35 305–423 (også som særtryk m. titlen: Fra psalmistens værksted, 1934) 548–69. J. Oskar Andersen sst. 570–93. F. J. Billeskov Jansen sst.

Kingo, Thomas

II, 1936–38 84–99. Erik Norman Svendsen sst. 7.r.VI, 1966–68 343–75. J. Oskar Andersen i Dansk kirkeliv, 1934 15–58. F. J. Billeskov Jansen i Acta philologica Scandinavica X, 1935–36 163–98. Solveig Tunold i Overbibliotekar Wilh. Munthe på femtioårsdagen, Oslo 1933 449–65. Samme i Norsk teol. t. 4.r.V, Oslo 1934 240–61. Samme sst. VI, 1935 32–49. Arne Møller sst. 280–86. H. Blom Svendsen: Norsk salmesang I, Bergen 1935 = Bibl. Norvegiæ sacræ VIII. E[mil] F[rederiksen] i Credo XVI, 1935 220–26; 1936 73–78 152–55. L. Chr. Nielsen: T. K.s bogtrykkeri i Odense i Nord-boktr. konst XLVII, Sth. 1946 410–14 448–52. Harald Vilstrup i Dansk kirkesangs årsskr. 1955 17–38. Ejnar Thomsen: Skribenter og salmister, 1957 115–31 171–83. Anders Malling: Dansk salmehist. I–VIII, 1962–78. Erik Sønderholm i Danske studier, 1964 54–66. Jacob Worm: Saml. skr., udg. samme III, 1971. Johs. Simonsen: T. K. Hofpoet og salmedigter, 1970. Martin Wittenberg: T. K.s historisch-topographische Dichtung, Bonn 1972. *Papirer* i Kgl. bibl.

F. J. Billeskov Jansen

Kirchhoff, Johann Andreas, 1722–99, harpevirtuos. * 27.3.1722 i Weissenfels, Sachsen, † 24.2.1799 i Kbh., begr. på Frbg. F: stadsmusikant Johann Andreas K. og Anna Magdalene Freyer. ~ 1° 1748 i Halle med Johanne Charlotte Richér, † tidligst 1751. ~ 2° 2.12.1772 på Frbg. med Else Margrethe Magdalene Gähler (Gøhler), * ca. 1755 i Kbh., † 11.5.1801 på Frbg., d. af kirurg Johan Salomon G. og Johanne Margrethe Nielsdatter Olsen (1727–1806, ~ 2° 1765 med kgl. lakaj, senere slotsforvalter på Koldinghus Jens Nicolai Lund, 1723–95). K. kom til Danmark 1758 og optrådte første gang herhjemme ved en hofkoncert s.å. Om hans liv før dette tidspunkt vides intet ud over at han ved optræden rundt om i Europa havde fået navn som en fremragende harpespiller; længere tid synes han at have opholdt sig ved hoffet i Weimar. Han nåede Kbh. på vej fra St. Petersburg (Leningrad) til planlagte nye koncerter i England, men den gode modtagelse han fik ved det danske hof og af det københavnske musikpublikum fik ham til at slå sig ned i Danmark resten af sit liv selv om det ikke manglede på smigrende tilbud bl.a. fra Sverige og Frankrig. Helt opgav han alligevel ikke sin optræden i udlandet, men besøgte herhjemme fra Norge, Sverige og England. Han udnævntes 1760 til kgl. kammermusik og spillede ved hoffet til sin død. I perioden 1772–86 var han tillige knyttet til Det kgl. kapel og fik 1779 sammen med de øvrige tyskfødte orkestermedlemmer dansk indfødsret. Han var også af samtiden yndet som komponist. Af hans produktion er, dels i Det kgl. bibl., dels i Sorø akademis bibl. i håndskrift bevaret et stort antal solosuiter for harpe, *Handstücken für die Harfe*, fra 1780erne og -90erne. De er i tidens letløbende stil, men nogle af dem har navnlig i me-

lodisk henseende et vist særpræg. E. L. Gerbers Neues Lexikon der Tonkünstler nævner 6 *Partien für die Harfe*, 2 *Violinen und Bass* som vist må anses for at være gået tabt. □Silhouet.

[Joakim Larsen:] Stamtv. over nogle af Martin Kirchhoffs efterkommere, 1917. A. F. Elmquist: Læsefrugter XXIX, 1825 242. Th. Overskou: Den danske skueplads II, 1856 455; III 1860 42. Festskr. i anledn. af musikforen.s halvhundredårsdag I, af V. C. Ravn, 1886 66 73. C. Thrane: Fra hofviolonernes tid, 1908.

Nils Schjørring

Kirchhoff, Johann Hieronymus, 1763–1843, officer. * 28.9.1763 i Glückstadt, † 2.8.1843 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Ass.). F: sognepræst, konsistorialråd Johann Hieronymus K. (1719–91, ~ 1° med Christina Maria Lucia Gronau, 1718–60, ~ 2° 1761 med Hedewig v. Hein, † senest 1762) og Elisabeth Klefecker (1730–82, ~ 1° 1755 med premiermajor Johann Carl Julius Topp i Hamburg, 1709–61). ~ 1° 28.4.1799 i Glückstadt med Heilwig Münnich, * 31.1.1762 i Glückstadt, † 1.11.1800 i Kbh. (Garn.), d. af premierløjtnant, senere generalløjtnant Johann Burckhard M. (1728–1815) og Sophie Frederikke Abercron (1742–75). ~ 2° 17.10.1810 på Frbg. (Garn.) med Eleonore Christine Humble, * 24.1.1767 i Kbh. (Petri), † 8.9.1812 sst. (Garn.) (~ 1° 1783 med købmand Peder Neve Green, ca. 1756–83), d. af postmester Frantz Joachim H. (1728–81) og Anna Maria Neumann (1734–1815).

K. indtrådte 1779 som korporal „paa Aventure“ i infanteriet, blev 1781 sekondløjtnant à la suite på underofficerstraktement, 1783 virkelig sekondløjtnant. 1787 ledsagede han som ordonansofficer kronprins Frederik på hans rejse i Danmark og Nordtyskland. 1788 fik han premierløjtnants anciennitet, og da et korps s.å. opstilledes til felttoget mod Sverige, ansattes han midlertidigt ved en jægerafdeling, blev stabskaptajn 1789, fik 1790 kaptajns karakter (anciennitet 1789), blev generaladjutant hos kongen, fra 1792 adjutant hos kronprinsen. 1801, efter slaget på reden, blev han major à la suite og deputeret i generalkommissariatskollegiet, men vedblev som l. adjutant hos kronprinsen som mæglende led mellem denne og kollegiet der mente at kronprinsen „regerede“ for meget. Efter englændernes landgang på Sjælland 1807 sendte han kronprinsen meget optimistiske beretninger om tilstanden på Sjælland og i Kbh., deltog under stadens belejring i rådslagningerne med Ernst *Peymann m.fl. og blev kommissariatets repræsentant ved kapitulationsforhandlingerne, hvorfor også han blev arresteret da kronprinsen

kom til Kbh. Ved overkrigskommissionsdommen frikendtes han vel for krigsfiskalens tiltale, men han var i forvejen afgået fra tjeneste hos kronprinsen og udnævnt til oberst à la suite (anciennitet 1808); 1809 afskedigedes han af krigstjenesten og fra stillingen som deputeret med en rundelig pension. 1810 optoges han dog atter i krigstjenesten og i kommissariatet, blev 1812 generalmajor (uden anciennitet), 1814 l. deputeret i kommissariatet med generalmajors anciennitet (fra 1809). Generalkommissariatets arbejds- og myndighedsområde var dog efter generalstabens oprettelse 1808 nærmest begrænset til administrative forretninger. 1814 indtrådte han i den vigtige kommission der udarbejdede planen for hærreduktionen 1816. 1828 udnævntes han til generalløjtnant og afskedigedes 1842 som general af infanteriet. – R. 1815. K. 1817. S.K. 1826. DM. 1828. □ Profilm miniature.

Medd. fra krigsark., udg. Generalstaben I, 1883; III, 1888; IX, 1902. K.s dagbog i Pers. hist. t. 7. r. I, 1916 129–56. – Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 483f.

*Rockstroh**

Kirchhoff-Larsen (ved dåben uden bindestreg), Christian, 1880–1965, journalist, forfatter. * 20.12.1880 i Glostrup, † 9.1.1965 i Kbh., begr. Ass. kgd. F: lærer, senere kontorchef Georg Oluf Valdemar Larsen (1848–1917) og Anna Thuline Teisen (1851–1921). ~ 29.6.1906 i Kbh. (Blåg.) med Margrethe Augustine Schiøtt, * 5.11.1883 i Kbh. (Johs.), † 17.10.1958 i Kbh., d. af revisor Rudolph Viinholdt S. (1845–1909) og Clara Louise Rudolffine Nielsen (1860–1947). – Brorsøn af Joakim *Larsen.

K.-L. blev student 1898 fra Metropolitanskolen og cand. phil. 1899. Han kom straks ind i journalistik, var 1899–1922 medarbejder ved Nationaltidende, 1922–29 ved Berlingske Tidende, 1929–31 igen ved Nationaltidende og fra 1931 til sin død ved Børsen. 1934–46 var han desuden redaktør af Journalisten. – I ikke mindre end 65 år var K.-L. beskæftiget med litteraturanmeldelser og litterær reportage, og hans kundskaber i navnlig dansk litteraturhistorie var overordentlige. I bogform udgav han *Danske Digteres Kærlighedshistorie*, 1922 og dens fortsættelse *Digtere og Kærlighed*, 1923. 1941 udkom *Ave Eva. En Buket Anekdoter om Kvinden*. K.-L.s største arbejde var *Den danske Presses Historie* af hvilken han fik skrevet tre bind der udkom 1942, 1947 og 1962 og dækker perioden til og med 1866. □ Foto.

Carl Behrens i Journalisten 15.12.1930. Sv. Dahl sst. 1.1.1943 (anm. af Den danske presses hist.). Nationaltid. 20.12.1930. Børsen 20.12.1940. Laur. Nielsen sst.

8.12.1942 (anm. af Den danske presses hist.). Politiken 12.1.1965.

*Povl Engelstoft**

Kirk, Gregers, 1903–67, direktør for Kirkkoncerne. * 8.1.1903 i Esbjerg, † 21.11.1967 i Kbh., begr. Mariebjerg kgd. F: direktør Kristian Kristensen K. (1874–1935) og Emilie Georgine Josephine Iversen (1881–1969). ~ 1° 8.1.1924 med Margit Kock, * 10.3.1900 i Kbh. (Andreas), † 26.3.1971 i Kbh., d. af agent, senere forretningsfører August Christian Marius H. (1870–1901) og Lagertha Juliane Kock (1873–1918). Ægteskabet opløst 1.11.1933. ~ 2° 1.4.1942 i Slagelse (b.v.) med Editha Vilhelmine Bergliot Jensen, * 23.3.1909 i Århus, d. af Anton Kalarinus J. og Dora Mathilde Christiansen. Ægteskabet opløst. ~ 3° 1955 med Edith Jensen.

K. blev student 1922, privat dimitteret og cand. polit. 1929. I 1940 efterfulgte han sin farbror som bestyrelsesformand og administrerende direktør for Kristian Kirks Telefonfabrikker A/S, Horsens og Århus. Denne virksomhed var grundlagt i Horsens 1892 af fabrikant Emil *Møller. 1917 blev den aktieselskab ved sammenslutning med Niels Geertsens elektromekaniske Fabrik i Århus (grundlagt 1906) under navnet Emil Møllers Telefonfabrikker A/S. 1923 blev ingeniør Kristian Kirk direktør for fabrikkerne og 1926 tillige formand for bestyrelsen. 1944 fik fabrikkerne en filial i Kbh. K. opbyggede efterhånden en hel koncern, Kirkkoncerne, der foruden telefonerne omfattede fabrikation af elektronisk udstyr, maskiner og fiskemel samt handel med fotoudstyr, papir, bøger og legetøj. Efter betydelige tab hos en afdeling i Glostrup, Haka-Kirk Husholdningsmaskiner, trådte koncernen i 1970 i likvidation. K. var ejer af en række ørreddamme i Nordfrankrig; men tyngdepunktet i hans udenlandske interesser lå i det store franske rederi og transportselskab Société anonyme de Gerance et d'Armement hvor han sad sammen med medlemmer af Rotschildfamilien og Georges Pompidou indtil denne 1962 indtrådte i den franske regering som premierminister. K., der var en ejendommelig personlighed, på visse måder ret anonym, ejede flere ejendomsselskaber i Kbh. I midten af 1950'erne blev han hovedaktionær i A/S Jyllands-Posten og formand for bladets bestyrelse.

Børsen 23.11.1967. Demokraten s.d.

Finn H. Lauridsen

Kirk, Hans Rudolf, 1898–1962, forfatter. * 11.1.1898 i Hadsund, † 16.6.1962 i Kbh. F: læge Christen Pedersen K. (navneforandring fra Pedersen 23.1.1897) (1868–1938) og Anna Johanne

Kirk, Hans

Andersen (1871–1961). ~ 1° 3.11.1925 i Søllerød (b.v.) med Anna Welling, * 2.8.1898 på Visborggård, d. af forpagter Jacob Eli Rasmus W. (1864–98) og Dortha (Doris) Helene Einfeldt (1858–1935). Ægteskabet opløst 1934. ~ 2° 12.2.1937 i Frederiksværk (b.v.) med Edith Margrethe Jeppesen, * 20.3.1900 i Odense (~ 1° med grosserer Georg Adam Matthissen, 1894–1975), d. af bryggeriinspektør Peder J. (1859–1950) og Marie Larsen (1862–1916).

K. var ældste barn i lægefamilien i Hadsund. Faderen var en stærk og livlig personlighed der bidrog meget til at bringe sønnen i kontakt med egnen og dens beboere; i erindringsbogen *Skyggespil* har han med ligelig forståelse og sympati skildret de to verdener han stammede fra: faderens familie var fiskere og „havbønder“ i Harbøre, moderens storbønder og godsejere i Limfjordsområdet. Talrige rejser og ferieophold gjorde drengen fortløbig med begge miljøer. K. blev sendt til Sorø akademi (studentereksamen 1916), derefter studerede han jura (embedseksamen 1922). Det første år havde han en stilling ved gesandtskabet i Paris og var derefter to år på Kb.h.s rådhus. 1925 begyndte hans karriere som skribent idet Sophus *Claussen gjorde ham til litterær medarbejder ved sin avis Lolland Falsters Folketidende. 1930 hentede Hartvig *Frisch ham til Socialdemokraten hvor han var medarbejder til 1932. I de samme år, og indtil 1951, skrev han artikler til tidsskrifter som Clarté, Sirius, Kritisk Revy, Monde, Plan, Kulturkampen, Aandehullet, Veien frem, Kultur og Politik; først kulturkritik og politisk analyse, inspireret af Karl Marx og Sigmund Freud, men også af fransk sociologi og engelsk religionshistorie, efterhånden overvejende polemik med antifascismen som ledemotiv. Fra 1931 var han medlem af det kommunistiske parti og fra 1934 fast medarbejder ved det kommunistiske dagblad Arbejderbladet. 1928 udsendte K. sin første bog, romanen *Fiskerne* der blev et gennembrud, hilst med anerkendelse af næsten alle anmeldere. Den skildrer en gruppe fiskere ved Limfjorden, med interessen koncentreret om deres religiøse liv (Indre mission, behandlet med forståelse og respekt, men også med en vel behersket ironi) og deres familieliv. Stilen er klar og rolig, undertiden med en ulmende humor, idealet er objektivitet; som helhed er bogen et selvstændigt værk uden forbilleder i dansk litteratur, måske noget inspireret af Henri Barbusse. 1936 kom hans anden roman, *Daglejerne*, 1939 fortsat i *De ny Tider*. Her fortæller han med stof fra hjemegnen – oprettelsen af en cementfabrik ved Mariager fjord – om daglejerens og husmænds forvandling til industriarbejdere, altså et almengyldigt afsnit af det ar-

bejdende folks historie, men med stadig sans for de mange personers individualitet.

I juni 1941 arresteredes K. sammen med andre ledende kommunister; under de følgende to års internering, dels i Horserødlejren, dels i Vestre fængsel, skrev han en strøm af breve til myndighederne hvor han udtrykte sin kompromisløse protest mod fængslingen og alle dens følger (*Breve fra Horserød*, 1967). Efter flugten 29.8.1943 levede K. illegalt under resten af besættelsen. Ved krigens afslutning genoptog han sit arbejde ved den kommunistiske presse (dagbladet Land og Folk) hvor han lige til sin død skrev et stort antal boganmeldelser, interviews og polemiske artikler. 1941 havde K. udsendt den lille roman *Borgmesteren gaar af* med stof fra hans rådhus-erfaringer. 1948 kom *Slaven*, skrevet i fængslet, men bortkommet og nyskrevet efter krigens, en filosofisk myte overvejende i dialogform, hvor forskellige aktører i samfundets magtspil er sendt om bord i et spansk skib der krydser Atlanten i 1600-tallet. 1950 fulgte *Vredens Søn*, en roman om Jesus, fremstillet som en national og social oprører der hæmmes i sin handlekraft af den religiøse tradition. 1952 skrev han en føljeton til Land og Folk, udgivet i to bind, *Djævelens penge* og *Klitgaard & Sønner* hvor besættelsens og befrielsens historie fortæles i en hårdhændet og munter satirisk stil. Året efter fulgte hans sidste betydelige værk, *Skyggespil*, med novelleformede glimt fra hans barndoms verden, skrevet med stor stilkunst og megen visdom. 1958 udkom *Borgerlige noveller*, en samling til dels ældre fortællinger, og en drengbog, *Præstens søn*. Efter hans død er der, foruden de nævnte fængselsbreve, udgivet to samlinger af artikler, *Det borgerlige frisinds endeligt*, 1969 og *Litteratur og tendens*, 1974. 1966 udsendtes *Danmarksrejsen*, udvalgte artikler fra bladet Samvirke, skrevet med let hånd, men karakteristiske for hans opfattelse af Danmark og danskerne. 1980 udkom *Godtfolk*, et bind reporter og interviews fra Land og Folk.

Som episk forfatter hører K. snarere til de gode iagttagere end til de spontane fortællere. Med stor myndighed bragte han nyt liv i den realistiske romantradition inden for et verdensbillede der både indeholdt en marxistisk opfattet klassekamp og et stadig varieret menneskeideal, „den der ikke bøjer nakken“, fx Mariane, lærer Ulriksen, Boel-Hans og indianerslaven Pancuiaco. Han fortsatte og udviklede en klassisk prosa, fyndig og almenfattelig. Som kritiker betragtede han litteraturen som en del af den politiske kamp, men søgte altid at hævede kunstens selvstændige ret og målestok. Som journalist så han sikkert Viggo *Hørup som sit forbillede og brug-

te gerne ironi og humor, men også en hård, ofte injurierende tone der kunne virke som en ejendommeligt modsætning til hans personlige væsen der ganske vist var præget af fast karakter og faste anskuelser, men også af en vis mildhed og en udstrakt hensynsfuldhed. □Tegn. af Otto Christensen, 1926. Mal. og akvarel af Knud Aage Larsen 1941–43. Linoleumssnit af K. J. Almquist. Foto.

Bibliografi. Frank Büchmann-Møller: H. K. En bibliografi, 1974.

Kilder. H. K.: Skyggespil, 1953 (erindr.). Samme: Fange nr. 6. Breve fra Horserød, udg. Børge Houmann m. forord af Carl Madsen, 1967.

Lit. Martin Nielsen i Land og Folk 17.6.1962 samt følgende datoer. Hans Scherfig: Tre digtere, 1963 49–65. Peter P. Rohde i Danske digtere i det 20. årh., ny udg. II, 1966 349–67. Børge Houmann i H. K.: Det borgerlige frisinds endeligt, 1969. Samme i H. K.: Litteratur og tendens, 1974. Jens Kr. Andersen og L. Emerik: H. K.s forfatterskab, 1972. H. Damgaard: H. K.s 30'er-romaner, 1975. Werner Thierry: H. K., 1977. Omkr. Fiskerne, udg. Bo Elbrønd-Bek og Ole Ravn, 1977. Ole Ravn i H. K.: Undertrykkere og undertrykte, udg. Dansk Lærereforen., 1977 277–326.

Papirer i Kgl. bibl.

Werner Thierry

Kirk, Ole Christian Christensen, 1788–1876, politiker. * 9.10.1788 i Stadil, † 24.1.1876 i Ulfborg, begr. sst. F: gårdejer Christen Jepsen (K.) (1759–1839) og Maren Jeppesdatter (1754–1837). ~ 25.2.1816 i Stadil med Mette Christensdatter, * 10.6.1799 i Stadil, † 23.4.1869 i Ulfborg, d. af gårdejer Christen Sørensen (ca. 1776–99) og Maren Christensdatter (ca. 1767–1829).

K. var søn af en oplyst og åndeligt interesseret bonde, tjente fra sit syvende år som hyrdedreng og fik gennem seks vintre skoleundervisning. Han fik dog så stort udbytte heraf, at han selv i seks vintre kunne arbejde som biskolelærer. K. overtog fædrenegården før sit giftermål, kom i besiddelse af hustruens fødegård som han dog atter solgte. 1823 solgte han fødegården i Stadil til en af sine brødre og købte den større Ebbensgård i Ulfborg sogn på knap 8 tdr. htk., som han drev til 1872. K. gjorde sig her bemærket som landmand og ikke mindst som kvægopdrætter og nævnes allerede i 1833 (Halds amtsbeskrivelse) som foregangsmand. 1828 skrev han en afhandling om kvægbrug og på hans initiativ afholdtes det første dyrskue i Ulfborg sogn 1831. K. arbejdede som kvægopdrætter for en udvikling af lokale racer og advarede mod indførsel af fremmede kvægtyper. Han var i længere tid aktiv i Ringkøbing amts landøkonomiske selskabs ledelse, og 1856 var han medindbyder til oprettelsen af Ulfborg-Hind herreders landboforening, bestyrelsesmedlem og 1856–57 kasserer i

foreningen. 1842–53 var han sogneforstanderskabsformand, 1842–48 medlem af Ringkøbing amtsråd, og 1842 var han medstifter af Ringkøbing Amtstidende. – Det er imidlertid som medlem af Viborg stænderforsamling han især har vundet historisk ry. K. var medlem 1836–48, og han var ubetinget den mest fremtrædende og politisk mest indflydelsesrige af bonderepræsentanterne i de kongerigske stænderforsamlinger, ligesom han i Viborg prægede arbejdet på linje med de øvrige, mere fremtrædende stændermedlemmer. Han rådede over en betydelig formuleringsevne der ofte fandt slående billeder for de tilgrundliggende ideer, og hans indlæg prægede både af saglig styrke og præcis, nøgtern argumentation. 1836 førte han med styrke værnepligtssagen frem i Viborg som et krav fra bondestandens side om lighed med øvrige stænder. Han gav i hele sit politiske virke klart udtryk for dette krav, samt idgik med at hans synspunkter og kritik tog sit udgangspunkt i gårdmandsgruppens situation. Han var skeptisk over for embedsstanden, ønskede større frihed og forældreindflydelse på skoleforholdene og talte for søgnebandsløsning, uden dog tilsyneladende at være grundtvigsk inspireret. I de almindelige landbopolitiske spørgsmål stod han på bonderepræsentanternes fælles linje og krævede lovindgreb over for husmandshoveriet. K. ønskede besparelser i statshusholdningen, advarede mod øgede kommunale byrder, og både i stænderne og senere som medlem af den grundlovgivende rigsforsamling advarede han imod en for bred udvidelse af valgret og valgbarhed til de politiske forsamlinger. K. var ligeledes modstander af jødernes valgret til stænderne.

I modsætning til flertallet af bonderepræsentanterne i Viborg var K. tilhænger af en konstitutionel forfatning, men på dette punkt holdt han en forsigtig kurs formentlig bl.a. af taktiske årsager. K. nød stor anseelse fra alle sider, og allerede ved den første stændersamling 1836 skabte han bred opmærksomhed om sit navn. Han var bonderepræsentanternes afgjorte fører i Viborg i samtlige samlinger, selvom der kunne opstå meningsforskelle mellem K. og de øvrige. Han havde ingen forbindelse med de bevægelser der prægede bonderepræsentanterne i Roskilde, og en personlig kontakt som Rasmus *Sørensen etablerede 1844 førte ikke til noget, og Rasmus Sørensen følte sig meget frastødt af K. – K. valgtes til den grundlovgivende rigsforsamling og markerede sig som særdeles moderat i forhandlingerne. Han var egentlig mest stemt for J. E. *Larsens grundlovsforslag, advarede mod at overvurdere almuens politiske modenhed, men stemte dog for grundloven ved den endelige af-

gørelse. Han valgtes til medlem af det første finansudvalg og af landbokommissionen af 1849 men trak sig ud af den sidste formentlig pga. utilfredshed med de ret vidtgående reformforslag. K. blev pga. sin stillingtagen genstand for angreb fra Almuevenns side. Også senere tog han til orde fra et konservativt politisk ståde. Han støttede således ministeriet Bluhme og stillede sig til folketinget i Ringkøbingkredsen 1853, men uden at opnå valg. Ved nytårstid 1865 var K. medinitiativtager til en adresse hvor man advarede mod for stærke forandringer i grundloven af 1849, omend han var parat til at ændre på landstingets sammensætning. I de allerseneste år vendte han sig mod dannelsen af det forenede venstre. – K. opfattede sig dog stedse som bonderepræsentant og afviste beskyldninger for at have svigtet sin stand. K.s politiske virksomhed må ses på baggrund af det vestjyske selvejer-gårdmandsmiljø han udgik fra. Heri indgik det stærkt følte krav om endelig ligeberettigelse med de højere stænder, betydelig fornemmelse af egen position og krav om respekt omkring individualitet og ejendom. Det bidrog afgørende til at skille K.s politiske virksomhed fra den der udsprang af gudelig vækkelse og bondebevægelse på øernes fæsteegne. – DM. 1846. □ Afbildet på litografi af stænderrepræsentanter i Viborg, 1844, efter tegn. af L. A. Smith. Afbildet på Constantin Hansens mal. 1860–64 af den grundlovgivende rigsforsamling 1848 (Fr.borg). Træsnit 1874 og efter dette træsnit 1877. Træsnit 1888. Foto. – Mindsten 1888 i Ebbensgårds have.

Danske politiske breve, red. Povl Bagge og P. Engelsestoft I–II, 1945–48. – Jul. Rée i III. tid 11.1.1874. O. Kirk: O. K. 1788–1888, 1888. [N. J. Termansen] i Tidens strøm, 1888–89 54–56. P. Storgaard Pedersen: O. C. K., 1902 = Folkelæsn. CCCLV. Samme: Ulfborg-Hind herreders landboforen. 1856–1906, 1906 9–17. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. I–II, 1931–34. Rudi Thomsen: Den alm. værnepligts gennembrud i Danm., 1949 53–73. V. Elberling: Rigsdagens medlemmer I, 1949 289. Alfr. Kaae: Ulfborg I–II, 1952–56.

Claus Bjørn

Kirk Christiansen, Godtfred, * 1920, legetøjsfabrikant (Lego). * 8.7.1920 i Billund, Grene sg. F: tømrer- og snedkermester, senere direktør Ole Kirk C. (1891–1958, ~2° 1934 med Kirsten Sofie Jørgensen, * 1896) og Hansine Kristine Sørensen (1892–1932). ~29.10.1944 i Grene med Edith Nørregaard Knudsen, * 29.5.1924 i Vindblæs sg., Ålborg amt, d. af købmand Knud Nørregaard K. (1896–1974) og Dora Kristensen (* 1898). K.C. gik syv år i Billund kommuneskole og der-

efter tre år på teknisk skole i aftenskolen i Grindsted. Da han forlod skolen 1934 kom han i lære på sin fars værksted som maskinsnedker i dennes nystartede legetøjsfabrik LEGO i Billund. 1939–40 havde han et seks måneders ophold på håndværkerskolen i Haslev, men bortset fra den periode har K.C. koncentreret sig om virksomheden i Billund, og han har aldrig haft andre arbejdspladser. 1950 blev han meddirektør sammen med sin far; 1947 var fabrikkens produktion af trælegetøj blevet suppleret med legetøj af plastic, og det store gennembrud for virksomheden kom 1953 da Legosystemet med konstruktionselementer, opfundet af K.C., kom i produktion. Virksomheden er efter den tid nået op på en omsætning af adskillige hundrede mio. i Vesteuropa hvor det er skønnet, at 70 pct. af hjem med børn har Lego-systemklodser. Teknisk og organisatorisk har virksomheden udviklet sig stærkt, og for den økonomiske udvikling i Billund har den haft helt afgørende betydning. Gennem en fond, Ole Kirks fond som blev oprettet 1963, har K.C. støttet en række formål i byen, fx anlæg, svømmebad og kulturcenter, ligesom lufthavnen oprindelig er anlagt af og for Lego. Allerede 1953 blev der produceret på licens i Norge, men ellers tog udlandsudviklingen for alvor fart fra midten af 1950'erne, bl.a. i Tyskland (det vigtigste marked) fra 1956, Italien 1958 og Frankrig 1959. I 1970'erne gik omkring 97 pct. af Legos produktion til eksport.

1968 indrettede K.C. forlystelsesparken Legoland, bestående fortrinsvis af et miniatureland bygget af Lego-klodser, men i øvrigt med alle de faciliteter der har gjort det til et meget søgt udflugtsmål; blandt attraktionerne er en antik dukkesamling i hvilken der er investeret millionbeløb, bl.a. ved indkøb af det berømte engelske Titania's dukkehus. Legoland blev en større succes end forventet og har ført til lignende initiativer i udlandet først i Vesttyskland. I begyndelsen af 1970'erne besluttede K.C. at virksomheden ikke mere ensidigt skulle ekspandere i Billund, dels pga. den økonomiske sårbarhed der følger koncentrationen, dels pga. de ulemper der følger af den meget store drift. Derfor blev der indrettet en produktion i Schweiz med nye støbeprincipper 1974, ligesom der er etableret værkstøjsfabrikker i Schweiz og Vesttyskland; en eventuel større produktion til det amerikanske marked vil heller ikke komme til at foregå i Billund. – Lego er stadig et familiefirma, og det ejes af Kirk Christiansen-familien. Med sin jævne religiøse folkelighed har K.C. præget miljøet på Lego-virksomheden i Billund der har tiltrukket et stort antal arbejdere fra jysk håndværk, småhandel og landbrug. – R. 1970.

G.K.C. i Fra hytte og slot, red. Margrethe Spies, 1977 164–75. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Ib Gejl

Kirk Christiansen, Ole, 1891–1958, direktør for Lego. * 7.4.1891 i Sdr. Omme, † 11.3.1958 i Billund, begr. sst. F: husmand Jens Niels Christiansen (1838–1903) og Kirstine Andersen (1856–1937). ~ 1° 7.4.1916 i Lindeballe med Hansine Kristine Sørensen, * 1.2.1892 i Lindeballe, † 26.9.1932 i Billund, d. af husmand Søren Laursen S. (1866–1940) og Mette Christine Hansen (1868–1950). ~ 2° 10.5.1934 i Billund med Kirsten Sofie Jørgensen, * 10.12.1896 i Everdrup, d. af landmand Kristoffer J. (1857–1939) og Marie Kristine Rasmussen (1873–1958). – Far til Godtfred *K.C.

K.C. blev født af fattige forældre på et lille husmandssted i nærheden af Grindsted hvor han som den ene af 13 søskende måtte ud at tjene fra syvårs alderen. Da han var 16 år kom han i lære som tømrer og snedker hos en ældre bror, og 1916 nedsatte han sig som tømrermester i Billund. Under krisen i begyndelsen af 1930'erne blev K.C. hårdt ramt. Der var yderst dårlige indtjeningsmuligheder i landhåndværket; 1932 gik han konkurs og stod efter hustruens død s.å. tilbage med fire mindreårige sønner. Hans brødre hjalp ham, men da der ikke var penge at tjene i byggeriet, begyndte han at fremstille strygebrætter, trappetiger og taburetter som han selv kørte rundt og solgte, idet han i denne trange tid ofte fik modregning i naturalier, fx kolonialvarer. Sortimentet supplerede han med modevaren yo-yo'en samt nogle små legetøjsdyr af træ. Denne produktion havde det særpræg at den var fremstillet i en solid og god kvalitet, hvad der ikke var særlig almindeligt i tiden, når det gjaldt legetøj. K.C. drog fordel af den propaganda, Dansk Arbejde satte i gang for den lille industri, og han fik flere gange fri stand på købestævnet i Fredericia; efterhånden afsatte han sine varer gennem grossister. Med sin stærke kvalitetsbevidsthed fik håndværkeren K.C. succes, og han udvidede sortimentet af trælegetøj med biler, traktorer og redskaber. Størst udbredelse fik de danske legetøjshudsyd på hjul i smuk udførelse, haner og høns, grise, heste, hunde og kaniner. 1934 fandt K.C. på navnet Lego til sine produkter, simpelthen en forkortelse af ordene „lege godt“. Det var dog formentlig først efter 1940 at produkterne med gummistempel blev forsynet med dette varemærke.

For K.C. var der ingen dobbelthed i valgsproget „Det bedste er ikke for godt“, en sentens der stod at læse på hans værksteder. Han prøvede at leve op til dette slogan ved at følge produktio-

nen omhyggeligt led for led; fx udtog han selv træet i skoven, lod det skære op til lufttørring i to år, hvorpå det blev omvntørret i tre uger inden brugen. Den samme omhyggelighed blev lagt i fabrikationen med hensyn til afpudsning, grundning og maling flere gange samt kontrol ved indpakningen, alt sammen i en sådan grad at det gav anledning til anekdotedannelse. 1942 brændte fabriksanlægget ned til grunden, men det blev atter genopbygget i Billund. Ved krigens slutning var der ansat ca. 25 medarbejdere, og i slutningen af 1940'erne nåedes millionomsætningen, og grossistledet kunne afvikles, så fabrikken selv tog sig af afsætningen. 1953 kom det store gennembrud med de kendte byggeklodser af plastic, og en voldsom ekspansion stod for døren. Den kom K.C., der var syg i sine sidste år, kun delvis til leve med i. Karakteristisk er det at produktionen af trælegetøj i virksomheden fortsatte sideløbende med plasticproduktionen i håndværkeren K.C.s tid.

Interviews i Århus stiftstid. 4.12.1953 og Børsen 7.8.1957. – Jyllandsposten 12.3.1958. Børsen s.d. Århus stiftstid. s.d. Henning Johansen i Klods Hans. Lego's personaleblad, 1973 nr. 5–6. Sst. maj 1975.

Ib Gejl

Kirkeby, Anker Høxbro, 1884–1957, journalist. * 12.9.1884 i Århus, † 27.1.1957 på Frbg., begr. sst. (fællesgrav, Søndermark kgd.). F: købmand Wilhelm K. (1836–1909) og Maren Sabine Kristine Høxbroe (1843–1931). ~ 1° 15.4.1906 i Søllested, Odense amt, med skuespiller ved Det kgl. teater Betty Ulrikka Meyer, * 10.12.1882 i Næsund, Karby sg., Mors, † 28.11.1935 i Kbh., d. af kroejner Johan Holger M. (1850–1926) og Maren Kirstine Højen (1849–1927). Ægteskabet opløst 1917. ~ 2° 27.12.1930 i Dragør (b.v.) med Grethe Boserup, * 1.4.1912 i Kbh. (~ 2° 1935 med maler Yngve Anderson, Oslo, * 1893, ~ 1° 1918 med Gidske Halvorsen), d. af grosserer Viggo Christian Faaborg B. (1879–1931, ~ 2° 1924 med Ragnhild Sannom, 1896–1953) og Else Volkersen (1882–1969). Ægteskabet opløst 1931. ~ 3° 17.4.1942 i Kbh. (b.v.) med tegner Maja Lemming, f. Sonne, * 20.9.1913 i Kbh. (Johs.) (~ 1° 1936 med reklamechef, senere redaktør Jørgen Lemming, 1905–65; ægteskabet opløst, han ~ 2° med Henny Lissa Mik-Meyer, 1910–46), d. af professor, dr. med. Carl *S. (1882–1948) og Marie Johanne Petersen (1882–1966).

Efter studentereksamen i Århus 1903 og filosofikum det flg. år stod K. ubeslutsom over for hvad han ville være. Han havde drømt om at blive lægemissionær og studerede en tid medicin; så gik han i gang med litterære studier og blev så stærkt optaget af teatret at han tænkte på at blive

Kirkeby, Anker

skuespiller, og han besøgte også et år Det kgl. teaters elevskole. Men det var journalist han blev. Under nogle rejse-år med ophold i Oslo hvor han var medarbejder ved Ørebladet 1906–08, Stockholm 1909, Paris 1910–11 havde han fra 1907 sendt rejsebrevne til Politiken. Ved dette blad forblev han som en stærkt benyttet og fremtrædende medarbejder livet igennem, bortset fra en lynvisit ved de Ferslewske blade hvor han i marts 1915 i kun 21 dage var chefredaktør for Dagens Nyheder.

I sit journalistiske virke beskæftigede K. sig med så at sige alle emner. Som reporter og korrespondent var han i sin emnebehandling og stil måske den der kom til at ligge læremesteren Henrik Cavling nærmest. Fra talrige rejser sendte han skildringer der bevægede sig fra den stille andagt i Gethsemane have til løssluppet barliv i Havanna. Som korrespondent deltog han i tre krige og lige så mange revolutioner (Tyskland, Spanien og Rusland). Ungdommens missionær-ideal bevarede han op gennem årene, og da han under afstemningen forud for Sønderjyllands genforening ikke blot rapporterede, men også engagerede sig til fordel for den efter hans mening retfærdigste løsning blev han blandt modstanderne et af landets mest hadede navne.

I den form for journalistik hvor journalisten selv skaber sin nyhed, og den hvor et blad ved arrangementer mobiliserer læserinteressen lagde K. stor idérigdom og nidkærhed for dagen. Han fik tilskyndet af stærke sociale følelser ideen til og stod i en menneskealder for *de Juleløses Jul* for hovedstadens ensomme fattige. Han vakte interesse for en side af ungdommens friluftsliv ved i kano at besejle Danmarks søer og åer. Han gav København teateroplevelser ved så forskellige initiativer som gæstespil af den russiske balletstjerne Anna Pavlova og af færøske folkedansere; han fik for en enkelt aften åbnet det gamle Hofteater for en festforestilling. Blandt hans journalistisk-litterære påhit var det at finde Blichers „Røverstue“ i Jylland, og da han „fandt“ Hamlets rigtige grav på Ammel hede, et måske problematisk fund der dog nok var bedre end den Hamlets grav i Helsingør hvis funktion som forløren turist-attraktion K. havde vendt sig imod.

En for eftertiden betydningsfuld indsats gjorde K. ved en fremsynet forståelse af hvad grammatik og filmen kunne betyde også for den historiske forskning. Han reddede således for eftertiden muligheden for at høre en række store personligheder stemme ved i tide at sørge for optagelser af mænd som Georg Brandes og Harald Høffding o.m.a. På tilsvarende måde opret-

tede han 1911–19 verdens vistnok ældste filmarkiv. De kulturværdier der ligger i disse optagelser blev bevaret i det der siden 1914 var den danske stats arkiv for film og stemmer. K. har også æren for oprettelsen 1954 af Dansk pressemuseum hvis formand han længe var, og til hvis samlinger han bidrog med egne gaver og pressehistoriske arkivalier det lykkedes ham at fremskaffe fra andre. 1958 flyttedes museet til Århus. I bogform har K. bl.a. udgivet *Store Øjeblikke*, 1915, *Aabenhjærtige Kroniker*, 1920, *Sønderjylland, som det er* (sammen med grev Erik Schack), 1920, *Evige Tanker*, 1923, *Russisches Tagebuch*, 1924, *Pressen*, 1932. □Tegn. af Ivan Opffer. Mal. af Augusta Thejll Clemmensen udst. 1945. Buste af H. Isenstein, 1955 (pressemus., Århus). Foto.

Bibliografi over lit. om A. K. i Centralbibl., Esbjerg, 1961. – Interview i Journalisten 1.9.1934. – Politikens mag. 28.9.1924. Politiken 10.9. og 12.9.1934 samt 12.9.1954 og 28.1.1957. Studenterne 1903, 1928. – Papirer i Kgl. bibl.

Erik Seidenfaden (Georg Nygaard)

Kirkeby, Per, * 1938, maler, forfatter. * 1.9.1938 i Kbh. (Sundby sg.). F: stud. polyt., senere civilingeniør Alfred Kirkeby Christensen (* 1915) og Lucy Helga Alice Nisbeth Bertelsen (* 1915). ~20.4.1965 med Jonna Elisabeth Therkelsen, * 7.6.1942 i Kbh.

K. studerede geologi ved Københavns universitet 1957–64 og blev cand. mag. i naturhistorie med zoologi som hovedfag. 1958 var han første gang i Grønland og deltog siden i forskellige arktiske ekspeditioner, således i 2den Peary Land ekspedition 1963, og 1964 og 1965 i Meteorit-ekspeditionerne. Rejselivet har været en vigtig del af hans tilværelse, og elementer fra „opdagelsesrejser“ dukker op i mange af associationslagene i hans kunst. 1967 var han for første gang i New York, 1970 i Mellemerika, 1971 i Centralasien og 1974 sejlede han med skibet Nordkaperen på Middelhavet. Det meget fjerne, både i tid og sted, udøver en stærk tiltrækning på K., samtidig med at han gang på gang kredser om det særegent danske i den nationale tradition og den hjemlige natur. K. har arbejdet inden for mange grene af kunsten: som digter, maler, essayist, filmskaber og scenograf. Hans første bog, digtsamlingen *Per Kirkeby litt.* blev udgivet af Morsø kunstforening 1965, året efter afholdelsen af hans første separatudstilling på Københavns hovedbibliotek. Siden fulgte bl.a. romanen *2,15*, 1967 og digtsamlingerne *I ørkenen møder Maigret entropien*, 1968, *Jüngling auf der Wanderschaft*, 1970, *Perspektivet*, 1976, *Naturstudiet*, 1979. K. var i perioden 1960–63 i

redaktionen af Clartébladet og 1966–69 medredaktør af tidskriftet Hvedekorn. K.s tilholdssted i den danske billedkunst var Den eksperimenterende kunstskole (Eksskolen) der blev oprettet 1961, væsentligst på initiativ af Troels "Andersen og Poul Gernes. Her arbejdede K. med grafik (se hans redegørelse i kataloget Alternativ dansk grafik i tresserne, Kastrupgårdssamlingen 1978), maleri og happenings (et eksempel er udgivet i Hvedekorn, 1965, 5, 168–69). En form for videreførelse af det kollektive arbejde på Eksskolen blev gruppen „Arne og Ben“'s udstillinger (med Poul Gernes, Bjørn "Nørgård, Lene Adler Petersen og Richard "Winther" hvoraf den første fandt sted på Kunstmuseum Luzern 1976 og den sidste på Tranegården 1979. K. har dog aldrig fuldstændigt overgivet sig til den kollektive arbejdsform da hans kunst i høj grad bygger på et spil mellem det personlige/private og det almene. Over denne problematik skabte K. således i december 1972 sin „museumsudstilling“ i Gentofte kunstbibliotek, en ophobning af objekter med reference til hans liv og rejser der blev den første af flere lignende udstillinger. I europæisk/amerikansk sammenhæng er pop-kunsten og fluxus-bevægelsen i 1960'erne de vigtigste nutidige udgangspunkter for K.s arbejder, men på samme tid er hans forhold til kunsthistorien gennemreflekteret og af væsentlig betydning. Analyser af samtidig og ældre kunst findes i essaysamlingerne *Flyvende blade*, 1974 og *Naturens blyant*, 1978 og en form for selvbiografiske noter i *Et billedudvalg*, 1975. Filmiske variationer over temaer fra den danske guldalder giver K. i filmen *Dyrehaven – den romantiske skov* som han i 1970 skabte med Jørgen Leth med hvem K. desuden i 1979 samarbejdede da han udførte scenografien til en fjernsynsudgave af Oehlenschlägers *Skt. Hans Aften Spil*. Blandt K.s film kan desuden nævnes *Normannerne* (med Poul Gernes, 1975) og to filmiske portrætter af kunstnere, der har fængslet ham: *Wilhelm Freddie*, 1972 og *Asger Jorn*, 1977. Fra 1979 har K. undervist ved Akademie der bildenden Künste i Karlsruhe, og 1980 udstillede han med Bjørn Nørgård på biennalen i Venezia. □Foto.

Fortegn. over udstill., interviews, film, bøger m. m. i P. K.: Norge-Sverige-Danmark, Oslo 1975. John Hunov: P. K. Oeuvrekat. 1958–77, 1979. – P. K.: Arbejdsnoter. St. Hans aften spil i Cras XXII, 1979 73–83. – Interview i Kunstforum international XXV, Mainz 1978 110–26.

Charlotte Christensen

Kirkebye, Andreas Wilhelm, 1877–1957, grosserer. * 13.2.1877 i Århus, † 10.7.1957 i Gentofte, begr. Tårnbæk kgd. F: købmand Wilhelm K. (1833–1908) og Christine Wilhelmine Petersen

(1833–1919). ~ 4.12.1909 i Kbh. med Helga Andriette Petersen, * 29.5.1877 i Præstø, † 16.2.1953 i Gentofte, d. af købmand Ditlev P. og Caroline Petersen (1852–1921).

Efter en alsidig uddannelse først herhjemme, dernæst i Tyskland og til sidst i et frugt en gros firma i Hull i England startede K. den 1.7.1902 egen frugt en gros forretning i Hull der da var afskibningshavn for den overvejende del af sydfrugterne til Vesteuropa. I løbet af få år fik firmaet oparbejdet en betydelig salgsorganisation med et halvt hundrede agenter på fastlandet: i Holland, Belgien, Tyskland, Skandinavien og i Rusland. Den 1.7.1906 løste K. grossererborger-skab i København, og forretningen var fra starten anlagt på frugthandel i stor stil. En vis forklaring på dette initiativ var, at frugthandelen var ved at glide bort fra Hull, idet de enkelte lande gik over til at importere direkte. K. så derfor sin interesse i at lægge virksomheden om, og han begyndte at specialisere sig i bananer. Forretningen blev snart landets førende i bananer, appelsiner, citroner, vindruer og æbler. Det er sagt at K. lærte danskerne at spise bananer. Hertil bidrog hans sikre blik for den behændige reklames betydning. Gennem lysreklamer og annoncer blev hans „Fyffes-bananer“ kendt og værdsat over hele landet. Hertil bidrog i øvrigt også en storstilet propaganda for bananernes sundheds- og ernæringsmæssige værdi. For at kunne levere det bedste produkt anlagdes bananmodningsanstalter rundt om i landet, ligesom den danske afdeling i stigende grad blev anlagt på at stå i direkte forbindelse med detailhandlerledet for at gøre vejen mellem importør og forbruger så kort som mulig, hvilket igen betød en bedre vare. Under 1930'ernes importbegrænsninger tog K. arbejdet op med dansk frugt i et omfang, man ikke tidligere havde set. Han oprettede anlæg der ikke stod tilbage for de største pakkerier og modningsanlæg i Europa, og han tog transportbånd og automatiske sorteringsanlæg i anvendelse. 1939 blev firmaet omdannet til aktieselskab, men drev ikke alene virksomhed under navnet A. W. Kirkebye A/S, men tillige under navnene Banan-Centralen, Dansk Frugt-Central, Dansk Kartoffel-Central og Dansk Løg-Central. Efter importreguleringen fulgte den anden verdenskrig, men bananen blev ikke glemt. Da krigen og restriktionerne var forbi, kunne K. igen forsyne landet med bananer, den vare han alene havde æren af at have indarbejdet i Danmark.

Aage Heinberg: Danske erhvervsmænd II, 1933 225–28. Børsen 12.2.1947. Politiken 11.7.1957.

Henrik Fode

Kirkegaard, Preben

Kirkegaard, Jens Preben, * 1913, bibliotekar, rektor. * 8.1.1913 i Århus (Skt. Pauls). F: togbetjent, senere togfører Carl Marius K. (1878–1969) og Martha Nicoline Madsen (Hougaard) (1877–1943). ~ 14.2.1937 i Århus (Vor Frue k.) med koncertsanger, sangpædagog Karen Kirstine Christensen Lund, * 14.3.1912 i Århus, d. af overlærer Jens Johan C. L. (1877–1951) og Anna Marie Jørgensen (1882–1946).

K. har selv skildret sin vej til bibliotekaruddannelsen således: „Jeg er selv en slags pirat. Kun et halmstrå i form af en præliminæreksamen. Efter at have taget en boghandleruddannelse kom jeg til folkebiblioteket i Århus som elev og allerede et år efter kom jeg på biblioteksskolen. Det var den gang piraterne havde en chance.“ Efter afgangseksamen fra biblioteksskolen 1936 var K. til 1944 ansat ved Århus folkebiblioteker. Arbejdet i oplandet, navnlig med den bogvalgmæssige hjælp til sognebibliotekerne var for ham noget væsentligt, et stykke demokratisk forhandlingsarbejde omkring et vist „harmonisk forhold mellem lånerkredsens interesser og bogsamlingens karakter.“ Citatet er fra K.s udmærkede bog *Folkebibliotekerne i Danmark*, 1948, udsendt af Det danske selskab og oversat til flere udenlandske sprog. Med denne holdning til arbejdet var det naturligt at K. i nogle år arbejdede som centralbibliotekar i Holstebro 1945 og i Vejle 1946–56. Men også bibliotekernes hele position lå K. på sinde. I 1930'erne og 1940'erne var bibliotekarlønningerne ringe, og 1953–56 var K. som formand for Bibliotekarforeningen for folkebibliotekerne en myndig talsmand for standen. 1956 blev Statens biblioteksskole, der havde været knyttet til Statens bibliotekstilsyn, omdannet til Danmarks biblioteksskole som en selvstændig læreanstalt for uddannelse både til folkebibliotekerne og til de videnskabelige og faglige biblioteker. K. blev dens rektor og har gennem årene skabt en stor skole, senere med filial i Ålborg. Inden for denne store ramme har K. animeret til stadig drøftelse af uddannelsens kvalitet, især i retning af integration i modsætning til den nuværende opdeling i to sektioner efter bibliotekstyper og frem til status som højere læreanstalt. K. ønsker et frit studium, men har dog gerne villet fastholde noget af den klassiske uddannelsesform hvor forelæsninger stadig spiller en rolle. Det har dog altid været et særkende for hans ledelse af skolen at respekten for den demokratiske afgørelse i de styrende organer fastholdtes. 1974–79 har K. som præsident for den internationale biblioteksforening IFLA ydet et fortrinligt arbejde ud over verdens bibliotekslande med mange for standen nyttige kontakter. 1962 var K. den græske regerings rådgiver angå-

ende bibliotekaruddannelsen. Også i UNESCO-nationalkommissionen har han ydet en indsats der 1975 bragte ham på formandsposten. Som en international skikkelse i biblioteksverden fik K. udnævnelse til Honorary Fellow of the Library Association i England. Han har fra 1957 været medredaktør af det internationale bibliotekstidsskrift *Libri* og 1964–69 af *Bogvennen*. I anledning af hans 60-årsdag udsendte biblioteksskolen som en hilsen en nyudgave af C. Molbechs *Om offentlige Bibliotheker* (1829). Sin interesse for kunsten har han bl.a. udtrykt ved at være formand for S sammenslutningen af danske kunstforeninger 1957–61, og han har været formand for Forening for boghaandværk 1969–72. Hovedlinjen i K.s indsats hjemme og ude har været at vogte kvaliteten af bibliotekarens arbejde og det samlede biblioteksvæsens rette placering i samfundet. – R. 1968. R¹. 1977 □Foto.

Interviews i Bogens verden, 1975 195–97 og Bibliotek 70, 1977 635–39. – Bogens verden, 1963 29. Hasse Havgaard i Politiken 2.8.1979.

Mogens Iversen

Kirkerup, Andreas Johannes, 1749–1810, arkitekt. Døbt 7.11.1749 i Kbh. (Trin.), + 22.10.1810 sst. (Petri), begr. på Frbg. F: tømrersvend, senere tømrermester Johannes Andreasen K. (+ 1755) og Dorothea Pedersdatter Wiese. ~ 1.12.1775 i Kbh. (Nic.?) med Clara Holst, * 1.10.1756 i Kbh. (Nic.), + 13.4.1835 på Frbg. (~ 2° 1812 med Boye *Magens, 1748–1814), d. af brændevinsbrænder og rodemester, senere stadskaptajn Jens Peter (sen) (ca. 1724–99, ~ 2° 1778 med Anna Margrethe Bager, ca. 1739–1803, ~ 1° 1758 med vognmand og gæstgiver Poul Nielsen Nyegaard, ca. 1711–75) og Cathrine Handrup (1726–72). Ægteskabet opløst.

K. var udlært tømrer og gik på kunstakademiet hvor han vandt alle medaljerne, sidst den store guldmedalje 1773 (en bygning for justitsvæsenet i Danmark). 1774 kunne han tage borgerskab som tømrermester uden at gøre mesterstykke. K. virkede både som arkitekt og tømrermester, 1775 blev han hof-tømrermester og 1791 hofarkitekt. K. var en flittig mand, han opførte et stort antal bygninger af forskellig art. Med privatbygninger som *Stormgade 21* fra 1780 (nu nedrevet) og *Østergade 13* fra 1793 bevægede han sig ikke ud over hvad C. F. *Harsdorff forlængst havde nået. Pakhuset *Den gamle grynmølle* (opf. 1781–82, nu nedbrændt) viste ham som den dygtige bygger af nyttebygninger. Herregården *Edelgave* fra 1782 er en original men lidt tung udgave af rokokoen landsted, mens *Store Frederikslund*, 1782–90 og et projekt til Einsidelsborg, 1785 er i den hars-

dorffske klassicisme. K. kom gennem general V. v. Huth i forbindelse med ingeniørkorpset, og han opførte den nu nedrevne *husarkaserne i Grønningen*, 1789 samt *hestgardekaseren ved Frederiksholms kanal*, 1792, måske hans mest originale arbejde, med den kraftfulde facade mod kanalen. Et antal havebygninger fra K.s hånd viser at han enten af egen drift, eller snarere ved hjælp af sine bygherrer gehejmeråd P. H. *Classen og kammerherre de *la Calmette havde sat sig ind i tidens teoretiske litteratur. Det gælder *bygningerne i Dronninggårds have*, ca. 1783, *Liselund*, 1792, den ham tilskrevne andel i bygningerne i Classens have samt *det kinesiske lysthus i Frederiksberg have*, 1799–1800. Han gav tillige tegninger til *domkirken i Reykjavik*, opført 1787–96. Der findes et stort antal tegninger der viser at K. projekterede en del bygninger som ikke opførtes, mange af dem har nyttekarakter: *toldbod i Kristiania 1785, ombygningen af Elefantapoteket*, 1791, *ombygning af Danneskiold Laurvigs palæ til hotel i 1780erne*.

K.s vigtigste indsats var utvivlsomt hans forskellige bygninger til romantiske haver, men også nyttebygningers og militære etablissemeters enkle, kraftfulde virkninger havde han et godt greb om. Nogen nyskaber var han ikke, men en dygtig elev af Harsdorff. – 1772 blev han sprøjtemester og steg gennem alle grader, indtil han 1801 blev l. meddirektør og 1803 brandmajor. Under bombardementet 1807 ledede han slukningsarbejdet med stor dygtighed, indtil han natten 3.–4.9. blev såret. – R. 1807. □ Pastel af C. Hornemann, 1810 (Fr.borg). Maleri (Kbh.s bymus.).

[Marinus Andersen:] *Chinesiske lysthus, Fr.berg have*, 1922. Fr. Weilbach: *Dansk bygningskunst i det 18. årh.*, 1930. S. C. Larsen i *Arkitekten M*, 1930 105–07. Else Glahn sst. U, 1957 401–09. Chr. Elling: *Holmens bygningshist.*, 1932 122f. Samme i *Nyt t. for kunstindustri X*, 1937 213–16. Samme: *Klassicisme i Fyen*, 1939 33. Samme: *Den romantiske have*, 1942 (ny udg. 1979). Arthur G. Hassø: *Kbh.s brandvæsens hist.*, 1931 555–63. E. Pade i *Hist. medd. om Kbh. 3. r. I*, 1934–35 188f. Fr. Weilbach sst. 259–62. Otto Norn: *Nicolai tårn*, 1945. Claus M. Smidt i *Fyenske årbøger*, 1975 72–88. Samme i *Architectura I*, 1979 47–67. E. Hiort sst. II, 1980 126–44.

Hakon Lund

Kirketerp, Ditlev, 1734–92, købmand. * 8.9.1734 i Hobro, † 12.6.1792 på Kærgård, Hunderup sg., begr. i Randers. F: købmand Morten Nielsen K. (1699–1765) og Anne Marie Wedege (1707–53, ~ 1° 1732 med købmand Ditlev Ottesen Bering, ca. 1686–1732, ~ 1° 1718 med Elsebeth Cathrine Blach, * 1696). ~ 1° 1.2.1758 i Randers med Anna Brock, * 8.9.1725 i Randers, † 7.2.1781 sst. (~ 1° 1745 med købmand Christen Madsen Wel-

ling, † 1757), d. af købmand Rasmus B. (1695–1752, ~ 2° 1730 med Maria Kirstine Knudsen, 1710–45) og Anna Margrethe Vorup (1704–30, ~ 1° 1720 med købmand Anders Anchersen, 1693–1721). ~ 2° 21.11.1781 i Århus med Catharina Hedevig Hee, døbt 11.2.1748 i Allerup, † 22.1.1805 i Århus, d. af sognepræst, senere biskop Jørgen *H. (1714–88) og Karen Gudme (ca. 1719–92).

K. var en rig købmandssøn fra Hobro og nedsatte sig som ganske ung i Randers hvor han ved ægteskab fik indpas i en af de største og mest anskrevne købmandsfamilier. Selv var han uhyre driftig og begyndte først af alle i Randers på en omfattende international handel. Hans egne skibe gik både til Frankrig, Spanien og Vestindien, og den rigdom disse skibe sejlede hjem kom både ham selv og hele byen til gode. En del af sin formue anbragte han i jordegods idet han 1765 købte hovedgården Dronningborg med tilliggende, og han byggede meget. Undervisningsvæsenet i hans hjemby var genstand for hans store interesse, og han skænkede en af ham selv opført toetages bygning til en skole der fik kgl. konfirmation 1778. Som rådgiver for amtmændene var han meget anvendt, og man værdsatte hans omfattende indsigt i agerbrug og andre praktiske fag. I sine senere år led han store tab og måtte opgave sin forretning for 1785 at tage ansættelse ved toldvæsenet. – Hofagent med justitsråds rang 1774. Etatsråd 1776.

P. J. Schmidt: *Legatstifteren Niels Brocks og hustru Leine Brock, f. Bredals slægt*, 5. udg. 1891 18. Johan Rohde i *Saml. til jydsk hist. og top.* VIII, 1880–81 237f 245.

Harald Jørgensen

Kirketerp, Morten Emil, 1848–1908, landmand. * 26.9.1848 på Høgholm, Djursland, † 25.9.1908 i Kbh., begr. i Østerlarsker. F: godsejer Morten K. (1794–1864) og Ida Elisabeth Kirketerp (1802–86). ~ 19.9.1873 i Knudsker med Sophie Margrethe Jespersen, * 13.1.1851 på Vestergård, Vester Marie sg., † 20.2.1940 i Gudhjem, d. af senere ejer af Store Almegård i Knudsker sg. Jesper Nicolai J. (1815–88) og Hansine Petrea Colberg (1823–1904).

K. blev student 1868 fra Århus, cand. phil. 1869 og begyndte at studere medicin, men forlod studiet og kom ud at lære landvæsen. 1873 købte han Lensgård ved Gudhjem. Han var en virksom forkæmper for forbedring af landbruget på øen, gjorde et dygtigt arbejde for indførelse af rodfrugt dyrkning og forbedring af husdyravlen og viste resultaterne i sin egen bedrift der i løbet af en årrække gik betydeligt frem. 1874 kom han i bestyrelsen for Bornholms landøkonomiske forening, blev næstformand 1875 og var fra 1883

Kirketerp, M. E.

til sin død med en kort afbrydelse formand for foreningen som han samtidig repræsenterede i De samvirkende danske landboforeningers forretningsudvalg. 1882–1900 var han medlem af landhusholdningsselskabets bestyrelsesråd og tog i det hele livlig del i offentlig virksomhed, ofte som forkæmper for de særlige agrar-interesser. Han var således medstifter af agrarforeningen og blev dens præsident 1906, da den imidlertid havde tabt direkte politisk betydning. På Bornholm fik han indført fedeskuer, støttede arbejdet for husmandsrejser og præmiering af husmandslodder og virkede for oprettelsen af andelsmejerier. Landboforeningens arbejde har han skildret i *Bornholms landøkonomiske Forenings Historie 1852–1902*, 1902. Han nød stor agtelse for sine personlige egenskaber, sin praktiske dygtighed, og han var sammen med M. P. Blem foregangsmand i bornholmsk landbrug i omledningsperioden i sidste århundrede. – Jægermester 1902. – R. 1892. □ Træsnit 1905. Foto.

C. Jespersen: Stamtbl. over den bornholmske familie Jespersen, 1909 (4. udg. 1941). S. Elvius: En slesv. slægt, 1911 26f. M. Galschiøt: Landbrug og landmænd i Danm., 1888 199f. Agrarbl. 25.9.1908. Bornholms avis s.d. Ugeskr. for landmænd LIII, s.å. 598. Tidsskr. for landøkonomi, 1909 40. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Kirketerp Nielsen, Grete, *1910, amtsborgmester. *13.4.1910 i Øster Uttrup, Nørre Tranders sg., Ålborg amt. F: gårdejer Aksel Bælum (1882–1952) og Mary Uhrenholdt (1884–1975). ~26.4.1935 i Nørre Tranders med dyrlæge Olav Kirketerp Nielsen, *26.8.1902 i Kirketerp, †15.1.1979 sst., s. af gårdejer Niels Kristian Nielsen (1874–1964) og Ellen Mortensen (i 878–1954). K.N. tog realeksamen i Ålborg 1926 og blev 1930 student fra Hovedstadens studenterkursus. Da hendes mand, der oprindeligt havde drevet en landpraksis, blev stadsdyrlæge i Hobro, blev hun 1950 medlem af Hobro byråd, valgt af venstre. Allerede efter to års forløb måtte hun dog udtræde, idet ægteparret 1952 overtog mandens fødegård. 1954 blev hun, som hun selv har udtalt, af „nogle kvinder“ foreslået opstilling til Ålborg amtsråd, stadig for venstre, og selv om hun stod nede på listen blev hun valgt. Ved amtsrådsvalget i forbindelse med kommunalreformen 1970 slog hun alle rekorder for personlige stemmer for kvinder og blev landets første kvindelige amtsborgmester. Hun ledede derefter Nordjyllands amtskommune til 1978. I sit arbejde for amtet der geografisk er landets største lagde hun vægt på at forlige modstridende synspunkter, idet hun i højere grad opfattede amter-

ne som forvaltningsorganer end som politiske, selv om hun ikke underkendte det politiske element. Et hovedprincip for hende var det at have alle sager fuldt gennearbejdede i udvalgene, således at de kun tog forholdsvis lidt tid når de kom „i salen“ – et forhold som mange amtsråd landet over nok har misundt hende. K.N. er en varm tilhænger af amternes bevarelse og er ikke bange for at karakterisere dem – også blandt hendes partifæller – der taler for nedlæggelse, som folk der ikke „har begreb om, hvad de snakker om“. Hun er æresmedlem af venstre. – R. 1972.

Struer dagbl. 4.7.1975. Berl. tid. 12.4.1980. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Finn H. Lauridsen

Kirstein, Carl Ludvig, 1793–1862, teaterdirektør. *9.4.1793 i Kbh. (Petri), †20.11.1862 sst. (Petri), begr. sst. (Ass.). F: sekretær, senere konferensråd E. P. *K. (1759–1834) og Emilie H. Cramer (1764–1820). ~9.7.1826 i Kbh. (Trin.) med Helene Claudiane Margrethe Holm, *4.6.1802 i Kbh. (Frue), †31.7.1882 sst. (Jac.), d. af brandvæsen-direktør, justitsråd, senere konferensråd Ole Pedersen H. (1751–1828) og Anne Cathrine Dyt-skov (ca. 1761–1835).

K. havde haft en god embedskarriere inden han indtrådte i Det kgl. teaters ledelse. 1811 blev han student fra det v. Westenske institut, 1815 tog han juridisk embedseksamen og udnævntes s.å. til fuldmægtig i det slesvig-holsten-lauenburgske rentekammerkancelli hvis chef han allerede var 1826. Som kommitteret i rentekammeret blev han 1831 medlem af teaterdirektionen hvor han overtog Jonas *Collins tidligere stilling som leder af økonomivæsenet og efter K. L. *Rahbek skulle varetage censuren sammen med Christian *Molbech hvem han overgik i frising og praktisk syn. I modsætning til de fleste direktører havde K. en kongstanke: han ville samle en fond for hvilken der kunne rejses en allerede dengang tiltrængt ny teaterbygning. Som dygtig administrator greb han derfor radikalt ind i de økonomiske forhold og gennemførte ofte hensynsfuld hvad der kunne tjene hans mål. Men for den betydelige sum han samlede levede bag hans ryg teatrets hovedkasserer, Ferdinand Printzlau, højt ved sving og obligationsforfalskning. K.s plan blev altså ødelagt, og 1838 forlod han skuffet sin stilling. Uheldet satte dog ikke bom for hans fortsatte karriere: 1839 blev han medlem af klasse-lotteriets direktion, og 1840 udnævntes han til generaldecisor for de under rentekammeret sorterende tyske regnskabsager; 1851 gik han over til samme stilling under det slesvigske ministeri-

um. Hans datter, Anna Emilie Henriette K. (1817–99) stiftede i faderens navn et legat til fordel for det kgl. kapel. – Justitsråd 1828. Etatsråd 1832. Konferensråd 1842. – R. 1836. DM. 1840. K. 1851. □Mal. af A. H. Hunæus, 1847.

Th. Overskou: Den danske kuestplads V, 1864. „Nøjsomhed“. Et kbh.sk lyststeds hist., udg. C. L. K. Rothe, 1922 38–46.

*Robert Neiiendam**

Kirstein, Ernst Philip, 1759–1834, deputeret. * 17.12.1759 i Stettin, † 6.10.1834 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Ass.). F: preussisk jagtråd og advokat ved det kgl. krigs- og domænekammer i Stettin Ernst Peter K. (1729–92) og Johanne Caroline Ladewig († 1808). ~ 16.4.1787 i Kbh. (Petri) med Emilie Henriette (Jette) Cramer, * 1764 på Sandholmgård, døbt 17.6.s.å. i Blovstrød, † 18.1.1820 i Kbh. (Petri), d. af hofpræst, senere professor, prokansler J. A. *C. (1723–88) og Juliane Charlotte Radick (1726–77). – Far til C. L. *K. K.s livsskæbne var på det nøjeste knyttet til den Schimmelmanske familie, med hvem han på mødrene side var beslægtet. Han stammede fra Preussen og gjorde altid på sine omgivelser indtryk af den typiske tysker. 1782–96 var han privatsekretær hos Ernst *Schimmelmann og gled herigennem langsomt ind i centraladministrationen. 1786 blev han sekretær og bogholder ved direktionen for den vestindiske gælds likvidation og 1795 medlem af direktionen. Desuden var han en flittig og ivrig sekretær ved kommissionen til negerhandelens afskaffelse og offentliggjorde dens betænkning i Minerva 1792. 1809 overtog han hvervet som surnummerær deputeret i finanskollegiet og havnede endelig 1816 som deputeret i generaltoldkammer- og kommercekollegiet, en stilling han bevarede til 1834. 1810 negocierede han et vigtigt statslån på to mill. mrk. banco i Hamburg, og det var endvidere ham der lavede udkastet til den betydningsfulde veksellov af 1825. K. gik ud og ind i det Schimmelmanske hus og var navnlig afholdt af familiens damer. Charlotte Schimmelmann skrev 1795 om ham: „une sérénité charmante accompagnée ses pas“, og han var en af de få der til fods fulgte hendes kiste. Også til Ludvig *Reventlow (1751–1801) på Brahetrolleborg stod han i et intimt forhold. Selv førte han et stort og gæstfrit hus i sit hjem Nøjsomhed (Østerbrogade 90). – Etatsråd 1812. Konferensråd 1829. – R. 1813. DM. 1828. K. 1834. □Mal. og pastel.

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekræds, udg. L. Bobé IV–X, 1900–31. Breve i Pers. hist. t. 8. r. VI, 1927 175–81. – Marcus Rubin: 1807–14, 1892 (reprudg. 1970). Samme: Fr. VIs tid, 1895 (reprudg. 1970). Edv. Holm: Danm.-No.s indre hist. 1720–1814

VI, 2, 1909. „Nøjsomhed“. Et kbh.sk lyststeds hist., ved C. L. K. Rothe, 1922 15–38.

Harald Jørgensen

Kirsten (Christine), * ca. 1118, norsk dronning. F: *Knud Lavard (ca. 1096–1131) og Ingeborg (–1130–). ~ 1133 med kong Magnus Sigurdson af Norge, † 1139. – Søster til Valdemar den Store.

K. blev fæstet af den norske konge 1132, men på grund af hendes ungdom kom ægteskabet først i stand 1133. Kort efter flygtede K.s farbror Erik (Emune) til Norge; men da den upålidelige Magnus tænkte på at udlevere sin gæst til hans fjender, skyndte K. sig at røbe sin ægtefælles rænker; ved list undslap Erik, men til hævn forskød Magnus sin unge dronning. Siden levede K. i Danmark; hun nævnes som vidne, da Erik Lam udstedte et gavebrev til Odense 1141, men for øvrigt er hendes senere liv aldeles ukendt. – En folkeviselader kong Valdemars søster „liden K.“ blive danset til døde af sin bror, fordi hun havde ladet sig lokke af *Buris; men af kronologiske grunde kan „liden K.“ ikke være Knud Lavards datter, og det er såre tvivlsomt om denne vise overhovedet har noget virkeligt grundlag i den tids historie. Med visen hænger utvivlsomt en gammel overlevering sammen der udpeger en dobbeltgrav på Vestervig kirkegård som „liden K.“s, og dette sagn tør lige så lidt opfattes som historisk.

Danm.s gamle folkeviser, udg. Sv. Grundtvig III, 1862 (fot. opr. 1966) 63–164. H. Olrik: Knud Lavards liv og gerning, 1888. Danm.s folkeviser, ved Ernst v. d. Recke II, 1928. Danmarks kirker. Tisted amt II, 1942 645–48. V. Gösta Davidsen og V. Møller-Christensen: Liden Kirsten og Buris, 1971.

*Jørgen Olrik**

Kissmeyer-Nielsen, Flemming, * 1921, læge. * 3.1.1921 i Silkeborg. F: overlæge Thorgny Lovmand Nielsen (1887–1953) og fysioterapeut Gudrun Lilly Olga Kissmeyer (1893–1959). ~ 28. 2.1953 i Århus med Hanne Brinch Bertelsen, * 15.8.1930 i Jerslev, d. af ørelæge Peter Johannes B. (1897–1977) og Alma Sørensen (* 1903). K.-N. blev student fra Århus katedralskole 1939 og studerede medicin ved Århus og Kbh.s univ., fra hvilket sidste han 1947 blev kandidat med præ. 1948–53 havde han kandidat-, assistent- og reservelægestillingen ved Marselisborg hospital, Statens seruminstitut og Århus kommunehospital's pædiatriske og medicinske afdelinger, dets patologiske institut samt radiumstationen. I disse år påbegyndte han intensive studier og basalforskning vedrørende blodtypeserologi, blodtransfusion samt ved blodlegemers og -pladers reaktioner under patologiske forhold. 1951 fik

Kissmeyer-Nielsen, Flemming

han Århus universitets guldmedalje for en medicinsk opgave om megacaryocytterne i knoglemarven ved trombopeni og året efter disputerede han sst. om *Thrombopoiesis. A study on the origin of the blood platelets and on the thrombopoiesis of the bone marrow in the normal subject and in various thrombocytopenic states.* – Blodtypeserologiens uddybning efter opdagelsen af rhesus-typerne 1939–40 og den kraftige udvikling af transfusionsbehandling efter anden verdenskrig medførte på dette tidspunkt en voksende basalforskning ikke blot inden for blodtypernes mange varianter, men også af de enkelte menneskers væstyper. Dette blev af betydning for K.-N.s fremtidige virke, idet han og hans medarbejdere fra 1950'erne tog ivrigt fat på udviklingen af metoder til væstypebestemmelser, dels serologisk ved hjælp af testsera og dels cellulært ved væskulturundersøgelser. De uddybede for det såkaldte HLA-system et væstypemønster opdelt i fire undergrupper: A, B, C og D, afhængigt af arveanlæggene på kromosomerne (loci). Det blev dermed muligt at finde frem til donorvæv der ved transplantation ikke udløste afstødning af det fremmede væv hos modtageren, selv om donor ikke var nærtbeslægtet. Inden for de seneste år har K.-N. været med til at påvise at forligelighed inden for gruppen af D-antigener spiller en større rolle end forligelighed for væstypeegenskaber bestemt af A og B loci (1977). Laboratoriet har med henblik på dette problem udviklet en særlig serologisk DR (elateret) teknik der synes næsten lige så sikker som en tidligere, der krævede langsommelige vævskulturundersøgelser.

1956 udnævntes K.-N. til leder af Århus universitets blodtypelaboratorium og fra 1957 til overlæge for Århus kommunehospital's blodbank og blodtypelaboratorium. Hans indsats her fik stor betydning for nyretransplantationskirurgiens opsving i midten af 1960'erne ved Århus kommunehospital's medicineres og kirurgers initiativ. Ved vurdering af matchgrader der byggede på særlige mikrometoder til bestemmelse af antigener og antistoffer hos vævsafgivere og -modtagere kunne K.-N. påvise betydningen af HLA-systemet ved nyretransplantationer. Dette blev af betydning ved overførsel af nyrer ikke blot fra levende beslægtede, men også ved overførsel fra nyligt afdøde. Da patienter med nyresvigt ofte inden transplantationen har været i dialysebehandling eller har fået en række blodtransfusioner, har sådanne patienter ofte dannet antistoffer over for tilførte antigener, og 1970 beskrev K.-N. sammen med en række medarbejdere den hyperakute nyreforstødning på operationsbordet eller få timer efter transplantation på grund af

utilstrækkeligt verificeret HLA-forligelighed. Med Århus som regionalt center fik han 1969 udviklet det nordiske projekt *Scandiatriansplant* der ved samvirke mellem Nordens væstypelaboratorier kunne sikre udvekslingen af egnede og konserverede nyrer mellem de nordiske hovedstæder. Det blev hermed muligt ved nyretransplantationer at gennemføre en humanere og socialøkonomisk mindre kostbar løsning end ugentlige dialyser via „kunstige nyrer“. 1971 udnævntes K.-N. til professor i klinisk immunologi ved Århus universitet. Hans inspirerende, internationalt højt værdsatte indsats og hans smittende hjælpsomhed har medført at han 1948–67 tillige har nået at være formand for Jydsk akademisk idrætsforening, 1963–64 ledende senior for Århus studenterforening og 1967–70 bestyrelsesformand for Århus studenterkursus. Hans lune, pædagogiske evner og rappe replik gjorde ham i 1970'erne til en yderst populær deltager af fjernsynspanelet „Spørg Århus“. 1971–76 var K.-N. bestyrelsesmedlem af Internat. Society of Transplantation, 1975 generalsekretær ved VI og 1977 præsident for VII internat. workshop om væstypebestemmelser. Siden 1971 redaktør af tidskriftet *Tissue Antigens*. 1968 modtog han Rigmor og Carl Holst-Knudsens videnskabspris, 1974 Familien Hede Nielsens fond og 1977 Rosenkjær-prisen. □Foto.

Egill Snorrason

Kistrup, Jens, * 1925, teaterkritiker. * 30.11.1925 i Kbh. (Trin.). F: læge Poul Vilhelm K. (1896–1955) og Kamma Waage Bjerre (* 1899). ~ 22.12.1966 på Frbg. med Birgitte Caroline Maroucha Stampe, * 3.6.1922 i Præstø, † 1977 (~ 1° 1943 med Ole Holst), d. af lensbesidder Henrik S. (1878–1925) og Myrle Harvey (1897–1947, ~ 2° med Alfonso Seoane).

I en artikel i Festskrift til Jens "Kruise" (1968) med den programmatisk titel *Om at være teaterkritiker* modstiller K. to kritiske typer: Anmelderen med et „program“ (Svend "Borberg") og anmelderen med „det pædagogiske talent og den udogmatisk åbenhed“ (Frederik "Schyberg"). K. tilhører selv sidstnævnte kategori. – K. er student fra 1943, magister i litteraturhistorie 1949 efter året i forvejen at have fået Kbh.s univ.s guldmedalje for en afhandling om den danske romantisme. Fra 1946 har han skrevet anmeldelser i Berlingske Tidende, først af film, siden af teater og litteratur. I otte år (1956–64) var han avisens kronikredaktør, og han har fra begyndelsen af 60'erne med en kort afbrydelse varetaget redaktionen af litteraturstoffet. Fra 1960 leverer han en fast ugentlig kommentar, den såkaldte

„klumme“. Ifølge egen angivelse tilhører K. en generation der ikke snublede i starten, etablere- de sig hurtigt og aldrig gjorde oprør. Generation- en før var de kulturradikale, generationen efter fostrede studenteroprøret – ind imellem ligger „ikke en fortabt, men en for kritisk generation“. I de to udvalg af klummer og kommentarer – *Forvirringens tid*, 1965 og *Vi gjorde aldrig oprør*, 1973 – vender K. sin vittigt irritable, velargu- menterede kritik mod de omgivende generatio- ners mytedannelser, den „ukritiske sympati“, de forudbestemt „rigtige“ meninger: „Man kan og skal ikke fornægte sin egen fortid, men man bør heller ikke forblive i den. Det er nødvendigt stadi- g at omvurdere værdierne“ – dette „forsvar for troløsheden“ er karakteristisk nok det nærmeste K. kommer et program han kan være trofast imod.

Schyberg er forbilledet for K.s teaterkritik – den analytiske stringens, evnen til at fastholde et hel- hedssynspunkt og samtidig skelne mellem vær- kets enkelte elementer – men allerede i sin anden sæson som teaterkritiker ved tidsskriftet *Pers- pektiv* (1953–61) gjorde K. op med „Schybergs tragiske forsøg på at gøre teatrets verden identi- tisk med den omgivende virkelighed“. Teatret skal ikke fungere „til ære for en lille kreds af specialister og entusiaster“, det teatraliske er ikke et mål i sig selv, men et middel „så at teksten får en ny mening og en større mening“. Citatet til- kendegiver såvel et synspunkt på scenens som på kritikerens virksomhed. For K. er teatret især *dramatikerens* medium, og hans gennemgang af det danske drama fra første verdenskrig til i dag i *Politikens Dansk litteraturhistorie*, 1966 (revi- deret udgave 1978) er en mønstergyldig oversigt, klart proportioneret, koncis i detaljen. Den dra- matiske tekst er udgangspunktet for K.s teater- kritik, hvad der forklarer hvorfor hans anmeld- delser „virker ikke så meget visuelt og auditivt som intellektuelt“. Ordene er Hans Brix' om Schyberg, men de har gyldighed også for K. der citerer dem i sin kløgtigt disponerede afhandling *Hans Brix og teatret*, 1969.

I sin bestræbelse for at videregive meningen bag tekstrealisationen fungerer K. mere som „re- kommandør og appetitvækker end censor og karaktergiver“. Han ser anmelderens opgave som „led i en større journalistisk-publicistisk- pædagogisk virksomhed, der går ud på at orien- tere folk, vække deres interesse.“ Kritikerens skal være „en pædagog for voksne, en kommentator og inspirator, popularisator og informator, som andre mennesker kan have en vis tillid til, som de måske kan lære lidt af, men som de bestemt ikke behøver at være enige med, endsige at følge i tykt og tyndt.“ Karakteristikken – givet i et svar

til Elsa *Gress (Berl. Tid. 20.10.1974) – sammen- fatter den „afmystificering“ af anmelderrollen K. har bidraget til i den efterschybergske perio- de. – Ud fra samme grundholdning fungerer K. som en kyndigt animerende formidler af den moderne litteratur.

I en „forvirringens tid“ har sandheden mange si- der: Det afgørende problem for kritikerens er „i virkeligheden, hvilken sandhed han når frem til ved at holde disse mange sandheder op mod hin- anden,“ hedder det i en artikel af K. *Om anmel- delser* i *Arte Nyt* (januar 1976). K. ser sin opgave i denne nuancering af debatten. Med ironisk skarpsyn, humor og moralsk intensitet har han voget „at se forvirringen i øjnene“ – teatrets, lit- teraturens, tidens sammenstødende meninger – for at bidrage til at klare begreberne uden dog- matisk forenkling. □Tegn. af Erik Werner. Foto.

Henrik Lundgren

Kittendorff, Johan Adolph, 1820–1902, litograf. * 5.4.1820 i Kbh. (Fred. ty.), † 20.4.1902 på Frbg., begr. sst. F: vævermester Johann Adolph Friedrich K. (1793–1849) og Anna Amalie Elisa- beth Kuhn (1797–1864). Ugift. – Bror til Axel *K. K. kom i lære hos malermester J. G. Berg efter råd af arkitekt G. F. *Hetsch, men overgik efter endt læretid til Em. Bærentzen & Comp.s lito- grafiske institut, da hans kunstneriske evner viste sig at holde hvad de havde lovet. Samtidig med sin uddannelse her besøgte han kunstaka- demiet i en længere årrække og vandt den lille sølvmedalje 1841 og den store 1849. 1855 blev han ansat som lærer i tegning for akademiets forberedelsesklasse, og han virkede her lige til 1893. Ved sin flid og sin rene, beskedne person- lighed blev han højt skattet såvel af sine kolleger som af de skiftende hold af elever. Flere af ti- dens bedste kunstnere som Wilhelm *Marstrand og Vilhelm *Kyhø hørte til hans nærmeste ven- ner. K. kan vel nok betegnes som den litograf her i landet der er nået videst kunstnerisk set. Allerede i sin tidlige ungdom hos Em. *Bærentzen omtegnede han på sten J. Th. Lund- byes tegninger til H. V. Kaalunds *Fabler for Børn* (1844) og Rørbyes til Chr. Winthers *Fem og tyve Billeder for smaa Børn* (1846). Begge disse bøger hører til 1800-tallets smukkeste danske børne- bøger. 1850 oprettede han sammen med I. W. *Tegner firmaet *I. W. Tegner & K.* der eksistere- de til Tegnernes død 1893 og bl.a. udsendte en lang række portrætter og – hvad der betragtes som K.s hovedværk – *Billeder efter danske Malere* med 186 blade i folioformat, et for sin tid meget fortjenstfuldt reproduktionsværk der spænder lige fra Albert *Küchler til Julius *Paulsen. I denne

Kittendorff, Adolph

sammenhæng må også nævnes hans enkeltblade fra træarskrigens tid mest efter N. Simonsens og J. V. Sonnes billeder. Broderen Axel Kittendorffs forskellige illustrerede forlagsværker og træsnit er også for en væsentlig del gjort efter K.s tegninger. – R. 1890. □ Mal. af F. Vermehren, 1860 (Fr.borg). Tegn. af P. C. Skovgaard, 1869 (Kgl. bibl.), af W. Marstrand, 1869 (Fr.borg) og tegnet s.m. F. G. Hertzog af samme, 1871 (sst.). Afbildet på tegn. af Carl Thomsen, 1871. Relief af Th. Stein, 1890. Mal. af S. Vermehren, 1893. Foto.

P. Krohn i Tidsskr. for kunstindustri II, 1896 150f. Bernhard Olsen i Bogvennen, 1900 43–54. Litografien i Danm. III, 1922 22f. F. Hendriksen: Mennesker og oplevelser, ny udg. 1932 342f. – Levnedberetning i or-denskapitlet.

H. S. Hendriksen*

Kittendorff, Axel Theodor, 1821–68, xylograf. * 19.10.1821 i Kbh. (Fred. ty.), † 8.3.1868 på Frbg., begr. sst. F: vævermester Johann Adolph Friedrich K. (1793–1849) og Anna Amalie Elisabeth Kuhn (1797–1864). ~ 5.3.1853 i Kbh. (Frels.) med Emilie Christiane Catharina Kretzschmer, * 19.4.1827 i Kbh. (Frue), † 22.3.1902 sst., d. af hørkræmmer Peter Christian K. (1796–1835) og Susanne Nicoline Goldberg (1800–45). – Bror til Adolph *K.

K. blev efter sin konfirmation sat i lære hos den danske xylografis nyskaber, Andreas *Flinch; efter tidens skik gik han på kunstakademiet og udstillede allerede fra tyveårsalderen træsnit på Charlottenborg. 1848–49 arbejdede han i Berlin og Leipzig som xylograf, og efter sin hjemkomst stiftede han sammen med Johan *Aagaard firmaet *K. & Aagaard*. I dette var K. sikkert den kunstneriske nerve, og her samledes efterhånden en række dygtige unge træskærere. K. og Aagaard begyndte også et kunstforlag hvorfra er udgået en række af de smukkeste danske, illustrerede bøger. Illustrationerne hertil var ofte tegnede af broderen Adolph Kittendorff, og samarbejdet mellem de to brødre gav de smukkeste resultater, idet K.s kunstneriske stræben, fagmæssige dygtighed og respekt for den korrekte gengivelse var stor, hans streg ren, fast og præcis. Foruden en mængde af illustrationerne til firmaets forlagsartikler – her skal navnlig peges på samarbejdet med Lorenz *Frølich til Adam Fabricius' Danmarkshistorie – har K. bl.a. skåret det store smukke træsnit efter broderens tegning af Christian IVs buste på Rosenborg og en scene fra Erasmus Montanus efter tegning af W. Marstrand. Efterhånden bragte forlagsartiklerne tab, så værkstedet blev det underordnede og et ved siden af oprettet udsalg af

male- og tegnerekvisitter hovedvirksomheden, og skønt K. døde ret ung, drev han i sine sidste år så godt som ikke xylografien. □ Tegn. af Adolph Kittendorff. Mal. af Fr. Vermehren. Maleri. Foto.

Bernhard Olsen i Bogvennen, 1900 43–52. F. Hendriksen sst. 52–53. [Emil Hannover] i Tidsskr. for industri III, 1902 99f. Emil Selmar i Skønvirke VI, 1920 134–44. Lorenz Frølich, udg. F. Hendriksen I–II, 1920–21. F. Hendriksen: Mennesker og oplevelser, 2. udg. 1932. Dansk boghåndværk 1482–1948, 1949.

H. S. Hendriksen*

Kiær, Eigil Elof Holmer, * 1901, havearkitekt. * 11.8.1901 på Frbg. (Solbjerg). F: gartner Harald K. (1875–1966) og Ellen Hansen (1877–1958). ~ 8.4.1930 på Frbg. med Karen Kruse, * 27.3.1906 i Kbh., d. af tobakshandler Valdemar K. (1878–1963) og Othilia Mikkelsen (1885–1966).

K. er opvokset i et blandet handelsgartneri på Frederiksberg og blev efter præliminæreksamen fra Billes skole 1916 sat i gartnerlære, først hos handelsgartner Eriksen, Frederiksberg, derefter hos anlægsgartner Buchwald, Hellerup og Ekelunds planteskole, Vanløse. Fra 1919 studerede han på landbohøjskolen og blev havebrugskandidat (hortonom) 1921. I to år var han lærer på Årslev havebrugsskole og rejste et stykke tid på valsen i England og Frankrig. Hjemme drev han en anlægsgartnerforretning sammen med faderen med betydelig faglig viden og medfødt kunstnerisk sans. 1925 grundlagde han sit eget firma som den sidste betydende havearkitekt der også var anlægsgartner. Desuden virkede han som udstillingsarrangør, konsulent, foredragsholder, lærer, organisator og især som skribent. K.s væsentligste anlægsarbejder er bl.a. *Glad-saxe kirkegård* i samarb. med Georg Boye 1945–70, *Rønnevang kirkegård* i Tåstrup, 1968–74, *Kirke Værløse kirkegård*, anlæg i æresboligens have ved Carlsberg, de hængende haver ved Carlsbergs tappehal, anlæg i Københavns *Tivoli*, bl.a. det særprægede og populære boblearrangement ved Nimb, anlæg ved NKT Glostrup 1960–70, rådhushaven i Esbjerg 1968–69, haveanlæg ved *Rødovrecentret* 1964 og *Rødovre rådhus* 1966. Han var arrangør af de store gartnerudstillinger i Forum 1931–58, og modtog herfor flere medaljer, bl.a. dronningens ærespræmie 1936 og gartnerforeningens guldmedalje 1958. Han var Carlsbergfondets tilsynsførende for æresboligens have og øvrige haveanlæg ved bryggeriet og vinterhaven i Glyptoteket.

Som lærer for unge gartnere på teknisk skole og teknologisk institut har K. været medvirkende til sit fags fortsatte udvikling, og hans initiativ og

foretagsomhed var til inspiration for mange. Ud fra kærlighed til planter øste han af sin viden i form af utallige artikler i *Haven* 1926–79 og i *Berlingske Tidende* 1950–68. I mere end 25 populære bøger har han givet råd til Danmarks haveejere om anlæg og pleje af haver og deres mangfoldighed af planter, bl. a. *Sten og Fliser*, 1936, *Haven ved Hjemmet*, 1943, *Min havebog*, 1953 (hovedredaktør), *Havens blomster i farver*, 1955, *Havens buske og træer*, 1956, *Haven i billeder*, s.å., *Haven i vinduet*, 1961, *Den lykkelige have*, s.å., *Den store rosenbog*, 1965 (sammen med tegneren Verner Hancke), *Blade af træets historie*, 1971 *Kamma Rahbeks blomster og Bakkehuselets have*, s.å. samt *Havens beplantning i farver*, 1975. Mange af bøgerne er udkommet i flere oplag og oversat til mange sprog. Af faglige hverv var K. repræsentant i Alm. dansk gartnerforening 1939, formand for Østifternes haveforening 1941–70, formand for Foreningen af danske havebrugskandidater 1940–46, redaktør af *Anlægsgartneren* 1947–54 og æresmedlem af Det kgl. danske haveforening 1976. □Foto.

Karl Poulsen i *Berl. tid.* 30.9.1967. *Politiken* 11.8.1971. J. Sander Nielsen i *Haven*, 1971 nr. 10.

Åge Nicolaisen

Kiær, Erling, 1903–80, bogbinder. * 11.11.1903 i Kertsg., Fyn, † 22.10.1980 i Helsingør, begr. sst. F: forpagter August Kiær og Emmely Andrew. ~ 9.5.1931 i Helsingør (Skt. Olai) med Ingrid Vejby Rasmussen, * 16.2.1907 i Helsingør, d. af grosserer Rasmus Georg R. og Olga Karoline Jensen.

K. gik på Sorø akademis skole, hvorefter han arbejdede i landbruget, blev kaptajn i hæren og uddannet som bogbinder. Hans virksomhed lå i Helsingør. – Da de tyske forfølgelser af danske jøder satte ind i efteråret 1943, var K. en af de første der aktivt organiserede arbejdet med at transportere dem til Sverige. Flugten foregik i særdeleshed fra Snekkersten og Gilleleje. I midten af okt. 1943 måtte K. selv melde sig som flygtning i Sverige. Han fortsatte imidlertid sit illegale arbejde. Fra Helsingborg foretog han regelmæssige sejlture til den danske kyst for at bringe flygtninge og post til Sverige. 12.5.1944 blev hans motorbåd opbragt ud for Ellekilde Hage af tyske patruljebåde. Han blev ført til Vestre fængsel og senere til tysk koncentrationslejr. – Det lykkedes K. at overleve, og han vendte tilbage til Danmark. 1947 blev han udnævnt til kgl. svensk konsul i Helsingør. Han modtog den svenske Vasaorden af 1. grad. K. har skildret sine oplevelser i bogen *Med Gestapo i Kølvanet*, 1945.

Ole Barfoed

Kiær, Frederik (Fritz) Frederiksen, 1825–93, officer, diplomat. * 31.5.1825 i Kbh. (Fødsst.), † 26.3.1893 i St. Petersburg, begr. i Kbh. (Holmens). ~ 7.9.1846 på Hvidkilde med Anna Vilhelmine Augusta Riis, * 26.5.1827 i Kbh. (Hellig.), † 2.11.1905 i Zarskoje-Selo, d. af agent, urtekræmmer Claus R. (1791–1837) og Christiane Elsebine Høyer (ca. 1801–28).

K. indtrådte tidligt i hæren, blev 1842 sekondløjtnant i infanteriet, forflyttedes 1845 til gardehusardivisionen, 1849 til livgarden til hest og blev s.å. premierløjtnant. 1859 blev han ritmester ved livgarden, 1865 eskadronchef i gardehusarregimentet og 1869 stabschef hos generalinspektøren for rytteriet, men tog sin afsked 1872 som kar. oberst, med nyt afskedspatent 1883 som generalmajor. – K. deltog i begge slesvigske krige, udviste stor uforfærdethed under træfningen ved Hoptrup 6.–7.6.1848, fik hesten skudt under sig og faldt i fangenskab. Febr.-marts 1864 gjorde han tjeneste som adjutant ved 2. division i Sønderborg (Memoirer og Breve XLVI, 1925 36 53 91). – Allerede tidligt ønskede K. at indtræde i diplomatiet. 1858 arbejdede han som volontær i udenrigsministeriet og fik 1863 den mission at notificere tronskiftet til det græske hof. 1868 var han udsendt med en militærkommission for at studere tilstanden i den franske hær og indberettede om sit ugunstige indtryk af denne, særlig under lejrøvelserne ved Chalons som han overværede (Aage Friis: Danmark ved Krigsudbruddet Juli-Aug. 1870, 1923 40f). I udenrigsministeriets tjeneste var han først gesandt i Rom 1872–80, derpå i Wien og fra 1884 til sin død i St. Petersburg. I særlige missioner sendtes han 1878 med et gesandtskab til Madrid i anledning af Alfons XII's formæling og 1882 til Belgrad for at overbringe kong Milan elefantordenen samt den officielle anerkendelse af kongeriget Serbien. K. var en repræsentativ, afholdt personlighed og ansås for en dygtig diplomat. – Kammerjunker 1849. Kammerherre 1869. – R. 1848. DM. 1872. K.² 1876. K.¹ 1878. S.K. 1887. □Pastel af K. som dreng. Tegn. af Charles Becker. Buste af Carlo Marochetti, 1889. Foto.

Johanne Luise Heiberg og A. F. Krieger, udg. Aage Friis og P. Munch II, 1915. Det nordslesv. spørgsmål, udg. Aage Friis III–IV, 1932–38. – C. C. v. Krogh: Medd. om den kgl. livgarde til hest, 1886. III. tid. 9.4.1893. Fr. Engelbrecht: Gardehusarregimentets 150 års jubilæum, 1912. M. Galschiøt: Skandinaver i Rom, 1923 64f. Aage Friis: Den danske regering og Nordslesv.s genforen. med Danm. III, 1948 44f; IV, 1959 341. Viggo Sjøqvist: Peter Vedel II, 1962. Den danske udenrigstjeneste 1770–1970 I, 1970. – Papirer i Rigsark. Paul Hennings' geneal. saml. sst.

*Fr. de Fontenay**

Kiær, Marinus

Kiær, Marinus Peter Jensen, 1850–1929, tandlæge. * 2.2.1850 på Brandegård, Brande sg., † 29.4.1929 på Skodsborg sanatorium, begr. på Skt. Jørgens kgd. ved Svendborg. F: mekaniker Jens Peter Pedersen K. og Anna Pedersen. ~ 5.5.1878 i Svendborg med Ida Georgia Marie Wiggers, * 21.6.1856 i Svendborg, † 21.6.1945 i Svendborg, d. af købmand Poul W. (1829–1904) og Julie Hermandine Gøtzsche (1831–1908).

K. tog tandlægeeksamen 1871, gjorde assistent-tjeneste forskellige steder i Danmark og praktiserede derefter fra 1874 og til sin høje alder i Svendborg. Han udrettede et betydeligt arbejde for skoletandplejen her i landet idet han 1896 foretog en undersøgelse af skolebørnenes tandforhold i Svendborg og derefter fik byrådet til at oprette en skoleklinik, den første kommunale skoletandklinik i Danmark. K. ledede ulønnet denne klinik i ti år. Senere overtog kommunen klinikken med understøttelse af Dansk forening for børnetandpleje. 1906–14 var K. tandlæge ved statsseminariet i Skårup. Hans arbejde der har også været af betydning for skoletandplejesagen idet han havde lejlighed til at påvirke mange unge lærere der siden blev spredt over landet. – K. foretog store studierejser bl.a. til Amerika, Indien, Kina, Japan og Afrika. Han var medlem af Fédération dentaire's hygiejnekomiteé, æresmedlem af sektionen for tand- og mundhygiejne ved det internationale tandlægemøde i Berlin 1913 og æresmedlem af Dansk tandlægeforening fra 1921. – R. 1912. □ Malet s.m. hustruen af Niels Hansen, 1914.

H. Stürup i *Tandlægebl.* XXXIII, 1929 268f. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Hedvig Strömberg *

Kiær, Søren, se Kier, Søren.

Kiærskiold (Kiær), Frederik, ca. 1675–1738, godsejer. * ca. 1675 i Guldbæk, Øster Hornum sg., begr. 12.12.1738 i Børglum k. F: gårdfæster Christen Andersen Kiær († tidligst 1709) og Maren Sørensdatter Buus (1640–1709). ~ 20.6.1713 i Ålborg med Inger Pop, * 11.5.1692 i Ålborg, begr. 20.5.1740 i Børglum k., d. af købmand Johan Nielsen P. (1650–1702) og Maren Jensdatter (1658–1725).

K. var antagelig først skriver på et godskontor og blev 1698 ridefoged på Bonderup ved Ringsted; 1703 og 1707 var han fuldmægtig hos amtsforvalteren i Ålborg og derefter i nogle år forpagter på Krastrup ved Løgstør. Sandsynligvis tjente han penge ved spekulation med skattekort, arvede vist også nogen formue som han for-

øgede ved ejendomshandel, så han 1715 kunne købe godset Børglum kloster. I de følgende år var han medlem af flere kgl. kommissioner og 1722 af en kommission til undersøgelse af en toldsvigsag i Viborg, hvilket bragte ham i forbindelse med oversekretær Frederik *Rostgaard som fik ham adlet 1722. Da Rostgaards embedsforhold undersøgtes 1725, blev K. anklaget for at have givet Rostgaard 1000 rdl., og hans adelskab kasseredes, ligesom han idømtes bøder på 3000 rdl. 1735 blev han adlet på ny under navn Kiærskiold. Sine godsbesiddelser udvidede han med Hegnet i Salling, Halkær ved Nibe, Baggessvogn og Hæstrupgård i Vendsyssel og Ågård i Han hrd. samt meget strogods. 1722 restaurerede han Børglum klosterkirke som han 1734 forsynede med det nuværende inventar i rokokostil. K. var som mange fra bondestanden udgæde godsejere, i hvert fald ifølge overleveringen, ret hård over for fæsterne, men en kraftig forsvarende for dem over for alle andre. – Kancelliråd 1723. Justitsråd 1736.

Danm.s adels årbog XL, 1923 482f. Chr. Bruun: Fr. Rostgaard og hans samtid I, 1870 233–39 319–72; II, 1871 143–46. P. Riemann: Børglum klostres hist., 1941.

Claus Bjørn (C. Kliitgaard)

Kiærskou, Paul Andreas, 1900–33, billedhugger. * 29.3.1900 i Tølløse, † 15.4.1933 i Kbh., begr. i Ordrup. F: gartner, senere målerkontrollør Aage K. (1872–1953) og Mathilde Jensen (1870–1934). Ugift.

Uden forudgående håndværkeruddannelse forberedes K. på Det tekniske selskabs skole til kunstakademiet i hvis skole han begyndte okt. 1917. Han hørte til Utzon *Franks første kuld elever og arbejdede længe i hans atelier, til dels som medhjælper for ham og for Joakim *Skovgaard der her modellerede midtgruppen til dragespringvandet på Rådhuspladsen. Først april 1925 tog K. afgang. Han udstillede på Kunstnernes efterårsudstilling 1920, 1929–30, Charlottenborg 1923–27, 1929–30, Den frie udstilling 1932–34 og var repræsenteret på de danske kunstudstillinger i Oslo 1931, Riga, Warszawa og Budapest 1936 og på verdensudstillingen i Bruxelles s.å.; særudstilling sammen med Elof *Risebye sept. 1930. Med stipendier fra akademiet foretog han studierejser til Italien 1922, London 1923 og Berlin 1927. Akademiet tildelte ham Neuhausens præmie 1925 for en stående Kristusfigur, 1927 for et portræthoved i overnaturlig størrelse af *Elof Risebye* og 1929 for en svævende Kristusfigur (fri-relief, benyttet til Ansgarkirken i Ålborg), Eibeschütz' præmie 1926 for en rytterfigur (*David*) og Eckersbergs medalje 1931

for en statuette *Doende Hjort*. – K. interesserede sig i begyndelsen mest for dyr og modellerede i årenes løb en række statuetter og større figurer, især af heste, tillige bl.a. en siddende bjørn og en hund (udført til hvidt porcelæn for Bing & Grøndahl). Men hans hovedværker er en halvfigurportræt buste af maleren Elof Risebye, en halvfigur-dobbelt buste af samme (begge arbejder 1931–32, sidstnævnte i kunstmuseet), et *Kriegermonument* med en hest og en knælende soldat ved siden af (1927), relieffet *Hermod på Sleipner* (1932, chamotteler) og hans arbejder til Ansgarkirken i Ålborg (altertavle, relief på døbefonten, to engle over indgangsdøren, 1929–31, i samarbejde med arkitekt Hother Paludan). Der går en elegisk, halvt smerteblandet stemning gennem dem alle. De to Risebye-buster – den ene grublende, med hånden under kinden, ligesom i smertelige syner, den anden gengivende samme person to gange i et samspil af sorg og klage – er et ejendommeligt udtryk for hans nære venskab til den portrætterede hvilket også gav sig det udslag at han til samtlige figurer i Ansgarkirken bruger Risebyes ansigtstræk. Kriegermonumentet har en følsom linjevirkning. – To arbejder i kunstmuseet; på Skovshoved skoles facade relieffet *Lærdom*.

Sigurd Schultz i Dagens nyheder 16.4.1934.

*Sigurd Schultz**

Kiøge, Jens Adolph, 1746–89, guvernør. * 4.11.1746 i Svendborg (Skt. Nikolai), † 4.10.1789 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: korporal Gert Jensen K. og Sophia Pedersdatter. ~ 27.2.1789 i Roskilde med Sophie Magdalene Schönberg. I sommeren 1766 ansattes K. af Det bargumske Handelssocietet som underassistent i Guinea hvortil han kom s.å. med fregatten Christiansborg. Langsomt men sikkert tjente K. sig op i graderne som koloniembedsmand. 1770 udnævntes han således til faktor. I den følgende periode hvor han gjorde tjeneste ved den østlige del af de danske besiddelser grundlagde han logen Popo ved Anecho på Slavekysten, ca. 100 km øst for Keta; dette skulle blive den østligste af de danske besiddelser. Senere fungerede han som overkøbmand ved hovedfortet Christiansborg, og under krigen med hollænderne forsvarede han tårnet Prøvesten ved byen Orsu; herunder blev han 1777 såret. Men da Holland 1780 tilsluttede sig det væbnede neutralitetsforbund fik det alvorlige konsekvenser for dets besiddelser i Afrika. 1782 angreb og ødelagde englænderne nemlig det tæt ved Christiansborg beliggende hollandske fort Crèvecoeur. K., der i de

cember 1780 ved guvernør Johan Conrad v. Hemsens død var blevet interimsguvernør (guvernør fra 1781), udnyttede hollændernes vanskeligheder. Han afslog således i 1782 at forlænge en våbenstilstand med dem og okkuperede bl.a. deres besiddelser i Temma, Tessing og Ponny og tog de „hollandske“ negre under den danske konges beskyttelse. I København satte man pris på at Danmark nu (bortset fra det lille engelske fort Prampram) havde en samlet kyststrækning i Vestafrika på næsten 200 km fra Christiansborg ved det nuværende Accra i vest og til Keta på den anden side af Volta-floden i øst.

Efter erobringen af de hollandske besiddelser koncentrerede K. sig om området ved Volta-floden. Her havde Awuna-stammen gentagne gange angrebet logen Ada. Først etablerede K. et forbund med en række andre stammer, og derpå lagde han 15.10.1783 grundstenen til et nyt fort, Kongensten, som skulle afløse logen Ada. Dernæst indledte han 1784 et større felttog mod Awuna-negrerne. Dette felttog er udførligt skildret i kirurgen P. E. "Iserts breve, og den afrikanske tradition om krigen findes i en bog af C. C. Reindorf fra slutningen af 1800-tallet. Felttoget førte til en sejr for danskerne og de „danske“ negre, og man sikrede sig ret til at anlægge et dansk fort til afløsning af logen Keta, 22.6.1784 kunne grundstenen til fortet Prinsstenen derfor lægges. Etableringen af dette fort er som påpeget af A. W. Lawrence usædvanlig, idet den skete imod afrikanernes ønske; disse var nemlig interesserede i at handle med alle europæere og ville derfor ikke give nogen enkelt europæisk nation lov til at anlægge en befæstet station der gav den pågældende nation handelsmonopol. Myndighederne i København anerkendte K.s indsats i Volta-regionen ved at give ham titel af oberstløjtnant. Også i de følgende år arbejdede han energisk på at udvide de danske etableringer; således anlagde han 1787 et lille fort, Augustaborg, ved Tessing ligesom man lagde grundstenen til et andet fort, Isegram eller Isegrå, ved Ponny. K. var imidlertid blevet svagelig; han søgte sin afsked og forlod Guldkysten i april 1788. Han havde dermed uden afbrydelse i næsten 22 år været i Vestafrika, og han nåede at tjene først et handelskompagni, dernæst kongen, derpå et andet handelskompagni og endelig de private købmænd der overtog dette selskab. I de år K. var guvernør blomstrede den danske slavehandel som aldrig før. Dette skal ses i sammenhæng med at den nordamerikanske uafhængighedskrig skabte gode konjunkturer for det neutrale Danmarks kolonihandel. At K. imidlertid også var god til at udnytte situationen ses af det

forhold at salget af slaver fra de danske etableringer endnu i 1787 var på samme niveau som de foregående år skønt fredsslutningen for længst havde ført til en afmatning af dansk kolonihandel. Det er i øvrigt også værd at bemærke at stigningen i slaveomsætningen var størst ved de østlige etableringer. K. gjorde så meget for at udvide. Da K. var kommet hjem til Danmark blev han i januar 1789 ved kgl. resolution afskediget med ventepenge. Hans sidste tid blev imidlertid forbitret af en strid om den formue han havde tjent i kolierne. Ved en undersøgelse kom man nemlig til det resultat at denne formue var større end det beløb han lovligt kunne have tjent. Pingel, Meyer, Prætorius & Co., der havde overtaget guineahandelen efter Det østersøisk-guineiske Kompagni, nægtede derpå at udbetale ham et større beløb (næsten 40 000 rdl.) som han inden sin afrejse fra Afrika havde indbetalt i Christiansborgs kasse. K. anlagde derfor sag, men endnu i 1789 døde han.

Mens K. var embedsmand og guvernør på Guld-kysten udvidedes de danske besiddelser meget betydeligt, og man begyndte nu i stigende grad at tage negerstammerne i ed som den danske konges undersåtter. Hermed var man begyndt at tage skridtet fra lejede handelsstationer til en egentlig kolonial besiddelse. I det hele taget synes K.s politik over for afrikanerne at være lykkedes bedre end for andre danske koloniembedsmænd; K.s politik bestod i en blanding af trusler og rigeligt med bestikelser, og han viste store evner til at være „afrikansk“ med afrikanerne fx når han ved palabre (forhandlinger) bilagde stridigheder med og imellem negrene. Endelig tog den dansk-afrikanske slavehandel et stort opsving i K.s guvernørperiode. I 1785 så englænderne med betydelig ængstelse på omfanget af handelen ved de danske etableringer. Dette var næppe ubegrundet for under K., som af historikeren Georg Nørregård er blevet karakteriseret som „den virksomste af alle danske i Guinea“, kulminerede den dansk-afrikanske slavehandelskoloni på Guld-kysten. Med rette fremhævede nekrologerne hans initiativ og virkelyst. Afrikanerne gav ham tilnavnet „den stærke“. Isert fremhævede hans taperhed og indsigtfuldhed, og H. C. Monrad, der var præst på Guld-kysten i begyndelsen af 1800-tallet, fremhævede at mange ældre negre endnu huskede K. med ærbødighed, og at negrene troede af K.s ånd efter hans død var vendt tilbage til sletten ved Volta-floden. Selv om der i K.s administration af forholdet til negerbefolkningen er ting der peger frem mod 1800-tallets kolonialisme består hans hovedindsats dog alligevel i at have bragt dansk handelskolonialisme i Vestafrika til sin

kulmination. – Agent 1776. Guldmedaljen pro meritis 1779. □Silhouet (Kgl. bibl.).

P. E. Isert: Reise nach Guinea und den Caribäischen Inseln in Columbien, in Briefen an seine Freunde beschrieben, 1788. Kjøbenhavns adr.kontors efterretn., 1789 nr. 224, 226, 229 og 232. H. C. Monrad: Bidrag til en skildring af Guineakysten og dens indbyggere, 1822. C. C. Reindorf: History of the Gold Coast and Asante, Basel 1895 (2. udg. fot.optr. Accra 1966). A. W. Lawrence: Trade castles and forts of West Africa, London 1963 361. Lise Merete Johannesen: J. A. K.s administrationspolitik over for afrikanerne i Guinea 1766–88, 1966 (speciale fra Kbh.s univ.). Georg Nørregård i Vore gamle tropekolonier, 2. udg. VIII, 1968. Sv. E. Green-Pedersen i The Scand. economic history review XIX, 1971 175.

Sv. E. Green-Pedersen

Kjørboe, Valdemar Olaf, 1852–1940, postembedsmand. * 22.1.1852 i Skægs mølle ved Odder, † 16.10.1940 i Kbh., urne sst. (Vestre). F: møller, senere kammerråd Peter August K. (1810–95) og Nicoline Hilaria Bastrup (1815–94). ~9.11.1882 i Kragerø med Johanne Larsen-Naur, * 30.3.1857 i Kragerø, † 10.2.1908 i Kbh., d. af skibsbreder, konsul Lars Larsen (1810–87) og Olette Thomsen (1812–85).

K. der 1870 blev student fra Århus læste først teologi, men gik over til statsvidenskab og blev cand.polit. 1876. Efter en udenlandsrejse blev han n.å. ekspedient hos postinspektørerne, virkede samtidig som manuduktør og var i mange år lærer ved officersskolen. 1887 blev han postmester ved det sjællandske jernbanepostkontor, 1893 postmester i Ålborg, 1897 overpostmester i Kbh. og 1905 generaldirektør for post- og befordringsvæsenet. K.s embedstid faldt i en periode hvor postvæsenet gennemgik en rivende udvikling, og som beforder af denne udvikling viste han fortrinlige evner, var i stand til at overvinde den træghed og modvilje der mødte ham fra det ældre personale, en initiativrig og dygtig administrator, og oftest en god forhandler. Selv af sine kritikere omtales ham som redelig og ubestikkelig. Under hans ledelse opførtes centralpostbygningen i Tietgensgade, statsansættelsen af elever indførtes, postgirosystemet, styrelsesloven af 1916 gennemførtes, og det lykkedes at tilvejebringe tidssvarende lokaleforhold for postkontorerne. Et tilbageskridt der mødtes med stærk offentlig kritik var afskaffelsen af søndagsombæring under første verdenskrig. K. efterlod et postvæsen der var meget anderledes end ved hans tiltræden. Over for den begyndende demokratisering hvor personalet krævede medbestemmelse var han mindre forstående. Han var selv en ledertype der gav ordre og ventede dem fulgt. – R. 1898. DM. 1906. K. 1909. K. 1912. S.K. 1922. □Mal. af Carla Colman

Mohr, 1920 (Post- og telegrafvæsenet) og af H. Vedel, 1930 (Forsikringselskabet Danmark). Foto.

V. og W. Kiørboe: Optegn. vedr. familien Kiørboe, 1910 55. Jacob Andersen: Fra bondens Thy til kongens by, 1926 214–24. Samme i Årbog for det da. post- og telegrafvæsen 1945, 1944 255–59. A. V. Trojel sst. 1944, 1943 279–89.

Sv. Cedergreen Bech (H. Hjorth-Nielsen)

Kjeld, se Keld.

Kjeldahl, Johan Gustav Christoffer Thorsager, 1849–1900, kemiker. * 16.8.1849 på Jægerspris, † 18.7.1900 ved Tisvildeleje, begr. på Frbg. (Solbjerg). F: distriktslæge på Jægerspris, senere justitsråd Jørgen Pedersen K. (1805–89, ~ 1° 1835 med Henriette Sophie Christophine Theodora Sommer, 1815–44) og Johanne Georgine Lohmann (1810–1910). Ugift.

K. blev 1867 student fra Roskilde katedralskole og begyndte derefter studiet ved Polyteknisk læreanstalt til det man i dag ville kalde kemiingeniør, tog n.å. filosofikum, og blev 1873 cand.polyt. med udmærkelse. Efter nogle få måneder i industrien blev han ansat hos C. T. "Barfoed på landbohøjskolen som dennes anden-assistent. I 1875 anbefalede Barfoed ham til brygger J. C. "Jacobsen, der 1.5. ansatte ham til at lede et forhåndenværende lille laboratorium og til at planlægge et større: Carlsberg Laboratoriets kemiske afdeling som K. blev forstander for fra den dag, 25.9.1876, da Carlsbergfondet blev stiftet. K. var videnskabeligt set et ubeskrevet blad; men de forventninger man må have næret til ham blev i mere end fuldt mål opfyldt. De videnskabelige emner K. tog op havde relation til bryggervirksomhed; de første artikler blev offentliggjort i 1878 og handlede om saccharider, proteiner og enzymer. Han udarbejdede i forbindelse hermed analytiske metoder, og verdensberømt blev han på sin metode til bestemmelse af nitrogen i organiske stoffer. K.s metode var langt hurtigere end tidligere anvendte metoder og egnede sig til serie-analyser idet bestemmelserne kun i kortere perioder krævede analytikerens direkte opmærksomhed. Metoden benyttes fortsat ved mindre ændringer både i macro- og micro-format. K. meddelte om sin metode ved et møde i Kemisk forening 7.3.1883, og s.å. blev den beskrevet i den kemiske fagpresse. I de snart 100 år, der siden er forløbet er der udført millioner af „Kjeldahl-analyser“, og på engelsk benyttes glosen „to kjeldahl“. K.s arbejdsmetode var aldrig sliderens – dertil var K. vel for intelligent. Når inspirationen kom over ham kunne han præstere det fremragende, og det skal tilføjes, at han aldrig gav et arbejde fra sig som ikke var vel gen-

nearbejdet. Som chef for laboratoriet var han i det daglige uhøjtidelig og uformel, og hans omgivelser vidnesbyrd går ud på at han var elsket af sine assistenter. – K. interesserede sig også for andre former for naturvidenskab og teknik samt for litteratur, musik, teater og kunst. K. traf i sine unge år sammen med en lille kreds af højt begavede akademikere og kunstnere der havde deres rod i det gode borgerskab. Vennekredsen kaldte sig Kwims efter deltagerens forbogstaver (Kjeldahl, Andreas Peter "Weis og hans bror August, Valdemar "Irminger, Kjartan v. Müllen, Frans "Schwartz og hans fætter Otto, mens der ikke var plads i navnet til et T for Søren Ludvig "Tuxen). Kwims blev stiftet 1877, og aktiviteten kulminerede i 80'erne. 1889 flyttede K. sammen med moderen der var blevet enke, og storesøster Camilla (1839–1907, gift med godsinspektør Ernst Schmidt, 1827–84), og i 90'erne begyndte hans helbred at svigte: hovedpine, hjerteuro og uoplagthed. Hans sidste videnskabelige afhandling er fra 1895, og hvad han siden har forsket nåede ikke til en sådan form at han ønskede at udgive det. Hans læge sendte ham 1899 og påny i begyndelsen af 1900 på rekreatjonsrejse for „hjerneræthed“. Han vendte delvis restitueret tilbage, men døde af „hjerteslag“ under badning ved Tisvildeleje. – På Carlsberg efterfulgtes han af S. P. L. "Sørensen, der skulle blive det kemiske laboratoriums anden verdensberømte forstander.

K. var censor ved landbohøjskolen og ved Polyteknisk læreanstalt, medlem af bestyrelsen for Kemisk forening 1879–85. Han blev medlem af Videnskabernes selskab 1890 og af Videnskabselskabet i Norge 1892., s.å. titulær professor og 1894 æresdoktor ved Kbh.s univ. – R. 1898. □Relief af A. P. Weis, 1896. Tegning. Afbildet på P. S. Krøyers mal. af møde i Videnskabernes selskab, 1897 (Vidensk.s selskab). Mal. af O. Haslund, 1897 (Carlsberglab.), skitse dertil s.å. (Fr.borg). Relief på mindsten (ved Carlsberglab.). Foto.

Bibliografi. Stig Veib: Kemien i Danm. II, 1943 245f.

Kilder. Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1894 127f.

Lit. W. Johannsen i Medd. fra Carlsberg lab. V, 1900 I–XI (overs. til eng. i The Carlsberg laboratory 1876–1976, udg. H. Holter og K. Max Møller, 1976 50–62 m. yderligere omtale). Ulrik Horn: Interiører fra vore bedsteforældres og forældres tid, 1899 153–57. Carlsberg laboratoriet 1876–1901, 1901. Hans Jessen-Hansen i Vald. Meisen: Prominent Danish scientists, 1932 169–72. Stig Veibel i Journal of chemical education XXVI, Easton, Pa. 1949 459–61. N. Hjelte Claussen i Bryggesteren VI, 1949 270–75. Walter Schwartz: Kwims. Et tidsbillede fra firserne, 1950. K. Max Møller i Stig Veibel: Kemien i Danm. III, 1968 120–32.

Papirer. Ledningsberetning i ordenskapitlet.

E. Rancke-Madsen

Kjeldsen, Jens

Kjeldsen (Riber), Jens, ca. 1598-tidligst 1658, rektor, præst, forfatter. * ca. 1598 i Ribe, † tidligst 1658. F: borgmester Kjeld Jørgensen (1550–1623) og Anne Ibsdatter Tornum († ca. 1626).

K. blev student 1618 fra Ribe, rejste siden udenlands og indskreves 1619 ved universitetet i Wittenberg, 1621 ved universitetet i Leiden. 1623 kreeredes han til magister ved Kbh.s univ. og blev s.å. rektor i Ribe. Denne stilling beklædte han til 1630 da han blev præst i Landskrona og provst i Rønneberg herred. Kort før han forlod Ribe lod han i anledning af J. D. "Jersins bryllup sine disciple opføre et skuespil *Josefs Historie* som væsentlig var en bearbejdelse af et stykke af hollænderen Cornelius Schonæus, men mellem hvis akter der var indlagt en bondekomedie som efter sigende var af K. selv. Stykket er tabt på nær nogle enkelte scener, som er trykt af P. T. Wandall i indledningen til *Nye Originale Skuespil II*, 1778. I Landskrona udgav K. to ligprædikener, over jomfru Mette Huitfeldt (1633) og fru Elisabeth Huitfeldt (1638).

P. T. Wandall: *Nye originale skuespil II*, 1778 27–44. P. N. Thorup: *Hist. efterretn. om Ribe cathedralskole I*, 1846 96. Lunds stifts herdammine, udg. S. Cawallin III, Lund 1856 268 270. J. Kinch: *Ribe bys hist. II*, 1884 312 437 458f.

R. Paulli*

Kjeldsen, Jens, 1858–1907, klædehandler. * 17.1.1858 i Tokkekøbhus, Bløvsstrød sg., † 21.2.1907 i Kbh., begr. i Gentoft. F: arbejdsmand Herman K. (1830–58) og Ellen Marie Sørensen Ottendal (~2° 1869 med arbejdsmand Rasmus Peter). ~25.6.1882 i Kbh. (Matth.) med Anna Swenson, * 6.10.1854 i Tolånga, Skåne, † 29.3.1910 i Ordrup, d. af landbruger Swen Månsson og Johanna Persdotter.

K. voksede op i yderst fattige kår og måtte tidligt klare sig selv. I sine drenge- og første ungdomsår var han vogterdreng, arbejdsmand, søfyrbøder og sidst rejsende i tærskværker indtil han havde samlet en beskeden kapital til starten af en handel med klæder (1886). Ved utrættelig energi og opfindsomhed og ved brug af hidtil ukendte annonceringsformer der i et meget direkte sprog henvendte sig til kunderne og endog argumenterede med dem lykkedes det K. fra en ringe begyndelse at få oparbejdet en i sin art virkelig anseelig forretning med hovedsæde i Vester Voldgade 5, Kbh. og med filialer i mange af landets købstæder. Uagtet K. i sin ungdom havde måttet savne enhver form for boglig uddannelse og heller ikke siden tilegnede sig mere end det højst nødtørftige på dette område nåede han som forretningsmand relativt vidt ved ihærdigt og på al-

le måder utraditionelt arbejde. Han var således en af de allerførste der tog filmen i reklamens tjeneste idet han 1905 lod Peter "Elfelt" optage filmen *Den store Gevinst* eller *Klæder skaber Folk*. Ved hans død overgik firmaet til et aktieselskab der 1936 afhændede forretningen.

Politiken 22.2.1907. Carl C. Christensen: *J. K. A/S*, 1926.

Finn H. Lauridsen (*Jens Vestberg*)

Kjeldsen, Niels, 1840–64, dragon. * 4.2.1840 i Bæksgårde, Give sg., † 28.2.1864 ved Højnehede, begr. i Give. F: gårdejer, sidst i Ullerup, Give sg., Kjeld Thomsen (1810–81) og Ane Johanne Sørensen (1818–95). Ugift.

K. aftjente sin værnepligt fra juni 1863 ved 6. dragonregiments 4. eskadron i Itzehoe. 28.2.1864 deltog han med fem andre under anførsel af en korporal i en recognoscering udgående fra Højen kro, syd for Vejle, ad Koldingvejen. Herunder blev de overrasket og forfulgt af en præjsisk husarpatrulje på ni mand. Efter at to af K.s kammerater var blevet tvunget til overgivelse indhentes også han, der var en god fægter, og under fortsat ridt forsvarede han sig med sablen og nægtede at modtage pardon. Kort efter blev han dræbt af et skud gennem hovedet, affyret af en af de forfølgende præjsiske officerer. Endnu en dansk dragon indhentes og blev i såret tilstand taget til fange. Træfningen gav ikke anledning til særlig omtale i samtiden. Først en artikel i *Vort Forsvar* 1881 trak K. frem af glemslen ved at fremstille ham som den typiske danske helt der uforfærdet kæmper med blanke våben selv mod overmagten, mens fjenden (tyskeren) fejlt benytter sig af baghold og skydevåben. Artiklen lod forstå at drabsmanden var blevet reprimeret ved sit regiment for ukavallermæssig optræden.

1901 udførte Frants "Henningsen" på opfordring af Det nationalhistoriske museum på Frederiksborg et stort maleri af K.s kamp: En helt fra 1864, på grundlag af fremstillingen i *Vort Forsvar*. Det udstilledes på Charlottenborgs forårsudstilling og ophængtes senere på Frederiksborg. Foranlediget af mytens indre usandsynlighed udsendte forfatteren Karl "Larsen" n.å. skriftet *Dragon Niels Kjeldsen og hans Drabsmand*, en omhyggelig historisk undersøgelse baseret på fem samtidige beretninger og ti endnu levende øjenvidners forklaringer, deriblandt nogle af de deltagende soldater fra dansk og tysk side som han havde opsøgt og udspurgt. Skriftet vakte straks en storm af protester fra militær side og den nationalistiske del af pressen, men da forfat-

teren fik støtte fra historikerne ved Kbh.s univ. offentliggjordes 1.4. en erklæring fra et udvalg bestående af fire officerer, forfatteren og professoren Kr. *Erslev i et forsøg på at skabe et kompromis. Ingen af parterne var dog tilfredse, og da polemikken fortsatte i pressen i forsøg på at bevare mest muligt af den gamle myte fremkom Erslev i Historisk Tidsskrift med en gennemgang af det fremlagte materiale, hvori han skarpt afviste at der kunne rokkes væsentligt ved Karl Larsens resultater. En konklusion der fortsat gælder. 1913 fjernedes maleriet fra sin plads på Frederiksborg, 1931 malede Rasmus Christiansen et billede der byggede på de nyvundne resultater. □ Afbildet på litografi 1864, på mal. af K. Hansen Reistrup 1878, 1896, 1920, 1925 og 1927, af F. Henningsen 1901 (Fr.borg), pastel af samme, samt på akvarel og mal. af R. Christiansen 1931. – Mindesmærke på dødsstedet 1891. På graven marmorplade 1902 og monument af Lønborg-Jensen, 1912.

[O. Madsen] i Vort forsvar, 1881 nr. 1, 2 og 8. Karl Larsen: Dragon N. K. og hans drabsmand, 1902. Kr. Erslev i Hist. t. 7.r. IV, 1902 145–270. Karl Larsen i Politiken 16.5.1931 (om billederne af kampen).

Sv. Cedergreen Bech

Kjellerup (Kiellerup), Jacob, 1760–1831, købmand. * 9.3.1760 i Århus, † 29.10.1831 i Ålborg, begr. sst. F: købmand Jens Nielsen K. (ca. 1713–63) og Cecilie Lauritsdatter Gieding (ca. 1722–99). ~ 1° 2.11.1785 i Ålborg med Elisabeth Berlin, * 8.1.1763 i Ålborg, † 28.11.1785 sst., d. af købmand Jens B. (1728–1806, ~ 2° 1763 med Talche Hornemann Friis, 1740–77) og Margrete Winde (1729–63). ~ 2° 25.9.1787 i Mygdal med Riise Winde, * 8.1.1766 i Mygdal sg., † 26.12.1800 i Ålborg, d. af Niels W. til Odden (1723–66) og Else Johanne Seidelin (1732–1809, ~ 2° 1769 med Christoffer Rougtved, 1734–73, ~ 3° 1775 med Pors Bastholm Munk, 1738–1807, begge til Odden). – Bror til Lauritz *K.

K. lærte handelen hos Laurits Winde i Ålborg og var 1779–85 hos broderen Lauritz hvorefter han selv etablerede sig i denne by. 1785–1820 drev han en meget stor handel på ind- og udlandet, og han var utvivlsomt en sjældent dygtig finansmand som selv under de forstyrrede forhold i begyndelsen af 1800-årene forstod at manøvrere således at hans formue voksede, og han efterlod sig 645.000 rdl. Under krigen 1807–14 udrustede han en kaper; 1813–31 var han oldermann for købmændslavet og gjorde sig meget fortjent af dette; endvidere var han forligskommissær og medlem af havnekommissionen, ligesom oprettelsen af Ålborg bys og omegns sparekasse 1824 skyldtes hans initiativ, og han var indtil 1829

formand for dens bestyrelse. K. havde næppe broderens charmerende egenskaber og stod vel nok noget i skygge af denne i henseende til popularitet. Hans bevarede kopibøger giver et godt indblik i hans forretningsforhold. 1804–08 ejede han Aggersborggård, og 1830 købte han Visborggård. – Justitsråd 1819. □ Pastel og mal., formentlig af Jacob Munch ca. 1814.

A. H. Nielsen: Stamtv. over familierne Kiellerup og Strøberg, 1883 S. J. K. Hans virksomhed 1785–1831 iflg. hans efterl. papirer, udg. N. K. Strøberg, 1912. C. Klitgaard: Aalborg købmænd gennem 500 år, 1931.

*C. Klitgaard**

Kjellerup (Kiellerup), Lauritz, 1751–1823, købmand. * 12.8.1751 i Århus, † 2.5.1823 i Ålborg, begr. sst. F: købmand Jens Nielsen K. (ca. 1713–63) og Cecilie Lauritsdatter Gieding (ca. 1722–99). ~ 22.9.1780 på Gøl med Regitze Sofie Jungersen, * 12.7.1751 på Gøl, † 20.4.1833 i Ålborg, d. af sognepræst Peder J. (1720–96) og Judith Thorning (1719–1800). – Bror til Jacob *K. K. kom 1768 i lære hos købmand Oluf Chr. Holt i Ålborg, tog borgerskab her 1780 og svang sig under højkonjunkturerne op til at blive storkøbmand og en betydelig skibsreder hvis navn nød anseelse i ud- og indland. 1805 havde han under fastlandsspærringen den dristighed at udføre kul fra England til Frankrig foregivende at det var bornholmsk kul. Han led store tab som følge af krigen 1807–14 og statsbankerotten, og 1817 måtte han standse sine betalinger, men kom i gang igen ved hjælp fra broderen Jacob; han fik akkord med kreditorerne, men afviklingen trak ud i flere år efter hans død. K. omtales fra alle sider som en hædersmand, og hans hjælpsomhed og velgørenhed var almindelig kendt ligesom hans virke for byens opkomst. 1801–13 var han oldermann for købmændslavet, 1804 blev han agent og 1815 etatsråd som påskønnelse for sin virksomhed i kommissionen for Norges providering under krigen. □ Mal. af F. C. Grøger, stukket af A. Flint, 1825.

A. H. Nielsen: Stamtv. over familierne Kiellerup og Strøberg, 1883 S. K.s minde, 1825. C. Klitgaard: Aalborg købmænd gennem 500 år, 1931.

*C. Klitgaard**

Kjems, Anna, * 1893, husflidslærer i Sydslesvig. * 5.7.1893 i Ballum, Tønder amt. F: gårdejer Hans Lorenzen (1862–1956) og Hansigne Jensen (1870–1952). ~ 17.10.1919 med vandrelærer Niels *K., * 26.5.1888 på Kjmsgård, Sdr. Hygum sg., Haderslev amt, † 29.4.1975 i Harreslev, Flensborg amt, s. af gårdejer Nis Nielsen K. (1843–1912) og Johanne Marie Nielsen (1850–1922).

Kjems, Anna

K. blev født i det vestlige Nordslesvig. Faderen var oprindelig lærer, men skiftede erhverv da han på grund af sin deltagelse i dansk afholdsarbejde 1909 skulle forflyttes til Holsten. Moderen skrev under mærket Sven Tange adskillige ret udbredte nationale romaner og digtsamlinger. K. besøgte forskellige tegne- og husflidskurser i København og uddannedes også til forskolelærerinde i Hoven ved Varde. Som nygift kom hun 1919 som lærer til Skibelund efterskole. Efter Nordslesvigs genforening med Danmark valgte både K. og hendes mand at beholde deres tyske statsborgerskab for uhindret at kunne arbejde blandt danske syd for den nye grænse. 1922 ansattes ægteparret som vandelrædere under Dansk skoleforening og flyttede til Harreslev hvor de tog bopæl i en kro der blev omdannet til forsamlingshus. Dette blev udgangspunkt for ægteparrets slidsomme folkelige arbejde i små danske kredse i Mellemslesvigs landdistrikter hvor der først senere, navnlig efter 1945, oprettedes danske skoler. K. var særlig virksom i Den slesvigske kvindeforenings arbejde, hun var formand for foreningen i de svære år fra 1922–53. Hendes hovedindsats har dog ligget i en folkelig virksomhed der udmøntede sig i foredrag og fortællinger, og i den direkte kontakt hun opnåede med kvindekredse i sy-, væve- og tegneundervisningen. For mange sydslesvigske kvinder, ofte fra meget jævne kår, har hun været en tilskyndelse og en støtte. – Efter krigen deltog hun i Sydslesvig-hjælpens fødevarfordeling blandt danske syd for grænsen. 1946 oprettede hun sammen med sin mand Husflidsgården i Harreslev, til dels en videreførelse af et arbejde hun havde påbegyndt 1936 med foreningen Sydslesvigsk hjemmeflid som drev en vævestue i Flensborg, men var blevet standset af krigen. 1977 udsendte hun den lille bog *Spind selv på hånden*.

Jul. Bogensee: Det danske mindretal i Sydslesvig, 1942 61. Sydslesvig gennem tiderne, red. Morten Kamphøener, 1946–49. Sydslesvig i dag, red. G. K. Brøndsted, 1955–56. Sydslesvig i tekst og tal, red. Johs. Hoffmeyer og Bent A. Koch, 1956 56.

Lorenz Rerup

Kjems, Niels Nielsen, 1888–1975, vandelrærer i Sydslesvig. * 26.5.1888 på Kjmsgård, Sdr. Hygum sg., Haderslev amt, † 29.4.1975 i Harreslev, Flensborg amt, begr. sst. F: gårdejer Nis Nielsen K. (1843–1912) og Johanne Marie Nielsen (1850–1922). ~ 17.10.1919 med Anna Lorenzen (Anna *Kjems), * 5.7.1893 i Ballum, Tønder amt, d. af gårdejer Hans L. (1862–1956) og Hansigne Jensen (1870–1952).

K. fødtes i Nordslesvig lige syd for Kongeåen, var som dreng elev på Skibelund efterskole og

Askov sløjdscole og besøgte senere bl. a. Vallekilde og Askov højskoler, afbrudt af to års tysk militærtjeneste. I tiden forud for den første verdenskrig opholdt K. sig i København hvor han uddannede sig i gymnastik og gik på Statens lærerhøjskole. Her kom han i forbindelse med Niels *Bukh som han fulgte til gymnastikopvisninger i Paris og Stockholm (1912). Under hele krigen gjorde han tjeneste som tysk soldat på vestfronten, også under den anden verdenskrig måtte han 1944 trække i den tyske trøje. Efter første verdenskrig blev K. lærer ved Skibelund efterskole. Da Nordslesvig blev genforenet med Danmark valgte både K. og hans hustru at beholde deres tyske statsborgerskab – som K. havde fået ved optantkonventionen af 1907 – for uhindret at kunne arbejde blandt danske syd for den nye grænse. – Efter flytningen til Harreslev 1922 udførte K. et slidsomt, men vigtigt arbejde med at skabe grundlaget for og rammerne om et fremtidigt folkeligt arbejde i Sydslesvig. Ofte til fods eller på cykel måtte han opsøge små danske kredse, undertiden enkelte familier, ofte i små kår, i hele Mellemslesvig fra Østersøen til Vesterhavet for at knytte forbindelser og give lidt undervisning på modersmålet. Han var også gymnastiklærer og underviste i sløjd. Det var festdage når K. kom til en afsides landsby, hans uførtroede, uselviske virke aftvang selv tyskerne respekt. Først langt senere, navnlig efter 1945, oprettedes danske skoler i mange af de samfund hvor K. havde haft sin gang.

Denne undervisningsform ved vandelrædere kunne ikke være andet end en hjælp til selvhjælp, et princip K. lagde stor vægt på og også søgte at fremme på andre områder. 1927 var K. blandt stifterne af Slesvigsk Kreditforening i hvis ledelse han sad fra 1927–75. Dens formål var bl.a. at hjælpe unge danske landmænd med at erhverve eller forpagte landejendom; han var også med til at stifte Sydslesvigsk Erhvervsfond i 1952. 1945 rejste K. over for højskoleforstanderne J. Th. *Arnfred og Hans *Lund tanken om at oprette en dansk folkehøjskole i Sydslesvig, den senere Jaruplund højskole (1950). K. havde selv i mellemkrigstiden drevet en højskole om vinteren for nogle få kvindelige elever. 1946 købte ægteparret en gård i Harreslev hvor de skabte Husflidsgården, et lærested i vævning, sløjd m.m. På den tilhørende jord oprettedes kolonihaver for arbejderfamilier i Harreslev. Senere indrettede K. på gården et selvbyggeri for unge par, et initiativ som udviklede sig til Kruså byggeforening som rejste hundreder af selvbyggerhjem i Sydslesvig. Under den store udbygning af det danske skolevæsen i Sydslesvig efter 1945 var K.s indgående lokalkendskab til nytte ved

køb af byggegrunde eller egnede ejendomme som han fik indrettet til skolebrug for små penge.

Sydslesvig gennem tiderne, red. Morten Kamphøener, 1946–49 1225f. Grænsevagten XXIII, 1951 234. Sydslesvig i dag, red. G. K. Brøndsted, 1955–56. Sydslesvig i tekst og tal, red. Johs. Hoffmeyer og Bent A. Koch, 1956 56. Niels Bøgh Andersen i Sydslesv. årbog 1974–75 5f. Samme i Sprogforen.s almanak for 1976 120–22. Samme: Fiskersøn fra Aventoft, 1974 183f. Samme: Forstander på Jaruplund, 1978 218.

Lorenz Rerup

Kjer, Bodil Valborg Karen Ellen, * 1917, skuespiller. * 2.9.1917 i Odense. F: forretningsfører Ernst K. (1883–1958) og Elli Harries (1883–1945). ~ 1° 31.5.1939 på Frbg. (b.v.) med skuespiller Ebbe *Rode, * 10.5.1910 på Frbg., s. af forfatter Helge *R. (1870–1937) og Edith Nebelong (Edith *Rode) (1879–1956). Ægteskabet opløst. ~ 2° med fabrikant Svend *Bergsoe, * 15. 2.1902. ~ 3° med teaterforlægger Olaf Nordgreen, * 11.3.1920.

Efter at have gennemgået elevskolen på Odense teater blev K. optaget på Det kgl. teaters elevskole 1936. Debut'en som musen i *Hvo. som forarger*, 1937 var usædvanlig grundet på de tekniske færdigheder. Efter engagement på teatret 1938 tildeltes K. ungpigerroller som hun forlener med sød charme, fx Antonie i *Sparekassen*, 1940, og den unge kvinde i *En kvinde er overflødig*, 1942. Efter hastige udviklingsår på nationalscenen blev hun sammen med Mogens *Wieth engageret til Det ny teater 1955–59. Siden har hun tilhørt Det kgl. teater hvor hun 1962 fejrede 25-års jubilæum i *Mirandolina* og 1977 40-års jubilæum i *Byg dig kun slot på slot*.

Samtidig med at K. i 1940erne var en af landets mest populære filmstjerner var hun på teatret en af de førende skuespillerinder i stadig vækst. Den vanskelige rolle som Viola i *Hellig trekongers Aften*, 1943 blev spillet overbevisende med varme og pikant poesi og i titelrollen *Eurydike*, 1946 beherskede hun den moderne tragik. Med vittig charme spillede hun Elisabeth i *Elverhøj* og Cleopatra i *Cæsar og Cleopatra*, 1952 og var brillant som Rosalinde i *Som man behager*, 1951. Forsøgene på at placere K. i Holberg-repertoiret blev på dette tidspunkt ingen succes. Selv om hun især gjorde lykke inden for det lettere lystspilrepertoire og endnu ikke magtede at fremstille inderligheden bevægede hun som den jordiske hustru i *Dage paa en Sky*, 1947 hvor hun forsvarede figuren med varm ærlighed. Ligeledes kunne der i denne periode opstå generende manerer med flagrende hænder og en latter, hentet fra Bodil *Ipsen, der ikke hørte med i rollekaraktistikken. Det moderne, alvorlige repertoire som

efterhånden blev hende overdraget, løste op for nye sider af talentet. Den perfekte kunnen blev nu ikke længere målet i sig selv, men midlet til at nå det storblåede skuespillerformat. Som Tordis Eck i *Den blå Pekingesser*, 1954, var hun træfsikker med sans for moderne hurtig replikudformning. På Det ny teater blev hun kongenial fremstiller af moderne kvindetyper med utilfredsstillet begær som fx Maggie i *Kat paa et varmt Bliktag*, 1956, og Temple Stevens i *Messe for en Skøge*, 1958. – Efter sin tilbagevenden til Det kgl. teater har K. bl.a. nyfortolket flere klassiske roller. Således var Lady Macbeth i *Macbeth*, 1961, ung og sanselig i modsætning til fx Bodil Ipsens majestætiske lady. Og i teatrets Tjerkhov-forestilling som Masja i *Tre søstre*, 1961 ramte hun en moderne tragik uden patos, men tilsat dyb vemod i spillet. Fortræffelig var ligeledes Maggi i *Teenagerlove*, 1962 med understregning af figurens proletariske varme. Hun har fra lystspilprimadonna udviklet sig til en særpræget karakterskuespiller. Fra denne position er hun gået et skridt videre og er blevet en fremragende fortolker af den absurde dramatik. Titelrollen i *Lille Alice*, 1966, spillede hun i en blanding af lystspiltoone og smertelig uro, og som elskerinden i *Forbi*, 1972, forenede hun humor og smerte, individ og type, fremvisende et rigt og meget stort talent. Som Magdelone i *Det lykkelige Skibbrud*, 1974 gav hun Holbergfiguren en ny grotesk, absurd sanselighed, og som fra Rosa i *Lørdag, søndag, mandag*, 1977 tegnede hun perfekt en italiensk matrone.

K. er en af vor tids betydeligste skuespillere. Hendes teknik er uadædlig, men kan undertiden hindre hende i at få et dybere forhold til rollen hvorved spillet forbliver på det virtuose og kølige plan. Det er i særlig grad Sam *Besekow, der har forløst det sublime i hendes kunst.

I de film hvori K. har medvirket, har succeserne afløst hinanden, fx *Afsporet*, 1942, *Drama paa Slottet*, 1943, *Hans Onsdagsveninde*, 1943, og *To, som elsker hinanden*, 1944. Gennem årene har hun ligeledes været en fremragende radiofortolker. Flere af scenerollerne er overført til radioen, fx titelrollen i *Hedda Gabler* og Indras datter i *Et Drømmespil*. Som TV-skuespiller har hun vist fin psykologisk indlevelse, bl.a. som Irene i *Søskende*, 1961, titelrollen i *Bella*, 1972, og som generalinden i *Ludvigsbakke*, 1978. – Ingenio et arti. 1951. Filmprisen 1948, 1952, 1977. Gösta Ekman-legat 1946. Tagea Brandts legat 1952. Teaterpokalen 1952. Studentereforeningens æreskunstner 1957. Henkel-prisen 1965. Läkerol-prisen 1969. Clara Pontoppidans legat 1970. Olaf Poulsens legat 1974. – R. 1966. R.' 1976. □Tegn. i roller af Viggo Thomsen (Teatermus.) og Hans

Kjer, Bodil

Bendix udst. 1955 og 1968. Tegn. af Eiler Krag udst. 1960, og af Helge Rafn udst. 1961. Mal. af H. Bendix 1964–76. Foto.

Interviews i Berl. tid. 16.10.1977 og Politiken 16.9.1979. – Harald Engberg: Teatret 1945–52, 1952. Samme: Den unge vredes tid, 1970. Sv. Erichsen: Det frie teater, 1953. Harlekin I, 1965 nr. 2 32–34. Ebbe Mørk i Politiken 16.10.1977. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. 19.10. s.å. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Jytte Wiingaard

Kjer, Knud, 1802–65, missionær i Grønland, præst. * 2.10.1802 i Lösning, † 14.3.1865 i Skærbæk, begr. sst. F: sognepræst, sidst i Skorup og Tvillum, Jacob K. (1767–1849) og Abelone Møller (1769–1855). ~ 1° 1823 med Jacobine Cecilie Sotterup, * 2.4.1799 i Dannemarre, † 8.1.1824 i Ålborg, d. af provst Poul S. (1759–1814) og Anna Marie Sotterup (ca. 1767–1827). ~ 2° 7.7.1824 i Egedesminde med Caroline Christiane Røhr, * 20.4.1804 i Uggerslev, † 6.5.1874 i Skærbæk, d. af degn Frederik Ludvig R. og Margrethe Cathrine Hansen.

Dimitteret fra Horsens 1819 tog K. teologisk embedseksamen ved Kbh.s univ. 1823. Samme år blev han udsendt som missionær til Holsteinsborg (med Sukkertoppen som anneks) hvor han virkede i otte år. Han blev overordentlig dygtig i det grønlandske sprog og nyttiggjorde sine kundskaber også skriftligt, dog først efter sin hjemkomst. Han digtede og oversatte salmer der blev udgivet i hæfter fra 1831 til 1856, i alt fem samlinger. Desuden oversatte han en række af rationalismens selskabssange, drikkeviser og fædrelandssange (1832) og en meget yndet opbyggelig bog De tvende Brødre (*Kattænguti-geek*), 1838. Endelig bør nævnes hans oversættelse af John Ross' ekspeditionsbeskrivelse under den danske titel *Anden Opdagelsesrejse til de nordlige Polaregne*, 1837. Trods hans dårlige helbred viser årene efter hjemkomsten hans vidtspændende flid. 1833 blev han sognepræst i Todsø og Erslev på Mors, 1838 i Skødstrup og Elsted og 1856 i Skærbæk hvor han virkede til sin død.

K. Oldendow: Bogtrykkerkunsten i Grønland, 1957 16 18 223.

Finn Gad

Kjer-Petersen, Richard, 1873–1953, læge, redaktør, filantrop. * 30.5.1873 i Kbh. (Johs.), † 27.8.1953 sst., begr. sst. (Holmens kgd.). F: bogholder Jacob Vilhelm Petersen (1833–89) og Astrid Marie Caroline Kjer (1848–84). Navneforandring 20.3.1924. Ugift.

K.-P. blev student 1891 fra Herlufsholm og medicinsk kandidat 1898, var et år kandidat på

Øresundshospitalet og derefter reservelæge på amtssygehuset i Næstved. 1902 studerede han et halvt års tid ved børnehospitalet i London og var derefter i to år assistent på Vejlebjerg sanatorium. Han gjorde turnustjeneste på kommunehospitalet og blev efter studierejser til Frankrig, Tyskland og Schweiz 1906 reservelæge på Øresundshospitalet. Året før havde han erhvervet den medicinske doktorgrad for afhandlingen *Om Tælling af hvide Blodlegemer og om disses Tal hos sunde Mænd og Kvinder*, et vigtigt arbejde hvori bevistes at blodlegemetallet vekslede med de fysiologiske betingelser hvorunder det blev undersøgt. På Øresundshospitalet virkede han til 1912. Han udnævntes da til kommunelæge i Kbh. indtil 1917 og atter fra 1919. 1919–35 var han læge ved Kbh.s tuberkulosestationer. I disse år skrev K.-P. talrige artikler om tuberkulose idet han med iver kastede sig ind i kampen for bekæmpelse af sygdommen. Han lagde et stort arbejde i stationsvirksomheden som han omfattede med kærlighed: „Kampen mod tuberkulosen er det samme som kampen for de tuberkuløse“. Med uselvisk idealisme antog han sig storbyens småkårsfolks sag og virkede utrætteligt for at bedre deres kår. Mere og mere blev han lægelig-social hjælper for slumkvarterernes indvånere, med særlig årvågenhed for børnenes trivsel. På tuberkulosestationen holdt han forelæsninger for studenterne, udgivet i bogen *Begyndende Brystsyge*, 1923. Ofte rettede han skarp kritik mod autoriteterne der efter hans mening overså sociale brøst, og frugten heraf blev adskillige kampskrifter, bl.a. *Kan vi byde dem det?*, 1934; *Til Opør i Kampen for de københavnske Tuberkuløse*, 1935, forment med journalistisk kraft. Han gik langt fra altid sejrrikt ud af kampen, ja led endog personlige tab, men han fortsatte uførtøret og ildfuldt sine bestræbelser. – K.-P. slog sig også på journalistik og var 1917–19 redaktør af „Hovedstaden“, 1935–37 af „Retsstatsbladet“, senere „Nyt dagblad“. Efterhånden ofrede han sig for børnehavesagen, særlig menighedsbørnehaverne hvor han var en drivende kraft. Et pionerarbejde udførte han ved at organisere vantrevne hovedstadsbørns sommerophold i kolonier og landbohjem, og han opnåede at få oprettet ca. 30 feriesteder på vestkysten og andre steder. Bogen *Øde Vange*, 1941 fortæller om denne indsats.

Ved Frøbel-højskolen holdt han i 1933 foredrag om børnehavesagen i Danmark for elever fra École pratique de service social (på fransk) der gæstede landet for at studere sociale forhold. Med ord og pen slog han til lyd for lægestandens socialisering. – Som Maurice og Kingsley i England var K.-P., selv anglofil, en passioneret

forkæmper for kristen socialisme. Med storsindet noblesse talte og virkede han for at bedre sygdom og nød hos det jævne folk. Ubundet af religiøse fraktioner (men dybt fortrolig med Kierkegaard) lod han sig lede af sit varme hjertelag og af sin frie kristelige holdning. Han oprettede dåbsfondet, *Menighedens fadde gave til døbte børn under trange kår* hvis midler tænkte anvendt til nye børnehaver. Sit dåbssyn fremlagde han i den smukke bog *Ved Hvilens Vande*, 1924. I sine senere år blev han i lægekredse en beundret skikkelse ved sin aristokratiske værdighed og fornemhed, en sand grandseigneur, ubestikkelig og uafhængig, med højagtelse over for sine modstandere og med selvforglemmende tjenersind. Inderst inde stod denne stridsmand uden for al strid, hvilende i den religiøse anskuelse han havde tilkæmpet sig, med ægte humor.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1905 58. – Min slægtbog, udg. Holger Petersen, 1918 150 302f. Ejnar Thomassen i Kristeligt dagbl. 12.11.1953. Ib Ostenfeld: Den egensindige rejsende, 1955 130–43.

Ib Ostenfeld (Axel Borgbjærg)

Kjerbye Nielsen, Asger, * 1919, laboratorief. * 14.10.1919 i Gentofte. F: cand.pharm. Georg Aage K. N. (* 1891) og cand.pharm. Elise Johanne Margrethe Clausen (1892–1978). ~ 22. 4.1943 i Korsør med laboratorieassistent Lise Schmidt, * 1.7.1917 på Java, d. af direktør, civilingeniør Poul S. (1891–1977) og Gudrun Kristine Else Gammelgaard (* 1892).

K.N. blev student fra Ordrup 1937, polyteknisk kandidat som elektroingeniør 1943 og kom straks derefter til lydt teknisk laboratorium. 1947–48 var han på studieophold ved Imperial College i London. Efter hjemkomsten blev han 1949 dr.techn. ved Danmarks tekniske højskole, og 1950 fik han graden DIC fra Imperial College. Fra 1948 blev han tilknyttet telefonfabrikken Automatic A/S hvor han virkede i en årrække, fra 1956 som overingeniør. 1961 blev han chef for teleteknisk forskningslaboratorium under KTAS, og 1968 tillige professor i svagstrøms-elektroteknik ved Danmarks tekniske højskole. Han blev her chef for 16 videnskabelige medarbejdere, og et betydeligt antal forskningsarbejder er udført under hans ledelse. Nævnes kan forsøg med anvendelse af telefoner med tastatur til kommunikation med en datamaskine, således at man fx efter indtastning af et checkkonto-nr. kan få telefonen til at angive saldoen. – Efter at den nye styrelseslov var indført i 1973 blev K.N. formand for det planlægningsudvalg der skulle undersøge mulighederne for fornyelse under de strammede økonomiske vilkår på højskolen, og

senere blev han formand for dennes forskningsudvalg. 1979 fandt K.N. at der var for få muligheder for under de herskende forhold at gennemføre forbedringer og søgte derfor sin afsked fra professoratet, men fortsatte som chef for teleteknisk forskningslaboratorium. K.N. har foruden disputatsen *Mikrofonmaalinger*, 1949, skrevet *Acoustic resonators*, s.å. og artikler i tidsskrifter og fagblade. Siden 1950 har K.N. været Fellow i Physical Society, London, 1956 blev han medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber, og i 1961 Member of Institute of Electrical and Electronic Engineers i USA og 1965 medlem af bestyrelsen for A/S Regnecentralen.

Interview i Ingeniøren, 1978 nr. 50.

P. H. Bendtsen

Kjersgaard, Erik Rudolf, * 1931, historiker. * 18.8.1931 i Kbh. (Sions sg.). F: prokurist Eiler Bruno Søren Nissen K. (1898–1964) og Helvig Marie Krogh (1907–72). ~ 3.4.1971 i Kbh. (Skt. Johs. k.) med Anita Elisabeth Behrendt, * 9.7.1940 i Ålborg, d. af sognepræst Otto B. (* 1910) og Sofia Christensen (* 1917).

K. blev 1949 student fra Efterslægtsselskabets skole og 1959 mag.art. i historie fra Kbh.s univ. Som konservatorassistent ved Nationalmuseets 3. afdeling 1955–60 registrerede han bl.a. materiale fra det hjemtagne Adelgade-kvarter. Derefter blev K. free-lance-forfatter, primært for at skrive bind IV af Politikens Danmarks historie, udsendt 1963, omhandlende perioden 1242–1448. K. var endv. medarbejder om Christian I og kong Hans' regeringsår i samme værks bind V. 1961 udsendtes han af Nationalmuseet som tilsynsførende ved udstillingen The Arts of Denmark i USA. Fra hjemkomsten s.å. og indtil 1963 var han amanuensis i historie ved Kbh.s univ., derefter atter free-lance-forfatter i en kortere periode. I efteråret 1963 blev K. museumsinspektør ved Nationalmuseets 2. afdeling, derefter, 1964–78, ved museets nyoprettede oplysningsafdeling, fra 1979 kaldet Nationalmuseets formidlingssektion. Her deltog han aktivt i afdelingens mangesidede virke, redigerede og udsendte bøger og tidsskrifter, medvirkede ved udstillinger, især de store Brede-udstillinger hvor han navnlig beskæftigede sig med udarbejdelsen af audio-visuelle forestillinger. 1964 tilknyttedes han som konsulent, fra 1965 også som producer, TV-kulturafdelingen under Danmarks radio. Sideløbende med dette arbejde fortsatte K. som forfatter og anmelder af historisk litteratur, fortrinsvis ved Politiken hvor han begyndte 1962. I sit sid-

Kjersgaard, Erik

ste år ved Nationalmuseet, 1977–78, var K. fungerende afdelingsleder. Derefter har han udelukkende ernæret sig ved TV- og forfattervirksomhed.

K.s litterære arbejder omfatter Politikens *Danmarks historie* IV og V, 1963; *Fortidens Kultur* III, 1963; *Historiebogen for 1. Real* og *Historiebogen for 2. Real*, 1964–65 (sammen med hhv. Knud Andersen og Niels Steensgaard); *Arbejdspladser i kunsten*, 1971; *A History of Denmark*, engelsk, fransk og tysk udg. 1974; *Mad og øl i Danmarks middelalder*, 1978; *Besættelsen 1940–45. Lysene slukkes*, 1980; *Besættelsen 1940–45. Freden forberedes*, 1981. Derudover redigerede K. *Nationalmuseets arbejdsmark* 1965–70 og Troels-Lund: *Dagligt liv i Norden*, 6. udg., I–VII, 1968–69, og var tekstredaktør og medforfatter ved *Danmark. Historisk billedbog* I–IV, 1969–71. K. har forestået udgivelsen af „*De amerikanske sørøvere*“ ved A. O. Exquemelin, 1974. Han er medredaktør af Gyldendals Københavns historie I–VI og har skrevet værkets I. bind *Byen og borgen Havn*, 1980.

For TV har K. udført et betydningsfuldt populærhistorisk pionerarbejde med udsendelser om Nationalmuseets arbejde, *Fra Nationalmuseets arbejdsmark*, s.m. Palle *Lauring udsendelsesrækken *Kapitler af Danmarks historie*, endv. *Træk af livet i Danmark* (historiske miljøer, produceret i samarbejde med Orla Harregaard), hvortil kommer en række enkeltstående produktioner. Medlem af repræsentantskabet for Københavns turistforening 1969–78 og af direktionen for Selskabet for elterslægten 1970. K. modtog 1972 Krebs' skoles pris for sin indsats for udbredelsen af kendskabet til dansk historie. □Foto.

Henning Dehn-Nielsen

Kjerulf, Axel, 1884–1964, redaktør, forfatter. * 24.7.1884 i Kbh. (Frue), † 19.9.1964 sst. F: komponist Charles *K. (1858–1919) og Susanne Matthieu (1856–1928). ~ 1° 1919 med Ely Fischer, * 12.9.1892 i Hvitsten, Norge, † 1973, d. af maler Paul *F. (1860–1924) og Dagny Grønneberg (1867–1920). ~ 2° med redaktør Nelly Backhausen, * 25.6.1917 i Kbh., d. af litograf Carl Adolph B. (1881–1941) og Mariane Cortsen (1885–1972).

K. levede fra sin tidligste barndom i et intenst musik- og teatermiljø gennem faderens omfattende virksomhed som musiklærer, pianist, dirigent, komponist, forfatter – og som dagbladet Politikens førende musikmedarbejder gennem en menneskealder, en central post som sønnen kom til at videreføre i mere end et halvt århun-

drede, fuldt bevidst om sin kulturelle gæld. Den unge K. begyndte at studere musik hos Angul *Hammerich, Leopold *Rosenfeld og Ulrich *Andersen. Med faderens ny mønster vendte han sig dog mod journalistikken og blev 1904 engageret af Edvard *Brandes som medarbejder ved Politiken og Ekstra Bladet. Hans livslange uafbrudte tilknytning til Politiken startede dog først efter et par journalistiske sidespring til Århus 1906 og til det københavnske dagblad *Dannebrog* 1908–1910. K.s musikkulturelle indsats i dette lange åremål i Politikens hus blev overordentlig alsidig. Foruden den daglige anmeldervirksomhed blev han initiativtager til og arrangerer af utallige festlige begivenheder som friluftsspil i Dyrehaven, revyer, rundskuefester og meget mere. Han virkede desuden som instruktør ved Scala og Casino i 1920'erne. Ved mange arrangementer lykkedes det ham at skaffe betydelige kunstnere til Danmark. Men også indenfor den seriøst faglige del af musiklivet kom K. til at beklæde vigtige tillidsposter, bl.a. som formand for den af hans far stiftede Dansk tonekunstnerforening, som ordfører i Musikerrådet og som medlem af undervisningsministeriets musikkommission samt af mange legatbestyrelser. Som journalist viste han en vel afbalanceret tolerance og som skribent i det hele taget en sproglig smukt formet stil, elskværdigt præget af det kulturelle miljø han tilhørte. Ud over journalistikken udfoldede han et værdifuldt forfatterskab, først og fremmest en række bøger: *Franz Schubert*, 1928, *Liva Weel*, 1942, *Musikkens Hvem-Hvad-Hvor* I–III (s.m. Nelly Backhausen) med et uerstatteligt titelregister, 1950, *Nordens Don Juan*, 1952, om Edouard Du Puy, bemærkelsesværdig for sin vel dokumenterede stofrigdom, *Kgl. majestæts musikanter*, s.å., om Det kgl. kapel, *Hundrede år mellem noder*, 1957, om Wilhelm Hansens musikforlag samt vægtige afsnit i samleværket *Danmark i Fest og Glæde*, 1935–36, og flere andre arbejder, også om byhistoriske emner. Dertil kom en mængde oversættelser og bearbejdelser af operetter og skuespil for de fleste københavnske teatre. K. har desuden komponeret musik til pantomimen *De tre Skalke* (Tivolis pantomimeteater 1920) og udgivet flere hæfter med sange og viser (*Den store Bastian* 1913, *Den lille Rødhætte* 1915, *Sol over Danmark* 1941 m.fl.). Ved K.s død betegnede Politikens redaktionelle mindeord ham som den sidste af det kuld af betydelige Politiken-journalister som under Henrik *Cavlings inspiration formede deres blad og dermed deres by. □Silhouet af Kirsten Wiwel, 1922 (Kgl. bibl.). Foto.

Interview i Ekstrabl. 15.7.1944. – Masken, 1916–17 31. K. Rostgaard-Frøhne i Ord og tone, 1944 nr. 7–8. Eks-

trabl. 23.7.1954. Hans Voigt i Aktuelt 24.7.1964. Kai Flor i Berl. tid. 20.9.1964. Politiken s.d.

Sigurd Berg

Kjerulf, Charles Theodor Martin, 1858–1919, komponist, forfatter. * 22.3.1858 i Kbh. (Hellig.), † 22.8.1919 i Helsingør, urne på Bispebjerg. F: klasselotterikollektor Peter Andreas Gottlieb K. (1810–83, ~1° 1836 med Johanne Kristine Krohne, 1816–54) og Emma Wilhelmine Grønsund (1825–98). ~ 14.8.1880 i Kbh. (Frue) med Susanne (Suschen) Margrethe Petra Møller (Matthieu), * 18.12.1856 i Hamburg, † 13.4.1928 på Frbg., d. af skibsejer og skibsfører Peder Møller (1820–65) og Hildeborg Meyer (1833–1903, ~2° 1867 med sproglærer Louis Auguste Matthieu, 1814–71, ~1° 1853 med Laura Sophie Jørgensen). – Far til Axel K.

K. viste fra sin tidlige ungdom en udpræget alsidig artistisk evne. Han valgte at gå kunstnervejen og uddannede sig bl.a. hos Albert Meyer, Leopold Rosenfeld, Wiel Lange og G. C. Böhlmann. Hans musikalske uddannelse blev vel ikke særlig grundig og dybtgående, men han fandt hurtigt sit særlige felt der passede for hele hans artistiske indstilling og nåede her virkelig at vise et eget ansigt. Efter endt uddannelse begyndte han en omfattende virksomhed som sangpædagog, kordirigent, teatermand, forfatter, kronikør og musikkritiker. Han var medarbejder ved Nordisk Musiktidende, Svensk Musik Tidning og først og fremmest Dagsavisen og blev fra 1886 som Politikens hovedanmelder en af de toneangivende københavnske musikskribenter. K.s hele stil og facon der faldt så typerligt i det unge radikalerblads frejdige og intellektuelle tone satte skel i nyere dansk musikjournalistik, ikke mindst fordi den forenede en passende musikviden og et sundt musikinstinkt med en fremstillingsform der vel til tider næsten kunne virke udfordrende i sin subjektivitet, men som altid betog ved sin farve og sin evne til levende at gengive et stærkt oplevet indtryk. K. sad som førende anmelder i en tid der var rig på stærke strømkekæntringer, en tid der oplevede senromantikens udklange og en ny moderne strømningens overvældende frembrud. Synspunkterne for sit fag nedfældede han i artiklen *Om Kunstkritik* (i Musik, 1917 15f, 21–23, 55–57). Det faldt i hans lod at vurdere komponister der stod hans hjerte nær som P. E. Lange-Müller, Emil Horneman og Fini Henriques, foruden hele 90ernes følge af mindre talenter, over for hvem han ofte svang svøben; men det faldt også i hans lod pludselig at tage stilling til den unge Carl Nielsens, hans eget naturel oprindelig så fremmede nyskaberevne. Det kostede K. kamp at nå til klarhed, og

man måler bedst den vægt, der tillagdes hans ord, når man betænker den uskrømtede glæde Carl Nielsen tilkendegav, da K. første gang med fuld overbevisning gik ind for den nye tids store mand.

Som komponist var K. selv i udpræget grad romantikeren, i visse henseender nærmest beslægtet med Peter Heise, Lange-Müller og Horneman, en melodiker der sang friskt og folkeligt af fuldt bryst, mest af alt en bohemenatur i pagt med Holger Drachmanns klingende verskunst. K.s bedste og mest særprægede indsats som skabende musiker blev derfor i udpræget grad de Drachmannske landsknægtviser og troubadourpoesier af typen *Gaa paa Landevejen ud – slaa ihjel* og *Min Vin, min Kaarde og min Elskerinde*; K. har det samme uforfærdede mod på livet, den samme evne til at synge sig bort fra hverdagen i lovprisningen af bourgognen og hede kys. Hans navn er uøseligt knyttet til Drachmanns viser; men også inden for det Drachmannske melodrama lykkedes det ham at gøre en indsats af varigere betydning, typisk nok med musikken til det temperamentsfulde skuespil *Dansen paa Koldinghus* (Dagmartheatret 1896).

Ved siden af sin musikalske evne besad K. et ganske levende litterært talent der gav sig udslag i en lang række oversættelser og bearbejdelser fra Gerhart Hauptmanns og H. Sudermanns dramer til operetter af Johann Strauss (*Flagermusen*), Jacques Offenbach (*Røverne*) og mange andre. Endvidere må nævnes de i mange henseender fortræffelige og letflydende oversættelser af Bellmanske digte. Desuden skrev han adskillige originalarbejder som fx operetterne *Kejserens nye Klæder* (Casino 1888), *Madammernes Jens* (National 1889), *Livs Elixiren* (Folketeatret 1893), *Kaserne-Arrest* (Tivolis Glassal 1903) o.a., flere af dem med egen musik. En ganske særlig stilling inden for K.s forfatterskab indtager hans under pseudonymet Jens Kok skrevne fornøjelige soldaterskildringer *Dengang jeg var Soldat I–II*, 1884–92, hans biografi over *Niels W. Gade*, 1917 og navnlig hans ualmindelig morsomme og kulturhistorisk interessante livsskildringer *Grøn Ungdom*, 1915 og *Gift og hjemfaren*, 1917. Også som organisationsmand gjorde den altid initiativrige K. en værdifuld indsats, bl.a. som stifter af Dansk tonekunstnerforening (1903) og Dansk solistforbund (1918). □ Buste af C. Neandross, 1896. Mal. af C. Wentorf 1900 og 1905 (Fr.borg). Flere tegn., bl.a. af Eigel Petersen (Kgl. bibl.) og Sven Brasch. Foto.

C. K.: Grøn ungdom, 1915. Samme: Gift og hjemfaren, 1917 (erindr.). – C. Klitgaard: Kjerulfske studier, 1914–18 326. Politiken 2.12.1915, 22.3.1918, 23.8.1919, 30.8.s.å. Axel Kjerulf sst. 3.11.1944. Johs. Fønss sst.

Kjerulf, Charles

21.3.1958. Danske dramatikere, 1916. Haagen Falkenfløth i Masken, 1916–17 376–78. N. J. Berendsen: Af en gammel journalists erindr., 1918 151f 220f. Alfr. Tofft i Berl. tid. 23.8.1919. Carl Muusmann i Nationaltid. s.d. Sophus Andersen i Nordens musik, 1919 21f. Chr. Engelstoft i Skand. forfattertid. s.å. 169. Johs. Dam i Journalisten s.å. nr. 8–9. Axel Kjerulf i Ord och bild, Sth. 1958 175–88. – Musikmss. i Kgl. bibl.

*Torben Krogh**

Kjær, Anders Clausen, *1919, kemiker. *10. 8.1919 i Ribe (domsg.). F: lærer, senere overlærer Rask Raskesen K. (1893–1960) og Amalie Charlotte Andersen (1893–1978). ~1° 29.8.1943 med Inger Kathrine Søndergaard Jensen, *4.4.1919 i Viborg, d. af papirhandler G. Jensen og Anna Nielsen Søndergaard. Ægteskabet opløst 1966. ~2° 28.12.1966 i Ribe (b.v.) med civilingeniør, lektor Danko Bačiková, *9.1.1939 i Sečovce, Czechoslovakiet, d. af teknisk assistent Michal Bačik (*1909) og sekretær Anna Bačiková, f. Stanková, f. *1918).

K. er student fra Haderslev katedralskole 1938 og blev kemiingeniør 1943. Efter en kortvarig ansættelse ved Grindstedværket blev han ansat som videnskabelig assistent ved Kbh.s univ.s kemiske laboratorium 1945. 1957 blev K. ansat som professor i organisk kemi i et nyoprettet professorat ved Den kgl. veterinær- og landbohøjskole, og 1968 blev han kaldet til det ved S. Veibels afgang ledige professorat i organisk kemi ved Danmarks tekniske højskole. – K. modtog på universitetet inspiration og støtte især fra K. A. Jensen og A. Langseth. Et studieophold 1946–47 hos O. Wintersteiner ved Squibb Institute for Medical Research, USA, havde stor betydning for hans videnskabelige udvikling. Denne påbegyndtes inden for heterocyklisk kemi med hovedvægten på synteseproblemer og førte frem til disputatsen (1955) *Bidrag til 5(4)-imidazolonerne kemi*, den første disputats i Danmark inden for organisk kemi i mere end 25 år. Central i K.s videnskabelige arbejde er imidlertid en 1953 påbegyndt mangeårig undersøgelsesrække over glucosinolater, en gruppe naturstoffer som blandt andet findes i korsblomstrede planter, og som har stor praktisk betydning både på grund af deres virkning som smagsstoffer (i fx sennep) og på grund af deres giftighed for dyr og mennesker. K.s undersøgelser på dette område, udført med en række skiftende medarbejdere, har været koncentreret om strukturoklaringer og fastlæggelse af udbredelsesmønstre i planter, men har haft betydning også for studier af glucosinolaternes biologiske forhold og er internationalt meget anerkendte. Undersøgelserne har også været brugt som led i forskning på anvendelse af kemiske karakterer i botanisk systematik, et område som K. har været med til at op-

bygge. I de senere år har han igen vendt sig mod problemer inden for den rene organiske kemi, specielt organiske svovlforbindelser.

K.s indsats ligger hovedsagelig på det videnskabelige område, mens hans virke inden for undervisning og administration er begrænset. Han har øvet en væsentlig indflydelse som inspirator inden for naturstofkemi både i Danmark, på nordisk plan og på internationalt plan. Han har deltaget i og været arrangør eller medarrangør af talrige symposier og kongresser og er meget benyttet som foredragsholder i udlandet. Han har været gæstprofessor ved en række amerikanske universiteter og ved Hebrew University of Jerusalem, Israel, og han har personlig kontakt med et stort antal førende kemikere verden over. K.s evner som igangsætter og inspirator er almindelig anerkendte og førte til hans valg som formand for Kemisk forening 1961–63 og for den danske nationalkomité for kemi 1978. Hovedvægten i hans organisatoriske arbejde er imidlertid lagt i internationale organisationer, specielt IUPAC (International Union of Pure and Applied Chemistry). Han har været medlem af „Division of Organic Chemistry“ 1962–77 og formand for denne komité 1973–75. Fra 1977 er han generalforsamlingsvalgt medlem af IUPACs „bureau“. K. er medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber (1960), Videnskaberens selskab (1962), Kungl. vetenskapsakademien, Kungl. fysiografiska sällskapet, Lund, og Academia Leopoldina. – R. 1963. R¹. 1975. □Foto.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Peder Olesen Larsen

Kjær, Mads Ernst August, 1876–1956, statskonsulent i hesteavl. *12.1.1876 i Lemvig, †28. 2.1956 i Århus, begr. Sæby kgd. F: gæstgiver, senere proprietær Mads Jensen K. til Ballegård (1830–96) og Ida Caroline Poulsen (1852–1904). ~12.5.1909 i Ringsted med Betty Elisabeth Agersted, *11.4.1883 i Havdrup, †27.3.1976 i Frederikshavn, d. af købmand Frederik Carl Christian A. (1846–1914) og Sidse Augusta Mathilde Jensen (1854–1918).

Efter præliminæreksamen 1891 lærte K. praktisk landvæsen, var en vinter elev på Malling landbrugsskole, kom på landbohøjskolen og tog landbrugseksamen 1901. Fra sin ungdom var han påvirket af den stærke interesse for hesteavl der var almindelig blandt landmændene på hans hjemegn, og hans evner blev tidligt taget i brug på dette felt. Efter forslag af statskonsulent J. Jensen blev det 1901 af De samvirkende jydsk hesteavlsforeninger overdraget ham at foretage en undersøgelse hvis resultater offentlig-

gjordes 1903 i *Oversigt over Hoppestammer indenfor den jydsk Race* (2. udg. 1916) som vandt megen anerkendelse. 1906 tog K. dyrlægeeksamen, praktiserede nogle år som dyrlæge i Ringsted, men vendte atter tilbage til hesteavlen, da han 1909 ansattes som statskonsulent J. Jensens medhjælper ved udarbejdelse af hoppestambogen. Desuden var han 1909–19 konsulent og fra 1912 også forretningsfører for De samvirkende jydsk hesteavlsforeninger, 1917–20 tillige konsulent i hesteavl for Foreningen af jydsk landboforeninger. Fortsat grundigt studium af hesteavlen herhjemme og i lande hvor hesteavlen står højt gav ham en sådan indsigt i avlsarbejdet, at han var selvskreven til at afløse J. Jensen, og 1919–46 var K. statskonsulent for den svære hesteavl og stambogsfører for heste af jysk race. På dygtig måde har han fortsat det af J. Jensen påbegyndte arbejde med stadig forbedring af den jyske hest. Hans ord havde vægt blandt landmændene, og ikke mindst i den for hesteavlen vanskelige periode efter første verdenskrig og under de senere eksportvanskeligheder har han haft betydning ved at holde troen på fremtidsmulighederne oppe. Han havde derfor en stor andel i, at den jyske hesteavl i hans tid stod med så godt materiale som tilfældet var. Foruden stambøgerne skrev han artikler i fagpressen, bl.a. årlige oversigter over hesteavlen i Tidsskrift for Landøkonomi, 1930 udgav han i ny bearbejdelse A. P. Jacobsens Hesteracer og Hesteavl og 1942–44 *Hesten I–II* s.m. Alf L. Søndergaard. – R. 1934. DM. 1951. □Foto.

Ugeskr. for landmænd LXIV, 1919 326; LXXXI, 1936 42f. Jydsk landbrug I, 1919 148f; 1956 172f. Vort landbrug LIII, 1934 7. Tidsskr. for landøkonomi, 1956 147–49.

*Aksel Milthers**

Kjær, Ejnar Martin, 1893–1947, indenrigsminister, lærer. * 9.1.1893 i Ullits, † 18.6.1947 på Kbh.s amtssygehus, Gentofte, begr. Brønderslev kgd. F: lærer J. C. T. K. († 1929) og Lene Vestergaard († 1914). ~ 1° med Maren Christine Johansen, * 21.12.1890 i Ålborg, † 4.5.1930 i Brønderslev, d. af gdr. Anders Johan J. og Mariane Larsen. ~ 2° 4.7.1931 med Berthine Leffers, * 19.5.1887 i Nykøbing M., d. af kaptajn Johannes L. († 1897) og Kathrine Stamer († 1935).

K. gik i folkeskolen, uddannedes ved mejeribrugget og tog derefter lærereksamen fra Ranum seminarium 1915. Efter et par års ansættelse i Skive blev han lærer i Brønderslev 1917 og var tillige bibliotekar 1919–35. Han der var født himmerlænding udførte sin livsgerning blandt vendelboer og for vendelboer. Han var formand for Børglum herrreds lærerkreds 1923–26 og med-

lem af Hjørring amts skoleråd 1934–43. Et par år var han formand for grænseforeningen for Brønderslev og omegn. Politisk sluttede han sig til venstre og fandt det rigtigst at dette parti der repræsenterede landbruget, det bærende erhverv, burde regere landet efter rene liberale principper som før første verdenskrig. Det faldt ham svært både at indse at med byerhvervenes vækst mindskedes grundlaget for venstres magtstilling og at indrette sig derefter. K. var formand for Brønderslev venstrevælgerforening 1925–35 og for Vråkredsens venstre 1926–35 og sad i Brønderslev byråd 1929–35. Han var en stærkt benyttet agitator for venstre i Vendsyssel og valgtes 1935 til folketinget i Vråkredsen. Han tog i tinget en række sager op af interesse for vendelboerne, kystfredningslinjer og isbrydning i Limfjorden, og talte i debatten om fælleskommunal udligning mod øgede skatter på borgere i hårdt trængte kommuner. 1942 blev han medlem af finansudvalget og af venstres gruppebestyrelse, men gled ud af tinget ved valget 1943. De næste par år virkede han som rejsesekretær for venstre og indvalgtes påny i Vråkredsen okt. 1945, hvorefter han 7.11. indtrådte som indenrigsminister i regeringen Knud Kristensen. Det havde været en almindelig opfattelse blandt hans politiske modstandere at han var ensidig og sur. Det hang sammen med at han havde en usvigelig tro på sine meninger og inderst inde ikke kunne forlige sig med at socialdemokratiet havde overfløjet venstre. Som indenrigsminister viste han sig imidlertid som både realpolitiker og smidig forhandler, indsigtfuld og med forståelse for at efterkrigstiden krævede statslig indgriben på områder en liberalist ellers ville holde fri. Han var også blandt de ministre i regeringen der opnåede flest resultater. Vigtigst var loven om byggeri med offentlig støtte 1946 og loven om statslån til utraditionelt byggeri 1947 samt forlængelse af begrænsningerne i adgang til opsigelse og forhøjede lejemål i boliger fra før 1939, en lovgivning der blev retningsgivende for boligpolitikken i et par årtier. K. opnåede også at få flertal for at lægge et nyt statshospital i Brønderslev, skønt Hjørring og Ålborg var hårde konkurrenter. Ved hans tidlige død mistede venstre en stor arbejdskraft og en dygtig parlamentariker. □Foto.

Vendsyssel tid. 18.6.1947. Tage Kaarsted: De da. min. 1929–53, 1977.

Helge Larsen

Kjær, Hans Andersen, 1873–1932, arkæolog. * 12.10.1873 i Oustrup ved Egtved, † 29.9.1932 i Jerusalem, begr. i Egtved. F: bolsmand, landpost

Kjær, Hans

Christian Christiansen (1829–85) og Karen Hansen (1840–1921). Ugift.

K. blev student 1891 fra Fredericia, cand. mag. med græsk som hovedfag 1898. Allerede fra 1895 var han knyttet til Nationalmuseet og fik 1898 fast ansættelse ved dettes I. afdeling (danske samlings forhistoriske del), ved hvilken han 1914 blev underinspektør, 1916 inspektør. Han var en meget aktiv deltager i museets hele undersøgelsesvirksomhed landet over og vil bl.a. mindes for den betydningsfulde udgravning af landsbyen fra ældre jernalder ved Ginderup i Thy. I tilknytning til sin museumsgering udfoldede K. et ret omfangsrigt forfatterskab. Foruden flere afhandlinger i Aarbøger for nord. Oldkyndighed, hvoraf kan fremhæves *Gravkister fra Stenalderen*, 1910, har han navnlig i de historiske amtsforeningers årbøger skrevet talrige artikler. Fremdeles har han som bidragyder til populærvidenskabelige værker, bl.a. Daniel Bruuns „Danmark“, som arkæologisk medarbejder ved Berlingske Tidende og som en yndet foredragsholder i Folkeuniversitetsforeningen gjort meget til at vække interessen for oldforskningen i videre kredse. Til sådanne henvender sig også *Vor Oldtids Mindesmærker*, 1925. – Mens K. tidligere havde begrænset sig til dansk arkæologi, overtog han 1926 ledelsen af de fra privat dansk side iværksatte udgravninger i Shilo i Palæstina. Om resultaterne af disse undersøgelser, der fortsattes 1929, har han berettet dels i foreløbige rapporter i Journal of the Palestine Oriental Society, 1930, dels i den lille bog *I det hellige Land*, 1931. Under en afsluttende kampagne 1932 blev K. angrebet af dysenteri og døde på et hospital i Jerusalem. – K. var en ivrig sportsmand, medstifter af, senere formand for Dansk Hockey-union og gennem en årrække medlem af Dansk idrætsforbunds bestyrelse. – R. 1923. □Foto.

Selvbiografi i Studenterne fra 1891, 1916. – Berl. tid. 30.9.1932. P. N[ørlund] i Hist. t. 10. r. II, 1933 408f. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

P. V. Glob (K. Friis Johansen)

Kjær, Holger, 1899–1980, højskolelærer. * 27.8.1899 i Jelling, † 27.2.1980 i Ribe, begr. i Askov. F: førstelærer, senere skoleinspektør Kristian Kristensen K. (1862–1926) og Johanne Kirstine Schmidt (1866–1951). ~ 14.8.1927 i Överenhörna ved Södertälje, Sverige, med Linnéa Thörnblom, * 7.9.1899 i Stockholm, † 8.12.1976 i Askov, d. af forstander Gustav Robert T. (1866–1960) og Amanda Emerentia Johansdotter (1869–1935). Fra sin tidlige ungdom var K. optaget af hjemmenes frihed over for skolen. Det gjorde indtryk på ham da faderen ved et skolemøde i Kolding,

fra hvis højere almen-skole K. blev student 1917, gik ind for at religionsundervisningen var hjemmenes, ikke skolens sag. I denne opfattelse blev han bestyrket som elev på Jonstrup seminarium hvorfra han i 1920 tog lærereksamen. Seminariets grundtvigske forstander, Stig Bredstrup, der også fandt den tvungne religionsundervisning i skolen uholdbar, har K. kaldt „en af de få pædagoger der kunne tænke klart i åndelige spørgsmål“. Denne karakteristik kan med fuld ret anvendes på K. selv. Efter et år som lærer ved Andreasskolen i Ordrup tilbragte K. over fire år med pædagogiske studier først i Jena, siden i Zürich hvor han i sin doktordissertation 1925 (Über Familienerziehung und Hausunterricht, 1927) lagde vægt på hjemmeundervisningens betydning. Dette emne uddybede K. da han i sommeren 1929 red Island rundt i fire måneder og hentede oplysninger hos bønder, præster og lærere om den hjemmeundervisning der indtil århundredets begyndelse havde været den fremherskende i Islands landdistrikter. Disse studier satte 1935 frugt i bogen *Kampen om Hjemmet* der udvidede spektret til *nordisk folkeopdragelse, fortid og fremtid*, bogens undertitel. K.s videnskabelige kildemateriale der også omfattede „aftensæde“, husandagt og børnenes sysler er for aftensædets vedkommende benyttet af islændingen Magnús Gíslason i hans Uppsaladisputats Kvällsvaka 1977.

Imidlertid var K. 1926 blevet lærer på Askov højskole, en ønskepost som blev en livsstilling til 1964. Med særlig iver ledede K. gennem en årrække skolens „nordiske lærerkursus“ om sommeren. Fra 1941 til 1952 var han medlem af skolens bestyrelse. På „Toften“ hvor han boede med sin svenske hustru og deres børneflokk husedes i vintermånederne også kvindelige elever. Som lærer virkede K. usædvanlig. Tilsyneladende var han et bebrillet studerekammermenneske, men i foredrag og samtale var han, grundig og klar, altid rede til at stille problemer under debat – uden at lægge skjul på egne og tit skarpe synspunkter. Han stillede gerne sagen på spidsen. Som højskolemand stod han – dog ikke uden kritik – Aage Møller på Rønshoved nær. Ligesom han betragtede K. folkehøjskolen ikke som en institution, men – som han i 1944 har udtrykt det – som „et syn båret frem af en bevægelse, et syn der ikke gav en natur- men åndsbestemt forklaring af mennesket og menneskelivet ... i dybtgående modsætning til tidens naturalistiske strømning“. Ud fra dette stode K. livet igennem ivrigt del i tidens debatter, især på skolens område. I Højskolebladet, i Hjem og Skole hvor K. var medredaktør og i kortere perioder eneredaktør fra 1939–71, og i Askovtidsskriftet Dansk

Udsyn, hvis redaktion han deltog i fra 1937–61, skrev han en række artikler, i Udsynet alene et halvt hundrede, alle gennemsyret af *Kampånden*, titlen på en artikel fra 1937. Han var en af de første danske forkæmpere for tilbagelevering af de islandske håndskrifter, han gik i 1945 stærkt imod lovene med tilbagevirkende kraft, og han stod i spidsen blandt modstanderne af den politik der efter befrielsen ophævede den frisindede sønderjyske skolelovgivning fra 1920. Her som i skolelovsdebatten omkring 1937- og 1958-lovene bekæmpede K. ethvert forsøg på at indskrænke forældreretten og forringe mindretalletens vilkår. Blandt bevægelser han var drivkraft bag må fremhæves Dansk forening for hjem og skole, Venner af Grundtvigs Göteborg-tanke og Den frie lærerskole i Ollerup, af hvis bestyrelse K. var medlem 1958–67. Med ti års mellemrum udkom en række bøger: 1941 *Kampen om Skolen*, 1951 *Menneskesyn og Kultursyn*, 1961 *Tolerance eller frisind?* 1971 *Højskolens grund* og endelig i 1979 *Dansk skolepolitik og mindretalsret*. Den sidste, der har undertitlen *Fra Jacob Appel til Jørgen Jørgensen* virker som K.s testamente til eftertiden. Som i en nøddeskal indeholder den hans enkle, altid skarpt formulerede frihedsprogram.

Helge Skovmand i Danm.s folkehøjskole 1844–1944, 1944 214. Jørgen Bukdahl i Jyllandsposten 27.8.1959. Rich. Andersen i Højskolebl. 1980 163f. Hans Henningsen i Dansk udsyn, 1980 69–74. – Levnedberetn. i Højskolebl.s og H. Skovmands ark. i Rigsark.

Roar Skovmand

Kjær, Søren Sørensen (Severinus Paludanus), † 1582, borgmester, tolder, forfatter. * i Ribe, † 23.3.1582 i Kolding, begr. sst. ~ efter 1542 med Anna Knudsdatter Thoresen, † 1.4.(?)1582 i Kolding.

Det er uvist om Søren Skriver, som K. også kaldes, først har været slotsskriver i Kbh. – således opfatter H. F. Rørdam C. C. Lyschanders betegnelse af ham som „Danici regni olim notarius“; snarere hentyder den til, at K., der 1548 var blevet borgmester i Kolding og 1549 tolder ved samme vigtige toldsted, oftere bemyndigedes til på kronens vegne at foretage udbetalinger direkte af toldindkomsterne, hvorved han til en vis grad fungerede som rentemester. Fra hans virken som borgmester findes vidnesbyrd om nidkærhed både for kirke og skole, som da hans indflydelse hos enkedronning Dorothea på Koldinghus 1566 udvirkede midler til et nyt skolehus; og bevarede herredagsdomme fra Fyn viser, at han tilkaldtes til forhandlinger med rigets stormænd. Som lønning fik han bl.a. 1572 kgl. brev på at måtte holde vinkælder. – Den mange-

sidige livsvisdom som fremgik af så forskelligartede virkefelter nedlagde K. i et forfatterskab, hvoraf de af Lyschander nævnte *Annales Coldingenses* er tabt. Det samme gælder en række oversættelser af latinske og tyske skolekomedier, opført i Ribe 1571–78 (som vi ved af biskop P. Høgelunds kalenderoptegnelser) og i Århus: G. Buchanans „Jephta“, G. Rollenhagens „Abraham“ og Rud. Walthers „Nabal“; mulig er det den sidste oversættelse der er bevaret foran i Randershåndskriftet (Gl. kgl. saml. 194 fol.) med Randers skoles repertoire. I alt fald har denne oversættelse i sin ofte originale fynd og ordsproglige kraft ikke så lidt tilfælles med de to bevarede salmer af K.: *Verden, hvad du est svigefuld* og *Løft op dit Hoved, al Christendom*, begge i Hans Thomissøns salmebog 1569 og optrykt i de følgende 200 år; det var den enes anslag og versemål, Grundtvig fornyede i sin salme Rejs op dit Hoved, al Kristenhed. K.s salmer er originalere end flertallet af de samtidige, prægede af syvårskrigenes uro og efterreformationstidens mørke livssyn, den åndelige bekymring, dybe religiøse overbevisning og etiske kraft; han formåede, siger Erasmus Lætus, „dygtigere end andre at give versene deres rette vægt“.

Kirkehist. saml. 2. r. VI, 1872–73 685. Kancelliets brev-bøger 1551–84, 1885–1906. – L. F. la Cour: Slægten Paludan, 1936 7–10. P. V. Jacobsen i Hist. t. V, 1844 98 518. H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 2. r. V, 1869–71 379f. Samme i Pers. hist. t. VI, 1885 158f. Chr. Ludwigs: Salme og sang I, 1915 (2. opl. 1923) 84; III, 1927 200–03. Hans Aage Paludan i Edda XXVI, Oslo 1926 321–76. Georg Bruun: Dronning Dorotheas skolehus, 1928 16 182f.

*H. A. Paludan**

Kjær, Søren Nielsen, 1827–93, politiker. * 6.1.1827 i Vinderslev, † 11.12.1893 i Kbh., begr. i Helstrup, Middelsom hrd. F: husmand Niels Sørensen K. (1797–1847) og Dorthe Johanne Nielsdatter (1799–1874). ~ 10.12.1854 i Sønder Vinge med Christine Marie Nielsen, * 28.2.1830 i Mammen, † 18.7.1908 i Stevnstrup, Grensten sg., d. af skovfoged Niels Christensen (1801–77) og Johanne Agathe Jespersdatter (1799–1875). K. kom tidligt ud at tjene, deltog i krigen 1849–50, overtog derefter moderens hus i Ilsø og lagde i de følgende år så meget til side at han 1864 kunne købe en gård i Helstrup ved Langå hvor han efterhånden arbejdede sig op til velstand. Han var et lyst og hurtigt hoved med megen naturlig veltalenhed og søgte allerede 1853 forgæves ind i folketinget, valgtes 1856 i Søndervinge og repræsenterede kredsen til 1881, 1864–66 også i rigsrådets folketing. Han tilhørte A. F. Tschernings bondevener og stod senere bjørnbakkerne nær; var en forbitret modstander af de

Kjær, Søren

nationalliberale og med sin drastiske veltalendehed ingenlunde altid underlegen i debatterne, selv over for ordkunstnere som C. St. A. "Bille". Til gengæld afmalede hovedstadspressen ham med forkærlighed som typen på en materialistisk bonde. Skandinavisme, præsteregimente, folkehøjskoler og forsvarsudgifter var genstand for hans voldsomme angreb, men efterhånden blev han mere mådelig, gik 1870 ind i det forenede venstre og fulgte 1878 dets moderate fløj. Da han 1880 stemte for hærloven faldt han 1881 i sin kreds, men valgtes på ny 1887, men faldt 1890 efter at have deltaget i de mislykkede forligshandlinger 1888, repræsenterede fra 1892 til sin død Skjoldeløv. Han hørte til de solideste og bedst begavede rigsdagsbønder uden for den grundtvigske kreds. □ Træsnit 1874. Litografi på „venstretørklæde“ ca. 1875. Afbildet på karikaturer af K. Gamborg, 1887 (Fr.borg). Foto.

Zodiacus: Parlamentariske stjernebilleder, 1875 16–25. H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882 215–20. Næstved tid. 12.1.1892. Århus amtstid. 12.12.1893. Politiken s.d. Hans Jensen: Lars Bjørnbak, 1919 105f.

*Povl Engelstoft**

Kjær-Hansen, Max Andrew, * 1896, erhvervsøkonom. * 21.2.1896 i Oksbøl, Ål sg. F: mejeriforpagter Johan Henrik Hansen (1863–1932) og Hansine Katrine Eleonora Olga Kjær (1867–1951). ~ 30.11.1922 i Horsens klosterk. med Ebba Rix, * 9.4.1900 i Horsens, † 25.1.1979 i Kbh., d. af købmand Harald R. (1864–1921) og Marie Sofie Elisabeth Jensen (1872–1944). K.-H. er student fra Esbjerg 1913 og cand. polit. 1919. Efter studierejse til Østen var han 1921–24 økonomisk medarbejder ved De Ferslewske Blade. 1924 gennemførte han en forelæsningsrække ved den nyoprettede Handelshøjskolen i København, hvortil hans væsentligste virke er knyttet og hvis udvikling han har præget stærkt. På højskolens foranledning studerede K.-H. ved universitetet i Köln hvor han 1925 blev dr. rer. pol. Ved hjemkomsten udnævntes han til docent i driftsøkonomi og 1937 til professor i erhvervsøkonomi. – Som økonom har K.-H., inspireret af bl.a. Frederik "Zeuthen, nordmanden Regnar Frisch og amerikaneren E. H. Chamberlin især interesseret sig for teorien omkring den såkaldte monopolistiske konkurrence. Som lærer og skribent er han grundlægger af afsætningsøkonomi som selvstændig disciplin i Danmark. Institut for afsætningsøkonomi, hvis leder han var 1933–66, blev det inspirerende centrum for et frugtbar arbejder omkring mikroøkonomiske problemer, præget af et brud med den traditionelle opfattelse af pris som den afgørende faktor i omsætning af varer og tjenesteydelser. Han er

talsmand for den såkaldte parameterteori der lægger vægt på forhold som afsætningsorganisation og begreber som kvalitet og salgsindsats, herunder den i K.-H.s tidlige virkeår forkætrede reklame. Sideløbende med forskning og undervisning har han arbejdet for den teoretiske afsætningsøkonomis samvirke med praktisk erhvervsliv. Som organisator, skribent og inspireret taler deltog han i arbejdet omkring Dansk reklameforening (nu Dansk markedsføringsforbund) og det hertil knyttede nordiske samarbejde. Under hele udviklingen af Danmark til industrisamfund gjorde K.-H. sig stærkt gældende i den offentlige diskussion hvor hans oratoriske begavelse og ofte stærkt optrukne synspunkter hyppigt gav anledning til debat. Blandt mærkesager han har fremført er turistsagen, erhvervsrådsarbejdet, anvendelse af markedsanalyse, betydning af produktudvikling og massekommunikationen i samfundet. På Institut for afsætningsøkonomi grundlagde han løbende undersøgelser af danske afsætnings- og reklameomkostninger. 1954 tog K.-H. initiativet til oprettelse af Institut for presseforskning ved Handelshøjskolen i København.

Publicistisk har K.-H. virket som bladudgiver og skribent. Fra 1942–70 var han udgiver og redaktør af *Det danske Marked* (fra 1967 *Markedsøkonomi*). Hans betydelige litterære produktion, delvis oversat til engelsk, tysk og svensk, strækker sig fra grundlæggende lærebøger som den tidlige *Almindelig Bedriftsøkonomi*, 1928, *Afsætningsøkonomi* 1–11, 2. udg. 1950–52, og *Salgets driftsøkonomi*, 1960 til en række efterspørgselsanalyser for enkelte varer og tjenesteydelser, *Reklamen i det 20. århundredes Danmark*, 1974 (s.m. P. Olufsen) og talrige artikler og kronikker. Som formand for bestyrelsen for Louis Petersens legat og for Hørsholm højskole (Købmandshvile) har K.-H. virket for handelsungdommens almindelse. Fra 1955–66 var han formand for Dansk erhvervslivs pris for afsætningsøkonomisk forskning. Hans indsats er blevet anerkendt gennem tildelingen af Nordisk reklameforbunds guldmedalje 1933, Dansk erhvervslivs pris 1955, udnævnelse til æresdoktor ved den finske handelshøjskole i Helsingfors 1961, tildeling af Gesellschaft für Konsumforschung's Wilhelm Vershofen-Gedächtnis medalje 1963, medlemskab af Forschnungsrat der Nürnberger Akademie für Absatzwirtschaft 1964 samt talrige æresmedlemskaber i faglige organisationer. Uden for det faglige område har K.-H. bl.a. skrevet *Hvide Mænd i Østen*, 1922, *Økonomen Ludvig Holberg*, 1954 og *Møde med Levanten*, 1955. – R. 1949. R'. 1962. □ Portræt af Albert Naur (Handelshøjskolen i Kbh.). Foto.

Bibliografi i Det danske marked XXI, 1962 180–208 og i Danske økonomer, 1976 522. – Bogen om M. K.-H., 1976. Peter Olufsen i Dansk reklame, 1966 nr. 2. Samme sst. 1971 nr. 3. Samme i Børsen 20.2.1976. Orientering, 1976 nr. 2.

Peter Olufsen

Kjærboel, Johannes, 1885–1973, fagforeningsformand, minister. * 23.12.1885 i Kbh. (Matth.), † 26.8.1973, begr. Vestre kgd., Kbh. F: sognepræst Johannes Meller Valeur (1852–1913) og Julie Severine Hansen (1860–93). Navneforandring 18.9.1914. ~ 1° 30.10.1910 i Kbh. (Sundby) med Olga Amalie Petersen, * 8.1.1885 i Kbh. (Frels.), † 6.7.1916 sst., d. af former Peter Viktor Malmberg P. og Sofie Amalie Nørring. ~ 2° 5.8.1917 i Kbh. med Karna Marie Caroline Nielsen, * 28.5.1899 i Kbh. (Frels.), † 4.6.1969 i Kbh., d. af maskinarbejder, senere smedemester Jørgen Nikolaj N. (* 1879) og Laura Vilhelmine N. (* 1878). ~ 3° 25.7.1942 i Svendborg med Gerda Poulsen, * 11.7.1910 i Kbh., d. af forretningsfører Frederik P. (1881–1927) og Laura Falkenberg Sørensen (1881–1945).

K.s mor var ugift, faderen var efter K.s opgivelser den ugifte præst hun tjente hos. Inden fødslen rejste moderen til København hvor hun få år efter døde i yderste fattigdom. K. kom da i pleje på Tåsinge hos en sømand der levede af at sejle fragt fra Fyn. Efter konfirmationen kom han i smedelære i Svendborg og blev udlært som klejnsmed i 1904. Han tog straks til København og fik arbejde på Københavns Flydedok hvor han arbejdede som skibssmed til 1914, de to sidste år var han tillidsmand. 1914 blev K. ansat som ekspedient på smedenes arbejdsanvisningskontor, og dermed sagde han arbejdspladsen farvel og kom ind i en karriere i fagbevægelsen: 1918–33 var han formand for skibssmedenes fagforening, 1924 sekretær og 1926 næstformand i Dansk smede- og maskinarbejderforbund og endelig samme år formand da J. A. Hansen (1867–1926) døde. Til dette kom en række hverv med tilknytning til arbejdsmarkedsforhold.

I sin tid som administrator inden for fagbevægelsen fik K. ry som en effektiv leder, men også for at være hårdhændet, både i den daglige varetagelse af forretninger og når det gjaldt om at få gennemført en mere generel linje. Han stod da heller ikke så uantastet som en senere eftertid har været tilbøjelig til at se det. Så sent som i 1931 var han nær blevet væltet som formand for smedene da han på en ekstraordinær kongres gennemførte at man ikke gik ud i en arbejds-kamp. Inden for fagbevægelsens lederkreds stod han imidlertid stærkt, og det var ham der tog initiativet til oprettelsen af Arbejderbevægelsens

erhvervsråd i 1935 for at sikre fagbevægelsen et organ der kunne placere sig som de øvrige erhvervsorganisationer under de mange kriseordninger der gav organisationerne en særlig indflydelse. Netop de mange ordninger der også i høj grad berørte arbejderne gjorde det magtpåliggende for Thorvald Stauning at inddrage ham i det politiske arbejde. 1935 blev K. opstillet i Københavns 9. kreds; det var en sikker socialdemokratisk kreds, og K. blev valgt. I selve opstillingen havde Stauning måttet gribe ind for at få den gennemført. Kort efter valget blev regeringen omdannet og K. optaget i den som handelsminister.

Efter dette var K. politiker, men bevarede dog bedre end andre fagforeningsfolk der er blevet ministre en indflydelse også på fagbevægelsen. I 30'erne var handelsministeriet helt centralt i den økonomiske politik fordi restriktionerne var koncentreret til dette. K. viste sig at være en effektiv minister, hurtig i beslutningerne og i stand til at komme på en rimelig talefod med erhvervne. Naturligvis var han støttet af at regeringen fra 1936 havde flertal både i folke- og landsting, men det var gennemgående ikke et flertal der blot gennemtrumfede sin vilje. K. fik frem til 1940 valutacentralens magt styrket (det var det organ der regulerede importen), Nationalbanken fik han gjort selvejende i stedet for som hidtil privatejet, og han gennemførte en skærpet lov om prisaftaler samt – under indtryk af de mange småhandlende i partiet – en ny konkurrencelov der beskyttede den mindre erhvervsdrivende. På en lang række andre områder under handelsministeriet blev der også lovgivet i denne tid. Ved siden af dette blev K. i stigende grad en af de stærke i ministeriet. I folketinget tog han ordet når det absolut var nødvendigt, men var ellers ikke meget for at træde frem – han var heller ikke nogen god taler. Under besættelsen viste det sig ret hvilken betydning det havde at K. sad i regeringen som fagbevægelsens mand. Ved regeringsomdannelsen 8.7. blev han arbejds- og socialminister og i november 1942 arbejdsminister i Erik Scavenius' regering indtil 5. maj 1945 (hvilende post fra 29. august 1943). Ret tidligt under besættelsen blev det venstres politik at gøre samarbejdet afhængigt af at fagforeningernes og arbejdslederskassernes funktionsmuligheder blev stækket. Et arbejds- og forligningsråd blev oprettet med den opgave at afgøre løntvister. Strejker og lockouter blev dermed forbudt. 1942 gennemførtes en skærpet kontrol med udbetaling af arbejdslederskassers understøttelse. For så vidt var det ikke alvorlige indgreb og under de herskende forhold ville fx strejker i lønsspørgsmål næppe være kommet på tale. Det var imidlertid en lov-

Kjærboel, Johs.

givning der virkede udfordrende over for fagbevægelsen. K. stod dog i de samme år for en række ordninger der afbødede de slette vilkår for de dårligst stillede.

I den almindelige politik stod K. for samarbejdslinjen uden på nogen måde at gå besættelsesmagtens ærinde. Da der i sommeren 1943 var omfattende proteststrejker i Odense søgte han at mægle, og hans gamle autoritet kunne endnu øve sin virkning. Efter 29. august 1943 da ministeriet blev „afløst“ af departementschefstyret bevarede K. en ret snæver forbindelse til arbejdsministeriet – socialministeriet var i november 1942 blevet afgivet til Laurits *Hansen. I de mere snævre politikerkredse var han imidlertid ikke med, men man søgte dog kontakt med ham når det gjaldt hans områder. Han kunne imidlertid ikke komme med i befrielsesregeringen alene på grund af frihedsbevægelsens krav om at medlemmer af ministeriet Scavenius skulle være udelukket. K. følte megen bitterhed over denne beslutning og ønskede allerede før 5. maj at træde ud af folketinget. Under pres fra vennen Vilhelm *Buhl afstod han dog fra denne beslutning. I befrielsessommeren var der imidlertid så megen uro i kredsen at det kom til afstemning; støttet af Buhl og Urban *Hansen opnåede K. dog et tillidsvotum. Ret snart bedredes forholdet til medlemmerne igen, og han valgtes indtil han trak sig tilbage i 1957.

Fik K. ingen ministerpost ved befrielsen fik han til gengæld en stor og krævende lederpost idet han blev udnævnt til chef for flygtningeadministrationen. Efter befrielsen var der 200.000 tyske og 24.000 andre flygtninge i Danmark. K. opbyggede og ledede en omfattende organisation og administration for at klare det meget store problem der lå i at man ønskede at holde flygtningene adskilt fra befolkningen, og samtidig var den humanitære forståelse for deres vanskelige kår meget ringe. Det lykkedes gennemgående at balancere igennem, og K. høstede megen anerkendelse for sin indsats.

K. var chef for flygtningeadministrationen til 1952, men var allerede inden da på ny kommet med i de socialdemokratiske regeringer. Han var boligminister 1947–49, arbejds- og boligminister 1949–50, indenrigs- og boligminister 1953–55 samt bolig- og Grønlandsminister 1955–57. K. selv vurderede ikke sine resultater som boligminister særlig højt, mest vægt lagde han på at der blev opbygget et boligministerium der organisatorisk kunne sørge for at de største vildskud blev fjernet fra byggeriet. Nogen politisk mulighed for en egentlig løsning af boligspørgsmålet var der ikke. Som indenrigsminister arbejdede K. stærkt på en forbedring af sindssygevesenet,

men de økonomiske muligheder tillod kun lap-perier. Tiden som Grønlandsminister blev kun kort og bød ikke på store initiativer. Et enkelt var bygningen af det store Grønlandsskib Hans Hedtoft. Skibet gik ned den 30.1.1959 ved Kap Farvel, og alle ombordværende omkom. Der fulgte nu et opgør idet K. blev anklaget for mod sagkyndiges råd at have gennemtrumfet vintersejlad på Grønland. Sagen står uopklaret, men blev ført stærkt frem af oppositionen med krav om rigsretssag. Dette afvistes af folketinget, men forbitrede K.s alderdom. □Afbildet på E. Saltofts mal. af socialdemokratiske førere, 1934 (forhen Folkets hus, Kbh.). Tegn. af L. Kaganas, 1938 (Fr.borg). Foto.

J. K.: Modvind og medbor, 1959 (erindr.). – Gunnar Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 59–62. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977. Hans Rasmussen: Ilden i min esse, 1977. – Papirer i Rigsark.

Vagn Dybdahl

Kjærboelling, Niels, 1806–71, ornitologisk forfatter. * 11.10.1806 i Dyndved, Egen sg., Als, † 2. 1.1871 på Frbg., begr. sst. F: lærer Jørgen Nielsen K. (1776–1834) og Maria Lorentzen (1783–1879). ~ 11.10.1832 i Svanninge med Barbara Kirstina Christiana Ploug Nissen, * 1.12.1804 i Fåborg, † 21.7.1878 på Julianehøj, Brønshøj, d. af hattemager Lars Ploug N. (1776–1838) og Johanne Margrethe Lundager (ca. 1780–1838).

K.s tilbøjelighed for læsning vaktet tidligt og blev tilfredsstillende gennem biblioteket på Augustenborg. Allerede som dreng røbede han et vist talent for tegning, og den senere Christian VIII tilbød som kronprins at holde ham på kunstakademiet men faderen afslog. Snart efter sin konfirmation blev K. dog bestemt for lærergerningen og dimitteredes fra Skårup 1827. Efter nogle år som huslærer fik han 1831 embede i Marstal og 1836 i Ærøskøbing. Hans kærlighed til naturen og dens planteliv affødte 1843 *Haandbog i Blomster- og Friluftsgartneri*. 1844 opgav han lærergerningen for at overtage posten som leder af det jysk-fynske haveelskabs forsøgshave ved Snoghøj og redaktør af selskabets haveavis (1844–47). Efter halvandet års forløb blev han imidlertid tilsynsførende hos den tyske baron Brockdorff ved driverierne på Tirsbæk ved Vejle fjord, og her kunne han 1847 påbegynde udsendelsen af sine fugletavler i folio *Ornithologia Danica. Danmarks Fugle*, hvortil han fik understøttelse af den kongelige chatolkasse. Efter at Brockdorff pga. krigen måtte forlade landet, flyttede K. 1848 til Kbh. hvor han fik overladt et lokale på Amalienborg og overtog pasningen af Christian VIIIs fuglesamling; i øvrigt levede han

af at handle med fugle og andre naturgenstande, men navnlig af at sælge sit fugleværk som kom i subskription og afsluttedes 1851 med 60 tavler. En tekst dertil, *Danmarks Fugle*, udkom 1851–52, mens to tillæg (med hunner og ungfugle) kompletterede atlasset som nu, 1856, med sine i alt 104 tavler med 612 kolorerede afbildninger fik titlen *Icones ornithologiae Scandinavicae*. I omarbejdet og udvidet form blev teksten genudgivet af Jonas *Collin 1875–77 under titlen *Skandinaviens Fugle* (med tre senere supplement), mens atlasset under samme titel som teksten udkom i ny udgave 1872–79 med i alt 106 tavler, hvortil der 1888 føjedes en ny, tegnet af H. *Grønvold. Selv om K. benyttede sig af forbillinger ved udarbejdelsen af såvel tekst som tavler, og hans værk videnskabeligt set ikke er af særlig betydning, har det dog som den første samlede skildring af Danmarks fugle haft en stor mission ved at vække og fastholde interessen for fuglelivet i vide kredse. 1979 kom en faksimileudgave af tavlebindet fra 1856 (med indl. af Bent *Jørgensen). Tekstbindet udkom 1980. – Gennem sin forbindelse med en række tyske ornitologer fik K. 1852 tildelt et doktordiplom fra universitetet i Jena, og hans besøg ved tyske zoologiske haver medførte som praktisk resultat, at han 1859 af indenrigsministeriet fik overladt den vest for Frbg. slot beliggende Prinsesse Wilhelmines Have på knap ½ ha; her åbnede han s.å. den første begyndelse til Zoologisk have som han udvidede 1861 og 1869 og snart fik gjort populær. □ Træsnit 1871. Foto. Buste af Alexis Møller, 1903, på sokkel af A. Bundgaard (monument af A. Rosen ved Zoologisk have, Kbh.). – 1935 opsattes et mindesmærke ved fødehjemmet.

Søndagsposten 15.1.1871. C. C. A. Gosch: Udsigt over Danm.s zool. lit. II, 2, 1875 430f; III 1878 453–56 (bibliografi). III. tid. 17.10.1897. Festskr. i anledn. af afsløringen af dr. K.s buste i Zool. have aug. 1903. Jul. Schiøtt: Zool. have gennem 50 år, 1909. Jean Anker i Dansk ornithol. foren.s.t. XXX, 1936 5–16. Bent Jørgensen i Naturens verden, 1977 399–405. T. Wolff sst. 1979 411f; 1980 420f. Marie Kjærbølling i Danske fugle XXXI, 1979 17–20. – Papirer i Kgl. bibl.

Jean Anker*

Kjærgaard, Niels Peter Larsen, 1866–1927, lærer, redaktør. * 28.8.1866 i Drøsselbjerg, Holbæk amt, † 3.6.1927 i Korsør, begr. sst. F: indsider, arbejdsmand Lars Nielsen (1843–1922, ~2° 1877 med Mette Pedersen, 1854–1921) og Maren Nicolajsdatter (1831–76). Navneforandring l.l. 1894. ~ 4.1.1894 i Korsør med Caroline Marie Rønne, * 22.3.1871 i Korsør, † 19.4.1960 på Frbg., d. af købmand Johannes Frederik Falck R. (1838–1924) og Julie Rasmine Hartvigine Martine Johnsen (1844–1904).

K. tog lærereksamen i Kbh. 1887, var i nogle år privatlærer, vikar og journalist og skrev bl.a. i „Ravnen“. Fra 1893 til sin død var K. lærer i Korsør, fra 1923–27 overlærer. Han deltog desuden ivrigt i kommunalpolitisk arbejde, først valgt på den radikale liste, senere på den socialdemokratiske. Han var i flere år formand for skoleudvalget og for det havneudvalg der stod for bygningen af Korsørs nye havn. Han var medlem af og i nogle år formand for Sammenslutningen af danske havne. K. var desuden medlem af Danmarks lærerforenings hovedbestyrelse fra 1904–16, valgt af købstadlærerne, medlem af kommissionen vedr. skolens styrelse og tilsyn 1910 og af den store skolekommission 1919–23, hvor han tilsluttede sig det mindretal af socialdemokrater og radikale der gik ind for en fælles folkeskole for alle danske børn, hvor undervisningen byggede på selvvirksomhed, med udbyggede socialpædagogiske foranstaltninger og med en obligatorisk ungdomsskole.

K. ydede sin væsentligste indsats som redaktør af Danmarks lærerforenings medlemsblad Folkeskolen fra 1906 til sin død. Han overtog redaktørposten i en periode hvor bladet gik over til at være et ugeblad, fik sit nuværende navn og havde et stigende oplagstal. I K.s redaktørperiode blev bladet, foruden at blive annonce- og meddelelsesorgan, også et forum for en relativt bred debat blandt foreningens medlemmer både vedr. pædagogiske spørgsmål og medlemmernes økonomiske og sociale forhold. K. udviklede efterhånden evnen til at finde samtlige mellemstandpunkter i de mange spørgsmål der blev drøftet i bladet og i de forskellige udvalg og kommissioner, hvoraf han var medlem. K. var desuden en meget søgt og veltalende foredragsholder og udgav sammen med Edvard Lehmann, Fr. Aagesen og M. Attrup 1912 *Hvorledes skal jeg undervise?* □ Mindsten rejst af Danm.s lærerforening på graven 1928.

Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin I III IV, 1913–14. H. A. Svane i Folkeskolen, 1927 419f. Marie Kjærgaard sst. 1928 610. Th. Kure sst. 1958, jubilæums-nr. okt. Danm.s lærerforen. 1874–1949, red. H. Bahne Jensen, 1949.

Ellen Nørgaard

Kjærgaard, Niels Christian, 1905–80, jurist. * 21.11.1905 på Frbg. (Skt. Markus), † 14.10.1980 på Frbg., begr. Søndermark kgd. F: husejer, smørhandler Anders K. (1872–1955) og Rebekka Marie Hemmingsen (1876–1949). ~ 20.3.1937 i Kbh. (Vor Frelser) med Karen Elisabeth Poulsen, * 11.12.1911 i Kbh., d. af klarinetist Lauritz Christian P. (1883–1970) og Karen Elisabeth Birgitte Tscherning (1888–1931).

Kjærgaard, Niels

Efter studentereksamen blev K. cand. jur. i 1930. Datidens vanskelige beskæftigelsesforhold bevirkede dog at han først fra 1.2.1934 fik fast ansættelse som sekretærassistent i landbrugsministeriets landvæsenkontor. Arbejdet her med krisetidssager som gældssanering og driftslån ledte snart over i det nok så interessante udstyknings-spørgsmål i samarbejde med statens jordlovsudvalg. Den velkvalificerede jurist slap dog ikke helt taget i retsvidenskaben. Gennem mange år virkede han som manueltør, og i årene 1952–57 var han lektor i procesret ved Kbh.s univ. 1938 blev han fg. fuldmægtig i landbrugsministeriets erhvervsdirektorat, og her fik han bl.a. de veterinære sundhedsproblemer som arbejdsområde. Krigsårenes helt specielle forsyningssituation skabte naturligvis store problemer for direktoratets medarbejdere, ihvorvel det her i modsætning til de fleste andre lande var handelsministeriet og ikke landbrugsministeriet som stod for den overordnede koordinering af forsyningen med levnedsmidler. Forbindelsen til det agrare produktionsapparat med Landbrugsrådet i spidsen gik dog fortsat over landbrugsministeriet. Derigennem fik K. en førstehånds indsigt i landbrugsorganisationernes helt specielle og ofte så konfliktfyldte verden. Især havde han nytte af samarbejdet med Mejerikontoret i Århus under anførsel af mejeriernes formand Søren Overgaard og kontorchefen, L. P. Frederiksen, og da den daværende landbrugsminister Erik Eriksen i aug.-sept. 1945 skulle omsætte sin kollega, udenrigsminister J. Christmas Møllers egenmægtige ja til et britisk ønske om en 10 pct.s reduktion af smør- og flæskepriserne var det K. som på rekordtid fik tilvejebragt det fornødne lovgrundlag herfor.

Landbrugsrådets præsident H. Hauch trak da også K. over i rådet 1948 som kontorchef under den stiltiende forudsætning at K. en dag skulle indtage en ledende stilling dersteds. Selv om det måske nok ikke var det allerbedste udgangspunkt for et nærmere samarbejde med rådets daværende generalsekretær H. Høgsbro Holm som selv havde en anden kandidat til posten fik juristen og embedsmanden K. dog gode arbejdsforhold i rådet. Hans første opgave blev at skabe et juridisk holdbart grundlag for en erhvervsstyret regulering af produktion og afsætning efter at lovbestemmelserne af dec. 1932 som varslet ville bortfalde pr. 1.4.1950. I stedet etablerede man en centralt styret ordning i form af ni eksportudvalg, og selv om der under trustlovsforhandlingerne i folketinget 1953–55 rejstes et og andet spørgsmål om „landbrugsmonopolet“ accepterede lovgiverne slutteligt ordningen. Det nære samarbejde med Hauchs efterfølger på

præsidentposten, Hans Pinstrup og med Søren Overgaard vedr. dette arrangement blev dog sat på en hård prøve foråret 1955, eftersom de to ledere benyttede nogle trakasserier inden for reguleringsudvalget „Oxexport“ som påskud til at skille sig af med dets direktør, generalsekretær Høgsbro Holm, indtil da den ledende kraft i rådets arbejde. Efter et kort, men meget givende samarbejde med Finn Thøgersen blev K. da i 1957 rådets enedirektør frem til 1976. En interorganisatorisk konflikt mellem Landbrugsrådets to samarbejdspartnere, landboforeningerne og andelsproduktionsforeningerne, udtrykt ved at lederne af de sjællandske og de fynske landboforeninger i samarbejde med husmandsforeningerne i 1958 oprettede et konkurrerende „landbrugsråd“ under navnet Afsætningsrådet, skaffede dog K. en noget besværlig indkøringsperiode. Han så imidlertid løsningen på erhvervets påtrængende afsætningsproblemer i et større markedsperspektiv, ikke mindst fordi han ud fra sine erfaringer fra 1950ernes forhandlinger i en OEEC-GATT-sammenhæng gang på gang var blevet belært om landbrugsvarernes ret uklare status som uønskede forhandlingsseminer.

Danmarks tilslutning 1960 til De syvs frihandelsområde *ekskl.* landbrugsvarer bekræftede kun alt for godt denne antagelse. På de jyske landboforeningers delegeretmøde 1957 havde K. da også fremlagt sit alternativ, nemlig Danmarks optagelse i Rom-unionen af 1957. Dette indlæg vakte megen opsigt, og da Landbrugsrådet i sin nye præsident, venstre-folketingsmand Anders Andersen, fra 1960 fik en viljekraftig og målbevidst leder blev K.s fællesmarkedslinje med et slag rådets officielle politik. Da så afsætningsråds-initiativet i mellemtiden var kørt fast kunne Landbrugsrådet med økonomisk rygstød i rige fondsmidler hidrørende fra afgifter på landbrugseksporten til Sverige sætte ind med en langsigtet kampagne for at få Danmark ind i EF, evt. også uden England. I april 1967 oprettedes Landbrugsorganisationernes fællesmarkedssekretariat hvori også husmandsforeningerne var repræsenteret. Landbrugets interne situation var også stabiliseret derved at der gennem 1960erne gennemførtes forskellige støtteordninger („kotiilskud“). De centrale landbrugsorganisationer styrkedes tilsvarende gennem de store koncentrationer af forædlingsvirksomhederne. Danmarks indtræden i EF efter folkeafstemningen i oktober 1972 blev således også kulminationen på K.s virksomhed, selv om han som prolongeret direktør også oplevede at se husmandsforeningerne blive genoptaget i rådet efter 27 års fravær.

Af type er K. først og fremmest den korrekte og sagligt velfunderede embedsmand uden direkte politiske ambitioner. Hans klare og velovervejede fremstillingsform gør i forening med hans evne til at holde sin egen person i baggrunden ham ypperligt egnet til at lede vanskelige forhandlinger. I såvel konkret som overført betydning fylder han godt ved et forhandlingsbord. Skikkelserns rolige tyngde i forbindelse med de brede, faste ansigtstræk skaber en egen, uanmassende autoritet uden samtidig at fremkalde stress-virkninger hos de tilstedeværende. I 1974 modtog han Forenede Kreditforeningers æreslegat for sin indsats for dansk landbrug. – R. 1953. R¹. 1961. K. 1969. □Foto.

Erik Helmer Pedersen

Kjærgaard-Jensen, Niels, 1882–1953, professor i mejerilære. * 14.2.1882 i Kerteminde, † 16.10.1953 i Dybvad, Skæve sg., Hjørring amt, begr. i Kerteminde. F: klodsmager Jørgen Peder Jensen (1850–1930, ~2° 1893 med Marie Mogensén, 1863–1939) og Nielsine Nielsen Kjærgaard (1851–91). Navneforandring 26.9.1924. ~22.8.1911 i Malt, Ribe amt, med Sigrid Hessellund Pedersen, * 29.11.1884 på Ladelund landbrugsskole, † 11.12.1957 i Kgs. Lyngby, d. af forstander Niels *P. (1851–1911) og Karen Andreasen Hessellund (1856–96).

K.-J. begyndte sin uddannelse i mejeribrug på Scheelenborg 1896, og efter ophold på andre mejerier var han 1903–04 på Ladelund landbrugsskoles mejeriefdeling. 1908 tog han landbrugseksamen på landbohøjskolen, 1910 tillægseksamen sst. og s.å. blev han lærer i mejerifagene ved Dalum landbrugsskole hvor han virkede til 1922, de fire sidste år som medforstander. Allerede tidligt formåede K.-J. at slå sit navn fast i landbrugs- og mejerikredse, dels som en dygtig lærer, dels som en effektiv agitator for sager og synspunkter der optog ham. En betydelig indsats ydede han i arbejdet for at fremme mejeriernes afregning efter fedtenheder, kvalitetsbetaling på grundlag af reduktaseprøven og bekæmpelse af kvægtuberkulosen. K.-J. fik herigennem nær forbindelse med mejeribrugets organisationer og virkede i udstrakt omfang som rådgiver for disse. 1915 oprettede han en fabrik for produktion af osteløbe i Odense der siden flyttedes til Kbh. og afhændedes 1935. 1923 blev han B. *Bøggilds efterfølger som professor i mejeribrug på landbohøjskolen, og han kom til at forestå virkeligførelsen af den nyindførte mejeribrugskandidatuddannelse. På denne post blev K.-J.s indsats i særlig grad præget af hans nære kontakt med det praktiske mejeribrug. Han underviste tillige

nogle år i landbrugsgeografi og udgav sammen med H. *Rosenstand Schacht en lærebog *Landbrugsgeografi I–II*, 1929–30. 1935 overtog han efter A. P. *Hansen stillingen som forstander for Statens forsøgsmejeri hvis arbejde han havde haft nær føling med fra 1923 som næstformand i statens mejeriuvalg. K.-J. havde 1923 købt Bjerregård ved Hillerød som han ejede til 1930, og 1929–32 forpagtede han ligeledes den nærliggende gård Sofienborg. 1929–32 var han valgt til folketinget for venstre i Nykøbing F.-kredsen. K.-J. var en særpræget personlighed, en ihærdig agitator for ideer og interesser, han ønskede at fremme, samtidig med at hans personlige adfærd og mangesidede virksomhed skabte delte meninger om hans indsats. Som leder af mejeribrugsuddannelsen fastholdt han og udbyggede dennes nære sammenknytning med det arbejdende mejeribrug, derimod var han næppe nogen betydelig forsker. Gennem sin snævre kontakt med mejerierne evnede han imidlertid at formidle væsentlige landvindinger. – 1946 fratrådte K.-J. sin stilling som forstander for forsøgsmejeriet efter kritik af hans indsats på denne post, n.å. trak han sig tilbage fra professorposten og til sin død levede han uden kontakt med dansk mejeribrug. – R. 1931. □Foto.

Ugeskr. for landmænd LXXVII, 1932 108; LXXX, 1935 568. Andelsbl., 1942 165f; sst. 1953 1116. M. Jepsen i Mælkeritid. s.å. 1082–84.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Kjærholm, Poul, 1929–80, arkitekt. * 8.1.1929 i Øster Vrå, Thorslev sg., † 18.4.1980 i Hillerød, begr. i Hjørring. F: købmand Jens K. (1895–1977) og fotograf Ragna Birgitte Knudsen (1896–1972). ~4.4.1953 i Hjørring med arkitekt Hanne Dam, * 24.5.1930 i Hjørring, d. af civilingeniør, amtsvejinspektør Niels Laurits D. (1898–1976) og Else Cornelia Nielsen (1910–48). K. blev uddannet som snedker i Hjørring og fik sit svendebrev 1949. Han frekventerede derefter Kunsthåndværkerskolens møbelskole hvor han tog afgang 1952, og hvor han derefter var lærer indtil 1956. Året for var han blevet knyttet til kunstakademiets møbelskole, og her blev han lektor 1959 og professor i arkitektur med møbel- og rumkunst som særligt fagområde 1976. Baggrunden for denne karriere er K.s meget originale indsats som møbelkunstner på stål møblernes område. Træ har altid været møbelkunstens traditionelle materiale, og dansk møbelkunst havde netop i 1940'erne nået et højdepunkt med forfinede og gennemarbejdede møbler af ædle træsorter, da K. i 1950'erne tegnede sine første møbler med anvendelse af stål som materiale. Når han valgte at arbejde med netop dette materiale,

Kjærholm, Poul

var det utvivlsomt fordi stålets styrke og formbare egenskaber gav ham frihed til at forme helt utraditionelle møbeltyper. Inspirationen kom utvivlsomt fra Bauhaus og 20'ernes eksperimenter med stålmebler – især vel Mies van der Rohe – men K.s indsats er helt selvstændig. Gennem et samarbejde med møbelfabrikant E. Kold Christensen, som med dygtighed og entusiasme varetog produktion og salg, opbyggede K. gennem årene en ikke særlig talrig men meget eksklusiv kollektion af møbler som udmærker sig ved størst mulig enkelhed og konstruktiv klarhed. – K.s møbler har været vist på talrige kunstindustriudstillinger herhjemme og i udlandet, og han er repræsenteret på Kunstindustrimuseet i Kbh. og på flere udenlandske kunstindustrimuseer. Som udstillingsarkitekt har K. demonstreret betydelige rumskabende evner. Han tegnede således den danske afdeling på Triennalen i Milano 1960 som blev belønnet med Grand prix, og

Danmarks afdeling på EXPO 67 i Montreal 1967. Han fik yderligere et Grand prix for møbler på Triennalen 1957, modtog Landsforeningens dansk kunsthåndværks årspris s.å., Lunningprisen 1958, Eckersberg-medaljen 1960, Knud V. Engelhardts mindelegat 1965, Prix de la Critique i Brno 1968 (for brugsgrafik), Møbelfabrikantforeningens årspris 1977 og ID-prisen 1973. □Foto.

P. K. i Mobilia, 1955 nr. 9 25–30. Chr. Enevoldsen sst. 1958 nr. 9 10–13. Gunnar Bratvold sst. 1961 nr. 67 26–32. Sv. Erik Møller sst. 1967 nr. 146 (upag.). Henrik Sten Møller sst. 1974 nr. 230–33 12–15. Fr. Sieck sst. 1977 nr. 260 18–25. Arne Karlsen i Dansk kunsthåndværk, 1958 155–57. Bent Salicath sst. 1963 72 76. Henrik Bramsen sst. 1965–66 92–97. Ibi Trier Morch i Form, Sth. 1963 168–72. Samme sst. 1966 248f. Henrik Sten Møller: Dansk design, 1975 112–14. Tobias Faber og Halldor Gunnløgsson i Arkitekten, 1980 225. Knud V. Jensen sst. 296.

Esbjørn Hiort

FORFATTERE I BIND 7

Med (2) efter navnet er angivet af forfatteren medvirkede ved Dansk biografisk leksikon, 2. udgave;

(3) angiver forfattere til denne udgave.

Abrahamsen, Erik, professor, dr.phil. †(2) 376
 Alsted, Niels, generalsekretær, redaktør (3) 162
 581
 Ammundsen, Valdemar, biskop, dr.teol.
 †(2) 89
 Andersen, Erling B., professor, dr.phil. (3) 242
 Andersen, J. Oskar, professor, dr.teol. †(2) 143
 Andersen, Olaf, højskolelærer, forfatter
 †(2) 291 319 336 420
 Andersen, Poul, professor, dr.phil. (3) 82
 Andersen, Richard, højskolelærer, cand.teol.
 (3) 498
 Andersen, S.A., dr.phil. †(2) 375 439
 Andersen, Troels, museumsinspektør, kunsthistoriker, cand.phil. (3) 450
 Andreasen, Uffe, universitetslektor, mag.art.
 (3) 80 122 417 499 530 604 636
 Andrup, O., museumsdirektør, mag.art.
 †(2) 124 348
 Anker, Jean, overbibliotekar, dr.phil. †(2) 694
 Aschengreen, Erik, universitetslektor, cand.mag.
 (3) 46 53 616

 Bach, H., professor, dr.phil. (2 og 3) 111 148
 596
 Bagge, Povl, professor, dr.phil. (2 og 3) 34 626
 655
 Banke, Niels, direktør, cand.polit. (3) 145
 Barfoed, Ole, rektor, cand.mag. (3) 270 322 675
 Bartholdy, Nils G., arkivar, cand.phil. (3) 15
 384 454 491 606
 Bendtsen, P. H., professor, dr.techn. (3) 48 111
 131 228 232 346 383 414 427 552 589 627 651
 685
 Bentzen, Aage, professor, dr.teol. †(2) 184
 Berg, Sigurd, redaktør, musikforfatter (3) 139
 197 261 437 686
 Bertolt, Oluf, redaktør †(2) 55 272 273 282 286
 288 341 425
 Billeskov Jansen, F. J., professor, dr.phil.
 (3) 175 601 640 655
 Bjerg, Hans Chr., arkivar, cand.mag. (3) 125
 311 424 452 471 476 509
 Bjerrum, Marie, lektor, dr.phil. (3) 572
 Bjørn, Claus E., lektor, mag.art. (3) 16 81 112
 149 154 229 252 269 283 284 286 300 319 323

330 336 420 428 490 522 524 536 540 555 558
 563 578 594 599 653 663 669 676 697
 Bjørnkjær, Kristen, forfatter, journalist (3) 508
 Blegvad, Mogens, professor, dr.phil. (3) 25 150
 547
 Bodelsen, Merete, kunsthistoriker, dr.phil.h.c. (2
 og 3) 130 132 196 251 271 303 315 355 422
 Borgbjærg, Axel, dr.med. †(2) 95 134 221 232
 253 504 684
 Boserup, Ivan, forskningsbibliotekar, cand.mag.
 (3) 320
 Bramsen, Henrik, overbibliotekar (3) 631
 Bruun, Henry, overarkivar, dr.phil. †(2) 31 306
 361 362 445
 Bruun, Kai Aage, musikchef, mag.art. †(2) 306
 Buur, Chr., skoledirektør †(2) 287 308 328 370
 595
 Bøggild-Andersen, C. O., professor, dr.phil. †
 (2) 31 33 35 54 402 407 460 475 496 511 512
 633

 Cedergreen Bech, Sv., studielektor, cand.mag.
 (3) 69 85 116 340 479 484 506 649 678 680
 Christensen, Carl, museumsinspektør †(2) 246
 583
 Christensen, Charlotte, museumsinspektør,
 mag.art. (3) 666
 Christensen, Steen Ove, exam.art. (3) 633
 Christiansen, M., professor, dr.med.vet.
 †(2) 249
 Christiansen, Niels Finn, lektor, mag.art.
 (3) 239
 Christiansen, Ole, sognepræst (3) 593
 Christiansen, Sofus, professor, dr.phil. (3) 198
 Clemmensen, C. A., redaktør †(2) 240 500 501
 611
 Clemmensen, Johannes, dr.med. h.c. (3) 631
 Cold, Steen A., fuldmægtig, cand.jur. (3) 632
 Colding, Torben Holck, direktør, dr.phil.
 (3) 78 166 172 176

 Dahl, Flemming, fh. stadsarkivar, cand.mag.
 †(2) 649
 Dahl, Frantz, professor, dr.jur. †(2) 122 229
 263 576 586
 Dahl, Svend, rigsbibliotekar, dr.phil. †(2) 147
 Dahlsgaard, Inga, programredaktør (3) 256
 329 497
 Damsholt, Nanna, cand.mag. (3) 100
 Damsholt, Torben, mag.art (3) 190
 Davidsen, John, lærer, personalhistoriker
 (3) 160 197 219 403 404 405 411

Forfattere

- Degn, Anton, arkivar †(2) 194
Degn, Ole, cand.mag. (3) 222 332
Dehn-Nielsen, Henning, redaktør, cand.phil. (3) 685
Dittmer, Ernst, professor, cand.mag. (3) 554
Djurtoft, Robert, professor, dr.techn. (3) 519 569
Dybdahl, Vagn, rigsarkivar, dr.phil. (3) 55 221 245 252 255 256 258 261 272 282 286 305 341 522 589 591 693
- Elling, Chr., professor, dr.phil. †(2) 75 253 431
Engelstoft, Povl, redaktør, cand.mag. †(2) 33 54 95 210 366 529 586 594 661 691
- Fabricius, Knud, professor, dr.phil. †(2) 233 293 327 413 419
Fabricius, Susanne, cand.mag. (3) 57 326
Fabritius, Elisabeth, kunsthistoriker, mag.art. (3) 213
Falk-Jensen, A., kontorchef, cand.jur. †(2) 437 444
Fenger, Ole, professor, dr.jur. (3) 560
Fischer, Josef, bibliotekar †(2) 160
Fode, Henrik, arkivar, mag.art. (3) 277 316 582 667
Fog-Petersen, Gunnar, landstingsmand, gårdejer †(2) 283 619
Fontenay, Fr. de, gesandt, cand.mag. †(2) 70 128 575 675
Fox Maule, Anne, lektor, mag.scient. (3) 151 393 418 442 527
Frederiksen, Emil, litteraturkritiker, mag.art. (2 og 3) 541
Friis, Astrid, professor, dr.phil. †(2) 492
Friis, Hj., stabsdyrlæge, dr.phil. †(2) 73 280 317 347 372 396
Friis, Oluf, professor, dr.phil. †(2) 80 249
Friis, Aage, professor, dr.phil. †(2) 502
Friis Johansen, K., professor, dr.phil. †(2) 115 624 654 689
Frøland, Aleks., kontorchef (3) 66 67 92
- Gad, Finn, forskerstipendiat, lektor, cand.mag. (3) 340 403 684
Galster, Georg, fil.dr. (2 og 3) 208 265 486
Garff, Jan, museumsinspektør, mag.art (3) 279
Gaunø Jensen, V., professor, cand.pharm. (3) 72
Gejl, Ib, arkivar, cand.mag. (3) 13 115 324 354 361 606 664 665
Gilberg, Rolf, museumsinspektør, mag.scient. (3) 204
Glebe-Møller, Jens, professor, dr.teol. (3) 380
Gliénke, Bernhard, dr., assistant professor (3) 186
- Glob, P. V., rigsantikvar, professor, dr.phil. (3) 689
Grandjean, Bredo L., kunsthistoriker (3) 402
Grane, Leif, professor, dr.teol. (3) 637
Gredsted, M., kontorchef, cand.polit. †(2) 52
Green-Pedersen, Sv. E., lektor, mag.art. (3) 68 137 152 436 456 677
Grüner-Nielsen, H., arkivar, organist, cand.mag. †(2) 485 582
Grønvold, P., kontorchef, cand.polit. †(2) 312
- Haislund, Niels, cand.mag. †(2) 377
Hansen, A., forstander †(2) 533
Hansen, Adolph, generalsekretær †(2) 412
Hansen, Albert, laboratoriedirektør, cand. pharm. †(2) 519
Hansen, Axel, kreds-læge, dr.med. †(2) 363 438
Hansen, Frank, kontorchef (3) 216
Hansen, H. M., professor, dr.phil. †(2) 192 421
Hansen, Jørn Otto, museumsinspektør (3) 71
Hansen, K. G., lektor, dr.phil. (3) 174
Harder, Uffe, forfatter (3) 304
Hartmann, Godfred, forfatter (3) 271 338 370 371 432 504 553
Harvald, Bent, professor, overlæge, dr.med. (3) 625
Heegaard, Poul, professor, dr.phil. †(2) 284 458 502
Heiberg, Steffen, museumsinspektør, mag.art. (3) 142 148 394 398 407 462 463 475 540
Heinesen, William, forfatter (3) 48 175 194 404 405 581
Helgason, Jón, professor, dr.phil. (2 og 3) 446
Helmer Pedersen, Erik, lektor, dr.phil. (3) 41 161 346 695
Helt, H. C., lektor, cand.polyt. (3) 94 125 537
Hendriksen, H. S., ingeniør, cand.polyt. †(2) 673 674
Hens, Henrik Andreas, cand.mag. (3) 74 330 409 471
Hesselaa, Peder, redaktør, forfatter †(2) 118 224 279 345 580
Hiort, Esbjørn, arkitekt (3) 263 478 697
Hjejle, Bernt, højestetretssagfører, dr.jur. (3) 114 625
Hjorth-Nielsen, H., museumsinspektør †(2) 678
Holdt, Jens, provst, dr.teol. †(2) 309
Holm, Asger, forstander, cand.teol. (3) 533 622
Hvidt, Kristian, folketingsbibliotekar og -arkivar, dr.phil. (3) 238 312
Hæstrup, Jørgen, lektor, dr.phil.h.c. (3) 42 155 217 323 481
Højby, Sigurd, undervisningsdirektør (3) 43
Hørby, Kai, lektor, dr.phil. (3) 214 220 445 490 500

- Irve, Bent, forfatter, kritiker (3) 172 200 325 552
- Iversen, Mogens, fh. fagleder, cand.mag. (3) 668
- Jansen, Chr. R., arkivar, mag.art (3) 110 450 483 584
- Japsen, Gottlieb, dr.phil. †(3) 193
- Jensen, Bent, professor, dr.phil. †(3) 322
- Jensen, Chr. Axel, museumsinspektør, mag.art. †(2) 551
- Jensen, Hans, forfatter, dr.phil. †(2) 81 268
- Jensen, Sigurd, stadsarkivar, dr.phil (3) 382 595
- Jespersen, Verner, redaktør 268 275 292 374 652
- v. Jessen, Franz, redaktør, forfatter †(2) 394
- Jexlev, Thelma, arkivar, cand.mag. (3) 31 108 117 312 361 362 491 531
- Johannsen, Birgitte Bøggild, mag.art. (3) 58 90 91 124 140 348 551 617 636
- Johansen, Erik Korr, arkivar, cand.mag. (3) 157 215 274 300
- Jørgensen, Ellen, bibliotekar, dr.phil. †(2) 135 214 220 312 410 495 574 620
- Jørgensen, Harald, landsarkivar, dr.phil. (2 og 3) 19 136 368 395 398 436 441 458 461 669 671
- Jørgensen, John Chr., universitetslektor, litteraturkritiker, cand.mag. (3) 585
- Jørgensen, V. Th., professor, cand.mag. (3) 385
- Jørnæs, Bjarne, museumsinspektør, mag.art. (3) 78 85 134 154 174 349 353
- Kamp, A., redaktør, direktør †(2) 234 551
- Karlsbjerg, Else, overlærer, cand.pæd. (3) 243
- Ketting, Knud, cand.mag. (3) 363 556
- Kistrup, Jens, redaktør, mag.art. (3) 432 433
- Kjerulf, Axel, redaktør, forfatter †(2) 376
- Kjær, Anders, professor, dr.phil. (3) 302
- Klitgaard, C., postmester, forfatter †(2) 234 676 681
- Knudsen, Hans, landsarkivar, cand.mag. †(2) 494 560 624
- Koch, Hans, provst, cand.teol. †(2) 97
- Koch Jensen, P., redaktør, cand.polit. †(2) 157 606
- Koch-Olsen, Ib, forfatter, cand.mag. (3) 259
- Kornerup, Bjørn, ordenshistoriograf, dr.teol. †(2) 74 223 227 313 355 364 380 449 471 570 578 588 605
- Kragh-Jacobsen, Sv., redaktør, kritiker, cand. mag. (3) 120
- Kristensen, Marius, dr.phil. †(2) 219 285 387 453 572
- Kristiansen, Erik, bibliotekar, cand.mag. (3) 277 384 439
- Krogh, Arne, museumsinspektør (3) 242
- Krogh, Karen, mag.art. (3) 342
- Krogh, Torben, professor, dr.phil. †(2) 152 197 590 618 687
- Kruse, Margrethe, sygeplejekonsulent (3) 410
- la Cour, Vilh., historiker, dr.phil. †(2) 88 149 391
- Lange, Axel, gartner †(2) 24 428
- Langkilde, H. P., gymnastikinspektør, oberstløjtnant †(2) 98
- Larsen, Helge, rektor, cand.mag. (3) 37 40 44 48 58 59 68 86 89 216 281 302 309 314 321 331 333 368 369 430 499 539 544 546 602 619 630 689
- Larsen, Kay, forfatter †(2) 68 137 152 436 456
- Larsen, Poul Steen, fagleder, bibliotekar (3) 417
- Larsen, Svend, museumsdirektør, dr.phil. †(2) 55 635
- Lassen, Erik, museumsdirektør (3) 144 491
- Lassen, N. O., professor, dr.phil. (3) 185
- Lauridsen, Finn H., overarkivar, cand.mag. (3) 97 219 234 240 278 307 507 508 550 661 670 680
- Lidegaard, Mads, højskolelærer, cand.teol. (3) 15 16 421 427 597
- Lindhardt, P. G., professor, dr.teol. (3) 35 42 97 184 241 257 309 314 429 486
- Linvald, Steffen, museumschef (3) 253
- Lund, Hakon, overbibliotekar, mag.art. (3) 230 668
- Lund, Hans, højskoleforstander, cand.mag. †(2) 56 415 426 488
- Lundgren, Henrik, universitetslektor, mag.art. (3) 672
- Lunn, Sven, førstebibliotekar, mag.art. †(2) 476 491
- Læssøe, Jørgen, professor, dr.phil. (3) 115 202
- Læssøe Müller, Paul, forfatter, mag.art. †(2) 91 276 565
- Markussen, Ingrid, lektor, mag.art. (3) 287 316
- Millech, Knud, arkitekt †(2 og 3) 15 107 117 532 533
- Milthers, Aksel, professor, rektor †(2) 118 149 154 171 194 198 215 255 266 283 284 300 396 424 524 549 550 594 605 669 688 697
- Moesgaard, Kr. P., dr.scient. (3) 225
- Munch-Petersen, Erland, fagleder, dr.phil. (3) 580 629
- Neergaard, Niels, stats- og udenrigsminister, dr.phil. †(2) 40 236 309 310 333 335 386 459
- Neeiendam, Robert, forfatter, dr.phil. †(2) 84 163 192 206 262 357 529 537 623 670

Forfattere

- Nicolaisen, K. K., lærer, forfatter † (2) 159 329 477
- Nicolaisen, Åge, stadsgartner, cand.hort. (3) 24 290 331 339 529 538 622 674
- Nielsen, August, direktør, cand.jur. † (2) 158 443
- Nielsen, Erik A., universitetslektor, cand.mag. (3) 50
- Nielsen, Lauritz, overbibliotekar, dr.phil. † (2) 53 610
- Nielsen, P. Chr., lektor (3) 210 381 481
- Nielsen, Palle W., lektor (3) 13
- Norrie, Gordon, stabslæge, dr.med. † (2) 205 209 337
- Nybo Rasmussen, Jørgen, arkivar, cand.mag. (3) 209
- Nüchel Thomsen, Birgit, arkivar, cand.mag. (3) 178
- Nygaard, Georg, redaktør, forfatter † (2) 124 126 127 240 323 324 507 508 665
- Nygård, S., arkivar, cand.mag. † (2) 127 471 474 486 489
- Nøjgaard, Morten, professor, dr.phil. (3) 74
- Nørgaard, Ellen, dr.pæd. (3) 328 695
- Nørgaard, Fred., højskoleforstander, cand.mag. † (2) 82 286 348 522
- Nørregård-Nielsen, Hans Edv., museumsinspektør (3) 226
- Ochsner, Bjørn, førstebibliotekar, mag.art. (3) 177 484 616 620
- Ohmeyer, A., overkontrollør † (2) 89
- Olesen, Kristian, domorganist (3) 613
- Olesen, Ole, organist, cand.phil. (3) 605
- Olesen Larsen, Peder, professor, dr.phil. (3) 688
- Olrik, Jørgen, museumsinspektør, cand.mag. † (2) 101 102 406 579 580 671
- Olsen, Otto, officer (2 og 3) 428
- Olufsen, Peter, direktør, civiløkonom (3) 692
- Ostenfeld, Ib, overlæge, dr.med. (2 og 3) 397 528 621 684
- Ostermann, H., sognepræst, cand.teol. † (2) 14 225 534
- Paludan, H. A., bibliotekar, cand.mag. † (2) 691
- Paulli, R., overbibliotekar, dr.phil.h.c. † (2) 73 158 306 335 362 442 456 680
- Pauly, Else, lektor (3) 535
- Petersen, Carl S., overbibliotekar, dr.phil. † (2) 199 450
- Petersen, Gert, MF, journalist (3) 373
- Petersen, H. F., præst † (2) 266 267 331 567 603
- Petersen, Richard, professor, dr.phil. † (2) 385
- Pihl, Mogens, professor, dr.phil. (3) 50 192 421
- Pinborg, Jan, professor, dr.phil. (3) 410
- Poulsen, Ellen, kunsthistoriker (3) 466
- Rancke-Madsen, E., professor, dr.phil. (3) 557 679
- Rasmussen, Karvig, forstander (3) 593
- Rasmussen, S. V., skoleinspektør, dr.phil. † (2) 445 528 576
- Rerup, Lorenz, professor (3) 233 388 391 415 488 513 567 635 681 682
- Rimestad, Chr., forfatter, dr.phil. † (2) 629
- Rockstroh, K. C., kaptajn † (2) 17 130 211 212 293 311 339 404 443 454 460 461 484 496 561 578 579 597 607 609 660
- Rossel, Sven H., professor (3) 276 294 345 457 489
- Rubow, Jørn, museumsdirektør (2 og 3) 247
- Rubow, Paul V., professor, dr.phil. † (2) 103 477
- Rud, A. J., biskop † (2) 486
- Ræder, Hans, bibliotekar, dr.phil. † (2) 109 526 579
- Rømhild, Lars Peter, lektor (3) 614
- Sander, Fr., bryggeridirektør † (2) 203
- Schiørring, Nils, professor, dr.phil. (2 og 3) 24 327 422 623 628 660
- Schjørring, Jens Holger, dr.teol. (3) 521
- Schmidt, Max, overlæge, dr.med. † (2) 319 366 397 621
- Schneider, A., professor, cand.polyt. † (2) 317 429
- Schultz, Sigurd, museumsdirektør † (2) 213 353 358 382 676
- Seidenfaden, Erik, journalist, direktør for Fondation Danoise, Paris (3) 389 665
- Sejr, Emanuel, overbibliotekar, dr.phil. † (2) 18
- Sjøqvist, Viggo, fh. overarkivar, dr.phil. (3) 70 530 608
- Skautrup, Peter, professor, dr.phil. (2 og 3) 195
- Skjerbæk, Oluf J., overinspektør, cand.jur. † (2) 308
- Skovgaard-Petersen, Inge, universitetslektor (3) 109
- Skovgaard-Petersen, Vagn, lektor, dr.pæd. (3) 370
- Skovmand, Helge, redaktør † (2) 550
- Skovmand, Roar, professor, dr.phil. (3) 310 690
- Slottved, Ejvind, mag.art. (3) 577
- Snorrason, Egill, professor, dr.med. & phil. (3) 123 232 301 611 671
- Spärck, J. V., afdelingsforstander, lektor, dr.phil. (3) 359
- Spärck, R., professor, dr.phil. † (2) 207 420 487
- Stavnstrup, P., redaktør † (2) 68 112 318 389

- Steenstrup, Johannes, professor, dr.jur.
†(2) 100
- Stief, Carl, professor, dr.phil. (3) 598
- Storgaard, Einar, lektor, mag.scient. †(2) 614
- Strubberg, A., fuldmægtig, cand.mag. †(2) 307
- Strömrgren, Hedvig, tandlæge, dr.h.c. †(2) 676
- Swane, Leo, museumsdirektør †(2) 466 491
- Svensson, Bjørn, redaktør, cand.polit. (3) 235
- Syrach-Larsen, C., arboretforstander, dr.agro.
†(2) 381 395
- Sønderholm, Erik, dr.phil. (3) 497
- Sørensen, Knud, professor, dr.phil. (3) 377
- Sørensen, Søren, professor, dr.phil. (3) 344
- Saabye, Svend, programsekretær (3) 568
- Tamm, Ditlev, professor, dr.jur. (3) 142 556
563
- Tandrup, Leo, lektor, dr.phil. (3) 140
- Thierry, Werner, cand.mag., lektor (3) 661
- Thomsen, Albert, lærer, museumsleder †(2) 81
- Thomsen, Carl Christian, professor, lic.agro.
(3) 57 166 238 266 349 478 600
- Thorborg, Karsten, cand.mag. (3) 60 165
- Thorlacius-Ussing, Viggo, kunsthistoriker,
dr.phil. †(2) 205 349
- Thorleifsson, Heimir, lektor, cand.mag. (3) 328
445 448 449
- Thorsen, Chr., redaktør, cand.polit. †(2) 604
- Toftegaard, Jens, direktør, cand.polit. †(2) 145
- Topsøe-Jensen, H., overbibliotekar, dr.phil.
†(2) 17 393 493 604
- Topsøe-Jensen, Th., kontreadmiral †(2) 128
132 292 386 470 472 511 651
- Tovborg Jensen, Aksel, professor, dr.phil.
†(3) 46
- Tuxen, S. L., afdelingsleder, dr.phil. (3) 617
- Uttenreitter, Poul, forfatter, cand.jur. †(2) 85
275
- Vangdrup, Leif, adjunkt, cand.scient. (3) 371
554
- Wedebye, Jørgen, kontorchef, cand.polit.
(3) 426
- Veibel, Stig, professor, dr.phil. †(2) 94
- Vestberg, H., kontorchef, cand.jur. (2) 534
- Vestberg, Jens, børssekretær, cand.polit.
†(2) 99 115 252 300 680
- Westergaard, M., professor, dr.phil. †(2) 527
- Wieth-Knudsen, Bodil, forfatter (3) 241
- Wiingaard, Jytte, universitetslektor, mag.art.
(3) 98 683
- Villadsen, Villads, museumsinspektør, mag.art.
(3) 15 163 178 334 562 587
- Vinding, Povl, brandchef, dr.techn. †(2) 30 125
131 228 232 381 401 414 552 565 567 589 600
651
- Winge, Mette, fagleder, dr.phil. (3) 155 477 534
- Wivel, Ole, forlagsdirektør, forfatter (3) 244
434 517
- Wolff, Eigil H., generallojtnant (3) 51 439
- Wolff, Torben, docent, dr.phil. (3) 236 379 420
423 487 526
- Worsøe, Hans H., arkivar, cand.mag. (3) 35 65
99 103 109 118 126 128 157 160 205 221 227 349
355 366 384 412 501 513 570 574 583 611 636
649
- Waaben, Knud, professor, dr.jur. (3) 99 186
263 534 586
- Zahle, Erik, museumsdirektør, mag.art. †(2) 90
91 353
- Zahrtnann, M. K., læge †(2) 540 627
- Zibrandsen, Jan, kunsthistoriker (3) 137
- Aagaard, Otto C., læge, dr.med. †(2) 96 110
114 144 207

BIOGRAFIER I BIND 7

- Høeg, Albert 13
 Høeg, Carsten 13
 Høeg Hagen, N. P. 14
 Høeg-Hansen, Axel 15
 Høegh, Høegh-Guldberg, slægt 15
 Høegh, Aka 15
 Høegh, Christian 16
 Høegh, Erling 16
 Høegh-Guldberg, Christian 17
 Høegh-Guldberg, Frederik 17
 Høegh-Guldberg, J. 18
 Høegh-Guldberg, Ove 19
 Høegh Hansen, Ove 24
 Høffding, Finn 24
 Høffding, Harald 25
 Høffding, Otto, se Høffding, Harald
 Høffding, Theodor 30
 Høffding, Victor, se Høffding, Harald
 Høg, slægt 31
 Høg, Bo 31
 Høg, Just, 1584–1646 31
 Høg, Just, 1640–94 33
 Høg, Mogens 33
 Høg, Niels 34
 Høg, Stygge 35
 Høgsbro, slægt 35
 Høgsbro, Halfdan 35
 Høgsbro, Sofus 37
 Høgsbro, Svend 40
 Høgsbro Holm, A. 41
 Høiberg, se Høyberg
 Høielse (Højelse), se Høyelse
 Høirup, Henning 42
 Høirup, Jacob 42
 Høisgaard, se Høysgaard
 Højbjerg-Christensen, A. C. 43
 Højby, Sigurd 44
 Højendahl, Kristian 46
 Højgaard, Else 46
 Højgaard, H. J. 48
 Højgaard, Knud 48
 Højgaard Jensen, Henning 50
 Højholt, Per 50
 Højland Christensen, Aage 51
 Høncke, Heinrich 52
 Hønningen, Mette 53
 Høpfner, J. J. 53
 Høpfner, Johannes 54
 Høpfner v. Cronstedt, Hermann 54
 Høpp, J. P. 55
 Hørdum, Chr. 55
 Hørlück, Anders 56
 Hørlück, Anders Dons 57
 Hørlyk, Lucie 57
 Hörner, Johan 58
 Hørring, H. 58
 Hørup, Ellen 59
 Hørup, Viggo 60
 Høst, slægt 65
 Høst, Andr. Fred. 66
 Høst, Christian 67
 Høst, Georg Hjersing 68
 Høst, H. 68
 Høst, Jens Kragh 69
 Høst, Niels 70
 Høst, Oluf 71
 Høst-Madsen, E. 72
 Høyberg, H. M. 73
 Høyberg, Wille 73
 Høybye, Poul 74
 Høyelse, Peder 74
 Høyen, N. L. 75
 Høyer, Andreas, se Hojer, Andreas
 Høyer, C. F. 78
 Høyer, Cornelius 78
 Høyer, Edgard 80
 Høyer, Lyder Sørensen 81
 Høyer, Marcus Haggæus 81
 Høyer Møller, Erik 82
 Høysgaard, Jens Pedersen 82
 Haack, Wilhelm 84
 Haagen, Hans 85
 Haagen-Müller, Victor 85
 Haagen Schmidt, Jorgen, se Schmidt, Jørgen Haagen
 Haakon VII Carl 86
 Haarik den Gamle 88
 Haarik den Unge 88
 Haarløv, Thorvald 89
 Haarløv, Viggo 89
 Haas, Georg 90
 Haas, Johann Meno 91
 Haas, Jonas 91
 Haase, Angelo 91
 Haase, Ejnar 92
 Haase, Niels Jørgen, se Haase, Ejnar
 Jacobsen, Carl 94
 Jacobæus, Holger, 1650–1701, se Jacobæus, Holger
 Jacobæus, Holger, 1865–1934 95
 Ibsen, C. L. 95
 Ibsen, Ib 96
 Ibsen, Paul, se Ipsen, Paul
 Ifversen, Jul. 97
 Ilfeldt, Arthur 97
 Illemann Feder, Paula 98
 Illeris, Niels 98
 Illum, slægt 99
 Illum, A. C. 99
 Illum, Knud 99
 Ingavur af Reyni, se Reyni
 Ingeborg, –1130–, se Knud Lavard
 Ingeborg, ca. 1175–1237 (38) 100
 Ingeborg, † 1267 101
 Ingeborg, ca. 1244–87 102
 Ingeborg, † 1319 102
 Ingeborg, 1347–ca. 70 102
 Ingemann, slægt 103
 Ingemann, B. S. 103
 Ingemann, Valdemar 107
 Ingerd, ca. 1100, se Knud den Hel-
 lige
 Ingerd, ca. 1200–58 108
 Ingerid, –1108– 109
 Ingerid, –1150–, se Henrik Skade-
 laar
 Ingerslev, slægt 109
 Ingerslev, C. F. 109
 Ingerslev, Emmerik 110
 Ingerslev, Eric 110
 Ingerslev, Fred(eri)k 111
 Ingerslev, Fritz 111
 Ingerslev, H. P. 112
 Ingerslev, Philip 114
 Ingerslev, Vilhelm 114
 Ingholt, Harald 115
 Ingholt, Poul 115
 Ingrid 116
 Ingvar 117
 Ingwersen, Jens 117
 Ingwersen, Peter 118
 Ipsen, slægt 118
 Ipsen, Alfred 118
 Ipsen, Bodil 120
 Ipsen, Henning 122
 Ipsen, Johannes, 1843–1910 122

- Ipsen, Johannes, 1879–1952, se Ipsen, Johannes, 1843–1910
- Ipsen, Johannes, * 1911 123
- Ipsen, P. 124
- Ipsen, Paul, 1746–tidligst 1800 124
- Ipsen, Paul, 1884–1961 125
- Ipsen, Percy 125
- Irgens, slægt 126
- Irgens, Hanna, se Irgens, Henning
- Irgens, Henning 126
- Irgens, Joachim 127
- Irgens, Johannes 127
- v. Irgens-Bergh, Mathias Friis 128
- Irminger, slægt 128
- Irminger, Carl L. C. 128
- Irminger, Ingeborg Plockross 130
- Irminger, J. H. G. 130
- Irminger, Johan, 1848–1938 131
- Irminger, Johan, 1882–1974, se Irminger, Johan, 1848–1938
- Irminger, Otto 132
- Irminger, Valdemar 132
- Isabella, se Elisabeth, 1501–26
- Isager, Kristen 134
- Isakson, Karl 134
- Isarn 135
- Iselin, Reinhard 136
- Isenstein, Harald 137
- Isert, Paul 137
- Islandi, Stefan 139
- Isaacsz, Isaac 140
- Isaacsz, Pieter 140
- Itzen, Albrecht 142
- Iuul, Stig 142
- Ivarsen, Peder 143
- Iversen, A. J. 144
- Iversen, Axel 144
- Iversen, C. A., se Iversen, Axel
- Iversen, Carl 145
- Iversen, Christian 147
- Iversen, Christoffer 148
- Iversen, Erik 148
- Iversen, H. 149
- Iversen, Hakon 149
- Iversen, Herbert 150
- Iversen, Iver, 1862–92, se Stallknecht, Jørgen
- Iversen, Johs. 151
- Iversen, Johannes Erasmus 152
- Iversen, Jørgen 152
- Iversen, Karsten 154
- Iversen, Kræsten 154
- Iversen, Mogens 155
- Iversen, Tage, se Iversen, Axel
- Iversen, Werner Michael 155
- Jacob, se Jakob
- Jacob, E. F. 157
- Jacobi, slægt 157
- Jacobi, Adolph 158
- Jacobi, C. F. 158
- Jacobi, Carl 159
- Jacobi, Samuel 160
- Jacobsen, slægt 160
- Jacobsen, A. P. 161
- Jacobsen, Alfred 162
- Jacobsen, Anders, se Grim, Anders Jacobsen
- Jacobsen, Anna 163
- Jacobsen, Arne 163
- Jacobsen, Axel 165
- Jacobsen, Børge 166
- Jacobsen, Carl, 1842–1914 166
- Jacobsen, Carl, 1881–1949, se Jacobsen, Carl
- Jacobsen, Chr. P. 171
- Jacobsen, Chresten 172
- Jacobsen, E. Thune, se Thune Jacobsen, E.
- Jacobsen, Egill 172
- Jacobsen, Emil, se Jacobsen, Axel
- Jacobsen, Erik 174
- Jacobsen, Georg 174
- Jacobsen, Hans Jacob 175
- Jacobsen, Harry 175
- Jacobsen, Helge 176
- Jacobsen, Herdis 177
- Jacobsen, Holger, 1650–1701, se Jacobæus, Holger
- Jacobsen, Holger, 1876–1960 178
- Jacobsen, J., se Hansen Jacobsen, N.
- Jacobsen, J. C., 1811–87 178
- Jacobsen, J. C., 1862–1948 184
- Jacobsen, J. C., 1895–1965 185
- Jacobsen, J. Hartvig 186
- Jacobsen, J. P., 1847–85 186
- Jacobsen, J. P., 1869–1918 190
- Jacobsen, J. P., 1877–1946 192
- Jacobsen, Jacob 192
- Jacobsen, Joh. 193
- Jacobsen, Jørgen-Frantz 194
- Jacobsen, L. P. 194
- Jacobsen, Lis 195
- Jacobsen, Ludvig 196
- Jacobsen, M. A. 197
- Jacobsen, Marius 197
- Jacobsen, N. 198
- Jacobsen, N. Hansen, se Hansen Jacobsen, N.
- Jacobsen, Nic., se Heiberg, S. J.
- Jacobsen, Niels Kingo 198
- Jacobsen, Otto Thune, se Thune Jacobsen, Otto
- Jacobsen, P. V. 199
- Jacobsen, Robert 200
- Jacobsen, Thorkild 202
- Jacobsen, Vagn 203
- Jacobsen, Werner 204
- Jacobsen, Wolf Nicolai 205
- Jacobson, slægt 205
- Jacobson, Albert 205
- Jacobson, Louise 206
- Jacobson, Ludvig 207
- Jacobson, Salomon Ahron 208
- Jacobus de Dacia 209
- Jacobæus, Holger, 1650–1701 209
- Jacobæus, Holger, 1865–1934, se Jacobæus, Holger
- Jagd, Chr. 210
- Jagd, Thøger 210
- Jahn, F. H. 211
- Jahn, J. H. F. 212
- Jais-Nielsen 213
- Jais-Nielsen, Ville, se Jais-Nielsen
- Jakob, † 1287 214
- Jakob, † 1309 214
- Jakobsen, A. 215
- Jakobsen, Andreas 216
- Jakobsen, Erhard 216
- Jakobsen, Frode 217
- Jakobsen, Henry J. 219
- Jakobsen, Jakob 219
- Jakobsen, Peder, † 1225 220
- Jakobsen, Peder, † efter 1307 220
- Jakobsen, Svend 221
- Jansen, Janssen, slægt 221
- Jansen, Hans 221
- Jansen, Namen 222
- Jansen, Rasmus 223
- Janson, Hector 223
- Janssen, Børge 224
- Janssen, C. Luplau 225
- Janssen, Carl 225
- Janssen, Ewert 225
- Jantzen, slægt 227
- Jantzen, A. 227
- Jantzen, Ivar 228
- Jantzen, Johs. 229
- Japsen, Gottlieb 229
- Jardin, N.–H. 230
- Jarl, C. F. 232
- Jarl, Viggo, se Jarl, C. F.
- Jarløv, Ejnar 232
- Jaspersen, Claus 233
- Jastrau, Viggo, se Steinhauer, C. L.
- Jeansson, J. P. 234
- Jebsen, Johan, se Jepsen, Johan
- Jebsen, Peter 234
- Jebsen Christensen, Hans 235
- Jensen, A. 236

Biografier

- Jensen, Ad. S. 236
Jensen, Adolph 238
Jensen, Aksel 238
Jensen, Aksel Tovborg, se Tovborg
Jensen, Aksel
Jensen, Albert, se Nebelong, N. S.
Jensen, Alfred 239
Jensen, Anders 240
Jensen, Andreas, 1834–1915 240
Jensen, Andreas, 1880–1963 241
Jensen, Anton Marius 241
Jensen, Arne 242
Jensen, Arthur 242
Jensen, Axel 243
Jensen, Axel P. 244
Jensen, Bernhardt 245
Jensen, C. 246
Jensen, C. A. 247
Jensen, C. E. 249
Jensen, C. M. Soya, se Soya, C. M.
Jensen, C. O. 249
Jensen, Carl 251
Jensen, Carl P. 252
Jensen, Carlos 252
Jensen, Chr. 253
Jensen, Chr. Axel 253
Jensen, Chr. F. 255
Jensen, Christen, † efter 1545, se
Hansen, Christen
Jensen, Egon 255
Jensen, Eiler 256
Jensen, Ella 256
Jensen, Erik 257
Jensen, Erik Aalbæk, se Aalbæk
Jensen, Erik
Jensen, Erling 258
Jensen, F. E. 259
Jensen, Fanny 261
Jensen, Folmer 261
Jensen, Frede, se Jensen, J. K.
Jensen, Frederik 262
Jensen, G. A. 263
Jensen, Georg 263
Jensen, Gunnar 265
Jensen, Gurli Vibe, se Vibe Jensen,
Gurli
Jensen, H. C. 266
Jensen, H. L. 266
Jensen, H. Land, se Land Jensen,
H.
Jensen, H. N. A. 267
Jensen, Hans, 1728–81, se Bjerre-
gaard, Hans Jensen
Jensen, Hans, 1852–1944 268
Jensen, Hans, 1890–1945 269
Jensen, Hans, * 1912 270
Jensen, Hans Chr. 271
Jensen, Harald, 1837–1914 271
Jensen, Harald, 1851–1925 272
Jensen, Harald, 1889–1929 273
Jensen, Harry 274
Jensen, Helge, * 1899 275
Jensen, Helge, * 1910 275
Jensen, Henning 276
Jensen, Henning Højgaard, se Høj-
gaard Jensen, Henning
Jensen, Henry, * 1909 277
Jensen, Henry, 1915–74 277
Jensen, Henry L. W. 278
Jensen, Hermann 279
Jensen, Holger J. 279
Jensen, J. 280
Jensen, J. A. 281
Jensen, J. Chr. 282
Jensen, J. J. 283
Jensen, J. K. 283
Jensen, J. L. 284
Jensen, J. L. W. V. 284
Jensen, J. M. 285
Jensen, J. P. 286
Jensen, Jakob 286
Jensen, Jens, 1796–1875 287
Jensen, Jens, 1859–1928 288
Jensen, Jens, 1860–1951 290
Jensen, Jens, 1867–1930 291
Jensen, Jens Arnold Diderich, se
Bildsøe, J. A. D.
Jensen, Jens Kudsk 292
Jensen, Jens Peter 292
Jensen, Johan Fjord, se Fjord Jen-
sen, Johan
Jensen, Johann Friedrich 293
Jensen, Johannes 293
Jensen, Johannes V. 294
Jensen, Johs. 300
Jensen, Jørgen 300
Jensen, Jørgen Falk, se Falk Jen-
sen, Jørgen
Jensen, K. A., 1894–1971 301
Jensen, K. A., * 1908 302
Jensen, K. J. 302
Jensen, Karl 303
Jensen, Knud W. 304
Jensen, Kristen Tovborg, se Tov-
borg Jensen, Kristen
Jensen, Lars P. 305
Jensen, Laurends 306
Jensen, Laurids 306
Jensen, Louis 306
Jensen, M. C. 307
Jensen, Marius 308
Jensen, Mathilde 308
Jensen, Morten, se Gyrstinge, Mor-
ten Jensen
Jensen, N. 309
Jensen, N. A. 309
Jensen, N. C. 310
Jensen, N. J. 310
Jensen, N. P., 1830–1918 311
Jensen, N. P., 1867–1938 312
Jensen, Niels, † 1379 312
Jensen, Niels, 1603–72 313
Jensen, Niels Skak, se Skak Jensen,
Niels
Jensen, Ole 314
Jensen, Oluf, 1862–1944 314
Jensen, Oluf, 1871–1934 315
Jensen, Orla 316
Jensen, Otto 316
Jensen, P. 317
Jensen, P. Boysen, se Boysen Jen-
sen, P.
Jensen, P. F. 317
Jensen, P. G. C. 318
Jensen, Peder, se Galen, Peder Jen-
sen
Jensen, Peter 319
Jensen, Poul Due, se Due Jensen,
Poul
Jensen, Povl Fr. 319
Jensen, Povl Johs. 320
Jensen, Reinhold 321
Jensen, Richard 322
Jensen, Robert 322
Jensen, S. Tovborg, se Tovborg
Jensen, S.
Jensen, Severin 323
Jensen, Sigurd 323
Jensen, Stig 323
Jensen, Søren 324
Jensen, Søren Georg 325
Jensen, Søren Skovgaard, se Skov-
gaard Jensen, Søren
Jensen, Thit 326
Jensen, Thomas, 1824–77, se Jen-
sen, C. A.
Jensen, Thomas, 1898–1963 327
Jensen, Thomas Hoyer 327
Jensen, Thor 328
Jensen, Thorkild 328
Jensen, Thyra 329
Jensen, Thøger 330
Jensen, Torben 330
Jensen, Uffe Ellemann-, se Jensen,
Jens Peter
Jensen, Vagn Gaunø, se Gaunø
Jensen, Vagn
Jensen, Vald. 331
Jensen, Volkert 331
Jensen-Broyb, J. Chr. 331
Jensen-Flø, N. C., se Jensen, N. C.

- Jensen Hellekande, Rasmus 332
 Jensen-Klejs, J. 333
 Jensen-Klint, P. V. 334
 Jensen-Knudstrup, A., se Jensen, A.
 Jensen-Onsted, J. J., se Jensen, J. J.
 Jensen Roskilde, Peder 335
 Jensen-Sønderup, Jens 335
 Jensen-Toustrup, N., se Jensen, N.
 Jensen-Aale, Mads 336
 Jensenius, Carl 337
 Jensenius, Herluf 338
 Jessen, J. 339
 Jessen-Tusch, G. F. 339
 Jessen-Tusch, H., se Jessen-Tusch, G. F.
 Jessen-Tusch, Harald, se Jessen-Tusch, G. F.
 Jessen-Tusch, Sophus, se Jessen-Tusch, G. F.
 Jentoft, Hartvig 340
 Jeppe, Karen 340
 Jeppesen, Carl 341
 Jeppesen, Jørn 342
 Jeppesen, Knud 344
 Jeppesen, Niels 345
 Jeppesen, P. V. 346
 Jeppesen, Vagn Aage 346
 Jeppesen Borgbjærg, J. 347
 Jepsen, Johan 348
 Jepsen, Mads 348
 Jepsen, Mathias 349
 Jerichau, slægt 349
 Jerichau, Adolf 349
 Jerichau, Harald, se Jerichau, Adolf
 Jerichau, Holger, se Jerichau, Adolf
 Jerichau, J. A. 353
 Jerichau Baumann, Elisabeth 353
 Jerichow, Herbert P. A. 354
 Jermiin, Jens 355
 Jermin Nissen, Mogens, se Nissen, Mogens Jermin
 Jerndorff, slægt 355
 Jerndorff, August 355
 Jerndorff, Peter 357
 Jerndorff, Povl 358
 Jerne, Niels K. 359
 Jernert, C. V. 361
 Jernskæg, slægt 361
 Jernskæg, Edele 361
 Jernskæg, Mikkel Hansen 362
 Jernskæg, Peder Nielsen 362
 Jersild, Jørgen 363
 Jersild, Olaf 363
 Jersin, Jens Dinesen 364
 Jerslev Lund, Bodil, se Lund, Bodil Jerslev
 Jerspersen, slægt 366
 Jerspersen, C. M., 1809–73 366
 Jerspersen, C. M., 1844–73 366
 Jerspersen, Carl 368
 Jerspersen, Christian 368
 Jerspersen, Hakon 369
 Jerspersen, Halfdan 370
 Jerspersen, Ingrid 370
 Jerspersen, Iver 371
 Jerspersen, J. P. 371
 Jerspersen, Johs. 372
 Jerspersen, Knud 373
 Jerspersen, Kr. 374
 Jerspersen, Magnus 375
 Jerspersen, Niels 376
 Jerspersen, Olfert 376
 Jerspersen, Otto 377
 Jerspersen, P. 379
 Jerspersen, Peder, 1647–1714 380
 Jerspersen, Peder, 1772–1835 381
 Jerspersen, R. 381
 Jerspersen, Svend 382
 Jerspersen, Vilhelm 382
 Jerspersen, Aage 383
 Jessen, slægt 384
 Jessen, Axel 384
 Jessen, Børge 385
 Jessen, Carl Wilhelm 385
 v. Jessen, Chr. 386
 Jessen, E. 387
 Jessen, Erik 388
 v. Jessen, Franz 389
 Jessen, J. 391
 Jessen, Juliane Marie 393
 Jessen, Knud 393
 Jessen, Matthias 394
 Jessen, N. J., 1718–1800 395
 Jessen, N. J., 1797–1866 395
 Jessen, P., 1801–75 396
 Jessen, P., 1846–85 396
 Jessen, P. W. 397
 v. Jessen, Reinhold 398
 v. Jessen, T. B. 398
 Jessen, Tycho, se Jessen, N. J., 1797–1866
 Jessen Hansen, H. 401
 Joachim, Chr. 402
 Joachim Ernst 402
 Jochimsson, Matthis 403
 Joensen, H. D. 403
 Joensen, Martin 404
 Joensen, Poul F. 404
 Joensen, Robert 405
 Joensen-Mikines, S. 405
 Johan den milde 406
 Johan Adolf, 1575–1616 407
 Johan Adolf, 1634–1704 407
 Johan Christian, 1607–53, se Hans Christian
 Johan Frederik 409
 Johan-Svendsen, Eyvind, se Svendsen, Eyvind Johan-
 Johannes, † ca. 1280 410
 Johannes, † 1286 410
 Johannes de Dacia 410
 Johannesen, Axel 410
 Johannesen, Marius 411
 Johannesen, Eydun 411
 Johannsen, slægt 412
 Johannsen, Claus 412
 Johannsen, Friedrich 413
 Johannsen, Frits 414
 Johannsen, Gustav 415
 Johannsen, Iljitsch 417
 Johannsen, P. W. 417
 Johannsen, W. 418
 Johannsen, Wilhelm 419
 Johansen, A. C. 420
 Johansen, Chr. 420
 Johansen, E. S. 421
 Johansen, Elisabeth 421
 Johansen, Fridolin 422
 Johansen, Gunnar 422
 Johansen, Hans 423
 Johansen, J. C. 424
 Johansen, J. Prytz, se Prytz Johansen, J.
 Johansen, Jens, 1873–1950 424
 Johansen, Jens, 1883–1932 425
 Johansen, Jensenius 426
 Johansen, Kjeld 426
 Johansen, Knud W. 427
 Johansen, Lars Emil 427
 Johansen, Lauritz 428
 Johansen, Mads 428
 Johansen, N. P. 429
 Johansen, Namen, se Jansen, Namen
 Johansen, Niels 429
 Johansen, Oskar 430
 Johansen, P. 431
 Johansen, Sigfred 432
 Johansen, Svend 432
 Johansen, Tudlik 433
 Johansen, Viggo 434
 John, Christoph Samuel 436
 v. Johnn, Christian August 436
 Johnsen, V. F. 437
 Johnsson, Bengt 437
 Johnsson, J. W. S. 438
 Johnstad-Møller, Erik 439
 Johnstrup, F. 439
 Jomtou, Johan Jørgensen, se Jørgensen Jomtou, Johan

Biografier

- Jonas, Emil 441
Jonassen, Hagbard 442
Jonge, Nicolai 442
de Jonquières, Frederik 443
de Jonquières, H. 443
de Jonquières, J. 444
Jonsen, Laurids, se Jensen, Laurids
Jonsen, Niels, se Jensen, Niels,
† 1379
Jonsen, Rane 445
Jonsen, Aage 445
Jonsius, Johannes 445
Jónsson, Björn 445
Jónsson, Eiríkur 446
Jónsson, Finnur 446
Jónsson, Kristján 448
Jónsson, Sigurður 449
Jonæsen, Søren 449
Jordan, Marcus 450
Jordan, Vilhelm Lassen 450
Jorgensen, Lars, 1876–1938, se Jørgensen, Lars
Jories, Lorentz, se Jørgensen,
Lorentz
Jorn, Asger 450
Judichær, Ole 452
Judichær, Søren Poulsen 453
Juel, slægt 454
Juel, Adolph 454
Juel, Anna Cathrine 456
Juel, Axel, 1655–1720 456
Juel, Axel, 1883–1948 457
Juel, C. 458
Juel, Carl 458
Juel, Christian 459
Juel, Erik 460
Juel, Frederik 460
Juel, Gregers, 1667–1731 461
Juel, Gregers, 1738–76 461
Juel, Jens, 1580–1634 462
Juel, Jens, 1631–1700 463
Juel, Jens, 1745–1802 466
Juel, Just 470
Juel, Kjeld 471
Juel, Knud 471
Juel, Niels, 1629–97 471
Juel, Niels, 1696–1766 474
Juel, Peder 475
Juel-Brockdorff, Niels 476
Juel-Frederiksen, Emil 476
Juel-Hansen, E. A. G. V., se Juel-
Hansen, N.
Juel-Hansen, Erna 477
Juel-Hansen, N. 477
Juhl, A. U. 478
Juhl, Finn 478
Juliane Marie 479
Juncker, Flemming 481
Juncker, Thorkild 483
Juncker-Jensen, S. 484
Junge, Boye 484
Junge, J. 485
Junge, Reynold 486
de Junge, Severin 486
Jungersen, Fr. 486
Jungersen, Hector F. E. 487
Junggreen, J. P. 488
Just, Anton Frants 489
Justesen, Hieronymus, se Ranch,
Hieronymus Justesen
Justesen, J. P. 490
Justesen, Jens, se Bjerre, Jens Juste-
sen
Jutta, – ca. 1250– 490
Jutta, ca. 1246–84 491
Juul, A. 491
Juul, slægt 491
Juul, Anna Cathrine, se Juel, Anna
Cathrine
Juul, Asger 491
Juul, Axel 492
Juul, Christian, 1813–54 493
Juul, Christian, 1838–1907, se
Juul-Rysensteen, Christian
Juul, Christian Sehestedt 494
Juul, Esger 495
Juul, Frands 496
Juul, Ove 496
Juul, Peder Nielsen 497
Juul, Stig, se Juul, Stig
Juul Andersen, Ingefred 497
Juul Andersen, Sigurd 498
Juul Christensen, K. 499
Juul-Jensen, H. 499
Juul-Rysensteen, Christian 499
Jyde, Niels 500
Jünger, Edvard 500
Jürgensen, slægt 501
Jürgensen, C. P. 501
Jürgensen, Chr. 502
Jürgensen, Christian, 1838–1909
502
Jürgensen, Christian, 1846–1927
504
Jürgensen, Fritz 504
Jürgensen, Jørgen 506
Jürgensen, L. Urban 507
Jürgensen, Urban 508
Jürgensen Thomsen, Christian, se
Thomsen, Christian Jürgensen
Jæger, Frank 508
Jöhnke, Ferdinand Henrik 509
Jöhnke, Vilhelm 510
Jørgen 511
Jørgen Ulrik 512
Jørgen-Jensen, Elna, se Ørnberg,
Elna
Jørgensen, slægt 513
Jørgensen, A. D. 513
Jørgensen, Aksel 517
Jørgensen, Alfred 519
Jørgensen, Alfred Th. 521
Jørgensen, Anders 522
Jørgensen, Anker 522
Jørgensen, B. S. 524
Jørgensen, Bent 526
Jørgensen, C. 526
Jørgensen, C. A. 527
Jørgensen, C. Barker, se Barker
Jørgensen, C.
Jørgensen, Carl 528
Jørgensen, Cecilie, se Jørgensen,
Christian, 1812–69
Jørgensen, Chr. 528
Jørgensen, Chr. Klixbüll, se Klix-
büll Jørgensen, Chr.
Jørgensen, Christian, 1812–69 529
Jørgensen, Christian, 1815–76 529
Jørgensen, Eigil 530
Jørgensen, Eiler 530
Jørgensen, Ellen 531
Jørgensen, Emil 532
Jørgensen, Erling, se Jørgensen,
Jørgen, 1888–1974
Jørgensen, Eugen 533
Jørgensen, Georg 533
Jørgensen, Gunnar 534
Jørgensen, H. F. 534
Jørgensen, Hakon 534
Jørgensen, Hans 535
Jørgensen, Harald 536
Jørgensen, Henriette 537
Jørgensen, Holger 537
Jørgensen, J. Hassing, se Hassing
Jørgensen, J.
Jørgensen, J. K. 538
Jørgensen, Jens 539
Jørgensen, Johan, 1840–1908 540
Jørgensen, Johan, 1924–69 540
Jørgensen, Johannes 541
Jørgensen, Jørgen, 1780–1841, se
Jürgensen, Jørgen
Jørgensen, Jørgen, 1888–1974 544
Jørgensen, Jørgen, 1891–1963 546
Jørgensen, Jørgen, 1894–1969 547
Jørgensen, Karl A. 549
Jørgensen, Konrad 550
Jørgensen, Lars, 1792–1849 550
Jørgensen, Lars, 1876–1938 551
Jørgensen, Laurits, se Ethelberg,
Laurits

- Jørgensen, Lorentz 551
 Jørgensen, Mogens 552
 Jørgensen, O. E. 552
 Jørgensen, Ove 553
 Jørgensen, Pauli 554
 Jørgensen, Peter, 1899–1970 554
 Jørgensen, Peter, * 1902 555
 Jørgensen, Poul, 1885–1945, se Jørgensen, Hakon
 Jørgensen, Poul, * 1934 556
 Jørgensen, Poul Johs. 556
 Jørgensen, S. M. 557
 Jørgensen, Severin 558
 Jørgensen, Stig 560
 Jørgensen, Søren, 1822–95, se Jørgensen, Jens
 Jørgensen, Søren, 1838–1903 560
 Jørgensen, Thorvald, 1819–1902 561
 Jørgensen, Thorvald, 1867–1946 562
 Jørgensen, Tormod 563
 Jørgensen, Troels G. 563
 Jørgensen, Valborg, se Borchsenius, Valborg
 Jørgensen, Vilhelm 565
 Jørgensen Jomtou, Johan 565
- Kabel, F. C. 567
 Kaftan, Theodor 567
 Kaiser, Niels-Jørgen 568
 Kalckar, Herman 569
 Kalkar (Kalckar), slægt 570
 Kalkar, Chr. H. 570
 Kalkar, Otto 572
 Kall, slægt 574
 Kall, Abraham 574
 Kall, J. C., 1714–75 575
 Kall, J. C., 1795–1858 576
 Kall, J. C., 1872–1934 576
 Kall, N. C. 577
 Kall, Rolf, se Kall, J. C., 1872–1934
 Kall Rasmussen, M. N. C. 578
 v. Kalnein, Wolf Henrik 578
 Kalthof, Peter 579
 Kalundborg, Hans Pedersen 579
 Kalv, Erland 579
 Kalv, Jens 580
 Kamban, Guðmundur 580
 Kamban, Janus 581
 Kamp, A. 581
 Kamp, Jens 582
 Kampen, Axel 582
 Kamphøener, B. 583
 Kampmann, slægt 583
 Kampmann, Chr. J. 584
- Kampmann, Christian, 1890–1955, se Kampmann, Hack, 1856–1920
 Kampmann, Christian, * 1939 585
 Kampmann, Erik 586
 Kampmann, Hack, 1813–78 586
 Kampmann, Hack, 1856–1920 587
 Kampmann, Hans Jørgen, se Kampmann, Hack, 1856–1920
 Kampmann, Henrik 588
 Kampmann, Jens 589
 Kampmann, Per 589
 Kampmann, Tage 590
 Kampmann, Viggo 591
 Kampp, Ebba 593
 Kampp, Hans Peter 593
 Kampp, R. 594
 Kanne, Søren 594
 Kaper, Ernst 595
 Kaper, Johannes 596
 Kårale 597
 v. Kardorff, A. 597
 v. Kardorff, U. A., se v. Kardorff, A.
 Karlgren, Anton 598
 Karlshøj, Poul, 1853–1923 599
 Karlshøj, Poul, 1901–60 600
 Karsten, A. C. 600
 Karstens, Jørgen 601
 Karstensen, Asger 602
 Karstensen, Kristen 603
 Karup, Johannes 604
 Karup, W. I. 604
 Kastens, Lambert Daniel 605
 Katharina, se Catharina
 Katholm, Rasmus 605
 Katstrup, Rasmus 605
 (von) Kauffmann, slægt 606
 v. Kauffmann, Ernst 606
 Kauffmann, Heinrich 607
 Kauffmann, Henrik 608
 Kauffmann, Wilhelm 609
 Kaulbach, Frida, se Schytte, Frida
 Kaus, Baltser 610
 K'avigarssuaq, se Kristiansen, Mitteq
 Kayser, slægt 611
 Kayser, C. J. H. 611
 Kayser, Harald 611
 Kayser, Leif 613
 Kayser, Olaf, 1856–1925, se Kayser, Harald
 Kayser, Olaf, 1893–1928 614
 Kehler, Henning 614
 Kehlet, Niels 616
 Kehlet, Reimert 616
 Keiding, Johannes 617
 Keil, Bernardo 617
- Keiser, Reinhard 618
 Keiser-Nielsen, S. 619
 Kejlbo, Ib Rønne 620
 Keld, † 1134 620
 Keld, † 1150 620
 Keller, Christian 621
 Keller, F. W. 622
 Keller, Johan, 1830–84 622
 Keller, Johan, 1866–1930, se Keller, Christian
 Keller, Otto, se Keller, Christian
 Keller, Sophie, se Rung, Henrik
 Kellermann, Caroline 623
 Kellermann, Chr. 623
 Kellermann, Olaus 624
 Kellinghuusen, Peter Engelbert 624
 Kemp, Arne 625
 Kemp, Tage 625
 Kempe, Poul Pedersen 626
 Kerrn-Jespersen, Paul 627
 Kettingk, Schweder 627
 Keyper, Frantz 628
 Keyper, Leopold, se Keyper, Frantz
 Kidde, Harald 629
 Kidde, Aage 630
 Kielberg, F. M. Krøyer, se Krøyer
 Kielberg, F. M.
 Kielberg, Ole 631
 Kieler, Jørgen 631
 Kieler, Laura 632
 Kiellerup, Jacob, se Kjellerup, Jacob
 Kiellerup, Lauritz, se Kjellerup, Lauritz
 Kielman v. Kielmansegg, Friedrich Christian 633
 Kielman v. Kielmansegg, Johann Adolph 633
 Kier, Otto 635
 Kier, Søren 636
 Kierkegaard, slægt 636
 Kierkegaard, P. 636
 Kierkegaard, P. C. 637
 Kierkegaard, Søren 640
 Kierulff, Kjerulff, Kjerulff, slægt 649
 Kierulff, Andreas Christian 649
 Kierulff, Ole Andreas 651
 Kiilerich, Ole 652
 Kinch, Helvig, se Kinch, K. F.
 Kinch, J. F. 653
 Kinch, K. F. 654
 Kinghorn, Alexander 655
 Kingo, Thomas 655
 Kirchhoff, Johann Andreas 660

Biografier

- Kirchhoff, Johann Hieronymus 660
Kirchhoff-Larsen, Chr. 661
Kirk, Gregers 661
Kirk, Hans 661
Kirk, Ole 663
Kirk Christiansen, G. 664
Kirk Christiansen, Ole 664
Kirkeby, Anker 665
Kirkeby, Per 666
Kirkebye, A. W. 667
Kirkegaard, Preben 668
Kirkerup, Andreas 668
Kirketerp, Ditlev 669
Kirketerp, M. E. 669
Kirketerp Nielsen, Grete 670
Kirstein, C. L. 670
Kirstein, E. P. 671
Kirsten 671
Kissmeyer-Nielsen, Flemming 671
Kistrup, Jens 672
Kittendorff, Adolph 673
Kittendorff, Axel 674
Kiær, Eigil 674
Kiær, Erling 675
Kiær, Fritz 675
Kiær, Marinus 676
Kiær, Søren, se Kier, Søren
Kiærskjold, Frederik 676
Kiærskou, Paul 676
Kiøge, J. A. 677
Kiørboe, V. 678
Kjeld, se Keld
Kjeldahl, J. 679
Kjeldsen, Jens, ca. 1598–tidligst
1658 680
Kjeldsen, Jens, 1858–1907 680
Kjeldsen, Niels 680
Kjellerup, Jacob 681
Kjellerup, Lauritz 681
Kjems, Anna 681
Kjems, Niels 682
Kjer, Bodil 683
Kjer, Knud 684
Kjer-Petersen, R. 684
Kjerbye Nielsen, A. 685
Kjersgaard, Erik 685
Kjerulf, Axel 686
Kjerulf, Charles 687
Kjær, Anders 688
Kjær, August 688
Kjær, Ejnar M. 689
Kjær, Hans 689
Kjær, Holger 690
Kjær, Søren, † 1582 691
Kjær, Søren, 1827–93 691
Kjær-Hansen, Max 692
Kjærboel, Johs. 693
Kjærboelling, N. 694
Kjærgaard, N. P. 695
Kjærgaard, Niels 695
Kjærgaard-Jensen, N. 697
Kjærholm, Poul 697

RETTELSER OG TILFØJELSER

Meddelelser om korrigerende og supplerende data, med kildeangivelse, modtages gerne af redaktionen.

BIND 1

Anna-Maria. linje 9 f.o.: * 1917, læs 1917–81.

BIND 2

Bing, Herman, 1845–96. linje 5 f.o.: ugift, læs: I papirløst ægteskab med Mette (Louise) Thronborg, * 17.4.1853 i Varde, † 17.10.1893 i Kbh., havde han tre døtre der lyses i kuld og køn med navnet Bing.

Blixen, Karen. s. 239 linje 3 f.o.: efter punkt tilf.: Ingenio et arti 1950.

Boldsen, F. C. linje 7 f.o.: 1932, læs 15.3.1932 i Randers (Skt. Peders).

Brandstrup, Ludvig, 1892–1949. linje 5 f.o.: 1° ...1894, læs: ~1° 2.12.1916 (Skovshoved k.) med skuespiller Marie Mathilde Hoff-Hansen, * 31.12.1894 i Horne sg., Vennebjerg hrd.

BIND 3

Clausager, A. J. Tilf. til bibliografien: Jørgen P. Clausen i Hardsyssel årbog 1980 115–23.

Clemmensen, Ebbe. linje 4 f.o.: * 1884, læs 1884–1980.

Clemmensen, Mogens. linje 7 f.o.: efter Charlottenlund tilf.: † 29.12.1980.

Clemmensen, Tove. linje 4 f.o.: * 1884, læs 1884–1980.

Dalsager, Poul. Okt. 1979 landbrugs- og fiskeriminister, jan. 1981 EF-kommissær for landbrug efter Finn *Gundelach.

BIND 4

Forchhammer, Eiler. † 13.12.1980 i Kbh., bisat fra De døves k. sst.

Forchhammer, Viggo. v. sp. linje 5 f.n.: efter Kbh. tilf.: † 10.11.1980 i Kbh. (Luther).

BIND 5

Garde. Rettelse i slægtstavlen: Janus *G., læs August *G.

Garde, Janus. Kaldenavnet er August, ikke Janus.

Gaunø Jensen, V. s. 127 linje 14–15: apotekeren, læs apoteker-eden. Tilf. til ikonografien: Tegn. af Otto Christensen.

Geismar, Eduard. Tilf. til bibliografien: Niels Thulstrup i Forschungsgeschichte, Stuttgart 1970 90–99.

Giersing, Harald. Rettelse i bibliografien linje 3 f.n.: Politiken, læs Berl. tid.

Glückstadt, Isak. s. 226 linje 1 f.o.: af B. Frieling, 1907, og af F. Henningsen, læs: af Fr. Henningsen, det ene 1907.

Goldschmidt, Ernst. linje 7 f.o.: efter Charlottenlund tilf.: † 29.12.1980.

Gundelach, Finn. † 13.1.1981 i Strasbourg, begr. i Stadil.

Gyde-Pedersen, Mette. linje 3 f.o.: Hjerting, læs Jerne.

Hansen, Wilhelm, 1868–1936. Tilf. til bibliografien: Haavard Rostrup: Franske malerier på Ordrupgård, 1978.

BIND 6

Haustrup Clemmensen, Erik. linje 6 f.o.: efter Kbh. tilf.: † 11.11.1980 i Assens.

Heinesen, Knud. linje 10 f.o.: efter amt tilf.: † 31.12.1980 i Allerød.

Helms, Nikoline. linje 1–2: viceskoleinspektør, læs viceskoleinspektør.

Helsted, Dyveke. linje 4 f.o.: * 1884, læs 1884–1980.

Hemmer Hansen, Eva. h.sp. linje 15 f.o.: 1974, læs 1964.

Henningsen, Agnes. linje 17 f.o.: efter Kbh. tilf.: (~1° med Julie Erasmie Christiane Schjøtt, 1870–1936).

Henningsen, Sven. K. 1979.

Henriques, C. B. Tilf. til ikonografien: Tre portrætbuster af Knud Nellemose, 1956 (et ekspl., bronze, i højesteret, et lign. i Århus kunstmus.).

Hertling, Jørgen. linje 5 f.o.: * 1905, læs 1905–79.

Hertling, Knud. linje 6 f.o.: * 1905, læs 1905–79.

Hjortnæs, Karl. Ved regeringsomdannelsen 20.1.1981 fiskeriminister.

Holstein, Bent. linje 10 f.o.: efter 1872–94 tilf.: ~3° med Helga Athalie Lindholm, 1890–1976 (~2° med fabrikant Niels Einar Gammeltoft Schougaard, 1893–1965), ~4° med Kristiane Vilhelmine Topp, 1901–72

(~2° med redaktør Knud Børge Friberg-Jacobsen, 1913–72).

Holt, Paul. †16.11.1980 (Hasle), begr. Hasle kgd., Århus.

Hove, Ove. Tilf. til bibliografien: Levnedsbetaling i ordenskapitlet.

Hurwitz, Stephan. †22.1.1981, urne på Gentofte kgd.

Hvid-Møller, Inge. linje 4 f.o.: efter 1950 tilf.: ~1° med maskintegner Michael Frederik Hansen Keller, †1908.